C. CORNELII TACITI

OPERA

QUÆ EXSTANT,

Integris BEATI RHENANI, FULVII URSINI, M. ANTONII MURETI, JOSIÆ MERCERI, JUSTI LIPSII, VALENTIS ACIDALII, CURTII PICHENÆ, JANI GRUTERI, HUGONIS GROTII, JOANNIS FREINSHEMII, JOANNIS FREDERICI GRONOVII, & selectis aliorum Commentariis illustrata.

Ex Recensione & Cum Notis

JACOBI GRONOVII.

TRAJECTI BATAVORUM,

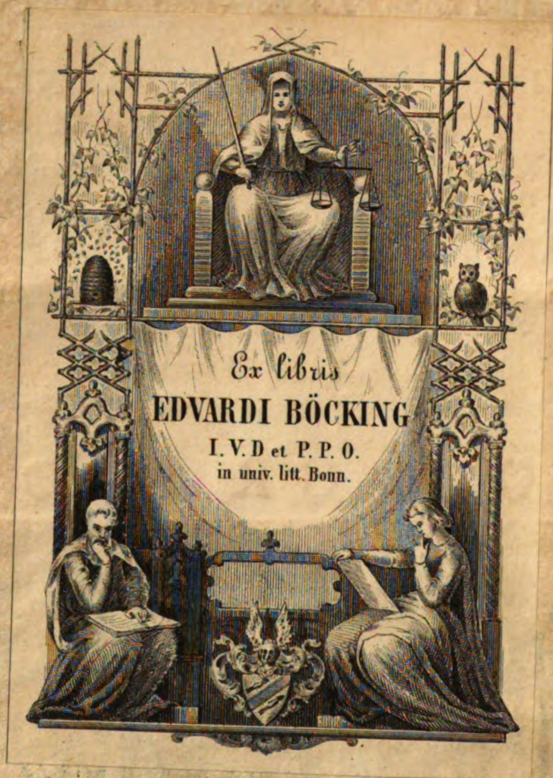
Apud { JACOBUM à POOLSUM, ET JOHANNEM VISCH. } Bibliop.

CIↃ. IↃ. CCXXI.

Johann Beckmann.
Göttingen 1784

TRAJECTI BATAVORVM apud JACOBVM a POOLSVM & JOHANNEM VISCH. clↄ.ↄ.cc XXI.

Ex libris
EDVARDI BÖCKING
I. V. D et P. P. O.
in univ. litt. Bonn.

NOBILISSIMO AMPLISSIMOQUE

VIRO

GERARDO VAN BRANDWYK,

TOPARCHÆ IN BLESKINSGRAVE, ET HOGEVEEN, URBIS GOUDANÆ SENATORI CONSULARI, EJUSDEMQUE CIVITATIS NOMINE NUPER AD COLLEGIUM, QUOD AMSTELÆDAMI REBUS MARITIMIS SUMMA CUM POTESTATE PRÆEST, DELEGATO, CUM MAXIME VERO SENATUI FOEDERATI BELGII ADSCRIPTO

S. P. D.

ABRAHAMUS GRONOVIUS.

aximo equidem errore animum implicarem, immò de officii religione pravè deflecterem, niſi frequentia a gente Tua Teque ipſo profecta in me me-

rita gratissimo animo agnoscerem quotidie, & nunc in propatulo exponerem. Hoc jubet Matris Tuæ antiquis moribus & rara pietate feminæ teneritudo, quæ me tantum quod primis fasciis involutum abusque lustrici diei sollemnibus ad suam clientelam adscripsit. Hoc flagitant tanta benevolentiæ Tuæ indicia, ex quo Patris mei contubernium etiam ante nativitatem meam elegisti: nam ea talia in me apparere, & in hunc usque diem absque ullo laxamenti interventu propagare voluisti, ut me ab illo nexu liberare haud unquam possim. Hoc denique imperat jucundissima inconcussæ atque inviolatæ amicitiæ, quæ Parenti meo Tecum intercessit, recordatio, quam absque insigni laudum Tuarum commemoratione re-

cen-

censere mecum nequeo: adeo enim benevolè illum semper complecti solebas, ut nihil æquè jucundum, quoad vixerit, menti ipsius inhærere potuerit, ac politissimi sermonis Tui & consortii cogitatio. Itaque lubens Paternam in me vicem suscipio, persuasissimum habens, me debita erga Parentem pietate non defuncturum, nisi vinculum illud, quo ipsum semper tenuisti, in me transferrem: adeoque Tibi consecro novissimum, quem fata permisere, Paterni ingenii ac laboris foetum; simul & sub amplissimi nominis Tui auspiciis prodire jubeo Historiæ Romanæ conditorem Cornelium Tacitum, dignissimum, quem in patrocinium Tuum recipias. Tanta enim hujus Scriptoris auctoritas cum apud illustres Viros,

tum apud Orbis terrarum Principes fuit, ut non modò illum in tutelam ſuam admittere dignati fuerint, ſed & in ſingulis Bibliothecis integrum exſtare juſſerint. At quod dolendum, & hic Auctor commune naufragium, quo plura ac ſplendida interiorum litterarum monumenta perierunt, fecit: quidquid tamen ejus exſtat, Tibi, Vir Ampliſſime, dedico; non templa, non aras, quia, ut ille ex ore Tiberii Cæſaris docet, quæ ſaxo ſtruuntur, ſi judicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulcris ſpernuntur, ſed hanc pulcherrimam in animo Tuo effigiem & manſuram: atque eo lubentius dedico, quod inexhauſto litterarum amore, quibus Tuum nobile pectus poliviſti, duceris: hæ enim Te ad tantum fortunæ cultum inſtruxerunt, Tibique

quid

quid fugiendum, quidve imitandum variis exemplis commonstrarunt: ita eminet inter splendidissimas virtutes Tuas singularis eruditio, cujus ope non tantum Rempublicam juvas, sed & nobilissimæ prosapiæ, qua ortus es, & futuræ posteritati ingens decus adjicis: ad hæc pietatem religione, religionem moderatione, moderationem constantia, constantiam denique summa humanitate ac mira comitate exornas: tantum abest, ut ambitionis in Cives potius, quam officii in omnes rationem ducere velis, dum nemo tam humilis inveniatur, cui non ad Te aditum patere jubeas. Ceterum Tibi, Vir Amplissime, inter lectissima Fœderati Belgii Lumina enitenti, & libertatis officia aliis exhibenti & præmonstranti gratulor, atque ut Te, dum Reipublicæ gubernaculis

adſides, incolumem diutiſſime ſervare, & me valido patrocinio Tuo in longum frui velit, Deum T. O. M. precor. Vale & rem fortiter ac feliciter gere.

Lugduni Batavorum
a. d. III. Non. Septemb.
MDCCXX.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

tsi nihil Præfationis vice annectere constitueram, præsertim cum Virorum Doctorum Præfationes in hanc Editionem contulerim, tum etiam ne acerbam memoriam luctus, quem Parentis obitus mihi inussit, commemorando renovarem: tamen vel ad levandum dolorem, atque ut ab eo oppugnatus magis, quam oppressus videar, paucis, quid in hac Editione præstitum sit, exponam. Contextum *Annalium* & *Historiarum* pristino nitori restituere ex MS. Florentino summo studio conatus fuit ὁ Μακαρίτης, cujus notæ nec non selectæ quædam animadversiones Viri Eruditissimi Joannis Jensii, præter scholia Doctorum Virorum, quæ in præcedentibus editionibus apparuerunt, con-

tex-

textui ſubjunctæ ſunt. Accedunt etiam ad calcem hujus Editionis variæ lectiones, excerptæ ex MS. codice Bibliothecæ Bodleianæ, quem, dum Oxoniæ fui, contuli: in eodem libro exarata erat epiſtola Pontii Pilati ad Tiberium de Jeſu Chriſto, quam publici juris faciendam & hic interponendam cenſui.

„ Pontius Pilatus Judææ Procurator Tiberio Cæſari Impera-
„ tori S. P.

„ De Jeſu Chriſto, quem tibi planè poſtremis meis declaraveram,
„ nutu tandem populi acerbum me quaſi invito & ſubnitente ſup-
„ plicium ſumtum eſt: Virum hercle ita pium, ita ſeverum,
„ nulla antè ætas habuit, nec habitura eſt: ſed mirus exſtitit
„ ipſius populi conatus, omniumque Scribarum, & Principum,
„ ac Seniorum conſenſus, ſuis Prophetis more noſtro Sibyllis
„ contrà monentibus, hunc veritatis legatum crucifigere, ſignis
„ ſupra naturam apparentibus, dum penderet, & orbi univer-
„ ſo Philoſophorum judicio lapſum minitantibus. Vigent illius
„ Diſcipuli opere, & vitæ continentia Magiſtrum non mentien-
„ tes, immo in ejus nomine beneficentiſſimi: niſi ego ſeditio-
„ nem populi propè æſtuantis exoriri pertimuiſſem, fortaſſe ad-
„ huc

„huc Vir ille nobis viveret: etsi tuæ magis dignitatis fide com-
„pulsus, quam voluntate mea adductus pro viribus non resti-
„terim sanguinem justum, totius accusationis immunem, verum
„hominum malignitate iniquè, in eorum tamen, ut Scripturæ
„interpretantur, exitium venundari & pati. Vale v. Kal.
„April.

Ad *libellum de moribus Germanorum* pro symbolâ attuli variantes lectiones quas ex MS. Arundelliano collegerat Isaacus Vossius. Denique *Dialogo de causis corruptæ Eloquentiæ* elegantissimas notas Doctissimi Viri Joannis Schultingii ex editione, quæ A. MDCLXV. prodiit, supposui. His igitur, Benevole Lector, fruere, & nostrum laborem æqui bonique consule.

DEDICATIO
BEATI RHENANI.

Amplissimo Patri & Principi

D. BERNARDO

Episcopo Tridentino ac S. R. E. Cardinali

BEATUS RHENANUS S. D.

NTER ea dona, Præsul ornatissime, quæ mortalium generi beneficum inter nos numen celitus largitum est, nihil secundum rationem divinitatis imaginem majus aut præstantius homini contigisse magni viri censent, quàm sapientiæ munus & hujus conservatrices litteras, divinas ob hoc cunctis seculis judicatas. Quid enim vita humana foret, nisi hæc artium excogitatrix, hæc institutrix optimæ cujusque rei, denique prudentiæ mater, admirabili diligentia à præclarissimis olim viris, quo sempiterna ejus monumenta exsisterent, non in æs incisa aut insculpta saxo ceterum libris & litteris latissimè commendata fuisset? Æquum vero sit ut quod tam immensum thesaurum continet, minime vulgari cultum honore præfulgeat. Nam si thecas rerum pretiosarum auro argentoque dignas ducimus, si scrinia, quibus reliquiæ divorum insunt, reverenter exosculamur, quid litteris fieri conveniet quum divinæ tum humanæ sapientiæ præstantissimas opes in se continentibus? Itaque mysterio non vacat quod Veteres harum tutelam summis numinibus adscripsere, Jovi Palladique, litterarum dignitatem hoc involucro haud obscurè significantes, Magnum enim sit ac eximium necesse est, cujus cura diis excellentissimis attribuitur. Unde porrò observatum religiosè videmus, ut in asserendis litteris summi Reges enixè certarint, quum quod cognoscerent harum præstantiam, tum quod eos neutiquam fugeret quantum damnum maneat res humanas si per socordiam ignaviamque nostram interirent. Notum est hic illius σοφωτάτυ Solomonis, quem non piguit

piguit edito monumento litterarium augere thesaurum, atque aliorum veterum Principum, Alexandri Magni, Ptolemæi, ac divi Augusti ferventissimum studium. Nec ullis vero temporibus defuere tales litterarum patroni, ne proximis quidem. Namque Sigismundus Cæsar, Matthias Corvinus Pannoniæ Rex, ac pridem Maximilianus Aug. quantum litteris faverint paucis arbitror obscurum: quippe vere regium censebant earum suscipere patrocinium, quæ maximis retro Principibus semper curæ fuissent. Nec est quod quisquam diffidat hujus temporis summos Monarchas CAROLUM Aug. & FERDINANDUM Cæsarem hujus germanum, ab hac avi sui laude degeneraturos: imò bona spes habet etiam superaturos quantum potentia antecellunt, si modo liceat à bellis istis quibus quum privatim tum publicè distinentur dum fines regnorum suorum ab insidiis invadentium defendunt, aut jam occupatos vendicant, dumque sævissimos hostes Turcas à cervicibus Christianorum arcent, aliquantulum respirare. non minus enim magnanimus ille heros literarum præconiis notus est quàm ob orbem prudentissime gubernatum, vicissim scilicet ornantibus quas ornarat ipse. Quod si principibus prophanis in laudem semper vertit literarum favor, quanto magis ecclesiasticos proceres decuerit *hic non cessare*, quorum æquissimo jure proprium esse debet hoc studium, quum quod artes pacis alumnæ iis imprimis conveniunt, tum quod opes horum nusquam melius collocari queunt quàm in exornandis literis. quanquam ut nunc habent res mundi, nihil piget quosdam in strepitum quidvis effundere, duntaxat hic manum contrahunt. At quum Christiana pietas præsidio litterarum veluti fundamento quodam nitatur, sine quibus non intelligi multo minus defendi queat, quanto consultius fuerit & hanc partem respicere, efficereque ut non solum non intereant litteræ, sed potius occultæ modis omnibus efflorescant, sintque in admiratione & precio mortalibus omnibus, præsertim hoc tempore quo pax ecclesiastica improbis quorundam contentionibus propemodum diffuta est. Nec vero hæc dicuntur quod celsitudo tua hortatore egeat ad sublevandas bonas artes & suscipiendum disciplinarum patrocinium, quando sua sponte literis literatisque omnibus favet, nihil unquam omissura quod ad evehenda recta studia pertinere possit. Eruditos enim etiam ex Italia accitos in aula tua tecum habes quibuscum disputes, & ubi regiorum negociorum urgentes curæ nonnihil remiserint, quas mira dexteritate solus propè sustines apud illustrissimum regem Ferdinandum, familiariter colloquia misceas, sollicitudinum molestias quibus animum in ea rerum administratione versantis conflictari necesse est, detersurus. Siquidem quis ignorat quàm tu bene actum cum republica Christiana cupias in emovendis ex inferiori Pannonia Turcis, qui hac jam plus semel devastata viam sibi

 vide-

videbantur fecisse qua non Germaniam modo perpopularentur, sed & Gallias deinceps invaderent. Itaque non sine consilio tuo, de quo haud dubito, insignis illa nuper expeditio contra irruenteis Turcas indicta est atque suscepta. Sed nimis cito hostes nostri fuga se in Thraciam recepere ad famam solam tanti coëuntis exercitus, alioqui meritas daturi pœnas: tametsi populatorum copiæ qui pernicibus equis vecti priusquam expectes omnia passim igne ferroque evastare solent, mira nostrorum solertia ad multa millia profligatæ sunt atque deletæ. Ac nunc lætiora rumor affert de exercitu regio, quem adversus occupatorem Hungariæ feliciter pugnasse ferunt non paucis locis receptis. Undè spes est nihil profecturos adversariorum dolos, quamlibet atrocissimis Christiani sanguinis hostibus fidant. Tum recepta Pannonia magnum nobis contra Turcas propugnaculum rursus accedet. ἀλλὰ ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. Porrò quantum R. D. T. viris eximie eruditis faveat, facile est divinare, quum mihi qui nihil in literis sum, dono nuper miserit nomisma argenteum iconicam effigiem tui habens. Quæ me res movit ne prorsus videar ingratus nunc nec aureum nec argenteum, sed chartaceum munusculum offerre tibi, planè juxta Homericam ἀμοιβὴν ærea aureis rependendo sanè quod ad me attinet. Nam quum accepissem futurum ut Annales CORNELII TACITI denuo typis informarentur, primum experiri libuit an operæ pretium esset vulgatam editionem conferre cum manuscripto codice quem nactus fueram jampridem ex bibliotheca Budensi, cujus autor Ungariæ rex Matthias ille Corvinus Martis & Palladis studiis inclytus, donante Jacobo Spiegellio amico ac cive meo charissimo: quem tibi virum jam inde à Maximiliani Cæsaris principatu, non solum apud illustrissimum regem Ferdinandum, quorum utriusque consiliarius fuit & à secretis, ob raras ingenii dotes & fidem sinceram, haud ignotum esse certò scio. Deinde quum succederet negocium, hoc est infinita loca fœde depravata, quod nemo credidisset, hac opera restituerentur, à labore cœpto non destiti, donec universum volumen à capite ad calcem haud oscitabundè contulissem. Quid autem effecerim, castigationes libris præfixæ docebunt. In quinque prioribus voluminibus quæ reperta apud Corbeiam in Saxonibus, paulo post Romæ evulgata sunt, item in libello Germanorum, Oratorum Dialogo, Agricolæque Vita, defuere quidem scripti codices cum quibus conferrem, ceterum ipse æditionem vulgatam percurri non prorsum indiligenter, ac loca quædam accuratius excussi. Equidem multis de causis semper dignissimum judicavi TACITUM, qui inter scriptores rerum Romanarum in manibus assidue haberetur, vel hoc præcipue nomine, quod non tantum perpetuam bellorum historiam contexit Livii instar aut cæterorum, sed subinde res insigneis interjicit,

qua-

quarum utilissima cognitio, sive quod ab aliis omnino non traduntur, sive quod hic plenius. Necesse vero fuit sub monarchis Cæss. dum unius imperio ne libidini dicam omnia parent, plurium mulctas, exilia, cædesque contingere, quàm dum populo Romano senatuique sua stetit autoritas ac majestas incolumis. Unde factum ut præstantium in literis virorum judicio Livio non sit postponendus Tacitus, quin potius anteferendus: non quod hujus floridum ac meditationem & curam olens dicendi genus, quale sub Vespasianis placuit ac indies exin degeneravit in affectatam quandam compositionem exolescente paulatim sermonis Latini puritate, Livianæ dictioni illi naturaliter amabiliterque fluenti, nam id seculum purissimum fuit, æquari debeat aut præferri: sed quod singularium rerum narratio, quemadmodum hic non meritam mortem fortiter subierit, quid alius in jus calumniose vocatus dixerit aut fecerit, quam agendum cautè cum iis qui solo nutu perdere possunt, quam parcè fidendum, & iis similia exempla multum conferant ad legentis pectus prudentiæ monumentis instruendum. Utinam vero quod nos in Tacito nunc præstitimus, alii præstent in Cicerone, Livio, Plinio, & non minus depravato L. Floro. Ab eruditis hoc operæ expectandum est, & in auctorum lectione diligenter versatis. Sed deterret plerosque non imperitia, verum labor gloria carens, & reprehensioni indoctorum etiam obnoxius, quidam rident tantum, levius ferendi, quidam nec à conviciis abstinent. Et tamen non est alia via succurrendi veterum scriptis nisi hæc, nempe ut primum conferantur attentè exemplaria manuscripta, dein judicium adhibeatur. Tædium ego laboris, nec est ulla res in orbe fastidiósior, facile contempsi subinde cogitans quantum utilitatis hinc perventurum esset ad studiosos. Quos ut amplius demererer, adjeci Thesaurum locutionum constructionumque & verborum, quibus Tacitus frequenter utitur. in quo fateor esse multa vulgo protrita, sed tamen insunt quædam non indigna studiosorum adulescentium cognitione. In summa si R. D. T. hanc operam meam albo calculo dignata fuerit, bene res habebit. nam spes est cæteris quoque probatum iri tuo judicio subscripturis. Bene Vale Præsul & princeps amplissime. Selestadii Nonis Decembris, An. M. D. XXXII.

JUSTI LIPSII
PRÆFATIO.

Habes Commentarium meum, Lector, opinione tua, & promiſſo meo fortaſſe tardius. nec mirum: quia ſerio opus adgreſſus, ejusmodi comperi, ut properandum in eo mihi fuerit, non feſtinandum. Multa in Annalium libris rara, recondita, & paucitate Scriptorum ejus ævi obſcura: multa etiam ex non vulgatis ritibus & vetuſtiſſimo jure haurienda. Nec dux mihi alius ad hoc iter. Primi, inquam, hanc viam ingredimur, Ferreto, Alciato, Vertranio viſam potius quam tritam. Denique ſcripſi hos Commentarios, non exſcripſi: & meo remigio, ut ille ait, rem geſſi. Correctiones aliquot veteres firmavi, novas addidi. neutrum ambitioſe: quia certe peccamus jam nos Critici in hanc partem; & ut olim vitiis, ſic nunc remediis laboratur. Quædam etiam in aliis Scriptoribus paſſim animadverſa: non quia adfectarim, ſed quia dabant ſe ſub manum. Ut in ſegete flores quidam internaſcuntur ſua ſponte: ſic in his ſcriptis alieni generis notæ. Hiſtoriæ & moribus, cum opus fuit, prætuli facem: ſed non niſi cum opus. Nam vulgata quædam, & e Dione Suetonioque in loco prompta adſpergere, cui rei? Fanaticorum eſt & eorum qui exierunt e poteſtate, mero meridie accendere lucernam. Et tamen, ſcio, facilia quædam mihi viſa, quæ obſcura aliis. Sed quid? jam antè teſtor me nec pueris iſta elaboraſſe: (quid enim iis cum Tacito?) nec detortis quibusdam variisque judiciis, quibus nuſquam liquet aut lucet. Inveni tam fatuum, qui rectiſſimos Taciti locos inverteret, & optimum quemque ejus ſenſum. Brevitas etiam mea fortaſſe quibusdam non ad guſtum. quid faciam? ita natura mea & judicium eſt: & tractari malo, quam ſemel adſpici & tangi. Aquam maris dulciorem in imo eſſe ajunt, quam in ſummo: ſic fortaſſe ſuaviora tibi iſta cum penetraveris. Aut ſi magis protrita tibi ſapiunt & vulgata: abi mi homo, non ego cymbalum ad tuas aures. A te ſerie & erudite Lector peto, ut ſicubi lapſus ſum, aut ſi quid mihi elapſum, corrigas, non culpes. quia reverâ in tanto opere nec unus omnia pervidi, & in quibusdam alludo potius ad ſententiam fortaſſe, quam tango. Politica non attigi. Sive enim peritis, ſive imperitis; fruſtra. Illi ſponte eligere poſſunt: hi nec electis recte uti. Et audio jam eſſe, quibus proprie ea cura. Ego quod potui, id feci: nec impedio, ſi quis in eodem Circo curret ad palmam. Vale, &, ſi merui, fave Lector. Lugduni Batavorum, Kal. Auguſtis, CIƆIƆLXXX.

JUSTI

JUSTI LIPSII

Allocutio Iterata & Novissima.

Scriptor hic est, Lector, quem ego me produxisse tuo bono & lætor, & pæne jacto: certe neque notum satis antea, neque luce aut medicina digna (egebat autem) donatum. Magnus scriptor est, & qui proprie facit magnis: id est, iis qui tractant reipublicæ clavum, aut a consiliis monitisque tractanti adsunt. Quæ pars prudentiæ est, militaris sive civilis; quis affectus hominum, etsi occultus; qui casus aut eventus rerum, quos iste non palam aperit, aut sub velo ostendit? Audeo & debeo asserere, hunc hominem videri in alta quadam specula rerum humanarum fuisse; & illinc gnarum scientemque proclamare, Hoc cave, hoc facito: Juvabit, aut lædet: Ille & ille effectus erit. Sicut nautæ in apicem mali submittere exploratorem solent contra adventores subitos, contra scopulos, vada, terram: sic istum habere licet, adversus pericula, eumdem ad felicia incepta & inoffensum rerum cursum. Non est in Græcis aut Latinis, & fidenter dicam, non erit, qui prudentiæ omnigenæ laude huic se comparet: adeo non veremur, ne quis anteponat. Singulæ paginæ, quid paginæ? singulæ lineæ dogmata, consilia, monita sunt: sed brevia sæpe aut occulta, & opus sagace quadam mente odorandum & assequendum. Sicut non omnes canes feram; non item lectores virtutes hujus dotesque aut indagent, aut captent. Viris opus est, & cum ingenii quadam subtilitate, judicii rectitudine: & ut verbo dicam, naturæ bonitate. Qui non habet, me audiat, & res alias agat. Sed de auctore omitto: (& satis ille se laudat:) de opera mea dicam. Jam anni triginta sex sunt, cum adolescens Romæ animum huc intendi, & libros veteres comparavi, ut melior illustriorque per me prodiret. Grande opus, in illa ætate: sed animus vel Deus impulit: & idem dedit, etsi gradatim, perfecisse. Nam primum Notis illustravi, Coloniensi secessu a nostris turbis: largius deinde, & pleno Commentario, Lugduni in Batavis; iterum secessu. Nam dicere, si non queri, liceat: ætas mea in hoc ævi patriæque turbidum incidit; ut pacem & quietem nomine magis, quam re noverim: & inter assiduos fluctus aut pericula, ab adolescente pervenerim ad senectutem. In Batavis igitur Commentarium dedi, & non displicuisse passim in Europa vidi, ἵνα μηδὲν ἐπαχθὲς λέγω, Non, inquam, displicuisse: & multos deinde, quasi muscas, ad odorem bonæ famæ convolasse, & in eodem mustaceo, quod dicitur, lauream quæsivisse. Quosdam ex iis modestos, bonæ frugis, & qui pro parte symbolam contulerunt: quosdam alios, & qui illudere aut inequitare, studium haberent, & alienæ famæ μῶμον, ut ille ait, ἀνάψαι. Illos amavi, hos tuli: & multorum ἄνοιαν καὶ ἄγνοιαν silentio & patientia dissimulavi. Stringere gladium si libuis-

libuisset; quam multos proclive mihi fuit abjicere aut repellere, qui etiam nunc modestiam meam victoriam suam ducunt? Sed illi viderint: aut potius meliores mentes viderint, quorum judicii & censuræ libenter facimus hæc & alia nostra scripta. Ego sine jactantia scio & effero, pauca esse quæ excusem, pleraque in quibus possim gloriari. Neque tamen omnia licuit aut libuit ἀκριβολογεῖσθαι καὶ διεξέρχεσθαι: & loca quædam, sine aliorum ope codicum ἔχουσι ἀνιάτως. Sed & quædam in re aut historia tenebras habent, hujus ævi face vix illustrandas. Quid tamen refert? plurima aut præcipua cum sana sive illustria sunt, στέργειν oportet, & ad fructus in hac & simili lectione, non ad folia ire. Utinam faciant? utinam non perseveret ista ἐν τοῖς κριτικοῖς ἄκριτός τις ἔρις καὶ ταραχή? in qua ego rideam magis nescio, an indigner. De monito, de prudentia, pauci quærunt aut satagunt: ubi verbi aut scriptiunculæ res est, hic lubet λόγους πλάττειν καὶ πομπεύειν. Dii boni, quam inquietum & vanum est homo, cui scientiæ opinio lenocinatur & applaudit! Itaque hi tales velut e tripode profantur:

Κέκλυτε μαντιπόλου τόδε θέσφατον Ἀπόλλωνος.

Iidem in alios incurrunt, morbo non caussa: & citius in navi lignum desideres, quam convicium in eorum scriptis. Gaudent pugna: & sicut Symplegades olim assidue collisæ, sic inter se isti. Non enim mecum Hercules. non: cavi sedulo, & magis hoc studui, industria in scribendo, modestia in tractando, extra ambitum, nec extra gloriam esse. Quod si quis non dicam meliora, sed paria aut probabilia saltem attulit: ego ille fui, qui libens sustuli, qui ostentavi, & scripta mea hæc ipsa dicent. Neque enim negamus, alios utiliter allaborasse, & quamquam nos primi aut præcipui viam munivimus, illos etiam adjuvisse ad complanandum, aut emuniendum. Hoc in paucis, sed bonis Notis, e Gallia Josias Mercerus fecit; hoc Curtius Pichena ab Italia, sed & e Britannia contulit Savillus. Pichena tamen super omnes, adjutus a Florentino bonæ notæ codice, qui in Medicæa bibliotheca asservatur, & qui centenis circiter locis conjecturas nostras (quod gaudeam) confirmavit. His talibus & pluribus a me adjumentis, nunc postremam hanc Taciti editionem damus: nec aliam a me exspecta, sive quia animus alio vocat, sive quia valetudo ab omni tali opera removet, & ad extremas quasdam μελετὰς ducit. Ego pareo: tu scito me hic & Textum longe meliorem, scitiusque distinctum dedisse, & ipsis Commentariis multa addidisse, conjecturas aut scholia; atque etiam in Historias Notis. Quædam tamen & subduxisse, aut certe seposuisse in finem Commentarii, quo interdum remitteris sub EXCURSUM voce. Quid ii sunt? uberiores notæ aut dissertatiunculæ, olim insertæ, super ritu aliquo veteri, aut facto: quæ etsi ad Tacitum, tamen turbatura nunc instituti nostri ordinem videbantur, neque Textui apte sic innecti aut subjungi. Igitur abjungere, & ad ea remittere Lectorem, satis

tis nobis visum: præsertim cum invenire ac legere, promptum volenti esset. In istis aut aliis, ADDITIO interdum adjicitur: quæ significat e CURIS SECUNDIS hoc esse, quas olim dedimus seorsim. Sed & bona fide quædam ejecimus, id est correximus, aut sententiam mutavimus: neque id puditum est, quia, ut ille ait, qui sæpe navigat, aliquando patitur tempestates: *& in multiplici aut longa scriptione, opus intervenire aberrationes, sive* ἀποτυχίας. *Humanum est, ignosce: turpe perseverare, aut defendere, quod non fecimus, & aliena judicia non libenter audire tantum solemus, sed & sæpe auscultare. Tantum est. te uti frui cupio, Lector: sed inprimis Tacito ipso, & altius aliquid firmiusque, quam Criticorum sive & Grammaticorum has curas, spirare. Non enim ad ista, sed per ista imus. Lovanii,* xv. *Kal. Septembr. anno Christiano* cIↃ IↃ CV. *ætatis meæ quinquagesimo octavo, minus mensibus duobus.*

CURTII PICHENÆ
PRÆFATIO.

bsolvi tandem, Lector, quod diu animo agitavi, editionem Taciti, omnium, ni fallor, emaculatissimam. in qua id mihi præcipuè ante oculos fuit, ut qui lectionem Taciti adgrederetur, sua natura haud satis enucleati auctoris, inoffenso, quod fieri posset percurreret pede, nec ad singulas periodos cogeretur subsistere, ac Notas evolvere: atque hac potissimum causa castigationes omnes ex vetustissimis manuscriptis, summa fide, ac religione excerptas, in textum retuli; adjectis etiam paucis, sed certissimis conjecturis, sub cujuscumque auctoris nomine: ratione singulorum in Notis diligentissime reddita: quæ vero, mihi quidem veriores, sed non usque adeo, ut serio recipere sim ausus, in libri margine adnotavi. Innititur præcipue industria mea duobus exemplaribus Florentiæ in inclita Medicæa bibliotheca adservatis. Alterum est in orbe terrarum unicum, Annales de Tiberii principatu complectens, in Germania olim repertum, & Leoni x. Pontifici oblatum, opera Philippi Beroaldi, qui tum temporis studio humaniorum litterarum florebat, in publicum emissum. Ceterum, sive præcipuæ ac nobilissimæ partes tanti auctoris exspectatio, citius quam res postularet e manibus illius opus extorsit; sive qui metit, haud ita demetit, ut nulla prorsus seges spicilegis relinquatur; non ea religione

transſcriptum & excuſſum, ut præſentis ævi fidei ac diligentiæ ſatisfieret: quare haud minimum laboris a nobis poſitum in eruendis verioribus lectionibus, ex compendioſa, ac mutila ſcriptura. Alterum eſt exemplar, barbaricis characteribus exaratum, quos Longobardicos appellant. ſed meo judicio haud recte. nam is liber exſcriptus annis ab ævo hoc plus mille ducentis. adnexa enim ſunt Apuleii nonnulla, iiſdem characteribus, & eadem, ut videtur, manu, ac frequens in libellorum fine ſubſcriptio Criſpi cujuſdam Salluſtii, qui etiam alicubi ait: *Ego Salluſtius, legi, & emendavi Romæ fœlix, Olibrio & Probino Conſulibus, in foro Martis, controverſias declamans oratori Endelechio. Rurſus Conſtantinopoli recognovi Cæſario & Attico Conſulibus.* Priores, eo anno Conſules, quo Theodoſius Imperator obiit, a Chriſto nato CCCVC. alteri poſt biennium. nec dum itaque eo tempore, quo liber eſt transſcriptus, Longobardi in Italiam irruperant. Uſui etiam mihi fuit liber Venetiis excuſus anno CIƆCCCCIIIC ex fideli (ut conjicitur) optimi codicis collatione. Quaſdam vero voces, quas in duobus manuſcriptis repperi præter vulgatum morem, ut *adoleſcens*, *valitudo*, *benivolentia*, *epiſtula*, *intellegere*, *promiſcus*, *volnus*, & alias hujuſmodi, tanquam obſoletam antiquitatem redolentes, & nihil adjumenti Latinæ linguæ ſtudio præſtantes, neglexi: itemque in priorum Annalium volumine, *aliut*, *illut*, *iſtut*, *aput*, *haut*, *quit*, *aliquit*, *ſet*. nam non ideo crediderim ſic antiquis uſitatum, ſed ex pronunciatione Germanica irrepſiſſe, transſcriptoris negligentia. Quæ in marginibus erant in prioribus editionibus, quæque in librorum initiis breviaria, aut compendia, omnia ſuſtuli, tum quia ipſe ſibi Tacitus breviarium breviſſimum & compendioſum, tum, ut eſſet locus ſcribendi, ſi quis velit ſibi ipſi eſſe interpres oraculorum Taciti. Ex Lipſio reliqui Stemma domus Auguſtææ, quod ſcilicet multum adjumenti Lectoribus præſtet, parum loci occupet: itemque quæ idem ipſe Lipſius de Tacito ipſo ſcripſit. Adjeci ego Indicem fortaſſe non vulgarem. Jam vero te, quisquis ad Corneliani ſacrarii limen accedis, moneo & hortor, ut quantumvis doctus, præcipuum ducem profectui tuo proponas Juſti Lipſii Commentarios; a me præter fidem ac diligentiam nihil exigas: ego namque ab ineunte adoleſcentia Aulis innutritus, politiora ſtudia, ſummis tantum labiis delibavi, quod ſtilus ipſe prodit, rudis & incomtus. Nec ſilentio prætereundum eſt, noviſſimas meas Notas in lucem jam audentiores ſecurioresque prodire. Tradidi enim repurgandas Franciſco Venturio patritio Florentino, ſane docto & acerrimi ingenii viro, qui & emendatiores reddidit, & abſtruſos aliquot Taciti locos, adhuc aliis fortaſſe impenetratos, acumine ſuo illuſtravit. Hæc habui, Lector, præmonenda. Ceterum, ſi tibi meus qualiscunque labor uſui fuerit, exigua

gua mihi, ſed ſincera laus ſufficit. ſin minus, ſine livore excuſationem exigo. Vale.

JACOBUS & LAURENTIUS THEODORICUS GRONOVII

LECTORI POLITO

S. P.

Quoniam fatorum neceſſitas, ejus, quod parentum noſtrum τὸν μακαρίτην perfecturum fore ſperabamus & omni voto precabamur, exſequutionem in nos, etſi renitentes & adhuc fatalis iſtius horæ imagine confuſos, delegavit; paucis liceat tecum agere, Lector polite, non quo Taciti lectionem aut hujus ante alias editionis uſum hortemur, vel etiam præconium (quod, ut conſanguineum, ſuſpectum; & nos oſtenderet de favore tuo tot prærogativis jam firmato dubitare) laboris paterni faciamus, ſed quo intelligas hujus libri commoda & rationem, cur tamdiu in ore famæ, toties velut interjungens, hucuſque diem produxerit. Nimirum quum grande hoc opus moliri inciperet, propinquabat tempus, quo Deus ille ἐλεότητος πατὴρ καὶ αὐτὴ ἐλεότης vitæ laborioſæ & exterorum magis judicio quam eorum, quibus admixtus fuit, qui eum ignorabant, benevolentia probatæ miſſionem concedere decrerat; quod quum, ſi qua eſt pietas, homo nulli per malitiam cognitus, ſed infinite omnium cauſa volens, quietum, inturbidum & in ſola παλιγγενεσίας meditatione occupatum agere debuiſſet, neſcimus qui contra evenit, ut nulla ejus vitæ pars magis exercita, ægra, ſollicita & miſera fuerit; in experimentum, ut fas eſt credere, ſpectationemque ſummi numinis, quid altioribus ſtudiis profeciſſet, quam ſe adverſus fortuita ſtannaſſet, & voluptatem, ſi vir optimus cum adverſis congrederetur. Præter enim bene magna ſenectutis incommoda vehemens aliquamdiu ſtomachi nauſea, mox febris eum tanquam σκοπὸν invaſit, neque diſceſſit niſi relicta in ſuum locum tenaciſſima infirmitate, qua multum maceratus & bona fide ſemeſtris temporis, quod cariſſime æſtimabat, jactura minutus, vix reſipere incepit, quum ecce familiæ erciſcundæ negotium & cura domeſtica non parvas illi moleſtias temporiſque jacturam creavit. Evaſit tamen, neque in his fata-

libus ipſique inſuetis incommodis ſuperandis quidquam egit anteacta vita & ſapienti homine indignum : ſed in altitudinem conditus , publicis privatiſque penſis ſatisfaciens, ſubceſivas horas (ita enim loqui decet, nauſea & reliquis morbi interpellantibus rerum actui deſtinatas) Tacito & quæ alia poſteritati præparabat, impendit, donec impoſita Julii Agricolæ vitæ ultima manu , morbus & per hunc vitæ ſatias omni furore incumbens fiduciariam animam Deo Opt. Max. reddere eum coëgit, pro LX. annorum ſatis nobili ſatiſque eleganti uſura gratabundum. Quiſquis igitur exitum hujus libri ſpe anteveneras, noli patientiam tuam, licet fatigatam rumpere, nec quidquam aliud manibus ejus, qui voluit quidem ſed non potuit citius occurrere, quam quietem exopta. Jam ut ſcias, quemadmodum inter hæc Tacitus proceſſerit, ſubſidia quîs ſinguli uſi ſunt : & nomina doctorum virorum, abſque ſpecioſis titulis, breviter quaſi in tabella ſubjiciemus. Invenies proinde hîc , quæ ex ingenio ſuo depromſerunt Andreas Alciatus, Æmilius Ferrettus , (quanquam is alibi codd. vetuſtiſſimos citet , nunc ipſum legiſſe ita in cod. Mediceo longe omnium, quos novit, emendatiſſimo teſtetur) Vincentius Lupanus, M. Vertranius (ſed & hic ad lib. I. Hiſt. citat MS. Vaticani indicem miniatis literis, quod alii ſilent) Fulvius Urſinus (is quoque tamen dicit ſe habuiſſe domi exemplar ſcriptum manu accurati viri Jocundi Veronenſis) immixtis Gab. Faerni , Pet. Daneſii, Ant. Auguſtini conjecturis ; item Marcellus Donatus , M. Antonius Muretus, Joſias Mercerus, Chriſtophorus Colerus, Janus Gruterus, Valens Acidalius, Julius Salinerius (cujus libri copiam non diſſimulandum eſt τ̃ μακαρίτην impetraſſe à Nicolao Heinſio , viro cum omnibus propter ſacras artes & ingenium illuſtre, tum nobis præcipue propter amicitiam ab ipſa utriuſque juventute, ſumma voluntatis , morum , ſtudiorumque concordia cultam venerando; & quamvis ille plurimum plenis follibus φυσᾷν ſoleat, tamen exiguitas exemplarium adjungere jubebat) H. Grotius noſtras, Joh. Freinshemius, M. Zuerius Boxhornius , & ad Hiſtorias Henricus Savilius , (ultra modum querulus , ſuo dubium an gentis ingenio) ad Agricolæ Vitam Joh. Barclajus, & ad Dialogum de Eloquentia Rabodus Herm. Schelius. Invenies etiam, quæ congeſſit Beatus Rhenanus adjutus codice MS. ἀνεπιγράφῳ, quem ex Bibliotheca Budenſi regis Matthiæ Corvini nactum ſe eſſe affirmat dono Jacobi Spigelii, miſſum à Reinhardo à Rietpur Borbetomagenſis Eccleſiæ Decano. Præterea, quæ Curtius Pichena ope partim duorum codd. Florentinæ Bibliothecæ, quorum primus exſcriptus ante annos plus mille ducentis , ut ipſe probat, Annales continebat, alter in Germania Corbejæ, quod ad Viſurgim Benedictinorum Monachorum φροντιστήριον erat, a Philippo Beroaldo repertus & Leoni X. oblatus Hiſtoriarum v. libros, partim editione Veneta anni cIↃ

CCCCIIIc,

ccccIIIc, ex fideli, ut ipſe conjicit, optimi codicis collatione. Inſtar tamen omnium. quique primo nominandus fuit, Juſtus Lipſius eſt, utroque ſupra fidem impleto clariſſimus. Horum quidem, & præcipue illorum, qui menſuram ſcribendi & modum ſtatuere, relinquere aliis ſua, nec longis diſſertationum frigidarum fabulis tempus lectori auferendum eſſe noverunt, integri labores exhibentur. Quod ſi quædam contracta vel omiſſa deprehenderis, judicio τοῦ μακαρίτου & voluminis ſpatio parum indulge; cujus contemplatione coactus quoque fuit partes tantum tibi offerre ex Aurelio, Michaële Virdungo, verſione Freinshemii, & quem adhuc hæc pars terræ fovet, ad Germaniam H. Conringio Viro Celeberrimo. Cæterum ſicuti nos, ita omnes, qui ex hoc opere creſcere cupient, ſtupor ſine dubio & admiratio inceſſere debet, qui vir tot in valetudine curis diſtractus, tot ſtudentium deſideriis quotidie auſcultans, tot publicis privatiſque officiis reſpondens, accedentibus quoque faſcibus Academiæ, vel inſpiciendis his omnibus, nedum examinandis vacaverit, immo voluerit. Et tamen præter hæc non exiguam ſane nec pœnitendam acceſſionem videbis ipſius explicationum & emendationum, ſatis ſevero ac limato, ut ſolebat, judicio exactarum; ſed & aliorum, quos ad contextum ſive illuſtrandum ſive corrigendum facientes in libri ſui oris annotaverat; Scaligeri, dicimus, Turnebi, Salmaſii, Cluverii, Gutherii, Reineſii, Ruperti, Loccenii, Scheffери, aliorumque. Neque tamen exiſtimandum adeo elaborata hæc eſſe, ut ſi exitum operis videre illi contigiſſet, tanquam perfecte abſoluta exire fuerit permiſſurus ſine aliquo notabili incremento, inexhauſta ingenii fœcunditate ſingulis penè horis aliquid aut inobſervatum aut prave intellectum ſubjiciente. Certe ad hujus rei fidem non ſtrangulabimus & publicæ utilitati ſubducemus repertam nobis chartulam, in quam inceperat conjicere & colligere, ſi quid omiſſum antè obveniſſet animadverſione dignum, vel ob deploratiſſimum Cæſaris * locum, commodiſſime ab eo ordinatum. Quibus omnibus index ſubnectitur, purus putus, ut in Germaniâ editus fuit; in quem elimandum Freinshemius ſe cum fratre ſuo ſex fere menſes impendiſſe affirmat, neceſſitatem ejus deprædicans. Et nos quidem nihil detractum ei volumus. Sed tamen ſi temporis noſtri exiguitas indicibus faciendis patuiſſet, talia ſcias in eo occurrere, quæ neceſſario mutanda videbantur. Sufficiat communicari tecum ea, quæ ὁ μακαρίτης temere forte occurrens adſcripſit. Ut, *Conditor gen. femin.* G. 28. addidit pater. *falſum: nam Agrippa intelligitur.* Sane in Tacito eſt *conditoris ſui.* Rurſus:

* Lib. II. *Bell. Civ.* 29. Scrib. *Civile bellum; genus hominum cui liceret liberè facere & ſequi quod vellent: legiones eæ quæ paullo ante apud adverſarios fuerant: nam etiam Cæſaris beneficium mutaverat conſuetudo: quæ offerrentur municipia etiam diverſis partibus conjuncta (utrique enim ex Marſis Peligniſque) videbat, & qui ſuperiore nocte in contuberniis papilionibuſque* (ſecum fuiſſent) *nonnulli graviores ſermones militum vulgi durius accipiebantur.*

ſus: *Cornelia virgo flaminica Dialis* 4, 16. eraſis poſtremis ſuperſcripſit, *Veſtalis*. Nihil verius, Ita ſubnotavit *limites pro aggeribus* 2, 7. Eſt ibi *limitibus aggeribuſque*, ubi limites potius ſunt foſſæ. Et, *Megiſtanæ Armenti* 15, 27. quod intolerabile pro *Megiſtanes*. Et, *ſi pro an* 1, 48. Nihil minus & in hoc, & in adjectis locis verum. Ne dicamus de iis, quæ ſparſim indidit, ut augeri multis ad perfectionem ſui debeat. Quæ ideo commemoramus, ut, ſi qui forte ſe huic labori damnaverunt, non deterreantur Freinshemiani indicis mole Tacito etiamnum operam dare. Et hæc ſunt, quæ dicere habebamus. Quod reſtat, Chriſtiane Lector, ſi quid nuper profectuum tuorum ſtudioſiſſimus, nunc beatiſſimus vir elimavit in aliis auctoribus, vel in hoc ipſo, quod demereri te & avocare poteſt, nihil precamur, niſi pia vota. Quod ſi conſuetudinem, quam, quiſquis es, cum viro amicitias gratiſſime admittere & ſanctiſſime colere ac retinere ſolito exercuiſti, in nos eandem vitæ ſectam, quod licuerit, amaturos & ſequuturos transferre volueris; eam religioſæ pientiſſimi patris memoriæ cauſâ non modo complectemur, ſed ut integra ac ſincera ætatem maneat; neque ejus te unquam pœniteat, omni ope & ratione efficere enitique conabimur. Id ut facias, ſi tibi ſenſus communis, ſi humanitas, ſi civilis animus eſt, rogamus. Vale.

EX

BALTHASARE BONIFACIO

DE

ROMANÆ HISTORIÆ SCRIPTORIBUS.

Cajus Cornelius Tacitus, ut politicis omnibus amicissimus, ita lavernionibus est quibusdam invisus, quod de generis humani assertore Christo impie loquatur, quodque Martyribus insultans, eorum sanctissimam religionem vocet exitiabilem superstitionem; odioque humanarum gentium convictos, quæsitissimis pœnis merito affectos putet; gratuleturque pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, atque, ubi defecisset dies, pice, & resina perfusi, in usum nocturni luminis urerentur. Quodque Mosis miracula, & ritus, & cæremonias irrideat; profanaque omnia fuisse Judæis adstruat, quæ Romanis sacra, rursum concessa illis, quæ Romanis incesta: Quodque illum aut credere, aut scribere non pudeat Judæos asini agrestis effigiem, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacrasse. Quo videtur etiam respexisse Juvenalis, cum diceret, quosdam, metuentem Sabbatha patrem sortitos, nihil adorare præter nubes, & Cylli numen; ita enim Cylli, non Cœli legendum puto. Quem vero non misereat Claudii Verderii, qui, cum se auctorum penè omnium censorem profiteatur, eam, quam modo ex Tacito historiam retulimus, per inscitiam linguæ perperam intelligendo, Tacitum affirmarit scriptis consignasse asininum caput à Christianis coli? Hujus factionis hominibus Budæus videtur assensus, cum omnium scriptorum sceleratissimum Tacitum appellaret, quem Tertullianus mendacem, Orosius adulatorem vocaverant. Adjiciunt calum-

calumniatores hunc esse Latinum Xenophontem crudelis ac detestabilis cujusdam Tiberii pædiæ, qua Principes ad tyrannidem non quidem perfunctorie, sed accurate instruuntur. Eundem, cùm multis seculis delituisset, fuisse è tenebris erutum pestifera nescio cujus Germani curiositate, universo terrarum orbi forsitan damnosiore alius Germani exsecrabili industria, quæ fulmen illud bellicum adinvenit, cui bombardæ è re nomen est inditum. Quod autem ad stylum spectat, Tacitus adeo non placuit Alciato, ut non dubitarit asserere dictionem ejus esse senticeta. Sed enim Taciti obtrectatores non fuerunt impedimento quo minus ille tanti fuerit apud M. Claudium Tacitum Imperatorem, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis, librosque ejus decies quot annis describi, ac in tablinis publicis collocari præciperet. Cosmus autem Mediceus, vir reipublicæ scientissimus omnibusque imperatoriis artibus instructissimus, non alium Historicum æque lectitabat. Ut nihil interim dicam de his, quos hac tempestate orbis terrarum gubernaculis fortuna præfecit, qui Tacitum in deliciis habendum, ad verbum edifscendum, & singula ejus verba singula testimonia putant. Hunc Heroica vestra, Veneti Proceres, Diis proxima, sapientia vocat signiferum criticæ Historiæ, parentem humanæ prudentiæ, politicorum magistrum, coryphæum scriptorum quicunque ad illud gloriæ fastigium pervenere, ut in eorum lucubrationibus plura sint prope documenta, quam versus, & plures penè sententiæ, quam verba. Hujus, tanquam è tripode, dicta accipiuntur, hujus effata, ut oracula, excipiuntur, hujus monita, ut è cœlo missa, adorantur; cum præterita, quod est Historici, ita commemoret, ut futura, quod est sapientis, prævideat, præmonstret, excutiat. Vere igitur ad Heinsio dictum putamus, apud Tacitum occultam quandam, & mysticam fuisse haruspicinam, qua non animantium exta scrutaretur, sed Regum corda, mentesque introspiceret: Hujusque scripta meram esse prudentiæ medullam, illius sacrum os linguam Suadæ, labellumque Pithûs habuisse; denique Tacitum ocellum providentiæ, corculum sapientiæ merito nominandum. In Romanorum autem antiquitatibus explicandis magnum Tacitus nobis attulit adjumentum. Cum enim à Tiberio usque ad Nervam unius seculi res gestas conscripserit, omnia, tum magna, tum minima, studiose prosequitur; quippe non fusos tantum exercitus, expugnatasque urbes, & certamina plebis

cum

cum optimatibus, ſed proſcriptiones civium, & delatorum inſidias, & ſuſpectam Principibus privatorum potentiam, & perniciem innocentium, & callidæ tyrannidis, ſecretiora myſteriis Eleuſinis, arcana eruit, prodit, explicat diligentia, ac judicio propè incredibili. Neque poſt Actiacam victoriam ullus apparuit Hiſtoricus, qui militarem, aut forenſem rationem copioſius tractarit. Floruit enim diutiſſime armorum gloria, urbanaque diſciplina, & Proconſul Germaniam inferiorem obtinuit: quo tempore Germanornm mores, inſtituta, ac ritus tanta diligentia perſcripſit, ut uni Tacito ſuam antiquitatem Germani acceptam ferant. Eſt autem, ut ſentit Bodinus, oratio Taciti mirum in modum arguta, & multo ſale reſperſa; neque ullus profecto Hiſtoricus Magiſtratui, ac Judici utilior videtur. Dictio quidem ejus florentior, uberiorque in Hiſtoriarum eſt libris; preſſior vero, ut par erat, ſicciorque in Annalibus; gravis tamen utrobique, & diſerta: quem propterea Plinius Cæcilius eloquentiſſimum, atque immortalitatis datorem vocat: Oroſius, quamvis huic alio nomine infenſus, *Hiſtoriæ ſcriptorem diligentiſſimum*: Vopiſcus inter facundiſſimos cooptat: Spartianus emendatiſſimum, & candidiſſimum Scriptorem appellat: Sidonius nulli ori tacendum, & nunquam ſine laude commemorandum. Caſaubonus, magni & acerrimi virum ingenii, novæ cujuſdam, gravis, conciſæ, & ſententioſæ eloquentiæ genere eximiè præditum: quique, niſi fortuna temporum dignam ei tanta facultate materiam negaviſſet quemvis è principibus Hiſtoricorum videatur potuiſſe provocare.

I D E M.

Publius Cornelius Tacitus, Optimus Hiſtoricus, quæ poſt Auguſti obitum uſque ad ſua tempora acciderunt, optima fide, atque diligentia recenſuit. Conſilia, mores, & rerum geſtarum ordinem uſque ad Trajani Principatum egregie ſcripſit. Aulicæ vitæ rationem, in Aula Palatina Domitiani, Nervæ, atque Trajani Principum ipſe diu verſatus, eleganter explicavit. Stylus magis gravis, quam elegans; aſper enim, parumque duriuſculus eſt, atque à Latinæ linguæ candore diſcedens. Si melioris tamen reipublicæ res geſtas conſcripſiſſet, procul dubio haberet Livius æmulum, paullò Dionyſio, & Salluſtio inferiorem. Periere autem libri aliquot.

EX
GERARDO JOHANNE VOSSIO
DE
HISTORICIS LATINIS.

ornelius Tacitus (cui perperam Publio prænomen in plerisque editionibus) ad Trajani potissimum tempora pertinet. Nec ignoro, sub Vespasiano rationes Galliæ Belgicæ procurasse: quod nos docet Plinius lib. VII. Hist. Natur. cap. XVI. Sed demum post Nervæ obitum historias orsus est: ut qui initio earum sic scribat: *Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui.* Nervam enim divum vocat; Trajanum non item; quia illo scriberet defuncto, hoc imperante. Atqui prius historias condidit: inde annales. Unde & XI. Annalium nos remittit ad libros, *quibus res gestas Domitiani composuit:* eas autem tractarat in Historiis. Annalibus, qui ab excessu Augusti fuere ad finem Neronis, extremum Neronis biennium deest. At ex historiarum libris pars longe maxima deperiit. Nam quinque libris, qui supersunt, unius anni, vel præter propter, res persequitur. A Galba autem usque ad Nervam, quousque extenderat se historia, anni sunt viginti, & unus. Fuere primo in universum libri XXX. ut auctor est B. Hieronymus quinto commentariorum in Zachariam prophetam cap. 14. ubi, cum de excidio Hierosolymitano esset locutus, addit ista: *Hæc omnia plenissime Josephus, qui Judaicam scripsit historiam, eo multo majora, quam legimus in Prophetis, eos sustinuisse commemorat Cornelius quoque Tacitus, post Augustum, usque ad mortem Domitiani vitas Cæsarum voluminibus* XXX. *exaravit.* Præter histo-

hiſtorias & Annales reliquit librum de ſitu, moribus, & populis Germaniæ. Item de vita ſoceri ſui, Julii Agricolæ. Quem, Trajano imrante, ſcriptum eſſe, hæc in præfatione verba oſtendunt: *Quanquam, primo ſtatim beatiſſimi ſeculi ortu, Nerva Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatum, ac libertatem: augeatque quotidie facilitatem imperii Nerva Trajanus.* Etiam dialogum de cauſſis corruptæ eloquentiæ Tacito adſcriptum eunt veteres libri, & hos ſequutus Pomponius Sabinus in Carmine de obitu Mæcenatis. Sed ſtylus abnuit: qui Fabium magis ſapit. Etſi is grandior quam ut conveniat ei, quod auctor hic ait ſexto Flaviani imperii anno hunc habitum ſermonem, eique ſe interfuiſſe admodum juvenem. Quare Lipſio accedo, qui de ſcriptore negat liquere. Atque in hac etiam ſententia confirmat, quod auctor libri clare ait, ſe Romæ quæſturam, tribunatum, præturam accepiſſe, cum de Quinctiliano nemo aliud prodiderit, quam eum intra privatam conſtitiſſe fortunam, ac inſtitutioni ſemper juventutis vacaſſe. Sed quiſquis eſt, auctor eſt elegans, diſertus, & ſani omnino judicii. Quod autem Fulgentius Planciades etiam *Taciti facetias* citat, hoc inficeto adeo grammatico plane dignum eſt, qui etiam Plauti euciſton, & ſimiles laudet nugas. Glandorpio id in Onomaſtico in *Cornelius Tacitus*, impoſuit. Primi quinque Annalium libri (*Lipſius comment. in* v. *Annal. Tac.*) Corbejæ, quod ad Viſurgim monaſterium eſt, à quæſtore Pontificio fuere inventi; qui eos ad Leonem x. detulit, ac ἀντιδώρυ loco quingentos accepit aureos. Dictio Taciti floridior uberiorque in Hiſtoriarum eſt libris; preſſior ſicciorque in Annalibus. Nimirum in Hiſtoria rem proſequitur ordine, nec eam intercidit rebus aliis. In Annalibus ſtylum accommodat annis ac conſulibus. Eaque cauſa eſt, cur in hiſtoria cauſſas accuratius tractet: in annalibus eas brevius proponat: cur item in Hiſtoria uberior ſit edictio, conciſior in Annalibus. Interim gravis utrobique & diſerta. Id optime perſpexit Plinius Novocomenſis, qui lib. xi. epiſt. i. eloquentiſſimum fuiſſe ait, & hoc eximium habuiſſe, quod σεμνῶς diceret. Et tamen doctiſſimus vir Raimundus Lullus lib. v. de orat. cap. 4. ait, ſcriptorem eſſe magis torvum Juſtino. Imo & Alciatus, vir ſane egregius, non dubitat affirmare, dictionem ejus, præ illa Paulli Jovii, eſſe ſenticeta. Condonemus tale judicium tanto viro & cogitemus, ex amore Jovii proficiſci. Et quale illud, quod idem, & Æmilius Ferretus, ajunt, eum non Latinè ſatis ſcribere? Quam hoc

insubidum! quam insulsum! Quis enim non videt, dictio Taciti quam sit elegans, quam tersa, & limata? Et tamen major est laus ista, quod nihil eo Scriptore vel cogitarì possit prudentius. Ac propterea imperator M. Claudius Tacitus tanti eum fecit, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis: libros ejus decies quotannis describi, inque archivis publicis collocari juberet, ne deperirent. Sed hoc eo factum putare aliquis possit, quod ex familia eadem genus duceret. Verum quid de eo dicemus, quod non alium historicum æquè lectitaret Cosmus Medices, Hetruriæ Dux, vir, si quis alius, civilis prudentiæ intelligentissimus, planeque ad imperandum factus? quod de eo Muretus (*Orat. quam habuit Tacitum enarraturus*) alicubi testatur.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
VITA
PER
JUSTUM LIPSIUM
CONSCRIPTA.

Cajus Cornelius Tacitus, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed alia minus illustri natus est, extremis, ut opinio mea fert, Ti. Claudii Imp. temporibus. Pater avusque honores gesserint, & ad remp. accesserint, necne, ut re vetusta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abest, ipsum primum jus imaginis & honores in familiam non nimis illustrem intulisse. initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis administravit. quæ dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reversus, à Tito, ut opinor, Quæsturam accepit: certe dignitatem suam quam Vespasianus inchoaverat, auctam & adjutam esse à Tito, ipse in Historiis profitetur: nec aliud suspicari est quam Quæsturam aut si forte Ædilitatem, quia Prætura XIV. demum consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitiano IX. & Verginio Rufo II. Coss. Prætorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annali XI. diserte ait se XV. virum S. F. ac tum Prætorem ludis sæcularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos sæculares à Domitiano editos A. V. C. DCCCXLI. id est, quinquennio ipso posterius quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis, IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANUS. AUG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LUD. SÆC. FEC. Ad consulatum deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit A. V. C. DCCCL. suffectus in locum demortui T. Verginii Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium constanter spreverat. quem & defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quam quod ejus rei certus

 auctor

auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam a fuisse eum aliquot annis ab urbe, idque eo ipso tempore quo Julius Agricola socer ejus mortem obierit Coss. Pompeio Conlega, & Cor. Prisco, non tam exsilii necessitate, ut arbitror, quam tædio temporum & cupidine otii. Nam quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum; Latine ut loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines cum hoc scriberent, indormiisse bello Trojano, & illinc decennia sua sumsisse, Constat enim apud vigilantes & sobrios, Domitianum à ludis suis sæcularibus, quibus certe Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. dumtaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Hæc fere in rep. in privata ejus vita ista sunt. Uxorem duxit A. V. C. DCCCXXX. Vespasiano IIX. & C. Julio Agricola Coss. Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubie reliquit, & ex iis, nisi conjectura fallor, longo intervallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea Imp. appellatus est (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non ut vulgus, P. Annium Tacitum) qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solet. Historiæ scribendæ senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in foro & caussis orandis egisset. Ex Plinii Epistolis & Tacitum in principibus Oratoribus fuisse, & orationes aliquot edidisse, intelligimus. Æquales habuit, Fabium Quinctilianum, utrumque Plinium, Julium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messalam. Scripsit primum omnium, uti post docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis, quorum omnium quanta jactura & quibus locis facta sit in tempore memorabo. Nominantur & ejus *Facetiarum libri* à Fulgentio, cum hoc fragmento, *Cæsi itaque morum eclogio in filiis relicto.* Mortis ejus tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait diserte propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut ipse ait, duodevicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno urbis conditæ DCCCXVI. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss At Tacitus paullo major natu, quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervæ: clarum, quoniam principio I. Histor. vocat Divum Nervam. qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

VETERUM SCRIPTORUM DE TACITO TESTIMONIA, VEL EJUSDEM FRAGMENTA.

Plin. lib. VII. Nat. Hist. cap. 16.

Ipsi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. Epist. I.

Laudatus est Verginius à consule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati ejus supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Idem Lib. II. Epist. II.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, & quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς.

Idem Lib. IV. Epist. 15.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Idem Lib. VI. Epist. 16.

Petis avunculi mei exitum tibi scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. nam video morti ejus, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam.

Idem Lib. VII. Epist. 20.

Erit rarum & insigne duos homines ætate propemodum æquales, nonnullius in litteris nominis, alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, cum jam tua fama gloriaque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo, & esse & haberi concupiscebam.

Idem Lib. IX. Epist. 14.

Nec ipse tibi plaudis; & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè meremur, ut sit aliqua. non dico

dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reverentia posterûm.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prœlia, quantæque Rom. clades, longo contextu evolverem, nisi Corn. Tacitus, qui hanc historiam diligentissimè contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

Dein ut verbis Corn. Taciti utar, "Sene Augusto Janus patefactus dum "apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpè ex usu & aliquando "cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit.

Sidonius Apollinaris lib. IV. Epist. ad Polemium.

Cajus Tacitus è majoribus unus tuis Ulpianorum temporum consularis, sub verbis cujusdam Germanici ducis in historia sua rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Quam Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus;
Qua pompa Tacitus numquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Illa Quinctiliani lib. x. * fortasse ad Tacitum referantur.

Superest adhuc & exornat ætatis suæ gloriam vir sæculorum memoria dignus. qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, ut libertas, quamquam circumcisis quæ dixißet, ei nocuerit. sed elatum abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas etiam in iis quæ manent.

* Ambigo ideò, quia hæc vivo Domitiano Fabius scripsisse videtur. Atqui noster tunc, ut opinor, nil vulgaverat.

C. COR-

[1] C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

[2] ANNALIUM LIBER PRIMUS

BREVIARIUM LIBRI I.

Augustus Nolæ mortem obit. Tiberius succedit, tardè & cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones tres gravis seditio incessit. ea misso Druso Ti. F. ægrè componitur. Idem in Germania inferiore motus, qui consedit non sine sanguine & cæde. Germanicus Cæsar in hostem ducit: eaque expeditione Marsi, Tubantes, Bructeri, Usipetes vastati aut cæsi. Julia Augusti F. Rhegii vitam finiit. Sodales in honorem Augusti, & ludi Augustalia instituti. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit, agros, domos, homines, vastat, urit, cædit. Segestes obsidione Arminii liberatur. Ob hæc Imperator consalutatus. Bellum deinde in Cheruscos gestum. reliquiæ Vari

COMMENTARIUS.

1 CAJI CORNELII TACITI] Id verum huic scriptori prænomen adserui. Sidonius lib. IV. ad Polemium epistola: *Cajus Tacitus è majoribus unus tuis, Ulpianorum temporum consularis.* Et ad Leonem: *Namque & antiquitus cum Cajus Cornelius Tacitus Cajo Plinio Secundo paria suasisset.* Sed & epigraphe Farnesiani libri, *C. Cornelii Taciti Romanas historias scribentis ex his qui reperiuntur liber primus.* Publium prænomen, quod in libris tritis, à casu aut à vulgo est. Mihi autem in ipso aditu testari placet, *Odi profanum vulgus & arceo.* Lipsius. Ad hæc igitur & Vossius in Historicis Latinis scribit [C. Cornelius Tacitus, cui perperam Publio prænomen in plerisque editionibus] & Cl. Ryckius pronunciat [Quod Taciti prænomen attinet, jam satis ex Sidonio & Farnesiano codice probatum Cajum vocitatum] Et utinam quidem! Sed Sirmondus prænomen istud pronunciare metuit. Quum interim Onuphrius Panvinius ad annum V. C. DCCCL exhibeat velut ex Plinii citatione P. Cornelium Tacitum, temere, an quod ita viderit in libro scripto & vetustiore. Sed notitia publica non est occœcanda. Nam in fine libri I Annalium additur in MS. Mediceo eadem vetere manu *Finit P. Corneli lib.* I. *Incipit liber* II. Post librum secundum *Finit liber* II *P. Corn. Incipit liber* III *feliciter.* Post librum tertium *P. Corneli liber* III *finit incipit liber* IIII *ab excessu Augusti.* Post librum quartum *Finit liber* IIII. *incipit liber* V. Auctoritas ex scripti vetustate quanta tribui debeat codici isti Farnesiano, Lipsius non aperit in tot editionibus. Inter libros tritos nequivit numerare Mediceum, quem præcipue debuit videre, & non vidit. Porro hinc docemur in titulum vocem DIVI temere addi ab citerioribus, quum olim ea fuerit omissa, nec quidquam huc afferat: & certe de manu Taciti testatur fidelissime iste codex. Jac. Gronovius.

2 ANNALIUM] Bene Rhenanus, qui hanc inscriptionem adserit, etiam contra libros. In quibus plerisque est, *Actorum diurnalium*, vel, ut in Veneto, *Actionum diurnalium.* Qui tamen titulus non accepto referendus alicui imperito. Unde enim illi in mentem fuissent Acta, vel Diurna? sed cuipiam antiquioris ævi, qui Taciti Annales non ineptissimè

Vari & militum lectæ: iisque suprema soluta. Romani in reditu, sub Cæcina duce, periclitati. tamen hostes prospera eruptione fusi, fugati. Majestatis lex reducta & aspere exercita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est: per eam caussam decreta Patrum expressa ad coercendos histriones. Postremò actum de subducendis Tiberi aquis. eoque nomine querelæ civitatum Italiæ & legationes. Hæc biennio ferè gesta.

SEX. POMPEIO, SEX. APVLEIO, COSS.

NERONE CLAVDIO DRVSO CÆSARE, C. NORBANO, COSS.

ptissimè comparavit cum Actis urbis. Quem tamen refellit ipse Tacitus lib. XIII. *Nerone* II. *L. Pisone Coss. pauca memoriâ digna evenêre, nisi cui lubeat laudandis fundamentis & trabibus volumina implere: cùm ex dignitate Populi Rom. repertum sit, res illustres Annalibus, talia diurnis urbis Actis mandare.* Alibi: *Nemo Annales nostros cum scripturâ eorum contenderit.* Itemque: *Ni destinatum mihi foret suum quæque in annum referre.* Etiam Jornandes in rebus Gothicis, Cornelium hunc citat *Annalium scriptorem.* Lipsius.

ANNALIUM] August. Mascardus in Arte sua Historica differentiam *Annalium* & *Historiarum* è Tacito discendam scribit: annales admittere, quicquid patitur historia, sed id tradere concisius ac brevius; dein habere aliquid proprium, nempe res minus graves quam frons historiæ postulat. Sed postea fatetur, utroque scripto Taciti diligenter inspecto se causam edere non posse, quamobrem alterum potius *Annalium*, alterum *Historiarum* nomen præferat. Nec certe dissimilis hac parte sibi Tacitus. Nam quod singuli annales absolvunt complures annos, tot historiæ vix unum exhauriunt, ubertas materiæ facit, non index librorum. Quod si plures historiarum libri exstarent, appareret non minus in his quam in annalibus stylum annis, ut loquuntur, & consulibus accommodasse Tacitum. At quod discrimen rejicit ac pro nullo putat Mascardus, id solum secutus est auctor noster. Sic enim tradunt Servius ad secundam Æneida & è Verrio Flacco Gellius 5, 18, visum quibusdam antiquis, *annales* temporum esse illorum, quos scriptoris haud vidit ætas; *historiam* eorum, quibus interfuerit. Et, ut hujus rei obscura esset ratio, quam multa sunt, quorum significationes ab origine non diversas usus secreverit, ut certa essent cuique rei vocabula? Sed & præbet rationem evidentem, si non *Annalium*, at *Historiæ* vox dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, quod est noscere visendo, vel inspicere. Plutarchus, βουλόμενος ἱστορῆσαι τὴν πόλιν. Sic καθ' ἱστορίαν ἰέναι, καθ' ἱστορίαν πλανηθῆναι, lustrandi vel visendi gratia. Palæphatus: καὶ γέγραφα ταῦτα, οὐχ' οἷα ἦν λεγόμενα, ἀλλ' αὐτὸς ἐπελθὼν καὶ ἱστορήσας. i. e. quæ ipse adii & comperi vel contemplatus sum. Jam cum scribit Tacitus dignitatem suam à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius provectam, satis demonstrat, quæ tradit in annalibus, ea præcessisse suam ætatem, dumtaxat illam, quæ rebus intenta esse, & maturum de illis judicium facere posset. *Gronovius.* Has voces jam illustrare incepit in Observationibus ad scriptores Ecclesiasticos cap. 9.

1 Urbem Romam à principio reges habuere. Libertatem & Consulatum L. Brutus instituit. [1] Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas [2] ultra biennium, neque Tribunorum militum consulare jus

COMMENTARIUS.

1 *Dictaturæ ad tempus*] Quas diuturnas primus Sulla fecit, Cæsar perpetuas. Et hic gradus ad Principatum: quo Præfatio ista ducit. *Lips.* Cur aliis Magistratibus omissis (qui omnes ad tempus) de dictaturis solum dixit, *dictaturæ ad tempus?* putem eo factum quod postea Sulla, Cæsarque in perpetuum sese fecerint dictatores. ὁ δὲ Σύλλας βίᾳ μὲν καὶ ἀνάγκῃ (λόγῳ δὲ δ' αἱρετὸς) ἐις ἀεὶ δικτάτωρ γενόμενος, ait Appianus. Suetonius autem de Cæsare: *non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam.* Aut hisce verbis *ad tempus* notatur urgentissima necessitas, qua fiebant, οὓς δικτάτορας ἐκαλοῦντο, ἐπὶ ταῖς φοβερωτάταις χρείαις ἑξαμήνους τιθέμενοι. Eadem quæ noster, eodemque significatu, Arcadius l. 1. D. de Offic. Præf. præt. *cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur.* At vulgo (ne quid dissimulem) interpretantur sex menses, innituntur que his verbis Pomponii l. 2. de Or. jur. *hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem retinere.* Vera sunt, ad quæ tamen non collineavit Arcadius; immo apertissimè sensit cum Appiano. *Salinerius.*

2 *Ultra biennium,*] Ita accipio, quasi dicat, haud multo ultra biennium. Nam exactè si putas, reverà

jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio: & Pompeji Craſſique potentia cito in Cæſarem; Lepidi, atque Antonii arma, in Auguſtum ceſſere. 1 qui cuncta diſcordiis civilibus feſſa, 2 nomine *Principis* ſub imperium accepit. Sed 3 veteris populi Romani proſpera vel adverſa, claris ſcriptoribus memorata ſunt: temporibuſque Auguſti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliſcente adulatione 4 deterrerentur. 5 Tiberii, Cajique, & Claudii, ac Neronis res, 6 florentibus

verà ultra biennium Decemviri imperium tenuere. Livium & Faſtos vide. Nec tamen Vertranio adſentior, *ultra triennium* ſufficienti. Nam id includit triennium eos imperaſſe. quod contrà eſt, & non niſi ſupra biennium aliquot menſes. *Lipſius.*

1 *Qui cuncta diſcordiis civilibus feſſa,*] Et ob id ad domandum faciliora, frænique, ut ita dicam, patientiora. *Muretus.*

2 *Nomine Principis*] Non ergo tam celebre tunc *Imperatoris* nomen, ea quidem notatione. Et Auguſto viſum iſtud *Principis*, minuendæ invidiæ: quia etiam olim Princeps Senatus. Quod exemplum non dubie ſecutus. Noſter infrà: *Non regno tamen neque dictaturâ, ſed Principis nomine conſtitutam rempublicam.* Ovidius de Auguſto ad Romulum:

Tu domini nomen, Principis ille tenet.

Dio de Tiberio: Πρόκριτός τε τῆς γερουσίας, κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ὠνομάζετο. Καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι: *Princeps autem Senatus, ritu priſco, dicebatur. & ipſe ſæpè ajebat, Dominum ſe ſervorum eſſe, Imperatorem militum, Principem ceterorum.* nec temerè aliter Tacitus appellat. Inde Principatus, & Principium etiam pro imperio, Suetonii cap. XXXI. *Auguſti Principium, clade Variana; Tiberii, ruinâ ſpectaculorum memorabile factum.* Ita opt. liber, & puto ſincerè. Tertullianus quidem receptam eam ſignificationem fuiſſe oſtendit, adverſus Hermogenem; *Poſſunt & aliter*, inquit, *principium interpretari, non abs re tamen. Nam in Græco principii vocabulum, quod eſt ἀρχὴ, non tantùm ordinativum, ſed & poteſtativum capit principatum. Unde & ἄρχοντες dicuntur principes. Ergo ſecundum hanc quoque ſignificationem, Principium pro poteſtate & principatu ſumetur.* Sed & Gloſſæ Græcæ diſtinctè, Ἀρχὴ, τὸ προοίμιον, *exordium.* & deinde Ἀρχὴ, *imperium, magiſterium, præſidatus, principium.* Lipſius.

3 *Veteris reip.*] Ita Vertranio placitum, trajectis notis, quæ vulgò *p. r.* *Lipſius.* Attribuitur ætas populo Romano. Tacit. lib. 15. Annal. *Omnis populi Romani ætas, proſperè, aut in metu ſacraverat.* Cur igitur non dicetur *vetus?* nec nos deterreat ferula Juriſconſultorum, qui ſubtilius, ut inſerviant quæſtioni, ſic de populo verba faciunt: *& populum eundem hoc tempore putari; qui abhinc centum annis fuiſſet, cum ex illis nemo nunc viveret.* Valeant igitur, qui dictis de verbis concinnarunt *veteris reipublicæ.* nam *caſci*, id eſt, *veteres*, Latini populi dicti ſunt. *Saliner.* Mediceus verbo integro, ut nulla ſuſpicio ſit trajectionis literarum, *populi Rom.* Nec abſurde dicitur *vetus populus.* lib. 11. *non, ut plerique falluntur, repens, ſed priori populo factitatum.* Dial. de corr. eloq. *facile perferebat prior iſte populus, & rudis.* Pichena.

4 *Deterrerentur.*] Ita rectè, non *deterrerentur.* Tacitus lib. 11. Hiſtor. *Si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis & comeſſationibus & principis imitatione deteritur.* Horat. pari metaphorâ.

——— *Culpâ deterit ingenI.* Lipſius.

Ego tamen ſcripturam veterem non mutarim. Nam qui res geſtas, ſine ira & ſtudio ſcribere aggrediuntur, ubi aulam adulationibus refertam principemque iis infectum odiſſe veritatem vident, à ſcribendo metu deterrentur. Suet. Claud. c. 41. *Saliner. & Pichena.* Vult manifeſte manſiſſe quidem iſta ingenia, ſed à ſcribendo metu temporum fuiſſe deterrita; cum non liceret amplius dicere, quæ ſentires; liceret adhuc ſentire, quæ velles. Nam ingenia certe adulatione non deteri ſenſit Tacitus, cum ſcriberet lib. XVI. *ſumma facundia, nec minore adulatione ſervilia fingebant.* Et vero nonne ſub ævum illud gliſcente jam adulatione decora ingenia? Certe Poëtarum. Vellejum quoque adulationis facile convincas, decori ingenii laudem ei non detrahas. *Freinsh.*

Deterrerentur] Si rem bene putes, verſatur hic Μορμὼ non levis. Sed non *deterret* tantum, qui gravem metum incutit, verum etiam qui ſtudium alicujus qualicumque vel religione vel ratione tardat, & alia cogitatis ſuadet. Sic Cicero & optimi quique veterum, hinc *adhortari* vel *cohortari*, inde *deterrere* & *avocare*, ponentes. Itaque *deterrerentur*, nihil eſt aliud quam, ſcribendi animum dimitterent, hiſtoriæ condendæ ſtudium abjicerent atque deponerent, alii ob metum, partim ob ſtomachi faſtidium. Cicero ad Atticum 13, 28. *De epiſtola ad Cæſarem, jurato mihi crede, non poſſum: nec me turpitudo deterret, etſi maxime debebat: quam enim turpis eſt aſſentatio, cum vivere ipſum turpe ſit nobis? ſed, ut cœpi, non me hoc turpe deterret: ac vellem quidem: eſſem enim, qui eſſe debeam: ſed in mentem nihil venit.* Vide reliqua. *Gronovius.*

5 *Tiberii, Cajique,*] Fines deſignat intra quos hi libri, qui attingunt quatuor dumtaxat principes. Ut vel hinc liqueat Hiſtorias ſeorſum ſcriptas, finemque Annalium fuiſſe in fine Neronis. *Lipſius.*

6 *Florentibus ipſis,*] Itaque veriſſima ſcriptio de Principibus, cùm jam eſſe deſierunt. Quod Arrianus

rentibus ipsis, [1] ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto, & extrema tradere; mox Tiberii principatum, & cetera, sine ira & studio, quorum caussas procul habeo.
2 Postquam Bruto & Cassio cæsis, [2] nulla jam publica arma; Pompejus [3] apud Siciliam oppressus; [4] exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus nisi Cæsar dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebem [5] tribunicio jure contentum; [6] ubi militem donis, [7] populum annona,

nus in rebus Alexandri pro argumento habet, fideliter eas à Ptolemæo & Aristobulo traditas, Ὅτι τετελευτηκότος ἤδη Ἀλεξάνδρου ξυγγράφουσιν, ὅτε αὐτοῖς ἦτε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι, ἢ ὡς συνηνέχθη, ξυγγράψαι, ἀπῆν: *quòd mortuo jam Alexandro scripserint, cùm necessitas aut præmium aliter aliquid scribendi abesset.* Idem.

1 *Ob metum falsæ:*] Et metus & odium impedimento sunt historiam contexere volentibus. Metu fit, ut vera dicere non audeant; odio, ut interdum falsa confingant. Metu, quæ reprehensione digna sunt, aut tacentur aut extenuantur, aut etiam in contrarium versa laudantur. Odio, quæ peccata sunt, exaggerantur & in majus attolluntur: quæ recte facta, aut supprimuntur aut elevantur aut depravantur. Itaque ubi illa sunt, inde exulat fides. *Muretus.*

2 *Nulla jam publica arma:*] Senatus populique, pro republica & à republicâ. Tantùm privata nunc arma, & in propriam potentiam. *Lipsius.* Dicit Brutum Cassiumque solos eo tempore pro Rep. bellasse, ceteros privatæ potentiæ. Tres ergo facit partes, Publicas, Pompejanas, & Julianas. Sic fere Seneca de Catone dicit; Epist. 104. *Cum alii ad Cæsarem inclinarent, alii ad Pompejum: solus Cato fecit aliquas & Reip. partes.* Sed de Bruto idem nostri judicium H. I. 50. 4. *Mansuram fuisse sub Pompejo Brutoque Rempublicam.* Freinshemius.

3 *Apud Siciliam oppressus:*] Non mehercules apud Siciliam. In Asia oppressum eum: jugulatumque consentiunt scriptores. de urbe tamen ambigitur. Dio XLIX. cæsum vult ἐν Μιδαίῳ τῆς Φρυγίας, in Phrygiæ oppido Midaio. Florus l. IV. c. VIII. & Appianus Mileti, quæ Cariæ adscripta. Sed noster victum eum saltem intelligit, & copias ejus apud Siciliam oppressas. Ita & Florus de eodem: *In Siculo freto juvenis oppressus est.* Lipsius.

4 *Exutoque Lepido, &c.*] Eleganter, id est, exarmato, & exercitu spoliato. Nam viginti legiones ei ademit. *Lipsius.*

5 *Tribunicio jure contentum:*] Non poterat per leges eodem tempore plures magistratus gerere: & tamen omnium magistratuum vim ac potestatem in se unum transferre cupiebat. Ergo qui summus in urbe erat magistratus, consulatum dico, eum, cum visum est, & quamdiu ac quoties visum est, occupavit. Cum autem tribunorum plebis maxima etiam esset auctoritas, ut qui aliis omnibus magistratibus intercedere, eorumque conatus impedire possent: (nam si unus tribunus dixerat, *veto*, irritum erat, quicquid agebatur) cum ipsos quoque consules nonnunquam obtorto collo in carcerem traherent: cum senatusconsulta arbitratu suo rescinderent: cum, quod caput est, sacrosancti essent: ita ut eos violare aut invitos attingere, piaculum haberetur: noluit quidem Augustus tribunus pl. esse, cum jam consul esset: præterea que jam patricius effectus, adoptione in gentem Juliam, tribunatum plebis capere non posse videretur: sed Tribuniciam potestatem à Senatu petiit, obtinuitque. Quid enim tunc petenti Augusto negari poterat? ut esset non una & consul & tribunus plebis, sed, inverso loquendi genere, *consul tribunitiæ potestatis.* Hoc autem se facere simulabat ut plebem tueretur: quoniam ea tribunorum creandi causa principio fuerat. Speciosa nomina: res capitales, & ad reipublicæ exitium pertinentes. *Muretus.*

6 *Ubi militem donis,*] Respexit huc Victor, cum de eodem Augusto scripsit; *Illectis per dona militibus, atque annonæ curandæ specie vulgo, cæteros haud difficulter subegit.* Lipsius. Militares animi toti ad lucrum intenti sunt: neque ulla re magis quàm donis permoventur. Est quidem verum illud Homericum: Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας. Sed multo verius in iis, qui exigua pecuniola adducti, vitam suam quotidie in omne discrimen exponunt. Quando enim pecuniam negligent, qui vitam ipsam præ pecunia negligunt? Itaque quantum apud milites dona possint, magis etiam posterioribus sæculis intellectum est, cum, ut quisque amplissimum donativum obtulerat, ita ad eum imperium deferebant, non diutius imperare passuri, quàm dum reperiretur, qui amplius pollicetur. Et erant, qui, tamquam in auctione, licitarentur, non quanti imperarent, sed quanti paulo post morerentur imperatores. *Muretus.*

7 *Populum annona,*] Nihil est enim quod populum magis torqueat, aut facilius ad seditionem populares animos concitet, quam annonæ difficultas. Urget enim fames: qua, ut ait Homericus Ulysses, mori molestissimum est: neque sui oblivisci patitur: *venterque*, ut proverbio dicunt, *aures non habet.* Neque vulgo odiosiores ulli sunt, quàm qui annonam incendunt, & excandefaciunt: neque

na, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, [1] munia senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent: ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: [2] ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio ob [3] certamina potentium, & [4] avaritiam magistratuum; [5] invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. Ceterum 3
Augustus [6] subsidia dominationi [7] Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescen-

que ulli magis quàm qui eam sublevant, populum demerentur. Reditum Ciceronis ab exilio jucundiorem populo fuisse ajunt, quod summam, quæ antea fuerat, annonæ caritatem summa vilitas consecuta est. Sapienter, ut solet, Tacitus noster libro IV. Annal. ab excessu Neronis ait, *vulgo alimenta in dies mercari solito unam esse ex republ. annonæ curam.* Auri, purpuræ, honorum plus apud alios esse plebs æquo animo fert: quiescere esuriens non potest. Cum igitur Siculo adversus Sex. Pompejum bello caritas effecta esset, vilitatem reduxit Augustus. Ita populum pellexit annona. *Muretus.* Immo multo magis frumento gratuito; hæc enim illa lenta & perpetua plebis Romanæ vincula escaria. Sueton. Octavio. 40. 41. *Gronovius.*

1 *Munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere,*] Quasi ceteros labore exsolveret: ipse omnem molestiam reipubl. causa in se transferre ac suscipere vellet. Legationes antea in Senatu audiri solebant. Hac molestia Senatum liberavit Augustus. Audiri quidem eas voluit & in Senatu nonnunquam, ut Senatus aliquid tamen agere videretur: sed plerasque domi, paucis adhibitis, ipsi cum videbatur, audiebat. Senatus de pace, de bello, de provinciis deliberabat. Quid opus erat tam multos senes tantum laborem capere, tam mane conveni-re in Curiam, tam multa ibi audire, tam multa dicere, tam vesperi domum fessos & viribus exhaustos redire? Valetudini eorum ac quieti prospexit Augustus. Domi hæc cum paucis tractare cœpit. Magistratuum varia ac multiplex procuratio erat. Augustus consulatum quidem, qui præcipuus erat magistratus, sumpsit sibi, cum voluit, quamdiu voluit & quoties voluit: Nam ut nos vestem, sic ille consulatum, cum voluerat, capiebat, deponebat, resumebat; neu populus de dando ei collega sollicitus foret, ipse sibi collegam, quem libuerat, non qui una imperaret, sed qui imperata faceret, cooptabat. Magnum in Republ. onus tribuni plebis sustinebant. Ipse tribunatum quidem non cepit; sed, ut eos onere levaret, potestatem tribuniciam accepit. Censorium munus quàm molestum, quàm grave? locare publica, senatum legere, populum censere, inquirere in omnium mores, alios Senatu movere, aliis equum publicum adimere, alios in Cæritum tabulas referre, multos notare, in multorum odia incurrere. Odiosa res & negotiis plena. Igitur censuram quidem non sumpsit Augustus, sed alio vocabulo *morum regimen* sumpsit. O hominem laboriosissimum & alienæ quietis studiosissimum! Magno tumultu, magno molimine, magno concursu civitatis leges antea rogabantur. Tollatur quoque illa tumultuandi materia. Quod Augusto placuerit, pro lege habetor. *Muretus.*

2 *Ac novis ex rebus aucti*] Sic editores producunt sensum Taciti, quum tamen unicus liber præferat in his adversativam *at*, ut manifeste ibi legitur, & perinde tolerari potest; immo ipse Tacitus per antecedentia *nullo adversante* quasi viam munierit isti particulæ, quam indico exstare in tam prisco monimento. *Jac. Gronovius.*

3 *Certamina potentium,*] Factiones in urbe, & tum bella, quæ miseras provincias affligebant. *Lipsius.*

4 *Avaritiam*] Rapinas & extorsiones Præsidum, in populi imperio dissimulatas, aut invicem donatas. *Idem.*

5 *Invalido legum auxilio,*] At dicet aliquis, erant repetundarum judicia, quæ non ipsos modo magistratus, sed in ipsorum quoque heredes, in quantum locupletiores facti essent, redderentur. Ludibria illa, non judicia erant. Turbabantur vi: cum interdum minæ intentarentur judicibus, interdum etiam sicæ. Turbabantur ambitu: qui sæpe & accusatores prævaricari ac colludere, & judices pejerare cogebat. Turbabantur eâ, quæ semper plurimum apud plurimos, prope dixi, omnia apud omnes potuit, pecuniâ. His fiebat, ut omnis rerum commutatio provincialibus optabilis videretur. Quare Augusto ad se unum omnia trahenti, facile acquieverunt. Quod documento Principibus esse debet, ne avaris hominibus provincias gubernandas mandent. Diu enim compressa populorum odia aliquando tamen erumpunt: ut aut rebellionem faciant ipsi, aut aliis novas res molientibus adjungant se potius ad illos, quàm eorum conatibus obstare nitantur. *Muretus.*

6 *Subsidia dominationi*] Cogitavit periculosum esse Principibus, iis præsertim, qui in civitate nondum servituti assueta recens imperium occuparunt, si ex se sibi paratos successores non habeant. Facilius enim

adoleſcentem, pontificatu & curuli ædilitate; M. Agrippam [1] ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ ſocium, [2] geminatis conſulatibus extulit: mox [3] defuncto Marcello, generum ſumpſit: Tiberium Neronem & Claudium Druſum privignos, [4] imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdum domo ſua. nam genitos Agrippa Cajum ac Lucium [5] in familiam Cæſarum induxerat; necdum poſita puerili prætexta,

[1] *Prin-*

enim & confidentius inſurgit populus adverſus eum Principem, cujus morte forte ſe liberum putat, & quem ſi occiderit nullum paratum videt ultorem. At ſi videat eo ſublato ſucceſſorum quempiam ex eadem ſtirpe, malo cavet, & futuri metu, præſentibus acquieſcit. Atque hoc eſt, quod apud Joſephum lib. 18. Tiberius morti proximus Caligulam ſapienter monet, τὰς μονώσεις τοῖς ἄρχουσιν ἐπικινδύνους εἶναι. Auguſtus igitur, qui præter unicam filiam Juliam, nihil liberorum haberet, ex cetera propinquitate ſua providendos ſibi, quoad longiſſime poſſet, ſucceſſores, judicavit. Quinam ii fuerint, exponit hoc loco Tacitus: & ut tandem ceteris ſublatis, imperium ad Tiberium pervenerit. *Idem.*

6 *Claudium Marcellum,*] Magnam illam Romæ & libertatis ſpem. De cujus laudibus plena manu Seneca ad Marciam: *Octavia Marcellum amiſit, cui & avunculus & ſocer incumbere cœperat, in quem onus imperii reclinaret:* (malo, *reclinare*) *adoleſcentem animo alacrem, ingenio potentem, ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ: patientem laboris, voluptatibus alienum, & quantumcumque imponere illi avunculus, & ut ita dicam, inædificare voluiſſet, laturum.* Lipſius.

1 *Ignobilem loco,*] Adeo ut ipſum generis ſui nominiſque pœniteret. Narrat comiter Seneca pater Controverſ. lib. II. *Tantâ autem Mæcenas ſub divo Auguſto libertate fuit* (corrigo, *Tanta autem ſub divo Auguſto libertas fuit.* nihil hic de Mæcenate, & exculcanda vox male inculcata) *ut prætotenti tunc M. Agrippæ non defuerint qui ignobilitatem objicerent. Vipſanius Agrippa fuerat. Vipſanii nomen quaſi argumentum paternæ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur. Cùm defenderet reum, fuit accuſator, qui diceret Agrippam & quod in medium eſt* (iterum reſcribo, *Agrippa M. & quod in medio eſt.* ea enim verba joci, & gentis nomen medium inter cognomen prænomenque) *volebat Vipſanium intelligi. Fuit qui diceret, Concurrite, Agrippa malum habebis, reſponde diu. Ea in arte* (potiùs *parte*) *utique mihi videtur admiratione dignus Auguſtus: ſed horum non poſſum non miſereri, qui tanti putant caput potiùs quàm digitum perdere.* Scribendum, *dictum.* Lipſius.

1 *Geminatis conſulatibus.*] Ideone geminatis, quia bis conſul? Cave cenſeas. tertiùm enim fuiſſe Dio docet & Faſti. itemque Vellejus: *Agrippa,* inquiens, *quem uſque in tertium conſulatum & mox collegium Tribuniciæ poteſtatis, amicitia Principis evexerat.* Sed ideò id dixit: quia poſtremi duo conſulatus Agrippæ conjuncti continenteſque. Qui ſanè honos erat: & raro cuiquam ea ætate tributus, præter principes re, aut deſtinatione. *Idem.*

2 *Defuncto Marcello,*] Qui Bajis obiit, ut clarè teſtatum reliquit, Elegia huic rei propria, Poëta Umber. Nec ſcio cur vir doctus tanto opere pertendat mortuum eum potiùs in Stabiano. Quid? Propertius qui vixit id ævi, locum neſcivit funeſtum juveni tam illuſtri? Scivit, ſed dedit hoc, inquit, Liviæ, quæ ſuſpicione laborabat Marcelli interempti. Nec herclè immeritò. Num ergo venenum dari Bajis minus potuit, ac in Stabiano? Scilicet ſoluta omni crimine illa aulica Medea, ſi Marcellus obiit Bajis. Ego verò, vir maxime, cauſam nullam video hujus tuæ tam ſeriæ adſertionis: placetque cum Propertio & vulgatis Servii libris mortuum eum in Bajano. Suſpicionem quidem de Livia Dio hujuſmodi inſeruit: Αἰτίαν μὲν οὖν ἡ Λιβία τοῦ θανάτου Μαρκέλλου εἶχεν. ὅτι τῶν υἱέων αὐτῆς προετετίμητο: *Cauſam mortis Marcelli Livia habuit, quod is ejus filiis anteponeretur.* At Tacitus Pliniuſque ea culpa non liberant etiam Auguſtum, Annal. II. *Sed ſuberat occulta formido reputantibus, haud proſperum in Druſo patre ejus favorem vulgi: avunculum ejuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudiis ereptum, breves & infauſtos populi Romani amores.* Plinius lib. VII. inter Auguſti infortunia: *Suſpecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio.* Quaſi conceperit aliquid cupiveritque contra Auguſtum, amore priſtini ſtatus & libertatis. *Idem.*

3 *Imperatoriis nominibus auxit*] Non eo more, quo rei Romanæ domini, Imperatores dicti: ſed quo olim, qui rempub. militiæ feliciter geſſiſſent. Vulgatus olim honos: non item ſub Impp. qui rei proſperè geſtæ lauream & laudem ſibi adſcribi volebant auſpiciiſque ſuis. Turbat in ſententia hujus loci vir doctus, & miror. Tu vide Dionem Caſſium lib. LIV. & LV. & Vellejum, itemque ea quæ ſcribo ad extremum librum quartum. *Idem.*

4 *In familiam Cæſarum induxerat;*] Emptos domi à patre per æs & libram. Ita loquebantur, non *per aſſem*, ut perperàm inolevit Suetonii cap. LXIV. Quamquam reverà in ea formula Æs non aliud notat quàm Aſſem. Varro lib. VIII. *Pro aſſibus nonnumquam æs dicebant antiqui, à quo dicimus aſſem tenentes: Hoc ab ære æneaque libra.* Ritum hunc (ut omittam notata aliis) notat explicatque eleganter Clemens Alexandrinus Strom. quinto: Καὶ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν διαθηκῶν γινόμενα τάξιν εἴληχε διὰ δικαιοσύνην,

[1] *Principes juventutis* appellari; [2] destinare consules; specie recusantis flagrantissimè cupiverat. Ut Agrippa vita concessit; L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, [3] Cajum remeantem Armenia, & vulnere invalidum, mors fato propera, vel [4] novercæ Liviæ dolus abstulit; [5] Drusoque pridem extincto, Nero solus è privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciæ potestatis adsumitur,

δικαιοσύνην, ἐκεῖνα ζυγὰ καὶ ἀσσάρια, καρπισμοί τε καὶ αἱ τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις. Τὰ μὲν γὰρ ἵνα δικαίως γένηται, τὰ δὲ εἰς τὸν τῆς τιμῆς μερισμὸν, τὰ δ' ὅπως ὁ παρατυχὼν, ὡς βάρυς τινὸς αὐτῷ ἐπιτιθεμένυ, ἐσῶς ἀκύσῃ, καὶ τάξιν μεσίτυ λάβῃ. Triplex antiquitatis ritus, interpreti non intellectus. Æs & libra in testamentis, Vindiciæ, & Antestatio. Nam καρπισμὺς ad vindicias adsertionemque refero: τὰς τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, aurium tactiones, ad Antestationem. Omnia enim hæc ad familiæ mutationem pertinent, quæ per testamentum, de qua Quinctilian. Declam. CCCVIII. *Non dixerim testamentum, cui libripens deest & familiæ emptor, & cetera juri necessaria.* Agellius l. IV. c. XXVII. & Jurisconsulti. *Lipsius.*

5 *Principes juventutis appellari;*] Quod sanè ridiculum, ut principes juventutis sint, qui etiamnum in pueris. Natus autem Cajus anno urbis DCCXXXIV. Sex. Appulejo, P. Silio Coss. At Lucius biennio toto minor, ex Dione LV. in actis ejus anni. Princeps juventutis (πρόκριτον τῆς νεότητ☉ Zonaras hic reddidit) ab Augusto invaluit, ad futurum imperium titulus & omen. Sunt nummi cum inscriptione: C. L. CÆSARES. AVGVSTI. F. COS. DES. PRINC. IVVENT. adpositæ effigies Caji Luciique, cum clypeis & hastis, quæ tirocinii die equites dederant, honoris Augusti caussa. Dio: Καὶ αἱ πέλται τάτε δόρατα, ἃ παρὰ τῶν ἱππέων εἰς τὺς ἐφήβυς ἐσιόντες χρυσᾶ εἰλήφεσαν, εἰς τὸ βυλευτήριον ἀνετέθη. Observa Dionem aureas hastas dicere, quas lapis Ancyranus (magnæ apud me fidei, ut quem vivus conceperit Augustus ipse) argenteas. Verba sunt, uti ad me missa beneficio viri illustris Augerii Busbequii: EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM.... HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM. APPELLAVERVNT. quam lacunam ritè expleveris: *Principem juvent. Cajum.* Idem. Sic quoque citat Norisius ad Cenotaph. p. 102. & 105. PRINCIPEM Cajum, sed utrobique omittens vocem *juventutis*, quæ abesse nequit. Quum vero nunc accurato magis adspectu id monimentum sit lustratum, egregie hunc defectum ex eis quæ supersunt reliquiis, sanavit doctissimus Massonius *Universi Principem juventutis utrumque eorum parmis & hastis* &c. Jac. Gronovius.

1 *Destinare consules;*] Et verò perfecerat. Romæ marmor de Cajo: QVEM. POPVLVS. COS. CREAVIT. ANNOS. NATVM. XIV. Ait annos natum quatuordecim: & addicit Dionis ratio, qui consulem facit designatum anno urbis DCCXLVIII. Tamen Augustus in jam dicto lapide XV. illi annum circumdat, sed nempe quem ingressus erat, & jam agebat. Verba sunt: *Honoris mei caussâ Senatus populusque Romanus annum quintum & decimum agentis Consulis designavit, ut eum magistratum inirent post quinquennium ex eo die, quo deducti in forum.* Lipsius.

Destinare consules] *Designari* legendum puto, ut & ante *appellari*. A populo enim eos designari, non designare ipse cupiverat. *Muretus.* De forma verbi, subscribo, nempe *destinari* scripsisse auctorem, hoc est, designari. Suetonius in primo Julio: *flamen Dialis destinatus.* Vide 2. Observ. 8. *Gronovius.*

2 *Cajum remeantem Armenia,*] In Lycia mortuum eum voluit Suetonius cum Vellejo. Ille his verbis: *Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos: Cajo in Lyciâ, Lucio Massiliæ defunctis.* Iste his, *Deinde reluctatus invitusque revertens in Italiam, in urbe Lyciæ, Limyram vocant, morbo obiit.* Etiam Florus: *Massiliæ Lucius morbo solvitur: in Lyciâ Cajus ex vulnere.* Fugerit ergo ratio memoriosum illum senem necesse est, qui in Syria tradidit defunctum. Dico Senecam patrem in Controversiis: *Itaque cùm mortuo in Syriâ C. Cæsare codicillo questus esset Augustus, quod in tam magno & recenti luctu suo cœnasset.* Sed erit fortasse, qui culpam eam in exscriptorem conferet, rescribetque, *Lyciâ.* Addi velim Suetonii locum, Tiber. cap. XV. *Cajo & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto.* nec addi solùm, sed & corrigi. Nam hoc de triennio, nonne nimis laxum? apparet è Vellejo: *Cajus*, inquit, *in urbe Lyciæ morbo obiit, cùm ante annum fermè L. Cæsar Massiliæ morbo decessisset.* En, dumtaxat intervallum fecit paullo plus anni. Et ipse Suetonius *duodeviginti* modò *menses* interponit, verbis quæ suprà. Non ergo ambiges, quin scribendum, *intra biennium:* si hunc putamus sensum. Nam in alium me duxit P. Johannes Deckerius è Societate Jesu, qui refert ad *triennium* Tiberiani reditus, & vult utrumque periisse intra tres primos annos, ex quo iste Rhodo reversus. Historia approbat. *Lipsius.*

3 *Novercæ Liviæ*] Nata exitio reip. hæc mulier, & suæ domus. Sed benè quòd Tacitus nusquam dissimulat fraudem ejus & scelus. Plinius cautior, qui suspicionem hanc tangens, cavit sibi obscuritate sermonis: *Incusatæ filiorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes.* Nec enim aliò traxeris ea verba, non me quidem interprete. *Idem.*

4 *Druso pridem extincto,*] Nempe ante annos circiter XII. priusquam Cajus moreretur. Quippe Drusus

ſumitur, omniſque per exercitus oſtentatur: non obſcuris, ut antea, matris artibus, ſed palam hortatu. nam ſenem Auguſtum devinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam Poſtumum in [1] inſulam Planaſiam projiceret; rudem ſane bonarum artium, & robore corporis [2] ſtolide ferocem, [3] nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum Druſo ortum, octo apud Rhenum legionibus impoſuit, adſcirique per adoptionem à Tiberio juſſit. quamquam eſſet in domo Tiberii filius juvenis: ſed [4] quo pluribus munimentis inſiſteret. Bellum ea tempeſtate nullum, niſi adverſus Germanos ſupererat; abolendæ magis infamiæ ob amiſſum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. [5] eadem magiſtratuum [6] vocabula. [7] juniores poſt Actiacam victoriam, etiam ſenes plerique inter bella civium nati. quotuſquiſque reliquus, qui rempublicam vidiſſet? Igitur verſo civitatis ſtatu, [8] nihil uſquam priſci & integri moris: omnis
4 exuta æqualitate juſſa principis aſpectare. [9] nulla in præſens formidine, dum Auguſtus ætate validus, ſeque & domum & pacem ſuſtentavit. Poſtquam provecta jam ſenectus

Druſus obiit ex lapſu equi, in Germania, anno urbis DCCXLV. ex Dione libro LV. initio; & Cajus anno DCCLVI. Impoſuerat mihi Dion olim, in cujus libro hiatus eſt, & anni aliquot omiſſi. atque ita narratur mors Caji, quaſi biennio poſt illam Druſi. Sed, ut dixi, defectio & hiatus eſt, atque anni plures medii deſunt: quod in Notis ad Vellejum obſervamus. *Idem.*

1 *Inſulam Planaſiam*] Atqui Siciliam vocat Scholiaſtes Juvenalis vetus. *Agrippa*, inquit, *in Siciliâ propter morum feritatem ab Auguſto relegatus eſt.* Errat. nam de Planaſia adfirmat cum noſtro etiam Dio, & ait vicinam Corſicæ eſſe, libro extremo LV. In qua narratiuncula quod legitur, Καὶ τὴν Ἰουλίαν ὡς μητρυιὰν διέβαλλεν: *& Juliam ut novercam aſpernabatur:* meo judicio τὴν Λιουίαν faciendum eſt. Non enim matrem ſuam Agrippa inſectabatur (& illa verò jam relegata aberat) ſed Liviam, ut probabile eſt, Auguſtæ ſtirpi numquam æquam. *Idem.*

2 *Stolide ferocem*,] Quod Plato evenire ait omnibus generoſis ingeniis, quoties non ita, ut oportet, educantur. Et alioqui patrem habuerat ruſticanum ac militarem, & duritiæ, non delitiis, aſſuetum. *Muretus.* Livius lib. VII. de Manlio: *Illum prævalidum juvenem, & quod haud minus timendum erat, ſtolide ferocem.* Pichena.

3 *Nullius tamen flagitii*] Imitatione Livii, ſi forte, qui de T. Manlio: *Filium juvenem, nullius probri compertum, extorrem urbe egit.* Lipſius. Noſter IV. annal. *adverſus unicum & nullius ante flagitii compertum.* Pichena.

4 *Quo pluribus munimentis*] Verè emendavi. Filii enim heredeſque, paſſim dicuntur ſubſidia & firmamenta regni. Tacitus v. Hiſtor. *Non legiones, non claſſes, perinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum.* Euripides.

Φῦναι τυράννους, παῖδας ἔρυμα δώμασι.

Sic *Subſidia aulæ*, Suetonio; *adminicula Auguſti*, Senecæ; heredes imperii dicuntur: & vere. Siculus ille momar: (exprimit, quod verum eſt, à me indignatio) cum ſua conjectura, *ſed qui pluribus morum vitiis inſiſteret*, abeat Morboniam. *Lipſius.*

5 *Eadem Magiſtratuum*] Callide & ſapienter ſcriptum. Non erant ii magiſtratus. neque enim eandem vim atque auctoritatem obtinebant: ſed tamen iiſdem nominibus vocabantur. Et hoc ad plebem fallendam plerumque ſatis erat. *Muretus.*

6 *Vocabula*] Sed non vis aut poteſtas. Cæſar in ſe traxerat. *Lipſius.*

7 *Juniores poſt Actiacam victoriam & jam ſenes plerique, &c.*] Tota civitas dividebatur in centurias ſeniorum & centurias juniorum. Juniores vocabantur uſque ad annum XLVI. poſtea ſeniores. Auguſtus autem rerum potitus eſt LVI. quatuor & quadraginta ſolus poſt Actiacam victoriam: duodecim cum Collegis. Juniores igitur poſt Actiacam victoriam, ſenes plerique inter bella civium nati erant, neque fere quiſquam ſuperſtes erat, qui Rempubl. vidiſſet. Hic autem notandum eſt ad confirmandam novam tyrannidem, præter cetera, vitæ diuturnitatem, requiri. Quamdiu enim ſuperſunt, qui libertatis dulcedinem experti ſunt, numquam deſunt, qui alios ad eam recuperandam cohortentur. At qui longinquitate temporis ad ſervitutem occalluerunt, iidem ut aves diu cavea incluſæ, de libertate ne per ſomnium quidem cogitant: molliorem paulo & clementiorem ſervitutem omni libertate potiorem putant. *Muretus.*

8 *Nihil uſquam priſci, &c.*] Avitæ virtutis ac libertatis nemo meminerat. Qui imperare aliis ſolebant, ipſi jam ex illius unius nutu, arbitrioque pendere: atque inter ſe, quis ad imperata facienda promtiſſimus eſſet, contendere. *Idem.*

9 *Nulla in præſens formidine.*] Non timent homines, niſi propinqua: ne mortem quidem, niſi cum eam putant imminere: cum tamen omnibus momentis

senectus [1] ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & spes novæ: [2] pauci [3] bona libertatis incassum differere; [4] plures bellum pavescere; [5] alii cupere; pars multo maxima [6] imminentis dominos variis rumoribus differebant: *trucem Agrippam, & [7] ignominia accensum, non ætate, neque rerum experientia tantæ moli parem. Tiberium Neronem [8] maturum annis, [9] spectatum bello: sed vetere atque insita [10] Claudiæ familiæ superbia; multaque indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: [11] ne iis quidem annis, quibus Rhodi [12] specie secessus [13] exulem egerit, aliquid quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum: accedere matrem muliebri impotentia: serviendum fœminæ, duobusque insuper adolescentibus, qui rempublicam interim [14] premant, quandoque distrahant.* Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo 5

mentis immineat. Itaque de Principibus ætate validis, ita fere cogitat plebs, ac si nunquam morituri essent. Nihil igitur in præsens metuebant Romani, quamdiu Augustum diu etiam victurum esse sperabant. *Muretus.*

1 *Ægro & corpore*] Velim trajici, *& ægro corpore*. Lipf. Lipsius mallet, *& ægro corpore*. at Tacitus id sæpissimè de industria. infra eodem lib. *dabat & famæ*. lib. II. *irridebantur & Græci comites*. inferius, *data & à Tiberio occulta mandata*. Hist. lib. II. *trucidati & comites*. Pichena. Sic quoque tamen viris doctis omnia suspecta, & *animo* vellent interponi. Non dubium est, quin τὸ *fatigabatur*, quod iidem observant, referatur ad vocem *senectus*: sed eo sensu, quo apud Juvenalem: *si oppressa foret secura senectus Principis*. Nimirum postquam ipse princeps ætatis provectæ jam & morbis cœpit attentari. Rationem reddit Tacitus, quare hominibus de republica Augusto permissa pridem securis sollicitudinem attulerit exspectatio successoris: nempe, quod videbant illum accessisse ad finem mortalitatis, utpote valde senem, nec jam crudo viridique, sed caussario & labanti corpore: ut ille apud Phædrum leo describitur, *Defectus annis & desertus viribus*. Hic nihil prorsus necesse fuit *animi* mentionem facere. Non enim auctori cura, pingere Augustum omnibus partibus, qualis fuerit tali tempore, sed submonere de duobus illis publice notis & in oculos incurrentibus, quæ adverterunt homines, tanquam præsagia instantis mortis. At animus neque vegetus in senio vitæ longum duraturæ, neque infirmior citæ mortis prærogativa est. *Gronovius.*

2 *Pauci*] Iique aut senes aut rerum imperiti, aut utrumque, qui libertatis ne umbram quidem superesse non viderent, neque cogitarent eam pridem ita altè obrutam esse, ut resurgendi nulla spes esset. *Muretus.*

3 *Bona libertatis incassum differere*] Quorsus enim ejus rei memoriam refricabant, quam nemo, nisi stultissimus, recuperari posse confideret? *Idem.*

4 *Plures bellum pavescere*] Divites nimirum, & novis ex rebus aucti: quibus, quod amitterent, erat. *Idem.*

5 *Alii cupere*] Ii videlicet, quorum res familiaris non optime constituta erat: ut ex omni bellico motu damni quidem nihil metuere, lucri ex præda, utcumque caderet res, sperare aliquid possent. *Idem.*

6 *Imminentis dominos variis rumoribus differebant*] Notabis ingenium plebis,

——— *cui mos humili læsisse veneno*
Summa, nec impositos umquam cervice volenti
Ferre duces. Lipsius.

Variè de eis loquebantur, variè augurabantur, quid quisque incommodorum ac calamitatum & privatim & publice allaturus esset. *Muretus.*

7 *Ignominia accensum*] Quod ab avo eodemque patre abdicatus & relegatus fuisset. *Idem.*

8 *Maturum annis*] Jam enim LV. annos natus erat. *Idem.*

9 *Spectatum bello*] Δοκιμασθέντα. Multa enim bella in Dalmatia, multa in Germania gesserat. *Idem.*

10 *Claudiæ familiæ superbia*] Quæ usque ab ultimis temporibus superbissima & plebi inimicissima fuerat. *Idem.*

11 *Ne iis quidem annis*] Octo autem fuerunt. *Idem.*

12 *Specie secessus exul egerit*] Secesserat autem, ut Cajo & Lucio cederet. itemque pertæsus uxoris Juliæ impudicitiam. *Idem.*

13 *Exulem egerit*] Ita *Principem agere*, & *Agere se paullo minus quam privatum*, in Suetonio aliisque lego. Et in nostro lib. III. Histor. *Quanto ferocius paullò ante se egerint, tanto cupidiùs voluptates hausisse*. M. Antonio tamen Mureto, cujus scripta Venus inhabitat pariter cum Musis, leg. videtur, *exul egerit*. Lipsius.

14 *Premant, quandoque distrahant*] Dixi corruptum olim locum mutilumque. Redeo in viam admonitu amici qui explicat: Drusus & Germanicus nunc quidem conjuncti prement rempub. at

letudo Augusti. & quidam [1] scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses, Augustum electis conscios, & comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum, [2] ad visendum Agrippam, multas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod [3] Maximum uxori Marciæ aperuisse: illam Liviæ. [4] Gnarum id Cæsari: neque multo post, extincto Maximo (dubium an [5] quæsita morte) auditos in funere ejus Mar-

at olim orto, fors fuat, dissidio, eamdem distrahent per bellum civile dissipabuntque. Consule Muretum lib. XI. cap. I. *Idem.*

1 *Scelus uxoris*] Hæc est tertia venenariæ hujus palma, & jure lemniscata. Tangit verò suspicionem illam de ficubus, quæ nota ex Dione. *Lipsius.* Dio hac de re apertius. Ficuum esu oblectabatur Augustus; easque sæpe Livia decerptas manu sua ex arbore ipsi porrigere solebat; ipseque eas ita libentius esitabat. Partem igitur adhuc pendentium oblevit Livia veneno, non quidem præsentaneo, sed quod paucis diebus consumeret. Jam tum enim ars illa reperta erat: ne nostrorum temporum inventum putetis. Venenatas igitur marito dedit: ipsa sibi eas, quæ tutò edi poterant. Ita effecit ut vir suus in cœlum, filius ad imperium maturius perveniret. Sed prudenter Tacitus, qui neque id, quod satis exploratum non erat, apertius exponendum, & tamen, propter suspicionem, quasi prætereundo, attingendum putavit. *Muretus.*

2 *Ad visendum Agrippam, &c.*] Ne tam atrocem suspicionem in Liviam sine causa concitasse videatur, ostendit, quid maximè eam ad mortem celerandam viro impulisse diceretur. Hoc autem ipsum narrat & Dio: & tangit Plinius. Narrat & Plutarchus ἐν τῷ περὶ ἀδολεσχίας: quem locis aliquot corruptum esse, & quibusdam in rebus à Tacito dissentire, ostendi capite secundo libri undecimi variarum lectionum. *Idem.*

3 *Maximum uxori Marciæ*] Habes eleganter historiam totam in Plutarchi περὶ ἀδολεσχίας. quem locum pretium puto ut convertam pæne verbatim. *Fulvius verò Cæsaris Augusti amicus, cùm jam senem eum sæpius querentem audiret de solitudine suæ domus: quodque duobus nepotibus fato functis, Postumo, qui solus reliquus, ex calumniâ nescio quâ exsulante, cogeretur uxoris suæ filium ad successionem imperii vocare, quamquam miserans & consilium captans revocandi ab exsilio nepotis: cùm, inquam, hæc audiret Fulvius, enuntiavit suæ uxori, illa Liviæ. Livia autem acerbè cum Cæsare egit, cur, quoniam jampridem id decrevisset, non arcesseret nepotem, sed se odio invidiæque successoris objiceret? Venientem igitur de more manè Fulvium & solitum illud dicentem Ave, Cæsar resalutavit, Vale, inquit, Fulvi. Atque ille id intelligens, domum se illicò subduxit, & vocatâ uxore: Rescivit, inquit, Cæsar, non siluisse me arcana. ideo mori mihi decretum est. Uxor autem: Jure, ait, quoniam tamdiu mecum habitans vivensque nec noveris nec caveris intemperantiam meæ linguæ. Sed præcedam tamen ego, & accepto gladio, seipsa viro coram interemit.* Hæc Plutarchus: nec alibi tam liquidè narrata res. Hoc tantùm male, quod Φούλβιον ubique vocat, qui Fabius est. Fabius ille Maximus, qui consul fuit anno urbis DCCLXII. Item quòd Marciam interfectam vult ante maritum. cùm noster clarè vixisse eam dicat, & auditos gemitus ejus in funere mariti. Atque hæc homini vera caussa mortis: ne innocuum Poëtam oneremus, aut potiùs ipse se, de Ponto.

Occidis ante preces, caussamque ego, Maxime, mortis,
Nec fueram tanti, me reor esse tuæ.

Est enim hic Maximus, quem Naso coluit, & ad quem Elegia non una. Sed & uxor Nasonis, propinqua Maximi seu conjugis ejus Marciæ, ex his versibus:

Ille ego, de vestrâ cui data nupta domo est.
Hanc probat, & primis dilectam semper ab annis
Est inter comites Marcia censa suas.

Est censa, pro censuit, satis novè, imò antiquè. Sic *Adfectatus est regnum*, pro Adfectavit: *Spectatus est suem*, in Varrone lego; retineoque: *Communicati sunt*, pro communicaverunt, in Livio; *Peragratus est regionem*, in Vellejo, & plura. Tangit hanc de Fabio tragœdiam etiam Plinius: *Juxta hæc abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem. desiderium post relegationem. inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditiones.* Lipsius. In illo, *censa est*, explicando falli summum virum monuimus lib. IV. Observationum in omissis pag. 427. *Gronovius.*

4 *C. Navum id*] Pridem emendavi firmavique, *Gnarum id Cæsari.* Gaii Navi nulla persona est in hoc actu. Sic lib. V. *Gnarum id Cæsari. eoque dubitavit de tradendâ repub.* Alibi: *Gnarum id duci. incessitque itineri & prælio.* Sed ecce hanc mihi quasi desponsam conjecturam, est qui sine ullo divortio velit abducere. Ego verò non dimitto. nec enim soli Atridæ uxores suas amant, ait ille. *Lipsius.* Adde Muretum lib. XI. Var. Lect. cap. II.

5 *Quæsita morte*] Illata, & violenta, machinatione Augusti. *Idem.* Immo, Sponte sumpta, voluntaria.

Marciæ gemitus semet incusantis, *quod causa exitii marito fuisset.* Utcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. [1] neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Livia: [2] lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum faci- 6
nus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis [3] firmatus animo [4] centurio, ægre confecit. [5] Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit. patris jussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno custodiæ apposito, *ne cunctaretur Agrippam morte adficere*, [6] *quandoque ipse supremum diem explevisset.* Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus senatusconsulto sanciretur, perfecerat: ceterum [7] in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat. Propius vero, Tiberium, ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis cædem festinavisse. Nuncianti centurioni, [8] ut mos militiæ, *factum esse quod imperasset; neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum*, respondit. Quod postquam [9] Sallustius Crispus

luntaria. Sic apud Plutarchum Lipsio citatum: *ideo mori mihi decretum est.* Simile fere de M. Lollio Vellejus 2, 102. *cujus mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.* Freinsh.

1 *Neque satis compertum est*] Alii tamen, ut Suetonius & Dio pro certo tradunt, vivo adhuc Augusto venisse Tiberium, longoque sermone commendatam ei esse Remp. ipsum denique Augustum in Tiberii complexibus exspirasse. Addit alia Vellejus: qui mihi videtur in hoc historiam scripsisse, ut per occasionem Tiberio adularetur. *Muretus.*

2 *Lætique interdum nuntii vulgabantur*] Iisdem artibus usa est Agrippina in morte Claudii Cæsaris. Tacitus lib. XII. *cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem Principis, quo miles bona in spe ageret.* Idem.

3 *Firmatus animo*] Nimis hoc nonnulli terebrant, intuenturque, ut postrema syllaba fere urat eorum oculos, quod non decet fieri, quum sic dicat 2, 66. *veterem stipendiis.* Jac. Gronovius.

4 *Centurio, ægre confecit*] A tribuno interfectum Suetonius voluit: *Hunc*, ait, *tribunus custos adpositus occidit, lectis codicillis quibus id facere jubebatur.* Sed Dio pariter ut noster, à centurione. Ὁ ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων καινοτομοῦντά τι ἀπέσφαξεν: *Centurio, qui custodiam ejus habebat, res novas molientem, interfecit.* Credo verum esse ut à centurione occisus sit, at jussu tribuni. *Lipsius.*

5 *Nihil de ea re*] Ne factum excusando agnoscere videretur. *Muretus.*

6 *Quandocunque ipse supremum d. expl.*] Certe non vidi tantum in unico libro exstare *quandoque*, sed etiam ex eo notavi, ut rite monuerit Cl. Ryckius, eaque fiducia judicavi in hac editione sic legendum, quod notavit jam olim Sanctii Minerva in libr. 3. ubi de conjunctionibus agitur, & plura exempla Tacitus dabit. *Jac. Gronovius.*

7 *In nullius unquam suorum necem duravit; &c.*] Ita de Nerone lib. XIV. *credente nullo, usque ad cædem duratura filii odia.* Pichena. Petronius c. 65. *Cujus tam crudeles manus in hoc supplicium duravissent.* Quintilianus decl. 279. *Non omnium animos maritorum durare ad sanguinem.* Jac. Gronovius.

8 *Ut mos militiæ*] Sollennia militiæ verba, Factum quod imperasti. Suetonius: *Renuntianti tribuno factum esse quod imperasset.* Et in Claudio: *De nece consularis viri renunciante centurione factum esse quod imperasset.* Lips.

9 *Sallustius Crispus*] Est ille, cujus vitam mortemque infrà memorat lib. III. Sallustii historiarum regis ex sorore nepos. Nominat eum Seneca inter intimos Augusti, lib. I. de Clementia: *Ignovit abavus tuus victis. Nam si non ignovisset, quibus imperasset? Sallustium, & Cocceios, & Duillios, & totam cohortem interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Sed cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus, scribendumque, *Deillios*, sive *Dellios*. Deillius à Seneca patre dicitur, in Suasoria: *Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messalla Corvinus desultorem bellorum civilium vocat: quia à Dolabella ad Cassium, à Cassio deinde transivit ad Antonium, novissime ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Hic est Deillius cujus epistolæ lascivæ ad Cleopatram feruntur.* Græcis tamen est Dellius, Plutarcho Dionique. Item Horatio, inscriptione Odes tertiæ lib. II. ubi temere interpretes

Crispus particeps secretorum (is ad Tribunum [1] miserat codicillos) comperit: metuens [2] ne reus subderetur, [3] juxta periculoso [4] ficta seu vera promeret, monuit Liviam, [5] *ne arcana domus*, [6] *ne consilia amicorum*, [7] *ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando. eam conditionem*
7 *esse imperandi*, [8] *ut non aliter ratio constet*, [9]*quam si uni reddatur*. At Romæ ruere in

pretes *Gellium* sufficiunt. Plutarchus eum historias quoque scripsisse ostendit: Πολλοὺς inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες, ἐξέβαλον, τὰς παροινίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομένοντας, ὧν Μάρκος ἦν Σίλανος, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός: *Multos & alios Antonii amicos, Cleopatræ assecla & adulatores exegerunt, quod petulantia ista & scurrilia non ferrent; inter quos fuit M. Silanus, & Dellius historicus.* Eadem Dio, quinquagesimo libro. Ad Sallustium autem istum facit, quod Plinius lib. XXXIV. *Metallum quoddam Sallustianum appellatum*, scribit, *ab amico divi Augusti.* Idem.

1 *Miserat codicillos*] Ita enim receptum, quo magis cautum militibus esset, cædem mandari per libellum. scilicet ne Imperator auctoritatem posset defugere. Pulchrè Herodianus lib. III. de Saturnino & Plautiano: Ὁ δὲ Σατουρνῖνος γραμματεῖον ᾔτησε τοῦ φόνου φέρον τὰς ἐντολάς. ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικὸν, εἴτινας ἐκπέμποιεν ἐπὶ φόνον ἄκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀκατασήμαντον: *At Saturninus codicillos, sive libellum petiit, qui cædis mandata haberet. Mos enim ille regius, ut cum mittunt ad cædem alicujus, sine sententia aut judicio, patrandam; tunc id per scriptum jubeant: ne cùm factum fuerit, sine tessera aut nota sit.* Ad quem usum Duplices adhibitos, alibi lectum. *Idem.*

2 *Ne reus subderetur*] Supponeretur. Metaphora ducta à suppositiciis liberis, qui & *subditi* vocantur. Terentius: *Non vides quantum mali ex ea re excites; subditum se suspicatur.* Sic infra hoc ipso libro: *Utque mos vulgi, quamvis falsis reum subdere.* Et lib. 15. *Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos.* Muretus.

3 *Juxta periculoso*] Cum ex æquo periculosum esset; cum futurum videret, ut æque in discrimen veniret: ἐξ ἴσης ἐπικινδύνου ὄντος. Sallustianum. *Muretus.*

4 *Ficta seu vera*] Ficta, si à Tiberio crimen amoliretur; ne ipse ejus damnaretur à Senatu. Vera, si Tiberium auctorem ederet, ab eo puniendus aut tollendus. *Lipsius.*

Ficta seu vera promeret] Notandum loquendi genus. Usitatius enim erat, *seu ficta, seu vera.* Neque desunt veterum exempla. Catullus: *læva sive dextera Vocaret aura.* Horatius: *Cantamus vacui, sive quid urimur.* Idem: *Quo non arbiter Hadriæ Major, tollere, seu ponere vult freta.* Item: *& Sthenelus sciens Pugnæ, sive opus est imperitare equis, Non auriga piger.* Muretus.

5 *Ne arcana domus*] Prudentissimum præceptum. Nihil est enim, quod Principum auctoritatem magis imminuat, quam si domestica ipsorum arcana vulgentur. Multa privatim faciunt, quæ publice nesciri interest. Non semper eadem est interius & exterius illorum facies. Non toti intus æque ac foris nitent. Itaque plerosque eorum nemo minoris pendit, quam qui ad secretissima maxime admittitur. Pauci admodum sunt, qui nihil habeant, quod tegi satius sit. Ignotis major veneratio est, contrectata sordescunt. Vix effugere possunt, quibus quicquid libet, licet, quin libeat interdum aliquid, quod non licet. Eo pluribus venerabilis est Princeps, quo paucioribus familiaris. *Idem.*

6 *Ne consilia amicorum*] Multa enim consilia clam dantur, quæ in propatulo non darentur. Quæ publice dantur, ad honestatem omnia; quæ secreto, ad utilitatem pleraque diriguntur. At si exigantur hæc, ut par est, ad regulas philosophorum, nihil utile nisi quod honestum. *Idem.*

7 *Ministeria militum*] Multa enim Principes, ubi manu & ferro opus est, per milites exsequuntur, ad quæ non tam promptos ac paratos eos invenirent, si reddenda singulorum ratio esset. Qui principi paruit, non sententia, sed silentio absolvendus est. *Idem.*

8 *Ut non aliter ratio constet*] Scitum dictum, nec quidquam mutemus. A mensulariis dictum est, quibus constant rationes cum pares sunt. Plin. lib. I. Epist. *Mirum est quam singulis diebus in urbe ratio aut constet, aut constare videatur, cunctisque non constet.* Idem Panegyrico: *Augeo principis munus, cum ostendo liberalitati ejus inesse rationem. Ambitio enim, & jactantia, & effusio, & quidvis potiùs quam liberalitas est, cui ratio non constat.* Usi & auctores prisci juris lib. I. De obseq. parent. l. penult. De re militari. Adde Valentis dictum apud Trebellium Pollionem: *Non sibi apud deos inferos constare rationem, quod quamvis hostem suum, Pisonem tamen jussisset occidi, virum cujus similem Rom. resp. non haberet.* Lipsius.

9 *Quam si uni reddatur*] Suspicabar ante complures annos legendum: *quam si nulli reddatur.* ea forma, qua volumus *mulieres optime olere, quæ nihil olent.* Philo de legatione ad Cajum: ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν εἶναι τὸν αὐτοκράτορα μηδενὸς ἐπὶ τοῖς ὁπωσοῦν πεπραγμένοις λόγον ἀπαιτεῖν τολμῶντος ἢ δυναμένου.

in servitium consules, patres, eques; [1] quanto quis inlustrior, tanto magis [2] falsi ac festinantes, vultuque composito, [3] ne læti excessu Principis, neu tristior primordio, [4] lacrymas, [5] gaudium, questus, adulatione miscebant. Sex. Pompejus & Sex. Apulejus Consules primi [6] in verba Tiberii Cæsaris juravere: apudque eos Sejus Strabo, & [7] C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. Mox senatus, milesque & populus. nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo

νυ. Josephus lib. xv. antiq. ὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Αντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. Memineram præterea ex Tacito lib. IV. histor. *victoriæ rationem non reddi.* Denique occurrebat animo Pallas, qui *pepigerat, ne cujus facti in præteritum interrogaretur, paresque rationes cum republica haberet*, ut loquitur noster lib. XIII. Verum jam tolero vulgatum. *Gruterus.*

1 *Quanto quis inlustrior*] Illustriorum enim facta magis notantur: obscuros suæ tenebræ tegunt. *Muretus.*

2 *Falsi ac festinantes*] *Falsi* interdum, quos fefellit alius. Terentius: *Ut falsus est.* At hic qui fallere cupiunt. Festinantes, dum metuit quisque, ne sibi alius anteverteret. *Idem.*

3 *Ne læti excessu Principis, neu tristiores primordio.*] Equidem & ipse vidi & notavi ex vetusta manu *tristior*, quod ita nunc opprimitur, ac si non nosceretur, quum tamen Beroaldus in contextu id retinuerit, & mox etiam notet (*Neu tristior.* Forte corrigendum erit *tristiores.* vel sit numerus pro numero. quod amicum est huic scriptori.) Quod quum debuerit scire Turnebus, tamen magnus ille vir in lib. 3. Adverf. c. 3. quum citasset *tristior*, addit: (quis enim non videt loquendi rationem sensumque non postulare tantum, sed etiam flagitare *tristiores*?) Hæc scilicet sententia adjecta sic rem decrevit contra tantæ antiquitatis fidem. Tanquam non viderint varietates utique in Taciti constructione innumeras esse & incredibiles; ut harum solo respectu debuerint hinc abstinere appositicias literas & auctor Beroaldus, & sequutor Turnebus, & tam triti in Taciti stylo postea ceteri editores, & quum præmiserit singularem *illustrior*, cur hic *tristior* nequit insequi? Quid quod hoc loco etiam *læti* ad *falsi & festinantes*, *tristior* ad *vultu composito* retulisse credas, ut apud Suetonium in Nerone 37. objectus *Pæto Thraseæ tristior & pædagogi vultus.* Jam vero & Cornelius noster 14. Ann. 16. *Qui voce vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.* 15, 61. *nihil triste in verbis ejus aut vultu deprehensum.* Hinc ita restitui. Jac. Gronovius.

4 *Lacrimas, gaudium*] Acutè Muretus: *lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Placet rei hominisque caussa. *Lipsius.*

5 *Gaudium, questus, adulationes*] Ego manuscripti lectionem retuli: *lacrimas, gaudium, questus, adulatione:* sensu non improbando. Ostendit enim senatores omnia adulatione miscuisse. idque Salinerio probatur. *Pichena.*

6 *In verba Tiberii Cæsaris juravere*] Rem, quæ per se satis habet indignitatis, magis turpificat Muretus, dum censet hoc loquendi genus proprium gladiatorum, qui se addicebant lanistis; quasi ad facienda perpetiendaque omnia, quæ is, cujus in verba juratur, jusserit, obstringi sit. Immo militum est proprium, qui se devovebant imperatori. Livius lib. III. *quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba jurastis.* Et mox: *omnes, qui in verba jurastis crastina die armati ad lacum Regillum adsitis.* Lib. XXII. *Magna vis hominum conscripta Romæ erat; libertini etiam, quibus liberi essent & ætas militaris in verba juraverant.* Eumenes apud Justinum: *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis.* Quod hic narratur, initium sumpsit in Divo, de quo Suetonius cap. LXXXIV. *item jusjurandum, quo se cuncti pro salute unius adstrinxerant.* Et mox: *confisum novissimo illo SC. & jurejurando.* Appianus: ᾧ Καίσαρι πάντες ὠμόσαμεν, φύλακες τῦ σώματος ἢ τιμωροὶ παθόντι τι ἔσεσθαι Iterum: καὶ τὺς ὅρκυς, ἦ μὴν φυλάξειν Καίσαρα καὶ τὸ τῦ Καίσαρος σῶμα παντὶ σθένει πάντας, ἢ εἴτις ἐπιβυλεύσειεν, ἐξώλεις εἶναι τὺς ὐκ ἀμύνοντας αὐτῷ. Nec Augusto defuit fœda Sex. Pacuvii adulatio, de qua Dio lib. LIII. His exemplis cessit pudor, & Tiberio jam quasi legitimum ac solenne faciunt. Vis fuit, salutem propugnaturos & acta rata habituros. A militia etiam translatum ad gladiatores, sed horum sacramentum uri, vinciri, virgis ferroque necari. *Gronovius.*

7 *C. Turranius*] Et quidem primus in eo munere, ab Augusto. Nam Augustus acceptam à populo Præfecturam, nisi fallor, tenuit dum vixit: aut certè paullo ante mortem substituit sibi Turranium istum. Adfero id ex Cornelii nostri verbis Annal. XI. *Tum potissimum amicorum vocat, primumque rei frumentariæ Præfectum Turranium*: nisi tamen aliter accipis, ut in loco videbo. Turranii etiam mentio Senecæ, ad Paulinum cap. extremo: nescio an hujus, quia procurationem illi tribuit, non præfecturam. Nominat & Ovidius in poëtarum albo:

quo patres in curiam vocabat, niſi Tribuniciæ poteſtatis [1] præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & ſenſu permodeſto: *de honoribus parentis conſulturum :* [2] *neque abſcedere à corpore : idque unum ex publicis muneribus uſurpare.* Sed defuncto Auguſto, ſignum prætoriis cohortibus, [3] ut Imperator dederat. [4] excubiæ, arma, [5] cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tanquam adepto principatu miſit: nuſquam cunctabundus, niſi cum in ſenatu loqueretur. Cauſſa præcipua [6] ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu [7] tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam exſpectare mallet. [8] Dabat & famæ, ut vocatus electuſque potius à republica videretur, quam per [9] uxorium ambitum, & [10] ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, [11] inductam dubitationem. nam verba, [12] vultus, in crimen detorquens

Muſaque TurranI tragicis ſubnixa cothurnis. & in doctorum, Plinii index. Sed quæras, cum præf. prætorio & annonæ in verba Tiberii jurarint, cur omiſſus præfectus urbis? cujus auctoritas non minor, (major imo illo Annonario) & cui proprius in urbe miles. Credo equidem omiſſum, quia nemo fuit. Taurus Statilius defunctus erat, cui Piſo ſuffectus poſt aliquot annos à Tiberio, uti doceo clare lib. VI. *Lipſius.*

1 *Præſcriptione poſuit*] Solennius eſſet *propoſuit:* atque ita notaverat Muretus: ſed Tacitus ſimplex iterum maluit lib. IV. *Mox poſitis propalam libellis ad libertatem vocabat.* Acidalius.

2 *Neque abſcedere à corpore*] Non reip. corpore, ne inducat te Maurus, ſed Auguſti. Datum enim honori defuncti Auguſti à Tiberio, quod ab eo olim Druſo. Lib. III. *Ipſum quippe Auguſtum aſperrimo hiemis Ticinum uſque progreſſum, neque abſcedentem à corpore urbem ſimul intraviſſe.* Sed cur id è publicis muneribus? Viſum ita Tiberio loqui, ad honorem Auguſti. quaſi magiſtratuum præcipuè eſſet, & eorum qui reip. primi, curare funus ſemonis illius, & viri ſupra viros. *Lipſius.*

Neque abſcedere à corpore] Hic loci Mauro magis adſentior quam Lipſio; putemque Tiberium hæc ita protuliſſe, quaſi diceret unum ſe ſenatorum eſſe. ſicut alter ille Claudius 12, 5. *unum ſe civium.* quamvis & iſtum locum labefactet Lipſius. Etiam id quod ſubjicit de publicis muneribus, non ita accipio, quaſi pro publico munere habeatur Auguſti corpus comitari; ſed intelligere hoc ipſum edictum quod proponebat. *Freinshemius.*

3 *Ut imperator dederat*] Signum dare imperatoris eſt. unde *σημαίνειν imperare.* Homerus: *αἴθ' ὄφελες ἀεικελίου στρατοῦ ἄλλου σημαίνειν.* Et *σημάντορες imperatores.* Muretus.

4 *Excubiæ, arma*] Præcipua hæc ſigna tunc Principis. Noſter de Muciano: *Nec deerat ipſe ſtipatus armatis, apparatu, inceſſu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere.* Lipſius.

5 *Cetera aulæ*] Quæ hæc cetera? puto lictores, faſces laureati, & ſiquid præterea tunc receptum principi diſtinguendo. Neque enim adhuc illa principatus inſignia, Ignis, Diadema, Purpura: quæ reperta ſequenti ævo: & ad exemplum regum. Vide Excurſ. in littera. *A.* Idem.

6 *Ex formidine*] Cunctandi nempe cauſſa, formido ex Germanico: ne ſi ille tantis viribus & gratia imperium vellet, ipſe turpiter abjiceretur. Melius ergo cenſebat non agnoſcere, donec noſſet ejus mentem. *Idem.*

7 *Tot legiones*] Octo ad Rhenum, in ripa Gallica: præcipuum, uno loco, imperii robur. Atque eæ cum ſuis auxiliis & equitatu, facile ad C. M. militum accedebant. *Idem.*

8 *Dabat & famæ*] Seneca de clem. lib. I. *Principes multa debent etiam famæ dare.* Noſter annal. IV. *Principum diverſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* Pichena.

9 *Uxorium ambitum*] Matris Liviæ, quæ à marito id exambierat. *Lipſius.*

10 *Senili adoptione*] Voce *ſenili* innuitur, dici potuiſſe, quod de Jugurthæ adoptione apud Salluſtium: *Oportere quinquennii conſulta & decreta omnia reſcindi; nam per ea tempora confectum annis Micipſam parum animo valuiſſe. Tum idem Hiempſal placere ſibi reſpondit: nam ipſum illum tribus proximis annis adoptione in regnum perveniſſe.* Freinshemius.

11 *Inductam dubitationem*] Scribo *indutam.* Eſt enim *induere* nonnunquam præferre, obtendere, oſtentare. Livius lib. I. de Bruto: *Longe alius ingenio quam cujus ſimulationem induerat.* Seneca de benef. 2. 2. *Latus facit & induit ſibi animi ſui vultum.* Noſter lib. 6. *Plurimum ſimulationis Seleucenſes induere.* lib. 15. *Quia ſpeciem judicii induere non poterat, ad vim dominationis converſus.* Gronovius.

12 *Vultus in crimen detorquens recondebat*] Nutus

torquens recondebat. Nihil primo senatus die agi passus, [1] nisi de supremis Augusti. cujus testamentum inlatum per [2] virgines Vestæ [3] Tiberium & Liviam heredes habuit. [4] Livia [5] in familiam Juliam nomenque Augustæ adsumebatur. 8

[1] In-

tus ipsos eorum, qui videbantur non ægre laturi, si ipse imperium deponeret. *Recondebat*, scribebat in animo, ut suo tempore promeret, quod & fecit. *Muretus.*

1 *Nisi de supremis Augusti*] Ut ostenderet eam sibi unam in animo hærere cogitationem. alia se omnia honoribus parentis posthabere. *Suprema* vocat testamentum, ut sæpissime in libris Juris civilis. Plena locutio est, *suprema judicia*, pro quo etiam *supremam voluntatem* & *supremas tabulas* dicunt.

2 *Virgines Vestæ*] More scilicet Romano, qui pactiones, fœdera, testamenta, pecunias etiam deponebant in templis: & sæpissime in isto Vestæ, quod religione primum. Dio XLVIII. de pace inter Triumviros & Sextum inita: Ταῦτα τε οὖν συνθέμενοι, καὶ συγγραψάμενοι, τά τε γραμματεῖα ταῖς ἱερείαις ταῖς ἀειπαρθένοις παρακατέθεντο: *Hæc ita pacti, & scriptis consignantes, tabellas apud Vestales deposuerunt.* Eadem in re Appianus: Καὶ ταῦτα συνεγράψαντο καὶ ἐσημήναντο καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις φυλάσσειν ἔπεμψαν ἐς Ῥώμην. Sed & Julianum testamentum virgini Maximæ traditum, Suetonius ait: M. Antonii, depositum apud Vestales, Plutarchus. Et generatim de templis, Ulpian. l. III. de tabb. exhib. *Si custodiam testamenti adituus suscepit.* Dixi & pecunias in templis deponi solere. quod verum adeo, ut quidam omnes fortunas in iis haberent, quasi custodia certa. Herodianus lib. I. de templo Pacis, quod exustum sub Commodo: Πλουσιώτατον δὲ ἦν πάντων ἱερῶν, δι' ἀσφάλειαν· ἕκαστος δὲ ἃ εἶχεν, ἐκεῖσε ἐθησαυρίζετο. Ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐκ τῆς νυκτὸς πολλοὺς ἐκ πλουσίων πένητας ἐποίησεν. Nec mirum, quia milite hæc templa custodiebantur. Tertullianus de Corona, ubi non vult Christianum militem scribi: *Et excubabit pro templis, quibus renunciabit? & cœnabit illic, ubi Apostolo non placet? & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit, incumbens & requiescens super luncho quo perfossum est latus Christi?* Et in Apologetico: *Ædes suas dii tuerentur & imagines: quæ, ut opinor, Cæsarum milites excubiis salva præstant.* Ideò Juvenalis Castora vigilem dixit:

——— *& ad vigilem ponendi Castora nummi.*

Lipsius.

3 *Tiberium & Liviam*] Num æquis partibus? eas enim accipimus, quoties nihil testator expressit. Minime. didicimus enim e Suetonio ex besse institutum Tiberium, ex triente Liviam. Atque hujus ipsius rei veniam à Senatu petierat, quod adversus legem Voconiam facturus esset, qua non licebat homini censo instituere mulierem ultra quadrantem. *Muretus.* De hoc capite legis Voconiæ vide, si libet, de pecunia vetere 3. 16. *Gronovius.*

4 *Livia in familiam Juliam*] Ideò in nummis & lapidibus exhinc ferè Julia scripta aut sculpta, non Livia: quod item in Notis ad Valerium observamus. Sed nomen Augustæ an recepit? Negat ecce Suetonius Claudio, cap. XI. *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompâ currum elephantorum Augustæo similem decernendum curavit. Patri Circenses annuos natali die, matri carpentum quod per circum duceretur, & cognomen Augustæ, ab avia recusatum.* Dicit ab Avia id recusatum: quæ non alia quam Livia est. Mirum. Liviam enim Augustam faciunt scribuntque alii omnes. & herclè si ambitionem feminæ novi, non recusavit. Tacitus lib. IV. *Decretum quotiens Augusta theatrum introisset.* Alibi: *Augustæ valetudo atrox.* Et: *Julia Augusta mortem obiit.* Plinius: *Livia Drusilla, quæ postea Augustæ matrimonii nomen accepit.* Idem lapides sexcenti testantur & nummi. Quid ergo Suetonio visum dissentire! Non ipsi quidem, sed librario qui pervertit. Liquet enim nobis corruptum locum, scribendumque *ab viva recusatum.* vel, *ab ea viva.* Ad matrem Antoniam hæc referuntur, non ad Aviam: uti docet vel ἀκολουθία sermonis. Quæ viva donata Augustæ nomine à Caligula (ταύτην τε γὰρ Αὐγοῦσταν εὐθὺς καὶ ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀπέδειξε, ait Dio) id sprevit: & mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidibus Claudiani ævi: ANTONIAI. AVG. DRVSI. sculptum hodieque. Hoc verum. at interpretes in Suetoniano loco quam natant? qui licet ad portum se recipiant, me duce. *Lipsius.*

5 *In familiam Juliam nomenque Augustæ*] Habes quod tibi imputet Beroaldus, cujus oculos hac in parte laudant & sequuntur omnes editores, Beroaldum forsan impellente 12. 26. *Qua in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret*, vel quæ mox sequuntur, *augetur & Agrippina cognomento Augustæ.* Aut I. hist. 47. *Decernitur Othoni tribunicia potestas & nomen Augusti.* Et 62. *Nomine Germanici Vitellio statim addito:* nec aliter I. hist. 15. *Sulpiciæ ac Lutatiæ decora nobilitati tuæ adjecisse.* Quæ etsi habeant speciem, ita censeo ignorari non debere in unico MS. legi clare *Augustu*, eamque literam manifeste poni ab manu prima, quam altera nonnihil scabere conata est: ut ego prorsus inde colligam scriptum fuisse ab Tacito *nomenque Augustum*, plane ut cap. 53. *Constantia mortis haud indignus Sempronio nomine.* Nam & apertura in

summo

[1] In ſpem ſecundam, nepotes pronepoteſque: tertio gradu primores civitatis ſcripſerat; pleroſque inviſos ſibi, [2] ſed jactantia [3] gloriaque ad poſteros. Legata non ultra [4] civilem modum, niſi quod [5] populo & plebi ccccxxxv. prætoriarum cohortium militibus ſingula nummum millia; [6] legionariis aut cohortibus civium Romanorum, trecenos

ſummo literæ vertice non eſt par ei, quæ ſolet eſſe in *a* characteris Longobardici, quem bene novi, ſed eſt ipſum *u*. *Jac. Gronovius.*

1 *In ſpem ſecundam nepotes*] Id eſt, ſubſtituerat vulgariter nepotes, Druſum Ti. filium ex triente, ex partibus reliquis Germanicum Druſi, qui frater Tiberii fuerat, liberoſque ejus tres ſexus virilis. Suetonius. *Muretus.*

2 *Sed jactantia gloriaque*] Quare *jactantia?* quaſi ſine affectu ſcilicet, optimos utiliſſimoſque patriæ legiſſet. *Lipſius.*

3 *Gloriaque ad poſteros*] Non tantum verum eſt, quod ait Thucydides, ambitionem nunquam ſeneſcere: ne morientes quidem relinquit. Volebat poſt mortem ſuam videri amaſſe præſtantes viros, quos tamen oderat. *Muretus.*

4 *Civilem modum*] id eſt, nihil præcipuum novumque in legatis, nihil regium, aut præter civium modum moremque. Nam de Falcidiæ modo accipere, (ignoſcent viri magni) pravum acumen eſt. *Lipſius.*

Civilem modum] Non lege Falcidia præſcriptum. Certe enim Falcidiæ ne in militari quidem teſtamento locus eſt: nedum in teſtamento Imperatoris. Hoc igitur ita intelligo, legata fuiſſe modica & modeſta, neque excedentia uſitatum locupletibus & copioſis civibus in condendis teſtamentis modum. Certe enim *civile* etiam in libris juris ſæpe dicitur, quod moderatum eſt & uſitatum & ordinarium. Et ita dixit Cicero *odium civile* in Miloniana, non ulla propria ac privata de cauſa ſuſceptum, ſed uſitatum bonis omnibus adverſus improbos. Peccat enim Victorius, qui *commune* eo loco, adverſus omnium librorum fidem, ſcribendum putat. Sic Ovidius, *Exercet memores plus quam civiliter iras.* Muretus.

5 *Populo & plebi* ccccxxxv.] Video placere viro docto, emendari è Suetonio: *populo & plebi* cccc. *tribubus* xxxv. ut intelligamus, ait, præter quadringenties legatum populo, etiam in ſingulas tribus centena millia relicta eſſe. Hæreo: & è vulgatis Taciti verbis eruo bonum ſane ſenſum. Conjunctim ſcilicet extulit noſter, quæ magis diſtincte Tranquillus. Ea tamen ejus mens, ut populo legatum ſit quadringenties, tribubus ſive plebi xxxv. Ni eſſet; non junxiſſet duas eas voces, *populo & plebi.* Sed populus ergo alius à tribubus? Alius, hac quidem in parte. Populo legavit quadringenties viritim diſtribuendum, &, καθ' ἕνα: tribubus triciesquinquies, id eſt, corpori tribuum universo. veluti ſi collegio legem, & collegis ſingulis ſeorſum. Diſcrimen hoc ſummamque exactam neglexit Dio, qui ſatis habet dicere legatum populo cccc. neglexi vereor & ego, dum in Electis motus hæſitatione aliorum tentavi corrigere in Suetonii verbis, *tribubus* xxxv. *Lipſius.*

Populo & plebi ccccxxxv.] Immo legavit Auguſtus *Populo* quidem, hoc eſt, ad publicos uſus *quadringenties*, *plebi* autem *tricieſquinquies*, quæ ei per tribus divideretur. Sic Cæſar apud Suetonium cap. 83. *Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecenos ſeſtertios legavit.* Quamvis enim ibi *plebis* vocabulum adjectum non ſit: illa tamen diſtributio pecuniæ de nulla alia populi parte capi poteſt: nam honeſtiores eam non accipiebant; ſicut nec alias largitiones, quas tamen ut plurimum *populo* datas legimus; nimirum uſu obtinente, ut harum vocum ſignificatio confunderetur. Ergo in teſtamento Tiberii id expreſſit idem auctor: *Dedit legata plebi Romanæ viritim.* Populo autem legata pecunia deferebatur in ærarium, & fiebat publica: quæ ipſa intelligitur apud noſtrum, 1, 15. 4. 15, & in l. 1. ad leg. Juliam peculatus. & *pecunia populi* dicitur in l. 6. de contr. empt. Sic aliis etiam rebuſpublicis, coloniis, municipiis, varia legabantur. Exempla apud Tacit. 4, 43. & in l. 21. Quib. mod. uſus f. amit. l. 34. de uſu leg. l. 30. de vulg. & pupil. ſubſt. l. 30. de leg. II. l. 15. de leg. III. l. 32. & 57. ad SC. Trebell. in Inſcript. Occonis pag. VI. num. II. *Freinshemius.*

6 *Legionariis cohortibus civium*] Bene additum, ne accipiamus etiam cohortes ſociales. Ideo & Dio vertit, τῷ τε λοιπῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμάς: *reliquis militibus è civibus ſeptuagintaquinque drachmas.* Itaque ille idem legiones πολιτικὰ ϛρατόπεδα non ſemel appellat: quia ſcripta ex civibus tantum. Fuit tamen cum in Dione placeret. τῷ ὁπλιτικῷ πλήθει. malè. Suetonius: *Legionariis trecenos nummos: quam ſummam repræſentari juſſit. nam & confiſcatam ſemper, repoſitamque habuerat.* Ubi *confiſcatam*, in fiſcis adſervatam: uti Tertullianus eleganti metaphora, de Fuga, *Felices itaque pauperes, qui animam totam in confiſcato habent.* Lipſius.

Legionariis autem cohortibus] Non reperio, cur addiderit vocem *cohortibus.* Aut enim omnes legionarii ſunt ſub cohortibus, & ſic adjectio illa ſupervacua; aut aliqui tantum, & ſic excluſi reliqui à liberalitate Auguſti, quod falſum. Deinde

trecenos nummos viritim dedit. Tum conſultatum de honoribus. ex quis maxime inſignes viſi : *ut* [1] *porta triumphali* [2] *duceretur funus*, Gallus Aſinius ; *ut* [1] *legum*

de multo ineptius additur *civium Romanorum*, quaſi alii quoque in legionibus fuiſſent non cives. Scilicet minimæ particulæ neglectu hæ turbæ excitatæ ſunt. Scribamus, *legionariis autem & cohortibus civium Romanorum*, quod verum eſt. *Legionarii* milites: qui in legionibus ſunt aut ſub vexillis legionum. *Cohortes civium Romanorum*, quæ ex civibus Romanis conſtantes in legiones tributæ non ſunt. Sic apud Cæſarem de bello civili 3. 87. *An non audiſtis ex iis, qui per cauſam valetudinis remanſerunt, cohortes eſſe Brundiſii factas?* Strabo lib. 17. cum dixiſſet Ægyptum tribus legionibus (hoc enim eo loci ſunt τὰ τρία τάγματα) contineri, ſubjicit: Χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσι σπεῖραι Ῥωμαίων. Et eodem libro de Syene: Εἰσὶ δ᾽ ἐνταῦθα τρεῖς σπεῖραι Ῥωμαίων ἱδρυμέναι φρουρᾶς χάριν. Sic apud Cæſarem de bello civili 3, 10. cohortibus civium Romanorum centum atque triginta. Addidit autem & cohortes Tacitus, ne legionariis tantum nominatis viderentur præteriti, qui eadem diſciplina eoſdem labores tolerantes, merito idem quoque commodum aſſequi debebant. Vocat autem *cohortes civium Romanorum* ad differentiam *auxiliarium*, quæ fere intelliguntur, quoties vocabulum cohortis ſolum & nulla adjectione reſtrictum occurrit. *Freinshemius.* Si rem, ut erat, edidit Tacitus, ſcripſit: *legionariis trecenos, cohortibus civium Romanorum quingenos nummos viritim dedit.* Sic enim Suetonius, ſic Dio. Hoc ſi obtinere nequeam, admiſero Freinshemianum, ea tamen conditione, ut cohortes civium Romanorum ſolæ ſint urbanæ cohortes; non quæ aliæ ſub certis legionibus non continebantur; quas ille adjungit. Et fuerit aut error aut negligentia Taciti uno ordine habentis Urbanos & Legionarios, quum tamen Urbani non in Auguſti modo, ſed etiam in Tiberii teſtamento lautius fuerint tractati. Sed ſi verum licet fateri, magis placet prius. *Gronovius.* Utinam tribus illis, ſane magnis Taciti ſpectatoribus, atque etiam noviſſimo, qui ſuſtinuiſſe ſe fatetur copulativam interponere, Cl. Ryckio, potuiſſem in Bibliotheca Medicea occurrere, & Taciti exemplar oſtendere! Quam cupide vidiſſent in eo legi *legionariis aut cohortibus?* Cur autem id mutavit Beroaldus? Cur ad id connivit Pichena, quum ſimpliciter & clare ſic ad oculos meos pervenerit? An hæc non ſunt mere Romana? 1, 18. *Una tres aquilas & ſigna cohortium locant.* Et c. 60. junguntur *quadraginta cohortes Romanæ, eques & impoſitæ navibus quatuor legiones*, ut Galbæ *exercitus legionis unius & cohortium trium*, dicitur Sueton. c. 10. Hoc primum. Sed deinde 15, 10. *Expediri itineri ſingula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum e cohortibus juſſit.* 3, 41. *Excita cohorte, quæ Lugduni præſidium agitabat, coercuit. Turonii legionario milite oppreſſi.* An non jam ſunt, perinde ut fuere ſemper, immixtæ legiones & cohortes, quas ideo dicit *legionarias cohortes* 12, 38? nonne etiam ſeparatæ legiones & cohortes, prout medio tempore ſeparatas haberi contigit, quum tamen eodem tempore etiam legio eſſet diviſa per cohortes? ſed viciſſim alerentur quoque cohortes, quarum numeri erant extra legiones? Itaque dicit cives Romanos, ſive in legionibus militarent, ſive in cohortibus. *Jac. Gronovius.*

1 *Porta triumphali*] Suetonius cap. c. in Auguſt. *Inter alia complura cenſuerunt quidam, funus porta triumphali ducendum, præcedente Victoria.* Neque dicit id factum: quod tamen viri docti ex Dione aſſerunt, me mirante. qui video Dionem nihil tale, imo contra ſcribere, *funus ejus ab equitibus noctu urbi illatum.* Si noctu, quid refert per quam portam? Hoc tamen Dio, *imaginem ejus è Palatio ceream, habitu triumphali, ductam; itemque alteram in curru triumphali.* Lipſius.

Porta triumphali] Erat trans Tiberim, in ea parte mœnium, quæ producebatur à Mole Hadriana, uſque ad portam, quæ hodie S. Spiritus dicitur. Per eam ſemper ducebantur triumphi. Hodie nulla eſt. Aſinius igitur, honoris cauſa porta triumphali efferendum Auguſti corpus in Campum Martium cenſuit, præcedente Victoria, quæ in curia erat canentibus næniam principum liberis utriuſque ſexus. *Muretus.* De hac porta videndus Alex. Donatus in Roma vetere lib. 1. cap. 22. ita tamen, ut homini quantumvis docto ne credas neſcio quam religionem inferendi cadaver Auguſti per hanc portam Romanis objectam, eaque religione vetitos mortuum Auguſtum iſthac recipere. *Gronovius.*

2 *Duceretur funus*] Immo id etiam factum eſt, teſte Dione, tametſi ex verbis Suetonii potius contrarium elicias. Viro docto qui ad Tacitum ſuum miratur perperam à nobis acceptum locum Dionis, cum hæc ſcribebamus, reſpondeat pro nobis ipſe Dio, cujus verba ſunt illa poſt recitatam orationem Tiberii in funere Auguſti: Μετὰ τοῦτο τήν τε κλίνην οἱ αὐτοὶ, οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι διὰ τῶν ἐπινικίων πυλῶν κατὰ τῇ βουλῇ δόξαντα διεκόμισαν. *Lectum*, ait, *iidem qui prius* (urbi intulerant. ii erant equites) *ſuſtulerunt, & porta triumphali, ſicut erat à ſenatu decretum, funus duxerunt.* Caſaubonus. Ubi miror, quid voluerit iſta parentheſi. Non enim, *qui prius*, intelligendi, qui urbi intulerant, ſed qui è palatio portaverant in Roſtra: & *ſenatorum humeris* eum *delatum in Campum* plane teſtatur Suetonius. *Gronovius.* Video Lipſium hæc ita accipere, quaſi ſermo eſſet de corpore Auguſti ex oppido Nolano, ubi deceſſerat, Romam deferendo: ſed revera de efferendo ex urbe in Campum hîc agitur. Itaque recte

[1] *legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius censuere. addebat Messala Valerius, [2] *renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii.* interrogatusque à Tiberio, *num se mandante eam sententiam promsisset? sponte dixisse*, respondit; *neque in iis quæ ad rempublicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis.* [3] ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, [4] *corpus ad rogum humeris senatorum ferendum.* [5] Remisit Cæsar adroganti moderatione: populumque edicto monuit, *ne, ut quondam nimiis studiis* [6] *funus divi Julii turbassent; ita Augustum in foro potius, quam* [7] *in campo Martis sede destinata cremari vellent.* Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum inridentibus, qui ipsi viderant, quique à parentibus acceperant diem illum [8] crudi adhuc servitii, & [1] libertatis

recte viri docti ex Dione annotarunt hoc ita gestum. *Freinshemius.*

1 *Legum latarum tituli*] Ut Majestatis, de adulteriis, repetundarum, de peculatu, de judiciis, de sacerdotiis, aliarum. *Muretus.*

2 *Renovandum per annos*] De eo ritu dico ad lib. XVI. Valuit autem hæc sententia, & voluit Tiberium jam Principem esse: neque enim alii juratur. Eoque velut offensus, rogat, quo auctore dixisset? *Lipsius.*

3 *Ea sola adulandi species*] Plutarchus in commentariolo, quomodo adulator ab amico internosci queat, senatorem narrat quemdam fuisse, qui olim, cum Tiberius in senatu præsens adesset, surrexit ad dicendum & composito ad severitatem vultu, *Enimvero*, inquit, *liberos homines libere loqui oportet, neque quicquam reticere eorum, quæ ad rempublicam pertinere judicant, vel cum periculo offensionis.* Adstitere erectis animis omnes, & taciti, quid hic tam libere loquax dicturus esset, exspectabant. Desitum jam pridem orationis genus ipsum quoque Tiberium adverterat. Tum ille, *Audi*, inquit, *Cæsar, quid sit, quod omnes nos tibi succensemus: Neque tamen quisquam libere dicere audet.* Cohorruerunt omnes dubitantes, quo tandem evasurus esset. At ille, *Negligis*, inquit, *temetipsum: (dicendum enim libere est) neque corporis tui curam ullam geris: maceras te assidue curis ac laboribus causa nostra susceptis: neque interdiu neque noctu conquiescis.* Talia multa continuante ac contexente illo, Cassius Severus ad eos, qui sibi adsidebant, conversus, *Quam metuo*, inquit, *ne illa libertas huic homini exitiosa sit.* Muretus.

4 *Corpus humeris*] Qui honor, nisi fallor, Sullæ habitus primo Romanorum. Appianum lege I. Civil. *Lipsius.*

Humeris senatorum] Ex cubiculo, in quo mortuus erat, quadraginta illum prætoriani milites in publicum extulerant. Inde decuriones municipiorum & coloniarum Bovillas usque deportaverunt. Ibi eum equester ordo susceptum in urbem intulerat, & in vestibulo domus collocarat. Unde acceptum senatores in Campum Martium intulerunt. Ita qui vivus omnium libertatem oppresserat, mortuus omnium humeros pressit. *Muretus.*

5 *Remisit Cæsar*] Quid? non ergo elatum corpus humeris Senatorum? Est vero. Suetonius: *Senatorum humeris delatus in campum crematusque.* Idem Dio. At Remittendi verbum eo valet, ut non sit factum. Lib. IV. *Remissa Ædilibus talis cura.* Lib. XI. *Hortantibus dehinc inediam & levem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait.* Scribo ergo, *permisit Cæsar.* Sed eam ipsam permissionem arrogantem esse vult Tacitus, quia per speciem modestiæ, & quasi pugnare cum Senatu nollet, habuit amplissimum ordinem inter vespillones. Simile illud libri VI. de Asinio Gallo: *Consultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere.* Lipsius.

Add. De correctione nunc ambigo, quia docuit me vir ille qui omnes, (Cujacium dico, quem nemo satis umquam miratus est qui cepit) eamdem vim inesse verbo Remittendi. Exempla apud ipsum in postremis Observationibus. Et sane in Irenæo etiam legi: *Remittite mortuos sepelire mortuos suos.* Lipsius.

Remisit Cæsar adroganti moderatione] Sic accipio, *Remisit* in adversando & cessit instantibus Patribus, superbus specie pudoris & modestiæ, facto eodem verecundus simul & arrogans. De Cujacii observatione, quam laudat ὁ πάνυ, vide quæ diximus 4. Observat. 2. *Gronovius.*

6 *Funus D. Julii turbassent*] Cum rogus cremando Cæsari in Campo Martis exstructus esset, populus cum summo tumultu, direptis subselliis, cancellis, mensis argentariorum, in foro cremavit, ut ex Suetonio, Plutarcho & aliis notum est. Imperatorum & nobiliorum civium corpora in Campo Martio, qui tunc extra Urbem erat, cremabantur, cum alioqui in suis quisque prædiis post mortem uri ac condi soleret. *Muretus.*

7 *In Campo Martis*] Primum Sullam in Campo Martio, per honorem, sepultum tradit Appianus. Nam alii etiam illustres viri, extra urbem. At postea Juliæ ibi tumulus; & mox ipsius Julii, nunc Augusti, *sede destinata*: id est, in Mausoleo, quod sibi struxit. *Lipsius.*

8 *Crudi adhuc servitii*] Cum populus Romanus servitutem, in quam paullo ante redactus fuerat, nondum bene concoxisset, neque ad eam occalluisset. *Muretus.*

1 *Libertatis*

[1] libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcerrimum facinus videretur. *nunc* [2] *senem principem*, [3] *longa potentia, provisis etiam heredum in rempublicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret.* Multus hinc ipso de Augusto sermo [4] plerisque vana mirantibus: [5] *quod idem dies* [6] *accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus.* [7] *Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset.* [8] *numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvum & C. Marium* [9] *simul æquaverat: continuata per septem & triginta annos*

1 *Libertatis improspere repetitæ*] *Improspera* citat Salinerius ad 12, 40, sed ad 14, 61. quod & Beroaldus edidit *libertatis improspera repetita*, quomodo legi in unica membrana conscius sum, nisi quod *inprospera*. Et opinarer dixisse Tacitum *libertatis inprospera repetita*, ut *repetita* sint fere repetitiones, nec enim uno die id actum est. Quid enim hoc differt ab isto 3, 55. *multa laudis & artium imitanda?* Sic *destinata Liviæ* in lib. 4. *Jac. Gronovius.*

2 *Senem principem*] Annorum 76. *Muretus.*

3 *Longa potentia*] Annorum 56. *Muretus.*

4 *Plerisque vana mirantibus*] Merito admirationi sunt ea, quæ aut facta non sunt, cum causa esset, cur verisimile esset factum iri, aut facta sunt, cum causa esset, cur fieri non oporteret. Utrorumque enim & causa aliqua est, & ignoratur. Causæ autem ignoratio admirationem parit. At vulgus ea quoque miratur, quorum causa in promptu est. qualia sunt, quæ hîc commemorat Tacitus. *Muretus.*

5 *Quod idem dies*] Erit fortasse qui hic adhæreat, cui adjutorium ego. Triplex enim ratio numerandi imperii Augustei. Alii, plurimique, ab Actiaca pugna numerant, cum victo Antonio potens fuit imperii solus. Ea pugna pugnata IV. Nonas Septembres. Quidam à sexto ejus consulatu, cum imperium illi à Senatu firmatum, datumque cognomen Augusti. quasi is legitimi principatus primus dies. Id fuit VII. Idus Januar. Atque ea ratio numerandi provinciis fere familiaris, ita in lapide, qui Narbone: VII. QVOQVE. IDVS. IANVARIAS. QVA. DIE. PRIMVM. IMPERIVM. ORBIS. TERRARVM. AVSPICATVS. EST. THVRE. VINO. SVPPLICENT. Orosius paullum à lapide dissentiens, VIII. nominat Idus. *Cæsar*, inquit, *victor ab Oriente rediens, octavum Idus Januar. urbem triplici triumpho ingressus est. Hoc die primum Augustus consalutatus est. atque ex ea die summa rerum ac potestatum penes unum esse cœpit & mansit, quod Græci μοναρχίαν vocant.* Longius recedit Censorinus, qui rejicit in XVI. Cal. Febr. *Ante diem*, inquit, XVI. *Kal. Febr. C. Julius Cæsar divi filius Imp. Augustus sententia Munatii Planci dictus est.* Ovidius Idus dumtaxat nominat:

> *Idibus in magni custos Jovis æde sacerdos*
> *Semimaris flammis viscera libat ovis.*
> *Redditaque est omnis populo provincia nostro:*
> *Et tuus Augusto nomine dictus avus.*

Sed lapidem ego credo verum dicere. Tertii denique numerabant à primo ejus consulatu: scilicet quia is gradus & aditus ad reliquos honores. Is fuit XIV. Cal. Septembres. Eam rationem secutus est quicumque ille scriptor de caussis corruptæ eloquentiæ, qui imperitasse Augustum ait annis LVI. fallente numero, nisi ad hanc rationem. Quam ipsam secuti curiosi isti, qui initium imperii & finem Augusti vitæ in eumdem diem, miraculi caussa, conferebant. Satis dixi: tu abi liber & expeditus. *Lipsius.*

6 *Accepti quondam imperii princeps*] Quasi causa ulla fuerit cur eo die mori non deberet; aut mirandum sit ullo die evenisse, quod nullo non poterat. Eodem jure mirari poterant, quod Augustus Augusto mense mortuus foret: obiit enim XIV. Kal. Septembris: & quod non paullum etiam exspectasset, ut mense Septembri natus eodem mense moreretur: ut hoc quoque referretur inter miranda. Admirabilis videri poterat, quod cum Quirini templum dedicaret, septuaginta sex columnis illud ornaverit, quasi totidem se annos victurum esse divinans. Sed admiratio in aliis sapientiæ initium, in aliis stultitiæ indicium est. *Muretus.*

7 *Nolæ in domo & cubiculo*] Stulte mirabantur tempus, stultius locum. Quid enim habet admirationis, quo in cubiculo mortuus sit pater, in eodem filium mori? Idem quotidie multis evenit. Ubi enim quemque deprehendit mors, ibi ei manus injicit, neque expectat, dum in aliud cubiculum transferatur. *Idem.*

8 *Numerus etiam consulatuum*] Tertii decimi consulatus memoria exstat & in veteri quadam inscriptione apud Fanestres. Hic quidam, qui scholia scripsit in Tacitum, inepte ait hac in re Dionem à Tacito & Suetonio dissentire. Tribui enim Augusto à Dione etiam quartumdecimum consulatum, quem gesserit cum L. Æmilio Paullo anno ab U. C. 745. Neque animadvertit, non Augustum ipsum senem, sed Cajum Agrippæ filium, quem adoptaverat Augustus, illo anno consulem fuisse. Hunc ei fortasse errorem objecit Xylander, qui Dionem vertens primus ad illum lapidem impegit. Nam cum Græce esset, Γ. Ἀυγύςȣ ὑιὸς, nisi quod leviter erraverat librarius, scripseratque Αυγυςοςȣ pro Αυγύςȣ, ipse *Cæsarem Augustum* vertit & de suo addidit XIV. *Idem.* verum doctius de hac re agit Emin. Norisius ad Cenotaphia Pisana pag. 244. ceterum mox non *Corvinum*, ut vulgo editur, sed in MS. perspicue legitur *Corvum.* quis credat? aut cur sic mutavit Beroaldus? satis multa de eo notata sunt & Corvinus 13, 34 est alius. Unde verum reposui. *Jac. Gronovius.*

nos tribunicia potestas : [1] *nomen imperatoris semel atque vicies partum :* [2] *aliaque honorum multiplicata , aut nova.* At apud prudentes vita ejus varie extollebatur, arguebaturve. Hi [3] *pietate erga parentem , &* [4] *necessitudine reipublicæ, in qua* [5] *nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum ,* [6] *quæ neque parari possent , neque haberi per bonas artes. Multa Antonio,* [7] *dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. Postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* [8] *Non regno tamen, neque dictatura, sed principis nomine constitutam rempublicam ,* [9] *mari oceano aut amnibus longinquis septum imperium : legiones, provincias, classes,* [10] *cuncta inter se connexa: jus apud cives, modestiam apud socios : urbem ipsam magnifico ornatu :* [11] *pauca admodum vi tractata , quo ceteris quies esset.*

9 *Simul æquaverat*] Nam Valerius sextum , Marius septimum consul. At

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Augustus fasces.

ut ait Statius in Silvis. *Lipsius.*

1 *Nomen Imperatoris*] Duces exercituum antiquitus re bene gesta, gaudio, & impetu victoris exercitus *imperatores* conclamabantur , ut est apud nostrum tertio horum librorum , & hanc appellationem confirmare senatus solebat. At qui postea rerum potiti sunt, alio sensu *Imperatores* vocati sunt, cum eo nomine summa omnium rerum potestas indicaretur. Præponebant autem *Imperatoris* nomen nominibus suis; non, ut olim, postponebant. Exempli causa, non hoc modo, *C. Julius Divi F. Augustus Imperator* , sed hoc , *Imperator C. Julius Divi F. Cæsar Octavianus Augustus.* Sed tum quoque jam imperium adepti , quoties aut per se aut per legatos insignem aliquam victoriam adepti erant, *Imperatorum* nomen adsumebant. Et sic Augustus nomen Imperatoris semel ac vicies pepererat , ut quo anno mortuus est , vocaretur , *Imp. Cæsar Divi F. Augustus cos.* XIII. *trib. pot.* XXXVII. *imp.* XXI. *P. P.* Muretus.

2 *Aliaque honorum multiplicata, aut nova*] *Multiplicata* , ut consulatus , ut nomen Imperatoris ; *Nova*, ut tribunicia potestas, ut regimen morum, quod sine censura habebat. *Alia honorum*, ut Lucretius *tenuia rerum* , Horatius *abdita rerum* , Propertius *omnia rerum.* Muretus.

3 *Pietate erga parentem*] C. Cæsarem, cujus mortem inultam præteriri nefas erat. *Idem.*

4 *Necessitudine reip.*] Id est , necessitate. quia , ut mox loquitur , *tempora reip.* id poscebant , & asperum hoc remedii. *Lips.*

Necessitudine reip.] Infra lib. 4. *secundum necessitudinem legis.* & lib. 5. *seque ea necessitudine cogi* dixit pro necessitate , ut ex aliis observatum Agellio Noctium lib. 13. cap. 3. *Vertranius.*

5 *Nullus tunc legibus*] Judicia enim, ut dictum est, turbabantur vi, ambitu, pecunia. *Muretus.*

6 *Quæ neque parari*] Itaque si quid secus, quam oporteret, actum esset, necessitati condonandum; non Augustum propterea accusandum videri. *Idem.*

7 *Ut interfectores patris*] Sic Rhenanus. Sed cum MS. habeat *tunc* , propius & verius mihi visum est *dum.* Pichena. Etiam Beroaldus notavit se arbitrari deesse particulam *ut* vel *quo.* quam correctionem qui non respueret, suo addat codici. Sed & istud Beroaldi & istud Pichenæ satis arduum atque anceps. Vide an non liquidius Tacitum habeas scribendo : *Multa Antonio tunc , interfectores patris ut ulcisceretur , multa Lepido concessisse.* Ex similitudine enim literarum in prima syllaba verbi *ulcisceretur* , exstitit pernicies præmissæ conjunctioni , ut factum sæpe. *Jac. Gronovius.*

8 *Non regno neque dictatura*] Poterat sibi per vim regnum vindicare; poterat dictaturam perpetuam, quam sibi ultro à Senatu oblatam constantissime recusavit : neutrum voluit : sciebat enim nomen regium expulso Tarquinio , nomen dictatoris interfecto Cæsare in perpetuum è republ. sublatum esse. *Principis* igitur nomine , in quo nihil superbum , nihil tyrannicum esset, contentus fuit. Pulchrum remedium , si nominum acerbitate sublata , rerum quoque ipsarum acerbitas tolleretur. *Muretus.*

9 *Mari oceano , aut*] Hoc verum , & docui in Admirandis. Tamen addendum hîc ex Herodiano, de Augusto. Ποταμῶν τε μεγέθει, καὶ τάφρων, ἢ ὀρῶν προβλήμασιν, ἐρήμῳ τε γῇ καὶ δυσβάτῳ, ἔφραξε τὴν ἀρχήν: *Fluminum magnitudine , & fossarum, vel montium superciliis , terra item deserta & ægre pervia, munivit imperium.* Illic distincte pleraque : noster universe, & præcipua dixit. Sed fuere alibi *Fossæ, Castra, Stipites:* quæ talia *Limites* appellat Spartianus in Hadriano. *In plurimis*, inquit, *locis , in quibus Barbari non fluminibus , sed limitibus dividuntur , stipitibus magnis , in modum muralis sepis , funditus jactis atque connexis , Barbaros separavit.* Fuit instar valli castrensis , aut potius sudeti. Hic passim limitanei milites, quos Zosimus narrat à Constantino sublatos, magno rei Romanæ malo. *Lipsius.*

10 *Cuncta inter se connexa*] Quæ multis antea in locis multorum dierum itinere disjungebantur. Dici autem non potest & in ædificiis & in possessionibus & in imperio , quanto majores fructus ferant, quantoque facilius regantur ac conserventur, quæ inter se conjuncta ac connexa sunt. *Muretus.*

11 *Pauca admodum vi tractata*] Ἅπας δὲ τραχὺς, ὅστις ἂν νέον κρατῇ, ait Æschylus, *Idem.*

esset. [1] Dicebatur contra, *pietatem erga parentem, & tempora reipublicæ,* [2] *obtentui sumpta. Ceterum cupidine dominandi* [3] *concitos* [4] *per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas* [5] *consulis legiones, simulatam* [6] *Pompejanarum gratiam partium. Mox ubi decreto patrum,* [7] *fasces, & jus prætoris invaserit, cæsis Hircio & Pansa (sive hostis illos; seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant) utriusque copias occupavisse. Extortum invito senatu consulatum, armaque* [8] *quæ in Antonium acceperit, contra rempublicam versa. Proscriptionem civium, divisiones agrorum,* [9] *ne ipsis quidem qui fecere laudatas. Sane Cassii, & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam* [10] *fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere)* [11] *sed Pompejum* [12] *imagine pacis,* [13] *sed Lepidum specie amicitiæ deceptos.*

1 *Dicebatur contra*] Uberius hanc partem exsequitur: an quia ipse in ea? non ambigo. *Lipsius.*

2 *Obtentui sumpta*] Ut ea prætenderet ac prætexeret cupiditati imperandi, qua flagrabat. Idque eo verisimilius est, quod Augustus principio adjunxit se ad causam Senatus, & (nedum ageret de ulciscenda paterna cæde) arma sumpsit adversus Antonium, qui Cæsaris mortem ulcisci studebat, obsessumque ab eo Mutinæ D. Brutum, unum ex interfectoribus patris, liberavit. Non igitur de ulciscenda morte patris cogitabat. *Muretus.*

3 *Concitos veteranos*] Adita Cæsaris hæreditate, cum se ab Antonio contemni videret, quem sibi præcipuum adjutorem fore speraverat, veteranos, quos Cæsar Capuæ collocarat, quasi & sibi & reipublicæ auxilio futuros evocavit, multa pollicitus, datis etiam in singula capita duobus millibus HS. *Muretus.*

4 *Per largitiones*] Atqui Beroaldus edidit *largitionem.* Immo id ipse vidi in MS. unico. Quis igitur id mutare sustinuit? Nonne sic cap. 36. occurrit *flagitiosa largitio?* Etiam mox legitur *abstulerat*, quod etiam expressit Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

5 *Consulis legiones*] D. Junii Bruti, quas in Mutinensi obsidio ad se traxit. *Lipsius.*

Corruptas consulis legiones] Perperam Lipsius. Immo Antonii Quartam & Martiam, quæ donis promissisque corruptæ M. Antonium consulem deseruerunt, seque cum Octavio conjunxerunt, ut recte Muretus. *Gronovius.*

6 *Pompejanarum gratiam partium*] Pompejanus enim erat Senatus, & ipse se ostendebat in potestate senatus & esse & fore. *Muretus.*

7 *Fasces & jus prætoris*] Senatus enim, suadente maxime Cicerone eum exercitui, quem comparaverat, pro prætore præesse, ac senatorem esse jussit; & jus ei dicendæ in senatu sententiæ prætorio loco dedit, aliaque multa in eum honorifice decrevit: de quibus præter Suetonium, Dionem, alios, videndus Cicero lib. 5. Philippicarum. At M. Brutus semper suspectam habuit Octavii potentiam. *Muretus.*

8 *Quæ in Antonium acceperit*] *Acceperat* melius puto. Causatus quosdam sibi in senatu invidere, & se puerum vocari, & quod Cicero ambigue dixisset *hunc puerum ornandum & tollendum esse*, professus se daturum operam, ne à quoquam tolli posset, descivit à senatu, & se cum Antonio Lepidoque conjunxit. *Muretus.*

9 *Ne ipsis quidem qui fecere*] Ita vulgo legitur In antiquis *capere*, ex quo natum *fecere.* Mutanda autem erat una litera, ut esset, quomodo à me editum est, *cepere.* Hac autem de re ita Suetonius: *neque veteranorum neque possessorum gratiam tenuit: alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus.* Muretus. Fallitur Muretus: nam antiquus liber cum vulgatis congruit. *Pichena.*

10 *Fas sit privata odia*] Laudatur meritissimo Aristides, qui cum Themistocli inimicus esset, legatus cum eo electus, cum ad fines Atticæ pervenisset, *Vin tu*, inquit, *Themistocles, inimicitias nos nostras hic deponamus, & interea inter nos amice conjunctèque viventes, utilitatem publicam procuremus? nam inimicitias, cum volemus, denuo exercere poterimus, ne privata odia nostra reipubl. incommodent.* Muretus. Cicero post reditum in Senatu: *qui, cum à me voluntas eorum in privato judicio esset offensa, publici mei beneficii memoria privatam offensionem oblitaverunt.* Idem, de provinciis consularibus: *si mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicæ concessisse, quod magni cujusdam hominis & persapientis videtur.* Livius lib. IX. *Alter consul Fabius infestus privatim Papirio erat: quæ ne ira obstaret bono publico, legatos ex consularium numero mittendos ad eum senatus censuit: qui sua quoque eum, non publica solum, auctoritate monerent, ut memoriam simultatum patriæ remitteret.* Gronovius.

11 *Sed Pompejum imagine pacis, sed Lepidum*] Beatus legit: *pacis, & Lepidum.* Ego nihil mutarim. Sic infra: *non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* Plinius lib. 4. epist. 29. *remissa est mulcta; sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit.* Vertranius. Sic Livio restituimus 24, 14. *libertatis auctorem eis non se fore solum, sed consulem M. Marcellum, sed universos Patres.* Gronovius.

12 *Imagine pacis*] Augustus Muciam matrem ad Sex. Pompejum miserat. Sororem L. Scribonii Libonis, qui Pompeji socer erat, uxorem duxerat, ut Pompejum sibi, quem mari plurimum posse intelligebat,

deceptos. Post Antonium [1] *Tarentino Brundisinoque fœdere*, *&* [2] *nuptiis sororis inlectum*, *subdolæ adfinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthac*, *verum cruentam.* [3] *Lollianas*, [4] *Varianasque clades: interfectos Romæ* [5] *Varrones*, [6] *Egnatios*, [7] *Julios.* Nec

telligebat, adjungeret. Postea in Sexti navibus cœnaverat. ipse eum convivio exceperat. M. Marcello sororis filio Pompejam Sex. filiam desponderat. Sed tamen eum postea è medio tollendum curavit. Vide Dionem lib. 48. *Muretus.*

13 *Sed Lepidum*] Huic enim ex Africa evocato, ut sibi adversus Pompejum auxilio esset, postea viginti legiones & imperium ademit. *Idem.*

1 *Tarentino Brundisinoque fœdere*] Ὑστερολογία est. Nam Brundisinum fœdus aliquot annis prius Tarentino. Utrumque aut à loco, ubi ictum. Brundisinum, quod Cæsar cum Antonio coiit, Perusia capta: cum morte opportuna Fulviæ, sublatum esset non dubium bellum, anno urbis DCC. XIV. Octavia tunc Antonio data, & provinciæ Orientis. At Tarentinum triennio posterius est: cum iterum simultate exorta, Ὁ μὲν Ἀντώνιος (verba Appiani sunt Civilium quinto) ἐξ Ἀθηνῶν ἐς Τάραντα διέπλει ναυσὶ τριακοσίαις: *Antonius ex urbe Athenarum navigavit Tarentum cum trecentis navibus.* Sed prudentia Octaviæ, adnitente item Agrippa & Mæcenate, iterum compositæ res. Antonius Cæsari centum naves ad bellum Siculum, ipse illi duas legiones ad bellum Parthicum attribuit. Adi, si libido est, Plutarchum Antonio, Dionem XLIX. *Lipsius.*

2 *Nuptiis sororis illectum.*] Octaviæ ex Ancharia. De quo instabili conjugio mire fœdatus Senecæ patris locus Suasoria prima. Vide EXCURS. in *B.* Idem.

3 *Lollianas.*] Non impleo paginas istis, quæ alibi exposita & prompta. In hac Lolliana clade Julium Obsequentem emendo de prodigiis: *Insidiis Romanorum Germani circumventi*, *sub M. Lollio legato*, *graviter vexati.* Nam contra scribo, *insidiis Germanorum Romani circumventi.* Vide præterea Suetonium in Aug. Dionem LIV. Eusebium Chronicis, olympiad. CXC. *Idem.*

4 *Varianasque clades*] Clades ea nota. Sed Senecæ de illa locus non sine labe etiam in emendatis nuper libris. Epist. XLVII. *Mariana clade quam multos splendidissime natos*, *Senatorium per militiam auspicantes gradum*, *fortuna depressit: alium ex illis pastorem*, *alium custodem casulæ fecit.* Cladene Mariana? ubi ista, aut quando? Nam C. ille Marius victor, ubique, si memini, & fecit servos, non dedit. Quod de ea accipias, quam Germanis intulit: nugæ. An Germani Senatorium per militiam auspicantur gradum? Certissime rescribendum: *Variana.* Hanc enim nostram intelligit: & opportuno recentique exemplo admonet, posse è summa fortuna labi ad imam. *Idem.*

5 *Varrones*] Fuit Licinius Varro Murena. De cujus insidiis, præter alios, Strabo lib. XIV. Εἶτ' ἐμπεσὼν εἰς τὴν Μουρήνα φιλίαν, ἐκείνῳ συνεάλω φεύγων, φωραθείσης τῆς κατὰ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ ἐπιβουλῆς. *Idem.*

6 *Egnatios*] M. Egnatius Rufus ædilis. De quo Dio LIII. Suet. cap. XIX. *Mox M. Egnatii*, *exin Plautii Rufi.* ita ibi scrib. non *Genutii.* Vide Senecam de Clementia I. cap. IX. *Idem.*

7 *Julios*] Filius hic M. Antonii Triumviri ex Fulvia fuit; puer etiam magni & excelsi animi & ad multa largienda propensi. Philotæ medico Antissensi, ob sophisma quoddam super cœnam allatum, dono dedit abacum multis ingentibus argenteis poculis onustum: quem cum ille accipere recusaret, veritus, ne puero injussu patris tam multa dandi potestas non esset, subiratus puer, *Accipe*, inquit, *nihil cunctatus*; *an nescis eum*, *qui hæc tibi dat*, *filium esse M. Antonii illius*, *qui totidem vasa aurea donare nullo suo incommodo potest?* Victo Antonio, ita se in eum clementer gessit Augustus, ut Octaviæ sorori suæ optimæ mulieri educandum dederit; quæ singularis exempli noverca privignos suos, Antonii (à quo ipsa tam multas contumelias acceperat) liberos, non secus educavit, ac suos. Itaque procedente ætate cum principem amoris ac dignitatis locum obtineret Agrippa, proximum privigni Tiberius & Drusus, tertius ab eis numerabatur Antonius. Quin etiam eam Octaviæ filiam, quam Agrippa Juliæ ducendæ causa mortuo Marcello dimiserat, huic Antonio in matrimonium collocavit Augustus. Fuisse ei opinor à principio idem prænomen quod patri: sed cum in odium M. Antonii Triumviri SC. factum esset, ne quis Antoniorum amplius *Marci* prænomine uteretur, novo prænomine *Julum* Antonium vocatum esse. Exstat ad eum pulcherrima ode Horatii de laudibus Pindari. Hic & sacerdotio & prætura & adfinitate & consulatu, quem cum Q. Fabio Africano gesserat, & provinciis ornatus ab Augusto, ausus temerare filiam ejus mulierem impudicissimam, cum id non tam libidinis, quam capiendi nefarii alicujus adversus Augustum consilii causa, fecisse crederetur, aut morte affectus est, ut Dio ait, aut, ut Vellejus, facinoris conscientia mortem sibi ipse conscivit. *Muretus.*

Interfectos Julos] Dicere videtur jussu Augusti occisum Julum: idque & Dio prodidit, lib. LV. At Vellejus sua manu cecidisse eum dat intellegi: *Julus Antonius.* inquit, *singulare exemplum clementiæ Cæsaris*, *violator ejus domus*, *ipse sceleris à se commissi ultor fuit.* Quid tum? nihil hæc pugnant. præcessit scilicet jussus Augusti: quem ille exsecutus sua manu. Julum autem Antonium intellegit Triumviri filium, ad quem Horatii Oda. Cognomen ei Africanus: quod male adhæsit Fabio, cum quo consul fuit, apud Suetonium in Claudio cap. II.

Paulo

Nec domesticis abstinebatur. *abducta Neroni uxor: & consulti per ludibrium pontifices, an* [1] *concepto, necdum edito partu rite nuberet.* [2] *Qui Atedii &* [3] *Vedii Pollionis luxus: postremo*

Paulo enim Fabio cognomen Maximi fuit. & sunt duæ ex ordine Horatianæ Odæ, libri quarti prima & secunda, ad hos non dubie consules, perque eam occasionem conjunctim scriptæ. De eo Julo Seneca in de brevitate vitæ: *Filia & tot nobiles juvenes, adulterio velut sacramento adacti, infractam ætatem territabant. postquam* (melius, *postque*) *iterum timenda cum Antonio mulier.* Apparet enim hunc Julum arcanum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Julia in Augustum concepisse: uti olim cum Cleopatra ejus pater. *Lipsius.*

In Oda Horatii prima lib. 4. verba, quibus Paullum Fabium describit, *centum puer artium*, quomodo de consule intelligi possunt? quod laudat, uti formosum, quod Cupidinem ad eum remittit, tanquam militiæ isti aptiorem, & in jocos amoresque promptiorem solutioremque, quomodo in virum matura & consulari ætate competat? Tempus autem, quo ad Fabium ista Oda scripta est, inde colligi posse videtur, quod *circa decimum lustrum* ætate se consistere Poëta scribit. Cum autem natus sit a. U. C. 688. Cotta & Torquato Coss. quinquagesimus ejus annus incidit in annum urbis 738. At Fabius consul fuit a. U. 744. *Reinesius.* Ad quem Rupertus: Peccat quoque Lipsius, cum Julo Antonio collegam dat Paullum Fabium. At Paullus Fabius Maximus consul fuit anno U.C. 742. collega Q. Ælio Tuberone; Julus Antonius anno 743. collega Q. Fabio Maximo. Item peccat, cum *Africani* cognomen assignat Antonio, & participes erroris habet Sigonium & Casaubonum. Suetonius Claudii cap. 2. *Claudius natus est Julo Antonio Fabio Africano consulibus.* In hunc toto impetu à viris doctis itum est, qua ratione? quia *Julum Antonium Africanum* & *Q. Fabium Maximum* Coss. a. U. 743. edunt Cassiodorus, Dio, Fasti Siculi & Cuspiniani. Quasi vero isti diligentiam Suetonii prægravare possint. Sed & Dio Xylandri habet Ἰȣ́λιον Ἀντώνιον Μ. ὑι. Κ. Φάβιον Κ. ὑι. Αφρικανὸν. Nec repugnat in fine libri, ubi eorum Coss. rursus fit mentio. Cassiodori quoque locus dubiæ lectionis est. Reliquos parum moror, mutilos passim & depravatos. At Excerpta, Chronici Eusebiani apud Scaligerum: ΙΟΥΛΙΟΣ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ. ΦΑΒΙΟΣ ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ. Ultimum vero, idque longe firmissimum, quod nullo modo fallere potest aut in æstu nos relinquere, est nummus aureus beneficio Goltzii annumerandus, in quo expresse *Africani* cognomen Q. Maximo adjectum est. Forma nummi:

Julos] Tacitus ita non scripsit, nec exhibuit Beroaldus, sed *Julios*, quod ego etiam in MS. unico vidi; idque in hoc incerto auferri Tacito non debet, & bene de eo scriptum est. Similiter legit unicus MS. 3, 18. *Julii Antonii* exserte, non *Juli*, ut nunc editur. Et de hoc nummo scias agere Ryckium ad 13, 19. *Jac. Gronovius.*

1 *Concepto necdum edito*] Nam ne mortuo quidem marito licebat olim mulieri ad secundas nuptias transire, nisi post decimum mensem, ne familiæ turbarentur, & quæ secus fecisset, infamia notabatur. Et inde illa in instituendis exhæredandisve postumis formula: *Si quis mihi filius filiave in decem proximis mensibus nascetur*: & inspici ac custodiri nonnunquam ab agnatis prioris viri solebant. Ovidius:

Per totidem menses à funere conjugis uxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Ergo idem servandum erat in divortio. Ratio enim utrobique eadem. Consulenti autem Augusto respondere Pontifices, si ambiguum esset, concepisset Livia, an minus, non posse eam à Tiberio relictam statim alteri nubere: sin concepisse constaret, libere posse. *Muretus.*

2 *Qui Tedii & Vedii Pollionis luxus*] Non extrico quis hic Tedius. Utrumne Atedius scribendum? ut sit ille qui Ciceroni dictus inter Cæsaris amicos. An Sex. Tedium Afrum capimus, qui consul designatus se præcipitavit, apud Suetonium? Leviter placet. Magis est, ut geminata ab hæsitante librario vox sit, scribamusque: *Qui Vedii Pollionis luxus.* In Seneca sane simile mendum succreverat, tertio de Ira, cap. XL. *Divus Augustus cum cœnaret apud Vedium Pollionem.* ita restituit Pincianus, cum antea, *Atedium*, legeretur. Pincianus, selectus mihi censor, & verbis modicus, re judicioque ingens. Mentio hujus Vedii luxuriæque ejus apud multos, Dionem LIV. Plinium lib. IX. Tertullianum de Pallio. Hic est ille Pollio, qui testamento Cæsari Pausilypum legavit. & è cujus diruta domo, facta Romæ porticus quæ Liviæ dicta. *Lipsius.*

Qui Atedii] Beatus legit *Q. Vedii* & tollendum Tedium censet. Nisi me animus fallit, Cornelius ita posuit: *tum mors Q. Tedii.* quasi utriusque nomine male audierit Augustus. De Tedio-

postremo Livia gravis in Rempublicam mater, [1] *gravior domui Cæsarum noverca. nihil deorum honoribus relictum*, *cum se* [2] *templis & effigie numinum*, *per flamines & sacerdotes coli vellet. Ne Tiberium quidem caritate*, *aut reipublicæ cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam*, *sævitiamque ejus introspexerit*, [3] *comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem à patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quædam de [4] habitu cultuque & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret. Ceterum sepultura more

dio Suetonius cap 27. *Vertranius.* Beroaldus *quæ Tedii.* Recentiores, *qui Atedii.* Ego in æque corruptis lectionem manuscripti restitui *nuberetque Tedii*, qua saltem liquet illud *que* copulam esse, ut suspicari liceat, verbum aliquod, divortium denotans, positum ante *nuberet* excidisse. Certe non apte hæret voci luxus nota qualitatis, si superiora, & sequentia consideres, quæ demonstrative, absque aliqua nota, primo casu proferuntur. *Pichena.* Considerandum an hic locus corrigi possit ex nostro 12, 60. ubi Vedio, cujus hic mentio, *Matium* conjungit. *Freinshemius. Atidius* præfectus Verris nominatur Ciceroni libro 3, & in 4 *Atidius Geminus* pictor. Ad Atticum 12 epist. 5 & 24 ex Cæsarianis appellatur *Aledius*, qui forsan hic *Atedius*, ut suspicatur & Lipsius. Alioqui posses cogitare *Q. Asellii* ex Acrone ad illud Horatii 2 Sat. 7. *Tutoque ciconia nido, donec vos auctor docuit prætorius: Asellius quidam prætor fuit*, *qui usum ciconiarum condendarum primus reperit.* J. F. Gronovius. Cl. Rychius in lectione MS. unici noscenda Pichenam sequitur, quo teste ille habet *nuberetque Tedii*, pro quibus ait Beroaldum edidisse *quæ Tedii.* Dubito: nam hoc postremum Beroaldus citat tanquam ex MS. & pro eo opinatur corrigendum *qui:* neque ipse quidquam notavi. Cæterum in hac tota exprobratione non agitur per pronomen vel interrogativum vel demonstrativum *qui* vel *quis*, unde ne hic quidem ferri potest, & si ex MS. agere nos oportet, ut certe, supersunt post primam literam Q literæ hæ *vaetedii* aut *vetedii*, unde utinam genuinum eruerit alius? Certe non multum hinc distat nomen *talledius* memoratum lib. 12, 7. Scilicet uterque nunc nominatus fuit ex turba ganeæ, unde luxus tantum ingenium, sine laudis usu aut vitæ bonæ, cujus jugi alter dictus *Q. Talledius.* Nummus Vedii Pollionis est apud Seguinum pag. 218. *Jac. Gronovius.*

3 *Vedii Pollionis luxus*] Cur vergit in crimen Augusti? Opinor eo quod Augustus magister morum, luxuriam illius coërcere debuisset potius quam ita fovere, ut familiaritate & amicitia Vedianæ magnam partem hæreditatis meruisse videretur, ut est apud Dionem lib. 54. *Vertranius.*

1 *Gravior domui Cæsarum*] Ita reformavi vocem *gravius*, quæ erat in manuscripto, leniori & aptiori mutatione, quam *gravis*, ut vulgo. *Gravis in rempublicam mater* Filium suum sævissimum ad imperium admovens perditis legitimis successoribus. *Gravior noverca*, Cæsares & ipsum denique Augustum veneno sustulisse insimulata. *Pichena. Gravis* est Phil. Beroaldi junioris. Et an non satis? nam ibi Cæsares sustulisse tantum insimulata est; certe rempublicam & quidquid in ea salubre supererat, atrocius per filium sustulit, ut in priore parte magis desideraretur comparativus. Voluit autem Pichena exemplum imitari ex cap. 17. *paucis centurionibus*, *paucioribus tribunis*, quod huc male convenit, ubi de una eademque agitur. Quomodo autem solet Tacitus hac repetitione uti? Lib. 6. cap. 26. *Grave conscientiæ*, *grave famæ suæ.* Itaque melius cessit Pichenæ lib. 5. hist. 11. *utilius* scribere ex MS. uti vulgo habebatur *utile*, quam sic grassari in hoc loco. Est imitatio Hesiodi Εργ. 558. Μεὶς γὰρ χαλεπώτατος οὗτος Χειμέριος, Χαλεπὸς προβάτοις, χαλεπὸς δ' ἀνθρώποις. Tu decerne, mi lector. *Jac. Gronovius.*

2 *Templis & effigie numinum*] Magna & insana ambitio. quam exemplo Herculis & Liberi patris, excusare tamen videtur libro IV. noster. Sed Augustus adhuc vivus & hominem fungens, in provinciis esse colique voluit pro deo. in provinciis, non in Italia, aut Romæ. Suetonius. *Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere: nulla tamen in provincia recepit*, *nisi communi suo Romæque nomine. Nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.* De urbe ait: Dio etiam de Italia lib. LIV. Quod Tacitus scribit effigie numinum: valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint: quæ solent deorum. puta, radius, hasta, fulmen. Lucanus:

Fulminibus manes, radiisque ornabit & astris.

Itaque Nummi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum.

At de Flaminibus & sacerdotibus Augusti, plena omnia monumenta, & putidum sit referre. Vide pluscula in Excurs. in C. *Lipsius.*

3 *Comparatione deterrima*] Sive placet, *teterrima.* De re Suetonius, Tib. cap. XXI. *Augustum ambitione tractum*, *ut tali successore*, *desiderabilior ipse quandoque fieret.* Idem.

4 *Habitu cultuque ejus*] Ad habitum spectant hæc Suetonii. Tib. cap. LXVIII, *Incedebat cervice rigida & obstipa*, *adducto fere vultu*, *plerumque tacitus: nullo aut rarissimo*, *cum proximis etiam sermone*, *eoque tardissimo*, *nec sine molli quadam digitorum gesticulatione.* Addit pro Tacito etiam: *Quæ omnia ingrata*, *& arrogantiæ plena*, *animadvertit Augustus*, &

more perfecta, [1] templum & cœlestes religiones decernuntur. [2] Versæ inde ad Tiberium preces. & ille [3] varie disserebat, de magnitudine imperii, [4] sua modestia. *solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum,* [5] *quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia reipublicæ sociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, [6] suspensa semper & obscura verba: tunc vero, nitenti ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres [7] quibus unus metus, [8] si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi: ad deos, [9] ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, [10] cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur. quantum civium, sociorumque in armis: quot

& excusare tentavit sæpe apud Senatum & populum. Atque hæc ad *habitum*: in *cultu* ejus quid notabile aut arrogans, haud nunc memini legere. *Idem.*

1 *Templum & cœlestes*] Templum in Palatio ipso, ex decreto Senatus. Dio: Καὶ αὐτῷ (Ἀυγούστῳ) ἔν τε τῇ Ῥώμῃ ἡρῷον ψηφισθὲν μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, οἰκοδομηθὲν δὲ ὑπό τε τῆς Λιουίας καὶ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου ἐποιήθη, καὶ ἄλλοθι πολλαχόθι. *Ipsi Augusto templum Romæ decretum quidem à Senatu, sed à Livia & Tiberio structum est: idque alibi, & pluribus locis.* Liviæ tamen soli id opus attribuit (præter Dionis & Suetonii mentem cap. XLVII.) Plinius lib. XII. *Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat divo Augusto conjux Augusta, aureæ pateræ impositam.* Huc respicientem credo Senecam scribere, Consolatione ad Polybium. *Fortuna ibit violentior per omnia, sicut est solita, eas quoque domos ausa injuriæ caussa intrare, in quas non nisi per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere vestem.* Puto enim id templum in Palatii vestibulo fuisse, etsi referre fortean possis ad templum Apollinis Palatini. Ceterum ἀποθέωσιν hanc Augusti, quam Tacitus commemorat, carmine singularis libri complexus videtur Ovidius, ut ipse quidem indicat, De Ponto:

Quale tamen potui de cœlite, Brute, recenti
Vestra procul positus carmen in ora dedi.

& alibi. *Idem.*

2 *Versæ ad Tiberium preces*] Ut illud molestissimum imperii onus suscipere dignaretur. *Muretus.*

3 *Varie disserebat*] Non erat ita superbus, ut illas preces aspernaretur: non ita segnis, ut illum cuncta regendi laborem rejiceret: rogari volebat. *Muretus.*

4 *Modestia*] Id est, moderatione: animo minime ambitioso, atque sic alibi usurpat, Mureto notatum. *Lipsius.*

Sua modestia] *Modestiam* dicit, non, ne quis sit error, virtutem animi nihil de se, nisi moderatum, sentientis: sed modicas & exiguas vires suas; opponiturque hoc sensu *modestia magnitudini.* Sic lib. 3. *Simul modestia Neronis & suæ magnitudini fidebat.* Et lib. 4. *Rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia.* Lib. 12. *Magna deum benignitate & modestia hiemis rebus extremis subventum.* Muretus.

5 *Quam subjectum fortunæ*] Multa enim accidunt, quæ nulla ratione, nullo humano consilio provideri queunt. *Idem.*

6 *Suspensa semper & obscura*] Suetonius Tib. 24. *ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens.* Pichena.

7 *Quibus unus metus*] Qui nihil tam male metuebant, quam ne intelligere viderentur simulationem Tiberii. Sic Virgilius:

Non metus officio, nec te certasse priorem.

Id est, non metuimus. *Muretus.*

8 *Si intelligere viderentur*] Nihil enim molestius Tiberio poterat accidere, quam si astum suum ab aliis agnosci videret. Dio lib. 56. Νῦν δὲ ὠργίσατο, εἴ τις αὐτοῦ συνεὶς φανερὸς ἐγίνετο, καὶ πολλούς, οὐδὲν ἄλλο σφίσιν ἢ ὅτι συνενόησαν αὐτὸν ἐγκαλέσαι ἔχων, ἀπέκτεινεν, ὥστε χαλεπὸν μὲν ἦν μηδεμίαν αὐτοῦ σύνεσιν ποιεῖσθαι, χαλεπώτερον δὲ συνιέναι. *Muretus.* Sic lib. 2. *Ille ignarus doli, vel si intelligere videretur, vim metuens.* Lib. 14. *Solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.* Hist. l. 4. *Intelligebantur artes, sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur.* Pichena.

9 *Ad effigiem Augusti*] Quæ in ipsa curia. Apparet enim ex illis quæ de Hortensio infra: *modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens.* Lipsius.

10 *Cum proferri libellum*] Libellum eumce, quem Suetonius Rationarium imperii non incommode appellat. scilicet quia rationes eo publicæ continebantur. Videbatur autem prolatione libelli flexus paullum Tiberius, & imperium accepturus, cum curas susciperet. Vocat idem auctor etiam Breviarium imperii, cap. ultimo: *De tribus voluminibus, uno mandata de funere suo complexus est: altero, indicem rerum à se gestarum, quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur: tertio, breviarium totius imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario & fiscis, &*

quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & [1] necessitates ac largitiones. quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus: [2] addideratque consilium coër-
12 cendi intra terminos imperii, incertum [3] metu an per invidiam. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti reipublicæ parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum.* Tum Asinius Gallus, *interrogo*, inquit, *Cæsar*, [4] *quam partem reipublicæ mandari tibi velis?* Perculsus improvisa interrogatione, paulum reticuit: dein collecto animo respondit; *Nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet.* [5] Rursus Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) *non idcirco interrogatum* ait, *ut divideret quæ separari nequirent: sed ut sua confessione argueretur, unum esse reipublicæ corpus, atque unius animo regendum.* addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, [6] plusquam civilia agitaret,
13 [7] Pollionisque Asinii patris ferociam retineret. Post quæ L. Arruntius haud multum

vectigaliorum residuis. Ubi nota mihi etiam, Indicem hunc rerum Augusti, certo illum esse cujus exemplar Ancyræ positum, & curante nobilissimo Busbequio exscriptum. Nam titulus in ea ipsa tabula iste: *Rerum gestarum divi Augusti, quibus orbem terrarum imperio Populi Romani subjecit, & impensarum, quas in rempublicam populumque Romanum fecit, incisarum in duabus ahenis pilis, quæ sunt Romæ positæ, exemplar subjectum.* Ex quo haud temere collegerim dixerimque, in Suetonio scribendum, *in æneis pilis*, non tabulis. De eadem re loqui utrumque, id quidem clarum est. *Idem.*

1 *Necessitates ac largitiones*] Necessitates vocat onera publica, quæque necessariò in milites, in populum, aliasque imperii res eroganda. Livius eadem sententia lib. XXIV. *Prodeundum in concionem Fulvio esse, indicandasque populo publicas necessitates.* Lampridius Alexandro: *Quartarios jam formatos in moneta detinuit, exspectans ut si vectigal contrahere potuisset, eosdem ederet. Sed cum potuisset per publicas necessitates, conflari eos jussit.* Capitolinus paullo aliter in Gordianis: *Familiæ Gordiani hoc Senatus decrevit, ut à tutelis atque legationibus, & à publicis necessitatibus semper vacarent.* Tacitus lib. II. pro onere vel angore, ex ære alieno: sive & pauperie. *Hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quo pluribus indiciis illigaret.* Idem.

2 *Addiderat consilium*] Quod consilium suum plene extollit Augustus ipse apud Julianum in Menippæa de Cæsaribus. Ὑπὸ δὲ τῶν ἐμφυλίων σάσεων τὴν Ῥώμην ὁρῶν εἰς ἔσχατον ἐλαύνουσαν πολλάκις κίνδυνον, οὕτω διεθέμην τὰ περὶ αὐτὴν, ὥστε εἶναι δι' ἡμᾶς, ὦ θεοὶ, τὸ λοιπὸν ἀδαμαντίνην. Οὐ γὰρ ταῖς ἀμέτροις ἐπιθυμίαις εἴκων, ἐπικτᾶσθαι πάντας αὐτῇ διενοήθην, ὅρια δὲ διττὰ ὥσπερ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδεδομένα, Ἴστρον καὶ Εὐφράτην ποταμοὺς ἐθέμην. Sed qui termini sive limites Rom. imperii sub Augusto? Duos nominat Julianus, Istrum & Euphratem: quibus adde Rhenum, & Oceanum, & quæ supra dixi. *Idem.*

3 *Metu, an per invidiam*] Metu, quem pro ipsis habebat, *ne studio plura quærendi, anteparta amitterent.* Atque hanc rationem ab ipso Augusto in libello datam, Dio est auctor. *Idem.*

An per invidiam] Ne quisquam successorum suorum latius imperaret. *Muretus.*

4 *Quam partem reip.*] Explicat Dio. Tiberius, inquit, tres fecerat reip. partes. prima Romam & Italiam complectebatur: altera, exercitus: tertia, provincias. Uni ex istis parem se ajebat, non omnibus. At bono histrioni detracta propemodum persona est, improvisa interrogatione Galli. *Lipsius.*

5 *Rursus Gallus*] In Msto vidi exstare *Rursum Gallus.* Ita quoque edidit Beroaldus. Et passim Tacitus. *Jac. Gronovius.*

6 *Plusquam civilia*] Calpurnius Flaccus declamatione VI. *Sceleratis ingeniis & plusquam civilia cupientibus non dominari instar servitutis est.* Idem.

7 *Pollionisque patris*] Pollionis hujus & Asinii Galli filii meminit etiam Seneca pater in proœmio controvers. lib. 4. *Pichena.*

Pollionisque patris ferociam] Sic vocabatur in aula, quod submittentibus sese inservientibusque aliis paullo plus libertatis & juris sui retineret, qui puero etiam tum privatoque Octavio magnis legionibus imperitarat, dein adjutor partium se judicaret commeruisse, ut regni, cujus condendi non leve momentum fuerat, particeps magis, quam *famul ultimus esset*, ut canit Ennius. Nec dubito, quin *ferociam* interpretati sint aulæ interioris ministri, quod Timagenem, cum Augustus desiisset, amare cœpit, & contubernalem habuit, postquam ei domo sua ille interdixerat, ut tradit Seneca de ira 3, 23. quod Æsernini nepotis sui casum, qui in ludo Trojæ crus fregerat, in curia graviter invidioseque questus est, teste Suetonio c. 43. omnis enim ea invidia in principem, qui ludum ediderat, redundabat. quod bello Actiaco, cum tota Italia con-

tum discrepans à Galli oratione, perinde offendit. [1] quamquam Tiberio nulla vetus in [2] Arruntium ira: sed [3] divitem, promptum, artibus egregiis, & pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: [4] *M. Lepidum* dixerat *capacem*, *sed aspernantem*: *Gallum Asinium* [5] *avidum*, *& minorem: L. Arruntium non indignum*, *&* [6] *si casus daretur*, *ausurum.* De prioribus consentitur. pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Ha-

conjuraret pro Cæsare, unus quievit, & se discrimini subtraxit, se prædam victoris fore præfatus, ut est apud Vellejum 2, 86. Hunc ego Vellejum Asinii Galli clientem fuisse suspicor, atque ejus gratiæ non modo laudes patris, quas etiam cap. 36 & 62 & 73 & 76 decantat, sed etiam L. Munatii Planci, quæ c. 63 & 67 & 74 & 76 & 83 & 95 exstant, vituperia dedisse. Nam inter Plancum & Asinium simultates intercessisse discimus ex præfatione Plinii, ubi narrat non illepide Plancum, *cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset*, dixisse, *cum mortuis non nisi larvas luctari*: atque eo dicto sic repercussisse illas orationes, ut apud eruditos nihil impudentius judicetur. Unde colligere est, quantum fidei sit habendum convivæ apud dominum de inimico illius hæreditario male opinanti. Blandum fuisse aptumque auribus regiæ (nam ut supparasitaretur, fortunæ illius alienum erat) & inventum Augusti cognomen & Seneca in præfatione 4 natur. quæst. ostendunt. Virum tamen οὐ τυχόντα & res aliæ gestæ & conditum Lugdunum, oratorem summum epistolæ in decimo Ciceronis Familiarium evincunt. Denique, quo de incepimus, inter Asinium & Munatium hoc interfuisse puto, quod inter Labeonem Antistium & Atejum Capitonem: quæque Asinii *ferocia* dicta est, eandem Labeonis *insaniam* vocatam fuisse. Dio l. 57. Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος παῤῥησίᾳ αἰεί ποτε πατρῴᾳ καὶ ὑπὲρ τὸ συμφέρον αὐτῷ χρώμενος. *Gronovius.*

1 *Quanquam Tiberio nulla vetus*] Non legi vulgo chirographum Taciti, nec quod ejus pignus habemus, antiqui codicis scripturam, docet Pichena ad 6 Annal. c. 2, ubi aperte testatur in MS. tantum legi *quam Tiberio*, ita docens alium lapsum in MS. admissum esse, ut quum ederetur *tum*, ipse testans in MS. legi *tam*, dederit occasionem Lipsio restituendi *tanquam*. Certe id ipsum ego etiam in unico libro notavi, miratus Beroaldum ita clanculum aliquid admisisse. Ego enim dubito an non Tacitus scripserit, *perinde offendit*; *quum Tiberio nulla vetus in Arruntium ira*: quod narrationi convenientius, quum deinde apponat ratiocinationem. *Jac. Gronovius.*

2 *Arruntium divitem*] Est is qui consul anno urbis DCCXXII. Artes in eo doctrinamque suspicit. non vane, quoniam ex Plinii Indice lib. III. & V. inter scriptores censitus illustres fuit. & scripsit, nisi fallor, Geographica. Divitias etiam commemorat. quas Seneca non fuisse ostendit à bona arte, si de eo quidem sensit lib. VI. de Benef. *An tu Arruntium & Haterium & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios vota?* Sed alium ab isto, opinor, intellegit Seneca: qui sub Cajo magnus, & qui ante præco. Josephum vide XIX. Antiq. cap. I. sub finem. *Lipsius.*

3 *Divitem, promptum*] Cicero 2 famil. ep. 18. *Tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos.* Lib. 2. in Verrem: *Heraclium hominem esse majorem natu, non promptissimum.* Lib. 4. *C. Cacurii, promptissimi hominis & experientis.* Justinus lib. 22. *ex plebe quoque locupletissimos & promptissimos interficit.* Agricola: *promptissimus quisque sævitia principis interciderunt.* Gronovius.

4 *M. Lepidum dixerat*] Hunc *Manium* edidere Lipsius & Pichena. Duo enim Lepidi reperiuntur in historia Tiberii, de quibus anquirit Lipsius ad lib. 3. cap. 35. parum feliciter. M. Æmilius Lepidus, Æmilii Paulli censoris cum Planco a. U. C. 731. & triumviro fratris filius, L. Æmilii Paulli cum C. Claudio Marcello consulis a. 703 nepos, consul cum L. Arruntio a. 758, monumentum avi basilicam (quod & pater fecerat a. 740 teste Dione, & confirmat nummus apud Goltzium) recoluit a. 774. Tacit. 3 ann. 72. legatus Tiberii in Dalmatia a. 761, & ornamenta triumphalia adeptus, Dio lib. 56. vir sapiens Tacito lib. 3, 20. Proconsul Africæ nominatus eodem lib. cap. 35. mitiora censens in causa Lutorii 3, 50. Vellejo 2, 114. proximus nomini & fortunæ Cæsarum. nam mater ejus Cornelia, quam luget Propertius lib. 4. el. 12, Cornelii Scipionis, qui Pompeji socer fuit, & Scriboniæ, quæ postea Augusto nupta, filia. Et hic est, quem Augustus *imperii capacem* dixerat. Mors ejus traditur lib. 6, 27. At M. Æmilius Lepidus Quinti, qui Corneliam Fausti Sullæ & Pompejæ filiam uxorem habuit & consul fuit a. 732 filius, Marci an Manii nepos, consulatum gessit cum T. Statilio Tauro a. U. 763. sororis Æmiliæ Lepidæ defensor 3 annal. 22. Asiæ proconsul eodem lib. c. 32 & 4, 56. *Rupertus.*

5 *Avidum & minorem*] Mureto adsenserim legenti, *avidum*, *sed minorem*. Pichena.

6 *Si casus daretur*] Nempe à fortuna. Quemadmodum lib. 15. *Quoties fortuna contra daret.* puta casum.

Q. Haterius & [1] Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere. [2] Haterius cum dixisset, *Quousque patieris Cæsar* [3] *non adesse caput te reipublicæ?* Scaurus quia dixerat, *spem esse ex eo non irritas fore senatus preces, quod relationi consulum* [4] *jure tribuniciæ potestatis non intercessisset.* In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, ut non fateretur suscipi à se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi caussa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius casu, an manibus ejus impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, [5] ejusque [6] curatissimis precibus protegeretur.

casum. A Sallustio in Jugurth. *fortunam illis præclari facinoris casum dare.* Vide ad Livium 30, 30. Noster 11. *casus Mithridati datus est occupandi Armeniam.* lib. 13. *bene gerendæ rei casum offerri.* Quorsum ergo, *si casus daret, vi ausurum.* Gronovius.

1 *Mamercus Scaurus*] Hic ut eloquentia clarus, ita turpis vita & probrosus fuit, ut meritissimo eum Tacitus lib. 3. *opprobrium majorum* vocet. De ejus turpitudine qui cognoscere aliquid volet, legat Senecam l. 4. de beneficiis cap. 31. Damnatus tandem, quod famosos versus scripsisset in Tiberium, pœnam imminentem voluntaria morte prævenit. Tacitus lib. 5. *Muretus.*

2 *Haterius cum dixisset*] Ostendebat enim cognitam sibi esse simulationem Tiberii, qui vellet quidem omnino imperare, sed cupiditatem suam tegeret. Id significabat genere illo loquendi, *Quousque patieris*, quasi de re in manu ac potestate Tiberii posita. *Idem.*

3 *Non adesse caput reip.*] Sententiam potius in hoc loco expedimus, quam verba. Lectio quam posui, à Ferreto est, qui adseverat in Medicæo codice sic scriptum. Et cur ambigimus? sententia hercle percommoda est: offensum Tiberium, pro reliqua sua modestia, quod *caput reip.* nominaretur, qui tamquam veteri libertate unus vellet esse è multis. Nec absurde legeris è vulgatis, *non esse caput te reip.?* Lipsius.

Non adesse caput reipublicæ] Dicit hocquidem Ferretus, sed aliud Pichena testatur, ibi legi corrupte; *non adesse caput te reipublicæ*; quemadmodum vulgabatur olim, antequam B. Rhenanus conjiceret, quod nunc habetur. Cui omnino acquiescendum censeo, & illud, *non esse caput te*, juxta miserum ac supervacaneum judico ac Vertranii, *non esse apud te caput.* Æque περίεργος Muretus cum suo, *desse caput reipublicæ*, quæ sit vetus scriptura pro *deesse.* Quid quæso opus? aut quid minus est, *non adest*, quam *deest?* Immo nescio quid gravius & suavius in isto. Cicero Bruto: *Intelligens dicendi existimator uno aspectu & præteriens de oratore sæpe judicat. Videt oscitantem judicem loquentem cum altero* &c. *intelligit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis judicum admovere orationem, sicut fidibus manum.* Gronovius. Ego aliter ac Lipsius interpretor: scilicet offensum Tiberium, non quod *caput reipublicæ* nominaretur, sed quod artes suas, quas maxime occultas vellet, detegi videret: quasi dixerit Haterius: *quamdiu rogari vis? nimium nos detines, ac ludificaris istis ambagibus tuis: ne amplius dissimules, sed jam accipe imperium.* Fortasse etiam suspicatus est Tiberius idem fere sibi Haterium voluisse atque ille, qui Suetonio referente in Ti. cap. 28 dixit, *Aut agat aut desistat.* Pichena. Bene interpretatur Lipsius. Si enim se fatetur reipublicæ caput, abolet una omnem potestatem senatus. Is enim verum imperii caput. unde Otho 1 histor. 84. *Nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audeat. Caput imperii & decora omnium provinciarum*, &c. *Gruterus.* Vis & nostras ineptias? Tiberius dici sibi putavit: Quousque fines rempublicam quasi truncam & absque capite, quod scis esse atque esse debere Cæsarem, neque ex illis, qui nomen hoc ferunt, alium quam temetipsum esse posse, nisi bellum civile volumus existere? Nolebat autem sciri Cæsarem reipublicæ caput esse, quippe *ignota etiam tum Cæsarum potestate*, quam ipse *onerosam servitutem* vocabat, & Principem *servire Senatui oportere* dicebat. Nolebat suspicari homines, si Cæsar caput rerum foret, spe successionis in imperio id se nomen admisisse. Invitus audiebat per ipsum stare, quo minus rempublicam quæcunque pars, nedum caput, deficeret. Nolebat notescere alium principem ac reipublicæ caput esse non posse, qui modestiam loquebatur & malle privatum pati se simulabat, quum jam eo processisset & milite & provinciis occupatis, ut privatus vivere non quiret. Præterea illud, *Quousque*, impatientiam quandam & familiaritatem præfert multum rogari & rogando fatigari volentis nec nisi tardissime exorandum sese præbituri mimum agenti contrariam. *Gronovius.*

4 *Jure tribuniciæ potestatis*] Quo poterat impedire, ne quicquam ratum esset eorum, de quibus referebatur. *Muretus.*

5 *Ejusque curatissimis*] Ita correxi: vulgo, *& usque.* Lipsius.

6 *Curatissimis precibus*] Vera lectio manuscripti. Impressi omnes *accuratissimis.* Infra lib. 2. *Curatius disseram.* Lib. 14. *Ludos curatius editos.* Lib. 16. *Diurna*

protegeretur. Multa patrum & in Auguſtam adulatio. [1] alii *parentem*, alii *matrem* 14
patriæ appellandam; plerique ut nomini Cæſaris adſcriberetur, *Juliæ filius*, cenſebant, ille *moderandos feminarum honores* dictitans, *eademque ſe temperantia uſurum in his quæ ſibi tribuerentur*; ceterum anxius invidia, & muliebre faſtigium [2] in deminutionem ſui accipiens, [3] ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt: [4] aramque adoptionis, & alia hujuſcemodi prohibuit. At Germanico Cæſari [5] proconſulare imperium petivit, miſſique legati qui deferrent, ſimul mœſtitiam ejus ob exceſſum Auguſti ſolarentur. quo minus idem pro Druſo poſtularetur, ea cauſa, quod deſignatus conſul Druſus, præſenſque erat. [6] Candidatos præturæ duodecim nominavit, [7] numerum ab Auguſto traditum: & hortante ſenatu ut augeret, jurejurando obſtrinxit, ſe non exceſſurum.

[1] Tum

na populi R. curatius leguntur. Pichena.

1 *Alii parentem*] Dio: *Καὶ πολλοὶ μὲν μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος, πολλοὶ δὲ καὶ γονέα προσαγορεύεσθαι γνώμην ἔδωκαν.* Eadem quæ Tacitus, ſunt & apud Suetonium, quem vide cap. 50 & 51. *Muretus.*

2 *In deminutionem ſui*] Sic MS. Vulgo, *in diminutionem.* Idque etiam ex eodem correxi lib. 2. Semper enim *deminuere* Tacitus, non *diminuere.* Pichena.

3 *Ne lictorem quidem*] Quo tamen vulgo feminæ principes uſæ, Veſtalium exemplo. Claudii quidem Agrippina, etiam duobus. Tacitus, *Decreti & à Senatu lictores duo, Flaminium Claudiale.* Lipſius.

4 *Aramque adoptionis*] Ludos hîc facit vir doctus, equite non plaudente. Damnat lectionem veterem, & multis verbis ſuadet hanc novam, *æraque adoptionis.* quaſi Tiberius, inquit, in æs incidi adoptionem publiceque proponi vetuerit. Mi homo, hodie nihil credo tibi. Nam notus mihi mos Romanus, quo receptum ut propagandæ memoriæ cauſſa, ara aut templum ſtatueretur virtuti reique, quam cuperent laudatam. Noſter lib. III. *Præceperant animis orationem patres: quo quæſitior adulatio fuit. nec tamen repertum, niſi ut effigies principum, aras deûm, templa & arcus, aliaque ſolita cenſerent.* Ita apud eumdem, cum Tiberius publico judicio ultus eſſet Germanici mortem: *Cæcina Severus cenſuit aram Ultioni.* Et ob amicitiam cum Sejano, l. IV. Patres *aram Clementiæ, Aram amicitiæ, effigieſque circum Cæſaris, & Sejani cenſuere.* Et lib. XV. poſt natam ex Poppæa prolem, *Supplicationes à Senatu decretæ, & templum Fecunditati.* Eodem traho Suetonii illud in Caligula, cap. VIII. præter interpretum mentem: *Addit etiam pro argumento, aras ibi oſtendi inſcriptas, ob Agrippinæ puerperium.* Errat idem ille dum cenſet, de Tiberii adoptione hîc agi: cum Tacitus intellegat de Liviæ. Nam Livia teſtamento adoptata in familiam Juliam nomenque Auguſtæ: & novo exemplo, conjux facta filia mariti. Ideo dum Liviæ adulantur, decreta ara Adoptioni. Paſſim in lapidibus & Nummis, *Divi filia* lego. ut in marmore Hiſpanienſi:

IVLIÆ. AVG.
DIVI. F. MATRI
TI. CÆSARIS. AVG. PRINCIPIS. ET. CONSERVATORIS
ET. DRVSI. GERMANICI
M. CORNELIVS. PROCVLVS
PONTIFEX. CÆSARVM.

Nummo æreo, S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. carpenti forma tracti à duobus mulis. *Idem.*

Aramque adoptionis] Sic *Paci Aug. Sacrum*, quia pacem cum Parthis Auguſtus feciſſet. *Fortunæ Reduci Sacrum*, quod rediiſſet. *Victoriæ Aug. Sacrum.* Sic ergo *aram adoptionis*, quia curante Auguſta Tiberius in familiam Cæſaris adoptatus eſſet. *Muretus.*

5 *Proconſulare imperium*] Quoque ante habebat? Nam Dio diſerte proconſulare imperium illi tribuit, anno DCCLXIV, id eſt, triennio ante. Lib. LV. *Τιβέριος μὲν καὶ Γερμανικὸς ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων ἐς τὴν Κελτικὴν ἐσέβαλον. Tiberius, & Germanicus proconſul, in Celticam invaſiones fecerunt.* Sed intellegit, credo, proconſulare imperium perpetuum: quod inter titulos principatus. In oratione Alexandri apud Lampridium: *Gratias vobis P. C. de Cæſareo nomine, de pontificatu max. de trib. poteſtate, & proconſulari imperio. quæ omnia novo exemplo uno die in me contuliſtis.* Ab eadem mente Nero lib. XII. curante Agrippina, *Proconſulare imperium extra urbem habet, & Princeps juventutis appellatur.* Exemplum ab Auguſto cui decretum perpetuum Proconſulare imperium Dio tradit lib. LIII. *Lipſius.*

6 *Candidatos præturæ* XII,] Prætorum origo, progreſſus, augmentum, ſatis ambigue tradita: etiam ab iis, quibus hæc una cura fuit. Ego breviter rem expedivi, & ad hiſtoriæ fidem; quæ vide, ſi vis, in EXCVRS. in D. Idem.

7 *Numerum ab Auguſto*] Diffuſe magis Vellejus: *Poſt redditum cœlo patrem, & corpus ejus humanis honoribus, nomen divinis honoratum: primum Principalium ejus operum fuit ordinatio comitiorum, quam manu ſua ſcriptam D. Auguſtus reliquerat. quo tempore mihi fratrique meo candidatis Cæſaris deſtinari Prætoribus contigit; conſecutis, ut neque poſt nos quemquam D. Auguſtus, neque ante nos Cæſar commendaret,* Idem.

15 [1] Tum primum è campo comitia ad patres tranſlata ſunt. nam ad eam diem, etſi potiſſima arbitrio Principis, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant. neque populus ademtum jus queſtus eſt, niſi inani rumore: & ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exſolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, ſine repulsa & [2] ambitu deſignandos. Inter quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio ſumptu ederent [3] ludos, qui de nomine Auguſti faſtis additi [4] *Auguſtales* vocarentur. ſed decreta pecunia ex ærario, [5] utque per Circum triumphali

1 *Tum primum comitia*] Comitiorum res, amiſſa libertate, varie habita: ac vide omnino in Excurs. quæ huc faciunt, littera *E*. Idem.

2 *Ambitu deſig.*] Id eſt, ut nec opus quidem haberent in Senatu ambire: ſufficeretque ſola Principis commendatio. *Idem.*

3 *Ludos, qui de nomine Auguſti*] Verum eſt. nam & in Kalend. veteri hodieque legimus, IV. eid. Octob. AVGVST. id eſt, Auguſtalia. Eorum ludorum originem repperio, anno DCCXXXV, cum ex Græcienſi & Sicula peregrinatione redux Auguſtus paſſus eſt inter alios honores, Τύχῃ τε ἐπαναγώγῳ βωμὸν ἱδρυθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἣν ἀφίξοιτο, ἔν τε ταῖς ἱερομηνίαις ἀριθμεῖσθαι, καὶ Ἀυγουστάλια ὀνομάζεσθαι: *Fortunæ reduci aram ſacrari, & diem qua redierat, in Faſtis ſcribi, & Auguſtalia dici.* Ludique eo die ex decreto Senatus inſtituti, octennio poſterius, Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coſſ. Idem ſcriptor: Τὰ δὲ δὴ Ἀυγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη: *Auguſtalia, quæ & nunc celebrantur, tunc primum ex SCto acta ſunt.* At Suidæ Auguſtale etiam locus eſt, in quo præfecti regionum & cultores Auguſti ſaltabant, Idibus Octobris. Video hominem alludere velle ad hos ludos, ſed ita, ut eum plane non capiam. Ἀυγουστεῖον, inquit, ἐκλήθη διότι τῇ ιε τοῦ Ὀκταβρίου μηνὸς οἱ ῥεγεωνάρχαι καὶ σεβαστοφόροι ἐχόρευον ἐν τῷ ἀυγουστείῳ, οἷον ἐν τῷ ὀψοπωλίῳ, εἰς τιμὴν Τιβερίου. Scies tamen & alios ludos fuiſſe, die natali Auguſti, qui pariter celebrabantur in circo, notatos Faſtis, IX. Kal. Octob. H. D. AVGVSTI. NATALIS. LVD. CIRC. Quorum mentio eſt Dioni in actis anni DCCXLIII. & Suetonio, niſi fallor, cap. LVII. *Equites Romani natalem ejus ſponte atque conſenſu biduo ſemper celebrarunt.* Quos intelligit & Ovidius lib. IV. de Ponto:

Pontica me tellus, quantis hac poſſumus ora,
Natalem ludis ſcit celebrare dei.

Sed eos cave cum Auguſtalibus confundas. *Idem.*

4 *Auguſtales vocarentur*] Hoc non habet hanc ſignificationem, ut ex eo demum tempore faſtis adderentur, & nomen id acciperent: ſicuti perperam exponunt omnes, ſed pro *vocantur* eſt poſitum. Ut apud Ciceronem pro Cæcina: *procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non ſit abſitve reip. cauſa.* pro *qui in Italia non eſt abeſtve.* nam profecto ejus, *qui non ſit in Italia*, hoc eſt, qui deinceps abſuturus ſit, proprie non eſt procurator. Cæterum in obliquis orationibus frequentiſſimus hic eſt uſus. Quot exempla in una oratione Mithridatis apud Juſtin. 38. *militibus, qui Aquilium ſuderint. cum ſibi Phrygiam ademerint, quam proavo ſuo Seleucus in dotem dediſſet.* In directa oratione diceretur: *qui Aquilium ſuderunt: Phrygiam ademerunt, quam Seleucus dedit.* Sic igitur Tribunorum fuit petitio: *rogamus, ut liceat nobis edere ludos, qui faſtis additi* (jam pridem; quartum nempe atque vigeſimum ante annum: Dionem lib. 54 vide) *Auguſtales vocantur.* Freinsh.

5 *Utque per Circum*] Tribuni, mortuo Auguſto, præfecti his ludis, ait Dio, quaſi ſacri: ut id quoque cederet honori Auguſti. Ludi autem ipſi, Circenſes, id eſt curules, & ſi forte Venatio. Quod veſtem triumphalem petunt Tribuni: faciunt ad exemplum Conſulum & Prætorum, quibus in Circo ludos præbentibus jus togæ pictæ. Juvenalis,

——— *ſimiliſque triumpho*
Prædo caballorum Prætor ſedet.

Quo verſu hæſi aliquando, num leg. *præda*: quia magna ſcilicet pecuniæ vis effundenda prætori in aurigas & equos, iiſque ipſe quaſi præda. Idem alibi,

——— *& medio ſublimem in pulvere Circi*
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

Nec alius ſententiæ illud Cornelii noſtri lib. XII. *Ludicro Circenſium Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte, tranſvecti ſunt.* ut dicam in loco. *Lipſius.*

Utque per circum triumphali veſte uterentur] Juſtinus lib. 16 de Clearcho: *Veſte purpurea & cothurnis regum Tragicorum & aurea corona utebatur.* Dio lib. 56 extremo: τά τε Ἀυγουστάλια οἱ δήμαρχοι, ὡς καὶ ἱεροπρεπεῖς ὄντες διατιθῶσι. καὶ οἱ μὲν τὰ ἄλλα, ὥσπερ εἰώθει γίγνεσθαι, ἔπραξαν. καὶ γὰρ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο· οὐ μέντοι καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβησαν. At vir nobilis apud Tacitum corrigit, *triumphali veſte veheretur.* Nimirum eam his verbis ſententiam tribuit, quæ requirit ex ſuperioribus intelligi τὸ *petivere*: tanquam ſit integrum, *iidem tribuni petivere, ut per circum triumphali veſte veherentur*: ſic putat duplex eorum deſiderium exponi, alterum de veſte, alterum de curru, quod quia mox negatum dicatur, conceſſum illud apparere. Me vero à vetere ſcriptura tenenda nondum deterret hæc ratio. Neque enim petitionem tribunorum, ſed decretum ſenatus aut reſponſum ad petitionem ea verba continere cenſeo: ſive illi aperte utrumque poſtularint, ſive jus edendorum ludorum

phali veſte uterentur. [1] curru vehi haud permiſſum. [2] mox celebratio annua ad prætorem tranſlata, cui inter cives & peregrinos juriſdictio eveniſſet. Hic rerum urbanarum ſtatus erat, cum Pannonicas legiones ſeditio inceſſit: nullis novis cauſſis, niſi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex civili bello ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtivis [3] tres ſimul legiones habebantur, præſidente Junio Blæſo: qui fine Auguſti, & initiis Tiberii auditis, ob [4] juſtitium [5] aut gaudium, intermiſerat ſolita munia. Eo principio laſcivire miles, diſcordare, peſſimi cujuſque ſermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, diſciplinam & laborem aſpernari. Erat in caſtris Percennius quidam, [6] dux olim theatralium operarum, dein

16

ludorum complectebatur hos honores, ut etiamſi nominatim mentio de illis facta non eſſet, eos fuerint uſurpaturi, niſi Senatus de altero vetuiſſet. Suppleo autem, quod compendifecit Tacitus vel ex præcedentibus vel ex ſubſequentibus. Satis enim commode intelliges quaſi dictum eſſet: *decreta pecunia ex ærario ſimulque decretum, ut per circum triumphali veſte uterentur.* Nec minus commode: *utque per circum triumphali veſte uterentur, permiſſum; curru vehi haud permiſſum.* Quale illud lib. 13. 55. *Deeſſe nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non poteſt.* Ubi perinde diſſimulatum *τὸ poteſt*, ut illic *τὸ permiſſum*. Gronovius.

1 *Curru vehi haud permiſſum*] Ne prorſus æquarentur poteſtati majori. De curru Prætorum in Circo, Juvenalis:

Quid ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Exſtantem?

Plinius: *Non vetus & bigarum celebratio in his qui prætura functi, curru vecti eſſent per Circum.* De Conſulum, Plinius alter in Laudatione Trajani: *Nos ſub tuis oculis auguſtior ſolito currus accipiet: nos inter ſecunda omina & vota certantia vehemur alacres, & incerti utra ex parte major auribus noſtris clamor accidat.* Scripſique de his uberius peculiari De ſpectaculis libro, cui Saturnalia Index. *Lipſius.*

2 *Mox celebratio annum ad prætorem*] Hæc ſigna ſancte exhibentur in antiquo codice, ut vidi, & fatetur etiam Beroaldus, additque (Poſſes non abſurde emendare *Mox celebratio annuum ad Prætorem*) Et quis hoc ita rejecit, ut in Taciti editionibus nihil exſtet præter *annua?* Nam & in editione Aldina 1534. cui adſunt notæ B. Rhenani & And. Alciati, etiam dum patet *annuum.* Iſta vero *annua* etſi ſit ſpecioſa, & per Grammaticam dominetur, abit tamen ab vetere lectione, cujus accuſativum ſpectandum reor. *Jac. Gronovius.*

3 *Tres ſimul legiones*] Octava, nona & quintadecima. *Muretus.*

4 *Juſtitium aut gaudium*] Juſtitium, ob mortem Auguſti indictum, & publicus dolor & ceſſatio: gaudium, ob initia Tiberii. & tunc quoque feriæ in Natali imperii. *Lipſius.*

5 *Aut gaudium*] Male hoc additur. Sic lib. 14. *& natos vel repertos.* Sic apud Xenophontem 1 Ἀναβ. ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων, cum legendum ſit tantum ἀλφίτων. Sic apud Ariſtotelem lib. 1. Rhetor. ὅτι οὖν ἢ ὁντινοῦν. cum & apud Halicarnaſſeum legatur tantum ὅτι οὖν. Apud Ciceronem in Academ. *& velut jam ante Socratem*, cum legendum ſit, *& jam ante Socratem.* Multa talia indicavi in Variis lect. lib. 15. cap. 16. *Muretus.* Rem ita habere puto. Ob mortem Principis *juſtitium* indici ſolitum erat. C. Cæſar indixit etiam in morte ſororis. Suetonius cap. 24. Ibi igitur publicæ functiones intermittebantur per mœrorem. Rurſus ob novum Principem feriæ celebrabantur tamquam ex publica lætitia: quod hic ſignatur per vocem *gaudium.* quam qui Blæſo accommodant, ut propriam, falluntur. Utraque hæc cauſa, alia ſuccedens alii, effecit, ut Blæſus *intermitteret ſolita munia*: hoc eſt, ab exercitu non exigeret, ſed ferias ei otiumque concederet. In his omnibus nemo interpretum plane mecum ſentit: ſed alius alio divertit longius. Nam plerique Blæſum ſocordiæ & negligentiæ in ſua functione adminiſtranda arguunt. *Freinshemius.*

6 *Dux olim theatralium operarum*] In theatro, ſicut in Circo, ſuæ partes & factiones: diſtracto videlicet favore plebis in hunc hiſtrionem, in illum. Eæ non raro in tumultum exibant, imo pugnam, imo cædem. Dux his factionibus & ſignifer, leviſſimus quiſque è plebe: cui lingua manuſque ad injurias & contumelias promptæ. Ab uno exemplo diſcerem totam, apud Suetonium Nerone, cap. XXVI. *Interdiu quoque clam geſtatoria ſella delatus in theatrum, ſeditionibus pantomimorum ex parte proſcenii ſuperiore, ſignifer ſimul ac ſpectator aderat, & cum ad manus ventum eſſet, lapidibuſque & ſubſelliorum fragminibus decerneretur, multa & ipſe jecit in populum, atque etiam prætoris caput conſauciavit.* Operæ autem theatrales Tacito; ut Ciceroni, operæ Clodianæ: & in lapide priſco, OPERÆ VETERES A SCÆNA. Plinio etiam operæ in Circo; ſed à me correcto: lib. IIX. cap. VI. *L. Piſo inductos dumtaxat* (Elephantos intellegit) *in Circum, atque ut contemptus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus per circum totum actos*, ubi, *ab operis* ſcribendum eſſe confirmo. *Lipſius.*

Theatralium operarum] Eorum, qui operam ſuam locabant ad fabulas agendas. *Muretus.* Video quid virum magnum deceperit. Sic enim Suetonius Aug. 43. *Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas etiam equitibus*

dein gregarius miles, procax lingua, & miscere coetus [1] histrionali studio doctus. Is [2] impe-

equitibus Romanis aliquando usus est. Et cap. 45. *Universum denique genus operas aliquas publico spectaculo præbentium etiam cura sua dignatus est.* Nerone cap. 12. *Item Pyrrichas quasdam è numero epheborum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanæ singulis dedit.* Itaque Salinerius quoque Lipsio cornua obvertens, *ducem theatralium operarum* facit, qui regit gregem histrionum: qualis qui in Terentii Hecyræ & Heautontimorumeni Prologo loquitur, eum sumere sibi suoque gregi comœdias recitandas, quas alii composuerunt: & addiscendo multa, multa recitando non ineptum ad turbas conciendas evadere. At non de his Tacitus, cui *operæ theatrales* sunt in spectatoribus, qui plaudebant ipsi primi, & fautores plausoresque histrionibus comparabant. Hi sunt, quos Plautus egregie describit in prologo Amphitruonis:

Ut conquisitores singuli in subsellia
Eant per totam caveam spectatoribus,
Si cui fautores delegatos viderint,
Ut his in cavea pignus capiantur togæ.
Sive qui ambissent palmam histrionibus,
Seu cuiquam artifici, seu per scriptas literas,
Sive qui ipsi ambissent, seu per internuntium.

Habes omnem operam, quam præstabant hæ operæ. Eodem pertinet infra:

Ut conquisitores fierent histrionibus
Qui, sibi, mandassent, delegati ut plauderent,
Quive, quo placeret alter, fecissent, minus.

Nimirum *operæ theatrales* sunt *fautores delegati.* Nam quod ex Cælio Rhodigino lib. 8. cap. 8. nescio quod nubilum Plauti monent illustrari, & Cælius & ipsi tenebris circumfusi sunt. Plinius lib. 7. ep. 24. *At Hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant: qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium accipient ab hærede, qui non spectabat.* ubi longe devius à vero doctissimus Augustus Buchnerus. Corrigit se, inquit, quod id, quod Quadratillæ mimi præsente domina faciebant, non honor esset, sed adulatio turpis. Immo, Corrigit, quod eos, qui Quadratillæ pantomimis studuerant, id in honorem dominæ fecisse dixerat. Scribendum: (*pudet me dixisse honorem, per adulationis officium*) ut intelligas ad posterius membrum, *immo*, vel *volui dicere.* Nisi simplicius est, (*pudet me dixisse honorem; quod est adulationis officium*) *in theatrum.* Gruterus hic aliquid esse scabri vidit. *Cursitabant*, (pergit) quasi cupidi eam videndi. Non eam, sed pantomimos ejus. *Exsultabant* (addit) quasi exhilarati ejus aspectu. Nequaquam, sed simulantes ita se permoveri ac pertentari artificio saltantium, ut decoris obliti quiescere ac locum tenere segnes non possent. *Plaudebant*, *mirabantur* (subnectit) ut gratulabundi & qui magnifacerent ipsius dotes. Non ipsius, sed pantomimorum: neque ex animo, sed ut plaudendi principium esset, utque haberent, quod imputarent dominæ. Volebant enim suos in hoc genere laudari. Lucianus περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ. Ἢν μὲν γὰρ κατείπῃ σου τις ψίθυρος οἰκέτης, ὡς μόνος οὐκ ἐπῄνεσας τὸν τῆς δεσποίνης παιδίσκον ὀρχούμενον ἢ κιθαρίζοντα, κίνδυνος οὐ μικρὸς ἐκ τοῦ πράγματος. χρὴ οὖν χερσαίου βατράχου δίκην διψῶντα (f. διψῶντος) κεκραγέναι, ὡς ἐπίσημος ἔσῃ ἐν τοῖς ἐπαινοῦσι καὶ κορυφαῖος, ἐπιμελούμενον πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἄλλων σιωπησάντων αὐτὸν ἐπειπεῖν ἐσκεμμένον τινὰ ἔπαινον πολλὴν τὴν κολακείαν ἐμφανοῦντα. Denique, Sed eo non contenti, ait, *singulos etiam gestus dominæ*, & eos *cum canticis reddebant*, id est, imitabantur & exprimebant, accinentes saltando aliquid, quo dominæ laudes attollerent. Nulla hic sublatio laudum aut imitatio gestuum dominæ: sed cum Numidia præsens in theatro non fuisset, hi clientes ad patronam domum venientes narrabant ἐνθυμήματα pantomimorum ejus, ut scenam tenuissent, quos plausus meruissent: quin etiam addebant, quæ cantica ab tragœdo pronuntiata quibus gestibus effinxissent, ipsique eos repræsentabant saltando, in quibus placuerant maxime: nulla alia de causa, quam ut Numidia talibus mancipiis aut libertis gauderet, ipsi cum viva cœnarent, in mortuæ tabulis angusto loco hærerent. Eodem pertinet, quod Suetonius refert de Nerone cap. 20. *Adolescentulos equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ juventutis elegit, qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent, operamque navarent cantanti sibi.* Denique *duces theatralium operarum* sunt, quos idem Suetonius appellat in Tiberio cap. 37. *capita factionum.* Ad has etiam operas pertinere videntur tesseræ in reliquiis antiquariorum, inscriptæ *SP.* vel *SPECT.* vel *SPECTAVIT.* in quibus laborat Laur. Pignorius. Vult autem conductos quosdam gladiatores olim rude donatos, qui spectarent: & nomina servilia in iisdem *Anthus*, *Faustus*, *Ingenuus*, *Olympus*, *Repentinus*, *Hermes*, *Felix*, *Philodamus*, *Philargurus* esse illorum, à quibus, cui tessera obtigisset, pecuniam posceret; aut etiam ipsorum rudiariorum, qui spectassent; denique si nihil aliud, statuendum hujusmodi tesseras in usu fuisse, ut spectatores inde aliquid lucrarentur. Suspicabar tesseras illas fuisse inter fastidia divitum, qui à clientibus suis frequentari spectaculum, sive ab ipsis datum, sive ad illud editori histriones, equos & aurigas, homines ad ferrum præbuissent, quibus plaudendi auctores utique deesse nollent, sua referre putarent: nomina autem esse custodum appositorum ad observandum, qui præsto fuissent, qui non: atque eos, qui officium fecissent, pro testimonio tesseris acceptis à custodibus istis & ad regem suum dispensatoremve ejus allatis cœnulam vel sportulam vel aliud quid præmioli meruisse. *Gronovius.*

1 *Histrionali studio*] Quoniam ibi quoque grex unus

[1] imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die, & [2] dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat, *Cur paucis centurionibus, paucioribus tri-* 17
bunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod [3] *tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed* [4] *apud vexillum retentos,* [5] *alio vocabulo, eosdem labores perferre.* [6] *ac si quis tot casus* [7] *vita superaverit; trahi adhuc diversas*

unus sæpe dissociandus erat & spargenda seditionum semina, ut alii histriones ab aliis secederent. *Muretus.* Hic error sequitur priorem. *Histrionali studio*, est studio, quod solitus erat præstare histrionibus in comparandis factionibus plausorum. *Gronovius.*

1 *Imperitos animos*] Justinianus de militari testamento: *Supradicta diligens observatio in ordinandis testamentis, militibus propter nimiam imperitiam illorum constitutionibus principalibus remissa est.* Idem.

2 *Delapsis melioribus*] Scribe *dilapsis*. i. e. cum meliores jam se ad curanda corpora recepissent. Sic lib. 2. *Neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi.* Et lib. 11. *Cæteris passim dilabentibus affuere centuriones.* Libro tertio annalium ab excessu Neronis: *donec fatisceret seditio, & extremo jam die sua quisque in tentoria dilaberetur.* *Labi* pro eodem dixit Juvenalis Sat. 6. *Labente officio crudis donanda.* id est, iis, qui ad celebrandas nuptias officii causa convenerant, discedentibus ac dilabentibus. *Muretus.*

3 *Tricena aut quadragena*] Atqui vicena, ex lege, debebant tantùm: & tunc *Veterani* dicebantur. Suidas: Βετεράνος παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. Ἐπὶ εἰκοσαετίαν δὲ ὗτοι ἐδούλευον: *Veteranus Romanis dicitur, qui solutus est militiâ. in vigesimum autem annum solent merere.* Quod verum est: sed sub Principibus, ut hic dicitur, parum servatum. *Lipsius.*

4 *Apud vexillum retentos*] Attende qui historiam principum legis. Apud antiquos simplex & una honesta missio: ab Augusti ævo facta duplex: Exauctoratio & Missio. Tacitus auctor sic distinguendi, infrà: *Placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes nisi propulsandi hostis.* Exauctorationis ea vis, ut (exempli caussa) legio aliqua sacramento solveretur, signis aquilaque ademptis: non tamen dimitteretur protenus, sed seorsum in exercitu ageret sub uno aliquo vexillo, donec præmia solverentur & agri. Interea immunis à labore, excubiis, vigiliis, & munere omni castrensi esset: exceptâ pugnâ in hostem. At plenæ missionis effectus, ut statim ab exercitu castrisque domum aut in colonias irent præmiis acceptis. Cui bono hoc inventum? inquies. Bono fisci. Suetonius in Tiberio, cap. XLVIII. *Atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans.* Præmia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur: sicut nec cum caussa missis, ante stipendia completa. Ideò Caligula) Suetonio narrante, cap. XLIV.) *in exercitu recensendo plerisque centurionum maturis jam, & nonnullis ante paucissimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cujusque & imbecillitatem.* Capis ergo nunc, cur hîc de tricenis quadragenisque stipendiis querela: & infrà totiens mentio retentionis apud vexillum, fons Pannonicæ & Germanicæ seditionis. *Lipsius.* Miror nihil ab alio adferri, & sola Lipsiana huc adfigi. Res in MS. ita habet, ut literæ *vexillum t* finiant versiculum, quem excipit alius hoc initio *tentes.* Quæ licet ab Beroaldo trahantur ad vocem *retentos*, tamen undecunque considerata videntur occultare *apud vexillum tendentes.* Jac. Gronovius.

5 *Alio vocabulo*] Quomodo? veterani enim propriè dicebantur, non legionarii. Ita lib. III. *Vexillum veteranorum, non plus quingenti.* Histor. lib. III. *Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus.* Nam & Prætoriani post XVI. annos habebantur sub vexillo. Dicti etiam Emeriti. Glossæ priscæ, *Emeritus* ἀπολειτουργήσας ἢ ἀποστρατευσάμενος. iterumque *Emeritus*, ἔντιμος κατὰ στρατιωτικοὺς καμάτους. Significat *Immunes* eos fuisse, & operum vacuos. Dicti sæpe item Vexillarii. ut mox, *Vexillarii discordium legionum:* in Historiarum libris, *Vexillarii* XIII. XV. legionum, &c. De iisdem laboribus, quod addunt: mentiuntur. *Lipsius.* Pro qua sententia, contra arguentem Salmasium, armavit se Octav. Ferrarius lib. 1. Elect. cap. 3.

6 *Ac si quis tot casus*] Nonne melius? *si qui tot casus vita superaverint.* Idem.

Si quis tot casus vita superaverit] Vetus scriptio non absurda videbitur iis, qui Thucydidem & Sallustium venerantur. *Quis* amplectitur utrumque numerum: *quanto quis illustrior, tanto magis falsi & festinantes.* Terentius Adelph. *aperite aliquis ostium.* Unde hæc, nisi ab Homero? Iliad. O. ἡ πληθὺς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν ἀπονέοντο. Et alibi: οἰδ' ἄλκιμον ἦτορ ἔχοντες Πρόσσω πᾶς πέτεται. Salin.

7 *Vita superaverit*] Non inepte quidem, quibus magis

diversas in terras, ubi per nomen agrorum, [1] *uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam:* [2] *denis in diem assibus animam & corpus æstimari.* [3] *hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, &* [4] *vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur; ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendii annus finem adferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris* [5] *præmium pecunia solveretur. An prætorias cohortes,* [6] *quæ binos denarios acciperent,* [1] *quæ*

magis adlubescit *vitæ:* sed nihil tamen prohibet, quin tueamur *vita*, casu sexto, pro vivendo, seu vivacitate. *Gruterus.* Cæsar 6. de bello Gall. *Uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.* Virgilius II. Æneid. *Atque iter emensi casus superavimus omnes.* Gronovius.

1 *Uligines paludum, vel inculta.*] Id quidem contra leges militares. Nam in Flacco Siculo lego, *Silvas & loca aspera in assignationem non venisse. siquid amari vel incerti soli esset, id assignatione non datum: sed militi veteranoque, culturam assignatam.* Querela autem consimilis apud Sallustianum Lepidum. *Egregia scilicet mercede, cùm relegati in paludes ac silvas, contumeliam atque invidiam suam præmia penes alios intelligent.* Illudit enim atque imminuit Sullanas agrorum divisiones, quod pleraque palustria adsignata militibus aut inculta. *Lipsius.*

2 *Denis in diem assibus*] Gordius, ut multis visum, hic nodus: nec ego tamen Alexander. solvi enim, non abrupi: & *EXCURS.* nostros adi in *F.* Idem.

Decem assibus animam & corpus æstimari] Alciatus hunc ostendere locum putavit denarium decem æris esse. Quod rejicit à primo Ferretus, tanquam nihil dici potuerit alienius, planissimum enim & hinc fieri pluris esse *denarium* quam *denos æris*, Pliniumque & Volusium id confirmare; eoque ipse mirari, cur idem Plinius *in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum* scribat. Mox & Suetonium ait non congruere cum Tacito: apud eum contendere seditiosos, *ut stipendio prætorianis æquarentur*; petisse igitur binos. Inde ut in concordiam redigat Tacitum & Suetonium, repetit, quod spreverat, denarium esse decem asses, binos petisse militem, & quod dicitur, *ut singulos denarios mererent*, explicat, singulos, vel alios decem asses, præter illos, quibus queruntur *animam & corpus æstimari*: tum, *ut denarius diurnum stipendium foret*, supra denos videlicet ordinarios asses. Vertranius notat pro ea, quæ fuerit veteris disciplinæ observatio, denarii æstimationis auctæ nullum milites commodum sensisse, quamvis in paganorum commercio denarius (in quo vetustiores denos æreos asses constituerant) sexdecim asses valuerit, Vitruvio, Plinio & Mæciano testibus. Lipsius contra Ferretum disputat: ubi quod de denario duodecim assium, explosum satis. Reprehendit etiam, quod posuerat Ferretus ex Suetonio, seditiosos æquari voluisse prætorianis: de Germanico enim id dici, non de Pannonico exercitu: sed ipse deceptus est prava lectione verborum Suetonii, quæ Torrentius correxit. Nec vero necesse est Suetonium & Tacitum idem per omnia dicere: tradidit enim uterque, quod à suis auctoribus accepit. Et forte fuerunt aliqui primo fervore tumultus, qui clamarent æquari omnes oportere; plures ad spem profici putarunt, si dimidio contenti essent, & sic omnium nomine in postulatis ad Principem editum. Hoc secutus est Tacitus curatius rem narrans; illud Suetonius verbo periculum ex insolentia militum perstringens. Recte vero Ponzani comes: cum decem asses æreos haberent, exposcebant denarium argenteum, qui tunc sedecim assibus permutabatur. Decem illi asses nostræ pecuniæ sunt quatuor oboli aut stuferi minus duobus chalcis aut deutis: sive malis, tres stuferi & albus vel blanca. Hæc Julii Cæsaris largitio. Antea, & quidem à bello Punico secundo, quinque asses merebant diurnos, id est, nostros quindecim chalcos sive æreolos: nisi ipsos sedecim, hoc est, duos stuferos aut obolos, quos tribuit eis Polybius, & deni asses rotunde dicuntur pro denis assibus duobus trientibus. Sed de his vide, quæ diximus Pecuniæ Veteris lib. 3. cap. 2. *Gronovius.*

3 *Hinc vestem, arma*] Vides ergo, aucto à Julio vel ab Augusto stipendio, abrogatam illam Gracchi legem, quâ militi è publico vestem dari jussit, sine ulla stipendii detractione. Quod fugerat me admonere in Electis, cap. de stipendio. Ambigas tamen an secuti principes iterùm non reduxerint Gracchi hac parte legem. Lampridius certè in Alexandro: *Donavit*, inquit, *& ocreas, & braccas, & calciamenta inter vestimenta militaria.* & post in persona Principis: *Qui acceptam à provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit.* Lipsius.

4 *Vacationes munerum*] Scripsi ea de re ad libros Historiarum. *Idem.*

5 *Præmium pecunia*] Quale istud pecuniarium præmium? Pete ab *EXCURS.* nostris, in *G.* Idem.

6 *Quæ binos denarios*] Bini denarii decreti à Senatu prætorianis, in honorem Augusti: ut scilicet fidelem gererent ejus curam, in salute cujus salus publica nixa. Id accidit in VII. ejus consulatu. Si tamen

[1] *quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari à se urbanas excubias:* [2] *sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici.* Adstrepebat [3] vulgus diversis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plu- 18
rimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo eò furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, aliò vertunt, atque una tres aquilas & signa cohortium locant: [4] simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. [5] Properantibus Blæsus advenit, increpabatque, ac retinebat singulos,

[1] clamitans,

tamen Dionis verba vera, non binos denarios meriti prætoriani: sed tantum xx. asses. Nam ait, τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τὸν μισθὸν τοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδομένου ψηφισθῆναι διεπράξατο. Si, inquam, duplum quod ceteris militibus, datum prætorianis: constat invidiosam orationem esse nebulonis Percennii de duobus denariis, & augendæ rei. Quantum enim intersit, docui ante. At exemplum hoc stipendii prætorianis augendi, sumptum à militia veteri: apud quos prætoria cohors sesquiplum accipiebat, honoris caussa. vide Festum in *prætoria cohors*. *Idem.*

Add. Vir doctus in re nummaria, nuper emendari censuit, *quæ bis denos acciperent.* Nam constat ex Dione, inquit, accepisse eos saltem duplum quam alii milites: nec id plus fecerit, quàm vicenos nummos. Denariûm autem duorum æstimatio amplior. Intelligo. vellem & ipse ea, quæ in hanc rem satis scripsi. Quis nostrum exigit ista rigidè ad veri lancem? Binos denarios? sic nempe, quomodo legionarii unum denarium. Is enim eis definitus, sed solutus numquam nisi æstimatione infima & prisca. Eadem igitur fide & pretio duos denarios cepere prætoriani. Quos quòd diserte tamen exprimit Percennius: quis miretur? in seditione id facit, & ad animos scilicet vero an falso inflammandos. *Idem.*

Quæ binos denarios acceperint] Simplicius forsan *acciperent*, quod marginibus allinunt. Sed potest defendi, ut sit, quæ σύνταξιν binorum denariorum consecutæ fuerint: quibus Augusti constitutio binos denarios dederit: quibus senatus in honorem Augusti binos denarios stipendium statuerit. Fuisse autem hoc prætorianorum stipendium, nec per invidiam ultra, quam erat, augeri probabili conjectura ex testamentis Augusti & Tiberii eruimus primi dicto cap. 2. lib. 3. Pecuniæ veteris. *Gronovius.*

1 *Quæ post sexdecim annos*] Lapsus ergo Dio, qui lib. LIV. disertè tradit, Augustum definisse annos prætoriis cohortibus duodecim, aliis sedecim. Nisi tamen id decretum mutatum posteà, anno DCCLVIII. Quod apparet ex eodem Dione, libro LV. ubi de præmiis militaribus. quem adi. *Lipsius.*

Sexdecim] In Msto vidi *sedecim*, ut paulo post cap. 19 *ab sedecim annis* iterum. Quin & cap. 78, *sedecim stipendiorum*, sed ubi litera x superscripta est: quod si scivisset Freinshemius, magis forsan temperavisset impetum, quippe unde nulla proclivitas ad voces *sexto decimo*. Capite tamen 26 nihil notavi. *Jac. Gronovius.*

2 *Sibi tamen apud horridas*] Rhenanus legit *ibi tamen*. At persamiliare esse Tacito *sibi* pro à se, *mihi* pro à me, &c. sexcenta apud ipsum exempla probant. *Pichena.*

3 *Vulgus diversis incitamentis*] Sive causis, quibus quisque intra suum animum stimulabatur; non quibus alios incendebat. *Adstrepebant* plus est quam strepebant. continet assensum, quem strepitu vocibusque suis Percennii verbis præbuerunt. *Freinshemius.*

4 *Simul congerunt cespites*] Nota morem antiquum. Tribunal Imperatorium ecce in castris, etiam illa ætate cespiticium. Plinius in laudatione Trajani: *Decora facies consulis: multa post sæcula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore* (malim, *horrore*) *circumdatum.* Xiphilinus de Boodicia regina Britanniæ: Συνήγαγε δὲ τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ βῆμα ἐκ γῆς ἑλώδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον. Eleganter. *Et ascendit*, inquit, *tribunal è terra palustri more Romano confectum.* Statius in Silvis:

Hic suetus dare jura parens, hoc cespite turmas
Adfari.

Ammianus lib. XXIII. *Ipse aggere glebali assistens, coronaque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit.* Lucanus lib. v. de Cæsare concionante:

——— *stetit aggere fulti*
Cespitis, intrepidus vultu; meruitque timeri
Non metuens.

Plutarchus in Pompejo: Βήματος δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ γενέσθαι φθάσαντος, ὃ ποιοῦσιν αὐτοὶ, τῆς γῆς ἐκτομὰς βαθείας λαμβάνοντες, καὶ κατ' ἀλλήλων συντιθέντες, &c. Claudianus de bello Getico:

Dictis ante tamen princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa juventus
Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.

Lipsius.

5 *Properantibus Blæsus advenit*] Si fuisset in unico libro *Operantibus*, non huic istud præferrem. Suetonius Claudio: *Canalem absolvit ægre, & post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus*

[1] clamitans, *Mea potius cæde imbuite manus, leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore descisc itis. aut incolumis fidem legionum retinebo: aut* [2] *jugulatus pœnitentiam adcelerabo.* Aggerebatur nihilominus cespes, jamque [3] pectori usque adcreverat, cum tandem [4] pervicacia victi incœptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, *Non per seditionem & turbas* [5] *desideria militum ad Cæsarem ferenda*, ait. *neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à divo Augusto tam nova petivisse. & parum in tempore* [6] *incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent.* Adclamavere, *ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis. Cetera mandaturos, ubi prima provenissent.* Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicæ caussæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, [7] ob itinera, & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, [8] vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipsoque

[6] Nau-

bus sine intermissione operantibus. Noster infra: *Miscetur operantium bellantiumque clamor.* Vegetius de re mil. 2, 22. *Sive ad opus aliquod, sive ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant.* Gronovius.

1 *Clamitans, Mea potius cæde*] Mirum videri possit, & quid caussæ, cur ob tribunal cespiticium adeo inclamet Blæsus? Nam subjungit: *Leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis.* Capitale ergo adeo facinus illud? capitale prorsus. Nam tribunalis exstructio, ascensioque signum proprium Imperatoris: quod allocuturus milites conscenderet. Simile apud Vopiscum in Probo. *Undique ab omnibus adclamatum est, Probe Auguste, dii te servent. Deinde concursus, & cespiticium tribunal, appellatusque Imperator.* Sed & allocutio ipsa soli Imperatori servata postea. Ammianus de Juliano nondum Principe, lib. XVI. *Et cum alloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas, (& alioqui vitabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id adfectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat) cautior fui,* &c. Lipsius.

2 *Jugulatus pœnitentiam adcelerabo*] Accipiunt quidam quasi minitabundus hæc diceret Blæsus. Mihi non videtur hic esse sensus. quorsum enim ista diceret? An apud legiones, quibus summum criminum, defectionem, objecerat, mortem legati aliud momentum habituram cogitare poterat, quam miserationis, quod virum bene de se meritum occidissent, & exinde pudoris, qui denique pœnitentiam produceret? Neque ratio patitur, ut existimemus imperatorem tanto citius eos fuisse castigaturum (nam de celeritate pœnæ agi putant) si legatum occidissent: quem si vivum servavissent, & tamen descivissent, languidius & tardius in vindictam suæ majestatis assurrecturum. *Freinshemius.*

3 *Pectori usque adcreverat*] Ita non legimus Tacitum, cujus unicum exemplar legit *pectori ejusque.* In Agricolæ cap. 10 scribit *mare nec litore tenus accrescere aut resorberi.* Quid vult? utrum *pectoribusque adcrev.* Ovidius 15. Met. 512. *Pectoribusque tenus molles erectus in auras.* & 673. *Pectoribusque tenus media sublimis in æde Constitit.* An voluit *pectori & usque accreverat?* Jac. Gronovius.

4 *Pervicacia victi*] Ipsius Blæsi, & siqui alii fortiter obsisterent. *Lipsius.*

5 *Desideria militum*] Sic infra, *desideria legionum frustrari solitum.* Suetonius Aug. cap. 17. *Donec desideria militum ordinarentur.* Et cap. 53. *Tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quemdam joco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Desideria* ergo aliquando supplices libelli, præsertim apud jurisconsultos. Tacitus alibi *preces.* Infra eodem libro, *legionum preces exciperet.* Pichena.

6 *Incipientes principis curas*] Recte. An tamen *incipientis* scripsit? Sic inferiore sane ætate *incipientem orientemve principem* dixerunt. Paneg. pro Flaviensibus. *Illa enim, quæ te incipiente suscepta, omnibus populis jure communia.* Et initio Paneg. Maximiano & Constantino, *oriens imperator* dicitur. *Acidalius.* Satis placent *incipientes curæ.* Sic Ovidio 2. de arte: *incipiens omnia sentit amor.* Et in 12 metam. *Barba erat incipiens.* Noster 1 histor. *Incipiens adhuc & nondum adulta seditio.* Gronovius. Justin. 7, 6. *Bella immaturam ætatem tyronis urgerent.*

7 *Ob itinera*] Expeditionem ergo meditabantur, eoque hæc præcurabant: neque alio fine simul in æstivis erant. *Lipsius.*

8 *Vexilla convellunt*] Quidam interpretantur: quasi reperissent *explicant* pro *convellunt.* Alii exponunt corripere: ex terra, cui infigi solebant, evellere, ut præferrentur manipulis, quod profecto non absurdum est. Neque enim ignoro, *convellendi* verbum hoc significatu quandoque poni. Livius 22, 3. *signa convelli juberet*, eandemque phrasin statim bis repetit. Mihi tamen placet, vexilla

ab

[1] Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu, & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in [2] Aufidienum [3] præfectum castrorum ira, [4] quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, *an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, [5] vetus operis ac laboris, & eo immitior quia toleraverat. Horum

ab hastis, quibus affixa erant, derepta esse. Omnino enim rupisse, afflixisse & fregisse videntur signa sua, tanquam non amplius illo sacramento teneri volentes. Vide Histor. 1, 41. *Vexillarius cohortis dereptam Galbæ imaginem solo adflixit.* Nam sacramento militari continebatur, ne signa desererent. Seneca epist. 95. *Primum militiæ vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas.* Vide quæ olim notavimus ad Florum 1, 11. Sic inter has seditiones Mennius *raptum vexillum ad ripam vertit; & si quis agmine discessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos & nihil ausos.* Igitur hi putaverunt, si vexilla rupissent veluti solutos se sacramenti religione fore: quæ res etiam inter nostræ militiæ flagitia non ignobilis est. Neque etiam video, ad vicos diripiendos quorsum vexilla præferri voluerint. *Freinshemius.* Videtur abreptus ab eo, qui exponit, fixa solo evellunt, & detrahunt, abduntque non visenda militibus: quasi vexillorum reverentia militi turbanti esset pro conscientiæ flagello. Sed quod non absurdum concedit esse, hoc solum verum est. Nam detrahere vexilla & solo affligere solebant, qui prorsus aut ab imperio, aut ab imperatore desciscerent, nec sibi receptum ad pœnitentiam reliquum facerent. Hi vero nec deficiebant, nec sacramenti religione solvi volebant: sed conditionem suam meliorem facere conabantur. Cogitandum eos Nauporti, quo missi erant, aliquandiu tranquillos & in officio operique intentos fuisse stantibus & fixis vexillis: quum tumultu castrorum comperto abjecerunt opus, injussuque & ingratiis ducum sustulerunt vexilla, & festinarunt, ne communi causæ deessent. Quod vero ait se nescire, quorsum ad diripiendos vicos signa prætulerint: equidem non prætulerunt signa vicorum diripiendi ergo, sed proficiscendi. Sed tamen quemadmodum paullo ante operabantur subrectis vexillis, ut appareret militari eos munere fungi, & milites esse, non viles manus undique contractarum aut oblocantium semet operarum: sic inter movendum ad secundam rabiem versis stetisse vexilla, etsi non narretur, credibile satis est, & moris securitatisque causa (non enim sine custodibus facile relinquebantur) & ut ostenderent se milites esse, fraudatos justis, & indigne habitos, atque ob id iratos & pignora capientes; non latrones & prædones meros. Vide, quæ ad Livii 3, 54. diximus. *Gronovius.*

1 *Nauporto*] Meminit & Vellejus. Strabo collocat in Tauriscis, situ ab Aquileja stadiis CCCL. sed vocat Ναύποντον, corrupte, ut opinor. *Lipsius.*

2 *Aufidienum Rufum*] Haud mutarim nomen cum Gallorum ut doctissimo, ita longe optimo in *Nasidienum.* nam *Aufidia* gens, unde *Aufidienus* æque celebrata ut *Nasidia*, unde *Nasidienus.* Gruterus.

3 *Præfectum castrorum*] Munus fuit, nescio an antiquum. mentionem quidem ejus ante Principes nondum inveni: postea, sæpius. Vide EXCURS. in *H.* Lipsius.

4 *Quem direptum vehiculo*] MS. *dereptum* aptiore notione. *Pichena.* Et de hoc sententiam quoque suam exstare voluit Nic. Heinsius, ut prodit in notis ad Valer. Flacc. 2, 160.

Vehiculo] Honestiores ergo militum etiam tunc in vehiculo aut equo. *Lipsius.*

5 *Invictus operis*] Medicea scriptura, *intus operis.* verum censeo; *vetus operis.* In Tacito *vetus militiæ*, & in Silio ipsa hæc verba:

——— *gnaros belli, veteresque laborum.*

Lipsius.

Intus operis ac laboris] Sic liber unicus & primæ editionis. Phil. Beroaldus *invictus operis ac laboris*, quod pleræque receperunt. Rhenanus *attentus operis ac labori*, ut *operis* dandi casu dictum intelligatur numero plurativo. Ferretus quoque quasi ex Mediceo, *invictus:* sed falsus & fallens alios. Vertranius *invictus operis ac labore*; eo maxime, inquit, quod codici Tusco inest *invictus:* nisi magis placeat *intentus operis ac labori.* Ant. Augustinus apud Ursinum: *intus operis ac labore foris.* Muretum probare *immitis*, (quod est etiam Beroaldi. sequitur enim *atque eo immitior.* nam qui nimius esset in imponendis militi laboribus) nec se improbare, quia *immitior* sequatur, Guilelmium alicubi *incus* scribit Acidalius. Denique ad supplendum numerum sententiarum *ut vetus* Lud. Aurelius, *intentus operi ac labori* Marcus Assuerius. De quibus, opinor, si vidisset omnia, dixisset, qui de quibusdam dixit: Nugæ meræ. Taciti mens Rufum illum, ut qui diu manipularis militaverit, expertum atque adsuetum fuisse operis ac laboris, quod peregregie exprimit vox *vetus* frequens auctori nostro. Lib. 6. *scientiæ cærimoniarumque vetus.* Lib. eodem *vetus regnandi.* Histor. lib. 4. *veterem expertumque belli.* Cujus contrarium lib. 11. *legiones operum ac laboris ignaras.* Recepi itaque in seriem eam vocem, & significatione & similitudine & jure suo id exposcentem eo tutius, quod eodem fere tempore id ipsum venisse in mentem doctissimo Lipsio, ejus postremis

notis,

21 Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, [1] claudi carcere jubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem omnibus imminere* clamitantes: simul probra in legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur. nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum, & iras permoverent. Adcurritur ab universis, & carcere effracto, solvunt
22 vincula: desertoresque ac rerum capitalium [2] damnatos, sibi jam miscent. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: *Vos quidem*, inquit, *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit* [3] *per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde Blæse,* [4] *ubi cadaver abjeceris?* [5] *ne hostes quidem sepulturæ invident. cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus,*

notis, conspexi. *Pichena.* Est tamen & propius ad antiquam scripturam & verius *tritus operis.* Hæ enim divisiones trium lineolarum ubique perperam consideratæ sunt. Habes apud ipsum Festum in voce *Rabula* istud ipsum *intus* similiter corruptum. Liv. 22, 39. *Intritus ab labore.* Jac. Gronovius.

1 *Claudi carcere*] In castris stativis ergo carcer. & cum exercitus moveret, eosdem catena trahebant, more militari, ut alibi dicam. Juvenalis, Satyra VI.

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.

Lipsius.

2 *Damnatos sibi jam miscent*] Faernus legebat: *ac rerum capitalium damnatos sibi immiscent.* Ursinus. Conjiciebam aliquando, *sibi admiscent*, tanquam si orta lectio altera ab veteri scribendi ratione *ammiscent.* Gruterus. Suspecta mihi est particula *jam:* ut supervacua, nec ex Corneliana phrasi. Legerim, *sibi immiscent.* Infra lib. 2. *Ne quietas provincias immixti turbarent.* Lib. 4. *Quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem.* Histor. lib. 5. *Nec parvis periculis immixtus.* Pichena.

3 *Per gladiatores suos*] Refer ad solitum sæculi ejus morem, quo præsides, præfecti provinciarum, familias gladiatorum alebant, ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres. *Lipsius.*

4 *Ubi cadaver abjeceris*] Ingratus labor est Alb. Gentilis lib. 2. de nuptiis ex IC. reliquiis, quod Vellejo impegerat Titius, *ubique ire* defendentis. Quis ignorat illam ætatem multa sibi permisisse, quæ neque Vellejus neque æqualium ejus quisquam dicendi studiosus ausi? Addit è Livio corruptum *accitasque ibi.* Non melioribus utitur auctoribus in Assertione Titius: quæ à melioribus petit, aut corrupta aut aliena sunt. Ut cum è Gellio, *ubi transiret* pro *ut transsiliret*; ex Panegyrico, *ut ubique possint ire, festinant*; ubi exstat, *ut ubique prosint, ire festinant.* Sic è Virgilio:

Gratior & pulcro veniens in corpore virtus, quasi voluerit ille *virtus veniens in corpus*, & non *virtus in pulcro corpore οὖσα* vel si sit, *gratior veniens*, accidens, apparens. Tum Propertii *arcem sedisse* vel *sidisse in cineres* (si tamen sic scripsit) quis non videt esse combustam & collapsam ruisse in cineres? At Barthius *Ubi* pro *Quo* damnasse Caprum Grammaticum, ita loqui tamen hîc Tacitum, cui se quam toti gregi Caprorum credere malle festive ait Adver. 33, 5. Quicquid conentur, cum Latine loquimur, sicubi τὸ *Quo* requiritur, illic τῷ *Ubi* locus non est: & recte quidem dicimus *quo abjeceris*; sed pro eo non dixit Tacitus *ubi abjeceris*, verum more illo suo prægnantes sensus breviter efferendi pro eo, quod est, ubi non humaveris aut condideris, sed jacens sub dio reliqueris: vel, ubi non tenui terræ injectu contectum, sed sic abjectum relinqui jusseris feris lacerandum. *Ubi abjeceris*, ubi sine justis posueris; ubi feceris, ut fœde jaceat. Higinus fab. 165. *Cantans se in aqua aspexit, & vidit se merito irrisam, unde tibias ibi abjecit.* Gronovius. Rite quidem igitur omnia concinnata; quod ad verbum *abjeceris* pertinet. Ubi tamen existimo publice sciri oportere in MS. unico legi *abegeris*, quod cur ita abscondere voluerit Beroaldus, non intelligo, præsertim quum cap. 35 dicat *quonam tribunos, quo centuriones exegissent?* Hoc verbum quum istic nostro placuerit, vide an non & hîc voluerit *abegeris.* Jac. Gronovius.

5 *Ne hostes quidem sepulturam invident*] Manusc. *sepulturæ.* Nonne elegantius & brevius *sepulturæ* germano Taciti more? Lib. 13 *invidit operi.* Lib. 15. *non*

bamus, [1] *hi sepeliant.* Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: 23
mox disjectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum, gladiatores qui è servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, & servos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, [2] cui militaribus facetiis vocabulum, [3] *Cedo alteram*, indiderant; quia [4] fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Julio, qui [5] perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones octava & quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem [6] cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, quintadecumani tuentur:

non invidebo exemplo. Nisi aberrat memoria, quarto casu Tacitus nusquam. *Pichena.* Cum exstet in calamo exarato codice *sepultura*, revocandum est; ei enim casui jungi posse pluribus alio loco ostendi. *Gruterus.* Nimis vellem, de pluribus hic aliquid prælibasset. neque enim, quis hoc verbo sic usus sit, memini. At *sepulturam*, an *sepulturæ* scribas, ciccum non interduim: nam utrumque auctores habet optimos. Quia & cum *invidere alicui* dicitur, semper intelligi accusativum censeo rei, quæ invidetur: & cum *invidere aliquid*, dativum personæ, cui invidetur. Cicero cum in Attio notat, *Quis florem liberum invidit meum*, non improbat *invidere aliquid alicui*, sed *invidere aliquem* pro *alicui*. Neque id veteribus placuisse video: & vereor ne in Attio præcesserit membrum orationis, in quo esset *τὸ mihi*, in his repetendum. Scio Scioppium aliter sentire in Paradoxis, sed nihil me movet. Horatii, *ego cur acquirere pauca Si possum, invideor*, non ultra producendum est. Ovidii in Epistola Laodamiæ, *Troadas invideo*, corruptum est pro *Troasin invideo*, ut animadvertit Salmasius, & merito secutus est Heinsius noster. Apud Quintilianum lib. 9 cap. 3. liber optimus: *ut huic rei invadere; non, ut omnes veteres & Cicero præcipue, hanc rem.* Qui tamen errat: nam *invadere alicui* Plautus, Varro, Lucretius, Cicero ipse dixerunt. Quod autem cornicatur Scioppius, cum legimus, *invidit commodis eorum*, supplendum esse *invidia* vel *invidere* nominis vim habens, nihil agit. Potius *proventum*, aut *continuationem.* Sic *ne hostes quidem sepulturam invident*, puta *mortuis: sepulturæ*, cogita *τὸ γίνεσθαι* vel *fieri.* *Invidit operi*, nempe *incrementa* vel *successum.* *Non invidebo exemplo*, *τὸ existere.* non prohibebo, ne fiat. *Gronovius.*

1 *Ii sepeliant*] Muretus *hi* & Lipsius ad marginem. *Acidalius.* Non admodum religiose scriptores circa pronomina versantur: proinde non est hîc accipiendum *hi.* Plautus Menæch. *Arcesse homines, qui illum ad me deferant.* Deinde: *tu servos jube hunc ad me ferant.* Præsentem dicit *illum* & *hunc.* Sticho: *Nam pol mihi grata acceptaque hujus est benignitas.* Loquitur de viro absente. Suetonius in Cæsare: *Rhodum secedere statuit. Huc dum hibernis jam mensibus trajicit.* Dicere debuerat *illuc*, si à præfinitionibus grammaticorum discedere noluisset. *Saltnerius.* Cur Lipsio non adsenserim *hi* legenti? Male in Ms. & vulgatis *ii.* nam de præsentibus loquitur, quos quasi digito demonstrat. *Pichena.*

2 *Cui militaribus facetiis*] Moris hujus militaris exemplum item in Aureliani vita: *Huic signum exercitus apposuerat, Manu ad ferrum: ut si forte quæreretur quis Aurelianus aliquid fecisset vel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum.* De vite autem Centurionum, protrita jam res & conculcata. *Lipsius.*

3 *Cedo alteram*] Id vix potest caveri, quin fiat. Et quo minus mirere, præbet simile Ammianus Marcellinus 14, 1. *Paulus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenæ inditum est cognomentum.* Jac. Gronovius.

4 *Fracta vite in tergo*] In militia cives Romani verberabantur vitibus, cæteri fustibus. Clare ex Livii epit. 57 de Scipione ad Numantiam: *quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus: si extraneus, fustibus cecidit.* Plinius lib. 14, 1. *Vitis in delictis pœnam ipsam honorat.* Unde centuriones in bello vites gestabant. *Pichena.*

5 *Perferendis militum mandatis*] Satis enim conjicere poterant, opus ipsis futurum homine ingenioso & facundo ad desideria sua, sive ad ducem, sive ad principem, aut quocumque usus posceret, per legationis speciem perferenda. Nam ut ipsi inter se voluntatem suam noscerent (ut interpretantur) facile sine Clemente consequi potuissent. Et sane res ostendit altiori negotiationi destinatum fuisse. Mox enim coram Druso mandata militum edit. *Freinshemius.*

6 *Cognomento Sirpicum*] Caussa hujus cognomenti me fugit. An forte Sirpicus, à sirpando? quod est ligare, nodoque constringere, prisca quidem voce. Unde Sirpi, ænigmata sive nodi. Quiane verbe-

24 tuentur: ni miles nonanus preces, & adversum aspernantis, minas interjecisset. Hæc audita, quamquam abstrusum & [1] tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis, duabusque prætoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. & cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. additur magna pars prætoriani equitis, [2] & robora Germanorum, [3] qui tum custodes imperatori aderant; simul prætorii præfectus Ælius Sejanus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, [4] rector juveni, & ceteris periculorum [5] præmiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium obviæ fuere legiones, non lætæ, ut adsolet, [6] neque insignibus fulgentes, sed inluvie deformi, & vultu, quamquam mæstitiam imitarentur,
25 contumaciæ propiores. Postquam vallum introiit; [7] portas stationibus firmant. globos armatorum certis castrorum locis opperiri jubent. ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus silentium manu poscens. [8] illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum viso Cæsare, trepidare. murmur incertum, [9] atrox clamor, & repente quies. diversis animorum motibus, pavebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quîs per-

verberavit obsoleto illo verbo militum aures? an quia asperior in constringendis militibus duriorque? *Lipsius.*

Cognomento Sirpicum] Scirpicum eadem dicacitate nominant centurionem, à scirpo scilicet, qui junci palustris genus est, leve, planum, procerumque, sed aridum, ex quo tegetes fiunt. Festus, & Isidorus Origin. 7, 9. Puta autem in regionibus, quibus vitis aberat, eratque copia scirpi, centuriones scirpis verberasse milites. *Aurelius.* Frustra quis in eruendi hujus cognomenti origine laboret. Quin satis certum non est id ei à militibus fuisse inditum. Potuit enim & *paternum* esse *cognomen*, ut apud Horat. Epist. 1, 13. ipse ejus *cognominis hæres*, ut ait Ovidius Fast. 1. *Freinshemius.*

1 *Tristissima quæque maxime occultantem*] Et merito. Livius lib. 5. *Gens dedita religionibus auxilium Vejentibus negandum, donec sub rege essent, decrevit. Cujus decreti suppressa fama est Vejis propter metum regis; qui à quo tale quid dictum referretur, pro seditionis eum principe, non vani sermonis auctore habebat.* Idem lib. 23. *Auxit rerum suarum suique contemptum consul. nimis detegendo cladem nudandoque.* Cæsar lib. 7. *Ex omni numero, qui fuit circiter 40000, vix 800 incolumes ad Vercingentorigem pervenerunt: quos ille multa jam nocte, silentio sic ex fuga excepit (veritus ne qua in castris ex eorum concursu & misericordia vulgi seditio oriretur) ut procul in via dispositis familiaribus suis, principibusque civitatum, disparandos deducendosque ad suos curaret, quæ cuique civitati pars castrorum ab initio obvenerat.* Gronovius.

2 *Robora Germanorum*] Ex Germanis validissimos. Sic Hist. 4. *cum robore Batavorum.* hoc est, cum optimis & selectis. *Freinshemius.*

3 *Qui tum custodes imperatori*] Recepit ergo iterum Germanos custodes Tiberius, destitutos post cladem Varianam ab Augusto. Suetonius Aug. cap. XLIX. De custodibus istis, alibi abunde. *Lipsius.*

4 *Rector juveni*] Lib. 3. de Quirinio: *datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti.* Plinius lib. 3. epist. *cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, sed custos etiam rectorque quærendus.* Suetonius Augusto 48. *Rectorem quoque solitus est apponere ætate parvis.* Virgilius *custodem* & *comitem* vocat lib. 5. *Custodem ad sese comitemque impubis Juli Æpytiden vocat.* Spartianus in Postumo: *Ut Saloninum filium suum Gallienus in Gallia positum crederet quasi custodi vitæ & morum & actuum imperalium.* Symmachus *monitorem* vocat lib. 3. epist. 13. *Aurelius.*

5 *Præmiorumque ostentator*] Non hoc voluisse videtur Tacitus, tanquam ipse ostentator, sed qui exemplum aliis esset periculorum ac præmiorum. Igitur legam, *ostentatui*, vel *ostentui* phrasi Tacito familiarissima, ut & sequenti mox pagina: *Corpora extra vallum abjecta ostentui.* Acidalius. Circumloquuti sumus, qui pænis & præmiis propositis inculcatisque officii admoneret. *Freinshemius.*

6 *Neque insignibus fulgentes*] De cultu & incultu insignium notanda quædam observo, & promo in Excurs. in *I.* Lipsius.

7 *Portas stationibus firmant*] Sic accepi, quasi simpliciter diceret, stationes in portis collocant: neque nunc aliter sentio: quamquam non damnem diligentiam eorum, qui verbum *firmandi* numeri quoque idoneam magnitudinem complecti rati sunt. *Freinshemius.*

8 *Illi quoties oculos*] Is quidem mos & affectus vulgi, in turba sua audacis. Lucanus pariter in seditione:

- - - *quippe ipsa metus exsolverat audax*
Turba suos: quidquid multis peccatur, inultum est.

Et Vellejus: *Subita deinde exercitus seditio, qui plerumque contemplatus frequentiam suam à disciplina descişcit.* Lipsius.

9 *Atrox clamor, repente quies*] Video expulsam priscam

perscriptum erat, *præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella*
toleravisset. ubi primum à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum.
misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent: cetera se-
natui servanda, quem neque gratiæ, neque severitatis expertem haberi par esset. Respon- 26
sum est à concione, [1] *mandata Clementi centurioni quæ perferret.* Is orditur *de missio-*
ne à sedecim annis: de præmiis finitæ militiæ: ut [2] *denarius diurnum stipendium foret: ne*
veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium senatus & patris obten-
deret, clamore turbatur. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adle-*
vandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera & necem cunctis
permitti. Tiberium olim nomine Augusti [3] *desideria legionum frustrari solitum: easdem*
artes Drusum retulisse. [4] *numquamne ad se nisi filiosfamiliarum venturos? novum id plane,*
quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat. eundem ergo senatum consulen-
dum, quotiens supplicia aut prœlia indicantur. an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro
esse? Postremo deserunt tribunal: ut quis prætorianorum militum [5] amicorumve Cæ- 27
saris occurreret, [6] manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum. maxi-
me infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum cre-
debatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo post, digredientem
cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitan-
tes,

priscam vocem, *repens quies.* Porro huic sententiæ Silianum illud planè geminum est:

Clamor sæpè repens, & sæpè silentia fixis
In tellurem oculis.

Clamor autem, cum terrerent, ut sequitur; quies, cum timerent. *Idem.*

1 *Mandata Clementi centurioni, quæ præferret*] *Perferret*, reposui jubente MS. Supra, *qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus.* Lib. 14. *Gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus.* Pichena. At Aurelius, Barda mea mens, ait, si excusæ lectioni patrocinarer: vultque *proferret* & *proferendis*: neque hic tantum, verum & apud Plinium lib. 18. cap. 3. *Viator, Vela corpus, inquit, ut proferam senatus populique Romani mandata.* Et in Plinio quidem jam sic ediderunt: sed tamen notant in optimo Chiflet. esse *perferam.* Nec dubito, quin rectius. Neque enim perlata sunt, priusquam audita & pronuntiata: & pronuntiando traduntur, quod quid aliud quam *perferuntur?* Similiter apud Juvenalem Sat. 6. ver. 390. *Dictataque verba Pertulit*, genere loquendi satiram admodum decenti in precibus præsertim parum probatis à sacerdote præeunte *ad deos scilicet secundum consuetudinem*, ut habet vetus Scholiastes. Non ergo *protulit.* Gronovius.

2 *Denarius diurnum stipendium*] Ferretus putavit sic accipiendum hunc locum, quasi bini denarii poscerentur. Sed falli Ferretum ostendit hoc loco Lipsius, firmatque denarium Augusti & sequentium principum ævo duodecim assibus valuisse. Certe ex Polybiano loco 2, 15 (quem contra Hotomanni conjecturam tuetur) adstruit accuratissimus Saviles, eo tempore, Polybii scilicet, tot assibus permutatum. Sed Snellius de re numm. contra Lipsium ostendit, denarium Augustæis temporibus sedecim assibus æstimatum fuisse, ex Vitruvio 3, 1. Hoc igitur voluerunt milites: ut loco decem assium daretur denarius *in specie*, ut nostra ætate didicerunt loqui rustici nostri, postquam per grassationes monetarias bonis suis propemodum evoluti, sero intellexerunt in re nummaria corporum magis ipsorum quam appellationis & nominis habendam esse rationem. Denarium autem drachmæ suæ compararunt Græci. sicut in hoc ipso negotio Dio lib. 57. δραχμὴν ἡμερησίαν vocat, quod noster *denarium diurnum.* frustra Budæum reprehendente Bodino in Method. Hist. Quippe ut multa multorum auctorum loca prætercam, Plinius extremo lib. 21 diserte testatur idem denarii drachmæque pondus fuisse. Drachma porro octavam Imperialis nummi partem pendit: tantum igitur, aut, pro argenti ratione, paullo amplius stipendium diurnum isti milites petebant. *Freinshemius.*

3 *Desideria legionum*] Sic eo tempore preces petitionesque principi aut magistratibus oblatas dicebant. Explicat ita Plinius Paneg. cap. 79. *Videmus, ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat.* Freinshemius.

4 *Numquamne nisi*] Verior lectio è verborum trajectu: *numquamne ad se nisi filiosf.* Lipsius. Sentis, Lipsi, parere tibi editores consensu. Sed tamen contra seriem unici codicis, qui presse servat *nunquamne nisi ad se.* Jac. Gronovius.

5 *Amicorumve Cæsaris occurreret*] Lego *occurrerat.* Et jam Muretus. *Acidalius.*

6 *Manus intentantes, causam discordiæ*] Ecquando manus dedere causam discordiæ & armorum, ait ille? Certe, si, cui sunt intentatæ, is strenue repulit eas, aut ultro, quod ira dictat, occupavit.

tes, *quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur?* ſimul ingruunt, ſaxa jaciunt. jamque lapidis ictu cruentus, & exitii cer-
28 tus, adcurſu multitudinis, quæ cum Druſo advenerat, protectus eſt. Noctem minacem, & in ſcelus erupturam fors lenivit. nam [1] Luna claro repente cœlo [2] viſa langueſcere. Id miles rationis ignarus omen præſentium accepit, [3] ac ſuis laboribus defectionem ſideris adſimulans, [4] *proſpereque ceſſura quæ pergerent, ſi fulgor & claritudo deæ redderetur.* [5] Igitur æris ſono, tubarum cornuumque concentu ſtrepere: prout ſplendidior, obſcuriorve, lætari, aut mærere, & poſtquam ortæ nubes offecere viſui, creditumque conditam tenebris; ut ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes, *ſibi æternum laborem portendi*, *ſua facinora adverſari deos* lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæſar, & quæ caſus obtulerat in ſapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, [6] & ſi alii bonis artibus grati

Eam enim, qui rixam quærunt, ut ſuam occaſionem rapiunt, & quaſi eſſent provocati, nihil non ſibi licere in auctores injuriæ interpretantur. Dein tumultu cœpto advolant & aggregantur utrimque ſocii, & à manibus ad ferrum ac cædes tranſitur. Apage *annos*. Gronovius.

1 *Luna clariore pæne cœlo*] Quid hoc, *clariore pæne cœlo?* caſſa palearum, ſi examinas. A Beroaldo ea lectio eſt, quam ſperne: & ſubſtitue, *Luna claro repente cœlo*. Facit ſententia, & priſca ſcriptura, *clamore pena cœlo*. Claro autem cœlo is Lunæ languor: & ideo ſequitur, *poſtquam ortæ nubes offecere viſui*. Lipſius.

Luna clamore pena cœlo] Codex vetus habet *clamore pena cœlo*. Si cui noſtra correctio diſplicet, nempe *clariore pene cœlo*, ipſe meliorem inveniat. Beroald. Scriberem *clariore plena cœlo*. Cæſar lib. 4. *Eadem nocte accidit, ut eſſet luna plena*. Τὸ *clariore* vim habet poſitivi; quod vel apud alios non rarum eſt. Homer. Ιλ. α. Ἀλλ' ἴθι, μή μ' ἐρέθιζε· σαώτερος ὥς κε νέηαι. Ælianus Var. 2, 23. καὶ ὃ μοὶ ἥδιον ἐςὶ μεμνῆσθαι αὐτῦ. Virgilius I Æn. *Triſtior & lacrimis oculos ſuffuſa*. Salinerius. Ego nihil: ſed Lipſii judicium anteferens correctionem ejus in margine appoſui. *Pichena*. Cicero de conſulatu ſuo:

Quod ferme dirum in tempus cecidere Latinæ,
Cum claram ſpeciem concreto lumine luna
Abdidit, & ſubito ſtellanti nocte perempta eſt.

Lucanus:

Jam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum ſubita percuſſa expalluit umbra.

Aurelius. Inſpicias etiam licet Jac. Gutherium lib. I. Juris Pontif. cap. 23. Interim & illud *claro repente cœlo* pravam reddit ſeriem vocum, quæ jungi vult in tali ſenſu iſta *claro cœlo*. Etiam illud *repente* vacuum aut ſaltem incommodum. Nam ſi repente nubes ſubter ſe intenderint, an miles id non ſæpe viderat etiam non ominantis animo? Sed videtur in his abſcondi vetus vocabulum, quum omnia admoneant auctorem dediſſe *Luna clarore plena, cœlo viſa langueſcere*. Notum eſt ex Plauto. Immo hic ipſe modus placuit Tacito in voce *ſonor*, quam uſurpat cap. 64. hujus libri. *Jac. Gronovius*.

2 *Viſa langueſcere*] Ne intelligas ſpeciem tantummodo langueſcentis habuiſſe: vere namque langueſcens & deficiens cernebatur à militibus. *Pichena*.

3 *Ac ſuis laboribus*] Rectius omnia cohæreant, ſi copula iſta *ac* abſit, *Freinshemius*. Et ſane in Mediceo tantum eſt *a ſuis*.

4 *Proſpereque ceſſura quæ pergerent*] Malim *quæ gererent*. Rhenanus, Putavi olim legendum, *quæ peragerent*. nam in MS. prima *R*. puncto ſuperius notata, & in margine appoſita *A*. Recte tamen vulgata lectio, ſi interpretemur, *quæ pergerent*, id eſt, quæ ſuccederent, vel quæ ipſi agere pergerent. *Pichena*. Frequens hoc verbum Tacito: ſed nuſquam, opinor, vel ipſi vel alii *pergere aliquid* eſt inſiſtere inſtituto, agere quod in manibus habeas. Ut commodiſſime accipiamus, integrum foret, *proſpere ceſſura itinera, quæ pergerent*. Sed quis hac in re ſic loquitur? Prorſus cenſeo Tacitum ſcripſiſſe, *quæ urgerent*. i. e. quæ laborarent, quibus inſtarent, Horatius Sat. 2, 7. *Vitiis gaudet conſtanter & urget Propoſitum*. Et lib. 2. od. 18. *Mariſque Bajis obſtrepentis urges Summovere litora*. Noſter lib. 12. *Itaque urgeret cœpta*. Non dicit *pergeret cœpta*. Gronovius.

5 *Igitur æris ſono*] Clarum exemplum vanæ religionis, ad levandos Lunæ labores. Ita enim opinio erat. Juvenalis, nimis facetè de ſexu tinniente:

Una laboranti poterit ſuccurrere Lunæ.

Livius lib. XXVI. *Diſpoſita in muris Campanorum imbellis multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ ſilenti nocte cieri ſolet*. Quem morem nec Chriſtianos deſiiſſe, diſcas è Divo Maximo Taurinenſi Epiſcopo: qui nimis id indignatur & culpat Homilia propria, *De defectu Lunæ*. Ait inter alia hic apta: *Cum requirerem quid ſibi clamor hic vellet, dixerunt mihi quod laboranti Lunæ veſtra vociferatio ſubveniret, & defectum ejus ſuis clamoribus adjuvaret*. Lipſius.

6 *Et ſi alii bonis artibus grati*] Sic MS. & probe. Irrepſerat, *& ſi qui alii*, quod jure ſpernas. *Pichena*. Non disjungenda, quæ cohærere debent, *bonis artibus grati in vulgus*. Utrumque enim ſpectabatur, ut vulgo grati eſſent, neque id per flagitia, ſicut

grati in vulgus: [1] in vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem of-
ferunt, metum intendunt. *Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum
finis? Percennione & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus sti-
pendia militibus, agros emeritis largientur?* [2] *denique pro Neronibus & Drusis, impe-
rium populi Romani capessent? quin potius* [3] *ut novissimi in culpam, ita primi ad pœniten-
tiam sumus? Tarda sunt quæ* [4] *in commune expostulantur: privatam gratiam statim merea-
re, statim recipias.* Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, [5] tironem à
veterano, legionem à legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omit-
tunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes refe-
runt. Drusus orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, [6] nobilitate 29
ingenita, incusat priora, probat præsentia: negat *se terrore & minis vinci: flexos ad
modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces ex-
ciperet.*

sicut seditiosi isti, sed quacumque ex causa, modo honesta & tolerabili. Neque enim hoc loco *bonas artes* interpretari possumus de severo virtutis studio, fide, constantia, gestis egregiis: hæc enim atque talia præcipuis odiis insectatur motum vulgus: sed de aliis minoribus; ut si forte ideo grati fuissent manipularibus, quod vacationes gratuitas concessissent, aut ipsis aliis in rebus adfuissent, opisque aut consilii egenos prompte atque amice juvissent. *Freinshemius.*

1 *Stationibus*] Quæ ante portas quidem, sed paullo longius: atqui & in ipsis *Custodiæ* fuerunt, & has adjungit. Nos in Militia, lib. v. dialogo VIII. *Lipsius.*

Ii vigiliis, stationibus, custodiis] A Lipsio correctus locus. MS. & alii corrupte *in vigiliis*. Hic obiter admonendi tirones, *vigilias* semper esse nocturnas; *stationes* sive *excubias* & nocturnas & diurnas. Tacitus lib. II. *Stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur.* Isidorus lib. 9. *Excubiæ diurnæ sunt, vigiliæ nocturnæ.* At *custodiæ portarum*, nonne stationes? Supra, *portas stationibus firmant.* Cæsar lib. 4. de bello Gall. *Ii, qui pro portis in statione erant, Cæsari renuntiarunt.* Virgilius 9. Æneid. *Communi portam statione tenebant. Stationes* videntur propriè esse, quæ hodie corpora custodiarum vocantur. *Pichena.*

2 *Denique pro Neronibus*] *Denique* tantundem valet, ac si dicas ut rem in compendium mittam. usurpaturque quum multa dicenda sunt, sed ad id, quod maximum atque validissimum est, properans oratio, ante exspectatum abrumpitur. Apud Hirtium de bello Alex. *Armeniam minorem recepisse, quam paterno nomine jure obtinere deberet: denique ejus regni causa integra Cæsari servaretur.* Hanc vim nulla versionum hîc adsequitur. *Freinshemius,*

3 *Ut novissimi in culpam*] Hoc accipiendum, quasi ad meliores militum dictum. Etsi enim omnes rebellaverant; non æque prompte, & quidam secuti magis, quàm ducentes. Hos nunc excitat. *Lipsius.*

Ut novissimi in culpam] Trium legionum milites, omnes ad seditionem promptissimos, nec ullam eorum partem cunctatam constat. Qui igitur novissimi in culpam? An originem ab universis amovent, & in paucos auctores conferunt? Potius censeo Clementem ceterosque arte quadam, ut quosque alloquebantur, postremos eos ac fere coactos descendisse in culpam, credere simulavisse; quo facilius in pœnitentiam & spem veniæ perducerent. *Pichena.* Seditio haud dubie à veteranis cœpit. Ii enim gravissime ferebant emeritæ militiæ commodis se fraudari, ut infra 1, 33. Reliqui longinqua adhuc spe eadem præmia adsequendi haud perinde accensi, veteranos tamen turbantes secuti sunt. Hi igitur facilius ad pœnitentiam flecti poterant, eosque adorti sunt Clemens aliique ad mitigandum vulgus missi. dixit enim auctor illos *vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inseruisse*, ubi certe veteranos non fuisse clarum ex eo, quod non ducum jussu, sed suo arbitrio milites hæc ita disposuerant, supra 1, 25. ubi certe apparet veteranos non sumpturos fuisse munia ista, de quibus cum maxime querebantur supra 1, 17. Sequitur ergo Clementem & qui idem agebant *tironem à veterano dissociasse.* Freinshemius.

4 *In commune expostulantur*] Muretus, *postulantur.* Et sane melius. Usitatum tamen illud Tacito lib. 15. ann. *Ille Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam fieri expostulabat.* Et lib. 1. *Marium Celsum ad supplicium expostulabant.* Quomodo præcedit ibidem: *libellos præmia exposcentium.* Acidalius.

5 *Tironem*] Intellegit qui stipendia nondum complessent, abjunctos ab iis qui sub vexillo veterani. *Lipsius.*

6 *Nobilitate ingenita*] Culpavi; nec nunc omnino capio. nisi quod videtur simile illi dicto apud Lucanum:

- - - quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Præcessit.

Hinc apud Claudianum:

- - - mista sed nobilis ira.

In quibus plus scilicet aliquid intelligitur, quam dicitur. *Idem.*

Nobilitate ingenita] Animus erectus impotentia, quæ

ciperet. orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, [1] Justusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii *opperiendos legatos*, *atque interim comitate permulcendum militem* censerent; alii *fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni. dum superstitio urgeat, adjiciendos* [2] *ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus.* Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique [3] intra tabernaculum ducis obrutos; alii [4] corpora extra vallum abjecta ostentui. Tum ut quisque præcipuus turbator, conquisiti. & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque

quæ plerumque nobilitatem comitatur. Supra: *sed vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia.* Unde Petronius Arbiter in Satir. nobiles eo de nomine designat: *Cliensque cœnas impotentium captet.* Sic de feritate Civilis & Classici, *sævitia ingenita & cupidine prædæ ad excidium civitatis trahebantur.* Erant enim Germani, qui ad sævitiam nascebantur. Sic *insitæ feritati arte, ac tempore lenocinatur.* Sic Curtio dicitur *præter ingenitam venerationem* de iis, qui natura proni sunt in Regis cultum. Drusus ergo Claudiæ familiæ quamvis dicendi rudis, audacter & impotenter increpat militum consternationem. Nobilitas dicta significatione apud Plautum, in Milite: *Et quia tecum eram, propterea animo eram ferocior. Eam nobilitatem amittendam video.* Quo etiam non male traheres illud Suetonii de Claudio imperatore, qui stupidus ad omnia, & plumbeus erat: nisi quod eum nonnunquam decebat ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Nec illud Terentii: *Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciæ, mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis*; hæc prolixius, quia ubique id verbi vertunt in *nobilitate ingenii*; vel *sævitia ingenii.* Salinerius. Qui dicendi rudes sunt, vix sibi constant, si pro concione verba facienda sint: quod tironi adhuc Alcibiadi evenisse ferunt, donec alloquio Socratis firmaretur. Hoc autem magis evenire opus est, ubi res cum periculo conjuncta, quod *exercitam quoque eloquentiam debilitat*, ut ait noster 3, 67. Eam perturbationem vicit Drusus *nobilitate ingenita*, hoc est, animi firmitate à majoribus suis insita. *Nobilitas* enim hic non ad genus tantum, sed ad animum etiam spectat, quem simul cum sanguine à veteribus Claudiis in Drusum fuisse propagatum innuit. Hoc forte sensu etiam accipienda hæc vox infra 2, 13, ubi *nobilitatem* Germanici milites ejus laudibus ferebant. si enim ad genus tantum respexissent, habuerant utique duces ex prisca nobilitate Germanico non inferiores. Sic fere Ovidius nobilitatem leonibus tribuit, ademptam ursis lupisque,

Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Lib. 3. Tristium eleg. 5. Ergo *nobilitas* hic γενναιότης est. *Freinshemius.* Ovidius ex Ponto 2, 2.

Præterit ipse suos animo Germanicus annos,

Nec vigor est Drusi nobilitate minor.

Lucanus in elegia ad Calp. Pisonem. *Ingenitæ stat nobilitatis in illo Pulcher honos, & digna suis natalibus ora.* Jac. Gronovius.

1 *Justusque Catonius primi ordinis centurio*] Credo eum esse, qui postea prætorii præfectus imperante Claudio, & Messalinæ fraude interfectus. Suadeo legas Dionem LX. De primo ordine, ego in Milit. lib. II. *Lipsius.*

2 *Ex duce metus*] Ne mutemus. dictio est quam amat Tacitus. Ita lib. II. *Languescet industria, si nullus ex se metus aut spes.* Vita Agricolæ: *Tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat.* A Sallustio sumpsit de rep. ad Cæs. *Neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum formido ex multis recidat.* Idem.

3 *Intra tabernaculum ducis obrutos*] Cum plerisque accipio sepultos: & clamat hoc oppositio de projectis ante vallum corporibus. Alii *obrutos* pro interfectis habuerunt, quod quidem & sentit Tacitus, & vero dixit, suo nimirum modo, quamquam non exprimeret. Dum enim sepultos narrat clanculum, multo magis clam quoque interfectos vult intelligi: sed hoc potissimum voluit indicare, ex quo & quod non diceret, nosceretur. Quidam ex diversis auctorum opinionibus unam effecit, ut nimirum interfecti fuerint isti seditiosi in tabernaculo ducis, & deinde projecta cadavera. Sed invitis Tacito, & quorum ille sententias retulit. *Freinshemius.*

4 *Corpora extra vallum*] Ut in oppidis animadversiones extra muros; sic & in castris extra vallum. Ideo corpora hic abjecta in eum locum, qui fuit extra portam Decumanam, à castrorum tergo, uti ex Vegetio discas lib. I. cap. XXIII. Seneca I. de ira cap. XVI. *Damnatus extra vallum deductus est, & jam cervicem porrigebat, cum subito apparuit commilito ille.* Hirtius de bello Africano: *Sic extra vallum deducti sunt, & cruciabiliter interfecti.* Calpurnius declamatione VII. in ipso argumento: *Imperator corpora eorum extra vallum projici jussit.* Ejusdem sententiæ, quod idem Tacitus statim: *Convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt.* Lipsius.

1 Vix

que ſævis, ut non egredi tentoria, congregari inter ſe, [1] vix tutari ſigna poſſent, quæ turbine atque unda raptabantur. durabat & formido cœleſtis iræ, *nec fruſtra adverſus impios hebeſcere ſidera, ruere tempeſtates. non aliud malorum levamentum, quam ſi* [2] *linquerent caſtra infauſta temerataque,* [3] *& ſoluti piaculo ſuis quiſque hibernis redderentur.* Primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus *opperiendas Tiberii epiſtolas* clamitaverat. mox [4] deſolatus aliorum diſceſſione, imminentem neceſſitatem ſponte prævenit. & Druſus non exſpectato legatorum regreſſu, quia præſentia ſatis conſiderant, in urbem rediit. Iiſdem ferme diebus, iiſdem cauſſis, Germanicæ le- 31
giones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: & magna ſpe, fore ut Germanicus Cæſar imperium alterius pati nequiret, daretque ſe legionibus, [5] vi ſua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen ſuperiori, ſub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen ſummæ rei penes Germanicum [6] agendo Galliarum cenſui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam ſeditionis alienæ ſpeculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, [7] orto ab unetviceſimanis quintaniſque initio, & tractis prima quoque ac viceſima legionibus. nam iiſdem æſtivis in finibus Ubiorum habebantur,

per

1 *Vix tutari ſigna*] Id eſt, recta habere & ſervare in principiis, ubi defixa. *Idem.*

Tutari ſigna] Intelligendum hoc ex more caſtrorum, quem exponit Stewech. ad Veget. I. 23. *Rapta ſubitis turbinibus ſigna* memorantur etiam inter adverſa omina Craſſo oblata. Florus 3. 11. *Freinshemius.*

2 *Linquerent caſtra infauſta.*] Virg. 3. Æn.

Linquere pollutum hoſpitium, dare claſſibus auſtros.

Plaut. Moſtell. *Hoſpes hic me necavit, iſque me Defodit inſepultum, clam ibidem in hiſce ædibus Sceleſtus auri cauſa. nunc tu huc emigra. Sceleſtæ hæ ſunt ædes, impia eſt habitatio.* Aurelius.

3 *Et ſoluti piaculo*] *Piaculum* hic capio non pro ipſa modo culpa, ſed pro omni eo, quod culpæ quoquo modo cohæret. Ita hi non rebantur ſe ſatis purgari poſſe, niſi etiam locum, in quo peccaviſſent, tamquam infauſtum pollutumque relinquerent. *Freinshemius.*

4. *Deſolatus*] Solus relictus, *μονωθεὶς*, ut Gloſſæ veteres. *Lipſius.*

5 *Vi ſua tracturus*] Credo verum eſſe *tracturis*, quamquam & altera iſta lectio, ſenſum ſane non ineptum habeat. Sed indicat Tacitus legiones iſtas vires ſuas intellexiſſe; idque mox aperte profitentur: *ſua in manu ſitam rem Romanam, &c.* deinde facit quod ſtatim ſubjicit de exercitibus, quaſi oſtenſurus non modicam fuiſſe vim, quæ in duos exercitus dividi poterat. *Freinshemius.*

6 *Agendo Galliarum cenſui*] Cenſum accipies, non qualis Romæ, ut notæ ſaltem eſſent Gallorum facultates: ſed ut ex modo cenſus tributum penderent & vectigal. Quod cum in aliis provinciis ſervabatur (apud Juriſconſultos titulo toto de cenſibus:) tum in Gallia potiſſimum, ditiſſima provinciarum. Adde ſis noſtra in Excurs. K. Lipſius.

Agendo Galliarum cenſui] Quæ regiones jus civitatis Romanæ non habebant, gravioribus tributis vexabantur. Cenſuali enim lege profiteri cogebantur, quot capita eſſent in qualibet familia, quot jugera terræ, quot ſervos quis haberet. Sed & de lacubus piſcatoriis cenſus ſolvendus erat, Ulpiano Pauloque jureconſ. teſtibus. Ut hic ſimpliciter accipiendus non ſit *cenſus*, cum numerus civium defertur, unde agnoſci poſſit, qui militiæ nomina dare debeant. Hinc *cenſiti* & *cenſitores* dicti. *Alciatus.* Julius Cæſar omnem Galliam in provinciæ formam redegit, eique in ſingulos annos ſtipendii nomen impoſuit: quod ex forma cenſuali juxta profeſſionem tot capitum, liberorum & ſervorum, tot animalium, tot jugerum, &c. Romani, quibus jus erat ſingulis menſibus, teſte Dione, exigebant à vicis, municipiis, coloniis, civitatibus, & provinciis, præter eas, quæ aut ſociæ, aut bene meritæ, aut juris Italici factæ fuiſſent. Neque enim jus civitatis Romanæ habere neceſſe fuit, in quo mirum, ut eruditiſſimus Alciatus prævaricatus ſit. Ad rem. Germanicus *agendo cenſui Galliarum* intentus erat, id eſt, tributo exigendo, & accipiendo: qua de re Claudii ejus filii legenda oratio eſt, quam ex ære exſcripſi lib. XI. *Vertranius.*

7 *Ab undeviceſimanis*] In Germania inferiori, hac ætate ubique XXI. legionem reperio, non decimamnonam. Itaque hîc ſæpius repone, *Unaetviceſimanis.* Quæ vox remotior ab uſu hodie, impoſuit ſcriptorum vulgo. Adi, ſi placet, ad lib. I. Hiſtor. Notas. *Lipſius.*

Orto ab unetviceſimanis] Libri omnes editi, *undeviceſimanis.* Animadvertit Lipſius mendum ex hiſtoria ipſa. MS. hic, & ubicunque de hac legione fit mentio, *unetviceſimam* appellat, quod ego itidem ſemper repoſui. Hic igitur, ne ſæpius repetendum ſit, admonuiſſe ſufficiat. *Pichena.* Ita, ſcribit Ryckius, dedit ex Antonini itinerario Lipſius. *Undeviceſimanis* tamen ait firmari a Cluverio inſcri-

F 3 ptione

per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, [1] vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, [2] implere ceterorum rudes animos. *Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur.* Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque; *sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri rempublicam*, [3] *in suum cognomentum ad-*
32 *sciscí imperatores.* Nec legatus obviam ibat. quippe plurium [4] vecordia constantiam exemerat. repente lymphati, destrictis gladiis in centuriones invadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæviendi principium. [5] prostratos verberibus mulcant,

ptione quadam, quam ponit. Mihi censetur recte dedisse Lipsius, & vitiose in inscriptione poni numerus; XIX. nempe pro XXI. nam quod in subjectis versiculis legitur *undevigesima*, palam est error metri, quum prima in *viginti* ejusque derivatis semper sit longa. Sed versificator iste scripsit forte *unvigesima*, volens quocumque modo significare *vigesimam primam*. Et sane quinta & vigesima prima legiones passim apud Tacitum conjunguntur. *Joh. Jensius.*

1 *Vernacula multitudo*] Ante quinque circiter annos, nuntiata in urbe clade Variana. cum quidem Romæ subitum militem Augustus conscripsit, ad tutelam ripæ Rheni: & plerosque è libertinis. Sueton. c. XXV. & Dio LVI. *Lipsius.*

Vernacula multitudo] Interpretantur de libertis, quos Augustus ad tutelam Rheni misit, apud Sueton. cap. 25. non male, quia tamen ex Dionis libro 56. constat, eo delectu non libertinos tantum, sed alius quoque generis urbanam plebem esse coactam; atque vox *vernacula*, tamquam omnem eam multitudinem simul complectens, ab auctore consulto adhibita videtur (cui non deerat proprium vocabulum, si solos libertinos hic intelligi voluisset) latius interpretari visum est. *Freinshemius.*

2 *Implere ceterorum rudes animos*] Non damno: *sermonibus* scilicet, qui sequuntur. Valde tamen verisimile est *impellere* etiam hic scriptum fuisse, ut superius: *impellere paulatim nocturnis colloquiis.* Maxime quod ibi sit additum *imperitos animos*, ut hic *rudes animos.* Et lib. VI. *Qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret.* Acidalius.

3 *In suum cognomentum*] Si ad sua tempora Tacitus respexit, clara res: omnes enim post Tiberium fere Imperatores cognomen sumpserunt à pugnacissima gente. At quid est, quod hic milites in eo glorientur, nisi si divini & præscii futurorum? Nam ad hoc ævi solus Drusus & Germanicus, cognomine illo usi, ex decreto quod apud Dionem habes LV. & si quisquam ex Imperatoribus; solus certe Tiberius. Sed correctione explico me, & omnino scrib. censeo, *adsciscí imperaturos.* idque verum, cognomento illo insignitos eos, qui in spe Principatus. Præter dictos, ecce Vitellius Imp. *filium sinu retinens Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus.* Lipsius.

In suum cognomentum asciscí Imperatores] Eruditissimus vir *Imperaturos*, quasi eo nomine cohonestati, in spem futuræ successionis vocarentur; ut apud Gallos Delphinus. dissentio, ajoque Germanici cognomen nec vigente Cæsarum domo, successorem designasse: (nam si secus esset, Senatus ex libidine successuros Augusto præfinisset. Suetonius: *præterea senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit & Germanici cognomen ipsi posterisque suis.* Dio. Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθεὶς, καὶ τιμὰς, καὶ εἰκόνων, καὶ ἀψῖδος, κενοταφίου τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβὼν) neque Julia stirpe finita: nam Cæsares dicebantur illi, in quos imperium devolveretur. *Sextus dies agitur, ex quo Cæsar ascitus sum*, loquitur Piso, quem adoptaverat Galba. *Debuisse Cæsarem in acie stare*, agitur de Domitiano etiamdum vivo patre. *Ejusdem anni principio Cæsar Titus*, adhuc imperante Vespasiano. Clarius Dio: αὐτοκράτωρ δὲ ἐπὶ αὐτοῖς ὁ Οὐεσπασιανὸς, καὶ πρὸς τῆς βουλῆς ἀπεδείχθη, καὶ Καίσαρες ὅ γε Τίτος, καὶ ὁ Δομιτιανὸς ἐπεδείχθησαν. Qua de re igitur milites sic ἀλαζονικῶς gloriantur? quod Tiberius Imperator, id est, rerum dominus, tot victoriarum adversus tot gentes compos, cognomen Germanici, ut solum gloriosum, sibi sumit. Cæterum πληθυντικῶς *imperatores*, ut *Lollianas Varianasque clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios Julos*, & ut *Annumerabor Numisiis, & Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus, aut hostium ceciderint.* Salinerius. *Imperatores* non hic accipiam ipsos Principes, sed qui principibus proximi, eorumque è sanguine honoris causa *Imperatores*, hoc est, summi exercituum duces appellabantur, ut Drusus olim, ut nunc Germanicus, qui & *Imperator* appellatur infra I, 37, & 41, & 34. & ab ipso Tiberio I, 62. Tales Imperatores sub Augusto fuerunt, de quibus mentio. I, 3. *Tiberium Neronem & Claudium Drusum privignos imperatoriis nominibus auxit.* Quem honorem Tiberius Blæso postremum tribuit. noster 3, 47. *Freinshemius.*

4 *Vecordia constantiam exemerat*] Muretus *exuerat.* Non assentior. *Acidalius.*

5 *Verberibus mulctant*] Malim, *mulcant*, in hac signi-

cant, [1] sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, [2] tum adolescens, & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. [3] Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod [4] neque disjecti, nil paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes. Inter- 33
ea

significatione, Cicero pro Milone: *Qua in turba C. Vivienus senator ita est mulcatus, ut vitam amiserit.* Livius l. XXIX. *In legatum, lictoribus prius indignum in modum mulcatis, impetum faciunt.* Idem lib. VIII. *Sperare se, corpore regio utcumque mulcato se suos redempturam.* & alibi, *Mulcare virgis.* Quibus locis omnibus, *Multare*, non æque placet. *Lipsius.*

Prostratos verberibus mulcant] Hoc etiam ex ingenio Lipsius, & ego auctoritate Manuscripti confirmo. Hic notandus mos prosternendi verberibus afficiendos. Suet. in Tib. cap. LX. *stratum humi pene ad necem verberavit.* Pichena. Ideo dicebantur *subjici fustibus* L. ult. De injuris & l. 28. De Pœnis. Quæ pœna est pervetus. Nam Deuter. 25. *Eum qui peccavit, si dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari.* Aurelius.

1 *Sexageni singulos*] In legione plena, sexaginta centuriones. Dionysius Halicarnasseus, libro IX. & Vegetius: ego plene in Militia. *Lipsius.*

Sexageni singulos] Notat hic Lipsius, in plena legione fuisse sexaginta centuriones. Idem in opere, quod de militia Romana elegantissime scripsit, lib. II. dial. V. & VIII. hoc distinctius explicavit. Triginta in qualibet legione *manipuli*, qui ex centum & viginti militibus constabant. Dividebatur manipulus in duas partes, quas *ordines* vocabant. cuilibet *ordini*, id est sexaginta militibus, unus præerat centurio. *Pichena.*

2 *Tum adolescens & animi ferox*] *Adolescentem* hoc loco pro homine triginta annis propiore poni, tum vocis hujus usus patitur; tum vero res ipsa prope cogit. Nam centurionem, & quidem servum fuisse, ex historia colligitur: quod utrumque vix cadit in tantillam ætatem, qualem quædam versiones tribuere videntur huic homini. Deinde Suetonius Calig. 56. de hoc Chærea sic scribit: *quem seniorem jam denotare omni probro consuerat Cajus.* At Caji cædes sexto atque vicesimo post hanc seditionem anno patrata est; neque dubitandum, quin diu antea probris illis exagitarit hominem: atque ita jam aliquot ante ejus necem annos *senior* fuerit habitus hic Chærea. h. e. Si ex constitutione Servii regis (apud Agell. 10, 28.) accipias, 46. annis major; quod si ex communi loquendi usu, multo etiam provectior. *Freinshemius.*

3 *Id militares animos*] Quæ impetu fiunt, durare non solent: quæ cunctabunde ac composite, diuturniora sunt. sic flamma quæ subito excrevit, subito extinguitur. Siccas febres medici maxime metuunt, non quæ subito vehementissimæ sunt, vagæque & incertæ modo citius, modo serius ægrotum adoriuntur: sed eas, quæ quamvis remissiores, constanter, & statis vicibus quasi ad vadimonium occurrunt. Sic qui iram vultu, oculis, verbis, manibus produnt; nihil ab eis magnopere metuas: scias facile desituros. illi magis metuendi, qui etiam in media ira lenti sunt, qui nihil incomposite, nihil inordinate faciunt, qui ita se gerunt, ut, quod fieri posse negat Terentius, *cum ratione insanire* videantur. *Muretus.*

4 *Nil paucorum instinctu*] Rhenano placet, *vel paucorum.* nec sperno. *Lipsius.*

Neque disjecti, nil paucorum instinctu] Correxit Rhenanus *vel paucorum* omnibus comprobantibus. *Pichena.* Legam, *nec paucorum instinctu.* Nam & vox *neque* talem sibi reddi postulat, & sensus exigit. Duo enim distincte notat in illa Germanicarum legionum seditione, quod neque sparsim movebantur, neque ita ut à paucis esset motus initium, quos cæteri velut contactu sequerentur: sed corpus unum facerent, & in eo corpore non unus alii, sed sibi quisque turbandi auctor esset. Illa causa validam faciebat seditionem, hæc durabilem. *Grotius.* Hoc quidem palam est non respondere inter se *τὰ neque* & *nil*; nihiloque magis *τὰ neque* & *vel.* Sed qua in voce mendum sedeat, videndum. Nihil illos offendit *τὸ disjecti*, quod me maxime. Qui enim *disjecti?* Sparsi, inquit Aurelius. Et hæc quidem vis vocis: sed an Pannonii magis sparsi? immo mox è sparsis adunati. Tale autem quid dixisse Tacitus videtur, quod in Pannoniis fuisset, & tumultum eorum minus metuendum reddidisset. Quemadmodum *paucorum instinctu:* eo enim Percennius & Vibulenus significantur. Quid moror? Taciti manus fuit: *quod nusquam distracti, nil paucorum instinctu.* hoc est, nullo loco, nulla in re discordes. Balbus ad Ciceronem lib. 8. ad Atticum: *ut Cæsarem & Pompejum perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas.* Noster lib. 4.
si ma-

ea Germanico per Gallias, ut diximus, [1] *censui accipienti*, *excessisse Augustum* affertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberii genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum [2] caussæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, [3] credebaturque si rerum potitus foret, libertatem redditurus. unde in Germanicum favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diversa à Tiberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate, & mariti amore, quamvis in-
34 domitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis velut pœnitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. & quidam prensa manu ejus [4] per speciem osculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, *discedere in manipulos* jubet, *sic melius audituros responsum*: *vexilla præferri*, [5] *ut id saltem discerneret cohortes*.

si matrimonium Liviæ velut in partes domum Cæsarum distraxisset. Varro apud Nonium: *Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit & consenescere.* Atque hinc Germaniciani formidabiliores. nam Pannonii subinde distracti: ut cum *depulsi æmulatione* cap. 18. cum *ferrum inter se parabant ob centurionem cognomento Sirpicum*, cap. 23. *Gronovius. Neque disjecti* possunt esse *& non disjecti*, per minora scil. corpora vel numeros separati, quod contigit in Pannonia, ut temere Grotius malum augens requisiverit talem vocem reddi. Sic cap. 35. *Neque inopem senectam orabant*, hoc est, & non inopem vel sufficientem alendo. cap. 50. *Læti neque procul Germani agitabant.* Et in aliis similem usum monstraverunt observationes paternæ. *Jac. Gronovius.*

1 *Census accipienti*] Ea forma sermonis Jurisconsulto dicta *legatio ad census accipiendos.* C. I. D. De muneribus & honoribus. *Lipsius.*

2 *Quia iniquæ*] A virtutibus ejus ortæ. Invidebant, & erectum ingenium timebant. *Idem.*

Causæ acriores, quia iniquæ] Nam quidquid æquum ac justum est, certis finibus circumscriptum: neque eos egreditur. At injustum & iniquum, nullis certis terminis continetur. Tum nemo vult se injustum atque iniquum videri. Itaque, quanto quisque iniquius alterum odit, tanto majore studio conatur efficere, ut eum juste odisse videatur: alioqui enim injustum se, & iniquum esse fateatur necesse est. Ea res odium intendit. Præterea, qui justam odii causam habet, si odium aut deponat, aut remittat, lenitatis ac clementiæ laudem ex eo se adepturum videt. Intelligit etiam eum, quem aut odisse desinit, aut mitius ac moderatius odisse incipit, sibi eo nomine devinctum atque obstrictum fore. Nemo autem est, quin sibi, cum potest, libenter alios obliget. Eis enim quisque superior est, quos sibi obligatos & obnoxios habet. At, qui inique odit, si quid remittat ex odio, non ullam sibi laudem ex eo parit: sed potius ipsemet iniquum, & injustum fuisse se confitetur. Neque sibi propterea obligat, eum, cui jam minus iniquus est: sed ipse potius prioris illius odii ultro petere ab eo veniam debet. Atque hæc cum in omni hominum genere vera sunt, tum in Principibus verissima. Nunquam enim videri volunt errasse se. Itaque quos semel injuste odisse cœperunt, urgent ad extremum, ne principio injustum in eos odium suscepisse videantur. Qua de re dicam quiddam admirabile, sed longo usu, & multis exemplis confirmatum. Facilus impetrant veniam à multis principibus, & facilius cum eis in gratiam redeunt, qui jure eorum iram in se provocarunt, quam si quos ipsi principes sine ulla justa causa odisse cœperunt. Nam si illis ignoscant, vident se mansuetos, ac misericordes visum iri. Hos si omittant, verentur ne hoc ipso præteriti temporis injustitiam & iniquitatem agnoscere videantur. *Muretus.*

3 *Credebaturque, si rerum*] Imo prodita à Tiberio ejus epistola est, qua de cogendo ad restituendam libertatem Augustò agebat. Quæ una causa necis pio in patriam juveni, sed infelici. Sueton. Tiberio, cap. L. *Lipsius.*

4 *Per speciem osculandi*] Clare in unico MS. vidi *exosculandi.* Nec aliter publicavit Beroaldus. Unde igitur istud simplex? an non I hist. 45. *Exosculari Othonis manum?* Immo mox etiam ibi legebatur *nudant universa corpora*, non *universi.* An enallage generis tolerari nequit? *Jac. Gronovius.*

5 *Ut id saltem discerneret cohortes*] An, ut per id saltem Germanicus cohortes discerneret? Haud absimile illud Terentii in fine Adelphi: *ut id ostenderem,*

cohortes. tarde obtemperavere. Tunc [1] *à veneratione Augusti* orsus, flexit ad *victorias triumphosque Tiberii*, præcipuis laudibus celebrans, *quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset.* *Italiæ* inde *consensum*, *Galliarum fidem* extollit, *nil usquam turbidum aut discors.* Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. ut seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent?* rogitans; nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus*, *verberum notas* exprobrant: mox indiscretis vocibus [2] *pretia vacationum*, *angustias stipendii*, *duritiam operum*, ac propriis nominibus inculant, *vallum*, *fossas*; [3] *pabuli*, *materiæ*, (*lignorum*) *adgestus*, & si qua alia ex necessitate, aut [4] adversus otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra stipendia numerantes, [5] *mederetur fessis*, *neu mortem in iisdem laboribus*, *sed finem tam exercitæ militiæ*, *neque inopem requiem* orabant. fuere etiam qui legatam à divo Augusto pecuniam reposcerent, [6] faustis in Germanicum ominibus; [7] & si vellet imperium, Suet. Neron. 45.

rem, quod te isti facilem, & festivum putant, id non fieri ex vera vita. Ego sic malim: ut ea vexillorum prælatio saltem discerneret cohortes. *Pichena.*

1 *A veneratione Augusti orsus*] Ita capio hæc verba, ut Germanicus initio orationis oculos conjecerit in imaginem Augusti signis affixam, quam sit veneratus genu flexo, & manu ori admota, mox orsus sit proloqui. *Aurelius.* Sic possunt accipere, qui nesciunt, quid Tacito & aliis sit *veneratio:* & certe id non omnes sciunt. Usurpant autem eam vocem pro ea, quam noluerunt dicere *venerabilitatem:* ut *veneratio Augusti* non sit actio aliorum circa eum, sed ipsi insita dignitas vel majestas. Sic lib. 12. *Qui mos sacerdotibus & sacris antiquitus concessus, augebat venerationem fœminæ.* De Agrippina loquitur. Seneca ad Polybium cap. 21. *Qui munere fortunæ tantam venerationem receperat, ut felicitas ejus effugeret invidiam.* Justinus de cohorte Alexandri lib. 13. *Ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares.* Ergo *à veneratione Augusti orsus*, est, orsus dicere de magnitudine ac majestate illius Principis. *Gronovius.*

2 *Pretia vacationum*] *Vacationes* capiendæ sunt munerum, quæ haud multum servilibus ministeriis distantia facere cogebantur manipulares. Exacte de his Saviles ad hist. 1, 46. *Freinshemius.*

3 *Pabuli, materiæ, lignorum adgestus*] Monet me illustris Heinsius dubitandum vix esse, glossam è margine textui insertam. Vox enim *lignorum* vocis *materiæ* interpretatio. *Materiæ aggestus* est aggestus lignorum: ligna enim etiam *materia*. Eruditissimum Glossarium: *Materia*, ξυλεία. *Boxhornius.*

4 *Adversus otium castrorum*] *Castra* hic indigitat longioris moræ, æstiva videlicet aut hiberna: hic enim otio locus est; non in expeditionibus aut frequenti mutatione castrorum. Ita Corbulo 11, 20. in castra consueta reducere exercitum jussus, *ut miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque fossam produxit.* Sic 13, 53. *Ne segnem militem attinerent*, Pompejus Vetusque nonnulla opera moliti leguntur. *Freinshemius.* Seneca ep. 18. *Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatus, ut sufficere necessariis possit.* Livius lib. 39. *Et quia à bello quieta ut esset provincia, effecerat, ne in otio militem haberet, viam à Bononia perduxit Arretium.* Vopiscus Probo. *Per milites, quos otiosos esse nunquam est passus. Exstant apud Ægyptum ejus opera, quæ per militem struxit in plurimis civitatibus:* Hæc *opere*, *imperio*, *labore*, *manu militari* facta dicebant. Suetonius Aug. 18. *Fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit.* Plinius 11, 29. *Necare & in Syria* locustas *militari imperio cogunt.* Quintilianus 2. Inst. 13. *Stratum militari labore iter.* Servius ad 8. Æneid. vers. 652. de Gallis urbem tenentibus: *adeo ut quæ incendere non poterant, militari manu diruerent*, usus in hostium opere verbo Romano. *Gronovius.*

5 *Mederetur fessis*] Similia Juliani milites, in seditione apud Lucanum:

- - - jam respice canos,
Invalidasque manus, & inanes cerne lacertos.
Usus abit vitæ. bellis consumpsimus ævum:
Ad mortem dimitte senes.

Lipsius.

6 *Faustis in Germanicum ominibus*] An vero, *nominibus?* Sic quidem Suetonius de Caligula: *Densissimo & lætissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina, sidus & pullum & pupum appellantium.* Fausta nomina sunt, Di te servent Auguste, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliaque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione est: Τόν τε Τιβέριον, inquit, ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν. *Idem.*

Faustis in Germanicum ominibus] *Omina* hoc loco sunt acclamationes propria significatione. *Omen* enim dictum quasi *Osmen* aut *Oremen*, quod ore & verbis fiat. Sic infra 5, 4. *Festis in Cæsarem ominibus.* Plinius 28, 2. *Primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Alter Plinius. *Optamus tibi & ominamur proximum in annum consulatum.* Ita hîc milites Germanico imperium. Sic legerim infra hist. 2, 74. *Fausta Vitellio omina precantem.*

um, [1] promptas ostentavere. Tum vero quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille *moriturum potius quam fidem exueret* clamitans, [2] ferrum à latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam [3] dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, [4] quidam singuli propius incedentes, *feriret*, hortabantur; & miles nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *Acutiorem esse.* Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum; ac spa-
36 tium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur *parari legatos, qui superiorem exercitum ad caussam eandem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum:* [5] *imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas.* Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, invasurus hostis: ac si auxilia & socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio: [6] seu nihil militi, seu omnia concederentur, [7] in ancipiti respublica. Igitur volutatis inter se rationibus, placitum

tem. Et forte hist. 2, 80. *Læta omina excepit.* Et hist. 4, 49. *Læta Pisoni omina.* Freinshemius. Ovidius lib. 12. Metam.

- - - *felicem diximus illa*
Conjuge Peirithoum, quod pœne fefellimus omen.

Et alibi, *& reddidit omina votis*, de salutantibus inter se. Nec aliter Suetonius in Caligula, *super fausta omina*, non *nomina*. Gronovius.

7 *Et, si vellet imperium.*] Id Vellejus ita exprimit: *Defuitque qui contra remp. duceret, non qui ducerentur.* Nec alio fine legata petunt: tamquam illum scilicet habeant pro herede. *Lipsius.*

1 *Promptas ostentavere*] Scilicet legiones. Nemini quicquam debeam, si hoc præponam *τῷ promptis*, quod hic invectum est. Nam eadem Cornelius usurpat, quæ alibi summus scriptorum ejusque delicium Thucydides lib. 5. Ὅσας δὲ πόλεις παρέδοσαν Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίοις, ἐξέστω ἀπιέναι, ὅποι ἂν βούλονται, αὐτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν ἔχοντας. Horatius: *Eamus omnis exsecrata civitas.* Noster lib. 4. *Inerat modica militum manus tutela templi freti.* Et, *immensamque vim mortalium spectaculo intentos.* Salinerius. Suavius forsan, *promptas ostentare se.* Rescripsi præterea *promptas*, sed auctoritate codicis Medicæi, ut subaudiatur *legiones:* innuerintque isti, non se solum paratos agnoscere Imperatorem Germanicum, sed etiam legiones omnes, quarum ipsi tanquam internuntii. Videntur autem istud omne, non tam voce ostentasse quam gestu. *Gruterus.* MS. *promptas.* Ego nihil mutavi: seipsos enim promptos ostentant. *Pichena.* Sed quis hîc mutat? nonne qui desérit fidem veteris scripturæ? Id facis Pichena, edens *promptos.* Hæc mutatio temere invecta. Respiciuntur enim *Germanicæ legiones*, unde hæc narratio incepit cap. 31. *Jac. Gronovius.*

2 *Ferrum à latere*] Recte *à latere.* Nam mos priscus gladium ex humero suspendere, & demittere ad latus. Homer. Iliad. β.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Circum humeros jecit clavis gladium argentatis.

Odyss. β.

- - - Περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ.
- - - *Gladium circumdedit armo.*

Virgilius.

Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem.

Idem.

- - - *atque ensem collo suspendit eburnum.*

Nec id Heroum modo sæculo, sed obtinuit postea. atque adeo apud Romanos. Claudian.

Gestatosque patri scapulis radiantibus enses.

Et Germanos. Windichindus: *Subnixi stabant* (Saxones) *parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos.* Ad renes enim (ut ejusmodi scriptorum Atticismus est) valet Ad latera. *Lipsius.*

3 *Dextram vi attinuissent*] Sallustius 3. histor. *Oppius postquam orans nil proficiebat, timide veste tectum pugionem expedire conatus à Cotta Vultejoque impeditur.* Statius libro Theb. *exuerat vagina turbidus ensem, Aptabatque neci; comites tenuere.* Aurelius.

4 *Quidam singuli propius incedentes*] Muretus *accedentes.* Melius ad sententiam. *Acidalius.* At sic quoque auctor. Infra cap. 61. *Incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Immo & Cicero lib. 2. de inventione: *Facilius autem ad inventionem animus incedet, si gesti negotii & suam & adversarii narrationem sæpe & diligenter pertractabit.* Gronovius.

5 *Imbutasque præda manus*] *Imbutæ* hic sunt condocefactæ & quasi initiatæ. Sic lib. 3. histor. *ut civili præda miles imbueretur.* i. e. ut sensim paullatimque assuesceret atque erudiretur. *Freinshemius.*

6 *Seu nihil militi, seu omnia concederentur*] Id denique conflatum est ex eo, quod publicavit Beroaldus *seu nihil militi seu omnia concedentur.* Quis credat, quum plane nullus aliquam adfigat notam? In ipso MS. exstat *seu nihil militi sibi omnia.* Apparet varietatem placuisse Tacito, ut scripserit *seu nihil militi, sive omnia conced.* Sic cap. 62. *Seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum.* &c. *Jac. Gronovius.*

7 *In ancipiti republica*] Lego *respublica*, nominandi.

placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis:* [1] *legata quæ petiverant exsolvi duplicarique.* Sensit miles in tempus 37
conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur [2] in hiberna cujusque. [3] Non abscessere quintani unetvicesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, [4] cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus

di casu, ut præcesserunt *severitas*, *largitio*. Notavit & Muretus. Sic lib. 4. *invitas leges*, *rempublicam in ancipiti conquestos*. Acidalius. Corrupte olim. Recte MS. *respublica*. Pichena. Quia sic in unico libro est, concedo. Alioqui facile, quod habebant editi, tueare; nam quemadmodum *in ancipiti respublica* dicitur intellecto verbo *erat*, sic *in ancipiti republica* juxta belle dicitur intellecto ejusdem verbi participio, *futurâ*. Gronovius.

1 *Legata quæ petiverant*] Recte ergo in Suetonii Tiberio scriptum: *Militi post duplicata ex Augusti testamento legata, nihil umquam largitus est.* ubi male Beroaldus *publicata*. Lipsius.

2 *In hiberna cujusquam non abscessere*] Malebam: *in hiberna usquam:* sed Josiæ Merceri, amici olim nostri, verissima lectio & distinctio: *Largitio differebatur in hiberna cujusque.* Nam in castris æstivis junctim legiones habebantur, in hibernis singulæ seorsim. Volebant ergo differri, & interim divelli: sed miles fraudem suspicatus abnuit. *Idem.*

In hiberna cujusquam] Vitium hujus lectionis animadversum viris doctis. Medicinam tentavere, quæ facillima fuit, observato more militiæ. Æstiva castra plures legiones habuerunt intra idem vallum paratas hosti: ubi hiems ingruebat, abibant in hiberna, quæ sæpius intra urbes aut proxime eas: & abibant discretæ ac separatæ legiones, ut sæpius tot civitates hibernis tenerent, quot legiones essent; aut si quando duæ tenerentur iisdem hibernis, castra tamen separatim metarentur. Exempla ubique apud Cæsarem, Tacitum, alios; Et nostra militia idem tenet, quæ singulas catervas hibernatum mittit præsidio singulis civitatibus. In exercitu Pannonico supra cap. 30. ubi vides iisdem æstivis attentas simul tres legiones; separatas, quum itum in hiberna. Itaque nonani illi manendum simul in æstivis clamabant, dum pollicitorum fides appareret, ne separati spernerentur. Idem prorsus, in hoc exercitu Germanico fuit. Quatuor legiones in iisdem æstivis erant; prima, quinta, vicesima, & unetvicesima. Earum seditionem periculosissimam summæ rerum veritus Germanicus, literas Tiberii fingit, quis promissa missio & pecunia: spe fore ut pollicitis deliniti placarentur, quæ deinde separatis in hiberna repræsentarentur, uti è re & commodo reip. visum esset. Sensit miles & promissorum fidem præsentem flagitavit. Itaque missioni statim intentum, pecunia rursus dilata, donec in hiberna discretis legionibus solveretur. Itaque levissima mutatione scribendum: *Largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere Quintani.* Rursus ut in illo superiori loco: *Et soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur.* Nam mox vides Quintam & Unetvicesimam legiones hiemare in Veteribus; Primam & Vicesimam apud Aram Ubiorum, & ibi discreta primæ legionis castra. *Mercerus.* Vitium ex ingenio vidit correxitque Mercerus. Ego manuscripti fide confirmo. *Pichena.*

3 *Non abscessere quintani unetvicesimanique*] Ergo reliqui abscessere, prius quam iis in castris pecunia ipsis persolveretur? Necessario videtur sequi ex hac lectione; sed nihil tale Tacitus: immo diserte contrarium mox; *fisci de Imperatore rapti.* infra 1, 42. *non missione, non pecunia satiatos.* Quod dicam, non habeo, nisi forte placet legendum: *Non abscessere, donec* &c. ut de omnibus istis legionibus intelligatur: quæ certe omnes in pari causa. Sed quia subjicitur primam & vicesimam legiones in hiberna reductas fuisse, aliquis forte putavit illud, *Non abscessere*, de quinta & unetvicesima tantum legione dici. Sed considerandum erat eam primanorum vicesimanorumque reductionem factam fuisse persoluta jam pecunia. Ergo hic videtur fuisse auctoris sensus. Largitio differebatur in hiberna: legiones præsentem exigebant, ea accepta redierunt in hiberna. Prima & vicesima in Ubios; reliquæ duæ ad Vetera: quarum mentionem distulit, donec alterarum seditionem plene enarrasset; deinde horum etiam tumultum pœnamque exsequutus est infra c. XLIV. *Freinshemius.* Sic interpretor immotam priscam lectionem. Cum acquiessent primani & vicesimani, tardum fuit quintanis unetvicesimanisque exspectare, donec in hiberna veniretur: ideoque occlamitaverunt minitabundi, non se vestigium moturos, non in officio futuros, nisi & nummi repræsentarentur: nec destiterunt tumultuari, donec concederet Germanicus. Hoc cum extorsissent duæ legiones improbæ, si non necessario, at prudenter placuit, ut modestioribus & moram passis ultro par honor haberetur; ne illi videntes contumaciam furoris sociis profuisse, rursus exasperarentur, & male obrutum incendium resurgeret. *Gronovius.*

4 *Cum fisci de Imperatore*] Tangit non dubie morem priscum, quo pecunias solitum deponere ad signa. ii enim militares dii, id templum. Vegetius

manicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecumam & sextam-
decumam [1] legiones nihil cunctatas sacramento adigit. Quartadecumani paulum du-
38 bitaverant. pecunia & missio, quamvis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis
cœptavere seditionem [2] præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, præsenti
duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Jusserat id Mennius castrorum præ-
fectus, [3] bono magis exemplo, quam concesso jure. deinde intumescente motu pro-
fugus

tius lib. II. cap. XX. Suet. Domit. cap. VII. *Lipsius.*

Fisci de imperatore rapti, inter signa] Sacci, qui pecuniam imperatoris continerent, ab illo per milites rapti: & inter signa militaria traducti sunt, ubi privata militum pecunia ex dimidia donativi, decem saccis adservabatur, ex more veteri, de quo Vegetius lib. II. cap. XX. Eo pertinet edictum Domitiani vetans, *plusquam mille nummos à quoquam ad signa deponi*, teste Suetonio. Quare miles quidam ita legavit, *Dari volo à Julio actore aureos tot: & in castris quos habeo tot*, ut est apud Julianum. lib. XCVI. D. de legatis I. Indeque dictum *peculium castrense*. Vertranius.

1 *Legiones nihil contatus*] Imo, *contatas.* uti ad legiones ipsas referas. *Lipsius.*

Legiones nihil cunctatas] Sic optime Man. Male prius, *cunctatus*, quod antea ex ingenio animadverterat sagacissimus Lipsius. *Pichena.*

2 *Præsidium agitantes vexillarii discordium legionum*] Frequens auctori nostro *vexillariorum* mentio. at quod militum genus esset, haud satis liquet. Lipsius de militia Romana lib. I. dial. 8. & lib. 5. dial. 19. fuisse tradit, exauctoratos milites, & nondum plene missos, qui dum præmia & agros expectant, velut veterani, & evocati quidam, à legionibus discreti, ad vexillum retinebantur, ideoque *vexillarii* dicti: ac de his capienda esse verba Taciti de exauctoratis, paullo supra: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Ipsum & alii sequuntur. Tamen multa sunt, quæ me dissentire cogunt. Numquam enim eos Tacitus *veteranos* appellavit, aut aliquid dixit, unde id suspicari possis. Immo contrarium arguitur lib. 2. histor. *nec tres prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere.* & inferius: *quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* Secundo, cum aliquando maximus *vexillariorum* numerus esset in exercitibus, sicuti eodem lib. secundo histor. Muciano tribuuntur *tredecim vexillariorum millia*; si veterani omnes, quæ vires illis resistere potuissent? Ac tot simul sub vexillo retenti, dum agros & præmia expectarent; quas turbas ac seditiones suscitavissent, ea efflagitando, corruptissima præsertim disciplina? cum de legionariis ipsis, qui nondum veterani, id sæpius audiatur. Tertio, quod hic Tacitus loquitur de agitantibus præsidium in Chaucis, verisimile est, eos aliquandiu ibi mansisse, at missio & exauctoratio à Germanico paulo antea, ac forsan illis ipsis diebus, data fuit, ut supra patet: ergo *vexillarii* isti ex eodem numero exauctoratorum esse non poterant. Quarto, exauctorati tunc apud aram Ubiorum sub vexillo hiemabant, ut paulo infra Tacitus ait: ergo non iidem qui in Chaucis. Quinto & ultimo, veterani ab sexdecim annis, ceterorum erant immunes, nisi propulsandi hostis: ergo & præsidii agitandi, & tamen id præcipue muneris ab istis curabatur. Censeo igitur, eos fuisse partem legionariorum militum, qui à sua legione abessent: ac *vexillarios* appellatos, quia ab Aquilis legionum separati, sub vexillis propriis militarent. Observabis enim, eos plerumque alicujus *legionis vexillarios* dici, & tamen eam ipsam legionem non esse inter præsentes. Firmatur hæc opinio lib. 2. histor. *Præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* At superius eodem lib. dixit, è Dalmatia præmissa Othoni bina millia militum è quatuor legionibus, quarum præcipua Quartadecima: ergo inter præmissos illi, quos postea, suos *vexillarios*, legio vocat. Clarius eodem lib. in ipsa pugna: *circumventi plurium accursu Quartadecimani.* nempe iidem, quos deinde dixit *vexillarios pulsos.* nam legio ipsa prælio non adfuit, ut patet. juvat etiam locus Annal. lib. 14. *Jam Suetonio quartadecima legio, cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant.* Paulo post, dum eosdem in aciem componit, ait. *Legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit.* ubi *legionariorum* appellatione videtur simul comprehendere quartamdecimam legionem, ac *vexillarios* vicesimæ. nam pro levi armatura capiendi sunt *auxiliares*, ut docet Lipsius de militia Romana. lib. 2. dial. 2. Item *vexillarios*, non fuisse equites, alibi Tacitus probat, qui separatim, *vexillarios*, & *equites* appellat. Aliquando Tacitus pro *Vexillariis*, dicere solet, *vexillum*. Annal. lib. XV. *vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto.* histor. lib. 2. *Tertiadecimæ legionis vexillum.* lib. III. *Cum vexillis nonæ, secundæque & vicesimæ Britannicarum legionum.* Nam de his ipsis in fine lib. 2. dixit, *cum vexillariis trium Britannicarum legionum.* Habemus etiam *vexillarios cohortium.* histor. lib. III. *Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum, ad invadendam Italiam rapienti.* quos eadem ratione interpretor milites à cohortibus suis, nempe auxiliariis, separatos. *Pichena.*

3 *Bono magis exemplo, quam concesso jure*] Soli enim

fugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & *si quis agmine decessisset, pro desertore fore* clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos. Interea [1] le- 39
gati ab senatu, regressum jam apud aram Ubiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos & conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant. utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum [2] consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt:

enim illi jus plectendi militis, qui exercitus rector. Et Augusti quidem instituto (quod apud Dionem libro LIII.) solis Proprætoribus sive legatis Augusti, quos gladio succinxerat, id jus fuit: postea etiam proconsulibus: universisque provinciarum rectoribus, ex lege VI. de off. præsid. Saltem ut punirent milites gregarios. leg. IX. de custod. reorum: *Qui exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet.* Lipsius.

Bono magis exemplo, quam concesso jure] Digna quidem, unde postea exemplum caperetur, sed potestatem præfecti egressa sententia. Sic est. Ipsum factum in exemplum ire potuit, quo deinceps alii simili in necessitate uterentur: quanquam non eo consilio fecerit iste. sicut in his Livii 34.2. *Utrum pejor ipsa res, an pejore exemplo agatur.* Freinshemius. Ego accipio: magis opportune atque utiliter, quam legitime & ex disciplina. Nam imitationem si cogites, *exemplum malum* erat, præsertim militiæ, gladio quemquam uti, cui jus utendi non est, vel in usum publicum. Unde illud Galbæ: *commilito quis jussit.* Et inde ausus L. Otho imperatoris pater *milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire, & quidem ante principia se coram, quamvis ob idipsum promotos in ampliorem gradum à Claudio sciret*, quo facto gloriam eum auxisse testis Suetonius. Eodem pertinet Velleji, cum Clodium à Milone jugulatum ait *exemplo inutili, sed facto salutari reipublicæ.* Hic respexit ad imitationem. At Tacitus *bono exemplo* non dixit pro re imitanda, sed simpliciter pro *bene*: quemadmodum Juvenalis, *Exemplo quodcumque malo committitur.* hoc est, male aut perperam. Bene autem factum interpretatur ob utilitatem præsentem. *Gronovius.*

1 *Ab Senatu egressi*] Sive placet, *digressi.* Vulgo est, *regressi*: sed falso, nequedum ulli missi. Intellegit legatos, vel qui à senatu decreti ad ferendum proconsulare imperium, de quibus supra: vel qui à Tiberio missi ad turbas sedandas, de quibus jam audierat. hoc Dio sentire videtur. Res sic videtur: sed ut aperte fabuler, *ab Senatu digressi* vel *egressi*, haud satis placet: magis lectio Florentini codicis, *legati ab Senatu, regressum jam*, ut à superiore exercitu regressum iterum ad Aram Ubiorum velit, ibique conventum. Ac plurimum fortasse ibi, aut Coloniæ Agrippinæ, agebat: quidni, vel in uxoris patrisque ejus gratiam? *Lipsius.*

Legati ab Senatu egressi jam apud Aram] Prisca omnis lectio, *Regressi.* quam falsam esse viderunt viri docti & mutaverunt. Sed ego sane malim, *legati ab senatu regressum jam apud Aram Ubiorum Germanicum adeunt.* Alioqui neque illud *jam*, quo referas, habeas, & *egressos ab Senatu* legatos metuo ut satis Latine dixeris. At *legati ab senatu*, eleganter, & Corneliano compendio. Regressus Germanicus, quia ab exercitu inferiori adscenderat ad superiorem, quem sacramento adigeret, à quo tum redux ad inferiorem illum, qui apud Ubios. *Mercerus.* Faernus legebat *regressum*, pro, *regressi*, & ad Germanicum referebat. De qua lectione mihi non liquet. *Ursinus.* Satis mirari non possum, tam multa præteriisse Beroaldum, aut si quis alius hos libros ex Medicæo manuscripto transtulit & evulgavit. Quid hac lectione clarius in eo incorrupta, *ab Senatu, regressum jam.* tamen interpolant: *interea legati ab Senatu egressi, jam apud aram Ubiorum Germanicum adeunt.* Acutior Mercerus nullo libri auxilio vitium & emendationem odoratus. *Pichena.*

2 *Consulatu functum*] Et quidem nuper. Consul enim fuit anno ante, cum C. Silio. Munatium illum esse, qui Censor fuit anno DCCXXXII. fuge credere. Non facile ætas fert; non Taciti verba. Dixisset enim potius à præcipuo honore, *Censura functum.* Filius, credo, ejus. *Lipsius.*

3 *Nocte concubia vexillum*] Quod vexillum? illudne sub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi solum, sed duæ legiones in eadem culpa. quarum signa aquilæque in castris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, & observa ritum antiquum. Signum futuræ pugnæ, vexillum purpureum fuit; quod adservabatur merito in tabernaculo ducis, quia illi soli jus & arbitrium proponendi. Hoc insignite & κατ' ἐξοχὴν, Vexillum dictum. Docte Glossæ veteres: Ῥούσιον φάρτος, *vexillum.* At de more, Cæsar belli Gallici lib. II. *Cæsari omnia uno tempore erant agenda. vexillum proponendum, quod erat insigne cum ad ar-*

piunt: concursuque ad januam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias; cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti subsidium, [1] quam castra primæ legionis. illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo [2] altaria deûm commaculavisset. Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, [3] recipitque in tribunal. Tum *fatalem* increpans *rabiem*, *neque militum*, [4] *sed deûm ira resurgere*, cur venerint legati aperit: *jus legationis*, *atque ipsius Planci gravem & immeritum casum*, *simul quantum dedecoris adierit legio*, facunde miseratur. attonitaque magis, quam quieta concione,

ma concurri oporteret. De bello civili: *Sequenti die cum iter facere Cæsar vellet, renunciatum est à speculatoribus Pompejum de tertia vigilia in acie stetisse. Hoc nuncio allato, vexillum proposuit.* Plutarchus formam ejus satis describit in Fabio: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. Ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος: *Signum pugnæ proposuit. est autem tunica coccinea, super prætorium extensa.* Quod Plutarchus χιτῶνα dicit, Tunicam etiam Isidorus: *Russata, quam pœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub consulibus Romani usi sunt milites, unde etiam Russati vocabantur. Solebat enim pridie quam dimicandum esset, ante principia poni* (vellem dixisset, *ante prætorium poni*, vel. *supra prætorium*; id enim verius) *quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Plutarchus iterum in Bruto: Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου χάρακι καὶ τῷ Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών: *Una cum luce, propositum fuit in Bruti & Cassii castris signum pugnæ, tunica punicea.* Non ergo simpliciter velum fuit, sed tunicæ forma. Mansit is mos ad tempora imperii labentis. Ammianus lib. XXVII. *Signis illico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorum stetit regibilis miles: vexillum opperiens extollendum, quod erat opportune subeundæ indicium pugnæ.* Hoc illud vexillum est quod lymphati milites postulant, & cum eo jus scilicet cædis & armorum. *Lipsius.*

Vexillum in domo Germanici] De hoc multa Lipsius. Considerandum autem an non fuerit, quale Dio lib. 40. describit in adversis ominibus Crassi, τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων. *Freinshemius.* Non possum subscribere viris doctissimis, quibus libenter assurgo. Quorsum enim signum pugnæ, ubi nemo hostis? postquam in hiberna jam concesserant? Sed jus cædis, inquit, postulant & armorum. Itane? armorum, adversus quos? Legatos. At hi inermes. Cædis tamen, quorum? Eorundem. At etiam sacrosancti. An Germanicus cum tandem, invitus licet, vexillum tradidit, simul jus dedit cædendi legatos? Dii meliora. Ego vero, *vexillum* intelligo, de quo legis hoc ipso capite: *Veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant:* quod nacti erant, cum exauctorarentur. Hoc suspicabantur venisse, qui sibi ereptum atque suppressum irent, ab senatu legatos: ideo illud in sua potestate esse optimum rebantur. Etsi autem tot erant caligæ, tot millia clavorum, ut, quamvis hoc suppressum esset, quod acceperant, aliud renovato tumultu extorquere possent; tamen ipsum omen verebantur, si, modo quod accepissent, fieret irritum. Et facile subserviebant veteranis, qui sub signis manebant, quippe metuentes, ne, si veteranis auferretur vexillum, ab sese repeterentur nummi eadem vi expressi. *Gronovius.* De quibus videri potest judicium Octavii Ferrarii lib. I. Elect. cap. 3.

1 *Quam castra primæ legionis: illic signa & aquilam amplexus*] Hæreo an distinguendum sit, *quam castra, primæ legionis illic signa.* Videntur enim duæ hæ legiones unis in hibernis fuisse: sic tamen, ut ritu Romano, quæque legio cum signis seorsum locaretur. Ideo ait Plancum confugisse ad aquilam & signa primæ legionis. Supra, tres legiones Pannonicæ castris æstivis simul habebantur: separatæ tamen aquilæ, donec per furorem, *una tres aquilas & signa cohortibus locarent*, ait Tacitus. Receptam tamen interpunctionem tueri videtur, quod sequitur, *Quantum dedecoris adierit legio facunde miseratur.* ut videantur hæc in unius legionis castris gesta. *Lipsius.* Et fane nobilissimus Schelius ad Higinum pag. 26. vetat istam interpunctionem, ita explicans, ut sit ea pars castrorum, qua prima legio tendebat.

2 *Altaria Deum*] Sunt aræ, ut opinor, quæ in Principiis honori Aquilarum & castrensium Deorum erant: itemque Principum, quorum effigies in signis. Vide Militiam nostram, lib. V. Dial. IV. *Idem.*

3 *Recipitque*] Et unicus scriptus codex & prima editio habent *recepitque.* Jac. Gronovius.

4 *Sed deum ira resurgere*] Nempe eam rabiem. Fatalem eam rabiem esse incusans, neque sponte militum, sed deorum ira recrudescere, ut recte Freinshemius. Quod moneo, ne quem pelliceat, *res vergere*, quod nonnemo conjecit, & vidi, quibus

ne, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit. [1] Eo in metu arguere Germani- 40
cum omnes, *quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebellis auxilium. Satis superque missione, & pecunia, & mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo & reipublicæ redderet.* Diu cunctatus, [2] aspernantem uxorem, cum *se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula* testaretur, postremo uterum ejus, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum [3] sinu filium gerens; lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur; [4] nec minus tristes qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in ca- 41
stris, sed [5] velut in urbe victa facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertêre. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus?* [6] *quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros,* [7] *& externæ fidei.* Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: [8] jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus,

bus placeret. Tacitus lib. 2. Hist. *Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies; eadem scelerum causa in discordiam egere.* Cicero pro Ligario: *Ac mihi quidem, si proprium & verum nomen nostri mali quaratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupavisse, ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata.* Gronovius.

1 *Eo in metu arguere*] Faernus scribebat: *Eo in motu.* Ursinus: *Eo in motu*, id est, ea in trepidatione. *Freinshemius.*

2 *Aspernantem uxorem*] Puto verius, *aspernante uxore.* Lipsius.

Aspernantem uxorem] Pendet hic sensus à voce *perpulit.* Freinshemius.

3 *Sinu filium gerens*] Quum scilicet in curru aut navi sederet. nec enim pedes tantum iter confectura erat, ut veriti videntur interpretes, qui puerum brachiis matris, qui collo suspenderunt, quo scilicet commodius portaretur. Ita mox 2, 75. eadem Agrippina mariti *feralis reliquias sinu tulit.* Idem.

4 *Nec minus tristes qui*] Lego, *quæ.* de feminis enim sermo, conjugibusque amicorum. *Lipsius.*

Nec minus tristes qui manebant] Scilicet amici Germanici, ejus suamque vicem dolentes, quod solatio conjugum fraudarentur: par enim erat, hos omnes ducis uxorem comitari. Rectior itaque vetus scriptio, quam nova castigatio *quæ.* Salinerius. Germanicus nimirum ejusque amici, quorum conjuges abscedebant. nec enim *quæ* legendum esse arbitror, referendumque ad conjuges amicorum, cum verisimile sit in re tam trepida, & abeunte ducis uxore, earum paucas in castris mansuras fuisse. *Freinshemius.*

5 *Velut in urbe victa facies gemitusque*] Malim distinguere, *sed velut in urbe victa facies* (scilicet, erat) *gemitusque ac planctus.* Notetur verbum *advertere* hoc eleganti significatu. sic l. 4. Ann. *Atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit.* Lib. 6. Annal. 44. *Neque exueret pudorem, ut vulgum miseratione adverteret.* Plin. lib. 1. Ep. x. sic etiam utitur. *Multa in Euphrate sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & afficiant.* Seneca Epistola cxv. paullo aliter: *Qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos & in se advertunt.* Quamvis hic alii *avertunt* malint. *Acidalius.* Distinctio Acidalii non placet, quamvis & Freinshemius eam secutus sit. Ea, inquit, facies rerum, non florenti Cæsari & castris suis subnixo, sed urbi captæ conveniens, hoc est, discessus hic muliebris agminis trepidus atque inhonorus, gemitusque ac planctus, etiam militum animos visu audituque percussit. *Gronovius.*

6 *Quod tam triste*] Videtur deesse aliquod verbum & fortasse legi potest: *Quod tam triste spectaculum.* Ursinus. Vox substantiva desideratur, quam adscripserat Muretus, *quod spectaculum tam triste?* sed addito P. Danesii nomine. *Acidalius.* Quasi non passim veteres hoc compendio sermonis utantur. Virgilius *Triste lupus stabulis.* Ovidius: *Qui cum triste aliquid statuit, sit tristis & ipse.* Petronius: *Ne quid tristius exspectarem, comitatus faciebat.* Et, *si quid tristius paras.* Intelligo autem in Tacito, *genus hominum & rerum.* Gronovius.

7 *Et externæ fidei*] Non ergo colonia tunc Treveri fuisse videntur: etsi in Hist. lib. IV. bis sic appellet, putemque sub Claudio hoc jure demum donatos. *Lipsius.*

8 *Jam infans in castris*] Cajum Caligulam in castris natum versiculi prisci adfirmabant:

In castris genitus, patriis nutritus in armis;
Jam designati Principis omen erat.

Etiam Plinius in Germanica historia, apud Treveros

eductus, quem [1] militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque [2] ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros. orant, obsistunt, *rediret*, *maneret:* pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque ut erat recens dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit.

42 *Non mihi uxor*, *aut filius*, *patre & republica cariores sunt*: *sed illum quidem sua majestas*, *imperium Romanum ceteri exercitus defendent: conjugem*, *& liberos meos*, *quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem*, *nunc procul à furentibus summoveo*, *ut quicquid istuc sceleris imminet*, *meo tantum sanguine pietur*; *neve occisus Augusti pronepos*, *interfecta Tiberii nurus*, *nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum*, *intemeratumve vobis?* [3] *Quod nomen huic cœtui dabo?* militesne *appellem? qui filium imperatoris vestri* [4] *vallo & armis circumsedistis. An* cives? *quibus tam projecta senatus auctoritas. hostium quoque jus*, *& sacra legationis*, *& fas gentium rupistis. Divus Julius seditionem exercitus* [5] *verbo uno compescuit*, [6] Quirites *vocando*, *qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit. nos*, *ut nondum eosdem*, *ita ex illis ortos*, *si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur*, *tamen mirum & indignum erat: primane*, *& vicesima legiones*, [7] *illa signis à Tiberio acceptis*, [8] *tu tot*

ros vico Ambitarino, id est, apud hiberna legionum. Et clarè hîc noster. Alii aliter: vide EXCURS. in *L.* Idem.

1 *Militari vocabulo*] Hoc est, à militibus, & ipsorum ex more ingenioque indito. Ii enim homines, ut rudes & simplices, plerumque crassa & aliis ridenda nomina rebus imponebant. Ita supra I. 23. *Lucillio militaribus facetiis vocabulum*, *Cedo alteram*, *indiderant.* Apud Marcellin. 17. *quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat.* ejus farinæ ferme erant, quæ triumphantibus accinebant. *Freinshemius.*

2 *Ad concilianda studia vulgi*] Ait, studia vulgi: militaris scilicet. Nam tribuni & centuriones dignioresque militum, veste & habitu erant à gregariis distincti, ut alibi dicam accurate. At caliga, tegmen vulgi. Infra: *Tamquam parum ambitiose filium gregali habitu circumferat*, *Caligulamque appellari velit.* Non ita plene Dio expressit, qui vertit, Ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο. Melius Suetonius, *Caligulæ cognomen castrensi joco traxit*, *quia manipulario habitu inter milites educabatur.* Caligatus igitur, manipularis, gregarius, eadem sunt: pro militum plebe, id est, qui honorem aut gradum in castris nondum ceperunt. Suet. in Augusto, cap. XXV. *Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques*, *quidquid auro argentoque constaret*, *quam vallares ac murales coronas*, *quæ honore præcellerent*, *dabat: has quam parcissime & sine ambitione*, *ac sæpe etiam caligatis tribuit.* Jurisconsultus, l. IX. de custod. reorum: *Qui exercitum accipit*, *jus animadvertendi in milites caligatos habet.* cum exceptione dixit, quia in digniores non habet. Legi in lapide vetusto,

C. OPPIO. C. F. VEL.
OMNIBVS. OFFICIIS.
IN CALIGA. FVNCTO.

Et ab eadem sententia Seneca quinto De Beneficiis scripsit, *Marium à caliga ad consulatum pervenisse:* id est ab infimis ordinibus. Item Plinius lib. VII. Ventidium *inopem juventam in militari caliga tolerasse.* Quamquam non abnuam, quin caliga digniorum etiam militum, sed cum discrimine, puta aureis argenteisve clavis distinctæ. Unde cum additione *Speculatoria caliga*, apud Sueton. & Tertullianum. *Lipsius.*

3 *Quod nomen huic cœtui dabo?*] Imitatum videtur ex oratione Scipionis apud Livium, pariter in seditione militari. lib. XXVIII. *Quos nec quo nomine quidem appellare debeam*, *scio. cives? qui à patria vestra descistis. milites? qui imperium auspiciumque abnuistis*, *sacramenti religionem rupistis.* Idem.

4 *Vallo & armis circumsedistis*] Res ita habet: vallo recte se obsessum dixit Germanicus. Quamquam enim neque tum demum, neque eo fine jactum erat vallum, tamen ad detinendum eum asservandumque milites eo ipso, quod longe alium in finem exstructum fuerat, abusi sunt: aut certe abusos ille videri voluit. *Freinshem.*

5 *Verbo uno compescuit*] Plutarchus, Dio, Suetonius, & Lucanus,

——— *discedite castris*,
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

Lipsius.

6 *Quirites vocando*] Lampridius Alexandro Severo: *Severitatis autem tantæ fuit in milites*, *ut sæpe legiones integras exauctoraverit*, *ex militibus Quirites appellans.* Gronovius.

7 *Illa signis à Tib.*] Apparet religionem aliquam fuisse in militia ordienda. Credo autem hanc primam legionem conscriptam, post cladem Vari. *Lipsius.*

8 *Tu tot præliorum socia*] Plerique ad Tiberium trahunt: rectius opinor quam qui ad Germanicum. nec moveor vocabulo *ducis*, quod utique huic

tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos
trahere? Cur enim primo concionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabam de- 43
traxistis, ô improvidi amici? melius & amantius ille, qui gladium offerebat: cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, [1] *ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua, dive Auguste, cælo recepta mens,* [2] *tua, pater Druse, imago, tui memoria,* [3] *iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat,*

huic quam illi in præsens aptius est: sed ad præteritum tempus merito refertur, cujus memoriam militibus hîc refricat Germanicus. *Freinshemius.*

1 *Ut Belgarum istud decus sit*] Gloriemur Belgæ. Nos jam olim Cæsaris testimonio, *omnium Gallorum fortissimi:* nos nunc Germanici, idonei & validi, *subvenire Romano nomini, comprimere Germaniæ populos.* Nos Civilis voce, *Gallorum robur.* Præclara ista, at non illud,

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.
Olim fuere strenui Milesii.

Lipsius.

2 *Tua pater Druse imago*] Cur imaginis mentio? Suspicor hujus Drusi inter signa imaginem cultam: quia eo duce res pulcherrimæ gestæ. Nec enim solæ Impp. imagines habebantur innexæ signis, sed & aliorum quos Imperator sibi velut æquabat. Sueton. Tiberio: *Quædam munera Syriacis legionibus dedit, quod solæ nullam Sejani imaginem inter signa coluissent.* Hanc igitur præsentem intuens, ista pronuntiat filius. *Idem.*

Tua pater Druse imago] Quænam? illane quæ forte inter signa culta? dubito. nec sat scio si mortuorum imagines ibi fixæ, nisi dicatorum inter numina. Potius videatur revocare militibus in animum ipsius Drusi imaginem, mentibus eorum adhuc impressam, quem nuper ducem viderant; utque magis se explicet, vocem *memoriæ* adjicit. Talem imaginem proponit Tacitus fin. Agricolæ sui: & notum est, quid inter varios militum motus recordatio ducis sæpe profecerit. *Freinshemius.*

3 *Iisdem istis cum militibus*] Omnino legendum *commilitibus.* Ipsis enim elui vult hanc maculam, ipsos exsolvi hac culpa. Frequens autem ducibus milites benigniore vocabulo *commilites* appellare. Sic Historiarum primo in Pisoniana: *Quis ad vos processerim, commilitones.* Grotius. Sensum eundem in prisca lectione patere censeo: quam tamen mutari facilius ferrem, si τὸ *commiles* Latinum esse vocabulum constaret. Sed constat non esse; cur enim passim toties *commilitones* appellant? Pellexit illustrem virum locus Plinii, apud quem corrupte legitur lib. 37, 2. *Reipublicæ datum mille talentum, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, HS bina millia, commilitibus singulis quinquaginta:* cum sit in MSS. *reipublicæ & quæstoribus, qui oras maris defendissent datum mille talentum, militibus singulis sena millia sestertiorum.* Sic plane membranaceus bibliothecæ Academicæ: sic complures à Budæo inspecti, qui Plutarcho & Appiano adhibitis rescribit: *Præfectis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, datum mille talentum, militibus singulis sena millia sestertium, comitibus quinquagena.* Lib. 3. de Asse. Sed nempe Cæsarem adivit lib. 2. Civil. cap. 29. Vide Ciaccon. & Hotman. Scribendum: *Civile bellum genus hominum cui liceret libere facere & sequi, quod vellent. Legiones eæ, quæ paulo ante apud adversarios fuerant. Nam etiam Cæsaris beneficium mutaverat consuetudo. Quæ offerrentur municipia etiam diversis partibus conjuncta (utrique enim ex Marsis Pelignisque) videbat,* & *qui superiore nocte in contuberniis papilionibusque* (secum fuissent) *nonnulli graviores sermones militum vulgi durius accipiebantur. nonull.* &c. *Gronovius.* Memorabile mox de hac voce consilium & audax fiducia locum Taciti contrectavit tam licenter, ut non alias factum rear, adeo ut videas in novissima editione *iisdem istis commilitibus.* An Tacitus vero statui debuit vindex vocabuli *commiles,* quum is habeat *commilito* & *commanipularis?* Res est dura & ardua ad fidem. Hæc autem non aliter dicantur quam 6, 3. *quid illi cum militibus?* ut sit præpositio cum ablativo, ut præter Augustum & Drusum iidem isti milites eluant hanc maculam, non militibus illatam, sed Romano nomini. An Grotius is debuit esse, cujus innisu Cl. Ryckius diceret vulgatum esse sine sensu? Præter illud, quod modo allego, quid igitur est in cap. 34. *Quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset.* an non plane id dictum est, ut nunc *istis cum militibus?* & ista dices sine sensu esse? Immo quid aliud est in his? vel 2, 66? *Eas literas Latinius Pandus proprætore Mœsiæ cum militibus quis Cotys traderetur, in Thraciam misit.* vel lib. 2. hist. 9. *Datæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit.* vel 11, 1. *At Claudius nihil ultra scrutatus, citis cum militibus tanquam opprimendo bello, Crispinum prætorii præfectum misit.* Porro dum ita editur, statuitur hoc tam suspecto momento ausus fuisse Germanicus facere,

intrat, *eluant hanc maculam*, *irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque*, [1] *quorum alia nunc ora*, *alia pectora contueor*, *si legatos senatui*, *obsequium imperatori*, *si mihi* [2] *conjugem ac filium redditis*, *discedite à contactu*, *ac dividite turbidos. id stabile*
44 *ad pœnitentiam*, *id fidei vinculum erit.* Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, *puniret noxios*, *ignosceret lapsis*, *& duceret in hostem*; *revocaretur conjunx*, *rediret legionum alumnus*, *neve obses Gallis traderetur.* Reditum Agrippinæ excusavit ob imminentem partum, & hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad [3] legatum legionis primæ C. Cetronium, qui [4] judicium & pœnas de singulis in hunc modum exercuit. [5] Stabant pro concione legiones destrictis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si *nocentem* adclamaverant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, [6] tanquam semet absolveret: nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Rætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ [7] ob imminentis Suevos; ceterum ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. [8] Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, [1] ordi-

cere, quod Suetonius scribit cap. 25. post civilia bella Augustum nec in concione nec per edictum ullos militum commilitones appellavisse, sed milites, ac ne a filiis quidem aut privignis suis imperio præditis aliter appellari passum esse. Jam vero crebrius in priscis scriptoribus *eluant hanc maculam*, quam *eluant illis hanc maculam*. De loco Plinii inspicies credo Harduinum. *Jac. Gronovius.*

1 *Quorum alia nunc ora*] Eximium in his artificium est. nam & ita composita est sententia, ut universos, si ipsi velint, complecti possit; & si qui iras retineant, adversus eos ceteros, sive pœnitentia, sive metu pœnæ & diffidentia cœptorum correctos armet. *Freinshemius.*

2 *Conjugem ac filium*] In unico libro exstat *conjugem & filium*, & mox scribitur *Caetronium*. Jac. Gronovius.

3 *Legatum legionis primæ C. Cetronium*] In antiqua inscriptione nominatur quidam *Q. Cetronius Q. F. Passer*, qui potest ad hunc C. Cetronium, qui à Tacito nominatur, pertinere. *Ursinus.*

4 *Judicium & pœnas*] *Judicium exercere* usitate dicimus: *pœnas exercere* non item, sed sæpe primæ notæ scriptores, duobus nominibus positis, verbum subjiciunt, quod alteri tantum conveniat: ut ἐξ ἀναλόγου alterum intelligatur. Homerus σῖτον καὶ οἶνον ἔδοντες. cum tamen vinum bibere, non comesse soleamus. Idem ἵπποι ἀεργίποδες καὶ ποικίλα τεύχε' ἔκειτο. Equi tamen non jacebant, sed stabant. Ergo etiam, si, *pœnas exercere*, nemo dixisset, intelligeremus hoc modo: *judicium & pœnas exercuit*; judicium exercuit pœnasque sumpsit: & ex optimis vetustissimisque scriptoribus, talia quamlibet multa proferremus. sed nihil est necesse eo confugere. *Exercere pœnas* rectissime dicitur, ut cognoscere est vel ex illo Virgilii loco:

Hac iter Elysium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Muretus.

5 *Stabant pro concione*] Exemplum, nisi fallor, primum animadversionis à milite ipso usurpatæ, quod hodie in nostra militia vulgo obtinet. Ammianus tamen id recensuit, quasi ex more prisco, lib. XXIX. *Cum invenisset eos exercitu circumseptos; Quid de istis nefariis, inquit, proditoribus fieri oportere contubernales devoti censetis? Secutusque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos.* Lipsius.

Stabant pro concione legiones] In castris Romanis, in formam optime dimensi oppidi exstrui solitis, etiam forum erat. Polyb. 6, 28. in id convocabantur milites, quoties dicta ducum ab universis accipienda erant. 1, 67. *Tum contractos in principia*, &c. H. 3, 13. *Cæcina primores centurionum* &c. *in principia vocat.* Livius 7, 12. *Sed jam in principiis ac prætorio in unum sermones confundi atque in concionis magnitudinem crescere turba*, sequiturque mox de *tribunali:* quæ omnia erant in foro. Idque ipsum tribunal hoc Taciti loco intelligi arbitror his verbis, *reus in suggestu* &c. Igitur nihil mirum in his omnibus peccavisse versiones moris hujus ignaras: & fortuitum suggestum, aut certe in hunc usum exædificatum, hic collocasse. *Freinshemius.*

6 *Tanquam semet absolveret*] Virg. de Sinone:

Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere. Gronov.

7 *Ob imminentes Suevos*] Cæsar lib. 4. de bello Gallico. *Suevorum gens est longe maxima & bellicosissima Germanorum omnium.* & in eodem lib. *sese unis Suevis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares esse possint.* Muretus.

8 *Centurionatum inde egit*] Nescio an, *legit.* qua forma Senatum legere dicimus. Satis autem ambitiosa

[1] ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in prœliis fecisset, & cui erant [2] donaria militaria, edebat. si tribuni, si legio, industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militia. Sic compositis præsentibus haud minor moles supererat, 45
ob

bitiosa hæc lectio, militibus adhibitis quasi arbitris: cum solius id Imperatoris alias, & ex more, esset. Tale notat noster in Cæcina; *Utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat, eo suffragio turbidissimus quisque delecti.* III. Hist. Etsi Germanicus tamen plenam totamque electionem militi non largitus. *Lipsius.*

Centurionatum inde egit] Recensionem ac cognitionem de centurionibus. *Muretus.* Eruditissimus vir mallet *legit*, sed me dissentiente: quia *egit centurionatum* nil aliud est, quam legit centuriones in locum cæsorum, de quibus supra, *prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent.* & hæc seditio oritur à prima, & à vicesima legionibus: quæ suos Centuriones jam trucidaverant. *Agere* pro *legere: regimen summæ rei penes Germanicum agendo Galliarum censui intentum.* quæ ne aliorsum accipias, atque à Tacito dicta sunt. Ejusdem sequentia mihi legas: *interea Germanico per Gallias (ut diximus) census accipienti.* Ad ultimum *legere centurionatum* non est penitus dissimile τῷ *legere senatum* & ἀναλόγως dicitur, ut *equitatus, peditatus.* Salinerius. Quid si *agere centurionatum* sic dictum, ut *Delectum agere?* Et fuit hic velut delectus centurionum. *Acidalius.* Plane accedo sententiæ Berneggeri soceri mei, non fuisse novam hanc centurionum electionem, sed tantum recensionem, quod patet ex toto loco, & præsertim illis verbis; *retinebat ordines*, tum & illis; *solvebatur militia.* Freinshemius. Non potest placere utcunque pingatur. *Centurionatum agere* Latine dicitur, ut *agere potestatem, agere proconsulatum, agere regnum:* ubi *agere* est gerere, administrare. Item *legere centurionatum* non respuent aures Romanæ, ut *legere sortem vitæ*, si cui & hujus & cujuscumque alterius loci libera est optio. Sed neuter sermo rei, qua de Tacitus, aptus est. *Legere* autem *centurionatum*, ut *legere senatum*, ferri non quit: senatus enim corpus est senatorum: an & *centurionatus* corpus centurionum? immo gradus militiæ honoratæ. Hoc modo corpora multorum, & personæ singulæ *legi* dicuntur, ut *legere senatum, legere magistratum, legere militem, legere exercitum: munus* aut *officium* non dicitur *legi.* Quid igitur iste ait *agere centurionatum* poni pro legere? cum nec *legere* Latinum sit hoc sensu, neque *agere* pro legere. Quid est autem *legere censum?* Nec felicius alter, qui comparat *delectum agere.* Cur non & *agere censuram, agere experimenta, agere inquisitionem?* Sed qua in re conveniant, dicam. Nempe *delectum agit* delector, *censuram* censor, *experimenta* qui experitur, *inquisitionem* inquisitor. Sic ergo *centurionatum agit* non nisi qui centurio est: & quemadmodum *agere delectum* non est delectores recensere aut examinare, *agere censuram* censores ad obrussam exigere, *agere inquisitionem* inquisitores legere, *agere experimenta* probare δοκιμαστὰς, ita neque *agere centurionatum* est probare & recensere centuriones. Quod vero tertius inculcat non eam fuisse electionem novorum, sed examen veterum, quis non agnoscit? sed quid hoc juvat? an *agere* est recensere aut examinare? an *recensere* aut *examinare centurionatum* est examen centurionum instituere? Fractus igitur locus, cujus sententia satis conspicua, verba nihil Romanum sonant. Nihil hærerem, si viderem scriptum: *Centurionum inde delectum egit:* neque aliud quam, quod vocant, examen aut recensionem intelligerem. Etsi enim *delectus agi* proprie dicitur in illis, qui ex privatis milites aut centuriones fiunt: tamen hoc ipsum, quod hic agitur, qui commodius Latine pronuntiem, non reperio, & ex illis, quos jam habeas olim lectos, nova trutina libratis, alios retinere quo sunt loco, alios rejicere, utique *delectus* est. Posset & scribi: *Centurionatus inde exegit:* ut alibi *exigere vulnera*, de quo in Observationibus. *J. F. Gronovius.* Quid æque mirum, quam hic locus? quid magis desperatum vel per ipsa remedia, quæ & erant promptissima facillimaque, sed alienissima sunt conquisita & huc palam allata. Bene tamen est, quod sensum viderint viri docti. Inde omnino legendum *Centurionatim inde egit*, excutiendo scilicet inspiciendoque singulos ipsos centuriones. Ut lib. I. hist. 82. *Manipulatim alloquuti sunt.* Sic *regionatim* in Julio Suetonii, sic *ordinatim* & *gradatim* & alii alia, quorum multa annotavit ad Apulejum Pricæus. *Jac. Gronovius.*

1 *Ordinem*] Id est, quotæ centuriæ ductor esset. nam in eo discrimen, & dignitas: primæ, secundæ, tertiæ. Bene autem *Ordinem:* quia appellabant, *primi aut secundi Ordinis* Centurionem. Nos explicate in Milit. II. Dial. VIII. *Lipsius.*

2 *Donaria Militaria*] Scilicet, torques, phaleræ, hastæ, coronæ, ex quibus promoveri ad ordines altiores milites solere, indicat etiam Lucanus lib. I.

——— summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni
Servati civis referentem præmia quercum.

Inter omnia autem quæ noster enumerat, cur siluit censum? cujus rationem in declamatione quapiam ostendit Portius Latro: *Census Senatorium gradum ascendit, census in castris ordinem promovet, census judices in foro legit.* Idem. An non suffecerunt *dona militaria?*

ob ferociam quintæ, & [1] unetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. nam primi seditionem cœptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere

46 Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, *quod dum patres & plebem, invalida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum, & opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis & munificentiæ summum, vidissent. An Augustum fessa ætate totiens in Germanias commeare potuisse; Tiberium vigentem annis sedere in senatu verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti: militaribus*

47 *animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.* [2] Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa angebant: *validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens:* [3] *quos igitur anteferret? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri,* [4] *majestate salva, cui major è longinquo reverentia. simul adolescentibus excusatum quædam ad patrem rejicere: resistentisque Germanico, aut Druso posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatorem sprevissent?* Ceterum ut jam jamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, [5] adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie caussa-

48 tus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit. At Germanicus quamquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit litteras ad Cæcinam, *venire se valida manu, ac ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde.* Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, & quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat; *utque cunctos infamiæ, seipsos morti eximant* hortatur. [6] *nam in pace caussas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere.* Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident; de sententia legati statuunt tempus, quo fœdissimum quemque & seditioni promptum ferro

1 *Unetvicesimæ legionum*] Sic emendavit Lipsius, & rationes adfert. Cluverius Germ. 2, 18. defendit veterem lectionem *undevigesimæ*, auctoritate nescio cujus inscriptionis. Mihi pro Lipsio non leve argumentum videtur, quod *undevicesimam* legionem cum Varo deletam esse constat ex loco Taciti 1, 50. *Freinshemius.* *Unetvicesimæ* legitur clare in MS. quod Beroaldus imprudenter mutavit.

2 *Immotum adversus eos sermones fixumque*] Virgilius:

Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vellem vinclo sociare jugali.

Quid ergo tot per editiones in marginibus venditat *ὁ πάνυ, immotus?* J. F. Gronovius.

3 *Quos igitur anteferret? ac ne postpositi*] Male Rhenanus: *Ecquos igitur anteferret.* Sic enim dubitaret an essent aliqui anteferendi: ut in illo, *Ecquis erit mecum?* At de hoc nulla dubitatio: non enim poterat esse simul duobus locis, eoque necessario alteruter exercitus erat adeundus prior. Illud ambiguum erat, utros anteferret: & hoc *τῷ quos* recte exprimitur. Male idem, Vertranius, Muretus, Acidalius delent *τὸ ac.* Sensus enim: &, si alteros utros prætulisset, angebat eum metus, ne postpositi eam contumeliam interpretarentur, & sævirent magis. *Idem.*

4 *Majestate salva*] Vera & callida gnome. A Thucydide videri potest, lib. VI. Τὰ γὰρ, inquit, διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα, καὶ τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα. *Lipsius.*

5 *Naves*] Quorsum naves, si in Galliam aut Germaniam iturus? An hæc simulatio ad Pannoniam spectat? quo etsi terra, tamen & supero mari licebat trajicere. *Idem.*

Adornavit naves] Immo & ad Germaniam: quemadmodum Claudius Britannica expeditione suscepta navigavit Ostia Massiliam, inde terrestri itinere Gesoriacum petiit. Suetonius cap. 17. *Gronovius.*

6 *Nam in pace caussas & merita spectari*] Mur. *caussarum merita.* Non necesse. *Acidalius.*

1 Per-

ferro invadant. Tunc ſigno inter ſe dato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros:
nullo, niſi conſciis, noſcente quod cædis initium, quis finis. Diverſa omnium, quæ 49
unquam accidere, civilium armorum facies. non prœlio, non adverſis è caſtris, ſed
iiſdem è cubilibus, quos ſimul veſcentis dies, ſimul quietos nox habuerat, diſcedunt
in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, ſanguis palam; cauſſa in occulto: cetera
fors regit: & quidam bonorum cæſi, poſtquam, intellecto in quos ſæviretur, peſſi-
mi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit; [1] permiſſa
vulgo licentia atque ultio & ſatietas. Mox ingreſſus caſtra Germanicus, *non medici-
nam illud* plurimis cum lacrimis, *ſed cladem* adpellans, *cremari corpora* jubet. Tru-
ces etiam tum animos cupido involat eundi in hoſtem, piaculum furoris. nec aliter
poſſe placari commilitonum manes, quam ſi pectoribus impiis [2] honeſta vulnera acce-
piſſent. Sequitur ardorem militum Cæſar, junctoque ponte tramittit duodecim mil-
lia [3] è legionibus, ſex & viginti ſocias cohortes, octo equitum alas, quarum ea ſedi-
tione intemerata modeſtia fuit. Læti neque procul Germani agitabant, dum juſti- 50
tio ob amiſſum Auguſtum, poſt diſcordiis attinemur. At Romanus agmine propero
ſilvam Cæſiam, [4] limitemque à Tiberio cœptum ſcindit: caſtra in limite locat: fron-
tem

1 *Permiſſa vulgo licentia atque ultio*] Prudens herde factum. neque abſimiliter Cato Cenſorius, de quo habemus apud Plutarchum in vita ejus, ſi unus ex ſervis capital meruiſſet, judicium relinquebat conſervis amolitus hoc modo à ſe & injuſtitiam & invidiam. *Gruterus.*

2 *Honeſta vulnera*] Quæ pectore excipiuntur: *inhoneſta*, quæ tergo. Itaque inter cætera, quæ admirationi habita ſunt in L. Siccio Dentato viro fortitudinis admirandæ, illud non minimum eſt, quod XLV. cicatricibus adverſo corpore inſignis eſſet, nulla in tergo. Auctor Plinius, lib. 7. c. 28. Sed & huc pertinet, quod de ſacra cohorte Thebanorum, quæ ex amatoribus, & eis, qui amabantur, conſtabat, memoriæ proditum eſt, eam totam à Philippo Macedone in pugna Chæronenſi eſſe conciſam, qui cum eos victor inſpexiſſet, omnes adverſis vulneribus confoſſos, *Male pereant*, inquit, *qui hos turpe quicquam aut facere, aut pati arbitrantur.* Ex ea cohorte unus in prœlio cum pronus cecidiſſet, hoſti à quo ſe confoſſum iri videbat, *quæſo te*, inquit, *gladium mihi per pectus adigito, ne is, qui mihi in amoribus ac deliciis eſt, ſi me averſo vulnere confoſſum viderit, erubeſcat.* Auctor Plutarchus in Pelopida. Lacedæmonii quoque inſepultos abjiciebant τὰς ὀπισθοτρώτους. Muretus.

Vulnera accepiſſent] Recte quidem Mureti libellus, *excepiſſent*, ſi Man. annueret. Sed in eo nihil mutatur, quamvis ipſe affirmet, in quibuſdam veteribus (fortaſſe impreſſis) legi, *eccepiſſent*. Pichena.

3 *E legionibus ſex, & viginti*] Diſtinctio præter hiſtoriam. Interpunge, *è legionibus, ſex & viginti ſoc.* Quattuor enim dumtaxat legionum miles, in id bellum ductus: nec plures in Germania inferiori erant. Clarum ex ſequentibus, ubi legiones enumerat: *Mox prima legio: ſiniſtrum latus unaetviceſimani clauſere, dextrum quintani: viceſima legio terga firmavit.* Lipſius.

4 *A Tiberio cœptum ſcindit*] Forte, *ſcandit*. Utrum autem limes hic à Tiberio ſtructus ad ſecernendos diſcriminandoſque Germanos? an potiùs agger & via? *Cæſia* etiam *ſilva*, dubites an *Heſia* ſcribenda: quo nomine etiamnunc eo tractu manet, in Clivenſi inquam Ducatu *Heſerwalt*. Quæ vox non abeſt, quin à Deo *Heſo* nomen habeat, quem Galli Germanique *Martem* colebant. *Lipſius.* His admodum ſimilia tradit Ortelius. Sed ſuavius ac propinquius eſt, quod protulit Cluverius lib. 3. German. antiq. cap. 9. pag. 540. ſcribens (CÆSIA igitur SILVA ea eſt, quæ nunc partim in Clivienſi ducatu, partim in Veſtofalia inter oppida *Weſel* & *Coesfeld* protenditur.) Quaſi ab Cæſia Romana gente deducerent, unde eſt Cæſius Cordus 3, 38. Cæterum quod ego volo, hoc eſt, primam ſyllabam appellationis Cæſiæ apparere adhuc hodie in priore ſyllaba iſtius urbis. unde neceſſaria eſt attentior inſpectio unici codicis, unde Beroaldus edidit *Cæſiam*, an non in eo ſcriptum ſit *Cœſiam*, quod optime conveniret, & plana fide reſtitueret priſtinum. Utique cap. 63. & cap. 65. non ſcriptum eſt *cœno*, quod editur, ſed *cæno*, ut videas ab editoribus ea mixta fuiſſe ad lubitum. *Cæſius* autem nomen legitur in Norico, de monte, quem memorat in Hercule Prodicio Pigius. Etiam 2, 41. MS. præbet *Cælio*, non *Cœlio*, quod editur, prout & 3, 37. *Cælius* MS. & Beroaldi editio, non *Cœlius*. Jac. Gronovius.

Limitemque à Tiberio cœptum ſcindit] Limites imperii erant, aut montes, aut fluminum ripæ, aut alia ejuſmodi, quibus imperium pop. Rom. a barbaris dirimeretur; interdum etiam ducebantur muri, & in eis excitabantur caſtella, turres, propugnacula, & legiones collocabantur, quæ præſidio eſſent, & barbarorum incurſiones impedirent. Talem hunc limitem fuiſſe arbitror. *Muretus.* Lipſius mavult *ſcandit*, me quidem aſſentiente, quamvis alii (Clu-

tem ac tergum vallo; [1] latera concædibus munitus. [2] Inde saltus obscuros permeat, consultatque, *ex duobus itineribus breve & solitum sequatur*; *an impeditius & intentatum*, *eoque hostibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores *festam eam Germanis noctem*, *ac solennibus epulis ludicram.* Cæcina cum

verius Germ. 3. 9.) credant eum hoc loco parum dextre conjecisse; limitem enim, inquiunt, poterat Germanicus cum exercitu scandere, at quomodo silvam? at *scindere* utrique convenit, quippe & *silvam scidit*, id est, cecidit, & *limitem scidit*, id est, perfodit ac disjecit. id autem fecit, quo castris locandis pateret spatium. hinc *castris in ipso limite locatis frontem ac tergum vallo*, *latera concædibus munitus* fuit. Ego autem existimo *scandendi* verbum egregie convenire. Cum enim silvæ ut plurimum collibus atque montibus incumbant, quis dubitet, *silvam scandere* recte & adposite dici? apud Tacitum 2. 16. *Pone tergum insurgebat silva.* deinde *scindendi* vox nescio quem ridiculum sensum præbet, nempe Germanico exscindenda silva erat, ut castra metaretur? Primo igitur *scindere silvam* non videtur dici posse pro exscindere; & si diceretur, non posset accipi de parte silvæ cædenda, sed de tota. hoc autem absurdum. deinde stulte fecisset Germanicus si limitem scidisset: nam ingenti labore quid aliud sibi comparasset, quam stativa incommodiora, iter impeditius? Itaque *in limite* castra posuit, hoc est, ut ego capio, supra limitem sive in superficie limitis, ad quod non opus erat cæsa silva, quippe in limite arbores non fuisse, facile intellectu. Limitem autem castris ponendis suffecisse, ex aliis auctoris locis patet, quibus prælia in limitibus commissa scripsit, ut H. 2. 42. H. 3. 21. Et hæc omnia aperte ostendit auctor: *frontem ac tergum vallo*; *latera concædibus munitus.* Vallo enim si potuisset, ex disciplina majorum tota castra circumdedisset. id igitur jam fecit quatenus licebat. licebat autem à fronte tantum atque tergo; nempe in ipso aggere. Latera autem ne forte ascensuro hosti paterent, concædibus munivit. *Freinshemius.* Censeo cum Mureto *limitem* hunc ex eo genere esse, quibus, ubi flumina, mare, montes non erant; adversus incursiones barbarorum imperium Romanum muniebatur. Tacitus 2. Ann. *Cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.* Spartianus Hadriano: *in plurimis locis*, *in quibus barbari non fluminibus*, *sed limitibus dividuntur*, *stipitibus magnis in morem muralis sepis funditus jactis atque connexis*, *barbaros separavit.* Sic Ammiano lib. 30. Valentinianus laudatur *oppidorum & limitum conditor tempestivus.* Hos limites *scandere* quid sit, aut cui usui, non intelligo: sed si quando trans eos bellum inferebatur barbaris, aut barbari invadebant fines Romanos, tum *scindi*, *aperiri*, *rumpi* & *perrumpi* dicebantur. Vellejus lib. 2. *Penetrat interius*, *aperit limites*, *vastat agros.* Vopiscus in Tacito: *nam limitem Transrhenanum Germani rupisse dicuntur*, *occupasse urbes validas.* Ammianus lib. 23. *Equestres hostium turmas vicino limite quodam perrupto avertisse subito prædas.* Lib. 26. *Alemanni perrupere Germaniæ limites.* Hunc dicit *cœptum à Tiberio*, id est, factum, institutum: ut alibi *hortos cœptos à Lucullo.* *Scindere silvam*, non est cædere, non exscindere: nam *cædere silvam* est aut conlucare, aut hic illic arbores dejicere; *exscindere* autem est omnem omnino abolere & nullas ibi arbores relinquere. At *scinditur*, quod dividitur, aperitur, rimam aut fenestram aut intercapedinem & aliquid interlucens accipit. Sic *scindunt robora cuneis*; sic *scindit se nubes.* Sic Orion vadit *per maxima Nerei Stagna viam scindens*: sic *solum scindere*: sic *vallum scindere.* Ita ergo & *silva scinditur*, cum in ea pervium fit: cum per eam aperitur via militaris: ut relinquantur quidem utrinque arbores, tantum tamen fiat vacui, ut exercitus tuto ea commeare possit. Commodissime igitur hoc verbum & ad limitem & ad silvam refertur. Castra denique *in ipso limite* posita intellige, ut fossæ aggerisque & quicquid ibi structum erat muniendi causa, ejus complanata pars intra castra recepta sit: non quasi præcise castra intra limitis quamvis latissimi angustias stringerentur. Sic Justino Agathocles lib. 22. *Castra in quinto lapide à Carthagine statuit.* Sic enim MSS. ut monuimus pec. vet. 1, 3. Quia proxime limitem erat silva Cæsia, saltus autem omnes sunt loca insidiis nata, nec nisi caute & explorato intranda provido duci, eam non excidit totam (neque enim necesse habuit) sed longe lateque, qua è castris prospectum patere voluit, & qua exercitus ducendus erat, cecidit, hoc est, *scidit*: eo consilio, quo Cæsar lib. 3. Gall. 29. qui videndus. *Gronovius.*

1 *Latera*, *concædibus munitur*] Alii, *munit*: ego, *munitus*, malo. muniendi hic mos à Germanis Gallisque. Ammianus, lib. 16. *Difficiles vias & suapte natura clivosas concædibus clausere sollerter*, *arboribus immensi roboris cæsis.* Usus ea voce & Cæsar. At *Concisa* vocare videtur P. Diaconus: *Factis etiam concisis*, inquit, *per devia silvarum irruit super eos.* Lipsius.

Concædibus munitus] Non quasi non licuisset ea quoque vallum ducere: quid enim vetaret? sed quia tanta cæsarum arborum copia erat, ut aggesta sufficeret lateribus tutandis, contentus ea fuit, & consuluit militum labori. Prorsus ut in Morinis Cæsar: *reliquis deinceps diebus silvas cædere instituit*, *& ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset*, *omnem materiem*, *quæ erat cæsa*, *conversam ad hostem collocabat*, *& pro vallo ad utrumque latus extruebat.* Gronovius.

2 *Inde saltus obscuros*] Proprium loci nomen. *Muretus.*

Pax

cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſilvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo ſequuntur. Juvit nox ſideribus inluſtris. ventumque ad vicos Marſorum, & circumdatæ ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia, propterque menſas, nullo metu, non antepoſitis vigiliis. adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor; ac ne [1] pax quidem, niſi languida & ſoluta inter temulentos. Cæſar [2] avidas legio- 51
nes, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos diſpertit: quinquaginta millium ſpatium [3] ferro flammiſque pervaſtat: non ſexus, non ætas miſerationem attulit; profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus [4] templum, quod *Tanfanæ* vocabant, ſolo æquantur. [5] ſine vulnere milites, qui ſemiſomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, [6] Uſipetes, ſaltuſque, per quos exercitui regreſſus, inſedere: quod gnarum duci, [7] inceſſitque itineri & prœlio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant; mox prima legio: & mediis impedimentis, ſiniſtrum latus unetviceſimani, dextrum quintani clauſere. viceſima legio terga firmavit, poſt ceteri ſociorum. Sed hoſtes, donec agmen per ſaltus porrigeretur, immoti; dein latera & frontem modice adſultantes, tota vi noviſſimos incurrere; turbabanturque denſis Germanorum catervis [8] leves cohortes, cum Cæſar advectus ad vice-

1 *Pax, niſi languida & ſoluta*] Hoc eſt, torpor potius erat quam quies. talem pacem *marcentem* appellat in libello de Germ. c. 36. ſimilis locutionis *inſomnes magis quam pervigiles* apud noſtrum 2. 65. *Freinſh.* Agitabant, inquit, tanquam nullo bello atque in media pace ſecuri: nec tamen, ut pace homines ſobrii & vigiles (quippe qui hactenus plerumque intenti & ſui compotes: ut ſi quid ſubitum ingruat, aut arma aut fugam quærere norint) ſed ut ſaucii ac præ poculis, ubi eſſent, neſcientes marcebant torpebantque. *Gronovius.*

2 *Avidas legiones*] Quidam aviditatem interpretantur de præda: rectius meo animo, qui *avidas certaminis* exponunt: præſertim quum nec prædæ multum ex tali hoſte ſperandum eſſet. eſt igitur ea *cupido eundi in hoſtem*, de qua ſupra 1. 49. *Freinshemius.*

3 *Ferro flammiſque pervaſtat*] Forte rectius *pervaſtata.* Idem.

4 *Templum, quod Tanfanæ*] Quis Deus, quæ dea? Quidam ἐτυμολογίζουσι quaſi eſſet, *Taenfanck* quod lingua noſtra principium rerum. At Britanni priſci, ſua lingua Tan, ignem vocant. *Lipſius.*

Templum, quod Tanfanæ vocabant] Derivandum videtur à *tan* vel *than abicte* Germ. & *fahna* vel *fan*, quæ eſt vox priſca Gothoteutonica, *dominum* aut *numen* ſignans. In cantico enim Mariæ linguâ priſcâ ſcripto & à Bon. Vulcanio edito ſic habetur: *Mikileidſai Walameina* fan. i. e. *Magnificat anima mea Dominum*, & in Cantico Simeonis: *Fraleitai ſcalkteinana fraujinond* fan. i. e. *Nunc dimittis ſervum tuum Domine.* Martianus Capella lib. 2. de nuptiis Philologiæ & Mercurii: *Qui habitant ſilvas, nemora, lucos, lacus, Fontes ac Fluvios, appellanturque Panes, Fauni, Fones,* &c. Ad quem locum Grotius ex Gloſſis Iſidori notat: *Fones, Dii ſilvatici.* Gothi ſcriberent *Fanes* vel *Faanes.* Itaque *Tanfana* apud Tacitum nihil aliud eſt, quam *luci patronus* aut *dominus.* Romani *Silvanum* indigitarent. Accedit etiam hæc ratio, quod *Tanfanæ* templum fuit in luco inter Amiſiam & Luppiam in Weſtphalia, ut ejus ſitum deſcribit Cluverius lib. 1. Germ. antiq. cap. 11. & 47. Illum vero lucum abiegnum fuiſſe, ex vocis notione liquet; quod genus arborum abſque dubio olim in Germania, cum incultum adhuc eſſet ſolum, uberius, quam hodie, ſuccrevit. Nec inſolens aliis gentibus erat; à ſingulari arborum aut luci genere nomina petita diis ſuis imponere. Sic Jupiter *Fagutalis* cognominatus eſt Romanis à luco fageo ei ſacro, ut tradit Plinius lib. 16. cap. 10. & ultimo. *Loccenius.* Hæc ſyllaba Fan ita ſuperſtes quoque manſit in lapide, qui quondam poſitus fuit MATRIBVS AVFANIABVS, quibuſcum hanc conatur colliquefacere Reineſius, ad Inſcriptiones pag. 188. neſcio an non temere. Equidem temere opinor attribui locum inter Amiſiam & Luppiam. Syllaba vero iſta reliquias hodieque an non manifeſtas obtinet in urbe vel comitatu Zutfaniæ? *Jac. Gronovius.*

5 *Sine vulnere milites*] Putabam legendum; *ſine vulnere militis, qui ſemiſomnos* &c. *ceciderat.* Freinshemius.

6 *Uſipetes*] Alibi ſemper, *Uſipios*, idem Tacitus appellat, & utroque modo alii etiam auctores. *Pichena.*

7 *Inceſſitque itineri & prœlio*] Sic lib. 13. *Non ignaro duce noſtro, qui via pariter, & pugnæ compoſuerat exercitum.* Curtius, *itineri ſimul paratus & prælio.* Xenophon. 2. παιδ. ſub finem. ἀυτὸς δὲ συνταξάμενος ἣ ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀνύειν τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, ἔιτι δέοι, ἐπορεύετο. Muretus.

8 *Leves cohortes*] Intelliguntur *ceteri ſociorum*, de quibus paulo ſupra: qui leviter, neque legionariis armis, armati. *Freinshemius.*

vicesimanos, voce magna; *hoc illud tempus oblitterandæ seditionis* clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere.* Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque: simul primi agminis copiæ evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter. fidensque recentibus, ac priorum
52 oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem; sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quæsivisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum & finem Illyrici motus laudavit; sed intentior, & fida oratione. cunctaque [1] quæ Ger-
53 manicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno [2] Julia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox opido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Cajo & Lucio Cæsaribus, [3] spreveratque ut imparem; nec alia tam intima Tiberio caussa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem [4] longinquitate exsilii ratus. Par caussa sævitiæ in [5] Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, & prave facundus

1 *Quæ Germanicus indulserat*] Possum pati eosdem manes, quos tam multi probique ex eruditis, ut etiam tolerem hanc lectionem. Verum non mihi videtur persona mutari in hac pericope, sed eundem, quem scribit laudavisse, simul quoque indulsisse & servavisse, nempe ipsum Tiberium. Nam Tacitus scripsit *cunctaque quæ Germanicis indulserat*, nempe legionibus ipse Imperator Tiberius, *servavit etiam apud Pannonicos exercitus.* Est eadem corruptelæ facilitas, quam supra deprehendi in v. *Centurionatim.* Mox autem MS. scribit *Regium* sine illo h. *Jac. Gronovius.*

2 *Julia ob impudicitiam*] Qui feminam hanc impudicitiæ arguant, multi testes. Seneca de Benef. lib. VI. cap. XXXII. *Augustus flagitia principalis domus in publicum emisit, admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comessationibus urbem, forum ipsum ac Rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in stupra placuisse, cotidianum ad Marsyam concursum, cum ex adultera in quæstuariam versa jus omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret.* Plinius, *Apud nos hujus licentiæ exemplum non est aliud, quam filia D. Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam litteræ illius dei gemunt.* vel, ut clarissimus Torrentius emendat, *illius describunt.* etsi ego malim, *degemunt.* De hoc Marsya, præter ea quæ dixi Antiquis, Sidonius,

Marsyaque timet manum ac rudentem.

Id est, tribunal metuit & forum. Emendo, *tridentem.* Arnobius l. II. *Quia fornicem Lucilianum & Marsyam Pomponii obsignatum memoria continetis.* Vide Dionem lib. LV. *Lipsius.*

3 *Ut imparem*] Taurum non ad illud jugum. *Idem.*

Spreveratque ut imparem] Lipsius ad libidinem refert. Ego ad generis claritudinem, quasi Livia Tiberium despiceret tanquam haud æqualem. *Pichena.* Genere & familia. Magna heic ambitio. Noster lib. 2. Ann. cap. 43. de Plancina. *Vix Tiberio concedere; liberos ejus ut multum infra despectare.* Et mox ibidem: *Contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur.* Adde l. 3. c. 23. & 29. l. 6, 27. & 2. Histor. 50. *Gruterus.* Similiter fere, sed magis merito, Fabia apud patrem suum conqueritur, *quod juncta impari esset.* Freinshemius.

4 *Longinquitate exsilii ratus*] Id est, diuturnitate. Nam relegata Julia anno DCCXLVIII. ex quo ad hunc diem anni fere viginti. *Lipsius.*

Longinquitate exsilii] Credens hominibus, ob exsilium quod tam diu remotis in locis toleravisset, ejus jam fere oblitis, neminem magnopere inquisiturum esse, quomodo perierit. *Freinshemius.* Neutrum placet. Cum dicit *obscuram necem*, intelligo causam necis. At non adeo remotum est Rhegium ab domina urbe, ut si nota illic publice foret, fama ejus Romam tardius perveniret. Nec vero, utrum diu quis exsilium toleraverit, an modo exierit, interest ad judicandum, fato an fraude humana perierit. Res igitur ipsa videtur velle, ut scribamus: *longinquitate exitii.* Quod enim non subito eam peremit, sed ægrum spiritum inter inopiam trahere aliquandiu passus est, donec contabesceret, eo speravit se posse consequi, ut fraus lateret, quemadmodum illi, qui lentis & tabificis venenis grassantur. *Gronovius.*

5 *Sempronium Gracchum*] Vellejus lib. posteriore: *Quinctus Crispinus singularem nequitiam supercilio truci protegens, & App. Claudius & Sempronius Gracchus ac Scipio, aliique minoris nominis utriusque ordinis viri, quasi*

cundus, eamdem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat; litteræque quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi invenere in prominenti littoris nihil lætum opperientem. quorum adventu *breve tempus* petivit, *ut suprema mandata uxori Alliariæ per litteras daret:* cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed [1] ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem [2] verti, frustra speraverat. Idem annus novas 54
cærimonias accepit, addito [3] sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris [5] sodales Titios instituerat. sorte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales [6] tunc primum cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. [7] Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem

quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere: cum Cæsaris filiam, & Neronis violassent conjugem. Vidimus & nummos hujus Gracchi, TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIII. VIR. Q. DESIG. id est, quatuorvir, quæstor designatus, in parte altera. DIVI. IVLII. F. *Lipsius.*

1 *Ab L. Asprenate*] Credo cognomen esse gentis Noniæ. De Asprenatum claritudine & familia consulari Plinius lib. XXX. cap. VII. Suetonius in Aug. cap. XLIII. *Idem.*

2 *Verti frustra speraverat*] Forte rectius *speraverit.* Freinshemius.

3 *Sodalium Augustalium sacerdotio*] Idque exemplum placuit deinceps in omnibus Imperatoribus, qui facti Divi. Ita sodales Flavii, Hadrianales, Æliani, Antonini, passim in historia memorati. Lapis priscus:

NERONI. CÆSARI. GERMANICI. F. TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVGVS. PRON. FLAM. AVGVSTALI. SODALI. AVGVSTALI. Q. Q. NOVANIVS. Q. L. SÆVIVS. *Lipsius.*

4 *Ut quondam T. Tatius*] Pugnat aperto Marte secum Tacitus, lib. II. Historiarum: ubi vult sodales Titios (ita enim scrib. non *Tatios*, ex lapid. & libris; dictique à prænomine Tatii) institutos non retinendis sacris, sed memoriæ Tatii sacrandæ. Quæ caussa hoc quidem loco aptior erat; fortasse & verior. *Faces Augustales subdidere, quod sacerdotium ut Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Juliæ genti sacravit.* Dionysius hanc rem non attigit, contentus dixisse, honeste sepultum Tatium, & quotannis ei publicas inferias factas. *Lipsius.*

5 *Sodales Tatios*] Hos sic dictos nusquam præterea legi: neque scio cur *Titios* scriptum non sit melius: sic enim Budæ in Hungaria refert inscriptio, *diis. conservatoribus. Genius. Capelianus. leg. aug. pr. pr. sod. Titius.* Sodalium Titiorum meminit Varro, quos dictos à Titiis avibus, solitis in auguriis observari, lib. IV. Linguæ Latinæ scribit. Eodem spectat Lucanus l. 2.

Et doctus volucres augur servare sinistras,
Septemvirque epulis festis, Titiique sodales.

Sed de nomine non contendo, qui *centuriam Tatiensem* & *Titiensem* pro eadem à Tito Tatio lego, sed ab eodem *Titiam curiam*, & *Titiensem tribum*, apud Pompejum. In hoc hæreo, quod Varro prædicto loco nullum de Tatio verbum fecit, è cujus votis paulo ante refert, quæ fuerint Romæ dedicata. Magis autem miror Cornelium, qui tam sui dissimilis, hic Sabinorum sacris retinendis, à rege Tatio, & Historiarum lib. II. à Romulo, Tatii memoriæ, *sodales Titios* institutos ponat: quorum alterutrum sit falsum necesse est. Sane Romulus T. Tatio funus amplissimum faciendum curavit, & ejus manibus parentalia annua decrevit: at sacratorum sodalium aut flaminum nulla apud Livium, Dionysium, Plutarchum penitus mentio est. *Vertranius,* Lipsius ait, pugnare secum Tacitum, cum hic Sodales Titios institutos dicat, retinendis Sabinorum sacris: at lib. 2. histor. Tatii Regis memoriæ à Romulo sacratos. Julius Salinerus idem esse affirmat, propter regni societatem, atque utrobique id à Tacito dictum, ut tantum sciretur, quo exemplo Tiberius sodales Augustales instituerit. Nos fortasse aliter pugnam conciliabimus; ut Tatius sodales quidem instituerit, patriis sacris retinendis; Romulus vero post illius mortem eos solemnitate quadam confirmaverit, atque sacraverit, ut Sabinum populum eo magis deliniret. *Pichena. Sodales Tatios* exhibet unica membrana & prima editio, idque retineri debet. *Jac. Gronov.*

6 *Tunc primum cœptos*] Quomodo id verum? siquidem ludi Augustales jampridem instituti celebratique, Q. Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. ut dixi supra. Rescribe igitur, *Tunc primum cœpta.* idque Tacito ipso auctore, infra: *Theatri licentia proximo priore anno cœpta gravius tum erupit.* Lipsius.

7 *Indulserat ei ludicro Augustus*] Imo vero, quod censeo

amorem Bathylli: neque ipſe abhorrebat talibus ſtudiis, & civile rebatur miſceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: ſed populum per tot annos molliter habi-
55 tum, nondum audebat ad duriora vertere. Druſo Cæſare, C. Norbano Conſulibus decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in æſtatem ſumma ope parabat, [1] initio veris & repentino in Cattos excurſu præcepit. nam ſpes inceſſerat diffidere hoſtem in Arminium ac Segeſtem, inſignem utrumque perfidia in nos, aut fide: Arminius turbator Germaniæ; Segeſtes *parari* [2] *rebellionem* ſæpe alias, & ſupremo convivio poſt quod in arma itum, aperuit: ſuaſitque Varo, *ut ſe & Arminium, & ceteros proceres vinciret, nihil auſuram plebem principibus amotis; atque ipſi tempus fore, quo crimina, & innoxios diſcerneret.* ſed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segeſtes quamquam conſenſu gentis in bellum tractus, diſcors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus alii pactam rapuerat. [3] gener inviſus inimici ſoceri; quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infen-
56 ſos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias catervas Germanorum [4] cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem ſociorum numerum ipſe ducit: poſitoque caſtello ſuper veſtigia paterni præſidii [5] in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam (rarum illi cælo) ſiccitate, & amnibus modicis inoffenſum iter properaverat; imbreſque & fluminum auctus regredienti [6] metuebantur. Sed Cattis adeo improviſus advenit, ut quod imbecillum ætate

cenſeo me primum advertiſſe, Auguſtus id ludicrum invenit. Suidas: Ὄρχησις, πάντιμος. ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βακχυλίδου πρῶτον αὐτὴν μετελθόντων. Emenda, Ὄρχησις παντόμιμος. Et vere Suidas. Ante Auguſtum ſane liberaque rep. Pantomimorum nullum veſtigium. Zoſimus lib. I. inter cauſſas labefactati imperii non vane refert, quod *Octaviani temporibus Pantomimorum ſaltatio prius incognita in uſu eſſe cœperit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus.* Quod Suidas notat, in Ἀθηνόδωρος: cave ad Tiberii tempora referas, ſed Auguſti. κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς ἐκείνους καὶ ἡ παντόμιμος ὄρχησις, εἰσήχθη, οὔπω πρότερον οὖσα. Emenda etiam ſupra in Suida, Βαθύλλου. Duo Pantomimi ſive hiſtriones (vulgo enim in hiſtoria, ut hic Tacito, miſcentur eæ voces) eximii, Pylades & Bathyllus. Poſterior, ignis & delicium Mæcenatis. Dionem non capiunt vulgò, qui hunc amorem honeſte tetigit, lib. LIIII. Ὅθενπερ πάνυ σοφῶς ὁ Πυλάδης ἐπιτιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ (Αὐγούστου) ἐπεὶ Βαθύλλῳ ὁμοτέχνῳ τε οἱ ὄντι καὶ τῷ Μαικήνᾳ προσήκοντι διαστασιάζειν, &c. Ubi tamen intelligi etiam poteſt, hunc Bathyllum ſervum Mæcenatis fuiſſe. Seneca pater, *Recitabat reſcriptum Labieni pro Bathyllo Mæcenate* (corrige, *Mæcenatis*) *in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis.* Corruptum id nomen, apud eumdem Senecam, Præfat. lib. III. *Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem: ſi Pantomimus eſſem, Pantillus eſſem: ſi eques, Meliſon.* Lege, *Bathyllus eſſem.* Idem.

1 *Initio veris & repentino*] Mur. & delet. Recte ſane abeſt. *Acidalius.*

2 *Rebellionem ſæpe alias*] Mur. hic inſerit &. *Rebellionem & ſæpe alias & ſupremo.* Acidalius.

3 *Gener inviſus inimici ſoceri*] Scio recte dici, *ſoceri gener.* ſed ſuſpicor, Tacitum ſcripſiſſe, *gener inviſus, inimicus ſocer.* inviſus enim ſocero gener, quia filiam ei rapuerat: inimicus genero ſocer, quia Romanis amicus. *Pichena.* Duo verba poſtrema, non ſunt adnectenda prioribus, neque habenda caſus ſecundi, ſed pluralis numeri. frequens enim auctoribus uſurpare eam figuram. Unde nuper Senecæ reddidimus Hercule Furente, verſu 1283. ſuaſu membranarum, *pavidaſque matres*, cum prius occurreret paſſim, *pavidamque matrem.* Quare fruſtra quoque rapitur in medicinam locus Taciti libro II. Annal. capit. 16. *Non alium infenſius arma contra patriam ac Deos penates, quam parentes ejus exercuiſſe.* intelligit quidem unum patrem ſcriptor, ſed enuntiat tamen aliter. Sic neque mutandum illud in vita Agricolæ cap. 5. *Trucidati veterani, incenſæ coloniæ, intercepti exercitus*, quamvis unica tantum colonia igne hauſta. Ut neque quod ſequitur cap. 32. *Vacua caſtella, ſenum coloniæ* &c. niſi velimus mille item aliis locis interpolare os oratorium auctoribus claſſicis. quo quid protervius? *Gruterus.* Genitivi ſingulares ſunt: quod putidum eſſet monere, ſi complures pro nominativis pluralibus non habuiſſent. *Freinshemius.*

4 *Cis Rhenum colentium*] Ut erant Vangiones, Triboci, Nemetes, Treveri, Nervii. ſed & pars aliqua Batavorum. *Lipſius.*

5 *In monte Tauno*] Alii, *Tauro* ſcribunt. Ubi is, mecum alii ignorant. *Idem.*

6 *Metuebantur*] Et ipſe MS. & prima inde editio habet *metuebatur.* Jac. Gronovius.

1 *Flumen*

te ac ſexu, ſtatim captum aut trucidatum ſit: juventus [1] flumen Adranam [2] nando
tramiſerat, Romanoſque pontem cœptantis arcebant, dein tormentis ſagittiſque pulſi,
tentatis fruſtra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugiſſent, reli-
qui omiſſis pagis viciſque in ſilvas diſperguntur. Cæſar incenſo [3] Mattio (id genti
caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auſo hoſte terga abeuntium laceſſe-
re, quod illi moris, quotiens aſtu magis, quam per formidinem ceſſit. Fuerat ani-
mus Cheruſcis juvare Cattos, ſed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marſos
congredi auſos proſpero prœlio cohibuit. Neque multo poſt legati à Segeſte vene- 57
runt, auxilium orantes adverſus vim popularium, à quis circumſedebatur; validiore
apud eos Arminio, [4] quando bellum ſuadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia
promptus, tanto magis fidus, [5] rebuſque motis potior habetur. Addiderat Segeſtes
legatis filium, [6] nomine Segimundum. ſed juvenis conſcientia cunctabatur. quippe
anno quo Germaniæ deſcivere, ſacerdos [7] apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vit-
tas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in ſpem clementiæ Romanæ, pertulit
patris mandata, benigneque exceptus, cum præſidio Gallicam in ripam miſſus eſt.
[8] Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obſidentis, & ere-
ptus Segeſtes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobi-
les, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segeſtis, mariti magis quam parentis
animo, neque victa in lacrymas, neque voce ſupplex, [9] compreſſis intra ſinum ma-
nibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, pleriſque eo-
rum,

1 *Flumen Adranam*] Quod Junius noſter *Ederam* accipit in Haſſis: qui Fuldam amnem illabitur. *Lipſius.*

2 *Nando tramiſerit*] Lego: *trucidatum ſit. juventus flumen Adranam nando tramiſerat, Romanoſque pontem cœptantes arcebant.* Acidalius. Malim, *tramiſerat.* haud enim hæc pendere velim à ſuperiori, *ut.* Pichena.

3 *Mattio*] Ματτιακὸν Germaniæ urbs & Ptolemæo. Marſpurgum Haſſiæ eſſe, non abhorret à vero. Adfirmare enim hæc talia, in tanta mutatione temporum, ſtultum: & tamen ſuavis hodie ingeniorum luſus. Ab hoc autem Mattio, Mattiacos noſtros quidni deducam? Ut non ſolum contermini jam & ſocii, ſed etiam conſanguinei ſint Batavorum. *Lipſius.*

4 *Quando bellum ſuadebat*] Satis bene, ſed mira varietas Beroaldi, qui exhiberi ab typis hanc notam juſſit *q̄do*, at cap. 44. ubi eſt vox eadem, explanavit *quando.* Sed MS. unicus nunc reſervat *quo*, unde ambigas, an non Tacitus ſcripſerit *quod bellum ſuadebat*, vel *quoniam.* Alioqui eundum modum apud barbaros bis explicabit. *Jac. Gronovius.*

5 *Rebus commotis*] Imo ſcribo, *rebuſque motis.* ex ſententia, & Taciti exemplo, lib. XIIII. *Ducem tantum defuiſſe, qui rebus motis facile reperiretur.* Lipſius.

6 *Nomine Segimundum*] Horum & plurium ducum mentio apud Strabonem, lib. VII. Ἔτισαν δὲ δίκας ἅπαντες, καὶ παρέσχον τῷ νεωτέρῳ Γερμανικῷ λαμπρότατον θρίαμβον, ἐν ᾧ ἐθριαμβεύθη τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα καὶ γυναικῶν, Σεμιγοῦντός τε καὶ Σεγέστου υἱὸς, (corrige Σεγιμοῦντός τε Σεγέστου υἱὸς, copula item deleta) Χηρούσκων ἡγεμὼν, καὶ ἀδελφὴ αὐτοῦ, γυνὴ δ' Ἀρμενίου τοῦ πολεμαρχήσαντος ἐν τοῖς Χηρούσκοις ἐν τῇ πρὸς Οὐαρον παρασπονδήσει: *Pœnas dederunt omnes, & triumphum pulcherrimum Germanico Cæſari, in quo ducta illuſtrium captivorum captivarumque corpora, ut Segimuntus Segeſtis filius, Cheruſcorum dux, ejuſque ſoror, uxor Arminii, qui bello præfuerat apud Cheruſcos in expeditione contra Varum.* Idem.

7 *Apud Aram Ubiorum*] Frequens hujus aræ mentio. Vidi qui vellet Bonnam nunc eſſe. ego vereor ut propius adfuerit ab opido Ubiorum, Quidquid hodie ſit, puto originem ei loco à veneratione Auguſti, cui novo cæliti ara illic, recepta adulatione, exſtructa, uti ara Lugduni, & ad eam ſacerdotes ex primoribus gentis, inter quos hic Segimundus. *Idem.* Etiam poſt alium, quem ignotum relinquit Lipſius, ſic adſeverat Phil. Cluverius de tribus Rheni alveis cap. 13. Freinſhemius autem in comparatione verſionum, videns Germanicam edidiſſe *zu Cölln*, notat eam falli: nam Coloniam Agrippinam alium ab hoc locum fuiſſe conſtat inter auctores quorum plerique Aram Ubiorum pro Bonna habent. Cæterum *apud* hic ſignificat in ut 2, 59. *apud Siciliam*, pro in Sicilia.

8 *Germanico pretium fuit*] Hoc eſt, ſatis magnum operæ laboriſque pretium tulit, erepto ſcil. Segeſte, capta Arminii uxore, receptis Varianis ſpoliis &c. Hoc ſenſu 2, 35. *Ni precium foret, noſcere.* Freinſhemius.

9 *Compreſſis intra*] Qui habitus etiam nunc Germanicis matronis (videre videor) per modeſtiam & decorum

rum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segestes ipse ingens
58 visu, & memoria bonæ societatis impavidus. Verba ejus in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus erga populum Romanum fidei & constantiæ dies: ex quo à divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriæ (quippe* [1] *proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere: & pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me, & Arminium, & conscios vinciret, flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, defleri magis, quam defendi possunt. ceterum & injeci catenas Arminio, & à factione ejus injectas perpessus sum. Atque ubi primum tui copia; vetera novis, & quieta turbidis antehabeo: neque ob præmium, sed ut me perfidia exsolvam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quam perniciem maluerit. Pro juventa & errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare,* [2] *utrum prævaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est.* Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem, [3] ipsi sedem Vetera in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque *Imperatoris* auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennæ [4] puer quo mox ludibrio conflictatus
59 sit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. neque probris

decorum assumptus. *Lipsius.*

1 *Proditores etiam iis*] Thucydides lib. 3. Τὸ μὲν καθεςὸς τοῖς Ἕλλησι νόμιμον ἴσμεν. τὺς γὰρ ἀφισαμένυς ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ ξυμμαχίαν τὴν πρὶν ἀπολείποντας, οἱ δεξάμενοι, καθ' ὅσον μὲν ὠφελῦνται, ἐν ἡδονῇ ἔχυσι. νομίζοντες δὲ ἐῖναι προδότας τῶν προτῦ φίλων, χείρυς ἡγοῦνται. Gronovius.

2 *Utrum prævaleat*] Uter plus juris in eam habeat, & utri parere magis debeat, patri an marito mox patri. *Lipsius.*

Utrum prævaleat] Segestes orat pro filio, ejusque errorem juventæ illius, & suis meritis condonari petit. Pro filia non audet orare, quod non sponte virum reliquerit; sed necessitate ad patrem reversa fuerit, quippe capta ab eo, infra 1, 59. Contra filius, cum Arminium sequi posset, ad patrem, quem Romanarum partium esse norat, voluntate rediit. Ergo filiæ causam integram Germanici judicio permittit, cumque duo in ea maxime consideranda sint, &, quod ex Arminio conceperit, ad pœnam; quod ex se nata sit, ad veniam valeat, Cæsaris arbitrio servat, utrum utri præferre velit. *Freinshemius.*

3 *Veterem in provincia*] Nescio an verius, *vetere in provincia.* id enim ad securitatem Segestis, ne sedem acciperet in provincia nova obnoxia hosti. Per veterem autem provinciam, ceperim Galliam. Infra, *Coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium.* Tamen fieri potest ut sedem jam ante defectionem in Gallia habuerit: atque ita, *veterem.* An *uberem* placet? an aliud è veteri scripto elicis, qui habet, *vera?* Lipsius.

Ipsi sedem vetere in provincia.] Inclinabat Lipsius ad hanc lectionem, judicii ductu, cum antea legeretur, *sedem veterem.* Manuscr. fere convenit, habet enim *vetera*, addita littera *e*, supra literam, *a*, quamvis à recentiori manu. Recepi itaque. Tacitus libro 2. *In hibernaculis veteris provinciæ componit.* Pichena. Hoc est, in Cisrhenana. *Vetus provincia* dicebatur ea cujusque regionis pars, quæ olim imperio adquisita pacataque fuerat; reliquis postea adjectis, aut adhuc rebellibus. Sic apud Liv. 24, 44. Sicilia in duas provincias dividitur; *M. Claudio Siciliæ, finibus eis quibus regnum Hieronis fuisset; Lentulo proprætori provincia vetus.* Iterum 25, 3. *P. Lentulo qua vetus provincia in Sicilia esset; M. Marcello Syracusæ, & qua Hieronis regnum fuisset.* Ergo *vetus* hæc *provincia* necessario de parte Germaniæ, non de Gallia accipienda est, & quidem haud dubie de Cisrhenana, infra 1, 59. *Coleret Segestes victam ripam.* Freinshemius. Nihil agit, & provinciam veterem ex Sicilia in duas divisam tunc provincias nimis acriter nunc adhibet, nescio quomodo & ipso & Pichena ludente in præclara codicis antiqui scriptura. quæ eximia est & plane servari debet, nimirum *vetera*, ut subintelligantur castra, prout nunc restitui, crebro in Taciti scriptis celebrata. *Jac. Gronovius.*

4 *Puer, quo mox ludibrio.*] Apud alios nihil reperi. Tacitus hæc narraverit, in rebus Caji aut Claudii,

bris temperabat: *egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium:* [1] *hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint. aliis gentibus,* [2] *ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus,* [3] *ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias novas; Arminium potius gloriæ ac libertatis, quam Segestem flagitiosæ servitutis ducem sequerentur.* Conciti per hæc non 60 modo Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus,

Claudii, libris qui perierunt. *Lipsius.*

1 *Numquam satis excusaturos.*] Forte, *accusaturos.* & statim, *ignorantiam imperii Rom.* Idem.

Hominem Germanos nunquam.] Hic primum malim, *Redderet filium sacerdotio.* Rectius enim ita, quoniam ille sacerdotio aufugerat. Deinde quæ sequuntur, languent. Ego videor erigere; simul & asperare probrum in Segestem: *Coleret Segestes victam ripam; redderet filium sacerdotio: enimvero Germanis nunquam satis excusaturum, quod inter &c.* Ex *Hominem* non nimis violenter *Enimvero:* ex *Germanos,* facillime *Germanis* fit. *Excusaturum* autem etiam alias legitur. Lipsius olim voluit *Excusaturum* hoc sensu: Hominem natum neminem Germanos excusare posse, quod passi sint Romanos ad Albim pervenire. *Acidalius.* Durior paulo locutio. fuerit forte, *hominem Germanis n. s. excusaturum.* Freinshemius. Lege, *homines Germanos.* Et *excusaturos* intellige posteritati. *Grotius.* Nulla opus est mutatione. Hoc enim vult; Hominem, nimirum Segestem, nunquam satis excusaturos Germanos, sive præsentes, sive posteros, quod ejus, avitæ obliti ac hostis libertatis, perfidia in patriam, studio in Romanos; horum imperii, non nisi servilia indicentis, inter Albim ac Rhenum, datos à Natura custodes libertatis, insignia sint conspecta. Neque alienum aut absurdum videri debet illud, *hominem,* quo Segestem Arminius designat. Sic enim loquimur, quoties nostros, si adversi sint nobis, aut infidi, aut nos offenderint, agnoscere merito dedignamur, passim extant exempla. Ad hanc fere formam Dominus Joh. 4. ad Matrem, res non suas intempestive curantem; *Quid mihi tecum est, Mulier!* Non aliter ac si matrem hîc non agnosceret. Et infinita talia apud auctores. *Boxhornius.* Meo judicio recte Grotius, *homines Germanos.* Livius lib. 42. *Regem educandum filium Romam misisse, ut jam inde à puero assuesceret moribus Romanis hominibusque.* Est genus excusandi, quod non inanibus verbis, sed rebus quæritur. Sic Statius 1. Th.

Tu modo dissimilis rebus mereare secundis
Excusare tuos.

Id est, præstare, ut illis ignoscatur, ut pro purgatis habeantur. Hoc intelligit Tacitus, significatque, qui vere Germani sint, & hoc nomen tueantur, eos meminisse oportere, quoad vivant, elaborandum sibi, ut hanc maculam diversis & fortibus factis deleant, nec in eo unquam sibi satisfacere. Adde quæ diximus 2. Observ. 13. Nam quod iste obnititur, quid est *nunquam satis excusaturos hominem,* qui, si culpa ejus id acciderit, nemini excusandus debet videri? ita dicendum erat, *amicos Segestis nunquam hominem satis excusaturos* apud alios Germanos. Freinshemius παραφράζει, Germanos hujus proditionis nota nunquam liberaturos, quod ejus opera factum est. Hoc est, *nunquam excusaturos,* non *nunquam satis excusaturos.* Gronovius.

2 *Ignorantia imperii Romani*] Quasi dicat, longinquiores gentes tutæ sunt à superbia & imperio Romano, ipso situ, & Romanos nec norunt: nos in limite, virtute nos liberavimus, & porro liberemus. *Lipsius.*

Ignorantia imperii Romani] Non mutarem, etsi Lipsius, *ignorantiam,* legere mallet. ait enim Tacitus, Germanos inter Albim & Rhenum incolentes, quibus notum imperium Romanum, virgas & secures expertos: alias vero gentes ejusdem imperii ignaras, istarum etiam rerum nescias. *Pichena.* Certe aliæ gentes, quæ Romanum imperium haud agnoscunt, non suppliciis, non tributis, quæ stipendiariis provinciis indicunt, atteruntur. *Freinsh.*

3 *Ille delectus Tiberius*] Aliis, delectus ad imperium. Quod quanquam verum sit, & horum etiam verborum hic sensus esse possit; potius ad bellum contra Germanos, cui dux delectus fuit Tiberius, quam ad principatus successionem hic respici putem. Ipse quidem 2, 26. gloriatur: *se novies ab Augusto in Germaniam missum.* Freinshemius. Admitterem, si esset *delegatus.* Sed longe amplius est *delectus,* & Tiberium extollendo auget laudem eorum, à quibus vir talis irritus discessit. Ille *delectus* igitur est ille, quem unum ex omnibus dignum Augustus putavit, ut hæredem successoremque ordinaret. *Gronovius.*

patruus, [1] veteri apud Romanos auctoritate. unde major Caesari metus: & ne bellum mole una ingrueret, Caecinam [2] cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. [3] equitem Pedo praefectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud praedictum amnem convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua [4] urentis, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque caedem & praedam repperit undevicesimae legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haud procul [5] Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur.
61 Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus, ducique; permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum, & sortem hominum. praemisso Caecina ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incedunt moestos locos, [6] visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra lato ambitu, & dimensis principiis, [7] trium legionum manus ostentabant: dein [8] semiruto vallo, humili fossa, accisae jam reliquiae consedisse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbarae arae, apud

1 *Veteri apud Romanos auctoritate*] Non sequitur, ideo & amicum Romanorum fuisse: nam & apud hostes auctoritati locus est. Cicero pro L. Manilia: *illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi R. auctoritatem.* Freinshemius.

2 *Cum quadraginta cohortibus Romanis*] Ergo cum quatuor integris legionibus, quibus ipse praeerat, ut supra dixit; decem enim cohortibus legio constat, quaelibet cohors tribus manipulis. Veget. Polyb. & alii. *Pichena.*

3 *Equitem Pedo*] Credo Albinovanus Pedo, cujus fragmentum exstat de navigatione Oceani. Est tamen & alius Pedo Pompejus vir illustris, quem nominat Seneca in Ludo de morte Claudii. *Lipsius.*

4 *Urenteis*] Sic temere edidit Beroaldus. Hinc jactant id servantque omnes editiones, etiam ipsa Ryckiana, eamque terminationem iterant 3, 62. *parteis*; etiam verba ex 4, 32. citans Rhenanus in Annalium inscriptionis reddita ratione profert ANNALEIS *nostros*: ibidemque cap. 45. in Lipsianis editur *sequenteis.* Sed sicut hoc postremum in MS. legitur *sequentis*, prout jam ediderat Beroaldus, ita etiam in MS. tantum exstat *partis*, & nostro insuper loco habet *urentis*, quum tamen 4, 60. maneat *judicis partes*, & in citatis ab Rhenano verbis *annales*, nec nisi unum tale *grateis* deprehendi 3, 24. aevi, quo scriptum est, vitio, pro quo etiam editur *grates.* Alioquin & *inrumpentis undas* vides 2, 23. & 24. *prominentis oras.* 2, 46. *Pugnantis Romanos.* 3, 56. *ingruentis accusatores.* Norisius ad Cenotaphia Pisana pag. 462. ubi ruit in hanc orthographiam, notavit hoc mendum, sed temere exprobrat Pichenae, quasi ille sic scripsisset, quum ejus propria haec culpa non fuerit, dum consectari nequit omnium praecedentium naevos. Sed quia editio Pichenae ad manum erat, Beroaldina nullis capitum incisionibus molestior, ideo ne quidem inspicere illam voluit; & quum sciret Pichenae editionem non fuisse nec unicam, nec primam, illam tamen aggreditur, quasi non liceat homini interdum connivere. Adde Jul. Scaligerum de caussis L. L. 1, 8. *Jac. Gronovius.*

5 *Teutoburgiensi saltu*] Nomen etiamnum retinet inclytus Romana clade saltus, *Teuteberg.* & victoriae cognomine insignis campus, *Winfeldt*, ad opidulum Hornam, in Westfalia. Lipsius.

6 *Visuque ac memoria deformes*] Et hoc inter caetera minutiora adnotabo, in Man. legi *deformides.* Pichena. Recte quidem, dum hanc rem ita exsequitur; rectius, si inde colligeret id quod supponitur, non esse extra suspicionem, & plenum temeritatis. Nam Tacitus inde videtur scripsisse, *visuque ac memoria deformi. Dei* (id est, *Dein*) *prima* &c. Certe haec magis appropinquant. *Jac. Gronovius.*

7 *Trium legionum manus*] Quo argumento ex principiis colligebatur manus trium legionum? Quia quotiens plures legiones unis castris, principia suae cuique legioni descripta: in quibus aquila & signa. Item Principia majora. Vide Milit. Rom. lib. v. *Lipsius.*

8 *Semiruto vallo*] Videtur bina castra designare: una ante cladem, justa, magna: altera in clade, quae secundo die in monte quodam fecisse eos Dio tradit; at tertio, occidione occisos. Haec secunda

apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. & cladis ejus ſuperſtites pugnam aut vincula elapſi, referebant, *hic cecidiſſe legatos*; *illic raptas aquilas*; *primum ubi vulnus Varo adactum*; *ubi infelici dextra*, *&* [1] *ſuo ictu mortem invenerit*; *quo tribunali concionatus Arminius*; *quot patibula captivis*, [2] *quæ ſcrobes*; *utque ſignis & aquilis per ſuperbiam inluſerit.* Igitur Romanus qui aderat exercitus, ſextum 62
poſt cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcente alienas reliquias an ſuorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut conſanguineos, aucta in hoſtem ira, mœſti ſimul & infenſi condebant. [3] Primum exſtruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit, gratiſſimo munere in defunctos, & præſentibus doloris ſocius. Quod Tiberio haud probatum, ſeu cuncta Germanici in deterius trahenti; ſive exercitum imagine cæſorum inſepultorumque tardatum ad prœlia, & formidoloſiorem hoſtium credebat: *neque imperatorem auguratu &* [4] *vetuſtiſſimis cærimoniis præditum*, [5] *attrectare feralia debuiſſe.* Sed Germanicus cedentem in avia Arminium ſecutus, ubi primum copia fuit, 63
evehi equites, [6] campumque quem hoſtis inſederat, eripi jubet. Arminius colligi ſuos,

da igitur deſcribere mihi nunc videtur, ſemiperfecta, & ubi reliquiæ ſe collegerint. *Idem.*

1 *Suo ictu mortem invenerit*] Sall. Catil. *Ita ille patricius, ex gente clariſſima Corneliorum, qui conſulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus factiſque ſuis exitum vitæ invenit.* Gronovius.

2 *Quæ ſcrobes*] Obſervo ſcrobium mentionem aliquotiens in ſuppliciis. ſive quia ſoliti puniendum in ſcrobe collocare, quo ſecurius ferirent: ſive, quia depoſituri in ea cadaver. Vix enim eſt, ut ejuſmodi damnati, combuſti fuerint, aut juſta eis facta. Tacitus lib. xv. *Pœna Flavii Vejanio Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro ſcrobem effodi juſſit: quem Flavius ut humilem & anguſtum increpans, Ne hoc quidem, inquit, ex diſciplina.* Philo Judæus, εἰς Φλάκκον, apparatum ſupplicii ejus deſcribens: οἱ δὲ ἀπνευςὶ διώκοντες καταλαμβάνουσι, καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ὤρυττον βόθρον, οἱ δὲ πρὸς βίαν εἷλκον ἀφηνιάζοντα καὶ κεκραγότα: *Illi (milites) uno ſpiritu perſequentes eum comprehendunt: & pars ſtatim foveam fodiunt, pars per vim clamantem reluctantemque trahunt.*

ADD. De *Scrobe*, veriſſime notaſſe me cenſeo, jacta in eam corpora damnatorum. Id, qui tunc mores, pro ignominia, nec enim terra corpora condebant, ſed igne abſumebant. Juvat in arcano ritu Polybius, de Carthaginienſibus ſupplicio affectis: Κολοβώσαντες δὲ καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔῤῥιψαν εἰς τινα τάφρον: *Admutilantes eos & crura frangentes, etiam vivos adhuc projecerunt in quamdam ſcrobem*, lib. I. Lipſius. De his quid cenſuerit Octav. Ferrarius, tandem prodidit in Electis I, 7. nempe ita deſignari pœnam, quum vivi defoderentur aut injecta crate necarentur.

3 *Primum exſtruendo tumulo*] Conſueto ducum ac principum more, quo promptiores cæteros redderent. Sic Nero, dum Iſthmum perfodere conatus eſt, *Primus* (ut ait Sueton. cap. 19.) *raſtello humum effodit, & corbulo congeſtam humeris extulit.* & in Veſp. cap. VIII. *Ipſe reſtitutionem Capitolii aggreſſus, ruderibus purgandis manum primum admovit, ac ſuo collo quædam extulit.* Pichena. Huc quoque pertinet inſcriptio cum tribus carminibus, quæ leguntur in Collectione Pithæi Epigrammat. Vett. lib. 3. pag. 87. modo mereantur fidem vetuſtatis, etiam citata Ryckio ad caput 31. hujus libri, tanquam ex Cluverio, ut de Pithæi propria ſede ignoraviſſe videatur.

4 *Vetuſtiſſimis cærimoniis*] Quæ adhærent Auguratui, nec violandæ erant. Exſtat inſcriptio Romæ, ſed mutila: in qua *Germanicus Cæſar* ſcribitur, *Ti. Auguſti F. Divi Auguſti N. Divi Julii* PRON. AVGVR. FLAMEN. AVG. Infra etiam, lib. II. *Nequis augur aut flamen in locum Germanici, niſi gentis Juliæ, crearetur.* Lipſius.

5 *Adtrectare feralia*] Non augures ſolum, ſed Pontifices, &, opinor, omnes ſacerdotes arcebantur à funeſtis. Apparet ex facto Auguſti & Tiberii, qui velo interqoſito, mortuos laudarunt. Item ex Plutarcho, in Sulla. qui ſcribit, *Metellam uxorem ejus obiiſſe*: additque, καὶ τῶν ἱερέων τὸν Σύλλαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν, οὐδὲ τὴν οἰκίαν τῷ κήδει μιανθῆναι, γραψάμενος διάλυσιν τοῦ γάμου ὁ Σύλλας, ἔτι ζῶσαν ἐκέλευσεν εἰς ἑτέραν οἰκίαν μετακομισθῆναι: *Cum Pontifices non ſinerent Sullam ad eam viſere, neque domum ejus funere pollui; Sullam ſcripſiſſe libellum divortii, eamque adhuc vivam in aliam domum juſſiſſe transferri.* Notabilis ritus, aut cærimonia: & credo pluries aut ſolenniter uſurpatam. Sulla autem inter ſacerdotes: neque ſcio an & Augures. certe lituus comparet in quibuſdam ejus nummis. Sed de offenſa Tiberii, credo & occultam cauſſam Tiberio fuiſſe; quod hoc factum nimis populare, & conciliando militi videbatur. Qua conſimili Philippus Macedonum rex, cui bellum cum Romanis fuit, alienus ab Antiocho rege Syriæ factus, qui Macedonas cæſos ad Cynoſcephalas ſepelierat: humaniter, ſed quaſi cum tacita Philippi redargutione. Vide Appianum in Syriaco. *Idem.*

6 *Campumque quem hoſtis inſederat, eripi*] Genus loquendi

suos, & propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore oceani petere Rhenum jussa: Cæcina qui [1] suum militem ducebat monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. [2] Angustus is trames, vastas inter paludes, & [3] quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant, [4] circum silvæ paulatim adclives: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castra
64 metari in loco placuit; [5] ut opus, & alii prœlium inciperent. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor: & cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prœlia; procera membra; hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul.

loquendi è circo petitum. Ubi cum quatuor currus ad carceres starent, si primo ostio missus palmam meruisset, dicebant: *occupavit & vicit:* occupatio enim est eorum, qui in vacua veniunt primi: si secundo, *successit & vicit:* si tertio, *eripuit & vicit.* Habes in lapide antiquo apud Gruterum pag. 337. *Eripuit* puta *campum* præcedentibus. Silius:

Tene, Astur, certante feret quisquam æquore palmam
Erepto?

Vide Salmasium ad Solin. pag. 905. Idem Silius *prærepto limite* dicit de primo. Hoc Manilio est *præcludere circum* lib. 5. versu 80.

Vel prima tenentem
Agmina in obliquum currus agitare malignos
Obstantemque mora totum præcludere circum.

Illud *in obliquum* repræsentat Silius:

Obliquum Durius conversis pronus habenis
Opposuit currum atque eversum propulit axem
Atlantis senio invalidi.

Est enim *malignus* in adversarium, qui hanc ei moram objicit: & præcludit ei circum, in quo nullum ei locum dat antevertendi aut laudem in eo quærendi. Quod non consideravit Scaliger, cum correxit in Manilio, *perludere.* Gronovius.

1 *Suum militem*] Cui nimirum præesse consueverat, nempe inferioris Germaniæ exercitum, vide supra 1, 31. *Freinshemius.*

2 *Angustus is trames*] Ubi is hodie? & an est? ex Taciti tota descriptione (considera serio) inducor illum esse, qui hodieque exstat & usui est, inter paludes aut uligines, haud procul Amisia flumine, inter *Lingam*, *Weddam*, & *Coevordam.* Aliquot milliarium spatium occupant: itque per medias solus hic limes, manu factus, arenis magno opere congestis, & palis trabibusque ad marginandum defixis. Extrema palorum ævo detrita sunt, sed sub terra vel aquis reperiuntur: & Batavi nunc tam opportuno loco usi, qua aditus in Frisiam datur, valido propugnaculo, in ipso limite illo, munierunt. Vocant *Bretaniæ uligines* (*Bretanschebeyde*) nostra lingua: & discis jam, ubi & unde *Britannica herba* reperta aut dicta, Plinio frustra inquisitum. Est ab ista *Britannia*, sive magis *Bretannia:* & tu, sodes, Plinium vide, in Frisiis herbam hanc mire celebrantem, lib. xxv. cap. III. Porro isti Limites sive Aggeres, *Kasi* etiam Latinis olim dicti: quæ vox & Batavis manet. *Lipsius.*

3 *Quondam à L. Domitio*] Neronis principis avo. Tacitus, l. IIII. *Post exercitu flumen Albim transgressus est, longius penetrata Germania quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est.* Sueton. Nerone, cap. IIII. *Non minus aurigandi arte in adolescentia, quam deinde triumphalibus ornamentis ex Germanico bello.* In alium sane Domitium ista non cadunt. *Idem.*

4 *Circum silvæ paulatim adclives*] Ex Man. In vulgatis, *adclines.* Pichena.

5 *Ut opus, & alii prælium inciperent*] Faernus locum hunc, ut videtur, mutilum, ita restituebat: *ut alii opus, alii prælium inciperent.* Ursinus. Ad marginem libri Mureto adscriptum, *ut par opus alii.* Vere inde conjicio: *placuit, ut pars opus, alii prælium inciperent.* Acidalius. Frustra laborant in loco sano & nihil laboranti. Vide nostra ad Livium lib. 3.

cul. nox demum [1] inclinantis tum legiones adversæ pugnæ exemit. Germani ob pro-
spera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circumsurgentibus
jugis oritur, vertere in subjecta: mersaque humo, & obruto quod effectum operis,
duplicatus militi labor. [2] Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut impe-
ritandi habebat: secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur
futura volvens, non aliud repperit, quam ut hostem silvis coërceret, donec saucii,
quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium & paludum porrige-
batur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro
lateri; unetvicesima in lævum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adver-
sum secuturos. Nox per diversa inquies: cum barbari festis epulis, læto cantu, aut 65
[3] truci sonore subjecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos [4] in-
validi ignes, [5] interruptæ voces, [6] atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent ten-
toriis,

lib. 3. cap. 37. *Gronovius.*

1 *Inclinantis tum legiones*] Forte aptius, *inclinantis jam legiones*. Freinshemius.

2 *Quadragesimum id stipendium*] Est ergo idem ille, de quo lib. III. *Inter quæ Severus Cæcina censuit, ne quem magistratum, cui provincia evenisset, uxor comitaretur. multum ante repetito concordem sibi conjugem, & sex partus enixam. seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset.* Lipsius.

3 *Truci sonore*] Rhenanus vir doctus, quique nos scriptis non parum adjuvit suis, hunc locum & alterum ex libro IV. sequenti, ibi, *sonorem alterius prælii non acciperet*, mire suspectos habet: vereturque ne librarius aliquis Sidonianæ lectioni assuetus, pro *sono*, *sonorem* infulserit. Sed magis est ut Cornelius noster Lucretii lectione delectatus, ex illius vetustis verbis quasi flosculis, libros novos aspersit: sic autem poëta scripsit de rerum natura lib. I.

——— *quæ belle tangere possunt*
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Item libro VI. *Odorari licet, & sentire sonorem.* Vertranius.

4 *Invalidi ignes*] Similis prorsus descriptio Xenophontea, in desperatione pari; περὶ Κύρου ἀναβάσεως γ. Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πυρὰν ἔκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτῃ τῇ νυκτί. ἀνέπαυέ τε δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης, καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὔποτε ἐνόμιζον ἔτι ὄψεσθαι: *Hac cogitatione mæsti & desperantes, pauci sub vesperam cibum sumpserunt, pauci ignem accenderunt, ad arma non multi ea nocte ibant. Jacuit quisque, ubi casus eum posuit, cum dormire non possent, tristitia & desiderio patriæ, parentum, uxorum, liberorum: quos videre ultra spes non erat.* Porro de Castrorum his ignibus, in *Militia* nobis scriptum. *Lipsius.*

Invalidi ignes] Mirum heic dubitare viros summos libris de Militia Rom. ignesne istos capere debeant pro iis, quibus cœnæ & corporum curandorum causa usus militi, an pro facibus vigilum? At qui quæso pro facibus vigilum? In tali periculo non modo intermittendæ, sed & intendendæ vigiliæ. quod etiam fieri solitum ostendit illud Statii libro 12. Thebaidos:

- - - *illam nam tempore in omni*
Attendunt vigiles, & rex jubet ipse timeri,
Contractæque vices, & crebrior excubat ignis.

Diserteque Curtius libro 4. in vita Alexand. *Darius illud, quod Parmenio suaserat, hostem esse facturum conjectans, frenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari jusserat, ergo ignibus tota ejus castra fulgebant.* Et ita est; vult Tacitus, post hanc cladem Romanos sub vesperam minime excitasse illam ignium tota per castra frequentiam, quam solebant: sed plerosque cibi potusque, imo & sui immemores indulsisse aut luctui aut formidini. Exemplum suppeditavit nobis ex Xenophonte libro 3. Ἀναβάσεως Lipsius ad istum Taciti locum. Nec aliud volunt ista è Plutarchi Pelopida: Ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνὰς, μήτε πῦρ ἀνάψαι, μήτε δεῖπνον ἑλέσθαι, σιγήν τε καὶ κατήφειαν εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντὸς ὥσπερ οὐ νενικηκότας ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ᾽ ἡττομένων ὑπὸ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Livius quoque lib. 9. *Quæ cibi, quæ quietis immemor nox traducta est.* Nimirum *invalidi ignes*, hoc loco opponuntur, Germanorum *festis epulis*. Gruterus.

5 *Interruptæ voces*] Quæ, aut quorum? Vigilum. Ita capiendi auctor ipse Tacitus v. Hist. *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam jussi silere, ne quietem ejus turbarent. Ita intermisso signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Duo igitur solennia Romanis vigilibus, Signum & Voces. Signum, capio Buccinam: Voces, istas quas interposuisse videntur munere suo functi, ad vigiles alios excitandos. Colligo ex Ambrosio Hexaëm. lib. v. cap. xv. ubi militari more de vigiliis gruum: *Ceteris quiescentibus, aliæ circumeunt. post ubi vigiliarum tempus fuerit impletum, perfuncta munere in somnum se præmisso clangore componit, ut exci-*

tet

toriis, inſomnes magis quam pervigiles. [1] ducemque [2] terruit dira quies. nam Quinctilium Varum ſanguine oblitum, & paludibus emerſum, cernere & audire viſus eſt, velut vocantem, non tamen obſecutus, & manum intendentis reppuliſſe. Cœpta luce miſſæ in latera legiones metu, an contumacia, locum deſeruere; capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incurſu, ſtatim prorupit: ſed ut hæſere cœno foſſiſque impedimenta, turbati circum milites; incertus ſignorum ordo; utque tali in tempore, ſibi quiſque properus, & lentæ adverſum imperia aures; inrumpere Germanos jubet, clamitans, [3] *En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones!* [4] Simul hæc, & cum delectis ſcindit agmen, [5] equiſque maxime vulnera ingerit: illi ſanguine ſuo & lubrico paludum lapſantes, excuſſis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neque adverſum ferri ingruentia tela, neque figi limoſa humo poterant. Cæcina dum ſuſtentat aciem, ſuffoſſo equo delapſus circumveniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſſet. juvit hoſtium aviditas, omiſſa cæde prædam ſectantium: eniſæque legiones, veſperaſcente die, in aperta & ſolida. neque is miſeriarum finis. ſtruendum vallum, petendus agger: amiſſa magna ex parte, per quæ [6] egeritur humus, aut exciditur ceſpes: non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, [7] funeſtas tenebras, & tot homi-
66 num millibus unum jam reliquum diem lamentabantur. Forte equus abruptis vinculis

tet dormientem, cui vicem muneris traditura eſt. Lipſius.

Interruptæ voces] *Militum*, non *vigilum*. ut enim in lætitia omnia vigent, & continuo perſonant ſtrepitu: ſic in rebus adverſis, contra eſt. Noſter lib. 2. Annal. *Sumto juſtitio, deſeruntur fora, clauduntur domus, paſſim ſilentia & gemitus.* Libro vero 3. *Dies quo reliquiæ tumulo Auguſti inferebantur, modo per ſilentium vaſtus, modo ploratibus inquies.* Egregie Silius lib. 10. Punicor. de ſuperſtitibus cladis Cannenſis:

> *Trunca atque ægra metu ſeu magna eliſa ruina*
> *Corpora debilibus nituntur ſiſtere membris.*
> *Clamor ſæpe repens, & ſæpe ſilentia fixis*
> *In tellurem oculis.*

Libanius declamatione, quæ Patrocli inſcribitur: ὁ μὲν δὴ ταῦτα, οἱ βάρβαροι δὲ παρὰ τὰς ὁλκάδας σκηνώσαντες, ἐν ᾄσμασι ἐπαννύχιζον καὶ αὐλοῖς. ὥστε τὸν Ἀτρέως, ὅπῃ ἂν ἔβλεψε, δυσχερεῖ θεᾷ περιπεσεῖν, τοῦ μὲν ναυστάθμου τοὺς Ἕλληνας ἔχοντος ἐν ἀθυμίᾳ καὶ σιωπῇ &c. Sic & hoc loco: auctor noſter opponit *interruptis* Romanorum *vocibus*, Germanorum *lætos cantus, ac trucem ſonorem.* Gruterus.

1 *Atque ipſi paſſim adjacerent vallo, oberrarent*] Faernus legebat: *Atque ipſi paſſim adjacere vallo, oberrare tentoriis.* Urſinus.

2 *Ducemque terruit dira quies*] Lucanus lib. 7. *Dira quies & imagine mæſta diurna.* Gronovius.

Terruit dira quies] Hanc periochen & ſimilem 2, 14. cenſuerunt aliquid boni acquirere notæ ad Tibullum 3, 4. nuperæ & anonymæ, ſed auctori ſuo congruæ, nimirum ut ſcires ducibus in expeditione ſomnia apparere. Res certe ad paginam mittenda. *Jac. Gronovius.*

3 *En Varus, & eodem iterum fato*] In Man. habetur: *En Varus, & eodemque iterum fato victæ legiones.* ſuſpicor legendum, *En Varus, en, eodemque iterum* &c. Certe particula, *en*, ingeminata, vim etiam orationis ingeminat. *Pichena.* Sed in hac parte irritum Pichenæ indicium, quum non aliter exhibeat Beroaldus, ut τὸ *que* per hunc bene innotuerit. Poſteriores autem pari jure potuerunt hîc omittere copulam *que*, ut 3, 31. hanc appendicem omittunt *certabantque orationibus*, ubi in editis tantum eſt *certabant*, omnino inique. In vetere autem Germanica lingua ſic commode iterari particulam *en*, ut in Latina, ipſe præſtet. Etiam cogitare queas *en, Varus eſt, eodemque.* Alioqui in MS. etiam legitur *vinctæ.* Jac. Gronovius.

4 *Simul hæc & cum delectis*] Faernus legebat: *ſimul hæc, cum delectis ſcindit agmen:* deleta, &, conjunctione. *Urſinus.* Infeliciter. *Gronovius.*

5 *Equiſque maxime vulnera ingerit*] Eodem modo poſtea ſub Claudio Britanni τοῖς ἐναντίοις προσπεσόντες, τῶν μὲν ἀνδρῶν οὐδένα ἔβαλλον, τοὺς δ' ἵππους τοὺς τὰ ἅρματα αὐτῶν ἄγοντας ἐτίτρωσκον &c. ut annotavit Dio lib. 60. *Jac. Gronovius.*

6 *Egeritur humus*] Corbulæ & ſportæ. *Lipſius.*

7 *Funeſtas tenebras lamentantur*] i. e. lamentando dicunt, tenebras illas, quæ cum nocte ingruerent, non ſolitas lucis umbrarumque vices eſſe, verum ferales, hoc eſt, mortiferas, exequiales tenebras, in quibus ipſis vitæ luce occaſura, nox una perpetuo dormienda foret. ita 2, 31. de Libone. *Fremshemius.*

1 *Tanta*

lis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. [1] tanta inde consternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum [2] decumana maxime petebatur, aversa hosti, & fugientibus tutior. [3] Cæcina comperperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret; projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni & centuriones falsum [4] pavorem esse docuerunt. Tunc contractos in principia, jus- 67
sosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda; manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse:* [5] *at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ* [6] *in castris honesta*, memorat: reticuit de adversis. [7] Equos dehinc, orsus à suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent. Haud minus inquies Germanus spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat: 68
Arminio, *sinerent egredi, egressosque rursum per humida & impedita circumvenirent*, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, *ut vallum armis ambirent. promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore.* Igitur [8] orta die, proruunt fossas,

1 *Tanta inde consternatio*] Apud veteres Romanos, (ut alibi Lipsius notat) hoc maxime cautum erat. Polybius enim lib. VI. ait, turmas equitum quotidie excubasse in castris, deinde sequitur: *Atque hi curant, cum alia, tum equos maxime, ne aut vinculis impediti & illigati lædantur, inutiles futuri ad militiam; aut soluti & ruentes, turbas & consternationem excitent in castris.* Pichena.

2 *Decumana maxime*] Ea opposita Prætoriæ ex adverso, & plurimum remota ab hoste erat, & ab eo ibat. Vide Militiam nostram libro V. *Lipsius.*

3 *Cæcina projectus*] Habes idem prorsus factum in Plutarchi Pompejo, sub initium. Vide. *Idem.*

4 *Pavorem esse docuerunt*] Ita MS. unicus, ita editio Beroaldi. In editionibus tamen auferunt Tacito verbum *esse*, quod repetivi etiam Ryckianæ editioni ignoratum. *Jac. Gronovius.*

5 *At victoribus decus, gloriam quæ*] Melius ex Manusc. distinxi. cum malè in omnibus libris interpunctum esset: *gloriam, quæ.* Sensus est: Victoribus, decus & gloriam superesse. deinde memorat, *quæ domi cara*, scilicet, parentes, liberos, &c. *quæ in castris honesta*, id est dona militaria. *Pichena.*

6 *In castris honesta*] Olim aut nuper in militia feliciter ab iis gesta. *Lipsius.*

7 *Orsus à suis*] Ferri potest intellegique, quod plures suos equos distribuerit: præoptem tamen, *à suo.* Ut commentario Cæsaris primo: *Cæsar primum suo, deinde omnium è conspectu remotis equis.* Statim etiam, *Hostis facile excidium*, sententia desiderat, non, *Hosti*, quod inolevit. *Lipsius.*

Equos dehinc, orsus à suis] Cur hanc lectionem mutes, causa nulla est. nam quod Cæsar equum suum è conspectu removet primo de bello Gallico, scilicet, quia in acie, equo vehens, è quo descendit, ut æquaret periculum. At Cæcina in castris pedes equos omnes suos distribuit fortissimis militum. *Mercerus.* Rectius haud dubie, quam *à suo.* Credibile enim est plures distribuisse, ut equitum quantum posset efficeret. præsertim cum superiori prælio plus equorum quam hominum amissum fuisse videatur, *equis* enim *maxime vulnera ingessisse* Arminium dixit auctor 1, 65. Itaque cum duces atque legati plures equos alere consuevissent, usus militiæ poposcit, ut iis, qui suos amisissent, alios darent. Sic apud Curtium 7. *Cum Antiphanes scriba equitum Amyntæ denunciasset, ut ex suis equis more solito daret his, qui amisissent suos.* Cæsarem de Bello Gall. 7. *Eorum adventu quod minus idoneis equis utebantur, à tribunis mil. reliquisque, sed & equitibus Romanis, atque evocatis equos sumit, Germanisque distribuit.* Freinshemius.

8 *Orta die proruunt fossas*] Nauseam movet, cum hoc loquendi genus puteat. Igitur lego, *igitur orta die proruunt, fossis injiciunt crates.* Turnebus. Non adsentior. Proruebant enim fossas, demoliendo vallum, terramque superadgestam. *Pichena.* Pro germana mihi est lectio, quam Turnebus restituit. Ad exprimendam Germanorum aviditatem atque ferociam nihil aptius. Nec audiam virum doctum, qui vulgatam exponit: id enim fieri potuisset, si vallum pro fossa, non autem fossa pro vallo fuisset. Sed nec à labro fossæ terram injecisse crediderim, quod enim consilium eorum fuisset, si inopinantibus superventuri, effodere humum, quæque in tuto gravia, tela inter hostium moliri voluissent? At crates per noctem facile parare potuerunt, quibus celeriter in fossas conjectis imparatos Romanos in castris suis occuparent. Ergo Tacitus hic

fossas, [1] injiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. postquam hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic silvas*, *nec paludes*, *sed* [2] *æquis locis æquos deos.* [3] Hosti, facile excidium, & paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret; vim, sanitatem, copias,

hic significare voluit omnia magna cum celeritate acta fuisse: *Proruunt*, inquit, *fossis injiciunt crates*, *summa valli prensant.* Similem Gallorum impetum descripsit Cæsar Commentariorum de Bello Gall. 7. 81. *Freinshemius.* Vide tamen, ut veteres hoc verbo utantur. Cæsar 3. Gall. *Celeriter ad munitiones pervenerunt*, *atque his prorutis.* Livius 9. *Pars fossas explerent*, *pars vellerent vallum atque in fossas proruerent.* Eodemque: *Dolabra calonibus dividuntur ad vallum proruendum fossasque implendas.* Et mox: *proruto vallo erupit acies.* Lib.22,6. *Montes lapsu ingenti proruit* terræ motus. Lib. 26. *Albam à fundamentis proruerunt.* Frontinus, 2, 5. *Repente adortus & desertum proruit vallum & castra cepit.* Noster lib. 2, ann. *proruta arbores.* Lib. 3. Histor. *hostem postera die profligare ac proruere.* Et, *balista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat.* Et sic semper: neque usquam memini me legisse *proruere* pro impetum facere, incurrere. Livii locus erat lib. 25, 39. ubi vulgo, *ab cohorte & equitibus ex occulto proruentibus.* Sed Put. & meliores *procurrentibus.* Alter Curtii lib. 4, 16. *Subditis calcaribus proruere in hostem.* Sic plane libri etiam optimi: sed legendum *prorupere*, ut apud Maronem: *& medius densos prorumpit in hostes.* Gronovius. Quam pervicax est in hoc spernendo Cl. Ryckius? An Lipsius rationem dare neglexit, cur assensum Turnebo negaverit, quum manifeste scribat (duplex hîc ratio transeundi fossas, ut aut proruta a labris terra complerent, aut cratibus injectis velut ponte transirent) an hîc non explicavit, quomodo *fossas proruere* possint milites dici ac debeant intelligi, & hinc ratio data contra Turnebum? Nempe ea duo tali ordine ponit quidem Tacitus, ut debet fieri in scribendo, sed non ideo vult utique alterum prius, alterum posterius contigisse, sed pariter utrumque fuisse adortos, ut perperam acumen nimium his interponat Freinshemius, quum pro ratione loci sic egerint alibi, alibi aliter. An porro placet tam veram illi visam Turnebi lectionem, ut eam sequi non dubitaverit? Siccine restituitur vel illustratur Latinitas, quum verbi *proruere* nullum noveris exemplum, nisi active & cum quarto casu usurpatum, tamen dicas Tacito adhibitum pro neutro, ut notet erumpunt, prorumpunt? At hoc ipsum frustra exprimitur, quum per se satis intelligatur, eos prorupisse, qui dicerentur facere talia. Nimirum placuit etiamnum Tacito usus & significatio verbi ex reipublicæ usu vetere, ut tantummodo sit activum, & requirat prorsus accusativum. Sed is postea demum omitti cœpit, unde apud Gellium, *ne sparsi dispalatique proruerent*, apud Minucium Felicem *in illicita proruere*, apud Dictyn *parte alia quam venerant proruunt*, apud Hieronymum *Pipatis proruens portis turba densatur.* Sed unde habent *fossas?* perinde ab ingenio legentium, ut *fossis* Turnebi. Nam ita edidit Beroaldus, quum in unico MS. legatur *fossos*: ubi quum mox etiam exstet *roro* pro *raro*, credidit Beroaldus auspicatam huc revocari primam vocalem in utroque vocabulo. Et quidni? quum sic rursus 2, 8. scribatur *Angrivoriorum* pro vulgato *Angrivariorum*, & cap. 35. eadem ambiguitas inter *prosperas* & masculinum. Hinc retineo *fossas*, ut verbum *proruunt* intelligatur uberiore efficacia, tanquam attulerint varia secum ad subito rumpendum vallum, quo immisso in fossas quærerent transitum; quod idem faciunt alii injiciendis cratibus. Plane eandem hariolationem in terminatione vocis *promptas* vidimus cap. 36. *Jac. Gronovius.*

1 *Injiciunt crates*] Duplex hic ratio transeundi fossas, ut aut proruta à labris terra complerent; aut cratibus injectis, velut ponte transirent. Utramque tangit. neque enim Turnebo assentiar legenti, *orta die proruunt*, *fossis injiciunt crates.* De cratibus, etiam Galli apud Cæsarem usurpant: lib. VII. *Proximam fossam cratibus integunt atque aggere explent.* Ubi etiam de *Aggere.* quem & Romani huic rei usurpabant, è fascibus scilicet & levi materie. *Lipsius.*

2 *Æquis locis æquos deos*] Id est, in neutram partem pronos. Nonnullos enim audivi interpretari, *æquos*, id est, fautores. *Pichena.*

3 *Hosti facile excidium*] Rectum est, *Hosti*, non, *hostis.* hoc enim ait, hosti cogitanti facile excidium offusum de improviso sonum tubarum, &c. *Mercerus.* Distinctionem, quæ sententiæ fraudi, muto: *Hosti facile excidium & p. a. s. cogitanti sonus* &c. Si *hostis* legas, contraria plane verborum mens ei, quam voluit auctor. *Acidalius.* Recta lectio & planus sensus. Germani putabant cum paucis & semermis rem sibi, & perinde facile castrorum excidium fore: iis igitur arma tubæque inopinato objectæ

pias, [1] cuncta in victoria habuere. Pervaſerat interim *circumventi exercitus* fama, & *infeſto Germanorum agmine Gallias peti*: ac ni Agrippina [2] impoſitum Rheno pontem ſolvi prohibuiſſet, erant qui id flagitium formidine auderent. ſed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibuſque ut quis inops, aut ſaucius, veſtem [3] & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis, laudes & grates reverſis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit. *non enim ſimplices eas curas, nec adverſus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos interviſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumferat*, Cæſaremque Caligulam *appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces:* [4] *compreſſam à muliere ſeditionem, cui nomen principis obſiſtere non quiverit.* Accendebat hæc, onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii [5] odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret. At Germanicus legionum quas navibus vexerat, ſecundam, & quartam decimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas

jectæ in majus accipiuntur. Ne quem moveat vir doctiſſimus qui ſcribendum cenſuit: *Hoſtis facile excidium.* Freinshemius.

1 *Cuncta in victoria habuere*] Senſus: quamvis tot adverſa premerent, tamen gaudio partæ victoriæ libenter toleraſſe, eamque inſtar vis, ſanitatis, copiarum habuiſſe. Sic fere Cic. ad Att. 3, 20. *in univerſa ſalute inerunt omnia.* Idem.

2 *Impoſitum Rheno pontem*] Qua parte Rheni iſte pons? Ne trahant ad ſe Agrippinenſes: falluntur. apud Treveros fuit. Nam Agrippina diſcedens à marito, tumultu militari, in Treveros iit, ut ſupra lectum nobis, ibique manſit. Pons ergo eopſe in loco. Strabo lib. IV. Μετὰ δὲ τοὺς Μεδιοματρικοὺς καὶ Τριβόκχους παροικοῦσι τὸν Ῥῆνον Τριουάγροι (puto Τριουεροὶ) καθ᾽ οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον. Lipſius.

3 *Et fomenta*] Nempe vulneribus. Solent enim hoc Imperatores conciliandis militibus. fecitque Trajanus. Vide Suidam, in Λαμπάδιον, & me in Plinii Panegyricum. *Idem.*

4 *Compreſſam à muliere ſeditionem*] Quomodo? non compreſſit certe ſeditionem, ſed cauſa tamen fuit comprimendæ: nam abſceſſu ejus in Treveros, de quo ſupra, tacti pudore, ac miſeratione milites, invidiaque in Treveros, ad ſanitatem rediere. *Pichena.*

5 *Odia in longum jaciens*] Ex præſentibus futura proponens, ex quibus cauſæ odii naſcerentur: quæ quoniam in longitudinem reſpiciebant, recondebat animo Tiberius: itaque augeſcebant alita cogitationibus; promebanturque tandem multiplicata & inexpectata. *Ferrettus.* Tiberius odii tenax erat, quodque diſſimulaſſet, gravius poſtea repræſentabat. Supra: *in Haterium ſtatim invectus eſt, Scaurum cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tramiſit.* Xiphilinus: ὠργίζετό τε ἐν οἷς ἥκιστα ἐθυμοῦτο, καὶ ἐπιεικὴς ἐν οἷς μάλιστα ἠγανάκτει, ἐδόκει εἶναι. qua de re Sejanus cui id notum, animadverſo Tiberium ad Agrippinæ facinus aperte non erupiſſe, ſerio conjicit, eam ſimultatem ex illis eſſe, quas is ut præcipuas continere, ſpatioque temporis cumulatiores expromere ſolebat. Avidus ergo perdendi domum Germanici, ulcus refricat, & laceſſit animum ſatis ſua ſponte exacerbatum, *gnarus lentum in meditando, ubi prorupiſſet triſtibus dictis atrocia facta conjungere.* At *in longum jacere* eſt extendere, augere & ſimilia id genus. Sic,

Cauſſando noſtros in longum ducis amores.

Id eſt, cauſas prætexendo, ne carmina referas, ultro facis, ut ea vehementius deſiderem. Verum aliter Servio viſum: ſed noſtro interpretamento Cornelius favet. Quiſnam autem lites mihi conciat, ſi μεταφορικῶς, interpretatus *in longum jaciens* ab iis, qui vallum & foſſas in longum ducendo, ea extendunt, & augent? Nemo certè, quia dicta verba commode non aliter explanari valeant, & metaphoræ plurimum orationis magnitudini conferant. Vel ſi proprie accipere vis *odia in longum jaciens*, id eſt, differens ſive prolatans. Per me facias licet & ἀντίπτωσις erit pro *odia in longum jacientis*: non abſimilis huic: *meminiſſent C. Aſinii & Meſſalla ac recentiorum Arruntii & Eſernini ad ſumma provectos incorrupta vita & facundia.* Quæ μετάβασις amica Thucydidi. lib. 4. εἶπον δὲ τούτοις, καὶ Κερκυραίων ἅμα παραπλέοντας τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιμεληθῆναι. De quibus agens Scholiaſtes: τὸ ἑξῆς ἦν, παραπλέουσιν, ἀλλὰ μεταβάσει ἐχρήσατο ἀπὸ δοτικῆς ἐπὶ αἰτιατικήν. *Salinerius.* Non omittebat, inquit, femina jacere longinqui odii, quod aliquando in perniciem eorum erumperet. Quum enim animum Tiberii, ut clauſum aliis, ita ſibi uni apertum, exacte noſſet, ſciebat eum offenſas atque odia ſemel concepta alta mente reponere atque fovere, donec oblata occaſione ultionis, ipſa mora triſtibuſque meditationibus aucta roborataque proferret. *Quæ reconderet auctaque promeret*, de Tiberio dicuntur: male nonnemo ad Sejanum tranſtulit. *Freinshemius.*

ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel [1] reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul [2] sidere æquinoctii, quo maxime tumescit oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ: [3] eadem freto, litori, campis facies; neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia à profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, [4] sapiens à prudenti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. [5] pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet. quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. lux reddidit terram; [6] penetratumque

1 *Reciproco sideret*] Est hoc in eo litore Chaucorum & Frisiorum: ut mare longissime à terris recedat, & in sicco naves destituat. Ipsi navigavimus, atque experti sumus. *Lipsius.*

2 *Sidere æquinoctii*] Idem Cæsar sensit scripsitque, navigatione Britannica, in Commentariis suis. Et vide Posidonii non abhorrentem ab usu hodierno disputationem super tota re, apud Strabonem, libro tertio extremo. quem tamen ipse haud juste refellit. *Idem.*

3 *Eadem freto, litori*] Ex his pluribusque locis clarum, non fuisse loco litoris olim arenarias illas moles verius quam montes, quæ oceanum hodie arcent: succrevitque majorum ævo illa arenarum vis, satione caricis, non sine monitore deo. *Idem.*

4 *Sapiens à prudenti*] Clarum est scribi debere, *sapiens ab imprudenti.* Idem.

Sapiens à prudenti] Aperto vulneri multi multis modis medentur. Ego, *insciens à prudenti.* Similitudo litterarum non abest, sensus postulat. Recteque, *insciens*, sive ignarus, *prudenti* opponitur. infra lib. 11. *milesque pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat.* Pichena. Ego scriptum fuisse puto *sapiens ab rude, nil consilia*, &c. Opponit hæc & Curtius 8, 13. *& quanta inter rudes poterat esse sapientia.* Freinshemius.

5 *Pernoctavere sine utensilibus*] Sine supellectile, inquit Freinshemius. Ego accipio, sine cibariis: quæ aut amissa aut corrupta erant. Neque aliter ea voce utitur Tacitus. Ut cum lib. 2, 1. ait *vilissima utensilium annulo clausa.* Ubi Lipsius etiam, supellex penusque: sed quæcunque affert loca, penum tantum demonstrant, præter unum Plinii: ex quo ut apparet etiam vasa aurea & argentea obsignatis arcis fuisse condita, ita non de pretiosis isto loco Tacitus: sed quod servus Comicus diceret, *allium* vel *acetum obsignatum cum sale*, indignabantur. Eodem lib. cap. 60. *Quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet.* Freinshemius hic accipi ait pro quaque re, quæ usui esse posset. Nimis laxe: immo non nisi ad victum. lib. 3, 52. *Sperni sumptuariam legem vetitaque utensilium pretia augeri in dies.* Eum c. 55. *luxum mensæ* appellat. L. 15, 39. *Subvecta utensilia ab Ostia & propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum.* Utique ad alendam inopem plebem. Adde pecun. vet. 2, 7. & Pricæum ad Apuleji Milesias. *Gronovius.*

6 *Penetratumque ad amnem Visurgim*] Ego verò hic obhæreo. Supra scriptum: *Reducto ad Amisiam exercitu, legiones ut advexerat, reportat.* Si ad Amisiam Germanicus classem conscendit, Rhenum & Galliam petiturus: quo casu nunc ad Visurgim? Tempestate, inquies. Bene; sed quomodo Vitellius, qui & ipse paullo ante ad Amisiam, & (ne tempestatem iterum suspicere) terra iit, nunc quoque ad Visurgim? Hæc si probe narrantur, Germaniam profecto petiere: non Galliam repetiere: aut fallunt me locorum omnes situs.

Add. Merito hic hæsimus: at nunc me (animo hercle meo) expedivi. Nam scribendum, *ad amnem Vidrum.* quem Ptolemæus in hoc tractu novit, & ille ipse est quem *Vechtam* hodie vocant, & ad *Gelmudam* in sinum australem, mox oceanum, influit. Sane Taciti narratio evincit, pensitata. Ecce ad Amisiam dimisit Vitellium, ipse naves conscendit: uterque progressus, ille terra, hic mari: & ubi convenire ad amnem, nisi hic potuere? Enimvero & portus ibi à Ptolemæo locatur, Μανάρμανις λιμὴν, *Manarmanis*; neque abhorret *Stauriam* esse. *Lipsius.* Vel si meliora supersint, nunc tamen frui incipiat vel industriæ suæ laude vel inventionis decore, etsi forsan ab utroque etiamnum absit veritas, sidus illud nuper tantopere in patria splendens, modo inter tot gemitus plausui & literis subtractum Menso Altingius, cujus Notitia Frisiæ Antiquæ semper testabitur favorem, quem Tacito impendit, præsertim hoc loco, ubi antiquum & ignotum extraneis amniculum, Hunsing vere appellatum & hodie spectabilem agri Groningani, peracute statuit ab Tacito memorari *Unsingin.*

tumque ad amnem Visurgim, quo Cæsar classe contenderat. impositæ deinde legiones, vagante fama submersas. nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem videre. Jam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Se- 71
gestis præmissus, [1] ipsum & filium ejus in civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, [2] cunctantius filio: quia Quinctilii Vari corpus inlusisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, [3] circumire saucios; facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, sibique & prœlio firmabat. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæci- 72
næ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen *patris patriæ* Tiberius à populo sæpius ingestum, repudiavit: neque in acta sua jurari, quamquam censente senatu, permisit: *cuncta mortalium incerta*, *quantoque plus adeptus foret*, [4] *tanto se magis in lubrico* dictans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem majestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta republica majestatem populi Romani minuisset. [5] facta arguebantur; dicta impunè erant. [6] Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, commotus [7] Cassii Severi libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffa-

Unsingin. Macte consularis emendatio! & quando ex illa urbe tales plures? Ratio narrationis & cursus certe requirit simile quid. Utinam modo abstinuisset ab codicis Vaticani mentione, quum sit Florentinus! Utinam abstinuisset ambigere, quomodo exstaret scriptum esse in codice! Quidquid ibi profert, nullius est usus; scriptura ista non pertinet ad Romam. Jam vero scriptus est hic codex clarissima & rotundissima litera Romana; nec de voce *Visurgin* (sic ille habet, sic expressit rite Beroaldus; corrupere posteriores ultimam literam) in eo ullus ambigat. Nunc igitur hactenus, vel si alteri aliud placeat. Etiam in eo legitur *classem contenderat.* Jac. Gronovius.

Penetratumque ad amnem Visurgim] Nihil verisimilius, quam quod postremum docuit doctissimus Lipsius delendum *τὸ Visurgim:* quæ vocula hic contra omnem historiæ & Geographiæ rationem. Sed *amnem* capies Rhenum, non Amisiam: lege diligenter totum hunc locum, fateberis. *Mercerus.*

1 *Ipsum & filium ejus*] Segimeri filium Sesithacum nomine. Strabo libro VII. Ἔτι δὲ Σεσίθακος Αἰγιμήρου υἱὸς τῶν Χερούσκων ἡγεμών. Sed corrige in Strabone, Σεγιμήρου. Nam Taciti scriptura ad etymon apta ejus linguæ. *Lipsius.*

2 *Cunctantius filio*] Ex Man. Alii minus recte, *cunctatius.* Pichena.

3 *Circumire saucios*] Livius lib. 8. de L. Papirio Cursore: *itaque adhibitis legatis ipse circum saucios milites, inserens in tentoria caput, singulos ut sese haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribunisque, & præfectis demandabat: rem per se popularem ita dexter egit, ut medendis corporibus, animi multo prius militum imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad salubritatem efficacius fuerit, quam quod grato animo ea cura accepta sit.* Gronovius.

4 *Tanto se magis in lubrico dictans*] Potius forte *dictitans*, ut & Muret. Sic forte & lib. 2. Ann. *Rhescuporis sanciendo, ut dictabat, fœderi, dictitabat* legendum. *Acidalius.* Malim, *dictitans.* ita enim amat Tacitus. *Pichena.*

5 *Facta arguebantur, dicta impune erant*] Hæc verba Petrus Danesius putabat ex alio Taciti loco irrepsisse, eaque ut prorsus ab hoc aliena, rejiciebat consentientibus libris. *Ursinus.* Quid sibi velint, ignoro. Nam & loco posita sunt verba, & verissima, quod totus titulus in Digestis Ad legem Juliam majestatis docet ac demonstrat, ne post tot secula quidem tot tyrannos argui verba plane ausos sancire, etsi per interpretationem eo trahi legem paterentur. Quin & aperte Jurisconsultus: *nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum est.* Sed latebra est in illo *non facile.* Interim vere Tacitus & commode de prisca vi legis. *Gronovius.* Interim magis hoc respicit tempora antecedentia & quæ effluxerunt, quam ea quæ sequuntur pertinentia ad Digesta. Et tunc id verissimum fuit, ut in majestatis crimen præcipue venirent facta, dicta non nisi continerent votum contra populi salutem. Collegit documenta Sigonius lib. 3. de Judiciis cap. 3. *Jac. Gronovius.*

6 *Primus Augustus*] Sullæ discipulus. Cic. lib. 3. Fam. Ep. 11. *Veruntamen est majestas* (*ut Sulla voluit*) *ne in quemvis impune declamare liceret.* Gronov.

7 *Cassii Severi libidine*] Scribam infra, ad librum IIII. *Lipsius.*

Libidine

diffamaverat. mox Tiberius, consultante [1] Pompejo Macro prætore, *an judicia majestatis redderentur? exercendas leges esse* respondit. Hunc quoque asperavere [2] carmina, incertis auctoribus vulgata, in sævitiam superbiamque ejus, & discordem
73 cum matre animum. Haud pigebit referre in Falanio, & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, [3] gravissimum exitium irrepserit, [4] dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, *quod inter cultores Augusti, qui* [5] *per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset: quodque venditis hortis,* [6] *statuam Augusti simul mancipasset.* Rubrio crimini dabatur [7] *violatum perjurio nomen Augusti.* Quæ ubi Tiberio notuere, [8] scripsit consulibus; *Non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem civium is honor verte-*

Libidine qua viros fœminasque] Nihil deperiret orationis nitori, si scriberetur: *Cassii Severi libidine, qui viros fœminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat.* Gronovius.

1 *Pompejo Macro prætore*] Huic Pompejo cognomen fuit *Macer.* quod & Clodiorum, & Marciorum familiæ commune fuisse ex auctore nostro notum est: atque insuper Æmiliorum, Bæbiorum, Calpurniorum. Est & hoc cognomento illustris JCtus, cujus fragmenta sunt in Digestis Justiniani. atque alius ex Liciniorum familia historicus, qui sæpe citatur Livio, cum alias, tum corrupte 4, 23. *apud Marcum Licinium*, pro *Macrum:* eadem literarum metathesi, quæ simillimum mendum adspersit Strabonis loco lib. 13. ubi de Pompejo Macro: υἱόν τε ἀπέλιπε (ὁ Θεοφάνης) Μάρκον Πομπήϊον. Teophanes *filium reliquit Marcum Pompejum:* scribendum enim Μάκρον. Hinc soror hujus nostri prætoris (idem enim est) *Pompeja Macrina* vocatur 6, 18. Quorum avum potius Theophanem, quam ut ibi scribitur, *proavum* ratio temporum videtur evincere. *Freinshemius.*

2 *Carmina, incertis auctoribus*] Intellegit eaipsa carmina quæ extant Suetonio, cap. LIX. *Lipsius.*

3 *Gravissimum exitium*] Seneca de Benefic. lib. 3, 26. *Sub Tiberio fuit accusandi frequens ac pæne publica rabies, quæ omni civili bello gravius remp. afflixit.* Idem. Sed in Seneca legitur *togatam civitatem confecit.* Pichena.

4 *Dein repressum sit*] Quando? sub Vespasiano & Tito, opinor. nam eousque calumniis ex lege ista locus: illi minuerunt, aut sustulerunt. Iterumque *arsit*, inquit, *& cuncta corripuit*, haud dubie sub Domitiano, qui telo eo passim usus ad sæviendum. *Lipsius.*

5 *Per omnes domos*] Hoc est quod Ovidius de pietate sua gloriatur,

Nec pietas ignota mea est. videt hospita tellus.
In nostra sacrum Cæsaris esse domo.

Non tamen ut *singulæ domus* collegia sua habuerint (id non videtur, neque is sensus his verbis) sed quod circuibant domesticatim collegæ, & sacrum alibi atque alibi faciebant. Sparsi igitur per omnes domos, sed statis temporibus conveniebant. *Idem.*

6 *Statuam Augusti simul mancipasset*] Rideamus. & eo magis, quod Jurisconsultis etiam discrimen aliquod repertum hac in re. qui tradunt; *Non videri contra majestatem fieri ob imagines Cæsaris, nondum consecratas, venditas*, l. v. & vi. D. Ad leg. Jul. maj. Ergo consecratas vendi, commissum fuit. Jure exagitat purpuratos illos stipites Tertullianus: *Publicos æque deos fœdatis, quos in hastario vectigales habetis. Si Capitolium, si olitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione Quæstoris divinitas addicta conducitur.* Idem.

7 *Violatum perjurio*] Vulgatum, ut sanctissimum jusjurandum esset per nomen & numen Augusti. Horatius id accidisse testatur eo etiam vivo:

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Sapiens ille Claudius, *jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam per Augustum:* ait Sueton. cap. 11. Tertullianus: *Majore formidine & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Jovem: citius denique apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur.* Minutius Felix: *Et est eis tutius per Jovis Genium pejerare, quam regis.* Nec mentiuntur nostri scriptores, ex iis quæ legibus firmata video De jurejurando, lib. XII. sub finem. Lucanus inter ultiones sanguinis civilis hanc posuit, ut mihi videtur, facunde:

——— *cladis tamen hujus habemus*
Vindictam, quantam terris dare numina fas est,
Bella pares superis facient civilia divos.
Fulminibus Maneis radiisque ornabit & astris,
Inque deum templis jurabit Roma per umbras.

Formulæ autem jurandi erant, per Genium, per Fortunam, per Salutem Principis. *Idem.*

Nomen Augusti] Malim hic legere *numen.* & vice versa H. 2. 33. *Nomen Othonis*, ubi *numen* est. *Freinshemius.*

8 *Scripsit consulibus*] Errat igitur Dio fine lib. LVII. qui ait Tiberium voluisse damnari eum qui statuam cum hortis vendidisset: sed obstitisse pudorem.

verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse [1] *ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Jusjurandum perinde æstimandum, quam si Jovem fefellisset.* [2] *deorum injurias diis curæ.* Nec multo 74
post Granium Marcellum [3] prætorem Bithyniæ [4] quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente [5] Romano Hispone. [6] qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit; potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, [7] ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat *sinistros de Tiberio sermones habuisse.* inevitabile crimen, cum ex moribus principis fœdissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, *statuam Marcelli altius quam Cæsarum sitam: & alia in statua,* [8] *amputato*

rem, quia primus à consule sententiam rogatus esset. Nam Tiberius, ut vides, non interfuit. *Lipsius.*

1 *Ludis, quos mater*] Credo eos esse, qui Palatini postea à loco dicti, alii ab Augustalibus. Videnturque non equestres aut curules fuisse, ut illi; sed scenici. Dio LVI. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἡ Λιβία ἰδίαν δή τινα πανήγυριν αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν. ἣ καὶ δευτέρα ἀεὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται: *Præter hæc etiam Livia proprios quosdam ludos Augusto per triduum in Palatio fecit. qui ad hoc ævum celebrantur ab iis qui rerum potiuntur.* Suetonius Caligula: *Cumque placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi.* Idem.

2 *Deorum injurias*] Expressit eam sententiam & Imperator libro II. De reb. cred. *Jurisjurandi contempta religio satis deum ultorem habet.* Idem.

3 *Prætorem Bithyniæ*] De scriptura ambigit fidus exoriens suæ Galliæ Jos. Mercerus. nec de nihilo: Prætorem Bithyniæ ait: nonne debuisset *Proconsulem?* Ex re quidem & ex vero. Nam Bithynia, divisione Augusti inter eas provincias quæ Senatui & populo relictæ: id est, proconsulares. Dio & Strabo. Quid dicam? Vulgatam haud tuear, nisi si quid post Augustum in ea re mutatum, quod observes haud semel. *Idem.*

Granium Marcellum prætorem Bithyniæ] Maneo in eo quod dudum monui, rescribendum *Proconsulem.* Nam Bithynia in Senatus populique Romani provinciis ex divisione Augusti, apud Dionem & Strabonem, nec causa fuit cur postea mutaret: pacatissima quippe provincia. Quin mansisse indicio est Plinius Secundus, qui Trajani ætate *Proconsul* ei provinciæ. & apud eum alii. Et mox *quæstor* additus huic Marcello, qui sane non missus in provinciam Cæsaris. quo argumento etiam convicit hanc scripturam eruditissimus & omni literatura politiss. Henricus Savilius in doctissimis ad Tacitum notis. Error ortus ex notis, quas fere ubique corruperunt imperiti librarii. *Mercerus.* De hoc loco quum tandem ad Reinesium scripsisset Rupertus pag. 600. in Epistolis bene notis, mox adortus fuit ejus illustrationem Ez. Spanhemius in Dissertationibus pag. 565. & ut in ea parte amplior foret, sequutus fuit Henr. Noris in Commentario ad Cenotaphia Pisana pag. 207. *Jac. Gronovius.*

4 *Quæstor ipsius*] In consuetudine positum fuisse, ut cum prætores repetundarum postularentur, quæstoribus potissimum ipsorum accusandi munus mandaretur, constat è Divinatione Ciceronis. Id autem eo fiebat, quod illis notissima esse prætorum furta, verisimile erat. *Muretus.*

5 *Romano Hispone*] Cujus declamationum Electa in Senecæ controversiis non uno loco. *Lipsius.*

6 *Qui formam vitæ iniit*] Non Hispo, sed Crispinus, de quo potissimum: idque ex sequentibus patet: *sed Marcellum insimulabat*; ipse scilicet Crispinus accusator. Idem alibi in Tacito observavi. ut lib. XV. *Qui magna cum invidia senatum adeunt.* ubi illud, *qui*, refertur ad vocem, *patres*, non ad *manumissos.* Pichena.

7 *Ex pauperibus divites*] Videri possit à Demosthene, Philip. IV. Καὶ γὰρ τούτων μὲν ἐκ πτωχῶν ἔνιοι ταχὺ πλούσιοι γεγόνασι, καὶ ἀδόξων ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι: *Nam horum quidam ex pauperibus statim divites facti, & ex ignobilibus gloriosi ac nobiles.* Lipsius.

8 *Amputato capite*] Quod nunc crimini datur, id receptum fuisse suo ævo Plinius indicat: *Surdo,* inquit, *figurarum discrimine capita permutantur.* Et Caligula, simulachra numinum è tota Græcia conquisivit, quibus capite dempto suum imponeretur. *Suetonius.* Cur tamen Tiberius ita hic exarsit? caussa aliqua est. Nam solebant Tyrannos ea ignominia afficere: videbaturque occulte quasi talem Marcellus damnasse Augustum. Hieronymus in prophetam Abacuc, cap. III. *Cum Tyrannus detruncatur, imagines quoque ejus deponuntur & statuæ, & vultu tantummodo commutato ablatoque capite, ejus facies qui vicerit superponitur.* Idem. Quin etiam aliqua

putato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam. [1] ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret; *se quoque in ea caussa laturum sententiam palam & juratum,* [2] *quo ceteris* [3] *eadem necessitas fieret.* Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo*, inquit, *loco censebis Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.* permotus his, quantoque incautius [4] efferbuerat, [5] pœnitentia patiens, tulit [6] absolvi reum criminibus majestatis. de pecuniis repetundis [7] ad recipe-

qua ratio haberi nunc debet ejus, quod docuit Lipsius ad 3. annal. c. 65. nempe ipsas Principum statuas etiam consecratas Diis fuisse. Sed cur sola aut præcipua in hoc negotio amputatio, quum per plumbum & glutinum adfigerentur, unde varios per modos poterant capita demi? quo verbo utens Suetonius videtur magis concinne rem exprimere. *Jac. Gronovius.*

1 *Ad quod exarsit*] Quæ ergo causa tam impotentis iræ? nunquid suæ memoriæ consultum ibat, dum integritatem statuarum asserit? Facile enim conjectare poterat, si mos iste reciperetur, ut bonorum etiam Principum imagines abolerentur, multo magis suam memoriam perituram. *Freinshemius.*

2 *Quo ceteris*] Vix opinor hæc inter verba Tiberii fuisse. Nimis hoc superbum, aut sævum: sed interpretatione sua, & vera, addit noster. Et sequentia Pisonis argutius ad priora referuntur. *Lipsius.*

3 *Eadem necessitas*] Non quidem ejusdem sententiæ dicendæ, quod foret tyrannicum, & quomodo tamen videtur intellexisse Lipsius, sed ut eadem necessitas pariter jurandi ceteris fieret id e republica esse, prout explanavit Oct. Ferrarius in Electis 1, 10. *Jac. Gronovius.*

4 *Efferbuerat*] Est Beroaldi. In unica membrana exstat *efferverat*. Jac. Gronovius.

5 *Pœnitentia patiens tulit*] Faernus optima, ut videtur, conjectura restituebat: *quantoque incautius efferbuerat, tanto patientius tulit, absolvi reum* &c. *Ursinus.* Muretus *tanto patientius tulit absolvi.* Concinnius hoc sane. *Acidalius.* Non ita visum Tacito, cui pretium fuit dissimulare τὸ *tanto*: quemadmodum solent & minus brevitati studentes post *Quo* & *Quam* omittere *Eo* & *Tam*: nec leviores auctores secutus, aut hic tantum, prudentiæ lectoris intelligendum reliquit τὸ *magis.* Idem ergo sensus verborum veteris scripturæ, quasi haberetur: tanto, ut pœnitentiam commotioris animi approbaret, magis patiens vel patientius tulit. *Gronovius.* Quæ clara & certa sunt. Nihilominus illud Muretinum *tanto patientius*, indomitæ licentiæ germen, videtur prætulisse Ferrarius citato loco, plane non laudandus in hac parte, nec casti jam judicii; quia nec pretium tanti codicis MS. recte aut novit aut voluit æstimare, nec linguam Tacito congruam potuit tolerare. *Jac. Gronovius.*

6 *Absolvi reum*] Absolvine? atqui damnatum eum Suetonius ait: *Statua quidam Augusti caput dempserat, ut alterius imponeret. acta res est in Senatu, & quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paullatim hoc genus calumniæ eo processit,* &c. Ego non concilio: nisi si repetundarum damnatus fuit, non majestatis. quod tamen omnino Suetonius voluisse videtur. *Lipsius.*

7 *Ad reciperatores itum*] Ergo damnatus repetundarum fuit, & tum Judices dati ad æstimandum. Vide sodes, quæ scribo in XIV. Annal. super criminis hujus pœna. *Idem.*

Ad reciperatores itum est] Vir doctus παραφράζει, ad judices ei negotio destinatos. Quod & obscurum & χυδαῖον, nec verbis solennibus. Marcellus Donatus causatur senatum recuperatores dedisse nusquam legi, sed senatu jubente à prætore dari solitos: ita hoc quoque loco accipiendum non recuperatores in causa Granii à senatu datos, sed jussu illius cum consensu Tiberii, vel ex hujus mandato commissum judicium recuperatorium: id ostendere verba, *itum esse ad recuperatores*: aliter enim *datos* dicturum fuisse. At ille cum dicit *itum ad recuperatores*, datos dicit à senatu judices, non qui rem ut integram audirent (jam enim apud senatum acta erat, ut & proconsulis Asiæ Silani 3. Ann. 66. & 67.) sed qui lites æstimarent, quod & Lipsius voluit. Sic Plinius lib. 2. epist. 12. *Marius Priscus accusantibus Afris, quibus proconsul præfuit, omissa defensione judices petiit.* Et mox: *excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina, quibus dari judices possent.* lib. 4. epist. 9. *Censuit Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri; Cæpio Hispo, salva dignitate judices dandos.* lib. 9. epist. 29. *Tuitus sum Julium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minime malum: judicibus acceptis in senatu remansit.* In commemorata undecima epistola legimus: *Marium repetundarum pœnæ, quam jam passus erat, censuit relinquendum.* Petrus Faber 2 Semest. 35. se concoquere negat illa verba, *quam jam passus erat*: quomodo enim jam subiisse pœnam dici, de cujus criminibus tum primum senatus non ex appellatione judicaret, & nondum pronuntiasset? itaque mali interpretis esse hoc additamentum, & Gruterus Buchnerusque laudant. Sed falluntur: nam ex eadem epistola discimus, cum sese ultro repetundarum Marius damnasset, neque eo contentus esset Plinius; valuisse sententiam Julii Ferocis cos. des. *Mario quidem judices interim dandos; evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas venditasse.* Elapsum est igitur aliquid temporis, dum isti è provincia arcessuntur & venti-

reciperatores itum est. [1] Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in 75
cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multaque eo coram, adversus ambitum & [2] potentium preces constituta. sed [3] dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ [4] Pius Aurelius senator, questus [5] *mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædis suas*, auxilium patrum invocabat. resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto [6] paternas ei angustias esse. [7] tentantis eadem alios, probare caussam senatui jussit, cupidine severitatis in his etiam, quæ rite faceret, acerbus. unde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. [8] Eodem anno continuis 76
imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum &

ventitant: atque interea judices dati lites æstimarunt. Hinc ergo recte dicitur eam *pœnam jam passus:* & sententia Collegæ fuit, de Mario repetundarum pœna, quam per judices à senatu datos jam sustinuerat, *modo consularis, modo septemvir epulonum, nunc neutrum* (quæ verba & ipsa partem exacti supplicii significant) debere senatum sibi satisfactum putare. At crimina, de quibus tum senatus judicabat, erant atrocia illa, quæ *ultra repetundarum legem quærebantur.* Contra Marcellum Donatum faciunt etiam, quæ scribit noster libro 4. 22. *Refert ad senatum, datisque judicibus Urgulania Silvani avia pugionem nepoti misit.* Gronovius.

1 *Nec patrum cognitionibus satiatus*] Suetonius in Tiber. 33. *Magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium.* Idem de Claudio 12. *Cognitionibus magistratuum ut unus è consiliariis frequenter interfuit.* Pichena.

2 *Potentium preces*] In judiciis. solent enim Advocatos aut Deprecatores adducere potentissimos civitatis. Ex Cicerone & Asconio notum: repressitque Tiberius, quia justitiam corrumpebat. At ipse, adjungit noster, *libertatem.* nam quomodo? quia scilicet in judiciis assiduus, ea velut regebat ac temperabat, & sententiæ obnoxiæ illi erant. *Lipsius.*

3 *Dum veritati consulitur*] *Veritati* hic nullus locus. Scribe *severitati* Ea enim recte opponitur precibus & ambitui. *Grotius.* Forsitan hoc recte se habet: inclinem tamen ut legam *severitati*, ad quam proprie pertinent, quæ ad morum integritatem faciunt. Posset tamen *veritas* hic accipi pro æquitate, sicut alias *verum* pro æquo. *Severitati*, eo nempe sensu, quo apud Hirtium de bell. Alex. cap. 28. *paulatim tamen & occulte militarem disciplinam severitatemque minuebant.* & cap. 56. *multa Romæ male & inutiliter administrari, quæ dissolvendæ disciplinæ severitatique essent.* Noster 1, 75. *Cupidine severitatis acerbus.* Solin. cap. 53. *Sericum in usum publicum damno severitatis admissum. Freinshemius.* Neque legendum *severitati*, neque *veritas* est æquitas sive ἐπιείκεια, sed simpliciter justitia, sanctitas & integritas judiciorum. Cicero pro Cælio: *Equidem vos abducam à testibus, neque hujus veritatem judicii, quæ mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam.* Lib. 1. in Verr. *Sin istius ingentes divitiæ judiciorum religionem & veritatem perfregerint.* Lib. 5. fine: *si ullam ad rem, nisi ad officium & veritatem, omnes meæ curæ, vigiliæ, cogitationesque elaborarunt.* Noster lib. 3. *quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est.* lib. 4. *neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse.* *Consulere* ergo *veritati* est operam dare, ut *integrum judicium sit*, ut loquitur noster lib. 3. Sic, si patiantur judices senatorii ordinis sese corrumpi, *opinione Po. Ro. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine* abjudicatum iri ait Cicero, 1. in Verrem. Hæc si non sufficiunt, adde quæ ad Senecam de ira, 2, 29. diximus. *Gronovius.*

4 *Pius Aurelius*] Fortasse hic inter majores optimi principis Antonini: etsi nulla mentio Capitolino. *Lipsius.*

5 *Mole publicæ viæ*] Ob ingentes illos silices, quibus tum viæ omnes publice sternebantur. *Muretus.* Alii omnes sic accipiunt, quasi per reparationem atque aggerationem viæ domus ista labefacta fuerit. Mihi aliter visum ob locum Plinii 36, 2. ubi de columnis marmoreis in atrio Scauri collocatis. *Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur.* Item hunc alterius Plinii, panegyr. 51, 1. *Non, ut ante, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur: stant securæ domus, nec jam templa nutantia.* Seneca: *In hunc usum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus.* Freinshemius.

6 *Paternas ei angustias*] Recte *paternas*, ut ostenderet, pauperem haud culpa sua. Contra, de Cotta Messallino, libro VI. *egens ob luxum.* Pichena.

7 *Tentantis eadem*] Adi Senecam De Beneficiis libro II. cap. VII. *Lipsius.*

Tentantis eadem alios] Suetonius: *paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negavit se aliis subventurum, nisi senatui justas necessitatum causas probassent. Quo pacto plerosque modestia, & pudore deterruit.* Muretus.

8 *Eodem anno continuis imbribus*] Hæc verissima caussa

& hominum ſtrages. Igitur cenſuit Aſinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur.* renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coërcendi fluminis Atejo Capitoni, & L. Arruntio mandatum. [1] Achajam ac Macedoniam onera deprecantis, [2] levari in præſens proconſulari imperio, [3] tradique Cæſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac ſuo nomine obtulerat, Druſus præſedit, quam-

cauſſa eſt, cur Tiberis interdum inundet plana urbis. Et hac de re ita Dio lib. 57. *Cum Tiberis multas urbis partes occupaſſet, ita ut navigarentur: alii quidem hoc in prodigii loco accipiebant: ut & magnitudinem terræ motuum, quibus etiam pars muri dejecta erat, & crebros fulminum jactus, quibus etiam illæſis vaſis vinum conſumtum erat; ipſe autem exiſtimans id fieri ex multitudine aquarum, quæ in eum influerent, conſtituit, ut ſemper quinque Senatores ſorte ducti curarent, ne flumen, aut æſtate minueretur, aut hieme ſupra modum excreſceret: ſed ſemper, quoad ejus fieri poſſit, æquale ferretur.* Idem.

1 *Achajam ac Macedoniam*] Achajam quod ait, capies Græciam totam. nec enim aliter tunc appellabant Romani. Scriptor quiſpiam apud Suidam: Μόμμιος τὴν Κόρινθον εἷλεν αὐτοβοεὶ, πρωτεύουσαν παντὸς, κατὰ τοῦτο, τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ νῦν Ἀχαΐαν ὀνομάζειν τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι, ἐς τὸ χειρωθὲν ἔθνος ὃ πρεισ͂ος ἦν τότε τῆς Ἑλλάδος τὴν ὅλην μεταβαλόντες τῆς χώρας ἐπωνυμίαν: *Mommius Corinthum ſtatim & primo impetu cepit, tunc principem totius Græciæ. Ex quo Romani & nunc videntur Achaïam nominare, totam Græciam: à gente devicta, quæ tunc Græciæ præerat, univerſam appellationem ſumentes*, Pauſanias lib. VII. *Porro redacta univerſa Græcia in provinciæ formam, mittitur ad eam obtinendam ex urbe Prætor, quem Achajæ, non Græciæ, appellant, quod ſcilicet Græci ſubacti ſunt, obtinentibus principatum Achæis.* Lipſius.

2 *Levari proconſulari imperio*] Durius ergo Proconſulare imperium Præſidiali: nec cauſſam ſatis ſcio. Inquiro, & dico aliquid in EXCVRS. littera *M.* vide. *Idem.*

Levari in præſens proconſulari imperio] Poteſt fieri, ut hoc fuerit nihil aliud quam *Optat ephippia bos piger.* Memineris tamen, quod initio dixit hujus libri: *Nec provinciæ eum ſtatum abnuebant* &c. Atque iſtis conſonant multæ apud M. Tullium præſagæ querelæ: quemadmodum act. I. in Verrem: *Inveteravit enim jam opinio pernicioſa reipublicæ, vobiſque periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes percrebuit, his judiciis pecunioſum hominem, quamvis ſit nocens, neminem poſſe damnari.* Unde ſpes impunitatis & avaritia libidoque provinciales urgendi, vexandi, exhauriendi major. Cum igitur natura ferat imperiorum, ut male apud paucos, male per conciones republica adminiſtrata, τὸ πλῆθος ἀποτεθηριωμένον πάλιν εὕρῃ δεσπότην καὶ μόναρχον, ut egregie diſputat Polybius lib. 4. ita mirum non eſt provinciam dure habitam à magiſtratu ſenatorio, corruptis judiciis, nec ulla ſpe reliqua vel evadendi vel vindicandi injurias à poteſtatibus illatas, reſpicere unum, à quo ſine ambagibus ſpes ſit impetratum iri, *ubi jus, ubi injuria opus ſit*, ut Junii & Vitellii loquebantur. Atque hoc ſignificat Dio lib. 53. ubi agit de ordinatione provinciarum ſub Auguſto: ὕστερον δὲ ἐπειδή τινες αὐτῶν οὐ καλῶς ἦρχον, τῷ αὐτοκράτορι καὶ τὰ ἐκεῖνα προσετέθησαν. Dabat & ſpem meliorum ipſius Tiberii diſciplina, qui miram provinciarum curam præ ſe ferebat: quippe qui præſidibus onerandas majore tributo eas ſuadentibus reſcripſerit, *boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere:* Suetonius cap. 32. Et exemplum ſeveritatis præbuit in procuratore Aſiæ Lucilio Capitone lib. 4. ann. 15. Quin & contationem ſuam in mutandis præſidibus eodem ſtudio conſulendi provincialibus excuſabat, teſte Joſepho lib. 18, 8. quaſi animo haberet, quod apud Statium ait Eteocles: *Non parcit populis regnum breve.* Denique cogitant homines, etſi plerumque in eo decipiantur, quod ait Iſocrates Nicocle: Ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν μᾶλλον ἢ πολλαῖς διανοίαις καὶ παντοδαπαῖς ζητεῖν ἀρέσκειν. Gronovius. Sed rationem hujus querelæ ſuo judicio obviam ſcribit Ezech. Spanhemius diſſertat. IX. pag. 805. (quod annua eſſent imperia proconſulum; inde ſumptus provincialium graviores in itinera, in adventum eorundem magiſtratuum, quem Cicero non multum ab hoſtili expugnatione differre ſolitum alicubi teſtatur, & quam gravis eſſet Provinciis ſæpe alibi inculcat: adde in plures Legatos, & majorem Comitatum Proconſulum, penes quos etiam ſex faſces, quum Legatorum Cæſaris eſſent quinque, & diuturniora imperia & minora proinde Provinciæ onera.) An hæc Romana? Ipſa Reſpublica quantopere his itineribus providerit, patet ex Livio lib. 42. in principio, unde nunquam boni ſunt excludendi. Deinde ſi quis excederet, non potuit mox accuſari? At Spanhemius itinera magiſtratuum confundit cum eis, qui ad bellum gerendum mittantur, de quibus ſolis agit Cicero in cap. 5. ubi hoſtis eſt: quum in his provinciis oriri bellum nequiret. An igitur commodius & facilius erat Cæſareis provinciis? Quæſo, quantum diſtant ab his verba libri 2. c. 42. *Et provinciæ Syria atque Judæa, feſſæ oneribus, deminutionem tributi orabant.* Sunt ſatis multæ aliæ cauſæ. *Jac. Gronovius.*

3 *Tradique Cæſari*] Quod etiam factum. ideoque Strabo, qui vixit medio Tiberii principatu, libro extremo, Achajam & Macedoniam Cæſarianis Provinciis accenſuit: aliter quàm Dio, qui populi. Sed mutavit iterum Claudius, qui populo reſtituit.

quamquam vili sanguine nimis gaudens : [1] quod vulgus formidolosum , & pater ar-
guisse dicebatur. cur abstinuerit spectaculo ipse , varie trahebant : alii tædio cœtus,
quidam tristitia ingenii , & metu comparationis , [2] quia Augustus comiter interfuis-
set. Non crediderim ad ostentandam sævitiam , movendasque populi offensiones,
concessam filio materiem : quamquam id quoque dictum est. [3] At Theatri licentia 77
proximo priore anno cœpta , gravius tum erupit , occisis non modo è plebe , sed
[4] militibus & centurione , vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in ma-
gistratus & dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dice-
banturque sententiæ, *ut prætoribus jus virgarum in histriones esset.* intercessit Haterius
Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio,
qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. valuit tamen intercessio, [5] quia divus
Augustus *immunes verberum histriones* quondam responderat, neque fas Tiberio infrin-
gere

stituit. Habes in Suetonii cap. xxv. & Dionis LX. *Lipsius.* Quæ repetuntur ab Ez. Spanhemio Dissert. VI. pag. 564.

1 *Quod vulgus*] Confirmo scrib. *quod in vulgus.* Ita prisci scriptores , & ipse Tacitus : *Multaque in vulgus grata usurpavit , incedere sine milite , pedibus intectis , & pari cum Græcis amictu.* Idem.

Quod vulgus formidolosum] Lipsius , *in vulgus.* At sic etiam recte. Vulgus enim, illam in Druso sanguinis appetentiam, formidabilem judicavit, ac sævitiæ indicium: idque & pater suspicatus est. *Pichena.* Tolerari posset hoc, sed tolerari. Verum egregie pro Taciti genio Lipsius, *quod in vulgus formidolosum.* Sic I, 52. *Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere.* H. I, 18. *Observatum id antiquitus dirimendis comitiis , non terruit Galbam* &c. *Freinshemius.* Cur id soli *vulgo formidolosum ?* An non etiam vel maxime illustribus & sapientibus viris metum terroremque injicit adolescentis Principis ingenium , sanguine nimium gaudentis ? Profecto. Legam igitur potius ; *quod multis formidolosum ;* iis nimirum , qui ex his initiis prudenter futura colligebant. Nisi malis construere cum sequentibus ; *quod vulgus formidolosum arguisse dicebatur.* Hoc enim proprium est formidolosi & simul imprudentis vulgi , arguere facta Principum. Sapientes sunt cautiores ; quibus non desunt vera de malis Principibus judicia , sed vix aperiuntur. *Boxhornius.* Pichenæ interpretationi obstat vox *dicebatur* , quod est *quidam dicebant* , ut de re non nimis certa. quale quod Tiberius cum filio in secreto egerat. Id vero non convenit populo : ejus enim affectio publice nota fuit. Rectius igitur Lipsius *in vulgus.* Cicero ad Atticum , 2, 22. *quod egregie non modo iis , qui utuntur opera , sed etiam in vulgus gratum esse sentimus.* Nisi malis , *quod vulgo formidolosum.* Sic enim amat loqui I. II. *formidolosum paci virum insignem.* lib. 13. *formidolosum id imperatori dictitans.* Agricola : *quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat* legio. Et rursum : *id sibi maxime formidolosum. Vulgo* autem , quod propius horum humilitas ab istorum vilitate distabat. Ad rem pertinet , quod Suetonius de Claudio cap. 34. *Quocumque gladiatorio munere vel suo vel alieno etiam forte prolapsos jugulari jubebat :* & quæ sequuntur. Et de avo Neronis cap. 4. *Munus etiam gladiatorium : sed tanta sævitia , ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coërcere.* At Nero ipse nondum perditus , *munere neminem occidit , ne noxiorum quidem.* cap. 12. *Gronovius.*

2 *Quia Augustus comiter interfuisset*] De eo enim Suetonius cap. 45. ait : *Verum quotiens adesset , nihil præterea agebat : seu vitandi rumoris causa , quo patrem Cæsarem vulgo reprehensum commemorabat , quod inter spectandum , epistolis libellisque legendis , ac rescribendis vacaret , seu studio spectandi ac voluptate.* Pichena.

3 *At theatri licentia proximo priore anno cœpta*] Reposui ex Man. particulam, *At*, in impressis omissam. *Idem.*

4 *Militibus & centurione*] Refer ad cohortem , quæ adsidere ludis solita : itemque nota cruentas istas seditiones, & quid nisi pugnas? ut non injuria Valerius *Theatra* dixerit *Urbana castra : quoniam hæc quoque* , inquit , *sæpenumero voluptatem & religionem civili sanguine , scenicorum portentorum gratia macularunt.* lib. II. cap. IIII. *Lipsius.*

5 *Quia divus Augustus*] Augustus ad frangendos rigidos illos animos , non dubie rei ludicræ fautor. Ideo *Coërcitionem in histriones magistratibus , omni loco & tempore , lege vetere permissam , ademit : præterquam ludos & scenam.* ait. Suet. cap. XLV. Ubi emendo , *ludis & scena.* verissima optimaque sententia. Mos vetus puniri histriones ab Ædilibus , Prætoribus , Consulibus , quovis tempore & quovis loco permittebat : artavit Augustus , & non nisi per tempus ludorum permisit , & in loco ipso ubi peccarant , id est , in scena. Ademit etiam jus virgarum. Quod tamen redditum esse magistratibus videtur lege Julia de vi publica : non quidem nominatim , sed prudentum interpretatione. Vide Paullum lib. V. Sentent. tit. XXVI. Quæ tamen coërcitio relicta ab Augusto ? Exsilium , & carcer. Ideo infra in Tiberii principatu legis , *Pulsi tum histriones*

 Italia ;

gere dicta ejus. [1] De modo lucaris, & adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quis maxime insignia: [2] *Ne domos pantomimorum senator introiret*, *ne egredientis in publicum* [3] *equites Romani cingerent:* [4] *aut alibi quam in theatro spectarentur: &*
78 *spectantium immodestiam* [5] *exsilio multandi potestas prætoribus fieret.* [6] Templum ut in colonia

Italia: & alibi, *in vincla ductos fautores histrionum.* idem ergo juris in histriones ipsos. *Idem.*

1 *De modo lucaris*] Lucar, merces histrionum. à lucis, qui multi circa urbem, quorum reditus destinati ad ludos. Plutarchus in Caussis, & Festus: ibique, magni patris magna proles. Pluscula adde ex Excurs. in *N.* Idem.

De modo Lucaris] *Lucar*, inquit Festus, *appellatur æs, quod ex lucis capitur;* & *lucaris pecunia, quæ in loco dabatur.* Ferretus. Plutarch. Διὰ τί τὸ τελούμενον εἰς θέας λούκαρ καλοῦσιν; ἢ ὅτι πολλά ἐστιν ἄλση περὶ τὴν πόλιν ἀνειμένα θεοῖς, ἃ καλοῦσι λούκους, καὶ τὴν ἀπὸ τούτων πρόσοδον εἰς τὰς θέας ἀνήλισκον. *Lucar*, θεατρικόν. Carisius & Glossarii. Tertullianus adversus Gnosticos. *Ipse* (de S. Joanne Baptista loquitur) *clausula legis, & prophetarum, nec prophetes, sed Angelus dictus, contumeliosa cæde truncatur in puellæ salticæ lucar.* Muretus. In fragmento marmoreo incisum est: *De lucari. ludorum. sæcularium.* Item, *Lucaris. nomine* &c. nam *Lucar*, ut docet Plutarchus, dicebatur, τὸ τελούμενον εἰς θέας, sive ut apud Glossarum scriptorem, τὸ θεατρικὸν, ut notavimus ad librum de legibus, & antiquis Senatus consultis, in quo secularium ludorum fragmentum hoc protulimus. *Ursin.* *Lucar* scribebant, quod est *locar*, τὸ θεωρικὸν, merces pro loco in spectaculis, ex ea depravata scribendi consuetudine *Lucar* à lucis deducunt ineptissime. Inde *Locarii* qui sedes in theatro locabant. Martialis: *Hermes deliciæ locariorum.* Varro *locarium* dici notat quod datur in stabulo & taberna qui consistant. *Salmasius.*

2 *Ne domos pantomimorum*] Magnum studium, ut video, Romanorum in has nugas hominum, imo furor. Vestibula eorum, quasi principum, frequentabantur: adhærebant egressibus, non vulgus modo, sed Eques Senatusque. Plinius lib. XXIX. *Nullius histrionis equorumve trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis,* &c. Seneca Epistola XLVII. *Ostendam nobilissimos juvenes mancipia pantomimorum.* Idem fine libri 7. Quæst. natural. *Stat per successores Pyladis & Bathylli domus, harum artium multi discipuli sunt multique doctores. privatim urbe tota sonat pulpitum: in hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis.* Dare latus, explico, uter latero sit illis: ut hic Tacitus: *Ne egredientes, Equites Rom. cingerent:* ut Martialis,

Eutychus ille tuum, Castrice, dulce latus.

Hanc insaniam quam bene notat damnatque Tertullianus! *Etenim ipsi actores* (ait, libello De spectaculis) *& administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amentissimos, quibus viris animas, feminis aut illis etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt quæ reprehendunt, quam magnifaciunt? deponunt & diminuunt ignominia & capitis minutione.* quem libens adduxi, ut eruam correctione elegantem sensum: *quibus viri animas, feminæ autem illis etiam corpora sua substernunt.* idque verissimum. Vir magnus qui conatus est ante me, non attigit. *Lipsius.*

3 *Equites Rom. cingerent*] Verba Senecæ fine Libri VII. Quæst. natural. *mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis*, quamvis etiam de comitatu accipi possint, aliud videntur velle; forma loquendi, ut solitum illi auctori, consulto ambigua; idque adeo ipsum, quod Tertullianus libello de spectaculis, corrupto loco, quem tangit Lipsius: sed legerim: *quibus viri animas, feminæ, aut etiam illi,* (viris mollitiem exprobrat) *corpora sua substernunt.* Dictum autem *cingerent*, ut *latus cingere*, quod fiebat illis, qui multos habebant clientes, à quibus per officium egredientes in publicum, regredientesve deducebantur: quod 3, 33. *egressus colere* dixit. Ovid. de Ponto 4, 9, 17. ad Græcinum Consulem designatum:

Dumque latus sancti cinget tibi turba Senatus,
Consulis ante pedes ire juberer eques:
Et quamquam cuperem semper tibi proximus esse,
Gauderem lateris non habuisse locum.

Freinshemius.

4 *Aut alibi*] Puto, ne domi, ne in hortis. *Lipsius.*

5 *Exsilio mulctandi*] Etiam vinculis. Infra, lib. XIII. *Inter Vibullium prætorem & tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum à prætore in vincla ductos omitti jussisset. comprobavere patres, incusata Antistii licentia.* Ex hoc decreto patrum nata lex, quæ Pandectis insita, De pœnis, l. XXVIII. *Solent quidam qui volgo se Juvenes appellant, in quibusdam civitatibus, turbulentibus se adclamationibus popularium* (ita vocat locum ipsum, ubi spectabat populi plebs) *accommodare. qui si amplius nihil admiserint, fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. quod si correcti in eisdem deprehenduntur, exsilio puniendi sunt.* Ait ecce diserte, Exsilio; ut hic, noster. *Idem.*

6 *Templum ut in colonia Tarraconensi*] Mansit id templum ad ævum Hadriani. In ejus vita, *Tarracone hiemavit, ubi sumptu suo ædem Augusti restituit.* Item in Severi vita. Somniavit sibi dici, *ut templum Tarraconense Augusti, quod jam labebatur, restitueret.* Antea jam vivus aram illic habuerat; de qua, & palma ibi enata, jocus ejus in Fabio. Quod sequitur *Datumque in omnes provincias exemplum*, cave

colonia Tarraconensi strueretur Augusto, [1] petentibus Hispanis permissum; datum-
que in omnes provincias exemplum. [2] Centesimam rerum venalium post bella civi-
lia institutam deprecante populo, edixit Tiberius [3] *militare ærarium eo subsidio niti:*
simul [4] *imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur.* ita
proximæ seditionis male consulta, quibus [5] sedecim stipendiorum finem expresserant,
abolita in posterum. [6] Actum deinde in senatu ab Arruntio & Atejo, an ob mode- 79
randas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit. Au-
ditæque municipiorum & coloniarum legationes; [7] orantibus Florentinis, [8] *ne*
Clanis

ve acceperis, quasi litterarum exemplaria diffusa & transscripta ad omnes provincias, cum Vertranio. sed hoc ait, exemplo Tarraconensium monitos alios, ut peterent impetrarentque. *Idem.*

1 *Petentibus Hispanis permissum*] Sicut & formas ejus ex duplici nummo prompsit Cl. Vaillantius, tum ut spectari queat, tum ut veritas hujus rei firmaretur, tomo 1. Colon. August. pag. 65. *Jac. Gronovius.*

2 *Centesimam*] Dico libro II. *Idem.*

Centesimam rerum venalium] De hac, quam Tiberius postea *Ducentesimam* fecit, ipse Tacitus infra 2, 42. Hanc postea remisit C. Cæsar Caligula, ut ex ejus nummo æreo, qui est apud me, intelligimus; in cujus una parte inscriptum est. *C. CÆSAR DIVI AUG. PRON. AUG. S. C.* in altera, *COS. QUAT. PON. M. TR. P.* IIII. *PP. R. CC.* hoc est, *Remissa Ducentesima*, ut in nummo Galbæ imp. *R. XL.* hoc est, *Remissa quadragesima*, sive, *Remissio quadragesimæ.* Ducentesimæ igitur vectigal, quod erat aurei semissis in centenarium, primus instituit Tiberius sublata centesima, remisit autem C. Caligula, ut scribit Suetonius cap. 16. *Ursinus.*

3 *Militare ærarium*] Cujus inventor Augustus. Suetonius. cap. XLIX. *Utque perpetuo sine difficultate sumptus ad tuendos milites prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus novis instituit.* Id factum anno DCCLIX. ex Dionis LV. Zonaras Agrippæ Postumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriique huic ærario Præfecti. Tacitus lib. V. de P. Vitellio: *claustra ærarii cui Præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse.* Lapis in Samnio,

L. NERATIO. C. F.
VOL. PROCULO
PRÆF. ÆRARI. MILITARIS.

Lipsius.

4 *Imparem oneri rem.*] Quo enim citius dimittebantur (expresserant autem ut decimosexto anno) eo plura & statim repræsentanda præmia. Ideo id indultum, revocatum. *Idem.*

5 *Sexdecim stipendiorum finem*] Putem multo convenientius restitui posse *sextodecimo stip.* ut error iste natus sit ex numerorum nota. Aliud enim est, opinor, *sexdecim stipendiorum finis:* & omnium stipendiorum totiusque militiæ *finis sextodecimo stipendio* circumscriptus. *Freinshemius.* Fateor sic posse accipi: sed non posse aliter accipi, & quidem pro eodem, quod substituit Freinshemius, metuo dicere. *Finis sexdecim stipendiorum* est finis militiæ complexus non plura stipendia, quam sexdecim, sistens in sexdecim stipendiis completis. Nempe *finis alicujus* non tantum est, quo finitur aliquid, sed etiam qui quodve finit. Sic Cicero 1. de officiis: *Vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem*, id est, quem Ennius facit vel statuit. Sic *finis sexdecim stipendiorum*, quem sedecim stipendia statuunt. *Gronovius.* Exemplum est egregium, quo progrediatur error, ubi levem modo accepit opportunitatem. Nunquam Freinshemius venisset ad hoc absurdum, nisi deduxissent illum editiones ultra fas evagantes, ut exhibeant *sexdecim*, quum in MS. etiam hoc loco scriptum exstet *sedecim:* de qua istius literæ interpositione crebrius commissa ideo & alibi debeo monere lectorem, ut sciat quid sequatur in hoc futili omnium editionum incerto; quæ quum sæpius præbeant *sexdecim*, attamen 12, 58. produnt *sedecim*, per inertissimam absurditatem. Elige unum & sequere quod bonum in MSS. sicut hoc ipso loco vetus manus præferebat *sedecim*, sed x suprascribi contigit. Itaque & nunc ita imminui. *Jac. Gronovius.*

6 *Actum in senatu*] Tacitus hic & supra duobus modo commissam eam curam scripsit. at Dio auctor quinqueviros à Tiberio constitutos, qui Tiberis inundationes arcerent verterentque. Vide ejus verba, lib. LVII. actis anni DCCLXVIII. Cur opus fuerit nova electione nescio: quia præfecerat pridem Augustus. Sueton. cap. XXXVII. In monumentis frequenter, CURATOR. RIPARUM. ET. ALVEI. TIBERIS. *Lipsius.*

7 *Orantibus Florentinis*] Fesulam, quam Φαισυλων Theon appellat ex Hyadibus unam, Fesulæ civitati nomen dedisse recentiores scripsere. ea à Gothis diruta, concessisse cives in proximam planiciem, & urbem habuisse, quæ à flore, sibi Caroli Magni munificentia pro insigniis donato, nomen Florentiæ sumpserit. quæ falsa esse, nedum hic Taciti locus, sed & alii auctores ostendunt. Procopius à Totila non potuisse expugnari auctor est. Sed & in fragmentis Frontini de coloniis ita legitur: *C. Cæs. & Ant. Lepid. III. VIR. colonia Florentina deducta à III. viris adsignata L. Julia centuriæ*

Cæsa-

Clanis solito alveo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem adferret. [1] Congruentia his Interamnates disseruere; *pessum ituros fœcundissimos Italiæ campos, si amnis Nar* (id enim parabatur) *in rivos deductus superstagnavisset.* Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes; *quippe in adjacentia erupturum. optume rebus mortalium consuluisse naturam, quæ* [2] *sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit. spectandas etiam religiones sociorum, qui* [3] *sacra & lucos & aras patriis amnibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere.* Seu preces coloniarum, seu [4] difficultas operum, sive superstitio, valuit [5] ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.
80 Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaja ac Macedonia. [6] Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, [7] aut jurisdictionibus habere. [8] Caussæ variæ traduntur:

Cæsarianæ in jugera CC. per cardines & decumanos termini rotundi pedales distant à se in pedes CCCC. Meminit & Ptolomæus: ut dubio procul antiquam nobilemque coloniam extitisse credendum sit, Francorum beneficio minime conditam. Celebrat eam & Plinius lib. 14. cap. 3. & in Scholiis Græcis Φλωρέντια. quapropter helleboro indigere arbitror, qui *Fluentiam* dicunt. *Alciatus.*

8 *Ne Clanis*] Hunc non esse fluvium eundem illi, cujus meminit Virgilius lib. 2. Georgic. prout opinabatur Cl. Ryckius, alibi ostendimus. *Jac. Gronovius.*

1 *Congruentia his Interamnates*] Non temere in Manuscr. *Antemanates.* fortasse dempta litera legendum, *Antemnates.* Varro lib. IV. de ling. Lat. *Antemnæ, quod ante amnem, qui influit in Tiberim.* Urbs fuit in Sabinis. Et quia Antemnæ, & Interamnia non longe ab urbe Roma, & ipso Tiberi; haud facilis est inquisitio, propter antiquitatem, cujus harum urbium Tacitus meminerit. Vulgatam itaque scripturam non contemno, sed de lectione libri veteris attestor. *Pichena.* Cicero ad Att. lib. 4. epist. 15. aliquid refert non absimile ab historia Taciti. *Reatini*, inquit, *me ad sua τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud Consulem & decem legatos, quod lacus Velinus à M. Curio emissus interciso monte in Nar defluit: ex quo est illa siccata, & humida tamen modice Rosea.* Aurelius.

2 *Sua ora fluminibus*] Sua ostia, etsi vocabulum *ora* nonnihil ambiguitatis habeat: tam enim fortassis pro scaturigine ipsa, quam pro ostiis, quibus exonerantur flumina, potest accipi. *Freinshemius.* Si fas est credere.

3 *Sacra, & lucos*] Nam fluvii priscis inter deos: & res notior, quam ut exemplis firmetur. *Lipsius.*

4 *Difficultas operum*] Quidam de sumptibus accipiunt. Sed consentaneum est, Patres in tanta opulentia magnificentiaque publica, non tam magnitudine sumptuum fuisse deterritos, quam desperatione metuque, ne incassum insumerentur. *Freinshemius.*

5 *Ut in sententiam Pisonis*] Ita omissa nunc res. Nerva tamen postea, sive Trajanus, ad arcendos fatales hujus fluvii & non sine omine auctus, fossam duxit. de qua Plinius sensit lib. VIII. Epistol. *Tiberis alveum excessit, & quamquam fossa, quam providentissimus Imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis, quaque planum solum, pro solo cernitur.* Legerim, *quaque planum, solus pro solo cernitur.* Lipsius.

In sententiam Pisonis concederetur] Hoc postremum *ur* est editionum aliarum. Nam prout in MS. unico exstat *concederet*, ita quoque exhibuit Beroaldus. Cur autem nolunt hoc ex Tiberii aut Senatus declaratione accipere? Mox in eodem MS. legitur *Achaja·ac Macedonia*, quod jam mutavit Beroaldus in &, verum sine causa, unde rediit antiquum in locum suum. *Jac. Gronovius.*

6 *Id quoque morum Tiberii fuit*] Josephus de eo lib. 8. ἀρχαιολογίας. Μελλητὴς, εἰ καί τις ἑτέρων βασιλέων ἢ τυράννων γενόμενος. οὔτε γὰρ πρεσβειῶν ὑποδοχὰς ἐκ τοῦ ὀξέος ἐποιεῖτο. ἡγεμόσιν τε ἢ ἐπιτρόποις ὑπ' αὐτοῦ σταλεῖσιν οὐδεμία ἡ διαδοχὴ, ὁπότε μὴ φθαῖεν τετελευτηκότες. Hoc se Tiberius cur facere diceret, statim exponit. In XXII. annis quibus imperavit, duos tantum præsides misit in Judæam Gratum & Pilatum. *Muretus.* Non solum in imperiis militaribus, & administrationibus provinciarum, id moris Tiberio, sed & in privatis rebus. Infra lib. IV. *Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis, ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent.* Pichena.

7 *Aut jurisdictionibus*] Provincias inermes sic appellat, à præcipuo in iis Præsidum munere, quod sola fere jurisdictione implebatur. *Lipsius.*

8 *Caussæ variæ traduntur*] Non temere hoc mutem: sed proclivis est suspicio esse scribendum: *Caussæ variè trahuntur*: ut supra: *Cur abstinuerit spectaculo ipse, variè trahebant, alii* &c. *Acidalius.* Præter causas à Tacito traditas, aliam affert Joseph. antiq. Jud. lib. XVIII. cap. VIII. scilicet, ut subjectis parceret. Nam lucris exsatiati segniores fiunt

duntur: alii *tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse:* quidam *invidia, ne plures fruerentur.* sunt qui existiment, [1] ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione postremo eo provectus est, [2] ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat pas- 81
surus. [3] De comitiis consularibus, [4] quæ tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. [5] Modo subtractis candidatorum nominibus originem cujusque, & vitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque *eos tantum apud se professos* disseruit, *quorum nomina consulibus edidisset; posse & alios profiteri, si gratiæ, aut meritis confiderent.* speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

fiunt ad rapiendum. Ideoque Civilis, dux Batavorum, injurias Romanorum enumerans, *tradi se*, ait, *præfectis centurionibusque, quos ubi spoliis, & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, & varia prædandi vocabula*, infra lib. IV. *Pichena.*

1 *Ut callidum ejus ingenium*] Est enim hominum acutorum proprietas hærere ubique, & novas subinde dubitandi caussas sibi subjicere; quod etiam notat Lipsius ad Politica sua 3, 4, 11. *Freinshemius.*

2 *Ut mandaverit quibusdam*] Inter hos Ælius Lamia. de quo libro sexto: *Administrandæ Syriæ imagine tandem exsolutus: urbi præfuerat. genus illi decorum, vivida senectus, & non permissa provincia dignationem addiderat.* Et paulo post de Arruntio: *oblitus, Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri.* De his fortasse intelligit Suetonius in Tiberio cap. LXIII. *Unum & alterum consularem oblatis provinciis, non ausus à se dimittere, usque adeo detinuit, donec successores post aliquot annos præsentibus daret.* Dio libro LVIII. Has artes sequentes quoque principes imitati sunt. De Nerone Tacit. libro XIII. *Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est.* De Vitellio libro secundo histor. *Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii, quem Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine, retinebat.* Elusus etiam à Domitiano Julius Agricola, ut ex vita ipsius. *Pichena.* Mirum quam prorsus similia interdum subveniant viris doctis. Hæc enim prorsus eadem sunt Casauboniana ad Suetonium in Tiberio capite 63 citato. *Jac. Gronovius.*

3 *De comitiis consularibus*] Diversa, Tiberio principe, ratio consularium comitiorum: nam & consules solus facere, & speciem apud senatum relinquere volebat. Ideoque nec redegit ad certum ordinem, & varie semper in senatu de ea re disseruit: quadam fortasse verecundia, quod Augustus comitia ea cum senatu participaverit. Apparet utcunque, candidatorum, quos probaverat, nomina edidisse consulibus: qui ea per senatum divulgarent, nulla principis commendatione apposita, nulla permissa facultate dissuadendi, aut repellendi. Inane itaque suffragii nomen senatui relictum. Idemque obtinuit apud sequentes principes. *Pichena.*

4 *Quæ tum primum illo principe*] *Quæ tum*, h. e. iis temporibus, *primum illo Principe*, primo donec imperavit Tiberius, *ac deinceps*, nempe subsequentibus principibus. *Freinshemius.*

5 *Modo subtractis candidatorum*] Totus hic locus, quo de comitiis consularibus agitur, qualia sub Tiberio fuere, non satis ab eruditis viris explicatus: neque forsan à quovis intelligitur, præsertim ista: *aliquando ea quoque significatione subtracta.* Si enim Tiberius aliquando neque significatione, neque nominatione produxit candidatos consulatus apud se professos, quomodo in his comitiis se gessit? quomodo tamen gratos addictosque sibi promovit ad consulatum? Neque enim alia via esse videtur, quam ista vel significandi, vel nominandi. Imo tertia jam superest illa privatim, nimirum, quosdam iis commendandi, qui in consularibus istis comitiis ferendæ sententiæ jus habebant. Hoc est illud, ad quod curam suam aliquando candidatis pollicitus est, & obtulit Cæsar. Commendatio ista privata tanti Principis, imperii ineluctabilis erat loco. Sic fracta vis libertatis. Interim qui sibi à Principe commendatos in comitiis consularibus laudabant, non tam ex Principis arbitrio, quam suo, dicere sententiam videbantur. Quin vero & ipsi quoque suam à commendante Principe etiamnum agnosci auctoritatem sibi persuadebant. Sic superfuit species libertatis. Vides hic quoque, ut in significatione & nominatione, ea fuisse, quibus Tacitus hæc concludit: *speciosa verbis, re inania, aut subdola.* Aliena, neque ex mente auctoris dissferunt, qui hæc aliter interpretantur. *Boxhornius.*

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS.

Breviarium Libri.

Motus aliqui in Oriente. Vonones Parthorum rex ſolio & ſolo ab Artabano pellitur: & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Qui eodem mox demovetur à Silano Præſide Syriæ, ob metum & Artabani minas. At Tiberius, ſpecie moti Orientis, Germanicum à legionibus ſuetis abſtrahit. cui paret ille, ſed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, & fabricata ingenti claſſe, exercitum oceano ad Amiſiam flumen vehit. Illic Angrivarios Stertinio duce populatur & ſternit. mox Cheruſcos & Arminium ingenti prœlio vincit. multumque gloriæ partum, niſi in regreſſu fortuita clades eam obliteraſſet. Navium enim hominumque maximam partem in oceano amiſit, vi tempeſtatis & imperitia ejus maris. Interea Romæ vir nobilis Libo Druſus ſtudii rerum novarum defertur. accuſatur in Senatu, & parte aliqua convincitur. Tiberium infenſum expertus, & veniæ nulla ſpe, gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Hortenſii) in manifeſta paupertate, ſpretæ à Principe. Clemens Poſtumi Agrippæ ſervus, domino interfecto, faciem & nomen ejus mentitur. res Romanas turbat. occulte conſcios & adjutores multos habet. opera tamen & ingenio Salluſtii Criſpi ſine motu capitur, & Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruſcis, aliiſque gentibus triumphat. Archelaus Cappadocum rex in urbem accitus, & indigne habitus, fato moritur. Regnum ejus in provinciam redactum. Germanico Oriens permiſſus, cum majore, quoquo adiſſet, imperio: Cn. Piſoni Syria, cum occultis (ut creditur) in Germanicum mandatis. Druſus in Illyricum it, dux contra Germanos. qui inter ſe diſcordes, otium & ſecuritatem Romanis fecere. Cheruſci duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prœlio vincunt. In Aſia duodecim celebres urbes terræ motu collapſæ, aut hauſtæ ſunt. Tacfarinas in Africa bellum

ſive

ſive latrocinium exercet. idque à Furio proconſule ſtatim repreſſum. Germanicus in Armeniam venit: regem Zenonem volentibus iis imponit. Druſus Germanos ad diſcordias inlicit. Maroboduus vi Catualdæ regno pulſus in Italiam venit, & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox caſus, qui Forum Julium miſſus. Rheſcuporis Thracum rex, opera Pomponii Flacci in vincla datur: Romam perducitur. Germanicus Ægyptum luſtrat. reverſus, inimicitias cum Piſone exercet, & denunciat. ſed paullo poſt morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ extinguitur. Veneni à Piſone dati ſuſpicio erat. qui conatus armis Syriam repetere, à Sentio aliiſque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Veſtalis capta. Arminius in Germania dolo cæſus. Hæc geſta annis quatuor.

T. STATILIO SISENNA TAVRO, L. SCRIBONIO LIBONE.
C. COELIO RVFO, L. POMPONIO FLACCO.
TIBERIO CÆSARE AVG. III. GERMANICO CÆSARE II.
M. IVNIO SILANO, C. NORBANO FLACCO.
} Coss.

1 Siſenna Statilio Tauro, L. Libone conſulibus mota Orientis regna, provinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis [2] gentis Arſacidarum, ut externum aſpernabantur. Is fuit Vonones, obſes Auguſto datus à Phrahate. Nam [3] Phrahates quamquam depuliſſet exercitus duceſque Romanos, cuncta venerantium officia ad Auguſtum verterat, 1

COMMENTARIUS.

1 *Siſenna Statilio Tauro L. Libone Coſſ.*] Eorum integra nomina hæc ſunt: *T. Statilius T. F. Siſenna Taurus. L. Scribonius L. F. Libo.* Utriuſque pater conſul fuerat triumviratus tempore; Statilius quidem cum Agrippa, ſuffectus in locum L. Caninii, Libo autem cum M. Antonio II. conſule. *Muretus.*

2 *Gentis Arſacidarum*] Strabo lib. 15. Τοῦτον δὲ καὶ τὸ παρὰ τοῖς Παρθυαίοις. Ἀρσάκαι γὰρ καλοῦνται πάντες, ἰδίᾳ δὲ ὁ μὲν Ὀρώδης, ὁ δὲ Φραάτης, ὁ δὲ ἄλλο τι. Ubi vir magnus, Imo *Arſacidæ* vocabantur, inquit, non *Arſacæ*; & ita legendum dictare cum Grammaticorum canonas, tum Dionem & alibi Strabonem. Idem tamen ad lib. 12. Paphlagoniæ reges *Pylæmenes* vocabantur: Cappadociæ plerique *Ariarathes*: Thraciæ plurimis *Cotys* nomen fuit: Parthorum *Arſacæ*: ſic ibi. Nimirum ſi πατρωνυμικὸν formandum ſit, Grammaticorum canones Ἀρσακίδης volunt, ut *Priamides*, *Tydides*: ſed ipſi haud dubie ſalutabantur & ſe ſcribebant quiſque, *Arſaces*; non *Arſacides*, ſimul imperare cœperant, etſi prius alio nomine fuiſſent. Sic apud Salluſtium, *Rex Mithridates Regi Arſaci*, ſcribit. Is erat Phraates ſecundus Pacori filius, gente *Arſacides*, nomine inter ſuos *Arſaces*. Dio libro 36. τοῦ γὰρ Ἀρσάκου τοῦ τῶν Πάρθων βασιλέως ἀποθανόντος ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Φραάτην τὸν διάδοχον αὐτοῦ προσεδόκησεν οἰκειώσεσθαι. Hic Arſaces erat Pacorus, quem modo nominabamus. Sic & Trogus teſtatur memoriæ conditoris Parthos hunc honorem habuiſſe, *ut omnes exinde reges ſuos Arſacis nomine nuncupent.* Lapis vetus Romæ:

SERASPADANES. PHRAATIS.
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS.
RHODASPES. PHRAATIS.
ARSACIS. REGVM. REGIS
PARTHVS.

Recte igitur & Strabo Ἀρσάκαι. *Gronovius.*

3 *Phraates quanquam depuliſſet*] Phraates cum M. Antonio conflixerat, eumque Præaſporum obſidionem ſolvere coëgerat: ſed tamen audita Auguſti clementia & æquitate, reddiderat ei Armeniam,

verterat, [1] partemque prolis firmandæ amicitiæ miserat: [2] haud perinde nostri me-
2 tu, quam [3] fidei popularium diffisus. Post finem Phrahatis & [4] sequentium regum, [5] ob internas cædes, venere in urbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem [1] vetu-

niam, & signa militaria, quæ Crasso & Antonio ademta fuerant, & filios, uxores, nepotes ei obsides firmandæ pacis causa dederat. Strabo ad finem libri sexti. Hac de re ita Horatius in epistolis: *Jus imperiumque Phraates Cæsaris accepit genibus minor.* Et Suetonius: *Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt: & signa militaria, quæ M. Crasso, & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt,' obsidesque insuper obtulerunt.* Muretus.

1 *Partemque prolis*] Quatuor filios, si Straboni credimus, & eorum uxores duas cum filiis item quatuor misit Romam. Verba ejus sententiaque gemina sunt huic loco, lib. XVI. Ὁ Φραάτης καλέσας εἰς σύλλογον Τίτιον, τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὅμηρα αὐτῷ, Σαρασπάδην, καὶ Κεροσπάδην, καὶ Φραάτην, καὶ Βοώνην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο, καὶ υἱεῖς τέτταρας, δεδιὼς τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ. *Phraates vocato ad colloquium Titio, qui tunc Syriæ præerat, quatuor legitimos filios ei tradidit obsides, Saraspadem, & Cerospadem, & Phraatem, & Vononem, & uxores horum duas, & quattuor liberos, veritus domesticas seditiones & insidias.* Tantum in iis emendaverim, Φραάτην καὶ Βονώνην. Fuerunt enim inter obsides Phraates & Vonones. Vide eumdem scriptorem libro VI. Hac ipsa de re Justinus libro XLII. *Sed & filii nepotesque Phrahatis obsides Augusto dati.* Lipsius.

2 *Haud perinde nostri metu*] Non hic rationem reddit Tacitus, cur Phrahates partem prolis Romam miserit. quod tamen velle video viros eruditos. Id enim factum est quod jam dixit, *firmandæ amicitiæ* causa. Nam liberi non tantum maxima conjugii pignora sunt domi, sed fidei etiam inter externos. Causam igitur hic dat, cur Phraates, victor, post depulsos exercitus ducesque Romanos, quod alias absurdum videri possit, tanquam minor, & quasi ipse victus, cuncta venerantium officia verterit ad Augustum. Nempe quia fidei levium & facile ac libenter Principes suos mutantium popularium diffidebat. Quippe qui domi validis munimentis non insistit, foris societate potentiorum confirmare sese necesse habet. Sic enim suos facilius in officio continet domi. quod hic inprimis habet locum. Alias & illa ratio est, cur victores nonnunquam cuncta venerantium officia vertant in victos, quod non sit diu cum illis bellum gerendum, qui diutius perire possunt, quam nos vincere. De quo lege Senecam Suasor. V. libro I. *Boxhornius.* Immo utriusque facti hæc ratio est: nam τὰ *firmandæ amicitiæ* nil nisi prætextum significant. Imperaturum Parthis oportebat esse Arsacidem. Quem gravem facile destituebant, si copiam alterius haberent eadem stirpe prognati: sin, spes erat minus ausuros, cum deesset, quem subornarent adversus præsentem, cujusque auctoritatem sequerentur. Sic Ptolomæus Physcon arcessitum maximum à Cyrenis filium Memphitem, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interfecit. Hoc spectavit & Nero in Britannico tollendo; *tanto magis foven- dum patribus populoque Principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita.* 13. Ann. 17. Hic ipse Phraates, cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret; ne esset, qui rex nominari posset, adultum filium interfici jussit, teste Trogo. Eandem ob causam hos amandavit. Nam quod Josephus narrat, etiam verum censeo. Phraates metuebat exemplum suum: eum metum intendit mulier quasi & ipsa pro marito timens', cum revera filio locum ad successionem pararet. Species assumpta, ut firmandæ amicitiæ obsides essent. *Gronovius.*

3 *Fidei popularium*] Eadem caussa in Strabone. nec injuria etiam liberis suis diffisus, ne suo exemplo se tollerent. Ipse enim Orodem patrem sustulerat, itemque fratres vigintinovem. Josephus missionem hanc obsidum ad Thermusæ uxoris artes refert, ut illis absentibus filio suo Phraataci regnum conficeret, quod evenit. *Lipsius.*

4 *Sequentium Regum*] Adeo ergo multi interjecti inter Phraatem, & filium ejus hunc Vononem? Ego sane duos reperio, Phraatacem, & Orodem. Sed quia confusum hoc totum stemma, & multa ejus in Tacito mentio: dedi in EXCURS. super eo, quod opus, littera *A.* Idem.

5 *Ob internas cædes*] Domesticas, civiles, sicut *interna certamina* 2, 54. non clandestina, ut quidam accipiunt, sed intestina. *Freinshemius.* Phraates ejus nominis tertius, Rex Parthorum duodecimus, cum à patre regni successor destinatus esset, ne quid sibi à competitoribus molestiæ exhiberetur, triginta fratres interfecit: deinde patrem id indigne ferentem, prius veneno tentatum, cum id parum successisset, strangulavit. Hic inter cæteras uxores (quas Parthi multas habere solent, quasi in una parum incommodi esse soleat) habuit & Thermusam ancillam, Italici generis, ad se ab Augusto missam: cujus blanditiis delinitus, Phraatacen filium, quem ex ea susceperat, successorem regni nominavit. Non degeneravit à paterna virtute filius: sed communicato cum matre consilio, (quam officiosus adolescens, non pro matre tantum, sed pro pellice habebat) ne paternam mortem, quod improborum filiorum est, exspectare diceretur, patrem interfecit. Ipse postea concitato omnium in se odio, per tumultum occiditur. Successit ei Orodes: quo & ipso propter barbaram & ferinam crudelitatem inter epulas à suis occiso, missus est petentibus Parthis à Tiberio hic, de quo nunc

[1] vetustissimum liberorum ejus accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar [2] auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, *degeneravisse Parthos*, *petitum* [3] *alio ex orbe regem hostium artibus infectum: jam inter provincias Romanas* [4] *solium Arsacidarum haberi*, *darique.* [5] *Ubi illam gloriam trucidantium Crassum*, *exturbantium Antonium*; [6] *si mancipium Cæsaris*, *tot per annos servitutem perpessum*, *Parthis imperitet?* Accendebat dedignantes & ipse, diversus à majorum institutis, [7] raro venatu, [8] segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, [9] lecticæ gestamine, [10] fastuque erga patrias epulas; inridebantur & [11] Græci comites,

nunc acturi sumus, Vonones. *Muretus.*

1 *Vetustissimum liberorum*] Atqui in Strabone quartus ordine, minimusque ponitur. *Lipsius.*

Vetustissimum liberorum] Atqui in Strabone libro 16. quartus ordine, minimusque ponitur. Nempe per *liberos* hîc non intelligendi filii tantum, sed & nepotes simul, adeoque tota ejus progenies, ex qua natu maximus hic Vonones, quo tempore legatio ista Romam missa. Vide L. *Liberorum* 220. de V. S. *Freinshemius.*

2 *Auxitque opibus*] Comitatu, pecunia, alia pompa instruxit, regium in morem. *Lipsius.*

3 *Ex alio orbe*] Universus enim terrarum orbis in Romanos, & in Parthos divisus videbatur. *Muretus.*

4 *Solium Arsacidarum*] Quod & sæpius est factum. eoque velut de more, scribit Hegesippus, in oratione Agrippæ regis: *Persarum superba audimus imperia, sed eorum quoque obsides vidimus: & cum ipsi pluribus nationibus imperent, offerunt liberos suos, & nobilitatem suam, servire Romanis gaudent pro fide pacis, simul ut serviendo discant suis imperare. offerunt vestes, monilia, elephantos quoque Romanis, unum tributum reges imponere.* Postrema huc faciunt, & emendem: *elephantos: quodque Romanis unum* (vel, *summum*) *tributum.* Lipsius.

Solium Arsacidarum] Claudianus IV. Conf. Honorii Pan.

Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset,
Care puer, terrisque procul venerandus Eois
Barbarus Arsacio consurgeret ore tiaras:

Apud Hegesippum, quem tentat ὁ πάνυ, legendum censeo: *offerunt vestes, monilia, elephantos; quodque Romanis visum est tributi genus imponere.* Vel, *visum tributorum genus imponere.* Gronovius.

5 *Ubi illam gloriam*] *Ubi* particula elegantem vim habet in exhortando, aut etiam exprobrando omissa bona, quibus eramus sisi vel gloriati. Virg. lib. 5. Æneid. 391.

Ubi nunc nobis deus ille magister
Nequidquam memoratus, Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam?

Ex Homero Iliad. 5.

Πάνδαρε, πȣ͂ τοι τόξον, ἰδὲ πτερόεντες ὀϊςοί,
Καὶ κλέ☉;

Psalmo 42, 3. *Ubi Deus tuus?* Freinsh.

6 *Si mancipium*] Τὴν ὁμηρείαν ἀντὶ δȣλείας ὀνομάζοντες, Josephus. *Muretus.*

7 *Raro venatu, segni equorum cura*] Quæ tamen unica studia procerum regisque. Xenophon libro VIII. Pædias. Τῆς πολεμικῆς δ' ἕνεκα ἀσκήσεως, ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν, ὥσπερ ἀσκεῖν ταῦτα ᾤετο χρῆναι, ταυτὴν ἡγȣ́μεν☉ καὶ ὅλως ἀρίςην ἄσκησιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεςάτην. Καὶ νῦν δὲ Βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄλλοι περὶ βασιλέα, ταῦτα ποιȣ͂ντες διατελȣ͂σιν: *Militaris exercitii gratia ad venationem eduxit, quos ad eam idoneos rebatur. hanc existimans & universe optimam exercitationem ad militiam esse, & maxime ad equestrem. Itaque & nunc Rex Persarum, atque alii circa Regem, assidui sunt in venatu.* Lipsius.

Raro venatu] Cum Parthi prope assidui in venatione esse soleant, neque aliis fere carnibus vescantur, quam ferarum, quas venando ceperunt. Suetonius in Caligula narrat ob mortem Germanici regem regum *& exercitatione venandi & convictu Megistanum abstinuisse*; idque *apud Parthos justitii instar* esse. *Muretus.* Darius epitaphio inscribi mandavit Κυνηγῶν ἐκράτȣν. Strabo libro 15. Et noster de Bardane: *Parthi incautum venationique intentum interfecere.* Aurelius.

8 *Segni equorum cura*] Cum ipsi plurimum equitatu valeant, & in equis curandis studium omne consumant. ἐπιχώριον ἦν αὐτοῖς μὴ ὁρᾶσθαι πεζῆ πορευομένοις. Xenophon libro 8 Cyripædias. *Muretus.* Justinus 41. *Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discriminis inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt.* Dio libro 40. ait Parthorum regionem alendis equis singularem, quia plana & ad equitandum commoda: additque eos equorum armenta tota secum solere ducere in expeditionem. *Aurelius.*

9 *Lecticæ gestamine*] Quod ipsis molle & muliebre, ut est, videbatur. *Muretus.*

10 *Fastuque erga patrias epulas*] Quas scilicet contemnebat despiciebatque. Tacitus libro 4. in fine: *juxta, gratiam, aut fastus janitorum perpetiebantur.* Petron. Arb. *Contubernalis mea mihi fastum facit.* Pichena. *Patrias epulas*, non tantum cibos intelligo: sed in universum morem convivandi, Parthis solennem, qui Suetonio Cal. cap. 5. *convictus Megistanum* dicitur. *Freinshemius.*

11 *Græci comites*] Hoc comitatu omnes Romani cincti erant, quippe doctorum, eloquentium, & in-

tes, ac vilissima utensilium [1] anulo clausa: sed [2] prompti aditus, obvia comitas, [3] ignotæ Parthis virtutes, [4] nova vitia; [5] & quia ipsorum moribus aliena, perinde
3 odium pravis & honestis. Igitur Artabanus Arsacidarum è sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus [6] reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi [7] perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, [8] ob scelus Antonii, qui Artauasden regem Armeniorum specie amicitiæ inlectum, dein [9] catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. [10] occiso Artaxia [11] per dolum propinquorum, [12] datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque

in Philosophia ut plurimum versatorum. Cicero pro Milone: *Græci comites, quocumque ibat.* Tacitus 4. Ann. *Reliqui liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur.* Ubi de secessu Caprearum. *Aurelius.*

1 *Anulo clausa*] Signatorium anulum intellegit: sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat χαρακτῆρα. De quo Vopiscus in Aureliano: *Uxori & filiæ anulum sigillaricium quasi privatus instituit.* Moris autem Romani, ut domi supellex penusque omnis eo signaretur: nequid negligentia aut furto periret. Exempla in EXCVRS. vide in *B.* Lipsius.

Annulo clausa] Ex Romana consuetudine ad vitanda furta servorum. Q. Cicero in epistola ad Tironem, quem locum videtur jam notavisse & Lipsius, sed citat nimis licenter. *sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.* Idem 2. de Oratore: *Ridiculum est illud Neronianum vetus in furace servo, solum esse, cui domi nihil sit, nec obsignatum, nec occlusum.* Juven. Sat. 14. *concham cum parte lacerti Signatam.* Muretus. Persius Sat. 6.

Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

Horatius ad Florum: *signo læso non insanire lagenæ.* L. 1. D. de periculo & com. rei. vend. *si non sunt degustata, signata tamen ab emptore vasa.* Aurel. Lucianus Hermotimo: καὶ μόνον ἀριθμῷ παραλαβὼν τὰ κρέα, ὁπόσα τῷ παιδὶ κατόπιν ἑσῶτι παρέδωκε, καὶ σημηνάμενος ἐπιμελῶς, τὸ ἀπ' ἐκείνου καθεύδει. De *utensilibus* vide ad lib. 1, 70. *Gronovius.*

2 *Prompti aditus*] Cum alioqui Parthorum Reges, neque facile spectandi sui copiam facere, neque quemquam ad colloquium, sine magno molimine, admittere solerent: aditusque ad ipsos ardui ac difficiles essent. *Muretus.*

3 *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia*] Quidam existimant, *nova vitia* hic esse, lecticæ gestamen, fastumque erga patrias epulas. Ego aliter: promptos scilicet aditus, obviam Vononis comitatem, quæ revera virtutes essent, tamen quia ignotæ Parthis, idcirco suspectæ, ac pro vitiis habitæ. *Pichena.* Ipsæ virtutes, quia Parthis insolitæ, pro vitiis habitæ fuerunt: cum nihil ex vero, sed ex moribus suis omnia æstimantes odissent, quicquid externum esset. *Freinshemius.*

4 *Nova vitia*] Vultne ipsas virtutes ignotas, habitas pro vitiis? possit sic accipi: ut comitas illa, pro vilitate fuerit: sed potius est, duo dici. ut & ignotas quasdam virtutes intulerit; & nova etiam vitia, luxum videlicet, delicias, aliaque Romana. Mox, *ipsorum majoribus:* haud male etiam, *moribus.* Lipsius.

5 *Et quia ipsorum majoribus aliena*] Recte se habet. etsi Muretus malit, *ipsorum moribus.* Pichena. Multo elegantior atque Tacito dignior lectio *moribus* quam *majoribus.* Freinshemius.

6 *Reparat vires*] Fuga capta ad montes Mediæ, ait Josephus. *Lipsius.*

7 *Perfugium Armenia*] Primo Seleucia. Vide eumdem Scriptorem libro XVIII. *Idem.*

8 *Ob scelus Antonii*] Vere scelus. nec enim censori Tacito, ludus & jocus, ut hodie, fallere fidem. Artavasdes autem Antonium expeditione Parthicâ deseruisse visus, fallacibus ab eo litteris excitus, in vincla habitus, & in triumpho Alexandriam ductus est. Vide Dionem, & Plutarchum. *Idem.*

9 *Catenis oneratum*] Argenteis sc. in carcere, & in triumpho aureis. Dio lib. 49. Vellejus de Antonio. *Regem ejus Artauasdem fraude deceptum, catenis, sed ne quid honori deesset, aureis vinxit.* Aurelius.

10 *Occiso Artaxia*] Josephus hunc Artaxiam filium facit Artabazis. ita enim appellat pro Artauasde, ut alibi etiam Plutarchus. occisum eum à propinquis non dicit, dicit à Tiberio & Archelao pulsum. Horatius gloriam tribuere Tiberio videtur non pulsi solum, sed etiam occisi. Ad Itium,

——— *ClaudI virtute Neronis*
Armenius cecidit.

Suetonius, *Ducto ad Orientem exercitu regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit.* Dio historiam confundit, & Artabazem nominat pro Artaxia; Tigranem facit ejus fratrem, lib. LIV. Res autem ita habet. Artauasdes, sive Artabazes, duûm filiorum pater, Artaxiæ & Tigranis. ille major natu. Adi Josephum, lib. XV. cap. IV. *Lipsius.*

11 *Per dolum propinquorum*] Accusatus est apud Augustum, traditaque Tiberio ejus ultio, sed eum propinqui jugularunt, antequam adventaret Tiberius. Josephus, Dio, Zonaras. *Muretus.*

12 *Datus à Cæsare*] Expressit Tacitus antiquam for-

ctusque in regnum à Tiberio Nerone. [1] Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam [2] sociatis more externo in matrimonium regnumque. Dein jussu Augusti impositus Artauasdes, & non sine clade nostra dejectus. [3] Tum C. 4
Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, [4] ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa; incerti solutique, & [5] magis sine domino, quam in libertate, profugum [6] Vononen in regnum accipiunt. Sed ubi minitari [7] Artabanus, & parum subsidii in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, [8] in loco reddemus. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit tur- 5
bari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret; novisque provinciis impositum, [9] dolo simul & casibus objectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & aversa patrui voluntas, [10] celerandæ victoriæ intentior, [11] tractare

formulam, quæ in veteribus quoque numismatibus extat. REX. ARMENIS. DATVS. REX. PARTHIS. DATVS. & cætera id genus. *Ursinus.*

1 *Nec Trigrani*] Accusatus enim apud Tiberium, & ab eo interfectus est. *Muretus.*

2 *More externo*] Qui mos etiam Ægyptiis, aliisque barbaris ad Orientem. *Lipsius.*

Sociatis more externo] Ut nimirum tori pariter, regnique consortes essent. Multa notaque exempla in Ptolemaica Ægyptiorum familia, atque inde factum ut ejusmodi par conjugum, quia pari jure potestatis erant, reges vocarentur. Liv. 27, 4. hoc sensu, *Ptolemæum Cleopatramque reges* nominat. item Cæsar de bell. Alex. cap. 33. *Alexandria potitus reges constituit fratrem & sororem*, quod Strabo lib. 17 sic effert: καθίστησι βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κλεοπάτραν· συμβασιλεύειν δ' ἀπέδειξε τὸν λοιπὸν ἀδελφὸν αὐτῇ: *reginam Ægypti constituit Cleopatram eique fratrem superstitem sociavit in regnum.* hoc enim modo melius reddideris, quam, ut vulgo; *in regni partem addidit.* Sic enim divisum esset regnum: quod non factum, sed utrique in solidum jus atque potestas permissa est. Fecit autem hoc Cæsar ex testamento patris Ptolemæi, ut ipse Civ. 3, 108. testatur: cujus verba hæc exstant apud Dionem lib. 40. ἐκείνους μὲν συνοικῆσαι ἀλλήλοις κατὰ τῶν Αἰγυπτίων τὰ πάτρια, καὶ βασιλεύειν: *illos* (Ptolemæum majorem & Cleopatram) *more Ægyptiorum patrio, matrimonio coire, & regno præesse.* Adjicitque ibidem Dio, Cæsari etiam juniori Ptolemæo & Arsinoæ sorori ejus, pari modo connubio junctis, Cyprum concessisse. Simile Carum regum exemplum ex Strabone retuli in supplem. Curtii 2, 8. Et ad eundem auctorem 3, 11. ostendi conjugem Darii, quam Alexander cepit, etiam sororem mariti fuisse. Errant igitur qui sic accipiunt: quasi Tigranis soboles cum Armeniis matrimonio se miscuisset. *Freinshemius.*

3 *Tunc Cæsar*] Agrippæ filius ab Augusto adoptatus, quem ex Armenia redeuntem mortuum esse vidimus lib. 1. *Muretus.*

4 *Ob insignem corp.*] Aristoteles lib. 1. Politicorum ait, si reperirentur homines ea pulchritudine corporis, qua sunt Deorum statuæ, neminem dubitaturum, quin eis potissimum imperium mandari oporteret. Sed & Lucretius lib. 5. ait Reges à priscis illis hominibus delectos, *pro facie cujusque & viribus ingenioque.* Et quosdam ait Euripides esse εἶδος ἀξίους τυραννίδος. Aristoteles 4. πολιτ. Æthiopas in Regibus eligendis sequi proceritatem corporis: alias autem quasdam gentes pulchritudinem & decorem formæ: quod posterius Strabo tribuit Medis, & quibusdam populis Indiæ. *Idem.*

5 *Magis sine domino*] Nam libertas legibus & magistratibus suis constat, & imperii certa forma. Itaque sine domino esse possunt, nec tamen liberi proprie dicendi. *Lipsius.*

6 *Vononen*] Ita legitur in unico libro, non *Vononem*, ut vulgo. *Jac. Gronovius.*

7 *Artabanus*] Qui Orodem sive Herodem filium suum regem iis dedit. Josephus l. XVIII. c. IV. qui etiam hanc rem fusius exsequitur paullum tamen à Tacito diversus. *Lipsius.*

8 *In loco reddemus*] Reddidit, hoc ipso libro sub finem. *Idem.*

9 *Dolo simul*] Dolo, quem ipse meditabatur, & in longinquis locis veneno tollere, obscuriore sic fama. *Idem.*

10 *Celerandæ victoriæ intentior*] Lipsius ait, priscam lectionem esse, *interior.* At ne quis erret, ego oculatus testis adfirmo, in manuscr. non aliter legi, quam, *intentior.* Pichena.

11 *Tractare præliorum vias*] Lego *præliorum vices.* Clarum & à se (nam quid sunt *viæ præliorum?*) & ab adjunctis statim verbis, *quæ sibi sæva vel prospera evenissent.* At hercule *vias* tamen verum. ex sequentibus istis: *Fundi Germanos acie.* Acidalius.

ctare proeliorum vias, & [1] quæ sibi tertium jam annum belligeranti [2] sæva vel prospera evenissent. *fundi Germanos* [3] *acie*, *& justis locis*: *juvari silvis*, *paludibus*, *brevi æstate*, *& præmatura hieme*: *suum militem haud perinde vulneribus*, *quam spatiis itinerum*, [4] *damno armorum adfici*: *fessas Gallias ministrandis equis*: *longum impedimentorum agmen*, *opportunum ad insidias*, *defensantibus iniquum*. *ac si mare intretur*, [5] *promptam*

1 *Quæ sibi tertium jam annum belligeranti*] Imo plures. Nam continenter in Germanos bellum gessit, à clade Vari: excepto anno consulatus. Sed Tacitus à postrema ejus missione annos numerat, quæ fuit exacto consulatu ejus, sub Augusti mortem. *Lipsius.*

2 *Sæva vel prospera*] Verius hic esset, *scæva*, id est, sinistra. *Idem.* Fuit cum lascivirent in hoc vocabulo passim inculcando ingenia: sed raris processit. *Sævum* est interdum grave, durum, asperum, crucians: & sic utique non ex sententia & optatis. Sic *sæva tempestas*, *sævus dolor*, *sæva catena*, *sæva paupertas*, *necessitas*. *Fortuna sævo læta negotio*, gaudens adversa secundis miscere. Sallustius in Catil. *quoniam*, *quæ occulte tentaverat*, *aspera fœdaque evenerant.* Quid hoc aliud quam *sæva?* & omnia, quam *adversa?* Gronovius.

3 *Acie & justis locis*] Nove dictum, pro æquis locis. *Lipsius.*

4 *Damno armorum adfici*] Cum ea, quæ haberent, quotidianus usus absumeret, alia difficulter subveherentur. *Freinshemius.* Muretus vocem *armorum* delet, scribens, *quam spatiis itinerum damno adfici.* Vix abest, quin vere. Quid autem si eandem vocem sic traducas? *Suum militem haud perinde vulneribus armorum*, *quam spatiis itinerum damno adfici. Vulnera* enim *armorum* non ineleganter. Sane si quid hic mutandum, ita plane malim. Etsi etiam nihil mutem. Nam vulgatum optimi sensus, optimæ structuræ. *Acidalius.* Legendum censeo: *armentorum*; equorum imprimis. Ita loquitur Annal. 13. *Quotam partem campi jacere*, *in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur?* Mendum natum ex contracta scribendi ratione, *armtorum*, pro, *armentorum*, unde librariorum oscitantia factum est, *armorum*. Explicent mihi, quæso, eruditi, qui vulgatam lectionem hactenus probant, quæ sint illa *armorum damna*, de quibus in hac deliberatione Germanicus conqueritur; quorumque causa mare ingredi, & sic minore incommodo Germaniam invadere constituit? Nemo, aut fallor, dixerit per *damna armorum* intelligi, nimis gravia terrestri itinere quaqua ea circumgestanti militi fuisse. Non enim id admitteret mos rigidus & disciplina militiæ Romanæ; per quam aliis etiam insuper gestandis miles onerabatur. Neque etiam ea mens esse potest, *armorum damna* sensisse milites, quum ea quæ haberent quotidianus usus consumeret. Nam & eadem damna in navali expeditione sentiuntur; neque legimus, hujus rei unquam rationem habuisse de expeditione consultantes Imperatores. Apparet nullum idoneum sensum admittere vulgatam lectionem. Voluit aliud longe damnum hoc consilio prævenire in posterum Germanicus. Equis per paludes, inferioris præsertim Germaniæ, nondum adulta æstate; vix via, aut admodum impedita; plurimi in iis defecerant. Jacturam hanc in posterum Gallia non erat resarcitura, ut hactenus; utpote equis prope exhausta. Hoc est illud, quod statim subjungitur, & sententiam nostram inprimis confirmat; *Fessam Galliam ministrandis equis.* Ergo ob hanc etiam rationem de maritimo itinere Germanicus cogitavit. Interim consilii rationibus non respondit eventus. Orta enim atrocissima tempestate, *equi*, ut paullo post loquitur, *jumenta*, sarcinæ, etiam arma præcipitantur; certo documento, incerta admodum & periculosa esse ista consilia, quorum rationes dubiis oceani insistant; in quo, nulla hominum culpa, gravia tamen & atrocia iis damna aliquando inferuntur. *Boxhornius.* Satis defendi vulgatum verbis, quæ leguntur 1, 71. *quod cuique promptum*, *arma*, *equos*, *aurum offerentes*: *quorum laudato studio Germanicus*, *armis modo & equis ad bella sumptis*, *propria pecunia militem juvit*: & hanc historiæ partem, suaque in ea verba, maxime respexisse auctorem posteriori loco putem. ut enim ibi instrumentum utrumque belli, & arma & equos accepisse dicit Germanicum, ita hic tacite secum queri utriusque damno exercitum per expeditionem terrestrem adfici. *Gronovius.*

5 *Promptam ipsis poss.*] Nam triremes & classem in Rheno, & ad oceanum, ordinariam Romani habebant. At eo ævo Germani navigiorum rudes: mox quam didicerunt? Saxones, Normanni, & piratarum illa agmina dicant: qui Europam per sæcula aliquot magnis classibus cladibusque infestarunt. *Lipsius.*

Promptam ipsis possession.] Quamnam *possessionem?* vereor ne legendum *profectionem*. Paullo enim ante querebatur spatia itinerum, & longum impedimentorum agmen; & huic omnia reliqua conveniunt, quæ adjuncta, alteri voci eorum nihil. *Acidalius.* Quæ est illa *possessio?* An maris? Haud credam. Non tam maris petebat, quam maritimi itineris beneficio Germaniæ possessionem. Et quomodo possessio maris hostibus ignota? Scribe; *promptam ipsis*, Romanis, *profectionem*, maritimam, *& hostibus ignotam*; id est, ignoraturis hostibus quam adversæ Germaniæ oram ex vasto illo, & longe lateque sese exporrigente oceano Romani essent subituri. Quod inter prima semper & callida

tam ipsis possessionem, & hostibus ignotam; simul bellum [1] *maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi; integrum equitem, equosque, per ora & alveos fluminum media in Germania fore.* Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum, [2] P. Vitellio & 6
Cantio; Silius, & Antejus, & Caecina fabricandae classi praeponuntur. Mille naves sufficere visae, properataeque: aliae [3] breves, angusta puppi proraque, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quaedam planae carinis, ut sine noxa siderent: plures [4] appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio, [5] hinc vel illinc adpellerent. [6] multae pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul aptae fe-
rendis

da consilia Ducum fuit: ut, nempe, in agrum hostilem ea via pergerent, è qua in diversa licet irrumpere. Et hanc promptam Germanici profectionem, hocque ejus consilium, intelligit Arminius, ubi paullo post, in oratione ad suos, eam exagitat, ut ignavam; *Classem & avia oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret.* *Profectionis* autem vocabulo etiam alibi utitur Tacitus. Hoc ipso libro; *sed Germanicus nondum comperto eam profectionem incusari, Nilo subvehebatur.* Vides levi & prope nulla, sed tamen necessaria, mutatione, pulcherrimam sententiam Tacito, aut Germanico restitutam. *Boxhornius.* Nihil mutandum. Facile Romanis, inquit, occupatu esse mare. Nam *possidere* est occupare interdum. Caesar 4 Gall. *Vel sibi agros attribuant vel patiantur eos tenere, quos possederint.* Liv. 24. *Caussam nactus erat, tam divitis hominis bona possidendi vendendique*, id est, invadendi vel occupandi. Idem in lib. 31. *Urbem ad quam defendendam missa erat, per scelus possedit.* Neque aliter noster in vita Agricolae: *Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniae supra memoravi.* Gronovius.

1 *Maturius incipi*] Quare? nam & triremibus aestas exspectanda erat. Sed caussam credo in commeatibus, de quibus adjungit. Quia enim tarda aestas & messis in Germania, haec exspectanda erat, ob frumenta & pabula: aut magna mole & mora, identidem ista subvehenda. *Lipsius.*

2 *P. Vitellio, & Cantio*] Docti viri (Lipsius ad marginem) legunt, *Scantio*, nescio an ex aliqua historia mihi ignota. Si conjecturae locus sit, magis placeret, *C. Antio*, ne à scriptura veterum librorum longius discedamus. *Ursinus.* Haud aliquid ausim mutare praeter libros, cum etiam vivant quadratariorum opera, *Cantii* aliquot: imo & *Cantiae*; quos invenire est in volumine Inscriptionum nostrarum; paginis LXX. 5. CCCXXII. 2. CCCLXXXV. 2. MLXXXVIII. 15. *Gruterus.* Non haec ad meum gustum; nec de *Cantiis* legi quidquam unquam. Legi de *Scantiis.* & orat. in Rullum, de *Scantia silva*, aliquid Cicero submurmurat. Lubentius legerem *Canutio:* nisi malis *Calventio*, aut *Calvisio*, quae sunt Romana nomina. *Aurelius.* Suspectum hoc mihi nomen & homo ignotus, quem tamen praecipua apud Germanicum gratia fuisse ex hoc loco constat, ut mirum sit alibi in rebus ejus non nominari. adeoque parum abest quin corruptum hoc nomen existimem, aliumque nobis hominem quaerendum, & fortasse *Sentium*, qui Germanico comes post mortem ejus Syriam obtinuit. *Freinshemius.*

3 *Breves, angusta puppi*] Breves opponit *Longis* navibus, id est triremibus: & describit lato alveo, angusta prora & puppi, uno verbo naves hodie maris nostri. *Lipsius.*

4 *Appositis utrimque gubernaculis*] Id quidem genus navigii binis gubernaculis, hodie invisum. At noster iterum describit, lib. III. Histor. vocatque Cameras: *Sic inter undas volvuntur pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc adpellere indiscretum & innoxium est.* Item de moribus Germanorum: *Forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem gerit.* Reperio & apud Suidam prisci scriptoris verba, nescio an hanc ipsam rem narrantis: Πλοῖα μονήρη, ἔστιν ἃ καὶ δίκροτα κατεσκευάσαντο. Τινὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς πρύμνης καὶ ἐκ τῆς πρώρας ἑκατέρωθεν πηδαλίοις ἤσκηντο, ὅπως αὐτοί τε μὴ μεταστρεφόμενοι καὶ ἐπιπλέωσι καὶ ἀναχωρῶσι, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐν τῷ παράπλῳ καὶ ἀπόπλῳ αὐτῶν σφάλλωσιν. *Naves simplices uniusque ordinis, interdum & biremes faciunt. quasdam vero & ex puppe & ex prora gubernaculis instruunt; ut ipsi nihil conversi & accedant & recedant: hostesque & adnavigantes & abnavigantes fallant ac circumveniant.* Lipsius.

Appositis utrimque gubernaculis] Verbis Suidae & usus hujus rei indicatur. Quia tamen gubernacula proprie ad puppim pertinebant, ideo credo eundem Suidam naves istiusmodi ἀμφιπρύμνας appellasse, quasi quae nullas proras, duas puppes tantum haberent. Ἀμφιπρύμνης, inquit, εἶδος πλοίων. Addidit postea locum veteris cujusdam. ἔμπαλιν διελθεῖν παρεσκεύασε τὸν Ἴστρον ἐν ταῖς ἀμφιπρύμναις τῶν νεῶν. *Schefferus.*

5 *Hinc, vel illinc*] Ne tollas: sunt enim mera Taciti verba, qui Histor. 3. ita scribit in re simili: *inter undas volvuntur, pari utrinque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere, indiscretum, & innoxium est.* Aurelius.

6 *Multae pontibus stratae*] Καταστρωτοί. *Muretus.* Vult naves pontibus tectas instratasque fuisse, deinde pontibus istis impositas machinas: neque id ad unius fluvii brevem transitum, sed ut ab oceano

 usque

rendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, [1] augebantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem. [2] Inſula Batavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulſus, [3] accipiendiſque copiis, & [4] tranſmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas inſulas circumveniens, [5] apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: ſervatque nomen, & violentiam curſus, qua Germaniam prævehitur, donec oceano miſceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verſo cognomento, [6] *Vahalem* accolæ dicunt, mox id quoque vocabulum [7] mutat *Moſa* flumine, ejuſque [8] immenſo ore eundem in oceanum

uſque mediam in Germaniam perveherentur. Conſtratarum navium frequens apud auctores eſt mentio, item earum quæ tormenta portarent, apud Livium 30, 10. ubi etiam narratur, quomodo Scipio naves onerarias ſtraverit, quo loco itidem *pontes* & *conſtrata pontium* nominantur. Cur autem pontibus impoſita tormenta vexerint, duplicem rationem video; unam, ut commodius onerarentur exonerarenturque naves; alteram, ut ſi hoſtis ex ripa impugnaret, in ipſum dirigi poſſent. *Freinshemius.*

1 *Augebantur alacritate militum*] Qui hujus loci ſententiam diligentius inſpexerit, probabit, ut opinor, Faerni conjecturam, qui *agebantur*, legebat, quod de navibus proprie dicitur. *Urſinus.* Muretus voluit, *Citæ remis agebantur alacritate.* Non ea mens Taciti: cui ipſi nec conveniunt vel illa poſtrema verba, *in ſpeciem ac terrorem.* Sed tu τελείαν στιγμὴν pone poſt vocem *remis.* deinde à capite ſcribe, *Augebantur alacr. milit.* Hæc enim mens Taciti, mille naves, ut præceſſit, ſufficere viſas, ſed auctum hunc numerum alacritate militum in ſpeciem ac terrorem. *Acidalius.* Appoſite quidem Faernus, litera detracta, *agebantur*; ſed neſcio quomodo magis 'arrideat lectio vulgata, vetuſtate quadam peregrina. *Gruterus. Terrorem* non tam ad hoſtes pertinere arbitror, quam ad quemcunque ſpectatorem: aut ſi ad hoſtes referas, de ſequenti tempore accipies: quomodo Virg. Æn. 8, 620. *terribilem criſtis galeam* vocat, quam nondum viderant hoſtes. *Freinshemius.*

2 *Inſula Batavorum*] Quod nomen etiam nunc in ſuperiore inſulæ parte durat: vocatur quippe incolis *de Betauw* ſive *Betouw* & variante dialecto *Betuwe.* Cluverius. In quo non debet ignorari, quod tamen vulgo ignoratur, in unico MS. legi *Batuorum*, omiſſo *a*, etſi id mox in iteratione ejus appellationis non ſit omiſſum: quaſi indicaret illud primum u pertinere ad præcedentem literam a, ut cum ea faciat diphthongum, & per u ſcribi debere, (ut accurate edidit Beroaldus) non per v, quod fieri vulgo novimus, & hinc corrupte ex hujus temporis norma id ab poſteris pronunciari. *Jac. Gronovius.*

3 *Accipiendiſque copiis*] Si, qua alia inſula, in hac mundi pila. *Lipſius.*

4 *Tranſmittendum ad bellum opportuna*] Lego, *accipiendiſque copiis & tranſmittendis, ad bellum opportuna.* Acidalius. Corrumpit rem elegantiſſimam. Ovid. lib. 12. Met.

Permanet Aoniis Nereus violentus in undis,
Bellaque non transfert.

Neque enim hoc mutare auſim. Plinius in Panegyr. *Cum Danubius ripas gelu jungit, duratuſque glacie ingentia tergis bella tranſportat.* Gronovius.

5 *Apud principium agri Batavi*] Haud procul Clivio oppido ad Caſtrum Schenckianum, ſive munimentum, quod vulgo vocatur *Schenkenſchantz*: ubi, ut olim, nunc etiam amnis in duo ſcinditur veluti cornua, dextrumque Germaniam verſus Arenacum, Vada, Grinnes, Batavodurum, Trajectum, Lugdunum, præterfluens Rhenus vocatur; lævum protinus ab ipſa diviſione Vahalis, Noviomagum, Tiliam, Bommeliam Gelriæ oppida præterlabens. *Cluver.*

6 *Vahalem*] MS. unicus habet *Vahalam*, quod mutari certe non debuit, ſi Taciti pronunciationem volumus integram & ſanam audire. Tria autem iſta verba *Vahalam accolæ dicunt*, videntur ſeparari debere per notam parentheſeos, quæ alias turbant hanc continentiam, longam licet, ſed bene connexam. *Jac. Gronovius.*

7 *Mutat Moſa flumine*] Vahalis hoc tempore præfert nomen ſuum uſque ad arcem Leuvenſtein, prope Workum, ubi Moſæ junctus in hujus vocabulum tranſit. Sed quoniam illic hodieque *Novus Moſa* vocatur, inferius autem *Vetus Moſa*, ubi & *Vahalis* nomen rurſus aſſumunt pars earumdem aquarum iterum diviſarum; crediderim Cæſaris ac Taciti ſeculo omnia media partem Vahalis fuiſſe; Moſam autem ſtatim ab oppido Megen (non commiſſum Vahali apud caſtrum S. Andreæ, non apud Caſtrum Leonis aut Lævini: nam hæ duæ foſſæ ſerioris ævi videntur) decurriſſe per alveum illum nunc licet tenuem, qui à Novo Moſa in lævum devergens, primum *Ediconis Moſa*, deinde *Vetus Moſa* indigetatur, dextra Heuſda, ſiniſtro monte Getrudis (unde nunc latus, at olim ſolidam circa humum certum amni alveum præbuiſſe indicant reliquiæ vicorum ſub undis latentes) infra Dordrechtum uſque & inter Geroflitium & Flardingam demum hos confluentes fuiſſe: ubi quod *veteri Moſæ* miſcetur, nunc etiam *Vahalis* nomen obtinet. *Cluverius.*

8 *Immenſo ore*] Quod à Geroflitio incipit. *Idem.*

1 *Dum*

ceanum effunditur. Sed Cæsar, [1] dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito castellum Luppiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi principis Cattorum conjugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere; ad famam adventus ejus dilapsi: [2] tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & [3] veterem aram Druso sitam disjecerant. Restituit aram; honorique patris princeps ipse [4] cum legionibus decu- 7

1 *Dum adiguntur naves*] *Adigere* hic idem puto quod *adducere*, maxime quum ipsa res hoc doceat. Agi proprie dicuntur naves, quæ remis impelluntur, unde & *actuaria* dictæ. Freinshemius. xi. Ann. 17. *Triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quæque habiles, per æstuaria & fossas adegit.* Gronovius.

2 *Tumulum nuper*] De quo supra libro 1. *Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos.* Tumulus ille, non aliud quam κενοτάφιον fuit. habesque hujus ritus illustre apud Xenophontem exemplum, libro vi. expeditionis Cyri. ubi inane sepulchrum constituitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non faciles repertu. Ἐνίους δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. Οὓς δὲ μὴ εὕρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. Et apud Virgilium libro iii.

——— *manesque vocabat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrimis, sacraverat aras.

Lipsius.

3 *Veterem aram Druso*] Druso mortuo cenotaphium decretum ad Rhenum ipsum. Dio lv. & Suetonius: *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem stato die quotannis decurreret, & Galliarum civitates publice supplicarent.* Nescio an huic tumulo adjuncta ara: apparet, quia Suetonius ait, supplicarent. Volunt id cenotaphium ad Moguntiacum fuisse, repugnat hic locus, qui constituit inter Lupiam & Rhenum. Sed & Ravennæ sepulchrum Drusus habuit, à Claudione ejus F. an ab Augusto ipso exstructum? cujus memoria in lapide prisco, ibi:

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CÆS. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SVPRADICTA. *Idem.*

Veterem aram Druso sitam] Non acceperim neque de cenotaphio, neque alio quocumque opere in honorem Drusi alieno jussu structo, sed de ara quadam ab ipso exædificata, forte in memoriam victoriæ, aliasve ob causas. Sic Alexander duodecim aras in ingressu Asiæ statuit. Justin. 11, 5. Arrian. lib. 1. aliasque ad Indum fluvium. Justin. 12. 10. Curt. 9. 3. Nam verba hæc *Druso sitam* ab ipso Druso ædificatam volunt. Sic infra 6, 41. *Urbes Macedonibus sitæ*, dixi de hac locutione in Indice Floriano, verbo *Ponere*. Freinshemius.

4 *Cum legionibus decucurrit*] Antiquissimi inventi Decursio in funere illustrium virorum. Homerus in funere Patrocli, Virgilius Pallantis descripsit.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos.

Livius Pœnis etiam usitatam ostendit libro xxv. in morte Gracchi. *Alii ab Hannibale, & ea vulgatior fama est, in vestibulo primorum* (Legerim *primore*) *castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum suæ cuique genti assuetis.* Lucanus libro viii.

——— *totus ut ignem*
Projectis mærens exercitus ambiat armis.

Statius libro vi. optime.

Tunc septem numero turmas (centenus ubique
Surgit eques) versis ducunt insignibus ipsi
Grajugenæ reges: lustrantque, ex more sinistro
Orbe rogum, & stantes inclinant pulvere flammas.
Ter curvos egere sinus, illisaque telis
Tela sonant: quater horrendum pepulere fragorem
Arma, quater mollem famularum brachia planctum.

Lipsius.

Decurrit] Homer. Iliad. ψ.

Οἱ δὲ τρὶς περὶ νεκρὸν ἐΰτριχας ἤλασαν ἵππους
Μυρόμενοι.

Suetonius in Claud. *Ceterum exercitus honorarium ei* (de Druso loquitur) *tumulum excitavit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.* Divinitus describitur hæc decursio libro 5. Æneidos. Talia erant *Equiria* quæ mense Februario & Martio fiebant in Campo Martio, de quibus Ovidius 2 & 3 Fastorum. *Muretus.* Dio memorat istas decursiones in funere Augusti, aitque *equites, tam qui militabant, quam qui non militabant, cursitasse.* Aurelius. Distinguit ipse Tacitus 2, 54. *Exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Intelliguntur tamen equitum etiam exercitia his verbis *decursus legionum*,

decucurrit; [1] tumulum iterare haud visum. & cuncta [2] inter castellum, Alisonem, ac
8 Rhenum, novis limitibus, aggeribusque permunita. Jamque classis advenerat, cum praemisso commeatu, & distributis in legiones ac socios navibus, [3] fossam cui *Drusianæ* nomen, ingressus, [4] precatusque Drusum patrem, *ut se* [5] *eadem ausum, libens placa-*

gionum, tamquam accessio quædam. Sic enim quem attulimus locum repetit auctor 3, 33. *præsedisse nuper feminam* (Plancinam innuit) *exercitio cohortium, decursu legionum:* ubi mentio equitum prætermittitur, neque tamen minus intelligitur, sicut his ipsis verbis, quæ nunc explicamus. *Freinshemius.*

1 *Tumulum iterare*] Cur ita? An quod Tiberius tumulum inceptum non probasset, & ideo minus probaret reparatum? An quia Pontificum, Principisque consensus deerat? nec daturus erat Tiberius, tum summus Pontifex summusque Princeps? Paulus Sent. *Lapsa monumenta licebat reficere intactis corporibus: tamen sollemnibus antea præstitis, & pro reliquiis defunctorum votis & supplicationibus adhibitis.* At de non reparandis tumulis absque Principis & Pontificum permissu, extat lex. *Prætor.* § *Non perpetuæ.* de sepulch. viol. & L. *ossa.* de reliq. & sumptibus funerum. D. Sed vera ratio est, quod Tiberius laudi Germanici invideret, quam propter tumulum mortuis legionibus datum, apud viventes legiones esset consequutus. *Aurelius.* Quæ eadem traduntur ab Jac. Gutherio libro 2 juris Pontificii cap. 9.

2 *Inter castellum Alisonem*] Distinguendum videri, *castellum, Alisonem, ac Rhenum,* pronuntiavit Vertranius. & recte, ad mentem Dionis, libro LIV. Nam scribit à Druso castellum exstructum ad Lupiæ & Alisonis confluvia, quod opinor ipsum esse, quod dixit noster obsessum fuisse. Vellejo tamen loci nomen Aliso est, & Ptolemæo Ἄλεισον inter Germaniæ urbes. *Vesaliam* hodiernam faciunt. *Lipsius.*

Inter castellum Alisonem] Distinguendum hic ego omnino nego. Dio de Sicambris. Νικηθέντες γὰρ ἐκ τούτου οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐθρασύνοντο, ἀλλὰ πόρρωθεν μὲν σφᾶς παρελύπουν, ἐγγὺς δ' οὐ προσήεσαν. ὥστε τὸν Δροῦσον ἀντικαταφρονήσαντα αὐτῶν, ἐκεῖνο, ᾗ ὅτε Λουπίας καὶ ὁ Ἐλίσων συμμίγνυνται, φρούριόν τι σφίσι ἐπιτειχίσαι, καὶ ἕτερον ἐν Χάττοις παρ' αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ. hoc est, castellum ad Lupiæ & Elisonis confluentes. Vellejus libro II. *Pietas sua Cæsarem reduxit in Germaniam: in cujus mediis finibus, ad caput Lupiæ fluminis, hiberna princeps digrediens locaverat.* Eundem hibernorum locum sive castellum diserte postea *Alisonem* vocat in narratione cladis Varianæ: *L. etiam Cæditii*, inquit, *præfecti castrorum, eorumque, qui una circumdati Alisone, immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentia usi, speculatique opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum.* Scilicet clade Variana haud procul Alisone castello, apud Teutoburgiensem saltum facta, protinus Germani ad obsidenda hiberna, Alisone sita, perrexerunt. ex his igitur satis perspicuum fit, apud Tacitum quoque *castellum Lupiæ adpositum, & à Chattis obsessum*, idem esse, quod postea *Alisonem* appellat. hoc quippe *haud procul tumulus Varianis legionibus*, ab Arminio cæsis, *structus* fuerat: apud hoc item *ara Druso, Germanici patri, posita*; quum is inter Salam & Rhenum res gerendo obiisset. hoc inter *ac Rhenum novos limites aggeresque egit Germanicus.* Cluv. Apud Muretum *Aliso* fluvius est, qui in Mosellam erumpit. Quod ne quem inducat in errorem, sciendum, esse quidem fluvium Alisonem, non tamen Mosellæ, sed Luppiæ, qui & ipse longe infra confluentes Rheni & Mosellæ in Rhenum exit, sese miscentem; porro hic à Tacito non *Alisonem* fluvium, sed castellum, situm propter eum fluvium, eodem nomine, intelligi. *Gronovius.* Sed optimum erit, si revereaaris Monumenta Paderbonensia, sola huic parti lucem afferentia studio Celsissimi Ferdinandis a Furstenberg sanctæ & laudatissimæ memoriæ.

3 *Fossam, cui Drusianæ nomen*] *Fossas* licet Suetonius plurali nomine dixerit; tamen unam solam fuisse constat. ideoque rectius *fossa Drusiana* singulari numero adpellatur Tacito. Haud perinde novum atque immensum fuit opus, uti exaggerat Suetonius; quum VIII. haud amplius fuerit millium passuum, inter vicum *Iseloort*, & oppidum *Doesborg:* nisi forte infra etiam Dusburgium antiquus Salæ alveus, antea modicus, latior tunc fit factus. Causa Druso agendæ nulla alia fuit, quam uti classem hac cum exercitu ex superiore Rheni parte in lacum & oceanum deduceret, Frisios petiturus, & Cauchos. *Cluverius.*

4 *Precatusque Drusum patrem*] Qua superstitione ante prælium ad Isson *victor Atheniensium Philippus pater invocabatur* ab Alexandro, Curtius lib. III. Apud Silium lib. 15.

Ac supplex patrios compellat nomine manes,
Este duces bello & monstratam ducite ad urbem.

De Africano loquitur in Hispania res gerente. *Gronov.*

5 *Eadem ausum*] Ita est. Nam & Drusus classe oceanum tentavit; imo & pugnam navibus conseruit in Amasia fluvio, vicitque Bructeros. Strabo lib. VII. Εἰσὶ δὲ μεταξὺ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοὶ, ὧν ἐν τῷ Ἀμασίᾳ Δροῦσος Βρουκτέρους κατεναυμάχησε: *Sunt & alii interjecti navigabiles fluvii, in quorum uno Amasiâ, Drusus Bructeros navali prælio vicit.* Sed & Petrarcha auctor, arcum triumphalem Romæ sibi visum Druso Neroni huic inscriptum: è quo fracto hos dumtaxat versus à se lectos:

——— *ad divortia Rheni*
Pervasi hostiles depopulatus agros.

Dum

placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret; [1] lacus inde, & oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur; [2] classis Amisiæ relicta, lævo amne; erratumque in eo, [3] quod non subvexit: transposuit militem dexteras

Dum tibi Roma decus æternaque sudo tropæa,
Ister pacatis lenior ibit aquis.

Lipsius.

5 *Lacus inde*] Lacus nominat semper plures, ut lib. I. suprà: *Ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit.* At hodie unus, quod mare Meridiale appellant. Apparet autem clare, gentes ibi terrasque fuisse pluribus lacubus interstinctas. *Idem.*

5 *Classis Amisiæ relicta*] Locus mihi ambiguæ sententiæ & perplexæ. Vidi qui sic vellet. Classem relictam in ripa citeriore (aspectu Galliæ dico:) & in hoc culpari Germanicum, quod non in ripa ulteriore. Pontibus enim tunc nihil opus fuisset, quibus nunc junxit amnem, & dies plures absumpsit. Simplex hæc sententia, fateor, & ex primo verborum aspectu. At qui scrutetur; valde, vereor, repugnet. Primum si classis in citima ripa posita: quomodo apte annectitur, militem transpositum in terras dextras? Sane eo positu, si quid ego capio, uti amnis classi lævus fuit, ita & terræ trans amnem. Deinde, quis hic (malum) Germanici & Romanorum stupor, classem non appellere ad ulteriorem ripam, in flumine jam noto: & vanam illam operam sumere in exstruendo ponte? præsertim re nulla aut hoste impediente. Tertio, si ea res, cur *Pontes* multitudinis numero nominat? potuit enim & debuit transmitti ponte uno. Cur *Subvehendi* verbo utitur, cum verius *Transvehendi?* Nescio an hæc diluent. Mea de Taciti mente mens est: Classem relictam in ulteriore ripa fluminis, uti debuit: sed tamen in ima, & mari proxima, quod non debuit. Quomodo igitur tunc, inquies, amnis illi lævus? ex positura nempe navium, quas verisimile est quiescentes eas & in statione habuisse. Nempe proras in oceanum verterunt, tamquam rediture, nec ultra scilicet progressuræ. Pone autem milites in iis & vectores ut solet, facie ad proram versa: nonne sic lævus in iis amnis & terræ in quas transponuntur dextræ? Peccatum tamen à Germanico, quod humilibus & humentibus illis locis militem exposuerit (debuisset longius subvehere:) in quibus transeundis, opus pontium structura. Ad mare enim æstuaria; non sic suprà. *Idem.*

Classis Amisiæ relicta] Verba sunt, ut videtur, luxata, & sic ordinanda: *relicta, erratumque in eo quod non subvexit. Lævo amne transposuit.* Ursinus. Germanicus per oceanum os Amisiæ ingressus exposuit milites, ut debuit *lævo amne*, seu in læva ripa amnis, læva scilicet respectu classis adverso flumine tendentis. At cum militibus ex eo loco pergendum esset *in dextras terras*, dextras respectu loci, in quo descenderant; iter invenerunt impeditum æstuariis, ac paludibus. Id fortasse duci ignarum, ideoque incusatur, quod classem ulterius non subvexerit, ut milites ultra humentia exponeret. *Pichena. Classis ad Amisiam*, sive vicum tunc, sive castellum præsidiarium Romanorum, in statione fuit *relicta, lævo amne*, id est, in læva ripa, sive in ore dicti lacus; quemadmodum anno ante expositus hic miles in lævas Amisiæ fluminis terras circa vicum *Pawing*, *in dextras* hinc trans Amisiam *terras iturus*, versus Visurgim amnem, & oppidum *Minden*: quo tandem perventum esse, ex reliqua historia liquet. In dextras terras id ipsum oppidum *Emden* non fuit expositus, quia inde ad dictum locum tendentibus complura erant æstuaria, complures rivi, lacus, atque paludes. In læva igitur ripa postquam aliquot millia passuum emensi erant, tandem placuit Amisiam, forte circa vicum *Iemingen*, ponte trajicere. Sed & hic æstuaria in dextra ripa reperta sunt; *erratumque in eo, quod non* classem ultra ea æstuaria ad siccam humum *Amisia subvexerat*, tunc maxime expertum. *Pontes* igitur non modo super ipsum amnem, sed etiam super continentia æstuaria, ac paludes facti sunt. *Cluverius.* Sententiam Cluverii sequor, Amisiam hic loci nomen esse: deinde verba hæc *lævo amne* non ita explico, quasi classis fuerit ad dextram ripam, flumen ipsum è sinistro latere, sed quod classis relicta fuerit in ipso lævo amne, in ipsa fluvii sinistra ripa, ut *lævo amne* hic dixerit pro in lævo amne, vel in læva parte amnis, sicut alias dicere solemus extare aliquid *extremo libro*, quod in extrema libri parte extat. sic noster *extremo jam die.* Hist. 3, 10. Amisiæ igitur in castello si forte, aut præsidio Romanorum in sinistra cognominis fluvii ripa, haud longe ab ostio fluminis classem reliquit Germanicus: at eundum illi fuit primo longius in penitiorem Germaniam, deinde etiam in dextras flumini terras. *Freinshemius.*

1 *Lævo amne*] Germanicus relicta Batavorum insula, in qua naves fabricarat, una cum legionibus & auxiliario milite Drusianam fossam navigavit; mox per vada Flevi lacus oceanum appulsus, felici navigatione venit ad Amisiam flumen, in cujus ore naves reliquit, exposuitque exercitum ad lævam. Quæ accipio vulgariter, ut adveniens exercitus ad manum lævam fluvium haberet. Et quia fluvius Amasias transmittendus erat, & petendus Visurgis, qui superiorem influit Germaniam: ideo pontibus struendis multi absumpti dies. *Aurelius.*

2 *Quod non subvexit*] Germanicus in ore fluminis Amisiæ dextra milites exposuit, navibus ibi sinistra relictis, qua statio fortassis erat, mediterraneaque petit, cum potuisset adversum flumen navigando æstuaria vitare, quæ proximis in locis alluvionibus oceani relinquuntur: id enim sibi vult *subvehere:* nimirum adverso flumine progredi. Sed

quisnam

dexteras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus abſumpti. Et eques qui-
dem ac legiones prima æſtuaria, nondum adcreſcente unda, intrepidi tranſiere: po-
ſtremum auxiliorum agmen, [1] Batavique in parte ea, dum inſultant aquis, artemque
nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari [2] Angriva-
riorum defectio à tergo nuntiatur. miſſus illico Stertinius cum equite, & armatura
9 levi, igne & cædibus perfidiam ultus eſt. [3] Flumen Viſurgis Romanos Cheruſcoſ-
que interfluebat. ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adſtitit, quæſitoque *an
Cæſar veniſſet?* poſtquam *adeſſe* reſponſum eſt; *ut liceret cum fratre conloqui* oravit. E-
rat is in exercitu [4] cognomento Flavius, inſignis fide, & amiſſo per vulnus oculo
paucis ante annis, duce Tiberio. [5] Tum permiſſum: progreſſuſque ſalutatur ab Ar-
minio. qui amotis ſtipatoribus, *ut ſagittarii noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent*, poſtulat;
& poſtquam digreſſi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem. illo locum, & prœ-
lium referente; *quodnam præmium recepiſſet?* exquirit. Flavius *aucta ſtipendia*, *tor-
quem*, *& coronam*, *aliaque militaria dona* memorat, inridente Arminio vilia ſervitii
10 pretia. Exin diverſi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam*, *opes Cæſaris*, *& victis
graves pœnas*; *in deditionem venienti paratam clementiam*; *neque conjugem & filium ejus
hoſtiliter haberi.* Ille *fas patriæ*, *libertatem avitam*, [6] *penetralis Germaniæ deos*, *matrem
precum*

quiſnam amabo error iſte, qui Germanico non temere vitio datur? an duo, vel tres Batavi in æſtuariis hauſti? nugæ: quid ergo? plures dies abſumpſit, dum pontes æſtuariis ſuperandis parat: quamobrem tardius revertens, & hieme jam appetente deprehenditur in oceano, procelliſque fœdis agitatur, quod militibus ſubvectis non accidiſſet: nam maturius oceanum ingreſſus eſſet. *Salinerius.* Quæret aliquis, cur naves in faucibus fluminis reliquit, nec ſubduxit, ut pro pontibus eis uteretur. Sane noſter *culpam* vocat: nec tamen in tam claro duce culpa facile credenda eſt. *Inemendabilis eſt error, qui inter arma committitur*, ait Valerius. Exiſtimo in faucibus fluvii reliquiſſe, quo tutiores eſſent ab hoſte propinquo; nec ſubduxiſſe, tum propter incognitas fluvii vias, tum quod longa navium ſeries nimium hoſti patuiſſet, trans fluvium poſito hoſte. Quæri etiam poteſt, cur in ripam dexteriorem dextraſque in terras primo appulſu non tranſvexerit militem, forte, quod appulſus difficilis, quod invius, quod paludum lubrico, vel ſilvarum rubis infeſtus. *Aurelius.* Dupliciter erravit, primo quod *non ſubvexit naves*, quod adverſo flumine longius provectus non eſt. deinde quod militem non in dextra ripa, ſed in ſiniſtra expoſuit. ergo duplex etiam incommodum ſuſtinuit, primo quod inferiorem marique propinquam regionem propter vicinitatem æſtus ſuperare non potuit: deinde quod etiam ſuperatis æſtibus adhuc indiguit ponte, quo ex ſiniſtris terris in dextras iturus, ipſum flumen trajiceret. Sed cur, inquis, Amiſiæ expoſuit? quia forte loci commoditatem ſpectavit, quam nos temporum iſtorum locorumque haud magnopere periti, non ita facile indicaverimus, quam fuiſſe intelligimus, cum Germanicus abſque magna ratione rem eam ita geſturus fuiſſe credi non debeat. Deinde etiam ſi nullam rationem poſſimus reddere, hoc quoque habemus præcipui, quod ne teneamur quidem ad rationem exponendam in ea re, in qua *erratum* fuiſſe Tacitus ſcribit. *Freinshemius.*

1 *Batavique in ea parte*] Sententiam video, ſed elegantiam Cornelianam in ſcribendo hic deſidero. Quis credat illa eſſe à Taciti manu, *Batavique in parte ea?* Emenda; *Batavique interea, dum inſultant aquis*, &c. Boxhornius. Cæſar I. Gall. *Si pacem P. Rom. cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros atque ibi futuros Helvetios, ubi Cæſar conſtituiſſet.* Livius 38. *Pabulatores lignatoreſque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti ſunt.* Gronovius.

2 *Angrivariorum*] Hos liquet inter Amiſiam & Viſurgim incoluiſſe. Exſtat hic etiam nunc nomen eorum in vico *Engeren*, IX. millibus paſſuum, in ſeptemtriones verſus, ab oppido *Oſenbrugge* diſſito. extat item, clariore fama, in oppido *Engeren*, ducatus titulo inſignito. *Cluverius.*

3 *Flumen Viſurgis*] Mutua Romanorum Germanorumque clade nobilis amnis. cui famam præcipuè Tacitus dedit: & ipſe Tacito (mirum fatum) vitam. Nam quinque hi primores libri inventi Corbejæ, quod monaſterium ad Viſurgim eſt. atque illinc depromptum vere hunc theſaurum quæſtor quidam Pontificius ad magnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis. *Lipſius.*

4 *Cognomento Flavius*] Sic quidem exhibet Beroaldus, ſed unica membrana per triplicem hanc iterationem non novit niſi biſyllabum *Flavus* & *Flavum*, quod certe intereſt ſciri, ut mox bis *Chariovalda*, non *Cariovalda.* Jac. Gronovius.

5 *Tum permiſſum, progreſſuſque*] Muretus *Tum* delet, nulla cauſa. *Acidalius.*

6 *Penetralis Germaniæ Deos*] Valet, *penetrales*, priſco ſcribendi more: id eſt, *penates.* Et tamen
vis

precum sociam; ne propinquorum, & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor,
quam imperator esse mallet. Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus pugnam con-
ſererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, ple-
num iræ, *armaque & equum* poſcentem Flavium attinuiſſet. cernebatur contra minita-
bundus Arminius, [1] prœliumque denuntians. nam [2] pleraque Latino ſermone inter-
jaciebat, ut qui Romanis in caſtris ductor popularium meruiſſet. Poſtero die Ger- 11
manorum acies trans Viſurgim ſtetit. Cæſar, niſi pontibus præſidiiſque impoſitis,
dare in diſcrimen legiones [3] haud imperatorium ratus, [4] equitem vado tramittit. præ-
fuere Stertinius, & [5] è numero primipilarium Æmilius, diſtantibus locis invecti, ut
hoſtem diducerent. qua celerrimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit; eum
Cheruſci fugam ſimulantes in planitiem ſaltibus circumjectam traxere: dein coorti,
& undique effuſi trudunt adverſos, inſtant cedentibus, [6] collectoſque in orbem, pars
congreſſi, quidam eminus proturbant. Cariovalda diu ſuſtentata hoſtium ſævitia,
hortatus ſuos ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipſe in denſiſſimos inrum-
pens, congeſtis telis & ſuffoſſo equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis ſua,
aut equites cum Stertinio Æmilioque ſubvenientes, periculo exemere. Cæſar tranſ- 12
greſſus Viſurgim [7] indicio perfugæ cognoſcit, *delectum ab Arminio locum pugnæ: con-*
veniſſe

vis quædam in verbo eſt, quaſi intimos penates. *Lipſius.*

Penetrales Germaniæ Deos] Sunt, qui interpretentur, *penetralis Germaniæ*, id eſt intimæ. Ego, non Germaniæ *penetralis*, ſed Deos *penetrales* intelligo. Cicero de natura Deor. libro 2. *Nec longe abſunt ab hac vi Dii Penates, ſive à penu ducto nomine (eſt enim omne, quo veſcuntur homines, penus) ſive ab eo, quod penitus inſident, ex quo etiam penetrales à poëtis vocantur.* Sen. Theb. Act. 11. *Ferte arma, facibus petite penetrales Deos.* Pichena. Quibus occaſione Ἑρκίω Διὸς addidit nonnulla Henr. Valeſius in notis ad Harpocrationis Lexicon. pag. 77.

1 *Prœlium denuncians*] *Denunciare* hic nihil aliud eſt quam indicere. Sic ferme apud Curtium 4, 10. Dario prœlium denunciat Alexander. *Ite, nunciate regi veſtro; & quæ amiſit, & quæ adhuc habet, præmia eſſe belli: hoc regente utriuſque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis adſignatura fortuna eſt.* Tale inquam prœlium denunciavit Arminius, non certamen ſingulare, quod nec prœlii nomine venit Latinis. *Freinshemius.*

2 *Pleraque Latino ſermone interjaciebat*] Hoc dictum eſſe ad formam ab Propertio uſurpatam *dejectis lacrimis* dicente 1, 18 ſcribit obſcurus poetæ illius ſacrificulus, ſi potes credere. *Jac. Gronovius.*

3 *Haud imperatorium ratus*] Cæſar Gall. 4. *Cæſar his de cauſſis, quas commemoravi, Rhenum tranſire decreverat: ſed navibus tranſire neque ſatis tutum eſſe arbitrabatur, neque ſuæ, neque populi R. dignitatis eſſe ſtatuebat: itaque etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis; tamen id ſibi contendendum, aut aliter non tranſducendum exercitum exiſtimabat.* Gronovius.

4 *Equitem vado tramittit*] Salluſt. in frag. Hiſtor. 2. *ſuos equites hortatus, vado tranſmittit.* Aurelius.

5 *E numero primipilarium*] Primipili centuriones ex omnibus erant honoratiſſimi, ſic appellati, quod *pilanos*, h. e. triarios (Varro libro 4. de Ling. Latin. Ovid. Faſtor. 3, 129.) ducerent. eratque hæc permagna dignitas, nec ferme niſi inſignis virtutis precium. vide Cæſar. Civ. 3, 53. erantque in legionibus ſingulis ſinguli, quibus omnes ceteri centuriones parebant, ut conſtat ex Dionyſio 9, 10. Igitur non mirabimur ſæpius eos magnæ copiarum parti fuiſſe præpoſitos, ut hic, & 13, 36. H. 1, 87. H. 4, 15. neque minus apud alios auctores. Freinshemius. *Primipilares* etiamſi omnia ſtipendia nondum confeciſſent, quia tamen primum pilum geſſerant, habebantur pro emeritis, & equitibus dignitate æquabantur: itaque quoties in gratiam imperatorum & ſpe præmiorum militiam iterum ſumerent, non jam merebant in legionibus, ſed ſeparata quædam cum cæteris evocatis manus erant, quæ fere circa imperatorem verſabatur, donec ad eundem primipili aut majorem alium honorem promoverentur. Itaque & in caſtris in pedatura cohortium prætoriarum collocantur proxima Imperatori. *Schelius.*

6 *Collectoſque in orbem*] Livius libro 4. *Circumventi igitur jam in medio ad unum omnes, pœnas rebellionis dediſſent, ni Vectius Meſſius ex Volſcis nobilior vir factis quam genere, jam orbem volventes ſuos increpans clara voce,* &c. Idem libro 22. *Qui plures ſimul terga dederant, converſi in hoſtem, volventeſque orbem, nunc ſenſim referre pedem, nunc conglobati reſtare.* Gronovius.

7 *Indicio perfugæ*] Qui ad hoſtem ſe contulit, *perfuga*

venisse & alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides, & cernebantur ignes; suggressique propius speculatores, *audiri fremitum equorum, immensique & inconditi agminis murmur*, attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, [1] explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret secum agitabat. *Tribunos & centuriones læta sæpius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere.* [2] *penitus noscendas mentes, cum secreti & incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent.* Nocte cœpta [3] egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros [4] ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, [5] fruiturque fama sui:

fuga & *transfuga* promiscue vocatur. Originem autem si penitus introspicias, ab iis quidem quos deseruit, *transfugam*; ab his ad quos profectus est, *perfugam* appellatum existimes. *Freinshemius.*

1 *Explorandos militum animos ratus*] Eustathius ad Ιλ. β. vers. 73. Ὅτι θέμις τοῖς στρατηγοῖς ἐστὶν ὅτε πειρᾶσθαι τῶν στρατιωτῶν πρὸ τοῦ πολέμου, εἴτε οἰκείᾳ γνώμῃ πολεμοῦσιν, εἴτε ἀνάγκῃ. τοῦτ' ἐστὶν εἴτε προθύμως ἔχουσι πολεμεῖν, εἴτε καὶ μή· ὡς ἂν προθύμους μὲν ὄντας ἐπιῤῥώσειαν εἰς πλέον, μὴ προθυμουμένους δὲ εἰς θάρσος ἀγάγοιεν. Gronovius.

2 *Penitus noscendas mentes*] Scribe *penitas.* Apulejus l. 11. *Penita mente conditum.* Pricæus. Sed Tacitus Ciceronem sequi maluit. De orat. 1. *motus animorum quos homini natura tribuit penitus pernoscendi.* Bruto: *Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. totam enim tenebat eam penitusque cognorat.* Horatius 1. Epist. 18. *Ut penitus notum si tentent crimina.* Gronovius.

3 *Egressus augurali*] Nihil muto. in castris Romanis ad dextram Prætorii Auguraculum fuit, ubi duces auspicarentur, & ex pullis auguria captarent. quod Græcis οἰωνιστήριον est. Hyginus manuss. verbis tamen corruptis, *Auguratorium parte dextra prætoriatur à principalem agnovimus, ut dixi, ne & augurium recte capere potest. parte læva tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat ad exercitum felicia hospicio adloquatur.* Ita Tacito Auguralis ara commemoratur in castris Corbulonis, l. xv. Erudito tamen viro, *egressus Augustali*, legend. videtur: quia in Quinctiliano scriptum lib. VIII. *Carmen funebre, proprie Nenia; & tabernaculum ducis, Augustale.* Non idem mihi videbatur. *Lipsius.*

Egressus augurali] Hygini verba sic legenda sunt: *Auguratorium parte dextra prætorii ad viam principalem adponemus, ut dux in eo augurium recte capere possit: parte læva tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat & exercitum felici auspicio alloquatur.* Romæ ad D. Joannis Lateranensis. *TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XX. IMP. II. COS. III. PP. AVGVRATORIVM. DILAPS.* .... Tacitus ostendit, ita tabernaculo imperatoris adjunctum & continuatum fuisse, ut ignaris vigilibus è prætorio ingredi potuerit. Nisi verius est à parte hac sanctiore & auspiciis, quæ unius imperatoris erant, totum prætorium *augurale* appellatum, atque ita hic à Tacito appellari: verba quidem id facile persuadeant. Cum enim dicit *egressum augurali* Germanicum *per occulta & vigilibus ignara*, non *per augurale*, innuit jam ante fuisse & tensionem habuisse in loco, qui *augurale* dicebatur. Et solitum veteribus, augustis ejusmodi locis, quo major inesset religio, à parte sanctiore nomina indere. Sic Capitolium quondam *auguraculum* dictum fuisse, Festus scribit: *Auguraculum appellabant antiqui, quam nos arcem dicimus, quod ibi augures publice auspicarentur.* Nescio anne & Quintilianus confirmet hanc sententiam loco sæpius à viris doctis citato, sed non satis explicato: *Carmen funebre proprie Nenia & tabernaculum ducis augustale.* an fuerat: *augurale?* Josephus constitutum inter media principum tabernacula prætorium, ναῷ παραπλήσιον ait fuisse. *Schelius.* Tabernaculum quoque pro auguraculo occurrere notavit summus vir Henr. Valesius ad Livium 4, 7. Cæterum quod nunc narratur de Germanico, proavi narraverunt de Matthia Hungariæ Rege qui data opera a comitatu in venationibus se interdum abducebat, atque in solitariis rusticorum vel aliquo pago pernoctare colligentem rumores & famam de Rege & administratione Reipublicæ. Res nota. *Jac. Gronovius.*

4 *Ferina pelle*] Quare ferina pelle? ut habitum mentiretur Germani, credo; qui plerumque pelliti. Germani autem multi non in castris solum, sed, ut opinor, inter ejus custodes. *Lipsius.*

Ferina pelle] Sic Homerus 4. Iliad. inducit Agamemnonem contectum pelle Leonis, quod vocat δέρμα λέοντος Virgilius lib. 7.

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum seta cum dentibus albis
Indutus capiti.

Et lib. 1. Æn. *Lupæ fulvo nutricis vertice lætus.* & 11. *Tigridis exuviæ per dorsum à vertice.* Aurelius.

5 *Fruiturque fama sui*] Non est necesse hæc ita intelligere, tanquam jucundiores fuerint laudes suæ Germanico, quam par est viro omnia reponenti in conscientia sola: non: sed sic omnia tentoria iisdem resonasse vocibus; ut ne unum quidem invenerit,

ſui: cum [1] hic *nobilitatem ducis*, *decorem* alius, [2] plurimi *patientiam*, *comitatem*, *per ſeria per jocos eundem animum*, laudibus ferrent, [3] *reddendamque gratiam in acie* faterentur; ſimul *perfidos & ruptores pacis*, *ultioni & gloriæ mactandos*. Inter quæ unus hoſtium Latinæ linguæ ſciens, acto ad vallum equo, voce magna, *conjuges*, *& agros*, *& ſtipendii indies*, *donec bellaretur*, [4] *ſeſtertios centenos*, *ſi quis transfugiſſet*, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: *veniret dies*, *daretur pugna*: *ſumpturum militem Germanorum agros*, *tracturum conjuges*; *accipere omen & matrimonia ac pecunias hoſtium prædæ deſtinare*. [5] Tertia ferme vigilia adſultatum eſt caſtris, ſine conjectu teli; poſtquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remiſſum ſenſere. [6] Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque ſe operatum, 14
&

nerit, qui ſiniſterius de ſe loqueretur. Fruebantur igitur aures magis, quam animus. Vere Sen. lib. I. de Clement. 2. *Eadem de illo homines ſecreto loquuntur*, *quæ palam*. Nec falſo Plin. Panegyr. ad Trajanum. *Queri libet*, *quod in ſecreta noſtra non inquirant principes*, *niſi quos odimus*; *nam ſi eadem cura bonis quæ malis*, *quam ubique admirationem tui*, *quod gaudium exultationemque deprehenderes*, *quos omnium cum conjugibus ac liberis*, *quos etiam cum domeſticis aris focisque ſermones? Scires molliſſimis iſtis auribus parci.* Gruterus. Verbum *frui* elegantiſſime hic poſitum eſt; ſignificat enim ex re quadam pleniſſimam delectationem atque voluptatem percipere. Florus 2, 7. *Nec aliter illa conſulari ſententia*, *quam modulatiſſimo aliquo tibiarum*, *aut fidium cantu*, *fruebantur*. Aug. de Civ. Dei 11, 25. *Ea re frui dicimur*, *quæ nos non ad aliud referenda per ſe ipſam delectat: uti vero ea re*, *quam propter aliud quærimus. unde temporalibus magis utendum eſt*, *quam fruendum*, *ut frui mereamur æternis.* Freinshemius.

1 *Hic nobilitatem ducis*, *decorem alius*] Sumpſit à Xenophonte 3. Κυρουπ. Ἔλεγον τοῦ Κύρου ὁ μέν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πρᾳότητα. ὁ δέ τις καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὸ μέγεθος. Gronovius.

2 *Plurimi patientiam*] Acceperunt quaſi manſuetudo intelligeretur. ceteri *patientiæ* ipſum vocabulum retinent, neſcio an bono ubique ſenſu. Latinis enim, ut hoc loco, tolerantia eſt atque robur adverſa incommoda ſuſtinendi. unde Cæſar Civ. 3, 96. exercitum ſuum *miſerrimum ac patientiſſimum* vocavit. *Freinshemius.*

3 *Reddendamque gratiam*] Patroclus ad milites Iliad. π.

Ἀνέρες ἐστὲ, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς,
Ὡς ἂν Πηλεΐδην τιμήσομεν.

Diodorus in excerptis lib. 35. de Mario: μεγάλην εὔνοιαν ἐν τοῖς στρατιώταις περιεποιήσατο. πάντες γὰρ τῆς εὐεργεσίας χάριν ἀποδιδόντες ἐν ταῖς μετὰ τοῦτο μάχαις φιλοτιμώτερον ἠγωνίζοντο, συναύξοντες αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν. Hanc qui debere ſe gratiam non putarent, Appio Claudio duce vincere noluerunt. *Gronovius.*

4 *Seſtertios centenos*] Æquo numis Imperialibus tribus cum ſeſquiuncia. vide ſupra 1, 75, quæ certe ſumma prægrandis fuerit, & Germanis vix perſolvenda. *Freinshemius.* Intellige aureum Romanum (confer I. Hiſtor. 24. & Suetonium Othone cap. 4.) XXV. denarios, noſtros Imperiales vel unciales tres ipſos, Philippos duos & dimidiatum. Genera autem iſta nummorum & copiam quin ab ipſis habuerint Romanis, dubitare nefas. Nam ut integræ cohortes aut manipuli tranſirent, qui numero ſuo difficilem ſolutionem facere poſſent, ne Arminius quidem ſperavit. *Gronovius.*

5 *Tertia ferme vigilia*] Hoc eſt, à ſexta hora noctis. Suidas dictione προφυλακή, quatuor eſſe vigilias ſeu φυλακὰς tradit in nocte, quarum unaquæque tres horas habet. de his Virgilius: *& noctem cuſtodia ducit.* Alciatus. Id eſt, poſt ſextam horam noctis: nam quælibet nox in quatuor dividebatur vigilias, hieme longiſſimas, æſtate breviſſimas. Unaquæque tres horas continebat, cum perpetuo duodecim diei, duodecim noctis horæ apud antiquos eſſent, *inæquales* ſeu *planetariæ* ab Aſtronomis appellatæ. Lucan. lib. V. *jam caſtra ſilebant. Tertia jam vigiles commoverat hora ſecundos.* Vigiliæ vero clepſydra æqualiter diſtinguebantur. Veget. lib. III. c. VIII. *In quatuor partes ad clepſydram ſunt diviſæ vigiliæ.* Pichena.

6 *Nox eadem lætam Germanico quietem tulit*, *viditque ſe operatum*] Muretus, *quietem tulit. vidit ſe operat.* deleto, *que*. Mihi videbatur, *tulit*, *vidit quippe ſe operatum.* Acidalius.

Viditque ſe operatum] Operandi verbum ad ſacra. Tibullus, *Tunc pubes operata deo.* Curtius: *Per dies decem Libero patri operatum habuit exercitum.* Reſtitui apud Livium, lib. X. *Dum hoſtes operati ſuperſtitionibus*, *concilia ſecreta agunt*, *Amiternum oppidum de Samnitibus vi cepit.* ita meus codex. vulgo, *ſuperati.* Quod ait, reſperſam prætextam: ſcire licet pontifices, imo ſacerdotes omnes, cum diis facerent, prætexta uſos: Germanicus autem Augur. Lampridius in Alexandro, *Accepit prætextam etiam cum ſacra faceret*, *ſed loco Pontificis maximi*, *non Imperatoris.* Ἐμφυλ. α. Οὕτως μὲν Ἀσελλίων στρατηγῶν τε καὶ σπένδων, καὶ ἱερὰν καὶ ἐπίχρυσον ἐσθῆτα ὡς ἐν θυσίᾳ περικείμενος, ἀμφὶ δευτέραν ὥραν ἐσφάζετο ἐν ἀγορᾷ μέσῃ παρὰ ἱεροῖς. Quinctilianus declamat. CCCXL. *Ego vobis allego etiam ipſum illud ſacrum prætextarum*, *quo ſacerdotes velantur*, *quo magiſtratus:*

O quo

& [1] ſanguine ſacro reſperſa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Auguſtæ accepiſſe. [2] Auctus omine, [3] addicentibus auſpiciis, vocat concionem, & [4] quæ ſapientia prævisa aptaque imminenti pugnæ diſſerit: *Non campos modo militi Romano ad prœlium bonos, ſed ſi ratio adſit, ſilvas & ſaltus. nec enim [5] immenſa barbarorum ſcuta, enormis haſtas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. [6] denſarent ictus, [7] ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, [8] non galeam; [9] ne ſcuta quidem ferro, nervove firmata, [10] ſed viminum textus, ſed tenuis & fucatas colore tabulas: [11] primam utcumque aciem haſtatam; [12] ceteris præuſta aut brevia tela. jam corpus, ut viſu torvum, & ad brevem impetum validum; ſic [13] nulla vulnerum patientia: ſine pudore flagitii, ſine cura ducum, abire, fugere; pavidos adverſis, inter ſecunda, non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum;*

quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus ac venerabilem. Spartianus in Hadriano: *Natali ſuo ultimo cum Antoninum commendaret, prætexta ſponte delapſa caput ei operuit.* ubi corrigo, *aperuit:* quia ſacrificabant capite velato. Adi & Zoſimum lib. IV. ubi delata ad Gratianum Chriſtianum Principem prætexta pontificia, & ſpreta. ab hac mente Plinius placari purpura deos ſcripſit, reſpiciens ſcilicet ad prætextam libro IX. *Diſtinguit ab equite Curiam, dis advocatur placandis, omnemque veſtem illuminat.* Lipſius.

1 *Sanguine ſacro*] Illuſtravit hunc locum etiam Octav. Ferrarius lib. II. Rei Veſtiariæ cap. 12. citavitque, ut doceret magiſtratus provinciales in provinciis, atque adeo etiam in caſtris & exercitu prætextatos muneribus publicis functos, prout nunc Germanicus & Imperator exercitus & proconſulari poteſtate. Interim MS. unicus habet *ſacri.* Jac. Gronovius.

2 *Auctus omine*] Quod de ſomnio etiam intelligi poſt alios cenſuerunt tradendum notæ obſcuræ ad Tibullum 3, 4.

3 *Addicentibus auſpiciis*] Verſiones aut Latinam vocem retinent, aut de avibus interpretantur. quod quamquam ambiguum, minus tamen abiret à vero, ſi in iſtiuſmodi Linguis avium nomine *pulli* quoque continerentur. Nam de his proprie intelligenda hæc ſunt auſpicia: quæ, præſertim ubi prælium inſtabat, ſolenniter conſulebantur. Florus 2, 2. *à diis ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contempſerat, quod pugnare ab his vetaretur.* Livii locus egregius eſt 10, 40. *Tertia vigilia Papirius ſilentio ſurgit, & pullarium in auſpicium mittit:* & deinceps toto capite. Poſſent & alia multa in hanc rem adferri, ſi hoc ageremus; aut ulteriore probatione indigeret expoſitio noſtra. *Freinshemius.*

4 *Quæ ſapientia prævisa*] Recte Freinshemius: quæ commoda, quaſque opportunitates ad futuram pugnam providentia ſua comparaſſet. Sed hic ſenſus exigit, ut *proviſa*, non *præviſa*, legamus. aliud enim *prævidere*, aliud *providere*; illud animadvertere futurum eſt, hoc conſulere in futurum. *Gronovius.*

5 *Immenſa barb. ſcuta*] Dicimus in Germania, infra. *Lipſius.*

6 *Denſarent ictus*] Manifeſte legitur in libro unico *denſerent*, & hoc ipſum eſt, quod toties ita corruperunt editores, quaſi plane ignoraviſſent formam τοῦ *denſeo.* Incepi jam adoleſcens notare ad Macrobium in ſomnium Scipionis 1, 3. Item Heinſius ad Prudentium pag. 6. *Jac. Gronovius.*

7 *Ora mucronibus quærerent*] Sic Cæſar Julius in acie Pharſalica hortabatur militem, ut peteret vultus. Nam intecta illa pars quidem, ſed ſenſu multo multum prædita, & in qua totus homo fit. Vide Philonem Judæum, qui in capite hominis præſtantiſſima organa naturæ collocat. *Aurelius.*

8 *Non galeam*] Tacit. de moribus Germ. *Vix uni, alterive caſſis vel galea.* Idem.

9 *Scuta non nervo*] Quod ait *non nervo*, id eſt, non corio, non tergore boum firmata. Erant autem ſcuta compoſita ex ligno & corio & ære. Ovid. Metam. 12. *Quod & æs & proxima rupit Terga novena boum.* Idem.

10 *Sed viminum textus*] Salluſt. Hiſt. lib. IV. *Soliti nectere ex viminibus vaſa agreſtia, ibi tum quod inopia ſcutorum fuerat, ad eam artem ſe quiſque in formam parmæ equeſtris armabat.* Virg. 7. Æn. *Flectuntque ſalignas Umbonum crates.* Ubi Servius: Ut dicit Salluſtius de Lucanis. *Qui de vimine facta ſcuta, recentibus detractis coriis, quaſi glutino adoleſcebant.* Gronovius.

11 *Primam utcumque*] Vide in Germania, infra. *Lipſius.*

12 *Ceteris præuſta*] Legas forte, *prævaſta.* Præceſſit: *enermes haſtas.* Niſi tamen illud in contemptum Germanorum, utpote inermium, dictum cenſeas. *Acidalius.* Virg. 7. Æn.

Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis.

Et eodem, *Hic torre armatus obuſto.* Aurelius.

13 *Nulla vulnerum patientia*] Videntur adumbrata è Thucydide, qui Braſidam inducit hortantem ſuos contra Illurios: eoſque iiſdem moribus fingit lib. IV. ubi inter cetera: Οὔτε γὰρ τάξιν ἔχοντες, αἰσχυνθεῖεν ἂν λιπεῖν τινα χώραν βιαζόμενοι, ἥτε φυγὴ καὶ ἡ ἔφοδος αὐτῶν ἴσην ἔχουσα δόξαν τοῦ καλοῦ,

ἀνεξέλε-

Rhenum; neque bellum ultra, modo se [1] *patris, patruique vestigia prementem iisdem in terris victorem sisterent.* Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos [2] quisque 15
testari: *Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars* [3] *onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus,* [4] *adversis diis objiciant, nulla boni spe. classem quippe, & avia oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, superbiæ;* [5] *aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem aut mori ante servitium?* Sic accensos, & prœlium poscentes in campum, cui [6] *Idistaviso* nomen, de- 16
ducunt: is medius inter Visurgim & colles, ut [7] ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, & [8] pura humo inter arborum truncos. Campum & prima silvarum barbara acies tenuit; soli Cherusci juga insedere, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & levis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, [9] ut ordo agminis, in aciem adsisteret. Visis Cheruscorum catervis, quæ per 17
ferociam

ἀνεξέλεγτον καὶ τὸ ἀνδρεῖον ἔχει. Lipsius.

1 *Patris patruique*] Drusi, & Tiberii. *Idem.*

2 *Quisque testari*] Pro *obtestari.* Quod frequens auctori nostro. Nam infra: *illo in corpore decus Cheruscorum testabatur.* Et Annal. 12. *Illum diem, illam aciem testabatur, recuperandæ libertatis.* Aurelius.

3 *Onusta vulneribus tergum*] Omnino aut *onustum*, aut *terga* scribendum: & hoc potius numero plurativo. Visum & sic Mureto. *Acidalius.* Cum constet omnia referenda esse ad verbum *objiciant*, legerim, *onustum vulneribus terga*, ut ambæ partes hujus periodi invicem sibi respondeant. *Pichena.*

4 *Adversis diis*] Ita correxi: vulgo, *odiis.* Lipsius. *Adversis diis objiciant*] Quis (malum) hic *odiis* supposuit? Recte Lipsius ex ingenio. In Man. non *adversis odiis*, ut vulgo, sed, *adversis dis.* Pichena. Potuit ille quicunque auctor est voluisse *adversis, o! diis.* quod male coaluit. Interim acquiscere oportet lectione vetere, quam ex vero dat Pichena. *Jac. Gronovius.*

5 *Aliud sibi reliquum*] Malim, *Non aliud sibi reliquum*, aut, *Nihil aliud sibi reliquum.* Rhenanus: *Nihil*, intellige. *Ferretus.* Ego *nil* antepono ex Beati sententia: neque placet per interrogationem dictum intelligere. *Vertranius.* Ita legitur hic locus in codice manuscripto: *quid aliud sibi reliquum:* cum in vulgatis editt. desit *quid.* Ursinus. Lipsius ad marginem notat, *An aliud.* Mihi rectius videatur, detrahere interrogationem, & immittere, *Nec aliud sibi reliquum*, &c. scilicet *meminissent*, quod præcedentibus junctum ad hæc quoque verba trahendum. Lipsius olim voluit; *Non aliud sibi reliquum.* Quod ait & Rhenanum vidisse. *Acidalius.* Legendum putem *aliud quid.* Tres vocis prioris literæ voci sequenti non dissimili omittendæ caussam dedere. *Grotius.*

6 *Idistaviso nomen*] Ea loca in peregrinatione vidi, & vel scriptoris hujus caussa curiosius lustravi. Animus autem mihi dicit, hunc ipsum campum esse, qui infra Bremam, mare versus, pulchre lateque se pandit, inter flumen & colles saltusque circumjectos. Non potest aptior pugnæ magnæ planicies, & pro Taciti hic descriptione. Distat ab opido Brema duobus circiter Germanicis milliaribus, circa pagum qui *Vegesackus* dicitur. *Lipsius.*

7 *Ripæ fluminis cedunt*] Putem legendum esse *flumini.* nam & verbum *resistunt* huc accommodatur, *ut ripæ flumini cedunt, aut prominentia montium insistunt.* Campus erat inclusus collibus & amne Visurgi, ex cujus cursu inæqualem formam flexuramque accipiebat, cum ipse non recto alveo iret, sed alibi ripas excederet (firmant hoc *incidentes ripæ* seq. capite) alibi objectu montium repelleretur, atque ita sæpe mutaret iter, sinusque plures efficeret. *Freinshemius.*

8 *Pura humo*] Id est, nuda humo, & sine herba. Columell. l. 6. *cum ille quam maxime subacto & puro solo gaudeat, hic navali graminosoque. Purus locus* opponitur inædificato apud jurisconsultum l. ult. de pign. act. sic *pura vestis*, in qua nihil attextum: *purum argentum*, in quo nil celatum: *pura charta*, in qua nil scriptum: *pura hasta*, in qua ferrum nullum. 3 Reg. 4. *Mundabo reliquias Jeroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum.* Aurelius.

9 *Ut ordo agminis, in aciem*] Id est, ut incederent eo ordine, qui in acie servandus erat. Incedebant

ferociam proruperant, validiſſimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, [1] octo aquilæ petere ſilvas & intrare viſæ, [2] Imperatorem advertere. exclamat, *Irent*, [3] *ſequerentur Romanas aves*, *propria* [4] *legionum numina*. ſimul pedeſtris acies infertur, & præmiſſus eques, poſtremos ac latera impulit: mirumque dictu, duo hoſtium agmina diverſa fuga, qui ſilvam tenuerant in aperta, qui campis adſtiterant in ſilvam ruebant. medii inter hos Cheruſci collibus detrudebantur; inter quos inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam: incubueratque

bant ergo (ut alibi loquitur) *ſimul itineri, & prœlio.* Muretus. Lipſius ad marg. *adſtitere.* Malim *adſiſtere*, vel *adſtiterat.* & hoc magis. Paulo namque poſt idem ſequitur, *qui campis adſtiterant.* Acidalius. Sunt qui malint *adſtitere.* ego, literula detracta, *adſiſtere*; infinitum pro imperfecto. *Gruterus.* Quærendus erat hoſtis, nec certum erat; ubi & quando prorumperet. ideoque *incedendum* erat *itineri & prœlio*, ut loquitur 1, 51. ita diſpoſitis ordinibus, ut ubicumque occurriſſet hoſtis, ſtatim acies fieret ex agmine, nulla mutatione facta, niſi ut conſiſterent, & pro itinere prœlium capeſſerent. Nam ſi tum demum conſtruendi fuiſſent ordines, quum in conſpectu hoſtis eſſet, res trepidatione & periculo non caruiſſet, hoc enim *plerumque iis accidere conſuevit, qui in ipſo negotio conſilium capere coguntur*, ut Cæſar verbis ſuis & exemplo Titurii Sabini confirmat Gall. 5, 33. poſſentque memorari multæ clades ob hoc unum acceptæ. *Freinshemius.* Peccatur hic vulgo diſtinguendo. Quid eſt enim, *ut ordo agminis.* ſi à ſequentibus ſeparetur? Hinc ſuſpiciones & mutationes doctorum virorum. Uno ſpiritu lege: *ut ordo agminis in aciem adſiſteret.* hoc eſt, pro ſe quiſque intentus ac paratus, ut, ſicunde apparuiſſet hoſtis, aut ſignum dux daret, omne agmen preſſo pede ſtaret acie ſtructa vel ad excipiendum vel ad invadendum hoſtem.' Sic infra: *hic pedes adſtitit.* *Adſiſtere in aciem* eſt inceſſum ſiſtere atque inhibere formata acie, vel ita, ut ſtent in gradu milites ad præliandum. Genus quoque loquendi haud vulgare. *Ut adſiſteret in aciem*, eſt, ut adſiſteret fieretque acies, vel eſſetque ſtabilis & firma acies. Sic Appulejus lib. 3. *Fixus in lapidem ſteti gelidus*, ex certa Mich. Piccarti emendatione: & lib. 4. *Jacens in mortuum.* Quæ ſignificant, defixus & quaſi lapis factus: jacens & quaſi mortuus. Claudianus quarto Honorii conſulatu:

Triſtis conditio pulſata fronte recedit.
In civem rubuere genæ.

Ubi dubium eſt, voluerit auctor, ſic ut adſcripſimus, an *recedit. In civem. rubuere genæ.* Neutrum enim improbum: ſive hoc malis, quod erit, Servilis conditio recedit, & fit civis: ſive illud, quo exponitur, Civis fit & ſuffunduntur genæ. Sic *relinqui in prata* Plinio 18, 28. quod non aratur, ut pratum fiat: & eadem cap. 29. *in callum præcoquuntur acini: tundi in pollinem* 19, 5. *in farinam* 33, 7. *tundi in exitum ptiſanæ*, ut exiret quaſi ptiſana, Tertulliano. De inceſſu hujuſmodi locus eſt inſignis Salluſtii de bello Jugurthino cap. 49. quem incepimus explicare in Omiſſis quarti Obſervationum p. 429. valde infeliciter tractatus Salmaſio in Reliquis de re militari p. 70. & 71. & 107. *Gronovius.*

1 *Octo aquilæ*] Miratur id factum Lipſius, cum haud temere in illis Germaniæ locis aquilæ. Non tamen dubito avem iſtam regiam, in Hercynia habitaſſe. Plin. lib. 10. cap. 47. *In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata genera alitum accepimus.* Sane tunc ipſam Hercyniam aperuerat Germanicus, qua ad Cheruſcos uſque pertinebat. De eo duce Florus lib. 4. *Inviſum atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum patefecit.* Colerus. Non crediderim tamen viſas à Germanico aquilas fuiſſe ex eo genere, quod γνήσιον vocatur; quippe Germania, uti Rhodos, veras aquilas non habet; ſed fuiſſe *pygargos*, aquilæ genus, quale in eduliis abſumunt Belgæ, & nos vidimus Antwerpiæ ſæpe in tabernis dulciariorum pendentes: quas vocant *aren.* Pygargos autem in eduliis fuiſſe olim etiam apud Romanos, ut apud Germanos, Juvenalis ſcribit: *Lepus atque aper, atque pygargus.* Interpres tamen Juvenalis accipit eo loci, pro *fera cervo ſimili.* Nam pygargus ut aquilarum, ita etiam ſpecies eſt caprarum. Plin. 8, 53. *Aurelius.*

2 *Imperatorem advertere*] Sic libro IV. Hiſt. *Advertit ea res Veſpaſianum.* & Livius libro I. emendante me; *Adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* Nam hactenus *averteratque*, ſcriptum reperias, ignorantia hiſtoricæ dictionis. Ceterum, illud mirum unde hic aquilæ noſtris terris haud temere viſæ. Ac ſubvereor ut falſa ſpecies objecta Germanico, aliæque alites fuerint. *Lipſius.*

3 *Sequerentur Romanas aves*] Aquilas intellegit, quæ à C. Marii ævo propriæ Romanis. De quibus in EXCVRS. C. *Idem.*

Romanas aves] Silius Italicus lib. V. *ales priſcum populis de more Latinis Auſpicium.* Sic Ovid. in faſt. *Regna Palatinæ prima dediſtis aves.* Virg. *Maternas agnoſcit aves.* Aurelius.

4 *Legionum numina*] Ita alibi: *Mox converſus ad ſigna & bellorum deos.* Dionyſius: de iiſdem: Τιμιώτατα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται. Adeo autem ſigna pro diis, uti per ea miles juraret. Livius libro VI. *Obſtringere*

cubueratque ſagittariis, [1] illa rupturus, ni [2] Rætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes ſigna objeciſſent. niſu tamen corporis, & impetu equi pervaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. quidam *agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus emiſſumque* tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri paſſim trucidati. & pleroſque tranare Viſurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, poſtremo [3] moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga [4] in ſumma arborum niſi, ramiſque ſe occultantes, admotis ſagittariis per ludibrium figebantur: [5] alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. [6] Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hoſtes decem millia paſ- 18
ſuum cadaveribus atque armis opplevere; [7] repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco prœlii [8] Tiberium Impera-

ſtringere perjurio non ſe ſolum ſuumque caput, ſed ſigna militaria & aquilas, ſacramentique religionem. Tertullianus: *Religio Romanorum tota caſtrenſis ſigna veneratur, ſigna jurat, omnibus diis præponit.* Exemplum ejus ſacramenti egregium apud Lucanum libro I. ubi Lælius Cæſari:

> ——— *per ſigna decem felicia caſtris,*
> *Perque tuos juro quocumque ex hoſte triumphos.*

Imo & adorata ea. Diſce è Sozomeno Eccleſ. Hiſt. libro I. cap. IV. ubi de Labaro. Σημεῖον δὲ τοῦτο τιμιώτατον, καθότι ἀεὶ τοῦ βασιλέως ἡγεῖσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι νενόμιστο παρὰ στρατιωτῶν: *Hoc ſignum venerabile maxime, quia & principem antecedere, & adorari etiam à militibus ſolebat.* Lipſius.

1 *Illa rupturus*] Fortaſſe legendum *illa erupturus.* Urſinus. Idem Mureto tribuunt Acidalius & Pichena.

2 *Rætorum*] Ita ſcriptum eſt in MS. non *Rhætorum*, quod etiam obſervavi ſic habere I, 44 *Ratiam*, non *Rhætiam*, bene jam antea id ex aliis monumentis colligente Ryckio. *Jac. Gronovius.*

3 *Moles ruentium, & incidentes ripæ*] Noli mutare, *mole ruentium incidentes ripæ.* Si plane hunc ſenſum vis, qui alias pauxillo diverſus, efficitur idem ex illis ipſis quoque verbis. Capies enim ἓν διὰ δυοῖν, quæ figura Tacito crebra. *Acidalius.*

4 *In ſumma arborum niſi*] Non eſt mihi animus quod aliis, multa huc ſcilicet advocare, quæ faciant Tacito ornando: quin punctis ſingula ſignare contentus ſum, ſed tamen non abſtineo manum, quin adſcribam ſimile ludibrium inſertum hiſtoriæ Punicæ Silio Italico lib. 5. 480.

> *Annoſa excelſos tendebat ad æthera ramos Eſculus,* &c.

Gruterus.

5 *Alios prorutæ arbores*] An ſecuribus arbores cædebant, ut eos qui adſcendiſſent ad terram eliderent? vix credam. brevius fuit ſagittis confodere. Ego exiſtimo arbores, ſeu potius craſſiores ramos, pondere hominum confractos, homines in ruinam traxiſſe & afflixiſſe. Pichena. *Prorutæ* omnino ſunt ſucciſæ: idque probat partim vis verbi, de qua ad lib. I, 68. partim exempla ſimilia. Vide locum Silii à Grutero advocatum. Dio I. 36. Συχνοὶ δὲ καὶ κατὰ τὰς ὕλας σκεδασθέντες ἡμέρας μέν τινας ἀπὸ τῶν δένδρων ὑπερυψήλων ὄντων ἀποτοξεύοντες διεγένοντο· ἔπειτα δὲ καὶ οὗτοι ὑποτμηθέντων τῶν δένδρων ἐφθάρησαν. In hunc quoque uſum militi Romano ſecures in promptu, ut videre eſt 3. annal. 46. Idem intutum ſuffugium cuidam dat Silius lib. 7.

> *Per dumos miſer in vicina cacumina quercus*
> *Repſerat, atque alta ſeſe occultabat in umbra*
> *Nampſicus, inſiſtens tremulis ſub pondere ramis.*

Gronovius.

6 *Quinta ab hora diei*] Id quidem non abſurde, quod indicant gnaros ſe Romani moris, quo non, ut apud nos, à media nocte ad mediam æquales quatuor & viginti horæ computabantur, ſed quælibet dies in horas duodecim æquales, atque in totidem quælibet nox, brevis an longa foret, dividebatur. Sic eveniebat, ut meridies ſemper incideret in horam ſextam; à quinta autem pro ratione dierum longius aut propius abeſſet. Quæ autem hic narrantur, geſta videntur menſe Junio, quo, quum dies his locis ferme ſit 16. horarum, quinta cœpit cum altero triente decimæ noſtræ. *Freinshemius.*

7 *Repertis catenis*] Fecit idem M. Antonius apud Florum libro III. qui *Cretam invaſit cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia, adeo ut plures catenas in navibus quam arma portaret.* Fecit Flaminius, in Polybio lib. III. qui ſuos ita vanitatis implevit, *ut plures eſſent qui* ἁλύσεις καὶ πέδας καὶ τοιαύτην παρασκευὴν *ferrent, quam qui arma.* Sed utriuſque quis exitus? qui nunc Germanorum. Nec aliter ſolet magnus ille deus, qui dejicit quidquid vane ſe attollit. *Lipſius.*

8 *Tiberium Imperatorem ſalutavit*] Oportuerat Germanicum ipſum, qui dux & auctor facti. Sed Auguſtus ut auſpicia ſervavit ſibi; ſic honorem omnem rei à ducibus ſuis legatiſve geſtæ. Nam qui ductu quidem ſuo, alienis tamen auſpiciis vicerat: ne antiquitus quidem Imper. ſalutabatur, aut triumphabat. Hoc adulans ſuo Principi Horatius voluit:

> *Te copias, te conſilium, & tuos*

Imperatorem salutavit, struxitque aggerem, & in modum tropæorum arma, [1] sub-
19 scriptis victarum gentium nominibus, imposuit. [2] Haud perinde Germanos vulne-
ra, luctus, excidia, quam ea species dolore & ira adfecit. qui modo abire sedibus,
trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes, primores,
juventus, senes, agmen Romanum repente incursant, turbant. postremo deligunt
locum, flumine & silvis clausum, arta intus planitie, & humida; silvas quoque pro-
funda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo
à Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut in-
20 gressis silvam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia,
locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. [3] Se-
jo Tuberoni legato tradit equitem, campumque. peditum aciem ita instruxit, ut pars
æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur. quod arduum, si-
bi; cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impugnan-
dus agger, ut si [4] murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sen-
sit dux imparem cominus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores [5] li-
britoresque excutere tela, & proturbare hostem jubet. missæ è tormentis hastæ, quan-
toque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus
Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas. conlato illic
gradu certatum: hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant:
21 utrisque necessitas in loco, spes in virtute, [6] salus ex victoria. Nec minor Germa-
nis

Præbente divos.
Et ab hac re statim, in tropæi inscriptione legis, *Exercitum Tiberii Imperatoris ea monimenta consecravisse*; non, Germanici, qui ducebat. *Idem.*

Tiberium Imperatorem salutavit] Ubi princeps non aderat, apud imaginem salutabatur. Plin. Paneg. ad Trajanum: *Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentem, audientemque consalutabant Imperatorem.* Pichena.

1 *Subscriptis victarum gentium nominibus*] Similis subscriptio refertur à Plinio libro 3, 20. in tropæo Augusti, quod in vertice Alpium posuit, his verbis: *Imperatori Cæsari Divi Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp.* XIII. *tribunitiæ potestatis. S. P. Q. R. quod ejus ductu auspiciisque, gentes Alpinæ omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium populi Romani sunt redactæ. Gentes Alpinæ devictæ, Triumpilini, Camuni, Vennonetes, Isarci, Breuni, Naunes, Focunates,* &c. Aurelius.

2 *Haud perinde Germanos vulnera*] Huc maxime facit suasoria V. gravissimi Senecæ, in qua deliberant Athenienses, an tropæa Persica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerentur. Inprimis autem ex ea huc referenda verba Gallionis; *Alteram partem solus Gallio declamavit, & hortatus est ad tollenda tropæa. Dixit, gloriæ nihil detrahi: mansuram enim memoriam victoriæ, quæ perpetua esset; ipsa tropæa & ætate & tempestatibus consumi: bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis; pro re supervacua, & nihil nocitura, si fieret,* (id est, si tollerentur tropæa) *non esse suscipiendum.* Habes hic simillimum exemplum. *Boxhornius.*

3 *Sejo Tuberoni*] De Tuberonis consulatu extat mentio in veteri hac inscriptione.
CERERI. AVGVST. MATRI. AGR. L. BENNIVS.
PRIMVS. MAG. PAGI. BENNIA.
PRIMIGENIA. MAGISTRA. FECER.
GERMANICO CÆSARE II.
L. SEIO TVBERONE COSS. DIES. SACRIFICI. XIII. K. MAI. *Ursinus.*

4 *Murum succederent*] *Muro,* usitatius esset. Sed nihil temere mutandum reor. nam à Tacito, ut supra diximus, communis usus scribendi non est in omnibus nimium requirendus. *Ursinus.* Muretus, *ut si muro succederent.* Mihi non placet. *Pichena.*

5 *Libratoresque*] Sunt qui tormentis hastas aut lapides excutiunt: quia librant scilicet, & jactus arte expendunt. Sic III. Histor. *vincla ac libramenta tormentorum* appellat. Hoc verius, quàm referri ad *libralia:* quod suspicabar IV. Poliorcet. Dialog. III. *Lipsius.* Sed prius de scriptura agi oportebat. Nam licet ita ediderit Beroaldus, & series derivandi ab Lipsio prolata sit non improbabilis, non tamen ita stringit, ut aliud circa eas voces considerari nequeat aut non debeat. Et utique in libro MS. unico exstat *libritoresque.* Attamen rursus libro 13. cap. 39. utitur *libratoribus funditoribusque.* Atqui in illo etiam loco vidi perspicue in exemplari Longobardicæ formæ *libritoribus*, ut *librile*, *librilla*, *libripens*, quarum vocum analogia plane confirmat veterem lectionem, quæ non debuit mutari; unde etiam justissime a me nunc restitui censui. *Jac. Gronovius.*

6 *Salus ex victoria*] Muretus, *In victoria.* Bene, nec

nis animus; sed [1] genere pugnæ & armorum superabantur: cum ingens multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, [2] non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contra miles, cui [3] scutum pectori adpressum, & [4] insidens capulo manus, latos barbarorum artus, [5] nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: impromto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. & Germanicus quo magis adgnosceretur, [6] detraxerat tegimen capiti, orabatque *insisterent cædibus: nil opus captivis, solam internicionem gentis finem bello fore.* Jamque sero dici subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. equites ambigue certavere. [7] Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum 22
struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus [8] conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere. [9] Sed æstate jam adulta 23
legio-

nec tamen opus. *Acidalius.*

1 *Genere pugnæ*] Livius 31. *Credidere regii, genus pugnæ quo assueverant, fore; ut equites invicem insequentes refugientesque, nunc telis uterentur, nunc terga darent*, &c. lib. 32. *Pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat, aptum urgendis regiis: pro hoste loca, & catapultæ balistæque in omnibus prope rupibus, quasi in muris dispositæ.* Gronovius.

2 *Non colligeret*] *Colligere hastam* est reducere, quam ante protenderas, ut hostem ferires: atque hæc contraria sunt *protendere* & *colligere hastam*. Turnebus.

3 *Scutum pectori*] Diversum à Germanico. Illud planum, non sic tegebat: hoc incurvum, corpori adhærebat, & circumfundebatur. *Lipsius.*

4 *Insidens capulo*] Pulchrè & significanter dictum, in minoribus gladiis. In oblongis, quibus ritu Gallorum Germani utebantur, non eadem manus habitudo: neque firmiter aut tenet gladios, aut regit. *Idem.*

5 *Nuda ora*] Nam, ait noster in Germania, *vix uni alterive cassis aut galea.* Idem.

6 *Detraxerat tegimen*] Idem video Cyrum minorem fecisse in pugna illa sibi extrema: cujus caussam tamen Xenophon ambigue refert ad morem Persarum, qui nudis capitibus pugnam inibant. *Idem.*

Detraxerat tegimen capiti] Cassidem scilicet, ostentandæ virtutis gratia. Nam noster lib. 3. *Sacrovir intecto capite, ostentandæ, ut ferebat, virtutis.* De Corbulone libro 13. *Ipse cultu levi, capite intecto.* Virgil. 12. Æneid.

At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
Quo ruitis?

Et libro 11.

Nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri, nec vulnera terrent.

Aurelius.

7 *Laudatis pro concione victoribus*] Particulatim has voces citat Ezech. Spanhemius de præst. Numm. p. 482. quod tibi indico, ut videas, an aliquid ibi dicatur, quod vel ipse nescias, vel nescire potest etiam leviter tinctus liberali lectione. Sicut alter δοκησίσοφος nugari nuper potuit de isto, quod antecedit, *sero diei*, ad Propertium. 1, 15. Jac. Gronov.

8 *Conscientiam facti satis esse*] Sufficere vel sapienti vel sibi. Cic. Philipp. 2. *Satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat.* Merito autem ambiguum relinquit, utra causa Germanicum moverit. Prior & modestiam & prudentiam ejus decet; posterior literas & magnitudinem animi. Sic de socero suo Tacitus: *Nec Agricola unquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem & ducem, ut minister, fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat. Factis*, si haberent libri, tolerarem: sed vulgatum mutari non placet. *Gronov.* Sed non exstat nisi unicus MS. liber, inque eo conspicue legitur *factis.* Jac. Gronovius.

9 *Sed æstate jam adulta*] Sæpe ita loquitur noster, imitatione aperta Sallustii: quam phrasim operæ est semel à juventute intellegi, ex Servianis notis, ad illud *Vere novo. Id est*, ait, *primo mense Martio. Nam veteres per singula tempora anni, quæ in tres menses dividuntur, observant, ut sic dicant: Primum mensem, Novum ver: secundum, Adultum: tertium, Præceps. Ita de Hieme, Æstate, Autumno. sic semper Sallustius.* Simile, quod Græci annum partiuntur: Ἱσταμένου τοῦ ἔτους, μεσοῦντος, ἢ λήγοντος. Lipsius.

Æstate jam adulta] Ἀκμάζοντος ἤδη τοῦ θέρους. Muretus.

legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam oceano invexit. Ac primo [1] placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo [2] effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, & casuum maris ignarus, [3] dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & [4] mare omne in austrum cessit, [5] qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta oceani, aut [6] insulas saxis abruptis, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægreque vitatis, postquam [7] mutabat æstus, eodemque quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur [8] alvei manantes per latera, & fluctu
24 superurgente. Quanto violentior cetero mari oceanus, & truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus,

1 *Placidum æquor*] Sallust. III. Histor. *Cohors una mari placido duobus prædonum myoparonibus circumventa.* Gronovius.

2 *Effusa grando*] Sub quam, occulta caussa, semper, ut ajunt, oceanus intumescit. *Lipsius.*

3 *Dum turbat nautas*] Curt. lib. 7. *Vacillantesque milites, &c., ne excuterentur, solliciti nautarum ministeria turbabant.* Gronovius.

4 *Mare omne in Austrum*] Non abnuo de vero Austro. nam ille à terra naves in mare interius rapiat: quod ostendit factum, cum subdit, *disjecitque naves in aperta oceani.* Procul igitur à litore: cui Notus impegisset. Facit eodem, quod de *insulis longius sitis* adjungit: & potest *Orcades* intelligere, aut potius eas, quæ haud procul litore Frisico hodieque exstant. Nam quod *longinquas* facit; fama & redeuntes hæc auxerunt, ac timidis insolitisque maris ita visæ. *Lipsius.*

Mare omne in Austrum cessit] Dubitat Lipsius. de Austro proprie, an de Noto Tacitus intelligat. De Austro crediderim. Nec sequentia obstant. Nam quamvis non ita vehemens in Germania Auster, vehemens fortasse ultra Germanicas terras, ubi classis erat, ac fortasse ex iis terris ventus exoriebatur: & cum septentrionem versus flaret, horridus ipsius vicinitate, naturaque terrarum horridior, classi incubuit. Nec absurdum est, naves ab Austro ex ora Frisiorum in Britanniam raptas: nam si intelligas de ultima Britannia, quæ antiquis Caledonia, rectâ lineâ illuc ferri patet. *Pichena.*

5 *Qui tumidis Germaniæ terris*] Hoc est, inflatis. Alioqui posset etiam legi, *humidis.* Rhenanus. Faernus legebat: *qui humidis Germaniæ.* Ursinus. Montosis, ut ego intelligo. montibus enim Germania abundat, qui ut plerumque specubus cavernisque scatent, ita vim maximam ventis addunt. Tac. in vita Agr. *Terræ montesque causa ac materia tempestatum.* Pichena.

6 *Insulas saxis abruptas*] Malo, *Abruptis.* Acidalius. Ita Man. & optime. ut sint insulæ infestæ, vel abruptis saxis, vel occultis vadis. Male prius, *saxis abruptas.* Pichena.

7 *Eodem quo ventus ferebat*] Non male etiam, *eodemque quo ventus:* atque ita jam didici in Florentino esse. Livius libro XXVI. *Acer etiam Septemtrio ortus inclinatum stagnum eodem quo æstus ferebat.* Lipsius.

Mutabat æstus, eodemque quo] Ita restitui ex Man. Antea corrupte, *eodem quo ventus.* Pichena. *Mutabat* æstus, & *ferebat* eodem quo ventus: pro *mutabatur*, & *ferebatur.* Hoc unus Ital. I. videtur adsecutus. nam ceteri omnes illud *ferebat* agendi significatione acceperunt. *Freinshemius. Mutabat* pro *mutabatur* admitto; non *ferebat* pro *ferebatur.* Est enim genus loquendi proprium, & *fert æstus*, ut *ferre* dicitur *via* (de quo ad Liv. 39, 27.) ut *ferentis venti.* Intelligimus & fluctus, & quicquid deprehenderat. *Gronovius.*

8 *Alvei manantes*] Nec displiceret scribi, *nantes.* Lipsius.

Alvei manantes per latera] Quid si legendum sit, *innantes per latera?* Quod puto. Nam illo verbo utitur Tacitus, ut supra libro I. *Quo levior classis vadoso mari innaret.* Et *alveos* pro navibus accipio, ut Juven. Sat. 12. *Cum pleno fluctu medius foret alveus.* Voluit Tacitus soluta oratione expressum, quod Virgilius in re fere simili, lib. I. Æn.

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Quippe *innare* est intus recepta aqua natare. *Aurelius.* Mihi videtur optime hic sensum expressisse Ital. II. *per allegerire i vascelli che andavano alla banda.* Sic enim *manandi* vocabulum potius interpretari liceat, fluitare sive nare, (licet etiam *nantes* hoc loco pro *manantes* scriptum fuisse facile crediderim Lipsio) quam aquam accipere, vel admittere, quomodo illi acceperunt: nam & vocis proprietati propior hic est intellectus, & jure non absurdus. *Freinshemius.* Mihi vero nec placet *nantes:* & multo magis miror *manare* proprie esse natare. Tacitus significat, cum depressæ oneribus naves pro-

litoribus, [1] aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars navium haustæ sunt; plures, apud insulas longius sitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos [2] corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud [3] scopulos & prominentis oras, cum *se tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante vento, [4] claudæ naves raro remigio, [5] aut intentis vestibus, & quædam à validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, & [6] inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & beluarum formas:* visa, sive ex metu credita. Sed fama classis amissæ, ut [7] Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipse majoribus copiis Marsos inrumpit: quorum dux [8] Malovendus nuper in deditionem acceptus, [9] *propinquo luco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio servari* indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret; alii qui terga circumgressi recluderent humum: & utrisque adfuit fortuna. eo promptior

profundius mare secarent, earum summa latera propius adfuisse ab ejus superficie; atque eo plus aquæ à superurgente fluctu accepisse: levatas igitur oneribus, ut labra laterum exstarent altius aquis, & sic minus assilientium undarum acciperent. In quo hoc est paullo insolentius, quod alvei *manare* dicuntur, cum proprie manent ipsa liquida. Sed non caret id auctoribus, & manant etiam, in quibus liquidum fluit. Sic Livius libro I. *manantem cruore cultrum:* Ovidius & Seneca *marmora manantia lacrimas*, de Niobe: sic Plinius *arbores succo manantes.* Sunt ergo *alvei manantes per latera* irrumpentem aquam magna copia recipientes. *Gronovius.*

1 *Aut ita vasto & profundo*] Notum antiquorum somnium de oceano terram undiquaque cingente. Florus I, 13. *Galli ab ultimis terrarum oris & cingente omnia oceano profecti.* Dionysius Periegetes: Ωκεανὸς περιδέδρομε γαῖαν ἅπασαν. *Freinshemius.* Vix assequor, quid sibi velit. nam terram undique mari cingi non antiquorum magis quam horum hominum est somnium. In Taciti verbis aliquid agnosco, quod somnium veterum vocare possis: quale & apud M. Senecam suasor. I. *Ita est rerum natura: post omnia oceanus: post oceanum nihil.* Sed illæ ipsæ terræ, quas propiorum seculorum navigatio deprehendit, quæque trans oceanum nos coërcentem jacent, oceano cingi & contineri non desinunt. Timide autem suspicabar scripsisse Tacitum: *hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris, mari.* Gronovius.

2 *Corpora equorum eodem elisa*] Minus quidem fœdum famem tolerare equis *enisis* quam *elisis*: sed tamen haud mutarem ideo substituendum *enisa.* Fere in mari pereunt equi: cadavera jam facti impinguntur litori à fluctibus. quod heic factum. Gruterus. *Elisa* recte. nam equos in mare præcipitatos dixit prius, quo naves levarentur: atque ita inlisa vadis & rupibus equorum corpora. Et firmant, quæ sequuntur infra: *post constrata equorum virorumque corporibus litora.* Aurelius.

3 *Scopulos & prom.*] Quantum ego vidi vel audivi, non sunt in eo tractu litorales scopuli. Est mollis aut arenosa terra, nec nisi arte aut opere elata. *Lipsius.*

4 *Claudæ naves*] Livius lib. 37. *Contemplatus Eudamus hostes claudas mutilasque naves apertis navibus remulco trahentes.* Gronovius.

5 *Aut intentis vestibus*] Juvenalis Sat. 12. *Inopi miserabilis arte cucurrit Vestibus extentis.* Noster in fine 5. histor. *Simul captæ lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis utebantur.* Aurelius.

6 *Inauditas volucres*] Nec eæ quidem sunt. Libuit istis apud ignaras aures, in his & sequentibus, τραγῳδεῖν; & narrare quæ noster merito ambigit, *visa, sive ex metu credita.* Imo nec visa, nec credita, sed vanitate efficta. *Lipsius.* Nempe ut *gaudent Garrula securi narrare pericula nautæ* apud Juvenal. sat. 12.

7 *Germanos ad spem belli*] Tanquam Romanis adflictis & perculsis. *Ad coërcendum*, ne per occasionem superbirent. *Muretus.*

8 *Malovendus*] In MS. tamen apparet *Mallovendus*, quod sic debuit non minutum tradere publico Beroaldus, sed jam iste alterum l omisit. Quid mirum de citerioribus? *Jac. Gronovius.*

9 *Propinquo loco*] Malim, *luco.* Hic autem inventa aquilarum una, & supra lib. I. altera. ergo receptæ nunc omnes, quia tertia servata militis astu. Florus tamen scripsit, *Signa, & aquilas duas* adhuc

ptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit [1] non ausum congredi hostem; aut sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invictos & nullis casibus* [2] *superabiles Romanos* prædicabant, *qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, ea-*
26 *dem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent.* Reductus inde [3] in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum. satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna prælia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen & sæva damna intulissent.* [4] *se novies à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi perfecisse.* [5] *sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Marobodum pace obstrictum. posse & Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando* [6] *Romanæ ultioni consultum est, internis discordiis relinqui.* Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret. simul adnectebat, *si foret adhuc bellandum,* [7] *relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi* nomen impe-

adhuc Barbari possident: tertiam signifer. &c. Parum considerate. nisi ex Livii persona & ætate loqui hominem placet. *Lipsius.*

1 *Non ausum congredi hostem*] Legerim hæc & sequentia, *Non auso c. hoste, pulso, pavente.* Lipsius.

2 *Superabiles Romanos prædicabant*] Mirum ni illud *prædicabant* ab interprete quopiam est: cui deesse tale quid videretur. Additiones ejusmodi aliquot è Curtio sustulimus. In proxime præcedentibus omnino cum Lipsio legendum, *non auso congredi hoste.* item *pulso, pavente.* non accusandi casu, ut vulgatur. *Acidalius.* Meo judicio *τὸ prædicabant* non est nisi Taciti, & verbum pro materia lectum. Neque vero Lipsius audiendus. Quin quæsita elegantia est: nec novum profecto possessoris nomen pro re possessa poni. Sic, *jam proximus ardet Ucalegon.* Adde si libet 4. Observ. 24. *Hostem* igitur *non ausum ingredi* est loca & res hostis non ausi congredi, &c. *Gronovius.*

3 *In Hiona miles*] Vera correctio Beroaldi, *in hiberna miles*, ex Taciti verbis ipsis. Rhenanus qui, *Juhiona*, legit; & ego qui serio olim refelli, digni ambo qui piemur. *Lipsius.*

In hiberna miles] Non tanquam omnes hi milites una hiberna habuerint, sed in sua quosque hiberna reductos intellige: hibernabat enim quinta & unetvicesima legio Veteribus 1, 45. prima ac vicesima apud Ubios 2, 37. tertiadecima Petovione, Hist. 3, 1. *Freinshemius.*

4 *Se novies in Germaniam*] Non toties in proprie Germaniam: quære in Historiis, & examina: sed intellegit sumitque una missiones, opinor, in Pannoniam, & Illyricum. *Lipsius.*

Se novies à D. Augusto] Contra historiæ fidem. quod & Lipsius notavit. Quid si ergo rescribas, *se toties à D. Augusto.* Sæpius enim Tiberius, nec tamen novies, in Germaniam ire jussus est ab Augusto. *Boxhornius.*

5 *Sic Sugambros*] Id accidit Tiberio ipso duce. Vide Dionem lib. LV. in cujus verbis menda, Cantabrique appellantur in Germania, qui revera Sugambri: ut monui olim Antiquar. lect. lib. I. cap. VI. Suetonius: *Suevos & Sugambros dedentes se in Galliam traduxit, & in proximis Rheno agris collocavit.* Eutropius lib. VII. *Tiberius* CCCC. M. *captivorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocavit.* Isidorus non obscure indicat hos ipsos esse, qui Burgundiones postea appellati, largiter potuerunt. *Burgundiones*, inquit, *quondam a Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare, in magnam coaluerunt gentem. atque ita nomen ex locis sumpserunt, quia crebra per limites habitacula constituta, Burgos vulgo vocant. Hi postea rebelles effecti Romanis, plusquam* LXXX. ∞. *armatorum ripas Rheni fluminis insederunt, & nomen gentis obtinuerunt.* A quo tamen diversus it Ammianus, qui originem eorum à Romanis trahit: *Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt litteræ. prima, quod jam inde temporibus priscis sobolem se esse Romanam Burgundii sciunt: dein, quod salinarum, finiumque caussa Alemanis sæpe jurgabant.* Lipsius.

6 *Romanæ ultioni consultum est*] Lego *esset.* & Muretus mecum. *Acidalius.* Ita posui, Muretum secutus. Libri omnes *consultum est.* *Pichena.*

7 *Relinqueret materiem Drusi*] M. Seneca I. controv. 8. *Hoc impero reipublicæ causa, tua causa, mea causa. Primum, ut pluribus juvenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari; deinde expedire reipublicæ*

imperatorium, & [1] *deportare lauream posset.* Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret. Sub 27
idem tempus è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius differam; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos rempublicam exedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, [2] juvenem improvidum & facilem inanibus, ad [3] Chaldæorum promissa, [4] Magorum sacra, [5] somniorum etiam interpretes impulit: dum [6] *proavum Pompejum, amitam*

blicæ non videri tantum ex uno pendere. Aurelius.

1 *Deportare lauream posset*] Id est, triumphare. Triumphantes enim ascendere Capitolium soliti, & laurum, quam manu tenebant, quæque in fascibus lictorum, deponere in gremio Jovis: arbitri scilicet victoriæ & auctoris. Plura in EXCURS. D. *Lipsius.*

Deportare lauream] Rectum est deportare. Reportantur, quæ portata fuerant. ut lib. IV. *Serenus Amorgum reportatur.* & *legio reportatur*, quæ transvecta fuerat. At *deportatur* laurea, quæ non eo lata: *deportatur* fama, quæ ibi parta. Infra lib. IV. *insignes captivos, cædem ducis, belliqne confecti famam deportarat.* Et sic omnes alii. Cicero I. de Offic. *frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse.* Mercerus.

2 *Juvenem improvidum*] *Tam stolidum quam nobilem*, Seneca. *Facilem inanibus*, χαῦνον. Muretus.

3 *Chaldæorum promissa*] Populi sunt Assyriæ; qui primi putantur excogitasse rationem illam inescandi stultos: qua infatuati etiam hodie plerique, quid cuique eventurum sit, è siderum aspectu posse prænosci putant. Cicero primo de divinat. *Assyrii propter planitiem magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cœlum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, transitiones motusque stellarum observaverunt: quibus notatis, quid cuique significaretur, memoriæ prodiderunt: qua in gente Chaldæi, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum scientiam putantur fecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset.* Proclus lib. 4. in Timæum: Θαυμασιωτάτην δὲ εἶναί φασιν ὁ Θεόφραστος ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρόνοις τὴν τῶν Χαλδαίων περὶ ταῦτα θεωρίαν, τά τε ἄλλα προλέγουσαν, καὶ τοὺς βίους ἑκάστων, καὶ τοὺς θανάτους· καὶ οὐ κοινὰ μόνον, οἷον χειμῶνας καὶ εὐδίας, ὥσπερ καὶ τὸν ἀστέρα τοῦ Ἑρμοῦ, χειμῶνος μὲν ἐμφανῆ γενόμενον, ψύχη σημαίνειν, καύματα δὲ θέρους εἰς ἐκείνους ἀποπέμπει· πάντα δ' οὖν αὐτοὺς καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ προγινώσκειν ἀπὸ τῶν οὐρανίων, ἐν τῇ περὶ σημείων βίβλῳ φησὶν ἐκεῖνος. Muretus.

4 *Magorum sacra*] Qui fuere in Gallia *Druides*, in India *Gymnosophistæ*, ii apud Persas erant *magi*, portentosæ cujusdam sapientiæ professores: qua opera quædam admirabilia effici, sidera de cœlo deripi, mutari fluminum cursus, mortuorum animas ab inferis elici, morbos aliis immitti, ab aliis depelli mentiebantur. Sparsa est vanitas illa toto prope orbe terrarum, eo efficacius, quod ex tribus partibus conflata videbatur, quæ singulæ ad permovendos animos plurimum valent, religione, medicina, futurorum prædictione. Ad inventorem Zoroastren refertur: quem tradit Eudoxus vixisse sex millibus annorum ante mortem Platonis: multis annorum millibus ante divinum Mosen: cui & ipsi opinionem aliquam hujus nefariæ superstitionis affingere homines impudentissimi conati sunt. Ejus discendæ causa Plato & Democritus longinquas admodum peregrinationes susceperunt. De ejus vanitate videndus Plinius cap. 4. lib. 26. & cap. 1. & 1. lib. 30. *Muretus.*

5 *Somniorum etiam interpretes*] Hoc videlicet unum restabat stultitiæ genus, ut è vanis somniorum imaginibus veritatem futurorum quæreremus. Repertor artificii Amphictyon quidam fuisse dicitur. Ac Plato quidem lib. 9. de republ. animos bene compositos multa per quietem providere posse confirmat. Et exstant tum Hippocratis, tum Aristotelis libelli de divinatione per somnium: & Artemidori libri aliquot de interpretatione somniorum: & Aristidæ Hadriani orationes de somniis suis: & Synesii liber ejusdem argumenti, illustratus commentario Nicephori Gregoræ: & apud Suidam versus multi ad interpretationem somniorum pertinentes. Sed mihi quidem probatur Ennius, qui se ait *non nauci habere Marsum augurem*, *Non haruspices vicanos*, *non de circo astrologos*, *Non Isiacos conjectores*, *somniorum interpretes*, &c. Sed neque talibus impostoribus fatui deerunt. Semper damnabuntur, semper consulentur. Somnia pro somniis habenda sunt. De temperatura corporis nostri è somniis judicari aliquid potest. Alia qui è somniis quærit, vigilans somniat. *Muretus.*

6 *Dum proavum Pompejum*] Ante lucem quærere occepi hoc stemma, & vereor ut concubium noctis fit priusquam pertingam. Cur Liboni huic proavus Pompejus, scio: cur Cæsares consobrini. In Scribonia amita hæreo, quæ ex historiis quidem adstruitur saltem matertera major. nisi placet amitæ nomine abusum Tacitum esse. Si non est: sequitur ut paternum genus etiam (nam de materno constat) huic adolescenti è Scriboniis sit. Et suadet hercle nomen: quia Tacito dicitur, Scribonius Libo Drusus. Censeo L. Scribonio Liboni, qui consul cum M. Antonio fuit, fratrem fuisse alium Scribonium, cujus nepos iste. ita, inquam, ut maritus Pompejæ Scribonius aliquis fuerit.

amitam Scriboniam, *quæ quondam Augusti conjunx fuerat*, *consobrinos Cæsares*, *plenam imaginibus domum* ostentat: hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum
28 [1] & necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret. Ut satis testium, & [2] qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat; demonstrato crimine & reo [3] per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit: *posse enim*, *eodem Flacco internuntio*, *sermones commeare*. Atque interim Libonem [4] ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus dicta factaque [5] cum prohibere posset, scire malebat. donec Junius quidam tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit.

rit. Liquere res nisi ex genesi non potest: quam in EXCURS. vide E. *Lipsius.*

Amitam Scriboniam] Digna lectu de tota hac re apud Senec. epist. LXXI. *Idem.*

Proavum Pompejum, *amitam Scriboniam*] Videntur Sex. Pompejus Cn. Magni filius & L. Scribonius Libo a. V. C. 719. consul fuisse consoceri: & Pompejam illius filiam duxit hujus filius L. Scribonius Libo: ex quo conjugio nati L. Scribonius Libo Drusus cum fratre consule anni 769. qui à Dione L. F. appellatur, & Scribonia Crasso Frugi nupta, de qua in libris historiarum. Hinc Drusus Magni pronepos. Aliam genesin edit Lipsius, sed ut videtur, parum firmam. *Rupertus.* Prope temerarium est, in his aliquid audere. Video tamen Scriboniam Augusti etiam Senecæ appellari hujus Drusi *amitam.* Video & Dioni & Appiano Scribonium Libonem consulem anni V. 719. dici socerum Sex. Pompeji. Hujus igitur Scribonii filius si Pompejam duxit, sororis suæ filiam duxit, quæ Romanis non erant justæ nuptiæ. Nec vero Pompejam Sex. F. possum putare, quam cum Fausti liberis conservatam Hirtius, Florus (haud dubie falso) interfectam cum patruelibus è Sulla scribunt. Quod vult Rupertus, etsi alibi Hirtianam Magni, Flori Pompejam Sexti filiam faciat. Utrobique profecto eadem designatur, & Magni filia, Cn. & Sexti soror. Relinquitur, ut suspicemur, si possimus, Sexto aliam fuisse uxorem, ex qua genuerit Pompejam Libonis Drusi matrem, antequam Scriboniam duceret. *Gronovius.*

1 *Et necessitatum*] Solus Ital. II. *necessitates* non cum aliis pro familiaritate, usu, necessitudine, sed mecum pro *angustiis* videtur accipere, quamquam vix satis efficaci vocabulo, *Spese*, exprimat. Certe res ipsa, si probe consideres, hanc expositionem docet, illas respuit. Neque de vocabuli significatione dubium. Ne longius abeamus, ipse Tacitus 3, 54. *pauperes necessitas in melius mutet.* H. 4, 22. *per licentiam absumpta sunt*, *quæ adversus necessitates in longum suffecissent.* G. 15. *quod pro honore acceptum*, *etiam necessitatibus subvenit.* Freinshemius. Immo rectius ille, qui *necessitates* accepit pro sumptibus vel impensis. Et hoc confirmant loca duo posteriora; ut & quæ 1, 11. *vectigalia & necessitates. Angustiæ* autem, quæ vox tantopere placet hic Freinshemio, quid aliud sunt quam egestas, inopia? Quæ sequitur quidem immodicos sumptus, sed non petitur ex destinato neque ad societatem placet. Quam belle igitur, *socius libidinum & egestatis!* Immo prodigentiæ, sumptuum. Proponit ei avitam nobilitatem, ob quam ostendit eum posse ad imperium pervenire: modo se dignum illo præstet munificentia & conviviis gratiam quærendo, (eo efficacioribus, quod ab hac ambitione remotus esset triparcus Tiberius) nec parceret pecuniæ, vel si mutuandum gravibus sub usuris esset quod donaretur: (sic enim & Julius auctor dominationis fecerat:) utque ostenderet sese adjutorem consilii, quod dederat, ipse, quasi pro Libone laborans, similiter faciebat, luxuriosus & damnosus; revera, ut plures conscii fierent temerariæ ambitionis, per quos Libonem convinceret. *Gronovius.*

2 *Qui servi eadem noscerent reperit*] Nam & servi deferentes dominos in crimine majestatis audiuntur. l. *Famosi.* D. ad L. Jul. Majest. quamvis alioqui testimonii dictionem non habeant. Terent. in in Phor. & vix adversus dominos audiantur. L. *Vix certis.* D. de judiciis. *Muretus.* Lego *reperti.* Sum Sponsor ad hanc rem: & pro pignore cape veritatem ipsam, qua nihil pretiosius. *Aurelius.* Credo scriptum fuisse: *qui servi eadem noscerent*, *reperti.* quomodo hoc ipso libro 62. *negotiatores reperti*, & 6, 33. *repertique corruptores.* Freinshemius.

3 *Per Flaccum Vescularium*] Qui tamen infra lib. v. est, Vescularius Atticus insidiarum in Libonem internuncius. *Lipsius.*

4 *Ornat prætura*] Horatius: *Eutrapelus cuicumque nocere volebat*, *Vestimenta dabat pretiosa.* Ista sævitiæ velamenta objicit Domitiano Suetonius, ut noster Neroni. *Aurelius.*

5 *Cum prohibere posset*, *scire malebat*] Nam mali principes aucta eorum scelera cupiunt, quos cupiunt funditus eversos: crudeliumque est malle dissimulatis aliquamdiu & sic crescentibus sceleribus, tandem atrociter punire, quam in tempore prævenire atrocioris pœnæ necessitatem. Sed & crediderim hac dissimulatione aliquandiu usum Tiberium, rerum omnium destinationumque Libonis jam gnarum, ut interea eos deprehenderet, qui se impiis

lit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, [1] avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, [2] cognitionem senatus poscit: [3] & vocantur patres, addito, *consultandum super re magna & atroci.* Libo interim [4] veste mutata, cum 29
primoribus feminis circumire domos, orare adfines, [5] vocem adversum pericula poscere: abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, [6] eadem formidine. die senatus metu & ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, [7] simulato morbo, [8] lectica delatus ad fores curiæ, [9] innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. mox [10] libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur. Accesserant præ- 30
ter Trionem & Catum accusatores, Fontejus Agrippa, [11] & C. Livius, [12] certabantque

impiis aut stolidis potius hujus consiliis forte essent illigaturi. *Boxhornius.*

1 *Avidumque famæ malæ*] Accepit nonnemo, quasi dictum foret, *avidum sermonum*, ut infra 13, 6. *in urbe sermonum avida.* Sed longe diversus hic sensus, idem nimirum, qui in his 11, 27. *Nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.* Freinshemius.]

2 *Senatus cognitionem poscit*] Non senatum, ut nonnulli. aliud hoc. neque enim continuo, qui *cognitionem senatus* poscit, idem etiam senatum haberi vocarique. quamquam hic pro rei atrocitate utrumque fortassis factum, neque legitimus senatus exspectatus, sed extra ordinem indictus fuerit. *Idem.* Quem ordinem cur sic invito Tacito imperaverit Beroaldus, non intelligo, quum in vetere sit *cognitionem senatus poscit*, prout nunc edidi. *Jac. Gronovius.*

3 *Et vocantur Patres*] Faernus legebat: *senatus cognitionem poscit. advocantur Patres.* Ursinus.

4 *Veste mutata*] Cultus supplicis hic est, qualis lib. 43. Livii, ubi principes civitatis in conspectu populi *annulis aureis positis vestem mutarunt*, ut supplices plebem circumirent. Mutatur autem vestis candida in obsoletam & sordidam. Neque sine causa vestem sordidam in publico habere capillumve summittere licuit: qua de re Venuleji scriptum superest ex lib. 2. publicorum D. injuriis: & censorum olim ea de re cognitio & severitas in M. Livium exstat apud Titum lib. 27. Sane delatos receptosque reos capillum & barbam promittere, vestemque solitos demutare, testimoniis receptissimis fidem faciunt Agellius 3, 4. Plinius ad Suram 7. epistolarum & M. Seneca lib. 9. decl. 4. *Vertranius.*

5 *Vocem adversus pericula*] Supplicem scilicet. nam supplicatio emollit iras. *Aurelius.* Fuit etiam qui intellexit, ut quum in senatu sententiam dicerent, ipsius in favorem loquerentur, quod falsum puto. nam sequentia satis aperte declarant, quæsitos à Libone advocatos ac patronos, qui *voce*, i. oratione causam ejus defenderent, intercederentve pro eo ac deprecarentur. Hoc sensu *vox* apud Ciceronem pro P. Sextio: *conciones haberi quotidie contra me, vocem pro me ac republica neminem mittere.* Freinshemius.

6 *Eadem formidine*] Omnes enim timebant Principis offensam. *Lipsius.*

7 *Simulato morbo*] Verum fuisse morbum scribit Dio, additque letalem, nec Tiberium ausum sanum & valentem Libonem aggredi, sed in ægrum & viribus fractum insiluisse. Quod faciunt timidiores. *Aurelius.*

8 *Lectica delatus*] Quod receptum in solis ægris. Nam lecticæ quamquam jam vulgatæ, tamen spernebantur adhuc à Curiæ aditu. Sueton. de Tiberio: *Numquam curiam nisi solus intravit: lectica quondam introlatus æger comites à se removit.* Lipsius.

9 *Innisusque fratri*] Puto L. Scribonio Liboni, qui hoc anno consul. *Idem.*

10 *Libellos & auctores*] Libellos enim dabant, qui alium deferebant, sua manu subscriptos, aut pro eis ab aliis, si forte ipsi literas nescirent. L. *Libellorum.* D. de accusat. & inscript. *Muretus.* Libellos, in quibus erant accusationis capita, quæ apud acta deponebantur, & nomina *auctorum*, id est, accusatorum, manu eorum scripta l. 2. D. de accus. nam accusatorem certum esse oportuit, in quem accusationis probata calumnia cuderetur. *Aurelius.*

11 *Et C. Livius*] Nescio an, *Cluvius.* Lipsius.

Et C. Livius] Cum deinceps non recurrat *Livius* iste, & recenseat Tacitus inter Libonis accusatores *Q. Vibium Serenum* lib. 4, 29. suspicor restituendum: *& Q. Vibius.* Nimirum degeneravit nomen ignotum in multo notius: quod non semel accidisse ostenderem pluribus, si concinnarem commentaria. *Gruterus.* Mihi videtur hic sermo esse de eo ipso *C. Vibio* Sereno, qui postea procos. Hispaniæ in insulam deportatus, 4, 13. deinde à proprio filio accusatus est, instigante Tiberio, nec occultante *vetus odium adversus exsulem Serenum: nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris, exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse* 4, 29. Freinshemius. Lege, *Q. Vibius:* & mox iterum, *donec Vibius.* Infra annal. 4. ita diserte nominatur, & post damnatum Libonem questus dicitur *suum tantum studium sine fructu fuisse.* Non debuit ergo in hac historia omitti. *Grotius.*

12 *Certabantque cui jus*] Hoc genus judicii *divinationem*

que cui jus perorandi in reum daretur: donec Livius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, [1] singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos [2] vecordes adeo, ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes*, [3] *quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret.* inerant & alia hujuscemodi, stolida, vana; si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas [4] atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, adgnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et quia [5] vetere senatusconsulto quæstio in caput domini [6] prohibebatur, callidus & [7] novi juris

nationem vocabant. *Asconius. Muretus.*

1 *Singillatim se crimina*] Idem fecit Cicero in Verrem, & ita conatus Hortensii elusit. *Muretus.*

2 *Vecordes adeo*] Hoc vitio Libonem non absolvo. Vereor tamen, ne Tacito hic exciderit, quale Floro, cum τέχνασμα Tarquinii eminentia paverum capita demetentis *superbiam* vocavit. Speciem stultitiæ obtendi agnosco: sed sub ea rem atrocem velatam diffiteri nequeo. Nec tam stolida quam perplexantis ea oratio videtur, qui rogare aperte non auderet, an majorem habiturus esset, quam quisquam privatorum: ad quantam accederet forsan nemo, propinquius tamen nemo accederet Principe: denique an principatu potiturus esset. Omnis superlatio, quam vocant rhetores, exprimit, quod fieri non quit, ut quod summum veri est, intelligamus. Darius pecuniam deferebat Alexandro *quantam tota Macedonia caperet.* Et solent in consultationibus istis perplexim loqui, dum vanum è re in dubios exitus veniæ patrocinium præparant, qui spei vetitæ indulgent. Sic iste patrum nostrorum memoria consulebat, an in capitato argento suam faciem quandoque visurus esset. *Gronovius.*

3 *Quis viam Appiam*] Non temere de via Appia consultavit vanum caput, quia ea inter Romanas vias longissima, & quasi regina, ut ait Statius:

- - - *qua limite noto*
Appia longarum teritur regina viarum.

Sed pertinuitne ea Brundisium usque? Negat Frontinus de Aquæductibus, qui ultra Capuam non porrigit. *Appia aqua*, inquit, *inducta est ab Ap. Claudio Censore. qui & viam Appiam à porta Capena usque ad urbem Capuam muniendam curavit.* Adfirmat tamen hîc Tacitus, & Strabo, prolixe lib. V. & VI. & Horatius:

Brundisium melius Numici via ducat, an Appi.

aliique. Omnes bene. Nam Appius ipse non hercle ultra Capuam perduxit. ne potuit quidem, ut fines tunc erant imperii Romani. perduxit postea sive C. Gracchus tribunus, qui plerasque vias fecit, refecit; sive C. Cæsar, qui curator viæ Appiæ non leviter in eam impendit: sive Augustus: de quo inscriptiones priscæ, S. P. Q. R. QVOD. VIÆ. MVNITÆ SVNT. Nam certum aliquid non alii, non ego inveni. *Lipsius.*

Viam Appiam] Via Appia à porta Capena, quæ nunc S. Sebastiani dicitur, Brundisium usque ducebat. *Horatius. Muretus.*

4 *Atroces vel occultas*] Quæ ad mortem eorum pertinerent, aut cædem. *Lipsius.*

5 *Vetere Senatusconsulto*] Quando & à quo latum id SC. quæro? Sane antiquum est, & Cicero referre videtur ad morem majorum potius, quam ad legem. *Nam cum more majorum de servis in dominum ne tormentis quidem quæri liceat: exortus est servus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus.* Idem: *Majores nostri in dominum de servo quæri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse, & domino morte ipsa tristius.* Derogatum ei legi antiquitus, in caussa incesti. Pro Milone: *De servis nulla lege quæstio est in dominum, nisi de incestis, ut fuit in Clodium.* Jurisconsulti excipiunt etiam adulterii crimen, fraudati census, & majestatis. l. 1. C. de quæstionibus. *Lipsius.*

Vetere SC.] Quod hic Senatusconsulto tribuit, Cicero Partitione, Institutis & ea pro Dejotaro *moribus majorum* tribuit. Nobis amplius patere nihil potest. *Vertranius.*

6 *Prohibebatur*] Caussa erat, quia, ut Cato dicere solebat, *quot servi, tot hostes.* Macrobius I. Saturnal. cap. II. *Muretus.*

7 *Novi juris repertor Tiberius*] Imo infamia hujus inventi penes Augustum: erratque noster, si non errat Dio libro LV. Ὅτι δὲ οὐκ ἐξὸν ἦν δοῦλον κατὰ δεσπότου βασανισθῆναι, ἐκέλευσεν ὁσάκις ἂν χρεία τοιούτου τινὸς γένηται, τῷ δημοσίῳ αὐτὸν, ἢ καὶ ἑαυτῷ πιπράσκεσθαι, ὅπως ἀλλότριος τοῦ κρινομένου ὢν ἐξετάσηται, οἱ μὲν ᾐτιῶντο, ὅτι ὁ νόμος τῇ τοῦ δεσπότου μεταλλαγῇ καταλύεσθαι ἔμελλεν: *Quod vero cum non liceret servum in caput domini torqueri, jussit ut quoties ejus rei usus esset, vendi servum vel Actori publico, vel sibi ipsi Principi: ut jam quasi alienus à reo examinari posset: id sane nonnulli criminati sunt, quasi legem ea domini mutatione dissolveret.* Lipsius.

Novi juris repertor] Vanissimum Tiberii illud εὕρημα fuit, quo servos privatorum publico actori tradi jussit: dum enim veretur, ne SC. offendat, callidus (si diis placet) in jus gentile committit, quo dominium, quod obtigit, quemque tenere fas est. At ex hoc novo Tiberii invento nolenti domino sua res eripitur: quo mihi non *repertor novi juris*, sed assertor veteris injuriæ videtur, cujus usum sub Augusto prodidit. Dio libro LV. Quid enim fuit, cur potius jus singulare non introduxit, quo servi vel

juris repertor Tiberius [1] mancipari singulos [2] actori publico jubet: [3] scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatusconsulto quæreretur. Ob quæ [4] posterum diem reus petivit. domumque digressus extremas preces [5] P. Quirino propinquo suo ad princi-

pem

vel in dominos torquerentur, ubi de crimine majestatis actum, quod ad personas principum attinuisset? Utique sequentes principes id non latuit, XD de quæstionibus. Ea certe sine ullo mancipationis circuitu expeditior & planior fuisset via. *Vertranius.* Non vanissimum hoc debet dici, quoniam sævitia inde corripuit, quidquid voluit, eique satisfactum est. Sed non jus illud poterat vocari, quam potius tyrannica impotentia ad perdendam sanctitatem legum, non ad eas conservandas ut sapienter statuit Vir Doctissimus & primarius nostro ævo juris interpres meusque quod glorior per multos annos Collega & amicus Ger. Noodt in elaboratissimo Probabilium scripto 3, 12. *Jac. Gronovius.*

1 *Mancipari*] Addici. *Ferretus.* Pro composito simplex, ut libro 2. histor. *luxui & saginæ mancipatus emptusque.* Igitur emancipatione publicus servus traditos à delato reo privatos accepit, non ut Æmilio placebat, addictione, quæ à judice causa cognita decernitur. *Vertranius.* *Mancipatio* genus alienationis, quod fiebat libripende & quinque testibus præsentibus. Ulpianus libro 19. Boethius in Topica. *Muretus.*

2 *Actori publico*] Mancipari, mancupio tradi: πιπράσκεσθαι, sive vendi, dixit Dio. Supra: *Hortisque venditis statuam Augusti simul mancipasset.* Libro III. *Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat.* Sed quis publicus actor? non alius, quam publicus sive servus sive libertus: proprio tamen munere, qui res rationesque Reip. administrabat. Plura in EXCURS. F. *Lipsius.*

Actori publico] Servus erat publicus, qui publicis tabulis publicisque rebus præponebatur: itaque alibi *servus publicus*, alibi *actor publicus*, alibi *persona publica* appellatur. *Ferretus.* Ofidii Antiochum *servum actorem* l. XCVII. D. leg. III. invenio, ex quo actor publicus servus quoque videtur; qui actis præpositus decreta magistratuum & quæ ad judicia pertinerent, excipiebat, &, ut ajunt, in acta referebat. Unde est, quod apud Marcellum *cavet quis servo publico se alii restituturum*, XVIII. D. de adoptionib. & idem apud Ulpianum *pro absente apud Prætorem stipulatur*, 11, 12. Rem pupilli salvam fore. Ideo vero servo munus illud mandatum, quia jure civili libera persona alteri acquirere nihil potuit. Servus igitur reipubl. adhibendus fuit, qui sicut Communis nomine stipulatus ei acquireret obligationem, teste Julio Paulo XL. de usuris, ita singulorum nomine stipulatus singulis quærere posset, qui ex parte domini magis, quam essent, viderentur. Cornelius histor. I. *servum publicum* ædit0uum facere videtur. Ut & Livius custodes refert in atrio Libertatis, *signatis* à Censoribus *tabellis publicis, clausoque tabulario dimissos servos publicos* libro XLIII. Agellius quoque XIII. cap. XIII. ædilium stipatores *servos publicos* ait. Ut liceat ex his suspicari, sicut in privatorum familiis, ita servos publicos Po. Romani traditos ministeriis diversis fuisse. *Vertranius.* *Actores*, i. διοικητὰς, συνδίκους, reipubl. olim servos fuisse, constat ex tit. qui exstat lib. XI. Cod. Ne quis liber invitus actum gerere cogatur. *Muretus.* *Actores* fuisse veteribus inter præcipuos servorum notius est, quam ut probatione egeat. Ejus officium optime exponitur his verbis Rabani Mauri de instit. cleric. 1, 10. *Actor prudens & bonus scit, quis sit domini sui census & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia.* Hinc apparet etymon nominis, ut constet *Actorem* appellatum, quia quod in re familiari domini curandum agendumque erat, ipse exsequeretur. Græcis, ut in l. 41. §. 4. de fideic. libert. πραγματευτὰς erat, non ob dissimilem causam. Jam ut singuli, ita etiam respublicæ servos suos habuerunt: unde toties apud JC. aliosque *servorum publicorum* occurrit mentio. Inter hos etiam actores fuisse ratio dictat, præsertim exemplis confirmantibus. Sic *actor municipii* in l. 12. Ut in possess. legat. Sed quid acta agimus? Pridem hæc aliaque multa observavit vir summus Barn. Brissonius in lexico, ubi notandum, principibus etiam suos fuisse actores, unde *Actores dominicos*, *rei dominicæ*, *rei privatæ* ibidem leges. Idem indicavit locum Plinii epist. 7, 18. ex quo reperio municipalem etiam *actorem* appellatum *publicum*: *pro quingentis millibus nummum, agrum ex meis longe pluris*, (ita distingui debet) *actori publico mancipavi.* Talis igitur hic actor publicus urbis Romæ, cui quum servi Libonis mancipio dati essent, publici facti sunt. atque ita in Libonem, jam non amplius dominum suum, torqueri potuerunt. *Freinshemius.*

3 *Scilicet ut in Libonem*] Hinc optime intelligi potest, id quod tradetur in l. Contra legem cum l. seq. D. de legibus. Tale est, quod de Tiberio Suetonius tradit; *Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ.* Quod in Sejani filiola factum narrat Tacitus li. 5. *Muretus.*

4 *Posterum diem*] Comperendinati rei prope pro damnatis habebantur. Comperendinationem enim ii fere tantum petebant, qui aut exsilio aut morte voluntaria prævenire condemnationem volebant. Si enim ita se purgaverat reus, ut omnia quæ sibi objecta erant, diluisse videretur, statim absolvebatur. Comperendinabatur, cum satis munita defensio non erat. *Idem.*

5 *P. Quirinio propinquo suo*] Est P. Sulpicius Quirinius,

31 pem mandavit. responsum est, *ut senatum rogaret.* Cingebatur interim [1] milite domus; [2] strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis, quas [3] in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & caede visa miles [4] abstitit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, juravitque Tiberius, *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavis-*
32 *set.* Bona inter accusatores dividuntur: & [5] praeturae extra ordinem datae, his qui senatorii ordinis erant. [6] Tunc Cotta Messallinus, *ne imago Libonis exequias posterorum*

rinius, qui Æmiliam Lepidam habuit uxorem. unde adfinitas. Nam ipse ignobilis. *Lipsius.* Caeterum & MS. unicus & prima inde Beroaldi editio cum Aldina aliisque habent *P. Quirino*, de quo etiam notavit Cl. Ryckius, etsi non bene Sulpicium Quirinum, quo nomine plures exstiterunt, quum hic P. Quirinus potuerit fuisse optimo jure natus in urbe Roma & civis ingenuus, cujuscunque etiam familiae, quam tegit Tacitus, nec nos valemus eum conjectura monstrare, quum iste Sulpicius Quirinius 3, 48. sit ex Lanuvino. Ex certa igitur notitia ipsius unici MS. repono, quod debui. *Jac. Gronov.*

1 *Milite domus*] Qui necessitatem ostenderent, & sponte aut vi pereundum. *Lipsius.*

2 *Strepebant etiam in vestibulo*] Editi *strepebantque etiam.* Ego MSS. auctoritate copulam expunxi. *Pichena. Vestibulum* est spatium ante januam domus vacuum inter viam publicam atque ipsas aedes. quod quamquam extra aedes esset, tamen quodammodo pro parte earum accipiebatur. Vide Baldum in verbis Vitruvianis. Multum itaque haec distant *in vestibulo* & *ante fores.* nam *ante fores* esse dicuntur, qui proximi sunt foribus: at *in vestibulo* esse potest, qui a foribus satis longe remotus est. Et hoc posteriore modo accipienda sunt Taciti verba, non priori. *Freinshemius.* Velim, *strepebantque jam in v.* Gronovius. Mirum unde ista mutatio, quum Beroaldus religiose ediderit, ut Pichena jactat se nunc facere *strepebant etiam.* Jac. Gronovius.

3 *In novissimam voluptatem*] Sic Livius facit Vibium & XXVII. senatores Campanos lautis epulis exsatiatos & temulentos venenum hausisse. Sic noster Asiaticum in extrema vitae linea, lauto corpore, hilare epulatum ait & sibi vitam ademisse. Sic Jubam regem Maurorum & Petrejum magnifice epulatos, dein mutuis vulneribus tradunt se confecisse. Sic Florus Cantabros ferro venenoque inter epulas se trucidasse. Scholiastes Juvenalis in Sat. 6. *Pontia P. Petronii filia, quam Nero convictam in crimine conjurationis damnavit, defuncto marito filios suos veneno necasse convicta, cum largis se epulis onerasset & veneno* (quid si *vino* legas) *venis incisis saltans, quo maxime studio oblectabatur, exstincta est.* Aurelius.

4 *Abstitit*] Hoc etiam est eorum, qui editionem post Beroaldum ex arbitrio suo finxerunt. Nam & ille & adhuc Aldina editio anno 1534. & MS. unicus habet *adstitit*, quasi quum ante vivo adhuc Libone urgeret ac propius afferre illi vim ac necessitatem pergeret, nunc post caedem propria manu illatam quietus maneret loco, donec ab praefecto abduceretur. Rhenanus *astitit*, ut videas lusisse. *Jac. Gronovius.*

5 *Praetura extra ordinem*] An supra numerum eos Praetores adjectos vult? certe enim unius praetura tantum vacabat. An potius, in annum proximum destinatos eos, extra sortem aleamque comitiorum? *Lipsius.*

Praturae] Res ita habet. Gliscente adulatione majestatis accusatio saevissime peragebatur, ita quidem ut etiam indicibus aut accusatoribus ob damnatos reos praemia decernerentur: quo videlicet & ipsi pietatis suae in principem fructum caperent, & alii eorum honoribus ad custodiendam vindicandamque illius majestatem excitarentur. Fuerunt autem duplicia haec praemia, pecuniae & honores. utriusque apud nostrum plura exempla; sed praetermissis illis, 3, 19. Pisonis accusatoribus, aliis *sacerdotia*, uni *suffragium ad honores* promittuntur: 11, 4. *insignia praeturae Crispino decreta* 11, 38. decreta Narcisso *quaestoria insignia.* 15, 72. *triumphale decus Petronio, Nervae, Tigellino tribuit*; consularia insignia Nymphidio. Pertinet huc locus H. 4, 41. *Neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse.* Sic igitur *his qui senatorii ordinis erant*, hoc loco *praetura data*, non in locum Libonis, quomodo enim uni plures sufficerentur? sed in annum sequentem: gesta enim haec videntur sub tempus comitiorum habendorum, ut apparebit sequentia capita diligenter excutienti. ex quibus 6 ac 30 hoc etiam argumentum suppeditat, quod ibi tractari videmus de comitiis, quorum haud dubie tempus admonebat, deque iis agendi occasionem subjiciebat. *Praeturas extra ordinem* interpretor extra comitiorum ordinem, Principis suffragio tribuendas: de quibus etiam capio locum supra relatum ex 3, 19. de quo in tempore dicemus. Sermo autem hic est Tacito non de aliis senatoribus, quam qui inter accusatores Libonis fuerant. *Freinshemius.*

6 *Tunc Cotta Messallinus*] Cotta hic inter notas &

rum comitaretur, censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret*: *supplicationum dies* Pomponii Flacci sententia constituti. [1] *ut dona Jovi*, *Marti*, *Concordiæ*, *utque Iduum Septembrium dies quo se Libo interfecerat*, *dies festus haberetur*, [2] L. P. & Gallus Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decrevere: quorum auctoritates, adulationesque retuli, ut sciretur vetus id in republica malum. [3] Facta & de mathematicis magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum è numero, L. Pituanius [4] saxo dejectus est: In P. Marcium consules [5] extra portam Exquilinam, cum

& vibices ejus fecli, filius, ut Plinius ait libro 10. cap. 22. Messallæ oratoris: patris optimi degener proles. De imaginibus in funere, deque hoc interdicto, non repeto ea quæ scripsi in Electis cap. XXIX. Sic Bruti & Cassii imagines abolitæ, infra libro III. *Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt*, *Manlii*, *Quinctii*, *aliaque ejusdem nobilitatis nomina? sed præfulgebant Cassius atque Brutus hoc ipso*, *quod effigies eorum non visebantur*. Lipsius. In codice tamen MS. est *Messalinus*, ut editum ab Beroaldo. Et Messalini & Messalæ nomina possunt forsan produci ex variis monimentis. Sed unicum Taciti nostri monimentum est codex MS. Mediceus, quem nihil supergreditur. In eo scias semper scribi ista per unum l. ut. 6, 11. 13, 43. Id debui nnnc profiteri, & ex ista citatione colliges sibi invicem consentire ista duo exemplaria.

1 *Ut dona Jovi*, *Marti*] Delenda *Ut* particula. decreverunt dona Jovi, & decreverunt, ut Id. Septembr. dies festus haberetur. *Freinshemius*.

2 *L. P. & Gallus Asinius*] Vereor ut elapsum exscriptori sit aliquod nomen. Divinabam olim. *L. Pætus*, *Gallus Asinius*. Pætos sane illo ævo in Senatu fuisse, docet liber XV. ubi Cæsonius Pætus. Quid si etiam, *L. P. & Gallus Asinii?* ut prænominibus distinguat plures ejus gentis. Nam Asinii aliquot Senatores, imo consulares, uti infra dicam. *Lipsius*.

L. P. & Gallus Asinius] Lego *Lucius Pætus & Gallus Asinius*. Ut duo sint tantum non tres. *Aurelius*. Non tres sed duo tantum fuisse videntur, neque ambo Asinii, sed distinguendum, *L. Publius*, *Gallus Asinius* &c. ut tamen adhuc pro *Publio* aliud nomen gentis substituendum arbitrer. quod mihi quidem jam non succurrit: nisi forte *L. Paullum*, quo consule mortuus est Augustus; aut *L. Plancum*, cujus in superiori libro mentio, substituamus. Quod tamen sine firmioribus indiciis conjecturisque nequaquam fecerimus. *Freinshemius*. Fortasse, *L. Piso & Gallus Asinius*. Gronovius. Sic quod meminisse potes, processit & alter a quo prætenditur primo *L. Publius*, deinde *L. Publicius*. Mihi non placet literam c huc arcessi, sed scriptor videtur deceptus temerario & festino jactu oculi existimasse nihil hic scribi nisi *Publius*, quum integrum foret *Publius*. Tu elige: nam nec ipsum majoris fidei aut pretii, quam sunt reliqua. *Jac. Gronov.*

3 *Facta & de Mathematicis*] Immo repetita potius. Nam veteri lege edictoque, pridem amota à rep. illa pestis. Adde quæ in EXCVRS. *G.* Lipsius.

Mathematicos] Sciendum *Mathematicorum* cognomentum imperatorum tempore, per imperitiam vulgi, & imprudentiam impostorum, qui magnifico & venerabili hoc nomine vanitatem artis suæ tegebant, ad Chaldæos sive Apotelesmaticos fuisse deductum. Agellius I. 9. *Geometriam*, *Gnomonicam*, *Musicam ceterasque item disciplinas altiores μαθήματα veteres Græci appellabant. vulgus autem quos gentilicio vocabulo Chaldæos dicere oportet*, *mathematicos dicit*. Freinshemius.

4 *Saxo dejectus est*] Tarpejo. ita dicebant, sine alia additione. Plautus:

Qui in amore, (malim *amorem*) *præcipitavit*, *pejus perit*, *quam si saxo saliat*. Lucretius;
——— *scelerisque luela Carcer*, *& horribilis de saxo jactus deorsum*. Lipsius.

Saxo dejectus est] Vetus id & vulgare supplicium apud Romanos Dionysius ait, libro 8. quo ducti in eminentem foro tumulum, ibi vasta rupe dejiciebantur, cujus erat altitudo, etiam secure aspicientibus horrenda, testibus eodem libro 8. & Seneca; Declamat. libro 1. illo respicit Plautus Trinummo. & Lucretius libro 3. Sane Eleorum lex de saxo Tipœo fœminas dejici jussit, quæ ad Olympicos ludos penetrassent, quæve Alphæum, quibus erat eis interdictum diebus, omnino transmisissent, ut habet Pausanias Eliacorum priore. Cujus legis ad exemplum XII. tab. lex habuit *Falsus testis Tarpejo dejicitor*. Sunt autem eo maxime veteres usi supplicio, quamdiu sanguine civium puras manus abstinuerunt: at ubi pro libidine dominantium insontes cædi, vel nocentes plecti cœperunt, in nova republica, legibus actum est nobis. Ideoque jam interpretatione prudentum non potest quis sic damnari, ut de saxo præcipitetur, auctore Modestino lib. XXV. D. de pœnis. *Vertranius*.

5 *Extra portam Exquilinam*] Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas. credo. ne frequenti sanguine & cæde, contaminari oculi civium, aut delibari videretur libertas. Exempla in EXCVRS. *H.* Lipsius.

Portam Exquilinam] Nunc *Porta Major* vocatur. *Muretus*. Magna agitatur quæstio inter antiquarios, an *porta Sancti Laurentii*, quæ proxima est Viminali, olim Esquilina fuerit. Quidam affirmant: alii Tiburtinam hanc nominant: alii Næviæ sequenti, vulgo Majori, Esquilinæ nomen attribuunt. Me Livii auctoritas cogit, Dionysii, Stra-

33 cum [1] classicum canere jussissent, [2] more prisco advertere. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octavio Frontone [3] prætura functo: decretumque [4] *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent*; [5] *ne vestis serica viros fœdaret.* Excessit Fronto, ac postulavit [6] *modum argento, suppellectili, familiæ.* [7] Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è republica crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit: *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed è vetustissimis moribus.* [8] *aliam apud Fabricios,* [1] *aliam*

Strabonis, ut Esquilinam appellem: nec quemquam priscorum invenio, ut Marlianus, Tiburtinam nominasse. *Al. Donatus.*

1 *Classicum canere*] Non cuilibet è plebe doctorum notus mos. Cum civi rei capitalis dies dicta esset, classicum in celeberrimis urbis locis canebat, & postremo ante januam damnati. Plutarchus in Gracchis: Καίτοι πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴτις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. *Patrius nobis mos est, siquis capitis accusatur, neque obaudit, ad ad ejus fores mane tubicinem ire, & classicum canere, nec ante judices sententiam de eo ferre.* Seneca libro 1. de Ira: *Itaque etsi perversa induenda magistratui vestis, & convocanda classico concio est, procedam in tribunal non furens nec infestus, sed vultu legis, & illa solennia verba gravi magis quam rabida voce concipiam.* In Commentario M. Sergii apud Varronem, libro v. de LL. *Quo die comitia erunt, in arce classicum canat, endo* (sic emendo) *circumque mœros, & ante privati hujusce T. Quinctii Trogi scelerosi hominis hosticum* (leg. est, *hostium*) *canat, & ut in campo cum primo luci adsit.* Seneca iterum huc respexit Epist. xvii. *Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit.* Puto & Lucilius, hoc versu Trochaico:

Rauco concionem sonitu & curvis cogant cornibus.

Nec Romæ solum & inter cives servatus ille mos: sed etiam in provinciis, nisi fallunt me Declamatores (& hercle vereor ut animi ingeniique caussa fallant) apud Senecam patrem libro ix. Controv. ii. de Flaminio qui inter cœnam noxium punivit. Capito: *Fit à præcone silentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte classicum.* Cassius Severus: *Si tribunal conscenderit convivali veste: si cum classicum canere debeat, symphoniam canere jusserit.* Lipsius.

2 *More prisco*] Supplicium prisci moris quale, pete à me in libro xv. *Idem.*

More prisco advertere] Ut eum infelici arbori alligatum virgis cædi, & postremo securi percuti juberent. libro 5. *placitum posthac, ut in reliquos Sejani liberos adverteretur.* Muretus.

3 *Prætura functo*] Non temere dictnm puto Tacito *Prætura functus*: nam inter hunc & *prætorium*, illis quidem temporibus, nonnihil interfuisse deprehendo. quapropter frequentissime sic loquitur auctor, ut *functus consulatu*, 1, 39. *prætura*, 2, 67. 3, 31. 5, 8. & alibi: quod genus loquendi, an in vetustioribus reperiatur, ambigo. Plane enim ortum puto sub principibus, quum jam insignia magistratuum ornamentaque, puta consularia, prætoria, quæstoria &c. beneficio principis tribui obtinuisset: quum hi qui ea consequuti fuerant, consulares, prætorii &c. videri vellent, neque minus ceteri aliqua appellatione hos præminere niterentur. sicut etiam Dio à veris consularibus atque prætoriis distinguere videtur hos repentinos & factitios, τοὺς γε δοκοῦντας ὑπατευκέναι, ἢ ἐστρατηγηκέναι *qui consulatu aut prætura functi videbantur*: hoc est, habebantur eodem loco, quo ii qui magistratus eos gessisent. Interim *prætorii* vocabulo vetus etiam significatio mansit, ut iis quoque tribueretur, qui revera magistratu functi erant, neque minus tamen interdum in speciem transiret, ac *prætura functis* opponeretur. sicut *adoptionis* vocem, aliasque hoc genus, modo generis, modo speciei appellationem esse constat. Sic etiam *triumphalis senex* appellatur Vespasianus Histor. 4, 8. quum nondum triumphasset, sed tantum triumphalia adeptus fuisset sub Claudio, ut Sueton. Vespasian. cap. 4. retulit. Atque hoc sensu videntur apud eundem Sueton. Neron. cap. 30. accipi posse *triumphalium virorum patrimonia.* Sic apud nostrum Poppæa *triumphales avos* jactat. qui autem intelligantur, clarum est ex 13, 45. *Poppæa Sabina T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis.* Jam autem constat ex nostro 4, 46. eum tantum *insignia triumphalia* (nam triumphus ipse privatis decerni olim desierat) accepisse. Quomodo igitur hi *triumphales* ob insignia honoris, non ipsum; ita *consulares* & *prætorii* similem ob rationem, ornamentis consularibus prætoriisve donati. *Freinshemius.*

4 *Ne vasa auro*] Vide luxum ejus ævi, & gratulare sæculo nostro. Dio paullo communius id concipit: quasi interdicta omnia vasa auri, nisi quæ ad sacra. *Lipsius.*

5 *Ne vestis serica*] Nolim erres, distincta genera vestium olim. Byssina, Bombycina, Serica. quæ persequor & evolvo in Excvrs. *I.* Idem.

6 *Modum argento*] Id est, certum pondus numerumque definiri voluit: tot pondo argenti, tot servos, talem suppellectilem. *Idem.*

7 *Erat quippe*] De hoc more vide, si libet, Obser. mearum libro 1. cap. 17. *Gronovius.*

8 *Aliam apud Fabricios*] Inde acute Seneca Epistola

[1] *aliam apud Scipiones pecuniam; & cuncta ad rempublicam referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiæ venerit,* [2] *gliscere singulos. neque in familia & argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos senatus & equitum census, non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent,* [3] *talesque ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda:* [4] *delenimentis curarum & periculorum carendum esse.* Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis,

stola 17. *Sæculum muta, nimis habes.* Neque aliquid medicinæ adhibere debebat Criticorum ordinis princeps Valerii Maximi loco cap. 4. libro 4. *Cornelia Gracchorum mater cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo sæculo pulcerrima ostenderet,* &c. non debebat, inquam, contra MSS. omnes, in quibus, *illius sæculi,* reponere *illius oculis.* Etsi enim hæc referantur ex Pomponio Rufo, non adeo remoto ab ævo Gracchano, quis tamen neget una auctam Campanorum luxuriem cum felicitate temporum? Quid quod nihil vetat, ista, *illius seculi,* esse à manu Valerii, comparantis id cum suo. *Gruterus.* Apulejus Apol. *Non habuit tantam rem familiarem Phalus, quantam Lælius, quantam Scipio; nec Scipio, quantam Crassus Dives; at enim, nec Crassus Dives, quantum volebat.* Quam *pecuniam* vocat Tacitus, hic, *rem familiarem,* idem autem uterque vult. *Boxhornius.*

1 *Aliam apud Scipiones pecuniam*] Larga significatione pecuniam dixit, ut lex xviralis, & Jurisconsulti. *Lipsius.*

2 *Gliscere singulos*] Vir nobilis corrigit, *gliscere in singulos.* ut suppleatur, *magnificentiam.* Nam *gliscere singulos* Latine non dici putat, certe non explicare, quod auctor dicere voluerit: nisi forte senserit, unumquemque indulgere sibi & velut in lubrico ferri. Nimirum putavit *gliscere* Latinum esse Gallicum *glisser*: quæ multum differunt. *Gliscere* Latinis est crescere. Vide Nonium. Et sæpe sic usurpat ipse Tacitus. Hic *gliscere singulos,* est augeri opibus, crescere paratu & nitore instrumenti rerumque necessariarum ad victum & cultum. *Gronovius.*

3 *Talesque ad requiem animi*] Quid est illud, *tales?* Censeo rescribendum, *dignationibus antistent, aliisque, quæ ad requiem.* Ideo (inquit bonus patronus luxuriæ) repertum discernere censum Senatorum equitumque à plebe: non solum ut loco, ordine, dignitate, præmineant, sed etiam supellectile, veste, aliisque quæ animo aut corpori cara. Potes etiam legere, *ita aliis quæ ad.* minusque recedes à scriptura. *Lipsius.*

Talesque ad requiem animi] Emendavit olim Muretus: *sed ut locis, ordinibus; dignationibus antistent aliis, quæ ad requiem animi.* At *locis* & *ordinibus,* non recte opponuntur *dignationes,* cum fere idem sit, *dignatio* & *ordo.* Sensus videtur: ubi honores, ibi commoda. Lipsius legit, ac distinguit; *sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, & aliis, quæ ad requiem.* bono quidem sensu, sed constructione non integra. Manuscriptus non aliud juvat, nisi quod habet, *talisque ad requiem.* ac fortasse ibi latet particula, *ita,* quæ necessaria videtur ad sententiam explendam. Itaque sic legerem: *Sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent: ita aliis, quæ ad requiem animi,* &c. Pichena. Lego ex conjectura quam veram puto: *æqualesque, quæ ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur.* Aurelius. Optime cohærebit sensus & minimum mutabitur, si scribas *& aliis quæ.* Grotius. Hæc sic legenda esse prope mihi persuasi: *sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent; voluptates quoque ad requiem animi, & salubritatem corporum parentur.* Adeo ut totius loci hæc sit sententia. Majorum nostrorum laudabili instituto distincti certique definiti sunt Senatorum & Equitum amplissimi census; non quod illi qua homines natura pluribus indigeant quam reliquum vulgus, ac propterea majoribus opibus debeant abundare; sed quod in amplissimis dignitatibus positi, ut iis cæteris antistant, in quibus plurimæ curæ devorandæ tolerandique immensi labores ipsis sunt: ita quoque gaudere & frui præ aliis debeant honestis quibusdam voluptatibus, ad requiem fatigati animi & salubritatem vigiliis plurimis afflictorum extenuatorumque corporum facientibus, velut tot communium curarum, tot periculorum, solis prope atque unicis delinimentis. Neque est, quod quempiam offendat vox ista, *voluptates.* Illas enim hic intelligit Gallus Asinius, aut intelligi vult, quæ *honestæ, concessæ,* alibi apud Tacitum vocantur. quibus quidem epithetis hic non est opus, cum tales illæ voluptates, ut ad requiem animi & salubritatem corporum comparatæ, describantur. *Boxhornius.* Distinguo & lego: *non diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus, antistent & aliis, quæ ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur.* In qua oratione multiplex ἔλλειψις obscuritatem facit & occasionem mendo dedit. Intelligendum enim inter τὰ *sed ut* ex superioribus τὸ *Quia,* & post τὸ *dignationibus* ex sequenti τὸ *antistant* intra idem comma; denique ante τὸ *antistent* particula comparativa. Est enim integrum: *non quia diversi natura sint, sed quia, quemadmodum locis, ordinibus, dignationibus antistant, sic antistent & aliis.* Gronovius.

4 *Delenimentis*] Sic exstat in MS. unico & Beroaldi etiam ac Aldi editione; quod cur posteriores transtulerunt in *delinimentis?* Nulla solida causa est.

honestis, [1] confessio vitiorum, & similitudo audientium dedit. [2] Adjecerat & Tiberius, *non id tempus censuræ; nec si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi au-*
34 *ctorem.* Inter quæ L. Piso *ambitum fori*, *corrupta judicia*, *sævitiam oratorum*, *accusationes minitantium* increpans, *abire se & cedere urbe*, *victurum in aliquo abdito & longinquo rure* testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, & quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel [3] precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in jus Urgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris spreto Pisone vecta; [4] aut ille abstitit, quamquam Augusta *se violari & imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut *se iturum ad prætoris tribunal*, *adfuturum Urgulaniæ* diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus. spectabatur occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens; donec propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam quæ petebatur juberet. Isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius, & Cæsar majore fama fuit. Ceterum Urgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in caussa quadam quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur; [5] missus est prætor, qui domi interrogaret: cum virgines Vestales in foro & judicio audiri, quotiens testi-
35 monium dicerent, vetus mos fuerit. [6] Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium

est. *Jac. Gronovius.*

1 *Confessio vitiorum*] Possit legi, *consensio.* Lipsius.

Confessio vitiorum] Ne assentiamur Lipsio, legi posse *consensio. Confessio* retine, sed comma ante ipsam vocem dele. Jungenda enim illa, *Confessio vitiorum sub honestis nominibus.* Et quæ illa infantia, *Consensio assensum dedit?* Acidalius. Non, ita si mihi creditur, sed, *concessio vitiorum & similitudo audientium.* Nam licet quis vitia confiteatur, tamen non assentit, ut vitia locum habeant: sed assensere Asinio, propter similitudinem morum, quam Senatores cum illo habebant, & quod facile vitiis concederent, in quæ transierant dudum. Sic manus manum fricat. *Aurelius.* Absit, ut mutemus, quod pulcerrime dictum est. Neque vero hæc confessio est Galli, ut censuit Freinshemius, qui *παραφράζει. Huic Asinii orationi non difficulter assensi sunt reliqui, qui, quod ipsi similiter animati essent, gratum habebant exstitisse virum primarium, qui iisdem, quibus ipsi tenebantur vitiis, teneri se confiteretur, & tamen obtegendæ eorum turpitudini honesta nomina reperire potuisset.* Immo, impudentia, inquit, plurium, qui prætextu & vocabulis *commodorum* & *necessariorum* luxuriam suam tantum non prodebant & palam confitebantur, & quod hæc istis similes audiebant. *Confessio* est illorum qui post Gallum sententias dixere: *similitudo audientium* est illorum, qui non sunt locuti, sed verbo aut manu promissa assensere, aut denique pedibus in eam sententiam iere. Defendere turpia instar confessionis est insitorum vitiorum. Ludit pari suavitate lib. 14. *adverso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset.* Gronovius.

2 *Adjecerat & T. non id tempus censuræ*] Oro te, quis vere Latine loquitur, utrum Tacitus per ista, an Ezech. Spanhemius per sua illa *Tiberio adserente non id tempus censuræ?* in Dissert. pag. 739.

3 *Precibus tenerent*] Pro retinerent. Sic lib. 4. *semelque assumpti tenebantur*, pro *retinebantur.* Aurelius.

4 *Aut ille abstitit*] Hoc rursus est eorum, qui edendo Tacito superfuerunt, hinc clam arbitrio nimio usi forsan & libro 3. hist. 74. Nacti ansam *petiere ut absisteret* id patet ex Beroaldo, qui habet *absistit*, unde venit in editionem Aldi *abstitit.* Sed unicus MS. habet *aut illi abscissit*, quo certe videri potest etiam unum *abscessit*: eoque pertinet cap. 46. *Mox conditionibus æquis discessum.* Jac. Gronovius.

5 *Missus est Prætor*] Quod in egregiis personis observari Paulus jubet, l. xv. De jurejurando: *Ad egregias personas, eosque qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad jurandum.* Lipsius.

6 *Res eo anno*] Petrus Pithœus Adversariorum lib. II. cap. ultimo, hanc rerum prolationem refert ad ferias, quæ quotannis indicebantur, messium ac vindemiarum tempore. tunc enim negocia silebant, litesque differebantur. Hunc sensum ego certe non improbaverim. Movent me primum verba, *eo anno*, quæ significare videntur morem solemnem. Dein verba, *haud referrem:* quasi dicat ut in præteritorum annorum gestis haud retuli. Cicero pro L. Muræna: *Sapiens existimari nemo potest: in ea prudentia, quæ neque extra Romam rebus prolatis, quicquam valet.* Idem ad Att. lib. VII. ep. XI. & lib. XIV. ep. V. Quisquis plura exempla quærit,

tium foret, [1] Cn. Pisonis & Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere.
Piso, [2] *quamquam absuturum se dixerat Cæsar*, [3] *ob id magis agendum* censebat, *ut*
absente principe, senatus & equites possent sua munia sustinere decorum reipublicæ fore.
Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, *nihil satis inlustre, aut ex dignitate*
populi Romani, nisi coram & sub oculis Cæsaris: eoque [4] *conventum Italiæ* [5] *& adfluen-*
tis provincias præsentiæ ejus servanda dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, ma-
gnis utrinque contentionibus acta; sed res dilatæ. Et certamen Gallo adversus 36
Cæsarem exortum est. nam [6] censuit *in quinquennium magistratuum comitia habenda:*
[1] *utque*

rit, Pithœum ipsum adeat. *Pichena.*

1 *Cn. Pisonis*] *Cn. Piso fuit memoria nostra vir à multis vitiis integer, sed pravus, & cui placeret pro constantia rigor*, &c. Seneca libro primo de Ira. *Muretus.*

2 *Absuturum se dixerat*] Omnino sic legendum. Atqui non absuit, ut è sequentibus omnibus colligas. Ita est: sed dixerat, ut sæpe, & hæc talia ex usu aut caussa simulabat. *Lipsius.*

Quamquam absuturum] In Man. legitur, *afuturum*, ex quo non defuere, qui mallent *adfuturum*, quod minime mihi probatur. Cum enim in Senatu ageretur de feriis indicendis, Tiberius, quo promptius id fieret, dixerat se abfuturum. Hinc inter Pisonem Gallumqne contentiones. *Pichena.* *Adfuturum* legerunt plerique & intellexerunt Tiberio statutum adesse Urgulaniæ in judicio: quos haud dubie male discretum Pisonis nomen in hoc somnium induxit. Alius enim est hic Piso, quam ille, cui cum Urgulania negotium fuerat: atque si idem foret, quam inepte hæc dicerentur à Cæsare, se adfuturum Urgulaniæ, quum ea causa jam composita esset? aut à Pisone in suo negotio sententia & quidem tam impudens atque stolida diceretur. *Freinshemius.*

3 *Ob id magis agendum*] Feliciter, si Beroaldus ab Tacito id acceperit, unde summo impetu & consensu sic agunt. Sed MS. unicus commendaverat Beroaldo *agendas*, quod utique commodissimum huic loco, nempe per intellectum vocabuli præcedentis *res*, quas ut *proferri*, ita & *agi* proprie Romæ dicebatur. In sequentibus eodem jam auctore & principe male & truculentius turbarunt, ubi in MS. non modo legitur *Senatum*, sed etiam *posse*. Omnino vides Taciti fuisse: *ob id magis agendas censebat, & absente principe Senatum & Equites posse sua munia sustinere decorum reipublicæ fore.* Ita simpliciter cohærent omnia, quum vulgo tres postremas voces separatim adjiciant. Miror Pichenæ conniventiam. *Jac. Gronovius.*

4 *Conventum Italiæ*] Accipiunt, quasi de certo indictoque conventu loqueretur. Sed, nisi fallor, de fortuito atque consueto Tacitus sentit, ponitque vocabulum hoc pro concursu sive confluxu totius Italiæ, quam, ut apparet, apud senatum frequentia negotia tractare contingebat: non simul universam, sed ut cuique municipio, aut etiam singulis, negocium esset. Nominavit autem *conventum*, non propria vocis significatione volens uti, sed extollens caussarum, quæ ad Patres agerentur, momentum atque multitudinem, *conventui* eam affluentiam assimilat. Dicebatur autem *conventus* auctore Festo, *quum à magistratibus, judicii caussa, populus congregatur. Erant enim in provinciis statuti conventus per rectores earum ad judicia facienda.* Exempla hujus rei vel apud unum Plinium in prioribus libris sunt frequentissima; etiam in uno capite undetrigesimo quinti complura. ubi simul ipsius rei naturam licet deprehendere. *Conveniunt Lycaenes, Appiani, Eucarpeni &c.* & *Alabanda libera, quæ conventum eum cognominavit: Longinquiores eodem disceptant foro.* Tum, *Sardiana nunc appellatur ea jurisdictio. Conveniuntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni &c.* Idem. Habeo, quo vulgatum tuear: malim tamen *servandas*. Gronovius.

5 *Et adfluentis*] In MS. legitur *& ei adfluentis.* nec scio cur media vox debeat supprimi. *Jac. Gronovius.*

6 *Censuit in quinquennium*] Non à se id invenit Gallus, sed imitari decretum C. Cæsaris voluit, de quo Appianus, in persona M. Antonii, II. Civil. Ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ σχεδὸν ἅπαντες, οἱ μὲν ἤρξαμεν ὑπὸ τῷ Καίσαρι, οἱ δὲ ἔτι ἄρχομεν, αἱρετοὶ πρὸς ἐκείνου γενόμενοι, οἱ δὲ ἐς τὸ μέλλον ἄρχειν κεχειροτονήμεθα. Ἐς γὰρ πενταετὲς, ὡς ἴστε, καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο: *Nos enim prope omnes, alii gessimus magistratus electi à Cæsare, alii jam nunc gerimus, alii geremus etiam ab eo designati. Nam in quinquennium, ut scitis, urbanos annuosque magistratus, & item provinciarum aut exercituum Præfecturas ordinavit.* De quo etiam Suet. sentit c. LXXVI. in Julio: *Magistratus in plures annos ordinavit.* Lipsius.

Censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda] Duplex est hujus loci sententia. Prima, ut magistratus crearentur, munus suum per quinquennium obituri. Altera, ut proximo quinquennio magistratus inituri, omnes uno die designarentur, ut scilicet annuo magistratu functis, ab aliis rursus è designatis succederetur. Primam innuunt verba: *superbire homines etiam annua designatione, quid si honorem per quinquennium agitent?* Alteram probo. Nam quid sibi volunt verba Tiberii: *Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre?* Nam si duodecim

[1] *utque legionum legati*, *qui ante præturam ea militia fungebantur*, [2] *jam tum prætores deſtinarentur: princeps duodecim candidatos*, *in annos ſingulos nominaret.* Haud dubium erat, eam ſententiam altius penetrare, & [3] arcana imperii tentari. Tiberius tamen [1] quaſi

cim nominaſſet, numerum quidem non auxiſſet. Tacitus de eodem lib. I. *Candidatos præturæ duodecim nominavit.* Quid igitur verbum, *tot*, quod augmentum exprimit? Præterea, commodior eſt ſententia verbis Taciti, nam nihil neceſſe mutare verba, *in annos ſingulos*, quæ Lipſius corrigit, *in annos quinos.* Idem enim eſt, duodecim in annos ſingulos, quod ſexaginta in quinos nominare. Videtur etiam ex numero aucta principi poteſtas: ideoque ait, *Grave moderationi ſuæ.* Exemplis etiam juvatur opinio, cum Cæſarem, & Auguſtum in plures annos magiſtratus ordinaſſe, auctores tradant. De quinquennalibus autem magiſtratibus, nuſquam, ut opinor, niſi per prorogationem. Clare Appianus 2. Civil. ὡς γὰρ ἐπὶ χρόνιον στρατείαν ἐξιὼν, ἐπὶ πενταετὲς ᾕρητο. Et in Oratione Ant. ἐς γὰρ πενταετὲς (ὡς ἴστε) καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν, καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο. Idem ſignificavit Sueton. in Cæſ. 76. *eadem licentia ſpreto patrio more*, *magiſtratus in plures annos ordinavit.* De Aug. narrat Dio lib. 53. prope finem. *Auguſtus fere decem tantum Prætores*, *quia pluribus opus non erat*, *conſtituit*, *idque in plures etiam annos: quorum reliqui eadem quæ prius officia exequerentur*, *duo vero adminiſtrationi ſingulis annis præeſſent.* Etiam Lipſius idem ſentire videtur, cum dicat, Gallum imitatum fuiſſe Cæſaris decretum ab Appiano, ut ſupra, relatum. Neque obſtant Taciti verba, *quid ſi honorem per quinquennium agitent?* cum de honore deſignatorum intelligenda ſint: qui quodammodo magis quam ipſi magiſtratus ſuperbire videntur. Atque idem innuunt verba: *ſuperbire homines etiam annua deſignatione.* ubi deſignationem expreſſit, non magiſtratum. At, non omnes LX. deſignati, honorem per quinquennium agitaturi erant. Immo duodecim per annum, duodecim per biennium &c. Falſus ergo Tacitus. Sed in majori termino includitur minor, ſatiſque fuit Tiberio expreſſiſſe, quod maxime erat abſurdum in ſententia Galli. Unum adhuc monebo, mihi videri, Tacitum verbis illis, *magiſtratuum comitia*, de Prætorum tantum comitiis intelligere, qui ſermonem quodammodo referat ad ea, quæ lib. I. de iiſdem Prætoriis comitiis tradidit. Hic enim non niſi de Prætoribus loquitur, cum de comitiis conſularibus jam ſuo peculiari loco tradiderit in fine libri primi. Alibi etiam obſervavi, *magiſtratuum* appellatione, Prætores tantum à Tacito deſignari. nam lib. XI. de ſe ipſo loquens, ait: *iiſque* (id eſt ludis ſecularibus) *intentius affui*, *ſacerdotio. Quindecimvirali præditus*, *ac tum Prætor. quod non jactantia refero*, *ſed quia Collegio Quindecimvirûm antiquitus ea cura*, *& magiſtratus potiſſimum exſequebantur officia cærimoniarum.* intelligit enim, *magiſtratus*, id eſt Prætores. *Pichena.*

1 *Utque legionum legati*] In exercitu duplices legati, Conſulares & Prætorii. Conſularis toti exercitui, Prætorius legioni uni præſidebat. At ecce Gallus, quia multæ legiones, & plures ſane quam quotannis Prætores (nam ad XXV. aut VI. illo ævo erant.) Gallus, inquam, hîc blanditum legatis ivit, &, ut putabat, Cæſari. Voluit illos, qui ab eo præpoſiti ante Præturam, jamtum Prætores deſignatos eo ipſo facto eſſe; & ſequenti anno inire. Quid amplius? *duodecim candidatos in ſingulos annos à Principe nominari.* Sed cujus rei canditatos? Legationis, an Præturæ? Si iſtud, tum augeatur valde Prætorum numerus, aut certe Prætoriorum: quod tamen Gallus callide ſuaſit novo reperto, quia Cæſar juraverat (I. Annal.) ſe numerum duodenarium in Prætoribus non exceſſurum. At nunc poteſt excedere, ſed alio titulo & mantello. An placet legationis candidatos accipi? & ut Cæſar quotannis omnes illos nominet, ſoluſque comitia hæc peragat? Neque id ſperno: ſed ſprevit valde Tiberius, qui totum hoc caput ejus ſententiæ nec refutatione, imo nec repetitione dignum cenſuit: & in oratione rejicit prius caput tantum, de magiſtratibus in quinque annos. *Lipſius.*

2 *Jam tum*] Sic edidit Beroaldus & ſequuntur poſteri, prout illa ſæpe connectuntur, ut cap. 51. & 52. Sed in MS. nunc legitur *jamdum*, qua ratione Pichena de codice Longobardico teſtatus fuit 2. hiſt. 92. *Julium Priſcum dum centurionem*, apud alios *nullidum.* Certe etiam 3, 18. idem MS. habet *Et dum.*

3 *Arcana imperii*] Quare? Quia validi nimis illi electi fuiſſent, & potuiſſent tractu in Principem coire. Item, odia ferebantur in ipſum, & fortaſſe conſpiratio, à repulſis. Et ſane ea mens Taciti. quod verba illa mox oſtendunt: *favorabili oratione vim imperii tenuit*; quæ reſoluta igitur, & velut enervata fuiſſet, illa ſententia. Nam addo etiam, inter arcana imperii eſſe, ut Princeps gratiæ & beneficii ſit potens: vix aut non eſſet, in tam longum tempus honoribus ſemel datis. *Idem.*

Arcana imperii tentari] Multum enim ea ratione poteſtati Principis deceſſiſſet, quippe magiſtratibus in quinquennium conſtitutis, neque eos qui interim diſplicerent, amoliri potuiſſet, neque alios, quibus faveret, promovere; atque ita poteſtas eligendi, quam ſingulis annis exercere poterat, multum accîſa, & tantum ad ſingula quinquennia redacta fuiſſet. *Freinshemius.* Aliæ rationes apud alios videantur. Illa interim prætermitti non debet, quam elicimus ex his verbis Galli: *utque legionum legati*, *qui ante præturam ea militia fungebantur*, *jam tum Prætores deſtinarentur.* Vides hic etiam arcana imperii vel maxime verſari. Hac enim ſententia fibula

[1] quaſi augeretur poteſtas ejus, diſſeruit: *Grave moderationi ſuæ, tot eligere, tot differre. vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamvis repulſam propinqua ſpes ſoletur: quantum odii fore ab his qui ultra quinquennium projiciantur. unde proſpici poſſe quæ cuique tam longo temporis ſpatio [2] mens, domus, fortuna? ſuperbire homines etiam annua deſignatione: quid ſi [3] honorem per quinquennium agitent? [4] quinquiplicari prorſus magiſtratus, ſubverti leges; quæ ſua [5] ſpacia exercendæ candidatorum induſtriæ quærendiſque aut potiundis honoribus ſtatuerint.* Favorabili in ſpeciem oratione vim imperii tenuit, [6] cenſuſque quorundam 37
ſenatorum juvit. quo magis mirum fuit, quod [7] preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate

la injicitur Cæſari, & poteſtati nominandi præturæ Candidatos arctiores limites ponuntur. Malebat Tiberius, quos vellet Candidatos nominare ex omnibus, quam teneri ad nominandos eos legionum legatos, qui nondum præturam geſſiſſent. Minus enim poteſt, qui poteſtatem nominandi & diſtinandi Candidatos intra certos ordines conſtrictam habet, quam qui ea ampliſſima, & plane libera, atque ad omnes ſeſe extendente eſt inſtructus. *Boxhornius.*

1 *Quaſi augeretur*] In Medicæo *auretur*, legitur voce admutilata. Illa vera lectio. Augebatur enim poteſtas, cum in ejus manum comitia tot annorum, nova ratione, darentur. *Lipſius.*

2 *Mens, domus, fortuna*] A vulgatis pleriſque abeſt interrogandi nota, ſenſu fortaſſe ſuperiora reſpiciente: id eſt odium eorum, qui ultra quinquennium projicerentur. Nos juxta Aldinam editionem, hæc interrogative pronuntiamus, & ad ſequentia referimus, nempe ad deſignatorum ſuperbiam: quorum mens, domus, fortuna, ea honoris diuturnitate, in deterius forte converterentur, ſeditiones, ac res novas ſpectando. Status enim mutatio, mentem etiam animumque mutare ſolet. *Pichena.* Quæ alii ad hujus loci interpretationem adferunt, lapides ſunt auribus meis. Quin hæc omnino attribuenda deſignatis iſtis. & longe alia notant *mens*, longe alia *domus*, longe alia *fortuna*, quam volunt, de quibus ego in ſuſpicionibus. *Gruterus.* *Quæ mens*, utrum nimirum bona, an animus reipubl. infenſus 4, 70. 6, 24. non ex hac tantum continuatione ſpei, ſed undecumque. *Domus*, familia, gens, cognatio & neceſſitudines: nam & horum peccata poterant efficere, ut aliquis in ſuſpicionem veniret, & poteſtas ei male credi videretur. *Fortuna*, res familiaris, integra an attenuata. *Gronovius.*

3 *Honorem per quinquennium agitent*] Sermo ad invidiam rem augens. Ut lib. 1. *Compreſſa à muliere ſeditione.* Et paulo ante: *confeſſio vitiorum.* Deſignati à gerentibus magiſtratum poteſtate, non dignatione, neque gratia differunt: immo majorem ſæpe gratiam habent, ut plerumque, à quibus ſperatur. Adorant ferme ſolem orientem, & ſemper, quæ ſperant homines, ampliora ſibi fingunt, quam præſentia vel inveniunt vel æſtimant. Unde non mirum, ſi & ipſi ſumerent ſuperbiam quaſi meritis quæſitam. Liv. l. 33. *quia ex quæſtura in judices, potentiſſimum ordinem, referebantur, jam pro futuris mox opibus animos gerebant.* Cicero act. 1. in Verrem. *Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque literæ Romæ ſunt, nihilne id valebit? nihil invito conſule deſignato.* Verebatur igitur haud injuria, ne quis eorum qui tot annos in oculis & exſpectatione hominum fuiſſent, vires colligeret ad invadendum imperium. *Idem.*

4 *Quinquiplicari prorſus*] Expreſſi Manuſcripti verbum, in antiquioribus etiam editis receptum, licet recentiores ſcripſerint, *quintuplicari.* Pichena.

5 *Spatia exercendæ*] Tot menſibus aut diebus petant, & in candida ſunto: tot deinde adepti gerant. Neque enim ſollenniter petere toto anno licebat. Atque hoc eſt *ſpatium exercendæ candidatorum induſtriæ*, olim legibus finitum. *Lipſius.*

6 *Cenſuſque quorundam ſenatorum*] Sic fecit Auguſtus, quo ſibi gratiam conciliaret: ſic Julia Auguſta, quæ equitum pauperiorum virgines maritabat: ſic multi poſtea imperatores fecere, quo dominationem amicitia, majeſtatem familiaritate & beneficiis firmarent. *Aurelius.* Quidam in verſione Latinam vocem retinuit. Bene, licet enim *cenſu* aucto, *reditus* etiam augeantur; tamen inter utriuſque vocabuli ſignificationem multum intereſt: *cenſus* enim pro toto patrimonio, ſive univerſis bonis accipitur. Apud Juvenalem Sat. 16.

——— *nam quæ ſunt parta labore*
Militiæ, placuit non eſſe in corpore cenſus,
Omne tenet cujus regimen pater.

Freinſhemius. Suet. Veſp. 17. *in omne hominum genus liberaliſſimus, explevit cenſum Senatorium: conſulares inopes quingenis ſeſtertiis annuis ſuſtentavit.* Gronovius.

7 *Preces M. Hortali*] Ortalus ſcribitur in Suetonio: *Pleroſque modeſtia & pudore deterruit, in quibus Ortalum Q. Hortenſii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, auctore Auguſto, quatuor liberos tulerat.* Ortalus igitur Hortenſiæ gentis cognomen. Cicero ad Atticum. l. IV. *Ortalus in ea cauſa fuit, cujuſmodi ſolet.* Infanda quædam de hoc ipſo, niſi fallor, Hortenſio Valerius Maximus narrat l. III. *Jam Q. quidem Hortenſii, qui in maximo & ingenuorum civium & ampliſſimorum proventu, ſummum auctoritatis atque eloquentiæ gradum obtinuit, Nepos Hortenſius*

paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, [1] inlectus à divo Augusto liberalitate [2] decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens; ad hunc modum cœpit: *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostræ bonum varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent.* [3] *jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps & progenies* [4] *tot consulum, tot dictatorum.* [5] *nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ refero.* [6] *adsequentur florente te Cæsar quos dederis honores; interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alum-*
38 *nos, ab inopia defende.* [7] Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: *Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint; singuli numquam exsatiabuntur, resp. deficiet. nec sane ideo à majoribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus; cum invidia*

tensius Corbio omnibus scortis abjectiorem & obscæniorem vitam exegit: ad ultimumque lingua ejus tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quam avi pro salute civium in foro excubuerat. sed vocat Corbionem. Anne igitur scrib. *Hortalus Corbio?* an corrupta ea vox, substituendumque, *Ortalus?* alterum rerte horum. Principio etiam Valerianæ narrationis emendo, *in maximo & ingeniorum, & civium amplissimorum proventu.* Facio judicem nostrum Pighium, cui scriptor hic non medicinam debet, sed vitam. Sed hic Ortalus Hortensii nepos, numquid ex filio? Apparet. nam & Valerius diserte. Hortensium eum appellat. Attamen filius magni illius Oratoris, bello civili. Brutiano periit, præmature. Vellejus: *Eadem Lucullum Hortensiumque eminentissimorum virorum filios fortuna abstulit.* Sed debuit scilicet jam tunc prolem sevisse, & reliquisse in urbe. Catulli Elegia quæ ad Ortalum est: censeo eam esse ad hujus avum. *Lipsius.*

1 *Inlectus à divo Augusto*] Cum videlicet ageret, ut credibile est, de tollendo cœlibatu. Vide Dion. libro 56. in principio; nam id curavit studiosissime. *Aurelius.*

2 *Decies H. S.*] Is est ipse census Senatorius, qui sub Augusto fuit. nam auxit eum & produxit. Sunt ista *vigintiquinque millia Philippicum.* Lipsius.

Decies sestertium] *Liberalitatem decies sestertii* dicebant veteres, & scripsit haud dubie Tacitus; non *sestertium.* Gronovius. Egregium vero & quis credat hominum manum sic pronam esse ad impolita? Edidit enim Beroaldus *decies sestertium*, quum in unico MS. clare scriptum sit *sestertii*, sed ita, ut posteriori vocali superinscriptum sit *u.* prava, procul dubio posterioris temporis accessione. Hinc potuit se ad perversa abstrahendum dare, & Pichena ne quidem monendum de eo lectorem judicavit. Utinam id scivisset Pater! *Jac. Gronovius.*

3 *Jussus ab imperatore*] Non ex vi legis Juliæ de maritandis ordinibus jussus Hortalus, sed pro ea potestate, qua superior amicus minori suasit matrimonium, cujus & dicitur *auctor*, Suetonii Tiberio 47. Quod explicavi pluribus in commentario de jure liberorum. *Vertranius.*

4 *Tot Consulum*] Vaniloqua hominis oratio & falsa. ubi enim isti tot Consules, tot Dictatores? Certe ego in Hortensia gente unum Dictatorem reperio, & Consulem unum. Dictatorem anno urbis CDLXVII. secessione plebis. Consulem, Q. Hortensium, hujus avum. Sed intellegit fortasse majores suos etiam ex gente materna. *Lipsius.*

5 *Nec ad invidiam ista*] Intelligo aliorum; quasi alios oblique perstringens. Quod non ideo dico, quasi miseriam nostram indigner, aut iis qui ex inferioribus locis ad magistratus opesque pervenerunt, quidquam invideam; sed ut misericordiam nobis conciliem. Quidam verterunt ostentationem, cui nullum opinor hic esse locum. Alii vocem *invidiæ* retinuerunt, sed non significationem, quæ non nisi vulgaris est in hisce linguis, neque hanc, qua hic & alibi frequentissime reperitur, exæquat: quam etiam vix alterius sermonis vox expresserit. *Freinshemius.*

6 *Adsequentur florente te*] Forte melius *adsequantur.* Acidalius. Non placet; certius enim omen in vulgata, etsi ratum non fuerit. *Gronovius.*

7 *Inclinatio senatus*] Quare illa impedivit, aut arcuit? debuisset incitare. nam videri volebat omnia per Senatum agere. Sed hic aliud. ista inclinatio popularitatem quamdam referebat, & severum Principem, quasi ad famam & gratiam componebat: spretum Tiberio. Fortasse etiam, quia sponte volebat dare, & solus gratiam habere, non ab

dia senatus & principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint. [1] *non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio intempestiva quidem & improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres,* [2] *consurgere; & numero atque ætate liberum suorum urgere modestiam senatus,* [3] *eamdem vim in me transmittere, ac velut perfringere ærarium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves?* Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius. & cum paulum reticuisset, *Hortalo se respondisse* ait: *ceterum si patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent.* egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam dilaberetur. Eodem anno 39
mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rempublicam perculisset. Postumi Agrippæ servus nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, fraude aut vi raptum Agrippam [4] ferre ad exercitus

ab aliis invitatus aut impulsus. *Lipsius.*

1 *Non enim preces sunt istuc*] Quo tendit hæc vox postrema, aut unde venit? Nihil scio. Sed in MS. legitur *istut*, pro *istud*, quod est planissimum & ex loquutione Taciti. Idem enim prorsus, quod est 4, 9. *Quasi aut Varro consul aut illud respublica esset.* 16, 22. *Secessionem jam id & partes, & si idem multi audeant, bellum esse.* Jac. Gronovius.

2 *Consurgere*] Nam ad dicendam sententiam, surrexit Hortalus. Moris autem fuisse consurgere in dicenda sententia Poëta ostendit Æneid. 11. *Tum Drances idem infensus,* &c. *Surgit, & his onerat dictis.* Aurelius.

3 *Eamdem vim*] Prisca scriptura, *in me transmerei.* ex quo Beatus, *transumere.* Legebam, *eadem, invidiam in me transmittere.* vel etiam; *tandem vim.* Primo, inquit, urgent modestiam Senatus, denique velut vim mihi adhibent, & ærarium perfringunt. Vim dico, quia velut pro sententia dicunt, & Senatus assensum capiunt, aut captant: cui parere me sit necessum. *Lipsius.*

Eandem vim in me transmittere] Antonius Augustinus ex antiqui codicis scriptura, quæ est, *transmerei*, faciebat, *transmittei.* Ursinus Corrigendum olim putavi: *invidiam vero in me transmittere:* litteris quidem non dissimilibus. Sed nuper vulgatam lectionem amplector. Nam ut, *modestiam senatus urgere*, significat, senatus modestiæ vim facere: ita recte Tiberius ait, *eandem vim* ab Hortalo in se quoque transmitti. quod idem est, ac si dixisset, urgere modestiam senatus meamque. *Pichena.* Emendem: *Urgere modestiam senatus, invidiam miseratione movere, ac velut.* De invidia & miseratione aptissimum hic esse, tum ex ipsa re, tum ex Hortali ipsius ante recitatis verbis patet. Possis tamen etiam, *invidiam miseratione miscere:* quomodo lib. 1. alii Tacitum locutum volunt: *lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Sed prius ad rem aptius. Poterat & simpliciter, *Invidiam in me transmittere.* Quomodo infra locutus est: *Proinde tradito Cotye veniret, transferretque invidiam criminis.* Acidalius. Lego, *eandem odii vim in me transmittere.* Mirandulanus codex, mihi in ea re facula. Nisi codex manufscriptus urgeret, excusam probarem, quæ aptissima est. *Aurelius.* Optime habet vulgatum. nam & *vis* infertur pudori: vis etiam est, cum aliquid *extorquet improbitas*, ut loquitur Arbiter: cui concedit frontis imbecillitas. Sic lib. 15, 36. *Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent, ita Po. R. plurimam vim habere, parendumque retinenti.* Gronovius. Judicavit hunc infaustum locum & sibi tangendum Oct. Ferrarius in Electis 1, 10, sed nullo delenimento dolorem mitigat. Atque ita per omnes fit, ut nequaquam fruamur manu Taciti; & quum Beroaldus accurate exhibuerit lectionem codicis MS. *transmerei*, Aldus inde æquatis literis *transmitti* protulit, donec id mutarunt in activum. Atqui judice me scriptura illa vetus plane respondet verbo *transjicere*, in quo eædem & totidem lineolarum ductus exstant, ut hoc sit verum Taciti. *Jac. Gronovius.*

4 *Ferre ad exercitus*] Quibus, eum propter patris memoriam gratissimum fore intelligebat. *Muretus.* Suet. Oct. 19. *Audasius atque Epicadus Juliam filiam & Agrippam nepotem ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus destinaverant.* Tib. 3. *Novissime calumniatus, modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit.* Noster 4. Ann. 67. *Ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus.* Gronovius.

exercitus Germanicos, [1] non servili animo concepit. ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora & magis præcipitia conversus, [2] furatur cineres, [3] vectusque Cosam Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit *vivere Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, [4] neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis. sed quia [5] veritas visu & mora; falsa festinatione & incertis valescunt, [6] relinquebat

1 *Non servili animo*] Interim, *servile*, pro vili, abjecto, & nequam: nam per humilia depressus vix, aut raro, ad præclara se erigit. *Aurelius.* Lib. 13, 2. *Neque Neroni infra servos ingenium.* Justinus lib. 18, 3: *Non servilis ingenii ratio visa.*

2 *Furatur cineres*] Quare hoc? an ne constaret eo argumento mortuum Postumum, quem vivum ille, & se esse, credi volebat? An caritate in dominum fecit, & alibi sepulturus? *Lipsius.*

Furatur cineres] Ut tanto facilius persuaderet, Agrippam Postumum mortuum non esse. *Muretus.* In paraphrasi sic exposui, *ne mortis illius* (Agrippæ) *argumentum forent*; magis quia Taciti sententia, ex universo hoc loco probe considerato emergens, ita postulare videbatur; quam quod ipsa res mihi credibilis videretur. Si enim Ægyptio more conditum fuisset corpus, agnoscerem precium, quod in eo auferendo Clemens quæsivisset: at in confusis cineribus quodnam indicium superesse potuit, quo potius Agrippæ, quam cujuscumque hominis viderentur. *Freinshemius.*

3 *Vectusque Coram*] Apud Dionem leges, in Galliam profectum eum. Sed Coræ nomen ego apud Geographos in hoc tractu non reperio: reperio Cosæ. quod Etruriæ opidum fuit in sublimi colle ad mare, cum subjecto sinu. Strabo libro v. *Μετὰ δὲ Ποπλώνιον Κόσσα πόλις, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης· ἔςι δὲ ἐν κόλπῳ βυνὸς ὑψηλός.* Vicinum id portui Herculis Rutilius in Itinerario locat: *Et desolata mœnia fœda Cosæ.* Servius de eodem: *Cosæ civitas Thusciæ, quæ numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur.* Nominat & Plinius lib. 11. Itaque qui me audiet, *Cosam* hîc restituet. *Lipsius.*

Coram Etruriæ promontorium] *Coram* seu *Cosam*, puto esse promontorium, quod olim *Telamon*, hodie *mons Argentarius* dicitur. Argumento est, quod *Cosa* oppidum, cui hodie *Orbetello* nomen est, antiquitus in cacumine ejus promontorii erat. Vulgatum autem est, idem nomen esse, & oppidis & montibus, fluviisque, in quibus, aut ad quos oppida sita sunt. Ad radices autem ejus promontorii est Portus Herculis. *Muretus.* Lipsio firmamentum addo ex Rutilii Itinerario 1, 294.

Sardoam Lepido præcipitante fugam.
Littore namque Cosæ cognatos depulit hostes.
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.

Ubi *Cosæ littore* hoc ipsum Taciti promontorium intelligi, docet Historia. Flor. 3, 23. Lepidus *incruenta fuga Etruriam; inde Sardiniam recessit.* Freinshemius.

4 *Neque propalam aspici*] Idem de Hilarione, illo inter monachos celeberrimo, tradit Nicephorus libro x. hist. cap. IX. *ἐσπούδαζε γὰρ ἀφανὴς εἶναι τοῖς μεταβάσεσιν, ὥς τε τάχιςα διαλύειν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπισυνισαμένην δόξαν.* *Inprimisque studio habebat, ut migratione crebra obscurior esset, & quam primum opinio ac existimatio de eo excitata evanesceret.* Sed hujus melior causa, quam illius pseudoagrippæ. *Boxhornius.*

5 *Veritas, visu & mora*] Histor. libro 1. *scelera impetu, bona consilia mora valescere.* Pichena.

6 *Relinquebat famam*] Statim abeundo scilicet, priusquam bene innotesceret: *præveniebat* autem, ex inopinato & celeriter se sistendo. Ita parum gnaros relinquebat, parum providis se sistebat. *Lipsius.*

Relinquebat famam, aut præveniebat] Mira hominis versutia & festinatio. *Relinquebat famam*, cum fere ignotus abiret, *præveniebat* cum adiret: fama utrumque sequente. *Pichena.* Id est, sicubi esset, ajebat esse se Agrippam, & Agrippam verum, eamque famam ibi relinquebat: vel si nondum eo pervasisset, per rumores præveniebat. *Aurelius.* Non satis capio. Licet enim utcumque explicare sim conatus, video tamen in his, quæ tamquam diversa proponuntur, aut nullam omnino differentiam, aut certe pertenuem esse. Nam oro te, qui *relinquit famam*, nonne idem *prævenit*, & qui prævenit, relinquit? An non ob id ipsum quod homo præcedit famam, illa sequitur hominem? Parum abest, ut referam hæc inter argutias nimia subtilitate vanas, quales in hoc auctore Saviles alibi reprehendit. ut hoc ex Histor. 1. 4. *ut non modo casus eventusque rerum: qui plerumque fortuiti sunt; sed ratio etiam caussæque noscantur.* Quomodo enim aut fortuitorum caussæ tradi possunt; aut quorum caussæ possunt tradi, haberi pro fortuitis? *Freinshemius.* Sane cavillari licet totum diem. Ego vero ne Savillio quidem jus fuisse censeo ista verba improbandi, ut infra videbimus. Totum autem interpretor de abitu, idque præcipit ipse Tacitus, cum ait: *neque diutius iisdem locis, sed aut relinquebat*

linquebat famam, aut præveniebat. Vulgabatur interim per Italiam *servatum mune-* 40
re deum Agrippam; credebatur Romæ: jamque [1] Ostiam invectum multitudo in-
gens, jam in urbe clandestini coetus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distra-
here, vine militum [2] servum suum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso
vanescere sineret. [3] modo nihil spernendum, [4] modo non omnia metuenda, [5] ambi-
guus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille è
clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) [6] deligit, atque hortatur, [7] simulata
conscientia

bat aut præveniebat: quid fecerit, narrat, in mutandis locis. Etsi autem *relinquere* interdum dicimur, quicquid post tergum est vel venit, proprie tamen relinquimus quod nobiscum fuit, aut quod jam adest, cum ab eo discedimus; prævenimus id quod nondum adest, seu quod post nos demum existit. Hoc igitur ait, abibat vel cum inciperetur spargi, vel priusquam spargeretur rumor eum adesse. *Gronovius.*

1 *Ostiam invectum multitudo ingens celebrabat*] Hoc est multi jam per omnem videlicet Italiam dicebant Agrippam ingressum esse Ostiam: eam, inquam, rem licet falsam, ut videtur, celebrabant sermonibus; idque clarum ex eo, quod interserit; *jam in urbe clandestini cœtus.* Freinshemius. Crederem si adjiceretur *fama, rumore, sermone, vocibus.* Nam mihi nihil exploratius, quam, quem *multitudo celebrare ingens* dicitur veteribus, eum magnam turbam comitum, anteambulonum, sectatorum secum trahere intelligi. Cic. pro Sext. *Via multitudine legatorum undique missorum celebrabantur.* Ad Att. 4, 1. *Similis frequentia me usque ad Capitolium celebravit.* libro 1. de Orat. *Testis est hujusce Q. Mucii janua atque vestibulum, quod maxima quotidie frequentia civium celebratur.* Plane sic & Tacitus loquitur, narratque, simul egressus in terram esset, magna frequentia vulgi circumfusum comitatumque incessisse per vias gaudentis, gratulantis, deducentis, mirantis. Et quid in eo novi? Pseudogracchi & Pseudomarii juxta magnos concursus fecerunt. Neque abhorret, quod præcedit, *adire obscuro,* &c. & *relinquebat aut præveniebat.* Sic tum illic, postea Ostiæ aliter: crescunt enim & in scelere ac fraude animi parvi metu primo: rursusque pro occasione minuuntur. Quos progressus regressusque curate satis annotavit Tacitus. Ostiæ effuderant sese. In urbe sub oculis principis minus audebant. Aut si audebant, ipse dimisit illos monitos conducere magis rebus suis, ut minus conspectus Romam intraret. Postquam igitur mœnia irrepsit, coitiones interim clandestinæ ad eum fiebant, donec matura, si daretur, fieret seditio. XXII. lapide ab urbe distare Ostiam accepit, opinor, Freinshemius è corrupto Strabonis loco, cum tot alii auctores, tabulæ, itineraria XVI. quidam etiam XIII. millibus contenti sint. Vide Cluverium. *Gronovius.* *Hostiam* inique edidit Beroaldus, quum in ipso MS. sit *Ostiam.*

2 *Servum suum coërceret*] Rectum est. Etsi enim Clemens hic servus Agrippæ olim: tamen nunc Tiberii. ad quem scilicet universa Agrippæ hereditas venerat. *Lipsius.*

Servum suum coërceret] Muretus *suum* deleri voluit, quod refutat Lipsius, suppresso nomine & ipsa conjectura, tantum rectum esse vulgatum ajens. Et est forte rectum. Mihi tamen non inconcinnè ex *suum* scribi posse *statim* videbatur. quod profecto valde ad loci sententiam, si sequentia verba pensitas. *Acidalius.* Multo efficacius τὸ *suum.* Justin. libro 42. *Phraates legatos statim ad Cæsarem mittit, servum suum Tyridatem, & filium remitti sibi postulat.* Gronovius.

3 *Modo nihil spernendum*] Nam ut tenuis scintilla: si in materiam ad ignem concipiendum idoneam inciderit, magnum incendium excitat: sic ex tenui & exiguo principio magnæ interdum turbæ ac seditiones exoriri solent. *Muretus.*

4 *Modo non omnia metuenda*] Quædam enim quæ contempta evanescerent, interdum eo ipso crescunt, quod non negliguntur. *Muretus.*

5 *Ambiguus pudoris*] Pudebat, servi causa, commoveri. Metus erat, nisi malum nascens opprimeretur, ne convalesceret. Principiis obstandum esse, medici docent. *Muretus.*

6 *Dilegit atque hortatur*] Muretus *deligit.* Parum interest, *diligit*, an *deligit* scribas: dum tempore non præterito, sed præsenti. *Acidalius.*

7 *Simulata conscientia*] Id est, dissimulantes, quod scirent, quodque ipsi in præcordiis haberent certissima. *Aurelius.* Simulare se totius fabulæ conscios esse, eique adjumento fore, ut consilium suum ad optatum exitum perduceret. Alii, se agnoscere illum pro Agrippa, quod *conscientiæ* non congruit. *Conscire* enim est idem scire, quod alius scit. Porro Clemens sciebat se non esse Agrippam. *Freinshemius.* Hanc interpretationem admittere non possum. Quemadmodum enim planus hic confideret committeretque sese illis, qui dicerent: *Scimus te non esse Agrippam, quem præfers?* Prorsus hoc erat totam tragœdiam evertere. Qua fronte poterant offerre pecuniam, fidem & pericula polliceri, qui detrahebant ei aperte personam, sub qua erat favorabilis? Non erat tam fatuus Clemens, ut crederet homines, si nihil aliud, ingenuos & militares sacramento dicturos ei, quem fugitivum esse nossent. Quin *simulata conscientia* est fingentes se conscios ac participes eorum, qui jampridem illius adventum optarint & exspectarint,

adeoque

conſcientia adeant, offerant pecuniam, [1] fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur ut juſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. Percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe fertur, [2] *Quomodo tu Cæſar.* Ut ederet ſocios, ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpuſque clam auferri. & quamquam multi è domo principis, equiteſque ac ſena-
41 tores, ſuſtentaſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, haud quæſitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni [4] ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, [5] ductu Germanici, auſpiciis Tiberii; & ædes [6] Fortis Fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Romano legaverat; [7] ſacrarium genti Juliæ, effigieſque divo Auguſto apud Bovillas, dicantur. C. Cœlio L. Pomponio Conſulibus Germanicus Cæſar A. D. VII Kalendas Junias [8] triumphavit de Cheruſcis Cattiſque & Angrivariis, quæque aliæ nationes uſque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captivi, [9] ſimulacra

adeoque conſpirationis pro ſervato munere deum Agrippa factæ, & velle omni modo Auguſti ſanguinem adverſus inimicos tueri. *Gronovius.*

1 *Fidem atque pericula polliceantur*] Forte, *fidem ad pericula polliceantur.* Tamen & vulgatum commode accipi poteſt: tanquam ſi communia ſibi cum ipſo pericula fore ſpondeant. *Acidalius.*

2 *Quomodo in Cæſar*] Melius, opinor, ſine interrogatione. ſignificabat autem ſe aſtu & dolo Agrippam factum eſſe, itidem ut Tiberius aſtu & dolis Liviæ Cæſar effectus erat. *Muretus.* Germana hiſtoria in Xiphilino, de Bulla latrone, qui ſub Severo captus, & interrogatus à Papiniano præfecto, juris noſtri aſylo, cur latrocinaretur. *Et tu,* inquit, *cur præfectus es?* Aurelius.

3 *Haud quæſitum*] Prudentiſſime. Nam ſive viciſſet, ſive ignoſcere voluiſſet, multos ſibi inimicos reddidiſſet. Simile quiddam narratur de Cæſare cum reperiſſet multas literas ad Pompejum ſcriptas. *Muretus.*

4 *Ob recepta ſigna*] Vidi nummum æreum, in vicino agro Clivenſi nuper effoſſum, qui hujus rei diſertam injicit mentionem. Is altera parte repræſentat currum triumphalem, inque eo ſtantem Germanicum, manibus habenas ac Aquilam tenentem, addito, GERMANICVS CÆSAR. Altera parte idem Imperator conſpicitur, capite laurea revincto, & manu itidem Aquilam militarem complexus, adſcripto hoc elogio, SIGNIS. RECEPTIS. DEVICTIS. GERMANIS. S. C. Miror ſuperbam inſcriptionem. Magis hic ex vero Tacitus, qui ſubdit, Germanicum modo de Cheruſcis, Cattiſque & Angrivariis, quæque aliæ nationes uſque ad Albim colunt, triumphaſſe. Et omnium veriſſime alibi, Germaniam à Romanis magis triumphatam fuiſſe, quam victam. Libro de Mor. Germ. *Boxhornius.* Habes apud Triſtanum tabula quarta.

5 *Ductu Germanici, auſpiciis Tiberii*] Sueton. in Auguſt. *partim ductu, partim auſpiciis ſuis.* Apud Plin. libro 3. cap. 20. extat de eodem Auguſto vetus inſcriptio: *Quod ejus ductu auſpiciiſque gentes Alpinæ omnes, quæ à mari ſupero ad inferum pertinebant, ſub imperium populi Romani ſunt redactæ.* Q. Curtius libro VI. *Quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicioque perdomui. Ductu*, id eſt per ſe ipſum; *auſpiciis*, quando per legatos bellum agitur, ut notum eſt. Tamen apud Plautum confunduntur. Soſia enim de hero Amphitruone loquens, qui contra Theleboas militaverat, ait: *ut geſſerit remp. ductu, imperio, auſpicio ſuo.* & ipſe Amphitruo alibi: *eos auſpicio meo atque ductu, primo cœtu vicimus.* Nam vere Creontis Thebani Regis auſpiciis bellum paratum fuerat. *Pichena.*

6 *Fortis fortunæ*] German. & Ital. I. *della inſperata Fortuna.* quod placet præ illo Angli, *of ſtrong fortune.* Non enim *Fortis Fortuna*, ſed *Fors Fortuna* dicitur. Gall. II. omiſit cognomentum, tamquam nihil referret. Alter autem vertit *à l'heureuſe Fortune*, quam ſententiam probari videtur Grutero & Taubmanno in Plaut. Bacch. 4, 8, 75. *Freinshemius.* Antiqui *Forctum* dicebant pro bono. unde *Forctis*, qui bonus & frugi. In XII. Tabulis: *Sanatibus idem quod Forctibus jus eſto.* Ex eodem *Forctunus*, unde *Fors Forctuna*, id eſt, bona. Recentiores abſolute *Fortunam*, de bona proprie ac ſecunda proſperaque. Hinc *Fortunæ* pro bonis. *Salmaſius.*

7 *Sacrarium genti Juliæ*] Addito etiam ludicro Circenſi. quod docent Cornelii verba, libro XV. *Ludicrum Circenſe, ut Juliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur.* At de Sacrario, exemplum imitatus in gente Flavia Domitianus. Statius V. Silvar.

——— *æternæ modo qui ſacraria genti*
Condidit, inque alio poſuit ſua ſidera cœlo.

Lipſius.

8 *Triumphavit de Cheruſcis*] Plures gentes in hoc triumpho Strabo nominat, ſed verbis corruptis: de quibus videro in Germania Taciti. *Idem.*

9 *Simulacra montium, fluminum*] Ovid. lib. 2. de Ponto El. I.

Protinus argento verſos imitantia muros
Barbara

cra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat,
pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species, [1] curruf-
que quinque liberis onustus. sed suberat occulta formido reputantibus, *haud prosperum
in Druso patre ejus favorem vulgi: avunculum ejusdem Marcellum flagrantibus plebis stu-
diis intra juventam ereptum: breves & infaustos populi Romani amores.* Ceterum Tibe- 42
rius, nomine Germanici, [2] trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam
consulatui ejus destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juve-
nem specie honoris statuit, struxitque caussas, aut forte oblatas arripuit. [3] Rex Ar-
chelaus [4] quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum
Rhodi agentem, [5] nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat,
sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis,
intuta Tiberii amicitia, credebatur. Ut [6] versa Cæsarum sobole, imperium adeptus
est; elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filii offensionibus, cle-
mentiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel si intelligere cre-
deretur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti à principe, & mox
[7] accusatus in senatu; non ob crimina quæ fingebantur, sed [8] angore, simul fessus
senio, & quia regibus [9] æqua nedum infima insolita sunt, finem vitæ, sponte an fa-
to implevit. Regnum [10] in provinciam redactum est, *fructibusque ejus levari posse
[11] centesimæ vectigal* professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem
tempus

Barbara cum victis oppida lata viris,
Fluminaque & montes, & in altis pascua silvis,
Armaque cum telis in strue juncta suis.

Horat. l. 2. Ep. 1.

Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

Flor. *Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulachrum ignium ardens Pharus.* Plin. l. 21. c. 5. *Aurelius.*

1 *Currus quinque liberis*] Ex triumphantium ritu, qui pueros minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant. Cicero pro Murena, Plutarchus, Suetonius, alii. *Lipsius.*

2 *Trecenos plebi sestertios*] Duodecim aureos. *Muretus.* Tres aureos Romanos, nostros septem Philippos vel ducatones argenteos & dimidiatum. *Gronovius.*

3 *Rex Archelaus*] Judææ tetrarcha, rex Cappadociæ. *Muretus.* Immo rex Cappadocum, non Judææ tetrarcha. Hic Herodis erat filius: ille ex posteris Archelai, Mithridatis præfecti. Archelai Judæi frater Alexander Archelai Cappadocis filiam Glaphyren uxorem habuit. *Gronovius.*

4 *Quinquagesimum annum*] Justa putatio. Cepit enim regnum ab Antonio, anno urbis DCCXVIII. Consule Dionem lib. XLIX. *Lipsius.*

5 *Nullo officio coluisset*] Cum tamen à suis apud Augustum accusatus, Tiberii patrocinio usus esset. Dio, Suetonius & Josephus lib. 2. de bello Judaico. *Muretus.* Iterum confundit duos Archelaos: nam de Cappadoce Dio 57. & Suetonius, de Judæo Josephus. *Gronovius.*

6 *Versa Cæsarum sobole*] Quidam *finitam* interpretantur. Sed *versam* Tacitus, non *finitam*, ait: supererat enim adhuc Agrippa Postumus, sed eversus, & in exilium missus. *Freinshemius.*

7 *Accusatus in senatu*] Quod novis rebus studeret. *Muretus.*

8 *Angore*] Suet. Tib. 49. *Cn. Lentulum augurem, cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum.* Gronovius.

9 *Æqua, nedum infima*] De conditione hic statuque hominum, non jure vel injuria sermo est, regum summus est gradus, civium æquus, reorum infimus, qui hic innuitur. *Freinshemius.*

10 *In provinciam redactum est*] Non nunc quidem, sed paullo post à Germanico misso ad res Orientis. Infra: *At Cappadoces in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere.* Strabo lib. XII. Τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν πρώτην διάταξιν. Τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος ἔγνω Καισάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. Regnum autem Cappadociæ à Tiberio primum in provinciam redactum, consensu traditum est, Appianum quis hic audiet, qui refert ad Augustum? Verba ejus in Mithridatico: Ἀριοβαρζάνης μὲν οὖν τὴν βασιλείαν ὅλην τῷ παιδὶ ἐνεχείρισε, καὶ πολλαὶ μεταβολαὶ μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ. Ἐφ᾽ οὗ, καθάπερ τὰ λοιπὰ, καὶ ἤδε ἡ βασιλεία περιῆλθεν ἐς στρατηγίαν: *Ariorabzanes regnum filio tradidit: variæque mutationes intervenerunt ad Cæsarem usque Augustum. Is, ut pleraque alia, etiam hoc regnum* (Cappadociam) *in Provinciam redegit.* Via excidisti, ô bone & fide alias scriptor. *Lipsius.*

11 *Centesimæ vectigal*] Onus hoc impositum urbi

&

tempus Antiocho [1] Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, [2] plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & pro-
43 vinciæ Syria atque Judæa, [3] fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ supra memoravi apud patres disseruit; *nec posse* [4] *motum Orientem nisi Germanici sapientia componi*, *nam suam ætatem vergere*, *Drusi*, *nondum satis adolevisse.* Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ quæ mari dividuntur, [5] majusque imperium quoquo adisset, quam his qui sorte aut missu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria [6] Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum, & obsequii ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui [7] civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit: mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto [8] consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque [9] Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere; [10] liberos ejus ut multum infra despectare: nec dubium

& Italiæ, post bella civilia, ab Augusto: anno, nisi erro, DCCLIX. quo tempore ærarium militare institutum, ut tradit Dio l. LV. Colligo ex verbis Taciti, quæ l. I, *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti.* Non aliud autem hoc vectigal, quam centesimus rerum in auctione venalium nummus. Auctor sic interpretandi Suetonius, qui ducentesimam auctionum appellat, in Caligula cap. XVI. *Ducentesimam auctionum Italiæ remisit.* ubi bene Turnebus emendat, *Centesimam.* Bene, inquam, maximus ille Criticus ævi nostri. Nec juvat Suetonii receptam lectionem hic locus Taciti: quia ille idem Tiberius, quasi pœnitentia beneficii, centesimam iterum instituit, ducentesima inducta. Clare Dio lib. LVII. Καὶ μετὰ τοῦτο (id est, post Sejani mortem) τέλος διακοσιοστὸν ἔχον, ἑκατοστὴν ἤγαγε. Non narrat id Tacitus. fateor, quia ea omnis historia exstincta. At Dio idem, ubi de Caligula, sibi constans, centesimam ab eo sublatam ait, non ducentesimam. Vide ejus verba, LIX. *Idem.*

1 *Comagenorum*] Sic jam edidit Beroaldus suo arbitratu. At in MS. geminata litera m *Commagenorum* habet non solum in hoc loco, sed etiam c. 56. *Commagenis.* Utique hoc modo appellantur assidue in nummis, quin & apud alios auctores ita effertur hæc appellatio, quo justius ea usus fuit Em. Norisius ad Cenotaphia Pisana pag. 229. *Jac. Gronovius.*

2 *Plerisque Romanum*] Nobilibus: *aliis* regium imperium plebe. Josephus. *Muretus.*

3 *Fessæ oneribus*] Sic *bello fessos* dixit lib. 12. Aliter Sidonius Apollinaris Carm. V.

Gallia continuis quanquam sit lassa tributis.

Pichena.

4 *Motum Orientem*] Recte; quasi dicat, turbatum commotumque Orientem. alias, non peccabis si legas, *motum Orientis.* Lipsius.

5 *Majusque imperium*] Id eximium jus tributum etiam olim Pompejo Magno, bello in piratas. Quod ait, sorte aut missu: dividit Proconsules, à Proprætoribus Legatisque. ut vere notavi lib. I. supra. *Idem.*

6 *Creticum Silanum*] Ex Junia familia hic Silanus, sed adoptione in Cæciliam transierat. Itaque nomina illi, Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus. Ex Dione, Cassiodoro, aliisque qui scripserunt Fastos. Consul fuit anno urbis DCCLX. cum Nerva Siliano. *Idem.*

7 *Civili bello*] Ita est, & nominat semel iterumque inter duces adversarios Hirtius tersissimo belli Africi Commentariolo: *M. Petrejus, & Cn. Piso cum equitibus Numidis mille centum electis, peditatuque ejus generis satis grandi occurrunt.* Item ante: *Adrumeti Cn. Piso cum Maurorum circiter tribus millibus apparuit.* Idem.

8 *Consulatum accipere*] Consul fuit Cn. Calpurnius Piso, cum ipso Augusto, anno DCCXXXI. De ministerio ejus in bello Africo, vide, si lubet, Hirtium initio libri. *Idem.*

9 *Plancinæ nobilitate*] A Dione Munatia Plancina dicitur: ut certum sit eam celebris illius L. Munatii Planci filiam fuisse aut neptem. Nominat hanc ipsam Romæ lapis, in ædibus Cæsiis:

DIS. MANIBUS
L. MVNATI
PLANCINÆ. L.
POLYCLITI.

id est, Plancinæ liberti. *Idem.*

Nobilitate accendebatur] Hoc est, quia ditem & nobilem uxorem habebat, superbior erat redditus. diversum est dicere, exstimulatum ab uxore fuisse, ut quidam accepit, qui & sequentium, *vix Tiberio concedere*, &c. causam huic feminæ adsignat, præter auctoris mentem. *Freinshemius.*

10 *Liberos ejus*] Germanicum intellege, & Drusum. *Lipsius.*

I *Mu-*

dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubie Augusta monuit [1] muliebri æmulatione Agrippinam [2] insectandi. divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium & sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, [3] avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Romanus [4] Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellebat. sed fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcussi. Nec multo post Drusus in Illyricum mis- 44
sus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessu Romanorum, [5] ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant. vis nationum virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen [6] invisum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii 45
miles, sumpsere bellum: sed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes Semnones, ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu [7] clientum

1 *Muliebri æmulatione*] Vult uxorem ejus à Livia stimulatam fuisse, ut in honoribus, qui ejus ordinis feminis deferuntur, Agrippinæ æmulam se ostenderet, nec in ullo negotio, quo mulierum animi occupari solent, quidquam ei concederet. Vulgo accipiunt, tamquam ita connectenda foret constructio. *Augusta muliebri æmulatione monuit Plancinam*; quum ego sic conjungerem, *muliebri æmulatione insectandi Agrippinam*. Freinshemius.

2 *Insectandi*] Non muto, etsi dictio non trita. Sic lib. xv. *Vologesi penitus infixum erat arma Romana vitandi*. Lipsius.

3 *Avum M. Antonium*] Tu qui in historia tiro, hæc pete ex Tabula stirpis Augustæ, quam inserui, fine librorum. Videbis autem *avunculum*, intellegi *proavunculum*. Idem.

4 *Pomponius Atticus*] Pomponius filiam virginem M. Agrippæ collocavit, ex quo Agrippina neptis illi nata est. Hanc Octavius Cæsar vix anniculam Ti. Claudio Neroni privigno suo despondit: quæ conjunctio, ut ait Cornelius Nepos, *necessitudinem eorum auxit, familiaritatem reddidit frequentiorem*. Vertranius.

5 *Vacui externo metu*] Simile illi Sallustiano: *Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit*. Lipsius.

Ac vacui] Lib. vet. *vacuæ*. Muretus. Videtur voluisse, *vacuæ externo metu gentes, assuetudine, & tum æmulatione gloriæ*. Sed ita fuisse in unico Mſ. codice non puto. *Gronovius*.

6 *Invisum apud populares*] Jure. Nam hic Maroboduus adolescens, Romæ benigne ab Augusto habitus reversus ad suos, artes & servitutem intulit externas. de quo jucunda & necessaria scitu Strabo lib. VII. Ἐν ταύτῃ δὲ ἐςὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς, καὶ τὰ τῶν Σουήνων ἔθνη. Τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ τῶν Κολδούλων. Ἐν οἷς ἐςὶ καὶ τὸ Βουιασμὸν, τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον, ἄλλους τε μετανέςησε πλείους, καὶ δὲ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάννους. Ἐπέςη γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιώτου, μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον. Νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε καὶ εὐηργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβαςοῦ, Ἐπανελθὼν δὲ ἐδυνάςευσε, καὶ κατεκτήσατο, πρὸς οἷς εἶπον, Λουΐους τὸ μέγα ἔθνος, καὶ Σούμους, καὶ Βούτονας, καὶ Μουγιλῶνας, καὶ Ζιβινοὺς καὶ τῶν Σουήνων αὐτῶν μέγα ἔθνος Σέμνωνας: *In hac Germaniæ parte est etiam Hercynius saltus, & gentes Suevorum: quarum aliæ ipsam incolunt silvam, ut Colduli* (suspecta lectio, nec eam gentem nominatam alibi reperio) *in quibus est & Boviasmum* (forte, *Boyhaimum* vera scriptura, quasi Bojorum domus) *Marobodui regia. in quem locum cum alios complures transtulit, tum populares suos Marcomannos. Occupavit enim dominationem privatus, post reditum suum Roma: ubi juvenis vixerat, & beneficiis ab Augusto affectus fuerat. Reversus autem regnavit, & subjecit sibi, præter dictos, Luios* (omnino scribo Λυγίους, sive Lygios, quæ præcipua Suevorum gens Tacito) *magnam nationem, Zumos, Butones* lego, *Guthones*) *Mugilones, Sibinos, & inter ipsos Suevos magnum populum Semnonas*. Ex his clara illa Taciti, quæ sequuntur; Maroboduum *Hercyniæ latebris defensum*; *Cæsaris satellitem*: magisque è Vellejo, quem omnino vide. *Lipsius*.

7 *Clientum*] In MS. unico legitur *clientium*, quod mutari non oportuerat magis in hoc loco, quam 3, 42.

1 *Quia*

tum ad Maraboduum perfugiſſet; non aliam ob cauſſam, quam [1] quia fratris filio juveni, patruus ſenex parere dedignabatur. Diriguntur acies [2] pari utrimque ſpe, nec, ut olim apud Germanos; vagis incurſibus, aut disjectas per catervas: quippe longa adverſum nos militia inſueverant ſequi ſigna, ſubſidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conluſtrans cuncta, [3] ut quoſque advectus erat: *Reciperatam libertatem*, *trucidatas legiones*, *ſpolia adhuc & [4] tela Romanis derepta in manibus multorum*, oſtentabat contra [5] *fugacem Maroboduum* appellans, [6] *prœliorum expertem*, [7] *Hercyniæ latebris defenſum*; *ac mox per dona & legationes petiviſſe fœdus*, *proditorem patriæ*, *ſatellitem Cæſaris*, *haud minus infenſis animis exturbandum*, *quam Varum Quinctilium interfecerint. meminiſſent modo tot prœliorum*, *quorum eventu*, *& ad poſtremum ejectis Romanis*, *ſatis probatum*, [8] *penes utros ſumma belli fuerit.* Neque Ma-
46 roboduus jactantia ſui, aut probris in hoſtem abſtinebat: ſed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruſcorum*, *illius conſiliis geſta quæ proſpere ceciderint*, teſtabatur. [9] *vecordem Arminium*, *& rerum neſcium*, *alienam gloriam in ſe trahere*, *quoniam tres* [10] *vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit*; *magna cum clade Germaniæ*,

1 *Quia fratris filio juveni*] Juvenili prorſus ætate res magnas geſſit, decus illud Germaniæ. Varum fudit anno vigeſimoſexto ætatis. Maroboduum nunc, anno XXXV. facile collectu ex Tacito, qui eum triginta ſeptem annos vitæ, duodecim imperii expleſſe ſcribit. Obiit autem anno DCCLXXII. biennio poſt hanc pugnam. *Idem.*

Quia fratris] Segimeri. Vellej. lib. 2. *Juvenis genere nobilis*, *manu fortis*, *ſenſu celer*, *ultra barbarum promptus ingenio*, *nomine Arminius*, *Segimeri*, *principis gentis ejus*, *filius*, *ardorem animi vultu*, *oculiſque præferens*, *aſſiduus militiæ noſtræ prioris comes*, *& jam civitatis Romanæ jus*, *equeſtremque conſecutus gradum.* Gronovius.

2 *Pari utrinque ſpe*] Recte ſane *ſpe*. Rectius videri poſſit tamen *ſpecie*, ſi ſequentia ſtatim verba conſideras. *Acidalius.* Pari fiducia & ſpe acies utrimque inſtructa eſt. *Freinshemius.*

3 *Ut quoſque advectus erat*] Plus eſt hic in auctore, quam in verſionibus: neque hoc tantum adfirmatur, omnes ab eo fuiſſe commonitos: ſed ſimul iſtud, non univerſos eadem opera, iiſdemque verbis, verum alios alio tempore modoque fuiſſe appellatos, neque enim omnibus eadem quadrant: ſicuti *ſpolia adhuc & tela Romanis direpta*, apud Cheruſcos dicta intelligas; non apud Longobardos aut Semnones. Confer quæ nuper notavi ad Curt. 3, 10. *Ut cujuſque animis aptum erat.* Freinshemius.

4 *Tela Romanis direpta*] Melius *derepta*. Plaut. in Aulul. *luce clara deripiamus aurum matronis palam.* Acidalius. Non aliter ſcriptum eſt in unica MS. membrana, quam negligenter expreſſerunt typi, ut ſupra *deſtrictis*. In ea quoque legebatur paulo ante *longa adverſum nos*, non *adverſus*, pari motu vitiandi, ut c. 46. *Integrum adverſum Romanos bellum*, ubi ſimiliter edunt *adverſus.*

5 *Fugacem Maroboduum*] Vide dictum Antalcidæ in Ageſilaum apud Plutarchum in Lycurgo. *Muretus.*

6 *Prœliorum expertem*] Arminius non tantum Romani belli tempora reſpicit, verum omnino prœliorum imperitum vocat. Poſſet enim alias cum Romanis quidem non pugnaſſe, cum aliis autem, & forte vicinis ſuis ſæpius; ſed hic omnium prœliorum peritia ei adimitur, non Romanorum ſolummodo. *Freinshemius.*

7 *Hercyniæ latebris*] Dierum hæc ſexaginta iter occupabat. *Pomp. Mela.* Latitudo novem dierum iter expedito patet. Cæſar lib. 6. *Muretus.*

8 *Penes utros ſumma belli fuerit*] Quidam accipiunt de præſenti bello Marobodui cum Arminio, & *fuerint* interpretantur *futura ſit*. Ego cum aliis malui *fuerit* habere pro præterito, & referre ad bellum Arminii cum Romanis. *Freinshemius.*

9 *Vecordem Arminium*] *Vecors* Tacito non ſignificat *timidum* ut quidam accipiunt, ſed amentem potius, temerarium & ſtolide ferocem. Sic 1, 32. 4, 22. 11, 26. 14, 62. & alibi. *Idem.*

10 *Vacuas legiones*] Id eſt, vacantes. Sic infra Tacitus, *vacantem provinciam*, *vacantem & vacuam mulierem* dixit pro vidua. Sic *vacuum uterum* dixit Juriſconſultus l. 30. §. pen. de adq. hered. *vacuas tabulas* l. 11. de injuſt. rupt. Nec melius explicaverit quiſquam Paterculo iſtam cladem. *Exercitus*, inquit, *omnium fortiſſimus*, *diſciplina*, *manu*, *experientiaque bellorum*, *Romanos inter milites*, *princeps*, *marcore ducis*, *perfidia hoſtis*, *iniquitate fortunæ circumventus*, *cum nec pugnandi quidem egregie occaſio in quantum voluerant*, *data eſſet miſeris*, *caſtigatis etiam quibuſdam gravi pœna*, *quia Romanis & armis & animis uſi fuiſſent: incluſus ſilvis*, *paludibus*, *inſidiis*, *ab ſævo hoſte trucidatus eſt.* Aurelius. Quidam reddunt male inſtructas: ego de numero capiendum arbitror, qui non fuerit expletus: hoc eſt, ut puto, οὐκ ἐντελεῖς, verbo Strabonis lib. 17. de Ægypto, τρισὶ γοῦν σπείραις, οὐδὲ ταύταις ἐντελέσιν ἡ χώρα φρουρεῖται. *Freinshemius.* Subit illud Cæſaris, ſe *ire ad exercitum ſine duce*, *atque inde rediturum ad ducem ſine* exercitu

maniæ, & ignominia ſua, cum conjunx, [1] *cum filius ejus ſervitium adhuc tolerent. At ſe duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam ſervaviſſe. mox conditionibus æquis* [2] *diſceſſum: neque pœnitere quod ipſorum in manu ſit,* [3] *integrum adverſus Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus inſtinctos exercitus propriæ quoque cauſſæ ſtimulabant. cum à Cheruſcis, Langobardiſque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias majore mole concurſum, neque ambiguo magis eventu, fuſis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rurſum pugna, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. Id ſignum perculſi fuit: [4] & transfugis paulatim nudatus, in Marcomannos conceſſit, miſitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Reſponſum eſt, *non jure eum adverſus Cheruſcos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hoſtem Romanos nulla ope juviſſet.* Miſſus tamen Druſus, ut retulimus, pacis firmator. [5] Eodem anno duo- 47
decim

exercitu. Et hoc *vacuum* ſæpe, carens præſide, vindice, defenſore, domino. Brutus ad Cic. lib. 11. fam. 10. *Quantam perturbationem rerum afferat obitus conſulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat vacuitas.* i. orba reſpublica. Hoc libro: *repeteret provinciam non jure ablatam & vacuam.* lib. 12. *vacuam rurſus Armeniam Rhadamiſtus invaſit.* Et ſæpe. Ambroſius in Hegeſippo 2, 17. *tanquam in vacuum populum omni injuriarum genere proceſſit.* Sed additur, inquis, *ducem fraudis ignarum.* Reſpondeo, ideo *vacuæ legiones*, hoc eſt, ſine duce, quia dux fraudis ignarus & improvidus: non enim cautor, ipſe qui capitur. *Gronovius.*

1 *Cum conjunx, cum filius ejus ſervitium adhuc tolerent*] Sic placuit ſequi Beroaldum, cui e veſtigio decretum fixumque fuit ita ſcripſiſſe Tacitum, poſtpoſita & ſuppreſſa lectione antiqui codicis, ut minime ſuccenſeri queat poſterioribus nulla animadverſione ſcripturæ veteris in hoc proclivibus. Membrana vero unica exhibet *filios*, non *filius*, verum eo pacto, ut litera poſtrema ſit longe brevior antecedenti, non aliter ac ſi fuiſſet *filio*, cui deinde adjecta litera ſibilans, ſed in exiguum contracta. At Tacitus exacte ſcripſerat *cum conjunx cum filio ejus ſervitium adhuc tolerent.* Id ipſum namque nunc in mente habuit auctor, quod ille, quum ſcriberet; *Remus cum fratre Quirino jura dabant.* Jac. Gronovius.

2 *Diſceſſum. neque pœnitere*] Sententia vult ſic potius diſtingui: *Mox c. æ. diſceſſum, neque pœnitere. quod* (id eſt quoniam) *ipſ. i. m. ſit* &c. *Acidalius.*

3 *Integrum bellum*] Plerique novum aut acre accipiunt. Sed *integrum bellum* dicitur hic, quod pari ſpe & robore geritur: neutro adhuc inclinante victoria: ſicut *integra res*, aut *cauſa*, nullo præjudicio delibata, aut in alterutram partem propendens. *Freinshemius.*

4 *Et transfugis paulatim nudatus*] Hoc eo pertinet, quod ſupra proxime legitur: *Ni Inguiomerus, cum manu clientum ad Maroboduum perfugiſſet.* Ferretus. Lipſius mavult, *transfugiis.* Sed nihil eſt mutandum. Intellige *transfugas*, qui cum Inguiomero, patruo Arminii, ab Arminio, ſub hujus belli initium, ad Maroboduum defecerant. De quibus ſupra Tacitus. Hi afflicta Marobodui fortuna, ut tales ſolent, eum deſeruere. Nulla quippe conſtantia fidei in iſtis, neque iis fidendum, qui in ſuos fidem non ſervavere. *Boxhornius.* Quare autem his potius quam quibuſvis aliis, quos levitas ingeniorum ubique, ſed magis apud inferiores fortuna, præbet? An non dixit Tacitus jam ab initio belli Semnones & Longobardos quoque è regno Marobodui defeciſſe ad Arminium? Quanto magis quoſvis alios inclinato ſtatu? Neque illud *paulatim nudatus* de paucis aut uno genere multitudinis ſatis commode intelligas. Subſcribo igitur Lipſio, quem & Freinshemius ſecutus: *multi ſubinde ex ipſius partibus ad Arminium transfugerunt; & ſic cum vires ſuas decreſcere, ſeque paulatim copiis exui animadverteret.* libro 2. hiſtor. *Crebris ut in civili bello transfugiis.* libro 3. *Crebra transfugia tribunorum centurionumque.* Gronovius.

5 *Eodem anno*] Terræmotus hujus mentio Plinio: *Maximus terræ, memoria mortalium, exſtitit motus Tiberii Cæſaris principatu, XII. urbibus Aſiæ una nocte proſtratis.* Bonum Oroſium quam fugit ratio, qui hunc tremorem terræ ad tempus refert mortui noſtri Servatoris? quod nos quidem ſcimus totis quatuordecim annis poſterius fuiſſe. Scilicet egebant hoc fuco ſacræ litteræ. De eodem Strabo, libro XII. Καὶ τὰ περὶ Σίπυλον δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, οὐ δεῖ μῦθον τίθεσθαι. Καὶ γὰρ νῦν τὴν Μαγνησίαν, τὴν ὑπ᾽ αὐτῷ, κατέβαλον σεισμοί. Ἡνίκα καὶ Σάρδεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανεστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διελυμήνατο. Ἐπανώρθωσε δὲ ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδοὺς, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς Τραλλιανοῖς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ Λαοδικεῦσιν: *Et quæ de Sipylo, deque ejus ſubverſione dicuntur, non oportet fabulam cenſere. Nam & nunc Magneſiam, quæ ſub ipſo eſt, terræmotus dejecerunt; quando & Sardes, & alias illuſtres urbium, pluribus locis labefactavit. Inſtauravit autem Princeps, pecunias largiens, ſicut & pater ejus* (Auguſtus) *antea, in ſimili clade, Trallianis & Laodicenis ſubvenerat.* Lipſius.

 Duo-

decim celebres Asiæ urbes conlapsæ nocturno motu terræ, quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat in [1] aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. [2] *Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignis* memorant. [3] Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit. nam centies sestertium pollicitus Cæsar, & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. [4] Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. [5] Temnios, [6] Philadelphenos, [7] Ægeatas, [8] Apollonienses, [9] quique Mosceni aut Macedones Hyrcani vocantur,

Duodecim] At Tredecim eas facit Eusebius in Chronico, sed nominibus valde corruptis. *Tredecim urbes terræmotu corruerunt. Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Megachyero, Cæsarea, Philadelphia, Himolus, Temis, Cumæ, Myrrhina, Apollonia, Diahircania.* Emendabis *Mosthene Ægæ, Hierocæsarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cumæ, Myrina, Apollonia, Hyrcania.* Idem.

Eodem anno duodecim celebr. Asiæ urbes] Terræ motu cum dominus noster Jesus crucifixus est, Asiæ civitates dirutas, quibus remissum tributum, & datam libertatem Paulus Orosius refert, nescio quos secutus auctores. Ejus certe relatio annis XIV. posterior scriptione Dionis & Cornelii est: hoc prætera differens, quod ille dici hora sexta, hic vero terram noctu movisse scribit. *Vertranius.* Plinius libro 2. cap. 84. Eusebius XIII. fuisse ait, & eas nominat. meminit & Strabo ad finem libro 12. & 13. & Suetonius. *Muretus.* Fuit Asia semper his voraginibus obnoxia. Et tangit in Pallio Tertullian. *Utinam*, inquit, *& Asia secura jam sit de soli ingluvie.* Agathias male, qui hunc terræ motum temporibus Augusti tribuit, libro 2. qui sub Tiberio accidit, & in chasmate describendo fœlix fuit, imo & acutus plurimum, cum dicat: *Terræ motum rem esse optabilem, si discerneret bonos à malis; & hos perderet, illis parceret.* Aurelius.

1 *In aperta prorumpendi*] *Aperta* palam est opponi tectis. Sicut itaque tectis ruentibus majus in tali casu periculum, sic in apertis locis major est fiducia & spes salutis. *Freinshemius.*

2 *Sedisse immensos montes*] Juvenal. Sat. 6. *Nutare urbes, subsidere terras.* Et Sallustius in fragm. *Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot montes, tumulique sedere.* Aurelius.

3 *Asperrima in Sardianos lues*] Bianoris epigramma in hanc rem est libro 1. Anthologiæ:

Σάρδιες αἱ τὸ πάλαι Γύγου πόλις, αἵτ' Ἀλυάττου,
  Σάρδιες, αἱ βασιλεῖ Περσὶς ἐν Ἀσιάδι,
Αἳ Κροίσῳ τὸ παλαιὸν ἐπλινθώσασθε μέλαθρον,
  Ὄλβον Πακτωλοῦ ῥεύματι δεξάμεναι.
Νῦν δὲ ὅλαι δύστηνοι, ἐς ἓν κακὸν ἁρπασθεῖσαι,
  Ἐς βυθὸν ἐξ ἀχανοῦς χάσματος ἠρίπετε.
Βοῦρα, καὶ εἰς Ἑλίκην κεκλυσμέναι, αἱ δ' ἐνὶ χέρσῳ
  Σάρδιες ἐν βυθίαις εἰς ἓν ἔκεισθε τέλος.

Lipsius.

4 *Magnetes* à *Sipylo*] Strabo. Οὐκ ἄποθεν δὲ τούτων τῶν πόλεων, οὐδ' ἡ Μαγνησία ἐστιν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη. Καὶ ταύτην δὲ ἐκάκωσαν οἱ νεωστὶ γενόμενοι σεισμοί. *Haud procul his urbibus & Magnesia est à Sipylo: quæ libera judicata est à Romanis. Hanc & terræmotus ii adflixerunt, qui nuper exstiterunt.* Scitum jam autem duas Magnesias esse, à Sipylo, & à Mæandro. Tiberiani nummi exstant, monumentum benivolentiæ & liberalitatis in adflictas urbes, quibus inscriptum: CIVITATIBVS. ASIÆ. RESTITVTIS. *Idem.*

Magnetes à Sipylo] Plinius libro 5. cap. 9. *Smyrnæum conventum, magna pars Æoliæ frequentat: præterque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo.* Ferretus. Magnetes, alii ἐπὶ Μαιάνδρῳ. alii ὑπὸ Σιπύλῳ. Strabo libro 13. & Plinius. Cic. in epist. ad Q. Fratrem. Ptolemæus libro 5. *Muretus.* Duæ fuere Magnesiæ: una inter Caystrum & Mæandrum, non longe à Trallibus; quæ antiquissima, & cum Cumis eodem tempore condita, ut ait Eusеb. de Præpar. Euang. libro 10. cap. 3. Altera Sipylo propinqua. Quod passim in Conciliorum tomis observari potest, in episcoporum subscriptionibus. Et ambæ à Magnete lapide dictæ. *Aurelius.*

5 *Temnios*] Urbs ipsa Temnus Straboni XIII. *Lipsius.*

Temnios] *Fuit*, inquit Plinius lib. 5. cap. 30. *in ore Hermi fluvii oppidum Temnos.* Quod ostendit ejus ætate amplius non fuisse. Et fortasse ita dicta, quod in ea nemus esset deo cuidam dicatum. Fuit autem & alia, sed Asiaticam memorat, quia in Asia quassatio, de qua hic loquitur. *Aurelius.*

6 *Philadelphenos*] In Asia duæ sunt Philadelphiæ; una in Cilicia, altera non longe à Tmolo, de qua heic. Vicinæ Tmolo urbes hac clade fuerunt affectæ, non illa Philadelphia quæ in Cilicia. *Aurelius.*

7 *Ægeatas*] *Æge*, inquit Plin. libro 5. cap. 27. *Urbs Ciliciæ, & oppidum liberum.* Sed quia hæc, quæ in Cilicia, distat nimium à loco terræ motu exhausto, putarem hic debere intelligi istos *Ægeatas*, ab *Æge*, quæ sita ad Hermum fluvium: tamen aliorum sit judicium: de ista enim Æge ita Plin. cap. 30. lib. 5. ubi de Æolide: *Æge. Attalia. Possidea.* At in Æolide hic terræ motus. *Idem.*

8 *Apollonienses*] Multæ Apolloniæ, Pontica, Macedonica, Cyrenaica. Hic Apollonia Troadis, quæ prius Assos dicta. Plin. lib. 5. cap. 30. πόλις εὐνομωτάτη, ait Strabo 7. *Idem.*

9 *Quique Mosceni*] Verius *Mosteni.* quo nomine urbs

cantur, & [1] Hierocæsaream, [2] Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique, ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refoveretque. delectus est M. Aletus è prætoriis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. [3] Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar 48
haud minus grata liberalitate, quod [4] bona Æmiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in

urbs Lydiæ. *Lipsius.* Non tantum ita edidit Beroaldus, sed etiam scriptum clare est in codice unico, eamque veram appellationem confirmavit sine scrupulo marmorea Basis Puteolana, quam laudabili labore illustravit optimus & unicus frater meus Laurentius Theodorus, ubi etiam rite probavit *Apollonidenses* vocatos fuisse, qui vulgo in Taciti editionibus dicuntur *Apollonienses*; quod mutare tamen non sustinui, quoniam in membrana vetere sic perhibentur, prout facile excidere librario potuit. *Jac. Gronovius.*

Quique Mosceni aut Macedones] Mentio Mosthenorum fit Plinio. *Rhenanus.* Si hos confundimus, non amplius duodecim urbes, ut Tacitus voluit, sed una minus, numerabuntur. Distinguendi igitur hi populi, vimque hanc habet particula *aut*, ac si dixisset, *quique Mosceni, & qui Macedones Hyrcani vocantur.* Sic 4, 63. *Par forma aut ætas*, item, *debilitata vel obtrita*, de diversis, non de iisdem, capienda sunt. *Freinshemius.*

1 *Hierocæsaream*] A Ptolemæo ponitur inter Asiæ urbes, in Doride. *Aurelius.*

2 *Myrinam, Cymen, Tmolum*] Plin. libro 5. cap. 30. *In Æolide sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se vocat.* Aurelius. Non satis expedio me ex hoc loco, quia *Tmolum* hic inter urbes numerat, qui semper ut mons memoratur, nec ullum in eo oppidum reperio. Certe Strabo, qui sub hæc tempora scripsit, hujusque terræ motus mentionem facit, nullius in eo ædificii meminit, præterquam speculæ cujusdam Persicæ, non omissurus urbem, si qua ibi fuisset. Inde aliquando in mentem venit legere, *quique Mosceni* (*Mosteni* sunt Ptolemæo, Plin. 5, 30. *Mossini*) *aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen incolunt.* Sed reclamat Eusebius, qui ad annum MMCCC. inter urbes hoc terræ motu afflictas exserte *Tmolum* nominat. Nec tamen sequi satis tutum sit, cum in eadem historia alibi quoque peccet. Cum enim noster & Plinius 2, 84. consensu tradant de duodecim urbibus, ille tredecim numerat, interque eas nescio quam *Hyrganiam*, quæ & ipsa nusquam, quod sciam, reperitur. Sane campum Hyrcanium Stephanus de urbibus, & Strabo libro 13. agnoscunt, quem à colonis jussu Persarum eo deductis sic appellatum Strabo scribit. In iisdem locis postea Macedones consedisse verisimile est, atque ita gente utraque permixta geminarum quoque nomen fuisse, ut *Macedones Hyrcani* vocarentur, quomodo & Plinius 5, 29. nominat, quos consentaneum est non unam aliquam urbem, sed plures eo tractu coluisse. *Freinshemius.*

3 *Magnificam in publicum largitionem*] Quid per hæc verba Tacitus intellexerit, non advertunt; quum auctor de nulla alia re, nisi levatis terræ motu afflictarum damnis, hic loquatur aut sentiat. *Freinshemius.*

4 *Bona Æmiliæ Musæ*] In tenebroso loco collineabo ad scopum. & nescio an tangam. Æmiliam hanc Musam libertam fuisse, id primum pono. argumento cognominis Græci, quod scio notam servitutis. Ideo in Tacito legerim, *Musæ L. locupletis*, id est, Libertæ locupletis, usitata formula scribendi. Sed cur, inquies, bona ejus petita in fiscum? cur non data patrono patronisve, uti lex jubet? Julianus ait libro 23. de bon. libert. *Si libertus intestato decesserit, patronum aut filium nepotemve ejus ad successionem vocari, indubitatum est.* Ulpianus ait libro 2. de suis her. *Liberto intestato mortuo, primum suis deferri hereditatem verum est: si hi non fuerint, tunc patrono.* Hæc si vera: quis locus potuit esse fisco? An forte nec suus heres huic Musæ, nec patronus super quisquam fuit? Tale aliquid elicias ex Taciti verbis, dum ait, *Lepido concessit, cujus è domo videbatur:* quasi ambiguum de domo patronoque fuisset. Erant autem non Romæ solum, sed & in provinciis Procuratores sive Rationales, qui bona ejusmodi caduca legerent tollerentque. Strabo de Ægypto: Ἄλλος δέ ἐστιν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. Lipsius.

Bona Æmiliæ Musæ] Ambigi video cur hæc bona petita in fiscum: & placuisse viris magnis, Æmiliam libertam, & libertam sine patrono fuisse. Hoc postremum causam aliquam dederit confiscandis bonis, quasi vacantibus; illud non item. Nunquam enim jus principi in bona libertorum, sive testamento facto sive intestato morientium, nisi suorum; eodem jure, quo privati utuntur scilicet. Nam de Cerylo Vespasiani non est, quod ita fluctuent viri docti, quem certum mihi aut ipsius Vespasiani, aut alicujus è proximis ejus libertum. Torrentius Latinum vult fuisse: sed in Latini bonis quid juris fisco? Immo libertum Imperatoris ipsius, aut alicujus è propinquis; nam & in libertos propinquorum jus nobis semissis, si moriuntur sine liberis testati; assis, si intestati. §. *multis* Instit. de succ. libert. quod est ex veteri jure, ut docet L. *Liberto* 17. D. de bonis libert. & aliæ. Indeque explicandus & ille locus è Suetonii Nerone; *Ante omnia instituit, ut è libertorum bonis pro semisse dodrans cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine*

essent,

in fiscum, Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur; & [1] Patulei divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse [2] heres in parte legeretur) [3] tradidit. M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat; *nobilitatem utriusque pecunia juvandam* præfatus. Neque hereditatem cujusquam adiit, [4] nisi cum amicitia meruisset. [5] ignotos & [6] aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit; ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, [7] Marium Nepotem, Appium Appianum,
49 Cornelium Sullam, [8] Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est. Iisdem

essent, quo fuissent illæ familiæ, quas ipse contingeret. Qui locus haud dubie capiendus de libertis, qui sine patrono. Si enim patronus fuit, cur deminutum jus ejus fraudati suo semisse? Et omnino de iis, qui liberti fuerant eorum, quos Tiberius, Cajus, Claudius, Nero ipse, nobiles & illustribus è familiis occiderant, bona eorum voluit cogi in fiscum Nero, quasi sua; quippe qui liberti eorum, quos ipse cognatione contingeret: id enim ex nomine apparet. Et hoc est, quod ait, *sine probabili causa:* qui nimirum patronum vivum non haberent, à quo id nomen: nam si habent, nullum jus fisci aut Cæsaris. Semissem quidem habebat jure; sed voluit etiam alterius semissis semissem, hoc est, dodrantem, si ea lectio recta. Nam cedere in bona libertorum quorumlibet jus semissis fisco, divinare est: prærepta enim iis esset omnis testamenti facultas, altero jam semisse debito patronis. Et in eo loco Suetonii, *cogeretur ei*, id est, fisco principis; propria voce cogendi, quam observabis fere semper in hoc jure. Infra libro 5. *Ablata ærario, ut in fiscum cogerentur*, & in D. Marci Constitutione, Institut. de eo, cui lib. cau. bo. add. Non ergo jus fisco aliud in bona libertorum alienorum, quam bonorum vacantium, scilicet idem quod in bona ingenuorum: quo ego jure capio delata Æmiliæ bona ad fiscum, ingenuæ ac sine successione mortuæ. ita enim fit. lib. *Quidam.* §. *quoties.* de legat. I. & passim apud veteres scriptores. Verum ea restituta Lepido, quasi gentili; quippe, cui nomen idem. *Domus* ergo, pro familia, gente; ut sæpe. *Mercerus.*

1 *Patulei*] In unico MS. libro est *Patulei.* Et quantum ea appellatio differt ab isto corrupto *Pantello*, qui legebatur 13, 22. sub quo sagaciter Lipsius fiat odoratus latere *P. Antejo.* Certe sunt omnia in unum idemque nomen vergentia. *Jac. Gronovius.*

2 *In parte hæres*] Haud dubium est æquivalentem esse formulam his usitatioribus, *ex parte*, vel *in partem.* Cic. ad Att. 7, 8. *Dolabellam esse video in triente.* Frinshemius.

3 *Tradidit M. Servilio*] Patulejus duo testamenta fecerat, utrumque rite & recte. Priore instituerat hæredem Servilium, eumque solum & ex asse. Secundo, Servilium & Tiberium pro æquis partibus. Secundo testamento primum infirmabatur; nec dubium est. Tiberius tamen totam hæreditatem Servilio adjudicavit. Quod postea D. D. Severus & Antoninus, in eadem quæstione, judicio suo comprobarunt, §. *sed etsi quis.* Instit. Quib. mod. test. infirm. & hæredem scriptum secundo testamento, hæreditatem totam restituere voluerunt. Sed Tiberius laudabilior; quod hi, nihil de suo, ille jure testamento sibi quæsita largitus est. *Aurelius.*

4 *Nisi cum amicitia meruisset*] Mur. *nisi quam am.* Rectius sane. At legi etiam poterat, *nisi cujus amicitiam meruisset.* De verbo *merendi* eo significatu ad Plinii & Symmachi Epistolas actum dictumque. *Acidalius. Nisi cum*, vel quoties, inquit Tacitus, ab eo scribebatur hæres, à quo id *amicitia*, hoc est, familiaritate aut beneficiis, *meruisset.* Nihil sollicitandum. *Gronovius.*

5 *Ignotos*] Adulationes aversatus Tiberius, hæres ab ignoto factus, non adiit, quia amicitia judicium defuncti non meruisset. *Vertranius.*

6 *Aliis infensos*] Hoc Tiberii factum secutis principibus exemplar fuit; & adhuc est, relatumque à Julio Paulo sententiarum lib. v. cujus verba sunt: *Imperatorem litis causa hæredem institui invidiosum est: nec calumniæ facultatem ex principali majestate capi oportet.* lib. XCI. D. de hæredibus instituendis. lib. XXII. D. de jure fisci. *Vertranius.* Pertinax Tiberium imitatus dicebat se *non admissurum hæreditatem ejus, qui litis causa, principem scripsisset hæredem: neque tabulas non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus esset, probaturum. neque ex nuda voce hæredis nomen, neque ex ulla scriptura, cui juris auctoritas desit, aliquid adepturum.* §. ult. quib. mod. test. infirm. En exemplar justi & boni principis. Vis ad hæc præclarum verbum? *A bono patre non scribi hæredem nisi malum principem*, ait Tacitus in Agricola. *Aurelius.*

7 *Marium Nepotem*] Hunc Senecæ quoque nominatum arbitror, de beneficiis, 2, 7. *Tiberius Cæsar rogatus à nepote M. Allio prætorio, ut æri alieno succurreret.* Neque ibi *nepotem* pro decoctore & prodigo, cum Mureto capiam, neque putem cum eodem & Lipsio, Tacitum hujus hominis nullam mentionem facere. Potius emendem in Seneca *rogatus à Nepote Mallio* (sive malis ex Taciti scriptura, *Mario*) ut ita cognomen familiæ fuerit *Nepos.* sicuti Corneliis, Liciniis, & Metellis &c. *Freinshemius.*

8 *Q. Vitellium*] Suetonius in Vitellio cap. 11. satis obscure: *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio*

dem temporibus deum ædes vetuſtate aut igni abolitas, cœptaſque ab Auguſto, dedicavit, [1] Libero Liberæque & Cereri juxta Circum maximum, [2] quam A. Poſtumius dictator voverat; eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus conſtitutam: & Jano templum, quod apud forum olitorium [3] C. Duillius ſtruxerat; qui primus rem Romanam proſpere mari geſſit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. [4] Spei ædes à Germanico ſacratur: hanc Atilius voverat eodem bello. Adoleſcebat interea lex majeſtatis. & Apulejam Variliam [5] ſororis Auguſti

rio ſecerni minus idoneos Senatores removerique placuiſſet. Lipſius.

1 *Libero Liberæque & Cereri*] Pro *Libera* Proſerpinam accipiendam arbitror. Diodorus in IIII auctor eſt, ex Jove Cererem Liberum genuiſſe. In antiquis ſpectationibus legitur hujuſmodi epitaphium. *Fab. Acconiae. Paulinae. C. F. Acconii. Catulini. V.C. expraef. conſul. ord. uxori. Vecti. Praetextati. V. C. praef. & conſ. deſ. ſacratae. apud Eleuſinam. deo. Baccho. Cereri. & Corae. ſacratae. apud Laernam. deo. Libero. Cereri & Corae. ſacratae. apud Æginam. deabus. Tauroboliae. & Hierophrantriae.* Alciatus. Sic quoque Livius dixit libro XLI. extremo: *Supplicatio ad Cereris, Liberi, Liberæque fuit.* Ædis autem illius ab A. Poſtumio votæ, meminit Dionyſius libro VI. extremo, & M. Tullius II. de natura Deorum. *Vertranius.* Mire *Laernam* vocavit, pro qua Lipſius *Ægynam.* Haud dubie vitioſus omittendis nonnullis Alciatus, & Lipſius intellexit inſulam Æginam, ut recte legitur apud Gruterum.

2 *Quas A. Poſtumius Dictator*] Emendo, *quam.* His enim tribus unum templum. A ſolo Dionyſio copioſa lux huic loco, libro VI. de A. Poſtumio: Ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἐποίει καὶ ναοῦ κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι, καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, κατ' εὐχήν. Vovit igitur A. Poſthumius, ſed dedicavit C. Caſſius Conſul. Idem Dionyſius, fine ejuſce libri: Κάσσιος δὲ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τόν τε νεὼν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις. εὐξαμένου μὲν αὐτὸν Αὔλου Ποστουμίου τοῦ δικτάτορος, &c. *Caſſius alter Conſul relictus Romæ templum interim Cereris, Liberi, Liberæque dedicavit. quod eſt in extremo Circo maximo ſuper ipſos carceres ſitum, votum olim ab A. Poſtumio dictatore, &c.* Eſt autem Liber, Bacchus: Libera, ſoror ejus Proſerpina, nati ex Cerere uterque. Ideo ordo decentior in Dionyſio, qui matrem religioſe ubique præponit, quam in noſtro qui poſthabuit. Libera autem alias Cora. Lapis Romæ, DEO. BACCHO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APVD. ÆGINAM. Eſtque eadem cum Proſerpina. E Solino tolli velim gloſſema cap. XI. *Quem propter eſt demerſum foramen quo Ditem patrem ad raptus Proſerpinæ liberè exeuntem fama eſt in lucem auſum.* ſcribe, *ad raptus Liberæ exeuntem, &, fama eſt lucem auſum.* Adde Livii locum libro III. *Familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret.* Lipſius.

Quos A. Poſtumius] Hic devictis Volſcis triumphans, de ſpoliorum decimis ludos & ſacra diis fecit XI talentorum impendio, & ædem locavit Cereris, Liberi, Liberæque. Nam initio belli laboratum erat victus inopia, ideoque inſpectis libris Sibyllinis, voverat dictator, ſi imperii ſui tempore uber proventus eſſet, ſe illis templa ſtructurum, & annua ſacra inſtituturum. Dionyſ. libro 6. Circus autem Maximus, eſt tota illa planities inter Palatinum & Aventinum. *Muretus.*

3 *C. Duillius*] Ædes Jani ad infimum Argiletum, in foro Olitorio fuit: & ſtructam volunt Livius atque alii à Numa. An aliud ab illo templum noſter igitur intellegit? an reſtitutum, aut amplius ſtructum, à Duillio fuit? Hoc putem. *Lipſius.*

C. Duillius] Hoc antiquum nomen. Sed ut ex *duello bellum, ex duis, bis,* ſic ex *Duilio* fecere *Bilium.* Cicero in Oratore. Quintil. lib. I. cap. 4. *Conſuetudo fecit ex duello bellum: unde Duilios quidam dicere Bilios auſi.* Et inde hic conſul ſemper in libris Polybii vocatur Λίβιος corrupte pro Βίλιος. S. Hieronymus libro I. adverſus Jovinianum. *Duilius qui primus Romæ navali certamine triumphavit, Biliam virginem duxit uxorem.* Ubi Petrus Ciacconus homo admirabili doctrinæ copia præditus, è veteribus libris, non *Duilius*, ſed *Bilius*, legit, & *Biliam* eadem gente, qua virum ſuum fuiſſe ortam judicat. *Duilium* tamen ſæpius legas. Cicero de ſenectute: *C. Duilium M. F. qui Pœnos claſſe primus devicerat.* Ammianus libro 26. *Duilium accepimus veterem poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine lenius præcinente rediret ad ſua poſt cœnam.* At Liv. eum illi perpetuo honorem habitum eſſe narrat. In faſtis quoque Capitolinis & in fragmento nuſquam extat nomen integrum. Horatius: *Bilius in Fauſta Sullæ gener.* Muretus.

4 *Spei ædes*] Cicero II. de Legibus: *Recte etiam à Calatino Spes conſecrata eſt.* Livius libro XXIII. *Ædem Spei, quæ in foro olitorio eſt, fulmine tactam.* Lipſius.

5 *Sororis Auguſti neptem*] Utrius ſororis? Octaviæ majoris, an minoris? Sane de minoris liberis aut conjugio, nihil legi: ſi majoris, oportet aliquam Marcellarum (duæ fuerunt) nuptam in gentem Apulejam, & liberos habuiſſe. Facit, quod Dio Caſſius duobus locis (lib. LXV. & LXVI.) *Sext. Apulejum*, qui conſul fuit in Auguſti morte, eum συγγενῆ Αὐγούστου appellat, *cognatum Auguſti.* Idem.

gusti neptem, quia probrosis sermonibus [1] divum Augustum, ac Tiberium, & matrem ejus inlusisset, [2] Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. *De adulterio satis caveri lege Julia* visum: *majestatis crimen distingui* Cæsar postulavit; *damnarique* [3] *si qua de Augusto inreligiose dixisset: In se jacta nolle ad cognitionem vocari.* Interrogatus à Consule *quid de his censeret, quæ de matre ejus* [4] *locuta secus argueretur*, reticuit: dein proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent.* liberavitque Apulejam lege majestatis: [5] adulterii

1 *Divum*] Quidam vertunt Imperatorem, quidam plane prætereunt. Sed illud hic exprimi debuit; quia magis adgravabat intentatum crimen, quod in numerum deorum relatus violaretur, pertinet huc V. 2. vocula *inreligiose.* Sic I, 73. *violatum perjurio numen Augusti* Rubrio crimini datum. *Freinshemius.*

2 *Cæsarique connexa*] Duplex crimen in hac inscriptione Majestatis. Prius, convitia in Principes: alterum, adulterium. Quomodo istud? quia, inquit, *Cæsari connexa.* Est enim interpretatio ab ipso Augusto petita, *qui culpam inter viros ac feminas vulgatam* (noster III. Annali) *gravi nomine læsarum religionum, ac violatæ Majestatis, appellabat.* Ita nunc igitur delator Majestatis arcessit, quia cognata Cæsari. *Lipsius.*

Cæsarique connexa] Sanguine proxima atque conjuncta. Itaque legendum arbitror infra libro 4. *Quia claris majoribus, & Varo connexus.* Non *connixus.* Ferretus. Id est, conjuncta: ut speciem adoptionis spectes, qua Tiberius factus Augusti filius fuit. Præterea Tiberius primo Vipsaniam Variliæ, deinde Juliam, Marcellæ Octaviæ filiæ & Variliæ matris consobrinam, duxerat uxores. *Vertranius.* Antonius Augustinus legebat: *Cæsarique cum nexa adulterio teneretur.* Ursinus. Familiare Principibus, ut vulgata ac communia crimina quovis prætextu trahant ad crimen majestatis. Curtius libro x. ubi accusati Cleander, & alii spoliatarum Provinciarum, & per libidines alienatarum: *Rex*, inquit, *cognita causa pronunciavit, ab accusatoribus unum & id maximum crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ, numquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum.* Ita D. Augustus adulteria filiæ ac neptis traxit ad crimina majestatis, quod notat Tacitus libro sequenti. Cui prorsus simile istud objectum Apulejæ. Et ab eadem mente Vellejus indignatur *pœnas pependisse quasi cujuslibet uxore violata, qui Cæsaris filiam & Neronis violassent conjugem.* Mercerus.

3 *Si qua de Augusto*] At Dio contra, ait omnes, ita volente Tiberio, impietatis accusatos, non modo qui in ipsum, matremve quicquam sequius fecisse aut dixisse arguerentur, quæstionesque ea de causa de servis in capita dominorum habitas: & liberorum etiam ac civium torta corpora: magnisque præmiis affectos accusatores. *Muretus.*

4 *Locuta secus argueretur*] Muret. *sequius.* Recte. Acidalius. *Secus* quasi maligne, seu inreligiose. *Pichena.*

5 *Graviorem pœnam*] De hoc loco, & pœna legitima adulterii, dicendum mihi infra libro IV. si tibi cura est vide. *Lipsius.*

Adulterii graviorem pœnam] Relegatio legitima pœna adulterii fuit, ut vel ex Corneliio jam licuit, & observare licebit. Sed si pro nefario scelere nulla fere mitior infligi pœna potuit, quæ nec civitatis, nec alia ulla rei jura læderet, quæret aliquis, cur veluti graviorem Tiberius molliri pœnam à Senatu precaretur. Ego reperio in perpetuum & ad tempus relegatum: potuit ergo Tiberius pro jure affinitatis orare, ne perpetua Variliæ indiceretur relegatio. At exoravit, ne ex vi legis Juliæ, sed ex more veteri damnata adulterii puniretur: quod datum Cæsaris gratiæ, Apulejaque Varilia cognatis remissa fuit. *Vetustiores enim*, ait Livius, *mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas. Si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Inde est quod Publilia & Licinia nobiles fœminæ, quæ viros suos necasse insimulabantur, causa cognita, cum prætori vades dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt, ut ait Florus ex Livii XLVIII. Inde quoque est, quod *matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, majorum more, de communi sententia coërcerent*, auctor fuit Tiberius; teste Suetonio. Quod moris specie retentum ex lege Romuli jus olim fuerat, ex illius verbis: *Adulterii convictam vir, & cognati, uti volent, puniunto.* Verum Apulejæ delator, & extraneus, qui publici judicii accusaret, non defuit. Igitur non debuit cognatis remitti, sine precibus & intercessione Cæsaris, qui fortasse nondum auctor juris ejus exstiterat. Sane cum necessarium exilium triplex Martiano sit, nempe certorum locorum interdictio, lata fuga, & insulæ vinculum, l. V. D. de interdictis & releg. cognatis Variliæ suasit Cæsar, eam ultra CC. lapides ab urbe removere; leviori multo pœna, quam si assignata insula, ejus egressu damnatæ interdictum fuisset. Mos autem ille vetus, ut alia pleraque Romanorum instituta, ex Romuli lege regia discendit, de qua hoc sensu Dionysius Antiquitatum libro secundo scripsit. *Si mulier aliquid peccasset, ex læsi mariti arbitrio pœnam luebat, & de delictis, quibus erat violata pudicitia, cognati cum ipso cognoscebant.* Quare infra libro tertio decimo: *Plautius prisco instituto propin-*

ulterii graviorem pœnam deprecatus, *ut exemplo majorum* [1] *propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur*, suasit. [2] Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. De prætore in locum [3] Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogan- LI
do, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) [4] Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, [5] ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus & leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex; sed neque statim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur. Eodem LII
anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, [6] in castris

propinquis coram, de capite famaque conjugis, cognovit, & insontem nunciavit. Vertranius.

1 *Propinquis suis*] Id est, à propinquis. Amat ita loqui noster, ut, *Ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ Græca vocabula retinent.* Sueton. in August. c. I. *Et ostendebatur ara Octavio consecrata.* id est, ab Octavio: nec crede cum interpretibus, rudi illo & ignaro adulandi ævo, Octavio ipsi sacratam aram, Quod ait, exemplo majorum: satis notum est, ex lege Romuli uxorem ita fuisse in manu viri, ut de crimine ejus omni, cum propinquis cognosceret, statueretque. Dionysius auctor l. II. & Cato: *Vir cum divortium facit* (ita inibi leg. est) *mulieri judex procensorque est. imperium quod videtur habet. Siquid perverse tetreque factum est à muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Livius libro XXXIX. *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent. si nemo idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Suetonius in Tiberio: *Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, more majorum de communi sententia coërcerent, auctor fuit.* Tacitus lib. XIII. *Plautius, prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque cunjugis cognovit, & insontem nuntiavit.* Adi & Valerium lib. VI. cap. III. *Lipsius.*

2 *Adultero Manlio Italia*] Hinc Philologus ad jus civile referet, pœnam legis Juliæ de adulteriis generaliter relegationem scriptam fuisse. Juliam enim Augusti filiam, & alias complures relegatas in insulam novimus: Manlio ab urbe remoto, nulla insula assignata, Italia & Africa interdicitur; quæ pœna simplex relegatio est, ut ab Ulpiano didici, l. VII. D. de interd. & relegatis. Unum tamen ex libris civilibus huc translatum volo, quod ex legis præscripto Papinianus creditur respondisse: *Duos adulterii marem & fœminam, propter commune crimen simul, non jure, nec à viro postulari convenit.* l. XXXIX. §. 6. D. ad legem Juliam, de adulter. Quare quis Manlium una cum Varilia delatum, ut criminis consortem, non sine auctore negaverit. Cornelius tamen infra libro quarto: *Aquiliam*, inquit, *adulterii delatam, cum Vario Ligure* &c. *exilio punivit.* & infra, *de adulterio Pulchra & Furius damnantur.* Verum neque delatus cum Aquilia Varus, sed Aquilia ob adulterium cum illo commissum, accusata fuit: quod tamen de Pulchra & Furio non ita liquet. Equidem apud Plinium lib. 4. Epist. refertur ex cognitione Cæsaris damnato adultero, admonitum maritum, ut perageret accusationem: de qua ibi. *Vertranius.*

3 *Vipsanii Galli*] Quem puto filium fuisse Asinii Galli, & Vipsaniæ Agrippæ filiæ. Nam Gallus post matrimonium Tiberii cum Julia, à Tiberio vacuam duxerat: unde hic Vipsanius, si bene conjicio, nec erro. *Aurelius.*

4 *Haterium Agrippam*] Est is, qui supra Tribunus plebis fuit: *Intercessit Haterius Agrippa Tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione.* De propinquitate, nihil mihi compertum. *Lipsius.*

5 *Ut numerus liberorum*] Non ergo prorsus libera comitia illa patrum, sed devincta lege. Legem quam intellegit, est Papia, quæ in magistratu, & sorte provinciarum, prætulit improlibus eos quibus proles. Noster lib. XV. *Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios: præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant.* ubi clare de præturis, ut hic. Simile in Tribunatu. Plinius lib. VII. *Calestrium Tironem familiarissime diligo. ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit: ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Idem.

6 *In castris Romanis auxiliariis*] Sic quidem 3, 21. dicit *cohortibus auxiliariis.* Sed quis novit talia castra auxiliaria? Immo an fuerunt? Nescio quem sponsorem aut vindicem hujus locutionis accire editores illi possent; quum auxiliares æque ac legiones tenderent in iisdem castris, sed locis diversis, quod publice notum. Beroaldus enim edidit *in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus*, proculdubio ex vetustissimo MS. codice, quum temeritatis eum arcessere metuam retinente etiam istud Aldo: unde in Lipsii editione anni 1581. jam editum *auxiliaris*, idque retinuit Pichena, mirum, nulla edita causa, cur desereret Beroaldum, ut magis mire hîc se gerat Cl. Rycquius forte ita legendum dicens, quum ipse sciverit sic jam citari hunc locum ab Mercero. Quid quod is in nota etiam citaverit *auxiliarius*, sed opinor errore typorum. Vincat vetus

castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox [1] desertor, vagos primum, & latrociniis suetos ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ [2] per vexilla, & turmas componere; postremo non inconditæ turbæ, sed [3] Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, [4] nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. divisusque exercitus: ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos [5] castris attineret, [6] disciplina & imperiis suesceret; Mazippa levi cum copia incendia, & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque [7] Cinithios haud spernendam nationem in eadem; cum [8] Furius Camillus proconsule Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit. modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum [9] metu eluderent. spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. [10] nam post

tus lectio, quum etiam Lipsius suspicetur jam auxilia adstricta ad certum militiæ modum. Et forsan auctori allusit Ovidianum ex libro 4. Met. *Quum frustra resonant æra auxiliaria Lunæ*, quæ expressit, licet diverso sensu. *Jac. Gronov.*

1 *Desertor*] Hoc minus esse puto, quam quod Gall. I. extulit, *revolté*. Rebellis enim est *revolté*, atque hæc toto genere differunt. quum & *desertor* esse possit sine rebellione, & *rebellis* sine desertione. *Freinshemius.*

2 *Per vexilla & turmas*] Singulis Centuriis singula vexilla erant. Turma est equitum 32. *Muretus.*

3 *Musulanorum dux*] Ptolemæus vocat, Μισουλάμους; Plinius, Misulanos. *Lipsius.*

Musulanorum dux] *Mosulani.* Promontorium est, & emporium haud procul ab Africa deserta. Ptol. *Mossylicum* vocat Plinius. *Muretus.* Duas in his partibus gentes nobiles & vetustas memorat Plinius: unam *Musulanorum*, alteram *Maurusiorum*. Illam exstinctam scribit idem suis temporibus, licet hodie etiam longe clarissima dicatur apud illas gentes, ut ait Leo Africanus. *Aurelius.* Lib. IV. Ann. *Musulamos*, eos appellat, quod rectius videtur, ex Ptolemæo. *Pichena.*

4 *Nullo etiam tum urbium cultu*] Alii hæc omittunt; reliqui sic interpretantur, quasi dictum esset, Musulamos nullas tum urbes incoluisse. quod quidem verum arbitror, sed ulterius quid innuere Tacitum putavi, ut non tantum ipsis nullas urbes fuisse, sed omnino nullas in iis locis, ostendere voluerit: quo non tantum agrestes rudesque hominum mores intelligerentur, sed etiam facilitas arma capiendi, quia scilicet nullus tum per ea loca urbibus, comprimendi procul præsidium foret. Urbes enim feroces inter nationes conditæ, fræni instar, ad coërcendas eas, habentur. Curtium 7, 10. vide. Movebar etiam eo, quod Tacitus inquit, *nullo tum cultu.* neque vero videbatur simile, ex eo tempore ad ævum usque Taciti, homines eos ex nomadibus oppidanos esse factos. hoc potius, ad reprimendos eos & in officio retinendos, colonias in ea loca fuisse deductas. *Freinshemius.*

5 *Castris attineret*] *Attinere castris*, est in castris continere, atque coërcere, nec evagari sinere, quod natura & usu gentis erat solitum. *Idem.*

6 *Disciplina & imperiis suesceret*] Antea *disciplina & imperiis.* Mutavi, volente Tacito, qui, ni fallor, sic perpetuo loquitur. supra lib. I. *vernacula multitudo, lascivia sueta.* lib. II. *ut suesceret militia.* lib. XVI. *externa superbia sueto.* Pichena. Haud scio an jure mutaverit. nam cur non liceat variare Tacito, & eidem verbo nunc hoc, nunc alio flexu nomen jungere? juxta autem bonum & Latinum *disciplina suescere.* vide ad Livium lib. 31, 35. *Gronovius.*

7 *Cinithios*] Plinio dicti videntur Ethini. *Lipsius.*

Cinithios] Lege *Cinyphios.* Sunt autem populi minoris Africæ. Silius: *Cinyphiæque globos dubitarem irrumpere turma.* Muretus. Sunt in Africa *Cinithii*, qui à Ptolemæo *Cinithæ* dicuntur, ubi de Numidica Africa, & non longe à Tritone fluvio, ut sunt Cinyphii, à flumine dicti Cinypho. *Aurelius.*

8 *Furius Camillus Proconsul Africæ*] Et hic, & alibi, ubi vulgo, *Proconsul*, aut, *Proprætor*, Manuscripti habent, *Proconsule*, aut *Proprætore.* quod semel monuisse sufficiat. Simili fere modo lib. XIII. *Romæ Prætor, per provincias, qui pro prætore aut consule essent.* Pichena.

9 *Metu eluderent*] Optime, id est, ne metu Romanarum virium traherent bellum, nulla copia pugnæ. Assidet huic illud Claudiani, De laudib. Stilic. lib. I.

——— *res mira relatu:*
Ne timeare, times; & quem vindicta manebat,
Desperare vetas.

Rhenanus tamen, *astu*, maluit. *Lipsius.*

10 *Nam post illum*] Tamen ex eadem gente duo adhuc

poſt illum reciperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, [1] quem memoravimus, bellorum expers habebatur. [2] eo pronior Tiberius res geſtas apud Senatum celebravit: & decrevere patres triumphalia inſignia. quod Camillo ob modeſtiam vitæ impune fuit. Sequens annus Tiberium tertio, [3] Germanicum iterum conſules habuit. ſed eum honorem Germanicus iniit apud [4] urbem Achajæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram viſo fratre Druſo [5] in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adverſam navigationem perpeſſus. igitur paucos dies inſumpſit reficiendæ claſſi: ſimul ſinus Actiaca victoria inclitos, & [6] ſacratas ab Auguſto manubias, caſtraque Antonii cum recordatione majorum ſuorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Auguſtus, avus Antonius erant, magnaque illic imago [7] triſtium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique ſociæ & vetuſtæ urbis datum, ut [8] uno lictore uteretur. Excepere Græci [9] quæſitiſſimis honoribus, vetera ſuorum facta dictaque præferentes, quo plus digna-

adhuc triumphi notantur, alter P. Furii de Galleis, anno DXXX. alter L. Furii Purpureonis de hiſdem Galleis, DLIII. Hujus autem Camilli, de quo nunc, filius credo fuit, qui imperium temporibus Claudii fruſtra ſibi vindicavit. *Idem.*

1 *Quem memoravimus*] Nullus video, cur auctor debuerit uſurpaviſſe iſtud tempus, quum in eo etiamnum verſetur. Scias in ipſa membrana quidem legi *memoramus.* Sane per omnia tempora decenter eo verbo Tacitus utitur, ut potes ipſe annotare. Hoc autem præſens nunc decentiſſimum. *Jac. Gronovius.*

2 *Eo pronior*] Eſt, qui non cepit vim hujus argumentationis, quæ hæc eſt: Tiberius claros viros detrectare & ſuſpectare ſolitus, hunc ideo pronius extulit, quia hominem nulla eo uſque militari fama, ob unicum hoc prælium ſatis intelligebat, eo gloriæ atque auctoritatis non poſſe aſcendere, ut exinde ſibi periculum haberet metuendum. At ille putabat, Tiberium celebraſſe pronius id factum, tamquam ex animo lætum atque exultantem, quod vir ille contra quam ſpes de eo fuerit, egregium ducem ſe oſtendiſſet. *Freinshemius.*

3 *Germanicum iterum*] De iſto Germanici Conſulatu marmor Brixiæ. *GERMANICO. CÆSARI. TI. F. AVG. N. PONTIF. Q. COSS. II. D. D.* Aurelius.

4 *Achajæ Nicopolim*] Bene latè *Achajæ* nomen ſumit, non pro Græcia ſolum (quod alibi annotamus) ſed pro Epiro, ubi ſane hæc urbs eſt, ab Auguſto ſtructa ad Ambracium ſinum: monumentum ſcilicet victoriæ Actiacæ. Credo ideo, quia illo ævo tota hæc regio uni Præſidi permiſſa, ideoque & nomine uno dicta. *Lipſius.*

Urbem Achajæ Nicopolin] *Nicopolis*, quæ & *Ambracia* dicitur, quæque exſtructa eſt ab Auguſto poſt Antonium & Cleopatram victos, in Amphilochia eſt, non in ea quæ vere ac proprie *Achaja* dicitur, quæ eſt in Peloponneſo, ſed totam illam oram inter Macedoniam & Peloponneſum, veteres interdum *Achajæ* nomine comprehendebant. Sita autem eſt Nicopolis ad ſinum Ambracium, exadverſum Actio Promontorio. *Muretus.* Muſſate gaudet Muretus ſimilia Lipſio, ut doceat aliquid ſatis cognitum, dubito utrum ignaro utroque, an ſimulante ſe neſcire Hieron. Suritam in notis ad Antonini itinerarium pag. 482. ſubjeciſſe *urbem Acarnaniæ*, quod bene elidunt Lipſiana. *Jac. Gronovius.*

5 *In Dalmatia*] Unicus codex manifeſte *Delmatia*, ſicut etiam 3, 9. *Delmatico*, quod in MS. ſervatum perinde ut hoc loco mutavit editor jam Beroaldus. Quin etiam in Floro 4, 12. Salmaſius ex Nazariano codice adſcripſit *Delmatæ*, unde & urbs illic *Delminium.* Hæc ſcriptura vehementer placuit Velio Longo in Orthographia, ut palam illic teſtatur. Hîc ſemel id nomen annotare viſum eſt, quod ſæpius recurrit, opinor, eodem modo ſignatum, ſed non ſemper putavi ſcribendum. *Jac. Gronovius.*

6 *Sacratas Auguſto manubias*] Ex quibus templum Apollini ſtruxit Auguſtus, ludoſque quinquennales inſtituit. Suet. Aug. 18. *Muretus.* Dio lib. 51. ait Auguſtum lapidibus quadratis, locum, in quo tetenderat & caſtra habuerat, à fundamentis ſtruxiſſe, & roſtris captarum navium inſtruxiſſe apud Nicopolim. *Aurelius.*

7 *Triſtium lætorumque*] Triſtium, ſi Antonium ſpectaret: lætorum, ſi Auguſtum. Et ipſe ab utroque, in utrumque affectus. *Lipſius.*

8 *Uno lictore uteretur*] Vim terroremque imperii Romani oſtendebant, lictores, ſecures, faſces. Ideo cum, ademto illo metu, magiſtratus quaſi ad amicos agere volebant, removebant inſignia poteſtatis. Sic Antonio olim in eadem urbe (ait Appianus.) Ἔξοδοι ἦσαν ἄνευ σημείων, σὺν δύο φίλοις καὶ σὺν ἀκολούθοις δύο, ἐς διδασκάλων διατριβὰς ἢ ἀκροάσεις. Et Tiberius Rhodi: *genus vitæ admodum civile inſtituit, ſine lictore aut viatore, gymnaſia interdum obambulans.* Sueton. cap. XI. *Idem.*

9 *Quæſitiſſimis honoribus*] Verbum Salluſtianum è ſecundo hiſtoriarum. *Muretus.* Video doctiſſimos

54 dignationis adulatio haberet. Petita inde Euboea, [1] tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos & fama celebratos noscendi; pariterque provincias [2] internis certaminibus, aut magi-

mos viros illa vetera Atheniensium facta dictaque, ea interpretari, quibus ipsi olim ejusmodi magnorum hospitum adventum honestassent. Nec probo. Rationes in promtu sunt, & recte exputanti, in aperto. An dixerint, olim ejusmodi Principes, majores suos, quorum res florentiores, majore pompa excepisse, nec se imminutis rebus suis, eadem Germanicum nunc posse honestare? Quis credat? Scribit enim hic disertim Tacitus, *quæsitissimis honoribus* Germanicum nunc fuisse affectum. Tales illi sunt, quibus nihil potest addi. Num vero exposuerint historiam ac seriem ejusdem, cujus Germanicus, aut majoris, aut minoris loci Principum, qui aliquando ab Atheniensibus hoc aut simili modo fuerint excepti? Quis credat? Quomodo id fecerit ad horum, quidvis in Germanicum conferre studentium, institutum? Commemoratio parium aut majorum Principum, conjuncta fuisset cum minori æstimatione beneficii, quo nunc à Germanico afficiebantur Athenienses; qui haud dubie hoc summum, & rarissimum voluerunt interpretari: minoribus dicendis, quod quivis videt, nullus hic erat locus. Itaque longe alia mens est Taciti. Quæ ipsa colligi potest, ex his ejus verbis; *quo plus dignationis adulatio haberet.* Quando autem hæc plus habet dignationis? Haud dubie tunc maxime, cum laudatissimi celebratissimique sunt illi, à quibus quæsitissimi ejusmodi honores in alios conferuntur. Pulchrum est à laudato laudari; Tanto major collatus honor est, quanto is, qui confert, major habetur. Intelligebant id Athenienses. Sed & necessarium censebant, Romanis in præsens despecti & contempti. Referantur huc, & cum his contendantur, quæ paulo post sequuntur: *At Cn. Piso* &c. Itaque vetera suorum facta dictaque, inter alia, prætulere, ex quibus, nimirum, constaret; quanta fuisset, vel etiam quantopere nunc æstimanda esset ea respubl. quæ tamen tanta veterum ducum, rerum, consiliorumque gloria atque magnitudine circumfusa, inter omnium maxima & antiquissima nunc haberet, præsentem Germanicum, nobilissimi sanguinis, celebratissimæque virtutis Principem intueri. *Facta* & *dicta* fere quasi solenni formula, conjunguntur, cum de iis sermo est, qui remp. tenuerunt. *Facta* sunt, res ipsæ; *dicta* autem, consilia, sententiæ, auctoritates, atque ejusmodi alia, quæ facta antecedunt. M. Valerius Corvinus apud Livium lib. VII. *Quod meum factum dictumve Consulis gravius, quam tribuni audistis?* ipse Tacitus in Agricola; *Id filiæ quoque uxorique præceperim, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant.* Ann. IV. *facta dictaque Augusti*, conjungit Tiberius ea oratione, qua recusat oblatum ab Hispanis templi honorem. Histor. III. de Antonio Primo: *Omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere.* *Dicta* sunt sententiæ, consilia, quæ si magnifica sint, etiam ab eventu destituta; non minus dignationis habent, & conferunt suis, quam ipsa facta. Quare etiam à factis, hac loquendi ratione distinguntur. Neque publica *dicta* minus quam *facta*, Annalium laudationumque sunt argumentum: &, si quod jam dixi, erecta sint ac heroica, haud minus, quam facta, in auctorum & rerump. gloriam cedunt. Possis etiam *dicta*, imperia interpretari. Ut *dicere* sæpe nihil aliud designat, quam imperare: unde *Edicta* & *Dictatorum* nomen. Ita *dicta* accepit Tacitus sub initium Ann. VI. *Quid illi cum militibus? quos neque dicta, neque præmia accipere nisi ab imperatore par esset.* Annius Setinus, Prætor Latinorum. apud Liv. lib. VIII. *Quid abest, quin, proditi Sidicinis, non Romanorum solum; sed Samnitium quoque dicto pareamus?* De his plura mihi dicere liceret, nisi manus injiceret compendium hujus, quod jam excessimus, nostri instituti. Videt quisque Taciti mentem, & cur, ac quomodo, veterum Atheniensium *facta dictaque* in medium allata, ad hos quæsitissimos, Germanico delatos, honores, plurimum attulerint dignationis. Neque jam necesse est, eorum conjecturas refellere, qui hunc locum mutare sunt aggressi. *Boxhornius.*

1 *Transmisit Lesbum*] Quidam interpretatur, prætervectus est Lesbum, quod verum potius, quam Latino verbo *transmittendi* exacte respondens, arbitror. Nam *transmisit Lesbum*, valet, ab Euboea trajecit in Lesbum. uti supra, I, 5. *Planasiam vectum*, pro in Planasiam. *Freinshemius.*

2 *Internis certaminibus, aut magistratuum injuriis*] Cicero ad Q. Fr. lib. I. ep. 8. *Cujus quidem generis, constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam, nullum æs alienum novum contrahi civitatibus. vetere autem magno, & gravi multas abs te esse liberatas urbes complureis dirutas, ac pœne desertas, in quibus unam Ioniæ nobilissimam, alteram Cariæ, Samum & Halicarnassum, per te esse recreatas. nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatum consiliis administrentur: sublata Mysia latrocinia: cædes multis locis repressas: pacem tota provincia constitutam: neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura, & majora oppidorum, & fanorum furta & latrocinia esse depulsa.* Lib. 3. fam. Ep. I. *Ego autem, cum hoc suscepissem, non justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, & perditas maxime per magistratus suos, non*

potui

magistratuum injuriis fessas refovebat. atque illum in regressu [1] sacra Samothracum visere nitentem, [2] obvii aquilones depulere. [3] Igitur alio * quæque ibi varietate fortunæ

potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Lib. 6. ad Att. Ep. 2. *Mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ sunt: omnes suis legibus, & judiciis usæ, αὐτονομίαν adeptæ, revixerunt &c. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant, quæsivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. aperte fatebantur. itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis retulerunt.* Quanquam & vox *magistratuum* Roma missos complecti possit. lib. v. ad Att. Ep. 20. *Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. ibi morati biduum, perillustres fuimus, honorificisque verbis omnes injurias revellimus superiores.* Gronovius.

1 *Sacra Samothracum*] Samothracia insula non eadem cum Imbrasia, ut censet Musarum decus: nec Imbrasus fluvius sive Parthenius in hac, sed in Ioniaca Samo, quæ ideo Parthenias dicta, ut discimus ex Strabone, Plinio, & Hygino, Eustathius: Ἡ δὲ Θρακία Σάμος λέγεται, καὶ Σαμοθράκη συνθέτως. Καλεῖται καὶ οὕτω πρὸς διαστολὴν τῆς ἑτέρας Σάμου, τῆς Ἰωνικῆς. Imo tres distinctæ Sami, de quibus docte noster Ortelius in Thesauro Geographico, quem vide. Ideo firmanda in Varrone prisca lectio. *Terra & cœlum, ut Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque quas Samothracia* (non *Ambracia*, aut, *Imbrasia*,) *ante portas statuit duas viriles species ahenas, dei magni: neque ut volgus putat, hi Samothraces dii, qui Castor* & *Pollux: sed hi, mas & femina, & hi quos augurum libri scriptos habent sic Divi potes: & sunt pro illis qui in Samothrace* θεοὶ δυνατοί. Initia quæ Varro dicit, sunt hæc sacra, de quibus noster, sacra religiosa in primis etiam apud Romanos. Ideo Poëta satyricus,

——— *juret licet & Samothracum*
Et nostrorum aras.

Suidas: Ἐν Σαμοθράκῃ ἦσαν τελεταί τινες, ἃς ἐδόκουν τελεῖσθαι πρὸς ἀλεξιφάρμακον κινδύνων τινῶν. Ἦν δὲ ἐκεῖσε καὶ τὰ τῶν Κορυβάντων μυστήρια, καὶ τὰ τῆς Ἑκάτης. Propter religionem loci, confugiebant illuc olim nocentes, ut colliges ex 11. Anthologiæ, & facto Persei Macedonum regis, apud Livium. Adde Strabonem lib. x. *Lipsius.*

Sacra Samothracum] Samothrace est insula in mari Ægæo opposita Thraciæ. In ea fiebant mysteria Corybantum, quos & *Cabyros*, & *Telchinas*, & *Idæos dactylos* vocabant, similia orgiis Bacchi, aut Cybeles, tumultus & insaniæ plena, unde κορυβαντιᾷν Aristophani in Vespis, eaque de causa vocat eam Dionysius Κορυβάντιον ἄστυ. Magna in veneratione erant apud veteres: & qui eorum dæmonum nomina edidicerant, in terroribus ea pronunciabant, seque ita putabant tutos fore. Plutarchus πῶς ἄντις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκ. ἐπ' ἀρετῇ. Οἱ ἐκμεμαθηκότες τὰ τῶν Ἰδαίων ὀνόματα Δακτύλων, χρῶνται πρὸς τοὺς φόβους αὐτοῖς, ὡς ἀλεξικάκοις, ἀτρέμα καταλέγοντες ἕκαστον. Quo respiciens Aristophanes in Pace, ita, conspecto bello, vindemitorem loquentem facit: Ὦνδρες τί πεισόμεσθα, νῦν ἀγὼν μέγας. Ἀλλ' εἴ τις ὑμῶν ἐν Σαμοθράκῃ τυγχάνει Μεμυημένος, νῦν ἐστὶν εὔξασθαι καλόν. Cur *Dactyli* dicti sint, causa eleganter à Diomede grammatico refertur. *Muretus.*

2 *Obvii aquilones*] Lucretianum ex libro 6.

Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Ventorum exhortantur spes, atque obvia rursum
Quæ fuerant, sunt placato conversa furore.

Jac. Gronovius.

3 *Igitur aliaque*] Turbatus locus, aut mutilus. Si turbatus tantum, sic reponito. *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque quæ ibi varietate fortunæ & origine nostri veneranda, obvii Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam.* Sed quæ varietas fortunæ aut origo Romanorum in Samothrace? Principium Trojanæ gentis inde: à Trojanis autem Romani. Dionysius lib. 1. Dardanum facit in hanc insulam venisse, quæ tunc Melane dicta; & pulsum inde sterilitate soli devenisse ea Phrygiæ loca, ubi post Troja. Ideo olim Dardania dicta Samothrace, ut Plinius auctor. Bene ergo, *origine nostri.* Sed & Varro 11. Humanarum, *Dardanum deos penates ex Samothrace in Phrygiam, Æneam ex Phrygia Italiam advexisse*, tradidit. Et quædam huic rei suggeret Servius, in illud vatis magni,

——— *antiquam exquirite matrem.*

Varietatem fortunæ vel ad Dardanum refer; vel ad Romanos, qui ex tam parvis magni. Fieri tamen potest, ut mutilus locus sit, fueritque aliquid de Ilio etiam insertum, fonte non dubio Romulæ gentis. *Lipsius.*

Igitur aliaque quæ ibi] Arbitror hic à librario factam transpositionem. Ut forsan sic scripserit Tacitus. *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda, obvii aquilones depulere. Itaque relegit Asiam, appellitque Colophona.* Nam, *quæ*, relativum pronomen videtur mihi vacare. Ideo vero dixit, *nostri origine veneranda*, quod Æneas propter oraculi responsum; *Antiquam exquirite matrem*, quum Italiam peteret, profectus ad Thraciam, Samothracas deos sustulerit, & pertulerit secum, propter originem matris. Auctor Servius, exponens illud Maronis carmen Æneidos libro 7. *Rhenanus.* Faërnus locum hunc mutilum, mendosumque ita veteribus libris adjutus restituebat: *Igitur Ilium, aliaque ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda cum aspexisset, relegit Asiam,* &c. *Ursinus.* Emendo: *Atque Ilium in regressu, & sa-*

fortunæ & noſtri origine veneranda, relegit Aſiam, appellitque [1] Colophona, ut Clarii

cra Samothracum. Recte enim Ilium in regreſſu prius habuit objectum, dein Samothraciam. *Colerus.* Aſperitas compoſitionis magnitudini non parum inſervit. ὥσπερ γὰρ ὄνομα τραχὺ μέγεθ@ ἐργάσεται, ὕτω σύνθεσις. Hinc apud Thucydidem compoſitio τραχύτητ@ ὕσα μεςὴ, καὶ ὑπερβατικὴ. Qua de re neminem audio, cui ſine ſpe reſtitutionis hæc deplorata ſunt, noſter enim aſperavit compoſitionem magnitudinis gratia, quod Thucydides, & ὑπερβατικώτερον fecit. Vel cum doctiſſimo viro reſtitue; *Igitur relegit Aſiam, aliaque, quæ ibi varietate fortunæ & noſtri origine veneranda.* Nunc recenſeamus Germanici navigationem, ut res omnis magis in aperto ſit. is ab Ægæo petit Helleſpontum, lituſque Abydi Aſiaticum prius venit, ut viſeret loca Trojana: indeque ad aliud vehitur; ubi Seſtos erat, ibique adit Byzantium & Perinthum; mox intrat Propontidem, & Euxinum Pontum: poſtea revertens & Ægæum ſecans verſus Samothraciam, vento reflante ad eadem Aſiæ litora jam ſibi viſa rejicitur: ſecundum quæ Colophona tendit. hæc omnia Tacitus. At opus inhærere verbis, quæ prægnantia ſæpe ſcribit: *Relegit Aſiam*, ut Virgilius, *relegens errata retrorſum littora.* Ilium vero ſciunt omnes, Romanorum originem fuiſſe, fortunæque variantis inſigne documentum. *Salinerius.* Corruptus procul dubio locus. Olim voce tranſpoſita legebam: *Igitur Aſiam, aliaque ibi varietate fortunæ & noſtri origine veneranda, relegit, appellitque*, &c. at nunc improbo. Exiſtimat Lipſius, fuiſſe hic aliquid inſertum de Ilio, Romulæ gentis fonte. Id ſuſpicor latere in voce, *alio*, quam habet MS. nam ego ejus lectionem fideliter retuli, quæ eſt *Igitur * alio, quæque ibi var.* cum antea non minus corrupte legeretur: *Igitur aliaque qua ibi*, &c. Forte aliquid tale ſcripſit Tacitus: *Igitur viſo Ilio, quæque ibi varietate fortunæ & noſtri origine veneranda, relegit Aſiam.* Pichena. Locus ab omnibus conclamatus, cui vitam reddo, pollinctoribus abire juſſis, & tibicine. Nam ita lego: *Igitur relinquens, quæ ibi varietate fortunæ.* Aurelius. In loco manifeſte corrupto quilibet interpres pro captu aut arbitrio ſuo verſatus eſt. mihi quæ de origine Romana hic inſeruntur, haud dubium judicium fecerunt *Ilii* mentionem hoc loco fuiſſe, ipſiuſque veræ ſcripturæ ſupereſſe veſtigia, unde haud difficulter eruatur: *Igitur Ilio, quæque ibi varietate fortunæ & noſtri origine veneranda, relegit Aſiam. Ilio relegit Aſiam*, eadem formula loquendi, qua modo *tranſmiſit Lesbum*, ut nimirum utrobique neglecta ſit præpoſitio. Pari modo ellipſis eſt in his, *Ilio quæque ibi*, pro ab Ilio, & ab iis, quæ ibi. Sic I, 38. *Exterritis qui obſtiterant*, hoc eſt, illis, qui. Frequenter atque eleganter omittitur *is*, aut *ille*, ſequente *qui*: ſicut modo notavi ad Curtium in Indice, voce *ille.* Freinſhemius. Vox male repetita & nonnihil mutata ſenſum turbat, legam: *Igitur Aſiam quæque ibi varietate fortunæ & noſtri origine veneranda relegit, appellitque Colophona.* Navigatio hæc Germanici inter Europam eſt Aſiamque. Supra dictus fuit tramiſſa Lesbo adiiſſe extrema Aſiæ: ſed inde in Europæ oram, ubi Perinthus & Byzantium, perlatus fuit. retroque verſus & à Samothrace inſula rejectus ventis, qui rurſus ipſum in Aſiæ oram tulere, ea regione ubi fuit Troja. Vides cur dicat *relegit* & cur *varietatem fortunæ, originemque Romanam* memoret. *Grotius.* Hic locus ſine dubio corruptus eſt & ſenſum perfectum non habet. Tranſponere verba, ut facit Lipſius, violentum eſt. Quare corrigo parvula mutatione: *Igitur alia, quæ ibi varietate fortunæ & noſtri origine veneranda relegit, Aſiamque; appellitque Colophona.* Ach. Harlæus. Subſcribo uni Freinſhemio, cujus ipſa prorſus conjectura olim & mihi nata eſt: ut pro *aliaque quæ* ſit *Ilio quæque.* Intelligimus Trojæ reliquias conſpectas Germanico, non quum tranſiret anguſtias Helleſponti, & ad Στόμα Πόντυ properaret, ut vult Salinerius (etſi præter ea *extrema Aſiæ* à Lesbo conſcendenti brevis curſus Seſton & ad Europæum Helleſponti ac Propontidis latus fuerit) ſed regreſſo, cum & alia ſuperiora lateris Aſiatici eum prælegiſſe otioſius credibile eſt. Ibi forte navibus ad Sigæum appulſis venit ei in mentem de Samothracum diis venerandis, jamque eo velis, ſi daretur, & remis; ſed illum è Septentrionum filiis præcipue quem Thraſciam vocant, pertinaciter adverſus ab incepto deſiſtere compulit. *Igitur Ilio quæque ibi*, hoc eſt, igitur continuato itinere ab Ilio, quod redux à Boſporo Thracio tenuit, & illis, quæ iſtic loci, vel quod varia ſorte celebris fortunæ ludus fuerunt, nunc ſplendida regna, nunc rudera & cadavera civitatum, vel quod inde origo Romanæ gentis deſcendit, conſpecta nec ſine ſacro horrore & religione quadam viſenda: his, inquam relictis, ut inceperat, Aſiæ oram legere pergit. Ideo *relegit.* Gronovius. Non aliter Cl. Rycquius: ſed nimia ejus libertas, præcipiti impetu mutantis ipſum contextum tam longe ab priſca lectione, tantummodo quoniam neſcio quæ inventi Freinſhemiani ſpecies blanditur. Hinc æſtuans crepat indubitatam conjecturam, interrogat tantum non objurgans. Plane autem eſt inanis, & ſi vetera rite inſpicias, hilo non melior reliquis, qui tanquam conſortio peregrinandi inſtituto, circa hoc Ilium diſcordes & miris modis digredientes alius aliam viam petunt, ut quum ipſi ab ſe invicem alienentur, etiam nihil horum mihi placeat, & jubeam eos dilabi quo volunt, non dubitans, quin Tacitus aliam viam monſtret, licet illam nunc ingredi nequeam. *Jac. Gronov.*

1 *Clarii Apollinis oraculo*] Strabo tamen, qui huic ætati compar, ita loquitur de hoc oraculo, tamquam nullum tunc fuerit. Κολοφὼν πόλις Ἰωνικὴ, καὶ

Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, ſed certis è
familiis, & ferme Mileto accitus ſacerdos, numerum modo conſultantium & nomi-
na audit: tum in ſpecum degreſſus, hauſta fontis arcani aqua, [1] ignarus plerumque
litterarum & carminum, edit reſponſa verſibus, compoſitis ſuper rebus quas quis
mente concepit. & ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, *maturum
exitium* cecinisse. At Cn. Piſo quo properantius deſtinata inciperet, civitatem Athe- 55
nienſium, turbido [2] inceſſu exterritam, oratione ſæva increpat; oblique Germani-
cum perſtringens, *quod contra decus Romani nominis, non Athenienſes tot cladibus ex-
tinctos, ſed colluviem illam nationum comitate nimia coluiſſet. hos enim eſſe Mithridatis
adverſus Sullam, Antonii adverſus divum Auguſtum ſocios.* etiam vetera objectabat,
quæ in Macedones improſpere, violenter in ſuos feciſſent: offenſus urbi propria
quoque ira; quia Theophilum quemdam [3] Areo judicio falſi damnatum, precibus
ſuis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris,
adſequitur Germanicum apud inſulam Rhodum, haud neſcium quibus inſectationibus
petitus foret: ſed tanta manſuetudine agebat, ut cum orta tempeſtas raperet in abru-
pta, poſſetque interitus inimici ad caſum referri, [4] miſerit triremes, quarum ſubſi-
dio diſcrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piſo, & vix diei moram perpeſ-
ſus, linquit Germanicum, prævenitque. & poſtquam Syriam ac legiones attigit, lar-
gitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, [5] ſeve-
ros tribunos demoveret, locaque eorum clientibus ſuis, vel deterrimo cuique attri-
bueret, deſidiam in caſtris, licentiam in urbibus, vagum ac laſcivientem per agros
militem ſineret, eo uſque corruptionis provectus eſt, ut ſermone vulgi, *parens le-
gionum* haberetur. Nec Plancina ſe intra decora feminis tenebat; ſed exercitio equi-
tum, [6] decurſibus cohortium intereſſe: in Agrippinam, in Germanicum contume-
lias jacere: quibuſdam etiam bonorum militum ad [7] mala obſequia promptis, quod
haud

καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλσος τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν ποτε παλαιόν. Lipſius.

Oraculo uteretur] Dixit Græcorum more *uti oraculo*, pro *oraculum conſulere*. Illi enim dicunt χρῆσθαι. ac mihi videtur exoticum illum Græcorum ſermonem imitari voluiſſe, novitatis aucupio gratiam elocutioni quærens. *Turnebus.*

Colophona, ut Clarii] Claros navale Colophoniorum. Plin. lib. 2. cap. 103. *In Apollinis Clarii ſpecu lacuna eſt, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium breviori vita.* Muretus. Plin. 5, 29. *Ab Epheſo Mantejum aliud Colophoniorum, & intus ipſa Colophon, Haleſo affluente: inde Apollinis Clarii fanum.* Tertull. de Anima, *Lymphaticos efficit Colophonis ſcaturigo dæmoniaca.* Euſeb. de Præp. Euang. libro 2. cap. 5. *Caſtalius & Colophonius fontes.* Aurelius.

1 *Ignarus literarum*] Liberalium ſtudiorum. Etſi alii accipiant pro ipſis elementis. *Freinshemius.*

2 *Turbido inceſſu*] Noſter Juriſconſultus in L. *Obſervare.* de offic. Proconſ. D. *recte*, inquit, *& ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit*, (loquitur de Proconſule,) *ſignificetque quo die fines ſit ingreſſurus. Plerumque enim, incerta hæc & inopina turbant provinciales.* Aurelius.

3 *Areo judicio falſi*] Lego, *Areo judicio*, hoc eſt, judicio Arei pagi. τῇ ἀρείῳ κρίσει. Dicaſterii notum nomen eſt apud Athenas ἄρειος πάγος, ubi capitales cauſæ cognoſcebantur. *Rhenanus.*

4 *Miſerit Triremes*] Alii triremes ſuas, tamquam omnes, alii quaſdam miſſas interpretantur: neutri abſurde. *Freinshemius.* Livius 23, 34. *P. Valerius Flaccus cercuros ad perſequendam retrahendamque navem cum miſiſſet.* Utrobique intelligitur *aliquot.* Gronovius. Sed & MS. habet & Beroaldus edidit *triremis*, quod repoſui, ut 14, 4. *ſueverat triremi vehi.* Aliquid ſimile tetigi 1, 60. *Jac. Gronov.*

5 *Severos tribunos*] Vertunt fideles & veteres, ſed non ad fidem hic reſpicitur, verum ad diſciplinam. *Freinshemius.*

6 *Decurſibus cohortium intereſſe*] Alia hæc Decurſio ab illa funebri, de qua dixi. Nam hæc exercitii fuit: ſolita uſurpari ter quot menſibus ex inſtitutione divi Auguſti. Vegetio Campicurſio dicitur: quem vide libro I. cap. XXVII. & libro III. cap. IV. Campeſtris decurſio Suetonio, in Galba: *Campeſtrem decurſionem ſcuto moderatus.* in Nerone: *Indictaque decurſione Prætorianis, ſcutum ſua manu prætulit.* Et ſane indecorum, feminam in his ſpectari, & velut moderari. *Lipſius.*

7 *Mala obſequia*] Quidam ad Germanicum & Agrippinam referunt, cum ad Piſonem referendum ſit,

56 *haud invito imperatore ea fieri* occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico; sed [1] præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, [2] hominum ingeniis, & situ terrarum, quo [3] nostris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interjecti, & sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, & in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem [4] Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum [5] æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, [6] insigne regium capiti ejus imposuit. ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant [7] ex nomine urbis. At Cappadoces in formam provinciæ redacti Q. Veranium [8] legatum accepere: & quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servæus

sit, ad cujus obsequia prompti erant etiam in malis rebus. *Malum* est *obsequium*, quod ubi non debet redditur, perversum. Sic *male alacres* sunt 4, 74. perverse alacres; læti, quum minime deberent. *Freinshemius.*

1 *Præverti ad Armenios*] Ita infra: *Aut si quando ad interna præverterent.* Curtius VI. *Tamen ad Satibarzanem opprimendum præverti optimum ratus.* Apulejus Apol. II. *Nunc tempus est ad epistolas Pudentillæ præverti.* Plautus & Livius quoque, sed sine præpositione. *Lipsius.*

2 *Hominum ingeniis, & situ terrarum*] Quid hac Manuscripti lectione melius aut clarius? tamen sive à librariis corrupta, sive à censoribus mutata, sic in vulgatis habebatur: *Ambigua gens ea antiquitus, non modo ingeniis, sed situ terrarum.* Pichena. Opponit terras ingeniis hominum, quæ varia variis locis. Tertull. lib. de Anima. *Thebis hebetes & brutos nasci, relatum est: Athenis sapiendi discendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur præcoce lingua. Comici Phrygas timidos illudunt. Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat: mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* Aurelius.

3 *Provinciis nostris late prætenta*] Sic Virgil. dixit *prætentaque Syrtibus arva.* Et Valer. 5. Argonaut.

Horruit immensum Ponti latus, horruit omnis
Armeniæ prætentus Iber.

Idem.

4 *Polemonis regis Pontici*] Melius, *regis Ponti.* Polemo autem Zenonis Rhetoris filius ad regnum pervenit concessu Antonii & Augusti. de quo vide Dionem in actis anni DCCXXIX. Uxorem habuit Pythodorim: quam mire à prudentia aliisque virtutibus laudat Strabo; & quæ nunc, mortuo marito, præerat rebus regni. Polemoni illi filius item Zeno, qui nunc Armeniæ datus rex. Strabo libro XII. Τῶν δὲ τῆς Πυθοδώριδος υἱῶν ὁ μὲν ἰδιώτης συνδιώκει τῇ μητρὶ τὴν ἀρχὴν, ὁ δὲ νεωστὶ καθίσταται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας βασιλεύς. *Lipsius.*

5 *Æmulatus*] Possit Sallustiano exemplo legi, *æmulus. At Pompejus à prima adolescentia, Alexandri regis facta dictaque æmulus erat.* Idem. Sed suo exemplo utitur Tacitus ex 3. hist. 81. *Studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus.* Jac. Gronovius.

6 *Insigne regium*] Zenonem itaque regem Armeniæ dedit Germanicus, sed sine ullo, ut vides, bello. addo, nec metu belli. Mirum igitur à Suetonio scribi, Cal. cap. I. Germanicus *ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ regem devicisset, Cappadociam in provinciæ formam redegisset, Antiochiæ obiit.* Quem, sodes, ille regem devicit? auctoritate tota res perfecta, non armis. Videbar apposite corrigere, *dejecisset.* sed nec id plene verum: quia Vonones à Silano dudum regno amotus, ante Germanici adventum. Itaque corrigas potius, *regem dedisset.* Lipsius.

7 *Ex nomine urbis*] Mirum. cum jam ante plures reges eo nomine fuerint: & urbs ipsa potius nomen habuit ab aliquo regum, uti Tigranocerta. *Idem.* Patet igitur nimis clare vitium lectionis & simul patet facilitas reparandi, nempe *indiderant ex conditore urbis.* An excidit vox, ut scripserit *ex nomine conditoris urbis?* Jac. Gronovius.

8 *Legatum accepere*] Hiems media est, tamen æstuo. Legatum, inquit, nonne id est, Prætorem sive Proprætorem? Ita enim dicti, qui in Cæsaris provincias missi: & hos omnes legi reperio è Senatu. Si id est: quis Dionem nobis conciliet, super eadem re scribentem: Κἀκ τούτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. *Secundum hæc & Cappadocia Romani juris facta, & Equiti regenda permissa.* Si enim Equiti, quomodo Legato? Fateor in minores provincias sæpe Equites missos, imo & Libertos; sed cum Procuratorum titulo, non Legatorum. Tamen à Dione & Tranquillus est, in Vespas. cap. VIII. *Cappadociæ, propter assiduos Barbarorum incursus, Legiones addidit, Consularemque rectorem imposuit pro Equite Romano.* Ego censeam primo quidem Legatum impositum: sed post id mutasse. Dionem autem oculos

væus præponitur tum primum ad [1] jus prætoris translatis. Cunctaque socialia prospe- 57
re composita non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. [2] Cyrri demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur: & erat, ut retuli, clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, [3] & filios variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibitis sermo cœptus à Cæsare [4] qualem ira & dissimulatio gignit: responsum à Pisone [5] precibus contumacibus, discesseruntque [6] opertis odiis.

[1] post-

los habuisse in eo quod obtineret, non quod obtinuisset. *Lipsius.*

1 *Ad jus Prætoris*] Verius esset, *Proprætoris:* sed ista miscentur, & passim in Tacito Prætor, Proprætor, Legatus, munere eodem. Strabo ad hanc rem: Ἡ Κομαγηνὴ μικρά τις ἐστίν. Ἔχει δὲ ἐρυμνὴν πόλιν Σαμόσατα, καὶ ἧ τὸ βασίλειον ὑπῆρχε, νῦν δὲ ἐπαρχία γέγονε. id est: *Comagene, modica regio, urbem munitam habet Samosata, in qua regia fuit. nunc in provinciam redacta est.* Nec moveat te quod Suetonius provinciam eam factam primum vult à Vespasiano, cap. VIII. quia Caligula regibus eam iterum tradiderat, ut narrat Dio LIX. *Antiocho*, inquit, *Antiochi filio Comagenem paternum regnum adjectis Ciliciæ maritimis dedit.* Uti ergo Caligula Tiberii: sic Caligulæ decretum Vespasianus rescidit. *Lipsius.* Sed & hoc loco vitiose editur tum vulgo in contextu, tum ab Lipsio in nota, illa appellatio regionis per unum m, quum & MS. ipse geminans habeat *Commagenis*, atque etiam Beroaldus. Certe ab Suetonio etiam fuisse geminatam scio ex vetustissimis codicibus, quod per negligentiam nonnulli minus attenderunt. Itaque & Casaubonus illic ita citat, agnoscens etiam in verbis Dionis. Immo & in versione Strabonis semper geminat, etiam in contextu ejus scriptoris, unde Lipsius inconsulte agit, quum in citatione inde discedit. Adde ad caput 42. *Jac. Gronovius.*

2 *Cyrri demum*] Cyrrum oppidum in Cyrrhestica, seu Cyrristica regione Cœlesyriæ, ait Plinius. & sic à Ptolomæo dicitur, reponiturque inter urbes Syriæ. *Aurelius.*

3 *Et filios criminari*] Hæc de dissidio & calumniis inter Pisonem & Germanicum, quique partium utriusque ibi erant. Sed quomodo *filios* criminantur? sane unus ibi *M. Piso* filius: & *Cnæus* alter, *omne hoc tempus in urbe egit.* quod ipse Tacitus infra libro III. scripsit: nec paternæ fortunæ aut crimini potuit adjungi. Vide an non *filium*; nisi & Cnæus Romæ aliquid in Germanicum; aut criminati universe sunt filiorum superbiam, contumaciam, aut tale. *Lipsius.*

4 *Qualem ira & dissimulatio gignit*] Forte: *qualem iræ dissimulatio.* Muretus. Male & contra mentem Taciti: nam *iræ dissimulatio* talis potest esse, ut frontem & verba præferat summopere amantium: at *ira & dissimulatio* est, ubi insignis & nota ira sic insigni comprimitur animo, ut identidem erumpat sese ac male tegat. Accipe igitur, qualem vicissim nunc ira, nunc ejus dissimulatio gignit. qualis solet alternari inter eos, qui eodem tempore eodemque congressu frænos iracundiæ modo relaxant, modo adducunt. *Gronovius.*

5 *Precibus contumacibus*] Illa contraria videntur, & revera sunt, *contumacia* ac *preces.* Sed ea opposita loquendi ratione uti amat Tacitus & singularem non elegantiam modo, sed vim etiam ista habet in iis sive moribus, sive ingeniis, sive factis, sive dictis describendis, in quibus, diversas ob causas, diversa & contraria concurrunt, & aliquid ex utrisque mixtum est. Ita hic, *Preces contumaces.* Sub initium hujus libri, *segnis equorum cura.* Libro I. *arrogans moderatio.* Ann. 4. *Ignoti ex fama.* Faciunt etiam huc ista; *sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit.* Hoc ipso libro: *Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit.* Et *Adeo vertit ac miscuit iræ ac clementiæ signa.* Annal. III. Et alia ejusmodi infinita. *Boxhornius. Precibus contumacibus*, ut Jupiter apud Nasonem, *precibusque minas regaliter addit:* quibus petebat quidem, ne ea, quæ reipubl. causa & ex instituto egisset, in suam contumeliam verteret, (ut Pompejus apud Cæsarem initio belli civilis) simul demonstrabat, si tamen id faceret atque indignaretur, se id susque deque ferre, ut Cicero ad Appium 3. fam. 7. forsan & adjiciebat scire velle, quot sibi sint domini: Tiberio putasse soli rationem actorum reddendam. *Idem.*

6 *Opertis odiis*] Lego *apertis.* Lipsius.

Opertis odiis] Eruditissimus vir *apertis.* Ego nequeo videre, quo pacto odia ab eo aperiantur, cujus sermo est, *qualem ira & dissimulatio gignit:* neque facile persuadear, illum simultatis affectus effudisse, qui precibus contumacibus objecta sibi deprecatur. *responsum à Pisone precibus contumacibus.* Uterque igitur (quantum in se fuit) odia tunc dissimulavere: verum iis invitis emicuerunt quædam scintillæ animi alienati, quem postea Piso detexit, qui alioquin iræ potens non erat. *rarus in tribunali Cæsaris Piso, & si quando adsideret atrox & dissentire manifestus.* Salinerius. *Discesseruntque* reposui. vulgo *discesserantque.* Quod ad vocem *opertis*, mihi quidem

[1] postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabatæorum [2] coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur; [3] *principis Romani*, *non Parthi regis filio eas epulas dari*: abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur

quidem Lipsii conjectura valde probatur. Nam ex antecedentibus, & sequentibus mutua odia satis declarantur. Nec ideo *aperta* dicuntur, quia Germanicus & Piso ea patefecerint, inimicitiamque indixerint, sed quoniam & ipsis inter se, & eorum amicis, manifesta erant, licet ab utrisque male dissimularentur. Alteram tamen vocem non sperno, quæ & ipsa commodum sensum habet. *Pichena.* Non sine causa in partes hic itum: nam & altera lectio, *apertis odiis*, similitudinem habet veri. Sed omnibus probe consideratis illam prætuli. *Freinshemius.* Cum ita restet in autographo unico, haud id temere sollicitaverim, facto ex *opertis* contrario ejus *apertis.* Si enim tunc odia palam profitebantur, cur infra sequitur? cap. 70. *componit epistolas, queis ei amicitiam renuntiabat.* extatque diserte libro 6. Ann. cap. 29. hujusmodi demum amicitiarum direptionem, *finem gratiæ ponere.* Gruterus. Scio *offensarum operta* in 3 Histor. Attamen omnino Lipsio subscribo, & plane alterum τὸ *opertis* alienum puto. Naturaliter enim evenit, ut ex hujusmodi colloquiis, inter ingenia præsertim dissociabilia, exeant professi inimici. Et tum quæ præcedunt, tum quæ sequuntur, alterum firmant. Si odiis opertis discessissent, lenes querelas expurgatio, hanc ejus qualiscunque acceptio, & rursus aliqua mutuæ fidei species sollicitosque vultus læti excepissent. At hic sermo ita & dissimulatione mixtus, dein preces arrogantes ac nihil cedentis, quid possunt gignere aliud quam odia retecta & apparentia? Jam si nolebat sciri Piso se cum Germanico in gratia non esse, cur rarus in tribunali Cæsaris, cur austerus, cur diversa semper sententia? Stultitiam Cicero vocat *in obscuro odio apertas inimicitias* ostendere 3 Fam. 10. Denique innata utrique indoles, hoc est, & simplicitas Germanici & ferocia Pisonis, satis refutare vulgatum videntur. Quæ Gruterus urget, ad ea responsio facilis. Aliud è colloquio *discedere odiis apertis*, hoc est, ita ut alienatorum animorum signa satis apparuerint; aliud denunciare inimicitias & omnem consuetudinem rumpere. Velim scire Lucullus & Pompejus in Galatia digressine fuerint etiam *opertis odiis? Certatum inter imperatores jurgiis*, inquit Vellejus. Item annon postea quoque vixerint *apertis odiis*, quum Pompejus in Provincia Luculli acta rescinderet; Lucullus Pompeji acta confirmari à Senatu prohiberet? Πομπηίῳ δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ πρὸς Λεύκολλον, ait Plutarchus. Neutrum tamen alteri amicitiam libello renuntiasse legimus. Sed *eum finem gratiæ* ponebant. Sed quibus libuisset; non utique omnes. Sed qui simpliciter in gravissimis offensis agerent. sed non ita præfestine, quos honoris collegium aut provinciæ societas conglutinasset, etiam post manifesta odia. *Gronovius.*

1 *Postque rarus in tribunali*] Maluit Muret. divisum, *post quæ rarus.* Idem in utroque momentum. *Acidalius.*

2 *Coronæ aureæ*] Coronæ conviviorum è floribus foliisque vulgatæ: non æque ex auro. Quas tamen non solum in illo Orientis luxu, sed etiam Romæ usum aliquem habuisse discas ex Capitolino: qui in Ælio Vero scribit. *Data etiam convivis aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quinetiam datas lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus.* Item Ulpiano, De auro & argento legato: *Cedent igitur gemmæ fialis vel lancibus, inclusæ auro argentove. sed & in coronis mensarum, gemmæ coronis cedent, & hæ mensis.* At in Ægypto hunc morem Justinus tangit lib. XVIII. *Missi*, inquit, *à Senatu in Ægyptum Legati, cum ingentia sibi à Ptolemæo rege missa munera sprevissent, interjectis diebus ad cœnam invitatis aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris caussa receptas, postera die statuis regis imposuerunt.* Etiam Polybius l. xv. qui ostendit tamen Regibus tantum ex auro dari solere, aliis alias. Itaque narrat de Aristomene quodam, qui Agathocli, etsi non regi, per adulationem ejus generis imposuit: Πρῶτος μὲν γὰρ, inquit, ὡς ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον καλέσας τὸν Ἀγαθοκλέα, χρυσοῦν στέφανον ἀνέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων. Ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι: *Primus hic enim Agathoclem ad se in cœnam invitans, auream ei coronam dedit soli omnium convivarum, quod solis regibus tribui mos est.* Neque scio an huc faciat, quod Laërtius in Xenocrate scribit: χρυσῷ στεφάνῳ τιμηθέντα ἐπ' ἄθλῳ πολυποσίας: *aurea corona donatum, in præmium multæ potationis.* Certe ad convivia etiam spectat. *Lipsius.*

In convivio coronæ aureæ magno pondere &c.] Solebant antiqui in compotationibus coronas gestare, ut est apud Aristophanem in Equitibus, ubi Poëta, ὥσπερ (ait) κοννᾶς στέφανον μὲν ἔχω δίψῃ δ' ἀπολωλώς. invehitur enim in Cratinum tanquam ebrium & insanientem. Meminit & Diogenianus, unde Plauti carmen in Pseud. *Quid ego video? cum corona ebrium Pseudolum tuum?* Mentio est etiam Athenæo & aliis auctoribus. *Alciatus.* Æneæ coronæ & corneæ ante aureas Romæ hibernæ, ubi natura flores negaverat, Plinius 21, 2. Sane Crassus Dives primus ex auro & argento invenit, Plin. ib. 3. Licet priore ævo solis diis aureæ darentur, Dio 44. *Aurel.*

3 *Principis Romani*] Claret sententia, quasi dicat,

lerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere: miserat 58
[1] *amicitiam ac fœdus* memoraturos, & *cupere* [2] *renovari dextras*, *daturumque honori*
Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur,
[3] *neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret.* Ad ea Germanicus, de
societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis & cultu sui, cum
decore ac modestia respondit. Vonones Pompejopolim Ciliciæ maritimam urbem
amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui
gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat. M.
Silano, L. Norbano consulibus, Germanicus [4] Ægyptum proficiscitur, [5] cognoscen- 59
dæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur, levavitque [6] apertis horreis
pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere, [7] pedibus
intectis,

cat, luxum illum alienum Romanis moribus, dignum Parthorum. Æmilius tamen hic λεπτολογεῖ, & perdit multa verba. *Lipsius.*

Principis Romani] Apud Cornelium infra libro I. Hist. Galba Pisonem adoptans. *Neque hic*, inquit, *ut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Sentiebat igitur Piso in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum. quamvis enim principis filius esset Germanicus, tamen esse ejus principis, qui non subjectos ut servos, sed regendos ut liberos & amicos cives suos accepisset. Itaque non dari epulas filio Parthorum regis omnium domini: sed filio principis Romani, amico & prope æquali cum civibus jure viventi. *Ferrettus.* Rectissime, meo quidem animo hæc explicavit Ferrettus hoc loco, mentem Pisonis fuisse, in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum, &c. *Freinshemius.*

1 *Amicitiam ac fœdus memoraturos*] Verbo signato & proprio hac in re usum Tacitum notavimus ad Plautum Pseud. 5, 1, 36. *Gronovius.*

2 *Renovari dextras*] In fœderibus dextræ, & in dextris religio. Plinius 11. cap. 46. Extant nummi in quibus sunt compactæ dextræ invicem cum hac inscriptione, CONCORDIA LEGIONVM. Et apud Triumviros, tres manus invicem se tenentes, nequitiæ & sceleris, & tyrannidis fœdus testabantur, cum hoc titulo: *SALVS. GENERIS. HVMANI.* *Dextra*, inquit Plinius, *osculis aversa aperitur, in fide, recta porrigitur.* Aurelius. Dextras pro fide & fœderibus sumi, notum est, illis præsertim gentibus. vide notata ad Curtium 6, 4. *Freinshemius.*

3 *Neu proceres gentium*] Legendum, *ne proceres gentium.* Caussa cur removeri velit Vononem è Syria, ne dum proceres gentium, Artabanus Persicæ, Germanicus Romanæ, proximi sunt, si propius adsit Vonones, ferat inter eos nuntiis è propinquo caussas discordiarum. Eo mox amolitus in Ciliciam, & in ejus oram maritimam, quæ remotissima. *Mercerus.* Particula *neu*, sententiam confundit. Censeo legendum, *ne proceres gentium.* vel potius, *ne is proceres gentium.* Pichena. Nihil mutari placet. Videtur enim & genus τοῦ ἓν διὰ δυοῖν esse, & sermo legibus, pactionibus, conditionibus, proprius: *Ne sit, neu faciat*, pro illo, *Ne sit, ubi vetitum faciat.* Quare autem *proceres gentium* Germanicus & Artabanus ingeniosissimo Mercero? Saltem tempus anguste captum, quasi Vonones Artabano tantummodo gravis vicinus, dum ipse & Germanicus in proximo. Quin *proceres gentium* acceperim præfectos & satrapas plurimarum gentium Parthis parentium, & *discordias*, rebelliones, defectiones, dissensiones Parthorum inter sese. Neque aliter Freinshemius, puto. *Gronovius.*

4 *Ægyptum proficiscitur*] Malim, *in Ægyptum.* Pichena. Frustra. Sic enim loquebantur. Liv. lib. 45. *Ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit.* Justinus vel Trogus lib. 23. *Uxorem genitosque ex ea duos parvulos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit.* Et lib. 28. *Cum conjuge & liberis Ægyptum ad Ptolemæum proficiscitur.* Idem.

5 *Cognoscendæ antiquitatis*] Auditis Principes? imitamini. Hæc cognitio ad gloriam honestumque excitat: hæc parandi vias ostendit. *Lipsius.*

6 *Apertis horreis*] Publicis, opinor. ubi frumentum asservabant in plebis Romanæ, & quod superesset, in alios usus: At ille, in caritate forte annonæ, indignis indulsit. *Idem.*

7 *Pedibus intectis incedere*] Interpretor, incessisse crepidatum palliatumque. Plura in EXCVRS. K. *Idem.*

Pedibus intectis] Id est; non calceatis, sed soleatis: quippe calceorum aluta tegit pedem, solea nudat. Calceus tibias vestit, solea plantas tantum. *Solea*, ait Verrius Flaccus, *quæ solo pedis subjicitur.* Et ita *Thuscum calceamentum* accipio apud Virg. 8. Æn.

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Quod ex Hesychio probat Turnebus. Suetonius ita scribit de Augusto. *Discalceatus ludis æstivis intererat*, id est, soleatus. Et Asinius Pollio lib. 10. Famil. scribens Ciceroni. *Cum quidem pransus & nudis pedibus.* Apulejus *nudis & intectis pedibus* dixit 2 Metam. Aliud autem est *mero*, vel *puro pede.* Ut Juven. Sat. 3. *Observant ubi festa mero pede Sabbata*

reges.

intectis, & [1] pari cum Græcis amictu, [2] P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, [3] quod contra instituta Augusti, [4] non sponte principis [5] Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut [6] equitibus Romanis inlustribus, [7] sepofuit Ægyptum: ne [8] fame urgeret Italiam,

reges. Nam *merus pes* totus in nudo & purus, nec calceum, nec soleam habet. Prudentius dixit *mero calce*, in Hymno D. Fructuosi. *Stabat calce mero.* Aurelius. Quidam acceperunt pro tectis, qua quidem significatione reperitur etiam, sed hoc loco melior est non tectis. Nec tamen omnino nudis pedibus incedebat, sed calceos apertos gestabat, hoc est, soleas, Græco more. Tertull. de pall. cap. 5. *Si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certe viriles magis, quam in calceis.* Agell. 13, 20. *Omnia id ferme genus, quibus plantarum calces tantum infimæ teguntur, cetera prope nuda & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt: nonnumquam voce Græca crepidulas.* Plura Lipsius ad hunc locum Taciti. Patet hinc cur Francisci sodales appellentur *Nudipedes.* Freinshemius.

1 *Pari cum Græcis amictu*] Id est pallio. Apulejus enim Græcos quod essent palliati *palliata mendicabula* dixit. Inde palliatæ comœdiæ, non togatæ, quales Afranius fecit. *Aurelius.*

2 *P. Scipionis æmulatione*] P. Scipionem Africanum dicit, quem etiam eo nomine multi calumniati sunt. Fabius quidem Maximus eum ad corrumpendam disciplinam militarem natum esse dicebat. Liv. lib. 29. *Ipsius enim Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in Gymnasio, libellis etiam palæstræque operam dare.* Magnam autem vim habet ad conciliandam imperatori benevolentiam victus, cultusque similitudo. Sic Alexander victo Dario Persas imitatus est: quo facto Persarum quidem gratiam iniit, sed Macedonum adversus se odium concitavit. Sic Caracalla in Germania, Romano cultu deposito, sagulis argento intextis, Germanorum more utebatur, flavam etiam capiti cæsariem imponens, forsan Germanum in modum. Herodianus lib. 4. *Muretus.*

3 *Quod contra instituta*] Vide Suet. Tiberio, cap. LII. & quæ dicam ad lib. I. Histor. *Lipsius.*

4 *Non sponte Principis*] Non voluntate & permissu principis. Inde infra lib. 4. *Exstructa jam sponte præfecti castra:* hoc est, jussu præfecti. Et alibi: *Proxima sponte inimicorum recepta*, id est, volentibus inimicis. *Ferrettus.*

5 *Alexandriam introisset*] Suetonius: *Quod vero Alexandriam, propter immensam & repentinam famam, inconsulto se adiisset, questus est in Senatu.* Muretus.

6 *Equitibus Romanis illustribus*] De hoc cognomine equitum infra. *Lipsius.*

Equitibus Romanis illustribus] Ita conjunctim hæc accipienda sunt; ut quis eques Romanus esset, nec ex modicis, ut I, 75. sed illustribus, ut 4, 58. hoc est, qui ex Equestri ordine opibus & genere præcellerent, ut explicat Salmasius in epistola ad Gronovium, Elencho Antidiatribes Papinianæ præfixa. Nam hæc interpretatio melior videtur illa Savilis ad H. I. II. ubi hunc locum referens, *illustres equites* Rom. putat intelligi, qui 16, 17. appellantur *dignitate senatoria.* Licet enim hos quam maxime illustribus connumerandos arbitrer, tamen præter hos aliis quoque gradum hunc patuisse existimo. Quo referendos arbitror & *notos equites Rom.* apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 71. *Freinshemius.*

7 *Sepofuit Ægyptum*] Cum magna pars frumenti, quo pop. Romanus alebatur, Alexandria veheretur, ob idque Alexandrinæ naves cum apparuerant, magno gaudio populum afficerent, ut est apud Sen. Epist. 78. Augustus, imperio prospiciens, vetuerat, ne quis senator, equesve Romanus inconsulto principe ingrederetur Ægyptum: quod videret in potestate ejus fore, fame urgere Italiam, seque levi præsidio adversus ingentes exercitus tueri: simulque metuens imperio à summa levitate & inconstantia Alexandrinorum, ut auctor est Dio lib. LI. Itaque non à proconsule, aut à proprætore administrabatur Alexandria, sed à Juridico δικαιοδότῃ, & à libertis Cæsaris, qui cogendæ pecuniæ publicæ præpositi erant, ut est apud Strabonem libro 17. Erat autem *Juridicus*, eques aliquis, non tamen ex illustribus, & magna auctoritate præditis, unde est Tit. lib. I. D. *de officio Juridici Alexandr.* ubi Ulpiani verba sunt. *Adoptare quis apud Juridicum potest; quia data est ei legis actio*, quæ verba nullo ex loco melius intelligi possunt, quam ex his, quæ leguntur apud Tacit. l. 12, 60. Addita erat prohibitioni superstitio: ferebatur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis litteris scriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam venissent Romani fasces, & prætexta Romanorum. Auctor Trebellius Pollio in libro de 30 Tyrannis. Alexandriam Suetonius in Vespas. vocat *claustra Ægypti*, Ammianus *verticem omnium civitatum*, ad finem libri 23. ubi multa de hac urbe narrantur cognitu dignissima. *Muretus.*

8 *Fame urgeret*] Ægypti fœcunditas multo maxima: ideoque Cornelius infr. lib. 2. Hist. eam appellat *claustra annonæ, & vectigal provinciarum:* & alibi, *annonæ fœcundam.* Item lib. 12. *Africam potius & Ægyptum exercemus.* Ferrettus.

liam, quisquis eam provinciam, [1] claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus, insedisset. Sed Germanicus nondum comperto profe- 60
ctionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus opido à [2] Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum; [3] qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diversum ad mare terramque [4] Libyam dejectus. Inde proximum

1 *Claustraque terræ ac maris*] Intellegit Pelusium, Paraetonium, & Alexandriam. In Propertio.
Claustraque Pelusii Romano subruta ferro.
Lipsius.

Claustraque terræ ac maris] Rectius erit per appositionem legere: *quisquis eam provinciam, claustra terræ ac maris.* Sic mox: *Syenen claustra olim Romani imperii.* & apud Lucanum *Regni claustra Philæ.* Grotius.

2 *Canopo*] Strabo. Κάναβος δ' ἐστὶ πόλις ἐν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίοις ἀπ' Ἀλεξανδρείας πεζῇ ἰοῦσιν, ἐπώνυμος Κανώβου τοῦ Μενελάου κυβερνήτου, ἀποθανόντος αὐτόθι. Ammianus: *Canopus in duodecimo distinguitur lapide, quem ut priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominavit. Ibi unum est ex septem ostiis Nili dignitate Alexandrino proximum.* Plinius. Vide Aristidem in oratione Ægyptiaca. Æschylus, Ἔστι πόλις Κάναβος ἐσχάτη χθονός. Hic Canobus à serpente, qui αἱμόῤῥους vocatur, morsus interiit, Nicander in Theriacis. Ælianus de historia animal. lib. 14. cap. 13. Hujus serpentis meminit & Dioscorides lib. 6. & Galenus libro de theriaca ad Pisonem. *Muretus.*

3 *Qua tempestate*] Sic Cic. 2. de orat. *Qua tempestate Paris Helenam*, &c. Vide Euripidem in Helena. *Idem.*

4 *Libyam delatus. Inde proximum*] Dispungit doctissimus vir aliter atque ad hoc temporis factum: *delatus inde. proximum amnis os*, quasi Tacitus sit in manifesta pugna cum Homero, qui Menelaum dicit, adita prius Ægypto, Sidonios, Erembos, inde Libyam devenisse. lib 4. Odyss. 83. Occurrit itaque & sua distinctione Tacitum se cum Homero conciliasse putat. Verum Germanicus antiquitatis curiosus adit Canopum, quia ibi Serapidis templum, Strabo lib. 17. intrat os Heraclium: deinde visit vestigia Thebarum. Hæc aperta ex vetere distinctione. At per novam, Heraclium non aditur, & Cornelius non oportune verba facit, unde id nominis ei fluminis ostio datum sit. Insuper quid hoc monstri? Spartanos Canopum condidisse, cum ex Ægypto in Libyam delati sunt? immo cum ex Græcia illud ostium Nili tenuere: nec Menelaus Canopo discedens in Libyam solum defertur, sed plures per gentes, quibus omissis non video cur tantum Libyam nominaverit. Non obstat, quod objicitur ex versibus Homeri. Nam non eo ordine aditæ gentes à Menelao, quo ab Homero scriptæ sunt. Phœnice profecto prius (si ordini credimus) quam Æthiopes petita fuit, cujus tamen metropolis posterior recensetur. Non ergo ad amussim hujusmodi carminum res est metienda. De Sidoniis equidem Phœnices loquitur Homerus, idque de Strabone petas, qui rationem reddit, cur generaliter facta Phœniciæ mentione, de Sidoniis iterarit. Adde non insubide dici posse, non semel in Ægyptum Menelaum rejectum fuisse, antequam in patriam se reciperet. De una appulsione, & inde ad alios peregrinatione lib. 3. Odyss. 299. Nestor, qui jam dixerat se à Troja socium reversionis habuisse Menelaum, primaque tempestate ventum plures ejus naves Cretam, quinque reliquas in Ægyptum disparasse. De altera, & inde in patriam prospera navigatione lib. 4. Odyss. 585. Menelaus, cui perfectis Hecatombis contigit reditus innocuus ab Ægypto, nec per tot varias gentes erravit. Quis neget igitur potuisse Menelaum prius in Libyam Mareotidem deferri, quæ Ægypto finitima? Plinius 2, 2. *ea, quæ sequitur, regio Mareotis Libya appellatur, Ægypto contermina.* Sed quid conjecturis indulgemus? Accepit noster Libyam pro Africa, ut Tertullianus *Æon in Atlantico Libyam aut Asiam adæquans.* Et id voluit, cum Menelaus ex Europa in Africam rejectus est, nempe in Ægyptum ejus Provinciam. *Salinerius.* Hunc locum Julius Salinerius doctissime defendit. Ideo nihil aliud monebo, nisi quod verbum, *est*, in fine dictionis, sæpissime in Man. signatur hac nota, ✠. Non mirum ergo, si aliquando prætermissum sit à librariis. Hic certe reponerem, *delatus est.* Pichena. Itane nihil amplius? Atqui uterque vestrum vidit in MSto unico non haberi istud participium, sed *delectus.* Hinc non debueratis ita fovere participium *delatus*, quod imprudenter supposuit Beroaldus, quum satis probabili verisimilitudine pateat Tacitum scripsisse *dejectus*, quippe quod Latina lingua in hac maritima violentia sibi proprium fecit. Nonne sic Pater ex MSS. restituit Livium 23, 34. *Classis fœdâ tempestate vexata ad Baleares insulas dejicitur?* Id quidem tam elegans, tam verum videtur, ut debuerim spurium è contextu expellere & hoc reponere. Idem hoc participium, sed alio sensu, auctori restituit Pater lib. 4. *Jac. Gronovius.*

Inde proximum amnis os] Distinctio vulgata non impedit, neque negat Menelaum è Canopo in Sidonios, Libyamque delatum. Neque Tacito sane propositum bina illa Nili ora, alterum Canopicum, alterum Heracleoticum describere: sed tangit saltem. Neque autem structura orationis ipsius sic distingui patitur; quæ tamen juvanda leviter etiam est insitione particulæ *ad.* Lege: *inde ad proximum amnis os*, &c. Nam ita recte oratio se consequitur:

proximum amnis os dicatum [1] Herculi, quem indigenæ ortum apud ſe [2] & antiquiſſimum perhibent, eoſque qui poſtea pari virtute fuerint, [3] in cognomentum ejus adſcitos. Mox viſit [4] veterum Thebarum magna veſtigia. & manebant [5] ſtructis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: juſſuſque è ſenioribus ſacerdotum [6] patrium ſermonem interpretari, referebat *habitaſſe quondam* [7] *ſeptingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu* [8] *regem Rhamſen Libya, Æthiopia, Mediſque & Perſis, & Bactriano, ac Scytha potitum; quaſque terras Suri Armeniique & contigui*

Nilo ſubvehebatur, orſus à Canopo, &c. *Mox viſit Thebarum magna veſtigia* &c. *Acidalius.* At Tacitus ea particula, qua juvare illum ſe putat Acidalius, uti noluit: quippe qui ad verba illa, *inde proximum amnis os* intellectum voluit ex ſequenti membro τὸ *viſit.* quaſi eſſet: *inde viſit proximum amnis os dicatum Herculi, mox Thebarum veſtigia.* Quod haud ſcio an ſatis conſideraverit & vir doctus, qui παραφράζει. *Abhinc proximum Nili oſtium Heracleoticum appellatur:* quaſi rationem hujus vocabuli tantum edat Tacitus; non ipſum os ingreſſum, & quæ circa occurrerent viſenda, adiiſſe & contemplatum eſſe ſignificet Germanicum. Immo, *abhinc proximum Nili oſtium adiit, Heracleoticum appellatum*, &c. *Gronovius.*

1 *Herculi quem*] De Hercule Ægyptio videndus Herodotus in Euterpe. Mela libro III. Meminit & Arrianus libro II. de rebus Alexandri. Græcum Herculem ſuo poſteriorem fuiſſe amplius decem millibus annorum Ægyptii ajunt. Diodor. lib. I. *Muretus.*

2 *Et antiquiſſimum*] Comparative dictum cape, *ceteris omnibus antiquiorem.* Non enim ut transferunt, *Ne antiquam* aut *conſuetudinem antiquam.* Freinshemius.

3 *In cognomentum ejus adſcitos*] Hiſp. *tomaron el miſmo nombre*, quo non ſatis explicatur nominis ejus dignitas, quod non ex arbitrio cujuſvis adſumptum eſt, ſed qui digni videbantur, conſenſu quodam populorum, cognomenti ejus honore Herculi ſunt æquati, eique ſenſui optime ſervit verbum *adſcitos.* Quod tamen & reliqui non ſatis expreſſere. Quorum Angl. etiam *cognomentum* reddit *ſurname:* quum Tacito nihil ſit aliud, quam *nomen*, ut 4, 65. *Freinshemius.*

4 *Veterum Thebarum*] Thebæ, quæ & ἑκατόμπυλος. unde Juvenalis, *Atque vetus Thebæ centum jacet obruta portis.* & Dioſpolis & Heliopolis, antiquitus Ægyptus dicebatur: quod eſt nomen etiam Nili. Erat autem in Ægypto ſuperiore, quæ ex ea urbe vocatur Thebais, eam urbem condidit Buſiris. Ambitus mœnium complectebatur 140. ſtadia, id eſt, 20 millia paſſuum. Strabo ait è veſtigiis conſtare eam longam fuiſſe circiter 80 ſtadia. Ex ea prodibant in bellum 20 millia curruum. Homerus ιλ. ι. 182. Eam diruit Cambyſes. Videndus Herodotus libro 2. Strabo libro 17. Diodorus in ſecunda parte libri primi. *Muretus.*

5 *Structis molibus*] Intellegit obeliſcos. de quorum frequentia & notis conſule omnino Ammianum, lib. XVII. atque in hac ipſa re Nos etiam in Ægyptiis ADMIRANDIS. *Lipſius.*

Structis molibus] Qua voce non tam ædificia vulgaria, ut alia inuſitatæ magnitudinis, nec ferme ulla re præterquam ipſo ſtructuræ luxu commendata, deſignantur: veluti Pyramides, obeliſci &c. *Freinshemius.*

6 *Patrium ſermonem*] Alii omittunt, alii ad Romanum transferunt: quaſi reſpectu Germanici *patrius ſermo* dictus foret. quod non ita ſe habet; verum Ægyptius ſacerdos juſſus eſt *ſuum*, hoc eſt Ægyptium, ſermonem, complexas litteras interpretari Germanico, quod ille, quatenus conjecturæ locus eſt, non Romana, ſed Græca potius lingua fuerit exſequutus. *Idem.*

7 *Septingenta millia*] Strabo περὶ ἑκατὸν μυριάδας. *Muretus.*

8 *Regem Rhamſen*] De hac tanta potentia Ægyptiorum nihil legi. nec facile credam. Nam quod Suidas ait, Thulin quemdam Ægyptium regem, uſque ad Oceanum imperium tenuiſſe, à quo dicta ſit Thule: quid tam infandum ſomniavit ullus ægrotus? Neſcio an hic ſit Rhamſes, quo regnante Ilium captum eſſe vult Plinius libro XXXVI. cap. VIII. ubi tamen leges, *Ramiſes*, corrupte. *Lipſius.*

Regem Rhamſem] Eadem dicuntur de Seſoſtride à Diodoro. *Muretus. Armais* apud Joſephum, unde hos reges depromſit Euſebius, frater Seſothios, ipſo fratre expeditionem in Aſiam faciente, invaſit regnum Ægypti: unde poſtea à fratre expulſus eſt. Iſte *Seſothis* trinominis fuit, teſte Manethone. Vocatus enim eſt *Rameſſes*, & præterea *Ægyptos.* Sed Joſephus hæc nomina permiſcuit. Nam Seſothis Joſephi eſt Σέσωστρις Herodoti, & Σεσόωσις Diodori. *Scaliger.* Ῥαμέστης in obeliſco apud Ammianum Marcellinum videtur eſſe, qui *Rhameſes*, ſeu *Rhameſſes* dicitur ab Euſebio in Chronico, & à Joſepho in lib. 2. contra Appionem Ῥαμέσσης & Ῥαμψής. Qui etiam alio nomine Σέσωθις dicebatur, ut docet ibidem Joſephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. *Seſoſtrim* appellat. Eundem enim eſſe *Seſothim*, ſeu *Sethoſim* Manethonis cum Herodoti Seſoſtri ex utriuſque rebus geſtis inter ſe collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Euſebium numero 530. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. *Ramſem* vocat. Et de eo ſcribit quæ optime in Seſoſtrem conveniunt. *Valeſius.*

1 *Inde*

contigui Cappadoces colunt, [1] *inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuiſſe.* [2] legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quaſque copias frumenti & omnium utenſilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc [3] vi Parthorum, aut potentia Romana jubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miracu- 61
lis [4] intendit animum, quorum præcipua fuere [5] Memnonis ſaxea effigies, ubi radiis ſolis icta eſt, vocalem ſonum reddens: [6] disjectaſque inter & vix pervias arenas inſtar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacuſque effoſſa humo, ſuperfluentis Nili receptacula: atque alibi anguſtiæ, & [7] profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabilis. Exin ventum [8] Elephantinen ac [9] Syenen, [10] clauſtra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare pateſcit. Dum ea æ- 62
ſtas Germanico plures per provincias tranſigitur, haud leve decus Druſus quæſivit inliciens

1 *Inde Bithynum, hinc Lycium*] Referenda hæc ſunt ad populos proxime nominatos Syros, Armenios, Cappadocas: non univerſum Ægyptiorum imperium, quod his finibus velle includere ridiculum eſſet. *Freinshemius.*

2 *Legebantur & indicta*] De his prioribuſque vide Strabonem in deſcriptione Thebarum. l. XVII. qui cum Cornelio Gallo illuc profectus pleraque refert oculata fide: egregius mehercules, & non ad vulgi guſtum ſcriptor. *Lipſius.*

3 *Vi Parthorum*] *Vim* hic tantum pro imperio, aut potentia, neque ullo alio aſpectu poſitam arbitror; uti ſæpius de ipſis Romanis 3, 60. *Regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta.* H. 4. 69. *Vim Romanam, paciſque bona diſſertans.* Freinshemius.

4 *Intendit animum*] *Intendere animum* rei cuidam dicitur, non qui deſiderat abſentem, ſed qui conſiderat præſentem. *Freinshemius.* Livius præfat. lib. I. *Ad illa mihi pro ſe quiſque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint.* Gronovius.

5 *Memnonis ſaxea effigies*] Viſitur, ut Plinius, vult, in Serapis templo forma coloſſi: *quem*, ait, *cottidiano ſolis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Juvenal.

Dimidio magicæ reſonant ubi Memnone chordæ.

Dimidium cur vocet, explicat Strabo: Τοῦ δὲ ἑτέρου τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς καθέδρας πέπτωκε σεισμοῦ γενηθέντος, ὥς φασι, qui etiam vidiſſe ſe ait, & cum multis aliis circiter horam primam diei ſonitum aliquem audiſſe. Philoſtratus ab Apollonio eam ſtatuam in Æthiopia viſam ait: & mentitur non inſolens, ſive ipſe, ſive impurus ille magus. Nam certum eſt in Ægypto fuiſſe. Vide præter alios Pauſaniam in Atticis. *Lipſius.*

Memnonis ſaxea effigies] Strabo lib. 13. Plin. lib. 10. 26. & 26, 7. Philoſtratus lib. 6, 3. *Muretus.*

6 *Disjectaſque inter & vix pervias*] Inter incertas & vix penetrabiles arenas. τὸ *disjectas* alii omittunt, alii ad Pyramides hoc vocabulum referunt. Nimirum feſellit eos novitas rei, quum non imaginarentur, quid per arenas *disjectas* intelligendum foret. quod eos docere potuerat recordatio copiarum Cambyſis, in his locis, per diſperſas vento arenas obrutarum, apud Herodot. 3, 26. *Freinshemius.* Haud ſcio, an recte intellexerit; certe loquitur, quaſi nolit intelligi. Quis enim aſſequitur *incertas arenas?* nam *diſperſas* quis non putet paſſim jacentes, aut ſpargente aliquo, ſive is ventus ſit, portatas & paſſim abjectas: ut apud Maronem *pedibus qui ſpargat arenam*, & *ſparſa ad pugnam proludit arena?* Necdum tamen ex his ſcias, quæ ſint Tacito *arenæ disjectæ.* Quo vocabulo ſignificat ille proprium hujus materiæ τὸ ἀσύναπτον, ἀσύγκλαστον, quod ſingula corpuſcula, vel ſinguli pulviſculi ab aliis ſecedunt, eoque ad moliendum aut accipiendo ſuſcipiendoque operi eſt inutilis. Unde ὁ Λόγος. ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, &c. Merito igitur Tacitus ad augendum rei miraculum addit arenas inter *disjectas*, id eſt, ſolutas, diſſociabiles, intractabiles ob ſegregem naturam, tantas moles ſtructas. Nam etſi hæ vento quoque, ut ubique, agitentur & jactentur, non ſunt tamen, ubi ſitæ Pyramides, Garamantum arenæ, quæ caſtra obruere poſſint. *Gronovius.*

7 *Profunda altitudo*] Ἄβυσσοι πηγαὶ Herodotus. *Muretus.*

8 *Elephantinen*] Hæc inſula infra noviſſimam cataractam habitatur, & eſt Ægyptiæ navigationis finis. Plin. lib. 5, 9. Strabo lib. 17. *In ea perpetuum eſt ver arborum, ita ut ne vitium quidem palmites decidant.* Idem Plin. libro 16, 21. Eſt autem Elephantina Æthiopiæ vicina, quæ Elephantorum ferax, & non longe à Meroë. *Aurelius.*

9 *Syenen*] Plin. 12, 4. *Nuper allata Neroni principi Æthiopiæ forma raram arborem ebenum ad Meroën uſque à Syene fine imperii &c. eſſe docuit.* Aurelius. In Elephantine puteus, qui indicat incrementa Nili. In Syene puteus, qui indicat ſolſtitium. Ibi dum ſol in Cancro eſt, erecta corpora nullam faciunt umbram. Lucan. lib. 2. *Atque umbras nuſquam flectente Syene.* Muretus.

10 *Clauſtra olim Romani imperii*] Alio ſenſu *Clauſtra*, quam paullo ante. nam nunc terminum &

liciens Germanos ad discordias; utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem [1] inrumpit regiam, castellumque juxta situm. veteres illic Suevorum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postre-
63 mum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus*, [2] *Romanam amicitiam prætulisse.* Responsum à Cæsare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore*, *si maneret:* [3] *sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide qua venisset.* ceterum apud senatum disseruit, *non Philippum Atheniensibus*, *non Pyrrhum*, *aut Antiochum*, *populo Romano perinde metuendos fuisse.* Extat oratio, qua *magnitudinem viri*, [4] *violentiam subjectarum ei gentium*, *& quam propinquus Italiæ hostis*, *suaque in destruendo eo consilia* extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, [5] si quando insolescerent Suevi, [6] quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, forum Julium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina [7] Marum & Cu-
64 sum locantur, dato Rege Vannio gentis Quadorum. Simul nunciato *regem* [8] *Artaxiam*

finem intellegit, qui claudit. Insertum hoc autem in gratiam laudemque Trajani, qui res magnas gessit ad Orientem, limitibus imperii ad rubrum mare promotis. Eleganter apud Suidam scriptor incertus super hac ipsa re: Ῥομαίων ἀρχὴ, ἄυτη τῆς Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μακεδόνων τῶν πρὶν, μακρῷ ὑπερῆρεν, Ὡρισαμένη πέρατα ἑαυτῆς, πρὸς μὲν ἕω, Ἰνδὸς καὶ ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ Νεῖλον καὶ καταῤῥάκτας, καὶ λιμνὴν Μαιῶτιν. & reliqua, quæ non dubie adtexit de rebus Trajani. Ita Tacitus libro IV. *Quanto sit angustius imperatum:* præ quam nunc videlicet meo ævo. *Lipsius.*

Claustra olim] Præcise de tempore sermo est, quo Germanicus ea loca pervasit: quod tamen nemini eorum qui verterunt licuit exserte dicere. *Freinshemius.*

1 *Inrumpit regiam*] Boviasmum in Hercynia silva, de quo attuli supra Strabonis verba. *Lipsius.*

2 *Romanam amicitiam prætulisse*] Male addunt *semper*; nam ad hunc unum casum respicitur, ubi fortunarum suarum perfugium habiturus esset Maroboduus: atque hic ait, se quidem à multis gentibus ultro invitatum esse, sed ad Romanos malle confugere. *Freinshemius.*

3 *Sin rebus ejus*] Ita manuscriptus, sed subtiliores Grammaticorum regulas fortasse in Tacito requirentes, reposuerunt, *sin rebus suis*, & tamen supra dixit: *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore.* Pichena.

4 *Violentiam*] Pro robore, fortitudine positam arbitror, ut interdum *ferociam:* male pro crudelitate accipitur. *Freinshemius.*

5 *Ne si quando*] Aut scribendum *næ*, cum diphthongo, ut sit particula Græca, certe, sive utique significans. & tum in *habitus* subauditur verbum *est*, aut scribendum, *ne quando.* vel, *ne aliquando.* aut omittendum *ne*, ut legas, *si quando ins. Suevi.* Rhenanus. Mallem *si quando*, circumscriptis duabus illis prioribus litteris. *Ferretius.* Man. *ne si quando.* forte, *ac si quando.* Pichena.

6 *Quasi rediturus in r. ost.*] In his dominatur manus edentium, quum constet in MS. unico tantum legi *reditus*, quod solum quoque expressit Beroaldus, ut illo posteriores id mutaverint in futurum. Sed aversa illis mens fuit ab stylo Taciti, quem manifeste indicat vetus lectio scripsisse *quasi reditui*, qui est ille dativus in hoc quidem scriptore continui usus. I. Hist. 49. *Sed claritas natalium & metus temporum obtentui*, quem locum & duos similes notavit Rhenanus in Thesauro locutionum Taciti. *Jac. Gronovius.*

7 *Marum & Cusum*] Marisus hic fluvius dictus Straboni libro VII. Maris, Herodoto: Marisia, Jornandi: Æthico Margus. Retinet nomen hodie, & incolis appellatur Maros. *Lipsius.*

8 *Artaxiam*] Nescio cur id huc degenerare patiantur,

taxiam Armeniis à Germanico datum, decrevere patres, *ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent.* ſtructi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, [1] cum effigie Cæſarum: lætiore Tiberio, quia pacem ſapientia firmaverat, quam ſi bellum per acies confeciſſet. Igitur [2] Rheſcuporim quoque Thraciæ regem aſtu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Auguſtus partem Thracum Rheſcuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permiſit. In [3] ea diviſione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hoſtibus, Rheſcuporidi ceſſit: [4] ipſorumque regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, avidum, & ſocietatis impatiens erat. [5] Sed primo ſubdola concordia egere: mox Rheſcuporis egredi fines, [6] vertere in ſe Cotyi data, & reſiſtenti vim facere; cunctanter ſub Auguſto, quem auctorem utriuſque regni, ſi ſperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſſas bello. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam [7] ne com- 65
poſita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus, *ne armis diſceptarent:* ſtatimque à Cotye dimiſſa ſunt, quæ paraverat, auxilia. Rheſcuporis ficta modeſtia, poſtulat *eundem in locum coiretur*, *poſſe de controverſiis conloquio tranſigi.* nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter ſe concederent, acciperentque. Rheſcuporis ſanciendo, [8] ut dictitabat, fœderi, [9] convivium adjicit; tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolen-

tiantur, quum editionem Beroaldi confirmet codex MS. ut utrobique legatur *Artaxian.* Jac. Gronovius.

1 *Cum effigie Cæſarum*] Germanici, & Druſi. *Lipſius.*

2 *Rheſcuporim*] Non in alio nomine magis variatum. Dio Ῥασκύποριν, Vellejus Rhaſcupolin, Suetonii optimus in Vaticano codex, Thraſcypolin. quomodo & in Livio ſcriptum leges. Lucanus vocat

——— *gelide dominum Raſcipolin oræ.*

De hiſtoria autem ipſa conſule Dionem libro LIV. in actis anni DCCXXXVIII. *Idem.*

3 *In ea diviſione*] Talis prope diviſio Numidiæ inter Jugurtham & Adherbalem. *Muretus.*

4 *Ipſorumque regum*] Adeo hoc verum eſt, ut Cotys ille etiam litteris & poëſi excultus fuerit. Ad eum enim eſt elegia IX. Ovidii lib. III. De Ponto; & in hujus regno Vates ille exſulavit. quod ſcire volo juventutem. *Lipſius.*

Ceſſit, ipſorumque regum ingenia] Nec conſtructio ſatis concinna, nec ſententia ſatis expedita. Lege, *Rheſcuporidi ceſſit, ut ipſorum regum ingenia, illi quippe mite & amœnum; huic atrox* &c. Comparat enim ingenio ipſorum regum cum ingenio ſubjectarum regionum. *Acidalius.*

5 *Sed primo ſubdola*] Reſtitui illud, *ſed*, ex Manuſcr. Antea, *& primo.* Pichena. Clare patet in Beroaldi editione illud *ſed*; erronee autem in ea *reſiſtentium facere.*

6 *Vertere in ſe Cotyi data*] Livius lib. 24. *Deponendaque tutela, quæ ipſi cum pluribus communis erat, in ſe unum omnium vires convertit.* Suetonius Veſp. 4. *Ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in ſe.* Gronovius.

7 *Ne compoſita turbarentur*] In univerſum accipe. ridicule enim ad Thraciam tantum trahas cum nonnullis. Scilicet ea cura quietum ſollicitabat. *Freinshemius.*

8 *Ut dictitabat*] Vulgo imminuta ſyllaba, *dictabat:* quam manuſcripti auctoritate repoſui. *Pichena.* Certe quadriſyllabicum exhibuit probe Beroaldus, ut mutatio hæc prava contigerit citra eum. *Jac. Gronov.*

9 *Convivium adjicit*] Joſephus Scaliger ad Varronem ait, Tacitum hoc verbo: *adjicit*, alludere voluiſſe ad *cœnas adjiciales:* quæ erant quotiens aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. idque dicebant, epulum, aut cœnam adjicere. Idem ſentit Fulvius Urſinus, in appendice ad Petrum Ciacconium de triclinio. Acuta quidem interpretatio: ſed an vera, judicium aliorum erit. Nam cum *adjiciales cœnæ* proprie eſſent Augurales, ſeu Pontificiæ, ut ex Plinio, ac Varrone colligitur, nulla eſt in hoc Taciti loco de Sacerdotibus mentio. niſi dicas, hic de ſanciendo fœdere agi, ac fœdera ſacroſancta haberi: ergo tanquam religioſum convivium appellari poſſe; quod admodum frivolum videtur. *Pichena.* Vellem hoc Scaligero non veniſſet in mentem. Satis enim multos traxit etiam doctos viros. At ſciant tirones *adjiciales cœnas* eſſe nugas meras. *Aditiales* dicendum, ut P. Faber, Gruterus, Lipſius monuere, ab aditu Sacerdotii, vel adeundo ſacerdotio. Veteres etiam *aditus aditi*, ut *ſenatus ſenati* dicebant. Et interpres optimus Suetonius

vinolentiam incautum Cotyn, & poſtquam dolum intellexerat, [1] *ſacra regni*, *ejuſdem familiæ deos*, *&* [2] *hoſpitalis menſas* obteſtantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, ſcripſit ad Tiberium, *ſtructas ſibi inſidias*, *præventum inſidiatorem :* ſimul bellum adverſus Baſternas, Scythaſque prætendens, novis peditum & equitum copiis ſeſe firmabat. Molliter reſcriptum, *ſi fraus abeſſet*, *poſſe eum innocentiæ fidere : ceterum neque ſe*, *neque ſenatum*, *niſi cognita cauſſa*, *jus & injuriam diſcreturos. proinde tradito Cotye veniret*, *transferretque invidiam criminis.* Eas litteras Latinius Pandus [3] proprætore Mœſiæ, cum militibus quis Cotys traderetur, in Thraciam miſit. Rheſcuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus eſſe: *occidi Cotyn* jubet, *mortemque ſponte ſumptam* ementitur. Nec tamen Cæſar placitas ſemel artes mutavit, ſed [4] defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, [5] Pomponium Flaccum [6] veterem ſtipendiis, & arta cum rege amicitia,

tonius in Claud. cap. 9. qui *aditialem* interpretatur, quæ daretur *pro introitu ſacerdotii.* Gronovius. Fœdera ſine ſacrificio non fiebant, nec ſacrificia ſine convivio. Euſeb. de Præp. Euang. ex Apollinis verbis, cap. 4. libro 4. Plaut. in Amph. *Ut re divina facta*, *mecum prandeat.* Idem in Rud. *Quod prandium obſecro te ? Nempe rem divinam facitis heic.* Apul. 9. Met. *Dominus ædium ſacrificales epulas cum ſacerdotibus Dei cœnitabat.* Aurelius.

1 *Sacra regni*] Quid vocat *ſacra regni?* Puto ea quæ adhibito ſacrificio de regnorum ſtatu fiebant. Forſan etiam dixit *ſacra regni*, quod reges ſacri, de ſacris regni & arcanis, Deos conſulerent. Forſan etiam, quod arcano quodam & ſacro fœdere omnes reges inter ſe ſint colligati. *Aurelius. Regnum* hic abſolute capiendum eſt, non ad Thraciam reſtringendum. *Sacra regni*, ſunt fas & jura, & honores conſenſu gentium regibus tribui ſolita. *Omnibus* enim *gentibus*, ut graviſſimus auctor Cicero pro L. Manilia cap. 9. adfirmat, *regale nomen magnum & ſanctum videtur:* Salluſt. fragm. 6, 9. *Illis ingenita eſt ſanctitas regii nominis.* Hoc igitur voluit Cotys, ſanctos & inviolabiles eſſe reges : nec ſine ſacrilegio lædi. eoque provocari regiorum deorum iram, ſi quis adverſus eos quid audeat. Ii βασίλειοι θεοὶ ſunt Plutarcho de fortun. Alex. 2, 14. & aliis quos citat Briſſonius lib. 2. de regno Perſarum. *Freinshemius.*

2 *Hoſpitales menſas*] Notum de jure hoſpitii, diiſque hoſpitalibus, qui ſacra menſæ tueri putabantur, ſicuti *regii dii* ſacra regni. *Idem.*

3 *Proprætor Mœſiæ*] Mirari oportet Pichenam, qui quum notaverit ad caput 52. & in iſto loco & alibi, ubi vulgo *Proconſul* aut *Proprætor*, manuſcriptos habere *proconſule* aut *proprætore*, quod ſemel monuiſſe ſufficiat, in hoc tamen loco quum recte riteque ediderit Beroaldus *proprætore*, cum reliquis abſtuliſſe ſyllabæ poſtremam æ literam finalem. Certe enim in MSto Florentino exſtat plene expreſſum. Ergo etiam ſic 3, 32. *proconſule deligendum* & 35. & 38. ut mutavi, & hinc ſimiliter cap. 66. ubi Beroaldus edidit *proconſ.* quum in MS. formatum eſſet *procōs*, quod etiam ſic per hanc varietatem uterque effert cap. 72. ibidem, ut hinc nihil affirmari proprie queat de principio lib. 13. ubi *proconſulis* & *proconſuli* legitur. *Jac. Gronov.*

4 *Defuncto Pando*] Quidam interpretantur : cum deceſſiſſet provincia. Sed alii rectius *defunctum* accipiunt pro *mortuo*. Fefellit priores vetus reip. forma, quum annui prætores eſſent, & adminiſtratione finita, provincia decederent. Hujus igitur generis hunc quoque Pandum fuiſſe putaverunt. Sed errant: nam Auguſtus (qui hæc mutavit) quos ſuis provinciis præficiebat, τῇ τε ἐπικλήσει τῇ τῶν ἀντιστρατηγῶν χρῆσθαι, καὶ ἐπὶ πλείω καὶ ἐνιαυτοῦ χρόνον ἐφ᾽ ὅσον ἂν ἑαυτῷ δόξοι, ἄρχειν ἐποίησεν, ait Dio lib. 53. iis *vocabulum* Proprætorum *dabat*, *& pro arbitro ſuo tempus imperii eorum continuabat.* Jam vero *id quoque morum Tiberii fuiſſe* ſcimus, *continuare imperia ; ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus*, *aut juriſdictionibus habere.* Tac. 1, 80. *Freinshemius.*

5 *Pomponium Flaccum*] Eſt ipſe de quo Ovidius libro IV. de Ponto eleg. IX.

Præfuit his, *Græcine*, *locis modo Flaccus*, *& illo*
Ripa ferox Iſtri ſub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myſas gentes in pace fideli :
Hic arcu fiſos terruit enſe Getas.

Atque idem præfuit poſtea Syriæ, ut ſcribit noſter l. IV. *Lipſius.*

Pomponium Flaccum] Vellej. *Qua ille prudentia Rhaſcupolim*, *interemptorem fratris ſui filii Cotyis*, *conſortiſque ejuſdem imperii*, *evocavit ? Singulari in eo negotio uſus opera Flacci Pomponii conſularis viri*, *nati ad omnia quæ recte facienda ſunt*, *ſimplicique virtute merentis ſemperque captantis gloriam.* Muretus. Is eſt Tiberii compotor, & (ut ait Cicero de Antonio) compranſor & colluſor, quod noctem continuumque biduum, epulando potandoque cum Tiberio conſumpſiſſet. Fuit, ni fallor, conſul cum C. Cælio Rufo, Dio libro 57. Et ad eum, ut puto, ſcribit Ovidius in libris de Ponto. Ad Pomponium patrem refero, quod ſcribit Horat. Sat. 4. libro 1. *numquid Pomponius iſtis Audiret leviora*, *pater*, *ſi viveret.* Nam loquitur de ebrio filio, qui noſter eſt Flaccus. *Aurelius.*

6 *Veterem ſtipendiis*] Legendum puto, *veterem ſtipendii.*

micitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit. 67
Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo; [1] & quanto longius abscedebatur apertiore custodia; postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis [2] Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo majores [3] Marcum Lepidum [4] Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per 68
idem tempus Vonones, quem [5] amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. [6] specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox [7] Remmius evocatus priori custodiæ regis

stipendii. phrasi Corneliana. Vide quæ notavi in lib. I. in verbis, *vetus operis ac laboris.* Pichena. Absolute dictum arbitror, pro viro qui multa stipendia militiæ expleverit, non qui in eo loco militaverit, ut quidam. *Freinshemius.*

1 *Et quanto longius abscedebatur*] Ita Manuscriptus. &, ut mihi videtur, melius, quam vulgo *abscedebat.* Pichena.

2 *Trebellienus*] *Trebellianus*, quidam; quod per analogiam videatur rectum; ut Julianus, Æmilianus, à Julio, Æmilio, sic Trebellianus à Trebellio. Unde & *Trebellianum* SCtum non *Trebellienum*, apud JCtos. *Freinshemius.* Quasi non perinde per analogiam dicerentur, *Allius Allienus*, *Nasidius Nasidienus*, *Aufidius Aufidienus*, *Gallius Gallienus*, *Bellius Bellienus*, & hujusmodi infinita. Sic *Matius Matienus.* Et tamen *Matianum malum* dicebant. *Gronovius.*

3 *M. Lepidum*] Valerius Maxim. libro IV. cap. IV. *Cum Ptolemæus rex tutorem populum Rom. filio reliquisset, Senatus M. Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis consulem ad pueri tutelam gerendam Alexandream misit: amplissimique & integerrimi viri sanctitatem, reip. usibus & sacris comparatam externæ procurationi vacare voluit, ne fides civitatis nostræ frustra petita existimaretur.* Justin. lib. XXX. *Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutoris nomine regnum pupilli administraret.* Exstant & denarii argentei cum inscriptione, M. LEPIDVS. PONT. MAX. TVTOR. REG. in parte versa, caput turritum, subscriptum, ALEXANDREA. *Lipsius.*

4 *Ptolemæi*] Ptolemæus Philopator ex Arsinoë Ptolemæum Epiphanem suscepit: quem moriens quinquennem reliquit. Ejus ætas cum contemptui esset, cumque Antiochus Magnus avunculus regno ipsius insidiaretur; missus à S. P. Q. R. M. Lepidus, qui & pupillum tueretur & regnum. Polybius, Josephus, Justinus. Sic etiam Antiochi regis impuberi filio tres tutores missi sunt à Senatu. Zonaras. *Muretus.*

5 *Amotum in Ciliciam memoravi*] Pompejopolim, supra. Sueton. paullo aliter hæc narrat, & cum Tiberii probro: *Sed & Vononem Parthorum regem, qui pulsus à suis quasi in fidem populi Romani cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliavit perfidia, & occidit.* Ut Taciti narratio est, Imperator extra culpam. *Lipsius.*

6 *Specie venandi, omissis*] Possis dubitare, annon potius sit distingui: *conatus est. Specie venandi, omissis maritim. locis*, &c. *Acidalius.* Potius an non delendum τὸ *est*, & continua oratione faciendum: *inde in Albanos Heniochosque ad consanguineum sibi regem Scytharum conatus, specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit.* Gronovius.

7 *Remmius evocatus*] Ita cognominatus forsan, quod ejus avus, aut pater, ex illa legione fuisset, quæ dicta est *Evocatorum*: quippe à Julio Cæsare militia soluta, & in Campania Capuæ degens, ab Octaviano Cæsare iterum coacta est, & sub signis locata: quæ operam ei navavit egregiam, fida sane & fortis legio. Dio 45. *Aurelius.* Hoc *Evocatum* vulgo majuscula *E* scribunt, & pro nomine proprio habent: eademque opinio tenet omnes interpretes. Mihi non hominis, sed muneris aut conditionis vocabulum est visum. Dio libro 45. καὶ τὸ τῶν Ἠουοκάτων ἢ Οὐοκάτων σύστημα, οὓς Ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας, ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν. *Et Evocatorum seu Vocatorum cohors, quos* Ἀνακλήτους *aliquis Græce appellet, quia militia defuncti rursus ad ipsam revocantur.* Talis apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 91. *Erat Crastinus evocatus.* Talis ille, cujus nomen non proditur, H. 1, 46.

regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit: unde major fides, conscientia
69 sceleris, & metu indicii, mortem Vononi inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem [1] contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarem [2] tentabantur. Dein Piso abire Suria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate solvebantur, [3] admotas hostias, sacrificalem apparatum, [4] festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum [5] Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat. sævam vim morbi augebat persuasio veneni à Pisone accepti: & reperiebantur [6] solo ac parietibus [7] erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici [8] plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac [9] tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis

1, 46. à quo Laco præfectus est confossus. quo & ipso loco pro nomine viri proprio perperam habetur à versionibus. *Freinshemius.* Si vir egregius inspexisset editionem Beroaldi, vidisset prave ab se uno ordine haberi Achivos, eumque edidisse *Rë mius evocatus.* Et quæ affert, nonne pleraque apud Lipsium collecta occurrunt libro 1 de Militia Romana Dial. 8? Imprimis inpudens citatio Dionis. *Jac. Gronovius.*

1 *Contumeliæ*] Non solum verbis inferuntur, ut senserunt interpretes, sed etiam factis. Ita leg. 38. §. 1. de adult. incestum stuprum appellatur *contumelia sanguinis.* Et apud nostrum 14, 31. quum regias mulieres verberibus adfectas, stupris pollutas, propinquos regis inter mancipia habitos memorasset, ea cuncta *contumeliæ* vocabulo complectitur. Sic *injuriæ* mox 3, 13. *Freinshemius.*

2 *Tentabantur.* * *Dein Piso*] Ad eam quam posui notam, suspicio mihi est, ne quid desit. non enim satis plena videtur narratio. *Lipsius.*

Dein Piso abire] Non frustra hic deesse quæpiam notavit Lipsius. Tamen videatur sic satis integer locus esse, si pro *Dein* legas *Denique.* Hæc enim particula non raro sic usurpatur, ubi omnia sigillatim narrare non libet, & ad exitium rei properamus. *Acidalius.*

3 *Admotas hostias*] Sacrorum verbum est. Suetonius in Caligula. *Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu.* idem significat, quod Tibullo & aliis, statuere ad aram. *Lipsius.*

4 *Festam Antiocho*] Læto habitu, & candidatam. *Idem.*

5 *Seleuciam*] Plures Seleuciæ, atque adeo in ipsa Syria. Sed hanc puto, quæ *Pieria* cognominatur Straboni, Ciceroni, Polybio, Ptolemæo. Nam in litore maris est, parabatque navigationem Piso: tum etiam haud procul Antiochia, à qua veniebat. *Idem.*

6 *Solo ac parietebus*] Muretus, *parietinis* conjicit. *Idem.*

Solo ac parietibus] Muret. *Parietinis.* Causam satis evidentem non habet. *Acidalius.* Muretus mallet, *solo & parietinis.* aliquanto rectius. *Pichena.* Nam intra parietes recondita erant defunctorum hominum corpora. D. Hieron. cap. 40. in Ezechielem. Cum, inquit, *essem Romæ puer, & liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem ætatis & propositi, diebus Dominicis, sepulchra Apostolorum & Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex utraque parte ingredientium per parietes haberent corpora sepultorum.* Et sane hypogæa illa ita fuere exstructa, ut in parietibus haberent fornices excavatos, & concameratos, in quibus aut urnæ, ut in urnis cineres defunctorum, quos cremaverant, aut corpora in loculis posita. *Aurelius.*

7 *Erutæ humanorum corporum reliquiæ*] Dio sic expressit, Ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. Sunt hæ persuasiones à vulgo; & ideo vanæ. Appulejus callide descripsit III. Milesiar. *Instruxit feralem officinam omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium manium durantibus calvis, defletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnosi* (vel etiam *cariosi*) *clavi pendentium; alibi trucidatorum servatus cruor, & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Ita nos eum locum totum emaculamus. *Lipsius.*

8 *Plumbeis tabulis*] Aliquando adamantinis. Papinius 2 Theb. *Infaustas percussum adamanta figuras.* Aliquando etiam *cereis.* Ovidius, *Phœnicea defixit nomina cera.* Sed *plumbeis* utuntur, non cereis hodie, quo tam facile illa nomina non deleantur. Vocat autem Appulejus 3. *laminas litteratas.* Aurelius.

9 *Tabe obliti*] Malim, *tabo.* Lipsius.

Tabe obliti] Forte *tabo*, etsi hoc quoque legitur. *Muretus.* Semicremati cineres, ac tabe sanieque illiti. *Sanguinem* pro *tabe*, falso posuerunt, item *cineres*, quales hic intelligantur, an omnes ceperint, dubito: intelliguntur autem corporum humanorum, pro instituto illius ævi crematorum, reliquiæ. *Freins-*

nis ſacrari. ſimul miſſi à Piſone incuſabantur, [1] ut valetudinis adverſa rimantes. Ea 70
Germanico [2] haud minus ira, quam per metum accepta; *ſi limen obſideretur, ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret, quid deinde miſerrimæ conjugi? quid* [3] *infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: feſtinare & urgere, ut provinciam, ut legiones ſolus habeat. ſed non uſque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem manſura.* [4] componit epiſtolas, *quis amicitiam ei renunciabat.* Addunt plerique juſſum *provincia decedere.* nec Piſo moratus ultra, navis ſolvit, moderaturque curſui, [5] quo propius regrederetur, ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet. Cæ- 71
ſar pauliſper ad ſpem erectus, dein feſſo corpore, ubi finis aderat, adſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, juſtus mihi dolor etiam adverſus deos eſſet, quod me* [6] *parentibus, liberis, patriæ,* [7] *intra juventam præmaturo exitu raperent, nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus veſtris relinquo, referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus, dilaceratus, quibus inſidiis circumventus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes meæ, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem,* [8] *muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud ſenatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignavo*

Freinſhemius.

1 *Ut valetudinis adverſa rimantes*] Illud *ut* hanc vim habet, ut non omnino rem adfirmet, verum aliorum opinionem indicet. *Ut rimantes*, eſt tamquam qui rimarentur. non ergo tamquam explorata re, adſeveranter verti debuit. *Idem.*

2 *Haud minus ira quam per metum*] Sed utroque modo æqualiter. Recte fecerunt, qui hæc invertunt, & ſic exponunt, *haud minus metu quam per iram.* & certe ſequentia volunt, hunc potius ineſſe ſenſum: quem & figura hæc loquendi facile patitur. Sicut in his Senec. Epiſt. 19, 19. *tam hominum, quam urbium fata volvuntur.* Senſus eſt, non hominum modo, verum etiam urbium. *Freinſhemius.*

3 *Infantibus liberis*] *Infantes* hic quoque appellantur, qui loqui poſſunt, modo ſeptennibus minores ſint. ut l. 1. §. *ſufficit*, de adminiſtr. tut. & l. 18. C. de jure deliber. definitum eſt. Neque ſane credibile eſt, de Julia tantum nuper 2, 54. nata ſolicitum fuiſſe, de Cajo tum ferme ſeptenni, aut Agrippina ferme trienni (Sueton. Calig. 7.) quia forte loqui tum poterant, non fuiſſe. *Idem.*

4 *Componit epiſtolas*] Mox ex veteri illa & ſimplici vita: qua receptum, amicitiam promptam habere in ore & in fronte. Adi EXCURS. in *L.* Lipſius.

Componit epiſtolas, quis amicitiam ei renuntiat] Quare? Ut ſic etiam, harum, ſcilicet, epiſtolarum auctoritate, probari poſſet venenum Germanico inſidiis Piſonis datum. Cæterum de hoc more multa Lipſius in Excurſibus, ex auctoribus Romanis. Addo ex Græco illuſtrem, & imprimis huc facientem locum. Ita Lyſias orat. VII. in qua Accuſator ad familiares obtrectatores; *χρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ κακῶς λέγειν, ἢ μὴ ξυνεῖναι. Καὶ ταῦτα, φανερῶς ἀπειπόντας ὁμιλίαν. Oportebat enim vos aut non conviciari, aut me non uti familiariter, idque aperte renunciando familiaritati.* Et ſub finem idem ille, *ἐγὼ τοίνυν ἑκὼν ὑμῖν ἐξίσταμαι τῆς φιλίας. Lubens itaque amicitiæ jus vobis remitto.* Et addit rationem, non videre ſe, quid obfuturum ſibi ſit, ſi illorum obtrectatorum careat familiaritate; neque quid profuturum, ſi ea diutius fruatur. *Boxhornius.* Miram cauſam epiſtolæ hujus. Quaſi renuntiandæ amicitiæ non ſit alia ratio, quam ſuſpicio accepti veneni. Tacitus ipſe ſatis ſignificat, quid ſpectarit Germanicus, nempe ne limen obſideretur; ne paſceret oculos inimici, ſi quid ſibi accideret: ne conjux & liberi eſſent in ejus ditione. Hoc ſcilicet agebat, ut è vicinia hominem abigeret. Et intellexit Piſo, ſive, adjectum fuerit, decederet provincia, ſive non adjectum. Nam qui renuntiat amicitiam, interdicit domo; qui domo, & locis ſuæ poteſtatis, ut Auguſtus Cornelio Gallo domo & ſuis provinciis interdixit, Sueton. cap. 66. *Gronovius.*

5 *Quo propius*] Bene, ſuo quodam ſenſu. quid ſi tamen, *properius?* Lipſius.

6 *Parentibus, liberis*] Atqui unica parens ſupererat. Antonia mater, Druſo pridem functo. *Idem.* Mire tamen oblitus adoptivi patris, quem pari colebat pietate, præſertim quum mox velit referri *patri ac fratri.* Jac. Gronov.

7 *Intra juventam*] Romano more. quibus juventa finiebatur anno XLV. *Lipſius.*

8 *Muliebri fraude*] Plancinam intellege: nec Liviam omitte. quam certum mihi eſt huic ſceleri fuiſſe architectam. *Idem.*

Muliebri fraude cecidiſſe] Reſpexit fortaſſe Tacitus ad verba Herculis furentis apud Sophoclem in Trachiniis, à Cicerone lib. II. Tuſcul. relata:

Hos, non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles

vo questu; sed quæ voluerit meminisse; [1] *quæ mandaverit exsequi. flebunt Germanicum etiam ignoti:* [2] *vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent.* Juravere amici, [3] dextram morientis contingentes, *spiritum ante quam ultionem amissuros.*
72 Tum ad uxorem versus, *per memoriam sui, per communes liberos* oravit, *exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; neu regressa in urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret.* Hæc palam, & alia secreto, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque; tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam
73 & adrogantiam effugerat. Funus [4] sine imaginibus & pompa, per laudes, [5] ac memoriam virtutum ejus celebre fuit. [6] Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni,* [7] *haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorem, etiam si temeritas*

Moles Gigantum, non biformato impetu
Centaurus, ictus corpori inflexit meo, &c.
Sed fœminea vis, fœminea interimor manu.

Iterum Tacitus: *Flebunt Germanicum etiam ignoti.* Sophocles: *Gentes nostras flebunt miserias.* Pichena.

1 *Quæ mandaverit, exsequi*] Sumpsit sive ipse Germanicus sive scriptor hic ex æmulatione Ajacis, qui apud Sophoclem hæc ipsa loquitur vs. 703. Ἐγὼ γὰρ εἶμ' ἐκεῖσ' ὅποι πορευτέον. Ὑμεῖς δ' ἃ φράζω δρᾶτε. *Jac. Gronov.*

2 *Vindicabitis vos*] Id quoque antiqui moris. Ita Lysias Oratione XII. contra Agoratum; *Coram sorore autem,* inquit, *mea Dionysodorus res suas domesticas, ut sibi visum est, ordinavit; & Agoratum hunc suæ mortis causam esse dixit; mandavitque mihi, & huic fratri suo Dionysio, & omnibus amicis, ut Agorati scelus in se perpetratum ulciscerentur: & uxori suæ, quam ex se gravidam credidit, mandavit; ut, si masculum pareret, ipsi nato indicaret, patrem ejus ab Agorato esse interfectum, juberetque injurias ab ipso, velut homicida, acceptas persequi.* Græca apud oratorem ipsum legantur. Nihil similius his morientis Germanici mandatis. *Boxhornius.*

3 *Dextram morientis contingentes*] Quæ sedes fidei. Sed & apud Xenophontem Cyrus moriens hortatur amicos ut dextram suam contingant. Εἴτις οὖν ὑμῶν, ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τοὐμὸν ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω. *Lipsius.*

Dextram morientis contingentes] Valer. 5, 2. ait Masinissam à Manilio Proconsule Africæ petiisse, ut ad se morientem, Scipionem Æmilianum sub eo militantem mitteret; *fœliciorem suam mortem futuram ratus, si in complexu dextræ ejus, supremum spiritum, ac mandata posuisset.* Et eodem lib. cap. 1. ubi de Alexandro Macedone. *Quamquam violentia morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dextram omnibus, qui eam contingere vellent, porrexit.* Aurelius.

Morientis] In hoc non leve pondus est, scelestius enim habetur morientem fallere: itaque male qui neglexerunt. *Freinshemius.*

4 *Sine imaginibus*] Germ. scutum & galeam interpretatur. Apparet eum ignorasse morem Romanum, quo majorum effigies in cera expressas servabant in atriis ædium. Quo respicit notus Juvenalis Sat. 8, 19. versus

Tota licet veteres exornent undique cera
Atria.

Ex his autem atriis petebantur præferebanturque exornandis posterorum exequiis. hic & 5, 76. unde apud Valer. Max. 8, 15. *Africanus imaginem in cella Jovis opt. max. positam habet: quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est, inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur.* Plin. 35, 2. *Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* præmittitque has imagines in atriis fuisse custoditas. *Freinshemius.*

5 *Ac memoriam*] Ita scriptum est in vetere membrana, non &, quod est edentium. *Jac. Gronovius.*

6 *Et erant qui formam*] Videtur deesse particula, *ob*, legendumque; *Et erant qui ob formam, ætatem, &c.* & ita legebat Danesius. *Ursinus.*

7 *Haud multum triginta annos egressum*] Obiit Germanicus anno XXXIV. vitæ acceptæ. *Lipsius.*

1 Præ-

meritas abfuerit, [1] *præpeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere.*
quod si [2] *solus arbiter rerum, si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum*
gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. Cor-
pus antequam cremaretur nudatum [3] in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ
destinabatur, [4] prætuleritne veneficii signa, parum constitit: nam ut quis miseri-
cordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior,
[5] diversi interpretabantur. Consultatum inde inter [6] legatos, quique alii senatorum 74
aderant, *quisnam Suriæ præficeretur.* & ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum, &
Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit.
Isque infamem veneficiis ea in provincia, & Plancinæ percaram [7] nomine Martinam
in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui [8] crimina & accu-
sationem tamquam adversus receptos jam reos instruebant. At Agrippina, quamquam 75
defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ ultionem morarentur intolerans,
ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, *quod fe-*
mina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantis gratantisque aspici
solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, [9] *infelici fecunditate*
fortunæ totiens obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *ex-*
cessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: ne-
que ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ so-
roris

1 *Præpeditusque sit*] Hic mihi non satisfaciunt, qui in hunc sensum hæc exponunt; & sine dubio subjugasset Germanias, nisi præpeditus fuisset: quum hoc dicat auctor, non minus bellatorem eum habitum, atque Alexandrum, quamvis fuerit præpeditus Germaniam subjugare, quod ipsi alias facile fuisset, tot jam victoriis afflicto hoste: idem igitur sensus est, qui supra 2, 41. *bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.* Freinshemius.

2 *Solus arbiter rerum*] Livius lib. 9. *Et quo sint mirabiliores, quam Alexander, aut quisquam alius rex; denos, vicenosque dies quidam dictaturam, nemo plusquam annum consulatum gessit: ab tribunis plebis delectus impediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum causa revocati sunt: in ipso conatu rerum circumegit se annus: collegæ nunc temeritas, nunc pravitas, impedimento aut damno fuit: male gestis rebus alterius successum est: tironem, aut mala disciplina institutum exercitum acceperunt. At, Hercule, reges non liberi solum impedimentis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Gronovius.

3 *In foro Antiochensium*] Quod quanti sit, patet ex collectaneis Joh. Meursii de funeribus cap. 42. *Jac. Gronovius.*

4 *Prætuleritne veneficii signa*] Multi adfirmant. Plinius lib. XI. *Cor negatur cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierunt, aut veneno interemptis. Certe exstat oratio Vitellii qua reum Pisonem ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris comburi.* Lipsius.

5 *Diversi interpretabantur*] Hoc imperfectum commendat se solo arbitratu edentium, qui id prætulerunt ex adjunctis, quum in MS. legatur tantum *interpretantur*; quasi rem præsentem nunc statueret in ista urbe. *Jac. Gronov.*

6 *Legatos*] Dubitari potest legatine legionis soli intelligantur, an præter hos alii, qui proconsulibus ex veteri more adjungi solebant, ut 4, 56. quos à legatis legionum diversos fuisse certum est. *Freinshemius.*

7 *Nomine Martinam*] Sic & infra id nomen scribi video. Sed cum provincialis, id est, Syra, fuerit hæc venefica, nomen non Romanum, sed Syriacum requiro. Id vero est *Martha*: quomodo & illa divinacula Syra dicta est, quæ Marium sectabatur. vide Plutarchum. *Grotius.*

8 *Crimina & accusationem instruebant*] Quod Tacitus *crimina instruere* dicit, id Ulp. in l. 2. §. pen. de adult. *accusationem parare, & probationibus instruere atque munire. Instruere* inquam, nam profecto disconveniens vox est, adeoque ipsi propositæ definitioni contraria. quæ vulgo legitur, *instituente.* Freinshemius. Leg. 1. de Fide instr. *Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt quibus causa instrui potest.* Leg. 1. D. de leg. Corn. de falsis. *Pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui ob instruendam advocationem testimoniave pecuniam acceperit.* Cic. pro Cluent. *Cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset.* Plin. 10. Ep. 85. *Ut longiorem diem ad instruendam causam darem.* Gronovius.

9 *Infelici fœcunditate fortunæ*] Toties enim poterat in fortunæ injurias incurrere, quoties pepererat. *Ferrettus.*

76 roris tum primum [1] læto cultu mutavit. [2] Adfluebant centuriones, monebantque, *prompta illi legionum ſtudia*, *repeteret provinciam non jure ablatam*, *& vacuam.* Igitur *quid agendum* conſultanti, M. Piſo filius *properandum in urbem* cenſebat: *nihil adhuc inexpiabile admiſſum*, *neque ſuſpiciones imbecillas aut inania famæ pertimeſcenda. diſcordiam erga Germanicum odio fortaſſe dignam*, *non pœna: & ademptione provinciæ*, *ſatisfactum inimicis. Quod ſi regrederetur*, *obſiſtente Sentio*, *civile bellum incipi*; *nec daturos in partibus centuriones militeſque*, *apud quos recens imperatoris ſui memoria*, *& penitus*
77 *infixus in Cæſares amor prævaleret.* Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia diſſeruit: *Utendum eventu. Piſonem*, *non Sentium*, *Suriæ præpoſitum: huic faſces & jus prætoris*, *huic legiones datas. ſi quid hoſtile ingruat*, [3] *quam juſtius arma oppoſiturum*, *qui legati auctoritatem*, *& propria mandata acceperit?* [4] *relinquendum etiam rumoribus tempus*, *quo ſeneſcant. plerumque innocentes*, *recenti invidiæ impares. At ſi teneat exercitum*, *augeat vires*; *multa quæ provideri non poſſint* [5] *fortuito in melius caſura. Anfeſtinamus cum Germanici cineribus adpellere*, *ut te inauditum & indefenſum planctus Agrippinæ*, *ac vulgus imperitum*, *primo rumore rapiant? Eſt tibi* [6] *Auguſtæ conſcientia*, *eſt Cæſaris favor*, *ſed in occulto: & periiſſe Germanicum nulli jactantius mœrent*, *quam qui maxime lætantur.*
78 Haud magna mole Piſo promptus ferocibus in ſententiam trahitur: miſſiſque ad Tiberium epiſtolis, incuſat *Germanicum luxus & ſuperbiæ*; *ſeque pulſum*, *ut locus rebus novis pateſieret*, *curam exercitus*, *eadem fide qua tenuerit*, *repetiviſſe.* Simul Domitium impoſitum triremi *vitare litorum oram*, *præterque inſulas* [7] *lato mari pergere in Suriam* jubet. concurrentes deſertores per manipulos componit, armat lixas. trajectiſque in continentem navibus, vexillum tironum in Suriam euntium [8] intercipit. Regulis Cilicum *ut ſe auxiliis juvarent* ſcribit; haud ignavo ad miniſteria belli juvene Piſone,
79 [9] quamquam ſuſcipiendum bellum abnuiſſet. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infenſi, arma primo

1 *Læto cultu mutavit*] Quaſi in gratulatione, aut quaſi voti damnata. Vide Feſtum, in verbis, Minuitur luctus. Quis autem feminæ triſtis, quis lætus cultus; nos in EXCURS. quærimus, in *M.* Lipſius.

2 *Adfluebant*] Hoc verbo copia aliorum ſuper alios venientium exprimitur. *Freinshemius.*

3 *Quem juſtius arma oppoſiturum quam qui*] Exiguum quidem mendum erat in Man. Sed nimis audaci manui ſanatum fuit. nam cum in eo legeretur: *quem juſtius arma oppoſiturum*, *qui legati*; &c. ego nihil aliud immutans, niſi, *quam*, pro, *quem*, locum ni fallor, in ſuam ſanitatem reſtitui. *Pichena.* Hanc eſſe lectionem manuſcripti ſui indicavit Pichena. ipſe bene emendaſſe videtur *quam juſtius arma*, &c. *quam* pro quanto. ut in his Quinctiliani, lib. I. *Quam in his quoque libris erunt omnia compoſitiora.* Freinshemius.

4 *Relinquendum etiam rumoribus tempus*] Παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος. Ariſt. 2. Rhetor. & Cleon. apud Thucid. lib. 3. ait, τὸ χρόνου διατριβὴν ἐμποιεῖν, πρὸς τῶν ἠδικηκότων μᾶλλον εἶναι. Dictum Philocratis. Ὅταν ἄλλον ἴδω διαβεβλημένον, &c. Plutarchus in Pelopida. εἰσήχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον, Πελοπίδας. διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν. Ἀμφότεροι δὲ ἀπελύθησαν. Lyſias. ὡς γὰρ ἐπιτοπολὺ οἱ τελευταῖοι κρινόμενοι σώζονται. πεπαυμένοι γὰρ τῆς ὀργῆς αὐτῶν ἀκροᾶσθε. *Muretus.*

5 *Fortuito in melius caſura*] Ταὐτόματον ἡμῶν κάλλιον βουλεύεται. Id eſt, Fortuna nobis ſæpe melius conſuluit. *Idem.*

6 *Auguſtæ conſcientia*] Ut nimirum Piſonis facto conſcia ſit illa. *Freinshemius.*

7 *Lato mari*] Equidem tolero, ſed verius fortaſſe, *alto.* Lipſius.

Lato mari pergere] Verius rectiuſque cenſet Lipſius; *alto mari.* Non ego. *Latum mare* hic eſt ipſum apertum & interius mare. Quo pergere in Syriam Domitium juſſit Piſo, vitatis litorum oris. Non aliter Belgæ noſtri loquuntur: *in de wijde zee*, cum de ipſo quaſi meditullio maris ſermo eſt. Et hoc *latum* dicitur, longiuſque abeſt à litore. *Altum* vero etiam ibi eſſe poteſt, ubi proximum eſt littorum oris. *Boxhornius.*

8 *Intercipit*] Hæc vox interdum de captis, interdum de occiſis, uſurpata reperitur, hic non pro occiſis, ut quidam tamen, qui vertunt, velle videntur: ſed pro captis ſive detentis accipienda eſt. *Freinshemius.*

9 *Quanquam ſuſc. b. abnuiſſet*] Quod didicit vel ex formula, qua finiebant orationem diſſuadentes ac fortiter diſſentientes, addendo, *vos quod faxitis*, Deos

mo expediere; dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est; Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, *Romam ad dicendam caussam veniret.* Ille eludens respondit, *adfuturum ubi prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus* [1] *diem prædixisset.* Interim Domitius Laodiceam urbem Suriæ adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet.* quosque [2] Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem imperatoris* identidem ingerens, & *Rempublicam armis peti*: ducitque validam manum, & prœlio paratam. Nec Piso, quamquam 80
cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen [3] Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus & [4] tirone nuper intercepto, suisque & Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, [5] in numerum legionis composuerat. *Cæsarisque se legatum*, testabatur, *provincia quam is dedisset arceri, non à legionibus* (*earum quippe accitu venire*) *sed à Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente.* [6] *consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis* parentem *quondam appellatum; si jure ageretur, potiorem; si armis, non invalidum, vidissent.* Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. [7] hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata: ut venere

Deos omnes fortunare velim, ut profert Livius 34, 4. in exemplo Catonis. Quin etiam noverat se commendare *approbando consilia, quibus nequidquam adversaretur*, quæ sunt & ipsa Liviana 23, 2. *Jac. Gronovius.*

1 *Diem prædixisse*] *Referri diem prodictam, id est, anteferri religiosum est*, ut ait Veranius, Festus. Gellius libro 12. cap. 13. *Kalendasque mihi prodictas, ut intra eum diem pronunciarem.* Male vulgo, *productas.* Recte ergo, *prolata* pro *prælata* D.*de edendo. *Muretus.* An potius *prodixisset?* Id enim verbi potius in hac re usurpatum. Livius libro 3. *In carcerem est conjectus, eique Tribunus diem prodixit.* Ex eodem & item aliis plura exempla dat Scaliger in Festum. Sane & Muret. ita legit. *Acidalius.*

2 *Germanici memores*] Quicquid in universo exercitu per Germanici memoriam, aut odia in ejus inimicos, suis rebus fidum cognoverat, in unum contrahit, *subinde ipsis magnitudinem gloriamque imperatoris sui*, quem ulciscerentur, salutemque reip. quam armis inimicorum petitam defensum irent, in mentem revocans. *Memores* quidam dicunt amicos. Sed plus continet illud: quid enim si potius fortunam Germanici quam ipsum fovissent 1, 71. *memores* ejus non recte dicerentur. *Imperatorem* hic omnes de Principe Tiberio capere videntur. mihi visus est ad Germanicum pertinere ob præcedens *memores*, & quia statim de republ. armis petita sequitur, quod ipsum involvit Principis quoque salutem, ejusque magnitudinem tangit: ut eam exserte hic memorare, nihil sit opus. Sic mox 3, 14. *Imperatoris* nomine Germanicus intelligitur, non Tiberius. *Freinshemius.* Ego vero *Imperatorem* omnino accipio Tiberium, nec *magnitudinem imperatoris à republica* sejungo. Hoc enim vult Tacitus, ingerens, armis peti rempublicam & magnitudinem imperatoris. *Magnitudo*, majestas. Ut Lib. 3. de Augusto: *simul modestiæ Neronis & suæ magnitudini fidebat.* Lib. 16. *an ut magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore ostentaret.* Gronovius.

3 *Celenderis*] Nominat id Josephus l. XVII. collocatque in via qua Romam ibatur. sed in eo scriptum reperies, *Celendris.* meminit & Ptolemæus. Antiquissimum id fuit, si Apollodoro fides lib. III. Biblioth. qui conditionem ejus refert ad Sandarum Tithoni nepotem. Ὅς, inquit, ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν πόλιν ἔκτισε Κελένδεριν. Lipsius.

Celenderis] Sic cum esset in vulgatis, Lipsius testatur, apud Josephum legi, *Celendris.* quam vocem repperi etiam in Man. *Pichena.*

4 *Tirone nuper intercepto*] Vexillo, quod in Syriam ibat. *Muretus.*

5 *In numerum legionis composuerat*] Recte, *in numerum*, nam neque animos, neque experientiam aut usum, ne arma quidem legionariorum habebant, adeoque nihil præter numerum. *Freinshemius.*

6 *Consisterent in acie*] Nihil præter præsentiam eorum requirit: non enim pugnæ caussa ibi futuros ait, quæ nulla esset oritura. *Idem.*

7 *Hinc militum, inde locorum*] Supplet Muretus: *hinc militum vis, inde locorum asperitas.* Sed ex ingenio tantum. *Pichena.* Ego probo. *Acidalius.* Excusa bene stat. nam asperitas non tantum loci, sed militis. Sic Horat. ode 1. *acrem militiam* dixit, id est

venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes [1] in æquum
eniterentur. vertunt terga Cilices, seque castello claudunt. [2] Interim Piso [3] classem
haud procul opperientem adpugnare frustra tentavit: regressusque, & pro muris mo-
do [4] semet adflictando, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem
cœptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtu-
lerit. Tum Sentius [5] occanere cornua tubasque, & [6] peti aggerem, erigi scalas jus-
sit, ac promptissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa, & faces in-
gerere. Tandem victa pertinacia Piso oravit, *uti traditis armis maneret in castello,*
dum Cæsar cui Suriam permitteret, consulitur. Non receptæ conditiones: nec aliud
82 quam naves & tutum in urbem iter concessum est. At Romæ postquam Germanici
valetudo percrebuit, cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur; [7] do-
lor, ira, & erumpebant questus: *Ideo nimirum* [8] *in extremas terras relegatum: ideo*
Pisoni

est *asperam:* & alibi, *gnavus & asper.* Et *sævitiam Centurionum,* noster libro 1. qui rigidi dicti, & asperi. *Aurel.*

1 *In æquum eniterentur*] Id est, usque dum æquis locis adortæ essent Pisonianos milites. Nam in colle arduo & abrupto Piso suas copias explicaverat: quem dum cohortes Romanæ scanderent, paulum dubitatum fuit: ubi ex æquo ventum ad manus, tunc nulla dubitatio. *Aurelius.* Quia in alpestribus locis commissa est pugna, non tam de plano aliquo loco capiendum hoc *æquum* existimo, quam de æque alto, ac ille erat, quem hostes tenebant. *Freinshemius.*

2 *Interim Piso*] Pisoni consilium fuit, quale Thracibus 4, 48. & Germanis H. 5, 21. *Idem.*

3 *Classem haud procul opp. oppugnare*] Quasi sonum parilem in prima syllaba captavisse Tacitum credidissent viri docti, (quod sane contingit sæpius in his libris) ideo sic in editionum multitudine legitur. Sed absurde, quum jam ipse Beroaldus ediderit *adpugnare*, unde fatue deflexerunt typi, ne Pichena quidem attendente. Habes id ipsum verbum quoque 15, 13. neque enim Melchior Freinshemius dignum habuit, quod in indice annotaret. *Jac. Gronov.*

4 *Semet adflictando*] Non est credibile Pisonem virum arrogantis animi, & primæ nobilitatis & ex stirpe Numæ regis, nec fortunæ succumbentem, semet afflictasse. Lego igitur, *Et pro muris modo sua castra metatus ad conflictandum.* Aurelius. *Progressus extra muros nihil omittebat, quibus ad misericordiam flecterentur; modo semet ipsum miserans, suamque sortem deplorans. Pro muris* reddit Germ. supra murum. falso. licet adstipulentur omnes, præter Gal. *Freinshemius.* Recte meo judicio omnes, qui *pro muris*, ut *pro rostris*, *pro tribunali* acceperunt: nec potest placere *progressus extra muros.* Quousque enim progredi tuto poterat, qui extra muros, qua parte incubuerant Sentiani, nihil vacuum aut liberum habebat? Et quanto commodius hæc invidia fiebat ex alto & late conspecto loco? quantoque ad plures pertinebat & visus adflictantis sese & vox querentis ac sollicitantis? Sic igitur accipe, Pisonem circa id ipsum tempus, quo rejiciebantur & se claudebant intra munimenta sui, eodem per aversam portam rediisse à tentata classe & dum parant Sentiani, quæ oppugnando essent idonea, in summis mœnibus hanc tragœdiam saltasse, donec Sentius parata jam parte instrumenti canere signa & vim fieri jussit. *Gronovius.*

5 *Occanere cornua*] Occulte surreptum Sallustio est, *Jussu Metalli cornicines occanuere.* Lipsius.

6 *Peti aggerem*] Quidam accipiunt quasi *petere* hoc loco significaret aggredi, & *agger* muros, qua notione miror, si usquam reperias. muris enim castellum hoc fuisse cinctum, neque alia munitione, satis ex auctore colligitur. Longe igitur aliud est *petere aggerem*, quam phrasin, quum supra 1, 65. occurreret, plerique non inepte verterant. *Aggerem petere*, est terram ad struendum aggerem comportare. Struebatur autem agger oppugnationis ergo. Vide Lipsii Poliorcet. 2, 3. *Freinshemius.*

7 *Dolor, ira & erumpebant*] Ingens in urbe dolor, atque etiam ira exstitit: ita ut ne quidem abstinere possent, quin apertas in querelas erumperent. Nec enim tacitus modo dolor & recondita ira mentibus inerat, verum etiam in querelas prorumpebat. *Freinshemius.* Sic potius distingue: *cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur; dolor, ira. Et erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas terras relegatum*, &c. Ita fere loquitur Tacitus. qui in re indigna & atroci admodum, cum animi humani diversis, ac majoribus motibus, ipsas quoque dicendi periodos distinguit. Sicut hoc loco. Priores etiam doloris, dein iræ interiores hic motus. Tandem, indignitate rei & acerbitate, erumpunt etiam questus. Eundem ordinem in exprimendis affectibus ejusmodi, eorum singularem artificem sequi Nasonem, passim observare est. Quod monendum erat, quia ejusmodi elegantias, aut potius fulmina ac vires scribendi, pauci observant, pauciores exprimunt & sequuntur. Nam hæc quoque non prætermittenda sunt illis, qui ad antiquorum exemplar ac judicium se componunt. *Boxhornius.*

8 *In extremas terras relegatum*] Cum libro proximo *externæ terræ* dicantur illæ Orientis, in quas relegatus

Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones. vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure complecti reddita libertate agitaverint.
Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante
senatusconsultum, [1] sumpto justitio desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia
& gemitus, nihil compositum in ostentationem: & quamquam [2] neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mærebant. Forte negotiatores vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus attulere: statim credita, statim vulgata sunt:
ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem [3] moliuntur templorum fores. juvit credulitatem
nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec
tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit. Ho- 83
nores ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretique: *ut nomen ejus [4] Saliari carmine caneretur: [5] sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque*

relegatus est Germanicus, ut infra, *Ob longinquitatem itineris externis terris quoquo modo crematum:* & *differri etiam per externos.* Imo hoc ipso libro ubi Alexander & Germanicus comparantur: *Utrumque suorum insidiis externas inter gentes occidisset:* hic etiam scribendum censeo: *Ideo nimirum in externas terras relegatum.* Adde, quod apud veteres extrema potius sæpiusque dicantur loca Septentrionis & Occidentis, quam Orientis, ut, *Extremi hominum Morini*, & ejusmodi alia. Imo extremæ fere terræ dicuntur ultimæ, post quas aliæ non restant. In quam rem plurima ipse Tacitus sufficit exempla. Vide Agric. vitam. *Boxhornius. Extremas terras* intellige imperii Romani. Florus 4, 1. *quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur.* Cicero ad fratrem 1, 1. *Non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audiverim in Italia querelas civium.* Locorum, quæ affert pro *externis*, alia ratio est. *Gronovius.*

1 *Sumpto justitio*] Olim in tumultu aut calamitate à Dictatore Consulibusve indici justitium solitum, ex decreto Senatus: nunc passim in funere principum virorum. Sic libro 1. *Qui fine Augusti & initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium intermiserat.* De vi habituque justitii nihil melius possum Petro Fabro, eruditæ diligentiæ viro. quem consule libro 11. Semestrium cap. x. *Lipsius.*

2 *Neque insignibus lugentium*] Indicto enim justitio, mutabant etiam vestem. Lucanus:

——— ferale per urbem
Justitium, latuit plebejo tectus amictu
Omnis honos, nullos comitata est purpura fasces.

Juvenalis:

Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.

Seneca epist. XVIII. *Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore civitatis non solebat, voluptatis caussa vestem mutavimus.* Idem.

3 *Moliuntur templorum fores*] Nam vespere hæc gesta, aut nocte, & tum clausa templa. Suetonius Calig. cap. VI. de ipsa hac re: *Repente jam vesperi, cum incertis auctoribus convaluisse percrebuisset; passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est, ac pæne revulsæ templi fores ne quid gestientes vota reddere moraretur.* Idem.

4 *Saliari carmine*] Qui honos non nisi nominibus deorum. Hoc exemplo M. Antoninus Philosophus, mortuo filio vero, *jussit ut nomen ejus Saliari carmini insereretur.* ita malo apud Spartianum, quam, *inserretur.* Lipsius.

Saliari carmine] His carminibus nominari valde laudabile erat. Sic *Mamurius Veturius, cum ancile fabricasset insigne, petiit, ut Saliari carmine nomen suum caneretur.* Plutarchus in Numa. Et Servius in 8. Æneid. *Famam cupit*, ait, *pro opera, videlicet, quod est votum illustrium virorum.* Varro tamen ait Salios, qui cantant Mamurium Veturium, significare veterem Memoriam. Quæ aliquis γραμματικώτερος composuerit, non ego. *Aurelius.*

5 *Sedes curules*] Spectaculis Romam transductis, magno honori fuit publicus in iis locus. exempla multa. Evaluit paullatim adulatio, ut non solum vivis, sed etiam absentibus mortuisque daretur is locus, memoriæ conservandæ. Loci præbiti indicium, sella esset. Primum vestigium ejus ritus odorari videor in Livii verbis, libro 11. de Valerio Dictatore: *Dictator triumphans in urbem invehitur. super solitos honores locus in Circo ipsi posterisque, ad spectaculum datus: sella in eo loco curulis posita.* Cæsari habitus deinde idem honos, ut clare Dio libro XLIV. Ἐψηφίσαντο τόν τε δίφρον αὐτὸν τὸν ἐπίχρυσον ἐις τὰ θέατρα καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον εἰσάγεσθαι. Mox M. Marcello defuncto. de quo verba ejusdem scriptoris, libro LIII. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν, καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἔς τε τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει ἐσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε, id est, *Marcelli & imaginem auream, & coronam auream, & sedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri jussit, mediaque illa poni inter sedes editorum.* Sed & Severus, Pertinaci mortuo non unam

perque eas [1] *quercea corona statuerentur:* [2] *ludos Circenses eburna effigies praeiret: neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliae, crearetur.* [3] Arcus additi Romae, & apud ripam Rheni, & in monte Syriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac [4] *mortem ob rempublicam obiisse.* sepulchrum Antiochiae ubi crematus: [5] tribunal Epidaphnae. quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve [6] in quis colerentur, haud facile quis numerum inierit. [7] Cum censeretur clypeus, auro & magnitudine

unam sellam, sed tres in theatro posuit: uti apud Xiphilinum scribitur his verbis. Καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ἐκέλευσε θέατρα θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ ἐσκομίσεσθαι. Lego etiam sedes aureas in Theatrum illatas Tiberio & Sejano absentibus. & miror interpretem id vertisse, currus, apud Dionem libro LVIII. Δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἀμφοῖν ἐσέφερον. Germanico igitur decretae ejusmodi curules sedes per trina, ut opinor, theatra inter sacerdotum Augustalium sedes: & coronae in iis è quercu, ob cives scilicet servatos. Hunc ritum non alibi adhuc videram explicatum. *Lipsius.*

1 *Quercea corona statuerentur*] De hoc ponendi coronas querceas, vel etiam aureas super curules sellas antiquo more, & veteres scriptores meminerunt, & ex argenteis denariis constat, in quibus sellae hujusmodi superimpositis coronis significatae sunt. & fortasse denarius Augusti, in cujus altera parte, sella curulis habetur cum duabus coronis, ad honorem pertinet Caesari decretum, de quo ita Dio libro 44. Ἐψηφίσαντο, inquit, τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα, καὶ τὸν στέφανον, τὸν διάλιθον, καὶ διάχρυσον εἰσάγεσθαι. Itaque sellae curuli in eo denario inscriptum est, CAESAR. DIC. PERP. *Ursinus.*

2 *Ludos Circenses*] Qui honos diis habitus, & qui divinos deinde honores meriti videbantur. Ritus non obscurus. *Lipsius.*

3 *Arcus additi*] De istis arcubus Suet. Claud. 1. *Praeterea Senatus inter alia complura marmoreum arcum cum tropaeis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus dedit.* Aurelius.

4 *Mortem ob Remp. obiisse*] Hoc Druso quoque patri ejus tributum, & voluit dictum Pedo ad Liviam:

Consul, & ignoti victor Germanicus orbis,
Qui fuit heu mortis publica caussa, legor.

Sed tu rescribe, *Cui fuit:* ad hanc mentem. *Lipsius.*

5 *Tribunal Epidaphne*] Plin. libro 5. cap. 21. Epidaphnes scribit esse cognomen Antiochiae. Ego regionem ejus urbis fuisse arbitror. *Muretus.* In aereo numismate, quod est apud me, ANTIOXEΩN TΩN EΠIΔAΦNH, inscriptum est, quod facit ad Taciti locum. *Ursinus.* Lib. Mach. 2. cap. 4. sic habet: *Ipse loco tuto se continens, Antiochiae secus Daphnem.* Et noster heic *Antiochiam* ab *Epidaphne* disparat, cum ait, *Antiochiae sepulchrum, tribunal Epidaphne positum.* Epidaphne autem pars est, & suburbium Antiochiae. Et Antiochiae porta erat, quae Daphne dicebatur, qua scilicet iter erat ad Daphnem, de qua D. Hieron. in vita D. Ignatii, Catalogo scriptorum Eccles. Dio libro 51. de Daphne suburbio Antiochiae mentionem facit. Et Libanius scripsit de Daphne orationem luculentam, quam laudat Julianus scribens ad eum. Auctor quoque Egesippus libro 3. cap. 5. Daphnem istud suburbium scribit vocari, quod perpetuam habeat viriditatem. Eamque describit eleganter Sozomenus libro 5. cap. 18. histor. Eccles. aitque templo Apollinis & oraculo valde commendatam fuisse apud paganos. Narrat & in eo lucum Daphnes, de quo 11. libro Cod. *de cupressis ex luco Daphnes.* Et credibile est, amoenum istud Suburbanum, Germanicum subiisse in adversa valetudine, in quo Balista unus ex XXX tyrannis agrum habuit, ut scribit Spartianus. Quamvis autem Suetonius dicat *Antiochiae obiisse*, & noster *Epidaphne*, idem est. Quippe nomine urbis, etiam suburbia continentur, ut ait L. Ut Alphenus. de verb. signif. D. Plinius quoque ita accipiendus est lib. 5. cap. 21. *Antiochia libera, Epidaphne cognominata.* Quod scribit ad differentiam ejus Antiochiae, quae in Mesopotamia & Cilicia. *Aurelius.*

6 *In quis coleretur*] Infracta pertinacia sic ab Beroaldo excipiunt editiones, quum tamen in MS. perspicue legatur *colerentur*, ut innuat circa statuas facta vel decreta gentium, ut caussa nulla sit ejus repudiandi. Certe cultus ille destinabatur Germanico; sed & statuae colebantur in illius memoria, ut 4, 2. *Colique per theatra & fora effigies ejus* Sejani *interque principia legionum sineret.* Id minus fuit animadversum. *Jac. Gronovius.*

7 *Cum censeretur clypeus*] Veteris inventi fuit imagines illustrium virorum publice in templo, curiaque deponi & quasi dedicari. Sic Africani imago in Capitolio, Catonis Censorii in Curia collocatae. Valerius Maximus, libro VIII. cap. XV. *Africanus imaginem in cella Jovis optim. maxim. positam habet: quae quotiescumque funus aliquod Corneliae genti celebrandum est inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur. Gratum ordinem, qui utilissimum reip. Senatorem tantum non semper secum habitare voluerit.* Sed cumulatius id fecit, ut apparet, Augustus, qui primarias imagines in Curia collocavit, suis quasque locis distinctas: sive quis belli, sive pacis artibus claruisset. Ita supra legimus, *Hortensii imaginem*

gnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; [1] adseveravit Tiberius, *solitum parem-*
que ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni; & satis inlustre, si vete-
res inter scriptores haberetur. Equester ordo [2] *cuneum Germanici* appellavit, qui *Junio-*
rum dicebatur; instituitque [3] uti turmæ Idibus Juliis imaginem ejus sequerentur. ple-
raque manent: quædam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit. Ceterum re- 84
centi adhuc mæstitia, soror Germanici Livia nupta Druso [4] duos virilis sexus simul
enixa

nem positam inter Oratores: idemque honos nunc Germanico petitus Sed clypei nomine Tacitus cur usus? quia imagines illæ, ut censeo, instar militaris clypei rotundæ: ex ære, auro, argento. Firmamentum aut lucem EXCURSUS noster dabit, in N. vide. *Lipsius.*

Censeretur Clypeus] Clypeus qui imaginem repræsentaret, non militaribus solum viris in bello, sed & togatis in pace, ut hodie quoque est, jam olim in usu fuit. Si quidem lib. 35, 3. Plinius major inquit; *Scutis qualibus apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum.* Mos itaque erat in curia, ubi senatus haberi solebat, virorum illustrium imagines locare: quod idem Cornelius supra per transennam indicavit. Eodem spectat quod Trebellius de Claudio Secundo inquit: *Clypeus aureus senatus totius judicio in Romana curia collocatus est; ut etiam nunc videtur expressa thorace vultus ejus imago.* & infra: *Rogo quantum pretium est Clypeus in curia? tantæ victoriæ, quantæ una aurea statua.* Vertranius. De hac clypei ponendi consuetudine, & quando primum Clypei imaginum publice, quando in domibus positi, itemque de æreis Clypeis cum argenteis imaginibus, videndus Plin. 35, 2. & 3. Addi potest locus ex oratione 12 Hadriani Imp. quem refert Charisius libro II. *Divus*, inquit, *Hadrianus orationum* XII. *A vobis, P. C. peto, & impetratum validissime cupio, ut proxime imaginem Augusti argenteum potius Clypeum sicut Augusto ponatis*, &c. Atque hic ipse ex argento Clypeus signatus est in pluribus Augusti denariis cum inscriptione, CLV. hoc est, CLUPEUS, antiqua scriptura, ut *Sulla* pro *Sylla*, nisi forte sit, CL. V. pro Clypeus votivus. Præterea Pedianus in Verr. libro II. *Fornix*, inquit, *Fabianus arcus*, &c. Atque hujusmodi scuta in argenteo denario M. Lepidi columnis Basilicæ Æmiliæ affixa videntur. Suetonius in Cajo, 16. *inter reliquos honores decretus est Clypeus aureus, quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent.* Trebellius Pollio in Claudio, *Claudio*, inquit, *Clypeus aureus senatus totius judicio in Romana curia collocatus est*, &c. De Clypeo Scipionis cum imagine patris & patrui videndus Silius Italicus, lib. 7. *Ursinus.* Egregia multa de clypeis istis Ursinus & Lipsius, quorum monumentis, addat licet antiquariæ rei mysta Inscriptionem unam alteramque, quarum hæc comparet in operis integri pag. 496. 4, 6. illa 172, 2. *Gruterus.*

1 *Adseruit Tiberius*] Insignitum ferociæ & ignorantiæ specimen. Si subjecissent *disseruit* ex lib. 3, 17. potuisset tolerari. At quomodo crediderunt ab Tacito tam perverse id verbum spectatum fuisse, ut ipsi tam strenue & diu vindicaverint, quod apud alios sanos auctores non nisi per errorem irrepens ab doctis editoribus expulsum fuit? Crede, mi lector, non esse Taciti, licet Beroaldus jam ita præiverit, & tacere potuerit Pichena. In ipso enim MS. clare legitur *adseravit*, certissimo defectu pro *adseveravit*, quod passim Tacitus adhibet, ut statim 3, 16. Si quid ad rem facit, aut pro momento esse potest, 3, 49. etiam in MS. legitur *adsevavit*, ubi recte editur *adseveravit.* Jac. Gronovius.

2 *Cuneum Germanici appellavit*] Mos olim receptus, honoris causa, bene meritorum, inprimis Principum, nomina iis etiam indere rebus, quarum frequentior, ac in cujusvis ore, & perpetuum fere ob usum perpetua mentio est, ut legibus, urbibus, legionibus, turmis &c. Et hodie observatur. Militiæ celebriora opera, bellicæ naves, aliaque ejusmodi, tantorum hominum nominibus apud nos aliosque insigniuntur. *Boxhornius.*

3 *Uti turmæ*] Ita accipio, ut in solenni illa Transvectione equitum Germanici imago pro vexillo esset, quod sequerentur. Libro VI. *Quorum imagines pro vexillis secuti essent, duces imperatoresque diligerent.* Aliud autem Transvectio equitum: aliud Recognitio, sive Censio, sive Probatio. & cave ea confundas. Transvectio à Q. Fabio Rulliano instituta, ut Livius lib. IX. Valerius I. auctores sunt. ejusque formam & quasi Pompam graphice depinxit Dionysius lib. VI. Idibus Quinctilibus sive Juliis fieri solitam Dionysius idem dixit, quia victoria ad lacum Regillum incidit in eum diem. Sed & *Castorum ædes Idibus Quinctilibus dedicata*, ait Livius l. II. quorum honori præcipue transvectio instituta. At recognitio equitum, olim à Censoribus singulis lustris: postea ab Imperatoribus passim facta tempore non certo. idque non aliud fuit, quam censura quædam in equites equosque publicos, & quasi examen. Nos plura lib. I. De Milit. Adi, si lubet. *Lipsius.*

4 *Duos virilis sexus*] Disce ergo hinc, quod nondum alii, Tiberium illum Drusi F. Tiberii N. quem Cajus sustulit, superfuisse ex his geminis: & ideo Gemellum cognominatum. Et sane numismata quædam hujus Drusi ærea exstare ajunt, in quibus expressa gemellorum capita surgentia è copiæ cornu. *Idem.*

Duos virilis sexus] Notatu dignum est, quod quam

 liquide

enixa est. quod rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem
adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, *nulli ante Romanorum ejusdem
fastigii viro geminam stirpem editam.* nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat.
Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Drusus,
85 domum Germanici magis urgeret. Eodem anno gravibus [1] senatus decretis libido
feminarum coërcita, cautumque *ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut ma-
ritus Eques Romanus fuisset.* nam [2] Vistilia prætoria familia genita, licentiam stupri [3] a-
pud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum im-
pudicas in ipsa professione flagitii credebant. [4] exactum & à Titidio Labeone Visti-
liæ marito, *cur in uxore delicti manifesta* [5] *ultionem legis omisisset?* atque illo præten-
dente

liquide in MS. exaratum est *viriles.* Id statim ita tinnulum constituit Beroaldus, quum debuisset se ad aliud & melius convertere; quippe inde patet hoc etiam in loco Tacitum scripsisse *duos virile secus*, quod ubique sic deformatum est, sed varie restitutum ab doctis. Vide ad librum 4. cap. 62. ubi testor contra Pichenam clare in MS. unico exstare *secus*, non *sexus.* Jac. Gronovius.

1 *Senatus decretis*] Quorum decretorum particula hæc apud Tertullianum, de Pallio. *Habes spectare quod Cæcina Severus graviter Senatui impressit, matrona sine stola in publico denique Lentuli Auguris consultis, quæ ita sese exauctorasset, pro stupro erat pœna: quoniam quidem indices custodesque dignitatis habitus, ut lenocinii factitandi impedimenta, sedulo quædam desuefecerant.* Idem.

2 *Vistilia*] Cum probatam à Labeone Vistiliam uxorem & quiescens matrimonium turbaret nemo, se ipsam Vistilia, more meretricio, detulit. Moris enim fuit nomen apud Ædiles profiteri, non prostibulis, sed meretricibus, quæ honestioris loci & quæstus, copiam sui noctu tantummodo facerent. Cæteris fœminis, si deesset accusator publicus, Ædiles ipsi probrosam fœminam ream agebant, ut ex Livio notum est, qui lib: 25. scribit, *L. Villius Tappulus & M. Fundarius Ædiles plebei, aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas, in exilium egerunt.* Quod autem de se Vistilia professa est, eludendæ legitimæ accusationis, & evitandi adulterii pœnæ gratia fecit. *Vertranius.*

3 *Apud Ædiles vulgaverat*] Minus expressa apud alios vestigia hujus moris: quæ hic in Tacito clara. Apparet autem in stupra matronarum ordinis primi aut secundi, graviter semper animadversum, ad servandum publicum decus: non tam graviter in libertinarum aut è plebe, quibus hæc militia Venerea, moribus tantum non permissa: quod vel ex Horatio, Ovidio aliisque liquere potest. Sic & illud patet cuivis feminæ licitum fuisse vulgare corpus, modo apud Ædiles id profiteretur. Cui professioni consequens, ut jure cederet & dignitate matronali, etiam, ut opinor, ornamentis, censereturque inter togatas. Quod facile adstruo ex Suetonii verbis in Tiberio, c. XXXV. *Feminæ famosæ, ut ad evitandas legum pœnas jure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri cœperant: quas, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset: exsilio affecit.* Ut ergo ibi lenocinium profitebantur, ad amittendum jus matronarum: sic hic stuprum, eadem fine. Plura in Excurs. O. Lipsius.

4 *Exacta & à Titidio*] Vertranius *exactum:* cui adsentio. *Idem.*

Exacta & à Titidio] Legerim *exactum*, pro, quæsitum à marito, cur Vistiliæ uxori, delicti manifestæ, cui sine mora repudium mittere ex lege debuisset, missæ neque novis interdiceret nuptiis, neque se adulterii acturum denunciaret. Labeo respondit, datos ad consultandum, sexaginta dies, non elapsos, intra quos jure mariti accusandi facultas erat: cui favet Paulianum illud, *Sexaginta dies à divortio numerantur: in diebus autem sexaginta & ipse sexagesimus est.* Illud autem à Labeone quærebatur, ne legem proderet, qui passus uxorem delinquere ob negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem positus fuisset, ut habet Ulpianus: sed quo casu manifesta Vestiliæ peccata essent, sine lata culpa excusare ignorantiam, vel adumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis Titidius Labeo non posset. *Vertranius.* Faërnus addebat vocem, *ratio*, & legebat: *Exacta & à Titidio Labeone Vistiliæ marito ratio, cur,* &c. Fieri autem potuit, ut id verbum, quod duabus tantum literis notatum esset, *rō* facile librarius omiserit. *Ursinus.*

5 *Ultionem legis*] De pœna ab ipso marito inferenda omnes accipiunt. Ego propterea quia *legis* diserte fit mentio, qua haud dubie Julia de adulteriis intelligitur, ad accusationem trahere malui: hæc enim lege Julia pertinebat ad maritum, ut ex reliquiis ejus per JCtos ad nos transmissis patet. Ac ne quis *ultionis* vocabulo moveatur, sciat tam illi hoc tribui, qui accusando, quam qui decernendo efficit, ut reus puniatur. ut 3, 66. *Videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur.* &c. Neque more veteri contrariam opinionem tueri licet, quamquam enim viro permissa fuerit de uxore cognitio, 13, 32. tamen permissa fuit, non injuncta, nec ab eo necessitate legis exacta; aut si omisisset, cuiquam ejus rei rationem reddere coactus est. *Freinshemius.*

1. Sexa-

dente [1] *ſexaginta dies ad conſultandum datos necdum præteriiſſe*, ſatis viſum de Viſtilia ſtatuere: eaque in inſulam Seriphon abdita eſt. [2] Actum & [3] de ſacris Ægyptiis Judaiciſque pellendis: factumque patrum conſultum, *ut* [4] *quattuor millia libertini generis* [5] *ea ſuper-*

1 *Sexaginta dies*] Dies ſexaginta dari lege Julia, à die divortii, marito ad accuſandum. Clarum ex l. XI. XIV. XV. Ad legem Juliam de adulteriis. quas vide. *Lipſius.*

Sexaginta dies] Crimen adulterii ex lege Julia publici judicii eſt. Expectantur autem ſexaginta dies, quibus maritus in accuſationem fertur: qui ſi interim neglexerit, adulteræ pater admittitur, hinc alii, Juriſconſultis auctoribus. Maritus autem qui matrimonium ſuum ita contemnit, ut adulteram uxorem non accuſet, lege Julia tenetur Ulpiano. *Alciatus.* Euſtathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων, Ἄχρι ξ' ἡμερῶν συναπτῶν ἐκίνει ὁ ἀνὴρ δικαίῳ ἀνδρὸς κατὰ τῆς γυναικὸς τὸ μοίχιμον, id eſt, ut præferatur cæteris, & accuſet ſine inſcriptione l. Pater. D. ad l. Juliam, de adult. Poteſt tamen poſtea agere jure extranei l. 6. C. ad l. Jul. de adult. ubi contra quam Euſtathius, ait, ſexaginta illi dies à divortio utiles eſſe dicuntur. *Muretus.*

2 *Actum &*] Non tunc primum. Nam & Agrippa Præfectus urbi ab Auguſto, ſacra Ægyptia repreſſit: edicto, nequis ea intra quingentos ab urbe paſſus exerceret. Id accidit anno DCCXXXIV. ut habes apud Dionem LIV. Sed de hoc Tiberiano edicto capiendus Seneca epiſt. CIX. *His inſtinctus abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto, non tantum facilis mihi erat conſuetudo, ſed dulcis. Quæris quomodo deſierim? In Tiberii Cæſaris principatum juventæ tempus inciderat. alienigena tum ſacra movebantur: & inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur animalium quorumdam abſtinentia.* Apparetque eum intelligere etiam Judaica ſacra, qui abſtinuerunt animalibus quibuſdam, ut ſue. Quamquam & Romani poſtea diebus religioſis abſtinere carne cœperint, Ægyptio ritu. Spartianus in Juliano: *Sæpe autem, nulla exiſtente religione, oleribus leguminibuſque contentus, ſine carne cœnavit.* Lipſius.

3 *De ſacris Ægyptiis*] Sueton. Tib. 36. Similiter multis ante annis Ægyptios deos *Capitolio prohibitos inferri, id eſt, curia deorum pulſos, Piſo & Gabinius Coſſ. non utique Chriſtiani, everſis etiam aris eorum abdicaverant, turpium & otioſarum ſuperſtitionum vitia cohibentes*, ait Q. Septimius Apologetico VI. *Vertranius.* In omni rep. bene inſtituta ſemper ſummo ſtudio proviſum eſt, ne inter cives eſſet varietas religionum. Itaque ſapienter Cic. in legibus hoc ſtatim à principio ſtatuit, *ſeparatim nemo habeſſit Deos, neve novos, ſed nec advenas, niſi publice adſcitos, colunto.* Poſtumius conſul apud Liv. 39, 16. Servius in lib. 8. verſ. 187. Cum igitur multi, & in urbe & per Italiam Ægyptiis & Judaicis ritibus dediti eſſent, eos ſenatus pellendos judicavit. Atque Ægyptii quidem omnium mortalium ſuperſtitioſiſſimi erant, ut ex Herodoto, Diodoro, Plutarcho, Juvenali Sat. 15. aliiſque cognoſci poteſt. Multi autem Romæ Ægyptiis ſuperſtitionibus infecti erant: colebantque Iſin, Anubin, Serapin, Ægyptios Deos, quibus etiam templa publice poſita erant. Nam & apud Catullum improba quædam puella homines ad lecticam à Catullo commodato petit, quibus ait ſe velle ad Serapin deferri, & Tibullus ægrotans Iſidem invoc. lib. 1. El. 3. Prop. 2, 33. Ovid. 1. de arte 75. Horat. lib. 1. Sat. 9. verſ. 20. Juvenal. 14, 97. Sed cum utraque, ſive religio, ſive ſuperſtitio, publice ſuſcepta eſſet: quid tandem fuit quod huic Senatuſconſulto cauſam dederit? De ſacris Iſiacis pulchram leges hiſtoriam apud Joſephum lib. 18. antiquit. cap. 4. De Paulina matrona nobili, ſub Tiberio. Judæi cur pulſi ex urbe, narrat idem Joſephus lib. 18. antiquit. cap. 4. de Fulvia agens. *Muretus.*

4 *Quattuor millia*] Joſephus lib. XVIII. id deplorat, & oſtendit in eo numero ſolos Judæos fuiſſe. cui ſubſcribit Suetonius: *Judæorum juventutem, per ſpeciem ſacramenti, in provincias gravioris cæli diſtribuit.* Huic calamitati occaſionem cauſſamque præbuiſſe ſtupra quædam & fraudes tectas nomine religionis, non injucunde Joſephus idem deſcribit, in hiſtoria Paullinæ & Mundi. quem, ſi animus fert, vide lib. XVIII. cap. VII. *Lipſius.*

5 *Ea ſuperſtitione*] *Superſtitionem* Ægyptiam & Judaicam nemo hic dubitet cultum Deorum, ſectamque Ægyptiorum ac Judaicorum ſignificare. Infr. lib. 5. Hiſt. *Rex Antiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorum dare adnixus.* quamobrem arbitror Ulpianum in tit. de Decurionib. ſenſiſſe Judæos non prohiberi eſſe decuriones: neque eam rem pertinere ad Chriſtianos. De hoc graviter me accuſatum fuiſſe accepi; quod, jam fere receperint ſcholæ illis verbis demonſtratos fuiſſe *Chriſtianos*, cum teſtimonio ejuſdem Cornelii, qui lib. 15. *execrabilem ſuperſtitionem:* & Plinii ad Trajanum, qui *ſuperſtitionem pravam immodicamque*, & Suetonii qui *novam ac maleficam*, appellant Chriſtianam religionem, tum quia in lege ultima Cod. de *Judæis & cælic.* Judæi arceantur dignitatibus atque honoribus. Quamobrem niſi de Chriſtianis Ulpianum ſenſiſſe dicamus, pugnabunt leges illæ duæ, ſeque invicem abrogabunt, contra quam JCtorum receptæ regulæ patiantur. Verum obtrectatores iſtos oportuit docere, non ſectam Judaicam appellari *ſuperſtitionem*, ſed ex probato aliquo auctore, *ſuperſtitionem Judaicam*, ſignificare Chriſtianam religionem: ita enim recte, & non ex generibus & regulis pervulgatis aliena vituperaſſent. Quintil. lib. 3. *Qualis eſt primus Judaicæ ſuperſtitionis auctor.* Quibus verbis Moſen ſignificat. Abrogatio vero legum, alterius negocii eſt: de qua ſuo loco ſcripſi cumulatiſſime. *Ferrettus.*

superstitione infecta, *quis idonea ætas*, *in insulam Sardiniam veherentur*, [1] coërcendis illic latrociniis, & si [2] ob gravitatem cœli interissent, [3] vile damnum: *ceteri cederent Ita-*
86 *lia*, *nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* Post quæ retulit Cæsar, [4] *capiendam virginem in locum Occiæ*, [5] quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præsederat: egitque grates Fontejo Agrippæ, & Domitio Pollioni, *quod offerendo filias*, *de officio in rempublicam certarent.* prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in [6] eodem conjugio manebat. nam Agrippa [1] discidio

Ferrettus. Quæ tametsi ab Æmilio Ferretto verissime scripta fuissent, Alciatus *Judæos* pro Christianis exaudiens, in diversam partem ivit. Sed aliam *Judæorum*, aliam *Christianorum* appellationem quis non videt? Quod si nomine illorum hos exaudiat hoc loco & similibus Alciatus, quid causæ est, quod non idem faciat apud Tranquillum in Julio 84? Credo equidem, quod nondum, DN. NR. carne tectus esset. Alius igitur *Judæam provinciam*, *Judaicum fiscum*, *Judaicam vitam* apud eundem Tranquillum vir eruditissimus Christianis accommodabit? & hoc nemini visum iri putem. Decepit autem Alciatum ultima constitutio earum, quæ in Justiniani Codice referuntur titulo de Judæis, qua Theodosius & Valentinianus AA. Judæos dignitatibus atque honoribus arcent: cum antea Severus & Antoninus Judæis honores permisissent. Quibus autem mens erit sana, ut olim licuit, semper licebit, posterioribus leges priores abrogatas censere: ita ut Cæsarum rescripto sanctio civilis ab Ulpiani scripto recesserit. *Vertranius.* Andreas Alciatus lib. 3. dispunction. cap. 8. & in tit. de decurionibus, hunc locum putat accipiendum de Christianis, non recte. Idem æque inepte existimat in l. *Generaliter.* D. de decur. nomine *Judæorum* Christianos intelligi. Quod cæteris omissis, tribus tantum argumentis, refellam. Primo, Tiberius Christum non oderat, sed & supplicio affectum graviter tulit, & retulit ad Senatum de eo referendo in numerum Deorum, &c. & ipse, repugnante Senatu, in sententia mansit, comminatusque est periculum accusatoribus Christianorum, Tertull. in Apologetico. Secundo Christiani adhuc nulli erant, nam nomen hoc Antiochiæ primum institutum est, & hoc tempore Christus nondum cœperat concionari, Actor. XI. Tertio Josephus lib. 18. c. 5. Κελεύει πᾶν τὸ Ἰουδαῖον τῆς Ῥώμης ἀπελασθῆναι. οἱ δὲ ὕπατοι τετρακισχιλίους ἀνθρώπων ἐξ αὐτῶν στρατολογήσαντες, ἔπεμψαν ἐς Σαρδὼ τὴν νῆσον. Muretus.

1 *Coërcendis illic latrociniis*] Quæ latrocinia, non modo ex Sardinia, sed à vicina Corsica erant. nam Strabo, qui hoc ævo viguit, scribit in Corsicæ montibus plures, qui latrociniis viverent, ferasque immanitate superarent, exstitisse. Et ad id forsan respexit Tiberius. At in omnibus provinciis Præsides erant aut alii magistratus, qui latrocinia coërcerent. *Et Præses provinciæ latrones conquirere debet.* L. 13. de off. præf. Milites autem erant stationarii huic rei destinati. Sic enim in Apolog. Tertull. *latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur.* Non prætereo Sallustium in fragmentis, ubi de Sardinia, statim addidisset: *Genus militum statim à pueritia suetum latrociniis.* Aurelius.

2 *Ob gravitatem cœli*] Sardiniam, Florus & scriptor de viris illustribus in Gracchis, pestilentem vocant. Silius, *tristem cælo.* Cicero *Tigellium Sardum patria sua pestilentiorem.* Martialis, *In medio Tibure Sardinia est.* Muretus. De Sardiniæ gravi cœlo hæc cecinit Claudian. de bello Gildonico, in fine:

——— *quæ respicit Arcton,*
Immitis, scopulosa, procax, subitisque sonora
Fluctibus, insanos infamat navita montes.
Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aër
Sævit, & inclusis regnant Aquilonibus Austri.

Pomponius Mela de situ orbis lib. II. cap. VII. de Sardinia loquens ait: *soli quam cœli melioris, atque ut fœcunda, ita pæne pestilens.* Pichena.

3 *Vile damnum*] An potius *utile damnum* scripsit. Quomodo Vellej. 2, 46. *Utile Imperatoris damnum salvo exercitu fuisset Reip.* Sic in Historia Miscella 13, 15. *Gothos perdidisse Theodosio magis lucrum quam damnum fuit.* Dictum esset ad eam fere formam, qua supra 1, 8. *Adrogantem moderationem* Tiberio exprobrat. *Freinshemius.* Acutius quam verius puto. Statius 1 Th. *jacturaque vilior orbi Mors hominum.* Gronovius.

4 *Capiendam virginem*] Et de verbo, & de ritu toto, scripsi in proprio Syntagmate *De Vesta* & *Vestalibus.* Lipsius.

Capiendam virginem] Formula hæc erat; *Sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ jus siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Rom. Quiritibus, uti quæ optima lege fuat ita te, Amata, capio.* Vid. Gellium lib. 1, 12. Plutarchum in Numa. *Muretus.*

5 *Quæ septem & quinquaginta*] At lex definiebat ministerio virginum tantum annos triginta. spontanea igitur mansio Occiæ. *Lipsius.*

6 *In eodem conjugio*] Id est, univira esset, cujus rei honos. Tertullianus: *Monogamia apud ethnicos in summo honore est: ut & virginibus nubentibus univira pronuba adhibeatur, & sic auspicii initium est. Item in quibusdam solennibus & auspiciis, ut prior sit univiræ locus. Certe Flaminia non nisi univira est.* Lipsius.

In eodem conjugio manebat] Tertullianus in exhort. ad castitatem, Catullus. *Vos unis senibus bonæ Cognitæ bene fœminæ Collocate puellam.* Idem testatur & Festus. *Muretus.* Non ait univiram fuisse, sed non

[1] discidio domum imminuerat. Et Cæsar quamvis posthabitam, [2] decies sestertii dote solatus est. *Sævitiam annonæ* incusante plebe, [3] statuit frumento pretium quod 87
emptor penderet, *binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios.* Neque tamen ob ea *parentis patriæ* delatum & antea vocabulum adsumpsit, [4] acerbeque increpuit eos, qui *divinas occupationes*, [5] ipsumque *dominum* dixerant. unde angusta & lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat; adulationem oderat. [6] Repe- 88
rio apud scriptores senatoresque eorundem temporum, Adgandestrii principis Cattorum

non divortisse à marito: sequitur enim: *nam Agrippa divortio domum imminuerat:* neque divortium tamen matris impediret capi Vestalem, sicuti mors impediret; nam patrima matrima capi debet: sed præfertur cui mater concors cum viro. Et recte, bono exemplo. De decies sestertii dote dixi ad Aristænetum. *Mercerus.*

1 *Dissidio domum imminuerat*] Scribendum *discidio*, & hic & quotiescumque pro divortio hæc vox occurrit. Verissimum est enim, quod observavit Giphanius, male hoc nomine à Scioppio reprehensus, *dissidium* esse dissensum animorum, *discidium* disjunctionem, quæ fit corpore, loco, domo. Vide ad Liv. 25, 18. *Gronovius.* Mirum est male otiosas manus id potuisse ita infligere Tacito, quum non tantum editio Beroaldi, sed & ipse unicus MS. plane literam tertiam hic exprimant, ut jam tunc fuerit lectum ibi & scriptum *discidio*; utique igitur & nunc ita legatur ista vox, adjuta ingenio paterno & vetustissimi temporis testimonio nunc firmata, ut ei controversia moveri nequeat. *Jac. Gronovius.*

2 *Decies sestertii dote*] Numerus hic in dote, quod observavimus, inter honestiores quasi legitimus & solemnis. notatque diserte Juvenalis,

——— *& ritu decies centena dabuntur*
Antiquo.

Et Seneca: *Beatioresne istos putas, quorum Pantomimæ decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi à Senatu in dotem æs grave acceperunt?* Et Martialis non uno loco. *Lipsius.*

Decies sestertii dote] Magis placeret: *Et Cæsar quamvis posthabitam decies sestertium, &c.* non, *sestertii.* Ursinus. Fallitur: nam *dos decies sestertium*, Latinum non est, sed *dos decies sestertii.* Gronovius.

3 *Statuit frumento pretium*] De modo pretioque annonæ, infra l. xv. *Lipsius.*

4 *Acerbeque increpuit eos, qui* &c.] Suet. in Tiber. 27. *Alium dicentem sacras ejus occupationes; & rursum alium, auctore eo Senatum se adisse: verba mutare, & pro auctore suasorem, pro sacris laboriosas dicere coegit.* Quod tantum abest, ut inferioris ævi Principes prohibuerint, ut potius sua omnia *sacris, divinis, cœlestibusque* appellationibus vocitarint: nempe *sermones*, *jussa*, *literas*, *responsa*, *oracula*, *præcepta*, & similia; quod passim in libris Jurisconsultorum, & apud illius ævi scriptores videre licet. *Pichena.*

5 *Ipsum Dominum*] Rectissime. facta tantum suppetissent dictis. Nam Domini vox proprie, non nisi in servos, aut etiam conjunctos. de quo Excurs. *P.* Lipsius.

Qui ipsum dominum dixerant] Tametsi appellatio hæc priscis temporibus, uti nimis superba, principibus non adderetur, suadente tamen fœda adulatione, tandem quoque recepta, mox etiam in privatos transiit. Notum est illud Martialis: *Edictum domini deique nostri*; & Plinii in epist. ad Trajanum, vocem hanc identidem ingerentis. Sed & Seneca ad Lucilium; *quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Mart. quoque rursus:

Cum te non nossem, dominum regemque vocabam.

Sed nemo certe felicius, nemo elegantius Græco Poëta Pallada hoc tetrasticho:

Ἢν ὁ φίλος τί λάβῃ, δόμινε φράτερ εὐθὺς ἔγραψεν.
Ἢν δ᾽ αὖ μήτι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα, αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Negat Poëta, velle se dominum salutari, quia non habet, quod det assentatori hoc modo eum salutanti. Ludit autem similitudine nominis δόμινε & δόμεναι. Alciatus.

6 *Scriptores Senatoresque*] Non displiceat, *Senioresque.* primum quia sæpe advocat noster testes ejus ævi, qui fuissent in re præsenti. ut l. III. *Memini audire me ex senioribus, visum inter manus Pisonis libellum*, & l. XI. *Verum audita scriptaque senioribus tradam.* Deinde quia peccatum & alias in ea voce, ut l. XIII. *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere Senatores, dissolutionem imperii docendo*, &c. ubi certe scribo, *seniores.* ut dicam in loco. Possit tamen aliquis defendere hic Senatores: quia res quasi arcano acta in Senatu. Sed viderit Lector. à priori sententia nobilissimus Janus Douza noster est; de quo plura dicere jubet & prohibet me amor. Tollam manum, & in tam boni nominis memoria paulisper conquiescam. *Lipsius.*

Reperio apud scriptores senatoresque eorum temporum] *Senatores*, qui res sui temporis composuere, quorum ferax illud seculum, & quorum unus post illa C. Plinius, de quo lib. I. Ann. nondum enim in desuetudinem abierat mos ille, quo solum dignissimi historias tractabant. Suet. de clar. Rhet. *Primus omnium libertinorum, scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam ad id tempus.* Non dedecet ergo missam facere *seniores* eruditissimi viri subsli-

rum lectas in senatu litteras, quibus *mortem Arminii* promittebat, *si patrandæ neci venenum mitteretur*: responsum esse, *non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit: [1] prœliis ambiguus, bello non victus. septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit: [2] caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

substitutionem. *Salinerius.* Dissentire me cogit veritas à reip. literariæ constituendæ Duumviris, quibus placet extruso illo, *Senatoresque*, substitui, *senioresque*; quia aliquoties infra advocarit ævi sui testes Tacitus. Non nego, sed iisdem locis diserte addit, vel, *memini audire me ex senioribus*: vel, *audita scriptaque senioribus tradam.* at hic, inquit, *reperisse*; in libris videlicet horum, quidem ἀνεκδότοις, illorum vero luce publica donatis. Nempe Senatores fere commentaria conficiebant eorum, quæ dicerent, quæ audirent in curia. ea manebant in familia, & ostentabantur nonnunquam à posteris; utpote è quibus æque atque ex actis publicis privatisque concinnari posset legitima historia; ut pluribus probavi in Suspicionum libris. *Gruterus.* Lipsius *Senioresque* emendat. Et placuit hoc nob. Dousæ: nescio an etiam aliis, mihi quidem non potest. Si enim vult Tacitus dicere, audisse se hæc ex senioribus, obsecro an utatur tum ea loquendi ratione, *Reperio apud seniores?* Potius, *Comperio ex senioribus.* Sed emendationem quidem puto certam: sensum autem paulo diversum. ut capiamus, non audiisse ex ipsis, sed in scriptis eorum, qui tum temporis vixissent, & audita vel visa scripsissent, reperisse. Cujus mentis est omnino illud etiam lib. XI. *Verum audita scriptaque senioribus tradam.* De cujus loci sententia, suo tamen loco infra hæreo, sed frustra. alia ejus mens esse quam hæc non potest. *Acidalius.* Recte *Seniores* reponunt, non *senatores.* Sic Livius lib. 7. *Repetitum ex seniorum memoria.* Suet. in Claud. 15. *Illud quoque à majoribus natis audiebam.* Noster de Druso lib. 3. *Vera prorsus seniores loquutos: displicuisse regnantibus civilia filiorum ingenia.* Et lib. 13. *Adnotabant seniores.* Tertull. in Pallio: *Et autumat superiorum profanitas.* Aurelius. Lectionem Douzæ Lipsioque probatam non audeam comparare priori. non ob eam modo rationem, quia rem in senatu actam, maxime senatorum testimoniis confirmari consentaneum est; sed propter adjecta verba *eorundem temporum*: quæ non videbatur additurus si *seniores* præmisisset. *Freinshemius.*

1 *Prœliis ambiguus, bello non victus*] Lucillius. *Ut populus Rom. victus vi, & superatus prœliis sæpe est multis; bello vero nunquam, in quo sunt omnia.* Mercerus.

2 *Canitur*] Quibusdam, clarus est. Sed exactius alii, qui *canendi* verbum proprio significatu accipiunt. Notus enim hic Germanorum mos ex Taciti German. 2, 3. *Freinshemius.*

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER TERTIUS.

Breviarium Libri.

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. eæ tumulo Augusti illatæ, & funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Cn. Piso cum Romam redisset, veneni & Majestatis postulatur. dicta caussa, cum omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur à L. Apronio Proconsule. Lepida Æmilia adulterii & veneni defertur, damnaturque. Papia Poppæa lex ad id tempus asperius exercita, mollitur à Tiberio, & nexus ejus exsolvuntur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Junius Blæsus deligitur. Equites aliquot Romani Majestatis damnantur. Galliæ rebellant, ducibus Julio Sacroviro & Julio Floro. infeliciter: quia à legionibus Germanicis copiæ earum cæsæ, & ipsæ ad vetus jugum retractæ. C. Lutorius eques, Majestatis damnatus, in carcere exanimatus est. Cura luxus coërcendi cœpta, & omissa. Drusus Tribuniciam potestatem accipit. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. Asyla Græcorum lustrata & repurgata. C. Silanus repetundarum & Majestatis damnatus. Tacfarinatem Junius proturbat, & fratrem ejus capit. Juniæ illustris feminæ mors & funus. Hæc triennio gesta,

M. Valerio M. Aurelio
Tiberio Imp. IV. Druso Nerone II. } Coss.
C. Sulpicio D. Haterio

 ¹ Nihil

I [1] ihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, [2] litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies [3] componendo animo insumit, [4] violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, [5] ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, [6] pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti [7] celerrimum, fidissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus & [8] proxima maris, sed mœnia,

COMMENTARIUS.

1 *ihil intermissa*] Quanquam aspera hiems erat, qua tempestate *maria claudi* dicuntur, omnisque navigatio intermitti solet. Mirifice autem exprimit ardorem animi, quo tunc ferebatur Agrippina, quæ tantum iter, nunquam intermissa navigatione, confecerit: cum tamen diuturna navigatio etiam robustissimos viros, nedum feminas conturbare soleat. Homer. Od. θ. 138. Quod si omnis navigatio molesta & difficilis, tanto magis hiberna. nam æstiva quidem minus habet incommodi: jocaturque Cicero, dum quodam loco ad Atticum scribit, *magnum esse negotium navigare* de mense Sextili. Ergo ex die tertio idus Novembris, usque in diem sextum idus Martii, *maria clausa* esse dicebant: ut est apud Vegetium libro 4. quod tempus etiam coarctatum est ab Imperatoribus, qui à Calendis Aprilis ad Calendas Octobris tempestatem ad navigandum idoneam esse definierunt. lib. quoties. Cod. de naufrag. & Virgiliana Dido Æneam media hieme de navigando cogitare miratur. Sed & mare ipsum, cum fremeret, commotumque ac concitatum esset, *hiemare* dicebant. Sic Sallust. *hiemantibus aquis.* Et *hiemem* vocabant *tempestatem.* Muretus.

2 *Litora Calabriæ contra*] Quæsita orationi peregrinitas, poëtica vocum collocatione, qualis est illa Virgilii, *Italiam contra.* Idem.

3 *Componendo animo*] Non reficiendo corpori, non deponendæ lassitudini, sed componendo, ac mulcendo & compescendo *animo*, qui totus turgebat. *Idem.*

4 *Violenta luctu*] Sic libro superiore: *Omnium quæ ultionem morarentur intolerans.* Cum autem suopte ingenio excelsi erat & elati mulier animi, tum luctus & doloris acerbitas eam violentiorem & contumaciorem reddebant. Eleganter autem dictum est, *nescia tolerandi*, quia quæ nescimus, non facile facimus: idcirco quæ facere, aut quibus assuescere non possumus, ea *nescire* dicimur. Horatius, *Pelidæque animum cedere nescit*, quasi hoc in scientia, & cognitione aliqua positum sit, non in conformatione quadam animi ac voluntatis. Idem, *Indoctæque jugum ferre Britanniæ.* Idem, *Cantabrum Indoctum juga ferre nostra*, & de mercatore: *Indocilis pauperiem pati*, & de fluvio: *Multa mole docendus aprico parcere prato.* Idem.

5 *Ut quisque sub Germanico stipendia fecerant*] Hæc & in editionem suam admisit Cl. Ryckius. Sed proculdubio displicuit Tacito sermo tam ingrata repetitione vocis *quisque* offendens, nec eum dedit vel Beroaldi editio, vel unicus MS. quum in utroque legatur *ut quique*, quod etiam Lipsius in suis curavit exprimi, certe retinuit in illa anni 1581. qua usus fuit pater meus; immo & servatum in Marniana Pichenæ. In indice Freinshemii quam fœde hic locus ita ut editur, positus est in medio similium locorum, in quibus *ut quisque* jungitur singulari, quibus exemplis addi potest infra hujus libri cap. 53. *Ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur.* Et lib. 12. c. 52. *Ut quisque credidit.*

6 *Pars officium in principem rati*] Cum putarent quidam se ea re gratiam à Tiberio inituros: eorum autem exemplum multitudo sequeretur: Est hoc quoque non vulgaris salivæ, *pars rati*, Virgilii exemplo, *Pars in frusta secant.* Idem.

7 *Celerrimum fidissimumque adpulsu erat*] *Celerrimum* quidem, quia ex Græcia & Asia Romam petentibus rectus est Brundisium cursus: *fidissimum* autem propter pulcherrimum & tutissimum portum, quem Florus *inclitum* vocat, & de quo olim Ennius: *Brundisium pulchro præcinctum præpete portu.* De eo videndus Strabo libro 6. *Idem.* Unde sic citat Muretus, quum eadem Pichenæ Marniana exhibeat *fidelissimum.* Id quod ita processit hæsitque, ut etiam Cl. Ryckius retinuerit, nescio quo prætextu, nescio qua origine. Certe MS. & ex eo Beroaldus id ipsum Muretinum probant, quod propterea debui reponere. Sic fuere nugatores, qui mox exhibuere *ac rogitantium*, quum in antiquo libro sit, quod in textum recepi. Fidissimos novit etiam cap. 57. *Jac. Gronovius.*

8 *Proxima maris*] Legendum *mari.* Idem. Nihil est mutandum, quamvis *proxima mari* usitatius sit. *Ursinus.* Omnes interpretantur de locis mari vicinis. Sed ipsa verba interpretationem hanc non ferunt, neque *proxima maris* aliter possunt accipi, quam de proximo mari, sive ipsius maris proxima parte.

moenia, ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, maerentium turba, & rogitantium inter se, [1] *silentione an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim [2] successit, non alacri ut adsolet remigio; sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam [3] duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi, [4] defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum, feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinae longo maerore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant. [5] Miserat duas prae- 2
torias cohortes Caesar, addito [6] *ut magistratus Calabriae, Apuliaeque, & Campani, suprema erga memoriam filii sui* [7] *munera fungerentur.* Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: [8] praecedebant incompta signa, versi fasces: [1] atque

parte. Sicut 3, 73. *intima Africae*, pro intima Africa, aut intima parte Africae 4, 46. & 12, 56. *Edita montium.* & in hoc ipso vocabulo H. 3, 42. *Proxima litorum.* 15, 58. *Proxima municipiorum*, pro proximis litoribus aut municipiis. Sic igitur & *proxima maris* interpretanda erant, si verbis inhaereamus. Nam sententiam versionum magis probo; adeoque non *proxima maris*, sed *mari* legendum arbitror, litera scilicet sibilante, quae ex vicinitate sequentis vocabuli temere, ut solet, haesit, rejecta. *Freinshemius.*

1 *Silentione an voce*] Quorum utrumlibet magni doloris significationem habet. Magnus enim dolor interdum clamores exprimit, interdum eos tanquam praeclusis faucibus comprimit. *Muretus.* Maestitiae comes & silentium. Job 2. *Sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & nemo ei loquebatur verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.* Aurelius.

2 *Successit, non alacri*] Solent enim qui ex longa navigatione portum, quem petebant, vident, terram salutare, & multas laetitiae significationes dare. Virgil. 3. *Italiam, primus conclamat Achates. Italiam laeto socii clamore salutant.* Muretus. Ego cum illis potius sentio, qui classem, ut per ipsam rei naturam opus est, sensim admotam & propinquiorem litori factam exponunt, non ut studio cursui temperatum, aut segnius redditum fuerit remigium, quod sicut non intendisse per alacritatem, ut solent appellentes in desiderata loca, ita neque remisisse videri possunt, sed eodem tenore inceptum iter esse prosequuti. *Freinshemius.*

3 *Duobus cum liberis*] Caligula & Druso. Nero enim Romae manserat. *Muretus.* Falsum est masculini sexus duos liberos hic intelligi: quum manifestum sit adductam tum simul fuisse Juliam, de cujus natali supra 2, 54. Habuit igitur tum Agrippina secum duos de sex liberis, ceteros Romae. *Freinshemius.*

4 *Defixit oculos*] In turbam scilicet adstantem & maerentem, ineptissime ille. Rectius, ita omnium oculos in se convertit, ut nemo usquam alio intueretur. *Muretus.*

5 *Miserat duas praetorias cohortes*] Poëta de isto more, ita in funere Pallantis: *Toto lectos ex agmine mittit Mille viros, qui supremum comitentur honorem Intersintque patris lacrimis.* Aurelius.

6 *Magistratus Calabriae*] Municipales duumviri, quinqueviri, & similes. *Muretus.*

7 *Munera fungerentur*] Non nove, nec ex Latinitatis portento: quippe ita Plautus in Trinummo: *Sequere, mea nata, ut munus fungaris tuum.* Et in Asinaria: *Munus adolescentuli Fungare.* Aurelius.

8 *Incomta signa*] De ornatu signorum dixi in libro 1. De versis fascibus, res sic habet. In dolore quia omnia fieri praeter morem amant: etiam lictores fasces praeferebant inversos. Pedo in Eleg. ad Liviam,

Quos primum vidi fasces, in funere vidi:
Et vidi versos, indiciumque mali.

Statius Thebaidos VI.

——— *versis ducunt insignibus ipsi*
Grajugenae reges.

Nec fasces solum suos lictores, sed milites invertebant etiam scuta & arma. Virgilius:

——— *& versis Arcades armis.*

manentque in militia nostra hodie vestigia ejus ritus. Adde, quod non indignum monitu, versionem hanc armorum, non luctus solum notam fuisse, sed etiam transfugii & defectionis. Ammianus lib. XXVI. *Eumque secuti complures, jam gladios quatientes & pila, ad Imperatorem transeunt, cum vexillis scuta perversa gestantes: quod defectionis signum est apertissimum.* Sed quare hic, aut unde Fasces? neque enim populi Romani magistratus adfuisse video. Respondeo, signa quidem Praetorianorum fuisse: at fasces ipsius Germanici defuncti, qui cineribus praeferebantur insignia nuper potestatis. Addo, quod Designatores lictores suos habere soliti, qui funeris ordinem & solennia curabant. *Lipsius.*

Praecedebant incompta signa] Ut Dracones, aquilae, & similia, non nitida, & praetersa, & fulgentia, corollis laureis ornata, unguentis delibuta, sed *incompta*, & squallentia. *Versi* ad terram *fasces.* Auctor de morte Drusi. Virg. Nonnunquam eos frangebant. *Consul init fractis maerentem fascibus urbem.* Muretus. Tertullian. adversus Psychicos. *Magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indigitant,*

[1] atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, [2] trabeati equites; pro opibus loci, [3] vestem, [4] odores, aliaque [5] funerum solennia cremabant. etiam quorum [6] diversa oppida, tamen obvii, & victimas atque aras [7] Diis Manibus statuentes, lacrimis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus [8] Tarracinam progressus est, cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules [9] M. Valerius

digitant, *hostiam instaurant.* Aurelius. *Signa* proprie accipienda sunt, pro insignibus cohortium, ut supra I, 24. *Legiones insignibus fulgentes. Et fasces* intelliguntur, qui Germanico præferri consueverant. *Freinshemius.*

1 *Atque ubi colonias transgrederentur, atrata*] Id est, pullis, & lugubribus vestibus amicta. *Plebes* antiquus nominativus pro plebs. *Trabeati equites*, ut à plebe discernerentur, pompamque illam augustiorem & majestatis pleniorem redderent. *Muretus.* Quamvis in Germanici funere *trabeati equites incessissent*, non ob id tamen inferendum, trabeam funerale indumentum extitisse, sed bene familiare equitibus in publicis solennitatibus. *Marc. Donatus.* Existimo tunc trabeas fuisse atratas, & ex nigro colore, sed habuisse formam trabearum, quæ vestimenta erant primum regia, postea militaria & peculiaria equitibus Romanis, è trabibus intextis discoloribus ex purpura & cocco. *Aurelius.*

2 *Trabeati equites*] Trabea quid ad luctum? nihil. imo contra utebantur ea in diebus sollennibus lætisque; ut equitum Transvectione quod Dionysius notat. Sed & Domitiano decretum per honorem, ut quotiens consulatum gereret, *equites Romani quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus præcederent eum, inter lictores apparitoresque.* Denique nusquam trabea in luctu? equitesque Romæ toga pulla usi in funere, ut reliqui cives. Credo igitur vestem hanc trabibus purpuræ intextis (id enim trabea) sumptam hic, non doloris indicium, sed ordinis. ad discriminandum, inquam, in coloniis equitem à plebe, & splendorem funeri conciliandum, trabeæ sumptæ. Illæ enim propriæ equitum: (nam Grammaticorum inventa hic non moror, qui faciunt etiam regum, ducum, augurum) & ideo *Trabeata agmina*, ipsi equites Statio, in Epulo Domitiani:

Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæsar
Agmina, mille simul jussit discumbere mensis.

& in v. Silvarum ad Crispinum: quem locum fusius adscribam, quia mei eget.

——— *non te series inhonora parentum,*
Obscurum proavis, & priscæ lucis egentem
Plebeja de stirpe tulit. non sanguine cretus
Turmali trabeque ac remis, & paupere clavo
Augustam sedem & Latii penetrale Senatus
Advena pulsasti: sed præcedente tuorum
Agmine.

Vere enim emendo, *non sanguine cretus Turmali, trabeaque Remi, nec paupere clavo.* id est, non tu ex plebe satus, imo nec ex ordine equestri. quem deinde describit tribus notis, luxuria non indecora ingenii, ut solet in illo poëta. *Turmalem sanguinem* vocat; quia propriæ equitum Turmæ: *Trabeam Remi*, quia ii trabeati, exemplo regum: *Pauperem clavum*, id est, angustum & artum, qui ordinis equestris. *Lipsius.*

3 *Vestem*] Pretiosæ vestis magnam vim cremare in funeribus solebant. Credo ut significarent, alia jam sibi omnia vilia esse, amisso eo quem lugebant. Virgil. in funere Miseni 6, 221. Statius in Epic. Glauc. 159. Silius lib. 10. in funere L. Æmilii Paulli 570. *Muretus.*

4 *Odores*] Hi quoque incendi solebant. Tibull. *Non soror Assyrios cineri quæ dedat odores.* Propert. *Cur nardo flammæ non oluere meæ.* Statius. *Muretus.*

5 *Funerum solennia*] Observa hunc ritum, quod alibi defunctis, & usto jam cadavere, nihilominus non Aras tantum statuebant, sed struebant & accendebant Rogos, quasi verum ibi funus & cadaver esset. Ostendit hic locus, & Senecæ ad Marciam, cap. III. de Druso, hujus patre, qui in Germania obierat, & reliquiæ item relatæ: *Mater longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi toties illum amitteret.* Ait, *per omnem Italiam:* in Coloniis nempe & municipiis, qua transibant: ut hic. *Lipsius.*

Solemnia] Νόμιμα, *Muretus.*

6 *Diversa oppida*] Non ii modo, quorum oppida prætervehebatur funus, sed ii quoque, quorum oppida, *diversa*, id est, devia erant, obviam tamen proficiscebantur, & pro copiis pompam illam cohonestabant. *Idem.*

7 *Diis manibus*] Ut eos placatos ac propitios Germanico efficerent, aut fortasse dis manibus ipsius Germanici. *Muretus.*

8 *Terracinam*] Recte vitavit hanc proterviam Cl. Ryckius, quum egregie monuerit Cluverius, cujus culpa sic contigerit immutari. Sufficit, quod in libro 3 histor. semper retinuerint in hoc nomine primam vocalem, & quod exhibeat ipse vetus codex *Tarracinam*, prout edidit Beroaldus, quum ridiculus in indice sit Frinshemius, ubi utrumque agnoscit. Quin etiam addi debet in MS. esse vere *Tarricinam.* Jac. Gronovius.

9 *M. Valerius & M. Aurelius.*] Jam mature his ita succursum est ex imperio Onuphrii & Pigii, qui damnant errorem Taciti, in cujus exemplari vetustissimo legitur *Et C. Aurelius*, ut etiam primi ediderunt. At illi volunt Tacitum ex Dione pendere, quod dubito an omnibus placeat. *Idem.*

Magi-

lerius & M. Aurelius (jam enim [1] magistratum occœperant) & senatus, ac magna pars populi viam complevere, [2] disjecti, & ut cuique libitum flentes. [3] aberat quippe adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.
Tiberius atque Augusta publico abstinuere; inferius majestate sua rati si palam lamen- 3
tarentur; an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. [4] Matrem Antoniam non [5] apud auctores rerum, non [6] diurna actorum scriptura, reperio ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali [7] perferre visu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par mæror, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quo reli- 4
quiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium [8] vastus, modo ploratibus inquies:

1 *Magistratum occœperant*] Ergo Januario hæc mense gesta. *Lipsius.*

2 *Disjecti*] Satis hoc mirum, ubi Coss. & Senatus; qui solent ordine & composite incedere sive stare. Sed hic apparet aliter factum, sparsosque fuisse: an quia sponte venerant? an id quoque testando dolori? cui confusio videtur adhærere, nec decori cura. *Idem.*

3 *Aberat quippe adulatio*] Vicerat enim adulationem dolor, erumpebatque. licet neminem falleret, Tiberium gaudere interitu Germanici, &c. *Freinshemius.* Visi mihi sunt hujus loci veram sententiam non cepisse viri eruditi. Dicit Tacitus, luctum hunc populi, ob mortem Germanici, ex vero animi sensu; non adulatione esse profectum. Probat id invicto argumento. Sciebant, inquit, probe omnes, lætam Tiberio accidisse Germanici mortem, (quam tamen lætitiam dissimulare conaretur, nec satis dissimularet) non tamen eo minus in publica immensi doloris sui significatione persistebant. Jam autem illi non creduntur adulari, qui hoc publice agunt, quod certo noverint Principi ingratum esse & displicere. *Boxhornius.* Reddit rationem, quare incompositi, sine arte, sine ambitione, atque ut natura dabat, doluerint. nempe quia & vere lugebant, sibi lugebant, non principi; suo dolori dabant, non alieno commodabant & venditabant lacrimas: dolendo non adulabantur Tiberium, quippe quem nemo ignorabat gaudere morte Germanici, utcumque tristitiam fingeret. *Gronovius.*

4 *Matrem Antoniam*] Hæc illa est Antonia Drusi, quam Plinius ait numquam spuisse. illa, quam Valerius mire laudat à continentia & amore in conjugem, lib. IV. cap. III. *Lipsius.*

5 *Apud auctores rerum*] Tacitus ab exemplari videtur discessisse, cum *auctorem rerum* historiæ scriptorem vocavit, qui Sallustio est rerum administrator gestorque, ut imperator qui bella gerit. *Tametsi haudquaquam par gloria sequatur scriptorem & auctorem rerum.* Turnebus. Sic hoc ipso libro: *C. Sallustius Romanarum rerum florentissimus auctor.* Muretus.

6 *Diurna actorum scriptura*] Diaria, sive ephemeridas significat: quas qui ei muneri præfecti erant, diligentissime conficiebant & in eis perscribebant, quid quoque die memorabile actum foret: *Materiam historiæ.* Suet. Claud. 41. *Extat talis scriptura in plerisque libris, actorum diurnis* (vulgo, *ac diurnis*) *titulisque operum.* Dicuntur & *acta diurna.* Tacitus lib. 13. *Cum ex dignitate populi Romani* (repertum) *sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* Erant & acta Senatus. Suetonius in Cæsare dictatore: *Inito honore primus omnium instituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conficerentur, publicarenturque.* Muretus.

7 *Perferre visu non tol.*] Suspicionem hanc suam Tacitus, ut videtur, docte collegit ex Sophoclis Antigone, vers. 1261. ubi nuntius profert Ἄχη τέκνου, κλύουσαν ἐσπόλιν γόους οὐκ ἀξιώσειν, ἀλλ' ὑπὸ στέγης ἔσω Δμωαῖς προθήσειν πένθος οἰκεῖον στένειν. *Jac. Gronovius.*

8 *Vastus*] Cum interdum tantum silentium esset, ut in urbe vastitas ac solitudo esse videretur, interdum questibus & lamentationibus omnia circumsonarent. *Muretus.* Olim emendavi *per silentium vastum.* atque adeo certa mihi emendatio visa est, ut eam recipere non dubitaverim. Nam ipse Tacitus sic sæpe locutus est. lib. IV. *hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat.* Hist. lib. III. *Vastum primo silentium mox cuncta simul erumpunt.* In vita Agricolæ: *Vastum ubique silentium, secreti colles.* Etiam Livius lib. 10. *deinde ut silentium vastum in urbe.* Et optima est constructio: *Dies erat inquies, modo per vastum silentium, modo ploratibus.* Observavi sæpissime in veteribus libris, idque in nonnullis editis quoque conspicitur, *m*, litteram, in fine dictionum nonnunquam scribi, 3, tanquam ternarii numeri notam, adeo ut mirum non sit, si aliquando pro litera, *s*, accepta sit à librariis. Hinc in auctore nostro multi errores irrepserunt, ut suis locis ostendemus. *Pichena.* At mihi falli vir optimus videtur. Nam si *vastum silentium* accipimus, tam dies inquies fuit silentio quam ploratibus. At quid est *per silentium inquies?* Apud Ovidium in regia Somni

quies: [1] plena urbis itinera, [2] conlucentes per campum Martis [3] faces illic [4] miles cum armis, [5] sine insignibus magistratus, populus per tribus, *concidisse Rempublicam nihil spei reliquum* clamitabant; promptius apertiusque, [6] quam ut meminisse imperitantium crederes. [7] Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum *decus patriæ*, [8] *solum Augusti sanguinem*, *unicum antiquitatis specimen* appellarent, versique ad cœlum ac deos, *integram illi subolem*, *ac* [9] *superstitem iniquorum* precarentur. Fuere qui [10] *publici funeris pompam* requirerent, compararentque *quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset.*

ipsum

Muta quies habitat. Apud Statium *pressisque silentia pennis Muta sedent.* Si *ἀντὶ τοῦ inquies* apud Tacitum esset *varius*, tolerarem. At Tacitus utrique proprium assignat verbum. *Dies magna* dicitur, qua magna res gesta est: *dies faustus*, quo quid feliciter evenit. Sic *dies vastus per silentium* est pars diei silentium habens quasi in vasta solitudine. Interdum præ nimio dolore stupentes conticuerant, & in tanta multitudine erat silentium loci vasti & deserti: interdum ploratus quietem turbabat. Sic cap. 9. *die frequenti*, est parte diei, qua hominum frequentia in publico versatur. *Gronovius.*

1 *Plena urbis itinera*] Omnibus undique, ad campum Martium confluentibus. *Muretus.*

2 *Conlucentes per campum*] Dixit ad morem priscum: quo ii qui funus prosequebantur, cereos manibus gestabant, candelas, funalia, faces. Donatus id obtinuisse eo censet, quia noctu olim cadavera solita efferri. Super hoc more Excvrs. in *A.* Lipsius.

3 *Faces*] Ad cereos efferebantur pueri, ad faces viri. ferebantur autem faces ad ignem subjiciendum rogo. sed tum quoque, cum rogus nullus esset, honoris causa ferebantur. *Muretus.*

4 *Miles cum armis*] Corrigo, *miles sine armis.* Quid enim novi est militem videri cum armis? Sed deposuerat, opinor, arma, ut dolorem testaretur, quemadmodum magistratus insignia sua. *Harlæus.* Ne quis in populo tumultus excitaretur. *Muretus.* Sic lib. 1, 8. *Die funeris milites velut præsidio stetere.* Gronovius.

5 *Sine insignibus Magistratus*] Id est, sine toga prætexta, sine anulis, sine lato clavo. Quæ omnia accurate mihi dicta in scripto de funeribus singulari. *Lipsius.*

Sine insignibus] Ad significationem mæroris: simul quia justitium erat. Ovid. *Jura silent, mutaque tacent sine vindice leges. Aspicitur toto purpura nulla foro.* Muretus.

6 *Quam ut meminisse imperantium*] Nam hæ voces aperte ad aliquam imperantium contumeliam pertinebant: sed illa querentibus metum ademisse videbatur doloris magnitudo. *Idem.*

7 *Nihil tamen Tiberium*] Pessime enim oderat Agrippinam, ejusque gloriæ invidebat, quo iniquiore animo ferebat tanta in eam conspirantis populi studia. *Idem.*

8 *Solum Augusti sanguinem*] Non vere: plures erant, ut Lepidi & Silani ex Julia nepte, sed reliquos velut degeneres, credo, arguunt, hanc solam Augusto dignam. *Lipsius.*

9 *Superstitem iniquorum*] Forsitan *inimicorum.* Rhenanus.

10 *Publici funeris pompam*] Hoc sensu extat infra eodem: *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exequiis frequentaretur.* Quid autem sit dicere *funus publicum, exequiæ publicæ*, quæstionis fuit. Pansæ atque Hircii corpora publica sepultura honorata Vellejus scribit: eosdem in campo Martio sepultos ait Florus ex Livio epit. cxix. Unde quidam ex nostris censuit, idem, in campum Martium, publico funere, exequiis, & sepultura efferri. Alii cum ex stirpe collatia, aut publicis impensis funus factum, ut P. Valerio Poplicolæ, Agrippæ Menenio, Scipioni Africano, id *publicum funus* exaudiunt. Ego dum amplius quærerem, inveni apud Livium de Syphace, xxx. extre. *Conspecta*, inquit, *mors ejus fuit, quia publico funere est elatus.* Sic in Eusebii Chronico P. Servilius Isauricus elatus. Apud Suetonium *Tiberii corpus crematum funere publico:* & alibi, *L. Vitellium defunctum Senatus publico funere honoravit.* Quibus locis omnibus publicam mæstitiam accipio, & eas exequias, quibus sicut ob funus domesticum, auro posito, purpuraque, populus complorans interesset. Hoc suggerit prædicto libro Livius, ubi Annibalem ita Carthaginiensibus dixisse refert: *Quia tributum ex privato conferendum est, tanquam in publico funere comploratis.* Ita quoque accipiendus est Numa Pompilius, luctu publico & insigni monumento honoratus, Dionysii Antiquitat. lib. II. Et quidem omnia in eum locum translata vellem, quo Alfenum Varum publico funere elatum scripsi in Jurisconsultorum historia, cap. III. *Vertranius.* Plus est *publici funeris pompa*, quam *publica pompa. publica pompa* esset hoc loco publicum funus, utcumque celebratum. ac *pompa publici funeris* continet eam magnificentiam, quæ in publicis funeribus adhiberi debet potestque. Igitur nemo desiderare poterat publicum funus, quod obtigisse Germanico, ex ipsa Taciti narratione perspicuum est: sed hoc tantum, quod istud funus, quum publicum esse deberet, non pari pompa celebratum fuerit. Non, inquam, dicere poterant *publico funere efferri debuit Germanicus*: hoc

enim

ipsum quippe asperrimo hiemis [1] *Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore simul urbem intravisse: circumfusas lecto* [2] *Claudiorum Juliorumque imagines,* [3] *defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta à majoribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, &* [4] *cuicumque nobili debitos honores contigisse.* [5] *sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris* [6] *quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse,* [7] *quanto prima fors negavisset.* [8] *non fratrem nisi unius*

enim factum fuit: sed quia publicum funus istud fuit, majori pompa adornari debuit. Et animadverterunt ceteræ versiones hunc sensum; vocem tamen *publici* consensu prætermiserunt. *Freinshemius.*

1 *Ticinum usque*] Vide quædam non vulgata apud Valerium Maximum, lib. v. cap. v. *Lipsius.*

2 *Claudiorum Juliorumque imagines*] Drusus hic in Juliam familiam ne adoptione quidem venit. unde ergo in pompa funebri imagines illi gentis Juliæ? nisi forte quia mater deducta in domum Augusti. Hæc & talia de summo pectore dici possunt, at mihi nondum eviluit conjectura mea, *Liviorum.* Caussa duplici. primum, non præposuisset Claudios Juliis Tacitus. Id nefas. deinde cum à patre latæ imagines, cur omissæ à matre, quæ præsertim antiquæ, & multæ? *Lipsius.*

Claudiorum Juliorumque imagines] Ut sæpe alias, sic & hoc loco librariorum error è *Liviis Julios* fecit. Lege ergo *Liviorum.* Tiberio enim & Druso, paterna origo ex Claudiis, materna à Liviis fuit, adoptato in eam materno avo. Sueton. idem. testatur & Valerius 2, 4. *Muretus.* Ego potiorem habui veritatis rationem, quam scripturæ. Præsertim quum sciam, quoties ob miram literarum similitudinem confusos legamus cum *Juliis Livios.* Ex testimoniis scriptorum quæ supra 2, 73. relata sunt, aliisque quam plurimis notum est, majorum tantum imagines esse comitata posterorum funera. Quid igitur certius, quam in Drusi exequiis adfuisse Liviorum imagines; quæ materna illi familia fuerit, quum Juliam gentem nulla tam arcta cognatione contingeret. Neque vero simile est Juliorum nomen postpositurum fuisse Tacitum: quod quamquam leve videatur, illis tamen jam tum temporibus observatum scimus, ut digniores qui essent, iidem & priores nominarentur. *Freinshemius.*

3 *Defletum in foro, laudatum pro Rostris*] Auctor de morte Drusi:

Et voce & lacrimis laudasti Cæsar alumnum
Tristia cum medius rumperet orsa dolor.

Muretus.

4 *Cuicumque nobili*] Τῷ τυχόντι τῶν εὐπατριδῶν. *Muretus.* Recte vero, qui vocabulum *nobilis* retinuerunt. Sicut enim nunc longe inferior est quem *nobilem* vocant, quam qui *Gentilhuomo* censetur, ita quondam contra fuit. neque quisquam habitus est *nobilis* præter illustrissimos & *longa decora præferentes*, ut eos describit Seneca apud nostrum 14, 53. *Freinshemius.*

5 *Sane corpus*] Non per adseverationem efferendum est, sed per concessionem, quasi dicas, ut hoc largiamur, sit sane ita. *Idem.*

6 *Quoquo modo*] Utcumque sine magna pompa. *Muretus.*

7 *Quanto prima*] Legendum, *quando*, ἐπειδὴ. Idem.

8 *Non fratrem*] Scribe, *fratres.* nisi sui & historiæ oblitus Tacitus. Duo enim Germanico superstites fratres, Claudius natura, adoptione Drusus. semperque eo nomine etiam hunc noster insignit. Scripsit autem supra, Drusum & Claudium Tarracinam usque progressos. *Lipsius.*

Non fratrem] Drusum. nam de Claudio vix cogitabant, quem in pecudis prope potius quam hominis loco habebant, & sciebant non potuisse per se longius progredi? cum ita duceretur à Druso, ut nervis alienis mobile lignum, & inter aulæ ludibria, ut ait Suetonius, haberetur: cui rei aliud argumentum paulo post reperiemus. *Muretus.* Non sui, non historiæ obliviscitur noster, sed primo loco loquitur ut historicus, posteriore vicem gerit eorum, qui Tiberium maligne carpunt, suaque id facit sibi solita obliqua oratione. Obtrectatores autem ea de causa de Claudio silent; quod erat despectus, & inter aulæ ludibria, unde parum nihilve decoris Germanico: nisi forte Claudium putas ab eo moribundo his verbis designatum fuisse lib. 2. ann. *Referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim.* Iidem non tamen Drusum transmittunt, immo ex modo ejus occursus, Tiberii adversus Germanicum simultatem, & invidiam metiuntur. Quam autem Claudius vixerit omnibus despicatus, de Suetonio disce, in Claud. cap. 3, 4, 5. *Salinerius.* Cave cum eruditissimo Taciti interprete, *fratres*, rescribas. Quamquam enim duo Germanico superstites fratres, Claudius natura, adoptione Drusus, & supra scripserit Tacitus, utrumque Tarracinam usque progressum: cum tamen hæc omnia invidiose in Tiberium à populo dicantur, unius modo fratris Drusi, filii Tiberii, facit mentionem. Et certe Claudius excusari merebatur, quia haud dubie prohibitus est à Tiberio ulterius progredi, quam Drusus, ne plus, quam hic, lugere, magisque affici videretur. Hæc causa quoque est, cur de matre Germanici Antonia hic non queratur populus, licet nullo insigni officio in Germanicum functa. Nam id noluerat Tiberius: ut supra. Quidni credamus idem Claudio evenisse?

unius diei via, *non patruum saltem porta tenus obvium. ubi illa veterum* [1] *instituta?* [2] *præpositam toro effigiem*, *meditata ad memoriam virtutis carmina*, *& laudationes &*
6 *lacrymas*, [3] *vel doloris imitamenta?* [4] Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, [5] monuit edicto: *Multos inlustrium Romanorum ob rempublicam obiisse*; *neminem*

evenisse? Itaque non de eo, sed Druso, hæc sunt accipienda, ut ad majorem invidiam concitandam in Tiberium, ejusque domum, comparata. *Boxhornius.*

1 *Instituta*] Non tantum de legibus dicuntur, ut nonnemo accepit: sed etiam de moribus & consuetudine quæ significatio huic loco convenientior est. *Freinshemius.*

2 *Toro effigiem*] Ritum fuisse arbitror, ut si cadaver adhuc vegetum & coloratum, ipsum in toro sive lecto ostenderetur: sin autem (ut in peregre functis, aut diu functis) aut non esset cadaver, aut decore proponi non posset, tum effigies cerea ejus loco in lecto ostenderetur. Colligo ex hoc loco, tum Dionis de Augusto, qui Nolæ obierat: *lectus erat*, inquit, *ex auro & ebore*, *purpureis auratisque stragulis: in cujus ima parte cadaver arcæ inclusum latebat*; *effigies autem ejus cerea*, *triumphali habitu supra apparebat.* Idem in Pertinacis funere, quod ei Severus sollenniter duxit, adnotavit idem scriptor & in ipsius Severi Herodianus. *Lipsius.*

Præpositam toro effigiem] Lege, *propositam in toro effigiem.* Herodiani autem locum è principio lib. 4. quoniam ad hæc illustranda mirifice pertinet, etsi jam vulgatus est, ne quid tamen desideretur, apponam, ut à Politiano conversus est, paucis tantum quibusdam, in quibus ille turpiter erravit, emendatis: ne cui tam multa Græca molesta sint. *Mos est Romanis consecrare imperatores*, *qui superstitibus filiis*, *vel successoribus moriuntur*, *quique eo sunt honore affecti*, *relati dicuntur inter divos. est autem tota urbe quasi luctus quidam festæ celebritati promiscuus. Quippe functum vita corpus*, *ritu hominum*, *sumtuoso funere sepeliunt. Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam fingunt*, *eamque in regiæ vestibulo proponunt*, *supra eburneum lectum maximum atque sublimem*, *vestibus instratum aureis*, *& quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit: Circa lectum vero utrimque magnam partem diei sedent*, *à læva quidem senatus omnis vestibus atris amictus*; *à dextra vero matronæ*, *quas virorum aut parentum dignitas honestat: harumque nulla vel aurum gestans*, *vel ornata monilibus conspicitur*, *sed vestibus albis exilibus indutæ*, *mærentium speciem præbent. Hæc ita per septem dies continuos faciunt medicis ad lectum quotidie accedentibus*, *inspectumque velut ægrum deterius se quotidie habere pronuntiantibus. Deinde ubi jam visus obiisse diem*, *lectum humeris attollunt equestris senatoriique ordinis nobilissimi ac lectissimi juvenes*, *perque viam sacram in vetus forum deferunt*, *ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverunt*, &c. Hactenus Herodianus. Constat autem eorum, quæ ab ipso commemorantur, partim etiam vetustioribus temporibus in usu fuisse, alia gliscente, ut fit, adulatione, ad imperatores omni honoris genere celebrandos, à posteris excogitata esse. *Muretus.* Facit huc illud Propertii.

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno:
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.

Acidalius. Imo *propositam*, id est, in toro positam conspicuam omnibus. ita enim mos erat. *Grotius.* Sic viri docti lectionem veterem & scriptam tolerare nequeunt. Et recte, si modo melius reciperent. Quod mihi non persuaserint, quum aliud lateat, quod certa fide credo indicare Virgilium, quem Tacitus nunc imitari videtur, lib. 6. Æn. de Miseno: *Fit gemitus*; *tum membra toro defleta reponunt.* Quod si ad recitationem scriptus sit iste Florentinus codex, nemo mirabitur illic scribi potuisse *præpositam*, pro *repositam.* Etsi alio sensu id ipsum participium occurrat cap. 14. *Jac. Gronovius.*

3 *Vel doloris imitamenta*] Simile in Claudii funere, lib. XII. *Ceterum peractis tristitiæ imitamentis.* Lipsius.

Doloris imitamenta] Vetus scriptura, *rei doloris imitamenta*, legendum est, *veri doloris imitamenta.* Muretus. Falsus Mureti libellus, dum affirmat, veterem scripturam esse, *rei doloris:* unde ipse, *veri doloris.* MS. enim nihil discrepat à vulgatis. *Pichena.* Non recte acceperunt, tamquam in eadem classe cum lacrimis, laudationibus aliis, quæ præmittuntur, ut serio præstari solita censerentur: & hæc veteribus potius quam ipsi Tiberio, ad quem & matrem Liviam unice respiciunt, attribuerentur. Sensus & ordo verborum Taciti talis est: *ubi illa veterum instituta*, subaudi mansisse, aut quid simile: dein exsequitur quænam dicat, *præpositam toro effigiem* &c. *lachrymas*, & hic quidem finiunt instituta veterum, quæ hic recensere voluerat: itaque non conjungentem particulam, sed disparantem subnectit, *vel doloris imitamenta.* Ubi manserunt instituta veterum, aut saltem (si illa serio non potuerunt exprimi) imitamenta doloris. *Freinshemius.*

4 *Gnarum id Tiberio fuit*] Dele verbum *fuit.* Sic lib. I. *gnarum id Cæsari.* Muretus.

5 *Monuit edicto*] Ita moris ætate illa, ut Princeps populum peccantem aut exorbitantem alloqueretur per libellum, coërceretque. Eo respicit metaphora scita Senecæ, epist. XCV. *Præcepta sapientiæ*, *quæ affectus nostros velut edicto coërcent & obligant.* & cave quidquam ibi mutes. *Lipsius.*

Monuit edicto] Edictis non tantum jubebant aliquid fieri, aut vetabant ne fieret, sed monebant populum, increpabant, docebant. Horat.

Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,

Parebit

nem tam flagranti desiderio celebratum. [1] *idque & sibi, & cunctis egregium, si modus adjiceretur.* [2] *non enim eadem decora principibus viris,* [3] *& imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civitatibus.* [4] *convenisse recenti dolore luctum, &* [5] *ex mærore solatia:*

Parebit pravi docilis Romana juventus.

Sic Augustus totos libros veterum interdum per edictum notos populo fecit. Sic Caligula populum objurgavit edicto, quod hilariter viveret. Sic Claudius, aliquando edixit, ut dolia bene picarentur, uberem enim vinearum proventum fore. & eodem die, nihil æque facere ad viperæ morsum, quam taxi arboris succum. Et meditatus edictum dicitur, quo veniam daret efflatum, crepitumque ventris, in convivio emittendi. Sic edicto excusavit iram & iracundiam suam, pollicitus alteram brevem & innoxiam, alteram non injustam fore. *Muretus.*

1 *Idque & sibi & cunctis*] An non magis, *& functis?* in vulgata mihi frigus. *Lipsius.*

Cunctis] Mihi multo majus frigus in τῷ *functis.* Quid enim? an *functis* vel mortuis egregium erat, quod nemo eorum tam flagranti desiderio celebratus esset? Immo & sibi, inquit, honestum decensque esse & omnibus, qui sic Germanicum desiderarunt. Maluit autem dicere *cunctis*, quam *populo Romano*, quia mox voce *populi* usurus erat. Nam gravi luctu & sibi honorem habitum significat, cui proximus erat Germanicus & ipsos lugentes laudem mereri, quod sic testarentur, quanti virtutes ejus facerent. *Gronovius.*

2 *Non enim eadem decora*] Sententia commoda. non eadem decere Principes viros primoresque in republica, & ipsum Imperatorem; eadem inquam, quæ populum. Huic luctum permitti, at non illis. Plane hoc ipsis Tiberii verbis quasi expressum voluit Pedo, illius ævi poëta:

Non eadem vulgusque decent, & culmina rerum.

Ennius poëta, apud D. Hieronymum:

Plebs hocce regi antistat; in loco licet
Lacrimare plebi, regi honeste non licet.

Similia Euripides in Iphigenia, ubi Agamemnon profatur:

Ἡ δυσγένεια δ' ὡς ἔχει τι χρήσιμον;
Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει
Ἄνολβα τ' εἰπεῖν. Τῷ δὲ γενναίῳ φύσιν
Ἄναντα ταῦτα. Τῷ τ' ὄχλῳ δουλεύομεν.
Ἐγὼ γὰρ ἐκβαλεῖν μὲν αἰδοῦμαι δάκρυ.
Plebeja sors quam præstat alibi nobili?
Collacrimare namque iis facile licet,
Et misera fari verba. Contra, nobili
Haud facilia ista. namque plebi nos damus,
Ideoque lacrimare vereor & pudet.

At vero in Taciti verbis, legebam olim: *Non enim decora eadem Principibus viris & imperatori populo. Modicis domibus*, &c. Populus imperator & princeps, Romani sunt: ideoque contra, de *modicis civitatibus* mox sequitur. Probat Pichena, sed hoc amplius vellet: *Populo, quæ mod. d. a. civitatibus, Convenisse*, &c. *Lipsius.*

3 *Et imperatori populoque. Modicis*] Exigua in speciem depravatio scripturæ tantas tenebras offudit huic loco, ut sententia nullo modo perspici queat. Legendum autem hoc modo: *Non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civitatibus.* Comparat *principes viros* cum *modicis domibus*, negatque utrisque eadem decora esse. Modicas enim domos infractio quædam & mollities animi non ita dedecet, quæ principibus viris summe indecora est. Comparat *populum imperatorem*, id est, populum Romanum cum *civitatibus*, id est, cum municipiis & aliis tenuioribus oppidis: & ait populum Romanum animo erectiori & fortiori esse debere. Est enim eadem ratio principum virorum ad modicas domus, quæ populi Romani ad civitates: quæ ut etiam in jure proditum est, privatorum loco habentur. *Imperatorem populum* ita dicit populum Rom. Ut Virg. *Romanos rerum dominos.* & ut Claudianus, *dominam plebem.* Muretus. Omnino videtur addendum, *quæ*, quod omissum videri potest à librario, ob alterum, *que*, præcedens. Itaque legendum: *Et imperatori, populoque quæ modicis*, &c. *Ursinus.* Jungenda illa *imperatori populo*, & relativum *quæ* non inferendum retenta copula *que*, sed ex hac ipsa faciendum alterum *quæ:* & totus locus certissima correctione ita scribendus, ita interpungendus: *Et imperatori populo, quæ modicis domibus* &c. Opponit principes viros modicis domibus, imperatorem populum modicis civitatibus. Hoc qui non probabit, ille vero vere Morychus. Imperator populus dicitur, ut Virgilio, *Romanos. r. d.* & Sueton. Cal. 35. *Dominum gentium populum.* Acidalius. Livius lib. 1, 34. & 42. populum Romanum appellat, *principem orbis terrarum populum.* Cic. pro domo sua: *dominum regum, victorem atque imperatorem omnium gentium.* Virg. 1. Æn. *populum late regem.* Post hæc cum Manuscriptum contulissem, eandem penitus in eo correctionem ac distinctionem inveni. *Pichena.* *Imperator populus* appellatur Romanus, ut apud Florum, *gentium victor, orbisque possessor, princeps, princeps gentium, regum & gentium arbiter.* Arellio Fusco apud Senec. controv. 2, 9. *Victor omnium gentium populus.* Freinshemius.

4 *Convenisse recenti dolore luctum*] An vero tanti est hæc lectio, ut præferri debeat alteri, quam & Beroaldus probe dedit, & in unico MS. servata extat *dolori?* Hanc vides sic ab omnibus opprimi, ut nec novisse velint, quum utique excellenter usurpetur. Mox per eosdem exhibetur *Megalesium*, non *Megalensium.* Jac. Gronovius.

5 *Ex mærore solatia*] Ut ait Ovidius: *Expletur lacrimis, egeriturque dolor.* Muretus.

latia: sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam [1] *divus Julius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus,* [2] *abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus* [3] *clades exercituum,* [4] *interitum ducum,* [5] *funditus amissas nobiles familias constanter tulerit.* [6] *principes mortales, rempublicam æternam esse. proin* [7] *repeterent solennia; &* quia ludorum [8] Megalensium spectaculum
7 suberat, *etiam voluptates resumerent.* Tum exuto justitio, [9] reditum ad munia; & Drusus [10] Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis [11] petendæ è Pisone ultionis; & crebro questu, *quod vagus interim per amœna Asiæ atque Achajæ,* [12] *adroganti & subdola mora scelerum probationes subverteret.* Nam vulgatum erat *missam,* ut dixi, *à Cn. Sentio famosam* [13] *veneficiis Martinam,* [14] *subita morte Brundisii exstin-*

1 *Divus Julius*] Sen. ad Marciam: *D. Cæsar cum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem suam continere posset, audivit decessisse filiam, publica secum fata ducentem* &c. *tamen intra tertium diem, imperatoria obiit munia: & tam cito dolorem vicit, quam omnia solebat.* Muretus. Sen. eodem loco. *Divus Augustus amissis liberis, nepotibus, exhausta Cæsarum turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter, tanquam ejus jam res ageretur, cujus tum maxime intererat de Diis neminem queri.* Aurelius.

2 *Abstruserint*] Recondiderint, continuerint, devoraverint. *Muretus.* Verbum *abstruserint* mihi omnino convenire non videtur. Loquitur enim de animi infirmitudine & constantia, quæ non est, si tristitia saltem abscondatur, occultetur, sed abjiciatur. Itaque moveor, ut legendum credam, *Absterserint.* Acidalius.

3 *Clades exercituum*] Ut ad Trebiam, ad Trasimenum lacum, ad Cannas, quo etiam tempore, cum domus prope nulla esset luctus expers, triginta diebus luctus senatusconsulto finitus est, ne sacra intermitterentur. Liv. lib. 22. *Muretus.*

4 *Interitum ducum*] Ut trium Deciorum, duorum Scipionum in Hispania, Paulli ad Cannas, Marcelli ad Venusiam, & aliorum. *Idem.*

5 *Funditus amissas nobiles*] Ut cum trecenti sex Fabii, cum quinque millibus clientium, Carmentali porta, quæ ex eo *Scelerata* dicta est, egressi omnes in bello adversus Vejentes cæsi sunt: uno tantum adhuc impubere, quasi in semen relicto. Liv. lib. 2. *Idem.*

6 *Principes mortales rempublicam æternam*] Præclare hunc locum exsequitur Scipio apud Liv. lib. 28. *Quid? si ego morerer, mecum expiratura resp. mecum casurum imperium populi Romani erat? Ne istuc Jupiter opt. max. sirit: urbem auspicato, diis auctoribus in æternum conditam, fragili huic & mortali corpori æqualem esse,* & quæ sequuntur. *Idem.*

7 *Solennia repeterent*] Sic Homerus dixit Il. 23. λαοὶ δ᾽ ἐπὶ ἔργα τράποντο. *Populi revertantur ad opera.* Et hoc funere Patrocli peracto. *Aurelius.*

8 *Megalensium spectaculum suberat*] Vides ergo multum temporis intercessisse, à die mortis Germanici. Nam mortuus ipse extremo Novembri. quod facile colligo ex Suetonii verbis scribentis: *Et ut fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam per festos Decembris mensis dies.* id est, per Saturnalia, quæ medio Decembri. At Megalensium spectaculum, de quo nunc, incidit in Nonas Aprileis. per quas, LVDI. MATRI. MAG. ut in Kalendario notatum. *Lipsius.*

9 *Reditum ad munia*] Reditum ad res, apertæ tabernæ, aperta templa, judicia exerceri cœpta. *Muretus.*

10 *Illyricos ad exercitus*] Quibus etiam præfuerat ætate superiori, ut priori libro dictum est. *Idem.*

11 *Petendæ è Pisone ultionis*] Forte legi posset, *spe petendæ* &c. *erigi spe,* nota phrasis. *Freinshemius.*

12 *Arroganti & subdola mora*] Qui tanti facinoris reus, vix dignaretur ad se purgandum venire, & interea subverteret probationes. *Muretus.*

13 *Veneficiis Martinam*] Ut hic Martina operam Tiberio navavit in tollendo Germanico: sic Neroni in tollendo Britannico Locusta: certe veneficium videtur mulierum peculiare vitium esse. Celebres sunt venenis, ex ultima illa antiquitate, Circe, Medea, aliæque ejusmodi, & totum genus Ægyptiarum mulierum, Helena quoque ab Homero venenorum perita inducitur, neque cuiquam ignotæ sunt Theocriti & Virgilii Pharmaceutriæ. *Canidiam* autem Horatii quis ignorat? & fere ubicumque veneficiorum aut superstitionum magicarum, ibi & mulierum mentio. Unde *venefica & trivenefica* vulgaria in mulieres, & usitata in comœdiis convicia. Quin etiam vera causa, cur Pythias in Eunucho Terentiana Chæream *veneficum* vocet, ea est, quod jactatum inter mulieres id convicium esset: non eæ quas adfert Donatus. Unde Medea apud Euripidem universe pronunciat, mulieres, nulla magis alia in re, quam in veneficiis doctas & ingeniosas esse. Id cur ita sit, non difficile est ad explicandum. Mulieres enim, quoniam imbecilliores sunt, eo sunt vindictæ cupidiores. Ulcisci autem eos, à quibus se lædi putant, ferro ac palam, propter eandem illam naturalem imbecillitatem non queunt. Clam igitur venenis idem efficere moliuntur. *Muretus.*

14 *Subita morte*] Videri ergo poterat exanimasse se, hausto veneno, ut acerbitatem cruciatuum, quos

exſtinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore ſigna ſumpti exitii reperta. At Piſo præmiſſo in urbem filio, datiſque mandatis, per quæ principem 8
molliret; ad Druſum pergit: quem [1] haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem ſibi ſperabat. Tiberius quo [2] integrum judicium oſtentaret, exceptum comiter juvenem, [3] ſueta erga filiosfamiliarum nobiles liberalitate auget. Druſus Piſoni, *ſi vera forent quæ jacerentur, præcipuum in dolore ſuum locum* reſpondit; *ſed malle falſa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitioſam eſſe.* [4] Hæc palam, & vitato omni ſecreto: neque dubitabantur [5] præſcripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui & facilis juventa, ſenilibus tum artibus uteretur. Piſo Dalmatico mari tra- 9
miſſo, relictiſque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adſequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præſidio Africæ ducebatur. eaque res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere crebro ſe militibus* [6] *oſtentaviſſet.* ab Narnia [7] vitandæ ſuſpicionis, an quia pavidis conſilia in incerto ſunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia [8] navem tumulo Cæſarum adpulerat; [1] dieque,

quos ſibi imminere intelligebat, effugeret. Sed cum in corpore nulla ſigna ſumpti exitii exſtarent, non immerito homines ſuſpicari poterant, eam potius opera Piſonis exſtinctam, metuentis, ne tormentorum vi coacta, rem totam detegeret, aperteque fateretur à Piſone & Plancina ſibi id mandatum fuiſſe, quod etiam Tiberii & Auguſtæ voluntate fieri dicerent. *Idem.*

1 *Haud fratris*] Id eſt, non tam fratris interitu trucem. Sic Plautus Rud. *Non ædepol piſces expeto, quam tui ſermonis ſum indigens.* Sic Ulpianus in L. *pro herede* D. de acquirenda hereditate, *Pro herede autem gerere, non eſſe facti quam animi.* Scævola in l. *His verbis*, de legatis 3. *Et chirographis exactis, quam pecunia erogata, reverſus in patriam.* Multos alios ſimiles locos collegit ſummus vir Antonius Auguſtinus lib. 4. I. 8. emendationum. *Idem.*

2 *Integrum judicium*] Non corruptum, non vitiatum, neque ira, neque miſericordia, neque odio adverſus eos qui accuſarentur, neque charitate in ſuos. *Idem.*

3 *Sueta erga fil.*] Mos igitur fuit, Principem donare aliquid filiis Præſidum, qui è provinciis redirent, atque ipſum adirent. Exempla velim notari. *Lipſius.*

Erga filiosfamiliarium] Lege, *Filiosfamiliarum*, una voce. Ita loqui in uſu veteribus, ut patremfamilias, *patresfamiliarum?* filiumfamilias, *filiosfamiliarum* dicerent. Notat id Varro eſſe à Siſenna, VII de Ling. Lat. Et deinceps uſi multi. Infra libro XI. *ne in mortem parentum filiisfamiliarum ſenori pecunias darent.* Suet. Cal. 26. *Patresfamiliarum notos.* & Veſp. XI. *filiorumfamiliarum.* ita enim legi in V. C. peroptimo, quo uſi Ranconetus, Turnebus, Cujacius. Vulgo, *filiofamilias.* Mercerus. Mutavi ſuadente Mercero, immo Tacito ipſo: qui lib. I. dixit: *nunquamne ad ſe, niſi filiosfamiliarum venturos.* Pichena. Certe *filiosfamiliarum* exſtat perſpicue ſcriptum in codice antiquo: quod cur non indicat?

4 *Hæc palam*] Tum ad vitandam omnem ſuſpicionem conſcientiæ, tum quia malebat ullam poteſtatem Piſoni facere, illas ſceleratas machinationes apud ſe detegendi. *Muretus.* Hanc cauſam reddi video, quod operam dare voluerit Druſus, ne ſecretis ſermonibus cum Piſone ſuſpectum ſe cuiquam redderet. Ego vero aliter hæc acceperim: ideo, nimirum, callido monitu Tiberii, palam, præſentibuſque aliis, hos cum Piſone commutaſſe ſermones Druſum, atque imprimis dixiſſe, *ſi vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore ſuum locum:* ut quanto luctui Tiberianæ domui mors Germanici eſſet, ſic palam intelligeretur. Hoc enim maxime volebat Tiberius, ob alia omnia in vulgus ſuſpectus. *Boxhornius.*

5 *Præſcripta & à Tiberio*] Melius, *præſcripta ei.* Lipſius.

Præſcripta &] Lego *ei.* & paulo poſt *tamen*, pro, *tum.* Muretus.

6 *Oſtentaviſſet*] Quaſi qui malis artibus hoc conſecutus eſſet, ut parens legionum diceretur. Videtur ergo eis ſe venditare, ac ſalutem ſuam commendare, ſi quod periculum ingrueret. *Idem.*

7 *Vitandæ ſuſpicionis*] Ne videretur militum opera ac ſtudio velle aliquid turbare, ac νεωτερίζειν. Subaudiendum autem ἕνεκα Græco more, apud optimos quoſque ſcriptores ſatis frequenti. Sic lib. 2. *Ægyptum proficiſcitur cognoſcendæ antiquitatis.* Et hoc ipſo in libro, *multa populus paravit tuendæ libertatis.* Muretus. Fortaſſe Tacito magis proprium, *vitandæ ſuſpicioni.* infra eod. lib. *Tiberius, quaſi firmandæ valetudini, in Campaniam conceſſit.* lib. 12. *Contrahendæ rurſus multitudini, gladiatorum ſpectaculum editur.* Hiſt. lib. 3. *Is balneas, abluendo cruori, propere petit.* Nihil tamen mutato, nam lib. 14. *Et cætera oſtentandæ pietatis.* Pichena.

8 *Navem tumulo Cæſarum*] Ad eam partem campi Martii, ubi erat Mauſoleum Auguſti, nunc domus Soderinorum. Videbatur autem quodammodo inſultare Germanico, cujus cineres illic conditi erant.

1 dieque, & ripa frequenti, 2 magno clientium agmine ipſe, feminarum comitatu Plancina, & vultu 3 alacres inceſſere. Fuit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens, 4 feſto ornatu, conviviumque, & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Poſtera die Fulcinius Trio Piſonem apud conſules poſtulavit. 5 contra Vitellius ac Veranius ceterique Germanicum comitati tendebant, *nullas* 6 *eſſe partes Trioni, neque ſe accuſatores, ſed rerum* 7 *indices & teſtes, mandata Germanici perlaturos.* Ille dimiſſa ejus cauſſæ delatione, 8 *ut priorem vitam accuſaret* obtinuit: petitumque eſt à principe,

erant. *Muretus.*

1 *Dieque & ripa frequenti*] Cum vitare potius conſpectum populi deberet, cui ſe inviſum ſentiebat. *Idem.*

2 *Magno clientium agm.*] Quæ omnia adrogantiam & oſtentationem potentiæ habebant. *Idem.*

3 *Alacres*] Cum triſtes potius ac demiſſi eſſe deberent in tanto populi luctu; tantaque invidia ſua. Verbum quoque *inceſſere* habet interdum quandam & faſtus, & deliciarum ſignificationem. Virg. *Aſt ego, quæ divum incedo regina.* Et alibi: *Et vera inceſſu patuit Dea.* Sen. ad finem libri 7. Q. Nat. *Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum. non ambulamus, ſed incedimus.* Claudian. de Gildone: *His fretus ſociis ipſo jam principe major Incedit.* Muretus.

4 *Feſto ornatu*] Ob lætitiam domini redeuntis. Ornatum feſtum intellegit laurum & lucernas. Juvenalis:

Ornentur poſtes, & grandi janua lauro.

De lucernis vide quæ notavi in Electis, cap. III. & adde egregium Ariani locum in Sermonibus Epicteti, libro I. cap. XIX. Ἠξίωται δημαρχίας. πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται, ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. Ἔρχεται εἰς οἶκον, εὑρίσκει λύχνους ἁπτομένους. ἀναβαίνει εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐπιθύει. Id eſt: *Tribunatum aliquis adeptus eſt. omnes obvii gratulantur, alius oculos, alius collum oſculatur, ſervi manus. Domum venit, invenit collucentes lucernas. in Capitolium aſcendit, ſacrificat.* Idem libro II. Τέκνον, ἂν σωθῇς, ἅψω λύχνους, ταῦτ' ἐστὶ τὰ τοῦ φιλοσόργου. Μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσεσθαι σωθέντι, τοιούτῳ καὶ λύχνον ἅπτειν ἄξιον. Nec lucernas ſolum in diebus ejuſmodi feſtis, ſed etiam funalia cereoſque accendebant. Panegyriſtes Laudatione Theodoſii: *Quid portas virentibus ſertis coronatas? quid aulæis tardantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem referam?* ubi ex optimo libro lego, *aulæis undantes plateas.* Lipſius.

Feſta ornatu] Lege, *feſto. Ornatum* autem dixit ſerta, coronas, lumina accenſa, quæ omnia etiam hodie in uſu manſerunt. *Muretus.* Manuſcriptus, *feſta ornatu*, unde ſuſpicor legendum, *feſta, ornata.* Pichena.

5 *Contra Vitellius*] Germanici comites, qui dextram morientis contingentes, juraverant ſe ſpiritum ante quam ultionem amiſſuros, negabant audiendum Trionem, qui in jus vocato Piſone poſtulaverat, ut ordinario jure nomen ejus reciperent inter reos lege inſcripti maleficii. Fuere igitur Trioni prælati, quod omiſſa ſolenni accuſatione, Piſonem reum extra ordinem facerent, dicentes, *Neque ſe accuſatores eſſe.* Eos enim ſi jam à Trione delatum denuo accuſaturi deferrent, audire minime jus fuit, cujus auctor Æmilius Macer de Publicis judiciis. Ne dicam ex Lentuli ſententia dicta Regulo & Trione Coſſ. (ſic, & non *Sulla*, in Pandectis legendum) Piſonem legatum imperatoris, & præſidem Syriæ provinciæ accuſari non licuiſſe, ut retulit Saturninus. Illum igitur non debere inter reos recipi probe dictum, cui durior pœna extra ordinem immineret, hoc Juriſprudentes ſuadent. D. de accuſationibus. *Vertranius.* Hoc genus contentionis *divinationem* vocabant, cum quærebant, cui potiſſimum mandanda eſſet accuſatio. Vide Aſconium in divin. Ciceronis. *Muretus.*

Vitellius, Veranius] Sic habent editiones noviſſimæ, neſcio quo ſpoliante eas vocabulo, quod & tuetur codex MS. Beroaldus, Lipſius, Pichena habent in editionibus *Vitellius ac Veranius*, quam certam Taciti manum repoſui. *Jac. Gronovius.*

6 *Eſſe partes Trioni*] Lego, *Trionis.* Muretus.

7 *Indices & teſtes*] Valde intereſt inter utroſque. Pedianus ſcribit, *Indicem eſſe, qui facinoris, cujus ipſe eſt, conſcius, latebras indicat, impunitate propoſita.* Sed *indicium* equidem arbitror ad id pertinere, quod conjectura aſſequimur, & ſuſpicionibus: & quod crimen non probat, ſed indicat. *Teſtimonium* vero dicimus de rebus viſis aut auditis: ex quibus crimen non indicatur, ſed probatur. Corn. infra libro 15. de Scevino & Milicho: *Quia cætera vana objeciſſet, adjungere crimen viſum, ſe pariter indicem & teſtem facere.* Abutuntur tamen interdum ſcriptores. *Ferrettus.* Qui de crimine cognoſci, non ſolemni jure, ſed extra ordinem poſtulabant, aſſeruere ſe rerum indices & teſtes eſſe. Sed *index* eſt Aſconio, ut dixit Ferrettus, quo ſenſu Tullius & Livius id nomen familiariter uſurpant. Verum hoc loco non criminis participes indicare intelligendi ſunt, ſed qui aliter, quam ex conſociatione, illud exploratum haberent. Sic licet ignoraret Cornelius Ann. 15. Milichus gnarus an neſcius conjurationis foret, illum ait, *ſe pariter indicem ac teſtem facere. Judex* igitur eſt, qui indicat, quod ſive conſortio delicti ſive ſuſpicione ſive alio quoque modo reſcierit. Cum autem indicium tantum urgeat, & nihil probet, *teſtes* ſe comites Germanici profeſſi ſunt, qui teſtimonium de rebus, vel viſis, vel cognitis ex auditione dicerent. *Vertranius.*

8 *Ut priorem vitam*] Cum enim quis publici alicujus

principe, [1] *cognitionem exciperet:* quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens: contra *Tiberium spernendis rumoribus validum*, *&* [2] *conscientiæ matris innexum esse: veraque aut in deterius credita*, [3] *judice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere*, Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque caussam [4] ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens 11 Illyrico, quamquam patres censuissent, *ob receptum Marobodum*, *& res priore æstate gestas, ut, ovans iniret*, prolato honore urbem intravit. [5] Post quæ reo [6] *T. Arruntium*, [7] *T. Vini-*

cujus criminis reus agebatur; non ea tantum, quæ ad illud crimen proprie pertinebant, in judicio exponebantur: sed & tota acta vita excutiebatur. Hinc est, quod primus liber accusationis in Verrem est de anteactis, quatuor reliqui de ipso crimine repetundarum. Id autem eo fiebat, quod prior vita magno argumento est, ad crimen aut confirmandum aut diluendum. *Muretus.*

1 *Cognitionem exciperet*] Susciperet. Bene autem, *cognitionem* cum de facto, non de jure, agatur. *Muretus.* Melius erat *acciperet* vel *susciperet.* Et forte pro illo scriptum fuit ἀρχαϊκῶς, *Exciperet*, quæ mendo causa. *Acidalius.* Polletus de foro Rom. 3, 2. hunc locum exscribens pro *exciperet* præfert *reciperet.* quod si à libro sit, probum esse arbitror. *Freinshemius.* Hoc quidem dilutum nimis, quum constet nullum aliud esse vetus scriptum exemplar horum librorum, quam unde sunt editi. Et nodum in scirpo quærunt. *Exciperet* est admitteret. *Gronovius.*

2 *Conscientiæ matris innexum*] Ipsum quoque conscium matri eorum, quæ adversus Germanicum facta essent. *Muretus.* Ut breviter absolvam, res ita habet. Fuit in hac causa Pisoni conscientia Augustæ 2, 77. ne Tiberio quidem experte, sed & ipso insidiarum in Germanicum, aut certe offensarum conscio. *Freinshemius.*

3 *Judice ab uno facilius discerni*] Non Tacitus hoc dicit, sed Piso post pessimum ministerium vanissimæ spei serviens. Verius sanctior regis præceptor 3 Pol. cap. 11. Διὰ τοῦτο καὶ κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ, ἢ εἷς ὁστισοῦν. ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ. καὶ καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον· τοῦ δ' ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κρατηθέντος, ἢ τινὸς ἑτέρου πάθους, τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν. ἐκεῖ δ' ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν, &c. *Gronovius.*

4 *Ad senatum remittit*] Hæc erat una ratio expediendi se. *Muretus.*

5 *Postquam reo*] Lege, *Post quæ*, ut paulo infra hoc ipso in libro. Sed & in veteri libro plane ita scribitur. *Muretus.* Auctore Manuscripto parva, sed congruens mutatio facta est. Sic paulo infra: *Post quæ Tiberius.* & supra lib. 1. *Post quæ L. Arruntius.* Pichena.

6 *T. Arruntium*] Nicolaus Faber, vir quem Probitas & Eruditio juxta amant (veris, nec ambitiosis laudibus utor) Notis ad Senecam patrem legendum censet, *Lucium*, non *Titum.* verissime. est illustris ille vir, Senator & Consularis, Augusti judicio dignus Principatu: Tacito nostro sæpe nominatus. *Lipsius.*

T. Arruntium, *Fulcinium*] Quatuor oratores hic nominat Tacitus: qui cum eos sibi patronos reus postulasset, alius alia excusatione usi, munus illud subterfugerunt. Sed quomodo in eis *Fulcinius* numerari potest? Hic enim & accusationes, ut ita dicam, factitabat: & quum sibi accusandi Pisonis munus ultro depoposcisset, depulsus eo conatu, ut tamen anteactam vitam accusaret, obtinuit & accusavit. Dubium igitur non est, quin hoc loco subsit aliquid mendi. Vetus liber hoc loco non *Fulcinium* habuit, sed *Fuscenium*, ex qua rectæ scripturæ depravatione veritas eruetur. Lego igitur hoc modo: *T. Arellium Fuscum*, *Cnejum Asinium Gallum*, *Æserninum Marcellum*, *Sex. Pompejum*, *patronos petenti.* De iis autem omnibus aliquid dicendum est. T. Arellius Fuscus pater, & ejusdem nominis filius, inter nobiles declamatores, sæpissime à Seneca in libris Controversiarum nominantur. *Cnejum*, omnibus litteris plerosque veterum solitos scribere diserte testatur Victorinus: cum tamen frequentius *Cn.* duabus litteris scribatur. Est igitur *Cnejus Asinius Gallus*, *Cn. Asinii Pollionis filius*, qui dicebatur retinere ferociam patris, quique simulante Tiberio, nolle se summæ præesse, quæsiit ex eo, quam partem reip. sibi mandari vellet, ut lib. 1. dictum est. *Æserninus Marcellus*, est *C. Claudius Marcellus Æserninus.* cujus & ipsius aliquoties apud Senecam mentio. Vetus autem esse in Marcellorum familia *Æserninorum* cognomen, argumento est, quod Cicero libro 4. accusationis *Marcellum* quendam *Æserninum* nominat. Sed & *Eprius* quidam *Marcellus* inter disertos nominatur in libro de oratoribus, qui Tacito tribui solet. Qui tamen *Eprius* nullo modo videtur idem esse posse, cum eo, qui hic nominatur. *Sex. Pompejus* is est, qui cum Sex. Apulejo consul fuit, quo anno Augustus excessit, & puto eundem esse, qui à Seneca vocatur *Pompejus Silo.* Eum & Ovidius, ut vitæ suæ auctorem ac parentem laudat. Et Valerius Maximus omnia se illi honorum incrementa debere profitetur. *Muretus.*

7 *Fulcinium*] Quid? Fulcinium Trionem patronum petit Piso? atqui is accusationem ejus petiit, obtinuitque. & mox etiam exsequitur. Ambigo de lectio-

Vinicium, *Asinium Gallum*, [1] *Æserninum Marcellum*, [2] *Sex. Pompejum patronos* petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & [3] L. Piso, & [4] Livenejus Regulus adfuere, arrecta omni civitate, *quanta fides amicis Germanici*, [5] *quæ fiducia reo*, *satin' cohiberet ac* [6] *premeret sensus suos Tiberius*, *an promeret.* [7] iis haud alias intentior populus,

lectione, nisi alius aliquis Fulcinius ab isto. *Lipsius.*

Fulcinium] Tam diserte scriptum est hoc nomen, ut de eo non ambigam. Et scriptum fuit, *M. Fulcinium.* Et puto, ut accusatorem validum & eloquentem subtraheret adversariis, Pisonem hunc patronum petiisse; quippe & valebat venali eloquentia apud Senatum, & amicitia apud principem. nam quia nondum accusator, ideo nondum prævaricator. Cæterum illud *M*, in fine verbi, *Arruntium*, extat. *Aurelius.* Mireris certe ita disceptari in hoc nomine. Lipsius jure ambigebat. Hunc talem scilicet docere multa & fulcire voluit bonus Aurelius, ut evincat additum fuisse prænomen, ut sic duobus quoque nominibus extollatur. Non in vanum omnia; sed præcipua ignorantia in persona. Aude, lector permittere, ut nunc primum discas in unico MS. legi *Fulnicium*, in quo agnoscis non densissima velamenta, sed ab Beroaldo ac Pichena prave spectata, quum literæ istæ jubeant corrigere *T. Vinicium*, ad quod posterius inter vagas conjecturas deferebatur & Ryckius prænomine cœce & calide arrepto. Itaque id restitui, prorsus ex ipso MS. præsertim quum ita etiam fiat probabilior ille Nic. Fabri *L. Arruntius.* Jac. Gronovius.

Marcellum] Eprium nomine: cujus celebre ingenium in foro. *Lipsius.*

1 *Æserninum Marcellum*] Sic legendum esse ostendi conjunctim, ut nempe unius hominis hoc nomen esset, non distincte ut olim, *Æserninum*, *Marcellum.* Quæ distinctio Virum Clarissimum decepit, ut crederet per Marcellum hic designari *Eprium nomine*, *cujus celebre ingenium in foro.* Sed hunc certe patronum dedignatus esset Piso *sordide natum*, ut discimus ex Dialogo de Orat. cap. 8. nam & omnes reliqui, quos hic nominat, sunt ex primoribus civitatis, sanguine Pisoni, aut amicitia juncti: igitur mox Tiberius: *si quos propinquus sanguis*, *aut sua fides patronos dedit.* Deinde hic Eprius sub Vespasiano, hoc est, quinquaginta plus minus annis postea claruit, ut ex auctore nostro constat. Æserninus autem hic ipse est, qui apud Suetonium in August. 43. memoratur, Asinii Pollionis nepos, frater ut videtur Asinii Marcelli, quo de sermo apud Tacitum 14, 40. Meminit ejus Seneca in præfat. epitomes lib. 4. contr. & noster *ad summa provectum* ait *incorrupta vita & facundia.* Freinshemius.

2 *Sex. Pompejum*] Est ille, qui supra cum Apulejo consul. quem Valerius Maximus amicum patronumque suum nimis plena manu laudat lib. IV. cap. VII. Vocat clarissimum ac disertissimum virum, & addit: *A quo omnium incrementa commodorum ultro oblata cepi: per quem tutior adversus casus steti: qui studia nostra ductu & auspiciis suis lucidiora & alacriora reddidit.* & satis facunde dicta, quæ sequuntur. Et lib. II. cap. I. adsignificat proconsulem eum Asiæ fuisse, comite se. vocat ibi, *virum ut omnibus virtutibus*, *ita humanitatis quoque laudibus instructissimum:* additque *facundissimum sermonem ore ejus*, *quasi è beato quodam eloquentiæ fonte manasse.* Nec dissentit Ovidius, qui vitam illi suam fortunasque non uno loco refert acceptas. ut appareat hunc Sextum amicum unice fuisse Musis studiisque: & ideo à nobis fugitivam memoriam ejus non frustra retractam. *Lipsius.*

3 *L. Piso*] Rei frater. *Muretus.*

4 *Livenejus*] Puto primam litteram geminandam, ut sit: *L. Livinejus*, ita enim in veteribus nummis scribitur. *Idem.*

5 *Quæ fiducia reo*] Imitatum ex illo Virgilii, *quæ sit fiducia capto.* Idem.

6 *Premeret an promeret*] Elegantia orationi ex similitudine vocum quæsita. *Muretus.* Verba hæc, *an promeret*, non sunt à Manuscripto, in eo enim sic legitur: *satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius*, *ac premeret.* Unde suspicari possumus, perperam, & oscitanter à librario ingeminata. Lector judicet. *Pic.* Ex iis quæ prodit ex codice Mediceo Pichena, inducor fere ut credam, resectis vocibus quatuor, rescribendum tantum: *satin cohiberet sensus suos Tiberius*, *iis haud.* Gruterus. Voculam *iis* audacter deleo, & totum hunc locum aliter distinguo, recepta Mureti lectione *post quæ*, non *postquam.* quæ vox caussa fuit, ut τὸ *iis* inculcaretur. Ab illo enim *postquam* huc usque pendebat sententia, & ut necteretur necessarium erat hoc *iis* quasi vinculum injicere. At nunc vide, quam omnia melius fluant; *post quæ reo* &c. *petenti*, *iisque diversa excusantibus*, *M. Lepidus* &c. *adfuere*; *arrecta omni civitate*, *quanta fides amicis Germanici*, *quæ fiducia reo*, *satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius*, *an promeret.* *Haud alias intentior populus plus sibi in principem occultæ vocis*, *aut suspicacis silentii permisit.* Sciens struendæ orationis lector judicabit, & scio probabit. Alium nec probare curo, nec volo judicare. *Acidalius.*

7 *Iis haud alias intentior populus*] Vera & genuina Manuscripti verba: *Is haud alias intentior: populus plus sibi* &c. Quæ, ut alia multa corrupta fuerant, frigido quidem ac persimplici sensu. at contra, optimus est atque efficax in lectione prisca. Duo enim ostendit: Tiberii scilicet in eo negotio intentissimum animum, ac populi majorem licentiam. *Pichena.* Ex Sallustiana oratione, qui in Jugurthino.

lus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit. Die sena- 12
tus Cæsar orationem habuit meditato temperamento: [1] *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse*, [2] *adjutoremque Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset; an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est;* 3 *odero, seponamque à domo mea, &* 4 *privatas inimicitias* 5 *non Principis ulciscar: Sin facinus in cujuscunque mortalium nece vindicandum detegitur; vos vero & liberos Germanici, & nos parentes justis solatiis adficite. simulque illud reputate, turbide & seditiose tractaverit exercitus Piso; quæsita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hæc in majus vulgaverint accusatores. quorum ego nimiis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique*

gurthino. *Incredibile memoratu quantum plebs intenta fuerit.* Aurelius. Tὰ *ac premeret* in unico libro posteriori loco meram esse delirationem librarii, Pichenæ subscribo: neque aut inde faciendum *an promeret*, aut tam puerilis atque ὀχληρώδης, ut Lucilius recte judicat, lusus lenocinio τὸ σεμνὸν suum condonasse Tacitum censeo. *Satin* dixit, non *Utrum*, ut alteram quoque dubitationis partem necesse fuerit adscribi. Quæ præterea hic vel ipse Pichena vel Gruterus vel Acidalius moliuntur, ea me non afficiunt. Nam de Tiberio, quod significat toties, quid opus nunc repeti? Dein illa *populus plus sibi permisit*, curta & manca oratio est, nisi populus idem *haud alias intentior* accipitur. Accedit, quod, cum tria posuerit, quæ tum occupabant cogitationes hominum & suspensas habebant, parum commode, duobus transmissis, de tertio aliquid interjicitur, quod nemo ignorabat. Quin, si verum volumus, omnis hæc periodos nihil aliud est quam repetitio & explicatio τῶν *arrecta omni civitate*, quæ præcidi oportuerat mentione facta rerum, quæ cunctos etiam quietos sollicitarent. Quasi esset: His, inquam, arrecta omnis civitas, his intentus populus magis quam unquam alias, plus etiam sibi juris fecit aut in aurem loquendi de principe aut in sermonibus repente vel obstinate tacendi neque exspectato sono ora solvendi. Est enim, ubi & silentium sit genus libertatis. Docent apud nostrum Pætus Thrasea Helvidiusque Priscus ejus gener. *Gronovius.*

1 *Patris sui legatum*] In Hispania, ut apparet ex sequentibus. *Lipsius.*

2 *Adjutorem*] Plus hoc est quam legatum, nedum quod nonnulli assessorem. Sic 4, 7. Drusus invidiose queritur, apud patrem suum *incolumi filio adjutorem imperii alium vocari.* Quamquam *adsessores etiam* συμπόνους vocatos reperiam, in Glossis, & apud Ulpian. qui hæc Demosthenis in Midiam: Παρεδρεύοντος ἄρχοντι τῷ υἱῷ, exponit, Συμπονοῦντος καὶ συμπαρόντος τῷ παιδί. Sed apud Romanos nullam ferme fuisse auctoritatem usumve adsessorum, nisi ut jus suggererent, satis novimus. Piso autem Germanico ad res gerendas datus erat *adjutor*: ut quidem Tiberius videri voluit. *Freinshemius.* Justinus 13. cum quæ Eumeni essent attributæ provinciæ, dixisset: *adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas* &c. Livius lib. 6. *Volscum bellum M. Furio extra ordinem decretum. Adjutor ex tribunis forte L. Furius datus, non tam è republ. quam ut collegæ materia ad omnem laudem esset.* Suetonius Tiberio cap. 63. *per legatos & adjutores suos.* Gronovius.

3 *Odero seponamque à domo mea*] Amicitiam ei, more majorum, renunciabo. *Muretus.*

4 *Privatas inimicitias novi principis ulciscar*] Dixit Tiberius Cæsar, si Cn. Piso morte Germanici filii mei, luctuque meo lætatus est, ulciscar inimicitias, quas in me ut privatum exercuit. Itaque de privatis inimicitiis Germanici mentio nulla penitus hic est, quo minus ad eum *novi principis* appellatio referenda videtur: sed neque Tiberio convenit, utpote qui jam sexennio imperasset. Qua de re, cum Romæ nos Antonius Vacea amicus meus summus lauto prandio accepisset, me, & clarissimum virum P. Fabrum, Gabrielemque Faërnum familiarem Pii IV. Pontificis maximi, in sermonibus, qui post epulas haberi solent, Faërnus, cui tum omnes assensimus, legendum hoc loco censuit, *privatas inimicitias, non principis ulciscar:* quasi diceret Tiberius, se non ut principem lege Julia majestatis in Pisonem acturum, sed uti privatum inimicitias ulturum. *Vertranius.* Antonius Augustinus, *non ut Princeps* &c. quæ lectio non displicet. *Ursinus.* Legendum *non vi principis.* Sic libro 5. *Paratos ad ultionem vi principis impediri.* Muretus. Eadem Mercerus. *Non vi principis* sum secutus. Eundem ferme sensum his verbis complexus est Livius 39, 5. negans *suas* (privatas) *simultates pro magistratu exercere boni exempli esse.* Sed altera lectio *non principis*, absurdum sensum inducit: tamquam privatas quidem offensas ulcisci fas esset, principis, non esset: quum è contrario vere dictum sit (licet ad adulationem ibi detortum) 3, 70. *sane lentus in suo splendore esset* princeps; *Reip. injurias ne largiretur.* Freinshemius.

5 *Non Principis ulciscar*] Ita emendavimus. tamen

differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperque deflebo: sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo caussa connexa est, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut [1] *fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia & cura valet, juvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud judices, de morte ejus anquiritur. cetera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo maestitiam meam spectet, nec*
13 *si qua in nos* [2] *adversa finguntur.* [3] Exin *biduum criminibus objiciendis* statuitur, *utque sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur.* Tum Fulcinius vetera & inania orditur; *ambitiose, avareque habitam Hispaniam.* quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem [4] Servaeus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objecere; *odio Germanici, & rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum* [5] *per licentiam & sociorum injurias eo usque corrupisse, ut* parens legionum *à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites & amicos Germanici, saevisse: postremo ipsum devotionibus & veneno peremisse: sacra hinc &* [6] *immolationes*

men cum vetus lectio sit, *novi Principis:* aptius, ut nunc censeo, ex ea feceris, *non ut Princeps:* sive mavis, *non vi Principis.* Non utar potestate, quam Princeps habet: sed noxas mihi illatas, ut privatas ulciscar. *Lipsius.*

1 *Fides patronos dedit*] Quidam *datos* interpretantur: quomodo videlicet iis, qui per adversarii potentiam advocatos non reperiunt, dari solent. l. 9. §. 5. de offic. procos. At si sic dati essent, propinquitas sanguinis, aut fides frustra in illis commendaretur. *Freinshemius.*

2 *Adversa finguntur*] Vereor ut integra haec Tiberii oratio. Nam post haec ultima nescio quid aures meae suspensae adhuc ulterius exspectant. Equidem si constructionem spectas, & sensum aspicis, non inspicis; nihil desiderabis: desiderabis, si acutius rimeris. Et facile conjectare est quid adnexum fuerit, ex sententia priorum. *Acidalius.* Nihil me movet Acidalii suspicio. Sed quia Tacito fere *adversa* sunt, quae *secundis* opponuntur, hic eum scripsisse censeo, *diversa.* Ea enim & ipse & optimi quique saepe accipiunt pro istis, quae aliter *contraria* dicimus. Vide indicem. Justinus lib. 3. *oraculi diversa sententia fuerat.* Suetonius Julio 1. *diversarum partium habebatur.* Nemo, inquit, Drusi lacrimas, meam maestitiam spectet, ne incitetur illis ad condemnandum innoxium: nemo, quae in contrarium de nobis falso sparguntur, ne sontem eo facilius absolvat. *Gronovius.*

3 *Exin biduum*] Semper plus temporis, reo quam accusatori tribui solebat, nec immerito. Longiori tempore opus est ad sananda vulnera, quam ad infligenda. *Muretus.* Tempus accusatori & reo causam agendi non semper idem antiquitus statutum observamus, praesertim apud Asconium *in Orat.* Cic. Scribitque Plinius lib. 4. Epist. 9. ad Ursum, in foro coram judicibus lege cautum fuisse, *ut sex horae accusatori, novem vero darentur reo orandi, uno scilicet & altero die.* At Cn. Pompejus tempus hoc magis etiam restrinxit, scribente Pediano in Cic. Orat. pro Milone: *Pompejus legem promulgavit, qua prius testes dati per triduum, dein uno die atque eodem, & ab accusatore & à reo perorari jubebat.* Ego puto id judicis arbitrarium fuisse, pro personarum & criminum qualitate. Sic apud Jurisconsultos legimus, quale quantumque tempus sit, judicis arbitrio relinqui definiendum, *l. ab hostibus, §. final. ex quibus causis major.* Id autem ex hoc Taciti loco elici potest, siquidem Tiberius habita ratione personarum Germanici scilicet, de cujus nece ambigebatur, & Pisonis, qui reus agebatur, nec non criminis de veneno objecti; certum accusatoribus & reo objiciendorum & diluendorum criminum sex dierum tempus constituit. alioquin id minime facturus, si à lege certum & ordinarium tempus statutum fuisset. *Donatus.*

4 *Servaeus*] De hoc ipso Tacitus lib. VI. *Quintus Servaeus post haec, & Minutius Thermus inducti. Servaeus praetura functus & quondam Germanici comes.* Lipsius.

5 *Per sociorum injurias*] Nonnulli contemptum explicant. Ast quid per *injurias* hic intelligi velit, explicat ipse 2, 55. *Licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem*, &c, 3, 14. *Provinciam pessimo cuique obnoxiam.* Ita supra 2, 69. *Contumeliam* quoque de verbis tantum male interpretabantur. *Freinshemius.*

6 *Immolationes nefandas*] Accipiunt de sacris magicis. At mihi dubium non est sacra respici, de quibus 2, 75. *cadit victimas.* quas *immolationes nefarias*

molationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis rempublicam, *utque reus agi posset*, *acie victum.* Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, 14
neque provinciam [1] pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem [2] adversum imperatorem infitiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, *in convivio Germanici*, [3] *cum super eum Piso discumberet*, *infectos manibus ejus* [4] *cibos* arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & [5] tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum. offerebatque familiam reus, & [6] ministros in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ inlatum; Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. [7] * *scripsissent* expostulantes: quod haud minus Tiberius

rias accusatores appellant, quia in luctu publico; & ob eum factæ. Quomodo *nefariam vocem* Lutorii vocat Lepidus, 3, 50. *Freinshemius.*

1 *Pessimo cuique*] Sic jam mature suppleverunt, forsan ex vicino capite 17. ubi dicitur *optimi cujusque.* Attamen scias oportet legi tantum in membrana unica *pessimo cui*, quas literas ita produxerunt ex infinitis quidem exemplis; quum tamen bene constet eas aliis quoque modis suppleri posse. Id intererat publice nosci. *Jac. Gronovius.*

2 *Adversum imperatorem*] *Imperator* hic, non princeps Tiberius, sed exercitus dux Germanicus. Sic paulo supra: *Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit.* Respondent enim sibi invicem, *Legatus* & *Imperator.* Pichena.

3 *Cum super eum Piso*] Interior ergo discubuit Germanicus, ut dignissimus. de quo ordine sedendi non omnia mihi dicta in Convivio: dicam alibi: plene & apertis tibiis. *Lipsius.*

Cum super eum] Discumbebat videlicet Germanicus in imo loco medii lecti, qui locus erat Romanis honoratissimus, & consularis. vide Plutarchum problem. 3. lib. 1. Symposiacon. *Muretus.*

4 *Cibos arguentes*] Statim subjicio: *Quod haud minus Tiberius*, *quam Piso abnuere:* quæ verba paulo post non suo loco posita sunt. *Idem.*

5 *Tot adstantium visu*] Legendum videtur, *visus.* Lib. 11. *augebat intuentium visus eximia ipsius species:* tamen utcumque ferri potest, *visu*, id est, in oculis tot adstantium. *Pichena.*

6 *Ministros in tormenta*] Cum familiam suam offerret Piso ad tormenta, flagitabat etiam ad idem eos, qui Germanico in eo convivio ministrarunt. Ita enim capio ministros hic. Tacit. lib. seq. *quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primos ministros erat.* paulo post: *quin potius ministros veneni excruciaret.* inferius: *ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros.* Pichena. *Ministros* intelligit servos, per quos ut alia, sic mensæ etiam ministeria tum obibantur. Hoc sensu proprie, *ministri* 4, 10. eoque hoc etiam loco proxime præcessit de *familia*, hoc est, servis: sequiturque *in tormenta flagitabat*, quod in liberis capitibus quomodo ei licuisset? *Freinshemius.*

7 *Scripsissent expostulantes*] Alieno loco hæc inserta.* Mihi sententia præclare reddi videtur, si iis amotis legas: *Senatus*, *numquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse: simul populi ante Curiam voces audiebantur.* Quo tamen illa quæ superant remittenda sint, mihi non liquet. *Lipsius.*

Scripsissent expostulantes] Sensus est, objectum à Senatu Pisoni, quod ipsi nempe Germanicus & Piso per literas expostulavissent de veneno præbito aut non præbito. *Rhenanus.* Lacunam hic esse necesse est: desunt enim quædam, quæ suspicione & conjectura restitui possent. Sed sine emendatioris ope codicis temerarium esset. *Ferrettus.* *Scripsissent expostulantes*, delenda. *Muretus.* Locum esse mutilum indicant verba, quæ Faërnus addebat ex manuscripto libro. Sunt autem hæc, quæ nihilominus non implent: *Scripsissent: instabant accusatores statim scribi sententias expostulantes*, &c. *Ursinus.* Luxata esse judicaverunt viri magni in his literis. Mihi levi mutatione rescribendum videtur: *submisse expostulantes*, *quod haud minus Tiberius quam Piso abnueret.* Persuasum erat & vulgo & Senatui, fraude periisse Germanicum: id Tiberius semper agnoscere se diffitetur, & hoc crimen longe à Pisone rejicit; mavultque hærere eum in majestatis crimine quam in veneficii. Id patres ind gnari, quod præcipuum crimen rei non minus princeps quam ipse Piso abnueret. Sed hoc submisse & secreto murmure. Nihil certius. Paulo post de Plancina; *in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant.* Et paulo inferius hoc ipso libro: *Exin promptum quod multorum intimis questibus tegebatur.* Mercerus. Corruptissimus locus, & plurimis eruditorum conjecturis vexatus. Harum enim, non juvantibus MSS hic tantum usus est. Videantur autem illæ apud suos auctores. Plerique de literis vel à Pisone ad Germanicum, vel à Germanico ad Pisonem, vel ad hunc à Tiberio, aut ab amicis Pisonis scriptis agi existimant, easque à Patribus expostulari, ut ex iis convinci posset Piso. Quod sane mihi non probatur. Quis enim credat, vel scelus in Germanicum cogitatum amicis, quorum nullus hic usus erat, Pisonem per literas aperuisse; vel præsente Tiberio, hujus hac de re scripta mandata Senatores expostulasse? Pisonis, si quæ fuerint, ad Germanicum epistolæ; non tam à Pisone peti, quam

Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur; *non temperaturos manibus*, *si patrum sententias evasisset.* [1] effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac [2] divellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an [3] mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, *sociam se cujuscumque fortunæ*, *& si ita ferret*, *comitem exitii* promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem cœpit. quod reus [4] postquam sibi exitiabile intelligit, [5] an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, [6] adversa & sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, [7] sine ira,

quam Agrippina, debebant. Itaque verisimile mihi est alia hic scripsisse Tacitum. Ac vestigia corruptæ lectionis proxime sequutus, non incommode, totum hunc locum sic mihi videor restituisse; *Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ illatum: Senatus nunquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse; Cur interfecisset, expostulantes. quod haud minus Tiberius, quam Piso, abnuere.* Adeo certum erat Patribus non sine fraude Pisonis Germanicum interiisse, ut in hujus causæ cognitione, palam expostulaverint, rogaverintque ipsum Pisonem. Cur vero Germanicum, optimum & innocentissimum Principem, interfecisset; qua caussa ad audendum atrox adeo scelus esset impulsus? Tamen id crimen, tanta vi tantaque constantia & adseveratione objectum, non minus Tiberius, quam Piso abnuere. Nam, ut paullo ante loquitur Tacitus, *solum veneni crimen Piso visus est diluisse.* Et intererat Tiberii, ut potius nomine læsæ majestatis, ob bellum provinciæ illatum, quam veneficii, contra Pisonem ageretur; metuentis scilicet, ne alias scelesta, quæ creditus est Pisoni adversus Germanicum dedisse, mandata in lucem protraherentur. Hæ expostulationes Senatus, *infensæ patrum voces*, pagina proxima appellantur. *Boxhornius.* An est causa, cur & ego misere perditum locum perdam? Nihil aliud ab illis prioribus fieri plane credo, & debet fieri, donec tam licenter audent divagari, vel delendo vel mutando, ab eis, quæ offeruntur ab unico libro. Cras illa poterunt aliquid esse, hodie nihil. Itaque diu his inhæsi, sed etiamnum frustra. Spes tamen est felicior. *Jac. Gronovius.*

1 *Effigiesque Pisonis*] Id solet in damnatis. Juvenalis:

——— *descendunt statuæ restemque sequuntur.*

Lipsius.

2 *Divellebant*] Replumbabant à basibus, quibus affixæ atque applumbatæ erant. *Muretus.*

3 *Mortis exactor sequeretur*] Exactor, qui præpositus ad exigendum perficiendumque, & quasi custos. Livius lib. II. De Bruto filios plectente: *Ei qui spectator erat amovendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicii dedit.* Plinius lib. IX. epistola ad Paullinum: *Ac deinde ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus ponam.* Romæ marmor epitaphium,

M. AVRELIVS. AVGG. NN.
LIB. EPAPHRODITVS.
EXSACTOR. OPERVM. DOM. NN.

Tacitus in suppliciis fere usurpat, ut l. XI. *Denuntiat centurionibus qui aderant, exsequi cædem custos & exactor è libertis Euodus datus.* Ambrosius lib. de Tobia cap. IX. *Dum vadis cum adversario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte producat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Sed & ἁπλῶς reperio, quasi muneris nomen, Exactor. ut in Museo Carpensi,

SEX. POMPEIVS. FAVSTVS.
SEX. POMPEII. EXACTOR.

Lipsius.

4 *Postquam sibi exitiabile intelligit*] Nempe Plancinam gratia Augustæ subnixam, in qua una omnis Pisoni spes erat reposita, dissociare causam suam, & sibi separatim salutem quærere. Male quidam accipiunt, quasi non ex hoc facto Plancinæ, sed aliunde, exitium sibi imminere intellexisset. *Freinshemius.*

5 *An adhuc experiretur*] *Experiri* dicitur tam actor, quam reus; sed sæpius ad actorem pertinet. Est autem ad judicem ire, aut in alium, aut pro se. *Ferrettus.*

6 *Adversa & sæva*] Sic Catilinæ post primam Ciceronis orationem in senatu habitam eo nomine, cum maledicta in consulem congereret: *Obstrepere omnes; hostem atque parricidam vocare.* Gronovius.

7 *Sine ira*] Quidam hoc omiserunt, sine dubio, quia sensui contrarium putaverunt, neque Pisoni metuendum fuisse, si *sine ira* esset conspectus. Sed non ita est. nam si iram in eo advertisset Piso, potuisset sperare, subito quodam adfectu concitatum, si mentem rursus composuisset, mitigari posse. At nunc satis intelligebat, eum adversus omnes motus firmatum, certo fixoque animi decreto, reum liberæ

ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque, & liberto tradit. Tum [1] solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, *operiri fores* jussit: & cœpta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter ma- 16
nus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos ejus dictitavisse, *litteras Tiberii & mandata in Germanicum* [2] *continere*: [3] *ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus à Sejano per vana promissa foret. nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore.* quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar [4] flexo in mæstitiam ore, *suam invidiam tali morte quæsitam* apud senatum, * crebrisque [5] interrogationibus exquirit *qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset.* [6] Atque illo

liberæ Senatus cognitioni relinquere constituisse. *Freinshemius.*

1 *Solita curando*] Lavat, ungitur, fricatur, extergitur, cœnat. *Muretus.*

2 *Continere*] Satis commode, si id venit ab Tacito. Sed est editorum. Nam in vetere membrana legitur *contineri*, quod servavit Beroaldus. Viderit, cujus id est δῶρον ἄδωρον. *Jac. Gronovius.*

3 *Ac destinatum promere*] Ejusdem sententiæ fuit, quod Suetonius scripsit, in Tib. cap. LII. *Quem* (Pisonem) *mox hujus criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent.* loco hodie non corrupto solum, sed defecto. Conatur tamen ingeniose Torrentius: *ni Sejanus secreto obstaret.* Lipsius.

4 *Flexo in mæstitiam ore*] Bene *flexo.* gaudebat enim potius, (si quis intimos ejus sensus perspicere potuisset) nullum amplius periculum esse, ne tota res patefieret, sublato indice. Ac mihi quidem, pro cetero Tiberii ingenio verisimile fit, immissum ab eo percussorem fuisse. *Muretus.* Ante hæc verba haud dubie asterisci nota ponenda est. Nam hic ea desunt, quæ de liberto Pisonis, nunciante mortem, & codicillos patroni, ut jussum erat, tradente scripserat Tacitus. Et hic ille est, quem, ut subditur, crebris interrogationibus Tiberius convenit. Periit hic etiam verbum, *Queritur*, vel quid simile, quo hæc referenda sunt; *Cæsar flexo in mæstitiam ore, suam invidiam tali morte quæsitam apud senatum.* Boxhornius.

5 *Interrogationibus exquirit*] Et hic Mureti libello fidem ne habeas, dum ait, in vetere libro defectum hujusmodi apparere: *ex. . . . quirit*, quem ille replet: *ex filio quærit.* Scias enim, talem in Man. lacunam non esse. *Pichena.*

6 *Atque illo pleraque*] Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim erit, ad quem hæc referantur, *Atque illo?* nullum certe nomen præivit. Puto mutila esse. nisi sint; scribe, *Atque filio.* Est enim εὔλογον filium Pisonis attulisse parentis codicillos, & ab eo quæsisse Tiberium singulatim de morte. *Lipsius.*

Atque illo] Filio. *Muretus.* Piso quædam scripsit ante mortem, libertoque tradidit. *pauca conscribit obsignatque, & liberto tradit.* nempe codicillos, quos ab eo in curia Tiberio redditos, ipse Senatui legit, cum prius de extremis domini à liberto multa percontatus esset. At is (ut vulgus libertorum) partim incogitanter, partim cordate respondebat. quid? dicemus ejusmodi aliquid cadere in filios Pisonis? non apte quidem: nam juvenes erant primæ nobilitatis, innutriti parentum præceptis, qui animos tam excelsos gerebant, & horum unus jam dederat egregium specimen juventutis. *M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset.* Præterea intento majestatis crimine, Piso talia filiis non innxisset, quos noxios innoxiosve suarum rerum sciebat facturum; eaque de causa scriptis purgat utrumque. Non negaverim tamen multis à traditione codicillorum interjectis, subobscurum quid exortum. Sed iis magistris usus est Cornelius, quorum scripta haud unquam percipere queas nisi recurras, & provideas. Sinas igitur, quæ inserit de fallaciis Sejani, cæteraque connecte, omnia clara & liquida sunt. *Salinerius.* Mutilum locum quilibet pronuntiabit. Asteriscum tamen opponerem, non post verbum, *exegisset*, sed post verbum, *quæsitam.* Existimo enim, Tacitum loqui de Liberto, cui Piso tradiderat codicillos ad Tiberium. Tali sententia: Cæsarem sensisse, invidiam sibi morte Pisonis quæsitam. cumque codicillos sibi à liberto redditos accepisset, crebris interrogationibus ex eodem liberto exquisivisse, qualem supremum diem noctemque Piso exegisset. Respondente illo; quædam ab eo sapienter, quædam inconsultius acta: vel si mavis, ipso liberto quædam verba sapienter, quædam inconsultius ad interrogata respondente: Tiberium recitasse codicillos. *Pichena.* De filio Pisone interrogato non modo εὔλογον, sed necessarium est, si rem recte cogitas. Et oratio concinna aliter non est, nisi sic struatur. Sed quod Lipsius ait, Pisonis filium attulisse parentis codicillos, id non εὔλογον, sed plane ἄλογον. Fugit ipsum ratio, nec meminerat

lo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, [1] recitat codicillos à Pisone in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum, & invidia falsi criminis oppressus, [2] quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est; deos immortales testor vixisse me, Cæsar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro [3] liberis meis consulatis. ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, [4] per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc*
17 *rogaturus, salutem infelicis filii rogo.* De [5] Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: [6] *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare:* simul *nobilitatem domus*; [7] *etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum* miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, *matris preces* obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant: *Id ergo fas aviæ interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii & Veranii [8] voce defletum Cæsarem; ab imperatore & Augusta defensam Plancinam! [9] proinde venena, & artes tam feliciter*

[1] ex-

minerat amplius, liberto suo Pisonem dedisse ad Cæsarem ferendos. Nec putemus jam primum à quocunque ad Tiberium delatos, sed in curiam à Tiberio ipso allatos. Etiam cave illa verba, *Recitat codicillos*, de filio Pisone accipias, sed de ipso Cæsare. Quod non modo sententia loci totius vult, sed efflagitat ipsa verborum istorum structura. *Acidalius.* Ipsa periodi structura sententiam juvat ita componentium, *suam invidiam apud senatum quæsitam.* Nisi forte ut in loco corrupto defectoque suspicioni locus sit, aliter hæc ab auctore concepta fuisse. Sequentia certe non amplius sibi constant, & proinde diversis interpretationibus obnoxia fuere. Quippe, *Atque illo*, alii sic efferunt, ut tamen non appareat, quis responderit, alii ad senatum trahunt, tanquam ille responderit Tiberio; quidam ad filium Pisonem: nonnulli verbum verbo reddere contenti, quas in auctore salebras inveniunt, easdem lectori relinquere quam litem hanc suam facere maluerunt. Mihi potior visa est ratio de liberto hæc interpretandi, cui codicillos à Pisone traditos supra memoraverat auctor. præsertim quum & socerum meum Berneggerum, & Curtium Pichenam idem sensisse cernerem. *Freinshemius.* Ex illis verbis *crebrisque interrogationibus exquirit* videtur satis commode aliquid educi posse, quod præcedentibus conveniat. Nam quum illa supponant eum loqui, certe id ipsum facit quoque in illis. Et hoc genus silentii vel omissionis elegantiores Latini sæpius foverunt. Non dissimile occurret 16, 10. *Jac. Gronovius.*

1 *Recitat codicillos*] Ita vocabant, quæ non in tabulis scripta, sed in charta, aut membranis, quasi memoriæ causa notata essent. *Muretus.*

2 *Quatenus veritati*] Melius, *quatinus*: id est, quoniam. *Lipsius.*

Quatenus] Legendum, *Quatinus*. Hæc autem quid inter se differant, ita exponit Cornelius Fronto: *Quatenus, qua fini, Quatinus, quoniam.* Muretus.

3 *Liberis meis consulatis*] Eam unam causam fuisse puto Pisoni, cur ne moriens quidem scelus Tiberii detexerit, quod metueret liberis suis. *Idem.*

4 *Per Collegium*] Quian' Augusto collega, an quia Tiberio ipsi? Utrumque enim verum. & consul cum Augusto fuit anno DCCXXXI. consul iterum cum Tiberio, DCCXLVII. *Lipsius.*

Collegium consulatus] Utriusque collega fuerat, & Augusti & Tiberii. *Muretus.* Verus sensus, *Oro te per obsequium* &c. *per Consulatum quem una tecum gessi: atque quo magis moveare, is rogo, qui & amicus tibi fui, & nihil post hac sum rogaturus, ut filium meum salvum velis.* Errant qui Pisonis collegam faciunt Augustum, quum intelligatur Tiberius. Nam A. V. C. DCCXLVI. vel, ut alii, DCCXLVII. Tiberius & Piso Consules fuerunt. *Freinshemius.*

5 *De Plancina nihil addidit*] Neque quo eam sublevaret: quam jam oderat, ut perfidam, quæ in communi causa defensionem divisisset. neque ut premeret, cum sciret, frustra fore, quicquid adversus eam diceretur, in tanta gratia Augustæ. *Muretus.*

6 *Patris quippe jussa*] Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris aut domini. *Idem.*

7 *Etiam ipsius*] Graves enim à semetipso pœnas exegerat, quod ad misericordiam plurimum posse monet Aristoteles in Rhetoricis. *Idem.*

8 *Voce defletum*] *Deflere voce*, nihil aliud est, quam conqueri, lamentabili oratione prosequi. Sic de carmine lugubri infra, 3, 49. *Quo Germanici suprema defleverat.* Freinshemius.

9 *Proinde venena*] Quamvis tolerari possit, non est

[1] *expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam ac patruum sanguine miserrimæ domus exsatiaret.* [2] Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, *matrem uti tuerentur.* Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, [3] miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam [4] referente Cæsare [5] magistratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Pisonis* [6] *radendum fastis* censuit; *partem bonorum publicandam; pars ut Cn. Pisoni filio concederetur,* [7] *isque prænomen mutaret. M. Piso* [1] *exuta*

est tamen Taciti, sed *perinde*, quod est in unico MS. & religiose tenet Beroaldus; & quam dilectum Cornelio nostro? Non enim argumentis ratiocinatur, sed ex optato sceleris eventu ad plura incitat. *Jac. Gronovius.*

1 *Expertas*] Παθητικῶς, ut in illo Propertii. *Expertæ metuens jurgia sævitiæ.* Muretus.

2 *Biduum imagine cognitionis*] Inani & assimulata specie. *Muretus.* Ex superioribus, & sequentibus videtur, de Plancina tantum rem esse, tamen inferius, in sententiis constat, una de Plancina, Pisone, filiisque. *Pichena.* Videntur moti his verbis, *Biduum absumptum*, putavisse majus temporis spatium, quam æquum aut solitum esset, impensum fuisse: idque tamquam invidiæ periculum subesset, excusatum hoc prætextu, dictumque, ideo tantum temporis sumi, ut causa probe cognosci dijudicarique possit. Sed constat non modo biduum, sed plures dies, causis tam gravibus enodandis, tribui consuevisse. Supra in causa Pisonis 3, 13. undecim dies colliguntur. Non igitur illam ob rationem *bidui* facta est mentio: sed ad artificium Tiberii exponendum: qui sicut eripere Plancinam constituerat, ita dispiciebat, quomodo id minima cum invidia fieret; quam sciebat orituram esse longe maximam, si statim, antequam accusata esset, periculo eximeretur. Ille autem & legibus plenum robur reliquisse videri voluit, & Plancinam non solum Principis arbitrio absolvi, sed quoniam in cognitione causæ nullum, aut exiguum, neque plane venia indignum, crimen compertum esset. Ideoque speciem præbuit judicii, quod propterea non *cognitionem* Tacitus, ut veram & seriam, sed *imaginem cognitionis* nominat. *Freinshemius.*

3 *Miseratio quam invidia augebatur*] Ad Græcorum & Hebræorum imitationem, loquendi hæc forma ecliptici generis est, qua familiarissime usus Cornelius. Ita quoque Ulpianus, Paulus, Modestinus, Martianus, & Florens Tertullianus sæpe locuti sunt: quod & alii ante nos animadverterunt. *Vertranius.*

4 *Referente Cæsare*] Quidam notant, hoc eo notatum à Tiberio, quod more prisco magistratus à judicandi munere immunes essent. idque ex prima actione in Verrem satis intelligi. Verum est, quod notatur, sed ad hunc Taciti locum nihil pertinet. Non poterant quidem ii, qui magistratum gerebant, operam dare Prætori exercenti publicum aliquod judicium: & si qui forte ducti essent, antequam magistratum inirent, simul atque ineundi tempus venerat, amplius non erant in judicibus, sed alios in eorum locum subsortiri necesse erat. Ne poterant quidem ab eo prætore, cui jurisdictio obvenerat, judices dari: sed hic nihil tale agitur. Neque enim agebatur hæc causa apud prætorem, & judices qui forte ducti, ut moris erat, ei in consilio adessent: sed apud Tiberium & apud Senatum. & hoc est, quod antea dixit Tiberius: *In curia potius quam in foro: apud senatum, quam apud judices.* Sed quod notat Tacitus tale est, Consules, ceterique magistratus, cum quid referebatur ad Senatum, non solebant sententiam dicere, sed sententias aliorum exquirere. Id vel ex eo constat, quod consul designatus primus sententiam rogabatur. Inde consulares, prætorii, ædilicii, cæteri ordine. Quomodo autem ii, qui jam in magistratu erant, cessissent aut designatis tantum, aut iis, qui honore aliquo perfuncti, jamque privati essent? Et cum qui rogat, superior sit; qui rogatur, ac dicere jubetur, inferior: quis, quæso, consulem rogare poterat? Qui aut non aderat (quo enim imperante venisset?) aut ipse senatum habebat. Formula rogandi hæc erat, *Dic M. Tulli, Dic C. Juli.* Quis hoc modo consulem compellare ausus esset? At Cæsare referente, qui super omnes magistratus erat, quique eis omnibus imperare poterat, etiam magistratus eo munere fungebantur. *Muretus.*

5 *Magistratus etiam*] Non vane id notat. prisco enim more, magistratus à judicandi onere immunes. Cicero in Verrem actione 1. & alii. *Lipsius.*

6 *Radendum fastis*] Ut memoria ejus prorsus aboleretur. Cicer. pro Sext. de Pisone & Gabinio: *Iidem consules si appellandi sunt consules, quos nemo est, quin non modo ex memoria, sed ex fastis evellendos putet.* Valerius de Mario: *cujus septem in fastis consulatus leguntur*, &c. Tales sunt, qui è foro R. eruti, hodie in Capitolio omnium oculis patent. *Muretus.*

7 *Isque prænomen mutaret*] Quod & factum. nisi Dio mihi imponit, qui libro LX. Lucium (non Cnæum) Pisonem Cn. Pisonis & Plancinæ filium præfuisse Africæ sub Claudio tradidit. *Lipsius.*

Prænomen mutaret] Sic M. Antonio mortuo, decretum est, ne quis ex eadem gente *Marci* prænomine uteretur. Sic M. Manlio Capitolino dejecto, ne cui Manliorum *Marco* prænomen esset. Plutarchus, Livius. Sic lib. superiori, ne quis Scri-

 boniorum

[1] *exuta dignitate*, *& accepto* [2] *quinquagies sestertio in decem annos* [3] *relegaretur*, *concessa*
18 *Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ.* Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: *ne nomen Pisonis fastis eximeretur*, *quando* [4] *M. Antonii qui bellum patriæ fecisset*, [5] *Juli Antonii qui domum Augusti violasset*, *manerent.* & M. Pisonem ignominiæ exemit, concessitque ei paterna bona; satis [6] firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam; & tum [7] pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem cum [8] Valerius Messallinus [9] *signum aureum in æde Martis Ultoris*, Cæcina Severus [10] *aram ultioni statuendam* censuissent, prohibuit: *ob externas ea victorias sacrari* dictitans, [11] *domestica mala tristitia operienda.* Addiderat Messallinus, *Tiberio*, *& Augustæ*, *& Antoniæ*, *& Agrippinæ*, *Drusoque*, *ob vindictam Germanici grates agendas*, omiseratque Claudii mentionem. & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est, *an prudens præterisset?* ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, [12] quanto plura recentium, seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur im-
19 perio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus

boniorum *Drusi* cognomentum adsumeret. *Muretus.*

1 *Exuta dignitate*] Senatoria videlicet. Ita inferius scriptum, *exuere ordinem.* Lipsius.

2 *Quinquagies sestertio*] Sunt nobis, *centum vigintiquinque millia Philippicum.* Videsis opes ejus ævi, etiam ab hoc exemplo, & quomodo vel exsuli provisum. Vere ergo Seneca: *Eo temporum luxuria prolapsa est, ut majus viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium Principum fuit.* Idem.

Quinquagies sestertio] Puto vocem, *sestertio*, vacare. *Quinquagies centena millia sestertium*, efficiunt more Romano ducenta millia scutorum monetæ. *Muretus.* Videtur legendum: *Et accepto quinquagies sestertium*, &c. non, *sestertio*, ut supra. *Ursinus.* Frustra laborant ambo. *Quinquagies sestertium* sunt nostrorum Philippum centum viginti quinque millia. *Gronovius.*

3 *Relegatur*] Lege, *relegaretur.* Muretus. Pro *relegaretur* placet vulgo *relegatur.* Lipsius correxit. nam supra dixit, *concederetur.* Pichena. Sicut nulla huic imperfecto controversia moveri posset, si ex antiqua membrana pateret ita scripsisse auctorem, ita cur id quod ibi reperitur in præsenti *relegatur*, convelli placeat, vix est causa. Hæc enim pars sententiæ non adhæret priori; sed ponuntur quasi tria ejus capita, quæ ille *censuit*, ut loquitur auctor, vel gerundia subnectens, vel particulam *ut* cum imperfectis, dein quasi narrans rursum Tacitus exsequitur ulteriora ejus sententiæ, quæ non pendent ab eodem verbo *censuit*, dicitque *M. Piso relegatur*, quod est satis simplex & probum. Pichena sane ultra fas ostendit vile sibi fuisse istud illustre Taciti monimentum, in quo solo apparet ejus species, dum vulgo apponit. *Jac. Gronovius.*

4 *M. Antonii*] E fastis tamen Capitolinis erasum, & postea restitutum fuisse constat. & ita factum significat & Cicero his verbis: *Cujus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* Muretus.

5 *Juli Antonii*] Quod notabile est, in MS. diserte exaratur *Julii*, quum non soleat illic posterior litera geminari in his Romanis nominibus. Hinc quoque sic edidit Beroaldus, quod non debuit carpi. Adde 1, 10. *Jac. Gronovius.*

6 *Firmus adversus pecuniam*] Contra de Vespasiano Aurelius Victor: *infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam.* Pichena.

7 *Pudore absolutæ Plancinæ*] Pudebat enim in alios minus culpæ affines severiorem esse, cum in Plancinam mitis fuisset. *Muretus.*

8 *Valerius Messallinus*] Cur tacetur in MS. constanter legi *Messalinus*, ut 1, 8. *Messala*, item infra hoc lib. cap. 34. & 68. Immo id in utraque vetere membrana per omnes Taciti libros scias ita scribi, nunquam cum gemino ll. Alia producta sunt libro præcedente. *Jac. Gronovius.*

9 *Signum aureum*] Nullus interpretum expressit, cujus rei signum hoc fuerit. Ceterum ipsius illius Martis signum fuisse non ambigo, ob hoc ipsum, quia nihil aliud ab auctore additum est. *Freinshemius.*

10 *Aram Ultioni*] Sic supra, *aram adoptioni*: Sic libro seq. *aram clementiæ*, *aram amicitiæ.* Sic lib. 15. *Post natam ex Poppæa prolem aram fœcunditati.* Sic Sueton. Calig. *Addit etiam pro argumento aras ibi inscriptas ob Agrippinæ puerperium.* Muretus.

11 *Domestica mala*] Sic ob victorias civiles non triumphabant. Sic nostra ætate monumenta insignium victoriarum, ex civilibus bellis, primum posita, deinde sublata, esse scimus: cum veterum inimicitiarum memoriam, quam oblivione sepeliri satius foret, renovatura viderentur. *Idem.* Sed totum hunc locum laboriose consideravit P. Victorius ad Epistolas Ciceronis lib. 16. familiar. num. 18. quasi in primo libro haberetur, ut etiam non intellexisse appareat. *Jac. Gronovius.*

12 *Quanto plura*] Nolo tacere, etiamsi nullo forsan

bus Cæſar auctor ſenatui fuit, *Vitellio*, *atque Veranio*, *& Servæo* [1] *ſacerdotia tribuendi.* Fulcinio *ſuffragium ad honores* pollicitus, monuit, *ne facundiam violentia præcipitaret.* Is finis fuit ulciſcenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam ſecutis temporibus vario rumore jactata. [2] adeo maxima quæque ambigua ſunt, dum alii [3] quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. & gliſcit utrumque poſteritate. [4] At Druſus urbe egreſſus [5] repetendis auſpiciis, mox ovans introiit. paucoſque poſt dies [6] Vipſania mater ejus exceſſit, una omnium Agrippæ liberorum [7] miti obitu. nam ceteros manifeſtum ferro, vel creditum eſt veneno aut fame exſtinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æſtate pulſum à Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, & ob pernicitatem inultis: dein [8] vicos exſcindere; trahere graves prædas: poſtremo haud procul [9] Pagida flumine cohortem Romanam circumſedit. Præerat caſtello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obſidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites *ut copiam pugnæ in aperto facerent*, aciem pro caſtris inſtruit. Primoque impetu pulſa cohorte, promptus inter tela occurſat fugientibus, increpat ſigniferos, *quod* [10] *inconditis aut deſertoribus miles Romanus terga daret*, ſimul excepta

ſan producendi lucro. Codex unicus MS. iterat *Quanto quanto plura.* Idem.

1 *Sacerdotia*] Quidam *ſacerdotium* ſingulariter: ſed Tacitus *ſacerdotia* dixit tamquam de pluribus. erant enim varia, nec unius generis, ſacerdotum collegia. *Freinshemius.*

2 *Adeo maxima quæque*] Similis querela Thucydidis lib. I. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀκοὰς τῶν προγεγενημένων, καὶ ἢν ἐπιχώρια σφίσιν ᾖ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται. & ſtatim: Οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἕτοιμα μᾶλλον τρέπονται. nec dubium, quin ad hæc loca reſpexerit noſter. *Lipſius.*

3 *Quoquo modo audita*] In MS. legitur *audire*, quod retinuit in editione ſua Beroaldus. Et merito, quum ſoleat hic infinitivus pro nomine aut participio uſurpari. *Jac. Gronovius.*

4 *At Druſus urbe egreſſus*] Quæras, quo hæc egreſſio & reditio? Ad morem priſcum. quo obtinuit, ut qui è provinciis cum imperio redirent, illud ipſum amitterent ſimul intraſſent urbem. Ideo Livius lib. XXVI. *Quinto Fulvio ne minueretur imperium, ſi in urbem veniſſet, decrevit Senatus.* Et magis ad lucem Taciti, quod Dio lib. LIV. tradit, Auguſto decretum perpetuum Proconſulare imperium, ita ut nec ſi intra urbem veniſſet, minueretur, neve neceſſum eſſet (ut ipſe loquitur) ἀνανεοῦσθαι τὴν ἀρχήν. id eſt, renovare, ſive ut Tacitus, repetere auſpicia. Nam auſpicii nomine etiam imperium hic cape. Sed cui rei Druſo opus fuit repetito imperio? ad ovationem. Nam qui triumphans ovanſque urbem ingreditur, cum imperio id facit in illum diem: Druſus autem imperium amiſerat ingreſſus urbem ob fratris ſui mortem. Debuit ergo repetere, ut ovaret. Ejus ſententiæ ſunt, quæ apud Ciceronem legis, ſpem triumphi abjicientem: *Utar ea porta, quam primam videro.* & apud Cœlium: *Neque enim ſtulte Appius, qui ſimul atque Dolabella acceſſit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique poſtulationem abjecerat.* Apud Ulpianum, l. ult. De off. Proconſul. *Proconſul portam Romæ ingreſſus deponit imperium.* Iterum apud Ciceronem: *Mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid, & extra urbem eſſe cum juſtiſſima cauſſa.* Lipſius.

5 *Repetendis auſpicis*] Τοῦ ἀνανεοῦσθαι τὴν ἀρχὴν ἕνεκα. Forſitan legendum, *repetitis.* Muretus. Non aliud hic per *auſpicia* magis intelligitur, quam imperium, non quale principes, ſed quale proconſules & legati obtinebant. *Freinshemius.*

6 *Vipſania*] MS. *Vipſcania.* Scimus, quo repat.

7 *Miti obitu*] Miti obitu, id eſt, citra vim, & ex fato. Sed videamus. M. Agrippæ tres uxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptias M. Antonio Triumviro. ex ea genuit Vipſaniam, de qua hic; Druſi matrem. Altera, Marcella Octaviæ filia. ex ea quoque liberi, ſi Suetonio fides diſerte id in Auguſto tradenti. etſi nihil de iis poſtea reperias, & videatur ea proles non fuiſſe vitalis. Tertia uxor, Julia. ex ea nati Cajus & Lucius Cæſares, Poſtumus Agrippa, Agrippina & Julia. In his pleriſque vera Taciti nota. Cajus enim & Lucius veneno crediti periiſſe; Agrippina, fame; Poſtumus ferro. Juliam excipio. cujus mortem lib. IV. ita narrat ipſe Tacitus ut ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione. *Lipſius.*

8 *Vicos exſcindere*] Beroaldus edidit *excindere.* Sed in MS. eſt *excincedere.* Habet Tacitus tum *exſcindere*, tum *excidere*, & in vicino ſunt *multorum exciſi ſtatus.* Jac. Gronovius.

9 *Pagida flumine*] Quem alio nomine Belum dici Plinius ait. *Lipſius.* MS. legit *Pagyda*, quod exhibet quoque Beroaldus.

10 *Inconditis aut deſertoribus*] Duabus his notis univerſas Tacfarinatis copias complexus eſt. nam illæ partim ex barbaris conſtabant; partim ex his, qui

excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; 21 neque prœlium omisit, donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, è vetere memoria facinore, [1] decumum quemque ignominiosæ cohortis [2] sorte ductos, [3] fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut [4] vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prœlio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit; donatusque est ab Apronio torquibus & hasta: Cæsar addidit civicam coronam, *quod non eam quoque* [5] *Apronius jure proconsulis tribuisset*, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis, & [6] obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos; inligatus prœda, stativis castris [7] adhærebat. [8] missu patris Apronius Cæsianus, cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, 22 pellitque in deserta. At Romæ Lepida, cui super Æmiliorum decus [9] L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi erant, defertur *simulavisse partum ex P. Quirinio divite, atque orbo.* adjiciebantur *adulteria*, *venena*; [10] *quæsitumque per Chaldæos in domum Cæsaris*, defendente

qui quum sub Romanis prius stipendia meruissent, deinde ad Tacfarinatem profugerant: Illud genus *inconditorum*, hoc *desertorum* appellatione notavit, neque vel illis horum vel his illorum probrum competebat. *Freinshemius.*

1 *Decumum quemque*] Sic legiones, sic deditos jussu Galbæ decumari. idem Cornelius scribit Histor. libro I. Hucque verbum C. Cassii ex XIV. Annalium traho: *Ex fuso exercitu cum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* M. Tullius pro Cluentio; *statuerunt majores nostri, si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverti, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perveniret.* Primus quoque Appius Claudius, nisi memoria fallit, Livii lib. II. *Qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit: cætera multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti.* Vertranius. Morem hunc nemo melius exposuit Polybio 6, 36. *Freinshemius.*

2 *Sorte ductos*] Totidem Sallustiana verba Servius citat, *Sorte ductos fuste necat.* quod ad Crassum referendum videri in decimatione cohortis unius vere observavit noster Douza. *Lipsius.*

3 *Fusti necat*] Ita Manuscriptus. Vulgo, *fuste necat.* Pichena.

4 *Vexillum veteranorum*] Intelligendi veterani, quales *exauctorati retinebantur sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* supra I, 36. *Freinshemius.*

5 *Apronius jure proconsulis*] Huc refer illud Suetonii, cap. XXXII. *Corripuit Consulares exercitibus præpositos. quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi jus haberent.* Lipsius.

6 *Obsidia aspernantibus*] Id est, cum nollent obsidere aut oppugnare ultra præsidia Romana, male bis terque accepti. *Idem.*

7 *Adhærebat*] Ex Man. Vulgo, *hærebat.* Pichena.

8 *Missu patris, Apronius Cæsianus*] Addita fuerat copula, *missuque patris,* contra auctoritatem Manuscripti. eam ergo abstulimus, minime necessariam. *Idem.* Attamen ea Beroaldi culpa non fuit, qui exhibuit *missu patris*, quem prave alii sequuti non sunt.

9 *L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi*] Quod laboriose & probabiliter demonstrat Henr. Norisius ad cenotaphia Pisana pag. 257. Sed admodum idem impotens, dum lapidem Bergomensem ab Lipsio mox allatum citat tanquam sui beneficii decus ac solertiæ munus, scribendo (Extat apud Gruterum pag. 653. hocce epitaphium) sane extabat & alibi, ac frequenter citatum cognitumque viris doctis. Sed quod absurdius est, sustinet ibi hæc etiam scribere (Lipsius in notis ad laudata verba Taciti ac Reinesius epist. 31. pag. 275. scribunt hic appellari Lepidam Lucio Cæsari ac Augusto nurum destinatam) Neuter tali modo se exhibuit, & ab neutro neglecta fuit vox, quæ necessario debet interponi, nempe *uxorem* vel *sponsam* ex capite sequenti. Sed erat ille velocior & inflammatus plus justo, quum existimaret se pisci hamum injecisse. *Jac. Gronovius.*

10 *Quæsitumque per Chaldæos*] Quod semper capitale. *Cui enim opus perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid adversus illum cogitatur, vel optatur: aut post illum speratur & sustinetur? Non enim ea mente de caris consulitur, qua de dominis*, ait apposite ad hanc rem Tertullianus. *Lipsius.*

Quæsitumque in domum] Est Propertii I, 7. *Atque aliquid duram quærimus in dominam.* Jac. Gronov.

1 *Post*

defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius [1] poſt dictum repudium adhuc infenſus, quamvis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haud facile quis diſpexerit illa in cognitione mentem Principis; adeo vertit ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna; deprecatus primo ſenatum, *ne majeſtatis crimina tractarentur :* mox M. Servilium è conſularibus, alioſque teſtes inlexit [2] ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. idemque ſervos Lepidæ, [3] cum militari cuſtodia haberentur, tranſtulit ad conſules; neque per tormenta interrogari paſſus eſt de his, quæ ad domum ſuam pertinerent. Exemit etiam Druſum [4] conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ. quod alii civile rebantur; *ne ceteris adſentiendi neceſſitas fieret :* quidam ad ſævitiam trahebant; [5] *neque enim ceſſurum niſi damnandi officio.* Lepida ludorum diebus, 23
qui

1 *Poſt dictum repudium*] Non ita capies, quaſi alibi dixerit de eo repudio: ſed *Dicere* repudium uſurpat, quod *Mittere* vulgo. id eſt, poſtquam repudiaſſet eam Quirinius. Repudiarat autem ante annos XX. Sueton. Tib. cap. XLIX. *Lipſius.*

2 *Ad proferenda ea, quæ velut rejicere voluerat*] Monueram quidem prioribus notis, in Man. legi, *reicere*, ſed corruptum exiſtimans, putaveram reponendum, *reticeri*, pro eo quod vulgo legebatur, *reticere*. Sed Julius Nellius J. C. Florentinus, acutiſſimi ingenii vir, probam ſibi videri Manuſcripti lectionem affirmavit. Cum enim ſenatum deprecatus eſſet Tiberius, ne majeſtatis crimina tractarentur, teſtes tamen illexit ad delicta ea proferenda, quorum cognitionem velut rejicere voluerat. Itaque verbum illud repoſui. *Pichena.* Muretus *voluerant.* Non, non hæc mens. Tu me auctore legito, *reticeri.* Tiberius ſimulator & diſſimulator, quæ quaſi reticeri voluerat, ea proferri ſtudet. *Acidalius.* Miror rationem, quam tenent viri docti, qui ab Beroaldo ad hanc uſque horam ita legentes, non videntur dubitare, quin legant Tacitum; opinor, quia ſatis crebrum id verbum. At ſi diſcedas ad unicam manum in membrana, ibi tantum legitur *profenda.* Quid? an non lenius & oportunius inde fiat *profanda*, quam iſtud vulgatum *proferenda?* Certe id prorſus eſt oppoſitum τῷ *reticere.* Jac. Gronovius.

3 *Militari cuſtodia*] Militarem cuſtodiam uti ſe habuit paullo uberius explicavi: non tibi veterane, ſed tibi tiro, in EXCVRS. noſtris: quos utiliter & ad alia Taciti vide, in *B.* Lipſius.

Cum militari cuſtodia haberentur] Rei aut in vincula ducuntur, aut militibus traduntur, quæ *militaris cuſtodia* dicitur; aut fidejuſſoribus creduntur: aut ſibi ipſis, fide accepta non abituros: quæ *libera cuſtodia* dicitur. Horum auctores Ulpianus & Martianus. *Ferrettus.* Vetus Juvenalis interpres triplicem in urbe ipſa carcerem fuiſſe tradit; *Urbanum, ruſticum*, & *caſtrenſem.* Erat & in ipſa Urbe triplex carcer: Militaris, Apud magiſtratus, Apud fidejuſſores: quæ & *libera cuſtodia* dicebatur. In militari reus dextera, miles ſiniſtra manu alligari eadem catena ſolebat. Seneca de Tranquillitate vitæ: *Alligati ſunt etiam, qui alligaverunt, niſi tu forte leviorem in ſiniſtra catenam putas.* Idem epiſt. 5. *Eadem catena cuſtodiam & militem copulat.* Cuſtodiam autem vocabant & militem, & reum. *Apud magiſtratus*, ut in conjuratione Catilinæ. *Apud fidejuſſores*, Ulpianus l. 1. D. de cuſtodia reorum. *Muretus.*

4 *Conſulem deſignatum*] Appianus: Σιλανὸς μὲν δὴ πρῶτος ἔλεγεν, ὃς ἐς τὸ μέλλον ᾕρητο ὑπατεύειν. ὧδε γὰρ Ῥωμαίοις ὁ μέλλων ὑπατεύσειν πρῶτος εἰσφέρει γνώμην, ὡς αὐτὸς οἶμαι πολλὰ τῶν κυρουμένων ἐργασόμενος, καὶ ἐκ τοῦ δὲ εὐβουλότερόν τε καὶ εὐλαβέστερον ἐνθυμησόμενος περὶ ἑκάστου: *Silanus primus ſententiam dixit, qui in ſequentem annum Coſ. deſignatus erat. Ita enim apud Romanos futuri anni Conſul primus cenſet; ut qui ipſe multa è conſultis patraturus ſit, ideoque putatur cautius magiſque intente de ſingulis cogitaturus.* Lipſius.

5 *Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio*] Hoc eſt, niſi ut damnationem Lepidæ ſuo cedentis ſuffragio etiam procuraret. Crediderim Druſum dicendæ primo loco ſententiæ exemptum, poſtremo eam dixiſſe, & eorum ſuffragiorum numerum auxiſſe, quibus Lepida damnabatur. Ubi ex plurium ſuffragiis aliquid decernitur, vanum ſæpe eorum ſuffragium eſt, quos primos plures alii exinde non ſequuntur; qui vero ultimo dicit loco, ſæpe, dum vel unius ſuffragio auctæ, vel ab eo deſertæ hæ aut iſtæ partes validæ aut invalidæ redduntur, plurimum profecto, imo plus cæteris omnibus poteſt. Facit huc proverbium Belgarum: *Noviſſimum judicum* (noſtri Scabinos vocant) *plerumque in judiciis plus cæteris poſſe, in ejuſque manu eſſe reum vel abſolvere, vel damnare.* Ob eam nimirum rationem, quam nunc dixi. Talis enim ultimo ſententiam pronuntiat loco. Pro iſta hujus loci interpretatione faciunt, quæ ſtatim ſubjiciuntur. *Itumque in ſententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit, quamquam alii mitius cenſuiſſent.* Ex his liquet primo cedentem loco, ultimo ſententiam Druſum dixiſſe, & quidem *damnandi officio*, id eſt, ut ſic auctis damnantium ſuffragiis Lepida damnaretur. *Boxhornius.* Scilicet adeo inops erat Tiberius paratorum ad damnandum, quos vellet perdere, ut, quæ vinceret abſolventes una, Druſi ſententiam in poſtremum differendam haberet. Unde autem conſtat Druſum

 ultimo

qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili *majores suos* ciens, *ipsumque Pompejum*, cujus [1] ea monumenta & adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrymas *sæva & detestanda Quirinio* clamitarent, *cujus senectæ atque orbitati* [2] *& obscurissimæ domui*, [3] *destinata quondam uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus, dederetur.* dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius; *compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis, veneno eum à Lepida* [4] *pe-*
24 *titum.* Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Juniæ familiæ redditus. casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto [5] in rempublicam fortuna;

ultimo loco sententiam dixisse? Neque enim, quod censuerunt aliqui priores mitius, prior etiam Rubellius Blandus, cui Drusus accessit, inde sequitur hunc post omnes demum rogatum. Varia illa judicia fiebant in senatu, simulatque Drusum Tiberius sententiæ primo loco dicendæ, ut consulem designatum, necessitate solvisset. Qui pejorem in partem hoc interpretarentur, conjiciebant eum velle Lepidam condemnari, nam si absolvi vellet, utique non erat passurus, ut gratiam, quam initurus erat primus auctor clementiæ, alius occuparet. Quod eventus comprobavit. *Neque enim cessurum nisi damnandi officio*, est, non enim daturum aliis priorem locum, nisi ad invidiosam causam damnandi. Ut recte & alii omnes acceperunt. *Gronovius.* Octavius tamen Ferrarius vir Cl. in Electis I, 10. post Taciti editionem paternam editis scribit fortasse legi posse *adsensurum*, Drusum scilicet exemptum dicendæ primo loco sententiæ, nonnisi damnandi officio, adsensurum iis, qui condemnassent. Sed non quæritur, quid legi possit, sed quid Tacitus scripserit. Quod quum sit certum, ab eo non discedimus. Quid autem velit per ista *nonnisi damnandi officio*, mire tacet. Prave autem *cessurum* refert ad Drusum (Quod Drusus & ipse sævus ingenio, ita primo loco cessurus esset, ut tamen condemnaret, iisque accederet, qui sæviora censuissent, & sic partem illam auctoritate firmaret) Hæc sunt omnia aliena; neque ea indicantur ab Tacito. Ab verbis *quod alii civile* &c. incipit auctor de Tiberio loqui, & quid de hoc alii existimaverint in ista Drusi exemptione, declarat, per geminam interpretationem, utramque verisimilem quod etiam patet in explicatione paterna. *Jac. Gronovius.*

1 *Ea monumenta*] De ipso theatro accipienda sunt, quod Pompejus exstruxerat, Dio lib. 39. infra 14, 20. Sed quidam sic videntur accipere, tamquam in illo qualicumque theatro, nescio quæ Pompeji monumenta fuissent conspecta. *Freinshemius.*

2 *Et obscurissimæ domui*] Abunde infra hoc ipso libro. *Lipsius.*

3 *Destinata uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus*] Non alibi quam in lapide repperi hanc historiam, qui Bergomi visitur,

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS. PROCVRATOR. ERAM. LEPIDÆ. MORESQVE. REGEBAM. DVM. VIXI. MANSIT. CÆSARIS. ILLA. NVRVS. ATTEIVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS.

Post damnationem demum positus lapis videtur: & Pudenti adscripta gloria, tamquam illo vivo, Lepida casta, bona. *Idem.* In hac tam decora descriptione patet auctoris imitatio ex Virgilii II. Æneide: 786.

——— *nec Grajis servitum matribus ibo,*
Dardanis, & divæ Veneris nurus, & tua conjux

Jac. Gronovius.

4 *Petitum illustrium domuum*] Subolet hic deesse nonnihil: ibique finem esse periodi, *à Lepido petitum.* Ferrettus. Veretur hic mendum *Æmilius*, ubi nullum invenio scrupulum, quam in eo quod insolentius *adversa*, jungitur patrio casui, cum alias tertium exigat: intelligitur autem adversa illustrium domuum & familiarum principalium, quæ, ut supra scriptum est, per Chaldæos in domum Cæsaris quæsierit. *Vertranius.* Dudum monui continuanda hæc verba cum illis, *solatio adfecit*, inclusis parenthesi quæ intermedia. *Illustrium domuum adversa (etenim* &c. *amiserant) solatio adfecit D. Silanus Juniæ familiæ redditus.* Narraverat adversa Calpurniorum & Æmiliorum, familiarum sane illustrium. At ea pensata Juniorum prosperis. Non opus verbis: quando tam certam conjecturam & firmavit adsensu suo maximus Lipsius, & editiones nuperæ agnovere. Prorsus simile quid libro sequenti; *His tam adsiduis tamque mæstis modica lætitia interjicitur, quod Cominium equitem Romanum Cæsar precibus fratris concessit.* Mercerus. Sic lib. 4. *paternis adversis.* & in eodem, *adversis casuum.* Muretus.

5 *In Remp. fortuna*] Cato ipse optavit εὔνοιαν Πομπηίου, τόλμαν Ἀλεξάνδρου, τύχην ἑαυτοῦ, ἀνδρείαν Σκιπίωνος. Plutarch. in apophthegmatis, & in libro de fortuna

tuna; ita domi improspera fuit [1] ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas urbe depulit, [2] adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam [3] culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *læsarum religionum*, ac *violatæ majestatis* appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit; nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, [4] qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit, *se quoque lætari, quod frater ejus è peregrinatione longinqua revertisset.* [5] *idque jure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset.* Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde [6] de moderanda 25
Papia

fortuna Rom. *Muretus.*

1 *Ob impudicitiam filiæ ac neptis*] Vide Suet. in Aug. 65. Macrob. lib. 5. Saturnal. cap. 5. Plin. 21, 3. *Apud nos exemplum licentiæ hujus non est aliud quam filia D. Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam litteræ illius Dei gemunt.* Sic enim lego, non ut amicus noster, *litteræ illius describunt.* Muretus.

2 *Adulterosque earum*] Hi fuerunt, Julus Antonius, Quinctius Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio, aliique minoris nominis. De pœna adulterorum legendus Cujacius lib. 6. Observationum cap. 11. *Idem.*

3 *Culpam vulgatam*] Hoc est, consuetam, passim admitti solitam. Quippe hæc mens Tacito, culpæ non novæ, neque pro atroci habitæ, novum tum & atrox nomen impositum esse. *Freinshemius.*

4 *Qui per insignem nobilitatem & el.*] Lego verissima conjectura: *qui super insignem nobilitatem & eloquentia præcellebat. Et* pro etiam. *Acidalius.*

5 *Licitum, quia non SC. non lege*] Observa. triplex ratio, sive via, à patria abeundi. Primum, jussu decretoque Senatus, quasi reip. interesset. Quae ratio validissima, nec facile veniam aut indulgentiam inveniebat. Ideo Augustus in Agrippa Postumo, *multa de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus SC. sanciretur, perfecerat:* Annalium primo. Altera ratio, per judices, & sententiam ex lege. Hæc quoque firma, & olim usurpata: at tertia novitia, cum Princeps in exsilium mittebat, quæ verius relegatio tantum erat, & velut à parente publico (nam & patribus domi ac privatim hoc jus) facta. Ovidius omnes tangit 11. Tristium:

Nec mea decreto damnasti facta Senatus;
Nec mea selecto judice jussa fuga est.
Tristibus invectus verbis (ita Principe dignum)
Ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.
Adde, quod Edictum, quamvis immite minaxque,
Attamen in pœnæ nomine lene fuit.
Quippe Relegatus, non Exsul, dicor in illo.

Gradatim ibi vides tres has species: & levissimam ac lenissimam tertiam, quæ auctoritate magis, quam jure constat. Cum tamen Edicta Principum vim legis haberent: verbo *Legis*, & hanc speciem Tacitus est complexus: & cum nulla harum intervenisset; aperte quidem: Tiberius redeundi merito gratiam fecit. *Lipsius.*

Idque jure licitum, quia non SC.] Ei qui ex SC. vel lege aliqua esset exul, opus beneficio senatus, aut principis fuit: ei qui sponte secessisset, non item. Itaque D. Silano redire per leges licuit. Exilium autem dicitur ea pro Cæcina, non supplicium, sed perfugium portusque supplicii. Nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, & solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant. Sic Cn. Fulvius indemnatus exulaturus Tarquinios abiit: id ei justum exilium esse, scivit plebs. Livii XXVI. Sic Scipio Africanus in exilium voluntarium secessit, & civitatem exoneravit, Seneca ep. XXCVII. Sic Metellus Numidicus ne Romæ causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium Rhodum profectus est. Livii epit. LXIX. Ne dicam ab Atheniensibus accusatum Protagoram sponte exulasse: Arcadionem ob odium, quo Philippum regem prosequebatur, sibi exilium indixisse, ut ex Theopompo & Duri Samio lib. VI. Athenæus scriptum reliquit. *Vertranius.*

6 *De moderanda Papia Poppæa*] Lex apud veteres in multa fama, & usu: de qua ubertim disseruimus in Excurs. & multa ad Taciti aliorumque lucem, in C. Lipsius.

De moderanda Papia Poppæa] Observatum à doctis est, magnam Romanis semper conjugiorum curam fuisse. Hinc illa Censoria vox: *Ex animi tui sententia uxorem habes?* De qua formula M. Tullius 2. de Oratore, & Gellius 10, 20. Inde quoque ficta lex ab ipso Cicerone, 3. de Legibus: *Cœlibes esse prohibento.* Pœna tamen pecuniaria erat. Val. Maximus lib. 2. cap. 9. Multa hac de re sunt

Cc 2 apud

Papia Poppæa, quam senior Augustus post Julias rogationes [1] incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo conjugia & educationes liberûm frequentabantur, [2] prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis [3] domus

apud Xenophontem. D. Julius post bellum Africanum, exhausta juventute, præmia proposuit τῇ πολυπαιδίᾳ, ut narrat Dio lib. 44. Primus Augustus legem tulit, & præmia pœnasque distinxit anno 736. ab U. C. Ea dicta, *Lex Julia de maritandis ordinibus*, non perlata præ multitudine recusantium. Eam significavit Horatius in carmine seculari. Ad quem locum vide veterem interpretem. Capita autem legis Juliæ erant, ut cuilibet præter Senatores, & filios eorum, libertinas ducere liceret: ne sponsiones, pactionesque nuptiales ultra biennium differrentur. Ut divortiorum certus esset modus: & alia quæ postea in legem Papiam translata sunt. Vide Suetonii Augustum cap. 34. Lex vero Papia lata anno 762. Papio Mutilo, Q. Poppæo II. Cos. lata autem per Senatum. Multa capita habuit: Ut libertinas ducere liceret omnibus præter Senatorios. Antea decemvirali lege, neque Patricio plebejam, neque ingenuo libertinam ducere fas erat. Sed prius illud multo ante abrogatum fuerat: posterius Julia primum, deinde Papia lege sublatum. Ut patrono libertam ducere liceret. De tempore sponsalium contrahendorum & differendorum. Ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet, neu vir minor sexaginta quinquagenariam duceret: Ut ne liberos ducere vel nubere injuria prohiberent. De intervallo à morte conjugis vel à divortio. Lex Julia à morte annum unum, à divortio sex menses; Lex Papia à morte biennium, à divortio annum & sex menses. De præmiis maritorum & patrum. Præmia duum generum; Honores & commoda. Honores, honestior in spectaculis locus: prior locus in magistratibus: ut in petitione præferrentur, qui plures liberos procreassent: ut præferrentur in sorte provinciarum: ut diutius obtinerent; ut primi sententiam rogarentur: Ut gratia iis fieret annorum in petendo magistratu, &c. Quæ capita & alii annotarunt; quos doctrina atque judicio J. Lipsius noster superavit. *Muretus.*

1 *Incitandis cœlibum pœnis*] Id est, augendis atque intendendis. *Lipsius.*

Incitandis cœlibum pœnis] Putavi olim scriptum fuisse à Tacito, *incitandi cœlibum pœnis:* Id est, incitandorum cœlibum gratiam. Multa enim ad eum modum scripta antiquis. Plautus Captivis, *nominandi istorum.* Varro de re rust. *Generandi animalium.* Cic. Phil. v. *condonandi agrorum.* Gellius 16, 8. *Videtur eum librum scripsisse sui magis admonendi, quam aliorum docendi gratia.* Quem locum non erat, cur de mendo suspectum haberent. Vetus interpres Dyctis Cretensis, in quo multa proba & veteris notæ; sed pleraque depravata ab imperitis correctoribus: *Missi ab Trojanis, qui peterent eorum, qui in bello ceciderant, humandi veniam.* Ita libri scripti; vulgo addiderunt vocem *corpora*, quibus insueta hæc locutio. Corippus lib. II.

Et patrium diadema dedit, curasque regendi
Imposuit rerum genitor, quas ipse creavit.

Et ad eundem modum in l. 22. C. de admin. tut, *pecuniæ fenerandi* scriptum est: *Huc accedit, quod ipsius pecuniæ fenerandi usus vix diuturnus est.* Suetonium credunt ita locutum in Aug. 98. *Exacta jocandi licentia, diripiendique pomorum, & obsoniorum, rerumque missilium.* Mihi non liquet, quoniam & libri quinque optime habent, *Missilia*, & inter eos fidelissimus ille Ranconeti, quem jam laudavi: & Suetonius solet *rerum missilia* dicere, non *res missiles.* Et hæc quidem ita sunt, sed quid ad Tacitum? qui neque eam locutionem usus alibi, neque hic secundo casu scripsisset *incitandi cœlibum*, & statim tertio, *augendo ærario.* Nihil melius quam quod notatum eruditiss. Lipsio, *Incitandis cœlibum pœnis*, non aliud esse quam augendis. Indixerat quidem pœnas cœlibatui Juliis legibus, sed eas intendit hac lege, quæ ut sane produxit tempus ineundi aut renovandi matrimonii, ita auxit pœnas eorum, qui obstinate à nuptiis abstinerent. *Mercerus.* Non sperno, sed fortasse etiam pœnæ dicuntur *incitatæ*; quia jacebant, neque erant in usu. De his autem pœnis & præmiis Plin. Paneg. *Locupletes ad tollendos liberos, ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur.* Paneg. ad Maximianum & Constantinum: *Leges hæ, quæ mulcta cœlibes notaverunt, parentes præmiis honorarunt, vere dicuntur esse fundamenta reip. quia seminarium juventutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt.* Pichena. Locum haberet hæc interpretatio Pichenæ, si legeretur *excitandis.* Vide 2. Observ. 16. *Gronovius.*

Cœlibum pœnis] *Pœnas* pro commodorum aversione, more Jurisconsultorum, tam hoc loco exaudio, quam in Plinii Panegyrico exposui, Commentario de Jure liberorum. Igitur incitavit auxitque cœlibum pœnas Augustus, qui eos merita benevolentia legata capere, & hæreditates vetuit: adeo ut cum cœlibi relictum omne in jus fisci caderet, ex caducis non parvum ærario incrementum accesserit. *Vertranius.*

2 *Prævalida orbitate*] Quia id genus omnes captabant, colebant. Seneca: *In civitate nostra plus gratiæ orbitas confert: quam eripit: adeoque senectutem solitudo ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum simulent, & liberos servent, & orbitatem manu faciant.* Lipsius.

3 *Domus subverteretur*] Vulgo *subverterentur*, Manuscripto repugnante. Quod autem ait: *delatorum interpretationibus*, ostendit perplexitatem legis Poppææ,

mus delatorum [1] interpretationibus ſubverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum ſit, [2] altius diſſeram. Vetu- 26
ſtiſſimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honeſta [3] ſuopte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtia ac pudore ambitio & vis incedebat, provenere dominationes; multoſque apud populos [4] æternum manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam Regum pertæſum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis ſimplices erant: maximeque fama celebravit Cretenſium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quæſitiores jam & plures [5] Solon perſcripſit. [6] Nobis Romulus ut libitum imperitaverat: [7] dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit; [8] repertaque quædam [9] à Tullo & Anco: ſed præcipuus [10] Servius Tullius ſanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulſo Tarquinio, adverſum [11] patrum factiones multa populus paravit [12] tuen- 27
dæ

pææ. Ideoque inferius ait, *exſoluti plerique legis nexus.* Seneca IV. lib. IX. *Scriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa.* Pichena.

1 *Interpretationibus ſubverterentur*] Indies augebatur numerus eorum, quibus occaſione legis illius, & pœnarum in ipſa ſtatutarum, ingens fortunarum periculum intendebant delatores, qui callidis interpretationibus verba rogationis in tantum extendebant, ut propemodum nulla domus ab ipſorum iniquitate tuta eſſet. Sic ferme *interpretandi* verbo utitur Agr. 15, 1. *Conferre injurias & interpretando accendere*, hoc eſt, extendere, augere, trahere ulterius, quam ex mente inferentium. Sic & legum ſenſus cavillatione & calumniis delatorum extenditur, trahiturque ad caſus neque verbis legis, neque mente comprehenſos. Cicero in Bruto cap. 52. *Quam captioſum eſſet populo, quod ſcriptum eſſet, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione diſertorum ſcripta ſimplicium hominum pervertere.* Freinshemius. Quo tendat iſta viri egregii pervicacia! ut cum ante oculos habeat monitionem Pichenæ, quæ & vera eſt, ille tamen citare maluerit *ſubverterentur*, quod non venit ab Tacito? Unde iſta bono viro torvitas? *Jac. Gronovius.*

2 *Altius diſſeram*] Id eſt, ulterius repetito principio. 16, 18. & H. 4, 48. eſt *ſupra repetere*, Salluſtiana phraſi. *Freinshemius.*

3 *Suopte ingenio peterentur*] Lego, *Peterent.* Acidalius. Quæ præcedunt verba, *vetuſtiſſimi*, &c. & quæ ſequuntur, *cuperent*, &c. poſtulant, ut legatur, *peterent*, non, *peterentur.* licet & hoc ferri poſſit. Urſinus. *Suopte ingenio* refertur ad *honeſta*, non ad *vetuſtiſſimi.* Sic Liv. lib. 2. *Sed curæ fuit conſulibus & ſenioribus Patrum, ut imperium ſuo vehemens, manſueto permitteretur ingenio.* Gronovius.

4 *Æternum manſere*] Hoc eſt, uſque ad auctoris ætatem, perpetua neque uſquam interrupta ſucceſſione. *Freinshemius.*

5 *Solon*] Ita vulgo. Sed quod notabile eſt, unicus MS. tam fide, tam antiquitate conſpicuus, ſervat *Solo*, quod rejici non debuerat vel propter illa, quæ notavit Pater ad Senec. Agamemn. 514. *Jac. Gronovius.*

6 *Nobis Romulus*] Hoc eſt, quod ſcribit Pomponius in l. 2. de Origine Juris. *Initio Civitatis noſtræ populus ſine certa lege, ſine jure certo, primum agere inſtituit: omniaque manu à regibus gubernabantur.* Idem teſtatur Halicarnaſſeus lib. 2. Tulit tamen Romulus quoque leges quaſdam, ſed perquam paucas. *Muretus.*

7 *Dein Numa*] Inſtituit collegium Pontificum, Virgines Veſtales, feciales, flamines, multa templa condidit, multa ſacra, multos ritus, ac cerimonias inſtituit. *Muretus.*

8 *Repertaque quædam*] Deleo illud *que.* Idem.

9 *A Tullo & Anco*] Legum ab eis latarum nullam extare memoriam puto: niſi quod jura belli Ancus inſtituiſſe dicitur. *Muretus.*

10 *Servius Tullius*] Ut divini Juris Numa, ita humani præcipuus auctor Servius fuit. Cenſum inſtituit, populum diviſit in claſſes, multas leges æquiſſimas, & utiliſſimas tulit. *Idem.*

11 *Patrum factiones*] Qui plebem oppreſſam tenebant. *Muretus.* Salluſtius 1. Hiſt. *Neque amplius quam regibus exactis, dum metus à Tarquinio, & bellum grave cum Hetruria poſitum eſt, æquo & modeſto jure agitatum; dein ſervili imperio patres plebem exercere, de vita atque tergo more regio conſulere, agro pellere, & ceteris expertibus ſoli in imperio agere, quibus ſævitiis, & maxime fœnoris onere oppreſſa plebs, cum aſſiduis bellis tributum ſimul, & militiam toleraret, Aventinum inſedit.* Aurelius.

12 *Tuendæ libertatis*] Ut lex de provocatione à magiſtratibus ad populum, quam tulit Valerius Poplicola, ut *lex Servilia*, ne quis civem Rom. æris alieni cauſa vinctum aut clauſum teneret: ne quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſſideret, aut venderet: quæ tamen neglectæ ab Appio Claudio Servilii

dæ libertatis, & [1] firmandæ concordiæ: [2] creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, [3] finis æqui juris. nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & apiscendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & [4] Saturnini, turbatores plebis; [5] nec minor largitor nomine senatus [6] Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem [7] Italico, [8] mox civili omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, [9] otium ejus rei haud in longum paravit; statim turbidis [10] Lepidi rogationibus, neque multo post Tribunis [11] reddita licentia quoquo vellent populum agitandi. [12] Jamque non modo in commune, sed [13] in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissima republica plurimæ

Servilii collega nullam vim habuerunt: leges sacratæ. *Muretus.*

1 *Firmandæ concordiæ*] Publicæ videlicet ordinum, non tantum populi sive plebis, ut quidam acceperunt. *Freinshemius.*

2 *Creatique decemviri*] Anno 299. missi erant tres legati in Græciam ad petendas leges, anno 302 creati decemviri ad leges ferendas. Unde primo decem, postea duodecim tabulæ quas veteres mirifice commendarunt. Crassus apud Ciceronem lib. I. de Oratore: *Fremant omnes licet, dicam quod sentio. Bibliothecas mehercle omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate superare.* Eas ediscebant pueri, ut carmen necessarium. Idem primo de legibus. Livius lib. 3. ait, eas, *nunc quoque in immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, esse fontem omnis publici privatique juris.* Phavorinus apud Gellium ait, se non minus diligenter illas legisse, quam Platonis libros de legibus. *Muretus.*

3 *Finis æqui juris*] Hoc est, consensu ordinum introducti. *Finis* nihil aliud quam extremum tempus designat. Sic 2, 34. *Isque finis rei.* 15, 50. *Finem adesse imperii.* Freinshemius.

4 *Saturnini*] L. Appulejum Saturninum significat, qui fuit occisus à populo, cum pœnitentiæ faceret fidem. De cujus morte Cicero in Oratione pro C. Rabirio perduellionis reo, prima in Catilinam, octava in Antonium. Livius lib. 69. Vellejus posteriori volumine. Plutarchus in Mario. Appianus lib. I. de bellis civilibus. alii. *Muretus.*

5 *Drusus*] De quo Livius lib. 70. & 71. fuit defensor senatus adversus Servilium Cæpionem. Repertus domi mortuus. Extat ejus vox apud Florum, *nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Idem.

6 *Nec minor largitor nomine senatus Drusus*] Hoc est, nec minor turbator fuit Drusus, ob largitiones ab eo, nomine senatus, factas. Nam Livius Drusus Latinis civitatem, plebi agros, equitibus curiam, senatui judicia, permisit, ut ex historiis notum est. *Pichena.*

7 *Italico*] Quod & *sociale* dictum est. Florus lib. 3. *Muretus.*

8 *Mox civili*] Inter Marium & Sullam. *Idem.*

9 *Otium ei rei haud in longum paravit*] Syntaxis quidem eadem est c. 54. *splendidissimo cuique exitium parari.* Attamen faciunt omnino præter fas & decus, quum sic clandestino fuco evertunt manum auctoris, qui scripsit *ejus.* Sic enim habet unicus liber MS. ac sequebatur editio Beroaldi. An non sine tertio casu dixit 13, 38. *Ut dolus pararetur.* & 14, 24. *Qui dolum parabant?* Propterea restitui suum Tacito. *Jac. Gronovius.*

10 *Lepidi rogationibus*] De quibus Florus lib. IV. & quædam Sallust. in Fragm. *Lipsius.*

Lepidi rogationibus] Qui consul cum Q. Catulo anno 675. acta Sullæ rescindere parabat, & revocare proscriptos, & bona possessoribus eripere. Hic pulsus in Sardinia morbo ex pœnitentia interiit. Florus. Extat oratio Lepidi hac de re in fragmentis Sallustii, & oratio Philippi adversus Lepidum. *Muretus.*

11 *Reddita licentia*] Primo Pompeji consulatu. *Idem.*

12 *Jamque non modo in commune, sed in singulos* &c.] Agnoscis credo vocem *modo* in priore parte positam non habere in posteriore *τὸ etiam*, quæ vox addita illam oppositionem consummat. Quam licet norim interdum quoque derelinqui, ut absit, & hinc forsan in hoc similiter loco non exhibeatur, imaginor tamen mihi aliquid admissum præter mentem Taciti & conturbatum. Nam quæso quis dixit *quoquo vellent agitare populum?* Respectu locorum dixisse scio 3, 74. *Quoquo inclinarent*, non propositorum. 4, 1. *Ituram quoquo terrarum, ubi* &c. Ita nunc fortassis etiam de sententia & secta interpreteris, quod ferri potest. Sed aliter auctor, ut I hist. 5. *miles pronus ad res novas, scelere insuper Nymphidii agitatur.* At vide quam bene procedant omnia, si scribas: *Tribunis reddita licentia quoquo modo vellent populum agitandi. Jamque non in commune* &c. Utique occurrebat sic 2, 50. *Ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent.* Sed & cap. 19. hujus ipsius libri & 73. *Jac. Gronovius.*

13 *In singulos homines*] Cum tamen & sacratis legibus, & XII. tabulis sancitum esset, ut neve privilegium

plurimæ leges. Tum [1] Cn. Pompejus tertium consul, corrigendis moribus delectus, 28
& [2] gravior remediis quam delicta erant, suarumque legum [3] auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua [4] per viginti annos discordia, non mos, non jus. deterrima quæque impune; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat, abolevit; deditque jura, [5] quis pace & principe uteremur. [6] acriora ex eo vincla, [7] indi-
diti

vilegium irrogari liceret, neve de capite, nisi comitiis centuriatis, rogari. Cicero pro Sextio. Unde lex Ciceronis 3 de legibus. *Privilegia ne irroganto.* Idem pro domo. *Vetant leges sacratæ. vetant leges* XII *tabularum, leges privatis hominibus irrogari. id enim privilegium est.* est eadem lex & apud Platonem. *Muretus.*

1 *Cn. Pomp. III. Cos.*] Anno 701. petebant consulatum T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, Q. Metellus Scipio, non solum largitione palam profusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Cum autem diu tracta comitia consularia essent, perficique ob eas ipsas perditas candidatorum contentiones non possent, & ob id mense Januario nulli dum neque consules, neque prætores essent, ac Milo quam primum comitia confici, competitores ejus trahi vellent, ideoque Q. Pompejus gener Scipionis, & T. Munatius Plancus, tribb. plebis referri ad senatum de patritiis convocandis, qui Interregem proderent, non essent passi; Milo Lanuvium, ubi Dictator erat, proficiscens Clodium occidit. Magni tumultus, aliique ex aliis interreges secuti. Tandem Cn. Pompejus sine collega consul creatus est. ipse in v. menses extremos Q. Metellum Scipionem socerum, sibi collegam cooptavit. *Idem.*

2 *Gravior remediis*] Gravior nimirum civitati, dum insolenter aut ambitiose multa constituit, quam ea vitia fuerant, quibus emendandis tantam potestatem acceperat. videatur Dio lib. 40. *Freinshemius.*

3 *Auctor idem ac subversor*] Nam leges de Ambitu & Judiciis tulit: & in suis amicis non servavit, imo perrupit. Ex Dione, Asconio, aliis. *Lipsius.*

Auctor idem & subversor] Ut illius, ne absentium ratio in comitiis haberetur. *Muretus.* Hæc verba, Cæsaris locum, quem hic adducam, non solum illustrant, sed vulgatam etiam ejus scripturam confirmant, quæ dubitari potest, an sincera sit. Sic enim Cæsar libro primo de bell. civil. *Novum in Rep. introductum exemplum queritur, ut Tribunicia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur; quæ superioribus annis armis esset restituta*, &c. Dubium autem non est, quin Taciti quoque verba ad Tribuniciam potestatem à Cn. Pompejo restitutam referenda sint. Videnda quæ ad Cæsarem eo loco notavimus. *Ursinus.*

4 *Per viginti annos discordia*] Rotundus numerus, non verus. Nam à Pompeji II. consulatu ad Augusti VI. intersunt anni XXIV. *Lipsius.*

5 *Queis pace & principe*] Corruptus & mutilus locus. *Muretus.* Interpretatur Rhenanus quibus juribus nos uteremur *pace & principe* existente. Triumviratus enim tempore, injusta nec pacifica erat dominatio. secus pace composita, ipsoque Augusto principe. *Pichena.* Et eorum loco jura constituit ita comparata, ut eorum beneficio certa restitutæ tranquillitatis, bonique principis utilitas ad civitatem pertingeret. Quidam accipiunt, quasi dictum esset, *se principe*, alii melius *sub principibus.* nam profecto non tantum in suum principatum, sed perpetuas leges Augustus tulit: quarum pleræque diu post eum valuere: Consentiunt huic opinioni ceteræ versiones, mihi videntur verba *principe uti* paulo acutiorem sensum habere. *Uti principe* non tantum est habere principem, sed etiam usum & utilitatem ex eo capere. Sic χρῆσθαι positum est in apophthegmate Catonis, quod libro 40. Dio refert: ἀγαθοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἔργον, μήτ' ἀποδιδράσκειν τὴν προστασίαν τῶν κοινῶν, ἄνγε τινὲς χρῆσθαι αὐτῷ ἐθέλωσι. *Si qui ipso uti velint.* Freinshemius. Non placet acumen intempestivæ adulationis. *Quibus uteremur*, est, quod cum Pomponio dicas, *aleremur*; regeremur, viveremus. *Pace*, id est, per pacem terra marique ab ipso restitutam, nullo jam civilium armorum metu, eoque non talia, qualia triumviratu jussa, quæ sæpe temporum erant, non justitiæ; præsentis & paucorum, non perpetuæ publicæque utilitatis. *Pace* igitur jam reducta, sed *& Principe*, nempe instituto, introducto, exorto, summæ rei præposito velut eorum vindice ac defensore. Per pacem sub principe, quia pacis interfuit omnium potestatem ad unum conferri; cui scilicet ea non posset eripi, jamdudum parata, confirmata, succincta armis inter victos aut inermes atque imbelles. *Gronovius.*

6 *Acriora ex eo vincla*] Assentior Pichenæ, *artiora.* Lipsius.

7 *Inditi custodes*] Custodes sunt observatores & delatores. Ovid. lib. 3. Amor. El. 4.

Dure vir imposito teneræ custode puellæ.

Matial. lib. 10. Epig. 69.

Custodes das Polla viro, non accipis ipsa, &c.

Juvenalis. *Sed quis custodiet ipsos Custodes*, &c. Seneca ad Polybium, *custodes animi tui sunt.* Sueton. in Tiber. *Non cessavit efflagitare aliquem cujuslibet ordinis custodem factis atque dictis suis.* Deleo autem *inditi*, & lego: *Custodes etiam L. P. P. P. inducti*, & pro *visi*, *ut si.* Muretus.

1 Lege

diti cuſtodes, & [1] lege Papia Poppæa [2] præmiis inducti, [3] ut ſi * à privilegiis parentum

1 *Lege Papia Poppæa præmiis inducti*] Delatores ſcilicet accuſatoreſque. Suetonius Nerone, cap. x. *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit.* ut appareat præmia magna fuiſſe, & fortean tertiam aut ſemiſſem. *Lipſius.*

2 *Præmiis inducti*] Tacit. lib. IV. *Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam ſatis coërcitum, per præmia eliciebantur.* Pichena.

3 *Viſi à privilegiis*] Lego diſtinguoque, *inditi cuſtodes, & lege Papia Poppæa præmiis inducti* (ſubaudi, *ſunt illi cuſtodes*) *ſi à privilegiis parentum ceſſaretur.* Aut, *ſicubi à privilegiis parentum ceſſaretur.* Aut, *præmiis induct. vi.* veluti præmiis cogentibus. *Rhenanus.* Beatus in his emaculandis ingenium vexavit ſuum: Æmylius veritus eſt, ne quidpiam Corneliano ſcripto deeſſet: ego ſic locum ex opinione noſtra legendi in plano pono; *præmiis inducti, ne ſi à privilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium populus, vacantia teneretur.* Vertranius. Diviſis quæ oſcitantia transſcriptorum in unum coaluerant, *vi ſi à privilegiis*, ubi quæſo corruptio? ubi obſcuritas? Lex Papia Poppæa præmiis, & pœnis inducebat ad matrimonia contrahenda: Ex pœnis (de quarum moderatione hic tantum agitur) una fuit, ne cœlibes teſtamento relicta capere poſſent, ſed ea ad ærarium deferrentur. *incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario.* quibus adtexe Cod. de infirm. cœlib. pœn. *qui jure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita vivant, ac ſi numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur; ſitque omnibus æqua conditio capeſſendi, quod quiſque mereatur.* utraque ſibi invicem prælucent, nec poſteriora vulgo ſatis perſpecta ſunt τὸ *vi* pro pœna, ſive ſuppliciis. Terent. Adelph. *Qui imperium credunt gravius eſſe, aut ſtabilius vi quod ſit, quam illud quod amicitia adjungitur.* Ordo denique verborum conſtat, nam finita digreſſione de origine progreſſuque legum, deque cuſtodibus ab Auguſto additis, quo ipſa firmius obſervarentur, redit ad narrationem Legis Papiæ, ejuſque pœnas tantum recenſet, quia ſolum de pœnis ejus minuendis tractabatur. *Salinerius.* Illud *viſi*, mendoſum eſt, proque eo Daneſius, *niſi*, reponebat, ut totus locus ita legatur: *Acriora ex eo judicia, cuſtodes etiam lege Papia Poppæa præmiis inducti, niſi à privilegiis parentum ceſſaretur*, &c. nam vocem, *inditi*, ex ea, quæ ſequitur, *inducti*, repetitam eſſe ſuſpicari poſſumus. *Urſinus.* Ægrotare hic mihi videtur Tacitus, etiam cum Lipſii medicina. Prius legebatur, *viſi*, in Man. atque editis. Leviter ille immutat, facitque, *ut ſi.* Utcumque tamen ſuſtinetur, ideo eam lectionem recepi. Taciti mens videtur, juxta Lipſii interpretationem: Ut ſi homines ceſſarent à matrimoniis, neque curarent fieri patres; tunc quidquid iis legatum aut relictum eſſet, vacans, ſive caducum, quippe contra leges, haberetur, atque ad populum publicumque ærarium devolveretur. *Pichena.* Sententiæ curſus prono quaſi alveo defluet, ſi emendaverimus, *ut ſi à privilegiis*, quomodo emendaſſe aliquem memini, ſed quis, & ubi, non memini. *Gruterus.* Lipſius olim, *Præmiis inducti aut ſi à privilegiis.* Muretus tentavit: *acriora ex eo vincla, judicia, cuſtodes: etiam lege P. P. P. inducti, ut ſi a. p.* &c. Nondum te expedias, imo magis impedias. Mihi leviſſima mutatione ſic videatur aperta & vera ſententia confieri. *Acriora ex eo cuncta: indices odiis, & lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut ſi à privil.* &c. *Ex eo*, cape exinde. ut Virgil. *Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri Spes Danaum. Indices* vocat delatores & accuſatores, qui propriis odiis, & mox præmiis lege Papia Poppæa conſtitutis inducti. Ex *vincla* feci *cuncta.* Ex *inditi cuſtodes*, *indices odiis.* Quæ hic vis aut audacia? *Acidalius.* ut ſi utilitate publica non moverentur, ſaltem ob ſuam mercedem transgreſſores earum deferrent. inter alias autem cœlibum & orborum pœnas conſtitutum fuerat, ut legata iis, qui privilegiis patrum non gauderent, relicta, vel, univerſa, vel ex parte caduca fierent, & ad populum, tanquam omnium civium communem parentem, devolverentur. Quidam in hunc ſenſum concordare videntur, iis, qui ſine liberis mortui fuiſſent, rempublicam ſucceſſiſſe. Quod maximopere falſum arbitror, quum neque ſi teſtati deceſſiſſent: heredes inſtituti debuiſſent excludi, neque ſi inteſtati, propinqui eorum, puta parentes, fratres &c. Quod de teſtamento dixi, certum ex eo, quod nullibi reperitur interdictum cœlibi teſtamenti factione: neque credibile eſt unquam tam crudelem pœnam fuiſſe ſtatutam, quum & exſulum teſtamenta manerent, donec Tiberio auctore ea poteſtas adempta eſt. Dio libro 57. neque ſi ſtatuta fuiſſet, à ſcriptoribus non fuiſſet adnotata. Si itaque Reſp. non excluſit inſtitutos hæredes, multo minus eos, ad quos jure gentium hæreditas pertinet. Item non intelligo quid ſibi velit Ital. quum ait conſtitutum fuiſſe, ut ſi quis nollet frui privilegiis parentum, populus iis frueretur, &c. Supereſt igitur, ut cum Ferretto, quem & Lipſius probat, dicamus non corruptum modo hunc locum, verum etiam defectum eſſe. *Vacantia* vero non intelligamus de bonis cœlibum, ſed iis quæ quoquo modo talibus erant relicta. Quod optime docet atque firmat idem Lipſius in Excurſu. *Freinshemius.* Accipio, *ut ſi*; de reliquo bonam ſpem habeo. Ab eo tempore, inquit, quod legibus, pace & principe, uſi ſumus; quod pax reducta & novo imperii nomine, nova poteſtate, Principe, juncta locum juri & judiciis dedit; acrius ſtringebant & impediebant leges, ſeveriuſque (ſi non & ſævius interdum) animadverſum & exercita vindicta in illos, qui tenerentur: nec tanta impunitas & ſuffugia, quanta in libertate aut per motus civicos vel graſſantes

tum cessaretur, velut parens omnium populus [1] vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque, & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant, [2] multorumque excisi status: & terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero senatu sorte duxisset; apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere. Per 29
idem tempus Neronem è liberis Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque *munere* [3] *capessendi vigintiviratus solveretur*, & [4] *quinquennio maturius quam per leges* [5] *Quæsturam peteret*, non sine inrisu audientium postulavit.

1 prægrassantes vel impendentes. Neque enim, ut prius, exspectatum, donec alicui forte liberet diserto inimicitias exsequi nomine deferundo, aut magistratus mulctam diceret, de qua ad populum certaretur: sed *inditi custodes & præmiis inducti.* hoc est, capita legibus addita, quibus præmia definiebantur accusatoribus, delatoribus, quadruplatoribus, sycophantis, tanquam bonis viris & custodibus legum & cognitoribus populi ac defensoribus. Vel Papia Poppæa quam insigniter illos invitat! sed minore invidia, cum populus in partem prædæ vocaretur, & magna specie æquitatis, ut, quum tanta privilegia maritatis & patribus essent proposita, si tamen ab illis per matrimonia & susceptos liberos appetendis cœlibes cessarent, eorum in relicta & legata juri populus omnium parens succederet, atque iis ut caducis frueretur. *Inditi* impositi, ut libro 4. *castella rupibus indita*, & libro 11. *vinclis inditis. Custodes*, ut 4 annal. 30. Cicero divinat. in Cæcilium de repetundis: *cujus legis non modo à po. Romano, sed etiam ab ultimis nationibus severi custodes requiruntur.* Adde in eadem cap. 20. & 21. Ut & pro Roscio Amerino cap. 20. Illud, *ut si non utilitate publica* &c. neque invenio in Tacito, nec requiro, aut eo locum quasi mancum suppleri existimo. Potuit hoc Augusto in mente aut prætextum tantæ acerbitati fuisse: Tacitus, si hominem novi, sentiebat non opus esse præmiis; delatores qui non castigat, & esse patitur, satis invitare. Pergit: Cæterum non intra æqua stetit delatorum impotentia. neque enim satis habebant ea criminari, quæ palam erat lege obligari: sed velut altius introspicientes & penitius scrutati vim & sententiam legis casus & criminum genera infinita commenti erant, ut propemodum nemo insons esset: & pari vehementia per omnes imperii Romani partes, quicquid ubique civium esset, nihil sæpe minus exspectantes in jus raptabant. Non enim capio, *Sed hac altius.* Tacitus cum effert *penetrabant* & *corripuerant* intellectum voluit *custodes* isti custodiendi, sive accusatores. *Gronovius.*

1 *Vacantia*] Deficientia, caduca. Erant autem præmia delatorum ultra quartas. Sueton. in Neron. 10. *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit.* Muretus.

2 *Multorumque excisi status*] Hoc est quod antea dixit, *omnisque domus delatorum interpretationibus subvertebantur.* Et calumniæ multæ in hac lege circa ingenuitatis jura, & similia: ut periclitaretur non dubie multorum status. Plinius Panegyrico, de hisdem; *Vidimus delatorum judicium quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi noviter, sed templum, sed forum insederant: nulla jam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia. Advertisti oculos*, &c. Quibus in verbis emendo, *Non solitudinem illi, non iter.* quod perperam cooleverat, *noviter.* Itinera sane insident obsidentque grassatores. *Lipsius.*

3 *Capessendi vigintiviratus solveretur*] Non ergo aditus ad majores honores, nisi illo adepto? Apparet ex his verbis, itemque è Dione de Claudio, libro LVIII. Τοὺς γαμβροὺς τότε ἐν τοῖς εἴκοσιν ἀνδράσιν ἄρξαι, καὶ μετὰ τοῦτο πολιαρχῆσαι ἐν ταῖς ἀνοχαῖς, ἐκέλευε, καὶ ὀψέποτε πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἀρχὰς αἰτῆσαι σφίσιν ἐπέτρεψε: *Generos suos jussit in Vigintiviris esse, tum & Præfectos urbi in feriis Latinis, denique quinquennio maturius magistratus petere indulsit.* Vigintiviros aperuit nobis solus Dio LIV. Triumviros Monetales, Triumviros Capitales, Quattuorviros Viales, Decemviros Stlitibus. Instituti sunt hoc numero ab Augusto (antea ad vigintisex erant) anno DCCXLI. Dionem adi, atque etiam Festum in voce Præfecturæ; cujus locum Cujacius emendavit libro XI. Observat. *Idem.*

4 *Quinquennio maturius*] Vides ergo quam aberret vir doctus & Italiæ suæ Suada, qui negat legitimam ullam ætatem Quæsturæ fuisse. Fuit. præter hunc locum, Spartianus in Juliano: *Quæstor, ante annum quam legitima ætas sinebat, designatus est.* Sueton. in Calig. cap. 1. *Quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, & post eam Consulatum statim gessit.* Sed quænam illa? vide in EXCURS. *D.* Idem.

5 *Quæsituram peteret*] Quæstura janitrix fuit reliquarum dignitatum. Cicero 3. de leg. nam ad Ædilitatem, Præturam, & Consulatum viam faciebat. Sic in Albin. Capitolin. *Quæsturæ gratia illi facta est, qua concessa ædilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festinanter mitteretur. Deinde Præturam egit sub Commodo famosissimam. Consul à Severo declaratus est.* Vides ordinem dignitatum? Qui necessario servandus erat. Nam sic Liv. libro 32. *Comitia per M. Fulvium & Man. Curium tribunos plebis impediebantur, quod T. Quintium Flaminium Consulatum ex quæstura petere non patiebantur, jam ædilitatem præturamque fastidiri, nec per hono-*

[1] prætendebat *sibi* [2] *atque fratri decreta eadem*, *petente Augusto*. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti inluderent. [3] ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: [4] magisque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. [5] Additur pontificatus, & [6] quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam

honorum gradus documentum sui dantes nobiles tendere ad consulatum, sed transcendendo media summa imis continuare. Aurelius.

1 *Prætendebat sibi*] Vide Dionem de Tiberio, libro LIII. in actis anni DCCXXX. de Druso, libro LIV. actis anni DCCXXXV. *Lipsius.*

Sibi] Dio lib. 53. *Muretus.*

2 *Atque fratri*] Druso. Dio l. 54. *Idem.*

3 *Ac tamen initia*] Attamen id fuit initium Cæsaribus ad summum fastigium, & tunc petente Augusto privignis Tiberio atque Druso quæsturam ante tempus, & solutionem xx. viratus, respiciebant homines fere veterem morem: præcipue quia minor erat causa, leviorque conjunctio sanguinis Augusto cum Tiberio & Druso, quam Tiberio cum Germanico. *Ferrettus.* Muretus, *Hæc tamen.* Ego porro ex *magisque* faciam *quamvis* transpositione saltem literarum, & sic distinguam: *Hæc tamen initia fastigii Cæsaribus erant, quamvis i. o. v. mos, & privig. c. vitrico* &c. Ita vera Taciti sententia exprimitur. *Acidalius.* Tres causas Tacitus affert quibus ostendit, Augusti preces, pro minimis etiam privignorum honoribus fuisse excusabiliores, minusque dignas quæ illuderentur. Prima, quia ipsius imperium recens: Tiberii contra diuturnitate firmatum. Secunda quia tum magis in oculis vetus mos, ut scil. honores à Senatu tribuerentur. Tertia quia minus incongruens vitrico, ob leviorem necessitudinem, privignis honores precari, quam avo nepoti. Poterat enim Tiberius excusari, si ipsemet, absque auctoritate senatus Neroni nepoti talia concessisset. Secus si Augustus privignis. *Pichena.* Hoc dicit, etiam Augusti ævo fuisse qui preces ejusmodi inluderent, quasi simulatas, cum id peterent Cæsares, quod cogere poterant, confirmata jam etiam in majoris momenti rebus potentia. Quamquam, ait, tum temporis nondum in hoc fastigium excreverant: sed erat adhuc initium fastigii Cæsaribus, præterea in oculis, in conspectu, in recenti memoria, vetus mos, antiqua & libera rep. usitatus, ut scilicet leges annales observarentur. deinde etiam Augustus plus caussæ habebat privilegium excusandi, quod privignis peteret, quam haberet Tiberius pro nepote ea postulans. Quippe huic quo arctior necessitudo, sic excusatius quicquid eo intuitu molitur. *Freinshemius.*

4 *Magisque in oculis*] Quasi dicat: tamen alii non illudebant, & attendebant hæc initia & gradus ad Principatum esse. Quæsturam, inquam, extra ordinem aut ætatem datam, & solutionem à Vigintiviratu; itemque attendebant vetus & ab Augusto institutum, non recens à Tiberio; quod si ille fecisset, qui vitricus tantum istorum erat (Tiberii & Drusi) cur non Tiberius in nepotibus usurparet, magis junctis? Nepotibus tamen, adoptione: cum sanguine propatruus eorum esset. *Lipsius.*

5 *Additur Pontificatus*] De Nerone agit Germanici F. quem tamen ego Pontificem, in lapidibus, qui data opera honori ejus & memoriæ positi, non lego. Exstat urna (à Caligula, ut è Suetonio colligas, dicata) Romæ:

OSSA.
NERONIS. CÆSARIS.
GERMANICI. CÆSARIS. F.
DIVI. AVG. PRON. FLAMIN.
AVGVSTALIS. QVÆSTORIS.

Et in Hispania marmor, quod amicus noster Carolus Clusius descripsit:

NERONI. CÆSARI.
GERMANICI. F.
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG.
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI.
SODALI. AVGVSTALI.

Ubi cum Flamen utrobique insculpatur, non Pontifex: subvereri in mentem venit, ne in cognato honore Tacitus si forte aberrarit. *Idem.*

Additur pontificatus] Quanquam non peteretur Pontificatus, adjectum à Patribus indigitat. *Freinshemius.*

6 *Quo primum die*] Id est Tirocinii die, sive togæ virilis. quo, auspicii caussa, tirones à patre proximisque solenni officio in forum deduci, & inde in Capitolium solent. Notat Plutarchus in Bruto: & Valerius Max. lib. v. cap. IV. *M. Cotta eo ipso die quo togam sumsit virilem, protenus ut è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater ejus damnatus fuerat, postulavit.* Suetonius in Augusto: *Duodecimum & tertiumdecimum consulatum magno, id est*, XVII. *annorum intervallo, ultro petiit, ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum.* In Tiberio: *Romam reversus, deducto in forum filio Druso.* Munera etiam sportulasque dari tirocinio solere, observabis hic ex Tacito, & Suetonii Nerone, c. VII. *Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.* & Calig. cap. x. Nec in principum modo liberis, sed vulgo id servatum, disco ex Plinio lib. x. Epist. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, solent totam bulen atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Lipsius.

1 *Nuptiis*

jam puberem adſpiciebat. Auctum dehinc gaudium, [1] nuptiis Neronis & Juliæ Druſi filiæ. Utque hæc ſecundo rumore, ita adverſis animis acceptum, [2] quod filio Claudii ſocer Sejanus deſtinaretur. polluiſſe nobilitatem familiæ [3] videbantur, ſuſpectum- 30 que jam nimiæ ſpei Sejanum [4] ultro extuliſſe. Fine anni conceſſere vita inſignes viri, L. Voluſius & Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neque tamen præturam egreſſa. ipſe conſulatum intulit, [5] cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decuriis functus, opumque quis domus illa immenſum viguit, primus adcumulator. Criſpum equeſtri ortum loco, C. Salluſtius rerum Romanarum florentiſſimus auctor, ſororis nepotem in nomen adſcivit. atque ille, quamquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, ſine dignitate ſenatoria multos triumphalium conſulariumque potentia anteiit. diverſus à veterum inſtituto, per cultum & munditias; copiaque & [6] affluentia luxu propior: ſuberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo ſomnum & inertiam magis oſtentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus; mox præcipuus, cui ſecreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Poſtumi Agrippæ conſcius, ætate provecta ſpeciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat; [7] fato potentiæ raro ſempiternæ: [8] an ſatias capit, aut illos cum omnia tribuerunt; aut hos, cum jam nihil reliquum eſt quod cupiant. Sequitur Tiberii quartus, Druſi ſecundus conſulatus, pa- 31 tris atque filii collegio inſignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor,

1 *Nuptiis Neronis*] Quod igitur ſupra eſt: *Silani filiam Neroni vetuſtiſſimo liberorum Germanici pactam* (*l.* II.) pactam deſponſamque fuiſſe credimus, nuptam deductamque non fuiſſe. Aut ſi fuit, fatum abſtulit, & locum huic fecit. *Idem.*

2 *Quod filio Claudii*] Explicat Sueton. Claudii c. XXVII. *Druſum Pompejis impuberem amiſit, piro per luſum in ſublime jacto, & hiatu oris excepto: * cui & ante paucos dies Sejani filiam deſpondiſſet.* ita enim eum locum in Antiquis olim reſtituimus. Vide infra, initium lib. IV. *Idem.*

3 *Videbantur*] Immo *videbatur.* nempe Tiberius. Nam quod Freinshemius intelligit *ii quibus auctoribus id geſtum erat*, non videtur hic locum habere. *Gronovius.*

4 *Ultro extuliſſe*] Satis clare, ſi id negotium totum ſic gubernatum fuit ab Tiberio ipſo, vel conſortibus Auguſteæ familiæ. Haud dubie reor etiam ipſum Sejanum urſiſſe pro viribus. Et unde iſtud *ultro?* In unico MS. perſpicue legitur *ultra*, nec aliter edidit Beroaldus, idque retineo, invitis omnibus, qui ad inania & falſa deviarunt. *Ultra* ſcil. quam oportuit, aut illi ſperandum fuit. *Jac. Gronovius.*

5 *Cenſoria etiam poteſtate*] Munuſne illud intellegit, quod Auguſtus inſtituit, Triumviratum recognoſcendi equites? de quo Suetonius cap. XXXVII. An potius lectas ab eo decurias judicum vult, (quod Cenſorium olim munus) honore à Principe dato? *Gronovius.*

6 *Affluentia luxu propior*] Sic paulo infra: *ſimul ſexum natura invalidum deſeri, & exponi ſuo luxu.* & Hiſt. lib. 2. *luxu & ſaginæ mancipatus emptuſque.* Sexto caſu pro tertio uſus videtur. ut Virg. Æn. VI. *Siſte gradum teque adſpectu ne ſubtrahe noſtro.* Plaut. Amp. *neque nox quoquam concedit die.* Et *facie*, pro *faciei*, antiquis dictum teſtatur Agellius libro IX. cap. XIV. Tacitus tamen alibi, *luxui*, dixit, ut libro XII. *Non luxui aut voluptatibus aſſuefactus.* libro XV. *aliquando luxui indulgebat.* Pichena. Non omnino deditus luxui, ſed inter luxum & antiquam parcimoniam conſtitutus, & tamen illo propendens. Sic *propior ignaro*, *miſeranti* &c. apud noſtrum: qui magis eo accederet, ut pro ignaro, miſerante &c. haberetur. quamquam adhuc dubitari poſſit. Ita Tertullianus alicubi Chriſtianum ex vita abire ait *optanti propiorem.* non quod omnino optet, quod non eſt Chriſtiani, cujus vota in Dei, non ſua poteſtate ſunt; ſed quod tamen huc inclinare videatur. *Freinshemius.*

7 *Fato potentiæ raro ſempiternæ*] Sophocl. in Ajace, ὡς ταχεῖά τις βροτοῖς χάρις διαῤῥεῖ; *Quam velox mortalibus gratia effluit?* Et Ovid. 2. Met. *Nulla potentia longa eſt.* Horatius de fluxa mulierum fide ita ſcribit:

——— *Heu quoties fidem*
Mutatoſque deos flebit & aſpera
Nigris æquora ventis
Emirabitur inſolens.

Aurelius.

8 *An ſatias capit*] Hujus vocabuli uſurpatio Cornelium antiquarium oſtendit, uſum nomine, quod Accio Lucilioque, M. Varroni & Salluſtio familiare Nonius teſtatur: ego his addo T. Lucretium ex lib. V. *Nil, ut opinor, ita ad ſatiatem terra ferarum.* Et infra: *Juvabunt cum ſatiate cibi.* Eodem ſenſu

nor, neque patruo lætus, neque natura [1] tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & continuam absentiam paulatim meditans; [2] sive ut amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiem [3] apiscendi favoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili juvene questus est apud senatum, [4] *quod sibi inter spectacula gladiatorum*, [5] *loco non decessisset.* pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur. [6] certabantque orationibus, & [7] memorabantur *exempla majorum, qui juventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent.* donec Drusus apta temperandis animis disseruit; & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & [8] oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo [9] *plurima per Italiam itinera*, [10] *fraude mancipum & incuria*

sensu apud Liv. lib. 30. *satias amoris in uxore ex multa copia capit.* Sane & *satias*, & *sonor*, & *apiscor*, & *anquiro*, & *quando*, & *propter*, quibus hic noster utitur, verba sunt à vetustate repetita, quæ ut ait M. Fabius, non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi majestatem. *Nam & auctoritatis antiquitatem habent, & quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant*, inquit ille. *Vertranius.*

1 *Tam connexus*] Suspicor Tacitum scripsisse, *connexis.* Gronovius.

2 *Sive ut amoto*] Hic omnino desideratur alia portio alternativæ orationis. *Ferrettus.* Non desideratur, etiamsi non apparet priori parti τὸ *sive* præpositum, quod Æmilio fraudi fuit. Sic lib. 2. annal. *visu sive metu credita.* Hoc facile alii assecuti. Sed vim τῦ *meditans* haud scio an satis perceperint. Id enim est non cogitans, sed in antecessum experiens, prætentans, prægustans, & ei quasi proludens. Ut *meditari* dicimur, in quo nos exercemus ad discendum: & morbi genus in difficultate respirandi *meditationem mortis* vocat Seneca ep. 54. ubi notavimus. Pro eo *discere* ponit in Hercule Furente Somnum alloquens: *genus humanum cogis longam discere mortem.* id est, meditari. *Gronovius.*

3 *Apiscendi favoris*] Id est, obtinendi, *Apisci* namque, à quo *aptus*, idem Pompejo quod *adipisci* est. *Vertranius.*

Materiam apiscendi favoris] En cœcum mutationis furtum. Quum in MS. unico legatur *materiem*, quum Beroaldi editio id caste servet, etiam adhuc Aldina, nescio ex quo angulo prorepserit ille malus digitus literam *a* subjecturus. An non ita 1, 76. *Concessam filio materiem.* Retineant *materiæ* 1, 35. ubi vindicat fides codicis. Itaque repetivi verum. *Jac. Gronovius.*

4 *Quod sibi inter spectacula*] In theatro olim discreta loca: nondum, ut vides, in Circo aut Amphitheatro. Alias, caussa non fuisset huic querelæ. Discrevit primus Claudius Imp. & *in Circo*, (Suetonii verba sunt cap. XXI.) *propria Senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.* Tamen Augusti temporibus decretum Patrum fuit, *ut quoties quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus*, ait idem Suet. in August. cap. XLIV. Sed id extra urbem dumtaxat fuit firmum. *Lipsius.*

5 *Loco non decessisset*] Videri queat redundare vox *loco*; sed tantum videri. nam composita pro simplicibus sæpicule ponit noster, & *locus*, meis quidem auribus si absit, videatur magis loqui de eo qui non decesserit de via, quam qui non cesserit sede sua Corbuloni. *Gruterus.*

6 *Certabant orationibus*] Non modo mutare literas in Tacito clandestina lascivia potuit, immo etiam demere. Quum enim Beroaldus atque etiam Aldus ediderint *certabantque* id quod integrum scio exstare in MSto. nescio quibus ita efferre illas & evehere placuerit. Certe miror Pichenam. Ego sequor antiqua & reposui. *Jac. Gronovius.*

7 *Memorabantur exempla majorum*] Si animus est, consule Electa mea, capite de lictoribus. & adde quod in Plutarchi Gracchis scribitur, C. Veturio mortem illatam, quia Tribuno in forum venienti non decessisset. *Lipsius.*

8 *Oratorum ea ætate*] Dio l. VI. *Idem.*

Oratorum ea ætate uberrimus] Non omnes eloquentiæ numeros ei tribuit, quod versiones faciunt; verum hoc tantum, quod fuerit in dicendo copiosus, cui ubertim adflueret oratio. Sed hoc uno perfecti oratoris laus minime absolvitur. Sicut abunde vel ex his Ciceronis intelligatur in Oratore cap. 28. *Hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, præsertim cum causæ partim totæ sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ: si is non præparatis auribus inflammare rem cœpit: furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.* Freinshemius.

9 *Plurima per Italiam itinera*] Dio scribit, Corbulonem magistratibus & Senatui molestum fuisse, quod frequenter de istis itineribus quereretur: verum sub Caligula, eam ob rem, consulatum meruit. Fuit autem veteribus Romanis magna itinerum

incuria magistratuum interrupta & impervia clamitando, [1] exsecutionem ejus negotii
libens suscepit: quod haud perinde [2] publice usui habitum, quam exitiosum multis,
[3] quorum in pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæviebat. Neque multo 32
post missis ad senatum litteris Tiberius *motam rursum Africam incursu Tacfarinatis* do-
cuit; *judicioque patrum* [4] *deligendum proconsule*, *gnarum militiæ*, *corpore validum*, &
bello suffecturum. quod initium Sex. Pompejus agitandi adversus M. Lepidum odii na-
ctus, [5] *ut socordem*, *inopem*, & *majoribus suis dedecorum*, *eoque etiam* [6] *Asiæ sorte de-
pellendum*,

rum cura. Nam lex Viaria Sempronii nota est, lata à Cajo Sempronio; Q. Cæcilio Metello Baleatico & Tito Quintio Coss. qua cautum erat, ut viae Italiæ munirentur, lapidibusque milliaria discernentibus notarentur, pontibusque struerentur. Plutarch. in Gracch. *Aurelius.*

10 *Fraude mancipum*] Mancipes hic, qui vias publicas reficiendas quæstus sui caussa redimebant. Hyginus: *Viæ publicæ & Curatores accipiunt*, & *per redemptores muniuntur*. Lapis Romæ in hortis Carpensibus.

CN. CORNELIO.
CN. F. SAB.
MANCIPI. VIÆ. APPIÆ.

Sed qui magistratus? credo, intellegit minores, id est, Curatores viarum qui ab Augusto. Vide Excvrs. in *E.* Lipsius.

1 *Exsecutionem ejus negotii*] Non nunc tantum, sed & postea iterum sub Cajo: & vir cetera magnus hæsit in his calumniæ sordibus, bonis omnibus invitis. Vide Dionem lib. LIX. *Idem.*

2 *Usui publice habito*] Auctor opponit privata damna publicæ utilitati. hanc quidem adfuisse non negat, sed nimio cum multorum incommodo. *Freinshemius.*

3 *Quorum in pecuniam*] In possessorum videlicet, qui agros haberent viæ vicinos. Quasdam enim vias collaticia pecunia tueri finitimi debebant: ut vulgo hodie. Hyginus manuscriptus: *Viæ publicæ auctorum nomina obtinent*, & *Curatores accipiunt*, & *per redemptores muniuntur. Nam & quarundam tutelæ à possessoribus, per tempora, certa summa exigitur.* Lipsius.

4 *Deligendum proconsule*] Sic enim MS. quum vulgo edatur *proconsulem.* Vide ad 2, 66. Sed & mox edit codex ille *nanctus*, quod tolerare nequivit jam Beroaldus, quum toties ea litera *n* adsumatur in Latinis. *Jac. Gronovius.*

5 *Ut socordem*] Ἀβελτερον. *Muretus.*

6 *Asiæ sorte depellendum*] De Provinciis, quæ populo Romano relictæ ab Augusto, earumque administratione, pleraque docte notata viris magnis. Pauca sunt, quæ addantur luci historiæ. In eas missos Proconsulibus, missos sorte, missos in annum, recte adnotatum est, item Consulares duas, Asiam & Africam, reliquas prætorias, quas decem enumerat Strabo in ipso fine operis elaboratissimi. Sed hoc addendum, sortitos eas provincias consulares & prætorias secundum ordinem, quo eos magistratus in urbe gessissent. Nam & Asiam & Africam sortiti anno suo Consulares duo, qui antiquiores ceteris Consularibus. Anno suo dico, quia arcanum imperii illud ab Augusto, ne imperia continuarentur, ut magistratus deposito honore manerent in urbe saltem quinquennium ante quam provinciam sortirentur, Dio; Suetonius. Itaque non statim ejurato magistratu prætores aut Consules ibant in provincias, sicuti in veteri republica; sed post quinquennium; interdum etiam post sexennium, septennium, aut eo tardius. Id fiebat, quia non ut ante, duo tantum Consules quoquo anno, sed suffectis aliis post paucos menses crescebat numerus Consularium. Itaque duo antiquiores sortiebantur inter se eas provincias Asiam & Africam; sicuti prætorii secundum ordinem gesti magistratus etiam cæteras sorte ducebant: in quis si pluribus ejusdem anni magistratibus locus non esset, prælati in sorte mariti iis, qui essent cœlibes, patentes orbis; ex legibus Juliis & Papia. Apud Tacitum sæpius videbis referri, quis quo anno Asiam, quis Africam rexerit: observa fastos: videbis eo ordine mitti in eas Provincias, quo Consules fuere: clareque id Tacitus ipse indicat, fine hujus libri; *Ita sors Asiæ in eum, qui Consularium Maluginensi proximus erat, conlata.* Inde est, quod paullo ante idem Maluginensis anno suo sortiri vult Asiam, quamvis flamen Dialis. Inde, quod hic Lepido fine sorte datur Asia, quia Africa extra ordinem exempta sorti. inde, quod in Suetonii Galba, *prohibitus à Tiberio sortiri anno suo proconsulatum.* Inde apud nostrum hunc in Agricola, *Aderat jam annus, quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur*, hoc est, forte duceret, utram earum regeret. Quod minus animadversum suspectum mendi locum fecit eruditiss. Lipsio. Hæc ordinaria & solennia. At factum interdum urgentibus provinciarum rebus, ut dilata in proximum annum sorte unius è Consularibus, altera provincia extra ordinem judicio Principis vel Senatus mandaretur: quod in Asia nescio an factum, pacata & quieta provincia. In Africa turbidiore non semel accidit. apud Suetonium, Galba Africam proconsule biennio obtinuit, *extra sortem electus ad ordinandam provinciam, & intestina dissensione, & barbarorum tumultu inquietam.* Idem exemplum hic, ubi Blæsus extra ordinem electus Africæ pacandæ, & sequenti anno continuatus. In Suet. Vitellio causa alia, quod ille duobus annis in Africa: nam priore sortitus eam ex Consulatu ordi-

pellendum, incuſavit; adverſo ſenatu, qui *Lepidum mitem magis quam ignavum; paternas ei anguſtias & nobilitatem ſine probro actam, honori quam ignominiæ habendam* du-
33 cebat. Igitur miſſus in Aſiam. Et *de Africa* decretum *ut Cæſar legeret, cui mandanda foret.* Inter quæ Severus Cæcina cenſuit; *ne quem magiſtratum, cui provincia obveniſſet,* [1] *uxor comitaretur:* multum ante repetito, *concordem ſibi conjugem & ſex partus enixam: ſeque quæ in publicum ſtatueret domi ſervaviſſe, cohibita intra Italiam, quam-*

ordinario; altero legatus fratris, qui in Conſulatu ſuffectus ipſi, & ideo ſequenti anno ſortitus Conſularem provinciam. Cauſa alia imperii extraordinarii apud Xiphilinum in Tiberio, penuria Conſularium aut prætoriorum. qui exhauſti ejus tyranni ſævitia. τοσοῦτον γὰρ πλῆθος τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν βουλευτῶν ἐξώλετο, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τοὺς κληρωτοὺς τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας ἐπὶ τρία, τοὺς δὲ ὑπατηκότας, ἐπὶ ἓξ ἔτη τὰς ἡγεμονίας τῶν ἐθνῶν ἀπορίᾳ τῶν διαδεξομένων αὐτοὺς σχεῖν. *Mercerus.* Quam jam obtinuerat. Alii exponunt tamquam adhuc ſortiendum fuiſſet. Sed ſi hæc vera foret ſententia, non addidiſſet auctor, *Aſiæ*, cur enim illa potiſſimum exciperetur? nam qui ita loquitur, ad alias ſortes, puta Bithyniæ, Cretæ &c. admiſſum intelligeret. deinde & *depellendi* verbum arguit, eripi debuiſſe, quod jam habebat, in cujus poſſeſſione erat. Sortitus igitur fuerat Aſiam, & ubi prior proconſul deceſſiſſet, eo profecturus erat. Pompejus autem id concedendum negat: verum ſortem eam illi adimendam eſſe. non ob hoc quia Aſiam ſortitus erat: ſed quamcunque provinciam obtinuiſſet. non quod ad ſortem confirmandam eripiendamve quidquam pertineret. Itaque verſionum, à quibus diſſentimus, opinio, non aliter locum habere poſſit, quam ſi ſtatuamus de una provincia plures ſimul in ſortem mitti ſolitos: tum enim fieri potuiſſet, ut unus aliquis excluderetur. Sed hoc numquam factum eſſe puto. Quin ſicut olim in libera rep. tot magiſtratus fuiſſe, quod ſortes, tot autem ſortes quot provincias, ut ita ſingulis, qui ſortirentur, ſua eveniret. Liv. 32. 27. *Sex prætores illo anno primum creati: creſcentibus jam provinciis & latius pateſcente imperio.* & mox: *prius de prætoribus tranſacta res, quæ tranſigi ſorte poterat. urbana Sergio; peregrina juriſdictio Minutio obtigit. Sardiniam Acilius &c. eſt ſortitus.* Eundem igitur morem ſub Auguſto & poſtea in ſortiendo fuiſſe, planiſſime docet Dio lib. 53. ἰσαρίθμους τε γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ οὓς ἂν ἐθελήσῃ κληροῦσθαι κελεύει. *tot viros quot & provinciæ ſunt* (inter quas hanc ipſam Aſiam modo numeraverat) *quos ipſi viſum eligere, ſortiri jubet.* Non igitur plures de una provincia, & ſi de pluribus provinciis totidem viri, antequam perfecta eſſet ſortitio, non poterat dignoſci, quid cuique eſſet obventurum. Et proinde Aſiæ ſorte nullo modo depelli potuit Lepidus, niſi illa jam obtigiſſet. Quid Mercerus ſenſerit, novi. *Freinshemius.* Ego vero non ſortitum nec ſortiendum habuiſſe cenſeo. Sortiri ſolebant Aſiam & Africam. Sed quia extra ordinem deligebatur, cui mandaretur Africa, reſtabat Aſia ſola. Quid igitur ſorte opus? Porro de his ſortiebantur duo conſularium omnium vetuſtiſſimi. Horum priorem fuiſſe Man. Æmilium Lepidum accipimus: ita ad hunc jam Aſia ſine ſortitione pertinebat. Hactenus etiam obtinuiſſe poteſt dici, nempe ſpe ac deſtinatione & ſua & omnium, qui non eſſent ei malevoli, & ea ſi careret veniente anno, inde depellebatur. Quid ergo eſt? Impedivit virum doctiſſimum vocabulum *Sors*, quod putavit locum non habere, niſi utique urna interceſſiſſet. At *Sors* nihil aliud hic Tacito quam provincia, ſive ſorte, ſive ſine ſorte haberetur, ideo, quia rite ac ſolenniter non niſi per ſortem habebatur: ut ſæpe apud Livium. Sic lib. 42. *Illud quoque præcipuum datum ſorti Macedoniæ, ut centuriones militeſque veteres ſcriberet, quos vellet, conſul uſque ad quinquaginta annos.* Sic cum Cicero *conjunctionem ſortis, neceſſitudinem ſortis*, dicit, nihil aliud dicit quam communis provinciæ conjunctionem & neceſſitudinem. Lib. 2. epiſt. 19. *ad eam neceſſitudinem, quam nobis ſors tribuiſſet, conſuetudinem quoque accedere.* hoc eſt, provincia conjuncta. Invitis omnibus ſcriptis ita tenendum; nec magis Victorio ad edendum *ſors* quam Gebhardo ad probandum *accidere* fuit intima cauſa. Sed & fruſtra captatur τὸ *depellere.* Neque enim id aliter dicitur quam *dejicere honore* Livio, lib. 39. *Coïerantque ad dejiciendum honore eum:* & *detrudere* Suetonio in Julio, *detrudendi Domitii cauſa:* non ſane quem jam habebant, in cujus poſſeſſione erant, ſed quem petebant, ſpe tantum & votis ſibi deſpondebant. *Gronovius.*

1 *Uxor comitaretur*] Olim id inſolens. Declamatores apud Senecam patrem, lib. IX. Controv. de Flaminio. *Hic eſt Flaminius qui exiturus in provinciam, uxorem à porta dimiſit.* & alius: *In hoc tecum uxorem non miſimus? ut ſalva provincia ſit, optemus meretrici bonam mentem.* ita lego locum eum & diſtinguo. Nec in crebro uſu etiam temporibus Auguſti. ut ex Suetonii verbis apparet, cap. XXIV. *Diſciplinam ſeveriſſime rexit. ne legatorum quidem cuiquam, niſi gravate, hiberniſque demum menſibus, permiſit uxorem interviſere.* Sed irrepſit: & Germanico Agrippina in provinciis comes, ipſi Auguſto Livia. *Lipſius.*

Uxor comitaretur] Adhæſit his accuratiſſimus Grotius, & in exemplo uxoris Pilati, quam memorat Matthæus 27, 19. ſcribit invaluiſſe id Tiberii tempore, quem vide. Inde pronuntiant ita multi.

quamquam ipse pluris per provincias [1] *quadraginta stipendia explevisset. Haud enim fru-*
stra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum co-
mitatui, [2] *quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitu-*
dinem [3] *barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum, & imparem laboribus*
sexum; sed si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter mili-
tes, habere ad manum centuriones: [4] *præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decur-*
su legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, [5] *plura uxoribus*
objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi,
transigi: [6] *duorum egressus coli, duo esse prætoria; pervicacibus magis & impotentibus mu-*
lierum jussis, quæ [7] *Oppiis quondam, aliisque legibus constrictæ, nunc* [8] *vinclis exsolutis,*
domos, fora, jam & exercitus regerent. Paucorum hæc adsensu audita, plures obtur- 34
babant, [9] *neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem.* mox Va-
lerius

ti. Sed in illo loco non patet duo fuisse prætoria. Credo aliud esse annuam provinciam sorte accipere, aliud ab Cæsare legatum mitti, spatio indefinito, prout ei placuit. *Jac. Gronovius.*

1 *Quadraginta stipendia*] Est ergo idem ille Cæcina de quo supra lib. 1. *Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat.* Lipsius.

2 *Quæ pacem luxu, bellum formidine morentur*] Male vulgo interpretantur. Multum enim interest, utrum quis cum illis dicat *pacem impediri à mulieribus*; an cum hoc, *in pace mulieres* (magistratuum videlicet conjuges, si viros comitentur) *impedimentum esse* res ex præscripto legum & commodo sociorum administrandi. *Freinshemius.*

3 *Barbari incessus*] Germani, Galli, Persæ, uxores, & concubinas secum in bella ducebant, ut Cæsar, Tacitus, & alii referunt. *Muretus.*

4 *Præsedisse nuper feminam*] Tangit Plancinam. supra: *Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Lipsius.

5 *Plura uxoribus objectari*] *Proficisci autem Proconsulem melius est sine uxore: sed & cum uxore potest, dummodo sciat, Senatum Cotta & Messalla Coss. censuisse futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio, & vindicta exigatur.* L. Observare. D. De offic. Procos. *Muretus.* Sic Juven. Sat. 8.

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acersecomes; si nullum in conjuge crimen:
Nec per conventus, & cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat, nummos raptura Celæno.

Vocat harpyjas, illas Proconsulum uxores. Sic accipio Martialis epigramma:

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur
Immodicæ fœdo crimine avaritiæ.

Aurelius.

6 *Duorum egressus coli*] Rari hoc ceperunt, quippe nihil habent de *egressu*, qui proprie hic perstringitur. & de quo etiam intelligendum hoc ex 4, 68. de Sabino: *neque enim omiserat conjugem liberosque* (Germanici) *percolere, sectator domi, comes in publico.* Neque enim illustriores viri fœminæque fine magna comitantium deducentiumque frequentia in publicum prodire solebant: non domesticorum modo, verum etiam aliorum, qui officii causa cultusque eos sectabantur. Unde Labeo in l. 15. §. 16. de injur. *comitem definit, qui frequentandi cujusque causa ut sequeretur, destinatus est.* Sed solitus ille comitatus ferme consistebat ex familiaribus & clientibus: at magistratuum egressus etiam aliorum honestorum virorum, præsertim si qui ipsorum ope gratiaque indigerent, præsentia decorabantur. Cujus rei plurima passim occurrunt exempla. De Cicerone, Druso, Gracchis quanta frequentia deducti sint aliquando, nota res. Id multo magis in provinciis factum credibile est, quum ab uno ibi penderent omnia. De ejusmodi cultu Martial. Epigr. 3, 36.

Horridus ut primo semper te mane salutem,
Per mediumque trahat me tua sella lutum.

Freinshemius.

7 *Oppiis quondam*] Lex Oppia, quam C. Oppius trib. pleb. bello Punico destringendis mulierum cultibus tulerat, si duntaxat una fuit, quid est quod ejus meminerit Tacitus in numero plurativo? Sic Tertullianus profert leges Julias & leges Papias. Sic Ulpianus caducarias leges. Sic Plinius Voconias & Julias leges, ut alias observavi. Equidem usos auctores ea dicendi forma nihil ob aliud puto, quam ut amplificatione, per numerum multitudinis aliquid majus elocuti fuisse videantur. *Vertranius.*

8 *Vinclis exsolutis*] Dubites, an non etiam *vinclis exsolutæ*, scribendum, ut *legibus constrictæ.* Ego amplius, annon inserendum etiam: *nunc vinclis exsolutæ non modo domos, fora jam & exercitus regerent.* Videtur sententia melior esse, & voculæ istæ perire facillime potuisse. *Acidalius.* Plautus enim Truculento: *At si verum eritis fassæ, vinclis exsolvemini.* Sed tamen noster supra, *exsoluti plerique legis nexus*; infra, *ad exsolvendum obsidium.* Unde apparet *exsolvere* interdum prorsus idem quod solvere. Statius, *Saturnus mihi compede exsoluta.* Denique Tacitus 3. hist. *vincitur: sed exsoluta statim vincula.* Inserere autem *non modo* incivile est. *Gronovius.*

9 *Neque relatum de negotio*] Verba sunt obturbantium,

lerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque [1] imago paternæ facundiæ, respondit: [2] *Multa duritiæ veterum melius & lætius mutata; neque enim ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostilis esse: & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent;* [3] *cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes cœlibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reipublicæ postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deseri, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix præsenti custodia manere inlæsa conjugia: quid fore, si per plures annos* [4] *in modum discidii oblitterentur? Sic obviam irent iis quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent.* Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. *nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; & si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore carissima, &* [5] *tot communium liberorum parente divelleretur.* Sic [6] Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis oblique patribus, *quod cuncta curarum ad principem rejicerent,* [7] Manium Lepidum & Junium Blæsum nominavit; ex quis proconsule Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum *valetudinem*

bantium, qui negabant decernendum esse in re, de qua relatum non foret. Unde intelligitur initio præcedentis capitis, illa, *inter quæ Cæcina censuit;* accipienda esse de more, qui expositus erat supra 2, 38. *Freinshemius.*

1 *Imago paternæ facundiæ*] *Imaginem* ut alibi, pro levi quadam specie rei, non ipsa, positam opiner. præsertim quum Messallæ facundia celebratissima fuerit, & summis oratoribus æmula. certe ab ipso Cicerone ad Brutum ep. 15. maximopere commendatur. At de Messallino hoc, nihil usquam simile. *Freinshemius.*

2 *Multa duritie veterum*] Videtur legendum *duritiæ*, non, *duritie.* Ursinus. Lege: *Multa à duritie veterum in melius e. l. m.* Sic etiam Muretus. *Acidalius.*

Multa duritiæ veterum melius & lætius mutata] Libro 1. Hist. 50. addita præpositione scribit de Vespasiano: *solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.* Et infra in cap. 54. *Divites satias in melius mutet.* Nunc autem clara est imitatio Virgilii ex undecima Æneide: *Multa dies variusque labor mutabilis ævi Transtulit in melius.* Utique inter geminatam literam *m* facile intercidere potuit ista præpositio. Adde ad 13, 57. *Jac. Gronovius.*

3 *Cetera promiscua cum marito*] Dilutis iis, quæ uxoribus objiciebantur, circa onera & sumtus provincialium, cetera nunc diluit; scilicet *his statim adhærescere* &c. *duorum egressus coli, duo esse prætoria.* Pichena. Hoc est quæ maritis darentur, etiamsi non adessent conjuges. *Freinshemius.*

4 *In modum dissidii obliterentur*] Scribe *discidii.* hoc est, divortii. Quasi divortium cum eis factum esset. Ut lib. 2, 86. *Agrippa discidio domum imminuerat.* Gronovius. Et ita exaratum est in editione Beroaldi, ut haud dubie etiam legatur in MS. *Jac. Gronovius.*

5 *Tot communium liberorum parente*] Non plus trium. infra: *Esse illi conjugem, & tres liberos.* Lipsius.

6 *Cæcinæ sententia elusa*] Verbum *eludendi* aptissimum huic rei; non enim vi aperta, aut impudenti aspernatione rejectam ostendit; verum specie moris antiqui, & publicæ utilitatis circumventam atque frustratam. *Freinshemius.*

7 *M. Lepidum*] Duone ergo Lepidi eo tempore prænominibus iisdem? Nam alius certe ab isto, qui Proconsul Asiæ, pagina superiori. Non censeo: Manium censeo prænomen fuisse huic, non Marcum, facili scriptorum in nota ea lapsu. Et hercle Manium Lepidum supra reperies clare, Lepidæ, quæ damnata, fratrem. Diversa etiam ingenia istorum. Marcus, ignavus, secors: Manius, prudens, gravis, sævis aliorum adulationibus adversus. quem Tacitus ex professo laudat lib. IV. Repono ergo ubique Manium, in eo Lepido qui in Senatu & in urbe. *Lipsius.*

Manium Lepidum] Ita ex historia restituit Lipsius, & hic, & alibi. Vulgo *M. Lepidum.* Pichena. Sed hunc

valetudinem corporis, [1] *ætatem liberûm*, *nubilem filiam* obtenderet: intelligereturque etiam quod silebat, avunculum esse Sejani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus specie recusantis, [2] sed neque eadem adseveratione; & consensu adulantium haud jutus est. Exin promptum quod multorum intimis questibus tegebatur. 36
Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra, & invidiam in bonos excitandi, [3] arrepta imagine Cæsaris; [4] libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur [5] C. Cestius senator disseruit; *Principes quidem instar deorum esse: sed neque à diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub judice damnavisset, probra sibi & minæ intendantur: neque*

hunc Marcum potius quam *Manium* dicendum non absurde pugnat Rupertus supra ad I, 12.

1 *Ætatem liberum*] Adultos intelligunt, contrario sensu, facile enim perspici potest ad excusationem hoc nihil esse facturum, si filios adultos se habere diceret. itaque *ætas* hic de tenera ætate liberorum est intelligenda. *Freinshemius.*

2 *Sed neque eadem asseveratione, & consensu adulantium*] Prius membrum pertinet ad ea, quæ de Blæsi excusatione dixerat auctor: speciem quidem eum recusantis præbuisse, sed non pari ac Lepidum adseveratione nixum esse. *Adseveratio* est serium & constans persuadendi, quæ proposueris, studium & contentio. Sic apud nostrum aliquoties. Dein audita est ejus oratio consensu applausuque eorum, qui ipsi adulabantur; adulabantur autem omnes ut avunculum Sejani. *Freinshemius.* Quid velit Tacitus, satis video; sed hoc ita sit expressum, ut ille voluit, nec ne, parum mihi liquet. Contrarium enim verba menti sonare videntur. Si *auditus est consensu adulantium*, videtur ei contigisse, quod desiderare se fingebat, & valuisse excusatio. Valde itaque mallem; *& consensu adulantium adjutus est.* Intellige, visa est frangi & expugnari ejus modestia, ut honestius remitteret, ac delatum honorem susciperet. Non ita intente serioque sese excusavit: & ut majori cum specie desisteret, subvenerunt pudori ejus & juverunt eum quasi cuneis factis obturbantes per adulationem & cogentes scilicet judicio Cæsaris & senatus cedere. Ut libro I. *Remisit Cæsar adroganti moderatione.* Libro XII. *Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret.* Hi non *auditi* sunt: quippe orationi eorum repugnabatur: sed *adjuti* in eis, quæ specie recusantium flagrantissime cupiebant. Verbum sic habes undecimo extremo: *Juvitque ejus oblivionem Senatus.* Libro 12, 3. *Prævaluere hæc adjuta Aprippinæ illecebris.* Et eodem cap. 61. *Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.* Suetonius Vitellio: *Neroni acceptior peculiari merito, quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egressum theatro, revocaverat quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque præbuerat.* Hic quoque adjutus, non auditus. Noster quoque libro 14. *Atque eum auctore Burrho prima centurionum tribunorumque adulatio firmavit.* Et hoc adjuvandi genus. *Gronovius.* Fortassis hanc conjecturam promovet lectio scripta in unico vetere libro *consensu adulantium haut justus est*, quod miror ab Pichena non publicatum, quum sit satis conspicuum, & in adjectivo isto resideat participium *jutus.* 14, 4. *Placuit solertia, tempore etiam juta*, ut notat index. Sic, nisi fallor, illi loco denique satisfactum; ut abhinc credamus Tacitum scripsisse, prout nunc edidi. *Jac. Gronov.*

3 *Arrepta imagine Cæsaris*] Græci moris fuit, ad vim injuriamque arcendam, confugere ad templa, statuas, aras. Eo genere tutelæ frequenter supplices utebantur, frequentissime servi. Vide nostra in EXCURS. F. Lipsius.

4 *Libertique ac servi ultro*] L. 2. D. De his qui sui juris sunt. *Muretus.* Vocula *ultro* maxime rem adgravat. Satis enim foret, nimiumque, si liberti & servi, etiam injuria lacessiti, metuendi essent: quod jam, quum *ultro*, hoc est sponte, non lacessiti, neque provocati. *Freinshemius.*

5 *C. Cestius Senator*] Nescio an moris Tacito inter titulos addere, *Senator.* Et quid hic opus? aut quis nesciat in Senatu non nisi Senatorem disseruisse? Ambigo (non enim affirmo) an non *Senior* substituendum: ad discrimen. quia reperio illo ævo duos Cestios fuisse, patrem & filium. libro VI. infra, *Admonuit Cestium patrem.* An magis placet, *Senatu?* quod esset in Senatu: elleipsi Tacito percrebra. *Lipsius.*

C. Sestius Senator] Suspectus Lipsio titulus iste, *Senator*, cum sit clarum, in Senatu non nisi Senatorem disseruisse. Neque ego aliter sentio. tamen locum similem in Tacito observavi, libro I. Annal. prope finem, ubi ait: *Inter quæ Pius Aurelius Senator, questus.* nam & ibi res in Senatu agebantur. Ergo videat lector, sitne utroque in loco librarii error, an Tacitus Senatoris titulum addat? forte ad differentiam aliorum ejusdem nominis &

que ipse [1] *audeat jus experiri*, *ob effigiem imperatoris oppositam.* Haud dissimilia alii, & quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, *daret ultionis exemplum:*
37 donec accitam convictamque attineri [2] publica custodia jussit. Et Considius Æquus, & Cœlius Cursor equites Romani quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: *ab eo in urbe inter cœtus & sermones hominum obversante*, *secreta patris mitigari.* neque luxus in juvene adeo displicebat. [3] *huc potius intenderet*, [4] *diem editionibus*, *noctem conviviis traheret*, *quam solus & nullis voluptatibus avocatus*, *mœstam vigilantiam*, *& malas curas exerceret.* [5] Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant

cognominis, qui Senatores non erant. *Pichena.*

1 *Audeat jus experiri*] A glossa videtur, *Jus. Experiri* enim, pro jure agere, frequentissimum priscis. *Lipsius.*

Audeat jus experiri] Mihi vera visa est interpretatio, cujus auctor jam non succurrit, quem tamen (neque enim me diu fallere poterit,) alibi laudare non omittam. illius igitur opinionem meis verbis exposui. & mox V. 5. cum eodem *vinctam* quam *convictam* malui. Nec enim aut cognitione opus erat, aut si fuisset, ille cognoscendi locus, illudve tempus habebatur. Sed ultio poscebatur, in damnato, & manifesto noxia. *Freinshemius.* Olim tuebamur hunc locum Observ. libro 2. cap. 11. quo vise, si tanti est. *Gronovius.*

2 *Publica custodia jussit*] Publicam custodiam, puto carcerem: discretamque à militari. *Lipsius.*

Publica custodia] Rei aut sibi ipsis, aut fidejussoribus creduntur: iidem aut militibus committuntur, quæ *militaris custodia*, Cornelio: aut in carcerem recipiuntur, Ulpiano auctore. Hos in *publica vincula conjici* Venulejus & Papinianus dixere; Lex Julia de vi, *in vinculis custodiave publica esse*, ut pro eodem accipiamus *carcere*, *custodia publica*, *vinculis publicis attineri.* Alias *vinculorum* appellatio, vel publica vel privata significat: *custodiæ* vero nomen, tantum custodiam publicam, auctore Saturnino D. de verborum significatione. *Vertranius.*

3 *Huc potius intenderet*] Seneca De Benef. 8, 20. *Si marmora & vestes desideraverit*, *nihil oberit cuiquam id*, *quo luxuria ejus instruitur* : *militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ*, *& scorta*, *& quæ feritatem ejus emolliant*, *libens offeram. Cui triremes & æratas non mitterem*, *lusorias & cubiculatas*, *& alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Juven. Sat. 4.

Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ: claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impune, *& vindice nullo.*

Gronovius.

4 *Diem ædificationibus*] Verane hæc lectio? si est, interpretor in Druso notari studium ædificandi, & crebras insanasque substructiones. ex sententia scriptoris Græci apud Suidam : Οἰκοδομήματα Ἀσσύρια καὶ δαπανηρὰς λειτουργίας χαίρειν ἐάσαντας χρὴ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν. Ψεκτέον γὰρ, ὁ ἄρχων ὁ χαίρων οἰκοδομήμασιν εὐπρεπέσιν. Nam hoc tolerabile, præquam illud Ferretti. *Ædificationibus*, ait, *pro eo quod est emendandis rebus: nisi in verbo mendum sit.* Sed est profecto, me quoque judice, mendum. Quis enim apud Romanos viro principi ædificationes vitio dedit? laudi potius: ut M. Agrippæ, Augusto, aliisque. Et ut vitium sint: quis scriptor id prodidit de Druso? cujus monumentum ullum ædificiumve suspicione non tango. Lego, *editionibus.* convenienter sane ad Drusi mores. Nam Editiones, proprie spectacula muneraque. Editores, qui ea præbent, uti in Saturnalibus dixi. Diem ergo trahebat Drusus editionibus, sive spectaculis: noctem, conviviis epulisque. Notant utrumque id vitium in eo scriptores. Noster supra: *Edendis gladiatoribus Drusus præsedit*, *quamquam vili sanguine nimis gaudens. quod in vulgus formidolosum*, *& pater arguisse dicebatur.* Ubi vides describi studium ejus in gladiatores, non sine sævitiæ nota. Nec in gladiatores modo, sed & histriones, scenicosque. Dio. Τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτοὺς, καὶ μηδ᾽ ὑπὸ τῶν νόμων, οὓς ὁ Τιβέριος ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐσενηνόχει, καθίστασθαι. Id est, *Pantomimis adeo deditus fuit*, *ut ad seditiones concitaret eos*, *neque legibus*, *quas Tiberius super iis tulerat*, *parere sineret.* Iterum : Τῷ δὲ Δρούσῳ τῷ υἱεῖ, καὶ ἀσελγεστάτῳ καὶ ὠμοτάτῳ, ὥστε καὶ τὰ ὀξύτατα τῶν ξιφῶν Δρουσιανὰ ἀπ᾽ αὐτοῦ κληθῆναι, ὄντι, καὶ ἤχθετο, καὶ ἐπετίμα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πολλάκις. Id est, *Druso autem filio*, *cum petulantissimus & crudelissimus esset*, (*adeo ut gladii accutissimi*, *Drusiani ab eo vocentur*) *vehementer succensuit*, *publiceque ac privatim sæpe inclamavit.* Crudelis ergo Drusus, & ideo cruentis illis spectaculis gaudens : quæ sibi non in publico solum, ut opinor: sed sæpe domi repræsentabat & in hortis. De ebrietate ejus, vide eumdem libro LVIII. Hæc Taciti mens, hæc lectio: me quidem judice. Sed qui gladii illi Drusiani, quos Dio nominat? vide, si lubet, in EXCURS. G. *Lipsius.*

5 *Non enim*] Hoc *enim* manifesto indicat προδιήγησιν ejus, quod statim erat explicaturus, natam ex verbis præmissis, *quam malas curas exerceret.* videlicet ut parens ejus, cujus exempla statim subjiciuntur. neque enim hic narraturus est quam quod intenderat involveratque iis verbis : *Non enim Tiberius*, *non accusatores fatiscebant.* Jam igitur per partes

fatiſcebant; Et Ancharius Priſcus Cæſium Cordum proconſule Cretæ poſtulaverat 38 repetundis; addito majeſtatis crimine, quod tum omnium accuſationum [1] complementum erat. Cæſar Antiſtium Veterem [2] è primoribus Macedoniæ abſolutum adulterii, increpitis judicibus, [3] ad dicendam majeſtatis cauſſam retraxit, ut turbidum, & [4] Rheſcuporidis conſiliis permixtum, qua tempeſtate [5] Cotye fratre interfecto, bellum

tes exſequitur, quid illi, quid Tiberius egerint. Crebrum hoc noſtro, & inprimis decorum, ut primo veluti ſummam ejus, quod dicturus eſt, proponat, dein ſingula exſequatur; ſed attentum & memorem lectorem requirit. Illuſtre exemplum in Hiſt. 1, 4. quod ad intellectum eorum, quæ dixi, diſertius & explicatius tradam. Ait: *Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem, ſed omnes legiones ducesque conciverat.* Id deinceps per membra exponit. de *patribus* quidem ſtatim. *Sed patres læti:* de *populo*, ibidem, *pars populi integra:* de *milite urbano*, Hiſt. 1, 5. *Miles urbanus.* & hæc quidem uſque ad initium capitis 8. Ubi iterum, quia longior excurſus intervenerat, lectorem propoſitionis ſuæ admonet: *Et hic quidem Romæ* &c. *habitus animorum fuit*; ſtatimque progreditur ad cetera de *legionibus ducibuſque* tradenda, *E provinciis Hiſpaniæ præerat Cluvius Rufus &c.* quæ pertinent uſque ad Hiſtor. 1, 11. Ubi rurſus in memoriam revocat lectori jam evolutam eſſe omnem iſtam ſyllepſin atque ſummam inſtituendæ narrationis. *Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, cum Ser. Galba iterum, T. Vinius conſules* &c. Idem familiare Suetonio, ut Calig. 25. *Matrimonia contraxerit turpius, an dimiſerit, an tenuerit.* ubi in ſubjecta narratione quæ de Livia Oreſtilla memorat, ad *contrahendum matrimonium* ſpectant; quæ de Lollia Paulina, ad *dimittendum* præcipue; quæ de Cæſonia, ad *tenendum.* Hæc igitur ut dixi, attentionem requirunt, quam hoc Taciti loco, omnibus interpretibus abfuiſſe deprehendo. *Freinshemius.*

1 *Complementum erat*] Plinii verbis, *unicum crimen eorum, qui crimine vacabant.* Lipſius.

2 *E primoribus Macedoniæ*] Forſitan ſcriptum erat *è pr. Macedoniæ*, hoc eſt, *è provincia Macedoniæ.* Muretus. Quaſi non Suetonius in Octavio 79. *Ut quidam è primoribus Galliarum confeſſus ſit inter ſuos* &c. Idem Tiber. 49. *Præterea Galliarum & Hiſpaniarum, Syriæque & Græciæ principes confiſcatos.* Gronovius.

3 *Ad dicendam majeſtatis cauſam retraxit*] Mos in vetere rep. fuit, quo in aliquam invidiam aut crimen vocati, ſua voce reſpondendum haberent, ut ait auctor Dialogi de Oratoribus. Quod prius Græcis vetuſtiſſimis uſitatum comperio, ex Pauſaniæ Atticis, cum Halirrhotio occiſo, Mars Athenis cauſam dixerit, eo ipſo loco, qui exinde Areopagi nomen habuit. Sic olim jam Romæ T. Manlio indictæ cauſæ dictio & filii opera remiſſa legitur. Livii VII. Unde eſt quod idem ait: *Nihil tam æquandæ libertatis eſſe, quam potentiſſimum quemque poſſe dicere cauſam.* Item apud Tranquillum Tiberius *præfectum alæ, de vi & rapinis reum, cauſam in ſenatu dicere coëgit.* & alibi, *Citati ad cauſam dicendam.* Ideoque Seneca 6. Declamat. 5. ſic habet: *Omnia legitime peracta ſunt: accuſator ſuo loco dixit, reus ſuo reſpondit.* Quare quod ita moris eſſet, ſupra Cornelius ſcripſit: *Piſo relatus domum, tanquam defenſionem in poſterum meditaretur:* & hoc loco Antiſtium Veterem ad cauſam dicendam à Tiberio coactum: Et ſupra libro 4. *Lucilius Capito, reus ipſe cauſam dixit.* & infra libro 15. *Ubi ad dicendam cauſam introiſſent, lætatum erga conjuratos.* Vertranius.

4 *Reſcuporidis conſiliis permixtum*] *Conſilia* ſunt inſtitutum, propoſitum, decretum cujuſque: *conſiliis permixti* non præciſe, qui conſilia ſubminiſtrant, ſed omnino idem inſtitutum ſpe, voto, ope, opera promoverunt: etiamſi conſilium nunquam ſuggeſſerint. *Freinshemius.*

5 *Cotye fratre*] Minime hercle fratre, ſed (Tacito ipſi ſi fides) *fratris filio.* Ita enim libro 11. ſcriptum: *Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo defuncto Auguſtus partem Thracum Rheſcuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permiſit.* Et Vellejus: *Qua ille prudentia Raſcupolim interfectorem fratris ſui filii Cotyis evocavit.* Quin humani ergo aliquid Tacitus hic paſſus ſit, nemo negaverit. *Lipſius.*

Cotye fratre] Scriptum erat *FR. F.* id eſt, Fratris filio. Putarunt librarii eſſe *fratre* legendum. *Muretus.* Vacillationis hic Tacitum arguit Lipſius, & humani aliquid paſſum eſſe, qui fratrem Rheſcuporidis Cotyn dicat, quem libro 11. fratris filium fecerat. Liberat hac culpa Muretus, ſcribens, *Cotye Fr. F. interfecto.* Et veriſimile eſt has olim notas à librario non intellectas, aut alteram neglectam. atque hinc originem mendi. *Acidalius.* Libens permitto id viris doctis, dummodo conſtet, tum Tacitum noviſſe ſcribere fratris filium, ubi oportebat; tum librarios ita ſancte propagare, ut patet ex 2, 44. de Inguiomero patruo Arminii· Quin igitur aliud videatur, nempe ut nimium ſtudioſe inſerviens hypotheſi videatur συναρπάζειν in epiſtola Tiberius, & vehementer ſæviens nunc ſcripſerit non Cotyn modo fratris filium ab Rheſcuporide fuiſſe interfectum, ſed & ipſum ejus patrem, ſuum fratrem Rhœmetalcen, quem libro præcedente dixit defunctum, de mortis modo vel genere nihil determinans, quod per iram nunc publicat, etſi nec probatum & forſan etiam falſum. Sic videtur

bellum adversus nos [1] volverat. Igitur *aqua & igni interdictum reo, adpositumque, ut teneretur insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna.* Nam Thracia diviso imperio [2] in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, [3] insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen quam Trebellienum incusans, popularium injurias inultas sinere. [4] Cœlaletæ, Odrusæque, & alii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem; quæ caussa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia; alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi regem, urbemque [5] Philippopolim [6] à Macedone Philippo sitam,
39 circumsidunt. Quæ ubi cognita [7] P. Vellejo, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur. Ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta, cæsis populatoribus; & dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, & adventu legionis. neque aciem aut prœlium dici decue-
40 rit, in quo [8] semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere: cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. nobilitas

videtur dedisse Tacitus *Cotye & fratre interfecto.* capite 43. deprehendes, quam facile copulativam istam immittant. Mox unicus codex legit *Threciæ opportuna. Nam Threcia*, non *Thraciæ* vel *Thracia.* Idem occurret 6, 10. nisi quod ibi scribatur *Thraecia*, & 4, 46. & 48. *Jac. Gronovius.*

1 *Volverat*] A volvo. Sic libro I. hist. *bellum volvebat.* Pichena.

2 *In Rhœmetalcem*] Defuncto Rhœmetalce Thracia divisa est inter Rhescuporim fratrem ejus, & inter filium Cotyn. Hunc interfecit Rhescuporis, qui postea Romam adductus, & damnatus est: Thracia divisa inter Rhœmetalcem filium, & liberos Cotyis. *Muretus.*

3 *Insolentia nostri*] Ut Hist. 3, 53. *Obsequii insolens:* hoc est, non adsuetus parere. *Freinshemius.*

4 *Cœlaletæ, Odrusæque, & alii*] A Plinio *Celatæ* dicuntnr: à Dione libro LIV. Σιαλέται, sed corrupte. Qui autem, *Alii*? Populi nomen, sed perversum. Placuit in Epistolicis, *Astii*, reponi: & caussam vide. At nunc verum censeo, *Dii.* quæ vox abiit in *alii*; linea tantum diducta. Similis error notatus mihi infra, in Agricolæ vita. Dii autem, montani Thraces. Locuples auctor Thucydides libro II. Παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρακῶν πολλοὺς, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Lipsius.

Odrusæque & alii] Apposui in margine vocem, *Dii*, juxta postremam Lipsii correctionem. *Pichena.* Muretus, *Odrusæ, Setalii, validæ nationes.* Nondum mihi noti *Setalii.* Acidalius.

5 *Philippopolim*] Describit eam Strabo libro VII. in Astorum regione: Ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος, (ex Livio, Ἀστίων leg. esset) ἐν ᾧ πόλις Καλύβη, Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου τοὺς πονηροτάτους ἐν ταύτῃ ἱδρύσαντος. id est: *Superjacet Byzantium Astorum gens, in qua opidum Calybe, in qua Philippus Amyntæ F. pessimos quosque collocavit.* Dicta eadem est, Trimontium, Poneropolis, Δουλώπολις, caussis claris è Strabone. *Lipsius.*

6 *A Macedone Philippo sitam*] Sunt qui emendant dextre admodum, repetita syllaba prioris vocis, *Philippo positam.* Sed ex supervacuo. nihil enim priori forma frequentius auctori nostro, ut exemplis multis prodidit doctissimus Rhenanus. Sed & nos idem vocis tuemur infro libro 4. Hist. cap. 23. *Gruterus.* In indice Floriano voce *Ponere* ostendi legendum *Macedoni Philippo sitam.* Sicut 6, 41. *Urbes Macedonibus sitæ.* Vide & supra ad 2, 7. *Freinshemius.*

7 *P. Vellejo*] Sunt qui illum velint esse, cujus Breviarium historiæ in manu: serium, doctum, quantumvis opus, sed plenum adulationis fœdissimæ, cujus me pudet. Nec abnuerim, quin ille sit. Meruit servitio tam projecto evehi ad res magnas. quamquam modicus originis, ut ipse fateri videtur, & diu tantum Trib. militum: postea præfectus Tib. Cæsaris per novem annos aut Legatus, ait ipse libro II. Prænomen tamen illi in vulgatis libris est Cajus: nec id moveor. Nam Priscianus libro VI. eumdem Marcum appellat: noster hic Publium. Quam confundi illa soleant, doctus scio. *Lipsius.*

P. Vellejo] Sed cur placuit sic abeundo ab unico MS. occasionem hujus notæ Lipsio suppeditare? In isto est *P. Vellaeo*, quod Beroaldus mutavit in *P. Velleo.* Jac. Gronovius.

8 *Semermes ac palantes*] Notatus est hic locus, quum alibi bis dicantur ab Tacito *semermi.* Quid quærimus? Istud vulgatum statim procudere potuit Beroaldus, quum in MS. unico reperiret *semerme.* Quid utrum justius ei litera adfingitur, an postremum

nobilitas ambobus, [1] & majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, [2] cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur [3] per conciliabula & cœtus seditiosa disserebant, *de continuatione tributorum*, [4] *gravitate fœnoris*, *sævitia ac superbia præsidentium*. & *discordare militem*, *audito Germanici exitio*. *egregium resumendæ* [5] *libertati tempus*, *si ipsi florentes*, *quam inops Italia*, *quam imbellis urbana plebes*, *nihil validum in exercitibus*, *nisi quod externum cogitarent*. Haud ferme 41
ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi [6] Andecavi, ac Turonii. quorum Andecavos [7] Acilius Aviola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Turonii legionario milite, quem [8] Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppressi, eodem Aviola duce, & quibusdam Galliarum

postremum *e* positum credimus pro litera *i*? Sane eduntur paulo ante *leves cohortium*, at in MS. est *levis*. Hinc conjice. Sed calidius aliquid & occultius admittitur I, 6. ubi centurio confecit Postumum Agrippam *ignarum inermumque*, ut est in omnibus quas vidi editionibus, ipso ab usque Beroaldo; at Ryckius ex tacito arbitrio edidit *inermemque*. Id proba, si placet, ut forsan ille probavit, quoniam sic effertur illa vox 6, 31. I. hist. 40. *Idem.*

1 *Et majorum bona facta*] Forte, *bene facta*. Rhenanus. Ipse Tacitus judicat cap. 63. *pravis dictis factisque.*

2 *Cum id rarum*] Hoc est, quo tempore adhuc rarum erat. id quia non expresserunt plerique, videntur contra notissimam veritatem affirmare Taciti adhuc ævo rarum fuisse: quod mirere; quum constet istis temporibus totas nationes in civitatem Romanam fuisse receptas præsertim sub Claudio. Unde jocus Senecæ in Apocolynt. *Sed Clotho: Ego me hercule, inquit, pusillum temporis adjicere illi volebam, dum hos pauculos, qui supersunt, civitate donaret. Constituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos togatos videre.* Freinshemius.

3 *Per conciliabula & cœtus*] *Conciliabula* non tam ob minorem convenientium numerum dicta sunt, quam quia clandestino coibant, honesta *conciliorum* appellatione indigna judicabantur. Non enim semper vocabuli diminutio rem quoque minorem arguit: sed interdum per contemptum id schema usurpatur. Verbi gratia *adolescentulus*, apud Tacit. I, 59. *Tiberiolus* 6, 5. Diverso genere peccant, qui *conciliabula* non distinxerunt à legitimis & justis conciliis. *Freinshemius.* Scio quidem nunc vulgo ita loqui doctos etiam homines, ut *conciliabula* dicant per contemptum quantumvis magna & frequentia concilia: sed ubi quis veterum ita locutus sit, etiamnum quæro. Romanis vicorum aut oppidulorum, quæ jus nundinarum haberent, numero erant, ut cum *fora & conciliabula* jungunt. Extra hæc *conciliabulum* haud dubie concilium minus aut minus frequens est. Nec *conciliabula & cœtus* aliter dicuntur quam *concilia & cœtus*. Cicero in Somn. Scip. *concilia cœtusque hominum jure sociati.* Item, *in illud divinum animorum concilium cœtumque proficiscar.* De finibus libro 2. *opiniones, quæ apud populum, quæ in omni cœtu concilioque proferendæ sunt.* Idem pro domo: *quoniam plebi quoque urbanæ majores nostri conventicula & quasi concilia quædam esse voluerunt.* Non magis apud Tacitum *conciliabula* vel per contemptum vel tantummodo de clandestinis his dicuntur quam Ciceroni *conventicula*. Sed nec *concilii* tam honesta appellatio est, ut non & interdum de clandestinis cœtibus usurpetur. In Tacito igitur ut non excludo congressus quoque secretos: ita expressum censeo id ipsum, quod Florus ait de Vercingentorige: *ille festis diebus & comitialibus, quum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit.* Sed tempus Florus, loca Tacitus designat. Per minora & majora populorum concilia, per vicos & oppida mercatuum aut sacrorum tempore, per loca, & tempora ubi quibusque magno aut aliquo numero coire ipsis inter se licebat. *Gronovius.*

4 *Gravitate fœnoris*] Ita hoc habet. provinciales & opida, cum tributis gravibus premerentur, aliisque extra ordinem oneribus, pecuniam mutuam capiebant à divitibus illis Romanis, idque grandi fœnore. Unde hæc querela, & in Cicerone exempla jam tunc sunt; & Dio scribit *Senecam caussam rebellioni Britannicæ, sub Nerone, dedisse, quod quadringenties* HS. *grandi fœnore creditum, subito universum repetiisset.* Lipsius.

5 *Libertati tempus*] Mallem, *libertatis*. Pichena.

6 *Andecavi*] Legendum est *Andegavi*. Muretus.

7 *Acilius Aviola*] Hic ille ipse, quem Plinius insigni exemplo, elatum in rogo revixisse tradidit: & quia subveniri non potuit, vivum exustum. Nam quod Onufrius aliique ad illum Acilium referunt, qui consul extremus Claudio: desinant licet erroris, manifestus ἀναχρονισμὸς est. Nam ecce Valerius (quem scripsisse omnes scimus Tiberio imperante) lib. I. cap. VIII. eamdem historiam recensuit. Quomodo autem ille operi suo inseruerit, quod post Claudium gestum. *Lipsius.*

8 *Visellius Varro*] Nominatur in lapide Romæ.

Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus & Sacrovir intecto capite [1] pugnam pro Romanis ciens, *ostentandæ*, ut ferebat, *virtutis:* sed captivi, *ne incesseretur telis*, *adgnoscendum se præbuisse*, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluit-
42que dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet: paucique equitum corrupti; plures in officio mansere. Aliud [2] vulgus obæratorum [3] aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius & C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. præmissusque cum delecta manu Julius Indus è civitate eadem, discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus; postremo
43visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis. Apud Æduos major moles exorta, [4] quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, [5] nobilissimam

L. VISELLIVS C. F. VARRO
CVRATOR. RIPAR. ET ALVEI
TIBERIS.

Hicne, an alius? *Idem.*

1 *Pugnam ciens*] Hoc est pugnans, nota phrasi, non provocans: licet autem, ut dixi, *pugnam ciere* idem videatur quod pugnare, subtilis quædam inest diversitas: ob quæ isto etiam sermonis genere voluit uti Tacitus, in homine, de quo non poterat dici eum serio depugnavisse, sed tantum ostentavisse operam. *Freinshemius.*

2 *Vulgus obæratorum*] More Galliæ. Vide Cæsarem commentar. 1. *Lipsius.*

Vulgus obæratorum] Non adsentior viro doctissimo, qui illustrando huic loco mittit nos ad Varronem de re rust. 1, 17. Nam quod ibi legimus, *quos obæratos nostri vocitarunt.* nihil ad Taciti & Cæsaris obæratos. Et aperte scribendum *operarios*, ut ex serie totius capitis clarum, manuducente vetere scriptura, *oberarios*, quam & optimus atque eruditiss. Victorius è suis libris adnotavit, & ego ipse legi in optimo Regiæ bibliothecæ libro, qui per omnia fere similis optimo illi Victoriano; hoc melior quod postrema pagina in eo superest, quæ abfuit ab altero, & quia abfuit, extrema Varronis librorum clausula corruptissima, quam juvabit obiter restitutam hic dare. Editur vulgo: *Nos hæc; at strepitus à dextra, & eccum recta candidatus noster designatus ædilis cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur. ille inde eundo suam domum, nos nostram. Opinionis nostræ sermonem de pastione villica summatim hunc quem exposui habeto.* At quanto melius in illo veteri: *Et cum lata candidatus noster designatus ædilis se in villam: Cui nos occidimus, & gratulati in Capitolium prosequimur: ille inde endo suam domum; nos nostram. Opinioni noster sermone de pastione villatica summatim hoc quem exposui habito.* Egregie, si addas scribendum, *nos nostram ô Pinni noster.* Nam hic liber scriptus ad Q. Pinnium; ut primus ad Fundaniam uxorem, alter ad Turranium Nigrum. *Endo suam domum*, habet ab Ennio. *Occidere* pro occurrere, notum ex Festo & Plauto. Jam illa, *se in villam*, eleganter addita, quia illi in villa publica, ubi expectavere candidatum: dixerat enim *Respectantibus nobis, quod eo candidatum nostrum venturum sciebamus.* nam ita scribendum, non & *candidatum*, ut vulgant. Unum est in veteri scriptura, quod nondum intellexi, quid sibi velint illa, *cum lata*, nisi sit, cum lata turba. Sed de hoc quæramus amplius. At de toto capite XVII. libri primi, & de operariis illis, plura alio loco. *Mercerus.*

3 *Aut clientium*] Ger. alibi etiam *clientes* accipit pro subditis, quales hodie dynastis atque nobilibus parere solent. Sed *clientes* qui apud Romanos habiti sint, notum est, Gall. quam potuit optime, *vassaux*; quippe licet non plane iidem sint, horum tamen conditio proxime videtur accedere ad clientelam: unde etiam originem accepisse non immerito videntur. Licet non ignorem, quæ de feudorum initiis diversa sentientium sit varietas. *Freinshemius.*

4 *Quanto civitas opulentior*] Hirtius ad finem librorum de bello Gallico, ait Æduorum inter Gallos summam esse auctoritatem: idem Cæsar lib. 6. *Muretus.*

5 *Nobilissimarum*] Manuscripti lectionem, licet corruptam, referre malui, quam *nobilissimam*, scribere, sicuti olim fuerat emendatum. Mihi certe legendum videtur, *nobilissimamque*, quod & scripturæ veteri propius, & copulam hic necessariam censeo: ut Sacrovirum duo occupasse dicat, oppidum, & juventutem. *Pichena.* Lipsius, *Et nobilissimam.* Si nihil plus desit, potius erat inseri, *ob nobilissimam.* Acidal. lege, *Et nobilissimam Galliarum subolem studiis ibi operantem.* Qui enim *operati studiis*, aberant tum haud dubie Augustoduno. *Operantes* igitur *studiis* deprehendit, occupavit, & velut

biliſſimam [1] Galliarum ſubolem, [2] liberalibus ſtudiis ibi operatam, ut [3] eo pignore parentes propinquoſque eorum adjungeret. ſimul arma occulte fabricata juventuti diſpertit. Quadraginta millia fuere, quinta ſui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela ſunt. adduntur è ſervitiis [4] gladiaturæ deſtinati, [5] quibus more gentico continuum ferri tegimen ([6] *Cruppellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ vicinarum civitatum, [7] ut nondum aperta conſenſione, ita [8] viritim promptis ſtudiis; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, utroque bellum ſibi poſcente: mox Varro invalidus ſenecta, vigenti Silio conceſſit. At Romæ *non Treveros* 44

ut in cuſtodia habuit. Τὸ &, quod inſeruimus, haud dubie ultima ſyllaba præcedentis vocis hactenus abſorpſit. *Boxhornius.* Quaſi *operati ſtudiis* dici nequeant, qui cum maxime ſtudiis attendunt. Livius lib. 4. *rem familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipub. eſſet.* Plinius 26, 2. *ſedere in ſcholis operatos.* Gronovius.

1 *Galliarum ſubolem*] Cato Cenſor. 2. Originum. *Pleraque Gallia res duas induſtrioſiſſime perſequitur, rem militarem & argute loqui.* Strabo l. 4. de Gallis ait eos mercede collata præceptores alere, qui ſapientiam profiteantur, & φιλέλληνας nominat *Græcorumque ſtudioſos* quos imitabantur, pretioque ſibi vinciebant & aureis catenis. D. Hieronym. ad Ruſt. monach. epiſtola 4. *Poſt ſtudia Galliarum, quæ vel florentiſſima ſunt, miſit Romam, non parcens ſumptibus, & abſentiam filii, ſpe ſuſtinens futurorum, ut ubertatem Gallici nitoremque ſermonis gravitas Romana condiret.* Aurelius.

2 *Liberalibus ſtudiis ibi operatam*] Digna res nota, quod jam tunc ea urbs hoſpitium Muſarum. Nam Rhenano quæ læva mens fuit, cum gloriam eam transferre voluit ad Auguſtoclivienſes? Scilicet indigni hac gloria nos Galli. Tueor & retineo in EXCVRS. *H.* Lipſius.

3 *Eo pignore*] Barbaro more, ſibi oppignoraverat juventutem, Muſis operam navantem: quod à noſtris Juriſconſultis damnatur, præcipue apud Bartolum, in tractatu de Repræſaliis. Legi tamen apud Monſtreletium, Ludovicum XI. regem Francorum, nobiliores exterarum adoleſcentes, Pariſiis, Navarrico Gymnaſio literis operam dantes pro pignore cepiſſe. Quod ſemel factum, ſemper improbatum eſt. Et ita me pro Juribus Regiis patrocinante fuit judicatum à Senatu Pariſienſi. *Aurelius.*

4 *Gladiaturæ deſtinati*] E Gallia genus gladiatorum, qui Mirmillones: quorum arma hic deſcripta. Vide Saturnalia noſtra. *Lipſius.*

5 *Quibus more gentico*] Legerem, *quibus more gentis, &c.* niſi libro 5. ſic quoque loqueretur, *Quorum ſceptuchi utrinque donis acceptis, more gentico, diverſa induere.* Sed ſuſpicor hanc elegantiam librario ferendam acceptam. De qua re mentem noſtram aperuimus in Annotationibus conſtructionum locutionumque quibus Tacitus utitur. *Rhenanus.* Tertullianus de anima: *pro gentica, pro avita, pro publica aut privata devotione.* Habet etiam Avienus Feſtus in Ora Maritima. *Gronovius.*

6 *Crupellarios vocant*] Non alibi ea vox mihi lecta. Hæſi ne *Clibanarios* ſcribendum eſſet. Nazarius in Laudatione Conſtantini: *Quæ enim illa fuiſſe dicitur ſpecies: quam atrox viſu? quam formidoloſa? operimento ferri equi atque homines pariter obſepti. Clibanariis in exercitu nomen eſt: ſuperne omnibus tectis, equorum pectoribus demiſſa lorica & crurum tenus pendens, ſine impedimento greſſus à noxa vulneris vindicabat.* Ammianus l. XVI. *Sparſique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant.* Iterumque: *Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum Clibanario noſtro congreſſum, tegminibus ferreis abſcondito bellatori nocere non poſſe.* Vocem peregrinam & Perſicam eſſe, ſuadeor Lampridii verbis in Severo: *Centum millia equitum eorum fudimus Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant.* Alioqui non incommode à Græco κλίβανος deduxeris. quod σκεῦος τι σιδηροῦν, ἐφ' ᾧ τοὺς ἄρτους ὀπτῶσι definit Moſchopulus. Et Clibanus apud Leonem Imp. paſſim, pro thorace quo pectus tegitur. At hic tamen nihil mutem: & fortaſſe Crupellarii pedites fuerunt, non equites. Sane ex Taciti narratione non colliges pugnaſſe eos ex equis. *Lipſius.*

Crupellarios vocant] Forſitan leg. *clibanarios*, ut & alii annotarunt. Ammian. Marcell. lib. 16. Vide & Nazarium in laudatione Conſtantini. Talium mentio & apud Plutarchum in Lucullo. *Muretus.* *Cruppellarios* edit codex MS. non quod editoribus placet *Crupellarios*, idque ſervavit Beroaldus, & repetii, quum præter fas inde auferatur alterum *p* ab iis, qui ſpeciem putabant inde addi ſuo invento, quod hinc alieniſſimum. Sed & mox in MS. legitur *augebantur eæ copiæ* Jac. Gronovius.

7 *Ut nondum aperta conſenſione*] Leg. *aperte.* & Muretus ita. *Acidalius.*

8 *Viritim promptis ſtudiis*] Non interpretati ſunt, *viritim*, ut vellem. Videntur enim omnes dicere privatos cauſæ Æduorum faviſſe; at Tacitus nihil aliud quam hoc ipſum: publico conſilio nulla ipſis miſſa fuiſſe auxilia à vicinis civitatibus, ſed multos, pro ſe quemque, ad eos confluxiſſe privato ſtudio. Livius 4, 31. *quum tamen nullam publici conſilii ſocietatem moviſſent, voluntarios undique ad ſpem prædæ adſcive-*

ros modo, & Æduos, sed [1] *quatuor & sexaginta Galliarum civitates descivisse; adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias*, cuncta (ut mos famæ) in majus credita. optimus quisque reipublicæ cura mærebat; multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, *quod in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Julium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui* [2] *cruentas epistolas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari.* Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed ut solitum, per illos dies egit: [3] altitu-
45 dine animi; an compererat modica esse, & vulgatis leviora. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Æduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, [4] certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite; *ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos, & adspicerentur; id satis ad victoriam.* Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiæque patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos; in cornibus cohortes; à tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare *veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas:* [5] *quanto intole-*
46 *rantior servitus iterum victis.* Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiæ nescii oppidani [6] neque oculis neque auribus satis competebant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tamquam in*

adsciverunt. Freinshemius.

1 *Quatuor & sexaginta*] In certas gentes videntur Galliam divisisse. Strabo lib. IV. Lugduni aram Augusto exstructam ait, à communi Galliæ: cum inscriptione LX. gentium. Quod in numis etiam M. Antonii legimus, LVGDVNI. A. XL. libentius ad gentium numerum rettulerim, quam ut alii, ad annorum coloniæ conditæ. Appianus in Celtico ampliore numero, ἔθνη τετρακόσια, in Galliis ponit, πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας. Lipsius.

Quatuor & sexaginta] Hoc est, universas Galliæ civitates. tot enim fuisse intelliguntur. Sic apud Liv. 4, 23. *duæ civitates, legatis circa duos & viginti populos missis:* universus Hetruriæ populorum numerus comprehensus est, non pars excepta. Sic apud Cicer. de nat. deor. 2, 37. *unius & viginti formæ litterarum.* Discrimen id adjectione articuli vulgaribus linguis explicare facile est. *Freinshemius.*

2 *Cruentas epistolas*] Principum rescripta, quibus scilicet illi vel ad præsentium postulata, vel ad absentium consultationes respondebant, Epistolæ dictæ. Habemus ex Jurisconsultis l. I. D. de constit. Princip. & exemplum in l. sed addes, 19. §. 3. D. locat. l. divi fratres, D. de jure patron. l. 3. D. de testib. Sanctio etiam imperatoria, *Epistola* quandoque dicta. Ita *Epistola* D. Adriani de peculio dividendo inter mandatores & fidejussores, cujus fit mentio l. fin. C. de constit. pecun. Itaque Cornelius Tacitus inquit, quod quum Tiberius libellis accusatorum frequentem insumeret operam, repertos tandem viros, Florum scilicet & Sacrovirum, qui bellum intentantes *cruentas Epistolas armis cohiberent*, id est, Tiberium averterent à decretis & rescriptis pœnalibus, quibus accusatorum ob frequens crimen læsæ Majestatis modo huic, modo illi attributum, libellis trucibus & sanguinolentis decretis & rescriptis respondebat, hoc est, quibus pœna sanguinis reis accusatis infligebatur. *Donatus.*

3 *Altitudine animi, an compererat*] Varro lib. 5. de Ling. Lat. *Quintanæ an septimanæ sint futuræ.* Tacitus l. 2. *Metune invidiæ, an ratus conscientiam facti, satis esse.* Et lib. 12. *Socordiane Claudii an vinolentia?* Aurelius.

4 *Certantibus inter se signiferis*] *Certare* non est rixari, sed ipso facto cum aliis contendere, studiumque & operam suam præ aliis adprobare. *Freinshemius.*

5 *Quanto intolerantior iterum servitus victis*] Non puto aut apud hunc aut alios historicos reperiri id genus ex participiis verbalia sensu passivo. Quare præferam *intoleratior* ἀτλητότερος. Sic lib. XII. *Tanto toleratiora capesseret.* Grotius. A. Gellius lib. 19. cap. 7. inter ea quæ notat ex Livio: *item, Curis intolerantibus, pro intolerandis.* Et hinc *intolerantia morum Tiberii*, qui scilicet ferri nequirent Suetonio cap. 51. *Gronovius.*

6 *Neque oculis neque*] Sallustianum est apud Nonium: *Formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere.* Etiam tale hoc Livii lib. V. *Romani ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant.* Lipsius.

1 *Rebellem*

in hostem ducerentur. una nuper cohors [1] *rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitus turmæ profligavere Sequanos. quanto pecunia dites & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, evincite,* [2] *& fugientibus consulite.* [3] Ingens ad ea clamor: & circumfudit eques; frontemque pedites invasere. nec cunctatum apud latera. paulum moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila & gladios: sed miles correptis securibus & dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora: quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere; jacentesque nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein [4] metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. [5] incensa super villa, omnes cremavit. Tum demum 47
Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit: neque dempsit, aut addidit vero; sed *fide ac virtute legatos,* [6] *se consiliis superfuisse.* simul caussas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit, *magnitudinem imperii* extollens; [7] *neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet,* [8] *omissa urbe, unde in omnia regimen.*

1 *Rebellem Turonium*] Itane *Turonium*, an verius *Andecavum?* Ipse quidem paulo ante narravit: *Andecavos Acilius Aviola, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit: Turonii, Legionario milite, quem Visellius Varro miserat, oppressi.* Lipsius.

2 *Et fugientibus consilite*] Livius lib. 24. *Jussi & duces ordinum Præfectique auxiliorum simul consilire.* Vulgo legitur *consulere.* Putatur ea vox legi etiam lib. 5. *Aliosque occultos consilit,* sed male. Muretus. Ex loco inferiore, qui est lib. v. *aliosque occultos consilit,* &c. videtur hic scribendum; *& fugientes consilite,* &c. Ursinus. Video & Freinshemium interpretari: *ite, vincite, aut potius sponte jam fugientes cursu sequimini.* Sed quem auctorem apud alium invenire est *consilire* pro cursu sequi? aut quem apud omnino *consilire?* Nam & quod Muretus addit ex Livio, fucatum; est enim c. 28. ubi nihil melius quam omnium codicum *consulere:* & quod ex nostro Ursinus lib. 6, 36. non stat bono talo; legendum enim, *occultos concilii,* ut Acidalius & Freinshemius viderunt. Quid si legamus: *& fugientibus consulite,* id est, trepidos & tantum non jam fugientes exsuite detractisque armis & insignibus militaribus leviores & fugæ paratiores reddite? *Gronovius.* Hoc *consilite* etsi jam Beroaldi editio obtineat, scio tamen in antiquiore MS. legi *consulite.* quod ideo prætuli, quum vel sic recte exponat pater, vel intelligere liceat, occidite, ne cogantur fatigari fuga, prout post partam victoriam solet in fuga sequi cædes. Itaque *consulite* nunc usurpatur illo improbo sensu, quo desperantes dicuntur sibi ipsi consulere, dum se interficiunt. *Jac. Gronovius.*

3 *Ingens ad ea clamor*] Gellius l. 1. cap. 11. *Quid ille vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus præliorum fieri solitum, scriptores Annalium memoravere?* Cato Porcius apud Plutarch. dicebat, in præliis solere se *clamare acriter, ferire fortiter, nunquam recedere turpiter.* Livius lib. 33. *Raro alias tantus clamor dicitur in principio pugnæ coortus: nam forte utraque acies simul conclamavere.* Vetustissimus est clamor iste militaris, & Hebræis quoque Græcisque usitatus. *Aurelius.*

4 *Metu deditionis*] Verba Taciti magis de Sacroviri deditione, quam urbis accipienda sunt. Nam hoc metuendum habent omnes duces victi. Sic in Appiani Punicis: *Annibal refugit in oppidum, nominatum Thon: ubi cognovit Bruttiorum Hispanorumque multos equites eodem è clade fugisse. Metuens igitur Hispanos, ut Barbaros temerarios, Brutios vero, ut Italos, Scipionis conterraneos, ne, quo facilius veniam erratorum & acta contra Italiam militiæ consequerentur, Scipioni ipsum dederent* &c. Similia idem de Cn. Pompejo filio. *Freinshemius.*

5 *Incensa super villa*] Alius castellum, alius vicum reddit: neuter male. Nam & villas in castellorum speciem exædificari solitas scimus; & casis circum eas exstructis vicos enatos. *Freinshemius.* Cæterum illud *incensa* admodum præcox Tacito obvenit, & jam apparet in Aldina; quum Beroaldus ediderit *ingressa.* Sic patet jam à primo tempore in hoc loco hæsitatum esse, & sæpe pro fœtu Taciti venditatum, quod illi in mentem non venit. Nam quod simpliciter editum est ab Beroaldo, id ipsum exstat sic quoque in veterrimo MS. quæ scriptura non defert lectorem ad Aldi *incensa,* sed clarissime ostentat *ingesta.* Hoc verbum quum jam Rhenanus potuerit adeo jactare 1. hist. 31. miror jam tacere. Res tota patet. *Jac. Gronovius.*

6 *Se consiliis superfuisse*] Vide Gellium l. 1. c. 22. Noct. Atticar. *Muretus.*

7 *Neque decorum Principibus*] Nam in minoribus bellis, Principi, ut Claudianus ait,

Vindictam mandasse sat est.

Et ipsa Roma huic rei apud eumdem vatem:

——— *medium non deserit umquam*
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.

Lipsius.

8 *Omissa urbe*] Parum attento lectori, aliquod verbum deesse videbitur huic sententiæ: quæ tamen plenissima est, si superiora respicias. Subintelligitur

Ff

gimen. nunc [1] *quia non metu ducatur, iturum ut præsentia spectaret, componeretque.* Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, [2] absurdam in adulationem progressus, censuit *ut ovans è Campania urbem introiret.* Igitur secutæ Cæsaris litteræ, quibus *se non tam vacuum gloria prædicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventa, aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret.*

48 *ret.* Sub idem tempus, *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exsequiis frequentaretur*, petivit à senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis [3] consulatum sub divo Augusto, [4] mox expugnatis per Ciliciam [5] Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus; [6] datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem [7] coluerat. quod tunc patefecit [8] in senatu: laudatis in se officiis, & [9] incusato *M. Lollio*, quem *auctorem C. Cæsari* [1] *pravitatis*

telligitur enim, id scilicet ad bellum proficisci, principibus minime decorum esse levibus causis. *Pichena.* Non est oratio integra, ut excusa est. Lego igitur. *Neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omisisse urbem, unde in omnia regimen.* Quod egregie dictum à Tiberio. Nam *celsior fortuna celsa loqui & sentire debet.* Am. Marc. 17. & istud est, quod Cicero tantopere arguit Pompejum, quod omiserit urbem, qua relicta tota respublica periit. *Aurelius.* Malim *omisisse urbem.* Freinshemius. Immo ex antecedente *profecti* assumat potius universa hæc periodus vocem *proficisci*, & nihil aliud. Et hoc potest molliter fieri, cui simile jam tetigi c. 16. *Jac. Gronovius.*

1 *Quia non metu ducatur*] Muretus è regione vocum, *quia non metu ducatur*, stellulam adpinxerat. Mihi integer locus videtur, si *motu* pro *metu* legas. Excusat Tiberius non Majestatem imperii Romani decuisse, ut turbantibus una alterave civitatibus omissa urbe in bellum ipse iret, nunc, quando non motu aut turbis eo ducatur, iturum ut præsentia spectaret & compararet. *Motum* sic frequentissime Tacitus. Paulo ante: *In tanto rerum motu.* lib. I. *Eo in motu arguere Germanicum omnes.* Sic idem sæpe *res motas.* Acidalius. Nunc autem, quia nulla credendi occasio esset, quasi metu & solicitudine, ne respublica detrimentum ab hujusmodi hostibus acciperet, id facturus esset, velle se proficisci &c. *Freinshemius.*

2 *Absurdam in adulationem*] Neque tum *incivile* fuit adulari: neque novum in adulatione *modum excedere:* neque *turpiter* aut *inhoneste* adulari insolitum. Nihil itaque horum per *absurdam adulationem* designare voluit Tacitus: sed ut res, & Tiberii subjecta verba docent, inepta atque rudis, tempori personæque, cui dabatur, disconveniens erat adulatio, non modo quia contra omnem morem erat, sed multo magis, quia inferior Majestate senis principis, & propius à contumelia ejus quam honore. *Freinshemius.*

3 *Consulatum sub*] Consul fuit anno urbis DCCXLII. cum M. Valerio Messalla. Quirinius à Dione, Josepho, Tacito constanter appellatur: ut mirer cur maluerit Onufrius, Quirinus. *Lipsius.*

4 *Mox expugnatis per Ciliciam*] Tangit historiam solus, quod sciam, Strabo, lib. XII. Τοὺς δὲ Ὁμοναδέας Κυρίνιος ἐξεπόρθησε λιμῷ, καὶ τετρακισχιλίους ἄνδρας ἐζώγρησε καὶ συνῴκισεν εἰς τὰς ἐγγὺς πόλεις. Τὴν δὲ χώραν ἀπέλιπεν ἔρημον τῶν ἐν ἀκμῇ. id est, *Homonadenses autem Quirinius fame expugnavit, quattuor millia virorum cepit & in vicinas urbes distribuit, regione spoliata omni juventute.* At idem is etiam in Africa gessit, si Floro accredam, aut certe veteribus ejus libris. Nam libri ultimi cap. ultimo, ubi legitur: *Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit:* alter meus scriptus codex, *Curinio*, alter *Quirino* refert. & puto recte. *Lipsius.*

5 *Homonadensium castellis*] Plinius, 5, 27. *Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est illi contermina* (Ciliciæ scilicet) *gens Homonadum, quoniam intus oppidum Homona. Cætera castella quadraginta quatuor inter asperas cautes & convalles latent.* Aurelius.

6 *Datusque rector*] Diu etiam post, in Syriam missus ad census describendos. de qua re multa Josephus lib. XVIII. cap. I. II. & seq. Et mentio ejus apud Lucam in historia sacra. *Lipsius.*

7 *Coluerat*] Omnibus officiis prosecutus fuerat. *Freinshemius.*

8 *In Senatu*] Non coram, sed per literas; morabatur enim adhuc in Campania, ut antecedentia, quæque sequuntur, evincunt. *Freinshemius.*

9 *Incusato M. Lollio*] Ita emendavi olim, cum vulgo esset *M. Folio.* Hausi emendationem facile ex historia, quæ apud Suetonium: *Namque privignum Cajum Orienti præpositum, cum visendi gratia trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus.* Item Plinium libro IX. & Vellejum libro II. Fuit enim hic Lollius C. Cæsari rector, quo more principibus juvenibus etiam nunc dantur: & post illum P. Sulpicius Quirinius, Tiberio amicus. Causa errori, quod in

[1] *pravitatis & discordiarum* arguebat. sed ceteris haud læta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, [2] sordidamque & præpotentem senectam. Fine anni [3] C. Lutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen 49
quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum à Cæsare, [4] corripuit delator; objectans *ægro Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, majore præmio vulgaretur.* Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris [5] ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia *nihil se audivisse* adseveravit. sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. sententiaque Haterii Agrippæ consulis designati indictum reo ultimum supplicium. Contra Manius Lepidus in hunc modum exorsus est. *Si,* 50
patres conscripti, unum id spectamus, [6] *quam nefaria voce C. Lutorius Priscus mentem suam & aures hominum pollueril; neque carcer, neque laqueus,* [7] *ne serviles quidem cruciatus in eum suffecerint. sin* [8] *flagitia & facinora sine modo sunt; suppliciis ac remediis, principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant; & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat. Sæpe audivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam ejus prævenisset.* [9] *vita C. Lutorii in integro est, qui neque servatus in periculum reipublicæ, neque interfectus* [10] *in exemplum ibit.* [11] *studia illi ut*

in priscis libris sine geminatione fere: *Lolio.* Lipsius.

1 *Pravitatis & discordiarum*] Sic Livius, *pravitas consulum, discordiaque inter ipsos*, lib. 4, 26. ubi vide nostra. *Gronovius.*

2 *Sordidamque & præpotentem senectam*] Explicant tantum de divitiis: sed pertinet etiam ad ea, quæ ope illarum efficere poterat, si vellet. cujus rei documentum dedit in Lepida, de qua supra 3, 22. *Freinshemius.*

3 *C. Lutorium Priscum*] Vulgo, *Clutorium.* Sed Dio auctor sic emendandi, apud quem est, Γάϊος Λυτώριος. Error ex adhæsu notarum, ut infra *Pantejus*, qui est P. Antejus. Mentio hujus aut alterius Lutorii apud Plinium libro VII. cap. XXIX. ubi tamen male, *Sutorio Prisco.* Lipsius.

C. Lutorium Priscum] Dioni & Xiphilino Γάϊος Λυτώριος Πρίσκος hic est: lectione dixerim eo veriore, quod prænomen equiti Romano tribuit. *Vertranius.*

4 *Corripuit delator*] Impietatis crimine, quasi carmine composito mortem Drusi speravisset. *Freinshemius.* Curtius lib. 10. *Rex cognita causa pronuntiavit, ab accusatoribus unum & id maximum crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ. nunquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum.* Gronovius.

5 *Ad dicendum testimonium exterritis*] Id est, metu & vi, ad confitendum compulsis. *Pichena.*

6 *Quam nefaria voce Lutorius Priscus*] Cui datum fuit tantum juris, ut quum Beroaldus exhibuerit *Clutorius Priscus*, perinde ut in cap. antecedente, & sic quoque legatur in veterrima membrana, quo notatur prænomen *Cajus*, sustinuerit literam primam demere, ut faciunt omnes recentiores? Nec tantum id nunc ita se habet, sed etiam infra *vita C. Lutorii in integro est*, ubi etiam expulerunt. Utrobique restitui. *Jac. Gronovius.*

7 *Ne serviles quidem*] Id est, patibula crucesque. *Lipsius.*

8 *Flagitia sine modo*] Lepidus non innumera volebat intelligi, nec enim hoc ad rem pertinuisset, verum maxima, immensa, omnem modum egressa: adeo ut pares iis pœnas invenire non esset. *Freinshemius.*

9 *In integro est*] Sententia mihi mallet, *esto.* Lipsius.

Vita Lutorii in integro est] Lipsius legit, *in integro esto:* quasi id Lepidus pro sententia censuerit. Ego nihil mutarem, propter id quod supra dixit: principem sæpissime conquestum, si quis sumpta morte, misericordiam ejus prævenisset. Ergo subjicit Lepidus, mortem adhuc Lutorius non sumpsit, vitaque ejus est in integro, ut nobis cavendum sit, ne nimiæ severitatis auctores simus. Suam ipse postremo sententiam profert, ut cedat urbe. *Pichena.* De hoc ipso loco sic meditatur Laur. Ramirezii Pentecontarchus cap. 22. (Venit sanandus locus sola hac interpunctione: *Vita Lutorii in integro, est qui neque servatus in salutem, neque damnatus in exemplum ibit.* ubi deest per ellipsim *esto.*) Jac. Gronovius.

10 *In exemplum ibit*] Quintil. Declamat. 274. *Omnis enim pœna non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.* Cyprian. de Capf. *Plectuntur quidam, quo ceteri corrigantur. exempla sunt omnium, tormenta paucorum.* Aurelius.

11 *Studia illi ut plena*] *Studia* ponuntur hic pro artibus & genere vitæ, cui se addixerat. id per se honorificum, homo vecors & inanis, ut Lepidus credi

ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt: nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed mulierculárum [1] *adrepit. cedat tamen urbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si*
51 *lege majestatis teneretur.* Solus Lepido [2] Rubellius Blandus è consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti: [3] ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret [4] *pietatem quamvis modicas principis injurias acriter ulciscentium;* deprecaretur *tam præcipitis* [5] *verborum pœnas:* laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum senatus consultum, *ne decreta patrum* [6] *ante diem decimum* [7] *ad ærarium deferrentur*; *idque vitæ*

credi vult, amentia implebat ac contaminabat: eoque contemptum, vile, fluxum, nulliusque momenti reddiderat, ut ne quidem periculum esset, si maxime abuti eo vellet, eum cuivis quidquam esse persuasurum, aut, quod ad probrum sive discrimen Principis reive publicæ pertineret, effecturum. *Freinshemius.*

1 *Animis. . adrepit*] Non patitur hoc quiescere Jo. Pricæus, ita ut in notis ad epist. I. ad Timotheum 3, 5. ex Ambrosio offerat *irrepit*; pravus, si non cogitavit, pejor si non advertit in compositis particulam *ad* saepe placuisse auctori pro altera? Et quid aliud est in novissimo loco I, 74. *sævitiæ principis adropere?* Etiam sævitia est animi, ut sint admodum vicina. *Jac. Gronovius.*

2 *Rubellius Blandus*] Videndum, an hic sit, qui in æreis numismatibus dicitur *C. RVBELLIVS. BLANDVS. III. VIR. A. A. A. F. F.* de quo item infra Tacitus mentionem fecit. *Ursinus.*

3 *Ductusque in carcerem Priscus*] *Carcer* ad terrorem increscentis audaciæ, media urbe, imminens foro, Anci Marcii jussu extructus, à coërcendo & continendo, quasi *coarcer*, nomen habet. In eum conjecti, clusi, non tamen in vinculis omnes fuere, sicut refert Ulpianus CCXVI. D. de verbor. signific. Habuit autem carcer penitiorem sub terra locum, quod *Tullianum* à rege Tullio appellatur: habuit & in plano locum alium vinculorum, *ergastulum*, opinor Nonio dictum. Illo indicta causa & inauditi, qui ducerentur, Tribunorum opem invocabant, vel taciti morem ducenti magistratui gerebant. Neque vero in carcerem ducti fuere cives, nisi prætextu delicti, quod facinus indignum putarent, si quem in eo deprehendissent. quo casu etiam indemnati carcere clusi sunt, ex vinculis causam dicturi. Sed & alias quandoque damnati in provincia, vinctique Romam, quo appellassent, missi, ex vinculis causam iterum dixere, uti Senatui aut principi magis placuit. Inibi reus cervicem securi subjiciebat, carnifex reum decollabat, quod fuisse Romani moris Livii multiplex scriptum, & Seneca l. IX. Declam. II. indicat. Indeque patet, quod dicitur apud Florum, *Jugurtha necatus in carcere.* Item quod Pomponius refert. D. de origin. juris *necatos in carcere quosdam ex Decemviris.* Sic quoque hic *ductus in carcerem statim exanimatus:* & infra lib. V. *Paconianus in carcere strangulatus:* & ut semel dicam, in reos, qui alicujus nominis, aut significationis essent, in carcere; in eos qui humilioris fortunæ, palam animadvertebatur. *Vertranius.* Nonii loco, quem affert Vertranius, vehementer diffido. De ergastulis vide Lipsium 2. Elect. 15. *Gronovius.*

4 *Pietatem quamvis modicas*] Sic vocabatur tum temporis, quæ veriore vocabulo est *sæva adulatio* 4, 26. Sueton. August. 68. *laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium.* Domitiano II. *Permittite, P. C. à pietate vestra impetrari.* Ovidius libro I. Metam.

Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum,
Quam fuit illa Jovi.

Non melior *pietas* Vitellianorum libro 2. histor. cap. 69. *Gronovius.*

5 *Verborum pœnas*] Recte, quia verba, non facta Lutorii pœna adfecta sunt. Nec male tamen, *reorum pœnas*, argumento decreti, quod secutum. *Lipsius.*

6 *Ante diem decimum*] Interciderat nota numeri, quam nos certis auctoribus restituimus. Suetonio in Tiber. cap. LXXV. *Nam cum Senatusconsulo cautum esset, ut pœna damnatorum semper in decimum diem differretur.* Dione libro LVII. Καὶ δόγμα τὶ παραδοθῆναι ἐκέλευσε, μήτ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὸν καταψηφισθέντα ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ γενόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι. Qui & idem repetit, fine libri LVIII. Nec aliud Seneca sensit, De tranquillitate I. cap. XIV. *Credisne illum decem medios usque ad supplicium dies sine ulla sollicitudine exegisse?* Mansisse videtur id decretum, donec Theodosius Imp. clementissime convicto & damnato reo dies indulsit triginta vitæ: in l. Si vindicari C. De pœnis. Sidonius ergo non abest quin falsus sit, l. I. Epist. qui id tribuit SC. Tiberiano. *Ex vetere*, inquit, *Sc. Tiberiano triginta dierum vitam post sententiam trahit.* Hæc satis certa videbantur. at turbant me Declamatores: inter quos Quinctilianus Themate declamationis CCCIII. *Damnatorum*, inquit, *supplicia in diem tricesimum differantur.* Et in ipsa Declamatione: *Et mihi videtur ideo constituta esse lex, quæ damnatum post tricesimum diem puniri voluit? quoniam videbat legum lator posse fieri ut deciperetur accusator.* Item

vitæ spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; ne-
que Tiberius [1] interjectu temporis mitigabatur. C. Sulpicius, D. Haterius consu- 52
les sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum
luxum; qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia
sumptuum quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris
& ganeæ paratus adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, [2] ne princeps anti-
quæ parcimoniæ durius adverteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles
disseruerant, [3] *sperni sumptuariam legem*, [4] *vetitaque utensilium pretia augeri in dies:*
[1] *nec*

Item Calpurnius Flaccus (Pithœo nostro auctores hos debemus) Declamat. XXV. *Pœna raptoris in diem trigesimum differatur.* Nam vixisse istos ante Theodosii longe ævum, satis claret. An igitur exolescentem retulit dumtaxat ratamque Tiberianam legem habuit Theodosius, & in Tacito, Dione, Senecâ, suspicamur de mendo? An potius Declamatores illi in transscribendo vitiati à posteris sunt, & ad posteriorem illam legem aptari? Mehercle hæreo. eo magis, quod Quinctilianum illum Augusti ævo vixisse volunt: quod ex hocloco non potest. *Idem.* Sed huic collectioni Lipsii æstuantis comes dari debet nota doctissimi Sirmondi ad locum istum Suetonii in hæc verba: (Aruando pœna non x sed xxx dierum spatio dilata. Quare Justus Lipsius Sidonium memoria lapsum censuit, qui SCto Tiberiano tribuat, quod proprium erat legis Theodosianæ, Si vindicari Cod. de pœnis, quæ dies xxx pœnam suspendi jussit. Sed nos politissimo viro assentiri res ipsa vetat. Etenim lex Theodosii, ut verba declarant, solius Principis sententias coërcuit, Senatusconsultum sola Senatus judicia, ut Dio notat. Aruandi vero judicium Senatorium fuit, ac proinde ex SCto, non ex lege moderandum. Quod igitur xxx dies SCto adscribit, argumento est, ad dies x veteris SCti accessisse postea (quo tempore incertum) dies alios xx, & tamen eidem SCto tributos fuisse, quo more Legibus Juliis aliisque multa, quæ illis postea adjecta fuerunt, tribui solere Juris interpretes observarunt.) *Jac. Gronovius.*

7 *Ad ærarium deferrentur*] In ærario tabulæ publicæ & acta Senatus. Livius libro XXXV. *Verum cum sint notissimæ sibi cum Consule inimicitiæ, quid ab eo posse quemquam æqui exspectare, qui per infrequentiam furtim factum Sc. ad ærarium detulerit?* Nec ante rata, donec delata. interea Auctoritas dicebatur, non *Sc.* ut ex Cicerone & Dione jam alii notarunt. Vide similem in Tacito locum libro XIII. de multis Ædilium. *Lipsius.*

1 *Interjectu temporis mitigabatur*] Tiberius C. Lutorii mortem ægre tulit, non quod supplicio affectus, sed quod à Senatu, se absente, damnatus esset. Quare SCto caveri voluit: Ne quis reus à Senatu damnatus intra diem decimum necaretur. Neve sententia contra reum lata, ante id tempus publicaretur: ut de sententia admonitus Cæsar, licet absens, causam recognosceret, reo gratificaretur, ex voluntateve de eo judicium proferret. Has causas ferendi Senatusconsulti retulit Dio lib. LVII. quas prætermissas à Tacito, nolui silentio præteriisse. *Vertranius.*

2 *Ne princeps antiquæ parsimoniæ*] Rhenanus, aliique ipsum secuti hunc locum sic construxerunt: ne princeps durius adverteret antiquæ parsimoniæ. Mihi videtur Tiberium ipsum appellari *Principem antiquæ parsimoniæ*, quod ex historia clarum, & testatur Tacitus libro IV. *Rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus.* Similis loquendi modus est libro XII. *Libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur.* Pichena.

3 *Sperni sumtuariam legem*] Augusti sumptuariam intellegit, de qua Agellius libro II. *Postremo lex Julia ad populum pervenit, Cæsare Augusto imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur: Kalendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festis, trecenti: nuptiis autem & repotiis HS. millies esse. Etiam dicit Capito Atejus edictum Divine Augusti an Tiberii Cæsaris,* &c. Quo loco claram mendam per occasionem tollo, legoque: *nuptiis autem & repotiis sestertii mille. Esse etiam dicit Capito,* &c. Sestertium millies ad nuptias ut definiat ulla lex? non potest: nimis immane est. At sestertii mille conveniunt, & *συμμετρίαν* habent cum numero priore, ducentorum trecentorumque. Ceterum hanc Tiberii curam intellexit Plinius libro XXXIII. cap. II. hoc diversus, quod C. Sulpicium Galbam Ædilem nominat, non C. Bibulum, rejicitque in annum sequentem quo consules Vetus & Pollio. *Tiberii demum,* inquit, *principatus nono anno, in unitatem venit equester ordo, anulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere Coss. anno urbis conditæ* DCCLXXV. *quod miremur, futili pœne de caussa. Cum C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu, vulgo institores ejus culpæ defendi anulis.* Fieri tamen potest, ut iterata tunc ea inquisitio. *Lipsius.*

4 *Vetita utensilium pretia augeri*] Freinshemius, *suppellectilium prohibitam taxationem non modo retineri, verum etiam indies augescere.* Mirum omnibus partibus. Tu accipe; & in cibaria & convivia plus plusque indies, quam concessum sit, impendi. De

 ganeæ

[1] *nec mediocribus remediis ſiſti poſſe.* & conſulti patres, integrum id negotium ad principem diſtulerant. Sed Tiberius ſæpe apud ſe penſitato, an coërceri tam profuſæ cupidines poſſent, num coërcitio [2] plus damni in rempublicam ferret; quam indecorum [3] adtrectare quod non obtineret; vel retentum ignominiam & infamiam virorum inluſtrium poſceret: poſtremo litteras ad ſenatum compoſuit, quarum ſententia in

53 hunc modum fuit. *Ceteris forſitan in rebus, patres conſcripti, magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è republica cenſeam: in hac relatione, ſubtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora ac metum ſingulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderem eos,* [4] *ac velut deprenderem. Quod ſi mecum ante* [5] *viri ſtrenui ædiles conſilium habuiſſent; neſcio an ſuaſurus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam fieret* [6] *quibus flagitiis impares eſſemus. ſed illi quidem officio functi ſunt, ut ceteros quoque magiſtratus ſua munia implere velim: mihi autem neque honeſtum ſilere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut conſulis partes*

ganeæ namque paratibus agunt: & *utenſilia* quæ ſint, diximus ad 1, 70. *Gronovius.*

1 *Nec mediocribus remediis ſiſti poſſe*] Corruptus hic quidem eſt Man. *remedii iſti.* qui tamen ad veram lectionem aperit viam, *remediis ſiſti.* idque & verius & modeſtius fortaſſe emendatum, quam quod in vulgatis repoſitum fuerat, *remediis reſiſti.* Nam Tacito familiaris loquutio lib. XIV. *Nec jam ſiſti poterant.* libro XV. *Neque tamen ſiſti potuit.* Hiſt. libro V. *nec ſiſti poterat.* Et fortaſſe à Livio ſumpſit, qui libro III. ait: *non ita civitatem ægram eſſe, ut conſuetis remediis ſiſti poſſit.* Pichena. Vide noſtra ad Livium lib. 4, 12. *Gronovius.*

2 *Plus damni*] E numero ſcilicet periclitantium, & malitia delatorum. Itemque ex infamia, ut addit, tot illuſtrium. *Lipſius.*

Nam coërcitio plus damni in remp. ferret] Quæritur cur luxus coërcitio majus damnum reſp. afferat, cum contra, idque plurimis rationibus, utiliſſima videatur. Reſpondet ipſe Tacitus infra: *Si quis legem ſanciat, pœnas indicat, iidem illi civitatem verti, ſpendidiſſimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt.* Pichena.

3 *Attrectare quod non obtineretur*] Licentia nimia eſt, ut ſic edant, quum auctor tantum dederit *obtineret.* Sic de antiquitate teſtatur ipſe codex MS. ſic ex fide publicavit Beroaldus. Quo igitur illud in paſſivo ſubpoſitum? Plane non probavi, & verum repoſui. Nimium nonnullis placuiſſe patet iſtud tempus & terminationem. Eſt illa ipſa doctrina, qua Marcellus quondam monuit, multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſis non dimittenda eſſe, quia magna famæ momenta in utramque partem fierent, apud Livium 24, 19. *Jac. Gronovius.*

4 *Ac velut deprehenderem*] Imitantur omnes Beroaldum, qui ſic jam produxit iſtud verbum. Quod cur is fecerit, ignoro, nec cogitando adſequor, quoniam novi in MS. legi *deprenderem*, quod ſane concinnius nec ab eo mutari dignum & prætuli, quod quum etiam lib. 4. cap. 8. in MS. habeatur *quibus adprenſis*, cur ille cum ſequentibus volunt *adprehenſis?* Jac. Gronovius.

5 *Viri ſtrenui*] Plerique, diligentes, aut quid ſimile: tamquam eo reſpiceretur, quod in adminiſtrando Magiſtratu ſuo ſtrenuos ſe præberent. Sed magis eſt, ut citra hunc aſpectum, titulus iſte his temporibus hujus & paris dignitatis hominibus tribui conſueverit. Idque patet ex adjectione *viri*, *Viri ſtrenui ædiles.* Sic Cic. pro Cluentio cap. 8. *Aſturius, vir fortis, & experiens, & domi nobilis.* Atque idem alibi *Virum fortem ac ſtrenuum C. Cæſarem* nominat. Jam tum enim cepit, ſobriis quidem & verecundis primordiis, illa titulorum luxuria, quæ poſtea, ut ex hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptoribus libriſque juris conſtat, immenſum aucta eſt, noſtræque adeo ætati, amiſſis ereptiſque pridem rebus ingentem inanium vocabulorum theſaurum reliquit. *Freinſhemius.* Inſanam epithetorum, quibus vulgo utimur, luxuriam reprehendi facile fero. Sed principium ejus à Cicerone vel Tiberio vel Tacito petere eſt jocari. Non dubito quin *viri ſtrenui* ſint, acres, vigilantes, intenti, ſuique muneris & officii memores, quod in hoc ipſo demonſtrarint negotio. Prorſus ſic Fabius apud Livium 28, 40. *quemadmodum jam certa provincia Africa conſulis, viri fortis ac ſtrenui, ſit.* Et Parmenion apud Curtium libro 7. *Rex expeditionem parat in Arachoſios. ſtrenuum hominem & nunquam ceſſantem.* Quæ nequaquam addidiſſent illi, niſi res præſens eo duceret. *Gronovius.*

6 *Quibus flagitiis impares eſſemus*] Non promiſcue dicitur ſe vitiis inferiores eſſe; neque enim verum illud aut honeſtum; ſed eo tendit Tiberii oratio, ſicut in progreſſu ejus diſertius exponitur: eſſe vitia, quibus obviam iri poſſit; eſſe alia, quibus non poſſit. ſed vulgo diſcrimen hoc ignorari, atque ideo etiam in prævalidis vitiis ſubeſſe apud homines metum atque diffidentiam. quod ſi autem hoc jam adgrediantur, tum iſtud diſcrimen manifeſtatum iri, atque neminem deinceps ignoraturum eſſe, quæ vitia legibus validiora eſſent, & propterea impune poſſent

partes sustineo: majus aliquid & excelsius à principe postulatur; & cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, [1] *unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscum ad morem recidere adgrediar?* [2] *villarumne infinita spatia,* [3] *familiarum numerum, & nationes?* [4] *argenti & auri pondus?* [5] *æris, tabularumque miracula?* [6] *promiscuas viris & feminis vestes? atque illa feminarum propria, quis* [7] *lapidum caussa pecuniæ*

possent exerceri. *Freinshemius.*

1 *Unius invidia ab omnibus peccatur*] Unius, scilicet Principis, cui soli communia vitia imputantur. Aliquid simile dixit Tacitus in vita Agricolæ: *prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur.* Eodem modo paulo infra Tiberius ait: *Simultates faciunt, ac mihi relinquunt.* Pichena.

2 *Villarumne infinita spatia*] Adversum leges agrarias. Horat. *Agri quantum nec milvus oberet.* Lex Licinia plus quingenta jugera agri habere civem Romanum vetabat. Varro 1. de re rustica. Ipse sua lege damnatus, cum substituta filii persona amplius possideret. Plin. 28, 2. *Verum confitentibus Italiam latifundia perdidere.* Idem ejusdem libri cap. 6. *Muretus.*

3 *Familiarum numerum*] Numerum servorum Romanis eum reperio, qui non facile fidem inveniat moribus nostris. *Tacitus* lib. XIV. Pedanio Costæ tribuit quadringentos: Plinius Cæcilio cuidam Isidoro quinquies mille. Et hi nihil dicunt præ Athenæo, cujus ipsa ponam verba, è lib. VI. cap. VII. Πρὸς ταῦτα ἀπαντήσας ὁ Λαρήνσιος ἔφη. Ἀλλὰ Ῥωμαίων ἕκαστος, οἶδας δ' ἀκριβῶς ταῦτα ὦ καλὲ Μασσούριε, πλείστους ὅσους κεκτημένος οἰκέτας. Καὶ γὰρ μυρίους καὶ δισμυρίους, καὶ ἔτι πλείους δὲ πάμπολλοι κέκτηνται. οὐκ ἐπὶ προσόδοις δὲ, ὥσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζάπλουτος Νικίας. ἀλλ' οἱ πλείους τῶν Ῥωμαίων συμπροϊόντας ἔχουσι τοὺς πλείστους. id est: *Post hæc reversus Larentius ait. At Romanorum unus aliquis quanto plures possideat servos, tu nosti optime Massuri. Nam ad decem & viginti millia, imo plures etiam, multi habuerunt. nec tamen ut quæstum ex iis faciant. sicut Græcorum ditissimus ille Nicias: sed plerique Romani anteambulones eos habent comitesque maxima ex parte.* Seneca de Demetrio: *Feliciorenne tu Demetrium Pompejanum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompejo? Numerus illi quotidie servorum velut imperatori exercitus referebatur: cui jamdudum divitiæ esse debuerant duo vicarii & cella laxior.* Tot servi, si Deo placet, uni servo. Ut non injuria queratur & culpet Plinius *mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & servorum quoque caussa nomenclatorem adhibendum.* Nec Romæ solum hæc copia: etiam Athenis. Thucydidem auctorem habeo, ex ea urbe, bello Peloponnesiaco, idque uno tempore, transfugisse ad hostem super viginti millia servorum: & quidem servorum, qui manuarias operas exercerent. Quantam vim in urbe suspicari debemus fuisse reliquam? Verba ejus, si quis requirit, hæc lib. VII. Τῆς τε γὰρ χώρας ἁπάσης (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐστέρηντο, καὶ ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν. Καὶ τούτων πολὺ μέρος χειροτέχναι. *Lipsius.*

Familiarum numerum & nationes] Omnia hæc proprie accipienda. Constat enim dites illos atque luxuriosos in servis emendis plurimum etiam ad nationis delectum respexisse, atque proinde quum diversas in familia nationes haberent, in eas tamquam classes, ipsam distribuisse. Vide auctores, quos Pignorius adducit, & nostrum 14, 44. *Freinshemius.*

4 *Argenti & auri pondus*] Cornelius Rufinus Senatu motus est à Fabricio, quod x. pondo vasa argentea comparasset. Val. Maximus libro 2. Livius libro 14. Gellius 4, 8. ubi male legitur *factitaret*, pro *facti haberet.* Idem libro 17. cap. 25. Plutarchus in Sulla. *Muretus.* Virgilius: *sunt auri pondera facti Infectique mihi.* Silius libro 13. ejus imitator.

Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantum epulis auri.

Aurelius.

5 *Æris*] *Objecit accusator Camillo, quod ærata ostia haberet in domo*, ait Plin. lib. 34. cap. 3. Ovid. 6. Fast. *Quæ nunc ære nitent, stipula tunc tecta virebant.* Luxuries æris in candelabris, in columnarum capitellis, & pedibus; etiam in columnis, in lectorum, mensarumque pedibus, in tricliniis, & abacis; quæ omnia legendis auctoribus passim videas, & colligas, & peculiariter in Plinio. *Aurelius.*

6 *Promiscuas viris & feminis vestes*] Sericas intellegit Coasque, quibus abstinebant nec viri. Carpit non semel gravissimus auctor Seneca. ut epist. CXXII. *Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum feminis vestem? non vivunt contra naturam, qui exspectant* (corrigo *expetunt*) *ut pueritia splendeat tempore alieno?* & CXIV. *Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam aut intervellunt; qui labra pressius tondent & abradunt, servata & submissa cetera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam.* Et Plinius: *Nec puduit has vestes* (de Cois loquitur) *usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum à lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes.* Plura pete è Clem. Alexandr. lib. III. Pædag. cap. III. cujus index, πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν. *Lipsius.*

Promiscuas viris] Vide Senecam epist. 123. & Clementem lib. 3. Pædagogi. *Muretus.*

7 *Lapidum caussa pecuniæ*] Gemmas intellegit, & inprimis uniones: quorum feminis ad inaures creber usus. Vide *Excurs. I.* Lipsius.

Lapidum causa pecuniæ] Plinius 12, 19. *Arabiæ etiamnum*

54 *pecuniæ nostræ ad externas aut hostiles gentes transferuntur? Nec ignoro* [1] *in conviviis & circulis incusari ista, & modum posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas; corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. tot à majoribus repertæ leges, tot quas divus Augustus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia* [2] *unius urbis cives eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est de quo ædiles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod* [3] *vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur. ac* [4] *nisi provinciarum copiæ & dominis, & servitiis, & agris subvenerint; nostra nos scilicet nemora, nostræque villæ tuebuntur? Hanc, patres conscripti, curam sustinet princeps. hæc omissa, funditus rempublicam trahet. reliquis intra animum medendum est: nos, pudor; pauperes, necessitas; divites, satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc ego & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt,* [5] *simultates faciunt, ac mihi relinquunt; credite, patres conscripti, me quoque non esse offensionum*

etiamnum felicius mare est. Ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies sestertium annis omnibus Indi & Seres peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Gronovius.

1 *In conviviis & circulis*] Cicero lib. 2. ad Att. 18. *Hac tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat & conviviis est liberior.* Livius lib. 44. *In omnibus circulis, atque etiam si diis placet, in conviviis, sunt qui exercitus in Macedoniam ducant.* Aurelius.

2 *Unius urbis cives*] Quasi dicat, at nunc ex omni orbe mixtio sumus. Undique gentes civitate & honoribus donatæ, itemque non donatæ confluximus. Quæ vera sunt de illo ævo: vel Senecam ad Helviam vide, c. VI. *Lipsius.*

Unius urbis cives] Alienigenis enim quam plurimis Romana civitate donatis, jam non omnes urbis incolæ, unius urbis Romæ cives erant; sed ex aliis civitatibus oriundi, & quasi gentium colluvies. Non mirum ergo, si diversi mores, diversa luxus irritamenta intulerunt. *Pichena.*

3 *Vita populi Rom. per incerta*] Nam è Sicilia, ex Africa, ex Ægypto, frumentum advehebatur. Columella l. I. *Itaque in hac Latia & Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerunt; ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provinciis advehatur frumentum, ne fame laboremus: & vindemias condimus ex insulis Cycladibus, ac regionibus Bæticis Gallicisque.* Muretus. Lib. XII. *Navibusque & casibus vita populi Romani permissa est.* Pichena. Patet *vitam pop. Rom.* appellari commeatus, quibus illa sustinebatur, quique ex transmarinis provinciis Sicilia, Ægypto, Africa subvehebantur. *Freinshemius.*

4 *Provinciarum copiæ & dominis & servitiis*] *Copiæ* accipiendæ, quomodo 15, 16. *Obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent; contraque prodiderit Corbulo, Parthos inopes copiarum* &c. Sic igitur accipienda *copiarum* vox; *tuendi* vero quomodo Germ. 14, 5. *Magnum comitatum non nisi vi belloque tueare* &c. h. e. alas, sustentes, toleres. *Freinshemius.*

5 *Simultates faciunt*] Jos. Mercerus, *fugiunt:* at ego *jaciunt*, verum puto. Semina simultatum illi spargunt, me volunt colligere acerbos fructus. Mox etiam, *remissam curam* interpretantur, *permissam.* nam ita Suetonius Tib. cap. XXXIV. *Annonam macelli Senatus arbitrio quotannis temperandam censuit, dato Ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria venalia proponi sinerent.* Sed hoc sane ad publicum luxum, & divitum istorum, non spectat: magis ad pretia rerum (prior quidem pars:) & reliqua ad plebeculæ disciplinam. Nihil quidem nunc actum, Tacitus ita clare dicit, & post orationem etiam ostendit, ut calumnia sit aliter interpretari. Et age, dissentiat à Suetonio: an rarum est? *Lipsius.*

Simultates faciunt, ac mihi relinquunt] Curiose inquirenti mihi olim in hanc sententiam, visum mendum, & probavi doctis: nunc, nisi fallor, veram medicinam vidi. Rescribendum, *simultates faciendas mihi relinquunt.* Fons mendi ex veteri scriptura, *faciundas.* Ædiles incusaverant luxum generali

num avidum. quas cum graves, [1] *& plerumque iniquas pro republica suscipiam, inanes & inritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor.* Auditis Cæsaris litteris, 55
[2] remissa Ædilibus talis cura; luxusque mensæ, à fine Actiaci belli ad ea arma [3] quis Servius Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolevere. Caussas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium aut

nerali oratione, gloriamque ex eo capti. Remedium ei malo in singulorum correptione, quod plenum invidiæ & simultatum Senatus ad Principem retulerat. Ille ambigua, ut solebat, oratione primum excusat in universum emendari posse. Sub finem, iisdem, qui gloriam ex reprehensione vitiorum quæsiverant, relinquit emendationem singulorum, hoc est, *simultates faciundas*. Et ne coacti videantur, vult videri relictum hoc ipsorum arbitrio, si pares se judicent tantæ rei. Sensit Senatus Principis voluntatem, & ædilibus, qui emendationem postulaverant, eam curam permisit. Indicio est Suetonius in Tiberio; & quod Tacitus addit *remissam ædilibus talem curam*, non est contra. permissum enim vult ædilibus, ut in luxum inquirant ex sumtuariis legibus. *Remissa* si quidem idem quod permissa, ut lib. I. *Remisit Cæsar*, pro permisit, quod adseruit maximus Cujacius. Symmachus l. 9. Ep. 6. *Actores absentium, quibus res longinqua remittitur, tanquam soluti legibus vivunt, quoniam procul positis nullus damnorum* (scr. *dominorum*) *terror incurrit.* Et alia exempla passim. Sed quid fiet iis, quæ mox Tacitus addit, luxum illum & profusionem annonæ ab Actiaca pugna ad Galbæ imperium licentia summa exercitam, tandem post Vespasiani ævum per se exolevisse. Scilicet ut sumtuariis Augusti ac Tiberii legibus nullus magnus & rigidus vindex, ita quod nunc ædilibus permissum, id exercuere in popinas ac vulgares cœnas, non in procerum & magnatium insana convivia; quod & Plinii locus de Galba ædile popinarum pœnis famam aucupante indicio est. *Mercerus.* Advolavi & ego, muscæ more, ad ulcus istud, & putabam membrum sanum statim exhiberi posse, recisis vocculis binis *faciunt ac:* verum jam fero vulgatum; ut dicat Tiberius initium simultatum oriri quidem ab ædilibus: sed excuti statim deinde, & transferri cum augmento in se exsecutorem talium. Simile huic, quod supra, l. 2. Ann. c. 38. *Urgere modestiam Senatus, eandem vim in me transmittere*, &c. Gruterus. Sensus postulat *faciundas mihi relinquunt.* Postulant illi Senatusconsulta acria: deinde negligunt ea exsequi, Cæsaremque ea cura offensionibus plena onerant. Similis sensus lib. VI. *Neque emtio agrorum exercita ad formam Senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.* Grotius.

1 *Plerumque iniquas*] A pravis causis animisque ortas, non ex merito meo. *Lipsius.*

2 *Remissa ædilibus*] Si *remissa* sic explicamus, ut ædiles ab ejusmodi cura demoti sint, quid Suetonio respondebimus: *dato ædilibus negotio popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent.* Si autem permittendi significatu, sicut illud, *Manibus & cineri (si qua est ea cura) remitto*; alio in luto versamur, nam ædiles solentes incumbebant in curam annonæ, & cibariorum. *Annonam curamus, & ædilem gerimus* ait amicus Apulejo, qui pisces nimis caros præstinaverat. Nec dicemus (nisi subfrigide) nonnulla quibusdam permitti, qui ea per se jam facere poterant. His igitur evitandis accipiamus *remissa*, id est, rejecta denuo in ædiles: ii enim Senatum, Senatus Tiberium consuluere, à quo ædiles jussi sunt propriam curam subire. *Remittere* dicta significatione, *integramque causam ad senatum remittit.* At contentiosis τῇ ἀντιπτώσει satisfaciemus. *Salinerius.* Non, *remissa*, hoc est, omissa vel neglecta: sed potius permissa, vel rejecta. quasi dicat: reliquerunt ædilibus, ut ipsi suum munus curarent, quandoquidem neque Princeps, neque Senatus, quidquam super eo negotio statuere volebant. atque ipsorum ædilium alioqui cura erat, ut annonæ præessent. Eam quoque significationem esse verbo, *remittere*, notat Lipsius ex Cujacii observationibus, in verbis, *Remisit Cæsar adroganti moderatione.* Annal. l. I. Eodem sensu Tacitus lib. III. *integramque causam ad senatum remittit.* Pichena. Ambiguum sensum parit hæc vox: nam potest intelligi tanquam ædilibus permissa fuisset, sic supra I, 8. *Remisit Cæsar adroganti moderatione*; sed ratio suadet, ut potius interpretemur gratiam ejus curæ factam ædilibus: quomodo enim ipsis permissa intelligi potest, quam illi jam ad senatum, hic ad Principem detulerant: quamque ipse princeps ut nimis invidiosam gravemque declinabat. *Freinshemius.*

3 *Rerum adeptus est*] Faciebam olim, *rem Romanam adeptus:* nunc non muto. Est archaismus, & sic dictum, ut *Rerum potiri.* Nam ita l. VI. *Nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Lipsius.

Quis Servius Galba rerum adeptus est] Notha sunt viro doctissimo, qui restituit ab ingenio: *rem Romanam adeptus est.* Non σολοικίζει Tacitus, sed θουκυδιδίζει, apud quem legimus: ὁ δῆμος εὐθὺς ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα περὶ ὀργῆς ἐχώρει ἐπί τε Πελοποννησίους καὶ τὰ ἐναντία σφίσι μετ' αὐτῶν πράξαντας, καὶ προσπεσόντες τρέπουσι ἅμα μὲν μάχῃ αἰφνιδίῳ, ἅμα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πυλῶν ἀνοιγομένων φοβηθέντων. i. e. *populus armis ocius arreptis animo irato in Peloponnesios ferebatur, inque suos, qui diversæ factionis erant, & facta impressione vertunt in fugam cum prælio repentino, tum portis Atheniensibus apertis territorum.* Ad quæ Scholiastes

aut claritudine inſignes, ſtudio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum [1] plebem, ſocios, regna colere, & coli licitum: ut quiſque opibus, domo, paratu ſpecioſus, per nomen & clientelas inluſtrior habebatur. poſtquam cædibus ſævitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad ſapientiora convertere. ſimul novi homines è municipiis & coloniis, atque etiam provinciis, in ſenatum crebro adſumpti, domeſticam parcimoniam intulerunt; & quamquam fortuna vel induſtria plerique pecunioſam ad ſenectam pervenirent, manſit tamen prior animus. Sed præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. [2] obſequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus & metus. Niſi forte rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. [3] Verum hæc nobis * majores certamina ex honeſto

liaſtes φοβηθέντων ἀντὶ τοῦ φοβηθέντες. lege meo periculo φοβηθέντας. Similia Latinis auribus Afranius obtulit apud Nonium: *Optandum uxorem, quæ non vereatur viri.* Verum hæc nobis in mundo ſunt, ne foras quæſitum eamus. Tac. 6. Ann. *nihil abnuentem dum dominationis apiſceretur.* Salinerius. Galba oblatam à Tarraconenſibus coronam auream librarum x. conflavit, & tres uncias, quæ ponderi deerant, exigi juſſit: appoſita largiore cœna ingemuit. Ordinario diſpenſatori breviarium rationum adferenti paropſidem leguminis pro ſedulitate ac diligentia porrexit. Cano autem choraulæ mire placenti denarios quinque donavit prolatos manu ſua è peculiaribus loculis ſuis. *Sueton.* in Galb. 12. vide quæ ſcripſimus lib. 15. Variarum lect. cap. 11. *Muretus.*

1 *Plebem, ſocios, regna colere*] Id eſt, demereri, θεραπεύειν. Sicut apud Dionem 45, 2. Auguſtus ludos edidiſſe dicitur, ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ. neque ad ſolam liberalitatem cum nonnullis reſtringi debet: quippe omnis generis artes, officia, beneficia, quibus animi conciliari poſſunt, complectitur. *Freinshemius.*

2 *Obſequium inde in Principem*] Simillimum, quod Panegyriſtes ad Theodoſium: *Tuæ Imperator epulæ menſis communibus parciores. hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inolevit: & quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque* (ita lego) *privatim pœnitentia.* Lipſius. Qui etiam hunc locum promſit lib. 2. Politic. cap. 9. ubi citat *validiora*, neſcio unde.

3 *Verum hæc nobis*] In funeſto hoc loco olim conclamavi. Forte, *nobis in majores.* id eſt, adverſum majores. medicina, quæ huic mortuo non faciet vitam. *Lipſius.*

Verum hæc nobis majores certamina] Quid ſi legatur, *erga majores certamina.* Rhenanus. Scribo, *nobis in majores.* Vertranius. Faërnus addebat vocem, *adverſus*, & ita legebat: *Verum hæc nobis adverſus majores*, &c. Sed incertum, utrum ea lectio ex conjectura ſit, an ex vetere aliquo libro. *Urſinus.* Ea quibus de virtute cum majoribus certamus, nec cedimus: quod optat haud ignarus cum Venuſino Vate vitii naturæ humanæ, *Mox daturos progeniem vitioſiorem.* Convertit ſe ad majores, ut infra ad Romanos omnes lib. 3. hiſt. *quibus armorum cauſis, quo tantæ cladis pretio pro patria pugnavimus?* Verum in quem uſum timor iſte: jam eo ſub Domitiano ventum erat, ut nil pejus timeri poſſet. Juv. Sat. 1.

Nil erit ulterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas, eadem cupient, facientque minores.

Non hæc, non Annales Tacitus vivo Domitiano compoſuit; ſed eo mortuo, cum jam virtutes quaſi poſtliminio ſub optimis principibus redirent. lib. 11. Ann. *utriuſque principis rationes prætermitto ſatis narratas libris, quibus res Domitiani imperatoris compoſui.* Et in Agricol. *nunc demum redit animus, & quamquam primo ſtatim beatiſſimi ſeculi ortu Nerva Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatum & libertatem.* Quid autem virum doctiſſimum ſollicitavit? Davus ego, non Oedipus, neſcio. *Salinerius.* Pulcerrime: ſed obſcure nonnihil. Lipſius illud bene addit: *Verum hæc nobis in majores.* Ego τὸ *verum* tranſpoſuerim ita: *verum nec omnia apud priores*, &c. Huic ſententiæ porro ſimilis eſt alia Taciti lib. 11. Ann. *Omnia, Patres conſcripti, quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuere. Inveteraſcet & hoc quoque, & quod nunc exemplis tuemur, inter exempla erit.* Sed plane geminus ille Syneſii locus 57. Epiſt. Πολλὰ τῶν δεόντων χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο, οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε. ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. *Multa rerum utilium tempus invenit aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & ſingula, quæ facta ſunt, initium ſemel habuerunt. Demus & nos principium meliori conſuetudini.* Contra tamen nonnihil Caſſius Cornelianus Annal. l. 12. *Non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim proviſum, & quæ converterentur, in deterius mutari: ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer.* Colerus. Lipſius funeſtum hunc locum jam olim conclamavit. Idem tamen tentat, *nobis in majores*; ſed medicina, ut fatetur ipſe, quæ huic mortuo

sto maneant. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores repres- 56
serat, mittit litteras ad senatum, quis *potestatem tribuniciam* Druso petebat. Id sum-
mi fastigii vocabulum [1] Augustus repperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adsumeret,
ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam so-
cium ejus potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, [2] ne successor in
incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, &
suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admo-
vet: cum incolumi Germanico integrum inter duos judicium tenuisset. Sed princi-
pio litterarum veneratus deos, *ut consilia sua reipublicæ prosperarent*, modica de mori-
bus adolescentis, neque in falsum aucta rettulit: *esse illi conjugem & tres liberos*, [3] *eam-
que ætatem qua ipse quondam à divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Ne-
que nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis
bellis, triumphalem & bis consulem, noti laboris participem sumi.* [4] Præceperant animis 57
orationem patres: quo quæsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi *ut effigies
principum, aras Deum, templa & arcus*, aliaque solita censerent. nisi quod M. Silanus
ex contumelia consulatus, honorem principibus petivit: dixitque pro sententia, *ut
[5] publicis privatisve monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscri-
berentur; sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent.* [6] At Q. Haterius, cum *ejus
diei senatusconsulta aureis litteris figenda in curia* censuisset, deridiculo fuit, senex fœ-
dissimæ adulationis tantum infamia usurus. Inter quæ provincia Africa Junio Blæso 58
proro-

tuo non faciet vitam. Tentabo & ego, nec scio an depositum excitabo. lege: *posteris tulit: quorum hæc nobis in majores certamina ex honesto maneant.* Optat Tacitus ut sui sæculi morem certandi cum majoribus posteri etiam in se æmulentur. *Nobis maneant certamina*, phrasis nota & perspicua. *Acidalius.* Non est funestus locus, aut ulla opus mutatione. Tu tantum sic distingue: *Verum hæc nobis majores; certamina ex honesto maneant.* Plane ad eam formam, qua alibi: *Maneat gentibus si non amor nostri, saltem odium sui.* Ann. XV. *Maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi.* Sententia est: ceterum hæc immensi luxus à fine Actiaci belli usque ad principatum Galbæ, & dein parsimoniæ exempla reliquere nobis nostri majores: nos ea, quæ in eorum moribus honesta sunt, sequi, &, quod laudabile inprimis est certandi ac æmulandi genus, superare conemur. Vides suam huic loco, hac distinctione interposita, & integritatem & sententiam optime constare. *Boxhorn.*

1 *Augustus repperit*] Ita cum Tacito plerique scriptores tradiderunt. quos refellit Dio, libro XLII. ubi diserte scriptum, *Cæsarem admisisse ut Dictator in integrum annum diceretur, & Tribuniciam potestatem per omne ævum haberet.* Non ergo vocis auctor Augustus. Sed hoc tamen verum, Cæsarem eo titulo publice non usum: usus est primus Augustus, & dedit ei splendorem. ideoque origo ejus non immerito relata ad ipsum. *Lipsius.*

2 *Ne successor in incerto foret*] Quæ hic notat Mercerus vide post excursus Lipsianos.

3 *Eamque ætatem qua*] Egit ergo Drusus tunc trigesimum sextum annum. Nam Tiberius natus est L. Munatio Planco, M. Lepido iterum Coss. anno urbis DCCXII. A quo die, anni medii triginta sex ad Tribuniciam ejus potestatem; quæ delata, anno urbis DCCXLVIII. *Lipsius.*

4 *Præceperant animis orationem*] Fere omnes ita sentiunt Senatum, antequam hæc proponerentur, odoratum fuisse, quid esset petiturus Tiberius. quod quidem verum est: sed non eo respici puto his verbis. quin potius ulterius aliquid innui sentientes jam antea, de qua re referendum esset, præcepisse animis orationem, hoc est, præparatos præmeditatosque, quid censerent, accessisse. Quibus omnino respondent sequentia; *quo quæsitior adulatio fuit.* Freinshemius.

5 *Publicis privatisve monimentis*] Legendum videtur, *privatisque.* Pichena. Muretus, *Privatisque*, rectius. *Acidalius.*

6 *Atque Haterius*] Non dubie scribendum, *At Q. Haterius.* idque illi prænomen. Simile in Suetonii Vitellio mendum cap. I. *Exstatque elogii ad Q. Vitellium libellus.* Scribo, *exstat Q. Longini.* vel ut Muretum video velle, *Q. Clodii.* Lipsius.

At Q. Haterius] Ita Lipsius correxit ex historiæ fide. Male antea, *Atque Haterius.* Pichena. Conjeceram olim, *Æque Haterius.* sed ut attendo magis facto M. Silani, non id tam risum merebatur quam indignationem: itaque qui notam eam leget in Suspicionibus, ei notam adponat, amplexus omnino Lipsianam emendationem: *At Q. Haterius.* Gruterus.

prorogata, Servius Maluginensis flamen Dialis, [1] ut Asiam sorte haberet postulavit, *frustra vulgatum* dictitans, *non licere* [2] *Dialibus egredi Italia. neque aliud jus suum, quam* [3] *Martialium, Quirinaliumque Flaminum :* [4] *porro si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum repperiri.* *Sæpe Pontifices*

1 *Ut Asiam sorte haberet*] De hac sortitione dictum supra 3, 32. & hinc etiam intelligi potest, de sorte jam adquisita, non demum fortunæ favore obtinenda hic agi. sane enim impudens alias erat postulatum, ut *Asiam sorte haberet*. Neque moveor, quod opponi posset, si provinciam obtinere prohibiti fuissent flamines, ne quidem ad sortem admitti debuisse. Primo enim exemplis veterum ostenditur, eos ipsos, qui in provincias ire prohibiti fuerant, sortitos fuisse; imo ne prohiberi quidem potuisse ne irent, nisi fuissent sortiti. Vide infra 3, 71. Deinde potuit accidisse, ut sortiti quidem essent nemine prohibente, vel quia provinciæ intra Italiam evenire possent (vide Mæcenatis orationem in Dione lib. 52.) vel etiam incuria cærimoniarum, quarum demum admoneri contigerit homines, quum viderent in provinciam profecturos eos, quos minime oportebat, etiam fortassis, ut fit, invidia aperiente oculos. *Freinsh.* Freinshemius mirifice παραφράζει: Ser. Maluginensis, qui flamen Dialis sive sacerdos Jovis erat, postulavit, ut in Asiam, quam erat sortitus, mitteretur. Putasne Taciti mentem hunc intelligere? Hoc ipsum, ni fallor, controversum erat, an posset *sortiri*, h. e. Proconsul fieri? *Rupertus.* Non difficilis hic nodus, si memineris, quæ ad caput 32 monuimus. Asia & Africa in sortem mittebantur: & de illis sortiebantur duo consularium vetustissimi. Sed Africa tum temporis sine sorte prorogabatur Junio Blæso. Ergo & citra sortem vetustissimo consularium cedebat Asia. Is erat Ser. Cornelius Maluginensis: eoque postulabat, *ut Asiæ sortem haberet.* Ita enim scripsisse Tacitum mihi pro explorato est. Intelligo Asiam provinciam. Quod miror non animadvertisse virum singularem Josiam Mercerum, qui solus hic sapuit, potius quam decurreret ad rem absurdam, etiam, qui sine sorte haberet, *sorte obtinere* dictum. Nusquam hoc, sed *sortem*, hoc est, provinciam, quæ nisi extra ordinem aliquid incidisset, sorte deferebatur. *Ut Asiæ sortem haberet*, id est, ut Asiam alteram provinciarum, quas sortirentur consulares, quando altera earum Africa Junio Blæso prorogata esset, & sic neutra in sortem mitteretur, ipse ut istam ante omnes alios consulatu functos citra sortem haberet. Quam etiam nactus esset, nisi Diale flaminium obstitisset. Ideo sequenti c. 71. *Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.* Provincia nimirum Asiæ sine sortitu. Neque his adversantur illa: *porro si hi duxissent provincias.* quæ primus recte cepit Mercerus. Loquitur enim ut more atque ex instituto fiebat, nisi necessario aliquid præter morem statuendum esset. Et ex antecedente intelligitur consequens. nam si Dialibus flaminibus sortiri concessum, sequebatur, ut quoties sine sorte transibat alterutra harum provinciarum ad primum consularium, si flamen is Dialis esset, non posset excludi. *Gronovius.*

2 *Dialibus egredi Italia*] Adeo non egredi, ut nec urbe abesse iis liceret una nocte. quod lege in Camilli oratione apud Livium, lib. v. *Flamini Diali*, inquit, *noctem unam manere extra urbem nefas est.* Lipsius.

3 *Martialium, Quirinaliumque*] Atqui nec his quidem antiquitus egredi Italia concessum. Valerius lib. I. cap. I. *Metellus vero Pont. Max. Postumium Consulem, eumdemque Flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, urbem egredi passus non est, religionique summum imperium cessit.* Epitoma Livii, XIX. *Cæcilius Metellus Pont. Max. A. Postumium Consulem quoniam idem & Flamen Martialis erat, in urbe tenuit, nec passus est à sacris recedere.* Et de Quirinali Livius lib. XXXVII. *Priusquam in provincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium Pont. Max. fuit & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat. Religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontifici jussus.* Eadem cærimonia Pontificem max. tenuisse videtur ex Liviana epitome LIX. *Adversus eum P. Licinius Crassus consul, cum idem Pont. max. esset, quod numquam antea factum erat, extra Italiam profectus, victus & interemptus est.* Sed scire licet quædam ex his cum ævo mutasse. Alias, aperte falsis exemplis se juvet hic Flamen. *Lipsius.*

4 *Porro si hi duxissent*] Offendo in hac phrasi. Forte, *si hi duo rexissent.* Duo, Martialis & Quirinalis. vel, *si hi direxissent.* Aliquis tamen fortasse ad sortem haud male traxerit: & *duxerint*, id est sorte extraxerint. *Idem.*

Duxissent provincias] Id est, sortiti essent, sorte duxissent. quod idem prorsus est, ac si diceret, si hi in provincias populi Romani issent; nam earum perpetua nota sors, adeo ut etiamsi aliqua occasio fiat, ut in eas eatur sine sorte, tamen *sorte obtineri* dicantur: ut supra, de Lepido; *Etiam Asiæ sorte depellendum*; quum provincia Africa extra ordinem data, Asia illi sine sorte restaret regenda. Ita hic Maluginensis petit, ut sibi liceat sorte Asiam habere, quum eadem Africa extra ordinem Blæso continuata, sine sorte eam habiturus esset, si fas ei egredi pomœrio. Et in fine libri: *Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata.* Ita κληρωτοὶ dicti in loco Dionis, quem adduxi supra, provinciarum publicarum præsides. Et Tacit.

Pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: [1] *duobus & septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut à pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc Deum munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse,* [2] *non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.* Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie differerent, 59
eo decursum est, *ut Pontificis Maximi sententiam opperirentur.* Tiberius dilata notione de jure Flaminis decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens *insolentiam sententiæ, aureasque litteras contra patrium morem.* Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: [3] *Huc decidisse cuncta, ut ne juvenis quidem tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum,* [4] *auspicia saltem gentile apud solum inciperet?* [5] *Bellum scilicet,*

Tacit. sup. lib. II. *majus imperium quoquo adisset, quam his, qui forte aut missu Principis obtinerent.* Id est, quam omnibus provinciarum præsidibus, sive ii in populi Romani provinciis, sive in Cæsarianis. Præsidibus dixi, quia nomen id olim generale utrisque, quod postea in jure nostro restrictius observatum. Gellius, II, II. *Ad Philosophum Taurum venerat vir clarissimus præses Cretæ provinciæ:* quæ certe in populi Romani provinciis, & ei proconsul. Et ne postea mutasse credas, idem Gellius fine capitis vetat: *sedeat hic potius,* inquit, *qui populi Rom. magistratus est.* Mercerus. Non hæc recte corruptionis arguuntur. *Ducere* pro *regere* cujus παθητικὸν apud Plaut. *Ducuntur omnia Dei nutu.* Indeque *ducatus* ut regimen Sueton. in Neron. cap. 34. *Privignum Ruffinum Crispinum impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus, & imperia ludere.* Junge eundem in Tib. cap. 19. *Ostento sibi ac majoribus suis in omni ducatu expertissimo.* Sic moderatio legionum exprimitur apud Tacit. libro 3. Histor. *Adventu deinde duarum legionum, à quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebat.* Ad quæ faciunt: *Sex millia Dalmatarum recens dilectus comitabantur, ducebat Poppæus Silanus consularis.* Salinerius. Sustuli hinc stellulam ab aliis positam, cum nullum sit mendum, intelligitur enim *duxissent*, id est, fortiti essent, vel forte duxissent. quod Mercero etiam probatur. *Pichena.* Suspectum aliis, &, ut ajunt, non dubie corruptum verbum. Mihi sanus & integer locus proba phrasis videtur. *Ducere provincias* subintellige *sorte*, ut idem sit, quod sortiri provincias. Et hic *Servius ut Asiam* (verba sunt Taciti ipsius) *sorte haberet postulabat.* Acidalius.

1 *Duobus & septuaginta annis*] Constat ratio. Nam Merula interfectus anno urbis DCLXVIII. Suffectus Flamen novus ab Augusto, anno urbis DCCXLIV. Notat Dio lib. LIV. Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ, ait, ὅ τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερούλαν ἀπεδείχθη. Non turbat, quod Julius Cæsar Flamen Dialis destinatus fuerit, teste Suetonio cap. I. quia tantum destinatus & à Sulla eodem sacerdotio mox multatus est. Facit huc Suetonii illud, c. XXXI. in Augusto: *Nonnulla ex antiquissimis cærimoniis paullatim abolita restituit, ut Salutis augurium, Diale flaminium.* Lipsius.

2 *Non æmulationi*] A Mureto est emendatio. Male libri omnes, *æmulatione.* nam perspicuum est, omnia hæc respicere verbum, *obnoxium.* Pichena. Leg. *æmulationi.* & ita quoque Muretus. Ego tamen amplius *Aut* deleverim. Leg. *Non æmulationi, non odio, privatis adfectionibus obnoxium.* Lector serius probabit. *Acidalius.*

3 *Huc recidisse cuncta*] Hoc amant editores, quod in qua parte præstantius est altero composito *decidisse?* Atqui hoc amavit Tacitus, prout testatur unica membrana, unde etiam id protulit Beroaldus, servantibus Aldina editione & Lipsianis. Ab Francofurtana Pichenæ video mutatum, & hinc sequuti sunt posteri; quod fieri non debuit. Cæterum in ea exstat *huc decidisse se cuncta*, ut videtur pro *huc decidisse sic cuncta.* Ratio ex ipsa scriptura veteris membranæ jam alibi prompta est. *Jac. Gronovius.*

4 *Auspicia saltem*] Lucem dat Livii locus lib. XXII. de C. Flaminio, qui ante initum Consulatum profectus ab urbe. *Quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse? Magistratus id à domo publicis privatisque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, secum ferre. nec privatum auspicia sequi: nec sine auspiciis profectum in externo ea solo nova atque integra concipere posse.* Vide etiam quæ de auspiciis infra scribo, lib. IV. *Lipsius.*

5 *Bellum scilicet*] Non male etiam, *bello:* sive *bello eum.* sed distinctione adhibita commode servaveris illud prius. *Idem.*

Bellum scilicet] Lipsius ait, non male legi posse, *Bello.* Ego mallem, *Bello eum scilicet.* Pichena. Utrumque, sive *bellum* sive *bello* legas, rectum. *Acidalius.* Immo: quia liber unicus *bellum*, male & non recte subjicies *bello*, etsi oratio reliqua id facile ferat. *Bellum scilicet*, id est, bellum esse scilicet,

licet, aut diverso terrarum distineri, litora & lacus Campaniæ [1] *cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primum è paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet:*
60 *Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum?* Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque [2] impunitas asyla statuendi: [3] complebantur templa pessimis servitiorum: eodem subsidio obærati adversum creditores. suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi, flagitia hominum [4] ut cærimonias Deum protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam quod falso usurpaverant sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit, libe-
61 ro, ut quondam, quid firmaret mutaretve. [5] Primi omnium Ephesii adiere, memorantes; *non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem,* [6] *lucum Ortygiam,* [7] *ubi Latonam partu gravidam, &* [8] *oleæ, quæ tum etiam maneat, adnisam, edidisse ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque*

quod moretur Drusum. Quo genere loquendi cur offendare, nulla ratio est. Sic Silius: *Ad portas bellum:* quod Obser. I, 17. vindicavimus. *Gronovius.*

1 *Tum maxime peragrantem*] Scribo *cum maxime.* Rhenanus. Muretus *cum maxime.* Rectius. *Acidalius.* Manuscriptus, *cum maxime*, quod expressi. *Pichena.*

2 *Impunitas asyla statuendi*] Cum scilicet asyli jus tribui nequiret, quibus in locis lege consecrationis concessum minime fuerat. teste Servio ad Virgilium Æneidos III. *Vertranius.*

3 *Complebantur templa*] Tribus ergo generibus hominum perfugium in asylis, servis, obæratis, maleficis. De maleficis servisque, Plutarchus περὶ Δεισιδαιμονίας. Ἔστι δούλῳ φεύξιμος βωμὸς, ἔστι καὶ λῃσταῖς ἀβέβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν. καὶ πολεμίους φεύγοντες, ἂν ἀγάλματος λάβωνται ἢ ναοῦ, θαῤῥοῦσιν. De obæratis, idem libello De vitandis usuris: Ἡ μὲν γὰρ Ἀρτεμὶς ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις, ὅταν καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων. Et Sallustius eleganter de Pompejo, Epistola ad Cæsarem: *Eoque per omne tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano debitores usi.* Adde quæ de Asylis Pollux: Εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη, τοῦτο καὶ χρησφύγετον λέγε, καὶ φύξιμον, καὶ ἱεροὺς ὅρους, ἐφ᾽ ὅσον τοῖς οἰκέταις ἀσφάλεια. *Lipsius.*

4 *Ut cærimonias*] Hoc est, pro cærimoniis, tamquam essent cærimoniæ, in quarum observatione deorum suorum majestas atque veneratio verteretur. Perperam igitur vertunt *cum cærimoniis.* perperam *cærimonias* reddunt sacrificia aut sacrum. quum nihil horum hic intelligatur, sed in universum cultus atque jus sacrum, religiones, veneratio denique diis ac eorum ædibus debita. *Freinshemius.*

5 *Primi omnium Ephesii*] Quibus Diana culta celebri illo templo. Statuam ejus describit Minutius Felix in Dialogo: *Diana interim est alte succincta venatrix: & Ephesia mammis multis & verubus exstructa.* ubi repono, *uberibus exstructa.* De toto hoc Asylo eleganter Strabo libro XIV. Ἄσυλον δὲ μένει τὸ ἱερὸν καὶ νῦν, καὶ πρότερον. τῆς δὲ ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις. Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναντος, Μιθριδάτου δὲ τόξευμα ἀφίεντος ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ κεράμου, καὶ δόξαντα ὑπερβαλέσθαι μικρὰ τὸ στάδιον. Ἀντωνίου δὲ πλησιάσαντος τούτῳ, καὶ συμπεριλαβόντος τῇ ἀσυλίᾳ μέρος τι τῆς πόλεως. ἐφάνη δὲ τοῦτο βλαβερὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιοῦν τὴν πόλιν. ὥς τ᾽ ἠκύρωσεν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ. Cui descriptioni caussa non est ut aliunde quippiam addam. *Lipsius.*

6 *Locum Ortygiam*] Scribendum, *Lucum.* Strabo: Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης. διαῤῥεῖ δὲ ὁ Κέγχριος ποταμὸς, οὗ φασι νίψασθαι τὴν Λητὼ μετὰ τὰς ὠδῖνας. Ἐνταῦθα γὰρ μυθεύουσι τὴν λοχείαν καὶ τὴν τροφὸν τὴν Ὀρτυγίαν, καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχεία, καὶ τὴν πλησίον ἐλαίαν, ᾗ πρῶτον ἐπαναπαύσασθαί φασι τὴν θεὸν ἀπολυθεῖσαν τῶν ὠδίνων. Quæ sola, satis illustrant hunc totum Græcanicæ fabulæ locum. Vide tamen, si lubet, Epigramatarium Græcum libro IV. εἰς ναοὺς. ubi Ephesum vocat, Dianæ τὰν τροφόν. *Idem.*

Locum Ortygiam] Quod sequitur, *deorum monitu sacratum nemus*, significat, quod ego contendo scriptum ab auctore, *Lucum Ortygiam.* Vertranius. Lipsium secutus, reposui *lucum.* vulgo *locum.* Sed addiderim copulam: *& lucum.* Pichena.

7 *Ubi Latonam*] Forte melior lectio, ac distinctio: *& lucum Ortygiam. Ibi Latonam.* Idem.

8 *Oleæ, quæ tum*] Paulo aliter Strabo, ut vidisti: qui

que ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Jovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem bello victorem, [1] *supplicibus Amazonum quæ aram insederant, ignovisse. Auctam hinc concessu Herculis,* [2] *cum Lydia potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum ditione, deminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse.* [3] Proximo Magnetes L. 62
Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, *uti* [4] *Dianæ Leucophrynæ perfugium inviolabile foret.* [5] Aphrodisienses posthac & Stratonicenses dictatoris Cæsaris ob vetusta in partis merita, & recens divi Augusti decretum attulere. [6] Laudati *quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent.* [7] Sed Aphrodisiensium civitas Veneris; [8] Stratonicensium, Jovis & [9] Triviæ religionem tuebantur. Altius [10] Hierocæsarienses exposuere, [11] *Persicam apud se Dianam,*

qui vult post partum demum, innisam oleæ quietis caussa. *Lipsius.*

1 *Supplicibus Amazonum*] Aliquid ea de re Pausanias libro VII. ubi de templo Dianæ Ephesiæ. quem suadeo legas. *Idem.*

2 *Cum Lydia potiretur*] Non sustinuit Beroaldus proferre, quod legebat in unico MS. *poteretur*, quomodo etiam habetur fine cap. 73. Sed & in altero MS. volumine libro II. cap. 12. similiter exaratum est, & occurrit crebro apud poëtas. *Jac. Gronovius.*

3 *Proximo Magnetes* &c. *decoravere*] Malo *decoraverit*. Imo melius esset, *decoravissent*. atque etiam *Proximi*, ut respiciatur quod antecessit, *Primi omnium Ephesii adiere.* Acidalius. Scripserim, *Proximi Magnetes:* respondet enim illi præcedenti capiti: *Primi omnium Ephesii adiere.* Sic supra 2, 47. *Magnetes à Sipylo proximi damno ac remedio habiti.* Freinshemius.

4 *Dianæ Leucophryenæ*] Scribe, *Leucophrynæ*. Ejus deæ templum in Magnetibus, descripsit Strabo l. XIV. Caussam cognominis ad feminam aliquam quæ ibi condita, referre ex Arnobio possis, lib. VI. *In Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrus: funeris Leucophrynæ monumentum in fano apud Magnesiam Dianæ esse Myndius profitetur ac memorat Zeno.* Et Clemente in Protrept. Ἐνταῦθα τῆς Λευκοφρύνης τὸ μνημεῖον, ὐκ ἄξιον παρελθεῖν, ἑπομένους Ζήνωνι τῷ Μυνδίῳ, ἢ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Μαγνησίᾳ κεκήδευται. Vel ad Tenedon insulam, quæ olim appellata Leucophryn, ubi Dianæ sanctissimum templum. Xenophon rerum Græcarum libro III. Τὸ δ' Ἑλληνικὸν στράτευμα ἐς Λεύκοφρυν ἀπῆλθε, ἔνθα ἦν Ἀρτέμιδος ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη. ejusque exemplo & cognomine fortasse ædificatum in Magnetibus istud. Pausan. libro I. *Magnetes, quibus ex regis liberalitate imperavit Themistocles, Leucophrynem Dianam colunt.* At Appianus Ἐμφυλ. ε. etiam alterum ejus deæ fanum locat Mileti, cognomento pari. Τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, inquit, ἱκέτιδα ὖσαν ἐν Μιλήτῳ τῆς Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος, πέμψας ὁ Ἀντώνιος ἀνεῖλε. Et Pausanias aram Athenis, cui à Themistoclis filiis dicata statua. *Lipsius.*

Dianæ Leucophrynæ] Fuisse hujus deæ hoc cognomento aram Athenis quoque auctor est Pausanias, cui à Themistoclis filiis dedicata statua fuerit, sed fani, quod in Magnetibus sit, pulchritudinem amplitudinemque Strabo in XIV. exequitur. *Alciatus.*

5 *Aphrodisienses posthac*] Lege *post hos:* deinde *attulere, laudantis quod Parthorum.* Acidalius. Omnia belle habebunt, neque opus erit refingere vocem ullam, modo mutetur interpunctio plenior in leviorem, hoc modo; *adtulere; laudati quod,* &c. Gruterus. Recte Acidalius, immo Lipsius, *laudantis.* Gronovius.

6 *Laudati quod Parthorum*] Parthorum irruptionem intellegit, quæ duce Labieno. de qua, & de hac ipsa Stratonicea Dio XLVIII. Ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος ἐν τύτῳ τήν τε Κιλικίαν κατέσχε, καὶ τῆς Ἀσίας τὰς ἠπειρώτιδας πόλεις παρεστήσατο, πλὴν Στρατονικείας, τὰ μὲν πλεῖστα ἄνευ πολέμυ, Μύλασα δὲ καὶ Ἀλάβανδα διὰ κινδύνων ἑλών. *Lipsius.*

7 *Sed Aphrodisiensium civitas*] Muretus *sed* delet. Ego lego *pertulissent: seque Aphr. c. Veneris; St. Jo. & Triviæ religione tuebantur.* Acidalius. Perperam. *Tuebantur religionem*, ut supra, *flagitia hominum ut cærimonias Deum protegentis.* Gronovius.

8 *Stratonicensium*] Stratonicea Cariæ urbs est, & templa duo in suburbano agro habet, *Jovis Chrysaori, & Hecates* (sive *Triviæ*) *in Laginis.* Strabonem vide libro XIIII. Notat & Pausanias, *quod olim ea urbs & regio Chrysaoris dicta fuerit,* nimirum ab hoc templo. *Lipsius.*

9 *Triviæ*] Sive eadem cum Diana aut Luna, quæ & *Trivia*, sive alia hæc Trivia fuerit, Hecates nomine in Stratoniceorum regione Laginis summo conventu, maxima celebritate culta fuit. Auctor libro 14. Strabo. Id autem illi nomen inditum ideo ferunt, quod nata ex Jove & Pheræa Æoli filia à matre in trivio exposita, à pastoribus Pheretis suscepta, & in triviis enutrita fuisset, deinde pro gentium moribus facta Dea: de qua & hæc & alia Theocriti interpretes Eidyllio II. scripsere. *Vertranius.*

10 *Hierocæsarienses*] Opidum est in Lydia. *Lipsius.*

11 *Persicam Dianam*] Atque ipsi Lydi illi *Persici* cogno-

nam, *delubrum rege* [1] *Cyro dicatum.* & memorabantur *Perpernæ*, *Isaurici*, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Aerias, post filius ejus Amathus Veneri Amathusiæ, & Jovi Sa-
63 laminio Teucer, Telamonis patris ira profugus posuissent. Auditæ aliarum quoque que civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia studiis certabatur, consulibus permisere, *ut perspecto jure*, *& si qua iniquitas involveretur*, *rem integram rursum ad senatum referrent.* Consules super eas civitates quas memoravi, *apud Pergamum Æsculapii compertum asylum* retulerunt: *ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnæos oraculum Apollinis*, *cujus imperio* [2] *Stratonicidi Veneri templum dicaverint*; [3] *Tenios ejusdem carmen referre*, *quo* sacrare Neptuni effigiem ædemque *jussi sint. propiora Sardianos*; *Alexandri victoris id donum*, [4] *neque minus Milesios Dario rege niti. sed cultus numinum utrisque*, [5] *Dianam aut Apollinem venerandi. Petere & Cretenses simulacro divi Augusti.* Factaque Senatusconsulta, quis multo cum honore, [6] modus tamen præscribebatur, [7] jussique *ipsis in templis figere æra*, *sacrandam ad memoriam*, *neu specie religionis*

cognomen habent, velut inde oriundi. Pausanias notat in Eliacorum I. *Sunt*, inquit, *Lydis qui Persici cognominantur*, *templa in Hierocæsarea opido*, *& Hypæpis. In utroque templo ædicula sive cella est*, *cum aris : super his cinis. eoque ingressus sacerdos sive magus* (ad Magicam enim Pausanias hoc miraculum refert) tiara caput velatus, foco arida ligna imponit: *& Deum nescio quem barbarico sermone* (Persico, opinor) *invocans*, *ubi desiit*, *statim è lignis sponte purissima flamma emicat & adsurgit.* Id se vidisse Pausanias testatur: & non dubie hinc templo religio, & jus mox Asyli. *Idem.*

1 *Cyro dicatum*] Valeret hoc imperante Cyro: sed amplius videtur velle, non sub imperio modo Cyri, sed ab ipso delubrum id dicatum fuisse. Ergo emendem, *Regi Cyro dicatum :* hoc est, quod rex Cyrus dicavit, quæ loquendi forma tam nostro quam aliis usitatissima, ut notavit Lipsius ad lib. 2. Ann. cap. 50. quomodo Justinian. in l. 2. §. 8. C. de V. J. E. *liber singularis nobis excogitatus est.* Ut ita forte explicari possit difficillima l. 3. C. familiæ ercisc. *Expilatæ enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur* &c. hoc est, coheres intendit, cum ista particula *ejus*, quæ in ista lege mox sequitur, neque ad aliud subjectum, quam ad vocem coheredis, absque Latini sermonis injuria, referri possit, neque de alio quam actore, cujus in ea lege mentio, absque sensus perversione intelligi. *Freinshemius.*

2 *Stratonicidi Veneri*] Sic bene videtur restitutum, quum in MS. exstet *Stratonici divæ Veneri*, prout quoque edidit Beroaldus. De qua sic memorat Tacitus, tanquam Sardiani & Milesii attulerint *propiora*, vel non adeo vetusta, quam erant ea quæ prætexebantur ab Smyrnæis. Quæ autem erant ista propiora? nempe quæ ab Alexandro & Dario tradebantur orta. Igitur hæc quæ de Stratonicide Venere proferuntur, sunt ultra Alexandri & Darii ætatem, ex doctrina Taciti. Et quid tamen ausus fuit ponere Ezech. Spanhemius? Scribit ille de Præstantia Numismatum pag. 398. (Diis quoque ac Deabus indita virorum ac mulierum cognomina, ut Jovis Agamemnonis Spartæ, & Stratonicidis Veneris ab uxore Antiochi Soteris apud Tacitum) An credimus Tacito ista probatum iri? aut an conveniunt tempori, quod clare Tacitus illius origini attribuit? Certe potuit pluribus inter primarias fæminas & vetustioribus nomen Stratoniceæ contigisse, si inde utique id cognomen venit. Porro MS. ille unicus non agnoscit *Smyrnæos*, sed *Zmyrneris*, mire per scribentem detorto vocabulo, si posset in eo latere certa quædam appellatio; sed 4, 43. nihil novit nisi *Zmyrnei.* Jac. Gronovius.

3 *Tenios ejusdem carmen*] Insulæ Teni (quæ inter Cycladas) cultores, De hac re, Strabo lib. x. *Tenus insula opidum habet non magnum*, *sed extra illud in luco Neptuni templum dignum sane quod spectetur :* & de magno ibi conventu addit. *Lipsius.*

4 *Dario rege uti*] Scribo, *niti.* Idem.

Neque minus Milesios Dario rege niti] Verbum, *niti*, reposui, auctore Lipsio longe aptius, quam, *uti.* Pichena. Lipsius, *niti.* & Muretus. Sed & distingue amplius, *Propiora Sardianos : Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios: Dario rege niti.* Neque minus propinqua sive recentia Milesios referre, vel quid tale subintelligendum. *Acidalius.*

5 *Dianam aut Apollinem*] Sardiani Dianam cognomento Coloënem, cujus templum μεγάλην ἁγιστείαν ἔχει, ait Strabo : Milesii Apollinem venerabantur, cognomento Didymeum. De quo idem Strabo, & Suetonius Calig. cap. XXI. *Lipsius.*

6 *Modus tamen præscribebatur*] Non satis considerate ergo elapsum hoc Tranquillo : *Abolevit & jus moremque asylorum*, *quæ usquam erant.* Dumtaxat moderatus est, & temperavit. *Idem.*

Modus tamen præscribebatur] Scilicet, utendi Asylis, quem egredi non liceret. *Pichena.*

7 *Facere aras*] Curtius Pichena in scripto esse ait,

religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tempus Juliæ Auguſtæ valetudo a- 64
trox neceſſitudinem Principi fecit feſtinati in urbem reditus: ſincera adhuc inter
matrem filiumque concordia; ſive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud
procul [1] theatro Marcelli, effigiem divo Auguſto Julia dicaret, Tiberii nomen ſuo
poſtſcripſerat; idque ille credebatur, ut inferius majeſtate Principis, [2] gravi & diſſimu-
lata offenſione abdidiſſe. Sed tum *ſupplicia diis*, [3] *ludique magni* ab ſenatu decernun-
tur, *quos Pontifices, & augures, & quindecimviri, ſeptemviris ſimul & ſodalibus Au-
guſtalibus ederent.* Cenſuerat L. Apronius, *ut feciales quoque iis ludis præſiderent.* Con-
tradixit Cæſar, diſtincto ſacerdotiorum jure, & repetitis exemplis: *neque enim un-
quam fecialibus hoc majeſtatis fuiſſe. ideo Auguſtales adjectos, quia proprium ejus domus
ſacerdotium eſſet, pro qua vota perſolverentur.* Exſequi ſententias haud inſtitui, niſi 65
inſignes per honeſtum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor,
ne

ait, *fiere æra:* atque ita *figere*, pulcherrime emendat. Voluit nempe Senatus in ære ſculpi & proponi hæc decreta, & has ſuas modificationes. *Lipſius.*

Juſſique ipſis in templis figere æra, ſacrandam ad memoriam] Turpiter corruptus fuerat hic locus: *juſſique ipſis in templis facere aras.* Neque ego de mendo ſuſpicatus fuiſſem, niſi me Manuſcriptus admonuiſſet, in quo legitur, *fiere æra.* unde facilis fuit emendatio, *figere æra*, una tamen litera adjecta. Intelligit enim de æreis tabulis ad parietes templorum affigendis, ad ſacrandam memoriam Senatuſconſulti eo die ſuper aſylis facti. Sic libro XI. *aſpiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo.* hiſtor. libro 4. *quique æra legum vetuſtate delapſa noſcerent figerentque.* Virgil. VI. Æn. *fixit leges pretio atque refixit. quia*, ut ibi Servius ait, *inciſæ in æreis tabulis affigebantur parietibus.* Idem Tacitus paulo ſupra: *cum ejus diei Senatuſconſulta aureis litereis figenda in curia cenſuiſſet.* Pichena.

1 *Marcelli effigiem divo Auguſto*] Nota morem haud etiam notum ſtatuas effigieſque dedicandi certis diis. cujus veſtigium in hoc lapide vetuſto:

P. VEIDIVS. P. F. POLLIO.
CÆSAREM. IMP. CÆSARI. AVG.
ET. COLONIAI. BENEVENTANAI.

Pollio enim ibi non aliud quam effigiem Cæſaris Imp. dedicat conſecratque Auguſto & coloniæ ſuæ. Et clarius in Strabone libro XIV. Ἦν δὲ καὶ ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἣ νῦν ἀνακεῖται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτιν τοῦ γένους αὐτοῦ. id eſt: *Erat ibidem & Venus Emergens, quæ nunc ſacrata eſt Divo Cæſari: Romæ, Auguſto eam patri ut auctorem generis dedicante.* Etiam Dionyſius, libro II. Antiq. ſcribit, *Romulum ex manubiis Vulcano dedicaſſe quadrigas aureas, ſimulque ſuam effigiem.* Hunc morem in Græcia quoque fuiſſe, Diogenes mihi præit in vita Platonis: ubi ait Mithridatem, quandam Platonis ſtatuam in Academia dedicaſſe, cum inſcriptione iſta: Μιθριδάτης ὁ Ῥοδοβάτου Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἣν Σιλανίων ἐποίησε. *Mithridates Rhodobati filius Perſa Muſis ſtatuam Platonis dedicavit, quam Silanio fecit.* Lipſius.

Theatro Marcelli, effigiem divo Auguſto] Perſuaſi ut ita diſtingueretur in hac editione: cum vir doctiſſimus ita legeret *Marcelli effigiem*, atque inde morem dedicandi diis ſtatuas notaret: ſed revera hoc negotium ita ſe habet, ut Livia poſuerit ſtatuam Auguſto in foro Marcelli, non autem ſtatuam Marcelli Auguſto dedicaverit, qui ſenſus alieniſſimus ex conjunctione dividendorum natus eſt. Eodem ergo modo hic, effigies Auguſti ubi poſita fuerit, indicatur, quo infra 4, 15. narratur, ubi Lucillii ſtatua dedicata fuerit, illis verbis: *novo homini effigiem apud forum Auguſti patres decrevere.* Theatrum autem Marcelli Romæ ab ipſo Auguſto exſtructum fuit, ut auctor eſt Sueton. Auguſto c. 29. & Epit. Liv. 128. In ejus ergo vicinia effigies Auguſto poſita fuit à Livia cum hac aut ſimili inſcriptione, *AVGVSTO IVLIA ET TIBERIVS P. P.* Hoc ergo Tiberium offendit, quod ipſe poſtpoſitus, ac non potius ſcriptum fuiſſet *TIBERIVS ET IVLIA.* Freinshemius.

2 *Gravi & diſſimulata offenſione abdidiſſe*] *Abdidiſſe* non modo occultandi vim habet; verum etiam penitus in pectus demittendi, quam fere non aſſequuntur. *Idem.*

3 *Ludique Magni*] Ludi Magni, iidem cum Romanis. Quia autem ludi plerique ſacri diis, & inſtituti ad eos placandos: viſum eſt, ut cura eorum editioque ſacerdotibus eſſet. Non omnibus tamen: ſed collegiis ſacerdotum quatuor. quæ iſta: Pontifices, Augures, Septemviri epulones, Quindecimviri. Dio lib. LIII. ſub initium de ludis Actiacis Agrippæ: Καὶ αὕτη μὲν (ſcilicet ἡ πανήγυρις ἡ ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ) διὰ πέντε ἀεὶ ἐτῶν μέχρι οὗ ἐγίγνετο, ταῖς τέσσαρσιν ἱεροσύναις ἐκ περιτροπῆς μέλλουσα. λέγω δὲ τοὺς ποντίφικας, καὶ τοὺς οἰωνιστάς, τούς τε ἑπτὰ καὶ τοὺς πεντεκαίδεκα ἄνδρας καλουμένους. id eſt, *Atque ii ludi in hunc uſque diem quinquennio quoque celebrati: quorum curatio penes quatuor collegia ſacerdotum, ordine & in vices. Dico Pontificum, Augurum, Septemvirorum, uti appellantur, & Quindecimvirum.*

 Idem

ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit.
Ceterum tempora illa adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus [1] claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes consulares, magna pars eorum qui prætura functi, multique etiam [2] pedarii senatores certatim exsurgerent, fœdaque & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, *ô homines ad servitutem paratos!* scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proje-
66 ctæ servientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum proconsule Asiæ repetundarum à sociis postulatum, Mamercus Scaurus è Consularibus, Junius Otho prætor, [3] Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt; objectantque *violatum Augusti numen*, *spretam Tiberii majestatem.* Mamercus antiqua exempla jaciens, [4] *L. Cottam à Scipione Africano*, [5] *Ser. Galbam à Catone censorio*, *P. Rutilium à M. Scauro accusatos.* videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum, [6] opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. [7] Junio Othoni litterarium ludum exercere vetus

Idem lib. LVIII. de iis quæ decreta post mortem Sejani. Ἐψηφίσαντο δὲ ἑορτὴν διά τε τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τῶν ἱερέων ἁπάντων (ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει) ἀχθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐτελεύτησε, καὶ ἵππων ἀγῶσι καὶ θηρίων σφαγαῖς ἐτησίοις, διά τε τῶν ἐς τὰς τέσσαρας ἱερωσύνας τελούντων, καὶ διὰ τῶν τοῦ Αὐγούστου θιασωτῶν ἀγγέλλεσθαι, ὃ οὐδέποτε ἐπεποίητο. Quibus verbis interpretis errorem esse scio: qui vertit, *per quatuor collegia Pontificum.* imperite, cum debuisset *sacerdotum.* Pontificum sane collegium unum est. Quod dicit autem Dio non antea pronuntiatos ludos curatosque per quatuor collegia, & Augustales: id si sensit, errat, & refellit hominem clare hic, qui in manu, Taciti locus. Ceterum ad curationem sacerdotalem pertinet Cornelii & ille locus Annali XI. *Iisque ludis intentius adsui, sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantia refero, sed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura.* Lipsius.

1 *Claritudo sua obsequiis*] Sciendum nihil hic intelligi aliud quam ipsos homines claros ob majores videlicet suos, aut honores ipsorum. *Obsequia*, libentius cum Gallis reddam *complaisances*; quam cum Hisp. *servir.* nam *obsequii* vox aliquanto mitior est; & mitiori voce voluit uti Tacitus, in re, ubi magis excusare instituit primores, quam arguere. *Fœdaque & nimia*, de adulatione incruenta sermonem hic esse, quum cetera, tum imprimis initium sequentis capitis adprobant. *Freinshemius.*

2 *Pedarii senatores*] *Pedarii* dicuntur auctore Gellio, ex commentariis C. Bassi, *qui nondum gessissent curulem magistratum, quod pedibus itarent in curiam.* Ferrettus. Alii tamen *pedarios senatores* existimant dictos, qui in Senatu sententiam non dicebant, sed ab alio dictam comprobabant, moventes se loco, & in partem, cujus sententiam approbabant, proficiscentes. Cui opinioni favere videtur Cic. lib. I. ad Att. Epist. 14. & 15. ubi inquit: *Et raptim in eam sententiam pedarii concurrerunt.* Et rursus: *quum præclarum caput recitaretur, ne quis ad nos referret, ne decerneret, ne pedibus iret.* Idem & à Tacito hoc loco confirmari videtur, dum scribit: *Pedarii Senatores certatim exurgerent, fœdaque & nimia censerent.* Festus lib. I. inquit; *Pedarium senatorem significat Lucillius, quum ait: Agipes vocem mittere cœpit, quia ita appellatur, qui tacitus transeundo ad eum, cujus sententiam probat, quid sentiat, indicat.* Hinc *pedibus ire in sententiam*, & *pedariam sententiam* observamus apud Latinos scriptores. *Pedarios* autem Senatores fuisse minoris auctoritatis cæteris, ex dictis & ex Tacito ipso hoc in loco facile constare potest. Clare vero ex Livio l. 27. ubi de Livio antea ex Consulatu à populo damnato, & à Censoribus in Senatu reducto. qui *ignominiæ acceptæ memor, aut verbo assentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat, donec cognati hominis causa in Senatu stantem sententiam dicere coëgit.* Donatus.

3 *Brutidius*] Nomen bene scriptum, & apud alios quoque occurrens auctores. At tamen & apud Beroaldum legitur *Brutedius*, & sic scribitur quoque in MS. An solita hæc est in isto chirographo duarum istarum vocalium confusio? Certe interest id non pro ignoto præteriri. Etiam infra exaratur *Brutedium.* Jac. Gronovius.

4 *L. Cottam*] Cicero Divinatione in Verrem, ibique Asconius: & Valerius lib. VIII. cap. I. *Lipsius.*

5 *Ser. Galbam*] De Galba, ibidem Cicero, & Valerius: de Rutilio Livius Epit. LXX. Cicero in Bruto, & Oratore I. Orosius libro V. *Idem.*

6 *Opprobrium majorum*] Sallustianum est. *Idem.*

7 *Junio Othoni*] Declamator fuit eo ævo notus. Seneca pater & ipsum & genus ejus dicendi describit, non sine nota, lib. II. Controv. I. Ait illum usum tecto genere dicendi & suspicioso, ubi minime opus, & cum aperte liceret agere. *Bene*, inquit, *de hoc vitio illius Scaurus ajebat, illum acta in aurem tegere.* Acumen joci reddo, scriboque *legere.*

tus ars fuit: mox Sejani potentia ſenator, [1] obſcura initia impudentibus auſis propel-
lebat. [2] Brutidium artibus honeſtis copioſum, & ſi rectum iter pergeret, ad clariſ-
ſima quæque iturum, feſtinatio exſtimulabat, dum æqualis, dein ſuperiores, poſtre-
mo ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat. quod multos etiam bonos peſſum dedit, qui ſpre-
tis quæ tarda cum ſecuritate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere nume- 67
rum accuſatorum Gellius Poplicola, & [3] M. Paconius. Ille quæſtor Silani, hic le-
gatus. Nec dubium habebatur, ſævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: ſed
multa adgerebantur etiam inſontibus periculoſa, cum ſuper tot ſenatores adverſos, fa-
cundiſſimis totius Aſiæ, eoque ad accuſandum delectis reſponderet ſolus, & orandi
neſcius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: [4] non tem-
perante Tiberio, quin premeret [5] voce, vultu, eo quod ipſe creberrime interroga-
bat: neque [6] refellere, aut eludere dabatur; ac ſæpe etiam confitendum erat, ne fru-
ſtra

gere. Acta publica ſunt, nec aliud tam vulgo promptum notumque; adeo ut proverbii loco Seneca filius alibi dixerit, *Beneficia in acta non mitto*, id eſt, non publico, non divulgo. Quid autem magis ridiculum, quam Acta publica alicui recitare in aurem? Subtilis ergo in id vitium hominis jocus: quem belle æmulatus eſt Martialis:

Garris in aurem ſemper omnibus Cinna,
Garris & illud, teſte quod licet turba.
Adeone penitus ſedit hic tibi morbus,
Ut ſæpe in aurem Cinna Cæſarem laudes?

Nec enim dubito, quin oculos habuerit ad breve illud Scauri acutumque dictum. *Idem.*

1 *Propolluebat*] Clariſſimus Nic. Faber, *perpolluebat.* Hieron. Groſlotius noſter (vere noſter, dudum ſtudiis, nuper amore mihi junctus) *propellebat:* bono pariter & prompto ſenſu. *Idem.*

Obſcura initia impudentibus auſis Prætor polluebat] Jurarem germanam hanc Taciti lectionem eſſe. Male vulgo, *propolluebat.* Duabus forte literis ſcriptum compendio fuit, *pr. polluebat*, unde facile librarius deceptus eſt. Idque cum hiſtoria optime congruit. nam ſupra dixit Tacitus, *Junius Otho prætor.* nunc ipſum ab origine quaſi deſcribens, ait, fuiſſe prius Ludimagiſtrum, mox Senatorem. Recte ergo ſequitur, *prætor*; ut dedecus reſpectu prætoriæ dignitatis, notabilius oſtenderetur. Hanc emendationem eo promptius recepi, quod Lipſius à me ſuper ea conſultus, ſibi maxime placere reſcripſit. *Pichena.* Lipſius olim, *porro polluebat.* Ego, *protollebat.* quod valere hic idem putem ac ſi eſſet proferebat, propagabat. *Acidalius.* Haud male, qui mutant, *auſis porro polluebat*, ſed non id erat etiam neceſſe. vocabuli enim *porro* energia includitur item illi *pro*; ut pluribus oſtendi in libris Suſpicionum. *Gruterus.* Ambiguæ ſententiæ ſcripturæque verbum, *Propolluebat*, aut ſi forte, *porro polluebat.* Hic mihi ſenſus in paraphraſi placuit. Nec tamen damnem Ital. qui legiſſe videtur, *propalabat.* quod profecto neque à ſcriptura multum diſſidet; neque à commoditate ſenſus quidquam. Poterat enim homo novus in ſinu gaudere, & honore, qui obtigerat, ſine magna invidia frui, ſi ſe intra modeſtiam continere voluiſſet. At *impudentibus auſis* advertit omnium oculos, effecitque, ut vulgo denotaretur: conſpicuuſque fieret. Firmando huic ſenſui ſunt hæc Taciti H. 2, 20. *Uxorem Cæcinæ Saloninam, quamquam in nullius injuriam inſigni equo oſtroque veheretur, tamquam læſi gravabantur, inſita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere; modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre.* Dicit Saloninam *in nullius injuriam* comparato ornatu, occaſionem ſermonibus præbuiſſe; quanto magis igitur Otho, qui virum clarum atque nobilem cupiebat evertere. *Freinshemius.* Quanta varietas fertilium ingeniorum! Et tamen vix crediderim bene ab eis conſideratam lectionem antiquam; quippe quæ ſponte ſubjicit *provolvebat.* ut Achelous de ſe apud Ovidium lib. 8. Metam. *Nymphas memores tum denique noſtri In freta provolvi.* Ipſe auctor lib. 6. dicit *fortunis provolvi* & alibi. Mox etiam legitur in MS. *Gellius Publicola*, non *Poplicola.* Aliud potuit fuiſſe in Valeriis. *Jac. Gronovius.*

2 *Brutidium artibus honeſtis*] Vera laus. Non ſolum enim inter oratores rhetoraſque locum habuit, recenſente Seneca non ſemel: ſed etiam hiſtoriam ſcripſit, ut ex fragmentis apparet, cum laude. Pete ea à Seneca patre, in Suaſoria De morte Ciceronis. Puto eumdem eſſe, quem ſignavit Juvenalis:

——— *pallidulus mi*
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram. Lipſ.

3 *M. Paconius*] Quem poſtilla reum majeſtatis Tiberius interfecit, admonitu ſcurræ cujuſdam. Sueton. Tib. cap. LXI. *Idem.*

4 *Non temperante*] Divelli hoc non debet à prioribus. eſt enim ex *multis* illis, quæ tum *adgeſta* dixit paulo ſuperius. *Freinshemius.*

5 *Voce, vultu, eo quod*] Lipſius & *quod.* Ego paulo aliter cum alia diſtinctione: *premeret voce, vultu*; *eoque quod ipſe creberrime interrogabat.* Acidalius. De vultu proprie hic agitur. Sic 4, 34. *Id perniciabile reo, & Cæſar truci vultu defenſionem accipiens.* Freinshemius.

6 *Refellere aut eludere dabatur*] Ideo, ſicut opinor,

ſtra quæſiviſſet. Servos quoque Silani, [1] ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis neceſſariorum juvaret periclitantem, majeſtatis crimina ſubdebantur, vinclum & neceſſitas ſilendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defenſionem ſui deſeruit, [2] auſis ad Cæſarem codicillis, quibus invidiam [3] & preces miſcuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quo excuſatius ſub exemplo acciperentur, libellos divi Auguſti de [4] Voleſo Meſſalla ejuſdem Aſiæ proconſule, factumque in eum ſenatuſconſultum recitari jubet. Tum L. Piſonem ſententiam rogat. ille multum de *clementia principis* præfatus, *aqua atque igni Silano interdicendum* cenſuit, *ipſumque in inſulam Gyarum relegandum.* Eadem ceteri, niſi quod Cn. Lentulus *ſeparanda Silani* [5] *materna bona* (*quippe alia parente geniti*) *reddendaque filio* dixit,

nor, quod, ut eſt apud Curtium 6, 10. *Non ſupervacua ſolum, ſed etiam inviſa defenſio eſt, quæ judicem non docere videtur, ſed arguere.* Alii putant eo non potuiſſe refellere, quod crebris interrogationibus omne tempus reſpondendi Tiberius exemiſſet. quod non putem probari cuiquam poſſe. Alii videntur velle, tam exquiſite & minutim interrogatum fuiſſe, ut neceſſario hæreret defenſio non ad omnia occurrere, & ſingula ſtatim diluere, gnari. Alii, quaſi expreſſo imperio prohibitus fuiſſet ſe defendere: quod quia temporum iſtorum moribus non convenit, eam quam dixi ſententiam præfero, ut exiſtimetur ſuo metu turbatus impedituſque obticuiſſe, ne cum ipſo Principe ſibi altercandum, iſque magis etiam irritandus eſſet. *Idem.*

1 *Ut tormentis interrogarentur*] Ita Lipſius vulgo, *interrogentur.* Pichena. Optime alii *interrogarentur.* Sed unde peccatum tale in re clara, & quam flagitat ἀκολουθία ſermonis? Suſpicabar aliquando hujuſmodi varietates inductas à librariis ſic ablativos abſolutos, uti vocamus, reſolventibus, ſcripſiſſeque Tacitum, *ſervos Silani, tormentis interrogandos, actor.* Sed jam pœnitet licentiæ, & cuicumque potius exerrationi ſcribæ imputaverim. *Gruterus.*

2 *Auſis*] Faernus legebat, *miſſis ad Cæſarem codicillis.* Urſinus. Non poſſum exputare, cur vocem mutare voluerit Faernus in *miſſis.* Nihil enim uſitatius altero etiam ſcriptori noſtro. exempla cumulavit Rhenanus. Nimirum vult nondum extra ſpem fuiſſe, ac præſumſiſſe veniam. nam deſperati quieſcunt. Seneca Agamemnone 502. *Idem.*

3 *Invidiam & preces*] Sic lib. IV. *Profuſis diu ac per ſilentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur. Invidia* plerumque apud Tacitum eſt, virulenta quædam publici odii concitatio. lib. I. *Tantum conſternationis invidiæque concivit.* lib. II. *nec ad invidiam iſta, ſed conciliandæ miſericordiæ refero.* Petronius Arbiter: *Contra, nos perturbati ne videremur nihil agere, & ipſi ſciſſam & ſordidam tenere cepimus tunicam, atque eadem invidia proclamare, noſtra eſſe ſpolia, quæ illi poſſiderent. Sed nullo genere par erat cauſa noſtra, & conciones, quæ ad clamorem confluxerant, noſtram, ſcilicet de more, ridebant invidiam.* Pichena. Omnino, duriora ſunt vocabula, *culpar, ſdegno, offence, haine, troizen,* quam res aut Latini verbi ſenſus ferat. ad quæ propius acceſſit Angl. *odious termes.* Sic Agrippina 4, 53. ubi *invidiam & preces orditur*, quamquam ferox ingenio nihil tamen dicit, quo Tiberius aperte videatur argui; ſed tacitos invidiæ ſtimulos infert, *ſolitudinem, habilem juventam, Germanici conjugem ac liberos,* memorando. nam ea cuncta ſi contemneret, invidioſum & ſermonibus obnoxium apud omnes erat futurum. *Freinshemius.*

4 *Voleſo Meſſalla*] Cujus ſævitiæ clarum exemplum in Seneca l. II. De ira. ubi item vocat eum Aſiæ Proconſulem ſub Auguſto. *Voleſus nuper ſub Divo Auguſto proconſul Aſiæ, cum trecentos una die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadavera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet, Græce proclamavit, O rem regiam! Quis hæc rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed majus malum & inſanabile.* Nec plura ſuper eo mihi comperta. *Lipſius.*

5 *Alia parente geniti*] Certe hæc implexa. Pichena interpretatur, Silano fuiſſe matrem & novercam. Materna autem bona intellegi, veræ matris, quæ ſeparanda à novercæ, ac filio danda ut aviæ paternæ. Ego cauſſæ nihil video, cur bona matris non fuerint Silani hic rei: & ſimul igitur cum paternis, pari jure, confiſcanda. Mihi ſemper aliquid occulti vulneris in hac ſcriptura viſum, & ſententiam affirmare pœne audeam, etſi vix ſcripturam. Sed hæc quoque fortaſſe fuerit: *quippe tali parente geniti:* vel *quippe illa parente*, per admirationem. Enimvero Lentulus ſeparari materna bona per honorem voluit, & reſpectu illius parentis: quæ ex Auſti ſanguine ſcilicet eſſet. Hoc in Silanis verum eſt: & Tacitus noſter libro XIII. *Silanum abnepotem Divi Auguſti* facit. & Plinius, *Divus Auguſtus neptis ſuæ nepotem genitum vidit, quo exceſſit anno.* Stemma tamen ſeriatim hoc texere difficile ſit. Quod ſi in lectione nihil mutas: tum ego interpretari capiar, Duas matres Silano huic reo fuiſſe, veram & novercam. Noverca autem bona maxima ex parte Silano reliquerat, in gratiam mariti; vel obſequiis, ut fit, privigni capta. Nunc cenſet Lentulus, ſeperanda ea bona, quippe cum *non ea parente genitus eſſet:* ſed adventicia illa, & ex indulgentia data, filio item indulgenda. Hæc dixerim, nec mihi firma aut proba, ut præmiſi. Scripſit ad me

me ex Hispania vir doctus, in veteri libro se legisse: *quippe alta parente.* quod ad nostrum illum sensum faciat, sed mallem aliud verbi. *Idem.*

Materna bona quippe alia parente] Distingue, Silano fuisse matrem & novercam. materna bona intelligit veræ matris, quæ à bonis novercæ separanda essent, ac Silani filio, tanquam aviæ ipsius paternæ bona reddi. *Pichena.* Lectio palam vitiosa, apparet tamen sensus, quem & Lipsius fere vidit, propter dignitatem maternæ ejus familiæ datum Silano, ne bona, quæ inde ad eum pervenerant, publicarentur, sicut antea in damnatione Æmiliæ Lepidæ: *Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur.* supra 3, 25. Ceterum constat Silanos maternam originem ad Augustum retulisse, quomodo infra 13, 1. *Silanus D. Augusti abnepos* diserte traditur. Ut ita non absurde tentari possit: *Quippe Julia parente geniti.* Quid enim absurdi esset, si quis existimaret plures fuisse Julias, quam quas hæ scriptorum reliquiæ nobis exhibent; Ideoque ob præcellentiam hujus familiæ indignum videri poterat, si bona inde provenientia publicarentur. quamquam & in illis verbis *reddendaque filio* latet altera mitioris sententiæ ratio, quam attendi video & in damnatione Suilii, infra 13, 43. *ademta bonorum parte. nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam, quæ testamento matris aut avi acceperant* (an *aviæ ceperant*) ut nimirum à matre vel avia profecta viderentur non tam ad patres aut avos pertinere, quamquam jure potestatis patriæ ipsis adquirebantur, quam ad liberos, quibus relicta erant; idque mitiori interpretatione, ut dixi. *Freinshemius.* Hoc maxime probabatur amico meo ex Viris doctis. Id modo reprehendebat, quod alias Julias quam in historiis traderentur circumspicerem, & cunctarer ad Augusti notissimam neptem referre hoc stemma. Quod ille sic constituebat, ut Silanus, quem Plinius neptis Augusti nepotem scripsit, esset hic filius, cui materna bona conceduntur hoc loco; ipse autem damnatus, filius Juliæ, quæ neptis erat Augusti. Sed puto satisfactum ei nunc, ostenso temporum rationem non congruere. Nam Silanus qui hic damnatur, ipsius etiam Amici mei judicio Cos. fuit. A. U. C. DCCLXII. demonstravi autem, ut omnia alia largirer (inter quæ tamen essent, quæ non deberem) Julia nepte, ante annum DCCLIX. nullum Silanum nasci potuisse. *Freinshemius.* Qui παραφράζει: Lentulus dixit Silani materna bona in honorem familiæ, ex qua illa oriunda fuerat, non cum cetera substantia publicanda, sed filio reddenda esse. *Freinshemius.* Nullum hinc sensum tolerabilem eruas, nec ex iis quæ alii substituunt. Repone, *quippe Mallia parente geniti.* Omnia quidem bona Silani, quippe in insulam deportandi, publicanda erant: sed Lentulus rigorem sententia sua mitigat, & bona materna damnati vult ipsius filio servari in honorem Manliæ sive Malliæ gentis, unde genus maternum Silano. Infra *sororem quoque Silani Torquatam.* Mos autem frequens Virginibus mulieribusque Romanis nomen à matre sumere, præsertim si ea pars sanguinis illustrior. Infra lib. XIII. *Sabina Poppæa T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini Consulari & triumphali decore præfulgentis.* Grotius. Lege: *Quippe Cornelia parente geniti.* Quia mater Junii gentilis erat Lentuli, grave huic videbatur, quod per legem dimidia parte bonorum multaretur reus. etiam bona ejus materna simul confiscari seu publicari, & integra seorsum à reliqua massa, malebat ad filium consobrinum suum transire (ita de Gn. Pisone Præside Syriæ, qui priusquam damnaretur, se absolverat, censuit Cotta Cos. A. U. 773. *partem bonorum ejus publicandam, pars ut ut Gn. Pisoni filio concederetur,* Tac. 3. Ann. 17.) quod hoc in favorem familiæ suæ vergere prudenter judicaret. Corneliam istam amitam hujus Cnæi Lentuli, magnam, eumque Corneliæ è fratre pronepotem facio sic:

dixit, adnuente Tiberio. At [1] Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus, & opertus infamia, provinciam sortiretur: idque princeps dijudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore*
69 *mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur?* Adversum quæ disseruit Cæsar: *non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur, sed non* [2] *ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic à majoribus institutum, ut si antissent delicta, pœnæ sequerentur. ne verterent sapienter reperta, & semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiæ.* [3] *minui jura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quanto

L. Cornel. Lentulus

L. Corn. L. F. Lentulus Cos. a. 750.

Cn. Corn. Cn. F. Lentulus Cos. A. U. 740. Panvinius huic cognomen Gætulici tribuit.

Cossus, qui & Cn. Corn. Cn. F. Lentulus Cos. A. U. 752. post Gætulicus: Pighius Isauricum cognominat è Dione, Panviniusque: sed male.

Corn. Cn. F.

C. Junius Silanus Cos. A. U. 737.

C. Junius Silanus C. F. Cos. A. U. 763. Pro C. Asiæ, damnatus A. U. 775.

Cossus, Cossii F. Cn. N. Lentulus, Cos. A. U. 778. in præfectura urbi successor Pisonis, qui obit. A. U. 785. *Tac. Sen.* ep. 83. Hic est qui senserat Præsides Provinciæ non posse accusari, Coss. Sulla & Trione A. U. 784. l. 12. D. de accusat. *Reinesius.*

Cn. Cornel. Cn. F. Lentulus Gætulicus, Cos. A. U. 789. Hic est ille Taciti: Pighio Cn. Triumphalis F.

C. Appius Junius Silanus Cos. A. U. 781. proc. Hisp. occisus A. U. 795. Domum habuit in monte Cœlio Tac. IV. Ann. 64. Sed quia hunc Senatorem vocat ibi *Tac.* alius ab Appio fuerit.

1 *Cornelius Dolabella*] Præter ceteros adulator: qui supra censuit, ut Tiberius ovans urbem iniret. cujus mentio in prisco lapide conjunctim cum hoc C. Silano:

P. CORNELIVS. P. F. DOLABELLA
C. IVNIVS. C. F. SILANVS. FLAMEN. MARTIAL. EX. S. C.
FACIVNDVM. CVRAVERVNT. IDEM. QVE PROBAVERVNT.

Lipsius.

Corn. Dolabella] Lapis apud Lipsium (in quo Gruterus 6. p. 176. addit *Coss.*) quod cuivis manifestum est, loquitur de P. Cornelio P. F. P. N. Dolabella C. Junio C. F. M. N. Silano Flamine Martiale Coss. A. 762. Consulem vero fuisse hunc, de quo Tacitus hoc loco, ex ejusdem narratione fere negare ausim. Tiberius enim urget nobilitatem familiæ Juniæ, dignitatem senatoriam, voluntatem sororis; cur de consulatu & flaminio, unde efficacius argumentum erat, silet? *Rupertus.*

2 *Ex rumore statuendum*] *Statuendum* verbum, nihil aliud quam privatum cujusque judicium, de hujus illiusve moribus, hic significans, non recte acceperunt de publicis decretis. *Freinshemius.*

3 *Minutura, quoties*] Ne deliberare quidem quemquam puto, quin conjectura nostra vera sit. *Minui jura, quoties glis. pot.* præclara & ex usu rerum gnome. *Lipsius.*

Minutura quoties gliscat potestas] Doctissimus vir diduxit, & scripsit *minui jura*, ex quibus γνώμη, quam Tiberius præ oculis non habuit: nam legibus, quæ in facta constituuntur, nihil damni contingere potest ex provisu principis, ne peccaturi in provinciis mitterentur. Ad quid igitur ea dixit? Impe-

Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, *insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse: darent Juniæ familiæ, & viro quondam ordinis ejusdem,* [1] *ut Cytheram potius concederet. id sororem quoque Silani* [2] *Torquatam, priscæ sanctimoniæ virginem, expetere.* [3] In hanc sententiam facta discessio. [4] Post auditi Cyrenenses, 70
& accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postulatum, *quod effigiem principis* [5] *promiscuum ad usum argenti vertisset*, recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante Atejo Capitone, quasi

Imperatorem dissimulabat, nec latum unguem ab artibus Augusti discedebat. Deprecatur itaque vim majorem, quasi tantum reip. princeps esse velit, & sic ratiocinatur: optime mea cum onera tum potentia præfinita sunt, utque Romanum Principem decebat: si quid additis, regis id erit, nec vobis tolerandum. Quamobrem ea in me parcite conferre, quæ toties à me irrita fient, quoties à vobis decreta fuerint. Ad ultimum *minuere* παθητικῶς. Homer. μινύθει δέ τοι ἦτορ ἑταίρων. Cæs. libro 3. Gall. *Neque pedibus aditum habeant cum ex alto se æstus incitavisset, quod bis semper accidit horarum* XII. *spatio, neque navibus, quod rursus minuente æstu naves in vadis afflictarentur:* Salinerius. Videndum an *minutura*, mutandum sit in, *minus tuta*. Ursinus. Quamvis doctissimus Salinerius lectionem veterem, *minutura* defendere conetur, ego tamen ab ipsius interpretatione sensum nullum, ad Taciti mentem haurio. Nulla igitur causa, quin correctionem Lipsii veram existimem, atque recipiam. *Pichena.* Non adsentior *jura*, quæ pro libertate & republica (quam adhuc se conservare simulare Tiberius solebat) ponuntur, de *justitia* interpretanti. quam *potestate* illa, quæ *juribus* hic opponitur, in causis privatorum melius, atque in plena libertate, administrari posse, ipsorum Cæsarum priorum exempla docent: unde sup. 1, 2. *Neque provincia illum rerum statum* (monarchicum) *abnuebant: suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.* Angl. *leges.* Bene si *leges* accepit ea significatione, qua libertatem arguunt, & dominationi opponuntur. Quod idem de Gal. r. dici potest, qui *les droits* reddit, nam hoc etiam de jure & majestate reip. potest accipi, secus si ponatur in singulari, ut apud alterum, *le droit.* tum enim jura, quibus privata negotia disceptantur, intelligi solent. *Freinshemius.*

1 *Cytheram potius*] In manuscripto, *Cythonum.* Putes *Cythnum* fuisse, quæ insula est juxta Atticam, sub Eubœa, nostro alibi, Ptolemæo item & Plinio, nominata. *Lipsius.* Sic editum in Lipsianis. Sed in MS. vere exstat *Cythenum.*

Cytheram concederet] Faernus legebat, *Cytheram potius concederent*, non, *concederet.* Ursinus. Adjeci conjunctionem, *ut*, ex Manuscripto. *Ut Cytheram potius concederet.* Pichena.

2 *Torquatam*] Cujus memoriam servat marmor Romæ:

IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ. VIR. VEST.
MAXIMÆ.

itemque alterum in hortis Vaticani mihi lectum:

I. IVNONI.
IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ.
SACERDOTI. VESTALI.
ANNIS. LXIIII.
CÆLESTI. PATRONÆ.
ACTIVS. L.

Lipsius.

Silani sorore Torquata] De *Junia Torquata* Silani sorore, & de *Manlia* Torquatorum familia per adoptionem in Juniam Silanorum inserta diximus in lib. de Familiis, additis veteribus inscriptionibus de hac ipsa Junia Torquata. *Ursinus.* Has cum ipsa effigie illius virginis in publicum contulit laudandus propterea plurimum Vir Clarissimus Jac. Sponius in Miscellaneis eruditæ antiquitatis pag. 150.

3 *In hanc sententiam facta discessio*] Id est, in hoc senatus consensit. Duobus enim modis facta SC. ex literis Varronianis Agellius lib. XIV. refert: *aut per discessionem, si consentiretur: aut conquisitis sententiis per singulos, si dubia res esset.* Atejus Capito contra: & Tuberonem vere dicere ait, *nullum SC. fieri, non discessione facta: quod in omnibus SC. etiam, quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria.* Ejus, infra libro proximo meminit Cornelius & lib. XIV. inquit, *Postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere.* Vertranius.

4 *Post auditi Cyrenenses*] Fluctuavi in hoc loco. supra enim scriptum eadem de re: *Ancharius Priscus Cæsium Cordum Proconsulem Cretæ postulaverat repetundis.* Mirum videbatur agere Cyrenenses in illum, qui alienæ provinciæ rector: & inclinabam ut substituerem, *Cretenses.* Dispulit hanc caliginem Strabo, apud quem libro ultimo in divisione provinciarum lego, Cretam cum Cyrenaica ejusdem Proconsulis fuisse. Ab hac mente Suetonius Vespas. cap. 11. *Quæstor Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit.* Ubi male quidam libri, *provincias.* Lipsius.

5 *Promiscuum ad usum argenti*] *Promiscuo argenti usu*

quasi per libertatem. *Non enim debere eripi patribus vim statuendi: neque tantum male-*
ficium impune habendum. sane [1] *lentus in suo dolore esset; reipublicæ injurias ne largiretur.*
Intellexit hæc Tiberius ut erant magis, quam ut dicebantur: perstititque inter-
cedere. [2] Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique juris sciens,
71 [3] egregium publicum, & [4] bonas domi artes dehonestavisset. Incessit dein religio,
quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites
Romani voverant [5] *Equestri Fortunæ.* nam etsi delubra ejus deæ multa in urbe,
[1] nullum

usu non tantum supellex argentea debet intelligi, sed omne id, quocumque usus argenti extenditur. puta, si ad arma exornanda, vel phaleras adhibuisset; aut creditoribus dedisset. *Freinshemius.*

1 *Lentus esset*] Summa arte assentatoriæ libertatis hic adhibitum est vocabulum, quod ἐπὶ φαυλότητος, sive in deteriorem sensum usurpari solet. *Freinshemius.* Habuit ex Tibullo 4, 11. *Si tu Nostra potes lento pectore ferre mala.* Sed & ex Ciceronis libro 2. de Oratore eundem sensum ac sonum citat Pichena ad 4, 71. *Jac. Gronovius.*

2 *Capito insignitior infamia fuit*] Ex Man. restitui vocem, *insignitior.* Vulgo, *insignior.* Pichena.

3 *Egregium publicum*] Ita dictum, ut vulgo bonum publicum, & Livio *pessimum publicum*, libro 11. Rhenanum risi scribentem: *Obscurus locus est* (censeo Delphos mittamus ad consulendum) *aut certe mendosus: qui forsan sic legi debeat, Se, remp. & bonas domi artes.* Lipsius.

Egregium publicum] Locus hic Beato videtur mendosus. Ego tam scriptum quam sensum ejus in plano puto, explicoque *egregium publicum*, pro decore publico, ea forma dictum, qua sæpissime idem Cornelius, *bonum*, Seneca *malum*, Livius, *pessimum publicum* ajunt: apud quos *publicum*, de nomine adjectitio factum est substantivum. *Vertranius.* Legit Theodorus Marcilius ex membrana, ut ipse ait, *se, rempublicam, & bonas domi artes.* invita sane Minerva. *Egregium publicum* Tacitus dixit, sicut Varro *villas pessimo publico ædificatas.* quem Livius imitari non veritus est libro 2. *Nec ambigitur, quin Brutus pessimo publico reges exacturus fuisset.* Sed ex ipso Tacito, ut solet, Sulpicius Severus histor. Sacræ libro 2. *Quod initio jure judiciorum & egregio publico defensum.* Colerus.

4 *Bonas artes*] Exponi vocabulo, quod tantum vitam civilem & inculpatam, non etiam studiorum & præcipue juris peritiam (quæ hic unice spectatur) significat; id vero non potest adprobari. *Freinshemius.*

5 *Equestri fortunæ*] Parvula unius apicis additione legerim, *sequestri Fortunæ.* Ut intelligamus supplicasse Romanum equitem Fortunæ, quæ se mediam collocaret inter fatum & Augustam. Nam, ut Gellius vult 20, 11. *sequester à sequendo, quod ejus, qui electus sit, pars utraque sequatur fidem.* Quæ verba transscripsit Isidorus in 10 Orig. Seneca ad Helviam, 12. *Menenius Agrippa qui inter patres & plebem publicæ gratiæ sequester fuit.* Inde etiam est, quod Patribus Salvator noster Christus *sequestri* nomine veniat. *Gruterus.* Ædem fortunæ Equestris Romæ fuisse nemo dubitat. Tacitum ergo omnes accusant. Ego librarios mallem. Robertus Titius humaniores litteras in Bononiensi Gymnasio publice profitens, me monuit, sibi atque eruditissimo viro Jano Grutero legendum videri, *sequestri fortunæ.* Sic Virg. *Æn.* XI. *pacem sequestram* dixit pro induciis. & ut induciæ mediæ sunt inter præteritum & futurum bellum, vel potius inter bellum & pacem; ita *fortuna sequestris* media est inter adversam & prosperam fortunam, seu inter morbum & valetudinem. Itaque non absurde appellari quodammodo poterit, Fortuna valetudinaria. Sed cum multa Fortunæ cognomina apud antiquos scriptores inveniantur, de sequestri autem nulla mentio, nihil affirmare ausim, judiciumque integrum lectoribus relinquo. *Pichena.* Ita est: quod constaret ex memoralibus scriptorum libris, in urbe fuisse *templa Fortunæ Equestris*; ausus sum inserere suspicionum libellis emendandum videri, adjectione literæ, *Fortunæ sequestris*; cui necdum adstruo veritatis firmiorem imaginem. Lætor interim non id omnino displicuisse comptissimis moribus viro Curtio Pichenæ, ut enim hodie obtinet, nihil placet quam quod nostrum est; alienum omne sanna excipimus, aut pedibus etiam trahimus. *Gruterus.* Valde me permulcet illa *Fortuna Sequestris:* sed & inventor & approbator tam belli cognominis, explicando ejus tædium faciunt. *Sequester* meo judicio non à *sequor*, quod Gellio creditum, sed à *secus* quasi *secuster*, ut à *magis magister*, à *minus minister*, dictus, quoniam intervenit dissidentibus ipse neutrarum partium, semotus ab utroque, & liber à causis eorum, aliusque atque certantes. Duas autem personas significat: vel arbitri, medii, interpretis, quam notionem illi duriter captant; vel custodis, penes quem res controversa deponitur, l. 110. D. de V. S. Plautus Mercat. 4, 3. *Immo sic sequestro mihi data est.* Rudente 4, 3. *nisi pars datur, Aut ad arbitrum reditur, aut sequestro ponitur.* Cato apud Gellium: *Per deos immortales, nolite vos sequestro ponere.* Hoc est, nolite custodiam vestri committere cuiquam præter vosmetipsos: nolite vos, cum liberi sitis, fiduciarios reddere, & cuiquam in potestatem dare. Paulus l. 6. D. Depositi: *Proprie autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur.* Unde observant *sequestre* genus esse depositi.

[1] nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud Antium quæ sic nuncuparetur, *cunctasque cærimonias Italicis in oppidis*, *templaque*, *& numinum effigies*, *juris atque imperii Romani esse.* ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem Flaminem Dialem, prompsit. Cæsar, recitavitque decretum pontificum: *quotiens valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset*, [2] *ut Pontificis maximi arbitrio*, *plusquam binoctium abesset: dum ne diebus publici sacrificii*, *neu sæpius quam bis eundem in annum.* Quæ principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & provinciarum

siti. At ego Pauli verba corrupta esse censeo, neque unquam Latinis dictum aliquid *esse sequestre* aut *in sequestre*. Scribe: *Proprie autem sequestro est positum*, *quod à pluribus* &c. Idem spectavit Tertullianus de resurrectione cap. 51. *Hic sequester Dei atque hominum appellatus ex utriusque partis deposito commisso sibi.* Et cap. 63. *In deposito* (caro) *est apud Deum per fidelissimum sequestrem Dei & hominum*, *Jesum Christum.* Et de patientia: *Adeo satis idoneus patientiæ sequester est Deus*, *si injuriam deposueris penes eum.* Hanc quoque vim hujus vocabuli considerarunt, qui *Fortunæ Sequestri* pro Augustæ valetudine donum voverunt, nempe ut ejus salutem apud Fortunam deponerent, & huic illam custodiendam mandarent. Quod etiam votum, postquam eam dea sartam tectam habuisse visa, solverunt. Ut Domitianus in Capitolii oppugnatione ex incendio servatus *Jovi Custodi.* Gronovius. Etiam de hac voce bene merentur notæ Heinsianæ ad Ovidii Fastos 1, 287.

1 *Nullum tali cognomento erat*] Mirum vero. Nam & Livius & Valerius auctores sunt, Q. Fulvium Romæ dedicasse ædem Fortunæ Equestri. Nominat & Julius Obsequens. *C. Claudio*, inquit, *M. Perpenna Coss. bubo in æde Fortunæ Equestris comprehensus*, *inter manus exspiravit.* Incendio consumptam suspicemur: nisi obstaret P. Victor, qui eam collocat in regione IX. urbis suo etiam ævo: Fatebor ingenue. aliud quod pro Tacito dicam non habeo. *Lipsius.*

Nullum tali cognomento] Miraberis equitum Romanorum & Taciti conniventiam, si ex antiquitate recitetur Livii libro XL. & postea XLII. testimonium, his fere verbis: *Q. Fulvius ædem Fortunæ Equestri*, *quam Proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberis voverat*, *annos sex postquam voverat*, *dedicavit: enixo factam studio*, *ne ullum Romæ amplius*, *aut magnificentius templum esset.* Ejusdem Valer. Maximus libro I. cap. II. & Lactantius II. cap. VIII. meminerunt. *Vertranius.* At meminerunt ejus prioris posteriorisque temporis scriptores. Quid ergo? potuit antiquitus exstructa fuisse tali cognomento ædes, mox incendio periisse, demum post Tiberii tempora restituta esse. *Freinshemius.*

2 *Plusquam binoctium*] Ita in manuscripto Medicæo, ablegatis aliis vocibus; placetque. Licere Flamini abesse, sed consulto & consciscente Pontifice, etiam plusquam binoctium: sed dumtaxat in adversa valetudine, & cum exceptionibus quæ sequuntur. Vulgata tamen lectio erat, *dum ne plusquam:* sed novitia cum sit, quis moretur? *Lipsius.*

Ut pontificis Maximi arbitrium plusquam binoctium] Lego, *ut pontificis Maximi arbitrio ne plusquam binoctium abesset.* Rhenanus. Ita legendum arbitror, *Ut Pont. Maximi arbitrium*, *dum ne plusquam binoctium abesset: ne diebus publici sacrificii*, *neu sæpius.* &c. Ferret. Hæc, qui me audiet, ita leget, *Quoties valitudo adversa flaminem Dialem incessisset*, *ut pontificis maximi arbitrio*, *dum ne plus quam binoctium*, *abesset: ne diebus publici sacrificii*, *neu sæpius quam bis in eundem annum.* Livii libro V. Camillus dixit, *Flamini Diali noctem unam manere extra urbem*, *nefas est.* Collegium tamen Pontificum potuit gratiam veterum ceremoniarum fecisse, scilicet, collata sub modo in arbitrium Pontificis maximi cognitione, quomodo, & quoties, male se habenti Diali urbe abesse liceret. Quod decretum habuit, *ne diebus publici sacrificii:* non accipio de Idibus singulorum mensium, quibus Jovis flamen bove operabatur. Stata enim erant illa sacra, certoque die facienda, quibus Servius Maluginensis dixit supra, *Pontifices*, *si flamen valitudine impediretur*, *Dialia sacra fecisse.* Quod si de illis intelligas, decretum Pontificum prohibebit. Aliter igitur expono *sacrificii publici dies*, sacra popularia: ut ait Labeo, sive publica, quæ omnes cives pro populo, montibus, pagis, curiis, sacellisque publico sumptu faciebant. Auctor Pompejus Festus libro XIV. *Vertranius.* Ita ex fide Manuscripti: *Ut pontificis maximi arbitrio plusquam binoctium abesset.* Sententia videtur: Cum Flamini Diali binoctium abesse liceret, venia non petita; Pontificum decreto statutum est, ut valetudini curandæ, ultra binoctium abesse posset, arbitrio tamen Pontificis maximi. Sed hæc expositio redargui videtur, quod nullum decretum appareat, quo binoctii absentia sine Pontificis venia permitteretur. Quin immo noctem unam Diali extra urbem manere nefas, Livius libro V. Sed fortasse Augustus ut pleraque alia, ita hæc ex horrida illa antiquitate deflexit, ut innuunt sequentia: *Quæ Principe Augusto constituta* &c. *Pichena.* Multum debemus diligentiæ Pichenianæ, per quam liquet illud prius, *dum ne*, invectum

ciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque [1] L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinuisset. Ita sors Asiæ
72 in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus [2] Lepidus ab senatu petivit, *ut* [3] *basilicam Pauli*, [4] *Æmilia monimenta, propria pecunia firmaret ornaretque.* erat etiam tum in more publica munificentia: [5] nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut [6] exundantis opes ornatum ad urbis, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At *Pompeji theatrum* igne fortuito haustum, Cæsar *exstructurum* pollicitus est *eo quod nemo è familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeji.* simul laudibus Sejanum extulit, *tamquam labore vigilantiaque ejus* [7] *tanta vis unum intra damnum stetisset.* Et censuere patres *effigiem Sejano*,

invectum à mala manu, neque conspici in chirographo authentico. nam nexus sane orationis omnino requirit. *recitavitque decretum pontificum* &c. *Gruterus.* Itaque ad nullam rem bonam pertineret huc advocare, quæ scripsit Jac Gutherius libro I. de jure Pontificio cap. 14. contra auctoritatem unici codicis plura etiam interponens.

1 *L. Metelli Pontif.*] Auctorum loca adduxi supra. *Lipsius.*

2 *Lepidus a senatu petivit*] Fæda & nulli bono serviens ineptia est, quæ occupavit illos qui sic ediderunt, quum priores ab Beroaldo acceperint *ab senatu*, quod egregius iste vir acceperat ab MS. & sancte servaverat. Cur igitur id inviderunt auctori? Sic ab iisdem concipitur vox vicina *monumenta* non hic tantum, sed etiam cap. 23. ubi utrobique in MS. exaratur *monimenta*. Immo & lib. 4. cap. 7. Id sciri ab lectore interest, cui suppono innotuisse aliorum sententias. Quid multa? Illi qui in his locis ita agunt, aliter censuerunt 13, 23. edentes *aerarii monimenta.* Jac. Gronovius.

3 *Basilicam*] Quidam templum. Decepit eos, quod postea *basilica martyrum*, quarum apud Augustinum aliosque patres frequentissima mentio, sunt appellatæ, quæ sacella prius erant, mox ingentia templa. At Gal. recte, *le palais.* Idem enim Romanis erat *basilica*, quod jam Gallis *palais*, ædificium nimirum magnificum, in quo causæ agebantur. *Freinshemius.*

4 *Æmilia monumenta*] Bene Æmilia monumenta. Non enim unius Æmilii opus. Æmilius Paulus qui postea cum C. Marcello consul, duas Basilicas, veterem refecit, novam locavit. auctor Cicero ad Atticum lib. IV. epist. XVII. Novam interventu bellorum civilium non perfecit ipse, (ut alucinari video virum inter antiquarios primum,) perfecit sub Augusto Paullus Æmilius, qui consul anno DCCXX. & postea censor. Dio libro XLIX. Καὶ τὴν στοὰν Παύλου καλουμένην Αἰμίλιος Λέπιδος Παῦλος ἰδίοις τέλεσιν ἐξῳκοδόμησε, κἀν τῇ ὑπατείᾳ καθιέρωσεν. Eam incendio consumptam refecit XX. annis post alius Æmilius, ut narrat idem Dio libro LIV. Ἡ μὲν ἐν στοᾷ μετὰ τοῦτο, ὀνόματι μὲν ὑπ' Αἰμιλίου, ἐς ὃν τὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν γένος ἐληλύθει, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπ' Αὐγούστου καὶ τῶν τοῦ Παύλου φίλων ᾠκοδομήθη. Et nunc post annos XXXV. iterum collapsam, firmavit ornavitque Manius Lepidus, is de quo dixi supra. *Lipsius.*

5 *Arguerat Taurum*] Scribendum, *arcuerat.* id est vetuerat, prohibuerat. Tauri amphitheatrum intellegit in campo Martio: Marcii Philippi, ædem Herculis Musarum: Balbi, theatrum. Vide Suetonium Aug. cap. XXIX. Dionem libro LI. & LIV. *Idem.*

Nec Augustus arguerat Taurum] Placet Lipsio, *arcuerat*, id est, prohibuerat, optimo quidem sensu. Sed fortasse vulgata lectio defendi potest, si accipiamus *arguere*, pro sinistre interpretari; ut sensus sit: nec Augusto incidit suspicio, publicam illam munificentiam ad populi favorem captandum excogitatam fuisse. *Pichena.* Recte Lipsius. Alterum vix Latinum. *Arcuerat conferre*, ut Senecæ defendimus in Hippolyto v. 805. *tu licet asperos Pugnacesque deos viribus arceas. Et vasti spatio vincere corporis.* Et solenne librorum vitium est. Ovidio diu fuit libro 15. met. 72. *Primusque animalia mensis Arguit imponi.* pro *Arcuit*, Statio diu lib. 2. Theb. 630. *cur inficiatus honora Arguerim fama*, (& male defendit Gebhardus) pro *Arcuerim*. Valerio Flacco lib. 4, 317. *hac Amycum tandem manus arguit ausis.* pro *arcuit*. Gronovius.

6 *Exundantis opes*] Alias ab hostilibus manubiis intelligi, præfixa *aut* particula denotat. Quam non temere usurpavit auctor, sed ut ostenderet, duo genera hominum ejusmodi opera exstruxisse: alios non sua impensa, sed manubiis hostilibus usos; alios privatis tantum opibus viguisse, ut huic magnificentiæ sufficerent. Et potest declarari res exemplis. Philippus, qui hic nominatur, bellorum & perinde manubiarum expers, ex suis bonis ædem Herculis Musarum, ut apud Suet. in Aug. cap. 29. legitur, exstruxit: Statilius Taurus amphitheatrum, Dio lib. 51. Domitius autem Calvinus apud Dionem lib. 48. palatium refecit ex auro coronario. *Freinshemius.*

7 *Tanta vis unum intra damnum*] Muretus mallet, *tanta vis ignium intra damnum stetisset.* quod mihi non probatur. nam in vulgatis recte subintelligitur,

Sejano, qua [1] *apud theatrum Pompeji locaretur.* neque multo poſt Cæſar cum Junium Blæſum proconſule Africæ [2] triumphi inſignibus attolleret, *dare id ſe* dixit *honori Sejani*, cujus ille avunculus erat. Ac tamen res Blæſi dignæ decore tali fuere. nam 73
Tacfarinas, quamquam ſæpius depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, *ſedemque* ultro *ſibi atque exercitui ſuo* poſtularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur. Non alias magis [3] ſua populique Romani contumelia indoluiſſe Cæſarem ferunt, quam *quod deſertor & prædo, hoſtium more ageret.* [4] *ne Spartaco quidem, poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam* [5] *Sertorii atque Mithridatis* [6] *ingentibus bellis labaret reſpublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani faſtigio, latro Tacfarinas, pace & conceſſione agrorum redimeretur.* Dat negotium Blæſo, *ceteros quidem ad ſpem proliceret arma ſine noxa ponendi; ipſius autem ducis quoquo modo potiretur.* Et recepti ea venia plerique. mox adverſum artes Tacfarinatis, haud diſſi- 74
mili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos [7] incurſaret, eluderetque, & inſidias ſimul tentaret; tres inceſſus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio [8] in Leptinos, & ſuffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtenſium pagi [9] impune traherentur, propriam manum Blæſus filius duxit: medio cum delectis [10] caſtella & muni-

ligitur, tanta vis ignis, quæ intra unum illud theatri damnum ſtetit, neque ulterius pervagata eſt. *Pichena.* Muret. *tanta vis ignium* &c. At vero vox *unum* neceſſaria. *Acidalius.*

1 *Apud theatrum Pompeji*] De ea Seneca, ad Marciam cap. XXII. *Decernebatur Sejano ſtatua, in Pompeji theatro ponenda, quod exuſtum Cæſar reficiebat: exclamavit Cordus, Tunc vere theatrum perire.* Lipſius.

2 *Triumphi inſignibus attolleret*] Frequens Cornelio *inſignium* horum mentio eſt: quæ obſervata ſunt ex auctoribus, *corona pateraque aurea, ſella curulis, ſcipio eburneus, toga picta, tunica palmata, ſtatua laureata, nomen triumphale.* Erant autem ea lege ornamenta ejuſmodi conceſſa, ut donato commorerentur, cui, dum viveret, eis perpetuo uti licebat. *Vertranius.*

3 *Sua populique Rom. contumelia*] Verba hæc male tranſpoſita fuerant, quæ ſuadente Lipſio, in ſuum ordinem repoſuimus. *Pichena.* Parerem, ſi jubente unico codice, dixiſſet. Quod quando non auſus, illam juncturæ vulgaris horum verborum immutationem, *ſua populique contumelia Romani*, haudquaquam auribus accidere meis ingratam, quin & aliquid magnificum præferre mihi videri, fateor. *Gronovius.* Scias, Lector, illam trajectionem mihi primam occurrere in editione Aldi, quum Beroaldus & perinde ipſe unicus codex promant *ſua populique Romani contumelia.* idque retinendum. *Jac. Gronov.*

4 *Ne Spartaco quidem*] Spartacus, Oenomaus, & Crixus, effracto Capuæ Lentuli ludo, in quo alebantur cum LXXIV. gladiatoribus, bellum ſervile in Italia concitarunt, & vocatis ad vexillum ſervis, occuparunt montem Veſuvium. Vicerunt P. Vatinium Prætorem, & Claudium Pulchrum Legatum, anno IↃCLXXX. Anno ſequenti vicerunt Cn. Lentulum Conſulem. Anno IↃCLXXXII. confecti ſunt à M. Craſſo Prætore, qui de eis ovavit lauro coronatus. *Muretus.*

Sertorii atque Mithridatis] Sertorianum bellum excitatum erat anno IↃCLXXIII. Confectum eſt à Pompejo, anno IↃCLXXXII. Bellum autem adverſus Mithridatem cæpit anno IↃCLXV. poſt R. C. Confectum anno IↃCLXX. *Muretus.*

6 *Ingentibus bellis labaret*] Non damno *labaret.* Sed erit opinor, cui verbum id grave nimis videbitur, magiſque probabit, *laboraret.* Acidalius.

7 *Incurſaret, eluderetque*] Re ſcilicet ipſa factiſque, non verbis inſultando. *Freinshemius.*

8 *In Leptinos*] Eos intelligit qui Leptim Africæ urbem colunt. at illi ubique, etiam apud noſtrum, *Lepitani* vocantur; nuſquam, quod ſciam, *Leptini*, ut vitium videatur irrepſiſſe oſcitantia librarii, & proclivi in his talibus lapſu. *Frinshemius.*

9 *Impune traherentur*] Scio quidem *trahendi* hanc quandoque ſignificationem eſſe, quæ his ſupra 2, 52. *compellere in eadem* vel cogere ad eaſdem partes ſuſcipiendas, ut H. 2, 100. Sed ipſa res, ex cujus ingenio verborum ambiguitas explicanda eſt, non patitur aliud eſſe *trahere*, quam diripere, deprædari, populari. Sic H. 3, 33. *pecuniam vel gravia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt.* Et facit adjecta vox *impune*, hunc ineſſe verbo ſenſum: item, quod in pagis nullum fuiſſet operæ pretium in partes trahendis. *Freinshemius.*

10 *Caſtella & munitiones.*] *Oppida* frequentiores & ampliores hominum conventus facere; *Caſtella* minores atque anguſtiores, ſed murorum tamen ambitu utraque circumſepta, ſicuti *vici* ſine muris. Quod autem *caſtellum* locus munitus eſſet, conſtat ex

munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta & infensa hostibus cuncta fecerat; quia quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *imperator* à legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. concessit quibusdam & Augustus id vocabulum; ac
75 tunc [1] Tiberius Blæso postremum. Obiere eo anno viri inlustres [2] Asinius Saloninus M. Agrip-

ex Cic. scribente in Epist. *Multa castella cepi, multa vastavi.* Et ad Att. *Castellum natura munitum.* Ab eadem similitudine in acie *castella mobilia*, non *stabilia* vocata à Tacito & aliis, quod ex Taciti ejusdem verborum serie facile dignoscitur, dum inquit: *Castella & munitiones idoneis locis imponens.* Erant itaque *castella* in acie propugnacula, quæ in procinctu portabantur, ex asseribus, sive alia consimili materia fabricata, ad castra metandum quam maxime apta, ita dicta à stabilium castellorum similitudine & usus convenientia. *Donatus.* De castellis mobilibus in acie somnium lepidum. *Gronovius.*

1 *Tiberius Blæso*] Distinguo locum, *Blæso postremum. Obiere eo anno*, non levi ad historiam momento. Olim & libera rep. multi Impp. dicti, ut quisque rem suis auspiciis bene gessisset. Displicuit Augusto, & ut reliquos honores in se, sic & hoc nomen traxit. quod communicatum postea cum paucis, & fere non nisi ex gente Augusta. Tiberius tamen hic Blæsum Imperatoris nomine insignit: eumque è privatis postremum. id est, ut postinde soli Principes eo titulo sint usi, nemini ultra concesso subditorum. Vellejus: *Junius Blæsus proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoria meruit.* Neque etiam indignum nota, quod observamus in nummis & inscriptionibus, Imperatoris titulum cum Principis est, præponi; cum victoris, subjungi. hoc modo. *Imp. Cæsar Augustus*, &c. contra *Junius Blæsus Imp. M. Tullius Cicero Imp.* Quod etiam è Suetonii Julio colligas capite LXXVI. cujus id inventum. *Lipsius.*

Tiberius Blæso postremum] In vulgatis ita distinguebatur, *ac tunc Tiberius Blæso. Postremum obiere* &c. Nos ex MS. melius distinximus, idque prævideret Lipsius ex ingenio. *Pichena.*

2 *Asinius Saloninus*] Asinio Pollioni oratori & historico filius natus Asinius Gallus, quem captis Salonis Dalmatica urbe agnomento dixit Salonium. Servius auctor in Virg. ecl. II. Etsi id cognomen Tacitus & Dio illi nusquam tribuunt, contenti dixisse Asinium Gallum. Is Saloninus duxit Vipsaniam, Agrippæ filiam; dimissam paullo ante à Tiberio, qui ex ea sustulerat Drusum. Hoc est quod Tacitus lib. I. scripsit: *Nec Gallus ideo iram ejus lenivit, pridem invisus tamquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitaret.* Habuit ex ea liberos complures. Virilis sexus istos, C. Asinium Saloninum, de quo hic: Asinium Gallum, de quo Suetonius, & Dio. Asinium Pollionem, qui consul anno urbis DCCLVI. de quo Plinius, Tacitus, Dio & Fasti: Asinium Agrippam, de quo libro sequenti: Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat & ponit sub Principe Cajo. Nec vanum est, quod tribuo tam multos. Jubet hoc Tacitus lib. VI. ubi de morte Asinii Galli patris: *Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot consularium parenti.* Cui loco abunde lucem fecerint ista. Superest ut virum doctum eripiam è luto. qui hæret, quomodo hic Asinius Saloninus Drusi frater mortuus dicatur, quem Suetonius & Dio vivum ponunt Claudii ævo? Nam Suetonius ecce, capite XIII. in Claudio: *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes.* & Dio lib. ultimo: Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφὸς ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, &c. Itaque quasi in pugna clara, concludit: *Quid verum sit, Deus aliquis viderit.* Imo ego homo. Frater enim hic Salonini, non ipse: ne ultra turbes, & in simpulo, quod dicitur, excites fluctus. *Lipsius.*

Asinius Salonius] Lectu hoc facile, intellectu difficillimum est. Servius meus ad Virgilium Ecloga III. scribit, *C. Asinio Pollioni post captas Salonas Dalmatiæ, natum filium, dictum Saloninum.* Is tam Dioni quam Cornelio C. Asinius C. F. à Tiberio dimissam Vipsaniam duxit, ex eaque Asinium sustulit. Hic superstite patre oritur, & superstite uterino Druso: erant enim Vipsania, M. Agrippæ filia, nati ambo: sed Tiberio patre, Drusus: Asinio Gallo, Asinius, cui patris cognomen *Saloninus*, conve-

M. Agrippa & Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis, [1] Cæsarique progener destinatus: & Capito Atejus, de quo memoravi, principem in civitate locum [2] studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio. [3] consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed [4] Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, [5] commendatio ex injuria;

convenientius à Tacito scriptum fuerit. Ergo hujus Asinii, quo de loquimur, avi fuere paternus C. Asinius Pollio, maternus M. Vipsanius Agrippa. Sed in hoc mirum est auctorum dissidium. Tacito nepos Asinii Pollionis, moritur hoc loco: Contra Cassius habet libro LX. *Asinius Gallus Drusi frater uterinus insidiatus est Claudio Cæsari.* Idem Tranquillus Claudio, XIII. inquit, *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus, Pollionis & Messalæ oratorum nepotes.* Vertranius. Lapis Puteolanus:

CN. ASINIO
POLLIONIS. ET. AGRIPPÆ.
NEPOTI
PVTEOLANI. PATRONO.
PVBLICE

Lipsius quinque Pollionis è Gallo filio nepotes recenset, nullum Cnæum nominat. Ex iis M. cognomine Agrippa Cos. A. U. 777. non Cajo Asinio Gallo, sed Marco, qui alter C. Pollionis filius erat, natus esse videtur: & ex hujus filia M. Asinius Marcellus Esernius; de quo Caji patris nepote Suet. Oct. c. 43. Fuit eodem tempore Asinius Pollio Trallianus Sophista & Historicus, cujus adfinitatem cum Romano isto ostendas. Non dubito Suidam, & qui eum sequuntur in numerandis duorum cognominum coævorum scriptis turbare. Item Casaub. comm. ad Strab. lib. 4. fol. 56. qui Asinium à Strabone laudatum de Rheni longitudine & binis ostiis, Pollionis filium Quadratum, qui res Germanicas scripsit, esse opinatur. *Rupertus.*

1 *Cæsarique progener*] Uti aliquam duceret è liberis Germanici. *Lipsius.*

Progener destinatus] Ut aliquam Germanici filiam duceret. *Muretus.*

2 *Civilibus studiis*] *Civilia studia* opponit bellicis, opinor. suntque eadem quas sup. 3, 70. *bonas domi artes* vocaverat. nisi quod *domus* eo loco, publicis opponitur, ut dictum est; & *bona artes*, sicut hic quoque *civilia studia*, præcipue quidem ad juris peritiam. non tamen unam, referenda sunt. Nam *ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit; & in Grammaticam sese, atque Dialecticam literasque antiquiores altioresque penetraverat*, Agellio teste 13, 10. Nec dicit auctor, inter JCtos principem locum adsequutum esse Capitonem: verum non claritudine generis, non virtute militari, sed studiis civilibus, ad summas in urbe dignitates evectum fuisse. *Freinshemius.*

3 *Consulatum*] Quem cepit inter suffectos anno urbis DCCLIX. Lapis priscus Romæ:

C. ATEIO. CAPITONE. C. VIBIO.
POSTVMO. COS.

Lipsius.

Consulatum ei acceleraverat] Anno IↃCCLIX. IO. Calend. Julii cum C. Vibio Postumo. *Muretus.*

4 *Labeo incorrupta libertate*] Patrem æmulatus, virum præclarum & prudentem, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus lib. IV. *Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, τοῦ πιστοτάτου τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε.* *Lipsius.*

5 *Commendatio ex injuria*] Antistius ille Labeo agebat incurrupta libertate: *agitabat hominem* (ait adversarius ejus Atejus apud Gell. 13, 12. *libertas quædam nimia atque vecors, usque eo ut D. Augusto jam principe, & remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum, sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.* Hæc ille, qui sub Augusto servilem in modum subblandiebatur, nec sub Tiberio dedidicerat morem inveteratum. Tac. hoc lib. c. 70. Sueton. in Grammat. cap. 22. Sed quanam *injuria* affectus Labeo, si ei quoque consulatus oblatus est ab Augusto? ut refert Pompon. l. 2. §. 47. D. de orig. jur. Putabam Labeonem suffici noluisse, nam *suffectus* is plerumque dicitur, quem substituunt in locum vita functi: idque (opinor) non erat in ea dignatione, qua electio prima. Suffectus enim nomen famæ non tantum inferebat, quam prior, quod omnia nomine demortui semper signabantur. Verum nihil promovemus, quia Atejus etiam inter suffectos recensetur. Utri horum credam? Cornelio, cum propius vero sit Augustum procul eum à consulatu esse voluisse, ut hominem præfractæ nimis & invictæ libertatis. Nec esset absurdum, si diceremus Pomponium, ut Proculianum, subblanditum esse Antistio Labeoni, cujus ipse sectam profitebatur: idque ne adversa nempe Cassiana, (quæ Atejum Capitonem venerabatur) dignatione præcedere videretur. Dixi Pomponium inter Proculianos fuisse, hæc me induxerunt. l. 12. D. de negot. gest. Pomponius Proculum sequitur, quod non fecisset, si unus ex ejus sectatoribus non fuisset, cum alias diversæ factiones acerrime inter se digladientur. At adversatur lex 40. D. de recep. arbit. Ubi ecce eum Cassia-

 num,

76 juria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur. Et [1] Junia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris, ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, [2] Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: [3] sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

-num. Non decedam tamen de sententia, duos enim invenio Jurisconsultos nomine Pomponios. l. 24. D. de rei vindic. *Salinerius.*

1 *Junia Catone avunculo*] D. Junius Silanus, qui consul cum L. Licinio Murena, uxorem habuit Serviliam sororem M. Catonis. Ex iis nata hæc Junia soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Junius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis jocus, Tertia deducta est. Diversa igitur ab hac Junia, de qua Vellejus: *M. Lepidus juvenis, Lepidi ejus qui* III. *vir fuerat reip. constituendæ filius; Junia Bruti sorore natus.* Nam hæc uxor Lepidi fuit: nisi si ante Cassii, quod non opinor. *Lipsius.*

2 *Manlii, Quinctii*] Quare Manlii? quia Junii Silani, innexi Manliæ genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano. de quo Ciceronem vide I. de Finibus, Valerium libro V. capite VIII. De Quinctiis nihil dum repperi. *Lipsius.*

3 *Sed præfulgebant Cassius atque Brutus, quod effigies eorum non visebantur*] Immo visebantur. Tacit. l. 4. ann. *Quo modo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem aboluit.* Habebantur domi & in publico, sed ut majestatis damnatorum in funeribus non præferebantur. lib. 2. ann. *Tum Cotta Messalinus, ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur censuit.* Hæc autem duo lumina Romanæ gentis parricidæ dicebantur. Nec fidem abrogat jam dictis, quod cultor domi Cassianæ effigiei pessundatus sit: imperator enim arripuit ansam perdendi ex inscriptione. *Objectavitque Cassio, quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam, Duci partium.* Salinerius.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Ælii Sejani præfecti præt. ingenium & mores. Is ad dominationem adspirat: & ut perveniat, Drusum Tib. Filium è medio tollit, adjuvante uxore Livia, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra Prætoria Romæ jubet exstrui, & militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsæ imperii res. Ideoque qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium & legionum, Tacitus opportunè exsequitur. At Druso jam mortuo, Senatum Princeps ingreditur: Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Sejanus quò destinata perficeret, Agrippinam callidè calumniatur, & semina futuri odii in ipsam liberosque jacit. Tiberius legationes & accusationes aliquot civitatum & provinciarum audit. Histriones sive Pantomimos immodestius agentes Italiâ pellit. De Flamine Diali ejusque cærimoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, sollennibus votis, etiam Drusum & Neronem Diis commendaverant. ægre id Tiberius tulit, & initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus à P. Dolabella. ipse Tacfarinas cæsus. Semina servilis motus in Italiâ, sed statim oppressa. Q. Vibius Serenus in Senatu à filio accusatur, & Amorgum amovetur. P. Suillius, aliique damnantur. Inter eos Cremutius Cordus historiæ scriptor, quod Brutum & Cassium laudavisset, ejusque libri combusti. Cyzicenis libertas adempta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Sejanus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit: & Liviam sibi uxorem à Principe petit. hic modeste negat, additis caussis. Sed ille ut potentiam sibi augeret; magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab urbe. nec multò post persuasit. Intereà Romæ legationes Græcorum auditæ, de jure asylorum. In Hispaniâ

nia L. Piso prætor à quodam agreste interficitur. In Thracia, montani Thraces dilectus abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppæus Sabinus, & triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata & damnata. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. Undecim Asiæ civitates certant, in qua earum templum Tiberio statueretur. Smyrnæi prælati. Tandem Tiberius, non ultra dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit. ubi in speluncâ quadam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed à Sejano servatur. quæ res huic fidem addidit. Igitur Neronem majorem è liberis Germanici aggreditur, & variis artibus calumniisque subvertit. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta. Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Titus Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Julia neptis moritur. Frisii rebellant: quos L. Apronius Proprætor inferioris Germaniæ parum feliciter repressum iit. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accepit. Hæc sexennio fere gesta,

C. Asinio, C. Antistio.	Coss.
Cornelio Cethego, Visellio Varrone.	
Cosso Lentulo, Asinio Agrippa.	
Cn. Lentulo Gætul. C. Calvisio.	
M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pisone.	
Ap. Iunio Silano, P. Silio Nerva.	

1 C. Asinio C. Antistio Coss. [1] nonus Tiberio annus erat [2] compositæ reipupublicæ, [3] florentis domus: [4] (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente [5] turbare fortuna cœpit; [6] sævire ipse, aut sævientibus

Commentarius.

1 *Nonus Tiberii annus erat*] Nam quatuor illi menses ejus anni, quo duo Sexti Pompejus & Appulejus consules fuerunt, non numerantur in annis Tiberii. Fuit autem hic annus ab urbe condita DCCLXXV. ut auctor est Plinius l. 33, 2. *Muretus.* Quidam x. sed falso. quanquam enim connumeratis Sex. Pompejo Appulejoque Coss. decimi hi fuerint Consules, ex quo Tiberius principatum susceperat, tamen nondum exacti erant novem anni a. XIV. Cal. Septembr. quo die Augustus decesserat; ad Cal. Januar. quibus consulatum C. Asinius C. Antistius inierunt: sed adhuc currebat quartus noni anni mensis. *Freinsh.*

2 *Compositæ reipubl.*] Nam in urbe pacata erant omnia, externa bella virtute Germanici composita erant. *Muretus.* Non à Tiberio inductam quietem, quæ sub Augusto maxime floruerat, sed conservatam sentit Tacitus. *Idem.*

3 *Florentis domus*] Nihil enim ipsi, quod nollet, acciderat. *Florere* dicuntur, qui vigent. Lucretius; *Tum lætas urbes pueris florere videmus.* Hesiodus, θάλλουσιν δ' ἀγαθοῖσι διαμπερές. *Muretus.*

4 *Nam Germanici mortem*] Hoc mirum videri non debet, nam semper suspecta & formidolosa tyrannis est aliena virtus. *Regibus boni quam mali suspectiores sunt: semperque his aliena virtus formidolosa est*, Sallust. in Catilin. Aristotel. 5. Polit. Unum præceptum tyrannidis conservandæ, ait esse tollere τοὺς φρονηματίας. Itaque multi contemptu vitarunt periculum. *Brutus erat stulti* &c. *Idem.*

5 *Turbare*] Turbida esse. Hic notanda rerum humanarum instabilitas & inconstantia, quæ cum prosperrime fluere videntur, tum periculi plenissimæ sunt. Cum enim eodem in statu manere non queant; ubi ad summum venere, in deterius mutentur necesse est. Hippocrates ait, τὴν εὐεξίην, ὅταν

tibus vires præbere. [1] Initium & caussa penes [2] Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, & [3] quo facinore [4] dominationem raptum ierit, expediam. [5] Genitus Vulsiniis, [6] patre Sejo Strabone equite Romano, & prima juventa C. Cæsarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore [7] Apicio diviti & prodigo stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum

ὅταν ἐς ἄκρον ἵκῃ, ἐπικινδυνοτάτην εἶναι. Ita est & in Fortuna. Ac profiteor me cum Fortunam dico, eam intelligere, de qua Catilinar. I. copiose disserui. *Idem.*

6 *Sævire ipse aut*] Utrumque æque noxium populis. *Idem.*

1 *Initium & caussa*] Non sunt omnino idem, etsi in posterioribus videatur Arist. utrumque confudisse, sed in principio quarti τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ (ut quidem Græci dividunt) hæc duo distinguuntur. Legendus Simplicius principio φυσικῆς ἀκροάσεως. *Idem.*

2 *Ælium Sejanum*] Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Sejum Strabonem: sed in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus mutato inflexoque, ut solet, patris nomine, L. Ælius Sejanus. Id enim prænomen illi Dio dat lib. LVII. At in nummo æreo legi adfirmat mihi quidam Tiberium Sejanum, cujus hæc inscriptio: TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. AVGVSTA. BILBILIS. parte altera, corona è quercu. TI. ÆLIO. SEIANO. Non vidi ego. *Lipsius.*

3 *Quo facinore*] Nece Drusi, quem veneno sustulit. *Idem.*

4 *Dominationem captaverit*] Probum videbatur: & captavit certe, non cepit. Tamen cum in Mediceo sit, *raptum perit*, placet quod Pichena efformat, *raptum ierit.* Idem.

Quo facinore dominationem raptum ierit] Cum Manuscr. habeat, *raptum perit*, mihi facilius veriusque visum est corrigere, *raptum ierit*, quam, *captaverit*, ut in vulgatis. Sic lib. II. histor. *Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est.* Pichena.

5 *Genitus Vulsiniis*] Quia ergo Vulsiniensis Sejanus, ideo acute & non sine morsu Juvenalis:

— *idem populus, si Nortia Thusco*
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum.

Nam Nortia, vel potius, ut libri meliores, Nurscia, Volsiniensium peculiaris dea. Livius lib. VII. *Volsiniis quoque clavos indices numeri annorum fixos in templo Nurscia Etrusca dea diligens talium monumentorum (auctor) Cincius adfirmat.* Ubi velim deleri minutum illud glossema, quod circumscripsi. Tertullianus: *Asculanorum Ancaria dea, Volsiniensium Nurscia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia.* Lipsius.

6 *Patre Sejo Strabone*] Qui & ipse prætoriis cohortibus præfuit: sed in Ægypti administrationem misso, solus deinde filius. Ob hæc officia, attollit magnifico elogio Vellejus: *Sejanus Ælius, principe equestris ordinis patre natus, materno vero genere clarissimus, veteresque & honoribus insignes, complexus familias.* Quod autem maternum genus? Junium, ut opinor: hoc argumento, quod *Junius Blæsus Proconsul Africæ, avunculus* ei fuit. Tacitus libro III. extremo. *Idem.*

7 *Apicio diviti*] Quod idem Dio adfirmat libro LVII. qui M. Gavium Apicium nominat. Sed Apicios ejusdem notæ & luxus tres reperio. Primum, qui Athenæo nominatus libro IV. cap. XX. qui veteri rep. vixit, quemque à Posidonio celebratum ait, & auctorem fuisse, ut Rutilius in exsilium mitteretur. Alterum, qui Augusti & Tiberii ævo. de quo noster hic, & Seneca Consolat. ad Elbiam: *Apicius nostra memoria vixit, qui in ea urbe ex qua aliquando Philosophi ut corruptores juventutis abire jussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit.* Qui idem Plinio dictus *nepotum omnium altissimus gurges:* & de cujus deliciis volumen Appioni Grammatico scriptum, lego in Athenæi libro VII. At tertium, qui in imperio Trajani, cujus mentio apud Suidam in Ὄστρεα. Τραιανῷ ἐν Πάρθοις ὄντι καὶ τῆς θαλάσσης ἀπέχοντι ἡμερῶν πολλῶν ὁδὸν. Ἀπίκιος ὁ ὀψοφάγος ὄστρεα νεαρὰ διεπέμψατο ὑπὸ σοφίας τεθησαυρισμένα. si tamen Trajani ibi vox incorrupta. *Idem.*

Apicio] Seneca 14. Epist. Plinius 8, 15. & 9, 17. & 10, 48. Dio lib. 57. Fuit & alius Apicius eodem ingenio præditus, quem usque in Parthos ostrea misisse ad Trajanum Atheneus refert: cum artem quandam eorum recentium conservandorum in longitudinem excogitasset. Extant & tertii cujusdam Apicii libri aliquot de re coquinaria. *Muretus.*

Prodigo stuprum veno dedisse] Ita Man. & alibi Tacitus simili modo locutus. Vulgo, *venum dedisse.* Pichena. Ad quod si adhæsisset acrius industria Ryckii, plus profuisset Tacito, quam Apicios effodiendo. Certe quum & ipse id viderim, non dubitavi sequi Pichenæ monitum & in ipso contextu: præsertim quum velleret aurem Cynthius in Minerva Sanctiana, non solitus indictum relinquere, quod credit placere posse, in Tacito alioquin valde rarus. Sed ignotum aliquid antehac de ista voce cernes 13, 25.

Diviti & prodigo] Ασώτῳ. κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον τῶν ὑπ' Αριστοτέλους λεγομένων, ἐν τῷ Δ. τῶν ἠθικῶν. Hic ipse libro II. *Ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.* Muretus.

tum intectumque efficeret: non tam [1] sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) [2] quam Deum ira in rem Romanam, cujus [3] pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans; animus audax, sui obtegens; in alios criminator; juxta adulatio & superbia; palam compositus pudor; intus summa apiscendi libido, ejusque caussa modo largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, [4] haud minus no-
2 xiæ, quotiens [5] parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam [6] antea intendit, [7] dispersas per urbem cohortes [8] una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, [9] fiducia ipsis, [10] in ceteros metus crederetur.

1 *Sollertia*] Ἀγχίνοια. *Idem.*

2 *Quam Deum ira*] Recte judicabant, irato Deo, maxima mala & publice, & privatim evenire. *Memini relinqui me Deo irato meo.* Virg. 2. Æneid. *Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum Confusam eripuit mentem.* Cat. *Quis Deus tibi non bene advocatus Vacordem parat excitare rixam?* Virg. 10. Aen. *Quis Deus in fraudem, quæ dira potentia nostra Egit?* Homer. Τίς δ' ἄρ σφωε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι. Non desunt recentia exempla. *Idem.*

3 *Pari exitio viguit, ceciditque*] *Vigens* Sejanus, pravorum consiliorum auctor Tiberio fuit, struxit insidias multis, inimicosque aut suspectos pessum dedit. *Cadens* ruina sua traxit amicos, qui fere omnes à Principe Senatuque, exilio, aut morte multati fuerant. *Pichena.*

4 *Haud minus noxiæ*] Noxia sunt in eo, qui (ut Sejanus) affectat imperium, largitio & luxus; nam voti compos, supplet per scelera, quod ambitione exhaustum fuit. Sic æque damnosæ sunt industria & vigilantia simulatæ, quia post in contraria vitia gravius erumpunt. Tacit. 2. Hist. *Otho interim contra spem omnium non deliciis, neque desidia torpescere, dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita: eoque plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura.* Inde etiam Tiberius, quanto intentus olim ad *publicas curas, tanto occultior in luxus & malum otium resolutus.* hæc sibi noster derivavit de Sallustii fonte, in Jugurth. *Scio ego, Quirites, plerosque non iisdem artibus imperium à vobis petere, & postquam adepti sunt gerere, primo industrios, supplices, modicos esse, dein de per ignaviam ætatem agere.* Salinerius.

5 *Parando regno finguntur*] Angl. *Dissemblingly used to win à Kingdome.* Neque *fingi* neque *regnum* recte expositum puto. Nam immensum distat, *fingat*, h. e. simulet aliquid aliquis, an vero dissimulanter eo utatur: ibi enim videri vult, quod non est; hic, quod est, non videri. Deinde *regnum* latius patet quam *Kingdome*; neque enim tantum de ea potestate, quæ regi proprie sic dicto competit; aut pro imperio, cui præest, ponitur; sed indistincte pro omni dominatione, quocumque nomine appelletur. Vide quæ notavimus in Indice Floriano, voce *Regius.* Freinshemius.

6 *Antea intendit*] Ἐπίτεινε. *Muretus.*

7 *Dispersas per urbem*] Non per urbem modo, sed per opida vicina dispersæ fuerunt Prætoriæ cohortes, ex Suetonii cap. XLIX. in Augusto: *Neque unquam plures quam tres cohortes in urbe esse passus est, easque sine castris: reliquas in hiberna & æstiva circa finitima opida dimittere assuerat.* Lipsius.

Dispersas per urbem cohortes] Sueton. Tib. 37. *Romæ castra constituit, quibus prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ continerentur.* Muretus.

8 *Una in castra*] Inter portas Viminalem & Tiburtinam. *Idem.*

9 *Fiducia ipsis*] Xenoph. libro 2. Κύρου παιδείας. *Idem.*

10 *Metus crederetur*] Monuit me Josias Mercerus legendum videri, *dederetur*, vel *direretur*, quod verbum sane ubique in Tacito velut fataliter corruptum. In manuscripto ajunt esse *crederetur*: si quis aliud forte eruet. *Lipsius.*

Inter cæteros metus crederetur] Faërnus pro corrupto verbo, *crederetur*, reponebat, *oriretur.* Sed legi etiam posset; *cresceret.* Ut vult etiam Muretus. *Ursinus.* Quæ mihi & aliis visa, nunc damno. Verius est quod video placuisse doctissimo Savilio *crearetur.* Mercerus. Doctissimus vir *dederetur* vel *dideretur.* idque non hic tantum, sed ubicumque hoc verbi invenitur. Reor τὸ *crederetur*, (licet *credetur* levi macula legatur in Flor.) idem valere quod *esset* ut *credebatur* pro *erat. cui tamen asperitatis etiam adversus levia credebatur*, ubi si substituas *dederetur* sive *dideretur*, nugas egeris magnas. Verum audi eadem Græco sermone. Xiph. in Tib. ὅτι τὰ παραγγέλματα, καὶ ἀθρόως, καὶ διὰ ταχέων λαμβάνοιεν, καὶ φοβεροὶ πᾶσιν ἅτε καὶ ἐν ἑνὶ τείχει ὄντες εἶναι. i. e. *ut congregati citius jussa capesserent, & omnibus (veluti unis in castris) formidabiles essent.* Salinerius. Ego vulgatam lectionem utcumque non sperno. Quod scilicet Sejanus, cohortes in una castra conducendo, Tiberium ipsum, ac populum Rom. decipere cogitaverit: ea specie, ut illam militum conjunctionem, ad ipsorum fiduciam, & ceterorum metum, crederent; cum re vera ad potentiam sibi sedulo parandam pertineret. *Pichena.* Rectissime Mercerus, *dideretur.* Hoc sensu libro hoc ipso inferius. *Quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergatur. Acidalius.* Male hæc ita scribi & alii notarunt: sed quod substituunt *dideretur* fiduciæ non convenit. Ego pro *crederetur* omnino scribendum esse

crederetur. [1] Prætendebat *laſcivire militem diductum: ſi quid ſubitum ingruat, majore auxilio pariter ſubveniri: & ſeverius acturos*, [2] *ſi vallum ſtatuatur* [3] *procul urbis inlecebris*. Ut perfecta ſunt caſtra, inrepere paulatim militares animos, [4] adeundo, appellando: ſimul centuriones ac tribunos ipſe deligere. [5] neque ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus aut [6] provinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, ut *ſocium laborum*, non modo in ſermonibus, ſed apud patres & populum celebraret, [7] colique per theatra & fora effigies ejus, [8] interque principia legionum ſineret.

eſſe arbitror *creſceret*. Grotius. Quid ſi reponas *crearetur*. id ſane proxime abeſſet à manuſcripti, quem citant, ſcriptione *crederetur*: & *creare ærumnas*, *fraudem*, *periculum*, *commoditates*, & ſimilia, paſſim apud melioris notæ auctores reperias. *Freinshemius*. Sic interpretor: ut multitudinem ſuam noſcendo, robur æſtimando, vultus omnium ſinguli familiariores habendo certi fierent de fiducia inter ſeſe, deque metu ſui apud cæteros; ſe, quicquid eſſet audendum, confidere inter ſe, aliis metum facere poſſe. Vide 3. Obſerv. 10. *Gronovius*.

1 *Prætendebat laſcivire*] *Προυφασίζετο ἀτακτεῖν*. *Muretus*.

2 *Si vallum ſtatuatur*] Id enim ex diſciplina. Veget. lib. 1. 3. *Et ſi longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi ſunt, proculque habendi à civitatis illecebris; ut eo modo, & corporibus eorum robur accedat, & animis.* Tac. libro 2. *ſimul juvenem urbano luxu laſcivientem, melius in caſtris haberi.* Pichena.

3 *Procul urbis inlecebris*] Quomodo hoc verum? nam caſtra iſta ad ipſam urbem fuerunt, juxta portam Viminalem: & hoc antiquarii noſtri hodie docuerunt, vel Onufrium in urbe Roma vide. Adde hæc Scholiaſtis priſci, in Juvenalem: *Juxta Aggerem primus poſuit caſtra Sejanus, id eſt ſuper Diocletianas: quæ dicta ſunt Caſtra Prætoria.* Sunt ipſa, quæ dixi. nam Agger Tarquinii, eſt ad Viminalem; & infra, Diocletianæ. Sed quod quærebam, quomodo igitur *procul urbis illecebris?* Non nimis hercle: niſi quod non in mediis ipſis, & quod amoti à conſuetudine vulgi. Item, quod vallo clauſi, & licentia cohibita: quo adſpectum. *Lipſius*.

4 *Adeundo, appellando*] *Adire* non ita capiendum autumem, ut ſpontè ad eos ventitaſſe credatur, niſi ad univerſos, jam in caſtra collectos: ſed ubi forſitan conſpexiſſet aliquos, ad eos ſe convertiſſe & blande eos compellaſſe; neque hoc nominatim, quis enim potuiſſet niſi forte Xerxis aut Cyri fabuloſa memoria præditus? ſic *appellare* dicimus etiam penitus ignotos. Plaut. Pœnulo 5, 2, 22. *Adibo hoſce, atque appellabo Punice.* Freinshemius.

5 *Neque Senatorio ambitu*] Id eſt, neque nolebat à Senatu ambiri, coli: cum & eos promoveret, ac poſſe ibi doceret. *Lipſius*.

Neque Senatorio ambitu abſtinebat] Ea largiendo, quæ ambitu & precibus ab ſenatu impetrari conſueverant. *Ferrettus*. Neque caſtrenſi ambitione contentus, etiam in ſenatu eam potentiam factionemque ſibi comparavit, ut clientes atque ſatellites ſuos magiſtratibus atque provinciis pro arbitrio ſuo attolleret. Sic ego aliter quam Lipſius. Univerſi *Senatorium* à *Senatorius* deductum exiſtimarunt; quum ſit ab *ſenatu*. Sicut apud Latronem in Catilin. 2, 21. & 6, 1. *Senatoria auctoritas*, & *Senatoria ſimultas*, non ſingulos ſenatores, ſed univerſum ordinem reſpicit. Itaque *Senatorius ambitus* hic mihi videtur non ille, quo ſenatores ſibi potentiam conciliant: neque quo ab aliis ambiuntur & corrumpuntur ſinguli: ſed aliquid majus & ulterius. Callida nimirum ea ratio, quam iniit Sejanus, ut in his etiam negotiis, quæ per ſenatum & in ſenatu tractabantur, efficeret, quæ vellet. Eſt igitur vox *ambitus* accipienda cum effectu: neque *Senatorius* hoc quidem loco ſignificare videtur aliud, quam cui in ſenatu locus eſt. *Freinshemius*. *Senatorius* utique formatur à *Senator*, non à *Senatus*: neque tamen propterea ſignificat tantum, quod eſt unius ſenatoris, aut ſingulorum in ſenatu: ſed etiam poteſt ſignificare, quod eſt ſenatorum, & ſic ſenatus vel totius corporis. *Ambitus ſenatorius* eſt ambitio in ſenatu. Neque hoc faciebat, ut extolleret clientes ſuos: id enim ei largiebatur Tiberius, non aliqua factio in ſenatu: ſed hoc extollere erat via ad potentiam in ſenatu. Itaque facile admitto *ambitu ornandi*, quod ex MS. notat Pichena. Non ceſſabat etiam in ſenatu ſe venditare, ac gratioſum & potentem reddere. Qua ratione? nempe non patiendo ad honores & imperia pervenire, niſi quibus ipſe apud Tiberium ſuffragatus eſſet. Quo animadverſo, quis dubitaret hunc patronum adoptare? *Gronovius*.

6 *Provinciis ornando*] Non ſilebo, in Man. legi, *ornandi*. Quod forte ſpernendum non eſt, ut quodammodo regatur à voce, *ambitu*. Pichena.

7 *Coli*] Cultum divinum ſignificat, quem Sejani ſtatuis exhibitum fuiſſe diſerte teſtatur Dio lib. 58. *Καὶ τέλος καὶ ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ταῖς τοῦ Τιβερίου, ἔθυον.* reſpicitque eo his verbis, ubi de ruina Sejani: *ὅντε προσεκύνουν καὶ ὡς θεῷ ἔθυον*, *quem adoraverant, & ſacrificiis tanquam Deum coluerant.* Freinshemius.

8 *Interque principia legionum ſineret*] Inter militaria ſigna, ait Suetonius capite XLVIII. in Tiberio. de quo ritu abunde in libris Hiſtor. & Milit. Rom. *Lipſius*.

Interque principia legionum] Inter militaria ſigna *Sueton*. 48. Muretus. Sinebat quidem, ſed invitus,

ut

3 ret. Ceterum plena Cæſarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. [1] & quia vi tot ſimul corripere intutum; dolus intervalla ſcelerum poſcebat. placuit tamen occultior via, & à Druſo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Druſus impatiens æmuli, & animo commotior, orto forte jurgio, [2] intenderat Sejano manus, & contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptiſſimum viſum, [3] ad uxorem ejus Liviam convertere. [4] Quæ ſoror Germanici, [5] formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtquam primi flagitii potitus eſt, ([6] neque femina amiſſa pudicitia alia abnuerit;) ad conjugii ſpem, conſortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui [7] avunculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi,

ut ex Suetonio colligitur cap. 48. *Quædam munera Syriacis legionibus largitus eſt, quod ſolæ nullam Sejani imaginem inter ſigna coluiſſent.* Pichena. Erant *principia*, locus in caſtris honoratiſſimus, in quo jus reddebatur, & aquilæ ſignaque legionum ſervabantur, uti demonſtratum ad 1, 61. 1, 67. Interea autem ſigna, quæ pro *numinibus legionum* habebantur, 2, 17. poſtea quoque Imperatorum imagines poni colique cœperunt. Clariſſimum, ut alia praeteream, argumentum in illis Taciti H. 1, 36. *In ſuggeſtu, in quo paulo ante aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdant.* Freinshemius.

1 *Et quia vi tot ſimul*] Et hoc quoque moram adferebat. *Muretus.* Vide Not. ad 4, 16. *Freinshemius.* Putem *eripere* reponendum pro *corripere*, & delendum *tamen.* Mens enim auctoris, oſtendere conſilia Sejani fuiſſe retardata per plura obſtacula, inprimis, quod in domo Auguſti eſſent multi Cæſares, filius juvenis, nepotes adulti. Itaque quemadmodum conſiderabat periculoſum eſſe tot homines vi aperta de medio tollere, ita etiam bene norat conſpirationem requirere tempus & intervalla ad exſequenda ſcelera deſtinata. Tandem elegit viam occultiorem. Alioqui dicendum fuiſſet: *& quia vi tot ſimul aggredi intutum:* & non *corripere.* Harlæus. Atqui aggredi, & de medio tollere *corripere* eſt, non *eripere.* Juſtinus lib. 3. *Exuentem ſe ac nudatum gladio trajecit. Tum & filios ejus corripi jubet.* Nec deleverim *τὸ tamen:* id enim tacite demonſtrat ambitionis tantæ & Sejani indolem: datque intelligendum: Quamquam ægre ferret ambitio incitata hanc moram, & properaret ad vota Sejanus, *placuit* ei *tamen occultior via.* Poſſes alioqui & *tandem* legere. *Gronovius.*

2 *Intenderat Sejano manus*] Intendere manus, principium & cauſſa jurgii etiam hodie apud Italum vulgus. Libro 1. ſuprà: *Poſtremo deſerunt tribunal, ut quis Prætorianorum militum amicorumve Cæſaris occurreret, manus intentare, cauſſam diſcordiæ & initium armorum.* Libro XIII. *Simul intendere manus, aggerere probra.* Seneca. De clementia libro 1. *Conclamatio civitatis & fuga eſt, & dis ipſis manus intenduntur.* At quod ſequitur, Sejani os palma percuſſum à Druſo: aliter apud Dionem & Zonaram legas; qui Druſum percuſſum volunt à Sejano. Itaque eorum fide reſcribit hic Vertranius, *Et hic contrà tendentis os verberaverat.* Neutri mihi perſuadent; non illi ſententiam, non hic lectionem. Sejanum non tam prorupta audacia fuiſſe crediderim: ut ultro verberarit principis Romani filium, tribunicia poteſtate, & imperii conſortem: & convenit magis in mores Druſi, cui adeo promptæ ad verbera manus, ut hac de cauſſa Caſtor ſit cognominatus, teſte Dione ipſo libro LVII. *Lipſius.*

3 *Ad uxorem ejus Liviam*] Suetonius Livillam ſemper vocat: ut Claudillam, quam noſter Claudiam. Nec te moverit, ὑποκόρισμα eſt, ut Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Muſeo Carpenſi lapis de hac ipſa Livia.

SECVNDA
LIVILLAES
MEDICA
TI. CLAVDIVS
CÆSARIS. L.
CELER. ÆDITVS. A. VESTA.

Idem.

4 *Soror Germanici*] Filia Druſi ex Antonia. *Muretus.*

5 *Formæ initio ætatis indecoræ*] Tacitus *deformem* fuiſſe dicit; non *minus formoſam:* quæ inter duo multum intereſt. Sic Ariſtonis Spartanorum regis uxorem ex deformi puella pulcherrimam evaſiſſe tradunt Herodot. 6. cap. 61. & Pauſanias in Laconicis. *Mox* nihil aliud ſignificat hoc aliiſque multis locis, quam deinde: nec ad proximum tempus reſtringendum eſt, ut ad Juſtinum obſervavi. *Freinshemius.*

6 *Neque femina amiſſa pudicitia, alia abnuerit*] Subaudi, flagitia. *Quid enim ſalvi eſt mulieri amiſſa pudicitia?* Apud Livium Lucretiæ verba. *Rhenanus.* Faernus ita legebat: *Neque femina amiſſa pudicitia alia abnuit* &c. quod magis placet. *Urſinus.* Vox *abnuerit* ſi decurtetur aliquot literis, ut placitum Faerno; plurimum, mea ſententia amiſerit dignitatis & virium. *Gruterus.* Video ſenſum, ſed aptior futurus eſt ſi legas, *abnueret*, quomodo & Tacitum ſcripſiſſe ſuſpicor. *Freinshemius.* Non ego: & miror nodum in ſcirpo quæri. *Gronovius.*

7 *Avunculus Auguſtus*] Id eſt, major avunculus.

beri, seque ac majores & posteros [1] municipali adultero foedabat; ut pro honestis & praesentibus, flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam [2] Eudemus amicus ac medicus Liviae, specie artis [3] frequens secretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, [4] prolationes, diversa interdum [5] consilia adferebat. Interim 4
anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit; [6] quaeque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. addidit orationem Caesar multa cum laude filii sui, *quod patria benevolentia in fratris liberos foret.* Nam Drusus ([7] quamquam arduum sit, eodem loci potentiam & concordiam esse) aequus adolescentibus, [8] aut certe non adversus habebatur. [9] Exin vetus & saepe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. *multitudinem veteranorum* praetexebat imperator, & *delectibus supplendos exercitus. nam voluntarium militem deesse; ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere: quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant.* percensuitque cursim numerum legionum, & quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quae tum Romana copia in armis, qui socii reges, [10] quanto sit angu-

lus. Nam Octavia soror Augusti ex Antonio genuit Antoniam, Antoniae filia Livilla. *Muretus.*

1 *Municipali adultero*] Quasi diceret, Ne Romano quidem. Nam municipales, tunc minus honorati, aut pares urbanis censebantur. Ita Juvenalis, per contemptum: *Municipalis eques.* Florus: *Municipalia prodigia.* Erat autem Sejanus Vulsiniis natus. *Lipsius.*

Municipali adultero] Cic. Phil. 3, 6. *Aricina mater. Trallianam aut Ephesiam putes dicere. Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus è municipiis, id est, omnes plane. quotus enim quisque non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit.* Freinshemius.

2 *Eudemus*] In criminatione medicorum non omisit eum Plinius lib. XXIX. cap. I. *Jam vero & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Liviâ Drusi Caesaris.* Lipsius.

Eudemus medicus Liviae] Alius ejusdem artis nuper prolatus est ex lapide Florentino ab Jac. Sponio in Itinerar.

CYRVS
LIVIAE DRVSI CAES
MEDIC. *Jac. Gronovius.*

3 *Frequens secretis*] Non modo, ut reddunt, frequenter invisit Liviam: verum etiam, quae secreto agebat aut consultabat, eorum solebat esse particeps: adeo quidem ut ipse quoque illam adulterio cognovisse arguatur à Plinio 29, 1. haec autem sub specie sive praetextu artis facile perpetrare poterat: quia dum Livia se consulere eum de valetudine sua fingit, tanquam per verecundiam omnes arbitros submovebat. *Freinshemius.*

4 *Prolationes, diversa*] Muretus, *prolatio diversa interdum.* Audacior hic aliquis gradationem non vereatur: *sed magnitudo sceleris metum, metus prolationem, prolatio diversa interdum consilia adferebat.* Quae tamen ipsa inclusa brevibus istis Taciti more, qui diducere tam exiliter non solet, sed cogere & in pauca verba copiosas sententias congerere. *Acidalius.*

5 *Diversa consilia*] *Diversa* hic sunt omnino contraria prioribus, ideoque addit *interdum*, ut solet evenire in tam arduis, ubi magnitudinem facinoris reputantibus, interdum poenitentia subrepit. quod ostendi posset exemplis multorum, qui caedem principum moliti, quamcunque ob causam destiterunt. & quia jam *metum*, *prolationes* praemisit, quae ipsa variorum consiliorum causas praebent, indicavi eo, quod ad finem reservabat, plane se dicere velle aliquid majus & minus exspectatum. Hac significatione posita legitur haec vox apud nostrum 16, 30. *steteruntque diversi ante tribunal*, h. e. adversi invicem. sic apud eundem frequenter, *ex diverso*, pro *ex adversa parte.* sed & alia quaedam exempla jam in Indice Floriano notare memini. *Freinshemius.*

6 *Quaeque fratri ejus*] Biennio ante lib. 3, 4. *Muretus.*

7 *Quanquam arduum sit*] Lucanus lib. I. *Nulla fides regni sociis, omnisque potestas Impatiens consortis erit.* Idem.

8 *Aut certe non adversus habebatur*] Haud quidem adfirmarim vocabulum *habebatur* intrusum: sed tamen eo exturbato, omnia belle se habitura, id equidem adfirmarim. *Gruterus.*

9 *Exin vetus refertur*] Particula haec ostendit eodem tempore haec gesta esse, quo ea, quae superius exposuerat. *Refertur* non est positum eo sensu, quo *Consulum relatio* dicitur: sed *refertur* est repetitur, rursum introducitur, denuo adfertur, ab ipso videlicet Tiberio. *Freinshemius.*

10 *Quanto sit angustius*] Recte. & dictum in Trajani laudem, qui fines imperii promovit. Dixi supra. *Lipsius.*

Angustius imperitatum] Laus obliqua Trajani. *Muretus.*

5 angustius imperitatum. [1] Italiam utroque mari [2] duæ classes, [3] Misenum apud, & Ravennam; proximumque Galliæ litus [4] rostratæ naves [5] præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus [6] in oppidum Forojuliense miserat, [7] valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, [8] octo legiones erant. [9] Hispaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. [10] Mauros Juba rex acceperat, donum populi Romani. [11] Cetera Africæ per duas legiones; parique numero Ægyptus. [12] dehinc initio ab Suria usque ad flumen Euphraten, quantum

1 *Italiam utroque mari*] Scil. infero sive Tyrrheno, in quo Misenum promontorium; ac supero seu Adriatico, in quo Ravenna civitas. *Suet.* Aug. cap. 49. *Classem Miseni, & alteram Ravennæ, ad tutelam superi & inferi maris collocavit.* Lucanus de Apennino Italiam dividente, l. 2. *Mons inter geminas mediis se porrigit undas Inferni superique maris.* Pichena.

2 *Duæ classes*] Hæc & sequentia explico ubertim in Admirandis, lib. 1. *Lipsius.*

3 *Misenum apud*] Promontorium inter Cumas & Puteolos. *Muretus.*

4 *Rostratæ naves*] χαλκέμβολοι, æratæ. Virgilius, Horatius, Cæsar, Hirtius. *Muretus.*

5 *Præsidebant*] Sic supra de Vellejo: *Is proximum exercitum præsidebat.* Idem.

6 *In oppidum Forojuliense*] In Carnis. Civida, d'Austria, Lazio & Leandro. *Muretus.* Gravis lapsus tanti viri. Immo in Gallia. Vide histor. 3, 43. *Gronovius.*

7 *Valido cum remige*] Videtur voce *validi* præter numerum etiam vigor ætatis & robur corporis intelligi. Sic apud Vellej. 2, 48. *Hinc remiges firmissimi; illinc inopia affectissimi.* & mox 2, 85. *Omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites; in altera nihil, præter milites.* Ubi negat remiges fuisse, non quod nulli aut pauci numero essent, sed quia invalidis corporibus munia sua explere non poterant. *Freinshemius.*

8 *Octo legiones*] Divisæ per varia castra & castella. Florus de Druso: *Per Rheni quidem ripam amplius quinquaginta castella direxit.* Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu opidorum. *Lipsius.*

9 *Hispaniæ recens perdomitæ*] Ab Augusto, Livius libro XXVIII. de Hispania: *Ita ergo prima Romanis inita provinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium nostra demum ætate ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est.* Propter Cantabros scilicet & Astures, quos ipse devicit. *Idem.*

Recens perdomitæ] Plerique vertunt *recens adquisitæ.* Negabit hoc, qui legerit ante annos ferme ducentos jam Romanorum magistratus in Hispania fuisse. debebant igitur exprimere illud *per* in *perdomitæ:* quo absolutum opus & ad finem perductum significatur. Rem declarabit Livius 28, 12. Florus 2, 17. Strabo lib. 3. *Freinshemius.*

10 *Mauros Juba rex acceperat*] Filius Jubæ, cujus pater victus à Julio Cæsare in Africa cum Petrejo, post epulas lautiores, concidit mutuis vulneribus, manu Petreji acceptis. Evasit is filius in Regem magnum & eruditum; ita ludente fortuna in rebus humanis, imo ita Deo volente. Et citantur ejus libri sæpe à Plinio in Indice, de quo lib. 5. cap. 1. ita scribit. *Juba Ptolemæi pater, qui prius utrique Mauritaniæ imperavit, studiorum claritate memorabilior, etiam quam regno. Scripsit de expeditione Arabica, volumina dicata Cæsari,* inquit idem lib. 6. cap. 28. Et lib. 12. cap. 14. *Juba rex iis voluminibus quæ scripsit ad Cajum Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ.* Aurelius.

Mauros tenebant] Vertunt ut videantur existimavisse, Jubam antequam Mauros accepisset, regem fuisse: & regionem aliquam possedisse: accepisse deinde dono Mauros, homines sine lare, sine tribu, & eos in suo regno collocasse, ibique custodivisse ne forsan iterum delaberentur. Ignorabant videlicet gentis nomen creberrime pro regione, quam incolat illa, poni. Sic 1, 55. *Repentino in Cattos excursu,* & 1, 56. *Exercitum in Cattos rapit.* h. e. in Cattiam, sive terram Cattorum. *Freinshemius.*

11 *Cetera Africæ per duas*] Ain' tu duas? Atqui una legio adtributa Africæ ab Augusto Tiberioque, te ipso teste non uno loco. Libro IV. Historiarum scribis. *Legio in Africâ auxiliaque tutandis imperii finibus, sub Divo Augusto Tiberioque principibus, Proconsuli parebant.* Et lib. 11. Annalium: *Furius Camillus Proconsul Africæ, legionem, & quod sub signis sociorum, ad hostem duxit.* Libro 11. Histor. *In Africâ legio, cohortesque dilectæ à Clodio Macro.* Vidimus hunc nexum, & solvemus. Unam legionem ordinariam Africæ fuisse, verissimum est. Unde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta è Pannonia legio, & in Africam missa. Supra libro III. *Piso adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur.* Ea ibi mansit biennium paulo amplius, iterumque in Pannoniam remissa. Hoc ipso libro, statim: *Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari Nonam legionem jusserat; nec Proconsul ejus anni Dolabella retinere ausus fuerat, jussa Principis magis quam incerta belli metuens.* At enim quia quo loco quæque legio hoc ipso anno fuerit, decretum scribere Tacito, & nondum ea abducta: ideo duas ecce in Africa collocavit, in Pannonia duas. Atqui tres in ista debuerat: quod clarum vel ex iis, quæ in seditione trium Pannonicarum legionum dicta supra. Ubi etiam recensita hæc Nona. *Lipsius.*

12 *Dehinc initio ab Suria usque ad flumen*] L. cum Mureto,

quantum ingenti terrarum finu ambitur, [1] quatuor legionibus coërcita: [2] accolis Ibero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine noftra proteguntur adverfum externa imperia. & Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia; duæ in Mœfia attinebant. [3] totidem apud Dalmatiam locatis, quæ pofitu regionis à tergo illis, ac fi repentinum auxilium Italia pofceret, haud procul accirentur: quamquam infideret urbem proprius miles, [4] tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, [5] Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, [6] & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum [7] fociæ triremes, alæque, & auxilia cohortium: [8] neque multo fecus in iis virium; [9] fed perfequi incertum fuerit, cum ex ufu temporis huc illuc mearent, glifcerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recenfere ceteras quoque reipublicæ 6
partes, quibus modis ad eam diem habitæ fint: [10] quando Tiberio mutati in deterius

Mureto, *initio ab Suria usque ad flum.* i. ab initio Suriæ ufque ad Euphratem. confuetudine apud Tacitum trajiciendi præpofitiones & ejufmodi particulas. *Acidalius.*

1 *Quatuor legionibus coërcita*] Vulgo, *coërcitum.* Sed Man. fequi malui, qui *coërcita*, habet, nota figura. *Pichena.*

2 *Accolis Ibero Albanoque*] Planiciem omnem à Cyro ufque Albanorum gens tenet, mox Iberum. Plin. 6, 10. Pertinent ad Caucafios montes *Iberiam & Albaniam.* Ptolemæus & Strabo *Caucafios* appellant. Plinius & Mela, *Georgos.* Hodie *Georgiani* vocantur. *Muretus.*

3 *Totidem apud Dalmatiam*] Dalmatia Augufto tradita, perpetuumque præfidium in ea decretum, anno urbis DCCXLIII. Antea inermis fuit. Adi Dionem, lib. LIV. *Lipfius.*

4 *Tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes*] Vigilum autem cur omittit? quæ numero & robore fupra urbanas. Septem enim cohortes erant, inftitutæ jam inde ab Augufto. Cauffa hæc, quia id ævi, inter legitimos juftofque milites, Vigiles non cenfebantur. Itaque in omnibus bellis civilibus Galbæ, Othonis, Vitellii, rara eorum mentio, nullus ufus. E libertinis lecti erant, vile genus, & Vulcani potius miniftri quam Martis. Itaque nec Præfecti vigilum inter illuftres dignitates mentio Tacito ufquam: cujus auctoritas tamen adolevit, ficut & militum ipforum, uti ex Pandectis aliifque fcriptoribus clarum. Dicam de hoc omni urbano milite cum cura, ad libros Hiftoriarum. *Idem.*

Tres urbanæ, novem prætoriæ] Labor, ut refcribam, *decem prætoriæ*, quia & Dio decem millia militum fuiffe ait, in decem cohortes tributa, & manfiffe eundem numerum etiam fequenti ævo fidem facit vetus infcriptio, quam defcripfi ex libro Epigrammatum urbis Romæ: *M. Aurelio. Cæfari. Imp. Cæfaris. T. Æli. Hadriani. Antonini. Augufti. Pii. Fil. Divi. Hadriani. Nep. Divi. Trajani. Pronep. Divi. Nervæ. Abnep. Cof. Petronius. Mamertinus. & Gavius. Maximus Pr. Pr. Tribuni. cohortium. Prætoriarum. decem. &. Urbanarum. trium. Centuriones. cohortium. Prætoriarum. & Urbanarum, & Statorum. Evocati. cohortes. Prætoriæ. decem. & Urbanæ.* X. XII. XIV. *Centuriæ. Statorum optimo. ac. piiffimo.* Nam quod Vitellius fedecim prætorias confcripfit, quatuor urbanas, non manfit diu. De tota ratione prætoriani & urbani militis nihil addi poteft ad ea, quæ doctiffimus Savillus adnotavit, in accuratiffimo tractatu de militia Romana, quem una cum notis ad Taciti Hiftorias, & Agricolam editum ante aliquot annos pauci videre, quia malo maximo rei literariæ Anglica tantum lingua publicatus. *Mercerus.*

5 *Etruria ferme Umbriaque delectæ*] Id quidem magnis modis per certa tempora mutatum fuit, adeo ut ab Dione arguente Severum fcribatur καθεστηκότος ἔκτε τῆς Ιταλίας καὶ ἐκ τῆς Μακεδονίας, τοῦτε Νωρικοῦ καὶ Ἰβηρίας μόνον τοὺς σωματοφύλακας εἶναι. Sic paulatim in illas cohortes contribuit præter Italiam Macedonia, Noricum & Hifpania certe ufque ad tempora Severi. Opportune enim ad hujus partis illuftrationem duo hæc loca congefta funt ab Eruditiffimo Valefio ad Excerpta Pecrefciana pag. 105.

6 *Et colonis*] Potius, *coloniis.* Lipfius.

Et colonis antiquitus Romanis] *Coloniis antiquis Romanis.* Muretus.

7 *Sociæ triremes*] Ut claffis in Danubio, claffis in Rheno, in Ponto. *Lipfius.*

8 *Neque multo fecus*] Dicit clare, non minus virium roborifque in Auxiliis fuiffe, quam in Legionibus: ex quo magnitudinem opefque videas imperii Romani. *Idem.*

Neque multo fecus] Senfus eft, Quæ provinciæ idoneæ effent auxiliis dandis, habebant triremes focias & alas & cohortes auxiliares: in quibus non minus erat virium, quam in cohortibus fuis, fed illud erat incertum: quia ex utilitate temporum huc & illuc meabant, augebanturque & minuebantur. *Ferrettus.*

9 *Sed perfequi incertum fuit*] Et hoc Lipfius reftituit *fuerit*, pro *fuit.* Pichena. Turbat vox ultima, ideoque reformatur ab aliis, ego mallem deletam una litura. *Gruterus.*

10 *Quando*] Pofitum eft pro quia, ut fæpe. Ita 1, 44. *Nec Cæfar arcebat, quando nullo ipfius juffu, penes*

rius principatus initium ille annus attulit. [1] Jam primum publica negotia, & priva-
torum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus [2] disserere; & in
adulationem lapsos, cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem majorum,
claritudinem militiæ, [3] inlustres domi artes spectando: ut satis constaret, non alios
potiores fuisse. sua consulibus, sua prætoribus species. minorum quoque magistra-
tuum exercita potestas; legesque, si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At
[4] frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus [5] equi-
tum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam igno-
tis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum ple-
rique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nul-
la in eo culpa ex principe; quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam
iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus tur-
barentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, provi-
7 debat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. [6] Rari per Italiam Cæsa-
ris agri; [7] modesta servitia, [8] intra paucos libertos domus, ac si quando cum priva-
tis

penes eosdem sævitia facti & invidia erat. Sed quidam acceperunt vulgari notione, pro *quo tempore.* Freinshemius.

1 *Jam primum*] Ad ordinem narrationis pertinet, idemque valet ac si dixisset, *ut hinc exordiar.* Male, qui ad initia Tiberii retulit. Quod præter alia ipsa quoque re evidenter refutatur: nam Tacitus diserte dixerat se exsequuturum, quibus modis habita sit resp. non tantum inter initia Tiberiani imperii, sed ad eam diem. *Idem.*

2 *Disserere*] Nimirum in sententia dicenda probandaque. *Idem.*

3 *Inlustres domi artes*] Plane intelliguntur tales artes, quales supra 3. 75. *Studia civilia*, & alibi *bonas domi artes* vocavit. Non enim *domi* referendum est ad singulas ædes, sed ad urbem, ut fit, ubi hæc opponitur longinquis expeditionibus. quomodo in nota sententia, *Parvi sunt arma foris, nisi consilium sit domi.* Ita frequenter junguntur, *domi bellique.* Idem.

4 *Frumenta*] Intellige non quævis, sed à tributariis pendi solita, quæ apud auctores JCtos præsertim, *annonæ* vocabulo censeri solent. *Idem.*

5 *Equitum Rom. societatibus*] Publicanos ex equestri ordine fuisse plurimis Livii aliorumque locis promtum esset ostendere. Sed sufficiat hic Ciceronis ex Orat. pro Cn. Plancio, cap. 9. *Flos equitum Rom. ornamentum civitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur.* *Agitabantur* bono sensu hic exstat pro *tractabantur.* Freinshemius. Seneca epist. 119. *Jam ego paraveram fiscos: circumspiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem.* Suetonius Vespas. 1. *publicum quadragesimæ in Asia egit.* Gronovius.

6 *Rari per Italiam*] Non latifundia, ut postea, ex bonorum publicatione, & reorum damnationibus parta. *Lipsius.*

Rari per Italiam] Non ut postea, Emphiteuticarii patrimoniales, tum rei privatæ, tum divinæ domus, tum tamiei, qui impediunt agriculturam, diminuunt vectigalia, pauperant populos. *Muretus.*

7 *Modesta servitia*] Id est, pauca, intra modum. Lib. 3. *Simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat.* Et lib. 1. *Et ille varia disserebat de magnitudine imperii, sua modestia.* Et lib. 12. *Magnaque Deum benignitate & modestia hiemis, rebus extremis subventum.* Vide varias nostras. *Muretus.* Martialis de Domitiano, sed vereor, ne adulatorie, 9, 81.

Oderat ante ducum famulos turbamque priorum,
Et Pallatinum Roma supercilium.
At nunc tantus amor cunctis, Auguste, tuorum,
Ut sit cuique sua cura secunda domus.
Tam placidæ mentes, tanta est reverentia vestri,
Tam pacata quies, tantus in ore pudor.
Nemo suos (hæc est aulæ natura potentis)
Sed domini mores Cæsarianus habet.

Aurelius. Miror omnes *modesta servitia* pro paucis accepisse. Nihil ego cunctatus sum de servorum non numero, sed modestia exponere: quod ex contrario magis apparebit, si aliorum immodestiam, petulantiam, arrogantiam spectes, qui propterea quod principum essent servi se non modo super ingenuos, sed etiam magistratus extollebant. In hoc auctore 4, 74. *Eo venire patres, eques* &c. & mox; *ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem juxta, gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur.* 6, 8. *Libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur.* Seneca Epist. 74. *Stare ante limen Callisti dominum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter rejicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Ubi similem de Epaphroditi servo, postea sutore Cæsaris facto, narratiunculam adnotat Lipsius ex Epicteto 1, 19. Occiso Commodo inter alias acclamationes senatus hoc quoque legitur, *servis servivimus*, apud Lamprid. c. 19. Hæc est igitur immodestia servitiorum, quam in suo servo retudit Adrianus referente Spartiano

tis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, [1] non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere; quia Sejanus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & ultor metuebatur, non occultus odii, & crebro querens, *incolumi filio adjutorem imperii alium vocari: & quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia & ministros. exstructa jam sponte præfecti castra; datos in manum milites:* [2] *cerni effigiem ejus* [3] *in monumentis Cn. Pompeji:* [4] *communes illi cum familia Drusorum fore nepotes.* [5] *precandam post hæc Modestiam*

tiano cap. 21. *Quum quodam tempore servum suum inter duos senatores è conspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes servus.* Freinshemius.

8 *Intra paucos libertos domus*] De his libertorum ministeriis plenissime collegit Virdungus ad vitam Agricolæ cap. 40. Sed & adde mox cap. 23.

1 *Non quidem comi via*] Lege, *cum vi*, verissima emendatione. *Acidalius.* Quamquam non comi & in vulgum grata via, sed nimia se veritate asper & plerumque formidatus. *Freinshemius.*

2 *Cerni effigiem ejus*] Statuam æneam in theatro Pompeji. Dio. *Lipsius.*

3 *In monumentis*] Non bene videntur pro *in monumentis*, substituisse, *intra monumenta.* Nihil enim hic intelligitur aliud quam *effigies Sejano apud theatrum Pompeji locata.* Supra 3, 72. Id theatrum hic intelligitur per *monumenta Cn. Pompeji:* sicut ejusdem capitis initio basilica Pauli, per *Æmilia* monumenta. *Freinshemius.*

4 *Communes illi*] Consideremus, quæso. Suetonius Claudii filio Druso desponsam Sejani filiam scribit, cap. XXVII. in Claudio. nec alius sententiæ est, quod noster lib. III. dixit Claudii filio Sejanum socerum destinatum. Hæc certa, clara. sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepotes? Locum non habet ea querela, vana est. si vere idem Suetonius scribit, Drusum exstinctum post paucos dies, quam ei Sejani filia esset desponsa. Desponsa autem ante biennium, ut ex Taciti supra verbis clarum: ante biennium ergo exstinctus, & simul connubii nepotumque spes. An aliud aliquid est, quo noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara lego, *Juliam* Drusi filiam desponsam Sejano: corrupte. quia scribendum *Liviam:* intellegitque Germanici sororem, de qua infra dicemus, Drusi majoris prolem. Quid nugamur? cum omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit è flumine Lethes. *Lipsius.*

Communes illi] Sueton. Claud. 27. & noster libro tertio. Porro quod notarunt doctissimi viri μνημονικὸν ἁμάρτημα in Tacito, assentiri non possum. Longe enim aliud est, *destinare*, aliud *despondere.* Muretus. Hic memoria in Tacito desideratur, quasi ea defectus, scribat, Drusum queri de re quæ jam præterierat. Mihi vero innocens, eumque sic vindico ab ea nota. Aliud est *sponsa*, aliud *destinata.* *Sponsa* non dicebatur ante stipulationes. Gell. 4, 4. *Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat itidem spondebat, is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia: tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur, & qui spoponderat ducturum, sponsus.* At *destinata* ea erat, quam pater alicui se daturum præ se ferebat, sed eam nondum desponderat: quæ differentia non obscura ex his emergit. Martianus l. 7. D. ad l. Jul. de adul. *Et potest adulterii accusari, qui Tutor vel Curator fuit, & intra vicesimum sextum annum duxerit uxorem, non à patre desponsam vel destinatam vel in testamento denominatam.* Dicamus itaque nostrum respicere ad illud tempus, cum Sejani filia filio Claudii solum fuerat destinata, quo etiam dum vivo non immerito, nec absurde, Drusus id ægre fert: Suetonium vero, cum jam biennio post plus minus ei desponsa fuisset, post quæ brevi Drusus Pompejus vita cessit. *Salinerius.* Ego simplicius intelligo, nihil aliud queri Drusum, nisi quod jam Sejanus conjunctione Cæsaris dignus habitus esset, ut ait Tacitus infra. Ideoque quamvis primum illud matrimonium morte irritum fuerat, fortasse prævidebat fore, ut quandoque Sejanus aliud simile moliretur, affinitatemque cum Drusorum familia iterum & arctius jungeret. *Pichena.* Tacitus aliis aliter excusatur; mihi videtur ita posse commodissime, si non existimemus restringendas has querelas esse ad hoc tempus, quo Tacito memorare eas placitum, sed cogitemus jam ante, nec semel, ut ipse auctor est iis verbis, *crebro querens*, erupisse: & singulas quidem eo maxime tempore, quo ea, quibus offendebatur, facta erant. Eas cum suis quasque locis commemorare nollet, collegit hic loci, in quem seposuerat totam de potentia Sejani historiam, ut patet ex primo statim hujus libri capite. *Freinshemius.*

5 *Precandam post hæc Modestiam*] Mirum genus loquendi, quasi Modestia inter deas. Et cave tamen immutes. simile illud è libro XV. *Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectis itinerum spatiis equitem assequeretur.* Lipsius.

Precandam post hæc Modestiam] Amicus noster *precandam modestiam* exponebat votis expetendam; subti-

ſtiam, ut contentus eſſet. Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: & ſecreta
8 quoque ejus, corrupta uxore, prodebantur. Igitur Sejanus maturandum ratus [1] deligit venenum, quo paulatim irrepente, fortuitus morbus adſimularetur. id Druſo datum per Lygdum ſpadonem, [2] ut octo poſt annos cognitum eſt. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu (an ut firmitudinem animi oſtentaret) etiam defuncto, necdum ſepulto, curiam ingreſſus eſt. [3] conſuleſque ſede vulgari per ſpeciem mæſtitiæ ſedentes, honoris locique admonuit; & effuſum in lacrimas ſenatum, [4] victo gemitu, ſimul oratione continua erexit. *Non quidem ſibi ignarum, poſſe*

ſubtilius profecto (dicam enim quod ſentio) quam verius. & tamen ſi hunc ſenſum recipiamus, noſter confirmabitur. Si enim votis expeti debet iſta modeſtia? undenam, niſi ab numine, quod eam conferre poteſt? Porro autem id numen quid, niſi ipſa Modeſtia? Quod quidem fruſtra negatur, proterve irridetur. Nam ut nullo poſſit teſtimonio veteris ſcriptoris oſtendi, conſecratam inter numina fuiſſe Modeſtiam, ideone etiam pro abſurdo habendum id eſt, quum Spem, Concordiam, Pudicitiam, Pavorem etiam, aliofque animi habitus adfectuſque ſciamus pro diis habita? Unde illa invocatio Manlii Statiani, apud Vopiſcum in Probo cap. 12. *Jupiter Opt. Max. Juno regina, tuque virtutum præſul Minerva, tu orbis Concordia & tu Romana Victoria, date hoc Senatui, populoque Rom. date militibus, date ſociis atque exteris nationibus: imperet quomodo militavit.* Omitto Stoicorum opinionem, qui, ut Seneca Ep. 113. Virtutes etiam computabant inter animalia, neque minus Deos. Sed etiamſi neutrum horum probaretur, tamen mirifice elegans eſſet ea θεοποιΐα, qua hominis ejus nimias ſpes eo proceſſiſſe oſtenditur, ut non niſi divino quodam auxilio poſſint cohiberi. Tale quid eſt hoc in Aſinaria 3, 2, 1. *Perfidiæ laudes gratiaſque habemus merito magnas.* Freinſhemius. Amicus ille qui ſit, cujus hic arguitur protervia, ſi libido eſt ſcire: benigne lector; vide 3. Obſerv. 10. Qui ſi parum ſatisfecerit tibi, fruaris licet Modeſtia dea. Sed illud feſtivum, ſi recipiatur ſenſus, quem Tacito attribuimus, tamen fore, ut conſtet ſenſus, quo ille delectatur, nempe exorandum eſſe Modeſtiæ numen. Tanquam cum dicitur *precandam modeſtiam*, non poſſit intelligi, vel *Sejani* vel *Sejano à diis*, qui eo creverat, ut coërceri, atque adeo modeſtia ei imperari non poſſe videretur. Tanquam verbo *precandam* neceſſario ſtatuatur ſingularis dea Modeſtia, à qua modeſtiam peti oporteret. Male igitur Horatius lib. 1. Sat. 4.

Dii bene fecerunt, inopis me quodque puſilli
Finxerunt animi.

Debuiſſet dicere: *Modeſtiæ numen bene fecit, quod me modeſtum finxit.* non venit enim ſcilicet illa modeſtia virtus & animal, niſi à peculiari numine Modeſtia: quemadmodem nemini poteſt optari, niſi ab eo unico numine, quod eam conferre poſſit. Ego tamen deam nullam, ſed quæ ſanis facile modeſtiam ingeneraret, Adraſtiam, Rhamnuſiam, Nemeſin novi. Nam Plautus riſum captat. Quid multa? quod illi mire elegans, id mihi κακόζηλον & gravitati cum Taciti, tum materiæ indignum videtur. *Gronovius.*

1 *Deligit venenum*] Tale venenum ſibi Carthaginenſes dediſſe dixit Regulus, non præſentaneum, *ſed ejuſmodi, quod mortem in diem proferret: eo conſilio, ut viveret quidem tantiſper, quoad fieret permutatio: poſt autem graſſante ſenſim veneno, cor tabeſceret,* (lego *contabeſceret*) Gell. 6, 4. Theophraſtus lib. 9. περὶ φυτῶν ἱστορ. de aconito. συντίθεσθαι δὲ, ὥστε κατὰ χρόνους τακτοὺς ἀναιρεῖν, οἷον δίμηνον, τρίμηνον, ἑξάμηνον, ἐνιαυτὸν, τοὺς δὲ καὶ δύο ἔτη. Mihi tamen hoc veroſimile non fit: cauſæ ſunt obſcuræ. *Muretus.*

2 *Ut octo poſt annos*] Recte. eo ipſo videlicet anno, quo interfectus Sejanus, cum Apicata ejus uxor hæc ſcelera prodidit: Vide Dionem LVIII. *Lipſius.*

3 *Conſules ſede vulgari*] Id eſt, in ſedibus Prætorum aut Tribunorum, ut Dio interpretari videtur, in morte Auguſti, lib. LVI. Ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὡς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων. Verterem ego: *Sederunt autem vulgus Senatorum, quo quiſque loco ſolebat: Conſules vero inferne in ſubſelliis, alter Prætorum, alter Tribunorum.* Nec diſſimile eſt, quod Suetonius ſcribit, Claudium *de majore negotio acturum, medium inter Conſulum ſellas Tribunicio ſubſellio ſediſſe.* Humiles autem Senatorum omnium ſedes, altæ Conſulum & excelſæ. Lucanus v.

Ut primum mæſtum tenuere ſilentia cœtum,
Lentulus è celſa ſublimis ſede profatur.

Lentulus enim ibi Conſul. & alius poëta quiſpiam,

Conſpicuum ſignis cum premet altus ebur.

Intellegit Conſulis ſellam curulem: in qua, ornatus cauſſa, ſigna. Idem:

Signa quoque in ſella noſſem formata curuli,
Et totum Numidæ ſculptile dentis opus.

Lipſius.

4 *Victo gemitu*] An Tiberius vicit ſedavitque gemitum Senatorum, quos ait, in lacrimas effuſos? Ita videtur cum ſupra dixerit, ipſum nullo metu, fortitudinemque præferentem, introiſſe curiam. Tamen verius credo, de ipſius Tiberii gemitu. nam

se argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: [1] *vix propinquorum adloquia to-*
lerari, [2] *vix diem adspici à plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos; se*
tamen fortiora solatia, [3] *è complexu Reipublicæ petivisse.* Miseratusque *Augustæ extre-*
mam senectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi,
unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, petivit. Egressi consules firmatos
adloquio adolescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis,
patres conscripti, Hos, inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum,*
quamquam esset illi propria soboles, ne secus quam suum sanguinem foveret ac tolleret, si-
bique & posteris [4] *conformaret. erepto Druso, preces ad vos converto, diisque & patria*
coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos suscipite, regite: vestram
meamque vicem explete. Hi vobis, Nero & Druse, parentum loco. ita nati estis, ut bo-
na malaque vestra ad rempublicam pertineant. Magno ea fletu, & [5] mox precationi- 9
bus faustis audita; ac si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos
audientium impleverat. ad vana & totiens inrisa revolutus, *de reddenda republica ut-*
que consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque & honesto fidem dempsit.
Memoriæ Drusi eadem quæ in Germanicum decernuntur, plerisque additis, ut fer-
me amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum o-
rigo Juliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus,
post Sabina nobilitas, [6] Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine
spectarentur. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus 10
memorata

nam verisimile est, morte filii magno dolore affectum; sed, ut cetera omnia, dissimulasse, ut invictum animum ostentaret. Aliquid simile de Suilio dixit lib. XI. in princ. *Ad quod victo silentio.* id est, suo ipsius silentio. Pichena. *Victo gemitu*, ad Tiberium refer; nam qui ad senatum, omnia permiscet: quasi hic sit sensus: *Patres fusi in lacrimas, postquam fletus cessarunt.* Qui multiplex profecto error est. nec enim Patrum lacrimas cessasse vult Tacitus, imo lacrimantes eos cum maxime principis constantia & adloquio erectos: neque vero *gemitus* & *lacrymæ* pro iisdem sunt accipienda, quum adeo nihil de lacrymis Tiberii cogitare nos velit auctor, ut etiam gemitus, quod majus atque difficilius est, in potestate habuisse tradat. Denique constructio turbatur, quæ hæc est: Tiberius *victo gemitu simul oratione continua, erexit Senatum in lachrymas effusum.* Freinshemius.

1 *Propinquorum alloquia*] Alloquia, proprie in consolatione. notatum aliis. *Lipsius.*

Vix propinquorum] Vide lib. 2. c. 4. variar. lection. *Muretus.*

2 *Vix diem adspici*] Ita enim moris, ut limine & domo se continerent in luctu. Plinius lib. IX. *Mitto ad Arriam. rogo ut veniat. quoniam me recens adhuc luctus limine contineret.* Lipsius.

3 *E complexu reip.*] Hunc *complexum* potius ita capiendum arbitror, ut Tiberius complexus sit remp.; quam ut illum resp. *Complecti remp.* est curam atque administrationem publicorum negotiorum suscipere, agere, tractare. Infra 4. Histor. 11. Nihil autem aliud quam actum rerum intelligit, quod statim 4, 13. *nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens.* Elegantissime tamen hac *complexus* metaphora est usus. *Freinshemius.*

4 *Conformaret*] Ita quidem in Man. & etiam in antiquioribus editis, idque, ut mihi videtur, optimo sensu. nihilonimus recentiores supposuerant, *confirmaret.* Pichena.

5 *Mox precationibus*] Istud *mox* hocloco non tantum temporis spatium complectitur, ut interim finita Tiberii oratio videri debeat. *Freinshemius.*

6 *Appius Clausus*] Lego, *Atta Clausus*, vel *Attus.* Adi lib. XII. *Annal.* Lipsius.

Accius Clausus] Sustuli, quod erat, *Appius*, MS. auctoribus. Codices n. ambo Vat. infra 12, 26. habent, *Accio Clauso continuos duravisse.* Quæ lectio firmatur ex eo, quod M. Valerius scribit: *Appius ex Sabinorum prænomine Accio venit: idque Romæ Claudiorum fuit, quorum princeps Accius Clausus dictus est.* Itaque apud Livium lib. II. legendum est: *Accius Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romæ nomen.* Et sane hanc scriptionem in Suetonii Tiberio quidam indicavit ex veteribus libris referens sic scriptum, *Quod magis constat Accio Clauso gentis principe*: ubi vulgares libri habent, *constat Appio Clauso.* Ego vero scribendum, *Constat Accio*, omni asseveratione contendo. *Vertranius.* Man. *Attus* quod rectius credo; nam & libro XII. libri veteres habent, *ab Atto Clauso*, ut ibi notavi. *Pichena.* Recte Pichena. Vide ad Livium 2, 16. *Gronovius.* Et Rupertus ad Enchiridion Pomponii statuit Vertranium imponere voluisse, quum scriberet duos Vaticanos codices. *Jac. Gronovius.*

memorata ſunt, rettuli. ſed non omiſerim eorumdem temporum rumorem validum adeo, ut nondum exoleſcat. [1] *Corrupta ad ſcelus Livia, Sejanum Lygdi quoque ſpadonis animum ſtupro vinxiſſe: quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores miniſtros erat. deinde inter conſcios,* [2] *ubi locus veneficii tempuſque compoſita ſint, eo audaciæ provectum, ut verteret; & occulto indicio Druſum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude* [3] *tum ſenem, poſtquam convivium inierat, exceptum poculum Druſo tradidiſſe; atque illo ignaro &* [4] *juveniliter hauriente, auctam ſuſpicionem, tamquam metu & pudore ſibimet*
11 *inrogaret mortem quam patri ſtruxerat.* [5] Hæc vulgo jactata, ſuper id quod nullo auctore certo firmantur, [6] prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, & nullo ad pœnitendum regreſſu? Quin potius miniſtrum veneni excruciaret; auctorem exquireret: inſita denique etiam in extraneos cunctatione & mora, adverſum unicum, & nullius ante flagitii compertum uteretur. Sed quia Sejanus [7] facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & ceterorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa [8] & immania credebantur: [9] atrociore ſemper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui ſceleris [10] per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt. neque quiſquam ſcriptor tam infenſus exſtitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris cauſa fuit, ut claro ſub exemplo [11] falſas auditiones depellerem, peteremque ab iis [12] quorum in manus cura noſtra venerit, ne divulgata atque incredibilia, [13] avide accepta, veris neque in miraculum corruptis an-
12 tehabeant. Ceterum [14] laudante filium pro Roſtris Tiberio, ſenatus populuſque habitum

1 *Corrupta ad ſcelus*] Quidam *ſcelus* de adulterio tantum: ego putabam potius cædem mariti hic innui. de qua una hoc loco agere conſtituit. *Freinshemius.*

2 *Ubi locus veneficii, tempuſque compoſita ſint*] Lectionem MS. repoſui, quæ in vulgatis immutata atque imminuta fuerat: *Ubi locus veneficii, tempus, compoſita ſunt.* Pichena. Nimis exſpatiantur illæ vulgatæ ab Pichena reprehenſæ, quum ſolæ Lipſianæ ſint crimini proximæ, Beroaldo & Aldo bene copulativam expreſſam referentibus. *Jac. Gronovius.*

3 *Tum ſenem*] Alibi legitur, *captum ſenem.* Muretus.

4 *Juveniliter hauriente*] Νεανικῶς. *Idem.*

5 *Hæc vulgo jactata*] Et credita Oroſio, qui libro VII. tradit Druſum à Tiberio veneno exſtinctum. At me non valde movent ejuſmodi ſcriptores, legitimæ hiſtoriæ (dicam iratis quorumdam auribus) dehoneſtamenta. *Lipſius.*

6 *Prompte refutaveris*] Qualia certe firmiſſima & robuſta ſubſequuntur: & alioqui clare patet fabulam fictam eſſe, ſed quæ innitatur argumento ſumpto & ſimilitudine eorum, quæ ſtructa inter Tiberium & Agrippinam infra narrantur. *Jac. Gronovius.*

7 *Facinorum omnium repertor*] Sic Virg. 2. Æn. *ſcelerumque inventor Ulyſſes.* Muretus.

8 *Et immania credebantur*] Alii libri, *inania.* Idem.

9 *Atrociore ſemper fama*] Id valet, ſpargi plurimum & credi atrocia aut tragica, de morte dominantium. *Lipſius.*

10 *Per Apicatam Sejani proditus*] Sic dictum ut ab eodem Virgilio *Hectoris Andromache.* Muretus.

11 *Falſas auditiones*] Ἀκροάσεις. *Idem.*

12 *Quorum in manus cura noſtra venerit*] Antiqui libri. *Quorum in manus ſcripta noſtra venerint.* Muretus. Haud ſcio qui ſint illi libri antiqui. Sed *cura* ſic & lib. 3. *ſi effectis, in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero.* Ovidius 4. de Ponto eleg. 16. *quorum quod inedita cura eſt*, ex feliciſſima reſtitutione Cl. Heinſii. Idem lib. 24. el. 4. *Hoc pretium curæ dulce recentis erat.* Martialis lib. 10. Ep. 2. *Feſtinata prior decimi mihi cura libelli.* Gronovius.

13 *Avide excepta*] Libri veteres *unde.* Forte, *unde unde.* Muretus. Nimis aſtute captus jactus. Nam in MS. eſt *vide* ut tantum tres lineolæ ſignentur in priore parte. & litera *a* in principio omittitur, quia librarius vocalem iſtam iterare cunctabatur, quod & alibi facit, quum aliis in locis duplicet contra quam fieri debebat, ut judicium lectoris ibi requiratur. *Jac. Gronovius.*

14 *Laudante filium*] Velo quidem interpoſito, ne Pontificis maximi oculi adſpectu cadaveris funeſtarentur. Seneca, Conſolatione ad Martiam: *Tiberius*

habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam libens induebat, [1] domumque Germanici revirescere occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina spem male tegens perniciem adcceleravere. Nam Sejanus ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mærore publico esse; ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, [2] quorum non dubia successio. [3] neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, [4] recentem Liviæ conscientiam exagitare, [5] ut *superbiam fecunditate subnixam, popularibus studiis inhiare dominationi*, apud Cæsarem arguerent. [6] Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos [7] delegerat Julium Postumum per adulterium [8] Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum;

rius Cæsar, & quem genuerat, & quem adoptaverat, amisit. ipse tamen pro Rostris laudavit filium, stetitque, in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret. Recenset eumdem ritum Dio LIV. in funere Agrippæ, sed caussam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refellit. Verba sunt: Τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας, ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δ' ὅμως τοῖς μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἔπραττεν, οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾷν. οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. id est: *Sed & laudationem Agrippæ Augustus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanso. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alii volunt ideo, quia Pontifex esset: alii, quia obiret munera Censoris. Neutri recte. Neque enim vel Pontifici mortuum adspicere nefas: neque Censori, nisi cum finem censioni imponit, conditque lustrum.* Hæc Dio; sed ego existimo, de Pontifice Senecam vera dicere. Sacer enim: ideoque non ipsum solum arceri aspectu funesto, sed & statuas deorum voluerunt. Quæ si in loco positæ, ubi supplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipse Dio libro ultimo. *Claudius*, inquit, *delectabatur gladiatoribus, & præsertim meridianis. Ideo plerosque servos, qui dominos sub Cajo aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loci positam jusserit transferri, ne aut semper adspiceret cædes, aut & semper velata esset.* Ceterùm de Pontifice, in Judæorum ritu simile Philo notat, De Monarchiâ: *à cadavere arceri.* Lipsius.

1 *Domumque Germanici revivifcere*] Ita, bone lector, non legis Tacitum, sed aliquid manu male feriante ingestum. Beroaldus & mox ipse Aldus ediderant *revirescere.* Ambigis an legitime? Immo liquide sic exaratum est in veterrima membrana, ut maxime stupeam in Pichena, præsertim quum translationem ipsam venustius exprimat, ut 3. hist. 7. Unde repetendum censui, quod vel unum merebatur novam editionem in tanta negligentia. *Jac. Gronovius.*

2 *Quorum non dubia successio*] Scil. ad principatum, cui, amoto Druso, nemo jam erat propior. *Freinshemius.*

3 *Neque spargi venenum in tres poterat*] *Tres* intelliguntur filii Germanici, Nero, Drusus, Cajus. Hi enim superstites patri fuerunt, ut testatur Sueton. Calig. 7. *Spargi* non potest reddi à linguis vulgaribus, itaque substituerunt, *dari.* Freinshemius.

4 *Recentem Liviæ conscientiam*] *Recentem* vocat comparando cum ea *vetus Augustæ odium*, non quasi post primum scelus cum Livia perpetratum, recens in consilium de evertendis Germanici liberis, eam adhibuerit. *Conscientia* designat societatem scelerum; ut alteri quoque conscius sis, non tibi uni. *Idem.*

5 *Ut superbiam fecunditate*] Lege, *superbam.* Muretus. Dura ea constructio, durior sermo. forte legendum; *ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis; inhiare dominationi:* &c. ita sane nullus obex qui impediat sententiæ cursum. *Gruterus.*

6 *Atque hæc callidis criminatoribus*] L. *Adque hæc*, vel, *Ac super hæc*, vel, *Adhæc.* Efficiebat nempe Sejanus. non enim capi potest de Livia. *Acidalius.*

7 *Julium Postumum*] Estne ille, qui Præfectus Ægypto postea? de quo Romæ lapis,

PRO. SALVTE. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.
: : : LIBERORVMQVE.
EX VOTO. SVSCEPTO. C. IVLIVS. SEX. F. COR.
POSTVMVS. PRÆF. ÆGYPTI.

Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. *Lipsius.*

Delegerat Julium Postumum] Verbi hujus maxima vis est. Arguit enim Julium Postumum, quo de hoc dicitur, fuisse criminatorem οὐ τῶν τυχόντων, sed excellentem inprimis, & ob hoc inter alios cum cura & judicio selectum. *Freinshemius.*

8 *Mutiliæ Priscæ*] Puto eamdem esse, quæ vitiose apud Dionem l. 58. Πωπλία Πρίσκα, facili ob similitudinem literarum lapsu, pro Μουτιλία. C.

 Gemini

neum; quia Prisca in animo Augustæ valida) anum suapte natura [1] potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque [2] proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus [3] perstimulare. At Tiberius [4] nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque auctore eo senatusconsulta, *ut civitati Cibyraticæ apud Asiam*, [5] *Ægirensi apud Achajam motu terræ labefactis*, *subveniretur remissione tributi in triennium*. Et Vibius Serenus [6] proconsule ulterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, [7] ob atrocitatem morum in insulam

Gemini Rufi uxor. *Idem.*

1 *Potentiæ anxiam*] Multo minus est *potentiæ cupidum* esse, quam *anxium*. *Anxius* enim est, qui retinendæ, quam habet, omni cura incumbit, omnia aliorum facta dictaque sollicite circumspicit, & suspecta habet, tanquam sibi suæque potentiæ insidiantia. At *cupidus* esse potest, qui nec habet, uti liberti Neronis *apiscendæ potentiæ properi* 4, 59. aut qui habet quidem, & amat; sed nullo metu amittendi, quomodo supra 3, 56. Augustus, qui *suæ magnitudini fidebat*. Idem.

2 *Proximi*] Dictum videtur, quomodo 13, 15. *Proximus quisque Britannico.* superiore versu *intimos* appellaverat: *inter intimos aviæ*. Idem.

3 *Perstimulare*] Plus est quam stimulare, continet enim constantiam in stimulando, ad extremum usque, donec videlicet obtineatur, quod destinatum est. Nec de Augusta hæc debent accipi, tanquam adversus illam exstimulanda fuerit Agrippina; hoc enim supervacuum erat, quum jam ante anui isti esset invisa: sed de Cæsare, quem nova Agrippinæ contumacia excitari volebat Sejanus, *ut cunctationes ejus aperirentur* &c. 4, 71. Nam & *pravi sermones* non intelligi debent ab Agrippina perferendi, sed ab instigatoribus ejus, qui videlicet uterentur iis sermonibus ad extimulandos mulieris spiritus. Ejusmodi *pravi sermones* referuntur infra 4, 59. *Idem.*

4 *Nihil intermissa rerum cura*] Hoc est, interrupta ob luctum. *Idem.*

5 *Ægirensi*] Incertum qua fide id sit procusum. Utique jam exstat in Aldina. At Beroaldus habet *Ægīnēsi*, dubium utrum cogitaverit de Ægina, an lineola temere superducta transpositæ per typographos sint literæ pro *Ægiēnsi*, quod manifeste scriptum extat in unica membrana, ut quum & Ægira & Ægium notissima sint illic oppida, certe nonnisi vitiose hanc deferi contingat. *Jac. Gronovius.*

6 *Proconsul ulterioris Hispaniæ*] Id est Bæticæ, quæ populo relicta, & ideo in ea Proconsul. Plura distinctius de Hispaniæ divisione infra ad 1. Hist. *Lipsius.*

Ulterioris Hispaniæ] Non nemo interpretatur Lusitaniam, sed dupliciter fallitur. semel, quod partem *ulterioris Hispaniæ* Lusitaniam, pro tota posuit. nam præter hanc continebatur hac appellatione Bætica quoque, sicut Plin. 3, 2. diserte tradit: iterum, quod eam posuit partem, quæ hic minime intelligitur. Sciendum enim est, quum olim, ut dixi, duas in partes Hispania distribueretur, citeriorem & ulteriorem, Augustum postea, quum provincias cum Senatu Populoque Romano divideret, ulteriorem bifariam secuisse, & Bæticam quidem reliquisse populo; citeriorem & Lusitaniam sibi vindicavisse: ac exinde per *ulteriorem Hispaniam*, Bæticam tantum intelligi cepisse, cui parti, post Lusitaniam proprio prætori attributam, totius appellatio uni hæserit. Vid. Dion. l. 53. Strabon. libro 3. Postea sex provinciæ factæ sunt ex Hispania, ut Sex. Rufus testatur, in quo ipso etiam Bætica & Lusitania distinguuntur. *Freinshemius.* Adde Lipsium ad lib. 1. Histor. c. 13. *Gronovius.*

Proconsul ult. Hisp.] Sic maluerunt legere Tacitum citeriores, quum Beroaldus edidisset *proconsule* expansa scriptura, ut meminerat continue in antecedentibus occurrisse. An hoc negligemus? Certe in MS. legitur *proconf.* Nequit dubitari, Beroaldi judicium universæ illi sequentium cohorti præferri debere. *Jac. Gronovius.*

7 *Ob atrocitatem temporum*] Placet olim emendatio, *atrocitatem morum*. quam velim distinctione juvari hoc modo: *de vi publica damnatus ob atrocitatem morum, in insulam.* Facilis exscribentium lapsus repetitione syllabæ, *tem morum.* Etsi non sum ignarus à Suetonio *temporum atrocitatem* dictam, Calig. cap. VI. sed hic ut censeo parum opportune. Puto autem pertinuisse ad Serenum caput hoc legis Juliæ: *Julia de vi publica tenetur, qui cum imperium potestatemve haberet, civem R. adversus provocationem necaverit, verberaverit, jusseritve quid fieri, aut quid in collum injecerit ut torqueatur.* Lipsius.

Ob atrocitatem] Nam sævitia Tiberii pœnas legitimas egrediebatur. hoc libro cap. 42. *Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus.* l. x. DD. ad l. Jul. de vi publ. *Damnato de vi publica aqua & igni interdicitur.* Ergo arguitur *atrocitas temporum*, quod cum par esset, ut aqua & igni Sereno interdiceretur, Tiberius indulgens inclementiæ, eum in insulam deportavit; quod utique gravius erat interdictione. Interdictus enim non prius amittebat Civitatem, quam inter cives ejus cooptaretur, in qua sedem fixisset. Cic. pro dom. c. 30. Tac. 4. Ann. 43. Deportatus a. statim à sententia jus civitatis exuebat. Ulp. l. 11. DD. de pœn. Poterat interdictus (nisi aliud in sententia fuerat additum) se quocunque conferre: at non licitum deportato superare certos fines l. 4. DD. de pœn. Postremum ἡ ἀπτνομία imperatoris & Ulpiani

insulam [1] Amorgum deportatur. [2] Carsius Sacerdos reus, tamquam [3] frumento ho-
stem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc
comitem exsilii admodum infantem, [4] pater Sempronius in insulam Cercinam tule-
rat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Si-
ciliam mutando [5] sordidas merces sustentabatur: [6] neque tamen effugit magnæ for-
tunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius qui Africam obtinuerant, in-
sontem protexissent, claritudine infausti generis, & [7] paternis adversis foret abstra-
ctus. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit; [8] Samiis *Junonis*, 14
Cois *Æsculapii delubro*, *vetustum asyli jus ut firmaretur*, petentibus. Samii decreto
Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua
tempestate Græci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. Neque dispar
apud Coos antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo
Æscu-

ni sic sedatur. Justinianus respicit ad sua tempora, quando desita interdictione deportatio tantum vigebat: vel is (licet pœnæ variassent) de iis agit, quasi jure vetere ad illum modum præfinitæ fuissent. Sic pœna legis Juliæ de adulterio apud Imperatorem est ultimum supplicium. Instit. de publ. Jud. quæ certe mitior fuit ab Augusto promulgata. Tacit. 3. Ann. *Salinerius.* Non minus verisimiliter ad voces, & aptius forte ad sententiam scripseris, *ob atrocitatem pœnarum.* Acidalius. Emendatio hæc à Lipsio est huic loco valde accommoda, cum habeant libri *ob atrocitatem temporum.* quam lectionem cum omnes constanter præferant, nec de atrocitate *morum* inculcandum esset Tacito in persona ejus, qui de vi publica damnabatur, suspicari in mentem venit, hæc ut alia nonnulla his libris loco suo mota esse, olimque cohæsisse cum narratione superiori versiculo proposita, in hunc forte modum: *remissione tributi in triennium*, *ob atrocitatem temporum.* Freinshemius.

1 *Amorgum deportatur*] Ἀμοργὸς, ἡ, καὶ Ἀμόργιον, μία τῶν Κυκλάδων, ἣ καὶ Παγκάλη. Vide Stephanum, περὶ πόλεων. *Muretus.*

2 *Carsius sacerdos*] *Sacerdotem* cognomen intelligo familiæ Carsiorum, quomodo fuit & Liciniorum. *Freinshemius.*

3 *Frumento hostem juvisset*] Quod læsæ majestatis crimen est. L. cujusque ad L. Juliam majest. D. libro 1. Machab. *Præliantibus non dabunt neque subministrabunt triticum*, *arma*, *pecuniam*, *naves.* Sunt verba societatis initæ inter Judæos & Romanos. cap. 8. Et imperatores Valentinianus & Gratianus prohibent ad Barbaricam oleum, aut liquamen, aut vinum, ne gustus quidem gratia, portari. in Cod L. Ad Barbaricam. De his quæ export. non deb. Paulus J. C. *Cotem ferro subigendo*, *& necessaria hostibus venundari*, *ut ferrum*, *& frumentum*, *& sales*, *non sine capitis periculo licet.* Aurelius.

4 *Pater Sempronius*] Qui adulter in Julia, supra lib. 1. *Lipsius.*

5 *Sordidas merces*] Quidam interpretantur minimi pretii. Sed ipsum crimen, cujus hic arcessitur Gracchus, interpretationem hanc repudiat: insimulabatur enim tamquam hostem Tacfarinatem juvisset. ut videatur vel hoc genus mercimonii exercuisse, vel certe aliud quodcunque non minimi lucri. Quod a. *sordidas merces* appellat auctor, fieri potest vel ipsarum respectu, si verbi gratia salsamenta vendidisset permutassetve; aut etiam aspectu personæ, in qua, ob dignitatem familiæ, etiam negotiatio mediocribus honesta, pro sordida reputari poterat. Ad hæc accommodari potest judicium Ciceronis de Offic. 1, 42. *Quibus artibus aut prudentia major inest*, *aut non mediocris utilitas quæritur*, *ut medicina*, *ut architectura*, *ut doctrina rerum honestarum*, *hæ sunt iis*, *quorum ordini conveniunt*, *honestæ. Mercatura a. si tenuis est*, *sordida putanda est*; *sin magna & copiosa* &c. *non est admodum vituperanda.* Magis itaque hic tolero, quod nonnulli vilissimas interpretati sunt, quia vilitas ea non tantum ad precii mediocritatem pertinet; verum etiam ad mercium ipsarum licet charo comparatarum, sordes. *Freinshemius.*

6 *Nec tamen effugit*] Sunt sordes Aldinæ editionis, quas postea sequutæ maluerunt sibi affigere, quam vel Beroaldum vel MStum inspicere, in quibus est *neque*, quod recepi. *Jac. Gronovius.*

7 *Paternis adversis*] Δυστυχίαις. *Muretus.* Pater ejus in Cercinam insulam relegatus fuerat: ergo siquidem, ut nonnulli ajunt, eadem pœna in hunc incubuisset, ipse quoque eodem erat relegandus. Neque recte, paternorum adversorum particeps fieret: quin illa jam aderant & miserum premebant: haud minus quam ipsa generis infausti claritudo. Quippe vox *abstractus* absolute posita est, neque subjicitur quo abstractus foret, sed subintelligitur extrema calamitas atque ultimum supplicium. ita 6, 26. *Pernicies Agrippinæ Plancinam traxit*, scil. in exitium. *Idem.*

8 *Samiis Junonis*] Virg. 1. Æneid. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo.* Muretus.

1 *Jussu*

Æsculapii induxerant, cum [1] jussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius inritis prætorum questibus, postremo Cæsar *de immodestia histrionum* rettulit; *multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari:* [2] *Oscum quondam ludicrum* [3] *levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium venisse, ut auctoritate patrum coërcendum sit.* Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo; neque minus morte amici. Is fuit [4] Lucilius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, [5] unusque è senatoribus Rhodii secessus comes. Ita quamquam novo homini, [6] censorium funus: effigiem [7] apud forum Augusti publica

1 *Jussu regis Mithridatis*] Uno die 150 millia civium Romanorum Mithridatis jussu trucidata sunt. Cic. pro lege Man. Livius lib. 78. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. *Idem.*

2 *Oscum ludicrum*] Quod celebratum Romæ, non Romana lingua. Strabo libro v. Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσονίων ἔθνει συμβέβηκε. τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελειπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem, cum Atellanis ludis: nec errant. Nam Atella, Oscorum urbs. Sermo autem Oscus, diversus à Latino. Titinnius:

Qui Oscè & Volscè fabulantur, nam Latine nesciunt.

Quo & Campani usi videntur, &, ut Livius alibi me docet, Samnites. *Lipsius.*

Oscum] *Osci*, Strabo lib. 5. Cic. in Epist. ad Marium. *Muretus.* Faernus & Danesius legebant: *Oscum quondam ludium levissimæ*, &c. *ut auctoritate patrum coercendus sit.* Ursinus.

3 *Levissimæ apud vulgum oblectationis*] *Levissima oblectatio* non est parva aut minima, constat enim Romanos si qua alia re, his ludis esse delectatos: verum ita vocatur, quia gravitati principis populi non conveniret, ex re tam levi & ludicra quamtamcumque delectationem capere: pari modo quo præcedenti capite *sordidæ merces* sunt appellatæ. *Freinshemius.*

4 *Lucillius*] Equidem sic nomen scribunt. Attamen tibi persuade legi in MS. tantum *Lucilius*, non solum in hoc loco, sed etiam mox *Lucilius Capito.* Jac. Gronovius.

5 *Unusque è senatoribus*] Hoc est solus ex omni senatorum numero. Male quidam, tamquam plures ex senatu comites secessus habuerit Tiberius. quod ipsum est contrarium eorum, quæ Tacitus hic cum cura notat. *Freinshemius.*

6 *Censorium funus*] Quæri video quid sit censorium funus. Vertranius censuit, id esse in cujus nimiam pompam, ut in opus censorium, animadvertere Censoribus licuisset, nisi jussus Prætoris adfuisset. Nimis velim ad manum mihi laurus sit, quam mordeam: ita præcordia mihi saliunt ad risum. Alii idem putant Funus publicum, Funus censorium, Funus indictivum. Non audio. arbitror ego Funus publicum & indictivum, eadem: nec aliud esse, quam cum denuntiatur & indicitur publicitus per præconem. Censorium, partem ejus esse: id est, ut omne Censorium funus, Publicum sit (qui enim aliter honoratum esse potest?) at non omne Publicum, Censorium. Ut inter magistratus, honoratissimi Censores, isque cumulus quasi reliquarum dignitatum: sic inter funera illud, primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace. *Funus imaginarium ei & Censorium ductum est, & ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est.* Tacitus de Sabino fratre Imperatoris: *Funusque Censorium Flavio Sabino ductum.* Et lib. XII. *Decretum Claudio Censorium funus, & mox consecratio.* Qua ergo nota eximium hoc funus? Credo ista, ut omnia in eo purpurea essent, vestes stragulaque; in aliis, tantum purpura prætexta. Non obscure annuere mihi videtur Polybius, lib. VI. *Ubi autem præclarus aliquis ex domesticis obiit, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine ac statura videntur, vestes capiunt; si consul vel prætor fuit, purpura prætextas; si censor, purpureas; si triumphalis, auro intextas.* Postrema Græce sic habent: Ἐὰν μὲν ὕπατος καὶ στρατηγὸς ᾖ γεγονώς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι.) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur, Tacitum, id est, sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca. De Tranquillitate lib. I. c. I. *Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus tacitum.*

Add. E Polybii verbis suspicere distinctum Censorium funus à Triumphali fuisse, & hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primum, quia nemo Latinorum Triumphale nominat. Deinde, quia Censorium reperio Principibus ipsis ductum, (ut Claudio, ut Pertinaci:) quos constat honestissimo affectos. Tertio, quia illa ipsa ornamenta quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Severo. Currum huic intervenisse, ritu triumphantium, non opinor. Nam quod in Propertio legis.

Cujus honoratis ossa vehantur equis: verius est, *aquis.* & ille ipse poëta superiori ejus libri Elegia, in amne infero distinxit duplices sedes & navigationes.

ca pecunia patres decrevere. apud quos etiam tum cuncta tractabantur: adeo ut [1] procurator Asiæ Lucilius Capito, accusante provincia caussam dixerit, magna cum adseveratione principis, [2] *non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse: quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret; spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Ita reus cognito negotio [3] damnatur. Ob quam ultionem, & quia priore anno [4] in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes *templum Tiberio matrique ejus ac senatui.* Et permissum statuere. [5] Egitque Nero grates ea caussa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur. aderantque juveni modestia, ac [6] forma principe viro digna, notis in eum Sejani odiis ob periculum gratiora. Sub idem 16
tempus *de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege* disseruit Cæsar. *Nam* [7] *patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari,*

nes. Quod in Dione etiam scriptum funere Augusti, imaginem ejus unam (tres enim fuerunt) vectam ἐφ' ἅρματος πομπικοῦ, id est, *curru triumphali*, ut interpretes volunt: ego mallem, *curru pompali.* & Carpentum intellegam, quo per pompam Circensium dii transvecti. Hoc enim novi honoris genus apposite tributum novo divo. *Lipsius.*

Censorium funus] Arbitratur Lipsius funus publicum & indictivum idem esse, quod idem est ac si diceret publicum à privato nihil differre. Indictiva enim plurima mere privata sunt, licet per præconem populus evocaretur, καταγγέλλεται. Publica quidem funera indictiva fuerunt omnia: sed non omnia indictiva, publica: ut nec publica omnia, Censoria. Funus unicuique privato indicere licuit, & indictivo funere ex ædibus efferri præco eos dicit qui è tabernis efferuntur. At tabernæ humiles & privatæ domus sunt. *Gutherius.*

7 *Apud forum Augusti*] Ubi in utraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suetonius. *Lipsius.*

1 *Procurator Asiæ*] Eadem omnia è Tacito Dio, libro LVIII. in extremo. *Lipsius.*

2 *Ne se jus*] *Non se ei jus.* Muretus.

3 *Damnatur*] Ne de ultimo supplicio intelligas, ut ex Dionis testimonio, subaudio, *in exilium.* Vertranius.

4 *In C. Silanum*] Qui relegatus erat in insulam Cytheram. *Muretus.*

5 *Egitque Nero grates*] Nero Germanici filius. *Muretus.* Hinc observabis, solitum fuisse principibus adolescentibus, publicam aliquando causam suscipere, ut provincialium gratiam acquirerent, studiumque eloquentiæ ostenderent. Sic de Claudio Nerone sextumdecimum annum agente, Tacit. l. XII. *Utque studiis honestis, & eloquentiæ gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta.* & de eodem Sueton. VII. *Pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit.* Tiberius quoque: ut idem testatur Suet. c. 8. *Civilium officiorum rudimentis Regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus, Senatum deprecatus est.* Pichena.

6 *Forma principe viro digna*] Euripides: εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Vide nostras Varias. *Muretus.*

7 *Nam patricios confarreatis parentibus*] Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait, *patricios.* Quia cum quindecim Flamines essent, ex iis tres primi instituti à Numa, non nisi ex patribus legebantur: iique Majores dicti. alii etiam è plebe, appellatique Flamines minores. Addit, *confarreatis parentibus.* quia, ut Plinius ait, *in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat.* Triplex enim matrimonii contrahendi mos, Usu, Farre, Coëmptione. Antiquissimum genus, Farre videtur, quod Dionysius appellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. eratque necessum non solum Flaminem nasci confarreatis parentibus, sed & ipsum cum Flaminica farre jungi. Servius Danielis in excerptis à Pithœo: *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant. Usu, si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset. Farre, cum per Pontificem Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salsam conjungebantur: unde Confarreatio appellatur, ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Coëmptione vero atque in manu conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, ut si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis justum alteri faceret.* Iterum alibi: *Quid enim est aliud dextræ, quam in manum conveniire? quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua & igni adhibitis duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur. quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam jure Pontificio in Matrimonium necesse est convenire.* Et paullo post: *Mos fuit Flamini ac Flaminicæ, ut per Farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas, ovili pelle superinjecta poni, ejus ovis quæ hostia fuisset: & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit.* Pulchræ reliquiæ. Adde Festum in Diffarreatio, & Arnobium lib. IV. *Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis.*

minari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse ut olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque ejus rei caussas adferebat; potissimam, [1] *penes incuriam virorum feminarumque.* [2] *Accedere ipsius cærimoniæ difficultates, quæ consulto vitarentur;* [3] *& quando exiret è jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege; sicut*

Usu, farreo, coëmptione, genialis lectuli sacramenta conducunt. Lipsius.

Patritios confarreatis parentibus] Plinius l. 18. *Quin & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant.* Constat a. ex hoc loco, pervetustas valdeque difficiles fuisse cærimonias contrahendi matrimonii per confarreationem. De hoc Boëthius in Top. Cicer. lib. 2. prope initium. *Ferrettus.* Cum ex lege Regia mulier in viri manum conveniret, certis verbis (quæ utinam ex Ulpiani scriptis superessent, uti hoc superest) testibusque præsentibus, solenni sacrificio facto, panis farreus, ante novam nuptam delatus, aderat, quem conjuges participarent: inde ductum sacri nomen *farreatio*, aut *Confarreatio*, cujus vinculo nihil religiosius Plinius ait l. 18, 3. & Dionysius Antiquitatum l. 2. *Vertranius.* Tribus modis nuptiæ fiebant, usu, farre, coëmptione. Boëthius in Topica, Ulpianus tit. 9. *Farre convenitur in manum, certis verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.* Muretus.

1 *Penes incuriam*] Ego potiorem causam existimavi, Coëmptionem, per quam matrimonio contracto, mulier minori negotio & pari jure, ac si per farreationem, in viri manum & potestatem transiret. Qua de satis multa quæstione Juris trium liberorum emisi. *Vertranius.*

2 *Accedere ipsi. cær. difficultates*] Securos opinor esse de hac lectione viros doctos, qui sic ediderunt, forsan quod librum illum posthac a nullo inspectum iri crederent. Sciat tamen quicunque lector in MS. unico scribi *accederet*, idque non videtur cura indignum, quia innuit Taciti manum dedisse: *Accedere & ipsius cærimoniæ difficultates, quæ consulto vitarentur, & quando* &c. Sic geminatio voculæ *&* solet poni pro *tum* geminato. Ita & Rhenani quæsitivum & Lipsii defectus pro irritis sunt. Alterum vero *e* omissum est ex consuetudine scribæ hujus, quæ patuit in fine capitis 11. *Jac. Gronovius.*

3 *Et quando exiret*] Defectum locum censeo: & deesse quæ ad cæremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus cæremoniæque Flaminio adjunctæ, habes apud Agellium lib. x. cap. xv. *Lipsius.*

Et quando exiret] Lego quæsitive; *Ecquando exiret è jure patrio, qui id Flaminium adipisceretur, quæque in manum Flaminis conveniret?* Rhenanus. Ego nihil muto, sed *quando*, pro *Quoniam*, à Cornelio familiarissime usurpatum, expono, auctore Pompejo lib. xv. Scripti a. sententia est: Licet moris esset capi flaminem ex confarreatis patribus natum, desiit tamen matrimonium per confarreationem contrahi, quoniam filius ex eo natus, si deinde flamen fieret, vel filia, si per sacras nuptias in viri jam flaminis, futurive, potestatem veniret, è vinculis patriæ potestatis evolarent: quod patres tam graviter molesteque tulerunt, quam patria potestas inæstimabilis res & est, & dicitur. Duplicem vero philologus ex hoc loco fructum historiæ metet: unus est, in ea forma dicendi, *in manum convenire*, quod alii *in matrimonium* dicunt, ut Agellius l. 18. c. 6. & ita à Papiniano Pauloque scriptum referunt libri Digestorum Etrusci. Alter fructus percipitur ex eo, quod filia quæ flamini farreatione nupsisset, in mariti, non etiam patris manu fuit: tametsi nupta per coëmtionem nec emancipata in patris & mariti potestate fuerit: quod alibi me fidissimis testimoniis recordor asseruisse. *Vertranius.* Qui patria potestate liberantur, aliquando capite minuuntur, ut qui emancipantur: venduntur enim: aliquando non: ut olim qui fiebant flamines Diales, hodie qui Episcopi. Ne ii quidem capite minuebantur, qui morte patris fiebant juris sui. Liberabantur & Flaminicæ, fiebantque in viri potestate dum convenirent in manum: Quanquam alioqui nuptiæ non liberent à potestate patria: nam & filius qui uxorem duxit, manet in potestate patris, & filia familias quæ nupsit. Ulpianus tit. 10. *In potestate parentum esse desinunt, & hi qui Flamines Diales inaugurantur, & quæ virgines Vestæ capiuntur.* Vide & Gellium 10, 15. *Muretus.* Defectum esse censent viri docti: mihi aliter videtur. Inter causas omissæ confarreationis, has adfert: unam, cæremoniæ difficultates, quas vel incuria negligerent, vel consulto vitarent. Alteram, ob privilegia liberorum, qui flamines aut flaminicæ: quia ii adepto sacerdotio statim exibant è patris potestate: quod nolebant patres, & ne inviti paterentur, omittebant usum confarreationis, ne liberi eorum in id sacerdotium legerentur. Nam alioqui filii, etiam honoribus aucti, filiæ, etiam nuptæ, manebant tamen in patris potestate, ut notum est è nostris legibus. Re deliberata, Senatus in ipsis cærimoniis & in jure flaminis nihil mutat: in jure flaminicæ hoc tantum, quod sacrorum causa in manu viri est, cetera in manu & potestate patris, sicuti aliæ feminæ. De confarreatione multa docte notata, & ex omnibus clarum, sanctas habitas eas nuptias. ideo prisci moris servantissimus Apulejus Cupidinis nuptiis eam adhibet, loco vulgo corrupto, quem obiter emendabo lib. v. Milesi. *Ego vero sororem tuam & no-*

sicut Augustus quædam ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexisset. Igitur
tractatis religionibus, placitum *instituto flaminum nihil demutari.* Sed [1] lata lex, qua
flaminica Dialis [2] *sacrorum caussa in potestate viri,* [3] *cetera promiscuo feminarum jure age-*
ret. & filius Maluginensis patri suffectus. Utque gliscerét dignatio sacerdotum, at-
que ipsis promptior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum *Corneliæ vir-*
gini, quæ in locum Scantiæ [4] capiebatur, [5] *LLS: XX. & quotiens Augusta theatrum*
introisset, ut [6] *sedes inter Vestalium consideret.* Cornelio Cethego Visellio Varrone con- 17
sulibus Pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, [7] cum *pro incolumitate Prin-*
cipis [8] vota susciperent, *Neronem* quoque & *Drusum* iisdem diis commendavere;
non tam caritate juvenum, quam adulatione: [9] quæ moribus corruptis, perinde an-
ceps

& nomen quo tu censeris ajebat, jam mihi confestim arra atque his nuptiis conjugabo. Lib. vett. constanter habent, *confestim arreat hiis nuptiis.* Scilicet scripsisse illum, *jam mihi confarreatis nuptiis conjugabo.* Mercerus. Ut hæc cum superioribus nectas, non *Et* legendum, sed vel *Ob id*, vel quid aliud in eam mentem. Causas n. prioribus recensuit, cur de jure flaminis & flaminicæ novando decernendum, quas ita claudit. Etiam hæc ipsa, male puncto à se invicem divulsa, sic distingue: *Ob id quando exiret* &c. *conveniret, ita medendum senatus decreto.* Acidalius. Assentior Vertranio, cui locus integer: hæc est n. tertia, & ultima causa desitæ confarreationis: prima in incuriam, secunda rejicitur in difficultates. *Et quando.* Ut *Et quando de religionibus tractabatur* lib. 3. Ann. *Salinerius.*

1 *Flaminica Dialis*] Flaminia, appellari mulier ipsa videtur, ex lapide prisco, MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. *Lipsius.*

Lata lex, qua Flaminica &c.] Lata lex est, qua flaminis uxor in solius mariti, non etiam in patris potestate esset, quantum ad sacra & eorum rationem attinet, quæ cincta, vesteque velata Flaminica faciebat, & sibi ministram Flaminiam habebat, auctoribus Pompejo & Agellio lib. 6. & 10. c. 15. Ex quibus emendandus videtur locus Tertulliani, exhortatione ad Castitatem, ibi, *Flaminia non nisi univira est, quæ Flaminii lex est.* Erunt tamen quibus legere placebit, eo quod ex Auximo Italiæ fertur inscriptio, *VRBIA. L. F. MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. MARITO.* &c. Ego non moveor. *Vertranius.* Recte, *Flaminica.* Ita semper Gellius, Festus, Servius, alii: & aliam esse *Flaminiam* ostendit Festus, sacerdotulam videlicet, quæ Flaminicæ præministrat, ut *Flaminius Camillus*, qui ministrat Flamini. De hac sacerdotula capio antiquum lapidem. MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. & Ovid. 11. Fast. *Ipse ego Flaminiam poscentem februa vidi.* quamvis secus alii. *Mercerus.* Gaius 7. 136.

2 *Sacrorum causa*] Quod quædam sacra obiri oporteret à Flaminica, quæ obiri nefas putaretur ab ea, quæ alia potestate, quam viri contineretur. *Muretus.*

3 *Cætera promiscuo feminarum jure ageret*] Hæc accipienda sunt, ut flaminis uxor sicut aliæ feminæ, quæ per coëmtionem, confarreationemve alii quam flamini nupsissent, extra causam sacrorum, in patris simul & mariti manu esset: alioquin Flaminii lex non substiterit. Cum autem ex causa divertere mulieribus prohibitum non esset, *Flaminica divortium nullo modo facere licebat*, inquit Festus lib. 6. Plane quod dei sacris & sacerdotio una cum matrimonio satisfacere minus posset, propter sacerdotium alius sacerdos, divertisse ab uxore, bona gratia potuit. teste Hermogeniano. D. de donationib. inter virum & uxorem 60. & 62. at Flamen Dialis non potuit. Sic enim ex libro Fabii Pictoris Agellius refert 10, 15. *Flamen uxorem si amisit, Flaminio decedit: Matrimonium Flaminis nisi morte, dirimi non est jus.* Vertranius.

4 *Capiebatur*] Supr. 2, 86.

5 *HS vicies*] Octo millia scutatorum monetæ. *Muretus.* Ut curiosis satisfaciam, hujus numeri notas, quomodo se habent in Man. hic delineavi. H̄ S̄ x̄x. *Pichena.* Ego a. opinor legendum *sestertium vicies.* quæ summa centuplo est amplior. nam illa altera liberalitas à contumelia quam honore tam dantis quam accipientis propius adfuerit. & sane 2, 86. Agrippæ filiam idem ille *Cæsar, quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est,* ut ita non mirum fuerit duplum ejus pecuniæ, huic, quæ capiebatur, datam. efficiunt autem LLS. XX. circiter quinquaginta nummorum Imp. millia; quantum agitatori suo contulisse successorem Tiberii Cajum scribit Sueton. c. 55. *Freinshemius.*

6 *Sedes inter Vestalium*] Quibus locus è regione Prætoris. Suetonius Aug. cap. XLIV. *Solis virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra Prætoris tribunal dedit.* Lipsius.

7 *Cum pro incolumitate &c.*] Prima decennalia Tiberii. Lege quæ narrat Dio lib. 53. Sic antiquitus 3. Nonas Januar. fiebant vota pro salute Imp. Plutarch. in Cic. Solvebantur a. quinquennalia, aut decennalia, pro quinquennio, decenniove præterito. Suscipiebantur, scribebantur in tabulis, & signabantur pro futuro. *Muretus.*

8 *Vota susciperent*] De quibus dicam Annali XVI. Ceterum notat Dio hoc anno prima decennalia Tiberii Cæsaris celebrata: quorum originem pete ab eodem

ceps si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haud unquam domui Germanici mitis, tum vero *æquari adolescentes senectæ suæ*, impatienter indoluit: accitosque Pontifices percunctatus est, *num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent.* Et illi quidem quamquam abnuerent, modice perstricti, (etenim pars magna è propinquis ipsius, aut primores civitatis erant:) ceterum in senatu, oratione [1] monuit in posterum, *ne quis* [2] *mobiles adolescentium animos*, * *præmaturis honoribus ad superbiam extolleret.* Instabat quippe Sejanus, incusabatque *diductam civitatem, ut civili bello; esse qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore pluris. neque aliud gliscentis discordiæ remedium,*
18 *quam si unus alterve* [3] *maxime prompti subverterentur.* Qua causa [4] C. Silium & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniciosa [5] utrique; Silio, & quod ingentis [6] exercitus septem per annos moderator, [7] partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis [8] in alios dispergebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, *suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset.* Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, [9] imparemque tanto merito rebatur. Nam [10] beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevene-
19 re, [11] pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa

eodem scriptore lib. LIII. *Lipsius.*

9 *Quæ moribus corruptis*] Gnome sub Tiberio verissima, & alibi à nostro diversis verbis exarata. l. 3. Ann. *Scilicet illum qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.* quodnam igitur sub eo tutum iter? quod institit Lepidus summæ sapientiæ vir, trivitque. *Inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.* Salinerius.

1 *Monuit in posterum*] *Monendi* verbum, hoc loco auctoritatem atque potestatem includit: Ita Sup. 3, 6. *Monuit edicto.* Freinshemius.

2 *Mobiles adolescentium animos*] Intelligo *mobiles*. At me hercule, si quid judico, melius hic, *nobiles*, quod mecum probabit, quisquis paullo accuratius omnia in rem cogitabit. *Acidalius.*

3 *Maxime prompti*] Sane *promptus* interdum ea significatione ponitur, ut pro *opportuno*, qui facile impelli possit, accipiatur: quomodo 15, 19. conjunguntur *prompta & obvia.* Sed hic rectius exponatur *promptus*, audax & θρασύς, minime enim ipsa res patitur, ut Silius & Sabinus, de quibus statim sequitur, præ cæteris Agrippinæ cultoribus, veris, sive simulatis, ad injurias opportuni fuisse credantur. *Freinshemius.* Cicero lib. 2. Famil. ep. 18. *tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos, te nolo habere iratos.* Justinus lib. 22. *explebe quoque locupletissimos & promptissimos interficit.* Noster in Agricola: *multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sævitia principis interciderunt.* Gronovius.

4 *C. Silium & Titium Sabinum*] Legendum est, *Titurium Sabinum.* Muretus.

5 *Utrique Silio, & quod*] Levis distinctio, sed in qua ad sententiæ lucem grande momentum: *L. utrique: Silio &, quod ingent. &c.* i. Silio etiam id perniciosum, præter amicitiam Germanici, quod &c. *Acidalius.* Nota hic vim particulæ *&*, quæ posita est pro etiam, vel insuper, hoc sensu: utrique pernitiosa erat amicitia Germanici, sed præter illam Silio hoc quoque *quod ingentis exercitus* &c. quômodo infra 4, 34. *Id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens.* Adde 4, 74. & 6, 18. Falluntur ergo, qui aliter hic scribunt aut explicant. *Freinshemius.*

6 *Exercitus septem per annos*] Apud ripam Rheni, ut dictum est lib. 1. *Muretus.*

7 *Partisque apud Germaniam triumphalibus*] Grave erratum est interpretis, qui diversissima duo, *triumphalia* videlicet *in Germania* parta, & *victoriam Sacroviriani belli* conjunxit; tamquam ob bellum Sacrovirianum, triumphalia ista accepisset Silius. Sed hæc quidem acceperat diu antequam bellum Sacrovirianum moveretur; ob res in Germania cum Germanico gestas, 2, 72. At bellum Sacrovirianum in Gallia ortum oppressumque est 3, 40. & 43. & seqq. *Freinshemius.*

8 *In alios dispergebatur*] Ita Man. vulgo *dispergatur.* Pichena. Quod vulgo fieri ait, intellige potissimum de Lipsianis editionibus. Nam Beroaldus & Aldus caste retinuerunt ex MS. imperfectum. *Jac. Gronovius.*

9 *Imparemque tanto merito*] Alii legunt *imparemque se tanto merito.* Ego nihil muto; nam eandem fortunam suam Cæsar tanto merito imparem rebatur. *Pichena.*

10 *Beneficia eo usque læta sunt*] Senec. Ep. 19. Et Epist. 82. in fine. Et de Benef. l. 2. c. 24. *Tutius est quosdam offendere, quam demeruisse; argumentum nihil debentium, odio quæritur.* Idem.

11 *Pro gratia odium redditur*] Seneca Epist. XIX. Quidam

invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui *paternas inimicitias* obtendens, [1] odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. precante reo *brevem moram*, *dum accusator consulatu abiret*, adversatus est Cæsar. *solitum quippe magistratibus*, *diem privatis dicere: nec infringendum consulis jus*, *cujus vigiliis niteretur*, *ne quod respublica detrimentum caperet*. Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur [2] multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, [3] aut Varro consul, aut illud respublica esset, coguntur patres; silente reo, vel si defensionem cœptaret, non occultante cujus ira [4] premeretur. *Conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus*, *victoria per avaritiam fœdata*, *&* [5] *uxor Sosia* arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita, & Silius imminentem damnationem voluntario fine

Quidam quo plus debent, *magis oderunt. Leve æs alienum*, *debitorem facit: grave*, *inimicum.* Lipsius.

Pro gratia odium] Hæc crebro dicta Romæ, adeo ut etiam inventa sint in inscriptione sepulchri Alexandri ex cæmiterio Callisti, ubi iste *Alexander vitam explevit cum Antonino Imp. qui ubi multum benefitii antevenire previderet*, *pro gratia odium reddit* &c. ut exstat in Roma Subterranea 6, 50. p. 374. *Jac. Gronovius.*

1 *Odiis Sejani p. d. s. gratificabatur*] Est manifesta imitatio Sallustii ex cap. 3. belli Jugurth. *Nisi forte quem lubido tenet potentiæ paucorum decus atque libertatem suam gratificari.* Idem.

2 *Multa adseveratione*] *Adseveratio* nihil hic est aliud, quam quod nos dicimus *ernst*, etiam de ficta tantum & adsimulata severitate. Est igitur tantum adsimulatio & larva quædam serii negotii, quod tamen revera longe alio modo, quam appareat tractetur. Sicut in præsenti causa nihil erat certius, quam ira Tiberii Silium premi, & jam exitio destinatum, nec quocumque modo illud effugiturum esse: verum hoc occultabatur; & inducebatur species alia, tamquam apud patres reus ille postularetur. qui libero, ut quondam, quid firmarent mutarentve, causæ cognitionem essent suscepturi. Sed hæc omnia inania fuisse arguit, & imaginem sine vi retinuisse; neque enim revera legibus cum Silio actum esse (quanquam eæ obtenderentur) neque etiam præsentem rerum statum *reipublicæ* appellationem mereri, quum ab unius nutu penderent omnia. Hanc ego rem non possum explicare evidentius, quam nescio cujus festivissima comparatione; qui homines quosdam in rebusp. ait reperiri, Caryatidibus aut Atlantibus similes, qui licet nihil omnino ferant, eam tamen asseverationem vultu gestuque præferunt, tamquam universum ædificii onus soli sustinerent. *Asseverare* enim non semper idem est quod *affirmare*. Sicut *asseverare frontem* apud Apulejum l. 3. Metam. est *contrahere & formare ad severitatem*, *serium intueri*. Sic apud nostrum 13, 18. *Viri gravitatem adseverantes*, dicuntur vultu eam gestuque & sermone aliaque specie præferentes. *Freinshemius.*

3 *Aut Varro consul*] Ut Varro verbo consul erat, re mancipium; ita & *reipublicæ* nomen quidem jactabatur, penitus autem tyrannis erat. quod adposite potest exprimi per hæc Dionis 54, 4. τόν τι τῆς ἐλευθερίας σχῆμα ἐφαντάζετο, καὶ τὰ τῆς δυναστείας ἔργα ἐγίγνετο. *Freinshemius.* Corrigo locum palam corruptum: *quasi aut legibus cum Silio ageretur*, *aut per Varronem consulem*, *aut illud reipublicæ interesset.* Hæ tres enim sunt causæ, ob quas senatus legitime poterat cogi, quasi negotium Silii exigeretur ad leges, aut persecutio fieret instinctu Varronis consulis, aut res esset, quæ magnopere ad remp. pertineret. *Harlæus.* At tu cave tam infeliciter corrigenti auscultes. Cicero 7. fam. 30. *sella Q. Maximi*, *quem illi Consulem esse dicebant.* libro 9. epist. 14. *quem quidem*, *post te consulem solum possumus vere consulem dicere.* libro 4. epist. 2. *te frustra in senatum*, *sive potius in conventum senatorum esse venturum.* Gronovius.

4 *Premeretur. Conscientia belli*] Non modo exigua venustas est in hac distinctione, sed omnino nulla, utpote per quam illa quæ antecedunt ab τῷ *silente* pendent nec habent, quibus junctis concordiam reddant amœnam loquendi; quæ certe existit, si levius distinxeris, nempe *coguntur Patres. Silente reo*, *vel si defensionem cœptaret*, *non occultante*, *cujus ira premeretur*, *conscientia* &c. Jac. Gronovius.

5 *Uxor Sosia*] Non id ei crimini dabant, quod Sosiam duxisset; verum quod uxorem suam, cujus nomen obiter adjicitur, ab injuriis provincialium non abstinuisset. *Nam viri in eo culpam*, *si femina modum excedat*, sup. 3, 34. audivimus. ubi etiam præced. c. adfirmaverat Cæcina, *quoties repetundarum aliqui arguerentur*, *plura uxoribus objectari.* Facem dictis adlucere potest etiam Ulpianus in l. 4. §. 2. de Offic. procos. *Proficisci autem proconsulem melius quidem est sine uxore: sed & cum uxore potest: dummodo sciat senatum Cotta Messallino censente*, *constituisse* (sic puto leg. ex Tacit. 6, 20.) *futurum*, *ut si quid uxores eorum*, *qui ad officia proficiscuntur*, *deliquerint*, *ab ipsis ratio & vindicta exigatur.* Freinshemius.

fine prævertit. Sævitum tamen in bona, [1] non ut ſtipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: [2] ſed liberalitas Auguſti avulſa, computatis ſingillatim [3] quæ fiſco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Soſia in exſilium pellitur Aſinii Galli ſententia, qui *partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, cenſuerat. contra Manius Lepidus *quartam accuſatoribus* [4] *ſecundum neceſſitudinem legis*, *cetera liberis* conceſſit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis,

1 *Non ut ſtipendiariis*] Id eſt, Gallis provincialibus, quos exhauſerat. *Lipſius.*

Stipendiariis] *Provinciales* quia ferme *ſtipendiarii & tributarii*, *vectigaleſque* fuerunt, interdum aliquo nominum horum deſignantur. Hoc ſenſu 11, 22. *ſtipendiaria jam Italia*, *& accedentibus provinciarum vectigalibus*. Quamquam non omnia oppida, quæ in provinciis erant ſita, ſtipendiaria eſſent. Quam differentiam egregie docent quum alia Plinii loca, tum ex 3, 3. de Hiſpania citeriore: *Provincia ipſa* CLXXIX. *continet oppida. in iis colonias* XII. *Oppida civium Romanorum* XIII. *Latinorum veterum* XVII. *fœderatorum unum*, *ſtipendiaria* CXXXVI. Sunt igitur *ſtipendiarii* ea pars provinciæ, quæ ſtipendia pendit. unde patet quid infra 4, 73. ſit *ſtipendiarius Cruptorix*. Freinshemius.

2 *Liberalitas Auguſti avulſa*] Alii aliter, in loco, ut ſolet, obſcuro. & ferè intellegunt, avulſis ſeparatiſque iis, quæ Auguſtus dono ei dederat, reliqua petita in fiſcum. Ego putarem, illa vel maximè obnoxia fuiſſe, & ut ab ingrato repetenda. Sed meo judicio, nihil hic de primo Auguſto, de Tiberio ipſo ſermo eſt: & hic denique avaritiam ejus ſe revelaſſe, anteà occultam. Legerem pro hoc ſenſu, *Auguſti convulſa*. Suprà Tacitus dixit, *Tiberium adverſus pecuniam ſatis firmum fuiſſe:* & alibi ſic oſtendit. *Lipſius.*

Sed liberalitas Auguſti] Daneſius addebat ex v. c. particulam, *&*, legebatque: *ſed & liberalitas*, &c. *Urſinus.* Non carent hæc obſcuritate, cui tamen ſic obviam iri poteſt. Si à provincialibus quis repetundarum argueretur, & convinceretur, in quadruplum lis æſtimabatur. at hic nemo provincialium repetebat. Ergo hujuſmodi bona Tiberius ſibi adjudicavit, quod iis potius inhiaret, quæ liberaliter Auguſtus in Silium contulerat; quam ut ſatisfieret provincialibus, quorum nemo res perſequebatur. *Salinerius.* Corruptus mihi videtur locus. Si tamen, ut ſe habet, defendendus ſit, innuit, plurima Auguſtum Silio liberaliter olim dono dediſſe, nempe hortos, villas amœnas & ſimilia. quorum aviditate motus Tiberius in Silii bona ſævit: curavitque computari ſingillatim ea omnia, quæ fiſco petebantur, ut ſcilicet inter illa, comprehenderentur etiam Auguſti dona. Alium ſenſum, fortaſſe non abſurdum, excogitavit Franciſcus Venturius, ſcilicet: ſed liberalitas, qua Auguſtus uſus, quamque Tiberius uſque ad hæc tempora imitatus eſt, tum primum corrupta. *Pichena.* Varii varie locum hunc exponunt: mihi certum eſt de primo Auguſto ſermonem hic eſſe, non de Tiberio, quem noſter nuſquam Auguſtum nominat ex ſua perſona. Senſum porro hujus periodi hunc eſſe putem, ut dicat in bona Silii ſævitum eſſe, non ut redderentur provincialibus, quæ ipſis eripuiſſet, ſed ut repeteretur pecunia, quam ex liberalitate Auguſti cum alias, tum etiam præcipue, credo, ex teſtamento ejus cepiſſet, atque ita ſingulæ res, quæ fiſco petebantur, æſtimatæ computatæque ſunt, donec iſta ſumma conficeretur. *Freinshemius.* Satis obſcurum mihi videtur, ſi quid aliud in hoc ſcriptore. Sequutus autem ſum hunc ſenſum: ereptum eſſe, quidquid Auguſti liberalitate umquam accepiſſet: & donec ea ſumma conficeretur, optima & precioſiſſima quæque æſtimata, & procuratori fiſci adjudicata eſſe. Sic 1. H. 90. Ubi vide. Clarior futura res erat, ſi de inſigni aliqua principis ejus liberalitate, hunc in hominem collata, conſtaret: ſed quando nihil ea de re adnotatum ad nos pervenit, tamquam in tenebris micandum eſt. *Freinshemius.*

3 *Quæ fiſco petebantur*] Quî fit, ut fiſcus ejus invadat bona, qui ſua manu damnationem præverterat? Tacit. 6. Ann. 29. *Nam promptas ejuſmodi mortes* &c. Silius in reatu majeſtatis mortem ſibi conſcivit, *ſed cuncta quæſtione majeſtatis exercita*. Labeo concidit aliis de cauſis. *atque illum quia male adminiſtratæ provinciæ aliorumque criminum urgebatur.* Diſcrimen haud abſimile etiam fuit reis obeuntibus mortem naturalem. Ulp. l. fin. DD. ad l. Jul. majeſt. *Is qui in reatu decedit: integri ſtatus decedit: extinguitur enim crimen mortalitate, niſi quis forte majeſtatis reus fuit.* Salinerius.

4 *Secundum neceſſitudinem legis*] Legis, ut cenſeo, Juliæ de Majeſtate. Nam quod alii de Papiâ ſuſpicantur, refuto. Dicit à me Tacitus, qui cuncta in hac quæſtione exercita ſcribit lege Majeſtatis. Quarta autem præmium, non in hac ſolum, ſed etiam De repetundis lege. de qua ipſa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Aſconius in Verrem non uno loco oſtendit, Quadruplatores dictos à præmio quartæ, quam conſequebantur. Innuit ipſe Cicero lege & more id receptum. *Non enim*, inquit, *ſpolia C. Verris, ſed exiſtimationem populi Rom. concupivi.* Fortaſſe & in criminibus aliis præmium idem. Ideo vulgare præmium id interpreter in Paullo, libro XIII. De jure fiſci: *Heredem*, ait, *ejus ultra vulgare præmium nihil conſecuturum.* De lege Majeſtatis, auctor mihi adfirmandi Joſephus l. XIX. ubi de ſervis, quos Cajus in dominos emittebat:

illis, gravem & ſapientem virum [1] fuiſſe comperio. [2] Nam pleraque ab ſævis adulationibus aliorum, [3] in melius flexit: [4] neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato & ſorte naſcendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offenſio in illos: an [5] ſit aliquid in noſtris conſiliis, liceatque [6] inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. [7] At Meſſallinus Cotta haud minus

bat: ῥάδιον γὰρ, inquit, ψευσαμένοις τε κατὰ τῶν κυρίων πεπιςεῦσθαι, καὶ τὰ χρήματα ἐνδείξασιν αὐτῶν. ἅμα ἐλευθέροις τε ἔιναι καὶ πλȣσίοις, μιςθῷ τῶν κατηγοριῶν, διὰ τὰ ἄθλα αὐτοῖς προκεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῶν ȣ̉σιῶν: *Facile enim iis & mentientibus contra dominos credi, & opes aperientibus ſimul liberis divitibuſque fieri: propter præmium accuſationum, quo octava bonorum pars iis propoſita.* Si octava ſervo, bene colligo, libero quartam. Nec in ſervili accuſatione aliud capere perſuadeor, quam crimen Majeſtatis. Illud moneo, Principum ævo, non tam ex lege quam arbitrio Senatus præmia decreta. Libro VI. infra. *Quâ damnata cùm præmium accuſatori decerneretur, Junius Otho trib. pl. interceſſit.* Sic libro XVI. *Liberto & accuſatori præmium operæ* (non pecunia ulla ſed) *locus in theatro inter Tribunicios viatores datur.* Interdum certa pecunia attributa, ut Eprio Marcello quinquagies H-S, Thraſea damnato: Regulo ſeptuagies H-S. & ſacerdotium, damnato Craſſo. Tacitus Ann. libro XVI. & Hiſtor. IV. Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæſaris percuſſores accuſabant, χρήματα, inquit, ἐκ τῆς τȣ̃ ἁλόντος ȣ̉σίας, καὶ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνȣ, ἔι τινα ἄρα ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μητ' αὐτὸν, τȣ̀ς τε ὑιεῖς, τȣ̀ς τε ἐγγόνȣς αὐτȣ̃ ςρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. id eſt: *Præmium accuſationis pecuniam accipiebant è bonis damnati, & honorem aut magiſtratum quemcumque is gerebat: item vacationem à militia, ſibi, liberis, nepotibus.* Ut videantur legis ejus Pediæ exemplo inſtituta præmia accuſatorum. *Lipſius.*

Quartam accuſatoribus ſecundum] Cujus legis neceſſitas hæc fuerit, ſi Papiæ non fuit, amplius quæro, Cornelius *quartam* præmium accuſatorum appellat: Papia lege, quæ tum vigebat, cum hæc M. Lepidus cenſuit; præmium delatoris fuit dimidia bonorum ejus, qui deferretur. Quod huic loco facile poſſet accommodari, ſi pro *quartam*, legeres *partem*: quæ κατ' ἐξοχὴν exaudiatur dimidia. Movet Suetonius Nerone, illis verbis, *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit:* unde *quadruplatores* dictos Alexandrius exiſtimat. Sed vehementer fallitur, qui Plauti Perſæ initio; & Livii III. extremo, & Tullii in Verrem III. *quadruplatoris* mentionem legiſſe potuit, antea multis ſeculis, quam Neroniana recognitio quartas bonorum pro dimidia induxerit. Equidem manus ab auctoris ſcripto continendæ ſunt, niſique viva ratio & ſpirans urgeat, ſine emendatioris codicis ope quicquam mutare temerarium exiſtimo. Magis igitur placeat conjectari, ex quadam veteri lege, præmium delationis fuiſſe bonorum ejus, qui deferretur, quartam, quam auxit ad dimidiam uſque lex Papia, ut opinor, pro certo crimine dumtaxat, deindeque Nero ad quartam priſtinam retraxit. Ex eo vero interea dum lex Papia valuit, præmium delatorum in cæteris criminibus non deſiit eſſe quarta, de qua fit ſermo. Sed neque hinc ad quadruplatorem tranſeo, quià delatore multum differre videtur: nec fallor, niſi labitur Pompejus lib. XV. quæ diſquiſitio locum alium exigit. *Vertranius.*

1 *Fuiſſe comperio*] Salluſti verbum in Jugurthino, cujus ſtudioſus imitator hic noſter. *Muretus.*

2 *Nam pleraque*] Τὰ πολλὰ, *plerumque.* Idem.

3 *Flexit in melius*] Abſolute poſitum. Sic libro I. *Tunc à veneratione Auguſti orſus flexit ad victorias, triumphoſque Tiberii.* Sic in hoc ipſo libro. *In ambitionem flexiſſe.* Ductum à curribus, aut à navibus. *Muretus.* Ita vetus liber. Vulgo tamen repoſitum fuerat, *deflexit.* Pichena. Non vult auctor ex adulationibus aliorum illum aliquid efformaſſe boni. ſicut verbi gratia, ex malis moribus bonæ leges latæ dicuntur: ſed illas ipſas adulationes eum prudenter fregiſſe; atque ubi crudeles ſententiæ ab hominibus principem aut Sejanum adulantibus dicerentur, eas mitigaſſe. *Freinshemius.*

4 *Neque tamen temperamenti egebat*] Qui aliquid habet, idque uſurpat, eo non utique eget: quæ hujus loci eſt ſententia: non illa: *neceſſe non habuiſſe adhibito temperamento.* hoc enim & totus hic locus probe conſideratus & inprimis res ipſa non admittit. *Idem.*

5 *Sit in noſtris conſiliis*] Τὸ ἐφ' ἡμῖν. *Muretus.*

6 *Inter abruptam contumaciam, & deforme obſ.*] Hanc mediocritatem vitæ laudat etiam in Agricola ſocero, *qui non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat.* deinde ſequitur: *ſciant quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe; obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, ſed in nullum reip. uſum, ambitioſa morte inclaruerunt.* Senec. de Tranq. c. 3. *Ille vir fuerit, qui periculis undique imminentibus, armis circa & catenis frementibus, non alliſerit virtutem, nec abſconderit.* Pichena.

7 *At Meſſallinus Cotta*] Hunc libro ſequenti ſæviſſimæ cujuſque ſententiæ auctorem vocat. *Muretus.* Hunc tertium cenſuiſſe volunt, de quo tamen haud immerito dubites, non enim quia nullius inter hunc & priores adnotata eſt ſententia, ſtatim

minus claris majoribus, sed [1] animo diversus, censuit [2] *cavendum senatusconsulto*, *ut quamquam insontes magistratus & culpæ alienæ nescii*, *provincialibus uxorum criminibus*, 21 *perinde quam suis plecterentur*. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac [3] feroci viro. Is namque, [4] ut rettuli, *cessurum se urbe ob factiones accusatorum* in senatu clamitaverat; & spreta potentia Augustæ trahere in jus Urgulaniam, [5] domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens [6] Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, [7] etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. [8] Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit adversum majestatem habiti: adjecitque *in domo ejus* [9] *venenum esse*, *eumque* [10] *gladio accinctum introire curiam*. quod ut atrocius vero

statim etiam sequitur Messallinum hunc tertiæ sententiæ consularem fuisse, & certe ut alios taceam, *Cn. Lentulum*, qui nominatur 4, 29. ante hunc Messalinum censuisse verisimile est. *Freinshemius.*

1 *Animo diversus*] Si huic tantum causæ accommodas, falleris, nam *animo* hominis istius mens, ingenium, natura designantur. quibus à Lepido gravi & moderato viro, longissime diversus erat ipse per crudeles adulationes *sævissimæ cujusque sententiæ auctor*. Quo nomine semel atque iterum notatur ut 5, 3. 6, 5. *Idem.*

2 *Cavendum Senatusconsulto*] Et cautum non dubie hoc anno. Si enim antè; quorsum hæc sententia? Tamen Ulpianus De officio Proconsulis; decretum id refert ad Cottam & Messallam Coss. id est, ad quartum antè annum. Ait: *Proficisci quidem Proconsulem melius est sine uxore; sed & cum uxore potest, dummodò sciat Senatum Cottâ & Messallâ Coss. censuisse futurum, ut si quid uxores eorum qui ad officia proficiscuntur deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur.* Vir doctissimus conatur legere, *Senatum Cottâ Messalino consulente censuisse.* acute: sed me judice, non exsolvet ullum acumen Domitium hac culpâ. *Lipsius.*

Cavendum S. C.] Lapsus igitur memoria Ulpianus in l. Observare D. De officio Procos. & legati, qui hoc Senatum censuisse dicit, *Messalla & Cotta Coss.* id est, quadriennio ante, nisi apud eum legendum sit, *Cotta Messallino consulente*, ut Jac. Cujacius l. 6, c. 30. Observationum. nam, ut quidem ait ipse, etiam Senatores *consulere* dicuntur, l. 2. D. ad S. C. Vellejanum, sed indubitate ibi legendum est *censuerunt*. Itaque fortassis ibi quoque *censente* legendum. *Muretus.*

3 *Feroci viro*] Ferox quamquam interdum, raro tamen, reperiatur pro forti, dubium tamen non est, quin vulgata significatione hic accipiendum sit, pro audace, contumace, præcipiti. *Freinshemius.*

4 *Ut rettuli*] Libro I. *Lipsius.*

5 *Domo principis*] Auctor supra *domum Cæsaris*, quam hic *Principis*, nominaverat: majorque erat audacia *Cæsaris domo*, quam matris ejus ream excivisse. I. H. 27. & in Suetonii Vitellio cap. 15. vocari videtur *Tiberiana domus*. potuerunt tamen simul habitasse: sed non ideo quoque transformanda erat Taciti scriptio, quum ea longe majorem haberet efficaciam. *Freinshemius.*

6 *Tiberius civiliter habuit*] Ovidius. *Exercet memores, plusquam civiliter iras.* vide quæ ad lib. I. adnotavimus. *Muretus.*

7 *Etiamsi impetus offensionis*] In eandem sententiam Homer. Iliad. α. vers. 81. Εἴπερ γάρ τε χόλον γε. &c. Id est,

Nam quanquam in præsens violentem concoquit iram,
Conceptam tamen illam alta sub mente recondit.

Idem.

8 *Pisonemque gravius*] Mendum arguunt multa. Primum, quod accusator nemo expressus, ut solet. quod Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens Imperatori. quod pars accusationis spreta dicitur, ut atrocior vero: quod non evenisset Principe accusante. Ne quis dicat non legitimam accusationem fuisse, tantùm Principis mandatum: ecce addit, *Ceterorum receptus est reus*, *neque peractus ob mortem opportunam.* At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur, *Pisonem Q. Granius.* Granii Romæ non ignoti jaminde à Lucillii ævo. apud quem Granius præco: & infrà lib. VI. Granius Martianus, suprà l. I. Granius Marcellus. *Lipsius.*

Pisonemque gravius] Leg. *Pisonem Q. Granius.* Muretus. Lipsius ita restituit: *Pisonem Q. Granius.* Corrupte antea & insulse? *Pisonemque gravius.* Pichena. Cæterum in Lexico sed cujus auctor jactatus indignus est, qui hîc citetur, quo infeliciter onerari incepit nostra ætas, videbis scribi: (Gravius accusatoris nomen. Tacit. Ann. l. IV. c. 21.) Hoc est, docte & cum judicio colligere. *Jac. Gronovius.*

9 *Venenum esse*] Quo fine? an ut Cæsari præberet; an potius ipse in necessitate uteretur? atque ita liberior scilicet, proviso exitu, ferociorque agitaret. Et apparet ita mox factum, ac mortem sumpsisse. *Lipsius.*

10 *Gladio accinctum introire curiam*] Cape gladium istum, non pro ense, sed pro pugione. Ensis erat longior, pugio brevior: Pugio in latere dextro, vel in collo, vel sub axilla; ensis in sinistro. Sueton. Aug. 35. *Ferro cinctum præsedisse, & lorica sub veste munitum, neminemque admissum Senatorum, nisi*

vero tramissum: ceterorum quæ multa cumulabantur, receptus est reus; [1] neque peractus ob mortem opportunam. Relatum & de [2] Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, [3] per immodicas inimicitias, [4] ut judicio jurati senatus [5] Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia

nisi prætentato sinu. Calig. 12. *Intrasse se cum pugione in cubiculum Tiberii dormientis, & misericordia correptum, abjecto ferro discessisse.* Idem in Claud. 35. *Salutatoribus scrutatores semper adposuit*, id est, qui scrutarentur, an essent accincti pugione. *Aurelius.*

1 *Neque peractus ob mortem oportunam*] Vide L. Defuncto D. De publ. judic. & L. in Senatusconf. D. ad S. C. Turpilianum. Fallit tamen in Majestate, sed hic tantum de sermone agebatur. *Muretus.* Pisonem ipsum sibi necem consciviſſe licet suspicari possimus, tamen pro Taciti verbis aut sensu venditare non debemus. Quod *mortem oportunam* hic vocat Tacitus, id *maturam* Florus 3, 17. *Imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.* Ubi simillimum locum huic Corneliano maxime, adnotavi ex Livio 6, 1. de Q. Fabio est, & alius Plinii epist. 2, 11. *Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit.* Freinshemius.

2 *Cassio Severo*] Qui primus flexisse dicitur ab illa recta & vetere dicendi via. quem & historiam scripsisse comperior ex Tertulliani Apolog. & Suetonii Vitellio, c. 11. Ejus laudes vide apud Senecam patrem l. III. Controvers. initio. *Lipsius.*

Relatum & de Cassio Severo] De ejus ingenio videndus Seneca in præfat. libro 3. Controv. Hunc primum affirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii, sed judicii. Hic noster, seu Fabius in Dialogo de Oratorib. Scripsit & Historias. Tertullianus in Apologetico. Suetonius in Vitellio. *Muretus.*

3 *Per immodicas inimicitias*] Suspectum. *Lipsius.*

Per immodicas inimicitias] Nisi doctissimus vir admonuisset, non hic (ne paululum quidem) restitissem: verum cum is ista in suspicionem vocet, non absurde hic aliquantum immorabor. Severus erat in paucis clarissimus Orator: sed inimicitiarum appetens, ut Trio. Tacit. 5. Ann. *Nam Trio facilis capessendis inimicitiis & foro exercitus:* easque sine modo exercens: quapropter à Tiberio seponitur in Cretam. quo in loco veteres artes non oblitus, interdicto aquæ & ignis in Seriphium Saxum clausus est. Sed cur Tiberius, qui nimis delatoribus favebat, hunc districtum accusatorem sepofuit, & interdixit? Respondet noster. *quia scelerum ministros ut perverti ab aliis nolebat, ita plerunque satiatus & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves afflixit.* Salinerius. Suspectum est viris magnis illud *inimicitias* forsan sine causa solida. ecquis enim est, qui non statim oderit hominum ista mendicabula, canino ore ac dente impetentia ac lacerantia optimum quemque? sane & tales formidabiles Senatui ipsi, pluribus ostenderem, nisi id liquido satis ob oculos poneret unica historia Taciti. Unde etiam accidit, ut quoties data à principe occasio subvertendi istos, lætis id etiam animis præstiterint. Fidei causa adnoto. libro 4. Ann. 71. & libro 6. Ann. 4. & 10. & l. 13, 42. Nam haud semper licuisse uti in hos stilo decretorio, bene monuit Tacitus 4. Ann. 36. *Gruterus.* Suspectum id viro doctissimo, nec ob quam causam ita sit, indicat. Ego quidem nullam video, cum sit iste Cassius, cujus ingenium violentum notatur etiam ex dialogo de Orator. c. 26. tum iis quæ collegit Andreas Schottus in libello de claris apud Senecam Rhetoribus. Plurimos ergo accusavit, & prorsus fine modo, cum nec opes cujusquam, nec dignitatem vereretur, suo ingenio dicax & acerbus, quibus rebus etiam in exilio novos inimicos sibi suscitavit, qui hujus loci sensus est. *Freinshemius.*

4 *Ut judicio jurati Senatus*] Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. cap. XVI. noster suprà, libro I. Ait, *judicio jurati Senatus.* quod erat, cum Senatus Deum testem advocabat, se censiturum, quod è fide sua reque publica videretur. Livius lib. XLII. *Ut juratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret decerneretque.* Libro XXX. *Patres igitur jurati (ita convenerat) ita censuerunt, uti Consules provincias inter se compararent.* Appianus libro II. Civil. Τούτου μόνου δεξάμενοι τὸ λεχθὲν οἱ ἕτεροι, ᾔτουν σφίσι ψῆφον ἀναδοθῆναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ὅρκῳ. Tacitus hoc ipso libro: *P. Suillium amovendum in insulam censuit tanta contentione animi, ut & jurejurando obstringeret è Rep. id esse.* Morem eum postea obtinuisse in omni Senatu, idque lege quadam Trajani, colligas ex Plinii verbis, lib. v. Epistol. *Quinetiam Dextrum, quiprimus diversum censuerat, perlatâ lege de Senatu habendo, jurare coëgit è republica esse quod censuisset.* Græci id vocabant ἱερὰν συμβουλήν: & formula ejus eleganter expressa apud Xenophontem περὶ ἀναβάσεως Κύρου, lib. v. in oratione Hecatonymi. Εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο. εἰ δὲ μὴ, τἀναντία. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. Sed is mos quando primum cœpit? haud temere dixerim. Puto tamen Coriolani ævo. in cujus caussâ Tribuni plebis volunt & impetrant, ut *Senatus juratus sententiam dicat, uti solet in consessu judicum.* Dionysius ait, libro VII. *Lipsius.*

5 *Cretam amoveretur*] Quia viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Supra l. I. Ejus scripta S. C. abolita, Caligula requiri, & esse in manibus, lectitarique permisit. Sueton. in Calig. *Muretus.*

recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, [1] saxo
22 Seriphio [2] consenuit. Per idem tempus [3] Plautius Silvanus prætor, incertis caussis Aproniam conjugem in præceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero; turbata mente respondit, tamquam *ipse somno gravis, atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumpsisset.* Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo [4] reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque judicibus [5] Urgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania. Reus frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina prior uxor ejus accusa-
23 ta *injecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito*, insons judicatur. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, [6] ubi impetrando triumphalium insigni suffieere res suas crediderant, hostem omittebant, jamque [7] tres laureatæ in urbe statuæ, & adhuc [8] raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui [9] Ptolemæo Jubæ filio juventa incu-

1 *Saxo Seriphio*] Verè, *saxo.* Vide Strabonem lib. x. *Lipsius.*

Saxo Seriphio] Fabulam de Perseo lege apud Strabonem ad finem lib. 10. quæ hunc locum mirifice illustrat. *Muretus.* h. e. in ista insula adeo saxosa, ut revera nihil aliud sit præter saxum. *Freinshemius.* Cujus tamen hodieque reperiuntur nummi cum nomine incolarum, non aliter quam nationis. Itaque ista occasione crebro hanc Taciti descriptionem contemplati sunt viri docti, sed ita ut consuli oporteat Nonnium in Græciam Goltzii pag. 265. unde partes ingrate petiverunt præsertim Ezech. Spanhemius in Præstant. Num. p. 229. & Harduinus tum in Nummis Illustr. tum ad Plinium, neque enim quidquam suum proferunt, nisi quod alias Herodoto colonias condant, de quibus tacuit universa vetustas. *Jac. Gronovius.*

2 *Consenuit*] Bene, *consenuit.* Nam annis xxv. in exsilio hæsit. Eusebius Chronicis. *Cassius Severus orator egregius* XXV. *exsilii sui anno, summa inopia, moritur: vix panno verenda contectus.* Lipsius.

3 *Plautius Silvanus*] Similis at non eadem res narrata Quinctiliano lib. VII. cap. III. *Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in caussa Nævii Apruniani* (lego *Nonii Aproniani*) *solum quæsitum, Præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram: quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor.* De hoc ipso autem Plautio lapis:

TI. PLAVTIO. M. F. M. N.
SILVANO. ÆLIANO
PONTIF. SODALI. AVGVSTALI.
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS
LEG. LEG. V. IN. GERMANIA.

Id est, *Triumviro auro argento æri flando feriundo, Quæstori Tiberii Cæs. Legato Legionis quintæ.* Idem.

Plautius Silvanus] Lapis, quem retulit eruditissimus Lipsius, non est de hoc Silvano. Nam in eo Plautius & Claudii Imp. comes fuisse dicitur in Britannia, & vixisse usque ad Vespasianum. Vide Gruteri Inscrip. p. 403. *Mercerus.*

4 *Reluctantis & impulsæ vestigia*] *Impulsæ*, est, quum reniteretur, vi protrusæ. *Vestigia* usitata translatione pro quibusvis signis interpretor, quorum certe plura tum atque manifestiora, quam ex vestigiis pedum haberi potuerunt. *Freinshemius.*

5 *Urgulania*] Urgulanii in gente Plautia sunt. Lapis: A. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. & Suetonii Claudio Plautia Urgulanilla, non Herculanilla ejus uxor: quod recte monuit ex veteri libro Torrentius. *Lipsius.*

6 *Sibi impetrando*] Corrigo, *ubi impetrando.* Lipsius.

Sub impetrando] Lego, *ubi impetrando.* Muretus. Nihil dubitavi, quin Lipsii correctionem reciperem. nam & perspicua depravatio erat, *sibi impetrando*, ut in vulgatis; & Manuscriptus veræ lectioni dat lucem, cum habeat, *sub impetrando.* Pichena.

7 *Tres laureatæ*] Furii Camilli, L. Apronii, Junii Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius, & Tacitus in Agricola: *Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni jubet.* Lipsius.

8 *Raptabat Africam*] Non, *reptabat*, ut vulgò. Alibi: *Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.* Idem.

9 *Ptolemæo Jubæ filio*] Quem Cajus postea interfecit. Sueton. c. XXVI. *Ptolemæum regis Jubæ filium consobrinum suum* (*erat enim & is M. Antonii ex Selena filia nepos*) *interfecit.* Seneca De Tranquillitate: *Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est: alter, ut meliore fide mitteretur optabat.* Ex verbis Senecæ apparet dimissum Ptolemæum, sed per viam jussu Caji interfectum. *Idem.*

1 *Liber-*

incurioso, [1] libertos regios, & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi praedarum receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in majus audiebantur: [2] ipsaque è provincia ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar post res à Blaeso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari Nonam legionem jusserat: [3] nec proconsule ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa principis magis quam incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas disperso rumore, *rem Ro-* 24
manam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos [4] *circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior,* [5] *incubuissent*; auget vires, positisque castris [6] Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani; & quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt, [7] primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulamorum defectionem coeptantes securi percutit. Dein quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemaeo, quattuor agmina parat, [8] quae legatis ac tribunis data: & praedatorias manus delecti Maurorum duxere. [9] ipse consultor aderat omnibus. Nec multo post adfertur, *Numidas* 25
apud

1 *Libertos regios*] Apud exteros enim Reges id moris plerumque, ut maxime liberti pollerent. Tac. de moribus Germ. *Liberti non multum supra servos sunt: raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quae regnantur. ibi enim, & super ingenuos, & super nobiles ascendunt.* Nimiam tamen libertorum potentiam, omnibus populis quamvis assuetis, gravem fuisse, argumento sit ingenua ista Maurorum pubes, quae servitutem inhonestam bello mutavit. Pichena. *Libertos regios, & servilia imperia*, de eadem re puto accipi; non etiam quasi servi quoque aliquid in regno potuerint. Ita *libertis* potentioribus saepe exprobratam tolerati servitii memoriam reperio; ut quum Narcisso tribunal conscendente Britannicus exercitus conclamavit *Io Saturnalia*, apud Dion. lib. 60. & apud nostrum H. 3. 48. plane eodem modo *servile bellum* appellatur, quod libertus conciverat. *Freinshemius.*

2 *Ipsaque è provincia*] Non de nihilo adjectum est pronomen emphaticum. *Provincia* hic intelligitur angustiore significatu, pars Africae jam olim imperio Romano subdita: ideoque hic à Numidis, Mauris, Garamantis distinguitur. Sicut in Sall. Jugurth. 44. Non enim illi tantum, ait, Tacfarinatem juverunt, sed *ipsa ex provincia* multi: *Ipsa provincia* dicitur hoc loco, quae postea *vetus* appellari cepit: nisi tamen jam tum sic appellari ceperat, sed nondum inolito satis receptoque vocabulo. Clarum id ex Appiano 4. Civil. Λιβύης Ῥωμαῖοι τὴν μὲν ἔτι καλοῦσι παλαιάν. ὅσην Καρχηδονίοις ἀφείλοντο, ἣν δὲ ἰόβας εὖχεν, ὕστερόν τε ἔλαβον ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος, καὶ διὰ τοῦτο νέαν προσαγορεύουσι Λιβύην. εἴη δ' ἂν τῆς Νομαδικῆς. Sic & Germaniae fuerunt divisae: Vide quae notavi ad 1, 58. *Sedem vetere in provincia.* Idem.

3 *Proconsul ejus anni P. Dolabella*] Cujus memoriam in Illyrico servat lapis:

P. CORNELIO
DOLABELLÆ. COS.
VII. VIRO. EPVLONI
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORIS
PROVINCIÆ. HILLYRICI.

Lipsius.

Proconsul ejus anni] Florentina editio, *Proconsule ejus anni*, quod rectum esse puto, & jam alibi defendi. *Freinshemius.* Immo & Romana, immo & ipsa unica membrana. *Jac. Gronovius.*

4 *Circumveniri*] Pro interfici, ut supra quoque occurrit 1, 68. *Freinshemius.*

5 *Incubuissent*] Hoc magnam molitionem innuit, veluti quum maximo oneri protrudendo pectus humerique opponuntur, adeoque summa vi incumbitur. *Idem.*

6 *Thubuscum opidum*] Mauritaniae Caesariensis. alias, Tubusuptus, & Succubae dictum. *Lipsius.*

7 *Primo sui incessu*] *Sui* otiosum plane & nulli usui. Ausim mutare *statim*, ut lib. 11. ex *suum* idem faciebamus: *Vice militum servum suum coërceret* &c. *Primo incessu* est, quod veteres dicebant *primo pedatu*. Acidalius.

8 *Legatis ac tribunis*] Non est hoc melius, quam quod scripsisse Tacitum testatur membrana vetus *legatis aut tribunis:* immo miror cur id non sit expressum ab Beroaldo. *Jac. Gronovius.*

9 *Ipse consultor aderat omnibus*] Hoc non hanc modo significationem habet Dolabellam summum in omnes imperium tenuisse, ut quidam acceperunt; verum curam ducis potius innuit: qui, ut de Metello Sallust. Jugurth. 45. tradit, *in primis*

 modo,

apud caſtellum ſemirutum, ab ipſis quondam incenſum, cui nomen Auzea, [1] *poſitis mapalibus conſediſſe;* [2] *fiſos loco, quia vaſtis circum ſaltibus claudebatur.* Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant ſemiſomnos in barbaros: [3] præpeditis Numidarum equis, aut diverſos paſtus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, diſpoſitæ turmæ, cuncta prœlio proviſa: hoſtibus contra omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſilium: ſed [4] pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infenſus miles memoria laborum, & adverſum eludentes optatæ toties pugnæ, ſe quiſque ultione & ſanguine explebant. Differtur [5] per manipulos, *Tacfarinatem omnes notum tot prœliis conſectentur: non niſi duce interfecto, requiem belli fore.* At ille [6] deletis circum ſtipatoribus, vinctoque jam filio, & effuſis undique
26 Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Iſque finis armis impoſitus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, [7] Sejano tribuens, ne Blæſi avunculi ejus laus obſoleſceret. Sed neque Blæſus ideo inluſtrior, & huic [8] negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, inſignis captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe viſi, quos Tacfarinate cæſo, [9] perculſa gens, & culpæ neſcia, ad ſatisfaciendum populo

modo, modo in poſtremis, ſæpe in medio aderat. Freinshemius.

1 *Poſitis mapalibus*] Quod ſignum erat longioris moræ. quam ibi trahere conſtituiſſent. Quidam: tentoria fixiſſe. Verum aliud ſunt *tentoria*, aliud *mapalia*. Hanc enim Numidicam vocem eſſe, ſicut & rem ipſam, tradit Salluſt. Jug. 18. *Ædificia Numidarum agreſtium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quaſi navium carinæ ſunt.* Ideoque non memorantur ferme, præterquam in rebus Numidarum, aut certe Afrorum. Ita ſupra 3, 74. *mutantem mapalia Tacfarinatem.* H. 4, 50. *Inacceſſa mapalium.* Idem.

2 *Fiſos loco, quia vaſtis*] Forte Tacitus ſcripſit, *qui vaſtis.* Gronovius.

3 *Præpeditis equis*] Pro cumpeditis. πεποδισμένους appellat Xenophon loco per omnia huic ſimili. l. 3. παιδ. de Aſſyriis: πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις, καὶ εἴτις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δὲ ἐπισάξαι. Atque eadem de Perſis lib. 3. ἀνάβ. οἵ τε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται, καὶ ὡς ἐπιτοπολὺ πεποδισμένοι εἰσὶ, τοῦ μὴ φεύγειν ἕνεκα, εἰ λυθείησαν. Ab his igitur Perſis, progenitoribus ſuis (Salluſt. Jug. c. 18. vide) fortaſſis hunc morem retinuerunt Numidæ. *Pedicam* appellare videtur reſpectu ad hanc rem Livius 21, 36. *Freinshemius.*

4 *Pecorum modo*] Hoc eſt ovium. nam hæ inprimis intelliguntur, quæ minime omnium animalium trahenti repugnant. & *pecoris* appellatione quandoque tantum ovilla pecora intelliguntur. Sicut apud Plin. 8, 47. *Magna & pecori gratia* &c. & deinceps eo & ſeqq. capp. ſæpius. *Idem.*

5 *Per manipulos*] Quidam: *à denis ad denos* peſſime. non enim denis tantum militibus conſtabant manipuli, ſed longe pluribus, quippe ex binis centuriis. Agell. 16, 4. *In legione ſunt centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Idem.

6 *Dilectis circum*] Mercerus *disjectis.* Ego etiam ſtatim, *offuſis undique*, malim. *Lipſius.*

Dilectis circum ſtipatoribus] Scribe, *Disjectis.* Mercerus. Cum Manuſcriptus habeat, *delectis*, vera mihi emendatio eſt, *deletis.* Sic infra eodem libro, *deleto promptiſſimo quoque, aut ſaucio.* Pichena. Commodiſſimus, non abnego, ſenſus horum omnium. Leviter tamen ego ſuſpicabar, *defectis* vel *disjectis circum ſtipatoribus, vinctoque jam filio* &c. Ita *defectas copias* legebamus olim in Cic. ad Att. lib. 4. Ep. 3. *Acidalius.* Quin potius forſan *dejectis*, id eſt, proſtratis. Sic Phædrus fab. 32. *Super juvencum ſtabat dejectum leo.* Martialis lib. 1, ep. 60. *Non niſi dejecta paſcitur ille fera*, ex felici, ut puto, conjectura C. Barthii, ubi vulgo etiam *delecta.* Neque abeſt longe noſtri lib. 11. *uxore dejecta plus potentia oſtentando.* Gronovius.

7 *Sejano tribuens*] Hoc eſt Sejani cauſa id fecit, in honorem Sejani. ne quem deducat tranſlatio Gallica, quæ vult Tiberium triumphalia dediſſe Sejano. *Freinshemius.*

8 *Negatus honor*] Sic de Ælio Lamia lib. VI. *& non permiſſa provincia dignationem addiderat.* Pichena.

9 *Et culpæ neſcia*] Imo, *culpæ conſcia.* atque ita ſcribo. Nam ſupra ait, *prædarum receptorem & ſocium prædandi fuiſſe Garamantum regem, miſſis levibus copiis.* Non ergo extra culpam. *Lipſius.*

Perculſa gens & culpæ neſcia] Licet hæc gens latrociniis infamis eſſet, noſter 4. hiſt. 50. nihilominus ea in ejuſmodi populationibus erat extra crimen: quod eorum rex clam cæteros, proprium ſatellitium Tacfarinati ſuppeditaverat. *ut non cum exercitu incederet, ſed miſſis levibus copiis.* ideo, *neſcia*

populo Romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus [1] ex vetusto mos, missusque è senatoribus qui scipionem eburnum, togam pictam, [2] antiqua patrum munera daret, *regemque & socium atque amicum* appellaret. Eadem 27
æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cum velut munere Deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, [3] cui provincia vetere ex more calles evenerat. Is [4] disposita classiariorum

scia culpa. at non congruit ut præsentes fugeret, quod longinqui non ignorabant. *quæ ex longinquo in majus audiebantur.* Quid si Garamantes ad eam faciem regnabantur, qua nunc Sarmatæ? *Legati Garamantum* non *legati Regis Garamantum.* potuit itaque Rex gente non consulta, latrociniis operam dedisse: at illa *nescia culpa* dicitur, quod suo consensu id factum non sit. Virgil. XI. Æn. *Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ Descendam.* Verba Turni sunt, negantis crimini fugæ se suum assensum præbuisse. Non ergo danda est civitas τῷ *conscia culpæ.* quod vir doctissimus vellet non titubanter. *Salinerius.* Sequuti sunt hanc lectionem plerique: alii merito prætulerunt emendationem Lipsii, *culpæ conscia.* Freinshemius. Viri docti genio suo indulgent, Tacitum seponunt mire incuriosi. Is enim scripsit *culpæ non nescia*, quæ negatio scripta per unam literam cum lineola superducta librarium sequentem frustrata fuit. Mox cap. 32. *levia memoratu videri non nescius sum.* cap. 50. *Haud nescio duce nostro.* Et cap. 53. *Cæsar non ignarus,* quomodo etiam 11, 18. & 14, 53. 15, 68. *Haud nescius inter adulteros ejus & Cæsarem esse* 11, 12. *Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat.* Sic *non ignotus, non intactus* & alia. *Jac. Gronovius.*

1 *Ex vetusto more*] Libri veteres *mose.* legendum, *mos est.* Livius l. 30. *Ibi Masinissam primum regem appellatum, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmari tunica donat. Addit verbis honorem.* Muretus.

2 *Antiqua patrum munera*] Et valde quidem antiqua. Siquidem Porsenæ regi ea missa lego apud Dionysium l. v. Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυῤῥηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσένᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα, ὑφ' ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. Nec prius vestigium, opinor, ejus ritus. *Lipsius.*

3 *Cales evenerat*] Utrum *Calles* hîc legimus, an *Cales?* Si *Calles*, interpretor ex Suetonii loco, in Julio cap. XIX. *Opera ab optimatibus data est, ut provinciæ futuris Consulibus minimi negotii, id est, silvæ callesque decernerentur.* Ut antiquitus quidem calles, (eo nomine intelligimus curam publicorum saltuum calliumque, in quibus pecora pascebantur, ære aliquo constituto,) provincia Quæstorum fuerit: interdum & Consulum, si bella nusquam aut hostis. Sed nec *Cales* mihi displiceat: ut in eo oppido Quæstoris fuerit sedes. Sic enim in Livio lego, Pisas Consulibus decretas, &, Tarentum Prætoribus: & lib. XXV. *Nero prætor Suessulam sortitur*, quibus opidorum nominibus, loca scio intellegi vicina. Veteri autem rep. ante Sullam, cum octo Quæstores essent, exque iis duo Militares, duo Urbani: satis constat quattuor reliquos provincias in Italia aut certe Sicilia habuisse: externis provinciis imperio nondum adjunctis. Eas puto sic constituendas, (quid enim nisi arbitrium interponam in re cascâ & obscurâ?) Aquariam (vide Antiquas meas lib. I. cap. XII.) sive Frumentariam, Ostiæ: cujus mentio Ciceroni pro Cn. Plancio, pro Muræna: & Interrogatione in Vatinium testem. cui Quæstori ora tota maris inferi, subvectio frumenti, res nautica; aliaque talia curæ. Secundam Gallicam, Ariminì. Meminit Suetonius in Claudio, c. XXIV. *Detractâ Quæstoribus Ostiensi & Gallicâ provinciâ, curam ærarii Saturni reddidit.* Video ibi virum doctum velle, *callium provincia*: erudite fateor & acute. & tamen sustinet assensionem meam Plutarchi locus Sertorio: quem Quæstorem designatum ait Galliæ circumpadanæ. Ταμίας, inquit, ἀποδείκνυται τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. Tertiam Calibus, ad Vulturnum flumen. qui Quæstor tractui Campano Sidicinoque præfuit Brundisium usque. Eam non alio tibicine fulcire possum, quàm hoc loco. Quartam adhuc quæro. nisi si fuerit in Sicilia Lilybæi. argumento, quod ea prima provinciarum facta: & quod etiam inferiori ævo cum missus illuc Prætor, semper in Sicilia duo Quæstores Syracusanus & Lilybætanus. *Idem.*

Cui provincia vetere ex more Cales] Lege: *Calles.* Legimus in Tranquillo, in vita Julii c. 19. Provincias minimi negotii mandatas consulibus fuisse *Silvas & calles*: Silvæ autem illæ & calles fere in Apulia & illo Italiæ tractu erant. *Callium* autem nomine, saltus intelligo, ubi pascere pecora solebant. Nam in saltibus sunt calles, à callo pedis pedum pecudum appellati. *Turnebus.* Quod veteri mori tribuit Cornelius, primum Augustus constituit, ut Quæstores in ora maritima prope urbem, & alii Italiæ locis præessent, & ita Cassius refert

rum copia, [1] cœptantem tum maxime conjurationem disjecit. Missusque à Cæsare
propere [2] Stajus tribunus cum valida manu, ducem ipsum & [3] proximos audaciæ in
urbem traxit, [4] jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immen-
28 sum, minore in dies plebe ingenua. Iisdem consulibus miseriarum ac sævitiæ exem-
plum atrox, reus pater, accusator filius, [5] nomen utrique Vibius Serenus, in sena-
tum

lib. LV. cui non dissimile scripsit Ulpianus, de officio Quæstoris, ibi, *Ex quæstoribus quidam solebant provincias sortiri ex Senatusconsulto, quod factum est D. Druso & Porcina coss.* Ejusmodi provincia *Cales* Quæstori Lupo evenerat, id est, ut idem & juris & imperii in eam haberet, quod Proconsules aut Præsides in exteris. *Cales* autem Italiæ civitas ab initio Ausonum, dein Romana colonia, tandemque municipium fuit. *Vertranius.* Non debuerunt viri docti sic exspatiari, quum MS. unicus habeat *callis* vel *calles.* nam quintæ literæ accidit mutatio. *Jac. Gronovius.*

4 *Disposita classiariorum copia*] Dubia est interpretatio, pro militibus an remigibus habendi sunt, nam illo sensu sæpe; hoc 14, 4. reperiuntur; magis tamen est, ut de militibus accipiamus, qui in biremibus iis fuerint, ut deducerent forte naves, & iis præsidio essent contra vim quamcunque. Sic enim intelligo quod dixerat, *ad usus commeantium illo mari:* non ut in ipsis his biremibus eos transportari reportarive necesse fuerit. Turbat hic quod interpretantur, *classiariis quibusdam* (indefinite) *subito coactis:* tamquam alii intelligerentur quam qui in biremibus erant: alii, ut nautæ potius videantur quam milites. *Freinshemius.*

1 *Cœptantem tum maxime*] Lego: *Cœptantem cum maxime.* Rhenanus. Ut lib. 3. *Littora & lacus Campaniæ cum maxime peragrantem.* Muretus. Etiam in unico MS. perspicue exaratum est *cum maxime.* Jac. Gronovius.

2 *Stajus tribunus*] Dubitaveram num, *Statius,* legendum sit. Ita I. XV. *Statius proximus tribunus cohortium.* & inferius, *manu Statii tribuni trucidatur.* alibi etiam, *Statius Annæus: Statius Domitius: Statius Murcus.* Tamen Staji cujusdam meminit Persius Sat. 2. *Pichena.* Quidam *Statius.* Sicut etiam *Statius Murcus,* homo celebris, in Velleji, Appiani, Dionis historiis servili nomine *Statii* fœdabatur. Postea tamen in frequenti usu esse cœpit *Statii* vocabulum. *Freinshemius.*

3 *Proximos audaciæ*] Idem esse puto quod in celeberrima L. Quisquis *satellites,* interprete Cl. Godofredo. Abire videtur nonnihil proximos auctores seditionis, nam in *proximis audaciæ* poterant esse, qui jam motæ & confirmatæ seditioni momentum attulerant. Alii nimis evagantur reddendo *socios,* qua voce non proximi tantum, sed omnes audaciæ participes veniunt. *Idem.*

4 *Jam trepida ob multitudinem familiarum*] Castigavi, *jam trepidam ob multitudinem familiarum.* Rhenanus. Non nemo ignoravit de servis dici *familiam:* itaque commentus est novum sensum *familiarum seditiosarum:* quas opponit bonis & honestis: quum Tacitus inter *servitia* & *plebem ingenuam,* h. e. liberis parentibus natam, comparationem instituerit. *Freinshemius.*

5 *Nomen Viri, Q. Vibius*] Puto legendum totum locum, *reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in Senatum inducti sunt.* quod postea firmatum à veteri lectione didici, quæ est, *virique.* Nec male etiam coïverit hiulca aliàs oratio, trajectis verbis: *reus pater, accusator filius in Senatum inducti sunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exsilio retractus.* Lipsius.

Nomen viri Q. Vibius Serenus] Jam dixi, nisi legendo Cornelium animum attendas, pleraque tibi subobscura visum iri: nunc specimen specitur. *Ab exilio retractus.* pater, quod inferius scribatur: *perorante filio.* at illud *viri* sequens. Virg. l. ecl. 5. *Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas.* Cui respondet *præparatur adolescens.* nec mihi aliorsum distraharis filii nomine suppresso: aut enim indignitate rei motus, id in ipsa re Cornelius facit, aut ad hoc satis fuit expressio nominis paterni: nam ea tempestate non raro pater, & filius communi vocabulo nuncupabantur: Tacit. l. 3. Ann. *Cneus Piso qualicunque fortunæ meæ non est adjunctus.* hæc pater, qui etiam Cneus Piso vocabatur. *præfecerat Cneum Pisonem ingenio violentum.* Quæ res haud dubie usu venit huic parricidæ. *Salinerius.* Recte quidem Lipsius correxit, *nomen utrique Vibius Serenus.* nam & Man. idem innuit, cum habeat; *nomen virique Vibius Serenus.* Sed aliquid amplius huic loco requiritur, ut integre sanetur. neque verbum, *sunt,* Taciti phrasim olet. in cujus locum mihi videtur posse aptissime reponi, *senex:* idque necessitas distinctionis exigit, cum paulo post dicat, *adolescens.* Sic igitur legerem, & distinguerem: *nomen utrique Vibius Serenus, in Senatum inducti. Senex ab exsilio* &c. *Pichena.* Ita Muretus, ut Lipsius. cujus altera trajectio verborum non probanda. Amplector magni Viri Errici Memmii conjecturam: *perorante filio pater. Paratus adolescens* &c. sed ego amplius totum locum distinctione juvo, & vocem *stabat* occasione similium aliquot à fronte & tergo literarum perditam insero, denique pro *& tum,* *etiam* scribo. Leg. *in Senatum inducti sunt. Stabat ab exilio retractus, illuvieque ac squallore obsitus, etiam catena vinctus perorante filio pater: paratus adolescens multis mundiciis, alacri vultu, structas principi insidias* &c. *Acidalius.* Malebam: *reus pater, accusator filius (nomen utrisque Quintis Vibiis Serenis) inducti sunt.*

tum inducti sunt. ab exilio [1] retractus, illuvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinctus [2] perorante filio. Præparatur adolescens multis munditiis, alacri vultu, *structas principi insidias*, [3] *missos in Galliam concitores belli*, index idem & testis dicebat; adnectebatque *Cæcilium Cornutum prætorium ministravisse pecuniam.* qui tædio curarum, & [4] quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus nihil infracto animo, obversus in filium, quatere vincula, vocare *ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque supplicia sequerentur.* Adseverabatque *innocentem Cornutum, & [5] falsa exterritum. idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se cædem principis & res novas uno socio cogitasse.* Tum accusator *Cn. Lentulum & Sejum Tuberonem* nominat; magno pudore Cæsaris, 29
cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero [6] defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ reipublicæ arcesserentur. [7] Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, [8] *robur & saxum, aut parricidarum*

sunt. Gronovius.

1 *Retractus*] Scil. ob hoc ipsum, ut causam Romæ diceret. at quod est in Gallis *nouvellement retiré*; possit intelligi, tanquam aliquanto prius, idque per beneficium ab exsilio revocatus esset. *Freinshemius.*

2 *Perorante filio. Præparatur adolescens multis munditiis*] Audio virum magnum & meritis in litteras clarum Err. Memmium legere: *Perorante filio pater. Paratur adolescens.* Et rei & hominis caussa quis non comprobet? *Lipsius.*

Præparatur adolescens multis munditiis] Venturius legit: *præparatus.* proculdubio rectius. refertur enim ad subsequens verbum, *dicebat.* Pichena. Verbum *præparatur* factitium hic est, non nativum. Locus integer sic scribendus est: *Reus pater, accusator filius* &c. *in senatum inducti sunt: ab exsilio retractus* &c. *perorante filio pater; adolescens multis munditiis, alacri vultu.* Est enim syllepsis qualis in his Virgil. Eclog. 7.

Compulerantque greges Corydon & Daphnis in unum:
Daphnis oves; Corydon distentas lacte capellas.

Freinshemius. Absurda licentia, qua viri docti in alieno scripto grassantur; & quomodo opinari potuit Freinshemius in tali antiqua membrana *præparatur* pro *pater*? Nulla probabilitas. Interim chirographum Taciti satis apparet ex lectione vetere, & existimo sic concipi debere: *Reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Serenus* (ut apud Ovidium 3. Metam. 382. *Nomen mihi, dixit, Acœtes.* & sic 11, 4. *Quibus Petra cognomentum*) *in senatum inducti sunt; ab exilio retractus illuvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinctus pater orante filio. Præparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu, structas* &c.. Utique nondum tunc poterat dici filius perorans. *Jac. Gronovius.*

3 *Missos in Galliam concitores belli*] Irrepserat in vulgatis copula, *missosque.* præter Man. mentem, ideo illam delevi. *Pichena.* Sed & Aldus & Beroaldus istam copulam non admiserant. *Jac. Gronovius.*

4 *Quia periculum pro exitio habebatur*] Hoc est, quia nullis reis evadentibus, idem putabatur accusari quod damnari. *Freinshemius.*

5 *Falsa exterritum*] Videndum an sit scribendum: *& falso exterritum.* Ursinus. *Falsa* pro falso, eo modo quo Horat. ep. 1. *Insanire putas solennia me, neque rides.* Id est solenniter. Juven. lib. 1. Sat. 2. *Qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.* pro Bacchanaliter. *Pichena.* Muretus legit *falso.* Ego etsi raram locutionem, & quam in Tacito nostro non legisse me memini, non audeam mutare: tamen suspicor legendum, *Et per falsa exterritum.* Acidalius. Immo est Græcismus ἐκπεπληγμένον ψευδῆ καὶ κενά. Et sic firmare tentavit jam Salinerius ad 6, 5.

6 *Defecto corpore*] Infirmo per ætatem interpretantur: quibus non accedo: non enim *senectam* in hoc indicare voluit auctor, neque enim à *Lentulo senectutis extremæ* separasset. Quippe non existimari potest adeo decrepitus fuisse Tubero, qui octo annis ante Germanici legatus, & præliorum socius fuit. supra 2, 20. *Freinshemius.*

7 *Sed hi quidem statim exempti*] Ac dixit Tiberius se ipsi sibi vita indignum videri, si etiam Lentulo invisus esset. Dion. *Muretus.*

8 *Robur & saxum*] *Robur*, ait Festus, *in carcere is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, quod ante arcis robusteis includebatur.* Livius XXXVIII. *Ut in carcere instar furis & latronis vir clarissimus includatur, & in robore ac tenebris exspiret, deinde ante carcerem nudus projiciatur.* Plautus Pænulo:

Vos ego jam detrudam ad molas, inde porro ad puteum, atque robustum codicem.

Et allusit per jocum idem Capteiveis:

At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo.

ubi malim scribi, *in robur.* Nec tamen omiserim, hic in Tacito, Robur videri potius supplicii locum quàm

cidarum pœnas minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, adversus exsulem Serenum. nam [1] post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobraverat, *suum tantum studium sine fructu fuisse*; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas & offensioni proniores. ea Cæsar octo post annos rettulit, [2] medium tempus
30 varie arguens; etiam si tormenta, pervicacia servorum, contra evenissent. Dictis dein sententiis, *ut Serenus more majorum puniretur*, quo molliret invidiam, [3] intercessit. Gallus Asinius *Gyaro aut Donusa claudendum* censeret. id quoque aspernatus est, *egenam aquæ utramque insulam* referens, *dandosque vitæ usus cui vita concederetur*. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum *de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus ante perfectum judicium se ipse vita privavisset*. [4] ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, *Irritas leges, rempublicam* [5] *in præcipiti* conquestus esset. *subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent*. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præ-
31 mia eliciebantur. His tam adsiduis tamque mæstis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium equitem Romanum probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec

quàm custodiæ. Valerius ita accepit, l. VI. cap. III. *Quinetiam familiares Gracchorum, nequis reip. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.* & Lucanus libro II.

Sæva Tribunicio maduerunt robora tabo.

Itemque Calpurnius, scitus sanè declamator, Declamat. V. *Video carcerem publicum saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc conjecti, robur Tullianum prospiciunt: & quoties jacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur & alienum supplicium aspectando* (ita inibi lego) *suum discunt.* Ex quo clarè discas robur hoc in Tulliano fuisse, id est carceris inferiore loco. Livius XXXIV. *Pleminius in inferiorem demissus carcerem est, necatusque.* Lipsius.

1 *Post damnatum Libonem*] At in damnatione Libonis nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes. *Idem.*

Post damnatum Libonem] At in damnatione Libonis, nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes, ut exquisite monuit præceptor meus Lipsius. Sic est, si sequimur lectionem hactenus usu receptam; sin suspiciunculam meam non dedignatur lector, inveniet hominem istum libro 2. Annal. 30. latitantem sub *C. Livio*, cujus deinceps tamen nulla mentio usquam apud Tacitum. *Gruterus.*

2 *Medium tempus varie arguens*] Error vertentium inde natus est, quod ista non intelligerent; quæ significant multa objiciens Sereno, tamquam inter istud spatium ab eo facta aut cogitata: deinde, quod non viderent sequentia, *etiamsi* &c. ex persona Tiberii, non Taciti accipienda esse. *Multa in me fecit atque consuluit* (hic sensus verborum Tiberii est) *intra hoc octennium, quorum omnium series patuisset, nisi obstinatione servorum ejus elusa tormenta essent.* Freinshemius.

3 *Intercessit Gallus Asinius*] Vulgò vitiosa distinctio. Scribe totum locum, *intercessit. Gallus Asinius G. a. D. claudendum censere.* id est: censebat. Intercedendi Aspernandique verba ad Cæsarem ipsum referenda sunt, qui jure Tribuniciæ potestatis intercessit decreto, invidiæ minuendæ. *Lipsius.*

Gallus Asinius Gyaro] Legendum forte, *Cum Gallus Asinius.* Muretus. Locum corruptum esse nemo non videt. Faernus legebat: *Intercessit: ut Gallus Asinius, Gyaro aut Donusa claudendum censuerat.* Ursinus. In suspectis locis Man. lectionem anteferimus. Ideo illius fidem secuti, verbum, *censeret*, restituimus. vulgo, *censere*, quod Lipsius interpretatur, censebat. Ego potius aliquid deesse suspicor. Muretus explet: *cum Gallus Asinius.* Sed conjectura tantum. *Pichena.* Non tego suspicionem meam, in vocula *aut* latere nomen clari cujusdam senatoris, præsertim cum istud *censeret* etiam indicio sit locum hunc in morbo cubare. quem ita reformem, si quid libri aut historiæ juvent: *Gallus Asinius Gyaro, Cotta Donusa claudendum censuere.* Sane Cottam illum in atrocem sententiam promptissimum semper fuisse patet ex nostro infra 5, 3. & 6, 5. *Freinshemius.*

3 *Ibaturque in eam sententiam*] His verbis non quivis consensus, sed mos pedibus eundi in sententiam, quod consueverat, quum per discessionem SC. fieri dicebatur, innuitur. Vide Zamoscium l. 2. de Senatu Rom. *Idem.*

4 *In præcipiti conquestus esset*] Melius fere procederet sententiæ impetus, si amoliremur dictionem ulti-

nec occultum est quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. [1] quin ipse compositus alias, & velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. [2] Suilium quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus pecuniam [3] ob rem judicandam cepisse, *amovendum in insulam* censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret, *è republica id esse.* Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii principis amicitia [4] diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, *tamquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset.* Catus, ut rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde [5] judicio perculerat. ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur, non obstitit. Pleraque eorum quæ retttuli, quæque referam, parva for- 32
sitan & levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui [6] veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si quando [7] ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatium certamina, [8] libero egressu memorabant. [9] Nobis in arto, & inglorius labor. Immota quippe aut modice lacessita pax, mæstæ urbis res, & [10] princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex quis magnarum sæpe [11] rerum motus oriuntur. Nam 33
cun-

ultimam. *Gruterus.*

1 *Quin ipse compositus*] Cæsari, cum in sævitiam laberetur, eluctabantur fere verba & erumpebant, tanquam vi coacta, & composita: quoties subveniret, solutius, &c. *Ferrettus.*

2 *Suilium, Quæstorem*] Gloriatur ipse in oratione contra Senecam: *Se Quæstorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse.* Lipsius.

3 *Ob rem judicatam*] Non hîc opinor quæritur, quid JCti dixerint, sed quid Tacitus scripserit, præsertim quum loquutio Taciti perinde se exprimat commode, quam ista familiaris inter JCtos. Quum igitur & MS. unicus, & Beroaldi editio & Aldus non agnoscant nisi *judicandam*, quis potest id Tacito auferre? Nihilominus editiones quædam, forsan ex Lipsianis nonnullæ (non enim omnes) & Francofurtina Pichenæ exhibuerunt *judicatam*, nonnisi per socordiam typothetarum, quod parum curo; sed maceror Cl. Ryckium ei defensionem paravisse, in qua agit de eo non mutando, quæ nulli mutavisse dici possint, quam qui absurde discesserunt ab vera & primæva lectione, quam ut unam veram & genuinam reduxi. *Jac. Gronovius.*

4 *Diu prospere, nunquam bene*] Invertunt non sine damno sententiæ, uti mihi quidem videtur; non enim apparet quid potissimum notari velit auctor, & quo quasi digitum intendat. Jam autem non hoc vult dicere, licet amicitia principis diu male sit usus, tamen felicem fuisse, verum hoc, licet in amicitia principis diu retinenda felix fuerit, ea tamen potentia in tanto temporis spatio, nunquam ad honestatem aut civium commoda promovenda usum esse. Sed & alii quidem verba hæc, *nunquam bene*, quæ unice ostendi debuerant, quorumque causa tota hæc pericope instituta est, velut studio abscondunt premuntque, *Freinshemius.*

5 *Judicio perculerat*] Malim, *indicio:* eorum argumento, quæ retulit Tacitus sub lib. 11. *Vertranius.*

6 *Veteres populi Rom. res*] Non dubito scripsisse Tacitum *veteris populi Rom. res*, sicut supra 1, 2. ubi notam Pichenæ vide. quo modo Plinio 36, 6. *veteres nostri* sunt majores. *Freinshemius.*

7 *Ad interna præverterent*] Accederent, venirent. *Muretus.*

8 *Libero egressu memorabant*] Hoc est, si quando externa relinquebant, ut domestica memorarent; spatiabantur tanquam patenti ac libero campo, in ea rerum varietate ac libertate scribendi. *Pichena.*

9 *Nobis in arto*] Virgil. 4. Georg. *In tenui labor, at tenuis non gloria.* Muretus.

10 *Princeps proferendi imperii incuriosus erat*] Verbum postremum à Tacito non esse persuasus sum. Deleo, & in alium sensum distinguo: *inglorius labor: immota quippe a. m. l. p.* &c. Ut per figuram omnia nectantur cum voce *labor*, quam Grammatici Appositionem vocant. *Acidalius.*

11 *Motus oriuntur*] Lego, *monitus oriuntur.* Non enim ullos motus ex accusatione aliisque talibus oriri vult: sed rerum salubrium exempla monitionesque. Qui revera pulcherrimus historiæ fructus. *Lipsius.*

Rerum motus oriuntur] Quidam legunt, *monitus*, sed non assentior. *Muretus.* Ego vero, *motus* retineo. Tametsi, ait Cornelius, hic non agatur de bellis ingentibus, deque urbibus expugnatis, tamen

nostra

cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt: [1] delecta ex his & conſtituta reipublicæ forma, laudari facilius quam evenire, vel ſi evenit, haud diuturna eſſe poteſt. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & [2] quibus modis temperanter haberetur; ſenatuſque & optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum & ſapientes credebantur: ſic converſo ſtatu, [3] neque alia rerum quam ſi unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honeſta ab deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt;

noſtra ſperni à lectore minime debent, quod bella ingentia, vaſtationeſque urbium, quandoque ab ejuſmodi condemnationibus originem trahunt. Recte; unde enim bellum Volſcorum, quo victi Romani animum deſpondere, & ad infimas preces deſcendere coacti ſunt? ex peracto reo Cn. Marcio Coriolano? Unde etiam Athenienſium in Sicilia profligatio? unde Lacedæmoniorum in Græcia adverſus eoſdem belli reparatio? unde ad ultimum Deceliæ Atticæ communitio? Damnatus Alcibiades univerſa Spartanis ſuppeditavit: ſic enim de Sicilia Lacedæmoniis conſilium dedit Thucyd. lib. 6. ςρατιάντε ἐπὶ νεῶν πέμψετε τοιαύτην ἐκεῖ σε, οἵτινες αὐτερέται κομιϛθέντες, καὶ ὁπλιτεύσωσι εὐθὺς. i. *exercitum navibus talem illuc mittite, ut iidem in vehendo remiges, mox milites ſint.* De belli redintegratione. καὶ τὰ ἐνθάδε χρὴ ἅμα φανερώτερων ἐκπολεμεῖν. i. *Et hic oportet apertius bellum inferre.* De Decelia. τειχίζειν δὲ χρὴ Δεκέλειαν τῆς Αττικῆς, ὅπερ Αθηναῖοι μάλιςα ἀεὶ φοβοῦνται. i. *Oportetque muris cingere Deceliam Atticæ quod præcipue ſemper timent Athenienſes.* Quod ultimum ita verum fuit, ut inde maxime Athenienſium potentia deſtructa ſit. Plutarch. in Alcibiad. τὸ δὲ τρίτον, καὶ μέγιςον ἐπιτειχίσαι Δεκέλειαν. ὃ μᾶλλον οὐδὲν διεργάσατο καὶ κατοικοφθόρησε τὴν πόλιν. i. *tertium, idemque maximum, mœnibus circumvallare Deceliam, qua re nulla potior exitium civitatis invexit.* Salinerius. Lipſius, *monitus*, me quidem adſentiente. nam aliorum *motus* nihil habent ſani. *Freinshemius.*

1 *Delecta ex his & temperata ſimul ex omnibus*] Trium iſtarum formarum reſpublicas dari ipſe modo diſerte dicebat: ſed aliquam ex his delectam atque ita libratam, ut omnium commoda complectatur, omnium evitet vitia, eam vero reperiri valde negat. idque ex vero, quidquid alii contra ſomnient. Prius enim formandi eſſent alii homines (alii etiam moribus) ex quibus ejuſmodi reſpub. inſtitueretur. *Freinshemius.* Sed unde huic Cl. Freinshemio in manum venit participium *temperata*, quod nec ille nec quiſquam in contextu vidit; nec credi poteſt ab eo tantam licentiam uſurpatam, ut ita aut ipſe ſcripſerit, aut ſcribi debere alios admonere voluerit. Nihilominus, quod miror, videtur ſuſpectum habuiſſe illud *conſtituta*; cujus ſuſpicionis anſam neſcio qui capere potuerit in tanto omnium ſilentio. Quod ego averſatus, nunc profero in illo unico, illo venerabili codice ſcribi *delecta ex iis & conſciata Reipublicæ forma.* Apparet quam prave huc irrepſerit illud *conſtituta.* Nam etiam hoc apparet, & ſatis manifeſte, ſcriptum fuiſſe ab Tacito *& concinnata reipublicæ forma.* Cæterum ſcias, lector, oportet hanc notam petitam eſſe ex comparatione verſionum, ubi deſcribit Freinshemius Tacitum velle *delectam & contemperatam ſimul ex omnibus.* Mirum ſane. *Jac. Gronovius.*

2 *Quibus modis temperanter haberetur*] Hoc longe locupletius eſt, quam ut exhauriatur Gallico *à meriter leurs bonnes graces.* quod quidem non excluditur, neque etiam præcipuum eſt eorum, quæ hic continentur. *Temperanter habetur vulgus*, quum ita regitur, ut neque injuriis exacerbetur, neque adulationibus aut nimia libertate laſciviat. hæc enim ſumma eſt artis ſalubriter popularis, ſuum plebi honorem, neque ultra, concedi: & ut Salluſtii verbis utar, in Jugurt. 45. *temperantia inter ambitionem & ſævitiam moderatum eſſe. Ea temperantia* non comparet in Hiſp. *Los medios para tenerlo contento:* nam hoc eorum videretur, qui omnia ad nutum & auram popularem dirigunt: turbatores potius plebis, & reipublicæ, quam callidi temporum, & ſapientes. *Freinshemius.*

3 *Neque alia rerum*] Emendavi, *neque alia re Rom.* Rem Romanam hoc ſenſu non ſemel dixit. *Lipſius.*

Neque alia rerum, quam ſi] Fort. *atque alia rerum quam ſi.* Muretus. Impendio unius parentheſis locus illuſtratur: *Sic converſo ſtatu, neque alia rerum, quam (ſi unus imperitet) hæc conquiri, tradique in rem fuerit.* τὸ *alia rerum.* ut lib. 1. ann. *inculta montium, uligines paludum.* infra. *præcipua rerum.* Mos illo ſeculo & paulo poſt, frequens. Apul. libro 1. Aſin. aur. *poſtquam ardua montium, & lubrica vallium, & roſcida cæſpitum, & gleboſa camporum emenſi.* Salinerius. Lipſius rectiſſime, *neque alia re Rom.* Poterat tamen trajectio uſurpari: *Sic converſo neque alio rerum ſtatu, quam ſi unus* &c. Muretus quid voluerit, cum mutaret, *atque alia rerum, quam ſi unus*; non extrico. *Acidalius.* Lipſianum non contemno: neque tamen diſplicet vulgata lectio. nam conſulto videtur loqui obſcurius: nolens expreſſe fateri, regnum eſſe Romæ & non rempublicam, quum tamen hoc præferrent principes. Nam non Domitianus modo, ſed Nerva deinceps, & Trajanus nihil fuerunt niſi puri puti Reges, idque non minus, quam qui maxime. Quapropter etiam à Græcis, quum aliis, tum coætaneis ſuis, *reges* appellati ſunt. Libertatis tamen ſpeciem

nunt; plures aliorum eventis docentur. [1] ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates prœliorum, [2] clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, [3] & easdem exitu caussas conjungimus; [4] obvia rerum similitudine, & satietate. Tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, [5] neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris: at multorum qui Tiberio regente [6] pœnam vel infamias subiere, posteri manent. utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint; reperies qui ob similitudinem morum, aliena [7] malefacta sibi objectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, [8] ut nimis ex propinquo

ciem atque imaginem quandam relinquebant: quemadmodum & priores Cæsares, Augustus, Tiberius etiam, & quisquis non ad extremum dominationis immodicus fuit. Itaque Tacitus hoc loco necesse habens ad erudiendum lectorem, ipsam rei naturam aperire, vitabundus & cum quadam præfatione veniæ id facit, *neque alia rerum, quam si unus imperitet*, quasi diceret, si verum fateri volumus, & rem potius quam nomen aut imaginem intueri, non in libertate, sed regno vivimus: eoque nobis conducit regni arcana nosse. *Freinshemius.*

1 *Ceterum ut profutura*] Dixit idem Thucydides: *Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται. Lipsius.*

2 *Clari ducum exitus*] Vertunt tanquam fuisset, *clarorum ducum exitus*. quæ mutatio, quod & alibi argui, quanquam nihil sensus referre videatur, refert. Nec enim quoscumque *ducum exitus* relatos scribit auctor; sed *claros* tantum: neque est ut objicias eodem modo dici posse, ne quidem *quorumcunque ducum* exitus, sed clarorum tantum memorari: nam cuicunque duci clarus est exitus, ille certe nisi jam ante celebris fuerit, hoc ipso nobilitatur: deinde vix est, ut qui dux sit, idem non etiam clarus sit. Quippe *ducis* nomine summos tantum duces intelligi, non ut postea usurpari cepit vocabulum: alios superiores habentes, ipse Livius, qui hoc Taciti loco unus aut præcipuus adspicitur, testis est 4, 20. *Ea rite opima spolia habentur, quæ dux duci detraxerit; nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur.* Freinshemius.

3 *Et easdem exitu caussas*] Id est, pares exitus à paribus causis. Passim damnati, ob suspiciones, delationes: innocentes, aut illustres. Vide qui legeret, *easdem exitii.* Lipsius.

Et easdem exitu causas] Non sperno. Sed forte melius: *& easdem exitii causas.* ut majestatis legem designet, quæ tum maxime exercebatur. *Pichena.* Tacitus *causas* non intelligit pro rerum auctoribus aut principiis, verum pro judiciis, quomodo ferme differunt *αἴτιον* & *αἰτία*. Igitur *causæ exitu eædem*, sunt judicia & accusationes eundem semper exitum (condemnationis nimirum) nacta. Itaque quum in omni relatione mens hominis maxime suspensa teneatur exspectatione exitus; nihil est quod eam magis possit defatigare ac tædio opplere, quam eædem omnium fabularum catastrophæ: tamquam *chorda qui semper oberret eadem.* Freinshemius.

4 *Obvia rerum similitudine*] Ubique lectoribus occurrente. *Muretus.* Non mutem: *obvia ex rerum s. s.* Acidalius.

5 *Neque refert cujusquam*] Prorsus idem est quod apud Juvenalem Sat. 1.

Quid refert dictis ignoscat Mutius, an non?
Pone Tigellinum.

Et paulo post:

Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem
Committas; nulli gravis est percussus Achilles,
Aut multum quæsitus Hylas.

Mercerus.

6 *Pœnam vel infamiam*] Sed in MS. legitur *infamias*, unde & Beroaldus & mox Aldus similiter curaverunt legi in editionibus: nec scio, quis primus subjecerit singulare. *Jac. Gronovius.*

7 *Malefacta sibi objectari putent*] Plinius Paneg. *Ut in se dicta interpretarentur, quæ de simillimo dicerentur.* Pichena.

8 *Ut animus ex propinquo*] Legam, *ut nimis ex prop.* Si laudes nuperam virtutem, offendis: at de antiquis, ferre possumus, ut ævo diffitis, & oggerere, *Aliud sæculum* fuisse. At si propinqua laudes, arguis & uris qui dissimiles. Si voles etiam, *ut animos ex propinquo*, non refutem. *Lipsius.*

Ut animus ex propinquo.] Fort. *ut nimis.* Muretus. Vulgo, *ut animus*, obscuro sensu. Erant qui sic interpretabantur: Si relatas virtutes Lector sibi suoque captui, propinquas ac familiares non agnoscat, statim illas animo & cogitatione arguet, falsasque putabit: & esset huic sententiæ simile, quod ex oratione Periclis apud Thucyd. lib. 11. sumsit Sallust. in prooemio Catil. his verbis: *Ubi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit: supra ea, veluti ficta, pro falsis ducit.* Alii sic Gloria quoque ac virtus odiosæ sunt, sicut etiam animus ac mens scriptoris, qui ex propinquo arguere ac vituperare diversa videatur. At vulgata illa lectio non erat juxta Manuscriptum, qui habet, *ut animis.* Unde Illustris Vir Ursus Ilciensis Comes, inter Senensem nobilitatem eruditissimus, qui multas Mureti notas ad Tacitum mecum humanissime communicavit, me monuit, apud eundem Muretum legi, *ut nimis,*

34 pinquo diversa arguens. Sed [1] ad incœpta redeo. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa consulibus [2] Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, *quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto,* [3] *C. Cassium* Romanorum ultimum *dixisset.* Accusabant [4] Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: *Verba mea patres conscripti, arguuntur: adeò factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum & Cassium laudavisse dicor. quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut* Pompejanum *eum Augustus appellaret. neque id amicitiæ eorum offecit.* [5] *Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam* [6] latrones & parricidas, *quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignis viros nominat.* [7] *Asinii Pollionis scripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla*

mis, quod adeo verum censui, ut recipere non dubitaverim. Sensus est: Gloriam, ac virtutem odio haberi, ut quæ nimis ex propinquo, id est nimis prope, ac quasi coram, & sub oculis hominum, diversa vituperare, seu aliorum vitia exprobrare videantur. Et quod hic, *ex propinquo*, alibi Tacitus eodem sensu usurpasse videtur, *è proximo* hist. lib. 2. *Et Triariæ licentiam modestum è proximo exemplum onerabat Galeria Imperatoris uxor.* Quod idem Ilciensis observavit. *Pichena.*

1 *Ad incœpta redeo*] Sic postremæ editiones, Beroaldus *incœpta*, Aldus *incepta*, prout etiam multæ ex Lipsianis.. Et quid majorem laudem meretur? Videntur petivisse ex 6, 23. *Ne nunc incepto longius abierim.* Actum certe pueriliter, quum in MS. non habeatur nisi *sed ancepto red.* Omnino patet scripsisse auctorem *sed ad cœpta redeo.* Quod quis nescit esse continuum Taciti? ut Ovidius, *Deficiunt ad cœpta manus.* Jac. Gronovius.

2 *Cremutius Cordus*] De cujus fine legendum Senecam consolatione ad Marciam bene monuit Lipsius & partem ejus loci feliciter correxit. At quod in fine editur: *Magna res erat in quæst. an mortis rei perderentur*; rectissimum est, quod ille in libris invenisse se testatur, *proderentur*, h. e. ederentur. Rei semper produntur ab accusatore & recipiuntur à judice certi & nuncupati criminis, cui pœna statuta certa lege; puta majestatis, adulterii, falsi, de vi publica, repetundarum. At hic novum crimen *reus mortis:* non ut Græcis θανάτου δίκη, nam is est cædis, sive mortis alienæ; hic reus mortis suæ. Nam majestatis reus Cordus ante diem judicii mortem sibi ipsi constituerat: id delatores ut impedirent, quia bona sponte morientis non publicata, veniunt ad tribunal. tanquam, inquit, postulaturi reum novi criminis mortis suæ. Quæ alia viri docti comminiscuntur, & frigida nimis, & longius abeunt à scriptura vet. *Mercerus.*

3 *C. Cassium Romanorum ultimum*] Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio jam mortuo: publiceque dixit: Ἔσχατον ἄνδρα Ῥωμαίων τὸν Κάσσιον. Plutarchus in Bruto. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit. Neque aliter *Romanus quispiam Philopœmenem laudans, Ultimum Græcorùm dixit:* quod in eodem Plutarcho leges. At in similem sententiam de Bruto, & ad Brutum, Lucanus canit:

O decus imperii, spes ô suprema Senatus,
Extremum tanti generis per sæcula nomen. Lipsius.

C. Cassium Romanorum ultimum] Imo Brutum, & Cassium dixerat *Romanorum ultimos* Suet. Tib. 61. Sic Romani Philopœmenem, *ultimum Græcorum* vocarunt. Plutarch. in ejus vita & in Arato. *Muretus.*

4 *Satrius Secundus, & Pinarius Natta*] Alterius mentio Senecæ, in Consolatione ad Martiam hujus Cremutii filiam: *Propone*, inquit, *illud acerbissimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum liberius dictum: quod tacitus ferre non potuerat, Sejanum in cervices nostras non imponi quidem, sed descendere.* scribo, *escendere.* id est, pedetentim & per gradus Imperatorem fieri. *Lipsius.*

5 *Scipionem, Afranium*] Duplex error est Angli, gravis uterque, quod hos duos pro uno habet, eumque virum pro historico, qui Cassii & Bruti mentionem fecisset. Sed auctori adhuc de Livio sermo est; illum Scipioni, illum Afranio, Pompejanis ducibus, Cassioque & Bruto, nusquam ea nomina imposuisse. *Scipio & Afranius* ab omnibus belli civilis scriptoribus, inter præcipuos duces sæpissime nominantur. *Freinshemius.*

6 *Latrones & parricidas*] Adspexit ad has servilis adulationis voces idem Lucanus, de Pompeji cæde:

——— *scelus hoc quo nomine dicent,*
Qui Bruti dixere nefas?

Qui poëta ubique tam liberi, imo licentis stili, in Principes est, ut mirer ea scripta sub Principe, & quidem tali. *Lipsius.*

7 *Asinii Pollionis scripta*] Qui XVII. libros Historiarum scripsit, auctore Suida. Citat Suetonius, &

Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat: [1] *& uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud judices respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli, referta* [2] *contumeliis Cæsarum leguntur. sed ipse divus Julius,* [3] *ipse divus Augustus, & tulere ista, & reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia.* [4] *namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur. Non attingo Græ-* 35
cos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis [5] *quos mors odio aut gratiæ exemisset. num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis caussa populum per conciones incendo?* [6] *an illi quidem septuagesimum ante annum perempti,* [7] *quo modo imaginibus suis noscuntur,* [8] *quas nec victor quidem abolevit, sic* [9] *partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii & Bruti, sed etiam mei meminerint.* Egressus dein senatu, [10] vitam abstinentia finivit. [11] libros per ædiles cremandos

& alii. *Idem.*

1 *Et uterque opibusque atque honoribus perviguere*] Dele *τὸ que* appensum voci *opibus.* ne tam confragosa oratio sit ex crebra nimis ejusdem particulæ iteratione. *Acidalius.*

2 *Contumeliis Cæsarum*] Quidam accipiunt de Julio, & Augusto. quod non reprehendo: neque tamen de his tantum intelligendum existimo, sed de universa Cæsarum domo. neque etiam prætermiserint illi C. & L. Cæsares, item Agrippam Postumum insectari: Bibaculus certe; nam Catullus ante hos natos videtur periisse. *Freinshemius.*

3 *Ipse D. Augustus*] Plutarch. in Cic. refert Augusti dictum de Cicerone: *λόγιος ἀνὴρ, ὦ παῖ, λόγιος, καὶ φιλόπατρις.* *Muretus.*

4 *Namque spreta exolescunt*] Lego, *Nam quæ spreta exolescunt.* Muretus. Non ita bene Muretus, *nam quæ spreta.* Acidalius. *Agnoscere* est profiteri & habere pro suo. Vide sup. ad 2, 30. *Freinshemius.*

5 *Quos mors odio aut gratiæ*] Male accipiunt tamquam *odium* aut *gratia* spectaretur, quam ab illis ipsis, quorum historiam tradiderit, exspectet scriptor; & non omnino odia aut studia, quibus ipsos rerum auctores alii homines prosequantur. *Freinshemius.*

6 *Septuagesimum ante annum*] Rotundum numerum posuit, non verum, qui erat LXVI. Facilis supputatio. Nam bellum Philippense anno urbis DCCXI. at nunc annus DCCLXXIIX. *Lipsius.*

An illi quidem septuagesimum] Forte melius, *at illi quidam*, interrogationis nota in verbo *retinent* deleta. *Pichena.* Sic & Boxhornius. Male, nam *τὸ Num* supra ea vi est qua *Utrum:* itaque hoc alterum est duorum, quæ interrogare instituit. *Gronovius.* M. Brutus & C. Cassius partium duces in Macedonia, à pugna apud urbem Philippos, vitam voluntaria morte finierunt, Lepido & Planco Coss. ut opinor, & certe inter Octavii primum, & L. Antonii consulatum, ut ex Paterculo observavi. Inde vero si numeres ad Cossum & Agrippam consules, annos dumtaxat LXVI. non, ut refert Cornelius, LXX. invenies. Sed hoc licenter veteribus in more positum fuit, ut nomine totius, Synecdochicῶς majorem partem significarent: quod Asconius in M. Tullii Pisoniana, & ex utroque & Livio Manutius eruditissimus annotavit. Tu videris Augustinum Civitatis XV. c. XXIV. *Vertanius.*

7 *Quomodo imaginibus*] Plutarch. in Bruto refert lepidum Augusti factum de Bruti statua Mediolani, quem omnino vide. *Muretus.*

8 *Quas nec victor quidem abolevit*] Genus mendi, quod passim insedit, & jam dudum nimis secure doctis hominibus transmittitur. Scribe: *quas ne victor quidem abolevit.* Gronovius.

9 *Partem memoriæ apud scriptores retinent*] *Memoriam* hic accipio pro recordatione ipsorum, & quæ ab iis gesta sunt. ita *magna erat apud populum Drusi memoria* 2, 33. h. e. animi, ingenii, gestorum ejus læta & magnifica recordatio. Ejus igitur recordationis partem retinebant in suis imaginibus; aliam in monumentis scriptorum. *Freinshemius.*

10 *Vitam abstinentia finivit*] Distincte totam historiam Seneca: *Usus itaque balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum se quasi gustaturus contulit: & dimissis pueris, quædam per fenestram, ut videretur edisse, projecit à cæna. Deinde quasi* (corrupta interpunctio ab ignaris moris prisci, scribe, *projecit. A cæna deinde quasi.* Mos vulgo obtinebat ut in balneo, aut statim post balneum aliquid sumerent, quod vocabant Gustare & Gustum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam cænam) *jam satis in cubiculo edisset, abstinuit: alteroque die & tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Cognito consilio ejus, publica voluptas erat, quod è faucibus avidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Sejano auctore, adeunt consulum tribunalia: queruntur mori Cordum, ut interpellarent* quod

dos censuere patres; [1] sed manserunt occultati, & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentia credunt exstingui posse etiam [2] sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam pepe-
36 rere. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut [3] feriarum Latinarum diebus

quod coëgerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæstione, an mortis rei perderentur. Dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se absolverat. Quem locum eo libentius adscripsi, ut ab aliis depositum emendarem. Corruptum enim illud, *an mortis rei perderentur:* & ad Oedipum relegat nos Pintianus. In libro manuscripto legi, *proderentur.* itaque cum adseveratione emendo, *an morte rei prohiberentur.* Probat ipse Seneca, statim: *Fles quod quemquam tuorum mori necesse fuit? Pæne non licuit.* Lipsius.

Vitam abstinentia finivit] Xiphilinus ex Dione, quem *Cremutium Cordum* vocat Tacitus, non abstinentia cibi vitam finisse scribit, sed manus sibi afferre coactum; & paulo infra, accusationis ejus causas enarrans easdem, quas Tacitus, inquit: *De iis enim rebus accusatus occisus est.* Suetonius Aug. 56. quod spectat ad nominis appellationem, cum Tacito convenit, hunc historiæ scriptorem *Cremutium Cordum* vocans, unde mendum in Xiphilini textu librarii incuria esse credendum. At quod ad contradictionem de interitus modo spectat, existimo sic eorum dicta concilianda, Nempe *manum sibi afferre*, hoc est, sibi mortem consciscere, etsi proprie sit *ferro vitam finire*, nihilominus & de quocumque alio mortis modo voluntario dici posse. Sic Cic. in Epist. ad Oct. *Ego senatum sibi manus afferre coëgi.* Ita & *occidere*, licet magis proprie significet gladio & ferro interimere, uti apud Jurisconsultos, l. 10. *si ipse servus. D. de pec.* tamen Ulpianus, l. 7. §. 1. D. ad leg. Aquil. *Occisum*, inquit, *accipere debemus sive gladio, sive fuste, vel quo alio telo, vel manibus, si forte strangulavit eum vel calce petiit, vel qualiter qualiter.* Vulgo enim occidisse dicitur is, qui mortis causam quolibet modo præbuit. Quum itaque Cremutius Cordus injustis accusationibus petitus, à Sejano consentiente Tiberio mori coactus sit, cibi abstinentia, ob id jure sibi manus attulisse, atque occisum dici potuit. Libet annotare, Cordum historiarum scriptorem, de quo Capitolinus in Gordianis meminit, alium à Cremutio Cordo fuisse, is enim *Junius Cordus* appellatus. *Donatus.* Ἀπικαρτέρησε. *Muretus.*

II *Libros per Ædiles*] Alias id per Triumviros factum. In vita Agricolæ. *Delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur.* alias per prætorem. Valerius: *Græcos Numæ libros L. Petillius Prætor urbanus ex auctoritate Senatus per victimarios igne facto in conspectu populi cremavit.* Primus Romanorum hanc ingenii sui pœnam subiit Labienus. Vide pulchra apud Senecam patrem lib. x. Controv. initio. *Lipsius.*

Per ædiles cremandos] Intellige, intra urbem: foris autem per præfectos civitatum, aut provinciarum, uti Dio scriptum reliquit LXVIII. extrem. *Vertranius.* Tacit. in vita Agric. 2. Sen. in præfat. lib. 6. Controversiarum in Labienum, qui & Rabienus. *In hunc primum excogitata est nova pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes ejus libri comburerentur. Res nova, & insueta, supplicia de studiis sumi. Bono, hercle, publico ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inventa est. Quid enim futurum fuit, si Triumviris libuisset ingenium Ciceronis proscribere?* Et paulo post. *Ejus qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viventis adhuc scripta combusta sunt: jam non malo exemplo, quia suo.* Suet. in Calig. *Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta Senatusconsultis abolita, requiri, & esse in manibus, lectitarique permisit.* Muretus.

1 *Occultati, & editi*] Occultati à filia, & ab eadem postea editi. Itaque nihil muto. Vertranio tamen placet, *& abditi.* Non moris Tacito, bina verba ponere ejusdem rei. Vide Senecæ 1. caput Consolat. ad Marciam. Scripserat hic Cremutius bella civilia & res Augusti: extantque fragmenta, ex quibus genus dicendi colligas, in Suasoria Senecæ de morte Ciceronis. *Lipsius.*

Manserunt occultati & abditi] Libri Senatusconsulto exuri jussi, quod in iis agnitum à legentibus quidpiam esset, iniquo animo à principibus acceptum, ideo abdite servati, & à curiosis lecti sunt. Qui si Cornelii rectus sensus est, ut opinor, perperam in omnibus libris legitur, *manserunt occultati & editi:* imo vero id esse non potest, ut libri iidem, quos cremari jusserat senatus; retrusi in tenebris, & publicati remanserint: neque enim exustos libros publice habere, impune quisquam illo tempore potuisset. Junguntur autem sæpissime apud M. Tullium, *abditum & occultum*, & dicuntur ab eodem res occultæ & penitus abditæ. *Vertranius.*

2 *Sequentis ævi memoriam*] Hoc est, ne quid ex suis probris illud ad ævum perveniat, nemo enim usque adeo insanit, ut credat abolere se posse scripta eorum, qui post ipsum sint victuri, quod non nemo dixit. *Freinshemius.*

3 *Feriarum Latinarum diebus*] Qui dies erant *conceptivi*, non *stativi.* Horat. Ep. 7. lib. 1. *Indictis comes ire Latinis.* Ait autem *indictis*, quod à Consule indicerentur: Origo à Tarquinio Superbo. Et nomen à Latinis populis, cum quibus icto fœdere,

diebus [1] Præfectum urbis Drusum [2] auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium. [3] quod à Cæsare palam [4] increpitum caussa exsilii Salviano fuit. [5] Objecta publice Cyzicenis [6] *incuria cærimoniarum divi Augusti,* additis

re, & tauro sacrificato partes Latinis darentur & 24 urbibus Italiæ. Nec Consules in provinciam ituri, ante ibant, quam Latinæ feriæ indicerentur: & male cessisse scribit Dio 46. ante ferias Latinas profectis. Manebat autem semper unus, qui feriis Latinis jus diceret. Dio lib. 40. *Eo tempore præfectus urbi ad ferias Latinas non est creatus; sed id munus quidam prætores, qui in urbe, exercuerunt.* Tamen Augustus, unum tantum prætorem ad ferias Latinas constituit, lib. 54. Pomponius JCtus l. 2. de Orig. jur. *Aurelius.*

Feriarum Latinarum] Vide Varronem lib. 5. de L. Lat. Dionysium lib. 4. *Muretus.*

1 *Præfectum urbis Drusum*] Capio Drusum Germanici filium. Moris enim ut Latinarum diebus præficeretur urbi adolescens aliquis ex prima nobilitate. Dico adolescens, quoniam, ut Mutius ait, *ex ea ætate præfectus fiat, qua non sit Senatoria.* apud Agell. XIV. cap. ult. Dio tamen indicare videtur ab Augusto id institutum, lib. XLIX. Ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς αἱρετοὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πολίαρχοι παῖδες ἄνηβοι ἐξ ἱππέων, ἀλλ' οὐκ ἐκ βουλευτῶν γεγονότες ἦρξαν. Ita & Nero Præf. urbi à Claudio. Sueton. cap. VII. *Lipsius.*

Præfectum urbis Drusum] V. C. habet *præfectum urbi* &c. & sic est in antiqua formula, Q. IVNI. RVSTICI. PRÆF. VRBI. *Ursinus.* Sic quoque Ursinus citat cap. 45. V. C. hoc est, veterem codicem. Sed falsa appellatione illudit: nec enim vetus dici debuit, qui scriptus fuerat ab Jocundo Veronensi, ut ipse testatur. Ne dubites, *urbis* est in Medic. *Jac. Gronovius.*

2 *Auspicandi gratia*] Moris ut quicumque munus aut magistratum caperent, primo ejus die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem causa. Asconius ad illud Ciceronis in Verrem. *Qui auspicato à Chelidone surrexisset: Auspicari dicuntur ineuntes magistratus: & quia Chelidon, id est hirundo, urbem frequentat, facete urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam.* Itaque appellabant primum illum, Auspicalem diem. Panegyristes: *Illum tamen primum Consulatus tui auspicalem diem tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis, unoque sol curriculo & officia te Consulis inchoantem videret, & Imperatoris implentem.* Non alia fax clarior ad hunc ritum. & bene ait, incipiendis rebus: quia tantum leves quædam & tralaticiæ caussæ proponi solent, dicis gratia. Suetonius Nerone: *Auspicatus est & jurisdictionem Præfectus urbi* (ita lego, non, *præfecti urbis*) *sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translaticias, ut assolet, & breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamquam interdictum à Claudio esset.* Nec magistratus solum, sed etiam privati homines vulgo Kal. Januariis artes suas, religionis ominisque caussa auspicabantur. Ovidius,

> *Tempora commisi nascentia rebus agendis,*
> *Totus ab auspicio ne foret annus iners.*
> *Quisque suas artes ob idem delibat agendo,*
> *Nec plus quam solitum testificatur opus.*

Seneca epistola LXXXIV. *Ille tantus Psychrolutes, qui Kal. Januariis in Euripum saltabam: qui anno novo, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire.* Suetonium eodem traho, Nerone, cap. XLVI. *Kal. Januariis auspicanti, Sporus anulum muneri obtulit, cujus gemmæ sculptura erat Proserpinæ raptus.* Illud proprium studiosis, ut auspicarentur lucubrationes suas nocturnas, ut opinor, Volcanalibus ipsis. Apparet ex Plinii verbis epist. ad Macrum de avunculi sui vita studiisque: *Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa, sed studendi.* Vulcanalia autem IX. Kal. Septembres. *Lipsius.*

3 *Quod à Cæsare palam increpitum*] Jure, quia, ut dixi, non feriæ caussæ, sed leves quædam tunc agi solitæ: multo minus capitales, & ominis sævi ac scævi. *Idem.*

4 *Increpitum causa exilii*] Tralatitiæ enim aut fictæ causæ tantum proponi solebant, non capitales, diri ominis. *Muretus.* Non ipsum Calpurnii factum, sed increpatio Cæsaris exilii ejus causa fuit: neque ut Tiberius eum pelli jusserit: sed patres audaciam Calpurnii Cæsari displicere cernentes, ea occasione ad fugandum hominem fœdum sunt usi. *Freinshemius.*

5 *Objecta publice*] Accusati sunt publice, h. e. ipsa eorum resp. accusata est; non singuli, non magistratus tantum, aut pars eorum. Sic apud Flor. 2, 17. *Hispaniæ nunquam animus fuit tueri libertatem suam publice:* sed videlicet sigillatim tantum, & per partes. *Idem.*

6 *Incuria cærimoniarum Divi Augusti*] Quod fanum honori ejus cœptum non perfecissent, & quod cives quosdam Rom. in vincla habuissent. Dio & Suetonius cap. XXXVII. *Cyzicenis in cives Rom. violentius quædam ausis publice libertatem ademit, quam bello Mithridatico meruerant.* Ademerat sane Cyzicenis libertatem & Augustus, ob cives item Rom. flagris cæsos: sed mox restituit. uti apud Dionem reperies lib. LIV. actis anni DCCXXXIV. & DCCXL. Strabo lib. XII. Cyzicum liberam fuisse ait suo etiam ævo. ex quo vides magnum illum scriptorem desiisse vivere aut scribere, ante hunc Tiberii annum. *Lipsius.*

1 *Ad-*

additis *violentiæ criminibus* [1] *adverſum cives Romanos.* & [2] amiſere libertatem; quam
bello Mithridatis meruerant circumſeſſi, nec minus ſua conſtantia, quam præſidio
Luculli pulſo rege. At Fontejus Capito, qui proconſul Aſiam curaverat, abſolvi-
tur, comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno
noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. [3] nam ut quis diſtrictior accu-
37 ſator, velut ſacroſanctus erat: leves, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem
tempus Hiſpania ulterior, miſſis ad ſenatum legatis oravit, *ut exemplo Aſiæ delubrum*
Tiberio matrique ejus exſtrueret. qua occaſione Cæſar, validus alioqui ſpernendis hono-
ribus, & reſpondendum ratus iis quorum rumore arguebatur *in ambitionem flexiſſe*, hu-
juſcemodi orationem cœpit. *Scio patres conſcripti, conſtantiam meam à pleriſque deſi-*
deratam, quod Aſiæ civitatibus nuper idem iſtud petentibus, non ſim adverſatus. ergo &
prioris ſilentii defenſionem; & quid in futurum ſtatuerim, ſimul aperiam. Cum [4] *divus*
Auguſtus ſibi atque urbi Romæ templum apud Pergamum ſiſti non prohibuiſſet; qui [5] *omnia*
facta dictaque ejus vice legis obſervem, placitum jam exemplum promptius ſecutus ſum, quia
[6] *cultui meo veneratio ſenatus adjungebatur. Ceterum ut ſemel recepiſſe veniam habuerit;*
ita per omnes provincias effigie numinum ſacrari, ambitioſum, ſuperbum: & vaneſcet Au-
38 *guſti honor, ſi promiſcuis adulationibus vulgatur.* [7] *Ego me patres conſcripti, mortalem eſ-*
ſe, & hominum officia fungi, ſatiſque habere, ſi locum principem impleam, & vos teſtor,
& meminiſſe poſteros volo. qui ſatis ſuperque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus meis di-
gnum; rerum veſtrarum providum; conſtantem in periculis; offenſionum pro utilitate publi-
ca non pavidum credant. Hæc mihi in animis veſtris templa, hæ pulcherrimæ effigies, &
manſuræ. nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi judicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris
ſpernuntur. Proinde ſocios, [8] *cives, & deos & deos ipſos precor: hos, ut mihi ad finem*
uſque

1 *Adverſus cives Rom.*] Quos nonnullos in vinculis habuerant. Dio, & Sueton. *Muretus.*

2 *Amiſere libertatem*] Ademerat & Auguſtus, ſed mox reſtituerat. Dio. *Idem.*

3 *Nam ut quis diſtrictior*] Plane ex illo Salluſtiano oraculo, ſub Tyrannis: *Quam quiſque peſſime fecit, tam maxime tutus eſt.* Lipſius.

Diſtrictior accuſator] *Diſtrictum* hic puto acrem, atrocem, rigidum, præferocem, inexorabilem. Sic *diſtrictam fœneratricem* vocat Valer. Max. 8, 2, 2. *Freinshemius.*

4 *Divus Auguſtus ſibi*] Exemplum hujus adulationis à Perſis, de quibus apud Q. Curtium poſtremus ſervorum Cleo: *Perſas non ſolum pie, ſed etiam prudenter reges ſuos inter deos colere: majeſtatem enim imperii, ſalutis eſſe tutelam.* Eadem Auguſto mens, ſed ut leniret invidiam, non ſibi ſoli permiſit templa ſtatui, ſed conjunctim urbi Romæ: quæ jampridem ſcilicet inter deas. Suetonius: *Templa quamvis ſciret etiam Proconſulibus decerni ſolere, in nulla tamen provincia niſi communi ſuo Romæque nomine recepit.* Ita à communi Aſiæ Pergami ſtatutum templum, de quo hic Tacitus, & denarii veteres: in quibus templi forma cum inſcriptione, COM. ASIÆ. ROM. ET. AVG. id eſt, Commune Aſiæ Rom. & Auguſto. de quo ſatis multa Dio lib. LI. in actis anni DCCXXV. Facit quod in lapidibus legimus, FLAMINI. ROM. ET. AVG. & apud Rufum templum Romæ & Auguſti, in ipſa urbe. *Lipſius.*

5 *Omnia facta dictaque*] Quod de ſe hic Tiberius, tribuit illi etiam Strabo, lib. VI. extremo: *Tiberius*, inquit, *ſucceſſit Auguſto:* Κάνονα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν προσαγμάτων ποιούμενος ἐκεῖνον: *regulam normamque gubernationis & imperii illum faciens.* Idem.

6 *Cultui meo veneratio*] Templum enim, de quo loquitur, dedicatum erat *Tiberio matrique ejus ac Senatui* 4, 15. Freinshemius.

7 *Ego me P. C. mortalem eſſe*] Hom. Odyſſ. 7.

—— οὐ γὰρ ἔγωγε
Ἀθανάτοισιν ἔοικα, τὸν οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν.
Οὐ δέμας, οὐδὲ φυὴν, ἀλλὰ θνητοῖσι βροτοῖσιν.

Aurelius.

8 *Deos & deas ipſas*] Optime, nec, ut alii, *Deas* rejicias. Eſt ſollennis precatio, exemplo Græcorum. Demoſthenes: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις: & ſæpius. Eſt à fonte Homerico:

Κέκλυτέ μευ πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι:
Omnes dii me audite, atque omnes me quoque divæ.

Lipſius.

Cives, & deos ipſos precor] Geminatum fuit in Man. ab oſcitante librario: *& deos & deos ipſos.* ex quo veteres correctores fecerunt, *& deos & deas ipſas.* quod mihi contra auctoris mentem, viſum eſt. *Pichena.* Pichenæ editio, quam nos etiam tam-
quam

usque vitæ, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos ut[1] *quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur.* Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii *modestiam*; multi *quia diffideret*, quidam *ut degeneris animi* interpretabantur. *Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem, & Liberum apud Græcos; Quirinum apud nos, deum numero additos.* [2] *Melius Augustum, qui speraverit. Cetera* [3] *principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes.* At Sejanus [4] nimia fortuna socors, 39
& [5] muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. [6] moris quippe tum erat, quamquam [7] præsentem, scripto adire. ejus talis forma fuit: *Benevolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus,*

quam emendatissimam sequebamur, *& deas*, omisit. at quum in omnibus versionibus occurrat, neque Pichenam eo quidem loco satis accurate judicasse videam, placuit recipere; videtur enim vetus fuisse formula, deos deasque conjungendi. Sicut in Ciceronis Epist. Brutus ep. 16. *Mihi prius omnia dii deæque eripuerint, quam illud judicium.* Propert. 3, 11, 41. *Diique deæque omnes.* Freinshemius. Præsertim quum ista conjunctio deorum & dearum in hujusmodi obtestatione sit prorsus ex indole Tiberii & more, ut patet ex formula execrationis, quam infra profundit 6, 6. Sed qui recte consideret hunc locum & scripturam unici codicis, vix potest consentire in has tam violentas molitiones, præsertim quum & sequentia excludant hinc universum muliebre, in solo masculino quiescentia, & supersit genus aliquod hominum hinc non expellendum præter socios & cives. Non enim negligere debuit, nec neglexisse credi potest viventes extra Romani imperii terminos, quasi non curavisset si illis exsecrationi & ludibrio foret sua recordatio. Scribo: *Proinde socios, cives, exteros, & deos ipsos precor* &c. Cicero 2. Orat. 47. *Omniumque deorum & hominum & civium & sociorum imploratio.* Vocem habet 4, 62. *Dum ruit intus, aut in exteriora effunditur.* lib. 3. hist. 80. *Inter exteras gentes.* Nam index Freinshemianus novit tantum vocem *externus.* Jac. Gronovius.

1 *Quandocunque concessero*] Quî fieri potuit, ut & Beroaldus & Pichena potuerint sic edere, celantes & supprimentes in unico MS. haberi *quandoque.* Eas, mi lector, Florentiam; non est præclusa via & codex salvus est, in quo id videbis plane ut Cl. Ryckius testabatur me indicavisse illi de simili restitutione 1, 6. An fieri potuit, ut hanc vocem tangerent ad mutandum, qui scire poterant tam liquide in ipsis inscriptionibus occurrere NEQVE VLLI LIQVEBIT LOCATIONIS CAVSA IN ANNIS CENTVM QVANDOQVE TRANSVENDERE, ut descripsit Aldus in Orthographia? *Jac. Gronovius.*

2 *Melius Augustum, qui speraverit*] Nimirum qui confisus sit se tantos honores mereri & consequi posse. *Freinshemius.* Fatetur ipse in literis ad dissimillimum sibi successorem: *Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet*, Sueton. 71. Livius libro 1. *Hæc tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscipit; jam tum immortalitatis virtute partæ, ad quam eum sua fata ducebant, fautor.* Gronovius.

3 *Principibus statim adesse*] Legendum *affatim adesse.* Muretus.

4 *Nimia fortuna socors*] Quidam pessime, securus & sollicitudinis expers. quod quidem, nisi aliunde constaret de significatione, ipsa res abunde refelleret. Ceteri egregie reddiderunt, alius *ebrium*, alius *obcæcatum.* Freinshemius.

5 *Muliebri cupidine*] Liviæ ajunt, quod quidem verum est intelligi; sed illud insuper verum, totum hic sexum perstringi, notarique adfectus illius maribus vehementiores, minusque domabiles. *Freinshemius.*

6 *Moris quippe tum erat*] Probus sapiensque mos, & quem ego sanè laudem. Repertorem ejus C. Cæsarem fuisse moneatur à me juventus. Ita enim Plutarchum accipio in Cæsare: *Λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ, διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν, καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγεθος, μὴ περιμένοντος: Ferunt & Cæsarem primum rationem repperisse amicos per litteras conveniendi, cum coram agendi de rebus iis quæ incidissent, nec multitudo occupationum, nec urbis magnitudo semper spatium darent.* Quod referri non nisi ad amicos præsentes posse, clarum est. Tenuit coluitque eumdem morem Augustus, qui *sermones cum singulis, atque etiam cum Livia sua, graviores, non nisi in scriptis & è libello habebat; ne plus minusve loqueretur.* Suetonius cap. LXXXIV. *Lipsius.*

7 *Præsentem, scripto adire*] Vetus ille mos viget adhuc, à Thrasea servatus, cum & ipse & princeps in urbe essent: ad illum enim codicillos composuit, eosque Nero properanter accepit: auctor

militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen [1] *quod pulcherrimum, adeptum, ut* [2] *conjunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum in conlocanda filia, nonnihil* [3] *etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere imposita munia: satis æstimare firmari domum adversum iniquas Agrippinæ offensiones; idque* [4] *liberorum caussa. nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset.* Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum [5] tempus tamquam ad integram consultationem petivisset, adjunxit: [6] *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere,* [7] *quod promptum rescriptu; posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in*

Cornelius infra XV. Hic vero de industria philologum moratus sum. *Vertranius.*

1 *Quod pulcherrimum*] Id est, splendidissimum honestissimumque ipsa re, aut certe communi hominum opinione. *Freinshemius.*

2 *Conjunctione Cæsaris*] Filia ejus Claudii filio desponsa. *Lipsius.*

3 *Etiam de equitibus Romanis*] Suetonius: *Agrippa defuncto, multis ac diu etiam ex equestri ordine circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit.* Idem.

4 *Liberorum caussa*] Non hoc dicit, quod in fronte videtur: velle se matrimonium, liberorum caussa, uti formula & lex erant: sed firmandæ Drusi domus, quæ desolata jam illo mortuo erat, contra Agrippinam. Firmandæ, inquam, liberorum Drusi gratia: & ut illos (nepotes Tiberii) tueretur. Sequentia id adfirmant, alioqui longinqua: *nam sibi satis vitæ*, &c. quasi dicat, De se non angi: aut sua posteritate: felice, si cum Principe vivat, obeatque. *Idem.*

Liberorum caussa] Suorum nempe, non Drusi. clarum id ex seq. cap. ubi huic caussæ respondens Cæsar acrius ait arsura Agrippinæ odia, si matrimonium Liviæ domum Cæsarum velut in partes distraxisset. Ergo Agrippina Sejano infensa fuit, non Liviæ, nec liberis ejus, inimicitiæque ejus acrius arsuræ erant, si vidisset inimicum hoc matrimonio tantum extolli. nam Liviæ aut Drusi liberis quid adstrueret Sejani conjunctio, Principem ipsum socerum, patruum, aut avum habentibus? deinde adjungit, *sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli* &c. quod putidum esset, si jam de inimicitiis Agrippinæ in eos dixisset Sejanus. Parum apte putant de liberis Drusi isthæc dici, tanquam Sejanus se protectorem iis offerret contra potentiam Agrippinæ: qua re nihil magis dici potuisset Sejano adversum. Quid enim? ille, qui tantopere modestiam suam prædicat, qui negat, se principi superviclurum, hoc incolumi, nepotum ejus defensorem patronumque se profiteretur: quasi defensoribus istis tempus egeret? Neque moveor eo, quod in eadem sententia fuisse video virum doctissimum: πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες. nam sequentia verba, quæ suæ caussæ advocat, illinc stant, hinc testimonium dicunt: *nam sibi multum superque vitæ fore* &c. Igitur sibi nihil se metuere ait ab Agrippinæ odiis: neque enim aut vivo principe illam sibi nocere posse; aut se vitam desiderare post principem: itaque restare unicam curam de liberis, suis videlicet, quos hac adfinitate firmaret contra illius fœminæ impotentiam. nam utique suæ domui à Drusiana præsidium petebat, non vicissim: quod vel profiteri cujus fuisset imprudentiæ? principis domus stare non potuisset, nisi municipalis eques eam fulcivisset? Ac non sua vi stare potuisset, non supererant Pisones, Dolabellæ, Gracchi, Scipiones; ut in Sejani Vulsiniensis sinum confugere oporteret. *Freinshemius.*

5 *Tempus tamquam ad integram consultationem*] Dubitatur, eane adjunxerit, voce, an scripto. Censeo, Sejanum ipsum sua manu porrexisse Tiberio codicillos: Tiberiumque illis perlectis, voce statim pietatem Sejani laudavisse, ac sua in eum beneficia modice percurrisse. deinde petito ad consultationem tempore, scripto dedisse illi responsum. Quod innuunt sequentia verba: *ideo se non illuc decurrere quod promptum rescriptu.* Pichena. *Integra consultatio*, hic interpretanda est, sicut alicubi *integra causa*, *integrum judicium*, cui videlicet his sermonibus literisve, per quas in præsentia respondebat, neutram in partem quicquam derogatum aut præjudicatum vellet. *Idem.*

6 *Ceteris mortalibus*] Vix abest quin ad Sallustium respexerit, quem non legit solum sedulo, sed sublegit. Nam apud eum Cæsar, pari sententia disserit: *Aliis alia licentia est, P. C. qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt: fama atque fortuna eorum pares sunt. Qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maximâ fortunâ minima licentia est.* Lipsius.

7 *Quod promptum rescriptu*] Plerique ita transferunt, ut male dirimant ab his illa, *posse ipsam Liviam statuere:* & cum hæc ea ipsa sint, quæ se nolle respondere diserte testatur Tiberius, interpretes ita collocant, quasi vere & serio sic respondisset.

in penatibus iisdem [1] tolerandum haberet: esse illi matrem & aviam, propiora consilia. simplicius acturum. de inimicitiis primum Agrippinæ: quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviæ, [2] velut in partes, domum Cæsarum distraxisset. [3] sic quoque erumpere æmulationem feminarum, [4] eaque discordia nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen tali conjugio? [5] Falleris enim Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ [6] C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat. [7] Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, [8] in summis imperiis videre? [9] Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus

set. Alii non distingunt, ubi desinant illa, quæ se nolle respondere scripserat Cæsar, incipiantque ea, quæ pro se respondebat. Nam hæc & sequentia usque eo, *Falleris enim*, eadem structura verborum efferunt. Cum tamen illa remotio nihil comprehendat, nisi proxima verba hactenus, *propiora consilia:* denique apparet & ceteros nihil esse suspicatos de his verbis: *posse ipsam Liviam* &c. quasi ea essent, quæ *prompta rescriptu* Tiberius dixerat, sed potius putavisse omnino silentio fuisse præterita, quænam illa *prompta rescriptu* forent. *Freinshemius.*

1 *Tolerandum haberet*] Nota loquendi genus ex Græco fonte. Sic libro 14. *si nunc primum statuendum haberemus.* Plin Ep. 8. libro 1. *Cum enitendum haberemus.* Arbiter: *ne & tecum quoque habeam rixandum toto die.* Pichena. *Tolerare* hoc loco est quidem etiam manere; sed continet insuper significationem patientiæ, *sich gedulden.* cui non sufficit istud Itali *restare:* neque aliorum alia. *Freinshemius.*

2 *Velut in partes*] Nota improprii sermonis prætermittenda non erat. *Partes* enim, si Ciceroni credimus in Philipp. 13, 18. *dicuntur in foro, in curia.* non ergo in eadem domo aut familia. *Pichena.*

3 *Sic quoque erumpere*] Qui intellexit de matrimonio Liviæ, fallitur: nam *sic quoque* est nunc quoque, quum nullum tale sit matrimonium, & causa discordiæ. *Freinshemius.*

4 *Eaque discordia nepotes suos convelli*] Tiberius de suis nepotibus loquitur, Agrippinæ liberis ex adoptivo filio Germanico; Liviæ ex Druso naturali. eos per illam discordiam etiam convelli trahique in mutua odia. Dictum hoc sensu supra 2,43. *Fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcussi.* Idem.

5 *Falleris enim Sejane*] Respondet illi parti, *Non enim exuere se imposita munia.* Lipsius.

6 *C. Cæsari*] Augusti filio. *Idem.*

7 *Ego ut sinam*] Hoc est, Etiam si ego permisero, Liviam tibi Equiti Romano nubere, amici certe illius non patientur, eam tecum privatam senescere: ideoque te, etiam nolentem, ad dominationem captandam, instigabunt. Recte ergo sequitur; *Vis tu quidem istum intra locum sistere.* Pichena.

8 *In summis imperiis*] *Imperia* pro magistratibus, atque ducatibus (ut sequioris sæculi vocabulo utar) frequentissimum esse, pueri noverunt: quod tamen quidam interpretes non sunt assecuti. *Freinshemius.*

9 *Vis tu quidem istum &c.*] Si his verbis apud Sejanum usus fuerit Tiberius, juraverim profecto neutrum eorum intellexisse vel hunc, quod diceret, vel illum, quod diceretur. Adeo fœde inquinatus est hic locus. Potuissem tanquam à conclamato abstinere manus; nisi existimarem, me, si non omnia ad restituendam, saltim nonnihil ad eruendam ejus sententiam posse conferre. Quam hanc esse plane mihi persuadeo. Constituisti tu quidem, Sejane, pro constantia modestiæ tuæ, intra eum locum, quo nunc es, te continere: sed etiam atque etiam, pro prudentia tua vide, quantum tamen invidiæ illæ, quas jam ambis, Liviæ nuptiæ in te sint concitaturæ. Nam ipsi illi primores urbis Romanæ, & amplissimos gerentes magistratus, qui, licet invito & reluctante, ac adverso tibi animo, in speciem tamen te præferunt palam sibi, tuorumque exquirunt sequunturque consiliorum auctoritatem, quotidie haud occulte fremunt, jam nimiam esse tuam potentiam, meoque beneficio ad majora esse fastigia te promotum, quam unquam fidissimos maximosque amicorum promoverit Pater meus Divus Augustus. Quid igitur ipsi illi non sunt dicturi, si videant Liviam, C. Cæsari, mox Druso nuptam, in torum ac familiam tuam transire? Adeo ut ad cæteras rationes, hanc quoque prudenter adjiciat Tiberius, ab augenda, hoc matrimonio inito, invidia desumptam. Pro hoc sensu, levi ac prope nulla mutatione, sic in integrum velut restituimus vexatissimum locum. *Vis tu quidem istum intra locum sistere; sed illi magistratus & primores, qui te inviti* (id est, reluctante quanquam animo) *præferunt,* (sibi scilicet, palam æstimant, colunt) *omnibusque de rebus consulunt,* &c. Ad hujus lectionis sententiæque integritatem & cum instituto Tiberii convenientiam vix est, quod desideres. Illud, *invito,* quod nullo jure & sensu, hactenus occupavit hunc locum, maximas turbas fecit, peperitque tot monstra falsarum ridicularumque interpretationum. At, quam pronum erat, quod nos fecimus, reponere, *inviti,* sexto singulari casu in primum pluralem mutato? Inviti alium colunt, quorum in eum adulatio & obsequium

Pp 2

gistratus & primores [1] *qui te invito perrumpunt*, [2] *omnibusque de rebus consulunt*, [3] *excessisse jam pridem equestre fastigium*, *longeque antisse* [4] *patris mei amicitias non occulti ferunt*, *perque invidiam tui me quoque incusant*. *At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est*. *Mirum hercule*, *si cum in omnis curas distraheretur*, *immensumque attolli provideret*, *quem conjunctione tali super alios extulisset*, [5] *C. Proculejum & quosdam in sermonibus habuit*, *insigni tranquillitate vitæ*, *nullis reipublicæ negotiis permixtos*. *Sed si* [6] *dubitatione Augusti movemur*; *quanto validius est*, *quod M. Agrippæ*, *mox mihi conlocavit?* *Atque ego hæc pro amicitia*, *non occultavi*: *ceterum neque tuis*, *neque Liviæ destinatis adversabor*. *Ipse quid intra animum volutaverim*, *quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem*, *omittam ad præsens referre*: *id tantum aperiam*, *nihil esse tam excelsum*, *quod non virtutes istæ*, *tuusque in me animus mereantur*; *datoque*

um in aperto est, odium vero opertum. Quales isti magistratus & primores, de quibus hic agitur. Pro *perrumpunt*, rescripsi, *præferunt*. Hoc, aut simile verbum ipsa sententia palam requirit. Cogitent interim alii, an ejus significationis aliud substituere possint, quod minus abeat à vestigiis corruptissimæ lectionis vulgatæ. Saltim hoc, quod reddidimus, non adeo longe ab iis deflectit. *Boxhornius.*

1 *Qui te invito perrumpunt*] Id est, qui ad me, etiam te nolente, penetrant, meque de omnibus consulunt. *Pichena.* Minime vult auctor, hos perrumpere ad Tiberium, &c. non; sed ad Sejanum, ut plane urget nexus orationis, patetque satis ex hujus libri capite 2. item Cassii libro 57. non ita longe à fine; cujus verba non vacat nunc apponere. *Gruterus.* Locus fat intricatus & difficilis, cujus hunc esse sensum multi putant, eos invito Sejano ad Tiberium perrumpere, eumque consulere, quod absurdum existimo. Quid enim? Aliquis princeps, qui quidem non sit extreme stultus, amicum habeat, à quo norit alios prohiberi, ne se conveniant? & si norit, patiatur? & si patiatur, etiam ipsi illi aperiat, & velut indicium deferat, quis, qua de causa se accesserit? Deinde amico eam potentiam concedat Princeps: quis eo invito audeat perrumpere? præsertim si ab ipso principe prodatur. Sed desino congerere multa & sane ponderosa. Quorsum enim ista dicerentur? Expendatur quo in argumento versetur sermo Tiberii, nunquid in hoc ut Sejano in equestri statu se permansurum ostendenti respondeat: negetque id facile fore: Quamquam enim de illius modestia non dubitet (ac profecto non dubitabat) alios tamen etiam nolentem ad majora propulsuros, & modestiam ejus expugnaturos esse. Idque adeo jam cepisse fieri, quum sint, qui invito eo perrumpant illam; ejusque sententiam tamquam intimi Cæsaris amici, de negotiis exquirant, licet ipsi illi, ut fit, recentem ejus felicitatem ægris oculis adspiciant, & jam longe supra Augusti amicitias evectum esse palam ferant. quod & ipsum eo pertinet: ne, *istum intra locum sistere* se posse, crederet Sejanus. *Freinshemius.*

2 *Omnibusque de rebus consulunt*] Senatores igitur intelligere videtur, qui publicè consulunt, & de rep. censent. Neque de privatis ceperim, qui Tiberio consilium darent. *Lipsius.*

3 *Excessisse jam pridem*] Quare? aut quo in facto? Credo, quia Prætoriis honoribus insignitus Sejanus à Tiberio, atque ita velut exemtus Equiti, & insertus in Senatum. Sed & posteà Consulem eum fecit, & Senatorem palam. Suetonii igitur scriptio, adfirmantis (in Tito c. VI.) *Præfecturam Prætorii, numquam ad id tempus, nisi ab equite Ro. administratam*, nonne legenda cautè? videtur: & cum exceptione hujus, atque etiam alius; (ut alibi dicam) exempli in Clemente Arretino lib. 4. hist. *Idem.*

4 *Patris mei amicitias*] Id est, amicos. Intelligit Augusti Agrippam aut Mæcenatem. *Idem.*

Patris mei amicitias] Mæcenatem & Agrippam intelligit, qui in Augusti amicitia validissimi. Potentiorem tamen Sejanum apud Tiberium dicebant. *Pichena.* *Amicitias* posuit pro amicis, quos Augustus habuit, Mæcenatem puta, Sallustium, Proculejum, alios: nam Agrippam hic computari, locus non patitur. Sic 5, 2. *Amicitiæ muliebres* sunt amici mulieris, sc. Liviæ. de quibus iisdem Suet. Tib. 51. *Ejus omnes amicitias & familiaritates adflixit.* Dialectici concretum pro abstracto in his poni ajunt. *Freinshemius.*

5 *C. Proculejum*] Qui frater Varronis Murenæ, illius qui in Augustum conspiravit: cujus etiam soror Mæcenati uxor. Dio LIV. Laudat eum Horatius:

Vivet extento Proculejus ævo
Notus in fratres animi paterni.

Lipsius.

6 *Dubitatione*] Hoc est, deliberatione, cui mox opponitur decisio. Neque hæc est argumentatio: si consiliis Augusti movemur; moveamur eo, quod Agrippæ mihique filiam suam collocavit: quasi diceret, nam & hoc inter ejus consilia fuit. Verum longe fortius est, si movemur dubitatione Augusti; multo magis moveri debemus ejus decisione: nam de equestribus conditionibus deliberavit quidem; at longe aliud probavit decrevitque, & ipso pacto exsecutus

datoque tempore, *vel in senatu*, *vel* [1] *in concione non reticebo.* [2] Rursum Sejanus, 41
[3] non jam de matrimonio, sed [4] altius metuens, *tacita suspicionum*, *vulgi rumorem*, *ingruentem invidiam* deprecatur. [5] Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam; aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus; litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum [6] per milites commearent: mox Cæsarem vergente jam senecta secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: & minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, [7] vera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem & solitudinem: quis abesse tædia & offensiones*, *ac* [8] *præcipua rerum maxime agitari.* Ac forte habita per illos dies de [9] Votieno Montano celebris ingenii 42
viro cognitio, [10] cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus, vocesque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur. nam postulato Votieno *ob contumelias in Cæsarem dictas*, testis Æmilius [11] è militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, &, quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur. adeoque perculsus est, ut *se* [12] *vel statim vel in cognitione purgaturum* clamitaret; precibusque

secutus est. *Freinshemius.*

1 *In concione*] Concio & senatus hic tamquam diversa opponuntur. quomodo & infra 4, 42. *se vel statim* (erat autem in senatu) *vel in concione* (non *cognitione*) *purgaturum.* Freinshemius.

2 *Rursum Sejanus*] Accepto Tiberii responso denuo codicillos tradidit Sejanus. id hic ostenditur. Sed interpretes non adverterunt. *Idem.*

3 *Non tam de matrimonio*] Emendandum; *non jam.* Sejanus enim territus, matrimonii mentionem omiserat. *Muretus. Ursinus. Pichena.*

4 *Altius metuens*] Metuebat scilicet, ne Tiberius in suspicionem tacitam incidisset earum rerum, quas ipse animo vere agitabat, de imperio adipiscendo. *Pichena. Altius metuere* dictum est, sicut *altius mærere*, 2, 82. *Penetrare* 2, 36. 3, 28. 16, 21. *percellere*, 4, 54. *Freinshemius.*

5 *Ac ne assiduus*] Legendum, *ac ne aut assiduus.* Muretus.

6 *Per milites commearent*] Observa litteras per milites solere transmitti, & quidem per eos qui Speculatores dicti. Plutarchus in Galbâ Nymphidium præfectum prætorio valdè offensum scribit, quod Consules litteras & diplomata μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀνέπεμψαν. *sine signo suo & militibus misissent.* Nec alius sententiæ illud Taciti libro II. Histor. *Vix credibile memoratu est*, *quantum superbiæ Vitellio accesserit*, *postquam speculatores Syria Judæâque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere.* Hæc clara, & firmandæ Suetonii scripturæ, quæ in omnibus fere manuss. Cal. cap. XLIV. *Magnificas Romam litteras misit*, *monitis speculatoribus ut vehiculo ad forum usque & Curiam pertenderent.* Depravarunt vulgo, *sæpe latoribus.* Lipsius.

7 *Vera potentia augere*] Malim, *augeri.* nisi legere libet, *agere.* Rhenanus. Muretus, *veram potentiam augere.* Est alioqui alterum eadem significatione, nec minus venustum: nisi forte hic concinnius hoc putabimus, quia præcessit, *invidiam minui.* cui magis respondeat, *potentiam augere.* Acidalius. Mihi vulgata lectio valde probatur. nam verbo, *augere*, passivam significationem tribuo, quod Tacito est familiare, & notat Lipsius ad l. XI. ann. & lib. 3. histor. *Pichena.* Male scriptum, *vera potentia augere*, pro *veram potentiam augeri.* Marcilius.

8 *Præcipua rerum maxime agitari*] Plerique interpretes *agitandi* verbum accepisse pro turbulento motu; quum nihil hic fit aliud, quam *tractari.* Omitto jam ostendere, quam ejusmodi oratio iis Sejani temporibus consiliisque inepte tribuatur. *Freinshemius.*

9 *Votieno Montano*] Cujus inter celebres oratores mentio Senecæ l. V. controvers. VII. & Præfatione lib. IX. Etiam inter poëtas Ovidio:

Quique vel imparibus numeris Montane vel æquis
Sufficis, *& gemino carmine nomen habes.*

Lipsius.

10 *Cunctantem*] L. *nutantem.* Etiam sic Muretus. *Acidalius.*

11 *E militaribus viris*] His verbis simul indicatur fuisse virum non infimæ conditionis, & tamen rerum urbanarum haud magnopere peritum. *Freinshemius.*

12 *Vel statim vel in cognitione purgaturum*] Recurrunt alii ad emendationes, non ego; qui puto, clamitasse Tiberium, non stare per se, quin purget objecta. statim, coram toto Senatu: cui tamen si adhuc æquius, audiri & partem alteram, eosque, quarum interfit, ne illud quidem refugere. *Cognitio* ea est, ubi reus & accusator, ubi utrinque

busque proximorum, adulatione omnium, ægrè componeret animum. Et Votienus quidem [1] majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum Vario Ligure, [2] quamquam Lentulus Gætulicus consul designatus [3] lege Julia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta divi Augusti non juraverat*, [4] albo senatorio erasit.
43 Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de jure templi [5] Dianæ Limenatidis, quod *suis à majoribus*, *suaque in terra dicatum*, Lacedæmonii firmabant

que argumenta & testes. Seneca Medea: *Si judicas, cognosce: si regnas, jube:* Prorsus idem hic vult Tacitus quod supra cap. 34. *M. Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator Cæsar quam rescripta oratione, velut apud judices respondit.* Gruterus. Melius, ut modo ad 4, 40. diximus, legendum videtur *in concione.* Sic enim quandoque concionabantur imperatores: ut apud Suet. 24. Cal. *Nec unquam postea quantiscunque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per numen Drusillæ dejeravit.* Freinshemius.

1 *Majestatis pœnis adfectus est*] Quibus pœnis, propius disce ex Eusebio in Chronicis: *Votienus Montanus Narbonensis orator, in Balearibus insulis moritur, illuc à Tiberio relegatus.* Lipsius.

2 *Quamquam Lentulus Gætulicus*] V. C. habet: *Quamque Lentulus* &c. *Ursinus.* Hic nonnulla mihi dicenda sunt iis firmandis, quæ viri melioris notæ adscripsere de pœna, quam mœchis Lex Julia minabatur. Ea citra mortem fuit & interdictionem aquæ & ignis. *Adulterosque eorum morte, aut fuga punivit* &c. Ergo etiam citra deportationem, quæ gravior interdictione. Quænam igitur ea pœna? perpetua relegatio. Vellej. l. 2. *Quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere.* At horum pœna relegatio. Dio. οἱ δὲ λοιποὶ ἐς νήσους ὑπερωρίσθησαν. i. e. *cæteri in insulas relegati sunt.* Et clarius hinc disce. Julia relegatione punitur. *Julia relegata in insulam patriæque & parentum subducta oculis.* Vellej. l. 2. Suetonius: *Relegatæ usum vini omnemque delicatiorem cultum ademit.* Quæ Dio Græce sic extulit: κἀκ τούτου ἐκείνη μὲν ἐς Πανδατερίαν τὴν πρὸς Καμπανίᾳ νῆσον ὑπερωρίσθη id est. *Qua de re ipsa quidem relegata est in insulam Pandateriam litoribus Campaniæ prætentam.* Idem verbum hic usurpat, quod paulo ante. De perpetuitate vero adi Suetonium. *nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit.* nec Nostrum prætereas. *Igitur amotus Cercinam quatuordecim annis exilium toleravit.* Agitur de Sempronio, qui inter eos fuit, quos pœna secuta est, quasi privati conjugem adulterio polluissent. *Salinerius.*

Lentulus Getulicus] Sic per editiones placuit scribere viris doctis ab ipso usque Beroaldo, quum nihilominus iidem mox præbeant *Gætulis*, ubi tamen alii retinent literam e, alii edunt *Getis*, & ex posterioribus quidam cap. 46. *Gætulico.* Quum perspicue in MS. legatur *Caetulicus*, obsequii unam gloriam ipsis relictam debuerant apprehendere, ut feci. *Jac. Gronovius.*

3 *Lege Julia damnasset*] Adulterii pœnæ quæ olim, non in promptu: reclusi, qua potui, & tenebris prisci ævi radium aliquem novæ lucis dedi, in EXCURSU, quem huic rei vide, in *A.* Lipsius.

4 *Albo Senatorio*] Album τὸ λεύκωμα; id est, tabulæ albatæ in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis Album Prætoris, Album Decurionum, Album Judicum: & in Tertulliano, Album Apostolorum. Senatorum autem Album primus instituit Augustus, anno DCCXLVI. cum recenso Senatu, mulctas infrequentibus imposuisset, & simul definisset numerum intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessarium Album: quod renovatum quotannis, & in Curia propositum. Dio: Τά τε ὀνόματα συμπάντων βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν κατ' ἔτος οὕτω ποιεῖται. id est: *Nomina omnium Senatorum in albo descripta proposuit: atque ex eo, quotannis etiam nunc ita fit.* Idem.

5 *Dianæ Limenetidis*] Scripturam eam juvare aliquid Gallimachi versus videntur in Dianæ Hymno:
—— Καὶ μὲν ἀγυιαῖς Ἔσσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος.
quasi eadem illa dea viis præsit portibusque. Ac tu nihil ambigens repone, *Limnatidis.* Ita historia hic postulat, & consensio scriptorum. Sive enim à Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus) Messeniæ: sive ἀπὸ τῆς λίμνης. à palude, agnominata ea dea, certe *Limnatis* scribendum, sive *Limnetis.* Prioris sententiæ Strabo esse videtur l. VIII. Τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐπὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. Nec dissimilia libro Sexto. At à lacu derivat clare Pausanias lib. IV. & VI, itemque Artemidorus lib. II. qui Dianam in somniis visam boni ominis piscatoribus esse vult, quoniam & Λιμνῆτις dicatur. *Lipsius.*

Dianæ Limenetidis] De *Limenetide Diana* nihil me legisse memini: scio tamen ex probatis auctoribus, oram illam terræ, quæ in Messenios spectat, abundare templis Dianæ, Veneris, ac Neptuni. Strabo vero lib. 8. ita scribit. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν &c. Fortasse igitur appellavit Cornelius *Dianam Limnetidem*, tanquam *stagneam*: λιμνῆτις enim *stagnea* est, sive *palustris*: & legendum erit *Limnetidis*, non *Limenetidis.* Ferrettus. Æmilius maluit, *Limnetidis*, quod probo. Dianam siquidem

λιμνῆτιν

firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: *sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententia redditum.* Contra Messenii,[1] *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi* protulere,[2] *suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimentaque ejus rei sculpta saxis,*

λιμνῆτιν ab stagno dictam Artemidorus interpret. somn. lib. II. memorat. Sed & Pausanias Messenicis habet: *Dianæ templum dictum Limnetidis in finibus Messeniorum fuit, ipsis, Dorientibus, Laconibusque commune, & nulli præterea civitati.* Quod si verum, à Messeniis sacris in illo templo prohibiti Lacedæmonii, tot bellorum initio, in Epidauriorum finibus prope viam, quæ à Boëis ad Epidaurum Limeram ducit, Dianæ Limnetidi delubrum exstruxere, eodem teste in Laconicis. Deinde cum Dorienses Lacedæmone potirentur, Preugenes somnio monitus, signum Limnetidis Lacedæmoniis eripuit, Mesoamque per servos deferendum curavit, unde Patras in aram Dianæ, festo ipsius Limnetidis, servi publici transferebant: quod idem Achaicis prodidit. Ex quibus de jure legationis constare studiosis potest. *Vertranius.* Fuit Diana λιμνᾶτις & apud Lacedæmonios in via, quæ Boëis Epidaurum ducebat: & apud Messenios ad vicum, quem vocabant Calamas. At in confinio quæ colebatur, dicebatur Λιμνᾶτις vel Λιμνῆτις Anthologiæ lib. 6. c. 3. Dicta sic quod præesse portibus eam existimarent: quod clare Callimachus docet. *Meursius* in *Laconicis.*

Limenetidis] Non assequor, quid sit, quod viros doctos alliciat ad tantopere continuandam hanc lectionem ab Beroaldo propositam, quum utique Pichena scire potuerit, ut scivit quoque ipse Beroaldus, in ipso MS. unico exaratum esse *Liminatidis*, unde omnino istud *a* expelli non poterat, proprium Spartani & Dorici oris. & propterea Tacito reddidi; alteram varietatem illis hactenus concedo. *Jac. Gronovius.*

1 *Veterem inter Herculis posteros*] Sortitio Heraclidarum post victos Peloponnesios, & divisio in Laced. Argivorum, ac Messeniorum regionem satis nota ex veteri historia. Temenus Argivam, Aristodemus ejusque liberi Lacedæmoniam, Cresphontes Messeniam habuere. Ea divisio & quæ eam præcessit Heraclidarum expeditio 80 anno fuit post excidium Trojæ. Eusebius, Diodorus, Paterculus, & omnis historia Græca, & corrigendus Strabo lib. 13. in quo ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον male scribitur pro ὀγδοήκοντα, tralatitio errore ex notis. Viginti annis ante captam Trojam prima expeditio Heraclidarum fuerat, in qua occisus ab Echemo Tegeate Hyllus Herculis, & ex pacto recessere Heraclidæ, nec rediere ante completum pactionis tempus, h. e. post 100 annum. Herodotus lib. 8. Pausanias in Messenicis pag. 273. At de Alyno & Dorieo historia, quam ibi narrat, mihi ignota; credo & aliis. Sed omnino rescribendum: Ὕλλου δὲ καὶ Δωριέων μάχῃ κρατηθέντων ὑπ' Ἀχαιῶν. Dores semper Heraclidæ, & qui ab illis. Achæi tum communi nomine omnes Græci; ita tamen ut fere Dores atque Jones excipiantur. Itaque eos ecce nominat etiam in hac ipsa re narranda Herodotus, 2, 26. *Mercerus.*

2 *Denthelliatem agrum*] Lectionis & historiæ obscuræ locus. Placet, *regi Penthilo Eleatem agrum.* Penthilus Arcadiæ, & nisi fallor, Messeniorum rex, filius Orestis. Strabo lib. XIII. Ὀρέστου δ' ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν βίον, διαδέξασθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πένθιλον λέγουσι, καὶ προελθεῖν μέχρι Θρᾴκης. ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον. id est: *Oresti in Arcadia defuncto successisse in regno Penthilum filium ejus ajunt, & processisse in Thraciam usque, sexaginta fere post Troicas res annis: quo ipso tempore in Peloponnesum redierunt posteri Herculis.* Vellejus l. I. *Post Orestis interitum filii ejus Penthilus & Tisamenus, regnavere triennio. Tum, fere anno octogesimo* (Strabo numeravit annos dumtaxat sexaginta) *post Trojam captam, centesimo & vigesimo quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quæ omni hoc tempore, pulsis Heraclidis, Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur.* Tempora & res satis conveniunt: disconvenit fortasse Tacitus, qui regem ipsum è posteris Herculis facere videtur. At cum omnia Græcorum scrinia excussi, qui progeniem Herculis prodidere, interque alios Theophilum l. II. adversum gentes: Penthilum nullum reperio. Turbat etiam, quod Pausanias libro quarto, ubi Messeniorum reges ordine enumerat, neminem recenset hoc nomine. Quid si legas ergo *Pentheo Eleatem agrum?* quid si, *Temeno?* qui certe inter Heraclidas est. Sed is Argis regnum habuit, ut Pausanias auctor. Quem eumdem in hac historia si sequimur, Cresphonti nomen fuit Messeniorum regi: cui in divisione per fraudem liquescentis sortis, terra ea obvenit. Scripserim ergo *suoque regi dein Eleatem agrum.* Eleatem sane retineo: quia Strabo mihi auctor totam regiunculam inter Dymen & Messenam, Eleam vocatam fuisse. Dentheleatem, sive potius Dentheletem recipere non possum, quia Thraciæ ii populi; apud quos qui potuit esse hoc templum? Dixi multa. si erro, da sodes coronam: quia taurum toties non ferire difficile est, ait ille.

ADD. Mercerus, *Tegeatem*, aut *Thuriatem* mallet: & cum eo Pausanias profecto. quem vide. Nec enim ἔργα facio, historiarum hæc πάρεργα. *Lipsius.*

Suoque recident Heliatem agrum] Hic locus non fuit asterisco frustra notatus. nam haud dubie corruptus est. Fortasse legendum: *Suoque regi Penthilo Eleatem agrum, in quo id delubrum, cessisse.* Rhenanus.

saxis, & ære prisco manere. quod si [1] *vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium. sic Milesios* [2] *permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum prætorem Achajæ decrevisse.* Ita secundum Messenios datum. Et Segestani *ædem Veneris,* [3] *montem apud Erycum vetustate delapsam, restaurari* postulavere;

nanus. Mutatu namque facile fuerit, *D* in *P* ut in Antiquitatibus Dionysii dicti, *Denates*, pro *Penates.* Sed nusquam legitur *Penthilus* Messeniorum rex, nusquam Messeniis *Eleas* ager cessisse. Quare vetus retinenda scriptio est. *Dentheleates* enim Thraciæ populi fuere, quorum Livius lib. 39. & Dio lib. 21. meminerunt, & in quorum agro templum Dianæ Limnetidis collocatum fuit. Vertranius. *Dentheliatem* agrum nullum hic locum habere recte monuerunt. Sed nec *Eleates* ferri potest, quod iis visum. primum, nunquam *Eleates* pro *Eleo* dicitur, sed aut ex Elea sive Velia Italiæ, aut ex civitate cui nomen Ἕλος τῆς Λακωνικῆς, à quo Ἑλεάται Theopompo apud Athenæum, qui postea Εἱλῶται. At Ἠλεῖος ab Elide, non Ἐλεάτης, Deinde, ne Eleus quidem ager hic locum habere potest, qui inter Dymam quidem & Messenam est; & vere id Strabo: sed non inter Messenam & Laconicam. Ita enim est. Dyma urbs postrema Achaiæ; eam excipit Eleorum ager; hunc Messeniorum; dein Laconica est. At regionem quærimus, quæ media Messeniam inter & Laconicam, & in ea hoc templum. Postremo, nusquam proditum Elidem aut Eleum agrum fuisse in sorte Heraclidarum; quæ utraque ratio etiam refellendis iis, qui rescribunt in Tacito, *Tegeatem*, qui ager neque in sorte Aristomachi filiorum fuit unquam, sed semper Arcadiæ; neque inter Messeniam Laconicam, sed supra Laconicam, quum infra eam sit Messenia. Nec Pausanias juvat, qui coli Limnatidem Dianam Tegeæ fatetur; sed ita ut Aleam Minervam Mantineæ, propriam Tegeatarum; Leucophrynam Dianam Athenis Magnesiorum. Nec certius quidquam eo, quod jam dudum moneo, de *Thuriate* agro sensisse & scripsisse Tacitum; in quo Lemnæ vicus sacer Dianæ cultu, & qui inter Messenios & Laconas controversus. Utrumque probat Pausaniæ locus insignis in Messenicis pag. 274. Ἐνθεῦθεν πρὸς μεσόγαιαν τῆς Μεσσηνίας σταδίους προελθόντι ὀγδοήκοντά ἐστιν ἡ Θουριατῶν πόλις &c. Quæ narraverat, antea in Laconicis. Planus locus, & ex quo certa in Tacito correctio: *Suoque regi dein Thuriatem agrum, in quo id delubrum cessisse*: quando & de agro constat in quo Limnetis Diana, & de controversia super eo agro, quam dijudicavit Augustus. Tantum adverte pugnam Taciti, qui Divi Julii & Antonii id decretum refert, cum Pausania, qui divi Augusti; odio Antonii. Sed hæc non mira in his historiæ parergis. Malim ego in hac parte Pausaniæ fidem arbitrarier. Adverte etiam Pausaniam scribere Thuriam ab Homero vocari Anthiam, quum Strabo scribat, Æpiam. Res tota in conjectura est, & has ἀρχαιολογίας noverunt omnes quam sint dubiæ. Utramque nominat Homer. Il. I. 151. *Mercerus.* Ipsi Lipsio deinceps placuit Merceri emendatio, quam & nos secuti sumus. *Freinshemius.* Corrigo, *Suoque regi Deltheniatem agrum.* Nam Δελθᾶνιοι, ut scribebant ceteri Græci, Δελθάνιοι, ut Lacones, & Messenii, quibus Dorica dialectus usitata, oppidum erat, in confinio utrorumque: unde & belli aliquando causa fuit. Hujus rei testis sat disertus Stephanus, istis verbis. Δελθάνιοι, πόλις, μία τῶν περιμαχήτων Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων. *Delthanii, urbs, una ex iis, de quibus inter se pugnabant Messenii ac Lacedæmonii.* Meursius in Laconicis.

1 *Vatum, annalium ad testimonia*] Nuper Lipsius corrigit; *annalium atque testimonia.* pro, *atque annalium.* Nos brevius, *annaliumque testimonia.* Pichena. Attende lector & senties isti loco, liberali manu librariorum adjectum *vatum, annalium*; qui arbitrabantur alioquin non cohærere sententiam cum illo *locupletiores.* certe utraque vox mihi veluti repetita ex superioribus. *Gruterus.* Videntur *annales* accipi pro historiis antiquis, quales apud Cic. de Orat. 2, 12. describuntur: *Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pontif. Max. res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album*, & quæ sequuntur. *Annales* igitur hic nihil aliud sunt, quam historiæ probatorum & veterum auctorum; non, ut interpretes putabant, commentarii rerum Spartanarum, quæ vulgo *chronica* vocantur. *Vatum* vocabulo nihil aliud intellexit Tacitus, quam poëtas, Homerum videlicet aliosque, ex quibus testimonia de finibus antiquis Græcarum regionum frequenter peti consuevisse, vel ex uno Strabone clarum esset. *Freinshem.*

2 *Permisso publice*] Quomodo aliter arbitrari potuissent, nisi publico Lacedæmoniorum atque Messeniorum consilio delecti; non igitur hoc voluit dicere, quod per se poterat intelligi; imo non poterat non intelligi. Igitur *publice* hanc vim habet, ut *publico* sive reip. Milesiorum, permissum dicatur arbitrium. Vide sup. 4, 36. *Idem.*

3 *Montem apud Erycum*] Imo, *Erycem.* Eryx enim Siciliæ ille mons dictus, descriptus Polybio lib. I. cum ipso templo, & Straboni in VI. De eo Virgilius:

Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ.

Et

vere; nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. suscepit curam libens, [1] ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque [2] P. Rutilii exemplum. namque [3] eum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vulcatius Moschus exul in Massilienses receptus, [4] bona sua reipublicæ eorum, ut [5] patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. [6] Len- 44
tulo super consulatum & triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas,

tas,

Et ad ejus instar etiam Romæ templum erectum Veneris Erycinæ ad portam Collinam. de quo Ovidius & Livius. At illud mirum, quod noster hic Tiberio tribuit, id Suetonium Claudio adscripsisse, cap. XXV. *Templum in Sicilia Veneris Erycinæ vetustate collapsum, ut ex ærario P. R. reficeretur, auctor fuit.* An Suetonius id scripsit ἀλογιστί? an vere instauratum iterum à Claudio fuit? Quod tamen haud facile creditu, tam pauco annorum intervallo. *Lipsius.*

Erycum.] Hæc ipsa verba & Suetoniana collata ab Lipsio etiam sibi invicem apponit Ezech. Spanhemius, impudentissime spolians Lipsium de Præstantia numism. pag. 577. eo majore cum odio, quod Tacito impingat ERYCEM, & quasi ex fido contextu sic allegat contra fidem unici codicis, contra concordiam virorum principum in tot editionibus. Noli igitur per talem citationem moveri, ut videtur Cl. Ryckius toleravisse ut ipsi accideret, sed ut non cunctaretur in pœnitendo, & revocari gauderet ab Cicerone. Quid vulgarius, quam ista bisyllabi prolatio, Arabs, Arabus &c.? Crebra ista in Stephani ἐθνικοῖς. Lipsii autem dubitatio de Suetonio vel hæsitatio potius & sequuta collectio quam infirma sit, docet conspectus nummi, unde patet situs, qui mirifice illam ædem casibus exponit, præsertim correctam ab Principe impetum potius sumere solito ad instaurandum tale quid, quam vere consummante. *Jac. Gronovius.*

1 *Ut consanguineus*] Quia Segestani pariter à Trojanis orti. Panegyricus tamen scriptor, ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert: *Imputavere se origine fabulosa*, inquit, *in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses.* Lipsius.

2 *P. Rutilii exemplum*] De quo Ovidius:

Et grave magnanimi robur mirare Rutili
Non usi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus & hostica tellus.

Vellejus, Cicero, Seneca, omnes scriptores. *Idem.*

P. Rutilii exemplum] P. Rutilius Rufus Consul anno U. C. 648. vir innocentissimus, repetundarum damnatus, anno post decimo, ab Equitibus, quo judicio convulsa penitus resp. est. Cic. Brut. I. de Orat. pro Fontejo, in Pisonem, & 3 de nat. Deorum & alibi. Paterculus l. 2. Val. Maximus 2, 5. & 6, 4. Asconius in Divinationem. Livius l 70. Reditum suum Sullæ negavit, ut Seneca ait Ep. 24. *Muretus.*

3 *Eum legibus pulsum*] Pulsus enim est judicio repetundarum, quanquam innocens. Epit. Livii 70. *Freinshemius.*

4 *Bona sua reip. eorum*] Nec hæredem institui, nec præcipere posse remp. constat. Plinius lib. 5. Epist. Ulpianus tit. 22. *Muretus.*

5 *Patriæ*] Ambiguum habere posset sensum: falsum unum, tanquam patria fuisset Moschi Massilia; verum alterum, non fuisse quidem patriam, sed quia ibi civis factus esset, habitam loco patriæ, sic ferme *alteram patriam Annibalis* appellat Capuam Florus 2, 6. ob frequentem ejus & jucundam ea in urbe moram. Æneas apud Virg. 11, 24. *Egregias animas, quæ sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.* Freinshemius.

6 *Lentulo super Consulatum*] Plures Lentuli sub hoc ævum, & vereor ut confuderint quosdam viri docti. Lentulum Augurem eumdem fuisse cum hoc Gætulico censent. Non consentio ego. Primum, quia ille semper Auguris cognomine, quasi ad discrimen adfectus: quod desiisset, facto loco agnomini meliori. Ubi, inquam, ille Augur nominatur, nusquam adjectum Gætulici nomen. Iterum, quia huic Auguri liberi nulli. Colligo ex Suetonii Tiberio, qui ait *Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, angore & metu ad fastidium vitæ à Tiberio actum: & ut ne quo nisi ipso herede moreretur.* Non tam impudens Tiberius, (præsertim hoc imperii sui ævo) qui id exprimeret ab homine, cui suus heres. At Lentulo Gætulico filius, uti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, ut inertem, sine ingenio, sine lingua, à Seneca video: illum laudari à Tacito hic & l. I. *Præcipue infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari.* Non movet me quod opes magnas Gætulico Tacitus tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniusque. Disparitas enim elucet eo ipso. Gætulico gloriæ fuerunt opes innocenter partæ & modeste habitæ, ait noster: vitio Auguri, cujus sordes & sterilitatem notat Seneca his verbis: *Cn. Lentulus Augur divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies H. S. suum vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenii fuit tam sterilis, quam animi. Cum enim esset avarissimus, nummos citius emittebat, quam verba tanta erat illi inopia sermonis.* Censeo ergo diversum ab Augure Gætulicum fuisse: censeo tamen, non pugno. Sed & Gætulici duo, Pater, filiusque. Pater ecce, qui hoc anno mortuus: filius, qui sequenti consul. Nominant Fasti, Dio, Tacitus

ipse

tas, dein magnæ opes [1] innocenter paratæ, & modeste habitæ. [2] Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse delectus [3] cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur. Post, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspera. nam patre ejus Julio Antonio ob adulterium Juliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum [4] sororis nepotem seposuit Augustus in [5] civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. habitus tamen supremis honor;

45 ossaque tumulo Octaviorum inlata, per decretum senatus. Iisdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodam [6] agreste, [7] nationis Termestinæ. is prætorem provinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & avia sequentis frustratus est. neque diu fefellit. nam prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum. & repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur; voce magna, sermone patrio, *frustra se interrogari* clamitavit, *adsisterent socii ac spectarent. nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.* [8] idemque cum postero ad quæstionem retraheretur, eo nisu

ipse. Vellejus clarissime: *Sed Cossus etiam victoriæ testimonium in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti.* Filius est, cui locus inter doctos: cujus Historiæ & poëmata laudantur à priscis. Historia, à Suetonio, Cal. c. VIII. *Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit.* Poëmata, Martiale, Præfatione quapiam, Sidonio, & Probo. Leguntur & hodie quædam Græca III. & VI. Anthologiæ, ubi corrupte titulus, Γετουλὶς pro Γετουλικοῦ. Supervixit iste ad Caji principatum, interfectus ab eo cum Germaniæ præfuisset decem annos. Dio, LIX. *Lipsius.*

1 *Innocenter paratæ*] Vulgo, *partæ.* Pichena.

2 *Domitium decoravit pater*] Vide Suetonium in Nerone cap. I. Vellejum II. *Lipsius.*

3 *Cui minor Antonia*] Contra Suetonius initio Claudii, minorem Antoniam Drusi Germanici uxorem, & initio Neronis, *majorem* Antoniam iisdem parentibus natam L. Domitio nuptam refert: eique Plutarchus Antonio extremo subscribit. Ego vereor ne non pro minore, *major Antonia*, scribenda sit ex auctorum consensu. *Vertranius.* Legendum est, *major Antonia.* nam Antonia minor, nupsit Druso, Tiberii fratri, patri Germanici. *Muretus.* En præfractam virorum doctorum in genealogia peritiam, qua Tacitum vituperant ut inconsulte scribentem. Nihil certum & constitutum habuit hac in parte Ryckius. Cæterum melius actum ab eis fuisset, si vidissent Tacitum aliunde læsum esse, & scribi debere *cui minori Antonia* &c. ut ego legere jam diu solitus sum; ætatem quippe ejus respicit, quum nondum gessisset magistratus. *Jac. Gronovius.*

4 *Sororis nepotem*] Natus enim ex Julo Antonio & Marcella Octaviæ F. Consule Augusti nostrum Stemma. *Lipsius.*

5 *Civitatem Massiliensem*] Massilia civitas serie seculorum antiquissima, armipotens, fidei tenacissima, nobilis religionibus, literis & studiis nobilissima, præter sermonem Græcum, Latinum, & Gallicum, quibus, ut inquit Varro, familiariter utebatur, ita disciplinas omnes coluit, ut ad Græcorum comparationem excelleret, neque ac ea tam Atticæ ipsæ Athenæ viderentur. Ideoque in civitatem nominis gloria celeberrimam, post bella civilia ad ingenuas artes discendas, nobilissimus quisque ex Romanis confluxere, ait Strabo, lib. 4. quod & Cornelius indicat hic, de L. Antonio, quem Augustus ab urbe specie studiorum removisset. Idem de Julio Agricola Forojuliensi parvulo scribit, *sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum Græca comitate, ac Provinciali parcimonia mistum, ac bene compositum.* Vertranius.

6 *Agreste*] Hoc est editorum. Nam in MS. legitur *agresti* Jac. Gronovius.

7 *Nationis Termestinæ*] Termisum opidum clarum in Hispaniis agnoscit Appianus: Τερμισὸν δὲ μεγάλην πόλιν ἀεὶ δυσπειθῆ Ῥωμαίοις γενομένην, ἐξ ἐρυμνοῦ κατήγαγεν ἐς τὸ πεδίον, καὶ ἐκέλευσεν οἰκεῖν ἀτειχίστους. Et credo me verè emendasse illud Sallustii: *Hi saltibus occupatis Termestinorum agros invasere.* ubi vulgò, *tum externorum agros.* Opidum ipsum Termes Plinio dictum: unde Termestini. *Lipsius.*

8 *Idemque cum postero*] Vertranius notat, *Deest hic nomen, die.* Imo judicium hic tibi. Solens priscis sine additione dicere, Hesternò, Cottidiano, Annò, Hornò, Posterò, & ferè Adverbiorum in morem. Exempla, juventutis caussa, sint ista. Tacitus XV. Annal. *Posterò, cùm ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ,* &c. Plautus Capteiveis:

nisu proripuit se custodibus, [1] saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: [2] qui pecunias è publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat. Lentulo Gætulico C. Calvisio consulibus decreta 46
triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, [3] qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Caussa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti; aut si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, ut disjecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, *amicitiam*, *obsequiumque* memoraturos; *& mansura hæc*, *si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium indiceretur*, *esse sibi ferrum & juventutem*, *& promptum libertati*, *aut ad mortem animum.* Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, *bellumque impeditum*, *arduum*, *cruentum*, minitabantur. At Sabinus, [4] donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces 47
cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux Romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad

veis: *Nisi cottidianò sesquiopus confeceris.* ubi perperam legas, *cottidianos*, vulgò. Sic idem ille Anno, non semel dixit, ut alibi notavi & correxi. Sic Cicero lib. IV. ad Atticum, Anniversariò, item Voluntariò, Commodò, & plura. Hesternò etiam eadem ratione mihi lectum. *Idem.*

1 *Saxoque caput adflixit*] In V. C. est, *allisit*, non *adflixit*. Sed male. nam Tacitus id verbum accepit à Sallustio, qui libro 4. histor. dixit: *Aut mulcato corpore*, *in prora patibulo eminens adfligebatur.* & libro II. *Caput adfligebant*, & ipse Tacitus infra libro 14. *Fuste caput adflixit.* Illud autem *allisit*, videtur esse glossema verbi *adflixit.* Ursinus. Cum indicarit, harum artium nostrarum curiosissimus, F. Ursinus restare in mss. *caput adlisit:* ambigo quid potius habere debeam, hocne an illud. inclino tamen magis in posterius istud. Sic Val. Max, 9, 11. de Herennio Siculo: *Cum in carcerem duceretur*, *in ejus postem illiso capite*, *in ipso ignominiæ aditu concidit.* Sic Seneca de Lacone quodam, vas obscœnum adferre domino abnuente; Epist. 77. *illisum parieti caput rupit.* Gruterus. Immo vanus ille V.C. *Ursini.*

2 *Qui pecunias*] Recte. Sed forte melius; *quia pecunias.* Pichena. Varie vertunt, sed puto falli omnes. nec enim vel solita tributa, vel etiam ab ipso extra ordinem imposita intelligi vox *interceptas* patitur; neque etiam ad barbaros magnopere pertinebat, publicas pecunias ipse depecularetur, an Romam mitteret; sed interceptam ab aliquibus pecuniam, quæ ad publicos reditus petinebat, acrius acerbiusque, quam homines barbari & præferoces pati possent, exigere instituerat. *Freinshemius.* Plinius lib. 10. epist. 28. *Nunc reipubl. Prusensium impendia*, *reditus*, *debitores excutio*, *quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex causis à privatis detinentur: præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur.* Et epist. 34. *Erit enim pecunia*, *ex qua fiat*, *primum ea quam revocare à privatis & exigere jam cœpi.* Idem in Panegyr. c. 70. *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex canditatis*, *inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat.* Adde nostrum lib. 13, 48. & quæ ad l. 2. an. 54. notavimus. *Gronovius.*

3 *Qui montium editis*] Hi sunt quos ὀρεινοὺς Θρᾶκας Thucydides appellat, describitque libro II. Παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρακῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Quod ait eos αὐτονόμους: idem Tacitus voluit, cùm hic scripsit, *ne regibus quidem nisi ex libidine parére solitos.* Lipsius.

4 *Donec exercitus in unum conduceret*] Non improbo. Mallem tamen, *exercitum*, vel, *conduceretur.* Pichena. Si bene attenderis, animadvertes alterumutrum horum, *donec exercitus in unum conduceret*, & *dum Pomponius Labeo cum legione* &c. *veniret*, prorsus esse supervacuum & idem omnino garrulitate inepta dicere. Qua possumus liberare Tacitum, si scribamus: *At Sabinus*, *donec exercitus in unum conduceret*, *datis mitibus responsis*; *cum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione*, *rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium*, *qui fidem non mutaverant*, *venissent*, *addita præsenti copia ad hostem pergit.* Neque aliter ab auctore fuisse censeo. *Gronovius.* Certe

ad proximum castellum, [1] quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in
ferocissimos qui ante vallum [2] more gentis cum carminibus & tripudiis persultabant,
mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, [3] crebra & inulta vulne-
ra fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Su-
gambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & ar-
48 morum tumultu trucem, haud procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem
propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi.
iisque permissum *vastare*, *urere*, *trahere prædas*, *dum populatio lucem intra sisteretur*,
noctemque in castris tutam & vigilem capessèrent. id primo servatum: mox versi in lu-
xum, [4] & raptis opulenti, omittere stationes; lascivia epularum, aut somno & vino
procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum
altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi,
sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non ac-
ciperet. tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legio-
num tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia [5] repentino incursu territa, cum
pars munitionibus adjacerent, plures [6] extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto
49 *perfugæ & proditores ferre arma ad suum patriæque servitium* incusabantur. Postera die
Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres, prœlium
auderent. & postquam castello, aut conjunctis [7] tumulis non degrediebantur, obsi-
dium cœpit per præsidia, quæ opportune [8] jam muniebat: dein fossam [9] loricamque
contexens, quattuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam
pabu-

te vulgatum esse consutum ab Beroaldo patet ex ipso MSto, in quo pro isto *dum* legitur *quam*, & *venire* pro *veniret*. Illud *quam* certissime est posterior pars vocis *postquam*, cujus prior pars intercidit, quod per notam fuisset scripta. Sic enim clarissimus est contextus & sensus: *mitibus responsis, postquam Pomponius Labeo e M. c. l. rex Rhœm. c. a. p. q. f. n. mutaverant, venere: addita* &c. *Jac. Gronovius.*

1 *Aut incondita*] Recte. Rhenanus; *at incondita*, præter Taciti mentem. *Lipsius.*

Quod magna vis armata, aut incondita] Lego, *quod magna vis, aut incondita tuebatur.* Muretus. Aperte hæc discriminantur. *Inconditi*, dici solent, qui quocumque modo in faciem militarium copiarum non sunt compositi: sive arma eos, sive disciplina deficiat. *Freinshemius.*

2 *More gentis*] Notat barbaricum eum ritum eleganter Thucydides in oratione Brasidæ, l. IV. Οὗτοι δὲ τὴν μέλλησιν μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβεράν. Καὶ γὰρ πλήθει ὄψεας δεινοὶ, καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι. Ἥ τε διακενῆς ἐπανάσεισις τῶν ὅπλων ἔχει τινὰ δήλωσιν ἀπειλῆς. προσμῖξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὰ οὐχ ὅμοιοι. Ubi scribi velim, πλήξει ὄψεως. quod Tacitus transtulit ad Germanos, *corpus visu torvum.* De hoc ritu in loco plura. *Lipsius.*

3 *Crebra & multa verbera*] Scribe *Crebra & inulta.* impune enim vulnerabat hostes, donec eminus certabatur. *Freinshemius.* Satis iners hoc Freinshemii. Est enim modo error typorum in postremis, quum Beroaldus & mox Aldus, etiam Frobenius anno 1548, etiam Lipsianæ, habeant clare *inulta*, nec intelligo, quemadmodum ab Ryckio id non sit animadversum. Itaque correxi. *Jac. Gronovius.*

4 *Et raptis opulenti*] Depravatus hic locus in vulgatis omnibus, sensusque alio ductus, cum scriptum fuerit, *& capti opulentia.* At vera MSti lectio quam reposui. *Pichena.* Sic video etiam editum in Francofurtensi editione notarum Pichenæ: at priores editi exhibent *rapti opulentia*, non *capti*, quod video esse in Lipsianis. *Jac. Gronovius.*

5 *Repentino incursu*] Ita MS. Alii, *repentino concursu.* Pichena.

6 *Extra palarentur*] Et hoc ex Man. nam vulgo, *extra pabularentur.* Pichena. Adferunt ex vetustis codicibus: *palarentur.* Sic histor. lib. 3. *Qui modo per agros fuga palabantur.* Colerus. *Palandi* verbo comprehenduntur omnes, qui quacumque de causa absuissent. *Freinshemius.*

7 *Tumulis non degrediebantur*] Sic melius Man. quam vulgo, *digrediebantur.* *Degredi* enim, non *digredi*, dicitur, cum ex altiori loco in inferiorem descenditur. Quod verbum sæpe in Livio emendavit Car. Sigonius. *Pichena.*

8 *Jam muniebat*] An *immuniebat?* hoc est, in tumulis istis muniebat, sicut infra 11, 19. *ne jussa exuerent*; *præsidium immunivit.* Freinshemius.

9 *Loricamque contexens*] Id est, exiguum vallum, & sæpè è cratibus, aut sepis instar: ideoque hic, *contexens.* Vide Poliorcetica nostra, libro II. Dial. II. *Lipsius.*

Loricamque contexens] *Lorica* Vitruvio sepimentum

pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare: & struebatur ag-
ger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æ-
que quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reli-
quo fonte uterentur. [1] Simul equi, armenta (ut mos barbaris) juxta clausa, egestate
pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat:
pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis, [2] malum extremum dis-
cordia accessit; his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus.
& erant qui *non inultum exitium*, *sed eruptionem* suaderent, neque ignobiles, quamvis
diversi sententiis. [3] Verum è ducibus, Dinis provectus senecta, & longo usu vim at- 50
que clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma*, *unum adflictis id remedium*, disse-
rebat. Primusque se cum conjuge & liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu
imbecilli, & quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juventus Tarsam inter &
Turesim distrahebatur. utrique destinatum [4] cum libertate occidere: sed Tarsa *prope-
rum finem*, *abrumpendas pariter spes ac metus* clamitans, dedit exemplum, demisso in
pectus ferro. nec defuere qui eodem oppeterent. Turesis sua cum manu noctem op-
peritur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. & in-
gruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium,
incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua sonitus*,
aut simulationem quietis, *casum insidiantibus aperirent*, *sed sua quisque munia servarent*
immoti, *telisque non in falsum jactis*. Interea barbari catervis decurrentes, [5] nunc in 51
vallum

tum est. *Ferrettus.*

1 *Simul equi*, *armenta*] Malim, *simulque armenta*. Possit etiam, *Simul equi*, *armenta*; Sed hoc præfero. *Lipsius.*

Simul æque armenta] Videtur illud, *æque* repetitum ex præcedente versu, & fortasse legendum: *simulque armenta*. Ursinus. Vocem, *equi*, restituit Lipsius. Verissime. nam & Man. indicat, qui absque diphthongo habet, *eque*. Male vulgo, *æque*. Pichena. Habuerim vocem primam, pro glossemate. Qui emendant, *simul equi*, *armenta*, &c. argute quidem insistunt apicibus literarum. Sed cui bono hic hominibus istis equi? eorum usus rarior in montibus: itaque vel expellendi fuerant. *Gruterus.* Immo incondita distinguendi ratio viros insignes occœcat, quam vide, an non ita collocari debeat: *Sed nihil æque quam sitis fatigabat*, *cum ingens multitudo bellatorum*, *imbellium*, *uno reliquo fonte uterentur simul*. *Æque armenta* &c. 14, 38. *Sed nihil æque quam fames affligebat*. 5. hist. 3. *Sed nihil æque quam inopia aquæ fatigabat*; *jamque haud procul exitio* &c. In armentis apud barbaros possunt equi contineri. *Jac. Gronovius.*

2 *Malum extremum discordia*] Neque nollem, *malorum extremum*. Ceterum ad vitam & usum notanda gnome. quam adfirmat item Polybius libro v. Διόπερ ἦν, inquit, ἀμφισβητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς τῆς ἐν ἀλλήλοις πάντα πλήρη. Τοῦτο γὰρ δὴ φιλεῖ γίγνεσθαι, καὶ περὶ κοινὰ πράγματα καὶ περὶ τοὺς κατ᾽ ἰδίαν βίους, ὅταν ἐλλείπωσιν αἱ χορηγίαι τὰς ἑκάστων ἐπιβολάς: *Quamobrem suspicionis*, *contentionis*, *iræ omnia plena erant. Hoc enim & in publicis & in privatis rebus usuvenire solet*, *cum incepta nostra deserunt successus & sumptus*. Hæc talia, quisquis vir es, observa & decerpe, serios historiarum fructus. *Lipsius.*

3 *Verum è ducibus*] *Verum*, hæc particula servit distributioni partium. Supra enim collegerat sententias diversas, hic distincte proponit singulas. Sic 3, 61. *Aphrodisienses & Stratonicenses*, *Jovis & Triviæ religionem tuebantur*. Non nemo mutavit in *Et*: quod videri posset novam insuper sententiam adferre, non explicare propositas. *Freinshemius.*

4 *Cum libertate*] Quidam *pro libertate*. Sed magnum discrimen est: *pro libertate occidunt*, qui ad eam liberis suis patriæque conservandam moriuntur; *cum libertate*, qui simul cum illa intereunt. Sic pro libertate mortui sunt, qui adversus Tarquinios, Porsenam, Pyrrhum pugnaverunt; cum libertate, Numantini, Saguntini, & alii. Tacitus significanter dixit, *cum libertate occidere*; h. e. non superesse libertati. Simili sensu supra 2, 15. *Tenere libertatem*, *aut mori ante servitium*: h. e. defendere libertatem, aut simul cum illa oppetere. *Idem.*

5 *Nunc in vallum*] Nomen id quidem accepit à *vallis*, eoque respondet ei vocabulum Hisp. *estacada*; & Itali 11. *steccato*: sed re differunt, quia vulgaribus hisce vocibus nihil intelligitur aliud, quam valli sive stipites recta serie defixi. Sed in munitionibus Romanis non nudi stipites cædebantur; verum δύο κεραίας ἢ τρεῖς ἔχοντες, ὅτε δὲ πλείστας, τέτταρας, ait Polyb. 17, 13. quod sic vertit Livius parte lib. 33. recens reperta; *Romanus leves & bifurcos plerosque & trium aut complurium* (Vides ex Polyb. legendum esse *quum plurimum*) *quatuor ramorum*

vallos

vallum manualia ſaxa, præuſtas ſudes, deciſa [1] robora jacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere foſſas: quidam pontes & ſcalas ante fabricati inferre [2] propugnaculis, eaque prenſare, detrahere, & adverſus reſiſtentis cominus niti: miles contra deturbare telis, pellere umbonibus; [3] muralia pila, congeſtas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, inſignitius flagitium; illis extrema jam ſalus, & adſiſtentes pleriſque matres & conjuges, earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis [4] ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improviſa, ſuorum atque hoſtium ignoratio; & montis anfractu repercuſſæ velut à tergo voces, adeo cuncta miſcuerant, ut quædam munimenta Romani quaſi perrupta omiſerint. neque tamen [5] pervaſere hoſtes niſi admodum pauci: ceteros, deleto promptiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente jam luce [6] truſere ad ſumma caſtelli. ubi tandem coacta deditio, & proxima [7] ſponte incolarum recepta. reliquis, quo minus vi aut obſidio ſubigerentur, præmatura montis Hæmi & ſæva hiems

52 ſubvenit. At Romæ commota principis domo, ut ſeries futuri in Agrippinam exitii inciperet, [8] Claudia Pulchra ſobrina ejus poſtulatur, accuſante Domitio Afro. Is [9] recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clareſcere, *crimen impudicitiæ*, *adulterum Furnium*, *veneficia in principem & devotiones* objectabat. Agrippina ſemper atrox, tum & periculo propinquæ accenſa, pergit ad Tiberium, ac

vallos cadit. quos ita defigebant, ut inter ſe connecterentur implicarenturque; tunc adgeſto ceſpite magis etiam vinciebant atque confirmabant. *Idem.*

1 *Robora*] Cum in vallum jaci potuiſſe non putaret, de *ſudibus* id eſt opinatus, explicavitque iis, tanquam arietibus ſcilicet, incurriſſe in vallum, idque pulſaſſe. Sed intelligi poſſunt ea robora vel machinis conjecta; vel ſi harum uſum barbaris adimamus, ex ſuperioribus locis devoluta. quod quidem vero ſimilius cenſeo. *Idem.*

2 *Propugnacula*] Turres accipiunt forſan non male, nam & *turribus* munita fuiſſe caſtra Rom. certum eſt ex hiſtoriis. quas tamen non niſi in ſtatis, & diuturnioribus ſedibus credendum eſt habuiſſe, ait Lipſius de Mil. Rom. 5, 5. *Idem.*

3 *Muralia pila*] Quæ propugnatores deſuper in hoſtem mittebant, pondere graviore, majorique ex commodo loco niſu. graviora enim firmioraque erant pilis in acie vibrari ſolitis, ideoque pilorum ejuſmodi tantum in defenſionibus murorum vallorumque mentio. Cæſ. de bell. Gall. 7, 82. *Ex vallo & turribus tranſjecti pilis muralibus interibant.* Idem.

4 *Ad formidinem opportuna*] Non nox cauſa fuit, ut alii audaces redderentur, alii timidi: ſed iis qui jam ante audaces erant, præbebat occaſionem invadendi hoſtem incertum atque incautum; iis autem, qui jam ante timidi erant, occaſionem fugitandi, latitandi &c. *Idem.*

5 *Pervaſere*] Hoc eſt, evaſere per munimenta quibus cincti incluſique erant. *Idem.*

6 *Truſere ad ſumma caſtelli*] Atqui in MS. legitur *in ſumma.* Neſcio quid ſit, cur vel Beroaldus vel Pichena prætererierint alienum præferentes. *Jac. Gronovius.*

7 *Sponte incolarum recepta*] Ne minimum quidem dubitavi, quin hanc Mureti correctionem reciperem. Male antea, *ſponte inimicorum.* Error ortus à Man. qui corrupte habet, *ſponte incorum:* nec ſyllaba deficiens, ſuo loco repoſita fuerat. Simili modo Tac. lib. 13. *cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant.* Pichena. Mire Pichena. ſuccenſere debuit primo horum librorum editori Philippo Beroaldo juniori, qui in fine horum ſex librorum poſt aliquot notas memorat ſe quoque hos quinque libros jam formis excuſos contuliſſe cum vetere codice, ubi inter alia annotat (in vetuſto codice legitur *ſponte incorum.* corrigendum arbitror *incolarum.* nam & alibi hac elocutione utitur Tacitus.) Quid juris hinc Mureto? quid Pichenæ cum ſua citatione? cognita omnia jam ipſi Beroaldo. Et forſitan hanc ſcripturam codicis veteris referent nonnulli ad manum ejus, qui illum ſcripſit, & ſyllabam ſæpe omiſit. Nihilominus quod me attinet, arbitrarer lectioni antiquæ in unico libro nihil perinde propinquum eſſe ac *ſponte vicorum.* Jac. Gronovius.

8 *Claudia Pulchra ſobrina*] Dionem adi, qui hiſtoriam hancce recenſuit inter acta Caji, ubi de Domitio. Sobrina hæc Claudia quomodo Agrippinæ fuerit, nondum repperi: hoc tantum, filium ejus Quinctilium Varum, deſponſum filiæ Germanici. quod oſtendo infra. *Lipſius.*

9 *Recens prætura*] Saltem demonſtrandi noſcendique hominis cauſa hoc adjicitur: aut ſi quid amplius, hoc magis ineſt, ut oſtendatur modica ejus fuiſſe dignatio; quam ut exaggeretur ea, & quaſi ab incepto minus commendabili abſterrere eum debuiſſet, inculcetur. *Freinshemius.*

ac forte ſacrificantem patri repperit. [1] quo initio invidiæ, *Non ejuſdem*, ait, *macta-
re divo Auguſto victimas, & poſteros ejus inſectari. non in effigies mutas divinum ſpiri-
tum transfuſum;* [2] *ſed imaginem veram cœleſti ſanguine ortam* [3] *intelligere diſcrimen,*
[4] *ſuſcipere ſordes.* [5] *fruſtra Pulchram præſcribi, cui ſola exitii cauſſa ſit, quod Agrippi-
nam ſtulte prorſus ad cultum delegerit, oblita Soſiæ ob eadem adflictæ.* Audita hæc raram
occulti pectoris vocem elicuere, correptamque [6] Græco verſu admonuit: [7] *ideo læ-
di, quia non regnaret.* Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum
additus, divulgato ingenio, & ſecuta adſeveratione Cæſaris, qua [8] *ſuo jure diſertum*
eum appellavit. mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando, proſperiore elo-
quentiæ quam morum fama fuit: niſi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ
dempſit, dum feſſa mente retinet ſilentii impatientiam. At Agrippina pervicax iræ, 53
& morbo corporis implicata, cum viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium
lacry-

1 *Quo initio invidiæ*] *Vituperii* vertunt; ſed hoc apertius videtur, illud tectius: adeo, ut hujus loci ſenſui convenire videatur noſtras, *Stichlen.* h. e. acutis ſed tectis dicteriis convulnerare. Nam quod exponunt, ad concitandum ei odium, quod alias bonum eſt, huc non quadrat: apud quem enim concitaret ei odium Agrippina, quum coram ſolo, aut certe pauciſſimis, iiſque, ut credibile eſt, nullius momenti hominibus præſentibus, loqueretur? Ital. II. *disfogar loſdegno;* quod adludit ſenſui, non ſatisfacit. Ceteri quoque aliquam harum opinionum præferunt. enimvero, ut alias quoque dixi, difficile eſt cujuſcumque ſermonis vocabulo exprimere, quod per *invidiam* intellexerunt Romani. *Idem.*

2 *Sed imaginem veram*] Aſſentior Mureto, *ſe imaginem.*

Sed imaginem veram] Muretus, *ſe imaginem veram.* Recte. *Acidalius.* Nonnulli legunt: *ſe imaginem veram.* dubitant nimirum, ne de Auguſti ſimulacro poſſit intelligi. quod falſum eſſet, cum Auguſtus ipſe hic ſit cœleſtis ſanguis. Sed in lectione vulgata eadem vis. Ut dicat Agrippina: Sed mea hæc vera imago, ex illo cœleſti ſanguine Auguſti orta, imminens ſibi periculum intelligit, habitumque reorum ſuſcipit. *Pichena.* Mallem etiam paullo rectius: *ſed imaginem veram, cœleſti ſanguine ortos, intelligere diſcrimen.* Gronovius.

3 *Intelligere diſcrimen*] Periculum ſcire, quod immineret, *ſordes ſuſcipere*, ut in reatu propinquorum. De ſe Agrippina ſentit. *Lipſius.*

4 *Suſcipere ſordes*] Hoc ad Agrippinam, quæ ipſa in ſordibus, ut videtur, ob reatum Pulchræ ſobrinæ. *Idem.*

5 *Fruſtra Pulchram præſcribi*] Hoc eſt, nomen obtendi, tamquam ipſa tantum, non etiam magis Agrippina peteretur. *Freinshemius.*

6 *Græco verſu admonuit*] Suetonius extulit, *Si non dominaris filiola, injuriam accipere exiſtimas?* Ex quo Canterus noſter divinat, Εἰ μὴ κρατεῖς, τεκνίον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. Sed non eſt dubium quin ad Jaſonis vocem aſpexerit Tiberius, quam ille in Tragœdia quapiam emiſerit. cujus mens hæc & verba apud Ariſtotelem III. Polit. cap. III. Καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη, πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι: *& ob hoc non injuria Jaſon dixit, Lædi ſe quia non regnaret: ſcilicet inſcius privatum agere.* Lipſius.

7 *Num ideo lædi*] Ὅτι μὴ τυραννεῖς, τέκνον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. tametſi alia Canterus noſter. *Muretus.* Ad hanc lectionem præivit mihi Man. qui habet: *non ideo lædi.* in vulgatis prior illa nota ſublata fuit, ut abſque interrogatione verba pronunciarentur. Rectius ſic. nam & Sueton. 53. interrogative hæc exprimit: *Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere exiſtimas?* Pichena. Qui propterea in ſuo contextu edidit *num ideo lædi, quia non regnaret?* Atqui hæc attribui admonenti nequeunt, ſed interrogant, qua mente ſit in eo, quod experiretur ſe non regnare, nec id datum illi foret. Ut ſcias omnia, in MS. exſtat litera *n* cum lineola ſuperducta, qua certe indigetatur negativa *non*, & nihil aliud, prout voluit intelligi Tacitus ſcribens *admonuit non ideo lædi, quia n. r.* In capite 54. etiam occurrit *qui per ſpeciem amicitiæ monerent*, an poſt illa vides ſequi interrogationem? Inſpice ipſe. *Jac. Gronovius.*

8 *Suo jure diſertum*] Et ſane magnificat eum ubique Quinctilianus, quem ſenem ab ſe adoleſcentulo cultum ait, l b. v. *Lipſius.*

Jure ſuo diſertum eſſe] Nove & acute dictum eſt: nam *jure ſuo* quid facere poſſe, nota & uſitata phraſis erat, in eo qui poteſtatem cujuſque rei ſuo arbitrio jureque exequendæ habebat, neque alienum nutum mandatumque reſpicere cogeretur. Plaut. in Capt. 2, 1, 47. *Qui antehac pro jure imperitabam meo, nunc te oro per precem.* Simillimus noſtro locus in Cic. pro Arch. 8. *ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat poëtas:* nam *ſuo jure* non ad Ennium, ſed poëtas pertinere, ſubſequens evincit ratio; *quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe videantur.* Sic apud Auctor. de cauſis corruptæ eloq. 25. *Calvus & Aſinius* &c. *ſuo jure & prioribus & ſequentibus anteponuntur.* Eodem ferme ſenſu, quo poſtea uſurpari cepit *ipſo jure.* l. 3. C. ſi adverſ.

lacrymis, mox invidiam & preces orditur: *subveniret solitudini, daret maritum: habi-*
lem adhuc juventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium: [1] *esse in civi-*
tate. . . . Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignarentur. Sed Cæsar non i-
gnarus quantum [2] ex republica peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus
foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium
non traditum, repperi in [3] commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis
54 mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit. Ceterum Sejanus mæren-
tem

adverſ. libert. *non per in integrum restitutionem, sed ipso jure*: ita videlicet ut nihil opus sit facto vel auxilio prætoris. *Freinshemius.*

1 *Esse in civitate * Germanici*] Non ego medicus huic loco: vidi qui legeret: *esse in civitate, qui Germanici c.* Sed in manuscripto cum palam lacuna sit, *civitate...... Germanici*, cur non defectum arbitremur? *Lipsius.*

Esse in civitate] Inter hæc, & illa verba, *Germanici conjugem*, neminem arbitror esse, qui aliquid non desideret. *Ferrettus.* Ego ita restituo: *esse in civitate qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* Vertranius. Sic & Muretus. Videtur ex v. c. legendum: *Esse in civitate pateretur Germanici conjugem*, &c. Nam in libris vulgatis deest verbum, *pateretur.* Ursinus. Conatus Vertranii non est omnino improbandus: qui enim melius odium precesque percipi vellent, quibus constant Agrippinæ verba? ad preces hæc spectant: *subveniret solitudini, daret maritum.* Odium hujusmodi conflant, *esse in civitate, qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* quasi dicat: huccine, socer, evasimus tua vulgata apud omnes in nos simultate, ut conjux, & proles Germanici magnifaciamus, si quis nos in uxorem, & in privignos recipere dignetur? minor equidem dignatur conjugio potentioris. Virg. 3. Æn. *Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo.* Verum correctiones immane quantum semper aversatus sum: quapropter integra mihi sunt, sed punctis non rite distincta scriberem. *Neque aliud probis, quam ex matrimonio solatium esse in civitate*; Ubi preces? *subveniret solitudini, daret maritum.* de odio non est quod labores: *Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* curam nostrum (ait illa) tandem, ô Tiberi gere, meque nuptum collocando cunctis ostende, te liberos, & conjugem Germanici non amplius dedignari. An odii parum ex his? filii (& cujus filii) uxorem natosque nunquam fovisse? Hæc mea qualiacunque sint firmantur à similitudine verbi, *subveniret, daret, dignaretur.* Salinerius. Duximus fere necessarium, reponere propria Manuscripti verba, distinctionem, & defectum, ut quilibet frustra se laborare videat in illis emendandis. *Ex matrimonio solatium: esse in civitate...... Germanici.* Neque ego veteres correctores laudaverim, qui talem lacunam neglexerunt, neque de illa saltem testati sunt. Ex eodem Man. restitui etiam verbum, *dignarentur*, vulgo, *dignaretur.* Pichena. Prodidit optimus Pichena legi in mſ. unico: *dignarentur*, & vacui aliquid relictum ante *Germanici.* Equidem putarim excidisse voculam ob similitudinem quæ ei cum syllaba præcedenti, ac fuisse forsan: *esse in civitate Germanici qui conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur.* non ita, inquit, eviluit memoria Germanici, quin facile reperias, qui mihi, qui liberis meis, & maritum agat, & tutorem. *Gruterus.* Offendor hercle & ipse in sententia. Non enim ita demissi animi Agrippina, ut sic de se: potius, *esse in civitate, quem Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignaretur.* hoc sensu, esse, quem dignaretur seu dignum haberet, ut Germanici conjugem liberosque reciperet. Qui tamen ipse sensus etiam fieri ex altera illa lectione potest, si *dignaretur* passive accipias, dignus haberetur; qui censeretur dignus recipere Germanici conjugem & liberos. Nam hoc omnino videtur velle, inveniri etiam se dignum maritum in urbe posse. *Acidalius.* Nobiliss. atque amœnissimi ingenii vir, Fr. Malherbius pro *in civitate*, exili mutatione, *in ea ætate* legendum esse mihi dixit. Qua re nil certius est. Nam jam ante juventam suam Cæsari objecerat Agrippina. Error ille quam facili librariorum lapsu contingere potuerit, nemini qui in hisce studiis paululum est versatus, obscurum esse potest. *Gevartius.* Certe est lacuna in MS. ut aliquid detrimenti contigerit. Sed id nihil videtur aliud fuisse quam ipsum nomen Agrippinæ, quæ etiam ipsa eo gloriari sustinuerit utpote celebrata omnibus per famam pudicitiæ. Vide igitur, quam bene procedant omnia, si scripseris: *esse in civitate, Agrippinam Germanici conjugem ac liberos qui recipere dignarentur.* Nam illud *ejus* (vox retinens ipsa vestigia voculæ *qui*) non magis hoc loco requiritur, quam 3, 2. *Cum Claudio fratre liberisque Germanici.* Jac. Gronovius.

2 *Ex Rep. peteretur*] Cui, illo conjugio cum Augusti nepte, velut alterum caput dabatur. Ideo de *metu* sequitur, quem silentio dissimulavit. *Lipsius.*

3 *Commentariis Agrippinæ filiæ*] Quæ mulier perita & industria præter sexum. Citat eam Plinius indice libri VII. vocatque Agrippinam Claudii: scilicet uxorem. Et libro VII. *Neronem paullo ante principem, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina.* Non pertinent ad hanc, ut vir doctus nuper censuit, Augusti laudes apud Suetonium cap. LXXXVI. *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas aut loquare.* Manifestus est ἀναχρονισμός; Pertinent

tem & improvidam altius perculit, [1] immissis qui per speciem amicitiæ monerent *paratum ei venenum*, *vitandas soceri epulas.* Atque illa simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius forte, an quia audiverat. idque quo acrius experiretur, poma ut erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, [2] servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, *non mirum*, ait, *si quid severius in eam statuisset*, *à qua veneficii insimularetur.* Inde rumor, *parari exitium*; *neque id imperatorem palam audere*, *secretum ad perpetrandum quæri.* Sed Cæsar [3] quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatos- 55
que Asiæ ambigentes *quanam in civitate* [4] *templum statueretur*, pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant pari ambitione, viribus diversæ. neque multum [5] inter se distantia memorabant, *de vetustate generis*, *studio in populum Romanum* [6] *per bella Persi* [7] *& Aristonici aliorumque regum.* [8] Verum Hypæpeni [9] Trallianique [10] Laodicenis & Magnetibus simul tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum *parentem urbis Romæ Trojam* referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod [11] Halicarnassii *mille & ducentos per annos* [12] *nullo motu terræ nutavisse sedes suas*, [13] *vi-*

voque

tinent ad matrem hujus, quæ Augusto neptis: ista proneptis. Nec dubium, quin hæc quidem vivo Augusto plane àdhuc puera. *Idem.*

1 *Immissis*] Secretis scilicet instigationibus mandatisque. nam nonnulli videntur accepisse, tamquam Agrippinæ nunciassent illi, se ab Sejano mitti. Sed hoc esset *missis*; non *immissis*: quod vix unquam bono eo significatu reperias. *Freinshemius.*

2 *Servis tramisit*] Qui ad fulcra lecti, ex more. *Lipsius.*

3 *Famam averteret*] Et populi sermones alibi occuparet. Eo enim fine ipse in Senatu creber, & res illustriores actæ; ne vacare ipse privatis videretur, neve populo de iis loqui esset. *Idem.*

Quo famam averteret] An frequens senatui adfuit, ut aliis negotiis districtus, se à cogitationibus illis alienum ostenderet, & sic vulgi rumor languesceret? An cum rumor esset, secretum ad perpetrandum facinus quæri, ipse falsum arguere voluit, cum Romæ, & in senatu frequens ab omnibus conspiceretur? An potius hac arte illos vulgi sermones alio traducere voluit, cum novis Asiæ negotiis omnes intenti futuri essent? Hanc certe, pro reliquis Tiberii artibus, Taciti mentem crediderim. Plin. Paneg. ad Trajanum: *Non ut flagitii tibi conscius, ab insectatione ejus averteres famam*; *nec ut tristes hominum mæstosque sermones lætiore materia detineres.* Pichena. Suetonius Calig. 48. *Confestimque urbem petiit*, *deflexa omni acerbitate in Senatum*, *cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur.* Nota fabula de cane Alcibiadis. *Gronovius.*

4 *Templum statueretur*] Illud, quod destinatum Tiberio & Senatui, à communi Asiæ. *Lipsius.*

5 *Inter se distantia*] In MS. alius vocum ordo est *distantia inter se.* Jac. Gronovius.

6 *Per bella Persi*] Quem vicit L. Æmilius Paulus. *Plutarch.* in ejus vita. *Muretus.*

7 *Et Aristonici*] Filii Eumenis ex pellice, qui à Perperna domitus, à M. Aquilio, anno 624. post R. C. captus, & in carcere, jussu Senatus, strangulatus est. Livius in Epitoma 59. Justin. lib. 37. Strabo lib. 14. Cic. Philipp. 11. *Idem.*

8 *Verum Hypæpeni*] Ὕπαιπα πόλις Λυδίας, ὑπὸ τὸ ἄιπος, καλλίστας ἔχει γυναῖκας. δῶρον Ἀφροδίτης. Stephan. περὶ πόλεων. Ovid. de Arachne. *Orta domo parva, parvis habitabat Hypæpis.* Meminit & Strabo lib. 13. *Idem.*

9 *Trallianique*] De Trallibus multa idem Strabo lib. 14. *Idem.*

10 *Laodicenis ac Magnetibus*] De his idem Strabo lib. 12. Synesius in Epistolis:

Ἀσπίδα, φρῦνον, ὄφιν καὶ Λαοδικέας περίφευγε,
Καὶ κύνα λυσσητήν, καὶ πάλι Λαοδικέας.

Idem.

Magnetibus simul] *Simul*, constructum à Tacito, ut ἅμα apud Græcos. *Idem.*

Laodicenis & Magnetibus] Quæ lævitas & prava conniventia edentium? quum Beroaldus antecedens dederit *Laodicenis ac Magn.* quum is id fecerit ex casta imitatione codicis antiqui, in quo sic legitur. Invenio jam mutatum ab Frobenio. quis opinetur ita fieri? *Jac. Gronovius.*

11 *Halicarnassii*] Sic adsuetus erat Beroaldus nominare, sic Curtius Pichena, unde ex ipsorum linguæ arbitrio coercendus erat Tacitus, quem scripsisse *Alicarnasii* incorrupta fide testatur unicus MS. codex, quod quanti habendum sit, patere potest ex illis, quæ per occasionem Herodoti nuperrime edidi. *Jac. Gronovius.*

12 *Nullo motu terræ*] Cum tamen crebri ibi sint terræ motus. Strabo: σχεδὸν δὲ εὔσειστός ἐστι, καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Μαίανδρον χώρα. Muretus.

13 *Vivoque in saxo fundamenta templi*] Non tem-

pli

voque in saxo fundamenta templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam *Tyrrhenum Lydumque* [1] *Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum novas ut conderet sedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis,* [2] *cui mox à Pelope nomen.* simul *litteras imperatorum, & icta nobiscum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem cæli, ac dites circum ter-*
56 *ras* memorabant. At Smyrnæi repetita vetustate, [3] *seu Tantalus Jove ortus illos,* [4] *sive Theseus divina & ipse stirpe,* [5] *sive una Amazonum condidisset*; transcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officiis, missa navali copia non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: [6] *seque primos templum urbis Romæ statuisse,* [7] *M. Porcio consule,* [8] *magnis quidem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus.* simul *L. Sullam testem* adferebant, *gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, & penuriam*

pli olim constructi, sed construendi. *Pichena.*

1 *Atye rege genitos*] Atys Herculis & Omphales filius, è duobus filiis forte jacta alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit coloniæ deducendæ: cui nomen Tyrrhenus, & ab eo Tyrrhenia terra. Ita fere Strabo libro v. convenienter ad Taciti verba: & Tertullianus, De spectaculis, *Lydos ex Asia transvenas in Etruria consedisse Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat,* (lego, *cesserat,* sive, *secesserat) regni contentione.* Paullo diversus tamen ab istis Dionysius lib. I. quem licet legas, Vellejumque libro I. *Lipsius.*

2 *Cui mox à Pelope nomen*] Quem Pelopem vulgo Phrygem, Pausanias & quidam Lydum faciunt. *Idem.*

3 *Seu Tantalus Jove ortus*] Variantes has sententias super condita Smyrna notabis passim. De Theseo & Athenienſibus, sensit Epigrammatarius lib. IV. Ἐις εἰκόνα Πεισιστράτου. ubi Athenienses hoc argumento Homerum sibi vindicant:

Ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
Εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπῳκίσαμεν.

De Amazone, quæ nomen Smyrnæ à se dederit, initio libri XIV. Strabo. Ceterum lapides nummique hoc opidum Zmyrnam scribunt, non ut obtinuit per Sigma. *Idem.*

4 *Sive Theseus*] Quem tamen veterum nonnullos statuisse alium Theseo Atheniensi fuisse notavit Meursius in scripto, cui ab hoc heroe nomen posuit, ex Herodoti loco in vita Homeri, cui Tacitum apponit statim in capite primo. *Jac. Gronovius.*

5 *Sive una Amazonum*] Smyrna nomine Saraboni lib. 24. Zmyrna est, ut notavi pridem in Philippicas M. Tullii. *Muretus.*

6 *Se primos templum urbis*] Observabit Philologus. Accidit hoc anno urbis DLVIII. Secuti exemplum sunt Alabandenses annis XXIV. circiter posterius. gloriantur apud Livium, lib. XLIII. *Alabandenses templum urbis Romæ se fecisse commemoraverunt, ludosque anniversarios ei Divæ instituisse.* Prudentius de hac Dea:

——— colitur nam sanguine & ipsa
More deæ, nomenque loci ceu numen habetur:
Atque Urbis Venerisque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur thura deabus.

Ubi vides commune Romæ templum in ipsa urbe cum Venere fuisse. Ad hanc quoque Divam ille poëta:

Exaudi regina tui pulcherrima mundi
Inter sidereos Roma recepta polos.

Claudianus in monte Palatino collocat, lib. II. De laudib. Stilic. ubi Provincias facit Romæ supplicantes:

Conveniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent
Monte Palatino. Lipsius.

Primos templum urbis Romæ statuisse] Idem Pergamenos fecisse, dixit paulo supra. At de urbis Romæ templo in ipsa Roma, meminit Spart. in Adriano. & Amm. Marcell. lib. 16. Quod fortasse deridens Hormisda Regulus, qui urbem cum Constantio imperatore perlustraverat, interrogatus ab eo, quid de Roma sentiret: id tantum sibi placuisse respondit, quod didicisset, ibi quoque homines mori: ut idem Ammianus refert. Apud quem Roma, *Urbs æterna,* sæpissime appellatur: eodemque cognomento apud jcc. & illius ævi scriptores. *Pichena.*

7 *M. Porcio Cos.*] Cum L. Valerio Flacco, anno v. c. 559. *Muretus.* Apud Pigium 558. sed qui hoc monimentum aspernatur tangere, nec ad Consulem hunc firmandum Tacito voluit uti. *Jac. Gronovius.*

8 *Magnis quidem rebus*] Nonnemo plane invertit:

nuriam vestis, cum id Smyrnam [1] *in concionem nunciatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse.* Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitque Vibius Marsus, *ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat,* [2] *super numerum legaretur qui templi curam susciperet.* & [3] quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso è prætoriis sorte missus est. Inter 57
quæ diu meditato, prolatoque sæpius consilio, [4] tandem Cæsar in Campaniam, specie [5] dedicandi templum apud Capuam Jovi, [6] apud Nolam Augusto; sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus, quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani artes rettuli; quia tamen cæde ejus patrata, [7] sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem

tit: nondum quidem ad summum elatis, magnis tamen. per quæ necessario vis etiam argumenti invertitur, quo Smyrnæi nitebantur; docentes coluisse se Romam, quo tempore potuisset adhuc non coli. *Freinshemius.*

1 *In concionem nunciatum foret*] Aliis legendum videbatur, *in concione*, cum nullus in hoc nuncio motus appareat. tamen vulgata etiam lectio recte se habet. nam, *nunciatum*, fere idem ac perlatum. *Pichena.* Hinc etiam forsan placuit Pricæo alleganti hunc locum ad Apuleji Milesiaca lib. I. pag. 19. scribere, *Cum id Smyrnæ in concionem nunciatum foret.* Cæterum ne id quidem occultari debet, quod jam tetigi 3, 63. nomen istius urbis & incolarum in unico MS. signari etiam in hoc loco non per S, sed per Z. *Zmyrnam* & *Zmyrnæos* & *Zmyrnæi.* Quod jam olim notum viris doctis, ut scribat Ortelius in Thesauro, *Zmyrnæos populos per Z scribi & non per S in lapidibus & libris vetustis, docet in sua orthographia Aldus.* quorum neutrum agnoscit Ezech. Spanhemius idem tractans in dissertatione II. de Præstant. Numism. Immo in eodem codice non legitur *prætulerunt*, sed *prætulere.* Jac. Gronovius.

2 *Super numerum legaretur*] Proconsulibus erant legati, tum quidem certo numero, ut hic legimus: nunc autem ob extraordinarium negotium, permittebatur Lepido, ut sibi legaret aliquem supernumerarium, qui id exsequeretur. *Freinshemius.*

3 *Quia Lepidus ipse diligi se*] Scribe, *diligi à se.* Mercerus. Muretus tamen vocem *Lepidus* delebat, alio sensu. tanquam ipse Vibius Marsus, qui de legato super numerum censuerat, se diligi abnuerit. Et hercle movet in hanc sententiam vocula *ipse*, quæ si de Lepido capienda, non videtur addenda necessario fuisse. Nisi tamen aliquis etiam *ipso* audeat mutare: *Et quia Lepidus ipso diligi à se*, id est à se ipso diligi. Omnino si *ipse* de Lepido dictum esset; dixisset potius Tacitus: *Et quia Lepidus ab se diligere per modestiam abnuebat.* Venit in mentem *ipse* mutari posse *ab se*, & concinnari aliter verba in hunc modum: *Et quia Lepidus ipse diligi quasi per modestiam abnuebat.* *Quasi* perire facillimum fuit. Nihil tamen definio. *Acidalius.* Rectius MS. *Et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat.* Mittebantur quidem in provincias legati, consensu ac decreto Senatus: electio tamen solebat plerumque ipsis Proconsulibus permitti. Livius lib. 44. *Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut in Macedoniam, quos L. Æmilio videretur, legaret*, & alibi apud eundem Livium, frater fratrem, filius patrem, sibi legasse dicitur. Quem morem violatum Cicero Vatinio objiciens, ait: *audire de te cupio, quo tamdem S. C. legatus sis, ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur?* Idem pro Sestio: *quos legatos, non modo S. C. sed etiam repugnante Senatu, tute tibi legasti.* Vide Lipsium de mil. Rom. lib. II. dial. XI. *Pichena.*

4 *Cæsar in Campaniam*] Vox abest sententiæ explendæ. Lego, *Cæsar iit Campaniam.* Lipsius. *Tandem Cæsar in Campaniam*] Lipsius legit, *tandem Cæsar iit Campaniam.* Ego potius crediderim, facile subintelligi posse verbum, proficiscitur. Sic Cic. ad Att. *inde cogito in Tusculanum.* Pichena.

5 *Dedicandi templum*] Ita quidem omnes ab typis. Sed unicum illud exemplar ab calamo habet *templa*, & nonne melius? Mox in eodem hæc vocum series est *in senectute corporis quoque hab.* Jac. Gronovius.

6 *Apud Nolam*] Loco ubi mortuus. Adi Dionem lib. LVI. in extremo: Suetonium cap. XL. *Lipsius.*

7 *Sex postea annos*] Abiit urbe Tiberius, anno DCCLXXIX. nec rediit, abiit vita DCCXC. Undecim ergo abfuit continuos annos. Errorem Plutarchi non dissimulo, aut potius exscriptoris, Libello de exsilio: ubi legitur Tiberius septem annis Capreas inhabitasse. Verba sunt: Τιβέριος δὲ Καῖσαρ ἐν Καπρέαις ἑπτὰ ἔτη διητήθη μεχρὶ τῆς τελευτῆς· Falsum. Nec juverit eum, quod non statim Capreas secessit. Vix enim in Campania hæsit dimidiatum annum, ut liquet ex Cornelio nostro. Damna ergo lectionem, nisi mavis Plutarchum, & scribe, δέκα, vel ἕνδεκα ἔτη. Etiam in Suetonii loco, ubi de hac absentia, adhæresco, c. LI. *Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidit horis.* & malim, *toto biennio.* Egressus enim Tiberius fine anni DCCLXXIX. obiit illa principio anni LXXXII. ut ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt inter toti tres

anni.

bidinem [1] cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in senectute
quoque [2] corporis habitum pudori fuisse. [3] quippe illi prægracilis & incurva proce-
ritas, nudus capillo vertex, [4] ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstin-
cta. & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam
matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depel-
lere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat
Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ impo-
nere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. id-
58 que Augusta exprobrabat, reposcebat. Profectio [5] arto comitatu fuit: unus senator
consulatu functus, [6] Coccejus Nerva, cui legum peritia; [7] eques Romanus, præter
Sejanum, ex inlustribus [8] Curtius Atticus, ceteri [9] liberalibus studiis præditi, [10] fer-
me Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cœlestium, *iis motibus si-
derum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur.* unde exitii caussa multis fuit,
properum finem vitæ conjectantibus, vulgantibusque. neque enim tam incredibilem
[11] casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit bre-
ve confinium artis, & falsi; veraque quam obscuris tegerentur. nam *in urbem non re-
gressurum*, haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure, aut li-
59 tore, & sæpe mœnia urbis adsidens, extremam senectam compleverit. Ac forte il-
lis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris; præbuitque ipsi ma-
teriem,

anni. *Idem.*

1 *Cum factis promeret*] Hoc est, cum revera faceret, eoque naturam suam ostenderet: ἔργῳ ἀποδείξας. *Promere*, nihil aliud est quam facere, edere, nec promendo statim etiam efficiebatur, ut ea ubique innotescerent. *Freinshemius.*

2 *Corporis habitum pudori fuisse*] Sueton. 68. *Corpore fuit amplo atque robusto. Statura quæ justam excederet.* Et paulo post: *Facie honesta, in qua tamen crebri, & subtilli* (sic enim lego) *tumores.* Sed mutata erant pleraque, ut solet, in senectute. *Muretus.*

3 *Quippe illi prægracilis*] Pugnat hæc delineatio, è diametro, cum Suetonii verbis: *Corpore fuit amplo atque robusto. statura, quæ justam excederet. latus ab humeris & pectore: ceteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis & congruens.* De veritate, secundum neutrum pronuntio. Quod sequitur, *Ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta:* explicat idem Suetonius *Facie honesta, in qua tamen crebri & subtiles tumores.* In cujus verbis vitium. quid enim est subtilis tumor? Libri aliquot Pulmanni nostri, *subiti tumores.* nihilo melius. At tu me duce scribe, *subtilli tumores.* vel etiam, *substilles.* Non potuit magis aptiore verbo exprimi liquor saniesque, quæ in ejusmodi tumoribus minutatim stillat. Ita Substillum Festo, tempus ante postque pluviam, quod jam stillaret aut nondum desiisset. Tertullianus: *Aut imbres ruunt, & si qua missilia cum imbribus, dehinc substillum, & denuo sudum.* Cato De re rustica, in Stranguria usurpat: *Nunc de iis quibus ægre lotium it, quibusque substillum est.* Lipsius.

4 *Ulcerosa facies*] Julianus in Cæsaribus: Ἐπιτραφέντος δὲ πρὸς καθέδραν ὤφθησαν ὠτειλαὶ κατὰ τὸν νῶτον μυρίαι, καυτῆρές τινες καὶ ξέσματα καὶ πληγαὶ χαλεπαὶ καὶ μάλωπες ὑπὸ τῆς ἀκολασίας καὶ ὠμότητος ψῶραί τινες καὶ λιχῆνες οἷον ἐγκεκαυμέναι. *Aurelius.*

5 *Arto comitatu*] Quidam *comitatum* acceperunt, tanquam etiam ministeria & familiam complecteretur. Sed tantum honestissimos intelligi apparet ex I, 5. *Augustum comite uno Planasiam vectum.* Ab his officiis postea dignitatis nomen factum est, *Comes. Unus*, hoc est, unicus, uti supra 4, 15. *Freinshemius.*

6 *Coccejus Nerva*] Pater hic est, qui in studiis civilibus Labeonis factionem secutus adversus Masurium Sabinum, in jure dissensiones auxit. Idem libro sequenti dicitur *continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu corpore illæso, moriendi consilium cepisse.* Vertranius.

7 *Eques Romanus*] Alias, *Nullus eques Romanus.* Ferrettus.

8 *Curtius Atticus*] Est ille, quem lib. VI. subversum artibus Sejani ait, & ad quem Ovidii Elegia IV. & VII. libri secundi De Ponto. *Lipsius.*

9 *Liberalibus studiis præditi*] Quibus ille valde oblectabatur, ut & Græca poëmata faceret, & summe curiosus esset historiæ fabularis. *Muretus.*

10 *Ferme Græci*] Convictores Græculi, quibus maxime acquiescebat. Zeno Dorice loquens, Seleucus Grammaticus. Suet. cap. 56. *Idem.*

11 *Causam*] An *casum*? Freinshemius. Quis in hoc sacrario impetus egregiorum hominum, quæ cæcitas, ut hæc ita pejus verterent? Quis auctor reperit istam *causam*? Me quod attinet, deprehendo illam primam in Frobenio; cur, non dixerim. Porro an Freinshemius, prout videri vult, ignoravit

teriem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in [1] villa cui vocabulum *Spelunca*, [2] mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu. ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus [3] genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo; & quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. [4] Adsimulabatque judicis partes adversus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem proximum successioni, & quamquam modesta juventa, plerumque tamen quid in præsentiarum conduceret oblitum; dum à libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis exstimulatur, [5] *ut erectum & fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus; neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam juvenis juxta insultet.* Hæc atque talia audienti, nihil quidem pra- 60
væ cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, & inconsultæ; quas [6] adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni [7] defendere daretur,

vit in Beroaldi editione atque etiam Aldi exstare *casum?* Hæc monstri similia in tantis ingeniis, ut per centum annos & ultra, in Tacito merum falsum legeretur. Scias, mi lector, in unico MS. sine ulla lituræ pravitate expressum esse *casum*, quod repetendum censui, non ut Freinshemio hinc devinctus, sed ludificantes editiones deridens. Attamen hæc vanitas causam notæ suppeditavit Ryckio, quem vide. *Jac. Gronovius.*

1 *Villa, cui vocabulum Spelunca*] Prætorium Suetonius appellat, more sui sæcli; quo omnes villæ elegantiores & non rustici usus, prætoria dictæ. Nomen illi à re, quia imposita vel adjuncta huic nativæ speluncæ. Id secutos in positura villæ Romanos, docet Senecæ locus de villa Vatiæ: *Speluncæ sunt duæ*, inquit, *magni operis, laxo atrio, paries manufactus* (scribo, *pares manufactis:*) *quarum altera solem non recipit, altera usque in Occidentem tenet.* Ceterùm hoc ipso in facto recensendo non sine censione Suetonium dimitto. cujus vulgati libri: *In Prætorio cui Spelunca nomen erat, incænante eo complura & ingentia saxa fortuito supernè delapsa sunt.* & ajo rescribendum: *in cænantem eum.* Addo, hodieque nomen manere, & opidulum esse: extremis montibus Fundanis, ad mare adjacens. *Lipsius.*

2 *Mare Amuclanum inter*] Amyclæ duplices. Alteræ Laconum quæ silentio perierunt, ut parœmia est: alteræ Italorum, inter Cajetam & Tarracinam, quas à Serpentibus deletas crediderunt Solinus Pliniusque. Ab his Amyclis, mari illi nomen. *Idem.*

3 *Genu, vultuque*] Hæc positio facilè capitur, si cogitas jacentem in lecto Tiberium: ut solent vescentes. Ipse igitur tali habitu super eum, ut tueretur. *Idem.*

4 *Adsimulabatque judicis partes*] Faernus legebat conjectura, ut videtur, non mala: *adsumebatque judicis partes.* Ursinus. Mureto placuit, *indicis.* Mihi vox, *judicis*, aptior, propter verba sequentia, *subditis, qui accusatorum nomina sustinerent.* Pichena. *Adsimulabatque judicis partes*, lectio sincera. Certe illud *indicis*, hic valde ineptum est; cum sequatur *subditis qui accusatorum nomina sustinerent.* Imo ipse judicem se gerebat, accusationesque aliorum & elevabat, & interpretatione molliebat, aliaque omnia conabatur, quo minus & inimicus ipse videretur Germanici liberis. consulatur super simili sycophantia, Josephus l. 16. Antiq. Jud. c. 8. *Gruterus.* Assentior Mureto *indicis* legenti pro *judicis.* nec enim hoc fecisset Sejanus, gnarus quantum id sibi invidiæ apud omnes, apud Tiberium etiam ipsum, suspicionum movere potuisset. *Freinshemius.* Idem tamen postea sic exposuit: *Quapropter occasione illa ad subvertendos Germanici liberos usus, tamquam judicis officio contra eos fungebatur, exclamabatque quantam illi animadversionem mererentur, qui adversus beneficia principis tam ingrati forent.* At ego subscribo Mureto, & malo *indicis.* Hoc enim ipso libro cap. 28. *index idem & testis dicebat.* Cap. 30. *Catus Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat.* Libro 6. *ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset.* Justinus lib. 32. *Ad cujus rei probationem immittit indices, testes subornat.* Et mox *testes indicesque torquere.* Talem se gerebat apud Tiberium Sejanus, tanquam invitus, fide ac devotione cogente, Principi domus suæ vomicas indicaret. *Gronovius.*

5 *Ut erectum & fidentem animi ostenderet*] Forte melius, *animum.* tamen vulgata etiam lectio ferri potest: quasi ille ostenderet virum erectum, & animi fidentem: ac subintelligatur *se.* Pichena.

6 *Adpositi custodes*] *Adpositi* videntur dicti, sicut Æn. 6, 90. *addita Juno*, ubi Servius ex Plauto citat, Aulul. 3, 6. *Argus quem quondam custodem Jovi Juno addidit.* *Addidit*, hoc est, velut adfixit; ut non recederet, sed intentissima cura eam observaret. *Freinshemius.*

7 *Defendere daretur, diversa insuper*] Certum mihi

retur, diversæ insuper solicitudinum formæ oriebantur. nam alius [1] occursum ejus
vitare: quidam [2] salutatione reddita statim averti: plerique inceptum sermonem ab-
rumpere; insistentibus contra inridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enim-
vero Tiberius torvus, aut [3] falsum renidens vultu; seu loqueretur, seu taceret juve-
nis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura, [4] cum uxor vigilias, so-
mnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano patefaceret. qui fratrem quoque Ne-
ronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate & jam la-
befactum demovisset. [5] Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ, & soli-
ta fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina [6] promptior Neroni
erat. neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri
61 exitii meditaretur; gnarus præferocem, & insidiis magis opportunum. Fine anni
excessere insignes viri, [7] Asinius Agrippa, [8] claris majoribus quam vetustis, vitaque
non degener; & [9] Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ:
[10] monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam
cura vigebat. utque aliorum meditatio & labor in posterum valescit; sic [11] Haterii
62 canorum illud & profluens, cum ipso simul exstinctum est. M. Licinio L. Calpur-
nio consulibus ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum. ejus initium
simul & finis extitit. Nam cœpto [12] apud Fidenam amphitheatro, [13] Atilius quidam
libertini

hi post vocem *daretur*, pauca quædam deesse, quæ illam periodum absolvant. Ab integro enim scribenda sequentia, quæ cum superioribus necti in unam periodum nequeunt: *Diversæ insuper solicitudinum formæ oriebantur.* Acidalius.

1 *Occursum ejus vitare*] Pulchra & graphica descriptio eorum, qui amant, metuunt, volunt, nolunt jungi. Et simillima in Sidonio, de sese delato ob Satyram. *Alii tamen mihi plus quam deceret ad genua volvi; alii ne salutarent, fugere post statuas, occuli post columnas; alii tristes vultuosique junctis mihi lateribus incedere.* Lipsius.

2 *Reddere salutem*] Proprie est, resalutare; licet etiam pro salutare poni posset ob verbum *reddere*, quod sæpe verbi simplicis, *dare* significatum non egreditur: ut l. 94. de V. S. *Freinshemius.*

3 *Falsum renidens vultu*] Distinguo sic: *renidens vultu. seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimen ex silentio, ex voce.* Turbant vulgò. *Lipsius.*

4 *Cum uxor*] Julia Drusi F. quæ Neroni nupta: quamque posteà Claudius, Messallinæ dolo, interfecit. Sueton. & Dio. *Idem.*

5 *Atrox*] Est admodum ferox & impotens, sicut supra 4, 52. *Agrippina semper atrox.* Freinshemius.

6 *Promptior Neroni*] Alii mallent, *pronior.* Sed in eandem fere sententiam Tacitus initio libro 12. ait: *ut quemque suadentium audierat, promptus.* Pichena.

7 *Asinius Agrippa*] Censeo filium Asinii Galli: ideoque addit, clariores illi majores, quam vetustiores. Nam Asinia gens in lucem protracta ab Augusto, qui non injuria extulit avum hujus Pollionem. *Lipsius.*

8 *Claris majoribus quam vetustis*] Ulp. similiter: *Cum posset talem causam non suscipere, quam decipere.* Et alibi. *Alioqui compelletur judicium accipere, quam invenire eos possit.* Terentius: *Si quisquam est, qui se placere studeat bonis quam plurimis:* nam *plurimorum* verbo *Mali* significantur auctore Nonio Marcello. *Ferretus.* Gentem enim illam primus extulerat Augustus. *Muretus.*

9 *Q. Haterius, eloquentiæ celebratæ*] Inter declamatores recenset Seneca pater, inuritque eamdem notam quam hic Tacitus. *Q. Haterius,* inquit, *pulcherrimam imaginem movit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere* (vellem, *describere*) *quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium, & cùm omnia implesset terrore, adjecit, Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit.* De eodem homine vitioque corrigendus Seneca filius, epist. XL. *Namque Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo.* lege, *Nam Q. Hateri.* Elegans in hanc rem Augusti jocus, *Haterius noster sufflaminandus est.* quod à curribus tractum. Ad hunc hominem Eusebiana ista refer in Chronicis: *Q. Haterius* (male in eo *Atherius*) *promptus & popularis orator, usque ad* XC. *prope annum summo honore consenescit.* Lipsius.

10 *Monimenta ingenii*] Tacitus non ait nulla eum ingenii monumenta reliquisse, verum ea non pro fama, quam vivus obtinuerat, retineri, hoc est haberi & æstimari. *Freinshemius.*

11 *Haterii canorum istud*] Talis Hortensio & Callistrato λέξις γραφικὴ, καὶ λέξις ἀγωνιστικὴ. & Aristotel. libro 3. Rhetoric. Hanc λεκτικὴν vocat Demosthenes in Erotico. *Muretus.* Sed meliora invenies apud doctissimum Lud. Cresollium in Theatro Sophist. 3, 27. Illic vide. *Jac. Gronov.*

12 *Apud Fidenam amphitheatro*] Licebat igitur in muni-

libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret; neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed [1] in sordida mercede id negotium quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, [2] virile ac muliebre secus omnis ætas, ob propinquitatem loci effusius. unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium spectaculo intentos, aut qui circumadstabant, [3] præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium stragis in mortem adflixerat, [4] ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus & gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de caussa amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, comple- 63 ctentium, osculantium: & sæpe certamen, si confusior facies, & par forma aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat. [5] Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor* [6] *quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ.* Atilius in exsilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti: fuitque urbs per illos

municipiis, quod Romæ sine speciali permissu non licebat: ut colligitur ex Suet. in Claud. *Muretus.*

13 *Atilius quidam libertini generis*] Ergone permissum libertis edere ludos? Apparet. Suetonius tamen aliud indicare videtur Claudii cap. XXVIII. De Harpocrâ magnæ gratiæ apud Imp. liberto: *Cui*, ait: *lecticâ per urbem vehendi, spectaculaque publicè edendi jus tribuit.* Sed credo vetitum Romæ tantum, non in municipiis coloniisque. *Lipsius.*

Libertini generis] Multi malunt ipsum quidem ingenuum, sed ut Horatium, *Libertino patre natum*, fuisse: quod verius videtur. quamquam & illud habeat, quo se tueatur, supra 2, 85. *Quatuor millia libertini generis.* Freinshemius.

1 *In sordida mercede*] Puto legendum, *in sordidam mercedem.* Pichena.

2 *Virile ac muliebre sexus*] Ita Man. & rectum puto, ut sit primus casus singularis numeri. Vulgo, *virilis, ac muliebris sexus.* Idem mutavimus lib. V histor. ex Florentino codice. Etiam in Sueton Aug. 44. *muliebrem sexum omnem.* Turnebus, & Casaubonus testantur, veteres libros habere; *muliebre sexus omne.* Sic Plaut. Rud. *virile sexus nunquam habuit ullum.* Pichena. Tacitus scripsit, *virile ac muliebre secus.* Vide ad Livium 26, 47. *Gronovius.* Scilicet Beroaldo id nimis doctum & quæsitum fuit, quam ut capere posset. Ideo quamvis in MS. clarissime legeret *virile & muliebre secus*, compulsus fuit ita viliter mutare, ut ederet *virilis & muliebris sexus*, subnectens etiam sane ex MS. *effusus*, sed quod bene reparatum est. Pichena dimidiatam moderationem sequutus sustinuit per mendacium gratificari inscitiæ suæ: neque enim *sexus* legitur in Manuscripto, sed manifeste & eximie *secus.* Itaque quid possum libentius, quam ita simpliciter testimonium dare eruditioni paternæ, & simul Tacitum ab omni lævitate liberare? Id gaudeo & triumpho. Nam Ryckius ab Pichena corruptus & delusus inanes prætextus circumspicere conatur pro isto *sexus* neutro genere. Regredere etiam ad 2, 84. *Jac. Gronovius.*

3 *Præceps trahit*] In antiquioribus editis hæc Manuscripti lectio incorrupte servatur. perperam deinde additum fuit, *in præceps trahit.* Sane Tacitus simili modo loquitur lib. IV. *Eversio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat.* Pichena.

4 *Ut tali sorte*] Non intellexere plerique vim particulæ *ut*, quomodo hoc loco usurpatur. restringit enim & limitat sermonem, quippe non omnino *cruciatum effugere*; sed tantum quoad in tali causa poterat; hoc enim est, *ut tali sorte.* Sic apud Flor. 3, 17. *Drusum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.* In cujus auctoris Indice, alia etiam exempla notata sunt. *Freinshemius.*

5 *Quinquaginta hominum millia*] Nihil mutemus. Suetonius & Orosius viginti hominum millia periisse eo casu ajunt; noster quinquaginta, sed latiùs sumens, debilitatos non solum obtritos. *Lipsius.*

6 *Quadringentorum millium*] Qui census erat equester. Nota res vel pueris. *Muretus.* Lipsii aliorumque accuratior computatio ad 10000. Philippeos argenteos redegit: sed imperialibus totidem numis maxime respondere eam summam ex iis, quæ

illos dies, quamquam mæsta facie, [1] veterum institutis similis, qui magna post prœ-
64 lia saucios largitione & cura sustentabant. Nondum ea clades exoleverat, cùm ignis
violentia urbem ultra solitum adfecit, [2] deusto monte Cælio. *feralemque annum* fere-
bant, *& ominibus adversis susceptum principi consilium absentiæ*, qui mos vulgo, for-
tuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, [3] tribuendo pecunias ex modo de-
trimenti. Actæque ei grates apud senatum, ab inlustribus; famaque apud populum,
quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos muni-
ficentia juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum [4] *Augustus* ap-
pellaretur: quando cunctis circumflagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo
Junii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim [5] Claudiæ Quinctæ, ejusque sta-
tuam vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deum consecravisse. sanctos ac-
ceptosque numinibus Claudios: & [6] augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Princi-*
65 *pem honorem dii ostenderint.* Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiqui-
tus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque
erat: mox *Cælium* appellitatum [7] à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cum
[1] auxi-

quæ ad primum librum notata sunt, constare videtur. *Freinshemius.* Haudquaquam. Immo si materiæ sinceritas & præstantia comparetur, ne Philippi quidem sufficient; tantum abest, ut imperiales. Quadringenta sunt centum millia denarium sive drachmarum. Drachmam autem vel denarium esse octavam partem imperialis nummi concessit ad 1,17,6. Decem igitur millia imperialium non assurgunt ultra 80000. drachmarum, hoc est, 320000. nummum sestertium. At Philippus decem denariis aut drachmis respondet. Ergo 10000 Philippum sunt 100000 denarium, quadringenta millia nummum sestertium. *Gronovius.*

1 *Veterum institutis similis*] Livius libro 2. *Neque immemor ejus, quod initio consulatus imbiberat, conciliandi animos plebis, saucios milites curandos dividit Patribus. Fabiis plurimi dati; nec alibi majore cura habiti.* Justinus l. 28. de Spartanis post pugnam ad Sellasiam bello Cleomenico: *Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lapsos reficiebant.* Idem.

2 *Deusto monte Cælio*] Ubi hodie est basilica Lateranensis. *Muretus.*

3 *Tribuendo pecunias*] Restituto precio dominis insularum. Tranquillus. *Idem.*

4 *Augustus appellaretur*] Vide Suetonium, cap. XLVIII. *Lipsius.*

5 *Claudiæ Quinctiæ*] Duo nomina gentilitia huic feminæ? Non est Romanum. Scribo, *Claudiæ Quintæ.* Tertia, Secunda, Quarta, mulierum agnomina ab ordine nascendi. Ita Livio libro XL. *Calpurnius Piso necatus à Quartâ Hostiliâ uxore dicebatur.* In vetusto lapide, QVARTA. LIVIA. & alibi, QVINTA. NONIA. Eoque exemplo hic, Quinta Claudia. Judicium meum firmat historia, quia Ap. Claudio hujus patri quinque filiæ fuerunt. Cicero in Catone: *Quattuor robustos filios, & quinque filias Appius regebat, & senex & cæcus.* Male ergo in scriptore de Viris illustribus, Livia Claudia. Quod ad historiam hanc, miraculumque: habes apud solum, nisi aberro, Valerium, libro I. c. VIII. *Possunt & illa miraculorum loco poni, quòd Q. Claudiæ statua in vestibulo templi Matris deûm posita, bis eâ æde incendio consumptâ, priùs P. Nasicâ Scipione, L. Bestiâ; item M. Servilio & L. Lamiâ Coss. in suâ basi flammis intacta stetit.* Lipsius.

Claudiæ Quintæ] Vulgo, *Quinctiæ.* Lipsius ex historia emendavit: ego Manuscripti fidem adjicio. *Pichena.* Non est mos duarum familiarum nomina sic conjungi: sed numeralis illa nota addi solebat feminis ex ordine nascendi, unde appellatæ, *Secundæ, Tertiæ, Quartæ, Quintæ* & ὑποκοριστικῶς *Secundillæ, Tertullæ, Quartillæ* &c. Sicut notum, & multis jam notatum est. *Freinshemius.*

6 *Augendam cærimoniam loco*] Uti consecraretur. Sicut verbi gratia apud Sueton. Aug. 5. *de solo, quod primum Augustus nascens attigisset, decretum est, ut ea pars domus consecraretur.* Sic opinor illam quoque Junianæ domus partem, in qua Tiberii effigies collocata fuerat, consecrari placuisse. *Idem.*

7 *A Cæle Vibenna*] Mutant annales, in nomine, in tempore, in re. nomen illi Cælem, noster & Varro faciunt libro IV. Cælium, Dionysius & Tabula Claudiana, quæ Lugduni. Tempus adventus ejus, ad Romulum Varro & Dionysius rettulere: ad Tarquinium, Tacitus & Claudius in tabulâ dictâ. Festus, (ut Fragmenta sunt) de Tarquinio item inseruit: sed dispescuit nomen; & Cælem ac Vibennam facit duos fratres. In re ipsa: Dionysius Romam migrasse eum, impulsum Romuli fama; Tacitus, auxilii ferendi caussa; Claudius, exactum varia fortuna pulsumque, describunt. Tabulæ illius Claudianæ verba digna adscribi. *Servius Tullius, si nostros sequimur, captiva natus Ocresia: si Tuscos, Cæli quondam Vivennæ sodalis fidelissimus omnisque ejus casus comes, postquam varia fortuna exactus cum omnibus reliquiis Cæliani exercitus Etruria excessit, montem Cælium occupavit, & à duce suo Cæ-*
lio

[1] auxilium appellatum ductavisset, [2] sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitasse, [3] unde *Thuscum vicum* è vocabulo advenarum dictum. Sed ut studia procerum, & largitio principis [4] adver- 66
sum casum solatium tulerant; ita accusatorum major in dies & infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque [5] Varum Quinctilium divitem & Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ matris ejus condemnator; nullo mirante, quod diu egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris majoribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat.

lio ita appellitatus. Mutatoque nomine (*Nam Tuscè Mastarna ei nomen erat*) *ita appellatus est, ut dixi.* Lipsius.

1 *Auxilium appellatum * tavisset*] Hæc scriptura, ajunt, codicis Medicæi. Variè restituunt. Putem *τὸ appellatum*, è priore linea repetitum frustrà, delendumque. Ita legerim, *cùm auxilium tulisset.* Idem.

Auxilium appellatum tavisset] Querquetulanam portam à querquetis dictam, etiam Festus scribit. cæterum hic locus sic fortasse emendabitur; *Cælium appellitatum à Cale Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cum auxilium adversus Sabinos præbuisset, sedem eam acceperat à Tarquinio.* cum Sabinis enim tunc belligeratum Festus quoque scribit, & Dionysius. *Alciatus.* Quid si legas; *quum auxilium appellatum abisset*, id est, ad auxilium appellandum arcessendumque; ut *appellatum* sit prius supinum verbi *appello.* Aut simpliciter, *quum auxilium appellasset*, sive, *appellitavisset.* Rhenanus. Malim, *ductavisset.* Ferrettus. Aldus excussit, *appellitavisset:* & certe ridicula librariorum opera hic est, quod è superiore versu nomen *appellitatum* repetierint. Hoc dico ex auctoritate Halicarnassei, qui Cælium, Romuli fama impulsum cum validissima domesticorum manu transiisse ad illum scribit. Quod si est, non appellatus à Romulo Cælius Vibennus est, ita Varroni dictus. Scribendum igitur rectius & emendatius opinor: *auxilium ductavisset.* Vertranius. Faernus legebat: *Qui dux gentis Etruscæ cum auxilium appellatus tulisset.* Nam vulgo legitur corrupte: *Cum auxilium appellatum tavisset*, sive *ductavisset* Ursinus. Nihil minus mihi probatur, quàm communis hæc emendatio. Nam neque verba, *auxilium appellatum*, Cornelianam phrasim olent, neque ex historia verum est, hunc Vibennam appellatum, immo sponte ad Romulum transiisse, ut ex Halicarnasseo colligitur. Manuscriptus corruptè, *appellatum tavisset.* unde suspicor corrigendum: *cum auxilium ad bella tum ductavisset.* Literis certe non adsimilibus. *Pichena.* Plane ut Lipsius ita quoque Muretus. Et forte verè. Tamen videatur non incommode mutari posse, *cum auxilium ad bella tum ductavisset*, Vel, *ad bella Rom.* i. Romana vel Romanis. *Acidalius.*

2 *Sedem eam acceperat à Tarquinio*] M. Varronis Linguæ Latinæ l. 6. Pompeji Significationum 3 & Dionysii Antiquitatum 2 consentiens testimonium est, Cælium à rege Romulo sedem accepisse: quem cum sua manu Romulo venisse auxilio contra Latinum regem, Varro auctor est: Pompejus, auxilium Romulo præbuisse adversus Sabinos ait: Dionysius ad Romulum venisse, cum Romani Crustuminos excidissent. Ab iis diversa sententia Livio est, cui, Alba direpta, duplicatur Romæ civium numerus, Cælius additur urbi mons, sub rege Hostilio Tullo. Sed Cornelius hoc loco Claudium est secutus auctorem, ex ea oratione, ex qua primum Annales aggressus est: nos ejus exemplari infra lib. XI. referemus. *Vertranius.*

3 *Unde Tuscum vicum*] Aliter visum Livio, qui lib. II. cognominatum vult à reliquiis exercitus Porsenæ, qui è fuga receperant se Romam, victi ad Ariciam à Cumanis. *Pars*, inquit, *perexigua duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & specie supplicum delati sunt. His locus ad habitandum datus, quem deinde Tuscum vicum appellarunt.* Varro item leviter dissentit. *Hi post Calis obitum*, inquit, *quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus Vicus Tuscus, & ideo ibi Vortumnum stare, quod is deus Etruriæ.* De Vortumno quod ait, confirmat Propertius:

Tuscus ego, Tuscis orior. nec pœnitet inter
Prœlia Volscinos deseruisse focos.

Ubi perperam *Volscinus*, quia Volsci in Etruria non fuerunt. Libri manuss. *Volsanos*, quos sequor, aut certe, *Volsinios.* Lipsius.

4 *Adversum casum solatium tulerat*] Puto leg. *adversis casuum.* Muretus. Confer cum loco libri 3. *illustrium domuum adversa solatio adfecit D. Silanus.* Acidalius. *Casus*, hic duas simul clades comprehendit: ruinam & incendium. adversus quem casum, solatium tulerunt proceres, & princeps. Illi, domos, fomenta, & medicos, ruina debilitatis præbendo: hic, pecunias post incendium, ex modo detrimenti, tribuendo. Muretus legit, *adversis casuum*, quod non placet. *Pichena.*

5 *Varum Quinctilium*] Censeo filium esse infelicis patris, qui in Germania cæsus. Sed quomodo

Cæsari

ibat. Reſtitit tamen ſenatus, & *opperiendum imperatorem* cenſuit: quod unum, urgentium malorum ſuffugium in tempus erat. At Cæſar dedicatis per Campaniam
67 templis, quamquam edicto monuiſſet, *ne quis quietem ejus inrumperet*, concurſuſque oppidanorum diſpoſito milite prohiberentur; peroſus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti ſita, [1] Capreas ſe in inſulam abdidit, trium millium freto [2] ab extremis Surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuiſſe maxime crediderim, quoniam importuoſum circa mare, & vix [3] modicis navigiis pauca ſubſidia; neque adpulerit quiſquam, niſi gnaro cuſtode. cæli temperies hieme mitis, objectu montis quo ſæva ventorum arcentur: æſtas in Favonium obverſa, & aperto circum pelago peramœna; proſpectabatque [4] pulcherrimum ſinum, [5] antequam Veſuvius mons ardeſcens faciem loci verteret. Græcos ea tenuiſſe, Capreaſque [6] Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius [7] duodecim villarum nominibus, & molibus

Cæſari propinquus? Credo, quia Germanici filiam duxerat uxorem. Seneca lib. I. Controv. III. *Declamaverat apud illum hanc controverſiam Varus Quinctilius, tunc Germanici gener & prætextatus.* Itaque abſocer illi Tiberius fuit. An etiam propinquus alia de cauſſa? Puto, quia Claudia Pulchra Vari mater, ſobrina Agrippinæ dicitur ſupra. nec tamen ultra repperi. *Lipſius.*

1 *Capreas*] Scholiaſtes Juvenalis, ad hæc poëtæ ——— *auguſta Caprearum in rupe ſedentis: Sedentis*, inquit, *ſignificat & divem turpiter vixiſſe Capreis Tiberium.* Corrige, *& diu & turpiter.* Idem.

Capreas ſe in inſulam abdidit] Imo jam Capreis erat, cum amphitheatrum Fidenis collapſum eſt. *Suetonius.* Muretus.

2 *Ab extremis Surrentini promontorii*] Extrema, puto, denotat eam partem, quæ longiſſime excurrit & protenditur. Sic H. 3, 47. *in extrema Pontica ora.* Quidam cur *radices* verterit, non video. Alii *extrema* neglexere, quod tamen referebat exprimere: quum enim Surrentinum promontorium magnum ſoli ſpatium occupet, non tam accurate ſitum Caprearum deſcribit, qui *trium milium freto ab Surrentino promontorio dijunctas* dicit; quam qui ſimul partem ejus promontorii, verſus quam ſitæ ſint, exprimit. *Freinſhemius.*

3 *Pauca ſubſidia*] Id eſt, ſtationes & tutiora loca, in quibus naves ſubſidere, & ſuffugium habere poſſent. *Lipſius.*

Modicis navigiis pauca ſubſidia] Turneb. Adverſ. lib. 3, 9. interpretatur *ſubſidia*, pro locis, in quibus naves ſubſidere, & ſtationem ſuffugiaque habere poſſunt. *Pichena.*

4 *Pulcherrimum ſinum*] Certum eſt de *ſinu terrarum*, non *maris* hic ſermonem eſſe. quippe maris facies incendio iſto mutari non potuit: at de ea Campaniæ ora, nota res eſt. Sed de ſinu, ſupra 4, 5. *quantum ingenti terrarum ſinu ambitur.* Freinſhemius.

5 *Antequam Veſuvius mons*] Veſuvius mons Campaniæ amæniſſimus, multos habet ſubterraneos ignis fontes: itaque ſæpe conflagravit, ſed maximum incendium ſub Tito Veſp. quod copioſe deſcribitur à Xiphilino, tangitur à Suetonio: diſertiſſime exponitur à Plinio minore, lib. 6. Epiſtolarum, ubi narrat mortem avunculi ſui, qui ea conflagratione abſorptus eſt. Hodie, *Monte Somma.* Muretus.

6 *Thelebois habitatas*] Ideo Theleboæ pro ipſis Capreis, Auſonio:

——— *virideſque reſultant*
Teleboæ.

Virgilius cauſſam nominis tangit:

—— *Teleboum Capreas dum regna teneret.*

Emit, ſive permutavit eas cum rep. Neapolitanorum Imp. Auguſtus, traditis earum vice Pithecuſis, ſive, ut Suetonius appellat, Ænaria, Aug. cap. XCII. Notat Dio LII. in extremo, & clare Strabo lib. V. Αἱ δὲ Κάπρεαι δύο πολίχνας εἶχον τὸ παλαιὸν, ὕστερον δὲ μίαν. Νεαπολῖται γὰρ καὶ ταύτην κατέσχον, πολέμῳ δὲ ἀποβαλόντες τὰς Πιθηκούσας, ἀπέλαβον πάλιν, δόντος αὐτοῖς Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, τὰς δὲ Καπρέας ἴδιον ποιησαμένου κτίσμα. Ab hac cauſſa ergo Capreæ in cenſu Cæſarum: quam Tiberius XII. villarum nominibus inſedit, ait noſter. Iis villis nomina fuiſſe cenſeo XII. deorum ex Suetonio, qui Capreis adſignat *Villam cui nomen Jovis*, cap. LXV. Sed & Pharus in ea inſula, uſui nautis. Idem, *Turris Phari terræ motu Capreis concidit.* quod ponit inter omina Tiberianæ mortis. Exſtructa iterum, ex his Statii verſibus:

Teleboumque domos: trepidis ubi dulcia nautis
Lumina noctivagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Lipſius.

Thelebois habitatas] Vulgo, *Cephaloniam* per quartam vocalem; Κεφαλληνίαν. Strabo, & Euſtathius appellant cum ſecunda vocali. *Muretus.*

7 *Duodecim villarum*] In eis villa Jovis. Fortaſſe ceteræ, à Diis majorum gentium cognominatæ. *Muretus.* Tunc enim non Villæ, ſed potius Villarum nomina, reliquiæ, ac veſtigia. *Pichena.* Nugæ ſunt hæc *nomina.* Legi, *duodecim villarum nemoribus & mollioribus inſederat.* Nam *mollia nemora*

molibus inſederat; quanto intentus olim publicas ad curas, [1] tanto occultior in luxus & malum otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in urbe ſuetus, acrius turbabat, non jam occultis adverſum Agrippinam & Neronem inſidiis. [2] quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales referebat. ultroque ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel [3] celeberrimo fori effigiem divi Auguſti amplecti, populumque ac ſenatum auxilio vocare. Eaque ſpreta ab illis, velut pararent, objiciebantur. Junio Silano & Silio Nerva conſulibus fœdum anni principium inceſ- 68
ſit, tracto in carcerem [4] inluſtri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neque enim omiſerat conjugem liberoſque ejus percolere, ſectator domi, comes in publico, poſt tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus; ad quem non niſi per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, ut Latiaris, qui modico uſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum ſermones: mox laudare conſtantiam, *quod non*, *ut ceteri*, *florentis domus amicus*, *adflictam deſeruiſſet*: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, ut ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit queſtus; audentius jam onerat Sejanum, ſævitiam, ſuperbiam, ſpes ejus. ne in Tiberium quidem convicio abſtinet. Iique ſermones, tamquam vetita miſcuiſſent, [5] ſpeciem arctæ amicitiæ facere. Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre. Conſultant quos memoravi, quonam modo ea 69
plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſervanda ſolitudinis facies; & ſi pone fores adſiſterent, metus viſus, ſonitus, aut forte [6] ortæ ſuſpicionis erat.

---

mora dixit pro tranquillioribus & dulcioribus. *Aurelius.* Corrigo: *ſed tum Ti. duodecim villarum nemoribus & collibus inſederat.* Neque enim video rationem ejus, quod tradit Lipſius hoc intelligi de duodecim prætoriis, quibus ſingulis eſſet nomen alicujus Dei. Sed & verba illa *inſederat nominibus & molibus*, non explicant iſtam ſententiam: certe τὸ *molibus* nihil huc facit: tum *inſederat nominibus* non ſignificat eum ſeceſſiſſe, & legiſſe duodecim prædia, quæ nomina deorum geſtarent. Sed in loco ſic, ut mihi viſum eſt, correcto ſenſus facilis eſt, legiſſe eum ſeceſſui ſuo *nemora & colles duodecim villarum*: nemora enim & colles ſunt quæ reddunt hujuſmodi domus delectabiliores. *Harlæus.* Neque corrigendum aliquid cenſeo, nec tamen ſatisfaciunt interpretationes, quas adhuc editas vidi. *Duodecim villarum nominibus & molibus* eſt duodecim villis clarorum nominum ob veteres poſſeſſores, nec minus ſubſtructionum magnificentia conſpiciendis. *Gronovius.*

1 *Tanto occultior in luxus*] Scribo, *occultos.* quanto magis olim intentum, tanto magis nunc reſolutum dicit in luxus occultos & malum otium. *Idem.*

2 *Quis additus miles*] Additum vere ad cuſtodiam credas, & electos ex iis, qui fidi præcipue Sejano: ſed veriſimile, additos honoris ſpecie. *Pichena.*

3 *Celeberrimo fori*] Sunt quidem, quibus *celeber* & *creber* quandoque idem ſignificare videntur: neque tamen ideo *celeberrimum fori* interpreter tempus quo plurimi in eo mortales obverſentur. Quapropter potius viſum de *loci celebritate* (ſupra 3, 9.) explicare; licet profecto illa celebritas è frequentia hominum illis in locis agere ſolitorum, naſcatur. Ceterum locum qui ibi deſcribitur, divino fuiſſe Roſtra. nam ea in foro fuiſſe Livius 7, 14. tradit: ubi collocatam eſſe ſtatuam Auguſti, vel inde quis colligat, quod illo ævo *nullus locus*, *ad ſtatuam quidem Roſtris clarior*, ut diſertiſſimus Cicero pro Dejotaro cap. 12. teſtatur. *Freinſhemius.*

4 *Inluſtri equite R. Titio Sabino*] Titum prænomen illi dat Plinius: *Ap. Junio*, ait, *P. Silio COS. cum animadverteretur ex cauſſa Neronis, Germanici F. in T. Sabinum & ſervitia ejus.* Lipſius.

5 *Speciem arctæ amicitiæ facere*] Faernus legebat, *fecere.* Urſinus. Idem. *Muretus.*

6 *Ortæ ſuſpiciones erant*] Suſpicor ſcribendum, *ortæ ſuſpicionis erat.* Rhenanus. Hoc eſt, ut ego capio, quæ fortuito quodam caſu poſſet ſubito oriri. Nec enim ullam jam tum ſuſpicionem in Sabino ortam autumabant: ſed hoc metuebant poſſe quam

 oriri

erat. [1] Tectum inter & laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra quam detestanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus & rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit; præteritaque & instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius, [2] quanto mæsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem litteris, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia & pavens civitas, [4] egens adversum proximos, congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumspectabantur. Sed Cæsar [4] solemnia incipientis anni Kalendis Januariis epistola precatus; vertit in Sabinum,

oriri inter ipsum cum Latiare colloquium: non ut huic diffideret. sed ut metueret, ne quis forte adstans foribus aucuparetur eorum sermones. *Freinshemius.*

1 *Tectum inter & laquearia*] Di deæque auctores perdant tam scelestæ fraudis. cujus tamen exemplum ab Ephoris esse, moneo juventutem, Pausaniam Spartæ regem, cum ad Ephoros detulisset Argilius quidam proditionis, & occultæ cum Rege societatis; eamque in rem litteras ejus ostendisset. ut tamen ipsi coram ea audirent cognoscerentque, commenti fraudem sunt, ut in templum perfugeret. Argilius quasi ad aram. ubi Pausaniæ in os hæc exprobraret, apud conscium non negaturo: Ephori autem in occulto laterent, duplici quodam tabulato disclusi. Pete hæc à Thucydide disertim narrante lib. 1. Nec dubitabis, quin perfidiæ novum exemplum sit à facto illo. *Lipsius.*

Tectum inter & laquearia] Cicero Topicis: *Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt; ut Staterio nuper accidit, qui ea locutus est, bonis viris subauscultantibus pariete interposito, quibus patefactis in judiciumque prolatis rei capitalis damnatus est.* Gronovius. In meliorem & partem & eventum simile quid fieri contigit in proscriptione triumvirali de Lucretio apud Valerium Max. 6, 7, 2. ubi ille scribit, *inter camaram & tectum cubiculi abditum*, quæ prorsus sunt eadem Tacito, ut appareat in utramque partem id potuisse fieri Romæ, nec tamen utique petitam imitationem ex Thucydide, ut sibi imaginatur Lipsius; præsertim si etiam audias ea declarari ab Appiano lib. 4. Civil. Ἐκρύπτετο ἐπὶ διπλῆς, ὀροφῆς μεταξύ. Ad quam narrationem priusquam veniret, præmiserat calamitosos Romanos quæsivisse effugia etiam τῶν στεγῶν ταῖς κεραμίσι ζυγουμέναις ὑποκαθημένους μετὰ σιγῆς βαθυτάτης. Jac. Gronovius.

2 *Quando mæsta, ubi semel prorupere*] Muretus, *quanto.* Probe ad Taciti morem. *Acidalius.* Non alia terminatio est in Msto, item in editione Beroaldi. sed mutavit jam Aldus, nescio cur vel quo modo; hinc processit ad reliquos. Exaratum proprie est in MS. *qaranto*, ubi litera secunda *u* ab otioso divisa est quasi in *ar.* Jac. Gronovius.

3 *Egens adversum proximos*] Literula addita restituo: *tegens.* Dictio similis in Cicerone, pro Roscio, *Tecti esse ad alienos possumus: socium vero fallere qui possumus?* Lipsius.

Egens adversum proximos] Legerim, *satagens adversum proximos.* Rhenanus. Alias: *Etiam adversus proximos.* Ferrettus. Ego maluerim scriptum, *se tegens advers. proxim.* Vertranius. Veteres libri *etiam.* Lego, *egit etiam.* Muretus. Τὸ *egens* ponitur pro vitio; quo pauperes præcipue laborant, suspicione scilicet. Teren. Adelph. *Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quomodo suspiciosi, ut mulier* pro *loquaci* proprium vitium feminarum. Idem in Heaut. *Oh pergin mulier esse?* Sic Plautus, *nobilitatem*, pro superbia, qua in primis nobiles laborant. Milit. glor. *Et quia tecum eram, propterea eram animo ferocior. Eam nobilitatem amittendam video.* Salinerius. Insulsa mihi correctio visa est, *civitas, etiam adversum* &c. ut in vulgatis: ideo Manuscripti lectionem, distinctionemque reposui, ut quilibet cogitet: *& pavens civitas egens.* Ego sic corrigerem: *Non alias magis anxia & pavens civitas egerat. adversum proximos, congressus, colloquia, notæ ignotæque aures, vitari.* Pichena. Sed mehercule etiam illud *Etiam* orationi necessarium est. Retineam ego & paullo aliter etiam scribam: *Non alias magis anxia & pavens civitas tegere se etiam adversum proximos; congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes, circumspectabantur.* Quod postremum verbum muto, nec sine ratione, *suspectabantur.* Acidalius. Fallaciter Muretus adducit veteres libros; nec minus insulse in egente notat solam suspicionem Salinerius. Omnino in unico libro legitur, quod est editum, simplex scilicet *egens*, ut opinor, fide, quam societas civitatis habet necessariam; at destituta merito dicitur *egens*, ut de privato dicitur 6, 7. *egens ob luxum*, nim. pecunia. Certe ubi Tacitus scripsit *egens*, ibi id servat codex MS. 6, 20. *Jac. Gronovius.*

4 *Sollennia incipientis anni*] Illudit nobis vir doctus, dum interpretatur, Tiberium ipso Kalendarum die à Senatu populoque strenas per epistolam exegisse. & id multis verbis. Quanto proclivius & verius erat dicere, Tiberium initio epistolæ præfatum (ita scripserim, quam *precatum.*) de Calendis

num, *corruptos quosdam libertorum, & petitum se* arguens, [1] ultionemque haud obscure poscebat. nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus. quantum [2] obducta veste & [3] adstrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere.* [4] quo intendisset oculos, quo verba acciderent, [5] fuga, vastitas: deseri

dis novi anni, quæ festæ & sacræ vulgo? Nec, *precatus*, damno sententia ista: ut sacra auspiciaque ejus diei prima epistola veneratus Cæsar sit. Ita supra legi. *Sed principio litterarum veneratus deos.* Sane dies ille, siquis alius, religiosus in vulgus. Plinius: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Templa aperiebant, vota concipiebant pro sua quisque publicaque salute. Prudentius:

——— Jano etiam celebri de mense litatur
Auspiciis epulisque sacris: quas inveterato,
Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa Kalendarum.

Vide & Ovidium in Fastis. Sed & ludi tum in palatio. Julianus in Misopog. Εἴργω τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς νεομηνίας τοῦ ἔτους. At de stipe strenisque quæ est ratio? cum adeo aversatus eum morem Tiberius sit, (homo alias abhorrens omnes ejusmodi vitæ amœnitates) ut plerumque extra urbem Kalendis ipsis egerit, ne admitteret strenas. Clare Dio: Τούτου δ' οὖν ἕνεκα ἔξω που τῆς νουμηνίας διῆγε, καὶ ἵνα μηδένα τῶν ἀνθρώπων ἄσχολον περί τε τὰς νέας ἀρχὰς καὶ περὶ τὴν ἑορτὴν ἔχοντα ποιῇ, ἢ καὶ ἀργύριον παρ' αὐτῶν λαμβάνῃ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ τούτῳ ἐπήνει, διὰ τὸ πολλὴν δυσχέρειαν ἐν αὐτῷ, πολλὴν δὲ καὶ ἀνάλωσιν ἐκ τῆς ἀντιδόσεως γίγνεσθαι. Religionem & auspicia Kalendarum illustrabit etiam hic D. Maximi locus, viri docti, vetusti, (ævum illius ante mille annos:) è Sermone cui Titulus, *De Kalendis Januariis increpatio.* In quo multa apposite in hanc vanitatem: & istud. *Novum annum Januarias appellant Kalendas, cum vetusto semper errore & horrore sordescant. Auspicia etiam vanissimi colligere se dicunt: ac statum vitæ suæ inanibus indiciis æstimantes per incerta avium ferarumque signa, imminentis anni futura rimantur: cum utique apud deum solum sit notitia futurorum.* At de Epulis illo die, vide omnino epist. LXIV. D. Augustini ad Aurelianum. *Lipsius.*

Solennia incipientis anni Cal. Januar. &c.] Cajus de verborum signific. *Post diem*, inquit, *tertium Cal. Januariarum vota pro salute Principis suscipiuntur.* meminit hujus rei & Plinius Cæcilius ad Trajanum. *Alciatus.* Ex iis intelligo Tiberium, qui strenarum commercium edicto vetuerat, ultra Cal. Januarias exerceri, ipso Calendarum die à S. P. Q. R. strenas per epistolam exegisse. Data siquidem Cal. Januariis strena in Capitolio, etiam absenti Augusto fuit: ut in eo Sueton. 57. Quæ mihi tam placet interpretatio, quam displicet illa, quæ Tiberium precatum inducit, ut pro ejus incolumitate vota Cal. Januar. susciperentur, quæ tamen non nisi die post Calendas Januar. tertio, id est, pridie Nonas, susciperentur, teste Plutarcho, initio Cic. & teste Cajo l. 233. D. de verborum signific. Neque moveor quod mox idem scribit, eo die Cal. Januar. sacra & vota fuisse: siquidem neque strena Augusto absenti sine votis data, neque populus in Capitolio nisi causa sacrorum illo die convenerat. *Vertranius.* Ut feliciter annare, & perennare liceret. Plinius: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Muretus. Faernus legebat, *Cal. Januariis*, non *Januarias.* Ursinus. Lipsius mutat *præfatus.* Ego scribo, *solennia incipientis anni, Calen. Januariis epistola precatus.* Solemnia incipientis anni precari, est precari ea, quæ solenniter anno incipiente solent. Plinius, cujus locum adducit Lipsius, stabilit nostram lectionem. *Acidalius.* In veteribus libris, opinor, hæc non diserte perscripta. sed initialibus tantum literis indicata sunt, quæ res auctori fraudi fuit; sensus enim postulat legi *Calen. Januariis.* designat enim tempus quo res ea gesta fuerit. quomodo in illis Suet. Calig. 42. *Stetitque in vestibulo ædium Calen. Januariis.* Verbum *precandi* plerique pro rogare acceperunt, tanquam senatus rogaretur: quum tamen nihil significet nisi votum à diis expetitum. Supra 4, 3. *integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarentur.* Freinshemius. In MSto. unico legitur *Januarius*, quocunque modo scriba ad id venerit, manifesto errore pro *Januariis*, ut inde Beroaldus non debuerit cudere *Januarias*, unde ista inter doctos controversia. Itaque & ipse universam vocem curavi exprimi. *Jac. Gronovius.*

1 *Ultionemque haud obscure poscebat*] Lego deleta copula *que* adnexa voci *ultionem.* Acidalius.

2 *Obducta veste*] Cicero pro Rabirio: *Carnifex ferox, & obductio capitis.* In veteri declamat. *Non oculis judicassetis; nec continuo strictis faucibus rapiendus ad supplicium veneficus videretur.* Ammian. princip. lib. 14. *Formula missa lethali homo crimine nullo contactus idem Clematius, nec hiscere, nec loqui permissus occideretur.* Aurelius.

3 *Adstrictis faucibus*] Ut obvolutam capiti vestem largiar, non etiam gulæ eadem obvolvi aut potuit commode, aut opus fuit: quum longe esset facilius, veste qualis gestari solebat, ad collum prehensa gulam & fauces premere & angere, iisque adstrictis urgere & trahere: sic enim bene interpretantur hæc verba, *Rapere obtorto collo*, ad Plauti Pænulum 3, 5, 45. Florus, 3, 27. *Sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quam sanguis in aures & oculos redundaret.* ubi & alia quædam notavimus. *Freinshemius.*

4 *Quo intendisset oculos*] Hæc sequentia usque ad verbum,

deferi itinera, fora: & quidam regrediebantur, oſtentabantque ſe rurſum, id ipſum paventes, quod timuiſſent. [1] *Quem enim diem vacuum pœna*, [2] *ubi inter ſacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla & laqueus inducantur?* [3] *Non prudentem Tiberium tantam invidiam adiiſſe? quæſitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magiſtratus, quo modo delubra & altaria, ſic carcerem recludant.*

verbum, *timuiſſent*, in vulgatis recentioribus diſtincta erant minoribus characteribus, tanquam ab eodem clamante Sabino pronunciata. Mihi contra videtur, hiſtorici verba eſſe. At quæ ſequuntur, *Quem enim diem*, &c. indignantis vulgi orationem. *Pichena. Muretus. quoquo intendiſſet oculos, quoquo verba acciderent.* Rectius. Porro diverſo characterum genere exprimi non hæc & ſequentia debebant, ſed tantum paucula illa, *ſic inchoari annum, has Sejano victimas cadere.* Illa enim verba ſunt clamitantis Sabini. Reliqua narratio Taciti. *Acidalius.*

5 *Fuga, vaſtitas*] Auctor vitæ Lucani: *Adeo ut quondam in latrinis publicis clariore ſtrepitu ventris emiſſo, hemiſtichium Neronianum, maxima conſeſſorum fuga, pronuntiarit: Sub terris tonuiſſe putes.* Gronovius.

1 *Quem enim diem*] Mirum, ni ante iſthæc, *Quem enim diem*, hiatus aliquis eſt. Neque enim apte ſatis hæc per particulam *Enim* præcedentibus ſubduntur. Si nihil abſit, nec omnino abeſſe quid putem, mutem eam ipſam particulam, vel, *Quem jam diem*, vel, *Quem exin diem vacuum pœna* &c. *Acidalius.* Non ſunt hæc Sabini verba, ſed cogitationes hominum: licet plerique nec non ipſe Lipſius contra putaverint. Sed primo ſi ſic eſſet, Tacitus Sabini verba tam importuna parentheſi non diremiſſet: deinde non eſt conſentaneum, hominem eo habitu quo Sabinus deſcribitur, tantum verborum fundere potuiſſe. *Freinshemius.*

2 *Ubi inter ſacra & vota*] Nihil enim triſte publice privatimque primo illo die patrabant: nedum ut punirent. Plutarchus in Mario: Καὶ προσελθὼν (ὁ Μάριος) αὐταῖς καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἔτους ἀρχῇ, Σέξτον τινὰ Λικίννιον κατεκρήμνισεν. Ὃ κἀκείνοις καὶ τῇ πόλει τῶν αὖθις ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέγιστον. Id eſt: *Progreſſuſque Marius Calendis ipſis Januariis, initio anni, Sextum quemdam Licinium de ſaxo jecit. quod & illis & urbi impendentium malorum maximum viſum præſagium.* Nec mirum ſi Romani diem illum eximium habuerint à pœna: quippe qui omnes dies feſtos. Seneca pater l. v. controverſia IV. *Accuſatus eſt à fratre parricidii, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus, pœna ex lege dilata eſt.* Suetonius de Tiberii ſævitia: *Nullus à pœna hominum ceſſavit dies, ne religioſus quidem & ſacer.* Philo Judæus contra Flaccum: Τοῖς ὀρθῶς πολιτευομένοις τῶν ἀρχόντων ἔθος ἐστὶ μηδένα κολάζειν τῶν κατακρίτων, ἄχρις ἂν αἱ ἐπιφανεῖς γενέθλιοι καὶ πανηγύρεις αὗται τῶν ἐπιφανῶν σεβαστῶν διεξέλθωσιν. Id eſt: *Bonis & benè adminiſtrantibus Præſidibus mos eſt, in neminem damnatum animadvertere, donec ſollennes celebritatis natalitiique dies Auguſtorum præterierint.* Similis Athenis lex, ut in morte Socrati, Xenophon expreſſit. Ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ. Sed & videntur Romani etiam in bello, per Kalendas iſtas, abſtinuiſſe ab armis. Subindicat Appianus v. Civilium: Νουμηνίας δὲ ἔτους ἐς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν οὔσης, φυλάξας ὁ Λεύκιος τὴν ἑορτὴν, ὡς ἀμελείας τοῖς πολεμίοις αἰτίαν, ἐξέθορε νυκτὸς ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῶν. *Lipſius.*

3 *Non imprudentem*] Scriptus codex, *prudentem:* ſed malè. Objicit liberè Sabinus, De induſtria & conſultò Tiberium hæc patrare, ut omnibus conſtaret, omni tempore omnia in reos licere. Ita nemo excuſet, inquit, tamquam ignarus aut incogitans hunc diem polluiſſet. *Idem.*

Non prudentem Tiberium] Cum Man. aperte habeat, *non prudentem*, nulla mihi cauſa viſa eſt, cur *non imprudentem*, reponeretur, ut in vulgatis omnibus. Optimus enim, ni fallor, ſenſus eſt: Ignarum fuiſſe Tiberium, tantam ſe invidiam civitatis adiiſſe, ut qui non ſponte hoc juſſerit, ſed Sejani artibus deceptus. Vulgi enim ſunt voces culpam à Principe, quamvis ſimulate, amoventis, & in Sejanum rejicientis. Hic mos in Principum Aulis perpetuus. Firmatur hæc ſententia ſuperioribus verbis: *has Sejano victimas cadere.* ad cujus etiam dolos referuntur ſequentia: *quæſitum meditatumque*, &c. Publica quidem perſuaſio tunc Romæ erat, ſæva & atrocia juſſa fere omnia, per Sejanum ab invito ſeu connivente Cæſare extorta, aut falſo compoſita. l. v. *falſas literas, & principe invito, exitium domui ejus intendi, clamitat.* In eandem ſuſpicionem poſt damnatum Sejanum, incidit etiam Macro, ut lib. VI. prope finem. *nullæque in eos Imperatoris litteræ, ſuſpicionem dabant, invalido, ac fortaſſe ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis in Arruntium.* Pichena. Male quidam, *non prudentem.* Senſus, Non profecto temere aut incogitanter, facinus tam odioſum & ſubjectum ſermonibus perpetraſſe Cæſarem, ſed certo meditatoque conſilio, ut omnibus pateret, niſi quis non crimine modo in eum, verum etiam ſuſpicione vacaret, non effugiturum eſſe pœnam, neque adeo minimas inducias habiturum, etiamſi ſanctiſſimi dies intervenirent, &c. *Freinshemius.* Non eſt egregium factum, ſi obſtrepatur temere codici, quem unum felicitas publica reliquum habet. In eo legitur *Non prudentem* &c. Quod ſi hanc pericopen animes interro-

dant. Secutæ inſuper litteræ, grates agentis, *quod hominem infenſum reipublicæ puni-*
viſſent: adjecto, *trepidam ſibi vitam, ſuſpectas inimicorum inſidias*, nullo nominatim
compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Nimi- 71
hi deſtinatum foret, ſuum quæque in annum referre, avebat animus anteire, ſtatim-
que memorare exitus, quos [1] Latinius atque Opſius ceterique flagitii ejus reperto-
res habuere, non modo poſtquam C. Cæſar rerum potitus eſt, ſed incolumi Tiberio:
qui ſcelerum miniſtros, ut perverti ab aliis nolebat; ita plerumque ſatiatus, & obla-
tis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit: verum has atque a-
lias ſontium pœnas, in tempore trademus. Tum cenſuit Aſinius Gallus, cujus li-
berorum [2] Agrippina matertera erat, *petendum à principe, ut metus ſuos ſenatui fatere-*
tur, amoverique ſineret. Nullam æque Tiberius, [3] ut rebatur, ex virtutibus ſuis
quam diſſimulationem diligebat. eo ægrius accepit recludi quæ premeret. ſed mi-
tigavit Sejanus, non Galli amore, verum [4] ut cunctationes principis aperirentur.

[1] gna-

terrogatione, (utinam id feciſſet Beroaldis!) quid pulchrius exoriri poteſt vel exoptari? An credemus Tiberium de tempore non cogitantem, juſſiſſe id peragi & hinc cecidiſſe in rumores tam adverſos inſontem & inopinantem? Reſpondent ſequentia: immo id totum de induſtria ſic paratum fuiſſe &c. Ita certe nunc exhibui. *Jac. Gronovius.*

1 *Latinius atque Opſius*] De Opſio in his libris nihil: de Latinio habes libro VI. *Lipſius.*

2 *Agrippina matertera erat*] Nimirum quia Vipſania uxor Aſinii, conſanguinea Agrippinæ ſoror: id eſt, eodem patre Vipſanio natæ ambæ, diverſa matre. Vide noſtrum Stemma. *Idem.*

3 *Ut rebatur*] Ad ſequentia refer. Putabat hanc virtutem eſſe, non erat. *Idem.*

4 *Contationes Principis*] *Contationes* non aptè aut rectè *aperiri* mihi dicuntur, ſive quis mallet, *operiri.* Ego, *cogitationes*, magis ſcribam. Tum explico: Sejanum mitigaſſe Tiberium, quia non nolebat frigus & lentitudinem illam excitari, ac cogitationes ejus produci; ut denique voti ſui compos fieret, duobus illis afflictis. quod prævidebat fore, ut Tiberius occultam adhuc iram promeret, & atroce facto oſtenderet, cùm non ultrà lateret. Et ſane ita evenit, ſtatimque initio anni proximi duo illi (Agrippina & Nero) accuſati & damnati. An quis etiam, *operirentur*, mallet? Tum eſſet, mitigaſſe ideo Sejanum, quia nondum maturum videbatur ſenſus Principis aperiri, excuſavitque Aſinium ejus dicti: ut ſcilicet majus odium mora conciperet, & denique triſtibus factis efferret. *Idem.*

Ut contationes principis aperirentur] Imo legendum; *Verum ne cunctationes*; &c. *Urſinus.* Sejanus mitigat Tiberium exacerbatum adverſus Aſinium Gallum, dicitque eum venia dignum, quod non abſurde cenſuerit, metus principis non diutius detrimento reip. premendos eſſe. Quam igitur apte: *mitigaverit ut aperirentur.* Muretus & Pichena, qui maluere, *operirentur*, dicant quæſo, qua de re faciant ineptum Sejanum? At is caudex eſſet, ſi Aſinio alias non amico cautum voluiſſet, qui adverſus ſtudium ſuum Tiberii metus reſerabat. Oportet igitur ut aliquid à Gallo dictum ſit, unde ſibi paraverit gratiam Sejani: quod non aliunde colligi poteſt, niſi ex ejus verbis: *verum ut cunctationes principis aperirentur.* nimirum ut is ſimultates evomeret adverſus Germanici domum, quas ad id temporis preſſas, & clauſas continuiſſet; cui rei Sejanus jam diu ſtudebat: nam ejuſmodi odia non recens, ſed ante decennium cœperant: inhians itaque perverſioni dictorum, & impatiens moræ, animadvertit ex his Tiberii verbis, *trepidam ſibi vitam, ſuſpectas inimicorum fraudes*, eum jam jam probatas offenſas depromturum, Aſinioque favet, qui ad ſuum votum verba fecerat & ſubdole dat operam, ut pœnæ diu dilatæ repræſententur, *gnarus lentum in meditando, ubi prorupiſſet, triſtibus dictis atrocia facta conjungere.* Salinerius. Placuit olim, ſuadente Mureto, *opperirentur.* Verebatur ſcilicet Sejanus, ne ſubita & improviſa Tiberii ira in Neronem & Agrippinam, ſtatim placaretur. ideoque mitigavit, ut diutina cogitatione implacabilius iraſceretur; *gnarus, lentum in meditando*, &c. At nuper eruditiſſimi Salinerii ſententiam antehabeo, qui vulgatum verbum, *aperirentur*, veris rationibus propugnat. Non enim jam ſtudebat Sejanus, ut diutius Tiberius odia meditaretur, ſed ut olim meditata effunderet. Ac vere olim cœperat Sejanus ſimultates ferere. Tacit. l. I. *Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet auctaque promeret.* Pichena. Illud *aperirentur* palam ſpernit ſententia. Muretus *opperiretur.* quod ego habeo verum, & videntur evincere, quæ ſtatim ei verbo adduntur. *Acidalius.* Verum lenivit iram ejus Sejanus, non quia Gallo bene vellet, ſed odio Neronis & Agrippinæ, cupiebat cunctatoris ſenis meditata in eos odia tandem erumpere. *Freinshemius.* Quidquid occinant, verum cenſeo, *opperiretur.* Hoc eſt, ut ſubſerviret ingenio principis & ſpecie clementiam ſuadentis daret ei occaſionem contandi differendique Gallum in maturius odium: ſciens illum gaudere mora

[1] gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia [2] mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, projeceratque [3] in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam o-
72 stentabat. Eodem anno Frisii Transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, *ut [4] in usus militares, coria boum penderent*: non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus [5] *terga urorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, [6] modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira & questus. [7] & postquam non subveniebat, remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites,

ra & quodam tractu consiliorum; postquam decresset, non pœnitere, sed à verbis immitibus ad sæva supplicia procedere. Sustinebat igitur ad tempus, donec major & accumulata offensio uno impetu Gallum prosterneret. Sed & supererat Julia Augusta, cujus ambo ad exserendum omne odium in domum Germanici mortem avide exspectabant. *Gronovius.*

1 *Gnarus, lentum in meditando*] Casaubonus, *lentum* interpretatur, qui non facile movetur. Suetonius de eodem Tiberio. cap. 57. *Sæva ac lenta natura, ne in puero quidem latuit.* & cap. 21. refert Augusti morientis vocem de Tiberio: *miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis erit.* Cic. de Orat. libro 2. *neque enim facile est perficere, ut irascatur cui tu velis judex, si tu ipse id lente ferre videaris.* Pichena.

2 *Julia*] Juliæ filia, quæ nupta Æmilio Paullo. Scholiastes Juvenalis in Sat. vi. *à barbaro relegatam* scribit: sed corrigendum, *ab avo.* Lipsius.

3 *In insulam Tremetum*] Unam ex quinque Diomedeis. *Muretus.* Nostra editio, *Tremetum.* Ital. *Tremiti*, Leandro in descriptione Italiæ, *Trimiti.* quod utrumque nomen ad nostram scripturam propius accedit. *Freinshemius.* Quam lætatus fuisset, si ex Geographo Ravennate audivisset *Tremetis?* Sed Freinshemius modo ministerium suum præbet suspicioni Phil. Cluverii in Italia antiqua pag. 1212. quum Ortelius se continuisset. Certe non quia hodie adsuevit literæ *t*, idcirco id debet etiam supponi de appellatione vetere, quam clare servat codex MS. *Trimerum*, idque satisfecit Casaubono ad Suetonium Aug. c. 64. hinc & mihi, ut idcirco reposuerim. *Jac. Gronovius.*

4 *In usus militares*] Nempe ad scuta, ad tentoria militum, etiam ad machinarum paratum. Simile tributum in Bosporo, tempore Græcanicorum Imperatorum, pensum Cedrenus docet, & appellat τὰς συντελείας τῶν βοῶν. Addit autem (quàm verè nescio) *Bosporo inde nomen esse*, ἀπὸ τοῦ τελεῖν Ῥωμαίοις κατ' ἔτος ἀντὶ χρημάτων βόας: *ab eo quod penderent Romanis quotannis, pro pecunia, tributum boum.* Lego & *equos datos à Dalmatis*, in tributo: idque medio & inferiore ævo. *Lipsius.*

In usus militares coria boum penderent] Id est, in usum tentoriorum, & scutorum. Vide Lipsium de militia Rom. lib. v. Dial. v. *Pichena.*

5 *Terga urorum* | *Uri* sunt haud absimiles boum, colore nigro, feri, & cursu excellentes, familiares Germaniæ. Auctores Cæsar & Plinius. Hi fortasse sunt, quos Pisis *Bufalos* appellant vulgo. *Ferrettus.* *Uri* non sunt ii, quos Æmilius suspicatur ab Italis *Bufalos* dici, sed *boves agrestes*, exceptis elephantis, cæteris animalibus majores; dicti *uri*, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, quod in montibus nascantur: quos in Germania nasci Solinus auctor est, & eorum Cæsar vi. Comment. Gallici belli meminit. Virg. quoque lib. ii. Georg. *Silvestres uri assidue, capreæque sequaces.* Vertranius.

6 *Modica domi armenta*] Aliter est nostro ævo, & eminent. *Lipsius.*

Modica armenta] De magnitudine boum capiam: ut *modica* vocet, quæ German. 5. verbo antiqui Catonis, *improcera.* Sed interpretes acceperunt de numero. Verum sententia loci evidens est; quum de mensura & firmitate coriorum agatur, non de multitudine. Adferturque duplex argumentum, cur non potuerint præstare Germani, quod exigebatur: quia scilicet uros in silvis habebant maximos, contra domi boves improceros. *Freinshemius.*

7 *Et postquam non subveniebat*] Legendum, *subveniebatur:* aut, *nemo subveniebat.* Lipsius.

Non subveniebat] Aut scribendum, *subveniebatur*, aut, *nemo subveniebat.* Rhenanus. *Subveniebatur.* Muretus & Ursinus. Hoc posterius potius probavi. Sæpe enim & in nostro Man. & in aliis veteribus observavi, postremam illam syllabam ita describi, ut tantum litera *t* appareat, unde plurimi errores. *Pichena.* Et quid vetat sub prisca lectione,

quia

milites, & patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello [1] cui
nomen *Flevum:* & haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani
præsidebat. Quod ubi L. Apronio [2] inferioris Germaniæ proprætore cognitum, ve- 73
xilla legionum è superiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos
accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; [3] soluto jam
castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria ag-
geribus & pontibus, traducendo graviori agmini firmat. atque interim repertis va-
dis, [4] alam Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, cir-
cumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi [5] pellunt turmas sociales, equi-
tesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein
tempore interjecto, [6] alarius eques immissus. satis validi si simul incubuissent; per in-
tervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium
auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum
tradit; atque ille dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum
implorabat. prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt
cohortis alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora hu-
mavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque & [7] insignes centuriones ce-
cidissent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem
Baduhennæ vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringento-
rum

quia non subveniebat, subintelligi, ipse Olennius, qui agnoscens hanc difficultatem debuit precibus Frisiorum moveri, ac denique temperare & in mollius flectere. Hoc est *subvenire*, ut Agrippina antea precabatur principem, *subveniret solitudini.* Hinc scripturam, quæ est in MS. restituendam Tacito judicavi. Adhuc enim in Frisia erat Olennius, nec excessit, nisi postquam Frisii despondentes arripuerunt arma. *Jac. Gronovius.*

1 *Cui nomen Flevum*] Scribo in libris Histor. *Lipsius.*

2 *Inferioris Germaniæ proprætori*] Leg. *Proprætore.* Ursinus. *Proprætoris* nomen hic non proprie, & ex antiquæ reip. usu, sed longe aliter accipi debere, Dio nos docet lib. 53. Post divisionem nimirum provinciarum, eos quidem qui in publicas mitterentur *ἀνθυπάτους καλεῖσθαι*, *proconsules* esse vocatos; qui vero in Cæsaris, *ἀντιστρατήγους*, *proprætores:* quacunque tandem dignitate fuissent electi. Prolixe & accurate hæc exponit Savil. ad H. 1: 8. *Freinshemius.* Habet autem clare unicus codex *Proprætore*, ut edidit Beroaldus, nec debuit mutari. *Jac. Gronovius.*

3 *Soluto jam castello obsidio*] Lego, *soluto jam castelli obsidio*, sicque castigavi. *Rhenanus.*

4 *Alam Caninefatem*] Cujus mentio Vulsiniis in lapide: PRÆF. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEFATVM. *Lipsius.*

Canninefatem] Mireris, cur Lipsius, quum sic ex lapide viderit appellationem istam scriptam fuisse, non eandem vel inde teneat, vel ex antiquioribus editis restituat. Nam quum Beroaldus dedisset *Caninefatem*, Aldus & Frobenius integre ediderunt *Canninefatem*, ut est omnino etiam in codice MSto. Alii potuerunt aliter & per duo n, non per tria scribere. Tacitus ita censuit. *Jac. Gronovius.*

5 *Pelluntur, turmas sociales*] Reposui, *pellunt turmas sociales.* Rhenanus. Id quidem hostile est. Tu lege *pellunt vi turmas sociales.* Sic est in MS. *Jac. Gronovius.*

6 *Acrius eques immissus*] Meo periculo obtinui, ut excuderetur, *alarius eques immissus.* Igitur equitum alariorum apud nostrum, ne longius abeamus, quam instituti nostri ratio patitur, crebra mentio, ut 3, 39. 12, 27. 13, 35. *Alarius eques* opponitur equitibus legionum, qui Romani erant, cum alares essent ex auxiliis, & ex citato loco 13, 35. discas singulis legionibus fuisse suos alarios equites, sicut & cohortes ex sociis. Erant autem & aliæ sociales alæ, quæ ex usu temporum huc illuc mearent, qualis ista Caninefas, de qua supra paulo mentio. Hic igitur est eques iste alarius, qui & infra comprehenditur, nostram sententiam confirmantibus verbis: *recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus.* plures ergo hic alæ quæ nusquam comparent, nisi legas ut indicavimus. Quod de discrimine *alariorum* & *legionariorum* equitum dictum est, confirmatur etiam apertissimo testimonio Livii 35, 5. *Ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatissimos equos immittere jubet: legionarios equites in subsidiis esse.* Antea legebatur apud Tacitum, *acrius eques:* quæ res, ut necesse erat in lectione vitiosa, diversas interpretationes peperit. *Freinshemius.*

7 *Insignes centuriones*] Sine dubio sunt, quos ali-

bi

rum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio
74 metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: [1] pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quamquam [2] diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiæ*, *aram Amicitiæ*, *effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere:* crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent.* Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt: satis visum, omittere insulam, & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, [3] anxii erga Sejanum; cujus durior congressus, atque eo per ambitum, & [4] societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, sueti discursus; [5] & magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. [6] donec idque vetitum. & revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat:
75 quidam [7] male alacres, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat. Ceterum Tiberius

bi vocat *primorum ordinum.* Non enim quosvis virtute præstantes, ut plerique interpretantur: neque, ut non nemo, *insignes* commune omnium epitheton est; tribunorum, inquam, præfectorum & centurionum. Sed Tacitus his postremis unis adtribuit: nec sine causa, quo videlicet non quivis, sed honoratissimi, quique tribunis & præfectis quodammodo adæquari possunt, intelligerentur. ut *insignes* non tam ad virtutem cujusque, quam locum atque ordinem referendum sit. *Idem.*

1 *Pavor internus*] *Internus* opponitur *extremis* hoc loco: estque exortus intestinis periculis. neque debet omitti cum nonnullis hoc vocabulum: omnis enim pavor animos occupat; sed non de quocunque, verum interno tantum, agebat hoc loco Tacitus. *Idem.*

2 *Diversis super rebus*] Hoc est, aliis, quæ nihil commune habebant cum decretis, quæ deinceps fecerunt. Alio sensu, *diversæ res* dicuntur, quæ inter se differunt, nullo respectu ad quamcunque illarum numero non comprehensam, habito. *Idem.*

3 *Anxii erga Sejanum*] Non erga Cæsarem, quem tum minus verebantur, cujusque facilior erat congressus. *Idem.*

4 *Societate consiliorum*] Non videntur recte interpretari hæc verba. Sed quomodo societas consiliorum cum Sejano iniri potuit ante congressum? nam de hoc parando hic agitur. Intelligitur itaque *societas consiliorum*, quam alii, hominis illius conveniendi cupidi, ut hoc adsequerentur, inter se coibant: qui nimirum paciscerentur, ut qui prius admissus esset, operam daret, quo reliquorum etiam ratio haberetur &c. Vopiscus in Aureliano cap. 43. *Colligunt se quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt.* De ejusmodi societate consiliorum accipiendum est & τὸ συνεπιβουλεῦον apud Dionem 45, 2, 15. loco perdifficili, de quo fortassis aliquando in notis ad illum scriptorem: quando præsens institutum tam prolixam digressionem, qualem excutiendus ille postularet, non patitur. Vide Sam. 2, 1. Sejani multo difficilior erat aditus, atque eo multo ambitu curaque, &, veluti magnæ molis negotium, collatis mixtisque plurium inter se consiliis, procurabatur. *Freinshemius.* Chimæra πολιτικὴ satis ingeniosa. At mihi *per ambitum & societate consiliorum* est familiaris ejus prensando & conscientia atque opera ad illa, quæ identidem machinabatur. Neque enim *consiliorum* vocabulo accipio tantum illam summam consiliorum omnium de invadendo imperio, sed quævis vel directo vel per cuniculos eo ducentia cœpta; immo & nonnulla huc proprie non tendentia & in quibus odio interdum solummodo aut libidini, ut solent potentiæ impotentes, indulgebat. Sed, inquit, quomodo societas consiliorum iniri potuit ante congressum? Quasi scelerum ministris & pretiosis emptoribus desint proxenetæ, pararii, sequestres, commendatores. Ne longius abeamus, Firmius Catus & Tiberius societatem coierunt perdendi Scribonii Libonis citra congressum l. 2. ann. 28. Suetonius Othone: *Ac primo quinque speculatoribus commissa est res: deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant.* Et plenæ aulæ, immo vita omnis, mirificis inter absentes, ignotos antehac, aut etiam invisos, sociandorum consiliorum viis. *Gronovius.*

5 *Magnitudini urbis*] Scripsimus *magnitudine urbis.* Hoc est propter magnitudinem urbis. *Rhenanus.*

6 *Donec idque vetitum*] *Que*, pro eo, quod est, *quoque:* quasi, *Id quoque vetitum.* Ferrettus. Lege, *donec id quoque vetitum.* Muretus.

7 *Male alacres*] Hoc est, perperam. stulte, sine causa: plane sicut apud Virg. 6, 278. *mala gaudia.* Ovid.

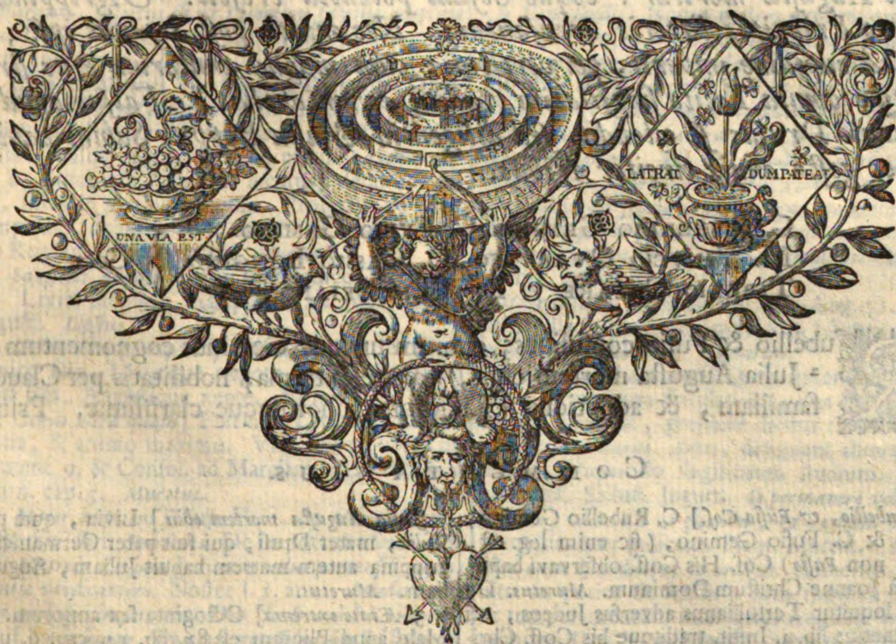
Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio super vetustatem generis propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. nam is [1] aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat.

Ovid. de arte 3, 699.

Conjugis ad timidas aliquis male sedulus aures
Auditos nemori detulit ore sonos,

Male sedulus, hoc est, quum esse non oporteret, perverse sedulus. Alia significatio est, qua *male* ponitur pro parum, non satis, ut Flor. 3, 21. *male obrutum incendium*, ubi plura exempla in Indice. Sed ea huic loco minime convenit. *Freinshemius.*

1 *Aviam Octaviam*] Quia filius L. Domitii ex Antonia majore. Antonia autem ex Octavia & M. Antonio sata. Avunculus ergo major illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater Principis Neronis. *Lipsius.*

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI ANNALIUM

LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Livia Augusta moritur: eóque Sejani potentia crescit. Agrippina & Nero Principis litteris accusantur. Nec multò post Sejanus ipse, detectâ cupidine imperii, pervertitur: cum magnâ amicorum ejus strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita ævum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit. sed diligentiâ & astu Poppæi Sabini capitur. Hæc gesta annis circiter tribus.

C. RUBELLIO GEMINO. C. FUFIO GEMINO.
M. VINUCIO QUARTINO. C. CASSIO LONGINO. } Coss.
TIBERIO CÆSARE V. L. ÆLIO SEIANO.

I [1] Rubellio & Fufio consulibus, quorum utrique Geminus cognomentum erat, [2] Julia Augusta mortem obiit, [3] ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione [4] Liviorum Juliorumque clarissimæ. Primum ei

COMMENTARIUS.

1 R*ubellio, & Fufio Cos.*] C. Rubellio Gemino, & C. Fufio Gemino, (sic enim leg. est, non *Fusio*) Cos. His Coss. observavi baptizatum à Joanne Christum Dominum. *Muretus.* De quibus loquitur Tertullianus adversus Judeos, uti & Lactantius lib. 4. Instit. traditque his Coss. Christum Salvatorem passum, id est, Tiberii 16. Christi 33. anno, quod Divus Augustinus sequutus est cap. ult. libr. 18. de Civitat. Dei. Licet alii alia sentiant. *Aurelius.*

2 *Julia Augusta mortem obiit*] De cujus vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius lib. XIV. cap. VI. annos ei tribuit LXXXII. *Julia*, inquit, *Augusta* LXXXII. *annos vitæ Pucino rettulit acceptos, non alio vino usa.* At Dio: Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ait, ἡ Λιβία μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. Sed labor, ut Plinium è Dione corrigendum censeam. *Lipsius.*

Julia Augusta mortem obiit] Livia, quæ postea *Julia*, mater Drusi, qui fuit pater Germanici. Agrippina autem matrem habuit Juliam, Augusti filiam. *Muretus.*

3 *Ætate extrema*] Octoginta sex annorum. Dio. Male apud Plinium est 82. lib. 14. cap. 6. ubi & male puto legi *Pictano*, & legendum *Pycino.* ut sit vinum Pycinum; quod nascitur in colle saxeo, in quo positum est Tergeste, hodie *Ribollam* vocant. Hic differendum esset, cur mulieres minus diu vivere soleant, quam viri. Longævarum mulierum exempla leges apud Plin. 7, 48. *Idem.*

4 *Liviorum Juliorumque*] Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim è Claudiis, unde & cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater ejus insertus adoptione in Livios, quod hîc Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum extremo libro sexto: *Quamquam mater in Liviam*, *& mox*

ei matrimonium & liberi fuere [1] cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed [2] sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, [3] communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, [4] comis ultra quam antiquis feminis probatum, [5] mater impotens, [6] uxor facilis, & [7] cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. Funus ejus modicum, testamentum

& mox Juliam familiam adoptionibus transierit. Non enim ipsa, sed pater: cui nomen apud Vellejum, Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio libro XLVIII. Livium Drusum: & cum à Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc è Suetonio, in Tib. cap. III. *Ex hac stirpe Claudia Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrumque: paternum à Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ adoptato in eam materno avo.* Ad quæ verba tamen interpretes connivent. *Lipsius.*

1 *Cum Ti. Nerone*] Hic Cæsaris Dictatoris Quæstor fuerat, Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulerat. Mortuo tamen Cæsare censuit referendum de præmiis τυραννοκτόνων. L. Antonium Perusiam secutus, deditione facta, solus in partibus mansit. Profectus ad Sext. Pompejum, deinde ad M. Antonium transiit, cum quo Romam rediit. Sueton. *Muretus.*

2 *Sanguini Augusti*] Nam Germanicus Druso ortus. Liviæ sanguis: Agrippina, ex Julia sanguis Augusti. *Lipsius.*

3 *Communes pronepotes*] Qui nati essent ex Germanico filio, Liviæque nepote, & ex Agrippina Juliæ filia, Augustique nepte. *Vertranius.*

4 *Comis ultra quam*] Fuit hæc Livia insigni prudentia, & animo maximo. Vide Senec. lib. I. de Clement. 9. & Consol. ad Marciam; Macrob. l. 2. Saturn. cap. 5. *Muretus.*

5 *Mater impotens*] Sup. lib. I. de eadem impotentia muliebri. *Ferrettus.* De impotentia Suet. Tib. 50. *Matrem Liviam gravatus velut partes sibi æquas potentiæ vindicantem.* Noster l. I. ann. *Accedere matrem muliebri impotentia.* Dio lib. 6. καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ ἴσον ἐξ ἴσου οἱ ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ πρεσβεύειν αὐτοῦ ἤθελεν. i. & ob id non solum ex æquo cum eo imperare, sed etiam potiores eo partes habere volebat. *Salinerius.* Et sane magna erat Romanorum auctoritas in liberos, magna etiam in viros. At vero de illa impotentia Suet. cap. 51. *Hos & custoditos tam diu, & exprobratos tam manifeste adeo graviter tulit, ut quidam putent inter causas secessus, hanc ei vel præcipuam fuisse.* Est & vestigium hujus impotentiæ in Claud. cap. 3. *Avia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime; non monere, nisi acerbo & brevi scripto, aut per internuntios solita.* Aurelius. Non videntur mihi cepisse mentem Taciti. Non enim ei *mater impotens* indulgens juri materno in liberos & id extendens, quod Romæ parvum aut nullum erat: sed indulgens στοργῇ & studio potentiæ filii, cui adversus domum mariti, & adversus rempublicam, & adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac servivit. Prorsus ut hic idem sit *mater impotens*, quod lib. I. *gravis in rempublicam mater, gravis domui Cæsarum noverca.* Gronovius.

6 *Uxor facilis*] Nemo melius explicaverit, quam ipsa Livia. cujus hoc inter apophthegmata Dio recenset: *Interrogante quodam, qua ratione & arte Augustum ita sibi devinxisset, ac pæne subjecisset? respondit:* Ὅτι αὐτή τε ἀκριβῶς σωφρονοῦσα, καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ ἡδέως ποιοῦσα, καὶ μήτε ἄλλο τι τῶν ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀθύρματα μήτε διώκουσα, μήτε αἰσθάνεσθαι προσποιοῦσα: *Ipsa eximie pudica & sobria; omnia ejus mandata alacriter obiens; neque in facta ejus alia inquirens, minime autem in lusus amatorios eosque dissimulans.* En facilitatem. *Lipsius.*

Uxor facilis] De facilitate Suet. Aug. 71. Neque enim ulla feminarum (nisi Livia) stupris mariti se ministram præbuisset. *Salinerius.*

7 *Cum artibus mariti*] Quapropter Augusta utens adversus maritum simulatione, qua filius adversus omnes utebatur, graphice dicitur: *bene composita cum artibus mariti. Artes*, designant aliquando virtutum, aliquando flagitiorum studium. Virtutis hæc sunt. Sallust. Jugurt. *Si permanere vellet in suis artibus, ultro illi & gloriam, & regnum venturum.* Nequitias hæc indicant. Plaut. Mercat. *Temperare istac ætate istis dicebat te artibus.* Salinerius. Ego dubito an potius sit sensus: eam modum quendam ac temperamentum inter artes Augusti, simulationemque Tiberii, adhibuisse, adeo ut cum utroque bene composita, potentiam & auctoritatem apud ipsos conservaverit. *Pichena.* Id est, bene edocta, facta & formata non modo ad artes Augusti mariti, quæ certe magnæ fuerunt ad capessendum & retinendum imperium, sed etiam quæ Tiberii filii simulationes adjiceret; miras hercle, & vix credibiles. *Aurelius.* Aut anguste aut laxe nimis. Interpretor: & marito, cui erat difficile probari & bene comparatum haberi sive ipsi sive per famam ob magnas multiplicesque, interdum ambiguas, sæpe bonas ejus artes; & filio quem dissociabilem & molestum reddebat tecta & obscura natura, unice respon-

mentum diu irritum fuit. laudata est pro rostris à [1] C. Cæsare pronepote, qui mox
2 rerum potitus est. At Tiberius [2] quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per litteras excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito [3] *ne cælestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse.* quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fufium consulem oblique perstringens. is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis; dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis [4] inridere solitus, quarum [5] apud præpotentes in
3 longum memoria est. Ceterum ex eo [6] prærupta jam & urgens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium;

respondens, conveniens, digna visa, & quasi à fatis lecta, quæ utrumque, quantum erat salubre, temperaret. *Gronovius.*

1 *Cæsare pronepote*] Suet. in Cal. *Comitatus est patrem & in Syriacam expeditionem. Unde reversus primum in matris, deinde ea relegata in Liviæ Augustæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam pro rostris laudavit.* Muretus.

2 *Quod supremis*] Eam ægrotam ne inviserat quidem. Dio lib. 58. *Idem.*

3 *Cælestis religio*] Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis: edicto etiam, ut per nomen ejus feminæ jurarent Dio lib. LX. & Suetonius cap. XI. Claudii. Exstant Nummi, DIVVS. AVGVSTVS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte aversa S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata hæc Julia habitu & nomine Junonis. Prudentius,

Adjecere sacrum fieret quo Livia Juno,
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.

Quamquam eo nomine adfecta à poëtis etiam viva. Ovidius:

Cum tibi contigerit vultum Junonis adire.

Ut autem Livia habitu Junonis, sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor Dio LIX. Quo refero inscriptionem priscam,

VENERI. CÆLESTI
AVGVSTÆ. SACR.
NVMMIA. C. F. DORCAS
S. P. F. C. *Lipsius.*

Ne cælestis religio decerneretur] Sic lib. I. Ann. II. *Sepultura more perfecta, templum, & cælestes religiones decernuntur.* Neque aliud sibi vult inscriptio numismatum *RELIG. AVG.* quam antiquarii perperam ad alia omnia trahunt, quam ad consecrationem. Sic & Tacit. lib. 6. Ann. c. 50. *Decimo septimo Calend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse:* tanquam diceret, nihil reliquum fuisse deinde, quam ut divus fieret decreto Senatus atque heredis; hoc est cœlesti ornaretur religione. *Gruterus.* Vide etiam ad hunc locum Reinesium I. Variar. cap. 21. & Rupertum Epist. 35. pag. 220. Rursusque Reinesium Epist. 36. pag. 267.

4 *Inridere solitus*] De morte ejus & Publiæ Priscæ uxoris, lege Dionem: in quo male *C. Geminus Rufus*, pro quo reponendum, *C. Fufius Geminus*, ut dixi. *Muretus.* Sic noster de Vestino. *Sæpe asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.* Aurelius.

5 *Apud præpotentes*] Vera sententia & forte lectio. Ego tamen suspicabar, *apud iræ potentes.* qualis certe Tiberius. Curtius lib. 4. *Non tenuit iram Alexander; cujus alioqui potens non erat.* lib. 4. histor. Tacit. *Nuptias suas abnuentem impotens amoris interfecerat.* Ubi tamen & *impatiens* poterat legi. Ut Suet. Calig. 24. *Impatientem mæroris* dicit. *Acidalius.*

6 *Prærupta & vergens*] Ita reposui & intellego, cadentem aut præcipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod sævum explicant, nescio quo exemplo. *Lipsius.*

Prærupta jam & urgens] Aspera & imminens capitibus ac cervicibus civium dominatio. Porro legendum est *vergens*, ut alii quoque annotarunt. *Muretus.* Tiberius mortua matre violenter dominabatur: ea enim est vis, *τῶ urgens.* Cui respondet, *dominatio remissa.* Is antea inter bona malaque mistus; matri vero superstes *intestabili sævitia* omnium capitibus imminebat: nec effugere dabatur, quod ea viva sæpius acciderat. Vellej. lib. 2. *Cujus potentiam nemo sensit, nisi aut levatione periculi, aut accessione dignitatis.* Salinerius. Mihi potior prisca lectio. Nam *vergens dominatio* dicitur, quando Principis potentia ab ipso culmine declinare incipit, ac paulatim infringitur. at non ea hic Taciti mens. Immo, Tiberium, dum mater vixerit, mitem atque exorabilem aliquando fuisse, propter inveteratum erga illam obsequium, ad quam miseris adhuc erat perfugium. Sed matre defuncta, velut frenis exsolutus, prorupit: ideoque *prærupta, & urgens* ipsius dominatio, id est sævior, ac violentior. *Pichena.* Recte sane. Sed quærit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Urgens* est premens, gravis, onerosa, injusti jugi aut oneris. Qua re? nempe ob sævi-

ſequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. tunc [1] velut frenis exſoluti proruperunt: miſſæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem [2] adlatas & cohibitas ab Auguſta credidit vulgus. haud enim multum poſt mortem ejus recitatæ ſunt. verba inerant quæſita aſperitate: ſed non arma, non rerum novarum ſtudium; *amores juvenum*, *&* *impudicitiam* nepoti objectabat. in nurum ne id quidem confingere auſus, *adrogantiam oris & contumacem animum* incuſavit, magno ſenatus pavore ac ſilentio: donec pauci, quis nulla ex honeſto ſpes, (& publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur) *ut referretur* poſtulavere, promptiſſimo [3] Cotta Meſſallino cum atroci ſententia: ſed aliis à primoribus, maximeque à magiſtratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etſi infenſe invectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in ſenatu Junius Ruſticus, [4] componendis patrum actis delectus à Cæ- 4
ſare, [5] eoque meditationes ejus introſpicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante ſpecimen conſtantiæ dederat) ſeu prava ſolertia, dum [6] imminentium oblitus incerta pavet, inſerere ſe dubitantibus ac monere conſules *ne relationem inciperent*; diſſerebatque, *brevibus momentis ſumma verti poſſe*, [7] *quandoque germanicis titium pænitentiæ ſenis.* Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumſiſtit curiam,

ſævitiam & violentiam. Varro: *Qui pote plus, urget.* Juſtinus 22. *Nec enim moraturos in ejus obſidione hoſtes, cum ſua urgeantur.* id eſt, vexentur, male habeantur, in periculo ſint. *Gronovius.*

1 *Velut frenis exſoluti*] Sejanus magis etiam ἤρθη. Decretum, ut natalis ipſius publice celebraretur. Statuæ innumerabiles poſitæ. A ſingulis ordinibus, ut ad Tiberium, ſic ſeorſum ad ipſum miſſæ legationes. Per Genium utriuſque jurabant. Vide Sueton. Senecam alioſque. *Muretus.*

2 *Adlatas & cohibitas*] Malo, *ſed.* Acidalius.

3 *Cotta Meſſallino*] Qui libro ſuperiori *cavendum cenſuerat, ut,* &c. cap. 20. qui hoc libro dicitur, *ſæviſſimæ cujuſque ſententiæ auctor.* Muretus.

4 *Componendis patrum actis*] Duplicia Acta reperio, Senatus, Populique. Acta Senatus alio nomine, Commentarii Senatus, Tacito lib. xv. Acta populi, alias Diurna, alias Publica. Dixi diſtincte de utriſque, quia confundi video non à juventute, ſed & à doctis: dixi, inquam, in EXCVRS. A. *Lipſius.*

5 *Eoque meditationis ejus*] Scripſi, *meditationes.* Rhenanus.

6 *Imminentium oblitus*] Mala præſentia & pericula negligit, præ futuris. Plus ſcilicet timebat ab heredibus, quos deſtinabat, quam à Tiberio. *Idem.*

7 *Dandumque interſtitium*] In Florentino: *quandoque Germanicis ſtitium pænitentiæ ſenis.* Poſſet elici: *dandumque Germanicis, interſtitium* (ſive placet *ſpatium*) *pænitentiæ ſenis.* Suadebat iſte, ſaltem vel Germanicorum memoriæ magnæ (Druſi avi, & filii, qui pater aut maritus horum) Germanicorum, inquam, memoriæ hoc largiendum, ut ſpatium eſſet pænitentiæ ſenis. Poſſe enim illum ad bonam mentem redire, ſi tempus medium eſſet, nec juſſio ejus ſtatim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit: etſi locus fortaſſe non plenus. *Idem.*

Dandumque interſtitium] Qui locum ſic emendavit, nodum ſcindere, non ſolvere voluit: nimis enim aberravit à ſcriptura veteri, quæ corruptiſſime habet: *quandoque Germanicis titium pænitentiæ ſenis:* Retuli, ſi forte aliquid melius acutiora ingenia excogitare valeant. *Pichena.* Noli dubitare, quin dixerit Ruſticus, & ſcripſerit Tacitus; *dandumque Germanico interſtitium pænitentiæ ſenis.* Hoc Germanico, optimo Principi, debemus, ut priuſquam atrocius quid in ejus conjugem Agrippinam, in filium Neronem ſtatuamus, relinquamus interſtitium pænitentiæ moroſi & nimium præcipitis ſenis Tiberii. Lipſius malebat; *Germanicis.* Contra Taciti morem. Tiberius ann. 3. *Id ſolum Germanico ſupra leges præſtiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur.* Boxhornius. Poſſet videri dixiſſe aliquid, ſi ex tribus prioribus vocibus confirmari poſſet vel unam Taciti eſſe; ſed quum ſint univerſæ Rhenani, remotæ ab unico MS. libro, ſequor Cl. Ryckium, ut omnino expellendæ ſint ex contextu, quem violant, nec auſus fuit Ruſticus ita loqui de Germanico, præſertim ut explicat Boxhornius: alius erat Tiberius in loco libri 3. alium diem nunc induit. Id non intelligo, cur aſteriſcum poſuerit Vir Cl. ante τὸ *quandoque*, quum in MS. rite conjungantur & procedant. Sed & quum *Germanicis* ſcribit majuſcula prima litera, atque etiam ſic *Titium*, ſequitur Beroaldum, ſed non ita legitur in MS. unde mutavi. Inſuper poſt eas quinque aperit largum vacuum, quod ipſum Beroaldus fecit quoque. Id negligit Pichena. Nec frater obſervavit, & forſan omnia ſunt bene plena. Ulterius progredi an mihi liceat neſcio: certe Ryckius in tanto periculo ſe continuit, etſi nihil inde boni ad Taci-

riam, [1] festisque in Cæsarem ominibus, *falsas litteras, & principe invito exitium do-*
mui ejus intendi clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub no-
minibus consularium fictæ in Sejanum sententiæ, exercentibus plerisque per occul-
tum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, & mate-
ries criminandi: *spretum dolorem principis* [2] *ab senatu; descivisse populum, audiri jam*
& legi novas conciones, nova patrum consulta; quid reliquum, nisi ut caperent ferrum?
5 *& quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?* Igitur
Cæsar repetitis adversum nepotem & nurum probris, increpitaque per edictum ple-
be, questus apud patres, *quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice*
foret; integra tamen sibi cuncta postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus non qui-
dem extrema decernerent, id enim vetitum, sed *paratos ad ultionem* [3] *vi principis im-*
6 *pediri* testarentur. [4] Quattuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quis
ob

Tacitum, cujus hæc rudera lacrimas extorquent. *Jac. Gronovius.*

1 *Festisque in Cæsarem ominibus*] Placeret magis: *Faustisque in Cæsarem ominibus.* Ursinus. Ego nihil muto: nam fere eodem sensu, l. XII. in fine, ait: *festis vocibus exceptus.* Pichena. Sane melius *faustisque.* Nec id lib. I. *faustis in Germanicum ominibus*, mutari à Lipsio velim, qui mavult *nominibus.* Etiam in Suetonii loco Calig. 13. quem Lipsius adfert, non *nomina*, sed *omina* legendum. At dubito etiamnum de illo lib. XII. loco, ad finem. *Ubi monente præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ.* Dubito inquam an & hic *faustis* potius scribendum. Petrus Faber ubique in Tacito *faustis* legendum censet: & multa multorum similia loca congerit & corrigit lib. de Magistratu Romano. Sed Lucan. lib. 3. *Non omina festa Non fictas læto voces simulare tumultu.* Acidalius.

2 *Ab Senatu*] Distingue contra vulgus, *spretum dolorem principis ab Senatu, descivisse populum.* Lipsius.

3 *Vi principis impediri testarentur*] Malum tuum, Corneli, fatum! Non paginæ aliquot sed libri hic perierunt, quibus gesta fere triennii continebantur, de Agrippinæ liberumque ejus exitu, de Sejani spe conatuque, de ejusdem cum agmine amicorum strage, de Liviæ flagitiis & morte. ad summam, flos quasi historiæ tuæ. Adeo bonis illis patribus cura otiumque fuit describere Orosios & Vopiscos, & hujusmodi quisquilias, præ tuo auro. *Idem.*

Vi principis impediri testarentur] Desiderantur reliqua actorum hujus anni, in queis, quemadmodum Agrippina in insulam Pandatariam relegata sit, Nero in Pontiam; ubi uterque eorum interfectus est jussu Tiberii. Auctor Sueton. in Caligula. Desiderantur & acta insequentis anni, quo M. Vinicius, L. Cassius Cos. fuerunt; quorum uterque postea Tiberii progener fuit, ut postea dicetur. Tum ut Sejanus eo usque creverit, ut Tiberius vulgo insulæ Præfectus, Sejanus pro Imperatore haberetur: quem jam Tiberius metuens, neque aperte adoriri ausus, Consulem secum designavit, & ad Senatum scribens, Sejanum suum, suarum curarum participem, nominabat. Iniit consulatum Tiberius absens, Cal. Januarii, sine collega. Sejanus autem collega ab eo adscitus, Calend. Febr. in urbem venit, consulatumque auspicatus est. Consules una fuere ad Idus Majas. Toto illo tempore Sejanus non Consulatus, sed imperii collega habebatur. Idibus Maji, suffecti in eorum locum C. Memmius Regulus, Fulcinius Trio. Hic ex Sejani clientela; ille non tam à Sejano alienus, quam ambiguus fidei, & privatis utilitatibus officium metiens. Tiberius interea explorandis Senatus in Sejanum animis, per epistolas modo eum laudibus tollere; interdum oblique perstringere; nonnunquam de eo contemptim loqui: &, ut advertit, quibus Sejani potentia minueretur, non aversis animis accipi, jamque plerosque reperiri, qui nutarent, confidentior factus, nonnullos è cultoribus ejus afflixit: quosdam quibus ille infensus erat, ornavit. Varie interea Sejani animus inter spem, & metum fluctuabat. nam & tam alte subvectus, ut paulum deesse videretur ad summum, non minus se Tiberio, quam Tiberium sibi metuendum esse ducebat: & fato nunquam securæ potentiæ, per scelera quæsitæ, terrebat simul timebatque. Nec minus suspensa civitas Sejano, neque tanto, ut prius, studio colere, neque tamen aperte ab eo desciscere audebat: infixa penitus in plerisque omnibus opinione, nihil sincerum esse Tiberii: nunquam voluntatem ipsius ita perspici posse, ut non immineret periculum, si qui præpropere obtemperassent. Multis jam exitiosum fuisse, quod de voluntate ipsius ac sententia, ex vultu ac verbis judicassent. *Muretus.*

4 *Quattuor & quadraginta orationes*] Quæ præeunt, gesta sunt Fusio & Rubellio Coss. initio anni: hæc autem C. Memmio Regulo & Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni DCCLXXXII. acta omnia anni sequentis, quo Coss. M. Vinucius & L. Cassius. Item hujus anni, quo ex Kal. Maji suffecti Tiberio & Sejano Consules Regulus & Trio. *Lipsius.*

1 *Mihi*

ob metum paucæ. plures adſuetudine, * [1] *mihi pudorem aut Sejano invidiam allatu-*
rum cenſui. *verſa eſt fortuna*, [2] *& ille quidem qui collegam*
& generum adſciverat, ſibi ignoſcit. ceteri quem per dedecora fovere, cum ſcelere inſe-
*ctantur. * miſerius ſit* [3] *ob amicitiam accuſari, an amicum accuſare haud diſcreverim.*
[4] * *non crudelitatem, non clementiam cujuſquam experiar, ſed liber & mihi ipſi probatus*
antibo periculum. Vos obteſtor, [5] *ne memoriam noſtri per mærorem quam læti retineatis*,
adjiciendo me quoque iis, qui ſine egregio publica mala effugerunt. [6] Tunc ſingulos ut 7
cuique adſiſtere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei abſumpſit,
multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus ſpectantibus, cum ſuper-
eſſe tempus noviſſimis crederent, gladio quem ſinu abdiderat incubuit. Neque Cæ-
ſar

1 *Mihi pudorem, aut*] Ἀποσπασμάτιον ex oratione cujuſpiam damnandi ob Sejanum, uti & ſequens membrum. *Idem.*

2 *Et ille quidem qui collegam*] Id quoque à M. Terentio ob amicitiam Sejani reo, dum ſe defenderet, Tiberio exprobratum infra l. 6. *Inſidiæ in remp. conſilia cædis adverſum Imperatorem, puniantur. de amicitia & officiis, idem finis & te Cæſar, & nos abſolverit.* Liberius adhuc Gætulicus ſuperioris Germaniæ legatus, Tiberio in eandem ſententiam ſcripſit, eodem lib. 6. *Adſinitatem ſibi cum Sejano haud ſponte, ſed conſilio Tiberii cœptam: perinde ſe, quam Tiberium falli potuiſſe, neque errorem eundem, illi ſine fraude, aliis exitio habendum.* Pichena.

3 *Ob amicitiam accuſari, an amicum accuſare*] Quem non offendat *accuſandi* vocabulum bis hic repetitum? Non ita ſolet Tacitus. Semel illud, ſine cauſa à librariis repetitum expunge, & habebis ſententiam vere cæleſtem ac divinam: *Miſerius ſit ob amicitiam, an amicum accuſari, haud diſcreverim.* Cogita perſonam, ob accuſatum damnatumque amicum eadem calamitate, quod tunc frequentiſſimum fuiſſe paſſim notat auctor, circumventum, cui æque grave accidit, & amicum, & ſe ob amicitiam cum eo initam accuſari, ac ad ſupplicium peti. Exemplum proxime ſequitur. *Huic*, nempe Pomponio Secundo, *à Conſidio, Prætura functo objectabatur Ælii Galli amicitia* &c. Vide ergo hic, ac venerare ipſam indolem veræ & incomparabilis amicitiæ. *Boxhornius.* Nihil muto. *Accuſare amicum* eſt facere, quod illi, qui, quem per dedecora foverant, nunc inſectabantur; quod Satrius Secundus, ex emiſſario & ſatellite Sejani conjurationis index. Hi, modo ſic ſubterfugerent Tiberium ſævientem; neque ab ſeſe neque à vulgo pro *miſeris* habebantur. Ut & quivis improbi, quamdiu pœnam evitant. At hic noſter cum philoſophis *miſerum* cenſet & felix ſcelus: ac perinde *miſeros* dicit, qui prodendo fidem & ejurando amicum ſeſe tutantur, & qui, quod non inficientur amicitiam, in periculo verſantur. Scilicet, ut, cum utrimque miſerum ſit; hinc quia turpitudo adeſt, inde quia fulmen damnationis imminet, oſtendat, juſtius ſe conſilium cepiſſe, forti, ut illi putabant, exitu hoc anceps evadendi. *Gronovius.*

4 *Non crudelitatem*] Magni animi voces, vel abrupti. & ſimiles à Vibio Virio prolatæ, quem Livius ſuâ manu moriturum ita loqui facit, lib. XXVI. *Cruciatus contumeliaſque, quas ſperat hoſtis, dum liber, dum mei potens ſum, effugere morte præterquam honeſta, etiam levi, poſſum.* Lipſius.

5 *Ne memoriam noſtri*] Eſt hoc ἀποσπασμάτιον egregiæ & conſtantiſſimæ, ut ex his reliquiis apparet, orationis. Sed nec integræ ſunt hæ reliquiæ; quarum graviſſimæ tamen ſententiæ debuimus emendatricem hanc manum: *Non crudelitatem, non clementiam cujuſquam experiar, ſed liber & mihi ipſi probatus antibo periculum. Vos obteſtor, ut memoriam noſtri ſupremorumque læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui ſine egregio publica mala effugerent.* Habes verba vix abeuntia à corruptis ſuperſtitum litterarum veſtigiis, & elegantiſſimum ſenſum, qui nullus eſt in vulgatis. *Boxhornius.* Et hic nihil corrupti: ne difficile quidem quicquam memori τὸ *Quam* eſſe *Magis quam*, jamdudum in noſtro, in Plauto, in aliis obſervatum. *Ne memoriam noſtri per mærorem quam læti retineatis*, eſt, ne recordatio mei & mortis hujus vos magis contriſtet quam lætificet: ut mortem meam malitis plauſu quam planctu proſequi; ut malitis eam laudare quam lugere. Vide Senecam ad Marciam c. 2. & 3. Octavia Marcelli memoriam retinuit per mærorem: Livia Druſi, poſt primum illum doloris impetum, læta. *Gronovius.*

6 *Tunc ſingulos*] Quis iſte? dignus erat quem noſſemus, ob conſtantiam mortis. *Lipſius.*

Singulos ut cuique adſiſtere] Lego, *ut quique adſiſtere.* Vertranius. Nemo non videt hæc eſſe corrupta: neque tamen, quod miror, monuerunt eruditi. Sic igitur reſtituo. *Tunc ſingulos, ut cuique adſiſterat, alloqui, amicos aut retinens aut dimittens partem diei abſumpſit.* Nullum ſenſum habent vulgata. *Boxhornius.* Et hæc, uti ſunt, illibata conſervo. Τῷ *adſiſtere* reſpondet τὸ *retinens*: τῷ *alloqui* τὸ *dimittens. Adſiſtere* hic eſt, genus officii, quod ſi decubuiſſet ille magnanimus, fuiſſet *adſidere.* Qui venerant, ut adſiſterent, ut ei præſto eſſent, ut præſentiam commodarent tanti viri ſupremis; eos retinebat; iis vultu, nutu, verbis ſignificabat gratum ſibi eſſe, quod adeſſent. Qui

 vero,

ſar ullis criminibus aut probris defunctum inſectatus eſt, [1] cum in Blæſum multa fœ-
8 daque incuſaviſſet. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *clauſtra ærarii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtuliſſe:* huic à Conſidio prætura functo objectabatur [2] *Ælii Galli amicitia, qui punito Sejano, in hortos Pomponii quaſi fidiſſimum ad ſubſidium perfugiſſet.* neque aliud periclitantibus auxilii, quam [3] in fratrum conſtantia fuit, qui vades exſtitere. mox crebris prolationibus ſpem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito [4] per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio inluſtri, dum adverſam fortunam
9 æquus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit. Placitum poſthac *ut in reliquos Sejani liberos adverteretur*; vaneſcente quamquam plebis ira, ac pleriſque per priora ſupplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; [5] puella adeo neſcia, ut crebro interrogaret, *quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra*; & *poſſe ſe puerili verbere moneri.* Tradunt temporis ejus auctores, [6] *quia triumvirali ſupplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum juxta compreſſam:* exin

vero, ut brevi alloquio, ſive ob idipſum, quod agebatur, ſive ob aliud negotium, potiti diſcederent; eos cum reſponſo ſedate placideque nihil turbatus dimittebat. *Gronovius.*

1 *Cum in Blæſum*] Mallem deleta vocula, *Cum Blæſum.* Lipſ. Non ego. Memini enim id dictum, ut apud Livium l. 27, 1. *ipſe in Fulvii ſimilitudinem nominis increpans?* & l. 30, 20. *in ſe quoque ac ſuum ipſius caput exſecratum.* Vide utrobique notas. *Gronovius.*

2 *Velii Galli amicitia*] Lege, *Ælii* cujus gentis cognomen Gallus. *Lipſius.*

3 *In fratrum conſtantia*] Suetonius ita narrat, ut de uno fratre modo dicat. *Publius*, inquit, *poſt Præturæ honorem, inter Sejani conſcios arreptus, & fratri in cuſtodiam datus, ſcalpro librario venas incidit: & obligari ſe paſſus, in eadem cuſtodia morbo periit.* Idem.

4 *Per ſpeciem ſtudiorum*] Doctus enim fuit, & ſcripta reliquit. Tertullianus de anima: *In Vitellii commentariis conditum eſt.* Idem.

Per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro] Scalprum inſtrumenti ferrei nomen eſt, quo plures artifices utuntur? ut *ſcalpra ſutoria* Horatio. & Cor. Celſus inter inſtrumenta chirurgica ſcalprum ponit. hic putarim accipi pro eo inſtrumento, quo ſtudioſi pennas acuunt, aut aptant. *Lupanus.*

5 *Puella adeo neſcia*] Illa ipſa quæ ſponſa Claudii filio; ut hic notat Dio. *Lipſius.*

6 *Triumvirali ſupplicio affici virginem*] Triumviri, qui alias Iudices capitales, prorſus iidem Romæ qui undecimviri Athenis. Munus eorum præeſſe carceri, punire damnatos: itemque cognoſcere de furtis admiſſiſque ſervorum aut ejuſmodi viliorum capitum ad Mæniam columnam. Quod idem in Athenienſibus fuiſſe, diſco ex Suida. Ἕνδεκα, inquit, ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελομένη τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κατακρίτων, ἐφ' ἣν ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. Nec ambigo quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Revard. 11. Var, & Fabrum, quæ non recoquam ego. Sed cur ait inauditum virginem adfici triumvirali ſupplicio, id eſt laqueo? Id quidem ita ceperim quaſi non ſimpliciter virginem dixerit, ſed impubem inveſtemque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautumque voluit, quàm ætati. Ita nec pueros interfici fas, niſi toga ſumpta & relatos in viros. Hinc apud Dionem ſcriptum, à Triumviris in proſcriptione juſſum puerum quemdam Togam virilem ſumere, ut ſcilicet jure poſſet interfici, l. XLVII. Καὶ ἄλλα τε, ait, διὰ τοῦτο πολλὰ παρενομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. Appulejus 11. apol. de puero præcoci malitia. *Hoc magis noxius, quod cum venia pernitioſus eſt: & nondum pœna, jam injuriæ ſufficit.* Quam cauſam & hic ſubeſſe arbitror, ut compreſſa devirginataque mulier videretur & plena annis. *Lipſius.*

Triumvirali ſupplicio] Triumvirale ſupplicium, quo reus in carcere afficeretur, ideo Cornelius dicit, quod Romæ tres-viri capitales eſſent, qui carceris cuſtodiam haberent, ut cum animadverti oporteret, interventu eorum fieret. Auctor Sext. Pomponius D. de origine juris. Cæterum quod hic ait de virgine, tam Dio Caſſius, quam Tranquillus retulere, hujuſque verba ſunt: Immaturæ puellæ, *quia more tradito nefas eſſet virgines ſtrangulari, vitiatæ prius à carnifice, dein ſtrangulatæ.* Vertranius. *Duumviri capitales.* Tullo Hoſtilio regnante ſunt creati propter occiſam ab Horatio illo victore Curiatiorum ſororem. poſtea uno addito *Triumviri* nuncupati. Horum mentionem facit Salluſtius in conjur. Catil. & Tacit. in vita Agric. Animadvertendi in facinoroſos talis ratio habebatur, ut primum ad Triumviros capitales crimina deferrentur, qui ad Prætorem delata referebant. Prætor vero conſilium cogebat; & decretum conſilii exequebatur. Valer. 5, 4, 7. *Lupanus.*

1 *Corpora*

exin oblisis faucibus, id ætatis [1] *corpora in Gemonias abjecta.* Per idem tempus Asia atque Achaja exterritæ sunt, acri magis quam diuturno rumore, [2] *Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum.* & erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, [3] per dolumque comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, & promptis Græcorum animis ad nova & mira: [4] *quippe lapsum custodia pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum,* fingebant simul, credebantque. jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus, [5] & inanium spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, [6] Achajam quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, [7] Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam Ægæi maris insulam, & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, [8] ibi demum cognoscit, [9] sollertius interrogatum, *quisnam foret*, dixisse, [10] *M. Silano genitum:* &

1 *Corpora in Gemonias abjecta*] Sub Tiberio, inquit Suetonius, *nemo punitorum non est in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Necatum enim in carcere, magnis uncis in forum carnifices, ac inde in profluentem trahebant (ait Dio) sive capite abscisso truncum rei corpus, sive strangulatus laqueo reus fuisset. Legimus autem & intelligimus ubique *Gemonias scalas*, in quibus corpora punitorum populus intueretur. Sed & Plin. 8., 40. *Gemonios gradus* ait. In eos cadaver projici & abjici dictum, quod ibi per paucos dies visum, in Tiberim abjiciebatur, cujus in ripa Gemoniæ essent. *Vertranius.*

2 *Drusum Germanici filium*] Quem Tiberius in abdita palatii parte fame postea enecavit, ut post paulo dicetur: tum autem in custodia habebatur. *Muretus.*

3 *Per dolumque comitantibus*] Muret. *per dolum comitantibus.* Sane si *que* retines, potius erat legi, *per dolumque comitatus.* Acidalius.

4 *Quippe lapsum*] Fortè, *elapsum.* Lipsius.

Quippe lapsum custodia] Melius, ut opinor, scribatur, *Quippe elapsum custodia.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quippe elapsum custodia.* Non, *lapsum*, ut est in vulgatis. Nam illud *lapsum*, à librario factum, qui omisit literam, *e*, ob præcedentem alteram verbi, *quippe.* Ursinus.

5 *Et inanium spe*] Quis obsecro speret inania prudens sciensque? Nec est ut si quis subtili expositione argutetur ipsum quidem ea, quæ sperabat, non habuisse pro inanibus, revera autem fuisse inania. nam ut sint, certe Tacito non sunt inter inania principatus & imperia, quo fanaticus hic adspirabat. Ergo potius legerim *immanium spe. Immania* pro rebus immanibus, quomodo solet neutro genere frequentissime uti: sicut 2, 39. *ad majora & magis præcipitia conversus.* Sumitur autem *immanis* pro magno, ingenti, arduo. Sic in dialogo de Orator. *immanes lacerti.* Hinc vulgata locutio, *immane quantum*, etiam nostro usitata, pro nimium quantum. *Freinshemius.* Nihil mutandum. Ille creditus Drusus, Germanici filius, imperium principatumque, quæ nunquam consequuturus erat: & sic inania sperabat. Vide historiam Libonis Annal. 11. ubi eum *facilem inanibus* vocat Tacitus: idem est, ac si dixeris, facilem ad speranda inania, quæ, scilicet, nunquam sit imperaturus. Speraverat Libo habiturum aliquando se opes, quis viam Appiam, reginam, ut ille loquitur, viarum, pecunia Brundisium usque operiret. *Vana* illa vocat Tacitus, non quod vanæ essent tantæ opes, aut inter inania habendæ, sed quod frustra à Libone sperarentur. *Boxhornius.*

6 *Achajam quoque curabat*] Ex decreto illo, libro 1. quo *Achajam & Macedoniam onera deprecantes levari proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit.* Lipsius.

7 *Toronæum Thermæumque sinum*] Quorum ille ad Toronem Macedoniæ urbem; hic juxta Macedoniam, Axii fluvii receptor. *Idem.*

8 *Ibi demum cognoscit*] Locus inter mancos. Nec enim ubi aut quomodo deprehensus fugitivus ille, narratum. Post, *cognoscit*, ergo ponenda nota. Et statim scribe, *interrogato.* Idem.

9 *Sollertius interrogatum quisnam foret, dixisse*] Hæc doctissimo viro ea de causa mutila sunt, quod putet omissum, ubi, & quomodo deprehensus sit iste Pseudodrusus. Ego integra reor, & ostendam ubi tamen ea sub aspectum dedero. Sabinus iste adita Nicopoli, rescitit illum, de quo quæsitum venerat, ibi à quibusdam de suo statu interrogatum, respondisse, se patrem habere M. Silanum: ibidemque rescivit eundem (audito ejus adventu) à plerisque desertum navem ascendisse, tanquam Italiam peteret. quid eo postea factum sit, noster ingenue nescire se profitetur. *Salinerius.* Si fideliter hic locus ex Man. relatus ab iis fuisset, ut à me nunc, emendationibus opus non erat. Clarus jam sensus: Sabinum Nicopoli demum cognovisse, quod falsus ille Drusus, diligenter interrogatus, quisnam foret, dixerat, se M. Silano genitum: & quod multis sectatorum dilapsis, ascenderat navem, tan-

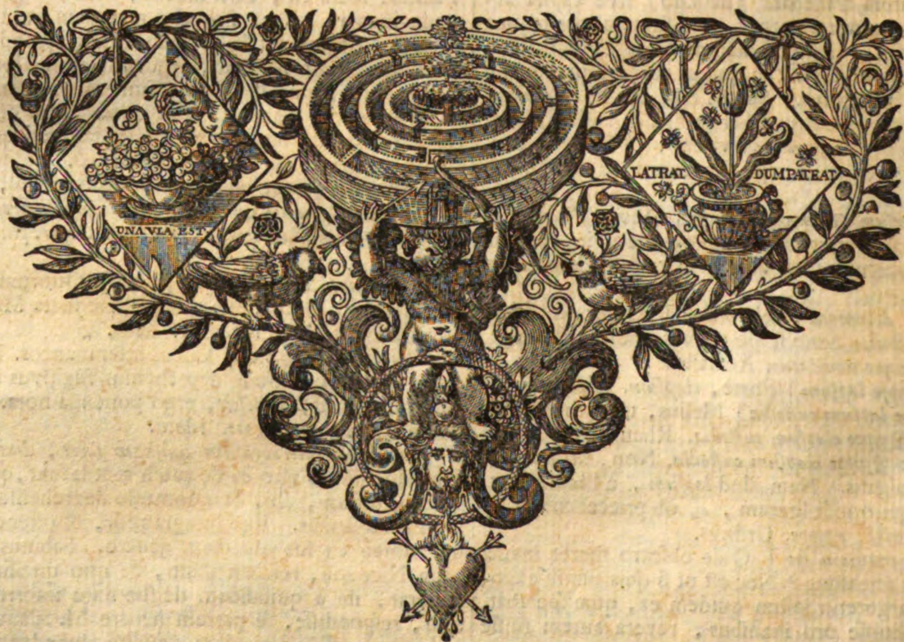
 quam

& multis sectatorum dilapsis ascendisse navem, tamquam Italiam peteret. scripsit-
11 que hæc Tiberio. [1] neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio facilis capessendis inimicitiis, & foro exercitus, *ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros* oblique perstrinxerat. ille nisi lacesseretur modestiæ retinens, non modo retudit collegam: sed *ut noxium conjurationis* ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

quam Italiam petiturus. Scripsit ergo hæc Tiberio Sabinus. In vulgatis, pro, *dixisse*, repositum fuerat, *dixit se.* hinc confusio, & duplicatus error, quia recentiores deinde pro, *interrogatum*, scripserunt, *interrogato.* Pichena. Plane Beroaldus extra culpam, qui omnia ex fide juxta codicem MS. exhibuit. *Jac. Gronovius.*

10 *M. Silano genitum*] Cujus gener fuit Caligula. *Muretus.*

1 *Neque nos*] At reppererunt Zonaras & Dio, qui missum eum ad Tiberium tradiderunt, Caligulæ nuptias Antii celebrantem. *Lipsius.*

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Tiberii arcanæ & fœdæ libidines. Multorum accusationes: interque eos M. Terentii equitis R. cujus libera & egregia defensio inserta. L. Pisonis Præfecti urbis mors & funus: & per occasionem de origine ejus muneris & progressu. De Sibullarum carminibus recipiendis consultatio: & quæ in iis cautio. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ. Germanici duæ filiæ nuptum datæ, L. Cassio, & M. Vinicio. Fœneratores accusati, repressæ usuræ. & liberalitate Cæsaris fides multorum refecta. Iterum accusationes majestatis: & uno edicto omnes conscii Sejanianæ conjurationis necati. C. Cæsar Caligula Claudiam uxorem accipit: ejus mores & callida simulatio in avum. Tiberii præsagium de Ser. Galbâ: & per caussam eam de Mathematicis aliquid & Thrasullo. Drusi Germanici filii miseranda mors: item Agrippinæ. Nerva Jureconsultus inediâ voluntariâ obiit. aliquot aliorum inlustrium mortes. Phœnix in Ægypto visa, & super eâ veterum narrationes ac judicia. Accusationes variæ & mortes. Parthorum legati in urbem venere, ad novum regem petendum. & Tiberius unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti præfectus: ejusque ingenium. Prœlia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Teridates sufficitur Vitellii consilio & armis. At Romæ illustrium damnationes & mortes. Clitæ Cappadoces regi suo rebelles & repressi. Teridates rex dissidio procerum pellitur, & Artabanus in regnum iterum accitur. Romæ incendium atrox: quod Cæsar liberalitate sua mitigavit. Tiberii deliberatio de successore: ejusque morbus & mors. Gesta hæc annis circiter sex.

CN. DOMITIO. M. FVRIO CAMILLO SER. SVLPICIO GALBA. L. CORNELIO SVLLA PAVLLO FABIO PERSICO. L. VITELLIO C. CESTIO GALLO. M. SERVILIO RVFO Q. PLAVTIO. SEX. PAPINIO CN. ACERRONIO. C. PONTIO	COSS.

1 [1] Cn. Domitius & Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar tramisso quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret: seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: & sæpe in propinqua digressus, [2] aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum & decora corpora; sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, [3] *sellariorum* & [4] *spintriarum*, ex fœditate loci ac multiplici patientia. præpositique servi qui quærerent, pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes; [5] & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus,
2 suaque ipsi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quasi recens [6] cognitis Liviæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur [7] in effigies quoque ac memoriam ejus: & *bona Sejani* [8] *ablata ærario, ut in fiscum*

COMMENTARIUS.

1 Initium sexti libri arbitrario hîc jure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse? Secrevi igitur. non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciundum: sed quia magnitudinem resque gestas æstimanti, ita videbatur. Denique ut scires saltem, hunc vulgò quintum librum in duos esse tribuendum. *Lipsius.*

2 *Juxta Tiberim hortis*] Hortos Cæsaris accipio, de quibus Horat.

Trans Tiberim longè cubat is prope Cæsaris hortos. Ii vicini Naumachiæ fuerunt, siquidem eadem de re Suetonius Tiber. c. LXXII. *Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos naumachiæ hortos subvectus est, dispositâ statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret.* Vide iis de hortis & Sueton. Julio cap. LXXXIII. *Idem.*

Aditis juxta Tiberim hortis] Horti Cæsaris qui prope naumachiam erant. Suetòn. *Muretus.*

3 *Sellariorum & spintriarum*] Vide si lubet Suetonium Tiber. c. XLIII. & Turnebum l. v. cap. 1. Qui tamen non satis explicant, cur Sellarii dicti à fœditate loci. Sed ego non violo te Pudor. *Lipsius.*

Sellariorum] Sellaria loca sunt à sellis dicta, ubi domi sedebant, qui de re aliqua convenerant. apud Plinium. Sed accipi consuevit pro fornice, locisque voluptariis. Martialis: *In sellariolis vagus popinis.* quod ibi fere sedendo voluptatibus detur opera. Hoc autem significat hic, dum ait, *Ex fœditate loci.* Ferrettus. *Sellaria* ait Lævinus Torrentius, sunt sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ. Sic enim & *Sellaria* domus aureæ Neronis, apud Plin. 34. 8. & *Sellariolæ popinæ* apud Martial. ubi non in lectis, sed in sellis accumberent. Inde & *opifices sellularii* Livio. Ego *cellas* scio vocari meretricum casulas. Martialis: *Intrasti quoties inscriptæ limina cellæ.* Et Juvenal. *Ultima cellam clausit.* Et: *dubitas alta Chionem deducere cella.* Sueton. in Calig. c. 41. *Lupanar in palatio constituit, distinctisque & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuique starent, misit circum fora, & basilicas, nomenclatores, ad invitandos in libidinem juvenes, senesque.* Scribo igitur *cellariorum.* Muretus. *Sellaria* loca sunt arcanarum libidinum, in quibus sellæ ad libidinem paratæ erant. *Lupanus.*

4 *Spinthriarum*] *Spinthrias* aliter Cornelius, aliter Tranquillus accipiunt: hic enim, ex multiplici patientia ductum putat vocabulum: ille autem inquit, *monstrosi concubitus repertores, quos spinthrias appellabat.* Ferrettus. *Spinthriæ* unde dicti sint, quæsivit Cœlius Lectionum 14. cap. 8. Mihi probabilis origo nominis est, ab *Spinturnice*, quam, inter aves quæ sit, Plinius 20, 13. scribit, non invenisse, qui se scire diceret: Santra putat eam Græcis σπίνθαριν dici. & Sextus Pomponius l. 17. *Spinturnix est avis genus turpis figuræ, occursatrix artificum, perdita Spinturnix.* Vertranius. *Spintrias* exponit Suetonius, monstrosi concubitus repertores. Spintriam vocatum Vitellium idem narrat: & Xiphilinus exponit πεπορνευκότα. Lego & hic *sphintriarum.* Sed hæc nescire præstat, ut mirer quosdam, tam diligentes in fœdissimo vocabulo investigando fuisse. *Muretus.*

5 *Et si retinerent*] Malim: *& si reniterentur.* Rhenanus.

6 *Cognitis Liviæ flagitiis*] Apicata uxor Sejani, cognita morte filiorum, libellum scripsit, quo Livillæ facinota & flagitia aperuit. Deinde se exanimavit. Tiberius, & cæteros conscios, & ipsam interfecit. Sunt tamen qui dicant ei, propter Antoniam matrem, ignotum esse, sed eam ab Antonia necatam. Dio. *Muretus.*

7 *In effigies quoque ac memoriam ejus*] Crebra talium mentio: disce semel hunc mortem, si placet, è nostro EXCURSU. in *A.* Lipsius.

8 *Ablata ærario ut in fiscum*] *Ærarium*, populi Romani

fiscum cogerentur, [1] tamquam referret. Scipiones hæc, & Silani, & Cassii, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant; cum repente Togonius Gallus, [2] dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat *deligere senatores, ex quis viginti sorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem ejus defenderent.* crediderat nimirum epistolæ, *subsidio sibi alterum ex consulibus* poscentis, *ut tutus à Capreis urbem peteret.* Tiberius tamen ludibria seriis permiscere solitus [3] egit gratis benevolentiæ patrum: *sed quos*

Romani est: *Fiscus*, Imperatoris infra paulo post: *Signatum argentum fisco, vel ærario attinebatur.* Ferrettus.

1 *Tum rettulere Scipiones*] Stigmatias locus non frustra. Desunt enim quædam. Vel hoc argumento, quod rettulisse Scipiones dicit. ac relatio Consulum erat, censio tantum Senatorum. Possit si forte, legi *ut in fiscum cogerentur coss. rettulere. Scipiones hæc, & Silani & Cassii,* &c, Sed ut tectum sit, non sanatum vulnus. *Lipsius.*

Tum retulere Scipiones] Faernus legebat: *Tum de se retulere Scipiones*, &c. *Ursinus.* Deesse quædam Lipsius putat; idem tamen tegere, si non sanare, vulnus tentat: *ut in fiscum cogerentur Coss. rettulere, Scipiones hæc & Cassii* &c. Consulum enim relatio tantum, censio Senatorum. At ego non deesse, sed superesse etiam quædam contenderim. Verba *tum rettulere* omnino supervacua & tollenda. Nihilenim hic de relatione, cujus ex sola mentione argumentum defectus Lipsius sumebat: sed de sententiarum dictione, quæ in relationibus Consulum, captata occasione, sive etiam præter rem, à Senatoribus usurpabantur. At aliquis Tacito non assuetus cum hiare sermonem putaret, has voculas de suo inseruit. Plena enim oratio, si quod necesse est, ad illa ipsa verba, *Et bona ablata ærario ut in fiscum cogerentur*, ex superioribus ista mente repetas, *sententiæ dicebantur.* Locum ergo totum sic scribo: *Et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur. Scipiones hæc & Silani & Cassii* &c. *Acidalius.* Nimiam corrigendi libertatem sibi antiquiores Criticos sumsisse, vel hic locus exemplo sit. qui cum corrupte in Man. legatur, *tam referret Scipiones*, reposuerunt, *tum retulere Scipiones.* Hinc interpretes torquebantur ac de magno aliquo defectu suspicabantur, donec ego in Notis prioribus, de scriptura vetere fidem faciens, viam perspicacissimo Lipsio aperui ad veram emendationem. Is enim nuper restituit: *tanquam referret, Scipiones.* ut scilicet Tacitus irrideat vanitatem sententiæ: quandoquidem, & ærarii, & fisci pecuniæ, illo ævo, in Principis potestate essent. Nec nimia mutatio videatur, *tanquam*, pro, *tam*, cum similes lapsus in eodem Man. observaverim: præsertim lib. 1. ubi legitur, *quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira*: Man. habet, *quam Tiberio.* Hanc egregiam Lipsii correctionem ego aliquantulum distinctione juvi, punctum post verbum, *referret*, apponens: ut deinde sequatur, *Scipiones hæc, & Silani:* quasi dicat, Tales ineptiæ à talibus viris pronunciabantur. eosque derisionis causa, multitudinis numero appellat: magna videlicet Senatorum nomina. *Pichena.* *Referre* non semper significat relationem incipere, quod proprium consulis est, sed nonnunquam dicere, proferre. Tac. 3. Ann. *Referatis patri ac fratri.* Et lib. 4. ann. *is namque, ut retuli.* Quapropter missa doctissimi viri dubitatione, hæc vindicemus à nota corruptionis. Prius (ut par erat) C N. Domitius & Camillus Scribonianus consules ejus anni, *retulere*; hoc est quæsiere senatorum sententias de memoria Liviæ & de bonis Sejani: post illa quisque senatorum censet, *atroces sententiæ dicebantur.* Scipiones, Cassii, Silani cum ad eos ventum est, in idem conveniunt. At ecce dum hæc ego refingo ut politiora vulgentur, prodeunt in publicum notæ Curtii Pichenæ, docti viri & diligentis, quibus affirmat in MS. Florent. legi, *tam referret Scipiones.* Obstupui, eum putans bona fide transcriptum à Beroaldo fuisse, & utrumque miratus sum, non animadvertisse, quam leviore castigatione hæc in integrum restitui potuissent, *tum referre Scipiones*, pro *referebant.* inde sequitur, *censebant.* Salmerius. *Tanquam referret.* Lectio Lipsii est, non scriptura Taciti. MS. habet, monente Pichena: *jam referret.* Unde facile est sua verba Tacito restituere: *Et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum redigerentur, jam refertur. Scipiones hæc & Silani* &c. *Boxhornius.* Vere Lipsius & Pichena: nugantur alii. *Gronovius.*

2 *Dum ignobilitatem suam*] Litteras *B* & *V* crebro permutari nemo est qui nesciat, id hoc quoque loco accidisse suspicor, atque in causa fuisse, cur pro vocabulo, quo Tacitus usus fuerit, infititium legatur, quanquam sensu haud dissimili. Scriptum, inquam, fuisse suspicor, *dum novitatem suam*, ex quo alii primo *nobilitatem*, & cum id respueret sensus, *ignobilitatem* finxerint, cum retinendum fuisset *novitatem*, qua voce usus Seneca apud nostrum 14, 53. *Inter nobiles & longa decora præferentes, novitas mea enituit.* Cum autem nullus liber hanc conjecturam juvet, nihil statuere possum de lectione hujus loci, sed tantum significare suspicionem meam, si forte aliquando membranæ cujusdam subsidio possit firmari. *Freinshemius.*

3 *Egit gratias benevolentiæ*] Sensu satis commodo; sed cave credas nunc a te Tacitum audiri. Neque enim ante Frobenium deprehendo, sic ab ullo editum, ut hactenus nonnisi Rhenano id attribuere

quos omitti posse? quos deligi? semperne eosdem, an subinde alios? & [1] *honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an è magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret.* Hæc adversus
3 Togonium, verbis moderans: [2] neque ultra abolitionem sententiæ suadere. At Junium Gallionem, qui censuerat, *ut prætoriani actis stipendiis, jus apiscerentur* [3] *in quattuordecim ordinibus sedendi*, violenter increpuit; velut coram rogitans, *quid illi cum militibus?* [4] *quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Sejani quæsitam? qua rudes animos nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret.* hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: & quia incusabatur facile toleraturus exsilium, [5] delecta Lesbo, insula nobili & amœna, retrahitur in urbem, [6] custoditurque domibus magistratuum.

tribuere possim. Aldus quippe exhibuit *grateis*, at Beroaldus plane *gratis*. Nonne habes quod execreris? Id vero postremum est, quod & Beroaldus & Pichena viderunt in codice MS. & ab quolibet hodie cerni potest, ut id Tacito nunc reddiderim. Quod vero ad medium *grateis* pertinet, scito nunquam istam terminationem accusativi Tacito placuisse: attamen sic invenio etiam in ipsa Ryckiana 3, 62. *parteis*, ubi ex MS. Mediceo nunc reposui *partis*, in Lipsianis 4, 45. *sequenteis*, ubi in MS. est *sequentis*, & bene in plerisque citerioribus exhibitum. *Jac. Gronov.*

1 *Honoribus perfunctos, an juvenes?*] Quidam ergo in Senatu, honoribus nondum functi. Quod manavit ab Augusto: *qui liberis Senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protenus virili togæ latum clavum inducere, & Curiæ interesse permisit.* ait Sueton. Aug. c. XXXVIII. Tacitus Annal. XIII. *Iulius Montanus Senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset.* Plura ibi. *Lipsius.*

2 *Neque ultra abolitionem sententiæ suadere*] Hoc est, nihil aliud præter sententiæ abolitionem, suasit: nec eo ulterius progressus est. quasi dicat: Togonium non violenter increpuit, ut postea Junium Gallionem. *Pichena.*

3 *In quattuordecim ordinibus sedendi*] Tanquam equites essent. Caussam sententia sumpsit à Primipilaribus, qui functi militia, Equites censebantur. Simile volunt in Prætorianis. Vide me in Milit. lib. II. Dial. VIII. *Lipsius.*

4 *Quos neque dicta imperatoris*] Hæret sententia, fortasse explicanda, si legas: *dicta non imperatoris:* negatione inserta. *Idem.*

Neque dicta imperatoris] Forte, *neque dicta nisi imperatoris.* Rhenanus. Vocem *imperatoris* inducit Lipsius, Muretus legit *edicta*. Neutri adhuc plane adsentior. magis tamen Lipsio. Sed fuerit forte etiam, *quos neque dicta nisi imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore.* Acidalius. Ejicienda vox importune repetita, ut fiat: *quos neque dicta neque præmia nisi ab imperatore accipere fas esset.* Grotius. Corrigo, *quos neque dicta nisi imperatoris neque præmia* &c. *Harlæus.*

5 *Delecta Lesbo insula*] Ex antiquo jure notandum, eque ruderibus veteris juris, quod qui damnatus erat in insulam, insula non nominata, haberet facultatem eligendi, in quam insulam trajiceret. Sic Milo delegit Massiliam. Dio lib. 40. Et ita capiendum quod in historia Ecclesiastica Theodoreti scribitur cap. 15. lib. 1. Constantium damnato Liberio Papa, interrogasse eum, *in quem locum placeret secedere.* Sunt enim quidam qui relegantur in insulam, adjecto insulæ nomine, vel in eam insulam, quam princeps adsignaverit. l. 1. de off. præfecti urbi. Sunt alii, qui simpliciter relegantur, non adjecto relegationis loco, ut l. 6. de interdict. & releg. Et iis arbitrium relinquitur eligendi, in quam velint insulam abscedere. *Aurelius.*

6 *Custoditurque domibus magistratuum*] Præter carcerem & custodiam militarem, custodia alia duplex: Apud Magistratus, & Apud vades. Apud Magistratus, cum reus Consuli, Prætori, Ædili (interdum & Senatori, etiam non è Magistratu) committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum, eaque custodia libera dicta. Sallustius in Catilinario: *Senatus decrevit uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur. itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Ceparius Cn. Terentio Senatori traduntur.* Cicero in Bruto: *Domi teneamus eam septam liberali custodia.* quasi si alia illa, servilis. Julius Firmicus: *In custodia quandoque, sed libera exponetur.* Et sane hæc Libera, digniorum tantum & plerumque Senatorum. Hieronymus contra Vigilantium: *Sint ergo non tetro aliquo carcere, sed amœna & libera custodia, tamquam patres quidam ordinis Senatorii.* Dio optime lib. LVIII. de Asinio Gallo: qui hanc custodiam. φυλακὴν ἄδεσμον vocat, id est liberam & sine vinclis. additque, πρός τε γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. Τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δί, ἀλλ' ἵνα μὴ τελευτήσῃ. Id est, *Custodiebaturque semper à Consulibus, nisi cum Tiberius Consul esset. tunc enim à Prætoribus observabatur, non hercle ne effugeret, sed ne mori*

tuum. Iisdem litteris Cæsar [1] Sextium Paconianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque à Sejano, cujus ope dolus C. Cæsari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere [2] concepta pridem odia, & summum supplicium decernebatur, ni [3] professus indicium foret. Ut vero [4] Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus juxta 4
invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut rettuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, *cur mutua* [5] *accusatione intenta, nunc silerent?*

mori posset. Sidonius I. Epist. de Arvando: *In Capitolio custodiebatur à Flavio Asellio hospite, Comite sacrarum largitionum.* Custodia apud vades, cum eorum periculo fidejussoribus reus tradebatur. Tacitus lib. V. *Nec aliud periclitantibus subsidii, quam in constantia fratrum fuit, qui vades exstitere.* Clariusque de eadem re Suetonius Vitell. cap. 11. *Publius post Præturæ honorem inter Sejani conscios arreptus, & in custodiam fratri datus.* Ulpianus l. 1. De custod. reorum: *De custodia reorum æstimare Proconsul solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, an fidejussoribus committenda.* Symmachus l. 1. Epist. *Statui ut Felix vadibus, qui Fulgentio non essent cogniti, traderetur.* Lipsius.

1 *Sestium Pagonianum*] Sextius Paconianus scribitur infra: *Nec dispares Trebellieni Rufi & Sextii Paconiani exitus.* Idem.

2 *Per idem odia*] Emendo, *concepta pridem.* Idem.

Concepta per idem odia] *Pridem* quoque Faernus, & Pichena. Hic *per idem* idem est, ac si dixisset iisdem de causis: nam ob crebras accusationes & dolos, omnibus erat invisus. *magno patrum gaudio; audacem, maleficum, omnium secreta rimantem.* nec tamen reus ab iis peractus est, quod iste Paconianus inter illos erat, de quibus jam dictum legimus. lib. 4. Ann. *nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat.* quos nefas ab aliis, quam ab Imperatore, pessundari. *qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus veteres, & prægraves afflixit.* qui cum jam aperte Paconiano immineret sumta occasione ruunt omnes, proferuntque odia dilata, & morti eum mancipassent, nisi indicii professione sese inde exemisset: subdidit autem reum hujusmodi facinoris Latinium Latiarem, qui patribus æque atque ipse invisus erat. *Salinerius.* Nugatur cum sua sibi explicatione, ut sæpe. *Gronovius.*

3 *Professus indicium foret*] Alios scilicet accusavit. Observandum igitur, propositam impunitatem reis, qui indicio suo alios sibi reos substituissent. *Pichena.*

4 *Ingressus est accusator Acrius*] Restitui non male, *aggressus est, accusator ac reus juxta invisi.* Paconius & Latiaris odiorum duo nomina. Itaque gaudium patrum fuit perculso Paconio à Cæsare: gaudium alterum nominato, ab eo indice, Latiari. *Lipsius.*

Latinium Latiarem ingressus est accusator, acrius juxta invisi] Suspicor scribendum & distinguendum: *Latini Latiaris ingressus est accusator Acrius, juxta invisi.* nam plane novum est *Latinium Latiarem ingressus*, pro, actionem Latini Latiaris, id est, contra Latinium Latiarem ingressus. Quod nostram conjecturam adjuvet, sic rursum loquitur lib. 16. *Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur.* Rhenanus. *Latini Latiaris ingressus est accusator*, &c. & sic legebat Danesius. Item, *præbebant*, magis placeret, quam *præbebatur*, si pro, *Acrius*, reponatur, *ac reus.* ut totus locus ita legatur: *Accusator, ac reus, juxta invisi, gravissimum spectaculum præbebant.* Ursinus. *Ire in aliquem* dicitur de accusatore. Cic. ad Att. lib. ep. 7. *equidem antequam tuas legi litteras, in hominem ire cupiebam.* quod ex sequentibus magis clarescit. *quid quaris? acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem.* loquitur de Clodio. Idem cur non in verbo, *gradior? ire* enim & *ingredi* eos etiam signat, qui verba faciunt. Terent. Adelph. *Mane scio: istuc ibam.* Virg. 6. *Pater Anchises lacrimis ingressus obortis.* At hic non, *gressus est in Latiarem*, sed *ingressus est Latiarem.* Heus tu cur Plautus: *Circumduce hasce ædes:* & non *duce circum hasce ædes?* Sinamus igitur castigationes, quas hic doctissimus vir commentus est. *Salinerius.* Eleganter Lipsius, quomodo & Muretus notaverat. Sed idem Lipsius male, quod *aggressus* mutat. *Ingressus est* valet, cœpit, nempe indicare. Sic sæpe alibi absolute hoc verbum magna cum gratia, lib. XI. *Ingressus defensionem* &c. non procul ab initio. lib. 16. *Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur orditurque de amicitia Rubellii Plauti* &c. At ego lubenter ad concinnitatem majorem, verba velim transponere: *Ut v. Lat. Lat. ingressus, est gratissimum spectaculum præbebatur, accusator ac reus juxta invisi. Latiaris ut retuli* &c. Quo ordine Tacitum scripsisse, ego pro me certo credo, nec idem affirmare aliis dubitarim. *Acidalius.* Lipsio prorsus assensi, qui emendavit, *accusator ac reus juxta invisi:* Corrupte antea, atque inepte, *accusator Acrius, juxta invisi.* Deinde fortasse melius ex Mureto, *præbebant.* Sed vulgata lectio minime spernenda. *Pichena.*

5 *Accusatione intenta*] Sic lib. 3. *ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula.* Pichena.

rent? [1] *metum prorsus & noxiam conscientiæ pro fœdere haberi; at non patribus reticenda quæ audivissent.* Regulus [2] *manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum:* Trio *æmulationem inter collegas, & si qua discordes jecissent, melius oblitterari*, respondit. Urgente Agrippa, [3] Sanquinius Maximus è consularibus oravit senatum, *ne curas imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis.* sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitii quæsita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem [4] inter ganeam ac stupra meditabatur.
5 Exin Cotta Messallinus sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, [5] arguitur pleraque; C. Cæsarem [1] quasi

1 *Metum, prorsus & noxam*] Si examinas, stabis à Grosiotio legente: *noxæ conscientiam.* Ego etiam velim, *habere*, non, *haberi*: sententia volente. *Lipsius.*

Et noxam conscientiæ] Puto emendandum, *noxæ conscientiam.* Muretus. Non ego Grosiotio dissentio, qui elegantissime *& noxæ conscientiam.* Posse tantum dico etiam, *metum prorsus ex noxa conscientiæ*, vel potius, *ex noxæ conscientia.* Sed non æque eleganter. *Habere* cum Lipsio an *haberi* cum vulgo scribas, puto nihil interesse. *Acidalius.* Hæc manuscripti lectio, *& noxiam conscientiæ.* Nec vulgatam sperno: *& noxam conscientiæ.* Sed fortasse melius, *& noxiam conscientiam.* Pichena.

2 *Manere tempus ultionis, seque coram*] Neque hoc muto. Satis enim clarum. clarius tamen: *Regulus, manere tempus ultionis se, quippe coram principe excusaturum.* Acidalius.

3 *Sanquinius maximus*] Verius ut grandiori littera notes, *Sanquinius Maximus*, ut sit ejus gentis cognomen. Nam maximum ævo inter Consulares fuisse, non placet, nec verum est. Consul enim suffectus demum fuit ante annos quattuor, Urbis anno DCCLXXXI. Præfectum urbis enim fuisse comperior sub Cajo, ex Dionis corruptis verbis, libro LIX. Τριάκοντα δὲ δὴ ἡμέρας ἦρξε, (Cajus videlicet) καίτοι Λουκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἓξ μῆνας ἐπιτρέψας, καὶ αὐτὸν Σαβίνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο. scribe, Σαγκίνιος, & hunc cape, qui tunc Præf. urbi & secundum Consul. Præfuit & inferiori Germaniæ, ex Tacito lib. XI. *Chauci nulla dissensione domi, & morte Sanquinii alacres.* Lipsius.

4 *Inter ganeam ac stupra*] Vulgo, *ganeum.* utrumque recte. Sed MS. sequi malui. sic lib. 3. *ventris, & ganeæ paratus.* Pichena.

5 *Arguitur pleraque C. Cæsarem*] Ne hunc quidem locum, ex Ædilitio edicto, perhibeo sanum integrumque. Remedium aliquod, si legas: *Arguitur pleraque, C. Cæsarem quasi incestæ virilitatis, & cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur novemdialem eam cœnam dixisset*, ut, inquam, τὸ *dixisset*, reducas etiam ad priora, statimque eodem exemplo legas, *addidisset.* Sed metuo ut hæc, cum Aristophane, sit τυχὸν ἐπικουρία. *Lipsius.*

Arguitur pleraque C. Cæsarem quasi incesta] Distinxi: *Ubi primum facultas data, arguitur pleraque*, hoc est, in plerisque; Græca constructio est; apud historicos tamen solennis. Quod vero sequitur, *quasi incesta virilitatis*; legerim, *quasi incestæ virilitatis*; hoc ideo dixit, quod C. Cæsar propriarum sororum stupro non abhorruit. *Rhenanus.* Videtur scribendum: *In C. Cæsarem*, &c. nam paulo post habetur: *seu composuerat quædam in C. Cæsarem, ut impudicum.* Ursinus. Deest vox aliqua, hariolabar, sed forsan Phœbo parum favente. *Arguitur plorasse C. Cæsarem, quasi incestæ virilitatis.* Moris enim, simulato fletu, ea prosequi, quibus invidiam & odium faciebant. Sueton. Cal. 38. *Prolataque Divorum Julii & Augusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat.* Tacit. 4. Hist. 45. *Planctum & lamenta & supremorum imaginem præsenti sibi circumdata.* Gruterus. Lipsius in hunc locum nihil sani. Unius particulæ *in* additione Muretus pulcherrime plagam hanc pœne desperatam sanat: *Arguitur pleraque in C. Cæsarem quasi* &c. Nihil verius. & convenit reliqua structura optime, quam nimis torquet & contorquet Lipsius. *Acidalius.* Transmarinæ munditiæ non advertére doctiss. virum: qua de causa eum ad emendationes confugisse videmus. *pleraque* pro *plerumque.* Sic Thucydides πάνταπα, σαφέστατα. quod noster post Virgilium non semel imitatus est: *Falsa exterritum.* At Poëta lib. 9. *Cætera parce puer bello.* Cotta autem semel tantum dum cænaret, eam *cænam* dixit *novemdialem*, at Caligulam sæpius eo nomine sermonibus distulerat. *Incestæ virilitatis*, id est incestificus, sive incestuosus: idque verbi non solum tangit flagitia, quæ in affines committuntur, sed extenditur etiam ad quascunque nequitias, quæ cum extraneis exercentur. Plaut. *neque eam incestavit unquam.* amplectitur etiam τὰ παιδικά. Liv. lib. 8. *primo perlicere adolescentem sermone incesto conatus.* Si κυρίως accipimus, ut Propert. l. 3. El. 2. *incesti meretrix Regina Canopi.* Quod ibi fratres assuescebant corporibus sororum; Audi Sueton. Cal. 24. *cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit.* Si καταχρηστικῶς, uti jam diximus, ejusdem hac lege. cap. 36. *pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercit.* Denique si posteriore interpretamento jocum exigis, his te absolvo: ætas Caligulæ è pusionibus excesserat, sed nihilo magis

1 quasi incestæ virilitatis, & cum 2 die natali Augustæ 3 inter sacerdotes epularetur,

magis jam vir suæ pudicitiæ parcebat: hinc acute, & vere, *virilitatis incesta*. Salinerius. Divinabam leniter, an minus corrupte legatur: *arguitur plura: quod C. Cæsarem quasi incertæ virilitatis.* plura enim, id est, tria erant, de quibus arguebatur. Sic paulo infra dixit: *statuendi de Cæciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat.* Quod auten Lipsius emendavit, *incertæ virilitatis*, confirmatur à Seneca de Provid. cap. 3. ubi, *dubiam virilitatem*, dixit: *exectæ virilitatis, aut dubiæ.* Pichena. Videor mihi reperisse scomma istud, & legendum esse *Cajam Cæsarem, quasi incertæ virilitatis.* nimirum mollitiem objecit Cajo (quomodo & Vestilius infra 6,9.) & quasi dubius pro viro eum an pro femina haberet, utrumque hoc dicterio complexus est, Cæsarem appellans virili genere, & femineo *Cajam* pro Cajo. Quæ quidem nominum mutatio haud raro usurpata in exprobranda vel ignavia vel mollitia. Homer. Il. 2,235. Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί. unde Virgil. hausit *O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.* Sic apud Suet. in Cæs. 49. Bibulus Cæsarem *Bithynicam reginam*; apud Xiphilinum in Nerone, Bunduica Neronem pro Domitio *Domitiam* (ut hic pro Cajo *Cajam*) appellarunt. Simili dicterio utitur Owenus acutus epigrammatum scriptor, in virum muliebrem & uxorem virilem: *Grammatici fugite hinc, hæc vir, & hic mulier.* Freinshemius. Sed qui vocem *Cajum* explanate per quinque literas expresserunt, sunt citimæ editiones, quum Beroaldina, Aldina, Frobeniana habeant *C. Cæsarem*, prout est quoque in MS. quarum ista prima litera ambiguum continet: & forsan hic subintelligi aliquid debet de scribendo, etsi sequatur *dixisse*, quod scio urgeri ab Lipsio. Ego certe restitui vetus. *Jac. Gronovius.*

1 *Quasi incestæ virilitatis*] Constabit sententia jocusque, *Incertæ virilitatis.* Atque ita scribe. sic alibi, *Abdus ademtæ virilitatis.* Notat autem Caligulam quasi ambigue virum, quique, ut Suetonius ait, pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercerit. Infra: *Sive composuerat quadam in C. Cæsarem ut impudicum, sive facto habita fides.* Jocus aliquis in verbis, quasi dicas Androgynum eum fuisse, ἀμφοτέραν ἀφροδίτην τηρώμενον. *Lipsius.*

2 *Die natali Augustæ*] Imo vero, *Augusti.* Liviæ quidem natalem post mortem ejus epulo ludisve celebratum non invenio. Nec vero Tiberius, alias haud pronus in matrem, id permiserit: cum etiam minores quosdam honores à Senatu ei decretos vetuerit abrogaritque. Dionem vide, ubi de iis quæ Liviæ decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cujus vitalis dies annuis ludis epulisque celeber. Repete ea quæ scripsi, de Augustalibus ludis ad l. 1. *Idem.*

Die natali Augusti] Sic reposui, auctore Lipsio; antea, *Augustæ*, contra historiæ fidem. *Pichena.* Assensum eis præbere non possum, qui deleto *Augustæ* repositum eunt *Augusti*, non quod probari queat, natalem Augustæ epulo ludisve celebratum post mortem: sed quia probari nequeat, dixisse isthæc Messalinum, mortua jam Livia. protulisse potuit aliquot annis ante, & nunc demum tamen accusari convincique; quod prius rabido isti cani quivis obviam occedere metueret. Sic se rem habuisse, satis innuit Tacitus, dum præmittit: *ubi primum facultas data.* Præterea nescio an Cotta hic alluserit ad *epulas novendiales*, quod ante novem dies multi forte à Tiberio interfecti: neque enim verosimile est adsentariorum mancipium voluisse incurrere indignationem aliquam justam dicterio liberiori; quam heic vix vitasset. Forsan *epulas* vocat *novendiales*, quod taciturnum plane esset convivium, ob metum; dum alter alterum suspectat. Plane Senec. libro 3. de Benef. 26. *Sub Tiberio Cæs. fuit accusandi frequens, & pæne publica rabies.* &c. Ipse Tacitus eodem libro cap. 7. *Cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent* &c. At in cæna ferali, æque ut in exsequiis omnia muta fuisse ac tacita, probarem, nisi alterius esset loci. Interim videatur Tacit. libro 4. Histor. 62. *Gruterus.* Non me movent rationes à Viro doctiss. adductæ, quin potius libris, in quibus nulla diversitas à quoquam indicatur, adhæream in re haud quaquam absurda. Cur enim matris suæ natalem celebrari ægre tulerit Tiberius, qui suæ quoque originis quodammodo initium fuit? nec magis ad rem pertinet, quod apud historicos de natali ejus nil reperitur: quot enim res majoris multo momenti perierunt. *Freinshemius.* Absurdius agitur ab Capaecio, qui libro 1. Hist. Neapol. pag. 239. potuit citare *cum die natali Augustus inter sac. epul.* Jac. Gronovius.

3 *Inter sacerdotes epularetur*] Observa ergo illo die epulum fuisse, &, ut apparet, per collegia. Dio auctor, Senatores tunc convivatos in Capitolio. lib. LIV. Τὰ γενέθλια, inquit, τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλος ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε. Καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν, κατὰ δόγμα αὐτῆς, εἱστίασεν: *Natalem Augusti Julus Antonii filius, tunc Prætor, celebravit Circensibus & Venatione. Senatum etiam & ipsum Augustum, ex decreto patrum, epulo excepit in Capitolio.* Videtur idem scriptor hoc Convivium extendere ad vulgus etiam hominum, libro eodem infra: Καὶ αὐτὸν, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἄλλα, ἀνδριᾶσι τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τῷ, τοῖς τε ἀγύνοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνδειπνεῖν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, δοῦναι. *Et ipsum* (Augustum) *ob hæc & alia merita, cùm statuis ex ære collato honorarunt, tum etiam isto, quòd permiserunt, ut ii, quibus uxor non esset aut quibus vir deesset, spectare nihilominus una cum aliis & convivari in Natali ejus possent.* Sed fallor, aut hoc de iis tantum, qui quæve Senatorii gradus. Post Principes serva-

tur, * *novendialem* eam *cænam* dixiſſe: [1] querenſque de potentia [2] Manii Lepidi, ac

ſervarunt, imo lætitiam ejus diei etiam auxerunt. D. maximus quædam mihi ſuppeditat ſine prævaricatione non omittenda, Sermone in Vigiliis Natalis Dominici. *Lætitia quanta ſit*, inquit, *quantuſque concurſus cùm Imperatoris mundi iſtius Natalis celebrandus eſt, benè noſtis. quemadmodum Duces ejus & Principes, omnes etiam militantes, accurati ſericis veſtibus, accincti operoſis cingulis auro fulgente precioſis, ambiant ſolito nitidiùs in conſpectu regis incedere.* Et paullo poſteriùs: *Deinde, quia in die Natalis ſui ſciunt eum largum futurum ac donaturum plurima vel miniſtris ſuis, vel his qui in domo ejus abjecti putantur & viles: tantâ priùs theſauros ejus replere divitiarum varietate feſtinant, ut inquantum erogare voluerit, intantum prærogatio copioſa non deſit, & antè voluntas donandi deficiat quàm ſubſtantia largiendi. Hæc autem ideò ſollicitè faciunt, quia majorem ſibi remunerationem pro hac ſollicitudine ſperant futuram.* Quibus in poſtremis, nota mihi morem donandæ ſtipis Principi; natum, ut opinor, ex more Auguſti, qui Kalendis, & alias, ſolitus largiter munera capere & dare. *Lipſius.*

* *Novendialem eam cænam*] Cauſam joci paulo altius petendum. Mortuis, ritu Romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis juſta, ludi, epulæ, inſcriptio, & funeri finis. Donatus Phormione: *In nuptiis ſeptimus dies inſtaurationem voti habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Poëtæ alludunt. Ut Virgil.

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

Ut Statius in Archemori funere:

Roſcida jam novies cælo dimiſerat aſtra
Lucifer.

Et ab ea mente Juſtinianus in Novella quadam ſcribit, *in nonum diem fieri μνήμας defunctorum.* Gloſſæ: *Novemdialia*, Ἔννατα ἐπὶ νεκρῦ ἀγόμενα. Auguſtinus in Geneſim: *Neſcio utrùm inveniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum novem dies, quod apud Latinis Novemdial appellant.* Nono ergo illo die, præter alia, cæna funebris epulæque. Julius Obſequens: *In ſacro Novemdiali cœna deæ poſita, à cane adeſa, antequàm delibaretur.* etſi ambigo an id ad ſacrum Novemdiale referendum; quod ſolitum fieri (inſtituit Tullius rex, de quo Livius abunde lib. I. poſt lapidum imbrem. Tertull. de Teſtimonio animæ: *Vocas ſecuros mortuos, ſiquando extra portam cum obſoniis & mattiis* (aliquid Suidas in Μελιττῦτα) *tibi potiùs parentans ad buſta cedis, aut à buſtis dilutior redis.* Idem de Reſurrectione carnis: *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque cùm ipſos defunctos atrociſſimè exurit, quos poſtmodum guloſiſſimè nutrit: iiſdem ignibus & promerens & offendens.* Eam vocat Appulejus Cœnam feralem libro IV. Florid. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur, cænam feralem à tumulo ad menſam referrent.* Et Juvenalis,

—— *dimidio conſtrictus gammarus ovo*
Ponitur, exiguâ feralis cæna patellâ.

Ubi nota ova (quia adhiberi ad luſtrationem ſolita) videri in ejuſmodi cænis tralaticia fuiſſe, uti lentem & ſalem: Ἀνομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν, ait in Craſſo Plutarchus. Licet in Appiani Parth. eadem narrantis, φακὸς καὶ μάζαν, lentem & libum. Sanè certos quoſdam cibos proprios fuiſſe huic mortuali cænæ, docet etiam Xiphilinus in Domitiano, ubi de ſimulato illo ſepulcrali epulo: Καὶ μετὰ τῦτο πάνθ᾽ ὅσα πὲρ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίως προσηνέχθη. Hanc cænam Silicernium vocatam, docent Nonius, Feſtus. & Tertullianus: *Quo differt ab epulo Jovis ſilicernium? à ſimpuvio obba? ab aruſpice pollinctor?* Hunc morem tranſiſſe ad Chriſtianos etiam Auguſtinus narrat & leviter excuſat, De civit. Dei lib. IX. cap. ult. *Quicunque*, inquit, *epulas ſuas eò* (ad ſepulchra martyrum) *deferunt: quod quidem à Chriſtianis melioribus non fit, & in pleriſque terris nulla eſt talis conſuetudo: tamen quicumque id faciunt, eas cùm appoſuerint, orant, & auferunt ut veſcantur.* Et lib. VI. Confeſſ. cap. II. de matre ſua. *Cùm ad memorias ſanctorum, ſicut in Africa ſolet, pultes, & panem & merum attuliſſet.* addit mox, vetitum ab Ambroſio, *quod illa parentalia ſuperſtitioni gentium eſſent ſimillima.* Paullini locum huic rei ſubtexo, in Felicis Natali IX.

——— *ignoſcenda tamen puto talia, parvis*
Gaudia quæ ducunt epulis, quia mentibus error
Irrepit rudibus: nec tantæ conſcia culpæ
Simplicitas pietate cadit, malè credula ſanctos
Perfuſis halante mero gaudere ſepulcris.

Ubi ruſticulos ſuos in Italia excuſat, quòd uſi vel abuſi per ſimplicitatem, veteri gentilium more ad ſepulchrum ipſum D. Felicis. Legam, *pietate caret.* Ad eas ergo novendiales epulas hîc alluſum. & cùm natalis Auguſti celebraretur, dies lætus auctorque vitæ, videri ſibi Cotta ferales potiùs eas epulas dixit. ſive quia ille natus, exitii cauſſa multis; ſive quia ante novem forte dies, multi à Tiberio animadverſi interfectique. Quod placet. & mirum ni exciderit is jocus (verior liberoque quàm ut Cottam deceat) poſt ſtragem Sejani. Non abſimile Plauti illud:

Cocus ille nundinalis eſt, in nonum diem
Solet ire coctum.

id eſt, Feralis nòvemdialiſque, & qui mortuis tantum parat in cænam. ut præit nobis benè Feſtus. *Idem.*

Novendialem eam cænam] *Novendiale ſacrum* erat mortuorum: itaque accuſatus fuit, quod natales Auguſtæ epulas, *cænam mortuorum* appellaſſet: tamquam fuiſſet is ortus feralis atque exitiabilis. *Ferrettus.*

1 *Querenſque de potentia*] Ex MS. reſtitui verbum, *querenſque.* Vulgo, *querentemque.* Recte ergo

ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, *illos quidem senatus*, [1] *me autem tuebitur Tiberiolus meus.* [2] neque cuncta à primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litteræ adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito *inter se atque Cottam amicitiæ principio, crebrisque ejus officiis* commemoratis, *ne verba prave detorta, neu* [3] *convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur*, postulavit. Insigne visum est earum Cæsa- 6
ris litterarum initium. nam his verbis exorsus est: *Quid scribam vobis, patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore,* [4] *dii me deæque pejus perdant quam* [5] *perire me quotidie sentio, si scio.* Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra [6] præstantissimus sapientiæ [7] firmare solitus est, si [8] recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur. Tum facta patribus potestate statuendi de *Cæ-* 7
ciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum *eandem pœnam inrogari, quam* [9] *in Arusejum & Sanquinium accusatores L. Arruntii.* quo non aliud honorificentius Cottæ evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, [10] sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis æquabatur. [11] Quintus Servæus

go Lipsius monuit legendum, *dixisset*; ac deinde, *addidisset.* ut nos in textu correximus. Male antea, *dixisse*, & *addidisse*. Pichena.

2 *M. Lepidi*] Manii, ut sæpè. *Lipsius.*

1 *Me autem tuebitur Tib.*] Connexio ista totius hujus jactantiæ videtur languide nimis proponi, ut inde non appareat prava exsultatio flagitiosi adulatoris, quæ sic demum apparet: *Illos quidem Senatus, me autem? Tuebitur Tiberiolus meus me: quæ cuncta.* Quasi de se anxius foret, dimidiatum sermonem efferens suspendit omnia, ac denique expromit perquam scite, præsertim quum sic appareat, unde istud *neque* ortum sit, in quo tantus scopulus viris doctis. Aliquid simile est in abscissa & titubante jactantia Othonis 13,46. *Jac. Gronov.*

2 *Neque cuncta à primoribus*] Sic fideliter ex Man. tamen in vulgatis repositum fuit: *neque cuntatius.* Primum ambigo, nam proba fortasse vetus lectio: ut intelligatur, non omnia illa tria, quæ Messalino objecta fuerunt, convinci à primoribus civitatis potuisse. Sed antecedentia & sequentia contrarium suadere videntur. itaque levissima mutatione legerem, *eaque cuncta.* id est, de iis cunctis revincebatur, eadem figura dictum, qua paulo supra: *arguitur pleraque.* & infra: *adlevatur animum.* Similem fere locutionem habes lib. 2. hist. *eaque cuncta per idoneos ministros* &c. *festinabantur.* Pichena. Optime videtur conjecisse socer meus, *eaque cuncta*: certe sensus hoc clamat. *Freinshemius.*

3 *Convivalium fabularum simplicitas*] Sen. 3. Benef. cap. 26. *Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas jocantium.* Aurelius.

4 *Dii me, deæque*] *Postremo semetipse pertæsus tali epistolæ principio tantum non summam suorum malorum professus est.*, &c. Sueton. Tiber. 68. *Muretus.*

5 *Perire me quotidie*] Sic omnia vetustiora ex fide MS. At recentiora omiserunt particulam mediam nescio quamobrem: certe exsulat quoque in ipsa editione Cl. Ryckii, enimvero iniquissime. *Jac. Gronovius.*

6 *Præstantissimus sapientiæ*] Credo Socrati hoc elogium, & jure tribuit. Apud Platonem sanè in nono De rep. gnome talis: Ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ μή τῳ δοκῇ, ὁ τῷ ὄντι τύραννος τῷ ὄντι δοῦλος τῆς μεγίστης θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κόλαξ τῶν πονηροτάτων, καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἄν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι, καὶ φόβου γέμων διαπαντὸς τοῦ βίου σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης. *Est igitur, etsi alicui haud videatur, is qui verè tyrannus est, verè servus maximæ adulationis & servitutis, idemque adulator pessimorum: & reipsâ pauper apparet, si quis totam ejus mentem possit inspicere, denique metus in omni vita plenus, agitationumque & angorum.* Sed & antè & posteà (magnus enim locus est) plura huic rei Socrates effatur, & istis similia etsi noster contraxit. *Lipsius.*

7 *Firmare solitus*] Muret. *Adfirmare.* Acidalius.

8 *Recludantur tyrannorum mentes*] Plato lib. 9. & 10. de Rep. Muretus. Claudian. in Rufin. libro 2. *Pectus injustæ deformant maculæ.* Ubi videndus Barthius. Cicer. 3. de Off. c. 21. *Hunc tu quas conscientiæ labes in animo censes habuisse? quæ vulnera?* Gronovius.

9 *In Arusejum & Sanquinium*] Quæ ea pœna fuerit obscurum est, ob jacturam factam librorum Taciti. *Muretus.*

10 *Sanctissimis Arruntii artibus*] De eo dixi, suprà ad lib. 1. At de accusatione ejus, nihil in libris qui nunc sunt. *Lipsius.*

11 *Q. Servæus posthac, & M. Thermus inducti*] Melius

væus posthac, & Minucius Thermus inducti: Servæus prætura functus, & quondam Germanici comes: Minucius equestri loco, modeste habita Sejani amicitia: unde illis major miseratio. contra Tiberius *præcipuos ad scelera* increpans, admonuit [1] C. Cestium patrem *dicere senatui quæ sibi scripsisset*; suscepitque Cestius accusationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, [2] quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis prævenire & [3] reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed Minucius & Servæus damnati, [4] indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus è Santonis Gallica civitate; Sejus Quadratus: originem non repperi. Neque sum ignarus, à plerisque scriptoribus omissa multorum pericula & pœnas, dum copia fatiscunt; aut quæ ipsis nimia & mæsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam
8 ab aliis incelebrata. Nam ea tempestate qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: *Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat adgnoscere crimen, quam abnuere. sed utcunque casura res est*; [5] *fatebor & fuisse me Sejano amicum, & ut essem expetisse*; *& postquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam* [6] *patris regendis prætoriis cohortibus*; *mox urbis & militiæ munia simul obeuntem. illius propinqui & adfines hono-*

Melius hic divisum, *post hæc.* Acidalius. Plaut. *Injuriam multo induci satius est.* Apule. l. 3. *Ego quidem pro hospitis salute, & homicida sum, & reus capitis inducor.* Muretus. Ammianus Marcell. libro 22. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub præconibus Tauro.* Gronovius.

1 *C. Cæstium patrem*] Duo ergo Cæstii Romæ, pater filiusque? Non inveni. Fuit qui Cæstium Pium vellet legi. quia frequens declamatoris ejus Senecæ mentio. Mihi, siquid mutandum, placeat, *Cæstium Prætorem.* potuitque objici error ex notis. Cæstius quidem Prætor fuit, illeipse, uti divino, de quo Romæ inscriptio,

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR.
TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM.

Itaque apparet scribendum *Cestius*, littera spreta, quoniam & in nummis L. CESTIVS. *Lipsius.*

2 *Quid repens, aut vetustate obscurum*] In v. c. est: *quid recens*, &c. quod placet. *Ursinus.* Muret. *recens.* legitur 4. hist. tamen, *Cum accursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit.* Acidalius.

3 *Destinare properat*] Non abjecerim, *poterat.* Lipsius.

Reum destinare properat] Forsitan l. *properabat.* aut ut pridem conjeceram, *poterat.* Muretus. Non abjecerim inquit Lipsius, *poterat.* Imo recipiendum hoc omnino, altero abjecto. *Aurelius.*

4 *Indicibus accessere*] Id est, servati sunt, quia indicium professi. Ita supra: *Summum supplicium decernebatur, nisi indicium professus foret.* Lipsius.

Indicibus accessere] Et ita servati sunt, ut paulo ante Paconianus. *Muretus.* Hoc est bona eorum lucrati sunt indices. Idem fere sup. lib. 2. *Bona inter accusatores dividuntur.* Pichena.

5 *Fatebor & fuisse me*] Tota hæc Terentii oratio, ut & caussa, simillima est illi Amyntæ apud Curtium lib. VII. Et membra sane aliquot sunt, quæ dicas illinc translata. Nam Amyntas ita: *Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeo non inficior, ut expetisse quoque nos, magnosque ex ea fructus percepisse confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum esse voluisti, filium, omnes pœne amicos tuos dignatione vincentem, cultum à nobis esse miraris? Tu hercule, si verum audire vis rex, hujus nobis periculi caussa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ tuæ adscendimus. Is apud te fuit, cujus & gratiam expetere, & iram timere possemus.* Et mox: *Igitur si hoc crimen est, paucos innocentes habes, imo hercule neminem. Omnes enim Philotæ amici esse voluerunt: sed totidem quot volebant, esse non poterant. Ita si à consciis amicos non dividis, nec ab amicis quidem separabis illos qui idem esse voluerunt.* Quæ delector, ita me deus amet, exscribere candidissime & disertissime dicta. At postrema verba etiam correctiuncula juvo & interpunctis. *Omnes enim Philotæ amici esse voluerunt. Sed totidem quot volebant, esse non poterant. Ita, sed si à consciis*, &c. Prorsus ita legendum, ex Amyntæ quidem mente. quod facile videbis, qui ipse eam habes. *Lipsius.*

6 *Patris*] Seji Strabonis. *Muretus.*

honoribus augebantur; ut quisque Sejano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus: contra quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo adsumo: cunctos qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Sejanum Vulsiniensem, [1] *sed Claudiæ & Juliæ domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum Cæsar generum, tui consulatus socium, tua officia in republica capessentem colebamus. Non est nostrum æstimare, quem supra ceteros, & quibus de caussis extollas. Tibi summum rerum judicium dii dedere:* [2] *nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro quæ coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima juvandi nocendive potentia; quæ Sejano fuisse, nemo negaverit.* [3] *abditos principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps;* [4] *nec ideo adsequare. Ne, patres conscripti ultimum Sejani diem, sed* [5] *sedecim annos cogitaveritis. etiam* [6] *Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio & promiscua dabitur? imo justis terminis dividatur. insidiæ in rempublicam, consilia cædis adversum imperatorem, puniantur: de amicitia & officiis idem finis & te Cæsar & nos absolverit.* [7] Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret 9
quæ

1 *Claudiæ & Juliæ*] Claudiæ per filium, Juliæ per se: quia Liviam duxerat Germanici sororem. *Lipsius.*

Sed Claudiæ, & Juliæ domus partem] Utrumque spe, non re. Sejani filia destinata erat uxor filio Claudii. Ipse Liviam ducturus putabatur: sed tamen non, ut Germanicum, sic Liviam ejus sororem adoptaverat Tiberius. Fortasse igitur constituerat dare illi aliquam ex filiabus Germanici. *Generi* autem appellatio etiam è sponsalibus contrahitur. L. Servius D. De gradib. & adfinitat. Et *genere* vocatur etiam neptis aut proneptis maritus, L. Generi D. de verb. signif. *Muretus.*

Sed Claudiæ & Juliæ domus partem] Non fuerunt tam firmi editores horum Annalium, ut caste sequerentur vel unicum codicem MS. vel Beroaldum illi innixum nunc attente, ut pro prima vocula *sed* retinerent aliam, nempe *&*, quæ exstat in utroque, tanquam vix sufficeret inchoandæ oppositioni. Itaque in omnibus illis post exaratis editionibus non Tacitum legis, immo vilitatem edentium. Et quoties demonstrarunt viri docti illud *sed* ita omitti solere. Quid ipse Tacitus? 3, 19. *Non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata.* Adde Scriveriana ad Martialem 9, 85. Paterna ad Livium 3, 71. Pronunciationi voluerunt potius interdum hanc adversandi rationem committere, quam expositioni per vocem istam. Immo etiam ista illiberalis ubertas editoribus allusit 2. hist. 27. ubi vide. Omnino scribi debet *& Claudiæ & Juliæ*, hoc est, tum Claudiæ, tum Juliæ. *Jac. Gronovius.*

2 *Nobis obsequii gloria*] Tanquam si essent viri militares & quidem in expeditione, quos sæpe apud Livium sic instrui & formari cernimus; sive ex commodo disciplinæ bellicæ, sive etiam ex æmulatione Asiatica, ubi Cyrus ὑπηρέται castrenses judicabat debere τοῦτο ἀσκεῖν, ὡς μηδὲν ἀναίνοιντο ἔργον, ἀλλὰ πάντα νομίζοιεν πρέπειν αὐτοῖς πράσσειν, ὅσα ἂν ὁ ἄρχων προστάττοι, ut scribit Xenophon. lib. 2. Κύρου-παιδ. Itaque gloria non est hæc quælibet, sed ἐκ τοῦ πρέποντος. Id voluit quoque docere pravus ille doctor Otho 1. Hist. 83. quum ipse eam doctrinam vel præcipue fuisset transgressus. *Jac. Gronovius.*

3 *Abditos principis sensus*] Nazarius in Paneg. ad Constantinum: *Existimare quidem de principibus nemini fas est. nam & in vestibulo suo inquirentem repellit objecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in solem se contendentibus evenit, præstricta acie, videndi facultate caruerunt.* Pichena.

4 *Nec ideo assequare*] Parum boni sensus est in voce *ideo*. Ideo non assequare quia illicitum. Quis hoc negat? Quis autem non & confitetur? Ideo non adsequaris, quia scrutaris. Hoc vero ineptum. Nec enim unquam caussa ignorantiæ erit Veritatis inquisitio, licet & res divinas in partem trahas, neque hoc Tacitus dixerit, nec dictum voluerit sapiens ille Terentius. Scribam, *nec in Deo, assequare.* Eadem, ait, opera principis Deique arcana rimando te exploraturum confidas; par enim horum æstimatio. *Barthius.* Breviter Tacitus, hoc sensu: *& illicitum est & vanum: nam, utcumque scruteris, haud adsequere.* Gronovius.

5 *Sexdecim annos*] Sic urgent constantiam suam editores. Sed nihil nisi pervicacem errorem accumulant contra unicum MS. in quo perinde nunc legitur *sedecim*, ut in anterioribus, & ideo recepi. Quid quod 12, 58. in ipsis editis ita exprimatur? *Jac. Gronovius.*

6 *Satrium atque Pomponium*] *Satrius* est ille, qui Cremutium accusavit supra: *Pomponium* puto, *Quintum* prænomine, qui *moribus inquies*, ait noster infra, hæc & talia *factitari à se prætendebat, ut periculis Pomponii Secundi fratris mederetur:* de quo in extremo lib. v. *Lipsius.*

7 *Constantia orationis*] Apud Xiphilinum Dio lib. 74. pag. 844. dicit τοῦτον τῆς παῤῥησίας θαυμάσας ὁ Σευῆρος, qui illic ab Cassio Clemente similem plane

ne

quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum [1] in cohortem suam transtulerat. caussa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo [2] Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul [3] ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, & [4] Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, & quidam summis honoribus. contremuerantque patres. nam quotus quisque adfinitatis, aut amicitiæ tot inlustrium virorum, expers erat? ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis, ac Viniciani Scaurique caussam ut ipse cum senatu nosceret, distulit; datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. Ne feminæ quidem exsortes periculi, [5] qua occupandæ Reipublicæ argui non poterant, [6] *ob lacrymas* incusabantur: necataque est anus [7] Vitia Fufii Gemini mater, quod filii necem

ne sermonem audit, quum amicus Nigri jam interfecti expectare & ipse damnationem deberet cum aliis multis nonnisi ob istam causam. *Jac. Gronovius.*

1 *In cohortem suam*] Cohortem amicorum. ita enim vocabant exemplo prætoriæ cohortis. Seneca De Clementia, *Sallustium, & Cocceios, & Deillios, & totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Ubi vides plures fuisse amicorum cohortes, & quasi gradus. Quod originem habuit à Graccho & Livio Tribunis. Idem scriptor, De beneficiis: *Apud nos primi omnium Gracchus & Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, numquam veros.* Itaque dicebantur Amici primæ, secundæ, tertiæ admissionis. ex ordine, quo admittebantur. Illeipse. *Non sunt isti amici qui agmine magno januam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur.* Lampridius in Alexandro: *moderationis tantæ fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret.* Et Riberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Vide Suet. c. XLVI. Ab hoc more Admissiones manarunt, Admissionales, & Officium admittendi. Admissionum ejus facilitatem in Trajani laudatione Plinius admiratur: Alexandrum *quasi unum è Senatoribus, patente velo, Admissionalibus remotis, salutatum esse* Lampridius scribit: & Accolejus *magister Admissionum* nominatur in Flavii Aureliano. Id munus fuit libertorum, ut clarum ex Suetonii Vespaf. c. XIV. *Quidam ex officio admissionis simul expellens, abire Morboniam jusserat.* Fuit autem is libertus Phœbus. Plinius hoc idem ostendit loco non sano, libro XXIII. cap. III. *Fuit & alia Claudii principatu differentia, in solis his quibus admissionem liberti ejus dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis abolevit, æqualiter publicando principem.* quem corrigo, *quibus admissionum liberti jus dedissent.* Quod ait criminum occasionem fuisse: refer ad ea quæ de imagine Principis dicta mihi in l. III. & quæ Seneca De Benef. III. cap. XXVI. *Idem.*

In cohortem suam] Inter suos comites recepit. Alibi dixi multa de cohorte. *Ferrettus.*

2 *Annius Pollio*] Est ille, qui postea in Neronem conjuravit, amicorum ejus præcipuus. Tacitus libro XV. *Lipsius.*

Annius Pollio] Qui postea in Neronem conjuravit. *Muretus.*

3 *Et Sabino Calvisio*] Infra H. I, 48. mentio fit Calvisii Sabini, qui forte filius hujus fuerit. eum legatum, nempe legionis, fuisse ibi dicitur: quæ res me movet, ut credam eundem esse cum legato Legionis duodecimæ, cujus meminit noster 15, 7. quod si ita se habeat, loco indicato pro *Calavius Sabinus* legendum est *Calvisius Sabinus.* Freinshemius.

4 *Vicinianus*] Lego, *Vinicianus.* auctore Dione l. LX. qui hunc Annium Vinicianum conjurasse in Claudium cum Scriboniano adserit. *Lipsius.*

Vinicianus] Et hic postea conjuravit in Claudium. *Muretus.* Emendavit id nomen Lipsius ex Dione. Ego ex Man. confirmo. Male vulgo, *Vicinianus.* Pichena.

5 *Qua occupandæ reip.*] Muretus. *Quia.* Acidalius. Non improbo, tamen melius fortasse, *quia occupandæ.* Pichena.

6 *Ob lachrymas incusabantur*] Heu, misera conditio sub tyrannis: ubi nec liber, liberrimus affectuum, dolor. Claudianus hoc pulchre exprimit:

——— *tacitique sepultos*
Suspirant gemitus, indignarique verentur. Lipsius

7 *Fufii Gemini.*] Qui ante Consul. *Idem.*

Vitia Fufii Gemini mater] Qui Fufius accusatus majestatis, cum protulisset tabulas suas, se interfecit:

necem flevisset. Hæc apud senatum. nec secus apud principem [1] Vescularius Atticus, ac Julius Marinus ad mortem aguntur, è vetustissimis familiarium [2] Rhodum secuti, & apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius; Marino participe, Sejanus [3] Curtium Atticum oppresserat. quo lætius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. [4] Per idem tempus [5] L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, & quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei [6] Censorium fuisse memoravi: ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale [7] in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quod [8] præfectus urbi recens, continuam potestatem & insolentia parendi graviorem, mire temperavit. Namque antea [9] profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. [10] feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, [11] post

fecit: quod exemplum secuta est Publia Prisca uxor ipsius. Dio. *Muretus.*

1 *Vescularius Flaccus*] Male vulgo, *Atticus. Flaccus* enim bis nominatur lib. 2. *Pichena.* Non vulgo tantum, sed etiam in ipso unico MS. ita legitur, contra quem sic calcitrare est plenum periculi, præsertim quum sint hæc tantopere fracta. Itaque fruor admonitione Cl. Ryckii, quum possit Vescularius etiam adscivisse alterum cognomen. *Jac. Gronovius.*

2 *Rhodum secuti*] Forte: *è vetustissimis familiarium Rhodum secutis.* Gronovius.

3 *Curtium Atticum*] Equitem R. ex inlustribus, qui Tiberio comes Capreas. supra l. IV. *Lipsius.*

Curtium Atticum] Equitem ex illustribus, comitem secessus Capreensis. Supra lib. 4. *Muretus.*

4 *Per idem tempus*] Quid ergo Josepho Zonaræque in mentem venit, vivum eum facere Tiberio jam defuncto? Nec enim alium habeo de quo possint illa intellegi: *à Cajo binas epistolas missas, unam ad Senatum de Tiberii morte & suo imperio; alteram ad Pisonem Præf. urbis, qua jubebat Agrippam è castris transferri in priscas suas ædes.* An imposuit Syro celebritas nominis Pisonis, & per Syrum (nam ab illo hausit) Græco? An alius aliquis Piso tunc præfectus? quod non repperi. huic quidem Pisoni Ælius Lamia suffectus est, de quo Dio: Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν. Καὶ Λούκιον ἀντ᾽ αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. scribe Λαμίαν. Ridiculus interpres, qui vertit *Lucium ei Quæstorem suffecit*, inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo post obiit, ut habes mox in nostro: & successit Lentulus Cossus. Disco ex Seneca epist. LXXXIV. *L. Piso urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, majorem partem noctis in convivio exigebat, usque in horam sextam fere dormiebat. hoc erat ejus matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic & D. Augustus dedit secreta mandata cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & invisa. Puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, sed mersum vino & madentem.* Lego ex libro manusc. *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* id est, post unam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, & cujus pretium Præfecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit lib. XIV. cap. ult. & Suet. Tib. cap. XLII.) semper placuit ei esse ebrium. Jacet alioqui sententia, nec à me erigi potest. *Lipsius.*

5 *L. Piso Pontifex*] Nescio an ex notis error, scribendumque, *Piso P. V.* id esset, Præfectus urbi. *Idem.*

L. Piso, Pontifex] Legendum est, *L. Piso p. v.* hoc est *Præfectus urbi.* Seneca Ep. 84. Plin. lib. 14. cap. ult. Sueton. in Aug. 42. *Muretus.*

6 *Censorium fuisse memoravi*] Non quidem in his libris qui exstant. Tamen intellegi vult L. Pisonem socerum C. Cæsaris, qui Censor cum Appio Claudio, anno urbis DCCIV. quo ipso anno, ut ratio ætatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso. *Lipsius.*

7 *In Thracia meruerat*] Vellejus: *Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus ejus gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, virtus compressit.* Vide & Dionem LIII. *Idem.* Sed in MS. legitur *Thraecia*, de quo 3, 38.

8 *Præfectus urbi recens*] Ideo *recens* dixit, quia ab Augusto præfectura urbis instituta, ut tradunt Suetonius & Dio & alii. Recte ergo sequitur, *insolentia parendi.* Pichena.

9 *Profectis domo regibus*] Ex his & sequentibus Cornelii verbis, P. Faber illustris ingenii vir, censor scriptorum omnium optimus, emaculat Pomponii locum P. de origine juris, ubi de magistratibus. *Quoties*, inquit, *proficiscuntur, unus relinquitur, qui jus dicat, isque vocatur præfectus urbi: qui præfectus olim constituebatur: postea vero feriarum Latinarum causa introductus est.* debet autem scribi, *qui profectis iis olim constit.* Scilicet, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ut ait Tacitus. *Vertranius.*

10 *Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium*] At Livio

post ab Tullo Hostilio [1] Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo [2] Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas præficitur qui [3] consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus [4] Cilnium Mæcenatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus qui [5] coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat. [6] primusque Messalla Corvinus [7] eam potestatem, & paucos intra

Livio primæ decad. lib. 10. recensetur inter Pontifices tum è plebe creatos, *M. Livius Denter.* Rhenanus. Liber vetus: *Dentrem Romulium* habet, Forte *Livium* legendum ex T. Livio, lib. 10. *Muretus.* Vel hic ex Livio, *Dentrem Livium*, est scrib. vel apud Livium ex Tacito, *Dentrem Romulium*, reponendum. *Ursinus.*

1 *Numam Marcium*] Patrem Anci Regis. *Muretus.* Quis hic Numa Marcius, indictus universæ historiæ veteri? Volunt esse patrem Anci Marcii. Mihi aliter videtur; neque enim id tacuissent auctores originum Romanarum, & contra Livius Ancum Marcium nobilem ait una imagine Numæ. Itaque maneo in eo quod pridem monui, legendum *Numæ N. Marcium*; id est, Numæ nepotem. Is est Ancus Marcius, qui mox successor Tullo Hostilio. Seneca Epist. 109. *Quum ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem: nam de Servii matre dubitatur; Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur.* Mercerus. Quod illi non concedit Th. Reinesius Inscript. pag. 354. ubi licet saxum spectet plenum suspicionis, rem tamen ipsam decenter enucleat. *Jac. Gronovius.*

2 *Sp. Lucretium*] Hic primus habuit comitia creandis Consulibus, cum Interrex esset. Livius ad finem lib. 1. Dionysius extremo lib. 4. *Muretus.*

3 *Consulare munus*] Præfectus urbi, cujus creandi originem Cornelius memorat, Latinarum causa relictus, *Consulare munus usurpat*, id est, à consule mandatum: non munus, quod consulem obire moris Romani fuerit. Etenim ex ea ætate præfectus fiebat, quæ senatoria non esset, uti Q. Mutius dicebat, & Agellius lib. 14. extremo scriptum reliquit. *Vertranius.*

4 *Cillinium Mæcenatem*] Dioni & Vellejo, & ipsi Cornelio infra lib. 14. Cajus Mæcenas, est, qui in hoc loco *Cillinius.* Id confirmatur ex eo, quod in epistola familiari Augusti ad Mæcenatem sic scriptum, *Cilneorum smaragde.* Unde qui *C. Mæcenatem Cillinium* à *Cilneis* dictum objiciet, is me ita fere irretiet, ut vix effugere possim: sed non tamen manus ex eo dabo, donec illa verba epistolæ intellexero quæ apud Macrobium reperio lib. 2. Saturn. c. 4. Cæterum Italiæ & urbi præfectum Mæcenatem testatur idem Dio lib. XLIX. *Vertranius.* Scribendum *Cilinium Mæcenatem*, &c. unico L. Sic enim est in vv. cc. tum apud Tacitum, tum apud Macrobium in Lusibus Augusti, qui Mæcenatem appellat, *Ciliniorum smaragdum.* Cilnium autem, pro, *Cilinium* corrupte habent codices Liviani manuscripti, unde docti viri Tacitum emendari posse putarunt, cum potius ex Tacito, apud quem minus corruptum legitur hoc nomen, Livius emendandus fuisset. Neque vero apud Silium, repugnantibus præsertim omnibus libris, mutandum fuit, *Cilinus*, in, *Cilnius*; sed potius ex Silii versu debuit confirmari Taciti pæne incorrupta scripta. Nec etiam defuere qui ex antiqua inscriptione, quam subjiciam *Junium Mæcenatem* hic apud Tacitum scribendum putarint. Adeo fatale fuit, ut in *Mæcenatis* nomine non tantum oscitantes librarii, sed curiosi etiam antiquitatis viri sæpius fallerentur. Inscriptionis exemplum est:

C. IVNIO. THALATIONI
C. MÆCENATIS. LIBERTO
FLATVRARIO
SIGILLARIO
C. IVNIVS. EVOKATVS. FELIX
TIT. D. D.

Ursinus.

Cilnium Mæcenatem] Non ut receptum est, *Cillinium.* Cilnius enim gentile nomen patris hujus & altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, ut olim ex Livio docui: & adde Silii versus hujusce rei:

Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris
Clarum nomen erat.

etsi ibi quoque vulgo, *Cilinus.* Nam Silius, ut solet, historiam exornat flore hominum sui superiorisque ævi. Præfecit autem Romæ Italiæque Mæcenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem XLIX. in actis anni DCCXVIII. *Lipsius.*

5 *Coërceret servitia*] Circumscribit potestatem Præfecturæ, quæ tamen aucta. Suadeo legas Dionem in Oratione Mæcenatis lib. LII. *Idem.*

Servitia & quod civium] Ex hoc loco intellige quod est l. 1. §. quod autem. & §. cui patronus. D. de offic. præf. urb. *Servos de dominis querentes, præfectus urbis audiat, si verecunde expostulent, si duritiam, si sævitiam, si famem, quæ eos premat, si obscænitatem qua compulerunt, vel compellentem objiciant. Et si patronus de libertis queratur, si contumeliosos, si convitiantes arguat, & se, & uxorem, & liberos, ab iis indignâ passos queratur.* Aurelius.

6 *Primusque Messalla Corvinus*] Tradit idem Eusebius Chronico: *Messalla Corvinus*, inquit, *primus* Præ-

intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein [1] Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est. Relatum inde ad patres à Quinti- 12 liano

Præfectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans. At Dio libro LIV. in actis anni DCCXXXIV. ita narrat, ut M. Agrippam primum faciat Præfectum urbi. cui mox anno DCCXXXVIII. Taurum sufficit, hujus Corvini nulla mentione. *Lipsius.*

Primusque Messalla] Dum nullus in urbe præfectus ad ferias fuit, prætores quidam ejus officio functi sunt, donec Augustus creari desitum longo intervallo præfectum urbi Messalam Corvinum creavit. Sic magistratum intermissum reip. restituit, non autem præfecturam urbis, officium novum excogitavit, in quo Suetonii fidem diligentiamque requiras Aug. 37. *Vertranius.* Omnino excogitavit novum: & quidem, (licet alia obtenderet) ut frangeret jus prætorum, magistratus, quem à populo creari sinebat: tam felici successu, ut Boëthius lib. 3. de conf. phil. scribat: *Pratura magna olim potestas, nunc inane nomen est, & Senatoris census gravis sarcina.* Recte Suetonius: etsi Torrentius quoque non tam instituisse quam auxisse & ornasse notet. Nomine usus est vetere: sed res & potestas toto genere distabat. Itaque eopse tempore, quo hic urbano milite succinctus Præfectus urbi vigebat volitabatque maxime: tamen quotannis Latinarum causa quidam alius urbi præficiebatur. Cæterum de his Taciti deque Eusebii vel Hieronymi verbis eodem pertinentibus quæ disputamus adversus Scaligerum, vide Observat. in Ecclesiast. Script. cap. 19. *Gronovius.*

7 *Eam potestatem*] Quæ ab Augusto primum facta est perpetua. Sueton. Aug. 36. *Muretus.*

1 *Viginti per annos probatus*] Ligat me nodus. Quid? viginti per annos Præfectus Piso? Fuerit ergo necesse est ab anno urbis DCCLXV. Nam ab eo die in hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui Augustus tunc vixit, imperavitque. Quomodo ergo verum, quod Plinius Suetoniusque consensu tradiderunt, à principe Tiberio Pisonem factum Præt. urbis, propter bidui assiduam compotationem? illius verba sunt l. XIV. *Eaque commendatione* (ebrietatis scilicet) *credidere L. Pisonem urbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam principem.* Nota ea, *apud ipsum jam principem.* Suetonius cap. XLII. *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem* (dissentit Plinius, qui ait duas noctes) *continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri Præfecturam urbis confestim detulit.* Ait diserte, *Postea princeps.* Atqui vel ab initio principatus Tiberii ad hunc diem Pisonianæ mortis anni duntaxat XVII. Sed hoc amplius ex Suetonio colliges, factum Pisonem Præfectum, sub idem tempus quo Pomponius Syriæ Prætor. Ille autem Syriæ non ante annum DCCLXXIII. præponi potuit (Mæsiam enim provinciam administrabat a. DCCLXXII. uti ex Taciti libro II. clarum:) non ergo tot annos Piso Præfectus urbi. His rationibus cogor ut in Tacito restituam, *Piso decem per annos*, quia Pomponium Syriæ præfuisse ante annum LXXV. non probabile. Sit ergo hic error ex notis geminatis. *Lipsius.* Itaque Henr. Norisius non dubitat errorem in Tacit. codicem irrepsisse in isto numero, ut fatetur ad Cenotaph. Pisana pag. 324. Sed hic novus heros etiam credo non dubitabat se effrenatæ audaciæ esse; qui tunc quidem ita incipiebat extolli, ut dedignaretur legere Steph. Pigii Herculem Prodicium, notarum Lipsianarum æqualem, in quo hunc L. Calpurnium iste illustrans notat pag. 491. præfecturam urbis sub Augusto Tiberioque viginti per annos ab eo administratam. Sic dum scribit, ostendit sibi quoque rite computatos annos. Plinii autem & Suetonii loca nimium coercet, sed nempe ad suam libidem, acer iste Lipsius, quæ mollius intelligi debent, atque etiam possunt, ut decem annos non deceat tam festinanter averti. *Jac. Gronovius.*

Piso viginti per annos probatus] His non obstantibus (quanquam Herculi facilius eripiatur clava, quam emendatio doctissimo viro) *viginti* legamus, & interpretemur. Ille duo consulatus præteriit, nempe Longini & Quartini, Tiberiique & Sejani, qui nec Tacito (injuria temporis) dicuntur: quapropter ineunti numerum à principio Tiberii ad finem Pisonis, occurrunt 19. consulatus, quorum tempus viginti annis à Cornelio notatur, qui non morose tempora persequi solet. Vid. doctiss. virum in comm. ad illa lib. I. *Ultra biennium:* & ad illa lib. 3. *Exin continua per viginti annos.* Parum quoque adversatur, quod objecit de Pomponio Flacco, nam hæc, *confestim detulit*, solum referri valent ad præfecturam urbis. Verum simplicius agam, concedamque uno eodemque tempore, illum Syriam, hunc urbem regendas accepisse. Quid enim erit impedimento ne dicamus Syriam bis à Flacco rectam fuisse? primum ante Mœsiæ curam, & eo ipso tempore, quo Piso urbem cœpit moderari, postea usque ad ejus mortem. *Exin Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto.* Sic enim Cyrenius, sive Quirinius novem post annos plus minus Syriam præses repetiit. Joseph. l. 18, 1. Antiquit. ἐπὶ Συρίας παρῆν ὑπὸ Καίσαρος δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπεσταλμένος καὶ τιμητὴς τῶν οὐσιῶν γενησόμενος. qui jam cum Servator nasceretur, id muneris curaverat. αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Συρηνίου. Quasi dicat, cave, lector, existimes Dominum esse natum, cum post exilium Archelai Quirinius

iterum

liano tribuno plebei *de libro Sibullæ, quem* [1] Caninius Gallus quindecimvirum [2] *recipi inter ceteros ejusdem vatis, & ea de re senatusconsultum* postulaverat: [3] quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar modice tribunum increpans, *ignarum antiqui moris ob juventam*; Gallo exprobrabat, *quod scientiæ cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet,* [4] *lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset.* Simul commonefecit; *quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur,* [5] *sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret.* quod à majoribus quoque decretum erat, post exustum [6] sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igi-
13 tur tunc quoque notioni quindecimvirûm is liber subjicitur. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum. multaque & plures per dies, [7] in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. quis commotus, incusavit magistratus patresque, *quod non publica auctoritate populum coërcuissent:* addiditque *quibus è provinciis, & quanto* [8] *majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam advectaret.* Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: [9] neque segnius

iterum Syriæ præses & censor designatus est: non enim ociose dixi: *Hæc descriptio prima.* Salinerius. Hujus Pisonis memoriam suscitavisse se existimabat Steph. Pigius in Herculis Prodicii citato loco.

1 *Caninius Gallus quindecimvir*] Ipsos Taciti manes doluisse reor, quum animadverterent aut invidiam Beroaldi perinde ac Pichenæ, quod videntes suis oculis in MSto exstare *quindecimvirũ*, partim noluerint id nisi truncatum proferre, aut indicare lectoribus, quid illic scriptum esset, partim in istam Latinæ elegantiæ inscitiam deciderint, ut castitatem Taciti susque deque habuerint. Itaque vel unus hic locus dedit idoneum fratri meo laboris pretium, ut hoc suavissimum in tanto scriptore renovaretur, & pariter huic editioni eam laudem, ut nulli priorum decedat. Plura non dico, nisi quod sic nunc redintegraverim. Vide modo paterna ad Gellium 1, 24. Nam cur posteriores fecerunt *Quinctiliano*, quum illa litera *c* nec sit in MS. nec ostentetur ab Beroaldo. *Jac. Gronovius.*

2 *Recipi inter cæteros ejusdem vatis.*] Intelligit de Sibylla Cumæa, cujus volumina, quod Romanorum conscripta fata continerent, in arcanis habebantur. Neque vero sinus ille nobis ad aliud accinctis ingrediendus est, unicane Sibylla, quæ pluribus in locis visa, plurifariam cognominata fuerit. Adiri plures ex nostris hac de re possunt, de cæteris Firmianus lib. de falsa religione, & lib. de ira Dei. *Vertranius.*

3 *Quo per discessionem facto*] *SCum* (ut scribitur à Gellio lib. 14.) *fit duobus modis: aut per discessionem, si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas.* Cornelius infra lib. 13. *Postquam discessionem Consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere.* Ferrettus.

4 *Lecto per magistros*] Magistri sunt sacerdotum. Valerius l. 1. *A patre suo collegii Saliorum magistro jussus.* Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Quindecimvirum collegii magister.* In lapide: ORDO. SACERDOTVM. MAGISTRO. SVO. Et Sueton. Calig. cap. XXII. Domit. cap. IV. Capitolinus, *Fuit in eo sacerdotio, & vates, & præsul, & magister.* Lipsius.

5 *Sanxisse Augustum*] Pete è Suetonio, cap. XXXI. in Augusto. *Idem.*

6 *Sociali bello*] Quid ais? Sociali sive Italico bello Capitolium flagravit? Non alios, sed te, in te advoco. qui scribis Hist. lib. 3. *Capitolium flagrasse L. Scipione. C. Norbano* Coss. Atqui tunc jamdiu positum Sociale bellum. Tullius tibi adsit, à memoriæ vitio non excuset. *Civili bello* scripsisse omnino te ex historia oportuit. *Idem.*

7 *In theatro licentius efflagitata*] Unde theatralis caveæ fragorem, qui insonet famem populi Romani, illustrat doctissimus Sirmondus ad Sidonium I, 10. sed hujus notitiæ memoria passim consecrata est in libris Romanis. *Jac. Gronovius.*

8 *Majorem quam Augustus*] Aliquid hac de re scripsi in Electis cap. De Annona. Sed modum tributi Ægyptiaci, qui tunc me latuit, erui ex Sex. Victore, in Augusto: *Hujus*, inquit, *tempore ex Ægypto urbi annua ducenties millia frumenti inferebantur.* velim interferi, *centena millia modium frumenti.* quæ vox, littera saltem notata, M. ut solet, periit. *Idem.* Frustra tentat Aurelium Victorem. Sic enim & Seneca de brev. vitæ c. 18. *Cogita non id egisse te ab ætate prima omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa millia frumenti bene committerentur.* Nec aliter Polybius lib. 5. non longe à principio: Καὶ σῖτε προσθῆναι μυριάδα. Gronovius.

9 *Neque segnius*] Forte, *sequius.* Lipsius.

I *Silen-*

segnius consules edixere: [1] silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompejus equites Romani ceci- 14
dere conjurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum, ac mollitia vitæ amicus Sejano, nihil ad serium. Et Julius Celsus Tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. [2] At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. [3] sane is repertus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem, nullas probabiles caussas longinquæ peregrinationis adferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia. [4] Servio Galba L. Sulla consuli- 15
bus diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, [5] L. Cassium, [6] M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus, [1] Cali-

1 *Silentium ipsius, non civile*] Solebat ipse Tiberius, quum res exigeret, populum edicto monere. lib. 1. *populumque edicto monuit.* lib. 3. *utque premeret vulgi sermones, monuit edicto.* Item reprehendere, & increpare lib. 5. *increpavitque per edictum plebem.* l. 14. *Tum Cæsar populum edicto increpuit.* At nunc, quia non Tiberii, sed Consulum edicto facta est castigatio, silentium ipsius ad superbiam trahebatur, quasi populus ab imperatore suo despiceretur. *Pichena.*

2 *At Rubrio Fabato*] In veteribus denariis nominatur *ROSCIUS* quidam *FABATUS.* Sed non putamus ex ejus denarii auctoritate quicquam apud Tacitum mutandum esse. *Ursinus.*

3 *Sanus repertus*] Quasi dicat illuc tantum itare solitos ægros? Suspecta lectio. Mercero placebat, *sane is.* Lipsius.

Sanus repertus] Leg. puto, *sane repertus.* Muretus. Bene monent corruptam lectionem. Rescribe; *sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Accusatus Rubrius desperasse de rebus Romanis, & parasse perfugium ad Parthos. Sane, inquit Tacitus, ad fretum Siciliæ captus, retractusque nullam itineris probabilem causam reddebat, unde fides, verum crimen objici. *Sane*, ita sæpe in usu Tacito. Paulo post, *sane vetus urbi fenebre malum.* Mercerus. Faernus corruptum locum ita restituebat: *Sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Ursinus. Olim non dissimilibus Scripturæ vestigiis: emendari, *Nam is repertus.* Felicius Mercerus, *Sane is repertus.* Pichena. Lego *Messanæ is repertus.* Lucill. in fragm. *sæpe quod ante Optasti, freta Messanæ & Rhegina videbis.* Silius: *Incumbens Messana freto minimumque revulsa Discreta Italia atque Osco memorabilis ortu.* Aurelius.

4 *Ser. Galba L. Sulla*] His Consulibus Christus dominus in Crucem sublatus est, qui fuit annus ab V. C. 786. *Muretus.* Atqui in eburnea tessera, quæ apud me est, habetur. *L. SULP. L. SULLA.* Quid igitur? erratum dicemus apud Tacitum? Non puto. nam Sulpiciam gentem duobus simul prænominibus usam fuisse, *Lucii & Servi* diximus in familiis Romanis ad denarium *L. SERVII. RUFI*, qui cum ex Sulpitia esset familia, duobus his prænominibus, ut ibi notavimus, usus est. *Ursinus.* Duobus simul pronominibus usum quemquam privatum Romæ temporibus istis, nedum gentem, putare est βεκκεσεληνίζειν & nostros mores miscere antiquis. Galbam autem non simul Lucium & Servium vocatum, sed *mutato prænomine* cum Servius à patre appellatus esset, adoptatum à noverca *pro Servio Lucium usque ad tempus imperii*, dein rursus omisso Lucio Servium *usurpasse* prænomen, testis Suetonius. *Gronovius.*

5 *L. Cassium*] Ita recte, estque ille qui consul cum M. Vinicio Quartino fuit, anno urbis DCCLXXXIII. Nam Suetonius diserte notat Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari. Pomponius de Origine juris manum adiit viris magnis, qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum qui Jurisconsultus, consulem fuisse cum Quartino Tiberii temporibus. Atque censent hunc ipsum esse, qui progener Cæsari nunc factus. Mihi cautio est ne temere credam homini, etiam alias fallaci. Erras. Non est hic, Pomponi, juris antistes ille quem censes. Primum, quia Tacitus inter elogia morum generisque, laudem ei nullam tribuit juris: deinde, quia prænominibus diversi. Lucius hic est; Cajus ille tuus, constanti veterum scripto. Cassiodorus ecce L. Cassium & M. Vinicium Coss. nominat: Suetonius in Cajo, *Lucium Cassium Longinum:* & Tacitus in hoc loco. Diversi vita etiam, & morte. Jurisconsultus ille in honore sub Claudio fuit, Syriam administravit, pulsus à Nerone, per Vespasianum rediit, & omne illud tempus vixit: iste sub Cajo proconsul Asiæ, & monentibus sortibus caveret Cassium, à tyranno cæsus est. Sueton. cap. LVII. & Dio LIX. qui tamen male Cajum vocat. Denique quid respondes ad illud Taciti, *Facilitate sæpius quam industria commendabatur?* Demit ecce illi industriam ingeniumque: & audeant dicere, hæc convenire in magnum illum sacerdotem. Plura de hoc C. Cassio, libro XVI. *Lipsius.*

L. Cassius] Notavit hic doctissimus Lipsius errorem Onufrii ac Sigonii, qui Cassium hunc eundem esse volunt cum jurisconsulto C. Cassio. Sed quod idem accusat Pomponium, verbo respondebis, & defendes JCtum. non enim is M. Vinicium collegam dat Cassio jurisconsulto, sed Quartinum, nec

[1] Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat: mitis ingenio, & comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & severa patris disciplina eductus, [2] facilitate sæpius quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Juliam, Germanico genitas conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum. dein redditis absentiæ [3] caussis admodum vagis, flexit ad graviora, & [4] offensiones ob rempublicam cœptas: *utque Macro præfectus, tribunorumque & centurionum pauci*, [5] *secum introirent*, *quotiens curiam ingrederetur*, petivit, factoque large, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium numquam
16 adiit, deviis plerumque itineribus [6] ambigens patriam & declinans. Interea magna vis

nec mentio usquam Quartini nomen adhæsisse huic Vinicio. Consules ergo simul L. Cassius Longinus, & M. Vinicius, & quidem ordinarii. Rursus Consules C. Cassius jurisconsultus, & Quartinus, sed suffecti. Monuit id doctissimus atque optimus senex Jacobus Cujacius ad l. 11. de orig. juris. Itaque & Lipsii sententia hos Cassios discernentis, vera, docta, & Pomponius sine culpa. Tu modo ex breviario libri v. tolles Quartini nomen, quod Lipsius addidit, credulus fastorum concinnatoribus. *Mercerus.* Adde Rupertum Epist. 29. pag. 140. & Reinesium Epist. 32. pag. 160. Rursusque Rupertum Epist. 35. pag. 199. Sed & ad Pomponii Enchiridion Juris cap. 13.

6 *M. Vinicium*] Is est, de quo vetus interpres Juvenalis Sat. 1. in his verbis: *Pone Tigillinum. Verum admodum pulcher in concubinatum à Bintio & L. Domitio maritis Agrippinæ & Fulviæ sororum Cæsaris* &c. Male *Bintio* pro *Vinicio* & *Fulviæ* pro *Juliæ* scribitur. Fratrem habuit L. Vinicium, qui exactissimi ingenii vir nec pati nec dicere poterat ineptias, ut Seneca pater testatur. *Aurelius.*

1 *Calibus ortus*] Hic est M. ille Vinicius (placet aliis Vinucius scribi, etsi Dio semper, 'Ουινίκιος) ad quem historiam suam Vellejus misit, cuique indecore & serviliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, & à Messalina, quia pudorem servavit, interfectus. Habes in Dione libro extremo. Pater ejus Publius, Consul anno urbis DCCLV. Avus Marcus, anno DCCXXXV. *Lipsius.*

Calibus ortus] In Campania. Hodie vulgo *Calvi.* Muretus. Calenum oppidum à Plinio appellatur, & Romanorum colonia fuit, teste Vellejo lib. 1. *Pichena.*

2 *Facilitate sæpius*] Dubito an melius, *felicitate.* Pichena. Non audiendus vir doctus, qui hic dubitat substituere *felicitate.* Facilitas est comitas quædam, & vere ea ipsa quam Galli *complaisance* vocant. quæ industriæ tanquam rei severæ opponitur, sic accipitur *facilis* supra 4, 2. *facili Tiberio*, h. e. obsequente, facile adsentiente. & 5, 1. *facilis uxor.* & in loco qui magis etiam illustret nostrum, in vita Agric. 40. *Ut militare nomen* (rem horridam) *temperaret*, *tranquillitatem atque otium penitus auxit*, *cultu modicus*, *sermone facilis.* Sic etiam *facilitatem imperii* dixit Agric. 3. *Freinshemius.*

3 *Admodum vagis*] Nescio an melius, *vanis.* ut caussas dicat futiles levesque. Tamen non male, *vagis:* quasi alienis & parum certis. *Lipsius.*

Caussis admodum vagis] Placeret magis, *vanis*; nisi illud, *vagis*, sit verbum Tacito familiare, ut pleraque alia, quæ ab exoleta prorsus antiquitate sumsit. *Ursinus.* Cave mutes *vanis*, aut quocunque alio modo. Tacit. lib. 15. idem verbi repetit: *Quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet.* Acidalius.

4 *Ob Remp. cœptas*] An magis, *captas*, an cum Mureto, *susceptas?* Lipsius.

Offensiones ob remp. cœptas] Muretus *susceptas.* Certe melius. *Acidalius.* Faernus legebat: *& offensiones ob remp. captas*, non, *ceptas*, vel, ut alii reponunt, *susceptas.* Quod tamen non esset æque improbandum. *Ursinus.*

5 *Secum introirent*] Ad hoc exemplum Claudius idem postea petiit, teste Sueton. 12. *Pichena.*

6 *Ambigens patriam*] Beato placuit, *ambiens.* Vulgatam tueri videtur, quod supra scriptum: *Campaniam prælegebat*, *ambiguus an urbem intraret*; ni suspecta esset dictionis novitas. *Lipsius.*

Ambigens patriam & declinans] Æmylius tentavit legere, *ambiens:* ego malim sic positum, *deviis plerumque itineribus ambigens & patriam declinans.* Vel sit transposita copula de industria, ut alibi sæpe. *Vertranius.* Immerito suspecta est Lipsio novitas hujus dictionis. Neque in Tacito versatissimus ignorare debebat, id in Tacito haud esse novum: eum brevitatis ubique studiosum, ne idem nomen repetere, periodosque nimium extendere, necesse habeat, duobus verbis, quæ casus alias diversos requirerent, aut mutatam phraseos rationem, unum tantum, & uni tantum verbo proprie convenientem casum vel phrasim permittere. Ut hoc loco. Proprie dicimus, *declinans patriam:* improprie, *ambigens patriam.* Usitatius foret: *ambigere de intranda patria.* Quod hic vult Tacitus. Sed quia ea loquendi ratio interciperet affectatam ubique nervosamque brevitatem: unius casum tribuit utrique verbo, qui tamen proprie convenit, τῷ *declinans.* Nihil apud hunc Scriptorem frequentius. Et in ejus lectione continuo hærebit, qui id non observat. Ex infinitis, unum modo huc conferam exemplum. Annal.

vis accusatorum in eos inrupit, [1] qui pecunias fœnore auctitabant, [2] adversum legem dictatoris Cæsaris, qua *de modo credendi*, *possidendique intra Italiam* cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane [3] vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo [4] duodecim tabulis san-

Annal. II. *Enimvero* (Rhescuporis est, de quo loquitur,) *audita mutatione principis*, *immittere latronum globos*, *exscindere castella*, *causas bello*. Illa, *causas bello*, reguntur à τῷ *immittere*. Interim proprie dixeris: *immittere latronum globos:* minus proprie: *immittere causas bello*. Nihilominus & *caussis belli* & *latronum globis*, tribuit unicum illud vocabulum *immittere*, ne nimirum longior fit. Vides non esse has in Tacito novitates: neque illas cuiquam reddere debere vulgatas lectiones suspectas: sed vero esse genuinas ipsasque elegantias Cornelianæ brevitatis. *Boxhornius.*

1 *Qui pecunias fenore*] Ex fenore plurimæ & gravissimæ seditiones exoriri solent: nam qui fenori pecuniam accipiunt, dulcedine præsentis pecuniæ illecti, neque quid postea futurum sit, cogitantes, indulgent cupiditatibus suis: neque prius de calamitate sua cogitant, quam exuti patrimonio, & omnibus fortunis eversi, novas res, si possunt, moliri, & de vertenda quoquo modo rep. consilia capere cogantur. Propterea diligentissime cavendum est, ne crescat æs alienum in civitate. Plato lib. 8. de legibus, non censet permittendum, ex puteo vicini aquam ad usum quotidianum sumere, nisi qui prius in solo suo foderit usque eo, dum ad argillam pervenerit. Hoc enim argumento utuntur aquileges, aquam inveniri non posse. Ita non esse permittendum, pecuniam ab alio utendam petere, nisi ei, qui prius tentasset omnes rationes subveniendi necessitatibus suis, aut ex fructibus prædiorum suorum, aut labore & industria, aut parsimonia & frugalitate. Eo magis, quod nemo feneratur propter ea, quæ sint ad vitam tuendam necessaria:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι πλὴν δυοῖν μόνον,
Δημητρὸς ἀκτῆς πώματός θ' ὑδροχόου; id est,
Quid ad tuendam est vitam opus, præter duo,
Cereale munus, & Acheloi pocula.

Propter hæc autem nemo se, ut Diogenes dicebat, feneratori obligat. Ut in argento, aut in auro bibatur: ut gemmis digiti, aures unionibus onerentur, ne purpura calcetur, ut ebore incrustentur laquearia, ut auro radient, ut citreæ mensæ petitis trans mare dapibus premantur; ut stultæ, infinitæ, inhonestæ, cupiditates delassentur potius, quam expleantur: ob has & harum similes causas argentariorum tabulæ implentur. Itaque Persæ, ut est apud Herodot. omnium peccatorum gravissimum esse ducebant, quidquam cuiquam debere. Et Plato libro 11. de Leg. prohibet, ne quid ematur in diem: sed omnia præsenti pecunia: aut ne ulla sit actio ad precium petendum. Itemque sanxit, si quis pecuniam mutuam dederit, ne eam ab invito exigere possit. Sed & à Charonda institutum, & apud quosdam Indorum populos olim observari solitum legimus apud Stobæum λόγῳ μ. β'. Sed & lege XII. Tabul. obærati habebantur in nervo & compedibus, vendebantur: si plures unius creditores erant, qui solvendo non esset, licebat eis corpus ejus dissecare, & inter se partiri. Quæ tam horrenda, tamque atrocia lege nominatim permissa erant, ut deterrerent homines ab ære alieno contrahendo. Sed tamen in credenda pecunia aliquid humanitatis est, & natura ipsa nos monet, ut cum amicis egentibus, quemadmodum aliarum rerum, sic pecuniæ quoque numeratæ usum communicemus: idque etiam Deus ipse facere nos jubet. Sed adversus naturam est poscere, ut nummus nummum gignat; vereque affirmat Aristoteles I. Politic. fenus naturæ adversari. Is enim qui alteri fenerat, specie beneficii, cum cui gratificari videtur, evertit. Itaque eleganter S. Ambrosius ait, non multum interesse inter *Fenus* & *Funus:* inter *Sortem* & *Mortem*. Cumque sortem feneratores *Caput* vocare soleant, eos qui illorum retibus involuti tenentur, esse capitis reos. Hæc igitur de Fenore καθόλου: de quo videndus est lib. S. Ambrosii de Tobia. S. Basilius in Psalmum 14. Plutarchus in libro περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Nunc quæ à Tacito dicuntur singillatim consideremus. *Muretus.* Sed nummum non esse rem sterilem, de Usuris cap. 8. nec fœnus naturæ adversari, cap. 10. contra Aristotelem probat. *Salmasius.*

2 *Adversum legem Cæsaris*] Suggerit eam legem aperte, quod sciam, solus Dio l. XLI. *Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματά τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι.* id est: *Et quoniam complures pecuniam multam habere & occultare dicebantur: edixit nequis in argento aurove amplius possideret quam* LX. *sestertia.* Et alludunt alii scriptores, ut Sueton. Tiber. cap. XLIX. dum scribit quosdam damnatos, *quibus nihil aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent.* Partem, scilicet majorem quam pro lege. In qua Suetonii vera sententia eruenda Scholiastæ sunt frustra. Reliquum pecuniæ conferri Cæsar voluit in agros. *Lipsius.*

Adversum legem Dictatoris] De qua Sueton. in Cæs. 42. & Cæsar ipse lib. 3. de bello civ. *Muretus.*

3 *Vetus urbi fœnebre malum*] Hoc è T. Livio, & Halicarnasseo cognosci potest. *Idem.*

4 *Duodecim tabulis sanctum*] At eam sanctionem Livius

ſanctum, *ne quis* [1] *unciario fœnore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletium agitaretur: [2] dein rogatione tribunicia, ad ſemuncias redacta: [3] poſtremo vetita verſura. multiſque plebis ſcitis [4] obviam itum fraudibus. quæ totiens repreſſæ, miras per artes rurſum oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæſtio evenerat, multitudine periclitantium ſubactus, rettulit ad ſenatum. trepidique patres (neque enim quiſquam tali culpa vacuus) veniam à principe petivere: [5] & concedente,

Livius ad M. Duellium Trib. pl. refert poſt XII. tabulas, aliquot annis. lib. VII. *C. Marcio, Cn. Manlio Coſſ. de unciario fœnore à M. Duellio Tribunopl. rogatio eſt perlata: & plebs aliquanto eam cupidius ſcivit, accepitque.* Lipſius.

1 *Unciario fenore*] Quia numerus duodenarius commodiſſimus eſt ad partitiones. Habet enim 6, 4, 3, 2, 1. Idcirco eo antiqui in rebus dividendis ſæpiſſime utebantur. Sic hereditatem vocabant *Aſſem*, &c. Sic cum ſingulis menſibus ſinguli nummi pro centenis uſuræ nomine pendebantur, id eſt, duodeni quotannis in centenos, eam uſuram *Centeſimam* vocabant: quæ graviſſima erat omnium lege permiſſarum; & ea ipſa quaſi *As* uſurarum erat. Proxima erat, cum undeni, id eſt, deunx. Perſius:

> *Quid petis ut nummi quos hic quincunce modeſto*
> *Nutrieras, pergant avidos ſudare deunces.*

Inde *dextantes* uſuræ, *dodrantes*, *beſſes*, *ſeptunces*, *ſemiſſes*, *quincunces*, *trientes*, *quadrantes*, *ſextantes*, *unciæ*. Erant autem *Unciæ* uſuræ, cum pro centenis mutuis datis ſinguli quotannis uſuræ nomine pendebantur. Eam permiſſam fuiſſe hic ait Tacitus, lege XII. Tabul. ſed cum, ut veriſimile eſt, graviores uſuræ poſtea exercerentur, lex de Unciario fenore iterum lata eſt, centum fere annis poſt XII. Tabulas, à M. Duilio, L. Mænio Tribunis pl. ut auctor eſt Livius libro 7. Deinde ad ſemuncias, decem annis poſt legem eadem de re Duilii Tribuni, pl. idque T. Manlio Torquato, C. Plautio Coſſ. *Muretus.* Quid ſit *unciarium fœnus*, minime inter ſe conſentiunt interpretes. Carolus Sigonius de antiq. jure Roman. libro 2. cap. 11. illud ad centeſimam refert, id eſt, cum pars ſortis centeſima ſingulis menſibus penditur. contra Muretus, nec non Antonius Auguſtin. de legibus & S. C. ad legem Duiliam Mæniam, unciariam uſuram eſſe contendunt, centeſimum nummum in annos ſingulos: ea maxime ratione ducti; quod illius legis perlatio, *læta plebi*, *ingrata patribus* divitibuſque fuerit, ut teſtatur Livius libro 7. Mihi Sigonii ſententia magis probatur. Adeo enim apud antiquos Romanos fœneratorum ſævitia creverat, ut minime mirer, pro uſura levi fuiſſe, unum pro centum in menſibus ſingulis. Ac de uſuræ quidem enormitate, paſſim apud eundem Livium querelæ ſeditioneſque plebis. præſertim libro 6. *ſe multiplici jam ſorte exſoluta*, *mergentibus ſemper ſortem uſuris*, *obrutum fœnore eſſe.* Et quod *unciarium fœnus* plebi fuerit grave, argumento ſit, quod deinde ad *ſemunciarium* redactum fuit, eodem Livio teſte. Præterea ſatis conſtat, ſolitum fœneratoribus, uſuras ſingulis menſibus exigere, & ideo menſtrui exactores dicti. Hinc apud Ariſtophanem in Nubibus, quidam debitor facete optat Lunam cœlo detrahere, atque aſſervare. nam ſi ea nunquam oriretur, is nunquam uſuras perſolveret, & Baſilius in Pſalm. 14. ait, à debitoribus timeri menſes, velut uſurarum patres. Vide Plutarchum de vitando ære alieno. *Pichena.* Rectius Muretus & Anto. Auguſtinus, quibuſcum concordat & Sigonius. Vide quæ ſcripſimus Antexegeſi priore de Centeſ. Uſuris & fœnore unciario pag. 63. & ſeqq. *Gronovius.*

2 *Dein rogatione tribunicia*] Decem annis poſt illam Duellii. Livius: *T. Manlio Torquato, C. Plautio Coſſ. ſemunciarium tantum ex unciario fœnus factum.* Lipſius.

3 *Poſtremo vetita verſura*] Id eſt: ſublatum omne fœnus. quod ambigue Livius ponit in actis anni CDXII. quinto anno, poſt ſemunciam conſtitutam: *Præter hæc*, inquit, *invenio apud quoſdam L. Genutium Tribunum pl. tuliſſe ad populum ne fœnerare liceret.* Magis cum Tacito adfirmat Appianus libro I. Civilium: Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου κατὰ τὸ ἄστυ οἱ χρῆσται πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζαν, οἱ μὲν πράττοντες τὰ χρέα σὺν τόκοις, νόμου τινὸς παλαιοῦ (Genutii legem intelligit) προσαγορεύοντος μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσοφλεῖν. Ἔθους δὲ χρονίου τοὺς τόκους βεβαιοῦντος, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἔθος ἤτουν, οἱ δὲ οἷον ἐκ πολέμων τε καὶ στάσεων ἀνεβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις. εἰσὶ δ' οἱ καὶ τὴν ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐκτίσειν ἠπείλουν. *Lipſius.*

Poſtremo vetita verſura] Lege Genucia, ſex annis poſt Duiliam. Livius lib. 7. Itaque ſæpe poſtea multati ſunt fœneratores, qui & puniebantur pœna quadruplici, cum fures tantum duplici condemnarentur. M. Cato, initio rei ruſticæ. *Muretus.* Rectius *uſura*. quod idem Muretus credo voluit, cujus in libro ſic jugulatas priores literas inveni, *verſura*. Acidalius. Error Acidalio communis cum doctis hominibus multis, qui parum ceperunt, quid eſſet veteribus *verſura*, etiam poſtquam id planiſſime docuerat Salmaſius. Vide Antexegeſin poſteriorem p. 162. & ſeqq. *Gronovius.*

4 *Obviam itum fraudibus*] Fraudem quomodo facerent, cum in ſocios nomina tranſcriberent, cognoſces ex Livio lib. 35. *Muretus.*

5 *Et concedente*] Sic ferri poteſt. mallem tamen: *eo concedente.* Pichena.

1 *Duas*

dente, annus in poſterum, ſexque menſes dati, quis ſecundum juſſa legis, rationes familiares quiſque componerent. Hinc inopia rei nummariæ, commoto ſimul omnium 17
ære alieno; & quia tot damnatis, boniſque eorum divenditis, ſignatum argentum fiſco vel ærario attinebatur. ad hoc ſenatus præſcripſerat, [1] *duas quiſque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret.* Sed [2] creditores in ſolidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concurſatio, & preces; dein ſtrepere prætoris tribunal. eaque quæ [3] remedio quæſita, venditio, & emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem [4] pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi ſecuta vilitate, quanto quis obæratior, [5] ægrius diſtrahebant; multique fortunis provolvebantur: everſio rei familiaris dignitatem ac [6] famam præceps dabat. donec tulit opem Cæſar, [7] diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factaque mutuandi

1 *Duas quiſque fœnoris partes*] Sueton. Tiber. cap. XLVIII. Simile quod Plinius l. VI. epiſt. de Senatu ſui ævi: *Patrimonii tertiam partem conferre juſſit in ea quæ ſolo continerentur.* Capitolinus de M. Antonio: *Juſſit ut ſenatores peregrini quartam partem in Italia poſſiderent.* Lipſius.

Duas quiſque fenoris partes] Hac de re Sueton. Tiber. 48. *Per SCtum ſanxit, ut feneratores duas partes in ſolo collocarent: debitores totidem æris alieni ſtatim ſolverent.* Sic Plinius 6. Epiſt. de Senatu ſuorum temporum, *Patrimonii tertiam partem conferri juſſit in ea, quæ ſolo continerentur.* Capitolinus de M. Antonio. *Juſſit ut Senatores peregrini quartam partem in Italia poſſiderent.* Fortaſſis igitur hic quoque lege *patrimonii*, aut *duas quiſque fenoris partes ſolveret: duas patrimonii in agris per Italiam collocaret. Muretus.* Intelligo duas partes ex tribus partibus, vel duas tertias partes. Sic Livius lib. I. *Cum Hernicis fœdus ictum, agri partes duæ ademptæ.* nam paulo infra ait: *quid attinuiſſe Hernicis paulo ante hoſtibus, capti agri tertiam partem reddi?* idem lib. 8. in princip. *Oppidum captum redditumque Privernatibus, præſidio valido impoſito; agri partes duæ ademptæ.* Illuſtratur hic Taciti locus à Suetonio Tib. 48. *cum per ſenatusconſultum ſanxiſſet, ut fœneratores duas patrimonii partes in ſolo collocarent; debitores totidem æris alieni ſtatim ſolverent.* Pichena.

2 *Creditores in ſolidum appellabant*] In ſumma inopia rei nummariæ, cum non haberent debitores unde ſolverent, duabus quidem fœnoris partibus ſatisfaciebant agris tradendis ex ſenatusconſulto. reliquum vero vel agros ſimiliter occupaturum erat, vel apud debitores reſidebat. Itaque ſolidum petebant ex agris ſibi ſolvi creditores; negantibus debitoribus propter agrorum vilitatem. Cum autem nollent magiſtratus minui fidem, hoc eſt, vellent omnibus integrum ſolvi; ita primum concurſatio, &c. *Ferrettus.*

3 *Remedio quæſita emptio*] Senſus eſt, in luxum libidinemque fœneratorum convertebatur emptio & venditio, quæ non aliam ob cauſam in gentium uſum venerat, quam ut hominum neceſſitati mederetur, & rerum commutatione ſuccurreret. *Vertranius.*

4 *Pecuniam mercandis agris condiderant*] Videtur ſenſus: Abſconderant pecuniam fœneratores, ne quis poſſet ab iis, ad agros obæratorum mercandos, fœnore ſumere. hac ſcilicet mente, ut cum alii emptores, propter pecuniæ inopiam, non invenirentur, obærati ſuos agros fœneratoribus ipſis cogerentur viliſſimo pretio vendere. Et ideo dixit, emptionem & venditionem, quæ alias remedio civium eſſe ſolebant, in contrarium mutatas; quippe quæ non ad ſuum cujuſque arbitrium, ſed ad voluntatem & avaritiam fœneratorum tantummodo exercebantur. Plut. de vitando ære alieno: *fœnerator, ſi quid vendis, precium diminuit: ſi nihil vendis, ut vendas cogit.* Pichena. Legendum: *Pecuniam in mercandis agris condiderant.* Id eſt, poſuerant, collocaverant, fundaverant. Quæ omnia ex eadem tralatione. *Poni* quoque pecunia ſimiliter dicebatur, quia *ponere* idem quod ædificare, collocare & fundare. Inde & *poni* pecunia dicitur, ut *condi* & *fundari*, quæ in ſolido locatur & bene conſtituitur. Duplici ſenſu locatio vel collocatio pecuniæ ſumitur; cum mercede pacta alicui locatur, quomodo & aliæ res ſolent locari, pro quibus mercedem conductores præſtant: & ſimpliciter, cum pecunia poſſeſſiones aut aliæ res emuntur, in his *locari*, *poni*, & *collocari*, vel etiam *fundari* pecuniæ dicuntur. Salmaſius de Uſuris. Vide quæ ſcripſimus ad hunc locum in Mantiſſa Pecuniæ Veteris cap. I. pag. 105. *Gronovius.*

5 *Ægrius diſtrahebant*] Vendendi difficultas arbitror ex eo, quod ab iis non temere, nec ſine cautione emebatur, propter evictionis periculum. *Pichena.*

6 *Famam præceps dabat*] Niſi ſit phraſis, Tacito familiaris, ſcriberem: *ac famam in præceps dabat.* Urſinus. Muretus addit *in præceps*, recte. *Acidalius.*

7 *Diſpoſito per menſas*] Ex ærario. Leg. autem eſt, *millies ſeſtertium* ex Suetonio: qui ſint M. CCCC. ſcutata monetæ. *Muretus.* Legendum: *Millies ſeſtertium*, non, *ſeſtertio.* quod mendum ſæpe apud Tacitum irrepſit. *Urſinus.* Immo legendum, ut eſt in ſcripto & editis, *millies ſeſtertio*, non *ſeſtertium*: quo de genere & ſuperius mentio facta eſt. *Gronovius.*

tuandi copia ſine uſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum [1] prædiis caviſſet. Sic refecta fides, & paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam ſenatuſconſulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioſo

18 fine. Dein redeunt priores metus, poſtulato majeſtatis Conſidio Proculo: qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectuſque. Et ſorori ejus Sanciæ aqua atque igni interdictum, accuſante Q. Pomponio. is moribus inquies, *hæc & hujuſcemodi à ſe factitari* prætendebat, *ut parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Etiam in Pompejam Macrinam exſilium ſtatuitur, cujus maritum Argolicum, ſocerum Laconem è primoribus Achæorum Cæſar adflixerat. [2] Pater quoque inluſtris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio inſtaret, ſe ipſi interfecere. datum erat crimini, *quod* [3] *Theophanen Mitylenæum proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuiſſet: quodque defuncto Theophani,*

19 *cæleſtes honores Græca adulatio tribuerat.* Poſt quos Sex. Marius Hiſpaniarum ditiſſimus, [4] defertur *inceſtaſſe filiam*, & ſaxo Tarpejo dejicitur. ac ne dubium haberetur, [5] magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe, [6] aurariaſque ejus, quamquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit. [7] inritatuſque ſuppliciis, cunctos qui carcere attinebant-

1 *Prædiis caviſſet*] Vocem, *prædiis*, non ſperno. tamen ambigo, num verius, *prædibus*. Livius lib. 22. utrumque complexus eſt: *dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibuſque ac prædiis cavendum populo cenſerent.* Pichena.

2 *Pater quoque illuſtris*] M. Pompejus, procurator Aſiæ. Strabo lib. 13. *Muretus.*

3 *Theophanem Mitylenæum proavum*] Horum avus fuit M. Pompejus Theophanes, Aſiæ Procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo libro XIII. Οὗτος δὲ (Θεοφάνης) καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε, καὶ Πομπηΐῳ τῷ Μάγνῳ κατέστη φίλος, μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν, καὶ πάσας συγκατώρθωσεν αὐτῷ τὰς πράξεις. Καὶ ἑαυτὸν πάντων Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν. υἱόν τε ἀπέλειπε Μάρκον Πομπήϊον, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστός. Καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων. *Lipſius.*

Theophanem Mitylenæum] In ejus gratiam Pompejus Mitylenæis immunitatem donaverat. Plutarch. qui eum malitioſum fuiſſe ait. Fabrum præfectus fuit in caſtris Pompeji bello civili, auctorque ei victo fuit, ſe in Ægyptum potiſſimum conferendi. *Muretus.* Sed hunc relinquimus & concedimus illis, qui ita voluerunt, unde laſciva imperitaque manu eûm talem ſibi finxerunt. Nos ab Tacito acceptum diligimus *Theophanen*, ut caſte fideque ſervat codex MS. & edidit Beroaldus, donec aliis placuit nugari. De eo notatum eſt ſæpius. *Jac. Gronovius.*

4 *Defertur inceſtaſſe filiam*] Quam ablegaverat, ne à Tiberio ſtupraretur. Dionem lege lib. 58. *Idem.*

5 *Magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe*] De qua vide Dionem libro LVIII. & de hac hiſtoria tota. neſcio an hic idem ille Marius qui ante annos aliquot poſtulatus. ſupra lib. IV. *Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum adiit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium.* Lipſius.

Magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe] *Vertiſſe malo*, pro, in malum. *Rhenanus.*

6 *Aurariaſque ejus*] Faernus pro vulgatis legebat, *argentarias ejus*, deleta copula, *que*. Urſinus. Copulam in voce *aurarias* ſaltem delet Muretus: nec forte quid amplius deeſt, ut ſuſpicantur. *Acidalius.* Si *Que*, hic ſucceſſit in locum *etiam*, quod paſſim fit, quid incaſſum dubitamus? Magnæ divitiæ exitio Mario fuerunt, non autem inceſtus filiæ, de quo non ſatis conſtabat. Vis id cognoſcere, noſter ait? en Tiberius, qui præter cætera Marii bona, retraxit etiam in fiſcum ejus aurarias, quæ jure in ærarium populi recidebant. vel proprie ſumas, *que*. & ita diſtinguas: *ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe aurariaſque ejus; quamquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit.* Hoc ſenſu pernicies Marii ex multis ejus opibus orta eſt, præcipue ex aurariis, quas poſſidebat: patet, nam ea omnia Tiberius ſibi adjudicavit, licet ad populum eſſent divolvenda. *Salinerius.* Quod ſic ab hoc homine ad locum iſtum adfertur, ut iſtud *que* ab Romanis in nonnullis ſic uſurpatum conferat in omnia fere (quod quis Latinus probet?) id ſuum vult & audet facere Nic. Heinſius in notis Vellejanis I, 8. tanquam non ſe oſtenderet ſatis clare modus, per quem huc corruptela invecta eſt. Scripſiſſe Tacitum opinor: *Ne dubium haberetur magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe aurariaſque, eas quanquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit.* Jac. Gronovius.

7 *Inritatuſque ſuppliciis*] Id eſt ſupplicationibus reorum, ac periclitantium. Sic lib. 3. *Sed tum ſupplicia diis, ludique magni ab ſenatu decernuntur.* Pichena. Quis autem pro Cæſaris hoſtibus ſupplicare auderet? Potius *ſuppliciis* eſt ſanguine, cæde. Significat crudelitatem ejus non exſatiatam multitudine punitorum, ſed ultro incitatam, ut graſſari cuperet in plures. *Gronovius.*

1 *Ja-*

bantur accuſati ſocietatis cum Sejano, necari jubet. [1] Jacuit immenſa ſtrages: omnis ſexus, omnis ætas: inluſtres, ignobiles, diſperſi, [2] aut aggerati. neque propinquis, aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidem diutius dabatur; ſed circumjecti cuſtodes, & in mærorem cujuſque intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quiſquam, non contingere. interciderat [3] ſortis humanæ commercium [4] vi metus: [5] quantumque ſævitia gliſceret, miſeratio arcebatur. Sub idem tempus C. Cæſar diſcedenti Capreas avo comes, Claudiam M. Silani filiam conjugio accepit; immanem animum ſubdola modeſtia tegens, [6] non damnatione matris, non exſilio fratrum rupta voce, [7] qualem diem Tiberius induiſſet, pari habitu, haud multum diſtantibus verbis. Unde mox ſcitum

[1] Paſſieni

1 *Jacuit immenſa ſtrages*] Mirum tragœdias eas verborum Tacitum miſcere, ſi interfecti non plures viginti. Ita enim Suetonius cap. LXI. *Viginti uno die abjecti, tractique, inter eos pueri & feminæ.* Sed numerum eum reipſa admonente, corruptum dixero: ſubſtituoque, ∞. id eſt, mille. quod fatuus exſcriptor interpretatus eſt Viginti. Certe de majori numero fatebitur, qui Taciti verba vigilans leget. Menda numerorum in Suetonio plura, & quædam magnæ rei. ut Nerone, cap. XII. *Exhibuit ad ferrum etiam quadringentos Senatores, ſexcentoſque equites Romanos.* Quadringenti Senatores, dimidia Senatus pars. quos omnes depugnaſſe in arena, fuge credere. Corrigo, *quadragenos.* De equitibus etiam malim, *ſexagenos.* firmante conjecturam Dione, qui auctor eſt pugnaſſe tantum equites triginta. Simile in Claudii, cap. XXXII. *Convivia & ampla & aſſidua agitavit, ac fere patentiſſimis locis, ut plerumque ſexcenteni ſimul diſcumberent.* Scribo, *plerumque ſexageni.* Sexcenti convivæ, epulum publicum, non convivium. Plura hujus generis alias. Statim etiam in Taciti verbis lego, *interciderat ſortis hu. commercium vi, metu.* Lipſius.

Jacuit immenſa ſtrages] Viginti uno die abjecti, tractique: inter eos pueri ac fœminæ. Sueton. Tib. 61. ſed lego, *ducenti*, non, *viginti.* Muretus. Eſt imitatio Livii, ſic exponentis Cannenſia 22, 52. *Jacebant tot Romanorum millia pedites paſſim equiteſque*, & quæ deinde illic pertinentia annectit, quæ ab Tacito ad ſævitiam Tiberianam extolluntur. *Jac. Gronovius.*

2 *Aut aggerati*] Ex manuſcripto repoſui, *aggerati.* Vulgo, *aggregati.* Pichena.

3 *Sortis humanæ*] Sors humana, mors eſt & inopinati aut incerti caſus. Ita l. I. Annal. *Permoto ad miſerationem exercitu, ob caſus bellorum, & ſortem hominum.* At ſortis ejus *commercium* eſt miſeratio & agnitio ſimilis fortunæ: quæ omnibus poteſt evenire. Hanc ſequitur auxilium vel ſolatium, & ſepultura, communi quodam jure. *Lipſius.*

4 *Vi metus*] Lipſius. *vi, metu.* Sperno: noſter enim περιφράζεται & deſcribit intenſum metum, qualem ſæviſſimi Tiberii mores minabantur, τὸ *vis* profecto non mediocriter auget. Plaut. Truc. *Quique vim magni doloris per voluptatem Tuam condidiſti in corpus.* Cæterum benignius cum his agebatur, non cogebantur enim amicorum cadavera calcare: at pœna præſens iis qui Sejanum ludibrio non habuiſſent. Juven. Sat. X. *Quam timeo victus, ne pœnas exigat Ajax* &c. Victus Ajax (ut hæc obiter explanem) Tiberius eſt, qui furit in greges innocentum, ut ille, poſt armorum judicium, in mandras pecudum. Ex his ſatis apparet, quam vere dixerit ille, Brutum & Caſſium *ultimos Romanorum* fuiſſe: & Juvenal. *Unde Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes.* Neminem tunc temporis inventum eſſe, qui illum novum Creontem ſic affaretur. *Salinerius.* Numquid concinnius, *vi, metu.* Freinshemius.

5 *Quantumque ſævitia*] Quanto major erat ſævitia in damnatos, eo minus miſereri poterant affines, propinqui, proximi, amici. *Ferrettus.*

6 *Non damnatione matris*] *Omnibus inſidiis tentatus elicientium, cogentiumque ſe ad querelas, nullam unquam occaſionem dedit, perinde oblitterato ſuorum caſu, ac ſi nihil cuiquam accidiſſet. Quæ vero ipſe pateretur, incredibili diſſimulatione tranſmittens, tantique in avum, & qui juxta erant obſequii, ut non immerito ſit dictum. Nec ſervum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuiſſe.* Sueton. Calig. 10. *Muretus.*

7 *Qualem diem*] Corrupte. Videntur verba huc tralata ex pagina ſequenti: *quem tum annum, qualem diem haberet.* Vertranius conatur, *qualem die Tiberius.* hoc ſenſu, Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induiſſet. Conjectura, quam ego non emerim ſeſtertio nummo. *Lipſius.*

Qualem diem Tiberius induiſſet] Scribo, *die:* hoc ſenſu; Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induiſſet; alias incognita dicendi forma eſt, *diem induere.* Vertranius. Locus inſigniter depravatus. Forſitan leg. *quali Tiberium vidiſſet.* Muretus. Qualem diem in re Mathematica quis ſe habere ſcit, cui notum eſt, quid boni malive in eo ſibi portendatur. *Interrogatus an ſuam quoque genitalem horam comperiſſet, quem tum annum, qualem diem haberet.* Et qui huic vanitati credulus eſt, hilarem felici, triſtem infelici ſe fert. Tiberius igitur, qui Matheſeos peritus erat, (*Scientia*

[1] Passieni oratoris dictum percrebuit; *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.* Non omiserim [2] præsagium Tiberii, de Ser. Galba tum consule; quem accitum, & diversis sermonibus pertentatum, postremo Græcis verbis in hanc sententiam adlocutus; [3] *Et tu Galba quandoque degustabis imperium*, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis, cujus apiscendæ, otium apud Rhodum, magistrum [4] Thrasullum habuit, peritiam ejus hoc modo exper-
21 tus: Quotiens [5] super negotio consultaret, edita domus parte, ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum cujus artem experiri Tiberius statuisset; & regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasullus iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, *imperium* ipsi, & futura sollerter patefaciens; interrogatur, *an suam quoque genitalem horam comperisset*; *quem tum annum*, *qualem diem haberet?* Ille positus siderum, ac spatia dimensus, [6] hærere primo, dein pavescere; &

tia Chaldæorum artis cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasullum habuit) prævisa diei qualitate lætus aut severus incedebat: at Caligula qui se totum in imitationem Tiberii componebat, affectus, quos ille vultu prodidisset, suo delineabat, & exprimebat. *Induere diem*, ut, *induere diversa*, *induere societatem*, *induere seditionem*. Salinerius. Puto diducta leviter compendiaria scriptione serenatum hoc omne nubilum: *qualem dicerem Tiberius*. Talem se Tiberio præbuit & animo & verbis Cæsar Caligula, qualem omnino simili casu ipsum imaginor Tiberium. Vel denique *dicem* pictum antique fuit, pro *dicam*. Veteres enim *faciem*, *dicem*, pro *faciam*, *dicam*, scripsisse Fabius annotavit. *Isac. Pontanus.* Deponit hunc locum Lipsius. Quantum sentiam assequor, ea fuit, ac si scriptum, *non exsilio fratrum rupta voce, vultu, qualem Tiberius induisset, pari habitu* &c. Quæ vox excidere facillime quidem potuit. *Acidalius.* Nullo sensu hæc scripta sunt, nec dies induitur. Et medicum hæc plaga poscit. Repono: *Qualem chlamydem induisset pari habitu.* Sic Tertull. in Pallio: *Qualem chlamydem disperdit?* nam aucupium est aulicorum ea diligere, & sectari, quæ princeps. *Aurelius.* Hanc sententiam vidit Vertranius, rejecit autem Lipsius, jocatus in eam insuper; mihi vero alia nulla quærenda existimatur, aut sane non cavillo sed argumentis hujus absurditas demonstranda. Legendum vero: *Qualem in diem Tiberius induisset, pari habitu.* Nec sane de vestitu capere hanc sententiam coacti sumus; cum habitus oris etiam, vultus, & omnium affectuum, quatenus vultu illi elucent, significari possit. Sed nec in altero quippiam est alienum bona mente. *Barthius.* Dixi lib. I. Obser. cap. 2. non modo nihil hic esse mendi, sed & verba exquisita. *Qualem diem induisset*: id est, qualem animum vultumque quoquo die sumpsisset vel gessisset Tiberius, talem & ipse induens ac præ se ferens. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν &c. Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. *Gronovius.* Ut mirari oporteat per ista adeo non fuisse satisfactum Nic. Heinsio, ut in notis Vellejanis 2, 39. scribat (*qualem de die induisset Tiberius, pari habitu.* Ita constituendus locus vexatissimus, componebat se quotidie ad vultum habitumque Tiberii, sive tristis ille, sive lætus) Videlicet ita in Latino sermone didicimus sumi *de die*. An quidquam puerilius? *Jac. Gronovius.*

1 *Passieni oratoris dictum*] Qui pessime exordiebatur: mediocriter narrabat: insigniter perorabat. Seneca lib. 3. Declamat. *Muretus.*

2 *Præsagium Tiberii*] Pugnat Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto præsagium hoc tribuit; nec de Consule Galba, sed puero. Lege eum l. VII. cap. IV. A Tacito stant Josephus & Dio. *Lipsius.*

3 *Et tu Galba*] Hoc de Consule Tiberius: at Suetonius de puero refert, *Augustum apprehensa ejus buccula dixisse*, καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παραγεύσῃ. Quæ sunt ipsa, quæ hic Tiberio adscribuntur: quod idem cum nostro & Dio facit. Ita censeat aliquis Suetonium vel alios auctores secutum, vel memoriola lapsum: & si potuit uterque diverso tempore prædixisse, sed itane verbis iisdem? *Idem.*

Et tu Galba quandoque] Καὶ σὺ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παραγεύσῃ. Sic Turnebus apud Suetonium legit, in Galba 4. ex Dione, Xiphilino & Josepho. At Sueton. hoc dictum tribuit Augusto: Dio & Joseph. Tiberio. *Muretus.* Apud Suetonium ex mel. libb. jam legitur παρατρώξῃ.

4 *Thrasullum*] Qui etiam de re medicina libros composuisse videtur, laudante Plinio plus uno loco. Pete fuse hæc à Dione, lib. LV. *Lipsius.*

5 *Super negotio consultaret*] Man. *super ea negotio.* forte, *super tali negotio*, vel, *super eo negotio*: id est, præscientiæ. Sic lib. 2. *super eo negotio diversas sententias noscere.* Pichena.

6 *Hærere primo, dein pavescere*] Ita placuit viris doctis constituere, quod in unico MS. invenerant *pavescente.* Scilicet quia antecessit infinitivus, etiam sequi ille ipse debebat. Sed delibera, an non commodius

& [1] quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus; postremo exclamat, *ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare.* Tum complexus eum Tiberius, [2] *præscium periculorum, & incolumem fore* gratatur; quæque dixerat, oracli vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc ac talia audienti, 22
in incerto judicium est, [3] fatone res mortalium & necessitate immutabili, an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, [4] diversos repperies; ac multis insitam opinionem, *non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ. ideo* [5] *creberrima & tristia in bonos, læta apud deteriores esse.* Contra alii, *fatum quidem congruere rebus* putant, *sed non è vagis stellis, verum apud principia, & nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitæ* nobis relinquunt; *quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari adversis videantur, beatos; ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur.* Ceterum [6] plurimis mortalium non eximitur, quin *primo cujusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta,* [7] *& antiqua ætas & nostra tulerit.* Quippe [8] à filio ejusdem Thrasulli prædictum Neronis imperium [9] in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim. Iisdem consulibus [10] Asinii Galli mors vulgatur, quem

[1] egestate

modius ponantur, *dein pavescens, & quantum introspiceret, magis ac magis trep. adm. & m. p. exclamat.* Jac. Gronovius.

1 *Quantum introspiceret*] Lege, *quanto.* Acidalius.

2 *Præscium periculorum & incolumem*] Malim, *præscium periculorum, sed incolumem.* Idem.

3 *Fatone res mortalium, & necessitate*] Chrysippus apud Gellium 6, 2. *Fatum est sempiterna quædam & indeclinabilis series rerum, & catena, volvens semetipsa sese, & implicans per æternos consequentiæ ordines; ex quibus apta connexaque est.* Sed optime Homerus:

> Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται
> Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κακ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
> Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Scripserunt de fato, Chrysippus, Zeno, Cicero, Plutarchus, Alexander Aphrod. omnium optime S. Thomas, & libello proprio. & in I. part. q. 116. Vide & commentarium nostrum in Catilinarias M. Tullii. *Muretus.*

4 *Diversos repperies*] Beroald. *reperies.* Pichena duplicavit pp. Sed unicus MS. eleganter *reperias.* Jac. Gronovius.

5 *Creberrima & tristia*] Non dubitem legendum esse, *creberrime tristia*, Freinshemius. Ambigo an id lateat. Sed vide, an non ita succurri debeat; *ideo creberrima tristia in bonos & læta apud deteriores esse.* Jac. Gronov.

6 *Plurimis mortalium non eximi*] Puto leg. *non eximas.* Meretus. Vulgo, *non eximi.* quod rectum videbatur, ut à superiori verbo, *putant*, regeretur. Sicuti etiam sequentia verba, *cadere* & *corrumpi.* Lipsio. *non eximis*, magis placet. At mihi Manuscripti lectio, *non eximitur.* Pichena. Est monstri simile, unde processerint hæ sordes, quum Beroaldus fideliter integrum exhibuerit *eximitur*, quod exstat in MS. Sane Aldum video amputavisse postremam syllabam sine ulla causa, idque sequi potuit Frobenius vel Rhenanus, indigne prorsus. Ut mallem hunc locum non esse consideratum in observationibus Paternis 2, 14. Quid enim calcitramus contra certissimam fidem? *Jac. Gronovius.*

7 *Et antiqua ætas & nostra*] Exciderat in editis primum, *&*, quod ex Man. reposui. *Pichena.* Non certe in Beroaldina editione.

8 *A filio ejusdem Thrasulli*] Est & apud Xiphilinum; & prædictum etiam, fore ut matrem interficeret; nisi quod Astrologum ipsum non nominat. Sic mors prædicta Vitellio ab Astrologis. Sic prædictum imperium Vespasiano ab Josepho. Sic mors Domitiano prædicta ab Ascletarione, & à Proculo Longino. Innumerabiles ejus generis prædictiones in veterum libris leguntur: sed valeat dictum Diagoræ. *Muretus.*

9 *In tempore memorabitur.*] Non est in libris qui supersunt id vaticinium; ne in Suetonio quidem. *Lipsius.*

10 *Asinii Galli mors*] Quem eodem die & convivam Tiberii fuisse, & eo subornante damnatum, narrat Dio l. LVIII. in actis anni DCCXXXII. Est ille qui filius Pollionis Asinii librum edidit, quo patrem Ciceroni comparavit: cui rescripsit imperator Claudius. Suetonius in ejus vita, & Plinius in Epistolis. Agellius lib. XVII. cap. I. Eusebius in Chronicis notat *Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Livii mortem.* Idem.

 1 *Egesta-*

[1] egeſtate cibi peremptum haud dubium; [2] ſponte, vel neceſſitate, incertum habebatur. Conſultuſque Cæſar *an ſepeliri ſineret*, non erubuit permittere, ultroque incuſare *caſus, qui reum abſtuliſſent antequam coram convinceretur.* ſcilicet [3] medio triennio defuerat tempus ſubeundi judicium conſulari ſeni [4] tot conſularium parenti. Druſus deinde exſtinguitur, cum ſe miſerandis alimentis, [5] mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuiſſet. Tradidere quidam, [6] deſcriptum fuiſſe Macroni, ſi arma ab Sejano tentarentur, extractum cuſtodia juvenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, *fore ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæſar*; ſæ-
24 vitiam, quam pœnitentiam maluit. Quin & invectus in defunctum, *probra corporis, exitiabilem in ſuos, infenſum reipublicæ animum* objecit: *recitarique factorum dictorumque ejus deſcripta per dies* juſſit. quo non aliud atrocius viſum: adſtitiſſe tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent; & potuiſſe avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; niſi quod Actii centurionis, & Didymi liberti epiſtolæ, ſervorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Druſum pulſaverat, exterruerat. etiam ſua verba centurio ſævitiæ plena, tamquam egregium, voceſque deficientis adjecerat, quis primo alienationem mentis ſimulans, quaſi per dementiam, funeſta Tiberio; mox ubi exſpes vitæ fuit, meditatas, compoſitaſque diras imprecabatur: *ut quemadmodum* [7] *nurum, filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus compleviſſet; ita pœnas nomini generique majorum, & poſteris exſolveret.* Obturbabant quidem patres, ſpecie deteſtandi: ſed penetrabat pavor, & admiratio, callidum olim & tegendis ſceleribus obſcurum, huc confiden-
25 tiæ veniſſe, ut tamquam dimotis parietibus oſtenderet nepotem ſub verbere centurionis, inter ſervorum ictus, extrema vitæ alimenta fruſtra orantem. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Sejano ſpe ſuſtentatam provixiſſe reor; & poſtquam nihil de ſævitia remittebatur, voluntate exſtinctam. niſi ſi negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui videretur ſponte ſumptus. Enimvero Tiberius fœdiſſimis criminationibus exarſit, *impudicitiam* arguens, *& Aſinium Gallum adulterum, ejuſque morte ad tædium vitæ compulſam.* Sed [8] Agrippina æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis, feminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam quo biennio ante Sejanus pœnas luiſſet, memoriæque id prodendum* addidit Cæſar: [9] Jactavitque *quod non laqueo ſtrangulata, neque in Gemonias projecta foret.*

[1] Actæ

1 *Egeſtate cibi peremptum*] Anno uno ante Livii mortem. Euſebius. Græcus poëta ait: λιμῷ δ' ἔχθιστον θανεῖν. *Muretus.*

2 *Sponte vel neceſſitate.*] Tacito magis familiare fuiſſet *Sponte an neceſſitate.* Urſinus.

3 *Medio triennio*] Id eſt à tempore accuſationis ad mortem. *Pichena.*

4 *Tot conſularium parenti.*] Plures enim filios habuit, qui Conſules. Vide ea quæ notavi in fine libri tertii Annal. ſupra. *Lipſius.*

5 *Mandendo è cubili tomento*] Idem Suetonius narrat. *Muretus.* Stramine ſcilicet, ſive paluſtribus arundinibus, quibus culcitæ vilium hominum infarciebantur. *Pichena.*

6 *Deſcriptum fuiſſe*] Muretus, *præſcriptum.* Lipſius.

Deſcriptum fuiſſe Macroni] In v. c. habetur, *præſcriptum.* Urſinus. Lege, *præſcriptum.* Et ſic Muretus. *Acidalius.* Mallem cum Mureto, *præſcriptum.* Sic lib. I. *patris juſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet Tribuno.* Pichena. Quid agitis, viri docti? an Lipſius cum aliis ab Mureto, an Urſinus ab V. C. arceſſit hoc *præſcriptum*, quod ſic plane ex unico libro MS. prompſit primus editor Beroaldus? An dedignati fuerunt eum inſpicere & pariter ſequi? Quid obſtitit? Non poteſt Aldo condonari tanta iniquitas? *Jac. Gronovius.*

7 *Nurum, filium fratris, & nepotes*] Hæ voces non habent cum quo jungantur. Nec ſatis ſcio verbum perierit, an Tacitus ipſe ſubintelligendum omiſerit. *Acidalius.* Vulgo, *filium fratris*, repoſui copulam, *que*, ex Man. *filiumque fratris.* Pichena.

8 *Agrippina æqui impatiens*] Plane non verum credo, *æqui impatiens.* Nec ſatis video quid ſubſtituam; niſi forte *regi*, vel *jugi impatiens.* Acidalius.

9 *Jactavitque quod non laqueo ſtrangulata* &c.] Idem, ſed alio verbo expreſſit Suetonius 53. *Imputavit*

[1] Actæ ob id grates, decretumque [2] *ut quintumdecimum Cal. Novembris, utriuſque necis die, per omnis annos, donum Jovi ſacraretur.* Haud multo poſt [3] Coccejus Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris ſciens, integro ſtatu, corpore inlæſo, moriendi conſilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; [4] adſidere, cauſſas requirere, addere preces, fateri poſtremo *grave conſcientiæ, grave famæ ſuæ, ſi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret.* averſatus ſermonem Nerva abſtinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala reipublicæ viſeret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honeſtum finem voluiſſe. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Piſoni; & palam læta morte Germanici, cum Piſo caderet, precibus Auguſtæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defenſa erat. ut odium, & gratia deſiere; jus valuit. petitaque criminibus haud ignotis, ſua manu, ſera magis quam immerita ſupplicia perſolvit. Tot luctibus funeſta civitate, pars mæroris fuit, quod 27
[5] Julia Druſi filia, quondam [6] Neronis uxor, [7] denupſit in domum Rubellii Blandi, [8] cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni [9] mors Ælii Lamiæ funere cenſorio celebrata, qui adminiſtrandæ Suriæ imagine tandem exſolutus, urbi præfuerat. genus illi decorum; vivida ſenectus; & non permiſſa provincia dignationem addiderat. Exin [10] Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto,

tavit etiam, quod non laqueo ſtrangulatam in Gemonias abjecerit. Id verbum, *imputare*, ſciant tirunculi, apud illius temporis ſcriptores, præſertim Tacitum, Senecam, Suetonium, Plinium, plerunque accipi pro, beneficii loco adſcribere, ſive ut Terentius loquitur, poſtulare, aliquid gratiæ apponi ſibi. Exempla in auctore noſtro paſſim repeCriuntur. *Pichena.*

1 *Actæ ob id grates*] Non principi, ſed diis, ob cædes ſcilicet Druſi, & Agrippinæ: adeo infelix vilisque illorum temporum ſervitus & adulatio. Tac. lib. 14. in fine, poſt Octaviæ cædem. *Dona ob hæc templis decreta. quod ad eum finem memoravimus, ut quicunque caſus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noſcent, præſumptum habeant, quotiens fugas, & cædes juſſit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſſe.* lib. 15. *Alius alio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum.* Tamen ipſis etiam principibus grates ob eadem agebantur. Supra lib. 3. *Addiderat Meſſalinus, Tiberio, & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Druſoque, ob vindictam Germanici, grates agendas.* Pichena. Non diis, ut putabat vir eruditus, ſed principi ob clementiam ſcilicet, quod non laqueo ſtrangulari Agrippinam, nec in Gemonias projici juſſiſſet. Clariſſime id Suetonius Tib. 53. *Imputavit etiam quod non laqueo ſtrangulatam in Gemonias abjecerit: proque tali clementia interponi decretum paſſus eſt*, quo ſibi gratiæ agerentur. *Freinshemius.*

2 *Ut quinto decimo*] In v. c. habetur: *Ut a. d. quintum decimum.* Nam in vulgatis deſunt notæ A. D. *Urſinus.* Ita rurſus, hiſt. 57. *tertio nono Januarias.* Et 4 hiſt. 53. *Undecimo Kalendas Julias.* Sed quum *a. d.* non habeantur ſcriptae in codice Mediceo, an eſt cur requiras, licet ſit accuſativus, quem quum explanate præferat ille unicus MS. cur mutamus, quum liceat ſubintelligere? Miror Pichenam hic dormire potuiſſe, qui tam ſtrenue vigilat 12, 69. *Tertium ante Idus Octobris.* 1 hiſt. 18. *Quartum Idus Januarias.* Uſus hæc ita corripuit, qui quidem fuit creberrimus, unde ſumpſit licentiam ac poteſtatem. *Jac. Gronov.*

3 *Nerva continuus principis*] Celeber juris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Cæſari familiariſſimus fuit.* Conſul fuit cum Vibio Rufino anno DCCLXXV. *Lipſius.*

Coccejus Nerva] Cauſam mortis cognoſces ex Dione. *Muretus.*

4 *Adſidere*] Horatius. *Quod ſi quis caſus lecto te affixit, habet qui Adſideat, fomenta paret*, &c. *Idem.*

5 *Julia Druſi filia*] *Druſi*, qui filius fuerat Tiberii. *Idem.*

6 *Neronis uxor*] Germanici filii. *Idem.*

7 *Denupſit*] Extra cognationem ſuam nupſit. *Idem.*

8 *Cujus avum Tiburtem*] At pater ejus tamen conſularis, de quo l. III. *Solus Lepido è conſularibus Rubellius Blandus adſenſit.* Conſul ſuffectus fuit anno DCCLXXI. *Lipſius.*

9 *Mors Ælii Lamiæ*] Dio lib. 58. Τόντε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησε, καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν προπάλαι τῇ στρατιᾷ (legendum Συρίᾳ) προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. *Muretus.*

10 *Flacco Pomponio*] De eodem Suetonius cap. XLII. Tiberii: *Poſtea princeps in ipſa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Piſone,* noctem

defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quis incusabat *egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & [1] Manius Lepidus, de cujus moderatione, atque sapientia [2] in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Æmilium genus fecundum bonorum civium, & qui eadem familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

28 [3] Paullo Fabio L. Vitellio consulibus post longum seculorum ambitum, [4] avis Phoenix in Ægyptum venit; præbuitque materiem doctissimis indigenarum, & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, [5] & ore ac distinctu pinnarum à ceteris avibus diversum, consentiunt qui [6] formam ejus definiere. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum, [7] quingentorum spatium. sunt qui adseverent, [8] mille quadringentos sexaginta unum interjici; prioresque alites

[1] Se-

noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit. Ubi aliquot libri, *Pompejo Flacco*, male, est enim ille ipse, qui ante xv. annos Mœsiæ præfuerat. Tacit. lib. 11. *Lipsius.*

1 *M. Lepidus*] Iterum, *Manius.* Idem.

2 *In prioribus libris satis conlocavi*] Cum ait, *in prioribus libris* quartum indicat, huic proximum atque conjunctum: quamobrem suspicor culpa temporum ex libro 5. & 6. unum extitisse nobis quintum hunc librum; præsertim cum omnia desiderentur, quæ ad Sejanum pertinent: quæ longo ordine verisimile est pro diligentia & cura scriptoris tractata fuisse: ideoque supra de Agrippina: *Eodemque*, inquit, *die defunctam*; *quo biennio ante Sejanus pœnas luisset.* Et infra: *Quamquam triennio post cædem Trajani.* De quo, quamvis exiguo, & prope non contemnendo, admonitum tamen esse lectorem volui. *Ferrettus.* Verbum *conlocavi* de mendo suspectum. *Muretus.*

3 *Paullo Fabio, L. Vitellio Coss.*] Dio, Solinus, Plinius, biennio posterius venisse eum volunt, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Vereor ut stare sententia Taciti possit, contra tot testes. Nota autem ex Dione hos ipsos Consules post celebrata decennalia Tiberii pœna adfectos. quod tacuit noster. Ex quo non vane dixerim, narrationi huic annali deesse quædam. Non enim Consulum supplicium certe omisisset. *Lipsius.*

Paullo Fabio L. Vitellio Cons.] Dio libro 58. biennio serius Sex. Papinio, Q. Plautio Cos. Idem Solinus & Plinius. Ego Tacitum in re fabulosa non ita curiosum fuisse arbitror. Falsum autem est, quod quidam ex Dione notat, hos Consules supplicio affectos esse. non tacuisset hoc Tacitus, Dio fusius explicasset: constatque hunc Vitellium, Auli, qui imperavit, patrem, Caligulæ & Claudii temporibus superstitem fuisse. Vide Sueton. in Vitellio: & hic ipse Vitellius, postea præfuit Syriæ, ut infra dicetur. *Muretus.*

4 *Avis Phœnix*] Multa & præclara de hac ave exstant apud veteres. Herod. in Euterpe. Martial. lib. 5.

Qualiter Assyrios revocant incendia nidos,
Una decem quoties sæcula vixit avis.

Lactantius: *Quæ postquam vitæ jam mille peregerit annos.* Vide Plinium 10, 2. Melam libro 3. Solinum cap. 46. Ovidium 15. Metamorph. Philostrat. lib. 3. de vita Apollonii. Ambros. lib. 5. hexamer. cap. 23. *Muretus.*

5 *Et ore ac distinctu*] Haud mutem. nam os ei etiam eximium, *cristis faciem caputque* (ait Plinius) *plumeo apice cohonestantibus.* Ingeniose alioqui Pichena, *colore ac.* Lipsius.

Et ore & distinctu pinnarum] Recte, tamen suspicor, *colore, ac distinctu pinnarum.* Pichena. At quæ avis non abaltera avi distinguitur colore & distinctu pennarum? Itaque nihil diceret Tacitus. Immò præter hoc discrimen accurate indicat esse aliud, quod omnino tangere debuit, nempe illud, quod in carmine de phœnice etiam clarissime notatur:

Albicat insignis misto viridante smaragdo,
Et puro cornu gemmea cuspis hiat.
Ingentes oculi: credas geminos hiacynthos,
Quorum de medio lucida flamma micat.
Æquatur toto capiti radiata corona,
Phœbæi referens verticis alta decus.

Jac. Gronovius.

6 *Formam ejus definiere*] Man. *deffinere*, sed litera, *d*, à recenti manu. unde legendum censeo, *effinxere.* Pichena.

7 *Quingentorum spatium*] Eo illud Senecæ ad Lucilium, Epist. XLII. *Phœnix semel anno quingentesimo nascitur.* At vero Philostrato libro 3. Apollonii; *Annos DC. vivit Phœnix*, & apud Plinium libro 10. 2. DCIX. vel, ut alii legunt, DCLX. *Vertranius.*

8 *Sexaginta unum*] Nimis minutum aut curiosum

[1] Sesostride primum, post Amaside dominantibus, [2] dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; & primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, [3] tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, [4] subire patrium corpus inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur.

sum de *uno* anno. Itaque Muretus sententiam expedisse mihi videtur: *sexaginta: unum in terris.* Neque enim probabile, hoc omissum, de unitate. *Lipsius.*

Mille quadringentos sexaginta unum interjici] Ex Plinio, DCLX. Dein fort. *in terris.* Muretus. Totum hunc Taciti locum de ave Phœnice mirum in modum illustrant, quæ scribit Achilles Statius Alexandrinus libro 3. de Leucippe, & Clitophonte. Suspicor autem in Taciti verbis illis, *mille quadringentos sexaginta unum interjici*, duo menda subesse: unum, factum ex notis obscurioribus; quæ cum essent CDLX. à librariis mutatæ sunt partim, in DLX. partim in CIϽCDLX. addita nota CIϽ. ad eam summam, quam Tacitus ediderat, CDLX. Cujus additionis caussa apparet fuisse ignoratio CD. quam librarius putavit esse, CIϽ. Plinius certe 10, 2. edit annos DCLX. nisi & ipse ex hoc Taciti loco emendandus sit. Alterum mendum putamus esse in verbis illis, *unum interjici*, pro quibus scribi posset, *unum in terris* &c. *Ursinus.* Nimis exacta supputatio. corruptum puto illud, *unum*, & fortasse restituendum, *annos.* nisi potius credendum sit, majus latere vulnus, ac prætereunte Mureto legendum: *mille quadringentos sexaginta, unum in terris.* Nam verisimile est, hoc etiam addidisse Tacitum, unum tantum in terris Phœnicem, ut Plinius, 10, 2. *unum in toto orbe.* Sed cum de tempore solum hic agatur, alienum fortasse videri poterit, de Phœnicis unitate. Aliorum sit judicium. *Pichena.* Vana est emendatio, ubi nihil mendi est. Mille quadringenti sexaginta unus anni, numerus est anni magni canicularis apud Ægyptios. Censorinus de anno magno Ægyptiorum: *eoque fit, ut anno millesimo quadringentesimo primo ad idem revolvatur principium.* Hæc magna periodus annorum Ægyptiorum, qua caniculæ ortus, à quo annum suum auspicabantur, ad idem principium revolvebatur. Firmicus pro anno maximo accepit, quem solis & lunæ & quinque planetarum orbes conficiunt, cum ad idem signum omnes referuntur, unde profecti fuerant. ita enim in præfatione operis scribit: *quantis etiam conversionibus major ille, quem ferunt, perficeretur annus, qui quinque has stellas, lunam etiam ac solem locis suis originibusque restituit, qui mille quadringentorum & sexaginta, & unius anni circuitu terminaretur.* Salmasius.

1 *Soside primum*] Legendum arbitror, *prioresque alites Sesostride primum*, &c. quod alii etiam notarunt. *Muretus.* Et cur non retineas *Sesoside.* quod nomen omnino vindicat MS. codex, & alii historici malunt. In MS. sane legitur *aliter esse: Soside*, quod Beroaldus extulit *aliter esse. Soside.* Jac. Gronovius.

2 *Dein Ptolemæo*] Hic fuit Ptolemæus Euergetes. *Muretus.*

3 *Tentatoque per longum iter*] Id est, cum prius tentaverit: sic sæpe historici loquuntur, Sallustius, Livius & Tacitus noster. *Idem.*

4 *Subire patrium corpus*] Improprie loquitur Tacitus. Nam ea demum onera subeuntur, quæ imponuntur, & dorso vel capite vel humeris gestantur. *Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit.* At phœnix rogum suum in pilæ formam conglobatum pedibus defert, non dorso, cui rei ineptum verbum est *subire.* Scribendum puto: *subicere patrium corpus.* & si attendis, verum fateberis. In myrrhæ pondere certo vires suas experitur phœnix pullus, ubi videt parem se esse illi oneri ferundo, exenterat illud ovum è murrha factum, & in locum excavatum subjicit cineres patrios, qui nihil ad illud pondus addunt, in quo vires suas primo periclitatus est. nam quod è myrrhæ ovo extractum est, compensat pondus corporis quod subjicitur. ita Herodotus, cujus sententiam more suo breviter & concinne expressit Tacitus. Verba Herodoti hæc sunt: κομίζειν δ' οὕτω. πρῶτον τῆς σμύρνης ᾠὸν πλάσσειν ὅσον δυνατός ἐςι φέρειν. μετὰ δὲ, πειρᾶσθαι αὐτὸ φορέοντα, ἐπὰν δὲ ἀποπειρηθῇ, οὕτω δὴ κοιλήναντα τὸ ᾠὸν τὸν πατέρα ἐις αὐτὸ ἐντιθέναι. Vide reliqua. Legendum etiam in Tacito: *inque solis aram perferre, neque adolere.* non ut quidam legunt, *atque adolere.* neque enim adolet ibi in ara aut accendit cineres & rogum patrium, sed sic relinquit ac consecrat. *Salmasius.* Istud Salmasianum *subicere* elidit If. Vossius ad Melam pag. 297. alterum *atque adolere* Ryckius, sed qui etiam illis *neque adolere* offensus suspicatur *atque avolare*, scilicet verbum istud memoriæ ejus recens offerente ipso Tacito per usum verbi *advolare.*

Bochart. hieroz. 2 p. 180.

29 gitur. At Romæ cæde continua Pomponius Labeo, [1] quem præfuisse Mœsiæ retтuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx [2] Paxea. nam promptas ejusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, [3] sepultura prohibebantur: eorum [4] qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar missis ad senatum litteris, disseruit, [5] *morem fuisse majoribus*, *quotiens dirimerent amicitias*, [6] *interdicere domo*, *eumque*

lare. Sed nihil mutari oportet. Nam licet phœnix non accendat aras suo igne & sic adoleat, prout vulgo fiebat & dicebatur, sufficit illum in ara posuisse & ibi reliquisse, ita ut penes Solis arbitrium tota res sit. 14, 30. *Cruore captivo adolere aras.* Jac. Gronovius.

1 *Quem præfuisse Mœsiæ*] Et Macedoniæ. Dio *Mysiæ.* Octo autem annos ibi fuerat. *Muretus.*

2 *Paxea*] An sic jam placet istud nomen scribere? At quo jure? Priores *Paxæa.* Beroaldus edit *Paxæa.* Proculdubio diphthongus est ex MS. & debet exprimi. *Jac. Gronovius.*

3 *Sepultura prohibebantur*] Sepultura luctuque adfinium prohiberi, nisi magnorum scelerum damnatos (puta parricidii, perduellionis; itemque suspendiosos) non moris apud priscos. Invaluit sub Tyrannis, ideoque quasi novum, in Tiberii sævitia Sueton. notat, cap. LXI. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent.* itemque: *Nemo punitorum non in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Qui autem tracti, Tiberis eis sepultura. Idem in publicatione bonorum fuit. quæ apud antiquos in crimine perduellionis & hostilitatis tantum exercita, & fortasse parricidii. ita Sp. Mælii *bona contacta pretiis regni mercandi vendere atque in publicum redigere Quæstores jussi*, ait Livius: ita Ciceronis damnati, à Clodio: M. Lepidi, à Senatu publica facta, quia secutus Antonii sectam. Primus publicationem ad omnia crimina (publica intellego) traxit Cæsar: qui, ut Suetonius ait, *pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant: parricidas*, [*ut Cicero scribit*] *bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Tenuit ea lex sub Augusto; qui tamen, cum multis divitibus vel dimidia pars, nimiæ essent opes, & in ipso exsilio caussa luxus; sanxit, ut iis omnibus quibus aqua & igni interdictum (id est Jurisconsultorum verbo, Deportatis) non plus possidere liceret quingentis millibus nummum. Dio LVI. Intenditque iterum sævitiam eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua & igni adempta omnis testamenti factio. Idem Dio LVII. Quam legem interpretans Cajus l. VIII. Qui test. fac. possunt: *Si cui aqua & igni interdictum sit*, inquit, *ejus nec illud testamentum valet quod ante fecerit, nec id quod postea. Bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur.* Lipsius.

4 *Qui de se statuissent*] Non mirum, quia ne damnati quidem, nec peracti rei. Dio hæc omnia exprimere voluit, in actis anni DCCLXXXIV. Ἔς τε τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα ἁπάντων ἐῤῥίπτετο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο. Ἤδη δὲ καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν οὐσιῶν αὐτοὺς κληρονομῶσιν. ubi puero mendum clarum, scribendumque, μὴ κληρονομῶσιν, inserta voce. Ideo enim abjecta corpora tractaque, ne liberi succedere in bona possent, quæ jam publica ut damnatorum palam punitorumque. Mirum ex sequentibus Dionis verbis interpretem id non vidisse. Bona ergo manebant, siquis prævenisset damnationem, & testamenta. Sed quid in præmiis accusatorum? nihilo secius dari solere, ostendit Taciti locus supra, l. IV. *Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, siquis majestatis postulatus, ante perfectum judicium seipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, irritas leges, & remp. in præcipiti conquestus esset. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur.* Dari non solere, Seneca in narranda Cremutii morte, quæ sub hoc Tiberii tempus. *Cognito consilio ejus*, inquit, *publica voluptas erat, quod è faucibus avidissimorum luporum eriperetur præda. Accusatores adeunt Consulum tribunalia, queruntur Cordum mori, ut interpellarent quod coëgerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæstione, an morte rei prohiberentur.* Nec satis scio quomodo in concordiam reducam eos locos. Sub Claudio & Nerone fortean aliud fuerit: & Senecam deceperit mos sui ævi. *Idem.*

5 *Morem fuisse majoribus*] Notabilis mos hic est amicitiæ renuntiandæ: cujus & Suetonius meminit Calig. 3. ex quo veteres bellum indicturi, renunciabant amicitiam per legatos, missos rebus repetendis, ut est apud Livium lib. 36. ab initio & 42. Illoque respicit Cornelii scriptum sup. lib. 2. ubi de Germanico ad Pisonem: *Componit epistolas, queis amicitiam ei renunciabat.* Similisque fuit, ni fallor, hospitii renunciatio, ut de Badio Campano palam omnibus renunciante hospitium Crispino, testis Livius 25. & apud eundem 38. *Decernitur renunciandam societatem Achæis.* Sane scripto, qui dirimeret amicitiam, denunciabat: hoc colligo ex Seneca ad Lucilium Ep. 77. *Inimicitias*, inquit, *mihi denuncias, si quicquam ex iis quæ quotidie facio, ignoraveritis.* Inde legitur apud eundem de benef. l. 2. *indictum odium.* Vertranius.

6 *Interdicere domo*] Sen. de Ira lib. 3, 23. *Sæpe illum Cæsar monuit; ut moderatius lingua uteretur: perseveranti domo sua interdixit.* Pichena.

1 Ma-

eumque finem gratiæ ponere: id ſe repetiviſſe in Labeone. atque illum, quia male adminiſtratæ provinciæ, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velaviſſe; fruſtra conterrita uxore, quam etſi nocentem, periculi tamen expertem fuiſſe. [1] Mamercus dein Scaurus rurſum poſtulatur, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vita probroſus. nihil hunc amicitia Sejani, ſed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui eaſdem artes occultius exercebat: detuleratque [2] argumentum tragœdiæ à Scauro ſcriptæ, additis verſibus qui in Tiberium flecterentur. Verum [3] ab Servilio & Cornelio accuſatoribus, *adulterium Liviæ*, *magorum ſacra* objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sexitia uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. [4] Ac tamen accuſatores, ſi facultas incide- 30
ret, pœnis adficiebantur: ut Servilius Corneliuſque perdito Scauro famoſi, quia [5] pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in inſulas, interdicto igni atque aqua demoti ſunt. & Abudius Ruſo functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, ſub quo legioni præfuerat, periculum faceſſit, *quod is Sejani filium generum deſtinaſſet*, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Gætulicus ea tempeſtate ſuperioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adſecutus erat, effuſæ clementiæ, [6] modicus ſeveritate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium ſocerum non ingratus. unde fama conſtans, auſum mittere ad Cæſarem litteras, *Adfinitatem ſibi cum Sejano haud ſponte, ſed conſilio Tiberii cœptam: perinde ſe quam Tiberium falli potuiſſe. neque errorem eundem illi ſine fraude, aliis exitio habendum, ſibi fidem integram, &, ſi nullis inſidiis peteretur, manſuram: ſucceſſorem non aliter quam* [7] *indicium mortis accepturum. firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipſe provinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani adfinium incolumis, multaque gratia manſit: reputante Tiberio publicum ſibi odium, extremam ætatem, magiſque fama quam vi, ſtare res ſuas. C. Ceſtio M. Servilio 31
conſulibus nobiles Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is [8] metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in ſuos, mox ſuperbiam in nos, ſævitiam in populares ſumpſit; fretus bellis, quæ ſecunda adverſum circumjectas nationes exercuerat, & [9] ſenectutem Tiberii ut inermem deſpiciens; aviduſque Armeniæ, cui defuncto

1 *Mamercus Scaurus*] Male hic à Dione, Μάρκος. De probroſa ejus vita, lege Senecam l. IV. de Benef. cap. XXXI. aut potius non lege impuritatem hominis & ἄῤῥητον μῖξιν. Notat eum brevi ſtigmate Tertullianus de Pallio: *Dabo catharcticum impuritati Scauri, & aleæ Curii, & vinolentiæ Antonii.* Lipſius.

Mamercus dein Scaurus] Dio hunc vocat *M. Æmilium Scaurum.* Sed male. Inſcribebatur illa tragœdia *Atreus.* At Tiberius, *Ego*, inquit, *illum Ajacem efficiam.* Vide Dionem. *Muretus.*

2 *Argumentum tragœdiæ*] Cui nomen Atreus fuit. Verſus qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide:

Τὰς τῶν κρατοῦντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Adi Dionem. *Lipſius.*

3 *Ab Servilio & Cornelio*] Cornelio fuit cognomen Thuſci. Seneca pater Suaſoria II. *Thuſcus ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia exſtincta eſt, majeſtatis reum fecerat, homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii.* Lipſius.

4 *Ac tamen accuſatores*] Dio. τούς τε ἐπιβοῶντάς τους, τῶν τὰς κατηγορίας ποιουμένων ἀποθανεῖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκέλευσε. *Muretus.*

5 *Pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant*] An ipſum Ligurem deinde accuſarunt, ab eodemque corrupti, delationem omiſerunt? Potius puto, à Ligure eos pecuniam accepiſſe, ut ab aliqua accuſatione deſiſterent. *Pichena.*

6 *Modicus ſeveritate*] Placeret magis, *modicus ſeveritatis.* nihil tamen mutandum eſſe cenſeo. Poteſt enim eſſe phraſis Tacito familiaris. *Urſinus.* Muret. *ſeveritatis.* Acidalius.

7 *Indicium mortis*] Quin potius *judicium.* hoc ait, ſe perinde accepturum ſucceſſorem ſibi ſubmitti, quam capitis reum ſe judicari, eaque cauſa evocari ut ſupplicium de ſe ſumatur. *Freinshemius.* Videtur *indicium mortis* pro indicta morte vel indictione mortis dixiſſe. *Gronovius.*

8 *Metu Germanici*] Qui Germanicus Artaxiæ regium diadema impoſuerat. *Muretus.*

9 *Senectutem Tiberii ut inermem*] Hoc eſt, liberis caren-

functo [1] rege Artaxia, Arsacem liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia, & missis qui *gazam* [2] *a Vonone relictam in Syria Ciliciaque* reposcerent, simul *veteres Persarum ac Macedonum terminos*, seque *invasurum possessa Cyro, & post Alexandro*, per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis. [3] non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii adscitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poscebant: *Nomine tantum & auctore*
32 *opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, [4] modo cupidine vindictæ inardescere. & barbaris cunctatio, servilis; statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiæ vocatum ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, [5] instituta Parthorum insumit, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridatem sanguinis ejusdem, æmulum Artabano, [6] reciperandæque Armeniæ Iberum Mithridatem

carentem. alias enim in senectute non magis inermis erat Tiberius, quam ætate adhuc vigente: quamvis enim ipse bellis inhabilis esset, tamen perinde consiliis superesse poterat. Sed de liberis accipiendum esse, ostendit etiam Galbæ oratio ad Pisonem H. I. 16. *Audita adoptione desinam videri senex.* Egregie huc facit Psalmus 126. in quo liberi comparantur *sagittis in manu viri fortis.* Freinshemius. Vir doctus non cogitat primo legiones parum integras tunc fuisse, nec supplementis in loca mortuorum submissis roboratas; deinde innumeros veteranos ætate & annis graves, ut vix sufficerent. Utique toties utriusque vitii mentio jam fuit, ut ignorare nequiverit. Liberos Tacitus munimenta dixit, non arma. Habes utique cap. 43. Tiridaten *imbellem externa mollitia*, prorsus non respectu liberorum. *Jac. Gronov.*

1 *Rege Artaxia*] Qui antea *Zeno* vocabatur, regis Pontici Polemonis filius. Sup. lib. 2. *Muretus.*

2 *A Vonone*] Filio Phraatis, de quo ibidem dictum est. *Idem.*

3 *Non despectum*] Ex instituto Cyri apud Xenophontem libro VII. qui custodiam curamque sui corporis solis commisit Eunuchis: & intimam aulam ex hoc semiviro genere constituit, quasi fidissimo. Itaque deinceps in honore. Sed & Persæ primi privasse viro creduntur. Stephanus de Urbibus: Σπάδα, ὀδετέρως, κώμη Περσική, ἐν ᾗ πρώτη εὐνουχισμὸς γέγονεν. Petronius,

Persarum ritu, male pubescentibus annis
Surripuere viros, exsectaque viscera ferro
In Venerem fregere.

Alii ad Semiramem referunt, ut Ammianus, Utramque famam posuit Claudianus in Eutropium, libro I.

——— *seu prima Semiramis astu*
Assyriis mentita virum, ne vocis acutæ
Mollities, lævesque genæ se prodere possent,
Hos sibi conjunxit similes: seu Persica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram.

Ubi scriptum etiam, *Parthica.* nullo vitio, quia populi ii tunc confusi. *Lipsius.*

Non despectum id apud barbaros] Xenophon lib. 7. παιδείας, Claudianus in Eutropium. *Muretus.*

4. *Modo cupidine vindictæ inardescere*] Desideratur alterum *modo*, inferendum Muretus quoque vidit: *Artabanus modo tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere.* Acidalius. Immo illud prius recte docteque subintelligetur. *Jac. Gronov.*

5. *Instituta Parthorum resumit*] Vulgo, *sumit.* MS. corrupte quidem, *insumit.* Sed veram lectionem indicavit, *resumit*; scilicet post longam desuetudinem. *Pichena.* MS. habet, *insumit.* Tacitus scripsit, *induit.* Sic passim solet. *Boxhornius.* Nuspiam quidem *induere instituta gentis.* Sed Boxhornium ad hoc verbum subjiciendum hortata est usurpatio Taciti mox sequens *diversa induere*: verum non ideo sic insultare oportuit. Hic autem locus an non agit de adolescente, qui nunquam adhuc Parthorum instituta habuerat, sed prima ætate compulsus fuerat fugere patriam? In hoc qui dicetur *resumere?* Nec video, cur Pichena pro vitioso proscribat *insumit*, quod etiam verbum placitum Tacito patet ex Freinshemii indice. Ego certe Tacitum legendum dare volui, ut fecit Beroaldus. *Jac. Gronov.*

6 *Recuperandæque Armeniæ*] Regio est Asiæ ad Caucasum. Strabo l. 2. *Muretus.*

1 *L. Vi-*

datem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, [1] L. Vitellium præfecit. eo de homine haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis provinciis prisca virtute egit. Unde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, [2] exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona juventæ senectus flagitiosa oblitteravit. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanem perpulit, dolo & vi conatus suos juvare: repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro [3] ad sce- 33
lus cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, [4] & urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, [5] filium Orodem ultorem parat, [6] datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contra, Pharasmanes adjungere [7] Albanos, [8] accipere Sarmatas; [9] quorum Sceptuchi utrimque donis acceptis, more gentico diversa induere. Sed Iberi locorum potentes, [10] Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. [11] at qui Parthis adventabant, facile arcebantur: cum alios incessus, hostis clausisset; unum reliquum, [12] mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur. Interim Orodem sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac [13] sæpe, mo- 34
dum

1 *L. Vitellium præfecit*] Eum ipsum, qui proxime Consul fuerat. *Idem.*

2 *Exemplar apud posteros*] Corrigamus ergo Senecam. ubi vulgo l. IV. Natur. Quæst. c. I. *Alius adulatione clam utetur, alius ex aperto palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maximus, ajebat, non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum.* & legamus, *ante Vitellium.* Villeus enim ignotus: at Vitellii hujus mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat, c. II. in Vitellio, & Dio LVIII. Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fulviam Antonii magnus: de cujus adulatoriis moribus Appianus lib. III. Civil. *Lipsius.*

3 *Ad scelus cogunt*] Ad interficiendum veneno Arsacen. *Muretus.*

4 *Urbe Artaxata*] Malim, *urbem.* Tamen & Artaxatam & Tigranocertam priore numero, noster aliique scripserunt. *Lipsius.*

Et urbe Artaxata potiuntur] Sic Manuscripti fide. at vulgo, *urbem.* Sæpissime enim Tacitus verbo, *potiri*, sextum casum jungit, quartum non memini: nisi forte lib. XI. ubi vulgati habent, *potitusque regia*; in Flor. legitur, *regiam*, quod de Vat. vulgari testatur etiam Lipsius. *Pichena.*

5 *Filium Orodem*] Omnis hæc historia apud Josephum, libro XVIII. cap. VIII. *Lipsius.*

6 *Datque Parthorum copias*] Id quoque est edentium. At in unico MS. legitur *dat Parthorumque copias.* Hæc transpositio nonne pulcherrima est, & Taciti excelsam plenamque decoris lentitudinem decens, qui toties ea utitur? Et præsertim eminebat in exemplo 14, 31. Sed & alii copulam sic differunt. Non aliud istud Livianum 37, 31. *Rhodii impigre prævertere ad trajiciendasque copias consulis iere.* Jac. Gronov.

7 *Albanos*] Hi vicini sunt Iberis. *Muretus.*

8 *Accipere Sarmatas*] Profecto fuit, *acciere Sarmatas:* id est arcessere & advocare. *Lipsius.*

Accipere Sarmatas] Asiaticos Tartaros. Æuropæi sunt Russi. In heptarchias divisam fuisse regionem illam, testatur etiam Strabo. *Muretus.* Puto *accire.* Gronovius.

9 *Quorum sceptuchi*] Sceptrigeri, ut ita dicam, quod ad principes regesque refertur. *Ferrett.* Id est reges, sic & Homero dicti, quod sceptrum gererent, ut scribit Suidas. *Vertranius.* Rectius *sceptuchos* quam *sceptruchos.* quomodo vocantur Straboni lib. II. *Freinshemius.*

10 *Caspia via Sarmatam*] Seneca Thyeste: *Aut qui Caspia fortibus Recludunt juga Sarmatis.* Gronov.

11 *At qui Parthis adventabant*] Nempe Sarmatæ, qui diversa, ut dixit, more gentis induerant: & hodie faciunt Tartari, qui ea loca tenent. *Lipsius.*

12 *Mare inter &*] Mare, nempe Caspium: & res ita habet. Extremi fines Albanorum, versus Sarmatiam, Caspium mare tangunt. Ad illud usque, perpetuis fere montibus à Sarmatis separantur: ergo aditus in Albaniam, per litoris ejus oram, & plana vicina. Sed hæc quoque, inquit, clausa tunc Sarmatis. quia ab Oriente Etesiæ flabant, & undas fluctusque in plana impellebant, atque ita restagnabant. Transitus autem Sarmatis non alius in Armeniam, quam per Albanos, per illud litus. *Idem.*

13 *Sæpe, modum obsidii*] Adde præpositionem: *sæpe in modum.* Voluit ita quoque Muretus. *Acidalius.*

dum obfidii, ftationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum infolentes, circumfifterent regem, pofcerent prœlium. atque illis fola in equite vis: Pharafmanes & pedite valebat. Nam Iberi Albanique faltuofos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis infuevere. Feruntque *fe* [1] *Theffalis ortos*; [2] *qua tempeftate Jafon poft avectam Medeam, genitofque ex ea liberos, inanem mox regiam Æetæ, vacuofque Colchos repetivit.* [3] Multaque de nomine ejus, & oraculum Phrixi celebrant. nec quifquam ariete facrificaverit, credito vexiffe Phrixum: [4] five id animal; feu navis infigne fuit. Ceterum directa utrimque acie, Parthus *imperium Orientis, claritudinem Arfacidarum*; *contraque* [7] *ignobilem Iberum mercenario milite*, [6] differebat: Pharafmanes, *integros femet à Parthico dominatu*; *quanto majora peterent, plus decoris victores*; *aut fi terga darent, flagitii atque periculi laturos.* fimul horridam fuorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam oftendere. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: fe quifque ftimulant, *ne pugnam per fagittas inirent, impetu & cominus præveniendum.* Variæ hinc bellantium fpecies; cum Parthus fequi vel fugere pari arte fuetus, diftraheret turmas, fpatium ictibus quæreret: Sarmatæ [7] omiffo arcu, quo brevius valent, contis gladiifque ruerent. [8] modo equeftris prœlii more,

[1] frontis

1 *Theffalis ortos*] Strabo lib. XI. qui de Oraculo item Phryxi, & vetita arietis cæde, his verbis: Ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερὸν, Φρίξου ἵδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται. At aliter Juftinus, qui hos ad Orientem Albanos, deducit ex Italia ab Albano monte. Ejus verba lib. XLII. *Cum Albanis fœdus percuffit.* Jafon. *qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone exftincto, armenta ejus per Italiam duceret, fecuti dicuntur: quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeji, bello Mithridatico fratres falutavere.* Lipfius.

2 *Qua tempeftate Jafon*] De Argonautarum expeditione, totaque hac fabula, Apollonius, Val. Flaccus, & Ovidius, Seneca & Euripides legendi, & Apollodorus in bibliotheca. *Muretus.*

3 *Multaque de nomine ejus*] Id capio, loca five templa de nomine ejus dici. Ita Strabo, *Jafonem, cum Armenio Theffalo, profectum ufque ad mare Cafpium:* Ὡς, inquit, μαρτυρεῖ τά τε Ἰασόνεια, καὶ ἄλλα ὑπομνήματα: *ficut teftantur Jafonéa, & alia monumenta.* Jafonéa, acceperim facella aut templa Jafonis honori. Juftinus XLII. *Jafoni totus fere Oriens, ut conditori, divinos honores templaque conftituit.* Quem etiam vide fuper hoc reditu in Colchos, Medea rurfum adfumpta: ut hic nofter tetigit. *Lipfius.*

4 *Sive id animal, feu navis infigne fuit*] Sic de Minotauro, fic de tauro qui Europam avexit, fic de equo Trojano fabulantur. Vide Strabonem lib. II. & de Durateo equo Servium in 2. Æneid. *Muretus.*

5 *Ignobilem Iberum mercenario milite differebat*] Malim hercle, *ignobilem Iberum, mercenarium militem differebat.* Acidalius.

6 *Differebat*] Magis pro fententia effet, *differebat.* Lipfius.

7 *Omiffo arcu quo brevius valent*] Non enim diu folebant arcu præliari, fed brevi temporis fpatio, primis fcilicet congreffibus. *Pichena.* Lucem huic & aliis Taciti locis, in quis de Sarmatarum armatura & pugnandi ratione agitur, fœnerari poffunt hæc Tuberonis Dalmatæ, accuratiffimi prudentiffimique fcriptoris: *Sarmatæ*, inquit, *& his finitimi, Thracefque atque Illyrici, quoniam corpora munimento ferreo tegere non folent, paucique admodum loricis ex annulis utuntur, magis agilitate, quam vi aperta, pugnant in equis. Nec corpore erecto, uti cataphractis mos eft equitibus, adverfam cufpidem excipiunt: verum fubducunt fefe occurrenti, fpiculo aut umbone equeftris fcuti illud repellunt: nec finunt in fcutum, quod per fe operis levitate ac duritia ictum vix recipit, ferrum adigi. Quippe illæ gentes clypeos nervis decuffatim confciffis, atque in fila redactis, addito vitro contufo ac glutino, corio infuper injecto, ita muniunt, ut fere ferro inpenetrabiles reddant. Circumactis itaque equis confultoque lanceis projectis, gladios ftringunt.* l. 21. Hiftoriar. fui temporis. Locum totum defcripfi, quia is auctor in paucorum manibus eft. *Boxhornius. Quo brevius valent*, puta quam Parthi. hi enim ex propinquo invalidi, quæ res P. Ventidio de illis victoriam dedit. Frontinus Strateg. 2, 2. *adeo fe admovit, ut fagittas, quibus ex longinquo ufus eft, cominus applicitus eluderet.* Florus lib. 4, 9. *paffus eft hoftem caftris fuccedere, donec abfumpto jactus fpatio adimeret ufum fagittarum.* Valerius Flaccus Argon. 2. *Jam brevis & telo volucri non utilis aër.* Gronovius. Qui etiam contum Sarmaticum illuftravit in Guftu Achilleidos Statianæ 2, 418. ubi citatur hic ipfe locus, fed vitiofe editum eft *propius* pro *brevius.* Jac. Gronovius.

8 *Modo equites tres prælii more*] Caftigavi, *modo equeftris prælii more.* Rhenanus. V. C. habet: *modo equites tres prælii more*, pro, *equeftris prælii more*, ut eft in vulgatis. Sed lectio libri manufcripti videtur

men-

[1] frontis & tergi vices; aliquando, ut conferta acies, corporibus & pulsu armorum pellerent, pellerentur. Jamque & Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super, eques, & à propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi [2] falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere. Mox Artabanus [3] tota mole regni ultum 36
iit. peritia locorum, ab Iberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res; inliciente Vitellio, *desererent regem sævum in pace, & adversis prœliorum exitiosum.* Igitur Sinnaces, quem [4] antea infensum memoravi, patrem Abdagesen, [5] aliosque occultos con-

mendosa. Cum vulgata confirmetur loco Livii, apud quem ita legitur lib. 21. *Minime equestris modo pugna* &c. Quod ideo dictum est à Livio, quoniam equitibus, ut Polybius ait, neque convertere se, neque iterum in hostem procurrere licebat. *Ursinus.*

1 *Frontis & tergi vices*] Scribo, *vice.* & sententiam expedio. A Sallustio est, qui in historiis: *More equestris prælii, sumptis tergis, atque redditis.* Et in Jugurtha: *Quibus illi freti, non uti equestri prœlio solet, sequi, dein cedere: sed advorsis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.* Frontis & tergi vice. id est, alterna mutatione modo frontis modo tergi. *Lipsius.*

Frontis & tergi vices] Id est, vicissitudines. Exaudiendum autem verbum, *erant.* Muretus. Sententia expedita est, quamvis omnem excludamus emendationem: qua non opus auctori, qui peculiariter sæpe usurpat accusativum quam absolutum. Supra cap. 33. fuit: *Adequitare castris, infensare pabula; ac sæpe, modum obsidii, stationibus cingebat.* Similes locutiones occurrent lib. 1. Hist. cap. 44. lib. 2. Hist. 78. lib. 3. Hist. 61. 4. Hist. 18. & 19. aliisque ut alias ostendemus. nam isthæc modo præcipitamus vere ex tempore: adeo quidem ut ne relegendi quidem concessa facultas. *Gruterus.* Nolim mutare *vice* cum Lipsio. Facit vulgatum eundem sensum, & æque expeditum. Nec aliter structura ad Taciti morem. qui verba sæpe subintelligi vult, ut hic, *frontis & tergi vices essent*, vel *facerent.* Acidalius.

2 *Falso credita*] Lego, *dedita.* vel *didita.* At Josephus revera occisum eum tradit lib. XVIII. *Lipsius.*

3 *Ultimi * id peritia*] Nisi quid desit (nec puto hercle, quoniam tota hac narratione belli externi concisus Tacitus) commodo restituemus: *regni ultum iit. peritia l. a. I. m. pugnatum.* Amat ita loqui noster, & Sallustius: *Quam maxima cura ultum ire injurias festinat.* Lipsius.

Tota mole regni ultimi] Concisus est serio noster in hac externi belli narratione: nec mirum, præsertim cum suppressa de contextu prodeant; respice ad hæc. lib. 15. ann. *Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo: periculo legionum commotum è provincia egressum:* nonne hic siletur, *respondit?* lege quæ sequuntur. Eod. lib. *At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten, amnemque ut omnium medium faceret.* quid hic? *postulabant.* Pariter ex his: *mox Artabanus tota mole regni ultimi*, emergit, *adfuit.* & ex his, *id peritia locorum*, erumpit, *prælium*, quæ omnia in proclivi sunt: nam paulo ante Cornelius egit de Orode filio Artabani, qui jussu patris jam adversus Iberos pugnaverat, & victus fuerat. Hæc autem, *tota mole regni ultimi*, significant Hyrcanos & Bactrianos, *dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas molemque belli ciet.* Et, *an interiora regni sui peteret, haud dubie potentior auctor præsens futurus ultimis gentibus impigre bellum capessendi.* Quibus adstipulatur Curtius lib. 5. *Ultima regni adhuc intacta esse.* Et lib. 4. in *Mediam, Hyrcaniam, Bactra, & Indos Oceani accolas quando aditurum?* Quamobrem in nostro brevitatem miror, castigationes non moror: non enim Thucydidem damnamus, ejusque verba obliteramus, propterea quod astricta, & concisa sint. Κορινθίων δὲ Ξενοκλείδης ὁ Ἐυθυκλέυς πεμπτὸς ἀυτὸς. quo in loco Sholiastes. ἀυτὸς ἀντὶ τοῦ πρῶτος. Dixisset alius: *quinque Corinthiorum duces aderant, quorum præcipuus erat Xenoclides filius Euthyclis.* Salinerius. Corrupte vulgo, *regni ultimi.* Lipsius egregie correxit, Tacito ipso volente, qui sæpe ita loqui amat lib. 4. *Neque dux Romanus ultum iit.* lib. 12. *eamque injuriam excidio ipsius ultum iturum.* lib. 15. in princ. *spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens.* & eod. lib. *contumelias ultum ibat.* Clara etiam, licet brevis, mihi videtur ista narratio. Ait enim, Artabanum tota mole regni venisse, ut ultionem sumeret ex Iberis. eos peritia locorum victores fuisse. Is nec ideo abscedebat, nisi metu Vitellii coactus. *Pichena.*

4 *Ante infensum*] Miror, cur Pichena sic ediderit, quum cerneret in MSto exstare *antea*, prout edidit

conſulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia ſubjecti, repertis auctoribus ſuſtulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam ſi qui externorum, corpori cuſtodes aderant, ſuis quiſque ſedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, ſed mercede aluntur, miniſtri ſceleribus. His adſumptis, in longin-
37 qua & contermina Scythiæ fugam maturavit, ſpe auxilii, quia Hyrcanis [1] Carmaniiſque per adfinitatem innexus erat: atque interim poſſe [2] Parthos abſentium æquos, præſentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridatem *parata capeſſere*, robur legionum ſociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano [3] Suovetaurilia

edidit Beroaldus, & nulla cauſa eſt, cur non uſque ſervetur. Idem Beroaldus mox dedit *Abdageſem*, quod ſequuntur omnes, at in codice vetuſto legitur *Abdagæſen*, ex quibus poſtremam literam repoſui; Et certe ita edit Pichena cap. 43. & 44. qui nunc non attendit. Utique ſic quoque ſcribitur in cap. 37. *Euphraten* retinente Beroaldo, ſed citeriores dederunt *Euphratem*, unde illud revocavi. Tertiæ ſyllabæ adeſt aliquid ambiguum, unde ab ea abſtineo. *Jac. Gronovius.*

5 *Occultos conſulit*] Scribo, *conligit*. Lipſius.

Alioſque occultos conſulit] Uſus eſt Tacitus hoc verbo ſupra, ut ad eum locum notavimus. Quod vero obſcurius videretur, Faernus pro eo, reponebat, *conſcios*, vel potius ad vulgatam ſcripturam, *conſilii*. Nos putamus nihil mutandum eſſe. *Urſinus.* Ferri poteſt, *conſulit*, ut intelligatur, Sinnacem in conſilium ſuper illa defectione adhibuiſſe Abdageſem patrem, alioſque occultos amicos. Man. tamen, *conſilit*. Pichena. An non melius *occulto?* Lipſius etiam pro *conſulit* ſcribit *conligit*, quod vix accipio. Promptius *conciliat*. Sed mirum ni Tacitus ſic ſcripſit. *Patrem Abdageſem alioſque, occultos conſilii, & tunc continuis cladibus promptiores.* Ait eos conſilium defectionis occulte apud ſe habuiſſe: poſt repertis auctoribus animum detexiſſe. Verum hoc, ſi quid aliud, certo puto. *Occultus conſilii*, ut *manifeſtus conſilii*, *cogitationis*, (cujus exemplum ex lib. 15. paulo ante dedimus) *flagitii*, *ambitionis*, *vanitatis*, paſſim in Tacito. *Acidalius.* Vir doctiſſimus *occultos conligit*. Puto fuiſſe *occultos conſilii*. ſicut dicimus *ambiguum conſilii* H. 2, 83. H 4, 21. & volunt hoc ſequentia, *& tunc continuis cladibus promptiores.* adhuc occultaverant conſilium ſuum, ſed cladibus regis elato animo proferunt. *Freinshemius.*

1 *Carmaniſque*] Sed codex MS. *Carmaniiſque*, qua ratione ſcribendi utitur non ſolum Beroaldus, verum & Pichena. Qui igitur illi ſunt, quorum auctoritas vocalem expulit? Ego certe repoſui, ut fecit etiam Ryckius. *Jac. Gronovius.*

2 *Parthos abſentium æquos*] Prorſus idem conſilii datum, & ſucceſſu ſimili, regi Chilperico, ratione item pari, in Francia. Vide Aimoinum lib. I. cap. VII. *Lipſius.*

3 *Suovetaurilia daret, ille equum*] De Suovetaurilibus dico ad lib. IV. Hiſtoriarum. De equo res ſic habet. Sollennis Perſarum victima Soli, equus. Juſtinus: *Solem unum eſſe deum Perſæ credunt, & equo eidem deo ſacratos ferunt* Xenophon lib. IV. περὶ Κύρου ἀναβάσ. Καὶ ἵππον ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι (Ξενοφῶν) τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. Et lib. VIII. Κύρου παιδείας. Πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διῒ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας, μετὰ δὲ τούτους, ἵπποι ἤγονται θῦμα τῷ ἡλίῳ. Idemque Pauſaniæ in Laconicis notatum. At de amne, nihil nobis lectum. Sed & aliis gentibus victima, equus. Apud Romanos, Marti. Feſtus, in Equus. Et apud Myſios: Florus: *Ille ſtatim ante aciem immolato equo, concepere votum, &c.* Apud Maſſagetas, item Soli. Strabo lib. XI. Θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι. Pugnat cum ſuperioribus, quod idem Strabo lib. XV. de Carmanis ſcribit: Ὄνον τε θύουσι τῷ Ἄρει, ὃν Πέρσαι σέβονται θεῶν μόνον. Alii enim Perſis Solem, quem Mithram dicunt, deum unicum tribuunt, non Martem, ut hic (per oblivionem forte) Strabo. *Idem.*

Suovetaurilia daret] Corruptus locus eſt; ut reponendum ſuſpicer, *Solitaurilia*. Sunt hæc ſacrificia, quibus tres diverſæ hoſtiæ immolantur, *taurus*, *aries*, *verres*: ſic dicta, quod integri corporis hæc animalia ſint. *Solum* Oſca lingua *totum* ſignificat. Feſtus. hinc *Solopychium* Catullo: Erunt fortaſſe quibus nihil immutandum videbitur, ut vox ſit compoſita à *ſue*, *ove* & *tauro*. Sed certe nimis inſolens eſt compoſitio. *Alciatus.* Scribendum, *ſue*, *ove*, *Taurilia daret*. Sic enim Livius quoque loquitur lib. I. *Ibi inſtructum exercitum omnem ſue, ove, Taurilibus luſtravit.* Tametſi in omnibus editionibus, quæ hodie extant, vulgo pro *Taurilibus* corrupte legitur, *tauriſque tribus luſtravit.* Verum nos ſinceram iſtam lectionem deprehendimus in volumine manuſcripto, quod huc miſit Clar. vir Reinhardus à Rietpur, Borbetomagenſis eccleſiæ decanus. *Ludorum Taurilium* rurſus meminit Liv. lib. 9. *Ludi Taurilia per biduum facti religionis cauſa.* Rhenanus. Luſtrabatur exercitus mactatis ſue, ove, tauriſque: ut auctor eſt Livius lib. I. inde nomen compoſitum fuit à Corn. *Suovetaurilia.* Ferrettus. *Sunt*, ait Pompejus, *qui putent ex tribus hoſtiis*

vetaurilia daret, ille [1] equum placando amni adornasset; nuntiavere accolæ, *Euphratem, nulla imbrium vi, sponte & immensum attolli; simul albentibus spumis* [2] *in modum diadematis sinuare orbes; auspicium* [3] *prosperi transgressus.* quidam callidius interpretabantur, *initia conatus secunda,* [4] *neque diuturna: quia eorum quæ terra cælove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, raperetque.* Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque; hunc, *Phrahatis avi & altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit:* illos, *obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum & fidem* [5] *retinerent.* exin cum legioni-

stiis nomen inclusum, sue & ove, cum solido tauro, & omnium trium vocabulis confusis, dici *Suovetaurilia,* quibus in hoc loco Vitellius, ut Livii lib. I. Servius Tullius exercitum lustravit. Idem & Marti *Suovetaurilibus* piaculum fieri, scribit, lib. 7. Sed Alciato nimis insolens illa compositio videtur. Ego censeo pro sacrificiis, quæ diversis hostiis fierent, necessaria diversa nomina fuisse, admittoque ubi verre, ariete, & tauro operatum erit, nomen *Solitaurilia,* quod potuerunt veteres dixisse, *Veraritaurilia*: Sed ubi sue, ove, & tauro factum, non video, quæ sit insolentia nominis factitii, præsente nota signati. Quare nihil è vulgari scripto immutandum videtur. *Vertranius.* Plutarc. de Lucullo. ἔθυσε δὲ καὶ τῷ Εὐφράτῃ ταῦρον διαβατήρια. Vox usitata Xenophonti, & Thucydidi. Livius lib. I. *Instructum exercitum omnem, Suovetaurilibus lustravit.* Dionysius lib. 4. eadem de re. καθαρμὸν αὐτὸν ἐποιήσατο, ταύρῳ, καὶ κριῷ, καὶ τράγῳ. Lego, κάπρῳ Et addit, durare ad suam usque ætatem. Asconius in Divinat. *Iidem completo quinquennio Urbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia,* (lego *Suovetaurilia*) *de sue, ove, tauro faciebant.* Tacitus lib. 4. histor. *Tum Helvidius Priscus Prætor, præeunte Plauto Æliano Pontifice, lustrata bove* (lego, *sue, ove*) *taurisque area, & super cæspitem redditis extis.* Muretus.

1 *Equum placando amni*] Eo scilicet, quod Poëta monet, *Ne detur celeri victima tarda deo.* Vertranius.

2 *In modum diadematis*] Ad diadematis formam aspicit: quam, si vacat, à me cape. Diadema commune olim insigne regum, non aliud quam fascia tenuis cingens caput. Seneca: *Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve. multum mali sub illa latet.* Florus libro III. *Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimita.* Atque ea fascia, alba. Tacitus hic: *Albentibus spumis, in modum diadematis.* Silius lib. XVI. de Iuba rege.

——— *regnique insigne vetusti*
Gestat læva decus, cinguntur tempora vitta
Albenti.

Plinius: *Regibus apum in fronte macula, quodam diademate candicans.* Ab hac caussa, *quidam è turba* (apud Suetonium in Julio, cap. LXXIX.) *statuæ Cæsaris coronam lauream candida fascia præligatam imposuit:* quasi diadema illi attribuens. Et apud Valerium l. VI. cap. II. Pompeio *candida fascia crus alligatum habenti, Favonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Corrige Egesippum, belli Judaici libro II. cap. I. *Quid enim sella aurea, allatum diadema, nisi regni forent insignia?* & scribe, *albatumque.* Apud Persas paullo aliter. quibus nec omnino candidum diadema, nec capiti nudo circumplexum, sed Cidari sive Tiaræ. Xenophon libro VIII. *Habebat Cyrus diadema circum Tiaram, uti & cognati ejus idem insigne ferebant.* Curtius libro III. *Cidarim Persæ vocabant regium capitis insigne. hoc cærulea fascia distincta albo circuibat.* Quæ verba ἐξ ἐπιπολῆς, pronuncio parum sana. Damnat ipse Curtius, libro VI. de Alexandro: *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat capiti circumdedit, vestemque Persicam sumpsit.* Si purpureum, quomodo cæruleum? nec sane cærulum colorem inter regios aut Principales legi. An illic scribendum, *coccinea fascia?* an, *hoc cæruleum?* ut insigne capitis tali colore fuerit, non fascia ipsa. De medicina enim certa alius viderit: non hic mihi cognomen Sullæ. *Lipsius.*

3 *Prospere transgressus*] Malim, *prosperi.* Rhenanus.

4 *Neque diuturna*] Certe ad superstitionis, quæ tunc obtinebat, infelicitatem satis congrua interpretatio. Plane enim ad idem pertinet deploratio apud Achillem Tatium lib. 5. de Clitophonte & Leucippe. Γάμος ἐπὶ κύματος; γάμος ὑπὸ θαλάσσης φερόμενος; θάλαμον ἡμῖν θέλεις γενέσθαι μὴ μένοντα. *Jac. Gronovius.*

5 *Retinerent*] Ita Manuscriptus. vulgo, *retineret.* Pichena.

38 legionibus in Syriam remeavit. Quæ duabus æſtatibus geſta conjunxi, quo requieſceret animus à domeſticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio poſt cædem Sejani, quæ ceteros mollire ſolent, tempus, preces, ſatias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro graviſſimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accuſatores haud perpeſſus, [1] ſupremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæſaris compoſuit; ipſi *fluxam ſenio mentem*, [2] *& continuo abſceſſu*, *velut exſilium* objectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius juſſit: patientiam libertatis alienæ oſtentans, & contemptor ſuæ infamiæ; an ſcelerum Sejani diu neſcius, [3] mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatiſque, cui adulatio officit, per probra ſaltem gnarus fieri. Iiſdem diebus Granius Martianus ſenator à C. Graccho majeſtatis poſtulatus, vim vitæ ſuæ attulit. [4] Tatiuſque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad ſupplicium damnatus.

39 Nec diſpares [5] Trebellieni Rufi, & Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus ſua manu cecidit; Paconianus in carcere, [6] ob carmina illic in principem factitata, ſtrangulatus eſt. Hæc Tiberius non mari, ut olim diviſus, neque per longinquos nuntios accipiebat, ſed [7] urbem juxta; eodem ut die vel noctis interjectu, litteris conſulum reſcriberet: quaſi aſpiciens undantem per domos ſanguinem, aut [8] manus carnificum. Fine anni [9] Poppæus Sabinus conceſſit vita, modicus originis, principum amicitia conſulatum ac triumphale decus adeptus: maximiſque provinciis [10] per quatuor

1 *Supremis tabulis*] Quæ teſtamentorum licentia adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita Fabricius Vejento *multa & probroſa in patres & ſacerdotes compoſuit*, *iis libris quibus nomen Codicillorum dederat*, ait Tacitus libro XIV. Et ab hac mente in Auguſto Suetonius cap. LVI. *Jocis quoque quorumdam in vidioſis aut petulantibus laceſſitus*, *contradixit edicto*. *Et tamen de inhibenda teſtamentorum licentia*, *ne Senatus quidquam conſtitueret*, *interceſſit*. Ab hac, inquam, mente. nec virum doctum, C. Sigonium, quiſquam audiat corrigentem, *de inhibenda ſcommatorum licentia*. Enimvero exempla hujus libertatis in extrema tabula habebis in Tacito plura. Et hæc autem & quæ ſequuntur, tantum non ad verbum convertit Dio: addito, Trionem vita interfeciſſe ſe ipſum. quod neſcio an intellegi ſatis habuerit Tacitus; an expreſſum ab eo per ignaviam deſcribentium exciderit. *Lipſius*.

2 *Et continuo abſceſſu*] Faernus legebat: *Et continuum abſceſſum*. Urſinus.

3 *Mox quoquo modo dicta*] Et hoc ex Man. Antea, *quoque modo*. Irrepſit idem error lib. 14. *Pichena*. Immo & Beroaldus attente exhibuit *quoquo*. Jac. Gron.

4 *Tatiuſque*] Hoc modo placuit editoribus concipere hoc nomen, quum in MS. unico diſtincte & perſpicue efferretur *Tarius*, neſcio cur, niſi quod hiſtoria Romuli & e Sabinis conſors imperii exiſtimaretur ab eis tanti eſſe, ut cuperent conſtare ſibi id nomen eſſe cognitum. Et quare non placuit eis *Talius* in libris poſterioribus nominatus? Certe id proximum huic anno. Ego prorſus nihil muto, & *Tarius* ille pro ſancto & inviolabili haberi debet. *Jac. Gronovius*.

5 *Trebellieni Rufi*] Illius, qui prætura functus, tutor à Senatu liberis Cotyis Thraciæ regis datus fuit. libro 11. ſupra. *Lipſius*.

6 *Ob carmina illic in principem factitata*] Video eſſe qui tranſponant, *ob carmina in Principem factitata*, *illic ſtrangulatus eſt*. Quaſi carmina extra carcerem facta. Fallunt, falluntur que. Ante triennium enim hic Paconianus in carcere fuit, & quia indicium profeſſus erat, retentus: donec carmina exitium illi maturavere. Lege initium libri hujus. *Idem*.

Carmina illic in principem] Malim ſic ſcriptum, *Ob carmina in principem factitata*, *illic ſtrangulatus eſt*. Hic vero Sextus Paconianus, nomine Pagoniani ſupra memoratus eſt, pro C. & G. litterarum affinitate. Idem fortaſſe dicitur Sueton. Tiber. 61. *Paconius majeſtatis reus*, utique ob carmina in principem emiſſa: cujus de cauſa Tiberius ſcripſit Senatui, ut de pœna Paconii quamprimum ſtatueret. *Vertranius*.

7 *Urbem juxta*] Tuſculi, aut in Albano. Dio. *Lipſius*.

8 *Manus carnificum*] Sic melius in Man. *manus*, quam in vulgatis, *manum*. Pichena.

9 *Poppæus Sabinus conceſſit vita*] Sua ſponte, non fato. Vide Dionem. *Lipſius*.

Conceſſit vita] Dio: ἤδιστα προσαπηλλάγη πρὶν τινα αἰτίαν λαβεῖν. *Lipſius*, *Sponte non fato*. Non ſequor. *Muretus*.

10 *Per quatuor & viginti annos*] At Tiberius XXIII. tantum annos imperavit. Præterea his ipſis provinciis Pomponius Labeo ſub Tiberio octo annos præfuerat, ut paulo ante in hoc libro vidimus. Quare de hoc loco amplius cogitandum cenſeo. Dio ait toto

tuor & viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat. Q. Plautius Sex. Papinius consules sequuntur. [1] Eo anno, * neque 40
quod L. Arusejus morte adfecti forent, adsuetudine malorum ut atrox advertebatur, sed exterruit, quod [2] Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, [3] in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba consularis, & [4] duo Blæsi voluntario exitu cecidere: [5] Galba, tristibus Cæsaris litteris provinciam sortiri prohibitus; Blæsis sacerdotia integra eorum domo destinata, convulsa, distulerat: tunc ut vacua contulit in alios. quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et [6] Æmilia Lepida, quam [7] juveni Druso nuptam [8] rettuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam [9] intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post à delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo omissa defensione, finem vitæ sibi posuit. Per idem tempus [10] Clitarum natio 41
Cappadoci

toto prope Tiberii principatu. *Muretus*.

1 *Eo anno, neque quod L. Arusejus*] Desunt non dubie propria aliquot nomina eorum qui damnati occisique. Vertranius labentem locum immissa voce fulcit, *Eo anno neque quod alii, neque quod L. Arusejus.* sed tibicine non bono. *Lipsius.*

Neque quod L. Arusejus] Aldi judicio quædam hic verba desunt. Forsan sic habuit Cornelius: *neque quod alii, neque quod L. Aru.* &c. Hæc opinor, ut verisimile est, inculcatas conjunctiones, & sequentia, *L.* & *A.* rejectas ab exscribente: & licet illa, *neque quod alii*, chirographo deficiant, necessaria tamen ex eo constat, quod legitur ubique, *morte adfecti forent.* Cæterum auctoris sensus est: Malis ferendis assueti leviter necem & aliorum & L. Aruseji, quamvis atrocia facta, ferebant. Sed tandem facinus novum animis terrorem injecit, quod Vibulenus, &c. *Vertranius.* Suspicabar: *quod L. Aruseji morte adfecti forent, ads. m. ut atrox advertebat.* Particulam *neque* tolero. Videtur enim compendium in sermone, significans: *non dico alia, sed neque. Lucios* autem *Arusejos* intelligo patrem una cum filio. Idque erat exemplum non inter vulgaria ponendum, & quod invidiam conflare posset: quemadmodum quod Octavianus statuit in Aquilios Floros, Sueton. cap. 13. & Dio lib. 51. *Advertebat* est convertebat in se ac movebat hominum oculos, & linguas, aut saltem arcanas iracundias. Ut lib. 2. *octo aquilæ silvas petere & intrare visæ advertere imperatorem.* Et sic belle eadem vox eadem inclinatione ad utrumque verbum subauditur. *Advertebat* homines, ut *exterruit* homines. *Gronovius.*

2 *Vibulenus Agrippa*] Vibilius dicitur Dioni. *Lipsius.*

3 *In ipsa curia depromptum*] Dio, ἐν δακτυλίῳ ῥοφήσας. *Muretus.*

4 *Duo Blæsii*] Forte legendum, *duo Blæsi*, qui filii Blæsi erant, Blæsi, inquam, illius de Tacfarinate triumphatoris, qui Sejano avunculus fuit. *Aurelius.* Scripserim; *duo Blæsi.* quos ex eo, quod de convulsa eorum domo subjicit, credam fuisse filios Blæsi, qui Sejani avunculus fuit; cujusque tangit exitum sup. 5. 7. *Freinshemius.* Hæc partim recoquit, partim firmat Cl. Ryckius. Et merito. Sed clarius omnia patent ex codice MS. qui plane exhibet *Blæsis*, ut in eo dubium non sit; de nominativo nihil annotatum est, ut ita ex eo non pronunciaverim. Sed res satis clara est, & abundo similibus exemplis, unde patet simplex *i.* in MS. positum, per editores degeneravisse in geminum, præsertim in his appellativis. *Jac. Gronov.*

5 *Galba tristibus Cæsaris litteris*] Frater est illius, qui postea Princeps. Suetonius: *Cajus attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque à Tiberio sortiri anno suo Proconsulatum, voluntaria morte obiit.* Lipsius.

6 *Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam rettuli*] Nusquam id in his libris scriptum. *Lipsius.*

7 *Juveni Druso*] Germanici filio, ut bene intellexit Cl. Valesius ad Dionem Cocc. in Peirescianis Excerptis pag. 94. Sed quod ad mentem hujus loci explanandam addit (cujus uxorem Æmiliam Lepidam corruperat. Sejanus, eoque induxerat, ut maritum suum crebris apud principem criminationibus urgeret) fingit historiam, quæ nullum habet pondus. Nam Drusus iste jam neci datus est & exstinctus c. 23 & 24, & tunc criminata fuit maritum, non hoc tempore: nec eam corrupit Sejanus, quod scimus, sed nunc adulterium servi cognoscitur. *Jac. Gronov.*

8 *Retuli*] In iis libris, qui perierunt. *Muretus.*

9 *Intestabilis*] Ἄτιμος. *Idem.*

10 *Clitarum natio Cappadociæ, Archelao subjecta*] Male vulgo, *Citarum.* Iidem Clitæ, Cilices, non Cappadoces dicuntur ab eodem Tacito libro XII. *Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum est.* Ideo hic legerim, *Clitarum natio*,

Cappadoci Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit; locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quatuor millibus legionariorum, & delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: & erumpere ausos, ferro; ceteros, siti ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis [1] Nicephorium & [2] Anthemusiada, [3] ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halumque & Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sævitiam exsecrati, [4] come

42 Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque [5] in barbarum corrupta, sed [6] conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: & quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam [7] populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, [8] *materna origine Arsacidem, cetera degenerem.* Tiridates rem Seleucensem populo permittit.

natio, Cappadoci Archelao subjecta. Nam Cilicia cognomento Trachea, proprios reges habuit ad tempora Vespasiani. Cave enim de Archelao acceperis Cappadocum rege qui pridem mortuus, & regnum ejus in provinciam redactum. Nescio tamen an hic Archelaus ejus filius fuerit: ideo Cappadox dictus. Postea à Pichena monitum, in scripto sic etiam esse. *Lipsius.*

Scytharum natio] Legend. *Clitarum*, quæ gens in Cilicia. *Muretus.* Male vulgo, *Citarum natio Cappadociæ.* Emendavit Lipsius, & fere Man. congruit, qui habet: *Cietarum natio Cappadoci Archelao:* licet supra litteram *i* à recentiori manu addita fuerit littera, *e*, tanquam *Cappadociæ* legendum esset. *Pichena.* Norisius ad Cenotaphia Pisana pag. 309. sustinet allegare *Calitarum:* & hinc Calitæ ab ipso conferuntur in historiam. Quantæ nugæ! *Jac. Gronov.*

Archelao subjecta] Filio ejus Archelai, qui rex Cappadocum evocatus Romam litteris Tiberii, ibi mortuus erat, C. Cæcilio, L. Pomponio Coss. ut vidimus libro 2. Ejus regnum in formam provinciæ redactum erat Tiberio Cæsare III. Germanico II. Coss. *Muretus.*

1 *Nicephorium*] Alio nomine *Constantina*, prope Edessam urbs. *Stephanus.* Muretus.

2 *Anthemusiada*] Sic & Apollonius appellat. Est urbs Syriæ. *Muretus.* Plinius libro 5. cap. 24. *Jungitur præfectura Mesopotamiæ ab Assyriis originem trahens, in qua Antemusia & Nicephorium oppida.* Aurelius.

3 *Caterasque urbes quæ Macedonibus sitæ*] Faernus legebat, *à Macedonibus sitæ.* Ursinus. Immittenda forte præpositio, *quæ à Macedonibus sitæ.* Lib. 3. *Urbemque Philippopolim à Macedone Philippo sitam.* Censuit & Muretus ita. Possit sane abesse, nisi ambiguitatem pareret. Nam alio sensu sunt illa exempla libro I. *Et veterem aram Druso sitam disjecerant.* libro 4. *Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum.* Acidalius.

4 *Come T. ingenium*] Quod citat illustratque Nic. Heinsius ad Tristia Ovidii 5, 1, 18. *Jac. Gronov.*

5 *In barbarum corrupta*] Sic lib. 5. histor. *aucto in barbarum cognomento.* Aurelius. Quod fieri solet, nisi magna cautela obstet. De utroque præbet specimen Vellejus Paterculus 1, 4. *Sed aliis diligentior ritus patrii mansit custodia; Cumanos Osca mutavit vicinia.* Jac. Gronov.

6 *Conditoris Seleuci retinens*] Seleuci Nicatoris. prius vocabatur *Olbia* & *Hyria.* Muretus.

7 *Populi imperium juxta libertatem*] Thucyd. libro 3. in Orat. Theb. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἡ πόλις τότε ἐτύγχανεν, οὔτε κατ' ὀλιγαρχίαν ἰσόνομον πολιτεύουσα, οὔτε κατὰ δημοκρατίαν. ὅπερ δέ ἐστι νόμοις μὲν καὶ τὸ σωφρονεστάτῳ ἐναντιώτατον, ἐγγυτάτω δὲ τυράννου, δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν εἶχε τὰ πράγματα. Sic & Demosthenes ait: *natura inimica esse democratiam, & tyrannida.* Muretus.

8 *Materna origine Arsacidem*] Potius crediderim esse legendum, *paterna origine.* Vix enim est, ut alium regnare passuri fuerint Parthi. at de materni generis inæqualitate, nihil sane apud eos novum. Notatur eo modo etiam Vologeses à nostro. Inf. 12, 44. *materna origine ex pellice Græca ortus.* Sic Otho quoque inf. H. 2, 50. *maternum genus impar habuit.* & Jugurtha apud Sallust. 11. despicitur fratri Hiempsali, *quia materno genere impar erat.* Fuit ergo Artabanus Arsacides familia, hoc est, *paterno* genere.

tit. Mox consultans *quonam die solennia regni capesseret?* litteras Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, *brevem moram* precantium. Placitumque *opperiri viros prapollentis:* [1] atque interim Ctesiphon sedes imperii petita. sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, [2] Surena patrio more Tiridaten insigni regio evinxit. Ac si statim interiora, ceterasque nationes pe- 43
tivisset; oppressa cunctantium [3] dubitatio, & omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates, & Hiero, & si qui alii [4] delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, [5] inluvie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus, ubi data fides *reddenda dominationi venisse*, adlevatur animum, & *qua repentina mutatio?* exquirit. Tum Hiero *pueritiam Tiridatis* increpat; *neque penes Arsaciden imperium*, *sed inane nomen apud imbellem externa mollitia*, *vim in Abdagesis domo*. Sen- 44
sit vetus regnandi, [6] falsos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus quam dum Scy-

genere. Certe & descendentes ejus Arsacidæ vocantur 12, 10. 12, 14. quod nescio qua alia causa posset. Sed quod dixi Parthos non fuisse toleraturos cujusquam imperium nisi Arsacidæ, tangit noster 6, 31. ubi dicit Roma petivisse regem, *quia neminem gentis Arsacidarum summa rei imponere poterant.* & mox addit, opus esse, ad movendos nempe Parthorum animos, *ut genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.* Strabo quoque confirmat. lib. 16. dum asserit Phraatem suæ securitatis causa (& ut noster ait *fidei popularium diffisum*) filios suos obsides Augusto tradidisse; quod intelligeret his amotis neminem sibi esse metuendum, quia Parthi Arsacidarum ita amantes essent, ut alios Reges nollent. Non autem satis sibi cavisset filiis amotis, si pro Arsacidis, & propterea regni capacibus habuissent etiam eos, qui domum istam materno genere contingerent: facile enim intellectu est eorum tum plurimos in regno remansisse. Artabanus autem iste exerte dicitur *Arsacidarum è sanguine* sup. 2, 3. & certe nisi fuisset, posteri ejus non obtinuissent imperium, ut sane credamus, quod tamen frustra fecerimus, eum id vi tenuisse. Et sane ita fere moribus obtinuit apud Orientem, ubi validissima regum auctoritas semper fuit, ut una aliqua familia regni capax crederetur. nota res est de Persis, de Turcis hodie. Sic & apud Sidonios nemo *patrio more in id fastigium recipiebatur*, *nisi regia stirpe ortus*, ut memorat Curtius 4, 1. *Freinshemius.*

1 *Ctesiphon sedes imperii*] Ut Herodianus ait, ἔνθα ἦν τὰ βασίλεια τοῦ Παρθυαίου. Ea urbs, sive pagus potius vicinus Seleuciæ. Strabo: Πλησίον δ' ἐστὶ κώμη Κτησιφῶν λεγομένη, μεγάλη. ταύτην δ' ἐποιοῦντο χειμάδιον οἱ τῶν Παρθυαίων βασιλεῖς. Plinius: *Ctesiphontem juxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi.* Et conditorem ejus Vardanem regem facit Ammianus, libro XXIII. Pugnat tamen iis Procopius libro II. De bello Persico: *Apud Assyrios civitates dua maxima sunt Seleucia & Ctesiphon Macedonum adificia.* De urbis hujus situ, & duplici munitissima arce, lege Gregorium Nazianzenum, Orat. IV. in Julianum. *Lipsius.*

Atque interim Ctesiphon] Apud Assyrios duæ civitates maximæ erant, *Seleucia*, & *Ctesiphon*, ut Procopius libro 2. de bello Persico testatur. At Ctesiphonte reges hibernare consueverant. Strabo. *Muretus.*

2 *Surena patrio more*] Surenas Parthorum esse magistratus magnæ dignitatis nemo ambigit, quippe qui à rege proximum locum tenerent. Ammianus lib. 24. *Surena post regem promerita dignitatis.* Et alibi vocat *dignitatis secunda post regem.* Et à Surena caput Crassi ad Orodem Parthorum regem transmissum est. quem Strabo vocat Imperatorem Parthorum. *Aurelius.*

3 *Dubitatio & omnes*] Forte rectius, *oppressa cunctantium dubitatione*, *omnes* &c. nec enim facile reperias subaudiri in tali oratione subjunctivum vel imperfectum: nam de indicativo præsenti, quem vocant, vulgatum est. *Freinshemius.*

4 *Delectum capiendo diademati diem non concelebraverant*] Faernus legebat: *Delectum capiendo diademati diem navi* (vel ut est in v. c. *navi diem*) *non concelebraverant.* Ursinus. Scripsi *delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant*; quia in MS. est, *haci*, Vulgo *non.* Pichena. Illud *haci* expressum fuit ab Beroaldo, pro quo Aldina supposuit negativam *non* nimio secessu ab scripta voce. Salutemus igitur Pichenæ comitatem. Istud *haci* autem inde venit, quia scriptor ejus libri pro *haud* vel *haut* solet sæpe *hau* ponere, quod etiam occurrit cap. 45. Adde quæ notare debui ad Pomponium Melam 3, 5. *Jac, Gronov.*

5 *Inluvie obsitus*] Ut Philoctetes apud poëtam *configens tardus celeres*, *stans volantes.* Muretus.

6 *Falsos in amore odia non fingere*] Aurelius Victor Schotti in Constantino M. *Quippe humana mentes frustrata boni spe*, *asperius offenduntur*, *cum* mutato

Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præveniens inimicorum aftus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miferatione adverteret. non fraus, non preces, nihil omiffum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Jamque multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates fimul fama atque ipfo [1] Artabano perculfus, diftrahi confiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. quibus prœlium & feftinati cafus placebant, *disjectos & longinquitate itineris feffos, ne animo quidem fatis ad obfequium coaluiffe* differunt, *proditores nuper hoftefque ejus, quem rurfum foveant.* Verum Abdagefes *regrediendum in Mefopotamiam* cenfebat, *ut amne objecto, Armeniis interim Elymæifque & ceteris à tergo excitis; aucti copiis focialibus, & quas dux Romanus miffffet, fortunam tentarent.* Ea fententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagefen, & Tiridates [2] ignavus ad pericula erat. fed fugæ fpecie difceffum; ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in caftra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam reve-
45 ctus, [3] pudore proditionis omnes exfolvit. [4] Idem annus gravi igne urbem adficit, deufta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipfoque Aventino. quod damnum Cæfar ad gloriam vertit, [5] exfolutis domuum & infularum pretiis. [6] Millies feftertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis [7] ædificationibus. Ne publice quidem nifi duo opera ftruxit, [8] templum Augufto, & fcenam Pompejani theatri: [9] eaque perfecta contemptu ambitionis, an per fenectutem, haud dedicavit. fed æftimando cujufque detrimento quatuor progeneri Cæfaris: [10] Cn. Domitius, Caffius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additufque nominatione confulum P. Petronius. Et pro ingenio cujufque quæfiti decretique in principem honores. quos omiferit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo poft fupremi Tiberio confules, Cn. Acerronius C. Pontius, magiftratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæfaris numquam fibi neglectam, acrius in dies fovebat, impuleratque [11] poft mortem Claudiæ, quam nuptam ei rettuli, uxorem fuam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem [12] dum dominationis

mutato rectore flagitiofo ærumnarum vis manet. Gronovius.

1 *Artabano percuffus*] Reponendum, *perculfus.* Rhenanus.

2 *Ignavus ad pericula*] Sic MS. àt vulgo, *ignarus.* Pichena.

3 *Pudore proditionis omnes exfolvit*] Hift. lib. 3. *Donec Prifcus & Alphenus, defertis caftris ad Vitellium regreffi, pudore proditionis cunctos exfolverent.* Idem.

4 *Idem annus*] Prope eodem tempore Tiberis ita obundavit, ut per plana urbis navigatum fit. Dio. Frequens olim urbi utrumque malum, inundatio & incendium. *Muretus.*

5 *Exfolutis domuum & infularum pretiis*] Suetonius hoc factum effe ait, cum mons Cælius conflagravit, de quo dictum lib. 4. *Muretus.*

6 *Millies feftertium*] Sunt viciefquinquies centena millia Philippicum. Egregia munificentia, & quam mirum eft Suetonio non dictam, aut neglectam. Nam ubi ex propofito de hac re, Tiberii cap. XLVIII. *Publice munificentiam bis omnino exhibuit, propofito millies HS. gratuito in triennii tempus; & rurfus dominis infularum, quæ in monte Cælio deflagraverant, pretio reftituto.* Sed utraque hæc munificentia præivit, & in Tacito narrata eft: hæc pofterior, & infignis, Suetonium effugit. *Lipfius.*

7 *Ædificationibus. Ne publice*] Auctoris genius hic eft ut ejufmodi orationem continuet: itaque fic potius diftinguendum: *ædificationibus, ne publice.* Freinshemius.

8 *Templum Augufto*] Vide Sueton. cap. XLVII. in Tiberio, & c. XXI. Calig. qui leviter diffentit. Ille enim femiperfecta opera fuiffe ait, quæ nofter perfecta. *Lipfius.*

9 *Eaque perfecta*] Suetonius imperfecta relicta effe fcribit. *Muretus.*

10 *Cn. Domitius*] Pater Neronis, qui poftea imperavit, ex Agrippina, Germanici filia. *Sueton.*

11 *Poft mortem Claudiæ*] Juniæ Claudillæ, M. Silani, viri nobiliffimi filiæ. Suetonius, & hic fup. hoc ipfo libro. *Muretus.*

12 *Dum dominationis apifceretur*] Liber vetus *papifce-*

tionis apisceretur. Nam etsi [1] commotus ingenio, simulationum tamen falsa, in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda republica, 46
primum inter nepotes, quorum Druso genitus, [2] sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitanti, quod is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria & [3] contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, [4] *Occidentem ab eo deseri*, *Orientem spectari* exprobravit. Et C. Cæsari forte orto sermone L. Sullam inridenti; *omnia Sullæ vitia*, *&* *nullam ejusdem virtutem habiturum* prædixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu; *Occides hunc tu*, inquit, *& te alius.* Sed gravescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, [5] in patientia firmitudinem simulans; [6] solitusque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia, [7] alieni consilii indigerent. In- 47
terim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis postulaverat; qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho tribunus plebei intercessit. [8] unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matri-

pisceretur. Lego, *dominationis sp. apisceretur*, hoc est: *spem apisceretur.* Muretus. Suspicor legendum, *dominationem*, ut idem error fuerit, de quo monui in principio l. 3. Nisi forte suspicemur, proprium fuisse Tacito, secundum casum jungere verbo, *adipisci*, ut lib. 3. *ad ea arma*, *quis Ser. Galba rerum adeptus est*, quod certe non crediderim. Vide etiam quæ lib. 12. notavi ad verba, *dum adipiscerentur dominationes.* Pichena.

1 *Commotus ingenio*] Non muto *commotus* illud. Verum enim de ingenio tali. Sed ad hunc locum valde etiam apte scribi posse *commodus* quidam contendebat, quasi ad obsequium facilis. *Acidalius.*

2 *Sanguine & caritate*] Oberat enim matris impudicitia. *Muretus.*

3 *Contumelias verterent*] Ex MS. reposui, *verterent.* Sæpissime enim à Tacito passive usurpatum id verbum, pro verterentur. vulgo, *verteret.* Pichena. Atqui Beroaldus plane edidit *verterent.* Jac. Gronov.

4 *Occidentem ab eo deseri*] Gloria acuti dicti penes Pompejum, qui Sullæ abneganti triumphum confidenter dixit. Ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες, ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν. ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως: *Quod plures Solem orientem, quam occidentem adorarent. significans, suam crescere potentiam, illius vanescere & marcescere.* Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare Solem orientem: ut alibi dicam. *Lipsius.*

5 *In patientia*] Legendum, *impatientia.* Muretus.

6 *Solitus eludere*] Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit præceptis de valetudine tuenda; sed corruptus, vereor, in numero: ἤκουσα Τιβέριόν ποτε Καίσαρα εἰπεῖν, ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, καὶ προτείνων ἰατρῷ χεῖρα, καταγέλαστός ἐστιν. Nam post sexagesimum annum ait, quod noster tricesimum non dubie verius. Rescripserim, ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη. juvante etiam Suetonio. *Valetudine prosperrima usus est, quamvis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consilioque medicorum.* Lipsius.

7 *Alieni consilii indigerent*] Hæc eadem Suetonius in Tib. 68. *Quanquam à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consiliove medicorum.* Atqui noster non sibi constat, quippe qui paulo post sic dicat: *Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere.* Hanc ne rem oblitam Cornelio dicemus? non ausim: dicerem potius Tiberium ex pluribus, quæ sibi à Charicle præirentur, id legisse, quod optimum sibi videretur: quasi nonnulla ex multis seligendo non sequeretur consilium Chariclis: *consilii tamen copiam præbere.* Salinerius.

8 *Unde illis odia*] Id est Balbo, & Othoni. illi apud Senatum populumque: huic, apud dominantes. *Pichena.* Immo ipsis inter sese. quæ Balbus exsecutus est accusando & damnando Othonem. *Gronovius.*

1 *Satrio*

matrimonium cum [1] Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. connectebantur ut conscii & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed *testium interrogationi*, *tormentis servorum Macronem præsedisse*, commentarii ad senatum missi ferebant; nullæque in eos imperatoris litteræ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditans; Mar-
48 sus tamquam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius cunctationem & moras suadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora* respondit. *sibi satis ætatis. neque aliud pœnitendum, quam* [2] *quod inter ludibria & pericula anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & supremos principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminentis juventam? An cum Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit; C. Cæsarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera rempublicam conflictavisset. prospectare jam se acrius servitium, eoque fugere simul acta & instantia.* Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, *Grasidius Sacerdos prætorius ut in insulam deportaretur*; *Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium*; *& eadem pœna in Lælium Balbum* decernuntur. [3] id quidem à lætantibus, quia
49 Balbus [4] truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. caussa ad matrem referebatur, [5] quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu [6] perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, [7] quamquam genua patrum advolveretur, [8] *luctumque communem*,

1 *Satrio Secundo*] Ille idem est, qui supra cliens Sejani, & nunc, ut apparet, ejus eversor. *Lipsius.*

2 *Ludibria & pericula*] Scriptus codex, *pericularia*. An *pericula varia?* Idem.

Quod inter ludibria & pericula anxiam] MS. *quod inter ludibria, & pericularia anxiam:* quod sibi velit nescio. *Pichena.* Forte, *& pericula tot anxiam.* Gronovius. Licet his novum addere, quasi innuat *pericula vix anxiam.* Jac. Gronov.

3 *Id quidem à lætantibus*] Dele, *à.* Non enim vult à lætantibus decretas pœnas: sed eas pœnas lætantibus fuisse, id est gratas in alios. Simili forma & sensu lib. 15. *Hæc atque talia plebi volenti fuere.* Quamquam hic Taciti locus alias aliter legitur, pro *volenti*, *volentia*, Sallustianum in morem. Sic Hist. 4. *Multisque suspicionibus volentia plebi facturus habebatur.* Nonius in voce *volentia*. Et Tacitus nescio quoto libro histor. *Muciano volentia scripsere.* Sed & in alterum modum sæpe Sallustius, unde noster imitatus hic forte, & Annal. lib. 1. *Ut quibusque bellum invitis, aut cupientibus erat.* Acidalius.

4 *Truci eloquentia habebatur promptus adversus insontis*] Incolumitati sententiæ nihil prorsus abscederet, quamquam resecarentur, *habebatur promptus.* Gruterus.

5 *Qua quidem repudiata*] Vide quæ in Variis scribimus lib. 1. cap. 12. & Gul. Canterum lib. 6. cap. 2. *Muretus.*

6 *Perpulisset juvenem ad ea*] Intellegit incestum simile, quale objectum Ciceroni in Tulliolam. de quo infami sermone Servius ad illud Virgil. *Hic thalamum invasit natæ.* Lipsius.

7 *Quamquam genua patrum advolveretur*] Dissentio de castigatione, & de interpretatione. Moveor quod mater pœnam debitam non evasit, licet patrum misericordiam captaverit: *quanquam genua patrum advolveretur*, &c. *urbe tamen in decem annos prohibita est.* At incestus manifesti præcipites dabantur de saxo Tarpejo. Hoc libro: *Marius defertur incestasse filiam.* Cujus ergo est rea facinoris, edicat noster: *absentationibus atque luxu* &c. hoc est, erat hæc mulier sumtuosa, adsentabaturque juveni, qui luxu diffluebat: quamobrem in eas, ob æs alienum, angustias redactus est, ut omnia præ morte sibi esse post putarit. Addicebantur enim creditoribus, qui solvendo non erant. Gell. 20, 1. *addici namque nunc & vinciri multos videmus.* A quare sic homines abhorrebant, ut Cæsar ipse vir animi

munem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum, [1] aliaque in eundem dolorem mœsta & [2] miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, [3] in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & [4] per speciem officii manum complexus, pulsum venarum attigit. [5] neque fefellit. nam Tiberius

mi tam erecti, fere de vita desperaverit. Suet. cap. 13. *In qua reputans magnitudinem æris alieni* &c. Nonnulli etiam Græci (ne id mirum videatur) pauperiem cicuta vitavere. Ælian. lib. 4. c. 23. variar. hist. Quid Apicus elegantissimus Helluonum? Is cum scire vellet quænam profudisset quæque sibi superassent, cognito sibi tantum reliqua esse ducenta & quinquaginta millia aureorum, despondit animum, & quasi fame periturus attulit sibi vim, teste Xiph. in Tib. Quamvis autem mater ista non dubie rea filii mortis esset, attamen non se deferebat, sed misericordiæ conciliandæ accidebat ad genua patrum, diuque, id est, prolixa, & continua oratione ferebat, sive dicebat: se venia saltem dignam esse ob luctum, quem parentes ex filiorum morte capiunt: maxime quod feminæ non mediocriter ut viri, sed præter modum lætentur aut doleant. Cæterum sacræ literæ docent matres acerbius, quam patres lugere filiorum mortes. Psalm. 35. Huc usque fide Beroaldi & Pichenæ secuti sumus codices Florentinos, qui Corbejæ inventi, & ad Leonem P. M. delati, nunc Florentiæ servantur: quorum si lectionem non usquequaque propugnavimus, nos vires non animus defecere: hinc vulgatis inhærebimus. *Salinerius.* Certe materni doloris significatio ab hac flebili oratione abesse non debebat. Forte illam *τὸ magis* regit. Et vix est, quo id possit referri. Suspicor itaque legendum: *Luctumque communem, & matris, imbecillum tali super casu fœminarum animum, aliaque in eundem dolorem mœsta & miseranda differeret*, vel *differret*, ut vult Lipsius, vel *diu ferret.* ut habent hactenus editiones. Nam *ferre* Latinis idem est, quod, *loqui.* Unde, *ut ferunt*, *ferunt*, & quæ ejus generis plura alia, sicut apud alios, ita hunc leguntur. *Boxhornius.*

8 *Luctumque communem*] Anne etiam, *lectum?* Lipsius.

1 *Aliaque in eundem dolorem mœsta*] Accipiam Lipsii *differret.* Sed quid vult *in eundem dolorem?* An potius *colorem?* Sic videtur; id est ejusdem modi, ut tacite simulata hæc omnia innuat. Cave tamen mutes. Nam sic loquitur noster lib. XI. *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam.* Acidalius.

2 *Miseranda diu ferret*] Emendo, *miseranda differret*, conjunctis vocibus quas diduxerant. *Lipsius.*

3 *In villa, cui L. Lucullus*] De ea fere his verbis Plutarchus in Mario: *Villam in Misenensi Marius amœnam & mollius exstructam possidebat, quam deceret virum militarem & tot bellorum victorem. Eam ajunt* LXXV. ∞. *denarium emisse Corneliam, nec multo post L. Lucullum quingentis millibus denarium & ducentis. Tantum brevi luxuria crevit, & civitas invaluit in abundantes opes.* Idem.

4 *Per speciem officii*] Nescio an, *per speciem osculi.* Ea quidem mens. Suetonius: *cum manum sibi osculandi caussa apprehendisset.* Idem.

5 *Neque fefellit: nam Tiberius*] Quo pacto incertum an offensus, si iræ profunda dissimulatio, erat genuina veraque nota, quando ille acrius irasceretur? Tac. 2. Ann. *Scaurus cui implacabilius irascebatur silentio transmisit.* Non pauci huc direxissent plaustra castigationum, quos inter si nomen profiterer, non inepte (reor) sic emendassem: *haud incertum an offensus, tantoque magis iram premens:* at solitum est æquor navigandum, ut brevia prætervecti, portum teneamus, verum quam falsus animi Egnatius, qui in suis ad Sueton. Castig. credit se recepisse in bene fida statione: *nec fefellit* Tiberium, qui offensus ac eo magis iram simulans. modus iræ Tiberii conjici poterat si plus minusve incaluisset: ad hæc faciunt quæ adduximus è nostro, *Scauro cui implacabilius.* at si nec vultu, nec verbis affectus prodidisset, quis asseverare poterat eum rem advertisse, iramque dissimulasse? quod hic evenit. *τὸ fefellit παθητικῶς* est accipiendum, hoc sensu. Charicles tacto venarum pulsu, falsus non est Tiberium jam fini propinquare: vel studio brevitatis omittitur, *astutia*, vel aliquid simile: nimirum commentum non fefellit Chariclem: quibus hæc respondent: *Charicles tamen labi spiritum nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit.* at *nam* ornatus seu continuationis gratia positum est. Terent. Andr. *Nam is postquam ex ephebis excessit Sosia Liberius vivendi fuit potestas.* Ad ultimum hæc est Cornelii mens. Tiberius (nec certum an astutiam cognovisset, eoque iram dissimulasset) integrari convivium jussit. De illis autem qui *τὸ fefellit* Tiberio

berius incertum an offensus, tantoque magis iram premens, *instaurari epulas* jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi spiritum*, *nec ultra biduum duraturum* Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. [1] Septimo decimo Kal. Aprilis interclusa anima, creditus est [2] mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus*, *vocarique qui recreandæ defectioni cibum adferrent.* pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mæstum aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem injectu multæ vestis*, jubet, [3] *discedique ab limine.* Sic

51 [4] Tiberius finivit, [5] octavo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrimque origo

berio attribuunt, libenter quæsierim, divini ne sint, vel si abnuunt, unde hujusmodi collegerint, quandoquidem Tiberii mores inprimis eorum interpretationes aversantur. *Salinerius.* Censeo tollendam particulam *Nam* pro supervacua. Sensus id clare demonstrat. Charicles per causam osculandi manum Cæsaream tentavit venam: nec eum decepit judicium de valetudine principis. Nam Tiberius, inquit, dubium an indignatus & numquid ea de causa magis iram celans, sed tamen jussit apparari convivium, & diutius solito accubuit. Quis non videt τὸ *nam* esse superuacuum, & turbare sensum, qui sine eo constat? Ergo putem mutandum esse τὸ *nam* in *eum*, ibique distingui, ut sit, *pulsu venarum attigit neque fefellit eum.* Supple Chariclem. Deinde: *Tiberius incertum an offensus. Harlæus.* Non magis hic opus plaustris castigationum, quam plaustris nugarum, quas sæpe castigationibus opponit Salinerius. *Neque fefellit*, omnino vult intelligi *Tiberium*, non *Chariclem.* Neque latuit, inquit; neque hoc egit ita caute, ut Tiberius non sentiret dolum & arcana sua tentari. Argumentum hujus rei & Charicles & qui circa erant interpretabantur, quod tenuit hominem quasi cœna viatica profecuturus, & apparatis epulis secum discumbere jussit, & solito longius in triclinio duravit, ut eum ambiguum redderet, seseque firmiorem probaret, quam fortassis arteria promisisset. Quidam, gnari morum ejus, & quantopere nollet intima sua nosci, etiam graviter offensum dicebant, & ut hoc quoque dissimularet, magis benignitatem & amici honorem fingere. Hinc apparet vis & necessitas particulæ, neque ad divinos eundum. *Gronovius.* Locum hunc citavit ad Ciceronem lib. 2. de offic. 8. Car. Langius, sed in Andr. Schotti editione *nec eum fefellit*, prave prorsus, sed quod in editione Cl. Grævii mutatum est in melius. *Jac. Gronovius.*

1 *Decimo septimo Calendas April.*] Haud dubie, *Septimodecimo*, ut malebant antiqui. Neque aliter apud Suetonium scribendum & pronuntiandum cap. 73. *Gronov.* Recta & justa suspicio patris. Nam non est nisi explanatio Beroaldi, quum in scripto exstet XVIIKL, unde ut mox sequitur *Octavo & Septuagesimo*, eadem forma nunc in eloquendo servari debuerat. Notavit prorsus simile pater in codicibus MSS. Statii lib. 4. Silvarum in *XVII. consulatus.* Ille vero non ausus fuit mutare in contextu: & ego qui didici id contigisse ex solo Beroaldo, certe puto habere auctorem ipsum Tacitum, ut melius reponam; præsertim quum jam in illo audiverimus *duobus & sexaginta*, item *quatuor & sexaginta*, item *sextus decimus*, item *tertium decimum*, *quartum decimum*, *septem & triginta*, *quintæ & vicesimæ*, *tres & sexaginta*, ut merito hinc similiter suspectum sit 3, 76 *sexagesimo quarto*, quippe ortum ex prava declaratione numerorum in scripto expressorum, qui bene expanduntur 11, 10 *quarto & sexagesimo.* Quin etiam certissimus sit Lipsii lapsus 15, 41 numeris conceptum sensum explanantis *decimus quartus Cal. Sextilium.* Jac. Gronovius.

2 *Mortalitatem explevisse*] Omnino. Itaque acutissime Seneca Consol. ad Polyb. cap. 31. blandiens Claudio. *Dii illum deæque commodent*: *acta hic Divi Augusti æquet*, *& annos vincat*; *ac quamdiu mortalis erit*, *nihil ex domo sua mortale esse sentiat.* Quem tamen locum nuper optimus Criticorum, ausus interpolare ex MSS. suis; me nolente. nam etiamsi Cæsar Senecæ præsens numen; haud ita tamen est, ut nihil habeat in corpore, obnoxium fato. Consulatur Ovid. 14. met. 600. ubi meminit Æneæ; item 804. ubi Romuli, sed & lib. 15. Met. introducitur ab eodem poëta, Venus animam Cæsaris Julii rapiens, *cæso de corpore.* Verum hæc alterius sunt loci. itaque manum abstineo. Interea adeat lector Ciceronis libros de Scipionis somnio; & videbit generi humano veluti commodatos; non redire tamen, unde venerunt, nisi animæ exuvias posuerint igne illo rogi supremo. *Gruterus.*

3 *Discedique ab limine*] Jussit scilicet, ut qui in prætorio, vel prope cubiculum, officii gratia, liberti familiaresque, qui non conscii nec fidi C. Cæsari erant, propere facesserent, tanquam principe jam mortuo. Sed ea mente, ut ipse, ac Cæsar securius mortem seni accelerarent. *Pichena.*

4 *Tiberius finivit*] Plinius vixisse illum ait annos septuaginta octo, menses quatuor. Dio septuaginta septem annos, quatuor menses, & novem dies. *Muretus.*

5 *Octavo*

origo gentis Claudiæ, quamquam [1] mater in Liviam, & mox Juliam familiam, adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Cajus Luciusque Cæsares, viguere. Etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Julia, impudicitiam uxoris tolerans [2] aut declinans. Dein Rhodo regressus, [3] vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: [4] egregium vita famaque quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: [5] intestabilis sævitia, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

5 *Octavo & septuagesimo ætatis anno*] Vel ut Victor, post septuagesimum octavum annum & mensem quartum. Dio tamen anno toto diversus ab istis, qui ait vixisse ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα. Et hercle verius, si Suètonio credendum & actis: qui natum Tiberium ponunt anno urbis DCCXII. Munatio & Lepido Coss XVI. Kal. Decembres, mortuus autem est, consensu omnium, anno DCCXC. XVII. Kal. Aprilis. Quamquam & Dionis rationes non plane ad eum calculum pariaveris. *Lipsius.*

1 *Mater in Liviam*] Discrepat hoc inter auctores: neque enim mater Tiberii adoptata fuit, sed avus maternus, autore illis verbis Tranquillo in Tib. 3. *Insertus est & Liviorum familiæ, adoptato in eam avo materno.* Quod mihi fit verisimilius, cum apud Vellejum lego, *Livius Drusus Julia Augustæ pater*, & infra: *Livia nobilissimi & fortissimi viri Drusi Calidiani filia:* ubi sic corrupte pro *Claudiani* scriptum, quale nomen ejus fuit, qui ducto genere ex Appio Claudio Pulchro, nomen Romano more adoptione inflexum haberet. Cæterum auctor noster hujus Annalis initio dixit Augustam nobilitatis per Claudiam familiam & adoptione Liviorum Juliorumque clarissimæ: at verius quid sit, alii in Cornelium proferant, ego in medium relinquo. Hæ sunt ad priores quinque Annalium Cornelii libros scriptæ notæ: resperfæ emendationibus, magis ex opinione & conjectura, quam ex fide librorum quos manuscriptos nobis legendi facultas fuerit. Neque opinor exemplar, quocum excusi libri conferri possint, alibi quam Florentiæ extare. quod alter ex Medicæis Pontificibus maximis bibliothecam dedicaturus, ex urbe transferri curavit, cum illud prius in cœnobio Corbejensi repertum è Saxonia Quæstor quidam Pontificius Romam ad Leonem X. detulisset. Exinde in patria Æmilius Ferrettus archetypum illum relegit, cujus ad instar libri omnes impressi sunt. Neque vero mihi Florentia transeunti, visis quibusdam Pandectarum locis in Laurentii basilica, amplius quicquam per otium videre licuit. *Vertranius.*

2 *Aut declinans*] Toleravit in urbe, & coram; declinavit, cum Rhodum secessit. *Lipsius.*

3 *Vacuos principis penates*] Hoc est, nullis jam æmulis, quippe mortuis Marcello & Agrippa: moxque etiam Cajo Lucioque Cæsaribus. *Pichena.*

4 *Egregium vita famaque*] Verba hæc, *egregium, occultum, subdolum*, ad quid referantur non video. Si ad vocem *tempora*, nescio an apte dicatur, occultum ac subdolum tempus. Quid si intelligas, *egit*, ut Venturius monuit? Ego dubito an sit legendum *egregius*, & deinde *occultus*, *ac subdolus.* Pichena. Quo respiciunt accusandi illi casus, *egregium*, *occultum*, *subdolum?* Non hercle habent, cum quo jungantur. ut habeant, scribam, dandi flexu, *egregio, occulto, subdolo.* Acid. At commode atque eleganter illa referri ad τὸ *tempus* docuimus Observationum I, 2. *Gronovius.*

5 *Intestabilis sævitia*] Muretus *inde stabilis sævitia.* Vix abest quin vere. tum vagum inter bona malaque fuisse vult, mox in sævitia stabilem & firmum. *Acidalius.* Adde libro 5. c. 3. Sed cave vel sic vel quidquam mutes. nam *intestabilis* detestabilis. *Gronovius.*

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER UNDECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Valerius Asiaticus fraude Messalinæ & Vitellii evertitur. Advocatis præmii modus pro patrocinio definitus Parthorum res intestino regum discidio turbatæ. Ludi sæculares Romæ editi. Litteræ tres novæ à Claudio repertæ: & ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germaniæ præficitur, & ipsam, militemque severe regit. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: deque ipso viro. De Quæstorum munere & numero. Galliæ proceres jus plenum civitatis Romanæ adipiscuntur, Patricii augentur, lustrum conditur. Messalina impudicissima feminarum, amore vecors, C. Silio palam nubit. res ad Claudium defertur: qui in uxorem & administros libidinum, impulsu libertorum, animadvertit. Hæc gesta annis fere duobus.

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA } Coss.
A. VITELLIO. L. VIPSANIO.

1 [1] Nam Valerium Asiatium bis consulem, fuisse quondam [2] adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille [3] à Lucullo cœptos insigni magnificentia

COMMENTARIUS.

Hunc librum ἀκέφαλον esse ne moneri quidem necesse est. Desunt autem, à fine libri VI. ad hujus initium, res gestæ annorum circiter decem. In quibus C. Caligulæ principatus in universum, & Claudiani imperii primores anni sex perierunt. Olim adolescens contexui Cajanam historiam, & initia Claudii Corneliano exemplo stiloque. Distuli aut sprevi edere: postea in migrationibus meis, ut alia quædam, periit mihi hic labor, fraude an casu, non dicam. *Lipsius.*

1 *Nam Valer. Asiaticum*] Apparet hunc librum esse ἀκέφαλον. *Rhenanus.* Cum Romam veni, in bibliotheca Palatina, ab undecimo Annalium Cornelii libro; MS. unum & alterum nactus exemplar, utrumque relegi, aliquotque diebus otiose tractavi, & quæ è rep. literaria fore credidi, suis locis ad libros sequentes accommodavi. In utroque sane chirographo acephalos liber hic est; ejusdemque auctoris de moribus Germanorum & de oratoribus libelli desiderantur. *Vertranius.*

2 *Adulterum ejus*] Poppææ, ut apparet. *Lipsius.*

3 *A Lucullo cœptos*] Libri vett. *à Lucullo emptos.* iidem *extollebat*, non quod Rhenano supponere visum, *excolebat. Luculliani horti* infra sæpius nominatl: & in principis res pervenerunt, manseruntque ad ætatem Trajani. De iis quidem Plutarchus:

centia [1] extollebat, Suilium accuſandis utriſque immittit. Adjungitur [2] Soſibius Britannici educator, qui per ſpeciem benevolentiæ moneret Claudium, [3] *caveri vim, atque opes principibus infenſas: præcipuum auctorem Aſiaticum interficiendi Cæſaris,* [4] *non ex-*

tarchus: Ὅπου καὶ νῦν, ἐπίδοσιν τοιαύτην τὸν τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι, τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. id eſt: *Ex quo etiamnunc, tanta acceſſione facta ad luxum, horti Luculliani inter ſumptuoſiſſimas res principis cenſentur.* Idem.

A Lucullo cœptos] Manuſcriptus habet in margine, *emptos* quibuſdam magis placere. *Vertranius.* Florentinus codex habet, *cœptos*; non, *emptos*, ut editi, & MSS. alii, quos Lipſius vidit. Cœperat hortos illos Lucullus magnifice ædificare, nec perfecerat. In rem Aſiatici venerunt, iſque abſolvebat, extollebatque. Quid verò ad hiſtoriam pertineat, emeritne donone acceperit Aſiaticus? Abſurdum deinde à Lucullo emiſſe, cujus ne nepotes quidem noviſſe potuerit. Vide quæ infra adnotavi in verbis, *Lucullianos in hortos.* Pichena. Quomodo à Lucullo emerit, *illo qui nondum tempore natus erat?* Reducenda lectio vulgatior, *Lucullo cœptos,* cum ita quoque conſpiciatur in Mediceo, quem Curtius Pichena, in Covarruviano, quem Andreas Schotus contulere; uterque amicus non è multis mihi & Muſis. *Gruterus.*

1 *Extollebat*] Scripſimus, *excolebat*, quemadmodum & editio vetus habet, ab exemplari manu deſcripto diſſentiens. *Rhenanus.*

2 *Soſibius*] Neſcio an ille ſit, qui Arnobio nominatus libro IV. *Nam ab Hippocoontis liberis ipſum Soſibius Herculem cruciatum rettuliſſe pronunciat.* itemque Clementi Alexandrino, Ad gentes. Suidas etiam litteratoris meminit hoc nomine, in Σωσίβιος. *Lipſius.*

3 *Auri vim atque opes*] In vulgatis eſt, *Caveri vim.* & turbant in reſtituendo loco Rhenanus & Maurus. Mihi veræ lectionis auctor Farneſianus liber in quo *cauri. e.* littera ſuperius adpicta: & hiſtoria ipſa, quoniam auri vis Aſiatico cauſſa necis. Dio: Ὁ δ' Ἀσιατικὸς ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ' οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. & ſi otium eſt, adde reliqua, cum iis quæ apud Zonaram excerpta. *Auri vis*, optima dictio, quam iterum uſurpat noſter libro XVI. *Specum altitudine immenſa, quo magna vis auri contineretur.* Quod Vertranius interpunctione juvari locum exiſtimat, *per ſpeciem b. moneret, Claudium caveret, vim atque opes.* quaſi Soſibius Aſiaticum monuiſſet, non Claudium: clare ſequentia aſpernantur. Denique quid hoc ſit, vim eſſe principibus infenſam? quaſi non cuivis etiam è plebe. Nam omnis certe vis omnibus mala. *Idem.*

ADD. Repugnaverunt mihi quidem è ſupervacuo, in veriſſima emendatione, quam probet iis vel Ariſtoteles, IV. Polit. c. XI. Οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται οὔτε ἐπίστανται: *Qui in affluentia fortunæ, virium, opum, &* *amicorum aliorumque talium, conſtituti ſunt: regi atque obedire neque volunt, neque norunt.* Ex quo vides, Soſibium nimis vere monuiſſe *aurum & opes Principibus infenſa.* Idem.

Caveri vim atque opes] Codex Budenſis hic notatus erat, ut alias compluribus locis raſus; præſertim hoc XI. libro quem conatus fuit quidam ex vulgatis editionibus caſtigare. Sed tamen ejus voluminis prior lectio ſic habebat, *caveri indeque opes* &c. Legerim ego, *Cavendas opes.* Rhenanus. Alias, *Caveret vim.* Ferrettus. Vexavit ingenium Beati diverſe ſcriptus hic locus. Equidem in iis, quæ à ſuperioribus pendent, etſi ſine illis conſtare liquido nihil poſſit; ſic tamen locum interpunctum, in plano ponere mihi videor, *moneret Claudium caveri, vim atque,* &c. id eſt, à Claudio caveret ſibi Valer. Aſiaticus reus cum Poppæa à Suillio delatus. *Vertranius.* Hæc ſic reſolvuntur; monuit Claudium ut caveret, *vim atque opes*; quibus Aſiaticus fretus erat, *principibus infenſas.* Alibi, *orabantque caveri inſidias mulieris ſemper atrocis.* τὸ *vis* non quæ infertur, ut opinatus eſt eruditiſſimus vir ſed ea de qua noſter l. 2. ann. haud minus magnifica: *quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana jubentur.* Veriſſima gnome, quæ ab his non infirmatur Ariſtotelis l. 4. Politic. οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς &c. ubi ἰσχύος καὶ πλούτου Latine melius verti non poſſunt quam *vis & opum.* Salinerius. Ne quis de hac Lipſii emendatione *Auri vim atque opes* ambigat, teſtor id ipſum in Flor. legi *Pichena.* Teſtatio hæc procul dubio concepta eſt ex perſuaſione, quaſi nullus poſthac eum codicem conſulturus foret. Cæterum eſt a vero remotiſſima, & perinde ut ego, ſic & frater meus vidimus in eo legi *caveri vim atque opes*, prout edidit quoque Beroaldus. Mihi autem ille indelebilis per Muſas & comitatem memoriæ Ant. Magliabequius ad collationem dederat editionem Pichenæ Francofurtanam, unde notabam exſerte (in MS. clare eſt *caveri.*) Neque id agitur, quod maxime diſputant eruditi; ſed an mos Taciti ſit de opibus dicturi præponere *auri vim.* Ipſam materiam & locutionem renovat Tacitus in exemplo Junii Blæſi 2. hiſt. 59. *genere illuſtri, largus animo, & par opibus, circumdaret principi miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus.* Ecce opes principibus infenſas, ſine mentione auri. Hoc autem modo ſæpe. Et cur non dixit *auri vires opeſque;* hoc enim utrumque aliquoties jungit? Et eſt reliquum Ciceronis pro Roſcio Amer. 38. *Illum identidem monere, ut caveret.* Lib. I. Hiſt. 36. *Gregarius miles caveri præpoſitos jubebat.* Et debebant ordine explicari, per quæ terribilis poterat videri Aſiaticus, primo ob inſitam violentiam, ſecundo per divitias, quarum copia exſtimulet talem hominem. *Jac. Gronov.*

 4 *Non*

extimuisse in concione populi Romani fateri, gloriamque facinoris ultro petere. clarum ex eo in urbe, [1] *didita per provincias fama; parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennæ, multisque & validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes* [2] *promptum haberet.* At Claudius nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum prætorii præfectum misit: à quo repertus est apud
2 Baias, vinclisque inditis in urbem raptus. neque data senatus copia, intra cubiculum auditur, Messallina coram, & [3] Suilio *corruptionem militum, quos pecunia & stupro* [4] *in omni flagitio obstrictos* arguebat, exin *adulterium Poppææ*, ac [5] postremum *mollitiam corporis* objectante. ad quod [6] victo silentio prorupit reus, & *Interroga*, inquit, *Suili*,

4 *Non extimuisse concionem*] Ex scriptis legas, *non extimuisse concione populi Rom. fateri, gloriamque.* Id est, in concione. Quod autem ait præcipuum auctorem interficiendi Cæsaris Asiaticum, addicit ei Seneca libro II. De Tranq. cap. XVIII. *Ea referam quæ illum* (Cajum) *exitio dederunt: Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in concione*, (Forte, *cognitione*, cum videlicet adsessor ei consiliariusque Asiaticus esset,) *clarissima voce, qualis in concubitu esset uxor ejus, objecit. Di boni, hoc virum audire, principem scire, & usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito, princeps & adulterium suum narret & fastidium?* Vide Josephum Antiquitatum Judaicarum l. XIX. c. I. circa finem. *Lipsius.*

Non extimuisse in concione pop. R. fateri] In libro regis Corvini, quem ex Budensi bibliotheca domo Jacobi Spigelii nactus sum, neque erat *in concione*, sed tantum *concionem*, neque verbum *fateri* illic comperi. Itaque suspicor sinceriorem lectionem esse, *non extimuisse concionem populi Rom. gloriamque facinoris ultro petere.* Rhenanus. Cum prætorianæ cohortes tumultuantes quærerent, quis Cajum occidisset, Valerius Asiaticus, vir Consularis, præter opinionem sedavit seditionem, ascenso edito loco vociferatus: *Utinam ego ipsum interfecissem. Quibus verbis territi milites, tumultuandi finem fecerunt.* Hæc Dionis sunt extrema libro 59. quibus, alioqui subobscurus, hic locus illuminatur. Sed quoniam ita respondens Asiaticus de nece C. Cæsaris nihil confessus est, probo maloque scriptionem, quæ in Matthiæ Corvini Pannoniæ regis codice ita habuit, *non extimuisse concionem populi Romani gloriamque* &c. *Vertranius.* Asiaticus non fassus est, sed solum dixit. Xiph. in Calig. εἴθε ἐγὼ αὐτὸν ἀπεκτόνειν. i. *utinam ego eum occidissem.* Nihilominus absurdum non est, si dicamus per hæc verba Asiaticum quodam modo fassum, & insuper gloriam petiisse, præsertim cum oratione ageretur apud Claudium, qui absurdioribus adhibebat suam credulitatem. Sueton. c. 29. *nam illud omnem fidem excesserit* &c. τὸ *ultro*, id est *insuper.* Plaut. Amph. *Quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi: Nunc venis etiam ultro irrisum dominum.* Salinerius. Flor. & plerique alii veteres habent verbum, *fateri*, atque in nonnullis etiam legitur, *in concione*, optimo sensu. Ideo textum restitui, olim à Rhenano sic imminutum: *non extimuisse concionem pop. R. gloriamque.* Pichena.

1 *Dedita per provincias*] Sive mavis, *didita.* Lucretius.

——— rerum simulacra feruntur
Undique, & in cunctas jaciuntur didita partes.

Virgilius:

Cognatique patres, tum terris didita fama
Conjunxere tibi.

Lipsius.

Dedita] Sic scriptum in utroque. Gabriel tamen Faernus mavult scribi *didita*, pro sparsa, à verbo *dido*, quo Lucretius & Horatius utuntur. Ego nihil mutandum censeo, mihique Augerius Ferrerius, illi Dionysius Lambinus assentitur. *Vertranius.* Faernus optima conjectura legebat, *didita.* quo verbo utitur sæpe Lucretius, cujus si recte memini, est illud, *per terras didita fama.* Ursinus. Verbum, *didita*, à Lipsio repositum, Florentini auctoritate confirmo. *Pichena.* Tolle apices à fine vocum *dedita fama*, ut casu nominandi accipias, non auferendi. *Acidalius.* Fallit & fallitur. *Gronovius.*

2 *Promptum haberet*] Alter Vatic. *propretii habere.* Nihil elicio, quod anteferam vulgatæ. *Lipsius.*

3 *Suilio corruptionem militum*] Ex Florentino sic scripsi, ac deinde, *objectante.* nam minus recte in vulgatis, *Suilius:* & *objectare.* Pichena. Hæc omnia plane sic exhibuit ex eodem MS. Beroaldus. *Jac. Gronov.*

4 *In omni flagitio*] Malim, *in omne flagitium.* Rhenanus. Tolerari posset lectio publicata, abjecta præpositiuncula *in.* aliud enim est, *obstringi in omne flagitium*; aliud *obstringi flagitio omni.* Gruterus.

5 *Postremum*] Usurpat adverbialiter; ut lib. I. *perniciem aliis, ac postremum sibi invenere.* Rhenanus. Si modo credere oportet. Nam in MS. legitur *poppe ac postr.* quo clarissime indicatur *Poppæa, postremum.* Jac. Gronovius.

6 *Victo silentio*] Veteres, *indicto.* recte, ut prorupisse ad loquendum intelligamus, etsi silentium ante jussum. *Lipsius.*

Victo silentio] Par erat ut Asiaticus crimina dilueret, ubi accusator perorasset: verum ita excanduit ad Pathici nomen ut obloqui præmature coactus sit. itaque silentium vicit: quo fere significatu poste-

li, filios tuos: [1] *virum me esse fatebuntur:* ingressusque defensionem, commoto majorem in modum Claudio, Messallinæ quoque lacrymas excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum sineret. ipsa ad perniciem Poppææ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percunctaretur, *cur* [2] *sine uxore discubuisset?* atque ille [3] *functam fato* responderet. [4] Sed 3
consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorata *vetustate amicitiæ, utque*

posteriora prolata sunt. Curt. libro 3. *videtis ne obstinatum ad tacendum? (inquit) num genu posuit? num supplicem vocem misit? vincam tamen silentium, & si nihil aliud, certe gemitu interpellabo.* Salinerius. Verbum, *victo* à Florent. confirmatur: longe melius, quam *indicto.* Reis enim silentium nunquam indicebatur, licebatque accusationibus respondere. Supra dixit, *intra cubiculum auditur.* ac paulo post, *ingressusque defensionem.* Videtur sensus: Asiaticum, dum Suilius verba faceret, tacuisse; cum vero mollitiam corporis sibi objectari audiret, silentium vicisse. *Pichena.* Nescio quomodo, *indicto silentio,* minus huc quadret. quare retinuerim *victo*; ut hactenus tacuerit Suillius, & nunc demum proruperit in vocem. Codex Hispanus & Florentinus stant pro vulgata. *Gruterus.* MSS. disertim habent, *indicto silentio.* Quod non intellectum in *victo silentio*, est mutatum. Hoc quidem commodum sensum, sed eo, quem vult Tacitus, minorem habet. Lipsius igitur probat, *indicto*, sed contra mentem Taciti interpretatur. Ut prorupisse, inquit, ad loquendum intelligamus, etsi silentium ante jussum. Atqui hoc falsum est. Paulo namque ante dixit Tacitus, *Vinclisque inditis*, Asiaticus nimirum, *in urbem raptus, neque data Senatus copia, intra cubiculum principis auditur.* Qui auditur, sive vocatus est ut audiatur, ei silentium non est indictum. Amicus noster, vir in his literis egregie versatus, ex *indicto*, faciebat, *inciso silentio*, id est, interpellato. Sed, quod sciam, nunquam sic loquitur Tacitus. Et, quod ei probe cognitum est, genius auctoris & dicendi modus hic primas faciunt. Rectum est, *indicto silentio.* Id reus Asiaticus accusatori indicit, animi vir maximi; & tunc inprimis commoti, quod & sequentia ostendunt. Nisi potius velis à Claudio & Messalina, post hæc dicta, accusatori silentium indictum, tanquam ista sufficerent. *Boxhornius.* Quia codd. optimos auctores habet τὸ *victo*, quid moramur alterum, quod utcumque versabis, nihil ex eo sani exsculpes. Nec placet tamen, quod Salinerius & Pichena scribunt Asiaticum *vicisse silentium.* Qui enim ἀποκαρτερεῖ, nec se continet diutius, is vincitur, non vincit. Itaque silentium ejus victum est ab impudentia Suillii. *Victo silentio* est victa patientia. *Gronovius.*

1 *Virum me esse*] Sic editi; etiam Beroaldinum exemplar, quum tamen in MS. legatur *virum esse me fat.* quæ series cur turbatur? *Jac. Gronovius.*

2 *Sine uxore discubuisset*] Discis hinc uxores vulgo adhiberi solitas ad convivia. Æmilius Probus: *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium?* Et olim quidem cubantibus viris sedere solitæ, (ut Servius ex Varrone notat, ad illud, *Perpetuis soliti patres considere mensis.* & Valer. Maximus libro II. De matrimoniorum ritu:) postea etiam accumbere. In accubitu ille mos, ut recumberent in sinu virorum. Ovidius ad puellam, quæ cum viro cænatura:

Alteriusque sinus apte subjecta fovebis?
Injiciet collo cum volet ille manum?

Iterumque:

Nec premat indignis sinito tua colla lacertis,
Mite nec in rigido pectore pone caput.

Sed & amicæ puerique meritorii non aliter jacebant apud amatores. Id vocabant *interiorem jacere.* Scipio in Oratione adversus Gallum: *Qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chirodota tunica interior* (etsi Agelli in libris, *inferior*, scriptum: non item male) *accubuerit; eumne quisquam dubitet quin idem fecerit, quod cinædi facere solent?* Itaque arguit ecce mollitiam à decubitu ipso. Suetonius in Cæsare, cap. XLIX. Cæsarem à Dolabella dictum ait, *spondam interiorem regiæ lecticæ:* non ab alia caussa, ne interpretes ultra alucinentur. Eodem faciunt Tranquilli verba de Caji libidinibus, capite XXIV. *Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenoque convivio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante.* Nam sorores infra se, id est in sinu, collocabat, quasi justas uxores: legitima conforte, loco pulsa. Nec aliud Cicero significat in Epistola quadam hilariore: *Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.* Livius libro XXXIX. de scorto: *Tum illam infra eum accubantem, negasse, umquam vidisse quemquam securi ferientem.* Ubi liber optimus, *in terra eum.* ut videatur fuisse, *intra.* & forte sic in prioribus. *Lipsius.*

3 *Functam fato responderet*] Malo, *respondere.* Nec scripsit aliter Tacitus. *Acidalius.*

4 *Sed consultanti super absolutione*] Faernus legebat, *consultantes.* Ursinus. Confusa hæc, & interpolata à mala & imperita manu Lipsius clamat, ut pæne totum librum. Vere. Nos tamen ista non male sic ordinabimus, ut structura orationis æqualiter decurrat, & sententia nihil offendat. L. *Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorat vetustatem amicitiæ.* &c. *quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur, secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam: & liberum ei mortis arbi-*

utque [1] *Antoniam principis matrem pariter observavissent*, dein percursis *Asiatici in rempublicam officiis*, *recentique adversus Britanniam militia*, quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur; [2] *liberum ei mortis arbitrium* permisit: & secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. [3] Hortantibus dehinc quibusdam *inediam & lenem exitum*,

arbitrium permisit. Vixque est, ut aliter Tacitus. De libero mortis arbitrio Curt. lib. 4. *Alii foribus ædium obseratis occupant liberum mortis arbitrium.* Acidalius.

1 *Antoniam*] De qua lapis Romæ,

ANTONIAI
AVGVSTAI
DRVSI
SACERDOTI. DIVI
AVGVSTI
MATRI. TI. CLAVDI.
CÆSARIS. AVG. P. P.

Lipsius.

2 *Liberum ei mortis arbitrium permisit*] Sed in MS. legitur, *liberum mortis arbitrium ei permisit.* Jac. Gronovius.

Liberum ei] Satis confuse ista, ut pleraque omnia hoc libro: quem scio interpolatum à mala & imperita manu. Sententia tamen hæc ex Dione: ut subornatus Vitellius quasi Valerii nomine culpam agnoscentis, peteret mortis arbitrium: idque à Claudio concessum. *Lipsius.*

Ei mortis arbitrium permisit] Non sunt hiulca, nec confusa, ne putes Insignem impudentiam Vitellii notat, & insignem stoliditatem Claudii. Asiaticus accusatus erat à Suilio palam, clam à Messalina & Sosibio. Quum responderet criminibus, flexus princeps, & jam in consilium ibat de absolvendo, quem videbat innocentem. Scelefte Vitellius, amicitiam prætexens, & recensitis quæ fidem facerent eum cupere rei causa, flexit tandem pro absolutione ad mitiorem pœnam: & stolide Claudius exorari clementiam suam passus artibus Vitellii, quem nullius criminis compertum absolutum ibat, ei priorum bene meritorum commemoratione victus, quasi gratiam faceret, liberum mortis arbitrium permittit. *Mercerus.* Id est, Vitellius curavit ut à Claudio permitteretur. Ad quam faciem dicta sunt: *principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit.* quo uno tantum hinc expedire te potes, ubi mihi animadvertas oro dolosam Vitellii pietatem: qui petendo specie miserationis levius genus mortis Asiatico, non modo imposuisset Claudio, qui lapis erat, sed os cuivis callidiorum sublevisset. *Salinerius.* *Permisit*, hoc est, permittendum censuit. Sic lib. 3. *fusti necat*, id est, necari jussit, lib. 4. *securi percutit*, pro, percuti jussit. lib. 6. *quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam advectaret*: hoc est, advectari curaret. *Pichena.* Interpres est, qui mavult *super supplicio*, quam *super absolutione*: neque enim se capere, quo colore Vitellius potuerit effundere lacrimas ob novissimum amici casum & mortem ejus decernere, si princeps ostendisset se ad mitiora inclinare. Non legerat aut intellexerat parum, quæ præclare hic Mercerus. Et miror ipsum Lipsium admonendum fuisse. Tacitus enim suavissimo lepore, in re inexspectata narranda, verbis quoque utitur, quæ illudunt παρὰ προσδοκίαν, & fallunt exspectationem legentis: & tamen suum illud σεμνὸν servat. Etiam Messalina commota erat, quæ jure injuria perditum volebat Asiaticum; nedum Claudius, cui nullum in eum proprium erat odium. Ergo auditis partibus rogaturus sententias aliquid jecit, ex quo apparebat placatum & absolventes æquis auribus admissurum esse. Hic Vitellius, memor præcepti Messalinæ, docuit, quid esset apud Tacitum alibi *pessimi inimicorum laudantes*, quid *ornandum & tollendum*, mirificaque machina hominem μετέωρον & instabilem curcumegit. Lacrimæ enim illæ detestabiles & commemoratio amicitiæ meritorumque rei & captatio misericordiæ fidem ei fecere benevoli: qui mox idem petens pro beneficio & rei & suo nomine voluntariam mortem, duplici miserum præjudicio gravat, tanquam qui semet ipse, & quem homo benevolentissimus ac precator supplicio dignum agnosceret. Id satis fuit Claudio, perinde hic, ut prius, *nihil ultra scrutato*, & jamdudum, quæ dixisset ipse Asiaticus, oblito. Sed quemadmodum hic eventus, contrarius principio totique actioni Vitellii, frustratus est haud dubie, quotquot in consilio erant fraudis ignari, multosque Romæ, dum fama facti feritur: ita Tacitus etiam facete supplantat legentem, atque eo ipso ejus attentionem excitat, mirantemque ac destitutum, indignitatem negotii, scelus Vitellii, vanitatem cruentam Claudii aut cogitando invenire aut aliunde exquirere compellit. Illa enim omnia, consultans super absolutione princeps, flens Vitellius, amicitia, Patrona communis & eadem principis mater, res gestæ domi bellique, misericordia implorata calculum album large promittebant; quum subito, velut scorpii cauda, niger apparet: *liberum ei mortis arbitrium permisit.* hoc est, rogavit principem & suo & Asiatici nomine, ut ei tanquam confesso convictoque concederetur sponte mori, non sub carnifice. Rursus εἰρωνευόμενος: *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam.* Itaque locus hic mihi videtur singularis, & cui antiqua illa L vel X præfigi debeat: tantum abest, ut accusandus aut labefactandus sit. *Gronovius.*

3 *Hortantibus dehinc quibusdam*] Excidit vocula, puto: scribendumque *quibusdam ad inediam*. si non imposuit olim mihi Orbilius meus. *Lipsius.*

Hortantibus deinde quibusdam inediam] Nihil opus addita vocula *ad*. Sæpius enim præpositio neglecta

exitum, *remittere beneficium* Asiaticus ait: [1] & usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se *honestius calliditate Tiberii*, *vel impetu C. Cæsaris periturum* dixisset, [2] *quam quod fraude muliebri & impudico Vitellii ore caderet*, venas exsolvit: viso tamen ante rogo, jussoque *transferri partem in aliam*, *ne opacitas arborum vapore ignis minueretur*. tantum illi securitatis novissimæ fuit. Vocan- 4
tur post hæc patres, [3] pergitque Suilius addere reos [4] equites Romanos inlustres, [1] qui-

cta optimis auctoribus, in quos nihil juris Orbilio; imo ne Grammaticis quidem. *Gruterus.* Qui tam laxe omnia donat, nihil donat; aut valde turbat minus exercitos, quasi nihil non liceat. Aliter igitur agendum dicendumque & Orbilio & Grammaticis minime intercedentibus, neque in contrarium sibi jus aliquod prætendentibus, veteres dixisse & *hortari aliquem* & *hortari ad aliquid* & *hortari aliquid.* quod si quis negavit, qui Orbilii personam Grammaticive gereret, non negavit ut Orbilius aut Grammaticus, sed ut peccans Orbilius aut Grammaticus. Dedimus auctoritates ex Attio, Ovidio, Justino vel Trogo, Seneca, Statio ad duos horum postremum nominatos. Accedat Gellius lib. 13, 22. *Hæc mera veritas Tusculani hominis plus hercle, promovet ad exhortandam parsimoniam sustinendamque inopiam, quam Græca præstigiæ.* Accedat, ut etiam defendatur, Vegetius lib. primi caput XXVIII. sic proscribens: *De adhortatione rei militaris Romanæque virtutis.* Lemma ridiculum, inquit P. Scriverius. adhortatur auctor ad rem militarem Romanamque virtutem; non Virtus aut Militia ipsa loquitur. quare scribe, *ad rem militarem Romanamque virtutem.* At, ô bone, qui adhortatur ad rem militarem Romanamque virtutem, is juxta commode, & exquisitius etiam, dicitur *adhortari rem militarem Romanamque virtutem*, aut facere vel scribere *hortationem rei militaris & Romanæ virtutis.* Quid ipso de Cicerone dicam? lib. 7. ad Atticum epist. 14. *Pacem quidem hortari non desino.* Sic certe lectum olim: & sic in MS. est Helmæstadiensi. Quare vellem, quibus MSS. plurium copia fuit, non tam negligentes transiisse hunc locum, & verbo attigisse, qua fiducia subjecerint: *Equidem ad pacem hortari non desino.* Nam & sic ad Atticum 7, 2. *partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive jam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari.* Et ad Q. fratrem 1, 1. *Sed quid ego te hortor, quæ tu facere potes tua sponte?* Gronovius.

1 *Et usurpatis quibus insueverat*] Ex veteribus libris restitui copulam &. Pichena. Sed bene etiam novit Beroaldus. *Jac. Gronov.*

2 *Impudico Vitellii ore*] Quiane inter Ligures Vitellius? an quia, ut Suetonius ait, *amore libertinæ perinfamis*; *etiam salivis ejus melle commistis, cottidie palam arterias & fauces pro remedio fovebat?* Lipsius.

Quam quod fraude muliebri, & impudico Vitellii ore caderet] Rotundior longe meo judicio, ordo orationis, si recisis *quod* & *caderet*, scriberemus; *quam fraude muliebri, & impudico Vitellii ore.* Gruterus. De particula subscribo: & vitium est, quale apud Livium lib. 28, 43. curavimus. Verbum facile tolero. *Gronovius.* Sed locus hic omnino conferri debet cum verbis Justini, quæ sunt illi simillima 19, 3. *Nihil tamen se gravius ferre, quam quod inter fortissimos viros mori non potuerit.* Jac. Gronovius.

3 *Pergitque Suilius addere reos*] Videtur legendum *agere reos*: nisi verbum *addere* Tacitus ex antiquo aliquo sumpsit Scriptore. *Ursinus.* Muretus voluit *agere.* Acidalius. Neque corrigendum est, neque hoc magis ex antiquo auctore sumptum quam ex quotidiana Romani oris consuetudine, nobis ex sat certis auctorum locis observanda, qua *addere* est augere, vel alios aliis addere. Infra hoc libro: *Ac novas literarum formas addidit*, id est, invenit & prioribus addidit. lib. I. *Idem annus novas cærimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio.* i. instituto & addito iis quæ antiquitus habebantur. Tale Plinii lib. 22, 7. *Addidere vivendi pretia deliciæ.* Quod etiam non cepere, ut ibi docemus. Sic igitur *addere reos* est alios corripere & Poppææ atque Asiatico addere. *Gronovius.*

4 *Equites Romanos illustres*] Qui sunt Equites illustres? Neque enim temerarium est certe, quod toties is titulus repetitus. Ut lib. IV. Annal. *Eques Romanus ex illustribus Curtius Atticus.* Libro VI. *Pater quoque illustris eques Romanus ac frater Prætorius.* Lib. XV. *Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus, minister bello datus.* Hoc ipso libro: *Eadem constantia & illustres equites Rom. cupidos maturæ necis fecit.* Suspicor ego sic dictos, qui non quidem Senatores, sed & censum habebant & spem Senatoriæ dignitatis. Imo etiam ordinis ejus insigne, id est latum clavum. Colligo, quod Tacitus Equites illustres cum Senatoribus conjungit pari gradu. Lib. II. Annal. *Acerrime increpuit quod contra instituta Augusti Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus aut equitibus Rom. illustribus, seposuit Ægyptum.* Et clare Annal. XVI. *Mella & Crispinus equites Romani, dignitate Senatoria.* Hæreo an ad hanc rem Dionis verba accommodem lib. LIX. Τοῦ τε τέλους τοῦ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς τοῖς τε συγγένεσι καὶ ταῖς περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο, καί τισιν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν δι᾽ ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα, χρῆσθαί τι ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. Πρότερον γὰρ μόνοις, ὡς ἔοικέ πως τοῖς ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ φύλου γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. Id est: *Cum ordo autem equestris ad paucos redigeretur, primores ex omni imperio etiam extra*

[1] quibus Petra cognomentum. [2] at caussa necis ex eo, quod domum suam [3] Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent. Verum *nocturna quietis species* alteri objecta, *tam-*

Italiam qui genere & opibus excellerent in eum allegit: & quibusdam eorum etiam Senatoria veste, priusquam magistratum ullum cepissent, uti dedit in spem dignitatis. Nam antea non nisi iis qui Senatoria stirpe essent (male ista & contra historiam verterat vir doctus) *id permissum.* Hæreo, inquam, an ea faciant istuc. apta quidem, sed à Cajo id statutum Dio ait: Illustrium autem titulus ante eum. Refero ergo potius ad Augustum, (etsi de veste negare non possumus, quin sit à Cajo) qui a. DCCXLII. legem tulit, ut ex Equitibus, qui non minus decies sestertio possiderent, eligerentur à magistratibus, è quibus tribuni Senatoresque fierent: qui gesto Tribunatu aut retinerent Senatorium ordinem si vellent, aut iterum redirent ad equestrem. Verba sunt Dionis lib. LIV. Τὴν δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας κεκτημένων προβάλλεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον, κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδέοντας αἱρεῖσθαι. εἰ, μὲν καὶ βουλεύειν μετὰ τοῦτο ἐθέλοιεν, εἰ δὲ μὴ, ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι. Qui ergo in hoc seminario Senatus equites, dicti illustres. Reperio & insignes, ut hoc libro: *Samius insignis eques Romanus.* iterumque: *Cn. Novius insignis eques Rom.* Item Splendidos, ut Plinius libro VI. Epistol. *Passienus Paulus splendidus eques Rom.* & alibi idem: *Scribis Robustum splendidum equitem Rom.* Et Cicero ipse non semel in Verrem. Sed hi duo tituli infra illum non dubie: & à fama ducti, opibusque. Alii ab istis Illustres sunt: qui in Codice Justinianæo, & Cassiodoro. *Lipsius.*

Equites Romanos illustres] De iis anxie quæritur: equites esse credam, qui in senatu jus sententiæ habebant. Gell. 2, 18. *M. autem Varro in Satyra Menippea, quæ* Ἱπποκύων *inscripta est, equites quosdam dicit pedarios appellatos, videturque eos significare, qui nondum à censoribus in senatum lecti, senatores quidem non erant, sed quia honoribus populi usi quidem erant in senatum veniebant, & sententiæ jus habebant.* Tacit. 16. ann. quæ ab his leviter affirmantur. *Mella & Crispinus equites Romani dignitate senatoria.* Salinerius. Ad Augusti ævum, equitum illustrium titulum Lipsius refert. Sed & à Livio multo antea usurpatur. ait enim lib. 30. *Cn. Helvius tribunus militum in restituenda pugna cecidit, & duodeviginti ferme equites illustris obtriti ab elephantis, cum centurionibus aliquot perierunt.* Pichena.

1 *Quibus Petra cognomentum*] A quibus alia Petrina, opinor, nominata lib. IV. Historiarum: itemque in Notitia imperii. *Lipsius.*

2 *At causa necis ex eo*] Capite legis Juliæ de adulteriis coërcendis tenebantur Petræ equites Rom. quod domum suam, ut adulterium committeretur, scientes præbuissent, ut Papinianus, Ulpianus & Tryphoninus retulerunt. Sed erat lex mitior infligendæ pœnæ exilii, quam patrum cognitio fuerit, quæ durius pœnam legitimam asperavit, pro exilio irrogans ultimum supplicium. *Vertranius.* Malim deleri illud *At*, vel certe scribi *Et*. Non enim alias recte consequatur postea, *Verum nocturnæ quietis species* &c. *Acidalius.* Flor. *Ac causa necis ex eo.* Pichena. Edd. vett. non agnoscunt illa *ex eo:* & possunt sane abesse, nullo auctoris incommodo. *Gruterus.*

3 *Mnesteris & Poppææ congressibus*] Veterum editionum lectio, *Valerii & Poppææ.* apta sane ad historiam, quia Valerio Asiatico objectum adulterium Poppææ: & forte equitibus istis, quod interpretes & administri. Libri tamen scripti, *Nesteris*, aut *Nestoris.* Ex quo Rhenanus *M. Nestoris*, nec recte. Germanum illi Pantomimo nomen, Mnester: vel lapidis fide, qui in ædibus Crepanicorum Romæ:

TI. IVLIO.
AVG. L.
MNESTERI.

Nescio ergo an Poppææ etiam adulterium objectum dilecti hujus mimi: in quo & Messallina deperiit. Ceterum hæc Poppæa illa est, quæ cunctas ætatis suæ fæminas pulchritudine supergressa, gloriam reliquit filiæ, quæ scortum sive uxor Neroni. Quam genuit ex priore marito, T. Ollio. *Lipsius.*

Valerii & Poppeæ congressibus] In volumine Budensi scriptum est; *in Nestoris & Poppeæ congr.* Hinc reposui; *Quod domum suam M. Nestoris & Poppeæ congressibus præbuissent.* Histrio fuit M. Nestor, intimus Messallinæ, cujus sæpe ministerio abusa est. proinde trucidata Messallina, inter eos qui illius sævitiæ ac libidini inservierant, M. Nestor quoque est interfectus. Id quod in hujus libri fine commemorat Tacitus, quanquam in vulgatis editionibus eo loco *Mnester* legitur pro *M. Nestor*, cujus Seneca mentionem facit in ludicro libello de morte Claudii Cæsaris, quem nos olim Scholiis exposuimus, pro *noster Pantomimus*, *Nestor Pantomimus* reponentes. Eum locum infra citabimus. *Rhenanus.* Recte viri doctissimi revocarunt nomen pantomimi Mnesteris clarissime in antiquis libris declaratum; sed cui injuria scribarum nocuit detrectantium iterare eandem literam *suam nesteris.* Hinc post typos inventos ab prioribus subjectum post τὸ *suam* fuit nomen *Valerii*; quod ab eis factum non est ut intelligentibus, sed quia in literis scriptis hærebat illis aqua, unde aliud libuit supponere quodcunque, sed proximum erat *Valerii*, ab principio hujus libri, ut mirer aliquo colore tentavisse Cl. Ryckium hanc fædam temeritatem colorare. Nam quod prætexit de amore Messalinæ, inde forsan consilium sumpserunt liberti, ut de consulto & industria Suilium

tamquam vidisset Claudium [1] *spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine* [2] *gravitatem annonæ dixisset.* [3] Quidam *pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum* tradidere, [4] *vergente autumno mortem principis ostendi.* Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio, ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertium decies Sosibio; *quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis juvaret.* Rogatus sententiam & Scipio: *cum idem*, inquit, [5] *de admissis Poppææ sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes*, eleganti temperamento inter conjugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuus inde & sævus accusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli. nam cuncta legum & [6] magistratuum munia in se trahens Princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo ut Samius insignis eques Romanus, quadringentis [7] nummorum millibus Suilio datis, & cognita [8] prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur incipiente C. Silio consule designato, cujus de potentia & exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, [9] legemque Inciam flagitant. qua

lium ad id subornarent, ut jam tunc inciperent præparare illi homini alia quam optabat. Nam quod fatetur etiam in MSto ipsius legi *Valerii*, id egregie facit ad enervandam ejus fidem & bonitatem, utpote cujus scriptor nihil edoctus de Mnestere, audacissimum sumpserit ex vicinia supplementum. *Jac. Gronovius.*

1 *Spicea corona evinctum*] Quæ Cereris propria, & sacerdotum item Arvalium, ut Plinius notat lib. XVIII. cap. II. Corona ea alias non infelix, omen triste habuit quod spicis esset retro conversis: sicut quod ante pugnam in Philippis, corona inversa Cassio imposita. *Lipsius.*

2 *Gravitatem annonæ dixisset*] Vel *prædixisset*, vel *significari dixisset.* Rhenanus. Nisi verbum *gravitatem* Tacitus ex antiquo sumpsit Scriptore, libentius legerem, *caritatem.* nam *caritatem annonæ* usurpavit Cicero & alii etiam scriptores. *Ursinus.* Muretus *caritatem.* Male lib. 6. fuit, *gravitate annonæ juxta seditionem ventum.* Acidalius.

3 *Quidam pampineam coronam*] Consentit cum interpretatione hujus somnii Artemidorus lib. I. cap. LXXIX. ubi observat coronam è vite præter Dionysiacos artifices mortem ac vincla significare, propter pampinos implicatos & inflexos. Similia crimina valuisse apud Constantium non inscite Ammianus narrat, lib. XV. *Mercurius Solemniorum appellatus comes, si per quietem quisquam vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in pejus, patulis Imperatoris auribus infundebat. & ob hoc homo, tamquam inexplicabili obnoxius culpæ, gravi mole criminis pulsabatur. Hac augente vulgatius fama, tantum aberat, ut proderet quisquam visa nocturna, ut ægre homines dormisse sese præsentibus faterentur externis: mærebantque docti quidam, quod apud Atlantæos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri.* Lipsius.

4 *Vergente autumno*] Farnes. *vertente.* Idem.

5 *De admissis Poppææ sentiam*] Flor. corrupte: *de admissis Poppææ assen essentiam:* Alii duo MSS. in eadem bibliotheca Medicea non adeo veteres, *assentiam.* Talia mendosa loca non pigebit aliquando adscribere, ut alii cogitent. *Pichena.*

6 *Magistratuum munia*] Farnes. *nece*, refert pro, *munia.* Deleo vero utrumque, ut glossema: scriboque, *cuncta legum & magistratuum in se trahens.* Lipsius.

7 *CCCC. nummorum millibus*] Hæc summa nostro ære decem millibus ducatorum valet, quandoquidem illud constat, mille nummis sestertium argenti æstimati, esse autem sestertium libras duas & semissem, hoc est, uncias argenti XXX. quæ plus minus XXXV. nostros coronatos æquant pretio. *Alciatus.*

8 *Prævaricatione*] *Prævaricator* dicitur, qui cum reo colludit. Marcellus ad SC. Turpil. *Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiversantur. calumniari est, falsa crimina intendere. prævaricari est, vera crimina abscondere. tergiversatur qui in universum ab accusatione desistit.* Idem.

9 *Legemque Cinciam flagitant*] Certa ea scriptura ex libris, & historia. Legem de donis & muneribus (Muneralem apte Plautus dixit) tulit M. Cincius trib. pl. anno urbis DXLIX. Retulit iterum Augustus evanescentem vetustate, & firmavit novo consulto Senatus. Dio LIV. Καὶ τοὺς ῥήτορας ἀμισθεὶ συναγορεύειν, ἢ τετραπλάσιον ὅσον ἂν λάβωσιν ἐκτίνειν ἐκέλευσε. Noto eo, nequis miretur cum plebiscitum fuerit, vocari Senatusconsultum à Tacito lib. XIII. *Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur SC. pœnaque Ciniciæ legis, adversus eos qui pretio caussas oravissent.* Et Plinio epistola ultima libri V. *Caussa dilationis Nepos Prætor, qui legi De muneribus præposuerat breve edictum, admonebat accusatores, admonebat reos exsecuturum se quæ SC. continerentur. Suberat edicto Senatusconsultum. hoc omnes qui quid negotii haberent, jurare priusquam agerent jubebantur, nihil se* ob

6 qua cavetur antiquitus, *ne quis ob caussam orandam pecuniam donumve accipiat.* Deinde obstrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, [1] discors Suilio Silius acriter incubuit, *veterum oratorum exempla* referens, *qui famam & posteros, præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari;* [2] *ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur.* [3] *quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat.* [4] *meminissent C. Asinii & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Æsernini.* [1] *ad*

ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis & mille præterea & venire advocationes, & emi vetabantur. Sed id SC. credo fuisse à Trajano. Cetera super hac lege vide apud Manutium, cujus scrinia non compilo. Legem Titiam quisquis hic reposuit (ea enim scriptura in vulgatis) Rhemmiæ pœna dignus ipse. *Lipsius.*

Legem Titiam flagitant] Sic citat Alciatus; sed & quæ iste, & quæ Vertranius huc attulerunt, nihil prorsus ad Tacitum, & apud ipsos legi possunt, unde hinc expelli placuit satis crebro repetita. *J. Gronov.*

1 *Discors Suilio*] Hæc verba non significant, hac in causa Silio aliud, aliud Suilio visum, ita ut nihil exprimant, nisi quod ex sequentibus satis noscitur, & jure prætereantur interpreti; sed volunt nobiles publicasque inter Silium & Suilium fuisse simultates quod dedita opera interjecit Tacitus, ut intelligeremus, actionem eam, etsi foret in commune utilis, non tamen tam amore egregii publici quam odio & cupidine inimicum ulciscendi à Silio inceptam esse. *Gronovius.*

2 *Ne fidem quidem integram manere*] Quum conjunctio *quidem* non sit in exemplari scripto, maluimus legere, *Nec fidem integram manere.* Nam hanc particulam etiam in sequentibus sæpe reperi infultam à castigatoribus. *Rhenanus.* Editio Veneta non infimæ notæ præferebat *ne fidem quidem*; efficacius quam alii *nec fidem.* Freinsh. Quum Rhenani lectionem, è Budensi proditam, neque ex Vaticanis Vertranius & Lipsius, neque ex Florentinis Pichena sollicitarint, verosimile est eos codices istam adfirmasse. Illa autem non infimæ notæ editio non magis quam Frobeniana an. 1519. quam Aldina 1534. & omnes, quæ præcesserunt Rhenani recensionem habent & hanc & alias audaciæ primitus edentium notas: quos eadem, opinor, efficaciæ objecta inanis species à veteri scriptura discedere compulit. *Nec fidem* est quod alii exprimerent, *Sed nec fidem*, vel, *Nec vero fidem.* Gronovius. Pater optime, ereptus nobis es, antequam veritatis te possemus facere conscium. Sed post tuum discessum strenue mandatis tuis paruimus, idque ut quamprimum appareret, cum Ryckio communicavi, isque demum lectionem Mediceæ membranæ ex vero produxit, quod nunc in contextu est. Præterea quantum aberravit ipse, quum scripsit (nisi quod Flor. in ultima voce aberret exhibendo *spectaretur*) quum in scheda mea plane viderit *spectetur*, supra prius & posito c. *Jac. Gronovius.*

3 *Quod si in nullius mercedem negotia tueantur*] Lego, *Quod si nullius in mercedem negotia tueantur.* Eo ordine & sensu: Si nullius negotia tueantur in mercedem, id est mercede, vel ob mercedem. Sic de moribus German. *Exercitatio artem paravit, ars decorem: non in quæstum tamen aut mercedem.* Acidalius. Facile credo esse hic aliquid scabri. Lipsianæ ad marginem ostendunt in MSS. esse *negotiantur.* Forte. *Quod si in nullius mercedem negotia eant, pauciora fore.* Sic lib. 3. *qui neque servatus in periculum reipublicæ, neque interfectus in exemplum ibit.* lib. 14. *Itur in principis laudes.* Gronovius. Apparet ex verbis promptis affatim clare, quo stimulo ad hanc conjecturam adactus sit pater meus; certe longe alio, quam Acidalius, & solummodo quod verbum *tueantur* apportaret aliquid scabri: Quin & conjectura ista valde est probabilis, utpote proxime accedens ad veterrimam lectionem: & quam robustius ad eam firmandam Sidonius Apollinaris 2, 13. per hæc verba ? *Perspexit pariter ire non posse negotium principis & otium senatoris.* Et simile quid in Cicerone pro Roscio Comœdo cap. 3. tentasse Gulielmium notabat Gruterus. Sed Ryckius post crimen, quod exprobrat Acidalio, etiam id transfert ad patrem meum dicens (unde etiam alius vir eruditus inductus videtur ut divinaret &c.) quum ab eo remotissimum se ostendat vir ille eruditus, quem vocat, utpote nihil trahens ex Acidalio. Quid autem! an pater meus non fuit, qui Ryckium docuit intelligere illud Tullianum *magna mercede aliquid cognoscere?* An ut id fieret, pater non huc advocavit locum Ciceronis pro Domo? *Data merces est erroris mei magna.* Quod ad Taciti locum attinet, aperte hinc constat codicem MS. Ryckii ineptiis & nugis fuisse interpolatum, deinde quod *eam* supposuit pater, eum collegisse has literas ex verbo *tueantur*, quod totum barbarici temporis ac malæ manus; & ex MS. Mediceo legi debere, *Quod si in nullius mercedem negotia sint, pauciora fore*, ut cap. 21. *Unde tenuis fructus, nec in longum fuit.* 5, 2. *Quarum apud præpotentes in longum memoria est.* 2. hist. 26. *In vulgus adverso rumore fuit.* 1. ann. 28. *Ut novissimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus.* Jac. Gronov.

4 *Meminissent C. Asinii*] Omisi verba, quæ non reperi in libris scriptis, aliunde inculcata. *Lipsius.* Abrupte & præcipitanter sic Lipsius, quo nihil aliud

[1] *ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia, qua [1] *lege repetundarum tenerentur*; cum Suilius, & Cossutianus, & ceteri qui non judicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, anteacta deprecantes. [3] Et postquam an 7
nuit tacens, incipiunt; [4] *Quem illum tanta superbia esse, ut æternitatem famæ spe præsumat?* [5] *usui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia advocatorum* [6] *potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut* [7] *quis se alienis negotiis intendat.* [8] *multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil à quoquam expeti,* [9] *nisi cujus fructus ante providerit. Facile Asinium, & Messallam,*

liud effectum, quam ut Nicolaus Heinsius nomini Messalæ cogitaret præponendum nomen M, & Ryckius probaret; exemplo Ursini 2, 6. *P. Vitellio & C. Antio* scribentis. Dignæ prorsus Tacito notæ! Quæ vero sunt illa, quæ non repperit in libris scriptis? Nimirum *T. Galba*, quæ ante inserebantur. Recte: sed an prænomen *C* repperit in ullo scripto libro? Si deberet respondere Lipsius, hæreret omnino, nec enim reor id uspiam exstare, & quod mireris, in loco tam affecto tacet Ryckius de sui codicis lectione. Itaque habe, quod vidit Ryckius me notasse ex sacro illo codice Mediceo, *gali asinii Messalæ*, nulla copula interposita, sed quod illum nequivit advertere, quum clare pateat auctorem dedisse: *Meminissent Galli, Asinii, Messalæ, ac.* Nam & hæc Longobardica manus unum modo *l* agnoscit in nomine postremo. *Jac. Gronov.*

1 *Ad summa provectorum*] Codex Budensis habet, *ad summa provectos*, & est non absurda lectio, si quis recte distinguat, nempe hoc modo: *Meminissent T. Galbæ, C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Eserníni. Ad summa provectos, incorrupta vita & facundia.* Subauditur verbum, *esse.* nam illud, *ad summa provectorum*, plane durius est. *Rhenanus.* Hic quoque Venetum sequimur, *provectorum:* alii, *provectos.* Freinshemius. Videtur quidem rotundiorem facere periodum τὸ *provectorum:* & ideo sic ausi corrigere, qui primas editiones curaverunt. Sed neque spernendum est, quod constare membranis clamat mihi silentium eorum, quibus harum copia fuit. Livium imitatus dixisset: *Quos ad summa provectos.* Id pronomen omissum brevitatem Taciti haudquaquam dedecet. *Gronovius.*

2 *Lege repetundarum tenerentur*] Qua cavebatur, ne quis ob accusandum vel non accusandum pecuniam acciperet: teste Venulejo libro 3. Publicorum. D. de lege Julia repetundarum. Notandum autem hoc amplius, Cossutianum & cæteros perfidos advocatos, fuisse repetundarum reos eo, quod pecunia accepta à Suillio accusatore, prævaricati essent. Quod non reperias scriptum in lege de repetundis. *Vertranius.*

3 *Et postquam annuit tacens*] Veteres, *tacere.* Lego, *postquam annuit, agere incipiunt.* Lipsius.

Postquam annuit tacere] Hic surrepsit *tacens* sive *agere.* Mihi autem *tacere* placet: transitque in vim nominis, ut *vivere.* Salinerius. Flor. lectio: *postquam annuit, tacere incipiunt.* ac supra, alia manu, sed antiqua, scriptum est, *agere*, Pichena. In quibusdam pro *tacens* est *tacere*, ex quo formem *jacere.* Sic; *postquam annuit, jacere* (hoc est serere, disserere, proloqui non continua oratione, sed velut interjungentes) *incipiunt.* Freinshemius. Posses hæc accipere de ea facundia, quam mutam vocat Cassiodorus. de qua illud Ovidii; *Sæpe tacens vultum, verbaque vultus habet.* quæ & gestibus peragitur. Sed cum in MSS. sit, *tacere*, lege; *Postquam annuit placere*, scilicet, ut loquerentur, *incipiunt.* Boxhornius. Quod in hoc loco prompsit Pichena, & quidem recte, promit & Ryckius, nescio cur, & subnectit Freinshemiana, ut locum libri 6. cap. 4. ex Freinshemii indice petitum videret inter notas suas legi. Quis vero per sequentia istam acrimoniam habebit, ut opinetur dicta velut ab interjungentibus Freinshemianis? Est immo validissima peroratio ad præsentia defendenda & sese excusandos. Sic nihil agit. vide, mi lector, an non ex Mediceo codice verum reparemus legendo: & *postquam annuit facere, incipiunt. Facere*, nimirum anteactorum gratiam. Hæc petebatur. Sic cap. 9. quum legatur *fœdus repente faciunt*, etiam codex Mediceus habet *jaciunt.* Sic cap. 31. litigatum inter *fatentibus* & *tacentibus.* Jac. Gronov.

4 *Quem ullum tanta superbia esse*] Codex Budensis habet: *Quem illum tanta superbia esse.* Rhenanus. Etiamnum prætulimus Venetam lectionem, *quem ullum*; communi, *quem ullum.* Freinshemius.

5 *Usui & rebus subsidium præparari*] Subsidium scil. eloquentiæ: quod ad commercium hominum, & ad res proprias tuendas, præparatur. *Pichena.*

6 *Potentioribus*] Codex Med. tantum *potentibus*, ut 1. Hist. 22. *Genus hominum potentibus infidum.* Jac. Gronov.

7 *Quis se alienis negotiis intendat*] Bene *intendat:* etiam omisso *se.* Quid tamen, si illo retento, pro hoc legas *impendat.* Acidalius.

8 *Multos militia*] Ad eam sententiam Sallustius, *Humillimus quisque in arvis, aut militia, nullius honestæ rei egens, satis sibi, satisque patriæ erat:* ut vere emendavit nobilissimus noster Dousa. *Lipsius.*

9 *Nisi cujus fructus ante prævidetur*] In cod. Budensi manifeste legitur, *providerit.* Et quid erat opus hoc mutare? Subauditur autem *quisquam* aut *ipse.*

lam, inter Antonium & Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum heredes Æserninos & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. se modicos senatores, [1] *quieta republica nulla nisi pacis emolumenta petere.* [2] *Cogitaret plebem, qua toga enitesceret. sublatis*

ipse. Rhenanus. Malim, *fructum.* at verbum, *praviderit,* reposui ex Flor. Vulgo, *providerit.* Pichena. Incredibile in viro eximio. Nam in illo MS. prima syllaba scribitur per notam eandem, quæ solet iste scriptor uti in prima syllaba vocum *proximas, proturbat, provisor &c.* nimirum ꝓ, non ut edidit Beroaldus *ꝓturbat.* Jac. Gronov.

1 *Qui à republica*] Quidam scripti, *qui & a:* ex quo Pichena, *quieta rep.* & mox deinde, *petere.* Assentior. *Lipsius.*

Quieta Rep. nulla nisi pacis emolumenta petere] Hanc lectionem ex Flor. elicui, in quo legitur: *qui & à Rep.* unde vulgo, *qui à Rep.* Optimo ergo sensu respondent verba, *quieta Rep.* ad superiora, *bellorum præmiis refertos.* Nos (inquit) modici senatores, quibus in hac imperii pace bellorum præmia non possunt contingere, satis habebimus, si pacis emolumenta, id est, eloquentiæ fructus, nobis relinquatur. *Pichena.*

2 *Cogitare plebem*] Displicent quæ scripsi olim, & induco. Vett. *cogitaret.* Scribo, *cogitare & plebem, qua toga enitesceret.* id est, etiam quemvis è plebe occupatum esse, ut emergeret se, & nitidiore toga uti posset. Sed revera (iterabo hunc animi mei sensum) & narrationes & orationes istæ, turbatæ, concisæ. Confer, sodes, hunc XI. librum, cum uno quovis è primoribus; jurabis elapsum eum imperitorum manibus, velut è pugna aliqua Cannensi. *Lipsius.*

Cogitaret plebem qua toga enitesceret] Diu cum hoc loco sumus luctati, nihil nos adjuvante codice scripto. Deprehendimus tandem pro *cogitaret* legendum *cogitare,* & *qua* non pronomen hic esse, sed adverbium pro *quatenus.* Itaque circumflexum accentum super imposuimus, ne se lector hic torqueat. *Cogitare plebem, quâ toga enitesceret.* Sensus est cogitare plebejos quo pacto sese altioribus ordinibus inserant, atque in senatum allegantur. *Rhenanus.* Valeant emendationes. hæc reddunt optimum sensum. Suilius & Cossutianus (inter multa, quæ jaciebant, ne pretium aboleretur patronis causarum) hæc inferunt, opus esse pecunia, qua ipsi decoris vestibus instruerentur: quod eo tempore plebs ludos faceret oratores pannis obsitos, quippe quæ inania tantum probaret. Juvenal. Sat. 7.

> *Et tamen hoc ipsis est utile, purpura vendit*
> *Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis,*
> *Et strepitu, & facie majoris vivere census.*

Hæc Satirographus: quæ tamen ipse ferre vix potest:

> *Cum tu multitia sumas,*
> *Cretice, & hanc vestem populo mirante perores,*
> *En habitum, quo te leges ac jura ferentem.*

Nec antea Demostheni condonata sunt: illi vitio data κομψὴ χλανὶς, & μαλακοὶ χιτωνίσκοι, i. *vestis elegans, molles tunicula.* Gell. 1, 15. *Salinerius.* Videtur sensus: Etiam plebs cogitat, quomodo per togam, id est per eloquentiæ studia, possit ad facultates & dignitates pervenire. At Flor. habet, *cogitaret,* ut forte velit, ipsum Principem ad plebejos etiam animum advertere, qua ratione valeant emergere, togaque clarescere. Nulla enim iis alia spes reliqua, si studiorum pretia tollantur. Quid si pro, *quâ,* legas, *qua* ut de parte illa plebis intelligat, quæ aliquando honores adipiscebatur, non etiam de infima. *Pichena.* Non modo respiceret Arruntios & Æserninos, sed etiam eorum meminisset, qui modica origine arcta re familiari cum sint, togæ pacisque artibus & eloquentiæ studeant, quibus utique ex studiis suis petenda sustentatio. *Freinshemius.* Scripsit omnino Tacitus: *cogitaret plebem, qua toga enitesceret.* Nec satisfaciunt interpretes. *Togam* utique Freinshemius accipit laxe nimis. Ea enim pacem pacisque artes omnes etsi aliquando possit complecti, tamen hic arctius nihil aliud significat quam eloquentiam forensem. Ut Livio libro 22. de C. Terentio Varrone: *totaque ac forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus causisque.* Plinius libro 1. epist. 22. *in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio juvat.* Florus libro 4, 12. *ut primum togas & saviora armis jura viderunt.* Reliquis autem sensus. Meminisset magnam partem plebejos ac de plebe esse, qui enitescerent atque in lucem se proferrent toga & causidicina: qui non possent tam magnum induere animum, & operam illam gratuitam præstare, nisi esurire domi & fame perire velint, dum alios beatos faciunt. Nam quod dicere Tacitum faciunt, plebi non esse aliam viam ad dignitates, falsum est, ut norunt rerum Romanarum periti. Pejus & ridicule, qui proprie accipit, quasi vellet Tacitus, ut plebs cogitet, quomodo niteat toga, si oratorem cogitare quomodo niteat oratio. *Gronovius.* Rectissime quidem ista. Sed hactenus. Nam interim hic locus miserabilem in modum ab præcedentibus concussus pendet etiamnum. Quum enim MS. Mediceus plane legat *peterent,* quod servantes priores editiones deserens ita defunctorie Lipsius, an vindicat sibi arbitrium auferendi Tacito duas literas *nt?* Eademque erit arrogantia Pichenæ, ex quo fere crederem in citato codice tantum legi *petere,* nisi oculis meis aliud vidissem. Sed quam bene omnia sequuntur, si nihil abeas ab optimis libris MSS? *Se modicos senatores; quietâ republicâ nulla nisi pacis emolumenta. Petere, ut cogitaret plebem*

tis studiorum pretiis, [1] *etiam studia peritura.* Ut minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, [2] usque ad dena sestertia, [3] quem egressi repetundarum tenerentur. Sub idem tempus Mithridates, quem im- 8
peritasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris [4] vectum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat *discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi.* Nam inter Gotarzis pleraque sæva (qui necem fratri Artabano, [5] conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus in ceteros) accivere Bardanen. Ille,

bem &c. Omnia ex literis veteribus bene nexa & firma. *Jac. Gronovius.*

1 *Etiam studia peritura. Ut minus decora hæc, ita*] Hactenus editi, *etiam studia peritura ut minus decora. Hæc ita.* quæ lectio cum meo suasu mutata sit, ad causas mutationis indicandas obligatum esse me sentio. Primo itaque nego commodum habuisse sensum. quid enim studia *minus decora* videbuntur, si pretia tollas immo hercle si hæc magis respicias, haud facile atrociorem iis injuriam inferas. quæ & Ulpianus eleganter monet l. 1. §. 1. de extraord. cognit. *pretio nummario non esse dehonestanda.* Unde & Themistius invehitur in eos, qui mercede docent, sophisticum id esse dicens, in Oratione 4. Posteriora autem verba: *Ut minus decora hæc, ita* &c. conjungenda esse duxi particulis *ut*, *ita*, hoc volentibus, quæ sibi sic opponi solent. quemadmodum *etsi* ve *quidem* & *tamen.* Est ergo sensus: Hæc quidem ut pro sordido lucro dicta, non satis esse decora reipub. sed tamen adesse dicentibus rationes, propter quas non omnino repudiari debeant. Hæc ergo particularum istarum sic oppositarum vis est. quarum usus apud nostrum frequentissimus, ut H. 3, 56 *Ut terrorem Italiæ* &c. *ita haud dubium.* H. 1, 7. *Ut avaritia & libidine fœdum & maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse.* H. 2, 50. *Ut potior utroque Vespasianus, ita bellum horrebant.* H. 3, 29. *Ut ad præsens disjecit obruitque quos inciderat; ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit.* H. 2, 37. *Ut concesserim* &c. *itaque neque Paullinum* &c. 14, 45. *Ut nemo unus contrarie ausus est, ita dissonæ voces respondebant.* 16. 7. *Ut palam tristem, ita recordantibus lætam.* 14, 24. *Ut nullis ex prælio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant.* 15, 16. *Ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur.* nisi forte eo loco pro *sic* legendum est *sint.* Quapropter ita quoque scribendum arbitrer H. 1, 52. *Vitellius ut apud severos humilis, ita comitatem vocabant.* &c. & apud Liv. 41, 20. *Rhodiis ut nil unum indigne, ita omnis generis dona dedit.* Freishemius.

2 *Usque ad dena sestertia*] Eandem summam Nero etiam definiit, credo. de quo Suetonius cap. XVII. *Item ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem darent.* Sæpius enim relata hæc lex, cum perrumperet improbitas forensis. Eandem summam capere & Trajanus advocatis permisit, sed dumtaxat post negotia peracta. Plinius, libro v. *Peractis tamen negotiis permittebantur pecuniam dumtaxat decem millium dare.* Nam decem millia *H-S.* idem quod dena *H-S.* idem, quod centum aurei, ut alibi docebo. Quod honorarium patrono Ulpianus tribuit in singulas caussas, l. 1. D. De variis & extr. cognit. *Lipsius.*

Usque ad dona sestertia] JCti tradunt licere advocato in singulas causas pro honorario centum aureos accipere. hanc summam eamdem cum H-S. x. arbitror, cum centeni nummi aureo pensentur, & *decem sestertia* decem millibus nummorum sestertiorum valeant. qua æstimatione consequens est æstimari aureum antiquum undecim libris, assibus quinque nostris, hoc est, duobus ducatis coronatis cum dimidio. *Alciatus.* Vide ad hunc locum quæ scripsimus Pecuniæ Veteris libro 2. capite 5. *Gronovius.*

3 *Quem egressi*] Vulgo *quæ egressi*, nec male, ut ad sestertia referatur. potior tamen mihi Florent. lectio, *quem*, id est, quem modum. Sic lib. 13. in princ. *Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus.* Pichena.

4 *Vectum memoravi*] In libris scilicet, quibus descriptæ res Caii. Dio libro LX. rem breviter tangit: Τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα ὃν ὁ Γάϊος μεταπεμψάμενος ἐδεδέκει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. Id est, *Mithridatem Iberum, quem Cajus arcessitum in vinclis habuerat, domum ad reciperandum regnum remisit.* Quod hic in Tacito est, *vectum*; manuss. *vinctum.* Legerim, *ad præsentiam Cæsaris vectum vinctumque memoravi.* Quamquam Seneca non vinctum modo, sed in exsilium missum fuisse significat, De Tranquillit. cap. XI. *Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est,* (Mithridates scilicet:) *alter ut meliore fide mitteretur, optabat.* Lipsius.

5 *Conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus* &c.] Malim deleri posterius *ejus.* Muretus etiam *properaverat* scribit. *Acidalius.* Nihil certius mihi quam Tacitum scripsisse *properaverat*, quod & Mureto visum. Ut libro 2. *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.* l. 1. Cod. de his qui par. *Si quis parentis aut filii, aut omnino adfectionis ejus, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit.* Virgilius 9. Æneid. *an sese medios moriturus in hostes Inferat, & pulcram properet per vulnera mortem.* Vulgatum vix Latinum est,

le, ut erat magnis auſis promptus, biduo [1] tria millia ſtadiorum invadit, ignarumque & exterritum [2] Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin [3] proximas præfecturas corripiat, ſolis Seleucenſibus dominationem ejus abnuentibus. In quos ut patris ſui quoque defectores, ira magis quam ex uſu præſenti accenſus, implicatur obſidione urbis validæ, & munimentis objecti amnis muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat; co-
9 actuſque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos caſtra contulit. Tunc diſtractis Orientis viribus, & quonam inclinarent incertis; caſus Mithridati datus eſt occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda caſtellorum ardua, [4] ſimul Ibero exercitu campos perſultante. [5] Nec enim reſtitere Armenii, fuſo qui prœlium auſus erat Demonacte præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, verſis illuc quibuſdam procerum; [6] dein litteris Cæſaris coërcitus. & cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorem quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, [7] fœdus repente faciunt, cognitis popularium inſidiis, quas [8] Gotarzes fratri patefecerat. congreſſique primo cunctanter, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, *fraudem inimicorum ulciſci*, *atque ipſi inter ſe concedere.* [9] Potiorque Bardanes viſus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmu-

eſt, neque elegantius *paraverit*. Gronovius. Acidalius vero quam mereatur non audiri, patet ex 13, 16. *Ita cunctos ejus artus pervaſit, ut vox pariter & ſpiritus ejus raperentur.* Jac. Gronov.

1 *Tria millia*] Eſt ingens curſus in biduo: ſed noctes etiam haud dubie aſſumptæ. Faciunt *trecenta ſeptuaginta quinque* milliaria Romana. eſt idem curſus, quem Annibal confecit, à Scipione victus: & vide me, ſi voles, Centuria Epiſt. ad Italos, epiſt. LIX. *Lipſius.*

2 *Gotarzem perturbat*] Caſtigavimus, *proturbat.* Rhenanus.

Gotarzem] Sic vulgo & conſenſu omnes, qui tamen in fine capitis 10. ediderunt *Gotarzen*, niſi quod Cl. Ryckius etiam illic mutavit in *Gotarzem*, quod miror, quia ſchedam Florentinæ collationis a me habebat, in qua notavi & nunc & poſtea illic legi *Gotarzen*, atque etiam paulo ante ibi ſcribi *Bardanen*, immo & in cap. 9. *in Mithridaten*, ubi edunt *Mithridatem*, & proximo *Erinden*, non *Erindem*, quæ ſingula obſervavi. *Jac. Gronov.*

3 *Proximas præfecturas corripiat*] Varia hujuſce dictionis eſt ſignificatio. Agennius Urbicus libro de controverſiis agrorum, *præfecturas eos agros* dici auctor eſt, *qui cum alterius juriſdictionis eſſent, principis placito alicui civitati aſſcribuntur.* Sunt & præfecturæ dictæ, munia præfectorum. Auſonius: *Præfecturarum titulo tenuere ſecundo.* Sunt enim quatuor dignitatum in jure civili ordines, *illuſtres*, *ſpectabiles*, *clariſſimi*, *perfectiſſimi.* ex his *præfecti* ſunt ſpectabiles. ut merito dictum ſit, *ſecundum his titulum dari.* Sed & non abſimili ſignificatione in Aſſyriis & Medis præfecturæ erant. Sic enim vertit Plinius, quos Græci νόμους, Herodotus etiam σατραπείας appellavit, ut Laur. Valla infeliciſſime *portiones* tranſtulerit. *Alciatus.*

4 *Simul Ibero*] Alii *ſimulque Ibero.* ſed nihil opus copula *que*, cum particula *ſimul* per ſe conjungendi vim habeat. ergo Venetam lectionem præferendam duximus. *Freinshemius.*

5 *Nec enim reſtitere Armenii*] Scripti codicis lectio, *reſiſtere*, id eſt, *reſiſtebant.* Rhenanus.

6 *Deinde literis Cæſaris coercitus*] Brevius Flor. *dein literis Cæſaris.* Idem paulo infra: *dein prævaluit Gotarzes.* Pichena.

7 *Fœdus repente faciunt*] Non ut in libris hodie, *jaciunt.* Bene etiam Maurus, *iciunt.* Porro an hic *Bardanes* ſit, quem in eo tractu, regem à ſe viſum & conventum Apollonius apud Philoſtratum dicit, neſcio. Ætas patiatur: ſed & ibi notatur, *pulſum eum regno fuiſſe*, & *tertium tunc annum iterum regnaſſe.* Libro 1. *Lipſius.*

Fœdus repente faciunt] Exemi quod erat, *jaciunt:* neque enim id unquam verbum, à quoquam ſcriptore, in hac ſignificatione uſurpatum eſt. Contra auctores omnes Latini ſermonis ſcientes, fœdus *icere* dixerunt: de cæteris Cicero, Virgilius, Livius, Suetonius, & hic noſter Cornelius ſup. libro 4. non *jacta*, ſed *icta nobiſcum fœdera*, & infra libro 12. non *jecerant*, ſed orſos Bizantios ſermonem ſuum à *fœdere quod nobiſcum icerant*, ſcripſit. *Vertranius.* Lego, *fœdus repente ſanciunt.* nam annal. 2. ita noſter, *ſanciendo fœderi.* Libro 12. *hortari Mithridatem ad ſanciendum fœdus.* Aurelius.

8 *Gotarzes fratri patefecerat*] Ita repoſuimus, pro *patefecit.* Rhenanus. Muretus *patri.* Neſcio unde aut quare. *Acidalius.*

Fratri patefecerat] Viderint, quis auctor ſit. Beroaldus in prima editione exhibuit *patefecit*, idque & ipſe & frater meus vidimus in vetuſtiſſimo Mediceo. *Jac. Gronov.*

9 *Potiorque Bardanes*] In ſcripto non eſt adnexa par-

æmulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat. [1] Exin validissimas præfecturas invasit. [2] & reciperare * Armeniam, [3] ni a Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia concessi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erinden: in cujus transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque prœliis medias nationes subegit [4] ad flumen Ginden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi quamquam victores, [5] longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, [6] nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior, & [7] subjectis intolerantior. qui dolo ante composito, incautum venationique

particula, *que*. Et quid erat opus addere, quum brevitati Cornelianæ magis conveniat eam abesse. *Rhenanus*.

1 *Exin validissimas præfecturas invasit*] Hic locus meo judicio recte fuit castigatus, quum in scripto volumine legatur *invisit* sed perperam. *Rhenanus*. Sed jam ante ediderat Beroaldus *invasit*. J. Gronov.

2 *Et reciperare Armeniam* *] Non sanus locus; de quo velut in tenebris micabo. Libri scripti voce auctiores, *reciperare Armeniam habebat*. Et rectumne illud? ut sit Græcorum ἔχω, ἀντὶ τῦ δύναμαι: quomodo Cicero, Appulejus, Agellius, aliique è Latinis interdum. An, *havebat?* an, *audebat?* verbum quidem infarciendum est, ruenti sententiæ sustentandæ. Veneta editione, *reciperare Armeniam parabat*, expressum invenies. In Vat. opt. (si quid hoc ad rem) *habeat*. scribitur. littera alia superne adjecta. Quid si etiam, *reciperare Armeniam ibat?* sive *vadebat*. Lipsius.

Et reciperare Armeniam parabat] Hic verbum *parabat* est infultum postea, nam Tacitus scripsit: *Et recuperare Armeniam, ni Vibio* &c. id est, recuperabat. Testatur id Codex Budensis. *Rhenanus*. In v. c. est: *Exin validissimas præfecturas invisit, & recuperare Armeniam parabat, ni Vibio* &c. Ursinus. Omnes hunc locum quasi labentem tibicine suffulciunt: sed (libere dicam) nec eo fine dedisset ruinam. *Recuperare*, id est *recuperabat*. noster libro I. ann. *hæc atque talia agitantibus gravescere valetudo Augusti*. At *recuperabat* sibi sumit vim *recuperasset*, ut in ejusmodi fit. *Salinerius*. Hic abstineo manum. Sed Florent. tantum lectionem corruptam auctioremque refero: *exin validissimas præfecturas invisit, & recuperare Armeniam habeat, ni Vibio Marso* &c. Pichena. Lipsius varie. Mihi ex omnibus nihil præter ipsam scriptorum librorum lectionem placebat, *Reciperare Armeniam habebat*. Vel Mureto assentiar, qui è vulgata simpliciter, *Et reciperabat Armeniam, ni à Vibio* &c. Acidalius. Corrigo: *& reciperaret*, vel *reciperasset Armeniam*: etsi non improbem correctionem Lipsianam. *Harlæus*. Optime Rhenanus & Salinerius. Vide Observat. 2, 14. *Gronovius*.

3 *Ni a Vibio Marso*] Ita denique replevi, quum Ryckius rem notam faciendo non ex mea tantum annotatione, sed etiam suo libro defungeretur, unde nihil ad Tacitum; inchoante jam omittere præpositionem ipso Beroaldo, miro postea consensu; quum lib. 4. hist. 72. in verbis *Cerealis a metu infamiæ* tantopere de ea certetur, etiam sui codicis momentum illic afferente postremo. Sed debuit hoc testimonium de lectione libri Medicei omnino aperiri, quoniam vides aliter proferre sustinuisse Pichenam, prorsus vitiose. Quod ad literas præcedentes *habeat*, quæ excluduntur propter ingeniorum imbecillitates, nondum tam ferreus sum, ut queam credere per nævum supervacuas, qui perspectam gero castitatem illius membranæ, ignoratam aliis; sed quum nunc vix sufficiam, de his alibi. Mox cur supprimant lectionem optimæ membranæ, quæ præfert *vocante*, non *revocante*, non intelligo, quum simplex sufficiat. *Jac. Gronovius*.

4 *Ad flumen Ginden*] Vett. *Sinden*. Gindes fluvius nominatur etiam Senecæ III. de Ira: *Cyrus cum Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, Ginden late fusum amnem vado transire tentavit*, & quæ sequuntur: è quibus hauris sententiam Tibulliani versus,

——— *aut rapidus Cyri dementia Gindes*.

Ubi male vett. libri, *Cydnus*. Nam & Herodoto Gyndes. *Lipsius*.

Ad flumen Ginden] Codex Budensis, *ad flumen Sinden*. Rhenanus. Covarruvianus habet, *Sindem*. Vertranius.

5 *Longinquam quamque aspernabatur*] Particulam *quamque* errore librarii repetitam induximus. *Rhenanus*.

6 *Nec enim cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parata*] Docuit regius liber conjunctione *enim* expuncta, pro *parata* scribendum *parta*, sententiamque legendam absque parenthesi hoc modo, *quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur*. Quamquam nihil mali sit, si clausula parenthesi includatur. *Idem*.

7 *Subjectis intolerantior*] Iterum putem ob causas modo

que intentum interfecere, primam intra juventam, sed claritudine [1] paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsivisset. Nece Bardanis turbatæ [2] Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur: multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten [3] prolem Phrahatis obsidio nobis datum. dein prævaluit Gotarzes. [4] potitusque regiam, per sævitiam ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis [5] *permitti Me-*
11 *herdaten patrium ad fastigium* orabant. [6] Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam, [7] quarto & sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis [8] rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum prætor. quod non jactantia refero, sed quia [9] collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, & [10] magistratus potis-

modo mihi dictas ponendum *intoleratior*. Grotius. Jam diximus *curis intolerantibus* pro intolerandis dixisse Lævium: ut *intolerantior* possit esse minus tolerandus. *Gronovius.*

1 *Paucos inter senum regum*] Muretus, *paucis inferiorem regum.* Supervacue & male. Non respexit vir bonus præcedentia verba illa, *primam intra juventam.* Acidalius.

2 *Parthorum res, inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi* &c.] Muretus sic distinguere maluit: *Parthorum res. Inter amb. q. i. r. acciperetur, multi.* Ego ut vulgo est, relinquo. *Acidalius.*

3 *Prolem Phrahatis*] Non filium, ne erres, sed nepotem ex Vonone. Ipse Tacitus infra. *Lipsius.*

4 *Potitusque regia*] Vat. opt. *regiam.* Itaque scripsit. *Idem.*

Potitusque regiam] Vulgati non minus recte, *regia.* tamen quia Lipsius testatur, in Vat. codice legi, *regiam*, & Flor. congruit, eam vocem reposui. *Pichena.*

5 *Permitti Meherdatem*] Viri summi, proniores erant in *remitti.* Sed controversiam minime movendam scripturæ receptæ, satis ostendi Notis meis ad Martialem 10. Epigr. 12. *Ne vivam, nisi te, Domiti, permitto libenter.* Gruterus. Ad hunc Martialis locum adde, si libet, quæ scripsimus 2. Observ. 13. *Gronovius.*

6 *Iisdem consulibus*] Excidit initium Annalis hujus, ex quo sine dubitatione sciri posset, Claudium Cæsarem IV. & L. Vitellium III. an alios consules Tacitus intelligat. Plinius 7, 48. scribit à Claudio IV. Cos. *Seculares* editos, LXIII. anno posteaquam illos ediderat Augustus. Sic vero dicti ludi fuere, qui apud Romanos post 100 annos fiebant, ait Pompejus, quia seculum spatium 100 annorum vocarunt. Sed fecit Claudius ludos Seculares Apollini & Dianæ quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse Claudius in historiis suis prodat intermissos eos, Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Illos sane Augustus perfecerat C. Furnio C. Silano Coss. quintaque Dioni Secularium illa celebratio fuit, vel ad rationem seculi quinti inita, post 500 annos quam à Valerio Publicola exactis regibus instituti ludi & primum celebrati fuerant. Aliud vero Claudius animum induxit, ordinatos Seculares in quosque centenos annos urbis conditæ, & cum octingentesimus venisset, maluit institutionis quam computationis ab Augusto factæ rationem habere. Quare vox præconis irrisa est invitantis more solenni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset: cum superessent adhuc qui spectaverant, & quidam histrionum producti olim, ut Stephanio, tunc quoque producerentur. Similisque risus excitandi causa fuit sub Domitiano, qui fecit & ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. Horum auctor in Claudio & Domit. Suetonius. *Vertranius.*

7 *Quarto & sexagesimo*] Plinius: *Eo minus miror Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, utrisque sæcularibus ludis saltasse, & divi Augusti, & quos Claudius Consulatu suo quarto fecit; quando & sexaginta tres non amplius interfuere anni.* Lipsius.

8 *Rationes prætermitto*] Quæ tamen claræ sunt. Augustus enim priscam institutionem secutus est, & edidit quinctos ludos sæculares anno centesimo & nono (decimo debuisset, si paruisset artæ legi) exacto. Claudius ita rationem instituit, ut centesimo quoque anno censuerit celebrandos: quasi sæculum rotundo centum annorum numero definiens. Itaque insuper habita computatione Augusti & prisca: rettulit nunc octingentesimo urbis anno, se IIII. & L. Vitellio III. Coss. Plura si cupis, vade ad Onufrii Panvini ea super re libellum: viri industrii, diligentis, & cui Romanæ memoriæ (curam tantum ferre potuisset aut limam) debent, debebuntque. *Idem.*

9 *Collegio Quindecimvirum*] Ideo Horatius in Carmine sæculari:

Quindecim Diana preces virorum
Curet. ———

Et in Nummis Augusti: IMP. CÆS. AVG. LVD. SÆC. XV. S. F. id est, *Quindecimviri sacris faciun-dis*

potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cum [1] pueri nobiles [2] equis ludicrum Trojæ inirent; interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium, loco præsagii acceptus est. vulgabaturque *affuisse infantiæ ejus dracones in modum custodum*, fabulosa & externis [3] miraculis adsimulata. nam ipse haudquaquam sui detractor, [4] unam omnino *anguem in cubiculo visam* narrare solitus est. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Ger- 12
manici, [5] cujus illa reliqua suboles virilis: & matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sævitiam Messallinæ. quæ semper infesta, & tunc commotior, quo minus strueret crimina & accusatores, novo & furori proximo amore distinebatur. Nam in C. Silium juventutis Romanæ pulcherrimum ita exarserat, ut [6] Juniam Silanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo si abnueret exitio, & [7] nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui pro solatio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum; [8] egressibus adhærescere; largiri opes, honores; postremo velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratus principis [9] apud adulterum visebantur. At Claudius matrimonii sui ignarus, & [10] munia censoria usurpans, *theatralem populi lasciviam* [11] severis edictis increpuit, *quod*

dis. Quamquam ad eos & aliorum ludorum curam pertinuisse, alibi mihi dictum. *Idem.*

10 *Magistratus potissimum*] Hoc ad id spectat, quod Prætorem se tunc præmisit: eoque, inquit, gnarum hujus rei & permixtum. *Idem.*

1 *Pueri nobiles*] De quo titulo sic scribit Ezech. Spanhemius de Præstant. Numism. p. 668. (Haud aliter nempe ac *nobiles pueri* dicti jam olim Tacito, talia Augustæ domus subsidia, Britannicus & Nero) credimus? an somnia sibi fingit, & captat, quod captari nequit? Nam Tacitus clarissime totam copiam eorum, quorum parentes inter proceres erant, per hanc descriptionem comprehendit, segregatim deinde addens *interque eos* fuisse hunc Britannicum & Domitium, ut mox cap. 21. dicet *nobiles inter candidatos*, & propius Juniam Silanam describit *nobilem feminam.* Et 12, 2. Domitium, ante matris cum Claudio nuptias, vocat *nobilem stirpem.* Jac. Gronovius.

2 *Equis ludicrum Trojæ*] Ut scripsit Suetonius, ludus ipse quem vulgo *Pyrrhicham* appellant, *Troja* vocatur: cujus originem expressit in libro de lusibus puerorum: adhucque superest descriptio Virgilii Æneid. lib. v. peditum tamen proprie Pyrrhicha saltatio est, apud Athenæum 14, c. 12. Troja vero ludus puerorum, qui turmatim se invicem ex equis peterent: unde formatum vulgare *Torniamentum*, quasi *Troiamentum.* Vertranius.

3 *Miraculis adsimilata*] Ita Flor. vulgo, *assimulata.* Pichena. Ego hanc notam potius ætatis in librario puto, qui Tacitum & æquales ejus nunquam *similare*, ut sequiorem ætatem, scripsisse arbitror, & de eo ad Statium dicere cœperim. *Gronovius.*

4 *Unam omnino anguem*] Paullo aliter Xiphilinus, qui exuvias dumtaxat serpentis ad caput Neronis pueri inventas ait: idque vates ita interpretatos, magnam potentiam ab homine sene capturum. quia serpentes positis exuviis senectutem exuerent. En vanitatem? *Lipsius.*

5 *Cujus illa reliqua suboles virilis*] Agrippina enim Neronis mater, Germanici filia erat. *Pichena.*

6 *Juniam Syllanam*] Muretus, *Juniam Silanam.* Acidalius. Ita libro 13. non semel. Male vulgo, *Syllanam.* Pichena.

7 *Nonnulla fallendi spe*] Hoc est, latendi, ne res videlicet deprehenderetur. Nam *fallere* pro latere sæpius reperias apud hunc scriptorem, quæ est elegantissima verbi hujus significatio. lib. 13. *Qua mutatio neque Neronem fefellit.* lib. 2. *Non fallebat duces impetus militum*, hoc est, non latebat. *Rhenanus.*

8 *Egressibus adhærescere*] Qui mos Romæ colendi potentiores. *Lipsius.*

Egressibus adhærescere] Sic libro 5. de Nerone. *Cujus ne modicos quidem egressus tolerarent.* Rhenanus.

9 *Apud adulterum visebantur*] Ista quidem munera typorum, quum in MS. Mediceo liquide exstet *apud alterum vis.* ut conjicio, pro *ad adulterum vis.* sive intelligatur *ire*, aut priora ista *translata jam fortuna* posita sint in primo casu. Sic jam cap. 16. molesta fuit lis inter has particulas. *Jac. Gronovius.*

10 *Munia censoria usurpans*] In quibus vel maxime iterabatur formula ista, *Ex tui animi sententia uxorem habes*, hinc jocis etiam subjecta, ut notat Cicero lib. 2. Orat. c. 64. quo etiam respicere nunc opinor inprimis Tacitum. *Idem.*

11 *Severis edictis increpuit*] Sic melius ex Flor. *edictis*,

quod [1] *in P. Pomponium consularem* (is carmina scenæ dabat) *inque feminas inlustres probra jecerat.* Et lege lata, [2] sævitiam creditorum coërcuit, [3] *ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum fœnori darent:* fontesque aquarum [4] sub Imbruinis collibus de-

ctis, quam vulgo *dictis.* libro 5. *increpitaque per edictum plebe.* libro 14. *Tum Cæsar populum edicto increpuit.* Pichena. Sequor quod expressit Covarr. codex, *Severis edictis:* ita scripsisse *Tacitum* inde evincas, quod id quoque restet in MS. Florentino, & ita solebant Imperatores. *Gruterus.*

1 *In P. Pomponium consularem*] Qui consul fuit anno DCCXXCII. iterum sub Cajo, anno DCCXCIII. Sed de prænomine illustris viri & poëtæ, quæro. Hic Publicus dicitur: infra, Lucius, *Deinde L. Pomponius Legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas*, &c. Loqui enim eum de hoc poëta, docent quæ subjunxit: *decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit.* At Dioni est Quintus: ἔπειτα τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν, ὧν εἷς ἦν Κύϊντος Πομπώνιος ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ᾽ ὑπάτειαν κακωθείς. Quæ ipsa de hoc vate accipienda, clarum ex iis quæ Tacitus libro VI. Ubi cum descripsisset custodiam hujus Pomponii apud fratrem, addit: *At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio illustri, dum fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.* Et sunt ab eo tempore, ad liberationem è custodia, anni septem. Hanc nominis litem dabam secundum Dionem (quippe integre perscriptum apud eum prænomen est:) nisi submonuisset Tacitus fratrem poëtæ fuisse Quinctum, libro VI. *Sanciæ aqua & igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & hujusmodi à se factitari prætendebat, ut parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Itaque nihil constituo. Est autem hic, non Atellanarum scriptor, (qui L. Pomponius Bononiensis dictus, Ciceroni, Senecæ, Macrobio, Nonio, Festo, laudatus:) sed tragœdiarum. Quintil. *Eorum quos viderim, longe princeps Pomponius Secundus, quem senes parum Tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur.* Plinius in epist. *Pomponius Secundus scriptor Tragœdiarum, siquid forte familiarior amicus tolleret, dum ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum provoco.* Hic est, quem tanti Plinius alter fecit, ut vitam ejus miserit in scripta. Libro XIV. *Nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, cœnamque quam Principi dedit.* Et alibi: *Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post ducentos.* Lipsius.

2 *Sævitiam creditorum coërcuit*] Dabatur olim fœnori pecunia adulescentibus, collata solutione in mortem patrum: quod vel fœnoris magnitudine, vel ob turpitudinem faciebant fœneratores. Claudius autem interdixit, ne quisquam filiisfamilias fœneraret in mortem parentum: quod deinde Senatusconsulto confirmatum fuit Vespasiano imperante. Tranquillus: *Auctor senatui fuit decernendi, ne filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus unquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Id Senatusconsultum Macedonianum appellatum est. *Ferrettus.*

3 *Ne in mortem parentum*] Quæ circumscriptio juventutis jam ante vetita, Lætoria lege. Sed paullo aliter. Nam Lætoria lex saltem caverat iis, qui intra XXV. annos alios, insuper habuerat: Claudius universe constituit de omnibus filiisfamiliarum, etiam supra legitimam ætatem. Lætoria etiam lex, fenoris aut pecuniæ nulla mentione, simpliciter vetabat, *minorem vigintiquinque annis stipulari*, id est, ἐπερωτᾶσθαι, ait Priscianus, sive stipulanti respondere. De ea non dubie Plautus sensit:

Perii, an non tum me lex perdit quinta vicenaria?
Metuunt credere omnes.

Et alibi:

Ni dolo malo instipulatus sies, nive etiamdum siem
Quinque & viginti natus annos.

Asperius eamdem Claudii legem rettulit Vespasianus, *ne filiorumfamilias feneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, ne post patrum quidem mortem.* Satis multa JCti ad SC. Macedonianum. *Lipsius.*

4 *Simbruinis collibus*] Vett. *Sub Imbruinis.* Lego, *sub Imbrivinis.* Prorsum addi eam voculam placet. Non enim ex ipsis collibus deductam aquam vult: sed fontes aquarum qui sub collibus, Romam perductos. Locus ipse in melioribus Livii libris, *Imbrivium*, libro VIII. & Silio:

——— *gelidoque rigantur*
Imbrivio.

Apud Celsum tamen Simbruinas item aquas legas, libro IV. cap. V. *Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum, Simbruinarumque sunt, salutare est.* Idem.

Sub Imbruinis collibus] Scribit Tacitus libro 14. Neronis apud Simbruina stagna discumbentis ictas fulgure dapes mensamque fuisse disjectam. Quare scripsimus hoc loco, *fontes Simbruinis collibus deductos*, hoc est, à Simbruinis collibus. *Rhenanus.* Expressi vocem Florentini, *sub Imbruinis collibus.* nam editi habent *Simbruinis collibus.* Lipsius, *Simbrivinis*, legit, ex historicis. *Pichena.* De lectione hujus appellationis consentiunt etiam alii, adeo ut Cl. Ryckius profiteatur ita se scripsisse *fontesque aquarum Simbruinis coll.* Nescio an laudari debeat. Ille quidem recenset studiose sua justa, sed si attendas, est merus in hoc contemptus codicum veterum, quorum nihil attingit, & insuper sic ex aliis docet; nihil suum. Certe vix feras ita prætereun-

ductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit, vulgavitque; comperto quoque Græcam litteraturam non simul cœptam, absolutamque. [1] Primi per figuras 14
animalium Ægyptii sensus mentis effingebant; [2] & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & *litterarum semet inventores* perhibent; *inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam repperérint quæ acceperant.* Quippe [3] fama est, *Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse.* Quidam [4] *Cecropem Atheniensem*, vel *Linum Thebanum*, [5] *& temporibus Trojanis Palameden Argivum* memorant, [6] *sedecim litterarum formas*; *mox alios, ac præcipuum Simoniden ceteras repperisse.* At in Italia Etrusci

eundo opprimi violente, quicquid est præteritæ memoriæ, & particulatim quod in MSS. exstat *sub imbr.* An non enim hæc scriptura satis manifeste inculcat recte omnia integra haberi, sed videri tantum confusas fuisse literas pro *ab Simbruinis?* Jac. Gronovius.

1 *Primi per figuras animalium*] Non animalium solum, sed & rerum mutarum: quæ Hieroglyphicæ notæ Dictæ. Litteras tamen postea Ægyptiis sive Isis regina tradidit, sive Mercurius: sed ita, ut priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, Sacerdotes retinerent: alias, quas πανδήμους, vulgus. *Lipsius.*

2 *Et antiquissima monumenta*] Lego, *ea antiquissima.* Idem.

Et antiquissima monimenta] Pro *&* substituam *ea*, totamque periodum includam parenthesi (*ea ant. monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur*) *& litterarum* &c. *Freinshemius.*

3 *Fama est Cadmum*] Atque ita creditum plerisque scriptoribus. ut Clementi Alexandrino Strom. I. Κάδμος δὲ Φοῖνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετής, ὥς φησιν Ἔυφορος (verius, Ἔφορος) ὅθεν καὶ Φοινικήια τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει. Q. Curtius: *Si famæ libet credere, hæc gens* (Phœnices) *litteras prima aut docuit, aut didicit.* Isidorus: *Græcarum litterarum usum primi Phœnices repperérunt. Hinc est quod Phœniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis litteræ initium habuerunt.* Quod ait de colore capitum sive titulorum in libris, verum & vetus est. Ovidius.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Caussa tamen inepta, & ex pectore Isidori. De Cadmo inventore Agenoris F. vide & Plinium libro VII. & Suidam in Φοινικήια. *Lipsius.*

4 *Cecropem Atheniensem, vel Linum*] Cecropem tamen plerique Ægypto ortum fatentur, & illinc intulisse litteras. Linus est Apollinis & Terpsichoræ filius, de quo Suidas: λέγεται δὲ πρῶτος οὗτος ἀπὸ Φοίνικης γράμματα εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Ita vides in diversitate sententiarum, consentire tamen omnes de Phœnice aut Ægypto: & bene Plinius, numquam dubitasse ait quin litteræ ab Assyriis essent. *Idem.*

5 *Temporibus Trojanis Palamedem*] Videamus. Trojanis temporibus repertæ primum litteræ? Imo sive Cadmus, sive Cecrops eas repperit; trecentis propemodum ante id bellum annis. Quin & Orpheus Poëta vixit scripsitque major illo ævo. At quidam ita memorant de Palamede. Sed vix tamen aliqui veterum: & ad fidem rerum emendes: *Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sedecim litterarum formas, & Trojanis temporibus Palamedem Argivum tres memorant, mox alios ac præcipue Simonidem ceteras repperisse.* Ita res habet. Sedecim litteræ primo: Palamedes tres addidit, ut Isidorus censet; sive quatuor, ut Plinius, Suidas, (& per me quidem in Tacito etiam legeris, *Palamedem Argivum* IIII. *memorant.* nam ex notis omissis confusisque hic error.) alias Simonides Pythagorasque. Possis etiam verbis non trajectis scribere: *Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum. Et temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant* IIII. *litterarum formas*, &c. Etsi fateor tamen in Gorgiæ declamatione pro Palamede, eum dici *auctorem litterarum*, ἁπλῶς & indefinite. Itaque non nimis pertendo. etsi pro mea sententia licet Irenæum etiam addas, libro I. advers. Hæref. cap. XII. *Idem.*

Et temporibus Trojanis Palamedem] Non hic sigillatim Cornelius persequitur, quot quisque litteras invenerit, sed generatim quæ sibi potior videretur, eam opinionem secutus, ait Cecropem sive Linum, & Palamedem (diverso tamen tempore) vulgasse XVI. literarum formas. Idem facit recensendo auctores reliquarum. *mox alios & præcipuum Simonidem reperisse.* Evanidæ igitur sint temporum absurditates, quas hic vir doctissimus inducit, indeque suas res sibi habere castigationibus dicamus. *Salinerius.* Plin. 7, 56. *Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Ægyptios à Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor hac figura* ΘΞΦΧ. *Totidem post eum Simonidem Melicum*, ΖΗΨΩ: *quarum omnium vis in nostris recognoscitur, Aristoteles* X. *&* VIII. *priscas fuisse*: ΑΒΓΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡ ΣΤΥΦ: *& duas ab Epicharmo additas* ΘΧ, *quam à Palamede mavult. Anticlides in Ægypto invenisse quemdam nomine Menona tradit* XV. *annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur.*

6 *Sexdecim literarum*] Ita jam statim discessit ab MSta

truſci ab Corinthio [1] Damarato, Aborigines [2] Arcade ab Euandro didicerunt. [3] & forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. [4] Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ ſunt. Quo exemplo [5] Claudius tres litteras adjecit, quæ uſui, impe-

MSta lectione Beroaldus, quum in hoc codice, perinde ut ex altero notavi, etiam ſcribatur *ſedecim*, quod cur non retineamus, nulla cauſa eſt. Et quæſo unde eſt, quod Lipſius non modo ita citet Tacitum, ſed ex ſua perſona etiam dicat *ſedecim*, non *ſexdecim?* Sed & in eodem exſtat *Palameden*, item *Simoniden*, non *Palamedem*, non *Simonidem*: immo etiam in prioribus hac ſerie utitur *comperto quoque Græcam*, ut habet Beroaldus, non *comperto Græcam quoque*. Et omnia reſtitui. *Jac. Gronovius.*

1 *Damarato*] Florentiæ eſt *Demarato*, quod expreſſit Beroaldus, niſi quod *Demaratho*, quod vitioſum. *Idem.*

2 *Arcade ab Evandro*] Sive à Carmenta ejus matre, ut viſum aliis. *Lipſius.*

3 *Et formæ*] Antiquior lectio. *Et forma.* Rhenanus. Plin. 7, 58. *Veteres Græcas fuiſſe eaſdem pæne, quæ nunc Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ eſt hodie in Palatio dono principum Minervæ dicata in Bibliotheca, cum inſcriptione tali*, Ναυσικράτης Τισαμενῦ Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν. Ferrettus. Verba Græca, NAVSIKRATES. TISAMENO. ATHENAIOS legit Joſephus Scaliger: ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΕΣ. ΤΙΣΑΜΕΝΟ. ΑΘΗΝΑΙΟΣ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. *Salmaſius.* Quod ad Taciti ſcripturam attinet, Beroaldus ſtatim edidit *formæ*, ut nequiverit aliud in ullo antiquiore per typos edito libro videre. Sed MS. Mediceus clare habet *formas*, quod prætulerim, quum referat ſe Tacitus ad præcedentia de Græcis *ſedecim literarum formas.* Jac. Gronovius.

4 *Sed nobis quoque paucæ*] Latinis primo non niſi XVI. litteræ. Kappa, Salluſtius ludimagiſter invenit: Gamma, Spurius Carvilius: litteram X. ætas Auguſti. *Lipſius.*

5 *Claudius tres litteras adjecit*] Suetonius, *Novas etiam commentus eſt litteras tres, ac numero veterum quaſi maxime neceſſarias addidit.* Uterque eſſe litteras tres ait. Sed quærimus eas: & quibuſdam viſum promptius, dubitare de Suetonii ſcriptura. Non adhibebo id mantelium ignaviæ meæ ego. Planiſſime tres Claudius repperit. Æolicum Digamma, cujus facies litteræ F. inverſæ. Quinctilianus: *Nec inutiliter Claudius Æolicam illam Ⅎ. ad hos uſus litterarum adjecerat.* Et iterum: *Æolicæ quoque litteræ, qua cervom ſervomque dicimus, etiamſi forma à nobis repudiata eſt, vis tamen manet.* Hanc non Claudius ſolus inter litteras habendam cenſuit, ſed & Varro: ſi credimus Annæo Cornuto. *Hanc litteram*, inquit in Orthographia, *Terentius Varro dum vult demonſtrare, ita præſcribit.* VA. *Qui ergo in hac ſyllaba ſonus eſt, idem littera erit.* Hoc digamma etiam hodie in lapidibus Claudianis, TERMINAⅎIT AMPLIAⅎITQVE. &, DIⅎI. AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo è Priſciano libro I. Antiſigma. Ait; *S. & P. loco Græcæ Ψ. fungitur. Pro quo Claudius Cæſar antiſigma)(hac figura ſcribi voluit: ſed nulli auſi ſunt antiquam ſcripturam mutare.* Antiſigma ideo, quia duo ſigma obverſo dorſo ɔc. Hac enim ſemilunæ figura, priſci Græci ſigma formabant. In tertia littera hæremus. nec auxilio eſt Grammaticorum manus. Non ille, qui AI. diphthongum fuiſſe cenſet, quia in Claudii ævo lapidibus, ANTONIAI. DIⅎAI. & ſimilia ſcripta. Conſtat enim antiquitus creberrime uſurpatam hanc diphthongum. Non etiam ille, qui litteram neſcio quam inventam à Claudio leniendo R. putat, ex corruptis Velii Longi verbis: in quibus prioribus de Æolico digamma ſaltem egiſſe Velium ſcio. Sed nec Martianus Capella, qui ſic ſcribit: *Huic litteræ S. Divus Claudius P. adjecit aut C. propter* ψ *&* ξ. *Græcas*, *Pſalterium*, *ſaxa.* Cenſet enim ille à Claudio novum X. repertum. quod vanum puto, quia X. in uſu temporibus jam Auguſti, ut diſerte monet Iſidorus. Sed & X. inter eas à Varrone & Quinctiliano cenſetur, quæ non neceſſariæ. Varro in Fragmento quopiam, ex libro De Grammatica. *Litterarum partim ſunt, & dicuntur, ut* A. B. *partim dicuntur, & non ſunt, ut* H. *&* X. *partim ſunt, neque dicuntur, ut* ϕ. ψ. Ex quibus verbis non abſurde collegeris, duabus his litteris, quæ neceſſariæ Varrone teſte, novam formam induiſſe Claudium nomenque. Et de ψ. quidem clarum, cui Antiſigma reſpondit: de ϕ. Claudiano neglexerunt tradere Grammatici, & ego non divino. Phi quidem littera, non dubie neceſſaria, & alius ejus ſonus quam F. uti monuit etiam Quinctilianus. Hæc in re Grammatica nugamur: & omittere licuiſſet ſi Claudii liber exſtaret, quem de ratione harum litterarum edidit. *Lipſius.*

Claudius tres litteras adjecit] De iis litteris, quæ in autoribus exſtant, memoria ita extat, ut tertiæ nobis ignota forma, duarum à nobis indagata ſit. De priore ſic accepi: Syllabæ ſono in his nominibus declarando, *divus*, *clivus*, *rivus*, *ſervus*, repertam eſſe novam litteram Ⅎ. quæ in hoc nomine VIⅎVS in antiquis ſpectationibus etiamnum aſpicitur, & apud Agellium Digamma Æolicum appellatur, libro 14, 5. quod in Latio deſideratum, & à Claudio non inutiliter adjectum ait M. Fabius libro I. c. 4. & 13. De altera comperi, cum S præpoſitum P loco ψ Græcæ fungeretur, pro duabus illis litteris Claudium Cæſarem in Latium induxiſſe antiſigma. & hac figura)(ſcribi voluiſſe: de quo teſtis eſt Priſcianus lib. I. ubi de accidentibus literæ. De tertia Velius Longus hoc habet in libro de Orthographia, quem manuſcriptum apud Stroſſium egomet Romæ legi: *Claudius princeps*, inquit, *novam*

imperitante eo, post oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc [1] in ære publicandis ple-
biscitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspi- 15
cum, *ne* [2] *vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe adversis reipublicæ*
[3] *temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias, & in posterum rectius habi-*
tas. primoresque Etruriæ sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in
familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, & quia
externæ [4] *superstitiones valescant. & læta quidem in præsens omnia; sed benignitati deûm*
gratiam [5] *referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur.*
Factum ex eo senatusconsultum; *viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque haruspi-*
cum. Eodem anno [6] Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna 16
bella nobilibus; & uno reliquo stirpis regiæ, qui apud urbem habebatur, nomine
Italus. Paternum huic genus è Flavio fratre Arminii, mater [7] ex Catumero princi-
pe Cattorum erat: ipse forma decorus, & armis equisque in patrium nostrumque mo-
rem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur *gentile*
decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire
externum ad imperium. Ac primo lætus Germanis adventus, [8] atque eo magis quod
nullis

vam quandam literam excogitavit similem ei notæ, quam pro aspiratione Græci ponunt, per quam scriberentur illæ voces, quæ neque secundum exilitatem literæ, neque secundum pinguedinem sonant, ut Viro & Virtute: neque rursus secundum latum literæ sonum enunciarentur: ut in eo quod est, Legere, Scribere. Quibus verbis significat tertiam Claudii literam R leniendo inventam fuisse. Sed licet Cæsar hæc non sine ratione induxerit, nulli tamen ausi sunt antiquam scripturam mutare, &, ut ait Priscianus, *consuetudo superavit.* Vertranius. Hoc idem Suetonius ait. Sed tres literæ, quæ fuerint, non scribit. Unius certi sumus ex titulis, ut *ampliaꟵit.* Alteram existimo fuisse II pro H Græco: tertia litera quæratur, & fortasse pro ω aliqua nota. *Ursinus.*

1 *In ære publicandis plebiscitis*] Ego vero cum Imperatoribus tollo hæc plebiscita: quæ vim usumque Claudii temporibus habere non potuerunt, omni potestate tralata ad unum. Quære exempla in historia principum, non invenies. Legerim, *publicandis scitis.* Sciti nomen generale est, & ad decreta omnia pertinet ac jussa. Et haud dubie ea scriptura observata non solum in plebiscitis (ut demus ea fuisse) sed in legibus aliis, edictisque. *Lipsius.*

In ære publicandis plebiscitis] Una litera adjecta corrupit sententiam. Fuit *publicandis plebi SCtis.* id est Senatusconsultis. illis enim æneis tabulis, quæ senatus constituerat, plebi innotescebant. Eodem spectat Ovidii illud: *nec verba minantia fixo Ære ligabantur.* Grotius.

2 *Vetustissima*] Quam ipsi Romani liberos suos capere volebant, ac publice mittebantur. Vide Valerium libro I. de Relig. & Ciceronem II. de Divinat. *Lipsius.*

3 *Temporibus accitis*] Non displicet veteris libri scriptura, qui habet. *accitos* pro *accitis.* quamvis & *accitis* æque placet. *Ursinus.* Malim *accitos.* Rhenanus. *Accitos* omnino melius quam *accitis.* ostendit enim olim ita fieri solitum: utendum ergo ipsi casu, qui narrationibus proprius est. *Freinshemius.*

4 *Superstitiones valescant*] Venetus, *invalescant.* Pichena. Immo & Beroaldus, sed contra MS. Mediceum. *Jac. Gronovius.*

5 *Referendam, ne*] Non recte videntur hæc conjungi; distinxerim potius *referendam, ne* &c. *Freinshemius.* Non videtur cepisse vir insignis, quum judicavit hoc membrum à proximo τελείᾳ ὑποστιγμῇ separandum. Neque enim novum argumentum est aut stimulus hortationis differens ab eo, quo jam usus est: sed id ipsum quod brevius attigerat, persequitur explicatius. *Gratia*, quam diis referri censet, hæc est una, ut cerimoniæ, rebus Romanis multo minoribus aut in arcto servatæ diligenter, temporibus secundis ne negligantur. Intelligimus enim *gratiam*, non quæ verbis haberetur, aut aliis suppliciis, sed si fieret tum, ex quo appareret in hoc genere cultus gratos esse erga Deos. Ut lib. 2. milites promittunt Germanico se *gratiam in acie* relaturos. Deinde τὸ *gratiam* accipiendum, quasi dixisset *eam gratiam* vel *hanc gratiam.* Gronovius.

6 *Cheruscorum gens regem Romæ petivit*] Malim, *Roma petivit.* Nam sic scribit lib. 13. *Barbaros malle Roma petere reges quam habere.* Rhenanus.

7 *Ex Catumero*] In Vatic. est, *Actumero:* Strabone Οὐκρόμηρος ἡγεμὼν Κάττων, id est, *Ucromerus.* vel ad etymon Germanicum verius, *Acromerus.* Lipsius.

8 *Atque eo magis, quod nullis*] Veteri Covarr. abest vox *magis.* Gruterus.

Nullis discordiis imbutus &c.] Hac laudandi occasione claudit panegyricum suum de Imp. Anthemio Sidonius Apollinaris, ubi contrariis exemplis

Ca-

nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris usurpans. [1] Jamque apud proximos, jam longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, *adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere. adeo neminem iisdem in terris ortum, qui* [2] *principem locum impleat, nisi exploratoris Flavii progenies* [3] *supra cunctos attollatur?* [4] *Frustra Arminium præscribi: cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci,* [5] *infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at si paterna Italo mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac Deos*
17 *penates,* [6] *quam parentes ejus exercuisse.* His atque talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. *non enim inrupisse ad invitos, sed accitum* memorabant. *quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Catumero praberet.* [7] *nec patrem illi rubori esse, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis sumptam, numquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant.* Adstrepebat huic alacre vulgus; & [8] magno inter barbaros prælio victor rex; dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus re-
18 fectus, per læta, per adversa res Cheruscas adflictabat. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi, & [9] morte Sanquinii alacres, [10] dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco. [11] qui natione Caninefas, [12] auxiliare

Camilli, Cincinnati & Livii Salinatoris adductis subjicit: *Longe altera nostri Gratia judicii est: scit se non læsus amari*, & per hanc Taciti observationem illustrat Cl. Sirmondus. *Jac. Gronovius.*

1 *Jamque apud proximos, jam longius clarescere*] Melius in Cod. Budensi, *Jamque apud proximos longius clarescere.* Rhenanus. Ex Flor. restitui, *apud*, vulgo, *ad proximos.* Pichena. Omnino *apud* retinuit Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

2 *Principem locum impleat*] Et hoc ex Flor. Vulgo, *principis locum.* Sic lib. 4. *Satisque habere, si locum principem impleam.* Et *spe objecta principis loci.* Pichena.

3 *Supra cunctos extollatur*] Castigavimus, *attollatur.* Item *hostili in loco, hostili in solo.* Rursum *posset extimesci, posse extimesci.* Rhenanus.

4 *Arminium præscribi*] Qui illi patruus: & tamquam in ejus gratiam honoremque Principatu ornatus esset. *Lipsius.*

Frustra Arminium præscribi] Frustra, inquit, jactamus, Italum esse ex Arminii stirpe, Germaniæ liberatoris. lib. 4. *Frustra Pulchram præscribi.* Pichena.

5 *Infectum alimonio*] Ita Flor. vulgo, *alimonia.* Idem.

6 *Quam parentes ejus exercuisse*] Ita vulgati libri, quod non placet. Videtur legendum *parentem.* Ursinus. Legendum puto: *parentem*, supra: *si paterna Italo mens esset.* & paulo infra: *nec patrem illi rubori.* Error similis, de quo monui in princip. libro 3. Scias etiam Italum istum, in Florentino ubique Italicum nominari. *Pichena.* Muretus *parentem.* Recte. *Acidalius.*

7 *Nec patrem illi rubori esse*] Vox postrema non comparet in membranis Covarruv. neque habet certe, quod hic agat. *Gruterus.* Mireris omnino, si intelligas centones hic additos ab ipso Beroaldo. Nam in MS. Mediceo tantum legitur *nec patrem rubori, quod* &c. ita deletis præclare duobus insiticiis vocabulis. Mox etiam vix intelligo, qui in primam editionem veniat *dehinc secunda*, quum in MSto eodem sit manifeste *dein.* Jac. Gronovius.

8 *Magno inter barbaros prœlio victor rex*] Forte, *magno ut inter.* Lipsius. Dubito an non, *magnus.* quasi dicat magnum habitum Italum regem, post victoriam prælii. *Acidalius.*

9 *Morte Sanquinii*] Sanquinii Maximi, de quo supra dixi. *Lipsius.*

10 *Dum Corbulo adventat*] Forte filius illius, qui libro 3. *Domitius Corbulo* appellatur. certe non idem: ille enim senex: *pro Corbulone ætas.* at de hoc paulo infra ait, *cui principium illa militia fuit.* Pichena.

11 *Qui natione Caninefas*] Scribendum est, *Cannanefas*, ex antiqua inscriptione apud Vulsinios superioribus annis reperta, cujus exemplum hoc est: *L. Cannulejus. in. Italia. Volsiniensium. patriae. suae. item. Ferent. &. Tiburtium. item. coloni. Italicensis. in. prov. Baetica. praet. Etrur. populor. sacerdoti. Caeninensium. M. Helvius. M. F. Clemens. Arnensi. domo. Cartagine. praef. eq. alae. primae. Cannanefatum. Praesidi. sanctissimo. & rarissimo. curam. agente. L. Aconio Calisto. tribuno. mil. leg.* XIIII. *Gem. Sev.* Ursinus.

12 *Auxiliaris, & diu meritus, post transfuga*] Vaticana scriptura, *auxiliare esd in meritis.* Fortasse, auxi-

liare æs diu meritus, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, [1] ceteras navium, ut quæque habiles, per [2] æstuaria & fossas adegit: lintribusque hostium depressis, & exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones [3] operum & laboris ignavas, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, [4] nec pugnam nisi jussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. [5] Feruntque *militem*, *quia vallum*

auxiliaris, *dein emeritus.* Nam & auxilia, illo ævo, credam adstricta ad militiæ certum modum. Mercero placet, *Auxiliare æs diu meritus.* Lipsius.

Auxiliaris & diu meritus] Budensis codex habet *ex diu meritis.* Rhenanus. Proba lectio si esset à libris. Ita sup. libro 2. *Tacfarinas auxiliaris, stipendia meritus.* Sed libri variant, & in Vaticano est: *auxiliare es diu meritus.* Quid propius quam quod olim mihi visum, *auxiliare æs diu meritus: Auxiliare æs*, ut *æs militare.* Mercerus. Mihi placeat, *auxiliares inter diu meritus.* Acidalius. Farnesianus codex MS. *auxiliare ex drumentis:* unde conjiciebat olim Lipsius, *auxiliaris ex frumentariis:* postea omnem hanc annotationem expunxit. Quod in conjectura facile fero: sed scripturam vetusti codicis insuperhaberi nolim: quippe in qua videam vestigia veritatis adhoc usque latentis. Eam esse credo: *auxiliaris & dux gentis.* Juvat quod legitur libro 4. de Thracibus: *ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores præficere.* Gronovius. Doctum satis. Et sic lib. 2. cap. 10. *Ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.* Sed cur tam procul discedemus ab optimo codice vetere? Is omnino confirmat vocem *auxiliare:* & stupeo maxime Cl. Ryckium juxta novissimam collationem profiteri (Cod. Flor. *auxiliaris*) Schedæ meæ supersunt. nihil in illis notavi, nisi quod dixi *auxiliare.* Et hoc debet pro verissimo ab tanta vetustate accipi, quum & Budensis & Ryckianus sint recentissimi & interpolati. Tum ibi sequitur *ex diu meritis*, sed prima vox est manus recentis, antiquiore erasa. Nihil securius, quam retinere Merceri illud *æs diu meritus.* Neque enim illud *diu* Tacito eripi potest. Hinc etiam 12, 40. *Venusius fidusque diu & Romanis armis defensus.* 13, 55. *Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere*, dicit Bojocalus *clarus per illas gentes & nobis quoque fidus.* Jac. Gronovius.

1 *Cæteras naves*] Emendavimus, *cæteras navium.* Sic enim subinde Tacitus loquitur per genitivum, ut *quosdam militum*, *cunctis civium*, *residuis nobilium*; pro *quosdam milites*, *cunctis civibus*, *residuis nobilibus:* & sic de similibus. *Rhenanus.*

2 *Æstuaria & fossas*] Per Drusianam fossam, & lacus, qui plures tunc, in unum Meridialem coiverunt. *Lipsius.* Nam quod scripserat *meridionalem*, præstat cum eo sepeliri nisi maluerit in media Latinitate, ut vocat Salmasius in funere Linguæ Hellenisticæ, aut in hodierna fæce cum Raphaele Fabretto versari. *Jac. Gronovius.*

3 *Operum & laboris ignaras*] Farnes. *ignavas.* Lipsius. Etiam codex Mediceus clare exhibet *ignavas*, idque verum est Taciti. *Jac. Gronovius.*

4 *Nec pugnam nisi jussus iniret*] Facit huc quidem Sallustius cap. 9. Catil. historiæ. Verum cum pugnam inire injussu imperatoris unum fuerit de delictis, omni tempore, omni duci, castigatis; videtur audiendus manuscript. Covarruv. *ne quis agmine decederet, ne quis nisi jussus iniret.* ut referatur ad *agmen.* Sic libro 13. dixit *stationem inire*, pro ingredi. *Gruterus.*

5 *Vallum non accinctus*] Aliud est ac si dixisset, Discinctus. Non accinctum fodere, est sine gladio fodere: Discinctum fodere, est soluta fluxaque tunica in morem muliebrem. At ex disciplina erat, cum gladio opus facere. Vegetius III. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Lipsius.

Feruntque militem, quia vallum non accinctus] Maurus Servius exponens illud Æneid. I. *Illi se prædæ accingunt*, notat *Accinctos* industrios vocari, & contra negligentes *Discinctos*, ut *discinctos Mulciber Afros.* Omnes vero qui militant cincti sunt. Nam mos militaris fuit, ut milites cingulo cincti semper essent, ut paratum ensem haberent ad omnia pericula, & erat ignominiosum discinctum esse militem. T. Livius libro 7. belli Punici, *Districtu gladiis discinctos destituit.* Persius. *Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?* Ita Corbulo, qui disciplinam militarem observabat, non accinctum militem morte punivit. Nam posteaquam juraverant milites, cingebantur zona militari, quod erat equo merentium insigne. Unde à Marcello *cinctus* dicitur pro eo, qui eques militat. Et apud JCtos sæpius reperias *Cingulum* & *Cingere.* Inde illæ loquendi formæ *accingi ferro*, quod infra à Tacito dicitur, & *Procinctus exercitus*, & *Procinctum testamentum*, quod illa pugnandi spe, vel timore milites faciebant, de quo à Justiniano plura. Vulcatius Gallicanus in Avidio Cassio, *Nam statim, & ad signa edici jussit, & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inveniretur apud Daphnen, discinctus rediret.* Lupanus. Ex more enim & disciplina, gladius, etiam in opere, gestandus. Vegetius libro 3, 8. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Pichena.

 1 *Val-*

lum non accinctus; atque alium quia pugione tantum [1] *accinctus foderet, morte punitos.* [2] quæ nimia, & incertum an falso jacta vel aucta, originem tamen è severitate ducis traxere. intentumque & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam
19 adversus levia credebatur. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit. [3] nos virtutem auximus: barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum [4] post rebellionem clade L. Apronii cœptam infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit. ac ne jussa exuerent [5] præsidium immunivit; missis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur. nec irritæ aut [6] degeneres insidiæ fuere adversus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis præbebat; ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. *cur hostem conciret? adversa in rempublicam casura:* [7] *sin prospere*

1 *Vallum foderet*] Vallum aut vallus non foditur, sed cæditur potius. idem enim est quod palus seu stipes. ergo hoc quoque loco pro *vallum foderet* leg. puto *vallum cæderet.* aut forte *vallum ferret.* Ut apud Horat. *Fert vallum & arma miles*, & notum est illud Scipionis apud Livium Epit. 57. *Cum te gladio vallare scieris, vallum ferre desinito.* Freinshemius.

2 *Falso jacta*] Venet. editio; *jacta, aucta.* hæsitante librario utrum præferret, utrumque adscripsit. Ego quidem hic malim, *falso aucta.* Lipsius.

Quæ munia & incertum an falso jacta vel aucta] Pro *munia* scripsimus *nimia*, & clausulam *vel aucta* delevimus. Infra ex *perlocutus* fecimus *prolocutus.* Rhenanus. V. c. habet: *Quæ munia, & incertum an falso jactata*, &c. Sed de verbo *jactata* dubius non sum, de *munia*, hæreo. *Ursinus.* Illud *nimia* à Rhenano est. in MS. enim *munia* erat. quæ etsi non vera, tamen vero proxima scriptura. Legendum, *quæ immania.* Sic idem libro 4. ann. *fabulosa & immania* dixit. *Pricæus.* Vulgo, *jacta.* ego judicium Lipsii secutus, malui, *aucta.* & fere Flor. consentit, in quo legitur, *acta.* Sic libro 3. *in falsum aucta.* Pichena. Lipsius, *aucta.* Muretus. *jactata.* Quasi vero multum intersit, quid horum præponas. *Acidalius.*

3 *Nos virtutem auximus*] Vereor ut scripserit, *virtute auximus.* Augendi verbum patiendi significatu, ut infra. *Lipsius.*

Nos virtutem auximus] Nulla causa est cur mutes, neque semper *augere* passive scriptum veteribus. Non melius illo, qui in Catullo, *augens*, vult esse pro, *auctus*, noto versu; *O decus eximium, magnis virtutibus augens.* Quum uno ductu recte scribatur, *augens decus virtutibus*; ut apud Ovid. *Ille memor magni generis, virtute quod auget.* Mercerus.

4 *Post rebellionem*] Non ut receptum, *per rebell.* Historia ipsa narrata fine libri IV. *Lipsius.*

Post rebellionem clade L. Apronii cœptam] Quod Lipsius restituit, *post rebellionem* à Flor. confirmatur, male antea, *per rebellionem.* Pichena.

5 *Præsidium immunivit*] Ita manuss. At vulgi lectio, *inde munivit.* Suspicari possis antique fuisse *endomunivit.* Uti apud Livium libro v. *Juventutem militarem Senatusque robur in arcem Capitoliumque conscendere: armisque & frumento collatis, ex loco inde munito deos hominesque & Romanum nomen defendere.* scripserim, *endomunito.* Lipsius.

Præsidium immunivit] Vulgo *inde munivit.* Suspicatur hinc Lipsius *endomunivit.* atque idem verbi tentat Livio donare. Ego neque hic nec in Livio acceperim. cujus locus per se sanus. Vera hic lectio, *inibi munivit.* Nam is sensus: Apud hos præsidium munivit, ad alios alios, qui pellicerent, misit. *Acidalius.* Nihil hic sollicitandum. Nam eadem vis est verbi, quam correctionibus quærunt. Sic Suetonius Tiberio 39. *in prætorio, cui Spelunca nomen, incœnante eo, complura eaque ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt.* Ut *incœnante eo*, est quum ibidem cœnaret ille, sic *immunivit* est ibidem munivit. *Gronovius.*

6 *Degeneres insidiæ*] Non indignæ nomine Romano, aut ipso Corbulone: quia nempe in transfugam, & militiæ desertorem. Hoc enim est, quod *fidei violatorem* dicit: id est, sacramenti. *Lipsius.*

7 *Cum prospere egisset*] Josiæ Merceri lectio verior, *sin prospere*, & approbata quibusdam libris. Sententia, Adversa reip. nocitura; prospera, ipsi Corbuloni. *Idem.*

Cum prospere egisset] Facillima huic loco medicina. Veteres libri: *in prospere egisset:* addita litera scribe; *sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem.* Non placet moveri arma à Corbulone; sive rem bene gereret, ne arma & iis quæsitam auctoritatem verteret in principem; sive male, ne quid imperium detrimenti caperet. *Mercerus.* Nulla est hic menda, eoque locus emendationibus esse non debuit. Sub imbelli principe, strenui duces (ut Corbulo faciebat) bella serere non debent, quia sibi, & Reip. male consulunt; illi si vincantur, sibi victoriis partis: licet enim urgente metu princeps eos undique conquirat, tamen eo remisso, redditaque pace ferre non potest, indeque præcipue sibi timet,

re egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem, & ignavo principi prægravem. [1] Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, *ut referri præſidia cis Rhenum* juberet. Jam caſtra in hoſtili ſolo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re ſubita, quamquam multa ſimul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud ſocios; nihil aliud prolocutus, quam [2] *beatos quondam duces Romanos!* ſignum receptui dedit. [3] Ut tamen miles otium exueret, [4] inter Mo-sam

timet. Salluſt. Cat. *nam regibus boni, quam mali ſuſpectiores ſunt; ſemperque iis aliena virtus formidoloſa eſt.* Noſter libro 1. ann. *neque eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat; ex optimis periculum ſibi.* In Agric. *formidoloſum id imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honeſti.* Ibid. *Inerat conſcientia deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum: at nunc veram magnamque victoriam tot millibus hoſtium cæſis ingens fama celebrare: id ſibi maxime formidoloſum, privati hominis nomen ſupra principis attolli.* Salinerius. Male acceptus hic locus erat in omnibus libris: *cum proſpere egiſſet.* merito ergo aſteriſco notatus. At nuper Joſias Mercerus, unius tantum voculæ mutatione, & aptiori diſtinctione, correxit, ac fere ad amuſſim congruit Florentinus, in quo legitur, *caſuras in proſpere* &c. *Pichena.* Locus corruptus & ſine dubio mutilus. paullum tamen quid deeſſe puto. Nam ſententiam equidem video, quæ hæc fuit, tanquam ſi ſcriptum: *Adverſa in Remp. caſura, cum proſpere egiſſet. Fecere hæc formidoloſum paci virum inſignem.* Acidalius. Senſus hujus loci non eſt, ut equidem opinor, adverſa Reip. nocitura, proſpera ipſi Corbuloni: ſed potius ſuſpicio erat ſi proſpere egiſſet verſurum arma in principem ignavum, unde bellum civile, quo enim alias illud, *formidoloſum paci.* Freinshemius.

1 *Ideo Claudius adeo*] Nonne iſta terminatio ſic in rythmum compoſita videtur venuſta & Tacito digna? Certe eam uſurpant editiones Ryckii, Freinshemii, Pichenæ apud Marnium, Lipſianæ, Aldina, quum Beroaldus exhibendo præceſſerit *Igitur Claudius adeo*, quod & legitur Florentiæ. Heu tantam inertiam & negligentiam! & tamen ex Oxonienſi codice jam id ipſum prodideram. Quod jam oportune incidit, cap. 34. habet MS. Mediceus *Igitur auditurum principem*, ubi nec quid nec quare editur ab omnibus *Ergo aud.* Jac. Gronovius.

2 *Beatos quoſdam duces*] Corruptione litteræ, periit huic dicto Venus. Scribe, *quondam.* id eſt, olim libera rep. Perſuadet Dio, qui ſic extulit. *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες. Lipſius.*

Beatos quoſdam duces] Vere *quoſdam.* nimirum Sullam, Cæſarem, Pompejum, & quoſcunque alios, qui olim ex ſua libidine bella moderabantur. Eruditiſſimus vir maluit *quondam*, quaſi reſpiciat Corbulo ad omnes veteris reip. duces, citatque ex Dione: *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι στρατηγήσαντες.* i. *ô beati qui quondam exercitus duxere.* Ego non tanti facio Græcos in re Romana, ut ad eorum normam noſtrum rear eſſe corrigendum: maxime quod verba Dionis quantumvis generalia, poſſint etiam ſpeciatim interpretari: ad ultimum duces veteres aliquando ſenatuſconſulto ultimam bello manum imponere prohibiti ſunt. *Salinerius.* Lipſio prorſus aſſenſi, *quondam*, legenti. Inſipide vulgo, *quoſdam.* Pichena.

3 *Ne tamen miles*] Sententia ſcripturam eam damnat. Lege ergo, *Ut tamen.* Lipſius.

Ne tamen miles otium exueret] Plures incubuerunt emendationi, quaſi ſententia repugnet verbis. Putabam *exueret ἀντιφραστικῶς* à Tacito ſcriptum; quo me non parum inducebat Plautus Trinummo: quærit apud eum dominus à ſervo argenti rationem: *quid factum eſt eo.* Reſpondet ſervus, *Comeſum, expotum, exutum, elotum in balineis.* Quid *exutum* niſi veſtitum, hoc eſt, pretioſis veſtibus conſumtum? Licet enim *exuviæ* proprie de inimicis dicantur, & ejus reſpectu, unde exutæ ſint; Plaut. Menæch. *Uxoris exuviæ, induviæ tuæ, roſa:* ſimpliciter tamen aliquando pro veſtibus cujuſvis accipiuntur. Virg. Buc.

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.

Id. lib. 4. Æn.

Dulces exuviæ dum fata deuſque ſinebant.

Eſſetque ſenſus, Corbulo milites labori mancipavit, ne ocium induerent, hoc eſt, ne ocio indulgerent. Verum præſtat explicare, *ocium*, id eſt, pacem: Cujus rei plurimus eſt uſus. Salluſt. Jugurth. *Quod in familia noſtra fuit, præſtitit, ut in omnibus bellis adeſſet vobis: nos uti per ocium tuti ſimus, in manu veſtra eſt.* Idem in hiſtor. in orat. Cottæ. *metuit ocium, odit bellum.* Noſter libro 12. ann. *nam militares artes per ocium ignotæ.* Et libro 15. ann. *Cur deſerta per ocium, quæ bello defenderat?* Gnarus itaque Corbulo per labores militarem contineri diſciplinam, voluit ut foſſa à militibus duceretur, ne forte amoto hoſtium metu laſcivirent, & ſuam provincialiumque pacem turbarent & exuerent. *Exuere pacem* ut *exuere juſſa.* paulo ante, *ac ne juſſa exuerent.* Salinerius. A Lipſio eſt emendatio. Male vulgo, *Ne tamen.* Idem fere Florent. indicat, qui habet, *vi tamen.* Pichena. Manum non adhiberem reformationi illius *exſueret*, ſed potius fecerim *Ut* de *Ne.* Sæpius enim mutarunt ſedem duæ illæ particulæ; & ita hic habet editionum prima. *Gruterus.* Lipſius, *ut tamen.* vel ad finem, *exerceret.* Muretus longiuſcule abit, *Ne tamen miles otio inſueſceret.* Mihi certe non tam crebra ejus verbi *Exuere* placeat repetitio. idem enim jam paulo ante. Nec tamen ſatis commode mutes: & ſi varie poſſis. Ut relinquatur, legam, *Ne tamen miles otio*

ſam Rhenumque [1] trium & viginti millium ſpatio foſſam præduxit [2] qua incerta Oceani vetarentur. inſignia tamen triumphi indulſit Cæſar, quamvis bellum negaviſſet.

vim exueret. Acidalius. Duæ literæ adjectæ ſenſum facient optimum: *Ne tamen miles otio vim exueret.* Infra libro 13. *pace longa ſegnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant.* & quæ ibi ſequuntur. Grotius. *Ut tamen miles otium exueret.* Sic Lipſius. At nemo exuit otium, niſi qui jam eſt otiatus. Quod de hoc Corbulonis milite jam dici non poteſt. Veteres habent; *Ne tamen miles otium exueret.* Scribam; *Ne tamen milites otium exueret.* Otium milites exuit, ſcilicet virtutibus militaribus, deſidia & ejus amore irrepente. Sic Annal. 1. *Exutoque Lepido*, vi, ſcilicet, omni ac potentia. Hæc enim eleganter ſubintelliguntur. *Boxhornius.* Recte Lipſius, Pichena, Gruterus: cætera, fabulæ. *Gronovius.*

4 *Inter Moſam Rhenumque*] Dio conſentit, *διαταφρεύσε*, inquit, *πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα.* Nam ſtadia centum LXX. milliaria conficiunt XXIII. duobus ſtadiis & ſemi minus: ita ut ſeptem ſtadia cum dimidio pro milliari capias. quod Plutarchus, Suidas, aliique monuerunt. Interpres tamen Dionis milliaria XXI. vertit: & addit non convenire illi cum Corneliana ratione. *Lipſius.*

Inter Moſam Rhenumque] Ter ea tentata res eſt, quantum me legiſſe memini, ſed non iiſdem locis: cauſa tamen ſemper eadem manente. Primum à Corbulone, qui tantum cogitavit, ut incerta Oceani vectarentur Rheno ad ea loca, quæ Moſellam contingebant. Deinde à L. Vetere, qui conjungere inſtituit Moſellam atque Ararim: ut mari copiæ primum, inde Rhodano, & Arari, & Moſella, & Rheno in occidentem veherentur. De L. Vetere idem Cornelius libro 13, 53. Sed Ælii Gracilis Belgicæ legati invidia factum eſt, ne id efficeret Vetus. Poſtremo Carolus Magnus, rex Francorum, duo flumina Radantiam & Alemoram inter ſe conjungere tentavit, inter quæ breviſſimum dicitur eſſe intervallum: quorum fluminum Rodantia in Rhenum exit: Alemora vero in Danubium. Quamobrem conſtat, idem cogitaſſe Carolum & Corbulonem. Sed producta olim foſſa à Corbulone, neceſſe eſt illam aut incuria temporibuſque aut aliquorum operis & labore rediſſe ad priorem ſoliditatem: vel longe diverſo loco Carolum & Corbulonem id tentaſſe. Conſtat tamen ex annalibus Francorum proceſſiſſe opus Carolo ad trium milliarium longitudinem: deinde inventum fuiſſe limum paluſtrem; qui nullis operis exhauriri potuit: noctu enim excreſcebat abundantius quam die multo labore fuiſſet exhauſtus. Itaque rem Carolus omiſit. *Ferrettus.*

1 *Trium & viginti millium paſſuum foſſam*] Eſt foſſa, quæ ab urbe Leida Delftum defertur, atque inde ad vicum Maeſeland deducta, tandem ad propinquum vicum Sluys Moſæ jungitur. Hanc eſſe Corbulonis foſſam quatuor potiſſimum rationibus, arguo: primum, quia inter Moſam, Rhenumque acta eſt: dein, quia proxima Oceano, ut quæ incerta ejus, id eſt, adfluxus, qui crebri in his locis fieri conſuerunt, ne ultra in ſuperiorem inſulæ partem agris detrimentoſi tranſirent, vetare potuerit: tertio, quia ſpatium 23000. p. ſive 170. ſtadiorum quam maxime congruit, utique ſi alveum ejus, non intervallum inter Leidam & Sluys ſequaris: poſtremo, quia foſſa hæc vulgari nomine vocatur *Fliet*, hoc eſt, æſtuarium. *Cluverius.*

Foſſam præduxit] Ita non dubitavi nunc edere, prout aliquando publicavi lectionem venerandi codicis Medicei poſt orationem de incrementis Lugduni, quum prorſus eadem eſſet nota, unde in libro 14. 13. alii & ipſe Ryckius fecerunt *prægredi* pro vulgato *progredi*, qui tamen in hoc loco ſchedam meam neglexit volens, an per negligentiam. Quod quam lætus accepiſſet Lipſius? qui lib. 5. dial. 5. de Mil. Rom. iſtud compoſitum diſerte illuſtrat locis Cæſaris & Vegetii appoſitis loco Tibulli, qui tunc mihi occurrebat, & quem Ill. Schelius ad Higinum p. 127. quoque uſurpat. Hoc verbum cum Græco *προβάλλεσθαι* comparabat ſummus vir Caſaubonus in notis ad Polybium p. 182. Maximus Salmaſius Circum expoliens præcipue ſe in hoc verbo notando experitur. Itaque quid dubitem ex vanis ambagibus eripere? *Jac. Gronov.*

2 *Qua incerta Oceani vetarentur*] Recte, non *vectarentur.* Dio interpretatur, *ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναῤῥέοντες πελαγίζωσιν. ne fluvii in Oceani æſtu refluentes ſuperſtagnarent.* Fuiſſe ergo neceſſum eſt foſſam eam inferioris Bataviæ parte, inter Rhenum veterem, Moſamque: ubi fere ubique inter duos fluvios XXIII. milliarium intervallum. Supra agrum Batavum, inter Moſam & adhuc integrum Rhenum, eſſe non potuit: quoniam illic certe periculum nullum ab æſtu. Vertranius, cui legi placet *vitarentur* (hoc ſenſu, ut foſſam eam perduxerit, qua commeari à Moſa ad Rhenum poſſet, ne Oceani pericula neceſſum eſſet ſubire) non placet. Multo minus Ferrettus: qui *μετέωρος* certe fuit, cum Moſam hic cum Moſella confudit, & ea ſcripſit quæ rideant Batavorum pueri. *Lipſius.*

Incerta Oceani vetarentur] Alias, *vectarentur.* Ferrettus. Atqui *incerta Oceani*, nimium ſubinde creſcentis, non tam vetari poterant hac foſſa tantum in ſpatium producta, quam verti, ne circumjectis agris nocerent. Itaque fidenter reſcribo: *foſſam produxit, qua incerta Oceani verterentur.* Sub finem Annal. 1. *Actum deinde in Senatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit.* Quæ pla-

set. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui [1] in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, [2] ecfodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quîs subactus miles, & quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, *ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.* [3] De origine Curtii Rufi, 21
quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, [4] sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in opido

ne huc faciunt. *Boxhornius.* Recte Lipsius. *Vetarentur* est arcerentur, prohiberentur, ne restagnando terris nocerent. Adde Observat. I, 5. *Gronov.*

1 *In agro Mattiaco*] Suspectum esse, & potius *Maciaco*, vel *Mazyaco* legendum videri (qui populi Africæ sunt) docui in Saturnalium II. *Lipsius.* Ex verbis Taciti cap. 21. extremo satis clare perspicitur Curtium Rufum jam antea *consulare imperium & triumphi insignia* consequutum, quam Africam obtinuerit. Non igitur Africæ ager iste: sed de Germaniæ aliquo agro auctorem loqui patet ex eo, quod Curtii insignia triumphi Corbulonis insignibus continuo subjicit: nec tamen singulatim monet, qua in provincia ager iste fuerit: scilicet, quia eamdem Germaniarum provinciam intelligebat, quam paullo ante Corbulo obtinuerat, cujus pars *Mattiaci* (Chattorum pars. Weteravia tota cum portiuncula Hassiæ, qua oppidum Marpurgum) socii po. Romani. Litteras Curtium occultas composuisse narrat auctor *nomine exercituum.* Quinam igitur illi exercitus, uno plures, in una provincia Africa? quam duabus tantum legionibus custoditam ipse ex quarto annal. ostendit Lipsius. At Rhenum Germaniasque octo legionibus, in duas æquales exercitus dispertitis, quibus unus præfuit consularis præfectus, fuisse possessas, jamdudum satis superque ostensum est. Horum igitur nomine literas ad Claudium Cæsarem composuerat Rufus. Nam quod venas argenti quemquam in Germania quæsivisse negat in libro de moribus Germanorum; credibile est, hunc librum scriptum ante annales, & cum postea meliori cura longiorique inquisitione invenisset quondam à Curtio Rufo, Germaniarum præfecto, quæsitas repertasque esse; eam rem annalibus his inseri dignum judicasse. *Cluverius.* De literis per Curtium nomine exercituum compositis plane fallitur. Vide quæ diximus de Pec. Vet. lib. 4. cap. 9. *Gronovius.*

Qui in agro Machiaco] Puto *Mattiacos* eum innuere, qui tametsi alteram Rheni ripam incolerent, tamen Provinciales erant, & Romanis parebant. *Rhenanus.* Muretus mallet: *quia in agro.* Pichena.

2 *Et fodere rivos*] Forte melius, *effodere rivos.* Rhenanus. Intellige de utriusque ducis legionibus. nam *rivos effodere* ad Corbulonem; *infra humum moliri* ad Curtium Rufum refertur. *Pichena.*

3 *De origine Curtii Rufi*] Est qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, pure mehercules & Latine. Modius certe noster, cujus censuræ Curtius non leviter debet, testatum reliquit cognomen ei Rufi tribui à libris. Pugnare tamen ætas videatur, siquidem ad Augustum referenda illa sunt è libro ejus X. *Proinde jure meritoque populus Rom. salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam pœne supremam habuimus, novum sidus illuxit. Hujus hercule, non Solis ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate discussit? Non ergo revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora ejusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas.* Sed non sunt: nec quidquam hic de sidere Julio, ut nugantur. Refutant sequentia: quoniam Augustus cum ad imperium venit, non exstinxit bellorum faces, non gladios condidit: sed accendit, eduxit. Refutat & ille locus è lib. III. de urbe Tyro. *Multis ergo casibus defuncta, & post excidium renata, nunc tamen, longa pace cuncta refovente, sub tutela Romanæ mansuetudinis acquiescit.* Nam ait & agnoscit *longam pacem* in re Romana. An ea sub initia Augusti? imo viginti annorum bella. Itaque priora illa refero ad Caji Caligulæ cædem, & confusionem quæ secuta: Senatu imperium abrogante, milite & plebe stabiliente. Hæc sunt illa sine capite discordia membra; & Claudius ipse, novum sidus. Tamen incerta hæc mihi, fateor: & facile manum dedero, siquis adferet verisimiliora. *Lipsius.*

De origine Curtii Rufi] Sunt qui opinentur historiam rerum ab Alexandro gestarum hujus esse, qui vulgo *Q. Curtius* citetur; defenduntque indeprenso testimonio, observasse scilicet in antiquis codicibus. Ipse Angleriæ apud Verbanum, aram marmoream pluribus signis illustrem vidi, cum titulo *Q. Curtii VI. viri*, à quo fuisset dedicata. *Alciat.* Lipsii opinionem valde juvat Senecæ locus ad Polybium Consol. ubi eadem fere de Claudio cap. 31. & 32. ista præcipue: *Patere illum generi humano tamdiu ægro & affecto mederi; patere quicquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sidus hoc quod præcipitato in profundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat* &c. *Acidalius.*

4 *Sectator Quæstoris*] Vatic. *Sector.* nec sperno. Ad

opido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus ſecretus agitat, [1] oblata ei ſpecies muliebris ultra modum humanum, & audita eſt vox; *Tu es Rufe, qui in hanc provinciam proconſule venies.* Tali omine in ſpem ſublatus, digreſſuſque in urbem, & largitione amicorum, ſimul acri ingenio, quæſturam; & mox nobiles inter candidatos præturam principis ſuffragio aſſequitur: cum hiſce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velaviſſet, *Curtius Rufus* [2] *videtur mihi ex ſe natus.* Longa poſt hæc ſenecta, & adverſus ſuperiores triſti adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, conſulare imperium, triumphi inſignia, ac poſtremo Africam obtinuit: atque ibi de-
22 functus, fatale præſagium implevit. Interea Romæ, nullis palam [3] neque cognitis mox cauſſis, [4] Cn. Novius eques Romanus, [5] ferro accinctus reperitur in cœtu ſalutantium principem. nam poſtquam tormentis dilaniabatur, [6] de ſe Novius........

con-

Ad haſtam enim ſectiones exercebant. Vulgatam tamen firmat Plinius de hoc ipſo Curtio Rufo libro VII. epiſtol. *Tenuis adhuc & obſcurus obtinenti Africam comes hæſerat.* Ait enim, comes. *Lipſius.*

1 *Oblata ei ſpecies muliebris*] Plinius ſuper eodem miraculo: *Inclinato die ſpatiabatur in porticu. offertur ei mulieris figura, humana grandior, pulchriorque. perterrito, Africam ſe futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honoreſque geſturum, atque etiam cum ſummo imperio in eamdem provinciam reverſurum, ibique moriturum.* Quod ait ultra modum humanum: ſemper ita antiqui, ut fidem divinitatis adſtruant ejuſmodi idolis. *Virgilius:*

Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.

Juvenalis:

——— *tua ſacra & major imago*
Humana, turbat pavidum cogitque fateri.

Xenophon lib. VIII. παιδείας. Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν, κρείττων τίς ἢ κατ' ἄνθρωπον, εἰπεῖν, Συσκευάζου, ὦ Κῦρε. ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Tacitus I. Hiſtor. *Erupiſſe cella Junonis majorem humana ſpeciem.* Lipſius.

2 *Videtur mihi ex ſenatu*] Reſtituimus hunc locum è libro Budenſi. *Videtur mihi ex ſe natus.* Hoc autem dixit Claudius hominis virtutes commendans. Ex virtute enim quiſque æſtimari debet, quæ ſui cultores regenerat. Mox cap. ſeq. *adipiſcerentur*, pro *adipiſcentur.* Rhenanus. Ut qui ſe ipſum imitetur, ſibi conſtet, ſui ſit ſimilis, parem non ſit ſequutus. *Ferretus.*

3 *Neque cognitis mox cauſis*] Vox tertia aſſiduiſſimi uſus fuit Tacito, eaque toties recurrit in his quæ habemus, ut neceſſario id debeat lector advertere, & nihil minus quam uſpiam mutare, ut neque hoc loco vel ſuſpicari quenquam oportuit; tædet audire Heinſianum *noxæ*, etſi & ipſa ſæpe dicta auctori noſtro, ſed ſuis locis, neque ab librariis ſunt hæc vocabula confuſa, & falſo dicas degeneraviſſe. *Jac. Gronovius.*

4 *Gn. Novius inſignis eques Rom.*] Appellatur in Flor. *Gn. Nonius.* ibique & in antiquo edito, abeſt vox, *inſignis.* Pichena. Alii voce una auctiores *Novius inſignis eques Rom.* Sed Venetus *inſignis* omiſit nec credo ab auctore eſſe. *Freinſhemius.*

5 *Ferro accinctus reperitur*] Ideo Claudius primus (& fortaſſe hac occaſione) ſcrutatores inſtituit, qui promiſcue omnes ad principem ſalutandi vel qua alia cauſſa venientes excuterent. Suetonius: *Salutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit, & quidem omnibus, & acerbiſſimos.* Quos tamen Veſpaſianus iterum ſuſtulit, narrante eodem Suetonio, cap. XII. Verba Dionis ad hunc morem digna legi: Κλαύδιος τά τε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μήτι ξιφίδιον ἔχωσιν. ἔν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται. ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο: *Claudius cum alia acriter obſervabat, tum omnes qui ad ipſum venirent, viros & fœminas explorari jubebat, ne quem gladium aut ſicam haberent. in conviviis etiam ubique milites quoſdam adſtantes habebat: atque id ab eo oſtenſum, deinceps ad hoc ævi ſervatur: at ſcrutatio illa omnium, per Veſpaſianum ſublata eſt.* Manſit igitur de Militibus: at de Scrutatione Veſpaſianus ſuſtulit. quod vide in Suetonio, c. XII. & fac ab iſtis lucem. Mos iſte ſcrutandi vetus, & Græcis quoque. Tangit Plutarchus in Timoleonte: ubi Dionyſium jam exſulem, irriſum à quodam ait, *qui intrans ad eum veſtem excuſſit ut tyrannis fieri ſolet.* Locum totum vide. *Lipſius.*

6 *De ſe Novius conſcios*] Non integer locus vel indicio libri Farneſiani, qui cum lacuna refert: *De ſe novi :::::::: conſcios.* Videmur non incommode explere poſſe: *de ſe Novius confeſſus, conſcios non edidit.* Idem.

De ſe Novius conſcios non edidit] Videtur deeſſe verbum, *confeſſus*, quod Faernus addebat, ſic legens: *De ſe Novius confeſſus conſcios non edidit.* Urſinus. Cui ſtupori non erit ἀνανταπόδοτον manifeſtum fugiſſe eruditiſſimum virum? Explet ille addito *confeſſus.* quod venuſtius latet in oratione. Thucyd. lib. 3. Καὶ ἢν μὲν ξυμβῇ ἡ πεῖρα. εἰ δὲ μὴ, Μιτυληναίους εἰπεῖν ναῦς τε παραδοῦναι, καὶ τείχη καθελεῖν *& ſi quidem aggreſſio ad votum reſpondeat: ſi minus, jubere Mitylenæos, & naves dare & muros deponere;* quæ notis Scholiaſtes illuſtrans inquit. τὸ σχῆμα καλεῖται ἀνανταπόδοτον. ὁ νοῦς οὗτος. καὶ εἰ μὲν κατορθωθῇ τὸ ἐλπιζόμενον

conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit [1] *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur.* Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac [2] ne ætas quidem distinguebatur, quin [3] prima juventa consulatum ac dictaturas inirent. [4] Sed quæstores, regibus etiam

μενον καὶ τῇ πείρᾳ αὐτῇ καταλάβωσι αὐτοὺς ἔξω, καλῶς ἂν ἔσαι τοῖς Ἀθηναίοις τὰ πράγματα i. figura vocatur *ἀνανταπόδοτον*, mens est: & si spes Atticos non frustretur tentandoque ipsos extra civitatem deprehendant, recte res Atheniensibus procedent. Verum ne dicas nostrum hujusmodi præ oculis non habuisse, hæc obsecro, mihi lege. lib. 2. ann. 20. *Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque: peditum aciem ita instruxit ut pars æquo in silvam aditu incederet. pars objectum aggerem eniteretur, quod arduum sibi, cætera legatis permisit.* an non tacetur *cepit?* similiter in sequentibus suppressum est *poterat*. lib. 12. ann. 64. *Enimvero certamen acerrimum, amita potius, an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis, & largitionibus juvenilem animum devinciebat; truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Salinerius. Habet codex Florent. lacunam eandem, quam teste Lipsio Farnesianus. Ex Livio autem, unde Tacitus fortasse sumpsit; suppleri potest. ait enim lib. 24. *de se ipse haud contanter fassus conscios celabat.* Pichena. Volunt alii locum mutilum. non video quare. quippe constructio satis belle succedit; prout ea uti amat Tacitus. Remque eandem enunciavit Livius lib. 24. de Theodoro, qui conspirat in Hieronymum Siciliæ tyrannum: *Traditusque Andranodoro torquendus; de se ipse haud contanter fassus, conscios celabat.* Gruterus. Ego puto, nulla difficultate, deleta vocula *de* scribi: *se Novius, conscios non edidit.* Compendium sermonis usitatum Tacito, qualibus locutionum amfractibus sæpe vox una duabus rebus jungitur, licet alteri tantum conveniat. *Edere* autem ad alios tantum pertinet, ut vulgo usurpamus: Tacitus vero, ne morem suum stringendi sermonem migraret, etiam ei apposuit, cui minus apta ea vox erat, nempe Novio ipsi jam deprenso. *Barthius.* Inepte repetitur nomen proprium, & vox alia desideratur. Farnesianus liber *novi.* Scribam *nota.* De se edidit quæ nota erant, rem, non causam rei. Considera antecedentia. *Grotius.* Corrigo: *nec de se Novius confessus*, aut *de se Novius non confessus & conscios non edidit.* Nam quod Lipsius tentat, id non patiuntur, quæ præcedunt: *nullis palam neque mox cognitis causis.* Nam si se confessus sontem fuisset, causæ conjurationis enotuissent. *Harlæus.* Hactenus verum dicit Pichena, si dicas in MS. esse *noni*, post quas literas est vacuum spatium, & sequens versus incipit *conscios.* Curavit Nic. Heinsius per Ryckium publicari suspicionem suam *de se novissime confessus*, etsi sciens in Mediceo libro esse *Nonius*, quod fatetur, sic legi in hac parte *de se noni:* verum jam connivet in Mediceo, & auscultat, quid non accuratissime proferatur ex Farnesiano, in quo ego non dubito, quin etiam legatur *noni*, non *novi.* Est haud dubius Taciti stylus *de se non inficiatus.* pro quo 15, 2. dicit *non ibo inficias*, & convenientius exemplum præbetur in indice Freinshemii. Et ubique id verbum in isto usu celebratum occurrit. Frustratur enim se ipse Harlæus, quum non utique, si quis de se confiteatur, idcirco & causæ facinoris notescunt. Non intelligo, quamdiu statuat Heinsius hanc anquisitionem per tantam sævitiam tormentorum perseverasse, ut novissime ad id venisse possit dici. *Jac. Gronovius.*

1 *Spectaculum gladiatorum*] Suetonius: *Collegio Quæstorum, pro stratura viarum, gladiatorium munus injunxit.* Quod mutavit Nero, qui censuit, *ut ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset*, ait Tacitus lib. XIII. Iterum induxit Domitianus, notante Suetonio c. IV. & perseveravit. Tertullianus: *Transiit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium, Quæsturas dico, & magistratus, & Flaminia & Sacerdotia.* Plura de his, proprio libro. *Lipsius.*

Spectaculum gladiatorum] Huc pertinent illa Tranquilli Claudio 24. *Collegio Quæstorum* &c. *Vertranius.*

2 *Ne ætas quidem distinguebatur*] *Majores nostri, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales:* habetur Philippica V. Tandem Q. Fulvio Flacco, L. Manlio Acidino Coss. L. Villius Trib. plebei rogationem tulit, quot annos nati quemque magistratum peterent, caperentque. Livii IXL. Exinde Festo lex *annaria* dicta. *Idem.*

3 *Prima juventa consulatum*] Principio satis annorum habebat ille, quem omnes Quirites consulem facere vellent: sed ubi finita certis legibus est ætas, unde petatur honos, legitimus annus apiscendi consulatus XLIII. fuit, ut in eadem significat M. Tullius, cum de XXXIII. annis, *Ætas*, inquit, *nostris legibus decennio minor quam consularis.* Idem.

Consulatum ac dictat.] Scias in MS. Mediceo legi *&*, non *ac*. Jac. Gronovius.

4 *Sed quæstores regibus*] Origo quæstoris creandi antiquissima est, & pæne ante omnes magistratus. Junius certe Gracchanus lib. 7. de potestatibus, etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnantibus quæstor

etiam tum imperantibus, instituti sunt: [1] quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum [2] Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus, [3] LXIII. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, [4] duo additi qui Romæ curarent. [5] Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. [6] Post lege Sullæ viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat. & quamquam [7] equites judicia recuperavissent; quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut [8] facilitate tribuentium

stor fuerit; ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est, & sane crebrior apud veteres opinio est, Tullum Hostilium primum in remp. induxisse Quæstores: & à genere *quærendi*, Quæstores initio dictos, & Junius, & Trebatius, & Fenestella scribunt apud Ulpianum D. de Off. Quæstoris. Exactis autem regibus quæstores in rep. nova superfuerunt, deque eo magistratu retinendo, universi populi suffragio, lex Curiatis Comitiis lata est, quam tulit L. Brutus. *Vertranius.*

1 *Quod lex curiata*] Quamvis enim priores Reges Quæstores habuerint: tamen constat, suffragio populi, non voce principis creatos fuisse. Auctor est Junius Gracchanus, teste Ulpiano. *Ferretus.*

2 *Valerius Potus*] Ita libri scripti. Lego, *Potitus*, quod Valeriæ gentis cognomen est. In vulgatis *Valerius Postumius*, imperite. Est autem ille ipse qui Consul postea anno V. CCLXXXIV. Quod clare ex Dionysio hauries lib. IX. *Lipsius.*

Valerius Potus, & Æmilius Mamercus] Restitui ex Flor. copulam, *&*, quæ interciderat. *Pichena.*

3 LXIII. *anno post*] Error numeri. nisi placet de primis quæstoribus totos XL. annos à Livio & Dionysio discrepare Tacitum. Nam anno urbis CCLXIX. Q. F. Ser. Cornelio Coss. Livio primi Quæstores nominati, L. Valerius & Cæso Fabius: itemque Dionysio lib. VIII. At ex hac Taciti putatione, circa annum demum urbis CCCVIII. Quæstores statuamus necesse est. Quod falsum esse, liquet vel ex eo, quod Livius & Dionysius post annum illum CCLXIX. sæpius jam Quæstores nominant. Corrige hic ergo, XXIII. *anno.* ut ratio constet. In altero tamen Quæstore manet adhuc dissensus: qui Livio & Dionysio est Cæso Fabius, non Mam. Æmilius, ut nostro. Nam Plutarchus plane diversus, qui P. Veturium & M. Minucium nominat. *Lipsius.*

4 *Duo additi, qui Romæ curarent*] Sic lib. 3. histor. *Exploratores, ut mos est, longius curabant.* Verbum Sallustio quoque familiare in Jug. *in postremo C. Marius cum equitibus curabat.* iterum: *ubi quisque legatus aut tribunus curabat, eo acerrime niti.* Ibidem etiam, *curator*, dixit: *de Rep. vestra, cujus huc curator missus es.* Pichena.

5 *Mox duplicatus numerus*] Epitome Livii XV. *Quæstorum numerus ampliatus est, ut octo essent.* Quod accidit circiter annum urbis CDLXXXVIII. *Lipsius.*

6 *Viginti creati supplendo Senatui*] Uti à Cæsare Dictatore quadraginta, eadem, ni fallor, caussa. Vide Dionem XLIII. *Idem.*

Post lege Syllæ viginti creati supplendo Senatui] Romanorum enim institutis, nemo Senator fiebat, nisi qui magistratum gessisset. Vide Carolum Sigon. de antiq. jure Rom. lib. 2. c. 2. *Pichena.*

7 *Equites judicia recuperavissent*] Defuncto Sulla per XI. annos penes Senatorum ordinem judicia fuere, quousque L. Aurelius Cotta prætor legem promulgavit de restituendis equestri ordini judiciis, ut tres simul ordines, senatores, equites, ærariique tribuni judicarent. Indeque communicatam potestatem equites recuperasse videntur, ex Philippica I. & Asconio in Verrinam 2. & in Cornelianam. *Vertranius.* Ablatis quippe judiciis à senatu, necesse non erat, eum adeo frequentem, ut antea, habere, nec per consequens tot Quæstores eligere ad supplendum. *Pichena.*

8 *Facilitate tribuentium*] Steph. Pighius ad annum V. C. 672. hæc verba accipit, quasi Sulla tulerit, ut quotannis isti XX. quæstores, partim populi suffragio, partim consulum beneficio crearentur. nam Tacitus, inquit profecto dixisset *populi*, non *tribuentium facilitate*, si solus populus quæsturam tunc dedisset. Idem ei apertius ostendere Cicero videtur in Interrogatione, quum ait Vatinium quæsturæ candidatum, *invitis omnibus, non populi, sed consulis beneficio extremum adhæsisse.* Ea enim verba docere, uno quæstore populi suffragiis creato, alterum mox renuntiatione consulis è turba candidatorum adjici potuisse: atque alternatim usque ad extremum. Et id fortassis eo instituisse Sullam, ne nimis diu extraherentur comitia in tanto quæstorum numero. Hæc somnia sunt inanissima. *Beneficium consulis* Ciceroni nihil est aliud quam consulis, qui comitiis præerat, studium & contentio in commendando Vatinio, & vehemens pro eo supplicatio, quod rogandi genus cum semper sit gratiosum, tum sunt interdum, quibus nihil sit quod rogantibus non jure se concessurum populus putet. hi multis sæpe indignis profuerunt & suffragia quamvis invitis extorserunt. Neque inepte Nic. Abramus, posse & fraudis suffragiorum punctis adhibitæ suspicionem motam credi. Nam Tacitum non solum intelligere populum, & solita sua subtilitate usum, quum *tribuentium* maluit, facile largimur:

buentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur. A.23
Vitellio L. Vipsanio consulibus, cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque [1] Galliæ, quæ *Comata* appellatur, [2] fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti, jus

mur: quippe & populum & senatum & principes comprehendens verbum ponere debuit. Ita *facilitate tribuentium* libera republica & jure comitiorum penes populum est studiis tribuum; postea partim senatus, ad quem translata comitia sub Tiberio; partim Principum suos candidatos sine metu repulsæ obducentium. *Gronovius.*

1 *Galliæ quæ Comata appellatur*] Posteaquam Galli superatis Alpibus, sedes in Italia posuerunt, cum Latio togam communem induti, & citra & ultra Padum omnis Gallia citerior Romanis, *Togata* dicta fuit. Tum eorum socii Massilienses ab Ægatha ultra Niceam maritimam oram tenebant: qui ubi Salyos mediterraneam gentem, agris finitimis infestos graviter tulere, neque terra in eos, quod in alios mari possent, auxilium à Romanis petierunt. Q. Metello, T. Flaminio coss. C. Sextius Calvinus Proconsul in Salyos venit, devictaque natione, & inde in Alpes depulsa, regionem maritimam Massiliensibus attribuit, & quo à reliquis tutiores essent, arcem iis turribus, quas intra civitatis nostræ Basilicam cernere licet, exstruxit, Latinamque coloniam Aquas Sextias condidit, & agros quosdam Mercurio consecravit, uti nos vetus spectatio docet. Acta hæc quinquennio, antequam Narbona deduceretur: à cujus tandem Coloniæ celebritate, inter Gallos & Massilienses formata provincia, Romanis principio *Narbonensis*, sequiori sæculo *Provincia Provinciæ* dicta est: quæ antea *Gallia Braccata*, vetus exinde nomen amisit. Itaque factum, ut appellatione Galliæ sola *Comata* acciperetur, tam Plinio, quam Cæsari, divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Celtæ, aliam Aquitani. Horum *primores fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti erant*, ait Cornelius: puta quod è sociis & benemeritis populis & civitatibus essent, quales fuere in Belgica, Lingones & Remi, fœderati: Nervii, Verunni, Ulbanactes, Leuci, Treveri, liberi. In Celtica Hedui & Cauratani, fœderati: Meldi, Albii, liberi. In Aquitanica, Sanctones, Bituriges qui Ubisci, & qui Cubi, Arverni, liberi. Cum quibus omnibus, certisve tot populorum, icto fœdere, data primoribus civitas fuerat, sed sine latione suffragii, ne magistratus creare inter Romanos possent. Quare jus adipiscendorum in urbe honorum eos expetisse Tacitus refert. Galli namque Transpadani, ut est apud Dionem, civitate à Cæsare Dictatore donati sunt, & Senatores facti: de quibus Suetonius C. Julii LXXVI. ait: *Civitate donatos, & quosdam è semibarbaris Gallorum recepit in curiam:* & illo nomine Togatos intelligit, qui comatos, non *semibarbaros*, sed *barbaros* appellasset. Omnes vero reliqui togati Cispadani, Italici juris facti sunt ab Augusto, qui jure ac dignatione urbi quodammodo pro aliqua parte Italiam, adæquavit: excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis, decuriones colonici, in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent. Illis igitur in Urbe creare, petere, gerereque magistratus, saltem minores, ut Ædilitatem & Quæsturam licuit, pro municipum jure, qui Italici juris facti, salvis legibus & moribus viverent, sicuti in oratione dixit Adrianus, quam in Senatu de Italicensibus habuit, Agellio referente libro XVI. Provincia quoque nostra non dissimili jure usa est, si Latinas ejus Colonias spectes: ut Aquæ nostræ fuere: usa vero & majore, si Romanas colonias consideres, qualis Arelate Sextanorum, & similes. Strabo namque lib. IV. in hunc sensum scribit: *Latii jus habent ut qui ædilitatis quæsturæque dignitatem Romæ assecuti sunt.* Quod si verum in sociis, verius in coloniis nominis Latini fuit. Sed & illud scitum est, in veteri rep. & ante imperium constitutum Veteranos & emeritos quasi cives in agrum assignatum deductos, æquo jure cum illis usuros, qui urbem Romam incolerent: eorumque colonia cum effigies parva & simulachrum quoddam pop. Romani videretur, jura institutaque omnia pop. Romani habuit. Inde est, quod leguntur lib. consequenti, *Senatores provinciæ Narbonensis.* Itaque si Togati & Braccati Galli magistratus gerendi facultatem cum jure civitatis haberent, idem sibi Comati æquo jure postulabant, scilicet ad aliorum exemplum eis jus suffragii ferendi à Senatu concedi. *Vertranius.*

2 *Fœdera & civitatem*] Duplex Gallia, Cisalpina, Transalpina. Cisalpini iterum duplices, Cispadani, Transpadani. Ex his qui cis Padum, jus civitatis assecuti sunt post bellum Marsicum: qui trans Padum, jus Latii eodem tempore, ferente Pompejo Strabone, qui pater Magni. Ea lex, Pompeja dicta. Sed non contenti Latinitate Transpadani, turbas sæpe moverunt: incitante etiam post Quæsturam C. Cæsare. Nec enim de aliis Suetoniana illa capio; *Decedens ergo ante tempus colonias Latinas de petenda civitate agitantes adiit, & ad audendum aliquid concitasset, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob idipsum retinuissent.* Donec ille Cæsar Dictator primum, transtulit eos in civium jus, narrante Dione libro XLI. Τοῖς Γαλάταις τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠρίδανον οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. At de Transalpinis non liquide pureque aliquid scriptum reperio, nisi quod Strabo ostendit Cavaros, Salyesque civitate donatos, tempore tamen non expresso. Πάντας, inquit, οὕτω προσαγορεύουσι (Cavarorum nomine, scilicet) τοὺς ταύτῃ βαρβάρους, οὐδὲ βαρβάρους ἔτι

jus adipiſcendorum in urbe honorum expeterent; multus ea ſuper re variuſque rumor, & ſtudiis diverſis apud principem certabatur, aſſeverantium; *non adeo ægram Italiam, ut ſenatum ſuppeditare urbi ſuæ nequiret.* [1] *ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pœnitere veteris reipublicæ. Quin adhuc memorari exempla, quæ priſcis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod* [2] *Veneti & Inſubres curiam inruperint,* [3] *niſi cœtus alienigenarum* [4] *velut captivitas inferatur? quem ultra honorem reſiduis nobilium:* [5] *aut ſi quis pauper è Latio ſenator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hoſtilium nationum duces exercitus noſtros* [6] *ferro vique ceci-*

ἔτι ὄντας, ἀλλὰ μετακειμένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ. id eſt. *Omnes ita appellant, qui ibi incolunt, Barbaros: etſi nunc non Barbaros, quia plerique eorum ad Romanum habitum tranſierunt & lingua & moribus, quidam etiam in civitatem eorum recepti.* Donatos tamen non dubium eſt ab Auguſto: tuncne cum Italiam ad Alpes promovit? an potius in diuturna illa peregrinatione, cum ad res Galliæ conſtituendas biennium continuum illic egit? Quod obiter ſuadere Dio videtur libro LIV. qui Auguſtum in ea peregrinatione libertatem & jus civitatis aliis dediſſe ait, aliis ademiſſe. Civitatem autem accipimus, ſine jure ſuffragii, quod nunc à Claudio demum adſecuti. *Lipſius.*

1 *Indigenas conſanguineis*] Senſus videatur. Olim Latinos (qui indigenæ) ſuffeciſſe Romanis, ſanguine & affinitate cum iis junctis: cur non nunc tota Italia? Poſſis etiam, *indigenas conſanguineos populos:* eodem ſenſu. *Idem.*

Suffeciſſe olim indigenas conſanguineis ſuis] Id eſt, Albani indigenæ, ſatis fuerunt ad explendum ſenatum Romanorum, quibus erant conſanguinei. Liv. libro I. Dec. I. *Quod bonum, fauſtum, felixque ſit populo Romano, ac mihi vobiſque Albani, populum omnem Romam traducere in animo eſt, civitatem dare plebi, primores in Patres legere, unam urbem, unam remp. facere, ut ex uno quondam in duos populos diviſa Albana res eſt; ſic nunc in unum redeat.* Quod ait *in duos populos diviſa*, deſcribit conſanguinitatem Albanorum, & Romanorum, de qua poëta, *Albanique patres atque altæ mœnia Romæ.* At hi cum cæteris è Latio indigenæ dicuntur, licet Græcis poſt admiſtis. Dionyſ. libro I. Antiq. I. βάρβαροι τίνες ἦσαν αὐτόχθονες, οἱ σύμπαντες οὗτοι λατῖνοι ἐκλήθησαν. i. erant quidam barbari indigenæ, hi omnes Latini dicti ſunt. *Salinerius.* Videtur ſenſus: Urbis hujus indigenæ, una cum conſanguineis populis, ſuffecere olim Reip. Romanæ. eritque locus integer, nec opus addere, *cum conſanguineis*, ut Lipſius autumat. Sic alibi Tacitus libro 14. *Igitur Fabianus tabulam iis, quos memoravi, & aliis minus illuſtribus, obſignat.* Hiſtor. I. *Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis viriſque.* De morib. Germ. *omnes ejuſdem ſanguinis populi legationibus coëunt.* Sed fortaſſe melior interpretatio: *Indigenas*, ſcilicet Italiæ, Romanis *conſanguineis* ſuis olim ſuffeciſſe. *Pichena.* Accipio interpretationem Pichenæ: ſed ei obſtat τὸ *populis. Populum Romanum*, non *Populos Romanos* novimus. Ergo aut inducenda vox ea, ut ſit: *ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis:* aut *populos* faciendum, ut ſit, *ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populos*, aut denique ſcribendum: *ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineo populo.* nempe Italicos populo Romano, qui Etruſcos, Latinos, Sabinos &c. miſcuerit, & unum ex omnibus ſanguinem ducat, ut ait Florus libro 3. 18. Et hoc præfero. *Gronovius.* Attamen non debet velut ab ignaris præteriri, in MS. Mediceo exſtare *conſanguines*, quæ vox perinde merebatur oſtentari, ac in libro I. *commilitibus.* Sed abſint inania. Ego hinc legere adſuevi *indigenas conſanguinei populi.* Jac. Gronovius.

2 *Veneti & Inſubres*] Qui populi Tranſpadani. Ex his colligas, Cavaros, de quibus Strabo, pleno civium jure non fuiſſe. Eos enim potius hic nominaſſent. *Lipſius.*

3 *Niſi cœtus alienigenarum*] Quod ſane haud diu poſt evenit. adeo ut Auguſtinus vere ſcripſerit, *Numquid non multi Senatores in aliis terris, qui Romam ne facie quidem norunt?* lib. V. De civit. cap. XVI. *Idem.*

4 *Velut captivitas inferatur*] V. C. habet *inſeratur.* Urſinus.

5 *Aut ſi quis pauper*] Negandi vim habet. quaſi dicat: an aliquis etiam pauper è Latio Senator fiet? non fiet. poſſet etiam, *aut ecquis.* Lipſius.

Aut ſi quis pauper è Latio ſenator foret] Forte repetitum intelligitur: Quem ultra honorem pauperibus è Latio, qui Senatores nunc evadere poſſunt? Vel potius ait: Si quis pauper è Latio Senator, nulla ei reliqua ſpes, honorum ac magiſtratuum adipiſcendorum, ſi omnes divitibus provincialibus occupabuntur. *Pichena.* Si quid mutandum, lege, *reſiduis nobilium, aut ſi quis pauper è Latio ſenator, fore?* Acidalius.

6 *Ferro vique ceciderint*] Ita in meis libris, & recte. Vulgo, *Ferro ignique.* Simile mendum ſcio eſſe in Suetonii Claudio, cap. XXI. *Diu cunctatus, an omnes igni ferroque abſumeret, tandem è ſua ſede proſiluit.* Lege, *vi ferroque.* Lipſius.

Ferro ignique ceciderint] Rejicio *vique*, injuriamque à noſtro & à Suetonio defendo Claud. 21. *diu cunctatus an omnes igni ferroque abſumeret.* ubi etiam *vi* ſupponunt. an ubique eadem menda? Liv. libro I. Dec. I. *voſque dii teſtes facio, me L. Tarquinium Superbum cum ſcelerata conjuge, & omni liberorum ſtirpe*

ceciderint; divum Julium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. [1] *quid si memoria eorum inoriretur,* [2] *qui Capitolio & ara Romana manibus eorumdem prostratis.* [3] *fruerentur sane*

stirpe ferro igni persecutum. Curtius: *admiratus Ephæstion magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumque peterent.* Virgil. libro 4. Æn.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.

Salinerius. Optime Lipsius *vique* invexit è msf. quos item firmat manuscript. Covarruvianus. antea erat, *ferro ignique.* quod hic locum non habet; at habet tamen in Suetonii Claud. 21. Cum enim naumachiarii isti in navibus agerent; æque eis nocere poterat ignis quam ferrum. itaque nihil ibi mutandum. *Gruterus.* Cum à Flor. codice Lipsii lectio confirmetur, probam censeo; vocem autem, *igniquе*, adulterinam. Neque solicitus sum de Suetonii verbis in Claud. c. 21. si præsertim libri veteres annuunt, ut dicitur. Libentius legerem, *igni ferroque*, quam, *vi ferroque.* Nam recte quidem à Suetonio dicitur, *igni absumere.* similiter in locis Livii, ac Curtii à Salinerio relatis, *ferro igniquе persequi*, & *per ignes ferrumque petere*; at non proprie ab auctore nostro dictum videretur, *igni cadere.* Pichena.

1 *Quid si memoria eorum inoriretur*] Abstinui sem per à correctionibus, at ubi res necessario monet, nihilo magis soleo manus continere: præsertim quando castigatio una literula mihi stat. locus iste rejecta *s* litera est inter incorruptos. *quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio, & ara Romana manibus eorundem prostrati.* To *Capitolio prostrati* vice *strati pro Capitolio.* sicut jam diximus, libro 6. ibi, *Ut verum Latinium Latiarem.* Et sicut illa Cæsaris lib. 2. Gallic. *prædam militibus donat, exercitum Ligerim traducit.* illa Catulli: *perambulabit omnium cubilia.* At quinam isti, qui pro Capitolio cæsi stratique sunt? seniores patrum plebisque, à Gallis sæviter discerpti: qui cum recipere se in Capitolium possent, mortem parvi fecere, ut juventus in eo facilius obsidionem toleraret, seque & sacram illam sedem ab injuria prohiberet. Liv. libro 5. 39. *Si arx Capitoliumque sedes deorum*, &c. Quod autem ad eam stragem respectum sit, liquet ex verbis Claudii ad ejusmodi respondentis: *capti à Gallis sumus.* Oblita mihi fuerant hæc Thucydidis libro 2. διαδραμὼν δὲ τὸ τῶν Ἀθηναίων στρατόπεδον i. *percurrens Atheniensium exercitum:* ubi Scholiastes, ἀντὶ τοῦ διὰ μέσου αὐτῶν δραμὼν, *pro per medium illorum currens.* Salinerius. Sed in MS. Mediceo manifeste legitur *moreretur*, ut discimus ex Pichena. Id notatum est ab fratre; id ego scriptum in schedis meis commisi Cl. Ryckio, quem vides laboriose circumire, ut hoc deferat, non Pichenam audiens, non collationis novissimæ jam memor, ut licentiæ Heinsianæ conveniens *renovaretur* poneret. Atqui aperte satis in isto vetere sita est vera lectio *moveretur*, quum vulgatum sit absurdum & nugax, & alia, quæ temere substituuntur, sint alieni ingenii. Tempus istud adhibet etiam 15, 52. etsi alio respectu. *Jac. Gronovius.*

2 *Qui Capitolio & ara Romana*] Locus fractus corruptusque, uti oratiuncula hæc tota. Nec ista Attius Navius pater augurum restituerit, sine libris: nedum ut Beatus nobis persuadeat germanam lectionem esse, *qui Capitolio & ara Romana? manibus eorumdem parceretis?* Est enim, *inquit*, Aposiopesis: subaudiendumque, *potiti sunt.* qua figura medius fidius vellem ipse usus esset. Mei libri, *memoria eorum memoretur qui Capitolio & ara Romana manibus eorumdem per se satis.* Lipsius.

3 *Fruerentur sane*] Ubi quæsitum fuit ab iis, qui civitatem communicari vellent, an foret, ut manes vererentur eorum, qui in urbe diripienda, ferro ignibusque vastanda, & oppugnando Capitolio intercidissent; instabant adhuc, si factitiorum civium animos tolleret majorum recordatio, denuo scilicet urbe potiti, *Fruerentur sane vocabulo civitatis* immo & re ipsa civitate. Hic tantum referam Florentini verba pariter corrupta *quid si memoria eorum moreretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem per se satis.* Pichena. Hic quoque locus fractus & corruptus: nec quem persanare hominis est, sine libris. Duo tamen in eo ipso notarim. Legendum potius videri *iniretur*, pro *inoriretur:* & pro *ara*, *arce.* Quamquam de Ara maxima possis capere: tamen verisimilius est de arce. Nam sic sæpe apud alios auctores *Capitolium* & *arcem Romanam* jungi deprehendes: nusquam *Capitolium* & *aram.* Acidalius. Emenda: *Quid si memoria eorum innovaretur, qui in Capitolio & Arce Romana à majoribus eorundem prostrati?* Vel *innovetur.* Significat multos etiam in oppugnatione Capitolii atque Arcis, qui ex urbe eo confugissent, diutino obsidio à Gallis trucidatos. *Justus Rycquius.* Ego mihi hunc locum bene persanasse visus sum: *Quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana, mœnibus eorundem prostratis, fruerentur? Sane vocabulum civitatis, insignia patrum, decora magistratuum ne vulgarent.* Per *aram Romanam* intelligit Tacitus Maximam, quam ut & Capitolium, non fuisse prostratam satis constat. *Ger. Vossius G. F.* Tentabam: *Recentia hæc: quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolium & arcem Romanam, mœnibus eorundem prostratis?* Intelligo, obsederint ædificiis urbis adflictis incensisque. Ista, quæ recensuerat, ferro vique cæsas legiones, D. Julium apud Alesiam obsessum, recentia & memoriæ nondum exoletæ. At quanto graviore invidia premi posse Gallicum nomen, quanto minus dignos curia Romana visum iri, si mentio etiam fiat illorum, qui mœnibus incensis ac prostratis circa montem Tarpejum & arcem per sex menses minacissimi pependerint.

24 *sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent.* His atque talibus haud permotus princeps, [1] & statim contra disseruit, & vocato senatu [2] ita exorsus est: *Majores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in civitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis rempublicam capessam, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Julios Albâ, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo; & ne vetera scrutemur, Etruriâ Lucaniaque,* [3] *& omni Italiâ, in senatum accitos.* [4] *Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim,* [5] *sed terræ, gentesque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie* [6] *deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est.* [7] *Non pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros è Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* [8] *Advenæ in nos regnaverunt.* [9] *Libertinorum filiis magistratus mandari,* [10] *non, ut plerique falluntur, repens,*

Gronovius. Non decet hic deviare, nec varietate æstuandi insignem hunc scriptorem deludere. Negari nequit, quin *ara* corrupta sit pro *arci.* Hic sunt iidem ductus. Jam vero quod monstrant *per se satis*, est mendax spectatio scripturæ antiquæ in castissimo libro Mediceo, ubi sunt formæ literarum parum intellectæ aut cognitæ, neque pse *satis*, quod quantum ego assequor, indicaret *perstursatis* vel *ati sunt.* Illa nota venit quidem ad similitudinem characteris E, ut volunt docti, sed aliquantum tamen differt, ut patet in ectypo, quod de hoc volumine edidit Mabillonius, quo continetur initium libri duodecimi. Quam commodum foret, si legas? *qui Capitolio & arci Romanæ manibus eorundem pestem minati sunt.* Nihil injungo; vide ut eas ad meliora. *Jac. Gronovius.*

1 *Et statim contra disseruit*] Ita Florentinus & melius, quam, *etiam statim*, ut vulgo. *Pichena.*

2 *Ita exorsus est*] Quæ oratio Principis memoriæ caussa Lugduni habita, celeberrima urbe Galliarum, & in æs incisa. Tabula manet illic etiam nunc; & dignum lectu exemplar ejus, quod, exscriptorum fide, proposui in EXCURSU A. eo magis, quod multa in eo ad Taciti lucem. *Lipsius.*

3 *Omni Italia in senatum accitos*] Hinc apparet, Italiam non protendi usque ad Alpes, quando aut de jurisdictione, aut de privilegiis agitur, quamobrem Tranquillus C. Julio: *Crassum Pompejumque in urbem provinciæ suæ Lucam extractos compulit*, &c. idem, *Consecutusque cohortes, ad Rubiconem flumen, qui provinciæ ejus finis erat.* Constat autem Julium Cæsarem præfuisse utrique Galliæ: de quo scripsi late in Commentariis civilibus. *Ferrettus.*

4 *Postremo ipsam*] Romam intellige, & civitatem. *Ferrettus.* Non Italiam intelligo, sed ipsam civitatem Romanam. *Pichena.*

5 *Sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent*] Florentin. absque copula, *sed terræ gentes.* fortasse non improbandum. *Pichena.* Certe concedi id Tacito debet, sæpe sic agenti, nec aliter 12, 2. in eodem legitur *haudquaquam novercalibus odiis usura in Britannicum, Octaviam, proxima suis pignora*, ubi vulgo edunt *Britannicum & Octaviam.* Utique Florentinus ille omnes alios pretio superat, unde licuit copulam expulsam ab Tacito prodere ad posteros, qui sua tanta licentia non debuerunt abuti ad interponendum. *Jac. Gronovius.*

6 *Deductarum per orbem*] In colonias nempe deductarum. Iisque misti è provincialibus fere semper aliqui, eodem jure. *Lipsius.*

7 *Num pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros*, &c.] Suspecta est mihi vox *Viros* cum Mureto: qui & ipse latere sub ea nomen familiæ alicujus censuit, sed corruptum. *Acidalius.*

8 *Advenæ in nos regnaverunt*] Noti sunt ex historiis T. Tatius & Numa Pompilius ex Sabinis, & Tarquinius Priscus ex Tarquiniis oriundi peregrinique Romanorum reges. *Vertranius.*

9 *Libertinorum filiis*] Hoc illud est quod Suetonius notat in Claudio: *Appium Cæcum Censorem, proauctorem generis sui, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appii, & deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.* Et notat vere. Nam libertorum filii adeo à curia remoti temporibus priscis, ut nec in militiam sint admissi. & bello Italico libertini primum militare cœperunt, ut notat Epitome Liviana LXXIII. *Lipsius.*

Libertinorum filiis] Verum ne dixerit ipse Claudius, an ii, quos ipse reprehendit, ex iis verbis docet Suetonius in eodem: *Latum clavum, quamvis initio affirmasset, non lecturum senatorem, nisi civis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam Appium*

repens, sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnavimus. scilicet Volsci & Æqui, numquam adversam nobis [1] *aciem struxere! Capti a Gallis sumus. sed & Tuscis obsides dedimus, & Samnitium jugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum* [2] *breviore spatio quam adversus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Jam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant.* [3] *Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post patricios; Latini post plebejos; ceterarum Italiæ gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* [4] Orationem prin- 25
cipis secuto patrum consulto, primi Ædui senatorum in urbe jus adepti sunt. datum id fœderi antiquo, & quia [5] soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.

pium Cæcum Censorem, generis sui proautorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appii Claudii, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Sic accipe de eodem Appio scriptum apud Livium libro 9. extremo. *Vertranius.*

10 *Non, ut plerique falluntur, recens*] Non hercle antiquius, quam à Cæsare. Primus ille libertorum filios allegit in Senatum, & magistratu ornavit. Dio XLIII. καὶ παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ' εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν. id est: *Multos in Senatum allegit, nihil dijudicans utrum quis miles esset, utrumve filius liberti.* Lipsius.

Non, ut plerique falluntur, repens] Potior mihi vox, *repens*, quæ habetur in Flor. quam, *recens*, ut in vulgatis. *Pichena.*

1 *Aciem struxere!*] Vere ex mea collatione monet Cl. Ryckius in codice Flor. legi *instruxere*, quod postea etiam vidit frater. *Jac. Gronovius.*

2 *Breviore spatio*] Ita, si Galliam Comatam spectas, de qua hic agitur: nam decimo anno à Cæsare perdomita est. Aliter in aliis, quod historiæ dicent. *Lipsius.*

3 *Omnia P. C. quæ nunc*] Pulchram & acutam Sententiam reperio à Synesio Cyrenensi Episcopo, haud disparibus sane verbis, expressam in epist. LVII. πολλὰ τῶν δεόντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο: οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε· ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. Verto: *Multas rerum utilium tempus invenit, aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & singula quæ facta sunt initium semel habuerunt. Demus & nos principium meliori consuetudini.* Simile, sed breviter, Tertullianus adverf. Marc. I. cap. IX. *Omnis res anterior posteriori normam præministravit.* Lipsius. Locus hic communis etiam redit 12, 6. *Jac. Gronovius.*

4 *Orationem principis*] Orationis & SC. exemplar, memoriam actorum servaturum, in Galliam Comatam missum est, Lugdunique, provinciarum ornamento, ejus Galliæ metropoli, æenea tabula ex veteri more ad perpetuitatem incisum, superioribus annis è ruderibus erutum, in domo reipubl. Lugdunensis, ut olim quoque, publice nunc habetur. At longior fuit tabula, cujus exordium consumpsit vetustas: sed quæ pagina duplici pro latitudine tabulæ sculpta verba sunt, ita ordine exscripsimus. (Omisimus hic, quia erit in Excursibus Lipsianis.) Hæc quæ dixit Claudius Cæsar, in quo, ut noster Cornelius ait, *elegantiam non requireres, quoties meditato dissereret*, Lugduni aspiciuntur in ære publicandæ orationi fixo: & plumbo circum ornata tabula suggerit indicium, alia consimili tabula incisum fuisse SC. quod factum, post recitatam principis orationem, hoc loco Tacitus scribit. Sane pro eo, quod Eduis tributum idem ait, verendum, ne Augustodunum, quod tum Eduorum caput erat, similis in ære sculpta oratio cum SC. uti Lugdunum, missa fuerit. *Vertranius.*

5 *Soli Gallorum fraternitatis nomen*] In Panegyrico Flaviensium nomine apud Constantinum dicto: *Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes & barbaras Galliæ gentes plurimis Senatusconsultis fratres populi Rom. appellati sunt; & cum à ceteris Rhodano ad Rhenum usque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli consanguinitatis nomine gloriati sunt.* Et postea: *Imputavere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua & simplici caritate fratres populi Rom. crediti sunt.* Bene ait, *crediti*. Neque enim aliunde, ut credo, fratres, quam ex sermone communi Gallorum Germanorumque, quo fideles socii, fratres amicique dicuntur. non quia ab Iliaco sanguine, ut suggerunt quidam. Sed quod Tacitus dicit solos Æduos id nomen usurpasse: repugnat Lucanus, qui tribuit etiam Arvernis:

Et docilis rector monstrati Belga covini.
Arvernique ausi Latio se fingere fratres
Sanguine ab Iliaco populi.

Et lapis antiquus, qui Batavis. GENS. BATAVORVM. AMICI. ET. FRATRES. ROM. IMP. quæ inscriptio eruta armamentario Britannico, ad ostium veteris Rheni. Tamen Diodorus etiam pro Tacito, libro V. ἡ Γαλατία κατοικεῖται μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν διαφόρων τοῖς μεγέθεσι. ὧν ἐστιν ἓν πρὸς Ῥωμαίους

 ἔχον

usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum ascivit Cæsar [1] vetustissimum quemque è senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas [2] Romulus *majorum*, & L. Brutus *minorum gentium* appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps [3] Augustus lege Sænia sublegere. [4] Lætaque hæc in rempublicam munia, [5] multo gaudio Censoris inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, [6] mitem & recens repertam, quam [7] ex severitate prisca rationem adhibuit; monendo, *secum quisque de se consultaret, peteretque* [8] *jus exeundi ordinis. facilem ejus rei veniam. & motos senatu, & excusatos simul*

ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν, τὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαμένουσαν. Lipsius.

Soli Gallorum fraternitatis nomen cum Po. Ro. usurpant.] Asconius Pedianus notat quosdam *fœderatos*, vel *socios*: quosdam *liberos*: nonnullos *stipendiarios*: alios *fratres* populi Ro. fuisse nuncupatos. Asconium videat studiosus lector. Ideo hoc loco ait Tacitus Heduos *fratres* Po. Ro. dictos esse. atque Cicero in epistolis ad Trebatium eos *fratres* vocat. *Lupanus.*

1 *Vetustissimum quemque è senatu*] Aliud Patricii, aliud Senatores. Senatores multi è plebe, ut septuennibus pueris notum. Claudius igitur, ne exstingui, & intermori patriciorum familias pateretur, antiquissimum quemque è plebeis Senatoribus rettulit in patres. Dico antiquissimum; sive ætatis ratione, seu potius temporis, quo in Senatu fuit. Hæc clara Taciti mens. At vir juris & antiquitatis consultus, quasi in Cimmerios delatus esset, ita hic cæcutit. Vertit se in omnes formas, & tandem definit scribendum esse: *vetustissimum quemque è se natum.* Sapis lector, & non rides? *Lipsius.*

2 *Romulus majorum*] Tacitus sensisse videtur omnes patricios qui à regibus lecti (plures enim reges post Romulum legerunt) Majores fuisse: qui à Bruto, Minores. Livius tamen & alii, contra. cujus rei confusam veritatem vide apud Onufrium in Fastis, quem non exscribo. Sed Tacito, ut opinor, auctores fui. Lud. Vives tamen, patrum ævo doctrina celebri, verbis aliquot insertis hic legebat: *Romulus majorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum appellaverant.* cujus epistolam ea super re publicavit amicus meus dum vixit G. Canterus in Notis suis. At mihi nondum animus adsentiendi: nec tibi quidem, si cum judicio excusseris, quæ Onufrius per satyram & confuse, ut solet, collegit. *Lipsius.*

Quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant] Constat ex T. Livio Romulum centum Senatores creasse, qui postea *Majorum gentium* sunt appellati, cum Tarquinius Priscus centum alios Senatui adscripsisset, qui *Minorum gentium* dicebantur. T. Livius de Tarquinio Superbo loquens, *His muliebribus instinctus furiis Tarquinius, circumire, & prehensare minorum maxime gentium Patres.* Lupanus.

3 *Augustus lege Sænia*] Ille idem Vives scribit, *Servia.* Jus & mos Belgæ, dissentiendi ab Ibero. *Sænia* enim vera lectio. Colligo ex Dione LII. qui hunc patriciorum dilectum confert in annum urbis DCCXXV. τό τε τῶν εὐπατριδῶν γένος, inquit, συνεπλήρωσε, τῆς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι. id est; *Patriciorum numerum implevit; Senatu scilicet id ei jubente.* Ex quo vides SC. aliquod fuisse ejus rei, sive legem. Legibus nomina à consulibus: & consul suffectus prioris anni, L. SÆNIVS. in monumentis. Vertranium ergo, qui *Sentiam* reposuit, non audiemus. *Lipsius.*

4 *Lætaque in R.P. munia*] Hoc est *in Remp.* sicut alibi *formidolosum in vulgus* &c. *Freinshemius.*

5 *Multo gaudio Cæsaris inibantur*] *Censoris* habet manifeste volumen Budense. Intelligitur autem Claudius Cæsar. De quo narrationem istam auspicans Tacitus supra dixit: *At Claudius matrimonii sui ignarus, & munia censoria usurpans.* Et lib. 12. *Quod porro honestius Censoriæ mentis levamen, quam assumere conjugem prosperis dubiisque sociam?* Loquitur de Claudio Agrippinam ducturo. *Rhenanus.* Claudium per jocum *Censorem* appellat. dixit enim supra; *munia censoria usurpans*, id est, quæ ad se non pertinerent. *Pichena.* Vix me teneo quin adseverem concinniorem fore auctoris sententiam, si reponamus *mutuo gaudio Censoris*; sive fuit *Cæsaris.* Gruterus.

6 *Mitem & recens repertam*] Repertam ab Augusto. Habes in Dione libro LII. in extremo. *Lipsius.*

Mitem & recens repertam, quam ex severitate, &c.] Pessime depravatus fuerat hic locus ab iis, qui pro, *quam*, substituerunt *quandam.* Merito ergo sagacissimus Lipsius odoratus erat, negationem deesse, cui consonans est lectio, quam ex Flor. codice reposui. Subintelligitur enim, *potius*, Corneliano more. *Pichena.* Lipsius ad sententiam inserit, *haud ex severitate prisca.* Sed hallucinatur certe. Usum hunc præpositionis *ex* astruo exemplo Symmachi lib. 9. ep. 92. ubi plura dicemus. Verba Symmachi sic habent: *Instar beneficii erit, si mihi contingat de te ex voluptate securitas.* Acidalius.

7 *Ex severitate prisca*] Alucinor, aut scribendum voce addita: *Haud ex severitate.* Sententiam eam esse, id mihi certum. Hæc ita scripseram: sed ecce Pichena ex Florentino codice vere emendat: *repertam, quam ex:* sententia illa mea, id est (Corneliana phrasi) *potius quam.* Lipsius.

8 *Jus exeundi ordinis*] Solos Ciliciæ abite nebulones.

mul propositurum: [1] *ut judicium censorum ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.* Ob ea Vipsanius consul rettulit, [2] *patrem senatus appellandum esse Claudium. quippe promiscuum* patris patriæ *cognomentum: nova in rempublicam merita, non usitatis vocabulis honoranda.* Sed ipse cohibuit consulem ut nimium assentantem. [3] conditque lustrum, [4] quo censa sunt civium LXIX centena, & XLIV. millia. Isque illi [5] finis inscitiæ erga domum suam fuit. haud multo post, flagitia uxoris noscere ac
punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas. Jam Messallina facilitate 26
adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi dissimulationem* [6] etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. [7] *Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur.* [8] *insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se cælibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita iræ properum.* Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; [9] sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, [10] ob magnitudinem infamiæ, [11] cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec

lones. Enimvero Latinitas scribi vult, *ordine.* aut potius, *exuendi ordinis.* Ita lib. III. *Piso exuta dignitate in decem annos relegatur.* Idem.

1 *Ut judicium censorum ac pudor sponte cedentium*] Faernus legebat: *Ut judicium censorium*, &c. *Ursinus.*

2 *Patrem Senatus*] Quod imitati, sibi sumpserunt Balbinus & Pupienus Augusti. In Nummis: IMP. CÆS. PVPIEN. MAXIMVS. AVG. Tum parte versa: PATRES SENATVS. *Lipsius.*

3 *Conditque lustrum*] Id est, *Censu perfecto, edixit, ut omnes cives Romani, equites, peditesque in suis quisque centuriis, in campo Martio prima luce adessent: ibi exercitum instructum omnem suovetaurilibus lustravit. Idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est.* Liv. lib. I. Hujus autem censionis à Claudio editæ, sed hominum ampliore numero, testis est vetus memoria inscripta Romæ his literis TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXXVII. MIL. X. *Vertranius.*

4 *Quo censa sunt civium* LXIX. *centena, &* CXLIIII. *millia, &c.*] Ant. Augustinus legebat: *Quo censa sunt civium sexagies novies centena millia, & centum quadraginta quatuor.* Ursinus. Aliter se habent hi numeri in Flor. LVIIII. LXXXIIII. LXXII. *Isque illi finis, &c.* Pichena.

LXIX. *centena, &* LXIIII. *millia*] Convenit cum Cassiodori ratione sexaginta novem centena millia exprimentis. cum libris haud plane convenit. è quibus Vatic. ille fidus exprimere videtur *quinquaginta octo centena & octoginta-quatuor millia &* LXXII. Nec miremur de granditate numeri: cum jam tunc sub Augusto (nondum tot populis in civitatem acceptis) censa reperiam *quadragies centena millia.* Lapidis inscriptio quam obtrudunt, TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXVII. parum vera aut fida mihi est. & tamen cum de his saltem qui arma ferrent agat, nihil nobis obstat. *Lipsius.*

5 *Finis inscitiæ erga domum suam fuit*] Nescio an melius, *circa.* Acidalius.

6 *Etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium, &c.*] Hicne ut Tacitus *sive* illud scripserit? Non solet ita, ut *an* subsequatur. nec id adeo quisquam probatorum. Delendum aut mutandum, *etiam Silius ipse, fatali vecordia, an* &c. Acidalius.

7 *Quippe non eo ventum, ut senecta principis opperiretur*] Sic restitui ex Florent. verbum. Vulgo, *operiretur*, ambiguæ significationis. Pichena. Venetus, *senectam principis opperirentur*, melius omnino quam alii *senecta principis opperiretur.* Freinshemius.

8 *Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis*] Lego, *flagitii manifestis.* quæ dictio elegantissima & Tacito frequentissima. *Acidalius.*

9 *Sed ne Silius summa adeptus*] Scripsimus quod in volumine Budensi habebatur, *summam adeptus.* Intelligitque summam rerum. Sic lib. seq. *summamque R. P. agi obtestans.* Rhenanus. Vulgo legitur, *summa adeptus*, in quibusdam tamen codicibus scriptum comperi, *summam adeptus*: cæterum priorem lectionem magis probo. *Ferrettus.*

10 *Ob magnitudinem infamiæ*] Elegantissima gnome. cujus acumen non cepit Ferrettus. Explicat unus Seneca epist. CXXIII. *Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est.* ubi tamen male, &

Nec ultra exſpectato, quam dum [1] ſacrificii gratia Claudius Oſtiam proficiſceretur, 27 cuncta nuptiarum ſolennia celebrat. Haud ſum ignarus, fabuloſum viſum iri, tantum ullis mortalium ſecuritatis fuiſſe, in civitate omnium gnara & nihil reticente, [2] nedum conſulem deſignatum, cum uxore principis, prædicta die, [3] adhibitis qui obſignarent, [4] velut ſuſcipiendorum liberorum cauſſa, conveniſſe: atque illam [1] audiſſe

& præter reliquum judicium, Pincianus, *in fama eſt*, legi voluit. Ita autem eſt. hominibus perditis & ad flagitia projectis, ipſa infamia voluptas eſt. Audi Valerium Maximum de Polemone, lib. VI. cap. De mutatione morum: *Perditæ luxuriæ Athenis adoleſcens Polemo, neque illecebris tantum ſed ipſa infamia gaudens.* Ubi addo voculam è libro veteri, *neque illecebris ejus tantum:* ſententia omnino volente. *Lipſius.*

11 *Cujus apud prodigos*] Quam *Infamiam* qui prodigunt & profundunt, nihil habent præterea voluptatis: nam, ut ſcribit Seneca, *Improbarum voluptatum poſt ipſas pœnitentia eſt:* vel quibus infames eſſe contigit, nihil ſupereſt præter voluptatem. *Ferrettus.*

1 *Sacrificii gratia Hoſtiam*] Imo rei frumentariæ gratia, ait Dio: pellicum cauſſa, Victor. Sed ſacrificium credo à Claudio inſtitutum rei frumentariæ cauſſa, in Caſtorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum mariſque cauſſa. Ita lego apud Ammianum lib. XIX. in ſumma inopia frumenti, Tertullum qui Præf. annonæ, *apud Oſtiam in æde Caſtorum ſacrificaſſe, tranquillitatemque mare molliviſſe.* Id ſacrum perpetuum fuit, & ſuſpicor à Claudio inſtitutum, qui portum illum celebrem & ſacrum Oſtiæ exſtruxit. Celebrabatur ſollenni quadam lætitia, menſe Majo: ideoque poſt ſæcula Majuma dictum. Suidas: Μαϊουμᾶς· πανήγυρις ἐγένετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα. τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀςίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες. Julianus Cæſar in Antiochico: ὑμῶν δὲ ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντες, ὑπὲρ δ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει. Nec aliud intellexit Æthicus in Coſmographia: *Tiberis inſulam facit inter portam urbis & Oſtiam civitatem, ubi populus Rom. cum urbis Præfecto vel Conſule, Caſtorum celebrandorum cauſſa egreditur, ſollennitate jucunda.* Ubi vides Caſtorum ſollenne, & Majumam, idem eſſe. Hanc originem Majumæ nec inſcitam, nec alienam à vero puto. *Lipſius.*

2 *Nedum conſulem deſignatum*] Ob beneficium à principe Silio collatum, deſignato conſulatu fabuloſius viſum iri Cornelius ſignificat Silium cum principis uxore in matrimonium conveniſſe. Sed Dio lib. XL. de Meſſalina inquit, *C. Silio nupſit, magnoque ſumptu nuptias paravit, regiamque ei donavit, precioſiſſimis quibuſque Claudii rebus in eam congeſtis, denique conſulem eum deſignavit.* Cujus loci faciet auctoritas, ut ingenioſus malit *nondum conſulem deſ.* ſcilicet, Silium, cum maritus fieret & certe dulcis eo ſolo verbo fieret oratio, quæ *nedum* retinenti ſcabra rudiſque videtur. Sed tuenda Taciti perſona eſt, tenendaque lectio vetus, quo ſui ſemper ſcriptor ſimilis ſit: qui hujus Annalis initio de C. Silio conſule deſignato, & infra ſtatim de proximo ejus conſulatu meminit. *Vertranius.* Non beneficium principis exprobrat hic titulus Silio, ſed perſonæ ejus eminentiam reſpicit, in qua nihil eſſe poterat obſcurum: adeoque magis mirum & minus credibile ſit hujus loci hominem ad tantum vecordiæ fuiſſe progreſſurum. Cæterum quod oratio ſcabra & rudis Vertranio videtur, id facile vitaveris, ſi memineris Taciti verba ſic eſſe accipienda, ut ante *τὰ nedum conſ. deſ.* intelligamus *τὰ & quemquam:* quaſi eſſet: *tantum ullis mortalium ſecuritatis ineſſe;* & *in civitate omnium gnara & nihil reticente* quemquam, *nedum conſulem deſignatum, cum uxore principis,* &c. *conveniſſe.* His duabus voculis, quas ſtudio brevitatis auctor noſter fecit lucri, per intellectum appoſitis, nihil hac parte reſtat difficultatis. *Gronovius.*

3 *Adhibitis qui obſignarent, velut ſuſcip. liberorum*] Veterum nuptiis teſtatio interpoſita eſt, quod *liberorum quærendorum cauſa convenirent:* cujus prætextu Sejanus codicillis ad Tiberium ſupra Annali 4. tegit cupidinem. Et ejuſdem teſtationis quædam veſtigia remanent in Inſtitutionibus Ulpiani, titulo De Latinis. Eam vero interponi apud acta magiſtratus exiſtimavi in eo, de jure liberorum: quod crederem adhuc, niſi Taciti locus hic eſſet, qui docet adhibitos ſignatores, qui obſignarent animo ſuſcipiendorum liberorum in matrimonium conveniri. Hinc igitur mecum addiſcet ſtudioſus, teſtationem coram ſignatoribus factam, & inſertam inſtrumentis dotalibus, ſive tabulis dotis: quas antequam uxor in domum viri deduceretur, vel ipſi auſpices, ut ait Tranquillus, vel ſignatores obſignabant, qui in domum mulieris cum auſpice convenerant. Eo illud Juvenal. Sat. 10. *veniet cum ſignatoribus auſpex.* Quintus item Cervidius Digeſtorum libris *ſignatorum* meminit, qui ſacculum cum pecuniis teſtato depoſitum, & dotis tabulas conſignarent. L. 8. D. *de lege commiſſoria* & L. 66. D. *de donationibus inter virum & uxorem.* De tabellis Meſſalinæ & Silii, Suetonius ita ſcribit: *illud omnem fidem exceſſerit, quod nuptiis, quas Meſſalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipſe Claudius conſignaverit: inductus, quaſi de induſtria ſimularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipſi per quædam oſtenta portenderetur.* Vertranius.

4 *Suſcipiendorum liberorum cauſſa*] Ea formula in nuptiis

[1] audiſſe auſpicum verba, [2] ſubiſſe, ſacrificaſſe apud deos, [3] diſcubitum inter convi-
vas, oſcula, complexus, [4] noctem denique actam licentia conjugali. [5] Sed nihil com-
poſitum miraculi cauſſa, verum audita ſcriptaque ſenioribus [6] tradam. Igitur domus 28
principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia, & ſi res verterent, formi-
do, non jam ſecretis colloquiis, ſed aperte fremere, [7] *Dum hiſtrio cubiculum principis
exſulta-*

nuptiis legitimis ſollennis, ad conjugii verum finem. *Nec enim ob aliud*, ait Auguſtinus, *femina nubit, quam, ut mater fiat.* unde & matrimonium ominis cauſſa dictum. Ideo Græci definiunt, *γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ.* Et apud Athenienſes (ait Iſidorus Peluſiota lib. III. epiſt. CCXLIII.) *ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον, ἐπ' ἀρότρῳ παίδων ἐλέγετο γένεσθαι*: *Legitima conjunctio, ad ſeminandos liberos dicebatur fieri.* Menander etiam pulchre, apud Clementem:

Παίδων σπόρῳ τῶν γνησίων δίδωμι σοὶ
Γὲ τὴν ἐμαυτῦ θυγατέρα.

Et Auguſtus ſenile quoddam conjugium injuſtum pronunciavit, *quoniam non quærendorum liberum cauſſa initum*, ait Valerius lib. VII. cap. VII. In ipſis autem tabulis ea verba ſolita exprimi. Auguſtin. lib. XIV. De civitat. *Quid concubitus conjugalis, qui ſecundum matrimonialium præſcripta tabularum, procreandorum fit cauſſa liberorum?* Adde & Sueton. Jul. cap. LI. *Lipſius.*

1 *Audiſſe auſpicum verba ſubiſſe*] De auſpicibus in nuptiis fit etiam mentio lib. 15. Ad hunc morem, in gratiam juniorum, ſubjiciam verba Ciceronis de Divinat. lib. I. *Nihil fere quondam majoris rei, niſi auſpicato, ne privatim quidem, gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auſpices declarant, qui re omiſſa nomen tantum tenent.* Idem tradit Valer. Max. lib. 2. c. I. de nuptiis. Addam etiam hoc, Auſpices deinde alio vocabulo à Græcis ducto, *paranymphos*, appellatos, qui ex parte viri nuptiis intererant; ut *pronubas*, quæ ex parte uxoris. Pichena. *Subiſſe verba* videtur dici, cui alius *verba præivit.* Vide Obſervat. 2,4. *Gronovius.*

2 *Subiſſe, ſacrificaſſe*] Verbum *ſubiſſe*, corruptum judico. Forte an, *nupſiſſe*, id eſt, ſollenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velaſſe. Scripſi & ſenſi ita olim. at nunc delibero etiam atque etiam, & ambigo an ſubeundi verbum non hic germanum & inter legitima nuptiarum. Quinctilianus ſuſpicionem facit in ſermone Declamationis CCXLVII. *Dicit pars diverſa. non fuiſti uxor. non ſubſiſti cum illo.* Legerim, *non ſubiiſti.* Et ſubitionem hanc intellegam, ſive cum deducta ſubiret mariti domum: ſive de jugo. modo is ritus tamen ſatis certus. *Lipſius.*

3 *Diſcubitum inter convivas*] Et quidem forma nuptiali: quæ volebat ut nova nupta in gremio mariti jaceret. Morem eum exprimit Juvenalis:

——— *ingens*
Cœna, ſed & gremio jacuit nova nupta mariti.

quaſi ecce id inter ſollennia nuptiarum. Appulejus de nuptiis Pſyches: *Accumbebat ſummum thorum maritus, Pſychen gremio ſuo complexus.* Ideo recte in Catullo,

Adſpice intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immineat tibi.

Nec recte magnus ille cenſor, quem unum æmulor miror que, *Adſpice imus*, emendavit. Imuſne in illo geniali ſuo epulo maritus? imo Summus, vel Appulejo teſte. Intus accubare, ut intus canere. Interior autem maritus, reſpectu ſponſæ ad quam hic ſermo. Si quid tamen mutandum, legerim, *unctus*: qui mos Romanis in omni convivio ſollenni. *Lipſius.*

4 *Noctem denique actam licentia conjugali*] Videndum an illud, *denique*, mutandum ſit in, *diemque.* Urſinus. Apage Murete, *noctem diemque.* Acidalius.

5 *Sed nihil compoſitum miraculi cauſſa, verum audita ſcriptaque ſenioribus tradam.*] Quis hic ſenſus? quæ ſeniores audierunt ſcripſeruntque? an quæ ſcripta ab aliis, & à ſentoribus mihi tradita? Illud verba præferunt: hoc Lipſius voluiſſe videtur ad 2 Annal. in fine. At tum trajicienda erant verba: *verum ſcripta auditaque à ſenioribus tradam.* Hæreo. Niſi forte legendum: *verum audita ſcitaque ſenioribus.* Vide ad 2 Ann. extremum. *Acidalius.*

6 *Tradam*] Magis pro mente, *trado.* jam enim illa incredenda ſcripſit. *Lipſius.*

7 *Dum induſtria cubiculum*] Regem olim feci, qui emendaſſet hunc locum. itaque concurſum à multis ad coronam, & non unus mihi indicavit ſcribendum: *Dum hiſtrio cubiculo Principis occultatur, dedecus.* veriſſime. intellegit enim Mneſterem illum Pantomimum, qui diu in deliciis Meſſallinæ. Libri ſcripti non longe abeunt ab hac lectione, *Dum inſtruo cubiculum Principis exultavero, dedecus.* Poſſis extrema item ſcribere, *cubiculo Principis exſultat, vere dedecus.* Idem.

Dum induſtria cubiculum principis occulit adulteros] Corruptus locus eſt nec quicquam hic minus ſcribendum quam vocabulum *induſtria.* Exemplar regium hic crucicula notatum erat, & variis lituris raſuriſque fœdatum. Videtur tamen antiquior lectio fuiſſe: *dum incluſum in cubiculum principis exultat*: & poſtea quidam inſeruit *cum* præpoſitionem & ſuperinſcripſit, *adultero*, idque ceu videtur propter *exultandi* verbum. Opinor ſinceram eſſe lectionem, *Dum incluſum, cubiculum principis occultat, dedecus quidem illatum*, ſed mox, *propinquoque conſulatu*, repoſuimus, *ac propinquo conſ.* Item cap.

29. *acrioribus conſiliis*, pro *acribus*. Rhenanus. Quaſi intus & domi, verbo repetito à vetuſtate. *Induſtrium* enim antiqui dicebant *indaſtrium*, quaſi quicquid ageret intro ſtrueret & ſtuderet domi autore Sexto. Alioqui otioſa eſt hic ea dictio, vel potius abundat. *Ferrettus.* Mſſ. codices notæ melioris corrupte habent: *dum hiſtrio cubiculum principis exultavero, dedecus.* pro quo veteres editores repoſuerunt vulgatum. Libet certe noſtro ſeculo gratulari, in quo neminem puto adeo immodeſtum, qui in graviſſimorum autorum libris emaculandis ſic longe aberret, ſuæque libidini indulgeat. Lipſius non male corrigit. Sed ego, quem puduit vulgatam depravatamque ſcripturam in Tacito relinquere, emendationem Franciſci Medicis exiſtimavi anteferendam; *dum hiſtrio cubiculum principis perſultaverit:* nam & mutatio eſt aliarum leviſſima, & ſenſus, ni fallor, ad Taciti mentem maxime accommodatus. Fuit quidem ille vir, præterita ætate, illuſtris doctrinæ & ingenii, contulitque etiam ipſe MS. Florentinum, atque in margine ſui codicis multa adnotavit. Quæ cum mecum Julianus Medices, ipſius ex filio Raphaële nepos, illique perſimilis, humaniſſime communicaverit, magno mihi uſui fuere. Quod minime fuit reticendum. *Pichena.* Haud neceſſe arceſſere longinquiorem medicinam, ſi, mutato *cubiculum*, in *cubiculo*, capiamus vocem *induſtria*, caſus primi. *Gruterus.* Reges Lipſio ſunt, qui hunc locum emendarunt ſic, &c. Equidem paullo majori licentia opus eſt in principio. Lego, *Dudum cum hiſtrio.* Extrema mutat etiam aliter Lipſius ex ſcripta lectione. Sed ejus mutatio non placet. Magis hæc: *Dudum cum hiſtrio cubiculo principis exultaverat, dedecus quidem illatum* &c. Vel etiam *allatum*. *Dudum cum* plane requiritur, ſi illud oppoſitum *nunc* ſpectas. *Acidalius.* Lege: *dum hiſtrio cubiculum principis exſultat, viro dedecus illatum quidem, ſed excidium procul abſuiſſe.* *Exultare* proprium hiſtrionis, ἐξορχεῖσθαι. Inde eleganter *cubiculum principis exultare*, qui torum ejus perſultabat & uxorem ſtuprabat. *Exultare* idem quod deſultare vel perſultare. Feſtus: *Redantruare dicitur in Saliorum exſultationibus.* Ubi *exſultationes* ſunt ὀρχήσεις vel ὀρχήματα. Hoc eſt igitur, quod querebantur domeſtici principis, quibus volentibus non erat matrimonium palam contractum Meſſalinæ & Silani. nam antea cum inter adulteros Meſſalinæ etiam hiſtrio cubiculum principis perſultaret, viro quidem dedecus illatum, ſed abfuiſſe excidium: *Diſcidium* etiam legi poteſt. Ut & *hero quidem dedecus illatum.* nam de domo principis erant, qui iſta loquebantur. Et hoc verius puto. *Salmaſius.* Sed ubi alias apud Tacitum, gravioreſque auctores, principis, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin iis, qui ſic emendant, hoc ſit ſuſpectum. Melius fuit, *viro*, minuſque ſic abitur à veſtigiis antiquæ ſcripturæ: quomodo etiam vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua veſtigia illa ſequutus proxime, ita lege: *Dum hiſtrio cubiculum Principis exſultat adulterio quidem dedecus illatum, ſed excidium procul abſuiſſe.* Ex poſtremis literis τῦ *exultat*, ut plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum *vero* à nobis conjunctis naſcitur, *adulterio.* *Exſultat cubiculum principis*, ea Corneliana phraſi, qua Ann. I. *Quintilii Vari corpus inluſiſſe* dicebatur. Senſus autem apertus eſt. Adulterium nempe diſtinguitur à matrimonio, ſuperſtite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuratum. Confer cum his Orationem Narciſſi, quæ pag. proxima exſtat, hac de re apud Claudium habitam. *Boxhornius.* Me non offendit vox *hero*: non enim id agitur, quale cognomentum principi detur apud Tacitum & graves auctores, ut Marcus deſævit; ſed quemadmodum patremfamilias, præſertim principem, in familiari ſermone appellaverint ſervi & liberti: quorum profecto perſonis hoc vocabulum mirabiliter convenit. nam, ne libertos excipias, quorum *ſervilia ingenia* Tacitus agnoſcit, eos non dedecet interim loqui more vernarum. Sed tamen, ne quid diſſimulem, & *hero* & *viro* & *adulterio* extra corpus orationis eminere & ſupervacua eſſe mihi videntur. Simpliciſſimum vero: *dum hiſtrio cubiculum principis exſultaverit, dedecus quidem illatum, ſed exſcidium procul abſuiſſe.* Illud Salmaſii eruditum *exſultare* eſſe ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi conſideraveris, quæ vir inſignis Hen. Savilius notavit ad Chryſoſtomum in Pſalmos, eo verbo uſos veteres, Andocidem, &c. & recentiores Lucianum, Plutarchum, Chryſoſtomum, pro καταισχύνειν, ὑβρίζειν· metaphora ſumpta ἀπὸ τῶν ἐνπομπευόντων τὰ μυστήρια. ut idem ſit τῷ Χρυσοῤῥήμονι ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Macab. I. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipſum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam tranſlatum putem: & omnia iſta dici ex eo, quod ſaltabatur in ſcena, ita ut ἐξορχεῖσθαι τινὰ ſit κωμῳδεῖν. Proprie *exſultantur* οἱ κωμῳδούμενοι & τὰ κωμῳδούμενα. quemadmodum *ſaltatur fabula*, *Cyclops*, *Niobe*; quemadmodum *canticum deſaltatur.* Quæ ab hiſtrionibus & mimis in pulpito repræſentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed & deriſui ſunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαι τινὰ eſt ὑβρίζειν, προπηλακίζειν. Hinc etiam Tacitus ſumſit ut diceret *exſultari* ab hiſtrione *cubiculum principis*, id eſt, infamari, inhoneſtari, contaminari, conſpurcari: quorum verborum aliquo aut ſimili uſus fuiſſet, ſi de quovis alio homine quam ſcenico loqueretur. Artificium hominis & genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora perſonis animadvertit & tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixiſſe apud Nonium: *debelles me atque deuras, exſultes, ſollicites.* Dum hiſtrio cubiculum principis polluit & in eo quaſi in ſcena exſultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exſcidium*, non *diſſidium*, non *diſcidium.* Et hoc ipſum *exſcidium* grandius quam *exitium.* Horatius: *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demerſa exſcidio.* Gronovius.

exsultaverit, dedecus quidem illatum; [1] *sed excidium procul abfuisse: nunc* [2] *juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.* Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas.* Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Callistus jam mihi [3] circa necem Cæsaris narratus, & [4] Appianæ cædis molitor Narcissus, [5] flagrantissimaque 29

1 *Sed excidium*] In Florentino est, *sed & scidium:* è quo Pichena, *dissidium.* Sed profecto plus quam dissidium hic timebatur, & *exitium*, atque extrema. *Lipsius.*

Excidium procul abfuisse] Flor. *sed & scidium.* Unde veram lectionem suspicor, *sed dissidium.* ut sit sensus: Quantumvis petulanter, & impudice se gesserit Messallina, nondum tamen eo infamiæ pervenit, ut de dirimendo Claudii matrimonio cogitarit. Nunc vero hoc etiam agitat, cum Silio nupserit. Videtur sententia confirmari ex eo quod inferius ait: *an dissidium tuum nosti?* Et in MSS. observavi, sæpe pro, *dissidium*, scriptum esse *discidium.* Pichena. Alii melius *exitium.* Acidalius.

2 *Dignitate formæ, juventa*] Ita lego, non *forma.* Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus litterator Agrætius, illud, *juventa*, suspectum facit Vatic. qui refert, *Vimentis.* Ex quo Palmerius diductim legebat, *vi mentis.* Lipsius.

Juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis] Lectionem Florentini antepoſui; nam vulgati pro, *vi mentis*, habent, *juventa*, Inepte quidem, cum præcesserit, *juvenem.* & sic sibi invicem respondent, dignitas formæ, & vis mentis. Quod autem Lipsius correxit, *dignitate formæ*, nihil certius puto. id ipsum enim à Tacito usurpatur libro 12. *& dignitate formæ haud degenerem reputantes.* Pichena. Vox *juventa* non modo suspecta falsi, sed plane falsa. Quid enim hæc vult, cum præcesserir *juvenem nobilem.* Nec Palmerius placet, qui ex Vaticani *vimentis*, diductim facit, *vi mentis.* Acidalius.

3 *Circa necem Cæsaris narratus*] C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Josepho libro XIX. cap. I. Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula. *Lipsius.*

Ac primo Callistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus] Eruditiss. vir (ut est ingenuæ veritatis) autumat hanc totam periodum cum sequenti, *perstitit Narcissus, solum id immutans*, suum fugere captum. Ego vero (si non me nimis indulgeo) reor ea esse mihi cognita, quæ connexa consentaneaque tibi dilucidabo. Pallas, Callistus, & Narcissus, *quos penes potentia, &, si res verterent, formido*, cognito Messallinæ facinore, primum inter se consultavere, an retraherent Messallinam ab illo perdito amore, idque minaciis intentis de tota re Claudio manifestanda: sed animadverso non leve illinc periculum, post illa disceptant, num potius sit eam apud maritum deferre. verum & hinc periculis imminentibus, Pallas, & Callistus missa utraque faciunt diversis de caussis: at Narcissus persistit in posterioribus, scilicet in accusatione: uno tantum immutato: hoc est, destinavit Messalinam pervertere secreta delatione. Verum enim vero, quænam horum supina stultitia (dicat aliquis) minis eam sperare ab amore Silii deterrere, cui adeo vilis maritus, ut nuptias in propatulo celebrare sit ausa? respondet pro me Suetonius in Claud. 29. docetque ad maritum fallendum non eam omnem prætextum flocci fecisse: *Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis. & ipse consignaverit, inductus quasi de industria simularentur ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Salinerius. Videndum est an addendum sit prænomen *Caji*, ut Faernus legebat: *Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus*, &c. Ursinus. Callistus Dioni Cassio lib. 59. libertus Caji Cæsaris Caligulæ, & cædis ejus conscius est: de quo libris superioribus, qui interciderunt se meminisse Cornelius intelligit. *Vertranius.* Magis proprie Flor. *circa necem.* Vulgo *circa mortem.* Pichena. Certum puto verbo *Cæsaris* vix alium intelligi apud historicos, Tacitum præcipue, quam dictatorem Cæsarem, vel illum certe, qui eo tempore, de quo sermo institutus est, imperio præsideret. ut non dubitem fuisse *circa necem C. Cæsaris*, atque istuc *C.* notam prænominis Caji ab ignaro librario pro supervacuo fuisse habitam. C. autem Cæsar ubique fere appellatur hic Caligula, exempli gratia in nostro infr. 13, 3. *Etiam C. Cæsaris turbata mens*, &c. Freinshemius.

4 *Appianæ cædis molitor*] Vide Sueton. cap. XXXVII. in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, qui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est*, menda est. Quo enim accersi jubetur, qui jam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arcessi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi, *arceri*, verum videatur: ut exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transcripserim etiam, *arceri, ac statim mori.* Historiam pete à Dione. *Lipsius.*

que eo in tempore gratia Pallas agitavere; [1] *num Messallinam secretis minis depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes.* [2] deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Callistus [3] prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. [4] Perstitit Narcissus, at solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis & accusatoris faceret. Ipse ad occasiones

Appianæ cædis molitor Narcissus] Annalis hujus initio, sive libro præcedenti de nece Appii Silani à Tacito scriptum conjicio, quod hic obiter tantum ejus mentio est. De illo Cassius lib. 60. & Tranquillus eadem retulere, & hujus verba sunt: *Appium Silanum cum Messalina, & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus observari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides: accersi statim, ac mori jussus est.* Claudii 37. *Vertranius.*

5 *Flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas*] Ita Flor. Vulgo, *eo* tempore. Sic alibi Tacitus. *Pichena.* Muretus, *in tempore.* Ea quidem Taciti phrasis, nec asseverem tamen hic usurpatam. libro 12. *Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores.* Ubi quidem certa ejus notio de præsenti. nam alias ambigua de futuro. ut eod. libro 12. *Truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos.* Potuit & *in eo tempore* scripsisse. ut alibi libro 13. *Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat.* Acidalius.

1 *Num Messallinam secretis*] Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur. deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quæ pars prævivit: hic jam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. *Lipsius..*

Num Messalinam secretis minis] Æstuant in hoc loco viri docti: sed certe in simpulo fluctus movent. Nuptiis Messallinæ cognitis inhorruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbant. Admoneri principem intutum, recordantibus potentiam uxoris, cujus vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ uxoris, si prævenirent; sed in hoc metus, ne uxorem quamvis accusatam audiret, antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, ut ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messalinæ possent avertere exitium à capite Principis. Id videbatur fieri posse, si ab amore Silii eam absterrerent; quod secretis minis tentandum primo censuerant liberti, injecto metu, nisi adulterum relinqueret, dicturos principi. Rursus hoc consilium periculosum visum, ne impotens mulier ultro monitores in exitium raperet. Ita in tanto consiliorum æstu destitere prorsus ab omni incœpto Pallas, & Callistus, exspectaturi, quid fors ferret: Pallas ignavia; Callistus prudentia. Solus Narcissus perstitit in amoliendo periculo, quod imminebat capiti principis; sed usus priore consilio, præveniendi adulteram apud aures principis: alterum consilium aspernatus, minis absterrendæ Messallinæ, ne exinde suspicaretur accusaturum, & occuparet. *Mercerus.*

2 *Deinde metu*] Sic edunt, sed in MS. Mediceo tantum est *dein metu.* Immo etiam mox ibi legitur *acribus*, non *acrioribus*, qui comparativus unde sic placeat, nulla causa est. Certe & Beroaldus tenuit positivum; quem non sine crimine lectionis Cornelianæ admodum claudicantis fatetur Rhenanus se mutavisse, quum Tacitus longe magis gaudeat positivo illo, quam comparativo; sed neque allegat vel minimum prætextum. 4, 61. *Claris majoribus quam vetustis.* Simile fuit 11, 7. *Jac. Gronovius.*

3 *Prioris quoque regiæ*] Sub Cajo, apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro, libro LIX, Et eleganter Seneca, epistola quadam: *Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Sed fuit non minus magnus apud Claudium. estque ille ipse cui Scribonius Largus medicus ejus ævi opus suum inscribit, & appellat C. Julium Callistum. *Lipsius.*

4 *Perstitit Narcissus, solum id immutans*] *Et* particulam expunximus. *Rhenanus.* Addit Flor. *ut solum id immutans.* Venetus, *& solum.* certe de aliquo defectu suspicionem augent: nam quanto magis aciem adhibeo, verba illa, *solum id*, aut corrupta, aut mutila. *Pichena.*

Et solum id immutans] Cl. Ryckius hoc loco inquirit ac recenset, quinam sint, qui ita edant, aut qui particulam *&* omittant, ac denique ipse supervacaneam particulam decernit. In quo agit non satis integre. Nam qui omiserunt particulam istam, ante vocem *Ipse* posita τελεία στιγμῇ absciderunt sermonem; at qui interpositam servaverunt, junctim habent sequentia, *Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne.... faceret, ipse ad .... perpulit delationem subire.* Unus Beroaldus & στιγμὴν illam fecit, & copulativam retinuit. Ne dubita. in codice Mediceo legitur perspicue *ut solum.* Hoc expungere est quidem facile, sed justum quæritur, & nihil violentum. Quod si scripseris *at solum id imm.* sunt omnia satis lenia, & scire oportet in ista scriptura primam

siones intentus, longa apud Ostiam Cæsaris mora, duas pellices, [1] quarum is corpori maxime insueverat, largitione ac promissis, & uxore dejecta plus potentiæ ostentando, perpulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, *nupsisse Messallinam Silio* exclamat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, *an comperisset?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narcissum* postulat. Is *veniam in præteritum petens, quod ei* [2] *cis Vectium,*

primam vocalem esse in summo apertam perinde ut vocalis *u*, unde id pro indubitabili existimans recepi, abactis hinc illis temerariis jaculationibus, & ante *Ipse* omnino posui notam, quo consilii constantiam ab modo exsequendi separarem. *Jac. Gronovius.*

1 *Quarum is corpori*] Vatic. *corporibus.* Lipsius.

2 *Cis Vectium, cis Plautium*] Emendavi præeunte Vaticano, qui habebat, *Cis Vecticis Plautio.* Et vere. Duo enim famosi in hac Messallina & quasi primorum ordinum adulteri, Vectius Valens & Plautius Lateranus: quos tamen dissimulasse, & siluisse se dicit. Sed an magis pro hac sententia, *bis Vectium, bis Plautium?* An *circa Vectium?* Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri. De Vectio, mox noster, & Plinius de Medicis: *Exortus mox est Vectius Valens adulterio Messallinæ Claudii Cæsaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, præceptoris Valentis & nostri.* De Plautio mox, & libro XIII. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine remotum reddidit Senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plautium.* Lipsius.

Cis Vectium Plancium] Illic est semper *Plautius.* Rhenanus. Hic locus fœdissimè corruptus est, usque ad ea verba, *An dissidium.* Immo aliquid procul dubio deest. Principio *Vectii Plancii* mentio nulla est apud hunc alibi, aut apud alios, qui de Claudio scripsere, quantum nunc memini. *Vectii Valentis* infra tamen meminit frequenter, tanquam indicium offerentis remque confessi. Deinde quid est, *non fuisse eum nunc objecturum adulteria, ne redderet domum & servitia?* nam si ad Claudium referuntur, cur inquit statim: *Frueretur immo iis?* Sin autem ad Silium aut Messalinam, cur non erat dicturus adulteria, ne redderent hæc principi, quibus auctæ fuissent res principis? Quamobrem omnino desideratur aliquid & locus est contaminatissimus: ubi aliquid nihil possis quam temere addere & divinare, *Ferrettus.* Mendis fœdatus locus hic est, eo usque, *an discidium.* Et quod ignotus sit historicis omnibus *Vectius Plancius*, & quod ad Claudium referri scriptum minime possit, multa deesse suspicor, quorum est apud me desperata restitutio, ut ante Æmylio Ferretto fuit. Neque vero quicquam attinere ista puto ad Vettium Valentem, de quo mox Cornelius, neque quicquam ad Aulum Plantium senatorem, qui rebus prospere in Britannia gestis, ut est inf. libro 13. & apud Suetonium & Dionem, à Claudio laudatus, ovans urbem ingressus est. Vertranius. *Quod ei Vectium, cis Plautium dissimulavisset*, emendavit Lipsius, nam turbant libri veteres. MS. corrupte: *quod ei cis vetticis Plautio.* Forte, *quod ei de Vectio & Plautio dissimulavisset.* Pichena. Conjicio: *quod ei scelus Vectii, scelus Plautii dissimulavisset.* Nam illud *cis* Tacito insolens, nec sic ab auctoribus usurpatum. *Aurelius.* Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MS. Florentini lectionem. Illa tandem nos, ni fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet; *Quid ei cis Vecticis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras & sic constituamus totum locum: *Quid enim si Vectios, Plautios, dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinæ cum Silio conjugium principi expositurus, quod priores adulteros Messalinæ ad principem non detulisset. Post quæ exclamat: sed vix sibi propterea venia esse opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plautios, Messalinæ adulteros, apud Principem hactenus dissimulaverit; Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinæ facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in præsentissimum discrimen fortuna Principis esset conjecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere invenies; virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud *Vecticis* totidem apices continet, ex quibus *Vectios* facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud *Plautio*, pro quo *Plautios*, scribendum esse quis diffiteri audeat? Et sic alibi loquitur noster: *Matios posthac & Vedios, & cætera Equitum Romanorum prævalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII. Paulo post lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu τὸ & vulgatum. *Boxhornius.* Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sistentia, neque ultra tales & hanc fœditatem excurrentia Messalinæ *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim:* sic Plauto *cis paucas tempestates.* Ut libro sequenti: *Vis Agrippinæ citro ultima stetit.* Veniam peto, Cæsar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis mœchis

ctium, *cis Plautium dissimulavisset*, *nec nunc adulteria objecturum* ait, 1 *ne domum*, *servitia*, 2 *& ceteros fortunæ paratus reposceret*; *frueretur imo iis*, *& redderet uxorem*, 3 *rumperetque tabulas nuptiales.* 4 *an discidium*, inquit, *tuum nosti? nam matrimonium*
31 *Silii vidit populus*, *& senatus & miles: ac ni propere agis*, *tenet urbem maritus.* 5 Tum potissimum amicorum vocat, 6 primumque rei frumentariæ 7 præfectum Turranium, post 8 Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. 9 Quis fatentibus, tum cer-

contenta fuit Messalina, dum intra hos & horum similes libidinem stitit. *Gronovius.* Prorsus ita legitur in MS. Mediceo, prout publicavit Ryckius, *v&ctiis*, non ut Pichena & inde Boxhornius. Illam igitur scripturam spectans reor scripsisse Tacitum: *quo de Iciis*, vel *Titiis* ex cap. 35, *Vettiis*, *cis Plautios dissimulavisset*, ut innuat Plautium fuisse ex primis, qui eam contrectaverint, mœchos novos & præcipue infames post eum exortos sive unum sive plures bene cognitos nominibus, appellatosque Icios aut Titios & Vettios, quo nihil simplicius, nihil propius ad antiquam manum. *Jac. Gronovius.*

1 *Ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret*] Contaminatissimum locum Ferrettus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sane, inquit, Silius domo tua, servis, veste, & gaza omni regia (nam hæc translata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione:) reddat saltem uxorem. *Lipsius.*

Ne domum, *servitia*, &c. *reposceret*] Melius legas *nec domum*, *servitia*, &c. *reposcere.* Hoc ait, non ideo accusationem Silii ab se institui, ut domum aliaque ex patrimonio principis ei dono à Messalina data repeteret. quin frueretur iis, nec enim in tanta atrocioris delicti enormitate levia ista animadversione digna esse, sed alia longe graviora subesse innuit, dum eum uxorem Principi jubet reddere. *Freinshemius.*

2 *Et cæteros fortunæ apparatus*] Scripsimus, *paratus.* quod verbum usurpat sæpe Tacitus. Ut supra. *Servi*, *liberti*, *paratus principis apud adulterum visebantur.* libro 3. *Ventris & ganeæ paratus assiduis sermonibus vulgati.* libro 5. *Et columen partium Abdageses gazam & paratus regios adjicit.* Item libro 15. *Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ.* libro 1. Histor. *Studia militum jam pridem spe successionis*, *aut paratu facinoris affectaverat.* libro 2. Hist. *Igitur navium*, *militum*, *armorum paratu strepere provinciæ.* Eodem libro. *Ita Vitellii paratus noscebantur.* Rhenanus.

3 *Rumperetque tabulas nuptiales*] Ad legitimum matrimonii actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa sollennis conjugii caussa, Liberum quærendorum. Juvenalis,

Signatæ tabulæ, *dictum*, *Feliciter.*

Appulejus, *Quod in villa non in opido tabulæ sint consignatæ quarto & ultimo loco objecere.* Meminerunt non semel Jurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V. Brissonius, cujus accuratæ diligentiæ doctrinæque non à me, non ab aliis quidquam addo. Ut ergo eæ tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Juvenal.

——— *tabulas quoque ruperat*, *& jam*
Signabat, *tota vix hæc ego nocte redemi.*

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφῃρῆσθαι ἀπὸ τινὸς, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος, ἀπεκρίθη γυνὴ, ῥωμαϊκὴν αὐτὴν γεγενῆσθαι, καὶ δέλτους μὲν γεγράφθαι, γάμους δὲ μὴ γεγονέναι. μὴ δυνηθέντος οὖν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι περὶ οὗ ἐπράττετο, Ὁπότε μὴ εἴη σὸς υἱὸς, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδος. *Dicente quadam muliere congiarium filii sui ablatum esse à nescio quo, eumque filium suum esse, & ad se pertinere congiarium: negavit alius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias vero non fuisse. Cum ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cum non sit tuus filius, congiarium redde.* Lipsius.

4 *An dissidium*, *inquit*, *tuum nosti*] Et hic Tacitus scripsit, *discidium.* Numquid scis tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messalinam? *Gronovius.*

5 *Tum potissimum amicorum vocat*] Imo, *potissimos.* Mercerus. An id est, Narcissum amicorum primum & optimum appellat? Non puto. Sed legendum: *Tum potissimos amicorum vocat.* Et postea, *percontatur:* qua de re? Non de uxoris facto: sed quid sibi nunc agendum. Quæ caussa est, ut non *fatentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus* deinceps amplectar. Tacebat nempe Turranius & Geta, quid consulerent, aut saltem responderent in re subita ignari. *Acidalius.* Aut excidit hic vox *quemque:* aut legendum est *potissimos.* Freinshemius.

6 *Primumque rei frumentariæ Præf. Turranium*] Dixi aliquid ad librum 1. Annalium, & videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, & ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat*, *primumque rei fr. Præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. *Lipsius.*

7 *Præfectum Turranum*] Scripsimus, *Turranium.* Rhenanus.

8 *Lusium Getam*] Id illi verum & gentile nomen, non *Lucium*, aut *Luscium.* Duo autem hoc tempore Prætorii Præfecti, Lusius Geta & Rufus Crispinus. *Lipsius.*

9 *Quibus fatentibus*] Libri mei scripti, *tacentibus.* Idem.

Qui-

certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra*, *firmaret pratorias cohortes*, *securitati antequam vindicta consuleret.* Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina non alias solutior luxu, [1] adulto autumno, simulacrum vindemiæ [2] per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ assultabant, [3] ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. [4] ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus,

Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt] Lipsius ait, scriptos libros habere, *tacentibus.* at Florentinus, *fatentibus.* Pichena. Cernis quid hoc loco sit actum, quum tamen in MS. Mediceo non legatur *quibus*, quod jam Beroaldus edidit, sed clare *quis*, quod toties prætulit Tacitus, cui hoc saltem reddidi. Eaque occasione permittas precor, ut ex sequentibus libris colligam hæc vitia, etsi ab Pichena per varios etiam locos tacta, tamen & nunc & sæpius deserente Tacitum, residua mera aut inscitiæ aut contumaciæ insignia. 14, 5. legitur in MS. *ex quis Crepereius*, non *quibus.* 3. Hist. 5. *Quis vetus obsequium erga Romanos.* 4. Hist. 53. *Quis fausta nomina.* 5, 3. *In quis urbs & templum dicatum est.* Certe in cap. 34. hujus undecimi libri etiam habet MS. ille, *quis visus Casaris averteret*, ubi nolunt aliud quam *quibus* agnoscere. & adde ipsum hujus libri finem. Sed videntur in hoc loco plura accessoria esse extranei calami, quum in eodem libro legatur tantum *quis fatentibus certium ceteri circ.* Unde patet auctorem scripsisse *certius ceteri circ.* sine vocula *tum*, quæ modo præcessit. Certius dicit eos id facere, h. e. confidentius, postquam duo, ex quibus unus erat potissimus amicorum & primus, ita sustinuissent eam rem aperire. *Jac. Gronovius.*

1 *Adulto autumno, simulacrum Vindemia per domum celebrabat*] Adulto autumno, id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRUM LIBERO. Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quam sacra Liberi quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit; etsi Athenienses mense Novembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Servius ad eos versus, *Daphnis & Armenias*, &c. *Hoc*, inquit, *aperte ad Casarem pertinet*, *quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo nummus percussus Cæsari, in cujus parte C. VIBIUS RUFUS. & impressa ara cui persona histrionia imposita, item thyrsus, & tigris adjuncta. ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliogabalo: *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit an esset promptus in Venerem: posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad juvenes; à quibus cum audiret atati congrua, gaudere cœpit, & dicere vere liberam* (emendo, *Liberi.* in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vere libero deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in Vindemiarum festo multa in dominos jocularia & audientibus dominis dicerentur.* Capitolinus in M. Antonino: *Vindemias privato modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea Imperii fuisse, ut Princeps extra urbem, dies aliquot lasciviret & vacaret huic Vindemiali festo. Paullus Diaconus libro III. De gestis Longobard. cap. VI. *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad se Justinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum, Magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis: *Sed & alias Liberum principem corona plane laurea etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum solennes Magnam appellat coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in XV. Kalend. Apriles. De queis Varro libro V. & Kalendarium Romanum. *Lipsius.*

Adulto autumno] Hoc est, medio jam autumno. Sic libro 2. *Sed astate jam adulta, legionum alia itinere terrestri in hibernacula remissa.* Annus in quatuor digeritur species. prima cujusque pars *nova* vocatur aut *viridis*, id est, immatura; secunda, *adulta*; tertia, *praceps.* Sic Marcellinus *adulta hieme* dixit libro 20. *Adulta hieme dux ante dictus Bononiam venit.* Tacitus rursum libro I. Histor. Seditionem incipientem, vocat *necdum adultam.* Item libro 3. Histor. dixit *adultam noctem. Donec*, inquit, *adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque.* Rursum libro 5. Hist. dixit, *Parthis nondum adultis.* pro eo quod est, qui nondum invaluerant. Quo sensu libro 3. dixit, *pravalida & adulta vitia.* Rhenanus. Alibi, *adulta astate*, infra legitur, id est, jam provecta æstate. *Ferrettus.*

2 *Per domum celebrat*] Scripsimus, *celebrabat.* Rhenanus. Gregorius Turonensis libro 5, 30. *Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem* XXX. *diebus ad Vindemiam jocundaretur.* Gronov.

3 *Ut sacrificantes vel insanientes Baccha*] Muretus deletis duabus vocibus, *ut insanientes Baccha.* Ego probem. *Acidalius.*

4 *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos*] Eodem habitu Antonium depingit Vellejus, qui Liberum se ferebat: *Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus esset Alexandria.* De cothurnis, etiam Virgil.

——— *nudataque musto*
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

De

vinctus, 1 gerere cothurnos, jacere caput, ſtrepente circum procaci choro. 2 Ferunt Vectium Valentem laſcivia in præaltam arborem conniſum, interrogantibus *quid adſpiceret?* reſpondiſſe, *tempeſtatem ab Oſtia atrocem:* ſive ceperat ea ſpecies; ſeu forte lapſa vox in præſagium vertit.
32 Non rumor interea, ſed 3 undique nuntii incedunt, qui *gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni* afferrent. 4 Igitur Meſſallina Lucillianos in hortos, 5 Silius diſſimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris paſſim dilabentibus, affuere centuriones, inditaque ſunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Meſſallina tamen 6 quamquam res adverſæ conſilium adimerent, ire obviam, & aſpici à marito, quod ſæpe ſubſidium habuerat, haud ſegniter intendit, juſſitque *ut Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent.* Et Vibidiam virginum Veſtalium 7 vetuſtiſſimam oravit, *Pontificis maximi*

De thyrſo, præter alios Juſtinus: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. id eſt, *Veluti Bacchæ per ſpeciem habitumque pacis lanceas in thyrſis circumferunt.* Vide & Plinium XVI. cap. XXIV. Athenæus ejuſmodi Bacchi inſignia in Pyrrhicha ſaltatione recepta fuiſſe oſtendit libro XIII. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυῤῥίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐενται δὲ ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt, *feminæ pellibus accinctæ aſſultabant, velut ſacrificantes vel inſanientes Bacchæ.* Lipſius.

1 *Gerere cothurnos, jacere caput*] Hoc etiam ex Bacchantium more, caput jacere. Apulejus libro 8. *Diuque capite demiſſo, cervices lubricis intorquentes motibus, crineſque pendulos rotantes in circulum, & nonnunquam morſibus ſuos incurſantes muſculos.* L. 1. §. 9. D. de Ædil. Edict. *Quæritur, ſi ſervus inter fanaticos non ſemper caput jactaret, & aliqua profatus eſſet, an nihilominus ſanus videretur.* Pichena.

2 *Ferunt Vectium Valentem*] Deprehendimus in codice Budenſi ſcriptum, *fertur*, id accipiendum imperſonaliter. Et bene habet lectio. *Rhenanus.*

3 *Undique nuncii incedunt*] Nimis hoc lentum eſſe videtur pro diſcriminis magnitudine *nuncii incedunt.* Suſpicor auctorem ſcripſiſſe *nuncii incidunt,* quæ vox feſtinationem notat, qualis rebus trepidis oriri ſolet. Sic apud Livium 3, 11. *quum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavore incidentem* (falſo editiones quædam *incedentem*) *portis exercitum viderint.* Idem 6, 33. *patentibus portis quum improviſo incidiſſent.* Iterum 3, 3. *agreſteſque pavidi incidentes portis* &c. *Freinshemius.*

4 *Lucullianos in hortos*] De quibus initio hujus libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manuſſ. conſtanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ:

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTVNATI
CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS
PRÆDIORVM. LVCILIANORVM. *Lipſius.*

Igitur Meſſalina Lucullianos in hortos] Miror quod in codice Budenſi hoc loco reperi, *Fultianos in hortos.* Sed & paulo poſt, *Lucullianis in hortis*, illic rurſum ſcriptum, *Lucianis.* In libello de regionibus urbis Romæ fit mentio *hortorum Lucullianorum* regione nona. *Rhenanus.* Flor. *Fucilianos.* ac plerique alii veteres, *Lucilianos.* Lipſius etiam de lapide quodam Romæ teſtatur, qui prædiorum Lucilianorum meminit, & idem Florent. prope finem hujus libri, ubi vulgo legitur, *Lucullianis in hortis*, clare habet, *Lucilianis.* Tamen nihil muto. nam & initio libri Tacitus dixit, *à Lucullo cœptos*, & Plutarchus idem confirmat. *Pichena.*

5 *Silius diſſimulando metu, ad munia fori digrediuntur*] Ita ex Flor. reſtitui, & vere, nam de Meſſalina & Silio intelligit. male vulgo, *digreditur.* Pichena.

Diſſimulando metu] Non me fugit hoc Latine eleganterque dici pro diſſimulando metui, ſive ob metum diſſimulandum. Sed tamen in exemplari ſcripto manifeſte legebatur, *diſſimulando metum.* Rhenanus. Idem notavimus in Mediceo. *J. Gronovius.*

6 *Quamquam res adverſæ conſilium adimerent*] In codice Budenſi eſt *eximerent.* Nec improbanda lectio. Nam *eximere conſilium*, eſt veluti differre. Sed & *eximitur*, quod adimitur. Sic lib. 13. *Quia diſſimulationem nox & laſcivia exemerat.* Rhenanus. Flor. *eximerent.* Pichena.

7 *Vetuſtiſſimam*] Eſt eadem, quæ *Virgo maxima* dicitur. Nam ab ætate præerat, & ſic dicebatur. Nos in *Veſta.* Lipſius.

Vetuſtiſſimam oravit] *Vetuſtiſſimam* eſſe, quæ *maxima* eſt, facile conceſſerim, cum plerumque, quæ dignatione ac loco præcederet, eadem præcelleret etiam ætate, certe annis ſacerdotii. Sed *Maxima* proprie princeps collegii, ut *Pontifex maximus*, *Augur maximus*, *Curio maximus.* In quo Lipſius de Veſta cap. 7. nudum latus objecit Gutherio de jure Pontif. 1, 4. qui tamen ipſe hac occaſione ingerit, quæ nunquam defendet. Quid eſt enim *Pontificem maximum* dici, quod maximi eſſet imperii; & nuncupatum à poteſtate & imperio, quod utrumque maximum legibus Romanis ſit aſſequutus. Nugæ de Pontificum imperio: Sigonio, cui obtrectat, manus dare debuerat. *Maximus* autem qui pri-

mi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id
repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta
hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cujusquam misericordia, quia
flagitiorum deformitas prævalebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare. quippe Ge- 33
tæ prætorii præfecto haud satis fidebat, ad honesta seu prava juxta levi. Ergo Nar-
cissus, assumptis quibus idem metus, *non aliam spem incolumitatis Cæsaris* affirmat,
quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret; *seque* offert *suscEptu-
rum.* At ne, dum in urbem vehitur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, [1] P. Largo
Cæcina mutaretur, [2] in eodem gestamine sedem poscit, sumitque. Crebra post hæc 34
fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, ali-
quando ad memoriam conjugii, & infantiam liberorum revolveretur, non aliud pro-
locutum Vitellium, quam *ô facinus! ô scelus!* Instabat quidem Narcissus *aperire am-
bages, & veri copiam facere:* sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur
inclinatura responderet; exemploque ejus [3] Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in
aspectu Messallina, clamitabatque *audiret Octaviæ & Britannici matrem*; [4] cum ob-
streperet accusator, *Silium & nuptias* referens: simul codicillos libidinum indices tra-
di-

primum inter eos locum teneret, collegiumque cogeret atque ei præsideret. Pari judicio *prætorem maximum* facit urbanum, quem M. Tullius dixerit *primum.* Verba Ciceronis: *Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat.* Quemadmodum nullus nuncupatione propria *Quæstor* est *in primis*, nec *Ædilis prior*, ita nec *prætor primus*: tantummodo ante collegas se renuntiatum significat. Sed nec in prætoribus, quales intelligimus, qui jure dicundo præessent, ullus *maximus.* *Majorem* & *minores* novi. Festus: *Majorem consulem L. Cæsar putat dici vel eum, penes quem fasces sint; vel eum, qui prior factus sit; Prætorem autem majorem Urbanum, minores cæteros.* Quemadmodum autem *consul maximus* non dicebatur ille major, ita nec major ille *prætor maximus.* Sicubi autem occurrit hic titulus, *Prætor maximus* est maximus magistratus. Ut apud Livium lib. 7. *Ut qui prætor maximus sit, idibus Septembribus clavum pangat.* Hunc ut haberent, dictator dictus L. Manlius. Olim enim *Prætores*, qui postea *consules*, à Bruto nempe Tarquinioque ad communicatum cum plebe consulatum, cum magistratui jure dicundo datum hoc nomen; iis autem, qui antehac *prætores* fuerant dicti, *consulum.* Festus in *Prætoria porta.* Livius, quem margini Gutherius allevit lib. 25. ex vate Marcio prætorem nominat, *qui jus populo plebique dabit summum*, non *Prætorem maximum.* Nihilo magis eum juvat illud Festi: *Maximum prætorem dici putant alii eum, qui maximi imperii sit; alii, qui ætatis maximæ.* Veriorem esse priorem sententiam liquet ex Livio. Addit: *Pro collegio augurum decretum est, quod in Salutis augurio prætores majores & minores appellentur; non ad ætatem, sed ad vim imperii pertinere.* Hoc aut consentit cum illis verbis, quæ supra adduximus: aut ibi *prætores majores & minores*, ipsi fuere consules & prætores: nam imperium minus prætor, majus habebat consul, ut ex Messalla refert Gellius I, 15. *Gronovius.*

1 *P. Largo Cæcina*] Fratre, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui consul cum Claudio fuit, anno urbis DCCXCV. & in consulatu interfectus. Quem intellegit Asconius, in Pro M. Scauro: *Scauri domum possidet nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio.* scribe, *Largus.* & disce quæ hinc Asconii certa ætas. *Lipsius.*

2 *In eodem gestamine*] Id est, gestatoria sella, quæ à Claudio deducta in vulgi usum, ut docui. Sic libro XIV. *Gestamine Baulos pervectam.* Apparet tamen in uno gestamine plures sellas fuisse, ut hic vides in Narcisso, qui eodem gestamine sellam poscit sumitque. *Idem.* Ulterius examinantem hæc Chimentellium videre potes in erudito scripto de Honore Bisellii pag. 126. *Jac. Gronovius.*

In eodem gestamine sedem poscit assumitque] Ita Flor. vulgo, *poscit sumitque.* Pichena. Magnum aliquid sustinet Pichena; neque enim in illo libro aliud apparuit quam *poscit is sumitque*, ut caute lectionem istam ab Pichena prolatam posteri non fuerint sequuti, præsertim quum verbum *assumere* modo antecesserit. Utique & pronomen non plane est otiosum, quum lenissime denotet personam Narcissi in præcedente periodo nominatam. *Jac. Gronovius.*

3 *Largus Cæcina*] In codice Budensi *Largius Cæcina.* Paulo post. *Et ad minas prorumpentem*, lectio codicis scripti habet *erumpentem.* Rhenanus.

4 *Cum obstreperet accusator*] Lege, *obstrepere.* Acidalius. Hæc lectio subsistere non potest, quoniam nihil sequitur, quod necessario fit, quoties conjunctivus talis præcedit. Quoties enim hæc audis; *Cum obstreperet accusator*, exspectas quid eo obstrepente factum fuerit. Sed legendum, *cum obstrepere accusator.* Hoc est, obstrepebat, modo loquen-

didit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* jussisset: [1] Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne indefensa conjunx exitio daretur.* Ergo *auditurum principem*, *& fore diluendi criminis facultatem* respondit; *Iret interim virgo*, *& sacra capesseret.* Mirum inter hæc silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. *patefieri domum adulteri*, *atque illuc deduci imperatorem* jubet. Ac primum [2] in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam, demonstrat: [3] tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, [4] in pretium probri cessisse. incensumque & [5] ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum, apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit: nam & si justum dolorem pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, *nomina reorum & pœnas* flagitantium: admotusque Silius tribunali non defensionem, non moras tentavit, precatus *ut mors acceleraretur.* eadem constantia & inlustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. [6] Titium Proculum custodem à Silio Messalinæ datum, & [1] indi-

quendi valde usitato auctori. Et *cum* hic valet tum, illo tempore, sicut à principio lib. 4. supra: *cum repente turbare fortuna cœpit.* Et simillima huic verborum positio est in his Tac. 2, 31. *cum Libo*, &c. *vocare percussorem*, *prensare servorum dextras*, *inserere gladium.* Denique *cum* hac significatione positum nunquam admittit conjunctivum. quod pluribus exemplis ostendere promptum foret; sed festinamus, nec etiam de hac re cuiquam mediocriter erudito dubitari credimus. *Freinshemius.*

1 *Vibidiam depellere nequivit*, *quin multa cum invidia*] Illud, *quin*, ex Flor. reposui melius quam vulgo, *quæ.* Pichena.

Quæ multa cum invidia flagitaret] Lego: *flagitare.* Quod tamen retineri potest, sed distinctione mutata, ut cum sequentibus nectatur: *Quæ multa cum invidia flagitaret*, *ne indefensa conjunx exitio daretur*; *ergo auditurum principem*, *& fore diluendi criminis facultatem*, *respondit.* Acidalius.

2 *In vestibulo effigiem patris Silii consulto Senatus abolitam demonstrat*] In atrio sive in vestibulo ædium, imagines majorum: uti hic Silii patris. Sed enim Silius Legatus olim inferioris Germaniæ damnatus crimine majestatis cum uxore Sosia Galla, ut lib. IV. narratum: ideoque & imagines abolitæ, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus. *Lipsius.*

3 *Quidquid habitum Neronibus*] Lege, *avitum:* quod monuit me JC. Claudius Chiffletius. *Idem.*

Tum quicquid habitum Neronibus & Drusis] Jam pridem Faernus *avitum*, pro *habitum*, emendavit, ut alibi etiam, *avitas*, pro *habitas.* Paulo post scribendum est, *Cæsoninus.* ex antiquis titulis. *Ursinus.*

4 *In pretium probri cessisse*] Quicquid enim fuerat insigne apud Nerones & Drusos, ad Silium transtulerat Messalina, tamquam pretium ac mercedem adulterii. *Ferretius.*

5 *Ad minas prorumpentem*] Mediceus *erumpentem*, quod cur cedit alteri? & mox alia serie verborum, *Continuus dehinc cohortium clamor.* Jac. Gronovius.

6 *Custodem Silio ac Messallinæ datum*] Quis dederit Silio custodem? Claudiusne, qui omnium ignarus? Logi. In Vat. est, *Custodem Messallinæ dat.* aliena deinde manu adpictum, *ac Silio.* Lego igitur: *Custodem Messallinæ datum.* vel etiam: *Custodem à Silio Messallinæ datum.* Alterum quidem verum est, ut hic Titius sive à Claudio adpositus uxori custos; sive à Silio, ut amicæ. Utrumque enim solens Romanis. De maritis, Tibullus,

Ipse malus docui, quo posset ludere pacto
Custodes.

De amatoribus, Propertius,

Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam?

Misellus ille custos! cui id monstrum commissum, quod non Argus cum Mercurio custodisset. Vertranius inexplicabilem locum censet, nisi custodem pro exactore interpretemur, scilicet qui mortis pœnas exigat. Verum merumque somnium. *Lipsius.*

Titium Proculum custodem Silio ac Messalinæ dat] Suspicor scribendum, *datum.* Rhenan. Sic Beatus: sed fallitur, cum ex eo necatum Proculum adversus scriptoris sensum exaudiat. Et certe inexplicabilis est locus, si scriptionem mutes, nisique ita exponas, *custodem Sil. & Mess. dat*, qui mortis pœnas exigat. Sic paullo infra: *Custos & exactor è libertis Euodus datus.* Idem enim custos salutis & mortis exactor esse potuit eorum jussu, quibus jubendi potestas erat. *Vertranius.* Optima lectio, quæque omnium castigationibus merito antevertat. Adulteri ministrique Messalinæ supplicia subeunt: quorum Silius (ut reor) tribuni manu: nam principes viri ab his capite truncabantur. Tacit. lib. 15. ann. *Pœna Flavii Vejano Nigro mandatur.* Et hic de Plautio Laterano, *manu Statii tribuni trucidatur.* At carnifex occidit Urbicum, Trogum, & Valentem: *trahi ad supplicium jubet.* Titius vero Proculus, minister amorum Silii, & Messalinæ, militibus

[1] indicium offerentem Vectium Valentem, & confessum, & Pompejum Urbicum, ac [2] Saufellum Trogum ex consciis *trahi ad supplicium* jubet. [3] Decius quoque Calpurnianus vigilum praefectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Juncus Virgilianus senator, eadem poena affecti. [4] Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniata veste 36
clamitans, *aspiceret verberum notas*, [5] *reminisceretur vocis, qua se* [6] *obnoxium jussis Messallinae dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur.* Commotum his & pronum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, *ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus* [7] *tam magna peccavisset, nihil referre.* Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta juventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam à Messallina proturbatus erat, [8] paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia. Suilio Caesonino, & Plautio Lacerano mors remitti-

tibus laniandus à Claudio datus est, qui universos seditiosis vocibus exposcebant. Ad eam faciem Cleander permissus est plebi vociferanti: *plebi ad poenam donatus est.* At *custos Silio ac Messalinae* vice *custos Silii ac Messalinae.* Plaut. Curcul. *Et quidem reliqui in ventre cellae uni locum.* Noster lib. 2. ann. *Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater.* Thucydides lib. I. διότι τὸ μὲν λιπεῖν ἔχει ἤδη τὴν αἴσθησιν ἑκάστῳ. Dixi *custodem* positum pro *ministro.* Virgilius affirmat lib. 12. ibi Serv.

At Triciae custos jam dudum in montibus Opis.

Ea recte ministra dicitur, nam summa montium tenebat ad exequendam ultionem Camillae, sibi injunctam à Diana. *Salinerius.* Emendaverat Lipsius ex ingenio, & à Flor. confirmatur, *Custodem à Silio Messallinae datum.* Falso in vulgatis, *custodem Silio ac Messalinae datum.* Pichena. His ergo credamus: nam satis inepte vulgatarum defensor. Sine dubio illa, castas imitata, per blanditias hunc ἀοίδον à marito novo ipsa exegit. Martialis lib. 10. ep. 69.

Custodes das Polla viro, non accipis ipsa.

Talis ille, qui *dominam nec vir nec foemina* servabat adversus Nasonem. Juvenalis: *quis custodiat ipsos Custodes?* Gronovius.

1 *Indicium offerentem*] Bene confessum. Nam indicium, ait in Eunucho Donatus, proprie est ejus qui una peccaverit. Asconius ad illud Ciceronis: *Quapropter si indicium tibi postulas dari.* ait: *Index est, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Quae tamen impunitas circumscripta est: quia, ut idem notat, *Certa sunt in quibus impunitas indici datur, ut in caussa proditionis, majestatis, & si quid hujusmodi.* Lipsius.

2 *Saufellum Trogum*] Vatic. *Saufelium.* Scribo, *Saufeium.* & induxit librarios illud I. longiusculum, ut L. scriberent. Horum omnium mentio Senecae in Menippaea de Claudii morte. ubi tamen disjunctim scribe *M. Helvius, Trogus.* Qui hic etiam *Traulus*, male fortasse in Seneca, *Sex. Trallus.* Idem.

3 *Decius quoque Calpurnianus*] Scripti libri, *Decrius.* Puto, *Decrius.* quod nomen & infra invenies. *Idem.*

4 *Solus Mnester*] Castigavimus, *solus M. Nestor.* In ludicro libello de morte Claudii Caesaris meminit hujus *Nestoris* Seneca catalogum interfectorum à Claudio recensens: *Medius*, inquit, *erat in hac canentium turba Nestor Pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat.* Sic enim illic scripsimus, quum ante legeretur, *noster Pantomimus.* Apparet autem ei caput amputatum fuisse, & longa statura praeditum. Tacitus *histrionem* vocat, Seneca *Pantomimum.* Meminit ejus & Suetonius in vita Caligulae. Tacito quoque & nobis paulo ante est memoratus. *Rhenanus.* Tranquillus quoque in Caligula, ter *Marcum Nestorem Pantomimum* nominat; ut horum testimonio emaculandi sint tam Dio, quam Xiphilinus, quibus pro *M. Nestore*, Μνηστὴρ scribitur: errore inde orto, quod post literam M. punctum primi exscriptores minime animadverterint. *Vertranius.* Condonandum seculo virorum optimorum. Nunc certum, non arbitrarium amplius est Mnesteri nomen fuisse. *Gronov.*

5 *Reminisceretur vocis*] In Claudii jussu, & vi majore Messalinae, Nestoris excusatio accipi debuit. Haec aperit Dio lib. LX. *Mnesteris* (pro *M. Nestoris*) *amore flagrans Messalina, cum neque pollicitis, neque minis ullo modo ad coitum pellicere posset, petiit à Claudio, ut illum obsequi sibi juberet, quasi Nestoris alia in re arte sibi opus esset: tum à Claudio jussus, Messalinae in omnibus morem gerere, cum illa rem habuit, tanquam id princeps quoque jussisset.* Vertranius.

6 *Obnoxium jussis Messallinae*] Commentum feminae lepidum. Mimum istum deperibat Messallina. sollicitat. Ille tergiversari, metuere Imperatorem. Quid ergo si maritus ipse jubeat? inquit. Et cum marito egit, quasi opera Mnesteris aliqua in re illi usus. Ille vocatum mimum male accipit, jubet in omnibus uxori obediat pareatque. Paruit. & id jussum valere sibi nunc vult ad veniam obtinendam & vitam. Dio LX. *Lipsius.*

7 *Tam magne peccavisset*] Reposuimus è volumine Budensi, *tam magna peccavisset.* Rhenanus.

8 *Paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia*] Expressi

remittitur: huic [1] ob patrui egregium meritum; Cæsoninus vitiis protectus est, tamquam in illo fœdissimo coetu [2] passus muliebria.
37 Interim Messallina [3] Lucullianis in hortis prolatare vitam, [4] componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira: tanta inter extrema superbia agebat. Ac ni cædem ejus Narcissus properavisset, [5] verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus, [6] ubi vino incaluit, *iri* jubet, *nuntiarique miseræ* (hoc enim verbo usum ferunt) *dicendam ad caussam postera die adesset.* Quod ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si cunctarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; [7] prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus & tribuno qui aderant, *exsequi cædem: ita imperatorem jubere.* custos & exactor è libertis, Euodus datus. Isque raptim in hortos prægressus, reperit fusam humi, [8] assidente matre Lepida: quæ florenti filiæ haud concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque *ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud quam* [9] *morti decus quærendum.* Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat.

pressi lectionem Florentini. id est & ad cupidinem, & ad fastidia. vulgo *fastidio.* Pichena.

1 *Ob patrui egregium meritum*] A. Plautii, suspicor, qui Britanniam Claudio subegit. *Lipsius.*

2 *Passus muliebria*] Simile illorum inventum in Suetonii Domitiano cap. x. *Qui se quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant.* Dii deæque istos, non corpore non animo viros. Adeo turpior omni morte hæc fuga mortis. *Lipsius.*

3 *Lucullianis in hortis*] Jo. Antiochenus: τῶν μὲν βασιλείων ἐξωσθεῖσα, περὶ δὲ τοὺς Ἀσιατικοῦ κήπους πλανωμένη. ὧν ἕνεκα τὸν δείλαιον Ἀσιατικὸν μικρῷ πρόσθεν ἀπολωλέκει. Gronovius.

4 *Componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira*] Non muto. Sed poterat *& aliquanta ira.* Acidalius.

5 *Verterat perniciem in accusatorem*] Castigavimus, *verterat pernicies.* nam auctores verbum *vertit* absolute nonnunquam & tamen quasi in passiva significatione soliti sunt usurpare. Sic supra: *Seu forte lapsa vox in præsagium vertit.* lib. 2. *Æstusque hostium in perniciem ipsis vertebat.* lib. 4. *Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit.* Eodem libro paulo post; *Nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* lib. 5. *Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant.* Rhenanus.

6 *Ubi vino incaluit*] Scripsimus, *incaluisset.* Et paulo post, *raptim in hortos progressus.* Item *jugulo ac pectori.* Et infra, *privatis ac publicis locis.* Idem. Immo in Mediceo est *pgressus*, id est, *prægressus.* Jac. Gronovius.

7 *Prorumpit Narcissus denuntiatque centurionibus*] Vulgo, *prorupit.* Melius Flor. *prorumpit:* Nam sequitur, *denuntiatque.* Pichena.

8 *Assidente matre Lepida*] Quænam hæc Lepida? Ego vero repperisse me censeo famosæ feminæ (Messallinam dico) stirpem & matrem. Suetonius scribit: *Post has Valeriam Messallinam Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit.* ubi dissimulant interpretes, quomodo hic Valerius Claudio consobrinus. Dicam ego. Ex L. Domitio & majore Antonia natus est Cn. Domitius pater Neronis principis, & item Lepida amita ejusdem, de qua infra. Hæc Lepida, est illa ipsa quæ nupta Valerio Messallæ, & quæ hic Messallinæ dicta mater. At Claudius natus ex Druso & minore Antonia, uti clarum. Stemma istud:

M. ANTONIVS III. vir.	ANTONIA *major.*	CN. DOMITIVS.	NERO IMP.
	L. DOMITIVS *maritus.*	AGRIPPINA *uxor.*	
OCTAVIA.	ANTONIA *minor.*	DOMITIA LEPIDA.	VALERIA MESSALLINA *uxor Claudii.*
	DRVSVS *maritus.*	VALERIVS MESSALLA *maritus.*	
		GERMANICVS.	
		CLAVDIVS IMP.	

Vides ergo Claudium & Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen fuisse alibi ostendo) vere consobrinos. Atque hac ratione forte maritum ipsum Lepidæ, Suetonius dixerit Claudii consobrinum. Tamen tutius putarim legi, *Barbati Messallæ & consobrinæ suæ filiam.* Sententia quidem non alia est: & hæc Lepida Neronis amita, Messallinæ mater. Suet. Claudii cap. XXVI. *Lipsius.*

9 *Morte decus*] Placet, *morti*, ut in Veneto. *Idem.*

1 Cum

inerat. lacrimæque & questus irriti ducebantur; [1] cum impetu venientium pulsæ fo-
res, astititque tribunus per silentium, [2] at libertus increpans multis ac servilibus
probris. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod fru- 38
stra jugulo ac pectori per trepidationem admovens, [3] ictu tribuni transfigitur: corpus
matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti *perisse Messallinam*, non distincto sua
an aliena manu: nec ille quæsivit; poposcitque poculum, & solita convivio celebravit.
Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, tristitiæ, ullius denique humani affe-
ctus signa dedit, non cum lætantes accusatores aspiceret, non cum filios mærentes.
Juvitque oblivionem ejus senatus, censendo *nomen & effigies privatis ac publicis locis
demovendas*. [4] decreta Narcisso *quæstoria insignia*, [5] levissimum fastigii ejus, [6] cum su-
pra

1 *Cum impetu venientium pulsæ fores, astititque Tribunus*] Hæc Florentini lectio ac distinctio. Confusius vulgati: *Tum impetu venientium pulsæ fores, astitit Tribunus.* Pichena. Lege cum Florent. Cod. *cum impetu*, &c. Dum fleret (inquit) fores pepulerunt illi. *Pricæus.*

2 *At libertus increpans*] Sic Florentinus. vulgo, *ac libertus.* Pichena. Qui poterat addidisse, ibidem legi *multis & servil.* non *ac.* Præterea *jugulo aut pectori*, non *ac.* Jac. Gronovius.

3 *Ictu tribuni transfigitur*] Malim, *transfigitur.* Lipsius. Ita etiam in Mediceo legit frater meus. *Jac. Gronovius.*

4 *Decreta Narcisso quæstoria insignia*] Decrera sunt, inquit, insignia quæstoria Narcisso: quod, cum esset ille tertius inter libertos, potens gratia apud principem, minimum erat fastigii ejus, atque erant illa quidem decora insignia; per quæ tamen deterrima faciendi facultatem Narcissus haberet: quia flagitia propter dignitatem vel *inulta* erant, vel *multa*: utrumque enim legi in diversis codicibus. Quod autem liberti potentes essent apud Claudium, auctor est Tranquillus: *His*, inquit, *uxoribusque addictus non principem se, sed ministrum egit; compendio cujusque horum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates largitus est.* Quod autem Callistum & Pallantem præponit Narcisso, aliter habetur apud eumdem Tranquillum, qui Narcissum & Pallantem tradit fuisse præcipuos, quos amaverit, quibusque crediderit. Callisti tamen & Pallantis, ut maxime principi gratorum, meminit Cornel. initio libri sequentis. *Ferrettus.* Concessa insignia præter scipionem eburneum, & sellam curulem, si quæ fuerant, amplius quæro. *Vertranius.* Locus ab omnibus tanquam desperatæ sanitatis derelictus Ego tantum experiar, an aliquis sensus eliciatur, hac sola interpunctione: *Decreta Narcisso quæstoria insignia: levissimum fastigii ejus, cum secundum Pallantem, & Callistum ageret. Honesta quidem: sed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultis.* Sensus est: levissimam Narcisso fuisse dignitatem quæstoriam, respectu fastigii ejus, cum apud Claudium obtineret primum gratiæ ac potentiæ locum, post Pallantem, & Callistum. hi enim, ut dixit, flagrantissima gratia erant. Simili fere modo Tac. lib. seq. *decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros.* Quod sequitur: *Honesta quidem* (scilicet ut libertis nihil amplius tribueretur, quam quæstoria insignia) ironice intelligendum est, propter corruptionem temporum, quibus valde liberti pollebant. nam eodem lib. seq. ait: *decreta Pallanti prætoria insignia.* ac deinde: *Claudius libertos sibi & legibus adæquavit.* Sed cum eorum flagitia Princeps multa relinqueret, deterrima inde oriebantur, cum ii quotidie in majora flagitia prolaberentur. *Pichena.*

5 *Levissimum fastigii ejus*] Conjicio legendum, *lætissimum fastigii ejus*, & pro *flagitiis multis*, *flagitiis inultis.* sive *vitiis inultis.* nam exemplar regium habet *tristitiis inultis.* Rhenanus.

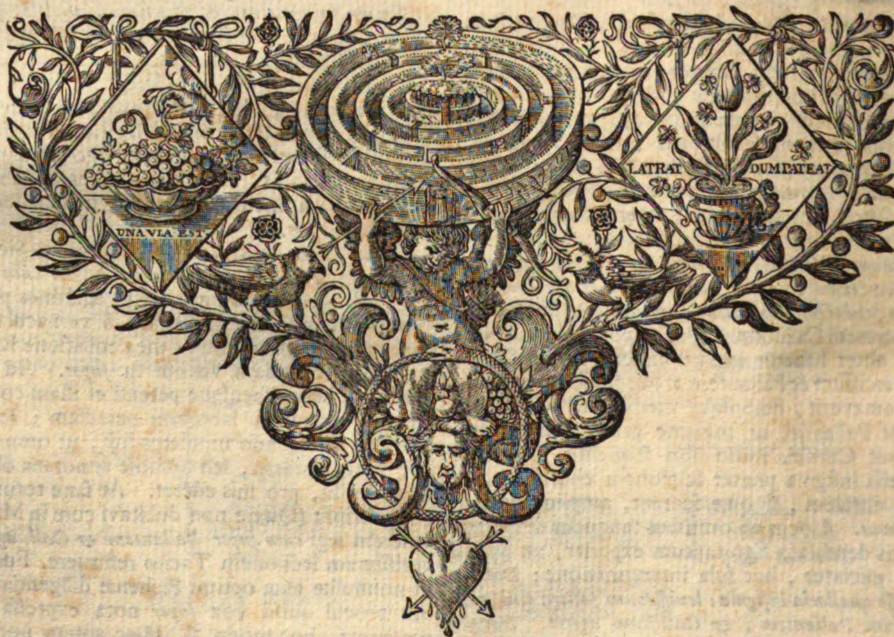
Levissimum fastigii ejus] Hæc cum lineis postumis, corrupta, hiulca, nec juvant aut discrepant libri, nisi quod, *Tristitiis inultis*, non *Flagitiis*, uti substituisse fatetur Rhenanus. Ego ab ejusmodi ulceribus sanandis, sani hominis censeo abstinere manum. Nam sine librorum ope, irrita abierit Hygia ipsa. *Lipsius.*

6 *Cum supra Pallantem & Call. ageret*] Sic enim malo edere, & inde ita citare, quam *cum secundum Pall.* quod per omnes Taciti editiones pro verissimo circumferebatur, etiam in vernaculas versiones prolapsum, quum ex mea collatione Ryckius mutaverit secundam vocem in *super.* Ad quam rem certe lætus libensque petenti ei istam concessi, quamvis perquam laboriose peractam; sed non etiam in accipiendo stipulatus fuit, ut omnia quæ ipse obiter quidem, sed studiose annotans observaveram mihi, pro suis ederet. At sane totum istud quod scripsit (Quare non dubitavi cum in MS. Flor. viderem legi *cum super Pallantem & Call. ag.* hanc verissimam lectionem Tacito restituere. Fugit hæc ut nonnullæ aliæ optimi Pichenæ diligentiam, dubio procul quod vox *super* nota expressa, non perscripta, hoc modo ꝑ Hæc autem nota cum sæpius occurrat, ut h. l. 28, 2. in vocabulo *superesset*, 12, 9, 2. H. 1, 51, 5. Ibique non fugerit Pichenam hujus intellectus, mirum hic non fuisse attentiorem) est agelli mei bona fide, non ipsius,

pra Pallantem & Calliſtum ageret, [1] honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultis.

ut non debuerit me illic habere eodem numero, quo habuit patrem meum, cujus dictata arripit ultra quam credere lector poteſt, etſi id ſane fatear ab principio monuiſſe, ſed aliquatenus. Notam vero iſtam male ſic in ima parte incurvat Ryckius, quum ex MS. notaverim, & quidem bene memor ꝑ, ut cauda prorſus deorſum fluat leviſſima flexione. Hanc quum ſic collegiſſem, in alia chartula eandem notans & ponens ſemper ad manum, inibi eram, ut ſimilia occurrentia adlegerem. Sic regyravi ad caput 16. hujus libri. Cæterum ego non ſcripſi in tribus illis locis, aut etiam aliis obſcurari vel intelligi *ſuper.* hoc eſt abruptum Ryckii. Immo ad hunc ipſum locum adſcripſeram, *hoc eſt*, *ſupra*. In verbo *eſſe* compoſito cum hac præpoſitione nemo negaverit intelligi *ſuper*: ſed quum vox libera eſt, cur altera terminatio ei auferatur? Utique cap. 16. hujus libri edit & Ryckius *ſupra cunctos attollatur*. At ille hunc locum noluit reliquis addere, ubi perinde eſt eadem nota, ſed ex manipulo iſto expunxit, equidem inique, ſed quoniam iſtic editur *ſupra*, pro qua hanc notam monebam ibi ſcriptam eſſe, non erat illa ad ejus ſaporem; tanto abſurdius quod licet in iſto compoſito ſupereſſe plane præpoſitio iſta exprimatur, tamen ab illo *ſuper* uſurpando ad altiorem gradum notandum abſtinet Tacitus, & mavult tunc iſtud *ſupra*, quum *ſuper* in alio ſenſu, ut ampliſſime patet in Freinſhemii indice. Habes cur *ſupra* maluerim. *Jac. Gronovius.*

1 *Honeſta quidem*, *ſed ex quibus deterrima orirentur flagitiis multis*, ſive *inultis*] Quod in idem recidit. Una opera dicam me non aſſequi ſenſum horum verborum, quam ea eſſe mutila, & corrupta. Tacitus impoſiturus huic libro finem, judicium fert de tota Meſſalinæ tragœdia, nemo (inquit) adulteræ cædem accuſet: quia ſuo ſibi merito pœnis fuit affecta: verum illinc fons tot malorum, quæ ſecuta ſunt: nam Meſſalina viva nunquam locus inceſto neptis matrimonio, non veneficio Britannici, non tot ſceleribus, quibus Nero infeſtavit orbem terrarum. *Salinerius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI ANNALIUM LIBER DUODECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Claudius de matrimonio deliberat: & Agrippina aliis præfertur, Germanici fratris ejus filia. Eæ nuptiæ decreto Senatus firmatæ. & legitimæ habitæ. L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudii gener. Annæus Seneca ab exsilio redit. Octavia Claudii filia Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdatem: qui prælio congressus à Gotarze vincitur. Mithridates Ponti regnum reciperare tendit irrito conatu. victus Romam tandem perducitur. Lollia inlustris femina Agrippinæ artibus damnata. Claudius pomœrium urbis profert: & qui ante eum protulerint. Nero Domitius à Claudio adoptatur. Colonia in Ubios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur. Vannius Suevorum rex, pellitur regno. P. Ostorii in Britannia res, & de Caractaco rege victoria. Britannicus Agrippinæ fraudibus Neroni posthabetur, & fidelissimi comitum paullatim ab eo removentur. Prodigia aliquot, & Romæ annonæ caritas. Bellum inter Armenios & Iberos: cui Parthi & Romani quoque miscentur. Furius Scribonianus relegatus. S. C. Claudianum de feminis quæ servo succumberent. Motus aliquis in Judæa inter incolas & Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit, & navale spectaculum præbuit. Procuratorum in proviuciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscure ab uxore tollitur. Nero primordia imperii capit. Gesta hæc annis sex,

C. POMPEIO. Q. VERANNIO
C. ANTISTIO. M. SUILIO RUFO
TI CLAUDIO. V. SER. CORNELIO ORFITO
P. CORNELIO SULLA. L. SALVIO OTHONE
D. JUNIO SILANO. Q. HATERIO.
M. ASINIO MARCELLO. M. ACILIO AVIOLA.
} Coss.

Cæde

1 [1] Cæde Messallinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, [2] quis deligeret uxorem Claudio [3] cælibis vitæ intonanti, & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, [4] ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, [5] M. Lollii consularis filiam, & Juliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familia Tuberonum, Nar-

COMMENTARIUS.

1 *Cæde Messallinæ convulsa* &c.] Hoc principium ab Ill. Magliabequio suppeditatum fuit Mabillonio, ut in Re Diplomatica ostentari posset unicuique. Quod mihi est pergratum; quippe quisquis hoc inspicit, agnoscet severitatem attentionis meæ in tali volumine non nisi per singulas literas legendo, ad quod me labor improbus adigebat. Illud doleo voces ibi tantum incipere ab participio *convulsa*, cui antepositа vocabula duo si adjecta essent, pateret in MS. etiam hoc legi *Messalinæ*, non per geminum *ll*, ut exigunt & imperant viri docti contra tantam ætatem. Nam & in præcedentium librorum exemplari non nisi unum *l* in isto nomine exprimitur, ut nunc etiam Beroaldus: & quoniam id agimus, eadem ista membrana sic statuit quoque in nomine Messala, ut obiter jam monui ad 3, 18. Sed est constans etiam in sequentibus, ut 13, 43. *Jac. Gronovius.*

2 *Quis diligeret uxorem*] Monendus est lector, ubique hoc verbum perpetuo scribi, *deligere*, & *delectus*: ac suadeo ut ita in omnibus libris corrigatur, propter ambiguum verbi intellectum, cum aliud sit *deligere*, aliud, *diligere*, ut est notissimum. *Pichena.*

3 *Cælibi vitæ intonanti*] In manuscriptis quibusdam, *cælibis*: & vellet Pichena, *cælibis vitæ intoleranti*. Illud vulgatum, nescio quo modo, mihi pro moribus & sermone Claudii videtur. *Lipsius.*

Cælibi vitæ intonanti] Amicus meus homo doctissimus putabat huic loco mendum aliquod subesse, legebatque *cælibis vitæ intoleranti*. Ego nihil mutandum censeo. nam ex vulgata lectione aptus elicitur sensus, & phrasis resipit antiquitatem eam, cujus studiosum fuisse Tacitum diximus. *Ursinus.* Plerosque reor ignorare, quid sibi velint hæc verba: nisi forte mihi obscura sunt, quæ aliis clara & manifesta. *Tonare* *μεταφορικῶς* quasi dicas altiori voce aliquem arguere. Virgil. XI. Æn. *Proinde tona eloquio.* Livius lib. 21. *Cum hæc intonuisset plenus iræ.* quod à Græcis profectum lib. 1. Epigr.

Ο Ζεὺς πρὸς τὸν Ἔρωτα, βέλη τὰ σὰ πάντ᾽ ἀφελοῦμαι.
Χὼ πτανός· βρόντα, καὶ πάλι κύκνος ἔσῃ.

Juppiter Amori: auferam omnia tela tua. At aliger, tona, & rursus cygnus eris. *Tona*, id est, minaciis utere. Claudius ergo scribitur *intonare vitæ cælibi*, quod ægre ferret cælibatum, in eumque sæpius ardens inveheretur. *Salinerius.* Muretus *intoleranti.* Consideretur. At hercle tamen scribendum, *cælibis.* Sic IV. histor. *Æqualium quoque, adeo superiorum intolerantis.* Acidalius. Libri veteres pene omnes, & Manuscripti & editi habent, *cælibis vitæ*, & historia ipsa ubique testatur, Claudium sine uxore vivere non potuisse, præsertim Suetonius cap. 26. Itaque quod olim correxi, *cælibis vitæ intoleranti*, non dubitavi, quin serio reciperem. Nam vulgata lectio, *cælibi intonanti*, præter historiæ mentem erat, neque Cornelium mihi sapiebat. Doctissimus Salinerius nuper ea verba, *cælibi vitæ intonanti* interpretatur, cælibatum ægre ferenti. subtiliter fortasse magis quam vere. Exempla hujus locutionis in Tacito multa; pauca tamen subjiciam. Ann. lib. 1. *Lascivia sueta, laborum intolerans.* lib. 2. *omnium quæ ultionem morarentur intolerans.* histor. lib. 4. *æqualium quoque, nedum superiorum intolerantis.* Pichena. Debet hic cumulus disceptationum augeri suffragio Dom. Baudii, cujus ut solet, desiderantis eum fieri suum creditorem, verba exstant centur. 4. epist. 20. suppresso ejus nomine ad quem scripta est. (Ita enim leges sanciunt, sine quibus erubesco loqui apud te legis maritæ candidatum & ultra cœlibis vitæ intolerantem, hoc est, vitæ vere cœlitis. nam nusquam magis assentior Grammaticorum tribui, & collegæ quondam meo Justo Lipsio, quam in hujus vocis origine assignanda.) Hinc collige qualia ediderit pro cathedra illum versans. Quibus addi potest consensus Cl. Ryckii nuper editus, etiam huc tendens, ut vetustissimæ scripturæ fides, quam nullus sine reverentia adspexerit, convellatur. Quod plane exosus, omnes illos novos conatus ex Taciti contextu expuli, vetera adorans, nisi fallor & intelligens, quod forsan probabo alias, quum certe meliora huc possint adferri, quam quæ placuerunt Salinerio. *Jac. Gronovius.*

4 *Ac digna tanto matrimonio*] Forte *dignas*. Gronovius. MS. Mediceus habet *dignā*, unde Beroaldus edidit *dignam*. Jac. Gronovius.

5 *M. Lollii consularis filiam*] Non prisci illius Lollii, qui moderator C. Cæsari datus, ne erres. sed filii ejus. qui tamen quando consul fuerit, ignoro. Tempora suadent, & clarissime Plinius l. IX. c. XXXV.

Narcisso fovebatur. [1] Ipse modo huc, modo illuc, [2] ut quemque suadentium audierat, promptus, [3] discordantes in concilium vocat, ac *promere sententiam*, *& adjicere rationes* jubet. Narcissus *vetus matrimonium*, [4] *familiam communem* (nam An- 2
tonia ex Petina erat) *nihil in penatibus ejus novum* differebat, *si sueta conjunx rediret*, *haudquaquam* [5] *novercalibus odiis usura in Britannicum & Octaviam*, *proxima suis pignora*. Callistus [6] *improbatam longo discidio*, *ac si rursus assumeretur*, *eo ipso superbam*: *longeque rectius Lolliam induci*, *quando nullos liberos genuisset*, *vacuam æmulatione*, *& privignis parentis loco futuram*. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, *quod Germanici nepotem secum traheret*, *dignum prorsus imperatoria fortuna*, *stirpem nobilem* [7] *& familiæ Claudiæ*, *quæ posteros conjungeret*; [8] *ne femina experta fecunditatis*, *integra juven-*

XXXV. qui hanc Lolliam Paullinam neptem illius Lollii appellat. *Lipsius.* Sed vox *filiam* abest ab MS. Med. unde inditam crede ab editoribus, non bene advertentibus Romana, ubi sæpius hanc vocem potius subintelligi deprehendimus, præsertim quum sequatur idem sensus alio modo expressus, ut de filiabus agi inde ultro pateat. Nempe Tacito relinquenda sua varietas. *Jac. Gronovius.*

1 *Ipse modo huc, modo illuc*] MS. *ipse huc modo, modo illuc.* Idem.

2 *Ut quemque suadentium audierat promptus*] Muretus, *pronus.* Parum interest, sed hoc tamen ego etiam malim. *Acidalius.* Muretus mallet, *pronus.* vide quæ notavi libro 4. in verbis: *quod mater Agrippina, promptior Neroni erat.* Pichena.

3 *Discordantes in concilium vocat*] Imo *in consilium.* Privata enim hæc deliberatio: & cum paucis in eadem urbe habitantibus, non aliunde atque aliunde evocatis, quorum cœtus *concilium* dicitur, Græce σύνοδος. Grotius. Ita edidit Beroaldus, quum tamen in MS. liquide scriptum sit *concilium.* Jac. Gronovius.

4 *Familiam communem*] Muretus *Filiam.* Res clara, mirum qui Lipsio non visa. *Acidalius.*

5 *Novercalibus odiis visura Britannicum*] Ven. atque alii antiqui editi habent, *usura in Britannicum.* Pichena.

6 *Improbatam longo dissidio*] Immo *discidio*, ut supra sæpius. *Gronovius.*

7 *Et Familiæ Claudiæ*] Expediri sententia potest: tamen mavelim scribi, *& familiæ Claudiæ. quin posteros conjungeret.* ut quasi hortantis ea sint liberti. *Lipsius.*

Familiæ Claudiæ, quæ posteros conjungeret] Expediri sententiam posse ait Lipsius: idem tamen malit, *quin posteros conjungeret:* ut quasi hortantis ea sint liberti. Nec expediri sententia potest è verbis, ut nunc leguntur: & omnino vim hortandi habent. Mihi certum, deleto *quæ* legendum: *quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna. Stirpem nobilem* (id est, nepotem Germanici) *& familiæ Claudiæ posteros conjungeret.* Muretus voluit transposite, *stirpem nobilem & quæ famil. C. p. conjungeret.* Acidalius. Valde hoc loco sudant interpretes, nec immerito: est enim ex obscurissimis. Videor tamen videre sensum qui hic est. Decet hoc imperatorem, ut stirpem nobilem, & familiæ Juliæ Claudiæque posteros unam in domum colligat, nec patiatur, ut enubendo alios in penates sanguinem & perinde claritudinem Cæsarum deferat Agrippina. hic verissimus, si quid video, sensus est, eumque verba quoque ipsa inculcant, si ductum literarum secutus legeris totum locum hoc modo: *dignum imperatoria fortuna* (subaudi *esse*) *stirpem nobilem & familiæ Juliæ Claudiæque posteros conjungere.* Freinshemius. Ego vero illud, *dignum prorsus imperatoria fortuna.* Neroni detrahi nunquam patiar. Significat enim, dignissimam Augusto lare, dignam Cæsarea domo partem. Deinde accipio quidem Lipsii, *Quin*, & sagaciter odoratum Muretum puto non omnia locum suum tenere: sed quem appellavit auctor *dignum imperatoria fortuna*, eum eodem ordine vocari *stirpem nobilem* parum acre parumque decens mihi videtur. Scribo autem: *quin stirpem nobilem & familiæ Claudiæ posteros conjungeret.* Hoc est, magnopere suadere, ut diductam nunc in duas domus primæ nobilitatis gentem revocaret in unam, & Claudii nominis posteros, seque & fratris nepotem, matre illius uxore ducta, penatibus consociaret, ne matrona felicis & probati uteri, ætate habili & indeflexa, conjugio suo quemcumque alium extolleret ac nobilitaret. Sic infra cap. 20. *quin arriperet oblata & servaret exsulem.* Gronovius. Equidem id laude non caret. Sed Lipsio hic hæsitanti & subjicienti voculam *quin* tam prompte assensum dari vetaret Tacitus, etiamsi aliquid blandum inde conferet. Quod in antiquis codicibus legitur, sponte videtur manum auctoris aperire; ad quam accessisset Freinshemius, si continentior solas antiquas literas probavisset, non de suo auxisset. Certe sic oritur hæc scriptura; *stirpem nobilem etiam Juliæ Claudiæque posteros conjungere.* Nec enim vox *familiæ* requiritur, quum & antecedat *stirps*, & sequatur *domus.* Ita ex duobus modis probat eum aptum gloriæ Cæsarum, tum quod sit propinquus Germanico, tum quod in ipso ita sanguis Juliorum & Claudiorum concurreret: & quod deinceps additur, accipio instar voti aut exclamationis, qua abominatur tale quid fieri. *Jac. Gronovius.*

juventa, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Prævaluere hæc adjuta Agrippinæ illecebris, quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patruum, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, & Octaviæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar; [1] juvenemque & alia clarum, [2] insigni triumphalium, & gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non judicium, non odium erat, [3] nisi indita & jussa. Igitur Vitellius nomine Censoris [4] serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, [5] serere crimina in Silanum, cui sane decora & procax soror Junia Calvina haud multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis, [6] fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat

8 *Ne femina experta fecunditatis*] Sine dubio legendum, *expertæ fecunditatis*, quo modo Faernus quoque legebat. *Ursinus.* Muretus maluit, *expertæ fecunditatis.* Non assentior. *Experta fecunditatis* dicetur ut *Compertus flagitii*, &c. De his ad Apulejum Apolog. II. *Acidalius.* Scio recte dici, *experta fecunditatis.* Sic Tac. lib. 4. histor. *veterem expertumque belli*; mallem tamen, *expertæ fecunditatis.* Pichena.

1 *Juvenemque & alia clarum*] Ita diserte Vatic. vereque. Transmarina forma sermonis est, νεανίσκον τά τ' ἄλλα λαμπρὸν, crebrumque apud Latinos, *Homo cetera bonus*, & similia: in Agellio, *Homo pleraque non indiligens.* Lipsius.

Juvenemque & alia clarum] Ex Vat. emendavit *Lipsius.* & congruit Flor. in cæteris male, *alias clarum.* Pichena.

2 *Insigni triumphalium*] Lipsius prima edit. monuit libros suos habere *insignia.* & id melius. Non hercle, nisi addas præpositionem: *per insignia triumphalium.* quod plane ego verum puto. Nam *insigne triumphalium*, nusquam alibi singulari numero legas, ut neque *insigne prætorium* vel *ornamentum prætorium* & ejusmodi alia: quæ omnia plurali numero efferuntur. *Acidalius.*

3 *Nisi indita & jussa*] Muretus, *indicta.* Lipsius.

Nisi indita & jussa] Muretus legit, *indicta & jussa.* Acidalius & Pichena.

4 *Serviles fallacias obtegens*] Dubitavi ne prisco verbo scrib. *serviles pellacias.* Apud Lucretium scriptum.

Subdola cum ridet placidi pellacia ponti.

& convenientior huic sententiæ visa ea vox. Non enim tam fraudes erant, quam adulationes humiles & demissæ ad pelliciendam parandamque gratiam Agrippinæ, ut addit noster. *Lipsius.*

5 *Serere crimina in Silanum*] Volumen scriptum habet, *ferre.* Proinde sic scripsi. Hoc Livius dicit, *ferre sermonibus.* Rhenanus. Fortasse rectius esset & usitatius: *Serere crimina in Silanum*, &c. nam & ita sæpe Sallustius locutus est, cujus Tacitum imitatorem diximus. *Ursinus.* Venetus: *serere crimina.* Pichena. An melius *serens.* Bonum tamen etiam *ferre.* Acidalius.

6 *Fratrisque non incestum*] Vatic. *fratrumque.* quod probo. In reliqua scriptura pendeo animi. Vulgatam si ferimus: sententiam esse volo, Tractum in crimen esse non amorem incestum inter fratrem sororemque, sed tantum incustoditum. id est, amorem parum cautum circumspectumque, & qui sine crimine, rapi tamen in crimen potuerit. Simillimum illud Plinii è l. VI. epistolar. *Tuitus sum Julium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minime malum.* Si quid mutandum, legerem, *incustoditum sermonem.* Ex Seneca certe clarum non aliud vere objectum huic Silano, quam verba adversus sororem nuptialia, & parum cauta. Ait in Ludo de morte Claudii: *Qui, quantum quidem in ipso fuit, damnatum incesti L. Silanum generum suum occidit. Oro propter quid? Sororem suam festivissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Junonem vocare.* ita enim restitui eum locum nuper. *Lipsius.*

Fratrisque non incestum sed incustoditum amorem] Hic locus in Budensi codice erat interpolatus. nam quidam *non* particulam supra ascripserat. & legebatur illic, *Fratremque*, quod est in vulgatis edd. *Fratrisque.* Mihi videtur hæc esse sincera lectio, *Fratreque incestum sed incustoditum amorem ad infamiam traxit.* Expone sic, *amorem incestum fratre*, id est ob fratrem, *sed incustoditum*, quasi diceret, si custoditus fuisset & caute cælatus; non fuisset periculum. *Rhenanus.* Vocem, *fratrum*, in Flor. & in aliis veteribus inveni. De Vat. testatur Lipsius. Digna ergo mihi visa est, quæ recipiatur. Intelligit enim, *fratrum*, hoc est fratris & sororis. Vulgo, *fratrisque.* Pichena. Recte omnino. Sic Seneca Medea: *Ad regum thalamos.* id est, regis & puellæ regiæ. Dein idem, *Sceptrigeris rite Tonantibus*, hoc est, Jovi & Junoni. Neque erat, cur penderet animi ὁ πάνυ in tam commoda explicatione

bebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente [1] per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. simul affinitatem Claudius diremit; adactusque Silanus ejurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est. C. Pompejo Q. Veranio consulibus pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, [2] jam fama, jam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, [3] nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. [4] Quin & incestum ac si sperneretur,

ne reliqui. Non fædam & scelestam libidinem, sed simplicem nimis & incautam, eoque malignæ interpretationi obnoxiam consuetudinem & conversationem arripuit in crimen. Apud Senecam in ludo scribendum: *Si mehercules à Saturno petiisset hoc beneficium, cujus mensem toto anno celebravit, non tulisset illud. Nedum ab Jove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit incesti. L. Silanum enim generum* &c. Eodem pertinet ibidem: *unum abnepotem L. Silanum. Videris, Jupiter, an in causa mala? certe in tua.* Vide quæ ibi notav. *Gronovius.*

1 *Per edictum Vitellii*] Nam censores edicta proponebant. Livius lib. 43, *Multis equos ademerunt. in ea re quum equestrem ordinem offendissent, flammam invidiæ adjecere edicto, quo edixerunt, ne quis eorum* &c. Plinius lib. 13, 3. *Urbis anno* DCLXV. *P. Licinium Crassum L. Julium Cæsarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica.* Idem lib. 14, 14. *L. Licinius Crassus L. Julius Cæsar censores edixerunt, ne quis vinum Græcum Amineumque octonis æris singula quadrantalia venderet.* Suetonius de Rhetorib. *De iisdem interjecto tempore Cn. Domitius Ænobarbus & L. Licinius Crassus CENS. ita edixerunt.* De quo ante, *item censorium edictum subjiciam.* Ne quem frustretur, qui *Edictum*, tacentibus aliis, explicat album Censorium cum Senatorum nominibus, quod postquam Augustus publicarit primus, ex eo *Edictum* sit appellatum. Nihil aliis cum senatoribus; solo cum Silano negotium in hoc edicto Vitellio fuit. *Gronovius.*

2 *Matrimonium jam fama*] Distinguunt libri mei, *matrimonium, jam fama.* Et recte. quoniam ante istos consules matrimonium pactum. Supra enim scriptum: *quæ postquam matrimonii sui certa fuit.* Statim etiam è Farnes. scripseris, *deductæ in domum patrui fratris filiæ.* Lipsius.

3 *Nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ*] Ita Florentinus. Vulgo, *deducta in domum patrui, fratris filia.* Pichena.

4 *Quin & incestum*] Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius & Agrippina: at non securi. quia & incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis; & periculum ne populus, ab exemplo, passim usurparet, publico malo. *Lipsius.*

Quin & incestum ac si sperneretur] Duas causas adfert, cur matrimonium jam pactum nondum auderent celebrare: primum, ne princeps sine exemplo incestas nuptias faceret: alterum, ne exemplum daret aliis idem facturis malo publico. Itaque legerim: *Quin & incestui via si sterneretur, ne in malum publicum erumperet metuebatur.* Mercerus. Lipsius hæc ita interpretatur: timuisse Claudium & Agrippinam, ne propter incestum, populus sperneret profani principis imperium. Mercerus hæc verba corrupta suspicatur & corrigit, acute quidem: sed *incestui sternere viam*, duriuscula sententia videtur, nec de Taciti phrasi. Ideo vulgatam potius lectionem tueor, quamvis fortasse non integram, eodem Merceri sensu manente. Id est: Quin & incestum ipsum Claudius & Agrippina metuebant: ac si ab ipsis sperneretur, ne fortasse in malum publicum erumperet: scilicet ne alii eodem exemplo uterentur. *Pichena.* Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius & Agrippina: at non securi, quia & incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis, & periculum iræ cælestis ob tam insigne flagitium. non enim metuebant ne populus ab hoc exemplo usurparet, nec in malum publicum id erupturum credebant, nec enim postea tale Senatusconsultum fecissent: sed Deos verebantur. eos enim incestu offendi crediderunt, quod satis patet ex auctore nostro, infra 12, 8. ubi *sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda*, procurando incestui Claudius hic suasit. *Freinshemius.* Hærent hic omnes, & nonnulli aliter atque aliter interpretantur. Una modo litera mutata offero ipsam scripturam Taciti. Qui non, *incestum*, scripsit, sed *inceptum.* Expendamus totum locum. Dicit Tacitus, clam pactum inter Agrippinam & Claudium matrimonium, sed necdum ausos palam celebrare solemnia nuptiarum. Causa ista, quod nullum hactenus datum esset exemplum deductæ in domum patrui fratris filiæ. Interim subibat cura & cogitatio, inceptum jam esse matrimonium, solenni more porro peragendum, non licere resilire; si id, & in eo Agrippina sperneretur, rem in motus & perniciem publicam, movente vel Agrippina, sic contempta, vel populo, qui, ut supradixit, id matrimonium jam fama firmaverat, erupturam. Idcirco videbatur, solennia nuptiarum non esse diutius differenda. Adeo ut Claudii ejusque amicorum cunctatio, & diversi consilii diversæ rationes, quod cunctantium est, dua-

tur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Cæsarem, *an jussis populi, an auctoritati senatus cederet?* ubi ille *unum se* [1] *civium & consensui imparem* respondit, *opperiri intra palatium* jubet. ipse curiam ingreditur, [2] summamque rempublicam agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque; *Gravissimos principis labores, quis orbem terræ capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat.* [3] *quod porro honestius censoriæ mentis levamen, quam assumere conjugem prosperis dubiisque sociam. cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab juventa legibus obtemperavisset.*

6 Postquam hæc favorabili oratione præmisit, multaque patrum assentatio sequebatur; capto rursus initio, *Quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem.* [4] *Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: & congruere artes*

duabus distinctis periodis proponantur. Lege igitur: *Quin & inceptum*, scilicet matrimonium esse, *ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Neque, *in malum publicum erumperet*, hic aliter accipiendum, quam infra, *Nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, erupturam in publicam perniciem.* Hanc cunctationem Claudii suis artibus tandem sustulit Vitellius, effecitque ut solenniter Claudio nuberet Agrippina, quod statim subjungit & persequitur auctor. *Boxhornius.* Gerræ Siculæ male πολιτικῶ. Freinshemio Catone simus contenti. Claudius haud erat intacti superstitione animi. Immo quo mente commotior, eo paullo infirmior unus multorum, eo superstitiosior. Docetque id etiam Suetonius in vita ejus cap. 22. Semper autem incesta in prodigiis habita, in expiandis & procurandis, in iis quibus iram Deorum putabant denuntiari. Reliqua pete à Freinshemio. *Gronovius.*

1 *Civium & consensui*] Delenda copula, vel quod verius, addenda vox scriptori elapsa, *civium & S. consensui*, id est, Senatus. Ita respondebit Claudii oratio Vitellianæ. Tamen aliquis ceperit (aut jam cepit) quasi esset, *Unum se civium, & consensui imparem:* quod ego non probem, nec certe Princeps unus è vulgo civium est: non. *Lipsius.*

Et consensui imparem] Plus quam se solum posse consentientem senatum. *Ferrettus.* Nec τὸ & delendum, nec τὸ *senatus* addendum. Aptius ad quæsita Vitellii, Claudius non potuit respondere. is dixerat imperatori: Populus vult, senatus postulat nuptias tuas cum Agrippina: consensumne tuorum civium nihili facies? Ad quæ Claudius, se esse unum ex civibus, & eorum consensui obsecutum. Nec fefellere usquequaque Vitellii promissa, licet is Claudium palpo percuteret. Ecce senatores: *haud defuere, qui certatim, si cunctaretur Cæsar, vi acturos testificantes erumperent curia.* Ecce populum; *conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat.* Salinerius. Lipsius mendum hic notat, quod ego non sentio. Respondet enim Cæsar, se unum esse civium, & consensui (scilicet universorum civium) imparem. *Pichena.*

2 *Summamque Reip. agi*] Scribo, *summamque Rempublicam.* Lipsius. Mirum cur non addiderit causam, utrum ex scriptis exemplaribus petitam, an ex consuetudine loquendi, quam observaverat. Utrumque aderat, si Mediceum inspexisset, prout ex collatione mea Cl. Ryckius publicavit, tam hic, quam 16, 28. *Jac. Gronovius.*

3 *Quod porro honestius Censoriæ mentis levamen*] Fallor an scribendum *Cæsareæ mentis* Certo enim hæc de Claudio. Ac supra lib. XI. idem error harum distinctionum: *Lætaque hæc in P. R. munia, multo gaudio Censoris inibantur.* Recte Farnesianus codex, *Cæsaris.* At Cæsar etiam idem forte Censor: ut plerique tum Imperatores. Consideretur. *Acidalius.* Suspecta mihi vox, *Censoriæ.* præsertim in ore Vitellii, qui ipse Censor. ac si quem librum auctorem haberem, libenter reponerem, *Cæsareæ.* Pichena. Immo *Censoriæ*, non *Cæsareæ.* Nam censorum erat exigere matrimonia. Censor adigebat solenne jusjurandum: *Tu ex animi tui sententia uxorem habes?* teste Gellio 4, 20. Huc pertinet oratio Q. Cæcilii Metelli Numidici, *quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus*, ut est apud eundem 1, 6. Vel *de prole augenda*, ut inscribit Suetonius, qui & Augustum eam senatui recitasse & populo per edictum notam fecisse scribit cap. 89. Itaque censor uxore legibus ducenda exemplum salubre prodebat populo. Claudius autem non modo forte, sed certe censor, & post longum intervallum, Augusto & aliis magisterio morum contentis. Sueton. cap. 16. *Gessit & censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores.* Quod honestius levamen ei, qui non nomen modo censoris & officium, sed & mentem, castam illam, sanctam, integram dignamque Censore unico & morum custode, præstaret? *Gronovius.*

4 *Nec diu inquirendum*] Ex Flor. restitui antiquum verbum, *anquirendum.* Vulgo, *inquirendum.* Pichena.

1 *Viduæ*

tes honeſtas. Id vero egregium, quod proviſu deum [1] *vidua jungeretur principi, ſua tantum matrimonia experto. audiviſſe à parentibus,* [2] *vidiſſe ipſos, arripi conjuges ad libita Cæſarum: procul id à præſenti modeſtia. ſtatueretur imo* [3] *documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. ſed* [4] *aliis gentibus ſolennia,* [5] *nec lege ulla prohibita. &* [6] *ſobrinarum diu ignorata,* [7] *tempore addito percrebuiſſe. morem*

1 *Vidua jungeretur*] Vidua Agrippina mortuo, ſub initia imperii Claudiani, Criſpo Paſſieno, cui poſt Domitium nupſerat. Plinius libro XVI. *Arborem mori eximiam ætate noſtrâ adamavit Paſſienus Criſpus bis conſul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone privigno clarus.* Sueton. Nerone: *Verum Claudio imperium adepto, non ſolum paternas opes recuperavit, ſed & Criſpi Paſſieni vitrici ſui hereditate ditatus eſt.* Tamen idem ille Paſſienus anteà maritus Domitiæ ſororis Ænobarbi. Quod ex Quinctiliano colligas lib. VI. cap. II. Apud Senecam de hoc eodem lib. IV. Natur. Quæſt. initio: *Criſpus Paſſienus, quo ego nil novi acutius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis* (omnino ſcrib. *diſtringendis*) *& curandis vitiis, ſæpe dicebat. Adulationi opus eſſe non claudere oſtium ſed aperire, & quidem ſic quemadmodum amicæ ſolet. quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit.* Iterum ſcribe, *ſed operire.* id eſt, leviter obducere, opponere oſtium: ne pereat dicto ſua Venus. Pluſcula etiam in EXCURSU *A.* vide. *Lipſius.* MSS. Senecæ: *adulationibus non claudere oſtium, ſed aperire.* Scribendum igitur: *adulationi nos non claudere oſtium, ſed opponere, & quidem ſic quemadmodum amicæ opponi ſolet.* Hoc eſt, non obſerare aut repagulis firmare, ſed ſine ſera, dempto obice, manibus tantummodo obtendere, vel objectum ſuſtinere ac prætendere. Nam *operire*, in quo & Gruterus argutatur, ipſum claudere eſt. Terentius Phormion. 5, 3. *Jamne operuit oſtium.* Noſter. 3. annal. *egreſſa cubiculo uxore operiri fores juſſit.* Gronovius.

Vidua jungeretur] Patefacta nuptiis domo, ne opus eſſet abducere eam à marito: quod prius Auguſtus, atque Caligula, & deinde Nero fecerunt. Quo etiam pertinere arbitror, quæ ſtatim ſequuntur: *ſtatueretur imo documentum, quo uxorem imperator acciperet*, non raperet. eoque ſenſu defendi poteſt iſta oratio, nec opus eſt ut pro *quo uxorem*, legas *quomodo uxorem:* quod putabat vir doctiſſimus. *Freinshemius.*

2 *Vidiſſe ipſos*] Principe Cajo. *Lipſius.*

3 *Documentum, quo uxorem*] Nugax oratio, quid enim? non anteà Imperatoribus ſemper uxor? ſemper. Quid ergo opus ei rei documento? Tu corrige, *quomodo uxorem.* Id enim vult adulator homo, prodendum eſſe poſteris exemplum, ut Imperator uxorem Senatu ſuaſore & auctore capiat. *Idem.*

Statueretur immo documentum, quo uxorem imperator....... acciperet] Ante omnia neceſſarium duxi, hunc locum, ut ſe habet in Flor. proponere; ut quilibet, lacuna inſpecta, judicare poſſit, quid & quatenus in eo deeſſe videatur. Ut autem nunc tanquam integrum conſideremus, Lipſius corrigit; *quomodo uxorem imperator acciperet.* quod non improbo. tamen apud me vulgata lectio nihil habet difficultatis: immo aliquid argutius præ ſe ferre videtur, cum ſit vis quædam in verbo, *acciperet*, reſpondens ad id, quod ſupra dixit, *arripi conjuges.* ſicuti lib. II. *tracturum conjuges.* & hiſt. III. *dum quæ accipi poterant, rapiuntur:* Ait igitur: documentum hoc aliis principibus erit, quo documento uxores accipiant: non arripiant. *Pichena.* Quicquid obtrectent Lipſio, multo magis reſipit Latium vetus, *ſtatueretur immo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet*, quam alterum. Hoc enim vult, tempus veniſſe, ut exemplum prodatur, idque jam prodi poſſe, quod reſpicientes quoque admoniti ſecuturi principes diſcant; qualiter & quemadmodum matronam introducere in penates deceat Auguſtum. Adhuc enim nullum exemplum conjugii Cæſarum ſalubre exſtabat. Adde quæ ſcripſimus 4. Obſerv. II. *Gronovius.*

4 *Aliis gentibus ſolemnia*] Anaxandrides enim legitur ſororis filiam duxiſſe, ex qua Doryeum, Leonidem, & Cleombrotum ſuſtulit, cum id apud Græcos liceret. *Vertranius.*

5 *Nec lege ulla prohibita*] Conſentiunt in hoc Beroaldus & Pichena: uterque tamen vidit in vetuſtiſſimo codice legi *neque.* Vidit idem ex collatione mea Ryckius: & omnes ſpernunt. Tu tamen ſcias: qui Tacitum vis legere. *Jac. Gronovius.*

6 *Sobrinarum*] Sobrinas appellat, tamen palam eſt, intellegi debere de Conſobrinis. Quis enim hoc cenſeat, eos, quos proprie Sobrinos legum auctores appellant, arceri inter ſe nuptiis? nunquam factum. Sed veteres hæc miſcebant. vocularum haud æque curioſi captatores, In Gloſſis priſcis legas; Ἀνεψιὸς *Conſobrinus, Sobrinus.* Alibi: Θεῖα πρὸς μητρὸς, *Conſobrina.* Et Ἐξάδελφος, ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν, *Conſobrinus*, Quid, quod Vellejus ſimili libertate, *Conſobrinum Ti. Gracchi* Scipionem Naſicam appellat: qui Juriſconſultorum finitione Sobrinus ſit? *Lipſius.*

Et ſobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuiſſe] Lipſius vocem *addito* ut additam à gloſſographo rejicit. Ego aliud ſuſpicor, ne ita forte ſcribendum, *Et ſobrinarum diu ignorata, tempore adita, tempore percrebuiſſe.* Valde quidem eleganter & nervoſe. *Adita*, id eſt, cepta. Nec dubito, quin ita plane Tacitus. *Acidalius.* Cum hanc lectionem omnibus libris probari, nec incommodum ſenſum habere videam, non arbitror eſſe neceſſarium, ut vocula iſta *addito* vel omittatur, vel commutetur. *Tempore addito*, hoc eſt, adjecto tempore,

7*morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox usurpentur.* Haud defuere qui certatim, *si cunctaretur Cæsar, vi acturos* testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, *populumque Romanum* 1 *eadem rogare* clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum præbet se gratantibus; senatumque ingressus 2 *decretum postulat, quo justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur.* 3 Neque tamen repertus est, nisi unus talis matrimonii cupitor. 4 Talledius Severus eques Romanus, quem plerique *Agrippinæ gratiæ impulsum* ferebant. Versa ex eo civitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. 5 adductum, & quasi virile servitium: palam

pore, vel processu temporis. *Freinshemius.*

7 *Tempore addito percrebuisse*] Malim, *tempore percrebuisse*, rejecta voce quæ glossographum sapit: aut potius invertam, *tempore adeo.* & id verum puto. De re ipsa, Plutarchus auctor in Caussis, Quæst. VI. diu apud Romanos sobrinarum conjugia (ἀνεψιὰς ipse appellat, & bene vertit Xylander) fuisse invisa: cœpisse tamen à levicula causa, quam ipse denarrat. factumque decretum populi, Πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δ' ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι, id est, *licere omnibus ducere usque ad consobrinas, supra autem vetari.* Hoc quando propriè cœperit, non dicit: satis vetus esse, ex Livio discas. apud quem, libro XLII, ita loquitur Sp. Ligustinus: *Cum primum in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit:* imò quasi in laudem hoc recenset. Sane conjugia ea deinceps crebra: & sic inter illustres, M. Marcellus Juliam Augusti F. duxit, sibi sobrinam: aliique plures. Sustulit tamen eas ipsas nuptias Theodosius, de quo Victor. *Tantum*, inquit, *pudori tribuit & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tamquam sororum.* permiseruntque iterum Arcadius & Honorius l. XIX. C. De nuptiis. *Lipsius.*

1 *Eadem orare clamitat*] Supposuimus, *rogare.* Rhenanus. Muretus rescripserat, *orare.* nescio unde aut quare. nisi si fortius hoc visum. *Acidalius.* Quid Acidalius opponit? debuerat scire ab Beroaldo editum esse *orare*, unde colligeretur ita scribi in fidelissima membrana, ut certe scribitur; imo sic quoque inveni in libro Oxoniensi, perinde ut in cap. 9. *oraretur Claudius.* In eadem mox etiam legitur *obvius*, non *obvium.* Jac. Gronovius.

2 *Decretum postulat*] Zonaras: Ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. Ait Tacitus, Fratrum filias: & strictè capias; non enim licuit sororum. Quod notavit accurate & diffuse, quantum satis est, Cujacius XIII. observ. c. XVI. quem non exscribo. Nec sustulit Nerva hoc SC. ut idem vera interpretatione collegit. De Claudii hoc facto Tragicus:

Genitamque fratris, conjugem captus, sibi
Toris nefandis, flebili junxit face.

ubi melius leges, *Genitamque fratre conjugem captam.* Domitianus imitatus exemplum est, qui Juliam habuit filiam Titi. *Lipsius.*

3 *Neque tamen repertus*] Suetonius de eodem; *Confecit nuptias*, inquit, *non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cujus officium nuptiarum ipse cum Agrippina celebravit.* Sunt autem sub Domitiano frequentata ex eo senatusconsulto matrimonia. At Coccejus Nerva rerum potitus sororis fratrisve filiam uxorem habere prohibuit, ut in eodem scripsit Dio. Inventus est tamen L. Antonius Cæsar, qui M. Aurelii Antonini Philosophi fratris Lucillam filiam duxit uxorem: quod illi soluto legibus licuit: cæteris non idem. *Vertranius.*

Neque tamen] Scilicet quia præcedens periodus incipit *Nec Claudius*, ideo volunt docti editores in initio hujus poni debere *Neque*, quæ est pervicax temeritas, quum liquide etiam nunc in MSS. legatur *Nec tamen.* Jac. Gronovius.

4 *Talledius Severus*] *T. Alledius* scribo. & vidi postea ita citare hunc locum Beroaldum. In monumentis priscis, M. ALLIDI. in Juvenali.

——— *tibi habe frumentum, Alledius inquit.*

Quod noster unum imitatorem sceleris ejus facit; Suetonius dissentit, qui duos, c. XXXI. Noster, credo, non habuit curæ nescio quem recensere libertinum. Vocat etiam equitem R. quem ille Primipilarem. Nec aberrat, quoniam primipili comes, gradus equestris. Martialis:

Et referes pili præmia clarus eques.

Lipsius.

T. Alledius Severus eques Romanus] Lipsius emendavit. Vulgo, *Talledius.* Pichena.

5 *Addictum quasi*] Arbitrio meo, transponantur verba, *Addictum & quasi virile.* Lectioni stabiliendæ (nam ego olim solicitavi) est, quod apud eundem Tacitum de moribus Germanorum scribitur: *Trans Lygios Gothones regnantur, paullo jam addictius quam ceteræ Germanorum Gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nec pœnitet tamen prorsus conjecturæ, *Adductum*, præsertim quæ firmatur codice Budensi, & item Florentino: de quo verbo in lib. Histor. *Lipsius.*

Additum & quasi vile servitium] Depravata verba sunt. In Bud. codice legitur, *Adductum quasi & virile servitium.* Nos emendavimus, *Addictum quasi & virile servitium. Palam severitas, ac sævius superbia.* Sensus est, etiam servos Claudii Cæs. quasi addi-

lam severitas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. [1] Die 8
nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitæ produxerat; seu delecto die, augendam ad invidiam. [2] Calvina soror ejus [3] Italia pulsa est. Addidit Claudius, [4] *sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda:* [5] inridentibus cunctis, quod pœnæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, [6] veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus, utque Domitii pueritia [7] tali magistro adolesceret, [8] & consiliis ejusdem ad spem dominationis uterentur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, & infensus Claudio dolore injuriæ credebatur. Placitum dehinc 9
non ultra cunctari, sed [9] designatum consulem [10] Memmium Pollionem ingentibus promissis

addictos fuisse Agrippinæ, quæ contenta muliercularum ancillatu non erat. *Rhenanus.* Venditum matrimonio servitium virorum. *Ferrettus.* Vulgo *Addictum quasi & virile.* Lipsius conjectura correxit, transposuitque. quod penitus à Flor. confirmatur. *Pichena.* Pugno pro Lipsio contra Lipsium. Omnino scribendum, ut olim conjecerat, *Adductum & quasi virile s.* quamquam ipse postea *Addictum*, retineri voluerit & stabilierit alio Taciti loco. sed nego hic ei verbo locum. Non enim vult auctor dicere arctum & astrictum, sed severum servitium: quod & sequentia verba satis demonstrant: & clamat adjunctum hoc ipsum, *Virile.* Acidalius.

1 *Die nuptiarum*] Mala ergo distinctio, & historiæ vitiandæ, in Suetonii Claudio obtinuit, cap. XXIX. *Silanus abdicare se pratura, morique initio anni coactus. Die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum in quinque & triginta Senatores trecentosque amplius equites animadvertit.* Apage. nulla cædes nuptiali ejus die lecta, scribeque, *initio anni coactus, die ipso Cl. & Ag. nuptiarum. In quinque*, &c. *Lipsius.*

2 *Calvina soror ejus*] Fortasse illa, quæ vitam produxit ad Vespasiani imperium, de qua Suet. XXIII. Vespas. *Cum Mausoleum repente patuisset, ad Juniam* (male enim editum suppositumque à Scholiastis, *Juliam*) *Calvinam è gente Augusti pertinere dicebat.* Nam Silani isti inter abnepotes Augusti fuerunt, ut dicam. *Lipsius.*

3 *Italia pulsa est*] Si pulsa tantum, quid ita Commentator Juvenalis scribit eam à se interfectam? *Calvina*, inquit, *Prætoris cujusdam soror, quæ se occidit tamquam infamis in fratrem* (lego, *fratre*) *Claudii temporibus.* Hoc notat ad illud è Satyr. III.

——— *donat Calvinæ vel Catienæ.*

Homo errat. *Lipsius.*

4 *Sacra ex legibus Tulli*] Non alia sacra piaculaque accipio, quam quibus Tullus olim rex in Horatio sororiam cædem luit expiavitque. Livius: *Itaque ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri ut filium expiaret pecunia publica. is quibusdam piacularibus sacrificiis factis* (*quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt*) *transmisso per viam tigillo, velut sub jugum misit juvenem.* Similiaque Dionys. lib. III. qui addit ea sacra per Pontifices facta: convenienter cum iis, quæ hic Tacitus. *Lipsius.*

5 *Irridentibus cunctis*] Et hercle ridiculum, quod Claudius Silani cum sorore incestum piacularibus sacris lueret: ipse in eadem culpa. Nam piacula istæc cave alio referas, quam ad crimen Silani. *Lipsius.*

6 *Veniam exsilii*] Relegatus enim Seneca post Quæsturam à Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterii cum Julia Germanici filia, Vinicii uxore. Cujus criminis scena à Messallina fuit. Scena dico. Non enim re ipsa expetit in te hæc culpa, ô Romani nominis & sapientiæ magne sol. *Lipsius.*

Veniam exsilii pro Annæo Seneca] L. Annæus Seneca studiis sapientiæ eminentissimus seculi sui, insimulatus adulterii cum Julia M. Vinicii uxore, Germanici & Agrippinæ filia, confictis in illam à Messalina criminibus, ut conreus, pulsus erat in exsilium: ei Agrippina restitutionem impetrat. Ex Dione lib. LX. *Vertranius.*

7 *Tali magistro adolesceret*] Magno, magno magistro: utili privatim & publice, si Neronis indoles, aut Romana fata, voluissent. Sed ad historiam, adde hæc Scholiastis, in Juvenalis Sat. V. *Seneca sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Juliæ, Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium revocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen, erudiendo Neroni, in palatium adductus, sævum immanemque natum & sensit cito, & mitigavit. inter familiares solitus dicere, Non fore sævo illi leoni, quin, gustato semel hominis sanguine, ingenita redeat sævitia.* Lipsius.

8 *Et consilio ejusdem ad spem dominationis uterentur*] Ita rectius Florentinus, quam, *uteretur*, ut in vulgatis. nam & de Domitio, & de Agrippina simul intelligitur. *Pichena.*

9 *Designatum consulem Memmium*] Ordo rogandi sententias in senatu veteris Reip. varius fuit; alias enim is toto anno servabatur, quem Consul initio ma-

promissis inducunt, sententiam expromere, [1] qua oraretur Claudius, *despondere Octaviam Domitio.* quod ætati utriusque non absurdum, & majora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet; despondeturque Octavia, [2] ac super priorem necessitudinem, sponsus jam & gener Domitius æquari Britannico, studiis matris, arte eorum [3] quis ob accusatam Messallinam ultio ex filio timebatur.

10 Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, [4] ut rettuli, [5] Meherdaten missi, senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: *Non se fœderis ignaros, nec defectione à familia Arsacidarum venire;* [6] *sed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accedere adversus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique juxta intolerandam. Jam fratres, jam propinquos, jam longius sitos, cædibus exhaustos:* [7] *adjici conjuges gravidas, liberos parvos, dum socors domi,* [8] *bellis infaustus, ignaviam sævitia tegat. Veterem sibi* ac

magistratus habito senatu in rogando observarat. alias primus rogabatur, qui à Censoribus princeps in senatum lectus fuerat: alias qui designati consules erant. Imperio constituto id legimus tributum consuli designato, ut quæ ejus, omnium plerumque ea sententia esset: exemplaque suppeditant libris superioribus Drusus, Haterius, & Silius: infraque sequentibus Barea Soranus, & alii. & apud Senecam ludo de morte Claudii, Janus pater. Quamobrem contendit Agrippina Memmium censere, Octaviam Claudii filiam cum privigno L. Domicio elocari. *Vertranius.*

10 *Memmium Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere*] Muret. *inducit.* ut scilicet ad Agrippinam solam referatur. Manere tamen illud recte potest, nec respicitur forte sola Agrippina, sed & Vitellius, & alii ejusdem sectæ. *Acidalius.*

1 *Qua oraretur Claudius, despondere Octaviam Domitio*] Verbum, *oraretur*, ex Flor. restitui. Vulgo, *hortaretur.* Pichena.

2 *At super priorem necessitudinem*] Non semel accidit in libris editis, ut, *secundum*, pro, *super*, à librariis scriptum fuerit, nec mirum. error enim ortus ex eo, quod in veteribus Manuscriptis, & præcipue in Flor. verbum, *super*, plerumque uno tantum charactere, ad hujus similitudinem S' scriptum sit, ut hic. Restituimus ergo, *super priorem*, quod in vulgatis erat, *secundum priorem.* Pichena.

3 *Quis ob accusatam Messallinam ultio ex filio timebatur*] Verissima lectio & sententia. At quid Muretus voluit mutando? *qui sub accusatam Messallinam vitrico & filio timebantur.* Ineptissime. *Acidalius.*

4 *Ut rettuli*] Libro XI. vide. *Lipsius.*

5 *Meherdaten*] Sic edidi ex optimo libro, non *Meherdatem*, etiam cap. 12. ut *Eunonen* cap. 15. & 18. ex eodem. Sed bene Freinshemius, quum vel amissam vel rejectam ex editione Rhenani, & inde propagato vitio ad Pichenam & omnes Lipsianos copulam reposuit ex Beroaldina; nam certe legitur in MS. *mandataque:* sed illæ omnes habent *mandata in hunc* &c. Et sicut hoc loco istam copulativam agnoscit, ita in sequentibus capitis proximi ignorat, ubi edunt *addiditque præceptum*; ac licet meminerim I, 11. *addideratque consilium*, & alibi: utique tamen non est nostrum sic augere aliena; præsertim non infulcire, ubi est incommodum. Certe etiam in cap. 47. solummodo dicitur: *Addidit jusjurandum.* Jac. Gronovius.

6 *Sed & filium Vononis, nepotem Phrahatis accersere*] Demiror, cur quisquam voluerit *accedere* verbum, quod in exemplari manuscripto legitur, mutare in *accersere.* Nam defectioni eleganter accessus opponitur. Sensus est. Nemo nos potest defectionis arguere, quum ad filium Vononis, nepotem Phrahatis accedamus. Subjicit causam, *adversus dominationem Gotarzis.* Mallem ego pro *sed & filium*, scribere, *sed ad filium.* Verum infra sic quoque loquitur: *Quia societatem nostram volentes accesserant*; non, *ad societatem*, quod tamen Latine dicitur. Item lib. 2. *Ut ripam Euphratis accederet.* Itaque expone & pro, *etiam*, hoc sensu: nos non modo non deficimus a familia Arsacidarum, sed etiam veram stirpem accedimus. *Rhenanus.* Danesius legebat *accedere.* Ursinus. Majus momentum est membrana Florentina, unde sic edidi. Sed ex eodem patet hic alia legi dire suppurata, & ideo præteriri ab viris doctis. Nam quis illos induxit, ut ederent *intolerandam*, quum in MS. Mediceo conspicue legatur *intoleranda*, sine ullo vestigio alterius literæ addendæ, quum in Collegio Jesu vidissem *tolerandam*, certe tres lineas supervacuas in ea voces agnoscens. Vide ergo Taciti manum: *adversus dominationum Gotarzis nobilitati plebique juxta intoleranda.* Jam capite 4. dixit *dominationum provisorem*, & sæpius. *Jac. Gronovius.*

7 *Abjici conjuges gravidas, liberos parvos*] Reposuimus, *adjici con. gravid.* Significat enim Gotarzen scelera sceleribus cumulantem, nec contentum fratribus propinquisque trucidatis, nisi illis uxores gravidas & liberos adjiciat. *Rhenanus.*

8 *Bellis infaustus*] Elegantissimi ingenii & doctrinæ noster Modius observat è libro vetere, *belli infaustus.* recte: ea forma, qua *militia clarus.* Lipsius.

1 Is

ac publice cœptam nobiscum amicitiam; & subveniendum sociis virium æmulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut si domestici imperii tædeat; sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuefactus rex melior asciscеretur. Ubi 11
hæc atque talia dissertavere, incipit orationem Cæsar *de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis:* seque divo Augusto adæquabat, *petitum ab eo regem* referens: omissa Tiberii memoria, quamquam [1] is quoque miserat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) *ut non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret; clementiamque ac justitiam,* [2] *quanto ignara barbaris,* [3] *tanto toleratiora capesseret.* Hinc versus ad legatos, extollit laudibus *alumnum urbis spectatæ ad id modestiæ;* [4] *ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc* [5] *satietate gloriæ provectam,* [6] *ut externis quoque gentibus quietem velit.* Datum post hæc C. Cassio qui Syriæ

1 *Is quoque miserat*] Et quidem tres miserat, Vononem, Phraatem, Tiridatem. Adi lib. II. supra & VI. *Idem.*

2 *Quanto ignara barbaris*] Ita edidi è Vatic. in Farnesiano erat, *ignota:* vulgo, *ignoratiora.* Phrasis vulgata & obvia in Tacito. *Idem.*

Quanto ignoratiora] Vetustior lectio, *quanto ignara Barbaris.* subauditur *magis.* Accipitur autem hæc lectio passive, pro ignota. Sic sæpe Tacitus in sequentibus: *quæ gnara militi; quæ gnara Vespasiano.* Hoc ipso libro, infra: *Nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta & astus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara est.* Rhenanus. Flor. corrupte, *ignata.* ex qua voce, quamvis una tantum litera immutata, legi æque possit, *ignota,* &, *ignara,* mihi tamen *ignara* magis placet, ut etiam Lipsio. *Pichena.*

3 *Tanto toleratoria capesseret*] Videtur legendum: *Clementiamque ac justitiam, quanto ignoratiora barbaris, tanto lætiora capesseret,* &c. non ut vulgo legitur, *tolerantiora.* Ursinus. Verbum, *toleratiora,* ex Flor. restitui. Rectius procul dubio, quam *tolerantiora,* ut in vulgatis. Ceterum, quoniam verbum, *tolerare,* oneris molestiam innuit, quid cum clementia ac justitia, quæ virtutes sunt populis vel maxime desiderabiles? An sic loquitur Tacitus propter barbariem Parthorum, quibus virtutes pro vitiis? Tacitus initio lib. 2. *Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia.* Ego interpretor, verbum *tolerare,* respicere tantummodo justitiam, omissa clementia. Justitia enim populis plerumque onerosa & invisa. In promptu mihi exemplum est ex lib. 4. in fine: *Ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem, ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur.* nam etsi argui potest, vilium ac superborum hominum gratiam ipsis etiam, qui accipiunt, invisam, & odiosam; tamen mihi videtur, verbum *perpetiebantur* fastui tantum respondere, non gratiæ. At Francisci Venturii de hoc loco sententia est: Capesseret Meherdates clementiam & justitiam. quæ virtutes, quoniam barbaris ignotæ, utpote qui dominium regum, non regimen, perpetiebantur, id efficient, ut qui illas adhibeat, gratius & minus grave imperium in subditos exerceat. *Pichena.* Non placet *tolerantiora,* non quia vocem ipsam reprobem, sed quia sententiam admodum quam languidam gignit. Muretus voluit, *tanto tetriora,* quod plane non convenit. Nec ego scio quid faciam. Hariolor tantum, *tanto lætiora,* bono quidem sensu. quanto insuitata magis ac nova barbaris, tanto gratiora futura. *Acidalius.* Quid ergo, num insueta barbaris magis tolerantur? & vero num tolerari dicendæ sunt clementia atque justitia, quasi res, quas abesse malis? tolerari enim ea puto, ad quæ sustinenda patientia opus est, manente interim voto & spe amoliendi. Id autem de regiis istis virtutibus ad novum regem imperator diceret, præcepta bene imperandi traditurus? Denique ne Latinam quidem vocem esse contendam, *toleratiora.* Adeoque adfirmem in scriptura vitium esse ex repetitione ejusdem syllabæ præcipue ortum, cum enim forte scriptum esset, *tanto cratiora* (pro *tanto gratiora,* & scimus hujusmodi innumera in membranis admitti) facile argutulus aliquis vulgatam deinde lectionem exsculpsit. Videtur autem legi debere, ut dictum est, *tanto gratiora.* quod & per se veram atque pulchram sententiam efficit; & vero instituto sermoni longe convenientissimum est. *Freinshemius.* Fluctus movent in simpulo. Vide I. Observ. 14. *Gronovius.*

4 *Ac tamen ferenda regum ingenia*] Deprehendi librarium subinde scripsisse, *Ac tamen,* pro *attamen.* Rhenanus.

5 *Satiate gloriæ*] Hoc cum in editione Pichenæ compareret, ego pro typographico sphalmate habebam, & juvabat indice erratorum, qui eidem editioni annexus est. Sed socer meus credebat auctorem, phraseos Sallustianæ (quem præcipuum verborum veterum novatorem fuisse constat) imitatorem perpetuum, hoc quoque verbum ex antiquitate arripuisse, quo & Lucretius utatur, *fessus satiate videndi.* Hunc dissensum, & si quæ alia in his studiis inter nos ambigitur, veræ concordiæ sincerique affectus vicissim securi, incolumi amicitia & fovemus & propugnamus, & lectorem amicæ litis arbitrum facimus. *Freinshemius.*

6 *Ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum* &c.]

12 Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis. [1] Ea tempestate Cassius [2] ceteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, [3] industriosque ac ignavos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, [4] exercitare legiones, cura, provisu perinde agere, ac si hostis ingrueret. ita dignum majoribus suis, & [5] familia Cassia *ratus*, [6] per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi, [7] rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, *barbarorum impetus acres cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret cœpta.* Quod spretum fraude Acbari, qui juvenem ignarum, & summam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Carrhene, *promptasque res* ostentante *si citi advenissent*, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt,
13 id temporis importunam, [8] quia hiems occipiebat. Exin nivibus & montibus fessi, post-

&c.] Interpungendum sic: *ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat.* Ursinus. Aliter in Flor. legitur, ac distinguitur: *quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.* Abest quippe ab eo verbum, *jubet*. Sed hanc lectionem vulgatæ non anteferam. *Pichena.* Elegantissimam hic emendationem vidit Muretus, delet à fine verbum, *jubet*, reliqua scribit interpungitque: *ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, q. s. p. deducere, i. r. a. Euphr.* Acidalius.

1 *Ea tempestate Cassius præminebat peritia legum*] Lipsius in prima edit. putavit legendum: *Præ ceteris peritia legum. Præ ceteris*, ut alibi solet *ante alios*. Interpolatus locus varie est ab imperitis, qui abesse quid crediderunt. In ultima hac accipit Vaticani lectionem, *ceteris præerat*. Non ego hoc quidem. Nam præcessit vix dum, *qui Syriæ præerat*. è qua linea huc idem verbi inculcatum. *Acidalius.*

2 *Ceteros præminebat*] Vatican. *ceteris præerat*. Accipio. *Lipsius.*

3 *Industriosque ac ignavos*] Castigavi, *aut ignavos.* Item *Zeugma*, pro *Zeuma*; ex Strabone Stephanoque. *Rhenanus.* Certe in MS. Mediceo exstat *aut ignavos.* Sed noluit sequi Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

4 *Exercere legiones*] Vett. *exercitare.* Lipsius.

Exercitare legiones] Scripsi, *exercitare*, ex Flor. Vulgo, *exercere.* Pichena.

5 *Familia Cassia ratus*] Hoc participium non eadem fide venit ad Beroaldum, qua reliqua, quum in MS. Mediceo non exstet nisi recente manu adscriptum, haud dubie ab eo, cui progredienti in legendo statim occurrebant verba illa *fortunam in luxu ratum*, unde concitata fuit ejus mens ad recordandum; & similia sunt 14, 31. *Tali obsequio ratus regnum procul injuria fore.* 2. hist. 31. *Dignum fama sua ratus.* Attamen Beroaldi factum mihi displicet, quamvis sequantur omnes, & securius subintelligam, quia sane & maluit interdum Tacitus talia velut trunca. Utique tale est 1. hist. 9. *Ne quieto quidem milite regimen.* Et 4. hist. 23. *Neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent.* etsi illuc ex vicino arcessi possit verbum *credere*. Jac. Gronovius.

6 *Per illas quoque gentes*] Ob Cassium illum qui τυραννοκτόνος, cujus in Syria prospera res post cladem Crassi. *Idem.*

7 *Rex Arabum Abbarus*] Solenne illis regibus nomen, ut Ptolomæus Ægyptiis. Vatic. *Acbarus* semper scriptum, & Appiano Ἄκβαρος: in Nummis antiquis, Ἄβγαρος. *Idem.*

Abbarus] In Budensi codice modo *Acbarus*, modo *Abbarus* legitur, sicut *Yliates* & *Ezates.* Rhenanus. Hic in numismate æreo Gordiani Pii Imp. dicitur ΑΒΓΑΡΟϹ ΒΑϹΙΛΕΥϹ in cujus numismatis altera parte caput ipsius regis diadematum cum titulo si recte memini, ΕΔΕϹϹΕΩΝ, signatum est. In alio autem ejusdem Gordiani numismate item æreo, rex ipse Camelo insidens impressus est cum eodem titulo. Camelus autem Arabum insigne est, in argenteo etiam denario familiæ Plautiæ, in quo REX ARETAS inscriptum est. *Ursinus.* Qui interim melius dixisset *caput ipsius regis tiaratum.* Non enim est diadema. Porro in hoc dynasta cui non dictus Hylas? præsertim postquam detecti sunt nummi tam multi, ut pateat ejus nominis continuam per Cæsarea tempora successionem fuisse: in quibus omnibus etsi legatur Abgarus, absit tamen ut inde Taciti scripturam formare velis, ut facit Cl. Ryckius. In nimiam vetustatem fidemque patet codex Mediceus, quam ut ei non credatur *Acbarus*, quidquid obstrepat Ezech. Spanhemius. Et quoties in nominibus Asiaticis occurrit apud diversos aliqua literarum confusio aut transpositio? *Jac. Gronovius.*

8 *Quia hiems occipiebat*] Muretus legit, *quia hiems occupabat.* Fortasse minime spernendum. Nam quod sequitur, *Exin nivibus, & montibus fessi*, non hiemis initium indicat, sed maxime adultam. *Pichena.* In Mureti libro notatum, *Occupata.* Non convenit.

poſtquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur. Tranſmiſſoque amne Tigri, permeant Adiabenos, [1] quorum rex Izates ſocietatem Meherdatis palam induerat, [2] in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in tranſitu urbs Ninos vetuſtiſſima ſedes Aſſyriæ, [3] caſtellum inſigne fama, quod poſtremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen [4] *Sambulos*, vota diis loci ſuſcipiebat, præcipua religione Herculis: [5] qui tempore ſtato, per quietem monet ſacerdotes, *ut templum juxta*, *equos venatui adornatos ſiſtant.* equi ubi pharetras [6] telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. [7] Rurſus deus, qua ſilvas pererraverit, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturque fuſæ paſſim feræ.
Ceterum Gotarzes nondum ſatis aucto exercitu, flumine Corma pro muni 14
mento uti; & quamquam per inſectationes & nuntios ad prœlium vocaretur, necte-

re

nit. Verbum tamen id ſi melius hic, ſcribendum, *occupabat*. Sed nihil mutandum. *Acidalius.*

1 *Quorum rex Juliates*] Ita edidi ex meis libris. Vulgo tamen, *Hyliates*: & ſtatim infra, *Ezates*, etiam in manuſſ. Scito verum nomen eſſe, *Jazates*. Ita enim appellatur conſtanter Joſepho lib. xx. Antiq. cap. II. III. ubi & hiſtoria omnis explicita de origine hujus regis & progreſſu. Narrat autem Joſephus Judaicæ religionis eum, & matrem Helenam fuiſſe: multaque alia, quæ operæ ſit legere. *Lipſius.*

Rex Izates] Alii *Juliates*. quod nomen cum in codicibus corruptum ſit (ſunt enim ubi & *Hyliates* reperias) deinde etiam infra 12, 14. *Ezates* appelletur, haud obſcurum fuit, verum nomen hujus Regis, quod Joſepho Antiq. 20, 2. & 3. proditur, utroque hoc Taciti loco poſitum ab auctore fuiſſe, qui id utique ſcire poterat, cum ejus coætaneus eſſet: ergo viſum nobis fuit nomen illud utroque loco reſtituere. *Freinshemius.*

2 *In Gotarzen per occultam & magis fidam inclinabat*] Scripſimus, *per occulta & magis fida inclinabat*, ex Budenſi codice. *Rhenanus.*

3 *Caſtellum inſigne fama*] Attentum lectorem non fallet vitium. Quid enim? An Ninon non caſtellum vocat, quam paullo ante urbem? Et utrumne apud Ninon poſtremum Darii cum Alexandro prœlium fuit? Imo haud procul Arbela, apud pagum Gaugamela. Inſeruerim ergo vocem, *ſedes Aſſyriæ*, *& Arbela caſtellum inſigne fama*: aut certe ſi ſatis ſit id intellegi, addita copula, *ſedes Aſſyriæ*, *& caſtellum.* Lipſius.

Et caſtellum inſigne fama] Adjeci copulam, *&*, contra librorum auctoritatem, ut defectui manifeſto quam minima mutatione mederetur, neu lectoribus abſurdum illud ſe offerat, *urbem Ninos*, caſtellum à Tacito appellari. Idque ſuadente Lipſio, qui etiam ſuſpicatur, nomen caſtelli, ſcilicet *Arbela*, intercidiſſe. *Pichena.*

Caſtellum inſigne fama] Nihil beatius, quam habere codices ſcriptos heri aut hodie, ex quibus tanquam ex cornu quodam copiæ petas, quæ deſideras, qualis in hoc loco eſt Rycquianus, unde promitur *& Arbela caſtellum.* At quando id caſtellum evenit? Nam olim erat præclara urbs; quæ ſi ita cecidit, ut in caſtelli vicem ſit attenuata, an id ab tanto exercitu dicetur capi? Certe etiam Marshamus pag. 558. judicat Tacitum in præcedentibus minus accurate quam ſolet, dicere, neque ſana eſſe, quæ ibi ſequuntur. Pudeat eos ita agere, quum Dio ſcribat lib. 68. pag. 783. de expeditione Trajani: Καὶ τήν τε Ἀδιαβηνὴν ἅπασαν παρεστήσαντο, καὶ τά τε Ἄρβηλα καὶ τὰ Γαυγάμηλα, παρ᾽ οἷς ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Δαρεῖον ἐνίκησε &c. Prorſus ejuſdem formæ ſcriptum. An illi ex his Græcis etiam aliquid expungent, ut habeant ſola ſua Arbela? Quoties aſyndeta ponit Tacitus? vide ad 11, 24. Neque vero cum dicit Tacitus *capta in tranſitu* utique cum Ryckio intellexeris Tigridis; non enim adfirmat auctor ibi eos utique tranſiiſſe Tigrin, ubi erat aut fuerat Ninos, ſed dum tranſeunt illam regionem, ut 4. hiſt. 33. *Rapiunt in tranſitu hiberna alæ Aſciburgii ſita.* Sed non ſuſtineo nimis onerare has notas, quum plura hic ſint, quæ diſpliceant. *Jac. Gronovius.*

4 *Sambulos*] Ut Sambelus nomen reguli per iſta loca in Excerpt. Peireſc. ex Dione pag. 17. Mediceus tamen legit *Sanbulos*; etiam tum in hoc, tum in Oxonienſi eſt *Herculi*, non *Herculis*. Jac. Gronovius.

5 *Qui tempore ſtato per quietem monet ſacerdotes*] Ita Flor. & melius, quam vulgati, *tempore ſtatuto.* Sic lib. 3. hiſtor. *ſtato in eoſdem dies mercatu.* lib. 4. *ſtatos æſtivis flatibus dies.* de morib. Germ. *ſtato tempore.* Pichena.

6 *Telis onuſtas*] Vatic. *telis omiſſis onuſtas.* nec ſcio quid voce ea faciam. Forte, *telis omnigenis onuſtas.* Lipſius.

Equi ubi pharetras telis onuſtas accepere] Vatic. *telis omiſſis onuſtas.* Unde Lipſius, *telis omnigenis on.* Quid ſi *telis miſſilibus onuſtas?* Sed abſque dubio natum *omiſſis* ex ſupervacua iteratione ſequentis *onuſtas.* Acidalius.

7 *Rurſus deus, qua ſilvas pererraverit*] Vulgo, *quas ſilvas pererraverint.* at Florentini lectionem repoſui, quæ mihi melior. *Pichena.*

1 *Mox*

re moras, locos mutare, & missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emer-
cari. Ex quis Izates Adiabenus, [1] mox Acbarus Arabum cum exercitu, abscedunt,
levitate gentili, & quia experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere
Reges quam habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione
suspecta; [2] quod unum erat reliquum, [3] rem in casum dare, prœlioque experiri sta-
tuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque
magna cæde, & ambiguo eventu: donec [4] Carrhenem profligatis obversis longius
evectum, integer à tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherda-
tes promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo ejus vincitur, traditurque victo-
ri. Atque ille *non propinquum*, *neque Arsacis de gente*, *sed alienigenam & Romanum*
increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ, & in nos dehone-
stamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones, [5] Medos
tum præsidens. Nulla huic prospera aut adversa quis memoraretur. brevi & inglo-
15 rio imperio perfunctus est; resque Parthorum in filium ejus Vologesen translatæ. At
[6] Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus, posteaquam Didium ducem Roma-
num, roburque exercitus abiisse cognoverat; relictos in novo regno Cotyn juventa
rudem, & paucas cohortium cum Julio Aquila equite Romano: spretis utrisque,
concire nationes, illicere perfugas, postremo exercitu coacto, regem Dandaridarum
exturbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi cognita, [7] & jam jamque Bosporum
invasurus habebatur, [8] diffisi propriis viribus Aquila, & Cotys, quia [9] Zorsines So-
raco-

1 *Mox Abbarus Arabum, cum exercitu abscedunt*] Dubito an sit legendum, *& Rex Abbarus, Arabum cum exercitu.* nam & in Farn. codice ajunt scriptum esse, *& Rex*, & à Tacito supra sic appellatur; & de Arabum tantum exercitu intelligi, verisimile est, cum Ezates Adiabenus privatus esset, neque ullas ab eo copias adductas appareat. *Pichena.* Hæc non excidissent viro præstantissimo, si Josephum & Zonaram inspexisset; aut animadvertisset cap. 12. legendum: *Adiabenos, quorum rex Izates.* Intelligo tamen esse in hac narratione quo aliquis acutum videns facile offendatur: eique hoc remedii censeo, ut scribamus: *Ex quis Izates Adiabeno, mox Abbarus Arabum cum exercitu abscedunt.* Si non dixisset supra, cap. 12. *rexque Arabum Abbarus* admitterem Farnesianum, tanquam Izati nunc eum titulum temperasset apponere, quia cap. 13. dederat. Sed quum superius utrumque regem appellasset, fatua hic ea mentio in altero. Non minus fatuum *Izates Adiabenus*, tanquam id antea non percepissemus. Nihil commodius quam *Adiabeno*, ut intelligas ex proximo, *cum exercitu.* Gronovius.

2 *Quod unum erat reliquum*] In codice Budensi verbum *erat* non reperio: Tacitus autem brevitatem amat. *Rhenanus.* Venetus, *quod unum erat reliquum.* Pichena.

3 *Rem in casum dare*] In eum sensum Panegyr. Constantino Constantii f. dict. *Cur salutem Reip. in tanta pericula misisti?* Acidalius.

4 *Carrhenem*] Hoc nomen bis insuper ante præcessit, at æquali literarum ductu id curant editores; quorum princeps Beroaldus cur ita id formare voluerit, non dixerim: & procedat nunc quoque similiter, sed sciat lector in MS. Mediceo nunc scribi *Carenem*; mox retrogressus invenies *Carrenis*, denique *Carene*; duntaxat ut scias istam adspirationem omitti debere, pari peccato, quod in appellatione *Ratorum* admitti contigit. *Jac. Gronovius.*

5 *Medos tum præsidens*] Ita Flor. Vulgo, *Medis.* nam etsi Tacitus tertium & quartum casum verbo, *præsidere*, indistincte jungat: tamen cum de provinciis loquitur, quarto libentius utitur. Annal. lib. 4. *Italiam & Galliæ litus præsidebat.* Notavi etiam infra, in verbis, *qui Pannoniam præsidebat.* Pichena.

6 *Mithridates*] Dio Mithridatem quemdam nominat, prolem magni illius; cui Claudius regnum Bospori largitus sit. libro LX. Sed is alius debet fuisse ab isto. *Lipsius.*

7 *Et jam jamque Bosporum invasurus habebatur*] Duas particulas, *& jam*, delevimus, & pro *habebatur* scripsimus *videbatur.* Rhenanus.

8 *Diffisi propriis viribus Aquila & Cotys*] Falso in vulgatis, *diffisus.* Indicavit veram lectionem Flor. qui habet, *diffisis.* Restitui ergo, *diffisi:* de duobus enim sermo est. *Pichena.*

9 *Zorsines Soracorum rex*] Farnes. *Siracusorum* Vera scriptura, *Siracorum.* Nam & à Strabone in XI. Τὰ τῶν Σιράκων φῦλα dicuntur. Populi sunt ad Caucasum. *Lipsius.*

Quæ Zorsines Soracorum rex hostilia resumpserat] Flor. *Siracusorum Rex.* Pichena. Quæ nota nescio unde trahatur. Scriptum est *Syracusorum.* Jac. Gronovius.

1 *Ador-*

racorum rex hostilia resumpserat, externas & ipsi gratias quæsivere, missis legatis ad Eunonen, qui [1] Adorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere, *equestribus prœliis Eunones certaret*; *obsidia urbium Romani capesserent*. Tum composito 16
agmine incedunt: cujus frontem & terga Adorsi media cohortes & Bosporani tutabantur, [2] nostris in armis. Sic pulsus hostis, [3] ventumque Sozam opidum Dandaricæ, quod desertum à Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum. Exin in Soracos pergunt. & transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Uspen, editam loco, & mœnibus ac fossis munitam; nisi quod mœnia non saxo, [4] sed cratibus & vimentis, ac media humo adversum inrumpentes invalida

1 *Adorsorum genti*] Straboni, Plinio, Ptolemæo, hi populi dicti, *Aorsi*: inter Scythas. *Lipsius.*

Qui Adorsorum (*Aorsorum* Lipsius) *genti præcellebat*] Novo sensu hoc verbum hic, si tamen sanum. Fort. leg. *gente.* Acidalius.

2 *Nostris in armis*] Aliter exaudio, quam vulgus. id est, nostri in lateribus erant, & ad armos. Nec enim solos Romanos in armis fuisse censendum. sed cùm Aorsi in fronte agminis & tergo essent, in medio Bospotani, Romanos latera tutatos esse. Nisi tamen legendum, *nostris armis.* ut dicat Bosporanos, Romano ritu instructos armatosque: quod malo. *Lipsius.*

Nostris in armis] Sincerior lectio: *Nostri in armis*, subauditur, *erant.* Rhenanus. *Armos* in re militari nunquam legi usurpatam pro lateribus. De interpretatione vero eadem mihi mens, & eruditissimo viro: nimirum Romanas cohortes, & Bosporanos Romanis armis instructos media tenuisse: at non concesserim dispungi τὸ *in*, quia Cornelius id sedulo hic è Virgilio deduxit: *Nec minus Æneas maternis sævus in armis.* Qui non infrequenter Virgilium æmulatur, & imitatur, licet ejus dicta propria non faciat, ea deflectens à significatu Poëtæ. Thucydides libro 12. (ait Demetrius) κἂν λάβῃ παρὰ ποιητοῦ τι ἰδίῳ αὐτῷ χρώμενος, ἴδιον τὸ ληφθὲν ποιεῖ. nam quod Homero περίῤῥυτος magnitudinem designat, apud eum concordiam præ se fert. Nunc ex multis nonnulla decerpamus, quæ Tacitus per Virgilium scripsit. lib. 6. Æn. *non ulla laborum O virgo nova mi facies.* lib. 5. histor. *Ac rursus nova bellorum facies.* Ille lib. 6. Æn. *Assuetæ ripis volucres & fluminis alveo.* Item lib. 5. histor. *neque pisces aut suetas aquis volucres.* Publius lib. 6. Æn. *Jam senior, sed cruda Deo viridisque senectus.* Cornelius in vit. Agric. *& quibus cruda ac viridis senectus.* Apud Poëtam lib. 2. Æn. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.* Apud historicum in vit. Agric. *& aliquando etiam victis ira virtusque.* Tandem vates lib. 1. Æn. *Maturate fugam regique hæc dicite vestro.* Orator lib. 12. Ann. *in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit.* Salinerius. Præcipuam Lipsii interpretationem non admiserim: scilicet, nostros fuisse in armis, hoc est, ad armos. Nam præter modum loquendi auctori nostro inusitatum, historia ipsa repugnat. supra enim dixit Julium Aquilam paucas cohortes habuisse. eæ deinde in acie collocantur una cum Bosporanis. præter hos, nihil Romanorum militum. Ergo illud, *nostris*, referri non potest ad milites Romanos, sed veram sententiam censeo, quam postremo idem Lipsius tangit: Bosporanos, quia una cum Romanis militabant, Romano etiam ritu fuisse armatos & instructos. Idem fere dixit lib. 2. *ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos, castris attineret.* lib. 3. *Quadraginta millia* (id est Gallorum) *fuere, quinta sui parte legionariis armis.* hist. lib. 3. *mox donati civitate Romana, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant.* Pichena. Cave sic exaudias, ut Lipsius, *in armis*, pro in lateribus, & ad armos. Nemo ita unquam locutns. Deinde quam errat idem Lipsius, cum explicat incessum agminis: & in fronte ejus ac tergo Adorsos, in medio Bosporanos, ad latera Romanos fuisse vult? Quomodo hoc ex Tacito colligas? qui ita, si sane verba interpretaris, describit: à fronte & à tergo Adorsos incessisse: ad latera cohortes (& accipe Romanos) & Bosporanos: in medio qui fuerint, non addit. Cohortes, quas dicit, non aliæ sunt nisi Romanæ, de quibus paulo superius: *Relictos in novo regno Cotyn juventa rudem, & paucas cohortium cum Julio Aquila, equite Romano.* Verba, *nostris in armis*, sic accipiam, quasi dicat, agmen hoc instructum fuisse in morem militiæ Romanæ. quod sensisse postea & Lipsius videtur, quamquam de solis Bosporanis: instructos hos armatosque Romano ritu. Et in hanc sententiam præpositionem *in* delet. Quod necesse ego non puto, & de toto agmine, non de unis Bosporanis accipiendum statuo. *Acidalius.*

3 *Ventumque Sozam opidum Dandaricæ*] Auctore Florentino scripsi, *Sozam.* Vulgo, *Soza.* Pichena.

Oppidum Dandaridæ] Correximus, *Dandaricæ*, subintelligitur, terræ. *Rhenanus.*

4 *Sed cratibus junctis*] Vatic. *cratibus & vimentis* probo. *Lipsius.*

Sed cratibus junctis ac media humo] Volumen regium habet, *sed cratibus vinctis ac vimentis media humo.* Quid si legas. *Sed creatibus*, *vinctis sarmentis media humo.* subauditur *existente.* Rhenanus. Sequi-

invalida erant, eductæque altius turres facibus atque hastis turbabant obsessos. ac ni prœlium nox diremisset, cœpta patrataque expugnatio eundem intra diem foret.
17 Postero misere legatos, *veniam liberis corporibus* orantes; *servitii decem millia* offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: [1] ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Uspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque & urbes juxta perrumperentur. Igitur Zorsines diu pensitato, Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam prævaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, [2] apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis, & [3] plerisque centurionum interfectis.
18 Interea Mithridates nullo in armis subsidio, consultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis, metuebatur: [4] Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonen convertit, [5] propriis odiis inoffensum, & recens conjuncta nobiscum amicitia

quitur Vaticani lectionem noster, qui habet, *cratibus & vimentis, ac media humo.* supra autem notatum est, *modica humo*, quod non probo. *Pichena.*

1 *Ut belli potius jure caderent*] Hæc verba unde pendent, quo referentur? Suo loco excidisse puto, & sic transponenda: *custodia cingere arduum. datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis, ut belli potius jure caderent. Excidio Vesp.* &c. *Acidalius.*

2 *Apud effigiem Cæsaris procubuit*] Romani primo fœni manipulis pro vexillo usi sunt: deinde signo Aquilæ, Lupi, Minotauri, ut alia omittam. Postremo Imperatorum imagines pro signis & vexillis habuerunt, & qui eas ferebant, *imaginarii* dicebantur. Inde ait hoc loco Tacitus Zorsinem ad imaginem Cæsaris procubuisse. & lib. 15. Tyridatem apud effigiem Neronis insigne regium deposuisse, nec nisi manu Neronis resumpsisse. Et paulo post. *sedens effigiem Neronis sustinebat.* Suetonius in Calig. cap. 14. *Transgressus Euphratem, Aquilas & signa Romana, & Cæsarum imagines adoravit.* Lupanus.

3 *Plerisque centurionum*] A Rhenano est, ex emendatione, ut ait, codicis Bud. Nam mei manusf. itemque editiones antiquæ, *plerisque consularium:* quidam, *consiliarium.* Verum puto, *auxiliarium.* Nam præit de Præfecto cohortis. *Lipsius.*

Plerisque consularium interfectis] Quidam emendarat in libro Budensi, *plerisque Centurionum interfectis.* Rhenanus. In veteribus nonnullis, ut ait Lipsius, legitur, *plerisque consularium.* In Flor. *consiliarium.* utrumque credo, corrupte. sensus exigere videtur, *classicorum*, vel, *classiariorum.* Pichena. Satis licenter agunt viri docti. Unde enim Lipsius venit ad *auxiliares*, quum vix credibile sit aliquem ex auxiliis in ea expeditione voluisse pontum transire ad provinciam Romanam: certe Tacitus nihil tale ostendit. Classicos autem vel classiarios ab Pichena adductos quod attinet, ne illos quidem adfuisse in ista nave ullos credi potest, quum nihil in eo exercitu fuerit, nisi paucæ cohortium, ut clare indicavit cap. 15. Auget ultra modum Heinsiana sagacitas in suspicando *communipularium*, quos sumpsit ex 4. hist. 46. Hunc locum inspice, & decerne, an ab tanta turba vocem usurpatam potuerit Tacitus transferre ad tam paucos in quibusdam navibus, qualibus per Pontum usos in libris seqq. describit. Ego semper solitus fui legere *contubernalium*, ut sint illi egregii milites, qui in contubernio hujus præfecti militare soliti, nunc cum ipso erant in eisdem navibus, ut pariter trajicerent; & de his contubernalibus ac contuberniis ducum quis non dixit? *Jac. Gronovius.*

4 *Romanorum nemo ejus auctoritatis aderat*] Miror quid ei venerit in mentem, qui in editione Romana aut Basileensi locum hunc adulteravit, pro, *id auctoritatis* scribens, *ejus auctoritatis.* Latine eleganterque dicitur *id auctoritatis*; sicut *id ætatis*, *id temporis*, *quidvis temporis*, *id genus*, *omne genus*, *quod genus* pro *ejus auctoritatis*, *ejus ætatis*, *ejus temporis*, *omnis generis*, & *cujus generis.* Ad hanc formam pertinet quod dixit lib. 16. *id honoris indicibus*, pro *ejus honoris*, quemadmodum illic admonebimus. *Rhenanus.*

5 *Propriis odiis infensum*] Franc. Modius è Rodolphi Agricolæ codice negationem inserit, *non infensum.* Quod approbo. Non enim Eunones à se Mithradatem oderat, sed in gratiam aspectumque Romanorum. *Lipsius.*

Propriis odiis infensum] Ex Agricolæ codice Modius, & eruditissimus vir addunt negationem, *propriis odiis non infensum.* Ego de vetere sententia non dece-

citia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus, *Mithridates*, inquit, *terra marique Romanis per tot annos quæsitus*, *sponte adsum. Utere ut voles prole magni Achæmenis*, *quod mihi solum hostes non abstulerunt.* At Eunones claritudine viri, mutatione 19
rerum, & [1] prece haud degenere permotus, allevat supplicem, [2] laudatque *quod gentem Adorsorum*, *quod suam dexteram petendæ veniæ delegerit.* Simul legatos literasque ad Cæsarem in hunc modum mittit: *Populi Romani imperatoribus magnarumque nationum regibus*, *primam ex similitudine fortunæ amicitiam:* [3] *sibi & Claudio*, *etiam communionem victoriæ esse. Bellorum egregios fines*, [4] *quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate*, *quando gravius mereretur*, *non potentiam*, *neque*

decedo. *Odia propria* apud nostrum sunt odia non momentanea, sed quæ non facile deponuntur: ea enim vis τῶ *proprium*. Plaut. Mostell. *Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita.* Virg. 2. Æn. *nimium vobis Romana propago Visa potens*, *superi*, *propria hæc si dona fuissent.* Sensus est, Eunones licet in Romanorum gratiam conspiraverit cum aliis Regibus adversus Mithridatem, tamen habebatur exorabilis, utpote qui simultatum tenax non erat, immo id genus hominum invisum habebat, gnarus pœnarum, quæ inexorabiles sequuntur. Hom. Il. 1, 506.

Ὃς δέ κ' ἀνήνηται, καί τε στερεῶς ἀποείπῃ,
Λίσσονται δ' ἄρα ταίγε Δία Κρονίωνα κιοῦσαι,
Τῷ Ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι, ἵνα βλαφθεὶς ἀποτίσῃ.

i. qui autem renuerit dureque repudiaverit, *Precantur igitur hæ Saturnidem adeuntes*, *Eum Atem una sequi*, *ut læsus pœnas luat.* Vel Eunones alias ante Romanam societatem inimicus erat Mithridati propriaque odia exercebat. sed is adeo sibi à Romanis metuebat, ut genua regis infensi accidere sustinuerit. Sic Themistocles Atheniensium metu supplex fit Admeti Regis, & inimici. Thucyd. lib. 2. *Salinerius.* Neutra interpretatio est unius assis. Non prior, quia usus ille elegans τῶ *proprius* non est hujus loci: deinde si esset, quis ferat dicentem: *infensus diuturnis simultatibus*, *infensus iris plumbeis:* pro exorabili & non gaudente istis? Non altera, quia si vetus inter eos erat offensa, non id prætermisisset Tacitus monere, cum scriberet, Eunonem missis legatis sollicitatum: *nec fuisse in arduo societatem potentiam Romanam ostentantibus.* Sola igitur potentia Romana, momentum apud Eunonem habuit, non privatum ejus odium in Mithridatem. Sed & verba Mithridatis, quæ subjiciuntur, aliquam deprecationem τῶ μνησικακεῖν habuissent, si qua re antea Eunonem offendisset. Compara Themistoclis orationem ad regem Persarum. Excidit igitur haud dubie vox, sive fuerit, *propriis odiis non offensum*, sive *propriis odiis nullis offensum*, ut viri doct. videre. *Gronovius.* Lepida diversitas. Freinshemius nitens verbis 15, 64. *At Nero nullo in Paulinam proprio odio*, ubi clare patet genius & stylus Taciti, neaspicit quidem, quod ex codice Agricolæ erat productum. At Rycquius venditat (ita edidi ex MS. meo) nempe ut citavit Modius. Omnino recte Freinshemius id habuit pro interpolato: & sufficit huic rei probandæ, quod Tacitus non ita loquatur, præsertim quum ex hac voce habeat decompositum, quod fuit ipsi placitissimum, nempe *insensus*, ut 1, 56. *Siccitate & amnibus modicis inoffensum iter properaverat.* Et sæpius etiam alia, ut *improvisus.* Hoc igitur in singulorum lubitu mihi etiam placuit. *Jac. Gronovius.*

1 *Prece haud degenere permotus*] Ita scripsimus, ubi ante, *promotus.* Rhenanus.

2 *Laudatque quod gentem Adorsorum*, *quod suam dexteram petendæ veniæ delegerit*] Libenter hic legerim contra vulgatas editiones omnes simul & scriptum exemplar: *Laudatque gentem Adorsorum*, *quod suam dexteram petendæ veniæ delegerit.* Nam hic indubie *suam* dixit pro *ejus*, ut & lib. 15. *Quod clam ad omen ac dolum sui exitii verteret.* sic enim ibi nobis legendum videri indicabimus. Et lib. 2. hist. de Nerone: *Sed sua immanitas*, *sua luxuria cervicibus publicis depulere.* Quomodo Cicero quoque loquitur & autores alii. *Rhenanus.*

3 *Sibi & Claudio*, *etiam communionem victoriæ esse*] Expressi lectionem Florentini, cui & Venetus consonat. Vulgo, *ex communione victoriæ.* Pichena.

4 *Quoties ignoscendo transigentur*] Scripsimus, *transigatur.* id accipiendum impersonaliter. *Rhenanus.* Ven. *transigantur.* Sed nihil muto. *Pichena.* Adeo meliorem esse lectionem contendo *transigantur* (nempe bella) ut alteram ne tolerari quidem posse putem, ut sensus corrupti ream. si enim *transigere* absolute ponas, de conventione quadam utriusque partis consensu inita intelligas, quod hic non potes. *Transigere* autem bellum, est perficere, quomodo *transigere negotia*, 3, 33. German. 22. *Freinshemius.* Mihi vero multo potius *transigatur*, in quo intelligo, *res*, *controversia*, *id quod bello quæritur.* Sic lib. 3. histor. *Affuit ut sæpe alias*, *fortuna populi Romani*, *quæ Mucianum viresque orientis illuc tulit;* & *quod Cremonæ interim transegimus.* Annon hic quoque verbum absolute ponitur? Numquid autem conventio utriusque partis consensu inita accipienda est? Non secus in Agricola: *Transigite eum expeditionibus: imponite quinquaginta annis magnum diem.* Gronovius.

1 Pæ-

20 *que regnum precari; sed ne triumpharetur, neve* [1] *pœnas capite expenderet.* [2] At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. [3] Hinc dolor injuriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed differebatur contra: *Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari:* [4] *ad hoc reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiæ si pellerentur. quin arriperet oblata, & servaret exsulem:* [5] *cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore.* His permotus scripsit Eunoni, [6] *meritum quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exequendum deesse; verum ita majoribus placitum,* [7] *quanta pervicacia*

1 *Pœnas capite expenderet*] Farnes. *exciperet.* At de more ipso plectendi in carcere triumphatos duces, suadeo omnino legas Fabrum lib. 11. Semestr. cap. 111. *Lipsius.*

Ne triumpharetur, neve pœnas capite penderet] *Imperatores*, ait Florentinus, *captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent:* quod de militibus accipio. De ducibus aliud jus est: siquidem Romani vitam Reguli à Carthaginiensibus minime deprecati sunt, quod duci captivo jure belli, nisi redimi se curaret, mors juste indiceretur. Eaque de re Jugurtha cum duobus filiis ductus in triumpho C. Marii, ante currum ejus, mox in carcere necatus Liv. lib. 67. Simon quoque Bargioras triumphatus, mox supplicio affectus est Vespasiani jussu, ut est apud Xiphilinum. Unde est quod Eunones apud Claudium pro Mithridate intercedit, & Caractacus ait Claudio, si incolumis servetur, fore se ejus clementiæ æternum exemplum. *Vertranius.*

2 *Atque Claudius quamquam*] Videtur vel delenda copula, *que*, vel legendum: *At Q. Claudius*, &c. *Ursinus.* Sed quis scripsit Claudio fuisse prænomen *Quinto?* Gronovius. Est lapsus Beroaldi ex aliis locis memoriæ infixis sic describentis; nam id ita se habet, & sæpe incipit periodum noster Tacitus ab illo *Atque*; sed propterea non est id ubique infulciendum, præsertim quum arceant libri veteres, prout nunc in libro Mediceo simpliciter exstat *At Claudius*, quod repetivi nec debeo propter id metuere. *Jac. Gronovius.*

3 *Hinc dolor injuriarum*] Forte, *huc dolor.* Lipsius.

4 *Ad hæc reges feroces*] *Ad hoc* reposuimus, usurpatum à Livio Sallustioque. Sic infra: *Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos.* Item, *his permotus*, non *promotus.* Rhenanus.

5 *Cui inopi, quanto longiorem vitam*] Flor. *quin inopi*, quod vulgatæ lectioni non antefero. Fortasse scriptum erat *quoi* antiquo more, quod parum attentis librariis erroris causam sæpe dedit. Sic lib. seq. ubi legitur, *cui per nuptias Antoniæ gener erat:* veteres male habent, *qui per nuptias.* Pichena.

6 *Meritum quidem novissima exempla Mithridatem*] Sic lib. 5. *quamquam adversus sontes, & novissima meritos.* id est, mortem, omnium humanarum rerum novissimam, quam lib. eodem dixit *necessitatem ultimam.* Suetonius, & Livius, *ultimam pœnam.* Apul. *extremam pœnam.* I C. in L. 21. Dig. de pœnis. *Ultimum supplicium, mortem solam interpretamur.* Pichena.

7 *Quanta pervicacia in hostem*] A M. Antonio Mureto est, qui ingeniose veram lectionem pervidit. non vulgo erat, *quantalibet pertinacia in hoc tentata. Pervicacia* autem in Vatic. scriptum. *Lipsius.*

Quantalibet pervicacia in hoc tentata] Quid si legatur, *in nos tentata.* Rhenanus. Beato magis placet, *in nos tentata:* ego subscribo. *Vertranius.* Muretus, *verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* Eruditissimus vir pedibus it in ejus sententiam. Quam vellem ut ab his supersedissent, vocemque indignam populo Rom. ei se attribuere pepercissent. Tacit. lib. 12. ann. *ac præcipua Silurum pervicacia, quos accedebat.* pervicax ideo hæc gens, quod jam victa ab Ostorio minore militum numero, & loco Romanis iniquo, nihilo secius bellum redintegrabat: aptius autem id verbi cadit in Mithridatem, qui non semel à Romanis victus bellum reparavit: *nec fuit in arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem Mithridatem ostentantibus.* ac verbum *tentatum* de ea re dicimus, cujus jam periculum fecimus. Liv. lib. 1. *ratus tentari potentiam, & tentatam contemni.* noster lib. 5. hist. *sic prævecti tentato telorum jactu dirimuntur.* His percursis, dicimus Claudium ita respondisse Eunoni pro Mithridate intercedenti: animus ferebat, vis aderat ulciscendi Mithridatem; sed clementia majorum qua supplicibus sine fine indulgebant (licet expertus ego sæpe sim, quam is fuerit animi ad rebellandum obstinati) me ab incepto continet & avertit. Vel simplicius: sequar tamen majores, qui quantamvis pervicaciam deprehenderint in hoc: id est in ignoscendo, supplices tamen venia semper impertiebantur. *Salinerius.* Hic quoque non potuit non nugari vir optimus, cum meras nugas defendendas susciperet. Sive simplicius, sive duplicius tractatis verbis istis nihil sani sensus est. At *pervicacia in hostem* propria laus Romanæ virtutis. Appius apud Livium lib. 5. *An hic sit terror nominis nostri, ut exercitum Romanum non tædium longinquæ expeditionis,*

cia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum. [1] *nam triumphos de populis*
regnisque integris adquiri. Traditus post hæc Mithridates, vectusque Romam per 21
[2] Junium Cilonem procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud
Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad*
te, sed reversus: vel si non credis, dimitte & quære. vultu quoque interrito permansit,
cum Rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. [3] Consularia
insignia Ciloni, [4] Aquilæ prætoria decernuntur. Iisdem consulibus atrox odii Agrippi- 22
na, ac Lolliæ infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset; molitur cri-
mina, & accusatorem, qui objiceret *Chaldæos, magos, interrogatumque Apollinis Cla-*
rii simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritu-
dine ejus apud senatum præfatus, [5] *sorore L. Volusii genitam, majorem ei patruum Cot-*
tam Messallinum esse, [6] *Memmio quondam Regulo nuptam (nam de C. Cæsaris nuptiis con-*
sulto reticebat) addidit *perniciosa in rempublicam consilia,* [7] *& materiem sceleri detrahen-*
dam. Proin publicatis bonis, cederet Italia. [8] Ita quinquagies sestertium ex opibus
immensis exsuli relictum. Et Calpurnia illustris femina pervertitur, quia formam e-
jus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. [9] unde vis Agrippinæ
citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Dam-
natus & lege repetundarum [10] Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. [11] Galliæ Nar- 23
bonensi

tionis, non vis hiemis ab urbe circumsessa semel amovere possit, nec finem ullum alium belli quam victoriam noverit, nec impetu potius bella quum perseverantia gerat? Putavit *pervicaciam* tantum in vitio dici. Quasi non Tacito Helvidius *pervicax recti, constans adversus metus* lib. 4. histor. *Gronovius.*

1 *Nam triumphos de populis regnisque integris acquiri*] Id est, de iis, qui integri florentesque vincuntur, non de supplicibus, ac deditis. *Pichena.*

2 *Junium Colonem*] Hic & infra emendo, *Cilonem.* Dio auctor lib. LX. faceta narratione inserta super hoc homine. Præfuerat Bythynis, inquit. (nam Bithynia adjuncta, ut opinor, Ponticæ administrationi) & præfuerat nequiter, avare. Questi Bithyni apud Claudium sunt, poposceruntque pœnas. Cum parum intellexisset Claudius in turba strepituque adstantium, quid dixissent Bithyni, alios interrogat. Ibi Narcissus pronus in Cilonem, audaci mendacio edidit, gratias eos agere Ciloni. Tum ille, Præsit ergo eis alterum biennium. Dicitur autem Dioni Ἰούνιος Κίλων. & firmat Velius Longus: *Cilones,* ait. *vocantur homines angusti capitis & longi: chilones à brevioribus labiis dicti.* Glossæ: *Cilo,* προκέφαλος. Declamator in Sallustium, pro hominibus nequam improbisque accepit: *Quidquid impudicorum, Cilonum, parricidarum, sacrilegorum debitorum in totâ urbe fuit.* Vide Festum, in *Chilo,* & *Cilones.* Lipsius.

Per Junium Cilonem procuratorem Ponti] Emendavit ex historia Lipsius. Vulgo, *Colonem.* Pichena.

3 *Consularia insignia Coloni*] Hic erat procurator Ponti: ideo Suetonius de Claudio; *Ornamenta consularia etiam procuratoribus & ducenariis indulsit;* id est, à senatu indulgenda curavit. Ita lib. 16. *Nero consularia insignia Asconio Labeoni petivit à Senatu.* Ceterum auctore Cassiodoro lib. 6. Variarum, insignia tributa fuere, latus clavus, tunica palmata, toga picta, quæ indueret: ensis, quem gereret; eburneaque sella, in qua sederet. Fasces vero datos procuratori minime credo, quod imperii signa essent, minusque tributum imperium proconsulare, licet quidam confundere videantur. *Vertranius.*

4 *Aquilæ prætoria decernuntur*] Hæc autem fuere, Latus clavus, toga prætexta, paludamentum, & curulis sella. Ex Cicerone & Livio observatum. *Vertranius.*

5 *Sorore L. Volusii genitam*] De cujus gentis nobilitate Rutilius in Itinerario:

Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen;
Et reges Rutulos, teste Marone, refert. Lipsius.

6 *Memmio quondam Regulo*] Vide Sueton. in Cajo, cap. XXV. itemque Dionem. Statim vox *Nuptiis* abest Farnes. codici: & illæsa sententia potest. *Idem.*

7 *Et materiam sceleri detrahendam*] Scripsimus, *materiem.* Sic lib. 2. *Si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ.* lib. 3. *Præbuit juveni materiem adipiscendi favoris.* lib. 5. *Et materies criminandi.* Rhenanus.

8 *Ita quinquagies sestertium,* &c.] *Ita* non hic congruit. Scripserim *At* vel delerim potius, ex literis prioris vocis natum. *Acidalius,*

9 *Unde vis Agrippinæ citra ultima stetit*] Vis Agrippinæ intra mortem stetit: non adeo incendit eam, ut puniri capite vellet: quia laudaverat princeps fortuito nullaque libidine. *Ferretus.*

10 *Cadius Rufus*] Male ego olim, *Claudius;* male vir doctus, in Re nummaria, *Cordius* restituit. Est ille, de quo 11. Histor. *Redditus Cadio Rufo, Pedio*

bonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, [1] *ut senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret.* Ituræique & Judæi, defunctis regibus [2] Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi. [3] Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari

dio Blæso Senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. Si mutamus: legerem, *Tadius.* Lipsius.

11 *Galliæ Narbonensi*] Annales temporum injuria intercepti, continebant, opinor, decretum Senatus, quo Siculis senatoribus Italia abesse licuit. Eorum exemplo, idem nostri provinciales obtinuerunt, *ob egregiam in patres reverentiam*, ait Cornelius: quippe qui *amore in urbem Romam, ut patriam communem, Romanis ipsis non concederent*, ut libro superiore Claudius Cæsar oratione sua in senatu testatus est. Fuerat enim edictum Augusti, *Ne quis senator sine jussu permissuve suo Italia excederet*; quod postea quoque observatum fuit, cum nulli Senatori, quam in Siciliam, aut Galliam Narbonensem, proficisci extra Italiam liceret. Et ne illo quidem, nisi prædia ibi possiderent, inquit Dio lib. 52. extremo. Et certe demulcentes atque laxantes animum in insulis Italiæ, edicti cancellos egressi non visi fuere: quia ut dicebat Ulpianus, *insulæ Italiæ pars Italiæ sunt.* Ideo cum pacatæ essent provinciæ, nostra & Sicilia, huic quod insulis idem tribuendum fuit, quæ modico freto ab Italia divisa, pars ejus existimatur, apud Justinum ex Trogo Pompejo lib. 4. at vero de Gallia Narbonensi non idem est, licet Italiæ junctam, & continentem, uti est, testetur Ulpianus. JC. D. de verborum signif. Sed Provincialibus idem quod Siculis tribuit senatus honoris caussa. *Vertranius.*

1 *Ut Senatoribus ejus provinciæ*] Libera rep. liberum Senatoribus peregrinari etiam rei privatæ caussa. Id tantum excogitatum, ut legatio libera peteretur à Senatu, sumereturque: quo majori abessent cum dignitate. Cicero sæpe. At lapsa rep. in servitutem, Senatoribus etiam adempta hæc libertas. Augustus id instituit imperio firmando, & ne quis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites provincialesve posset. Dio eleganter LII. in extremo: Προσαπεῖπε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. id est, *Edixit omnibus Senatoribus, ne quis eorum peregrinari extra Italiam vellet, injussu permissuve suo. quod interdictum ad hoc usque ævum servatur.* Quamquam præivisse ad hoc factum Augusto Julius videtur: *qui sanxit, ne quis Senatoris filius nisi contubernalis aut comes Magistratus peregrè proficisceretur*, ait Sueton. c. XLII. Ubi libido mihi legendi, *ne quis Senator Senatorisve filius.* Si enim filiis interdictum; major ratio ut Senatoribus ipsis. In usu autem, ut commeatus peregrinandi à Cæsare ac Senatu peterentur. Suetonius Calig. c. XXIX. *Prætorium virum ex secessu Anticyræ propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interim*; &c. quo loco rejecta vocula scripserim, *Prætor. virum secessu Ant.* Sed Claudius à se solo id peti primus instituit. Sueton. c. XXIII. subobscure: *Commeatus à Senatu peti solitos sui beneficii fecit.* cui lucem do ex Dione: Τοῖς δ' οὖν, inquit, αἰτουμένοις, ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς. Τοῦγε μὲν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτῷ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γίνεσθαι ἐκέλευσε. id est, *Petentibus extra Italiam eundi commeatum, per se concessit, Senatu non consulto: quod tamen ut lege aliqua facere videretur, jussit super ea re confici Senatus decretum.* Vide & L. XXII. *Ad municipalem.* Atque inprimis Cassiodorum: apud quem expressa Formula ipsa dandi hujus per principem commeatus, l. III. Variar. epist. XXI. Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat: sicut nunc Claudius Narbonensem, quia utraque provincia vicina & quasi suburbana. Dio: Πλὴν γὰρ ὅτι ἔς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα, οὐδαμόσε ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν. id est: *Excepta enim Siciliâ, & Galliâ Narbonensi, nusquam alio peregrinari Senatori fas est.* Ad hoc Claudianum interdictum respexit Suidas, etsi id paullò aliter effert, in Κλαύδιος. Ait: Νόμον προὔθηκε μὴ δύνασθαι βουλευτὴν ὑπὲρ ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως ὁδεύειν, χωρὶς τῆς τοῦ βασιλέως κελεύσεως. id est: *Legem tulit, ne cui Senatori abire urbe ad septimum lapidem fas esset, principis injussu.* Lipsius.

2 *Sohemo atque Agrippa*] Quorum ille Arabum Ituræorum, hic Judææ rex. *Sohemus* autem scribendum, aut certè Soæmus ex Dione: non Sohennius, ut edition. vulgatæ. Dio de Caligula. Ἐν δὲ τούτῳ, Σοαίμῳ τὴν τῶν Ἰτυραίων τῶν Ἀράβων, καὶ Πολέμωνι τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ψηφισαμένης τῆς βουλῆς ἐχαρίσατο. De Agrippa & mutatione secuta vide Josephum XX. Antiquit. qui tamen nihil apertè de contributione Judæorum in Syros. Imo verò etiam nunc, ut antè, Præsides suos sive Procuratores habebant: qui adspiciebant quidem Legatum Syriæ, sed non assidue audiebant. Quin & Agrippa junior rex etiam fuit, patre defuncto. Quomodo igitur *provinciæ Syriæ additi* noviter, cogitandum sit, aut à peritioribus rogitandum. *Idem.*

3 *Salutis augurium*] Quod è tenebris primus eruit Politianus: quem licet legas Miscell. cap. XIII. Dionem XXXVII. & LI. Festum in voce *Maximus Prætor.* Sed numerus in Tacito satin' verus? delibero. Nam suprema mentio capti hujus Augurii apud Dionem est anno urbis DCCXXV. cum & Janus item ab Augusto clusus. atqui ab eo die ad hunc DCCCII. urbis annum, non XXV. uti hic scriptum, sed LXXVII. intersunt anni. Ut ergo verus justusque hic numerus sit, à Tiberio repetitum id augurium

nuari placitum. Et [1] pomœrium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi [2] L. Sulla, & divus Augustus. [3] Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium conden- 24
di, & quod pomœrium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, ubi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur; inde certis spatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, [4] mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, [5] & publicis actis perscriptum. C. Antistio M. Suilio consulibus [6] adoptio in Domi- 25
tium

rium necesse est Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. anno urbis DCCLXXVII. *Idem.*

Salutis augurium] Breves notas scribenti longius esset æquo transferre in hunc locum, quæ de eo divinationis genere prodidit Dio lib. 37. Satis sit auctorem indicasse. *Vertranius.* Scribit Suetonius in Aug. 31. Ipsum Augustum nonnulla ex antiquis cæremoniis abolita restituisse, inter quæ recenset Salutis augurium. Idem Dion memoriæ mandavit, qui ostendit modum fuisse Augurii, ut si Deus permittat salutem populo, poscant Augures, quasi ne salutem quidem petere à diis fas sit, nisi prius dii concesserint. Quintus Ciceroni lib. I. de Divinat. *Tibi P. Claudius Consuli nuntiavit addubitato Salutis augurio bellum domesticum triste, ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus est à te diebus oppressum.* Observabatur autem una dies quotannis, in qua nullum ad bellum proficisceretur exercitus, nemo contra se pararet, nemo pugnaret, quod in bellis civilibus nunquam potuit observari. Quare Augustus pace orbi restituta, Salutis augurium omissum repetivit, & post eum Claudius. *Lupanus.*

1 *Pomœrium urbis*] Idque lapis etiam nunc testatur Claudiani ævi, Romæ:

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII.
CENSOR. P. P.
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIEVS. POMERIVM.
AMPLIAↃIT. TERMINAↃITQ.

Auxit, post Britanniam Romano imperio adjectam. *Lipsius.*

2. *L. Sulla, & D. Augustus*] Non defendo te, Corneli; erras. Etiam C. Cæsar auxit interjectus inter eos duos. Agellius auctor lib. XIII. c. XIV. Dio lib. XLIIII. Ταῦτα τε ἐποίει, καὶ νόμȣς εἰσέφερε, τό τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. Apud eumdem Antonius in laudatione Cæsaris funebri: Ο' καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας, ἐν τῷ βȣλευτηρίῳ κατασφαγεὶς, &c. Cicero ad Attic. lib. XIII. *De urbe augendâ quid sit promulgatum, non intellexi. id sanè scire velim.* Juvat tamen aliquid nostrum, quod Suetonius exacte in tabulis diligentiæ, nihil hujus in Julio commemorat: & fortean concepta à Julio res, perfecta demum ab Augusto. Nam ille nugator apud Senecam ridiculus, qui *Sullam ultimum Romanorum protulisse pomœrium tradidit: quod numquam Provinciali sed Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit.* Vide quæ huc faciunt, apud Vopiscum in Aureliano. *Idem.*

3 *Regum in eo ambitio*] Consule Onufrium in urbe Roma. *Idem.*

4 *Mox ad Curias veteres*] Ita manuss. & recte. Varro de L. L. *Curia duorum generum. Nam & ubi curarent sacerdotes res divinas, ut curiæ veteres: & ubi Senatus humanas, ut curia Hostilia.* Festus: *Nova curia ad compitum Fabricium facta, quod parum amplæ veteres à Romulo factæ.* Plautus: *Sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.* Livius XLIV. *Ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum laneasque* (scribe, *lanienasque*) *& tabernas conjunctas in publicum emit.* Ovidius easdem intellegit III. Fastor.

Janua tunc regis posita viret arbore Phœbi:
Ante tuas itidem Curia prisca fores. Lipsius.

Mox ad Curias veteres] Scripsimus, *in Curias veteres.* Rhenanus. Studiosorum causa notatum voluimus, fuisse Romæ Curias Veteres & Novas. In veteribus Pontifices sacra faciebant, in Novis Senatus habebatur. Arbitrabatur Martianus, vir in Romana antiquitate investiganda multum versatus, Novas fuisse, & Veteres appellatas, ratione aliarum, quæ post longo tempore fuerunt ædificatæ. *Lupanus.* Ceterum & hoc nosci interest in MS. Mediceo exstare *per ima montis Palatii ad aram Consi, mox Curias veteres*, ut particula *ad* in his non repetatur, & deleri debeat. Idem MS. habet *Larum*, non *Larium.* Jac. Gronovius.

5 *Et publicis actis perscriptum*] Ita scribendum; non, *præscriptum.* Ursinus. Lege, *perscriptum.* Etiam Muretus notavit. *Acidalius.* Clare satis ita legitur in Mediceo, & bene notavi, licet Ryckius

tium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinæ ut conciliator nuptiarum, & mox stupro ejus illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret reipublicæ, Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro.* His evictus, [1] biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione [2] in eundem, quem à liberto acceperat, modum. [3] Adnotabant periti, [4] nullam antehac adoptionem in-
26 ter patricios Claudios reperiri, [5] eosque ab Atto Clauso continuos duravisse. Ceterum actæ Principi grates, [6] quæsitiore in Domitium adulatione. [7] Rogataque lex, qua *in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret.* Augetur & Agrippina cognomento *Augustæ.* quibus patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror afficeret. [8] desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis,

hunc supprimat, suum & Reg. producens, magnæ scil. utrumque fidei *Jac. Gronovius.*

6 *Adoptio in Domitium*] Agnosce ergo lector, & tolle librarii errorem (non enim ipsius Suetonii, puto) Neronis c. VII. *Undecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est, Annæoque Senecæ jam tunc Senatori in disciplinam traditus.* Adoptatus Nero XI. ætatis anno? Falsum, vel te judice & indice Suetoni. Nam idem scribis XVII. anno ad imperium eum pervenisse, quod & Tacitus & Dio adstruunt. Atqui ab hoc die ad imperium anni intersunt non quinque. *Duodecimo*, ergo in Suetonio scribendum: si ratio quidem constatura est. *Lipsius.*

1 *Biennio majorem natu*] At infra, 13, 6. *septemdecim annos egressus* dicitur Nero, quum aliquanto post Britannicus *quartum decimum ætatis annum expleret.* Quorsum hæc? ut videas aut incusandum auctorem nobis quod sibi contradixerit; aut si ejus diligentiæ fidimus, locum hunc à librariis corruptum emendandum esse, sic, ut pro *biennio* legatur *triennio.* Freinsh.

2 *In eundem, quem a. l. a. modum*] Scire oportet præpositionem nullam esse in codice Mediceo, unde ab acumine Beroaldi productam fovent omnes, & pro Taciti parte habent. Perquam inique. Probabilius multo edideris *Eundem, quem a liberto acceperat, in modum*, quum in vocis ultimæ prima litera occultaretur. *Jac. Gronovius.*

3 *Ac notant periti*] Immo ipsemet, quasi parum reprehenderetur, identidem evulgavit, si vere Tranquillus in eodem Claudio 39. *Vertranius.*

4 *Nullam antehac adoptionem*] Atqui Tiberius Germanicum adoptavit, uti notum. Excusabunt id curiosi, quod Tiberius jam è Claudiis migrarat in gentem Juliam. *Lipsius.*

5 *Atta Clauso*] Secuti sumus spectatæ fidei codicem Vat. qui disertim habet *Atto Cluso.* superius tamen aliena manu I. addito, ut fieret, Attio. Ut mirer Jurisconsultum Vertranium scribere duos Vat. *Accio Clauso*, referre. Sed ille quidem nobis imposuit: ego si fallo, tum mihi quivis oculos

Istos, suppositis eruito manibus.

Facit à Vatic. in eadem bibliotheca vetus Sueton. qui initio libri tertii, *Attâ Claudio* refert. Et quidni probabile, cum Clausus recens è Sabinis esset, prænomen eum habuisse terminatione Sabinum? Emendandus ita, me judice, Livius libro II. *Atta Clausus, cui posteà Appio Claudio Romæ nomen fuit.* & l. X. *Principem nobilitatis vestræ, seu Attam Clausum, seu Appium Claudium vultis.* De Clauso, manifestè post Virgilium Silius XVII. Punicor.

Hic prisca ducens Clausorum ab origine nomen Claudia

Et Ovidius in Fastis:

Claudia Quincta genus Clauso referebat ab alto.

Lipsius.

Eosque ab Atto Clauso continuos duravisse] Ita Flor. & concordat Vat. ut ait Lipsius. Vulgo, *ab Atta Clauso.* Notavi etiam lib. 4. *Pichena.*

6 *Quæsitiore in Domitium adulatione*] Restitui Tacito suum verbum, Florentino prælucente, in quo legitur, *quæstioro*, cui suppositum fuit: *exquisitiore*, & est phrasis illi usitata. lib. 2. *Excepere Græci quæsitissimis honoribus.* lib. 3. *quæsitiores iam, & plures Solon perscripsit.* & eodem: *quæsitior adulatio fuit.* Pichena.

7 *Rogata lex, qua in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret*] Eum *adoptionis* morem attingit, quæ *per arrogationem* fiebat. de qua etiam Gellius. Cæterum & *nomen* hic pro gentili familia accipitur. Cintius, & Cicero in Topicis, *Gentiles*, inquit, *mihi sunt, qui eodem nomine vocantur.* Valer. Maximus auctor est, *à Q. Metello ejusdem nominis viros exheredatos.* hoc est, agnatos, gentilesque suos: ut inde existimem; in tribus Romanis nominibus, ut C. Julius Cæsar, nomen Julii familiam significare. quo exemplo mihi nomen erit, *Alciatus*, *Andreas* magis cognomini quadrabit, quam prænomini, licet nemo non contrarium opinaretur. Sed alias latius. *Alciatus.*

8 *Desolatus paulatim*] Ita capio. Britannicus spoliatus exutusque paulatim non solum honestiore comitatu, sed etiam servulis; cùm Agrippina eos, quasi ad alia officia operasque avocaret. Desolatus, μονωθεὶς, solus relictus: uti lib. I. *Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat; mox desolatus alio-* rum

riis, [1] per intempestiva novercæ officia, [2] in ludibria vertebat, [3] intelligens falsi. neque
enim segnem ei fuisse indolem ferunt; [4] sive verum; seu periculis commendatus re-
tinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque natio- 27
nibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, [5] veteranos coloniam-
que deduci impetrat; cui nomen inditum [6] ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat,
ut

rum discessione, imminentem necessitatem sponte prævertit. Lipsius.

Desolatus paulatim] *Desolare*, est tamquam de solo dejicere. Virgil. *Vidimus ingentes & desolavimus agros.* *Desolatus* ergo dejectus est, & demissus. *Tacitus* lib. 16. *Viduata desolataque.* Ferrettus. Immo ad solitudinem & vastitatem redigere. Vide 4. Observ. 21. *Gronovius.*

1 *Per intempestiva novercæ officia*] Eruditissimus vir ad servos refert, qui ab Agrippina ad alia officia vocabantur. Videat lector. Ego dicerem Agrippinam amovisse à privigno plerosque familiarium liberos, & servos, quo ex comitatu Neronis & Britannici, populus *fortunam utriusque præsumeret*: & quo privignus non haberet, unde præceptis sive monitis imbueretur. Hæc de domesticis: idem de iis, qui toris ejus sortem querebantur. *Simulque qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis de causis, & alii per speciem honoris etiam libertorum si quis incorrupta fide depellitur.* Eadem ergo ratio removendi domesticos, & extraneos: sed non idem prætextus. De extraneis clarum, non itidem de domesticis: nam per *intempestiva novercæ officia* quo pacto quis animo defæcato interpretetur de servis ad alia officia vocatis? Mihi placet, Agrippinam prætendisse caritatem: hoc est, Britannico (quem penes se in Gynæceo vellet) familiares ut minime necessarios abstulisse. Id verò intempestivum est, quia jam ætas Britannici excesserat è magisterio feminarum: qui ad hoc loci undecim annos jam natus erat. Si enim anno 806. ab U. C. Nero sedecim annorum; (*D. Junio, Q. Haterio coss. sedecim annos natus Nero*) majorque biennio quam Britannicus; (*his evictus biennio majorem natu Domitium filio anteponit*) necessum est Britannicum C. Antistio & M. Suilio Coss. (quibus ea ab Agrippina curabantur) annum jam decimum primum attigisse, *Salinerius.*

2 *In ludibria vertebat*] Et hic usurpat absolute *verto*, quemadmodum supra annotavimus. *Rhenanus.*

3 *Intelligens falli se*] Sincerior lectio, *Intelligens falsi.* Gaudet autem hujusmodi constructionibus cum genitivo Tacitus. *Rhenanus.*

4 *Sive verum; seu periculis*] Desistite medici: nullum hic vulnus. Sive, inquit, re verâ non segnis illi indoles fuit: sive pericula, & ex periculis favor, hanc ei famam circumdederunt. Alternans hic sermo per Tacito familiaris. lib. III. *Longam & continuam absentiam paullatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus obiret.* Lib. II. *De se nihil addidit metu invidiæ, an ratus conscientiam factis satis esse.* Et exempla obvia. *Lipsius.*

Sive verum seu periculis commendatus] In Budensi volumine legitur eodem modo, nisi quod illic est, *sive periculis.* Conjicio scribendum priori particulâ *sive* expuncta, *Verum sine periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.* Rhenanus. Beatus priorem particulam *sive*, expungit, & legit *verum sine peric.* Ego priore expuncta, nihil muto: neque vere dici potest sine periculis Britannicum habitum non segnem, cui tot noverca tenderet dolos. Scribendum igitur, *ferunt, verum seu periculis commendatus*, &c. quasi pericula non segnis indolis fecerint fidem. *Vertranius.*

5 *Veteranos coloniamque deduci impetrat;*] Sic optime Venetus. Quamquam enim Claudius uxoribus admodum obnoxius fuerit, tamen hoc neque ipse neque ceteri permisissent, ut Agrippinæ arbitratu atque adeo imperio veterani in colonias deducerentur, quæ res summo fastigio proxime connexa est. Scimus quidem magnam ejus fuisse potentiam, sed & hoc scimus non fuisse sua vi nixam, sed artibus atque blanditiis apud Claudium valuisse, perque eum quæ viderentur effecisse. quod ipsum sufficiebat ad ostentandam potentiam, etiam in præsenti negotio, cum appareret ejus unius suasu atque impulsu coloniam eam esse deductam. Sic etiam supra 12, 8. hæc eadem Agrippina *veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul praturam*, non *imperat* certe, sed *impetrat*. Freinshemius.

6 *Ex vocabulo ipsius*] Parum ἀναλόγως ergo vulgo Colonia Agrippina dicitur, etsi ita passim in Æthico & Itinerario Antonini: melius Agrippinensis, aut Agrippinensium. Etiam Claudia agnominata, fide lapidis, quem totum adscribamus ad gratiam celeberrimæ urbis.

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RVFINO
COS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F.
CVR. COL. CLAVD. AVG.
AGRIPPINENSIVM
PROCOS. PROV. SICILIÆ
CVR. AMITERNOR. PRÆF.
TR. PL. Q. PROV. MACEDON.
SEVIR. TVRMAR. EQ. ROM.
TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. P.
IIII. VIRO. STLITIBVS. IVDIC.

Quo jure deducta colonia fuerit, Paulus lib. II. De censibus: *In Germaniâ inferiore Agrippinenses juris Italici sunt.* Lipsius.

ut eam gentem Rheno transgressam [1] avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, [2] adventu Cattorum latrocinia agitantium. [3] Deinde L. Pomponius legatus auxiliares [4] Vangionas ac Nemetas, [5] addito equite alario, monuit, *ut anteirent populatores*, [6] *vel dilapsis improvisi circumfunderentur*. Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reversos, prædaque per luxum usos, & somno graves circumvenere. Aucta lætitia, quod quosdam è clade Variana,
28 [7] quadragesimum post annum, servitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obvio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et præda famaque onusti, [8] ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine ulciscendi casum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis æternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem & obsides misere, decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit.
29 Per idem tempus Vannius [9] Suevis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno; prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus; [10] mox diuturnitate in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. [11] Auctores fuere Jubillius Her-

1 *Avus Agrippa*] Quod factum credo Agrippa & L. Gallo Coss. anno urbis DCCXVII. ex Dione lib. XLVIII. *Lipsius.*

2 *Adventu Cattorum latrocinia agitantium*] Muret. *Caucorum.* Acidalius.

3 *Deinde L. Pomponius legatus*] Parum cohæret narratio. Cui rei enim illud, *Deinde?* Vereor ut exciderint ea quæ de Sulpicii Galbæ & P. Gabinii expeditione adversum Cattos Marsosque Dio narravit, lib. LX. Quamquam ea gesta annis aliquot ante. *Lipsius.*

Deinde L. Pomponius legatus] Parum certe cohærens narratio, quod recte Lipsio animadversum. Nec tamen putem ea deesse, quæ censuit ipse. Quin satis integer locus fore videtur, si *proinde* legas. *Acidalius.*

4 *Vangiones ac Nemetas*] Quo hanc importunam varietatem? Neque enim est Taciti; quod inde apparet, quia Beroaldus ediderat *Vangionas*; at qui exceperunt has vices, tam fuere nasuti, ut eum sua sibi habere jusserint; ipsi luctantes contra vetustatem spretisque codicibus scriptis, quos hic inspexisse dissimulant omnes, nemo allegat, ita deformaverint Tacitum, id quod inchoatum fuit ab ipso Aldo. Scias, mi lector, in Mediceo planissime legi *Vangionas*, ut ex eo tum ipse, tum frater notavimus, ideoque restitui. Certe hæc singula potuit scire Cl. Ryckius. Est jocus similis, quem notavi in Pomponio Mela 2, 5. *Jac. Gronovius.*

5 *Addito equite alario monuit*] Codex regius habet, *monitos*. Opinor scribendum: *addit*, *equite alario monito.* Rhenanus.

6 *Vel dilapsis improvisis circumfunderentur*] Sic Flor. Vulgo, *delapsis*. Pichena. Hic quoque scribe *dilapsis*, in qua voce sæpe erratum. Hic Mur. etiam notaverat. *Acidalius.* Imo *dilapsis* jam recte edidit Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

7 *Post quadragesimum annum*] Justa supputatio. Clades illa enim accepta, anno DCCLXIII. *Lipsius.*

Quadragesimum post annum servitio exemerant] Transpositiones hujusmodi Tacitus amat. Hanc ergo ex Flor. hic reposui. Vulgo, *post quadragesimum annum.* Pichena.

8 *Ad montem Taurum revertuntur*] Castigavimus, *Taunum*. Supra lib. I. *Positoque castello super vestigia paterni præsidii in monte Tauno expeditum exercitum in Cattos rapit.* Pomp. Mela in descriptione Germaniæ, *Montium*, inquit, *altissimi Taunus & Rhetico.* Occasionem errori præstitit ut ingens ita etiam celebris Ciliciæ mons *Taurus*. Paulo post scripsimus, *Vangio ac Sido.* Rhenanus.

9 *Suevis à Druso Cæsare*] Non genti toti Suevorum, sed iis qui Maroboduum & Catualdam reges comitati erant; *qui à Druso, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cusum locati sunt, dato rege Vannio gentis Quadorum*, ait noster lib. II. Annal. Vannii regnum in parte describit Plinius: *Campos & plana Jazyges Sarmatæ, montes vero & saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem, à Moro*, (Nescio, an corrig. *Maro*) *sive is Duria est, à Suevis regnoque Vanniano dirimens eos.* Lipsius.

10 *Mox diuturnitatem*] Lego, *diuturnitate.* Mutans, pro mutatus. quod apparet ex manuss. Varro: *In priore verbo graves prosodiæ quæ fuerunt, manent: reliquæ mutant.* Lipsius.

Diuturnitate in superbiam mutans] Comprobatur hæc Lipsii correctio à Flor. Vulgo, *diuturnitatem.* Pichena.

11 *Auctores fuere Jubillius Hermundurorum rex*] Muretus notat ex veteribus libris *Vibellius.* Acidalius.

Hermundurorum rex, & Vangio ac [1] Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, *tutum* Vannio *perfugium* promittens *si pelleretur*. scripsitque [2] P. Atellio Histro, qui [3] Pannoniam præsidebat, *legionem ipsaque è provincia lecta auxilia*, *pro ripa componeret*, *subsidio victis*, *& terrori adversus victores*, *ne fortuna elati*, *nostram quoque pacem turbarent*. nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius [4] XXX. per annos [5] prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, [6] eques è Sarmatis Jazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellumque ducere statuerat. Sed Jazyges obsidionis impatientes, & proximos per campos vagi, necessitudinem pugnæ attulere, [7] quia Ligius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prœlio: quamquam rebus adversis, laudatus, *quod & pugnam manu capessiit*, *& corpore adverso vulnera excepit*. Ceterum ad classem [8] in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes,

lius. Ita quidem servat codex Mediceus, n. *Vibillius*, ut ex meis Schedis publicavit Ryckius, adeo obsequens, ut nixus simili scripturæ 2, 63. plane nunc ita rescribat. Quod probo, & miror Freinshemium, qui sæpe hæc duo loco connotavit & contulit, nihil de hoc nomine dixisse. *Jac. Gronovius.*

1 *Sido*] Ille ipse qui postea in partibus Vespasiani. Tacit. III. Histor. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Suevorum.* Lipsius.

2 *P. Attilio Histro*] Vatic. & Flor. *Atellio.* In veteri inscriptione reperio hominem: quæ sic habet fide Aldi.

SEX. PALPELIO. P. F. VEL.
HISTRO
LEG. TI. CLAVDI. CAESARIS
AVG. PRO. COS.
PR. TR. PL. X. VIR. STL. IVDIC.
TR. MIL. LEG. XIV. GERMANICAE
COMITI. PI. CAESARIS. AVG.
DATO. SVB. DIVO. AVG.

Quæ si ad illum referenda, quod ego censeo: legend. hic, *scripsitque Palpelio.* Lipsius.

Scripsitque P. Atellio Histro] Concordant in hoc nomine Vat. & noster. Vulgati vero, *P. Attilio.* At Lipsius ex antiquo lapide suspicatur verum ei nomen fuisse: *Palpelio Histro.* Pichena.

3 *Pannoniæ præsidebat*] Quidam scripti, *Pannoniam:* nec raro ita noster. lib. IV. *Galliæ litus rostratæ naves præsidebant.* Iterumque: *Litora oceani præsidebat.* Lipsius.

Qui Pannoniam præsidebant] Vulgo, *Pannoniæ.* Mutavi ex Flor. & dixi etiam alibi. *Pichena.* Recte, sed mox quoque in eo legitur tantum *componere.* Quod amplius est, quum mox dicat *subsidio victis & terrori adversus victores*, ita jungens duo, ut cap. 14. *ostentui clementiæ suæ & in nos dehonestamento;* tamen nunc in eodem MS. Mediceo legitur *terrorem*, non *terrori*, ut edidit Beroaldus, & sine ullo murmure tenuerunt ad hoc usque tempus posteri, quum constet plus quam credere possumus, adfuisse Tacito varietates in loquendo, quasi *subsidio* usurparet ex suo more, quo sic dativos ponit, at *terrorem* maluisset addere per epexegesin vel appositionem *τὰν legionem & auxilia.* Jac. Gronovius.

4 *Triginta per annos*] Legitima ratio esset XXXIII. *per annos.* Lipsius.

5 *Prædationibus & vectigalibus auxerat*] Non hic accipienda arbitror tributa, quæ ob res urbi invectas evectasve solvuntur, sed potius agros vectigales intelligendum. Scribit Julius Fronto in opusculo de limitibus agrorum, *solitos veteres*, *quos agros de hostibus capiebant*, *alios veteranis in præmia assignare*, *in alios colonias deducere: quosdam mancipibus in longum tempus locare*, *ut annuam aliquam mercedem principi darent:* hos *vectigales* dici. Auxerat igitur his regnum Vannius, non tributis aut portoriis, quibus Germanos nunquam atteri potuisse, auctorum consensu traditur. In hoc sensu *vectigalium* mentio est etiam Jurisconsultis. *Alciatus.*

6 *Eques è Sarmatis Jazygibus erat*] Quidam Jazyges & Dacos (hodie *Valacos* vocant) separant, cum tamen hic Tacitus Jazyges Sarmatas vocet, & lib. 3. histor. Ptolomæus tamen Jazyges Metanastas à Sarmatis sejungit & dividit. Hodie Jazygum tractum partim occupant Turcæ, partim Hungari. Hos Jazygas Tacitus lib. 3. hist. equitatus vi plurimum valere scribit. Pomp. Mela lib. 3. Sarmatas habitu armisque Parthis proximos ascribit. Hodie quoque in equitatu sunt præstantissimi, utunturque in bello arcubus. Jazygas hodie vulgus appellat *Transsylvanos*, ubi Septem castra. Dacorum mentionem facit Tacitus, lib. 19. *Lupanus.*

7 *Quia Ligius Hermundurusque illic ingruerant*] Correximus, *ingruebant.* Item *Capessit.* Infra cap. 31. *aditu angusto.* Rhenanus. Consentientibus Florent. & Venet. scripsi *ingruerant*, pro *ingruebant*, ut in vulgatis. *Pichena.*

8 *In Danubio opperientem*] Nihil hic molestum, quum & lib. 2. cap. 63. nomen hujus fluvii ita his rebus immiscuerit, ubi secunda vice eum nominans codex

tes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ad Sido [1] inter se partivere, [2] egregia adversus nos fide: subjectis suone an servitii ingenio, [3] dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, & majore odio postquam adepti sunt. At in Britannia [4] P. Ostorium proprætore turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disjectos consectatus, ne rursus conglobarentur. infensaque & infida pax non duci, non militi requiem permitteret; detrahere arma suspectis, [5] cinctosque castris Antonam & Sabrinam fluvios

dex scriptus habet *Danuvium.* Ergo nihil hic molestum, si modo Tacitus ita scripserit. Et forsan fuerit, ut voluminis hujus librarius contracte magis quam oportuit notaverit *in Davio.* Sic enim istic legitur. Id tamen exprobrari ei non debet, qui accurata sua manu tot jam dederit occasiones melius & doctius de Tacito cogitandi, aut sit hoc exemplum syllabæ omissæ, quo crimine mali delatores ei detrectant, sed quod excusent similia, ut qui aliis mons *Vesuvius*, aliis est *Vesbius* vel *Ουέσβιος* &c. *Jac. Gronovius.*

1 *Inter se partivere*] Ex iisdem libris reposui, *partivere.* Alii, *partiti sunt.* Pichena. Ex vetere formula loquendi. Plautus in Amph. *Vos inter vos partite: ego abeo, negotium est.* Et in Asinar. *Prædam cum illis partiam:* Aurelius.

2 *Egregia adversus nos fide*] Ita Vatic. Livius lib. V. *Quamquam adversus Rom. nulla eis amicitia erat.* Noster lib. III. *Et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversus nepotem.* At vulgo, *apud nos fide* legeris, non Latine. *Lipsius.*

Egregia adversus nos fide] Restituit prius ex Vat. Lipsius. addo ego Florentini consensum. Male vulgo, *apud nos.* Pichena.

3 *Dum adipiscerentur dominationes*] Scio, *dominationes*, numero plurium recte dici. Tac. initio. lib. 13. *dominationibus aliis fastiditus.* Mallem tamen, *dominationem*, ut monui etiam lib. 6. in verb. *nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Pichena.

4 *P. Ostorium proprætorem*] Flor. *proprætore.* Vide quæ supra notavi ad lib. 2. c. 66. & 3, 32. *Idem.*

5 *Cinctosque castris Antonam*] Aciem omnem habui ad hunc locum, nec quidquam pervidi. Libri vett. *cunctisque castris.* Forte: *detrahere arma suspectis, cinctisque: castris Antonam ad Sabrinam* (Ptolomæo est *Sabriana*) *fluvium cohibere parat.* Sive, ut Agricola legebat, *junctisque castris.* Antona sane civitas videtur, manetque hodie Northamptona: quasi dicas Septemtrionalis Hammonis civitas. Nam, *Ton* priscis Britannis semper civitas. Olim divinavi, *cinctosque castris, Antona & Sabrina fluviis*, eo sensu, ut hostem vagum & metuentem pugnæ partim castris, partim fluminibus cingeret, & ab effusa populatione arceret. Sed ludimus aleam, in loco fortasse non pleno. *Lipsius.*

Cinctosque castris Antonam & Sabrinam fluvios] Invenio inter Britannos *Sabrianam æstuarium & ostia fluminis Trisantonis* Ptolom. lib. 2. quæ nomina non valde abhorrent ab *Antona* neque à *Sabrina.* *τὸ cohibere*, de altitudine nostro dicitur: *cohibita domuum altitudine.* Quis igitur vetat, ne etiam de latitudine dicatur? Ostorius uti dubios profligatis hostibus in fide retineret, eos jubet arma tradere, & fluvios Antonam & Sabrinam in rivos extenuare parat: idque est faciebat, quod fiducia fluminum sæpius homines rebellent, vel minus certe victoribus concedant. Hinc Darius quo deterreret Alexandrum. Curt. lib. 4. *Transeundum esse Alexandro Euphratem Tigrimque & Araxem, & Hydaspem magna munimenta regni sui.* Cæterum flumen Sicoris eodem modo rivis cohibetur. *Salinerius.* Florentinus: *cunctaque castris.* Alii, ut testatur Lipsius, *cunctisque.* hinc mihi levis quædam divinatio, *cunctosque ultra Antonam.* Pichena. Varie hic Lipsius, ad extremum, ut notaverat & Muretus: *cinctosque castris, Antona & Sabrina fluviis cohibere parat.* quasi hostem partim castris, partim fluminibus cingere voluerit ad prohibendam populationem. Nihil enim hoc meo judicio: vera lectio, & ex ea facillimus sensus, mutata voce *castris*, in *claustris.* ut fluvios ipsos claustra vocet. Et quid si pro *cinctos*, legas etiam *excinctos*, i. armis exutos, spoliatos: quod pulcherrime cum præcedentibus conveniat. Lege igitur, *Detrahere arma suspectis, excinctosque claustris Antona & Sabrina fluviis cohibere parat. Excingendi* verbum Silius Italicus lib. 15. in eundem sensum, ut quidem vult Scaliger ad Catullum. Nam ego non viso integro loco, verba ista nondum plane scio an sic capienda: *apparent mœnia Grajo Condita Massiliæ populis excincta superbis Barbarus immani quæ territat accola ritu.* Acidalius. *Antona*, fl. *Nen* hodie vocatur, qui sæpe recurrentibus ripis per orientalem hujus provinciæ partem iter habet. Fluvius sane nobilissimus, &, nisi me fallo, à Romanis olim præsidiis munitus. Cum enim jam citerior Britanniæ pars sub Claudio in Romanorum potestatem ita cessisset, ut qui eam incolerent Romanorum socii dicerentur, & ulteriores Britanni sæpius in horum agros effusi omnia violentius raperent: ipsique socii facilius Romanorum imperia, quam vitia ferentes, subinde cum ulterioribus illis conspirarent; P. Ostorius (inquit Tacitus) *cinctos castris*

vios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, [1] valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, septum agresti aggere & aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere aggreditur, & distributis cohortibus, [2] turmas quoque, peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna [3] filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant: 32
& [4] ductus in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ; non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. [5] Jamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cum ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis [6] qui arma cœptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere: [7] Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo

castris Antonam (*Ausonas* libentius legerim) *& Sabrinam cohibere parat.* Hoc est, ni male capio, munimentis ad fluvios dispositis statuit coërcere Britannos ulteriores, & provinciales, ne mutuas operas in Romanos traderent. Quis fluvius hic sit *ANTONA*, dixerit nemo. Lipsius nostræ ætatis Phœbus aut hanc nebulam dispulit, aut nubes me fane obduxit. Ad Northampton digitum intendit ille, & ego *Antonam* pro *Ausona*, ad quem sita Northamptona, in Tacitum subrepsisse opinor. Hic enim *Avona* in umbilico Insulæ surgens, ita ad Ortum tendit, & ejusdem nominis alter vicinus fl. *Sabrinam* petens, ita ad Occasum se confert, insulam transversam secantes, ut in Boreales Britanniæ partes transeunti alter ex his sit necessario transeundus. Quare cum Ostorius Sabrinam, & hos *Ausonas* communivisset, non erat cur è Wallia, vel septentrionali Britanniæ plaga suis Romanis, & sociis timeret, qui eo tempore proximam insulæ partem solummodo in provinciæ formam redegerant, ut alibi testatur ipse Tacitus. *Cambdenus.*

1 *Prœliis concussa*] Farn. *contusi.* Lipsius.

Valida gens nec prœliis contusi] Sic in Florentino recte, *contusi*, & etiam in aliis Manuscriptis, Lipsio teste. tamen repositum fuerat, *concussa.* Pichena.

2 *Turmas quoque peditum*] Ego scio numquam turmas peditum dici; quod tamen libri omnes præ se ferunt. Possit legi, *Turmas*, *quodque peditum.* Addo, Pichenam distinctione expedire, *Turmas quoque, peditum ad munia accingit.* Id est, turmas equitum (qui immunes) jubet peditum officia fungi. *Lipsius.*

Turmas quoque, peditum ad munia accingit] Constanti librorum omnium consensu hæc lectio confirmatur. Sed quoniam nulla in eis distinctio, videbaturque non bene, *turmas peditum*, dici; ideo Lipsius emendavit; *turmas quodque equitum.* Ego distinctione apposita, vocem, *peditum* textui reddidi, sensumque optimum expedivi. Ait enim: cum exiguum peditatum Ostorius haberet, turmas equitum adeo disposuit, ut *peditum* munia adimplerent. Transpositio Tacito familiarissima. Sic lib. seq. *militia ad labores vocaretur.* Pichena.

3 *Filius legati M. Ostorius*] Publii Ostorii scilicet filius, quem jam dixit proprætorem, & ita quoque mox & etiam *legatum* appellabit, & legatus erat Proprætore, qualiter in spectatione Brixiæ in Italia legas, de C. PONTIO. C. F. PALIGNO TRIB. M. LEG. X. GEM. CVR. LOCORVM PVBLIC. ITERVM. AEDIL. CVR. LEGATO PROPRAE. ITERVM EX. S. C. ET TI. CAESARIS D. Cæterum quod hic & alibi de corona civica Cornelius ait, explicandum ex Agellio Noctium v. c. vi. *Vertranius.*

4 *Ductus in Cangos exercitus*] Promontorium Καγγανῶν etiam Ptolemæus in Britannia agnoscit. sed qui fuerint proprie hi populi, certant. Ego hoc scio vicinos Icenis fuisse, & cum iis restituendos Cæsari lib. v. Corrupte enim ibi legas, *Cenimagni*, *Segontiaci*, *Bibroci*, *missis legationibus*, *sese Cæsari dediderunt.* Nam Cenimagni nusquam lecti inter Britanniæ gentes. Divido, & scribo: *Iceni*, *Cangi.* Capio judicem te Guilielme Camdene, qui Britanniæ tuæ nebulas claro ingenii sole nuper illustrasti. *Lipsius.*

Et ductus in Cangos exercitus] Cum Flor. & Vat. habeant; *inde Cangos*; suspicor legendum, *inde in Cangos.* Pichena.

5 *Jamque ventum haud procul mari*] Vulgo, *Jam ventum.* addidi copulam ex Flor. *Pichena.*

6 *Qui arma cœptabant*] Forte, *cœptarant.* ut auctores rebellionis capias. *Acidalius.*

7 *Silurum gens*] Ita correximus. Nam quidam *Silurum* verterat in *Sylvarum.* alius addidit R. & fecit *Sylurarum.* Rhenanus.

 1 Co-

quo promptius veniret, [1] Colonia Camalodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, ſubſidium adverſus rebelles, & [2] imbuendis ſociis ad officia legum.
33 Itum inde in Siluras, ſuper propriam ferociam, [3] Caractaci viribus confiſos: quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. [4] Sed tum aſtu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in [5] Ordovicas, additiſque [6] qui pacem noſtram metuebant, noviſſimum caſum expe-

1 *Colonia Camalodunum*] Quod opidum antea, regum in eo tractu ſedes. Dio Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον appellat. At Camalodunum lapidi priſco inſculptum, eccisti. CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIAE. VICTRICENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANNIA CAMALODVNI. Duplex autem eo nomine opidum, alterum in Brigantibus, alterum in Trinobantibus, colliges ex Ptolemæo Plinioque. Neſcio an nomen illis à peculiari aliquo & indigena deo: cujus fortean mentio in hoc lapide:

CAMVLO. SANC.
FORTISS.
SAC.
TI. CLAVDIVS. TI. F. QVIR.
TERTIVS.
MIL. COG. VII. PR. T. VERI
L. D. D. D.

Camulus indigena deus, idem qui Mars. *Lipſius.*

Colonia Camalodunum] Ejuſdem coloniæ meminit etiam lib. 14. *Pichena.* De qua contulit plurima Cambdenus in *Eſſex* pag. 281. aut nihil ſciens aut nihil curans *Camulum* in titulo iſto memoratum, vel *Camulodunum* ex optimo Mediceo codice, quum hodie illic reperiret *Maldon*, adeo ut Camalodunum genuinum eſſe nomen adfirmet etiam ex Dione, unde Lipſius clare citavit Καμουλόδουνον. Mirum unde ex inſcriptione citet Ryckius COLONIAE VICTRICIS. *Jac. Gronovius.*

2 *Imbuendis ſociis ad officia legum*] Olim monui legendum eſſe, *ad officia legionum.* Et hoc vult Tacitus, idque inſtitutum fuit Romanorum. *Boxhornius.* Perperam & tunc & olim. Veteranos eo deductos ait, à quibus & illi, qui eſſent in armis, repellerentur; & qui in ditione, legibus & imperiis Romanis adſuefierent, ſub faſcibus vivere adiſcerent. *Gronovius.*

3 *Caractaci viribus*] Dio Καταράκατον nominat, alii *Catacratum:* Zonaras *Caratacum.* *Caradocum* vocaſſe videntur Britanni. Certe etiam hodie locus eſt, & in eo parietinæ arcis, quem *Caer Caradoc* vocant: id eſt opidum ſive arcem Caradoci. *Lipſius.*

4 *Sed aſtu, tum*] Amplector Florentinam ſcripturam. *Sed tum aſtu, locorum fraude prior:* ut ſit ſenſus, aſtu tranſlatum ab eo bellum, quia fraude ex locorum peritia prior eſſet. Monuit Pichena. *Idem.*

Sed tum aſtu, tum locorum fraude prior] Vel *ſed aſtu tum locorum fraude prior*, quod æqui bonique facio. *Aſtus*, qui alias dicitur *furta belli*, eſt pars præcipua bellandi: Hom. A. ἢ ὁδὸν ἐλθέμεναι, ἢ ἀνδράσιν ἶφι μάχεσθαι. i. Vel ad inſidias ire vel fortiter adverſus viros pugnare. Et Οὔτε λόχονδ' ἰέναι σὺν ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν. i. neque ad inſidias ire cum optimis Græcorum. *Fraus locorum* peritia locorum Virg. lib. 9. *quem jam manus omnis Fraude loci, & noctu ſubito turbante tumultu Oppreſſum rapit.* Agitur de Euryalo oppreſſo ab equitibus locorum gnaris. *Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota.* Qua de re Caractacus his fretus, transfert bellum in Ordovicas, ubi utriſque locus eſſet. Eruditiſſimus vir in ſec. cur. ex his compoſuit *actutum*, nefas ratus Britannum melius τὰ στρατηγήματα callere, quam Ducem Romanum. Verum quiſnam Caractacus iſte? princeps inter Siluras, qui ab Hiſpanis gente aſtutiſſima originem ducunt. Tac. in Agric. *Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & poſitu, contra Hiſpaniam Iberos veteres trajeciſſe, eaſque ſedes occupaſſe fidem faciunt.* Et is ſuper vim originis quæ durat, *proximi Gallis & ſimiles ſunt durante vi originis.* per proſpera & per adverſa multum profecerat. *Caractaci viribus confiſos, quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, ut cæteros Britannorum imperatores præmineret.* Salinerius. In vulgatis: *Sed aſtu, tum locorum fraude prior.* Ego Florentini lectionem longe meliorem repoſui: *Sed tum aſtu, locorum fraude prior.* Senſus eſt Caractacum locorum fraude ac peritia priorem, inferiorem vi militum, tranſtuliſſe aſtu bellum in Ordovicas. Paneg. ad Maximianum. *Sed neque illæ fraudes locorum, nec quæ plura inerant perfugia ſilvarum, barbaros tegere potuerunt.* Pichena. Malim, *locorumque.* Illud, *que*, abſtulit ſequens litera *f.* In libris enim antiquis *que* contracte ſcribitur converſo *f.* eſtque quaſi *q.* *Boxhornius.* Hoc nempe deerat. Et tamen Ryckii amicus redit ad vulgata *ſed cum aſtu, tum locorum f. p.* Ita ille non novit pretium ſtatuere hiſtoricorum antiquis libris. Sed quis non applaudat ingenio Pichenæ, quod vides? Immo quis audiens aliquem deſcribi ut locorum fraude priorem, eumque transferre bellum in hanc vel iſtam regionem, non ultro & ſtatim ſupponet illum id facere aſtu, ut hic exprimi debeat, & niſi ſit expreſſus, ſermonem non eſſe plenum cogitet? Perſpicue colligas ex Mediceo Tacitum ſcripſiſſe *ſed tum aſtu, loco, tum fraude prior.* Sunt certe tria diverſa, & ab bellis vix ſeparanda. *Jac. Gronovius.*

5 *Ordovicas*] Ita correximus pro *Ordolucas.* Britanniæ populus eſt. *Rhenanus.*

6 *Qui pacem noſtram*] Libri aliquot editionum vete-

experitur; sumpto ad prœlium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præfluebat amnis vado incerto, [1] catervaque * majorum [2] pro munimentis constiterant. Ad hoc gentium ductores circum- 34
ire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, *illum diem, illam aciem testabatur, aut recuperandæ libertatis,* [3] *aut servitutis æternæ initium fore.* vocabatque nomina ma-

veterum, *pacem in iram.* Ego legerim, *pacem an iram nostram.* Duplex scilicet stimulus capiendi arma in Romanos: sive quod pacem & servitutem multi timerent, sive quod extrema ab iratis. *Lipsius.*

Qui pacem nostram metuebant] Hi sunt reliqui Britannorum, ad eam diem Romanis intentati, qui metuebant ne reddita victis pace, contra se veniretur. Eruditissimus vir *pacem an iram nostram*, & interpretatur: at vulgata tum scriptio, tum sensus faciliora sunt. *Salinerius.* Libri aliquot editionum veterum; *pacem in iram.* Unde vir doctissimus *pacem an iram*, ut duplex ad arma stimulus his gentibus fuerit: sive quod pacem & servitutem multi timerent, sive quod extrema ab iratis. Sed non video si ab iratis sibi metuebant, cur ad iram provocandos crederent: donec enim in officio manerent, iram Romanorum haud sane metuendam habebant. Forte legendum sit *qui pacem in iram mutabant*, quomodo *pacem bello mutare.* Item *mutare in perfidiam, pœnitentiam* &c. alibi apud nostrum reperias. Quamquam ne mihi blandiar, hæc quoque non satisfaciunt. Tentem ergo sic quoque, *qui parem injuriam metuebant*, quod quidem sensum evidentissimum præstet. nec enim temere firmius ineundæ societatis vinculum, quam ejusdem periculi metus. Dicemus aliqua (volente Deo) ad ista Curtii 8, 4. *Inde ventum est in regionem Oxydracarum Mallorumque quos alias bellare inter se solitos, tunc periculi societas junxerat.* Freinshemius. Frustra moliuntur. *Pax* eleganter interdum est idem quod imperium. Seneca de Clementia 1, 1. *Hæc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit.* Cap. 4. *Hic casus Romanæ pacis exitium erit: hic tanti fortunam populi in ruinas aget.* Sed & cap. 8. *tibi in tua pace armato vivendum est.* In regno vel imperio tuo, quod pace contines, ubi aliis pacem præstas. De Providentia cap. 4. *Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit.* Plinius lib. 27, 1. *Immensa Romanæ pacis majestate non homines modo diversis inter se terris gentibusque verum etiam montes & excedentia in nubes juga, partusque eorum & herbas quoque invicem ostentante.* Arrianus lib. 3. Epict. cap. 22. Ἄν τίς σε δαίρῃ, κραύγαζε στὰς ἐν τῷ μέσῳ, ὦ Καῖσαρ, ἐν τῇ σῇ εἰρήνῃ οἷα πάσχω. Ergo *pacem nostram metuunt*, qui detrectant imperium nostrum: qui verentur, ne & ipsi veniant in ditionem nostram. Sic quoque supra Tacitus: *terrori adversus victores, ne fortuna elati nostram quoque pacem turbarent.* hoc est, in fines nostros facerent incursiones: nos quoque adorirentur. *Gronovius.*

1 *Catervaque majorum*] Lego, *catervaque nationum.* Solitum ita Britannis Gallisque struere aciem per nationes, ut discreta virtus eluceret. *Lipsius.*

Catervaque majorum] An electi ergo *majores* corpore, qui ad saxeas illas sepes starent, uti commodius prospicere possent, scilicet. Ineptissime. Quid si enim iidem magni simul & timidi atque ignavi, uti videmus plerumque, tot præcipue numero hic colligendis? Immo natio quædam Britannica est, cujus nomen obliteratum hoc loco, proposita autem cæteris ad locum periculosissimum, quia vilior, nec verorum Britannorum domestica velut aut cognata. Talis ergo gens insulam *Maniam* aut *Moniam* habitans, ambigentibus populis tandem Britanniæ adscripta, & ob hoc utique vel vilior vel exosior. Scribendum ergo arbitramur. *Catervaque Moniorum*, aut *Maniorum.* De his autem, quæ modo retulimus, legi possunt apud Silvestrum Giraldum sui temporis illustrem eruditione scriptorem in Topographia Hiberniæ. cap. xv. *Barthius.* Quod Lipsius, *catervaque nationum*, emendavit, firmari videtur, ex ipso Tacito, qui statim ait, *gentium ductores.* ac deinde, *gentili quisque religione.* Pichena. Legit vir doctissimus *catervaque nationum*, quod solitum ita Britannis Gallisque struere aciem per nationes. Propius autem tam à scriptione, quam sensu ac historia absit si legas *catervaque armatorum.* Sic enim de his iisdem Britannis in Agric. 37. *catervæ armatorum paucioribus terga præstare.* Freinshemius.

2 *Pro munimentis consliterant*] Cave intelligas, ipsas catervas fuisse, vice munimentorum. Sed eodem modo dicitur, quo supra, *pro ripa componeret.* Pichena.

3 *Aut servitutis æternæ*] Nescio an elegantius veriusque, *aut servitutis æternæ fore*, voce deleta. *Lipsius.*

Illum diem, illam aciem testabatur, aut reciperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore] Libenter cum Lipsio delerem vocem *initium*: intrusam ab imperio phraseos Cornelianæ. Et ferrem tamen, si conveniret, & aptari cum præcedentibus omnino posset. Sane ita recte dixeris, *Illum diem servitutis æternæ initium fore.* Sic in Agric. *Hodiernum diem consensumque vestrum initium reciperandæ libertatis atque Britanniæ fore.* At durum fuerit sic, *illam aciem fore servitutis initium.* Nec eleganter ita, *il-*

 lum

majorum, qui dictatorem Cæſarem pepuliſſent: quorum virtute [1] *vacui à ſecuribus & tributis, intemerata conjugum & liberorum corpora retinerent.* Hæc atque talia dicenti, adſtrepere vulgus; gentili quiſque religione obſtringi, *non telis, non vulneribus ceſſuros.* Obſtupefecit ea alacritas ducem Romanum: ſimul objectus amnis,
35 additum vallum, imminentia juga, nihil niſi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poſcere, [2] *cuncta virtute expugnabilia* clamitare, præfectique ac tribuni paria diſſerentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Oſtorius, circumſpectis quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infenſos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum miſſilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Poſteaquam facta teſtudine, rudes & informes ſaxorum compages diſtractæ, parque cominus acies, [3] decedere Barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius graviſque miles: illi telis aſſultantes; [4] hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & ſi auxiliaribus reſiſterent, gladiis ac pilis legionariorum; ſi huc verterent, [5] ſpathis & haſtis auxiliarium ſternebantur. clara ea victoria fuit, captaque uxore & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti. Ipſe (ut ferme intuta ſunt adverſa) cum fidem Cartiſmanduæ reginæ
36 Brigantum petiviſſet, vinctus ac victoribus traditus eſt, [6] nono poſt anno quam bellum in Britannia cœptum. Unde fama ejus evecta inſulas, & proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque viſere, quis ille tot per annos opes noſtras ſpreviſſet. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. & Cæſar dum ſuum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad inſigne ſpectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui [7] caſtra præjacet. Tunc

lum diem vel aciem fore initium reciperandæ libertatis. Quod ſi deleas, ex omni parte oratio examuſſim ſibi quadrat. Et tamen diverſi locutionum modi ſunt, *fore recipiendæ libertatis*, & *fore æternæ ſervitutis.* Ille vulgatior & aliis etiam frequens: hic uni Tacito, niſi fallor, uſurpatus, & illi ipſi rarenter. Exemplum unum nunc occurrit 3. Annal. *Præerat caſtello Decrius impiger manus, exercitus militia, & illam obſidionem flagitii ratus.* Quod ipſum non peregrinius ad aures noſtras accidere debet, quam Suetonii illud Auguſt. 43. *Priſci decorique moris exiſtimans, claræ ſtirpis originem ſic innoteſcere:* & multa ſimilia, vulgi etiam uſu trita. Tacit. iterum in Germ. *Cedere dummodo rurſus inſtes, conſilii quam formidinis arbitrantur.* Acidalius.

1 *Vacui à ſecuribus & tributis*] Id eſt, à ſervitute Romanorum. Nam faſcibus quibus alligatæ ſecures eſſent, uti ſolebant Magiſtratus Romani. *Lupanus.*

2 *Cuncta virtute expugnabilia clamitare*] Mallem, *virtuti.* Idem fere in vita Agric. *nihil virtuti ſuæ invium.* Pichena.

3 *Decedere barbari in juga montium*] Malim, *recedere.* Hoc enim magis adſignificet retroceſſionem. *Acidalius.*

4 *Hi conferto gradu*] Legendum ajo, *conſerto gradu.* Aperte enim opponit telis quæ eminus jaciuntur. idque eſt quod alii *collato gradu*, *collato pede*, *collatis ſignis* dimicare vocant. Sic *conſerere pugnam*, alibi noſter, & 6, 35. *conſertam aciem* dixit, ubi pede pes, viroque vir hærebat. *Freinshemius.*

5 *Spathis & haſtis auxiliarium*] Obſerva diverſa arma inter legionarios, auxiliareſque, illis gladios & pila; his ſpathas & haſtas tribuit. Spathas autem, *gladios majores* interpretatur Vegetius, lib. II. cap. XV. *Lipſius.*

Spathis & haſtis] Mirum eſt Tacitum tam felici ſeculo *Spatha* verbo prorſus Barbaro uſum, quod leges apud Spartianum in Adriano, & Capitolinum in Maximinis duobus. *Lupanus.* Mirum eſt barbarum vocari, quod Græcum & ipſius Menandri eſt. *Gronovius.*

6 *Nono poſt anno*] Atqui bellum cœpit Claudio tertium, L. Vitellio ſecundum Coſſ. ut Dio clarè tradidit: nec inde ad hunc diem plus annos ſeptem numeraveris, ut ſuſpicio jure numeralis mendi ſit. Pugnant etiam hæc cum iis, quæ tertio Hiſtor. ſcribuntur: *Carthiſmandua*, inquit, *Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentia, poſtquam capto per dolum rege Caractaco inſtruxiſſe triumphum Claudii Cæſaris videbatur.* Nam triumphus Claudii aliquot annis anterior: nec in eo herclè ductus iſte Caractacus. Ut nihil dici poſſit, quin Tacitum in Hiſtoriis aut memoria fefellerit, aut provexerit calor quidam ſcriptionis. *Lipſius.*

7 *Caſtra præjacet*] Vatic. *caſtris.* Et ſtatim lego *regiis clientelis* pro vulgato *clientulis.* Lipſius.

1 *Plu-*

Tunc incedentibus regiis clientelis phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres, & conjunx & filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunali astitit, in hunc modum locutus est: *Si* 37
quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, [1] *pluribus gentibus imperitantem fœdere pacis accipere. Præsens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hæc invitus amisi?* [2] *Num si vos omnibus imperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset: & suppli-*

1 *Pluribus gentibus imperitantem*] Ita Flor. Vulgo, *imperantem*. Pichena.

2 *Nam si vos omnibus imperitare*] Falso vero hoc & inepte dicitur. Id ne consequens, ut qui velit, quod velit possit? Ego me Britannis regem esse volo: illi accipiant? Emendo priorem voculam, & *Num* lego: atque ita sententiam interrogatione inspiro. Ego, inquit, vobis me opposui. quid mirum? An quia vos omnibus imperare vultis, omnes statim imperari etiam velint? non hercules animosi nos & liberi. *Lipsius.*

Nam si vos omnibus imperitate vultis, sequitur] Acumen horum non satis perceptum correctiones invitavit. Agricola *Non si vos omnibus*. Eruditissimus vir, *num si vos omnibus*. Atqui usus non erat, quippe quod hæc rationem reddant, cur bellando se suaque defenderit. Britanni persuasum habebant Romanos spe devorasse imperium totius orbis, & omnes data occasione sensim subacturos. Tacit. in Agric. *Raptores orbis postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit.* Hinc ergo Caractacus excusat bellandi necessitatem, aitque: Invitus res meas amisi, scilicet liber ego pro iis servandis bellum adversus vos gessi. nam vos in omnes regimen vultis, unde omnibus manifesta servitus impendet. At (inquit vir eruditissimus) necessario non sequitur: Romani volunt omnes servi fiunt. Callide Caractacus (respondeo) auget Romanorum potentiam: nam dicendo eos quæcumque vellent posse, excusat bellum tanquam gestum pro vitanda urgentissima servitute. *Salinerius.* Lipsius ait falso, & inepte hoc dici, cum consequens non sit, ut qui velit, id quod velit, possit. ergo emendat? *Num si vos omnibus:* nota interrogationis adjecta. Mihi vulgata lectio minime probatur. Nam etiam si verba Caractaci, libertatem, ac minime degenerem animum præ se ferant: tamen aspersa etiam sunt plurima in Claudium, Romanosque adulatione. Et posteaquam sententiam suam jactavit, sequitur, se opes (etsi invitum) amisisse, quia illorum viribus resistere nequiverit, cum enim Romani, ceteris potentiores, alias opibus impares debellare velint, consequens ut omnibus sit servitus subeunda. *Pichena.* Recte Lipsius hoc arguit & damnat. Idem bene corrigit, *Num si*. Æque bene & forte melius Muretus, *Non si*. Acidalius. Ex emendatione Lipsii edere visum fuit, *Num si*, sententia prompta & orationi præcedenti accommodatissima, cum in altera illa, *Nam si*, non agnoscas, quo ista dicantur, aut quomodo jam dictis cohæreant. Pergit autem servire causæ suæ, & quod Romanis restitisset excusare. Primum igitur, argumento ab opibus suis ducto usus, ostendit, quæ & quanta amiserit. eaque cum sint ex iis, quæ in rebus humanis maximi solent æstimari, infert nemini mirum videri debere, si ea invitus amiserit: si donec posset tenuerit. Nec est, inquit, ut quis opponat Romanos gentium esse dominos, iisque ut melioribus parendum. nam etiamsi hæc ita vobis videantur, alii tamen non statim ea mente sunt, ut jugum patienter accipiant, sed resistunt quantum possunt. Sed ipsam illam repugnantiam ægre ferre non debetis, cum vobis gloriam augeat, quæ non ex levibus prœliis aut victoriis absque pulvere partis oritur, sed ex bellis periculosis atque exercitis. Sed tota hæc oratio, si qua alia his libris, artificiosissime contexta est, quam volente Deo in paraphrasi nostra resolvam. *Freinshemius.* Ponam *Non si vos.* Elegans loquendi genus & Juris Consultis etiam familiare, fefellit exscriptores. *Accipere servitutem* est sua sponte & sine renisu eam subire. *Grotius.* Vides illud *non si*, quam multis placuerit, quum Ryckius modo celebret Salinerium, qui de Agricola testetur, & novissimum Grotium: At enim Acidalius jam in Mureto laudat istud ipsum. Id autem persuave, quum Grotius dixisset elegans loquendi genus & Jurisconsultis etiam familiare, eam elegantiam Jurisconsultis familiarem probat Ryckius; hinc discedens ad Ciceronem & Suetonium, Taciti securus aut ignarus. De Tacito tamen agitur, & illi placuit colloquia sic interdum componere, ut tali modo contradiceretur. 3. hist. 20. *Non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum.* Est scilicet firma resistendi & obloquendi pervicacia; sed ejus elegantiam illi videant. Etiam 12, 57. *Jac. Gronovius.*

 1 *Obli-*

plicium mei [1] *oblivio sequeretur. at si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero.* *Ad ea Cæsar veniam ipsique, & conjugi, & fratribus, tribuit. Atque illi [2] vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haud procul alio suggestu conspicuam; iisdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane, & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præsidere. ipsa semet parti à majoribus suis
38 imperii sociam ferebat. Vocati posthæc patres, multa & magnifica super captivitate Caractaci disseruere; *neque minus id clarum,* [3] *quam cum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paulus; & si qui alii* [4] *vinctos reges populo Romano ostendere.* Censentur *Ostorio triumphi insignia*; prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis, [5] sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt. [6] Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret; copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus [7] quisque manipulus cecidere. [8] nec
39 multo post pabulantis nostros, ipsasque missas ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius

1 *Oblivio sequeretur*] Lego, *sequetur*, & distinctione sententiam expedio: *Et supplicium mei, oblivio sequetur: at si incolumem*, &c. *Lipsius.*

Et supplicium mei oblivio sequeretur] Malim, *sequetur.* Rhenanus. Videndum an legi debeat, *sequetur.* Ursinus. Eruditissimus vir post Rhenanum scribendum putat *oblivio sequetur.* Et hac distinctione: *& supplicium me oblivio sequetur: at si incolumem.* Quæ tendunt in hunc sensum. si me suppliciis afficis, statim hujus rei homines oblivifcentur: at si mihi ignoscas, &c. Quam digniora Caractaci virtute sunt vulgata: *Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset, & supplicium mei oblivio sequeretur: at si incolumem.* Is certe Claudio persuasum it, è re imperatoris fuisse, se cum Romanis tot præliis decertasse. Si statim (inquit ille) atque duces tui me bello aggressi sunt, sine sanguine me dedidissem, & ad tua genua supplex accidissem, quidnam tuæ gloriæ additum esset ab imbelli & sic facile dedito? at nunc tot pugnis adversus vos notus viribusque tuis tandem domitus: quantum laudis à te servatus apud posteros consignabo? *Supplicium* hoc loco *supplicatio.* Noster lib. I. ann. *Tum supplicia Diis decernuntur.* Salinerius. Optime hæc emendavit atque distinxit acutissimus Lipsius: *Oblivio sequetur? at si incolumem*, &c. *Freinshemius.*

2 *Vinclis exsoluti*] Id alii procrearunt, alii probaverunt. Attamen MS. Mediceus testatur auctorem scripsisse *absoluti*, prout edidit Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

3 *Quam cum Siphacem*] MS. Mediceus *quam quod Siph.* Intendere videtur *quam quo Siphacem.* Etiam ibi legitur *Persen*, non *Persem*, quod placuit huc usque editoribus. *Idem.*

4 *Vinctos reges populo Ro. ostendere*] Vulgati habent, *victos reges*, & utraque vox sensum habet: tamen Florentini lectionem malui. *Pichena.*

5 *Sive quod amoto Caract.*] Vox secunda prorsus abest ab MS. Florentino, nec cogitare queo, vel cur vel a quo sit interposita, quum Tacitus non soleat ea voce uti ad ratiocinandum per suspiciones, sed simpliciter eas ponere, ut modo cap. 26. *Sive verum, seu periculis commendatus retinuit famam.* Potuerat & illic pronomen immitti. Sed Tacito id displicet. Clare ita 14, 2. *Et fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu crudelior* &c. Sed ubi insuper in eodem præstantissimo codice legitur & recte *concepit.* Adde ibidem in fine capitis quarti. *Jac. Gronovius.*

6 *Ac ni cito vicis*] Editione prisca, & quibusdam scriptis: *cito nunciis.* Suspicor, *ni citis nuntiis è castellis.* nisi placet, *ni cito municipiis & castellis.* Malo etiam mox, *promptissimus quisque è manipulis cecidere.* Et, *cohortes expeditas opposuit.* Lipsius.

At ni cito vicis & castellis proximis subventum foret] Faernus legebat: *Ac ni cito è vicis & castellis subventum foret, copiæ Rom. occid. occubuissent.* Ursinus. Flor. & alii veteres: *ac ni cito nunciis, & castellis.* Muretus, *è vicis & castellis.* Ego nonnihil suspicor, *præsidiis & castellis.* Sic lib. 14. *omissis castellis præsidiisque.* & in vita Agric. *& præsidiis castellisque circumdata.* Pichena. Lipsius, *Ac ni citis nunciis è castellis.* Melius & vere Muretus, *ni cito è vicis & castellis.* Item mavult paullo post *occidissent.* Et hoc sane vulgato in usu. *Acidalius.* Nihil hic mutandum esse monuimus 2. Observ. 20. *Gronovius.*

7 *Quisque manipulus*] Verius, *è manipulis.* Lipsius.

Quisque manipulus cecidere] Ego mallem, *manipularis.* Pichena.

8 *Nec multo post pabulatis nostros*] Scripsimus, *pabulantes nostros ipsos.* Rhenanus. Miror sic edere potuisse Beroaldum, quum legeret in optimo MS. *pabulantis nos ipsos missasque*, ut τὰ *nos ipsos* includat in voce *nostros.* Sed nec minus Rhenanum mireris oportet, qui in tam clara luce scribat *pabulantes nostros ipsos.* Ubi enim Tacitus ita loquitur? Ita-

Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prœlium excepissent. earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, & sæpius in modum latrocinii: per saltus, per paludes; ut cuique fors, aut virtus: [1] temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, & aliquando ignaris ducibus. [2] ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Romani vox; *ut quondam* [3] *Sugambri excisi, & in Gallias trajecti forent*, *ita Silurum nomen penitus exstinguendum.* Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita; lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, [4] & si non prœlium, at certe bellum, absumpsisset. At Cæsar cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens [5] præerat; auctaque & apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent: [6] atque illo augente audita, [7] ut major laus compositis, vel si dura-

Itaque & vernaculi interpretes verterunt omissa posteriore voce *hebben zy d'onzen, die om voeder uit waaren, en zelfs de Kornetten*, non meliore omnino intellectu. Vulgatæ quis faber fuerit ignoro, sed jam habet Aldus. Nam codicis Medicei scriptura optime & clare sine ulla trajectione inculcat *pabulantis hos ipsos, missasque*, nempe illos, quos modo innuit effugisse, quum amisissent præfectum & octo centuriones & promptissimum quemque manipulum. Vides nihil mutari. *Jac. Gronovius.*

1 *Provisa*] Verius, *provisu.* Lipsius.

Tempore proviso] Libri editi, *provisa.* Lipsius, *provisu.* ego, *proviso*, ex Flor. *Pichena.* Lipsius *provisu.* Malo, *proviso.* adverbiali forma qua item *improviso*, *inopinato*, *inexpectato*, & talia. *Acidalius.*

2 *Ac præcipua*] Rectius omitteretur conjunctio. *Freinshemius.*

3 *Sicambri exciti*] Hodie Geldrenses esse creduntur: diu habiti socii fratresque Gallorum, pro quibus non semel arma movere Galli in Alemannos. *Ferrettus.* Faernus scribebat: *Ut quondam Sugambri excisi, aut in Gallias trajecti forent.* Ursinus. At hæc ipsa lectio est codicis Medicei. *Jac. Gronovius.*

Sicambri trajecti in Gallias fuere] In Menapiis consedisse ex auctorum lectione deprendi, ut hi sint qui nunc *Geldrenses* quasi *Galli Rhenenses* vocantur. Nimagum Venloemque pagos habent, & Vahalem Rheni attingunt. *Alciatus.* Cf. Suelon. Octav. c. 21.

4 *Et si non prœlium*] Idcirco læti erant hostes, quod bellum cum aliis gerens periisset, quamvis prœlio non interemptus: & quod dux erat non contemnendus. *Ferrettus.* Sic sup. lib 2. in fine: *prœliis ambiguus, bello non victus.* De morib. Germ. *alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum.* Nonius Marcellus ait, *bellum* & *prœlium* in hoc differre, quod *prœlia* partes sint belli; hoc est, in bello congressiones. Hoc pueris etiam notum scio adnotavi tamen, ut obiter monerem, imminutum fuisse Cæsarem initio Comment. de bel. Gall. nam ubi in omnibus antiquis exemplaribus legitur: *quod fere quotidianis bellis prœliisque cum Germanis contendunt*; recentiores voce, *bellis*, carent. *Pichena.*

5 *Praerat. auctaque*] Male interpunctus locus. Lege, *praerat, auctaque & apud hostes ejus rei fama.* Et auferendi casu capiendæ voces *aucta fama.* Acidalius.

6 *Atque illo augente audita*] Sane venit aliquando & tarde patri meo in mentem posse hic scribi *ille augere*, ut in chartulam conjecerit. Sed nimis belle procedit hæc triplicati ablativi simplicitas, haud dubie quæsita studiose ab auctore, ut præstet nihil mutari, præsertim quum certo nunc mihi constet de lectione membranæ veteris. *Jac. Gronovius.*

7 *Ut major laus compositi, vel si duravissent*] Judicavi deesse olim aliquid. male. Scribe tantum, *compositis*, & sententia liquida erit. *Lipsius.*

Ut major laus compositi, vel si duravissent] Collective, & ea forma, qua *repetitum* apud nostrum lib. I. ann. *& libertatis improspera repetita.* Doctissimus vir *compositis*, ut his aptius sequentia responderent, *vel si duravissent.* Verum cum etiam in eodem reatu Thucydides ille sit, satius erit desistere ab advocatione lib. 2. τοσοῦτον τῷ Περικλεῖ ἐπερίσσευε τότε, ἀφ' ὧν αὐτὸς προέγνω. i. *tantum Pericli supererat, ex quibus ipse prævidebat.* Salinerius Lipsius emendavit optime. Vulgo, *compositi.* Pichena. At cur optime, quum tanta sit fides, tanta antiquitas libri Medicei? in quo plane tantum est *compositi.* Quare illud masculinum primi casus transferri debet in ablativum neutrum, quo tamen vergebant quoque nostrates *om te grooter eere te behaalen, indien hy t'sliste?* An non optimum sensum & meliorem sane isto continent vulgata, *ut major laus compositi*, nempe hostes forent? Si ipse potuisset eos coercere, si id contigisset ipsi, ut per ipsum componerentur tumultuantes hostes, certe majorem gra-

duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venusius è [1] Jugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, & Romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret; [2] mox orto dissidio, & statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venusii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, [3] ne feminæ imperio subderentur, valida & lecta armis juventus regnum ejus invadunt. quod nobis prævisum, & missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum à legione, cui Cesius Nasica præerat. Nam Didius senectute gravis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus, [4] Ostorio Didioque proprætoribus plures per annos gesta conjunxi, ne divisa, haud perinde ad
41 memoriam sui valerent. [5] Nunc ad temporum ordinem redeo. [6] Ti. Claudio quintum,

gratiam in Claudii aula, majorem laudem ubique sibi circumdaret. Insuper an non magis placita antiquis fuit hæc loquutio, quam ista Lipsiana? Ne dubites, aperiam; quippe satis manifesta est imitatio ex Ovidio, ubi dixit:

——— *Servatus gloria major ero.*

Utique non solet Tacitus idem verbum, quod cum sequentibus construitur (ut est *τὸ tribueretur*) etiam prioribus adjungere; sed mutata constructione aliud in illis subintelligere. *Jac. Gronovius.*

1 *Jugantum civitate*] Legit, *Brigantum*, Rodolphus. & sane è tertio Historiarum ita apparet. Nam quod hic ait supra se rettulisse, non lego id quidem in his libris. *Lipsius.*

Venusius è civitate Jugantum] Nonnulla civitatum, fluminum, locorum nomina Tacito dicuntur, quæ non ob id corruptionis insimulare debemus, quod ab aliis non recenseantur: inter quæ (ut reor) Jugantes. Eruditissimus vir sequitur Rodolphum, legitque, *Brigantum*. putant iis se juvari, quæ sunt 3. hist. 45. *spreto Venusio*, &c. Sed quid ibi pro illo? Catismandua Regina Brigantum, maritum habebat Venusium è civitate Jugantum; inter quos secuto dissidio bellum cœpit. Venusius suis, & plerisque Brigantum, qui à Regina defecerant, eam obsidione adeo premebat, ut Romanis cohortibus vix eripi valuerit. Quæ omnia profecto vera dices, si cum sequentibus sedulo contendas. *Sed post captum Caractacum*, &c. *finis lætior fuit*. Præcipue tamen arguit Venusium non fuisse è civitate Brigantum, *inde accensi hostes*. Scilicet Venusius, & sui, additis *& regnum ejus invadunt*, id est, Cartismanduæ, quæ Brigantes regebat. *Salinerius.*

2 *Mox orto dissidio*] *Discidio* & hic scribendum censeo. *Gronovius.* Ita perspicue scriptum est in Mediceo. *Jac. Gronovius.*

3 *Ne feminæ imperio subderentur*] Vereor Tacite, ut mens tibi præsens. In tuis moribus, non in Britannorum fuisti, cum hæc scripsisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminæ? Te igitur audi. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Quod clare testatur Boudicæa tua, lib. XIV. *Lipsius.*

Ne feminæ imperio subderentur] Eruditissimus vir obliviosum Cornelium facit; quod apud Britannos feminæ regno, & ducatu dignarentur, nec id ignominiæ daretur. Tac. lib. 14. ann. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Et in vita Agric. *neque enim sexum in imperiis discernunt.* At ego illi non inurerem hanc notam: nam & illa verba referri possunt ad fratrem & propinquos Venusii fraude captos: quos cum Jugantes puderet in feminæ potestatem devenisse, ad arma itum sit: vel si mavis Jugantes arma rapuisse, ne feminæ subderentur, nec in Tacitum peccas, qui nusquam dixit, Jugantum civitatem à feminis solitam regi. Nec obstat, *solitum quidem Britannis.* Multa enim in commune dicuntur, quæ non obtinent apud singulas gentes. de morib. Germ. *hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque quatenus differant.* Salinerius.

4 *Ostorio Didioque*] Nomina hæc à glossa quadam adjecta putem, quam ab ipso auctore. *Freinshemius.*

5 *Nunc ad temporum ordinem redeo*] Unde processerit vox prima, non dixerim. Habent utique editiones omnes. At MS. Mediceus negat esse Taciti. An momentum in eo non satis validum repositum est? Videntur revocavisse huc ex 2. hist. 38. *Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit; nunc ad rerum ordinem venio.* Sed implebitur sane idem sensus, si adverbium absit; & id Tacito liberum debuit relinquere Beroaldus, qui certe ipse ingessit. *Jac. Gronovius.*

6 *T. L. Claudio*] Autographum habuit *TI.* & ita scriptum oportuit. alias *L.* frustra est: *T.* vero pro Tito exposita Claudio Cæsari non convenit. Emendo igitur *TI.* quod illis literis Tiberius significetur in

tum, Ser. Cornelio Orfito consulibus [1] virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ reipublicæ habilis videretur. Et [2] Cæsar adulationibus senatus libens cessit,

1 ut

in antiquis inscriptionibus. Unde argumentum est in illos qui *Tyberium* per *TY* scribunt. *Vertranius.*

1 *Virilis toga Neroni maturata*] Bene, maturata. Non enim ex ritu populi Rom. debebatur ante expletum annum XIV. At ipse ineunte cepit. Tertullianus De anima: *Jura civilia abhinc* (id est à XIV. anno) *agendis rebus attemperant.* Idem de virginib. veland. *Ethnici feminas quidem à* XII. *annis, masculos vero à duobus amplius ad negotia mittunt.* Nec alius sententiæ illud Cornelii infra l. XIII. *Turbatus his Nero, & propinquo jam die quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat.* Nota quod ait, *explebat*: quia tunc referendus in viros, & ideo ab eo metus. Vetus Horatii interpres indicatum id voluit dum scribit, *Nobiles pueros prætexta veste sub disciplina usque ad annum decimumquintum usos.* scilicet quia tunc toga eam mutabant virili. Hoc verum est. nec velim pendere ultra viros dictos in tirocinii legitimo die. Nam quod Augustus aliique serius ceperint togam, ab alia quavis caussa fuit, non à lege aut more. *Lipsius.*

Virilis toga Neroni maturata] De Augusto fefellerunt Lipsium verba Suetonii cap. 8. vulgo corrupta: *Decimum annum agens aviam Juliam defunctam pro concione laudavit, quadriennio post virili toga sumpta.* Sed sic jubent ex Nic. Damasceno Florida. Ὅτι Καῖσαρ περὶ ἐννέα ἔτη μάλιστα γεγονὼς θαύματι οὐ μικρὸν παρέσχε Ῥωμαίοις, φύσεως ἀκρότητα δηλώσας ἐν τοιᾶδε ἡλικίᾳ, καὶ, ὅπου τοῖς ἀνδράσι πολὺς ἐγγίνεται θόρυβος, ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγορήσας. Nempe ἀποθανούσης αὐτῷ τῆς τηθῆς. Mox: Κατέβαινε δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ ἔτη μάλιστα γεγονὼς τεσσαρεσκαίδεκα, ὥστε ἀποθέσθαι μὲν αὐτὸν ἤδη τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, ἀναλαβεῖν δὲ τὴν καθαράν, σύμβολον οὖσαν τῆς εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆς. Atque ita penes utrumque scribendum recte judicavit Hen. Valesius. Neque aliter legas suadeo apud Quintilianum lib. 12. cap. 6. *Cæsar Augustus, decem natus annos aviam pro Rostris laudavit.* Etsi vulgo ibi quoque *duodecim.* Corrigenda & Vita Virgilii: *Initia ætatis Cremonæ egit usque ad virilem togam, quam* XVII. *anno natali suo accepit, iisdem illis consulibus, quibus erat natus.* Repone: *quam quintodecimo natali suo accepit.* Nam consules illi, Cn. Pompejus Magnus M. Licinius Crassus, fuerunt primum a. V. C. 683. Iterum 698. Capitolinus Marco: *Virilem togam sumpsit quinto decimo ætatis anno.* Aug. Buchnerus cum ad Plinii lib. 2. Epist. 14. *qui nuper togas sumserunt*, observat describi septendecim annorum ætatem, quod sexdecim annos nati togam puram, prætexta posita, sumerent, vulgarem secutus est errorem Manutiorum, Sigonii, aliorum. Ex quibus Aldus in Quæsitis Ciceroni filio datam in exitu sextidecimi anni togam virilem scribit, qui natus fuerit Cotta & Torquato consulibus. Atqui L. Julio Cæsare C. Marcio Figulo natum scribit ipse ad Atticum, hoc est, à U. C. 689. Tirocinium autem ejus fuit Lentulo & Marcello consulibus à U. C. 704. hoc est, quintodecimo. Idem perperam accipit, quod est apud Ovidium, lib. 3. Fastorum ver. 771. quasi velit ille, pueris non exspectato ætatis anno XVI. per unum solummodo diem Baccho dicatum toga pura uti licuisse. Nam, *quare toga libera detur*, est, quare dari soleat, non in istum diem modo, sed in perpetuum, tum cum in viros transcribuntur; & *pueris* est qui adhuc prætextam gesserunt. Petrus Servius in Juvenilibus Feriis argumentum firmissimum censet, quod legimus apud Valerium Maximum, à M. Cotta, quo die togam virilem sumsit, ut è Capitolio descendit, postulatum Carbonem; *minorem* autem *septem & decem annis Prætor postulare vetat.* Id mihi nullius ponderis videtur: facile namque legibus annariis aut eximia virtus aut gratia illustris solvitur. Quem & vehementer falli puto in verbis Ciceronis pro Cælio: *Nobis quidem olim annus erat ad cohibendum brachium toga constitutus.* Nam, inquit, prætexta puerilis non adeo omissa ac protracta erat, ut brachio eam colligi oporteret; virilis autem cum longius deflueret, potius pateret, ac multum laciniosa esset, brachio manuque colligenda erat. Hæc somnia mera: nec minus, quæ inde colligit, vere, cum sumeretur toga, una brachio cohibitam: quasi *cohibere brachium toga* nihil sit aliud quam togam liberam induere & olim statum annum ejus sumendæ fuisse, postea incertum. Cicero enim significat primo post sumtam togam anno puberes modestiæ specimen dedisse cohibito intra togam dextro brachio, neque exserto: quali cum semper esset Cethegus, ferocior habitus est, & meruit illud: *exsertique manus vesana Cethegi. Olim* autem particula obliquam habet insectationem temporum, quum sublatus haud quidem, multo tamen solutior iste mos esset, crescente indies licentia & lascivia juventutis. Sic igitur habendum, non XVI. aut XVII. non incertum omnino atque arbitrarium, sed quintumdecimum solemnem ac legitimum tirocinii annum fuisse; nisi qua eum gravis causa proferret: quod raro fiebat inter bonos ac pios propter avida vota parentum: quemadmodum qui rempubl. capesserent, annum petitionis non obire metuebant. *Gronovius.*

2 *Cæsar adulationibus senatus liberis cessit*] Vocabulum *liberis* non est in exemplari. Conjicio voluisse aliquem scribere, *libens cessit*, quod postea versum sit in *liberis.* Rhenanus. In V. C. additur verbum mendosum, *liberis*, pro quo scribi posset, *libens*, ut ita legatur: *Cæsar adulationibus senatus libens cessit.* Miror autem Tacitum hic omisisse alios honores Neroni adolescenti tunc decretos, de qui-

[1] *ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus*, [2] *proconsulare imperium extra urbem haberet*, *ac* Princeps juventutis *appellaretur*. Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero [3] triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. [4] Simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, & alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, [5] depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, salutavere. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu ad maritum defert: *sperni* quippe *adoptionem*, *quæque censuerint patres*, [6] *jusserit populus*, *intra penates abrogari:* [7] *ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur*, *eruptura in publicam perniciem.* Commotus his [8] quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte afficit; da-
42 tosque à noverca, custodiæ ejus imponit. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta, & [9] Rufius Crispinus,

bus extat memoria in aureis apud me nummis cum instrumentis sacrorum & inscriptione in uno; *SACERD. COOPTATVS. IN. OMNE. CONL. SVPRA. NVMER.* in altero cum titulo, quem hic Tacitus ponit; *EQVESTR. ORDO. PRINCIPI. IVVENTVTIS*, & Clypei dedicatione, quam Tacitus prætermisit. *Ursinus.*

1 *Ut vicesimo ætatis anno*] Decretum frustra. Consulatum enim iniit decimoseptimo ætatis anno: sed jam princeps, & legum securus. *Lipsius.*

2 *Proconsulare imperium*] Initium fastigii Cæsaribus: quod ea mente etiam Germanico tributum fuit, lib. I. *Idem.*

3 *Triumphalium veste transvecti*] Mirum si non verius, *triumphali in veste.* Nec tamen alterum plane damno, aut scribendum *triumphantium.* Acidalius. Ita nemo quod sciam dicit *vestem triumphalium*, sed *triumphalem* omnes: quomodo & noster supra I, 15. *utque per Circum triumphali veste uterentur.* infra 13, 8. *vestem principi triumphalem.* Ergo & hic scribendum potius *triumphali in veste*, vel *triumphali eum veste.* Freinshemius. Nihil est mutandum. Cur enim minus dicere liceat, *triumphalium vestem*, quam, *triumphalium insigne?* quomodo supra. *Boxhornius.*

4 *Simul qui centurionum tribunorumque*] Addita fuerat in vulgatis copula, *simulque qui*, inepta ac supervacua. & quoniam à Flor. abest, tollendam censui. *Pichena.*

5 *Tali occasione obvii*] Quæ hæc occasio? Non enim præcessit: nec ad Circenses velim referri. At tu distingue, *Etiam libertorum si quis incorrupta fide depellitur*, *tali occasione. Obvii inter se*, &c. Removendi enim ministros fidiores occasio, nata ex hoc, quod denarrat, facto. *Lipsius.*

Depellitur, *tali occasione*] Distinctionem hanc à Lipsio indicatam, longe meliorem, quam quæ vulgo, *depellitur. Tali occasione obvii:* quilibet judicabit. *Pichena.*

6 *Jusserit populus*] Rogata enim lex fuit, qua in familiam Claudiam, & nomen Neronis transiret, ut ait supra. *Lipsius.*

7 *Pravitas tam infensa docentium*] Ita accipio, quasi dicat magistros eos esse ad iras & offensas. Romanus tamen priscæ editionis codex, *Pravitas tam impensa*, præfert. quod magis approbo: id est, grandis, immodesta. *Idem.*

8 *Quasi criminibus*] Venetus pro *quasi* exhibet *quamquam*; quæ varietas utramque lectionem suspectam mihi reddit: præsertim cum ipsa quoque sententia limitantes istas particulas vix admittat. nam instigare juvenes principes ad discordiam in publicam perniciem erupturam; consulta patrum, jussa populi contemnere, ea vero non sunt quasi crimina, sed re vera & sua natura sunt crimina. quamquam hic *crimina* potius accipienda videntur pro criminationibus, ut supra I, 13. *criminibus variis circumventi.* Freinshemius. Recte, *quasi criminibus.* Agrippina enim fictis quibusque ac falsis criminibus optimum quemvis educatorem Britannici amoliri conabatur. Et hæc ipsa, quæ jam adduxit, ficta esse cur dubitemus? Quæ Britannicus enim dixit hic aut fecit, ab Agrippina quidem dicuntur, sed non probantur, facta educatorum instinctu. Facit huc illud vulgatum Jurisconsultis *quasi*, vocem similitudinis esse, non veritatis. Quod Venetus hic habet, *quamquam*, haud dubie corruptum est ex, *tamquam.* Hoc vero idem est, quod *quasi* aut illud interpretatur. *Boxhornius.* Sed quod præterea quietum relinqui non meretur, recte Cl. Ryckius in suspicionem adduxit istud nomen *Claudius* huic bigæ verborum proximum, quum non legatur in Mediceo. Et sodes, an non efficax satis erit sententia, si ad hæc cogitetur *maritus* ex antecedentibus? *Jac. Gronovius.*

9 *Rufius Crispinus*] Sic exhibeo, quia rite videtur id vindicavisse idem vir doctissimus, quum subministraret etiam collatio mea, tum hoc loco, tum

Criſpinus, quos Meſſallinæ memores & liberis ejus devinctos credebat. Igitur *diſtrahi cohortes ambitu duorum*, *& ſi ab uno regerentur*, *intentiorem fore diſciplinam* aſſeverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cujus ſponte præficeretur. Suum quoque faſtigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos [1] ſacerdotibus, & ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat feminæ, [2] quam imperatore genitam, ſororem

tum infra; ſed obſerva mirifice ab eo non allegari proprium codicem MS. quem habuit. Etiam cum eo probavi *Burrum* ſine adſpiratione interpoſita. *Jac. Gronovius.*

1 *Sacerdotibus, & Sacris*] Emendatio à libris eſt. Nam vulgata quid ineptius, *& ſacris Druidibus?* qui nihil ad res moreſque Romanos. Ex qua voce tamen Pithœus acute, *virginibus*, faciebat. Sacerdotes, Veſtales capio: ſacra, deos ipſos ſtatuaſque, quas pompa Circenſi traduci in carpentis mos fuit. De Veſtalibus, Prudentius:

Fertur per medias ut publica pompa plateas
Pilento reſidens molli.

Idemque de ſacerdotibus feminis univerſe Artemidorus adſignificat lib. I. cap. LVIII. ubi curru in ſomniis per urbem vehi, liberis mulieribus & virginibus bona ſacerdotia ait portendere. Scilicet quia id ſacerdotum inſigne. De diis aut conſecratis, Sueton. Claudio cap. XI. *Matri carpentum, quo per Circum duceretur.* Item Calig. cap. XV. *Matri Circenſes carpentumque inſtituit, quo in pompa traduceretur.* Olim tamen commune fuiſſe videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad ſacra. *Ovidius:*

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Livius l. XXXIV. *Ne mulier juncto vehiculo niſi ſacrorum publicorum cauſſa veheretur.* Sed exolevit ſcilicet ille mos, utique poſt repertas lecticas. & manſit ſaltem in veneratione ſacerdotum, deorumque. Prima Meſſalina honorem hunc à Senatu cepit: Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, ait Dio, τὴν προεδρίαν ἣν καὶ ἡ Λιϐία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. & juxta eam Agrippina nunc, de qua idem ſcriptor: Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλῖνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμάς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. Poſteaque etiam præfecti prætorio (Caſſiodor. l. VI. in formula præf. præt. Symmachus lib. X. diſtinct. XVII.) carpentis uſi, & (niſi Vopiſci locus in Aureliani initio fallit) etiam Præf. urbis. Et mos ſatis certus: hæreo in Corneliana ſaltem lectione. Ait in Capitolium ingredi carpento, conceſſum Agrippinæ. quid? in Capitolium tantum? vereor ut nimis anguſte: & certe non ad exemplum Meſſallinæ. quæ etiam carpento mariti ſui currum ſecuta, triumphantis. Denique Dio laxe, ἐν ταῖς πανηγύρεσι ait: id eſt, *per feſtos omnes dies lætoſque.* Nec tamen muto quidquam aut repono. Carpenti formam veram erues ex Numis Agrippinæ; & quî differat à rheda, aliquid apud Pauſaniam lib. 5. in deſcriptione Olympiæ ludorum. *Lipſius.*

Sacris Druidibus] Vox reicula unde irrepſerit; merito quæro. non enim fortuita eſt, nec à librario temere inculcata. Galli ſane olim uſi carpentis, ſcio, ſed pugnæ cauſſa, non honoris: nec Druides ſoli, ſed vulgus. Suſpicari liceat (proinde ut fracti hi libri ſunt) ſcriptum hic aliquid de Druidibus fuiſſe. quorum religionem nomenque, quantum in ſe fuit, Claudius ſuſtulit, Seneca in Menippæa Claudiana, & Suetonio teſte. Etſi Plinio ad Tiberium id referre viſum. lib. XXX. *Tiberii Cæſaris*, inquit, *principatus ſuſtulit Druidas Gallorum, & hoc genus vatum medicorumque.* Sed Tiberium ſcilicet in urbe tantum ſuſtuliſſe, Claudium in Gallia ipſa. *Idem.*

Qui mos ſacerdotibus] Magis placeret, *qui honos*, &c. Nam id eſt uſitatius. *Urſinus.*

2 *Agrippinam imperatore genitam*] Si *Imperatorem*, quales erant ante occupatam remp. accipiamus, non ita magnum erit exemplum: ſi pro *principe*, falſum: quandoquidem Germanicus Agrippinæ pater dominationem nunquam aſſumſerit. Igitur ſciendum inter *Cæſares* & *Imperatores* & *Auguſtos* multum interfuiſſe. *Cæſares* dicti, qui Auguſtæ majeſtatis hæredes deſignati eſſent, adminiſtratione rerum illis interdicta, niſi aliquam fortaſſe provinciam Auguſti juſſu adminiſtrandam haberent. Hinc nulla eis donativi militibus dandi facultas erat: in comitatu eos ſolum habebant, quos Princeps tribuiſſet. Paulo major *Imperatoris* dignitas, qui licet infra Auguſti faſtigium poſitus, ejuſque arbitrio bella gereret, ſummam tamen poteſtatem in magiſtratus inque milites habebat, juſque illi indicendi belli erat. Solo itaque Imperatoris nomine decoratus fuit Germanicus, ſicut à Galba Piſo *Cæſar* ſolum nuncupatus eſt. Cæſarum imperatorumque creandi poteſtas militibus conceſſa. primum Maximinum poſthabita ſenatus auctoritate milites Auguſtum fecere. Hæc ex Ammiano, Lampridio, & Conſtitutionibus. *Alciatus.* *Imperatoris* nomine tunc demonſtrabatur, qui cum imperio præeſſet exercitui, nomine tali parto aſſenſu militari, & confirmato à principe, ob res egregie geſtas. Hic autem ſignificatur Germanicus de quo Tacitus ſupra lib. I. *Exercitum reduxit nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit.* Et idem infra lib. 13. de Nerone jam principe poſt Artaxata everſum à Corbulone; *Ob hæc conſalutatus Imperator Nero*, &c. Hæc autem

rorem ejus qui rerum potitus ſit, & conjugem & matrem fuiſſe, [1] unicum ad hunc diem exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator ejus Vitellius validiſſima gratia, ætate extrema (adeo incertæ ſunt potentium res) accuſatione corripitur, deferente Junio Lupo Senatore. Is crimina majeſtatis, & cupidinem imperii objectabat. Præbuiſſetque aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis quam precibus mutatus eſſet, ut accuſatori [2] aqua atque igni interdiceret. [3] hactenus Vitellius voluerat.

43 Multa eo anno [4] prodigia evenere. Inſeſſum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus: ac dum latius metuitur, [5] trepidatione vulgi, invalidus quiſque obtriti. Frugum quoque egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum queſtus; ſed jura reddentem Claudium circumvaſere clamoribus turbidis, [6] pulſumque in extremam fori partem vi urgebant, [7] donec militum globo infenſos perrupit. [8] Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius ſuperfuiſſe conſtitit. magnaque deum benignitate, & [9] modeſtia hiemis rebus extremis ſubventum. [10] At Hercule olim [11] ex Italiæ regionibus longinquas in provincias [12] commeatus portabant. nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, navibuſque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.

44 Eodem anno bellum inter Armenios Iberoſque exortum, Parthis quoque ac Romanis gra-

autem poſtea appellatio tranſiit in eos, qui potiti rerum ſunt. Soror fuit Agrippina Caligulæ, conjux Claudii, mater Neronis, unicum adillam diem exemplum. *Ferrettus.*

1 *Unicum ad hunc diem exemplum eſt*] Inter Romanos dumtaxat. alias parum cauta adfirmatio: ſicut & illa Pliniana l. VII. niſi reſtringas ad Græcos. *Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Nam apud Ægyptios alioſque Barbaros ſunt exempla. *Lipſius.*

2 *Aqua & igni interdiceretur*] Caſtigavimus, *interdiceret.* Item, *accipiebatur.* Rhenanus.

3 *Hactenus Vitellius voluerat*] Potuiſſet enim ſævire in mortem ejus: ſed contentus hac quaſi deportatione fuit. *Lipſius.*

4 *Prodigia evenere*] In MS. Covarruviano exſtat, *prodigia fuere.* unde alicui poterat ſuboriri dubitatio, an non vox poſtrema irreptitia fuerit. plane, ea ſublata, conſtat ſua auctori ſententia. *Gruterus.*

5 *Trepidatione vulgi, invalidus quiſque obtriti*] Frequentes Tacito hujuſmodi figuræ. & tamen hic delicatiores pro, *obtriti*, repoſuerunt, *obtritus.* quod verbum auctore Florentino ſuſtuli, alterum reddidi. *Pichena.*

6 *Pulſumque in extremam fori partem, vi urgebant*] Vox, *vi*, quam Florentinus addit, minime ſuperflua mihi viſa eſt immo digna quæ reſtituatur. *Idem.*

7 *Donec militum globo infeſtos perrupit*] Nec male Florentinus, *infenſos.* Pichena. Et cur non verius habetur?

8 *Quindecim dierum alimenta*] Id eſt, Canon dierum XV. Majus autem iſto periculum ſub Cajo; cum ſeptem aut octo certe dierum cibaria tantum ſuperfuiſſe Seneca notat ad Paulinum, cap. XVIII *Lipſius.*

9 *Modeſtia hiemis*] Ita capio ut dicat modeſta & quieta, præter ſolitum, hieme anni, frumentum navibus ſubvectum: quod alias hieme advehi, non moris. Vide Suetonium, cap. XVIII. Hæc ſcriptura codicum. alii tamen, *modeſtia urbis*, alii, *moleſtia hiemis* reponunt. male, male. *Idem.*

Et modeſtia urbis rebus extremis ſubventum] Habet regius codex: *Et modeſtia hyemis rebus extremis ſubventum.* Lego, *Et moleſtia hyemis rebus extr. ſub.* Expone &, id eſt, etiam moleſtia hyemis ſ. in moleſtia hyemis, rebus extremis ſubventum. Quod ſane majus eſt, quam ſi æſtate quis ſubveniſſet. Nam hyems importandis frumentis ſive mari ſeu terra minime eſt opportuna. quando veriſſima eſt T. Quintii apud Livium ſententia: *Ad hæc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis.* Igitur apte dixit, *moleſtia hyemis.* nam hyems per ſe moleſta eſt, etiamſi non accedat fames. *Rhenanus.* Dele copulam &. Modeſtia enim hiemis ipſa munus & benignitas Deorum. *Acidalius.*

10 *At Hercule olim*] Querela quæ expreſſa videri poſſit ex illa Varroniana. *Igitur quod nunc intra murum fere patresfamiliæ correpſerunt, & manus movere maluerunt in theatro ac Circo quam in ſegetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehant, qui ſaturi fiamus, ex Africa & Sardinia.* Poſt bella certe civilia, & fuſum tantum ſanguinis, Italiæ inducta vaſtitas. Lucani ea in re ſententias operæ ſit legere lib. VII. *Lipſius.*

11 *Italiæ regionibus*] In regio codice eſt, *ex Italiæ regionibus.* Quamquam ea lectio minus probatur, qui ſciam ſolemne eſſe Tacito præpoſitiones omittere. *Rhenanus.*

12 *Commeatus portabant*] Utcunque ferri poteſt: tamen

graviſſimorum inter ſe motuum cauſſa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, materna origine ex pellice Græca, conceſſu fratrum regnum adeptus. Iberos Pharaſmanes vetuſta poſſeſſione; Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamiſtus, decora proceritate, vi corporis inſignis, & patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. Is *modicum Iberiæ regnum ſenecta patris detineri* ferocius crebriuſque jactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharaſmanes juvenem [1] potentiæ promptæ, & ſtudio popularium accinctum, vergentibus jam annis ſuis metuens, aliam ad ſpem trahere, & *Armeniam* oſtentare, *pulſis Parthis datam Mithridati à ſemet* memorando: ſed *vim differendam, & potiorem dolum, quo incautum opprimerent.* Ita Rhadamiſtus ſimulata adverſus patrem diſcordia, tamquam novercæ odiis impar, pergit ad patruum, multaque ab eo comitate in ſpeciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, [2] ignaro & ornante inſuper Mithridate. Reconciliationis ſpecie aſſumpta, re- 45
greſſus ad patrem, [3] *quæ fraude confici potuerint prompta* nuntiat, *cetera armis exſequenda.* Interim Pharaſmanes belli cauſas confingit: *prœlianti ſibi adverſus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem adverſatum, eamque injuriam excidio ipſius ultum iturum.* Simul magnas copias filio tradidit. ille [4] irruptione ſubita territum exutumque campis Mithridaten, compulit in caſtellum Gorneas, tutum loco ac præſidio militum, quis Cælius Pollio præfectus, centurio [5] Caſperius præerat. [6] Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara eſt. ita Rhadamiſtus fruſtra vel cum damno tentatis munitionibus obſidium incipit: & cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur, obteſtante Caſperio, *ne ſocius rex, ne Armenia donum populi Romani,* [7] *ſcelere & pecunia*

tamen legendum puto, *portabatur*, vel *portabantur.* Flor. *portabat.* Pichena.

1 *Potentiæ promptæ*] Malo, *promptum.* Lipſius.

Potentiæ promptæ] Mavult vir doctiſſimus; *promptum.* At ſi tantum à ſcriptura abire liceat, legam *properum:* ſicut ſupra 4, 59. *à libertis & clientibus apiſcendæ potentiæ properis.* Rectius tamen, opinor, ſcripſerimus hoc loco *impotentiæ promtæ*, ſicut *prompta ſtudia, arma, ingenia, animi*, alibi in his libris, quæ lectio ſenſum etiam probum oſtendit, quem valde obſcurat, vel corrumpit potius, vulgata lectio. quid enim hoc loco *prompta potentia?* num id ipſum quod mox ſubjicit de ſtudiis popularium? at ſi eſſet, idem certe bis non dixiſſet. Ergo proponit duas cauſſas, ob quas metuebat Pharaſmanes. non tantum ſtudia popularium in filium inclinata, ſed præcipue animum ejus præferocem atque violentum, nec cupiditati ſuæ moderantem, quod optime expreſſit his verbis; *juvenem impotentiæ promptæ* eum appellans. *Freinshemius.*

2 *Ignaro & ornante inſuper Mithridate*] Ita emendavi, neſcio an recte. Diſtinctione potius peccatum eſt, ſcribendumque, *Ignaro & ornante i. Mithridate, reconciliationis ſpecie*, &c. ſententia continuante. *Lipſius.*

Ignaro & ornante inſuper Mithridate] Verbum *ornante*, à Lipſio repoſitum, etiam à Flor. confirmatur. Male olim *orante.* ſed & Lipſii diſtinctionem ſecuti ſumus. *Pichena.* Non tamen potuit in MS. Flor, Pichena videre *ornante*, quum id plane in eo non exſtet, ſed prorſus tantum *orante.* Res ita habet, ut prima manus aliquid tale exaraverit & *l. r.* Hinc iſta longa litera eſt eraſa & *o* impoſitum. *Jac. Gronovius,*

3 *Qua fraude confici*] Ita emendavimus. Male vulgo, *qua fraude confici potuerit, promptè nuntiat.* Sententia eſt. parata ſibi promptaque, quæ ad fraudem ſpectent: cetera vim requirere. *Lipſius.*

4 *Eruptione ſubita*] An potius *inruptione?* Freinshemius. Defixos in ſolam Pichenæ editionem habuit oculos: nam omnes Lipſianæ, quas vidi, & antiquiores *irruptione.* Pichenam ſecutus & Gruterus, incuria magis ut puto, quam conſilio. *Gronovius.*

5 *Aſperius*] Fortaſſe ita legendum pro eo, quod vulgo legitur, *Caſperius.* Urſinus. Forſitan pater Æliani Caſperii, qui præfectus prætorio ſub Nerva, de quo Xiphilinus. *Aurelius.*

6 *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta*] Sen. de Vita beata, cap. 26 *Sicut barbari plerumque incluſi, & ignari machinarum ſegnes laborem obſidentium ſpectant* Pichena.

7 *Scelere & pecunia venderentur*] In ſcripto libro legitur, *verterentur.* Opinor ſcribendum, *averterentur*, aut *verterentur*, pro *ſubverterentur*, ut *verſam Remp.* aliquando vocat. *Rhenanus.*

nia venderentur. Poſtremo quia multitudinem hoſtium Pollio, juſſa patris Rhadamiſtus obtendebant, pactus inducias abſcedit, ut niſi Pharaſmanen bello abſterruiſſet, [1] T. Umidium Quadratum præſidem Syriæ doceret, quo in ſtatu Armeniæ forent.

46 Digreſſu centurionis [2] velut cuſtode exſolutus præfectus, hortari Mithridaten ad ſanciendum fœdus *conjunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharaſmanen, & *cetera neceſſitudinum nomina* referens, *quod filiam ejus in matrimonio haberet; quod ipſe Rhadamiſto ſocer eſſet. Non abnuere pacem Iberos quamquam in tempore validiores; & ſatis cognitam Armeniorum perfidiam.* [3] *nec aliud præſidii quam caſtellum commeatu egenum.* [4] *ne dubitaret*

1 *T. Vinidium Quadratum*] Vatic. liber, *Tumidum.* Verum nomen, *Numidium.* Ex Joſepho libro xx. qui vocat diſerte, Νυμίδιον Κοδρᾶτον τῆς Συρίας προεστηκότα. Sed & Plinius in epiſtolis non uno loco docet gentile nomen Quadratorum Numidium eſſe. Ita lib. VI. Numidia Quadratilla, Quadratus adoleſcens. *Lipſius.*

T. Umidium Quadratum] Scripti codices habeant prout voluerint. Certe Florentinus, de quo Cl. Ryckius minime fuit ſollicitus, habet *Tumidium Quad.* Viri hujus nomen omnino ſcriptæ lectioni eſt propinquius, quam novit Ryckius, nempe *T. Umidius* vel *Ummidius Quadratus.* Noluit id ab Salmaſio accipere: imo addit hunc ita cenſere nullo alio argumento, quam quod *Umidios* & *Ummidios* exhibeant lapides, *Numidios* non item. Quid? an Salmaſius ad locum iſtum Spartiani non adducit MS. Palatinum & editionem veterem? Certe: & hæc omnia coeuntia tenent inſigne robur. Itaque id, quum ambiguus etiam hæreret Ezech. Spanhemius in Diſſert. pag. 867. tam plena manu docuit ex fide inſcriptionum & nummorum & codicum veterum, ut amplius fieri nequeat, Eminentiſſimus Henricus Noriſius in Epochis Syromacedonicis pag. 156. & ſeqq. ubi licet fateatur ab Raph. Fabretto acceptum exemplum, tamen ille ipſe Fabrettus in Inſcript. pag. 673. & 674. aliam præterea in Luſitania repertam (neſcio qua de cauſa ſubtractam notitiæ Henrici ſui, præſertim quum eſſet publicata) oſtendit magna certe & invicta nominis *Umidii* vel *Ummidii* documenta. Itaque non debet in opere Taciti noſtri aliud nomen legi, quod & curavi. *Jac. Gronovius.*

2 *Velut cuſtodia exſolutus præfectus*] Reſtituimus, *velut cuſtode exol. p.* Rhenanus. Quia ſilent omnes, compellor credere ſic in MSS. eos reperiſſe. Alioqui ſi *cuſtodia* in illis quoque, ut ante Rhenanum editi, blandiebatur magis *cuſtodia.* Gronovius.

3 *Nec aliud præſidii*] Florent. *ſubſidii.* Sed nihil muto. *Pichena.*

4 *Ne dubitaret armis*] Hoc eſt, ne dubitaret malle incruentas conditiones, quam armis ſcilicet partas. *Ferrettus.* Libri veteres variant. nam alii habent, *Ne dubitaret armatus, quam circumventus conditiones malle,* &c. alii: *Ne dubitaret armis incruentas conditiones malle,* &c. quod magis placet. *Urſinus.* Phraſis hyperbatica exemplo Thucydidis concinnata, non ſemel in Cornelium criticos excitavit: nec eos continuit auctoritas Phalerei, Halicarnaſſeique: qui apertiſſime dixerunt, magnitudinem per talia valde promoveri. En ea alium in ordinem compono: *Ne dubitaret malle incruentas conditiones, quam armis.* Venalis iſte Pollio ſuadet Mithridati, ne exſpectaret extremam vim, quando caſtellum obſeſſum expers commeatibus erat: eo anguſtiarum (dicebat) redactus es, ô Mithridates, ut nequeas hinc evadere: proinde ne nos conſule, potiuſne ſit cum Rhadamiſto paciſci ante ultimam pugnam, an ea tranſacta accipere ab eo victore conditiones: ſcis enim feſtinata deditione conciliari clementiam victoris, contra in pertinaces, & victos omne ſævitiæ genus exerceri. *Arma,* bellum, prœlium. Propert. *Arma Deus Cæſar dites meditatur ad Indos.* Salinerius. Suſpectus mihi locus. An hortatur Mithridatem, quamquam armis inſtructum, conditiones quam incruentas accipere. *Pichena.* Claritati ſententiæ nihil deeſſet, modo auferretur vocula *quam.* nam, ne admittamus aliorum emendationes, in cauſſa eſt locus infra lib. 13. Ann. 37. qui habet; *Poſſe illi ſtabile regnum, & res incruentas contingere, ſi omiſſa ſpe longinqua & ſera præſentem potioremque ſequeretur.* Gruterus. *Ne dubia tentaret armis quam incruentas conditiones mallet.* Ita lego. *Aurelius.* Hæc ab interpretibus varie expoſita, nec defecta eſſe putem, & clara ſi pro *armis,* ſuadente ſententia reponas *arma.* Locum autem obſcurum reddidit vox *dubitandi,* quæ hic non ſumitur quomodo ſolet, ut hunc ſenſum habeat, abſque dubio eſſe præferenda arma conditionibus incruentis: ſed hunc potius, adeo omittenda eſſe arma, ut ne in quæſtionem quidem vel deliberationem vocanda ſint: adeo nempe in confeſſo eſſe, bellum ipſi non gerendum. *Dubitare* ergo hoc loco eſt deliberare, utrum ex duobus pluribuſve ſit eligendum, integro adhuc judicio: nec quoquam dum inclinante. Hoc ſenſu repetitur infra 13, 50. *Dubitavit Nero an cuncta vectigalia omitti juberet.* Supra 12, 20. *dubitavit tamen, accipere captivum pacto ſalutis, an repetere armis rectius foret.* ubi *dubitare* dictum eſt de deliberatione etiam in conſilio habita, ut ex ſequentibus patet: *ſed differebatur contra.* Sic 4, 57. *dubitaverat Auguſtus Germanicum rem Rom. imponere.* Freinshemius. Mirum eſt in hoc loco hactenus hæſiſſe viros doctiſſimos. Ecce tibi integerrimum; *Ne dubitare armis, quam incruentas conditiones mallet.* Mihi

*dubitaret * armis* [1] *quam incruentas conditiones malle:* cunctante ad ea Mithridate, & suspectis praefecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, *utque Iberi obsidio decedant* expostulat. Ille propalam incerta, & saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, [2] *oppugnationem quoquo modo celerare.* Augetur flagitii merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, ut *pacem* flagitarent, [3] *seque praesidio abituros* minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur. Ac primo Rhadamistus in amplexus ejus effusus, si- 47
mulare obsequium, *socerum* ac *parentem* appellare. Adjicit jusjurandum, *non ferro, non veneno vim allaturum:* simul in lucum propinquum trahit, [4] *provisum illic sacrificium*

hi non est dubium, quin sic scripserit Tacitus. Ne mallet dubiis bellorum casibus se permittere, quam accipere incruentas, facta pace, conditiones. *Dubitare armis* eleganter gerentes bellum dicuntur, ob maxime dubiam, incertam, trepidam, ambiguam spem ac fortunam bellorum. Idem volunt & eodem fere modo loquuntur Tiridatis oratores Annal. 13. *Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia caussa, quam vi agere mallent.* Boxhornius. Appono calculum τὸ *quam* delentibus. sive conjectura est ea Groslotii & Gruteri: & multo magis si verum est, quod jacit Ursinus inventos libros veteres, qui particulam damnarent. Labes non ab iis, qui docendi erant quid *arma*, quid *dubitare*, quid *dubitare armis* esset, sed ab his, qui non concoquebant *incruentas conditiones armis malle.* Neque enim protritum hoc loquendi genus: elegans tamen. Appulejus Apolog. *Persuaserat idem Pontianus matri suae; ut me aliis omnibus mallet.* Subaudiebam antea *experiri*, quod & ad *armis* & ad *conditiones* satis commode referri videbatur. Sed illud magis placet. *Gronovius.* Optime & veracissime. Sed ibi nihil vetat, quin vocula *quam* possit manere ut adhaerens adjectivo sequenti, *quam incruentas*, ut augeat abstinentiam ab sanguine, quae hic integerrima esse posset, h. e. maxime incruentas. 2, 77. *Si quid hostile ingruat, quam justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem acceperit.* 1. Hist. 83. habebat Ryckianus codex: *Otho quam turbidis rebus & diversis militum animis.* Quod potest ita habere speciem. Sed non ego credulus illi. *Jac. Gronovius.*

1 *Quam incruentas conditiones*] Ego, *incruenta conditione.* At Groslotius, τὸ *quam* deletum it. *Lipsius.*

2 *Oppugnationem quoquo modo accelerare*] Ita restituimus, pro *celerare.* Rhenanus. Muretus notavit *celerare.* Etsi nihil paene interest, ego tamen hoc quoque praetulerim. *Acidalius.* Immo satis conspicue simplex *celerare* legitur in MS. Florentino, ut id non debeat augeri, quod bene observat etiam Ryckius. Utique sic cap. 64. *Agere & celerare statuit.* Jac. Gronovius.

3 *Seque praesidio abituros minitarentur*] Vitium aliquod hic latere suspicor. nam in Flor. corrupte legitur: *seque praesidium ammis minitarentur.* Pichena. Pichenae MS. *praesidium ammis.* unde mihi suspicio genuinam esse lectionem *praesidium omissuros. Omittere praesidium* est praesidio excedere: quomodo infra 14, 16. *omitteret modo Campaniam.* supra 4, 74. *satis visum omittere insulam.* Freinshemius.

4 *Provisum illic Sacrificium*] Superfluit verbum alterum. quid enim refert provisum sacrificium, an imperatum dixeris? Vera, puto, lectio: *provisu suo illic sacrif.* sive etiam: *provisum illic ac sacrif. paratum.* Video alios explicare vulgatum, Provisum ibi sacrificium, quod imperasset: sed ubi de imperato legitur? nisi intellegit à se ipso imperatum. *Lipsius.*

Provisum illic sacrificium imperatum dictitans] Eruditissimus vir *provisu suo.* Τὸ *provisum* idem est, ac si diceres, curatum, praeparatum. Tac. lib. 13. ann. *nam ut proximus quisque Britannico neque fas, neque fidem pensi haberet, olim provisum erat.* & lib. 14. *quod nostris parum provisum, dum amaenitati potius, quam usui consulitur. Et erat provisum quidem venenum, quo damnati publico Atheniensium judicio extinguerentur.* quae vis non est aliena à verbo *video* Terent. Andr. *Nisi tu vides.* Plaut. Mercat. *hoc nunc mihi viso est opus, Huic persuadere quomodo potis siem.* Salinerius. An, *provisum*, id est praeparatum jam sacrificium, quod imperaverat? Frigidum nec Cornelianum. Lipsius *provisu suo*, ego suspicor de mendo. *Pichena.* Quamvis aliquis ejiceret voces duas postremas, constaret tamen orationi suus sensus integer. plane aut *provisum*, aut *imperatum*, superfluit. *Gruterus.* Ego, *provisum* non mutem; potius *imperatum* ejiciam, quod glossa alterius, & inepta. Dura profecto nimis locutio, *Provisu suo aliquid imperare:* nec Tacito unquam alibi usurpata. *Acidalius.* Ita corrigo: *provisum illic sacrificium ut imperatum fuit dictitans.* Aurelius. Timide suspicabar: *simul in lucum propinquum trahit renisum, illic sacrificium paratum dictitans.* Vel, *renitentem.* i. tergiversantem, quod nihil boni praesagiret animus: sequentem tamen, quia suae potestatis esse desierat. *Gronovius.* Post haec nihil ineptius, quam quod prolatum est ab Cl. Ryckio. Congerit sex loca Taciti, ubi usurpatur primum participium, omnia sex annotata in indice Freinshemii, nullo discrimine nisi

cium imperatum dictitans, *ut diis testibus pax firmaretur.* [1] Mos est regibus quotiens in societatem coëant, [2] implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere: mox ubi [3] sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, [4] genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque concursu plurium [5] injiciuntur catenæ, ac compedes ([6] quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Moxque vulgus duro imperio

nisi quod *provisum conscientiam* maluit, ut quod nemo sustinere ausus est, Heinsii licentia pateret legentis *sacrificio imperato.* Sed non hic tantæ insidiæ. Scripsit auctor *promissum illic sacrificium imperatum d.* Ut Philippus promiserat, h. e. finxerat se promisisse, statuam Herculi ponere in ostio Istri; sic Rhadamistus fingit se vovisse illic sacrificare suis diis, & necessaria ad eam rem ut pararentur, se imperavisse, eaque jam ex mandato recte prompta & curata esse. *Jac. Gronovius.*

1 *Mos est regibus*] Idem ex Herodoto refert Q. Tertullianus Apologetici. c. IX. *Vertranius.*

2 *Implicare dextras*] Morem hunc sanciendæ privatim publiceque amicitiæ usitatos esse Scythas, Armenios, & in ea ora gentes legi. De Scythis Lucianus in Toxari, sive de Amicitia: Οὐ γὰρ ἐντεμόντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους, ἐνσταλάξαιμεν τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπισχόμενοι, οὐκ ἔστιν ὅ, τι μετὰ τοῦθ' ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. Mela lib. I. cap. II. *Ne fœdera quidem incruenta sunt: sauciant se qui paciscuntur, exemptumque sanguinem, ubi permiscuere, degustant.* De Armeniis Valerius lib. IX. *Sariaster adversus patrem suum Tigranem Armeniæ regem ita cum amicis consensit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque cum invicem sorberent.* Et universe Tertullianus Apologetico: *Legite nec ubi relatum sit, diffusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum, nationes quosdam fœderi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatum est.* Atque is mos, patrum etiam ævo, passim repertus ab Hispanis, apud Barbaros novi orbis. Sed nec Romanis ipsis ignota cruenta potio quæ Assiratum iis dicta, quoniam Assir, sanguis, ut ajunt Glossæ. Festum ita capio: *Assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino & sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem Assir vocarent.* Etsi fortasse ea potio olim in sacris. quod suadere videtur Sallustius. *Fuere*, inquit, *qui dicerent Catilinam humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse. inde cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in sollennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.* Ait enim consuetum id in sollennibus sacris. Silius videatur innuere, lib. II.

Parte alia supplex infernis Annibal aris,
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem.

Lipsius.

3 *Sanguis in artus extremos suffuderit*] Scripsimus *se effuderit.* Rhenanus. Sed quid momenti in Rhenano, ut ad tantam mutationem omnes editores adegerit? Ego sane dubito, an dici possit ita sanguis effudisse se in artus extremos, ubi paululum modo eum coercet ac impedit nodus, quo minus regyrare valeat; quum contra tam bene isti rei conveniat alterum inde compositum suffundere ab membranis tam vetustis confirmatum, ut removeri ab hoc loco nequeat, unde omnino retinui. Et commodissime de eo cogitavit Nic. Heinsius delenda particula *in*, si Latinam loquutionem spectes. Sed habet Tacitus sua quædam propria, ut videtur nunc id verbum, passim active usurpatum, habuisse instar neutrius. Sed quantum, ὦ φιλότης, distat Taciti ratio *pollices inter se vincire* & Ovidiana descriptio *digitis inter se pectine junctis?* ubi *vincire* tolerari nequit, quoniam nulla adsunt vincula: apud Tacitum vinciuntur, & adsunt vere vincula. Etiam in MS. Mediceo legitur *perstringere*, quod exhibuit Beroaldus. An eo est aliquid melius in verbo *præstringere*, quod supponunt? Nihil aliud vult, quam ita arcte vinciri, ut in extremo sistatur sanguis, & cutis plenissimum ruborem exhibeat. Quod si aliter placet considerare, ex ratione codicis Medicei censerem scribi debere, *ubi sanguis in artus se extremos suffuderit.* Istud enim pronomen ibi per similes literas potuit expelli. *Jac. Gronovius.*

4 *Genua Mithridatis invadit*] Simile aliquid in Apulejo lib. 9. Met. *simulans se ad commovendam miserationem, velle genua ejus contingere, submissus atque incurvatus arreptis ejus pedibus utrisque sublimem elatum, terræ graviter applaudit.* Et Tacitus infra lib. 15, 53. *Aurelius.*

5 *Injiciuntur catenæ, ac compedes*] Hæsi ipse olim in his vinclis: unde facile me nunc expedio, scriboque: *injiciuntur catenæ: ac compede, quod dedecorum Barbaris, trahebatur.* Ad morem Romanum Tacitus narrat. Injectæ, inquit, catenæ: imo & oblonga compede per viam tractus. qui ritus apud Romanos quidem receptus est in custodia militari; at apud Barbaros dedecori habetur & ignominiæ summæ. Verissima lectio sententiaque. Ita Athenion Manium Aquillium (quasi per summam ignominiam) tractum describit ab equite catenam longam habente. quem locum omnino vide transcriptum à me ex Athenæo supra de custodia militari, lib. III. *Lipsius.*

6 *Quod dedecorum Barbaris trahebatur*] Suspicor legendum, *quo dedecorum.* Sed hoc frigidum sit.

Si

perio habitum, probra ac verbera intentabat. ¹ Et erant contra, qui tantam ¹ for-

Si quis me audiet, leget potius, *modo pecorum barbaris trahebatur. Modo*, hoc eſt more ſeu ritu. Sic Livius dixit *itineris modo*. lib. 8, 1. decad. *Signis repente ſublatis, fugæ magis quam itineris modo penitus ad Oceanum & Gadeis ducit.* Et Tacit. 2. Hiſt. *continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens.* Item eodem lib. *Caſtra in modum penatium dirigebantur.* Verum quid multis opus eſt? lib. 4. expreſſe ſic loquitur: *Hoſtibus contra omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſilium, ſed pecorum modo, trahi, occidi, capi.* Livius lib. 30. *Sed iis, qui hos ipſos Ligures aliquando pecorum modo fugientes per ſaltus invios conſectati ciderunt*, lib. 38. *Eos ex eo tempore per ducentos jam annos pecorum in modum conſternatos cædunt. Barbaris* ſubaudi, *à*, id eſt *à Barbaris trahebatur.* Rhenanus. V. C. habet, *habebatur*, non *trahebatur.* Illud autem, *dedecorum.* Daneſius mutabat in *modo pecorum*, quod pluribus locis Salluſtius uſurpavit in fragmentis hiſtoriarum. *Urſinus.* Si tractio barbaris eſt ignominioſa, quid aditum emendationibus aperimus? præſertim cum clarum ſit, qua de cauſſa conjunctiones à Tacito diſſimulentur. Demetr. τὸ δ' τοιῦτο, κυρτὰ, φαληριόωντα, τῇ ἐξαιρέσει τῦ καὶ συνδέσμυ μεγαλειότερον ἀπέβη μᾶλλον, ἢ εἰ εἶπεν, κυρτὰ καὶ φαληριόωντα i. *Hoc enim, tumidæ, ſpumantes, dempta & conjunctione, majus evaſit, quam ſi ſic dixiſſet, tumidæ & ſpumantes.* Præterea ſollicitudo reddendi conjunctiones grammaticum ſapit: hinc Philippus lib. 2. Antholog. συνδέσμων λυγρῶν θηρήτορες. i. *conjunctionum moleſtarum venatores.* Verum *trahi* ob id probroſum duco, quod pecora ſic minentur. *ſed pecorum modo trahi.* Hinc etiam Virgilius de barbara loquens affectus ciet:

Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus à templo Caſſandra adytiſque Minervæ.

Quod prius ſacra pagina flebiliter uſurpavit Jerem. in Lament. *cervicibus noſtris minabamur.* Ita doctiſſimus interpretum. Certior à me diſcederes, ſi major eſſet copia, ſed non omnia pluribus teſtibus conſignari poſſunt. Exemplo ſit in captivis inciſio vinculorum: Joſeph. lib. 5. c. 12. de bello Judaic. *Titus vero, qui cum patre aderat, juſtum eſt (inquit) pater, una cum ferro etiam probro Joſephum ſolvi: erit enim tanquam nec initio vinctus ſit, ſi non diſſolverimus, ſed inciderimus catenas: namque id agi ſolet in his, qui non recte fuerint vincti.* Et ignis prælatio ante imperatores. quotus enim quiſque (niſi hi) talia memoriæ prodidere. Herod. in Commod. *Salinerius.* Leg. *ac compede ſuo (quod dedecorum barbaris) trahebatur:* nam S. pro ſiglo. Ait *Barbaris.* Sed dico etiam Græcis. Plautus Captiv. *At nos pudet, quia cum catenis ſumus.* Et lib. 2. Reg. in lamentatione Abner. *Aurelius.* Nihil ſani ſenſus, utcumque torqueant, premant, invertant. Scribe: *injiciuntur catenæ ac compedes. quo dedecore, barbaris trahebatur.* Hoc eſt, quo vinculorum dehoneſtamento addito vel impoſito, è luſtris illis producitur, & in conſpectum turbæ præſentis datur, viliſſimis è Scythia calonibus & lixis cuſtodum vice ſtipantibus, quibuſdam & tenentibus catenas. Nam hoc auget contumeliam, non centuriones, non milites ſaltem juſtos fuiſſe, quibus cuſtodia credita. Quamquam & τὸ *barbaris* ad mores Rhadamiſti & ſuorum referri poſſit, ut ſit: Quibus vinculis tam pudendis oneratus & tractus oſtenditur vulgo à Rhadamiſto & comitibus vere barbaris. Immo & dandi caſu, ingeritur oculis barbarorum Armeniorum & Iberorum. *Trahi* dicuntur, quicunque offeruntur catenati. lib. 2. Æneid. *Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum Paſtores magno ad regem clamore trahebant.* Gronovius. Etiam atque etiam videndum, ne ſcripſerit Tacitus; *injiciuntur catenæ ac compedes, & quod dedecorum.* Jenſius.

1 *Et erant è contra*] Ita Florent. Vulgo, *& erant contra.* Pichena. Ego vero eam notam puto temporis, qui factum eſt illud exemplar: nam ævo meliore non ſic loquebantur. *Gronovius.* In Oxonienſi non erat annotatum prius *&*, ut hinc forſan doceamur ambiguitatem invaſiſſe librarios, & ita iſtud ortum abundans & vitioſum, ut habuerint nonnulli *erant & contra.* Porro eſt Cornelius Tacitus, de quo agitur. Ille præbet notabilia loca puram hanc præpoſitionem exhibentia, ubi leviſſimo negotio potuerat iſtud *e* præponi, pignora firmiſſima ſtyli ejus. Sic 4. hiſt. 24. nemo aliter edit, quam *ſtare contra.* Sic 15, 37. *Lupanaria adſtabant, & contra ſcorta viſebantur.* Alibi ab vocabulo *contra* incipit ipſam periodum. ut lib. 2. h. cap. 10. Immo & 1. hiſt. 27. *Lætum è contrario.* Et c. 88. *Nec deerant è contrario.* 2, 5. *Mucianum è contrario.* 3, 54. *Quum è contrario læta omnia fingeret.* Certe lib. 13. cap. 37. ſic ſcribitur in Mediceo *ſi copia è contra ducerentur*, quod per typos ita diviſum eſt, *ſi copiæ contra ducerentur.* An credi poteſt eum alicubi edidiſſe *è contra?* Lepor inexpectatus cogit his addere, quod medio tempore notavit Olaus Borrichius in Analect. ut vocat, Ling. Lat. pag. 51. (Damnat & Cellarius vocem *è contra*, tanquam Aurelii Victoris & Hieronymi partum; nihilne ergo concedendum Tacito, qui Annal. lib. XII. *Et erant è contra.* Ita legunt Berneggerus, Hugo Grotius, Boxhornius, Pichena. Malim tamen aſſentiri Ludovico Orleans, B. Rhenano, & editioni Pariſienſi anni 1608. quibus *contra* placet. Quo etiam incli nat Celeb. Jac. Gronovius in Notis ad Tacit. [illegible] qui ob- Præcox eſt Borrichius, cui ſæpe in hac ur[illegible] vir nihil vius, in meo prænomine; ſed egreg[illegible] alii. Senten- adjuvat Tacitum, perinde ut agu[illegible] non docent untiam ſuam promunt expedite, [illegible]nis vel literæ *e* inceſ- de iſta abundantia præpoſit[illegible] [illegible]oſtri eſt temporis, cur ſiſerit Tacitum. Si enim [illegible] [illegible]uo loco quem citavi, cui ſunt mile non contigit in [illegible] autem iſtud *e* hoc loco incidiſſe alia ſimilia? Eg[illegible] opi-

[1] fortunæ commutationem miſerarentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx, cunćta lamentatione complebat. Diverſis & contećtis vehiculis abduntur, dum Pharaſmanis juſſa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animuſque ſceleribus paratus. viſui tamen conſuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamiſtus quaſi jurisjurandi memor, non ferrum, non venenum in ſororem & patruum expromit; ſed projećtos in humum, & veſte multa gravique opertos necat. Filii quoque Mi-
48 thridatis, quod cædibus parentum illacrymaverant, trucidati ſunt. At Quadratus cognoſcens proditum Mithridaten, & regnum ab interfećtoribus obtineri, [2] vocat conſilium, docet aćta, & an ulciſceretur conſultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta diſſerunt: [3] *Omne ſcelus externum, cum lætitia habendum. ſemina etiam odiorum jacienda, ut ſæpe* [4] *principes Romani eamdem Armeniam ſpecie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamiſtus male partis, dum inviſus, infamis, quando id magis ex uſu, quam* [5] *ſi cum gloria adeptus foret.* In hanc ſententiam itum.

opinor, prout deprehendi & bene _ ſignavi in lib. 13, 15. *Inter alia æqualium ludicra R. regnum.* Item cap. 25. *Eadem exercebant. T. in modum.* Tanto poſtremum notabilius, quod iſti charaćteri ſimiliter literam *e* appoſuerunt, ut fieret copulativa. Jam ohe! ſatis. niſi quod, ſicut iſtas literas Beroaldus, Pichena & alii noluerunt adſciſcere in contextum, arbitrer mihi ſatis valida juſta eſſe, ut iſtam *e* literam perinde hinc abigam, quod feci. *Jac. Gronovius.*

1 *Fortunæ commutationem*] Male vulgo, *commotionem.* Lipſius.

2 *Vocat concilium*] Reſcribe iterum *conſilium.* Ita enim mos vocare præſidis aſſeſſores. *Grotius.*

3 *Omnes ſcelus externum*] Sententiæ reddita lux, ſi ſcribas, *Omne ſcelus*, littera detraćta; ut ſint verba ex oratione cenſentium. *Lipſius.*

Omnes ſcelus externum] Præſto eſt cauſſa, qua dоćtiſſimus vir ſuppoſuit *omne.* nimirum conſentaneum non erat, paucos *quibus decus publicum curæ* (quod ipſe occipit etiam de puniendo Rhadamiſto) dixiſſe *ſcelus externum cum lætitia.* Cognoſcat lećtor noſtra, quæ forſan eum ſiſtent in tranquillum. Agitur in concilio, quid opus fačto ſit prodito à Romanis militibus rege, eodemque à Rhadamiſto interfećto, quem imperator dediſſet: pauci dicunt eſſe puniendos milites infames: plures ad neceſſaria belli reſervandos: at hi omnes conſtanter cenſent, eſſe tranſmittendum Rhadamiſtum, quia regnum per ſcelera partum, diu retineri nequeat, & Romanis apprime ſit utile, gentes inter ſe bella exercere. *maneat quæſo, duretque gentibus, ſi non amor noſtri, at certe odium ſui: quando urgentibus imperii fatis, nihil jam præſtare fortuna majus poteſt, quam hoſtium diſcordiam.* Salinerius. Veriſſima lećtio quam eruit Lipſius, cum ante eſſet *omnes ſcelus externum*: falſa ſententia. non enim omnes ita ſenſerunt, ſed plures illi qui tuta diſſerebant, quorum hæc eſt oratio. Similis tamen narratio repetitur ſupra 3, 43. *Paucorum hæc adſenſu narrata; plures obturbabant, neque* &c. nam & ibi plurium iſtorum ſententia refertur. Sic apud Livium 42, 47. *Hæc ut ſumma ratione ačta, magna pars ſenatus approbabat: veteres & moris antiqui memores negabant* &c. ubi ſubjungitur etiam epiphonema, judicio Taciti quod de hac deliberatione promit, non abſimile: *Hæc ſeniores, quibus nova hæc minus placebat ſapientia. Vicit tamen ea pars ſenatus, cui potior utilis quam honeſti cura erat.* Freinſhem. Fruſtra tranquillum promittit hic nobis Salinerius. Non id potiſſimum traćtabatur, an milites puniendi eſſent: ſed an ferendum eſſet regnum, quod beneficium erat populi Romani, ab interfećtoribus regis teneri. Quibus igitur *decus publicum curæ*, hi non laborabant de pœna militum, (qui ſi potuerunt convinci, ſunt haud dubie puniti, etſi prætermiſerit hoc Tacitus) ſed arma decernebant & hoſtem judicandum Rhadamiſtum eoque non poterant eſſe in numero *Omnium* Salinerianorum, ſcelus tranſmittendum eſſe conſtanter cenſentium. Neque tamen video, cur plaudam Lipſio: non enim *Omne* magis huc congruit quam *Quoddam*, aut quodvis hujuſmodi additamentum. Prorſus aliud quid in ea voce latet, de quo inveniendo non multum quidem mihi polliceor: eſſe tamen poterat: *plures tuta diſſerunt, monentes, ſcelus externum cum læticia habendum.* Gronovius.

4 *Principes Romani eamdem Armeniam*] Addidimus particulam, *in*, *in eandem Armeniam.* Rhenanus. Daneſius legebat, *princ. Ro. in eandem Armeniam.* In vulgatis autem deeſt, *in*, præpoſitio. *Urſinus.*

5 *Si cum gloria adeptus*] Scribo hæc omnia: *quanto id magis ex uſu, quam ſi cum gloriâ adempta forent?* At nunc (ultimis curis) video, explicare Pichenam quod vulgatum eſt: Magis hoc ex uſu Romano, ſi cum infamia, quam ſi cum gloria regnum adeptus: quia ſcilicet incertior futurus, odiiſque magis obnoxius. Non damno. *Lipſius.*

Quando id magis ex uſu, quam ſi cum gloria adeptus foret] Lipſius aliter. Ego nihil muto. Clarus namque ſenſus, ac præclara ſententia. Ex uſu inquit, Ro-

itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, & [1] diversa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanen nuntii, *ut abscederet à finibus Armeniis, filiumque abstraheret.* Erat 49
Cappadociæ procurator [2] Julius Pelignus, ignavi animi, & [3] deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, [4] cum privatus olim conversatione

Romanis erat, quod Rhadamistus regnum scelere occupasset: quoniam spes erat, seditiones & turbas in provincia illa brevi orituras, quod præcipue Romani quærebant. At si gloria egregiisque artibus regnum adeptus fuisset, tunc in illius quieta & pacifica possessione diu esset duraturus. *Pichena.* Optime hæc explicavit Pichena, nec quicquam mutandum esse apparet. *Freinshemius.*

Quam si cum gloria adeptus foret] Erat è re Romana, (ut jam dictum est) Rhadamistum scelere potius; quam per virtutem, sui juris Armeniam fecisse: ejus enim flagitium præcipue ad eam occupandam rapuit Vologesem. *nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam à majoribus suis possessam externus dux flagitio obtineret.* populus equidem votis regnum à sceleftis ad innocuos transfert. *anteponendum esse vix dum egresso pueritiam Neroni, & imperium per scelus adepto, virum ætate composita insontem.* Audi Sallustium in Catil. *ita imperium semper ad optimum quemque à minus bono transfertur.* At emendatio eruditissimi viri *quam si cum gloria ademta forent*, potest hinc abesse. *Salinerius.*

1 *Diversa Cæsar præciperet*] Tantum differentiam noto, in Flor. legi, *juberet.* Pichena. Huc igitur pertinent illa magni & Tacito æquævi poetæ:

Genus hinc, sed cesso agnoscere; quando
Tu diversa jubes. ——— Jac. Gronovius.

2 *Julius Pelignus ignavi animi*] Faernus legebat: *Julius Posthumus ignavo & deridiculo.* Ursinus. Πτώσεος similitudo illexit doctiss. virum in castigationes, & idcirco ei placuit *ignavia*, ut id concordaret cum *deridiculo.* Verum noster hic θουκυδιδίζει lib. 4. εἶπον δ' τούτοις καὶ Κερκυραίων ἅμα παραπλέοντας τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιμεληθῆναι. i. *Dixerantque his Corcyræorum simul adnavigantes, qui in civitate curam haberent.* Ad quæ hujusmodi Scholiastes: τὸ ἑξῆς ἦν, παραπλέουσι, ἀλλὰ μεταβάσει ἐχρήσατο ἀπὸ δοτικῆς ἐπὶ αἰτιατικήν. i. *Consequens erat adnavigantibus, verum usus est transitu à tertio ad quartum casum.* & iteravit lib. 11. ann. *meminissent C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Esernini ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Optime *Pelignus ignavi animi.* Sallust. Catil. *hominem veteris prosapiæ, ac multarum imaginum, & nullius stipendii.* noster *Abdus ademtæ virilitatis.* Salinerius. Muretus, *ignavo animi.* Hoc ei assentior, & malo, quam quod ad marginem *ignavia. Ignavum animi*, perinde dictum, ut *deridiculum corporis.* Tamen etiam Taciti phrasis *ignavi animi.* Acidalius. Facile tolero vulgatum: sed non inductus iis, quæ disputat Salinerius. Quid enim simile? Thucydides poterat scripsisse παραπλέουσι, quod referres ad τούτοις, poterat & παραπλέοντας, ut referas ad ἐπιμεληθῆναι. Hoc maluit: *mandatum his, & Corcyræorum, qui urbem tenerent* (adversus eos, qui τὸ ὄρος τῆς Ἰστώνης insederant) *prœternavigantes curam gererent.* Taciti autem verba, si placet ea scriptura, requirunt τελείαν στιγμὴν post τὸ *Æsernini.* neque enim ulla ratione copulari possunt, *Asinii & Messallæ, Arruntii & Æsernini provectos:* sed ante τὰ *ad summa provectos* dissimulatur pronomen *eos.* At hoc loco quod legitur, accipio, quasi scripsisset: homo ignavus atque imbellis, nec minus turpis distorto corpore. *Gronovius.*

3 *Deridiculo corporis juxta conspiciendus*] Fecimus, *despiciendus.* Porro *deridiculi* vocem etiam lib. 3. usurpat. *Deridiculo fuit senex fœdissimæ adulationis.* Rursum lib. 5. *Togonius Gallus dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur.* Rhenanus. *Conspiciendus* cum Mureto, non mutem *despiciendus.* Sic namque libro 14. *Marcellus Asinio Pollione proavo clarus neque morum spernendus habebatur.* Acidalius. Memoratur hic, quod nollem, quibus MSS. copia fuit, silentio transiisse. Video enim fateri Rhenanum se fecisse *despiciendus*, nulla mentione vett. librorum. In quibus si erat *conspiciendus*, profecto mutandum non fuit, quippe quod sit insignis, insignitus, & non secus atque hæc tam in deteriorem quam in meliorem partem flectatur. Suetonius Claudio cap. 4. *ne quid faciat, quod conspici ac derideri possit.* Homero *conspiciendus* ἐπόψιος Ιλ. γ. λώβην τ' ἔμεναι καὶ ἐπόψιον ἄλλων. Vide nostra Observata in Scriptores Ecclesiasticos cap. 19. & ad Livii lib. 4. cap. 13. *Gronovius.* Non est nisi mera Beroaldi licentia. *Jac. Gronovius.*

4 *Cum privatas olim*] Deprecor invidiam: sed profecto hunc locum, si quem alium, propitiis Musis restitui, hoc modo: *Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* Claudius ante imperium vilis, abjectus, scurris & sordidissimis hominibus convixit: *è quorum contubernio super veterem segnitiæ notam, ebrietatis quoque & aleæ infamiam subiit*, ait Sueton. cap. v. Inter eos hic Pelignus. Libri veteres, quorum vestigia insiti, habent: *cum privatis olim conversationes curaret, iners otium objectaret.* unus Vatican. *cursationes*, pro *conversationes.* Lipsius.

Cum privatas olim conversationes curaret; iners otium oblectaret.] Quia Vatic. *cursationes*, velim, *curatione scurrarum.* Sic de Hadriano Spartianus, *curasse delicatos.* Palmerius Mellerus. Scilicet Claudius cum nondum princeps, undique sui similes allice-ret ad animi remissionem. Cur autem hæc senio fuerint eruditiss. viro, ego juxta cum ignotis scio. At quando Claudio iners ocium? is certe privatus & princeps, multus in historia scribenda, quod licet

ne scurrarum iners otium oblectaret. [1] Is Pelignus auxiliis provincialium contract*is*, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes prædatur; abscessu suorum, & incursantibus Barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus victus, ultro *regium insigne sumere* cohortatur; sumentique adest auctor & satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, [2] ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur. Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura quam vi composuerat; cum *redire in Syriam* jubetur, *ne initium belli adversus*
50 *Parthos exsisteret.* Nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam à majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Iberi; urbesque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta jugum accepere. [3] Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, & orta ex utroque tabes, [4] perpellunt Vologesen omittere præsentia. vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tamquam adversus defectores, & [5] in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis servitio sueti, patientiam
51 abrumpunt, [6] armisque regiam circumveniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernicitas equorum, quis seque & conjugem abstulit. Sed conjunx gravida, primam utcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem toleravit; post festinatione continua, ubi quati uterus, & viscera vibrantur, orare *ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur.* Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo violentia

cet ocium, non tamen iners vocatur. Tacit. in Dialog. *Si modo in hac studiorum parte oblectare ocium & nomen inserere possunt famæ.* Putem respectum ad illa tempora, quibus Claudius abjecit spem dignitatum. Suet. c. 5. *tum demum abjecta spe dignitatis ad ocium concessit modo in hortis, & suburbano, modo in Campania secessu delitescens, atque ex contubernio sordidissimorum hominum, super veterem segnitiæ notam, ebrietatis & aleæ quoque infamiam subiit.* At Pelignus iste unus eorum, qui corpore deformis, & in paucis ei carus, cui vel ante ἀποθέωσιν suus Vulcanus in deliciis. Hom. Iliad. α. Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν, Ὡς ἴδον Ἥφαιστον διὰ δώματα ποιπνύοντα. i. *infinitus autem excitatus est risus beatis Diis, Postquam viderunt Vulcanum per domos ministrantem.* Eadem de caussa Vatinius irrepsit in aulam Neronianam. Tacit. lib. 15. *corpore detorto, facetiis scurrilibus.* Serio tandem conjunctiones à nostro supprimuntur, quod expressæ venustatem procul summoveant. Suet. in Aug. *quæ detracta afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent.* Salinerius. Nonnihil variat Flor. *cum privatis olim.* ut facile appareat nugas illas de privatis conversationibus, in libris non haberi. Optime Lipsius & acute restituit: ac si ulla ipsius conjectura recipi merebatur, hæc certe præcipue est, eaque Taciti verba esse jurarem. Sed timore scrupulosiorum, eam in margine tantum apposui. Idem fere de Vitellio dixit, histor. lib. 2. *Aggregabantur è plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.* Pichena. Quod facturus erat Pichena, in hac editione factum est, ut eximia hæc emendatio Lipsii in textum reciperetur: cum idem omnium doctorum judicium de ea fore videbatur, quod Pichenæ fuit, qui ea Taciti verba esse juraret. Quod prius vulgabatur, nullo est aut ridiculo sensu. *Freinshemius.*

1 *Is Pelignus*] Cum hominis istius nomen modo indicatum sit, non videtur ab auctore statim repetitum. *Idem.*

2 *Ne cæteri quoque ex Peligno conjectarentur*] Ne conjectura Peligni cæteri idem voluisse crederentur. *Ferrettus.* Non est obscurum, quid velit. Ne de Peligno conjectura in alios fieret: ne Romanorum alii, quibus armorum jus, si quiescerent, approbare Peligni facinus & ratum habere crederentur. Terent. Heaut. 3. 3. *Ego de me conjecturam facio.* Gronovius.

3 *Dein atrox hiems*] Flor. *Deinde atrox hiems.* Pichena. Sic quoque Beroaldus.

4 *Percellunt Vologesen*] Reposui, *perpellunt.* Rhenanus. Restitui ex Flor. verbum, *percellunt.* Vulgo, *perpellunt.* Vide quæ notamus ad Liv. lib. 3. cap. 36. *Gronovius.*

5 *In tempore bellaturos*] Meum secutus judicium, *bellaturos* mutavi in *rebellaturos*, id exposcente sensu. *Rhenanus.*

6 *Armisque regiam circumeunt*] Scripsi, *circumveniunt.* Idem.

1 Di-

lentia amoris, & facinorum non rudis, [1] destringit acinacem, vulneratamque ripam
ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse præceps [2] Iberos
ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) [3] placida illu-
vie, spirantem ac vitæ manifestam [4] advertere pastores, & dignitate formæ haud de-
generem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognito[illegible]
nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridat[illegible]n,
comiterque excepta, cultu regio habita est. Fausto Sulla, Salvio Othone consi[illegible]li- 52
bus Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi *finem principis per Chaldæos scru[illegible]a-
retur. adnectebatur crimini *Junia mater ejus*, ut *casus prioris* (nam relegata erat) *im-*
patiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. idque ad clemen-
tiam trahebat Cæsar, [5] quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen
exsuli longa posthac vita fuit: [6] morte fortuita, an per venenum extinctus esset, ut
quisque credidit, vulgavere. *De mathematicis Italia pellendis* factum Senatusconsul-
tum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, *qui ob angustias familiares*
ordine senatorio sponte cederent, motique *qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent.*
Inter quæ [7] refertur ad patres *de pœna feminarum*, *quæ servis conjungerentur.* statuitur- 53
que *ut ignaro domino ad id prolapsæ*, [8] *in servitute*; *sin consensissent*, *pro libertis habe-*
ren-

1 *Distringit acinacem*] Nemo est, qui nesciat esse Medorum Persarumque gladium, teste Horatio. *Ferrettus.* Sed Flor. *destringit.* & mox voces digerit non ut vulgo *ad ripam Ar.* sed *ripam ad Araxis.* Quod utrumque ab Cl. Ryckio bene admissum vigebit credo in posterum. Cui simile erit 2. hist. 52. *Illuc adverso de prælio allatum*, ubi vulgo *de adverso pr.* Ita 15, 17. error admittitur in editione ejusdem, quum bis illic citet *Euphratem ultra*, ubi vulgo habetur *ultra Euphratem*, sed ex Flor. notavi *Euphraten ultra*, quod non debuit mutare in *Euphratem.* Ibid. c. 47. *Viam propter.* Cæterum isti ordini lis mota fuit medio tempore. Nam quum in MS. ipso satis pateat hanc esse antiquam scripturam, si inspexeris, cernes eam valde varieque interpolatam esse. *Jac. Gronovius.*

2 *Iberos ad patrium regnum*] Ut Livius in fine libri 1, *Sex. Tarquinius Gabios tanquam in suum regnum profectus.* Sic 3. hist. 1. *Petovionem in hiberna tertiæ decimæ legionis convenerant.* Idem.

3 *Placida illuvie*] Videri *eluvie* legendum diximus ad Livii 1, 4. *Gronovius.*

4 *Advertere pastores*] Sic lib. 11. *Octo aquilæ petere silvas visæ advertere Imperatorem.* Id verbum ea notione reddendum Livio, lib. 1. de Metio Curtio in paludem conjecto: *adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* id est, converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam libris omnibus, *averterat*, scriptum, alio sensu. *Lipsius.* Fallitur Lipsius, qui locum sic accipiendum putat. *Advertere* hic nihil est aliud quam animadverterunt. In istam significationem scribendum fuerat: *Zenobia spirans ac vitæ manifesta advertit pastores.* Vide supra ad lib. 1, 41. *Acidalius.*

5 *Quod stirpem hostilem iterum conservaret*] Melius sic Flor. quam vulgati, *qui stirpem.* Pichena At mihi multo magis se probat aliorum *Qui:* Est enim quale Terentii Andr. a. 4. sc. 1. *nisi mihi deos satis Scio fuisse iratos, qui auscultaverim.* Heautont. 3, 3. *Dii te eradicent, Syre, qui me istinc extrudis.* Justinus lib. 39. *Ptolemæo regnum redditur, qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset.* Cicero lib. 5. famil. Ep. 22. *Neque enim est Spartiates ille Agesilaus perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse.* Et talia ὅτα κόνις. Gronovius.

6 *Morte fortuita, an per venenum extinctus esset*] Verba, *extinctus esset*, ejicit Muretus, & ego cum illo, nimis manifestum & insipidum glossema. Hæreo tamen, an non potius scribi: *mortem fortuitam; an per venenum, ut quisque credidit, vulgavere.* Acidalius. Mitius faceremus, *exstinctum esse.* Sed nihil mutandum: à fronte namque horum verborum subauditur τὸ *Utrum:* quemadmodum in omnibus fere istis, ubi *incertum an*, vel *dubium an*, vel *an* solum in hanc sententiam interponitur. *Gronovius.*

7 *Refertur de pœna feminarum*] Senatusconsultum hoc, Claudianum in jure appellatur, cujus quoque mentio in Institutionibus. *Alciatus.* Hoc dictum fuit *Senatusconsultum Claudianum*, auctor Tribonianus in Institutionibus titulo de Successionibus Sublatis, quæ fiebant per bonorum possessionem: & de Senatusconsulto Claudiano. *Ferrettus.* Idem statuit D. Vespasianus autore Suetonio in eodem c. 11. Præterea de eo tractatus est in Justinianeo Codice de mulieribus, quæ servis propriis se conjunxerunt. *Lupanus.*

8 *In servitutem sui consensisset*] Non prompta lectio sententiaque hujus loci: mihi quidem. Nam aliis omnia liquent. Ajunt non dubiam sententiam

 esse

esse hanc: mulierem liberam, quæ cum alieno servo solita sit domino insciente, servam fieri velut proprio consensu: & natos item ex iis, liberos non haberi. Itaque nunc nuper ecce emendavit vir doctus; *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem, ceu consensisset: & qui nati essent, pro liberis ne haberentur.* Sed mihi, per bonam gratiam, jus sit dissentire. Nego alterum illud membrum, de natis ex eo cœtu in servitutem habendis, usquam reperiri in legum libris: ajo contra jus esse. Favor libertatis exposcit, ut nati è libera sint liberi: adeoque superveniens calamitas matris, nocere ei qui in utero est non debet, ut sufficiat matrem liberam vel medio tempore habuisse. Paullus lib. II. Sentent. tit. XXIV. Marcianus l. 5. De statu hominum. Quo jure ergo servi isti? Clementius vulgata lectio ajebat, *pro libertis haberentur:* sed non verius. Quomodo enim libertus, qui numquam servus? Adde quod manuscriptis vestigium nullum ejus membri. verba, inquam, ea, *& qui nati essent*, absunt manuscriptis omnibus, etiam Budensi. Ut mihi Farnesiani codicis scriptura certa sit: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: si consensisset, pro liberta haberetur.* Optime. Duplex videlicet ejus SCti membrum, in eas quæ ignaro, quæque sciente domino, peccatum id peccassent. Et si quidem ignaro, ait lex: serva esto. sin volente; habetor pro liberta. Omnino enim propositum legislatori à servili contubernio abstinere lubricum sexum: & sive sciente sive inscio domino ea mixtio, posuit pœnam. sed ἀναλόγως, & pro gradu noxæ intentiorem, remissioremque. Sed cui rei, inquies, fuerit pro liberta? Huic, ut vinculo aliquo teneatur domino servi, ad operas libertorum aliaque ejus ordinis præstanda. Jus item domino in feminæ bonis: & quicquid in veram libertam. Sed recte, *pro liberta:* non enim liberta vere. Rettulit hoc ipsum decretum postea (credo quia aboluerit, licentia temporum, & inusu) Vespasianus Princeps, de quo Suetonius: *Auctor Senatui fuit decernendi, ut quæ se Servo alieno junxisset, ancilla haberetur.* ita tamen, ut apud Jurisconsultos nomen manserit consulti Claudiani: non à Claudio Pallante, qui repertor, sed à Claudio Principe qui rettulit. Tertullianus item adspexit, ad uxorem lib. II. *Nonne insuper censuerunt* (Romani) *servituti vindicandas, quæ cum alieno servo, post dominorum denuntiationem in consuetudine perseverarunt?* Plura ad hanc rem petes, si operæ tibi est, à P. Fabro lib. I. Semestr. cap. XXV. Revera enim ad asciam factum, quidquid dedolavit ille faber. *Lipsius.*

Statuitque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute sui consensisset, & qui nati essent, pro liberis haberentur] Hæc verba, *& qui nati essent*, non sunt in Budensi codice. Divino sic Tacitum scripsisse, *Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute; sin consensisset, pro libertis haberentur.* Rhenanus. Senatusconsultum hoc, factum Claudianis temporibus, Claudianum quoque nomen habet. Continet autem, ut libera mulier servi consuetudine capta, terque à domino servi coram septem testibus nuntiata, ni abstineret, prolata denunciatione trina prætori aut Præsidi in urbe, provinciisve, cum bonis omnibus quæ haberet, domino servi addiceretur. In rebus namque Veneris servo submissa, in aliis conserva ut esset, Senatui concessisse videbatur. Sed tandem Cæsaris Justiniani constitutione sublata est ex SC. Claudiano manus injectio, & in servitutem redactio, Codicis Imperatorii lib. 7. tit. 24. & Institutionum lib. 3. tit. 12. *Vertranius.* Non jure bono hæc emendantur, nec integrum Senatusconsultum Claudianum à Tacito refertur: quippe qui Jurisconsulti partes non exsequatur. Femina quæ ignaro domino cum ejus servo consuevisset, conserva fiebat, & nati ex hujusmodi concubitu pro libertis habebantur, quæ de matre dicuntur, Justinianus affirmat obtinuisse l. I. C. de Senatusc. Claud. tollend. *ne ea, quæ libera constituta est, vel semel decepta, vel infelici cupidine capta vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem.* quæ de filiis, nusquam legi. Sed si pœna irroganda, quænam ea congruentior? Nasci eos servos impium est, nec in favorem libertatis, cui præcipue Jurisconsulti ac Imperatores cautum voluere: liberos, illegitimum, ut qui statim matrem à servi complexibus habuerint servam. Eruditissimus vir liberos oriri credit, qui ex tali conjugio nascerentur: quasi ei, qui in utero sit, nocere non debeat superveniens calamitas matris. Vera per se sunt, sed hic locum non habent. nam hi nunquam in utero matrem liberam habuerunt. Idem quærit, quomodo libertus esse possit, qui servus nunquam fuit? Prius mihi respondeat, quo pacto *liberta* recte dicatur ea, quæ haud extitit serva. Hæc dico, quia ipse sequitur codicem Farnesianum, unde habemus: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute; si consensisset, pro liberta haberetur.* Si *pro liberta* improprie, ego idem in *pro libertis.* Salinerius. Pugnant hic viri docti, & ego libenter pugnam illis relinquo. Tantum moneo, à Flor. etiam abesse verba, *& qui nati essent.* Ibi enim legitur; *in servitute sui consensisset, pro libertis haberentur.* Pichena. Quid pugnamus pro verbis, quæ Taciti non sunt, & specie inhibendi correctiones genus corrigendi maxime anceps & rarissime felix tuemur? Budensis, Farnesianus, Florentinus agmine facto ejurant, quod de filiis alibi nusquam se legisse fatetur & Salinerius. Idque sine dubio farcinatorum cujusdam est, leviter corruptos locos, qui litera una alterave dempta vel addita vel mutata restituebantur, pro ingentibus hiatibus supplentium. Pellexit in fraudem vox *libertis*, quam quo referret, quia non videbat, ipse aliquid commentus interposuit: cui locus non erat, si, ut est in Farnesiano, *liberta* reperisset. At, inquit, sic nati statim matrem à servi complexibus habuerunt servam. Hoc parum est pro Jureconsulto loqui, quem scire oportebat non pro serva habitam, nisi post trinas denuntiationes. Deinde hoc non eo valebat utique, ut mancipium fieret

rentur. [1] Pallanti, quem *repertorem ejus relationis* ediderat Cæsar, *prætoria insignia*, *& centies quinquagies sestertium* censuit [2] consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione

fieret (nisi forte in humilibus & egentibus personis) quam ut & suam & adsumpti mariti libertatem ab hujus domino emere compelleretur. Itaque caute Tacitus, *in servitute haberetur.* Quemadmodum enim aliud est *esse in libertate*, aliud *esse liberum*, teste Fabio declam. 340. sic & aliud est *servam esse*, aliud *in servitute esse.* Roganti Lipsio, quemadmodum libertus esse possit, qui servus nunquam fuit? reponit, quo pacto liberta dicatur, quæ non servierit; Hæc paria non sunt. mulieris enim culpa est subeuntis jugum, cui leges eam infamiam statuerunt: nulla culpa fœtus est. Quin rem diligentius consideranti liquebit, nihil tale nec potuisse de natis ex eo conjugio constitui, nec necesse fuisse, cum jure communi satis cautum esset. Nam qui ante denuntiationes istas provenerant, nec servi erant, nec libertini, sed ingenui, quia non mutabat mulier statum, nisi postquam dominus servi denuntiasset. Si vero factis denuntiationibus non abstinuit servo mulier neque libertatem utriusque redemit, & plane serva facta est; si quod inde nascitur, conceptum est, antequam mater justam servitutem subiret, haud dubie liberum est; quod simul concepit & parit jam ancilla, servum est ex communi jure. Quod autem P. Faber, *ingrato* pro *ignaro* reponi suadet, quod sit invito, ut apud Terentium Donatus interpretatur, fallitur. Neque enim id procedit, nisi in uno *ingratiis*: sic enim loquimur *ingratiis meis*, *ingratiis alicujus fieri*, quod fit me vel aliquo invito. & de hoc agit Donatus. Illa vero *ingrata*, quæ ex Catullo & Plauto Turnebus explicat, non invita sunt, sed quæ sunt ingratis & non reddentibus vicem aut cum gratia excipientibus collocata. *Gronovius.* Itaque quum vere in hac nobili parte restitutus Tacitus incipiat legi, & laudabiliter aliena expulerit Cl. Ryckius, ut hæc editio non sit dispar, idem agi oportebit; quum tamen hæream idcirco, quia Farnesianum exemplar nec æquiparare Florentino possim, nec dum præferre, ut fit ab illo. Nam verba Florentini *pro libertis haberentur* jure vetustatis id evincunt, ut oporteat credi istam esse Cornelii nostri manum, & hinc omnino docent in plurali istud SCtum conceptum fuisse, perinde ut relatio sic per eundem numerum facta est, quod clare docent priora. Adeo singularis est plane interpolatus. Neque aliud exigitur, quum ut *prolapsæ* scribatur pro *prolapsa*, quod in pravo intellectu facillime fieri debuit. Certe mihi placent Florentina, & ipsa ex pressi. Agit de hac parte etiam Fabrettus in Inscriptionibus pag. 290. sed ut vir saxis tractandis vertendisque tritus, antiquitatis & elegantiæ ex codicibus scriptis eruendæ ignarus. *Jac. Gronovius.*

1 *Pallanti Prætoria insignia*] De quo inscriptio:

TI. CLAVDIVS. AVG. L.
PALLAS.
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM
PIETATEM. QVE. ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRÆTORIA. DECREVIT
ET. H. S. CENTIES. QVIN
QVAGIES. CVIVS. HONORE
CONTENTVS. FVIT.

Et indignatur jure in hoc facto major Plinius, lib. XXXV. (ad Pallantem enim ea refero) cap. penult. *Hoc est insigne venalitis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ. quos & nos adeo potiri rerum vidimus, ut prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu, jubente Agrippina Claudii Cæsaris, viderimus: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo: unde cretatis pedibus advenissent.* Itemque minor lib. VIII. epistolarum epistol. V. quem vide. *Lipsius.*

Pallanti &c. *Prætoria insignia & centies quinquagies H. S.*] Quod refert Cornelius inscriptum Pallantis monumento, via Tiburtina, intra primum ab urbe lapidem: Plinius Cæcilianus ad Montanum VII. & VIII. Epistolarum annotavit. his verbis: HVIC. SENATVS. &c CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT: scilicet, oblatam ex ærario liberalitatem à S. P. Q. R. donumque sprevit. & ait Plinius, *quod solum potuit tantis opibus publice oblatis, arrogantius fecit, quam si accepisset.* Vertranius.

Quinquagesies] Unde venerit ea vox in Tacitum, & cur tanto favore ab viris doctis excepta sit, nullus adsequor. Ab Pichena video transiisse ad Freinshemium, hinc progressam in novissimas, immo & Ryckianam, quum Beroaldus, Aldus, Rhenanus & Lipsianæ dedissent *quinquagies*, quam solam suppeditat quoque MS. Mediceus, ut nunc, ita & cap. 22. rejeci illud ignotæ originis. *Jac. Gronov.*

2 *Barea Soranus*] Lego in lapide,

Q. MARCIO. BAREA.
T. RVSTIO. NVMMIO. COSS.

Si de isto; habemus viri celebris gentile nomen. *Lipsius.*

Consul designatus Barea Soranus] At neque anno proximo, neque ultra, Consulem Baream invenio. Similiter lib. 14. ait: *Censuitque Junius Marullus Consul designatus, adimendam reo præturam.* & lib. 15. in fine, *Cerialem Anicium Consulem designatum pro sententia dixisse.* Et tamen horum neuter reperitur inter Consules anni sequentis. Censeo designatos eos, non in priores duos menses Januarium & Februarium, qui fastis nomen dabant, sed in duos alios ex sequentibus. Nam, ut videtur, duobus tantum mensibus, illo & inferiori ævo, Consulatus habebatur, quo pluribus civibus honos ille impertiretur. Patet hist. 1. ubi Tacitus de Othone ait; *Consul cum Titiano fratre in Kal. Martias ipse, proximos menses Verginio destinat.* & paulo post: *Cælio ac Flavio Sabinis in Julias, Ario Antonio & Mario Celso in Septembres,* Pichena.

1 Re-

Scipione Cornelio, *grates publice agendas*, *quod* [1] *regibus Arcadiæ ortus*, *veterrimam nobilitatem usui publico postponeret*, *seque inter ministros Principis haberi sineret.* Asseveravit Claudius, *contentum honore Pallantem*, *intra priorem paupertatem subsistere.* Et [2] fixum est. . . publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor,
54 antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non [3] frater ejus cognomento *Felix* pari moderatione agebat, jam pridem Judææ impositus, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sanè præbuerant Judæi speciem motus orta seditione, postquam [4] cognita cæde ejus [5] haud obtemperatum esset. manebat metus

1 *Regibus Arcadiæ ortus*] Vide quæso mancipium hoc togatum Pallantem ad regum stirpem refert: credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisque inter Arcadum reges. O opprobrium omnium Scipionum; & dignissime domino Pallante! Nos hunc nequissimum servum trans mare advectum inter vænales, ex Plinio scimus: & eundem Antoniæ matri servisse, ex Josepho lib. XVIII. qui Πάλλαντα appellat τὸν πιστότατον τῶν δούλων αὐτῆς. Ab ea ergo ad Claudium pervenit. *Lipsius.*

2 *Fixum est publico*] Ita libri scripti: & non abhorret à Corneliana phrasi. At vulgo, *ære publico*, legas, non sine additamenti suspicione. *Idem.*

Fixum est ære publico S. C.] Ejus reliquiæ supersunt hæ: SED. CVM. PRINCEPS. OPTIMVS PARENSQ. PVBLICVS. ROGATVS. A. PALLANTE. EAM. PARTEM. SENTENTIAE. QVAE. PERTINEBAT. AD. DANDVM. EI. EX. AERARIO. CENTIES. QVINQVACIES. SESTERTIVM. REMITTI. VOLVISSET. TESTATVR. SENATVS. ET. SE. LIBENTER. AC. MERITO. HANC. SVMMAM. INTER. RELIQVOS. HONORES. OB. FIDEM DILIGENTIAMQ. PALLANTIS. DECERNERE. COEPISSE VOLVNTATI. TAMEN. PRINCIPIS. SVI. CVI. IN. NVLLA. RE. FAS PVTARET. REPVGNARE. IN. HAC. QVOQ. RE. OBSEQVI. Acta hæc fuere IV. Calend. Februarii, ut refert idem Plinius lib. 8. *Vertranius.* Lacunam quæ est in Flor. codice retuli, *Fixum est.........publico*, necessarium existimans, defectus omnes notos facere. In margine autem ejusdem libri, alia sed antiqua manu, additum est, *ære.* Pichena. Similiter mox ubi agitur de *Ventidio Cumano*, prius nomen ordine positum est, sed pro posteriore locus vacuus idque eadem nova manus scripsit in margine, quam miror antiquam ab Pichena nunc vocari, quum potius videatur hesterna. Porro istud *ære* est incertissimum & ingenii rudioris supplementum, quum videatur Tacitus innuere hic aliquid evenisse simile illis 3, 57. *Ejus diei Senatusconsulta aureis literis figenda incuria*, de quo more plura ad libri sequentis caput quartum. Ut mirer sane, cur Freinshemius noluerit Pichenam sequi spatio vacuo relicto, quum Gruterus sine hoc ipsam vocem *ære* prorsus expulerit. Mihi placuit Pichenæ puritas. Adde 11, 15. *Jac. Gronovius.*

3 *Felix jam pridem*] Non hercle ita pridem, si Josepho in gentili historia credendum. Præpositus enim demum Judææ est, post damnatum Cumanum. Josephus lib 22. Ἰουδαϊκῆς ἁλώσεως, cap. XXII. clare: Μετὰ ταῦτα, inquit, Ἰουδαίας μὲν ἐπίτροπον Φήλικα τὸν Πάλλαντος ἀδελφὸν ἐκπέμπει τῆς τε Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας καὶ Περαίας. Ut fortasse hic rescribendum sit, *Felix haud pridem Judeæ impositus.* Hunc libertum, Claudium Felicem Josephus, Suidas, Zonaras nominant: at Antonium Felicem Tacitus l. v. Hist. *Antonius Felix per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit.* Ne te turbet: scies plerosque istos è libertis Antoniæ matris fuisse: eoque binomines, alias principis, alias patronæ mortuæ nomen tulisse. *Lipsius.*

Frater ejus cognomento Felix] De hoc Felice, & Ventidio vide Josephum. Hujus quoque Felicis mentionem facit Lucas in Actis Apostolorum cap. 26. ad lib. 5. hist. plura. *Lupanus.* Nomen illi Antonio, cognomen *Felici* fuit, quem cohortibus & alis, provinciæque Judææ præposuit Claudius, ut est apud Sueton. & infra lib. 5 hist. *Judæam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit: è quibus Antonius Felix.* Uxores mihi tres sorores habuit è Cypro uxore Agrippæ regis, filias scilicet Berenicem, Mariamnem, & Drusillam, cujus & divus Lucas meminit in Actis Apostolorum 24. quamobrem Suetonius in Claud. 28. *Felicem* appellat, *trium reginarum maritum.* Vertranius. Hoc commentum merum Vertranii est. In Suetonii loco sunt etiamnum, quæ me valde reddunt dubium. epist. 27. *Rupertus.*

4 *Cognita cæde ejus*] Lacuna hic & hiatus, quem tamen ab historia facile explevero. Tangit enim motum illum Judæorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas ejus in templo erigi & coli jussas. Tacitus lib. 5. hist. *Dein jussi à C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere. quem motum Cæsaris mors diremit.* Et disce rem omnem è Josepho lib. II. Ἁλώσεως. itemq. XX. Ἀρχαιολογίας. Tangit, adsero, illum motum. argumento claro in his verbis: *Cognita cæde Caji.* Et: *manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Qui aliter medicinam adferunt, aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto post successit? Nam ille quidem motus Petronio procuratore fuit. Dicam, Repetit rem ab alto Tacitus; & initia recenset motuum secutorum. quos auxit accenditque infelix iste Felix. Apud Suidam tamen alterius

tus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempeſtivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: [1] ita diviſis, ut huic Galilæorum natio; [2] Felici Samaritæ parerent, diſcordes olim, & tum contemptu regentium minus coërcitis odiis. Igitur raptare inter ſe, immittere latronum globos, componere inſidias, & aliquando prœliis congredi, ſpoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliſcente pernicie, cum arma militum interjeciſſent, cæſi milites. Arſiſſetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector ſubveniſſet. Nec diu adverſus Judæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Felix cunctationem afferebant, quia Claudius cauſſis rebellionis auditis, jus ſtatuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices oſtentavit, receptum in tribunal, quo ſtudia accuſantium deterrerentur: [3] damnatuſque flagitiorum,

rius mentio turbæ, cui componendæ Felix electus: Στασιασάντων (inquit in voce Κλαύδιος) τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστιανῶν, ἄρχοντα ἐπέστησεν αὐτοῖς Κλαύδιον Φήλικα, κελεύσας αὐτῷ τιμωρεῖσθαι τούτους. Lipſius.

5 *Haud obtemperatum eſſet*] De hac eadem ſævitia Felicis idem Corn. infra. lib. 5. hiſt. cap. 9. Sed locus hic corruptus eſt: nam illud, *Cognita cædes ejus*, non habet, quo ſe referat: tantum enim abeſt, ut occiſus fuerit Felix, ut potius cauſa cognita, abſolutus inter judices ſederit: quod paulo poſt Corn. tradit. Referri vero ad motum factum, dum imperaret Caligula, haudquaquam commode poteſt. Itaque ſi conjectura ſit utendum, ita ego legerim: *poſtquam cognita ſævitia, cæde ejus haud temperatum eſſet: ſed manebat metus.* Ferrettus. Aut legendum *poſt quam*, diviſis vocibus ſed expuncto, verbo, *eſſet*, hoc modo: *Sane præbuerant Judæi ſpeciem motus, orta ſeditione, poſtquam, cognita cæde Cai, haud obtemperatum. Sed manebat metus.* &c. Aut potius ſic: *ſane præb. Jud. ſpe. motus. Poſtquam, cognita cæde Cai, juſſis haud obtemperatum eſſet, manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret.* inducta conjunctione *ſed*. Hanc rem explicat lib. 4. hiſt. cap. 9. Quia vero non præceſſit, *ſub Cajo*, quo queat referre genitivus *ejus*, ſcribendum, aut *Cai*, aut *juſſis haud obtemperatum eſſet.* Rhenanus. Faernus legebat, *poſtquam cognito, Cai juſſis haud obtemperatum eſſe*, &c. Sed locus videtur mutilus, & cui non ita facili medicina mederi poſſit. *Urſinus.* Locus manifeſto mutilus, ſed non manifeſto, qua potiſſimum parte. Ego ajo, poſt verba *orta ſeditione*, paucula quædam deeſſe, quibus cauſſam ſeditionis auctor perſtrinxerit, & eam plane, quam Lipſius in Commentario retulit. Hic igitur indicia lacunæ & hiatus facienda ſunt. Reliqua ſequentia ſic conjungantur, abjecta vulgata diſtinctione: *poſtquam cognita cæde Caji* (vel *ejus.* ut libri veteres: veriſimiliter. quia Caji ipſius nomen præceſſiſſe debuit in iis, quæ nunc deſiderantur) *haud obtemperatum eſſet, manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Dubites etiam an non *manebat* ſcribendum. quod magis etiam convenerit, ſi priora ita reſcripſeris: *poſtquam* (ſc. ſeditionem) *quia cognita cæde ejus haud obtemperatum eſſet, manebat metus, ne quis p. e. imperitaret.* Acidalius. Sane hic nihil deeſſe puto. Si enim citra cædem Caji fuiſſet, haud dubio Judæi rebellaſſent: jam vero hujus edictis hactenus non paruerant, ut etiam ad ſeditionem res claram venerit. Metuebant autem paria edicta à ſecuturis principibus: itaque jam in motu velut erant, nec neſciebant id Romani proceres, *Barthius.* Suſpicabar pro *poſtquam* ſcribendum *quamquam:* & quia ἀντὶ τοῦ *Caji*, quidam libri *ejus*, fuiſſe: *quamquam cognita cæde Caji edicto ejus haud obtemperatum eſſet.* Nam quod illud fuerit edictum, voluit auctor repeti ex quinto hiſtoriarum. Videbatur ſublata cauſſa motus morte furioſi principis. Narrat autem Tacitus nihilominus, quæ jamdudum coquebatur, ſeditionem ortam, etſi Cajus interfectus & edictum ejus abolitum foret. Quid ita? quia ſupererat metus, &c. *Gronovius.*

1 *Ita diviſis, ut huic*] Vide an ſcripſerit Tacitus: *cui pars Provinciæ habebatur, ita diviſæ, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent.* Gronovius.

2 *Felici Samaritæ parerent*] Apud Joſephum Felicis adhuc nullæ partes: contraque Cumanus à Samaritis ſtetiſſe legetur. Sed tu eum vide, non una in re à noſtro diſſentientem, lib. xx. Antiq. cap. IV. v. *Lipſius.*

3 *Damnatus flagitiorum*] Aperte magis & diſtincte ſcriptor Judæus. Negat à Quadrato damnatum Cumanum, ſed ipſum cum Celere Tribuno miſſum ad Cæſarem, qui de re cognoſceret ſtatueretque. Ita Cumano exſilium irrogatum: Celerem remiſſum Hieroſolyma, & vicatim diſcerptum. *Idem.*

Damnatuſque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus] De ſententia hic non ego, ſed de verbis ſollicitus. Illa enim ſatis apparet, hæc dubia. Novum quippe dicendi genus, *flagitia delinquere.* Arbitror verbum excidiſſe, *luit*, aut quid ſimile. Lege, *quæ duo deliquerant, unus luit Cumanus.* Acidalius.

55 rum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies provinciæ reddita. Nec multo poſt agreſtium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, ſæpe & alias commotæ, tunc [1] Troſobore duce, montes aſperos caſtris cepere. Atque inde decurſu in litora aut urbes, vim cultoribus ac oppidanis, ac plerumque in mercatores & navicularios audebant. Obſeſſaque civitas Anemurienſis, & miſſi è Syria in ſubſidium equites cum præfecto Curtio Severo turbantur; quod duri circum loci, peditibuſque ad pugnam idonei, equeſtre prœlium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adverſus plebem, fraude in ducem, cum Barbarorum copias diſſociaſſet, Troſobore pauciſque primoribus interfectis, ceteros clementia com-
56 poſuit. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lirin perrupto monte, quo [2] magnificentia operis à pluribus viſeretur, lacu in ipſo navale prœlium adornatur; ut quondam Auguſtus ſtructo [3] cis Tiberim ſtagno, ſed levibus navigiis & minore copia ediderat. [4] Claudius triremes quadriremeſque & undeviginti hominum millia

lius. Fruſtra de his verbis ſollicitus eſt. Nam *delinquere quid* utique dicimus, ubi quid intelligas, niſi *flagitium* vel *ſcelus.* Sed & Papinianus L. 38. §. 4. D. Ad leg. Jul. de adulteriis: *cum alias adulterii crimen, quod pubertate delinquitur, non excuſetur ætate.* Quo autem iſtud *luit?* An dubium eſt quemquam, qui *damnatus flagitiorum* dicitur, pœnas pependiſſe, niſi diſerte addatur, unde veniam metuerit poſt ſententiam? *Gronovius.*

1 *Troſobore*] Flor. *Troxobore*, tum hic, tum infra, niſi quod illic *Troxoboro.* Mox neſcio, cur gratius judicetur ab viris doctis *cultoribus ac oppidanis ac plerumque*, quod tenent omnes editiones, quum in MS. Mediceo ſit *cultoribus & oppidanis ac pl.* Jac. Gronovius.

2 *Magnificentia operis*] Quæ ex Euſebii ſive Hieronymi nota in Chronico elucebit. *Claudius*, inquit, *circa hæc tempora Fucinum lacum exſiccavit, undecim annos triginta hominum millibus ſine intermiſſione operantibus.* Lipſius.

3 *Cis Tiberim ſtagno*] De quo Suetonius: *Edidit navale prœlium circa Tiberim cavato ſolo, in quo nunc Cæſarum nemus eſt.* Idem.

4 *Claudius triremes*] Cenſemus reponi numerum debere, ſcribimuſque, *Claudius centum triremes.* Tot enim fuiſſe, credimus Dioni: Οἱ δὲ ναυμαχήσαντες, inquit, θανάτῳ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. Si utrimque naves quinquaginta: in univerſum ergo centum. Idemque numerus in Xiphilino. At ecce Suetonius duodenas dumtaxat nominat. *Hoc ſpectaculo*, ait, *claſſis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium ſingulæ.* Falſo. Omitto Dionem: ſed quomodo hominum illa vis in duodenis utrimque navibus? quando undeviginti millia pugnaſſe hanc navalem pugnam Tacitus exprimat diſerte. Non ergo abeſt quin ad Dionis reique fidem corrigendus Tranquillus, ſit *quinquagenum triremium.* Idem.

Claudius triremes, quadriremeſque] Etſi numerum navium, quibus navalem pugnam inſtituit Claudius in Fucino lacu, Tacitus non deſcribat, nihilominus ex illius dictis facile conciliantur Dion & Suetonius in re hac valde prima facie diſcrepantes. Siquidem Suetonius Claud. 21. ſcribit, *Hoc ſpectaculo claſſis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium ſingulæ.* Dion vero quinquaginta utrinque naves depugnaſſe tradit, quod & Xiphilinus confirmat. Qua in re ingens diſcrimen quis non videt? Lipſius in re hac ſe hærere fatetur. Læv. Torrentius ſuis in Suetonium Commentariis Tacitum ad Suetonii partes trahere contendit, & numerum armatorum, ad triremium numerum accommodare conatur, violenta certe quadam metamorphoſi. Et virum doctum reprehendit, qui loco duodenarum *quinquagenum* legendum cenſuit, ſic Suetonio Dionem concilians. Ego in eam venio ſententiam in Suetonii textu deeſſe vocem *quadriremium*, & legendum eſſe, *duodenarum triremium & quadriremium.* Namque ex Tacito habemus in ea naumachia non ſolum triremes, ſed quadriremes fuiſſe, quas omnes Dion unica appellatione *naves* vocavit, generali ſignificatione illas comprehendens. Ita ut 48. triremes & quadriremes pugnaverint ex Suetonio, numerus parum diſtans ab eo, quem Dion recenſuit. Non enim aſſentior illis, qui ex Dione centum naves eo in navali conflictu fuiſſe dixerunt, L. ſcilicet hinc & inde L. quod falſum eſſe ex Græco Dione facile probatur. Habet enim καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. quo loco interpretandum ἑκάτεροι, *utrique*, nam *utrinque*, Græcis ἑκατέρωθεν dicitur: ἑκάτερος vero, à quo ἑκάτεροι, Latinis *uterque* eſt. Ergo *utrique* copulative ſeu conjunctim. Ita ut ſit ſenſus verborum Dionis, ambas claſſes pugnantium omnes quinquaginta naves habuiſſe: quas ſi compares duodenis triremibus, & totidem quadriremibus, utravis ex parte, tum Rhodiæ claſſis tum Siculæ ex Suetonio, duarum tantummodo navium erit diſcrimen. Quinquagenarium vero numerum ſeu XLVIII. tum triremium tum quadriremium convenire numero undevi-

millia armavit; [1] cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent; [2] attamen spatium amplexus, [3] ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, & prœlio solita. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultæ balistæque tenderentur. [4] Reliqua lacus classiarii tectis navibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul [5] Agrippina chlamyde aurata præsedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium virorum animo: ac post multum vulnerum, occidioni exempti sunt. Sed perfecto spe- 57
ctaculo apertum aquarum iter, [6] & incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi [7] ad lacus ima vel media. Eoque, [8] tempore interjecto, altius effossi specus, & con-

devigìnti armatorum millium, quod Tacitus tradit, optime novere nauticæ militiæ periti. Si itaque Suetonii dictis, quæ disjunctim leguntur, addamus voces, *& quadriremium*, transcribentium vel impressorum incuria omissas (nam non solum ea in pugna fuisse triremes, sed & quadriremes, docet Tacitus) conjunctim autem si Dionis verba legamus, uti textus Græcus sonat, tolletur difficultas omnis, quæ hactenus tot viros doctos fatigavit. *Marcellus Donatus.* Numerus omnino reponendus est, ut comparatio inter Claudii & Augusti apparatum constet. *Levibus* Augusti *navigiis*, *triremes*, *quadriremesque* Claudii opponuntur. quæ copia earundem hujusdem, copiæ minori illius? Scribe igitur indubitanter cum Lipsio; *Claudius c.* (id est, centum, hæc. n. nota numeralis, occasio & caussa numeri aboliti) *triremes quadriremesque.* Idonei auctores Dio & Xiphilinus. *Acidalius.*

1 *Cincto ratibus ambitu*] Quid si, *cratibus*, aut *trabibus?* Tale quid substitueris non invito Dione, qui lacum muro ligneo circumdatum scribit: τεῖχός τε περὶ τὴν λίμνην ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἴκρια ἐπῆξε. Ejus ergo quasi valli tutelæ præpositus Prætorii miles. *Lipsius.*

Cincto ratibus ambitu] Lipsius è Dione, qui muri lignei meminit, in Tacito hic pro *ratibus*, substituit *cratibus*, aut *trabibus.* Non possum probare. Vetant paullo inferiora verba: *In ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant.* Et ne hic quoque verbum *ratibus* mutandum alterutro illo modo censeas, ligant te *tectæ* illæ *naves*, de quibus mox. *Acidalius.*

2 *Attamen spatium amplexus*] Magis placeret: *Ac tantum spatium amplexus*, &c. pro eo quod est in vulgatis, *Attamen spatium amplexus.* Ursinus. Muretus, *Ac tantum.* Vide ne fuerit potius, *Sat tamen spatium amplexus. Sat spatium*, ut *Parum fides* in Terentio: *Satis consilium*, *satis otium* in Cicerone & alibi. de quibus Gulielm. Quæstion. Plautin. ad Bacchides cap. 3. Et nos item ad Plautum diversis locis. *Acidalius.*

3 *Ad vim remigii, gubernantium artes; impetus navium, & prœlio solita*] Expressi Florentini lectionem, aliquanto meliorem vulgata: *ad vim remigii, & gubernantium artes, impetusque navium prœlio solitos.* Pichena.

4 *Classiarii tectis navibus*] Ita restitui, pro, *rectis.* Tectæ naves, idoneæ ad pugnam; αἱ τὰ καταστρώματα ἔχουσαι, uti Thucydides appellat. *Lipsius.*

Reliqua lacus Classiarii tectis navibus] Ambigit Lipsius, quinam essent hi Classiarii, atque intelligit, militem è classe, ibl collocatum ad tutelam. Ego potius, damnatos ad pugnam. Nam supra dixit ratibus cinctum ambitum lacus, in quibus ratibus (scilicet in ipso lacu, non in terra) prætoriæ cohortes erant, propugnaculis antepositis. Ad quid aliud hi nisi ad custodiam, & ad multitudinem circumdandam & coercendam? Ergo reliquum lacum classiarii pugnaturi obtinebant, tectis navibus impositi, seu, quod idem hoc loco est, in tectis triremibus & quadriremibus. *Pichena.* Male hunc locum Lipsius mutat restituens, *tectis navibus:* quia hæ idoneæ ad pugnam. At ô bene infirmum hoc argumentum: & Tacitus *rectas naves ratibus* opponit, quæ non veræ naves. *Acidalius.*

5 *Agrippina chlamyde aurata*] Dio etiam Neronem adjungit: Ὁ δὲ Κλαύδιος, ὅ, τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν, ἥ τε Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. Plinius: *Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii spectaculum, adsidentem ei indutam paludamento, auro textili, sine alia materia.* Lipsius.

6 *Et incuria operis manifesta fuit*] *Et* connectens particula non est in volumine Budensi, nec ea est opus. Sed paulo post eam adjecimus, *aut fragore, & sonitu exterritis.* Rhenanus. Copulativa ista particula non etiam reperitur in MS. Mediceo, sic confirmante asyndeton Tacito tantopere placitum, in quo etiam est *exterriti* propter *s* sequens, quod fugit repetere. *Jac. Gronovius.*

7 *Ad lacus ima vel media*] Muretus *ad lacus media:* reliquis deletis. haud satis intelligo quare. Si alterum delendum, potius inclinem ut *ima* maneat. Sequitur enim *altius* postea *effossos specus.* Acidalius. Dixerat, *ad lacus ima:* quod ut melius intelligeretur, adjecit *vel media:* inde namque colligimus id ei esse imum, quod in medio lacus foret, ubi plerumque maxime profundum est. *Gronovius.*

contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut [1] fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat *cupidinis ac prædarum*. nec ille reticet,
58 *impotentiam muliebrem nimiasque spes ejus* arguens. [2] D. Junio Q. Haterio consulibus, sedecim annos natus Nero Octaviam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Utque studiis honestis, & [3] eloquentiæ gloria nitesceret, caussa Iliensium suscepta, [4] *Romanum Troja demissum, & Juliæ stirpis auctorem Æneam*, [4] aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, [6] impetrat *ut Ilienses omni publico munere solverentur.*

[1] Eodem

8 *Altius effossi specus*] De laborioso hoc opere vide Plinium lib. XXXVI. cap. XV. Quod ante Claudium tamen conceperat D. Julius, (Sueton. Jul. cap. 44.) non inceperat: nec rite perfecit ipse Claudius, quoniam manus postea admovit & Hadrianus. Spartianus in ejus vita. *Lipsius.* Mireris licet, cur viro insigni placuerit ita pronunciare contra quam ipse paulo ante citaverat ex Eusebio sive Hieronymo in Chronico, quem integrum tunc relinquebat. Potuit & Hadrianus manus admovere, unde tamen non colligitur a Claudio rite perfectum non esse. Sic agendo Lipsius & quidem similiter statuentes paraverunt Raph. Fabretto descriptionem Emissarii Fucini Lacus, quam acriter satis & ex vero exsequutus est. *Jac. Gronovius.*

Tempore interjecto, altius effossi specus] Interjectum tempus intelligit, inter navale prœlium, & spectaculum gladiatorium. Quod ait de pontibus inditis, significat, lacum, propter specus altius effossos, effluxisse quidem, sed non ad ima: unde ad pedestrem pugnam pontes super imponere necesse fuerit. *Pichena.* Haud scio, an Taciti mentem ceperit vir doctissimus. Non enim videtur spectaculum datum, postquam aqua jam erat emissa, sed antequam emitteretur. Nam si post specus altius effossos nondum tamen siccatus est lacus, novo erat opus remedio, & denuo altiores effodiendi fuerunt: de quo altum hic silentium. Ergo cum essent effossi specus isti, adhuc tamen in lacu contineretur aqua cataractis, super eam pontibus stratis munus datum spectatoribus alliciendis, & eo finito amotis cataractis liber decursus aquæ permissus. *Gronovius.*

1 *Fragore & sonitu exterritis*] Aliquid est in hac oratione monstri. Nam cum audimus, *convulsis ulterioribus*, intelligimus *membris operis*: cum autem, *aut fragore & sonitu exterritis*, non possumus hoc de iisdem accipere, sed de convivis, qui super ista discumbebant, & qui circa erant. Requirit tamen filum orationis, ut eadem sint *convulsa* ista & *exterrita*. Si quid video, Tacitus scripsit *exterritos*; ut id referatur ad *τὸ cunctos*. Exterritos, inquit, partim eo, quod sentiebant labefactari & convelli tigna, continuata illis, quæ abstrahebantur, partim fragore ac sonitu tum prorumpentium aquarum, tum soluti operis. Suetonius Claudio: *Convivatus & super emissarium Fucini lacus, ac pœne submersus, cum emissa impetu aqua redundasset.* Quem locum in promptu cum haberet Aurelius, tamen offensus voce *convivii* eo usque delirat, ut *compluvium* subjecerit. Sed *convivium* hic convivatio est, triclinium vel locus ita structus, ut caperet convivas. Sic lib. 15. *publicis locis struere convivia.* Neque aliter accipiendum lib. 1. histor. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent.* Sic & incertus auctor Panegyrici Maximiano & Constantino dicti: *imago illa in Aquilejensi palatio ad ipsum convivii posita adspectum.* Ubi etiam male tentarunt. *Gronovius.*

2 *D. Junio, Q. Haterio Coss.*] Non concilio in hac omni narratione Tacitum cum Suetonio. Noster matrimonium cum Octavia, caussarum dictiones, ad consules refert quos posuit: Suetonius gesta hæc vult toto anno ante, Claudio quintum & Cornelio Orfito Coss. Nec enim de alio Claudii consulatu intellexeris illa: *Apud patrem Consulem pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit. Nec multo post duxit uxorem Octaviam.* At inter eum consulatum, & hunc Taciti annum, interjecti, Faustus Sulla, & Salvius Otho. Uter verior, mihi sane non liquet. *Lipsius.*

3 *Eloquentiæ gloria nitesceret*] Profecto in Groslotii mei correctionem inclino, *notesceret.* Lipsius.

4 *Romanum Troja demissum*] Deest aliquid implendo sensui. Mihi placeat *Romanum nomen.* ut exciderit vox posterior similitudine literarum præcedentium. *Grotius.* Nihil deesse ostendimus ad illud Livii: *quod & Romanus ira odioque pugnabat*, lib. 2, 3. *Gronovius.*

5 *Aliaque haud procul fabulis vera*] Correximus, *Aliaque haud procul fabulis vetera.* Rhenanus. Non muto ego, tamen non inepte Muretus: *aliaque haud procul fabulis, verum* (sive, quod me judice è litterarum ductu facilius confiat, *ceterum*) *facunde exsecutus.* Sic & Lipsius in prima editione conjecerat, quod post omisit. *Acidalius.*

6 *Impetrat ut Ilienses*] Liber vet. *perpetrat*, recte. Sed quid? non jam ante immunes Ilienses? immunes pridem. Primus Alexander, post pugnam

ad

[1] Eodem oratore, Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubventum, centies ſeſtertii largitione. [2] Redditur Rhodiis libertas, adempta ſæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi ſeditione deliquerant. Tributumque [3] Apamienſibus terræ motu convulſis, in quinquennium remiſſum. At Claudius ſæviſſima quæque pro- 59
mere adigebatur ejuſdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inluſtrem, hortis ejus inhians, pervertit, accuſante Tarquitio Priſco. Legatus is Tauri Africam imperio proconſulari regentis, poſtquam revenerant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas ſuperſtitiones* objectabat. Nec ille diutius falſum accuſatorem indigna ſorte perpeſſus, vim vitæ ſuæ attulit, ante ſententiam ſenatus. Tarquitius tamen curia exactus eſt; quod patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicere. Eodem anno ſæpius audita vox Principis, *parem vim rerum habendam* [4] *à pro-* 60
cura-

ad Granicum amnem, ἐλευθέραν καὶ ἄφορον eam urbem pronunciavit, ait Strabo in XIII. Certamen deinde Romanis, in honeſtanda urbe, ut credebant, parente. in fœdere quod cum Antiocho, immunitas Iſienſibus data, & Rhœteum ac Gergithum conceſſa: ut auctor eſt Livius lib. XXXVIII. Epiſtola deinde Græca Senatus populique Romani ad Seleucum regem miſſa (Suetonii verba ſunt, Claudii cap. XXV.) *amicitiam & ſocietatem ita demum pollicentis, ſi conſanguineos ſuos Ilienſes ab omni onere immunes præſtitiſſet.* Sulla etiam, Aſiam conſtituens, eoſdem ἐλευθέρους ἠφίει, καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραφε φίλους: *Liberos dimiſit, & ſocios amicoſque Romanorum ſcripſit*, ait Appianus. An hoc mutatum poſteà (& ſæpe ſolet) neſcio: Julius quidem Cæſar iterum & agrum, & libertatem dedit, & immunitatem: nec imminuit Tiberius aut Auguſtus. Strabo: Καῖσαρ ὁ θεὸς χώραν τε προσένειμεν αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε. καὶ μέχρι νῦν συμβαίνουσιν ἐν τούτοις, Quis ergo ea abſtulit, ut opus fuerit ſive reddi à Claudio, ſeu firmari? An Caligula? nihil lectum. Credo equidem, nemo: ſed vel Claudius adjecit aliquid ad immunitatem olim datam, effecitque ut pleniſſima uterentur, (atque ideo Tacitus ſcripſerit, *ut omni publico munere ſolverentur*, quaſi antea non omni:) aut conceſſa, ſed publicanorum improbitate mota, ſanxit in perpetuum ſtabilivitque. Suetonius: *Ilienſibus quaſi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remiſit.* Calliſtratus. De excuſat. *Ilienſibus & propter inclytam nobilitatem civitatis, & propter conjunctionem originis Romanæ, jam antiquitus & Senatusconſultis & principum conſtitutionibus pleniſſima immunitas tributa eſt, ut etiam tutelæ excuſationem habeant.* Lipſius.

Impetrat, ut Ilienſes] Flor. *perpetrat*. Pichena.

1 *Eodem oratore*, &c. *redditur Rhodiis libertas*] Nero, ut eſt apud alios, pro Rhodiis Græce verba fecit. Et ejus honoris cauſa, ab illis Numus percuſſus eſt, qui mulierem alatam, quæ altera manu palmam, altera coronam, haberet, hac inſcriptione ΡΟΔΙΩΝ. *Vertranius.*

2 *Redditur Rhodiis libertas*] Adempta nuper ab ipſo Claudio, propter cives quoſdam Romanos in crucem actos, ut notat Dio. Sed reſtituta, orante Nerone. cujus honori jure Epigramma illud adfero, quod nomine Antiphili legitur primo Anthologiæ, εἰς νήσους. Nec enim alio ſpectat, quam ad hoc factum.

Ὡς πάρος ἀελίου, νῦν Καίσαρος ἡ Ῥόδος εἰμὶ
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με, νέα κατεφώτισεν ἀκτὶς
Ἅλιε, καὶ παρὰ τὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
Πῶς εἴπω; τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι; ὃς μὲν ἔδειξεν
Ἐξ ἁλὸς, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο δυομένην.

Argutum Epigramma. & comparat Neronem ecce cum Sole. quia ut ille Rhodum retexit radiis fecitque oriri; ſic iſte preſſam & occidentem reſtituit, reduxitque in lucem. *Lipſius.*

3 *Apamienſibus*] Bona fide exceperunt editores omnes hoc gentile, ex quo primum ab Beroaldo publicatum fuit, forſan quia confirmabat eos Strabo, ex cujus lib. 12. pag. 564. citatur: οἱ δ' Απαμεῖς ἀποικίαν ἐδέξαντο Ῥωμαίων. Sed & librarii ſcriptores poſſunt in tam levi cauſa facile falli, & in nummis omnibus non legimus niſi ΑΠΑΜΕΩΝ, & codex Mediceus primum *i* ignorat exhibens tantum *Apamenſibus*, quod Beroaldus & Pichena non debuerant negligenter habere. Certe dum ab Plinio colonia Apamena dicitur, ut etiam Græcis Απαμηνοὶ, ſatis inde patet literam *i* in gentili non fuiſſe toleratam, unde nec ipſe ulterius tolero. *Jac. Gronovius.*

4 *A procuratoribus ſuis judicatarum*] Defunguntur vulgo leviter interpretatione hujus loci, & alterius Suetoniani comparis: *Ut rata eſſent quæ Procuratores ſui in judicando ſtatuerent, à Senatu precario exegit.* Referunt enim ad Procuratores rei familiaris in provinciis: quibus datum nunc jus volunt cognoſcendi ſtatuendique inter privatos & fiſcum, in re pecuniaria quidem: non enim criminum. argumento l. II. C. Si adverſ. fiſ. l. VIII. §. Tranſactiones. De tranſact. l. I. C. De juriſd. omn. judic. Itaque non aliud Tacitum tam longa & querula oratione indignari, quam juriſdictionem Procuratoribus mandatam in re & cauſſa fiſcali pecuniaria: eorumque decreta firma à Claudio habita & rata. Sed mihi profecto, & , credo, Tacito alia

curatoribus suis judicatarum, *ac si ipse statuisset.* [1] ac ne fortuito prolapsus videretur, [2] Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea & uberius. Nam [3] divus Augustus *apud equestres qui Ægypto præsiderent* [4] *lege agi*, [5] *decretaque eorum proinde haberi* jusserat, *ac si magistratus Romani constituissent:* [6] mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursum [7] Serviliæ leges senatui judicia redderent: Mariusque & Sulla olim de eo vel præcipue [8] bellarent.

alia mens est. cui lucem dare conamur in Excursu B. *Lipsius.*

1 *Ac ne fortuito prolapsus*] Ita scripsimus. Codex scriptus videtur quodammodo habere, *fortuita*, velut subaudiendum fit, *voco.* Rhenanus.

2 *Senatus quoque consulto cautum est*] Jus quidem refertur ab Ulpiano: sed Senatusconsulti nulla mentio est in libris civilibus. *Ferrettus.* De officio procuratoris Cæsaris observatum habeo, cum fuit constitutum imperium, procuratori non nisi jus in servitia & pecunias familiares, & colligendos legitimos reditus, à principe datum fuisse, quo tempore pariter eorum causa ac civium & privatorum, ex jure civili in foro judicaretur. Tunc Lucilius Capito Cæsaris in Asia procurator, quod vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, in exilium damnatus est. Legitur tamen infra lib. 15. Servator noster Jesus Christus, Tiberio imperante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus. Quod si de crimine cognoscere, quanto magis de re pecuniaria judicare potuit? Inde factum ut Claudius *judicata à procuratoribus suis precario exegerit pro ratis haberi*, teste Tranquillo; deinde ita illis stari voluerit, ac si ipse statuisset: de hocque factum S. C. ait Cornelius. Aliud vero jus sub Trajano, de quo Plinius Paneg. inquit, *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Quæ arguunt, si ad alterius tribunal in jus vocatus est Cæsaris procurator sub Trajano, jam tum ipsum non cognovisse. Rediit tamen jus de lite pecuniaria cognoscendi, ut est apud Marcianum l. 16. D. de publicanis, & de criminibus, ut conjicio, multandi, si rem familiarem Cæsaris attingerent. Cæterum procuratores Cæsaris jus deportandi non habent, inquit Callistratus: quia pœnæ constituendæ jus non habent. *Vertranius.*

3 *Divus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent*] Subjungit Tacitus, quo exemplo de potestate procuratorum Cæsaris factum fuerit SC. Erat enim equestris ordinis præfectus Ægypti (quod scilicet senatorii sine religione esse non posset) cui imperium ad similitudinem proconsulis, lege lata sub Augusto datum est: exindeque dictus præfectus Augustalis: qui cum *loco regis esset*, ait Tac. Hist. 1. apud eum ex legibus agi & ipse decernere etiam in reos potuit: & hoc est quod Ulpianus dixit, *data est ei legis actio.* Vertranius.

4 *Lege agi*] Neque id mirum, cum *loco regum* agerent, ut scribit Tac. 1. Hist. Quæ vero sint *legis actiones*, explicat Pomponius de Origine juris: *Deinde ex eisdem legibus eodem fere tempore actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent: quas actiones ne populus, ut vellet, institueret, certas solemnesque esse voluerunt. Et appellatur hæc pars juris, Legis actiones.* Quamobrem apud eos dicimus esse *legis actiones*, apud quos instituere possumus actiones ex lege XII. tabularum, & jure Civili veteri: ideoque apud quæstores ac minores magistratus adoptiones fieri non poterant, quæ ex lege XII. tabularum constitutæ fuerant. *Ferrettus.*

5 *Decretaque eorum proinde haberi jusserat*] Malim *perinde.* Pichena.

6 *In urbe pleraque concessa*] In urbe Equitibus Romanis late datum jus. uti ab Augusto Mæcenati in Præfectura urbis, uti Præfecto Prætorio semper: quia is ex Equite ad tempora Vespasiani. Sed & Procuratoribus Cæsaris in urbe aliquod jus, extra res fisci. Ulpianus. *Frequens est etiam legis Fabiæ cognitio in tribunalibus Præsidum: quamquam quidam Procuratores Cæsaris usurpaverint, quam Romæ tam in provinciis.* Lipsius.

Mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa] In urbe præfecti urbis, aut vigilum notio fuit de rebus, quæ antea ad prætorum cognitionem pertinerent. In provinciis omnium Romæ magistratuum vice & officio fungi præses debuit, ejusque de omnibus causis notio fuit, de quibus vel præfectus urbi, vel præfectus prætorio, itemque consules & prætores, cæterique Romæ cognoscerent, Proculo, Marciano, & Hermogeniano testibus. *Vertranius.*

7 *Serviliæ leges*] Plures eo nomine: sed una Judiciaria, quam tulit Q. Servilius Cœpio Consul. de qua Cicero sæpius, & Asconius. *Lipsius.*

8 *Bellarent*] Mutavimus in *bellarunt.* Rhenanus. At cur! Neque enim Tacitus nunc vult indicare, quod omnes noverant. Si scripsisset *bellarunt*, sane videretur docere voluisse lectorem illos id fecisse. Quod perquam ineptum. Sed dixit *bellarent*, ut *cum equester ordo locaretur*, *cum Serviliæ leges redderent;* similiter *cum hi duo bellarent*; tria documenta gravium certaminum, quæ probare volebat. Restitui igitur ex mea collatione, quod antiquum cernens etiam necessarium judicavi, licet alii fastidiant præ inscitia. *Jac. Gronovius.*

1 *Et*

rent. Sed tunc ordinum diversa studia: [1] & qui vicerant publice valebant. C. Opius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. [2] *Matios*, posthac, & *Vedios*, & cetera equitum Romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius [3] libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique & legibus adæquaverit. [4] Retulit dein *de immunitate Cois tribuenda.* 61
multaque *super antiquitate eorum* memoravit; [5] *Argivos vel Cœum Latonæ parentem, vetustissimos insulæ cultores: mox adventu Æsculapii artem medendi illatam, maximeque inter posteros ejus celebrem fuisse*, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit *Xenophontem, cujus scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: precibusque ejus dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi*, [6] *sacram & tantum dei ministram insulam colerent.* Neque dubium habetur, multa eorumdem in populum Romanum [7] merita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilita-

1 *Et qui vicerant, publice valebant*] Flor. & Ven. *& quæ vicerant.* Ut ad studia referatur. *Pichena.*

Publice valebant] Non hic sensus est, victores valuisse in publicum, hoc est, rempub. suo arbitratu administravisse: sed hic potius, neminem sibi privatim imperium quæsivisse, sed ordini alicui toti. Postea autem in unius hominis potestate sita fuisse judicia; aliaque summæ fortunæ munia. Ergo hæc vox *Publice* hic opponitur singulis illis, qui postea eandem potestatem nacti sunt, de qua prius inter Ordines (Senatum nempe, equitesque) certatum fuerat. *Freinshemius.*

2 *Matios posthac & Vedios*] Vedium intellegit Pollionem, & C. sive Cn. Matium. Etsi libri hic omnes inepte, *Macchyos*, vel, *Matthios*. C. Matii, qui inter amicos Julii Cæsaris, mentio Suetonii cap. LII. *Quæ scire C. Matium, C. Oppium reliquosque Cæsaris amicos.* item Ciceroni ad Trebatium: *Quod in C. Matii suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti.* Et quia Cicero elogio doctissimi ornat, censui olim eumdem esse cum illo qui Mimiambos & Iliada scripsit, quem Agellius Macrobiusque laudant, ut hominem impense doctum. Sed tamen cum Cnæi prænomine, uti & apud Plinium Cn. Martius legitur inter amicos Augusti, lib. XII. *Cn. Matius ex equestri ordine divi Augusti amicus.* Qui fortasse alius ab illo primo, & de quo hic sermo. In lapide quodam geminata littera sculptum legi P. MATTIUS. CHARITON. *Lipsius.*

3 *Libertos, quos rei familiari*] Juvare videtur eos qui Claudianum scitum ad Rationales tantum referunt. Frustra. Procuratores enim omnes primo rei familiari sive fisco præfecti, sed imago imperii quibusdam adjuncta. *Lipsius.*

4 *Retulit dein de immunitate Cois restituenda*] Castivigamus, *Cois tribuenda*, Rhenanus.

5 *Argivos vel cum Latonæ parante*] Certissima emendatio est & elegantis ingenii clara index, quam à Josia Mercero accepi: *Argivos vel Cœum Latonæ parentem.* Pater enim ejus deæ Κοῖος vel Κεῖος. Hesiodus:

Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον ἦλθεν ἐς εὐνήν,
Κυσσαμένη δ' ἤπειτα θεὰ θεοῦ ἐν φιλότητι
Λητὼ κυανόπεπλον ἐγείνατο.

Et ab eo nomen ipsi insulæ datum. Huic ipsi rei Gryphus in Athenæi x. ex veteri carmine:

——— *μήτηρ δ' ἐστ' ἀριθμοῖο πάϊς.*

numeri mihi filia mater. Significatur Latona, inquit Athenæus, *Cœi filia* quia *Macedones Numerum, Cœum agnominant.* At de Xenophonte quod additur, est ille medicus, cujus Diogeni Laertio mentio in fine Xenophontis Socratici: Τρίτος, ἰατρὸς Κῷος. *Lipsius.*

Argivos vel cum Latonæ parente] Dudum monui legendum, *Argivos vel Cœum Latonæ parentem*; vel *Et Cœum.* Cœus pater Latonæ, à quo nomen habet insula. Xenophon, qui mox dicitur medicus Claudii, Laertio memoratus in fine Xenophontis Socratici, ubi Xenophontes recenset; τρίτος ἰατρὸς Κῷος. Mercerus. Ex historia emendavit ingeniose Mercerus. Corrupte in vulgatis, *vel cum Latonæ parente.* Flor. aliquantulum juvat, qui habet, *parentem.* Pichena.

6 *Sacram & tanti Dei ministram insulam colerent*] Aliter legitur in exemplari scripto, nempe, *sacram & tantum dei ministram.* Tamquam adeo occupata ministerio dei foret insula, ut aliis rebus, quæ lucrum afferant, vacare non liceat. *Rhenanus.* Potior mihi hæc Florentini lectio, *tantum*, quam vulgata, *tanti.* Pichena. Ita nunc agit Cl. Ryckius, quasi hæc non vidisset aut plane scripta non exstarent: unde interpolatus ille codex debuit primas & solas ferre, quasi qui legeret aut diceret aliquid novum aut magis præclarum, quum nihil proferatur inde, nisi quod rejecit Rhenanus. Quid autem? an qui dicit *sacrã & tantum Dei ministrã* perinde non intelligit Ἀσκληπιοῦ Νεώκορον? immo vel multo magis. *Jac. Gronovius.*

7 *Merita, sociasque victorias patuisse. Claudius facilitate solita*] Budense volumen sic: *merita, sociasque victorias potuisse tradidisset. Claudius facilitate sol.* Hinc deprehendimus sic scripsisse Tacitum: *merita sociasque victorias potuisse tradi, sed Claudius facilitate sol.* Atque eam lectionem in contextum inseruimus. *Rhenanus.*

1 *Nullis*

62 cilitate solita, quod uni concesserat, [1] nullis extrinsecus adjumentis velavit. At Byzantii data dicendi copia, cum *magnitudinem onerum* apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere; [2] orsi *à fœdere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum.* [3] *Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello* [4] *adjutum Antonium* memorabant; *quæque Sullæ, aut Lucullo, aut Pompejo obtulissent:* mox *recentia in Cæsares merita, quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus,*
63 *exercitibusque,* [5] *simul vehendo commeatu opportuna forent.* Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa [6] posuere Græci. quibus Pythium Apollinem consulentibus *ubi conderent urbem?* redditum oraculum est, *quærerent sedem cæcorum terris adversam.* Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, [7] prævisa locorum utilitate pejora legissent. Quippe Byzantium

1 *Nullis extrinsecus adjumentis velavit*] Id faciunt prudentes oratores, ut aliquid causarum prætexant, quo citius impetrent, quod postulant, animis judicum re exactius commendata. Sic de Galba ad milites loquente lib. I. Hist. *Nec ullum orationi, aut lenocinium additum aut precium. Velandi* verbum etiam alias in simili re usurpat, ut lib. 13. *Annæus Serenus simulatione amoris adversus eamdem libertam, primas adulescentis cupidines velaverat.* Et lib. 14. de Nerone: *Facetus natura, & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis.* Rhenanus.

2 *Orsi à fœdere, quod nobiscum icerat*] Flor. *icerant.* & ubi lib. XI. legitur, *fœdus repente faciunt,* nonnulli ex Manuscriptis habent, *jaciunt.* Pichena. Sequentia reliqua rectius distinguam, & levi emendatione melius concinnabo: *cuncta repetivere. Orsi à fœdere, quod nobiscum icerant, qui tempestate bellavimus adversus Regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum: missas post hæc* (alii: *impositum. Missas posthac*) *copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello adjutum Antonium memorabant, quæque Syllæ,* (al. *Antonium memorabantque quæ Sullæ*) *aut Pompeio obtulissent. mox* (al. *obtulissent. Mox*) *recentia in Cæsares merita, quando ea loca insiderent &c.* Muretus hic nihil aliud notaverat, quam vocem *merita* delendam. de quo deliberandum amplius censeo. *Acidalius.*

3 *Missas posthac copias*] Quid *posthac?* ergo Antiochus & Perses post Pseudophilippum? minime, tempore hi anteeunt: sed scilicet Byzantii primum, ut validius, fœdus memorant, quod tempore Pseudophilippi coiit: tum addunt de Auxiliis variè latis. Itaque *posthac,* non tempus rei gestæ, sed dictæ notat. Malim tamen, *post hæc,* eo sensu. *Lipsius.*

4 *Adjutum Antonium*] Capio non de celebri notoque Antonio, qui Triumvir: sed de M. Antonio, qui curator oræ maritimæ cum infinito imperio, sub initia Piratici belli. de quo illud Sallustii innotuit, *M. Antonius perdundæ pecuniæ genitus, vacuusque à curis nisi instantibus.* Vide Ciceronem, & Asconium, in Verrem. *Lipsius.*

5 *Simul vehendo commeatu opportuna forent*] Fortasse melius, *commeatui.* Pichena.

6 *Posuere Græci*] Pleraque Historia Spartanis adscribit conditam hanc nobilem urbem, & fatalem imperiorum sedem. Justinus & Isidorus à Pausania rege; Claudianus à Byzante quodam non obscure exstructam vult: in Eutropium lib. II.

——— *hoc Byzas Constantinusque videbunt?*

In Joanne Sarisberiensi de nugis Curialium (in quo centone multos pannos purpuræ agnosco, & fragmenta ævi melioris) lego: *Chilon Lacedæmonius jungendæ societatis caussa missus Corinthum, duces & seniores populi ludentes invenit in alea. Infecto itaque negotio reversus est, dicens se nolle gloriam Spartanorum, quorum virtus constructo Byzantio clarescebat, hac maculare infamia, ut dicerentur cum aleatoribus contraxisse societatem.* At alii non conditam à Pausania, sed saltem expugnatam tradiderunt; inter quos Æmilius Probus: Ammiano vero est *Atticorum colonia,* lib. XXII. *Lipsius.*

7 *Prævisa locorum utilitate*] Ad sententiam fortasse aptius, *parum visa locorum utilitate.* Ideo enim cæci, oraculo dicti. Apud Strabonem denarrata tota res, lib. VII. Τὸν Ἀπόλλω, inquit, *φασὶ τοῖς κτίσασι τὸ Βυζάντιον ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ Μεγαρέων Χαλκηδόνος κτίσιν, χρηστηριαζομένοις, προστάξαι ποιήσασθαι τὴν ἵδρυσιν ἀπεναντίον τῶν τυφλῶν. τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους, ὅτι πρότερον πλεύσαντας εἰς τοὺς τόπους ἀφέντες τὴν πέραν κατασχεῖν, τοσοῦτον πλοῦτον ἔχουσαν, εἵλοντο τὴν λυπροτέραν.* Habes eadem in Herodoto, lib. IV. nisi quod illic dictum hoc & scomma in Chalcedonios Megabyzo Satrapæ tribuit. Septemdecim autem annis conditam Chalcedona ante Byzantium, ibidem etiam traditum. *Lipsius.*

Prævisa locorum utilitate] *Cæcus* pro improvido. Vide Non. in *Cæcum.* quod non injuria cadit in Chalcedonenses, qui prius adiere & videre loca (ubi postea Byzantium) iisque per imprudentiam neglectis, adversa & pejora legerunt. Doctissimo tamen viro placuit *parum visa.* Sed Strabo ab eo laudatus inprimis pro me facit. *Τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους, ὅτι πρότερον πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους,*

ἀφέντες

zantium fertili solo, fecundoque mari; quia [1] vis piscium innumera pontum erumpens, [2] & obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus

ἀφέντες τὴν πέραν κατασχεῖν τοσοῦτον πλοῦν ἔχουσαν, εἵλοντο λυπροτέραν. i. *Cæcos vocantem Chalcedonenses, quod prius ea loca advecti, neglexerant obtinere adversam regionem tot bonis copiosam, & steriliorem delegerunt.* Salinerius. An Chalcedonii, quamvis utilitatem locorum prævidissent, nihilominus sedem illam neglexerunt, pejoremque delegerunt, fortasse utiliorem rati, ideoque decepti? Potius Lipsii correctionem amplector, *parum visa*, quod cæcis optime convenit. *Pichena.* Ita oberrant viri docti, quia nolunt indulgere Tacito, & ejus stilo adsuescere. Is enim hoc etiam loco scripserit *impravisa*, Id lenissimum, prout cap. 18. occurrebat *inoffensus*, satis clare, sed stupide oppressus. *Jac. Gronovius.*

1 *Vis piscium in Pontum*] Falsa lectio: damnata ab historia, & à libris. Nam libri omnes, *vis piscium in Metapontum erumpens.* Ex quis vere corriges, *vis piscium innumera Pontum erumpens.* Ita scilicet res est. copia ista piscium (Pelamydes sunt) non intrantes è mari Ægæo Pontum, ut vulgata lectio suadet, sed exeuntes erumpentesque capiuntur. Fœtura enim eorum in paludibus Mæotidis est; atque inde adulti, grege facto, Pontum Propontidemque intrant. atque ibi captura. Strabo clare lib. VII. super hac ipsa re atque pisce: Γεννᾶται οὖν τὸ ζῶον, (Pelamydem intellegit) ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς Μαιώτιδος. ἰσχύσαν δὲ μικρὸν, ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδὸν, καὶ φέρεται παρὰ τὴν Ἀσιανὴν, ἠϊόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας. Et post pauca addit; Ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ ταῖς Κυανέαις, καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς λευκή τις πέτρα προσπίπτουσα φοβεῖ τὸ ζῶον, ὥστ' εὐθὺς εἰς τὴν περαίαν τρέπεσθαι. παραλαβὼν δὲ ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν ὄντων πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης, ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ Κέρας τετράφθαι φυσικῶς, συνελαύνεται δεῦρο, καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον. Eademque ex Aristotele colliges lib. VIII. De Historia animalium, cap. XIII. Pliniani codicis mendum non sileo in hac narrarione lib. IX. cap. XV. *Est in Euripo*, ait, *Thracii Bospori, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, juxta Chalcedonem in latere Asiæ. Hujus adspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea caussa appellatum Chrysoceras, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria. Operiuntur autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant è Ponto: nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur.* Quid? non capiuntur nisi intrantes Pontum? contra ante dixit, capi exeuntes è Ponto, non intrantes. quod verissimum est. Itaque alii vice Ponti, *Propontidem* substituunt; Pincianus totum locum rescribit confidentius, *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Fortasse verius, simplicius certe, *intrantes portum Byzantii*, ut ad ipsum oppidum, & in portu fuerit ea captura. Nam cornu illud, ad quod deferantur, fuit προσεχὲς τῷ Βυζαντίῳ τείχει, ut Strabo ait: imo, ut Plinius, in ipso illo promontorio, quod Cornu vocant, Byzantium urbs. Atque ibi in multos sinus scissum, tamquam ramos (εἰς οὓς ἐμπίπτουσα ἡ πηλαμὺς ἁλίσκεται) faciebat urbi illi portum. Strabonem vide.

ADD. Ad correctionem nostram & exitum piscium è Ponto, facit valde Sallustii locus, apud Servium lib. IV. & Juvenalis interpretem Sat. IV. *Qua tempestate vis piscium Ponto erumpit.* Tamen, ne callide dissimulem, vulgatam lectionem D. Ambrosius affirmare videtur, Hexaem. lib. V. cap. X. *Pisces*, inquit, *ex plurimis locis, à diverso sinu maris, innumeri, velut communi consilio convenientes, conjuncto agmine flatus Aquilonis petunt, & ad illud Septemtrionalium mare partium quadam naturæ lege contendunt. Dicas, si ascendentes videas, rheuma quoddam esse. ita proruunt, fluctusque intersecant, per Propontidem in Euxinum Pontum violento impetu profluentes.* Sed mox addit, ingruente hieme, & postquam ibi fœtificaverint, immenso agmine regredi. Vide locum: & utramvis lectionum defendi posse, tu defendes. *Lipsius.*

Quia vis piscium in Metapontum erumpens] Ita Flor. & alii antiquiores Manuscripti. In editis imminuta voce legitur, *in Pontum.* At quod Lipsius corrigit, *vis innumera Pontum*, idem à Tac. dictum lib. 4. *nam vis innumera Ligii, aliaque gentes adventabant.* Pichena,

2 *Obliquis subter undas*] Quærunt, quæ hæc *saxa obliqua*? Ego dicam. è littore Chalcedonis saxa à latere se ostendunt; & velut ex transverso (Straboni scriptum) atque ea igitur fugiunt. At Franciscus Medices, quia Strabo idem & Plinius *candidum saxum* id dicunt, vellet hic legi, *albis*, vel *albidis*, pro voce, *obliquis.* Vellem & ego hominis caussa. quis enim Musicus Medices non amet? sed non possum hanc peraudacem conjecturam. *Lipsius.*

Et obliquis subter undas saxis exterrita] Quæ ista obliquia saxa subter undas? turpe vitium emendavit, ni fallor, juvante Strabone, Franciscus Medices: qui in suo codice adnotavit, legendum sibi videri, *& albis* (vel, *albidis*) *subter undas saxis exterrita.* Strabonis verba Latine conversa ex lib. 7. talia sunt: *Earum generatio* (Pelamydes ab eo appellantur)*in Mæoticis paludibus fit. inde vero paulatim erumpunt, grege facto per os ipsum, ac propter litus Asiaticum usque Traperuntem, ac Pharnaciam excurrunt. Hinc primum earum venatio exiſtit, non copiosa admodum, nondum enim conveniens est multitudo. Sed ut Sinopen propius accesserint; speciosior nimirum earum est piscatio, simul & salsamentaria. Postquam vero Cyaneas transierint, & ex ripa Chalcedonia albicans*

portus defertur. Unde primo quæstuosi & opulenti; post magnitudine onerum urgente, *finem aut modum* orabant, annitente Principe, qui [1] *Thracio Bosporanoque*
64 *bello recens fessos juvandosque* rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa. [2] M. Asinio M. Acilio consulibus, mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. [3] Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arsere. Fastigio Capitolii [4] examen apium insedit. Biformes hominum partus. [5] Et suis fetus editus, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta, [6] deminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat; *fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret: dein puniret*, metuens; agere & celerare statuit, [7] perdita prius Domitia Lepida muliebribus caussis: [1] quia

cans occurrit petra quædam, tantus bestiis ipsis terror incutitur, ut e vestigio in ulteriorem convertantur ripam. Plinius quoque de iisdem piscibus loquens, lib. 9, 15. ait: *Est in Euripo Thracii Bospori, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, juxta Chalcedonem in latere Asiæ. Hujus aspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum auricornu, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria.* Pichena.

1 *Thracio Bosporanoque bello*] Thracium bellum intellegit, quod cum Thracibus montanis gestum, duce Poppæo Sabino; Bosporanum, quod cum rege Mithridate. De illo, noster lib. IV. de hoc supra, isto ipso lib. *Lipsius.*

2 *M. Asilino, M. Acilio Coss.*] Legendum fortasse, *Asinio*, sic enim habet Seneca in mortem Cæsaris. *Quid actum sit in cœlo ante diem tertium Eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola coss.* Idemque Tranquillus 45. *Vertranius.*

3 *Signa enim*] Hæc posterior vocula non est in MS. Med. Beroaldus edidit *Signa n. ac tent.* Quod quidquid est, plane ex supervacuo. Non magis vocem istam nunc posuit Tacitus, quam *suis fœtum* qui sequitur. Sed insunt stimuli nimis duri acutique quam ut nunc eos tractare possim. *Jac. Gronovius.*

4 *Examen apum*] Quod semper inter portenta: cum visum loco insolenti. Silium Italicum emendari velim lib. VIII. de prodigiis quæ ante pugnam Cannensem:

Obseditque frequens castrorum limina bubo:
Nec densæ trepidis absunt se involvere nubes
Cessarunt aquilis: non unus crine corusco
Regnorum eversor rubuit lethale cometes.

scribique:

Nec densæ trepedis apium se involvere nubes.
Cessarunt aquilis. Nubes apium, examina vocat, quæ insederunt signa. Quod sequitur, *Suis fetus editus*, libris omnibus erat, *fetum editum:* & fortasse nominandi casu sic dixerint etiam antiqui. *Lipsius.*

Fastigio Capitolii examen apium insedit] Ita scribitur in Florent. ea vox. vulgo, *apum.* Pichena.

5 *Et suis fœtum editum, cui accipitrum ungues inessent*] Illinc *erant* legitur, non *inessent.* Ipse vero suspicor pro *fœtum editum* scribendum, *fœtu edito. Biformes hominum partus*, subaudi, extiterunt, & (id est, etiam) *suis fœtu edito*, &c. *Rhenanus.* Ex eodem Florent. reposui, *inessent.* Vulgo, *erant.* Pichena.

6 *Deminutus omnium magistratuum numerus*] In Florent. semper, *deminutus*, quod etiam lib. I. notavi. Vulgo, *diminutus.* Pichena.

7 *Perdita prius Domitia*] Nemo tam inconspectus in legendo, qui vitium non videat male hærentis & incoibilis orationis. Domitia, inquit, perdita est: & subdit quasi de alia, quia inter Lepidam & Agrippinam æmulatio exercebatur. Corrige vero, & reduc aberrantem vocem: *perdita prius Domitia Lepida levibus & muliebribus caussis: quia minore Antonia genita.* Scilicet Cn. Domitio duas fuisse filias, quarum utraque Domitia gentis nomine dicta: sed minor, de qua hic, discriminandi caussa, cum Lepidæ cognomine. Ea nunc ad mortem adacta. Suetonius Nerone, cap. VII. *Amitam Lepidam ream testimonio coram adflixit, gratificans matri à qua rea premebatur.* At Domitia altera supervixit, & mentio ejus lib. XIII. estque veneno sublata à Nerone, paullo post mortem matris. Vide Suetonium Ner. cap. XXXIV. & Xiphilinum. *Lipsius.*

Perdita prius Domitia] Verum est, nomen huic mulieri fuisse, Domitia Lepida, sed non ideo transposuerim hic eas voces: explicat enim sequens quam Domitiam dixerit, neque id apud Tacitum sine exemplo. Lepida hæc procul dubio una ex amitis Neronis, & apud quam ille educatus, matre in exsilium pulsa, unde hæc blandimenta adversus alumnum. Eandem esse, quæ mater Messalinæ, non persuadent mihi viri docti; nam ecce forma & ætate Agrippinæ parem eam facit Tacitus, quod sane in matrem Messalinæ cadere vix potest. Et quod ex ea & altero marito Appio Silano natum volunt L. Silanum sponsum Octaviæ, prorsus stare non potest. Nam ex præmissis sequeretur ante Claudii & Agrippinæ nuptias licuisse ducere sororis

[1] quia Lepida minore Antonia genita, avunculo Augusto, [2] Agrippinæ sobrina prior,

ris filiam. Faciunt enim L. Silanum & Messalinam Octaviæ matrem ex una matre Lepida genitos; quod, ut dixi, stare non potest. Quod addit Tacitus, *impudicam & infamem*, scilicet ob fratris Domitii incestum, de quo Suetonius, quo in scelere constitisse mulieris libidinem vix simile vero. *Mercerus.* Lipsius transponit, *Domitia Lepida*, ut error sit ortus ex similitudine syllabæ sequentis. ego de majori mendo suspicor, ac verba, *levibus &*, ab interpolatore quodam addita, cum in Florentino corrupte legatur: *Domitia le muliebribus* &c. Hinc fortasse restituendum: *perdita prius Domitia Lepida muliebribus caussis, quia Lepida, minore Antonia* &c. Pichena. Hæc fere scriptura est, quam Florentinus Pichenæ exhibet. cujus judicium cum probaremus, caussa nulla erat, cur non sequeremur, Prius vulgati: *Domitia levibus & muliebribus caussis.* at certe leves hæ caussæ non erant, cum de potentia apud Imperatorem certaretur. *Freinshemius.*

1 *Minore Antonia genita*] Culpant me quod non scripserim, *majore.* Non me, sed Tacitum. Ita enim iterum sensit scripsitque noster lib. IV. Annal. *Cn. Domitius electus, cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur.* At enim Suetonius & Plutarchus aliter. Quid ergo? novum est, ut dissensus aliquis scriptorum fit? Et tamen Plutarchus clare id non dicit: clare Suetonius, fateor, plus uno loco. sed cur arbiter ego inter eos sim? Solvo me judicatu isto; & bono veterique ritu, juro mihi non liquere. *Lipsius.*

Quia Lepida minore Antonia genita avunculo Augusto] Binas Lepidas apud Suetonium observamus, alteram in Calig. I. Germanici sororem patris Agrippinæ natam ex Druso, & Antonia juniore, alteram ex Cn. Domitio Neronis avo, & Antonia majore genitam, sororemque Domitii Neronis patris, & Agrippinæ viri; quam incestasse eundem Domitium, tradit idem Sueton. in Ner. 5. De hac verba facere Tacitum constat ex ipsius textus serie. Siquidem hæc Domitia dicta, uti ex gente Domitia orta, non illa ex Druso ortum ducens: tum hanc mariti Agrippinæ sororem, & Neronis amitam vocat Tacitus. Ex cujus dictis duæ insurgunt non contemnendæ difficultates. Una, quomodo Domitiam Lepidam minore Antonia genitam dixerit, quam ex majore natam tradidere Suetonius, Plutarchus, & Plinius. Quare mendum in textu inesse dicendum, atque non *minore*, sed *majore* legendum: non enim rationi consonum, Tacitum in recensenda ferme sui corporis genealogia adeo fœde lapsum. Præterea si Augusto avunculo Agrippina Lepidam priorem, seu, ut legit Vertranius, *propiorem*, (in hoc namque parum laboro, quum utraque vox propinquiorem significet) dixit Tacitus, cui dubium de Antonia majore intelligendum? Altera difficultas emergit, quod hanc Lepidam perditam ab Agrippina scribat Sueton. 34. ex Xiphilino & Dione interemptam post Agrippinæ matris necem, jussu Neronis, medicis, ut largius eam purgarent, adactis. Tollitur & hæc objectio dicendo, Agrippinam quidem mortem Lepidæ molitam illis caussis objectis, quas recenset ipse Tacitus, at non datam, sed indictam tantum, inquit enim: *Ob hæc mors indicta multum adversante Narcisso.* Unde quum paulo post Claudii mors sequuta sit, & Nero ad Imperium assumptus, jam rerum omnium potita Agrippina, & adversante Nerone in amitam benevolo, apud quam prius inops & egens puer nutritus fuerat: & adolescens blandimentis & largitionibus devinctus, quod Suetonius & Tacitus tradidere, mortem indictam, minime exequutioni mandatam, sed in memoratum à Suetonio tempus dilatam. *Marcellus Donatus*, De Lepida Drusi filia, Germanici sorore, haud scio, unde habeat: nihil enim de illa Suetonius. *Gronovius.*

2 *Agrippinæ sobrina prior*] Sive quod Jurisconsulti suggerunt, *sobrina propior:* etsi eadem vis alteri illi voculæ. Lepida autem Germanico patri Agrippinæ, consobrina fuit. Filiæ ergo Germanici, Lepida sobrina proprior. Res satis clara ex Stemmate nostro Augusti. *Lipsius.*

Agrippinæ sobrina prior] Scribendum, *propior*, verbo Jurisconsultis familiarissimo. Sic autem dicitur Lepida, quæ Germanico Agrippinæ patri consobrina erat. Hic enim Druso patre & minore Antonia Augusta natus, frater patruelis seu consobrinus erat Lepidæ L. Domicii & Antoniæ majoris filiæ. Quod de minore dixi consulto, etiam adversus Taciti testimonium, Plinio, Suetonio & Plutarcho auctoribus. Itaque Lepida *propior sobrina* scribitur Agrippinæ, quod ab ea cognationis quinto gradu disjuncta, uno gradu propior quam sobrina futura erat, quæ sexto gradu enumeratur apud Cajum, & ex Massurio Sabino apud Paullum libello, de gradibus & adfinibus. *Vertranius.* Domitia nata fuit ex Antonia Germanici matertera; atque ita Agrippinæ consobrina fuit: sic enim appellantur, qui ex duobus fratribus, sororibusve, vel fratre & sorore nascuntur: aliquando tamen & *sobrini* appellantur. De *sobrinis* autem *prioribus* alibi scriptum lectumve fuisse non memini: ne *propiores* quidem hoc loco multum ad rem faciunt. Minus etiam ad scripturam. Præterea offendor, quod maritus Agrippinæ tantum prænomine notetur; quod insolitum & vix ullibi usurpatum reor, ut solo prænomine indicetur aliquis, nisi longe notissimus, ut exempli gratia Tiberius: præsertim ubi nullus præterea de eo sermo est, sed tantum leviter nominatur. Quin & maritum Agrippinæ appellari, qui diu defunctus aliis maritis locum fecit, satis novum. His rationibus motus ita corrigendum

prior, [1] ac Cn. mariti ejus soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum distabant; & utraque [2] impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis ac largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, [3] quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.
65 Ceterum objecta sunt [4] *quod conjugium principis devotionibus petivisset, quodque parum coercitis* [5] *per Calabriam servorum agminibus pacem Italiæ turbaret.* [6] Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso; qui Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet. Convictam Messallinam & Silium.* [7] *Pares iterum accusandi caussas esse, si Nero imperitaret.*

dum putavi: *Sobrina priorisque mariti ejus soror.* Prior maritus quomodo *prior uxor* supra 4, 22. & mox 12, 65. *prior conjunx.* Freinshemius.

1 *Ac Gnei & mariti ejus soror*] Id est Gneii Domitii Agrippinæ mariti, qui L. Domitii Ahenobarbi, & Antoniæ majoris filius fuit. Vide Lipsium in Augusti stemmate. *Pichena.* In MS. scribitur *Cn. mariti:* tum mox *blandimentis ac larg.* non &, ut vulgo. *Jac. Gronovius.*

2 *Impudica, infamis, vinolenta*] Malim, *violenta:* ut superba & commota animo utraque fuerit. De vini nota nihil legi. *Lipsius.*

Impudica, infamis, violenta] Vulgo, *vinolenta.* quod verbum rejiciebat Lipsius ex historia restituens, *violenta,* optime, nam & Florentinus consentit. *Pichena.*

3 *Quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat*] Aut deest verbum ad ista, *quæ filio dare imperium:* aut negatio τοῦ *nequibat* ad ea ipsa non pertinebit. quod genus etsi rarum, tamen & alibi observatum. Atque ita locus ille forte lib. 13. ad finem integer: *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* Ubi Lipsius pariter & Muretus inferi volunt, *in qua vivamus, potest; in q. m. n. p.* Videri possit hic etiam legendum, *quæ filio dans imperium, tolerare imp. nequibat.* Acidalius. Attentum lectorem non fallit deesse hic aliquid sensui, quem quidem facile restituam, de verbis non promittam, nisi quod scio fieri ut quæ similem fere sonum habent sæpissime aut duplicentur in membranis, aut omittantur. quod hac caussa accidisse putem, quia librariis ista describentibus dictari con sueville consentaneum est, ut eo expeditius in describendo possent pergere. hi cum fere indocti essent: nec magnam in istis rebus diligentiam ponerent, ut qui non amore studiorum, sed in sordida mercede id negotium quærebant, quomodocunque audita temere inferebant chartis: & hinc tot loca corruptionis manifesta. Forsitan igitur hunc locum idem casus corruperit, ut legendum sit; *filio dare imperium volebat, tolerare imperitantem nequibat.* quod utrumque verissimum est, & posterius quidem exertis verbis hic pronunciatur: prius autem tot artes fraudesque & astuta consilia; flagitia quin etiam atque scelera, quorum & ipse meminit infra 13, 14. satis affirmant, præter id quod infra traditur 14, 9. audito Chaldæorum responso *fore ut imperaret Nero, matremque occideret,* dixisse; *occidat, dum imperet.* Freinshemius. Non profecto *volebat* tantummodo, quippe quæ jam dudum dedisset: sed intelligendum *quibat.* Agrippina eo usque valebat in republica, penes Claudium, apud se, ut filio imperium pararet: sed non erat tam potens sui, ut toleraret regnantem. Genus loquendi lib. 4. Observ. cap. 2. illustravimus. *Gronovius.*

4 *Quod conjugium Principis*] Id est, conjugem. Nam ut Claudii conjugium ipsa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinæ. Sic *servitium* pro servo, & *matrimonium* pro matrona alibi notavi, & *clientelas* pro clientibus in Tacito. *Lipsius.* MS. Medic. *conjugem.*

5 *Per Calabriam servorum agminibus*] Ergo suspiceris quæ supra 4, 27. de initiis belli civilis perscripta sunt ad Domitiam pertinere; nam & illa in Calabria oriebantur circa Brundisium & circumjecta oppida. qua de caussa etiam locum istum inter paralelos notari curavimus. *Freinshemius.*

6 *Ob hæc mors indita*] Forte, *indicta.* Rhenanus.

7 *Pares iterum accusandi*] Ita hæc distinguenda sunt: etsi suspecta mendi. *Lipsius.*

Pares iterum accusandi caussas esse] Hæc mendosa non sunt, sed obscura, quæ tamen parum juvat distinctio doctissimi viri; *pares iterum accusandi caussas esse si Nero imperitaret. Britannico successore nullum principi meritum.* Narcissus scilicet horrebat regnum Britannici, quod in eum beneficia nunquam contulisset: sciebat is profecto (indeque sibi metus) eo imperatore se certam perniciem manere, ob accusatam & convictam matrem Messalinam. *Sponsus jam & gener Domitius æquari Britannico studiis matris, arte eorum, quis ob accusatam Messalinam ultio ex filio metuebatur.* Ego alia puncta adhiberem. *pares iterum accusandi caussas esse; si Nero imperitaret*

Bri-

ret. Britannico successore, [1] *nullum principi meritum*, [2] *ac noverca insidiis domum omnem convelli; majore flagitio, quam si impudicitiam prioris conjugis reticuisset. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero. ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus*, [3] *cuncta regno viliora habere.* Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: *robur ætatis quam maturrimum* precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, *adolesceret, patris inimicos depelleret:* [4] *matris etiam interfectores ulcisceretur.* In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viri- 66
bus mollitie cæli & salubritate aquarum, [5] Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa, & oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit; *ne repentino & præcipiti facinus proderetur; si lentum & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid* placebat, *quod turbaret mentem, & mortem differret.* Deligitur artifex talium, vocabulo *Locusta*, nuper veneficii damnata, & diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister è spadonibus fuit Halotus, [6] inferre

Britannico successore nullum principi meritum. Et is (ni fallor) est sensus. parvi facere deberem (Narcissus ait) Nero an Britannicus regnet, nam mihi ab utroque exitium impendet: à priore propter odium, quo mater ejus me perditum cupit: à secundo propter cædem Messalinæ: verum tot me beneficiis Claudius prosecutus est, ut vitam potius ibi profundere debeam, ubi ei saltem caveam, & saluti sim: quod eveniet, si delatione pervertam Neronem, & Agrippinam Claudio insidiantes. is postea ex prospero similis accusationis eventu, colligit id operis esse tentandum: *convictam Messalinam, & Silium, pares iterum accusandi caussas esse.* postulavi Messalinam (inquit) insidiarum adversus maritum, & ream peregi: qua de re confidenter, & jure, hos deferre debeo & possum, qui eadem machinantur. *Si Nero imperitaret Britannico successore nullum principi meritum.* præsertim (addit) timore pœnitentiæ Claudii: nam qui filio (ut Nero) prælati sunt semper timent, ne pater resipiscat, ob idque ei solent esse ingrati & insidiantur. hæc Narcissus. Agrippina quoque (licet alia de caussa lentum venenum non delegit) verens, *si lentum & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius & dolo intellecto ad amorem filii rediret*, ut infra scribit. *Salinerius.* Omnia hic luxata, distorta, corrupta. quapropter nemo mihi vitio vertet, si ut in corpore & morbo desperato uram & secem. Sic autem sibi constet oratio, si legas: *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum; seu Nero potiretur.* Nempe ob damnatam illius matrem, hujus inimicam, & forte damnandam. postquam enim addidisset *ita de se meritum Cæsarem* &c. adjicit *Pares iterum accusandi caussas esse:* quænam illæ? *novercæ insidiis domum omnem convelli* &c. ita enim conjungam abolitis intermediis, quæ si interroges cur abolenda sint, quæram & ego cur aut quomodo retinenda? *Freinshemius.* Explicandum potius quam mutandum hunc locum existimo: & id tentavimus lib. I. cap. 22. Observationum. *Gronovius.* Quem tamen non felicius aliis se expedivisse scribit in Electorum principio Octav. Ferrarius; sed qui & in explicando tam enormis est, ut verba ejus longissime relinquat id quod in Taciti mente fuit, & in contextu instaurando plane se ostendit iis similem, qui spretis antiquis monimentis nihil pensi habent, quid agant, & omnia licere putant. *Jac. Gronovius.*

1 *Nullum principi meritum, ac novercæ insidiis domum omnem convelli &c.*] Sic distinguenda fuisse ait Lipsius; tamen etiamnum mendi suspecta. Vere. Quid enim sonant illa, *nullum principi meritum?* Audeo pæne affirmare, vere à me emendatum, *nullum è principe metum.* accommodatissime profecto ad sensum. elegantissime item ad dictionem, quæ hujus generis sæpe Tacito usurpata, & exemplis aliquantis firmata Lipsio ad I. Annal. Sed & dehinc scribe: *nullum è principe metum: at novercæ insidiis domum* &c. Quod fatebor etiam Mureto notatum, ut *at* mutaretur. Sed id solum, & cujus sola ope locus non constituitur. *Acidalius.*

2 *Ac novercæ insidiis domum omnem convelli*] Totus hic locus, etiam apud me, vitii aut defectus suspicione non caret. nec quid reponam habeo. tantum moneo, in Flor. legi, *ad novercæ.* Pichena.

3 *Cuncta regno viliora habere*] Erit rectius *haberi.* Grotius.

4 *Matris etiam interfectores ulcisceretur*] Ergo suam ipsius perniciem Narcissus optat. Is enim autor, molitor, atque etiam exactor cædis Messalinæ, ut in fine lib. præced. Sed odio in Agrippinam adeo exarserat, ut dum Britannicus illam filiumque ulcisceretur, de salute sua non esset sollicitus. *Pichena.*

5 *Sinuessam pergit*] Sinuessanæ aquæ lib. I. Histor. & Plinio lib. XXXI. commendatæ, ob vim quamdam salubrem. *Lipsius.*

6 *Inferre epulas, & explorare*] Sic lib. XIII. *Quia* cibos

67 ferre epulas, & explorare gustu solitus. [1] Adeoque cuncta mox pernotuere, ut [2] temporum illorum scriptores prodiderint, *infusum delectabili* [3] *cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia:* [5] simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. [6] Ille tamquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. 68 Vocabatur interim senatus; votaque *pro incolumitate principis* consules & sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, [7] dum res firmando Neronis imperio componuntur. Jam primum Agrippina, velut dolore victa & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, *veram paterni oris effigiem* appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus attinuit, & cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, *ire in melius valetudinem principis*, quo miles bona

cibos potusque ejus dilectus ex ministris explorabat. Cui id munus, is passim in lapidibus dicitur, Prægustator: in quodam etiam, A. POTIONE. Athenæus lib. IV. Ὃν νῦν καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι προγεύστην, τόν τε οἱ Ἕλληνες προτένθην ὠνόμαζον. Mos qui libera rep. ignotus Romanis: quem tamen cœpisse conjicio ab Augusto, non vano argumento lapidis qui Romæ.

GENIO
CÆLI. HERODIAN.
PRÆGVSTATOR
DIVI. AVGVSTI
IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN.
HORTIS. SALLVSTIANIS
DECESSIT. NONIS. AVGVSTIS
M. COCCEIO. NERVA } COSS.
C. VIBIO. RVFINO }

Tenuitque Tiberius, de quo lego: TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRÆGVSTATOR. & deinceps alii. Traductum morem opinor à Persis maxime, de quis Xenophon lib. I. παιδείας. Οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρυσάμενοι ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι, καταῤῥοφοῦσιν, τοῦ δ' εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. Ubi & ritum habes prægustandi. *Lipsius.*

Explorare gustu solitus] Plinius lib. 21, 3. *Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente.* Ratio in Dione lib. 55. de principibus. Hieron. epist. 2. *Vestes ori applicitas & oblatos ac prægustatos cibos.* Idem de Virgin. Velan. *à quo etiam cibi, cum facti fuerint, prægustantur.* Idem de vitæ susp. contub. *aliena oscula, prægustatos cibos.* Aurelius.

1 *Adeoque cuncta mox pernotuere*] Regium exemplar tantum habet, *notuere* à *notesco* verbo. Sic lib. 5. *Libertis quoque ac janitoribus ejus notescere pro magnifico accipiebatur.* Rhenanus.

2 *Temporum illorum scriptores prodiderint*] Seneca de eadem ait, *Nec post boletum opipare medicamentis conditum, plus cibi sumpsit.* De ceteris diversa fama fuit, refertque Suetonius Claudio extremo. *Vertranius.*

3 *Cibo boletorum*] Plinius 22, 22. *Boletos immenso exemplo in crimen adductos, veneno Ti. Claudio principi, per hanc occasionem, à conjuge Agrippina dato. Quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.* Juvenalis Sat. 6. *minus ergo nocens erit Agrippinæ Boletus: siquidem unius præcordia pressit Ille senis.* Aurelius. Sed MS. Mediceus tantum habet *cibo boleto*, ut sit appositio. Ita enim voluit iste librarius, etsi tantum posuerit *cibo leto.* Jac. Gronovius.

4 *Socordiane Claudii, an vinolentia*] *Vinolentiæ* vox, quam Florentinus & alii habent, longe melior ad sensum videtur, quam, *violentia*, ut vulgati. ideo illam reposui. Nam de nimio Claudii potu, satis ab autoribus, & præsertim à Suetonio 33. At idem Florent. addit: *Socordiane, an Claudii vi, an vinolentia.* Quæ lectio fortasse non improbanda: ut tres sint causæ, cur veneni vis statim intellecta non fuerit. *Socordia* scilicet Claudii, quæ illi sensum adeo hebetasset, ut venenum non sentiret: an illius *vis*, id est naturæ corporisque robur: an quia largiter potasset. Livius lib. 26. *Impletæ cibis vinoque venæ, minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt.* Nihil tamen affirmo. *Pichena.*

5 *Simul soluta alvus subvenisse videbatur*] Legitur in Regio exemplari: *Simul solutam alvum subvenisse videbatur.* Quid erat hoc opus mutare? Nam *videbatur* impersonaliter accipiendum. *Rhenanus.*

6 *Ille tamquam nisus evomentis*] Reposuimus, *nixus*, à verbo *nitor*, *eris.* Rhenanus.

7 *Dum res firmando &c.*] Sic edunt pro arbitratu & denudare audent Tacitum ex usu suo. At MS. Mediceus exhibet *dum res forent firmando*, procul dubio corrupte, sed emendando promptum, nempe *dum res foris firmando &c.* Respicit militem, ut & favor ejus præoccupatus esset, & per eum forent omnia obsessa, ut 1, 5. *Provisis quæ tempus mone-*

na in ſpe ageret, [1] tempuſque proſperum ex monitis Chaldæorum adventaret. Tunc 69 medio diei, [2] tertium ante idus Octobris foribus palatii repente diductis, comitante Burro, [3] Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adeſt. [4] Ibi monente præfecto, feſtis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitaviſſe quoſdam ferunt reſpectantes, rogitanteſque *ubi Britannicus eſſet?* mox nullo in diverſum auctore, quæ offerebantur ſecuti ſunt. Illatuſque caſtris Nero, & congruentia tempori præfatus, promiſſo donativo, [5] ad exemplum paternæ largitionis, *Imperator* conſalutatur. Sententiam militum ſecuta Patrum conſulta. nec dubitatum eſt apud provincias. *Cæleſteſque honores Claudio* decernuntur, & funeris ſolenne perinde ac divo Auguſto celebratur; æmulante Agrippina proaviæ Liviæ magnificentiam. Teſtamentum tamen haud recitatum, ne antepoſitus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.

monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Jac. Gronovius.

1 *Tempuſque proſperum ex monitis Chaldæorum adventaret*] Fœdus lapſus, eſt in verbo *adventaret.* Rectius in Budenſi codice legitur, *attemptaret.* Tu ſcribe, *attentaret.* Senſus eſt: Agrippinam novercam Claudii liberos tamdiu attinuiſſe domi, mortemque mariti celaſſe, donec experiretur id tempus, quod Chaldæi ſive magi novis cœptis accommodum proſperumque prædixerant. Neque enim quibuſvis negotiis quævis horæ conveniunt, ſi illorum placitis habenda fides. Porro *attentandi* verbum convenit inſidiantibus. *Rhenanus.* Nullam video cauſſam, cur Rhenanus ſpreverit verbum, *adventaret*, ab antiquioribus libris, ac præcipue à Flor. confirmatum; & ex Budenſi, ut ille ait, Codice, repoſuerit, *attentaret.* Priſcam itaque lectionem reſtitui optimo ſenſu. Exſpectabat, ut Chaldæi ex poſitu ſiderum proſperum imperii initium monerent. At verbum, *attentaret*, vix eſt, ut ad eam ſententiam trahatur, aut Taciti mens ad eum. *Pichena.* Verbum *attentaret* nullo ſenſu capio. Muretus notavit, *adventaret.* Ne id quidem mihi ſatisfacit, niſi legam *adventare*; quod verum omnino puto. Agrippina nempe vulgabat *adventare* proſperum tempus, quod Chaldæi promiſiſſent. An legendum potius *attenderet?* miles ſcilicet. Utrumque veriſimile, neutrum alteri præfero. *Acidalius.*

2 *Tertio ante Idus Octobris*] Caſtigavi ex Flor. ac Ven. *tertium.* Pichena. Sed debebat progredi. Non enim id ſolum beneficium eſt optimi codicis, ſed & ultimam ſyllabam in nomine menſis ita ut exhibeo nunc, expreſſam habet, unde iſtud exemplum merito traho ad alia menſium nomina. Nam & in hoc loco quum vulgo efferant *Octob.* Ryckius promit *Octobres*, & 1. Hiſt. 52. *Decembres.* Jac. Gronovius.

3 *Nero egreditur ad cohortem, quæ more*] Ita caſtigavimus. Ubi prius legebatur, *à cohorte.* Rhenanus.

4 *Ibi monente præfecto, feſtis vocibus exceptus*] Ex Flor. ac Ven. repoſui, *Ibi.* In aliis, *ubi.* Pichena.

5 *Ad exemplum paternæ largitionis*] Promiſit ergo viritim *quinadena ſeſtertia.* ut Suetonius in Claudio expreſſit cap. x. ſive ut Joſephus, *quina millia drachmarum:* quæ ſunt *ſeſtertia vicena*, ſive nobis *quingenti Philippei.* Nam quod olim ex Dione dixi, de centenis nummis: erravi. ea enim donatio à Claudio uſurpata ſingulis deinceps natalibus imperii ſui. *Lipſius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER TERTIUS-DECIMUS.

Breviarium Libri.

Silanus proconsul Asiæ, veneno necatus, Agrippinæ fraude. item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, & laudatur à Principe. Bona Neronis initia, & multa arbitrio Senatus constituta. Parthi Armeniam adfectant: quibus Domitius Corbulo opponitur. Nero Acten libertam amat, matre fremente. eaque caussa imminutæ maternæ potentiæ. Pallas libertus cura rerum demotus. mox venenum Britannico properatum: & festinum ejus funus. Agrippina Neroni offensior, & visa res novas moliri. accusata eo nomine, absolvitur. Neronis luxus & lascivi per noctem discursus. Actum de libertis in servitutem revocandis, sed non peractum. Damnationes aliquot illustrium, itemque à fato mortes. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia ad quod bellum prisca severitate & disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, urbem Artaxata capit & incendit: rege Tiridate prœlium aut defensionem nusquam auso. P. Suilius Romæ damnatur, adnitente Seneca. Octavius Sagitta Pontiam tergiversantem de nuptiis, impotentia amoris, ferro transadigit. libertus suum crimen id fatetur, magno exemplo. Poppæam Sabinam amare Nero occipit: deque ingenio & Venere ejus feminæ. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus Principi. Publicanorum iniquitas temperata. In Germania Frisii res movent: & sedes juxta Rhenum conantur figere. frustra. quia pulsi ab Romano equite & disjecti. Eosdem agros mox Ansibarii occupant, sed eodem fato. Hermunduri Cattique inter se bellantur. sed magno prœlio Catti ad exitium pæne gentis cæsi. Gesta hæc annis quattuor.

Imp. Clavdio. Nerone. L. Antistio Vetere.
Q. Volvsio. P. Cornelio Scipione.
Imp. Clavdio Nerone. II. L. Calpvrnio Pisone.
Imp. Clavdio Nerone. III. Valerio Messalla.
} Coss.

Prima novo principatu mors [1] Junii Silani proconsulis Asiæ, ignaro Nero- 1
ne, per dolum Agrippinæ [2] paratur. non quia ingenii violentia [3] exitum irritaverit, segnis & dominationibus aliis fastiditus, adeo ut [4] C. Cæsar *pecudem auream* eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri ejus [5] L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, *anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperium per scelus adepto, virum ætate composita, insontem, nobilem, &* quod tunc spectaretur, *è Cæsarum posteris,* quippe & [6] Silanus divi Augusti abnepos erat. hæc caussa necis. ministri fuere

[1] P. Ce-

COMMENTARIUS.

1 *Junii Silani*] Crebra in historia horum temporum mentio Silanorum, & confusa: quæ, cautio mihi est, ne turbet juventutem. Ea re, non stemma quidem ejus familiæ ponam (arduus ille & fortasse vanus labor:) sed illustrissimos quosque, quo imperatore, quoque exitu fuerint, exsequar, cum temporum nota. Exordio à Tiberio principe: quia quæ supra, nihil ad Spartam meam.

C. Junius. C. F. Silanus. Consul fuit cum P. Cornelio Dolabella anno DCCLXII. sub Augusto; Proconsul Asiæ, sub Tiberio, damnatusque repetundarum & projectus in Cytheram insulam. Tacit. lib. III. Annal.

M. Junius. M. F. Silanus. Consul fuit sub Tiberio, DCCLXXI. Proconsul Africæ fuit, auctore Tacito lib. IV. Histor. *Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens.* Socer fuit Caji Caligulæ, & ab eodem interfectus, Sueton. cap. XII. & XXIII. item Dio.

D. Junius. M. F. Silanus, Marci prioris frater. Is adulter in Julia nepte Augusti, in exsilium ivit; rediitque per gratiam & potentiam M. fratris sui. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Tacit. lib. III. Annal.

Ap. Junius Silanus. Consul fuit sub Tiber. anno DCCLXXX. Consocer Claudii dicitur Suetonio, propter L. Silanum filium ejus Octaviæ sponsum. Proconsul Hispaniæ, & maritus Lepidæ matris Messallinæ. à Claudio, incerto crimine, occisus. Dio LX. Sueton. cap. XXIX. & XXXVII.

Ejus duo filii *L. Silanus*, & *M. Silanus.* Lucius, gener Claudii fuit, Octaviæ sponsus, Agrippinæ artibus ad mortem actus. Marcus consul fuit cum Valerio Asiatico, anno DCCXCIX. in quo error insignis Onufrii, qui Asiatico collegam dat Messallam. quem Dio refutat & Fasti Græci. Proconsul Asiæ fuit, & à Nerone nunc interfectus. De eo Plinius lib. VII. *Divus Augustus, in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cum Asiam obtineret post consulatum* (malim scribi, *proconsulatu*) *Neronis principis successione, veneno ejus sublatus est.* Etsi Plinius scelus hoc Neroni adscribit, quod noster rejicit in matrem.

Fuit & *D. Junius Silanus*, consul anno DCCCVI. *Lipsius.*

2 *Paratur*] Quid si, *patratur?* Melius ut opinor: & puto veram scriptionem. Sed addit, patratum scelus *inscio Nerone*, quod puto verum. Quia *novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama.* Tac. 4. hist. *Aurelius.* Rectius fortasse *patratur.* Freinshemius.

3 *Exitum irritaverit*] Sæpe *exitum* usurpat pro morte. Ut in calce lib. 15. de Nerone: *Quod clam ad omen ac dolum sui exitus verteret.* Ita enim illic legendum putamus. lib. 2. Hist. *Exitu demum Neronis, positis odiis in medium consuluere.* Et paulo post: *Vario super exitus ejus rumore.* Eodem libro: *Sane ante utriusque exitum.* Rhenanus. Lego, *exitium.* hoc convenientius vicinis: *non quia ingenii violentia exitium irritaverit.* Verbum quoque *irritaverit* præfert violentiam. *Aurelius. Exitium* rectius fortasse quam *exitum.* Freinshemius.

4 *C. Cæsar pecudem auream*] Vereor ut scriptori nostro constet ratio. Non enim in hunc M. Silanum expetit Caji dictum: sed in illum alterum, qui ejus socer. Dio clare: Ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς, ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ, ὑπό τε τῆς ἀρετῆς, καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, ἑαυτὸν κατεχρήσατο. ὁ δὲ Γάϊος τάτε ἄλλα ἰσχυρῶς προεπηλάκιζε, (καίτοι οὕτω καλῶς περὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζηται, &c. Cui ut assentiar ætas Silani me inducit. Natus enim est extremo, ut Plinius ait, Augusti anno: à quo ad hunc diem anni dumtaxat quadraginta sunt. Non ergo in ea ætate hic adolescens formidini aut contemtui aliis dominationibus esse potuit, cujus adhuc οὐδ' εἷς λόγος. Sed ut in homine Tacitus, sic in dicto aberrat Græcus. Putat enim laudis honorisque fuisse: quod revera probri fuit, & falso jactum in hominem divitem, sed ignavum, hebetem, oviculam meram. *Lipsius.*

5 *L. Silano*] Convenit cum historia: tamen libri scripti, *C. Silano.* Idem.

6 *Silanus D. Augusti abnepos*] Præit ad stemma aliquomodo Plinius, qui eum nepotem scribit Augusti neptis. Atqui Augusto è Julia filia neptes duæ, Julia & Agrippina. E Julia hunc derivo, hoc modo:

[1] P. Celer eques Romanus, & Ælius libertus rei familiari Principis in Asia impositi. [2] ab his proconsuli venenum inter epulas datum est apertius, quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus Claudii libertus, de cujus jurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, [3] ad mortem agitur; invito principe,
2 cujus abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigentiam mire congruebat. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrus, & Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, & [4] pari in societate potentiæ concordes, diversa arte ex æquo pollebant: Burrus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta. juvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ [5] cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans,

IULIA, Aug. F. cui vir M. Agrippa.	IULIA, cui vir L. Æmilius Paulus, Suet. Aug. c. LXIIII.	ÆMILIA LEPIDA proneptis Augusti. Suet. cap. XXVI. in Claudio cui vir AP. Junius Silanus claro argumento, quia Suet. eum consocerum Claudii vocat. Postea tamen alteri Lepidæ maritus, quæ mater Messallinæ. Ex Dione.	M. SILANUS, de quo hic. L. SILANUS Claudii gener.

Stemma hoc satis certum est. Ne fallat te tantum Dio, qui Lepidam matrem Messallinæ, uxorem tribuit Appio: sed sub finem vitæ. At M. ille Silanus Augusti abnepos genitus fuit vivo Augusto. Appium hunc Silanum intellegit Augustus in epistola quadam, vocatque adfinem Claudii ob hoc matrimonium, apud Sueton. Claud. cap. IV. *Curare eum ludis Martialibus triclinium Sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se ab Silano filio homine sibi adfini admoneri, ne quid faciat quod conspici & derideri possit.* Idem.

1 *P. Celerius*] Infra, *P. Celer* dicitur. *P. Celerem accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta, donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule.* Hic ergo corrige. *Idem.*

P. Celer eques Ro.] Correxi, monente Lipsio. Vulgo, *P. Celerius.* Sic infra eod. lib. *Publium Celerem*, bis eundem appellat. Alius enim P. Celer Vespasiani imperio damnatus fuit. hist. lib. IV. *Pichena.* Quid ergo? an hi duo sic leviter possunt fastidire literas tres *ius*, quas ex libris MSS. patet per tot sæcula fuisse lectas? Id nequaquam generosum: & fuit aliqua offensio, unde in hanc scripturam venerunt. Eam licet inquirere. Forsan auctor edidit *P. Celer inops equos Rom.* Talem enim videtur describere, qui liberto in tam fœda re velit esse socius, dum inde lucraretur, quod credibile est fecisse. Idem probat peculatus crimen, quo Asia eum accusavit. Hæc duo flagitia detegunt hominem inopia audacem, ut dicit 14, 57. Sic *modicis equitibus Romanis* 1, 73. Jac. Gronovius.

2 *Ab his proconsuli*] Sic Flor. Vulgo, *ab iis.* Idem.

3 *Ad mortem agitur*] Videtur legendum, *adigitur.* Ursinus. Muretus, *adigitur.* Quasi non idem alterum sit. *Acidalius.*

4 *Pari in societate pot.*] Si quid mutandum, legam; *paris in societate potentiæ.* Sed vix opus, etsi alii conantur. *Lipsius.*

Pari in societate potentiaque concordes] Castigavimus, *pari in societate potentia concordes.* Expone: *pari potentia, in societate.* Rhenanus. *Pari in societate potentiæ concordes*, id est, in pari societate potentiæ. transpositione Tacito usitata. Flor. corrupte: *& parum in societate potentia & concordes.* Pichena. An adeo necessarium est illud *pari*, ut brevitatis tantopere studiosus Cornelius id non potuerit hic omittere: Certe *societatis* vocabulum ejus vim sibi includit; quæ nimirum accipit omnes pares aut facit. Neque tamen tentarem hunc locum, nisi moneret Codex Flor. Ita ille, *& parum in societate potentia & concordes.* Unde facile & elegantius, nisi fallor, rescripseris; *& (rarum in societate potentiæ) concordes.* Boxhornius. Feliciter, ut puto. Sic Tacitus I. ann. *ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, (rarum etiam inter hostes) legatus Po. Ro. Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset.* Item: *nam (rarum illi cœlo) siccitate & amnibus modicis inoffensum iter properaverat.* Lib. 6. *Per idem tempus L. Piso pontifex (rarum in tanta claritudine) fato obiit.* Gronovius.

5 *Cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans*] Pro genitivo *malæ* reposuimus ablativum *malis.* Conjungit autem nonnunquam duo adjectiva, ut hic, *cunctis malis cupidinib.* Et lib. 16. de Ostorio: *multa militari fama.* Aliis item locis compluribus. *Rhenanus.*

grans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore Claudius nuptiis inceſtis, & adoptione exitioſa, ſemet perverterat. [1] Sed neque Neroni infra ſervos ingenium; & Pallas triſti arrogantia modum liberti egreſſus, tædium ſui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, [2] ſignumque more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti & à ſenatu [3] *duo lictores*, *flaminium Claudiale*, ſimul *Claudio cenſorium funus*, & mox *conſecratio*. Die funeris laudationem ejus princeps exorſus eſt. Dum *antiquitatem generis*, *conſulatus*, *ac triumphos majorum* enumerabat, intentus ipſe & ceteri: *liberalium* quoque *artium* commemoratio: *&* [4] *nihil regente eo republica triſte ab externis accidiſſe*, pronis animis audita: poſtquam ad *providentiam ſapientiamque* flexit, nemo riſui temperare, quamquam oratio à Seneca compoſita, multum cultus præferret: ut fuit [5] illi viro ingenium amœnum, & temporis ejus auribus accommodatum. Adnotabant ſeniores, [6] quibus otioſum eſt vetera & præſentia contendere, *primum ex iis*, *qui rerum potiti eſſent*, *Neronem alienæ facundiæ eguiſſe*. Nam dictator Cæſar ſummis oratoribus æmulus: & Auguſto prompta ac profluens, [7] quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus ſenſibus, [8] aut conſulto ambiguus. Etiam [9] C. Cæſaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata diſſereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus ſtatim annis, vividum animum in alia detorſit: [10] cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere:

1 *Sed neque Neroni*] Sed Nero non tam erat natura demiſſus, ut ſervos magni faceret: & ille tædium ſui moverat. *Ferrettus.*

2 *Signum more militiæ*] Signum ſive Teſſera ſemper Tribunis data, etiam rep. antiqua. Livius lib. XXVIII. *Forma tamen Romanorum caſtrorum conſtabat, quod Tribunos & jura reddere in principiis ſinebant, & ſignum ab iis petebant, & in ſtationes ac vigilias ordine ibant.* Dabatur à Conſule, Prætore, eove qui exercitui toti præerat. Idem Livius: *In Prætorio tetenderunt Albius & Atrius, claſſicum apud eos cecinit, ſignum ab iis petitum eſt.* At prætorii Tribunus à ſolo Principe. Ideo ſupra lib. I. inter ſigna accepti imperii Tacitus poſuit: *Defuncto Auguſto ſignum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat.* Super hac re plura in EXCURS. A. *Lipſius.*

3 *Duo lictores, Flaminium Claudiale*] At Liviæ decretus lictor tantum unus, & id ipſum recuſante Tiberio. Flaminium Claudiale quomodo ad honeſtandam facit Agrippinam? Credo ut ipſa Flaminica Claudii eſſet: exemplo Liviæ quæ Auguſti. Nam eam ſacerdotem Auguſti fuiſſe docui ad lib. I. velimque addi Paterculi locum, quem viri docti emendare conati fruſtra, lib. II. *Livia Romanarum eminentiſſima, quam poſtea conjugem Auguſti vidimus, quam tranſgreſſi ad eos ſacerdotem ac filiam.* Legunt, *quin tranſgreſſa ad eos ſacerdotem pæne habuit ac flaminem.* quaſi ad Liviam ipſam referenda ſint, quæ mortua cæleſti religione culta per flamines ac ſacerdotes. Campas loquuntur & floccos: tu lege mecum, *quam tranſgreſſi ad deos.* Livia enim eſt, Livia, quæ mariti ſui in deos relati & ſacerdos fuit & filia. Satis dictum ſupra. *Lipſius.*

4 *Nihil regente eo republica triſte ab ext.*] Sed in MS. Mediceo legitur: *nihil regente eo triſte republicæ ab.* Jac. Gronovius.

5 *Illi viro ingenium amœnum, & temporis illius*] An igitur iſta repetitio pronominis tantam venuſtatem præfert, ut debuerit omnibus Taciti editoribus placere, & adeo paucorum verborum caput ſimul & finem includere indecente prorſus iteratione? Scilicet ut 14, 64. *caſus temporum illorum.* Immo etiam licet Beroaldus præſertim ac Pichena ſcirent viderentque in MS. Mediceo legi *temporis ejus*, id rejicere debuerunt? Non intelligo hanc ingenuitatem. Eſt iſtud vulgatum ſervile & mendax, unde Tacitum ſibi reſtitui, in quo memini antea τὸ *ejus* geminatum defendiſſe. Sed id fieri non debet, niſi ubi requirit ipſe. *Idem.*

6 *Quibus otioſum eſt*] Vulgo, *quibus otium eſt.* utrumque recte. tamen antiquiorem lectionem, & Florentini, & aliorum antepoſui. *Pichena.*

7 *Quæ deceret principem, eloquentia fuit*] Legendum forte, *qua deceret.* i. quatenus. *Acidalius.*

8 *Ac conſulto ambiguus*] Lectio ſcripti codicis, *aut conſulto ambiguus.* De Tiberio loquitur. *Rhenanus.*

9 *C. Cæſaris*] Qui etiam libros ſcripſit De arte dicendi, ut vult Suidas: Γάϊος Καῖσαρ ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε Ῥωμαϊκῶς. quem tamen puto ego falli: eoſque Germanici fuiſſe. *Lipſius.*

10 *Cælare & pingere*] Copulativam hanc ſcito adhiberi ex arbitrio Beroaldi, inde retineri ab omnibus editis, quum abſit ab MS. Mediceo & debeat abeſſe. Ipſe Rycquius fatetur 13, 18. in Flor. hoc eſt, ex ſchedis meis, haberi, *quod domos, villas id temporis quaſi prædam diviſiſſent*, ſed pertinacem voluiſſe

re: & aliquando carminibus pangendis, ineſſe ſibi elementa doctrinæ oſtendebat.
4 [1] Ceterum peractis triſtitiæ imitamentis, curiam ingreſſus, & *de auctoritate patrum, & conſenſu militum* præfatus, *conſilia ſibi & exempla* [2] *capeſſendi egregie imperii* memoravit; *nec juventam armis civilibus, aut domeſticis diſcordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre.* Tum *formam futuri principatus* præſcripſit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. *Non enim ſe negotiorum omnium judicem fore, ut clauſis unam intra domum accuſatoribus & reis, paucorum potentia graſſaretur. Nihil in penatibus ſuis venale; aut ambitioni pervium: diſcretam domum & rempublicam. Teneret antiqua munia ſenatus,* [3] *Conſulum tribunalibus Italia, &* [4] *publicæ provinciæ aſſiſterent.* [5] *Illi patrum aditum præberent: ſe mandatis exercitibus conſultu-*

luiſſe edere cum prioribus *domos villaſque.* Quod cui placebit, perinde ſcilicet ac in eadem nota bis citat *ad id temporis*, quum præpoſitionis nulla ibi ſit mentio, nulla ratio. Etiam paulo ante ibi exaratum eſt *quotiens meditata differerentur*, quod cur mutatur? *Jac. Gronovius.*

1 *Ceterum peractis triſtitiæ imitamentis Curiam ingreſſus*] Quid ſibi velit Tacitus inquiens Neronem Curiam ingreſſum *peractis triſtitiæ imitamentis*, haud facile eſt conjicere, ſi *triſtitiam* in propria & communiſſima ſignificatione acceperimus: at non ita, ſi *triſtitiæ* vocem aliter interpretemur, cui rei potiſſimum ex Cicerone lucem afferimus. nam illi *triſtitia* aliquando ſeveritas, ſeu gravitas dicitur: item *triſte*, grave & ſeverum eſt. Sic lib. de Aruſp. reſponſ. *Triſtitia autem, & in omni re ſeveritas abſit*; & lib. de Clar. Orat. *Triſte & ſeverum dicendi genus.* Iterum lib. de Orat. *Severus ac triſtis vultus.* Et lib. de Republ. *Qui numeros optimatum & principum optulit his vocibus, & gravitatis ſuæ liquit illum triſtem, & plenum gravitatis ſonum.* Dum itaque Nero primis annis ſub matris Agrippinæ præceptis, Burrhi & Senecæ diſciplina vitam duxit, intra triſtitiæ imitamenta, (nam non ſua ſponte, & ingenio) decus Imperatorium ſeveritatem nempe & gravitatem ſervabat, ſed juxta indita & præcepta ab his, qui illius curæ præerant; ideo non proprie ſeveritas & gravitas illi inerant, ſed ſimulatæ & tanquam ex imitatione moderatoribus inditæ & præceptæ. *Marcellus Donatus.* Non cepit iſta Donatus, qui vult triſtem fuiſſe Neronem, quamdiu ſub pædagogo, &c. Imo indicat auctor, intraſſe curiam, cum aliquandiu ante publico abſtinuiſſet, quaſi ob gravem luctum: qui riſus potius fuerat, aut certe gaudium. Sic lib. 3. Ann. 5. *Præpoſitam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrimas, vel doloris imitamenta.* Et lib. 14, 4. *Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cetera oſtentandæ pietatis.* Piſo apud noſtrum lib. 2, 77. *Periiſſe Germanicum nulli jactantius mœrent, quam qui maxime lætantur.* Gruterus. Juſtinus 12, 3. *Hæc quum nuntiata in Parthis Alexandro eſſent, ſimulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui ſuo triduum luctum indixit.* Gronovius.

2 *Capeſſendi egregii imperii*] Melior lectio ſcripti codicis, *Capeſſendi egregie imperii.* Rhenanus.

3 *Conſulum tribunalibus Italia*] Polybius lib. 6. Ὁμοίως καὶ ὅσα τῶν ἀδικημάτων τῶν κατ' Ἰταλίαν προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως, λέγω δὲ, οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. πρὸς δὲ τούτοις εἴτις ἰδιώτης ἢ πόλις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαλύσεως ἢ φυλακῆς προσδεῖται, τούτων πάντων ἐπιμελές ἐστι τῇ συγκλήτῳ. Qui locus unicus verbis Taciti eſt illuſtrandis. *Gronovius.*

4 *Publicæ provinciæ*] Spectat ad diviſionem Auguſtæam. Claudius pleraque omnia ad ſe traxerat: at Nero populi provincias (eæ enim publicæ) earumque controverſias ſolis Conſulibus curæ fore: ſe Cæſarianis provinciis, in quibus exercitus, velle conſulere prædixit. *Lipſius.*

Publicæ provinciæ] Sic dictæ ſunt provinciæ, quæ populo Ro. ceſſiſſent, quaſi populicæ, cum facta eſt earum diviſio inter Auguſtum & S.P.Q. Romanum. Has vero fuiſſe didici, quæ ſequuntur; Africa, Numidia, Cyrenaica, Aſia, Bithynia cum Ponto finitima, Græcia cum Epiro, Dalmatia, Macedonia, Creta, Sicilia, Sardinia, Hiſpaniæque Bætica. Fuere quoque publicæ factæ, Narbonenſis noſtra, & Cyprus, pro quibus a populo Cæſar Dalmatiam recepit. *Vertranius.*

5 *Illi patrum aditum*] Non muto. Conſules, inquit, præbeant provincialibus aditum Patrum. At hæc oratio Senecæ adeò grata Patribus, ait Xiphilinus, ὥστε καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν ταῖς νέαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι: *ut in argenteam columnam inciſa ſit, & Kalendis anni novi cum Conſules ineunt, ex decreto deinceps lecta.* Nec novum id Senatus decretum: excipio de argento. Nam & antea ſemper Principum orationes in æs inciſæ, & Kalendis Jan. recitatæ. Morem quem non nimis notum ſuggerit mihi Dio lib. ultimo: Τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τοὺς βουλευτὰς παρατείνεσθαι, ἔπαυσεν, ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐκ ταῖς στήλαις τοὺς ἐγγεγράφθαι. id eſt: *Cum legerent in Senatu Orationes quaſdam Auguſti & Tiberii ex decreto, ita ut ad veſperam Senatus detineretur, legentes Claudius inhibuit; ſufficere dicens, quod ea in columnis inciſa eſſent.* Lucem hinc do Plinii Pane-

fulturum. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus constituta sunt; *Ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur:* [1] *Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset.* Quod quidem adversante Agrippina, *tamquam acta Claudii subverterentur*, obtinuere patres. [2] qui in palatium ob id vocabantur, [3] ut astaret abditis

Panegyrico: *Acclamationes nostras*, inquit, *ne qua interciperet oblivio, P. C. in publica acta mittendas, & incidendas in ære censuistis. Ante Orationes principum tantum ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus Curiæ claudebantur.* Et ab hoc ritu est, quod Q. Haterius apud Tacitum lib. III. censet *ejus diei Senatusconsulta aureis litteris in curia figenda.* Ingerunt & Jurisconsulti, apud quos locis aliquot Orationes hæ Principum laudatæ. Sed nec ab alia caussa evenisse crediderim, quod Claudii oratio Lugduni nostro ævo reperta in Tabula æris. *Lipsius.*

1 *Edendi gladiatores necessitas*] Pertinet ad abolendum Claudii scitum, qui, auctore Dolabella, sanxit *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui Quæsturam adipiscerentur:* ait Tacitus lib. XI. Ubi suspecta vox, *adipiscerentur.* Cur enim hic ἐμφατικῶς scriptum, *Ne designatis quidem:* nisi quia antea ex ea sanctione, dabant etiam Candidati? Atque ita in Lampridii Alexandro lego: *Quæstores candidatos* (malim *Quæsturæ*) *ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post Quæsturam Præturam acciperent.* Ceterum hoc Neronis decretum abolevit iterum Domitianus: de quo Suetonius capite IV. *Lipsius.*

Ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores] Videtur abundare vox *quidem.* Sunt enim verba Senatus decreti. *Ursinus.* Movet hic emphatica particula *quidem* Lipsium, ut de mendo suspiciat in loco libro XI. verbum *adipiscerentur: P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur.* Cur enim, inquit, ἐμφατικῶς hic scriptum, *Ne designatis quidem:* nisi quia antea ex ea sanctione dabant etiam Candidati? At tu scito particulam hanc hinc delendam, quæ iterata ex sequenti linea: *Quod quidem adversante Agrippina*, &c. ita totum illud concidit: & Tacitus sibi non dissentaneus. Ponit auctor hoc exemplum decretorum Senatus, *Ne designatis quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset:* eadem forma, qua alterum, quod præcessit, *Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur.* Acidalius.

2 *Qui in Palatium*] Puto in templum (Vide Sueton. August. c. 29.) Apollonis Palatini. Supra lib. II. *Quatuor filiis ante limen Curiæ adstantibus, cum in Palatio Senatus haberetur.* Lipsius.

3 *Abditis à tergo foribus velo discreta*] Melius, *obditis.* Intellegit autem vela quæ prætenta foribus: quibus etiam Claudius se texit. Sueton. cap. X. *Prorepsit ad solarium proximum, interque foribus prætenta vela se abdidit.* Et Heliogabalus, narrante Lampridio: *Subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit, objectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit.* Julius Pollux describit lib. X. Πρὸ μὲν τοῦ κοιτῶνος ἐπὶ ταῖς θύραις, παραπετασμάτων σοι δεῖ, εἴτε ἁπλοῦν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν ἐξ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρουν. Id velum levabatur, in admissionibus. Seneca epist. LXXXI. *Non crepuit subinde ostium, non allevabatur velum.* Lampridius in Alexandro: *Salutabatur quasi unus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis.* Inde apud JCtos caussas cognoscere levato velo: id est palam omnibus admissis, l. 5. C. De naufragiis: *De submersis navibus decernimus ut levato velo istæ caussæ cognoscantur.* Ad hæc & talia vela facit lapis vetus Romæ:

TI. CL. THALLVS.
PRÆPOSITVS. VELARIORVM.
DOMVS. AVGVSTIANÆ.

Erant tamen & alia vela in cœnationibus arcendi frigoris, itemque ornatus caussa: de quibus Seneca lib. IV. Quæst. Nat. & Tertullianus de habitu muliebri. *Lipsius.*

Ut astaret abditis à tergo foribus] Expone ita ut astaret abditis à tergo foribus, quanquam in scripto codice legitur *additis*, tanquam propter ipsam factæ sint additæque fores. *Rhenanus.* Conjiciebam *obdito à tergo foribus velo discreta. A tergo* puta sedentis principis, *discreta velo*, quod *obditum* erat foribus, in quibus stabat ipsa. *Gronovius.* Id tolerandum non censet Cl. Ryckius, ut hoc loco cogitetur Agrippina adstitisse a tergo sedentis principis; quum velit scilicet adstitisse a tergo tapetis foribus prætenti. Et quomodo illic potuit abdita stare, quum per fores deberent singuli intrare? An post ingressos singulos scit ipse eam cœpisse stare, ut sic nesciretur? Immo non dicit Tacitus illam tunc demum adstare cœpisse, quum jam considerent omnes; sed fuisse abditas fores, non per velum, sed quæ vulgo ignorabantur nec aperiebantur ad usum & ingressum aliorum, quam ipsius Principis, uti solet id in aulis haberi. Vir doctus in sua expositione nullam rationem habet vocis *abditis.* Clare dicit Tacitus eam adstitisse *abditus à tergo*, haud dubie principis illic præsidentis *foribus;* & quomodo? an ut spectari posset adstans: nequaquam, sed *velo discreta.* quatuor autem illa vocabula non debent discerpi, sed ita junctim teneri, ut tergum nequeat pertinere ad velum. Curia Hostilia unum modo habuit introitum, unde toties occurrit *vestibulum curiæ*, ut consules ad sedem suam ituri prætenirent cunctos senatores ad mutuam salutationem. Unde ut illic consulum sellæ non habuerunt a tergo aliam januam, eam Augustus speciem & formam retinere voluisse videtur in Palatio, ubi senatum sæpe habuit, quum tamen essent abditæ fores, &

ditis à tergo foribus velo discreta, [1] quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum, caussam gentis apud Neronem orantibus, [2] escendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat; nisi ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, *venienti matri occurreret.* Ita specie pietatis, obviam itum dedecori.

6 Fine anni turbidis rumoribus *prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam* allatum est; *pulso Rhadamisto*, qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, *quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo qui à femina regeretur? num prœlia quoque & oppugnationes urbium, & cetera belli per magistros administrari possent*, anquirebant. [3] Contra alii *melius evenisse* disserunt, *quam si invalidus senecta & ignavia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, servilibus jussis obtemperaturus.* [4] *Burrum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cum octavodecimo ætatis anno Cn. Pompejus, nonodecimo Cæsar Octavianus, civilia bella sustinuerint.* [5] *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri.* [6] *Daturum plane documentum*, [7] *honestis an secus amicis uteretur*,

quidem a tergo, quod in domibus diceretur posticum. *Jac. Gronovius.*

1 *Aditus non adimeret*] Imo verò adimebat aditus: nec adiri conspicive Agrippina voluit. Scribo, *auditus.* Lipsius.

Quod visum arceret, aditus non adimeret] Lipsius mallet, *auditus.* Forte melius, *auditum:* vel si magis probes, *aditum*; cum præcesserit, *visum.* Pichena. Non dubitavimus in textum recipere certissimam emendationem Lipsii; prius erat *aditus non adimeret*, contra mentem auctoris. *Auditus*, ut *visus* infra 13, 16. *Freinshemius.*

2 *Escendere suggestum*] Probissima vox, & reperi ita in Farnesiano, sicuti paullo post in Vatican. *anquirebant.* Nemo autem tinctus hac meliori literatura, cui non ista hodie nota. *Lipsius.*

Escendere suggestum Imperatoris] Verbum *escendere*, à Lipsio ex Farnesiano Codice restitutum, à Flor. confirmatur, sicuti paulo post, *anquirebant.* Vulgo, *ascendere*, & *inquirebant.* Pichena.

3 *Contra alii melius evenisse dixerunt*] Videtur abundare verbum *dixerunt*, legendumque, *Contra alii melius evenisse, quam si invalidus senecta, & ignavia Claudius*, &c. potest enim videri illud, *dixerant*, adjectum esse. *Ursinus.* Malui, *disserunt*, ut vulgati. Sic lib. 12. *plures tuta disserunt.* lib. 14. *& morte ejus accensum populi favorem disserunt.* Pichena.

4 *Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos, & imperatori*] Legam levi trajectione, *Burrhum & Senecam m. r. exp. cognitos: & tamen imperatori*, &c. Acidalius.

5 *Pluraque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri*] Scribendum, *pleraque.* Ecliptica oratio est. nam adverbium *magis* aut *potius* subauditur. Hoc loquendi genere sæpenumero Tacitus utitur. lib. 14. *Denique rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam.* lib. 3. Hist. de Flavianis, *Ne suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ quam periculorum socias.* lib. 4. Hist. de rege Ptolemæo; *Ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens.* In libello de Germanis: *Cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur.* Rhenanus. Magis placet, *pluraque*, &c. & ita aptius ad sententiam. *Ursinus.* Satis placet, quod Rhenanus. Magnam ait partem res etiam à Principe in bello gerendas ejus esse indolis, uti melius per legatos sive ministros & mandata quam per ipsum præsentem armatum & concursantem vel satagentem, expediantur & transigantur. Suetonius Octav. 21. *Domuit autem partim ductu, partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam*, &c. *Auspiciis suis*, id est per legatos suos, ubi ipse non intervenit, nec præsens fuit. *Gronovius.*

6 *Daturum plane documentum*] *Datum*, habet exemplar Budense; quasi dicas objectum documentum sive oblatum experimentum, per illud bellum quod tum instabat. Sed magis quadrat, *daturum.* Rhenanus.

7 *Honestis an secus amicis uteretur, si ducem*] Castigavimus, *& si ducem*, subauditur, *daturum documentum.* Rhenanus. Sensus non constans sibi. Quomodo enim hinc, si egregium ducem amota invidia, non pecuniosum & gratia subnixum per ambitum, deligeret Nero, documentum ipsis, honestis an aliis amicis uteretur? Consequens sane id non videtur. Nec adeo particulæ illæ optime hærent, *si, quam si.* Melius erat posterius *si* omitti, ut *potius*, vel *magis* Taciti more subintelligeretur. Sed Muretus bifidam sententiam facit; paullo alia lectione: *honestis an secus amicis uteretur, & si* (ita etiam in aliis libris) *ducem amota invidia egregium, an pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Scilicet usum rariorem particulæ *si* pro *an* occasionem interpolandi dedisse. Quamquam ego profecto id ipsum *si* nolim hic agnoscere. Cur enim non addidit etiam præcedentibus sic, *si honestis an secus amicis uteretur.* Deleverim igitur etiam ipsum, ut plane concinna sit oratio in hunc modum:

retur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret. Hæc atque talia vulgantibus, Nero & *juventutem proximas per provincias quæsitam* [1] *supplendis Orientis legionibus admovere, legionesque ipsas propius Armeniam collocari* jubet: *duosque veteres reges* [2] *Agrippam, Antiochum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent:* [3] *simul pontes per amnem Euphraten jungi.* [4] *Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem* [5] *Sophenen Sohemo cum insignibus regiis mandat.* Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. & abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum. Sed apud Senatum omnia in majus celebrata sunt, sen- 8
tentiis eorum, qui *supplicationes & diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque ejus pari magnitudine ac Martis Ultoris, eodem in templo* censuere: præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam & legatum ejus [6] Quadratum Umidium remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, [7] additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant: socii reges prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant. qui ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est, itinere propere confecto, [8] apud Ægeas civitatem Ciliciæ obvium Quadratum habuit, illuc

dum: *honestis an secus amicis uteretur* (& quod in aliis libris, possis hic si velis retinere) *ducem amota invidia egregium, an pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Ulterius mutare vix mihi quidquam hic permiserim. Venit tamen in mentem commoda etiam alia sententia, quam verba sic concepta elegantissime effecerint: *Modestis an secus amicis uteretur, si ducem aut amota invidia egregium, aut pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Acidalius. Non dubito expungendam *si* particulam à quodam phrasis Cornelianæ non admodum gnaro. *Egregium quam pecuniosum*, hoc est, egregium potius quam pecuniosum. Exempla sunt complura, in quibus potius istud non exprimitur, sed intelligitur: quorum unum tantum alterumque adscribam, assertioni meæ firmandæ. Supra 3, 32. *Nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiæ habendam.* 4, 61. *claris majoribus quam vetustis.* Freinshemius.

1 *Supplendis Orientis legionibus admovere*] Legendum puto, *admoveri.* nam sequitur, *collocari.* Pichena. Legam, *admoveri*, ut *collocari.* Acidal.

2 *Agrippam & Jocchum*] Agrippam intellegit Agrippæ filium, cognomento Juniorem: qui Galilææ, Trachonitidis, & partis Judææ rex, de quo Josephus lib. xx. satis. Sed Jocchus iste quis? Utrum *Bocchus* rescribendum? an potius, expleta voce *Antiochus?* Quod verum censeo. Intellegit Antiochum, regem Commagenes & in parte Ciliciæ. de quo Josephus lib. XIX. Ἀντίοχον δὲ ἣν εἶχεν βασιλείαν ἀφελόμενος, Κιλικίας μέρει τινὶ, καὶ Κομμαγηνῇ δωρεῖται. Et Dio lib. LX. Confirmat eam scripturam noster infra, qui in auxiliis Corbulonis Antiochum nominat: iteratque hoc mandatum. *Simul*, inquit, *Antiochum regem monet proximas sibi Præfecturas petere.* Vaticano tamen est, *Lochium.* Lipsius.

3 *Simul pontes per amnem Euphratem*] Ita legebat Faernus, non ut est in vulgatis, *per pontem.* Ursinus. An ipsis regibus mandatum, ut pontes jungerent? potius ipsius imperatoris ducibus. nam alias, *jungere*, dixisset, non, *jungi.* Rectius ergo distinxi, *intrarent: simul pontes* &c. Pichena. Muretus *amnem* delet. *Acidalius.*

4 *Minorem Armeniam Aristobulo*] Josephus xx. Τὴν τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν, Ἀριστόβουλος Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. & addit, id factum τῷ πρώτῳ τῆς Νέρωνος ἀρχῆς ἔτει, convenienter plane cum Tacito. *Lipsius.*

5 *Sophenem Sohemo*] Nescio an idem sit qui à Cajo constitutus Arabum Ituræorum rex, auctore Dione. Sed apud eum Σοαῖμος dicitur: & fortasse ita hic scribendum. *Idem.*

6 *Quadratum Vinidium*] *Numidium*, ut supra. *Idem.* Sed *Umidium* cognosces ex 12, 45. quem locum Lipsius quoque innuit. *Jac. Gronovius.*

7 *Additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant*] Muretus, *cohortibus aliis, q. a. Cap.* &c. Vix abest, opinor, quin vere. *Acidalius.*

8 *Apud Egas*] Libri mei, *Ægeas*, & recte. Id enim Ciliciæ opidum. Strabo: Μετὰ δὲ Μαλλὸν, Αἰγαῖαι πολίχνιον ὕφορμον ἔχον. id est, *Post Mallum Ægeæ opidulum, quod stationem navibus habet.* Lipsius.

Apud Ægeas civitatem Ciliciæ] Ita hujus oppidi nomen restituit Lipsius ex libris, & Florentinus concordat. Vulgo, *Egas.* Pichena. Lucanus tamen lib. 3. 227. *& extremæ resonant navalibus Ægæ.* Sic enim legendum puto: non *externæ.* Stephanus: Αἰγαὶ πολλαί. πόλις Κιλικίας, &c. Plinius lib. 5, 27.

oppi-

illuc progressum, ne si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens; verbis magnificus, & super experientiam sapien-
9 tiamque, etiam [1] specie inanium validus. Ceterum uterque Vologesen regem nuntiis monebant, *pacem quam bellum mallet*, *datisque obsidibus*, *solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret*. [2] Et Vologeses quo bellum [3] ex commodo pararet, an ut æmulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos [4] centurio Histejus [5] ab Umidio missus, forte [6] prior ea de caussa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, *ire* præfectum cohortis Arrium Varum, [7] *&* *reciperare obsides* jubet. Hinc ortum inter

oppidum Æga liberum, *amnis Pyramus*, *Porta Ciliciæ.* Philostratus de vita Apollon. 1, 8. Κἀκεῖνα τῆς ἐν Αἰγαῖς διατριβῆς. Cap. sequenti: Ο δ' ἐῤῥῶσθαι φράσας, οἷς ἔπραττεν (ἐν Ταρσοῖς ἄρα ἀγορὰν ἦγεν) ἐξωρμήθη εἰς τὰς Αἰγάς. Idem lib. 2. vitarum in Antiocho: Αντίοχον τὸν Σοφιστὴν αἱ Κιλίκων Αἰγαὶ ἤνεγκαν. Apud Dionem lib. 47. est: καὶ τοὺς Ταρσέας ἑκουσίως προσλαβὼν φρουρούς τινας αὐτοῦ ἐν Αἰγέαις ὄντας ἐνίκησε. Sed ibi quoque Xylander mavult ἐν Αἰγαῖς. Quare vereor ne & Strabo scripserit: Μετὰ δ' Μαλλὸν Αἰγαί. Et mox: Μετὰ δ' Αἰγὰς Ἰσσός. Gronovius.

1 *Specie inanium validus*] Restitui, meo animo, vere. Corbulo, inquit, non solum vera virtute sapientiaque magnus, sed etiam animos allicere peritus specie inanium; id est, gestibus, verbis, habituque externo. At nostri Censores quam hic mente, ut ait ille, extensa? Beatus legit, *spe animum validus* pro animorum, inquit. Vertranius, *spe immanium* scilicet rerum. Cum bona gratia, abite quæso, & cucurbitas pingite. *Lipsius.*

Etiam specie inanium validus] Ante dixit, *Corpore ingens*, quare hic rursum subdit, *etiam specie*. Budense volumen habet, *spe inanium*. Lego, *spe*, aut *spei animum validus*. Hoc enim melius placet, quam *spe immani validus*. Rhenanus. Etiam validus ad spem commovendam inanium rerum, quales sunt apparatus familiares, vestes, equi ornamenta, & cætera, quibus vulgus moveri solet, & quibus species inest magni animi, cum tamen inania sint, & aliena. *Ferrettus.* Æmylius exponit pro eo, qui ad spem commovendam, vel rebus inanibus valeret: Beatus legit, *spe animum validus*, pro animorum: ego malim scribi, *spe immanium*, scilicet rerum, *validus*. Vertranius. Male antea, *spe inanium*. Emendavit Lipsius, credo ex libris, nam Ven. haud aliter habet. Flor. *Specie in animum*. Sic de Cæcina lib. 2. hist. *vigore ætatis*, *proceritate corporis*, *&* *quodam inani favore*. Pichena.

2 *Et Vologeses*, *quo bellum*, *&c.*] Dedit obsides: vel ut qui tunc erat impar bello, pararet interim nulla molestia, quæ æqualem illum redderent: vel ut amoveret suspectos. *Ferrettus.* Faernus legebat: *Et Vologeses quo bellum ex æquo mox appararet.* Ursinus. Lege, *ex commodo pararet*, Hoc vult datos obsides non bona fide. Aut ergo dati ut falleret, & ostensa pace bellum pararet commodo suo, cui tum non satis paratus; aut ut specie obsidium amoliretur, quos suspectos haberet. Nihil certius. *Mercerus.* Corrupte in vulgatis, *ex æquo modo.* Flor. aliquid lucis ad veram lectionem dedit, habens, *ex quo modo.* Restitui ergo *ex commodo*, quod Mercero etiam ac Mureto probatur. Columell. 6, 2. *ideoque robora corporum citra maciem conservant*, *qui ex commodo*, *quam qui festinanter mandunt.* Idem 12, 19. *Ut ex commodo mustum ferveat.* Pichena. Lipsius superfluere vocem *modo* censet: Muretus mutat, *ex commodo.* Uter verius, non definio. Sed quæro, quomodo bellum parabat Vologeses, si obsides dabat? Finiebat imo, & pacem jungebat. Legam ego, *quo bellum ex æquo componeret.* Clara & vera sententia. Possis forte etiam scribere, *quo bellum ex æquo patraret*: ac postea si lubeat leviter mutatum τὸ *modo*, sequentibus inserere: *an ut æmulationis suspectos domo amoveret.* Sed quod primum dixi, mihi verum est. *Acidalius.*

3 *Ex æquo modo*] Nisi fallor, τὸ *modo* παρέλκει: aut certe cum Mercero legam, *ex commodo.* Lipsius.

4 *Centurio Hostorius*] Vaticanus codex, *Centurio Histius*. Parum, aut nihil est: tamen infra, post triennium, in his locis *Istius Capito* est, *Castrorum præfectus.* Idem.

Accepitque eos Centurio Histejus] Ita scriptum in Flor. & Vat. Vulgo, *Hostorius.* Pichena.

5 *Ab Vinidio*] Recte Lipsius, *Numidio*: Muret. *Vindicio*: & sic ubicunque id nominis reperitur. *Acidalius.*

6 *Priore de caussa*] Mureto accedo, *prior ea de caussa*, legenti. *Lipsius.*

Forte priore de causa adito rege] Notaverat Muretus, *forte prior ea de caussa*, quod non capio. Sed scribendum videtur, quomodo & ipse fortasse voluit: *Hostorius ab Numidio missus*, *forte prior*, *an ea de causa adito rege.* Accepit obsides Hostorius, sive forte fortuna prior in regem inciderat, sive de industria occupaverat. *Acidalius.* Muretus, *forte prior ea de causa*, *adito rege*, unica tantum litera adjecta, locum apte restituit. male antea, *priore de causa.* Pichena.

7 *Reciperare obsides jubet*] Ita ex Florent. & antiquis

ter præfectum & centurionem jurgium, [1] ne diutius externis ſpectaculo eſſet, arbi-
trium rei obſidibus legatiſque qui eos ducebant, permiſſum. Atque illi ob recentem
gloriam, [2] & inclinatione quadam etiam hoſtium, Corbulonem prætulere. Unde
diſcordia inter duces: querente Umidio *prærepta quæ ſuis conſiliis patraviſſet:* teſtante
contra Corbulone, *non prius converſum regem ad offerendos obſides, quam ipſe dux bel-
lo delectus ſpes ejus ad metum mutaret.* Nero quo componeret diverſos, ſic evulgari
juſſit: *Ob res à Quadrato & Corbulone proſpere geſtas laurum* [3] *faſcibus imperatoriis ad-
di.* Quæ in alios conſules egreſſa, conjunxi. Eodem anno Cæſar *effigiem Cn. Do-* 10
mitio patri, [4] *conſularia inſignia Aſconio Labeoni,* quo tutore uſus erat, petivit à ſe-
natu: ſibique *ſtatuas argento vel auro ſolidas,* adverſus offerentes prohibuit. Et quan-
quam cenſuiſſent patres, *ut principium anni inciperet menſe Decembri,* quo ortus erat
Nero, veterem religionem Kalendarum Januariarum inchoando anno retinuit. [5] Ne-
que recepti ſunt inter reos Carinas Celer ſenator, ſervo accuſante, [6] aut Julius Den-
ſus eques, cui favor in Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone L. An- 11
tiſtio conſulibus cum in [7] acta principum jurarent magiſtratus, *in ſua acta colle-
gam*

quis fere omnibus. Vulgo, *recipere.* Pichena.

1 *Quod ne diutius externis ſpectaculo eſſet*] Pronomen *quod*, poteſt abeſſe. & quidam in exemplari ſcripto ſuperne adjecerat. tum ponendum punctum poſt *jurgium*, & ſubaudiendum verbum, *eſt.* Rhenanus. Venetus codex addit: *quod ne diutius*, &c. *Pichena.*

2 *Et inclinatione quadam hoſtium*] Idem Venetus, aliique veteres habent: *& inclinationem quandam.* Pichena. Nullum iſta idoneum ſenſum admittunt. Legam; *inclinatione quadam etiam Hoſtorii.* Nam in aliis libris non *Hoſteius*, ſed *Hoſtorius* hic centurio vocatur. Hoc autem vult: Parthos Corbulonem prætuliſſe, partim ob recentem ejus gloriam, partim, quod, pacis concordiæque cauſa, aliquatenus eo inclinare ipſum Hoſtorium, à Vinidio miſſum, obſervarent. *Boxhornius.*

3 *Faſcibus Imperatoriis*] De faſcibus Imperatorum ſive Principum (nec enim alios hic intelleges) docebo juvenes: fors fuit, & quoſdam ſenes. Olim non niſi magiſtratus populi Romani, aut qui cum imperio in provinciis, faſcibus uſi. Quid ergo princeps in urbe, ſi nullum gereret ordinarium magiſtratum? Nihilo ſecus faſces duodecim illi. Origo rei ab Auguſto; cujus honori Senatus decrevit anno urbis DCCXXXV. uti Conſulari poteſtate ſemper eſſet, faſcibuſque duodecim uteretur. Dio LIV. Ὁ δ' Αὔγουστος τὴν τῶν ὑπάτων ἐξουσίαν διὰ βίου ἔλαβεν, ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθέζεσθαι. Eumque morem tenuerunt Principes ſecuti: ita ut laurum tamen faſcibus non adderent, niſi in victoria: uti hic factum. At ſtatim per adulationem irrupit, ut omnium Principum faſces, & ſemper laureati eſſent. eaque nota maxime diſtinctus à vulgo Princeps. Herodianus de Gordiano lib. VII. Εἵπετο δ' αὐτῷ πάντα ἡ βασιλικὴ πομπὴ, τῶν μὲν στρατιωτῶν καὶ δορυφόρων προϊόντων. αἵ τε ῥάβδοι ἐδαφνηφόρουν, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον εἰς τὸ διαγνῶναι τὰς βασιλικὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν. Capitolinus in Maximinis: *Inde Carthaginem venit cum pompa regali, & protectoribus, & faſcibus laureatis.* Quando id cœperit, ignoro: paullatim quidem non ſolum laureati admiſſi faſces, ſed & aurati. Claudianus Panegyrico in VI. conſulatum Honorii,

——— *agnoſcunt roſtra curules*
Auditas quondam proavis: deſuetaque cingit
Regius auratis fora Faſcibus Ulpia lictor.

Lipſius.

4 *Conſularia inſignia*] In MS. Mediceo eſt *& conſularia inſ.* quam copulam cur jam exſecratus fuerit Beroaldus, non aſſequor, idque cum adſenſu omnium editorum. *Jac. Gronovius.*

5 *Neque recepti ſunt in reos*] Laudabilis foret ardor inſignium virorum, qui tam ardenter Tacito adfuerunt, ab Rhenano ad Ryckium, ſi juſtam cauſam haberet. Cur enim illi omnes ſic edunt, quum & Beroaldus & Aldus aliter anteceſſerint, exhibendo ſcilicet, quod in MS. Mediceo perſpicue legitur *inter reos?* Id & ipſe & frater meus notavimus ex eodem codice, ut ejus lectionis fuerint omnes bene conſcii. Et iſti tamen in lib. 3. cap. 70. *Recipi Cæſar inter reos vetuit* edunt nemine diſſentiente. Nunc certe ſuum recepit Tacitus. *Idem.*

6 *Aut Julius Denſus equeſter*] Muretus legit, *eques Rom.* Ego non muto, ut idem ſit *equeſter*, ac equeſtri ortus loco, vel equeſtris ordinis. Sic lib. 12. *Nam divus Auguſtus apud equeſtres qui Ægypto præſiderent lege agi*, &c. *Pichena.* Inſolens additio hæc *equeſter.* Recte opinor Muret. *eques R.* id eſt, eques Romanus. *Acidalius.*

7 *Acta principum*] Non ut receptum, *principis.* Jurabant enim in acta non unius qui imperitabat, ſed & priorum. Dicam multa ad lib. XVI. *Lipſius.*

In acta principis jurarent magiſtratus] Juratum in verba, juratum in acta reperias, eodem duplici ten-

gam Antistium jurare prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus levium
quoque rerum gloria sublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in [1] Plautium
Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ [2] ordine remotum, reddidit senatui,
clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam ho-
12 nesta præciperet, [3] vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat. Ceterum infracta
paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertæ, [4] cui vocabulum *Acte*
fuit: simul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis
decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus,
[5] ignara matre, dein frustra obnitente, [6] penitus irrepserant per luxum & ambigua
secreta. [7] ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cu-
jusquam injuria cupidines principis explente: quando uxore ab Octavia [8] nobili
quidem, & probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent illicita, abhorre-
bat: metuebaturque ne in stupra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidi-
13 ne prohiberetur. Sed Agrippina *libertam æmulam*, [9] *nurum ancillam*, aliaque eun-
dem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filii, aut satietatem oppe-
riri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere. donec vi amoris subactus,
exueret obsequium in matrem, [10] Senecæque permitteret. Ex cujus familiaribus.

1 An-

tendente via, ad imperium scilicet constituendum. In verba vel nomen imperatoris milites jurejurando adacti sunt, quo illius partes sequerentur, cui se religione jusjurandi addicerent: qua de re memorabile est ex Histor. lib. I. *projectis Galbæ imaginibus, in S. P. Q. Romani verba jurasse milites. In acta jurare*, fuit se principis placita servaturos obligare. Id mortuo principi tributum honoris causa legas, si maneret illius sacrosancta recordatio: negatum vero fuit illi, cujus acta rescindi vellent. Sic namque Dio lib. 59. scribit: *M. Aquilius Julianus, P. Nonius Asprenas Coss. in acta Tiberii non juravere: quare irrita habita sunt, neque ea ullus imperator recenset, cum in sua acta juratur. Verum de Augusto Cajoque reliqua pro more facta, juratumque ab omnibus*, &c. Dixerat autem Tiberius: *exempli causa cavendum, ne se senatus in cujusquam acta obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Nihilominus invaluit, ut in novi principis acta juraretur. Sic supra lib. 2. juratum in acta Tiberii, apud Dionem juratum in acta Caligulæ, hoc loco juratum in acta Neronis. *Vertranius.*

1 *Plautum Lateranum*] Supra lib. XI. *Lipsius.*

2 *Ordine remotum*] Nimio mavolo simplex, *motum.* Acidalius. Suetonius Vitellio 2. *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset.* Gronovius.

3 *Vel jactandi ingenii*] Contaminarant impuræ manus, *caussa jactandi.* At vox ea eleganter abest Vatic. *Lipsius.*

Causa jactandi ingenii] Addidimus *vel* particulam hic non otiosam, *vel causa jactandi ingenii.* Rhenanus. Vox, *causa*, quæ hic addita fuerat, etiam à Flor. abest. *Pichena.*

4 *Cui vocabulum Acte*] Ex Asia oriunda mulier: cujus genus Nero (ut splendorem ei adstrueret) ad Attalum regem porrigebat. Xiphilinus. *Lipsius.*

5 *Ignara matre, dein frustra obtinente*] Scripsimus, *obnitente.* Rhenanus.

6 *Penitus irrepserat*] Scribe, *irrepserant*, ad Senecionem enim pertinet & Othonem: non ad Acten. *Lipsius.*

Penitus irrepserant per luxum & ambigua secreta] Monente Lipsio, scripsi, *irrepserant*, non ut vulgo, *irrepserat.* de duobus enim sermo, Othone ac Senecione. *Pichena.*

7 *Ne severioribus quidem*] Libri scripti, *senioribus.* Lipsius.

Ne severioribus quidem] Florentinus: *ne senioribus quidem.* quod vulgatæ lectioni non antefero. *Pichena.*

8 *Nobili quidem & probitatis spectatæ*] Magis placeret *nobili quamquam, & probitatis* &c. *Ursinus.*

9 *Nurum ancillam*] Quam *libertam* prius nominaverat: Sic sæpe apud auctores. *Sallustius. Tarrulæ Scyrroque pessimis servorum divitiæ partæ sunt.* Licet non servi, sed liberti essent. *Aurelius.*

10 *Senecæque permitteret*] Hærere me jubent libri. Nam Farnes. *seque neci permitteret.* Vatic. *seque permitteret.* addito superius, *neci.* E quibus, *seque Senecæ*, occurrebat: nisi aliud latet. Tamen de Seneca fuisse, verba subsita statim dicunt. *Lipsius.*

Senecæque permitteret] Malim, *se Senecæque permitteret.* Rhenanus. Addenda videtur dictio, *se*, legendumque, *Senecæque se permitteret.* Ursinus. Doctiss. vir suæ tantum hæsitationis nos participes facit: mihi autem verba, & sententia in aperto sunt. Nero amoris vi matri jam minus minusque obtemperabat, quæ eum ab Acte distrahere contendebat, & se regendum Senecæ tradit, qui ejusmodi

amo-

[1] Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, [2] *suum potius cubiculum ac sinum* offerre *contegendis quæ prima ætas, &* [1] *summa*

amoribus non erat adversus: *ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente.* Immo ad eam rem ministros suggerebat: *ex cujus familiaribus Annæus Serenus simulatione amoris adversus eandem libertam primas adolescentis cupidines velaverat.* τὸ *Senecaque permitteret*, ut illud: Terent. Adelph. *pater tibi permittimus, Plus scis facto opus est.* utque Plaut. Rud. *equidem suadeo ut ad nos abeant potius dum recipis.* Eadem est invenire apud Græcos. Thucydides lib. 2. δεδιέναι δὲ καὶ περὶ τῇ πάσῃ πόλει, μὴ ἐκείνων ἀποχωρησάντων Ἀθηναῖοι ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέπωσιν i. *Timere quque toti civitati, ne illis digressis venirent Athenienses, qui sibi non permitterent.* quæ sic explet scholiast. οὐ δώσωσιν ἄδειαν τοῖς Πλαταιεῦσιν ἐμμένειν τοῖς δόξασιν. Idem: καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες τεταγμένοι προτήεσαν, καὶ διὰ φυλακῆς ἔχοντες. ubi scholiastes ἑαυτοὺς δηλονότι. *Salinerius.* Absit ut Senecæ sanctum mihi nomen istis immisceam. Abnuunt quoque libri, quorum Farnesianus, *seque neci permitteret.* Vatican. *seque permitteret*; superpicto, *neci.* Nisi valde hallucinor debuit scribi, *Actæ.* ut esset, *seque Actæ permitteret.* Tandem, inquit, Nero Agrippinæ matri, cui odiosus ejus amor, obsequium omne negavit, dediditque se totum amatæ sibi Actæ. *Pontanus.* E Farnesiano citat Lipsius: *seque neci permitteret.* Vaticanus tantum habet: *seque permitteret.* Dubium mihi nullum, quin scripserit Tacitus: *seque Senecæ permitteret.* Evincunt illa quæ statim sequuntur: *Ex cujus familiaribus Annæus Serenus.* Fuit enim is Serenus non tantum familiaris Senecæ, sed carissimus etiam, ut ipse fatetur Epistola 63. ad Lucillium. *Colerus.* Florent. *seque nece:* atque in margine, *Seneceque.* nam sequitur: *ex cujus familiaribus Annæus Serenus*, &c. qui inter primos amicus Senecæ, ut ex ipsius verbis, Epist. 64. colligitur. An *seque Senecæ*, legendum, quasi in illum Nero transtulerit obsequium, quod in matrem exuerat? Vix credam? eo enim ingenio, ea jam ætate erat Nero, ut potius imperii potentem, quam obsequii patientem, crediderim, præsertim erga familiares, cum antea neque ipsi matri libenter se regi sineret. Mallem, *Senecaque permitteret.* id est, non adversaretur: sive Agrippinæ odio; sive metu, ne in stupra feminarum illustrium prorumperet Nero, si à muliercula Acte divelleretur, matrique obtemperaret. Sic supra: *ne severioribus quidem principis amicis adversantibus.* quæ verba Senecam ac Burrhum designant. Huic sensui lucem afferunt verba l. 14, 1. *Hæc atque talia lacrimis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi matris potentiam.* Pichena. Lipsius hæret: ego indubitanter cum Mureto, *Seque Senecæ permitteret.* Acidalius. Pichena meo judicio εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τὸν κάλαμον βάψας, *Senecaque permitteret.* In re ancipiti & dubiæ interpretationis artifici brevitate defungitur, ne in alteramutram partem pronior appareat. Seneca, etsi jam ab initiis imperii Neronis unum cum Burrho certamen habuisset adversus crudelitatem & superbiam Agrippinæ, semper tamen in filio aluerat debitam matri pietatem. Et quoties ab ea se ille insolentius asperiusque tractatum doleret, quamvis instigantibus haud dubie statim assentatoribus, non permiserat eum matri diu irasci, nedum frenum mordere, sed gravibus & honestis monitis exulceratam mentem sanaverat. Nunc per ipsius impotentiam eo res erat redacta, & sic commota ferocia sævi adolescentis, ut necessario esset silendum de matre, aut exspectandum, ut ipse cum illa quæreretur foras, qui solus aut cum altero illa in aula verum dicebat, & in posterum & ad hæc mitiganda & omnibus bonis totique reipublicæ fieret inutilis. Ergo *permisit*, hoc est, tacuit, desiit obniti, & hac parte veri molles auriculas radere, nec retinuit palam responsantem, & quæ adhuc clam fecerat, oculis ingerentem. Quod nec laudare voluit Tacitus, & accusantur frustra, quæ cogunt tempora. Ideo sic transmittit. Nam quod sequitur de Annæo Sereno, non accipiendum, quasi faverit amori Neronis Seneca contra matris voluntatem suæ gratiæ causa: sed quum judicaret hunc ei ludum dandum majoris mali evitandi ergo, eo ipso, quod comparaverat personam, cujus nomine liberalitas Neronis velaretur, fovebat reverentiam matris, & filium retinebat, ut cum aliqua verecundia indulgeret ætati. Sed salubre consilium austeritas Agrippinæ & æmulatio vana irritum reddidit. *Gronovius.*

1 *Annæus Serenus*] Qui præfectus vigilum Neronis. Plinius l. XXII. *Fungi familias nuper interemere & tota convivia, Annæum Serenum Præfectum Neronis vigilum & Tribunos & Centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi?* De hoc amico suo capiendus Seneca, epist. LXIII. *Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla sim eorum quos dolor vicit.* Et inscripsit eidem libros suos De Tranquillitate, monumentum amoris. *Lipsius.*

2 *Suum potius cubiculum ac sinum offerre*] Agrippinæ moribus haud alienum erit, incestum eam cum filio Nerone jam tum secreta mente agitasse? at his verbis, *cubiculum ac sinum*, eamdem vim inesse, ut filium ad id scelus aperte invitet, mihi certe non fit verisimile. Nam initio libri sequentis, hoc ipsum Cornelius, tanquam novum & immane facinus, ex historia Cluvii tradit atque execratur.

[1] *summa fortuna expeterent.* Quin & fatebatur *intempestivam severitatem*, & suarum opum quæ haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat; ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, [2] orabantque *cavere insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ.* Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, [3] quo principum conjuges ac parentes effulserant, deligit vestem & gemmas, [4] misitque donum matri: nulla parsimonia, cum præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina *non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri* proclamat, *& dividere filium, quæ cuncta ex ipsa*
14 *haberet.* Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus iis quibus superbia muliebris innitebatur, [5] demovet Pallantem cura rerum quis [6] à Claudio impositus, [7] velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse; [8] *Ire Pallantem ut ejuraret.* Sane pepigerat Pallas, [9] *ne cujus facti in præteritum interrogaretur*, [10] *paresque rationes cum republica haberet.* Præceps post hæc Agrippina [11] ruere ad terrorem & minas, neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur; *adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus & adoptivus, per injurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ in primis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia,* [12] *inde debilis rursus Burrhus & exsul*

cratur. Censeo itaque, Agrippinam, indulgentem jam & intemperanter demissam, simulavisse, libidinibus filii se non quidem adversari; sed imperatori minime decorum esse, hujusmodi mulierculas palam habere: & ideo ad id cubicula latebrasque proprias offerebat. *Pichena.*

1 *Summa forma expeterent*] Reposuimus, *summa fortuna.* Rhenanus.

2 *Orabantque cavere insidias*] Potius legendum, *caveret.* Rhenanus. Florent. *cavere.* Vulgo, *caveri.* Forte melius, *caveret.* Pichena.

3 *Quo principum conjuges*] Claudianus de nuptiis Honorii:

> ——— *jam munera nuptæ*
> *Præparat, & pulchros, Mariæ sed luce minores,*
> *Eligit ornatus; quicquid venerabilis olim*
> *Livia divorumque nurus gessere superbæ.*

Aurelius.

4 *Misitque domum matri*] Scribendum, *donum matri.* Rhenanus.

5 *Demovet Pallantem cura rerum*] A rationibus Claudii fuit, ex Sueton. cap. XXVIII. & lapide, in quo sculptum: PALLANS. CÆS. N. SER. ADIUTOR. A. RATIONIBVS. *Lipsius.*

6 *A Claudio impositus*] Pallas Claudii Cæsaris libertus, à rationibus ejus fuit. Ex Sueton. 28. *Vertranius.*

7 *Velut arbitrum regni agebat*] Mirum est, quantum mellis in hac loquutione potuerint gustare viri docti, ut sic continuatis editionibus protulerint, quum unus Beroaldus dederit clare *arbitrium.* Credas forsan id eis ita placuisse ex altero loco lib. 4. hist. cap. 22. *Proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret.* Quomodo sane illic legitur etiam in Beroaldi editione. Atqui scias, qui legis, oportet, utroque loco in MS. Mediceo prorsus exstare *arbitrium.* Cui voci quid adest, propter quod cedere debet masculino? An fortassis quia Livius dixit 24, 45. *Homines in medio ardore belli tanquam in pace libera de quoque arbitria agere.* Etiam mox in eodem MS. legitur *degrediente*, nempe ex Palatio, non *digrediente.* Jac. Gronovius.

8 *Ire Pallantem, ut ejuraret*] Scilicet, rempublicam, quam in manu habebat & in potestate. Quod sit autem acumen istorum verborum, multi dubitant. Et existimo respexisse Neronem ad formulam *ejurandi bonam copiam*, de qua Cicero in familiaribus epistolis ad Pætum: *Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil est.* Vocant Jurisconsulti *cedere bonis.* Pallas ergo exibat ejuraturus bonam copiam, & ingentem prosequentium multitudinem immensamque auctoritatem malæ fortunæ, invidisque & malevolis, quasi iniquis creditoribus, relicturus. *Aurelius.*

9 *Ne cujusque facti in præteritum interrogaretur*] Emendavimus, *ne cujus facti.* alioqui stare poterat *cujusquam facti.* Rhenanus.

10 *Paresque rationes*] Id est, (uti Jurisconsulti loquuntur) ut pariator esset, sive ἀλοίπαστος: nec reliqua ulla haberet. Sic parem rationem facere Seneca dixit, lib. II. epist. & lib. VI. De Benef. cap. XL. item Jurisc. l. ult. De doli except. l. XX. De manum. testam. *Lipsius.*

11 *Ruere ad terrorem & minas*] Sic Flor. & veteres editi. recentiores vero, *in terrorem.* Pichena.

12 *Inde vilis rursus Burrhus*] Vatic. *bibil.* Suspicari possis, num *debilis*, legendum. Debilitas enim loco

exsul Seneca, [1] *trunca scilicet manu*, & *professoria lingua*, *generis humani regimen expostu-*

loco probri, quia & sacris olim arcebantur, & decreto Augusti etiam Senatu. Sequitur autem de hoc ipso Burrho, *Trunca scilicet manu*. Suspectum æque, τὸ *rursus*, quod hic nulli rei. Puto fuisse, *rufus*: glossema scilicet ad cognomen Afranii, Burrhus. Nam Latini Burrhum, rufum dicebant, à Græco. Glossæ: *Burrhum*. Ξανθὸν, πυῤῥόν. Vide Festum. *Lipsius.*

Inde vilis rursus Burrhus] Τὸ *rursus* non est inutile, si *hinc* & *inde* accipias pro dispositione locorum, unde Agrippina, & Burrhus cum Seneca vicissim disceptaturi fuissent: id nominis enim sive *rursum* idem valet, quod *contra*, sive *è contrario*. Et hic respicit ad sententiæ diversitatem. Terent. Eunuch. *Heus tu negato rursum*. & ibi Donatus. Noster lib. 1. ann. *neque eminentes virtutes sectabatur*, & *rursum vitia oderat*. Et lib. 4. *ut nimia nuper coërcendo filio*, *ita rursum intemperanter demissa*. Et lib. 2. hist. *rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum*. Ad hanc faciem Græci dixere τὰ ἔμπαλιν. Posidipp. lib. 1. Antholog. αἱ δὲ νεότητες Ἄφρονες, αἱ πολιαὶ δ᾽ ἔμπαλιν ἀδρανέες i. juventutes insipientes, canicies rursus debiles. Burrhus autem *vilis* dicitur, propter manum truncam: quod duces invalido corpore militibus contemptui sint. *Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat*, *senecta ac debilitate pedum invalidum*. Salinerius. Mallem cum Lipsio, *inde debilis*. nam huc inclinat etiam Florent. in quo legitur, *indebilis*: ut librarii error fuerit in geminatione syllabæ. *Pichena.* Lipsius: *Inde debilis Burrhus*. Ingeniose. Nec mirum vitio datam debilitatem ab æmulis Burrho, cum ejusmodi homines improsperi malique ominis æstimarentur. Plin. 28, 4. *Simili modo* & *fascinationes repercutimus sinistræ dextræque claudítatis occursu*. Agricola qui legit *tunicata manu* nugas vendit. *Colerus.* De hoc loco erudite Lipsius, & veram omnino puto ejus lectionem, quæ & Mureto notata; *inde debilis Burrhus*. Nam vocem *rursus* quod idem Lipsius mutare voluit, *Rufus*, etsi probabiliter astruit, non placet tamen: quia levis nimium allusio, ad significatum nominis Burrhus, & inconcinna duorum adjectivorum junctio. Quid ergo ea faciendum? delenda. Nam nata ex geminata scriptione ipsius nominis *Burrhus*. Ceterum quod in Agricolæ lectionem deinceps inclinat Lipsius, ut pro *trunca manu* scribatur *tunicata manu*, satis ego mirari nequeo. Convellitur hoc recepto superior emendatio *debilis Burrhus*: quæ stabiliri eo debet omnino. Nec sane moribus & vitæ Burrhi convenit, mollitiam illi & tunicas manicatas objici. quod quare ita Lipsio visum, pariter miror. Supra longe aliud elogium homini tribuebat Tacitus, initio hujus libri: *Diversa arte ex æquo pollebant*: *Burrhus militaribus curis*, & *severitate morum*; *Seneca præceptis eloquentiæ*, & *comitate honesta*. Et infra de eodem sæpius. *Acidalius.* Puto legendum: *inde vilis Rufulus Burrhus*. quod esset tribunorum militarium nomen vile. Livius 9. Nam hi non à populo, sed ab imperatore fiebant; nec suffragio, sed arbitrio: & quia Rutilius Rufus de his legem tulerat; ideo *Rufuli* appellati sunt. Et fuere primum creati Q. Servilio L. Genucio secundum consulibus. Vocat autem Burrhum *Rufulum* per despectum. *Aurelius.* Lipsii emendationem Pichenæ & quodammodo Florentino ejus MS. probatam, merito prætulimus vulgatæ lectioni, *inde vilis rursus Burrhus*. Freinshemius. Pro *rursus* Lipsio placet *ruffus*, non male, si non tam ad nomen alluditur Burrhi, quam vultus notatur. Sed turbat adhuc vox præcedens, pro qua in Vaticano codice *bibil*. Ego legam *bili rufus*. Ex tali enim corporis concretione talis color. Neque extra rem id objicit Agrippina, cum ad regimen publicum minus apta sint ejus mixturæ ingenia. *Grotius.* Scribo: *Audiretur hinc Germanici filia*; *debilis rursus Burrhus* & *exsul Seneca*. Nam cum inveniretur *devilis*, ut solet has inter se literas permutare manus vetusta, adjecit aliquis τὸ *in*, ut esset quod τῷ *hinc* responderet. Sed particula *rursus*, ejus vice fungitur, & est idem quod inde vel vicissim. *Gronovius.*

1 *Trunca scilicet manu*] Agricola adnotavit, *tunicata manu*. à sene, an à libris? Et sane videtur mollitiam Burrho objectare & tunicas manicatas. *Lipsius.*

Trunca scilicet manu] Nonnulli Burrho ea verba applicant, dicentes eum manum truncam habuisse, quorum utrumque falsum censemus: nam haud verisimile est, virum militaribus artibus clarum, sub Claudio & Nerone Prætorianis militibus Præfectum fuisse, si manum obtruncatam habuisset, nec Dion, Suetonius, & Tacitus ipse, qui sæpe illius meminere, id reticuissent. Præterea ex verborum serie patet, ea verba Senecæ, cui proximiora sunt & conjuncta, attribuenda: quem quum nusquam legamus manu detruncatum, verba hæc non ad literam exponenda, sed abditiorem sensum habere conjiciendum, ita ut Agrippina Burrho viro militari in castris apud milites verba facturo, natalium humilitatem ad infringendam illius auctoritatem esset objectura, mulier ex adverso nobilissima, & filia Germanici imperatoris exercitibus carissimi & amantissimi: Senecæ vero ignaviam & ad militaria munia tantam ineptiam, quasi manum non haberet, & quales sunt, qui mutilati manibus carent. *Truncum* enim semper in malam partem accipi, observamus apud Latinos. Sic homo dicitur *truncus*, quod quasi stipes stupidus sit. Cic. in Pison. *Sed qui tanquam truncus atque stipes si stetisset modo*, *potuisset tamen sustinere titulum Consulatus*. Vocat autem eundem Senecam Agrippina *exulem*, quasi facinorosum argueret, ex quo exul factus esset, ingratitudinis notam eadem voce inurens, quod ab ipsa redux ab exilio factus, non modo sua-

rum

postulantes. Simul intendere manus; aggerere probra; *consecratum Claudium*, *infernos*
15 *Silanorum manes* invocare, & [1] *tot irrita facinora.* Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartum decimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem, [2] ut quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset. Festis Saturno diebus [3] inter alia æqualium ludicra, [4] regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, [5] nec ruborem illatura, [6] ubi Britannico jussit *exsurgeret*, *progressusque in medium*,

rum partium non esset, sed & contra ipsam cum Burrho conspiraret. Quod eidem quoque *Professoriam linguam* exprobrat, expositionem nostram confirmat, quod scilicet manu nihil, parum lingua, licet tamen eloquentiam maxime profiteretur, valeret: siquidem *Professoria lingua* dixit, hoc est, præceptoria & pædagogica. Nisi itaque Senecam manu mutilatum dixerimus, quod nullibi legimus, nec illius vitæ scriptores tradidere, jam dicta expositio erit recipienda; nisi malueris interpretari, *manu trunca*, id est, sine multitudine adhærentium; & amicorum consectantium turba destitutum, in qua Romæ innixa erat Senecæ potentia. *Manus* enim aliquando pro multitudine & copia accipitur. *Marcellus Donatus.* Frustra sudat Marcellus. *Trunca manu* omnino respicit Burrhum, & Professoria lingua Senecam. Nec necessum totam ut manum præcisam habuerit: sufficit digito uno aut altero captum fuisse: idque incommodum accepisse, dum in acie sternit hostem, est verisimile. Ergo id insigne virtutis non magis arcuit eum præfectura prætorii, quam claudicatio ex vulnere Sp. Carvilium dehonestavit, quem mater, quoties gradum faceret, jubebat meminisse bellicæ gloriæ; aut herniæ, quam in equo dies noctesque persedendo nactus erat, M. Servilium pœnituit. *Gronovius.*

1 *Tot irrita facinora*] Vocabulum *irrita* si erat rasum ut nemo sciret, an pro *irrita facinora* legendum foret, *inita facinora*, si modo Latine dicitur *inire facinus.* Rhenanus. Quorsum hæc pertinebunt? nam hic quidem incommode admodum hærent. Nescio si fallor, sed mirum, ni ex superiori illo loco exciderunt: *Non abnuere se, quin cuncta in felicis domus mala patefierent, sua in primis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus.* Nam hic ego coner ita inserere: *Sua in primis nuptiæ, suum veneficium, irrita tot facinora: id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus.* Sed vereor ne audax hoc minus facinus sit. *Acidalius.*

2 *Ut quidem experimento cognitam*] Capio, *ut* tamquam esset *utpote:* & malim tamen rescribere *vili.* Acidalius. Si bene examines hanc lectionem, non te fugiet in ea latens vitium: quo enim illa, quæ sequuntur, *quo tamen favorem.* Sensus clamat legendum esse: *modo ipsius indolem levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset.* Id est, leve id experimentum fuit & ipsa re, & æstimatione Taciti, quippe qui affirmaverit Britannicum hunc *periculis commendatum retinuisse famam* (indolis bonæ) *sine experimento.* supra 12, 26. *Freinshemius.*

3. *Inter alia æqualium ludicra*] Interpretes ad illustrationem loci adferunt, quæ Pollux scribit lib. IX. Βασιλίνδα, inquit, ἐστιν ὅταν διακληρωθέντες, ὁ μὲν Βασιλεὺς προστάττῃ τὸ πρακτέον, ὁ δ᾽ ὑπηρέτης εἶναι λαχὼν πανταχόθεν ἀπεκποιῆ. Magis facit Arriani locus lib. I. Dissertationum Epicteti. Ἐν Σατορναλίοις λέλογχε Βασιλεύς. Ἔδοξε γὰρ παῖξαι ταύτην τὴν παιδιάν. Προστάσσει, Σὺ πίε, σὺ κέρασον, σὺ ᾆσον, σὺ ἄπελθε, σὺ ἔλθε. Ὑπακούω, ἵνα μὴ παρ᾽ ἐμὲ λύηται ἡ παιδιά. id est, *Saturnalium diebus rex eligitur, lubet enim ludere hunc lusum. Is imperat, Tu bibe, tu misce, tu expelle, tu abi, tu veni. Pareo, ne mea caussa solvatur ludus.* Et maximè Luciani in Saturnalibus: Ὁρᾷς ἡλίκον τὸ ἀγαθὸν, ἔτι καὶ Βασιλέα μόνον ἐφ᾽ ἁπάντων γενέσθαι, τῷ ἀστραγάλῳ κρατήσαντα. Ὡς μήτε ἐπιταχθείης γελοῖα ἐπιτάγματα, καὶ αὐτὸς ἐπιτάττειν ἔχοις, τῷ μὲν αἰσχρόν τι περὶ αὑτοῦ ἀναβοῆσαι, τῷ δὲ γυμνὸν ὀρχήσασθαι, καὶ ἀράμενον τὴν αὐλητρίδα τρὶς τὴν οἰκίαν περιελθεῖν. *Vides* (inquit apud Græcum Saturnus magnificans suum regnum) *quantum bonum sit regem inter omnes eligi, si viceris talo. Cum neque quisquam tibi ridiculum aliquid imperet, & tu imperare aliis possis: huic, ut turpe aliquid de se ipso vociferetur, illi ut saltet nudus, utque sublata in humeros tibicina ter domum circumeat.* Lipsius.

4 *Regnum lusu sortientium*] Eo ritu, quo regna conviviorum: id est talo. Ex Luciani supra verbis. Florentinus etiam codex: *ludicra R. regnum:* quod valet, *Romanum.* Idem.

Regnum lusu sortientium] Julius Pollux Onomast. nono, lusum quendam describit, qui Βασιλίνδα dicatur, cum ducta sorte aliquis fit rex, & is quidpiam difficile ministro, qui sorte pariter obtigerit, imperat. de hoc intellexisse Tacitum dubio procul existimo; sicut & Trogum in primo. *Alciatus.* Antiquum ergo est, quod quotannis nunc quoque fit mense Januario à nostris: creatur enim Rex, qui aliquid imperet in formam regiæ dominationis, collusoribus. *Ferrettus.* Nescio quid sibi velit Florent. qui addit, *ludicra R. Regnum* &c. *Pichena.*

5 *Nec ruborem illatura*] Hoc tenui, quia vix par sum impotentiæ tanti temporis & tot ingeniorum, a quibus hæc lectio propagata & suscepta est; quum soli Beroaldus & Aldus habeant *allatura*, caste ita efferentes, quod vetustissimus ille Mediceus eis commen-

dium, *cantum aliquem inciperet*, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis; ille constanter [1] exorsus est carmen, quo *evolutum eum* [2] *sede patria rebusque summis* significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox & lascivia exemerat. Nero intellecta invidia, odium intendit. Urgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, [3] neque jubere cædem fratris palam audebat; occulta molitur, [4] *parari que venenum* jubet, ministro [5] Pollione Julio prætoriæ cohortis tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, [6] olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, [7] transmisitque exsoluta alvo parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere *supplicium venefica*, [8] *quod dum rumorem respiciunt*, *dum parant defensiones*, *securitatem morarentur*. Promittentibus dein *tam præcipitem necem* [9] *quam si ferro urgeretur*, cubiculum Cæsaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Mos 16 habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus [10] sedentes vesci in aspectu

mendaverat, quod & ipse & pater meus in eo vidimus, Pichena etsi quoque viderit, etsi præeuntem haberet Beroaldum, spernente, nec aliter Ryckio, quum & duos illos bene nosset, ac schedis uteretur meis. *Jac. Gronovius.*

6 *Ubi Britannico jussit*] Lege, *uni Britannico*, & sequentia sic interpunge: *irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus*, *nedum temulentos*, *ignorantis*. *Ille constanter exorsus est carmen*, *quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur.* Acidalius.

1 *Exorsus est carmen*] Vetus illud ex Ennio tritum:

O pater, *ô patria*, *ô Priami domus*
Septum altisono cardine templum, &c.

Lipsius.

2 *Sede patriâ rebusque summis significabatur*] In codice scripto legitur, *sede patria rebus summis.* Rhenanus.

3 *Neque jubere cædem fratris audebat*] Verbum *jubere* palam ab inepto glossographo est. qui phrasin illam apud Tacitum toties frequentatam aut non meminerat, aut non intelligebat. *Acidalius.*

4 *Parari que venenum jubet*] Copulam, *que*, ex Florent. restitui. Nam in vulgatis interciderat. *Pichena.* Et video sic in contextu apud Pichenam legi. Sed mox rejecit copulativam Gruterus & Freinshemius & quæ sequutæ sunt. Prorsus iniquo judicio; quum Tacitus connectat hæc cum præcedentibus, ut innuat sumpto sic per occulta consilio statim ad factum illud fuisse progressum; quod illi videntur negare, qui hæc disrumpunt. Unde restitui & distinxi ex mente auctoris. *Jac. Gronovius.*

5 *Pollione Julio*] Puto eum esse qui postea Præf. prætorio fuit, sub Othone. Vide Plutarch. in Othone, *Lipsius.*

6 *Olim provisum erat*] Scilicet ipsius Agrippinæ artibus, l. 12. *Simul qui centurionum tribunorumque*, *sortem Britannici miserabantur*, *remoti fictis causis*, & *alii per speciem honoris*, *etiam libertorum si quis incorrupta fide*, *depellitur.* Pichena.

7 *Transmisitque*] Non supprimo, quod exstat in MS. Mediceo *tramisitque* certe perinde Cornelianum. *Jac. Gronovius.*

8 *Quod rumorem respiciunt*] Hic particulam *dum* inseruimus, & *securitatem* vertimus in *securitate.* *Quod dum rumorem respiciunt*, *dum parant defensiones*, *securitate morarentur*, id est, ob securitatem. *Rhenanus.*

9 *Quasi ferro urgeretur*] Scripsimus, *quam si ferro urgeretur.* Rhenan.

10 *Sedentes vesci*] Suetonius super eodem ritu, Claudii c. XXXII. *Adhibebat omni cœna & liberos suos cum pueris puellisque nobilibus*, *qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Idem in Augusto, c. LXIV. de nepotibus ejus: *Neque cœnavit una*, *nisi in imo lecto adsiderent.* Ubi scripserim, *nisi ut imo.* Ex quibus vides pueros sedisse ad fulcra, pedesque parentum. Sedisse, dico. Spernebant enim etiam tunc accubitum à pueris, à servis: quasi luxuriæ ritum illic ætati ordinive non decorum. De servis, Plautus Sticho: *Potius in subselliis Cynice accipiemur*, *quam in lecto.* Idem Persa: *Non postulo equidem med in lecto accumbere*, *Scis tu med esse imi subsellii virum.* Donatus in vita Terentii: *Jussus ante Cæcilio recitare*, *ad cœnantem cum venisset*, *quod erat contemptiore vestitu*, *subsellio juxta lectulum residens legisse dicitur*: *post paucos vero versus*, *invitatus ut accumberet*, *cœnasse una.* Senecam sic accipio De Tranquillit. lib. II. cap. XV. *Non accipiet sapiens contumeliam*, *si in convivio regis recumbere infra mensam*, *vescique cum servis ignominiosa officia sortitis jubebitur.* Qua contumelia à Cajo Pomponius Secundus adfectus: qui cibum cum eo cepit, παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος, ait Dio: scilicet quasi Vejovis illius servus. Nec alio Plutarchus respexit, cum in Convivio suo reliquos quidem accumbentes facit, at

aſpectu propinquorum, propria & parciore menſa. Illic epulante Britannico, quia cibos potuſque ejus [1] delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut utriuſque morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. [2] Innoxia adhuc ac præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico: dein poſtquam fervore aſpernabatur, [3] frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervaſit, ut vox pariter & ſpiritus ejus raperentur. [4] Trepidatum à circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclinis, & neſcio ſimilis, *ſolitum ita*, ait, *per comitialem morbum*, [5] *quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus*, *&* *redituros paulatim viſus ſenſuſque*. At Agrippinæ is pavor, ea conſternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit; [6] ut perinde ignaram fuiſſe ac Octaviam ſororem Britannici conſtiterit. quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum & [7] parricidii exemplum intelligebat. [8] Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abſcon-

at Æſopum qui ſervus, ſedentem in ſubſellio apud Solonem. *Lipſius.* Relinquit hæc Lipſio Freinshemius, ſed notat iſtum locum Plauti non exſtare in Perſa, ſed in Sticho 3, 2. ad Curtium 8, 6, 5. *Jac. Gronovius.*

1 *Delectus miniſtri guſtu explorabatur*] Ita legendum, deleta dictione *ex*; quam tamen retinebat Daneſius, legebatque *ex miniſtris*, &c. Hic autem miniſter in antiquis inſcriptionibus dicitur, *PRÆGVSTATOR*, ut in hac apud me inſcriptione. *TI. CLAVDIVS. TI. AVG. LIB. ARRIO. CLAVDIANO. SCRIB. LIBEL. TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRÆGVSTATOR. FRATRI. PIISS. ET. FIDELISSIMO. FEC.* Urſinus.

2 *Innoxia adhuc ac præcalida*] Rettuli ad calidæ potionem in Electis. & velim ei capiti addi Arriani locum lib. I. c. XIII. Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντος σοῦ μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, ἢ μηδ᾽ εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς; qui ſimillimus illi Senecæ, quem adduxi è lib. De Ira. Ceterum ex hac potione guſtaſſe etiam Titus credebatur *Britannicum juxta cubans*, ait Suetonius Titi cap. II. Miror cur *cubans* ſcripſerit: nam ille verò *ſedit*, ut hic in Tacito, cum Britannico ſcilicet *ſimul*, *ac paribus diſciplinis*, *&* *apud eoſdem magiſtros inſtitutus*, ut ipſe Suetonius ibi ſcripſit. Nec pobabile, in pari ætate, Titum ſupra Dominum honore affectum. Sed exciderit hoc Suetonio, pro vulgato more ſcribenti. *Lipſius.*

3 *Frigida in aqua*] Ita factum & Alexandro, ab eadem cauſſa & cautione. Juſtinus: *In aqua frigida venenum habuerunt*, *quam prægustatæ jam potioni ſupermiſerunt.* Eſt error hac in re, opinor, Æliani in Var. Hiſtor. lib. v. qui diſertè vult venenum ei in cibo datum, non potu. Μυρίοι γ᾽ οὖν, inquit, καὶ πίνοντές τι κακὸν κατέπιον, ὡς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐσθίοντες, ὡς Κλαύδιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Βρετανικὸς, ὁ τούτου παῖς. Atqui de potu & Tacitus, & Suetonius, adfirmant. *Lipſius.*

Frigida in aqua infunditur venenum] Emendavimus, *affunditur venenum.* & eſt elegans verbum *affundo.* lib. 5. de Phœnice ave: *Eique vim genitalem affundere.* Lib. 5. Hiſt. *Ubi Moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit.* Rhenanus. Vett. editi, *infunditur.* Sic lib. 12. in fine: *infuſum delectabili cibo boletorum venenum.* Sed Flor. *affunditur*, & Tac. lib. 1. *venenum vulneri adfuſum.* Id veneni genus excogitatum videtur, ad exemplum illorum artificum, qui Alexandrum regem Macedonum necaverunt: Curt. lib. 10. *Philippus itaque & Jollas potum Regis prægustare ſoliti*, *in aqua frigida venenum habentes*, *eam prægustatæ potioni Regis ſupermiſerunt.* Iiſdem fere verbis Juſtinus l. 12. *Pichena.*

4 *Trepidatur à circumſedentibus*] Repoſuimus, *Trepidatum à circumſedentib.* ſubauditur *eſt.* Rhenanus.

5 *Quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus*] Muretus delet nomen *Britannicus.* & hercle melius eſt hic ſubintelligi. Ego vero ſcribam etiam, *prima ab infantia.* Sic Ann. I. *Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice.* Acidalius. Vitium ineſſe credo ex compendio ſcripturæ, qualia paſſim compluria. Nam, *primum* iſtud videtur valere *plurimum*, ut ſit: *quo plurimum ab infantia.* Freinshemius.

6 *Ut perinde ignaram fuiſſe ac Octaviam*] Faernus legebat: *ut perinde ignaram fuiſſe atque Octaviam.* Urſinus.

7 *Parricidii exemplum intelligebat*] An eaſdem artes à Nerone relatas in Britannico necando, quas ipſamet in Claudio adhibuerat? Potius crediderim, timuiſſe Agrippinam, ne, ut Britannicum Nero ſuſtulerat, eodem exemplo matrem tolleret. *Pichena.* Prius ne cogitandum quidem, adeo frigidum eſt. Scylla Ovidio lib. 8. *Cives odere merentem*, *Finitimi exemplum metuunt.* Seneca Troad. *Suique victor operis exemplum horruit*, *Didicitque Achilles & dea natos mori.* Gronovius.

8 *Octavia quoque*] Scribe, *Octaviæ.* is pavor videlicet fuit. *Lipſius.*

Octavia quoque, *&c.*] Non ſequendus Lipſius, *Octaviæ* ſcribens, & ad ſuperiora illa trahens, *is* ſcilicet

abscondere didicerat. [1] Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia. [2] Nox 17
eadem necem Britannici & rogum conjunxit, proviso ante [3] funebri paratu, qui modicus fuit. [4] In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, [5] cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & [6] insociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, *crebris ante exitium diebus*, [7] *illusum isse pueritiæ Britannici Neronem.* ut jam non præmatura, neque sæva mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à majoribus institutum referens, [8] *subtrahere oculis acerba funera*, [9] *neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in republica sitas:* [10] *& tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita.* Exin largitione potissimos amicorum auxit. Nec defue- 18
runt, qui arguerent [11] viros gravitatem asseverantes, *quod* [12] *domos, villas id temporis*

scilicet *pavor, ea consternatio fuit.* Pendent hæc non nisi ex se ipsis. & alias tota turbatur orationis concinnitas. *Acidalius.*

1 *Ita post breve silentium*] Tale Statii 2. Thebaidos 262. *In regem conversi omnes formidine prima: Mox audisse negant.* Gronovius.

2 *Nox eadem*] Miror ergo, quomodo vera quæ Græci tradiderunt, Britannici corpus gypso multo oblitum à Nerone fuisse, ne livor appareret è veneno: sed pluviam coortam eluisse gypsum, dum cadaver per forum effertur; omniumque oculis scelus subjecisse. Hæc Zonaras, hæc Dio. Scite, sed parum vere: ut Taciti quidem narratio est. Nam hæc omnia operire nox potuit. *Lipsius.*

3 *Funebri apparatu*] Scripsimus, *paratu.* Rhenanus. Flor. *paratu.* Vulgo, *apparatu.* Pichena.

4 *In campo tamen Martio sepultus*] Non tamen ibi combustus: sed reliquiæ ejus in urna, illatæ, ut opinor, monumento Augusti. *Lipsius.*

In campo tamen Martis sepultus est] Scripsi, *Martis* ex Flor. Sic moris Tacito loqui. vulgo; *Martio.* Pichena.

5 *Cui plerique etiam hominum ignoscebant*] Meo animo non aptus sensus è verbo *ignoscebant*: & scripsit haud dubie Tacitus, *ingemiscebant.* Acidalius. Omnino ignoscebant, non ingemiscebant. Philo περὶ πρεσβείας. Ἀπιστοῦντες εἰ οὕτως ἀθρόως ἐνδέχεται τροπὴν ὁ πρὸ μικροῦ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος ἴσος τε καὶ κοινωνικὸς εἶναι νομισθεὶς Γάϊος, ἀπολογίας ἐσκόπουν, καὶ διερευνῶντες εὕρισκον. ἐπὶ μὲν τῷ ἀνεψιῷ καὶ συγκληρονόμῳ τοιαῦτα φάσκοντες. ἀκοινώνητον ἀρχὴν, θεσμὸς φύσεως ἀκίνητος, οὗτος ἀπαθεῖν ἐμέλλησεν ἂν ὑπ' ἀδυνατωτέρου, προέθηκεν ἰσχυρότερος ὤν. ἄμυνα τοῦτ' ἐστιν, οὐκ ἀνδροφονία. τάχα δὲ καὶ προνοητικῶς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους τὸ μειράκιον ἐκποδὼν γεγένηται, τῶν μὲν τούτῳ, τῶν δὲ ἐκείνῳ προσκεκληρωμένων. ἐξ ὧν ταραχαὶ, ἐμφύλιοί τε καὶ ξενικοὶ πόλεμοι συνίστανται. &c. Sic enim legendum, ubi editur: ἠμύνατο, τουτέστιν οὐκ ἀνδροφονία. Gronovius.

6 *Insociabile regnum existimantes*] Pro *æstimantes.* Rhenanus. Ex Flor. scripsi, *extimantes.* Nam vulgo, *existimantes.* Pichena.

7 *Illusisse*] Prisci aliquot, *illusum esse.* scribe, *isse. Ludere* autem & *illudere*, in re Veneris usurpant: sed hoc fere in fœda. Suetonius Tiberii cap. XLV. *Fœminarum capitibus illudere.* Lipsius.

Illusum esse pueritiæ Britannici Neronem] Correximus; *illusisse pueritiæ Britannici Neronem*; hoc est, intulisse stuprum: & sequitur, *stupro prius quam veneno pollutum.* Rhenanus. In Flor. & Veneto legitur, *illusum esse pueritiæ.* quod corruptum censeo. *Pichena.* Bonum videri posset absque Florentino; in quo *illusum esse.* forsan fuit *illusum*; accessitque illud *esse* à glossa; nisi fuerit, *illusum isse.* Gruterus.

8 *Subtrahere oculis acerba funera*] Nota ritum. Acerba enim & immatura funera, quæ intra tirocinii diem, pompa funebri aut laudatione non dignata. Vide me ad Senecæ de Brevit. vitæ cap. ult. *Lipsius.*

9 *Neque laudationibus, aut pompa detinere*] In codice Budensi legitur additum, *preces effundere.* quam clausulam opinor sic emendandam, ut *præceps effundere* legamus, subaudiendo *funus è sandapila*, aut *loculo*, quod alioqui non sine cæremoniis deponi in rogum solebat. *Rhenanus.*

10 *Et tanto magis fovendum*] In cod. Budensi deest *&* particula. Legiturque; *reliquas spes in rep. sitas. Tanto magis fovendum.* Idem.

11 *Viros gravitatem asseverantes*] In Senecam & Burrhum criminatio spectat. quam diluit tamen leviter ipse Tacitus, Senecæ ubique volens & amicus: aliter quam ille Bithynus, qui inimicitias cum Seneca indictas exercet, & ex professo. *Lipsius.*

12 *Domos, villas id temporis quasi prædam div.*] Re ipsa patet, quam ego non diffindam cum Cl. Ryckio bonum ab codice Mediceo laudabiliter præbitum, sed integrum duplici restitutione ornatum, nullam

ris quasi prædam divisissent. Alii necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam; crebra cum amicis secreta habere; super ingenitam avaritiam, undique pecunias quasi [1] in subsidium corripiens, tribunos & centuriones comiter excipere: nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, *excubiasque militares*, [2] quæ ut conjugi imperatoris olim, tum & ut matri servabantur, *&* [3] *Germanos* super eundem honorem custodes additos *digredi* jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque
19 transfert in eam quæ Antoniæ fuerat: quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, & post breve osculum digrediens. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiæ, non sua vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, [4] amore an odio, incertum. Ex quibus erat Junia Silana, quam matrimonio C. Silii à Messallina depulsam,

nullam partem vitiose velim citare, ut in simili asyndeto notavi cap. 3. hujus libri, quum legeretur vulgo *domos villasque id temporis quasi prædas div.* Prius illud *domos*, *villas* habetur quoque in Oxoniensi. Sed & in eodem laudando Mediceo scribitur *nec defuere.* Simile occurrit cap. 48. *Prædam* vindicat ipse auctor 2. hist. 44. *Neque enim civilibus bellis capti in prædam vertuntur.* 3, 49. *Quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat.* Jac. Gronovius.

1 *In subsidium corripiens*] Vel *corripere.* Lipsius.

2 *Quæ ut conjugi Imperatoris soli*] Emendavi verissime: *quæ ut conjugi Imperatoris olim, tum.* Jampridem, inquit, excubiæ Agrippinæ: Claudio quidem vivo, ut conjugi Principis: Nerone imperante, ut matri. *Idem.*

Quæ ut conjugi imperatoris soli, tum & ut matri servabantur] Lectio regii codicis: *Quæ, ut conjugis imperatoris solitum, ut matri servabantur.* quidam mutarat *ut* in *ita.* Rhenanus. Faernus legebat; *Quæ ut conjugis Imperatoris solitum & matri servabantur.* Ursinus. Nihil Lipsii emendatione verius. corrupte antea, *quæ ut conjugi imperatoris solitum, & ut matri* &c. *Pichena.* Attamen & satis probabile est, quum Cl. Ryckius istud *solitum* tuetur; sed nunquam ostendet in Florentino codice legi copulativam *&*, quum in eo sit exaratum, *quæ ut conjugi imperatoris solitum, ut matri serv.* Sed iteratur vocabulum *ut.* Quod plenum est fidei. *Jac. Gronovius.*

3 *Germanos super eundem honorem*] Duplex ergo custodia Agrippinæ, uti & Principi ipsi: Prætoriani milites, Germanique. Suetonius cap. XXXIV. *Abductaque militum & Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit.* Jampridem vero Germanis habitus is honos: & ante eos Hispanis. Nam Julius Cæsar Hispanorum cohortem habuerat custodiæ suæ, Sueton. in Jul. cap. LXXXVI. & Calagurritanorum manum Augustus, Sueton. cap. XLIX. Sed ii dimissi: & eorum vicem allecti Germani. Quos ipsos metu aliquo & suspicione ob Vari cladem (Sueton. c. 48.) dimiserat; sed mox, ut opinor, recepit Augustus. Habuit certe eos inter initia Principatus, Tiberius, ex Tacito lib. I. *Robora Germanorum qui tum custodes Imperatori aderant.* alique ad Galbam usque, *qui cohortem Germanorum olim à Cæsaribus ad custodiam corporis institutam atque multis experimentis fidelissimam dissolvit.* Sed & post eum iterum recepta, uti clarum ex historia inferiore. Imo & externi reges vitam suam commisere istis. De Herode quidem (apud Joseph. l. XVII.) lego Judææ, habuisse eum in satellitio Germanos. Faveo tibi pugnacissima & fidelissima gens, faveo hanc laudem. quæ tamen propria quodammodo Batavorum. Uti enim hodie Helvetii, sic illi olim eximii visi ad hoc munus. Itaque indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. cap. XLIII. nominat, Plutarchus in Othone, Dio apertissime lib. LV. Ex cujus verbis etiam disces, Equites peditesque in hac manu fuisse. sicut & in Constitutione Hadriani, inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores junioresque recensitos reperies. Ad hos non dubie custodes illa Arriani spectant de oblongis gladiis, quorum & nunc Germanæ genti usus, l. IV. Dissertationum: Δεῖκνυέ μοι τὰς μαχαίρας τῶν δορυφόρων. ἰδὲ, ἡλίκαι ἐστὶ, καὶ πῶς ὀξεῖαι; τί ἂν ποιοῦσιν αἱ μεγάλαι αὗται μάχαιραι καὶ ὀξεῖαι; ἀποκτιννύουσι. id est: *Ostende mihi gladios istos satellitum. Ecce, quam magni quamque acuti! Quid ergo faciunt isti magni gladii & acuti? occidunt.* Reperio & Frisios in hoc numero, vicinos scilicet Batavis ingenio, situque. Lapis Interamnæ: HILARIVS. NERONIS. CÆSARIS. CORPORIS. CVSTOS. NATIONE. FRISO. *Lipsius.*

4 *Amore an odio incertum*] In regio cod. *amore an odio incertas.* Expone, incertas, amore an odio, adirent eam. *Rhenanus.*

1 *Supra*

pulsam, [1] supra rettuli. [2] insignis genere, forma, lascivia, & Agrippinæ diu percara: mox occultis inter eas offensionibus, quia [3] Sextium Africanum nobilem juvenem à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, *impudicam & vergentem annis* dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. [4] Illa spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis [5] Iturium & Calvisium, non vetera, & sæpius jam [6] audita deferens, *quod Britannici mortem lugeret*, *aut Octaviæ injurias evulgaret*; sed *destinavisse eam* [7] *Rubellium Plautum*, *per maternam originem pari ac Nero gradu à divo Augusto*, *ad res novas extollere*; [8] *conjugioque ejus etiam imperio*, *rempublicam rursus invadere*. hæc Iturius & Calvisius [9] Atimeto Domitiæ Neronis

1 *Supra rettuli*] Lib. XI. Credo sororem esse Marci Luciique Silanorum. *Lipsius.*

2 *Insignis genere*, *forma lasciva*] Romana vetus editio, *forma*, *lascivia*. non displicet. *Lipsius.*

Insignis genere, *forma*, *lascivia*] Expressi lectionem Florentini quamvis vulgata, *forma lasciva*, æqne proba sit. *Pichena.*

3 *Sextium Africanum*] Scribe, *Sex.* ut prænomen sit. l. XIV. *Census per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano Trebellioque Maximo acti sunt*, *æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano.* Nobilitatem hanc Africani repetendam arbitror à Julo Antonio Marcellæ marito, cui cognomen Africano. Ei filius L. Antonius l. V. supra: & hic, ut opinor, nepos. *Lipsius.*

4 *Illa spe ultionis casu oblata*] Ita legebat Faernus. Non ut est in vulgatis, *ultionis causa*. Ursinus.

5 *Iturium*] Verius, *Titurium*, atque ita scribunt libri veteres infra, XIV. Annali. Simile mendum III. ad Q. Fratrem libro; *Ad Labienum & ad Ligurium litteras dabo.* Malim, *Titurium*, qui in Cæsaris legatis. *Lipsius.*

6 *Audita deferens*] Florentinus, *differens*. Sed nihil muto. *Pichena.*

7 *Rubellium Plautum*] Recte *Plautum*. Noster lib. XIV. *Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur*, *cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* Iterum: *Compertoque Plautum & Syllam maxime timeri.* Lib. XVI. *Interfectum esse Rubellium Plautum generum L. Veteris.* Græcisque constanter semper, Πλαῦτος. Ubi ergo frons, *Plancus*, aut, *Blandus* substituentium? At enim pater illi fuit Rubellius Blandus. Homo incircumspecte, an nescis plerosque filiorum cognomine à patribus diversos fuisse, hoc ævo? Taciti una aut altera pagina tibi testis. In Juvenali ergo corrige, Sat. VIII.

——— *tecum est mihi sermo Rubelli*
Plaute, *tumes alto Drusorum sanguine.*

Suetonius qui A. Plancium quemdam juvenem nominat, non tibi imponet: alius est ab isto, ut dicam lib. XIV. ubi de morte hujus Plauti. Quod ait Tacitus pari eum gradu à Divo Augusto fuisse ac Neronem: id clarum. Rubellius Blandus maritus Juliæ Drusi filiæ fuit. ex iis genitus hic Rubellius Plautus. Tabulam nostram adi. *Lipsius.*

8 *Conjugioque ejus etiam imperio remp. rursus invadere*] Faernus legebat: *Conjugio ejus etiam imperium rursus*, &c. Nec displiceret, si ita legeretur: *Conjugioque petito remp. rursus invadere.* Ursinus. Muretus mutare voluit, *conjugioque ejus etiam petito.* Sed nihil mutandum. *remp. imperio invadere*, clara & elegans locutio. *Acidalius.* Turpe mendum in vulgatis omnibus erat, *etiam imperio remp.* quid enim sibi vult, *invadere remp. imperio?* Nec vitium animadvertissem, nisi mihi Flor. indicasset, in quo legitur; *etiam perio.* unde correxi, *etiam pacto.* Adeoque vera mihi correctio visa est, ut eam textui inseruerim, frequens enim in matrimoniis verbum, *pacisci*, ut notum est. Sic infra eodem lib. *nuptias ejus pactus.* & lib. præced. *pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium.* Pichena. Hoc postremum verum, & nuper Nic. Heinsius assiduus fuit in hoc similiter monstrando. Sed quid boni ita huc ferat particula *etiam*, nec video, nec est certe vel minimum; & utique ordo rerum poscebat, ut deferret prius de conjugio aliquid constitutum esse, tum de extollendo ad res novas, ut summa omnia invaderet consensu. Itaque nec illud firmatum in MSStis libris *etiam*, nec istud incertum *imperium* possunt conduci ad gravitatem Taciti, apud quem nulla vox sine pondere. Quanto autem plura excogitari possint ab ingenio humano, patet apud Ryckium, ubi Heinsius sustinet fidem dare, quasi vel Tacitus vel Agrippina dixissent *imperium* & *rempublicam* pro eodem. At ubi Agrippina ostendit se nosse nomen reipublicæ? Tacitus autem in oratione adoptantis Galbæ adeo clare distinguit illa duo, ut nihil clarius, & quidem ita, ut illa duo nequeant ita concurrere. Unde autem Ryckio ista notitia in Florentino quum legitur *perio*, ibi omissam esse syllabam? Quis illi id dixit? An ineptia illa reliquorum codicum, quos citat vel *MS. Reg.* vel *Meus*; in quibus sicut nihil est nisi mera tricarum fuligo, ita per istud Heinsianum hariolatur omnino vanissime. Prorsus sint illa qualiacunque; duo convenientius multo esse, ut accipiamus munus vetustissimi codicis, unde patet scripsisse Tacitum: *conjugioque ejus clam petito*, *rempublicam rursus invadere.* Jac. Gronovius.

9 *Atimeto Domitiæ*] Aetas non abnuit, quin sit ille libertus, de quo hodie inscriptio in ædibus Cæsiorum

Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit, *ire propere, crimenque atrociter deferre.* Provecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur: cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis [1] luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia provectum, & vicem reddentem. [2] Fabius Rusticus auctor est, *scriptos esse* [3] *ad Cæcinam Thuscum codicillos mandata ei prætoriarum cohortium cura: sed ope Senecæ dignationem Burro retentam.* [4] Plinius & [5] Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. sane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi,

siorum, ATIMETVS. PAMPHILI. TI CAESARIS. AVG. L. L. ANTEROTIANVS. cum carmine Romano Græcoque, in mortem Homonoeæ conjugis. E domo enim Pamphili Tiberiani liberti transire ad hanc Domitiam potuit. De eodem fortasse Scribonii Largi locus est, sed vitiatus, cap. CXIX. *Cassii medici*, inquit, *colice bona, multis nota propter effectus, vera hæc est: ut ab ejus servo Atimeto accepi, legato Tiberii Cæsaris.* Quomodo enim servus legatus Cæsaris fit? Scribam, *legato Tiberio Cæsari.* hac mente. ut à Cassio moriente legatum relictus fit Tiberio. *Lipsius.*

1 *Lusus Principis intendere*] Nec male, *luxus.* Lipsius.

Luxus principis intendere] Nos *luxus* mutavimus in *Lusus. Intendere* significat hic adjuvare, augereque. *Rhenanus.* Constans hæc librorum veterum lectio. tamen pro, *luxus*, Rhenanus maluit, *Lusus*, quam vocem sustuli, cum ad pueros potius pertineat, quam ad eam ætatem, in qua tum Nero. *Pichena.*

2 *Fabius Rusticus*] Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri, in Agricola: *Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi scriptores.* Lipsius.

3 *Ad Cæcinam Thuscum codicillos*] Bene & ad ritum ejus ævi, Codicillos. Nam officia omnia administrationesque dari à Principe moris, in codicillis. Tacitus in Agricola: *Credidere plerique missum è secretioribus ministeriis libertum, codicillos quibus ei Syria dabatur, tulisse.* Sidonius l. I. Epist. *Vacante aula turbataque repub. solus inventus est, qui ad Gallias administrandas fascibus prius quam codicillis ausus accingi*, &c. Ingerit idem non conniventi lectori Suetonius Claud. capite XXIX. *Suppositos, aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos.* Et Arrian. lib. III. Differt. Ἀλλὰ καὶ κριτής εἰμι τῶν Ἑλλήνων. Οἶδας κρίνειν, τί σε ἐποίησεν εἰδέναι; Καῖσάρ μοι κωδικέλλον ἔγραψε. Γραψάτω σοι ἵνα κρίνῃς περὶ τῶν μουσικῶν, καὶ τί σοι ὄφελος; Zeno Imp. l. I. C. Ut omnes judices: *Aut codicilli alterius administrationis oblati*, & l. XII. C. De Dignitat. *Judices qui se furtis & sceleribus fuerunt maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus & honore exuti*, &c. Lampridium vere interpretemur ex istis, in Alexandro: *Pontificatus & Quindecimviratus & Auguratus codicillares fecit, ita ut in Senatum allegerentur.* Codicillares, id est, tribuit eos ipse per codicillos: cum antea cooptari à collegis, partim à plebe solerent. De hisdem codicillis interpretor Suetonii locum Tib. cap. XLII. *Alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit; codicillis quoque jocundissimos & omnium horarum amicos professus.* Cæcina Tuscus quem hic nominat, est ille qui postea præf. Ægypti à Nerone relegatus est. Suet. cap. XXXV. *Tuscum nutricis filium relegavit, quod in procuratione Ægypti balneis in adventum suum exstructis lavisset.* Dionem corrige: Τὶ δὲ ὅτι καὶ Κίνναν Τοῦσκον ὑπερώρισεν ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ ὃ ἐκεῖνος ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι ἐποιήθη. & scribe, τί δὲ ὅτι Καικίναν. Superfuit tamen Neroni, & nominat iterum noster lib. III. Hist. *Apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Junium Blæsum, nuntiatur.* Lipsius.

4 *Plinius*] In libris Historiarum, quos à fine Aufidii Bassi composuit triginta & unum. ipse in Præfatione ad Titum: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere justo, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidii Bassi.* Eosdem libros intelligit, II. Histor. nat. capite LXXXIII. *Nec minus mirum ostentum & nostra cognovit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus.* Et cap. LIII. *Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis principis supremis, sicut in rebus ejus retulimus.* Credo autem scripsisse Aufidium à bellis civilibus ad res Claudii aut paulum infra. Certe vixit ea ætate, & viri optimi (ita appellat) constantiam in lenta morte Seneca describit epist. XXX. Citantur bina ejus fragmenta in Suasoria pro Cicerone. *Lipsius.*

5 *Cluvius*] Non, *Clivius.* Est Cluvius ille Rufus, vir consularis, qui hujus inferiorisque ætatis historiam scripsit. Plinius lib. VIII. *Ita secum aliquando Cluvium locutum, Scis Virgini, quæ historiæ fides debeatur: proinde, si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas.* Emenda Plutarchum in Othone, apud quem sub initium male Κλαύδιος Ῥοῦφος scriptum & versum. Nominat aliquotiens noster, & Sueton. *Idem.*

1 Quæ

ri, [1] quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem ejus promitteret, si facinoris coargueretur: *sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam. nec accusatores adesse,* [2] *sed vocem unius ex inimica domo afferri.* [3] *Refutare tenebras, & vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati & inscitiæ propiora.* Sic lenito 21
principis metu, & luce orta, itur ad Agrippinam ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnas lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. aderant & ex libertis, arbitri sermonis. [4] Deinde à Burro postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror*, inquit, *Silanam numquam edito partu matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur.* [5] *Nec si Iturius & Calvisius adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendæ accusationis operam* [6] *anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Cæsari conscientia subeunda est. nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem*

1 *Quæ diversa prodiderint*] In regio Codice legitur, *qui diversa prodiderint.* Rhenanus.

2 *Sed vocem unius ex inimica domo*] Hæsito num scrib. *vocem mimi ex mimica domo.* De Paride enim: & fatalis quidam librariorum in iis vocibus error. *Lipsius.*

Sed vocem unius ex inimica domo afferri] Hariolatur Lipsius, *sed vocem mimi ex mimica domo.* Meo judicio nihil mutandum. Nam & illud *unius* necessarium est. opponitur enim *accusatoribus.* & *inimica* non minus. Fidem enim elevat delationis, quæ ab inimicis. Quod si dem tamen, quod non do, pro *unius, mimi* debere substitui: illud plane nego *mimica* posse scribi. Quid enim? an mimica Domitiæ domus? Ad hanc enim & illa superiora, quæ de illa, respicitur: *Quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur.* Nimis hoc temere Lipsius, & non pro sueta accuratione. *Acidalius.*

3 *Refutare tenebras*] Hæret sententia: quam explicari posse puto, si legas, *Reputaret tenebras.* Lipsius.

Refutare tenebras] Emendet Eruditissimus vir, mihi certe placent vulgata, quæ sic interpretor. Burrhus promissa nece Agrippinæ, si ea facinoris convinceretur, addit sibi tamen non placere, quod Nero perpetem noctem pergræcatus, desubito statueret de parentis morte: liquidius eum de die (postquam illam crapulam obdormierit) decernere de hac re posse. *Salinerius.* Hærentem sententiam explicari posse Lipsius putat, si legatur, *reputaret tenebras.* Sed fortasse vulgata lectio quoque defendetur. Nam cum dixisset Burrhus, non adesse accusatores ac tantum afferri vocem unius ex inimica domo; sequitur: quam vocem tenebræ ipsæ refutant; hoc est refellenda, & arguenda est ea vox à tenebris, atque à nocte in convivio vigilata. *Pichena.* Hæreas, tenebræne illæ & vigilata convivio nox adplicanda Agrippinæ ac Plauto, an vero Silanæ ac familiæ ejus, an denique Neroni. Sane hujus postremi commessationes exsecutus solum Tacitus cap. priore; aliorum nulla mentio est. itaque locus mihi non inter firmos. *Gruterus.*

4 *Deinde & à Burrho*] Particulam *&* sustulimus, sicut mox. *Et Agrippina*, eadem particula delata scripsimus tantum; *Agrippina ferociæ memor.* Rhenanus. Quo respicit *Deinde?* an ad *postquam?* Nugæ. Tu leg. *Proinde à Burrho.* Hoc dicit, quia Seneca & liberti aderant sermonis arbitri, ideo minaciter à Burrho actum. *Acidalius.* Quidquid sit, illud *Et Agrippina*, non temere carpi debet, quum plane sic legatur in Mediceo, particula illa certe præsentiam fæminæ indicante, qua statim ita vivide potuit subnectere in singulos ludibria, & suam defensionem. *Jac. Gronovius.*

5 *Nec si Iturius & Calvisius*] Videtur sensus: Iturius & Calvius, dum contra me accusationem suscipiunt, novissimam quidem operam Silanæ rependunt. Sed ut eorum ministerium necessario adimplatur, non ideo consequens esse debet, ut ego infamiam parricidii in Nerone filio subeam, aut ipse filius conscientiam maternæ necis. *Pichena.*

6 *Anni rependunt*] Insidet omnibus fere editionibus mendum typographicum, quod me monitore semel tollatur. Legendum enim non *anni*, sed *anui.* & intelligit Iturium & Calvisium consumpto patrimonio in colenda Silana, postremum modo ipsam captare, impensa delationis opera. *Gruterus.* Quas ego vidi Lipsii editiones, *anni*, omnes habent: & tamen claro meridie clarius est, *anui*, scribendum. Silanam dicit, quam paulo superius, *vergentem annis* dixerat. *Acidalius.* Haud dubie *anui* recte legitur: quamquam complures editiones *anni* pro *anui* exhibeant: vetustiores tamen nostram lectionem præferunt. quæ pulchre ostendit probrum muliebri æmulatione oblique in Silanam ab Agrippina jactum, quo ne antea quidem abstinuit, gen-

nem Paridem quasi scenæ fabulas componit. Bajarum suarum [1] *piscinas excolebat, cum meis consiliis adoptio, & proconsulare jus, & designatio consulatus, & cetera* [2] *apiscendo imperio præpararentur.* [3] *Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat.* [4] *Vivere ego Britannico*

vergentem annis dictitans sub. 13, 19. *Freinshemius.*

1 *Piscinas excolebat*] Adeo viros doctos imperavisse sibi spernere antiquam lectionem tam annosi Medicei exemplaris, ut consensu concordi eam prorsus supprimentes nec lucem ferre posse existimarint? ne Pighio quidem aliter loquente in Hercule Prodicio pag. 505. quam *Domitiam Bajarum suarum piscinas excoluisse.* In MS. eo legitur *extollentes*, quod verissimum Taciti esse docet lib. 11, 1. *Hortis inhians, quos ille à Lucullo cœptos insigni magnificentia extollebat.* Exstat idem in Oxoniensi. *Jac. Gronovius.*

2 *Apiscendo imperio*] Sic ex MS. Mediceo in chartulis meis notavi, quod tum acriter mirabar ab Pichena prætermissum, quum sit vere genuinum hujus scriptoris. At Ryckius sic edi ab se testatur ex MS. suo: adeo vides frustra penes eum hæc mea fuisse. Cæterum rependit egregie 15, 43. ubi vulgo lectum fuit *adipiscerentur*, ille citat & edit, *apiscerentur*; & in notis non agnoscit jam suum, tantum notans, *Ita habet Flor.* Quam tædiosa hæc sunt si non simplicer & ex vero tractentur? in optimo codice illa syllaba *di* ab nupero calamo fuit superscripta. *Jac. Gronovius.*

3 *At existat*] Ex *at* fecimus *aut.* Rhenanus. Alias, *ut existat.* Ferrettus. Lego *at* non *aut.* Acidalius.

4 *Vivere ego Britannico*] Lege nota interrogandi, *Vivere e. B. p. r. poteram?* Sequentia scripserim, *remp. judicatusve obtinuerit.* id est, si Plautus rerum, judiciorumve potiretur. Rodolphus legit, *remp. invasurus.* Lipsius.

Vivere ego Britannico] Sunt sine labe & εἰρωνικῶς proferuntur. *Vivere ego Britannico potiente rerum poteram, ac si Plautus aut quis alius remp. judicaturus obtinuerit.* In hac delatione objicitur Agrippinæ studium novarum rerum una cum Plauto, callide quoque repetita eadem cum Britannico suspicione, *non vetera & sæpius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret.* quod nec ipsa dissimulaverat. *id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus: ituram cum illo in castra.* hæc omnia refutat Agrippina ad hunc modum. quid mihi Britannicum Plautumque objicitis? tot sceleribus imperium filio paravi, ut quovis alio imperante nil (nisi pernicies) mihi sit exspectandum; quis enim (præter filium) inultam prætereat me fontem, totque facinoribus infamem? *Judicaturus*, id est, recturus, quia *judicium* apud Latinos aliquando est indicium regiæ potestatis. Plaut. Pseud. Cæ. *misere miser sum Pseudole.* Pseud. *id te Juppiter Prohibessit.* Cæ. *nihil hoc Jovis ad judicium attinet. Sub Veneris regno vapulo, non sub Jovis.* Salinerius. Id est si Neronem filium meis artibus imperatorem non fecissem, ideoque Britannicus rerum potitus foret, ego quidem vivere secure poteram, absque ullius accusationis periculo, quippe tunc innocens. At si Plautum cujus conjugium me petere insimulatis, aut quem alium me judicaturum, ad imperium, exturbato filio, eveherem: acrius in me accusatores insurgerent, cum ne nunc quidem desint, ea crimina objicientes, quibus ab imperante alio, præter filium, non absolveret. Talem ex hac Agrippinæ oratione sensum elicuit Franciscus Venturius. Verissimum ni fallor. *Pichena.* Volo cum Lipsio; *vivere Britannico potiente rerum poteram?* Cætera sic lego; *aut si Plautus, aut quis alius remp. invasurus* (indubie verum hoc Rodolphi pro vulgato *judicaturus*, unde in prima edit. Lipsii *vindicaturus*) *obtinuerit; desunt scilicet accusatores, qui mihi non verba* (sic transpono. Vulgo, *desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba*) *impatientia* (an forte *impotentia*) *caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim.* Sine interrogatione. Nam ironicus sermo est. *Acidalius.* Primum non est hic ponenda interrogatio post vocem *poteram*, quod Lipsio visum. Non enim quærit, sed plane affirmat, potuisse se vivere & quidem tuto: si Britannicus ad imperium venisset, quippe cum nullorum offensas adhuc in se concitasset. Atque obiter ostendit, quod imperium ad Neronem transtulerit, non sibi se, sed Neroni filio præstitisse. At mox pro *judicaturus* rescribam *judicia dictaturus.* Raro judicabant Principes, præsertim de capite. Sed judicantibus aliis dictabant, id est, præscribebant, sententias. Sensus ergo est. Si Rubellius Plautus aut quis alius, nulla me necessitudine contingens, imperium invadat & cum imperio licentiam judicia pro nutu versandi, clarum est non deesse mihi inimicos, qui parati sint objicere mihi non levia quædam, sed vel atrocissima, qualia apud extraneum, ut formidolosa est summa potestas, fidem possunt invenire, apud filium autem de matre non possunt, obstante naturali caritate. Hoc modo artificiose admodum ostendit Agrippina, nihil esse quod magis metuere deberet, quam id quod concupiisse arguebatur. Error autem scriptoris natus omissione, ut sæpe literarum similium. *Dictare judicia*, idem est, quod Hist. 4. dicit Eprius. *Non magis sua oratione Thraseam quam judicio senatus afflictum: Sævitiam Neronis per hujusmodi imagines illusisse.* Et forte Agrippina crimen, cujus non nisi à Nerone poterat absolvi, intelligit Claudii mortem. *Grotius.* Corrigo; *Remp. obtinuerit, judicata res est.* Hoc est, si alius veniret ad imperium, facta res esset, sententia contra me pronunciata esset. *Harlæus.*

nico potiente rerum poteram: at si Plautus aut quis alius rempublicam judicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim. Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, *colloquium filii* exposcit. Ubi nihil pro innocentia [1] quasi diffideret; nec beneficiis quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ [2] Fenio Rufo; 22
[3] cura ludorum qui à Cæsare parabantur, Arruntio Stellæ; [4] Ægyptus C. Balbillo permittuntur. [5] Syria P. Anteio destinata; & variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana [6] in exsilium acta. Calvisius quoque & Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est. De- 23
feruntur dehinc *consensisse Pallas, ac Burrus, ut Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudii,* [7] cui per nuptias Antoniæ, gener erat, *ad imperium vocaretur.* Ejus accusationis auctor exstitit Pætus quidam, [8] exercendis apud ærarium sectionibus famosus,

lus. Nullam in his verbis sententiam inesse dicit Advocatus, *remp. judicaturus obtinuerit:* ideo legendum putat, *remp. obtinuerit, judicata res est.* Quod est ineptissimum. Ille tamen nobis persuadere vult, sic planam futuram sententiam. Parva mutatione scribi melius est. *At si Plautus aut quis alius remp. vindicaturus obtinuerit.* Pessima fœmina cum se de crimine objecto purgaret, non potuit odium dissimulare in filium, & satis aperte confessa est, vindicaturum eum remp. qui Neronem imperio deturbaret. *Salmasius.* Quid de vexatissimo loco mihi videretur, exposui I. Observ. 22. *Gronovius.* Interim vox *mater* non exstat in vetustissimo Mediceo, undecunque eam arripuerit Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

1 *Quasi diffideret*] Rodolphus adnotavit, *quasi defenderet.* Lipsius.

Ubi nihil pro innocentia quasi diffideret] Lego & distinguo hæc ita: *Ubi* (id est postquam) *nihil pro innocentia quasi defenderet,* (omnino hoc Rodolphi mihi rectius, quam *diffideret*) *nec de beneficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem in delatores & præmia amicis, obtinuit.* Acidalius. Immo *diffideret*, hoc est, paveret, sollicita esset, laboraret, defensionis egere causam suam putaret. Id enim anceps, & apud malignos venit in suspicionem culpæ. Justinus de Alexandro & Philippo medico: *Oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, lætior factus est.* Suetonius Oct. 55. *Etiam sparsos de se in curia libellos nec expavit.* Gronovius.

2 *Senio Rufo*] Fenius illi nomen: atque ita semper infra. *Lipsius.*

Præfectura annonæ Senio Rufo] Lego, *Fenio*, uti libris sequentibus constanter appellatur. *Vertranius.* Male vulgo, *Senio Rufo.* Emendavit Lipsius ex Tacito ipso, qui alibi *Fenium* semper nominat. *Pichena.*

3 *Cura ludorum Arruntio Stellæ*] Inter dignitates ergo ea res fuit. sic lib. XI. *Sulpicius Rufus ludi procurator.* In lapide prisco Tibure: CVRAT. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATORI. Apud Sueton. Cal. cap. XXVII. *Curator munerum ac venationum.* Lipsius.

4 *Ægyptus C. Balbillo*] De hoc Seneca l. IV. Nat. Quæst. cap. II. *Balbillus virorum optimus, in omni litterarum genere rarissimus, auctor est cum ipse Præfectus obtineret Ægyptum,* &c. etsi male vulgo, *Babillus.* Corruptum & in Plinio idem nomen, l. XIX. prooemio. *Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die pervenit, Babilius sexta, ambo Præfecti.* scribe, *Balbillus.* In lapidibus nominatur quidam, TI. IVLIVS. BALBILLVS. SACERDOS. SOLIS. *Lipsius.*

5 *Syria P. Antejo*] Inepte vulgo, *Pantello.* errore duplici. Conjectura nostra certo firmatur è Taciti XVI. *Simul annuam pecuniam à P. Antejo ministrari cognoscit; neque nescium habebat Antejum caritate Agrippinæ invisum Neroni.* Idem.

Syria P. Antejo destinata & variis] Commodius foret: *Syria P. Antejo destinata, qui variis.* Gronovius.

6 *In exilium acta*] Vocabulum extremum deest in scripto libro. *Rhenanus.*

7 *Qui per nuptias Antoniæ, gener erat*] Melius scribas, *cui per nup. Ant. gener erat.* Idem.

8 *Exercendis apud ærarium sectionibus famosus*] *Sectio*, inquit Festus, persecutio juris est: eam qui exercet *sector* dicitur, quod spem lucri sui secutus, bona condemnati semel auctionabatur, proque his pecunias pensitabat singulis, quibus reus attineretur, ut ait Asconius, Verrina 3. Indeque planum fit illud Pompeji: *Sectores dicuntur, qui empta sua persequuntur.* Vertranius. Vett. glossis *sector* Βιώνης dicitur. Suidas & Hesychius τὰ δημόσια ἀγοράζων, & *sectio* Aristophani δημιοπρασία, sicut Plutarcho in Crasso δημιοπράτης, auctione emptor. Cicero Phil. 2. Antonium *sectorem Pompeji* appellat, quoniam in subhastatione Pompeji bona redemerat: & addit, ex quibus satis patere puto, sectores qui bona damnatorum emebant, male audisse, & pessime habitos

mosus, [1] & tum vanitatis manifestus. [2] Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis ejus quos conscios haberet, respondit; *nihil unquam se domi*, [3] *nisi nutu* [4] *aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto usum*, [5] *ne vocem consociaret.* Burrus quamvis reus, inter judices sententiam dixit. Exsiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus oblitterata ærarii
24 [6] monimenta retrahebat. Fine anni [7] statio cohortis assidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset: utque miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; [8] & plebes daret experimentum, an amotis custodibus, mode-

habitos à probis viris. Ob id Tacitus Pætum *sectionibus famosum* dixit, quæ vox etsi aliquando in bonam partem accipiatur, in deteriorem tamen frequentius intelligitur; inde *famosa mulier* appellatur, quæ famæ parum integræ & impudica sit. Cic. de Orat. 2. & Salustius *largitionem famosam impudentemque* dixit. Quod vero improbus vir esset Pætus, ostendunt subsequentia de illo Taciti verba hæc: *Exiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus obliterata ærarii monumenta retrahebat.* Sciendum tamen non solum sectionem dici de damnatorum bonorum venditione & emptione facta, sed & de emptione & venditione ex auctione qualibet sub hasta facta. Eutropius lib. 8. Hist. Rom. de Antonino. *Instrumenta regii cultus facta in foro D. Trajani sectione distraxit.* Marcellus Donatus. *Sector* sive quadruplator, criminum delator dicebatur, & Sectio ipsa Confiscatio. Sic Cæsar. lib. 2. Gall. sectionem oppidi vocat. *Lupanus.*

1 *Et tum vanitatibus manifestus*] Castigavimus, *& tum vanitatis manifestus.* Hoc autem sermonis genere sæpe Tacitus utitur. Ut lib. 12. *Interim Zenobiam, id mulieri nomen, placida alluvie, spirantem ac vitæ manifestam advertere pastores.* Hoc ipso lib. *At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coërceantur, quos beneficia non mutassent.* lib. 14. *Supremis testamenti verbis ambitionis manifestus.* lib. 15. *Atque ipse mœstus & magnæ cogitationis manifestus erat.* Et infra, *Non quia conjurationis manifestum compererat.* Et paulo post: *Sed verba sua præpediens, & pavoris manifestus.* Rhenanus.

2 *Nec tam grata Pallantis innocentia*] Sincerior regii codicis lectio, *Nec grata Pallantis innocentia quam gravis superbia fuit,* ut sit ecliptici generis oratio. Subauditur enim adverbium *magis*, aut *tam.* Rhenanus. Puto voculam excidisse: *Nec tamen tam grata Pall.* nimirum etsi vanitatis manifestus erat accusator. quod præcessit. *Acidalius.*

3 *Nisi nutu*] Nutus enim pro verbo est. l. 17. D. de novationibus: *Nutu, ubi fari non potest, delegare debitorem suum quis potest.* Ovidius lib. 1. de arte. *Aurelius.*

4 *Aut manu significasse*] Hoc accommodandum ad illud Petronii: *Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit: ad quod signum matellam spado ludenti supposuit.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. 2. Ποππυσμοὶ δὲ καὶ συριγμοὶ καὶ οἱ διὰ τῶν δακτύλων ψόφοι, τῶν οἰκετῶν οἱ προσκλητικοὶ, ἄλογοι σημασίαι οὖσαι, λογικοῖς ἀνθρώποις ἐκκλιτέον. Dousa & Wouwerius.

5 *Ne vocem consociaret*] Scripserat haud dubie Tacitus *consauciaret.* Quod si quis alius dixit, de meo disertus fuit. Sic Apulejus lib. 8. de præcone: *rauca voce saucius.* Marcilius. Habeant & qui dixit & qui de alieno disertus fuit; non invidebimus. *Gronovius.* Quod ipsum quoque judicium suum exstare voluit Oct. Ferrarius V. Cl. in Electis lib. 2. cap. 11. *Jac. Gronovius.*

6 *Monimenta retrahebat*] Id est, perscripta debita fisci exigebat, vel jam soluta, iterum petebat. *Aurelius.* Diximus *obliterata ærarii nomina* legendum videri de Pecunia 4, 3. Zonaras de Romano Argyropulo: ἵνα γὰρ τῶν ἀπολωλότων ἰσοστάσια κτήσηται, πράκτωρ ἀντὶ κρατοῦντος ἐγένετο καὶ πικρὸς λογιστὴς, παῖδας πατέρων γεγηρακότα χρέα πραττόμενος, καὶ πυρκαϊὰς ἀνάπτων κατὰ τῶν ὑπηκόων, ὥσπερ ὁ χρόνος ἤδη πολὺς πρεσβευούσας κατέσβεσεν, ἢ τέως κατέχωσεν ὑπὸ σποδιᾷ. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν πατρῴων οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν ἀπηλαύνοντο, καὶ τὴν πρὶν εὐκληρίαν ἐκδιδυσκόμενοι, εἰς πενίαν λαμπρὰν συνηλαύνοντο. Gronovius. Repeto etiamnum me mirari nihil aliud nunc ab Cl. Ryckio annotari, quam sic legi in MSS. libris, quod nemo ignoravit, nemo dubitavit. Sed manca est sententia in verbis quæ vulgo leguntur, & in causis pecuniariis *monimenta* non sunt aliud, quam tabulæ: unde Paternis appono locum Aurelii Victoris in Aureliano: *consumptis igni tabulis monimentisque hujuscemodi negotiorum.* item Orosii: *Omniaque simul fiscalium negotiorum calumniosa monimenta congesta in foro jussit incendi.* In aliis forsan patet quædam differentia. De pecunia quum hic locus agat; necessario & rectissime accessit Pater ad eam conjecturam. An quod dicitur cap. 28. *Ne multam ab tribunis dictam quæstores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent:* an istæ tabulæ aliud sunt, quam monimenta? Plane ipsa. Unde quod isti conjecturæ obstare possit, video nihil: & *obliterata nomina* rursus dicet lib. 1. hist. 55. sed alio sensu. Recte igitur hactenus: nisi quod merito credas in tantæ fidei codice non in vacuum scriptas esse tot literas, quas ita corripi parum decet. Unde nescio quomodo multus, immo totus vergo ad credendum, quasi ab Tacito venerit *obliterata ærarii emolumenta.* Tu decerne. *Jac. Gronovius.*

7 *Statio cohortis*] Non repeto quæ scripsi Epistolic. lib. III. Epistola XVIII. *Lipsius.*

8 *Et plebes daret experimentum*] In Flor. semper fere,

modestiam retineret. Urbem princeps lustravit è responso haruspicum, quod Jovis
ac Minervæ ædes de cælo tactæ erant. [1] Q. Volusio P. Scipione consulibus, otium 25
foris, fœda domi lascivia, qua Nero itinera urbis, & lupanaria, & diverticula,
[2] veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent
[3] ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent; adversus ignaros adeo,
ut [4] ipse quoque exciperet ictus, [5] & ore præferret. Deinde ubi *Cæsarem esse qui grassa-*

fere, *plebes*, more prisco, sicuti etiam in aliis veteribus. *Pichena.*

1 *Q. Volusio*, *P. Scipione*] Ita mei libri, idque Fasti comprobant. Lapis Neapoli,

Q. VOLVSIO. SATVRN.
P. CORNELIO. SCIP. COSS.
AVGVSTALES
QVI. NERONI. CLAVDIO
CAESARI. AVGVST. ET
AGRIPPINAE. AVGVSTAE
I. O. M. ET. GENIO. COLONIAE
LVDOS. FECERVNT. XIII. ET XII.
K. MART.

Nominat & Phlegon in Admirandis, Q. Volusium P. Scipionem coss. *Lipsius.* Hanc inscriptionem ad hunc annum posuit in fastis Onuphrius Panvinius, unde Lipsius astute mutuatus fuit: recoxitque Pighius ad hunc annum jam excisis multis literis; memoravitque denuo Capaccius lib. 1. Hist. Neapol. pag. 328. qui lib. 2. pag. 464. profert hos consules in alia etiam inscriptione: *Volusio. P. Cornelio. Coss.* VI. *Non. Mart. S. C. Quo. d. Q. Volusius. P. Cornelius. verba. fecerunt. de. postulatione. necessarior. Alliatoriae. Celviliae. Q. D. E. R. E. P. D. E. P. I. C.* Jac. Gronovius.

2 *Veste servili in dissimulationem sui compositus*] Ut hic Tacitus vestem *servilem*, sic Ulpianus in tractatu Pandectarum de injuriis, *ancillarem* vocat, atque *meretriciam*, qua servi, ancillæ, meretrices uterentur. Nam quandoque vestes nomen accipiunt ab his, qui eas gestant. Aliquando vero nomen habent à loco, in quo his utimur. Sic Suetonius *domesticam* vestem dixit in Aug. 73. & in Vitell. 8. Seneca, *Placet domestica vestis, & vilis*: à Cicerone quoque dicitur *vestis domestica*. Idem Suetonius *Forensia* quoque plurali numero vocavit vestem, quam in foro, non foris gestabant antiqui, in Aug. 73. & in Calig. 17. Nostrates *vestem cameræ* appellant. Qua loquendi forma usus Cicero 2. de finib. Vestis quoque *cœnatoria* à Capitolino est appellata, à Dione in Hadriano, & Capitolino in Maximinis duobus, quam inter cœnandum portamus. *Pinguem* vestem vocat Suetonius in August. 82. hibernam & arcendo frigori idoneam. Tacitus lib. 18. *Nam valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur.* *Togam præsidiariam* vocat Spartianus in Severo, qua præsides utebantur. *Lupanus.*

3 *Ad venditionem exposita*] Satis nude dictum, ut si quid argui placeret, certe nimia in loquendo claritas deberet reprehendi ac tenuitas. Unde quum recte traheretur in suspicionem, tum scias oportet præpositionem *ad* esse unius Beroaldi, quum nulla exstet in MS. Mediceo, ut vidimus & notavimus ipse cum fratre; unde ego credidi plane non venisse ad Tacito, qui alio modo sensum expresserat, sed ab librariis mutatam ipsius manum. Usus enim fuerat voce *venum*, quæ molesta alicui librario producta est, ut fieret *venditionem*. Sic præpositio abest, sed ab nuperis addita, ut Taciti chirographum corrumperetur. Notavit locutionem hanc in Tacito index Freinshemianus, ubi & *veno posita*, & cap. 51. dicit *quæ veno exercerent*. Jac. Gronovius.

4 *Ipse quoque acciperet ictus*] Satis diu satisque petulanter sic illusum fuit Tacito, quem miror ita hoc loco ignoratum Ryckio, ut notet (Flor. & Reg. vulgatam repræsentant, nisi quod hic *exciperet*, pro *acciperet.*) Atqui scias oportet, quum Beroaldus & Aldus edidissent *exciperet*, in Rhenani editionem insinuavit τὸ *acciperet*, quod per Lipsii, Gruteri, Pichenæ, Freinshemii, Ryckii editiones adhæsit tanta cum incuria, ut Acidalius sciat testari de Lipsio, quasi *acciperet* pro vera lectione agnosceret, nisi ille verbum hoc temere adsumpserit. Scito igitur, bone lector, prorsus in MS. Mediceo legi *exciperet*, quod reposui. *Idem.*

5 *Et ore præferret*] Vera lectio. Beatus Maurusque frustra adlaborant in scriptura codicis Budensis: quem ex hoc aliisque locis scias fuisse non optimæ notæ. Legunt tamen illi, *& ore se Cæsarem præferret.* Inepte. Hoc noster voluit clare, excepisse eum ab ignaris ictus, & læsa facie prætulisse. Plinius l. XIII. de Thapsia: *Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum thure ceraque, & secuto die contra famam cutem sinceram circumferens.* Lipsius.

Et ore præferret] Habet Budense volumen, *& fore se Cæsarem præferret.* Lego, *ore se Cæsarem præferret.* Rhenanus. Os apud Virgilium Æneid. 1. 161. *Os humerosque deo similis* pro facie accipitur: quo sensu Neronis facies exceptos ictus indicaverit. Verum chirographus habet, *& fore se Cæsarem præferret*: unde quo Beatum inclinat conjectura, eo te dare si velis, leges & melius, *ore se Cæsarem præferret.* Vertranius. Danesius ex v. c. legebat: *Et ore se Cæsarem ferret.* Ursinus. Lipsius ait veram hanc lectionem: *acciperet ictus, & ore præferret*: & stabilit Plinii loco lib. 13. de Thapsia. At ille locus plane quidem contra eam ipsam lectionem stat. Nonne

grassaretur pernotuit, augebanturque injuriæ adversus viros [1] feminasque insignes, [2] & quidem permissa semel licentia sub nomine Neronis, [3] multi propriis cum globis eadem exercebant, & [4] in modum captivitatis nox agebatur. [5] Julius quidem Montanus senatorii ordinis, [6] sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, [7] quia vi attentantem acriter repulerat, [8] deinde agnitum

ne enim pugnant, ictus læsa facie palam præferre, & cutem sinceram circumferre? Nemo tam talpa est, qui hoc non videat. Itaque vera illa quidem non est Taciti scriptura. Muretus notavit, *acciperet ictus*, *& ferret.* Sed forte non liceat abjicere reliqua illa prorsus, *ore præ:* scribaturque melius, *ut ipse quoque acciperet ictus ore*, *& perferret.* Ne quid dissimulem tamen, vocem *ore* etiam ego deleverim, & legerim, *acciperet ictus*, *& referret.* Acidalius. Non pugnant inter se Tacitus & Plinius. Tacitus narrat id, quod fiebat, quodque fit naturaliter: Plinius, quemadmodum id: quod factum erat, celaretur ac dissimularetur. Sed & plerumque inter existentia mala & inventa remedia temporis aliquid intercedit. *Gronovius.*

1 *Feminasque insignes*] Farn. *illustres.* Lipsius.

2 *Et quidam permissa semel licentia*] Auximus hic, & correximus vulgatum textum, Florentini fide. Antea: *Et quidam simili licentia.* Pichena.

3 *Multi propriis*] Melius, *inulti.* Lipsius.

Multi propriis cum globis] Ex *propriis cum globis*, ni conniveas, videre potes, quid hæc sibi postulent. at Doctiss. vir legit, *inulti propriis.* quam bene ipse viderit. Quidam adscitis comitibus Neronis, (cum quibus solitus erat per urbem lascivire) eadem licentia grassabantur, multi propriis cum globis sine sui dissimulatione urbem raptabant. *Salinerius.* Melius in Flor. *inulti.* Vulgo, *multi.* quod etiam monuerat Lipsius. *Pichena.* Recte Lipsius, *inulti.* Acidalius. In Mediceo scriptum est *exercebant. T. in modum.* Ex hoc charactere vides ab nugatoribus accumalatam fuisse præpositionem, quum videatur sane Tacitus exclamatione fuisse usus post tot infamia exempla enarrata: *In modum captivitatis nox addebatur.* Jac. Gronovius.

4 *In modum captivitatis*] Divino scribend. *in modum captæ civitatis.* Ea enim facies potius, quam carceris custodiæve. *Lipsius.*

In modum captivitatis nox agebatur] Delibero adhuc an melius Lipsius, *captæ civitatis.* Non satis inter se vincta oratio, quia nimis vincta. Copula aliqua detrahenda est, nec tamen satis clarum, ubi potissimum. Tribus locis videtur posse: Sed ego paulo ante malim, ut scribatur, *augebantur injuriæ.* Certum mihi nunc, male Lipsium interpretari vocem *Captivitatis.* Non enim hic carcer & custodia, sed capiendi ipse actus notatur. Sic & 16. Ann. *In cladibus exercituum*, *aut captivitate urbium.* Acidalius. Propius ad hunc locum est, quod exstat 11, 23. *Nisi cœtus alienigenarum velut captivitas inferatur.* Jac. Gronovius.

5 *Julius quidam Montanus*] Si memoria mihi firma, poëta quidam eo nomine apud Senecam patrem laudatur. *Lipsius.*

Julius quidem Montanus] Particula *quidem* in Budensi volumine non legitur. *Rhenanus.* Xiphilinus aliter scribit, hunc uxoris causa commotum, Neroni plagas noctu inflixisse: cui, licet injuriæ acceptæ memor, ne iratus quidem Nero, quousque veniam ille per literas oravit. Quibus lectis ait Cæsar: *Non ergo percussor Neronis se ipsum jam vita privavit?* quo responso factum opinor, ut sibi Montanus mortem consciverit. *Vertranius.*

6 *Sed qui nondum honorem*] Suetonius Laticlavium vocat: tu scito. Ante & sub hoc ævum mos, ut liberi Senatorum, lato clavo induerentur una cum virili toga, Curiæque interessent. Ab Augusto institutum, qui *Liberis Senatorum*, *quo celerius reip. adsuescerent*, *protinus virili togæ latum clavum inducere*, *& Curiæ interesse permisit.* A quo more Ovidius.

Liberior fratri sumpta, mihique toga est:
Induiturque humeris cum lato purpura clavo.

Iidem ergo Laticlavii: iidem capessendis honoribus destinati. Noster lib. XIV. *Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus.* Statius III. Silvarum:

Notus adhuc tantum majoris munere clavi.

Alii sunt Tribuni laticlavii, de quibus hæc non capio. Julius ergo Montanus Senatorii quidem loci, sed qui magistratum adhuc nullum cepisset, & tantum laticlavius. *Lipsius.*

7 *Quia vim tentantem acriter repulerat*] Exemplaris scripti lectio, *qui avia temptantem.* Lego. *quia vi attentantem acriter repulerat.* Rhenanus. Danesius ex v. c. legebat: *Quia vi attentantem acriter repulerat*; non ut vulgo, *vim tentantem*, &c. quamvis nec illud displiceat. *Ursinus.* Certe quum & in Mediceo exstet *quia via tentantem*, non dubitavi exhibere, quod literæ scriptæ exigunt. *Jac. Gronovius.*

8 *Deinde agnitum oraverat*] In scripto exemplari scriptum est, *Deinde adagnitum oraverat.* ut possit *adagnosco* cuipiam dictum videri, sicut *adalligo* Plinius protulit. Sed arbitror primo fuisse scriptum *adgnitus* more vetusto; quod interpretans aliquis ascripserit *agnitus:* unde postea conflatum *adagnitus.* Rhenanus. Miror hic silere, qui manu exaratorum codicum fuere compotes. Videtur enim scripsisse Tacitus: *deinde & agnitum oraverat.* Huc pertinet illud M. Senecæ: *Nihil est crudelius, quam sic offendere, ut magis sis offensurus, si satisfeceris.* Gronovius.

tum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. [1] Nero autem metuentior in poste-
rum, milites sibi, & [2] plerosque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia mo-
dica, [3] & quasi privata sinerent: si à læsis validius ageretur, [4] arma inferrent. Lu-
dicram quoque licentiam, & [5] fautores histrionum velut in prœlia convertit, impu-
nitate & præmiis, atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec
discordi populo, [6] & gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam
ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursum assideret. Per idem tem- 26
pus actum in senatu *de fraudibus libertorum*, efflagitatumque *ut adversus male meri-*
tos [7] *revocandæ libertatis jus patronis daretur*. Nec deerant qui censerent. Sed con-
sules relationem incipere non ausi ignaro principe, [8] perscripsere tamen consensum
senatus:

1 *Nero autem metuentior in posterum*] Malim, *metu intentior*. Ita fere loquitur. Vide quæ olim ad Agricolam notavimus. Sequentia satis ostendunt Neronem non tam metuentiorem, quam metu intentiorem factum fuisse, magisque sibi in posterum cavisse. *Boxhornius*.

2 *Plerosque gladiatorum*] Recte sane, ut 16, 5. *plerosque equitum*. & 1. hist. 35. *Equitum plerique ac senatorum*. sed in MS. Mediceo est *gladiatores*, ut nesciam, unde genitivum petierit Beroaldus, & ab eo reliqui: nonne cap. 27. *plerisque senatoribus*. *&* 3, 1. *plerique militares?* Jac. Gronovius.

3 *Et quasi privata sinerent*] Muretus ex conjectura legebat; *& quasi privata sererent*. Quod mihi falsum videtur. Probabile enim est, milites & gladiatores Principem adsequutos, spatio aliquo interjecto ac dissimulatos. illum vero tanquam solum prægredientem, ac nonnunquam rixas cum transeuntibus quærentem, jussisse, ut dum modice ac sine periculo res ageretur, ipsi absisterent, nec accurrerent; nam sine urgenti occasione cognosci nolebat. Sed si à læsis validius resisteretur, tunc subsidio adessent, armaque inferrent. *Pichena*. Non recte Muretus, *sererent*. Relinqui enim vulgatum *sinerent* sententia vult. *Acidalius*.

4 *Arma inferrent*] Scripsimus, *inferebant*. Rhenanus. Veneti codicis auctoritate scripsi, *inferrent*. Supra enim dixit, *sinerent*. Vulgo, *inferebant*. Pichena. Recte Muretus, *inferrent*. Acidalius.

5 *Fautores histrionum*] Lego, *favores*. Acidalius. Immo eleganter Tacitus idem verbum duabus rebus diversa significatione attribuit. Quo in genere frequentissimus Ovidius, neque infrequens noster. *Licentia ludicra in prælia converti* recte dicitur; paullo audacius, nec minus recte *fautores histrionum*: ut *versus in furorem*, *versus in pœnitentiam*, *in misericordiam naufragi versi* Justino, nostro *diuturnitate in superbiam mutans*. Quin etiam (de eodem, alio modo, ut in formulis erat) verbis in istis, *licentiam ludicram & fautores histrionum* potest intelligi figura quam ἓν διὰ δυοῖν vocant: ut apud Justinum, *Lanæ usus ac vestium*, quod est, vestium è lana usus, *laboribus & bellis*, pro laboribus belli. Sic *licentiam ludicram & fautores histrionum* est licentiam ludicram fautorum histrionalium. *Gronovius*.

6 *Et gravioris motus terrore*] Nos reposuimus, *ex gravioris motus terrore*. Rhenanus.

7 *Revocandæ libertatis jus*] Non ergo ratum Claudii judicium, qui *ingratos & de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem*: Sueton. cap. xxv. In quo Claudius exemplum Atheniensium secutus videri potest, apud quos *convictus à patrono libertus ingratus, jure libertatis exuitur*, ait Valerius l. II. cap. VI. & Plutarch. in Solone. Judicavit ergo quidem ita Claudius, sed in legibus & more Romano aliud fuit, uti audiemus. *Lipsius*.

8 *Perscripsere tamen consensum*] Puto leg. interpungendumque, *Perscripsere tamen consensum Senatus illi, an auctor constitutionis fieret, ut inter paucos & sententiæ diversos*. Firmant illa Taciti l. XIV. *At Consules perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari*. Idem.

Perscripsere tamen consensum] Miror in Exemplari regio esse *in consensum*. & *ille an auctor*. Mox non est, *vine an æquo*, sed tantum, *vi an æquo*. Quod sequitur; *consultarent*, malim ego, *consutarent*, & pro *impulere*, *implere vel pœnam*. Rhenanus. Ut scirent an ille auctor constitutionis fieret, utpote quæ à paucis postularetur, & sententiæ plurium adversis. Scribit enim supra, *Nec deerant qui censerent*, tanquam si consensus senatus aliud decerneret. Deinceps quæ sequuntur ita legenda arbitror: *ut ne æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum conculcarent: ac verberibus manus ultro intenderent*. Nam cum major esset injuria quam pœna, satis dissuadebatur verberibus inferendis, & injuria lacessendis patronis. *Quid enim aliud*, inquit, &c. *Ferretus*. Locus maculatus hic est, si quisquam in Cornelianis. Ita vero ex opinione nostra legetur, *ut jam æquo cum patronis jure agerent, sententiam earum conculcare, ac ut verberibus manus ultro intenderent, impellere vel pœnam suam dissuadentes*. Equidem ubi tam Beatus quam Æmilius operam scriptumque luserunt, magnopere me hæsitare confiteor, an aliquid extremæ clausulæ desit. Ut litera se habere potest, qualis qualis sensus hic est: Ex dissentientibus quidam, dum inclamarent per libertatem eo usque irreverentiam crevisse, ut jam omnia liberti, promiscuo jure cum patronis agerent, aliorum sententiam conculcabant: & persuadebant vel pœnam suam

senatus: [1] *ille auctor constitutionis fieret*, ut inter paucos & sententiæ adversos: quibusdam coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse frementibus, [2] *vine an æquo cum patronis*

suam dissuadentibus, ut sponte manus verberibus intenderent: &, ut Nonius exponit, innecterent & illigarent. *Vertranius.* Mutilus censetur locus, & est fortassis. restitui tamen videtur ita posse, nihil ut deesse appareat. Tentavit Lipsius &c. Sed non placet; nec opus tanta mutatione. Levi particularum binarum trajectione sic res peragetur: *Perscripsere t. c. S. i. a. constitutionis ut fieret inter p. s. diversos, & quibusdam* &c *Acidalius.*

1 *Ille an auctor*] Hæc lectio cæteris multum anteit; & sensus horum difficilis non est, da operam, scies. Consules metu principis abstinuerunt à relatione, licet major senatus pars pœnam decretura videretur. ad eum tamen singula perscripserunt: ille adhibitis paucis amicorum, dubitavit (ut solet in concilio fieri ubi pauci & diffidentes) an sibi decernenda esset nec ne pœna libertorum. τὸ *an* offert, *hæsitavit.* Solitum enim est nostro pleraque silere, quod ultro erumpant. Tac. 15. ann. *non ea imperatoris mandata habere Corbulo*, scilicet, dicebat. Terent. Eunuch. *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet.* Subauditur, *uti* Tacit. in Agric. *at Britanni non virtute sed occasione, & arte ducis rati*: nempe, se victos. Ibid. *Officiis potius non peccaturos.* intelligitur præficere. Nunc verba explicemus. Qui pœnas suadebant, sic in adversarios invehebantur. eo jam evasimus impunita irreverentia libertorum, ut pro despectis ab iis semper habeamur, si nobis apud vos fides non est, libertos saltem interrogate, num patronis præstent officia debita, an potius eos despiciant, & aliquando verberent: quos non pudet pro iis (à quibus sæpe impulsi & percussi) advocatos agere, & pœnas deprecari. Cæterum libertorum impotentia non tunc primum orta, sed apud antiquiores jam licenter pervagabatur. Plaut. Pers. 5, 2, 57. *Salinerius.* Hoc Livii verbis lib. 1. explicatur: *decreverunt enim quem populus Regem jussisset, id sic ratum esse, si Patres auctores fierent.* Sic occupata à Cæsare rep. auctores fiebant senatores, atque ante populo sciscente auctorem fieri Senatum oportebat. Apud nos ut constitutiones sanctionum vim habeant, in Curia Parisiensi sunt promulgandæ, ut ea auctor fiat, *homolagare* nostrates vocant. *Lupanus.* Hæc ut sequentia, aut mutila, aut mendosa suspicor, præsertim cum Flor. habeat: *ille an auctor.* Aliquis tamen sensus fortasse constabit. Consules sententiam Senatus perscripsere Principi, ut, si libitum ei esset, fieret constitutionis auctor. Et est frequens Tacito hic absolutus & concisus dicendi modus. ut lib. 12. *spectaret populus hunc decore imperatorio*, & lib. 16. *de Lepida Cæsar statueret.* Aliquid simile lib. 14. *At Consules perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari.* Pichena. Lectionem Lipsii ex parte roborat MS. Pichenæ. Sed hæc non satis capio, *ut inter paucos.* quid enim hoc ad rem, ut auctor constitutionis fiat? deinde ex toto hoc claret rem non inter paucos actam. Omnino crediderim pro *&* legendum *ei* levissima mutatione: *ut inter paucos ei sententiæ adversos.* Consules scripserunt Principi totum fere Senatum huc inclinare, se tamen ea de re nolle referre eo inconsulto, putare autem, cum pauci diversam sententiam foveant, eum inclinationem Senatus facile secuturum, & constitutionis auctorem futurum. Similimum locum notavit Pichena 14, 49. nam & ibi præmiserat, *pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis.* Freinshemius.

2 *Vi an æquo cum patronis*] Occisus locus, ita vivam & sentiam ego. Ecce tamen Vespillones aliquot (non enim medicos) ad hoc funus. Est qui legat. *Vi an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum confutarent, ac verberibus ultro manus intenderent, implere vel pœnam suam dissuadentes.* Alius, *ut ne æquo cum p. i. a. s. e. conculcarent: ac v. v. m. intenderent, implerentve p. s. d.* Parcite boni viri; non vos, non ego restituemus sine libris. à quibus nihil hic juvor. Ludibria tamen mea hæc: *ut jam nec æquo cum patronis jure agerent. Sententia eorum consultari, an verberibus manus ultro intenderent, impune vel pœnam suetam dissuadentes.* Ad manuum intentionem facit aliquid locus è l. III. Annal. *Libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces cum manus intentarent, ultro metuebantur.* Lipsius.

Vi ne an æquo cum patronis jure agerent] Cum hic locus sit ubique corruptissimus, operæ pretium existimavi, totam Flor. codicis lectionem fideliter referre, ut unusquisque super ea cogitare possit. nam ut ipse aliquid proferam, non est mearum virium. Muretus sic ex ingenio: *ut nec æquo cum patronis jure agerent, sed jam coram consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent impune, vel pœna sua gaudentes.* Sed & ille operam ludit, sine ope librorum. *Pichena.* Ponam primo, ut legendum arbitror. deinde rationes dabo. *frementibus ut jam æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum conculcarent, manus ultro intenderent, illuderentve pœnam suam dissuadentes.* Verba *æquo cum patronis jure agerent*, sic capienda, tamquam si eodem jure, quo patroni, viverent sive essent. Id enim hic est *agere* & *æquum*, par sive idem. Deinceps voculas binas delevi, *an verberibus*: quia certum mihi, insitas esse ab imperito nebulone. Et inserendi quidem τȣ̃ *an* occasionem dedit corruptum verbum *consultarent.* Alterum intrusit, qui intentionem manuum non intelligebat, de qua apud Tacit. crebra mentio. Nescivit, inquam, quid esset *intendere manus*: atque ideo addidit *verberibus.* At *manus intendere* sine verberibus est, tantum initium rixæ & causa verberum. De qua re elegantissime Lipsius ad 4. Ann. Postremo *illuderent* scripsi pro im-

patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud [1] *læso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem,* [2] *in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones pro-*

impellerent. quia omnino Tacitus hoc, nescio tamen si illo verbo, voluit: insultare libertos patronis, & pœnam, quam statim subdit auctor, spernere, irridere, eamque in ludibrium velut dissuadere aut deprecari. Hæc scripseram, cum respexi primum ad Mureti Eclogas. Illæ referebant in hunc modum, &c. In quibus multa dissentanea sibi, sed multa, ita me dii ament, egregia. Et jam horum ope audeo dicere, eo jam perveni, ut à vero proxime unus absim. Lego itaque: *irreverentiam eo prorupisse frementibus, ut non, tanquam æquo cum patronis jure agerent, sed jam coram insultarent, manus ultra intenderent, impune, vel pœnam suam despicientes,* &c. His sequentia optime hærent. Ne illa verba ejicias, *an verberibus*, possis ita: *Sed jam coram insultarent verbis, ac manus ultro intenderent.* Sed mihi ejici magis placet: causa quam supra dixi. *Acidalius.* Proba est lectio vulgata, si sic modo distinguas. *Vi ne an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent. An verberibus manus ultro intenderent, impellerentve pœnam suam dissuadentes.* His frementes alloquuntur paucos illos, & sententiæ, de coercenda libertorum licentia, adversos, dicuntque. Si dubitetis an vi an æquo cum patronis jure, id est, ex præscripto legum agant, atque agere costituerint liberti, ipsos libertos adite, eorum hac de re sententiam rogate: profecto, ex superbis responsis, quid illis in patronos animi sit, satis cognoscetis. Cur ergo necessario remedio intercedetis? An non intelligitis vos, dissuadendo tam salutare remedium, & à nobis dissentiendo, augere licentiam libertorum, in verbera, in pœnas & damna vestra, qui & patroni estis, tandem erupturam? postrema illa sic accipienda esse primus & rectissime judicavit Cl. Gronovius. Ipsum adi lib. I. Observ. 22. Priora, sicut nos ea distinximus & explicavimus, sunt aperta. Illud *æquo jure*, male Lipsius, aliique acceperunt. Ponitur hic ea notione, qua Ann. II. ubi de audita Romæ valetudine Germanici: *Neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure, reddita libertate, complecti agitaverint.* Boxhornius. Locus difficilis, qui tamen mihi videtur transpositione verborum, quæ medicina sæpe necessaria, sensum posse accipere commodum. *Vi an æquo cum patronis jure agerent, an verberibus manus ultro intenderent impellerentve, sententiam eorum consultarent, pœnam suam dissuadentes.* Subtilitas paucis pervia effecit, ut hæc non recte scriberentur caperenturque. Nonne mirum est, eo audaciæ pervenisse libertos (nempe Principe clam eos fovente, quo vim Senatorum divitumque infringeret.) ut ipsos Senatores, ipsos patronos suos cogerent de eo sententiam dicere, non an reverentiam, officia, obsequia, patrono deberent, sed an æquari ipsis deberent, imo quod est amplius, an liceret libertis, fretis scilicet aulæ gratia, manus intentare patronis (vide locum qui est 3. Ann. argumenti ejusdem) & impellere in ruinam, si forte patroni plus valentium odio labascere cæperint. quid vero iniquius quam ipsos, quorum de justis pœnis consultatur, audiri velut collegas aut tribunos legem dissuadentes? *Grotius.* Corrigo sic: *ut nec jam æquo cum Patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, aut verberibus ultro manus intenderent impune vel pœnam suam dissuadentes:* quasi diceret, non agere ut æquales cum æqualibus. Esse satis impudentes in adversando sententiis illorum; imo & ad intentandas manus feriendi causa. Quandoquidem possent sine metu pœnæ dissuadere pœnas quas essent meriti. Aut impellerent, ut sit, fulcirent, instigarentque eos, qui faverent illorum impunitati. *Harlæus.* Ego quid sentiam de his verbis, quo dictum est loco, videre potes, si libet. *Gronovius.*

1 *Læso patrono concessum*] Quando id aut qua lege, patrono concessum, quærimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, ut Dio ait, l. LV. constituit τὰ δικαιώματα οἷς οἵτε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γενόμενοι χρῆσοιντο. id est, *jura, quibus erga libertos cum alii, tum ipsi patroni uterentur.* Et relegatio quidem est ab exemplis ævi prisci. Ut enim patres olim filios rus relegabant pœnæ & molestiæ causa, (uti Roscius Amerinus, uti Torquatus à patribus relegati leguntur:) sic patronis relegandi libertos jus nunc tribuit sive quis alius, sive Augustus. Sed in numero num qua ratio? & cur non ultra xx. lapidem? Nihil reperio. Præfectus quidem urbi intra centesimum lapidem cognoscebat: ultra, Præfectus Prætorio: ut notat Ulpianus in fragm. Pythœanis tit. de plagiariis & l. I. De off. Præf. urbis. l. IX. De offic. proconf. Eoque exemplo Severus Imp. Prætorianos milites ultra centesimum lapidem abesse ab urbe jussit, apud Herodianum l. II. Et Prosper Aquitanus de Symmacho: quem, cum Aram Victoriæ restitui postulasset, *iratus Princeps statim à suis aspectibus pulsum in centesimo lapide, rhedæ non stratæ impositum, eâ die manere præcepit.* Dio tamen lib. LII. ubi de Præfecto urbis, jurisdictionem ejus angustius terminat, ἔξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σαδίων: ea essent milliaria circiter LXXXVII. nisi in Dione rescribendum sit, ἑπτακοσίων; quod puto. Sane ad Præf. urbis pertinuisse, audire patronos querentes de libertis, ex Ulpiano clarum l. I. De off. Præf. urbis. Sed Tacitus patrono ipsi hanc relegationem, ut apparet, tribuit: nec tamen videtur usurpari potuisse, sine auctoritate majori. *Lipsius.*

2 *In oram Campaniæ*] Quid audio, in oram Cam-

promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quos assecuti sint. [1] *At criminum manifestos, merito ad servitutem retrahi; ut metu coërceantur,* [2] *quos beneficia non mutavissent.*
27 Differebatur contra; *Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum juri derogandum. quippe late fusum id corpus. Hinc plerumque tribus,* [3] *decurias,* [4] *ministeria magistratibus & sacerdotibus,* [5] *cohortes etiam in urbe conscriptas. & plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi.* [6] *Si separentur libertini; manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra majores cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin &* [7] *manumittendi duas species institutas, ut*

Campaniæ relegatos fuisse male meritos libertos omnes? Vix est, ut credam, solam hanc oram Campaniæ delectam fuisse lege, sive Principis constitutione, in quam omnes male meriti liberti à patronis relegarentur: & parum prudens, ut cetera mittam, atque intutum consilium, tot perditos homines, quod sane mores eorum arguebant, eodem convenire. Adde quod pœna vix pœna fuisset, cum Campania tractus fuerit totius terræ Italiæ amœnissimus atque feracissimus. Contra potius interdictum puto libertis, qui ultra vicesimum lapidem relegabantur, hoc tractu & agro. Verum insolens loquendi genus καὶ ἀσυνδέτως fecit, ut Taciti locus corrumperetur. Rescribo: *Quid enim aliud læso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem, moram Campaniæ, libertum releget?* Vult libertum ultra vicesimum lapidem relegari, nec tamen in Campania morari. *Petitus. Oram Campaniæ* novi ex lib. 3. histor. *Jam Misenensem: classem & pulcherrimam Campaniæ oram descivisse. Moram* autem *Campaniæ* Latine quid hic sit, ignoro. *Centesimum ultra lapidem* scribendum vicisse mihi videntur Lipsius & Camillus Peregrinus in opere docto de Capua. Mirum tamen *in oram Campaniæ* libertos relegari. Sed sciendum neminem relegatum proprie in Campaniam; nedum omnes, & nusquam alio. Relegatio fiebat ultra centesimum. At locum ultra centesimum quilibet sibi legebat ipse, qui solum vertebat. Ex his igitur aliquos, præcipue lautiores, Campaniam prætulisse, atque huic invidiæ occasionem dedisse satis est verisimile. In exemplo est Etruscus apud Statium tertio Silvarum, *molles Campani litoris oras. Et Diomedeas concedere jussus in arces.* Itaque isthæc ἐπεξήγησις, ita explicanda est: *centesimum ultra lapidem*, puta *in oram Campaniæ*: quæ pœna quanta sit, ex eo noscas licet, quod profugi delicati in Campania subsidere possunt, & subsederunt quidam. nam & ora Campaniæ ultra centesimum est. *Gronovius.*

1 *At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi*] Vulgo, *ac criminum.* Rectius, *at*, ex Flor. & interpretor, *retrahi*, id est retrahi debere. Pichena. Muretus, *At*, Sane posset etiam ita. Sed non necessario. *Acidalius.*

2 *Quos beneficia non commutavissent*] Emendavimus, *mutavissent.* Rhenanus.

3 *Decurias*] Judicumne decurias intellegit, an potius scribarum? Puto, scribarum. Qui ordo late fusus Romæ, & non inhonestus. Liberti autem ordinem eum pretio certo emebant, uti è Cicerone haurias III. l. in Verrem: *Ad eos me scribas revoca: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis ac scenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt.* Et paullo post, de iisdem: *Mirabimur turpes aliquos esse in eo ordine, quo cuivis pretio licet pervenire?* Scribæ ii divisi per decurias. Sueton. in Claudio c. I. *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum.* Reperiesque sparsim Quæstorios scribas, Ædilitios, Prætorios, item scribas ærarii Prætorii, &c. *Lipsius.*

4 *Ministeria magistratibus*] Lictores, viatores, præcones, calatores, præcias. *Idem.*

5 *Cohortes etiam in urbe*] Cohortes vigilum, quæ scriptæ primo ex milite libertino. Strabo. lib. v. Dio XLVIII. *Idem.*

6 *Si separarentur libertini*] Scripsimus, *si separentur.* Rhenanus.

7 *Manumittendi duas species*] Libertas duplex, Justa, Non Justa. Justa quæ vindicta, censu, testamento data: Non justa, quæ inter amicos, in convivio, per epistolam. Seneca De vita beata, cap. XXIV. *Hominibus prodesse natura jubet, servi liberive sint; ingenui an libertini; justæ libertatis an inter amicos datæ.* Recteque libri veteres aliquot in Suetonii Aug. cap. XL. *Servos non contentus multis difficultatibus à libertate, multoque pluribus à libertate justa removisse.* Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur servitutis. Fragmentum quod JC. veteris à Puteano. *Hi qui domini voluntate in libertate erant, manebant servi: & manumissores audebant in servitute denuo eos per vim ducere. Interveniebat Prætor, & non permittebat manumissum servire.* & addit post: *Sed nunc habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Juniani.* Scite ergo ob hunc iteratæ (Hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. LXXVIII.) servitutis metum Messenio servus apud Plautum, qui inter amicos manumissus subjicit,

Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuo ut siem.

Lipsius.

Duas

ut relinqueretur [1] *pœnitentia aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit; velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur,* Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, *privatim expenderent caussam libertorum, quotiens à patronis arguerentur:* [2] *in commune nihil derogent.* Nec multo post, [3] ereptus amitæ libertus Paris, [4] quasi jure civili, non sine infamia

Duas manumittendi species institutas] Tradit Tacitus eos qui vindicta manumissi sint, ex ingratitudine in patronos, in servitutem non revocari. quod ex Constantini Magni constitutione falsum fere convincitur. l. Si manumissus C. de libert. & eorum liber. *Alciatus.* Cicero in Topicis tres species refert, *Censu, Vindicta, Testamento.* Sed ex Cornelio duæ; Una, qua libertatem plenam consequebantur: quæ à Seneca libro de vita beata, *justa libertas* dicitur: Altera, qua non omnino fiebant liberi. Priori specie, hoc est, vindicta manumissos perpetuo esse liberos: sequenti vero manumissi poterant in servitutem revocari, tamquam qui post libertatem vestigia retinerent servitutis. Quæ profecto aliter traduntur in nostris libris civilibus. Erant enim Latini, aut cives Romani, aut Dedititii: de quibus late Cajus in Institutionibus: quæ omnia temporibus in desuetudinem abierunt. *Ferrettus.* Vindicta fuit Prætoris virga, qua caput servi ter percutiebat, hæc proferens, *Liberum te esse ajo.* Solebantque circumagi, qui manumittebantur. Persius,

Vindicta postquam meus à prætore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcunque voluntas.

Sunt qui dicant, eum, qui vindicta manumittebatur, imposita ejus capiti manu à domino verti solitum. Seneca ad Lucilium; *Philosophiæ servias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subjecit, statim circumagitur.* Alii volunt vindicta dici manumissos ob Vindicium servum, qui ob patefactam indiciis suis Reip. proditionem hoc genere libertatis donatus est, ut cum libertate Civitatem habuerit. *Lupanus.* Ex fontibus jurisprudentiæ fluunt hæc, de quibus autores diversa pro temporibus prodiderunt. M. Tullius ad Trebatium manumissionis species constituit tres, *Censu, Vindicta, Testamento:* quæ primoribus illis placebant, qui fundavere jus civile. Sed cum census non nisi lustris ageretur, magistratus copia non semper esset, testamentoque data libertas in tempus mortis differretur: aliæ manumissionis species ex nuda solaque dominorum voluntate in usum deductæ sunt; quibus ne libertatis civiles modi desuescerent, jusve receptum aboleretur, lex Junia Norbana succurrit. Ab ea distincta est ætas legitima & Dominium legitimum à naturali: ut majori XXX. annis servo, legitima esset ætas: minori, naturalis: dominiumque ejus qui ex jure Quiritium servum haberet legitimum: ejus vero, qui duntaxat ut rem in bonis mancipium haberet, naturale dominium diceretur. Tum introducti primum inter libertinos *Latini Juniani* & *Dedititii*, cum antea fere *cives Romani* fierent omnes, qui manumitterentur. Itaque duæ manumissionis species discretæ, *Legitima*, & *naturalis. Legitima* intervenit aut *Censu*, aut *Vindicta*, aut *Testamento. Censu* cum servus, sed domini jussu, liberum caput scripsit, & apud Censores professus est. *Vindicta*, cum servus apud magistratum manu emissus est, sive is Consul, sive Prætor, sive Proconsul, sive ejus Legatus, sive Præses, sive legatus Cæsaris esset. *Testamento*, cum dominus suprema cautione servum, se mortuo, liberum esse jussit. *Naturalis species manumissionis* intervenit *per mensam, inter amicos*, & *per epistolam. Per mensam* cum libertatis dandæ gratia ad sacra mensæ in convivio dominus servum admisit. *Inter amicos*, cum amicis præsentibus servum dominus è potestate liberavit. *Per epistolam*, cum literis ad servum scriptis, libero vivere dominus illi permisit. *Modo legitimo manumissus* majorem libertatem & justam apiscebatur, *civisque Romanus* fiebat, si omnia legitima forent, ætas scilicet servi, & dominium ejus, qui manumitteret: isque nullo jure poterat retrahi in servitutem. Quod si omnia legitima non intervenirent, *Latinus Junianus* fiebat manumissus. *Naturali*, quoque *modo* libertatem minorem adeptus, nisi alias pœnæ causa vinctus, ob noxam tortus, & confessus, notis compunctus, custodiæ, bestiisque objectus fuisset, qui *Dedititiorum* numero tantum liber haberi potuit, *Latinus libertus* fiebat, auctoribus Cajo, Ulpiano, & Theophilo in Institutionibus. Sane de *Latinis libertis* ait Cornelius relictum pœnitentiæ, aut novo beneficio locum. Siquidem libertate donati quamdiu viverent servi manumissorum morituri, vinculo servitutis attinebantur. Ideoque potuit manumissor, aut manus injectione in servitutem, ex causa vel levissima, revocare: aut novum beneficium conferre: id est, iteratione manumissionis civem Romanum facere. Sic enim scripsit: *Iteratione fit civis Romanus, qui post Latinitatem quam acceperat, major XXX. annorum iterum juste manumissus est ab eo cujus ex jure Quiritium servus fuit.* Hæc ex jure antiquo annotare libuit. *Vertranius.*

1 *Pœnitentiæ, aut novo beneficio*] Pœnitentiæ, ut retraheres in servitutem: beneficio, ut vindicta liberares. Ita apud Plinium l. VII. epist. *Facile deflectet ad te, si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos manumisisti.* Lipsius.

2 *In commune nihil derogent*] Muretus, *derogarent.* Hoc fortasse melius. *Acidalius.* Muretus, *derogarent.* cum ante dixerit, *expenderent.* Sed Tacitus non adeo religiosus. *Pichena.*

3 *Ereptus amitæ libertus*] Zamiam ergo aliquando in nos molitus Ulpianus, cum scripsit L. III. De

infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat. Manebat ni-
28 hilominus quædam imago reipublicæ. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei
tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum & à
prætore in vincula ductos, tribunus *omitti* jussisset. [1] comprobavere patres, incusata
Antistii licentia. Simul [2] prohibiti tribuni *jus prætorum & consulum præripere, aut*
[3] *vocare ex Italia cum quibus lege agi posset.* Addidit L. Piso designatus consul, [4] *ne*
quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæstores æra-
rii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent; [5] *medio temporis contradicere liceret:*
deque eo consules statuerent. Cohibita artius & ædilium potestas, statutumque *quan-*
tum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent. Eo Helvidius Priscus
tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem contentiones pro-
prias exercuit, *tamquam* [6] *jus hastæ adversus inopes inclementer augeret.* Dein princeps
curam

De condict. cau. data: *Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitia Neronis filia, decem quæ ei pro libertate dederat, repetisse per judicem.* filiamque eam Neroni fecit, quæ est amita, magna sua librariive culpa. Sed librarium id peccasse, clementius est: scribendumque, *Neronis amita:* aut potius, *Neronis consilio*, quod firmat Tacitus, qui Neronis jussu patratum id ingenuitatis judicium ait. *Lipsius.*

Ereptus amitæ libertus Paris] Id est, assertus in ingenuitatem: & sic ademptum amitæ jus patronatus. *Pichena.*

4 *Quasi jure civili*] Tamquam vindicatus in servitutem per jus Civile: cum tamen jussu principis judicium factum fuisset: quo libertus Paris ingenuus pronunciabatur: hoc est, qui natus esset ex parentibus civibus Romanis, & qui statim, ut natus fuisset, liber extitisset. *Ferrettus.*

1 *Comprobavere patres*] Videtur legendum, *non probavere.* Contra supra, *ex non mutassent*, factum fuit, *commutavissent.* Ursinus. Quid *comprobavere?* certamen de quo præcessit? Non videtur. ac multo verisimilius legit Muretus, *Non probavere.* Sed ne hoc satisfacit ita nude positum. Mihi diligentius inspicienti, nectendum hoc superioribus videtur, & ita scribendum: *tribunus omitti jussisset, composuere patres, incusata Antistii licentia.* Acidalius. Neque hic Mureto assentior legenti, *non probavere Patres.* immo, *comprobavere*, scilicet prætoris factum. *Pichena.*

2 *Prohibiti Tribuni*] Non mirum. Quippe qui nec Romæ vocationem habuerint, auctore Varrone: cujus verba in Agellii Noct. l. XIII. cap. XII. in Italia multo minus, quippe cum potestas eorum urbis dumtaxat finibus terminaretur. Vide Dionys. lib. VIII. *Lipsius.*

3 *Vocare ex Italia, cum quibus lege agi*] Erat enim auxilium extraordinarium: neque licebat ex Italia quenquam ad Tribunum vocari, cum quo lege aliqua institui posset actio. *Ferrettus.* Varronis lib. 21. Rerum humanarum, verba sunt, *Tribuni plebis vocationem habent nullam. Antistiusque Labeo Gellianum viatorem tribunorum jussit dicere tribunis vocandi absentem jus eos non habere.* Unde qui ex ipsa urbe non possent, non sine ratione prohibiti sunt tribuni quenquam ex Italia vocare, cum quo lege agi posset. Siquidem fuerunt præfecturæ in Italia, *in quibus jus dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum respublica: neque tamen magistratus suos habebant: in quas legibus Præfecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent. Quarum duo genera fuere: alterum in quas solebant ire præfecti quatuor Sevirum pro populi suffragio creati*, scilicet *in hæc oppida, Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatiam. Alterum, in quas Prætor urbanus quotannis* imperat, qui judicarent ex *legibus, ut Fundos, Formias, Cære, Venafrum, Allifas, Privernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum aliaque complura*, inquit Festus. Quare cum in præfecturis, sine ulla fori præscriptione, rei ex legibus agi possent, iniquum fuisset illos ad jus in urbem rapi. *Vertranius.*

4 *Ne quid intra domum pro potestate animadverterent*] An ne possent tribunitio jure animadvertere intra privatas civium Romanorum domos? Potius intelligo, Tribunis, cum domi essent, nihil inde jubere licitum, non viatores mittere, neminem vocare, aut in quemquam civem animadvertere, sed ex publico tantum loco. *Pichena.*

5 *Medio tempore contradicerent*] In volumine Budensi est, *Medio temporis.* Sic & lib. 14. *Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti.* Itaque & nos scripsimus hic, *Medio temporis.* Mox reposuimus, *Obultronium Sabinum.* Rhenanus. Nam Beroaldus dederat *Obutronium*, quod nomen satis grande sic augetur etiam in MS. Mediceo, ut placet Rhenano. Attamen ex prisca lectione, quæ tergetur ab Lipsio I. hist. 37. videtur satis patere vetus fuisse *Autronium.* Quam prope huc accedunt, quæ 16, 23. citantur ab Lipsio vel ex Vatic. *Subitorius* vel ex aliis *sibi torius*, unde ab ipso creatur *Ostorius Sabinus?* Jac. Gronovius.

6 *Jus hastæ*] Cum sectio fieret. *Ferrettus.*

1 *Varie*

curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. [1] Varie habita, 29
ac sæpe immutata ejus rei forma. nam Augustus [2] permisit senatui deligere præfectos:
[3] dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursum imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consulerent, [4] extra ordinem honores promisit. Sed deerat robur ætatis [5] eum primum magistratum capessentibus. [6] igitur Nero prætura perfunctos, & experientia probatos delegit.
Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lænas, *ob Sardiniam provinciam avare habitam.* 30
Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, *quod præfectus remigum qui Ravennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria sævitiaque afflictavisset*, [7] veneno damnationem antevertit. C. [8] Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ misso per venas sanguine effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mor-

1 *Varie habita, ac sæpe immutata*] Quam varietatem breviter exposui, cum temporum luce, in Excurs. B. Illinc ad variam Taciti, plures locos pete. *Lipsius.*

Sæpe immutata ejus rei forma] Ærarium populi Ro. quæstoribus primum curæ fuit: qui quod pecunias ex hostium damnatorumve bonis quærerent, servarent, exque SC. erogarent, Quæstores urbani, ærarii, ab ærario dicti ab auctoribus epigrammatisque leguntur. Eorum creatio ne vetustiora repetam, C. Julio Cæsare Dictatore IV. intermissa, publicæque pecuniæ ad Ædiles duos administratio translata, à quibus postmodum ad quæstores non rediit, teste Dione lib. 14. vel recuperata ab illis ad prætorios; prætoresve auctore Augusto transiit, ut scribit Tranquillus 36. Nam Augustus permisit senatui deligere præfectos, qui scil. prætorii essent, & ærario populi præficerentur. Tum ipse ærarium militare constituit; cujus curam tribus prætoriis viris, sortito lectis mandavit, inquit Dio lib. 54. Idem autem ob ambitus suspicionem senatui de publico faciendum censuit, & fuere ex numero prætorum sorte ducti, qui præessent: neque id diu mansit, ut hoc loco Tacitus ait. Legitur enim sub Tiberio firmasse & fuisse prætores ærarii, qui ejus largitioni restiterunt, supra lib. I. & sub eodem prætorem ærarii fuisse reperio, hujusmodi inscriptione: *P. Aquius. Scevae. &. Flaviae. filius. Cons. &. Didiae. nepos. Barbi. &. Duriciae. pronepos. Quaestor. decemviratum. litium. judicandarum. Trib. pleb. AEd. Curul. judex. quaestionis. Praetor. aerarii.* &c. *auctoritate. Cai. Cæsaris. & S. C.* Sed Claudius collegio Quæstorum curam ærarii Saturni reddidit, quam medio tempore Prætores, aut utique tunc prætura functi sustinuerant, auctoribus Cornelio nostro & Suetonio Claud. 20. At deerat robur ætatis quæsturam capessentibus, quæ ad honores gradus erat, & ad alios magistratus majores tantum aperiebat viam. Ideoque Nero experientia probatos ærario præposuit non honoribus & muneribus initiatos quæstores, sed prætorios viros, quos Tacitus *prætura perfunctos* scripsit, non *præfectura*: & ita locus emaculandus est. Neque vero putem visum iri, nisi ei, qui plane ridiculus sit, perfunctos præfectura vel civitatum Italiæ, vel Urbis, illi solos muneri delectos esse. *Vertranius.*

2 *Permisit senatui deligere*] At series horum in Mediceo est, *senatui deligere permisit.* Jac. Gronovius.

3 *Dein ambitu*] Flor. *Deinde ambitu.* Pichena.

4 *Extra ordinem honores permisit*] In Florentino legitur, *promisit*, quod fortasse rectum: ut honores, id est, præturas, adipiscerentur, ærarii munere defuncti, quod testatur Dio l. 40. At eadem vis in verbo, *permisit*, ut sit sensus, permissas illas extra ordinem præturas, quas scil. postea adipiscerentur, atque interim tanquam Prætores designati haberentur. Nam si post ærarii munus, privati remansissent, offensionum metu segnius ærario consuluissent. *Idem.*

5 *Eum primum magistratum capessentibus*] Id est magistratum quæsturæ. qui cum tantummodo ad alios magistratus adipiscendos haberetur gradus, ætatis robur in eis minime requirebatur. Quæstoria enim ætas, annus XXV. ut probat Lipsius ad lib. 3. Ann. *Idem.*

6 *Igitur Nero prætura perfunctos*] Consensus interpretum, ac Lipsii præsertim auctoritas me impulit, ut vocem, *prætura*, reponerem. Vulgo, *præfectura*. Idem. Quis enim hoc improbaverit? unde hactenus sequimur; si modo credere licet Tacitum eo etiam usum fuisse. Cujus manum quum vetera exemplaria demonstrent corrupte, ut illi putant, in his *præfectura perfunctos*, videndum an non ostendant *Nero præfectos prætura functos*. Sic enim perpetue loquitur Cornelius, non *perfunctos*, etsi hoc exstet cap. 36. *Jac. Gronovius.*

7 *Veneno damnationem antevertit.*] Habet exemplar scriptum, *anteiit*, quo verbo alibi quoque Tacitus utitur. ut lib. 3. *Postremo suasmet ipse spes anteire parat.* Rhenanus. Flor. *anteiit.* Pichena.

8 *Aminius Rebius*] Libri vett. *C. Aminius.* nescio an, *Caninius Rebilus.* Certè (& doleo) ignotus mihi,

mortis, ob libidines muliebriter infamis. At [1] L. Volusius egregia fama concessit: cui tres & nonaginta anni spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus, [2] inoffensa tot imperatorum malitia fuit.
31 Nerone secundum L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quis [3] molem amphitheatri apud Campum Martis [4] Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum [5] ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebeique congiarium [6] quadringeni nummi viritim dati, & [7] sestertium quadrin-

hi, quicumque hic laudatus Jurisconsultus. *Lipsius.*

Aminius Rebius] Uterque chirographus dat huic prænomen *Cajus.* Vertranius. Muretus notaverat, *Caninius Robilius.* Ego nihil amplius scio. *Acidalius.* Addidi ex Florent. prænomen *C. Pichena.*

1 *L. Volusius*] De hujus senio Plinius l. VII. *Nuper L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiam rogaverat superstes fuit.* Præfectum eum urbi fuisse colligas ex altero Plinii loco: *Nuper L. Volusio Saturnino in præfectura urbis exstincto, notum, è Cornelia Scipionum gentis, Volusium* (Intellegit Plin. Q. Volusium, qui cos. ann. DCCCIX.) *Saturninum, qui fuit Consul, genitum post* LXII. *annum.* Et de divitiis ejus, Tacitus l. XIV. *Et quantum Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest.* Sed & tota Volusiorum domus dives. Tacitus Annal. III. *Volusio vetus familia, neque tamen Præturam egressa. ipse consulatum intulit, opumque quis domus illa immensum viguit, primus accumulator.* Lipsius.

2 *Inoffensa tot Imperatorum malitia fuit*] Ego vero nihil muto. Rarum in tanta ætate, tantis opibus, effugisse callidam sævitiam Tiberii, furiosum impetum Caji, stolidam vecordiam Claudii: quæ singulorum vitia generali *malitiæ* vocabulo complexus noster. *Mercerus.* Tria digna animadversione Tacitus narrat de Volusio: spatium vivendi, divitias partas, rationem vitæ, qua vir princeps (quod tunc mirum) tot imperatorum monstra incolumis evasit. Ergo legendum, *malitia*, non *amicitia* cum doctiss. viro, neque *militia* cum Rodolpho. quod verbi significat τὴν κακότητα, scelus, flagitium. Plaut. Rud. *Neque is adeo propter malitiam domo caret, Sed dum alios servat, se impedivit interim. Inoffensa malitia.* Non data sæviendi occasione tot malis imperatoribus. *Salinerius.* Lipsius & Rodolphus non recte. Inserta copula scribendum, *præcipuaque opes & bonis artibus inoffensa tot imperatorum malitia fuit.* Optima & perspicua sententia. Magna certe illius felicitas, qui Taciti illud effatum I. hist. in se verum non expertus est. *Nobilitas, opes, omissi gestique honores, pro crimine; & ob virtutes certissimum exitium.* Acidalius. Diu est quod veni defensor huic lectioni, nunc lætor partes easdem mecum tueri sagacissimum Pichenam. *Gronovius.*

3 *Molem Amphitheatri*] Quod totum è ligno struxit, Sueton. c. XII. Vide librum nostrum, si placet, De Amphitheatro. *Lipsius.*

4 *Cæsar exstruxerat*] Sustinet notare Ryckius (in vulgatis hactenus Editionibus legebatur *adstruxerat*) An vidit ergo omnes. Habeo sub oculis Plantinianam anni 1581. in Oct. qua pater usus fuit; habeo & minorem Lugduni paratam ab Ant. Gryphio 1584. qua frater usus in conferendo. Utrobique legitur *exstruxerat.* Etiam Aldus cum Rhenano, *exstruxerat*, ut rear esse typorum deerrationem. Miror retinuisse Ryckium *adstruxerat*, quum in nota eadem scribat se prætulisse *exstruxerat.* Beroaldus habet *extruserat.* Jac. Gronovius.

5 *Ex dignitate populi Rom. repertum*] Muretus, *repertum*, delet. Ego dubito. *Acidalius.*

6 *Quadrageni nummi*] Illiberalis liberalitas. Corrigo, *quadringeni:* & do auctorem Suet. cap. X. *Diversis populo viritim quadringenis nummis, Senatorum nobilissimo cuique, &c. Lipsius.*

Quadrigeni nummi] In exemplari scripto, *quadringenti.* Rhenanus. Vulgo, *quadrageni.* Lipsius restituit, *quadringeni*, Florentino ac Veneto fere consentientibus, qui habent *quadrigeni.* Pichena. Altera summa decem Philippos vel ducatones, altera unum facit. *Gronovius.*

7 *Sestertium quadringenties*] Subintelligenda sunt centena millia. Liv. lib. 24. *Cum deessent nautæ, Coss. ex SC. edixerunt, ut qui L. Æmilio & C. Flaminio censoribus millibus æris quinquaginta ipse aut pater ejus census fuisset usque ad C. millia, aut cui postea tanta essent facta, nautam unum cum sex mensium stipendio daret. qui supra centum M. usque ad CCC. millia, tres nautas cum stipendio annuo: qui supra CCC. millia usque ad decies æris, quinque nautas: qui supra decies, septem.* quibus verbis ostenditur, *decies æris*, decies centena millia æris significare: ut hic non parum mirer, quemadmodum oculatissimus vir Budæus prævaricatus sit. *Alciatus.* Quadringenties centena millia nummum, summa quadringenties sestertio eadem est. Et tamen quum dicitur, *Quadringenties sestertium*, non intelliguntur *centena millia*, sed tantummodo *centenum.* Nam in omnibus, quæ per adverbia sic enuntiantur, à *decies* usque in infinitum siletur intelligiturque *centenum.* Vocabulum autem *sestertium* significat pondus mille nummorum; quot scilicet nummi sestertii in argentum sestertium vel libram argenti sestertiam, hoc est, duas & selibram, imputabantur. Igitur *quadringenties sestertium*, & *quadringenties centena sestertia*, & *quadringenties centena millia nummum sestertium*, idem.

dringenties ærario illatum eſt, [1] ad retinendam populi fidem. [2] Vectigal quoque quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum remiſſum, ſpecie magis quam vi. [3] quia cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus accreſcebat. Edixit Cæſar, *ne quis magiſtratus*, [4] *aut procurator qui provinciam obtineret*, *ſpectaculum gladiatorum*, *aut ferarum*, *aut quod aliud ludicrum ederet.* Nam ante [5] non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, ſubjectos affligebant; [6] dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant. [7] Factum & ſenatuſconſultum ultioni juxta & ſecuritati, 32

idem. Errat non minus Alciatus cum *decies æris* dici breviter pro decem millibus æris probat ex loco Livii, in quo cum ſcribitur, *qui ſupra CCC. millia uſque ad decies æris*, ex proximo ſubaudiendum, quod deeſt, nemo non videt. Vide Pecuniam Vet. 2, 5. *Gronovius.*

1 *Ad retinendam populi fidem*] Quod vulgo noſtri, *Creditum* dicunt. *Ferrettus.*

2 *Vectigal quoque quintæ & viceſimæ*] Ampla populi Rom. vectigalia: nullum, cenſeo, amplius eo quod è ſervis, libertiſque. Rem eam paullo uberius à capite mihi tractanti, aut gratia, aut venia eſto. Antiquiſſimum vectigal Viceſimæ reperio, quæ ad libertos. Inſtitutum anno urbis CCCXCVII. C. Marcio Cn. Manlio Coſſ. Livius lib. VII. *Ab altero Conſule* (Cn. Manlio) *nihil memorabile geſtum, niſi quod legem novo exemplo ad Sutrium in caſtris tributim, de Viceſima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres, quia ea lege haud parvum vectigal inopi ærario additum eſſet, auctores fuerunt.* Ea Viceſima ſemper exhinc exercita, ad tempora Principum inferiorum. Itaque non infrequens memoria in libris. Ab hac aurum Viceſimarium derivo, quod in ſanctiore ærario: de quo Livius lib. XXVII. *Conſulibus aurum Viceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſervaretur, promi placuit.* Plura ad ad hoc vectigal, in EXCURS. C. & quæ ad Tacitum faciunt. Vide. *Lipſius.*

Vectigal quoque quintæ & viceſimæ] Ex mancipiorum emptione unum in ſingula XXV. ſolvebatur populo: quod tranſlatum in venditorem, habuit ſpeciem tamquam ſi remiſſum eſſet. Sed cum venditores carius licitarentur, in emptore vectigal conſiſtebat, erat enim pars precii. *Ferrettus.*

3 *Quia cum venditor pendere juberetur, in partem emptoris accreſcebat*] Si ab emptoribus demptum vectigal, venditoribuſque impoſitum, quomodo *remiſſum?* potius facta eſt mutatio perſonarum, & nihilominus ærarium non minuitur. Ego ſic intelligo: mancipiorum vectigal emptores antea pendere ſolitos fuiſſe, qui plerumque Cives Romani. Quos Nero ſublevare cupiens, vectigali exoneravit, inque venditores id tranſtulit, qui fere omnes extranei & advenæ. & poſtquam ſervos vendidiſſent, in provincias ſuas revertebantur: ideoque pro nihilo ducebatur, illud onus eis ſuperaddere. Sed cum hi, ea de cauſa, carius mancipia venderent, remiſſio Principis irrita emptoribus fiebat. *Pichena.*

4 *Aut procurator in provincia obtineret*] Reſtituimus locum, *qui provinciam obtineret.* Rhenanus.

5 *Non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, ſubjectos affligebant*] *Largitionem* accipio pro ipſis muneribus, ſive ſpectaculis. quibus Præſides multa, ſportularum nomine, largiri ſolebant. Subjecti autem affligebantur, dum feras, equos, animaliaque inuſitata perquirerent, ac veſtes aliaque munera conferrent. *Pichena.*

6 *Dum quæ libidine deliquerant*] Dum furta defendunt largitione ſpectaculorum. *Ferrettus.* Captabant ſcil. editionibus illis gratiam favoremque ſubjectorum, ut poſtquam officio perfuncti eſſent, legati è provinciis ad ſenatum decernerentur, qui Præſides eorumque res geſtas laudarent. eo igitur favoris & laudis ambitu muniebant ſe adverſus latrocinia & rapinas, quas in Provinciis exercuerant. *Pichena.*

7 *Factum SC.*] Quod Piſonianum dictum, in l. Senatuſ. De SC. Silan. & Neronianum à Paullo lib. III. Sentent. Certe conditum vulgatumque eſt, Nerone II. & Piſone Coſſ. Latum ea de re & antea ſub Auguſto, P. Cornelio Dolabella, & C. Silano Coſſ. unde nomen SC. Silaniani; ſed minus plene. Dixerunt plura ante me, Vertranius hoc loco, & J. Cujacius, I. Obſerv. cap. XVIII. *Lipſius.*

Factum SC. ultioni & ſecuritati] Vocatur id in jure civili, SC. Piſonianum. Cujus Paulus meminit. l. 8. D. de SC. Silaniano. *Alciatus.* Cum aliter nulla domus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui cuſtodiam dominis tam ab domeſticis, quam ab extraneis præſtare ſervi cogantur, ideo SCta introducta ſunt de publica quæſtione in familiam domi necatorum habenda. Primumque temporibus Auguſti P. Cornelio P. F. Dolabella C. Junio Silano Coſſ. SCto cautum fuit, ut *Domino occiſo de ſervis, qui ſub eodem tecto in eademve regione fuiſſent, quæſtio haberetur, ſuppliciumque de reis ſumeretur, priuſquam aperiri tabulæ adirive hæreditas ſcripto ab hærede poſſet; alias ut ab indigno ablata publicaretur.* Mox incidit in Patrum cognitionem, ejuſne, qui à familia occiſus diceretur, teſtamentum apertum adverſus Silanianum SC. & ante vindicatam necati necem dici in poſterum ſemper poſſet, quinquenniique tempus conſtitutum eſt SCto. M. Æmilio Lepido, T. Statilio Tauro Coſſ. ut Venulejus Saturninus ſcriptum reliquit. Deinde ut naturaliter evenire ſolet, juris interpretatio deſideravit auctoritatem, cum ambigeretur, an de ſervis, quibus libertatem teſtamen-

curitati, *ut si quis à suis servis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent inter servos supplicia penderent.* [1] Redditur ordini Lurius Varius consularis, avaritiæ criminibus olim perculsus. [2] Et Pomponia Græcina insignis femina, Plautio, [3] qui ovans se de Britanniis rettulit, nupta, ac [4] *superstitionis externæ* rea, mariti judicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, & [5] insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, & [6] continua tristitia fuit. Nam [7] post Juliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam, [8] per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi

mento defunctus scripsisset, idem quod de cæteris juris esset, Nero Claudius II. & L. Piso Consules rem ad Senatum retulerunt, Patresque censuere: *De his quoque servis, qui testamento manumissi essent, perinde atque de servis supplicium sumendum.* Quod Cornelius hoc loco, Ulpianus libris ad Edictum retulit l. 3. §. 16. D. de SC. Silan. & Claud. Cavit autem eodem decreto Senatus, quod à Cornelio prætermissum esse miror, hoc amplius: *ut si servus obnoxius pœnæ venisset, quandocunque in eum animadverti oporteret, venditor pretium præstaret: ne scil. injurius emptori Senatus videatur*, inquit Paulus. Cavit item *ut occisa uxore, etiam de familia viri quæstio habeatur: utque idem juxta familiam uxoris observetur si vir dicatur occisus*, quod ab Aniano in Receptis Sententiis lib. 3. ex Julio Paullo positum, Ulpiano placuerat. Hæc vero eidem SCto à nobis tributa, Paulus adscribit Claudiano, Neroniano, & Pisoniano: quæ diversa vocabula, eadem ipsa re sunt. Fuit enim idem Nero & Claudius gentili adoptivoque nomine, ejusque collegam L. Pisonem diximus. *Vertranius.*

1 *Redditur ordini Lusius Varius*] Placeret, *L. Varius.* Ursinus. Muretus, *L. Varius.* Acidalius. *Lusius Geta* benigne retinetur ab omnibus in lib. 12. quia id exigunt antiqui codices. Hoc autem loco quum in antiquissimo omnium legatur *Lurius*, & sic ex eo inceperit edere Beroaldus, quorum est illa malevola solertia, ut in Tacito substituant *Lusius?* Id tolerandum non putavi. Litera canina etiam spectabatur a me in Oxoniensi, etsi nomen proferret *Lurns.* Ex Pighii Annalibus patet affatim Varios fuisse peregrinos, ex quibus hic prorepsit ad Senatoriam dignitatem utque suffectus aliquando consul fuerit, perinde ut contigit *Viniciis* 6, 15. & *Varius Crispinus* 1. hist. 80. & bene servata memoria poëtæ isto nomine etiam per fragmenta. *Jac. Gronovius.*

2 *Pomponia Græcina*] Soror filiave Pomponii Græcini qui consul sub Augusto: & ad quem Elegia Ovidii IV. De Ponto. *Lipsius.*

3 *Qui ovans se de Britanniis retulit*] Indefinitus sermo. Quando enim? Sed idem nec Cornelianus. Omnino credo scriptum fuisse, & legendum, *quem ovasse de Britannis retuli.* Id tamen quo libro, non memini, nec sat scio, an in his qui exstant. In vita Agricolæ meminit quidem Plautii, sed non ovationis. *Consularium primus Aulus Plautius præpositus,* (Britanniæ sc.) *ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius.* Acidalius. Quasi non Virgilius 4. Georg. *fessæ multa referunt se nocte minores.* Et 7. Æneid. *Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis Sæva Jovis conjux.* Horatius lib. 1. Sat. 6. *inde domum me Ad porri & ciceris refero laganique catinum.* Gronovius.

4 *Superstitionis externæ rea*] Christianismi credo accusatam hanc feminam, sive, ut tunc confundebant, Judaismi. Non ergo superstitionis, sed religionis. Etsi universe fateor, genus hoc ad θρησκείαν & inanem externumque cultum, nimis pronum. Strabo l. VII. pulchre & ex Veri adyto: Ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. Αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπιπλέον θεραπείας τῶν θεῶν, καὶ ἑορτὰς, καὶ ποτνιασμούς. σπάνιον δὲ εἴτις ἀνὴρ καθ᾽ αὑτὸν ζῶν εὑρίσκεται τοιοῦτος. *Superstitionis auctores & duces esse fæminas, omnes opinantur. Eæ enimvero viros invitant ad supervacuos nimiosque deorum cultus, & dies festos, & venerationes. At raro profecto vir cælebs & sibi vivens invenietur talis.* Lipsius.

Ac superstitionis externæ rea] Forte Christianam pietatem intelligit, nam apparet sanctam mulierem fuisse Pomponiam Græcinam. Tacitus loquitur ut ethnicus. *Rhenanus.*

5 *Insontem pronuntiavit*] Ita legendum ut in V. C. non ut vulgo, *nuntiavit.* Ursinus. Cur non *pronuntiavit?* Id repone. Notavit & Muretus. *Acidal.*

6 *Continua tristitia fuit*] Perspicua & indubitata lectio. Mirum tamen, ni Tacitus, *continua tristitia*, scripsit ut lib. 6. *Haud multo post Coccejus Nerva continuus principis*, &c. Sed non minus elegans illud alterum: quomodo etiam lib. 6. eodem est. *Ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exsilium objectando.* Acidalius.

7 *Post Juliam Drusi filiam*] Duas enim Julias Claudius sustulit, suasu sive jussu Messallinæ: alteram Drusi, alteram Germanici prolem. Sueton. cap. XXIX. & Dio LX. Seneca in Ludo. *Lipsius.*

8 *Per quadraginta annos*] Luctus hic, ut clarum, ob Juliam interfectam. Ab ejus ergo cæde quadraginta anni? Falsum. Nam ea cæsa paullo ante expeditionem Claudii in Britanniam; uti è Dione liquebit tibi. Scribe fidejubente me, *quatuordecim annos.* Mors enim Juliæ in annum incidit urbis DCCXVI. à quo ad hunc Neronis consulatum justi XIV. anni. *Idem.*

Per

nisi mæsto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit.
Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accusante Asia, [1] quia absol- 33
vere nequibat Cæsar, traxit senecta donec mortem obiret. nam Celer interfecto, ut
memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. [2] Cos-
sutianum Capitonem Cilices detulerant *maculosum fœdumque, & idem jus audaciæ in*
provincia ratum, quod in urbe exercuerat. Sed pervicaci accusatione conflictatus,
postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Mar-
cello, à quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam accusa-
torum ejus exsilio multarentur, *tamquam* [3] *insonti periculum fecissent.* Nerone ter- 34
tium consule [4] simul iniit consulatum Valerius Messalla, [5] cujus proavum oratorem
Corvinum, divo Augusto abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci
jam senum meminerant. sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis [6] in singulos
annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio
quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per lu-
xum [7] avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, [8] mollibus adhuc initiis prolatatum
inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum, acriter sumitur: quia nec
Vologeses sinebat fratrem Tiridaten dati à se regni expertem esse, aut alienæ id po-
tentiæ

Per quatuordecim annos] Ita Lipsius ex historia correxit. Falso libri omnes, *quadraginta.* Pichena. Probabili admodum conjectura rescribit Criticorum primus, *quatuordecim annos:* Sed cum minime adseveret Tacitus feminam istam diem suum obiisse anno, quo & accusata, & absoluta est; & interim tribuat ipsi longum ævum; nescio an emendationi, huic justa aliqua insit auctoritas. *Gruterus.* Mutat vir doctiss. ut mihi videtur absque causa. Certe omnes quos vidi, libri *quadraginta* retinent, recte. nec enim computari debet ad hunc usque annum, cujus acta hic narrantur, sed ad id tempus, quo Tacitus hæc perscripsit: qui ut apparet, numeravit ad mortem usque Pomponiæ, nam *longam ætatem* feminæ tribuit, & *continuam* (nempe tota ista longa ætate) tristitiam. *Freinshemius.*

1 *Quia absolvere nequibat Cæsar, traxit sententiam donec mortem obiret*] Ita Faernus legebat. Nam illud, *senecta*, quod est in vulgatis, mendosum videtur & sine sensu. *Ursinus.*

2 *Cossutianum Capitonem Cilices*] Hunc aut alium sui ævi intelligi Juvenalis voluit Sat. VIII.

——— *quam fulmine justo*
Et Capito & Tutor ruerint damnante Senatu,
Piratæ Cilicum.

Sed magis certo Fabius lib. VI. *Egregie nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, Græce quidem, sed in hunc sensum: Erubescit Cæsarem timere.* Lipsius.

3 *Insonti periculum fecissent*] Latine dici *facere periculum alicui*, pro, adducere in periculum, indicat locus alter lib. 16. *Fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.* Alioqui maluissem hic legere, *facessissent pericula*, à *facesso* verbo. quemadmodum lib. 1. loquitur de Romano Hispone: *mox clarissimo cuique periculum facessit.* Item lib. 4. Hist. *qui perinde dives ac eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum facessisset.* Quin usurpat *pecuniæ periculum facere*, pro jacturam facere, lib. 14. *Auxitque patrum honorem statuendo, ut qui à privatis ad Senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere.* Rhenanus.

4 *Simul init consulatum*] Scripsimus, *simul iniit.* Rhenanus.

5 *Cujus proavum oratorem*] Vulgo *auctorem*, pessime. *Lipsius.* Certe Beroaldus non aliter edidit quam *cujus proavum oratorem.* Jac. Gronovius.

6 *In singulos annos quingenis sestertiis*] Hunc ergo Suetonius intellexit cap. x. *Senatorum nobilissimo cuique annua salaria, & quibusdam quingena constituit.* Lipsius.

7 *Avitas opes*] Vulgo, *habitas*, errore tralatitio. *Lipsius.*

Habitas opes] Lib. II. ann. *tum quicquid habitum Neronibus & Drusis.* Doctiss. vir in utroque loco legit, *avitas* & *avitum.* Me vero haud pœnitet vulgatæ lectionis: quis enim mendacii me coarguat, si dicam majores ejusmodi nepotum Iros fuisse? præterea parta Germanico & Claudio (quod absurdum) non continentur hoc verbo *avitum.* Salinerius. Non exstat in hoc loco iste dativus, ut ideo nec de participio isto cogitari debeat. Etiam Florus I, I. *Et cum generis sui avitas opes pro dote sociarent.* I. hist. 40. *Avito Arsacidarum solio.* Jac. Gronovius.

8 *Mollibus adhuc initiis prolatum*] Restitui *prolatatum.* nam etiam alibi Tacitus hoc utitur verbo lib. 5. *Sed ubi diem ex die prolatabant.* lib. 15. *interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum*, Lib. 2. Hist. *Seu domum extruere seu prolatare agros.* Lib. 3. Hist. *Sed omnem prolatationem ut inimicam victoriæ suspe-*

tentiæ donum habere; & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota illuc magis ad servitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, [1] munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos; qui non stationem, non vigilias inissent; vallum fossamque quasi nova & mira viserent; sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi, militia per opida expleta. Igitur dimissis [2] quibus senecta aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adjectaque ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, [3] ita præriguisse manus, ut oneri adhærentes, [4] truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum

suspectabant. Usurp. & Liv. Paulo post. *Ac libertate ignota illic*, malim, *illuc*. Rhen. Forte *illud*. Lipsius.

1 *Munia Romanorum*] Translucet ineptia lectionis hujus, quomodocunque tegatur, præsertim si componas alteram illam, quam auctori restituo, *munia armorum*. nihil clarius. ecce *pacem* modo nominaverat, ei quid opponit quam arma? *pace longa segnes munia armorum ægerrime tolerabant.* Sic *munia belli* Hist. 2, 29. Hist. 3, 59. *militiæ* 15, 11. Hist. 1, 48. *Freinshemius.* Ita accipio, tanquam hi Romani ita exuissent segni otio & longa pace mores militiæ disciplinamque Romanæ, ut vix Romani esse viderentur. Considera sequentia. Et sic loquuntur elegantissimi auctores. Ita, *ultimi Romanorum*, post quos tamen Romani plurimi superfint, illi vocantur, qui virtutes majorum expressere. Vononem ut externum habent & expellunt Parthi, quia *Romanis artibus* infectus. Annal. 11. Italum Arminii fratris filium, eadem de caussa Cherusci. Annal. xi. Si hæc interpretatio adsensum non mereatur, haud dubie verissima est doctissimi amicissimique viri, Joh. Freinshemii, cujus eximias dotes nuper hic nobis propius intueri contigit, & utilissimæ in Tacitum observationes jam publice leguntur, sententia, qui pro *Romanorum*, levi mutatione & Corneliana phrasi, *armorum* reponendum arbitratur. *Boxhornius.* Sed eximius Vir non habuit inde causam expellendi literas priores sive *Rom.* sive *Ro* scriptæ fuerint. Sponte enim apparet vitium ortum ex compendio scribendi *munia Rom. armorum*: quod quisque videt, quemadmodum integrari oportet, ut sæpe antea ista contractio occurrit: etiam quum 2. hist. 29. dicuntur *munia belli*, intelligi debet *Romam*; agitur enim de *tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* Neque enim id ubique obtinuit. *Jac. Gronovius.*

2 *Quibus senecta aut val.*] Quæ hæc ratio agendi? In MS. Mediceo plane exstat *senectus.* An ea tam fœda est, ut Beroaldus negaverit Tacitum fuisse usum? & post hunc omnes editores? Quis credat? Immo an non Annales hos incepit ita, *Postquam provecta jam senectus ægro & corpore fatigabatur?* Sane altera vox perinde bona est, & apud scriptorem nostrum occurrit; sed antiquitatis fides sola in talibus dominans, delenda non est. In eodem mox etiam legitur *Galatiam Cappadociamque del.* Nisi quod insuper fateri cogar prioris regionis nomen ab viris doctis vix satis caute adsumptum videri, quum id scribat liber optimus *Galiciam.* Mirum, ni in ea latere videas *Ciliciam.* Etsi enim videas scribi 15, 6. *Simul Pontica & Galatarum Cappadocumque auxilia:* illa nihil pertinent ad hanc regionum connexionem. *Jac. Gronovius.*

3 *Ita præriguisse manus*] Significat ipsas manus, frigore præmortuas, una cum fasce devolutas vel abjectas. Negat aut ridet vir quidam scriptis & genere nobilis, olim mihi serio inter amicos. Atquin & Dio notat in illo tractu vim frigoris esse (lib. XLIX. actis anni DCCXVIII.) & Annales Turcici, *supra Trebizium, Soleimanni milites cum Parthos insequerentur, tanto frigore oppressos, ut plurimi manus pedesque amitterent.* Hoc nostro ævo factum, anno ∞. Iↄ. xxxv. neque igitur sic mirandum illud Taciti, aut ridendum. Scio & à gnaris similia aut majora afferi, qui in Septemtrione fuerunt. *Lipsius.*

4 *Truncis brachiis reciderent*] Mutavi, *reciderent* in *deciderent.* Rhen.

1 *Prio-*

delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit. quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra ha- 36
bitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis; ne pugnam [1] priores auderent, prædicit. [2] Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros; & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, *tenere se munimentis, & majores copias opperiri* jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ è proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium, & præfectos, militesque 3 *tendere omnes extra vallum* jussit. [4] inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi excercitus exsoluti sunt. At Tiridates super proprias clientelas, ope Volo- 37
gesi fratris adjutus, non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari; & si copiæ contra ducerentur, eludere, [5] huc quoque & illuc volitans, [6] plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent. Simul regem 7 Antiochum monet, *proximas sibi præfecturas petere.* Nam Pharasmanes interfecto filio

1 *Priores adirent, prædicit*] Probum quod in Romano libro est, *priores auderent.* Vellem etiam, *edicit.* Lipsius.

Ne pugnam triores auderent] Verbum, *auderent*, reposuit Lipsius ex Vat. Idem annuit Flor. in quo legitur, *audirent.* Male vulgo, *adirent.* Pichena.

2 *Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat*] *Pactius* insolitum Romanis vocabulum. Muretus mutat, *P. Attio Orphito.* & paulo post item, ubi *increpitumque Pactium*, legit, *P. Attium.* Hæreo, & nec hoc admittere, nec vulgatum ferre possum. *Acidalius. Paccii* & *Pacciæ* satis frequentes in vetustis lapidibus. *Gronovius.*

3 *Tendere omnes extra vallum*] Quod pœnæ militaris genus antiquum. Livius l. x. *Cohortes quæ signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destituit.* Valerius lib. II. cap. VII. *Neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Vide & Polyb. lib. VI. Sed proprie de hac ipsa re, sic Frontinus IV. Stratagem. *Domitius Corbulo in Armenia duas alas & tres cohortes, quæ ad castellum initio hostibus cesserant, extra vallum jussit tendere.* Lipsius.

4 *Inque ea contumelia detenti*] Credo Tacitum scripsisse, *Diuque ea* (in) *contumelia detenti.* Acidalius.

5 *Huc quoque & illuc volitans*] Lego primum, *hucque & illuc.* deinde, ut in libro opt. *pugna exterrere.* Vera sententia, scriptioque. Nam hoc ait, Tiridatem ostendisse potius arma, quam intulisse; & plura exterruisse adventus sui fama, quam pugna. *Lipsius.*

6 *Plura fama quam pugna exterrere*] Codex Budensis habet, *extrahere*; ut de tempore sit intelligendum. & præcedit, *eludere huc & illuc volitans*, Itaque castigavi locum. *Rhenanus.* Sincera mihi sunt, quæ inter maculosa à doctiss. viro censentur: quid sit *extrahere plura fama quam pugna*, non è tenebris eruendum. Fixum Tiridati sese non dare in casum pugnæ, & vis Romana tamen erat ab Armeniis suarum partium prohibenda: itaque ut sic eos saltem juvaret, usurpat, quod olim factum Jugurthæ. Sallust. *neque prœlium facere neque ocium pati:* quodque Tacfarinati Tacitus lib. 4. ann. *spargit bellum, ubi instaretur, celeris, ac rursum in terga remeans.* quamobrem dando famæ se prœlio adfuturum, sæpius milites Romanos è castris eduxit, quam accinctis pugnæ copiam fecit. Hæc his firmantur: *igitur Corbulo quæsito diu prœlio frustra habitus.* τὸ *plura*, adverbii vice, ut *arguitur pleraque Cajum Cæsarem quasi incestæ virilitatis.* Et ut Thucyd. lib. 3. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ξυνῄεσαν ἡμῖν ἐναντία Θηβαίοις. i. illi autem nobis auxiliabantur adversa Thebanis. *adversa* vice adverbii. *Salinerius.* Antea, *extrahere*, quod ex Budensi libro reposuerat Rhenanus. At Flor. & alii antiquiores habent, *exterrere*, ac Lipsio magis probatur. *Pichena.* Optime Lipsius: *hucque & illuc volitans, plura fama quam pugna exterrere.* Sic lib. 15. *arctis itineribus, hucque & illuc flexis.* Nam in illo *extrahere* nihil sani sensus, quicquid conetur Salinerius. *Gronovius.*

7 *Antiochum*] Commagenæ regem, ut supra dictum. *Lipsius.* Sed audaci errore invertuntur voces, quum non legas in Mediceo *Antiochum regem*, ut editur, sed *regem Antiochum*, quod repono. *Jac. Gronovius.*

1 Pro-

filio Rhadamisto, *quasi* [1] *proditore sui*; quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. [2] Tuncque primum illecti Insochi gens [3] ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incursavit. [4] Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent: *cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, quæ novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesen commotum,* [5] *quia caussa, quam vi agere mallent. Sin perstaretur in bello; non defore Arsacidis virtutem fortunamque,* [6] *sæpius jam clade Romana expertam.* Ad ea Corbulo, satis comperto Vologesen defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati, *precibus Cæsarem aggredi; posse illi regnum stabile, & res incruentas contingere, si omissa spe longinqua &*
38 *sera, præsentem potioremque sequeretur.* Placitum dehinc, *quia commeantibus invicem nuntiis,* [7] *nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum præsidium* Tiridates *affore sibi* dicebat; *quantum Corbuloni cujusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loricis & galeis, in faciem pacis veniretur.* Cuicumque mortalium, nedum [8] veteri & provido duci, barbaræ astutiæ patuissent. Ideo

1 *Proditore suo*] Scribo, *sui.* Lipsius.

Quasi proditore sui] Vox, *sui*, aut *suo*, ut in nonnullis, à Flor. abest. *Pichena.*

2 *Tuncque primum illecti Insechi*] Consentit cum Vat. noster in voce, *Insechi.* Vulgo, *Isichi.* Restitui etiam ex Flor. copulam, *tuncque.* nam in vulgatis interciderat. *Pichena.* Lipsius in prioribus editionibus aliter conceperat notam, quæ sequitur, eique in fine addiderat (At qui hic Isichi, Vaticano sunt *Insechi.*) Inde venit ista notitia ad Pichenam. Quem tamen magnopere miror ita testantem de Florentino, quasi ita consentiret cum Vaticano, quum & ipse & frater viderimus illic *Insochi*, atque ita notaverimus. Quod debuit publice constare, quia videor mihi ex MSS. codicum Pomponii Melæ scriptura satis luculente nomen hujus populi latibulis absurdis inclusum excitavisse, si placuerit inspicere, quæ scripsi ad 1, 19, 79. Hinc debui verum reponere. *Jac. Gronovius.*

3 *Ante alias socia*] Nostro scilicet tempore socii & fidi super alios: etsi tunc illecti. Ita possis capere, fateor: nec displicet tamen meum vetus: *gens haud alias.* Lipsius.

Gens ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incursavit] Non de nihilo Doctiss. vir emendavit: *gens haud alias socia.* nam qui ante socii, si tum primum in societatem asciti? Verum ne quid inexpertum relinquam, facillime credam hæc eo dicta fuisse, quod Isichi, qui tunc primum allecti in Romanorum societatem, munia sociorum curatius, & promtius præstarent, quam cæteri, qui in eodem tractu Romanam amicitiam colebant. *socia*, quæ serio socios juvabat, ut non vere consul, qui reip. non consulebat, *quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul aut illud respub. esset.* Salinerius. Lectio hæc, *gens ante alias socia Romanis*, omnium librorum consensu confirmatur. Lipsius mutavit. nam, ait ille, si tunc primum illecti, ergo non socii ante alios. neque ego judicium ejus improbo. Tamen subsistere videtur prisca lectio, si intelligamus, Tacitum loqui de suo sæculo, dum ait, Insechorum gentem fuisse sociam Romanis ante alias: at tunc, scilicet historiæ illius tempore, societatis & amicitiæ principium. Quod confirmare videntur verba, *tuncque primum illecti:* quæ indicant, eos sequentibus etiam temporibus sæpe adfuisse Romanis, atque in eorum societate & amicitia constanter perseveravisse, ante alios illius regionis populos. *Pichena.*

4 *Ita consilia Tiridati in contrarium vertebantur*] Muret. *vertebant.* Acidalius. Idque est in Flor. *Jac. Gronovius.*

5 *Quia causa quam vi agere mallent*] Scripsi, *mallent*, auctore Florentino. nam de duobus, scil. Vologese, ac Tiridate intelligitur. Vulgo, *mallet.* Pichena.

6 *Sæpius clade Romana expertam*] Muretus inserit. *Sæpius jam clade R. expertam.* Acidalius. Ex Flor. addidi particulam, *jam.* Pichena.

7 *Nihil in summa pacis proficiebatur*] Faernus rectissime, ut opinor, legebat: *Nihil in summam pacis*, &c. Ursinus. Lego, *in summam pacis.* Notavit *in summam* Muretus quoque sed τὸ *pacis* idem delevit. Male. *Acidalius.*

8 *Veteri & provido duci*] Cujus eruditionis etiam & studii in litteris signum, quod Plinius aliquotiens Corbulonem inter auctores laudat, quorum opera usus. uti indice lib. V. & VI. Patrem egregio viro fuisse suspicor Pomponium, aut Orfitum, suadente Plinio lib. VII. cap. V. *Vestilia, C. Herdicii ac postea Pomponii Orfiti* (scribe ex libris, *Pomponii atque Orfiti*) *clarissimorum civium conjux, ex his quattuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suilium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Cæsoniam Caji Principis conjugem, octavo.* Lipsius.

1 *Majo-*

Ideo artum inde numerum finiri, & hinc [1] majorem afferri, [2] ut dolus pararetur. [3] nam equiti sagittarum usu exercito, si detecta corpora objicerentur, nihil profuturam multitudinem. [4] Dissimulato tamen intellectu; *rectius de his quæ in publicum consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos* respondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer assurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui accita per noctem aliis ex castris tria millia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente jam die procul astitit, unde videri magis quam audiri posset. Ita sine congressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra jubet. Rex sive fraudem suspectans, quia plura 39
simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari, & Trapezunte opido adventantes interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præsidiis nostris insessos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibique quod validissimum in ea præfectura [5] cognomento *Volandum* sumit; minora Cornelio Flacco legato, & [6] Insteio Capitoni castrorum præfecto mandat. Tum circumspectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, provisis; hortatur milites, *ut hostem vagum, neque paci aut prœlio paratum, sed perfidiam & ignaviam fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriæque pariter & prædæ consulerent.* Tum quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit; alios scalas mœnibus admovere, multos tormentis faces & hastas incutere jubet. [7] Libritoribus funditoribusque attributus locus, [8] unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices porta-

1 *Majorem afferri*] Danesius legebat *offerri*. Ursinus. Lego, *offerri*. Acidalius. Si me audis scribe: *& hinc majorem ferri*. hoc est, permitti, concedi, tolerari. *Gronovius*.

2 *Ut dolus patraretur*] Mihi magis arridet, quod in Codice Budensi legitur, *ut dolus pararetur*. Rhenanus. Vulgati, *patraretur*. & utrique verbo sensus. Sed Florentinum sum secutus. Sic lib. 6. *tanquam dolus pararetur*. lib. 14. *qui specie amicitiæ dolum parabant*. Pichena.

3 *Nam equiti sagittarum usu exercito*] Non erat hic opus adjicere particulam *nam*, quæ non est in exemplari scripto. *Rhenanus*.

4 *Dissimulato tamen intellectu*] Ad Taciti phrasim magis, *intellecta*. Lipsius.

Dissimulato tamen intellectu] Bene & recte Lipsius *intellecta*, uti quoque Muretus. Sed ego singulari numero malim, *intellectum*. Acidalius. Utuntur verbo *intellectu*. sic & Jurisconsulti l. 8. §. 5. D. de religios. *etiamsi non ipse prohibitus sit, sed procurator ejus, quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur*. l. 60. §. 3. D. Mandati: *Si inter maritum & socerum id actum esset vel tacito intellectu*. Aurelius.

5 *Cognomento vallandum*] In exemplari scripto legitur *volandum*, tamquam id sit castelli cognomentum. *Rhenanus*.

6 *Isteo Capitoni*] Ex lapid. *Insteio*. Mirum ni idem, qui supra Hostorius dicitur, ubi de recipiendis obsidibus actum. Certe Vatic. liber eo loci, *Histeus*, non *Hostorius* præferebat. Nec moveor, quod ibi centurio dicitur, hic Præfectus castrorum. Potuit enim honore esse auctus. *Lipsius*.

Isteo Capitoni castrorum præfecto mandat] De nomine *Isteo* Lipsius disputat. Muretus notavit *Attejo*. Acidalius. In Florent. *Insteio Capitoni* scribitur & Lipsius ait ita appellari in lapidibus. Vulgo, *Isteo Capitoni*. Pichena.

7 *Libritoribus*] Legis jam: prout dedit Tacitus, me indicante 2, 20. *Jac. Gronovius*.

8 *Unde eminus glandes torquerent*] Libratores ergo glandes torquebant? imo tela, lapidesque. Integer locus, quod mirere, apud Calepinum legitur: *unde eminus lapides & glandes torquerent*. Lipsius. Possunt illi lapides peti ex 5. hist. 17. *Saxis glandibusque & ceteris missilibus prœlium incipitur*, & unde forsan Calepinus transtulit. Magis miror, unde Lipsius sic amaverit, & ex ejus æmulatione recentiores omnes *pari und. metu*, quum nulla etiamnum vestigia metus præcesserint. Utique Beroaldus habet *motu*, & plane sic est in Mediceo, ut hæc sit vera lectio, & prorsus convenientissima, unde repetendam censui. *Jac. Gronovius*.

portarum ſubverſi, capta eſcenſu munimenta, omneſque puberes trucidati ſint, nul-
lo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis. & imbelle vulgus ſub corona venun-
datum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus ac præfectus uſi ſunt,
tribuſque una die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in
deditionem veniebant, unde orta fiducia [1] caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec
tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ ſi amnem Araxen, qui mœnia alluit,
40 ponte tranſgrederentur, ſub ictum dabantur: procul & latioribus vadis tranſiere. At
Tiridates pudore & metu, ne ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur; ſi
prohiberet, impeditis locis ſeque & equeſtres copias illigaret: ſtatuit poſtremo
oſtendere aciem, [2] & dato die prœlium incipere, vel ſimulatione fugæ, locum fraudi
parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce noſtro,
qui viæ pariter & pugnæ compoſuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, [3] ſini-
ſtro ſexta incedebat, [4] mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedi-
menta, & tergum mille equites tuebantur. quibus juſſerat, *ut inſtantibus cominus reſi-
ſterent, refugos non ſequerentur.* [5] In cornibus pedes ſagittarius, & cetera manus equi-
tum ibat, [6] productiore cornuum ſiniſtro per ima collium, ut ſi hoſtis intraviſſet,
fronte ſimul & ſinu exciperetur. Aſſultare ex diverſo Tiridates, non uſque ad jactum
teli, ſed tum minitans, tum ſpecie trepidantis, ſi laxare ordines & [7] diverſos con-
ſectari poſſet. Ubi nihil temeritate ſolutum, nec amplius quam decurio equitum
audentius progreſſus, & ſagittis confixus, ceteros ad obſequium exemplo firmaverat,
41 propinquis jam tenebris abſceſſit. Et Corbulo caſtra in loco metatus, an expeditis
legionibus nocte Artaxata pergeret, [8] obſidioque circumdaret, agitavit, conceſſiſſe il-
luc

1 *Caput gentis Artaxata*] Conditam ab Artaxia rege, ſuaſu Annibalis Pœni. Plutarchum adi in Lucullo. *Lipſius.*

2 *Et dato die*] Id eſt, primo die dato, cum illuxiſſet. Ita IV. Annal. *datoque tempore, non reticebo:* id eſt, oblato. *Lipſius.*

Dato die prœlium incipere] Suſpicor legendum, *claro die.* Subintelligendum eſt enim ante lucem exercitum à Tiridate motum. Sic paulo infra: *propinquis jam tenebris abſceſſit.* Tamen vulgatam lectionem fero. Ann. lib. 4. *datoque tempore, vel in ſenatu, vel in concione non reticebo.* Pichena.

3 *Siniſtro ſexta inſedebat*] Caſtigavi, *incedebat.* Rhenanus.

4 *Mediis decumanorum dilectis*] Miror non vidiſſe viros tot eruditos nullum his verbis eſſe ſenſum. mutatione opus levi: *mediis decumanorum dilecti.* Mediis locis ſcilicet (præceſſit enim latere dextro & ſiniſtro) incedebant lectiſſimi legionis decimæ. *Grotius.* Multo magis mirum τὸν πανυ non vidiſſe, *medios* eſſe, qui mediam aciem tenerent, qui in medio incederent: deinde *mediis decumanorum delectis* dici verbi ſubſtantivi participio intellecto: perinde ac ſi eſſet: quum medii forent ex decuma legione delecti; quum medios haberent decumanorum delectos. *Gronovius.*

5 *In cornibus pedes ſagittarius*] Muretus, *pedes ſagittariuſque*, &c. Credo verius omnino. *Acidalius.* Muretus legit, *pedes ſagittariique.* Pichena.

6 *Productior cornu in ſiniſtro*] Expeditior omnino & verior erit lectio: *productiore cornuum ſiniſtro.* E cornibus, inquit, productius erat ſiniſtrum, & cauſſam addit. *Lipſius.*

Productiore cornu] Scripſi, *productior cornu.* Rhenanus. Emendavit Lipſius, *productiore cornuum ſiniſtro.* Vulgo, *productiore cornu in ſiniſtro.* Nonnihil etiam juvat Florentinus, qui habet: *productiore corn' in ſiniſtro.* Simili fere modo, lib. XI. *ceteras navium, ut quæque habiles, per æſtuaria & foſſas adegit.* Pichena. Satis detorquent typographi ſcripturam codicis Medicei apud Pichenam, præſertim in utraque poſtrema Amſtelodamenſi: repoſui ex Francofurtina. Sed veriſſimum eſt, quod Cl. Ryckius ex meo chirographo exhibuit, eaque nota indicat *us*, quaſi præferret *cornus*, ut 14, 36. *man*; id eſt, manus: &, quod mirum ſatis, quum ultima litera in vocabulo *productiore* inducatur in Mediceo, offendi plane ſcriptum in Oxonienſi *productior cornus in ſiniſtro.* Quod qualecunque ſit, innuere tamen videtur *productiore cornu ſiniſtro*, vel *cornu in ſiniſtro*, non iſtud Lipſianum. *Jac. Gronovius.*

7 *Diverſos conſectari poſſet*] In exemplari ſcripto ſcriptum *diverſa.* nec magnopere refert, utro modo legas. *Diverſum* uſurpat pro *diviſo.* Sic & alibi. *Rhenanus.*

8 *Obſidioneque circumdaret*] Eſt imprudentia Beroaldi ſic ad nauſeam augentis primam vocem, unde ex Mediceo repoſui *obſidioque*, ut bene monitum Cl. Ryckio. Nec erat neceſſe monere, quod

moneo

luc Tiridaten ratus. Dein poſtquam exploratores attulere *longinquum regis iter*, *&* *Medi an Albani peterentur*, *incertum*, lucem opperitur: præmiſſaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed opidani portis ſponte patefactis, ſe ſuaque Romanis permiſere. quod ſalutem ipſis tulit; Artaxatis ignis immiſſus, deletaque & ſolo æquata ſunt. [1] quia nec teneri ſine valido præſidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præſidio, & capeſſendo bello divideretur. Vel ſi integra & incuſtodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria quod capta eſſent. Adjicitur miraculum [2] velut numine oblatum. [3] nam cuncta extra, tectis tenus ſole illuſtria fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribuſque diſcretum eſt, ut quaſi infenſantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc conſalutatus *imperator* Nero, & ſenatuſconſulto *ſupplicationes* habitæ: *ſtatuæque & arcus*, *& continui conſulatus principi: utque inter feſtos referretur dies*, *quo patrata victoria*, *quo nuntiata*, *quo relatum de ea eſſet*, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egreſſa, ut C. Caſſius de ceteris honoribus aſſenſus, *ſi pro benignitate fortunæ diis grates agerentur*, *ne totum quidem annum ſupplicationibus ſufficere* diſſeruerit: *eoque oportere dividi ſacros & negotioſos dies*, [4] *quis divina colerent*, *& humana non impedirent.* Variis deinde caſibus jactatus, 42 &

moneo tamen, illic non ſcribi *Tiridatem*, ut editur nunc & ſupra, ſed *Tiridaten*, & antea *Vologeſen.* Jac. Gronovius.

1 *Quia nec teneri*] Si ita legas, deeſt verbum aliquod, unde pendeat illud *teneri.* At ſi *tenere* ponas, poterit id regi à verbo proxime ſequenti *erat*, conſtructione infrequente magis quam ignota. *Grotius.*

2 *Velut numine oblatum*] Farneſiano ſuperadditum, *velut deum numine.* Lipſius. Quæ vox temere petita ex 14, 22. *Jac. Gronovius.*

3 *Cuncta extra tecta hactenus ſole illuſtria fuere*] Puto, *cuncta extra*, *tecta tenus:* ſive quod in Florentino eſſe poſtea didici, *tectis.* Sententia, Extra urbem, uſque ad tecta domuſque, omnia ſole liquida. *Lipſius.*

Nam cuncta extra tecta hactenus ſole illuſtria fuere] Locus certo corruptus. Sed cui Lipſii medicina nihil ſubvenit. Ego audacter ſcribam, *Nam cuncta Artaxatis tenus ſole illuſtria fuere.* Si exemplum meminiſſem præpoſitionis *tenus* cum caſu accuſandi, facilius fieret ex literarum ductu, *Artaxata tenus.* Omnino autem ex interpolato urbis hoc nomine nata illa *extra tecta.* Acidalius. Indicavit lectionem & diſtinctionem hanc, *Nam cuncta extra*, *tectis hactenus*, *ſole illuſtria fuere*, Florentinus, in quo legitur, *tectis.* Male vulgo, *extra tecta.* Pichena. Sapientiſſimam Bernecceri electionem & Medicei codicis adeo caſtam fidem de voce *tectis* quod tam rigide carpere voluerit Ryckius, dolui & doleo. Utique Lipſius non debet dici mutaſſe *tecta* in *tectis*, quippe quod vetuſtas illa veneranda membranæ Italicæ fecit, docens id tunc probatum & lectum in Tacito fuiſſe; nec id mirari debuit inſequentes editores ſecutos, quum ſit optimum. Certe enim in vulgata eos potuit offendere *cuncta extra tecta hactenus*, quum longe mollius & probabilius ad Taciti genium ſit, imo & nitidius deſcribat *cuncta extra*, *tectis tenus.* Sed ecce cavillum. Rogat enim incenſus, (an quod non adverterint hactenus eſſe huc uſque ut 2, 34. &c.) Scias oportet mi lector, ex univerſa copia citationum ne unam eſſe ipſius, ſed deſcriptas totas quatuor cum *&c.* ex Freinshemii indice. Cæterum quis ignoſcat talem interrogationem ponenti, & quidem in tanto viro? an Berneccerus legens vocem *hactenus* non in ea adverterit huc uſque? Certe opinor advertiſſe: advertiſſe & Lipſium: ſed prætuliſſe *tectis tenus*, quum illuc codex Flor. mentem eorum juſte flecteret. Inſuper Ryckianæ notæ fulgeant iſto creberrimo *vulgatis hactenus*, de tempore ſcilicet; ſed ab Tacito & hactenus perpetue uſitatum de modo materiæ, & ſæpe adhibitum loquendi genus eſt *tectis tenus*, non *extra tecta hactenus.* 15, 6. *nomine tenus.* & 40. *ſolo tenus.* & 45. *ore tenus.* 5. hiſt. 7. *herba tenus aut flore.* Ex quibus quatuor nihil Freinshemianum; & tamen index alia loca dabit. Florentinus autem non debet dici ſubjicere *tectis*, ſed ille ſuæ ætatis privilegio poſteros nefarie ſubjeciſſe nugas, quum formoſam vetuſtatis faciem nequirent tolerare, pro vero ſubjicientes falſum. *Jac. Gronovius.*

4 *Quis divina colerent*] Repoſui, *colerentur.* Item paulo poſt. *An gravius exiſtimandum.* Rhenanus. Unde potuit viro docto illud prius præplacere, & tot deinde aliis? Duntaxat Pichena ſub oculis habeat membranam Mediceam. Non video aliquod momentum in iſto paſſivo. Recte illam publicat Ryckius, cur non in Tacito exhibuerit, ignoro. Omnino plus mihi eſt in iſta membrana, quam in Rhenano. *Colerent* etiam legi in Oxonienſi. Miſerum in hac parte Rhenanum ſatis obtundunt iſta

& multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecae damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, poenaque Cinciae legis, adversus eos qui pretio caussas oravissent. nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi, extrema senecta liber, & Senecam increpans; *infensum amicis Claudii, sub quo justissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus & juvenum imperitiae suetum,* [1] *livere iis qui vividam & incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent.* [2] *Se quaestorem Germanici;* [3] *illum domus ejus adulterum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris praemium honestae operae assequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis, intra quadriennium regiae amicitiae,* [4] *ter millies sestertium paravisset? Romae* [5] *testamenta & orbos, velut indagine ejus capi. Italiam & provincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore quaesitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac* [6] *diu partam dignationem subitae* [7] *felicitati submitteret.*

Macrobii lib. I. in Somn. Scip. cap. 8. *Primum sui atque inde reipublicae rector efficitur, juste ac provide gubernans humana, divina non deserens.* Jac. Gronovius.

1 *Livere iis*] Probavi verbum, *livere*, in Flor. repertum. Non male etiam vulgo, *invidere*. Pichena. Editio princeps; *Lividae his* &c. ut mihi ambiguum non fiat, quin revocandum sit quod restat in MS. Florentino, *Livere his*, &c. *Liveo* idem notat quod *invideo*, idque vocis non semel restitui auctoribus; certe Apulejo alibi & Petronio, item Martiali lib. 10, 12. *Livebitque tuis pallida turba genis.* videantur ibidem notae nostrae. *Gruterus.*

2 *Se quaestorem Germanici*] Suilius Quaestor, Germanico bello. Annal. IV. *At P. Suilium Quaestorem quondam Germanici.* Adulterum Senecam in Julia Germanici filia fuisse vult. Dixi ante. *Lipsius.*

3 *Illum domus ejus adulterum fuisse*] Suilius exprobrat Senecae, quod cum Agrippina Germanici filia, matreque Neronis, rem habuerit. qua de re tandem Seneca reus factus est, ait Xiphilinus in Nerone. *Vertranius.*

4 *Ter millies sestertium*] Summa eadem divitiarum Senecae, expressa à Dione; qui omnes res relictas habet praeut culpet virum inculpatum. Ita adulterium illi objicit cum Agrippina: pullarium eum fuisse ait, idemque vitium ab illo insitum Neroni: caussam auctoremque interfectae matris: aliaque, quae homo vanus, praeter fidem praeterque omnium mentem conviciatur velut è plaustro. Quibus odii caussis? aut quo mendacii pretio? Nam Seneca tanto anterior, non injuria, non beneficio cognitus illi. Sed credo, judicii quaedam morumque perversitas fuit, quae eumdem illum in Ciceronem exacuit, quae in Cassium, Brutum, omnesque bonos, Caveat ab his, moneo, juventus: & è campis illis ita antiquitatum & historiae flores legat, ut non colligat venena. At quod ad divitias elegantiamque Senecae attinet, vide lector & lege egregium ejus libellum De vita beata: quem scripsit non alia re, quam ut ora obstrueret calumniatoribus istis. praesertim à capite XVII. *Lipsius.*

5 *Testamenta & orbos*] Senec. de benefic. lib. 6. 38. *An tu Arruntium, & Aterium, & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quae designatores & libitinarios, vota?* Vide quae notavi infra ad libellum de morib. Germ. *Pichena.*

6 *Olim partam*] Ex aliis libris liceat, *diu partam*. Lipsius.

Quam veterem ac olim partam dignationem] Quid si legas. *Quam veterem adeo partam dignationem subitae felicitati submittere.* Rhenanus. Faernus legebat: *atque olim partam*, &c. & ita est in V. C. *Ursinus.* Vulgati omnes, *veterum & olim partam.* quod omnino corruptum indicant libri antiquiores. Florentinus, *veterem ac dō partam.* alii, *ac deo partam.* Nihil ergo propius fuit, quam *ac diu partam:* ipso etiam Tacito volente, qui idem usurpavit lib. 3. *Atqui ne corporis quidem morbos veteres ac diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas.* Nec dissimulabo vulgatae quoque lectionis exemplum, in Dial. de orat. *Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo.* nec illam rejecissem, nisi Manuscripti improbassent. *Pichena.* Accurate illa quidem omnia, & certe vera de lectione codicis Medicei. In MS. Oxoniensi plane vidi conjecturam Rhenani *adeo*, quam nescio cur non memoret Pichena, quum certe propior sit ad fidem illius codicis, quam utraque illa, quam proponit. Sed certe latet aliud, nempe *veterem ac domi partam.* ut 16, 16. *Tantumque sanguinis domi perditum.* Hoc de urbe, illud de familia. *Jac. Gronovius.*

7 *Felicitati submittere*] Lege, *submitteret.* Lipsius.

teret. Nec deerant qui hæc iisdem verbis, [1] aut verſa in deterius Senecæ deferrent. 43
Repertique accuſatores, *direptos ſocios cum Suilius provinciam Aſiam regeret*, *ac publi-*
cæ pecuniæ peculatum detulere. Mox quia [2] inquiſitionem annuam impetraverant, bre-
vius viſum, ſuburbana crimina incipi, quorum obvii teſtes erant. *Ii acerbitate accu-*
ſationis [3] *Q. Pomponium ad neceſſitatem belli civilis detruſum: Juliam Druſi filiam*, *Sa-*
binamque Poppæam ad mortem actas: & Valerium Aſiaticum, *Luſium Saturninum*, *Cor-*
nelium Lupum circumventos: jam equitum Romanorum agmina damnata, *omnemque*
Claudii ſævitiam Suilio objectabant. Ille *nihil ex his ſponte ſuſceptum*, *ſed principi pa-*
ruiſſe defendebat, donec eam orationem Cæſar cohibuit, *compertum ſibi* referens *ex*
commentariis patris ſui, *nullam cujuſquam accuſationem ab eo coactam.* Tum *juſſa Meſ-*
ſalinæ prætendi, & labare defenſio. *Cur enim* [4] *neminem alium delectum*, *qui ſævien-*
ti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium miniſtros, *ubi pretia ſcelerum*
adepti, *ſcelera ipſa aliis delegent.* Igitur adempta bonorum parte (nam [5] filio &
nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ teſtamento matris, [6] aut avi
acceperant) in inſulas Baleares pellitur: non in ipſo diſcrimine, non poſt damna-
tionem fractus animo. Ferebaturque copioſa & molli vita, ſecretum illud tole-
raviſſe. Filium ejus Nerulinum aggreſſis accuſatoribus per invidiam patris, & cri-
mina repetundarum, interceſſit princeps, tanquam ſatis expleta ultione. Per idem 44
tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Pontiæ mulieris nuptæ amore vecors, in-
gentibus donis adulterium, & mox ut omitteret maritum emercatur; ſuum matri-
monium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere
moras, [7] *adverſam patris voluntatem* cauſſari, repertaque ſpe ditioris conjugis, pro-
miſſa exuere. [8] Octavius contra modo conqueri, modo minitari, *famam perditam*,
pecu-

1 *Aut verſa*] Hæ duæ dictiones non ſunt in codice Budenſi, qui ſic habet: *Nec deerant qui hæc iiſdem verbis in deterius Senecæ deferrent.* Nec erat opus veterem lectionem hic interpolare. *Rhenanus.*

2 *Inquiſitionem annuam impetraverant*] Vulgatis emendatior Florentinus. Illi, *impetraverat.* ut ad reum Suilium referatur. at hic, *impetraverant*, de accuſatoribus verius intelligens. qui idoneis teſtibus adhuc non inſtructi, impetraverunt annuam inquiſitionem, ut in Aſiam mitterent. Sed quoniam prolatio nimis longa videbatur iis, qui Suilium pervertere ſtatim cupiebant, ſuaſerunt accuſatoribus, ut à ſuburbanis criminibus inciperent, quorum obvii teſtes Aſiatica differrent. Confirmari videtur hic ſenſus infra eodem lib. *Silvanum magna vis accuſatorum circumſteterat*, *poſcebatque tempus evocandorum teſtium*, *reus illico defendi poſtulabat.* Pichena. Cicero act. I. Verr. *Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam poſtulaviſſem*, *invenit iſte*, *qui ſibi in Achajam biduo breviorem diem poſtularet: non ut is idem conficeret diligentia & induſtria ſua*, *quod ego meo labore & vigiliis conſecutus ſum. Etenim ille Achaicus inquiſitor ne Brundiſium quidem pervenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus ſic obii*, *ut omnium populorum privatorumque injurias cognoſcerem.* Aſconius in Orat. pro Scauro: *Subſcripſerunt Triario in Scaurum L. Marius L. F. M. & Q. Pacuvii fratres*, *qui inquiſitionem in Sardiniam itemque in Corſicam inſulas dies tricenos acceperant.* Plinius lib. 3. Epiſt. 9. *Addiderunt Bætici*, *quod ſimul ſocios miniſtroſque Claſſici detulerunt*, *nominatimque in eos inquiſitionem poſtulaverunt.* In eadem epiſt. *Norbanum Licinianum legatum & inquiſitorem.* Et mox: *non legati nomen*, *non inquiſitionis officium.* Quæ firmant lectionem Florentinam, indignam, quam ſilentio Lipſius tranſmitteret. Aurelius *impetraverat*, interpretatur, annum ad purgandam innocentiam, contra morem & rationem. Et tamen alium ſenſum id verbi non habet. *Gronovius.*

3 *Q. Pomponium*] Nihil legi. qui ſequuntur, ii fere nominati Senecæ in Ludo. *Lipſius.*

4 *Neminem alium electum*] Flor. *delectum.* Pichena. Idque ſequor. *Jac. Gronovius.*

5 *Filio & nepti pars concedebatur*] Ablego te ad Cujacium, Obſ. VI. cap. XXIII. qui ante me abunde dixit. *Lipſius.*

6 *Aut avi acceperant*] Imo, *acceperat.* Mercerus. An *aviæ ceperant.* Vide ad 3. 68. *Freinshemius.* *Aviæ* legitur in Mediceo. *Jac. Gronovius.*

7 *Adverſam patris voluntatem*] Hunc locum illuſtrat Cl. Pricæus ad Apuleji Mileſia lib. 6. p. 304. *Idem.*

8 *Octavius contra modo conqueri*] In codice Budenſi tantum eſt, *Octavius contra conqueri.* Rhenanus.

 1 *Libi-*

pecuniam exhaustam obtestans: denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, *noctem unam ad solatium* poscit, *qua delinitus, modum in posterum adhiberet.* Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assolet in amore & ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio, & pars tenebrarum [1] libidine seposita. [2] Et questu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haud ambiguus percussor. quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus *suum illud facinus* profiteri, *se patroni* [3] *injurias ultum esse.* [4] Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit. postulatusque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & [5] lege de sicariis condemnatur.
45 Non minus insignis eo anno impudicitia, [6] magnorum reipublicæ malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, [7] T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. nam [8] Ollium honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic [9] mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. quippe mater ejus ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter & formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis [10] nec absurdum ingenium. modestiam præferre, & lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque [11] velata parte oris, ne [12] satiaret aspectum, vel quia sic decebat.

1 *Libidine seposita*] Malim *libidini seposita.* Rhenanus. Lego, *libidini.* Acidalius. Imo *libidini seposita.* Agnosces Taciti lectionem tritus in eo lector. *Grotius.*

2 *Et questu incensus*] Hic questus sero venit, quum jam ante dixerit & conquestum esse, & causas ejus declaraverit; medio autem spatio intercesserint tot alia, quæ turbaverint affectus ejus. Et esse fictam hanc lectionem docet codex Mediceus, *& quastim census*, ut noverat etiam Cl. Ryckius, sed nihil expediebat, quum tamen hæc scriptura sponte suggerat *& quasi incensus*, nempe usu hujus libidinis, ut plane se remollitum fateretur, quum intus arderet horrore penuriæ sequentis temporis. *Jac. Gronovius.*

3 *Injurias ultum esse*] Mallem, *ultum isse.* Lipsius.

4 *Commoveratque*] Assuit quisquam, *que*, particulam. Quum in codice Budensi legatur tantum, *commoverat quosdam.* Rhenanus.

5 *Lege Cornelia de sicariis condemnatur*] Scripti codicis lectio; *Lege de sicariis condemnatur.* Arbitror, additam dictionem è margine receptam in contextum. alibi tamen addit. *Rhenanus.* Legis Corneliæ de sicariis & veneficis pœna, insulæ deportatio est & omnium bonorum ademptio: ab ea tamen cum tempore paulatim recesserunt, qui in honore positos in insulam deportare, humiliores capite punire, bestiisve objicere soliti sunt, Modestino & Martiano JCtis auctoribus. *Vertranius.* Fuit hæc Beroaldi intempestiva cupiditas apponendi nominis, quod recte in suspicionem trahit Rhenanus, quo teste quum non exstet in exemplari Hungarico, idque ego fateri possim non solum de antiquissimo Mediceo, sed ipso etiam Oxoniensi, merito remisi Beroaldo illud suum *Cornelia.* Facinus enim clarum est. *Jac. Gronovius.*

6 *Magnorum Reip. malorum initium fecit*] Scripsi, *magnorum*, ex Flor. Vulgo, *majorum.* Pichena.

7 *T. Ollio patre*] E Farnes. Lipsius ad marginem notavit *Ellio.* Muretus notaverat suo in libro, *T. Ælio.* Acidalius.

8 *Ollium honoribus nondum functum*] Atqui Quæstorium eum fuisse Suetonius autumat, cap. XXXV. Sed Quæstura fortasse non tam honos, quam aditus ad honorem. Ipse tamen Tacitus lib. XII. Quæsturam inter magistratus recensuit, Agellius, & alii. *Lipsius.*

9 *Mulieri cuncta alia fuere*] Forte *affuere.* Paulo post scripsimus, *potentiam ei adjiceret.* Rhenanus.

10 *Nec absurdum ingenium*] E Sallustio imitatum, qui de Sempronia: *Ingenium ejus haud absurdum versus facere.* Lipsius.

Nec absurdum ingenium, modestiam præferre] Ita aptius distinximus. Conjunctim antea, *nec absurdum ingenium modestiam præferre.* Pichena. Interpunge, *Sermo comis, nec absurdum ingenium; modestiam præferre, & lascivia uti.* Acidalius.

11 *Velata parte oris*] Ad æmulationem credo mulierum Arabiæ, de quibus Tertullianus in libello De virginibus velandis: *Arabiæ feminæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem quam totam faciem prostituere.* Sed caussa in hoc nobili scorto, & in illis

decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio [1] Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, [2] Otho pellexit juventa ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. [3] Otho, 46
sive amore incautus, laudare *formam elegantiamque uxoris* apud principem; sive ut accenderet, ac si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens e convivio Cæsaris, [4] *se ire ad illam*, [5] *sibi concessam dictitans*

illis dispar. *Lipsius.* Utrumque hunc locum conjungunt auctores Romæ Subterraneæ 4, 37, 31. *Jac. Gronovius.*

12 *Satiaret aspectum*] Malo, *aspectu.* Acidalius. Hieronymus ad Marcellam: *Quando in publico quasi per verecundiam, operit faciem, lupanarium arte id solum ostendit, quod ostensum magis placere potest.* Aurelius.

1 *Rufi Crispini equitis*] Alii, *Crispi.* Sed Crispinum ei cognomen Plutarchus in Galba, noster lib. xv. & clarissime Seneca seu quis alius (non enim certe Philosophus) in Octavia. ubi Poppæa inducitur:

> ——— *venientem intuor*
> *Comitante turba conjugem quondam meum*
> *Gnatumque. properat petere complexus meos*
> *Crispinus, & intermissa libare oscula.*

Rufinus Crispinus filius ejus à Suetonio nominatur, cap. xxxv. *Lipsius.*

2 *Otho pellexit*] Xiphilinus autor est, Sabinam abductam à viro Neronem Othoni in uxorem dedisse, cum qua utrique res esset. *Vertranius.*

3 *Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud Principem*] Vere incautus. & simillima vecordia ille Candaules apud Justinum lib. I. *Hic uxorem, quam propter pulchritudinem deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacita conscientia. prorsus, quasi silentium damnum pulchritudinis esset.* Vecordia inquam simili, sed & fato. *Lipsius.*

Otho sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris, sive ut accenderet &c.] Non sibi constat (quod miror fugisse virum eruditiss.) Cornelius noster: hic enim plane dicit, Othonem jam potitum, jam maritum Poppææ, ejus formam sæpius Neroni laudasse, quo is eam arderet, indeque amorem eorum, & congressus: alibi autem asserit, à Nerone prius adamatam, apudque Othonem fuisse depositam. lib. I. histor. *Eoque jam Poppæam principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur.* idque factum matrimonii prætextu, ut clam matrem deliciaretur. Sueton. Oth. 3. *Idem Poppæam Sabinam tunc adhuc amicam ejus, abductam marito demandatamque sibi, nuptiarum specie recepit.* Clarius omnia Plutarchus in Galba. ἧς ἤρα μὲν ὁ Νέρων Κρισπίνῳ, συνούσης ἔτι δὲ αἰδούμενος τὸν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ μητέρα φοβούμενος, ὑφῆκε τὸν Ὄθωνα πειρῶντα τὴν Ποππαίαν i. e. *Quam quidem Nero deperibat adhuc agentem in matrimonio Crispini, sed reverens uxorem & matrem timens subornavit Othonem qui Poppæam illiceret.* Et paucis interjectis: ἀλλὰ τήν γε Ποππαίαν προμοιχεύσας τῷ Νέρωνι, καὶ δὲ διαφθείρας ταῖς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίσιν, ἔπεισεν ἀποστῆναι τοῦ ἀνδρός &c. Non solvo, nec recido hunc nodum. *Salinerius.* Luxata orationis membra plane credo, & sic restituenda trajectione: *Otho, sive amore incautus sive ut accenderet, ac s. e. f. p. i. q. v. p. e. adjiceret, laudare f. e. uxoris apud principem.* Acidalius.

4 *Se ire ad illam*] In tanta copia inanissimarum varietatum, quæ ex codicibus corruptis & indignis proferuntur, doleo tacuisse vel Beroaldum vel Pichenam, in pretioso illo Mediceo legi *seque ire ad ill.* Forsan enim medio tempore aliquis acri pensitatione duxisset nos ad verum. Quod an tangam, sicut nescio, ita libenter in medium confero me legere, *se quippe ire ad ill.* Quum enim consurgeret, credibile est aliquos rogavisse, quo sic festinaret; ut I. hist. 27. *Otho causam digressus requirentibus quum emi sibi prædia finxisset.* Jac. Gronovius.

5 *Sibi concessam dictitans*] Adhæresco, Fortean, *sibi concessam à dis jactans nobilitatem, pulchritudinem.* Aut, *sibi concessam dis dignam nobilitatem.* Budensi ajunt legi, *ubi concessam dictitaret.* ex eo divinabam, *ubi congestam delibaret.* Lipsius.

Ibi concessam dictitans nobilitatem] Volumen Matthiæ Corvini; *Ubi concessam dictitaret nobil.* Legerim; *Ubi concessam dictitarent nobilitatem atque pulchritudinem.* nam connectentes particulas sæpe Tacitus omittit. *Rhenanus.* Corvinianus liber, *ubi concess. dictitaret.* Legerim, *ubi condictitarent.* Vertranius. Videtur legendum, *sibi concessam dictitans nobilitatem.* Ursinus. Τὸ *ibi* id est, domi, quasi dicat, illam nunc adeo, & ibi fruor femina, qua nulla nunc pulcrior neque nobilior. Cæterum glaucomam ob oculis suspicor habere, nam videre haud potis sum, quidnam impulerit eruditiss. virum ad hæc emendanda. *Dictitans* enim aptissime dicitur de Othone, qui uxorius, eoque frequens erat in uxoris mentione, præsertim ut accenderet animum Neronis. *Nobilitatem, pulchritudinem* κατὰ τὴν αὔξησιν pro femina pulcra & nobili. Curt. lib. 6. *Incidimus in superbiam, nec diis, quibus se exæquat, nec hominibus quibus se eximit tolerabilem.* De Alexandro superbo. Antiphil. lib. I. Anthol. Ἄμφω μὲν πηροὶ, καὶ ἀλήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν ὄψεις, Ὃς δὲ βάσεις,

ἀλλ'

ctitans nobilitatem, pulchritudinem, [1] *vota omnium, & gaudia felicium.* His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed [2] accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valescere, *imparem cupidini se, & forma Neronis captam* simulans: mox acri jam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, *nuptam esse se* dictitans, *nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ,* [3] *quod nemo adæquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi se* [4] *summa fortuna digna visere. at Neronem pellice ancilla, & assuetudine Actes devinctum,* [5] *nil e contubernio servili, nisi abjectum & sordidum traxisse.* Dejicitur familiaritate

ἄλλου δ' ἄλλος ὑπηρεσίη. i. Ambo læsi, & mendici: hic visus, hic incessus, alter alterius ministerium. Noster lib. 4. ann. *recentem Liviæ conscientiam exagitare, ut superbiam fecunditate subnixam popularibus studiis inhiare dominationi apud Cæsarem argueret.* quam tenuius si dixisset *ut Agrippinam superbam.* Vel *ibi* scil. in *Poppæa.* Liv. lib. 4. *Itaque se dictatorem L. Quintium dicturum, ibi animum parem tantæ potestati esse.* Noster: *illum animo & cultu magnificum, ibi se summa fortuna digno visere.* Salinerius. Corruptum hoc. Lipsius varie tentat. Mihi liquet τὸ *dictitans* è turpi glossemate esse. quo sublato, & quia in Budensi codice non *sibi* vel *ibi*, sed *ubi*, hinc *uni*, rescripto (quæ eadem menda sup. hoc lib.) puto locum persanari. *se ire ad illam: uni concessam nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium.* Acidalius. Lipsius mendum hic notat, quod ego non sentio. subintelligitur enim, *concessam* à diis, vel à propitia forte. *Pichena.* Jocatur opinor vir doctissimus, sicut & Lipsium jocari opinor in utraque conjectura cum istis suis diis nec minus in isto *delibare.* Ista delibatio sæpe iterata quid? manebit semper delibatio? Ita divinat Lipsius contra Latinitatem. Sed nempe vir summus voluit ostendere Mercurium a se fieri posse ligno suppeditato. Porro an Otho is est, qui tali vel tempore vel loco vel materia meminerit Deorum? Potius dixerit quod puella apud Propert. 3, 4. etsi loco debili: *Ille potest qualem nulla dicere habere domo.* Et certe tale quid dixit, quoniam illi dii veniunt ab Lipsio, & addere aliquid tentavit Pichena; at isti luparum Rhamnes aspernantur aut obliviscuntur deos. Sed postquam intellexi deinde procedere *divinitus* Ryckio pronunciante, & legi Animadversiones Historicas circa paginam 173. per tinctoris rebar lasciviam omnia quæ vult, variis coloribus simulare suetum, hæc Corneliana convelli. Quid enim *dictitans* ad *divinitus*, nisi per extremas literas & duas vocales *ii*? An quum scribit Cornelius Nepos, quod multi voluerunt, paucique potuerunt, Thrasybulo soli contigisse, an dico ille etiam meminit vel Deorum vel *divinitus?* At ibi plane habes vota omnium & gaudia felicium. Ita non exprimunt illud excelsum; subintellige quod placuerit; præsertim in Tacito, qui illas concessiones Deorum nequaquam probat. Nihilo certe felicius hanc vocem nunc obtrudi Tacito scisco, quam quum 16, 3. Pricæus sustinet, in antecessum averruncans, si potest, temeritatis culpam, nostro auctori eandem inserere: *consumebantur veteres opes quasi divinitus oblatis, quas multos per annos prodigeret*, idque quia sic etiam loquutus postea fuit Apulejus, perpetuus scilicet Taciti imitator. Quæso, quo vergeret Tacitus, si talibus ille traderetur? Atqui participium *dictitans* abesse nequit; licet enim quod ipsi ad Livium primi ostendimus, participium *dicens* omittatur, tamen in Tacito necessitas quædam id requirit, nempe præeunte illo sæpe & quia in hoc loco illud *sæpe* sic præcedit, ideo sumsit auctor frequentativum, quod notat, solitus dicere. Congrue Cicero pro domo c. 34. *Me dicere solere, esse me Jovem; eundemque dictitare, Minervam esse sororem meam.* Et frequens in ipso Tacito. Sero autem poni id participium nemo dixerit nisi ὀψιμαθής? Aliquid inceperam dicere ad 6, 5. *Jac. Gronovius.*

1 *Vota omnium, gaudia felicium*] Inscriptio vetus apud Gruterum pag. DCXXXVII. *quod. omnes. rogant. sed. felices. impetrant.* Gronovius. Quam inscriptionem iteraverunt in Roma Subterranea 1, 26. sed pejus. & quo deinde Cl. Sponius terminavit Miscellanea curiosæ antiquitatis. *Jac. Gronovius.*

2 *Accepto aditu*] Scribendum est fortasse, ut est in vulgatis, *hac cepto aditu.* Ursinus. Muretus videtur voluisse (nam scriptura non plane liquet) *Sed hoc cœpto aditu.* Ego malim, *Sed occœpto*, vel simpliciter, *sed cœpto aditu.* Etiam *capto aditu* scribi poterat. *Acidalius.*

3 *Quod nemo adæquaret*] Vide qui legeret, *quod Nero non adæquaret.* Ego, *Nero haud æquaret.* Lipsius.

Genus vitæ, quod nemo] Quasi recordaretur de Antonii & Cleopatræ fabulis, quod significat Plutarchus: Αὐτοὶ δὲ τὴν μὲν τῶν Ἀμιμητοβίων ἐκείνην σύνοδον κατέλυσαν. ἑτέραν δὲ συνέταξαν, οὐδέν τι λειπομένην ἐκείνης ἁβρότητι καὶ τρυφαῖς καὶ πολυτελείαις, ἣν Συναποθανουμένων ἐκάλουν. Scholiastes vetus Juvenalis ad Sat. 2. vers. 99. *Hunc incomparabilis vitæ bello civili Vitellius vicit apud Bedriacum.* Gronovius.

4 *Summa fortuna dignam visere*] Lego; *summa fortuna digna visere.* Rhenanus. In V. C. est *videri* pro *visere.* Faernus tamen retinebat, verbum, *visere*, & pro *digna*, legebat *dignam.* Ursinus.

5 *Nil è contubernio servili*] Proprie. Non enim nuptiæ cum servis, sed contubernium. *Lipsius.*

1 Et

miliaritate sueta, post congressu & comitatu Otho; [1] & postremo, [2] ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur. Ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sanctéque egit, procax otii, & [3] potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitiis & sceleribus velamenta quæsivit. Suspectabat maxi- 47
me Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris usu & senecta [4] à Tiberio usque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur *regredienti per viam Flaminiam compositas insidias*, *fatoque evitatas*, *quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit*, *auctoremque ejus doli Sullam* ementitur: quia forte redeuntibus ministris principis, quidam [5] per juvenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullæ agnitus; [6] maximeque despecta & nullius ausi capax natura ejus, à crimine abhorrebat: perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria, & [7] Massiliensium mœnibus coërceri jubetur. Iis- 48
dem consulibus auditæ Puteolanorum legationes. [8] quas diversas ordo plebsque ad senatum miserant: illi *vim multitudinis*, hi *magistratuum & primi cujusque avaritiam* increpantes. Cumque seditio ad saxa & minas ignium progressa, necem & arma proliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria; cujus terrore & paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia. Non refer- 49
rem

1 *Et postremo*] Id video placuisse viris doctis, quod non placuit Tacito. Nam in MS. Mediceo legitur *& ad postremum*. An vero istud nunc a me productum patet esse vilius isto vulgato? Non dixerim. Etiam sic scriptum in Oxoniensi. Sic sane passim Tacitus, & lib. 1. hist. 39. de eo scribere debuit Rhenanus. *Jac. Gronovius.*

2 *Ne in urbe æmulatus ageret*] Non agnosco hanc locutionem *æmulatus ageret*. Notum epigramma:

Cur Otho mentito sit quæritis exsul honore?
Uxoris mœchus cœperat esse suæ.

Nolebat Nero æmulum, id est, rivalem, in eadem urbe, in conspectu suo vivere. *Grotius.*

3 *Potestatis temperantior*] Liber Pontificalis habet *egestatis temp.* & melius. *Vertranius.*

4 *A Tiberio usque*] Vatic. *Tiberio avousque*, ex quo fecerim, *Tiberio abusque*, deleta priore præpositione. *Lipsius.* Hæc verissima est Lipsii restitutio. Nam licet Cl. Ryckius evulget *Flor. a Tiberio avo usque*: scias illud primum *a* in schedis meis notatum non esse, & omnino tantum legi in isto præstantissimo codice, *Tiberio avo usque*, quam proxime Lipsii acumen, cui gratias ago. Certe præpositionem quoque non habet Oxoniensis. In eodem codice scribitur *pons Mulvius*, tum *ventabatque*. *Jac. Gronovius.*

5 *Per juvenilem licentiam*] Petron. *juvenili impulsi licentia.* Pichena.

6 *Maximeque despecta*] Exciderat in vulgatis copula, *que*. nos ex Florentin. restituimus. *Pichena.*

7 *Massiliensium mœnibus*] Relegandi genus tunc frequens. Sic Julia opido Rheginorum ab Augusto clausa: Silanus à Nerone Bario municipio Apuliæ: Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone positus. *Lipsius.*

8 *Quas diversas senatorius ordo*] Vocabulum *senatorius* non est in codice Budensi: Mox, *saxa & minas.* Illic, *ad saxa*, *ad minas.* Rhenanus. A Flor. abest vocabulum *Senatorius.* Judicent alii, an sit delendum. *Pichena.* Certe delendum τὸ *Senatorius*, & obsequendum scriptis id vocabuli non agnoscentibus: quod miror in nos usque judicium esse dilatum. Quemadmodum enim Romæ *ordo amplissimus*, *ordo florentissimus* pro senatu, sic in municipiis *ordo* sæpe pro decurionibus ponitur. Tacitus ipse lib. 2. histor. *Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, arma & pecunias offerendo.* Ammianus Marc. lib. 22. *Ordo squalens occurrit & populus nimium quantum antehac florentissimus*, de Nicomediensibus. Idem lib. 25. *Et hoc quidem suppliciter ordo & populus precabatur.* Vide indicem Inscriptionum cap. 9. *Gronovius.* Nec ulterius judicavi vocem Beroaldinam & ex ignorantia progenitam debere conspici inter voces Taciti plenas doctrinæ & sapientiæ, sequutus Ryckium: hunc autem *ordinem* illustravit Capaccius in Histor. Neapol. p. 65. & 82. In historiis ita memoratur *ordo Mutinensis.* Cæterum ab optimo libro etiam abest copulativa *que*, & tantum habet *ordo plebs ad.* sed superscripta est, sicut aliæ editiones tenent, *plebsque.* Ac propterea id præfero, licet 4, 45. dicitur *plebes Senensium*, & 70. *Trevirum.* Jac. Gronovius.

rem vulgatissimum senatusconsultum, quo *civitati Syracusanorum egredi* [1] *numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur*; nisi Pætus Thrasea contradixisset, [2] præbuissetque materiem obtrectatoribus arguendæ sententiæ; *Cur enim si rempublicam egere libertate senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus,* [3] *quibusque aliis Romana continentur,* [4] *suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere,* [5] *relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde egregia,* [6] *quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret?* [7] *Quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum?* Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, *non præsentium ignarum,* respondebat, *ejusmodi consulta corrigere*; *sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis*
50 *adverterent.* Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, [8] dubitavit Nero, *an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret.* [9] Sed impetum ejus, multum prius laudata *magnitudine animi,* [10] attinuere senatores, *dissolutionem imperii* docendo, *si fructus quibus respublica sustineretur, deminuerentur. quippe* [11] *sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur.* [12] *Plerasque vectigalium societates à consulibus & tribunis plebis consitu-*

1 *Numerum edendis gladiatoribus*] Augustus edixit anno urbis DCCXXXII. Μηδ' ὁπλομαχίας πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλειόνων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν. *neque sæpius quam bis in anno gladiatores dare, neque ultra paria sexaginta.* Dio LIV. Simile edictum antea à Senatu, de quo Sueton. Julii cap. X. *Cum multiplici undique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne majorem cuiquam habere liceret.* Saturnalia nostra vide. *Lipsius.*

2 *Præbuissetque materiam*] Ita Flor. Vulgo, *materiam.* Pichena.

3 *Quibusque aliis Romana*] Infero vocem, *res Romana continetur.* Sequentia emendavi, distinxi, sublata confusione, quæ in libris. *Lipsius.*

Quibusque aliis Romana continentur] Apparet ex scripto lib. legendum, *continerentur.* Rhenanus.

4 *Suadere dissuadere licere patribus*] Emendavimus: *Suaderet dissuaderetve licere patribus.* Rhenanus.

5 *Relationem in ea postulare*] Quæ ad hunc locum acri impetu de relatione accumulavit Vertranius alienissima sunt & patet nihil ab eo intellectum. Ea autem per duas editiones Batavicas satis sunt divulgata, ut nihil sit, cur nunc repeterentur. Hinc ergo chartæ parcens illa indaxi. Omnino sensus loci petendus est ex eis, quæ scripsit pater lib. 2. Observationum cap. 22. *Jac. Gronovius.*

6 *Quam si non Nero*] Lego, *quasi non Nero.* Ita enim ultratum, etsi *quasi* compositum, ex *quam si.* Acidalius.

7 *Quo si summa dissimulatione transmitterentur*] Legam omnino ut & Muretus, *quod si summa dissimul.* Summa inanibus opponit. ne *summam dissimulationem* accipias. *Idem.* Scias oportet, lector, illud *quod si* plane legi in Mediceo: propterea sprevi quodcunque aliud. *Jac. Gronovius.*

8 *Dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti juberet*] Non sperno. Sed Taciti magis proprium videretur, *vectigalia remitti.* Sic supra. *vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum.* Infra. *Flagitatum, ut vacationes præstari centurionibus solita remitterentur.* & alibi, *his tributa dimittere;* ubi Lipsius, *remittere*, restituendum putat. *Pichena.*

9 *Sed impetum ejus attinuere Senatores*] Cum ita exstet in MSS. & editis omnib. putarem minime necesse esse *Senatores* permutare voce *seniorum.* nam, non solum quibus grandis ætas, hæc ipsa docere poterat Neronem, sed vel aliquis junior. Auribus tamen blandiretur magis, *attinuit Senatus*, ut mentem suam aperuerit senatui, cum spe futurum, ut approbaret: quod secus fuit. *Gruterus.*

10 *Attinuere senatores*] Fero, sed præfero meum illud, *seniores.* Lipsius.

11 *Sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur*] Muretus vult *sequi.* Acidalius. *Portoria* hic (ut videtur) pro omnibus vectigalibus. Vectigalia enim apud Romanos constabant, vel ex decumis, quæ à publicorum agrorum aratoribus exigebantur, unde *Publicani* exactores dicti: vel ex portoriis, quæ pro mercibus inlatis seu exportatis: vel ex scriptura, scil. pro pascuis locatis. item ex vicesima eorum qui manumittebantur, & ex aliis etiam minoribus rebus. Vectigalia vero differunt à tributis, quod illa agris, mercibus, & aliis hujuscemodi: hæc, in capita, ac pro ratione census. Præter antiquos autores, vide, si placet elegantem Lipsii libellum de magnitudine Romana lib. II. *Pichena.*

12 *Plerasque vectigalium societates*] Malim, [illegible]

stitutas, [1] *acri etiam populi Romani tum libertate: reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum & [2] necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata*, [3] *novis acerbitatibus ad invidiam verterent.* Ergo edixit princeps, *ut* [4] *leges cujusque publici occulta ad id tempus, proscriberentur* 51

tates. Sic enim lib. I. legitur: *Quantum civium, sociorum, in armis, quot classes, regna, provinciæ, tributa aut vectigalia, & necessitates ac largitiones*, Rhenanus. *Socios* vectigalis Ulpianus appellat eos, qui una conduxerunt: *Societates* ergo vectigalium dicuntur de iis, qui vectigal conductum habent, ut *societates publicanorum*, quas ἑταιρίας Græci dixere. Sed Coss. Tribunive pl. non constituerunt eorum ordinem, qui vectigalia publica simul elocarent? ideoque legi hoc loco non potest; *vectigalium societates à cons. & trib. pl. constitutas.* Beatus malit, *vectigalium necessitates*, pro iis quæ necessario essent eroganda, quod aptius videtur. *Vertranius.* Muretus mutat, *vectigalium necessitates.* Vere. *Acidalius.* Quæ hæc conjuratio est? *Socii* & *Societates* pro publicanis toties apud unum Ciceronem commemorantur, ut annotare loca pigeat. Vide epist. 9. lib. 13. famil. Et tamen in his quoque Manutius erravit ad orat. pro Plancio cap. 9. *Vel quod erat pater is, qui est princeps jam diu publicanorum: vel quod is ab sociis unice diligebatur.* Quia, inquit ille, perquam rarum, ut ab Sociis publicani diligantur: ubi enim vectigalia exiguntur, ibi fere contentiones odiaque nascuntur. Quasi *Socii* sint hic provinciales, & hi momentum in comitiis istis fecerint. Immo *ab sociis* est, à publicanis. Sed captant verbum *constituere.* Sed frustra: nam *vectigalium societates*, nihil aliud sunt quam ipsa vectigalia, ipsa publica; nullum enim publicum alicujus ponderis quod non exerceretur à societate. *Gronovius.*

1 *Acri etiam populi Rom. libertate*] Particulam *tum* hic addimus: *acri etiam populi Rom. tum libertate.* Rhenanus. Videtur venustior lectio veteris libri, quæ est, *acri etiam tum populi Ro. libertate.* Ursinus. Muretus transponit, *acri etiam tum pop. Ro. libertate.* Vere. *Acidalius.*

2 *Necessitas irrogationum*] Correxi locum: *necessitas erogationum.* Rhenanus. Muretus falso legit, *irrogationum.* Idem.

3 *Novis acerbitatibus ad invidiam verterent*] An, ne publicani verterent ad invidiam, tot per annos tolerata? Potius interpretor, *tolerata*, primo casu, ac *verterent*, pro, verterentur, ut mos Tacito frequens. *Pichena.*

4 *Leges cujusque publici*] Publicum hic non civitas aut commune cujusque opidi, uti censent: sed τὸ δημόσιον, τελωνία. Plautus Trucul.

Illa, haud ego, habuit publicum, pervorse interpretaris.

Seneca epist. cxx. *Jam ego paraveram fiscos: circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas arcesserem merces.* Suet. Cal. cap. XL. *Additumque ad caput legis, ut teneretur publico, quæ meretricium quæve lenocinium fecissent.* Seneca iterum epist. CII. *Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat.* ubi male substituunt, *publicanos.* Lipsius.

Ut leges cujusque publici] Hoc est, ut conditiones publicanorum perscriptæ legibus cujusque loci publici, quæ ad id tempus latuerant, divulgarentur. & qui annum, quo petere ex lege aliquid licebat, omisisset, caderet à jure petendi. *Ferrettus.* Intelligit cujusque communis sive civitatis: ejus tamen abusive *publicum* dicitur. Sola enim *puplica* dicta sunt, quæ populi Rom. sunt, ait Ulpianus. Unde principio, qui vectigal pop. Romani conductum haberet, *publicanus* dictus: quod *publica* appellatio in compluribus causis pop. Romanum respiciat, cæteræ civitates loco privatorum habeantur: ex Cajo refertur in Digestis de verb. sig. l. 16. *Vertranius.* Vir alioquin oculatiss. toto (ut ajunt) cœlo aberravit. nam *immodestiam publicanorum pop. Rom. arguebat*, ut inquit Tacitus, non provinciæ externæ, civitatesve sociæ, aut vectigales pop. Rom. Quamobrem per *publicum* intelligendum *vectigal*, uti habemus apud Jurisc. l. 34. D. *Ex quibus causis major.* Quin imo vectigalia absolute *publica* vocantur, l. 1. §. 1. de publican. Et, *publicorum conductores*, observamus in l. 33. D. pro soc. Cic. & ipse Ep. 1. ad Q. Fr. ait: *Ut & publicanis satisfacias, præsertim publicis male redemptis.* Idem de provinc. Cons. *An qui frui publico non potuit, hic ligetur ipsa lege censoria?* Addamus Quintilianum decl. 340. *Ego non ea voluntate feci, ut hic liber esset, sed ut publica non solveret.* Et decl. 341. *Ante omnia nulla lege comprehensum est, ut alienam rem non profiteri liceret; alioquin publicum eversum est.* Sueton. Cal. 40. *Additumque ad caput legis, ut teneretur publico, qui meretricium fecisset.* Horatius Epist. 1. *Pars hominum gestit conducere publica.* Hinc vectigalium & publicorum conductores *Publicani* dicti Sueton. Vesp. 1. & passim omnibus. Itaque per *publicum* hoc in loco interpretandum vectigal cujuscunque generis: & erit sensus verborum Taciti, quod quum publicani immoderate vectigalia exigerent, legibus quibusdam jam in desuetudinem profectis innixi, eas in novum usum retrahentes suo commodo & populi Ro. dispendio; Nero cujusque vectigalis leges ad id usque tempus occultas proscribi & aboleri voluit, sicque populi indemnitati consultum, ac illius crebris flagitationibus satisfactum; sanciens ad hæc, ne publicani omissas petitiones ultra annum resumerent, hoc est, ne vectigal, quod sibi deberi dicerent, à die prætensæ exactionis post annum petere & exigere possent. *Marcellus Donatus.*

Quid

berentur; *omissas petitiones*, *non ultra annum resumerent: Romæ prætor*; *per provincias qui pro prætore aut consule essent*, *jura adversus publicanos extra ordinem redderent:* [1] *militibus immunitas servaretur*, *nisi in iis quæ veno exercerent*. Aliaque admodum æqua, quæ brevi servata dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio [2] quadragesimæ quinquagesimæque, [3] & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias [4] frumenti subvectio. [5] Et *ne censibus negotiatiorum naves ascriberentur*,

Quid apertius? & tamen M. Donatus interpretatur, *abolerentur:* cum debuisset, *publice*, *unde de plano legi possent*, *proponerentur*. Consulatur Suetonius Calig. 41. nimirum omnes homines sumus. *Gruterus*. Fallitur etiam Donatus in fraude publicanorum explicanda. Non enim vetera illi renovabant, sed nova inveniebant. Nam cum lex sive formula & capita conductionis non essent invulgata, exigebant quibusdam nominibus, quibus concessum non erat per legem, neque unquam fuerat. Has vocat *novas acerbitates* & *nomina exactionum illicitarum*. Exemplum est apud Ciceronem lib. 3. in Verrem: *Ex omni pecunia*, *quam aratoribus solvere debuisti*, *certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione & collybo*, *deinde nescio pro quo cerario. Hæc omnia*, *judices*, *non rerum certarum*, *sed furtorum improbissimorum sunt vocabula*. Cæsar lib. 3. de bello civil. I. *Multa præterea ad avaritiam excogitabantur. In capita singula servorum ac liberorum tributum imponebatur. Columnaria*, *ostiaria*, *frumentum*, *milites*, *remiges*, *arma*, *tormenta*, *vecturæ imperabantur. Cujus rei modo nomen reperiri poterat*, *hoc satis esse ad cogendas pecunias videbatur*. Sic igitur isti quoque faciebant. Et licebat dolere, non recusare obnoxiis, quod illi se jure suo uti, & nihil nisi ex lege flagitare mentirentur. Hæc illis latebra sublata est legibus cujusque publici proscriptis: unde didicerunt, à quibus exigebatur, quid deberent, quid non deberent. Frustra etiam ex Suetonii Vespasiano probat, quod aliunde satis constat & probari non est necesse. Ibi enim sincerior lectio: *publicum quadragesimæ in Asia egit*. non *publicanum*. Adde 4. Observat. 23. *Gronovius*.

1 *Militibus immunitas*] Ut militibus immunitas servaretur: qui vectigalibus non tenebantur: nisi de iis rebus, quas venales haberent. *Veno* autem dictum est, ut infra, *posita veno*. Ferrettus.

2 *Quadragesimæ quinquagesimæque*] Portorium id fuit, explicatum Quinctiliano in parte, Declamat. CCCLIX. *Præter instrumenta itineris*, *omnes res quadragesimam publicano debeant*. Sed abolitio hæc Neroniana, non firma. certe Symmachi ævo iterum præbita Quadragesima: ut discas è l. v. epist. *Quadragesima portorium non recte poscitur à Senatoribus Candidatis: quia nostri ordinis functiones onerari geminis incommodis non oportet. Quæso igitur ut humanitatem nostri ordinis editoribus impartias*, *& ursorum transvectionem cupiditati mancipum subtrahas*. Etiam Quinquagesima: de qua idem. *Quæstores ordinis nostri numquam ferarum suarum portorium contulerunt. Nunc à fratre meo Cynegio V. C. Quinquagesimæ vectigal exigitur*, *quod solos ursorum negotiatores*, *utpote quæstui servientes*, *oportet agnoscere*. De hac Quadragesima capio Suetonium Vespas. cap. I. *Hujus filius publicum quadragesimæ in Asia egit*, *manebantque* (lego, *mantantque*, quia pervenisse eas ad suum ævum subindicat Tranquillus: vel potius, *monebantque*) *imagines sub hoc titulo*, Καλῶς τελωνήσαντι. At in Caligul. cap. XL. alia hercle ab ista; temporaria dumtaxat, & quæ cum impuro illo periit: *Exigebatur pro litibus atque judiciis ubicumque conceptis quadragesima summæ de qua litigaretur*. Sed & Quinquagesimam vænalium, de qua supra, dispa- ro ab ista: sicut Quinquagesimas illas Ciceronis III. lib. in Verrem, quæ ad aratores pertinuerunt decumanosque. *Lipsius*.

Quadragesimæ &c.] Hujus manere abolitionem, quis credat? male à Nerone repetere Tacitum omissa omni Galbæ mentione ausus fuit scribere loquax ille Ezech. Spanhemius differt. 9. pag. 797. idque ideo quia reperiuntur duo nummi Galbæ, eandem rem de isto Cæsare testantes. Sed factum sit ea de re SCtum sub Galba: an ideo sequitur idquoque fuisse inter Neronis scita brevi servata? debuerat hoc speciatim probari; nam nec senex ille nec ministri bene rapaces videntur desuetudinem sub Nerone æqui edicti & sibi profuturam rupisse, qui libenter eam toleravissent in suum commodum procedere. Omnino mansit ista abolitio sub Nerone; & nequam ministri illuserunt inde populo, ut nimiam invidiam verentes continuarint abolitionem velut grande in privatos beneficium, quum ipsi inde multum lucrari commode nequirent. Lege Lipsiana, lege Casauboniana ad Suetonium: deprehendes in tota pagina ante & post plena ne unum quidem ab isto Ezechiele produci locum, unde plus discas. Immo an quæ alia videmus jactari in nummis cum effigie Galbæ, possunt dici rebus præstita; Inspice quæso, & videbis in plurimis eorum phaleras ad popellum. *Jac. Gronovius*.

3 *Et quæ alia ex auctionibus illicitis*] Reposuimus; *& quæ alia exactionibus illicitis*. Dandi casu. *Rhenanus*. Est hic nempe locus communis ab omni ævo quum ista pestis ac pernicies bonorum civium ubique comprimatur quidem, sed ubique semper vigeat. Collegit talia Grotius ad Evangelium Lucæ 3, 13. *Jac. Gronovius*.

4 *Frumenti subvectio*] Quæ hæc subvectio? illane, quæ Romam? ex Africa & Ægypto puta, aliisque provinciis ad alimenta plebis. An intelle-

git

rentur, *tributumque pro illis penderent*, constitutum. Reos ex provincia Africa, [1] qui 52
proconsulare imperium illic habuerant, [2] Sulpicium Camerinum, & [3] Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar. Camerinum adversus privatos & paucos, sævitiæ magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes: Silvanum, magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque *tempus evocandorum testium*, reus *illico defendi* postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate & senecta, quam [4] ultra eorum vitam produxit, [5] quorum ambitu evaserat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio du- 53
cum, qui [6] pervulgatis triumphi insignibus, majus ex eo decus sperant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompejus & L. Vetus, ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille [7] inchoatum ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coërcendo Rheno, absolvit: Vetus [8] Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella [9] in Rhenum, exin Oceanum decur-

git in ipsis provinciis modum positum, quo & quatenus frumenta sua adveherent? Fraudes enim & hic committi solere, & molestias objici provincialibus, è Taciti Agricola disces. *Emere*, inquit, *ultro frumenta*, & *vendere cogebantur. Devortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in remota & avia deferrent: donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.* Lipsius.

5 *Et ne censibus*] Mutuare huic loco lumen à P. Fabro lib. I. Semest. cap. XXV. *Lipsius.*

1 *Qui proconsulare imperium illic habuerunt*] Scripsi, *habuerant*. Rhenanus.

2 *Sulpicium Camerinum absolvit*] Sed eumdem paullo post cum filio interfecit. Ἐγκαλέσας σφίσιν, ait Xiphilinus, ὅτι Πυθικοὶ ἐκ προγόνων ἐπικαλούμενοι, οὐκ ἐπαύσαντο πρόσρημα τοῦτ' ἔχοντες, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ Νέρωνος νίκας τὰς Πυθικὰς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἠσέβουν. *objiciens illis, quod Pythici ab antiquo dicti, non abstinerent nunc eo cognomine, sed in Neronis Pythicas victorias ex similitudine nominis injurii essent.* Qui Dionis sive abbreviatoris ejus corruptus locus, scriboque, Ὅτι Ποιτικοὶ ἐκ προγόνων, &c. Sulpicii enimvero non *Pythici*, sed *Pœtici* cognominati, uti liquere potest ex Fastis. Quod cognomen ad injuriam suam trahebat Nero, quia ipse solus victor, solus Pythicus. Notabit ergo philologus similitudinem aliquam inter eas voces, veteri germanaque pronunciatione fuisse. *Lipsius.*

3 *Pomponium Silvanum*] Est cum Pompejum Silvanum in Tacito (lib. II. Histor.) reperias; est cum Poppæum. Librariorum ea varietas sit, an hominum, alibi videbo. *Idem.*

4 *Ultra eorum vitam*] Atqui in Mediceo est *ultra vitam eorum*. Mox etiam ex illo ipso scripsi *Paulinus Pompejus* & *L. Vetus* restituta copulativa, (non enim nostri juris est imponere asyndeton, ubi auctor probatur vitavisse) & nomine priore per unum *l.* scripto, non duplex ut vulgo, ut nota Ryckii non debeat pertinere ad hoc nomen; quod ille corripit. Etiam in cap. seq. *Paulino.* Jac. Gronovius.

5 *Quorum ambitu evaserat*] Faernus legebat; *quorum impetum evaserat.* Ursinus. Quis putaret aliquem his offendi posse? adeo plana sunt & proclivia: & tamen Faernus legebat, *quorum impetum evaserat.* omnino bene, si de adversariis sermo esset, & non potius de advocatis Silvani. Deridet enim vanitatem rerum humanarum Tacitus, & ait heredipetas istos intercessisse quidem pro reo, & eum servasse, spe adipiscendæ substantiæ ipsius, sed contra evenisse; fato enim ante functos, itaque præda sua misere excidisse. *Gruterus.*

6 *Pervulgatis triumphi insignibus*] Hoc est quæ jam nimium frequentia communiaque esse cœperant. *Rhenanus.*

7 *Inchoatum à Druso aggerem*] Intellegitne fossam Drusianam, Isalæ hodie cognomine insignem? quæ Rhenum imminuit, exhausit, & quasi coërcuit? An potius aliud opus in Gallica ripa, quo tumidum & vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret? Videtur. & refero ad aggerem istum, quæ lib. V. Histor. scripta: *Quin & diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis qua morabantur, effudit.* Vidi qui molem eam vellent esse Drusoburgum ad Isalam nunc situm. Ne illi falluntur. Nam qui potest? In Galliarum ripa ea moles fuisse debuit, non in Germaniæ: uti facto Civilis, Tacitique verbis ratio constet. Refellere quidem igitur aliena possim, firmare adhuc ipse nihil. *Lipsius.*

Ante tres & sexaginta annos] Muretus, *tres & quadraginta.* Acidalius.

8 *Mosellam atque Ararim*] Deus bone, utile, magnum, regium vel Romanum plane opus! Sic Carolus Magnus Danubium & Rhenum statuit; alii alia: sed omnes statuernnt tantum. & nescio quæ vis ab alto fere impedit mutari hæc per Naturam statuta. *Lipsius.*

Mosellamque atque Ararim] Scripsimus *Mosellam atque Ararim.* Mox est illic, *itineris*, pro, *itinerum.* Rhenanus.

9 *In Rhenum, exin Oceanum decurrerent*] Legendum

decurrerent: sublatisque [1] itinerum difficultatibus, navigabilia inter se [2] occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi [3] Ælius Gracilis Belgicæ legatus, [4] deterrendo Veterem, *ne legiones alienæ provinciæ inferret*, [5] *studiaque Galliarum affectaret. for-*
54 *midolosum id imperatori* dictitans, [6] quo plerumque prohibentur conatus honesti. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit, *ereptum jus legatis ducendi in hostem.* Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovere ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos insedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, [7] in quantum Germani regnantur. [8] Jamque fixerant

dum puto, *in Rhenum: & in Oceanum.* Pichena.

1 *Itinerum difficultatibus*] Nescio unde sic dederit Beroaldus. In Mediceo est *itineris*, & Tacitus utroque numero fruitur. Etiam ita habet Oxoniensis. *Jac. Gronovius.*

2 *Occidentis septentrionisque litora*] Hæc cum scriberem, Henricus IV. Francorum Rex Christianissimus, idem in Gallia moliebatur: jamque post ingentia opera decreverat Ararim Mo æ, Ligerim Sequanæ & Matronæ conjungere; ut à Massiliensi & Tyrrheno mari ad Burdigalensem Oceanum iretur, & à Rhodano ad usque Iccium portum & septentrionis ultima litora. Quod imperio validus omnes sui imperii partes adunare vellet & ita conjungere, ut nullo negotio remotissima quæque facile sibi succurrerent & coirent. Quæ emendatio orbis tentata quondam principibus magnis. *Aurelius.*

3 *Ælius Gracilis*] E libris *Ælius Gracchus.* Lipsius. *Helius Gracilis*] In scripto *Gracchus.* Vertranius. Muretus. *A. Gracchus.*

4 *Deterrendo Vetere*] Malim *Veterem.* exemplar scriptum habuit, *Veteres.* Rhenanus. Trajectio etiam hic sine dubio est. Legas, *deterrendo Veterem*: *formidolosum id imperatori dictitans*, *ne legiones alienæ provinciæ inferret*, *studiaque Galliarum affectaret. quomodo plerumque proh. c. honesti.* Acidalius.

5 *In studiaque Galliarum affectaret*] Et hic malim legere; *ne legiones alienæ provinciæ inferret*, *studiaque Galliarum affectaret.* nisi quis potius arbitretur scribendum, *incustoditaque Galliarum aff.* Rhenanus. Beatus hinc præpositionem demit, & recte. *Vertranius.*

6 *Quo plerunque prohibentur conatus honesti*] Non sperno, sed suspicor legendum, *quomodo*, nam in vett. libris aliquando scribitur una tantum litera, q°. ut facilis fuerit error. *Pichena.*

7 *In qua tum Germani regnabant*] Florentinus codex, *in quantum Germani:* optime. id est, quatenus Germanis quidem est regnum, qui in semilibertate. *Lipsius.*

In qua tum Germanici regnabant] Legendum forte *nutu Germanici:* aut, *jussu Germanici.* Rhenanus. Alias *Germani.* Ferrettus. Legere *Germanici nutu*, vel *jussu*, quod ille tentavit, non est tutum: siquidem multo post necem Germanici, Frisii transrhenanus populus, pacem exuerant, Junio Silano, Silio Nerva coss. supra lib. 5. Quare magis placet scriptum, *Germani*, quasi diceret, in Frisia non Romani, sed Germani regnabant. *Vertranius.* Majores & minores Frisii erant inter Germanos: cui rei ergo dicitur Germanos fuisse Reges Frisiorum? credo id factum, quod aliud sub Tiberio in usu, tunc enim permittebantur primoribus centurionum. lib 4. ann. *donec Olennius, è primipilaribus regendis Frisiis impositus*, donec Romanorum avaritia coacti & pacem & imperium exuerunt, non tamen sine multa tum strage dominorum. *Clarum inde inter Germanos Frisiorum nomen*, *dissimulante Tiberio damna.* Nec mihi objicias, Corbulonem ultum esse injurias; remque publicam eorum composuisse. *Ec natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii cœptam*, *infensa*, *aut male fida*, *datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos: idem senatum*, *magistratus*, *leges imposuit.* indigenas enim par est eum præfecisse, è quibus Verritus & Malorix in seditione duces, sive reges. *Salinerius.* Frisiorum gens semper fuit liberrima; nisi quod Romanorum jugo aliquamdiu pressa. Malim igitur sic legere: *qui nationem eam regebant*, *in qua tum Germani rebellabant*; hoc quippe à Frisiis factum, satis aperte atque clare clamat præsens historia. *Cluverius.* Lipsius tentat, sed majoris vitii suspectum locum habet. Vere. Non sanavit ille ulcus, & majus vitium latet: sed quod nos tamen facile hac emendatione pellimus. *qui in nationem eam tum Germani regnabant.* Reliqua verba, quæ circumcidi, & glossis & deinde ex hæsitatione librariorum nata. Vult omnino eos fratres imperitasse, ei nationi. Frisios dicit lib. XI. *Advenæ in nos regnaverunt.* Acidalius. Corrupte antea: *in qua tum Germani regnabant.* Codici Flor. debemus emendationem: *in quantum Germani regnantur*; quæ optimum sensum habent: Regebant scil. eam nationem, eo more, quo Germani regnari, vel regi soliti, hoc est, juxta libertatem. De morib. Germ. *Trans Lygios Gothones regnantur*, *paulo jam adductius*, *quam cæteræ Germanorum gentes*, *nondum tamen supra libertatem.* & supra: *exceptis duntaxat iis gentibus*, *quæ regnantur.* hist. lib. I. *ut in cæteris gentibus quæ regnantur.* Pichena.

8 *Jamque fixerant domos*] Castigavimus indidem; *Jamque finxerant domos.* Sic in lib. de Germanis. *Quia & domos fingunt*, *& scuta gestant.* Mox est in exemplari scripto; *Atque patrium solum exercebant.* Rhenanus. Immo *fixerant*, id est posuerant, collocaverant. Juvenalis Sat. 3. *Laudo tamen*, *vacuis quod*

rant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant; cum [1] Dubius Avitus accepta à Paullino provincia, minitando *vim Romanam*, [2] *nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem à Cæsare impetrarent*, perpulit Verritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ barbaris ostentantur; intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris, ignari, oblectabantur) dum *consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus* percunctantur, [3] advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & *quinam forent* rogitantes, postquam audiverant, *earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent*; NULLOS MORTALIUM [4] ARMIS AUT FIDE ANTE GERMANOS ESSE exclamant, [5] degrediunturque & inter patres considunt. quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & [6] bona æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: *Frisios decedere agris* jussit.

quod sedem figere Cumis Destinet. Gronovius.

1 *Dubius Avitus*] Labor ut scribam, *Vibius Avitus*, inducente me Plinio, qui Neronis temporibus præsedisse Galliæ Germaniæque inferiori, Vibium Avitum significat lib. XXXIV. cap. VII. *Statuam Avernorum cum faceret, provinciæ Vibio Avito præsidente.* Antea suspicabar de Didio: fallebar. *Lipsius.*

Cum Dubius Avitus] Recte à doctis viris emendatum est, *Vibius Avitus.* nam ita in MS. etiam libro. *Ursinus.* Immo male: nam & apud Plinium lib. 34. 7. optimæ membranæ, *Dubio Avito.* non *Vibio.* Gronovius. Sed quas membranas fastidiens & exosus Harduinus cum omnibus aliis, quas ad manum habuit, tum regiis, tum Colbertinis, ut ne producere quidem scripturam earum velit, ridet tale nomen *Dubius*, quod Romæ nunquam fuerit usurpatum. Ita nihil in eo moderatum, nihil leniter doctum. Haud dubie statuo in omnibus scriptis libris exstare *Dubius*: ex quo illud D. an non clarissime indicat prænomen? Videtur enim fuisse appellatus *D. Vibius Avitus*, hoc est, Decimus, ut *D. Junius Silanus* lib. 12. & *D. Haterius* lib. 3. *Jac. Gronovius.*

2 *Nisi abscederent Frisii veteres in locos*] Deleo vocem, *Frisii*, quæ glossema, nulli hic usui. Per se enim clarum, de his intelligendum. *Acidalius.*

3 *Advertere quosdam cultu externo*] Armenios & Parthos sedentes in Senatu, uti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, & hunc honorem bene meritis sociis, didici è Justino: qui de Massiliensibus lib. XLIII. *Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in Senatu datus.* Item Josepho, qui Decretum C. Cæsaris & Senatus recitat pro Judæis, lib. XIV. cap. XVII. in hæc verba: Δεδόσθαι τε Ὑρκανῷ, καὶ παισὶ τοῖς αὐτοῦ, καὶ πρεσβευταῖς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεμφθεῖσιν, ἔντε πυγμῇ μονομάχων καὶ θηρίων, καθεζομένους μετὰ τῶν συγκλητικῶν θεωρεῖν: *Concedi Hyrcano ejusque filiis, item Legatis qui ab eo missi, gladiatorum & ferarum pugnas spectare, in sedibus Senatorum.* Dio Cassius in Fragm. de Trajano: Ὅτι ὁ Τραϊανὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παρὰ τῶν Βασιλέων ἀφικνουμένους, ἐν τῷ βουλευτικῷ θεάσασθαι ἐποίει: *Quod Trajanus legatos à Regibus missos in Orchestrâ spectare jussit.* Etsi vetuerat id ante, sua quadam caussa, Augustus: ut in Suetonio leges, cap. XLIV. interdicto tamen non firmo. Sed ait Justinus ecce, in Senatu: & Suetonius alibi, *in equite spectare.* nec errent ultra, qui apud Suetonium in Claudio, *in Senatoriis*, tentant reponere. Sed quod de legatis his ad Neronis tempora Tacitus rettulit, eximium & antiquæ nostræ simplicitatis factum: Tranquillo visum Claudio attribuere, cap. XXV. Errat, me judice, Tranquillus. *Lipsius.*

4 *Armis aut fidei ante Germanos esse*] Reposuimus, *armis aut fide.* Rhenanus.

5 *Degrediunturque, & inter patres considunt*] Ita Flor. Vulgo, *digrediunturque.* Ex altioribus enim gradibus ad inferiores descendendum erat, ut inter Patres considerent. *Pichena.*

6 *Bona æmulatio*] Libri aliquot, *æmulatione:* ex quibus junctim tunc scribam, *quasi impetus antiqui & boni æmulatione:* & sane sic fuit. *Lipsius.*

Et bona æmulatione] Non dubito, quin Tacitus scripserit, *bona æmulatio*, contra librario *ne* syllabam à proxima dictione *Nero* perperam mutuante; proinde scripsimus: *Quod comiter à visentibus acceptum; quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero civitate Ro.* Rhenanus. Videntur restituenda verba illa ex usu sermonis historici: *quasi impetus antiqui, & boni æmulatio:* ut *antiqui* & *boni* substantive ponantur. Sic Terentius, *antiquum obtinet.* Juretus. Veteres omnes, *quasi impetus antiqui & bona æmulatione*, satis idoneo sensu. Ait enim, libertatem illam Germanorum comiter à visentibus acceptam, quasi præ se tulisset aliquid antiqui impetus, & bona æmulatione factum. Rhenano tamen placuit, *& bona æmulatio.* non male. Sed mihi prisca lectio potior. *Pichena.* *Impetus* est repentinus animi ex honesto motus. Ut hoc libro: *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere seniores.* *Antiquum*, quod quodammodo excedit modum

sit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem at-
55 tulit, captis cæsisve qui pervicacius restiterant. [1] Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Bojocalus, *vinctum se rebellione Cherusca, jussu Arminii* referens, *mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse.* [2] *Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostræ subjiceret.* [3] *Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmit-*

modum sæculi, & antiquitati laudatæ par est. *Æmulatio* autem *bona*, ut alibi *prava*. Sic igitur accipe: *quasi* quod esset *impetus antiqui & bona æmulatione* fieret. *Gronovius.*

1 *Eosdem agros Ansibarii occupavere*] Marcellinus lib. 20. de Juliano Cæsare: *In limitem Germaniæ secundæ est egressus, omnique apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, Toxandro oppido appropinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subito pervasit Francorum, quos Ansuarios vocant, incertorum hominum, licentius etiam perscrutantium extima Galliarum.* Hactenus ille. Vocat igitur *Ansuarios*, *V.* pro *B.* quos Tacitus *Ansibarios*; ut hinc validum meæ conjecturæ sit argumentum Francos è Chaucis prodisse. nam aperte tradit hoc loco Tacitus, *Ansibarios à Chaucis pulsos.* Igitur generale Francorum nomen, & forte recentius, multas nationes propriis adhuc appellationibus distinctas complectens: sicut & Suevorum plurimis olim commune. *Rhenanus.*

2 *Quinquaginta annorum*] Libri vett. *quadraginta.* A clade certe Variana ad hoc ævum, quadraginta sex circiter anni sunt. *Lipsius.*

Stipendia meruisse, quinquaginta annorum obsequia. Id quoque] Lego, *st. meruisse*: *quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere.* Acidalius. Addit Flor. *& quinquaginta.* Pichena. Pessima distinctio, quæ adhuc magis corrupta in postrema editione Critici summi, ubi præfertur *obsequia.* Interpungendum omnino: *stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere*; sensu planissimo. *Gruterus.* Verum est, quod notat Pichena de Flor. Sed addere debuerit copulam & eo delapsam esse relicta vera sede, quam habuerat inter ista nomina *Tiberio & Germanico*, ubi in Flor. omittitur copula. Miror id non publicatum ab Ryckio, quum in schedis exacte notaverim. An debet inter nomina ducum regnare asyndeton? Et scripsit Tacitus: *mox Tiberio, Germanico ducibus stipendia meruisse: & quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere.* Jac. Gronovius.

3 *Quotam partem campi*] Forte, *Quo tantum*, aut, *quo eam.* Vulgatam etiam tolero, & capio. *Lipsius.*

Quotam partem campi jacere] Nos totum ita rescribimus ad veram sententiam: *Quotam partem campi jacere, è qua non pecora & armenta militum alimentis mitterentur? Saturarent sane receptis gregibus tot hominum* (& forte *interminam*) *famem*; *modo ne vastitatem & solitudinem m. q. a. populos.* Acidalius. Forte vulgata lectio subsistet, si distinctione juvetur. *Quotam partem campi jacere? in quam pecora & armenta militum aliquando transmittentur.* Id est: exigua pars campi est, quam petimus, ac modo jacet: nullique usui vobis futura, nisi quod in eam armenta & pecora militum quandoque transmittetis. *Pichena.* Faërnus & Danesius legebant: *Servarent sane receptos gregibus inter hominum famem.* Ursinus. *Servarent s. receptos gregibus inter hominum famam.* Hæc undequaque pura sunt: agri à Frisiis occupati, prius fuerant militibus attributi: qui minimam eorum partem (reliquo neglecto) pecoribus & armentis destinaverant. hinc Bojocalus ut usurpata retineret, ita contendit. Major agrorum pars unde nos exigitis, nunquam fuit à gregibus depasta: proinde nos iis deturbari, nec æquum est, nec vobis utile: non deprecor tamen, quin eam partem restituamus, in quam homines recordentur ullo unquam tempore pecora militum fuisse transmissa. *receptos*, hoc est exceptos, passim apud JCtos. Plaut. Trinumm. *posticulum hac recepit quum ædes vendidit.* Gell. 17, 6. *Quando mulier marito dotem dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virum transmittebat, ea recipere dicebatur.* Salinerius. Corruptus videtur locus, nec juvant libri vet. tentavi tamen, an defendi posset, hoc sensu; *Servarent Romam campos receptos*, id est sepositos pro gregibus: at servarent etiam *hominum famam*, ne scil. palam fiat meliori conditione esse bestias, quam homines, cum his desit terra in qua vivant, illis vero supersit. Sed non satis mihi facit. *Pichena.* Dubitatum de voce *receptos*, mutaturque in *exceptos*; non necessario. nam *recipere* idem notare, quod *excipere* docui pluribus ad Plautum meum in Suspicionibus. ceterum optime *famam* migrabit in *famem*, ut placitum Lipsio. *Gruterus.* Non hic videtur sensus; Exiguam partem campi esse quam petant, quæ modo jaceat nullique usui Romanis sit, nisi quod in eam armenta & pecora militum quandoque transmittant: sed hic potius; Cum ingens agrorum spatium incultum jaceat, quota pars ejus est, in quam armenta atque greges militum, nec semper, sed *aliquando* (nam & hæc vox significanter ponitur) transmittuntur? nec tamen querimur eam partem humanis usibus adimi, quamquam & hoc fortasse querendum esset, tot hominibus fame pressis, qui susti-

transmitterentur? [1] *Servarent sane receptus gregibus inter hominum famam; modo ne vastitatem & solitudinem mallent, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, & post Usipiorum fuisse.* [2] *Sicut cœlum diis, ita terras generi mortalium datas:* [3] *quæque vacua, eas publicas esse.* [4] Solem inde despiciens, & cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, *vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.* [5] Et commotus his Avitus, [6] *patienda meliorum im-* 56
peria.

sustineri poterant ex his locis, quos tantum gregibus receptui servatis. Sed cur ceteros campos, in quibus nec homines, nec armenta sunt, potius vastitatem & solitudinem esse vultis, quam amicos populos ibi habitare? Ex quibus omnibus patet non exiguos fuisse campos, quos petebant Ansibarii; sed eo præcipue argumento usos, agros istos ob magnitudinem atque vastitatem locorum Romanis non esse usui, cum armenta eorum, quibus solis servire videantur, minima eorum parte contenta sint. Eodem pertinent quæ sequuntur: *vellentne contueri inane solum.* Sed & sequentia sic constituimus: *Servarent sane receptus gregibus inter hominem famem.* Nam *famam* legi non posse Lipsius vidit atque *famem* reposuit: pro *receptos* autem quod habent libri *exceptos* legebat, sed adjuvante sensu socero meo facile probavi *receptus* potiorem lectionem esse. *Receptus* locus semotus, qua quis se recipit, *ἀναχώρησις.* quod tam de hominibus quam aliis animalibus dici potest, quomodo fere apud Columellam 8, 1. de re rust. *aquatilium animalium receptacula.* Freinshemius. Plurimos exercuit hic locus. Lego; *servarent sane receptos gregibus*, scil. agros, *inter homines tamen; modo ne* &c. Modica ac prope nulla mutatione, sententia aperta, phrasi Corneliana. Cl. Gronovius, *inter hominum famam,* legit, & erudite tuetur in Observ. ac *famam hominum*, ipsos homines interpretatur. Judicent docti, quorum arbitrio ista permittuntur. *Boxhornius.* Et nos delectabimur legendo *inter hominum famam*, quod egregie jam declaratum est explicando, præsertim quum non debeat nunc mentio famis fieri, quia populus hic non petit nisi tutum exilium, ut alimentis etiamnum sufficiens sit. Ubi vidit Freinshemius tot homines fame pressos? Non nisi sedis sunt inopes. reliqua ipsi fingunt sane non laudabiliter. *Jac. Gronovius.*

1 *Servarent sane receptos*] Scriberem, *exceptos*, & *famem.* Lipsius.

2 *Sicut cælum diis*] Flor. *Sicuti.* Plurima nimis levia consequor. cuicunque tamen ea negligere in integro est, tamquam si monita non fuissent. *Pichena.*

3 *Quæ sunt vacuæ*] Emendavimus, *quæque vacuæ sint.* Rhenanus. Addunt vulgati: *sint.* Sed id verbum abstulimus Florent. auctoritate, nec necessarium, nec Taciti more. *Pichena.* Suspicor edidisse Tacitum: *quasque vacuas, eas publicas esse:* & hoc exemplum addendum iis, quæ notavimus 2. Observ. 14. *Gronovius.*

4 *Solem inde respiciens*] In exemplari scripto legitur: *Solem deinde dispiciens.* Legerim; *Solem dein aspiciens.* Infra est, *quam se paterentur.* Rhenanus. Cum turbent manu exarati codd. in *respiciens*, fere est, ut eam voculam pronunciem, una cum altera *vocans*, suppositam à glossarchis. *Gruterus.* Non turbant codices vere antiqui, sed illi, qui ex medio quodam genere petiti melius spernuntur, quam ad consulendum inspiciuntur. Omnino verum est, quod legitur in egregio Mediceo: *Solem inde despiciens*; quod quia noluit edere Beroaldus, hinc illæ tricæ. Vir ille bonus non intelligebat hominem posse despicere solem, qui semper imminebat ejus vertici. Sed oportet supponere eum sic loqui, radios solis terris immissos vere despicientem. Unde sic edidi. Alio statim gestu usus fuit in sequentibus, unde variat loquendo *& cetera sidera vocans*, quod non percipiens Gruterus, potuit stolidum quid cogitare de optimo participio. Sidera cetera designari & distingui non poterant despiciendo, nec eorum ulla in terris vestigia. Illa igitur vocat sursum spectando: at solem notare potuit etiam despiciendo. Habes in Sophoclis Trachiniis. ἣν μήποτ' ἐγὼ προσιδεῖν ὁ τάλας ὤφελον ὄσσοις, τόδ' ἀκήλητον Μανίας ἄνθος καταδερχθῆναι. Beroaldus 4. hist. 55. sustinuit edere, *despecturas Gallias*: ubi vide etiam Cl. Ryckium. *Jac. Gronovius.*

5 *Et commotus his Avitus*] Turbata & trunca forsitan. Lego tamen: *Nec commotus his Avitus, patienda m. imperia ait. Dis quos, &c.* Lipsius.

Commotus his Avitus] Nonnunquam deprecantium miseremur, quos tamen nequimus facere compotes voti. Sic Avitus erat in clementiam pronus, & (absque imperatore foret) tam justis miserorum precibus indulgeret: at Nero ejusmodi agrorum possessionem jam Frisiis denegaverat. *Frisios decedere agris jussit.* Quid igitur Avito restabat, nisi ut Ansibarios à se dimitteret mitioribus verbis? *patienda meliorum imperia.* *τὸ commotus* eodem sensu lib. 11. ann. *ingressusque defensionem commoto majorem in modum Claudio, Messallinæ quoque lacrimas excivit.* Ad ultimum inter Bojocali preces, quam consona Sacris literis hæc: *Sicut cælum diis, ita terras generi mortalium datas.* illæ enim *cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Salinerius.

6 *Patienda meliorum imperia*] Sana omnino omnia, si distinctionem mutes, *patienda meliorum imperia, id Diis* &c. Et subintelligas *respondit*, quod hic non statim auctor addidit, sed paullo post subjecit. *Hæc in publicum Ansibariis respondit.* Acidalius.

peria. Id diis quos implorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret quid darent quid adimerent; [1] *neque alios judices, quam se ipsos paterentur.* Hæc in publicum Ansibariis respondit; ipsi Bojocalo, *ob memoriam amicitiæ daturum agros.* quod ille, ut proditionis pretium, aspernatus addidit; [2] *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* atque ita infensis utrimque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus scripto ad [3] Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, *ut Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet*; ipse legiones in agrum Tencterum induxit, *excidium* minitans, [4] *nisi caussam suam dissociarent.* [5] Igitur absistentibus his, [6] pari metu exterriti Bructeri. [7] & ceteris quoque aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios &

1 *Neque alios judices quam se ipsos paterentur*] Nec male deleveris τὸ *se*, ut τὸ *ipsos* referatur ad *deos.* Lib. 15. *quoniam dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.* Horatius: *Regum timendorum in proprios greges; Reges in ipsos imperium est Jovis.* Gronovius.

2 *Deesse nobis terra viva, in qua moriamur*] Hunc locum non solum in vulgatis editionibus, verum etiam in MS. volumine depravatum ac mutilum, sic audacter restitui meum secutus judicium: *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* id verbum, in priori parte etiam subauditur. *Rhenanus.* Prorsus similis locutio supra, fine lib. 12. *Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Nam & ibi deesse videtur, *quibat.* Itaque nihil mutaverim. Simile est 1. hist. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Mercerus. Eruditiss. vir hanc lectionem fovet. Verum si Phalereum consuluisset, non bis τὸ *potest* hic desiderasset. Σὺ δ' αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν θανόντα γράφεις κακῶς. i. *Tu de illo vivo dicebas male, & nunc de mortuo scribis male.* Verba sunt alicujus scriptoris, ad quæ sic ille. χρῆσις δὲ τῶν τοιούτων κώλων ἐπισφαλὴς, οὔτε γὰρ δεινῶς λέγοντι ἐπιτήδεια· ἐκλύει γὰρ τὴν δεινότητα. ἡ περὶ αὐτὰ τερθρεία καὶ φροντίς. h. e. *usus horum membrorum lubricus est: non enim aptus est acriter dicenti, nam nimia circa ejusmodi cura, dissolvit gravitatem.* Salinerius. Rhenanus emendavit, sed conjectura. nam libri omnes depravati. Florent. *Deesse nobis terram vivam, in qua moriamur non potest.* Venet. *terra viva.* Forte: *Deesse nobis terra vivis.* Armati, inquit, terram occupabimus, ibique pugnando moriemus. *Pichena.* Nihil frequentius tali locutione, *deesse nobis terra in qua vivamus, in qua moriamur, non potest.* Sup. 12. 64. Agrippina *filio dare imperium; tolerare imperitantem nequibat.* Et 1. hist. 17. *Militum favorem, ut largitione & ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum.* & ejusdem libro c. 8. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Gruterus. Placet Pichenæ *vivis:* de reliquo vide, quæ notavimus 4. Observ. 2. *Gronovius.* Incredibile dictu est, quemadmodum viri docti non attente cogitent, cum quo illis res sit. Qui quum sit Tacitus, isque passim soleat mutare stylum, scire cupierim, unde didicerint eum scripturum, *in qua vivamus, in qua moriamur.* Et profecto indicium corruptissimi codicis, in quo tale quid deprehenditur. Jam vero quum codex *ille*, in quo uno sunt omnia, Mediceum dico, habeat *vivam*, inde cum Pichena conjicere *vivis*, est potius nolle ad Tacitum redire, & dare insequentibus occasionem molestiæ; præsertim quum manus auctoris sit tam prompta, tam prodeundi cupida, immo clara in isto, inquam, codice Mediceo, unde scribere solitus sum; *deesse nobis terra in vitam; in qua moriamur, non potest.* Enimvero res & veritas patent & utraque perfectissima. Citavit jam hunc locum Pater ad 1. annal. 15. Sed morem sic corripiendæ loquutionis notum est illustratum optime esse ab eruditissimo Mercero ad Dictyn Cretensem lib. 1. pag. 11. *Jac. Gronovius.*

3 *Curtilium Manciam*] Phlegon De admirandis: *Curtilius Mancias legatus in Germania exercitum duxit Q. Volusio & P. Scipione coss.* Lipsius.

4 *Nisi causam suam*] In Mediceo tantum est *ni causam s.* Jac. Gronovius.

5 *Igitur assistentibus his*] Correximus; *Igitur absistentibus his*, scil. Tencteris. nam *absistendi* verbum alibi Tac. usurpat; ut lib. 2. Ann. *aut ille absistit.* Lib. 3. Hist. *Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere, ut absisteret.* Lib. 4. Hist. *Missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello.* Rhenanus. In Med. clare *assistentibus.* Jac. Gronovius.

6 *Pari metu exterriti Bructeri. & ceteris*] Aptior hæc Flor. lectio, quam vulgata, *exterritis Bructeris, & ceteris.* Pichena.

7 *Et ceteris quoque aliena pericula deserentibus*] *Quoque* conjunctio non est in libro regio. nam *&* hic pro etiam exponendum. Quod tamen illic *defendentibus* legitur, stare non potest, nisi quis *periculo* scribat. *Rhenanus.* Cognovit ergo Rhenanus illud *defendentibus* & sustinuit publicare, & quidem ita, ut significaret simul, non ab se excogitatum, sed ex MSto depromptum, idque pro fœdo rejectum esse & ideo suppressum ab viris doctis, qui ante ipsum Tacito se admoverant. Certe enim sic egisse in ea re Beroaldum deprehendimus, immo & postea Pichenam sic durum & pervicacem, ut quam-

& Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent; errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juventutis erat, cæduntur, imbellis ætas in prædam divisa est. Eadem æstate inter Hermunduros Cattosque cer- 57
tatum magno prœlio, [1] dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt; [2] super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, *eos maxime locos propinquare cœlo, precesque mortalium à deis nusquam propius audire. inde indulgentia numinum illo in amne, illisque silvis* [3] *salem provenire, non ut alias apud gentes* [4] *eluvie maris* [5] *arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa;* [6] *ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum.* Sed bellum Hermunduris prosperum, [7] Cattis exitio-

quamvis id ipsum quoque cernerent in vetustissimo Mediceo, tamen contemnendum judicaverint; imo & Ryckium, licet videret in schedis meis ex illo MS. bene notatum, omnino repulisse ita ut ne verbo quidem dignaretur. Idque sustinent facere illi heroes universa cohorte editorum Taciti consciscente, ut nemo unus ab eis discedat; quum interim Melchior Freinshemius in indicem retulerit *defendere*, pro arcere incendium 15,38. Quod monstri hoc genus est? Immo rectissimum est *defendentibus aliena pericula*, impedientibus ne ad ipsos venirent; arcentibus, ne in suas terras ad communionem deciderent. *Jac. Gronovius.*

1 *Dum flumen gignendo sale*] Non abhorret certe à fide, ut hoc flumen, Sala fuerit? argumento vel nominis ipso. Flumen nobile, mihi carum: domicilii olim caussa, & Andreæ Ellingeri medici primarii; cujus fides & doctrina, magna mihi dum vivam. *Lipsius.*

2 *Super libidine*] Emendavimus, *super libidinem*, i. e. præter libidinem. quod sermonis genus Tacito familiare. *Rhenanus.*

3 *Salem provenire*] Pro prima voce in Mediceo exemplari habetur *Ite3* Jac. Gronovius.

4 *Eluvie maris arescente unda, sed*] Muretus, *arescente, sed unda.* At ipsa de re Plin. lib. XXXI. *Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.* Varro de re Rustica I. *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum, cum exercitum ducerem aliquot regiones accessi, ubi salem nec fossicium nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo uterentur.* Ubi lego, *intus Rhenum*, particula addititia rejecta. *Lipsius.*

Eluvie maris] Rutilius Numatianus lib. I. Itinerarii: *Subjectas villæ vacat aspectare salinas: Namque hoc censetur nomine salsa palus. Qua mare terrenis declive canalibus intrat, Multifidosque lacus parvula fossa rigat. Ast ubi flagrantes admovit Sirius æstus, Cum pallent herbæ, cum sitit omnis ager; Tum cataracta rum claustris excluditur æquor, Ut fixos latices horrida duret humus.* Aurelius. Isidorus Orig. 16, 2. *nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta.* Gronovius.

5 *Arescente unda, sed super ardentem* &c. *concreta*] Recte *concretum.* quod & Muret. notavit. Sed levis trajectio etiam hic. *eluvie maris arescente, sed unda super ard.* &c. Ita Lipsius quoque prima editione indicavit: nec caussa erat cur reprobaret. Vidit hoc quoque Muretus, sed repetit vocem *maris, sed unda maris super ard.* Acidalius. Muretus non male quidem. Sed & vulgata lectio proba, eodem manente sensu. Ait enim: Non colligitur ibi sal ex undis, quæ post maris eluviem in terra arescunt, ut alibi: sed ex ardentibus lignis, super quibus aqua illius amnis infunditur. *Pichena.* Non inter Hermunduros tantum & Cattos illa conficiendi salis ratio recepta, sed etiam Zelandos nostros, forte Cattorum istorum posteros. qui, ut &, eorum beneficio, reliqui omnes Belgæ, ante duo vix dum secula, non alio sale utebantur. Levin. Lemnium, Zirizeum, Zelandum hic audiamus: lib. 3. c. 9. de Occultis Nat. mirac. *Majores nostri olim salem confecerunt, uberrimo sane quæstu, non ex aqua marina, solis ardore in salem concreta atque indurata, quale ex Hispaniis & Galliis ad nos perfertur; sed ex marinis glebis exustis atque in cinerem redactis, quem infusa aqua minutatim, in salem reducebant splendidum ac nitentem. Zel ost Zilsout, populares atque indigenæ appellant, à glebis salsugine imbutis, unde illa elicitur. Nec alio salis genere tota Belgica ad nostram usque memoriam usa est. Qui conficiendi salis modus, inducto externo, exolevit.* Ego autem cum superiorib. annis Zirizeam excurrerem, multa ibi tum comitate ab Adr. Hoffero, Regalium Zelandiæ, quæ ad Orientem Scaldis est, supremo Quæstori, viro insuper doctiss. & antiquitatis imprimis studioso, exceptus, tabulam apud eum inspexi, in qua omnis illa conficiendi ac colligendi ejusmodi salis ratio accuratissime depicta habebatur. *Boxhornius.*

6 *Ex contrariis inter se elementis*] Delevimus præpositionem *ex.* Rhenanus. Auctore Flor. addidi præpositionem, *ex.* Probavi verbum *Concretum*, suadente Lipsio, ut ad salem referatur. absurdum enim esset undam igne, atque aquis concretam. *Pichena.* Ceterum in eodem Mediceo non exstat *elementis*, sed *alimentis.* Vide an vulgatum non sit ultra notitiam vel captum istarum tunc gentium. *Jac. Gronovius.*

7 *Cattis exitio fuit*] Non dissimulo alucinationem & παρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia derivat Batavæ genti. Censet enim victos pulsosque eo prœlio Cattos, devenisse maritimos locos ubi nunc Batavia est, & originem dedisse

exitiosius fuit, quia *victores diversam aciem Marti ac Mercurio* sacravere, quo voto equi, viri, [1] cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles [2] in ipsos vertebant. Sed [3] civitas Juhonum socia nobis, malo improviso afflicta est. nam ignes

disse inter Belgas nobilissimæ genti. Cæcitatem! Batavi noti celebresque diu ante hanc ævo Neronis pugnam: & Cattorum migratio, de qua Tacitus in libello De Germania, non dubie antiquior. *Batavi*, inquit, *non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent.* Lipsius.

Cattis exitio fuit] Restitui ex Flor. *exitiosius*. Sequitur enim caussa, cur graviorem illis perniciem bellum attulerit, nempe, aciei consecratio. *Pichena.*

1 *Cum ita victa occidioni*] Placet Danesii conjectura, *cuncta viva*. Lipsius.

Cuncta viva occidioni dantur] Ita Faernus legebat; non, *victa*, ut est in libris vulgatis. *Ursinus.* Firmavi lectionem hanc, *cuncta victa occidioni*, ad Florum 4, 2. ex Historia Miscella, cui nunc addo locum Cæsaris 6. Gall. 17. *Marti, quum prælio dimicare constituerunt, ea quæ bello ceperunt, plerumque devovent. quæ superaverint, animalia capta immolant* (rectius distinguas atque legas: *devovent quæ superaverint. animalia* &c.) *reliquas res in unum locum conferunt.* Ubi notatum etiam *de reliquis rebus* inanimatis nempe, devotis. Hauserunt ritum cruentum isti Barbari ex inconsulta imitatione populi Israelitici, qui aliquando Dei jussu omnia victa pessumdedit. Ergo *occidioni dare cuncta victa* nihil aliud est quam החרים Hebræorum, quod non occidere tantum significat, nec ad viva tantum refertur, sed perdere, ut inanimata etiam complectatur, sicut 1 Sam. 15, 3. Samuel Sauli cum suis contra Amalec in bellum exeunti sic ait? *Occidioni dabitis omnia, quæ ipsius sunt.* ubi ex versu 9. cum subjicitur pepercisse Saulem etiam *vestibus*, intellectu haud difficile eas etiam perdi debuisse. Similia legas in libro Josuæ cap. 6. & 7. *Freinshemius.* Nec *victa* placet nec *viva*. Forte, *cuncta victi*. i. quæ antea victus possedit. *Gronovius.*

2 *In ipsos vertebantur*] Quid si Tacitus scripsit, *in ipsos vertebant.* absolute, non *vertebantur*. Rhenanus. Non dubito, quin causam hujus notandi acceperit Rhenanus ex inspectione codicis. Neque enim ultro venimus ad talem dubitationem. Plane autem notavi in MS. Mediceo legi *vertebant*, & scripturæ veteri ab recente manu superscriptum esse *ur*. Est itaque verissimum Taciti, cui suum nunc asserui, plane ut 2, 20. *Astusque hostium in perniciem ipsis vertebat.* Infra 14, 43. *Non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ converterentur in deterius mutari.* Notavi in schedis voculam *in* abesse ab Flor. Noluit Beroaldus aut Pichena codicem ipsum in consilium adhibere; noluit Ryckius ab schedis meis admoneri. Atqui an non tanta fidei vetustas persuadet auctorem scripsisse *& quæ converterent, in deterius mutari?* Tu vide; & duo exempla præbebit Freinshemii index in hoc composito. *Jac. Gronovius.*

3 *Civitas Juhonum*] De hoc igne nimia mira Pighius amicus noster censebat, *Hujonum* scrib. quoniam in agro cognomine, hodie lapis multus sub terra fossilis, idoneus concipere ignem. Sed ego ambigo ne ea gens in Germania ipsa alibi fuerit, non in Belgica: & quidam libri, *Vibonum.* Lipsius.

Civitas Juhonum] Hujus fit mentio supra lib. 1. *Reductus inde Juhona miles lætus animi quod adversa maris, expeditione prospera pensavisset*, quamquam illic in edit. Romana perperam legitur divisis syllabis *in Hiona* pro *Juhona*. Arbitror Frisiis & mari Germanico proximam fuisse eam civitatem. *Rhenanus.* Pedem ne referas, tutum est iter: frustraque scrupulos hic timemus: quis enim aptius τὰς μεταζεύξεις faceret? *& minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur.* sc. in Cattos ex voto Hermundurorum. *Sed civitas Juhonum socia nobis malo improviso afflicta est.* Institutum quod iterasse noster veritus non est. Lib. 16. Ann. *Agitur in exilium, tamquam quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numisium Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedit.* Lib. 2. Hist. adde: *per socordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit.* Ejusmodi autem voti susceptio, vel Gallis perquam familiaris fuit: adi ad doctissimum Imperatorum, lib. 6. *Salinerius.* Florent. *Civitas Vibonum.* Pichena. Qui isti populi, aut ubi terrarum? in Florent. *Vibonum.* Proxime, ni fallor, veram scripturam. Corrigendum enim videtur, *civitas Chaibonum* sive *Cavionum.* de quibus populis peculiariter dixi ad Tacit. Germaniam. *Colerus.* Rectius Lipsius in Germania ipsa hanc fuisse *Juhonum* civitatem suspicatur. Id quippe conjunctio historiarum, quas de Chattorum excidio & de *Juhonum* calamitate auctor refert: item quod & ipsa socia Romanorum fuit, quemadmodum & Martiacorum civitas. Unde liquido colligi potest, *Juhones* ab una parte Chattis fuisse conterminos, ab altera Rheno & Agrippinensibus. Igni autem concipiendo apta sunt juga montium per Bergensem ducatum, Coloniæ Agrippinensium opposita. Terminos igitur *Juhonum* civitati statuo, ab ortu hyberno eosdem quos Mattiacis ab occasu æstivo: ab occasu æquinoctiali amni Rhenum, quo ab Ubiis submovebantur: ab septentrionibus eodem limite ab Tencteris dirimebantur, quo antea Ubii, à Sicambris: ab ortu item eodem, quo Ubii à Chattis inter oppidum Medebach & Adranam flumen,

ignes terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper Coloniæ mœnia. neque extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis, aut quo alio [1] humore niterentur: donec inopia remedii, & ira cladis agrestes quidam eminus saxa jacere, dein residentibus flammis propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori direpta injiciunt, quanto magis [2] profana & usu polluta, [3] tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio [4] quæ super octingentos & qua- 58
draginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus [5] revirescceret.

men. Comprehenduntur hoc terrarum spatio nunc regiones istæ: ducatus Bergensis dimidia fere pars austrina: & regio, cui vulgare vocabulum Westerwald. *Cluverius.*

1 *Humore niterentur*] Ajunt corruptum hoc verbi, *niterentur*: aut potius Florentini codicis exemplo delendum. Dissentio, & promptum est, *niterentur exstinguere*, ordinari. *Lipsius.*

Humore niterentur] Forte, *reniterentur.* Rhenanus. Deest Syllaba, *re*, ubi oportuit, *reniterentur.* Vertranius. Danesius legebat *reniterentur.* Ursinus. Verbum, *niterentur*, aut corruptum, aut perperam additum censeo: nam à Florent. abest. Libenter igitur tollerem, ac legerem: *non fluvialibus aquis, aut quo alio humore, donec* &c. *Pichena.* Egregie quod ad verbum *niterentur*; est enim solummodo donum Beroaldi, sic supplentis stolide, quod ex Taciti more debebat linqui liberum ut in utrisque vel homines vel ipse fluvius possit intelligi, quippe qui videtur exundans etiam immisisse fluviales aquas super humanam operam, nec tamen restinxisse; sed nec alius humor quocunque modo adspersus aut infusus. Cur Pichena se adeo armaverit adversus voculam *si*, non intelligo, quum ratio Latinismi bene toleret; nec bene adsequor, cur conspicuum hunc locum Cl. Ryckius ad 12, 37. prætermiserit. *Jac. Gronovius.*

2 *Profana, & usu polluta*] Adde vocem è prisca editione, *& usu viliori polluta.* Vestes vult sanguinis aut seminis notis sordentes. *Lipsius.*

3 *Quanto magis profana & usu viliori polluta*] Habet codex Budensis tantum, *& usu polluta.* Rhenanus. Lipsius è prisca edit. recte inserit *viliori.* Scribe & dele *magis*: *quanto profana & u. v. polluta*, &c. ex perpetua Taciti & peculiari consuetudine. *Acidalius.*

4 *Ruminalem arborem*] De ficu Ruminali & Navia digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri ævi. *Lipsius.*

5 *Quæ super octingentos & quadraginta ante annos*] Damno numerum. Nam hic annus urbis conditæ DCCCXI. Romulus autem Remusque XVIII. dumtaxat annos nati, cum facta Roma est. Non ergo plures ab infantia eorum ad hunc diem annis triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Livio, & aliis. Ita ergo hic emendem, & *Octingentos & triginta* scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa. *Lipsius.*

Quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi] Exemplar MS. habet, *quæ supra octingentos & quadraginta ante per annos Remi.* Quid si legas, *quæ supra octing. & quadraginta annos perennans, Remi Romulique*, &c. *Perennans.* h. e. continue edurans. *Rhenanus.* Superfuit *ante.* Vertranius. Proba & liquida Lipsii putatio de annis non *quadraginta*, sed *triginta.* Addam ego, unde *quadraginta* natum, & hanc lineam velut expoliam. Vera Taciti scriptura fuit, *arborem in comitio super octingentos, & quæ triginta ante annos Remi*, &c. *Quæ* illud additum voci *triginta*, fecit *quatraginta.* Ea particula post quia orationi necessaria videbatur, superius inculcata, ubi male hæret, & sensum intricat. Quid enim verbi aptes ad illa, *quæ super octingentos?* non potes profecto *texerat.* Sed in hac lectione, *arborem in comitio super octingentos*, omnia plana. & facillimum cuique videre, quid verbi subintelligatur. *Acidalius.* Lipsius ex chronologia restituit *& triginta.* Videturque juvari emendatio ista literarum etiam similitudine si pro *& quadraginta* legas *atque triginta.* & sane inter dictandum facile alterum pro altero exaudiri potuit à scriba. *Freinshemius.*

6 *Revirescceret*] Ita Flor. vulgo, *reviviscceret.* Pichena.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS-DECIMUS.

Breviarium Libri.

Nero matrem suam fastidit, denique interficit. Excusat id factum apud Senatum: & is non ignoscit solum, sed laudat. Inde ad deterrima quæque prorupit. currus agitavit. in scena cantavit. Quinquennale ludicrum Romæ institutum, vario sermone vulgi. Rubellius Plautus amovetur. At Corbulo in Armenia strenuè rem gerit: Tigranocerta capit: Tigranem regem iis imponit. Contra in Britannia clades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam intrasset. & tota pæne provincia amissa: quam tamen mira constantia & unius prœlii successu Suetonius idem retinuit. Præfectus urbis domi suæ interfectus. supplicium de familia sumptum. Lex Majestatis revocata. Burrhus obiit. Seneca à pessimis in invidiam vocatur: ideoque commeatum à Principe petit, nec accipit. Tigellinus unus omnia potest: is Plautum & Sullam interfici curat. Nero Octaviam dimittit: Poppææ jungitur. Seditionem super ea re populus movet: quæ caussa maturandi Octaviæ exitii. Ea interfecta in Pandateria insula. Gesta hæc annis circiter quattuor.

C. Vipstano. Aproniano. L. Fonteio Capitone.
Imp. Nerone. IV. Cosso Cornelio Lentulo.
C. Cæsonio Pæto. C. Petronio Turpiliano.
P. Mario Celso. L. Asinio Gallo.
} Coss.

I [1] Cajo Vipstano, Fontejo consulibus diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetusta-

Commentarius.

1 *Cajo Vipsanio*] Vulgati, *Vipsano*. Viri docti, Vipstanum eum nominant. Vide Fulvii nummos, in Apronia gente. *Lipsius.*

C. Vipsano] Legendum, *C. Vipstano*, ex fragmentis inscriptionum fratrum Arvalium, in quibus est. *Adsfuerunt. A. Vitellius. M. Aponius. Saturninus. L. Salvius. Otho. Titianus. Sulpicius. Camerinus. C. Vipstanus. Apronianus.* Item: *Adstantibus*

vetustate imperii coalita audacia, & [1] flagrantior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & [2] discidium Octaviæ incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando, [3] per facetias incusare principem, & *pupillum* vocare, *qui jussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, &* [4] *triumphales avos?* [5] *An fecunditatem, & verum*

tibus. Sulpicio. Camerino. Magistro. L. Salvio. Othone. Titiano. C. Vipstano. Aproniano. Ursinus. Quum alteri consulum nullum prænomen addatur; id autem fuerit non aliud quam quod præscribebat collega, suspicor Tacitum scripsisse: *Cajis.* De gente *Vipstana* vide Ruperti & Reinesii alternas Epist. 48. & 54. *Gronovius.* Videtur hoc ipsum cogitasse etiam Pighius, dum ad annum 811. scribit (Tacitus Cajos Vipsanium Fontejumque suggerit lib. 14. principio) sed hic cauto opus est. Neque enim etsi percommodus videatur iste pluralis, tamen locum habere potest in tali nominum conjunctione, ut 1. hist. 15. *Pompeji & M. Crassi subolem.* Deinde isto plurali non delectari patet Tacitum, qui & initrio libri primi maluit in duobus Sextis prænomen repetere, & 3, 2. & 12, 64. *in Marcis*, & 4, 1. *in Cajis*, quam semel id præfigere utrique in numero plurali. Et huic simile par nominatur 6, 1. *Cn. Domitius & Camillus Scribonianus.* Ut placeat nihil hic movere. Cæterum scribit Ryckius in eo errare Pighium, idque jam aliis monitum, quod hunc Vipstanum à quodam Apronio adoptatum velint atque inde Apronianum dictum: hanc enim terminationem potius prodere Apronio eum patre satum & ab Vipstano adoptatum. Prorsus hæc mira; quum Pighius citato loco scribat *C. Vipsanius ex Apronia gente adoptatus videtur* &c. An potuit vel melius vel clarius vel veracius? Cæterum ut aperte id profitear, tot sunt in Tacito illa cognomina in *janus* desinentia, ut non opiner illa esse signa adoptionis eo tempore. Fatue id quis cogitet; forsan & nunc in hoc ipso. Quid statuisse illum credimus de fratre Othonis *Titiano* passim celebrato? quid de *Apronio Cæsiano* 3. ann. 21. Porro in his, quæ cœpimus aggredi, præbet aliquid simile auctor 2, 49. *Lucio & Marco Publiciis.* Sed hæc non ipse concipit, verum ex vetere titulo excerpsit. Alioquin singularis est & notabilis Tacitus, ut patebit ex quibusdam appositis exemplis. ut 13, 53. *Paulinus Pompejus & L. Vetus.* Hoc lib. cap. 19. *Domitii Afri & M. Servilii.* 15, 18. *L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompejum Paulinum.* 12, 60. *C. Oppius & Cornelius Balbus.* Et talia infinita, in quibus uni tantum datur prænomen. Sed quod animadverti oportet, alteri adnectit cognomen. Id ipsum est, quod crediderim nunc quoque factum esse ab Tacito, sed excidisse nomen *Capitone:* nempe *Cajo Vipstano Fontejo Capitone consulibus.* Hic legitimus ordo auctoris est in jungendis duobus, sed a quo potuit interdum etiam discedere. Cæterum *C. Vipstani Aproniani* nomen ad memoriam produxit eximie præclarus ille Jacobus Sponius in libro Gallice scripto Recherches Curieuse d'Antiquité dissert. 4. ubi profert alteram inscriptionem per fratres Arvales factam, ubi ter occurrit, in primo capite sic cum collegis nominatus: *in collegio. adfuerunt. Q. Veratius. Quadratus. C. Padius. Meslianus. Q. Tellius. Gassius. L. Macius. Postumus. L. Julius. Quadratus. C. Vipstanus. Apronianus.* In secundo: *IN. COLLEGIO. FVERVNT. L. VERATIVS. QVADRATVS. C. VIPSTANVS. APRONIANVS. L. MAECIVS. POSTVMVS. C. IVNIVS. PADIVS. MEFLIANVS. A. IVLIVS. QVADRATVS.* In tertio: *in. collegio. adfuerunt. L. Veratius. Quadratus. C. Vipstanus. Apronianus. L. Maecius. Postumus. C. Salvius. Liberalis. Nonius. Bassus.* tanquam per annos adscenderit in istorum fratrum consessu. *Jac. Gronovius.*

1 *Flagrantior in dies amore Poppææ*] Recte sane *flagrantior.* Malim tamen ego *flagrantiore.* Acidalius.

2 *Dissidium Octaviæ*] Ut sæpe supra, *discidium.* Gronovius. Male mutavit Beroaldus, quum litera illa tertia clare appareat in Mediceo, non autem repetita ista sibilans. *Jac. Gronovius.*

3 *Per facetias incusaret principem*] Nisi in omnibus prorsus fallor, hoc loco transposita Cornelii verba sunt ab iis, qui jam olim autographum exscripsere. sic itaque prius positum, & posthac legendum reor, *crebris criminationibus incusaret principem, & aliquando per facetias pupillum vocaret.* Vertranius. Flor. *incusaret principem, & pupillum vocaret.* Pichena. Hanc terminationem exhibuit Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

4 *Triumphales avos*] Unum tantum, Poppæum Sabinum. *Lipsius.*

5 *An fecunditatem & verum animum*] Distinguo, *Verum animum? Timeri ne uxor.* Nam quod V. C. Erricus Memmius legebat, *uterum annuum*, acutius quam verius censeo. *Idem.*

Fecunditatem & verum animum timeri] Jampridem Faernus emendavit: *fœcunditatem & uterum annuum*, &c. quæ lectio eo mihi magis placet, quod eam video probari doctis etiam aliis viris, quibus sic emendare in mentem venit. Danesius vero, pro eo, quod est in vulgatis, *aperiat*, legendum putabat, *operiatur.* Ursinus. Lipsius sua distinctione putat locum juvari, acutiusque quam verius Erricum Memmium conjecisse, *uterum annuum.* Quod quidem hercle & ego. Quomodo annuam fecunditatem suam jactare Poppæa possit, quæ unicam ex Crispino prolem genuerit, ex Othone nullam. Auctores Tacitus lib. 13. & auctor Octaviæ. Sed quid est *verum animum?* Ferri hoc profecto

animum? timeri, ne uxor saltem injurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre [1] *posset, reddatur ipsa Othonis conjugio. ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret periculis ejus immixta.* Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, usque ad cædem ejus duratura filii odia. Tradit Cluvius *ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eo usque provectam, ut* [2] *medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam & incesto paratam. Jamque* [3] *lasciva oscula, & prænuntias flagitii blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium a femina petivisse: immissamque Acten libertam, quæ simul suo periculo, & infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium.* Fabius Rusticus *non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id* memorat, *ejusdemque libertæ astu disjectum.* Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, [4] seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis [5] stuprum cum Lepido spe dominationis admise-

fecto non potest. Deinde male per interrogationem oratio effertur, quæ debet per εἰρώνειαν. Itaque etiam illud *an* non integrum vocis reliquum fragmentum. Ego si meo modo liceat, sic restituam: *Formam scil. displicere & triumphales avos: ambiguam fecunditatem, & verum matrimonium. Timeri ne.* Pulcherrimo & aptissimo sensu. ambigi de fecunditate & vero matrimonio: quod quale & quodnam sit, intelligunt omnes, qui vel etymon matrimonii. Sententia quidem ergo accommodata: Sed an & vestigiis literarum respondet? Optime. Retrahe capitale *m.* à fine prioris vocis, & ex *mani* facillime habes *matri:* ex *mum* quid proclivius quam *monium?* Conjicere alias etiam liceat, *avos, aut fecunditatem. Verum enim vero timeri,* &c. Quid si legas? *An fecunditatem & uterum ambiguum? Uterum* eo modo, quo lib. 15. *Jam Senatus uterum Poppææ commendaverat Diis, votaque publice susceperat.* Et lib. 1. Ann. *Arminium super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant.* Vellejus lib. 2. *Juliam* vocat *feminam neque sibi neque Reip. felicis uteri. Fecunditatem & uterum* i. e. fecunditatem uteri. Talia sunt, quæ Douza F. notat ad Propert. cap. 14. Propert. *Ante phrygem Æneam collis & herba fuit.* Virg. XI. Æneid. *Volat igneus æquore Tarchon Arma virumque ferens.* Georg. II. *Pateris libamus & auro.* Acid. Plin. lib. 8. Epist. 6. *Scio quam sit tibi verus & ingenuus animus.* i. à simulatione & dissimulatione remotus. Sic quoque locutus Tacitus: quem *verum animum* frustra mutes in *virilem* aut adeo *uterum annuum.* Gruterus. Nihil dubitem de emendatione Errici Memmii. nam hic non alia de re quam de fecunditate sermo est: *verus* autem *animus*, quid sit hoc loco, aut quomodo ejus aut Tacito aut Poppææ in mentem hic venerit, haud intelligo. *Freinshemius.* Quot sunt, qui de Tacito bene mereri studuerunt, tot exstant in hunc locum hariolationes. Sane corruptissimus est, Sunt qui probant quod Errico Memmio placebat. At illius locutionis exempla desidero. Sed parcent vano labori, quibus nostra hæc, vestigii vulgatis proxime insistens, conjectura probabitur; *An fecunditatem, & Neronem alium,* scil. displicere? Certum enim est, hic agi de fecunditate. Neque minus notum est illud Didonis, apud Virgil. cujus Tacitus perpetuus imitator est; *Utinam mihi parvulus aula luderet Æneas.* Et suppetunt plurima alia ejusdem elegantiæ exempla. *Boxhornius.*

1 *Posset, reddatur ipsa Othonis conjugio*] Legas vel *possit,* vel *redderetur.* Acidalius.

2 *Medio diei, cum id temporis*] Romani ergo epulabantur die medio? Non vulgo quidem: non item viri serii, sobrii, sicci. Sed describit Tacitus Neronis convivium adolescentis madidi, vere Tempestivum. De quo, itemque de Intempestivo, vide utilites notata in Excurs. A. *Lipsius.*

3 *Lascivia oscula*] Scripsimus. *Lasciva oscula.* Rhenanus.

Oscula, & prænuntias flagitii blanditias] Copulam, &, addidi ex Flor. cum in editis excidisset. non enim oscula tantum, blanditias vocat, sed & lascivas voces, lascivas contrectationes, & similia. *Pichena.*

4 *Seu conceperit animo*] In Mediceo legitur *concepit,* nec solet in illis ambiguis, attamen proximis vero & valde probabilibus, alio quam indicativo modo uti, prout repetit in fine capitis quarti. 1, 10. 12, 38. *Jac. Gronovius.*

5 *Stuprum cum Lepido*] Qui Lepidus antea maritus Drusillæ, convictus postea conjurationis in Cajum. Suet. Cal. cap. XXIV. Dio LIX. itemque stupri in Agrippinam & Livillam. Rutilius in Itinerario, de Lepidis:

Haud

admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, & [1] exercita ad omne
flagitium patrui nuptiis. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus: abscedentem 3
in hortos, aut Tusculanum vel Antiatem in agrum, laudare *quod otium lacesseret.*
Postremo ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit; hactenus
consultans, *veneno*, *an ferro*, *vel qua alia vi.* placuitque primo venenum. Sed inter
epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio; & ministros tentare arduum videbatur, mulieris usu scelerum adversus insidias
intentæ: atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus
[2] jussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, [3] classis apud Misenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ invisus.
Ergo [4] *navem posse componi* docet, *cujus pars ipso in mari per artem soluta effunderet
ignaram. nihil tam capax fortuitorum quam mare, & si naufragio intercepta sit, quem
adeo iniquum, ut sceleri assignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurum principem
defunctæ templum, & aras, &* [5] *cetera ostentandæ pietati.* Placuit sollertia, [6] tempore 4
etiam juta, quando [7] Quinquatruum festos dies apud Bajas frequentabat. Illuc matrem

Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus:
Vergentem sequitur mollior aura diem.
Inter castrorum vestigia sermo retexit
Sardoam, Lepido præcipitante, fugam.
Litore namque Cosæ cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.
Ille tamen Lepidus pejor, civilibus armis
Qui gessit sociis impia bella tribus.
Insidias paci moliri tertius ausus,
Tristibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæsareo dum vult irrepere regno,
Incesti pœnam solvit adulterii?

Primum mali fati Lepidum intellegit, qui cum Q. Catulo dissensit post obitum Sullæ, & in Sardinia periit. Alterum, qui triumvir. Tertium, qui conspiravit in Augustum, illius filium. Quartum, de quo hic. Sed cur Poëta ait, incestum ejus adulterium cum Agrippina & Livia, Ideo quia maritus Drusillæ Lepidus: & cum Agrippina etiam sanguine junctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Æmilio Paullo & Julia nepte Augusti. At Julia soror Agrippinæ, quæ mater Caji, & sororum. Hinc clarum cur Cajus successorem illum imperii destinaverit, & quinquennio maturius quam per leges magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit lib. LIX. Erat enim sanguinis gentisque Augustæ, pari cum Caligula gradu. Præter rem hæc dixi, ad Suetonii historiæque lucem. *Lipsius.*

1 *Exercita ad omne flagitium*] Jo. Pricæus huc quoque confert symbolam suam, ut malit *exercitata* ad Apulej. lib. 9. pag. 563. Sed nullam ob justam causam, quum licet alii id frequentativum ad pejus flectant, Tacitus eo non utatur, nisi ad laudabile: quum contra occurrat in eo *exercere discordias, licentiam* &c. & mox cap. 23. *Mardi latrociniis exerciti.* Jac. Gronovius.

2 *Jussa sperneret, metuebat*] Malim *metuebant*, vel *metuebatur*, ut illud non de solo Nerone capias: quia & præcessit *nemo reperiebat.* nisi ibi rescribas etiam *non reperiebat*, aut *nemo* sic exaudias, ut *nullus* solet, ac *non* interpreteris. de quo memini aliquid dixisse ad Apulejum lib. 1. Metamorph. c. 9. *Acidalius.*

3 *Classis ap. Mis. præfectus*] Quum multa specimina Index Freinshemianus annotet in v. *præfectus*, hoc ipsum non attigit, & quum *classis præfectus* sæpe in Tacito legatur, tamen hoc exemplum nescio an tolerari debeat. Utique sunt manifesta etiam loca 1. hist. 58. *Julium Burdonem Germanicæ classis præfectum.* 3. hist. 12. *Lucilius Bassus classis Ravennatis præfectus.* Et 47. *Regiæ quondam classis præfectum.* Et 77. *In quis præfectus classis Apollinaris.* Attamen, ut dixi, in hoc loco MS. Mediceus habet *classi*, quod non debuit temere mutari, licet 13, 30. dicatur *præfectus remigum*, quum pateat Tacitus ex cap. 62. *Maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus.* Non aliter ac si Historias scribens assidue secundum in ea locutione casum meditatus esset; per Annalium annos dativum. *Jac. Gronovius.*

4 *Navem posse componi docet*] Dio non ex Aniceti consilio hanc navem fabricatam narrat lib. 61. sed in theatro cum vidisset Nero navim ita per se dissolvi & emissis bestiis rursum firmari, similem jussisse ædificari. *Aurelius.*

5 *Cetera ostentandæ pietatis*] Flor. *pietati.* utrumque Tacito usitatum. Vide notata lib. 3, 9. *Pichena.* Et dativum exhibuit Beroaldus, ut is non debuerit mutari. *Jac. Gronovius.*

6 *Tempore etiam juta*] Ita libri manuss. *Lipsius.*

7 *Quinquatruum festos dies*] Sueton. solemnia Quinquatruum vocat. Horatius item Quinquatrus

trem elicit, *ferendas parentum iracundias, & placandum animum* dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, [1] acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc [2] obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu & complexu, [3] ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur. [4] Stabat inter alias navis ornatior, tamquam [5] id quoque honori matris daretur: quippe sueverat triremi, & classiariorum remigio vehi. aut tum invitata ad epulas erat, coccultando facinori nox adhibere-

festas. Caussa, quia ii diis Minervæ, læti pueris, virisque. De pueris, Horatius:

——— *puer ut festus Quinquatribus olim,*
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.

Et Symmachus lib. v. *Nempe Minerva tibi sollenne de scholis notum est; ut fere memores sumus etiam procedente ætate puerilium feriarum. Ad eum diem convivium tibi paramus.* Feriæ ergo pueris: at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ovidius, de quinque his diebus:

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro.
Caussa, quod est illa nata Minerva die.
Altera, tresque super rasa celebrantur arena,
Ensibus exsertis bellica læta dea est.

Hinc disce, secundum Quinquatruum diem, natalem ejusce Poëtæ fuisse. Lib. IV. De Tristib.

Lucifer amborum natalibus adfuit idem.
Una celebrata est per duo liba dies.
Hæc est armifera de festis quinque Minervæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Natus ergo, sexto post Martias Idus. Sed & moris ut ii dies jucunde hilariterque traducerentur. Augustus ad Tiberium: *Nos, mi Tiberi, quinquatrus satis jucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus.* Lipsius.

Quinquatruum festos dies] Quinquatrua Varro lib. 2. de Ling. Lat. dicta ait, quod erant post diem quintum Idus Martii. Idem à Festo dicitur. Ovidius in Fastis ait quinquatrua fuisse dies festos quinque Palladi dedicatos. Fiebant alia quinquatrua mense Julio. *Lupanus.*

1 *Acciperetque Agrippinam*] Assentior Pichenæ, *deciperetque* scribenti: nisi placet, *alliceretque.* Lipsius.

Dictitans: quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippinam, &c.] Legam: *dictitans, quo r. r. efficeret, acceperatque* (Scil. rumorem) *Agrippina, facili fem. credulitate ad gaudia. Venientem dehinc* &c. Possis & sic, *efficeret acciperetque Agrippina,* &c. Acidalius. Suspicor legendum, *deciperetque Agrippinam.* Pichena. *Acciperetque Agrippina facili f. cred. ad gaudia. Venientem,* &c. Ita favente judicio restituisse locum hunc videbar socero meo, ut non dubitaret in textum recipere. Igitur emendationis etiam ratio reddenda est. Nam viri Clariss. ita putaverant sanari posse locum, si legeretur *deciperetque* (vel *alliceretque*) *f. c. f. ad gaudia venientem. Dehinc,* &c. Sed orta haud dubie est corruptio, ex neglectu distinctionis, quod in libris priorib. vox *venientem* præcedentibus cohæreret, quod etiam Agrippinæ fraudi fuit, ut rectus ejus casus *Agrippina* in obliquum *Agrippinam* mutaretur: Sententia autem jam & optima est, & clarissima. Nero ista fecerat, ut rumorem reconciliati animi efficeret, quo eum rumorem? ut acciperet illum Agrippina, h. e. audiret. quomodo autem eam vult accipere? *facili credulitate.* quod eandem loquendi formam facit; qua & alias utitur, ut lib. 2. Ann. 70. *Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta.* 1, 59. *Fama dediti Segestis spe vel dolore accipitur.* Id autem ita futurum rebatur, quod feminæ proniores sint ad credendum, & *quod fere libenter homines quod volunt, credunt.* Ut loquitur Cæsar 3. Gall. 18. Quod & in Dario notavit Arrianus 2, 2. *καὶ αὐτός τε ὅ τιπερ ἥδιστον ἦν δοξασθὲν ἐς τοῦτο ἐκ ἀκουσίας ἐπήχθη.* Noster 1. Histor. 34. Thucydid. 3, 1. Certe hic quoque statim exemplum muliebris facilitatis præbet Acerronia c. 5. *pœnitentiam filii, & reciperatam matris gratiam per gaudium memorando.* Contraria sententia notata 1. Histor. 9. quam adscribimus propter significationem vocis *accipiendi,* ei loco atque huic commune: *facili civitate ad accipienda, credendaque omnia cum tristia sunt.* Vox autem *venientem* male olim, prioribus adnexa pendet à sequenti *excipit.* Freinshemius.

2 *Obvius in litora*] Non sum ausus mutare: malim tamen, *in litore.* Pichena.

3 *Ducitque Baulos*] Antea Hortensii villa: tunc in Principum bonis. De ea non ineleganter Symmachus, ejus possessor:

Huc deus Alcides stabulanda armenta coegit
Eruta Geryonis de lare tergemini.
Inde recens ætas corrupta Boaulia Baulos
Nuncupat, occulto nominis indicio.
Ab Divo, ad proceres dominos fortuna cucurrit;
Fama loci obscuros ne pateretur heros.
Hanc celebravit, opum felix Hortensius, aulam:
Contra Arpinatem qui stetit eloquio.

Fuit etiam Antoniæ Drusi, uti è Plinio disces lib. IX. cap. LV. *Lipsius.*

4 *Stabat inter alias navis*] Nescio quid alterius ordinis sententia requirit. Deliberandum censeo. *Acidalius.*

5 *Id quoque honori matris daretur*] Non turbo hanc lectionem, si modo sit Taciti, quum præter hoc tria insuper exempla colligat Freinshemii index, & recurrat cap. 14. Sed unicus ille Mediceus legit *matri,* quasi inversum innueret *id quoque honoris*

liberetur. Satis constitit exstitisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, [1] gestamine sellæ [2] Bajas pervectam. Ibi [3] blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, [4] superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modo familiaritate juvenili Nero, [5] & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, [6] artius oculis & pectori hærens, sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamvis ferum animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, & placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: [7] ex quis Creperejus Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Aceronia [8] super pedes cubitantis reclinis, *pœnitentiam filii*, *&* [9] *reciperatam matris gratiam* per gaudium memorabat. cum dato signo, ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Creperejus, [10] & statim exanimatus est. Agrip-

ris matri daretur. Id honoris, ut mavult dicere *id ætatis* & similia in Indice Freinshemii collecta. *Jac. Gronovius.*

1 *Gestamine sellæ*] Priscis libris abest vox *sellæ*. Atque ita sane XI. libro locutus, *In eodem gestamine sedem poscit, sumitque.* De Gestatoria sella, in Electis. Libri iidem, *Baulos*, non *Bajas*. Male. ex Sueton. cap. XXXIV. Nam Dio hæc parum clare: & olim mihi imposuit. *Lipsius.*

2 *Bajas pervectam*] Muretus *provectam*. ut sit quasi porro vectam. Nec tamen opus. *Pervectam* subindicat quasi ad destinatum locum. *Acidalius.* Hæc duarum villarum nomina aliquid obscuritatis pariunt, præsertim cum in Flor. & aliis veteribus legatur, *Baulos*. quod falsum colligitur, tum ex Sueton. cap. 34. tum ex Tacito ipso, qui supra dixit, Agrippinam *Bajas*, non *Baulos*, ad Quinquatruum solennia celebranda, evocatam. Ut autem clarior narratio reddatur, iter illud repetamus. Antio Agrippina Liburnica vecta, Baulos venit. Ibi à Nerone in litore obvio excepta, in eam villam ducta est. cumque inde Bajas aut terra, aut mari, profecturi essent: Agrippina, insidiis forte auditis, sella vehi maluit. Tandem Baulos reversura, blandimentis victa, navem fallacem conscendit. *Pichena.*

3 *Blandimentum sublevavit metum, comiter excepta*] Muret. *blandimentis*. Non adsentior. Et turbatiorem locum; quam vulgo opinantur, sic totum repono: *Ibi blandimentis sublevavit metum. Nam comiter excepta, superque ipsum collocata, pluribusque sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero*, &c. *Acidalius.* Suspicabar: *Ibi blandimenta sublevarunt metum comiter excepta, superque ipsum collocatæ.* Gronovius.

4 *Superque ipsum collocata*] Ergo is locus in convivio honestior, quotiens duo accumberent. idque recte, (dissentiant licet) scio monuisse olim. Non refellit me alter Taciti locus, lib. III. *In convivio Germanici cum super eum Piso discumberet, infectos cibos manibus ejus arguentes.* Scito enim tres discubuisse, mediumque inter eos Germanicum. *Lipsius.*

5 *Et rursus adductus*] Id est, severus, compositus, gravis. In Historiis super hac voce. *Idem.*

6 *Artius oculis & pectori hærens, sive explenda simulatione*] Forte, *osculis*, pro *oculis*. Lipsius in prima edit. conjiciebat; *sive explendæ simulationi*, ubi vulgo, *explenda simulatione*. Muretus notaverat, *explendæ simulatione*. Acidalius. Forte melius: *explendæ simulationi*, ut paulo sup. *occultando facinori*. lib. 2. *augendæ dominationi*. lib. 3. *Firmandæ valetudini*. Pichena. Corrigo: *convictu & artius pectori hærens prosequitur abeuntem oculis*. nam sine dubio verba sunt transposita: & hæc bona gradatio. Interdum eam oblectabat juvenilibus jocis, interdum compositus in serium quasi res graves cum illa communicaret; atque ita tracto in serum convivio, amplexus arcte, prosequitur oculis discedentem. *Harlæus.* Sic accipio; cum surrexisset Agrippina & abitum pararet, prosequutus est eam ac deduxit comes ad littus; in ipso autem digressu oculos & ubera ejus dissuaviatus est ultra modum veræ affectionis. Suetonius. *atque in digressu papillas quoque exosculatus.* Gronovius.

7 *Ex quis Creper.*] Sequor id quod ipse ex Mediceo deprompsi, & probavit jam Ryckius, pro vulgato *quibus*. Jac. Gronovius.

8 *Super pedes cubitantis recl.*] Explicat Cl. Ryckius, (in eodem grabato, in quo cubabat Agrippina ad ejus pedes in transversum jacebat) an hæc igitur decuerunt aut Agrippinam nunc filio quasi reconciliatam, aut navem ornatiorem! Certe ut navis extrinsecus apparuit ornatior in honorem matris, sic interior hæc diæta credi debet similiter habuisse omnia commodiora, quoniam duæ hanc ingressæ omnia meliora pergunt de Nerone cogitare: & quum ex Suetonii *camara* colligi debeat aliquid fornicatum amœnius, certe indecenter huc infertur mentio grabati. Et certe *super pedes* ac *ad pedes* non sunt eadem. *Jac. Gronovius.*

9 *Reciperatam matris gratiam*] Magis placeret, ut Faernus legebat: *Recuperatam matris gratiam*. Ursinus.

10 *Et statim exanimatus*] Additur in Flor. ac Ven. verbum, *exanimatus est*. Sed quoniam Taciti phrasim minus olet, potius legerem, *exanimatus. At Agrippina.* Pichena.

Agrippina & Aceronia [1] eminentibus tecti parietibus, ac forte [2] validioribus; quamvis oneri cederent, protectæ sunt: nec dissolutio navigii sequebatur turbatis omnibus, & quod plerique [3] ignari etiam conscios impediebant. [4] Visum dehinc remigibus, unum

1 *Eminentibus tecti parietibus, ac forte validioribus, quamvis oneri cederent*] Video esse qui legant, *quam ut oneri.* haud ab re. At mihi etiam vox *parietibus*, non firma: & quid si, *arietibus?* Sane in Cæsare, ubi pontem in Rheno struit, *Sublicæ obliquæ, pro ariete adiguntur.* Et videntur fabri metaphora sic appellasse ligna sustentantia, & modice inclinata instar Arietis subsilientis, aut Capræ: unde & *Capreoli* vulgo. *Lipsius.*

Eminentibus tecti parietibus] Nullum plane his sensum adesse causatur Ryckius, nec parietes convenire tecto, minime vero parietes eminentes. Et certe sic se gerunt ab Lipsio viri quidam docti circa hanc Descriptionem, ut merito dicas sine sensu legisse. Sed quum ipse Ryckius lectum definiverit grabatum, an est, ut in illo lecto concipiantur & parietes & tigna & plutei, & ille ad caput altior? Atqui res clara est, & lectus hic probat interpolatissimum istum codicem fuisse. Primum ipsæ in Euxino camaræ *in modum tecti* claudi scribuntur ab nostro 3. hist. 47. Immo sub tecto fornicato & quidem ad speciem ut solet in istis cubiculatis fieri, positum erat aliquid æquale, in quo cubitare homo poterat, ut nunc fecit Agrippina, ad pedes adsidente Aceronia, ita ut reclinis super eos foret. Quod primum fieri nequivit, si lectus illic fuerit munitus pariete. Hinc tectum vel fornix ornatior, vel lacunar, (ut vocat Suetonius, quod male negat Ryckius ab Tacito agnosci, intelligente hæc omnia in appellatione *tecti*;) ruinam certo modo per plumbum impulsam fecit: quod sive rotundum seu quadratum habuit undiquaque parietes, quibus more solito incubuit, sic nunc fabricandos, ut simul cum tecto collabentes eliderent intus sitos homines: sed in illis error admissus est, & sic fuerunt fabricati, ut cum fornice imposito non laberentur, quod prospici debuerat, ut omnino simul laberentur: inque ista parte deliravit faber. Sic enim contigit, ut vel tectum in medio distraheretur, nec tangeret Agrippinam, vel ab una parte delapsum, quum ab altera in summo hæreret, relinqueret Agrippinæ vacuum spatium, ut illæsa opperiretur futurum. *Jac. Gronovius.*

2 *Validioribus, quamvis oneri cederent*] Recte, qui legunt, *quam ut oneri cederent.* Ego etiam vocem *parietibus* parum Lipsio firmam, muto, *partibus.* Acidalius. Cum in Flor. addita sit particula *ac*, nimirum *ac forte valid. quam ut oneri cederent*; facilis fuit emendatio. Sic lib. 13. *validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur.* Pichena. Suo periculo id faciunt Pichena & alii. Magnum momentum mihi est in codicis Medicei casta antiquitate. Erant enim isti parietes validiores, sed non ut possent coercere & impedire ruinam tecti: debuerunt cedere & cesserunt, ac tectum ruit & ruptus oppressusve Creperejus. Cæterum quia vel summitas parietum vel retrorsum flexio eminebat, ut hinc vel longiores justo essent aut paterentur vergere extrorsum, atque etiam valentiores eos fecerat imprudentia fabri, cesserunt quidem ruenti oneri, sed non pariter ruebant, quod necessario procurandum fuerat. Quis igitur neget jam, recte in MSS. legi *quamvis oneri ced.* & intolerabile facinus infligi scripto Taciti per istud *quam ut?* Jac. Gronovius.

3 *Ignari, etiam conscios impediebant*] Adjecimus, *etiam*, ex Flor. *Pichena.*

4 *Visum dehinc*] Imo, *jussum*, ut libri aliquot, à navarchis & fraudis auctoribus vel actoribus. Sane remiges id à se non excogitarunt: & additur, nec jussos omnes statim consensisse. *Lipsius.*

Jussum dehinc remigibus] Reposui, *Visum dehinc remig.* Rhenanus. Muretus *jussum.* Nondum assentior. *Acidalius.* Quamvis Flor. ac recentiores editi habent, *Visum dehinc*; mihi tamen magis probatur, *jussum*, juxta alios veteres. Nam sequentia verba, *in rem subitam*, perspicue videntur testari, rem jussam. neque credendum est, ipsos remiges, conjurationis ignaros, submergere voluisse navem, in qua Principis mater vehebatur. *Pichena.* Mihi probatur MS. aliorumque librorum lectio *visum dehinc.* nec obstat quod opponunt remiges ignaros fuisse consilii, nam eorum aliquos conscios fuisse auctor innuit dum ait: *plerique ignari conscios impediebant.* Ergo istud *visum* de consciis istis interpretor; si enim jussi fuissent, omnes certe pariter aut consensissent, aut contra fuissent nisi. Ergo hæc etiam animorum & motuum diversitas arguit, remigum etiam nonnullos conscios fuisse, eosque voluisse navem mergere: aliis quod caussam ejus rei ignorarent, contra nitentibus. quod non fecissent, si causam scivissent, atque adeo hoc agere jussi fuissent. Deinde & hoc vix credibile est ignaros in re subita potius liberti jussis pariturος fuisse in mandato tam atroci, quam Agrippinæ, quæ certe, qua fuit animi firmitudine, sibi non defuisset, quin ob oculos iis posuisset facti istius immanitatem, atque periculum, quod illis immineret, si scelestis mandatis paruissent. Deinde nemo videtur in navi fuisse, cui auctoritas aliqua ista jubendi fuerit. *Freinshemius.* Omnino illud *visum* pro purissimo admitto, ut quod vidi Florentiæ in optimo exemplari MS. Etiam ratiocinatio Freinshemii bene cedit, si remiges & illos alios bene spectavisset. Nec enim Tacitus agnoscit remigum nonnullos etiam conscios fuisse, alios causam ejus rei ignoravisse ideoque contra fuisse nisos. Immo Tacitus ostendit omnes remiges conscios artificiosæ fabri-

unum in latus inclinare, *atque ita navem submergere*. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, & alii contra nitentes [1] dedere facultatem lenioris in mare jactus. [2] Verum Aceronia imprudens, dum *se Agrippinam esse*, & *ut subveniretur matri principis* clamitat, contis & remis, [3] & quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. [4] Nando, deinde occursu lenunculorum [5] Lucrinum in lacum vecta, villæ suæ infertur. Illic reputans ideo se [6] fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam; quod-6 que litus juxta non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Aceroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, [7] solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: [8] misit libertum

fabricæ hujus navis fuisse, etiam ad quam rem; hinc *remigibus visum* ita agere, quod & egerunt, quantum potuerunt consentire in rem nimis subitam, & celerrima mutatione illuc incumbere ut inde rursus veniat vitium: sed præterea alii in ista navi seu militares seu socii navales, non bene formati de hoc scelere, & ideo contra nitentes fecerunt hactenus converti navem in latus, ut lenior esset jactus corporum in mare, respectu seu strepitus, seu tractus in delabendo, quod utrumque fuisset mulieribus perniciosum. Sic 3. hist. 79. *Neque omnis eques concors* &c. *Jac. Gronovius.*

1 *Dedere facultatem lenioris in mare jactus*] An de iis, qui in navi erant, loquitur? qui scil. se in mare jacere lenius potuerunt, quam si navis subito submersa fuisset? Constat enim ipsam quoque Agrippinam se jecisse in mare: nam deinde ait eam nando sibi salutem quæsivisse. Tamen potius censeo, de ipsa nave intelligendum: quæ propter alios contra nitentes, non adeo in præceps ruerit. *Pichena.*

2 *Verum Aceronia imprudens*] Flor. habet, *imprudentia.* Pichena. Ex hac testatione Pichenæ etiam Ryckius hoc ipsum in notis prodit, non ex meis schedis, in quibus nihil tale notavi; sed neque frater meus ullam mutationem deprehendit, ut vel παρόραμα Pichenæ esse debeat, vel nostra deficiscens lassitudo. Cæterum id vidimus & notavimus in optimo isto exemplari scriptum *se Agrippinam esse utque subveniretur*, non *&* *ut.* quod quibus ita placuit? *Jac. Gronovius.*

3 *Et quæ fors obtulerat*] Ita Flor. Vulgo, *&* *quæ fors.* Pichena.

4 *Nando deinde occursu lenunculorum*] Mirum obsequium lenunculorum, qui nanti Agrippinæ nantes occurrerint. præsciebant ergo casum. Mendosa dictio est *lenunculorum*, reposui, *occursu lembunculorum*, hoc est navicularum, nam diminutiva vox est à *lembo.* Rhenanus. Licet, *lembunculorum*, bona lectio sit, *lenunculorum* tamen reperiri in vet. codicibus, eamque lectionem confirmari testimonio veterum aliquot inscriptionum diximus in notis ad Salustium & Cæsarem. *Ursinus.* *Lembunculus*, sive *lenunculus*, sive *lembus*, navis est brevis piscatoria. Sallustius: *incidit forte per noctem in lenunculo piscantis.* Amm. Marcellinus, lib. 14. *Et dum piscatorios quærunt lenunculos.* Cæsar lib. 2. Civ. *Pauci lenunculi ad officium imperiumque conveniebant.* Lupanus. Eosdem hos componit Etymologicon Vossii, eosdem Paralipomena Rosini ad libri, caput 321. eosdem Lindenbrogius ad Ammianum Marcell. 14, 2. *Lenunculus* plane exstat in Notis Tyronis pag. 59. *Jac. Gronovius.*

5 *Lucrinum in lacum vecta, villæ suæ infertur*] Hæc Florentini lectio. at vulgata. *Lucrinum in lacum vectam villæ suæ inferunt.* Pichena.

6 *Fallacibus literis accitam*] Magis meo animo convenerit hic antiqua vox, *pellacibus literis.* Tales enim re vera erant, & ob id Suetonius *jucundissimas* vocat. *Acidalius.*

7 *Solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur*] Videatur excidisse participium *rata*, aut quid simile. Tamen & absque illo Tacitum sat capio. *Idem.*

8 *Misit libertum Ag.*] Atqui Beroaldus edebat *misitque.* Id vidit Pichena legi in optimo Mediceo, nec tamen voluit uti. Id ego & frater notavimus ex eodem MS. ut viderit sciveritque etiam Ryckius: attamen sprevit. Quod quidem monstro simile, quum contextui inferret verbum *putavit*, *n. remedium esse putavit*, idque ex suo MS. quem vel per istud specimen probat interpolationibus fuisse fœdissimum. Quid? an Tacitus dixit *illic reputans.....* *putavit?* Nempe hæc est dictionis gemma per eum reperta. Quid quod ille, qui verbum *putavit* his interponit, restituere vetus *misitque* prorsus debebat, connexione tunc multo gratiore. quam si omittatur copulativa, idque patet vel ex versione vernacula posteriore: *vondt zy geen' anderen raadt teegens de laagen, als die ongemerkt te laten: en zondt*, &c. Ista enim studiosius adfixit se verbis & scripto Taciti, quam altera quondam Delphis edita. Quin tu id age, ut decidas, an non jungi debeant superiora, *villæ suæ infertur*, *illic reputans* &c. tunc scilicet faciens, quod ante fieri oportuerat: sed tamen statim id faciens, simulatque villæ suæ illata est, ideo continenter subjungente Tacito has junctim cumulatos cogitationes, ut innuat sine ullo interposito tempore illam sic reputavisse: quæ quidem cogitationes ita locatæ sunt, ut illud *reputans* in primo positum, rursus ad postrema ista *solum insi-*

libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate deum, & fortuna ejus evasisse gravem casum. orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret. sibi ad præsens quiete opus.* Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. *Testamentum Aceroniæ requiri, bonaque obsignari* jubet. id tantum non per simulationem.
7 At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur *evasisse ictu levi sauciam, &* [1] *hactenus adito discrimine ne auctor dubitaretur.* Tum pavore exanimis, & *jam jamque affore* obtestans *vindictæ properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum & populum pervaderet, naufragium & vulnus & interfectos amicos objiciendo;* [2] *quod contra subsidium sibi?* [3] *nisi quid Burrus & Seneca expergiscerentur.* quos statim acciverat, [4] incertum an & ante ignaros. Igitur longum

insidiarum remedium esse omnino debeat quasi duplicatum & altera vice positum intelligi. Sic hæc omnia cohærent, ut pateant causæ, cur procedat narrans *misitque*, ut 16, 2. quod vide. *Jac. Gronovius.*

1 *Hactenus addito discrimine*] Correximus, *hactenus adito discr.* Rhenanus.

2 *Quod contra subsidium sibi?*] Romana editio, *suffragium sibi?* Nec damno. Sane *suffragari*, adjuvare & opem ferre est: ut *refragari*, obsistere. Inde & *refragium*, quod Græcis ἐναντιότης. Hegesippus lib. v. cap. XXXVII. *Gubernator aliquas velorum sinus, & sine refragio scinditur fretum*, eaque voce & alii usi. *Lipsius.*

Quod contra subsidium sibi] Lectio in speciem vera. nam adulterum quid subrepsisse, arguit Romana edit. vetus, in qua *quid contra suffragium sibi?* recte. idemque vocis diu est quod reddidi Senecæ. ubi enim hodie est lib. I. de Ira. c. II. *Quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum provisa sunt, non suffugia adversus perpetuum cœli rigorem*, &c. Legendum cum membranis autographis, *non suffragia*, neque enim *suffragia* vocis tantum, sed & rei, ut ostendi abunde in Suspicionibus. *Gruterus.* Malim una vocula transposita: *Quod contra subsidium sibi. Quod*, (nempe subsidium consiliumque reliquum) *nisi Burrhus & Seneca expergiscerentur?* Est enim hic etiam ponenda interrogationis nota. *Boxhornius.*

3 *Nisi quid Burrus & Seneca expergiscerentur*] Codex regis Corvini hic habet, *expurgent*, sed erasa priori scriptura. *Rhenanus.* Interpunge, *amicos objiciendo. quod contra*, &c. *Nisi quid.* ad Plaut. dixi Mostell. cap. 4. *Acidalius.* Florentinus corrupte, *exurgens.* Sunt qui substituunt, *expedirent*, quod nec probo, nec improbo. *Pichena.* Clara confessio incerti & titubantis, quo nihil infaustius, quum deberet improbare ut nimis remotum ab antiquo. Beroaldo quî tale portentum tanta cauda porrectum in mentem venerit aut placuerit, non assequor. Certe hæc narratio est loquentis, non historici referentis rem gestam; & clare præmittitur *obtestans.* Loquitur itaque inter suos Nero, & iis criminibus se oneratum iri a matre metuit, ut de se actum esse dicat, *nisi quid Burrus & Seneca expurgent*, quo nihil propinquius ad veterem scripturam fingi potest, & satis quoque commodum negotio præsenti, prout Thrasea 16, 24. dicitur *requirens objecta & expurgaturum adseverans.* Nisi accuratius his inhærens dicas postrema ejus verbi, quæ ad formam participii videntur in MS. Mediceo signata, manifestam suggerere secundam personam pluralem, converso nimirum sermone jam ab reliquis ad hos duos, ut fuerit *expurgetis.* Equidem quum Budensis plene ita efferat, Mediceus per præcipua appropinquet, non modo maceror tale verbum repelli, sed par aut præstantius eo per Ryckium supponi interpolatum ab inopi ingenio *expromerent*, satis commune, sed hic non adhibitum ab auctore. Quamquam quum verbum *expergere* probatum sit ex Virgiliano lib. 3. *Æn. expersa*, pro madefacta, quid vetat Neroni ex adsuefacto poeticis ore excidisse verbum hoc *expergetis*, quod Tacitus retinere hic voluit ut publice tunc notum, quasi æstum anxietatis meæ limpido solatio invento levetis. *Jac. Gronovius.*

4 *Incertum an & ante ignaros*] Fides tibi, Corneli, magis curæ, quam Dioni: qui Senecam auctorem impulsoremque unicum Neroni ejus criminis facit. idque à fide dignis multis traditum esse.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθε.

Lipsius.

Incertum an & ante ignaros] Scil. irriti cœpti, & tentamenta Aniceti frustra cessisse. Neque enim aliter sibi Cornelius constabit. qui lib. 13. retulit Burrum Neroni *necem Agrippinæ promisisse*: minusque conveniat alia interpretatio Senecæ, qui Annalis hujus initio, *Actem libertam ad Neronem in Agrippinam* immisit, & ut apud Cassium à compluribus, fideque dignis dictum est, Neronem ad id facinus necandæ matris incitavit. *Vertranius.* Hoc Tacitus addit, ut aliquid daret invido rumori, qui utrumque hujus culpæ alligavit. quod Tacitus affirmare noluit. Et sine dubio intelligit *ignaros* insidiarum in Agrippinam, non hujus tantum irriti cœpti. Neque obstant argumenta Vertranii. Quid enim? Burrhus *promisit Agrippinæ mortem, si facinoris coargueretur*: ergo & conscius fuit, cum sine crimine, sine accusatione, interficeretur? Dein, Seneca Acten immisit, ut præveniret incestum, ergo

longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent; [1] an eo descensum credebant, ut nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hactenus promptior, respicere Burrum, [2] ac si scitaretur, *an militi imperanda cædes esset?* Ille *prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos*, [3] *memoresque Germanici*, *nihil adversus progeniem ejus atrox ausuros* respondit: *perpetraret Anicetus promissa.* Qui nihil cunctatus, [4] poscit summam sceleris. [5] Ad eam vocem Nero, [6] *illo sibi die dari imperium*, *auctoremque tanti muneris libertum* profitetur; *iret propere*, *duceretque promptissimos ad jussa.* Ipse audito, *venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum*, scenam ultro criminis parat: gladiumque dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso, *vincla injici* jubet; ut *exitium principis molitam matrem*, *& pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse* confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casus eveniisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. [7] Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere: alii quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere: questibus, votis, clamore, [8] diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque janua,

ergo parricidium probavit. Immo tum nemo credebat *ad cædem* matris *filii odia duratura.* Denique Dio cum compluribus suis hac in re nulla fide dignus est, optimorum è Romanis obtrectator. *Gronovius.*

1 *Et eo descensum credebant*] In codice regis Corvini apparet fuisse scriptum, *an eo descensum credebant.* Legerim, *jam eo descensum cred.* Rhenanus Ex Flor. restitui particulam, *an.* Vulgo., *& eo descensum.* Pichena.

2 *Ac si scitaretur*] Blanditur prima fronte hæc lectio, sed certe si penitius introspicias, sensum non habet commodum. Vult enim respexisse tantum Burrhum quasi interrogaturus esset, an militi cædes imperaretur: nullam autem vocem edidisse. quod mihi non videtur verisimile. modo enim longum utriusque silentium cum notasset, subjicit. *Post Seneca hactenus promptior.* at quomodo *promptior* si pergit silere? Deinde non est credibile Burrhum aut statim ex obtutu illius intellexisse, quid vellet, aut si maxime intellexisset, responsurum fuisse, hominem negotiorum & aulæ peritissimum, cum adhuc liceret dissimulare, præsertim cum talis esset interrogatio, ut vel summa cum invidia summoque scelere affirmaturus videretur; vel summo cum periculo negaturus. Ergo subjuncta quoque ea vox est, *respondit.* nempe interrogatus, quapropter scribendum arbitror: *respicere Burrhum, ac sciscitari.* Facile potuit scribi *scitari*, quam vocem cum pro duabus haberet audaculus emendator, putavit propter istam particulam *si* sequens etiam verbum reformandum esse: quomodo in nota ad 14, 4. ostendimus vocem *Agrippinam* fuisse corruptam, propter vocem *Venientem.* Freinshemius.

3 *Et memores Germ.*] MS. Mediceus *memoresque*, quo quum nihil sit antiquius expressi: dicant alii causam, cur sic mutarint ac dissecuerint. Ita mox recepi *ad eam vocem*, non *illam*, ut vulgo. *Jac. Gronovius.*

4 *Poscit summam sceleris*] Id est, peragere cupit quod cœpit agere, & extremam velut manum sceleri imponere. *Lipsius.*

5 *Ad illam vocem*] Flor. *ad eam vocem.* Pichena.

6 *Illos invidiæ dari imperium*] Sic castigator quispiam semiliteratus, *illo sivi die*, quod scriba Hispanus opinor scripserat, restituendum putavit, quum *sivi* in *sibi* mutandum fuerit. *Rhenanus.*

7 *Hi molium objectus scandere*] De his molibus ad Bajas, Cassiodorus Variar. IX. *Quantis ibi molibus termini decenter invasi sunt? quantis spatiis in visceribus æquoris terra promota est?* Strabo lib. V. Ἡ δὲ πόλις ἐμπορεῖον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὅρμους, διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου. Διόπερ τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν, προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν. Virgilius.

Qualis in Euboico Bajarum litore quondam
Saxea pila cadit.

Ausonium in ea re corrigo:

Vel qua Bajanis pendent fluitantia pilis.

Male enim hactenus, *palis.* Enimvero pilæ illæ è saxo, ut Virgilius: in eademque voce Livius corrig. lib. I. *Modo intra illam pilam, & spolia hostium.* male vulgo *illa pila.* intellegit columellam, quam Dionysius στηλίδα dixit, spoliis Curiatiorum insignem. *Horatia peilla*, apud Propert. tela ipsa sunt: ne quis eo me refutet. At de pilis his ad Bajas, etiam Seneca epist. LXXVII. *Omnis in pilis Puteolorum turba consistit.* Lipsius.

8 *Diversa rogantium*] Scribendum, *rogitantium.* Rhenanus. Danesius ex v. c. legebat, *rogitantium.* Ursinus. Flor. *rogitantium.* Pichena.

I *Aliam*

nua, obvios servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret; cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem. [1] aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *Tu quoque me deseris*, prolocuta, respicit Anicetum [2] trierarcho Herculeo & Oloarito centurione classiario comitatum. *Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium.* Circumsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput ejus afflixit. [3] Nam in mortem centurioni ferrum destringen-
9 ti, protendens uterum, *Ventrem feri*, exclamavit: [4] multisque vulneribus confecta est. [5] Hæc consensu produntur. Aspexeritne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, [6] sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, [7] convivali lecto, & exsequiis vilibus: [8] neque dum Nero rerum potiebatur [9] congesta aut clausa humus. mox domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, [10] quæ subjectos sinus editissima prospectat.

1 *Aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus*] Lego: *Aliam fere litore faciem: nunc solitudinem & repentino strepitus.* Acidalius. Quæ olim divinavi, nunc prorsus negligo, tantum moneo, in Flor. corrupte legi: *aliam fore lateret.* emendationem acutioribus relinquo. *Pichena.*

2 *Trierarcho Herculeo*] Trierarchus dicitur qui triremibus præest, qua voce utitur Cicero, & Jabolenus JCtus. Alibi quoque Claudius quidam *trierarchus Liburnicarum* à Tacito appellatur. *Lupanus.*

3 *Jam in mortem centurioni ferrum distringenti*] Sic Faernus legebat: non, ut in vulgatis, *Nam in mortem*, &c. *Ursinus.* Ineptum *Nam.* Sed egregie emendo: *Trierarchus caput ejus afflixit non in mortem. Centurioni ferrum*, &c. Phrasi Tacitis *afflixit in mortem.* Lib. 4. Ann. *Is prætorem provinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit.* Et eodem lib. *quos principium stragis in mortem adflixerat.* Acidalius.

4 *Multisque vulneribus confecta est*] Sustuli insigne glossema aliquot versuum, qui huc transcripti è Senecæ Octavia verbatim. Eaque omnia jure desunt Vaticano. Non visum id ante me, ne ab eo quidem qui codices Vaticanos inspexisse jactat, miror & indignor. Hæc Agrippinæ mors. At Philostratus lib. IV. de Vita Apollonii, adfirmavit naufragio periisse Agrippinam solutili illa nave. Adeo ille & genere & partibus scriptionis suæ nugator est. *Lipsius.*

5 *Hæc consensu traduntur*] Optimus MS. *produntur.* Cui id displicuerit, nescio: certe nunc revocavi, quod ipsa varietatis amœnitas adigebat, ut 13, 20. *Nos consensum auctorum sequuturi, quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus.* Jac. Gronovius.

6 *Sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant*] Æqualis Taciti C. Tranquillus Ner. 34. sic scriptum reliquit, narrata Agrippinæ cæde: *Adduntur his atrociora, nec incertis autoribus, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse.* Dio quoque Neronis infanda verba refert, corpore matris nudato: *Nesciebam*, inquit, *me tam pulchram matrem habere.* Vertranius. Boëthius lib. 2. car. 6. *Fratre qui quondam ferus interempto, Matris effuso maduit cruore: Corpus & visu gelidum pererrans Ora non tinxit lacrimis, sed esse Censor extincti potuit decoris.* Gronovius.

7 *Convivali lecto*] Non funebri, & legitime parato. *Lipsius.*

Convivali lecto] Ubi cœnans accubare solita erat. *Ferrettus.* Mos fuit in exequiarum celebritate, funebrique pompa, post faces collucentes, in lectulis, quos funebres, exstructos funeris causa, dicebant, fumosas majorum imagines, ipsiusque cui funeraretur, è cera effictum simulachrum anteferri cadaveri, quod in lecto strato cum linteis positum, sequebatur. Liv. 48. Appian. Civ. 2. & Servio ad 5. & 6. Æneidos, conjecturam suadentibus. At solitus honor pro familiæ nobilitate defunctis amplissime conferri, à filio matri datus minime fuit: exequiæ tantum viles nulliusque pretii: & in quo Agrippina cibum sumptura accubabat, eo ipso lectulo delata est. *Vertranius.*

8 *Neque dum Nero, rerum potiebatur*] Non congesta nec clausa humo donec Nero regnavit: post domesticorum cura levi tumulo contecta. *Ferrettus.*

9 *Congesta aut clausa humus*] Vulgati, *humo:* At scripsi, *humus*, Flor. indicante. quamvis literæ *us*, deletæ sint, ac supra repositum O, à recentiori manu. *Pichena.*

10 *Quæ subjectos sinus*] Apte ad hunc locum Seneca epist. LII. *C. Marius, & Cn. Pompejus, & Cæsar exstruxerunt quidem villas in regione Bajana, sed illas imposuerunt summis jugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari longe lateque subjecta.* Lipsius.

1 Liber-

ſpectat. Accenſo rogo [1] libertus ejus, cognomento Mneſter, [2] ipſe ferro ſe tranſegit; incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc ſui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempſeratque. Nam conſulenti ſuper Nerone, reſponderunt Chaldæi, *fore ut imperaret*, *matremque occideret:* atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet.* Sed à Cæſare [3] perfecto demum ſcelere, magnitudo ejus intellecta eſt. [4] reliquo noctis, modo per ſilentium defixus, ſæpius pavore exurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, [5] tamquam exitium allaturam. Atque eum auctore Burro, prima centurionum tribunorumque adulatio ad ſpem firmavit, [6] prehenſantium manum, gratantiumque, *quod diſcrimen improviſum*, & *matris facinus evaſiſſet.* Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe [7] diverſa ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus, ac [8] morti parentis illacrymans; quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, [9] obverſabaturque maris illius & litorum

1 *Libertus ejus cognomento Mneſter*] Ann. XI. admonui Dionis & Xiphilini vitiatos eſſe libros, qui Μνηςῆρα pro *M. Neſtore* Pantomimo ſcriptum haberent. An igitur & hic *M. Neſtor* reponendus erit? Quod non puto: auctorum ſiquidem conſenſu Pantomimus ille ſub Claudio occiſus legitur. Hic ergo libertus Agrippinæ alter ab illo videri debet, qui Græco nomine *Mneſter*, id eſt, *procus*, & *petitor* dictus eſt. *Vertranius.*

2 *Ipſe ferro ſe tranſegit*] Quam latenter Tacito inſidiati ſunt certi homines, ut eum corrumperent mendaci colore oblito, ut vix advertere quiſquam potuerit? Sic hoc loco impoſtores tranſtulerunt locutionem ſæpe alibi etiam apud antiquos occurrentem, & in ſcriptore noſtro 6, 18. 14, 30. & cum varietate cap. 37. *ſe ipſum gladio tranſegit.* At MS. Mediceus tantum habet *ipſe ferro tranſegit*, omiſſo τῷ *ſe.* Id Ryckius forſan retulerit ad notata 12, 62, 3. Ipſe non ita obiter pronuntiare potui, ſed diu inhærere mihi paſſus fui ad cogitandum, unde forſan propius monſtrabo Tacitum. Ille enim videtur ſcripſiſſe *libertus ejus*, *cognomento Mneſteris*, *ſe ferro tranſegit.* Utrumque enim caſum ibi amavit auctor. Infra cap. 15. *Conſcripti ſunt equites Romani cognomento Auguſtanorum*, quum potuiſſet *Auguſtani.* 12, 55. *Agreſtium Cilicum nationes*, *quibus Clitarum cognomentum.* Poterat ſufficere *Clitæ.* 2. hiſt. 43. *Una & viceſima cui cognomen Rapaci.* An vero prætuleris *cognomento Mneſter*, *is ſe ferro tr.* ut fit ſimile illis, quæ ad Livium collegerunt notæ paternæ? *Jac. Gronovius.*

3 *Perfecto demum ſcelere*] Ita fit. currimus ad ſcelus præcipites, quod ſedente impetu, veris mox pretiis æſtimamus. Aurea gnome, ſumptane à Menandro? certe ab illo antea ſic elata, apud Stobæum:

Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ᾽ ὁρᾷ.
At nemo peccans, criminis ſui modum
Peccando novit, re peracta reſpicit.

Lipſius.

4 *Reliquum noctis*] Emendavimus, *reliquo noctis.* Rhenanus.

5 *Tamquam exitium allaturam*] Similius fortaſſe vero ſit *ablaturam.* Quaſi metum omnem & diſcrimen dies eximeret, noctem mutari deſiderat. Hæc ſententia videtur eſſe Taciti, quam tamen ſervata ſcriptura veteri rite elicio, modo *exitium* cum Feſto & ἀρχαικῶς capiatur pro fine & exitu cujuſque rei. *Pontanus.* Manifeſta corruptio vocis *exitium*, quod minime, ſed contra ſolatium collatura lux peſſimo principum invocabatur. Quis unquam lucem opperitur & expectat cupidus quæ ſit illi exitium allatura? *Exitum* ergo ſcribendum in Tacito, id eſt, finem mæroris quod ſolent ſpectare mæſti, ſecundum Papinium: & *feros mærentibus ortus.* Barthius. Quaſi non tam triſtium expectatio torqueat & cruciet, quam lætorum delectat. Petronius: *Dii deæque, quam male eſt extra legem viventibus! quicquid meruerunt, ſemper expectant.* Seneca Epiſt. 150. *Dat pœnas, quiſquis expectat; quiſquis autem meruit, expectat.* Gronovius.

6 *Prehenſantium manus*] Flor. ac Veneto autoribus repoſui *manum.* Vulgati enim recte, *manu.* Pichena. Sed in eodem Flor. legitur *preſſantium.* Jac. Gronovius.

7 *Diverſa ſimulatione*] Illi lætabantur palam: ipſe vero contraria ſimulatione mæſtitiam præ ſe ferebat, quia tamen, &c. *Ferrettus.*

8 *Morti parentis illacrimans*] Florentinus & Venetus *morte*, ſed nihil mutavi, nam Cicero de nat. deor. lib. 3. *Quid dicam de Socrate? cujus morti illacrimare ſoleo, Platonem legens.* Pichena.

9 *Obverſabaturque maris illius, & litorum gravis aſpectus*] Reſtitui copulam, *que*, ex Flor. *Pichena.* Parum cohærens oratio: & aut hæc ſimul parentheſi includenda, aut potius abjecta parentheſi, & inſerta vocula *igitur* quæ perire perfacile potuit, ſic reponendum: *obverſabatur maris i. & l. g. aſpectus. & erant, qui crederent, ſon. t. collibus circum editis planctuſque tumulo audiri. Igitur Neapolim conceſſit.* Acidalius.

rum gravis aspectus (& erant qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulo matris audiri) Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit,
11 quarum summa erat; *Repertum cum ferro percussorem Agerinum ex intimis Agrippinæ libertis*, [1] *& luisse eam pœnam conscientia*, *qua scelus paravisset.* Adjiciebat crimina longius repetita; *quod consortium imperii*, *juraturasque in feminæ verba prætorias cohortes*, *idemque dedecus senatus & populi speravisset: ac* [2] *posteaquam frustra optata sint*, *infensa militibus patribusque & plebi*, *dissuasisset donativum & congiarium*, *periculaque viris illustribus instruxisse. Quanto suo labore perpetratum*, *ne irrumperet curiam*, *ne gentibus externis responsa daret?* Temporum quoque Claudianorum [3] obliqua insectatione, cuncta ejus dominationis flagitia in matrem transtulit, [4] *publica fortuna extinctam* referens. [5] namque

1 *Et luisse eam pœnam conscientia*] Addidimus pronomen, *ea*, *Et luisse eam pœnam ea conscientia.* Rhenanus. Hæc non mihi sana: neque etiam Mureto, qui notavit, *luisse eam pœnam consciam*, *quod scelus paravisset.* Recte ad sententiam: sed mihi cum verbis mitius agendum videtur & certa credo conjectura est, *luisse eam pœnam conscientia*, *quia scelus paravisset.* i. e. quia sceleris parati sibi conscia fuisset. Ita enim scenam hanc omnem criminis supra composuerat Anicetus: *Gladiumque dum mandata perfert*, *abjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso*, *vincula injici jubet*; *ut exitium principis molitam matrem*, *& pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumsisse confingeret.* Non minus πιθανῶς possit legi, *luisse eam pœnam ea conscientia*, *qua scelus paravisset.* Acidalius. Vulgati addebant, *ea conscientia.* quam vocem minime necessariam, Flor. autoritate sustuli. *Pichena.*

2 *Posteaquam frustra oblata*] Perspicuum mendum. Farnes. *ablata.* Forte intercisæ voces explendæ; *frustra ab illa tentata sint.* Aut potius adhæreamus Romanæ lectioni, *optata sint.* Interpretor, posteaquam frustra ea voluerit voveritque Agrippina. *Lipsius.*

Posteaquam frustra oblata sint] Forte *frustrata sit.* Offertur tamen stuprum & vitium. *Rhenanus.* Danesius legebat: *posteaquam frustrata*, *ut infensa*, &c. *Ursinus.* τὸ *oblata*, depromptum est è prima antiquitate. Cæcil. Plot. apud Gell. 2, 23. *ita plorando*, *orando*, *instando*, *atque objurgando me obtulit uti eam Veniam darem.* Agrippina rebus novis inhiaverat (delator ait) & omnium studia ad eam rem speraverat: verum tentando, & eos ad facinus impellendo, frustra fuit. Cæterum Thucydides etiam habitus est captator veterum verborum: cujus instituti Sallustium scimus non pœnituisse. Halicarnass. ad Amm. *Salinerius.* Bona sane Romani cod. lectio, *optata:* melior mea, *captata.* Muretus voluisse videtur, *hinc postquam frustra habita sit.* Videtur inquam: nam scriptura mihi non liquebat, in voculis *hinc* pro qua duble legebam & *hanc*, & *sit* pro qua *sint.* Acidalius. An subintelligendum, illas spes cogitationesque frustra Agrippinæ oblatas? Potius Lipsio assenserim juxta Rom. edit. legenti, *optata.* respondet enim superiori verbo, *speravisset.* Pichena. Secuti sumus judicium Virorum Acutiss. Lipsii atque Pichenæ, qui Rom. editionem probaverunt. in aliis legitur *oblata*, contrario sensu. *Freinshemius.* Conjiciebam *ac posteaquam frustra tentasset.* nempe quæ dixit speravisse. *Gronovius.* Locus egregius, sed unde nudatur debilitas vulgata conjectandi. Numerus enim hic satis magnus est. Nam & Ryckius se his addit, in eo palam deceptus quod ex Flor. notet *ablata sint*, quum scripserim *sit*, jocosam addens explicationem & ignoratam nulli. Florentinus codex perspicue satis indicat auctorem dedisse *posteaquam frustra captata sint.* Non enim optavisse aut speravisse tantum dicit, ut nihil prorsus moveret, sed latenter & subrependo aliquid huc pertinens excogitasse & quacunque occasione prompsisse ostendit, ut sic speraverit & captaverit. Mox egregie in optimo Mediceo *militi patribusque & plebi*, non *militibus.* Jac. Gronovius.

3 *Obliqua insectatione*] Vulgo, & libris scriptis, *oblita*, Ferrettus, *obita.* Nostra emendatio certa videtur, ex ratione prisca scribendi, *oblica.* Lipsius.

Oblita insectatione] Alias, *obita insectatione*, i. e. insectando ea, quæ facta erant Claudianis temporibus. *Ferrettus.* Faernus legebat, *addita insectatione*, sive, *abdita insectatus*, ut ex veteris libri vestigiis etiam legi potest. *Ursinus.* Non oblique, immo aperte mihi sordet *obliqua* in comparationem *oblita:* quum non circuitatione, sed palam Nero Claudium carperet. Suet. 33. *certe omnibus rebus verborumque contumeliis mortuum insectatus est*, *modo stultitiæ*, *modo sævitiæ arguens.* Oblitus ergo Nero quam multus olim fuerit in patris insectatione, omnia flagitia quæ ipsi jam vitio dederat, nunc matri impudenter affingit. *Salinerius.*

4 *Publica Fortuna exstinctam*] Et imprimis ipsius privata. Hinc illud, jure laudatum Quinctiliano, Africani Oratoris ad Neronem super hac morte: *Rogant te Cæsar Galliæ tuæ*, *ut felicitatem tuam fortiter feras.* Lipsius.

5 *Namque & naufragium narrabat*] Doctiss. Vir mallet *jamque*, qua de causa ipse scit. verum hæc de superioribus pendent. *publica fortuna exstinctam referens*, *namque & naufragium narrabat.* Nero quo

que & naufragium narrabat. [1] Quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut à muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes, & classes imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, *quod* [2] *oratione tali confessionem scripsisset.* Miro tamen certamine procerum decernuntur [3] *supplicationes apud omnia pulvi-* 12
naria, utque [4] *Quinquatrus, quibus aperta essent insidia, ludis annuis celebrarentur. aureum Minerva simulacrum in curia,* [5] *& juxta principis imago statueretur. dies natalis Agrippina inter nefastos esset.* Thrasea Pætus silentio vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus, [6] exiit tum senatu; ac sibi caussam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita intercessere. anguem enixa mulier; & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam sol repente obscuratus, & tactæ de cælo quattuordecim urbis regiones, quæ adeo [7] sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium & scelera continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam matris, eaque demota auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres [8] Juniam & Calpurniam, [9] præfectura functos Valerium Capitonem

quo persuaderet matrem casu extinctam, qui in rem omnium esset, naufragium ut fortuitum narrabat. *Salinerius.* Alii *jamque*, sed me dissentiente. cum particula, *nam*, referatur ad id quod dixerat, Agrippinam publica fortuna extinctam. deinde adjicit, ipsam eadem publica fortuna antea in mare prope submersam. ideo sequitur, fortuito illud evenisse, minime credendum. *Pichena.*

1 *Quod fortuitum fuisset*] Scripsi, *quod fortuitum fuisse.* Rhenanus.

2 *Oratione tali*] Quinctilianus. l. VIII. de hac oratione: *Facit quasdam sententias sola geminatio: qualis est Seneca in eo scripto quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet. Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.* Lipsius.

3 *Supplicationes ad omnia pulvinaria*] Fiebant olim supplicationes urbe tota circa omnia fana, & pulvinaria, in quibus honos diis dabatur. Erant vero pulvinaria, apparati deorum lecti. in quibus deorum simulachra juxta aras sublimia erant, quibus fasciculi verbenarum addebantur. Hoc ex T. Livio notius est, quam ut scribi debeat. *Lupanus.*

4 *Quinquatrus ludis annuis*] Nonne jam ante celebrabantur? Dixi enim de gladiatoribus. Sed puto hic intelligi scenicos ludos annuos, aut Circenses. *Lipsius.*

5 *Et juxta Principis imago*] Nihil moveo, quum ex more antiquo bene intelligam. Sed MS. Mediceus tamen habet *justa*, ut vox illa ponatur ad proceritatem imaginis definiendam, quæ fuerit iconica prorsus; eam vero juxta positum iri sponte satis intelligitur. Et certe talis confusio in hac litera exstitit 4. hist. 22. inter *mixta*, *justa* & *juxta*. Etiam MS. *aperta insidia essent.* Jac. Gronovius.

6 *Exitium senatui, ac sibi*] Locus qui mutilus videatur, & non est. Nihil enim narratur in quo Thraseas offenderit. At scribe mecum fidenter: *exiit tum Senatu.* Hoc enim solo sibi discrimen peperit magnus ille vir, quod Senatu egressus est, cum de Agrippina referretur. Xiphilinus: Ὁ Πούπλιος δὲ Θρασέας Παῖτος ἦλθε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπήκουσεν, ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς ἐξανέστη τε εὐθὺς πρὶν καὶ ὅτι οὖν ἀποφήνασθαι, καὶ ἐξῆλθε, διότι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο οὐκ ἤθελε. Tacit. XVI. hunc ipsum locum respiciens: *Olim utrisque infensus, & accedentibus caussis in Thraseam, quod Senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi.* Lipsius.

Exiit tum Senatu] Egregia Lipsii emendatio, ac digna, quæ recipiatur. ipsum vide. Male vulgo, *exitium Senatui.* Pichena.

7 *Sine cura deum eveniebant*] Ἐπικουρίζει & hic & alibi noster. *Lipsius.*

8 *Juniam*] Calvinam, de qua lib. XII. De Calpurnia, eodem etiam lib. Statim, *Pratura functos*, lego. *Idem.*

9 *Pratura functos Val. Capitonem & Lic. Gabolum*] Exules Nero restituit Juniam & Calpurniam, pulsas Italia sub Claudii principatu. Supra lib. 12. Sed quod Valerium & Licinium restituisse dicitur, non probabit ingeniosus, & Cornelii diligentiam requiret, nusquam enim eorum cum in exilium pellerentur, mentionem habuit. Nisi forte Val. Capito, Cossutianus ille sit, quem dixit lib. 13. damnatum in exilium, cum Cilices repetundarum detulissent: de quo infra eodem ait, *Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat.* At Licinius Gabolus nusquam præterquam hoc loco memoratur. Ambos vero *prafectura functos*, Cornelius refert, sive illa urbis, sive annonæ, sive ærarii, sive castrorum, sive equitum, sive militum, sive fabrum, sive remigum fuerit: quod si tentes legere, ut alibi suasi, *pratura functos*, nihilo mihi notiores erunt. *Vertranius.* Nihil temere sollicitaverim. Veniebat tamen aliquando in mentem, excidisse auctori vocem syllaba breviorem, *pratura.* Nempe plane *prafectura*

tonem & Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, [1] Iturium & Calvisium pœna exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus
13 inimicitiis conciderat, vel tum mitigata. Cunctanti in opidis Campaniæ, *quonam modo urbem ingrederetur*, [2] *an obsequium senatus*, *an studia plebis* [3] *repperiret* anxio, contra deterrimus quisque [4] quorum non alia regia fecundior exstitit, *invisum Agrippinæ nomen*, *& morte ejus accensum populi favorem* differunt: *iret intrepidus*, *& venerationem sui coram experiretur.* Simul [5] *prægredi* exposcunt, & promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos [6] qua incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit: seque in omnes libidines effudit, quas male coërcitas qualiscumque
14 matris reverentia tardaverat. [7] Vetus illi copia erat, [8] curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum studium [9] cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret;

ctura sine adjuncto, incertos reddit, quod munus sustinuerint, militarene an civile, an aliud. *Gruterus.*

1 *Iturium & Calvisium*] *Titurium* habet V. C. *Ursinus.*

2 *An obsequium senatus*, *an studia plebis reperiret anxio*] Budense exemplar habet, *repeteret.* ut intelligas dubitasse Neronem, ad Senatumne confugeret, an potius ad plebem, & utris magis fidendum. itaque sic locum emendavimus. *Rhenanus.* Corrupte antea, *repeteret.* Nos Flor. & aliorum veterum auctoritate correximus. Nero enim, si urbem ingrederetur, anxius erat, an in Senatu obsequium, an in plebe studia erga se, reperturus esset. Quod clarius apparet ex sequentibus familiarium verbis, suadentium nihil timeret, audacter pergeret, cum de populi favore, morte Agrippinæ aucto, non esset dubitandum. *Pichena.*

3 *Repeteret anxio*] Libri quidem, *reveriret:* quod merito Pichena probat. Dubitabat scilicet & angebatur, an Senatum obsequentem, plebem faventem reperiret. *Lipsius.*

4 *Quorum non alia regio fœcundior*] Scripsimus, *regia*; h. e. aula. Quod de deterrimis apud Neronem scribit, posset hodie de doctissimis apud Henricum VIII. Angliæ regem dici, quorum non alia regia fæcundior extat. *Rhenanus.*

5 *Progredi exposcunt*] Flor. habet, *prægredi.* Pichena. Imo *prægredi.* Rogant ipsi Romam mittantur, cuncta exploraturi. *Grotius.*

6 *Qua incederet*] Muretus *quaqua.* Parum opus. *Acidalius.*

7 *Vetus illi copia erat*] Ita libri prisci. substituerunt, *cura:* ad sententiam non male. Nescio an, *copido*, sive *cupido.* Lipsius.

Vetus illi cura erat] In Budensi cod. legitur; *Vetus illi copia erat.* Rhenanus. Lipsius mallet, *cupido*; & Mureto probatur. Ideo in margine notavimus. Inferius etiam constat, adeo hæc Neronem concupisse, ut jam sisti non posset; propterea Senecæ ac Burrho visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Sic lib. 15. *acriore in dies cupidine adigebatur Nero*, promiscuas scenas frequentandi. *Pichena.*

8 *Curriculo quadrigarum*] Ideo ejus numisma cusum est, cujus postera pars quadrigam habet cum his literis ΕΥΤΥΜΙΥS, quod intrepidus agitator auriga peritissimus esset, quamobrem in numismatis illius habitu aurigæ indutum aspicias, quasi permistum plebi lib. seq. refert. *Vertranius.*

9 *Cithara ludicrum in modum*] Non etiam displiceat, *ludiorum.* Nummos certe cusit illa bellua, in quibus ipse citharœdico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. Describit eum habitum graphice Apulejus II. Florido, in persona Bathylli: *Eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens canenti similis. tunicam picturis variegatam deorsus, ad pedes dejectus ipsos, Græcanico cingulo, chlamyda velat utrumque brachium ad usque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent. Cithara baltheo cælato apta, structim sustinetur; manus ejus teneræ, procerulæ, læva distantibus digitis nervos molitur, dextra psallentis gestu suo sabulum citharæ admovet, ceu parata percutere.* Ita enim locum eum legimus, distinguimus. Et quod ait de chlamyda deque cingulo, etiam illa apparent in Neronianis nummis; excipio quod non brachia velat, sed ab humeris dependet chlamys. *Lipsius.*

Cithara ludicrum in modum canere] Nam, ut ait hoc loco Tacitus, cani solebat cithara in conviviis, ut ex Virgil. patet lib. Æn.

Cithara crinitus Jopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas
Hic canit errantem lunam, solisque labores, &c.

Lupanus. Nero nomen suum in albo citharœdorum profitentium jussit adscribi sorticulaque in urnam cum cæteris demissa, intravit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, ut ait

ret; [1] quod *regibus & antiquis ducibus factitatum* memorabat: *idque vatum laudibus celebre, & deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu astare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium.* Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burro visum, [2] ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque [3] valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, [4] laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum; [5] & si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum [6] evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. [7] Ratusque dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam; [8] majoribus eorum

ait Sueton. 21. Idemque princeps statuas suas citharœdico habitu posuit, & ea nota nummum percussit, in quo effigies ejus manu citharam gerentis exprimitur. In eo autem reges externos & duces Græcos, ut ex Homero acceperat, sequi se prætexebat, ut quod exemplo faceret, honeste facere videretur. *Vertranius.*

1 *Quod Regibus & antiquis ducibus*] Ita in Panegyrico illo ad Pisonem, qui hoc ævo scriptus, inserta eadem defensio:

Nec pudeat pepulisse lyram, cum pace serena
Publica securis exultent otia terris.
Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles.

Quem Ovidio ablatum, viri docti tribuunt Lucano. Neutri ego. Ab Ovidio ætas abjudicat: ab Lucano, conditio scribentis. Nam ille quicumque poëta, ignotus fuit, obscura domo, fortuna tenui: & humilius blanditur Pisoni, quam ut decuerit Lucanum. Ait ecce.

——— *tu Piso latentem*
Exere: nos humilis domus, at sincera parentum,
Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.

At Lucanus certe notus, celeber: per se, perque uxorem prædives. Adde Senecam patruum in aula: qui huic humili & tenui protendere manum potuisset, præ Pisone. Sed & decimo nono ætatis anno scriptum hoc carmen. nam ait:

Quamvis nunc juvenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum vicesima venerit æstas.

Quod non convenit in ætatem Lucani, præsertim cum scriptum sit diu post consulatum Pisonis, & paullo ante detectam, ni fallor, conjurationem Certe post consulatum diu: quoniam & eloquentiæ ejus specimen Neapoli præbitum celebrat. quod scimus contigisse nos quinquennali certamine, cum Nero in eadem urbe Græcanica copiam fecit suæ vocis, annis aliquot post Pisonis consulatum, quem iniit anno urbis DCCCX. Sed nec Statius hujus carminis mentionem facit: cum omnia minima scripta ejus recenseat. II. Silv. *Lipsius.*

Quod regibus & antiquis d. f. mem.] Quam obscura inventio auctoris apud Lipsium, qui carmen scripsit ad Pisonem, tam incerta est hæc lectio, cui miror sic indormire editores. Certe MS. Mediceus profert *q.s regium... memorat.* Non aliter ac si scripsisset auctor *quasi regium & antiquis duc. factitatum memorans.* Jac. Gronovius.

2 *Ne utroque pervinceret*] Putarem, *ne utrumque:* id est, ne duo illa extorqueret, alterum indulgere, ut in eo acquiesceret. *Lipsius.*

Ne utraque pervinceret] Non damno vulgatam lectionem, *utroque.* alteram tamen ex Flor. magis probavi. *utraque* enim intelligit illa duo, quæ ipse cupiebat. *Pichena.*

3 *Valle Vaticana spatium*] Credo id à Plinio denotari lib. XXXVI. *Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caji ac Neronis principum Circo.* Lipsius.

4 *Laudibusque extollere*] Adjecimus copulam *que.* ex Flor. *Pichena.*

5 *Et si eodem princeps trahat*] Illinc reposuimus, *Et si eo princeps*, &c. *Rhenanus.* Flor. *& si eodem Princeps trahat.* at Vulgati, *& si eo princeps.* Pichena.

6 *Vulgatus pudor*] Castigavimus, *evulgatus pudor.* Rhenanus. Muretus, *vulgatus.* quod ego etiam malim. *Acidalius.*

7 *Ratusque dedecus amoliri*] Romana editio, *dedecus molliri.* quod ego præfero. *Lipsius.*

Ratusque dedecus amoliri] Flor. *Molliri.* Sed nihil muto. *Pichena.* Eadem editio Romana, quin & MS. Pichenæ, *molliri.* quod & Lipsius probat, & ego veram lectionem esse credam. *Freinshemius.* Et hoc ipsum velut explicabat Justinus 12, 10. *ut communi facto crimen regis levaretur.* Jac. Gronovius.

8 *Majoribus eorum tribuendum*] Imo vero iis qui ita à perenni contestataque majorum virtute degenerassent, ut fædissima servitute & scenicis artibus vitam & mores infamarent, ignominia, infamiaque perpetua inurenda fuit. Quod perinde in illos censeo, qui se invitos, ac in eos, qui se volentes fœdaverunt, cum deesset utrisque animus vere Romanus: & ab iis mortis honestissimæ, quæ turpitudini & servituti anteponenda semper fuit, pulcherrima & justissima prætermitteretur occasio. Quare mihi Dio Cassius prudentius fecisse, quam hic noster Cornelius videtur, cum eorum nomini non pepercit, qui famæ suæ non pepercerunt, familiisque clarissimis æternas maculas impresserunt. Sic igitur ex illo Xiphilinus inquit: *Visa sunt eo tempore*

eorum tribuendum puto. nam & ejus flagitium eſt, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere [1] ſubegit, donis ingentibus: niſi quod merces ab eo qui jubere poteſt, vim neceſſitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehoneſtaretur, [2] inſtituit ludos *Juvenalium* vocabulo, in quos paſſim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento quo minus Græci Latinive hiſtrionis artem exercerent, uſque ad geſtus modoſque haud viriles. Quin & feminæ illuſtres deformia meditari. exſtructaque apud nemus, quod [3] navali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conventicula & cauponæ, [4] & poſita væno [5] irritamenta luxus. [6] dabanturque ſtipes, quas boni neceſ-

pore veteres & illuſtres familiæ Furii, Fabii, Porcii, Valerii, cæterique omnes, quorum tropæa atque templa conſpiciebantur, ea de inferiore loco facere, quæ ne ab aliis quidem hominibus fieri unquam viſa fuerant. Itaque viciſſim digito commonſtrabantur. Dicebant enim Macedones, Hic eſt nepos Pauli: Græci autem, Ille Mummii: tum Siculi ajebant, Videte Claudium: mox Epirotæ, Vos vero Appium videte: Aſiatici Lucium oſtendebant, Hiſpani Publium, Carthaginienſes Africanum; Romani vero omnes. Vertranius.

1 *Subegit donis ingentibus*] Effecit, & tamquam impulit donis ingentibus. *Ferrettus.*

2 *Inſtituit ludos Juvenalium*] Qui privati, & per domum celebrati aut in hortis. Tacitus lib. XV. *Acriore in dies cupidine Nero agitabatur promiſcuas ſcenas frequentandi: nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis.* Manſit nomen ludorum poſteriori ævo, & imperatores, quos in palatio ludos dabant Kalendis novi anni (de quibus è Juliano monui ad librum IV.) Juvenalia videntur appellaſſe: ab exemplo hoc Neronis Sidonius:

Janus forte ſuas bifrons Kalendas
Sumendas referebat ad curules.
Mos eſt Cæſaribus die bis uno
(Privatos vocitant) parare ludos.
Tunc cœtus juvenum ſed aulicorum
Elæi ſimulacra torva campi
Exercet ſpatiantibus quadrigis.

Et addit poſt deſcriptionem curulium ludorum;

Jam vero Juvenalibus peractis.

Ut videantur ii ludi, tunc quidem, ſcenicum nihil habuiſſe. Atque ita diſtinguit etiam, niſi fallor, Capitolinus in Gordianis: *Cordus dicit in omnibus civitatibus Campaniæ, Piceni, Umbriæ, de proprio illum per quatriduum ludos ſcenicos & Juvenalia edidiſſe.* Quod notari volo. Neronis tamen ævo & inſtituto, ſcenici: ex Tacito hic, & Plinio, qui ad hos ludos reſpiciens aut *Neronem peculiari theatro in hortis primum cantaſſe, & Pompejano prælusiſſe.* Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos inſtitutos vult per cauſſam poſitæ à Nerone primæ barbæ. Et hercle ea nominis cauſſa. Juvenalia enim dicta, quia ut Tirocinii die pueros exuebant: ſic barba raſa juventutem; tranſibantque tunc in viros. Unde illud Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum: *Simul hanc excepero, mori volo*, Sueton. cap. XXXIV. itaque is dies Romanis pariter feſtus. De Octaviano, Dio, lib. XLVIII. Ἀμέλει τὴν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τό τε πρῶτον ξυράμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. Καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελειοῦτο τὸ γένειον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι. id eſt: *Cæſar tum primum barbam radens, & ipſe diem eum plane feſtum habuit, & aliis publicam feſtivitatem indixit. atque ex eo etiam ipſe genas ſuas leves habuit, ad exemplum reliquorum.* Alia huic ritui in EXCVRS. B. *Lipſius.*

Inſtituit ludos Juvenalium] Philippus Beroaldus vir doctiſſ. in comm. ad Sueton. putat ludos Juvenales pro ſalute juvenum inſtitutos. Verum, ut ait Dion, celebrabantur propter barbam, quam tum raſerat, pilis in auream ſphæram conjectis & Jovi Capitolino dicatis. Huic adſtipulatur *Joh.* Xiphilinus. *Juvenalium* quoque ludorum meminit Capitolinus in Gordiano & Tacit. lib. 15. & pluribus locis. *Pichena.*

3 *Navali ſtagno circumpoſuit Auguſtus*] Ad Tiberim. deque eo ſtagno ſupra: *Auguſtus ſtructo cis Tiberim ſtagno.* Et Suetonius. At nemus illud eſt, quod Cæſarum nemus appellatum. Vide & hic Xiphilinum. *Lipſius.*

4 *Et poſita vero*] Emendavi. *& poſita veno*, hoc eſt, ut venum darentur. *Rhenanus.*

3 *Irritamenta luxus*] In Vaticani libris melius eſt *luxuriæ.* ut non male ſup. lib. I. dixiſſe videar legendum, non *luxus*, ſed *Vedii Pollionis luxuria.* Vertranius.

6 *Dabanturque ſtipes*] Cui rei datæ ſtipes? ad ludoſne? Ita olim ſane Appollinaribus ludis factum reperio. *Prætor eduxit*, ait Livius lib. XXV. *ut populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantum commodum eſſet, conferret.* Plinius lib. XXXIII. *Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſtumio, Q. Marcio coſſ. Tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.* Quæ verba ne te fallant. Nam ſtipes de qua Livius, multis annis prior notatione Pliniana. Sed voluntariam, credo, Plinius intellexit, illa fuit ex edicto. Sed & Auguſtus ſtipem Prætoribus dari ad ludos voluit, innuente Dione LIV. initio: Τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἔκ τε τοῦ δήμου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας. niſi tamen τὸ δημόσιον intelligi voluit potius, quam δῆμον. Stipes alias uſitate dabantur diis, & ad res ſacras. Seneca de Benef. VII. *Omnia deorum ſunt: tamen diis poſuimus domum, & ſtipem jecimus.* Et Ep. CXVI. *Colitur autem non taurorum* opi-

necessitate; intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia & infamia; nec ulla moribus [1] corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo [2] ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharam & præmeditans, [3] assistentibus familiaribus. [4] accesserat cohors

opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Varro de L. L. *Diis cum thesauris assem dant, stipem dicunt.* Ita in capita fontium, quæ sacra, stipem jaciebant. Plinius lib. VII. Epistol. de Clitumno: *Fons purus & vitreus, ut numerare jactas stipes, & relucentes calculos possis.* Seneca lib. IV. Quæst. Natural. de Nili venis: *In hac ora stipem sacerdotes, & aurea dona Præfecti, cum sollenne venit sacrum, jaciunt.* Lipsius.

Dabanturque stipes] Multa hic alii de stipibus ad ludos conlatis, deque eis quæ Diis ponebantur, sed nihil ad mentem Taciti; qui vult certam pecuniam distributam à Nerone inter suos, impendendam in continenti, in scorta & ganeas. Sic apud Tranquillum Aug. 98. *Quare admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus divisit, jusque jurandum & cautionem exegit à singulis, non alio datam summam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos.* Exemplum præbuit Neroni Caligula, sed non etiam æquavit eum liberalitate; Iste enim *misit circum fora ac basilicas nomenclatores ad invitandos in libidinem juvenes senesque præbita adventantibus pecunia sene fenebri.* ut loquitur Suetonius. *Gruterus.*

1 *Corruptis olim*] In MS. Mediceo est *olim corruptis*, prout editum ab Beroaldo. *Jac. Gronovius.*

2 *Ipse scenam inscendit*] Restitui ex libris. Vulgo, *ipse scenas incedit.* Lipsius.

Postremo ipse scenas ascendit] Scribendum, *incedit.* nam & hoc verbum Tacitus cum accusativo copulat. ut infra: *Græci amictus, quos per eos dies plerique incesserant.* Et mox: *Quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deducta, nando incesserat.* Sic lib. I. *Incedunt mœstos locos, visuque ac memoria deformes.* Rhenanus. Dubito an vere Lipsius restituerit. Movet ipsa locutio, *scenam inscendere.* Nam quorsum hic inscensio? Ferri vulgata scriptura possit: *Postremo ipse scenas* (vel potius *scenam* ut in Vaticano) *incedit.* Inusitatior hæc, sed Tacito etiam alias usitata locutio. Nam lib. I. *Incedunt mæstos locos.* Et infra hoc lib. *Quia fontem aquæ Martiæ ad urbem adducta nando incesserat.* quod tamen rectius ab *incessendo* ducas. *Acidal.*

3 *Assistentibus familiaribus*] Falso. Nam Vatic. *absistentibus facies.* Farnes. *assistentibus facies.* Similisque lectio Budensis: quod facile odoreris è Rhenano conjectante, *absistentium facie.* Utrumne, *assistentibus facibus?* Certe noctu ad lumen etiam hi ludi exerciti. sequiturque: *Hi dies ac noctes plausibus personare.* & ait, postremum in scenam venisse Neronem. Ergo ad lumen. Infra etiam, *Noctes quoque dedecori adjectas.* Sed & Sueton. Calig. cap. XVIII. *Quondam etiam & nocturnos ludos præbuit accensis facibus.* Noster iterum infra. *Lætitiæ magis, quam lasciviæ dari paucas totius quinquennii noctes, quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat.* Vos divini conferte operam; si mihi Phœbus hic non favit. *Lipsius.*

Assistentibus familiarib. abscesserat] Legerim, *absistentium facie abscesserat cohors.* De verbo *absisto*, monuimus ante. *Rhenanus.* In verbis *assistentibus familiaribus* magna dubitatio. Falsa Lipsius vult: & quia in Vaticano, Farnesiano, item Budensi fortasse, *facies*, supponit *facibus.* Firmat, sed locis parum firmis. quæ ne ego refutem, ipsa iterum phrasis lectionem istam refutet. Quis enim ita de facibus loquatur, *eas assistere.* Ac videtur ipse de restitutione dubitasse, cum alios divinos invocat, ad operam conferendam. Inter quos nescio si Muretus est, in cujus eclogis notatum reperi, *assistentibus fonascis*, sive *phonascis.* Valde quidem id acute, & attemperate. Sed mihi vulgatum retinere magis libeat, & defendere Suetonii illo rejecto loco: *Sorticulaque in urnam cum ceteris demissa intravit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, post Tribuni militum, juxtaque amicorum intimi.* Etsi de publico theatro Suetonius: quid tamen impedit, quin idem hic fuerit, ut alia pleraque in utriusque descriptione, quamquam diversa, conveniunt. Postremo inter verba, *accesserat cohors*, velim cum Mureto voculam immittere, *accesserat & cohors*: quæ necessaria ad nexum orationis. *Acidalius.* Recte sensit vir doctiss. diversa spectacula Suetonio & Tacito scribi: res docet: unum enim celebratum est præfecto prætorii Burro, cui nunquam collega. *Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia, & adulteria: quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat.* alterum vero post ejus mortem sub Fenio, & Tigellino Sueton. I. *simulque præfecti prætorio citharam sustinentes.* De emendatione non oppido laboro. De sensu Cornelii hæc dicam. Imperator, milites, tribunos, ipsumque Burrum præfectum ajo ablegabat, familiaribus tantum facta copia assistendi, idque ut majore specie libertatis, homines in Juvenalibus lascivirent: mox seditione forsan perterritus, scenas (nisi milite septus) non ingrediebatur: quod Sueton. recenset, nostro non reclamante lib. 16. *ac sæpe à militibus verberaretur, qui per cuneos stabant.* Salinerius. Desolatus hic mire auctor, quia literæ jam olim quædam exciderunt. Quum vero in Mediceo sit *assistentibus facies*, posteriori voci superpositum est *homines.* Hinc nimis crasse isti familiares effecti sunt.

Mihi

cohors militum, centuriones, tribunique: & [1] mærens Burrus, ac laudans. Tunc-
que primum conscripti sunt equites Romani, [2] cognomento *Augustanorum*, ætate ac
robore conspicui, [3] & pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. [4] Hi dies ac
noctes plausibus personare. Formam principis vocemque deum vocabulis appellan-
16 tes, quasi per virtutem clari honoratique agere. Ne tamen ludicræ tantum im-
peratoris artes notescerent, [5] carminum quoque studium affectavit, contractis qui-
bus aliqua pangendi facultas. [6] Nec dum insignis ætatis nati, considere simul,
[1] &

Mihi in mentem venit *assistenti histrionum aciei accesserat* &c. Vides causam & seriem literarum, & Tacitum præ indignitate vix sibi constantem quomodo appellaret, fecisse tandem eos similes istis militibus, qui satellitii operam tali Imperatori darent, ut aciem ejus vocaret. Nonne satis id persuadet locus ille primarius ex 2. hist. 71. *Tanto corruptius iter* Vitellii, *immixtis histrionibus & spadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio.* Rursus cap. 87. *Aggregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti scurræ, histriones, aurigæ* &c. *Adsistere* autem istud eximie commendat idem lib. 2. hist. 80. *Egressum cubiculo Vespasianum pauci milites solito adsistentes ordine.* Jac. Gronovius.

4 *Accesserat cohors militum*] Ita legend. non quia Suetonius cap. XXII. ita narrare videatur, sed quia res poscit. Nam Suetonius de alio ibi & publico theatro. *Lipsius.*

1 *Mærens Burrhus, ac laudans*] Unus ergo hic tantum Præfectus Prætorio. nec pugnat Suetonius qui duos nominat, quia Tacitus de Juvenali ludicro adhuc loquitur; de publico theatro Suetonius, capite dicto. *Lipsius.*

2 *Cognomento Augustanorum*] Iidem Cassio *ἀυγούστειοι*, quasi *Augustei* dicti sunt: quos Xiphilinus ad quinque millia delectos refert. Suetonius paulo aliter narravit, *adscriptos adolescentiæ equestris ordinis, & quinque amplius millia robustissimæ juventutis, quorum duces quadragena millia HS. merebant.* Vertranius.

3 *Et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ*] Muretus *in* delet. Assentiar, vel *spem.* reponam. *Acidalius.*

4 *Hi dies ac noctes*] Pronomen *hi* non est in regio libro; ut sit continua lectio, *Et pars ingenio procaces, alii in spe potentes, dies ac noctes.* Rhenanus. Delere videtur voluisse Muretus voculam *Hi.* sine qua inconcinna tamen oratio, Nisi, quod mihi placeat continuanda hæc cum superioribus. *Tuncque* (vel *tunc quoque*) *primum conscripti sunt eq. Ro. cogn. Aug. ætate ac robore conspicui. Hi pars ingenio procaces, alii spe* (vel *in spem*) *potentiæ dies ac noctes plausibus personare, &c.* Acidalius.

5 *Carminum quoque studium*] Plinius lib. XXXVII. *Domitius Nero in ceteris vitæ suæ portentis, capillos quoque conjugis suæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine Succina appellando.* Intellexit & Seneca hunc poëtam lib. 1. Quæst. Natur. *Ut ait Nero Cæsar disertissime, Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ.* Laudat eum Martialis lib. VIII.

Carmina qui docti nota Neronis habet.

& lib. IX.

Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures,
Lascivum juveni cum tibi lusit opus.

Lipsius.

6 *Nec dum insignis ætatis*] Forte leg. *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis. Ii alternatim considere simul.* M. Antonius Muretus, cui scriptor hic noster in amoribus (& jure) corrigit: *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ii considere simul; & natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere.* Non damno: germana tamen esse non credo. Ceterum ab hoc Cornelii judicio Tranquillus dissentit, cap. LII. quem vide. *Lipsius.*

Nec dum insignis ætatis nati considere] Faernus pro vulgatis illis legebat; *nedum* &c. Sed Danesius ita totum locum restituebat; *Contractis quibus aliqua pangendi facultas, nedum insignis ætatis vatibus considere.* Ursinus. Quod Lipsius de Mureti conjectura, idem ego de Lipsii. non damno: nec veram tamen esse credo. Mihi è veterum librorum lectione, quam Muretus hanc proponit, *Nec dum insignis ætatis nati considere simul & natos vel repertos ibidem versus connectere*, ut minimum à vestigiis abeatur, sic placet: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat: ii varii considere simul & natos repente ibidem versus connectere; atque ipsius verba quoquomodo prolata supplere quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu,* (an *indistincto*) *nec ore uno fluens.* In quibus postremis possis etiam scribere, *nec tenore uno fluens.* Sed ego non mutem. *Acidalius.* Leviter hic mihi placeo, sed ab instituto temere non est discedendum. Nero coævos adolescentes (nam ad id temporis inter eos erat) apud se cogebat, qui versibus ejus suos, vel contra, concinnarent. *Nati insignem ætatem, ἀντίπτωσιν*, ut 5. ann. *nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Notat vir eruditiss. discordiam inter Suetonium & nostrum, nec obviam it: mihi Cornelius suæ opinioni prætendit potiora: quod auctor è stylo præcipue deprehendatur, lituræ vero, & supplementa parum valent ad scriptorem conjiciendum. *Salinerius.* Repono: *nec dum insignis æternitati. Hi consulere simul.* Hoc Tacitus dicit non admissos à Nerone in sodalitium illud Poëtas insignes æternitati, sive ad æternitatem, sive Poëtas, qui jam scriptis suis noti, ne notesceret in vulgus

1 & allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba 2 quoquo modo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impartiebat post epulas, 3 utque contraria asseverantium discordiæ eruebantur. nec deerant, 4 qui voce vultuque tristi

gus minus ille compositus, & Nero laudem Poëticam in se ab aliis transferens. *Marcilius.* Non ita, sed *nedum insigniores ætatis. Adunati considere simul.* Aurelius. Muretus lib. 15. Variar. 11. hunc locum sic emendare tentavit: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. Ii considere simul* &c. Ingressus est viam, sed non pergit. Nam cum ex voce, *ætatis*, restituat, *erat*, *ii:* bene ille quidem. quod autem vocem, *nati*, ut supervacuam rejicit, ego potius leviter immutarem, ac rescriberem, *jussi*. Modus dicendi Tacito usitatus lib. 15. *jussi id accusatores objicere.* 3. histor. *jussæ armari legiones.* Itaque sic legendum arbitror: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. ii jussi considere simul* &c. Vitiosa tamen hæc omnia suspicor. *Pichena.* Pro *nati* quod ferri non posse viderunt & alii, reponam *noti*, id est amici, familiares, *nec dum insignis ætatis*, id est adolescentes. *Ætas insignis* est ætas senatoria. infra lib. 15. & 4. histor. *Grotius.* Meo judicio rem acu tetigit hactenus Muretus: post quem, quæ alii tentarunt quum considero, miror quemquam hiscere ausum: adeo nihil est, quod cum ejus conjectura putem comparandum. Quod si elidi τὸ *nati* ferre nequeunt, faciamus: *nec dum insignis erat ad famam:* vel *insignis erat. hi acciti considere simul.* Tales enim quæsivit, qui callerent versuum faciendorum studio, sed nihil dum edidissent, aut eo nomine celebres essent. *Insignis ad famam* ut Ciceroni lib. 3. de legib. *insignis ad deformitatem puer.* Quod autem Tacitum & Suetonium committunt; utrumque verum, sed in diversis opusculis, existimo tradidisse. Neque enim dubito, quin & potuerit scribere versibus Nero & quædam scripserit sine cujusquam auxilio. Et in hujusmodi tabulas incidit Suetonius. Sed & quum repentinus hic impetus ei venisset, dum festinat omnis moræ impatiens, & gestit eloquentiæ auctoribus accenseri, atque illam laudem rapere potius quam mereri; non tantum sumpsisse temporis & otii & secessus, quantum justa cura requirit; ideoque hos adjutores adhibuisse, facile credo Tacito, & id tyranni juvenis, lascivientis & luxuriantis, indoli valde conveniens mihi videtur. Licet & suspicari factum id in opere, quod parabat ad instantem commissionem. *Gronovius.* Itaque ut propius literas in MS. Mediceo incedatur, judicavi me satisfecisse legendo: *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat laus, ii considere* &c. Fuit tantum confusio literarum *isna*. Jac. Gronovius.

1 *Et allatos*] Nihil sincere ex Flor. eruitur. In eo enim legitur, *& ablatos*, forte, *& oblatos*. Pichena. Ego vero haudquaquam hoc sollicitandum censeo. *Allatos* est domi meditatos. Quod ad primum quidem congressum non congruit; sed postquam semel studia junxere, vix est ut unquam discesserint, quin præcepissent animis proximi conventus materiam, & ad eam aliquid domi per habentes carmina somnos natum possent afferre. Sed & ad illos, quos subito ad jussum principis effuderant, emendandos aliquid domi potuit subnasci & inde allatum in regia repertis addi. *Gronovius.*

2 *Quoquo modo prolata*] Vulgo, *quoque modo.* de eodem errore monui lib. 6. *Pichena.*

3 *Utque contraria asseverantium discordiæ eruebantur*] MS. exemplar habet, *merentur.* Forte, *ut contr. asseverantium disc. quærerentur.* Rhenanus. Non cuivis patent: post epulas adhibebantur Philosophi diversarum partium: qui non eo committebantur, ut ex eorum altercationibus princeps imbiberet aliquid serium, aut faciens ad virtutem; sed contra ex nimiis eorum contentionibus lusus ei risusque intendebatur. *Nec deerant qui voce vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.* Τὸ *utque* similitudinis est nota. *Salinerius.* Legam, *rituque contraria asseverantium, discord. er. &c.* Acidalius. Venetum cod. sequutus sum scribendo, *eruerentur:* nam & eo videtur inclinare Flor. qui corrupte habet; *utque contraria asseverant tum discordiæ rueret?* Sensus est: Neronem post epulas Philosophorum disputationibus operam dedisse, ut inde discordiæ eruerentur: quod ipsi oblectamento & deridiculo esset. *Pichena.* Lectionem MS. quam exhibet Pichena, rectam esse puto si leviter distinguantur connexæ perperam literulæ, & in hodiernum scribendi morem formentur. Nam supra quoque alibi dixi, nullum fere in membranis usum esse diphthongi *æ.* apparet ergo sic scribendum, *ut, quæ contraria asseverantium discordia, erueret.* dividenda inquam diphthongus est *discordiæ*, atque ita clarum illud *e* literam principem esse vocis *erueret.* Sensus audisse disputationes, ut erueret quænam esset discordia contraria asseverantium. ut nempe in quibus, & quomodo diffiderent, cognosceret. *Freinshemius.* Malim nihil hic mutari: nam illud, *utque eruebantur*, habet quandam ἔμφασιν, quam in nulla earum, quas subjiciunt, lectione reperio. Illæ namque significant modo, quid fieret: hoc etiam vanum, simulatum, fucatum fuisse, quod fiebat. Perinde namque est, quasi dixisset: *& quasi eruebantur:* & volebat videri se id agere, ut variæ & diversæ sectarum opiniones cognoscerentur & excuterentur. Nam τὸ *Ut* similitudinis est, ut bene Salinerius animadvertit. *Gronovius.*

4 *Qui voce vultuque tristi*] Nec male fortasse in Florent. *qui ore vultuque.* Pichena.

17 triſti inter oblectamenta regia ſpectari cuperent. Sub idem tempus, [1] levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompejanoſque, gladiatorio ſpectaculo, quod Livinejus Regulus, quem motum ſenatu rettuli, edebat. quippe oppidana laſcivia [2] invicem inceſſentes, probra, deinde ſaxa, poſtremo ferrum ſumpſere, validiore Pompejanorum plebe, apud quos ſpectaculum edebatur. Ergo reportati ſunt in urbem multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique [3] *liberorum aut parentum mortes* deflebant. Cujus rei judicium princeps ſenatui, ſenatus conſulibus permiſit. Et [4] rurſus re ad patres delata, prohibiti publice in decem annos ejuſmodi cœtu Pompejani, [5] collegiaque quæ contra leges inſtituerant, diſſoluta.
18 Livinejus, & qui alii ſeditionem conciverant, exſilio multati ſunt. Motus ſenatu & Pedius Blæſus, accuſantibus Cyrenenſibus, *violatum ab eo theſaurum Æſculapii, delectumque militarem pretio & ambitione corruptum.* Iidem Cyrenenſes reum agebant Acilium Strabonem, prætoria poteſtate uſum, & miſſum diſceptatorem à Claudio agrorum, quos regis [6] Apionis quondam habitos, & populo Romano cum regno relictos, proximus quiſque poſſeſſor invaſerant, diutinaque licentia & injuria, quaſi jure & æquo nitebantur. Igitur [7] abjudicatis agris, orta adverſus judicem invidia: & ſenatus *ignota ſibi eſſe mandata Claudii, & conſulendum principem* reſpondit. [8] Nero probata Strabonis ſententia, *ſe nihilominus ſubvenire ſociis, & uſurpata con-*
19 *cedere* ſcripſit. Sequuntur virorum illuſtrium mortes, Domitii Afri, & M. Servilii, qui ſummis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando cauſſas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, [9] & elegantia vitæ, quam clariorem

1 *Levi contentione*] Sed iſta ſancta annoſi Medicei codicis puritas legit *levi intentione*, quod mireris neminem dignatum fuiſſe annotare, quum & alibi ea voce utatur. *Jac. Gronovius.*

2 *Invicem inceſſente*] Lege, *inceſſentes.* Lipſius.

3 *Liberorum aut parentum*] Ita ex Flor. Vulgo, *ac parentum.* Pichena.

4 *Rurſus re ad patres delata*] Hic quoque MS Mediceus habet *relata*, ut videatur Tacitus reſpexiſſe ad factum conſulare in curia, quo ſecunda vice ad ſenatum referebatur. Nonne habemus in prorſus ſimili caſu 3, 63. *Ut perſpecto jure rem integram rurſum ad ſenatum referrent.* Et quomodo uſurpaviſſet Tacitus infame iſtud verbum, ubi *referre* tam eſt perpetuum, ut nunquam aliter loquantur? *Jac. Gronovius.*

5 *Collegia quæ contra leges*] Legem Solonis intelligit, cujus verba Cajus refert in tractatu de Colleg. Illicit. ἐὰν δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμοτάφιοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν ἢ τί ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Alciatus.

6 *Apionis quondam habitos*] Lego, *regi Apioni.* Rufus hac de re: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate ſuſcepimus. Libyam ſupremo regis Apionis arbitrio ſumus aſſecuti.* Item Eutropius: *Quo tempore Libya quoque Romano imperio, per teſtamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, acceſſit. in qua inclyta civitates erant, Berenice, Ptolemais, & Cyrena.* Appianus in extremo Mithridatico: Τοῖς Ῥωμαίοις Κυρήνην Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐκ διαθήκης ἀπέλιπεν. Factum hoc anno urbis DCLX. C. Cœlio L. Domitio Coſſ. Sed ut moneam, in verbis Rufi vereor ut menda ſit, licet occultior. Quis ille Ptolemæus antiquior? Plerique omnes Ægyptii reges Ptolemæi, & parum proba aut recepta diſcriminis hæc nota. Auſim reſcribere, *Ptolemæi Apionis.* Nam hic ſane rex, Ptolemæus fuit, ſed cognomento Apion. Appianus 1. Civil. *Sequenti anno, populus Romanus duabus provinciis ex teſtamentis regum eſt auctus, Bithyniam Nicomede relinquente, Cyrenen Ptolemæo ex Lagidis, cui Apioni cognomentum fuit.* Lipſius.

7 *Agris abjudicatis*] Id eſt Attilii Strabonis ſententia à Cyrenenſibus agris ablatis, & Po. Ro. adjudicatis. Eſt vero *Abjudicare rem*, de qua controverſia eſt, judicando eripere. Unde *Abjudicatus ager* Livio, quem Romani iniquo judicio eripuerunt Ardeatibus. *Lupanus.*

8 *Nero probata Strabonis ſententia*] Vulgati, *Princeps probata.* Florent. *Ne probata.* ſcripſi ergo, *Nero probata.* Pichena. Quod ite vere prodit Pichena ex Flor. id Ryckius 12, 63. retulit inter ſpecimina, quibus ſyllabas integras in MS. iſto omiſſas ſibi videbatur deprehendere. Probabiliter quidem, ut 4. hiſt. 56. *Hæc dicta pariter probataque.* Verum χαιρέτω. Nam clare patet auctorem ſcripſiſſe *Nero rata Strabonis ſent.* 2. hiſt. 62. *Rata fuere eorum, qui acie Oth. ceciderant, teſtamenta.* Et c. 99. *Rata apud Veſpaſianum fore pacta tranſitionis.* Jac. Gronovius.

9 *Et elegantia vitæ, quam clariorem*] Trajecerim,

riorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. [1] Nerone quartum Cornelio 20
Cosso consulibus, [2] quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis. varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui *Cn. quoque* [3] *Pompejum*

rim, *&* *quem elegantia vitæ clariorem effecit.* Lipsius.

Et elegantia vitæ, quem clariorem effecit] Transponit Lipsius. Ego nihil mutarem. Clanculum in Servilio notat luxum, ac nimis lautam vitam, tanquam Romano Senatori parum decentem. is enim hic videtur *elegantiæ* sensus, sicuti lib. 16. de C. Petronio, qui fuit, *erudito luxu*, ac Neroni, *elegantiæ arbiter.* Servilius itaque illam elegantem vitam clariorem notabilioremque effecit, quia eximiis virtutibus, nobilique ingenio præditus, mores tamen diversos induerat. *Pichena.*

Quam clariorem effecit] Forte, *quæ clariorem effecit.* Rhenanus. Danesius emendabat, *quæ clariorem effecit*, non ut in vulgatis, *quam.* Ursinus. Trajicit Lipsius: Sed quis non videt inconcinnitatem structuræ sequi? Male enim hærent, *elegantia clariorem effecit; par ingenio, morum diversus.* Trajiciam & ego, sed alia: hæc enim ipsa ejicio. Nam quid aliud iis faciam, non video. Nihil huc quidem pertinent; ut clarum ex hac nostra restitutione: *Ille orando causas, & elegantiæ vitæ, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, ut par ingenio, ita morum diversus.* Servilium cum Domitio comparat, & id more suo rotunda brevique oratione, quæ syrma illud rejectorum verborum respuit. Tamen possis & illa leviter mutata retinere: *mox tradendis rebus Ro. celebris, quas clariores effecit.* Sed inepta talis additio, & quam Tacitus nunquam, me judice, usurpavit. *Acidalius.* Contenditur hic Servilius cum Domitio: iste doctrinæ & probitatis notæ, hic eruditus, sed impurus; Domitius (supra animum postulationibus devotum) avidus erat. 4. ann. *quoque facinore clarescere*, illumque miratur nemo *quod diu egens & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur.* Servilius autem totus ab eo discedebat *diversus morum.* nec dissimilis à Terentiano Micione in Adelph. *Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus. Elegantia vitæ μεταφορικῶς*, quæ vitiis intacta, & à bonis electa sit. Quam ob rem genus vitæ Servilii per se clarum, clarius evadebat ex deterrima Domitii comparatione. Sic Cæsarem cum Alexandro si compares (militiæ alioquin pares) unius clementia per alterius sævitiam illustrior habetur. *Salinerius.* Alii heic emendationes subjiciunt, alii interpretationes, non ad meum gustum. Puto auctorem significare Servilium parem fuisse, quod ad ingenium quidem attinet, Domitio Afro; sed moribus diversum: ideoque tanto clariorem factum Domitio, quanto melius audiret homo, vitæ integræ & elegantis; præ diro ac damnandis reis exercito. Sic sup. l. 4. *At Messalinus Cotta haud minus claris majoribus, sed animo diversus.* Gruterus. *Elegantiam* accipio in optimam partem, & prorsus, ut de Pomponio Secundo lib. 5. *At Pomponius multa morum elegantia & ingenio illustri.* Ille autem, *ut par ingenio, ita morum diversus*, non Servilius est. sed Domitius. Quam, inquit, elegantiam vitæ Servilii effecit clariorem Domitius, ut par ingenio, ita morum diversus. Fecisse dicitur Domitius, quod ut homines facerent, occasionem dedit. In contrarium Cicero lib. 9. famil. 12. *Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio & gravitas aliorum infamet injuriam.* Gronovius.

1 *Nerone IV. Corn. Cosso coss.*] Quorum mentio in lapide Romæ:

I. O. M. ET. GENIO
VENALIC
P. ACILIVS. CERDO
VOTVM. SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AVG. IIII.
COSSO. LENTVLO. COSS.
F. COS.

Lipsius.

2 *Quinquennale ludicrum*] Est hoc ipsum, quod noster l. XVI. *lustrale certamen* appellat. Quod longo intervallo post reduxit & firmavit Gordianus Junior Imperator. de quo apposite Victor: *Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque, in Persas profectus est.* Exemplum autem, credo, Nero sumsit à Neapolitis, de queis Strabo lib. V. Νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ᾽ αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. id est: *Nunc autem quinquennale sacrum certamen apud eos celebratur, Musicum & gymnicum in plures dies: quod æmulum esse potest illustrissimis Græcorum ludis.* Nota quod ait, νυνὶ δέ. Institutum enim id certamen ejus ævo, in honorem Augusti. Suetonius clare, Aug. cap. LXXXXVIII. & in Claudii cap. XI. Herodes etiam Judææ rex theatrum & certamen quinquennale condidit, ad honorem gratiamque Augusti, uti Josephus narrat lib. XV. Sunt & nummi Neroniani, in quibus mensa cum corona & lebete, inscripti: CERTA. QVINQ. ROM. CO. SC. id est, *Certamen Quinquennale Romæ constituit.* Lipsius.

Quinquennale ludicrum] Sic Augustus morbo variante quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum Neapoli perspectavit. Scribit vero Strabo lib. 5. solitos Neapolitanos quinquennalem agonem celebrare, qui erat musicus & gymnicus, illisque agonibus æmulus, qui per Græciam maxima celebritate agebantur. *Lupanus.*

3 *Pompejum incusatum, quod*] Perpetuum sane theatrum Pompejus condidit primus, anno urbis DCLXXXIX.

pejum incusatum à senioribus ferrent, *quod mansuram theatri sedem posuisset. nam* [1] *antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas,* [2] *stantem populum spectavisse: ne* [3] *si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum quidem antiquitas servaretur,* [4] *quotiens Prætores ederent, nulla cuiquam civium*

DCLXXXIX. Antea subitaria erant, & Censorum jussu plerumque disjecta. Tertullianus libello de spectaculis: *Sæpe Censores renascentia theatra destruebant moribus consulentes, quorum scilicet periculum in gens de lascivia providebant. Itaque Pompejus Magnus solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpidinum extruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit.* Donec præcipitantibus moribus, exstruxerunt ipsi Censores. Valerius lib. II. cap. IV. *Theatra inchoata quidem sunt à Messalla & Cassio Censoribus, ceterum auctore Scipione Nasica, omnem apparatum operis eorum subjectum hastæ vænire placuit.* Appianus Civil. I. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ὕπατος καθεῖλε τὸ θέατρον ὃ Λεύκιος Κάσσιος ἦρχετο, καὶ ἤδη πυτέλος ἐλάμβανεν, ὡς καὶ τόδε σάσεων ἄρξων ἑτέρων, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως Ἑλληνικαῖς ἡδυπαθείαις Ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. Eamque in rem SC. interpositum, quod legis nomine Tertullianus intellexit in Apolog. *Quonam illæ leges abierunt, quæ theatra stuprandis moribus orientia, statim destruebant?* Velleji locus addatur, qui corruptus vulgo: *Cassius Censor à Lupercali in Palatium versus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia civitatis severitas, & consul Cæpio restitere.* Scribe, *in emoliendo*, & *Scipio.* Lipsius.

1 *Antea subitariis gradibus*] Ausonius:

Ædilis olim scenam tabulatam dabat
Subito excitatam, nulla mole saxea.

Idem.

2 *Stantem populum spectavisse*] Valerius ait, *Sc. cautum, ne quis in urbe, propiusve passus mille, subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet.* Sessionem tamen adstruere Livius & Dionysius videntur lib. I. sub Tarquinio rege: *Loca divisa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Spectavere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes.* Sed tantum in Circo. *Idem.*

3 *Si consideret*] Danesius addebat dictionem, *ne*, legebatque. *Ne si consideret.* Ursinus. Notaverat Muretus. *Ne theatro dies* &c. ratus forte eam particulam desiderari, & omissam inde, quia paulo post repetita. *Ne spectaculorum quidem.* At ego ajo indidem eam ipsam retrahendam; atque eo loco ponendam: *ne si consideret, th. d. t. ignavia continuaret.* Sequentia sic plane scribenda & distinguenda: ut vera sententia enitescat: *spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quoties prætores ederent*, (ita recte Lipsius pariter & Muretus) *nulla cuiquam necessitate certandi* (al. *spectandi* quod defendere possis loco lib. 16. *Quippe gravior inerant metus, si spectaculo defuissent) ceterum abolitos paullatim patrios mores funditus everti per accitam lasciviam* &c. Ac cave in his postremis verbum *everti* vel deleas, quod recte posse censuerunt Lipsius & Muretus, vel mutes, & *verti*, quod permisit etiam Lipsius. Credo ego Tacitum *verti*, non *everti* hic scripsisse, quia simplex ubique magis amat. lib. II. *Ut versa Cæsarum sobole imperium adeptus est.* Lib. 15. *Sed provisum quonam modo pœnas versæ Reip. daret.* Et Taciti hæc mens hoc in loco: patrios mores, qui paullatim antea aboliti sint, nunc funditus everti hac lascivia. quomodo paullo superius in eandem formam: *Nec ulla majoribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies.* Mores, inquit, qui jam olim corrupti, tum libidinibus in omne flagitium exarserunt. *Acidalius.* Mallet Muretus, *ne si consideret.* cui non assentior sunt enim incusantium verba. qui postquam dixissent, vetustis temporibus populum stantem spectavisse ludos, sequuntur: nam si consideret, ignavia populi dies totos in theatro continuaret. atque accipio vocem, *ignavia*, primo casu, non sexto, ut in postrema editione notatur. *Pichena.* Vox una excidit, qua reposita implebitur hians sensus: *stantem spectasse populum, ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret.* Grotius.

4 *Quoties P. R. sederet*] Libri scripti, *Prætor sederet.* Facile & vere emendes, *Prætores ederent.* Enimvero editionem ludorum magistratibus incubuisse, præsertim Prætori, notum iis qui in vestibulo versantur antiquitatis. Facit huic parti illa responsio: *Nec proinde magistratus rem familiarem exhausturos*, &c. *Lipsius.*

Quoties P. R. sederet] Faernus, legebat *Quoties P. R. ludos ederet.* Ursinus. Hæc dicuntur, ut nec prætextu antiquitatis Nero uti valeat: quasi dicant. quid ad ista Nero? num se defendet quod sedens olim populus spectaverit? esto: sed nobis obsecro respondeat, an antiquitus (quod nunc fit) homines spectare cogerentur. Potes igitur præterire castigationes. Verum qui novum Romæ hujusmodi certamen? *Varia fama ut cuncta ferme nova.* Vel quo pacto Nero id primis celebravit? *Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ more Græco, triplex, musicum, gymnicum, equestre.* Pompejus certe in dedicatione sui theatri, edidit musicum, gymnicum, & equestre certamen. Dio l. 39. καὶ ἐν τῇ ἐκείνῳ θέαν καὶ μουσικῆς, καὶ ἀγῶνος γυμνικοῦ, κἂν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἵππων ἁμιλλαν. i. *& in eodem spectaculo musicæ, & certaminis gymnici, & in hippodromo equorum certamen exhibuit.* Nero primus sanxit ut quolibet quinquennio celebraretur. *Salinerius.* Lipsius vere correxit. Corrupte antea, *quoties P. R. sederet.* Pichena.

1 Ne-

civium [1] *neceſſitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores*, [2] *funditus everti* [3] *per accitam laſciviam*, *ut quod uſquam corrumpi & corrumpere queat*, *in urbe viſatur*, *degeneretque ſtudiis externis juventus*, *gymnaſia & otia*, *& turpes amores exercendo*, *principe & ſenatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiſerint*, *ſed vim adhibeant. Proceres Romani* [4] *ſpecie orationum & carminum*, *ſcena polluantur. quid ſupereſſe*, *niſi ut corpora quoque nudent*, *&* [5] *cæſtus aſſumant*, *eaſque pugnas pro militia & armis meditentur?* [6] *An juſtitiam augurii*, *& decurias equitum*, *egregium judicandi munus expleturos*,

1 *Neceſſitate certandi*] Secutus ſum manuſcriptos. Vulgata ſcriptio tamen recta adæque, *ſpectandi.* Utrumque enim factitatum ſub his comœdis principibus, ut viri illuſtres & ad certandum cogerentur & ad ſpectandum. Nec diſpliceat geminari, *neceſſitate ſpectandi aut certandi.* Lipſius.

2 *Funditus everti*] Libris meis abeſt τὸ, *everti.* & omiſeris recte. Scribi etiam poſſit, *& verti.* Idem.

3 *Per accitam laſciviam*] Accitam undecunque, ſed præcipue ex Græcia. Sic paulo infra: *efflagitandi Græca certamina.* Pichena.

4 *Specie orationum & carminum*] Ad Muſicum certamen referto. *Lipſius.*

Proceres R. ſpecie orationum & carminum ſcena polluantur] Verba non bonæ nec expeditæ ſententiæ. Neque enim conceſſio eſſe poteſt. Cenſeo particulam *ut* excidiſſe: qua repoſita nectantur ſuperioribus: *Principe & Senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiſerint*, *ſed vim adhibeant*, *ut Proceres Romani* &c. Aut mutandum: *Proceres Romanos ſp. or.* &c. *ſcena pollui.* Acidalius.

5 *Cæſtus aſſumant*] Servius in 5. Æn. ait. *Cæſtum* per diphthongum, pugillum arma ſignificare, de Cæſtu plura lib. 16. *Lupanus.*

6 *An juſtitiam augurii*] Vitium: cui medendo impar ego. *Lipſius.*

Juſtitiam augurii] Faernus me hujus mendi admonuit: lego igitur, *jus augurum.* Vertranius. Faernus reponebat: *An jus augeri*, *& decurias equitum* &c. *Urſinus.* Corruptiſſimus locus: cui medendo ſe imparem Lipſius ſimpliciter fatetur, qui in prima edit. conjecit. *juſtitiam augeri.* Ego ſanare poſſe videor, ſed audaci medicina. Omnino quidem hæc trahenda ad equites illos, quos conſcriptos ſupra memoravit ad celebrandos in ſcena plauſus Nerone cantante. Ii *Auguſtani* vocati. quod nomen hic librariorum ignorantia an oſcitantia interpolatum prius hoc modo, *An juſtitiam.* pro quo mox deinde hæſitantes alii ſcripſerunt, *auguri*, do nec receptum in textum utrumque. Nam mihi non dubium, quin vera ſcriptura ſit *Auguſtanos.* Sed totus locus etiam porro ſic emendandus: *Auguſtanos* (ironia eſt, ſine interrogatione) *& decurias eq. egregie judicandi munus expleturos*, *ſi fractos ſonos & dulcedinem vocum perite edidiſſent.* De his ſupra: *Tuncque primum conſcripti ſunt equites Ro. cogn. Auguſtanorum.* Sueton. de hiſdem, ſed paullo aliter, Ner. 20. *Acidalius.* Securus corruptionis hæc attrecto. Res Romana ſtabat legibus & armis. Virg. 6. Æn. *pacique imponere morem Parcere ſubjectis & debellare ſuperbos.* Hinc ſpectaculis detrahentes dicunt, his utraque peſſum ire de armis: *niſi ut corpora quoque nudent*, *& cæſtus aſſumant*, *eaſque pugnas pro militia & armis meditentur.* de legibus: *an juſtitiam augurii*, *& decurias eq. egregium judicandi munus expleturos?* leges enim divina humanaque complectuntur. Chryſipp. de legib. ὁ νόμος πάντων ἐςὶ βασιλεὺς θείων καὶ τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων. i. *Lex eſt omnium divinarum humanarumque rerum regina.* Recenſent vero patricios ac equites, quod hos Nero præcipue ſcena dehoneſtavit, quodque hi tunc temporis humani divinique juris judices erant. Cæterum *juſtitia* pro *jure.* πρωτότυπον ἀντὶ τοῦ παραγωγοῦ. Ulp. lib. 1. Dig. de juſt. & jur. *Juri operam daturum prius noſſe oportet*, *unde nomen juris deſcendat: eſt autem à juſtitia appellatum.* idque noſter fecit Thycydidis auctoritate lib. 1. καὶ ἐλθόντων τῶν πρεσβείων ἀπὸ τῆς συμμαχίας. ubi Scholiaſtes, ἄντι τοῦ ἀπὸ τῶν συμμάχων. Noſtri eadem *ignaviam*, *& vana ingenia.* Adde ſi placet *ibi conceſſam dictitans nobilitatem.* Sed nihil opus circuitione, audi Virgil. unde noſter ſibi ſumpſit Lib. 1. Æn. *O Regina novam cui condere Jupiter urbem*, *Juſtitiaque dedit gentes frenare ſuperbas.* Hæc Æneas, quo vidente ipſa *Jura dabat legeſque viris.* Optime *frenare* quia jura vinculum, ne in flagitia ruamus. Conſentaneum eſt igitur eos ſic dixiſſe: an proceres id eſt patricios, curatius executuros, quæ pertinent ad augurii jus, an equites quæ ad munus judicandi. *Salinerius.* Vere vitioſus locus. atque ego vereor, ne temeritatis arguar, qui deſperatis manum adhibere audeam. tamen quid ſuper eo divinaverim, non reticebo. Paulo ſupra dixit conſcripſiſſe Neronem Romanos equites, cogn. Auguſtanorum. Ad hos deriſionis cauſa fortaſſe alludit his verbis, quæ mihi ſic corrigenda videntur: *An inſtitutos Auguſtanos*, *& decurias equitum* &c. certe non longe à vitioſæ ſcripturæ veſtigiis. *Pichena.* Corrigo: *an peritiam augurii*, aut, *jus totum augurii.* Quaſi diceret: num juventus Romana, poſtquam aures imbuerit peritia judicandi de modis numeriſque cantus & de dulcedine vocum, melius tractabit ſcientiam auguralem, munia militaria, officium judicum? *Harlaus.* *Fracti ſoni* non ſignificant aliquid ad artem pertinens, ſed id, quod Seneca dicit *non virile*, cum in Hercule Furente canit: *Ad non virilem tympani movit ſonum.* *Decuriæ* autem *equitum* ut nihil reſpi-

ros, si fractos sonos & dulcedinem vocum [1] *perite audissent? Noctes quoque dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo quod perditissimus quisque*
21 [2] *per diem concupiverit, per tenebras audeat.* Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant; *Majores quoque non abhorruisse* [3] *spectaculorum oblectamentis, pro fortuna quæ tum erat; eoque* [4] *à Thuscis accitos histriones.* [5] *à Thuriis equorum certamina, & possessa Achaja Asiaque* [6] *ludos curatius editos. nec quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse,* [7] *ducentis jam annis à L. Mummii triumpho,* [8] *qui primus id genus spectaculi in urbe præbuerit. Sed & consultum parcimoniæ,*

respiciunt militarium muniorum, ita nec augurali ullus hic est locus disciplinæ. Tamen est etiam, qui sensui serviisse ait sese absque cura verborum, quæ Lipsius corrupta credat: Hoc autem velle Tacitum vaticinatur: ubi posthac inventum iri severitatem judicis & sanctimoniam sacerdotis inter homines gnaros mollium sonorum & numerorum Musicorum? Id elici satis commode putat ex infra scriptis, quæ positis hic respondent: *nec cuiquam judici grave aures studiis honestis & voluptatibus concessis impartire.* Ubi etiam sine cura, opinor, verborum, interpretatur judicem nihil perdere gravitatis. Interim hoc posteriore in loco, quid est, quod confirmet illam castimoniam sacerdotis? De solis judicibus excusat, quia de solis judicibus mota erat invidia. Desinamus nugari & audiamus solum Pichenam. Posset legi: *An institutos Augustanos è decuriis equitum:* sed non est necesse. Nam *institutos Augustanos & decurias equitum* per ἓν διὰ δυοῖν dicitur de iisdem, prorsus ut lib 13, 25. *ludicram licentiam & fautores histrionum:* eodemque cap. 46. *Pellice ancilla & assuetudine Actes.* Num, inquit, adulescentulos secundi ordinis (qui conscripti sint cognomento Augustanorum; aliquando in decurias judicum allegendi) paratius & religiosius causas audituros, si molliter & dulce canenti Cæsari artificiose plaudere & docte atque ingeniose acclamare didicissent? Nam hoc est *perite audire* (ut apud Suetonium cap. 22. *solos scire audire Græcos*) *plausibus personare formamque principis & vocem deum vocabulis appellare,* quemadmodum interpretatus ipse Tacitus cap. 15. Quod quia fiebat assidue *dies & noctes*, ideo justior hæc invidia in tam male perdentes tempus, quod collocare deberent in sanctissimo judicum officio discendo, cui destinabantur. *Gronovius.*

1 *Perite audissent*] Alii, *edidissent.* Male. nam infra ait: *nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire*, quæ verba ad hæc referuntur. *Pichena.*

2 *Per diem concupiverit*] Legam *conceperit.* Acidalius.

3 *Spectaculorum oblectamentis*] Farnes. *oblectamenta*, vere. *Lipsius.*

4 *A Thuscis accitos histriones*] Nisi Tacitum sui oblitum velis, aut hic *ab Oscis* legendum est, aut supra 4, 14. *Thuscum quondam ludicrum.* Sed potius inclinem, ut hunc locum corruptum dicam, cum histriones aliis quoque auctoribus Oscum spectaculum dicamus, ut Ciceroni epist. fam. 7, 1. *Non enim te puto Græcos aut Oscos ludos desiderasse:* Strabo lib. 5. Osco sermone mimos agitatos fuisse scribit, cum gens ipsa defecisset. Hinc Atellanæ etiam fabellæ dictæ sunt, quod genus ludorum ab Oscis inventum prodit Livius 7, 2. & Valerius Max. 2, 4, 6. qui tamen turbat, dum histriones Etruria accitos diserte affirmat. Sed videndum, num ita possit conciliari reliquis, ut dicamus non primum initium ludorum eorum respexisse, sed instaurationem. Nam, ut narrat Cluvius Rufus apud Plutarch. in Quæst. Rom. 107. C. Sulpicio & L. Stolone Coss. pestem Romæ grassatam omnes ad unum scenæ ministros extinxisse. itaque alios requirentibus advenisse ex Etruria multos bonosque ejus rei artifices. Unde apparet id ludicrum ante etiam Romæ fuisse, quamquam nomine histrionum nondum recepto, cujus diversam originem iidem scriptores citatis locis adnotarunt, & Livius indicato capite qui tamen iis Coss. rem eam novam fuisse tradit, ut ita satis hæc obscura sint. *Freinshemius.*

5 *A Thuriis equorum certamina*] Atqui Livius lib. 1. etiam equos à Thuscis derivat. *Ludicrum fuit, equi pugilesque, ex Etruria maxime acciti.* Et cum equorum certamina antiquissima Romæ sint, vix videntur ea petiisse tam longinque. Magna Græcia certe & illa ora, in qua Thurii, non tam pernota tunc Romanis. Quæ tamen frons mea à Tacito dissentientis? Thurii vicini Tarentinis ab iisque eversi, ut Strabo narrat: quorum olim Sybaris opidum celebre deliciis. Ab Augusto colonia illuc deducta, Copiæ. *Lipsius.*

6 *Ludos curatius editos*] Germana Cornelii vox, non, *accuratius*, ex libris. *Idem.*

7 *Ducentis jam annis*] Et paullo pluribus, quoniam triumphavit de Achæis & Corinthiis Mummius anno urbis DCVIII. *Idem.*

8 *Qui primus id genus*] Quod genus? gymnicosne? inclinabam, sed primus athletas dedisse legitur in ædilitate Æmilius Scaurus, multis post annis. Potes igitur capere ludos Græcos. Nam antea noti tantum Osci & Latini. Cicero ad Marium lib. VII. *Non enim puto te Græcos aut Oscos ludos desiderasse: præsertim cum Oscos vel in Senatu spectare possis, Græcos vero ita non ames ut nec ad villam tuam via Græca ire soleas.* Hos triplices ludos Tranquillus in Julio intellegit, cap. XXXIX. *Ludos regionatim urbe tota dedit,*

niæ, quod perpetua ſedes theatro locata ſit, potius quam immenſo ſumptu, ſingulos per annos conſurgeret ac ſtrueretur. Nec perinde magiſtratus rem familiarem exhauſturos, aut populo [1] *efflagitandi Græca certamina à magiſtratibus cauſſam fore, cum eo ſumptu reſpublica fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam judici grave, aures ſtudiis honeſtis, & voluptatibus conceſſis impartire. lætitiæ magis quam laſciviæ dari paucas* [2] *totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat.* Sane nullo inſigni dehoneſtamento id ſpectaculum tranſiit. [3] Ac ne modica quidem ſtudia plebis exarſere, quia redditi quamquam ſcenæ [4] Pantomimi, certaminibus ſacris prohibebantur. [5] Eloquentiæ primas nemo tulit, ſed *victorem eſſe Cæſarem* pronuntiatum. [6] Græci amictus, quos per eos dies plerique inceſſerant, tum

dedit, & quidem per omnium linguarum hiſtriones. Et Aug. cap. XLIII. *Ludos fecit nonnunquam vicatim, ac pluribus ſcenis, per omnium linguarum hiſtriones.* Idem.

1 *Efflagitandi Græca certamina*] Certaminis vox ad gymnaſium ſpectare potius videtur, quam ad ſcenam. Sed & in ſcena ipſa certamen quoddam victoriæ. *Idem.*

Efflagitandi Græca certamina] Nihil, ut opinor, prohibet, quo minus *Græci certaminis* appellatione gymnicos æque ut muſicos ludos deſignatos eſſe interpretemur, præſertim cum ante Neronis tempora, vigente adhuc republica, datos ſæpius athletas conſtet, non quidem quotannis, ſed velut extra ordinem, in urbe Roma. Quin & apud Ciceronem ad Marium *Græcorum ludorum* nomine propius eſt, ut non muſici, ſed gymnici exponi debeant, quicquid eruditiſſimus Lipſius in contrarium ſentiat. *P. Faber.*

2 *Totius quinquennii*] Ita ſcripſerim, non, *potius.* Lipſius.

3 *Ac ne modica quidem*] *Immodica* legendum videtur: quæ videlicet excitari ſolebant Pantomimorum certamine. Supra 1, 77. & 13, 25. *Gronovius.*

4 *Pantomimi, certaminibus ſacris*] Certamina ſacra, ſive ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, definit Pollux, lib. III. Tale hoc Neapolitanum, quod & ἱερὸς ἀγὼν à Strabone dicitur. *Lipſius.*

5 *Eloquentiæ primas partes*] Farneſiano abeſt, *partes*, recte. *Idem.*

Eloquentiæ primas nemo tulit] Additum perperam fuerat in editis, *primas partes*, quam vocem abſtulimus, cum à Flor. abſit; & aliis, Lipſio teſte. *Pichena.*

6 *Græci amictus*] Libri leviter aberrant. Nam Farneſ. *Ciratiam jactam quo.* Vatican. *Græciam jactus ta quo.* Dixi aberrant. nam vera lectio hæc: *Græci etiam amictus, quis per eos dies p. inceſſerant.* vel, *quos p. e. d. p. ingeſſerant.* Græcanicum ſcilicet hoc certamen fuit, & ideo amiciebantur plerique ad morem Græcum, palliati crepidatique. Hæſi olim, ſed expedivit me plane Dio lib. LX. de hoc ipſo ſpectaculo, Neapoli: Ἐπεὶ ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη. Τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτᾶτο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. id eſt: *Deinde & Neapoli plane privatum ſe geſſit Nam cum in aliis, & ipſe & qui cum eo erant, Græcorum ritu vixerunt, tum etiam in Muſico ſpectaculo pallium & ſoleas induit, & in Gymnico agone veſtem purpuream & auream coronam accepit.* Et ſimile quod in Commodo tradit, quotiens theatrum ingrederetur, ſolitum ſumere χλαμύδα ὁλοπόρφυρον τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. Ex his facile intelligo reſtituoque Suetonii locum Domitiani cap. IV. *Certabant etiam & proſa oratione Græce Latineque, ac præter citharœdos chorocithariſtæ quoque & pſilocithariſtæ. In ſtadio vero curſu etiam virginum certamini præſedit crepidatus purpureaque amictus toga Græcanica, capite geſtans coronam auream.* Corrigo & diſtinguo: *& pſilocithariſtæ: in ſtadio vero curſu etiam virgines. Certamini præſedit*, &c. Vera lectio, vera mens: Certaſſe præter citharœdos, etiam chorocithariſtas, & in ſtadio, certamine curſus, etiam virgines. At certamini toti quinquennali præſediſſe Domitianum ritu Græco, purpurea toga, & corona ornatum. Dixit enim Togam: mallem chlamydem, uti idem ſcriptor Neronis cap. XXV. reditum in urbem deſcribens habitu Græcanico: *in veſte purpurea, diſtinctaque ſtellis aureis chlamyde.* ubi, *veſte*, gloſſematium puto, deleoque. Item Dio ſupra, & Capitolinus in Pertinace: *Purpureaſque chlamydes Græcanicas.* Lipſius.

Græci amictus, quos per eos dies plerique inceſſerant] Ne admitte particulam *etiam*, quam Lipſius inſerit, *Græci etiam amictus.* Orditur novam narratiunculam auctor, quæ nihil ſuperioribus hæret. Porro pro *quos*, *queis* lege cum eodem; non quod probari etiam poſſe credidit, *quos per eos dies plerique ingeſſerant.* Acidalius. Declino veſtigia corrigentis. *Quos plerique inceſſerant*; conviciis ſcilicet; hæc ea de cauſa dicuntur, quod ſub Nerone Græci habitus uſurpatio: deſuetudine vitio dabatur, poſtquam ſcil. Pompejus Græcos ludos Græcorum (ut reor) apparatu celebravit. Dio lib. 39. *Salinerius* Florentinus, *q° per eos dies:* unde, *quomodo*, legendum, ſuſpicor. quod alibi in eodem libro obſervavi. *Pichena.*

22 tum exoleverant. Inter quæ & ſidus cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quaſi jam depulſo Nerone, quiſnam deligeretur [1] anquirebant. & omnium ore [2] Rubellius Plautus celebratus, cui nobilitas per matrem ex Julia familia. Ipſe placita majorum colebat, habitu ſevero, caſta & ſecreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia diſcumbentis Neronis [3] apud Simbruina ſtagna, * cui [4] *Sublaqueum* nomen eſt, ictæ dapes, menſaque disjecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo; [5] hunc illum numine deûm deſtinari credebant. fovebantque multi, quibus nova & ancipitia præcolere avida & plerumque fallax ambitio eſt. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, [6] *conſuleret quieti urbis*, *ſeque prave diffamantibus ſubtraheret. eſſe illi*

per

chena. Scribo, *inceſſirant.* quos, inquit, per eos dies toga poſita geſtatos plerique arguebant, jam vulgares tum erant, & ſero reprehendebantur. *Gronovius.*

1 *Inquirebat*] Sane Ryckius evulgat prior, quod ex MS. Mediceo promptum in ſchedis meis viderat, n. *anquirebat*, non ut inde Tacitum adjuvaret, neque etiam ut ſaltem probabile laudaret; apponit enim velut æqualem interpolationem recentiſſimi ſui codicis. Diſplicet hoc; ſed ne multa, quis non debet lectionem codicis optimi ut ſolam probam venerari, qui modo conferat 13, 6. ubi prorſus ſimilis narratio, & compoſiti hujus uſurpatio? unde nunc repoſui. *Jac. Gronovius.*

2 *Rubellius Plautus celebratur*] Lego cum Mureto *celebrabatur.* Acidalius. Vulgo, *celebratur.* Sententia vero exigit, ut Mureto aſſentiar legenti, *celebrabatur.* Pichena. Quid poteſt dici certius, quam ab ſcriptura codicis præſtantiſſimi ſuggeri & oſtentari *celebratus?* quod propterea revocavi. *Jac. Gronovius.*

3 *Apud Simbruina ſtagna*, * *cui ſublaqueum nomen eſt*] Omnes Taciti codices hic depravati ſunt. Interim nihil mihi deeſſe videtur. Tolle aſteriſcum & lege, *quibus*, ſive ut in MSS. legitur, *cujus Sublaqueum nomen eſt.* Poſtremam ſyllabam τῦ *cui* invenire eſt in prima ſequentis vocis, *Sublaqueum.* Sententia eſt; diſcubuiſſe Neronem ad Simbruina ſtagna, ubi illis Sublaquei factum eſt cognomentum, ob tres lacus, quos amænitate nobiles Anio defert in Tiberim. Auctor eſt Plinius l. 3. *Boxhornius.* Suſpicor à Tacito fuiſſe: *diſcumbentis Neronis apud Simbruina ſtagna* (*loco Sublaqueum nomen eſt*) *icta dapes.* ut lib. 4. hiſtor. *nec auſi ad hoſtem pergere* (*loco Gelduba nomen eſt*) *caſtra fecere.* Sic & reſtituendum apud Florum libro 3, 3. *Prioreſque Theutoneos ſub ipſis Alpium radicibus aſſequutus* (*locum Aquas Sextias vocant*) *quo* (fidem *numinum?*) *prælio oppreſſit?* Gronovius. Et cur non additur ex lib. 1. cap. 45? *Sexageſimum apud lapidem* (*loco Vetera nomen eſt*) *hibernantium.* Sed inde non coercetur libertas Cornelianæ manus. Immo variat illa, & aliter loquitur Tacitus 4. hiſt. 84. *Templum exſtructum loco, cui nomen Rhacotis.* Iterum aliter 1. hiſt. 66. *Ut Luco* (*municipium id Vocontiorum eſt*) *faces admoverit.* Sed & aliter 15, 10. *Conjunx ac filius caſtello, cui Arſamoſata nomen eſt, abditi.* Hinc perquam probabile foret id quod ſupplere voluit Lipſius, ſequuto Cluverio in Italia antiqua pag. 962. præſertim quum ſic noſter plane 4, 59. *Veſcebantur in villa, cui vocabulum Spelunca.* Sed id ipſum non videtur nunc expreſſiſſe Tacitus & maluiſſe ſubintelligere, quum forſan etſi Frontinus ita appellet, tamen Tacitus non judicaverit villam appellandam, aut vere fuiſſe. Immo quidni recte ſubintelligas *ſtagno*, aut quaſi interpoſitum foret *ad id ſtagnum*, vel *apud iſtud ex Simbruinis ſtagnis*, ut ſtagna nominibus fuerint diſtincta, prout hoc *Sublaqueum* unum ex illis, quibus potuerint adſtructa fuiſſe diverticula, quo captandæ amœnitatis vel ſalubritatis cauſa ſe interdum conferebant. *Jac. Gronovius.*

4 *Sublaqueum nomen eſt*] Plinius lib. III. *Anio lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo* (ita enim potius ſcribend. quia à lacu) *defert in Tiberim.* Addubito num vox Tacito deſit, legendumque: *villa cui Sublaqueum nomen.* Certe Neronis villa Sublacenſis Frontino de Aquæduct. cognita. Æmoinus lib. II. cap. XVI. *Benedictus pater in loco qui Sublacum dicitur, qui ab urbe Roma* XL. *millibus abeſt*, *effulſit.* Philoſtratus lib. IV. *De vita Apollonii* ad hanc rem addit, calicem Neronis, quem jam ori admoverat, fulmine excuſſum. *Lipſius.*

5 *Hunc illum numine Deum deſtinari credebant*] Malim, *hinc illum.* Rhenanus. Imo *hinc*, reſpondet ea vox voci *quia* quæ præceſſit. *Grotius.* Quaſi non alterum multo ſit elegantius. Virgilius in quarto: *Hoc illud germana fuit? me fraude petebas.* Petronius: *hic eſt Cyclops ille & archipirata, cui vecturam debemus*, Gronovius.

6 *Conſuleret ſibi & turbis*] Volebam, *ſibi & urbi:* ſed notat in Flor. legi *conſuleret* ꝗ. & *urbis:* ex quo appoſite Pichena, *quieti urbis.* Sed ſic tamen prius illud deeſt *ſibi:* nec abeo à mea conjectura. *Lipſius.*

Conſuleret quieti urbis] Vulgati, *conſuleret ſibi & turbis.* Vitium indicavit mihi Flor. in quo corrupte, *conſuleret* ꝗ*eturbis.* unde facilis fuit emendatio. *Pichena.* Repugnat Lipſius paſſus ἀνθρώπινόν τι. Neque

per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juventa frueretur. Ita illuc cum conjuge Antistia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem [1] aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando incesserat: videbaturque potus sacros & cærimoniam loci [2] corpore toto polluisse. secutaque anceps valetudo, iram deum affirmavit. At Corbulo post deleta 23
Artaxata, utendum recenti terrore ratus [3] ad occupanda Tigranocerta; quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur: illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos, & in avia digredi, ac fuere qui se speluncis, & carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis qui latebras insederant, ora & exitus specuum sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum [4] fines suos prætergredientem incursavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defensi. quos Corbulo immissis Hiberis vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.
Ipse exercitusque, ut nullis ex prœlio damnis, ita per inopiam & labores fatisce- 24
bant, [5] carne pecudum propulsare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æstas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demessæque segetes, & ex duobus castellis, in quæ confugerant Armenii, [6] alterum impetu captum; qui primam

que enim *τὸ sibi* vel Neronis vel Taciti oratio necessario requirit, ut si absit illud, manca vel vitiosa debeat putari. Posset id tenere locum, si constarent cætera. *Sibi & turbis* tolerari nequit: & arguitur ab antiqua manu, ex qua corrector indoctior fabricavit vulgatum, cum faciendum haberet, quod Pichena. Tum *consuleret urbi* quam laxum: At *consuleret quieti urbis* tale nihil ut possit expressius aut definitius. *Gronovius.*

1 *Aquæ Marciæ*] Vera lectio. frustra turbant libri, qui partim, *aquæ marginæ*, partim, *morgio*, referunt. *Lipsius.*

Fontem aquæ Marciæ] Non injucundum forte studiosis rerum Romanarum fuerit paucis de aqua Marcia disserere, quam clarissimam omnium aquarum Plinius ille lib. 31. appellat. Primus eam in urbem auspicatus Ancus Marcius Rex, postea Q. Marcius in urbem deduxit, rursusque restituit M. Agrippa. Frontinus scribit eam à Trajano in Aventinum deductam. *Lupanus.*

2 *Corpore toto polluisse*] Imo, *corpore loto*. Fontes & capita aquarum priscis sacra: in iisque natare nefas. Plinius lib. VIII. de Clitumno: *Pons terminus sacri profanique: in superiori parte navigare tantum, infra etiam natare concessum.* Imo in quibusdam aquis navigare etiam vetitum. Idem libro eodem, de lacu Vadimonis: *Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insulæ*, &c. Seneca epist. XLI. de his cæremoniis: *Magnorum fluminum capita veneramur; subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & stagna quædam vel opacitas vel immensa altitudo sacravit.* Lipsius.

Corpore toto polluisset] Eruditiss. vir *loto*: sed primum ἐμφατικώτερον: quippe quod Nero membris omnibus impurus esset. Sueton. 29. *Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis pæne omnibus membris.* Et inde cæteros suo modulo metiretur. *Ex nonnullis comperi persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse.* Salinerius.

3 *Ad occupandum Tigranocerta*] Scripsimus *ad occupanda Tigranocerta.* Rhenanus.

4 *Fines suos prætergredientem*] Prætergrediuntur etiam omnes, ac si Tacitum non nossent. At in Mediceo exemplari manifeste scribitur *p̄gredientem* eadem notæ forma, qua usus fuit cap. 13. & ubi Pichena protulit *prægredi:* ita nunc indicatur ab ipso scriptum *prægredientem.* Quid? an non similiter 2. hist. 2. restituit idem Pichena *prævectus* pro vulgato *prætervectus?* ut 4. hist. 71. *Dum missilia hostium prævehuntur.* Jac. Gronovius.

5 *Carne pecudum propulsare*] Addo, *carne paucarum pecudum.* Non enim ad ultimam necessitatem redactus videri potest exercitus, qui ovilla se sustentat, sed qui ovillæ exigua. Modus exiguus debilitabit eum inter graves labores. *Harlæus.* Ut Tacitus, sic & Cæsar lib. 7. de Gallico: *usque eo, ut complures dies milites frumento caruerint, & pecore, è longinquioribus vicis adacto, extremam famem sustentarent.* Nempe carere frumento militi Romano extrema fames est. *Gronovius.*

mam vim depulerant, obſidione coguntur. Unde in regionem [1] Tauraunitium tranſ-
greſſus, [2] improviſum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus, [3] non
ignobilis barbarus cum telo repertus, *ordinem inſidiarum*, *ſeque auctorem & ſocios per
tormenta edidit.* convictique & puniti ſunt, qui ſpecie amicitiæ dolum parabant. Nec
multo poſt legati Tigranocerta miſſi, *patere mœnia* afferunt, *intentos popularis ad juſſa.*
Simul hoſpitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec
25 quidquam urbi detractum, quo promptius obſequium integri retinerent. [4] At præ-
ſidium regium, [5] quod ferox juventus clauſerat, non ſine certamine expugnatum
eſt. nam & prœlium pro muris auſi erant, & pulſi intra munimenta aggeris, [6] de-
mum & inrumpentium armis ceſſere. quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrca-
no bello diſtinebantur. Miſerantque Hyrcani ad principem Romanum ſocietatem
oratum, *attineri à ſe Vologeſen pro pignore amicitiæ* oſtentantes. eos regredientes Cor-
bulo, ne Euphraten tranſgreſſi hoſtium cuſtodiis circumvenirentur, dato præſidio
[7] ad litora maris rubri deduxit. unde vitatis Parthorum finibus, patrias in ſedes re-
26 meavere. Quin & Tiridaten per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmiſſo
cum auxiliis Verulano legato, atque ipſe legionibus citis, abire procul ac [8] ſpem
belli amittere ſubegit: [9] quoſque nobis ob regem averſos animi cognoverat, cædi-
bus

6 *Alterum impetu captum*] Vox addita, auctore Vatic. *Lipſius.*

1 *Tauraunitium*] Repoſui proximum illi, quod exhibuerat in principe editione Beroaldus, nempe *Taurauntium*, quod poſteriores mutarunt in *Taurantium*, ut hodie paſſim legitur, temere videlicet ac nulla præbita cauſa. Ita autem plane legitur in Mediceo, ut ipſe & Frater notavimus, niſi quod *c* illic habeatur loco literæ *t*, pro quo vitioſe editum ab Ryckio *Taurannicium.* Fuerit populus *Taurauntes.* Jac. Gronovius.

2 *Improviſum periculum vitavit*] Inſerenda mihi particula videatur, *vix vitavit.* Acidalius.

3 *Non ignobilis barbarus*] Unus Magiſtanum. eſtque ille ipſe, de quo Frontinus ſic narrat: *Domitius Corbulo, cum Tigranocertam obſideret, in quemdam ex Megiſtanis, quos ceperat, animadvertit, caputque ejus balliſta excuſſum, intra munimenta hoſtium miſit. Id forte decidit in medium concilium, quod tum cum maxime habebant Barbari. ad cujus conſpectum velut oſtento conſternati ad deditionem feſtinaverunt.* Lipſius.

4 *At præſidium regium*] Volumen regium habet, *At præſidium legerat.* Forte, *At præſidium alterum.* Rhenanus.

5 *Quod ferox juventus clauſerat*] Muret. notavit; *clauſa erat.* Accipio. ſed addo, præpoſitionem etiam addendam, *in quod ferox juventus clauſa erat.* Acidalius. Muretus legit, *quo f. i. clauſa erat.* Alii, *quo f. i. ſe clauſerat.* Sed fortaſſe communis lectio ſe recte habebit, ſi accipiamus, *præſidium*, pro ipſis regiis caſtris, quæ clauſa eſſent, id eſt munita ac firmata à feroci juventute. *Pichena.*

6 *Demum irrumpentium armis ceſſere*] Addunt Flor. & Ven. *demum & irrumpentium.* Pichena. Ita jam edidit Beroaldus, & nunc repono. *Jac. Gronovius.*

7 *Ad litora maris Rubri deduxit*] Valde equidem hic nunc hæreo, olim & in primis editionibus tranſitum aut neglectum. Ad quod *mare rubrum* Hyrcanos (de iis ſermo) deduxit? Illud Ægyptium, quod vulgo ſic appellant? ingens via ſit, & nec ſic in fines ſuos, niſi per Parthorum, intrarint. An alterum illud magnum & Indicum? ita ſolent veteres, fateor: ſed nec hic ei locus, aut omnis Chorographia me fallit. Sunt enim Hyrcani ad mare Caſpium ipſum ſiti, procul ab omni Indico: & pone vel flexu magno iſſe, tamen Parthorum fines omnia illa maritima fere tangebant. Plinius: *Perſæ rubrum mare ſemper accoluere*; atque aliæ ſub Parthis gentes. Conſidera, & inſpice (oculorum res eſt) abeunt à patria millibus millium; & in diſcrimina ipſa veniunt, quæ vitabant. Quod dicam non habeo, niſi ſi ſcripſit Tacitus, *ad litora maris ſui.* Nam Tacitum ut imperitiæ accuſem, durum improbumque ſit: & mea iſta lectio haud ab re ſit, ex Armenia cum præſidio, brevi flexu, deductos ad mare, juxta quod habitabant. Supra Euphratem igitur iverint, per montana & finitima Iberiæ ad ſuum mare. *Lipſius.*

8 *Spem belli amittere coegit*] Melius, *mittere.* Acidalius.

9 *Quoſque nobis ob regem averſos animi cogn.*] Quantopere hæc ſuppoſitio prorſus adulterata diſcedat ab indiciis ſuperſtitibus antiquæ lectionis, patet ex Ryckio, qui & ſui codicis & Florentini ſcripturam publicavit, etſi de hoc agat non ſatis caute: nam legitur quidem in eo *quoſque nobis ab rege animis cogn.* ſed ita, ut illa *ge* ſint ſuperſcripta, & verſus ita procedat, *quoſque nobis ab re animis.* Hinc patet iſtud *ob regem* eſſe nullius pretii, & ſubjectum ab editoribus, quod etiam plane omittitur in ipſius codice, ubi pro illo ponitur *alienos*, unoquoque ſcili-

bus & incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat: cum advenit Tigranes, à Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. 1 Additum & præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ. 2 & quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ ut cuique finitima, 3 pars * Nipolique & Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt. Corbulo 1 in

scilicet dominante ex lubitu, ubi alii immiserunt *aversos*. Sed vis talis verbi ab Tacito posita videtur fuisse in literis, quas Medicea membrana servavit, etsi forsan correptas *ab re*. Id nihil aliud videtur fuisse quam *abhorrere: quosque nobis abhorrere animis cognoverat*. Jac. Gronovius.

1 *Additum & præsidium*] Sic Flor. & magis ex more Taciti: Vulgo, *additum etiam præsidium*. Pichena.

2 *Et quo facilius novum regnum tueretur, pars*] Hæc quoque distinctione potissimum laborare contendo, non enim pars Armeniæ aliis regibus tradita, ut Tigranes novum regnum facilius tueretur, nec etiam ideo profecerit, sed in præmium navatæ operæ. relata autem verba ad superiora pertinent, hoc ordine atque scriptura: *Additum & præsidium* &c. *duæque equitum alæ quo facilius novum regnum tueretur. Pars* &c. Ita se res habet ad continendum regnum novum atque turbidum adhuc, copiis & viribus opus. Vide locum parallelum 25, 15. quem ideo notavi: & infra 15,4.3,& 5. *Freinshemius.* Immo quo nihil circa Tigranem foret tam validum, ut ab eo metuere deberet aut repente opprimi posset, omnia vicina in quatuor partes distracta sunt, tales scilicet, ut nulla aliquid cum bona spe contra eum auderet aggredi. Sic certe patet Armeniæ partem avulsam, divisamque rursus eam & aliis regibus traditam, ut Tigranes facilius tueretur novum regnum: patet etiam id sine dubio profecturum. Ratiocinatio Freinshemii sine ratione est, & violentia adversus Taciti manum intoleranda; etsi postremæ fateatur se adsentiri Ryckius. Sunt hæ regiones longinquæ, & in quas expeditionem sumere identidem Romanis erat molestum, ut etiam milites alere, ut nova ratione securitatem sui Tigranis firmandam putaverint ex sapientissimo Corbulonis consilio imbellibus regulis per tractus vicinos positis. *Jac. Gronovius.*

3 *Pars Nipolique*] Latet in corruptione nomen alicujus regis. Forte, *Thrascypolique*. qui dynasta alibi in finitimis Armeniæ locis. *Lipsius.*

Pars Nipolique & Aristobulo] In volumine regio tantum est, *Nipuli & Arist.* Quid si legas, *pars populi Aristobulo atque Antiocho parere jussa sunt*. Rhenanus. Lips. prim. edit. conjicit. *Ut cuique finitima Arsinoe, Polemonique & Aristobolo.* Sed latet omnino nomen alicujus regis, sed non in sola voce *Nipolique*, verum hanc præcedente etiam *pars*: quæ per se nihil orationi confert, imo etiam turbat, nisi ex hac simul & sequenti nomen confletur ignoti regis: quod esse *Thrascypolique* Lipsius censuit, nec me judice à vero abhorret. Nam mutilum locum nequaquam esse puto. Perfectus enim ita sensus: Armeniæ pars Thrascypoli, Aristobolo, & Antiocho, ut quæ cuique finitima, data: reliqua tota nimirum Tigrani permissa. *Acidalius.* Multa regum nomina apud omnes perierunt: quædam uni alterive tantum dicuntur, ita ut forte *Nipolis* iste soli Tacito memoratus est: quapropter non dicam maculas hic irrupisse: immo μεταξυλογίᾳ (quam etiam parenthesim dicunt) vulgata sic juvem. *Pars Armeniæ ut cuique finitima (pars Nipolique & Aristobolo atque Antiocho) parere jussæ.* Τὸ *jussæ* ex mera significatione rei: nam in plures partes Armenia tunc divisa: Thucyd. ὁ δῆμος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἦσαν. i. *populus autem Syracusanorum multum invicem contendebant.* Ad quæ Halicarnasseus. προθεὶς γὰρ ἑνικὸν ὄνομα τὸν δῆμον, ἀπέστρεψε ἀπὸ τούτου τὸν λόγον ἐπὶ τὸ σημαινόμενον πρᾶγμα. i. *præposito enim singulari nomine populum, convertit orationem ad rem significatam.* Eadem poëta: *Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem.* Verum non parum turbat illa prima conjunctio *Nipolique.* Tu tamen haud ignoras conjunctiones magnum quid facere in compositione. Phaler. οἱ μὲν σύνδεσμοι τὴν σύνθεσιν μεγαλοπρεπῆ ποιοῦσι. i. *conjunctiones autem structuram magnificam reddunt.* scisque τὴν μεγαλοπρέπειαν nostro in deliciis esse: cujus Thucydides ejusmodi commodavit. ἀφικομένων τῶν τελευταίων πρεσβέων ἐκ Λακεδαίμονος, Ῥιμφίου τε, καὶ Μελησίππου καὶ Ἀλησάνδρου. Sed quid moror externa? Terent. Adelph. *quod mihique, heræque, filiæque herili est.* Tac. lib. 1. ann. *Dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit.* Salinerius. Bene videntur à Lipsio restituta *pars Armeniæ ut cuique finitima, Trascypolique*, &c. *Freinshemius.* At ego divinabam: *Pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique & Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt.* Iberus est Pharasmanes jamdudum per filium Rhadamistum insidiatus fratris Mithridatis regno, Armeniæ: unde cum absterreretur à Romanis, partim ut horum gratiam mereretur, partim proprio metu filium interfecit, & ex eo adversus Tiridatem Corbuloni militavit. Vide nostrum lib. 12, 44. &c. Item lib. 13, 37. ubi & mentio de Antiocho, quemadmodum sæpius alibi. Polemo

271 in Syriam abscessit, morte Umidii legati vacuam, ac sibi permissam. Eodem anno ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus opidum, [2] Puteoli, jus Coloniæ,

lemo notissimus rex Ponti, Josepho Κιλικίας, lib. ant. 2, 56. & 3. hist. 47. commemoratur. Aristobulus lib. 13, 7. Josephus lib. 20, 5. Τὴν Μικρᾶς Αρμενίας προστασίαν Αριστόβουλος, Ηρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ἀπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. Gronovius.

1 *In Syriam abscessit*] Ita emendavit Lipsius. Male antea, *accessit*. Pichena.

2 *Puteoli jus coloniæ*] Puteoli, ais, adipiscuntur jus coloniæ? Ego vero advocationem peto, ut deliberem. Nonne enim jampridem id opidum eo jure? Liquet ex Livio, Vellejoque, qui coloniam Puteolis deductam volunt anno urbis DLX. P. Scipione Africano II. Ti. Sempronio Coss. Sed & lapides testantur hodie: AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC. &, ÆDILIS. COLON. PVTEOLANORVM. &, GENIO. COLONIÆ. PVTEOLANORVM. An colonis eorumque posteris intermortuis, colonia esse desiit? an tempore interjecto transiit ad municipale jus? Ciceronis certe ævo municipium fuit, non colonia. Oratione pro M. Cælio: *Nam quod est objectum municipibus adolescentem non esse probatum suis, nemini umquam præsenti Puteolani majorem honorem habuerunt*, &c. Concutit me tamen iterum Frontinus in Catalogo coloniarum, cujus verba è manuscripto, *Puteoli, colonia Augusta. Augustus deduxit. ex uno latere iter populo debetur ped. XXX. Ager ejus in jugeribus veteranis & Tribunis legionariis est adsignatus.* Colonia ergo adhuc recenti ævo. Recreat Agellius lib. XVI. cap. XIII. qui ostendit sæpe commutari solere colonias in municipia, & contra. Nisi tamen Cornelii verbis ea vis, ut velit universum opidum incolasque (plures autem inquilini ejus loci, ob commercia & mare) præter eos qui restabant ex colonis Augustæis, colonico jure donatos. Et sane duplex hoc genus hominum in coloniis fuisse, è Cicerone clarum, pro Sulla: ubi dissidia etiam inter Pompejanos (ii erant cives veteres) colonosque recenset. Quem vide. Alterum horum nisi sit, tu videris: mea in his salebris hæret navis.

ADD. Placet eruditissimo nostro Pighio truncum locum esse, ob caussas quas in Commentario dixi. Itaque supplet voce addita, *Puteoli novum jus coloniæ.* (In Herc. Prodic.) Ipsum vide. Nam nos sententia nostra non demovemur, quam in extrema Nota posuimus, de toto opido in coloniæ jus nunc translato. *Lipsius.*

Puteoli jus coloniæ & cognomentum à Nerone adipiscuntur] In fragmentis Julii Frontini ita legitur: *Puteolis colonia Augusta. Augustus Nero deduxit*, &c. Cognomentum igitur Augustæ acceperat Puteolorum colonia, à Nerone. *Alciatus.* Primo dicta fuit Dicæarchia, deinde Puteoli, postremo à Nerone impetravit jus & cognomentum Coloniæ. Aliud est autem, habere *jus Coloniæ*, aliud *esse Coloniam.* Vicus enim Paravicensium à divo Severo jus Coloniæ impetravit (autor Ulpianus) hoc est, ut immunitatem haberet Coloniæ, etiam milite colonove non deducto. Sed Colonias eas cognominabant, quæ deducebantur: illisque interdum concedebatur, ut juris Italici essent, interdum minime. Puteolis ergo dedit Nero, ut Colonia cognominaretur, nulla deductione facta: & immunitatem jusque haberet Coloniæ. Quod si cognomentum ad Neronem referas, *Neronia colonia* dicta fuisset, quemadmodum post incendium Romam nuncupare decrevit *Neropolim*, & Aprilem mensem *Neronium*, auctoribus Cornelio & Tranquillo: cum tamen *Neronium* cognomentum ejus *oppidi* nusquam legatur. Idem supra de Londino, *Cognomento quidem Coloniæ non insigne:* h. e. ut Colonia diceretur. Præterea apud hunc non legimus deductionem militum, aut aliquid præterea simile: cum tradat, veteranos adscriptos Tarentum & Antium. *Ferrettus.* In Italiæ regione Campania, Cumæorum emporium Dicæarchia, sic ab justo imperio dicta fuit, ubi deinde Puteoli colonia: de qua Livius lib. 34. Facit ex marmore Puteolano sic exscriptum, *ab colonia, deducta anno.* XC. *N. Fufidio. N. F. M. Fullio. duo vir. P. Rutilio. Cn. Mallio. Coss.* à quibus retroducta ratio cum Livio aptissime convenit: adeo ut nulla jam occasio dubitandi apud Vellejum superesse videatur, ubi de M. Fulvii Nobilioris, Cn. Manlii Volsonis consulatu tractans, priore lib. sic habet: *Eodem temporum tractu, quamquam apud quosdam ambigitur, Puteolos Salernumque & Buxentum missi coloni.* Fuerat autem Puteolos ante quinquennium colonia deducta, quam Fulvius & Manlius gererent una consulatum. Sane si Romana colonia Puteoli, uti profecto est, non satis scio, quid caussæ sit, cur jus coloniæ & cognomentum à Nerone adipisci voluerit? Cum præsertim id ademptum Puteolanis minime constet. Verum liber de Coloniis: *Puteoli colonia Augusta, Augustus deduxit*, &c. Quæ ita quoque scripta legit Volaterranus Geographiæ lib. 6. at Alciatus sic retulit, *Puteolis col. Augusta. Augustus Nero deduxit.* Ego ex Lud. Miræi chirographo produxi, quæ mihi sunt: & verendum ne quisquis auctor illius libelli fuerit, *Augusti* vocabulo potius Octavium intellexerit, quam Neronem; illum enim idem ita sæpe, hunc *Neronem* vel *Claudium* vel *Cæsarem* frequenter nominat. Quo magis putem Alciatum hujus nomen addidisse de suo. Quod si Cæsarianis militibus Puteolanus ager assignatus est, ne possessoribus ademptus dicatur, infrequentiæ locorum subventurum novis legibus novam coloniam deduxisse Augustum probabile est; cum è veteribus colo-

niæ, & cognomentum à Nerone [1] apiſcuntur. [2] Veterani Tarentum & Antium adſcripti, non tamen infrequentiæ locorum ſubvenere, dilapſis pluribus in provincias, in quibus ſtipendia expleverant: [3] neque conjugiis ſuſcipiendis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. [4] Non enim, ut olim, univerſæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & ſuis cujuſque ordinis militibus, ut conſenſu & caritate rempublicam efficerent; ſed ignoti inter ſe, diverſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia. Comitia prætorum arbitrio 28
ſenatus haberi ſolita, quod acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit, tris qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. [5] Auxitque patrum honorem, ſtatuen-

colonis nemo ſuperſtes foret. qui jus Rom. civitatis ex lege coloniæ veteris habuiſſet. Sed ſi res ita ſe habet, Puteolis colonia Auguſtalis eſt, quid igitur ſibi voluit, cum jus coloniæ & cognomentum à Nerone poſtulavit? circa dubitationem hanc tollendam deficit ingenium. Potuit enim coloniæ jus petere vicus, municipium: colonia non debuit: niſi ejuſmodi eſſet, quæ ut ait Ulpian. 1. de Cenſibus, *nihil præter coloniæ nudum nomen haberet.* At vix eſt ut in Italia fuerit colonia, quæ jus, ne dicam coloniæ, Italicum non habuerit. Subtiliores viderint; neque enim me pudet in re præſertim non protrita illud neſcire confiteri. De cognomine tentari poteſt, fueritne *ut colonia Agrippina*, ſic *colonia Neroniana*: qualiter Veronæ inſcriptum legimus, *Colonia. Auguſta. Verona. Nova. Galliana. Valeriano.* II. *& Lucillio Coſſ.* Vertranius.

1 *Apiſcuntur*] Ita diſerte habet codex Mediceus, non *adipiſcuntur*, ut editiones, & corrupti manuſcripti. Mira tamen illis ſcribis adfuit inconſtantia, quum cap. 36. teneant *adipiſcerentur.* Jac. Gronovius.

2 *Veterani Tarentum & Antium adſcripti*] Lectio codicis veteris, *Veterani Tarentum aſſcripti.* Rhenanus. Corvinianus liber *Antii* non meminit: ſed vulgaris lectio Tranquillum fautorem habet, ubi de Nerone inquit: *Antium coloniam deduxit, adſcriptis veteranis è prætorio, additiſque per domicilii translationem ditiſſimis primipilarium, ubi & portum operis ſumptuoſiſſimi fecit.* Vertranius.

3 *Neque conjugiis ſuſcipiendis*] Milites itaque olim ſine uxore ut apparet. nec ritu, ſed lege id vetitum ait Dio lib. LX. Τοῖς στρατευομένοις ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. id eſt: *Militibus quoniam ex legibus uxorem habere non poterant, jura indulſit maritorum.* Reſolviſſe hoc jus Severus Imp. videtur, ſi recte capio Herodianum lib. III. Τοῖς στρατιώταις, inquit, πολλὰ συνεχώρησε, ἃ μὴ πρότερον εἶχον. Καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε, γυναιξί τε συνοικεῖν. Certè enim de conjugio legitimo capiendum videtur. quia contubernii militibus, opinor, ſemper jus. A Junone arcebant eos, non à Venere Romanæ leges. Teſtis Livius lib. XLIII. qui quattuor millia hominum à Senatu petiſſe opidum ubi habitarent, ait: qui nati in Hiſpaniis ex militibus Romanis, & mulieribus Hiſpanis, cum quibus nullum connubii jus. Imò peregrini milites, id eſt, non cives, non amicas modo habuiſſe videntur. ſed uxores. niſi me inducunt fruſtra tabulæ Veſpaſiani & Domitiani ævo: quibus inſculptum *civitatem datam militibus è claſſe Ravennate & cohortis* III. *Alpinorum itemque connubium cum uxoribus, quas tunc habuiſſent, cum eſt civitas eis data, aut quas poſtea duxiſſent.* Tamen pugnat in eam ſententiam Tertullianus, qui ſuo etiam ævo cælibes fuiſſe milites oſtendit. Ævum autem ejus, ſub Severi. ait in exhortatione ad Caſtitatem: *Scilicet ſolis maritorum domibus bene eſt? Perierunt cælibum familia, ſpadonum, militum, aut peregrinantium ſine uxoribus? Non enim & nos milites ſumus?* Severi ergo permiſſus aut ad Prætorianos tantum pertinuit: aut verba arte capienda, ut tantum permiſerit συνοικεῖν γυναιξὶ, cohabitare feminis, ſub eodem tecto agere. & contubernales habere, non legitimas uxores. Sed non repugnat, inquies, toti huic ſententiæ Livius, qui diſertè uxores militibus attribuit? Ut ecce lib. XXI. in Scipionis exhortatione ad milites: *Unuſquiſque ſe non corpus ſuum, ſed conjugem ac liberos armis protegere putet.* Et alibi. Reſpondeo. Temporaneam tunc (bello Punico ſecundo) militiam fuiſſe, nec legibus ſuis, ut poſtea, devinctam. Capiebantur, mittebanturque milites, non pro ſtipendiorum tempore, ſed bellorum. At perpetua & firma XXV. annorum militia inſtituta, hoc quoque inductum de cælibatu. Sane etiam Juriſconſulti hac cauſſa, cauſſam ſolvendi matrimonii militiam numerant. L. LX. *Bona gratia diſſolvi matrimonium illud dicitur, quod propter ſacerdotium, ſterilitatem, valetudinem, militiam, retineri non poteſt.* Lipſius.

4 *Non enim, ut olim, univerſæ legiones*] Exprimit deductionem veterem Hyginus: *Multis legionibus contigit bellum feliciter tranſigere, & ad laborioſam agriculturæ requiem primo tirocinii gradu pervenire. Nam cum ſignis & aquila & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Idem.

5 *Auxitque patrum honorem*] Notabilis locus hic eſt, de pœna temere appellantium, pragmaticis ſæpius cognita quam vellent. Sed non ſolum quo Tacitus ait, verum & alio modo patrum honorem

tuendo *ut qui* [1] *à privatis judicibus ad senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere.* nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accusantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur; [2] ne graviore pœna afficeretur, [3] Vibii
29 Crispi fratris opibus enixus. [4] Cæsonio Pæto Petronio Turpiliano consulibus, gravis clades in Britannia accepta. In qua neque [5] Avitus legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, & [6] successor Veranius, modicis excursibus [7] Siluras populatus, quin ultra

rem auctum à Nerone, Sueton. auctor est, ubi cautum scribit, *ut omnes appellationes à judicibus ad Senatum fierent.* Vertranius.

1 *A privatis judicibus ad Senatum*] Lucis caussa, rem appellationum à capite deduxi ad hoc Neronis ævum, in EXCVRS. C. atque illinc lucem istis pete. *Lipsius.*

2 *Ne graviore pœna afficeretur*] An ergo in crimine repetundarum pœna gravior, quam relegatio? Attente legas. quia nec relegatio quidem. Olim sane exsilium fuit, & æstimatio, uti Asconius notat in Verrem, & Cicero subindicat non semel: sed secuta lex Julia immutavit. Ex ea pœnam fuisse adfirmo, Amissionem ordinis, & æstimationem: nihil ultra. id est, qui damnatus eo crimine esset, Senatu moveretur, & judices acciperet ad æstimandam litem. Docet Suetonius in Julio, cap. XLIII. *Repetundarum convictos, etiam ordine Senatorio movit.* Sed & hauries ex Tacito infra: *Exin à Cossutio Capitone, qui nuper Senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui reciperaverat.* Is autem repetundarum lege damnatus, lib. XIII. Et I. Hist. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant.* Apertius ex Plinio lib. II. Epist. ubi Marius Priscus, accusantibus Afris, sponte Senatu abiit, & judices petiit, omissa defensione: scilicet quasi ea ratione satisfactum legi. & lib. IV. cum Bassum Bæbius Macer lege repetundarum teneri censuisset; mitigans Cæpio, salva dignitate judices dandos pronuntiavit. id est; uti in Senatu remaneret, facta saltem æstimatione. Vide Epistolas ipsas, & volens favebis sententiæ huic. Ad hac re Suetonianis verbis lumen, Othonis cap. II. *Tantum potentia*, inquit, *valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, priusquam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitarit in Senatum ad agendas gratias introducere.* Motus enim ille quicumque Senatu erat: sed Otho quasi plane restitutum in Senatum introduxit. Hæc ergo ordinaria pœna: sed gravius & plerumque extra ordinem in id crimen animadversum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens leg. VII. Ad leg. Jul. repet. *Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur. & plerumque vel exsilio, vel etiam durius, prout admiserint. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel interfecerint innocentem?* Eademque ratione Plinius scripsit, *excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina, quibus dari judices possent, cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset.* lib. II. Epist. XI. Nec aliter capies, quod hic Vibius relegatus est: exsilii etiam pœnam meritus, nisi frater intercessisset. sicut & lib. III. Annal. C. Silano proconsuli Asiæ repetundarum damnato, aqua atque igni interdictum, ob insignem scilicet sævitiam. *Lipsius.*

3 *Favore enixus*] Quidam libri, *opibus enixus.* Idem.

Vibii Crispi fratris opibus enixus] In vet. cod. legitur, *fratri sororibus enixus.* Lego, *Vibii Crispi fratris honoribus enixus.* Rhenanus. Vulgo, *fratris favore enixus.* Flor. mihi viam ad emendationem aperuit. In eo enim corrupte, *frisoribus.* unde restitui, *fratris opibus.* idque clare scriptum reperi in alio recentiori MS. quem deinde contuli, & est phrasis Tacito usitata. ut supra lib. 2. *pulsus haud multo post Hermundurorum opibus.* & alibi pluries. Sic Liv. lib. 5. dixit, duos tribunos pl. creatos, *haud dubie patriciorum opibus.* Imo Tacitus ipse lib. 2. hist. de ejusdem Vibii Crispi opibus. *Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio, inter claros magis quam inter bonos.* Pichena.

4 *Cæsonio Pæto*] Hic infra 15, 6. *Cesennius Pætus* dicitur. quomodo in eodem nomine qui Floro 4, 2. *Cesonius est*, Dioni lib. 34. & Ciceroni Philipp. 12, 9. *Cesennius* vocatur. quod ideo moneo ne quis ex uno homine duos faciat, ob nominis varietatem, quæ res cum usu creberrime veniat, magnas sæpe tenebras affundit historiis. *Freinshemius.*

5 *Avitus legatus, ut memoravi*] Atqui A. Didium eum vocavit l. XII. & Didium Gallum in Agricolæ vita. Ut ambigere possis num rescribend. *A. Didius.* Plura tamen cognomina habere potuit, more sui sæcli. *Lipsius.* Vide 13. 54.

6 *Successor Veranius*] Ita in libello de vita Agric. Male vulgo, *Verannius.* Pichena.

7 *Silvas populatus*] Emendo, *Siluras populatus.* cum ea enim Britanniæ gente tunc maxime bellum. Consule Tacitum. lib. XII. *Lipsius.*

Silvas populatus] Meo periculo repudia *Siluras.* τὸ enim *populari Silvas* nil aliud est, quam Britannos populari, qui Silvas incolebant. Tacit. in Agric. *Veniunt à latebribus suis extrusi.* Et, *nam ut superasse tantum itineris, Silvas evasisse.* hæc de Agricola, qui (ut Veranius) morte prohibitus non est, quin bellum ulterius proferret. immo cæsis fortissimis in silvis, cæterisque tandem profligatis, aperuit Caledoniam. *Quomodo Silvas* (alloquitur milites, & simillima comparatione in hostes accendit) *saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal robore,*

ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna dum vixit severitatis fama, [1] supremis testamenti verbis ambitionis manifestus. quippe multa in Neronem adulatione, addidit, [2] *subjecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset.* Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ, & rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare [3] domitis perduellibus cupiens. [4] Igitur Monam insulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus [5] breve litus & incertum. [6] Sic pedes. equites vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis transmisere. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis: in modum Furiarum, veste ferali, [7] crinibus dejectis, faces præ-

re, pavida, & inertia ipso agminis sono pelluntur, sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum, & metuentium. Cæsar lib. 5. *Cum Silvas impeditas, vallo atque fossa munierunt.* Strab. lib. 4. πόλεις δ' αὐτῶν εἰσὶν οἱ δρυμοί, περιφράξαντες γὰρ δένδρεσιν καταβεβλημένοις εὐρυχωρῆ κύκλον, καὶ αὐτοὶ ἐνταῦθα καλυβοποιοῦνται. i. *Eorum autem civitates silvæ sunt: circumsepientes enim arboribus dejectis latum ambitum, & ipsi tuguria sibi ponunt.* Salinerius. Emendavit Lipsius ex Tacito ipso. Corrupte vulgo, *Siluas.* Pichena. Loquutio vulgata est apud Florum 2, 2. *More ignis, qui obvias populatus incendio silvas* &c. *Jac. Gronovius.*

1 *Supremis testamenti verbis*] Glossematium est τὸ, *verbis.* & statim, *subjecturum ei provinciam fuisse,* lego. capioque Britanniam ipsam quæ nondum perdomita. *Lipsius.*

Supremis testamenti verbis ambitionis manifestus] Lipsius τὸ *verbis* delet: ego cum Mureto etiam *testamenti.* Leg. *Supremis ambitionis manifestus.* Id est, fine vitæ. Lib. 12. *Ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret.* Acidalius.

2 *Subjecturum ei provinciam fuisse*] Vulgo, *provincias,* tralatitio errore, de quo supra alias. Vere correxit Lipsius, *provinciam.* nam de Britannia tantum sermo, quæ provinciæ nomine appellabatur. diversæ vero Britannorum nationes, non provinciæ, sed civitates aut populi. *Pichena.*

3 *Domitis perduellibus*] Domitis hostibus: nam *perduelles* veteribus hostes significabant: testes Cicero & JCti. Inde, *Crimen perduellionis,* de cæde; quia cum cive judicio & verbis, cum hoste armis & manu rem gerimus. Ex quo accusatus fuit Horatius perduellionis, quia civem & sororem interfecisset, auctore Livio; & C. Rabirius similiter de cæde: de quo extat oratio Ciceronis pro C. Rabirio, *perduellionis reo.* Mansit autem id nomen in nostris libris in eo capite majestatis, quo tenentur, *qui hostili animo sunt in remp. & Principem:* hoc est, qui cædem principi molitus est: & qui exitium instruxit reip. de quo diffuse scripsi lib. 2. Opinionum. *Ferrettus.*

4 *Igitur Monam insulam*] Credo hunc locum esse, quem aspexit Jornandes in Gothicis: *In extrema Britanniæ parte Memma, quam Cornelius Annalium scriptor narrat.* Corrigo enim, *Mona.* Lipsius.

5 *Breve littus*] Non profundum. *Ferrettus.* Delenda plane vox *litus,* Mureti etiam judicio. quam Lipsius prim. edit. abfuisse testatur à suis libris, & quidni, ait, *Breve,* sic dicamus, ut *brevia maris?* Mirum cur hoc postea spreverit. *Brevia* enim hic omnino Tacitus intelligit. *Acidalius.* Et cogor fateri istud substantivum ignorari ab MS. Mediceo. Utique quum lib. 11. dixerit *incerta oceani,* videtur & hoc loco non aliud intellexisse. Etiam lib. 5. hist. 6. *incerta undæ superjacta.* Litus illud modo est, modo non est. Et videntur hanc vocem ex vicinis verbis arripuisse *stabat pro litore diversa.* Optime subintelligas *mare.* Jac. Gronovius.

6 *Sic pedites, equites vado secuti*] Ita melius interpunxi. Ait enim, pedites in navibus transvectos: equites vado secuti. *Pichena.* Videtur Tacitus scripsisse *Vada.* pergentes qua vada ducebant. *Gronovius.* Sed mira Pichenæ, qui tam ex propinquo hunc locum tractavit & inspexit, conniventia & aliorum omnium, etiam ipsius Ryckii amara tristitia in supprimenda varietate loquendi, proprio Taciti oblectamento. Nam præclarus ille Mediceus legit *sic pedes; equites* &c. quod certe tam lætum est, ut auctori reddiderim pro vulgato *sic pedites.* Insuper in eodem libro exstat *tramisere,* non *transmisere,* quod & ipsum Taciti est. Quod ad *vada* attinet, ea potuit viro docto Ryckius sine noxa donare; quum ut *vada sequi* nunc ille cupit legere, sic cap. 51. scribat Tacitus *impudicitiam in eo secutus,* etsi id ubique non debeat quæri. Sed & *vado transire* ille æque bene noverat ac Ryckius, si non ex Cæsare, utique ex suo Livio 8, 24. *Incerto vado transiret agmen.* Sed cogitare debuit Ryckius aliam esse aquæ intra terras rationem, aliam maris aut oceani. Rem decidit ipse Tacitus 6. annal. 33. *Cum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum, mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret, quia flatibus etesiarum implentur vada* &c. Ubi statim quoque sequuntur *brevia litorum.* Et *hæsisse in vadis pugnam* circa eundem oceanum scribit Florus 3, 10. *Jac. Gronovius.*

7 *Crinibus dejectis*] Forteau melius *disjectis* vel *rejectis,* Acidalius.

1 *Drui-*

præferebant. [1] Druidæque circum, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, novitate aspectus [2] perculere milites, ut quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & se ipsi stimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, & igni suo involvunt. [3] Præsidium posthac impositum victis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri. nam [4] cruore captivo adolere aras, & hominum fibris consulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, *repentina defectio provinciæ* nuntiatur.

31 Rex Icenorum Prasutagus, [5] longa opulentia clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat,

1 *Druidæque circum*] Qui apud Gallos Britannosque essent *Druidæ*, inter cæteros Cæsar lib. 6. Gall. & Amm. Marcellinus lib. 10. tradidere. Plin. 16. c. postremo. & 29. 3. & 30. c. 1. Ex his, qui fuerint olim Druidæ, facile colligimus. At in his plures difficultates insurgunt, præsertim si dictis Taciti hoc in loco ea comparemus. Siquidem Tacitus ait, instructa acie Britannorum ad pugnandum cum Romanis, Monæ insulæ incolas Druidas circum adfuisse, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, & novitate aspectus militem percellentes; Cæsar contra eos à militia penitus immunes tradit, & à bello abesse consuevisse. Conciliare possumus dicentes. Druidas alioquin à militia vacantes, in extremo tamen suorum & patriæ discrimine, quum de summa rerum ageretur, futuræ pugnæ adfuisse, precibus suis suppetias ferentes, & ad strenue prœliandum animantes; non tamen ipsos armis corcursuros. Alia quoque insurgit difficultas. Namque Plinius scribit Tiberii principatu, *Gallorum Druidas sublatos.* Contra Sueton. in Claud. 25. tradit, *Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam, à Claudio penitus abolitam.* Diluitur difficultas vel nullo negotio. Nam dici potest, sub Tiberio quidem magos, inter quos Druidas, connumerari haud dubium est, Italia SCto pulsos, quod præter Plinium docuit Tac. 2. Ann. At eos postea repullulasse Claudio imperante, qui licet eos aboleverit, teste Suet. nihilominus & postea resurrexisse, constat ex eodem. Tac. lib. 4. Hist. Imperante Vespasiano, *possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana Druidæ canebant.* Quinimo & sub posterioribus Imperatoribus eosdem viguisse, manifestum est, scribente Vopisco in Aureliano. *Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum consuluisse Druidas, sciscitantem, utrum apud posteros Imperium permaneret; tum illos respondisse, dixit: Nullius clarius in rep. nomen, quam Claudii posterorum futurum.* Idem in Numeriano scribit Diocletiano à muliere Druide imperium prædictum. Lampridius in Alex. ita scriptum reliquit. *Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone, Vadas, nec victoriam speres, nec militi tuo credas.* Quod vero Tacitus subdit, Britannis Monæ insulæ debellatis, *excisos lucos sævis superstitionibus sacros*, Polydori Virgilii Urbinatis de rebus Anglicis scribentis, detegit errorem. Nam ipse Monam antiquorum, de qua Tacitus hoc loco, & Cæsar lib. 6. Gall. Dion Cassius & Plinius, verba fecere, vocis similitudine deceptus quam *Monariam*, seu, ut alii, *Monarinam*, aut *Monaidam*, Ptolomæus appellavit, hodie *Man* vulgo dicunt Angli, esse existimavit, quum tamen hæc distet à continenti per viginti quinque millia-ria. Mona vero, quæ hodiernis temporibus *Anglesey* vocatur, per milliare tantum; quod convenit Taciti dictis, hoc in loco, ex quo Polydori error innotescit, præsertim quum in Anglesey, vera, inquam, Mona, trunci innumerabiles & arborum radices passim terra obruti inveniantur, quæ reliquiæ sunt luci excisi à Paulino Suetonio, cujus rei facit fidem Humfredus Lhuyd. in Epist. ad Abrah. Ortelium. De Druidis plura qui scire cupiet, adeat Diodorum Siculum lib. 5. Strabonem lib. 4. & 14. & Laertium in prooemio. *Marcellus Donatus.* Qui *Druidas sublatos* & *Druidarum religionem abolitam tradunt*, non volunt omnem eam disciplinam extinctam, homines aut exauguratos aut vita privatos, sed quæ dira & immania erant in illa superstitione, ut ἀνθρωποθυσίας, coercita, ut poterant, & gravibus sub pœnis vetita esse. Atque eo effectum, ut publice dumtaxat & sine metu judicis sævis & nefandis cærimoniis uti non liceret. Alios innoxios ritus, quantumvis superstitiosos, (quin & clam furtimque ista crudelia) retinuisse Druidas etiam sub imperio Romano, & Druidas Galliam, donec Christianismus prævaluit, dubitandum non videtur. *Gronovius.*

2 *Perculere milites*] Ita Flor. nam sequitur, *praberent.* Vulgo, *militem.* Pichena.

3 *Præsidium post hac impositum victis*] Reposuimus, *vicis.* Rhenanus. Concordant Flor. & Ven. in voce *victis.* Vulgo, *vicis.* Pichena. Rectius *vicis.* Sic appellat, quæ habebant pro captu gentis oppida. *Vici* Marsorum lib. 1. ann. 50. Adde quæ scripsimus 2. Observat. 20. *Gronovius.*

4 *Cruore captivo abolere aras*] De hac Britannis, Gallis, Germanis, communi immanitate, dicam ad libellum De moribus Germaniæ. *Lipsius.*

5 *Longa opulentia clarus*] Scribo, *longe.* ut sit, longe notum clarumque fuisse, propter opes. Iceni autem in libris scriptis, Tigeni sunt. *Idem.*

Longa opulentia clarus] Lipsius *Longe.* At fortasse non absurde dicitur, *opulentia longa*, id est diuturna, seu veteri & antiqua, ad differentiam recentis & novæ. infra eodem libro, *Simul longa senecta, simul*

scripserat, tali obsequio ratus [1] regnum & domum suam procul injuria fore: quod contra vertit; adeo ut regnum per centuriones, domus per servos, velut capta vastarentur. Jam primum uxor ejus [2] Boudicea verberibus affecta, & filiae stupro violatae sunt. Praecipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu graviorum (quando in formam provinciae cesserant) rapiunt arma, [3] commotis ad rebellationem Trinobantibus, & qui alii nondum [4] servitio facti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam Camulodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, *captivos*, *servos* appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitae, & spe ejusdem licentiae. Ad haec [5] templum divo Claudio constitutum, [6] quasi arx aeternae dominationis aspiciebatur; [7] delectique sacerdotes specie religionis omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur. Inter quae nulla palam caussa delapsum Camulo- 32

simul orbitate & pecunia insidiis obnoxius, & in fine: *quod immensam pecuniam longa senecta detineret*. De Augusto dixit lib. 1. *principem longa potentia*. De Tiberio. *principem longa experientia*. Pichena. Nihil opus refingere vocem *longa*. Ita enim vocat opes multo tempore coacervatas. Sic supra 12, 29. *Vis innumera Ligii aliaeque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius triginta per annos praedationibus & vectigalibus auxerat*. Gruterus.

1 *Regnum & domum suam*] Quanto gravius & Tacito convenientius in Mediceo? *regnumque & domum suam*. Non dissimile fuit 6, 33. *Jac. Gronovius*.

2 *Boodicia*] Dioni, Βουδοῦικα est: Tacito infra, *Boudicea*; in vita Agricolae, *Voadica*, scriptum. Est illa, quam perplexe Gildas, *Leaenam dolosam*, appellat, *quae rectores sibi relictos trucidavit*. Lipsius.

Uxor Boodicia] Mox proprium hujus nomen erit, *Boudicea*, quae Dioni & Xiphilino *Baudaica*, & Cornelio in Agricola *Voadica*: adeo in nomine barbaro jure Latii donando, non auctores inter se dissimiles tantum, sed ipse Tacitus sui dissimillimus est. *Vertranius*. Addidi vocem, *ejus*, licet non necessariam, quia in Flor. extat. *uxor ejus Boudicea*. Pichena.

3 *Commotis ad rebellationem Trinobantibus*] Sic Flor. vulgo, *ad rebellionem*. proba enim vox *rebellatio*, & à Valerio Maximo non semel usurpata. *Idem*.

4 *Servitio assuefacti*] Scripta veraque lectio, *servitio facti*. Lipsius.

Nondum servitia facti] A Flor. etiam confirmatur verbum, *facti* Vulgo. *assuefacti*. Sic. Cicer. Off. lib. 1. *Neque enim ita generati à natura sumus, ut ad ludum & jocum facti esse videamur*. Livius lib. 1. *factus ad imitationem stultitiae*. Tacitus etiam infra eodem lib. *factus natura & consuetudine exercitus*. Pichena.

5 *Templum divo Claudio*] De eo Seneca in Menippaea. *Parum est quod templum in Britannia habet, quod nunc* (lego, *hunc*) *barbari colunt & ut deum orant*. Quod in Tacito est, *ara dominationis*, libenter scripserim, *arra*. quasi id templum pignus & arrabo aeternae servitutis. Quamquam & Aras sane habuisse Claudium in Britannia fateor: Poëta ejus aevi ad ipsum:

Oceanusque tuas ultra se respicit aras.
Qui finis mundo est, non erit imperio.

Nec tamen hic in Tacito, Templum ideo dixeris Aram. *Lipsius*.

6 *Quasi ara alterna dominationis aspiciebatur*] Lipsius, *arra*. quid si *arx*? Nam & Romae templum Capitolinum dictum nomine *Arcis*: & Athenis ἀκρόπολις, templum Minervae. *Acidalius*. Hic etiam conjecturam meam Socer meus praeferendam credidit vulgatae lectioni; *quasi ara*. cujus vitium & Lipsius odoratus, *arram* scribere maluit. Sed re vera *arx* fuit: quod tam ex affinitate scripturae, quam rationibus clarum; nam *arx* dicitur cujusque vel rei, vel negotii, omne id, in quo maximum ejus rei negotiive munimentum consistit. Sic infra H. 3, 13. *classem arcem commeatuum* vocat. H. 3, 70. *palatium ipsam imperii arcem*. Sic igitur templum illud *arcem dominationis* putaverunt Britanni: praesertim cum ipsa quoque externa species accederet. nam ut patet ex seq. cap. etiam munitum quodammodo fuit. Cum etiam alias solitum sit appellari *arces*, domus quascunque speciosiores, in loco celebri aut excelso sitas, quomodo infra 15, 69. Nero Vestino iratus *jubet occupari velut arcem ejus, quia Vestinus imminentes foro aedes habebat*. Sic apud Liv. 2, 7. Cum Valerius in summa Velia aedificaret, quidam in invidiam ejus jactant: *ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem facere*. Pertinet etiam huc locus infra in vita Agricolae 16, 11. Nam ut hic templum *arx servitutis*, sic ibi coloniae *sedes servitutis* appellantur. *Freinshemius*.

7 *Delectique sacerdotes*] Legebantur enim Pontifices Flaminesque Claudio, ex provincialibus ipsis: qui-

mulodunі ſimulacrum Victoriæ, ac retro converſum, quaſi cederet hoſtibus. Et [1] feminæ in furore turbatæ *adeſſe exitium* canebant. [2] Externoſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe ululatibus theatrum; [3] viſamque ſpeciem in æſtuario Tameſæ [4] ſubverſæ coloniæ; jam Oceanum cruento aſpectu; dilabente æſtu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad ſpem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quam ducentos [5] ſine juſtis armis miſit: & inerat modica militum [6] manus, tutela

quibus in ſacra victimaſque ejus divi multi faciendi ſumptus. Vide Arriani verba, quæ adduxi lib. 1. *Lipſius.*

1 *Feminæ in furore turbatæ*] Faernus legebat: *feminæ in furorem turbatæ.* Urſinus. Miror tam vana & prorſus incongrua eleganti calamo, unde formamur. Et aliud ſimile potes ſcitari ex codice Ryckii. Sed docte prorſus *feminæ in furore* dicuntur, ut *miles in haſta*, & 4. hiſt. 3. *Servus patibulo affixus in iiſdem annulis.* Quodammodo accedit 14, 55. *Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent in armis agenti.* Denique idem eſt 16, 28. *Qui Thraſeam deſciſcentem, qui generum ejus Helvidium Priſcum in iiſdem furoribus eludere impune ſinerent. Turbare* autem nunc ſumitur, ut 4, 22. *Turbata mente reſpondit* &c. *Jac. Gronovius.*

2 *Externoſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe ululatibus theatrum*] Prodigia eadem recenſet Dio: Ἔκ τε τοῦ βουλευτηρίου θροῦς νυκτὸς βαρβαρικὸς μετὰ γέλωτος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου θόρυβος μετ' οἰμωγῆς ἐξήκοντο: *E curia ſonitus barbaricus nocte cum riſu auditus, & è theatro tumultus cum ululatu.* Lipſius.

Externoſque fremitus] Legerim, *externos quippe fremitus.* Acidalius.

3 *Viſamque ſpeciem in æſtuario*] Quam ſpeciem? aliquid deeſt, aut latet. In Dione hoc editur, ſtatim poſt illa dicta: Οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ἔφυδροι ἑωρῶντο: *Domus etiam aliquæ in Tameſi ſub aquis erant viſæ.* Ergo legebam: *viſamque ædium ſpeciem.* Sed enimvero Pichena in Florentino eſſe aſſerit: *in æſtuario tam eſæ ſubverſæ coloniæ.* Itaque nihil verius, quam quod ſentit, *Tameſæ* ſcribendum. Nimirum ſpecies ſubverſæ coloniæ, quæ apparuerat, ſignum erat evertendæ: & hæ ſunt iſtæ Dionis ædes, ſed ſubverſæ, dirutæ, incenſæ. *Lipſius.*

4 *Notam eſſe ſubverſæ coloniæ*] Vitio non aſſignem τὸ *ſubvertendæ* doctiſſimi viri caſtigationem: verum vulgata non deleo, niſi cum jam fuerit conclamatum. *Subverſæ* pro *ſubvertendæ* ut ἀπωλόμην loco ἀπόλλυμαι. quia ἐναργέστερον αὐτῇ τῇ συντελείᾳ ἐστί. i. *quia evidentius eſt propter ipſam perfectionem.* ut ait Phalereus. Plaut. Pœn. *jam hercle tu periſti, niſi illam mihi tam tranquillam facis, Quam mare eſt olim cum ibi alcedo pullos educit ſuos.* Noſter de Meſſalina adhuc viva: *ſuadebat ne percuſſorem opperiretur, tranſiſſe vita.* Vel malus ille dæmon, ſimius (pro viribus) prophetarum, uſurpat eoſdem dicendi modos. Illi enim, *filia Babylonis vaſtata* Pſal. 138. de Babylone à Dario Medo & à Cyro Perſa vaſtanda. Ad hanc faciem quoque fœmina illa ſapiens verba facit cum Joab Davidis duce: *ecce caput ejus projectum ad te,* 2 Reg. 20. Loquitur de Seba, qui nondum fuerat capite truncatus. *Salinerius.* Muretus mutaverat, *viſamque ſpeciem mæſtam ſubverſæ coloniæ.* At Lipſius ex Dione, *viſamque ædium ſpeciem in æſtuario notam eſſe ſubvertendæ coloniæ.* Ex eiſdem Dionis verbis liceat & mihi nulla inſigni mutatione proxime ad veſtigia vulgatæ lectionis reſcribere: *viſamque ſpeciem in æſtuario nomine Tameſa, ſubmerſæ coloniæ.* quod etſi plane cum Dione non conſentit, Tacitum tamen ſic ſcripſiſſe ego non dubito. *Acidalius.* Correxi: *viſamque ſpeciem in æſtuario Tameſæ ſubverſæ coloniæ.* Facem mihi ad correctionem hanc, prætulit Flor. qui habet, *in æſtuario tam eſæ.* Notus enim Tameſis fluvius, apud Britannos hodie quoque inclitus. atque ab ejus ore ſive æſtuario, non longe aberat colonia Camalodunum. Recte ergo ait, viſam fuiſſe ſpeciem ſubverſæ coloniæ, quam prodigium ſubvertendæ. *Pichena.* Quod in capite 6. oſtendi meſacere poſſe, ut ſub variis antecedentibus aliquid ad gratiam ſequentium intelligam, id nunc quoque uſu veniet, ſiquidem Tacitum legere placuerit. Omnino tale quid neceſſarium eſſe ad integritatem huic loco reddendam concedes opinor, ubi intellexeris in MS. Mediceo legi non *oceanum*, ſed *oceanus*; non *relictas*, ſed *relictæ*; non *trahebant*, ſed *trahebantur.* Credo ſimiliter legi in quibuſcunque aliis libris, ut certe duas poſteriores habet liber Oxonienſis. Itaque locum divine in Geographia reſtitutum ab Pichena ſic lego. *canebant; externoſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe ululatibus theatrum, viſamque ſpeciem in æſtuario Tameſæ ſubverſæ coloniæ* (nempe vel ipſæ illæ feminæ vel alii vates interpretabantur in pejus) *Jam oceanus cruento aſpectu; dilabente æſtu humanorum corporum effigies relictæ, ut Britannis ad ſpem, ita veteranis ad metum trahebantur.* Jac. Gronovius.

5 *Sine juſtis armis*] Non plane armatos: erant enim alia alarum, alia legionum arma. *Ferrettus.*

6 *Manus, tutela templi freti. Et impedientibus*] Apparet ex hac diſtinctione, ſenſum auctoris hactenus aſſequutos non eſſe editores, alias enim ſic interpunxiſſent: *manus. Tutela templi freti & impedientibus* &c. nimirum duæ cauſſæ proponuntur negligentiæ & incuriæ veteranorum iſtorum; quarum ſingulæ ſingulis effectibus reſpondent: *neque foſſam*

tutela templi freti. Et impedientibus [1] qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque [2] fossam aut vallum præduxerunt, [3] neque motis senibus & feminis juventus sola [4] restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt. templum in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus [5] Petilio Ceriali legato legionis nonæ in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra, & munimentis defensus est. Qua clade & odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.
At Suetonius mira constantia [6] medios inter 33
hostes [7] Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed [8] copia negotiatorum & commeatuum maxime celebre. ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coërcitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium ejus orantium flexus est, [9] quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. [10] Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari [11] omissis castellis præsidiisque militarium, [12] quod uberrimum spolianti,

1 &

fossam aut vallum præduxerant, nempe, *tutela templi freti. neque motis senibus* &c. nempe *impedientibus qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant.* Freinshemius. *Tutela* (video enim non omnes capere, ut oportebat) hic septum est & aliqua non magni operis munitio. Sic Varro lib. 1. de re rust. 14. *Nunc de septis, quæ tutandi causa fundi aut partis fiant dicam. Earum tutelarum genera quatuor.* Gronovius. Rectissime: sed quod patet melius ex Græca voces περίβολος, quæ ex origine sua declarat istam tutelam, qualis fuerit. Habes lege 39. §. 1. de Religiosis. *Munimentum sepulchri uti leges.* Jac. Gronovius.

1 *Qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant*] Sic Florent. Male vulgo, *occultæ rebellionis.* nam rebellio non jam occulta erat, ut ex superioribus patet, sed conscii. *Pichena.*

2 *Fossam aut vallum produxerunt*] Scripsimus, *præduxerunt.* Item paulo post, *in Galliam transiit.* Rhenanus.

3 *Neque motis senibus*] Faernus restituebat legebatque, *Neque amotis senibus.* Ursinus.

4 *Restitit: quasi media pace incauti*] Puto inserendum: *restitit. Ita quasi media pace incauti.* Acidalius.

5 *Pæto Ceriali*] Scribe, *Petilio.* Ita enim statim dicitur: estque ille qui bellum Germanicum sub Vespasiano administravit. *Lipsius.*

Petilio Ceriali legato legionis nonæ] Ita reposui, monente Lipsio, & historia ipsa. vulgo, *Pæto Cæriali.* nam & paulo infra ait, *temeritatem Petilii coërcitam.* Pichena.

6 *Medius inter hostes*] Emendavimus, *medios inter hostes.* Rhenanus.

7 *Londinium copia negotiatorum*] Etiam hodie, eoque nomine Princeps Britanniæ urbs. Commeatum proprie accipit, uti Suetonius, Neronis cap. xx. *Alexandrini qui de novo commeatu Neapolim confluxerat:* Græcis κατάπλους. Ammianus lib. xxvii. de hac urbe: *Londinum vetus opidum, quod Augustam posteritas appellavit.* Lipsius.

8 *Copia negotiatorum, & commeatuum maxime celebre*] Ex Florent. ita restitui. Vulgo, *commeatu.* Pichena.

9 *Quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet*] Et sententia, & orationis structura melior erit, si cum sequentibus ita hæc nectuntur: *quin d. p. signum. Et comitantes in partem agminis acceperat.* Acidalius.

10 *Eadem clades municipio Verulamio fuit*, &c] Sensus est, Barbari municipiis, quæ nullo milite defenderentur, imminebant. at castella præsidiaque Romanorum omittebant. Expone, *& aliorum*, hoc est. *etiam aliorum*, scil. municipiorum insignes prædas petebant. *Rhenanus.*

11 *Omissis castellis præsidiisque militarium*] Corrigit Muretus, *militum.* ego mallem *militaribus.* forte scriptum erat *militaribus*, unde facilis error. *Pichena.*

12 *Quod uberrimum spoliant*] Corruptum locum esse & fatentur viri docti, & multa arguunt; maxime, quod *spoliant* præsenti dixit, mox alio tempore *petebant.* Manuduxit me ad veram lectionem monitio Lipsii, qui, *defendentibus intutum*, ex libris retulit. Itaque rescribo; *quod uberrimum spolianti, & defendentibus intutum, læti præda, aliorum segnes, petebant.* Alacres nimirum ad prædam, segnes ad cetera: eo castellis ac præsidiis militarium omissis, eunt ad municipia vacua defensoribus, spoliis uberrima. *Mercerus.* Reponit Lipsius scriptam lectionem, *& defendentibus intutum.* Recte. at sequentia per me, inquit, in mendo manent. Etiam præcedentia, ô bone. Nos totum locum sic per-

[1] & defendentibus intutum, læti præda, [2] & aliorum segnes petebant. Ad [3] *septuaginta* millia civium & sociorum, iis quæ memoravi locis, [4] cecidisse constitit. neque enim capere aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed cædes, [5] patibula, ignes, cruces, [6] tanquam redditurí supplicium, ac prærepta interim ul-
34tione, festinabant. Jam Suetonio [7] quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis, &

sanamus, *quod uberrimum spoliantibus, & defendentibus intutum, læti præda, & aliorum segnes, petebant.* Clarissima elegantissimaque sententia. Vox *segnis* eodem usurpatur modo lib. 16. *Inquies animo, & occasionum haud segnis.* Acidalius.

1 *Et deferentes in tutum*] Repone lectionem scriptam, *& defendentibus intutum.* quæ in prima recensione, mea culpa me fugit. Cetera etiam Mercerus ingeniose sic concinnat: *quod uberrimum spolianti, & defendentibus intutum, læti præda & aliorum segnes, petebant.* Alacres ad prædam, segnes ad cetera. Mihi tamen probaretur, *& laborum segnes.* Lipsius.

Et deferentes in tutum, læti præda, & aliorum insignes petebant] Possumus absque castigationibus hæc interpretari. Barbari Verulamium populantur præsidiis non firmatum, spoliisque depositis in loca tutiora, sese accingunt ad municipia ejus generis diripienda læti copia prædæ & clarissimi Britannorum ob tot felices eventus. Sic inter Germanos Frisii post cædem Romanorum lib. 4. ann. *Clarum inde inter Germanos Frisiorum nomen dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.* At positivum pro superlativo accipiendum est, ut contra fit. Plutarch in Hom. πότε ᾗ τὸ ὑπερθετικὸν ἀντὶ τῦ ἁπλῦ, ὡς τὸ δικαιότατος κενταύρων. i. *aliquando superlativum pro simplici ut istud, justissimus centaurorum.* Sane Plautus id usurpat vice comparativi. Mostell. *speculo claras clarorem merum.* Vel *insignes aliorum* pro *insignes aliis.* nempe gloria famaque fusæ legionis, totque successuum. Tertull. de pall. *Physconem & Sardanapalum tacendum qui nisi insignes libidinum alias reges nemo nosset.* quæ Tertulliana mutuavi à doctiss. viro. Ad ultimum adtexere libet τὸ μεγαλοπρεπὲς hic à Tacito neglectum non fuisse *spoliant*, deinde *petebant.* Exemplo Thucydides fit lib. 3. qui dicto ἐλειποψυχήσατο. i. *animi defectu captus est.* Non addit καὶ ἔπεσεν. i. *cecidit.* Sed καὶ πεσόντος αὐτῦ. i. *eo cadente*, quod (ait Demetrius) πολὺ μεγαλειότερον, ἢ εἴπερ τῆς αὐτῆς πλάσεως ἔφη, ὅτι ἔπεσεν. i. *multo magnificentius, quam si eodem casu dixisset quod cecidit.* Salinerius. Locus varie habitus & emendatus. Ergo nihil aliud nisi puram Flor. cod. lectionem reposui. *quod uberrimum spolianti & defendentibus intutum*, sublata, quæ in libris editis irrepserant. Mercerus acute & vere. *Pichena.* Dominaris ergo vehementer, qui non aperis, quemadmodum conveniant *spolianti & defendentibus*, ut recte hoc Mercerinum vituperatum est ab Acidalio. Sed neque Florentina conveniunt *spoliant & petebant*, nisi quod clara inde corrigendi recte ansa. Ista enim Salineriana semper claudicant & aliena sunt. Lege igitur simplicissime: *quod uberrimum spoliatu, & defendentibus intutum l. p. & al. seg. petebant.* Jac. Gronovius.

2 *Et aliorum segnes*] Hæc est correctio Merceri Lipsio pariter atque Pichenæ laudata: quanquam Lipsius mallet; *& laborum segnes.* Alii vitiose *& aliorum insignes.* Freinshemius.

3 *Septuaginta millia civium*] At Dio in pleraque hac historia Taciti velut interpres, periisse ait, μυριάδας ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. ut hic LXXX. fortasse verior scriptura sit. *Lipsius.*

4 *Occidisse constitit*] Flor. *cecidisse.* Pichena.

5 *Patibula, ignes, cruces*] Diversa hæc igitur, Patibula & Cruces? quodam sensu. Patibulum enim propriè, in quo suffixus homo expanditur, transverso tamen ligno. Crux vero etiam, cum is erecto simplicique stipiti adfigitur, sive infigitur: diximus abunde in libellis *De Cruce.* Lipsius.

6 *Tanquam redditurí supplicium*] Potius, *reddituris.* Lipsius.

Tanquam redditurí] A doctissimo viro habemus *reddituris.* Sed à vulgatis non divellor: *dare* enim *supplicium* alicui est pænas luere. Terent. Eun. *& te ultro accusabis & ei dabis ultro supplicium.* Haut. *Interea usque illi de me supplicium dabo.* Quis igitur erit impedimento, ne accipiamus *redditurí* dandi significatione? Id vel JC. fecere; quibus est cordi proprietas verborum. *Hæres meus damnas esto L. Titio Stichum servum meum reddere. Cascellius ait deberi: neque id Labeo improbat, quia qui reddere jubetur, simul & dare jubetur.* Quam Plauto quoque præcipue debemus. Trinum. *Non ego illi argentum redderem? M. non redderes.* Cæterum ex illis verbis *damnas esto.* disce, quam proprie & signanter Virgilius locutus sit, *damnabis tu quoque votis.* Salinerius. Assentior Lipsio legenti *reddituris.* Mureto non possum, qui aliquo item sensu, sed à Taciti, ut opinor, diverso notaverat: *tamquam redemturis supplicium, ac præterita interim ultione fest.* Lipsius prima edit. conjiciebat etiam *redemturi.* Acidalius. Mihi, *redditurí*, magis probatur, ut idem sit, *reddere*, quod persolvere. Nam etsi *reddere supplicium*, vel *pœnas*, plerumque accipi solet pro punire; tamen non video, cur non possit etiam sensus converti, secundum propositam narrationem. & cum recte dicatur, *dependere* vel *persolvere pœnas*, cur non idem, *reddere pœnas*? sicuti *persolvere æs alienum*, & *reddere æs alienum*? Idem etiam *reddere*, quod vicissim dare, sicuti apud auctores sæpe usurpatur, *resolvere*, pro solvere. Plaut. Asin. *ecquis pro vectura olivi resolvit?* Pichena.

7 *Quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis*] *Vexil-*

& è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant; cum omittere cuncta-
tionem, & congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus, & à tergo silva
clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine
metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, [1] levis circum armatura,
conglobatus pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiæ passim per catervas
& turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, ut conjuges
quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extre-
mum ambitum campi posuerant. Boudicea curru filias præ se vehens, ut quamque 35
nationem accesserat; *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur*; [2] *sed
tunc non ut tantis majoribus ortam regnum & opes, verum ut unam è vulgo, libertatem
amissam*, [3] *confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo pro-
vectas Romanorum cupidines, ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem im-
pollutam relinquant. Adesse tamen deos justæ vindictæ. cecidisse legionem, quæ prœ-
lium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem
& clamorem* [4] *tot millium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum,
si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri
destinatum: viverent viri, & servirent.* [5] Ne Suetonius quidem in tanto discrimine 36
silebat. [6] qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat;
Ut [7] *spernerent sonores Barbarorum, & inanes minas. plus illic feminarum, quam juven-
tutis aspici. imbelles, inermes, cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium, totiens
fusi agnovissent. etiam in multis legionibus, paucos esse qui prœlia profligarent. gloriaque eo-
rum*

Vexillariis vicesimanis. Acidalius. Ut c. 37. *quartadecimanorum vicesimanorumque.* Sed *vicesimariis* in hoc loco factum est, ut *tabulariis* olim cap. 40, ut lib. 1. hist. *Tesseranum* ex quo exemplo putavi jus mihi datum esse etiam mutandi nunc, perinde & ibi. Nec enim reor id ab Tacito positum, ut infra *subitarii gradus.* Jac. Gronovius.

1 *Levi circum armatura conglobatus, pro* &c.] Notavi hoc accurate Florentiæ, ut non solum ex Mediceo exemplari ducerem *levis*, sed etiam post vocem *armatura* distinctionem esse cernerem; quod quidem tunc mihi videbatur necessarium. Itaque prior publicavit Rycquius, & sequor. *Jac. Gronovius.*

2 *Sed tunc non ut tantis majoribus ortam*] Videndum an legi debeat: *Se tunc non ut*, &c. nam fieri potest, ut illud *set*, quod ita scribebant antiqui pro *sed*, ex primæ litteræ sequentis verbi *tunc*, factum sit. *Ursinus.* Muretus inserit, *sed se tunc.* Recte. Estque tum alius denuo versus, *Sed se tunc non ut tantis majoribus ortam.* Acidalius. Hæc ut sana transeunt: nec movent quidquam aut mutant eruditi. At locus palam mendosus est. Quid enim sibi hic vult *sed tunc?* Omnino legendum est: *Se nunc, non ut tantis majoribus ortam*, &c. Hoc vult: Non esse novum Britannis sub fæminarum ductu bellare, cum Britanni sexum in imperiis non discernant: non tamen se nunc in bello præire aliis ac præesse, tam ut reginam, tantis ortam majoribus, & pro regno pugnaturam, quam ut unam è vulgo, plebejo homini non ferendis contumeliis ac injuriis affectam à Romanis. Quæ oratio inprimis facit ad augendam invidiam in Romanos, & plus habet gravitatis. *Boxhornius.* Nodum in scirpo. *Gronovius.*

3 *Confectum vulneribus corpus*] Ut *confectum peditem spatiis itinerum* recte dixerit lib. 15. ita ad quævis membra verbum illud non bene contulerit. Beroaldus certe Aldus & Rhenanus ediderunt *confectum*, quod in Oxoniensi etiam legi tunc notabam. Ex Mediceo nihil notavi. *Confectum* tamen ad verbera & flagella maxime congruit, unde reposui. *Jac. Gronovius.*

4 *Tot millium*] Fuisse enim in acie hostili δώδεκα μυριάδας, id est, *centum viginti millia hominum* Dio annotavit. Noster omisit, ut pleraque alia, in hac narratione: non incuria aut culpa sua, sed, quod facilè odorere, librariorum exscriptorumve; qui hos libros pessime admutilarunt. *Lipsius.*

5 *Ne Suetonius quidem*] Paulini Suetonii Bundaciæque reginæ orationes ad milites extant apud Xiphilinum ex Dionis Nerone. *Vertranius.*

6 *Qui quamquam confideret virt.*] In Mediceo aberant septem priores literæ, & sola ista vidi *quam confideret virt.* Mire tacent omnes. Nihilominus videtur scripsisse auctor *Quum confideret virt.* Jac. Gronovius.

7 *Spernerent sonoras Barbarorum*] Vatic. *sonores.* atque ita scripsisse Tacitum pertendo. Alibi: *sonorem alterius prœlii non audirent.* Lipsius.

Ut spernerent sonores barbarorum] Ex Vat. restituit Lipsius priscam vocem, *sonoras*, & Florentinus consentit. *Pichena.*

 1 *Quod*

rum accessurum, [1] *quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum & pilis emissis, post umbonibus & gladiis stragem cædemque continuarent; prædæ immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura.* Is ardor verba ducis sequebatur, ita se
ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa prœliorum experientia, [2] ut cer-
37 tus eventus Suetonius, daret pugnæ signum. Ac primum legio gradu immota, &
angustias loci pro munimento retinens; postquam [3] propius suggressus hostis certo
jactu tela exhauserat, [4] velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques
protentis hastis, perfringit quod obvium & validum erat. Ceteri terga præbuere,
difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum
quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxe-
rant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe sunt qui paulo minus
quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme
interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea [5] vitam veneno finivit. Et
Pœnius Postumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimano-
rum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat,
38 abnueratque contra ritum militiæ jussa ducis, se ipsum gladio transegit. Contractus
deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo [6] auxiliarium cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite suppleti sunt; [7] cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque quam fames affligebat serendis frugibus [8] incuriosos, & omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus

1 *Quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur*] Prorsus mihi persuasi Tacitum scripsisse, *quod modica manus universi exerc. f. adipiscentur.* Acidalius. Sane hanc conjecturam firmat codex Mediceus, ex quo notavi, ut monitum ad 13, 40. sed & Oxoniensis non aliter. *Jac. Gronovius.*

2 *Ut certus eventus*] Quod alibi, *eventi*, legimus. *Ferretius.*

3 *Propius suggressus hostis*] Certitudo hæc jactuum non videtur ad hostes referenda (paucissimi enim è Romanis cecidere, ut addit) sed ad ipsos Romanos: ideoque legam, *suggressis hostibus:* atque ea veritas. *Lipsius.*

Propius suggressus hostis certo jactu tela exhauserat] An, *certo*. id est constituto? Potius dubito, num sit legendum, *incerto jactu*. Mens enim Taciti est ostendere, barbarorum tela frustra exhausta, atque omnia fere in irritum jacta. Idque vel ex eventu prœlii discas, cum circiter octoginta millia Brittannorum in ea acie ceciderint, Romanorum vero ferme quadringenti. *Pichena.* Non videtur percepisse mentem autoris Vir Eruditus, qui *incerta* substituit, atque hæc ita exponit, quasi de hostium telis intelligenda essent; quod ne ista quidem sinant; *propius suggressus hostis.* Sensus ergo est legionem non statim ad adventum hostis tela conjecisse, aut procucurrisse; sed exspectasse, donec hoste succedente, certo ictu ipsum petere possent: tum emisisse tela, iisque demum exhaustis (*hostis suggressus exhauserat*, hoc est, caussam dederat, ut exhaurirentur) erupisse, atque manum cominus conseruisse. Monitum de non jaciendis in vanum telis, bonis ducibus usitatissimum semper fuit, & perinde notissimum. Quomodo & Virum fortissimum Obentrautium suos hortari solitum Zincgresius narrat, ne sclopeta explodant, priusquam ita prope ad hostem successerint, ut in oculis ejus album à nigro possint destinguere. *Freinshemius.*

4 *Velut cuneo erupit*] Fecimus, *ut cuneus erupit.* Rhenanus. Vocem, *cuneo*, reposui, veterum librorum consensu, præsertim Vat. & Florentini. Vulgo, *cuneus.* Pichena.

5 *Vitam veneno finivit*] Dio morbo. ἀποθανούσης, ait, ἐν τούτῳ τῆς Βουδουίκης νόσῳ. Lipsius.

6 *Auxiliariorum coh.*] MS. Mediceus *auxiliarium*, perinde ut paulo ante. Atqui nullus præcedentium id voluit advertere: quod adeo non laudo, ut ex septem syllabis deleverim duas literas pro jure meo. *Jac. Gronovius.*

7 *Cohortes alæque*] In prioribus edit. hæc dirimebantur à præcedentibus, non sine damno sententiæ, cui hac distinctione lucem addidi. pendent enim hæc omnia ab istis verbis *quorum adventu.* quæ ideo à prioribus puncto majori divelli cupiam. *Freinshemius.*

8 *Incuriosos, & omni ætate ad bellum versa*] Casuum varietas hæc adduxit in maculæ suspicionem; Sed quam bene Thucydides dicat lib. 3. τοῦτο χωρίον τὸ δυσέμβατον ἡμέτερον νομίζω, ὃ μενόντων ἡμῶν σύμμαχον γίγνεται, ὑποχωρήσασι δὲ καὶ χαλεπὸν ὂν εὔπορον ἔσται

meatus ſibi deſtinant; [1] genteſque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Julius Claſſicianus ſucceſſor Cato miſſus, & Suetonio diſcors, bonum publicum privatis ſimultatibus impediebat, diſperſeratque *novum legatum opperiendum eſſe, ſine hoſtili ira & ſuperbia victoris clementer deditis conſulturum.* [2] Simul in urbem mandabat, [3] *nullum prœlio finem exſpectarent, niſi ſuccederetur Suetonio:* [4] cujus adverſa, pravitati ipſius; [5] proſpera, ad fortunam reipublicæ referebat. Igitur ad ſpectandum Britanniæ ſtatum miſſus eſt ex libertis Polycletus, magna Neronis ſpe, poſſe auctoritate 39 ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; ſed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, poſtquam Oceanum tranſmiſerat, militibus quoque noſtris terribilis incederet. Sed hoſtibus irriſui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum [6] cognita libertorum potentia erat. mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector ſervitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mol-

ἔσαι μηδενὸς κωλύοντ☉. i. *aſperitas autem loci eſt in rem noſtram: nam ea nobis reſiſtentibus pro nobis militabit, cedentibus vero (licet difficilis) facilis erit nemine prohibente.* Latine eadem caſuum diverſitas diſcerni non poteſt: at à ſecundo ad tertium tranſitur, μενόντων, ὑποχωρήσασι. Erit autem ſenſus. Britanni laborabant inopia commeatuum, quod erant ſuopte in genio alieni ab agricultura & ea tempeſtate omnes arma induerant, unde ferendi neglectus. *Omni ætate ad bellum verſa* Græci dixiſſent πανδημεί. Non temere igitur *incurioſos & omni ætate ad bellum verſa.* Salinerius. *Serendis frugibus incurioſo hoſte*, ea indubie vera lectio. *Acidalius.*

1 *Genteſque præferoces tardius ad pacem inclinant: quia*] Hæc aliter ſcribe & diſtingue: *ſibi deſtinant: genteſque p. t. ad p. inclinabant, quia* &c. *Acidalius.*

2 *Simul in urbe mandabat*] Correximus, *Simul in urbem mandabat.* Rhenanus.

3 *Nullum prœlio finem*] Ἀκύρως. legerem, *bello:* aut certe, *prœliorum.* Lipſius.

Nullum prœlio finem expectarent] Non ἀκύρως *prœlio*, verum pro ea pugna, qua *octoginta millia Britannorum cecidiſſe tradunt.* Tot enim occidione ſublatis, quid reſtabat niſi ut cæteri ſe ſuaque Romanis permitterent? quæ res finis prælii bellique penitus fuiſſet. quapropter Julius Claſſicianus Suetonio diſcors, adverſus eum ſcribebat: deditionem minime futuram, propter ſævitiam & ſuperbiam legati: proinde ſi eam deſiderent, Suetonio à ſe eſſe ſuccedendum, qui mollibus conſultis hoſtes alliceret. *diſperſeratque novum legatum opperiendum eſſe, ſine hoſtili ira, & ſuperbia victoris, clementer deditis conſulturum.* Vel *prœlio* uſurpative pro *bello*, ut *bellum* pro *prœlio.* Noſter, *quibus tam anceps belli fortuna quamvis proſpero fine equites afflictaverat.* Dicuntur de pugna inter Flavianos, poſtquam bellum inter eos non eſt exſtinctum. Homer. Iliad. l. 3. Ἤλυθες ἐκ πολέμου, ὡς ὤφελες αὐτόθ' ὀλέσθαι Ἀνδρὶ δαμεὶς κρατερῷ. i. *Veniſti è bello, utinam illic periiſſes à viro domitus forti.* Helena increpat Alexandrum, quod ſingulari pugna ignaviter cum Menelao certaviſſet. *Salinerius.* Scio quidem uno alteroque loco irrepſiſſe in Tacitum *prœlium* pro *bello*; ſed & id exturbatum ſtatim, ceu minus legitimum, etiam ſcio. quare heic faciendum, aut reſcribendum, *nullum prœliorum finem.* Sane *prœlium* auctori aliud à *bello*, aliquoties ipſemet indicat; ut cap. 30. de morib. Germ. *Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum*, & alibi. *Gruterus.*

4 *Cujus adverſa pravitati ipſius*] Iniquam conditionem ducum! Ab hac injuſta imputatione Carthaginienſes non abhorruere: at Pericles ab ejuſmodi barbaria remotus eſſe voluit Athenienſes: ita enim dicit ad invidiam declinandam ob morbum divinitus immiſſum: Immerito ea de re vobis odio ſum, Thucyd. l. 2. ει μὴ καὶ ὅταν παρὰ λόγον ἐυπράξητε, ἐμοὶ ἀναθήσετε. i. *niſi etiam quando res inopinato ſuccedunt, id mihi acceptum fertis.* Felicitatis vos me auctorem veſtræ non facitis, qui itaque mihi mala veſtra imputare libet? *Salinerius.*

5 *Proſpera, ad fortunam Reip.*] In Rom. edit, legas, *proſpera fortunæ.* At ſententia tota ſumpta à Salluſtio: cujus Fragmentum in ſimiles calumniatores: *Ad hæc, rumoribus, adverſa in pravitatem; ſecunda, in caſum, fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant.* Lipſius.

Ad fortunam Reip.] Budenſis codex: *Ad fortunam ipſius referebat.* Rhenanus. Quorſum hic addi opus vocem *Reip?* Ego ſane quia in Romana edit. *proſpera fortunæ*, nec ſatis concinna lectio, *referre fortunæ* vel *pravitati*; ſcribendum conjicio, *proſpera fortunæ accepta referebat*, Modius Epiſt. 5. Novantiq. *Pravitati ipſius, proſpera fortunæ Reip. referebat.* Acidalius. In Mediceo MS. patet quoque ſcrupulus, dum exhibet *fortunam ipſius*, ſic iterata voce poſteriore, ſed in qua videas plane corruptam extare vocem *imperii.* Cogita modo transfixam fuiſſe literam ꝑ, quæ notat *per.* Jac. Gronovius.

6 *Cognita libertorum potentia*] In Budenſi codice eſt, *libertinorum.* Rhenanus.

mollius relata. [1] Detentusque rebus gerundis Suetonius, [2] qui post paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romæ insignia scelera, [3] alterum senatoria, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta, simul orbitate & pecunia insidiis obnoxius. [4] ei propinquus Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis [5] Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi [6] Antonium Primum, & Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus; Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur [7] Fabianus tabulas iis quos memoravi, & aliis minus illustribus, obsignat. quod apud patres convictum: & Fabianus Antoniusque cum Rufino & Terentio [8] lege Cornelia damnantur. *Marcellum* memoria majorum, & preces Cæsaris, pœnæ magis quam infamiæ exemere.

[1] Per-

1 *Detentusque rebus gerundis Suetonius*] Faernus legebat; *Demotusque rebus gerundis*. Ursinus.

2 *Qui post paucas naves in littore, remigiumque in iis amiserat*] In volumine regis Corvini, non est pro nomen *qui*, & pro *post paucas* legitur, *perpaucas*. Proinde locum sic restituimus: *Detentusque rebus gerundis Suetonius, qui perpaucas in littore naves remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello* &c. *Rhenanus.* Muretus *quamquam.* Recte. Sed me etiam *post* illud torquet, cujus nullum usum hic video. vereorque ne paucula quædam alia eo loci desint. Tale forte quid, *quod hostium prædatu paucas* &c. vel *quod tempestate paucas* &c. Certum quid non video in tota ista parte. Etiam de quo litore loquitur? quomodo si naves amisit, remigium in iisdem amisisse dicitur. *Acidalius.* Muretus, *quamquam durante bello.* Sed me dissentiente. Nam bellum vere desierat, cohibitis hostibus victoria à Suetonio adepta. Nero tamen, cum Suetonius paucas naves postea amisisset, hinc occasionem sumpsit, Petronium ei successorem mittendi, tanquam ad bellum perficiendum. fortasse ea etiam mente, ut ipse Petronius prætextu belli honorificentius proficisceretur, quam ad pacem provinciæ conservandam. *Pichena.* Scribe: *Suetonius, postquam paucas.* Gronovius.

3 *Alterum senatoria*] Tam in Oxon. quam in Medic. legi *senatoris*, idque Tacito vindicat continuus ardor varietatis, quam affectat. Mox etiam hic posterior habet *& propinquus*, unde recte docti viri conjecerunt *ei*, quod adscivi, quoniam certe & id est Taciti, sed varie construentis, ut *illudere* nunc cum dativo, nunc cum quarto casu. *Jac. Gronovius.*

4 *Ejus propinquus*] In volumine regis Corvini est, *& propinquus.* forte, *ei.* Rhenanus. Legi cum Mureto, *Ei.* Acidalius.

5 *Vicio Rufino*] Vett. *Vincio.* Lipsius.

Vicio Rufino] Exemplar Manuscriptum, *Vincio Rufino.* forte, *Vinicio.* Rhenanus. Scribe, *Vinicio.* Mercerus. Faernus legebat, *Vinicio Rufino.* Non, *Vicio Rufino.* Ursinus. Ut cap. 51. ex Scholiaste Juvenalis *Vinicius* ab Lipsio restituitur pro *Bincio*, ut legebatur. Alioqui fuerunt & Vincii, prout istud nomen hoc loco firmat codex Mediceus cum Oxoniensi. *Jac. Gronovius.*

6 *Antonium Primum*] Illum qui postea acerrima fax Vespasiano ad civile bellum: cujus multa in Histor. libris mentio. *Lipsius.*

7 *Fabianus tabulas iis*] Manuduxit me ad veram hanc lectionem Vaticanus, qui *Tabulasiis*, refert. Reliqui omnes, *Tabulariis.* Quantillus error, quantas tenebras? Nam JCti nostri misere torquentur in Tabulariis istis eruendis. Alciatus eos putat, quos nunc Tabelliones vocamus: contra Ferretus obsignatores & scriptores testamenti. Vertranius postremo, tanquam cornicum oculos, rescribendum censet: *Fabianus tabularius iis.* Lipsius.

Tabulariis quos memoravi] Emendavit Lipsius ex Vat. cum antea corrupte legeretur, *tabulariis quos memoravi.* Idem videtur à Flor. confirmari, *in* quo apparet scriptum fuisse, *tabulasiis*; sed recentiori manu erasa litera *s*, & repositum *tabulariis.* Pichena.

8 *Lege Cornelia damnantur*] Id est, ordine Senatorio moventur. Nam quamvis legis Corneliæ ordinaria pœna Deportatio sit, & bonorum publicatio: tamen in honestioribus submotio etiam ordinis admissa est, Tacitus lib. II. Histor. *Primus Antonius legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat.* Paullus lib. V. Sentent. *Hi qui falsum vel alia testimonia dixerunt, aut in exsilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.* Lipsius.

Lege Cornelia damnantur] Testamentariam intellige, ex qua falsi pœna deportatio est, bonis confiscatis, auctore Marciano, I. vide L. Corneliam de Falsis. *Vertranius.*

1 Per-

[1] Perculit is dies Pompejum quoque Ælianum juvenem quæstorium, tamquam fla- 41
gitiorum Fabiani gnarum: eique Italia & Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, [2] ad prætorem detulisset, [3] interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusurus. [4] Additur senatusconsulto; *Qui talem operam emptitasset*, [5] *vendidissetve*, [6] *perinde pœna teneretur*, *ac si publico* [7] *judicio calumniæ condemnatus*.
Haud multo post, præfectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit: seu 42
negata libertate, [8] cui pretium pepigerat; [9] sive amore exoleti infensus, & dominum

1 *Perculit is dies Pompejum quoque Ælianum*] Sic veteres quos vidi, & ratio ipsa. Male vulgo, *Pompejanum*. Pichena.

2 *Ad pratorem detulisset*] Quem Prætorem? urbanumne? Non opinor. nec enim ejus in crimine cognitio. Olim sane proprius peculiarisque Prætor, qui constitutis Quæstionibus perpetuis cognosceret de Falso. Eum hic intellegi credo. Etsi enim pleraque judicia in Senatu aut apud Præf. urbis, & Prætorum potestas imminuta: mansit tamen, opinor, veteris ritus imago quædam & umbra. quam Ponticus hic pro re amplexus, non sine sua fraude. At Præfectum urbis omnia crimina omnino sibi vindicasse ab Ulpiano traditum est, L. I. de Offic. Præfect. urbis; non quidem ab Augusto, (falluntur qui id censent; & Augustus jus tantum ei dedit in servos; & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat) sed crescente paullatim, concessu Principum ut solet, nova potestate. *Lipsius*.

3 *Interim specie legum*] Non satis scio cur *specie legum* Valerius Ponticus ad prætorem & non ad præfectum urbi reos falsi dicitur detulisse: est enim persuadens conjectura ex Ulpiani scripto de officio præfecti urbis, ab ipsa institutione Augusti, omnia crimina intra urbem admissa, ad curam præfecti urbis pertinere: ejus igitur notio de falsi crimine fuit. *Vertranius*.

4 *Additur Senatusconsulto*] Id mireris licet ab Pichena & viris doctis ita fœde prætermissum, ut quasi ex MS. Mediceo edant *Senatusconsultum*, quasi Senatusconsultum non intelligatur sub illis verbis, quæ antecedunt, *eique Italia interdictum est*, cui SCto simile factum est adversus Valer. Ponticum, eique SCto sic ad Ponticum pertinenti aliquid generale in publicum nunc addi dicitur, ut infinitis locis occurrit in scriptoribus rerum Romanarum. Ipse noster Tacitus 4. hist. 45. *Et cognita causa in convictos vindicatum. Additumque Senatusconsulto* &c. *Jac. Gronovius*.

5 *Vendidissetve*] In exemplari manuscripto tantum, *vendidisset*. Sed tamen apparebat rasura. Melius autem placet, *Senatusconsultum*, quam quod illic legitur, *Senatusconsulto*. Rhenanus. Contra clarissimum & notissimum Taciti gustum, qui assidua varietate gaudet, apparat hunc locum Ryckius, quum ex suo codice, quem hinc quoque apparet fuisse interpolatissimum, jactat *venditassetve*, quum tanta antiquitas alterum defendat. Accedit, quod hæc materia sit, in qua verbum *venditare* non ita commodum est, ut in muneribus aut stativis. *Jac. Gronovius*.

6 *Perinde pœna teneretur, ac si publico judicio*] Faernus delebat particulam *si*, legebatque: *Ut perinde pœna teneretur, ac publico judicio* &c. *Ursinus*. Additum in vulgatis fuerat, *ut perinde*. Nos illud, *ut*, expunximus, in Flor. vacans, & omnino superfluum. Sunt enim obliqua verba ipsius Senatusconsulti. *Pichena*.

7 *Judicio calumniæ condemnatus*] Eum qui prævaricatus sit, quive prævaricatorem emerit, fecerit: punit hoc SC. calumniæ pœna. Ea est talio, & infamia, uti colligas ex L. penult. & L. IV. de Prævaricat. *Lipsius*.

8 *Cui pretium pepigerat*] Moribus receptum uti servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium: quod si exsolvisset, liber esset. Id pretium è peculio servi, vel adventicio lucro. Seneca in Epistolis: *Mancipia quoque conditionis extrema & in his sordibus nata omni modo exuere conantur servitutem; peculium suum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant.* Virgilius eo respiciens.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Et vetus sane ille mos, cujus vestigia plura in Plauto. ut Asinaria, Strobilus reperto thesauro.

Quin ego illi invenisse me hanc prædam dico, atque eloquor?
Igitur orabo ut manu me mittat, ibo atque eloquar.

Cripus servus, Rudente:

——— *ad herum veniam docte atque astute,*
Pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, ut sim liber.

Et clarius in Casina:

Quid ista tu me libertate territas?
Vobis invitis atque amborum ingratiis,
Una libella liber possum ego fieri.

Quod non aliter intelligendum, quam ut cum hero jam ante pactus fuerit in libram. Et in hanc sententiam scripsit Hermogenianus adversus dominum consistere servis licere, *si qui suis nummis redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseverent.* L. 53. de Judiciis. Item Ulpianus, *Qui se dicit suis nummis redemptum, si hoc probaverit, exinde liber erit ex quo redemptus est.* Interdum vero imagina-

num æmulum non tolerans. Ceterum [1] cum vetere ex more familiam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitaverat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, uſque ad ſeditionem ventum eſt: [2] ſenatuque in ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium, [3] pluribus nihil mutandum cenſentibus.

43 [4] Ex quis C. Caſſius ſententiæ loco in hunc modum diſſeruit. *Sæpenumero, Patres Conſcripti, in hoc ordine interfui, cum contra inſtituta & leges majorum nova ſenatus decreta poſtularentur: neque ſum adverſatus. non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim proviſum, & quæ converterentur [5] in deterius mutari; ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer. [6] Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, ut maneret integrum, ſi quando reſpublica conſiliis eguiſſet. [7] quod hodie evenit, conſulari viro domi ſuæ interfecto, per inſidias ſerviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concuſſo ſenatuſconſulto, quod ſupplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. [8] At quem dignitas ſua defendet, cum præfectus urbis non profuerit? quem numerus ſervorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula noſtra [9] advertit? An, ut quidam fingere*

ginaria quædam emptio, interpoſita perſona tertia, adhibebatur. de qua L. 4. de Manumiſſ. Quod ſi dominus non ſervaret fidem, querela ſervo Romæ apud Præf. urbi, apud Præſidem in provinciis ex conſtitutione Divorum fratrum fuit L. 5. de Manumiſſion. *Idem.*

9 *Sive amori exoleti infenſus*] Emendavimus, *ſive amore exoleti infenſus.* Rhenanus. Suſpicor legendum, *incenſus.* nam verba quæ ſequuntur, *& dominum æmulum non tolerans*, idem ſignificant, quod ſervum domino infenſum propter æmulationem. *Pichena.* *Exoletus* dicebatur adultior cinædus, & qui paſſiva libidine proſtitueretur. Exoletos in animo habuit vetare Alexander Imperator. Hoc verbum frequens eſt Suetonio. *Lupanus.*

1 *Cum vetere ex more*] Bene, veteri ex more. Nam etiam libera rep. id obtinuit, ex epiſtola Servii Sulpicii de cæde Marcelli: *Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos & pauculos ſervos: reliquos ajebant profugiſſe metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus eſſet.* Hunc priſcæ ſeveritatis ritum firmavit poſtea SC. Silanianum ſub Auguſto, itemque nunc Neronianum: de quibus Cujacium vide Obſervat. lib. I. cap. XVIII. & lib. X. cap. XXXIII. Addo ne feminas quidem immunes exceptaſque fuiſſe: ſuaſus Taciti infra verbis, *Numerum, ætatem, aut ſexum miſerantium.* item reſcriptio Hadriani L. I. de SC. Silaniano. *Lipſius.*

2 *Senatuſque, in quo*] Expeditior ſententia, *Senatuque in ipſo.* Idem.

Senatus in quo ipſo erant ſtudia] Scripſimus, *ſenatuſque.* & ſic diſtinximus verba, *ſenatuſque in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium) pluribus nihil mutandum cenſentibus.* Expone, *pluribus ſenatus*, hoc eſt, pluribus è ſenatu nihil mutandum cenſentibus. *Rhenanus.* Optima, verum ſic diſtincta. *Senatuſque (in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium) pluribus n. m. cenſentibus.* priora de ſeditione plebis, poſteriora de diſcordia patrum: alterum per hæc. *Sed obtemperari non poterat conglobata multitudine, ſaxa ac faces minitante.* Alterum his clarum fit. *Sententiæ Caſſii ut nemo unus contraire auſus eſt; ita diſſonæ voces* &c. *Salinerius.* Lipſius legendum conjecit, *ſenatuque in ipſo*, cum ederetur, *ſenatuſque in quo:* quam lectionem ſuſpectam reddunt etiam vet. edd. in quibus: *Senatus in quo ipſo.* ut ita non immerito dubiæ ſcripturæ certam emendationem Lipſii prætuliſſe videamur. *Freinshemius.*

3 *Pluribus nihil mutandum cenſentibus*] Hic Florentinum codicem non audio, in quo legitur *nihil multandum.* falſo: cum dicat, Caſſium inter illos fuiſſe, qui nihil mutandum cenſebant, id eſt, legis executionem ſuadebant. *Pichena.*

4 *Ex quibus C. Caſſius*] Flor. *ex quis C. Caſſius.* Pichena.

5 *In deterius mutari*] Sic omnes, quum tamen præpoſitio abſit ab optimo iſto Mediceo, quum abeſſe nequeat, ut 4, 6. Secundum igitur eſt, ut ſtatuamus ita liquidum præberi indicium manus Cornelianæ, quæ ſcripſerit *& quæ converterent in deterius mutari*, prout *vertere* toties inſtar neutrius auctor uſurpavit, ita nunc etiam compoſitum. c. 61. *Mutataque quæ per ſeditionem verterant.* Jac. Gronov.

6 *Simul quicquid hoc in nobis auctoritatis eſt*] Non de toto Senatu loquitur. Sed, *in nobis*, i. e. in me. *Pichena.*

7 *Quod hodie venit*] Scribendum videtur, *quod hodie evenit.* Rhenanus.

8 *At quem dignitas ſua defendet*] Volumen Budenſe: *ut quem.* Poſſet etiam legi, *ecquem dignitas ſua defendet.* Rhenanus.

9 *Avertit*] In volumine Budenſi eſt, *advertit.* Lege-

gere non erubescunt, injurias suas ultus est interfector? [1] *quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum jure cæsum videri.* [2] *Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus* [3] *deliberatum est?* [4] *Sed* 44
& si nunc primum statuendum haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum insumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? [5] *Sane consilium occuluit,* [6] *telum inter ignaros paravit:* [7] *num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciis?* [8] *Multa sceleris indicia præ-*

Legerim, *quæ ne in metu quidem*, sive *motu*, *pericula nostra advertit*. Cum dativo construit hoc verbum l. 3. *Ne princeps, antiquæ parcimoniæ durius adverteret.* Alibi usurpat *advertere*, pro *in se vertere*, sive *commovere*. Ut l. 4. *Atque illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit.* Lib. 5. *Ut vulgum miseratione adverteret.* Rhenanus. Quicquid codices manuscripti contineant, *quæ ne in morte.* non autem *in metu*, aut *in motu* legendum esse contendo. *Vertranius.* Faërnus legebat deleta, *in* præpositione, *Quæ ne metu quidem.* Ursinus. Scilicet *in metu* Senatusconsulti, quod nondum concussum esse dixit. *Pichena.* Suspicor Tacitum scripsisse: *quam ne in metu quidem pericula nostra advertunt.* Sic habes verbum exquisito illo usu, quo esse solet interdum apud nostrum & Livium. *Gronovius.*

1 *Quia de paterna pecunia*] Abite sinistræ manus: nihil mutandum. Εἰρωνικῶς ista & ἐξ ἀντιστάσεως capienda sunt. *Lipsius.*

Quia de paterna pecunia transegerat] Hæc ironice, quæ ad hunc sensum dirigas: Ille quidem de paterna pecunia transigere non potuit, quia nulla erat, tanquam servo; neque avitum illi mancipium detrahebatur, quippe non suum, sed secum pariter servus. ergo nulla ei à domino injuria fieri potuit. *Pichena.*

2 *Libet argumenta conquirere*] Negationem addendam scio, *Non libet.* Quod sequitur *sed &*; forte legendum, *sed ut*, id est, tanquam. *Acidalius.* Id est, volo in discrimen & in consultationem revocare id quod à majoribus deliberatum est, rationesque & argumenta ad idem adferre. quæ statim subdit: *ut non vox minax excideret, nihil per temeritatem proloqueretur?* & quæ sequuntur. *Pichena.* Vir eruditus hæc ita explicat, quasi affirmet Cassius se argumenta prompturum &c. Sed absque dubio majori efficacia, & magis secundum mentem auctoris hæc sonabunt, si, ut fecimus, interrogatione animentur. quasi diceret. Quid? ergone argumenta adhuc conquirenda erunt, quasi in re dubia &c. cum tamen jam non necesse sit dubitare, quando *sapientioribus deliberatum est.* Et volunt hoc sequentia *sed etsi* &c. *Freinshemius.*

3 *Deliberatum est*] Videndum an addenda sit interrogationis nota ad verba illa. *deliberatum est?* Illud autem, *jure cæsum videri*, ex antiqua judiciorum formula Tacitus sumpsit. *Ursinus.*

4 *Sed & si nunc primum statuendum haberemus*] Liber regius, *sed si.* Conjicio leg. *deliberatum est, ac si nunc primum stat. h. creditisne servum interficiendi domini animum sumpsisse.* Sic enim scripsimus pro *insumpsisse.* Rhenanus. Hoc posterius quidem plenum imperitiæ & violentiæ est, quum in MS. Mediceo pariter & Oxoniensi legatur compositum *insumpsisse*, quamvis Pichena in hoc etiam errare maluerit, & causam reddere nequiverit, cur ita egerit, utique justam: unde Cl. Ryckius bene tuetur compositum. *Jac. Gronovius.*

5 *Sane consilium occuluit*] Florent. habet, *consilium occultavit.* Pichena.

6 *Telum inter ignaros paravit*] Hoc interrogatione efferri placeat: *telum inter ignaros paravit?* Atque etiam repeti hoc verbum, eadem concessionis figura: *paravit: num excubias transiret: cubiculi fores recluderet* &c. *Acidalius.*

7 *Num excubias transiret*] Nocturnas ergo ad limen excubias servorum habuerunt domini potentiores. Quod tu mihi Philologe observa. Quinctilianus Declamat. 1. pro Cæco: *Dicitur cæcus sine rectore, sine duce, per inane longum, per tot offensa limina, per excubantes servulos errasse cum ferro: cubiculum deinde patris intrasse.* Idem Declamat. 11. pro Cæco: *Tu sentis quando senem vicerit lassitudo curarum. Scis pariter, an una quiescentium fores vallaverit cura servorum.* Apulejus lib. 1. *Pueros ablegat arbitrio nocturni gannitus:* qui alioqui de more procubabant. Silius lib. 1. ad hunc ritum de Annibale:

Sæpe etiam famuli turbato ad limina somno
Expavere trucem per vasta silentia vocem.

Vide & Appianum in Catonis morte, & Tacitum in Othonis. *Lipsius.*

8 *Multa sceleris indicia præveniunt, quæ si servi* &c.] Ita Danesius legebat. nam in vulgatis deest illud, *quæ.* Ursinus. Muretus distinxit, *præveniunt. servi si prodant, possumus singuli inter plures* &c. Vere. Sed nec dum veram sententiam assequere, ni etiam scribas: *Multa scelus indicta præveniunt.* Acidalius. Qualis hic sensus, servine aut quisquam mortalis sceleris concepti præveniat indicia? & si possit, hoc ex utilitate dominorum sit? immo hercle horum interest, ut ea indicia prodantur. Itidem hic, ut alias sæpissime, distinctio sententiam corrupit. scribe: *cædem patraret, omnibus nesciis? multa sceleris indicia præveniunt servi si prodant* &c. Hoc ait non potuisse parari cædem domini, nec in futurum posse, quin multa sceleris indicia ipsum scelus præveniant, & ante sceleris exsecutionem erumpant. ea si prodant servi, dominorum salu-

præveniunt servi. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios; postremò si pereundum sit, [1] *non inulti inter nocentes, agere. Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut* [2] *domibus iisdem nascerentur caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coërcueris. At quidam insontes peribunt.* [3] *Nam & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur,* [4] *etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, utili-*
45 *tate publica rependitur.* Sententiæ Cassii, ut nemo unus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, *numerum*, *aut ætatem*, *aut sexum*, *ac plurimorum indubiam innocentiam* miserantium. Prævaluit tamen pars quæ supplicium decernebat. sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine, [5] *saxa ac faces* minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit; atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est, *ne mos an-*
46 *tiquus, quem misericordia non minuerat,* [6] *per sævitiam intenderetur.* Damnatus iisdem con-

tem fore in integro &c. *Freinshemius.* Retineo veterem interpunctionem: & *præveniunt* non accipio, ut sit præcedunt, ante scelus existunt; sed ut sit occupant, præcipiunt, deprehendunt, antequam scelus eventum habeat. Sic alibi noster *præventam gratiam*, id est, occupatam. Hæc illi *si prodant*, extra periculum sumus: si dissimulant & succumbimus sceleri, manente SC. Silaniano *non inulti* peribimus. *Gronovius.*

1 *Non inulti inter nocentes agere*] Videtur delendum illud, *non*. Ursinus. Haud exputo cur optimus Ursinus abesse cupierit negativam *non*; cum, meo quidem judicio, in ea, veluti in cardine, versetur totius argumentationis salus. Si, inquit, servorum cohors in nos omnino conjuraverit: hoc erit tamen mortis nostræ solatium, quod severe vindicabimur, ipsis nobis, morte sua parentantibus. *Gruterus.*

2 *Domibus iisdem*] In Mediceo perspicue patet *iidem* aut *idem*, ut certe litera sibilans absit, nec in ablativo casu, sed primo intelligatur ista vox. Videlicet describit vernas; at hi non utique nascebantur in agris aut domibus iisdem, in quibus erant domini; satis erat in quacunque possessione nasci, & in cujuscujus domini villa id contigerat, ejus quilibet erat verna. *Jac. Gronovius.*

3 *Num & ex fuso exercitu*] Castigavi, *Nam & ex fuso exercitu.* Rhenanus. Videatur & hic negatio reponenda cum hac lectione: *Non & ex fuso exercitu*, &c. Sed non est. Eadem ratio objiciendi & respondendi, quæ infra hoc libro. *Bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est.* Acidalius. Placuit reponere lectionem Veneti Codicis, cum nota interrogandi. & ex Flor. *fusti*, pro *fuste*. *Nam & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui non sortiuntur:* Vulgati sic: *Nam & ex fuso e. c. d. quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* Pichena.

4 *Etiam strenui non sortiuntur*] Negativam particulam *non*, abstulimus. Quippe recte habet sententia: *Nam & ex fuso exercitu, quum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* Usurpat autem hic, *sortiuntur* passive. *Rhenanus. Sortiuntur* passive quod perrarum inventu est. *Ferrettus.* Neque interrogationis notam admiserim, nec negandi particulam, quam fatetur satis Pichena in Florentino non apparuisse, quum ex Veneto arcessit. Est autem oratio brevis, continens rationem ejus, quod non ponitur, sed intelligitur ex præcedenti. Quasi foret: *At quidam insontes peribunt.* Pereant sane; neque id hoc solum casu contingit. *nam & ex fuso exercitu* &c. *etiam strenui sortiuntur.* id est, sortem trahunt inter decimandos, & sæpe accipiunt iniquiorem, pereuntque insontes. Neque enim *sortiuntur* παθητικῶς, ut volunt. Cicero 2. in Verrem 29. *Dic, inquit, illi adesse non possunt. Nam hercle, inquit Minucius, me quoque Petilius, ut sibi in consilio essem, rogavit: & simul à subselliis abire cœpit.* Intelligitur, immo & ego, inquit Minucius, adesse non possum: *nam hercle me* &c. Pluribus alibi hoc in sermone compendium illustramus. *Gronovius.* Vere collegisse Patrem ex silentio Pichenæ jam potuit patere ex indicio Cl. Ryckii; plane enim vidi nullam istic esse negativam, ut merito Tacitum suo fulgori restituerimus. *Jac. Gronovius.*

5 *Et saxa ac faces*] Particulam, &, induximus. *Rhenanus.* Non jure. nam exstat scripta in codice Mediceo; & debet addi, quum diversum ab præcedente jam tradatur. Conglobata multitudo supponitur strepere; & murmurando movere terrorem, quum nihil etiam singulare exprimat: pergit deinde ad particulares horrores. *Jac. Gronovius.*

Saxa ac faces minitante] Flor. ac Venetus habent; *minante.* Pichena.

6 *Per sævitiam incenderetur*] Malim, *intenderetur.* Rhenanus. Scribe, *intenderetur*, quod Tacito & huic sæculo perpetuum, pro augeretur. Nam quod incen-

consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, quia [1] accusatum ab eo Statilium Taurum proconsule ipsius meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio, & [2] Sextio Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano; Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, 47
auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus. adeo ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui *finem imperio adesse* dicebant, *si quid fato pateretur*; responderit *habere subsidium rempublicam.* Rogantibus dehinc, *in quo potissimum*? addiderit, *in Memmio Regulo.* Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus; & quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone [3] præbitumque oleum equiti ac senatui [4] Græca facilitate. [5] P. Mario L. Asinio consulibus Antistius prætor, [6] quem 48
in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit: vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, majestatis delatus est. Tum primum [7] revocata ea lex: crede-batur-

incendi annona dicitur, nihil ad vulgatum. *Mercerus.* Credo omnino *intenderetur* hic ab auctore scriptum, quo verbo frequenter usus alias: etsi illud eodem sensu. *Acidalius.* Vulgo, *incenderetur.* ego Rhenani ac Merceri judicium secutus, reposui, *intenderetur.* Pichena.

1 *Accusatum ab eo Statilium Taurum*] Supra lib. XII. *Lipsius.*

Statilium Taurum proconsulem ipsius] Florent. habet, *proconsule*, ut sæpe alias. *Pichena.*

2 *Sextio Africano*] Sic placuit edere, ut eædem literæ, quæ in Mediceo MS. exstant, etiam totidem per typos exhiberentur, nec in priore nomine dissecando aliqua ambiguitas vexationi foret: in quo sapienter antecessit Ryckius. *Jac. Gronovius.*

3 *Præbitumque oleum*] Si oleum populo tantum præbitum, nihil novum aut Græcanicum: præbuit ante P. Scipio, quem Ædilem dedisse congium olei in vicos singulos Livio credo lib. XXV. Dedit & C. Cæsar post victoriam Africanam. Τόν τε δῆμον, inquit Dio, λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν. Etiam M. Agrippa in Ædilitate oleum & salem, ut auctor idem Dio XLIX. Sed nemo eorum ad gymnasium, quod hic Nero. Plinius: *Usum olei ad luxuriam vertere Græci, in gymnasiis publicando.* Adde Sueton. cap. XII. *Lipsius.*

4 *Græca facilitate*] Jam diximus Neronem quinquennale ludicrum instituisse ad modum Græci certaminis. Itaque athletæ nudi exercebantur, & ceromate, id est, oleo cerato & pulvere perfundebantur, ut corpora sudore, & ceromate lubrica, mutuas luctantium prehensiones admitterent. Ovidius 9. Met. *Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis.* Virgilius, *Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii.* Plinius scribit Græcos omnium vitiorum genitores oleo in gymnasiis usos. & Quinctilianus palæstricos damnat, quibus pars vitæ in oleo, pars in vino consumitur. Itaque ait Tacitus præbitum oleum Equitibus, & Senatoribus, ut palæstra exercerentur. *Lupanus.* Romanos Græcorum mores aspernatos, constat ex Livio lib. 36. utpote qui levissimum hominum genus essent: quos & *vanos* dixit Plinius 28, 8. & *Græcam vanitatem* appellavit 2, 109. Græciamque *omnibus libidinum illecebris repletam*, tradidit Livius lib. 34. Græcos luxui quam maxime studuisse, docet Firmicus Maternus Astronomicon libro c. 1. & confirmat Servius in 6. Æn. ad vers. 724. Unde Horatius 2. Serm. sat. 3. *Vel si Romana fatiget Militia assuetum græcari.* De Græcorum luxuria & levitate abundat Cicero in orat. pro Flacco. Plinius 15, 4. de oleo verba faciens, inquit; *Usum ejus ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando.* Itaque quum Nero gymnasium dedicasset, in quo non solum ipse, sed & Equites & Senatores publice se exercebant, quod antea minime fieri solebat, præbuit & oleum, quo corpora inungerent, *Græca facilitate*, id est, ut ego interpretor, indulgentia, licentia & luxu Græco, contraque bonos Romanos mores. Ita scribit Tacitus ipse lib. 15. Neronem indies magis ac magis in vitia prolabentem, *minime ausum Romæ incipere scenas, sed Neapolim quasi Græcam urbem delegisse.* Marcellus Donatus.

5 *P. Mario, L. Asinio coss.*] Nomen hujus primi consulis corrupte legas in vetusta Persii vita nuper cum Juvenalis Scholiaste edita; *Decessit Persius* VIII. *Kalend. Decembr. Rubrio Mario, Asinio Gallo COSS.* Scribe, *Publio Mario.* cui cognomen fuit, Celsus. *Lipsius.*

6 *Quem in Tribunatu licenter egisse memoravi*] Lib. XIII. *Idem.*

7 *Revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde*] Pugnat

baturque haud perinde exitium Antiſtio, quam imperatori gloriam quæri, [1] uti condemnatus à ſenatu, [2] interceſſione tribunicia morti eximeretur. Et cum Oſtorius *nihil audiviſſe* pro teſtimonio dixiſſet, adverſis teſtibus creditum. Cenſuitque [3] Junius Marullus conſul deſignatus, *adimendam reo præturam*, *necandumque more majorum*. Ceteris inde aſſentientibus, Pætus Thraſea multo cum honore Cæſaris, & acer-

Pugnat ſequens narratio, ſuadetque reſcribendum *qua.* non enim lex quæſivit gloriam principi: ſed Capito eo conſilio legem revocabat, non exitio Antiſtii, ſed ut damnatus à Senatu beneficio Principis faceret locum. Sceleſtum hominis conſilium ſubverſum Thraſeæ ſententia & Senatus adſenſus. *Mercerus.* Nero admiſit delationem Coſſutiani, non ut Antiſtium perverteret, ſed ut damnatum ſua interceſſione liberaret, indeque ſibi clementiæ gloriam conciliaret, *qua* ſcil. revocatio majeſtatis ob carmen famoſum *quæſivit.* Sed id fruſtra cecidit, prævaluit enim ſententia Thraſeæ, qua exſilium, non mors, irrogabatur. *Interceſſione tribunica.* Nimirum Neronis, qui eo modo tribunus, quo Auguſtus. Tac. lib. I. ann. *Et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum.* Nec falſus eſt animi Coſſutianus, qui conjecit ea revocatione Neronem clementiæ decus affectaſſe, *Cæterum ſe qui ſeveritatem decernentium impediturus fuerit.* Poſtremum quid nos urget ut cum ingenioſiſſimo Mercero legamus, *qua*? Et faciamus Capitonem gnarum hujus Neronianæ calliditatis? An is ubique (ut in nequitiis) apertus. *Revocata ea lex credebatur*, *qua*, ut Salluſtius Cat. *ſed antea item conjuravere pauci contra remp. in quibus Catilina fuit*, *de quo quam veriſſime potero dicam.* Salinerius. Æſtuat hic Lipſius, nec cuneum reperit huic nodo, quem ſola particula *qua* nectit. Expedit tamen Joſias Mercerus, *qua haud perinde* &c. ut ad accuſatorem referatur, non ad legem. Bene profecto: ſed eandem in ſententiam ut de lege quoque ipſa acciperetur, voluerat Muretus, notaveratque legendum, *quæreret.* Mihi alterum horum ſatisfaceret, niſi locutio iſta diſſuaderet: *Tunc primum revocata ea lex credebatur.* Quid *credebatur?* inepte quaſi id non certum. Revocata tunc primum lex Majeſtatis fuit, quæ tam diu ſub Nerone acquieverat. Removendum igitur hinc illud *credebatur*, & cum ſequentibus jungendum: quomodo eorum expeditiſſima ſententia, veriſſima Taciti ſcriptura conſiet: *Tum primum revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antiſtio, quam Imperatori gloriam quæſiſſe.* quamquam hoc poſtremum variam admittit mutationem: necdum ſatis conſtitui, quid potiſſimum recipiendum. Poſſit, *gloriam quæri*; *gloria quæri:* denique & *gloriam quærere.* Acidalius. Quam levi mutatione Mercerus hunc locum optime ſanavit: Legit ſane (ut ſciant quibus ipſius notæ non ſunt ad manum) *qua haud perinde* &c. Senſus eſt, Capitonem non ea mente Antiſtium accuſaviſſe, ut illum perverteret: ſed ut à ſenatu condemnaretur, quo Principi occaſio gloriæ ac beneficii pateſieret, illum morti eximendo.

Ea igitur majeſtatis lege Capito *quæſivit*, id eſt, quærere volebat, gloriam Principi, ut condemnatus, ſcil. poſtquam condemnatus fuiſſet Antiſtius à Senatu, Princeps jure tribunitiæ poteſtatis intercedendo, illum morti eximeret. *Pichena.* Hoc quoque vitium debemus neglectæ diſtinctioni. Lege: *revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antiſtio*, *quam imperatori gloria quæſita:* quæ poſtremæ duæ voculæ corruptæ fuerunt in gratiam illius *qua*, quod non habebant pro particula præcedenti verbo *credebatur* annexa, ſed pro pronomine. Falſum ergo ſenſum effecerunt; *revocata ea lex credebatur.* cum Tacitus hoc ipſum affirmet, tum revocatam fuiſſe legem iſtam, tamquam rem haud dubiam. Ineptum enim fuiſſet dicere *tum revocata credebatur lex.* Iine credebant, qui ſi ita fuiſſet, neſcire non potuiſſent? Deinde & alter ſenſus hac lectione corrumpitur; *qua imperatori gloriam quæſivit.* quid enim lex iſta gloriam quæſivit imperatori, quæ diu ante ipſum natum exercita fuerat? Non illa hercle, ſed Capitonis propoſitum, qui hoc præcipue agebat, ut reo tam inſigni poſtulato, occaſionem daret principi oſtentandæ clementiæ, cum non ignoraret id ipſi pergratum eſſe: quod patet vel ex 13, 11. ubi *Plautium Lateranum ob adulterium Meſſalinæ ordine remotum tradidit ſenatui: clementiam ſuam obſtringens crebris orationibus.* Freinſhemius. Egregii hic conatus doctiſſimorum hominum. Utinam inſuper ſciviſſent particulam *ut* ante participium *condemnatus* nullam eſſe in optimo Mediceo? Sic enim magis valuiſſent, & clare illis conſtitiſſet rectiſſime ſic corrigi: *credebaturque haud perinde exitium Antiſtio, quam imperatori gloriam quæri, uti condemnatus* &c. Freinſhemii namque audax illud nequit ab ſapiente probari *gloria quæſita.* Vulgatum vero tam futile undecunque apparet, ut fuerim compulſus expellere. *Jac. Gronovius.*

1 *Ne condemnatus à ſenatu*] Scripſimus, *ut condemnatus à ſenatu.* Rhenanus.

2 *Interceſſione tribunicia*] Interceſſione ipſius Cæſaris: qui ita clementiæ gloriam pararet. *Lipſius.*

3 *Junius Marullus conſul deſignatus*] Inter ſuffectos non dubie Conſules. Sed in hunc ipſum annum, Annæum Senecam & Trebellium Maximum coſſ. referunt viri docti in opere Faſtorum, & loca ſunt, quæ annuunt. Auſonius tamen in Panegyrico, Senecæ conſulatum aperte detrahit: *Dives Seneca, nec tamen conſul, arguetur rectius quam prædicabitur non erudiiſſe indolem Neronis, ſed armaſſe ſævitiam.* quo loco video eſſe qui negationem ſubtrahant, legantque: *Dives Seneca, tamen Conſul.* Idem.

1 Ob-

acerrime increpito Antistio: *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub*
principe, & nulla necessitate [1] *obstricto senatu, statuendum* disseruit. [2] *carnificem & la-*
queum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine judicum sævitia & tem-
porum infamia, supplicia decernerentur. [3] *Quin in insula publicatis bonis, quo longius*
sontem vitam traxisset, [4] *eo privatim miserior, &* [5] *publicæ clementiæ maximum exem-*
plum futurum. [6] Libertas Thraseæ [7] servitium aliorum rupit. & postquam discessio- 49
nem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, [8] paucis exemptis: in qui-
bus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio lacessens,
& respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus de-
cretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille inter pudorem & iram cun-
ctatus, postremo rescripsit, *nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in prin-*
cipem contumelias dixisse: earum ultionem à patribus postulatam. Et pro magnitudi-
ne delicti pœnam statui par fuisse: ceterum se qui severitatem decernentium impediturus
fuerit, moderationem non prohibere. statuerent ut vellent. [9] *datam & absolvendi licen-*
tiam. His atque talibus recitatis, & offensione manifesta, non ideo aut consules
mutavere relationem; aut Thrasea decessit sententia; ceterive, quæ probave-
rant deseruere: pars ne principem objecisse invidiæ viderentur, [10] plures numero
tuti, Thrasea sueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haud dispari 50
cri-

1 *Obstricto senatui*] Castigavi, *senatu*. Rhenanus.

2 *Carnificem & laqueum*] Respondent illi decreto, *more majorum necandum.* Ex quo clare discis, quid *punire* Tacito *more majorum.* Lipsius.

3 *Quin in insulam*] Emendavimus. *Quin insula.* nam Tacitus frequenter omittit præpositiones, *in*, *de*, *ex*, *à*, vel *ab.* Rhenanus. Legendum, *Quin in insula.* Vertranius. Muretus optime ut & Lipsius prima edit. *in insula.* & paulo post *miseriorem.* Acidalius. Aliquid hic deesse videtur. nam si attendas, Thraseæ sententia integra non est. nec juvant libri. Vulgati, *quin insulâ.* Venetus, *quin in insula.* quæ lectio à me reposita, convenit propius cum Florent. qui habet, *qui in insula.* Muretus pro, *miserior*, legit *miseriorem.* Sed nihil ad rem. *Pichena.*

4 *Eo privatim miserior*] Lego: *eo privatim miseriorem*: & sermonis textus ita postulat. *Lipsius.*

5 *Publicæ clementiæ maximum exemplum futurum*] Faernus legebat, *futurus* pro *futurum.* quod magis placet. *Ursinus.*

6 *Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit*] Depravatum hic vocabulum est *servitium.* Correximus, *silentium aliorum rupit.* Rhenanus. Vulgata lectio suffragio exemplaris non destituitur, sed contrariis oppositis illustrior erit, si sic ex fide libri Palatini legas, *Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit.* Similis est phrasis lib. 15. *Qui sæpius libertatem Senecæ quam servitium expertus esset.* Vertranius. Confirmatur hæc lectio, omnium fere librorum consensu. & tamen Rhenanus reposuit, *silentium aliorum.* an recte, alii judicent. ego certe, *servitium*, malui: qua voce ostenditur, Senatores adeo servilem animum induisse, ut fere loqui non auderent. *Pichena.*

7 *Silentium aliorum*] Vett. *servitium.* At velim consideres satin' sana hæc tota narratio sit. Antea prædixit, *Tum primum revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivit, ut condemnatus à Senatu, intercessione Tribunicia morti eximeretur.* Quid? condemnatusne Antistius à Senatu? Contra video. in insulam seponitur. Idem intercessione Cæsaris morti eximitur? Falsum. nec quidquam in tota re quod Neroni Clementiæ gloriam; sævitiæ potius invidiam parere possit. Ego sane æstuo: nec cuneum reperio huic nodo. Nisi placet cum Josia Mercero elegantissimo juvenum legi, *qua haud perinde.* ut ad accusatorem referas non ad legem. qui non tam exitium eo facto quærebat, quam gloriam Principi. Sed hominis consilium Thraseæ sententia subvertit. *Lipsius.*

8 *Paucis exemtis*] Flor. habet, *exeptis.* Forte, *exceptis.* Pichena.

9 *Data etiam absolvendi*] Melius è priscis, *datam etiam abs. licentiam.* Lipsius.

Datam & absolvendi licentiam] Reposuimus, *data etiam absolvendi licentia.* Ubi *licentiam* vides in bonam quoque partem accipi. Sic lib. 1. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla bene faciendi licentia.* Rhenanus. At mihi magis probatur lectio, quam restitui ex Flor. Ven. aliisque autoribus, *datam & absolvendi licentiam.* aptius enim exprimere videtur principis indignationem, ac responsum cum stomacho redditum. quin, inquit, etiam potestas, cum penitus absolvendi, vobis fuit. Ideo statim: *& offensione manifesta.* Pichena. Id verum est, & nunc sequi placuit ut solum Taciti. *Jac. Gronovius.*

10 *Plures numero tuti*] Hist. lib. 2. *nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior.* Pichena.

I Fa-

crimine [1] Fabricius Vejento conflictatus est, [2] *quod multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset*, [3] *iis libris quibus* [4] *nomen* Codicillorum *dederat*. [5] Adjiciebat Talius Geminus accusator; [6] *venditata ab eo munera principis & adipiscendorum honorum jus.* quæ caussa Neroni fuit suscipiendi judicii. convictumque Vejentonem Italia depulit, & libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur. concessitque vita Burrus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, [7] quod in se tumescentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, spiritum finiebat. plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, [8] illitum palatum ejus noxio medicamine asseverabant: & Burrum intellecto scelere, [9] cum ad visendum eum princeps venisset, [10] aspectum ejus aversatum, sciscitantique hactenus respondisse, *Ego me bene habeo.* Civitati grande desiderium

1 *Fabricius Vejento*] Puto illum esse, qui A. Fabricius Dioni dicitur: quique Prætor, canes Circensibus ad currus adjunxit pro equis. *Lipsius.*

2 *Quod multa & probrosa*] Ita scripsi si ex Flor. Vulgo, *qui multa.* Pichena. Legendum *quia*, vel *quod*, quorum hoc Muretus notaverat. *Acidal.*

3 *Iis libris quibus nomen codicillorum dederat*] Illic, *iis libris codicillorum quibus nomen dederat*. nec refert, si recte distinguas. *Rhenanus.*

4 *Nomen Codicillorum dederat*] Noto fuisse morem, uti in testamentis convicia quædam & probra liberius scriberent: quæ ante Augustum in observata & permissa. Scilicet quia supremis illis tabulis & voci, danda videbatur aliqua libertas. Frenum injicere Senatus voluerat; sed ille idem princeps, ut Suetonius ait, *de inhibenda testamentorum licentia ne Senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ea enim germana lectio, germana mens ejus loci: non ut vir doctus substituit, *scommatorum.* Exempla in Tacito passim, de iis qui supremis tabulis multa atrocia in Macronem, in Tiberium, aliosque potentes composuerint. Hoc exemplo ergo maledicentiæ suæ cavens Vejento, inscripsit opicos & oscos eos libros, Codicillos. *Lipsius.*

5 *Adjiciebat Talius Geminus accusator*] Mur. *T. Allius.* Habet & Lips. prim. edit, Postea sprevit & forte merito. *Acidalius.*

6 *Venditata ab eo munere principis*] Exemplar regium, *vendicata ab eo munere principis.* Paulo post videtur ex scriptura regii codicis potius legendum, *incertum valetudine an veneno.* Rhenanus.

7 *Quod in se tumescentibus*] Muretus. *quod intumescentibus.* Ego vulgatum non mutem. *Acidalius*

8 *Illitum palatum ejus noxio med.*] Genitivus *ejus* non est in Budensi volumine. *Rhenanus.* Addidi vocem, *ejus*, ex Florent. ac Ven. quamvis non necessariam. *Pichena.*

9 *Cum ad visendum eum princeps venisset*] Accusativus *eum* non est in Budensi volumine. *Rhenanus.* Et hic iidem libri auctiores, nam vox, *eum*, à vulgatis abest. *Idem.*

10 *Aspectum ejus aversatum, sciscitantique hactenus respondisse, Ego me bene habeo*] Hæc sane sunt inepta, Quid enim in hoc responso Burrhi, id est, spiritus est generosi? Quomodo eo Nero perstringitur? quod tamen non obscure indicat Tacitus. Et quid sibi vult illud, *hactenus respondisse?* Non est nisi erecti ingenii, quid tantus vir dixerit, quidve voluerit, observare. Itaque ad incomparabilem Heinsium rursus nobis eundum est. Scribit ille, ac distinguit: *sciscitantique*, *Hactenus*, *respondisse*, *ego me bene habeo.* Verba, inquam, Burrhi sunt, *Hactenus ego me bene habeo*, hoc est, donec accessisti tu, à quo petitus veneno sum. Acute profecto ac libere. Quod non mirabitur, qui apud Xiphilinum leget in Nerone, eumdem, cum bis idem Nero rogaret, ore liberrimo dixisse, περὶ ὧν ἂν ἅπαξ τὶ εἴπω, μηκέτι μου αὖθις πύθη. De quibus semel dixero, iterum interrogare me noli. *Boxhornius.* Acute: & illud *Hactenus*. ut Burrhi, non Taciti etiam præfert Aurelii lectio, verba ista, *Hactenus ego me bene habeo*, alio charactere formata exhibens. Commode tamen, *Hactenus respondisse*, potest exponi, hoc tantum. Vide Observ. in Ecclef. cap. 22. In eo autem responso quæ vis sit, dicet Seneca Epist. 24. *sicut illum Cn. Pompeji socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem suam videret ab hostibus, ferro se transverberaverit, & quærentibus, ubi imperator esset, imperator, inquit, bene se habet. Vox hæc illum parem majoribus fecit & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa*, &c. *Gronovius.* Porro scire interest in MS. Mediceo non legi *sciscitantique*, sed istam copulativam esse accessionem posterioris temporis, at tunc solummodo fuisse *sciscitanti*, ut satis commode omnia possunt cohærere; immo etiam ita legi debet ad expellendum istud interpretationis ambiguum, quod in nota producitur; ille *aversatus conspectum ejus*, contra quam in aula fieri solebat, *sciscitanti hactenus respondit*, *ego me bene habeo*, scilicet quamvis te non aspiciam, quum tamen infra appareat, quam solo Principis aspectu & vultu omnia faveantur. *Jac. Gronovius.*

1 *Al-*

derium ejus mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, [1] alterius flagrantissima flagitia & adulteria. quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam [2] sine quæstu tractabat: [3] Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam [4] atque infamiam in eo secutus. [5] Atque illi pro cognitis moribus fuere. validior Tigellinus in animo prin-

1 *Alterius flagrantissima flagitia & adulteria*] Notatum in Mureti excerptis, *& ad ultimum.* quod supponi voluerit pro illis, *& adulteria*, an interseri, *flagitia*, *& ad ultimum adulteria*, nescio. Neutrum quidem mihi probabile. Illud non potest omnino; hoc possit; sed nulla necessitate, aut levi saltem caussa. *Acidalius.* Si exemplaris Medicei fidem adhibeas, Tacitus fuit usus asyndeto *flagitia*, *adulteria*, ut sæpe antea. *Jac. Gronovius.*

2 *Sine quæstu tractabat*] Posset etiam legi, *tractaverat.* Rhenanus.

3 *Sofonium Tigellinum*] Tigellinum libri appellant, & Græci, quibus semper Τιγελλῖνος. Sophronium corrupte epitoma Dionis: Ofonium Tacit. I. Histor. Quod ait de vetere infamia, intellegit credo stuprum ejus cum Agrippina matre Neronis: qua caussa à Cajo in exsilium pulsus. Dio, ἐν τούτοις ᾗ τότε φεύγουσι, καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σαφόνιος ὡς καὶ Ἀγριππίνῃ μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν. Mentio clara hominis, imo brevis vitæ descriptio, in Scholiaste veteri Juvenalis, ad versum, *Pone Tigellinum. C. Fulcinius* (corrigendum, *C. Ofonius*) *Tigellinus*, *patre Agrigentino*, *Scylaceum relegatus juvenis*, *egens*, *verum admodum pulcher*, *in concubinatum à Bincio & Lucio Domitio maritis Agrippinæ & Fulviæ sororum Cæsaris*, *atque in utriusque uxoribus suspectus*, *ob hoc urbe summotus.* Plura illic vide, sed hæc corrige: *à Vinicio & Lucio.* itemque: *Agrippinæ & Liviæ*, *sororum C. Cæsaris.* Nihil certius. Nam M. Vinicius Liviam Germanici filiam uxorem habuit, & L. Domitius Agrippinam. Tacitus lib. VI. Idem Tigellini nomen corruptum odoror in Egesippi lib. IV. cap. XX. ubi de Nerone, *Et ideo*, inquit, *nequissimis se Nymphidio & Gemellino præcipue credendum putavit. Gemellinum* hunc nusquam reperias, & suppone fidenter *Tigellino.* Adprobat, quod ipse subdit desertum Neronem ab utroque: quod historiæ, & nominatim de Tigellino Tacitus, prodiderunt. *Lipsius.*

Ofonium Tigillinum] Xiphilinus vocet Σαφρώνιον, ubi fortasse debuit Σαφώνιον scripsisse: ceterum hic & lib. Hist. I. *Sofonium* legendum esse contendo. *Vertranius.*

4 *Atque infamiam secutus*] Nero amabat eos, qui flagitia Venerea dissimulabant: eaque de causa iis cætera scelera plerunque missa fecit, ut patet ex Suet. c. 9. Tigellinus itaque apertæ & perditissimæ luxuriæ vir, ea de re præfectura donatus est. *Salinerius.*

5 *Ac quæ illi pro cognatis moribus*] Non displicet Farnesiana scriptura. *Atque illi procognitis moribus fuere.* id est, præscitum antea, qui mores utriusque. Vatic. refert, *progenitis moribus.* tentabam, *pro gentis majoribus.* quasi commendatione vitiorum pro natalibus usus. Humilitatem quidem generis ejus notat idem Tacitus I. Historiar. *Sophonius Tigellinus obscuris parentibus*, *fœda pueritia.* Forte & sic leg. *ut qui illi pro geminis moribus faveret.* Geminum, simile. Emeritus ergo Tigellinus favorem Neronis similitudine morum vitiorumque. Sed ne dissimulem, Farnesiana lectio firmari omnino à Victore videtur, phrasim hanc æmulante, imo sumente à Tacito, in Othone: *Qui potentia dies fere quinque & octoginta*, *præcognitis moribus*, *potitus*, *postquam à Vitellio pulsus est*, *mortem sibi conscivit.* Atque ita Victor: tamen ingeniosus Mercerus divisim illa Farnesiani codicis legebat: *illi pro cognitis*: tales, quales jam ante noti. *Lipsius.*

Et quæ illi pro genitis morib. fuere] In exemplari regio legitur, *atque illi.* Legerim, *ac quæ illi.* pro, *genitis*, vero *cognatis.* Igitur emendavimus, *pro cognatis moribus fuere.* Rhenanus. Faernus legebat, *quæ illi pro gente & majoribus fuere*, pro illis, *Ac quæ illis pro cognatis moribus fuere.* Ursinus. Nihil certius est scriptura Farnesiani codicis, si eam distinctione juves: *Atque illi pro cognitis moribus fuere*; *validior Tigellinus*, &c. Dixerat causas quibus evecti ad præfecturam Fenius & Tigellinus: subdit utrumque fuisse *pro moribus cognitis*, id est, ita apud principem valuisse, ut ratio vitæ prioris & morum pristinorum ferebat. Nam adscitus per libidines Tigellinus, per easdem vim retinuit apud Neronem. Fenius favore vulgi & commendatione innocentiæ lectus, gratiam populi retinuit, non principis. *Mercerus.* Multum defero μεταξυλογίᾳ & Hermogenes suadet καὶ τῷ σχήματι χρῆσθαι τῷ κατ᾽ ἐπεμβολήν. i. e. *uti etiam figura*, *quæ interjectio vocatur.* Scribo igitur: *Sofonium Tigellinum*, *veterem impudicitiam*, *atque infamiam secutus*, *ac quæ illi* (*pro cognatis moribus*) *fuere.* Hæc *pro cognatis moribus*, id est propter similes mores, ad impudicitiam referenda sunt, & ad alia vitia Tigellini, ut caussa præcipua, qua ei Nero sic indulserit: ambo enim crudeles & impudici: de Nerone tonsoribus notum est. Tigellinum hic habes impudicum, crudelem lib. I. hist. *crudelitatem mox*, *deinde avaritiam*, *& virilia scelera exercuit.* Dixi, *pro cognatis moribus.* dictum vice, propter similes mores, affirmo. Terent. Eun. *Ego pol te pro istis dictis & factis*, *scelus*, *ulciscar.* In culpa autem Cornelius non est, si nonnunquam metaphoras usurpat. Demetr. αὗται γὰρ μάλιστα καὶ ἡδονὴν συμβάλλονται τοῖς λόγοις, καὶ μέγεθος.

principis, [1] & intimis libidinibus aſſumptus: proſpera populi & militum fama Ru-
52 fus, [2] quod apud Neronem adverſum experiebatur. Mors Burri infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, *tanquam ingentes* [3] *& privatum modum evectas opes adhuc augeret: quodque ſtudia civium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quaſi principem ſupergrederetur. Objiciebant etiam eloquentiæ laudem uni ſibi aſciſcere, &* [4] *carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis;* [5] *illudere voces quotiens caneret. Quem ad finem nihil in republica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certe finitam Neronis*

θος. i. e. *ipſa enim orationem impertiunt magnificentia & voluptate.* Nec nimis remota metaphora is uſus eſt: quando *Germani* ſic appellati ſunt propter morum ſimilitudinem cum Gallis. Strabo lib. 6. διὸ δίκαιά μοι δοκῶσι Ρωμαῖοι τοῦτο ἀυτοῖς θέσθαι τοὔνομα. i. e. *qua de re merito mihi videntur hoc nomine à Romanis nuncupati.* Salinerius. Torquent ſe viri docti in hoc loco. *Lipſius.* è Vat. tentat: *pro gentis moribus.* Mureto notatum, *pro gente & moribus.* Lipſius iterum: *ut qui illi pro geminis moribus faveret.* Sed labitur denique idem, ut veram Farneſiani libri putet ſcripturam, *Atque illi procognitis moribus fuere:* ductus eo potiſſimum, quod P. Victor velut à Tacito mutuatus, eadem phraſi in Othone uſus ſit, *præcognitis moribus.* quod mihi leve adeo videtur, ut nihil ſupra. Amplector & ego in parte Farneſianam lectionem: ſed jungenda hæc moneo cum ſequentibus, à ſuperioribus avulſa. & legendum denique poſt tot errores: *ac infamiam in eo ſecutus. Atque illi pro cognatis moribus fuere;* &c. De utroque Tacitus lib. 15, 50. Malim tamen nunc: *infamiam in eo ſecutus, ac quia illi pro cognatis faveret.* id eſt propter morum cognationem, ſimilitudinem, congruentiam, ut Suetonius de Othone in re ſimili 2. Illud *ex intimis libidinibus aſſumptus*, poſſis mutare *Et intimis lib. aſſumptus.* Acidalius. Varii hic codices. Farneſianus *pro cognitis morib.* Vat. *pro genitis moribus.* Inde Lipſius. *qua illi pro gentilib. morib.* Mirum ni ex vulgari lectione, tantum ejecta gloſſa, legendum: *qua illi pro majoribus fuere.* Nam ad vocem *majoribus* aliquis interpretationem illam *pro cognatis* adſcripſerat, quæ poſtea in textu quaſi Taciti verba valuere. Fuerat Tigellinus obſcurus, patre Agrigentino egentiſſimo. Proinde ait Tacitus impudicitiam atque infamiam ipſi pro majorib. fuiſſe. Iſtis enim egregiis artibus, quaſi præclaris majorum meritis alii ſolent, ad id honorum faſtigium adſcenderat. *Colerus.* Alter Manuſcriptus proxime ab optimo Flor. diſtans, hanc lectionem, nempe *atque illi pro cognitis mor. f.* comprobat, quam Mercerus, ex Farneſiano amplectitur. Senſus: Fenium ac Tigellinum minime ab opinione hominum degeneraviſſe, taleſque in eo munere ſe præſtitiſſe, quales pridem cogniti fuerant. Vulgo, *ac qua illi pro cognatis morib. fuere.* Pichena. In tam multiplici viarum errore ubi tandem quies? Nam & poſtea Ryckius probat omiſſo *at* vel *&*, *qua illi pro cognitis mor. fu.* ubi neſcio τὸ *illi* utrum ſit dativus ſingularis an nominativus pluralis: neutrum conſtructio admittit. Et interim arripit indecenter explicationem Paternam; nam Pater eam ſic dictavit auditoribus in collegio, & margini exemplaris ſui adſcripſit; quia præferebat lectionem ab Pichena oſtentatam ex Florentino MS. ſecundo. quum neſciret quid eſſet in codice vetuſtiſſimo, ubi profecto veraciſſime ſcriptum eſt *atque illi pro cognatis moribus fuere*, nempe eoſdem mores, quos per juventutem privati exhibuerant, tanquam congenitos & infixos & inſitos ſervaverunt per temporis ſequentis dignitatem, neque pudor præfecturæ eos emendavit. aut adigere potuit ad abſtinendum aut illos deponendos, ut quidem ratio exigebat. *Jac. Gronovius.*

1 *Ex intimis libidinibus*] Vatic. *in intimis*, eſſet, ad intimas libidines electus. *Lipſius.*

Ex intimis libidinibus aſſumptus] Scripſimus, *& intimis* &c. *Rhenanus.* Non aliter legitur in optimo Mediceo, unde prætuli intelligens eum deſcribi, qui jam penitus inſinuaviſſet in animum principis, plane illic dominans; cui gratiæ occaſionem dederant libidines ejuſdem, quibus inſtruendis & novandis ille jamdiu placuerat, quum hinc occaſio ei extitiſſet veniendi in aulam. *Jac. Gronovius.*

2 *Quamquam nec Neronem adverſum experiebatur*] Sic hæc emendanda, pro quibus vulgo nulla ſententia, *quod apud Neronem.* Vitii origo, quod pro *quamquam* primo ſumptum *quodquod*, quorum alterum poſtea mutatum in *apud.* & *nec* facile omiſſum propter *Ner.* Acidalius. Apud Domitianum etiam, maxime. Tac. in vita Agric. *militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.* Pichena.

3 *Et privatim ſupra modum evectas opes*] Mutavimus *privatim* in *privatum.* Rhenanus.

4 *Carmina crebrius factitare*] Tragœdiaſne, quæ ejus nomine feruntur? Non opinor, & alibi video. *Lipſius.*

5 *Illudere voces*] Magis placeret, *vocem.* Urſinus. Muret. *vocem.* melius. Niſi fuerit *Vocei*, id eſt, *Voci.* Acidalius.

1 *Ata-*

venis pueritiam, & robur juventæ adesse. exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, majoribus suis. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus 53
aliqua honesti cura, & familiaritatem ejus magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat: & accepto, ita incipit; *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum; octavus ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ.* [1] *Atavus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum, C. Mæcenati urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quam* [2] *studia, ut sic dixerim, in umbra educata? & quibus claritudo venit, quod juventæ tuæ rudimentis affuisse videor, grande hujus rei pretium. at tu gratiam immensam,* [3] *innumeram pecuniam circumdedisti. adeo ut plerumque* [4] *intra me ipse volvam: Egone equestri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror? Inter nobiles &* [5] *longa decora præferentes, novitas mea enituit? Ubi est animus ille modicis contentus? Tales* [6] *hortos instruit & per hæc suburbana*

1 *Atavus tuus Augustus*] Imo *alavus.* Lipsius.

2 *Studia, ut sic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit*] Legam, *in umbra educata? & quibus.* Acidalius. Per *umbram* scholam declamatorum intelligit. Petron. Arb. *nondum umbraticus doctor ingenia deleverat.* id est, scholasticus. Seneca in prooemio Contr. lib. 3. *istos declamatores produc è Senatu in forum, cum loco mutabuntur, velut in assueta classe, & delecta umbra corpora sub dio stare non possunt, non imbrem ferre, non solem sciunt, vix se inveniunt.* Item in prooemio lib. 9. *usque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, calum denique pati nesciant.* & paulo infra: *itaque velut ex umbroso & obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat, sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam nova & insitata turbant.* Plin. Ep. 2. lib. 9. *volumus scholasticas tibi, atque, ut ita dicam, umbraticas litteras, mittere.* Pichena. Non credam, quod hic Vir eruditus, Senecam per hæc intelligere scholam declamatorum. Non certe hæc studia intelligit Seneca, quæ plerumque ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt, sed Philosophiam, cui præcipuam semper navavit operam. *umbram* autem hoc loco pro quiete ponit, quod ea studia tractasset velut in secessu, nondum publicis negotiis atque curis appositus. *Freinshemius.* Sed etiam in Mediceo legitur *& quibus*, non *e quibus.* omnino recte. Nam illis studiis, antehac abditis & incognitis addita est claritudo ab isto tempore, quo Neroni adfuit; non autem sibi claritudinem ex studiis venisse jactat: non is est Seneca. Unde sic reposui. Hæc voluit quoque Acidalius. *Jac. Gronovius.*

3 *Innumeram pecuniam dedisti*] Codex Budensis, *circumdedisti.* Subauditur hic *&* particula, *gratiam immensam & innumeram pecuniam circumdedisti*, scil. *mihi.* Rhenanus. Faernus legebat. *innumeram pecuniam circumdedisti*, &c. nam in vulgatis deest illud, *circum.* Ursinus. Restitui ex Flor. *At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti.* Vulgo, *innumeram pecuniam dedisti.* Hist. lib. 2. *circumdaret principi ministeria.* lib. 4 *pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare.* Pichena.

4 *Intra me ipsum volvam*] Quasi hæc flecti debuissent ad cap. 37. *se ipsum gladio transegit.* aut 2. hist. 33. *summa rerum se ipsum reservaret.* aut 4, 70. *Legiones se ipsas in verba Vespasiani adigunt.* Hinc infamis illa taciturnitas, quam prior rupi stimulante me libro Oxoniensi, summopere gaudens, quum postea clare in Mediceo similiter reperirem *intra me ipse*, quod restitui, & bene aperuit Cl. Ryckius. Sed ego tunc annotavi id esse ex Taciti consuetudine, atque ita corrigendum me censere Histor. 1. 54. *ac ni sibi ipsi consulerent*, ubi alii *ac nisi ipsi cons.* ut habet MS. vel *ac ni sibi cons.* Et lib. 4. 11. *Cohortium præfectus se ipse interfecit*; ut clare habet MS. vulgo *se ipsum.* Vide quid istis locis attulerit novissimus. certe nihil in his boni adfert ipsius codex. Nunc vero scias decet Beroaldum esse, qui sancte ediderit *intra me ipse volvam.* Jac. Gronovius.

5 *Longa decora*] Sermo satis purgatus & publicus & congruus; utinam modo ab Tacito compositus? Quod etsi credunt omnes, (nec injuria, quum sic dicat 1. hist. 15. *Sulpiciæ ac Lutatiæ decora nobilitati tuæ adjecisse,*) ubi hæc ipsa revocat Freinshemius tamen suspicionem injicit optimus ille Mediceus, in quo tantum est *longa cura*, quam postremam vocem sic mutare & ampliare placuit posteris. Nec improbabiliter; quum procul dubio & hinc Ryckius vindicaverit suam syllabæ omissionem in MS. Mediceo: sed tamen Tacitus videtur dedisse *longa iura*, quorum prosapiæ id contigit, ut multi deinceps majores eminuerint variis publicis decretis, quibus ornati fuerunt. 2. hist. 92. *Reversis ab exilio jura libertorum concessisset.* Jac. Gronovius.

6 *Hortos instruit*] Vides hic opes Senecæ in villis, agris, pecunia. Sed quid est, *instruit?* referri ad statuas, tabulas, aliumque ornatum potest:

urbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una defensio occur-
54 *rit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque mensuram implevimus,* [1] *& tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere.* [2] *Cetera invidiam augent. quæ quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacet; sed mihi incumbit: mihi subveniendum est.* [3] *quomodo in militia aut via fessus adminiculum orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, & levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, præsidium peto. Jube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur,* [4] *& tot per annos nixum fastigii regimen:* [5] *possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse,* [6] *qui & modica tolerarent.*
55 Ad quæ Nero sic ferme respondit; *Quod meditatæ orationi tuæ statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum prævisa, sed subita expedire docuisti.*

etsi Flor. codex, *exstruit*: quod ad ædificia ibi superba & nova. *Lipsius.*

Tales hortos instruit] Flor. *extruit.* Sed non mutavi. *Pichena.* Immo quum id ita sit, quid glande vescimur? Infima tribus vulgarium MSStorum habet aliter: an illi inconditæ turbæ cedere jubemus id, quod per singulas paginas nos cogit stupere? Omnes norunt usum verbi *instruere.* Sed & alterum compositum *exstruere* habet aliquid, quod ad hortos commode pertinet. Id etsi aut scire aut cogitare nullus velit, tamen elegit Tacitus plane non vulgati palati scriptor, idem nimirum ille, qui in principio libri undecimi dixit *extollere hortos.* Absit igitur, ut illud plebejum & juri usitatum non mutemus meliore. *Jac. Gronovius.*

1 *Et tu quantum princeps*] Vox secunda non apparet in Mediceo. Nam cur in vulgato contextu non dixit *posses*? Consideres oportet. *Jac. Gronovius.*

2 *Cætera invidiam augent*] Verum est, quod ex schedis meis notavit Ryckius, post ineptissimam codicis sui interpolationem relatam, in Mediceo exstare *agent*, forsan ut cap. 58. *agebantur* pro *augebantur*: cui postea pravus interpres superscripsit *facient*, quasi illud rarum tueretur per istud commune. At Ryckius dicit vulgatam tueri editiones antiquas. At quid istæ tueri possunt contra exemplar, a quo fidelissimo & vetustissimo hæ per fraudem & dolum abiverunt, nullam habentes auctoritatem? Atqui codex ille optimus indicat Tacitum scripsisse *invidiam alent.* Res ipsa clamat. Sic Libanus *amnem Jordanem alit* 5. hist. 6. *Jac. Gronovius.*

3 *Quomodo in militia*] Intellegit Optiones, quia adjutores Centurionibus dati. Festum corrigo, *Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus. Is adjutor dabatur centurioni à Tribuno militum, qui ex eo tempore, quem velint, centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est.* legoque, *à Tribuno, militemque ex eo tempore.* Lipsius.

4 *Et tot per annos nixum fastigii regimen*] Putem rectius *enixum fastigio.* id autem est ad fastigium. *Grotius.*

5 *Possumus seniores amici*] Non usquequaque placet. Vatic. *quietem*, præfert. Fortean, *possumus seniores amici quietem jure spondere.* Fuit cum inculcatam vocem è sequenti linea putarem, legeremque rejecta, *poscimus seniores amici quietem.* Quid si, *quietem respondere?* Apulejus phraseos hujus approbator Apol. 11. *Hascine gratias bonus filius matri respondes?* Lipsius.

Possumus seniores amici, quiete respondere] Conjicio legendum, *poscimus seniores amici quietem respondere.* nam volumen regium habet, *quietem.* Rhenanus. Beatus legit *poscimus*, & ex Corviniano *quietem* reponit: ego malim, *possimus seniores animum quieti per te spondere.* Vertranius. Intricata verba, è quibus sententia tamen utcunque elucet. Varii varie mutarunt. Muretus nihil hic juvat: qui *poscimus* saltem adnotaverat. Nos persanabimus etiam hunc locum, post tot præstantium virorum irritos conatus. Lego & distinguo: *& tot per annos nixum fastigii regimen possumus seniores amici reponere*, vel *deponere.* Quod verum probant, quæ subsequuntur: *Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerarent.* Sed referebat mihi Dn. Pinellus, Joannem Petrum Maphæum, virum doctissimum, qui nunc Romæ ageret, & in Tacito, Livio aliisque auctoribus multa observasset, hunc locum sic interpretari, ut nihil mutetur. Esse enim metaphoram ab agricultura. ut terra respondet agricolarum votis, si aliquando quiescat: ita amicos seniores Neronis satisfacturos ei etiam in ista ætate, si otium sibi concedatur. Quod præcedit, *Nixum fastigii regimen*, sic capiebat Pinellus: Superesse Neroni robur & per tot annos jam sustinuisse imperii onus, ut & sciret & solus sufficeret. *Acidalius.* Lege, *quieti nos spondere*, vel *quieti respondere.* Aurelius. At tu vide, si lubet, Observ. lib. 2. cap. 4. *Gronovius.*

6 *Qui & modica tolerarunt*] Castigavimus. *qui & modica tolerarent.* Rhenanus.

1 *Avus*

cuisti. [1] *Avus meus Augustus Agrippæ & Mæcenati usurpare otium post labores concessit;* [2] *sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud & qualecumque tribuisset.* [3] *attamen neutrum datis à se præmiis exuit.* [4] *Bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis pueritiam, dein juventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, æterna erunt: quæ a me habes, horti, & fenus, & villæ, casibus obnoxia sunt; ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt.* [5] *Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod præcipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis. Verum & tibi valida ætas, rebusque* [6] *& fructui rerum sufficiens,* 56
& nos prima imperii spatia ingredimur: [7] *nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me*

[1] *Clau-*

1 *Avus meus Augustus*] Legam ut supra, *abavus.* Lipsius.

Avus meus Augustus] Atavum significat, itaque proxime appellavit. Atavus autem quinto gradu distat, quoto Nero aberat ab Augusto: qui ex Tiberio nepotem Germanicum adoptaverat; ex Germanico vero nata est Agrippina mater Neronis. *Ferrettus.*

2 *Sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas,* &c.] Totus hic locus ita legi commodius posset; *Sed in ea ipse ætate, cujus auctoritas tueretur quicquid illi*, vel (ut Faernus) *illis, & qualecunque tribuisset, ac tamen neutrum datis à se præmiis exuit*, &c. *Ursinus.*

3 *Attamen neutrum datis à se præmiis exuit*] Malim, *Ac tamen.* quod & Muretus. *Acidalius.* Flor. *ac tamen.* Pichena.

4 *Bellis & periculis meruerant*] Scripsi, *Bello & periculis meruerant.* Rhenanus. Præponi velim *at*, ut objectio clarior & robustior fit: *At bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est.* Acidalius.

5 *Pudet referre libertinos, qui te ditiores sunt*] Ita Danesius legebat, addito, *te*, quod in vulgatis deest. *Ursinus.*

6 *Et fructui rerum sufficiens*] Quid illud monstri est? sane scripserat *functui?* id est. fungendis rebus. *Heraldus.* Immo *fructui* est fruitioni, aut fruendi facultati. Validam Senecæ ætatem suppetere dicit non solum ad res suas administrandas, sed etiam ad fruendas. Juvenes enim magis frui possunt opibus suis quam senes, iidemque iis sustinendis magis sufficiunt quam qui senio infirmiores sunt. Terentius Heaut. *Quem pariter his uti decuit, aut etiam amplius, Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est.* Cicero de Senectute: *Quod si ipsis voluptatibus bona ætas fruitur lubentius, primum parvulis fruitur rebus.* Salmasius.

7 *Nisi forte aut te Vitellio*] Vitellius ter consul, malis artibus plurimum potuit apud Claudium: à quo, cum illi pudendum in modum adularetur, honores opesque maximas assequutus est. Sed cum inquit, *me Claudio proponis:* malim, *mihi Claudium præponis:* alioqui nullus bonus elici potest sensus. Nisi ergo, inquit, aut te plus adeptum esse putas quam Vitellium, ter consulem, summis hominem opibus, & alterum fere imperatorem; aut mihi Claudium præfers, addictum mulieribus, & libertis, & vix mentis compotem. *Ferrettus.* Faernus legebat, *aut me Claudio postponis*, &c. non, ut in vulgatis, *præponis.* Ursinus. Senecæ verba fuerunt. *Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere.* Quæ Nero studens impugnare, his innititur: tu (quæ tua modestia) dicis me tibi ea donasse, quæ princeps in amicum conferre valuit; ego vero conscius mihi sum, idem vero procul esse, quia nonnullos libertinorum te video multo ditiores: sed quod à me nondum factum est, fiet utique, nec in longum ducetur. An fulgore magistratuum te putas Vitellium anteire? erras si id credis Seneca: ille enim tertium consul: an me Claudio beneficentiorem? at is majora contulit in amicum. Proinde verum non est utrosque nos mensuram implevisse, nam Claudius plura donavit, & plura Vitellius accepit. De Vitellii potentia sub Claudio imperatore, Sueton. hæc: *Mox cum Claudio principe duos insuper ordinarios consulatus censuramque gessit: curam quoque imperii sustinuit absente eo.* In his multus fui, quod obscura visa sunt doctissimo viro. *Salinerius.* Muretus voluerat, *aut mihi Claudium præponis.* Recte, sed in parte. Rectius Lipsius *postponis*, vel addita negatione, *non præponis.* quorum illud ego malim. Sed & sequentia, *Sed quantum Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest*, leviter mutanda, & cum antecedentibus nectenda hoc modo. *Nisi forte aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio postponis: & quantum V. L. p. quæsivit, t. in te m. l. e. non potest.* Acidalius. Negatio, quam Lipsius hic inserere vellet, locum habere non videtur. nam de liberalitate tantum loquitur Nero, non de ceteris virtutibus. Tua ætas, inquit, est adhuc præmiis sufficiens, & ego sum in ipsis initiis imperii ac liberalitatis: nisi forte existimas, te majora præmia amplioresque dignitates à me accepisse, quam à Claudio Vitellius ter Consul; aut me liberaliorem fuisse erga te, quam Claudius erga illum. Ita sentit etiam Salinerius. *Pichena.* Sed mirum

rum

[1] *Claudio præponis. Sed quantum* [2] *Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, revocas;* [3] *ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur; non tamen sapienti viro decorum fuerit,* [4] *unde amico infamiam paret; inde gloriam sibi recipere.* His adjicit complexum & oscula, [5] factus natura & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. [6] Seneca (qui finis omnium [7] cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiæ commutat; prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis, domi attinere-

57 tur. Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, *Agrippinæ amicitiam* in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret, metus ejus rimatur. Compertoque Plautum & Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; *nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus* commemorat. *Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare. cui caveri utcumque ab urbanis insidiis* [8] *præsentia; longin-*

rum silentium de exemplari Mediceo, in quo prima syllaba verbi, quod edunt *præponis*, per notam concepta est talem *p̄*, quæ certe indicat *post*. Quid volunt amplius garrire? Sed & in eodem scribebatur, *tantum in me mea libertas explere*. Non aliter ac si rationes redituum imperii teneant eum constrictum, ut quum cuperet in eum plurima effundere, non ausit constrictus & non ad arbitrium suum liber, ut certe verum est, si modo observare voluisset. Hujus ironiæ non dissimile est acumen Othonis in ridendo Galba, a quo supponit postulatam esse suam ac prætoriarum cohortium pœnam, pergitque; *Et cujus lenitatis est Galba, jam fortasse promisit.* Ad hanc enim pertinet facilitas paterna in indulgendo, quod petunt liberi; quod mihi videtur ex schedis meis recte elegisse & restituisse Cl. Ryckius, sane illum ipse quoque secuturus. *Jac. Gronovius.*

1 *Claudio præponis*] Si quid video, aut negatione insita scribend. *non præponis:* aut mutandum in *postponis*. Certe & Nero judicio ante Claudium: & Seneca omni re ante Vitellium. *Lipsius.*

2 *Volusio longa parcimonia*] Dixi supra: addo hoc nomen in Vatic. constanter semper scribi, *Volusino*. Porro de divitiis Volusiorum Silii egregius locus est, huc alludentis lib. v.

Occumbis generose Volux. nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore & possessa mapalia soli
Profuerint. Lipsius.

3 *Inornatumque robur*] Inornati vox displicet, cum sequantur verba parum illi congrua. Malim, *inordinatumque*. Id est, incompositum ætatis hujus robur. Nec displicet sane Faerni, *innatumque robur*. Idem.

Innatumque robur] Ita Faernus legebat, non ut vulgo legitur, *inornatumque* &c. *Ursinus.* Non placet & mihi *inornatum:* sed magis utique quam aut *inordinatum* Lipsii aut *innatum* Mureti. *Acidalius.* Lucianus Icaromen. πρὸς τοὺς κανόνας ἀπευθύναντας τὰ ξύλα. Amussitato ligno contrarium *robur inornatum*. Ut si diceret: superest mihi robur, sed *inornatum* sive indirectum, sive non amussitatum. Quin tu illud digeris, amussitas, exascias, ornas. *Marcilius.* Vide quot vulnera veteres correctores intulerint. Nam hic locus recte quidem legebatur in Flor. Sed à recenti quodam interpolatore sensum non percipiente, ante verbum, *ornatumque*, additum fuit, *i*, ut fieret *inornatumque*, quomodo scriptum erat in omnibus vulgatis. Sed non fefellit, qui recentem manum agnoscerem, ideoque textum suæ integritati restitui. Ait enim: postquam robur ætatis meæ præceptis tuis ornasti, nunc tuo subsidio impensius regis. *Pichena.*

4 *Unde amico infamiam parit*] Reposuimus, *parat*. Rhenanus. Sed in Mediceo reperiens *paret*, omnino id præferebam, ut etiamnum illud reponendum censui, præeunte etiam Cl. Ryckio. *Jac. Gronovius.*

5 *Factus natura*] Libri ita. Vulgo, *facetus*. Lipsius.

6 *Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit*] Non video cur vox, *sermonum*, ex omnibus recentioribus libris sublata fuerit, cum & Flor. & Ven. & alii Manuscripti, quos viderim, eam constanter habeant. Itaque restitui: & optima est sententia: omnium sermonum, qui cum Principe habentur, finem esse, gratias agere. Hist. lib. I. *Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur.* Pichena.

7 *Cum dominante sermonum*] Quibusdam abest vox, *sermonum:* nec ego requiram. *Lipsius.*

8 *Præsentia; longinquos*] Florentino est, *præsentiora;*

longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, [1] *nec minus suspectos Asiæ populos, claritudine avi Drusi.* [2] *Sullam inopem, unde præcipuam audaciam: &* [3] *simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii; sed veterum Romanorum imitamenta præferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque,* [4] *quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cum epulandi caussa discumberet. [5] Relatum caput ejus illusit Nero, tamquam præmatura canitie deforme. Plauto parari necem, 58
non perinde occultum fuit, [6] quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingebant, *petitum ab eo Corbulonem,* [7] magnis tum exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula. *quin & Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos, postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse una.* [8] Hæc more famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum prævenit centurionem, & mandata L. Antistii

tiora: ex quo alii, *præsentiore*; ego, *præsenti opera* vellem, si tamen vulgata mutanda. *Idem.*

Præsentia] Flor. corrupte, *præsentiora.* Pichena. Suspectam sua sponte lectionem, magis etiam falsi ream arguit MS. Florentinus, in quo ajunt reperiri *præsentiora*, unde alii excudunt, *præsenti opera:* alii *præsenti ore:* mihi verum videtur *præsenti cura.* Freinshemius. At eadem præsens cura vel opera, vel os, tot provinciales motus compressit, ut si Tigellinus eo modo loquutus fuerit, ipse ultro subjiciat, quomodo responderi debeat & objectio ejus irrita fieri. Attamen hoc supplemento etiam Cl. Ryckium consolatur codex ejus, quippe qui talium fuit plenus. Si viri docti novissent formam literarum, quibus ille pervetustus Mediceus scriptus est, ut nunc in Mabillonio videre licet, scissent literam vel vocalem primam *a* & literam *t* præbuisse eosdem ductus, unde existit illud *ort*, post quas literas videtur adjecta fuisse nota, quæ interiit. Ita corrigi deberet *cui caveri utcumque ab urbanis insidiis præsenti*, (& in his est sensus perfectissimus) *ortos longinquos motus qu. m. c. posse?* Jac. Gronovius.

1 *Nec minus suspectos*] Scribo, *suspensos.* Lipsius.

Nec minus suspectos Asiæ populos] Lipsius corrigit, *suspensos.* Sed mihi *suspicionis* verbum, aptius ad Taciti mentem videtur. intelligit enim, Asiæ populos, haud minus quam Gallos, suspectos, ne Plauto præbeant aures, si forte eos ad rebellionem solicitet, præcipue ob memoriam avi Drusi. *Pichena.*

2 *Sullam, simulatorem segnitiæ*] Sæpe sic evenit: ut qui maxime ambitiosi, occultent. Pulchre & ad Taciti lucem Seneca in Oedipo:

Certissima est regnare cupienti via,
Laudare modica, & otium ac somnum loqui.
Ab inquieto sæpe laudatur quies.

Ejusdem sententiæ illud Nostri est: *cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* lib. IV. Histor. in extremo. *Lipsius.*

3 *Simulatorem segnitiæ*] Notat in hanc sententiam hic loca aliquot Lipsius: nollem omissum de hoc ipso Sulla istum lib. 13. *Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando.* Acidalius.

4 *Quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat*] Faernus legebat: *facit.* Ursinus.

5 *Relatum caput ejus*] Flor. habet; *prælatum caput ejus.* Forte, *perlatum.* Sic infra, *Perlatum, & paludamento opertum.* Tamen paulo infra ait; *Caput interfecti relatum.* Pichena.

6 *Quia à pluribus salus ejus curabatur*] Præpositionem *a* delevimus. *Rhenanus.*

7 *Magnis tum exercitibus præsidentem*] Talium transpositionum amator est Tacitus. Vulgo, *tum magnis exercitibus*, contra veteres libros. *Pichena.*

8 *Hæc in ore famæ*] Modius noster in Novo-antiquis legit, *more famæ.* &, *augebantur.* acute. Ita IV. Hist. *More famæ in majus innotuere.* Lipsius.

Hæc in ore famæ, credentium otio agebantur] Sane acute Modius, *more famæ credentium otio augebantur.* Muretus non minus, *Hæc more famæ præsentium odio augebantur.* Sed utrumvis accipias, *in ore famæ* nolim mutari, quæ elegans dictio. Plin. Panegyr. ex Lipsii emendatione, *Sunt in ore hominum, & in ore famæ magna nomina*, &c. Tacit. lib. 2. Histor. *Erat tamen in ore famaque Vespasianus*, id est, in ore famæ. Curtius, nescio quo libro, *Rumorem* dixit *otiosi militis vitium*; & alibi, *Otium alendis vel serendis rumoribus natum.* Acidalius. Quod Lipsius ait, à Modio legi, *more famæ*, à Flor. confirmatur, & à Tacito l. 4. Hist. *veraque & falsa more famæ, in majus innotuere.* Locum ergo correximus. vulgo, *in ore famæ* scripsimus etiam, *augebantur* pro *agebantur* eodem Modio autore, ac sententia suadente. *Pichena.* Non placet mihi illud *una*, sub finem periodi contra Taciti morem, & numeros plerumque

tiftii foceri attulit, [1] *effugeret fegnem mortem*, [2] *otium*, *fuffugium*, *&* *magni nominis miferationem. reperturum bonos*, *confociaturum audaces. nullum interim fubfidium afpernandum. fi fexaginta milites* [3] (*tot enim adveniebant*) *propuliffet*; *dum refertur nuntius Neroni*, *dum manus alia permeat*, *multa fecutura*, [4] *quæ ad ufque bellum evalefcerent. denique aut falutem tali confilio quæri*, *aut nihil gravius audenti quam ignavo patiendum effe.*

59 Sed Plautum ea non movere. five nullam opem providebat inermis atque exful; feu tædio ambiguæ fpei; an amore conjugis & liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur nulla follicitudine turbatum. Sunt qui *alios à focero nuntios veniffe* ferant, *tamquam nihil atrox immineret*; *doctorefque fapientiæ* [5] *Cœranum Græci*, *Mufonium Thufci generis*, [6] *conftantiam opperiendæ mortis*, *pro incerta & trepida vita fuafiffe.* Repertus eft certe per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio

que ab eo obfervatos. Itaque refcribo, *vana*, & cum fequentibus conjungo. *Ad fpes novas tranfiffe. Vana hæc*, *more famæ*, *credentium otio augebantur.* Erant enim hæc revera falfa & vana, ficut ex toto contextu liquet. *Boxhornius.* Vix eft, ut non fcripferit Tacitus *odio.* Sic lib. I. hiftor. *Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipfis caftris odio*, *metu*, *&*, *ubi vires fuas refpexerant*, *fecuritate.* Gronovius.

1 *Effugeret fegnem mortem*, *otium*, *fuffugium*, *& magni nominis miferationem*] Melius fit legere, *& magni nominis miferatione reperturum bonos.* id eft ob miferationem. *Rhenanus.* Sufpecta Lipfio, *otium*, *fuffugium.* quæ Muretus mutabat, *effugeret fegnem mortem hoftium fuffugio.* Sed parum convenienter. Mihi, fi hæc deleantur, recte habitura reliqua videntur. *Acidalius.* Video hæc etiam magno Lipfio fufpecta. neque id injuria. nam quid opus monere Plautum, ut otium effugeret? à quo ille certe alienus, ut patet ex fuperioribus, *ne fingere quidem cupidinem otii.* præterea quid fibi vult, *effugere fuffugium?* immo contra Antiftii mens eft, eum hortari, ad quælibet fuffugia tentanda, potius quam mortem expectaret. ac fequentia verba, *reperturum bonos*, *confociaturum audaces*, *nullum interim fubfidium afpernandum*, nihil aliud quam fuffugia funt, quæ illi focer oftendit. Sufpiciones & abfurda notavimus. correctio non noftræ opis. *Pichena.* Hæc omnibus merito fufpecta. Tentem fic ordinare: *effugeret fegnem mortem: otium* (fubaudi *effe*, quod ufitatiffimum) *fuffugiis & magni nominis miferatione reperturum.* hoc eft, fpatium & tempus fuffugii fupereffe; intereaque poffe eum clari generis commiferatione multos ad propulfandam injuriam inlicere, &c. *Freinshemius.* Illa, *otium*, *fuffugium*, merito Lipfio, aliifque funt fufpecta. At certiffimum eft, quod reponit Heinfii illa feliciffima manus: *odii fuffugium.* Effugeret fegnem mortem, qua nihil aliud, quam odium hoftium effugeret, & magni nominis miferationem pararet. *Boxhornius.*

2 *Otium*, *fuffugium*] Sufpecta. *Lipfius.*

3 *Tot enim veniebant*] Scripfimus, *tot enim adveniebant.* Rhenanus.

4 *Quæ ad ufque bellum evalefcerent*] Quid fi quis legat, *quoad ufque bellum evalefceret.* Rhenanus. Speciem habet; fed nec omnis illa varietas fcribentium, nec acrimonia ingeniorum tanti debent effe, ut ideo fanctitatem codicis Medicei vel fcripto vel cogitatione inquinemus. Dedi antea aliquid exemplari Oxonienfi; fed plane nunc non difcedo ab altero, quem honoris caufa nominavi priorem. *Jac. Gronovius.*

5 *Cœranum Græci*, *Mufonium Thufci*] Cœranus mihi irrepertus. nifi quod Plinius Indice lib. II. inter auctores quos delibitavit, recenfet *Ceranum.* In Senecæ Epiftola LXVI. valde celebratur hujus ævi *Claranus* quidam Philofophus. numquid ibi *Cœranus?* aut magis, in Tacito *Claranus?* Sed Mufonius notior, qui Vulfiniis in Etruria natus, *equeftris ordinis*, *ftudium philofophiæ & placita Stoicorum æmulatus eft*, ait nofter lib. III. Hift. Nomina illi, C. Mufonius Rufus, uti ex Tacito & Plinio colliges lib. III. epiftolar. Supervixit ad imperium Vefpafiani, ut jure culpes Suidam, interfectum eum à Nerone, bis adfirmantem. Vide eum in voce, Μυσώνιος, & Κορνοῦτος. Melius veriufque Philoftratus lib. VII. qui Mufonium Tyrrhenum in Gyaron infulam projectum à Nerone fcripfit. Unde rediit, cum ille abiiffet. *Lipfius.*

Cœtarum Græci] Nos, *Cæranum.* Rhenanus. Vix Cornelii fcriptum indicat moriendone an docendo, fapientiæ doctores conftantiam obeundæ mortis fuaferint. Cæranus aliis mihique ignotus eft: fed uterque tamen inter difputandum potius quam morte ipfa fuafiffe videri debet. Siquidem apud Xiphilinum non necatus, fed in exfilium miffus eft Rufus Mufonius Philofophus, qui ut libro feq. Cornelius ait, ftudia juvenum præceptis fapientiæ cum foviffet, poft mortem Neronis reftitutus, adeo charus Vefpafiano fuit, ut cum omnes urbe Philofophos idem Imperator expelleret, unum exceperit Mufonium. Quæ Dio Caffius prodidit, aliter quam Suidas: hic enim fcriptum reliquit. *Mufonius Babylonius Philofophus Stoicus ac dialecticus tempore Neronis*, *familiaris Apollonii Tyanei à Nerone deinde ob linguæ licentiam interfectus eft.* Vertranius.

6 *Conftantiam opperiendæ mortis*] Imo, *oppetendæ mortis.* Ita legendum me monet idem Heinfius: quo

turio trucidavit, coram Pelagone spadone, quem Nero [1] centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. [2] Caput interfecti relatum. [3] cujus aspectu, ipsa principis verba referam: *Quin*, inquit, *Nero & posito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas* [4] *maturare parat*, *Octaviamque conjugem amoliri*, [5] *quamvis modeste agat*, [6] *& nomine patris*, *& studiis populi gravem?* [7] Sed ad senatum litteras misit, [8] de cæde Sullæ Plautique haud confessus. verum *utriusque turbidum ingenium esse*, *& sibi incolumitatem reipublicæ magna cura haberi.* Decretæ eo nomine *supplicationes*, *utque Sulla & Plautus senatu moverentur*, [9] gravioribus tamen ludibriis quam malis. Igitur accepto patrum consulto, [10] postquam cuncta scelerum suorum pro 60
egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, *sterilem* dictitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octa-

quo nemo genium Taciti altius inspexit. *Boxhornius.*

1 *Centurioni & manipulo*] Manipulus constat sexaginta militibus. *Ferrettus.*

2 *Caput interfecti relatum*] Non ergo idem hic ille Plautus, cujus necem Suetonius rettulit cap. xxxv. Non hercle idem, multa obstant. Primum ille inter pueros, aut certe ætate inferior quam Nero: (stupro enim ante mortem illi cognitus.) At iste grandior. Ille Romæ fuisse debuit, cum cæsus est, in Asia iste. Ille viva Agrippina; hic mortua pridem interfectus. Itaque illum cum libris aliquot verius est, A. Plautium vocari, filium fortasse ejus qui de Britannis triumphavit. Cum nostro isto si confundis (quod faciunt plures:) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio junges, qui diversissima Neronis verba depromunt? Dio an de hoc Plauto locutus sit nescio. Τόν γε οὖν Πλοῦτον (scribo Πλαῦτον) ἀποκτείνας, ἔπειτα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν οἱ ἰδὼν, Οὐκ ᾔδειν, ἔφη, ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν. Nam & ea verba diversa ab istis. Quis tamen neget, quin & hæc potuerit adjungere? *Lipsius.*

3 *Cujus aspectu, ipsa principis verba referam*] Parenthesi hæc aptius includantur: *cujus aspectu (ipsa pr. v. referam) quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat.* Melius secunda persona fuerit, ut hæc ad se ipsum, *paras.* quod & Mureto visum. *Acidalius.*

4 *Maturare parat*] Muretus, *paras*, ut sint verba Neronis sibi ipsi loquentis. Sed & vulgata lectio recte se habet. Nam etsi Nero de se ipso loquitur, fingit tamen alium aliquem ea verba oblique dicentem. *Pichena.*

5 *Quamvis modeste agat*] Flor. *ageret.* Pichena. Sed ita ut proximum & sit isti verbo imperfecti temporis inclusum. Ita enim habet *ageret nomine.* Hinc decerne. Major molestia est in antecedentibus; quam cur celat Pichena? Habet enim optimus liber, *Cur, inquit, Nero & posito metu.* Ex quibus illud posterius nequit auferri vel negari Tacito, ut monstrat index adeo continuum ejus usum, ut jam confirmatum ab optimo codice debeat adsumi. Inde igitur progrediens, quis non videt Neronem dixisse & Tacitum scripsisse? *Curre, inquit, Nero, & posito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare para, Oct.* Solent alias præmittere imperativum verbi *Eo*, & Tacitus aliquoties *ire propere*, ut scias eundem esse, qui similem sensum fovet, diversis quanquam locutionibus. *Jac. Gronovius.*

6 *Et nomine patris, & studiis populi gravem*] Patris nomine gravis Octavia, quia etiam silens exprobare assidue videbatur, patrem Claudium veneno necatum. *Pichena.* Quia scil. ipsa verus Claudiorum sanguis, cum Nero insititius esset, nec enim recte cepisse mihi videtur hoc Vir eruditus, qui aliter explicat. *Freinshemius.*

7 *Et ad senatum literas misit*] Ita Faernus legebat, non, *sed ad senatum.* Ursinus. Muretus. *Sed & ad Senatum.* Acidalius.

8 *De cædibus Sullæ Plautique*] Scripsimus, *de cæde Sullæ Plautique.* nec erat hic opus vocabulo pluralivi numeri. *Rhenanus.*

9 *Gravioribus tamen ludibriis quam malis*] Putabam scripsisse Tacitum *gravioribus jam ludibriis.* ut dicat; quamquam mala essent gravissima, tamen ipsa ludibria graviora adhuc fuisse visa. quod fere inter omnes constat, ut leviores videantur miseriæ, quibus non illuditur. Hoc sensu infra 14, 63. dicit, *crimen omni exitio gravius.* Nec ad Plautum atque Sullam ea referri debent, sed ad remp. quæ per damnationes tot illustrium virorum gravia quidem mala perpetiebatur, sed ista ludibria, istas contumelias (jam cæsos damnari demum, quasi non de libertate tantum populi Rom. triumpharet princeps, sed etiam tam absurdis actionibus, stuporem ipsi exprobraret) ægrius quam ipsas calamitates ferebat. Scil. istud Senecæ de clement. 1, 10. non ad solos principes pertinet: *Contumeliæ acerbiores solent esse quam injuriæ.* Freinshemius. Vulgatam sic interpretabar: quæ severa tamen adulatio non tam aggravabat augebatque mala, indignas nimirum cædes Sullæ Plautique, quam mimica, vana, ludicra mala veris addebat. *Gronovius.*

10 *Postquam cuncta scelerum suorum*] Vocem, *suorum*, video abesse, salva sententia, potuisse, neque erat in vulgatis. ex Flor. tamen reposui. *Pichena.*

 1 *Eu-*

Octaviæ impulit, *servilem ei amorem* objicere. destinaturque reus cognomento [1] *Eucerus*, natione Alexandrinus, [2] canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, [3] ut falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. [4] Ex quibus una instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octaviæ* respondit, *quam os ejus*. Movetur tamen primo [5] civilis discidii specie [6] domumque Burri, & prædia Plauti, infausta dona accipit. mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. [7] His, haud quaquam

1 *Eucerus natione Alexandrinus*] Idem mox tibicen Ægyptius dicitur: ancilla vero quæ Octaviæ sanctitatem defendit, Pythias, apud Xiphilinum. *Vertranius*. Flor. Ven. & alii, *natione Alexandrina*. Pichena. Quod supra dixi diphthongos non in usu fuisse librariis, qui MSS. nobis reliquerunt, id etiam suspicionem hoc loco movet, ut corruptum hoc nomen videatur, & scribendum *Eucærus: Εὔκαιρος Opportunus*. quod nomen Latinum etiam non memini fuisse mihi lectum. *Freinshemius*. Tanquam in illis jocosis, quæ servulis designandis quilibet fingebat, nequiverit aliquis per aliam literam efferre, quod in Inscriptionibus occurrit *Eucarus*. Ut quum Græcis sit notus Βοῦς Εὐκαίρως, inde lepor Latini alicujus nunquam aliquid traxisset ad nomen servuli, & plura forsan. Ridiculum plane illud strictum *Eucærus*, quod Freinshemio reliqui. Quod deinde olim testatus fui de codice Oxoniensi, nempe in eo legi *natione Alexandrina*, id ipsum vides, ut confirmet ex aliis Pichena. Ryckius silere nunc maluit pretium sui codicis. Addidi conjecturam de modo intelligendi, quæ tamen nunc videtur nimis arcessita, quum non tam ex ratione Latini sermonis ita loquatur Tacitus, quam ex Ægyptia consuetudine, ut sit hæc loquutio vilitatem ejus tibicinis clare magis exprimens, qui ne dignus quidem esset more solito appellari ab patria, sed ortus foret ex classe aut tribu illic sustentata sordide, cujus portiones hoc genus placendi per tibias edoctæ inde deducerentur venderenturque in omnes regiones, ut tibicinis munere fungerentur, qualis hic fuit. Innuit fuisse in ea urbe aliquid residuum vetusti moris Ægyptiorum, quo leguntur illi distincti fuisse per functiones aut opificia ab parentibus sueta propagari in posteros. *Jac. Gronovius*.

2 *Canere tibiis doctus*] Flor. *canere per tibias*. An forte, *canere pares tibias?* Lipsius.

Canere tibiis doctus] Flor. *per tibias*. Pichena. 15, 63. *Vita per virtutem acta*. Jac. Gronovius.

3 *Ut falsa annuerent*] Mediceus *si falsa ann.* Idem.

4 *Ex quibus una*] Nomen liberrimæ ancillæ, Pythias, ex Dione. *Lipsius*.

5 *Civilis dissidii specie*] Id est, divortii. *Idem*.

Amovetur tamen primo] Ita Faernus legebat, non, *movetur*, ut in vulgatis. *Ursinus*. Malim, *Amovetur tamen, primo civilis dissidii specie*. Acidalius. Forte aptius, *amovetur*. Pichena.

Movetur tamen civilis dissidii specie] Non dubie legendum: *discidii*, id est, divortii. Loquitur enim de Octavia, quam Nero amoverat, & Poppæam substituerat. Sic Ann. 11, 28. *Dedecus quidem illatum, sed excidium procul abfuisse*. nugatoria lectio propagatur hactenus. Quis enim non videt corrigendum esse, *sed discidium procul abfuisse:* quippe cum & in Florentino exaratum fuerit: *sed & scidium*. Tacitus alibi. *An discidium tuum nosti?* Martialis lib. 10. de divortio Proculejæ: *Dissidium non est hoc Proculeja, lucrum est*. Male, pro *discidium*. Glossarium vetus *discidium*, διαχωρισμὸς, χωρισμὸς. Apud Sueton. quoque in Domit. 3. Lege: *Impatiens discidii*. Colerus.

6 *Domumque Burri & prædia Plauti*] In MS. Mediceo non exstat illud &, ut innuat asyndeti venustatem nobis ignoratam, & aliquoties antea notatam. *Jac. Gronovius*.

7 *His haud quaquam Nero*] Mutila, fracta: & in quibus restituendis, sine libris frustra allaborem. In eadem noxa, sequentia. In Agricolæ tamen codice notatum. *His motus Nero, an pœnitentia flagitii*. sed ingenio, ut opinor, duce. *Lipsius*.

His, haudquaquam Nero pœnitentia flagitii] In regio volumine legitur. *His tamquam pœnitentia flagitii*. Malim, *His Nero tamquam pœnitentia flagitii*. Rhenanus. Aldus & Puteolanus ita distinxere, *His, (haudquaquam Nero pœnitentia flagitii) conjugem Octaviam revocavit*, quod potius est emendationibus è regio codice deductis. mens est, Nero abhorrens ab Octavia, & perditus amore Poppææ, ea instigante uxorem amolitur, & in Campaniam pellit: postea revocat, non quod facti pœnitet (erant enim etiamdum integræ caussæ expulsionis) sed populum verens cui talia non probabantur. *inde crebri questus, nec occulti, per vulgus cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ pauciora pericula*. Non ergo sua sponte revocavit, sed timore populi, nam si ultro, sententiam mutasset, quod exigit τὸ *pœnitentia flagitii*. Gell. 17, 1. *pœnitere tum dicere solemus, cum quod ipsi facimus, aut quæ de nostra voluntate nostroque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere, sententiamque in iis demutamus*. Salinerius. Locum mutilum & fractum clamat Lipsius, & in quo frustra sine libris allaboretur. Forte est ita: & sane frustra Agricola: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii*. Frustra & Muretus, qui transponit tantum: *His*,

quam Nero pœnitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam. Exin læti Capitolium scandunt, ¹ deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octaviæ imagines gestant humeris, ² spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes. ³ repetitum venerantium. Jamque & palatium multitudine 61

His, haudquaquam pœnitentia flagitii Nero conjugem &c. Requiritur enim verbum omnino ad voculam *His*. Nos tamen, ut spero, feliciter & vere sic: *His auditis, tanquam pœnitentia flagitii, Nero conjugem revocavit Octaviam*. Ita est: simulabat Nero pœnitentiam. Verbum *auditis*, truncatum, ut multa in his libris alia. Ex *quaquam* nihil facilius, quam *tanquam* rescribi. Nomen Neronis sive trajicias, sive deleas prorsus, perinde est. *Acidalius*. His scil. vulgi questibus motus, non pœnitentia flagitii. Sic lib. XI. *His atque talibus, magnas copias coëgere*. nam & ibi subintelligitur, *his moti*. Pichena. Rectissime Pichena adhærens vulgatæ lectioni, explicatione eam illustrat hactenus omnino satis integræ & longe meliori, quam est illud, quod profertur ex codice Agricolæ. An fieri potest, ut Tacitus dubitet in tam diro Nerone, an in eum venerit pœnitentia flagitii, qui jam tantopere silicem se ostenderat & adeo impenetrabilem ulli bonæ virtuti, ut jam fratri, jam matri, jam defensori, jam cognatis infando more necem attulerit, præceptori & uxori destinaverit; in quarum postrema male tractanda quid potuit spectari vel sperari pœnitentiæ, quum sciret Tacitus eum obsessum esse ab Poppæa? Inter quæ cui bono vocabulum *motus?* Mihi quidem nihil futilius est ista dubitatione, an pœnitentia flagitii motus sit Nero. Non potuit illa cogitatio ingredi in Tacitum. Quum igitur in MS. Mediceo legatur *His, quanquam Nero pœnitentia flagitii, conjugem* &c. possum illud habere pro verissimo. Nempe nefarius dissimulator identidem sibi excidere passus est, quo ostenderet se pœnitere, immo discidium hoc vocavit flagitium, scilicet ut rumor ista deferret ad Octaviam & misera inciperet credere, perinde ut in matre egisse scribitur cap. 4. Sic lusit iste flagitiosus conjux, & res docet satis concinne ab Tacito descriptas esse sceleratas artes ejus. Inde sic edidi *His*, ut 15, 25. *Talibus literis*. Jac. Gronovius.

1 *Deosque tandem venerantur*] Valla negat *tandem* ornatus caussa apud veteres inveniri. idque adversus auctoritatem Quintiliani. Ego litem meam non facio. Doctiss. vir ei favet dum in notis ad annales ait se nescire quo *tandem* pertineat: mihi vero pertinere videtur ad intentum populi desiderium, ut Octavia revocaretur; cujus tandem compotes diis gratias egerunt. *Salinerius*. Non fero hic *tandem*. Lego, *Deosque advenerantur*. Damnavit hoc *tandem* etiam Lipsius prim. edit. sed nihil extricavit. *Acidalius*.

2 *Spargunt floribus*] Sparsio illa florum recepta in eos, quos honore honestos volebant, quosque benevolentia prosequebantur. Liv. lib. XXXIII. *Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque jacientium, haud procul periculo fuerit*. Capitolinus in M. Antonino: *In Saliatu omen accepit imperii, coronis omnibus in pulvinar ex more jacentibus, aliæ aliis locis hæserunt, hujus velut manu capiti Martis aptata est*. ubi recte scripseris, *coronas*, &, *jacentibus*. Ovidius de Germanico triumphante:

Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum:
Undique jactato flore tegente vias.

Herodianus lib. I. de Commodi adventu in urbem: Τοιοῦτον δὲ θεασάμενοι τὸν Βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς ὑπεδέχοντο. Virgilius:

Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis.

Lipsius.

3 *Repetitum venerantur*] Emendavimus, *repetitum venerantium*. Rhenanus. Iterant honores acclamationibus: quod genus venerationis describitur ab Ælio Lampridio. *Acclamatum, Auguste innocens, Dii te servent: Alexander Imperator, Dii te servent: Dii te nobis dederunt, Dii conservent*; & cætera in eamdem sententiam. *Ferrettus*. Per appositionem. τὸ *repetitum*. ut lib. I. *& libertatis improspera repetita*. At ea repetitio fiebat (reor) ad hunc modum: *Auguste Claudi dii te nobis præstent, dictum sexagies: Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optavimus: dictum quadragies*. Vel, si id mavis, dicta sunt per Synecdochen. Quidam συνεκοχὴν *vocant cum & in contextu sermonis quod tacetur accipimus. ut carmen* sive quid simile suppressum sit. Sic Ælian. 12. Var. 3. ἐτρώθη καιρίαν, non addito πληγήν. Ejusdem generis sunt. Hom. 6. Iliad. πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ i. *multa in divitis*. ubi desideramus, *domo*. Similia sunt Thucyd. lib. 3. ἐσηκόντιζεν ἐς τὰ γυμνά. ubi scholiastes μέρη δηλονότι. Salinerius. Corrigendum puto; *repetitur veneratio*. deorum scilicet, ut in re læta. Præcesserat enim *deosque tandem venerantur*. Grotius. Emendo, *repetita veneratione*. Tum nimirum, cum populus dejiceret Poppææ statuas, & Octaviæ restitueret. *Harlæus*. Sic quum incassum fategissent Viri docti, id supererat, ut cunctis vetustissimis monimentis spretis Tacitus nancisceretur aliquid se dignum ex libro tam interpolato, qualis fuit ille Cl. Ryckii, unde promitur *expetitur venerantibus*. Utinam Ryckius sic addidisset explicationem aliquam suam, sicut potest facillime publicare explicationes Patris mei? Et quando princeps non expetitur? Si viri docti hoc egissent & simpliciter verba ut posita sunt, consideravissent, nec cum Lipsio chimæras sibi finxissent, facile

ne & clamoribus complebant, cum emiſſi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disjecere: mutataque quæ per ſeditionem verterant, [1] & Poppææ honos repoſitus eſt. [2] Quæ ſemper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus ejus; *Non eo loci res ſuas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id ſibi vita potius) ſed vitam ipſam in extremum adductam à clientelis & ſervitiis Octaviæ, quæ plebis ſibi nomen indiderint,* [3] *ea in pace auſi quæ vix bello evenirent. Arma illa adverſus principem ſumpta. ducem tantum defuiſſe,* [4] *qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipſam pergeret, ad cujus nutum abſentis tumultus cierentur. Quod alioquin ſuum delictum? quam cujuſquam offenſionem? An quia veram progeniem penatibus Cæſarum datura ſit, malle populum Romanum* [5] *tibicinis Ægyptii ſubolem imperatorio faſtigio induci? Denique ſi id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel conſuleret ſecuritati juſta ultione. Et modicis remediis, primos motus conſediſſe.* [6] *at ſi deſperent uxorem*
62 *Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.* Varius ſermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit ſimul audientem & accendit. Sed parum valebat ſuſpicio [7] in ſervo, & [8] quæſtionibus ancillarum eluſerat. Ergo confeſſionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et viſus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, claſſi apud Miſenum, ut memoravi, præfectus, levi poſt

facile vidiſſent auctorem ſcripſiſſe *laudes repetitu venerantium*, h. e. iteratione plauſuum exclamationumque, quam conjecerant in Octaviam, nunc quoque transferentium in Cæſarem, & ſicut cantaverunt *optima Octavia*, nunc quoque dicentium *optimus Nero*, ut ita hanc reconciliationem utrique gratularentur ex æquo & ad publicam lætitiam plurimum conferre oſtenderent. Supinum iſtud paulo ante ſic etiam reſtitui c. 33. *Jac. Gronovius.*

1 *Et Poppææ honos repoſitus eſt*] Addidi ex Florent. &, quod in vulgatis exciderat. *Pichena.*

2 *Quæ ſemper odio tumens, metu atrox*] Repoſuimus ex Budenſi: *quæ ſemper odio, tum & metu atrox.* Rhenanus.

3 *Ea in pace auſis*] Nemo titulum hujus lectionis vindicat, ut hinc auctorem illius ignorem, quem valde juvit concinnitas conſtructionis. At Beroaldus tamen exhibuit *auſi*, nec aliter ſcriptum eſt in ipſo Mediceo, unde jure credas id Taciti eſſe, qui non tam reſpexerit ad *τὰ clientelis & ſervitiis*, quam ad propinquiora *quæ indiderint*, interim genus mutans, quoniam agitur de viris. Unde non diſſimiles his ſunt *peſſimi ſervitiorum*, quos dicit 4. hiſt. 1. Unde id reſtitui. *Jac. Gronovius.*

4 *Qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo*] Diſtinctione iſta pleniore, obnubilatur prorſus auctoris ſenſus. Interpungendum erat, *reperiretur; omitteret modo.* Dux, inquit, non deerit, modo Octavia propius acceſſerit relicta Campania. *Gruterus.*

5 *Tibicinis Ægyptii*] Euceri, de quo ſupra. *Ferretius.*

6 *At ſi deſperent*] Aut mihi non odora vis, aut hic nil ſubolet corruptionem. Callide Poppæa perniciem Octaviæ molitur, quam quo efficacius inſtruat, metum ſollicitat Neronis, eo (inquit) res tuæ Nero evaſere, ut Octaviæ, aut tibi cadendum ſit: nec te lactet, quod facile ſedaſti priorem plebis motum: id enim contigit, quia nondum populus deſperaverat de veſtra reconciliatione: nunc defraudatus ſpe concepta, Octaviæ profecto maritum dabit, unde tibi exitium manifeſtum. Vera nobile ſcortum dicebat: nam (ut miſſum faciamus, quid ſequatur, ſi quis ſtudiis populi ducat filiam imperatoris) non credebatur civilia ſapere, cui conjunx eſſet de Cæſarum domo: quamobrem Tiberius nuptum minime locat Agrippinam, quæ ſecundas nuptias poſtulabat. lib. 4. ann. *Sed Cæſar non ignarus quantum ex rep. peteretur, ne tamen offenſionis, aut metus manifeſtus foret, ſine reſponſo quanquam inſtantem reliquit.* Idem per eadem implacabilis erat Aſinio Gallo lib. 1. ann. *Non ideo iram ejus lenivit, primum inviſus tanquam ducta in matrimonium Vipſania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat; pluſquam civilia agitaret.* Quæ nec fefellere præpotentes Claudii libertos lib. 11. ann. *nec enim occultum quod poſt tale matrimonium ſuperaſſet.* Quid Corneli? mors Claudii, & rerum mutatio. *Salinerius.* Dubitat, an integra. *Lipſius.* Idem legit, *An ſi deſperent?* Unde ſententiam nullam expedio. Mihi integra ſunt, leviſſima mutatione, *ac* pro *at* ſcribenti. Facile, inquit, motus illi componentur, & in ſe confident. Atque ubi de Neronis nuptiis deſperatum erat, alium Octaviæ maritum quærent. *Acidalius.*

7 *In ſervitio*] Scripſimus, *ſervo.* Rhenanus.

8 *Quæſtionibus ancillarum eluſerat*] Jacobo Lectio erudito juveni adſentior ſcribenti; *eluſa erat.* Lipſius.

Quæſtionibus ancillarum illuſerat] Repoſuimus; *elu-*

post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia [1] malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar *operæ prioris* admonet; *Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos* promittit; *vel si negavisset, necem* intentat. Ille insita vecordia, & facilitate priorum flagitiorum, [2] plura etiam quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, & fato obiit. At Nero [3] *præfectum in spem sociandæ classis corruptum*, 63
& incusatæ paulo ante *sterilitatis* oblitus, *abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta*, [4] edicto memorat. [5] Insulaque Pandateria Octaviam claudit. Non alia exsul visentium oculos majore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio, recentior Juliæ memoria obversabatur, à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sævitiam [6] melioris olim fortunæ recordatione allevabant. [7] Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla domina validior. Et [8] Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta. Postremo crimen omni exitio gravius. [9] Ac puella vicesimo 64
ætatis anno, inter centuriones & milites, præsagio malorum jam [10] vita exempta, nondum

eluserat. Rhenanus. Faernus legebat: *elusa erat* &c. Nisi magis placeat, *illusum erat.* Ursinus. Placet & mihi, Lipsio placita Lectii conjectura, *elusa erat*, magis quidem quam Mureti, *illusum erat.* Acidalius. Probat Lipsius, *elusa erat*, id est, suspicio in servo. Vulgo, *eluserat.* Pichena. Viris doctissimis videbatur rescribendum, *elusa erat:* sed certe nihil mutandum putavimus, cum hoc usitatissimum sit auctori, verbis activis, ut vocantur, ad neutrorum formam uti, sic *vertere*, *mutare* &c. pro *verti*, *mutari*, frequenter hic reperias. *Freinshemius.*

1 *Graviorum facinorum ministri*] Flor. *malorum facinorum.* Sed nihil muto. nam vox, *graviorum*, quodammodo respondet præcedentibus verbis, *graviore odio.* Pichena. Omnia sana videntur. Cum tamen extet in chirographo Bibliothecæ Medicææ. *quia malorum*; videri poterat prius fuisse, *majorum facinorum*, sed idem sensus resultat ex illo *graviorum*, quapropter nihil temere mutabimus, nisi consentiant & alii codices plutearii. *Gruterus.* Itane tam obtusæ cuiquam aures, ut non offendantur illa fatua repetitione vocis: *graviore odio*, *quia graviorum.* Nos vero sine dubitatione recipimus scripturam Florentinam. Plautus Menæchm. 5, 7. *O facinus indignum & malum.* Tibullus 2, 4. *Illa malum facinus suadet.* Noster lib. 12. *At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret.* Gronovius.

2 *Plura etiam quam jussum erat, fingit*] Malim, *jussus.* Acidalius.

3 *Præfectum in spem sociandæ classis corruptum*] Sic melius Flor. quam vulgo, *spe sociandæ.* Pichena.

4 *Dicto memorat*] Legendum hic, *edicto memorat*, idem Lectius, quem nominavi, docuit me vere. Nam principes per edicta populum adfabantur, ut notum. *Lipsius.*

Edicto memorat] Lipsio assensi, qui, *edicto*, reposuit. Vulgo, *dicto.* Omnia enim fere per edicta fiebant à principe. lib. seq. *edicto testificatus.* hist. lib. I. *laudatus per edictum.* Pichena.

5 *Insulaque Pandataria*] Quid ergo in mentem illi poëtæ ignobili venit (non enim Senecæ: cum certis argumentis post mortem ejus scripta ea Tragœdia sit) qui relegare Octaviam in Ægyptum videtur:

——— date vela fretis
Ventisque, petat puppis rector
Tandem Phariæ litora terræ.

Nisi si hoc vult, Alexandrina dumtaxat navi avectam Octaviam. Id enim contentiosus aliquis possit parum εὐλόγως dicere. alias reposuerim ego, *Pandatariæ litora terræ.* Lipsius.

6 *Melioris olim fortunæ recordatione ne allevabant*] Emendavimus, *elevabant*, id est, minuebant, quæ elegantissima verbi hujus significatio satis nota est. *Rhenanus.* Flor. & Ven. *allevabant.* Pichena.

7 *Huic primum nuptiarum dies*] Cave mutes, *primus.* Illud verum. *Acidalius.* Correxi, *primus*, monente Lipsio, vulgo, *primum.* Pichena.

8 *Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta*] *Duodecimo die post divortium ab Octavia Nero in matrimonium Poppæam accepit, & eam dilexit unice*, inquit Sueton. Ner. 35. *Vertranius.*

9 *At puella vicesimo ætatis anno*] Scripsimus, *Ac puella.* Rhenanus. Mur. *At.* Vulgatum *ac* retineo. *Acidalius.*

10 *A vita exemta*] Lege, *è vivis.* Apulejus I. Miles. *Ipse mihi supervivens.* Pricæus. Sed ista quidem vis est, licet in Agric. cap. 3. dicat *exemptis e media vita*

nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam *viduam se & tantum sororem* testaretur, [1] communesque *Germanicos* & postremo *Agrippinæ* nomen cieret. *qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset.* Restringitur vinculis, venæque ejus per omnes artus exsolvuntur: & quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. [2] Additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis decreta. [3] Quod ad eum finem memoravimus, ut quicumque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas & cædes jussit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus,
65 si quod senatusconsultum adulatione novum, aut patientia postremum fuit. Eodem anno

vita tot annis, pro quibus Ovidius scribit *annos Exemptos vitæ date tempora famæ.* Itaque ut illic dicit *exemptis annis*, ita nunc dicit *vita exempta*, quum jam vita nulla ei adesset. Et si ita licet agere, cur non repetunt phrasin ex cap. 48. *Condemnatus a senatu morti eximeretur?* Nihil restabat, quam ut ex Medicei codicis scriptura *jam victa exempta* emendata locum hunc restituerem, abolita præpositione. *Jac. Gronovius.*

1 *Communesque Germanici*] Accipere possis, appellasse Octaviam patris nomen, qui Germanicus dictus, ut & Nero. Commune igitur utrique. Tamen cum in priscis libris sit, *Communesque*; nata mihi lectio, *cum manesque Germani.* Ut fratrem appellaverit sublatum, & deinde matrem. *Lipsius.*

Communesque Germanicos] Restituimus locum: *communeque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret.* Rhenanus. Faernus legebat: *Cumque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret*, &c. non, ut in vulgatis, *Communeque Germanici.* Ursinus. Cave mutes, *Communeque Germanici.* Commune Octaviæ cum Nerone nomen Germanici, qui Neroni avus, Octaviæ patruus; commune item Agrippinæ, quæ Neroni mater, Octaviæ patruelis, & propter Claudii matrimonium matris loco. *Mercerus.* Octavia nuntio mortis accepto, ut aliqua sese illinc redimeret, ait, se spem matrimonii cum Nerone penitus abjecisse, nec unquam postea uxoris, sed solum sororis, nomen usurpaturam: hæc jaciebat, sed apud surdas aures: inde in desperationem versa, Germanicum invocabat; solent enim miseri inter extrema dejecti eos desiderare, per quos (si viverent) certa spes evadendi. Sen. in Troad. *Servire Græco pateris Andromachen jugo Crudelis Hector?* Nec finem in Germanici nomine faciebat, sed Agrippinam quoque appellabat. Viveres utinam, ô Germanice, columen familiæ nostræ, vel tu saltem ô Agrippina, qua viva si non omnino felix fui, mihi tamen exitium non imminebat. Plus igitur (ut vides) sibi pollicetur de Germanico, quam de Agrippina, ille undique pius, hæc noverca: nec amens Octavia, (lib. 13. ann. *Quæ quamvis rudibus annis, dolorum, caritatem, omnes affectus abscondere didicerat,*) ut fictæ Agrippinæ caritati fidem haberet. *At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere.* Salinerius. Muretus. *communesque Germanicos*; Lipsius, *cum manesque germani.* Neutrum placet præ vulgato, cujus sententia, quam Lipsius idem tetigit, optima. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *communesque Germanicos.* Mercerus nihil mutat, atque interpretatur. *Pichena.* Vulgo, *communeque Germanici.* Sed Florentini MS. veterisque editionis Venetæ lectio est, quam restituimus; *Communesque Germanicos*; quod haud dubie proba sit. Nec enim unus tantum fuit Germanicus, sed Drusus qui primus id cognomen peperit, tam sibi quam filiis id quæsivit. Clare Dio princip. lib. 55. Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθείς. Iste ergo Drusus tam Octaviæ quam Neroni vere atque proprie communis, cum illius avus esset; hujus abavus. Claudius etiam utrique communis, illi natura; huic adoptione pater. quin & C. Cæsar quem proprie Germanicum vocaverunt, illius patruus; hujus avus. Quæ vero sequuntur de Agrippinæ nomine, non ita accipienda sunt, quasi & illud ambobus commune vel Octavia, vel Tacitus voluerint: quamvis ita potuissent, non quidem quod Agrippina Octaviæ noverca fuerit, quæ enim hæc conjunctio? sed quod consobrina. Sed ita gradatim ad ultimas obtestationes delabitur, ut primo Neronem commonefaciat arctissimæ consanguinitatis quæ inter illos esset: deinde vel Agrippinam testatur, oratque Neronem, ut saltem illius institutum tueretur, cui & ipsi invisa quidem fuerit, sed absque exitio: se contentam fore deinceps ista conditione si liceat vivere, qua vivente Agrippina, misere quidem & infeliciter, sed tamen vixisset. *Freinshemius.*

2 *Additurque atrocior sævitia*] Malebam *atrocius sævitia*, hoc est, gravius ludibrium crudelitate. Sic libro sequenti: *Adjecisse Deos dignum Arsacidarum. Dignum, atrocius*, res digna, res atrocior. *Gronovius.*

3 *Quod ad eum fin.*] Pro priore voce est in Mediceo q;. ea nota est vocis *qua*. Jac. Gronovius.

anno libertorum potissimos [1] veneno interfecisse creditum est, [2] Doryphorum quasi adversatum nuptiis Poppææ, Pallantem quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam ut C. Pisonis socium, sed validius à Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

1 *Veneno interfecisse creditum est*] Vel, *creditus est.* Vide Sueton. Nerone cap. XXXV. *Lipsius.*

Creditus est] Ita me notavisse ex Medic. indicavit Ryckius, quem sequor, non ut vulgo, *creditum.* Est utique illud Taciti, ut 6, 50. *Septimodecimo Kal. Aprilis interclusa anima creditus est mortalitatem explevisse*: 1. hist. 78. *Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse.* 4, 67. *Villam cremavit, illic voluntaria morte periisse creditus.* ut contra 13, 30. *Haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis.* Jac. Gronovius.

2 *Doryphorum*] Est nomen sive cognomen liberti proprium. Fortasse & in hoc Xiphilini loco, in Nerone: Δορυφόρῳ τῷ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διέποντι, πεντήκοντα ἅμα καὶ διακοσίας μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσε: *Doryphoro, qui à libellis erat, jussit dari ducentas quinquaginta Drachmarum myriadas.* Ita ego verterim, & munus nostri Doryphori eruerim: at interpres, *Prætoriano cuidam militi* fecit: qui non solent profecto à libellis aut talibus officiis esse. *Lipsius.*

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER QUINTUS-DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Vologeses Parthorum Rex Armeniam invadit. quem Corbulo cautè & tamen fortiter repressit. Sed Cæsonius Pætus missu Neronis mox supervenit, proprius Armeniæ tuendæ dux. Is imperitia & temeritate rem perdidit: turpi fœdere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen sed serò succurrit. Neroni filia ex Poppæa nascitur, non vitalis. Legati Parthorum Romam venere, super Armenia retinenda. irriti remittuntur: & bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, & metu Parthis injecto, ad colloquium ventum. Placuit arma poni, & Tiridatem diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. Nero Neapoli cantat in publico: Romæ luxu & libidine omnia polluit. Ipsa urbs ardet casu, sive Principis dolo. qui in ruinis ejus ingentem sibi domum exstruxit. Christiani ab eo exagitati & necati, falso crimine incendii. Conjuratio in Neronem inita & detecta, capite ejus C. Pisone. Multi interfecti inlustrium, interque eos Seneca. Grates tamen diis actæ, & dona decreta templis, ut rebus lætis. Gesta hæc annis paullo amplius tribus,

C. MEMMIO REGVLO. VERGINIO RVFO
C. LECANIO BASSO. M. LICINIO CRASSO } COSS.
P. SILIO NERVA. C. JVLIO ATTICO VESTINO

Interea Rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque 1 alienigenam Tigranen Armeniæ impositum; simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursum Romana, & continui fœderis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, & [1] defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant, *eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti.* Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, *quod præsidium, aut unde peteret,* rogitans. *Jam de Armenia concessum,* [2] *proxima trahi: & nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis, quam captis esse.* Tiridates quoque regni profugus, [3] per silentium haud modice querendo, gravior erat. *Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere, privatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* Igitur 2 commotus his Vologeses concilium vocat, & proximum sibi Tiridaten constituit, atque

COMMENTARIUS.

1 *Defectione Hyrcanorum*] Scripsimus, *dissensione Hyrcan.* Rhenanus. Faernus legebat, *deditione.* Ursinus.

2 *Proxima trahi: & nisi* &c.] Transpositione copulæ sententia explicanda: *proxima trahi, nisi defendant Parthi: & levius servitium.* Acidalius.

3 *Per silentium haud modice querendo*] Cuivis mendum hic suboleat. Quomodo enim per silentium, & nec modice, querebatur? Nec tamen hoc adverterunt viri magni: nisi Muretus ante nos, cum quo vere scribimus *per silentium, aut modice querendo.* Acidalius. Si *immodice* querebatur. quomodo *per silentium?* An cum aspiceretur, quamvis silens, ignaviam exprobrare videbatur, ideoque gravius silentium ipsius, quam Monobazi voces? Ita videtur. ac sequentia verba, *non enim ignavia* &c. repetita intelligo à primoribus illis gentium. quæ cum ad aures Vologesi pervenissent, commotus est, conciliumque advocavit. *Pichena.* Interdum enim & silentium omni voce loquacius est. Sic & hic Tiridates quamquam queri nollet, tamen ipso silentio & quod exsul obversaretur, regis oculis, exprobrabat ipsi, quod periclitanti non subvenisset, aut ejectum non restitueret. quomodo fere *malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur,* sup. 14, 62. Seneca ad Helv. 16. *nunquam te fecunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, pœnituit.* Plinius epist. 1. *Mala emptio exprobrare stultitiam domino videtur.* Tacitus 15, 16. *non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret.* & 16, 22. *rigidi & tristes, quo tibi lasciviam exprobrent.* & 16, 10. *tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium.* Expressit tale quid Martialis lib. 1. epigram. 69. *Si tacet, hanc loquitur.* Male alii in Tacito rescribendum putarunt; *aut modice querendo:* subjicitur enim querela, haud modica tamen. *Freinshemius.* Nihil hic est mutandum. Silentis orationem & questus exponi ac subjici, non est novum apud elegantissimos auctores. Nam silentio non minor vis inest indicandi interiores animi motus ac cogitationes, quam sermoni. Itaque haud sine ratione ex eo orationem colligunt, & proponunt Scriptores. Cauti inprimis & callidi, qualis Tacitus. Neque aliter Lucanus l. 1. *Gelidos pavor alligat artus, Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.* Plane eodem modo, quo hic Tacitus. Vide etiam quæ ad hunc locum notat Cl. Freinshemius. *Boxhornius.* Exemplum vivum est apud Cæsarem lib. 1. Gall. 32. in Sequanis. *Gronovius.* Attamen Mureto & *aut modice querendo* pergit adhærere Ryckius, quia verba, quæ hoc silentio quasi prolata videri vult, non referantur ex persona Taciti, aut hominum ita hoc silentium interpretantium, sed ipsius Tiridatis. An credimus? An Vologeses fratrem Tiridatem erat toleraturus magistrum continentiæ magni imperii? aut aliarum sententiarum, quæ ibi sequuntur? Certe nec Tiridaten, ita vanum regni Armeniæ defensorem, ea decent: nec credo si auderet proferre, toleraturum fuisse Parthicum dominum, quem alterius generis novimus. Sunt autem illa, quæ recensentur, jactata publice ab proceribus Parthicis ad conspectum Tiridatis pariter ac Monobazi. Certe id dicit Tacitus, sicut 4. hist. 72. *Vocem precesque adhibere non ausi, lacrimis ac silentio veniam poscebant.* Et 15. an. 10. *Vetus*

atque ita orditur; *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. nam Medos Pacorus anteceperat. videbarque contra vetera fratrum odia* [1] *& certamina, familiæ nostræ penates rite composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo inficias, æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere parta majoribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestiæ fama; quæ neque summis mortalium spernenda est,* [2] *& à diis æstimatur.* Simul diademate caput Tiridatis evinxit, promptam equitum manum, [3] quæ regem ex more sectatur, Monesi nobili viro tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque *Tigranen Armenia exturbari,* [4] *dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli*
3 *ciet,* provinciis Romanis minitans. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo, & [5] Vettio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, *compositius cuncta, quam* [6] *festinantius agerent.* quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripseratque Cæsari, *proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse.* Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum
4 armat; hostiles ingressus præsidiis intercipit. [7] Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos [8] congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses ut famam sui præiret, non

& socrus cum filia invisi erant principi, tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium; ita Tiridaten, dum est regni profugus, per silentium haud modice querendo, etsi nihil increparet desidem fratrem, tamen ipso conspectu gravissimum fratri fuisse. *Jac. Gronovius.*

1 *Et certamen*] Emendavi, *contra veterum fratrum odia & certamina.* Rhenanus.

2 *Et à Diis æstimatur*] Non satis capio quid sibi velit iste Parthus hac sententia. Putabam olim legendum: *& ab imis æstimatur.* Crebro hæc componuntur apud auctores, *summa & ima.* Freinshemius. Ab hoc etiam loco mutando abstinendæ sunt manus. Plena quippe ejus & pulcherrima est sententia. Referenda ista sunt ad eam modestiæ virtutem, ejusque amplissimum continent elogium, qua, æquitate quam sanguine, caussa quam armis, parta à majoribus retinere, & sua recuperare conantur: quaque inviti, & cunctanter, & non, nisi post alia omnia nequidquam tentata, in arma Principes prorumpunt. Illa virtus non spernenda est summis mortalium, primoque in fastigio positis, & à Diis ipsis æstimatur: eaque ante bellum virtute usis favent. Nam Dii favent justum bellum gerentibus. Ad justitiam autem bellorum facit, non tantum caussa, sed etiam necessitas inevitabilis, qualis est cum aliis consiliis, cunctando, tolerando, modestia, ut hic loquitur, arma declinari non potuere. *Boxhornius.*

3 *Quæ regem ex more sectabatur*] Jam diu detrectaverunt viri docti dare Tacito, quod erat ipsius. Ita enim, ut citavi, habet jam Beroaldus, & ne una quidem editio ab ea discedit; quum tamen in MS. Mediceo legatur *sectatur.* Quod quia tunc in concilio non fiebat, ideo imperfectum huc immitti debuit. Immo *sectatur* est sectari solet, ut adeo offerat ei spectatissimos & validissimos. Cap. 33. *Quique Cæsarem per honorem aut varios usus sectantur.* Jac. Gronovius.

4 *Dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis*] Reposuimus, *Dum ipse compositis.* &c. *Rhenanus.*

5 *Vectio Bolano*] Scribe, *Vettio*, ex lapide: C. CALPVRNIO. PISONE. M. VETTIO BOLANO. COS. De hujus Bolani bellica gloria, Statius lib. v. Silvar. ad filium ejus Crispinum:

> ——— *rigidi summam Mavortis agebat*
> *Corbulo, sed comitem belli sociumque laboris*
> *Ille quoque egregiis multum miratus in armis*
> *Bolanum, atque illi curarum asperrima suetus*
> *Credere.*

Lipsius. In Mediceo plane legitur *Vettio*, unde sic putavi reponendum, quippe quam scripturam firmant non tantum inscriptiones bene cognitæ, sed quoque nummi, ex quibus hodie ille notior est, quam fuit tempore Lipsii. *Jac. Gronovius.*

6 *Festinatius agerent*] Nos, *festinantius.* Rhenanus.

7 *Et quia egena*] Non videtur hoc factum, quod jam olim esset, sed ut posthac esset. Forte Tacitus: *Et quo egena aquarum regio esset, castella fontibus imposita.* Gronovius.

8 *Congestu terræ obdidit*] Scripsimus, *abdidit.* Rhenanus. In v. c. est, *congestis arenæ obdidit*, non, *abdidit.* Ursinus.

1 *Qui*

non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit: [1] qui occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum & [2] magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit: & ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. [3] Inerantque milites, & provisi ante commeatus. quorum subvectu pauci avidius progressi, & repentinis hostibus circumventi, ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia: raris sagittis, neque clausos exterret; & semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas & machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris cæduntur. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent *vim provinciæ illatam: socium amicumque regem cohortes Romanas circumsidere.* [4] *omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum.* [5] Casperius centurio in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin septem & triginta millibus passuum à Tigranocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prospere fluebant. irritum obsidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missæ in Armeniam legiones: & aliæ pro Syria, paratæ ultro irrumpere. sibi [6] imbecillum equitem pabuli inopia. nam [7] exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, *missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia & firmanda pace* respondet. Monesen *omittere Tigranocerta* jubet; ipse

1 *Qui occupaverat Tigranocerta*] Est nobile specimen genii, qui aliquamdiu eruditos editores agitavit ad connectendas concinne & venuste magis partes narrationum, quam fecerunt ipsi scriptores. Tanta eos obsedit propriæ facultatis jactantia certe miseros. Hoc enim loco istud *qui* non agnoscitur ab MS. Mediceo. An non satis hoc est? Unde ergo venit in editionem Beroaldi, & inde tam consensu recepta in omnes? Pravitas est judicii. Sed ne intelligeretur de Monese, putarunt *τὸ qui* interponendum, ut proximum Tigranen respiceret. Sed dele voculam, & habebis idem.... *Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta* &c. Hujus notæ supplementum est, quod amicus Ryckio tradidit ad 2, 9, 3. ut dubites, uter inertior, qui indicavit, an qui publice venditavit: adeo Tacitum fœde inquinat & nullum ejus pretium est. Adde hoc lib. cap. 44. Item cap. 74. videbis ab Acidalio offerri *quod*, ab Freinshemio *id*, ubi neutrum debet admitti. Sed videre potes simillimam Taciti causam in lib. I. Hist. cap. 58. in fine. *Tigranen* scribit ille optimus codex, non *Tigranem*. Sic & antea *Tiridaten* perinde ac *Tigranen*. Hoc satis est ad omnia illa sic formanda. *Jac. Gronovius.*

2 *Magnitudine mœnium validam*] Adeo, ut Appianus producat mœnia Tigranocertæ in altitudine ad quinquaginta cubitos: quæ in imo adaptata equorum stabulis. Vide eum in Mithridatico. *Lipsius.*

3 *Inerantque milites, & provisi ante commeatus*] Copulam, *que*, ex Flor. reposui: nam à vulgatis abest. *Pichena.*

4 *Omitteret potius*] Lego, *ocius*, non, *potius*. Lipsius.

Omitteret potius obsidionem] Faernus legebat: *Omitteret ocius* &c. *Ursinus.* Lipsius mallet, *ocius*. Sed &, *potius*, recte se habet, ut ostendat utilius id Vologesi esse. *Pichena.* Lege, *Omitteret protinus obsidionem.* Boxhornius.

5 *Casperius centurio*] Muretus, *C. Asperius.* Acidal.

6 *Imbecillum equitem pabuli inopia*] Si modo hæc jungi debent. Experiebatur enim imbecillum equitem, quod nihil proficeret in Armenia ad urbem Tigranocerta. Inopia pabuli utique ex aliis regionibus reficere poterat: sed ea circa Syriam illi sane erat incommoda. MS. Oxoniensis habet *imbecillum equitem, pabuli inopiam.* Mox miror in Mediceo legi, *nam exorta vi locustarum aberat*, quod posterius tantopere vulgo dilatant. *Jac. Gronovius.*

7 *Exorta vis locustarum*] Locustæ numerantur partim inter aves, partim inter insecta animalia, maximeque Ægyptum, & Cyrenaicam infestant, & segetes aut rodunt, aut contactu adurunt. Vide Plinium 11, 29. Ideoque ajunt imperatores C. de locato, minuendam esse pensionem colono, cum segetes à locustis exesæ fuerint. Vide Psalm. 105. Exod. cap. 10. Joëlis cap. 2. Locustæ necari jubentur militari imperio in Syria, auctore Plinio. In Cyrenaica lex fuit (nam locustis quoque ea regio abundat) ut pœna desertoris teneretur, qui ingentem vim locustarum, aut earum fœtus non debellasset. Locusta quoque piscis est ex genere crustaceorum, de quo plura Aristoteles lib. de Animalibus. *Lupanus.*

6 ipse retro concedit. Hæc plures ut *formidine regis*, *& Corbulonis minis* [1] *patrata & magnifica* extollebant. Alii *occulte pepigisse* interpretabantur; *ut omisso utrimque bello*, *& abeunte Vologese*, *Tigranes quoque Armenia abscederet*. *Cur enim* [2] *exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ non ultra periculum faceret.* Nam, ut rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ popoſcerat, & adventare [3] Cesennius Pætus audiebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta & duodecima legiones, addita quinta, quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica, & Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens; & Pætus, cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, *nihil cædis aut prædæ*, *usurpatas nomine tenus urbium expugnationes* di-
7 ctitans: *Se tributa ac leges*, *& pro umbra regis*, *Romanum jus victis impositurum.* Sub idem tempus legati Vologesis; quos ad principem missos memoravi, revertere irriti: bellumque propalam sumptum à Parthis. nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam [4] Famisulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam [5] Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam [6] in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, [7] turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit: hostiaque quæ muniebantur hibernaculis assistens, semifacta opera fuga perrupit, seque vallo extulit: & pila militum arsere, magis

1 *Patrata magnifice extollebant*] Reposuimus, *ac magnifica extollebant.* Rhenanus. Muret. *Patrata magnifice extollebant.* Assentiar, nec tamen vulgatum damnem; *Patrata & magnifica* &c. *Acidalius.*

2 *Exercitum Rom. à Tigranocertis deductum*] Editio decrepita non agnoscit præpositionem, *a*, neque requiritur. *Gruterus.*

3 *Cesennius Pætus*] Qui male in Dionis eclogis, quas nuper Fulvius Ursinus dedit, Σέννιος scribitur. Enimvero Κεσέννιος Πέτος etiam in Josepho scribitur, diciturque lib. II. Excidii, cap. XXI. An hic ipse, qui sub Nerone præfuerat, etsi parum bona fama? ætas haud neget. *Lipsius.*

Cesennius Pætus] Vide supra notam ad 14, 29. *Freinshemius.*

4 *Famisulanus Vectonianus*] Codex Budensis, *Fimisulanus Vectonianus.* Rhenanus. *Funisulanus Vettonianus* in Mediceo, ut vulgavit jam Ryckius. *Jac. Gronovius.*

5 *Calavius Sabinus regebat*] Nos, *regebant.* Placeret, *Flavius Sabinus.* Ursinus. Vide supra notam ad 6, 9. *Freinshemius.*

6 *In transgressu Euphratis, quem p. transmittebat*] Edant licet sic omnes curiosi admodum in bis audienda pronunciatione *trans*: scire tamen oportet in MS. Mediceo legi *tramittebat*, quod ipsum quum jam libro præcedente etiam deprehenderim, nullus dubito, quin sit ab manu auctoris. Itaque in hac parte non valde amo Beroaldum, qui in notis post libros Taciti in Germania repertos scribens se nolle quenquam mirari, si quasdam dictiones inveniet ab usu cotidiano paulum remotiores sed tamen antiquitatem redolentes, quas invertere & secus quam erant in vetusto codice publicare non modo temerarii, sed plane indocti viri fuisset, ponit inter tales *tramissus pro transmissus*, non tamen constanter hos modos obtinuerit. *Jac. Gronovius.*

7 *Turbatus equus qui*] Mos infrequens, & inobservatus, de hoc equo. Geminum tamen locum habes in Plutarchi Crasso, qui inter prodigia pariter futuræ cladis sic narrat: Ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον, ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. id est: *Equus vero ex Imperatoriis insigniter ornatus, tracto per vim rectore in flumen, submersus disparuit.* Item Obsequens inter ea quæ Pansæ Consuli haud læta evenerunt: *Equus phaleratus in ipsius conspectu festinans concidit.* Dionys. lib. x. Antiq. Rom. qua parte de L. Quinctio agit Dictatore jam electo: Ὡς δ' ἐγγὺς ἦν ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους εὐπρεπέσι προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτάς τε ἁλουργεῖς καὶ τὰ ἄλλα παράσημα οἷς πρότερον ἡ τῶν Βασιλέων ἐκεκόσμητο ἀρχὴ, προσήνεγκαν. id est: *Ut paullo propior jam erat, equos ei phaleris decore ornatos adduxerunt, & secures cum fascibus, vestesque purpureas, & alia insignia, quibus olim regium imperium decoratum erat, obtulerunt.* Ut appareat equum unum pluresve cum ornatu imperatorio, & consulari (si eum magistratum dux gessisset) è publico datos: non aliud,

magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. Ceterum 8
Pætus spretis ominibus, nec dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumenta-
riæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, *reciperandis*, ut ferebat, *Ti-
granocertis*, *vastandisque regionibus*, *quas Corbulo integras omisisset.* Et capta quæ-
dam castella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo,
aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percursando quæ obtine-
ri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & instante jam hieme, re-
duxit exercitum composuitque ad Cæsarem litteras, quasi confecto bello, verbis
magnificis, rerum vacuas. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ri- 9
pam crebrioribus præsidiis insedit: & ne ponti injiciendo impedimentum hostiles
turmæ afferrent, (jam enim subjectis campis, magna specie volitabant) naves magni-
tudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, cata-
pultisque & balistis proturbat Barbaros. in quos saxa & hastæ longius permeabant,
quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; colles-
que adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur; tanta celeritate
& ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in
Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium nescius, quintam legionem procul in 10
Ponto habebat; reliquas [1] promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec ad-
ventare Vologesen magno & infenso agmine auditum. Accitur legio duodecima, &
unde [2] famam aucti exercitus sperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra,
& eludi Parthus tractu belli poterat, [3] si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis con-
stantia fuisset. Verum [4] ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat,
rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et
tunc relictis hibernis, *non fossam neque vallum sibi*, *sed corpora & arma in hostem data*
clamitans, duxit legiones quasi prœlio certaturus. Deinde amisso centurione & pau-
cis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia
minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, [5] tria millia delecti peditis
proximo Tauri jugo [6] imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pan-
no-

aliud, quam specimen & notam dignitatis. Tacitus hic consularia insignia ait: quia Cæsennius Pætus ille ipse est qui ante annum Consul cum Petronio Turpiliano fuerat. *Lipsius.*

1 *Promiscuis militum commeatibus infirmaverat*] Pro facultate recedendi à militia. quod est contra Laur. Vallæ opinionem, qui *commeatum* ea significatione tantum in singulari numero dici affirmat. Sed monuisse satis est. *Lupanus.*

2 *Famam aucti exercitus sperat*] Unde hoc, quod video in citerioribus editis proferri? sed Beroaldus dedit *speraverat*, idque exstat in MS. Mediceo. Sed oportet fateri etiam illic legi *fama.* Hinc vides in turbido esse totum hunc locum. Qui vero ausi sunt scribere *sperat*, cur non eodem flatu ediderunt quoque *proditur?* De his si attente consulueris, tandem clarissime colliges videri auctorem scripsisse: *& unde fama aucti exercitus sperata erat*, *prodita* &c. Certe hoc convenit optime sequentibus duabus vocibus. Periodus simillima occurrit cap. 28. quam inspice, & cernes ibi jungi trina repetitione *erant*, *essent*, *est*; sed MS. Med. habet tantum *delectus est ob mem. læt. s. rei Corbulo ñ vitatus*, unde scribi oportuit; *locus. tum a barbaris delectus est*, *ob memoriam lætioris sibi rei Corbuloni non vitatus.* Jac. Gronovius.

3 *Si Pæto aut in suis*, *aut in alienis consiliis constantia fuisset*] Deesse vocem credo post *in suis.* Neque *constantia* accommodari illuc videtur posse, si sequentia ista spectentur: *Verum ubi à viris* &c. Forte verum, *Si Pæto aut in suis vis*, *aut in alienis consiliis constantia fuisset.* Acidalius.

4 *Ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat*] Vox prima & ultima, si non sunt ab aliena manu, haud tamen multum habent, quod heic agant; hoc est, sede ista ejici poterant. *Gruterus.*

5 *Tria millia delecti peditis*, *proximo Tauri jugo*] Placuit hæc lectio à Flor. indicata. in quo, *tria millia delecti pedites.* Vulgo, *delectorum peditum.* Sed & in peditibus, & in equitibus, Tacitus plerunque singularem numerum amat. *Pichena.* Prave id traditur ab Pichena de vulgo, ubi *τὸ peditum* deleri debet. *Jac. Gronovius.*

6 *Imposuit*, *quo transitum regis arcerent*] Mur. ma-

nonios, robur equitatus, in parte campi locat. Conjunx ac filius [1] castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in præsidium cohorte, ac disperso milite, [2] qui in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. [3] & ægre compulsum ferunt, [4] ut instantem Corbuloni fateretur. nec à Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus augeretur. *Expediri* tamen *itineri singula millia ex*
11 *tribus legionibus*, [5] *& alarios octingentos*, *parem numerum è cohortibus* jussit. At Vologeses quamvis *obsessa à Pæto itinera* [6] *hinc peditatu*, *inde equite* accepisset, [7] nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim, in qua præsidium agitabat, defendere auso, [8] factaque sæpius eruptione, & cæsis qui Barbarorum propius suggrediebantur; donec ignium jactu circumveniretur. Peditum si quis integer, [9] longinqua & avia; vulnerati, castra repetivere: *virtutem regis*, *sævitiam & copias gentium*, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, [10] missis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret propere*, *signa & aquilas*, *& nomen reliquum infelicis exercitus tueretur:*
12 [11] *se fidem interim*, *donec vita suppeditet*, *retenturos*. Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur; qua proximum & commeatibus non egenum, [12] regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. [13] Comitabantur exercitum, [14] præter alia sueta bello, magna vis camelorum [15] onusta frumento, ut simul hostem famemque depelleret. Primum è perculsis [16] Pactium primipili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum:

maluit, *qua*. Mihi utrumque eodem loco. *Acidalius*. Ego *qui* mallem. *Gronovius*.

1 *Castello cui Asamosata nomen est*] Correximus, *Arsamosata*. Rhenanus.

2 *Qui in uno habitus*] Ita Flor. Vulgo, *in unum*. Pichena.

3 *Et ægre compulsum ferunt*] Sustulimus particulam *&*. non autem hæc sola supererat, sed mox item particulam, *ut*, *Ægre compulsum ferunt*, *instantem Corbuloni fateretur*, subauditur autem *ut*. Rhenanus. Ex libris veteribus, præsertim ex Flor. addidi illud, *&*. Verbum autem, *instantem*, refertur ad superiora, *vagum hostem*. Pichena.

4 *Ut instantem Corbuloni fateretur.*] Vel hostem, vel metum ex hoste. *Ferrettus*.

5 *Et alarios octingentos*] Vel *ex alariis octingentos*. Sed dubito an eadem sententia. *Acidalius*.

6 *Hinc peditatu*, *inde equite*] Codex Budensis, *Hinc peditatu*, *hinc equite*. Rhenanus.

7 *Nihil mutato consilio*, *vi ac minis alares exterruit*] Ita Faernus legebat, delebatque particulam, *sed*. Ursinus.

8 *Facta sæpius eruptione*] Et hic excidit, aut sublata fuit copula: quam ex Flor. repone: *factaque sæpius eruptione*. Pichena.

9 *Per longinqua & avia*] Præpositionem *per* expunximus, sic distinguendo sententiam: *peditum si quis integer*, *longinqua & avia: vulnerati castra repetivere*. Subauditur ante, *petiit*. Rhenanus.

10 *Missis item ad Corbulonem precibus*] Scripsimus, *Missis iterum ad Corb. pr.* Rhenanus. Florentinus & Venetus, *item*, si conjecturæ locus esset, facerem, *identidem*, hoc est, crebro subinde; quod quidem sensus velit. *Freinshemius*. Videtur Freinshemium decepisse editio Beroaldi, in qua legitur *item*, quam ille traditur concinnavisse ad codices Mediceos; quod verum hactenus, ut & ipse voluerit sæpe esse sui arbitrii, interdum quoque vitiosa fuerint adspersa. Hinc & Rhenanus ita citat, & corrigit. Hoc debuit addidisse Ryckius miratus ita agere Freinshemium. Certe in Florentino esse *iterum* vidi ipse, vidit & Frater. Sed in Oxoniensi erat *item*. Jac. Gronovius.

11 *Se fidem interim*, *donec vita suppeditaret*, *retenturos*] In vulgatis, *retenturum*. at magis placuit, *retenturos*, ex Flor. ac Ven. nam ad ipsum ducem, & ad exercitum refertur. *Pichena*.

12 *Regionem Comagenam*] Syria dividitur in plures partes, cujus una pars Comagena, quæ ad Amanum, & Taurum montes extenditur. *Lupanus*.

13 *Comitabantur exercitum*] Mur. *Comitabatur*. Ad quid vero? *Acidalius*.

14 *Præter alia assueta bello*] Flor. *sueta*. Pichena.

15 *Onusta frumento*] Ita cap. 43. *onustæ rudere naves*. Et 4. hist. 27. *Forte navem*, *haud procul castris*, *frumento gravem* &c. Et 52. *Celerrimas navium frumento onustas*. Attamen tunc quum scribebatur codex Mediceus, legebant hic *frumenti*, ut illic exstat. Immo jam olim sic edidit Beroaldus, servaruntque nonnullæ editiones Lipsii. Id non oportebat lectorem ignorare. *Jac. Gronovius*.

16 *Pactium primipili centurionem*] At supra lib. XIII. per-

militum: quos diversas fugæ caussas obtendentes, *redire ad signa, & clementiam Pæti experiri* monebat, [1] *se nisi victoribus immitem esse.* Simul suas legiones adire, hortari, *priorum* admonere, *novam gloriam* ostendere; *non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti.* [2] *Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona, imperatoria manu tribueretur; quod illud & quantum decus, ubi par eorum* [3] *numerus apisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent?* His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum [4] die noctuque iter properabant. Eoque 13
intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, [5] modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prœlium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, [6] nec aliud quam munimenta propugnabant: pars jussu ducis, & alii propria ignavia, [7] aut metu Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Nu-

perfunctum eo honore ait: *Curam præsidiorum Pactio Orfito primipili honore perfuncto mandat.* Lipsius.

1 *Se nisi victoribus immitem esse*] Corbulo primipilarem hortatus, & ceteros milites, qui Pætum in bello deseruissent, ut illius potius misericordiam experirentur, quam ut à se deprehensi in eodem perfugium haberent, dixit, se disciplinæ militaris diligentissimum exactorem, quà deserentibus nisi à victoria militibus non parceret, ut supra lib. 13. Suadebat autem Corbulo militibus *clementiam Pæti experiri:* licet enim qui in bello deseruit, capite puniri soleret, potuit tamen se offerens ex edicto Germanici Cæsari desertionis pœnam evitare, & ex prima desertione militiæ restitui, Arrio Menandro in Militaribus auctore. *Vertranius.* Milites, qui ducem Corbulonem cum Pæto mutaverant, falsis nominibus utebantur: Corbulo sævus dicebatur, quia veram militiam revocabat: Pætus, mitis, quod legiones *promiscuis militum commeatibus infirmaverat.* Hæc omnia Corbulo nunc ulciscitur. redite (ait amara irrisione) ad vestrum clementissimum ducem: quid rei vobis est cum me sævo, qui solis victoribus æquus, victos angue pejus semper odi? *Salinerius.* Frustra excercet acumen suum homo optimus, quum obscuri nihil fit. Non enim si lib. 13. *Pactius Orphitus primipilaris* jussu Corbulonis præsidio præpositus commemoratur, & hic *Pactius centurio primipili* à Pæto venire dicitur, ideo & omnes milites hic obvios Corbuloni ducem eum cum Pæto mutasse necesse est. Lib. 13, 40. sunt cum Corbulone tertia & sexta legio & decuma: easdem obtinet hoc lib. c. 6. Pætus quartam & quintam & duodecimam. Nec *diversas fugæ causas obtendere* est falsis nominibus uti Corbulonis sævi, Pæti mitis. Eoque nec ulciscitur hic Corbulo quicquam privati doloris, neque amara irrisione ludit: sed voce plena gravitatis & disciplinæ profugos redire ad signa & duci, cui à Cæsare attributi essent, causam probare jubet, si forte veniam det ille; se nullam fugæ excusationem accipere, nec desertoribus ignoscere. *Gronovius.*

2 *Si singulis manipularibus*] Ita Plinius lib. 22. cap. 4. *Si civicæ honor uno aliquo ac vel humillimo cive servato præclarus sacerque habetur, qui tandem æstimari debet unius virtute servatus universus exercitus.* Aurelius.

3 *Numerus adipisceretur*] Malo, *adspiceretur.* etsi non ignorem Plautum, & Tacitum ipsum alibi adipiscendi verbum παθητικῶς esse usos. *Lipsius.*

Ubi par eorum numerus aspiceretur] Ita emendavit Lipsius: male vulgo, *adipisceretur.* facilis enim fuit lapsus, præsertim cum in veteribus legatur, *apisceretur.* Pichena. Etiamnum proba mihi Lipsii correctio, quam & Pichena amplexus est; *adspiceretur.* Freinshemius. Videlicet quia fidem codicis Medicei æstimare aut nequit aut non vult, quales plurimos vixisse Tacitus expertus est. Quum enim certus modus huic gloriosæ solennitati fuerit impositus, certe is perinde impletur sive antiquum & verum *apisceretur* legas, sive novum istud & ex ingeniis paratum *adspiceretur.* Vide Cl. Ryckium. *Jac. Gronovius.*

4 *Diu noctuque*] An istam quoque vocem Tacito inferunt, qui toties illud *diu* usurpavit, nuspiam hoc sensu, quo oppositam haberet noctem? Atqui Beroaldus jam exhuerat *die.* Credamus igitur id ab eo factum ex fide antiqui libri, licet prætermiserimus annotare, præsertim quum lib. 1. hist. 5. idem retineat *noctu diuque*, ubi sufficere puto testimonium libri Oxoniensis, ex quo illic notavi *die* at 3. hist. 76. *Noctu dieque fluxi.* Neque enim in his gratia varietatis, quæ Tacito adscribi aut placere potuerit, sed puerilis negligentiæ culpa; nec sustinuerim nunc cogitare de *interdiu*, quod est Livianum, ut colligunt notæ Paternæ 29, 14. *Idem.*

5 *Modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare*] Restitui ex Flor. *adpugnare.* In vulgatis, *oppugnare.* Pichena.

6 *Ne aliud quam munimenta propugnabant*] Emendavimus, *nec aliud q. m. pr.* Rhenanus.

7 *Aut metu*] Ablativum, *metu,* delevimus, & pro

Numantinæ cladis. *neque eandem vim Samnitibus Italico populo*, [1] *aut Pœnis Romani imperii æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem*, *quotiens fortuna* [2] *contra daret*, *saluti consuluisse.* Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen litteras ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, [3] *quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis*, *aut subjectis regi quem imperator delegisset*, *hostilia faceret.* [4] *pacem ex æquo utilem. nec præsentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones*, *totis regni viribus advenisse*; *at Romanis orbem terrarum reliquum*, *quo bellum juvarent.*
14 Ad ea Vologeses, nihil pro caussa, sed *opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridaten* rescripsit; [5] *illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent.*

pro *aut* scripsimus, *ut*, hoc modo, *& alii propria ignavia*, *ut Corbulonem opperientes.* Siquidem in Manuscripto libro tantum est *Ut* pro *Aut*; librarius ultimam præcedentis vocabuli quod est *ignavia* literam, cum *ut* conjunxit, ut fieret *aut.* deinde quispiam ablativum adjecit *metu.* Rhenanus. In v. c. est. *Et alii propria ignavia*, *aut metu Corbulonem opperientes.* nam in vulgatis desunt illa, *aut metu.* Ursinus. Flor. ac plerique veteres habent, *aut Corbulonem.* ut sit sensus: Corbulonem opperientes, non ignavia se intra munimenta continuisse: sed fortasse prudenti consilio, cum se hostibus impares viderent. Tamen vulgatam lectionem præfero. Venetus, & nonnulli alii addunt, *aut metu Corbulonem opperientes.* Pichena. Editio Veneta, *propria ignavia*, *aut metu*, aliæque veteres probo sensu, quem aliæ pervertunt; *propria ignavia*, *ut Corbulonem* &c. nec minus illi, inter quos & MSc. Pichenæ qui legunt, *propria ignavia*, *aut Corbulonem* &c. Freinshemius. De lectione hujus loci optime Rhenanus. Ex, *ignavia ut* litera male repetita, *ignavia aut*, factum. Suppleverunt *metu*, qui nesciebant *ignaviam* hic nihil aliud esse quam metum. Sæpe veteres has voces, *ignavus*, *segnis*, *ignavia*, *segnities*, usurpant in illis, quibus abest virtus aut viro digna audacia, quos *poltrons* dicimus. Illis, inquit, abunde magnum erat munimenta defendere: nonnullis, quia edixerat dux, ne quis castris exiret; aliis non aliter facturis, si signa ferri jussisset (ita erant perculsi) præferentes se tanquam in stativis Corbulonem exspectare. *Ut opperientes*, quemadmodum præcedenti libro, *utque eruebantur.* Illud *provisis exemplis* pari lepore Ovid. 9. met. ubi Byblis: *At non Æolidæ thalamos timuere sororum. Unde sed hos novi? cur hæc exempla paravi?* Gronovius.

1 *Aut Pœnis Rom. imperii æmulis*] Mirum omnes editiones ita conspirare in hanc lectionem, cum palam vitiosa sit. Nullæ enim hic Pœnorum partes. præcessit de cladibus Caudina ac Numantina. Nunc ergo comparant eas cum ignominia, quæ sibi immineat à Parthis, & hanc elevant, usi argumento à potentia Parthorum. Cum enim excusatius sit hosti valido succumbere, patrocinium hoc amplectuntur, & quando progenitoribus suis licuerit Samnitibus & Numantinis, modicis populis cedere, quem sibi crimini daturum, quod non suffineant Parthos *Rom. imperii æmulos?* hoc enim epitheton haud dubie ad Parthos pertinet, quod cum & Pœnis olim tributum fuerit, hujus loci corrumpendi occasionem præbuit. Sensus igitur hic est, quo de non dubito: verba sic restituam: *nec eandem vim Samnitibus Italico populo*, *aut Hispanis*, *ut Rom. imperii æmulis*, nempe Parthis. *Freinshemius.* Recte ille. sed non satis. Lege: *Nec eandem vim Samnitibus Italico populo aut Hispanis quam Parthis Romani imperii æmulis.* Gronovius. Attamen duos illos denuo sic jungit in Germania cap. 37. *Tam diu Germania vincitur*, *Medio tam longi ævi spatio multa invicem damna. Non Samnis*, *non Pœni*, *non Hispaniæ*, *Galliæve*, *ne Parthi quidem sæpius admonuere.* Jac. Gronovius.

2 *Contra daret*] Hoc mihi magis probatur quam quod verbum in regio volumine est scriptum, nempe *contradiceret.* Sic lib. 1. Hist. *Si fortuna contra daret*, *iratis ne relinquerentur.* Rhenanus.

3 *Quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis*] Videtur legendum omissa, *pro*, dictione: *Quod Armeniis semper Romanæ ditionis.* Ursinus.

4 *Pacem ex æquo utilem*, *nec præsentia spectaret*] Non est inepta Budensis exemplaris lectio, *Pace ex æquo utili*, *ne præs. t. sp.* Rhenanus.

5 *Illum locum*, *tempusque consilio destinatum*] Deinde, *quid de Armenia cernerent adjecisse Deos:* ubi etiam clauditur, qui sequitur, sensus. Postremo, quando à Diis decretum fuit, quid futurum de Armenia sit, quam in manu Parthorum posuere, cedentibus legionibus Romanis, dignum esse Arsacidarum vel memoria fœderum vel commiseratione fortunæ, ut etiam de legionibus Rom. statuerent. Perinde est itaque ut si scripserit, exspectare sibi esse in animo fratres, & in id tempus consilium & locum rejicere: Deos adjecisse tamen quid cernerent de Armenia: dignumque esse Familiæ nominisque sui, statuere una de legionibus Romanis. *Ferrettus.* Sed & hic locus rapi debuit ab illis impotentibus scrutatoribus verbi *cernere*, ut nunc velut mancum suppleant, deliberationi ejus negotii, quid de Armenia faciendum censerent judicarentque. Quod mihi fatuum videtur, quum ipsa deliberatio sit negotium, ex quo peracto patebit eorum sententia. Quid de aliquo faciendum censeat quis, non est negotium; sed quum id deliberatum & exactum transjicit in factum, sic erit negotium.

Sed

[1] *adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent.* Missi post à Pæto nuntii, & *regis colloquium* petitum, qui [2] *Vasacen præfectum equitatus ire* jussit. Tum Pætus, *Lucullos, Pompejos*, [3] *& si qua Cæsares obtinendæ donandæve Armeniæ*

Sed istæ ellipses tanquam teredines eos adederunt. *Jac. Gronovius.*

1 *Adjecisse deos dignum*] Locus de quo tria verba non possum hiscere. *Lipsius.*

Adjecisse deos dignum Arsacidarum simul & de legionibus Rom. statuerent] Scribendum apparet, *Adjecisset eos, dignum Arsacidarum*, &c. Sensus est. rescripsit Vologeses se adhibuisse fratres suos in consilium, Pacorum ac Tiridatem, ut digne Arsacidis simul & Romanis statuerent. Cur enim non possim docendi gratia sic loqui, quum Cicero dixerit, *convenienter naturæ vivere.* Arbitror autem *dignum Arsacidarum* imitatione Græca protulisse ἀξίως τῶν Ἀρσακιδῶν. nisi quis malit, *dignum Arsacidarum* pro *dignitatem Arsacidarum*: hoc est, pro dignitate Arsacidarum simul & de legionibus Rom. statuerent. *Rhenanus.* Si quis me audiet, ita leget, *Adjecisse eos, dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Rom. statuerent.* hoc sensu, adhibuisse fratres in consilium, dignum esse Arsacidis, ut una de legionibus Rom. deliberarent quid fieri oporteret. *Vertranius.* Videtur ex v. c. ita legendus hic locus: *Quo de Armenia decernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Rom. statuerent.* Ursinus. Morbis desperatis quale quale remedium non dedecet adhibere: illudque inde mihi petam, unde toties suggestum est: scil. à parenthesi: *Quid de Armenia cernerent (adjecisse deos dignum Arsacidarum) simul & de Romanis legionibus statuerent.* Fratres (inquit) expecto. etenim inter nos jam convenit, ut hic omnes de rebus Armeniæ decernamus, (cujus possessionem dii ut rem dignam Arsacidarum, iis tradiderunt) simulque statuamus de legionibus Romanis. Subobscure quidem hoc in loco Vologeses apertius alibi. *Se priora, & toties jactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii quamvis potentium populorum arbitri possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.* τὸ *adjicere* sive *addere.* pro *dare.* Terent. Eun. *Quam inique comparatum est, ii qui minus habent Ut semper aliquid addant divitioribus.* Salinerius. Desperatus Lipsio locus, qui tria de eo verba hiscere non potest. Ego aliquid, imo multum possum, sed certi tamen nihil. Visum est primo transponere: *Illum locum tempusque consilio destinatum, quid de Armenia, regno Arsacidarum, cernerent: adjecisse deos simul ut de legionibus Rom. statuerent.* Postea sine transpositione legebam saltem, *Adjecisse deos fastigio Arsacidarum, simul & de leg. R. statuerent.* Fastigium Arsacidarum, initio etiam hujus libri dixit: *Spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens.* Possit etiam: *Adjecisse deos, de regno Arsacidarum simul & de leg. R. statuerent.* Quid si legatur? *Illorum* (fratrum scil;) *consilio locum tempusque designandum, quo de Armenia cernerent. Adjecisse deos Arsacidarum fastigio dignum, simul ut de leg. R. statuerent.* Acidalius. Trajectione & mutatione haud multa sensum Vologesis epistolæ congruentem sic eruo: *Allegisse deos illum locum, tempusque dignum Arsacidarum Consilio destinatum, quid de Armenia cernerent, simul & de leg. R. statuerent.* Grotius. Ausim sponsionem facere ita recte locum habere, *qui de Armenia cernerent*: &, *simul de legionibus. Qui* pro *Quo* sive *Ut* positum. *Cernere* hic certare est. *Dignum Arsacidarum*, recte, æque ac si esset, dignum Arsacidis. *Statuerent*, pro, *ut statuerent.* quamvis ἀπὸ κοινοῦ subaudiatur τὸ *Qui.* Zinzerlingus. Vulnus turpe, cui medeor: *Adjecit sese, & eos, de genere regum Arsacidarum.* Aurelius. Scribe: *Adjecit esse regnum Arsacidarum, de eo simul & de legionibus R. st.* Barthius. Ego vero locum hunc sanum integrumque, & tantum explicandum contendo. Sensus: ut brevissime dicam: Tum temporis hoc ipso in loco fore opportunum consultare, quid decernerent de Armeniæ possessione simul, & (quam dii rem dederint dignam Arsacidarum majestate) quid statuerent de legionibus Romanis, quam illis legem pacis darent. *Consilio quid cernerent*, breviter est, quo tractatur quid decernerent, quem finem controversiæ de Armenia imponerent. Ut lib. 13. *Arbitrium quid darent, quid adimerent. Adjecisse deos.* Deum benignitate accessisse materiam deliberandi multo ampliorem & vix speratam, sed dignissimam magnitudine Parthica, nimirum, quid placeat fieri de legionibus Romanis: adeo eas in potestatem esse. Vel, deos fecisse, ut ipse adjicere superiori orationi sequentia verba posset. Seneca 1. de benef. 10. *Cæterum idem semper de nobis pronuntiare debemus, malos esse nos, malos fuisse (invitus adjiciam) & futuros esse.* Hæserunt in hoc verbo & apud Livium lib. 10, 7. *Gronovius.* Quum Tacitus in exprimenda Parthici tyranni insultatione sermonem formet, perinde ut Horatius lib. 2. Serm. 6. ubi dicit *Auctius atque di melius fecere*, quod credo vidisse omnes, etsi nemo indicet; & hinc dixisse *dignum Arsacidarum*, omisso substantivo, tanquam non satis excelsum subeat memoriam ejus, unde maluit omittere; atque adeo ita arrogantiam suam cumulet Vologeses, ut nunquam superbius; miror sic adesse promptum cum isto interpolatissimo libro Ryckium, & quia toties *fastigium Arsacidarum* memoretur in Tacito, propterea nunc quoque ab recenti ingenio assumtam notissimam vocem velle huc infercire, quum neque in toto illo nexu ulla appareat venustas. Et istud *fastigium*, & majestas vel magnitudo in paraphrasi Paterna prorsus non implent arrogantiæ Parthicæ infamiam. *Jac. Gronovius.*

2 *Vasatem præfectum*] Et mox, *Vasates.* Scripsimus, *Vasacem* & *Vasaces.* Rhenanus.

3 *Et si qui duces obtinendæ donandæve Armeniæ egerant*]

menia egerant. Vaſaces [1] *imaginem retinendi largiendive penes nos*, *vim penes Parthos* memoravit. Et multum invicem diſceptato, Monobazus Adiabenus in diem poſterum teſtis iis quæ pepigiſſent, adhibetur. Placuitque *liberari obſidio legiones*, *& decedere omnem militem finibus Armeniorum*, *caſtellaque & commeatus Parthis tradi. quibus perpetratis copia Vologeſi fieret mittendi ad Neronem legatos.* Interim [2] flumini Arſaniæ (etenim is caſtra præfluebat) pontem impoſuit, [3] ſpecie ſibi illud iter experientis. Sed Parthi quaſi documentum victoriæ juſſerant. [4] namque iis uſui fuit: noſtri

rant] In Flor. legitur: *& ſi qua ces obtinendæ* &c. unde ſuſpicor reſtituendum, *& ſi qua Cæſares.* id eſt, quæcunque geſſerint Cæſares, ſuper obtinenda, donandave Armenia, refert. *Pichena.* Egregie locum reſtituit Pichena ex Florentino MSC. in quo; *& ſi qua ces.* unde alii fecerunt; *& ſi qua duces.* Sed revera *Cæſares* legendum. percurrit enim auctor omnes Pop. Rom. Impp. quibus cum Armenia res fuit, & à Lucullo, qui primus eo Rom. ſigna intulit, per Pompejum ad Cæſares devenit, qui aliquot reges Armeniis dederunt, ut ſuperioribus libris indicatum eſt. Duces enim poſt Lucullum, Pompejumque nihil poterant in donandis regnis, ſed Cæſares. *Freinshemius.*

1 *Imaginem retinendi donandive penes nos*] In Flor. legitur, *retinendi largiendive* Pichena. Quod quum denique adoptaverit Ryckius, cenſui etiam huic editioni prodeſſe debere. *Jac. Gronovius.*

2 *Fluvio Arſameti*] Non alibi lectus nobis hic Arſametes: & omnino arbitramur falſum. Magis, quia in Dionis fragmentis (edidit haud ita pridem Fulvius Urſinus) hic ipſe fluvius *Arſanias* dicitur. Verba Dionis: Ἀφῆκεν αὐτὸν προδιομολογησάμενος, ἵνα τὸν ποταμὸν αὐτῷ Ἀρσανίαν ζεύξωσι: *Parthus dimiſit Pætum, prius cum eo pactus ut ponte ſibi jungerent fluvium Arſaniam.* Nominat & ante, Ῥανδείαν τῷ πρὸς Ἀρσανίᾳ ποταμῷ οὖσαν. *Randeian* (opidum, ſive vicum ubi Pætus obſeſſus) *ad Arſaniam fluvium ſitam.* Plinius quoque Arſaniam agnoſcit, & in Euphratem labi facit, lib. v. cap. xxiv. Sed & Plutarchus in Lucullo. Ita corrigi prorſus velim in Tacito. *Fluvio Arſaniæ* (*etenim is caſtra præfl.*) litteris poſtremis in aliam voculam reformatis. Emendabis iterum, infra. *Lipſius.*

Interim fluvio Arſameti (*is caſtra præfluebat*) *pontem impoſuit*, &c.] Feliciter è Dione Lipſius ſententiam veram loco reddidit: ego tamen, ne oratio Taciti languidiuſcula ſit, paullo aliter ita malim. *Interim fluvio Arſaniæ* (*is caſtra præfluit*) *pontem impoſuit*, *ſpecie ſibi illud iter expedientis* (ita Muretus, & in aliis credo Lipſii editionibus ad marginem, in editione certe prima ita conjecit idem) *ſed Parthi*, *quaſi documentum victoriæ juſſerant. nam neque iis uſui fuit*, *& noſtri per diverſum iere.* Acidalius. Ex hiſtoria à Lipſio nomen fluminis emendatum. *Interim flumini Arſaniæ*, &c. Vulgo, *Arſameti*, *is caſtra*, &c. Idem & paulo infra correximus. *Pichena.*

Is caſtra perfluebat] Malim, *præfluebat.* Rhenanus. Pronomen hoc *is* ita placuit Lipſio, ut inde ſcripſerit *fluvio*, non *flumini:* nec aliter in citando agit Acidalius. Reliqui abeunt ad vocem *flumini*, & tamen retinent *is*; credo quo Arſaniam cogitari ab ſe innuant, prout in citando etiam conſulit Ryckius ad 12, 63. Opinor literas in MS. Mediceo *Arſanieti. Is* ita ſpectari debere, ut iſtæ *&* venerint ex diphthongo, quum non ſatis liquide ſcriberetur, & hinc reſtitui; *Interim flumini Arſaniæ* (*cis caſtra præfluebat*) *pont.* Oportuit enim patere, qua parte præflueret. 3. hiſt. 23. *Tela hoſtium citra cadebant.* Jac. Gronovius.

3 *Specie ſibi illud iter experientis*] Imo *expedientis.* Sic *expediit copias*, *arma*, *tela*, alibi ſæpe. *Experiendi* hic nec tempus nec locus. *Grotius.*

4 *Namque iis uſui fuit*] Ex Taciti conſequa narratione judices legendum, *Neque iis uſui fuit.* Et firmat certe Dio, qui in hac re (ut ſæpe) velut interpres Taciti: Ἵνα τὸν ποταμὸν Ἀρσανίαν ζεύξωσιν. Οὐχ ὅτι γεφύρας ἐδεῖτο (πεζῇ γὰρ αὐτὸν διεληλύθει) ἀλλ' ἵνα ἐνδείξηται σφίσιν, ὅτι κρείττων αὐτῶν ἦν. *Lipſius.*

Namque iis uſui fuit] Quamvis pontem pauci fortaſſe Parthorum tranſierint, tamen aliqui. at ex Romanis nullus. Non ergo falſo dictum, Parthis uſui fuiſſe. Nihilominus malim cum Lipſio, *neque iis.* Pichena. Non male iſthæc mutantur ab aliis, verum cum varia oriatur corruptio, niſi à vocabulo minus uſitato, ſuſpicari libet, fuiſſe, *namque iis inuſus fuit;* quæ dictio frequentata Salluſtio, à cujus imitatione minime abhorret noſter. *Gruterus.* Non videntur optime conjeciſſe viri Doctiſſ. qui *neque*, legendum putaverunt. nam omnino ſenſus receptam lectionem mordicus tenet. Apparet id ex tota oratione. Romanus pontem ſtruxit tanquam ſibi; revera pro Parthis, qui id juſſerant; quare? quod ipſis uſui futurus erat. Deinde & ſequentia hoc volunt; opponit enim hæc, *noſtri per diverſa iere.* quaſi diceret, nam illis uſui fuit, noſtris vero non fuit, qui alio itinere uſi ſunt. Nec obeſt, quod mox narratur Parthos vado tranſiiſſe. nec enim ſequitur exinde, pontem ipſis uſui non fuiſſe. Præterquam enim quod ſic quoque mentio fit de parte copiarum, qui ponte tranſierunt, facile intellectu eſt, eum magno fuiſſe uſui ad quotidianos tranſitus, & commeatus, aliaque bello neceſſaria tranſvehenda. Nec enim credibile eſt, eos de flumine ſemel tantum tranſmittendo cogitaſſe; eo tranſmiſſo omnium, quæ in altera ripa erant, oblivione captos eſſe, quaſi non Arſaniam

stri per diversum iere. [1] Addidit rumor, [2] *sub jugum missas legiones*, & alia ex rebus infaustis: quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. [3] Namque & munimenta ingressi sunt, [4] antequam agmen Romanum excederet, & circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pavido milite & concedente, ne qua proelii caussa exsisteret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, [5] proximus quisque [6] regem vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, *pontem cessurum oneri*, *dolo fabricantium*. sed qui ingredi ausi sunt, [7] validum & fidum intellexere. Ceterum obsessis 16
adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent: [8] contraque prodiderit Corbulo; *Parthos inopes copiarum*, *& pabulo attrito*, *relicturos oppugnationem*, [9] *neque se plus tridui itinere abfuisse*. Adjecit, *jurejurando Pati* [10] *cautum apud signa*, *astantibus iis*, *quos testificando rex misisset*, *neminem Romanum Armeniam in-*

niam, sed Lethen transivissent. *Freinshemius.*

1 *Addidit rumor*] Cui rumori Suetonius etiam fidem habet, cap. XXXIX. *Lipsius.*

2 *Sub jugum missas legiones*] Jugum ex duabus hastis fixis, & tertia transverse superposita fiebat, sub quod devictæ gentes abibant, ut sæpe legitur apud Livium. Quod autem additum rumore Cornelius ait, Tranquillus Ner. 39. pro vero scriptum reliquit. *Vertranius.*

3 *Nam & munimenta ingressi sunt*] Flor. ac Venetus, *Namque & munimenta*. Pichena.

4 *Antequam agmen Romanum excederet*] Emendavimus, *decederet*. Quod illic sequitur, *aut jumenta ad nascentes*, in vulgata editione est *agnoscentes*, nec refert. *Rhenanus.* Muretus, *excederet*. Aptius paullo. *Acidalius.* Flor. ac Venetus, *excederet*. Pichena.

5 *Proximus quisque regi vi equorum*] Suspicor de loci defectu. Nonne plerique Parthorum in equis (talis illorum militia) non solum proximi regis? certe. Adde quod Dio disertim narrat, *regem quidem elephanto*, *alios sine usu ullo pontis*, *ut prius*, *transisse*. Αὐτὸς μὲν (ὁ Βασιλεὺς) ἐπ' ἐλέφαντος, οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀνεχώρησαν. Itaque fidenter, fortasse & feliciter, expleo: *& proximus quisque regi*, *alii vi equorum perr.* Hac mente rex quidem in elephanto, & in simili bellua ejus exemplo primores transmisere, aliud vulgus in equis. *Lipsius.*

6 *Regi vi equorum perrumpere*] De mendo suspicatur Lipsius. nec Florent. variat, nisi quod habet; *& proximus quisque regem*. Pichena. Aliter editio prima; *insidens proximus quisque regem vi* &c. non male, dummodo interpungamus, *insidens*; *proximus quisque regem*, *vi*, &c. Vocem *proximus*, accusativum regere, satis notum. *Gruterus.* Vir doctissimus, *proximus quisque regi*, *alii vi equorum*, quod quidem Tacito non volente mutasse, argumento sunt sequentia: *sed qui ingredi ausi sunt.* Ut sit sensus: regem, & qui circa erant, vado transisse, quod *pontem dolo fabricantium cessurum oneri* putabant: aliam multitudinem tentasse illud iter, & fidum reperisse. quamquam enim Dio scribat Parthos ponte isto non usos, non proinde necesse est, ut idem etiam noster. Quin & conciliari possint, si dicas Dionem sensisse de Rege & qui proximi regi erant, nullo respectu promiscuæ multitudinis habito. Tacitum autem accurate distinxisse, & qua cuique iter fuerit explicasse. *Freinshemius.* Plane exhibui, quod sancit optimus Mediceus, tot conjecturis non necessariis fatigatum, ut certamen supponas ludicrum, sed in quo omnia displiceant; nam & novas habet Ryckius. Unde Lipsius potuit sibi placere non tantum aucto hoc loco per conjunctionem *&*, sed vocem quoque *alii* interpositas? Simplicissimum profecto est optimum; nempe *flumen Arsaniam elephanto insidens* ipse Vologeses, *proximus quisque regem* (quem accusativum miror ab Ryckio non adscitum, quum commendaverit jam Gruterus, & ipse bene sciret, quid contigisset Livio 8, 32.) *vi equorum perrupere*. Quid volunt amplius? *Jac. Gronovius.*

7 *Validum & firmum intellexere*] Reposui, *Validum & fidum intellexere*. Rhenanus.

8 *Contraque prodiderit Corbulo*] In commentariis, opinor, aut historia harum rerum. Plinius certe Corbulonem inter scriptores censuit, Indice lib. v. & VI. *Lipsius.*

9 *Neque se plus tridui itineri abfuisse*] Nos, *itinere*. Rhenanus.

10 *Cautum apud signa*] Specta juvenis. juramenta Romanorum apud signa: id est, uti ego interpretor, apud principia. Illic enim signa. & plerosque castrorum sollennes actus apud principia notabis celebratos. Dabo exempla, & labore meo levabo tuum. Jus in principiis dictum. Livius l. XXVIII. *Tribunos tamen jura reddere in principiis sinebant.* Edicta ibi proposita. Vulcatius in Avidio Cassio: *Nam sta-*

ingressurum, [1] *donec referrentur litteræ Neronis, an paci annueret.* [2] Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur; una die quadraginta millium spatium emensum esse Pætum, desertis passim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, [3] non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. mæsti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, [4] ne lacrymis quidem temperare. [5] vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus.
17 sola misericordia valebat, & apud minores magis. Ducum inter se brevis sermo secutus est, [6] hoc conquerente *irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri.* Ille *integra utrique cuncta* respondit, *converterent aquilas, & juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata*, Corbulo; *periculo legionum commotum, è provincia egressum. quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum, alacrem & facilitate camporum prævenientem equitem assequeretur.* Exin Pætus

statim & ad signa edici jussit, & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inveniretur in Daphne discinctus rediret. Litteræ lectæ, & habitæ allocutiones. Spartianus in Pescennio: *Itaque missi litteras recitandas ad signa, quibus*, &c. Tacitus: *Contractos in principia milites jussit cum silentio audire.* Castigatio & interdum animadversio ibi. Suetonius Othone, cap. I. *Ausus est milites quosdam capite punire, & quidem ante principia, se coram.* Frontinus lib. IV. Stratag. *M. Cato memoriæ tradidit in furto comprehensis dextras esse præcisas, aut si lenius animadvertere voluissent, in principiis sanguinem missum.* Signum etiam pugnæ propositum. Isidorus: *Russata pridie quam dimicandum esset, solebat ante principia poni, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Lipsius.

1 *Donec referrentur litteræ Neronis*] Sic Flor. & Ven. Vulgo, *referantur.* Pichena.

2 *Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua*] Non puto affirmare hic Tacitum, quæ modo narraverat à Corbulone ficta fuisse, sed hoc velle, etiamsi fides forte iis derogaretur, non ambigua esse alia haud minus fœda. Quæ mens hanc potius scriptionem desideret: *Quæ ut augendæ infamiæ composita sint, reliqua*, &c. *Freinshemius.*

3 *Non eam speciem insignium & armorum prætulit*] Liber manu descriptus, *Non eam speciem insignium armorum p.* Rhenanus.

4 *Ne lachrymis quidem temperare*] Scripsimus, *temperavere.* Rhenanus. Flor. ac Ven. *temperare.* Pichena. Jucundior sonus emergit ex scriptura vetustiss. *temperare.* Gruterus.

5 *Vix præ fletu usurpata consalutatio*] Sic l. 4. Hist. *Nulla inter coëuntes exercitus consalutatio.* Quamquam hoc loco codex Budensis habet *consolatio.* Rhenanus.

6 *Hæc conquerentium: irritum*] Reddere sententiam possis, nescio an verba, si legas. *Hic conqueri, tantum irritum laborem:* vel *Hoc conquerente.* Brevis sermo ducum, inquit. Corbulo querebatur, frustra se properasse & laborem eum sumpsisse, cum ille auxilium non expectasset. Pætus contra integra omnia, &c. Palmerius noster malebat, *hujus conquerentis irritum laborem, illius integra utique omnia.* Lipsius.

Hoc conquerentium] Castigavimus, *Hæc conquerentium.* Rhenanus. Faernus legebat: *hoc conquerente.* Ursinus. Scil. *irritum laborem.* Corbulo se ita composuerat, ut Pæto insultare non videretur. Et Pætus inter adversa dedidicerat æmulatus. Quapropter (aliis missis) ambo lamentantur injuriam fortunæ, quod temporius eo non potuerit perveniri, certissimaque victoria defraudati sint. Addit Pætus ut res ceciderint, esse in eorum manu omnia integra, si conjunctis legionibus Armeniam aggrederentur. Ea Corbulo non probat, ejusmodi mandata prætexens ab imperatore non habuisse. Hæc mallem quam tot emendationes. Verum nonnihil me sollicitat *respondebat.* Quid si usurpative pro *loqui* ut Plautus? Merc. *Instare factum simia, atque hoc denique respondet.* Et forsan Hebræorum exemplo, qui verbo *Ngana* credunt utrumque significatum: unde in *N. T.* habemus Marc. 12. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰδὼν αὐτὸν ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη. Nec mirum tibi videantur, si gentes imitati sunt Hebræos. Homerus enim non aliunde doctus est, cum facit nuncios iis ipsis verbis agere, quibus ad aliquem legantur. Is etiam inde sumpsit εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. Præcesserat enim sacer ille Moyses: *Et dixit Dominus ad cor suum.* Quid Herodotus? δράκοντες δὲ ἦσαν ἐν τῷ Καυκάσῳ μέγεθος μέγεθος. Judæos æmulatur quibus frequens verba duplicare ad aliquid augendum. Psalm. 87. *Numquid Sion dicetur, homo, & homo natus in ea?* Lamentat. *Et multiplicavit in filia Sion dolorem, & dolorem.* Ad ultimum noster lib. 16. ann. *ejusdem animæ est Poppæam divam non credere.* illi Levitic. 2. *quando anima obtulerit.* Salinerius. Liquida sententia in turbatis verbis, quæ varii

tus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, *detra-*
heret castella trans Euphraten, [1] *amnemque ut olim medium faceret*; ille *Armeniam quo-*
que diversis præsidiis vacuam fieri expostulabat. Et postremo concessit rex. [2] Diru-
taque quæ Euphraten ultra communierat Corbulo; & Armenii [3] sine arbitro relicti
sunt. At Romæ tropæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur: 18
decreta ab senatu integro adhuc bello; neque tum omissa, dum aspectui consulitur,
spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero [4] frumentum
plebis vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo [5] securitatem annonæ sustentaret.
cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso violentia
tempestatis, & centum alias Tiberi subvectas [6] fortuitus ignis absumpsisset. Tris
dein consulares, L. Pisonem, [7] Ducennium Geminum, Pompejum Paullinum vecti-
galibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, *qui gravitate sum-*
tuum justos reditus anteissent: se annuum sexcenties sestertium reipublicæ largiri. Percre- 19
buerat ea tempestate [8] pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provin-
ciarum,

varii varie interpolant, nimia hercule licentia. Scribe servatis proxime vestigiis: *Ducum inter se brevis sermo secutus est. hoc conquerente irritum laborem*, &c. *Acidalius.* Florentin. & alii veteres, *hoc conquerentium.* Suspicor legendum, *hoc conquerente, suum irritum laborem.* hoc scil. Corbulone. nam deinde sequitur. *Ille*, id est Pætus. quæ Mureti etiam fortasse sententia est. *Pichena.*

1 *Amnemque ut olim medium faceret*] Scribendum, *Amnemque ut omnium medium faceret.* Item *Diruptaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo.* Rhenanus. Expulit Rhenanus adverbium, *olim*, reposuitque, *ut omnium*, contra veterum librorum auctoritatem. Nos Florentinum præcipue secuti, locum restituimus. *Pichena.*

2 *Diruptaque quæ Euphratem ultra communierat Corbulo*] Aptius mihi verbum, *diruta*, ex Flor. aliisque veteribus, quam, *dirupta*, ut in vulgatis. *Pichena.* Sic etiam assidue citat Ryckius; sed scias in Mediceo ita bis legi hunc fluvium, ut desinat in *en*, vel *Euphraten* vel *Eufraten*, quod revoco. *Jac. Gronovius.*

3 *Suo arbitrio relicti*] Id credo maluissent præ omnibus. Sed quis hoc credat duobus corvis hinc inde ad insidias & rapinam adsidentibus, qui ut multa præsidia deseruerunt, retinent tamen necessaria ad ingressus & commoditatem undique invadendi. Falsissimum itaque hoc est, & unice verum, quod in MS. Mediceo reperi, *sine arbitro*, id quod mirari cogor a me primo inde annotatum; nec minus miror ita publicari ab Ryckio, quasi discrimen inter illa duo non caperet, quum sit apertissimum; nempe ait Armeniæ possessionem indecisam mansisse, ut nec Parthus nec Romanus sibi eam velut per arbitri decretum vindicaverit, sed ad tempus uterque suspensam habuerit. Unde hoc expressi, quum in altero sit mendacium. Est ipsum Taciti 1. ann. 26. *An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?* Etiam sic deprimunt Civilem Romani 4. hist. 21. his verbis: *perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret.* Sed & Oxoniensis, *sine arbitrio.* Hinc illa mors sine arbitrio, de qua agitur 16, 11. *Jac. Gronovius.*

4 *Frumentum plebis*] Fortasse legendum, *frumentum publicum.* nam in V. C. est, *frumentum publicum.* sed corrupte. *Ursinus.* Frumentum plebis non alibi memini me legisse. Itaque assentior Mureto legenti, *frumentum publicum.* Acidalius.

5 *Securitatem annonæ sistentaret*] Ita scripsi, nec pœnitet. Libri omnes, *sustentaret*: P. Faber, *ostentaret.* Suspicor antiquis usurpatum *Sistentare* pro Ostentare; argumento etiam Plautini versus:

——— *tu vero clurinum pecus*
Advenisti huc sistentatum cum exornatis ossibus.

Sic enim duo manuscripti in Vatican. tertius, *Sustentatum.* Et in eodem poëta alibi, *Extentatum*, reperio. Si quis tamen *sustentaret* servat, possis interpretari, sustentatam servatamque ea ratione ipsam opinionem copiæ frumentariæ, cum & in Tiberim abjiceret leviter corruptum. *Lipsius.*

Annonæ sustentaret] Injicit scrupulum doctissimus vir, dum dicit. Nero jacto in Tiberim frumento minuit potius, quam sustentat annonæ securitatem: sed id ejusmodi non fuit, ut opprimeret in articulo ipso. Populus tali jactu conjicit habere imperatorem, unde largius aleret civitatem: quis enim alias abjiceret eam frumenti vim, quamvis corruptam? Hinc ortum est Romanorum strategema Frontin. lib. 3. stratag. c. 15. *Romani cum à Gallis Capitolium obsideretur, in extrema jam fame panem in hostem jactaverunt, consecuti ut abundare commeatibus viderentur.* Hinc obsidentium vota morantur obsessi. Cæs. lib. 3. *vulgo in eos jaciebant ut spem eorum minuerent.* Salinerius. Scribe: *sic ostentaret.* nam *sustentare*, quicquid Julius cantet, alienum; *sistentare* verbum nihili. *Gronovius.*

6 *Fortuitus ignis assumpsisset*] Emendavi, *absumpsisset.* Rhenanus.

7 *Ducennium Geminum*] Qui sub Galba Præfectus urbi, lib. 1. Histor. *Lipsius.* In MS. Mediceo scribitur *Ducenium.* Jac. Gronovius.

8 *Pravissimus mos*] Adhibui diligentiam in confe-

ciarum, plerique [1] orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant. [2] Qui magna cum invidia senatum [3] adeunt, *jus naturæ labores educandi*, *adversus fraudem & artes & brevitatem adoptionis* enumerant; *Satis pretii esse orbis*, *quod multa securitate*, *nullis oneribus*, *gratiam*, *honores*, *cuncta prompta & obvia haberent. Sibi promissa legum diu exspectata*, *in ludibrium verti*, *quando quis sine solicitudine parens*, *sine luctu orbus*, *longa patrum vota repente adæquaret.* [4] Factum ex eo senatusconsultum, *ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret*, *ac* [5] *ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.*

20 Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, [6] ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium, & opibus nimiis ad injurias minorum elati: una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, [7] quod dictitasset, *in sua potestate situm*, *an pro-*

ferendo MS. exemplari quantam potui accuratissimam. Itaque huc quum progrederer, tanto me putavi debere esse attentiorem, quanto magis alii tacite prætermitterent, non excusabili Pichenæ silentio. In illo enim codice est *pravissimos cum*, ita ut *pravissi* sit finis versiculi & *mos cum* faciant initium sequentis. Sed ipse scriba quum errorem suum videret, secundum *i* quod erat in exitu versiculi, obelo transverso ita fixit ꝉ & prius *s* cum primo *i* in infima parte connectens voluit inde literam *u* facere, ut foret *pravus mos*, prout nempe exstabat (sic credo, quia causa hinc corrigendi) in antigrapho, & quantum advertere potui, idem erat scriba, eadem manus, idem atramentum, quo tota illa pagina scripta est. Hæc videns in schedis meis Ryckius, in tantum contracta publicat, & quia codex ipsius retinet superlativum notat similes superlativos observare passim licere. Portenta certe audio. Nam quid ad hunc locum similes superlativos adducit? An ipsum *pravissimus* illi fuit ignotum, ut id non nisi per similes formas potuerit tueri. Quæso, an non *hominis pravissimi* mentionem facit Vellejus 2, 80? Nonne usurpavit Varro in fragmento servato ab Nonio Marcello in v. Rictum? Id ipsum quum constet, frustratui sunt alia quæcunque, & nihil est ambigui in isto superlativo. Sed id agitur, quid probabiliter venerit ab Tacito. In qua causa adest fides tantæ vetustatis, ut quum illa manus potuisset facile superscribere in vocis *pravissi* fine literas *mus*, iis omissis censuerit reformanda illa in vocem *pravus*. Quin neque hic pravissimus mos dici potest, & quam felix fuisset Roma, si hic mos extrema pravitate censeretur. *Jac. Gronovius.*

1 *Orbi fictis adoptionibus*] Quæ fraus olim etiam usurpata, & reprehensa à Scipione his verbis: *In alia tribu patrem*, *in alia filium suffragium ferre. Filium adoptivum tam procedere*, *quam si se natum habeat.* Quamquam censeo Scipionem non aliud intellexisse, quam notionem Censoriam. & cum ii inquirerent, qui uxores quique liberos haberent; malo quodam more, eos qui adoptassent non habuisse pro improlibus. Adde ad Taciii lucem l. 11. De vacat. muner. *Lipsius.*

2 *Qui magna cum invidia Senatum adeunt*] Observa relativum, *qui*, non ad proximiores referri, scil. ad emancipatos, sed ad vocem, *patres*, id est veros patres, qui legitimos filios habebant. Notavi etiam lib. 1. in verbis, *Qui formam vitæ iniit.* Pichena. Sed idem iste Pichena novit optime istud relativum non exstare in optimo MS. Med. & melius abesse, quum querela ipsa & materia ejus satis discriminet querentes. Vide ad caput quartum hujus libri. *Jac. Gronovius.*

3 *Adeunt*, *ibi naturæ munus*, *labores educandi*] Exemplar Matt. Corvini habet; *Adeuntib. naturæ.* proinde lego. *Qui magna cum invidia senatum adeunt*, *jus naturæ*, *labores educandi*, *adversus fraudem*, *& artes*, *& brevitatis adoptionem enumerant.* Dele ergo vocabulum *munus* quod castigatores infulserunt, *ibi* pro *jus* scribentes. Hic locus feliciter, ut puto, restitutus est, atque in contextu mutatus. *Rhenanus.*

4 *Factum ex eo SC. ne simulata adoptio*] Veteris juris rationem, ut alia multa, id SC. renovavit. Sic enim habet Gellius 5. 19. *Animadvertimus in oratione P. Scipionis*, *quam Censor habuit ad populum de moribus*, *inter ea*, *quæ reprehendebat*, *quod contra majorum instituta fierent*, *id etiam eum culpavisse*, *quod filius adoptivus patri adoptatori inter præmia patrum prodesset.* de quo plurib. egi commentario de jure liberorum c. 43. *Vertranius.*

5 *Ne usurpandis quidem*] Ne ad solidi capacitatem. argumento l. 51. De Legatis II. Vide quæ notavi ad legem Papiam, lib. III. *Lipsius.*

Ac ne usurpandis quidem hæreditatibus prodesset] Particula, *quidem*, in Matt. Corvini exemplari non est, & potest abesse. *Rhenanus.* Cælibes enim ex testamento nihil capere poterant, nisi è proxime junctorum. Orbi vero dimidium. Vide quæ notavit Lipsius ad lib. 3. super verbis, *de moderanda Papia Poppæa.* Pichena.

6 *Cæteris criminibus*] Malim, *certis.* Ferrettus.

7 *Quod dictitasset*, *in sua potestate situm*] Quemadmodum, si qui consules, aut prætores, seu proconsules & proprætores provinciis præfecti, in illis administrandis quid deliquissent; peculatus, repetundarum, vel alterius criminis à provincialibus per-

proconsulibus qui Cretam obtinuissent, grates agerentur. Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, *provincia Creta depellendum*, hæc addidit; *Usu probatum est, Patres Conscripti, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia,* [1] *Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Julias leges: magistratuum avaritia, Calpurnia scita, pepererunt.* [2] *Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est.* [3] *Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat,* [4] *qualis quisque habeatur, alibi quam in civium judicio esse. Olim quidem non modo prætor aut consul, sed privati* 21
etiam mittebantur, qui provincias viserent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent. trepidabantque gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicujus grates, ita promptius accusatio decernitur: [5] *decerna-*

peracta administratione Romæ postulabantur: ita si eisdem satisfecissent, in discessu illis in concilio provincialium gratiæ agebantur, quod & Romæ in rei bene actæ testimonium per literas vel legatos significabant. Accusatorum exempla passim habemus apud Tacitum & Livium, aliosque Rom. historiæ scriptores. Quod vero his qui bene se gessissent, grates agerentur, ex hoc loco patet, nec non ex Livii verbis lib. 33. *Placentini Cremonensesque addiderunt favorem, Consuli gratias agentes, commemorantesque obsidione se esse ab eo liberatos*, &c. *Marc. Donatus.*

1 *Cinciam rogationem*] Quænam fuerit lex Cincia, jam à nobis dictum est lib. 13. qua cavebatur, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumve acciperet. Ambitus olim duplex fuit. Unus vetitus, unde leges de ambitu latæ, cum per divisores tribubus pecuniæ destribuebantur, quam *letalem urbi* Lucanus appellat. Ambitusque erat affectati honoris crimen, quod multos falsos fieri coëgit, auctore Sallustio. Inde lex Calpurnia de ambitu, quam tulit Calpurnius Piso, in qua præter alias fuit adjecta pecuniaria pœna, cujus meminit Asconius. Has de ambitu pœnas cessare ait Modestinus ad leg. Jul. de ambitu, quia ad Principem pertinet creatio Magistratuum, non ad populum. Alter ambitus non prohibitus erat olim, qui sine largitione fiebat. A Cajo Petilio Tribuno pl. primum de ambitu ad populum latum est, ut ait Livius in L. 7. ab urbe cond. Fuit lex Julia de ambitu, quam Octavius Augustus tulit, & ambitum coërcuit. Suet. in Aug. 34. *Lupanus.*

2 *Nam culpa quam pœna*] Similis gnome in Tertulliano: *Nemo postfutura reprehendit, quæ ignorat futura: emendatio culpam non antecedit.* Lipsius.

3 *Ergo adversus novam provinciarum superbiam*] Faërnus legebat, *provincialium* pro *provinciarum.* Ursinus. Vulgo, *provinciarum.* ego ex Flor. *provincialium.* Sic paulo supra, *ut solent prævalidi provincialium.* & infra, *maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi.* Pichena.

4 *Qualis quisque habeatur, alibi*] Quis unquam ita loquutus est, *alibi quam in civium judicio:* cum *alibi* locum demonstret. Malim igitur, *haud quaquam*, ut ita legamus: *Qualis quisque habeatur alibi, haud quaquam in civium judicio esse.* Ferrettus. Id est, ut Proconsulum nostrorum merita æstimari debeant à civibus Rom. non à provincialibus. *Pichena.*

5 *Decernaturque, & maneat*] Si non fractus locus, scribo sententia ducente, *decernatur ne maneat.* Nisi per ironiam hæc dicta capies, & simulata quadam concessione. Quo sensu nihil mutem. *Lipsius.*

Et maneat] Neque fractus hic, ut suspicari videtur Lipsius, neque legendus ut censuit idem, *decernatur ne maneat:* sed ut idem postremo dubitanter ponit, simulata quadam concessione capiendus; quod ut eluceat magis, distinctio illa adhibeatur; *promtius accusatio decernitur; decernaturque; & maneat provincialibus*, &c. Decernantur sane & accusatio & grates ad eorum nutum, & relinquamus illis potentiam suam provincialib. tali modo ostentare: falsa tantum & precibus exambita laus cohibeatur. Phrasis *maneat ostentandi*, Taciti est: & de ea nos ad Val. Max. 4, 3. *Acidalius.* Corrigit Lipsius. Mihi autem vulgata lectio facile defendi posse videtur, imo aliquam majorem vim habere, cum sit invidiosa quædam concessio; hoc est; Decernatur accusatio ad provincialium nutum, & maneat illis usus & auctoritas, potentiam suam tali modo ostentandi. Quasi dicat, hoc nihil refert, & utcumque tolerari potest. Sed laus falsa, & precibus expressa cohibeatur. Idem postea visus est sentire Lipsius in novissimis suis Notis. *Pichena.* Frustra hæc mutata voluit Vir Doctiss. *decernatur ne maneat.* nam quæ mox sequuntur *sed laus falsa*, &c. aperte volunt hanc postremam consuetudinem aboleri, priorem, de decernenda accusatione, relinqui, non per simulationem facta concessione, sed serio, ut eo modo cohibeantur libidines provincias regentium. Porro ista phrasis *maneat provincialibus potentiam ostentandi* facta est ad eandem formam, qua supra 5, 5. *Vologesi vetus & penitus infixum erat arma Rom. vitandi.* Freinshemius.

1 Po-

cernaturque, & maneat provincialibus [1] *potentiam suam tali modo ostentandi: sed* [2] *laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura saepe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quaedam imo* [3] *virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quae si arceantur, aequalius atque constantius provinciae regentur. nam ut metu repe-*
22 *tundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione* [4] *ambitio cohibetur.* Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum perfici potuit, [5] abnuentibus consulibus *ea de re relatum.* Mox auctore principe [6] sanxere, *ne quis ad concilium sociorum referret,* [7] *agendas apud senatum propraetoribus proveconsulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.* Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquefacta. Et [8] motu terrae, celebre Campaniae

1 *Potentiam suam tali modo*] Non est in exemplari Matt. Corvini, *suam.* Rhenanus.

2 *Laus falsa & precibus expressa perinde cohibeatur*] Sic lego, non *cohibeantur.* Acidalius.

3 *Virtutes odio sunt*] Vulgo, qui eas gravatur. *Lipsius.*

Quaedam immo virtutes odio sunt] An Magistratibus? qui nihil aliud praecipue student, nisi ut populis placeant, quo vicissim à populis laudentur? Potius interpretor, quasdam virtutes subjectis odio esse, quae à magistratibus, ne populis displicerent, non exercebantur. *Pichena.* Bene Pichena: modo deleas *τὰ ne populis displicerent.* Immo optimi quique sciebant multis eas displicere, quas tamen fidei, religionis, existimationis & dignitatis ergo exercebant. *Gronovius.*

4 *Ambitio cohibetur*] Legerem, *cohibebitur.* Lipsius.

5 *Abnuentibus consulibus ea de re relatum*] Atqui, *licere patribus, quoties jus dicendae sententiae accepissent, quae vellent expromere, relationemque in ea postulare,* supra lib. 13. scripsit Tacitus. similique sententia lib. 11. lego, *A majoribus concessum egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco sententiae promere.* Licuisset ergo consulibus referre ea de re ad patres: sed iis aliter visum. Jus relationis autem solis consulibus: nec sine relatione perfici potuit ullum Sc. Ideo Vespasiano concessum, VTI. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. LICERET. Ideo sequentibus principibus honoris causa datum Jus tertiae, quartae, quintae relationis: id est, me interprete, quoties consules ipsi non essent, tres nihilominus, quatuor aut quinque relationes facere possent, qua de re cumque iis visum. Sollennia relationum verba è Suetonii Calig. cap. xv. haec didici: *Quod bonum felixque sit C. Caesari, de N. Patres conscripti, quid fieri placet?* Lipsius.

Consulibus ea de re relatum] Ad ea accuratiss. Lipsius: Jus relationis solis Consulibus, nec sine relatione perfici potuit ullum Senatusconsultum. Scribe ergo cum Heinsio: *Non tamen Senatusconsultum perfici potuit. Nec, abnuentibus Consulibus, ea de re relatum.* i. e. nec, quod Consules abnuerent, ea de re relatum. Non dubito quin hanc ejus de hoc loco sententiam magno adsensu celebraturi sint eruditi. Et utinam ei nunc fuissent ad manum, quae plurima alia eaque pulcherrima notasse olim ad Tacitum scimus, iis praesertim in locis, in quibus aliorum ingenium aut eruditio hactenus defecit? Quae ut aliquando in lucem ipse producat, tanti scriptoris, totiusque eruditi ordinis nomine, identidem privatim, nunc etiam publice rogamus. *Boxhornius.*

6 *Sanxere, ne quis*] Reperio jam ante sanxisse id Augustum. de quo Dionis verba ista lib. 56. Τῷ ὑπηκόῳ προσπαρήγγειλε μηδενὶ τῶν προστασσομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, μήτε ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμήν τινα διδόναι, ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προσπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτων ἐκακούργουν. id est: *Provincialibus interdixit, ne cui Praesidum quamdiu in provincia esset, neque intra sexagesimum à discessu ejus diem, ullum honorem haberent: quoniam nonnulli testimonia sibi & laudationes à provincialibus comparantes, multa ea occasione peccabant.* Sed diversum tamen hoc Neronianum consultum: quoniam illud Augusti post diem permittit laudationes: hoc plane & plene tollit. *Lipsius.*

7 *Agendas apud Senatum propraetoribus proveconsulibus grates*] De hac gratiarum actione, jejuna quaedam, hoc loco Marcellus Donatus; at meliora multo poterat ex supellectili Latinorum Graecorumque auctorum; imo vel ex nudis Inscriptionibus. Sane qui Epigraphas illas veteres negligit, eum vix censendum inter solide doctos, solide ingenuos, juxta censeo cum Scaligero, cum Velsero; quicquid oggrunniant è terra nati fuesne; an scarabaei; stercora tantum vorare dociles. *Gruterus.*

8 *Motu terrae*] Dissentit Seneca, qui ad sequentes Coss. refert hunc terrae motum expressim: *Pompejos celebrem Campaniae urbem desedisse terrae motu, Lucili virorum optime, audivimus: & quidem diebus hibernis, quos vacare à tali periculo majores nostri solebant promittere.* (Observa. Ergo statim consulibus novis,

niæ oppidum Pompeji, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Læ-
lia, in cujus locum Cornelia ex familia Cossorum capta est. [1] Memmio Regulo, 23
& Verginio Rufo consulibus, natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gau-
dium accepit, appellavitque *Augustam*, dato & Poppææ eodem cognomento. [2] Lo-
cus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. [3] Jam senatus *uterum*
Poppææ commendaverat diis, votaque publice susceperat. quæ multiplicata, exsolu-
taque. Et additæ *supplicationes*; *templumque Fecunditati*, *&* *certamen* [4] *ad exemplar*
Atticæ

novis, ut anni totius necessario in alterutro error sit.) *Nonis Februarii fuit hic motus*, *Regulo & Verginio Coss.* Et hercle tam adseverat id distincte, ut credam vitium esse non Taciti (non id convenit in fidei & diligentiæ unicæ scriptorem) sed Ægysthi alicujus; cujus adulteria, & trajectiones compluries agnosco in hac regia vere sponsa. *Lipsius.*

Et motu terræ celebre] Dixi ad lib. I, 68. (ubi *prorupere* non *prorumpere* volui in verbis Curtii,) apud bene Latinos semper ποιητικῶς poni τὸ *proruere*. Auctor quidem Ætnæ vulgo, vers. 308. *rupes aliquas penitasque cavernas Proruere.* Sed cum Scaliger ibi testetur vett. lib. habere *Provehere*, censeo scribendum, *Procidere*. Quemadmodum & apud Valerium Flaccum lib. 7, 600. *In caput inque humeros ipsa vi molis & iræ Procidit:* ubi editur *Proruit*. Tale vitium & hic oblatum Tacito, qui scripserat. *Et motus terræ.* Ut Livius lib. 22. *Eum terræ motum, qui multarum urbium Italiæ magnas partes prostravit, montes lapsu ingenti proruit.* Senec. nat. q. 6, I. *hic motus Campaniam magna strage vexavit.* Gronovius.

1 *Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss.*] Restitue iis prænomina vera ex lapide, præter mentem Onufrii Fastorum scriptoris:

VOTVM. SOLVERVNT. L. M.
L. VERGINIO. RVFO.
C. MEMMIO. REGVLO.
COSS.

Lipsius. Sed biennio superiore, ut lib. 14. relatum est, Memmius Regulus mortem obiit: quare illius hic vel filius, vel alter ab illo videri debet. *Vertranius.*

2 *Locus puerperio colonia Antium fuit*] Abest in Matt. Corvini exemplari verbum *fuit*, quod nos quoque dispunximus. *Rhenanus.* Verbum *fuit*, ex Flor. ac Ven. addidimus. *Pichena.*

3 *Jam senatus interim uterum Poppææ*] Adverbium *interim* sustulimus. *Rhenanus.*

4 *Ad exemplar Atticæ religionis*] Panathenæa Atheniensium intellegi volunt, de quibus apud Græcos obvii loci. Dubito. nam Panathenæis respondebant Romanæ Quinquatrus, nescio an hoc certamen novum. In libris etiam vacillare scripturam video. quorum Vaticanus optimus, *accicæque* præfert, Farnesianus, *anciatæ*. An fuit, *Actiacæ religionis*, sive potius *regionis*? Nec enim major hic, quam in aliis ludis, religio. Enimvero in Suetonio lego, Augusti cap. XVIII. ab eo Principe institutos *Nicopoli apud Actium ludos quinquennales, quo celebratior ejus victoriæ memoria in posterum esset.* Et durasse eos ad inferiora tempora, Mamertinus in Panegyrico docet: *Urbs Nicopolis conciderat, & certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis mæsti deforme justitium.* Fuit autem certamen triplex, Gymnicum, Musicum, & Equestre, ut Dio tradit lib. 51. quem vide. Hæc mea olim mens, sed ut multa in hac ἀρχαιολογίᾳ incerta, nec umquam eruenda, hic etiam dissentiunt, & vir pereruditus tuetur vulgatam lectionem, & explicat in Agonistici sui lib. III. quem licet adire. *Lipsius.*

Atticæ religionis] Celebre certamen Athenis Minervæ sacrum, Panathenæorum est, quæ unde sic dicta sint, studiose exquisivit Pausanias Arcadicis. Eorum festivitas, ut Suidas ait, & quinquennalis, & anniversaria fuit. Sed cum Nerone IV. Cornelio Cosso consulib. ludicrum quinquennale Romæ institutum fuerit testimonio Taciti libro superiore, factum illud ad instar magnorum Panathenæorum existimo, quæ singulis lustris fiebant. Hoc vero certamen pro cujus exemplari Atticam religionem habuit Nero, ex anniversariis & minoribus Panathenæis, agonem gymnicum fuisse reor. Quæ sequuntur de circensibus, obvia sunt in auctoribus, & à quolibet sciri possunt. *Vertranius.* Ludorum quorumlibet publicorum aliquam *religionem* fuisse satis comprobatum est: sed & Valerius Maximus *ludorum religionem* dixit lib. 6, I. Curules autem ludos à principe suis suorumque nataliciis datos quin existimemus, nihil prohibet, quales Panathenæis exhibiti: de quibus ita loquitur Suidas, ut primum quidem ab Erichthonio Vulcani & Minervæ filio instituta, tum à Theseo restituta fuerint, ipsa duplicia lustralia scilicet, quæ magna dicta, quinquenniis singulis celebrari solita, alia vero quotannis, utraque apud Athenas ipsas. *P. Faber.* Ludi ad exemplum Atticæ religionis sunt, Panathenæa, in quibus pueri puellæque forma conspicui, manibus, amplexi, per diversos flexus Pyrrhicham saltabant. *Gutherius.* Lipsio aliorum commenta hic non placent, mihi nec ipsius. Non probare possum, quia & res & locutio vetant. Scil. Tacitus *Actiacam regionem* diceret, cum vellet ludos Actiacos intelligi. Et quis ita loquatur, *ad exemplar regionis.* Deinde quæ ratio similitudinis inter causas hujus, & illius ab Augusto certaminis? Nullam ego certe video. Sed melius ad hunc locum afferre

Atticæ religionis decretum: *utque Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Jovis locarentur: ludicrum Circense, ut* [1] *Juliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium, ederetur.* quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ [2] adulationes, censentium *honorem divæ, & pulvinar, ædemque & sacerdotem.* Atque ipse ut lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. [3] Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thrasꝫam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua *reconciliatum se Thraseæ* apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæsa-

24 ri gratulatum. [4] Unde gloria egregiis viris, & pericula gliscebant. [5] Inter quæ veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasque in eandem formam attulere; *Se priora & totiens jactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tigranen; post Pætum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim; datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridaten accipiendo diademati in urbem venire, nisi* [6] *sacerdotii religione atti-*

re nihil ipse possum, nisi quod Muretum notasse memini: *Antilanæ religionis.* quod quia non capio, nec firmo, nec refello. *Acidalius.* Muretus *Antianæ religionis*, ut vox ab Antio colonia dicta sit. Ego nihil: sed moneo in Flor. corrupte legi, *actiercæ religionis.* Pichena. Frustra nos in Græciam trahunt viri eruditi. Farnesianus codex habet *Anciatæ.* Legendum haud dubie *Antiatis.* Fortuna Antii maxima religione colebatur, ut notum ex Horatio & aliunde. Eam imitati Romani, nempe quia Poppæa, ut jamjam dixerat Tacitus, pepererat Antii. *Grotius.* Ecce farraginem variæ lectionis, quia unusquisque recentium codicum scriptor elaborabat aliquid supponere, quod putaret facilius ad intelligendum. Hinc tantopere ab antiquitate codicis Medicei deviare posteriores contigit. Hinc Ryckius se confert, nullam gratiam referens Mureto priori huc converso, ad Grotium offerentem *Antiatis*, vel quod hic nuper addidit *Antiatinæ*, quum sequentia nihil indicent de hujus periodi lectione, ubi alienum aliquid scribitur. Florentiæ autem dum scribitur sic *Accierce*, ita ut vix decernas sitne *ci* an *ti*, ut adfirmat Pichena, inde veræ medicinæ spes deduci debet. Hoc enim solum est antiquum: & cur viri docti non omni ratione captaverunt ejus vocis viciniam? Certe potest teneri, quum bene cognita sit apud Græcos Ἀξίερος. Hæc in sacris Samothracicis, & sic utique celebratissimis, dicebatur Ceres. Hæc dea habuit filiam Proserpinam, in ista religione nominatam Ἀξιόκερσαν. His Poppæa & filiola ejus comparantur. Hujus *Axieri* notionem plenissime servavit Apollonii Rhodii Scholiastes ad lib. 1, 917. Ἀξίερος Ἀξιέρειος; ecce penitissime monstrata codicis Medicei vetustissima scriptura, *Accierea religio*, haud dubie electa convenientissime, vel ad ordinem fabulæ, vel quod credere licet istud certamen præsertim musica constitisse ac cantu, quoniam alia genera ludicrorum nihil oportunum ad musicæ Neronianæ magnificentiam conferebant. Hinc ea primaria electa. Porro non debuerat tacere Pichena in MS. Mediceo legi *locarentur*, non *collocarentur*, quod bene monuit Ryckius, non tamen uti ausus, quum sit veritas liquidissima, ut debuerim falsum evictum expellere. *Jac. Gronovius.*

1 *Juliæ genti apud Bouillas*] Lib. 11. Annal. *Sacrarium genti Juliæ, effigiesque divo Augusto apud Bouillas dicantur.* Lipsius.

2 *Adulationes censentium honorem Divæ*] Id est, quidam adulatione magis, quam vero judicio Augustam Poppæam Neronis filiam mortuam inter divos referendam censebant, ut solebant Imperatores, eique ædem sacram constitui debere, & sacerdotes. *Lupanus.*

3 *Adnotandum est*] Scripsimus, *Adnotatum est.* Rhenanus.

4 *Unde gloria egregiis viris & pericula gliscebant*] Nescio si delendum *Et*: capiendumque, pericula gliscebant viris gloriæ egregiis: non, gloriæ & pericula gliscebant egregiis viris. Quid si? *Unde gloria egregiis viris*, (scil. gliscere vel provenire solent) *pericula gliscebant.* Unde pericula tum provenisse. *Acidalius.* In vulgatis, *gloriæ*, numero plurium. Nos, *gloria*, scripsimus, Flor. ac Ven. auctoribus. *Pichena.*

5 *Inter quæ veris principio legati Parthorum*] Sic Flor. ac Ven. Vulgo, *interim.* Idem.

6 *Sacerdotii religione*] Ad explicationem hujus loci unice facit Plinius 30, 2. *Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo provinciis gravis, navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant.* Hæc igitur ea religio, hoc sacerdotium, quod Tacitus innuit. Ceterum in Plinii verbis cave interpreteris ideo provinciis gravem fuisse Tiridatem, quod Armeniacum triumphum afferebat, sed quod magus erat: ea enim res in caussa fuit, cur non navigaret, sed per

attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diversa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, *quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse* respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, *bellum anceps* [1] *an pax inhonesta placeret.* nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cujus alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. [2] Syriæque exsecutio Cincio; copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannonia adjecta est. [3] Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas provincias regebant, *jussis Corbulonis obsequi.* in tantum ferme modum aucta potestate, [4] quem populus Romanus Cn. Pompejo bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis; *Ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore solicitudine ægresceret.* 25

26 At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta [5] apud Melitenen,

per longa terrarum spatia, cum onere provinciarum (illis enim Nero præceperat, ut splendide exciperent & haberent) ingrederetur. *Freinshemius.*

1 *An pax in hoste*] Fortasse rectius, *an pax inhonesta placeret.* Lipsius.

Bellum anceps an pax in hoste] Ut *honestum* dignitatis plenum, ita contra *inhonestum* dedecoris ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus locis hæc vox esse debuit: ubi enim in impressis lib. 15. *An pax in hoste placeret*, in antiquissimo libro *inhosta:* quare *inhonesta* arbitror legendum. Item lib. 2. hist. 31. Ubi in excusis *ventre & gula sibi ipse hostis*, in eodem *sibi inhostus*, ego *inhonestus* lego. Et ut plenius intellegatur negligentia librarii, qui imminutas voces scribebat, has maculas exortas, lib. 4. hist. 62. pro *innexa signa* legi debet *inhonora:* in illo enim *in hora.* ad Catonem *P. Victorius.* Magis omnino placeat Lipsii conjectura. Alias Taciti phrasis & sensus suadebat mihi scribere *pax in hostem.* Acidalius. Recte, opinor, emendavit Lipsius: nam in Flor. legitur, *an pax in hosta.* Pichena. Vox Latina *hostus*, unde *hostorium*, quo modius æquatur & cumulus deruitur. & verbum *hostire*, quod est æquare, & *hostimentum* ἀμοιβή. unde & *redhostire* par pari referre. *Hostus* igitur æquum vel æquatum significat. inde *inhostus* pro iniquo & injusto, quam vocem Arnobio ex scriptis alibi restituimus. etiam usus Tacitus lib. 2. histor. & lib. 15. annal. *Hostus* χαρὸς. Salmasius. Sæpe hæc versavi animo; sed nondum satisfaciens cogor præterire, quoniam nihil mihi placere fateor. Interim doctus lector consulat sibi, & hoc utique sciat mox in MS. Mediceo seriem vocum hanc esse, *Corbulo militum atque hostium tot per annos gnarus.* Quis hanc mutavit? *Jac. Gronovius.*

2 *Syriæque exsecutio*] Executionem pro administratione usurpat fortasse, uti alibi, *Negotii ejus exsecutionem libens suscepit.* Seneca: *Differam hæc in præsenti. Desiderant enim longam & propriam exsecutionem.* Addubito tamen num leg. *Syriaque Sex. Cincio.* Lipsius. Certe esse hic aliquid suspectum docet lectio codicis Medicei, quæ est *excucio Citio*, ut & vulgavit partim Ryckius. *Jac. Gronovius.*

3 *Scribitur Tetrarchis*] *Tetrarchæ* dicebantur, qui quartam regni partem detinebant. Cicero in Philipp. *Idem si cæteri reges, tetrarchæ, dynastæque fecissent.* Augustus Herodis majoris regnum divisit in tetrarchias. Josephus *toparchias*, sive *ethnarchias* appellat. *Lupanus.*

4 *Quam populus Rom.*] Castigavi, *quem.* subaudi *modum.* Rhenanus. Amplector lectionem Venetam, *quam pop. Rom.* simillimo Curtii loco persuasus. sic enim ille 6, 5. *Artabazum deinde geminato honore, quam Darius habuerat ei, remittit domum*, quamquam & hunc locum in recentioribus editionibus corrumpi videam. *Freinshemius.* Neutrius auctoris his in verbis particulæ commodum esse locum censeo. *Gronovius.*

5 *Apud Melitenen*] Ptolemæo, Μελιτηνὴ, Susianæ pars. *Lipsius.*

nen, [1] qua tranſmittere Euphraten parabat. Tum luſtratum rite exercitum ad con-
cionem vocat, orditurque magnifica *de auſpiciis imperatoriis*, *rebuſque à ſe geſtis*, [2] ad-
verſa *in inſcitiam Pæti* declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia
27 erat. Mox [3] iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetuſtas obſepſe-
rat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologeſiſque de pace legatos haud aſpernatus,
adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: [4] *Nec enim adhuc eo ventum,*
ut certamine extremo opus eſſet. Multa Romanis ſecunda, quædam Parthis eveniſſe, do-
cumento adverſus ſuperbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vaſtationibus re-
gnum dono accipere; & Vologeſen melius ſocietate Romana, quam damnis mutuis, genti
Parthorum conſulturum. [5] *Scire quantum intus diſcordiarum, quamque indomitas & præ-*
feroces nationes regeret. Contra imperatori ſuo immotam ubique pacem: & unum id bel-
lum eſſe. [6] Simul conſilio terrorem adjicere, & Megiſtanas Armenios qui primi à no-
bis defecerant, pellit ſedibus, caſtella eorum exſcindit, plana, edita, validos, in-
28 validoſque, pari metu complet. Non infenſum, nedum hoſtili odio Corbulonis
nomen etiam Barbaris habebatur, eoque conſilium ejus fidum credebant. [7] ergo Vo-
logeſes neque atrox in ſummam, & quibuſdam præfecturis inducias petit. Tirida-
tes locum diemque colloquio poſcit. Tempus propinquum; locus in quo nuper
obſeſſæ

1 *Qua tranſmittere*] Mediceus, *tramittere*: ſi non pro aſſiduo Taciti more, certe pro denſo & crebro. Prave autem quædam editiones habent, *quia tranſmitt.* Vide cap. 7. *Jac. Gronovius.*

2 *Adverſa in inſcitiam Pæti declinans*] Ita legendum vidi, cum alii haberent, *adverſam inſcitiam.* Corbulo ad confirmandos militum animos magnifica loquitur, de auſpiciis imperatoriis, & fortuna principis Rom. cui omnia cederent. deinde de rebus à ſe geſtis, deque ſua & providentia, & rei militaris peritia: ut ita milites & imperatoris fortuna & ducis vigilantia ſcientiaque freti ampliores animos caperent, cum jam nulla amplius adverſa metuenda haberent, ut quæ per inſcitiam prioris ducis ipſis obtigiſſent. Sic igitur adverſa declinat in inſcitiam Pæti, quomodo fere ſupra 14, 38. *Claſſicianus adverſa Suetonii pravitati ipſius, proſpera ad fortunam Reip. referebat.* Alio conſilio uſus eſt Cæcina ſupra 1, 67. *reticuit de adverſis*: ne ſcil. militem adhuc perculſum memoria iſtorum caſuum formidoloſiorem hoſtium faceret, præſertim cum non haberet, in quem adverſorum iſtorum culpam conferret. Hæc ergo mens eſt auctoris, quam ex ſenſu potius quam verbis vulgatis aſſequutus eſt interpres Germanus & Italus; qui ambo Pætum à Corbulone reprehenſum agnoſcunt. At non hoc exprimas ex iſtis verbis *adverſam inſcitiam declinans*: ſed id potius quod Gallus reddidit: *ſe donnant garde de parler de la miſerable ignorance de Pætus.* & optimus Hiſppanus: *ſin tocar en el mal govierno de Pæto.* quæ tamen ſententia falſa eſt. nec enim pepercisse infamiæ Pæti Corbulonem ſatis apparet ex pluribus Taciti locis ut 15, 16. & 15, 28. *Freinshemius.*

3 *Iter L. Lucullo*] Plutarchum lege. *Lipſius.*

4 *Non enim adhuc eo ventum*] Flor. *nec enim ad huc.* Pichena.

5 *Scire quantum*] Sententiam adjuveris, ſi ſcribas: *Sciret.* Lipſius.

Scire quantum] Vir doctiſſ. velit *ſciret*, me non adſentiente. nam de Corbulone hæc interpretor, quaſi dicat, interna Parthorum vulnera regem non poſſe tegere, quin aliis etiam, atque ſibi quoque ipſi innotuerint. Si tamen mutari quid placeat, malim ſcribere *Sciri.* Freinshemius.

6 *Simul conſilio*] Comptiora hæc omnia ſint, ſi ſic legas: *ſimul, ut conſilio terrorem adjiceret, Magiſtanas* &c. *Freinshemius.*

7 *Ergo Vologeſes neque atrox in ſummam*] Doctiſſ. vir ſtellula nobis oſtendit defectum ſive corruptionem loci. Quid ſi *atrox* ab A privativo & τρεῖν *tremere.* Plaut. Capt. *Niſi reperio atrocem mihi aliquam aſtutiam.* Vologeſes amplectitur conſilium Corbulonis ut fidum, & quia timens prævidebat, (niſi à bello deſiſteretur) non de Armenia tantum certamen fore cum Romanis, ſed de ſumma ſuarum rerum, quod ſemper caverat. *Vologeſi vetus & infixum erat arma Romana vitandi.* To *in ſummam* eodem ſignificatu lib. 2. hiſtor. *Sed Corſicam prope afflixit Decimi Pacarii procuratoris temeritas, tanta belli mole nihil in ſummam profutura.* Salinerius. Vitii manifeſtus locus nec quiſquam dum ſubvenit. Lego *neque atrox in ſummam, & quibuſdam præfractior.* Vera & clariſſima emendatione: Id eſt, neque omnino atrox, & in parte præfractior. *Acidalius.* Sic hæc conſtituam: *Ergo Vologeſes neque atrox, in ſummam, aut quibuſdam præfecturis inducias petit.* Corbulo non habebatur infenſus Parthis, ergo neque Vologeſes atrox, aut nimis accenſus in bellum erat, eoque ut de pace melius conveniret, inducias petit vel univerſales, hoc eſt, in ſummam; vel, ſi id non poſſit, pro quibuſdam præfecturis. Præfecturæ ſunt Satrapiæ, provinciæ prætoribus regum,

obsessae cum Paeto legiones erant, cum à Barbaris delectus esset, ob memoriam laetioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunae gloriam augeret. [1] Neque infamia Paeti angebatur: quod eo maxime patuit, quia filio ejus tribuno ducere manipulos, atque [2] operire reliquias malae pugnae imperavit. Die pacta [3] Tiberius Alexander illustris eques Romanus [4] minister bello datus, & [5] Vivianus Annius gener Corbulonis, [6] nondum senatoria aetate, sed pro legato quintae legioni impositus, in castra Tiridatis venere, [7] honore ejus, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque [8] dextras miscuere. Exin Ro- 29
manus laudat juvenem, [9] *omissis praecipitibus tuta & salutaria capessentem.* Ille *de nobilitate generis* multum praefatus, cetera temperanter adjungit; *Iturum quippe Romam, laturumque novum Caesari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden.* Tum placuit Tiridaten [10] ponere apud effigiem Caesaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patriis; hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis, [11] signisque, [12] & simulacris

regum, sive satrapis, aut praefectis subditae. *Freinshemius.*

1 *Neque infamia Paeti augebatur*] Correximus, *angebatur.* Rhenanus.

2 *Operiri reliquias malae pugnae imperavit*] Imo *operire*, id est, terra tegere insepulta suorum corpora. *Grotius.* Non aliter habet Beroaldus & multae ex posterioribus. *Jac. Gronovius.*

3 *Tiberius Alexander*] Qui Procurator Judaeae post Cuspium Fadum: Idem antea Alexandriae Alabarches. Josephus lib. xx. *Lipsius.*

4 *Minister bello datus*] Suspicor legendum, *minister bello clarus*, ut idem fuerit error, quem supra notavimus ad lib. 13. *& dato die.* Sic histor. lib. 3. *quod illic secundae legioni à Claudio praepositus, & bello clarus egerat.* in vita Agric. *clari bello, ac sua quique decora gestantes.* Similiter lib 2. histor. dixit, *militia clarus.* Tamen vulgatam lectionem non sperno. *Pichena.* Vide 2. Observat. 20. *Gronovius.*

5 *Vivianus*] Mediceus, *Vinianus:* ut jam prodidit Ryckius, sed indignum observatu judicans & ideo praetermittens, qui in notis ad principium lib. 14. tam acriter tetigerat *Vipstanum Apronianum*, quasi *Apronianus* diceretur excedendo per adoptionem ex gente Apronia. An igitur talis & hic Annius? Certe Cl. vir non ducit illum ex gente Vinia, sed Vinicia. Credas aut pontificem aut magistratum fuisse. Rectissime MS. Mediceus. *Jac. Gronovius.*

6 *Nondum Senatoria aetate*] Quae est annus vigesimus quintus, ut alibi monui. *Lipsius.*

Nondum senatoria aetate] Plutarchus in Pompejo scribit minoribus quinque & viginti annis non licuisse in Senatum venire. *Lupanus.* Anni vicesimi quinti initium tam in urbe quam in provinciis, aetas legitima fuit, per quam in curiam ingredi licuit. *Vertranius.*

7 *Honori ejus*] Sic emendavit Lipsius. Vulgo, *honore.* Pichena. Atqui lib. 1. histor. 44. *non honore Galbae.* Adde 4. Observ. 16. *Gronovius.*

8 *Dextras miscuere*] Quod apud Persas sanctissimi foederis. Josephus: Ὁ δὲ Ἀρτάβανος τούς τε πατρῴους θεοὺς ἐπώμνυτο, μηδὲν κακὸν δράσειν αὐτοὺς, καὶ τὴν δεξιὰν ἐδίδου, ὅπερ μέγιστον παρὰ πᾶσι τοῖς ἐκείνῃ Βαρβάροις παράδειγμα τοῦ θαρσεῖν γίνεται τοῖς ὁμιλοῦσιν. Οὐ γὰρ ἂν ψεύσαιτό τις δεξιῶν ὑπ' αὐτοῦ δόσεως γενομένης, οὐδὲ πιστεύειν ἐνδοιάσειεν εἰ τοιᾶσδε ἀσφαλείας δόσις γένοιτο, παρὰ τῶν ἐν ὑποψίᾳ ἀδικήσειν καθεστηκότων. Firmat Gemistus Plethon lib. 11. De rebus Graecorum: *Persarum rex Mentorem, quod dextram dedisset, (maxima enim haec apud Persas fides) conservavit.* Lipsius.

9 *Omissis praecipitibus tuta & salutaria capessentem*] Praecipitium locus praeruptus, è quo facile quis praecipitari potest: hic vero translatitie sumitur, quod omisso bello, quo privari à Nerone Tiridates regno poterat, paci & suorum quieti consuleret. *Lupanus.*

10 *Ponere apud effigiem Caesaris insigne regium*] *Ponere* pro deponere. *Rhenanus.*

11 *Signisque & simulacris deum*] Videnda, si lubet, quae de Signis in Militia scripsi. Multa & varia fuerunt, & clypeis imaginibusque ornata: & ideo sic disposita & erecta comparat cum *deum templo.* Ita enim distinguendum videtur: quia simulacra etsi Deorum ibi fortasse, pleraque tamen Principum erant, & qui rerum tunc potiebantur. Nisi quis censet, ad ornatum, in sollenni illa velut pompa, etiam statuas deorum adhibitas & dispositas: quod in aliorum arbitrio & opinione relinquo. *Lipsius.*

12 *Et simulacris deum in modum templi*] Nulla hic ex Flor. lux, nisi quod in eo legitur, *& simulacris dm.* Ac si ea vox aliter interpretari non possit, quam, *deum*, fortasse absurdum minime videbitur, cum solemnis illa caerimonia in castris celebranda esset, aliqua etiam simulacra deorum cir-

 cum-

cris deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & [1] sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, [2] cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subjecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. *at nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum?* Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque. [3] & rogitante rege caussas, quotiens novum aliquid adverterat: ut initia vigiliarum [4] per centurionem nuntiari, [5] convivium buccina

cumposita fuisse, ad majorem ornatum ac venerationem. non quidem in signis, sed circum tribunal Imperatoris, in modum templi. nam ut aræ in castris, ita etiam deorum imagines fuisse credendum est. Godeschalchus ad Vegetium lib. 2, 6. hæc *deorum simulacra* interpretatur, mortuorum Imperatorum imagines, qui scil. inter deos relati essent. *Pichena.*

1 *Sedes effigiem Neronis*] De ea re Dio in Eclogis nuper publicatis: Ἀλλὰ καὶ βῆμα ὑψηλὸν ἠγάρθη. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰκόνες τοῦ Νέρωνος ἐστάθησαν. Similis Sedes sive suggestus etiam Romæ in castris Prætoriis. Tacitus 1 Histor. *In suggestu, in quo paullo antè aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem collocant.* Ergo statua hæc, ut apparet, in sede: exemplo scilicet deorum, qui sic plerumque ficti. Plinius Panegyrico: *Jamdudum illi radiatum caput, & media inter deos sedes, auro staret aut ebore.* Lipsius.

2 *Cæsis ex more victimis*] Eum morem suggerunt Claudianus lib. 1. De laudibus Stilic.

——— penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, rituque juvencos
Chaldæo stravere Magi. rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque Beli
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.

Et Sidonius Panegyrico Leonis:

——— Magis juratur ab illis
Ignis & unda deus. nec non rata pacta futura
Hic divos testatur avos. Chaldæus in extis
Pontificum de more senex arcana peregit
Murmura. ———

Strabo etiam aliquid de ritu victimas immolandi: Μερίσαντος δὲ τοῦ μάγου τὰ κρέα τοῦ ὑφηγουμένου τὴν ἱερουργίαν ἀπιᾶσι διελόμενοι, τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀπονείμαντες μέρος. Τῆς γὰρ ψυχῆς φασι τοῦ ἱερείου δεῖσθαι τὸν θεὸν, ἄλλου δὲ οὐδενός. Ὅμως δὲ τοῦ ἐπίπλου τι μικρὸν τιθέασιν, ὡς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ. id est: *Ubi autem magus qui sacrum peragit, carnes in partes tribuit, sua quisque accepta abeunt, diis nihil impartientes. Animam enim solam hostiæ deum velle ajunt, nihil præterea. tamen omenti partem aliquam exiguam flammæ imponunt, ut quidam tradunt.* Doctè ergo de omento Catullus inseruit,

Gnatus ut accepto veneretur carmine divos,
Omentum in flamma pingue liquefaciens.

ut ante me vulgavit magnus filiarum Mnemosynes antistes. *Lipsius.*

3 *Et rogitante rege causas*] Videtur edidisse Tacitus, *rogitantem regem.* Id enim requirunt his respondentia, *admiratione prisci moris adfecit.* Gronovius.

4 *Per centurionem nuntiari*] Qui vigilias ordine obibant. Tacitus l. 11. Histor. *Varus, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* Obibat ergo centurio, & rediens nunciabat Duci rectè habere. Polybium vide lib. VI. *Lipsius.*

Per centurionem enunciari] Scripsimus, *nunciari.* Rhenanus.

5 *Convivium buccina dimitti*] Circuivi olim hunc ritum, non tetigi. At nunc in manum mihi dat Polybius, lib. XIV. *Est ea Romanis consuetudo, ut tempore convivandi, cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium ducis personent, ad hoc, ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituant.* O locum opportunum, & huic rei unicum? è quo etiam Livio lux, qui morem hunc, sed obscurius, tangit lib. XXX. *Tribunis edicit, ut ubi prætorio dimisso, signa concinuissent; extemplo educerent è castris legiones. Ita, ut imperaverat, signa sub occasum solis efferri cœpta.* Scribit uterque de Scipionis astu, quo castra Syphacis clàm invasit. Germanorum Principum mos nescio an originem trahat istinc. Certè receptum dynastis etiam hodie, ut convivium ineant ad sonum tubæ. Quod ipsum Alexandrum Macetam fecisse observo, ex Athenæo lib. XII. Ἐγίνετο δὲ τὰ δεῖπνα πρὸς σάλπιγγα, τότε μὲν ἐν τοῖς γάμοις, καὶ ἄλλως δ' αἰεὶ ὅτε τύχοι, σπενδοποιούμενος, ὥστε πᾶν εἰδέναι τὸ στρατόπεδον. At enim, quia hic de fine, & de Buccina tantum, videsis me in Militia Rom. lib. v. Dial. IX. propius certiusque hæc explicantem. *Lipsius.*

Buccina dimitti] Firmavit Lipsius in Notis, hoc intelligi de Classico, quod tempore convivandi, cuncti tibicines ac buccinatores ad tentorium ducis canebant, ut ait Polybius lib. 14. At quoniam de buccina tantum Tacitus loquitur, & de convivii fine scrupulus mihi erat de hujus loci sententia. Quem tandem sustulit idem Lipsius de militia Romana lib. 5. dial. 9. interpretans, classicum illud omnium signorum, cecinisse ante cœnam, buccinam vero post cœnam. *Pichena.* Athenæus lib. IV. ἕως ἐσάλπιστε τὸ εἰωθὸς τοῦ τελευταίου δείπνου σημεῖον. Τοῦτο γὰρ τὸ Μακεδονικὸν εἴσθα ἔθος ἐν ταῖς πολυανθρώποις εὐωχίαις γινόμενον. Gronovius.

1 *Structa*

buccina dimitti; & [1] structam ante Augurale aram subdita face accendi: [2] cuncta in majus extollens, admiratione prisci moris affecit. [3] postero die *spatium* oravit, *quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque viseret*; obsidem interea filiam tradit, litterasque supplices ad Neronem. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen 31
Ecbatanis repperit non incuriosum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, *ne quam imaginem servitii Tiridates perferret*; [4] *neu ferrum traderet*; [5] *aut com-*

1 *Structa ante Auguralem*] Hæsi & in hoc loco olim: quem nunc quidem perambulo levi pede. Lego: *structam ante Augurale aram*. Non enim vult structum aliquid accensumve ante aram fuisse (non ille mos) sed in ipsa, quam collocat ante Augurale, locum in dextra Prætorii parte, ut docuimus ex Hygini verbis, lib. II. Sed quis iste ritus? nisi fallor, ille ipse qui in privatorum etiam conviviis, carpendi aliquid è dapibus & libandi in honorem deorum. hoc tamen discrimine, quod vulgo in focum libamenta ea illata, sedem scilicet Larium: hic in Aram, paullo augustius, & pro splendore Imperatoris. Et de libatione quidem varii testes: propriè ad hunc morem isti, Homerus in Achillis convivio, libro IX.

——— Θεοῖσι δὲ θῦσαι ἀνώγει
Πάτροκλον ὃν ἑταῖρον. Ὁ δ' ἐν πυρὶ βάλλε θυηλάς.
——— *dis jussit sacrificare*
Patroclum socium. hic libamina jecit in ignem.

Dionysius l. IV. Antiq. Ἀπὸ τῆς ἑστίας τῶν Βασιλέων, ἐφ' ἧς ἄλλας τε συντελοῦσι Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσι. *E foco regio, in quo cum alia sacra Romani facere solent, tum & cœnarum libare primitias.* Plutarchus de Fort. Rom. facit Ocrisiam ἀπάργματα καὶ λοιβὴν λαμβάνουσαν ἀπὸ Βασιλικῆς τραπέζης, καὶ ὥσπερ εἰώθει, τῷ πυρὶ ἐπιβάλλουσαν: *primitias & libamenta capientem è mensa regia, &, ut solet, in ignem conjicientem.* Silius pulcherrimè lib. VII.

Distinxit dulces epulas, nulloque cruore
Polluta castus mensa cerealia dona
Attulit, ac primum Vestæ detersit honorem
Undique, & in mediam jecit libamina flammam.

Persius in patella poni & deferri solere ostendit:

—— *cultrixque foci secura patella.*

Ubi vetus interpres: *Quia delibantia* (puto, *delibata*) *dapes in ea posita ad focum feruntur.* Inde *Patellarii dii*, Plauto: inde Varroni scriptum: *Deos colere, & dare in patellam μικρὸν κρέας.* Tibullus huc aspexit, Lares compellans:

Adsitis divi. nec vos è paupere mensa
Dona, nec è parvis spernite fictilibus.

Etiam Livius lib. XXXIX. *Inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, & bene precari mos esset.* Denique Horatius:

——— *vernasque procaces,*
Pasco libatis dapibus.

satyrice & ambiguo sensu. sive quia non pasceret vernas, nisi prius libatis dapibus: sive quia è libatis dapibus. Et hoc postremum, ut religio poëtæ fuit, magis censeam ex ejus mente. Non enim semper comburi libamenta ea mos, sæpè apponi tantum, & mox edi. Artemidorus hoc clare notat de sacrificulis eo cibo se sustentantibus, lib. III. cap. 3. *Lipsius.*

Ante auguralem aram subdita face accendi] Castigavimus, *& structa*, hoc est, struem lignorum exstructam) *ante auguralem aram subdita face accendi.* subauditur, *ligna*, vel simile quippiam. *Rhenanus.* Legendum; *Structam ante auguralem aram*, &c. non, *structa*, quod mendosum est. De *augurali* autem *porta* mentio est supra, ubi scriptum est, *augurali egressus.* Ursinus. Nihil certius Lipsii correctione. nam præter historiæ fidem, à Flor. etiam fere confirmatur, in quo legitur, *& structam.* Male vulgati: *& structa ante auguralem aram.* Pichena.

2 *Cuncta in majus extollens*] Florent. ac Ven. *attollens.* Pichena.

3 *Postremo die*] Forte, *postero.* Nam noctem eam mansit, uti apparet ex vigiliis nunciatis. *Lipsius.*

Postero die spatium oravit] Emendavi, *postremo die.* Quamquam si quis de biduo ultimo tantum intelligat, recte scripserit *postero die*; id quod secutus est castigator hujus loci. Quod si quis totum tempus respiciat, quo semel atque iterum congressi sunt, præsertim quum præcedat, *Dein paucis diebus interjectis:* non absurda lectio erit *postremo die*, quam nos Budensi codici debemus, cui cætera ferme omnia. *Rhenanus.* Lipsii correctionem Florent. confirmat. Vulgo, *postremo die.* Pichena.

4 *Neu ferrum traderet*] Persæ enim & Parthi omnes semper de more cincti. Ammianus lib. XXIII. *Omnes promiscue vel inter epulas festosque dies gladiis cincti cernuntur. quem Græcorum veterum morem primos abjecisse Athenienses Thucydides est auctor.* At de ritu ponendi apud Magistratus ferri, in Electis mihi dictum cap. de Lictoribus. *Lipsius.*

Neu ferrum traderet] Intelligendum, ipse Tiridates Corbuloni. *Rhenanus.*

5 *Aut complexu*] Duplex ritus. Priorem illustro è Spartiani Severo, de quo Legato Africæ: *In ea legatione, cum eum quidam municipum suorum Leptitanus, præcedentibus fascibus, ut antiquum contubernalem ipse plebejus amplexus esset; fustibus eum sub elogio præconis cecidit. Legatum populi Rom. homo plebejus temere amplecti noli.* Interdicti ergo provinciales complexu. Sed nec in fores statim illis aditus; uti eleganter Salvianus lib. III. de Gubernat. *Intra januas non modo illustrium potestatum, sed etiam Præ-*

sidum

complexu provincias obtinentium arceretur; foribusve eorum assisteret: [1] *tantusque ei Romæ, quantus consulibus, honor esset.* Scilicet externæ superbiæ sueto, [2] non inerat noti-
32 tia nostri: [3] apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur. Eodem anno [4] Cæsar nationes Alpium maritimarum [5] in jus Latii transtulit. [6] Equitum Romanorum locos

sidum aut Præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut judex vocaverit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprii dignitas introire permiserit: ita ut si quispiam fuerit insolenter ingressus, aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua verecundiæ atque existimationis suæ labe multetur. Quod augendæ dignitati usurpatum à Præsidibus; uti privatim à quibusdam per superbiam Romæ. *Lipsius.*

1 *Tantusque ei Romæ, quantus Consulibus, honor esset*] Addidi istud, *ei*, ex Florentino. *Pichena.*

2 *Non erat notitia nostri*] Flor. habet: *non inerat.* Pichena.

3 *Apud quos jus imperii valet, inania transmittuntur*] Leviter dubito, num, *vis imperii*, legendum sit. *Vis* enim magis proprie opponitur ad *inania*, quam jus. quasi dicat: Illi inania sectabantur, nos rerum substantiæ insistimus. lib. 2. *favorabili in speciem oratione, vim imperii tenuit.* lib. 3. *Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat.* lib. 15. *Ad vim dominationis conversus.* Pichena. Sed præterea in eodem MS. Med. in quo legitur *vis imperii*, etiam legebatur *tramittuntur*, ut supra aliquoties. *Jac. Gronovius.*

4 *Cæsar nationes Alpium maritimarum*] Locus hic admonet, ut varia Alpium nomina attingam, quando eorum, qui de his scripsere etiam ex recentioribus, diligentiam non satis probem. Igitur *Alpes Pœnas* esse opinor, per quas ex Druentia flumine recta in Italiam tenditur Brigantionem versus & Ferietam, quæ via nostro quoque tempore est frequens. *Grajas* quæ & *maritimæ*, quod per eas Hercules iverit, ubi etiam Monæci portus illi facer, ut auctor est Ammianus lib. 15. *Cottias*, qua à Segusio oppido per Centronas itur: tametsi recentiores, ut Paulus Diaconus & Ge. Merula *Cottias* esse existiment, in quibus Bobium urbs est, quod antiquis auctoribus non est probabile. Cottias appellatas quandoque etiam *Julias* non falso fortasse aliqui tradunt, quod in eas per Tricassinos eatur. Bellovesum autem per Tricassinos in Julias Alpes venisse, Livius est auctor. Sed & non male *Julias* Tacitus appellat Alpes, quæ versus Carnos sunt, unde & *Julium Carnicum*, & *Forum Julii*, qua ex Venetia in Noricum itur. cui sententiæ ex recentioribus adstipulatur Sabellicus in Aquilejen. historia. Sunt & *Rhætica Alpes*, quibus in Rhætos vadimus, quos vulgo *Grisones* vocant: incipiunt ab Adya monte (Straboni corrupte legitur nunc *Adula*, nunc *Advela*) id est inaccesso. Vernacula simplicitas *montem Bralium* nuncupat, in Volturena, seu ut imperiri, in valle Telina, & in Venetiam protenduntur, donec Ocræ subeant. *Lepontiæ* adhuc servant nomen. sunt in Suitensibus, qua Claronam ex Bilitionis castro recta tendimus. In Alpibus, quas Cæsar in commentariis *Summas* appellat, cum cæteris convenio. Sunt inter Sedunos & Veragros, ubi & Octodorus est pagus, quem Sancti Mauritii vocant. Cæterum quamvis hæc nostra sententia videatur plurimis auctoribus congruere, non arbitror omittendum, esse etiam, qui refragentur, quando Ptolemæus inter Adulam & Ocram *Pœnas Alpes* collocet, quo in loco esse Rhætica juga ipse prodidi. Verum ex Plinio illius sententia confutatur: qui de Grajis & Pœninis in Salassos descendi tradit: ut fortasse *Pœninæ Alpes* illic incipiant & desinant in maritimas, si Ammianum sequimur. Est & adhuc Suitensibus, qui vulgo eorum sermone Alpes *Grey* dicatur mons, qua Friburgum tendimus. Ipse inter veteres non omnino constitisse harum nomenclaturam existimo. Nam & Plinius in Lepuntiis diffidere visus est, qui cum *Cottiana juga* Centronibus vicina tradidisset, Grajis Alpibus aut easdem aut certe contiguas Lepuntias mavult: quod non probo, cum longe gravior sit auctor Cæsar, unde nostra sententia fulcitur; & Plinius non affirmet, sed aliorum relatione ex eymo innuere videtur. *Alciatus.*

5 *In jus Latii transtulit*] Suet. in Aug. 47. *Merita erga Po. Rom. allegantes Latinitate, vel civitate donavit.* Latinitate, id est jure Latii veteris. Inde apud Plinium lib. 3. legitur quædam oppida fuisse civium Rom. *alia Latinorum veterum.* Cic. ad Att. lib. 14. *Multa Siculis Cæsar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda. Latium* quoque *dare* dixit Spartianus in Hadriano. Tac. lib. 19. *Fœdera sociis, Latium externis dilargiri.* Lupanus. *Alpes maritimæ* sunt, quas mare Ligusticum & Gallicum abluit, scil. à portu Herculis ad usque Tauroentum portum Massiliensium. Earum incolæ ex nostris gentes Transalpinæ fuerunt, Deceates, Oxybii & Salyes: ex Cisalpinis, (si Romam spectes) Montani Ligures, à Macra, ut ait Cato, in Nicæam effusi: inter quos memorati, Intemelii, Ingaunique, Italiæ regione nona, juxta descriptionem Augusti. Sed licet Alpinis maritimis Oxybios, Deceates & Salyes annumerarim, secutus scriptores, & inscriptionem, quam hic subdere, & inde argumentari volui: non existimo Neronianum edictum quicquam ad nostros attinuisse. Aliunde igitur jus Latii Antipolis oppidum habuit, quod Plinius Latinum scripsit, de quo alias pluribus. Est autem inscriptio alteri columnæ matricis ecclesiæ Vensiensis hujusmodi: *Curante. Ac. Iulio. Honorato. P. Praeside. Alp.* Quod si præsidatui Alpini provinciales populi subjecti fuere, alia trans, alia cis Varum magistratuum potestas fuit: ut alteri præsidi Alpium,

locos sedilibus plebis antepofuit apud Circum. namque [1] ad eam diem [2] indiscreti inibant, [3] quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, [4] pari magnificentia ac priora. [5] Sed fœminarum illustrium

pium, alteri procuratori maritimarum Alpium parerent. Quare diversos populos diversi juris fuisse necesse est dicere, sic ut nihil majores nostros Neronis edictum attigerit. *Vertranius.*

6 *Equitum Rom. locos*] Recte & ordine capienda hæc legendaque, ne cum aliis abeas errabundus. Ita autem in Circo sedendi (nam de Theatro alius mihi locus) res fuit. Ad Augusti ævum spectaculum id, Senatus, Eques, Plebes inibant indiscreti. Nam Roscia lex & Julia Theatralis, de scena tantum caverant, non de Curulibus ludis. Qui quoniam antiquissimi; religione quædam, censeo, & simul non alienandæ plebi, servatus in iis mos priscus. Cornelio Cinna demum & Valerio Messalla Coss. anno urbis DCCLVIII. mutavit Augustus. Dio lib. 55. *Καὶ τὰς ἱπποδρομίας χώρις μὲν οἱ βουλευταὶ, χώρις δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον, ὃ καὶ νῦν γίγνεται.* Sed ita, ut saltem juberet seorsim spectare Senatum, seorsim Equitem: non tamen loca illis certa adsignaret stataque. Itaque in alia atque alia regione Circi spectabant (sedilibus videlicet his aut illis à plebe occupatis) donec tollendæ confusioni, Claudius Imp. Senatui attribuit certam mansuramque sedem. Suetonius cap. XXI. *Circo maximo marmoreis carceribus duratisque metis exculto, propria Senatoribus constituit loca promiscue spectare solitis.* Ait *promiscue*: magis vere proprieque, vage. Eam enim Suetonii mentem esse, libens Dioni concredo rem eam explicanti cum cura, lib. 60. *Ἑώρων μὲν που καὶ πρότερον ἐν αὐτῷ* (de Circo prædixit) *ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό, τε βουλευτικὸν καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ᾽ οὗπερ τοῦτ᾽ ἐνομίσθη. Οὐ μέντοι καὶ τεταγμένα σφίσι χώρια ἀπεδέδεικτο. Ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέκρινε. Καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που καὶ ἔν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι ἐπέτρεψε.* Sed Claudius Senatui tantum. equiti ecce nunc Nero. Sueton. cap. XI. *Circensibus loca equiti secreta à ceteris tribuit.* Plinius l. VIII. c. VII. satis ostendit nova exædificata ea loca fuisse: *Cæsar Dictator*, inquit, *euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens.* Quod in fine verborum Dionis est, nolim negligas. Nam etiam post loca divisa, promiscue licuit spectare Senatoribus, sed in veste, ut ait, privata. Exemplum in Plinio, l. 9. epist. ubi Corn. Tacitus hic ipse noster in Equestribus spectat, etsi Senator. *Numquam majorem*, ait Plinius, *cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Corn. Taciti. Narrabat sedisse se Circensibus proximum equiti Rom.* &c. Hæc satis ad Taciti mentem: nam de linea, de cancellis, de loco feminarum alibi dico ubertim. *Lipsius.*

Sedibus plebis antepofuit] Scripsimus, *sedilibus plebis.* Rhenanus.

1 *Ad eam diem indiscreti ibant*] Reposui, *indiscreti inibant.* Idem.

2 *Indiscreti inibant*] Sic infra: *Inisse eum domesticam scenam.* Lipsius.

3 *Quia Lex Roscia*] Hanc tulit Roscius Otho. Unde ab Horatio in Epodo dicitur, *Othone contempto sedet.* Quatuordecim ordines Seneca appellat *Equestria.* Lupanus. L. Roscius Trib. pleb. legem tulit, *ut equitibus Rom. in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur*, ait Livius lib. 99. At in aliis locis, ut in Circo, an promiscue, an separatim equites à plebejis spectarent, lex Roscia non caverat: ideoque Neronis edicto locus equestri ordini, ut in theatro ante fuerat, in Circo assignatus est. *Vertranius.*

4 *Pari magnificentia ac priori*] Castigavimus, *pari magnificentia; ac priora.* Rhenanus.

5 *Feminarum illustrium senatorumque*] Cur invertitis censores? Non enim, inquiunt, probabile feminas descendisse in arenam. Boni viri, quam bene sentiunt de sexu, quo nihil abruptius, cum semel frenum excussit ingeniti pudoris! Sed discite, & credite priscis, non in caveam solum feminas venisse, sed in arenam. Juvenalem omitto satyra VI. Suetonius ecce in Domitiano cap. IV. *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modo pugnas, sed & feminarum.* Et Statius de iisdem ludis I. Silv.

Stat sexus rudis insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Adeoque id verum & vulgatum, ut Severo imperante cavendum SCto fuerit *μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν. non ultra feminam ullam ad gladium depugnare*, ait in Severo Xiphilinus. *Lipsius.*

Sed feminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati] Quid faciunt *feminæ* illustres in arena? Deest hic genitivus *filiorum*, quem inserui mus; *Sed feminarum illustrium senatorumque filiorum plures per arenam fœdati.* Rhenanus. Propugnat hanc lectionem non sine grandi probro sexus sequioris ordinis nostri Lucifer. Interim mihi eripi non potest, loco *feminarum*, substituendum *familiarum*, literis non nimium diversum ab altero: intelligendumque de *Equitibus*, quibus proprium quasi cognomen *illustrium*, eoque ipso insignivit Tacitus haud semel; ut videre licet in indice. Feminarum, nullæ heic partes, nullum jus. Ubi enim supra mentio de feminis? nusquam. Et tamen respicere isthæc ad ea, quæ facta sunt anno priore; aperte urget illud quod præcessit; *Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora.* At annorum priorum memoriis, nulla mentio mulierum;

33 illuſtrium ſenatorumque plures [1] per arenam fœdati ſunt. C. Lecanio, M. Licinio conſulibus, acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiſcuas ſcenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis, quos ut parum celebres & tantæ voci anguſtos ſpernebat. [2] Non tamen Romæ incipere auſus, Neapolim quaſi Græcam urbem delegit: *Inde initium fore*, [3] *ut tranſgreſſus in Achaiam inſigneſque & antiquitus* [4] *ſacras coronas adeptus*, *majore fama ſtudia civium eliceret.* Ergo contractum oppidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis [5] ejus rei fama civerat; quique Cæſarem per honorem, aut varios uſus ſectantur, etiam militum mani-
34 puli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, plerique ut arbitrabantur, triſte; ut ipſe, providum potius & ſecundis numinibus evenit. nam egreſſo qui affuerat populo, vacuum & ſine ullius noxa theatrum collapſum eſt. Ergo per compoſitos cantus grates diis, atque ipſam recentis caſus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriæ trajectus, apud Beneventum interim conſedit: [6] ubi gladiatorium munus à Vatinio celebre edebatur. [7] Vatinius inter fœdiſſima ejus aulæ oſtenta fuit, ſutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis ſcurrilibus: [8] primo in contumelias aſſumptus, deinde optimi cujuſque criminatione [9] eo uſque valuit, ut gratia, pecu-
35 nia, vi nocendi [10] etiam malos præmineret. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à ſceleribus ceſſabatur. Iiſdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia ſuper Juniæ familiæ claritudinem divum Auguſtum atavum

rum; contentus dicere auctor lib. 14. Ann. 14. *Notos quoque equites Rom. operas arenæ promittere ſubegit donis ingentibus.* ubi minime id tacere debebat, ſi eodem redactæ feminæ, & quidem illuſtres. Et ut ipſe hoc forſan neglexiſſet, cur tam novum & hactenus non viſum flagitium, ſeu principis ſeu matronarum, non annotatum alibi Suetonio, non Dioni, non Zonaræ, non uni alicui vel extra ordinem. *Gruterus.*

1 *Per arenam fœdati*] *Arena* gladiatoria ſignificatur, in qua gladiatores pugnabant, unde *Arenarii* dicti. *Arenarii* teſtis meminit Chariſius JCtus in cap. Ob carmen. in Digeſtorum tractatu de teſtibus. *Lupanus.*

2 *Non tamen Romæ incipere auſus*] Vulgati auctiores, *incipere ſcenas auſus.* Nos eam vocem Florent. autoritate, ac Lipſii judicio, ſuſtulimus. *Pichena.*

3 *Ut tranſgreſſus ſcenis in Achajam*] *Scenis*, id eſt, per ſcenas. *Rhenanus.*

4 *Sacras coronas adeptus*] Sacra certamina dicebantur in Græcia, Olympia, Pythia, Iſthmia, Nemea. Qui hæc quatuor vicerant, Periodonicæ dicebantur. Ingentes vero honores Hieronicis hiſce (nam ita à Suetonio dicuntur) habitos docet Vitruvius lib. 9. Nam cum palma & corona audiebant ſuas laudes, & auctor eſt Suetonius Neronem reverſum è Græcia Neapolin, disjecta muri parte introiiſſe Hieronicarum more. Cic. pro Flacc. ait majus fuiſſe apud Græcos in his certaminibus viciſſe, quam triumphaſſe Romæ. Itaque *ſacras coronas* hic vocat Tacitus ea cauſa. *Lupanus.*

5 *Ejus rei ſama civerat*] Scripſimus, *acciverat.* Rhenanus.

6 *Ubi gladiatorium munus*] Ita Flor. Vulgo, *gladiatorum munus.* Sic lib. 12. *gladiatorii muneris magnificentia.* lib. 14. *gladiatorio ſpectaculo.* Pichena.

7 *Vatinius inter fœdiſſima ejus aulæ oſtenta*] De hoc ſutore Vatinio, Martial.

Vilia ſutoris calicem monumenta Varini
Accipe, ſed naſus longior ille fuit.

cujus Epigrammatis argutiam non cepit Turnebus. Ego ſententiam puto, cum quattuor naſos oblongos haberet ille Vatinianus calix; tamen longiorem iis fuiſſe Vatinii naſum. Notatque callide eum, ut acrem & ſagacem inquiſitorem criminatoremque. Ita enim fuit. Xiphilinus eum ait adeo hoſtem optimatibus fuiſſe, ut ſemper in ore haberet, μισῶ σε Καῖσαρ ὅτι συγκλητικὸς εἶ. De populo ipſo Juvenalis:

Tu Beneventani ſutoris nomen habentem
Siccabis calicem naſorum quattuor.

Lipſius.

8 *Primo in contumelias aſſumptus*] Mur. *inter.* dubito. *Acidalius.*

9 *Eo uſque valuit*] Lego, *eo uſque evaluit.* Idem. Sed MS. Medic. habet *dehinc optimi cuj. cr.* non *deinde.* Sicut etiam c. 36. *Dehinc edicto*, prout edidit jam Beroaldus. *Jac. Gronovius.*

10 *Etiam aliis præmineret*] Repoſuimus, *etiam malis præmineret.* quaſi diceret primum facetiis ſcurrilibus, deinde flagitiis ſceleribuſque præminuit. *Rhenanus.* Ego *magis* ſcribendum conjeci, hac ſententia: præminebat gratia, præminebat pecunia; at magis vi nocendi præminebat. Apulejus Mil. 6. *præminentes ſilices.* Pricæus. Scripſi, *malos*, ex Flor. Vulgo, *malis.* lib. 3. *Ac tamen appellatione aliqua, cetera imperia præmineret.* lib. 12. *Caſſius ceteros præminebat peritia legum.* Pichena.

1 *Juſſi*

atavum ferebat. [1] Jussi id accusatores objicere; *prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse.* [2] *quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet,* [3] *nomina summa cura & meditamenta.* Tum intimus quisque libertorum

1 *Jussi id accusatores objicere*] Pronomen *id* non est in libro manuscripto, nisi postea additum. *Rhenanus.*

2 *Nobiles habere, quos*] Nobilium vox mihi suspecta, atque alii examinanti. Qui enim ista tam viles nobiles, qui alteri suae sortis ad tale officium se submitterent? Imo nec Principes ipsi, nobiles ad ea munera habebant, sed libertos. Primus Vitellius (verba Taciti 1. Histor.) *ministeria Principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disposuit.* Sed nec ea dispositio firma. vix cœpta abiit: eoque Spartianus Hadrianum Imp. quasi primum auctorem ejus rei laudat: *Ab Epistolis, à Libellis, primus equites Rom. habuit.* Dionis locus non me movet, oratione Mæcenatis ad Augustum: ubi suadet *ad Epistolas & ad Libellos adjutores quosdam ex Equitibus adsumi.* Nam id Dio inseruit (ut solet, & alias monui) ad ævi sui morem; atque illinc sumpsit. Sub Augusto certe non sic fuit. Quid ergo ad Taciti nunc locum? corruptum esse, & aut vocem eam *Nobiles* exsecandam abjiciendamque esse, male infarctam; aut mutandam, *quin eum nonnullos habere.* Lipsius.

Qui ne ignobiles haberet, quos ab epistolis] Volumen regium habet, *qui ne innobiles habere quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet.* Conjicio legendum, *Quin eum*, sive, *quin etiam nobiles habere, quos ab epistolis, & libellis & rationibus appellet.* Quare sic emendare contextum ausi fuimus. *Rhenanus.* Vox illa, *nobiles*, suspecta est doctiss. interpreti, ut necessario aut mutandam censeat, aut ejiciendam. At rationes, quas adfert, nullæ sunt. Qui enim isti, inquit, tam viles nobiles, &c. Atqui Torquatus hic Silanus erat inter nobiles clarissimus, ut qui super Juniæ familiæ claritudinem Divum Augustum atavum ferebat. Addit nec ipsos Principes, ad ea munera nobiles habuisse. Id quidem verum est. Nam malorum Principum est, deprimere veterem nobilitatem, & novos evehere ac viliores, qui eo nomine magis serviunt & obnoxii sunt. Interim ex eo non sequitur, nobiles in his muneribus haud occupasse Torquatum; sed sic plures gravioresque de se suspiciones apud Principem excitasse. Quin vero censeo, eam vocem, *nobiles*, adeo hic esse necessariam, ut in ea vis ac pondus omne accusationis sit. Nam alias privati sub Cæsaribus impune quosdam à rationibus & epistolis habuerunt. Consule corpus inscriptionum antiquarum. *Boxhornius.* Merito hi *nobiles* suspecti Lipsio. Contra quem qui disputat, *Urbem, quam dicunt Romam, Melibæe, putavit Huic nostræ similem.* Nemo enim principum Augustorum, à primo hujus nominis ad hunc dumtaxat, quemquam ingenuum, nedum nobilem, adeo contempsit, ut ei hujusmodi officium delegaret. Hoc ille non cepisse ostendit sese, cum interpretatur Cæsares, more Principum malorum, ita depressisse veterem nobilitatem. Immo pudor hic erat Principum & suspectus non nobilitatis modo veteris recentisque, sed etiam civium & minimorum de Plebe Quiritium, non abuti eis pro servis & libertis: his enim ista mandabantur. Quod igitur ne Princeps quidem audebat, quis tulisset in privato? Sed nec nobilium quisquam re atque existimatione integra vel se vel liberos suos sic abjiciebat, ut non dico apud aliquem inter nobiles clarissimum, sed vel apud Cæsarem, vernarum aut vindicta suorum locum, quamvis lautum & libertinum patrimonium spondentem, subirent aut subire paterentur. Perditi autem & deplorati, ad bestias illi aut cultrum se locare malebant. Itaque quin sedeat hic ulcus, nihil ambigo. Spartianus de Hadriano: *Ab epistolis & à libellis primus equites Romanos habuit.* Nemo igitur ante illum. Accedit quod lib. 16. Tacitus hæc ipsa respiciens & quodammodo repetens: *præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos.* Hæc postrema vox, aut aliqua, quæ id genus familiarium significare possit, desideratur. Certum hoc, non arbitrarium, censeo. Quæ vero sit illa, quærendum. Conjiciebam: *Quin eum domi lib. habere.* Illud *domi l.b.* (i. libertos. quo compendio passim Lapides antiqui.) potuit injuria ævi & per ignorantiam librariorum degenerare in *nobiles.* Gronovius. Quid alii postea tentaverint, potest apud eos inspici. Sed certum est ad veri inquisitionem pertinere, si & numerus literarum non augeatur, & formæ earum serventur. Unde quum MS. Mediceus habeat *q. ne innobiles*, certe istæ *e inn* absorbentur in voce *eum*; supersunt ergo *obiles*, quis serius & mitis & modestus inde cogitabit *homines*? ne dicam vocem fore prorsus supervacaneam. Etiam libertorum mentionem statim adjicit. Proxime ad scriptam lectionem venit, *quin eum ob id & habere.* Quasi jam proluderet aulæ Cæsareæ, nec simpliciter haberet talibus ministeriis distinctos, sed ut jam in antecessum ostenderet se egredi privatas cogitatiores, & experiretur hanc magnificentiam, quam grata vel ampla esset; hoc est, *ob id.* Cæterum ordo vocum in MS. Med. est *in rebus novis.* Jac. Gronovius.

3 *Nomina summa curæ*] Jam capio, olim caligavi. Hæc, inquit, nomina *Ab Epistolis, à Libellis,* sunt summæ curæ nomina, id est Imperii & Principatus, itemque ejus meditamenta. Significat, eo ipso quod talia officia & nomenclaturas Torquatus in domo habeat, jam nunc incipere & meditari imperare. Cur enim has imagines ejus usurpat? Nam alii privati *A manu* habent, non ab

rum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaque Neronis oratio ex more; *Quamvis sontem & defensioni merito*
36 *diffisum, victurum tamen fuisse, si clementiam judicis exspectasset.* Nec multo post [1] omissa in præsens Achaia (caussæ in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, [2] secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus *non longam sui absentiam, &* [3] *cuncta in republica perinde immota ac prospera fore*; super ea profectione adiit Capitolium. [4] Illic veneratus deos, cum Vestæ quoque templum inisset; repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, *cunctas sibi curas amore patriæ leviores* dictitans. *Vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumque retinenti.* [5] Hæc atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias, si abesset, metuenti. Senatus & primores in incerto erant,

procul

Epistolis, Libellis, & talia: ac conveniunt in Principes solos. *Lipsius.*

Nomina summæ curæ & meditamenta] Addere Lipsius velit, *meditamenta imperandi*: vel potius scribit, *meditamenti.* Nihil ego in vulgato mutem, cujus sensus, ab epistolis, ab libellis, & rationibus esse nomina & meditamenta summæ curæ. Et firmat vulgatum hoc geminus locus lib. 16. *Ipsum dehinc Silanum increpuit, iisdem quibus patruum ejus Torquatum, tamquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis Libertos.* Muretus supra scribebat, *appellaret, omnia s. c. & meditamenta.* Sed nec huic assentiar. *Acidalius.* Defectus locus Lipsio videtur, mihi sanus & integer. Interpretor enim, nomina summæ curæ, & etiam summæ curæ meditamenta. *Pichena.* Quia fere idem per idem interpretantur viri optimi, sic habe: ea esse nomina ministeriorum Principis & quandam Principatus meditationem, prolusionem, mimum. *Gronovius.*

1 *Omissa in præsens Achaja*] In quam cantandi caussa ivit, & libertate eam donavit, uti Sueton. aliique tradidere. Illud Pausaniæ mirum, lib. 7. *Neronem Græciæ libertatem reddidisse, sine ullo imperii detrimento: quoniam pro ea Sardiniam prædivitem insulam in provinciæ formam redegerit.* Aberrat. & intellegi voluit Alpes Coctianas, quæ solæ cum Ponto Polemoniaco in provinciam à Nerone redactæ. Sardinia quidem, una cum Sicilia, prima provinciarum.

Add. Interpreti hercules succenseo (etsi fido alias & docto, Romulus Amasæus est,) qui me ut injuste Pausaniam arguerem fecit. Nam ipsum Græce nuper editum cum vidi (antea numquam fuit copia) verba ejus in aliam sententiam, hæc reperi: καὶ ἐλεύθερον ὁ Νέρων τὴν Ἑλλάδα ἀφίησιν ἁπάντων, ἀλλαγὴν πρὸς δῆμον ποιησάμενος τῶν Ῥωμαίων. Σαρδὼ γὰρ τὴν νῆσον ἐς τὰ μάλιστα εὐδαίμονα ἀντὶ Ἑλλάδος σφίσιν ἀντέδωκεν. Quorum verborum vera hæc sententia: *Omnium immunem & liberam Nero reliquit Græciam, permutatione quadam cum populo Romano facta. Sardiniam enim insulam beatam & uberem, pro Græcia ei attribuit.* Ita palam lati erroris illius Pausanias liberatur: qui non hoc vult, ut Sardinia tunc demum provincia sit facta. non hercules, non. sed ut cum populo permutata. Hoc tamen ipsum an vere? ambigas jure. quia Strabo libro ultimo, & Dio LIII. Sardiniam jam inde à prima divisione Augusti, collocant inter populares. Quod si mutatum à mediis Principibus: Dionem id non monuisse profecto mirum est. *Lipsius.*

2 *Secretis imaginationibus agitans*] Nihil mutandum, quamvis fortasse melius legeretur, *machinationibus*, pro, *imaginationibus*. Ursinus. Mur. *machinationibus* Neque hoc admittam, non magis, quam quod paullo post pro *necessitudinibus*, mutat *necessitatibus*. Acidalius.

3 *Cuncta in rep. perinde immota ac prospera fore*] Antea, *exinde immota*. Flor. *periende.* ex quo ego, *perinde*. Subintelligitur enim, perinde ac si ipse adesset. Sic paullo infra: *quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi.* & inferius: *non perinde solis vapore perrumperentur.* Pichena.

4 *Illic veneratus Deos, cum Vestæ quoque templum inisset*] Vulgata lectio & distinctio erat: *adiit Capitolium, illic veneraturus Deos. Cum Vestæ quoque templum* &c. Meliorem indicavit mihi Flor. qui habet, *veneratus*. Idem.

5 *Hæc atque talia plebi valentia fuere*] Budense exemplar hic rasis aliquot literis, habet *volentia.* Scripserim ego, *Hæc atque talia plebi volenti f.* Similem locutionem usurpat in vita Agric. *Eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat.* Hoc sermonis genus Græcis familiare. Plato; Ἀλλ' ὅρα εἴ σοι βουλομένῳ εἴη ἃ λέγω, id est: *Sed vide nam tibi volenti sint quæ dico.* Gregor. Nazianzenus, ἐνέπαιζον ὅσα βουλομένοις ἦν, id est, *Illuserunt quæcunque volentibus erant.* Sic lib. 3. Hist. *Cæterisque remanere*

&

procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat. Ipse quo fidem acquireret, [1] nihil usquam perinde lætum 37
sibi, [2] publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuere, [3] quas à Tigellino paratas, ut exemplar referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur [4] in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, [5] cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. naves auro & ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. volucres & feras diversis è terris, & animalia maris Oceano abusque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria astabant, [6] illustribus feminis completa. [7] & contra scorta visebantur, [8] nudis corporibus. jam gestus motusque obsceni, [9] & postquam tenebræ incede-

& in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Quo loco nos dictionem *liberum* à castigatoribus infultam submovimus. Expressit hanc figuram amator Hellenismi Macrobius, quum inquit, *Si vobis volentibus est.* Hujus generis & illud quod lib. I. Ann. *Ut quibusque bellum invitis, aut cupientibus erat.* quod auctores Græci dicunt ἀχθομένοις ἦν, & ἡδομένοις ἦν. Nec est admodum dissimile quod eodem lib. I. infra legitur: *Volentibus Armeniis præfecit.* Item lib. 2. Hist. *Mutiano volenti scripsere.* quamquam in vulgatis editionibus male legitur *volentia.* Sed de hac figura admonuimus sub initium operis, & suis deinde locis. *Rhenanus.* Cornelius frequenter utitur hac forma dicendi, sumpta à Græcis. Sallust. prope finem Jugurth. *Non tam diffidentia futura, quæ imperavisset, quam uti militibus exæquatus cum Imperatore labor volentibus esset.* Ferrettus. Reposui ex Flor. verbum, *volentia*, id est grata, accepta. Idem lib. 3. hist. *Muciano volentia scripsere.* vide quæ ibi notat Lipsius. *Pichena.*

1 *Nihil usquam perinde lætum sibi*] Mihi hoc lucet. Vertranium malle, *nibil usquam periculosum sibi*, insipientia est. Clare hoc ait: Nero uti reipsa ostenderet nullum sibi locum præ Roma esse: struxit in publico convivia, &c. *Lipsius.*

Nihil usquam perinde lætum sibi publicis locis] Hic locus est prorsum vitiatus. Liber manuscriptus habet: *Quo ipse fidem acquireret nihil usquam perinelocum sibi locum publicis locis.* Divinatione est opus. Legerim: *Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam periculosum sibi, lætus publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti.* hoc est, struebat, atque utebatur. Id nimirum simplicius est, quam legere, *periculosum sive turbulentum*, pro *sibi lætum.* Rhenanus. Legerim, *Nihil usquam periculosum sibi, lætus publicis locis* &c. *Vertranius.* Faernus legebat: *Nihil usquam periculosum sibi publicis locis*, &c. *Ursinus.* Id est, lætiorem vitam se nusquam agere, quam Romæ. *Pichena.*

2 *Publicis locis struere convivia*] Suetonius: *Cœnitabatque nonnumquam & in publico, Naumachia præclusa, vel Martio campo, vel Circo maximo.* Lipsius.

3 *Quasi Tigillino parata, ut exemplare feram*] Et hic depravata verba sunt. Emendavimus; *Quas Tigillino paratas, ut exemplum feram.* Ubi *feram* dixit pro *referam.* Rhenanus. Muretus: *Quas à Tigellino.* Clariore sensu, sed quo eodem & vulgatum. *Acidalius.* Florentini lectio, *Quas à Tigellino paratas ut exemplar referam.* Vulgati etiam bene: *quas Tigellino paratas ut exemplum referam.* Pichena.

4 *In stagno Agrippæ*] Cujus mentio Straboni; itemque nemoris, de quo hic, lib. XIII. de Lampsaco: Ἐντεῦθεν δὲ μετήνεγκεν Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα Λυσίππου ἔργον. Ἀνέθηκε δὲ ἐν τῷ ἄλσει εἴτω μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τοῦ Εὐρίπου. id est: *Illinc transtulit Agrippa leonem cadentem Lysippi opus. posuit vero in nemore, quod stagnum interjacet & Euripum.* Ammianus, puto, idem intellexit; *Inter quæ porticum excitavit ingentem lavacro Agrippæ contiguam, Boni eventus cognomine.* Lipsius.

5 *Cui superpositum convivium, navium aliarum tractu moveretur*] Vox, *navium*, à vulgatis aberat: recte enim subintelligi poterat. Sed cum in Flor. sit, negligenda non fuit. *Pichena.* Idem de Domitiano Plinius in cœlesti Panegyrico, ubi hujusmodi naves *religatas*, *revinctas*, & *quasi captas* vocat. *Itaque procul ab omni sono, inconcussus ipse & immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cum populi Rom. Imperator alienum cursum, alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur.* Boxhornius.

6 *Illustribus feminis completa*] Corrigo in hac sententia Suetonium cap. XXVII. *Insignes ganeæ & matronarum institoriæ copas imitantium*, legoque, *institoria*, pro locis ipsis. *Lipsius.*

7 *Et contra scorta visebantur*] Particula connectens, *&*, non est in volumine Bud. *Rhenanus.*

8 *Nudis corporibus*] Ita receptum in prostitutis, ut nudæ ostenderent quidquid sui. Juvenalis:

——— *tum nuda papillis*
Constitit auratis.

Lampridius Eligabalo: *Et cum ad meretrices habitu muliebri processisset, papilla ejecta.* Optime omnium Dio, in eodem monstro: Γυμνός τε αἰεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστὼς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρικοῖς ἐξηρτημένον διασείων, τοὺς τε παριόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. Lipsius.

9 *Et postquam tenebræ incedebant*] Malim, *incidebant.*

incedebant, quantum juxta nemoris, & circumjecta tecta, consonare cantu, & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus; nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, [1] cui nomen *Pythagoræ* fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. [2] Inditum imperatori flammeum. [3] Visi auspices, dos, & genialis torus, & faces nuptiales:
384 [4] cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrumque auctores prodidere: sed [5] omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi [6] per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. neque enim domus muni-

bant. Rhenanus. Atqui id ipsum Ryckius imputat ut Nicolai Heinsii. Qui potuit hoc fieri? quum illud *incedere* de tenebris tam bene sit illustratum in notis Paternis ad Livium 1, 57. *Jac. Gronovius.*

1 *Cui nomen Pythagoræ*] At Doryphorum vocat Suetonius, facitque eum Neronis libertum. Enimvero errare Tranquillum ajo, quoniam Doryphorus ante mortuus. Tacitus lib. XIV. *Eodem anno potissimos libertorum veneno interfecisse creditus est: Doryphorum, ut adversatum nuptiis Poppææ.* A Tacito etiam Dio stat. *Lipsius.*

2 *Inditum Imperatori flammeum*] Flammeum genus est vestimenti lutei coloris, quo nova nupta boni ominis causa amiciebatur. Martialis, *Præluxere faces, velarunt flammea vultus.* Qui versiculus à me de industria citatus est, quia plurimum facit ad intelligendum quod sequitur, cum facium nuptialium hoc loco Tacitus mentionem facit. tæda enim nuptialis novæ nuptæ præferebatur. Virgil. *nec conjugis unquam Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.* Lupanus. *Flammeum*, quo plerumque capita matronæ tegerent, teste Nonio, fuit tegmen quo nova nupta amiciretur boni ominis causa, quod eo assidue utebatur Flamina, i. Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium, ait Pompejus lib. 6. eratque lutei coloris, ut Plinius refert. 21, 8. *Vertranius.*

3 *Missi auspices duo*] E Sulpicio Severo, qui locum hunc transscripsit aperte, leg. videtur, *auspices, dos, & gen.* Melius etiam, *visi*, quam, *missi.* Verba Sulpicii: *Inditum Imperatori flammeum, dos & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in feminis non sine verecundia conspiciuntur, spectata.* Victor de hac re: *Amictus nubentium virginum specie, palam Senatu, dote data, in manum convenit.* Sed & in Suetonio mentio dotis: nec hercle in his legitimis nuptiis omitti debuit. *Lipsius.*

Misit auspices duos] Sic in volumine Bud. legitur. Forte melius: *Visi auspices duo.* nam sequitur, *cuncta etiam spectata.* sive ut in scripto codice legitur, *aspectata.* Rhenanus. Alias, *missi auspices duo.* Ferrettus. Melius, *missi auspices duo:* hoc scil. sensu, Misit Pythagoras libertus ad patronum Imperatorem semifœminam auspices duos, ex more solenni, qui à se starent, & ex parte viri liberti nuptiarum auspiciis assisterent. Cæterum genialis torus facesque nuptiales, qui in honorem Cereris solenniter præferrentur, & solennia cætera *aspectata.* Beato magis placet, *visi auspices duo:* quod mihi perinde est. *Vertranius.* Lipsius correxit ex Sulpitio Severo. quo nihil certius puto: nam Flor. etiam præ se fert veræ lectionis vestigium. qui habet: *Missi auspices ꝺos.* Pichena. Ut recte legendum vidit Lipsius, ita & Torrentius ad Sueton. Ner. 28. ex Sulpitio Severo. Sed & Florentinum suum adstipulari Pichena testatur. Merito ergo hæc lectio præfertur vulgatæ, *missi auspices duo.* Freinshemius. Mircris ita connivisse Pichenam in notanda codicis Medicei scriptura vocis *misit*, quæ clare ibi exstat. Sed quæ nullam habet in isto loco partem, jam sic antiquitus obscurata Taciti manu, ut ipse Sulpicius Severus prætereat. Cujus causam conjicio esse, quoniam in isto Florentino sæpe non solent geminari eædem vocales, in quas desinit vox antecedens, & incipit vox sequens. Sic cap. 28. *Honorejus* pro *honore ejus.* cap. 48. *Luxu indulgere* MS. non *luxui.* Id frequens illic notavi, quamvis etiam sæpe aliter. Et hinc igitur de his verbis ac literis cogitans exsculpsi: *Inditum Imperatori flammeum, instita, auspices, dos.* Notissima fæminarum instita etiam ad pedes tegendos. Vox ultima prave a typis excipitur, quæ in MS. ita formatur ꝺos, unde nonnulli inepte transierunt ad *duos*, tam utiliter quam Ryckius pro primo charactere ponit notam numeri octonarii. *Jac. Gronovius.*

4 *Cuncta denique spectata*] Manuscriptus liber, *cuncta etiam aspectata* plusque est *aspectata* quam *spectata.* Verbum *aspectandi* lib. 1. usurpat, *Omnis, exuta æqualitate justa principis adspectare.* Rhenanus. Danesius ex v. c. legebat, *aspectata.* Ursinus.

5 *Omnibus quæ huic urbi*] Parenthesi sublata conjunctionem *sed* inseruimus: *Sed omnibus quæ h. u. p. viol. i. acciderunt, gravius atque atrocius.* Nova sententia est. subauditur, *id incommodum.* Rhenanus.

6 *Per tabernas, quibus*] Nam ibi, id est, in Velabro olearii. Plautus:

De compacto rem gerunt, quasi in Velabro olearii.

Ideo a Victore in regione XI. Circi maximi, locata

munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens, [1] & rursum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe, artis itineribus, [2] hucque & illuc flexis, atque [3] enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. [4] Ad hoc lamenta paventium feminarum, [5] fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, [6] in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate suorum quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium, & quia alii palam faces jaciebant, atque esse sibi

cata ædes *Herculis Olivarii.* Sed & Thurarius vicus istic. Denique purpura, serica, aliæque merces. Martialis: *Nec nisi prima velit de Thusco vellera vico.* Lipsius.

1 *Et rursus inferiora populando*] Particulam *&* delevimus. *Rhenanus.* Copulam, *&*, addidi ex Flor. *Pichena.*

2 *Hucque & illuc flexis*] Nec hoc loco codex manuscriptus particulam *&* habet. Opinor Tacitum scripsisse, *huc illuc flexis*, quemadmodum alibi sæpe loquitur. Lib. 1. *Sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma.* lib. 4. *Sed persequi incertum fuit, quum ex usu temporis huc illuc mearent.* Rhenanus.

3 *Enormibus vicis*] Livius lib. v. post Gallicum incendium, id excusat. *Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant.* & addit, *formam urbis esse occupatæ magis, quam divisæ similem.* Lipsius.

4 *Ad hæc lamenta paventium feminarum*] Scripsimus *Ad hoc* qua voce etiam alibi utitur. *Rhenanus.*

5 *Fessa ætate aut*] Sentio corruptionem, & amolior: *Fessa, aut rudis pueritiæ ætas*, superfluenti voce inducta. Describit in incendio infirmi sexus pavorem, & ætatis. Ætas infirma duplex, Pueritia, Senectus. Hanc noster vocat Fessam. supra lib. XIV. *Si quos imbellis sexus aut fessa ætas attinuerat.* lib. 1. Histor. *Fessa jam ætate Galbæ.* lib. 1. Annal. *An Augustum fessa ætate toties in Germaniam commeare potuisse?* Lipsius.

Fessa ætate senes, aut rudis pueritiæ ætas &c.] Ita ex v. c. legendum. In vulgatis deest verbum *senes.* Ursinus. Quam aperte senes designasset si sic dixisset *fessa annis, aut rudis pueritiæ ætas.* Idem autem sunt *ætas fessa ætate* & *ætas fessa annis.* Scil. seniores. Virgil. 3. Georg. *At tribus exactis cum quarta accesserit ætas, Carpere mox gyrum incipiat.* Fit igitur mentio de feminis, de senibus, & de pueris, quippe qui infirmiores sint. Vel recensentur feminæ seniores tantum, *feminarum fessa ætate*, & pueri: sequiturque Homerum noster, qui senes etiam prætermisit. αἴ κ' ἐλεήσῃ Ἄστυ τὲ, καὶ Τρώων ἀλόχους, καὶ νήπια τέκνα. i. *si forte misereatur civitatis & conjugum Trojanorum & infantium puerorum.* Ad ultimum *ætas* tam brevi repetita intervallo castigationes allicere non debuit: nam de suo loco similia non decessere. Curt. lib. 3. *Contra si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat.* Neque hæc. Plaut. Trinum. *nam ego talentum mutuum Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum vendidi.* Multo minus hujusmodi Sueton. Aug. 28. *Dubium eventu meliore, an voluntate, quam voluntatem.* Salinerius. Delet Lipsius vocem, *ætate:* quæ si non supervacua, saltem vitiosa. Ego si librum auctorem haberem, libenter restituerem, *fessa annis aut rudis pueritiæ ætas.* Certe similis aliqua vox requiritur, quæ voci *pueritiæ*, respondeat. Rhenanus etiam ad librum 1. Histor. *fessa jam ætate Galbæ:* corrigendum suadet, *fessa annis ætate Galbæ.* Pichena. Sensit corruptionem Vir doctiss. & amoliri fategit superfluenti voce inducta. At videsis an concinnius ita subvenerimus; *fessa ætas, aut rudis pueritia.* pingue enim nescio quid sonat *ætas pueritiæ:* deinde ista trajectio *fessa* &c. *ætas*, haud placet, nec Taciti genium resipit. *Freinshemius.* Sed his divinationibus finem imponi ab optimo Agricolæ codice pronunciat Cl. Ryckius, inde proferens *fessa senum ac rudis pueritiæ ætas.* Suppono illum dictionis Taciti gnarum. Sed non intelligo, quemadmodum ista putet illi convenire. Aut ipsum aut Agricolam sic scripturos non moror. Sed Tacitus tantopere varietati adhærens, quomodo ad tam humilem Syntaxin sit venturus, non capio, nec unquam putabo. Hæc varietas clarissime patet in vulgato, si modo vocem *ætas* deleveris, quæ haud dubie ab alio adscripta, *lamenta paventium feminarum, fessa ætate, aut rudis pueritiæ, quique* &c. Primo distinguit sexus, & quidquid est muliebre cujuscunque ætatis; ut 1. Hist. 80. *Senes feminæque.* Tum virilis fortis duos extremos & invalidos terminos ponit. Subintelligit *fessa ætate* virorum. Unde etiam non desino indicare mox in MS. Mediceo legi *pars mora, pars festinans.* Jac. Gronovius.

6 *In eodem casu reperiebantur*] Aut delendum est

39 sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu. [1] Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & [2] Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac [3] monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit: & subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: subvectaque utensilia ab Ostia, & propinquis municipiis; [4] pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, [5] in irritum cadebant, quia pervaserat rumor; *ipso tempore flagrantis urbis*, [6] *inisse eum domesticam scenam*, *& cecinisse Trojanum excidium*, *præsentia mala vetustis cladibus assimilan-*
40 *tem.* [7] Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, [8] proruptis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, & velut vacuum cœlum occurreret. [9] Nec dum posito metu, [10] redibat levis rursum grassatus ignis, patulis magis

rò *etiam* ut fit, *illis quoque igni correptis*, *quæ longinqua crediderant*; aut scribendum; *reperiebant*, hoc sensu: Illi ipsi, qui evaserant in proxima, quæ tuta putabant, ubi viderunt se frustra gavisos & instare ignem, properarunt ulterius ad quæ non accessurum periculum certe persuasum habebant: sed illa quoque correpta flammis reperiebant. *Gronovius.*

1 *Eo in tempore Nero*] Connectam horum verborum sensus hoc modo; *Eo enim tempore.* caussam reddit, cur suspicari quis possit jussum à Nerone incendium. *Grotius.*

2 *Mæcenatis hortos continuaverat*] Horti Mæcenatiani in Exquiliis. Bis autem à Nerone ædificata domus, producta ad Exquilias ipsas. Suetonius, *Domum à Palatio Esquilias usque fecit. quam primo Transitoriam, mox incendio absumptam restitutamque, Auream nominavit.* Priorem ergo nunc intellege. *Lipsius.*

3 *Monumenta Agrippæ*] Quæ plura in eo campo. Vide Dionem LIII. *Idem.*

4 *Pretiumque frumenti minutum*] Apparet ergo non plane gratuitum frumentum fuisse: nisi tamen intellegit de eo, quod supra annonarium modum supraque menstruam tesseram capiebant. Sane & antea mentio pretii fuit; *Frumenti pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferè naves*, &c. itemque post hoc libro: *Addiditque militibus sine pretio frumentum, quo antea ex modo annona utebantur.* Hæc autem ratio conciliandi favoris, pulchre & ex sui sæcli ritu descripta Lucano lib. III. in Julii persona:

Quoque modo vanos populi conciret amores:
Gnarus, & irarum caussas, & summa favoris
Annona momenta trahi. namque adserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes jejune timere. Idem.

5 *In irritum cadebant*] Codex Budensis, *irritum cadebant.* Sic infra: *Dum merita erga Neronem sua, & quam irritum cecidissent, aperit.* At utrobique legitur in vulgatis editionibus, *in irritum.* Rhenanus.

6 *Inisse domesticam scenam*] Incendium Nero è summo Palatii loco, quæ Mæcenatiana turris erat, cum hortis addita Palatio, dum populus ingemisceret, lætus flammæ (ut ajebat) pulchritudine prospexit, excidiumque Ilii, ut ipse dicebat, vel potius urbis Romæ, uti videbatur, in illo suo scenico habitu decantavit. In quo Tranquillus Xiphilinusque consentiunt. *Vertranius.*

7 *Sexto demum die*] At Suetonius ait, sex dies septemque noctes ea clade sævitum. Uterque longe abit à lapide prisco, qui novenos commemorat dies, Romæ ad Basilicam Petri,

EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV.
ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM.
INCENDIOR. ARCENDORVM. CAVSSA.
QVANDO. VRBS. PER. NOVEM. DIES.
ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS.
ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE.
CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS.
ÆDIFICIVM. EXTRVERE.

Conciliari facile noster potest, quia mox addit ignem rediisse. Primum ut incendium sex dierum fuerit; alterum, trium. Suetonium, aut lapidem certe non excuso. *Lipsius.*

8 *Proruptis per immensum ædificiis*] Lege omnino *prorutis.* de quo verbo diximus. Incendium *prorumpit*, & mare *proruptum* & similia: sed ædes *proruuntur*, ut incendium ruina exstinguatur. *Gronovius.*

9 *Nec dum posito metu satis credebatur, cum levis*] Reposuimus, *Nec dum posito metu, redibat. Levis rursum grass. ignis.* Rhenanus. Muretus: *Necdum posito metu satis credebatur, cum rursum gr.* sed major hæc licentia, quam ut probanda. Malim transponere: *Nec dum posito metu, redibat ignis, rursumque grassatus, levius, & patulis magis urbis locis.* Acidalius. Punctum in vulgatis apponitur post verbum, *redibat.* Ego nihil in verbis mutare ausus, aliam distinctionem ad quorundam Manuscriptorum exemplum reposui, *Nec dum posito metu redibat levis rursum grassatus ignis*, quæ fortasse aliquid sensus habent. Sed potius majora vitia subesse crediderim: nam mire turbant hic libri veteres. Nostrorum varias lectiones subjiciam, si quis forte elicere

magis urbis locis, eoque strages hominum minor. delubra deum, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, [1] quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat. [2] Videbaturque Nero condendæ urbis novæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. [3] Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, [4] tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta. Domuum, & 41
insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod [5] Servius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque quæ [6] præsenti Herculi Arcas Euander sacraverat; ædesque Statoris Jovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani exusta. Jam opes tot victoriis quæsitæ, & [7] Græcarum artium decora, exin [8] monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, [1] multa

cere inde possit certius aliquid. Flor. corruptissime: *Nec dum p' metus aut rediebat libis. i. sum grassatus ignis.* Venetus: *Nec dum posito metu satis credebatur, cum levis rursum grassatus ignis.* Pichena.

10 *Redibat.* * *Levis*] Inussi notam. tamen legi potest, sententia incolumi: *rediit, at levius rursum grassaturus ignis.* Lipsius.

1 *Quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat*] Sueton. Claud. 18. *Quum Æmiliana pertinacius arderent.* Videnda quæ scripsimus ad verba illa Varronis ex lib. 3. de re rustica (*Qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Æmilianis*, &c.) ubi inscriptionem etiam protulimus; quæ apud me est in ænea tabella, *De navi oneraria, quæ servit in Æmilianis.* Ursinus. Mirum sane est, Æmiliana, è quibus prorupit incendium sub Nerone, etiam Claudio imperante, arsisse, teste Suetonio c. 18. Ita autem appellata existimandum ab Æmiliorum familia, quæ ab Æmilio Pythagoræ philosophi ortum duxit, cui propter eximiam humanitatem, quam αἱμυλίαν Græci vocant, cognomen inditum ex Plutarcho in Numa, & Paulo Æmilio, & Festo, lib. I. unde per y scribendum contendunt. Quamvis alii dixerint, ita gentem hanc vocatam ab *Æmilia*, Italiæ regione; unde ortum duxit, ideoque per *i* scribunt. Verum quicquid sit, manifestum est, ab hac familia Romæ potentissima, & viris praeclarissimis insignita, *prædia Æmiliana* dicta, sicuti & *Vicus Æmilianus*, qui fuit in regione urbis septima Via Lata, ut Rufus docuit; sicuti & *Tribus Æmilia*, & *Æmilia via* quæ à Placentia Ariminum usque producta fuit ab Æmilio Consule. *Marcellus Donatus.*

Tigellini Æmilianis] Puto legendum *in Æmilianis* Æmiliana enim locus extra urbem, ad campum Martium, conjunctus tamen continensque urbi. Varro lib. III. De Re rust. *Eorum ædificia qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Æmilianis.* Sueton. Claudio cap. XVIII. *Cum Æmiliana pertinacius arderent.* Est tamen in ipsa urbe & vicus Æmilianus regione VII. nominatus Sex. Rufo. *Lipsius.*

6 *Videbaturque Nero*] Sulpicius Severus lib. II. Sac. Histor. mutuatus hoc est à Tacito: *Sed opinio omnium invidiam incendii in Principem retorquebat, credebaturque Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse.* Lipsius.

7 *Quippe in regiones* XIV. *Roma dividitur*] Convenit hoc cum aliis Scriptoribus. & antiqua etiam inscriptione, in qua est: MAGISTRI. VICORVM. VRBIS. REGIONVM. XIIII. *Ursinus.*

8 *Tres solo tenus dejectæ*] Regiones dejectas non apte, credo, dixeris; veriusque hic forte sit, *detectæ*, ut solo tenus denudatas dicat, cui sequentia pulchre respondent: *Septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta.* Acidalius. MS. Mediceus: *semusta.* Jac. Gronovius.

9 *Ser. Tullius Lunæ*] Templum Lunæ in Aventino reperio; apud Livium lib. XL. *Forem ex æde Lunæ quæ in Aventino est raptam tulit*, &c. Rufus in regione XII. *Templum Lunæ in Aventino magnum.* Ovidius:

Luna regit menses. hujus quoque tempora mensis
Finit Aventino Luna colenda jugo.

Suspicabar de Lua matre antea: sed falso. *Lipsius.*

1 *Præsenti Herculi*] *Præsentem* hic accipio, ipsius Herculis cognomen. *Pichena.* Non putem ipsius Herculis cognomen hic esse *præsentem*, ut volebat Vir Eruditus, sed sensum esse Euandrum aram istam Herculi consecrasse ipso coram. Hercule enim præsente ara ista consecrata fuit, immo ipse Hercules eam sibi consecravit, si credimus Ovidio Fastorum I. qui sic de Hercule:

& Evandrum ruricolasque vocat.
Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
Hic ubi pars urbis de bove nomen habet.

Hoc est in Foro Boario. Euandrum tamen aram istam construxisse, non Herculem, cum nostro sentit Dionysius Halicarn. I, 40. *Freinshemius.*

2 *Græcarum artium decora*] Statuæ, & tabulæ magnorum artificum. *Lipsius.*

3 *Monimenta ingeniorum*] Libri veterum scripti, multi ab ipsis auctoribus: qui in privatis aut publicis Bibliothecis perierunt. O justam querelam! & si tunc, quid nunc post Barbaros dicam? Jure laboramus in restituendis. *Lipsius.*

 1 *Mul-*

[1] multa seniores meminerant, [2] quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent;
[3] quartodecimo Kalendas Sextiles principium incendii hujus ortum, [4] quo & Seno-
nes captam urbem inflammaverant. alii eo usque cura progressi sunt, ut [5] totidem
42 annos mensesque & dies [6] inter utraque incendia numerent. [7] Ceterum Nero usus
est patriæ ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ & aurum mi-
raculo essent, solita pridem, & luxu vulgata; quam [8] arva & stagna, & in modum
solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinato-
ribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denega-
visset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque [9] *ab lacu Averno
navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros* promiserant, [10] squalenti littore,
aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam
Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac si perrumpi possent, intoleran-
dus

1 *Multa seniores meminerint*] Castigavimus, *meminerant*. Rhenanus. Vulgo, *meminerant*. Rectius ex Flor. *meminerint*. nam de suo tempore Tacitus loquitur, & de senioribus, qui tunc vivebant, viderantque Romam ante Neronis incendium. *Pichena.*

2 *Quæ reparari nequibant*] Videndum an legi debeat, *reperiri*, pro eo, quod est in vulgatis, *reparari*. Ursinus.

3 XIV. *Kal. Sextiles*] Satis mirus ille dierum concursus & convenientia, & ab arcanis Providentiæ caussis. Sicut & in templo Hierosolymitano Josephus notat, lib. VII. Excidii, *eodem mense & die à Tito incensum, quo olim à Babylonio rege fuisset.* Quis autem proprie ille dies Romani incendii? notatur à Tacito *Decimusquartus Kal. Sextilium.* sed cum manifesto errore vel librarii, vel ipsius potius, ut vult vir doctissimus in Temporum emendatione. *Nam omnes veteres*, inquit, *incendium illud evenisse non* XIV. *sed* XVI. *Kalend. Sextilis tradunt.* Fateor miratum me cum legerem, & Taciti caussa sedulo inquisivisse. Sed profecto omnis me ratio fugit, aut hic virum illum magnum: & à capite rem inquisivi in Excurs. A. *Lipsius.*

XIV. *Kal. Sextiles*] Pro eo Livius lib. 6. habet, XV. *Kal. Sept.* Ursinus.

4 *Quo & Senones*] Forte, *& quo Senones capt. urbem inf.* Ursinus. Certe hic ordo vocum exstat in MS. Mediceo. *Jac. Gronovius.*

5 *Totidem annos mensesque*] Tricæ curiosorum hominum, quas non extrico. Computem ab urbe condita? dispar ratio. A Troja incensa? æque dispar. Facile collectu tibi ex Fastis. Ut mihi nunc videntur, tenebræ sunt, quas non illustret ipse Phœbus. *Lipsius.*

Ut totidem annos mensesque] Colligebant enim, tot annos interfuisse inter urbis instaurationem, & incendium hoc, quantum interfuit ab urbe condita incendium ejus ab Senonibus factum. *Ferrettus.* Sed Cephaloni Gergithio, Demagoræ, Agathyllo, Damasthi Sigeensi, Aristoteli, Calliæ, Agathocli, Xenagoræ, Dionysio Chalcidensi, Antiocho Syracusano, Timæo Siculo, Polybio, L. Cincio, & M. Porcio Catoni, Crispo Sallustio, Vellejo Paterculo de initiis urbis Romæ non convenit: (nam antiquitas creavit errorem, ait Servius) de illo tamen Halicarnassei lib. I. Originum superstes est diligentissima disquisitio. Verum apud & illum & Livium in hoc consentiunt auctores, ne plures trecentis sexaginta quinque annis à condita ad incensam à Gallis urbem numerentur, quo tempore reædificata Roma est: exinde vero ad incendium jussu Neronis factum, unum quinquaginta & quadringentos annos reperias. Quamobrem de vetustioribus quot supersunt auctores, tot misere lapsos aut necesse est dicere, aut posteris imponere voluisse, qui totidem annos, menses & dies inter utraque incendia se reperisse prodiderunt. *Vertranius.*

6 *Inter utraque incendia numerent*] Potius *numerarent*. Acidalius.

7 *Ceterum Nero usus est patriæ ruinis*] An, materiam & lapides privatarum domuum, quæ dirutæ erant, ad usum suæ novæ domus vertit? Fortasse, sed non hic præcipuus hujus loci sensus. immo potius super ipsas urbis ruinas spatiosius solum complexum, ut longe ampliorem domum quam antea fuerat, ædificaret: cum & arva, & stagna, & silvæ in ea contineri deberent. *Pichena.*

8 *Arva & stagna*] Suetonius cap. XXXIV. & Martialis magis distincte loca ipsa describens lib. I. epig. II.

Hic ubi conspicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neronis erant.
Hic ubi miramur velocia munera thermas,
Abstulerat miseris tecta superbus ager.

Lipsius.

9 *Ab lacu Averno*] Plinius lib. 14. *Antea Cæcubo erat generositas, quod jam intercidit, & incuria coloni locique angustia: magis tamen fossa Neronis, quam à Bajano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat.* Lipsius.

10 *Squalenti litore*] Id est arido, sine arboribus, aut frondibus, aut herbis, & nedum aqua, omni prorsus carens humiditate. *Pichena.*

I Effo-

dus labor, nec satis caussæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, [1]effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia irritæ spei. Ceterum 43
urbis [2] quæ domui supererant, non ut [3] post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ; [4] sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, [5] cohibitaque ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. *Eas porticus* Nero *sua pecunia exstructurum*, *purgatasque areas dominis traditurum*, pollicitus est. Addidit præmia pro cujusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, apiscerentur. *Ruderi accipiendo* [6] *Ostienses paludes* destinabat, *utique naves* [7] *qua frumentum*

1 *Effodere proxima Averno juga connixus est*] Codex Budensis, *enisus est*. Forte, *annisus est*. Rhenanus.

2 *Quæ domus supererant*] Pugnat in se sententia. Si enim supererant, quomodo erectæ? quod in dirutas incensasque convenit. Putarim legend. *quæ domus perierant*. Lipsius.

Quæ domus supererant] Sic interpretari possunt. Nero usus ruinis decem regionum, excitavit immanem illam domum, de cujus spatio Sueton. Ner. 31. Vestibulum ejus fuit in quo colossus cxx. pedum staret, tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet; item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad Urbium speciem. Et versus:

Roma domus fuit: Vejos migrate Quirites.
Si non & Vejos occupat ista domus.

Quidquid itaque ruinarum superfuit tam laxæ domus ædificationi, Nero ad normam & dimensionem novis domibus explevit. *Salinerius*. Recte vitium loci vidit Lipsius; pugnat enim in se omnino sententia: nescio an & medicinam. legit, *quæ domus perierant*. At convenienter dixeris, easdem quæ perierant erectas fuisse, quod in prima editione Lipsius post priorem conjecturam suam hisce verbis innuit: Nisi tamen placet Neronem etiam stantes domus omnes diruisse & rursus erexisse. Itaque potius est, ut paucula verba, post verbum *supererant*, desint: in hanc forte sententiam: *Ceterum urbis quæ domus supererant dirutæ, aliæque* (sive *novæque*) *non ut post Gallica* &c. Dirutas quæ superfuissent, inde suspicere: quia si mansere, videntur impediisse dimensos illos vicorum ordines, obstitisse etiam alicubi latis viarum spatiis: ut non ad mensuram & composite urbs tota, quod Tacitus innuit, ædificari potuerit. *Acidalius*. Nonnihil dubitaveram, an illud, *supererant*, quodammodo respiceret verbum, *erectæ*. id est, postquam Nero suam domum extruxit, erectæ fuerunt urbis domus, quæ erigendæ supererant. Nuper autem doctissimi Salinerii acuta interpretatio mihi valde arridet: ideo sic à Tacito dictum, quia tam immensa fuit nova Neronis domus, ut totam fere urbem complecti, ac paucæ admodum privatorum domus, sive domuum ruinæ, superfuisse viderentur. *Pichena*. Nihil me movet acuta Salinerii interpretatio, quin verissimam censeam emendationem Lipsii, quam etiam in textum recipere ego non dubitassem. *Freinshemius*. At movere debuit, & movisset, opinor, si paullo explanatius tradita fuisset. Quod videndum, an possimus assequi. Hoc dicit Tacitus: Ceterum domus in locis, quæ urbi post tantum spatii detractum & regia sua immensa occupatum reliqua fecerat Nero, ædificatæ, non ut &c. Tanta parte recisa, quæ supererant struendæ domus urbis, seu quibus urbs consereretur & habitaretur, non erectæ &c. Posset & *urbi* legere: sed necesse non est. *Gronovius*. Potuit nempe subodorari deesse in his tertium casum. Sed eum non in hac voce quærere debuit, verum in altera voce, quæ huc usque in editionibus legitur *domus*, corrupte, idque quum in MS. Mediceo habeatur clare *domui*, ut notavi, & in qua rectissime judicavit Cl. Ryckius, jam tacens de suo. Sed vetustatis magna est fides. *Jac. Gronovius*.

3 *Post Gallica incendia*] Tum promiscue urbs ædificari cæpta, & festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificaverunt. inquit Livius lib. 5. extremo. *Vertranius*.

4 *Sed dimensis vicorum ordinibus*] In codice Budensi legitur, *diversis ordinibus*: hoc est, *separatis*. Sic infra: *Et diversi interrogantur*. Rhenanus.

5 *Cohibita ædificiorum altitudine*] Quod jam ante Augustus fecerat eadem fini: id est, ad incendia arcenda, & maxime ruinas. Strabo l. 5. Πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων καταθελὼν, καὶ κωλύσας ἐξαίρειν ποδῶν ὁ τὸ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς δημοσίαις. Sed & ante Augustum Rutilius orationem dixerat, De modo ædificiorum. Et Augustus quidem pedes LXX. tollere permisit; Trajanus dumtaxat LX. ut notat Sex. Aurelius. qui modus fortasse & Neronianus fuit. *Lipsius*. Cæterum MS. Mediceus: *cohibitaque*, tanquam singula ædificandi capita per copulativas distinxisset. Quod quisquis observaverit, videbit congruere lenissime: sed erratica manus eam hinc abstulit, & voci *eas* adnexuit, ubi nulla debet esse ex indicio ejusdem libri MS. ut nunc & ipse restitui non solum in hac parte, sed etiam in verbo *apiscerentur*, quod legas in unico Mediceo, quum omnes alii, etiam Ryckianus, habeant *adipiscerentur*. Certe prægravat omnia unum exemplar, quod est Florentiæ. *Jac. Gronovius*.

6 *Hostienses paludes destinabat*] Forte melius *destinavit*. Pichena.

7 *Quæ frumentum Tiberi subvectæ essent*] Emendavimus,

mentum Tiberi subvectassent, *onustæ rudere decurrerent.* *Ædificiaque ipsa certa sui parte*, *sine trabibus*, [1] *saxo Gabino* [2] *Albanove solidarentur :* quod is lapis ignibus impervius est. *Jam aqua* [3] *privatorum licentia intercepta*, [4] *quo largior & pluribus locis in publi-*

vimus, *utque naves quæ frumentum Tiberi subvectassent.* Rhenanus. Flor. & alii veteres, *subvectæ essent.* Pichena. De aliis illis veteribus nihil queo dicere. Sed quod attinet codicem primarium Florentiæ, in eo liquide scribitur *subvecta essent*, forsan ex consuetudine quam notavi, ne vocalis *e* iteraretur in fine participii & principio τȣ̃ *essent.* Sed quum vitium in his sit nimis apertum, quam ut supponatur non esse animadversum vel ab ipso descriptore vel postea ab lectore, suspicor fuisse in hac parte aliquid sordium, quæ infecerunt membranam post literam *a*, ut sequenti reliquerit vacuum, & repetiverit scripturam ab vocali *e*, ut faceret verbum bonum *essent*, quum ex illa prima litera nihil nisi tenuem literam videret; adeo ut in primævo fuerit *subvectavissent.* Omnino quum scripserit 6, 14. *Quanto majorem rei frumentariæ copiam advectaret*, nequit supponi aliter in hoc composito egisse. Sed & contrarium exemplum vide 15, 10. Cæterum idem MS. codex habet *utique*, quod attente exhibuit Beroaldus jam in prima editione, & nunc revocavi similiter. *Jac. Gronovius.*

1 *Saxo Gabino Albanoque*] Eadem vis Sabino lapidi tributa ab Isidoro lib. 16. *Savinus lapis*, inquit, *fuscus addito oleo etiam lucere fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens.* Sed corrigo, *Gabinus*, e Strabone: Γάβιοι μὲν ἐν τῆ Πραινεστίνη ὁδῷ κειμένη λατόμιον ἔχȣσα ὑπȣργὸν τῆ Ῥώμη μάλιστα τῶν ἄλλων. id est. *Gabii in via Prænestina urbs, latomias habet, quibus non aliæ utibiliores Romanis.* De his similibusque lapidibus imperviis igni, vide Vitruvium lib. II. cap. VII. *Lipsius.* Confundit cum saxo è lautumiis Gabinis lapidem Sabinum & perperam apud Isidorum hunc in illud commutat. Lapis Sabinus è silicum genere fuit, & propterea non sic aptus ædificiis. Clare Plinius lib. 36. c. 18. è quo transscripsit Isidorus: *Varro tradit Sabinum silicem fuscum addito oleo etiam lucere.* Altera verborum Isidori pars de lapide viridi itidem è Plinio est l. d. c. 22. *Reinesius.* Sed, ut edidimus, legitur in vetustissimo Medic. non *Albanoque*, ut vulgo negligenter, a quo crimine tamen abest Beroaldus, qui in editione prima recte antecesserat. *Jac. Gronovius.*

2 *Quod is lapis ignibus impervius est*] Correxi, *Quod is lapis igni imper. est.* Rhenanus. Flor. & alii veteres, *ignibus*, sed non muto. *Pichena.* Et cur non? quum intelligas ita scripsisse Tacitum. *Jac. Gronovius.*

3 *Privatorum licentia*] Livius 31. *Aquam publicam omnem in privatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt.* nempe Censores. l. 1. §. 7. D. Ne quid in Fl. *Plerosque scio prorsus flumina avertisse alveosque mutasse, dum prædiis suis consulant.* Adde Plinium lib. 26, 15. Martial. 9, 19. l. 2. D. de extraord. crim. *Aurelius.*

4 *Quo largior in publicum flueret*, *custodes* &c.] Faernus addebat particulam, *ut*, ad sensum necessariam, legebatque: *Ut custodes, & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet.* Ursinus. Credamne ego quemlibet custodes in propatulo una cum aliis subsidiis habere debuisse? Et huic fini, ut largior in publicum flueret unda? Minime vero. Conjiciebat igitur: *siphones & subsidia :* Plinius ad Trajan. *Nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ignibus compescendis.* Hesychius: Σίφων, ὄργανον ἐις πρόεσιν ὑδάτων ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Ulpianus in l. 12. §. 18. D. de instruct. *Acetum quoque, quod exstinguendi incendii causa paratur, item centones, siphones, perticæ quoque & scalæ.* Zinzerlingus. L. *intercepta est restituta, quo pluribus locis in publicum flueret : Custodes & subsidia.* Custodes, familiæ, de quibus l. 1. D. de Officio Præf. Vigilum. *Aurelius.* Vitiosa distinctio totum locum corrupit, ansamque non nemini præbuit inferendi spurium illud *quo*, explendæ, ut putabatur, sententiæ. Sed eo nihil opus. vides omnes istas leges tum aut repertas, aut repetitas ita nude concipi: *ædificia solidarentur; aqua flueret: custodes quisque haberet: ædificia muris ambirentur.* Sic ergo legendum arbitrer totum locum: *jam aqua privatorum licentia intercepta, largior & pluribus locis in publicum flueret: custodes, & subsidia* &c. Falso enim creditum est custodes ad præcedentia verba pertinere, appositosque fuisse aquæ, ut viderent ne qua interciperetur. *Custodibus* istis conjungenda sunt *subsidia reprimendis ignibus :* fuerunt enim servi qui insulas custodiebant propter latronum aut ignium motum qui ob hoc etiam *Insularii* vocabantur, de quibus vide Pignorium de servis pag. 250. cui adde l. 16. §. 1. de usu & habitatione. Etiam *subsidia reprimendis ignibus in propatulo habere*, de aqua intelligo in publico ante ædes collocanda, quod etiam nostro ævo fieri solet, ut id jubeatur; velut in hac urbe, quoties tempore nundinarum, ob peregrinorum multitudinem aut negligentiam, incendiorum casus metuuntur. Sic olim præfectus vigilum solebat, *ut curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne negligentia aliqua incendii casus oriatur : præterea ut aquam unusquisque in cœnaculo habeat.* l. 3. §. 4. de off. præf. vig. *Freinshemius.* Corrigo: *custodias & subsidia.* Tria sunt firma remedia incendiorum, aquæ abundantius in publico fluentes, & ut quisque paterfamilias receptacula earum vel cisternas in propatulo ædium suarum haberet, denique proprii cujusque domus muri. Nam Lipsii interpretationem sequi non possum, qui per *custodes* intelligit dividiculos. Præterquam enim quod horum officium publicum fuit, non privatum, quis credat Neronem cuivis ædificio hoc onus addere voluisse, ut aleret hominem nulli alii rei intentum, quam

publicum flueret; [1] *custodes, & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet: nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur.* Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent, *veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam* [2] *angustiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam, graviore æstu ardescere.* Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. 44
[3] Mox petita à diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano & Cereri Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. unde hausta aqua, templum & simulacrum deæ prosperſum est; [4] & sellisternia ac pervigilia celebravere [5] feminæ quibus mariti erant.

quam ut distribueret aquam exstinguendis incendiis aut eam duceret per diversas ædium partes. *Harlæus.* Mihi omnia hic sana & integra. Τὸ *ut* non requiro cum Faerno, quippe quod ex superiori, *utque naves*, intellectu repetam non ad hoc tantum. *custodes* accipio ἐπισκόπους & procuratores, aquas publicas privatorum licentia intercipi prohibituros & eas uberiores crebrioresque præstituros: & ad hoc vocabulum subaudio ex sequente membro verbum *haberet. Aqua*, antehac *privatorum licentia intercepta* &c. *custodes haberet*, i. constituerentur ac præessent castellis & salientibus passim in publico certi homines, qui operam darent, ne tantum inde ducerent derivarentque in suum privati, ut partim siccarentur, alibi parum humoris ejacularentur. Habes in Lapidd. antiquis: *L. Varronio. L. F. Pal. Capitoni. scribæ. ædilicio.* &c. *curatori aquarum.* Item, *L. Cæsonius. C. F. Quir. Lucillus. Macer. Rufinianus.* &c. *Curator. aquarum. & Minuciæ.* Item, *M. Granius. M. F. M. N. Cerdo. Cur. aquar. Allifis.* Denique paterfamilias. *quisque, in propatulo*, sive in vestibulis ædium, *subsidia reprimendis ignibus haberet*, hoc est, quodvis instrumentum incendiis compescendis; si non omnia singuli, ac nemo non aliqua & fere complura. *Gronovius.*

1 *Custodes*] Puto custodes istos, castellarios appellatos, quia dividiculis (uti veteres dicebant) sive castellis aquarum Præfecti. Lapis Romæ:

CLEMENTI. CÆSAR
VM. N. SERVO. CASTE
LLARIO. AQVÆ. CL.
AVDIÆ.

De castellis Hesychius, Vitruvius, Plinius, & Jurisconsulti, tit. De aqua quotidiana. Sed & ad tutelam aquarum familiæ publicæ institutæ: *quæ in aliquot ministeriorum species diducuntur, villicos, castellarios, curatores, silicarios, tectores, aliosque opifices*, ait Frontinus. quem in his vide *Lipsius.*

2 *Angustiæ itinerum, & altitudo tectorum*] Quæ tamen alia caussa improbantur Fabiano apud Senecam Controv. 219. *Tanta altitudo ædificiorum est, tantæque viarum angustiæ ut neque adversus ignem præsidium, neque ex ruinis ullam in partem effugium sit.* Freinshemius.

3 *Mox petita à diis piacula*] Deleo præpositionem: vult enim conquisita piacula sive sacrificia piacularia & sacra, quæ diis fierent. *Gronovius.*

4 *Lectisternia ac pervigilia*] Probe omnino *Lectisternia.* cum tamen in vet. Budensi & Flor. sit, *Sellisternia:* non nefas suspicari *Solisternia.* ut intelligat feminas, (receptissimo tunc ritu) corpora in humum abjecisse, ad aras deorum repsisse. Lucan. lib. II.

Hæ lacrimis sparsere deos, hæ pectora duro
Afflixere solo.

Statius:

——— *omnibus aris*
Illacrimat, signatque fores, & pectore terget
Limina.

Et in Livio, Polybio, Apulejo, exempla. *Lipsius.*

Et lectisternia ac pervigilia celebravere feminæ] Exemplar regium, *Sellisternia.* Rhenanus. Etiam Flor. habet, *Sellisternia*, ut Budensis. *Pichena.* Dolendum certe est, vel Valer. Chimentellium, insigne nuper loci sui decus, & nomen ob successionis jura mihi honoratum in Lycæo Pisano scribentem de honore Bisellii nescivisse, in Tacito occurrere ita oportunam conatibus ejus materiam, & hinc incomparabile exemplar Florentiæ non inspexisse, vel nostrum Ryckium alienum fuisse ab inspiciendo ejus scripto quod nominavi. Nam & hic vidisset omnia quæ affert ex Glossis & Festo, & Valerio Maximo præcepta & occupata fuisse; immo & præter illa quæ haberet, insignem *sellisternii* memoriam restare in Tertulliano, sed corrupte mutatam in *solisternia*; & ille opem quandam ex meditatione loci apud Tacitum nactus esset; certe non tamdiu anhelavisset, antequam colligeret ex similitudine lectisternii etiam *sellisternium habere* esse statuere aut componere Diis certis certisque locis sellas. Utrumque impediverunt fata. Porro autem, quum tam concors testificatio undique promanet, jocosum est omnes Taciti editores ita evitasse, ne suo vocabulo Tacitum ornarent, sed vulgare quid subjicerent de lectisterniis; præsertim vero mirum, qui Lipsius hoc quod illic profert & explicat, vocare potuerit *solisternium*, quum *sternere* illic non dicatur de abjiciendo in solum, ut solet fieri in lucta vel pugna, sed de apparando & inte-

erant. [1] Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, [2] quos per flagitia invisos [3] vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis ejus Christus, [4] Tiberio imperitante, per procuratorem [5] Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Judæam originem ejus mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur [6] primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, [7] haud perinde

gendo tapetibus ac stragulis assedili vel ut ipsa vox præbet, sella: Chimentellius ait sedium aut sellarum straturam, munusque aut rationem ejus sternendi; quasi nescivisset ab hoc facto etiam appellatum fuisse ipsum festum, clare docente Tacito. Interim *lectisternia* & *solisternia* etiam voluit memorare Rigaltius in notis ad Minucium Felicem cap. 7. quam gavisurus, si potuisset hæc universa conjungere; hinc enim patet ab eo respici Tertullianum similiter jungentem. *Sellisternium* dicitur in Notis Tyronis & Senecæ pag. 164. Et valide hanc vocem commendat *lectisterniator* Plautinus, ut notum est. Cæterum quod & volo attendi & meretur, unde fit, ut in conspectissimo loco nulla habeatur vel ratio vel mentio codicis Ryckiani? Non aliunde videlicet, quod scriptor ejus jam semidoctus sed antiquæ vocis ignarus, maluit supponere Tacito illa frequenter apud Latinos occurrentia lectisternia, atque adeo hanc certissimam interpolationis notam agnoscas. Interim quanto plus de his lectisterniis sciverit Cl. Grævius, potes colligere ex notis ad Ciceronem de Haruspicum responsis cap. 27. abstinens, quod miror, non minus nunc ab advocanda Chimentellii industria, quam tomo septimo Thesauri Antiquitatum Romanarum in præfatione multa istius operis singularia recensens penitus omisit *sellisternia*. Jac. Gronovius.

5 *Feminæ quibus mariti erant*] Puto excidisse vocem, ut fuerit, *quibus uni mariti erant.* Eæ enim aliis gratiores creditæ quam quæ divortio aut viri morte alias nuptias erant expertæ. Vide Tertullianum de Monogamia. *Grotius.*

1 *Sed non ope humana*] Hæc, & quæ sequuntur, transcripsit iterum Sulpicius: *Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo jussum incendium putaretur. Igitur vertit invidiam in Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones. quin & novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Lipsius.

2 *Quos per flagitia invisos*] Hic & mox quum pietatem Christianam *exitiabilem superstitionem* vocat, loquitur ut ethnicus, & mysteriorum nostræ religionis ignarus. *Rhenanus.*

3 *Vulgus Christianos appellabat*] Sive, *Chrestianos*, ut scripsere per inscitiam illi. Quod nomen ortum demum observo imperio Claudii extremo, Suidas: Ἐπὶ Κλαυδίου Βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου χειροτονήσαντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζαραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, Χριστιανοί. Sed & Judæi appellati antea, quod frustra negitant quidam. Aperte Arrianus lib. II. cap. IX. Ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, ἰώθαμεν λέγειν. Οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. Ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. Ait, τοῦ βεβαμμένου. qui ergo tincti & baptizati, præter Christianos? Suetonius Claud. cap. XXV. *Judæos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit.* Lipsius.

4 *Qui Tiberio imperitante*] Illud, *qui*, à Flor. abest. & abesse salva sententia potest. *Pichena.* Sed tamen super appellationem *Tiberio* recens nuper manus inscripsit. Unde utique Pichena excusari nequit, quod videns clarissime falsam vocem contextui huic invectam, quasi per quam connexio fieret mollior, quæ est absurda opinio, eam non expulerit, Ryckio silente nequaquam felicius. Omnino ejeci & distinxi, prout Tacitus voluerat. Justa videbis cap. 4. hujus libri. Ita certe lætor in loco, prout ab Huetio in Propositione III. vocatur, commemorabili & mire stabilienti veritatem in Christianismo adoratam, aliquam meam opem in eo abigendo, quod ab Tacito non venit, extare. *Jac. Gronovius.*

5 *Pontium Pilatum*] Qui sextus Procurator Judææ, cum potestate Præsidis, fuit. Vide Josephum lib. 18. Antiq. cap. III. Miror autem cur *Syriæ Procuratorem*, nimis diffuse, Tertullianus dicat, in Apologetico: *Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procurante.* Lipsius.

6 *Primo correpti*] MS. Mediceus, *primum.* Jac. Gronovius.

7 *Haud perinde crimine incendii, quam odio generis*] Ita Faernus legebat deleta *in*, particula. *Ursinus.* Quomodo vero *humani generis?* Muretus *humani* vocem delet, hoc sensu non revera convicti sunt crimine incendii, sed tamen damnati odio in illorum genus. Sed nescio an phrasis, *convinci odio*, vel *in odio*, gignere non coacta possit hanc sententiam, *damnari ob odium.* Credam potius legendum, *odio Romani generis.* Ita non convicti sunt incendii crimine sed odio in Romanos. *Acidalius.* Magis placuit verbum, *conjuncti*, ex Flor. quam *convicti*, ut in vulgatis. neque ingentem illam multitudinem convictam constat, sed, cum aliis confessis

con-

perinde in crimine incendii, quam [1] odio humani generis conjuncti sunt. [2] Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, [3] aut flammandi, atque ubi defecisset dies [4] in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, [5] vel circulo insistens. Unde quamquam adversus sontes & novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed [6] in sævitiam unius absumerentur. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ eversæ, sociique populi, & quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque [7] auro quod trium-

conjunctam, & quasi cumulo additam. *Pichena.* Immo illud *convicti* sero venit, quum sedes ejus fuerit in antecedentibus *in crimine incendii*: hic intelligitur id participium, etsi non expressum. Unde sequor fidem optimi codicis, expulso illo *convicti.* Jac. Gronovius.

1 *Odio humani generis*] Faernum legisse ajunt, *Odio generis convicti.* Sed non ea mens Taciti: est ipsa, quam lib. 5. Hist. expressit, de Judæis: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium.* Et Arnobius dicet, Christianis hoc objectum: quia scilicet diversa omnia in moribus & sacris. itemque contagem & congressum eorum, theatra & circos, fugiebant. *Lipsius.* Lactantii de mortibus persecutorum verba sunt cap. 11. *Quidam proprio adversus Christianos odio inimicos Deorum & hostes religionum publicarum.* Jac. Gronovius.

2 *Et pereuntibus addita ludibria*] Reposuimus; *Ea pereuntibus addita ludibria.* Rhenanus.

3 *Aut flammandi*] Faernus legebat, *ut flammandi.* Ursinus. Nisi defectus sit locus, ego sic intelligo: crucibus eos affixos, ut vel ibi cruciatibus interirent, aut flammandi per tenebras reservarentur. *Pichena.* De his scribit Sulpicius Severus, qui Tacitum sæpe transscribit: *Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Unde cogitandum, ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut flamma usti; aliquis ubi defecisset.* Isac. Pontanus. Meo judicio non bene. Quid si, *aut flamma usti, utque, ubi* &c. Meursius. Videtur significare Sulpicius: *ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, aut crucibus affixi & flammæ uncti escis, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Sive malis *alimentis*, aut *materia.* Lib. 2. hist. *fraude illata ignis alimenta credidit.* Ovidius lib. 14. *picem & ceras alimentaque cætera flammæ Mulciber urebat.* Gronovius.

4 *In usum nocturni luminis*] Pro lychno & lucerna. Credo Juvenalem ad hoc sævitiæ genus spectasse.

Pone Tigellinum: tæda lucebis in illa
Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.

quos versus scio & vulgus interpretum, & egregium Turnebum, longe secius accipere. Ceterum prima hæc exercita in nostrum nomen crudelitas, sanguinis dico. Nam Claudius antea tantum expulerat. Sueton. cap. xxv. Tertullianus: *Consulite Commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maxime Romæ orientem Cæsariano gladio ferocisse.* Lipsius.

In usum nocturni luminis urerentur] Moris enim in urbe fuit, per singulas domus lucernam accensam nocti fenestris appendere, qua vicus illuminaretur, vigilesque ut alacrius urbem lustrarent. *Vertranius.* Cur sic citant, cur sic edunt viri docti? Scilicet ut Tacitus proxime accedat ad Virgilium, cujus est. *Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,* ubi similiter accusativus: sed adhuc propius apud eundem: *usum in castrorum & miseris velamina nautis.* Hæc adferri sic possunt. Sed etiam dicit Tacitus 1. hist. 89. *Conversa in militum usum omni pecunia,* ubi certe alius est sensus. 4. annal. 72. *In usus militares terga boum penderent.* Sane in MS. Mediceo est *in usu.* Jac. Gronovius.

5 *Vel circulo insistens*] Ego persevero legere, *vel curriculo,* sententia plane volente. Nero, inquit, interdum quasi spectator immiscebatur plebi, interdum currui insistebat ut aurigator. Proprie insistebant. Plinius lib. 9. epistolar. *Quo magis miror tot millia virorum, tam pueriliter, identidem currentes equos, insistentes curribus homines videre.* At Neronem currus rexisse, nimis notum: Plinium leviter emendo lib. 28. cap. 17. *Feruntque & Neronem Principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario* (imo *trigarium*) *approbare vellet.* Approbare trigarium, valet, ostendere se legitimum aurigam & agitatorem equorum. *Lipsius.*

6 *In sævitiam unius adsumerentur*] Castigavi, *absumerentur.* Rhenanus.

7 *Auro; quod triumphis*] Aurum è triumphis, Coronarium capio: quod jam per alios innotuit: sive etiam, quod ab Imperatoribus per triumphos illatum. E votis, quod Senatus in re trepida Jovi aliisque diis vovebat. Petronius, *Ipse Senatus recti bonique præceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet.* Aut ipsi Consules, Prætoresve in provincias & ad bellum ituri. Livius lib. 31. *Ludos Jovi, donumque vovere consulem, cui provincia Macedonia evenisset, jussit.* Alibi: *Tum P. Sulpicius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus.*

triumphis, quod votis, [1] omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed [2] simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias [3] Acrato ac [4] Secundo Carinate. Ille libertus cuicumque flagitio promptus; [5] hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus [6] non induerat. [7] Ferebatur *Seneca*, *quo invidiam sacrilegii à semet averteret*, longinqui ruris secessum *oravisse*, *& postquam non concedebatur*, *ficta valetudine quasi æger nervis*, [8] *cubiculum non egressus*. Tradidere quidam, *venenum ei per libertum ipsius*, *cui nomen* Cleonicus, *paratum*, *jussu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti*, *seu propria formidine*, [9] *dum persimplici victu*, *& agrestibus pomis*,
46 *ac*, *si sitis admoneret*, *profluente aqua vitam tolerat*. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Preneste, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coërciti sunt: jam *Spartacum & vetera mala* rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello, (quippe haud alias tam immota pax) sed certum ad diem *in Campaniam redire classem* Nero jusserat,

ctus. Et exempla in Livio sparsim. *Lipsius.*

1 *Omnis populi Rom. ætas prospere aut in metu sacraverat*] Lego, *prospera re aut in metu.* Acidalius.

2 *Simulacra numinum abripiebantur*] Pausanias lib. x. *Non postremo Neronis impietatem dei donaria effugere potuerunt. Is enim æneas quingentas, partim deorum, partim hominum, sustulit imagines.* Plinius ait lib. xxxiv. clarissima quæque signorum *violentia Neronis in urbem convecta*, *& in sellariis domus aureæ disposita fuisse.* Lipsius.

3 *Acrato ac Secundo*] Prior horum nominatus & Dioni, Chrysostomo, & tota res & rapina hæc denarrata: sed nomen corruptum est in libris. Verba in oratione, quam *Rhodaicam* inscripsit: Ἴστε γὰρ Ἀκράτων ἧκε μόνος, τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν περιελθὼν, τούτου χάριν καὶ μηδὲ κώμην παρεὶς μηδεμίαν, ὡς κἀνθάδε ἧκε. Corrupta, inquam, priora palam, & viri duo doctissimi mederi prætentarunt: ego faciam. In scripto codice ajunt esse: Ἀκράτων ἐκεὶ μόνος. Lego, ἴστε γὰρ, Ἄκρατος ἐκεῖνος, τὴν οἰκουμένην, Vertenda: *Nostis enim, Acratus ille, omnem orbem ferè pervagatus, illius rei gratia* (statuas auferendi, & talia ornamenta) *& nullum pagum etiam aut vicum omittens, ut huc etiam venerit.* Hæc vera lectio, & Tacitus firmat, quod ad nomen attinet: lucem à Dione etiam ipse capit, capietque: locum totum vide. Volebam etiam legere: Ἄκρατος τοῦ ἡγεμόνος, ex vulgata editione; quod esset, *Acratus Principis*, libertus scilicet aut servus: sed verius habeo, quod dixi. *Lipsius. Acrato & Secundo* est in Mediceo. *Jac. Gronovius.*

4 *Secundo Carinate*] Suspicari possis Rhetorem illum esse, quem Dio scribit à Cajo in exsilium missum, qui contra Tyrannos declamitaverat. quemque Juvenalis tangit:

Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi Carinnatis.

Tinctum eum eloquentiæ litterarumque studiis, Taciti consequa verba indicant. *Lipsius.*

Secundo Carinate] Flor. *Caprenate.* Pichena. Ea forma scribendi, ut sit *Capnate*, sed super literam *p* exstet *i. Jac. Gronovius.*

5 *Hic Græca doctrina ore tenus exercitus*] *Ore tenus* non est in volumine Budensi. Qui addidit, motus est, quod sequitur, *animum bonis artibus non ind.* quum possit stare sententia eo adverbio, quod hic minime locum habet. Nam *ore tenus* significat usque ad os. Sic ann. lib. I. *Permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus extantes.* Rhenanus. Videtur auctor explicare voluisse Græca ista, ἀπὸ γλώσσης ῥήματα, quæ ab variis jam illustrata sunt. *Jac. Gronovius.*

6 *Non induerat*] Tentabam, *imbuerat.* Nunc adfirmo vulgatam scripturam: & perplacet metaphora honesta, Qua ipsa usus Agellius lib. II. de Æsopo fabulatore: *qui*, inquit, *res salubriter ac perspicienter animadversas, in mentes animosque hominum cum audiendi quadam illecebra induit.* non ut corrumpunt, *induxit.* Lipsius.

7 *Ferebant Senecam*] Scripsimus, *ferebatur Senecam.* Nam sæpenumero hoc verbum usurpat impersonaliter. Porro melius cohærebit sententia si legas: *Ferebatur Seneca oravisse, & non egressus.* Rhenanus.

8 *Cubiculum non egressus*] Subaudi *est.* Rhenanus.

9 *Dum simplici victu*] In tantis opibus magna & rara abstinentiæ laus. Ipse de se epistola LXXXIV. *Ponit deinde siccus, & sine mensa prandium, post quod non sunt lavandæ manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti. brevissimo somno utor, & quasi intervigilo.* ubi ex veteri libro adsero, *& quasi interjungo*, ab aurigis metaphora. Epistol CIX. *Inde in omnem vitam unguento abstinemus? quoniam optimus odor in corpore, est nullus. Inde vino caret stomachus. inde in omnem vitam balneum fugimus.* & plura ibidem. *Lipsius.*

Dum pro simplici victu, &c. *vitam tolerat*] In libro regio non est præpositio *pro*, sed pro *tolerat*, est *tolerabat.* Itaque legendum, *Dum simplici victu & agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profluente aqua*

jusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis sæviente pelago,
à Formiis movere; & gravi Africo, [1] dum promontorium Miseni superare conten-
dunt, Cumanis littoribus impacti, triremium plerasque, & minora navigia passim
amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis ful- 47
gurum non alias crebrior, [2] & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expia-
tum. [3] Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum; aut in
sacrificiis qui [4] gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino
viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum inter-
pretatio; *parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, neque occultum:*
quia in utero repressum, aut iter juxta editum sit. Ineunt deinde consulatum [5] Silius 48
Nerva, & Atticus Vestinus, cœpta simul & aucta conjuratione, in quam certatim
nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cum odio Neronis, tum
favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias
paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut spe-
cies virtutibus similes. Namque [6] facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem
adversus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congressu. Aderant etiam
fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut volu-
ptatum parcimonia. lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idque
pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restri-
ctum, nec perseverum volunt. Initium conjurationi non [7] à cupidine ipsius fuit: nec 49
tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod
tam

aqua vitam tolerat, sive, *tolerabat*. Rhenanus. Restitui ex Flor. vocem, *persimplici*. vulgo *simplici*. & male alii veteres, *pro simplici*. Sic paulo inferius *perseverum imperium*. Pichena.

1 *Dum promontorium Miseni*] Classis Romana in portu Misenensi ordinariam stationem habebat; uti Alexandrina Puteolis, ut Strabo libro XVII. indicat. Promontorium hoc infame naufragiis, uti è Seneca colligas epist. LXXVIII. ubi de Alexandrinis navibus: *Cum intravere Capreas, & promontorium, ex quo*

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,

cetera velo jubentur esse contenta. Statius:

Prima salutavit Capreas, & margine dextro
Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Minervæ.

Libabant ergo procellosæ illi Palladi nautæ, periculo maris defuncti. *Lipsius.*

2 *Et sidus cometes sanguine illustri semper Neroni expiatum*] Quasi vero quotidianum aut frequens adeo sidus esset Cometes, ut mos Neronis in eo expiando notari potuerit. Dele importunam vocem ex interpretamento male intextam & scribe: *& sidus cometes sanguine illustri expiatum*. Idem vult, quod alibi, cum dicit eo sidere mutationem regis portendi, & quod statim sequitur in alterius prodigii explicatione, *parari rerum humanarum aliud caput*. Nec his obstat, quod aliquo post hæc tempore supervixit Nero. Præsagia enim talia ἐν πλάτει, non ἐν στιγμῇ sumebantur. Sic fine hujus libri: *quod ad omen olim sui exitus verteretur*. De eodem hoc Comete Seneca Naturalium 7. *Hunc qui sub Nerone apparuit & cometis detraxit infamiam*. Grotius.

3 *Bicipites hominum aliorumve animalium partus*] Monstrosos animalium partus ne celarent veteres, fecit mentibus inhærens religio. De cæteris, fœtus hominum abjici in publicum à parentibus ita potuerunt, si prius indicati proximioribus quinque vicinis, abjiciendi illis quoque visi forent: alias natos masculos omnes & filias primogenitas educare præceptum Romulea lege fuit Auctor Dionysius Antiq. lib. 2. *Vertranius.*

4 *Gravidas hostias immolare*] Pauca super eo sacrorum ritu. Trahere possis illud Festi: *Confeta sus, quæ cum omni fetu adhibebatur ad sacrificium.* Lipsius.

5 *Silius Nerva*] E Fastis & lapidibus, *Silianus Nerva*. Lipsius.

6 *Facundiam tuendis civibus*] Has omnes laudes ejus cecinit quicumque ille adolescens poëta, in Panegyrico ad Pisonem. *Lipsius.*

7 *A cupidine ejus*] Sic edidi ex MS. Mediceo, miratus, unde ista vanitas edentium ante hac *cupiditate*, tam qui sciverunt sic legi in eo MS. ut Beroaldus, Pichena, Ryckius quam qui nesciverunt, quum toties in Livio occurrat *cupido regni*. Immo & ab Tacito I, 10. *Cupidine dominandi concitos*. quod ipsum repetit fine capitis 53. in hoc libro. Sed illa potentiæ cupido optime patet ex divino illo capite 38. lib. 2. Histor. At cupiditas fere de minoribus & privatis, ut lib. I. hist. 83. ubi simile indu-

tam multi sumpserunt. Promptissimos [1] Subrium Flavium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem exstitisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriæ caussæ accendebant, quod [2] famam carminum ejus [3] premebat Nero, [4] prohibueratque ostentare, [5] vanus adsimulatione. Lateranum consulem designatum, nulla injuria, sed amor reipublicæ sociavit. At Flavius Scevinus & Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capessivere. Nam Scevino dissoluta luxu mens, & proinde vita somno languida: [6] Quintianus mollitia corporis infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat. Ergo dum *scelera principis, & finem adesse imperii, deligendumque qui fessis rebus succurreret*, inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Julium Tugurinum, Munatium Gratum, [7] Antonium Natalem, Martium Festum, equites Romanos: ex quibus [8] Senecio è præcipua familiaritate Neronis speciem amicitiæ etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt [9] super Subrium & Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Granius Silvanus & Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paul-

inducitur ab Pichena. *Jac. Gronovius.*

1 *Subrium Flavium*] Dioni dicitur, Σούβριος Φλάβιος. & statim, Σουλπίκιος Ἄσπρος, qui nostro est, *Asper.* Lipsius.

2 *Famam carminum ejus premebat Nero*] Quum Orpheum in theatro Nero & Lucanus pronuntiassent, Lucano judices coronam dedere: quod Nero iniquo animo ita tulit, ut foro & theatro Lucano interdiceret, eo vanior, quod suis & Lucani carminibus similitudinem inesse credebat. Ideoque Papinius in Silvis ait.

Ingratus Nero dulcibus theatris
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Vertranius.

3 *Premebat Nero*] Sed idem tamen post mortem, famam ei non invidit, id est legi & edi permisit. Hoc vult inscriptio vetus:

M. ANNÆO LVCANO
CORDVBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

Gaude liberrime poëtarum: litasti genio Æternitatis. *Lipsius.*

4 *Prohibueratque ostentare, vanus assimulatione*] Quinquennali ludicro, cum Orpheum Lucanus recitasset, coronatus contra Neronem est. quod ægre tulit citharœdus Princeps. Statius:

Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Sed quid sibi vult hic, *Vanus assimulatione?* An quod Nero vano & irrito conatu assimulare & reddere Lucani versus voluit? Ita scriberes, *assimilatione.* Sed non placet. ne Farnesianum quidem scriptum, *vana assimulatione.* Lego clarius, *vanus æmulatione.* Lipsius.

5 *Vanus assimulatione*] Vanos in eo quod similitudinem suis esse credebat Lucanique carminibus: id enim est *assimulatio.* Idem supra: *Præterita mala vetustis cladibus assimulantem.* Ferrettus. Videndum an potius sit legendum, *vana æmulatione.* Ursinus. Legendum olim conjeci *Vanissima æmulatione:* postea vidi Lipsium eodem inclinare. nam legit: *vanus æmulatione.* Freinshemius. Mos ab multis usurpatus. Propertius 2, 3.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinnæ,
Carminaque Erynnes non putat æqua suis.

Ex hoc genere istud, *Quid mihi restat ad culicem?* Taciti autem mens est increpantis Neronem ut vanum, quod metueret sua conferri cum carminibus Lucani, quibus minora essent futura. *Sic assimulatas Lucani literas* ait 16, 7. *Jac. Gronovius.*

6 *Quinctianus molli corpore*] Farnes. *mollitie corporis.* Ita Latinis dicta, ἡ θηλεία νόσος. Ovidius:

Mollis erat, facilisque viris Pœantius heros.

Lipsius.

Quintianus mollitia corporis infamis] Ita Flor. Vulgo, *molli corpore.* Pichena.

7 *Antonium Natalem*] Non arbitror illum esse, quem Seneca cum probro describit. *Nuper Natalis tam improbæ linguæ, quam impuræ, in cujus ore feminæ purgabantur.* Lipsius.

8 *Senecio è præcipua*] Ergon' ille, qui lib. XIII. una cum Othone familiarissimus Neroni ostenditur, libidinum ejus in Acten adminifter & interpres? Putem. sed ibi Claudius Senecio dicitur; hic Tullius. Itaque me sustineo. *Lipsius.*

9 *Super Subrium*] Libri mei, *per Subrium.* Idem.

1 Fe-

Paullus centuriones. Sed summum robur in [1] Fenio Rufo præfecto videbatur, quem vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi *adulterum Agrippinæ, & desiderio ejus ultioni intentum.* Igitur ubi conjuratis præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promptius jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et *cepisse impetum* Subrius Flavius ferebatur, *in scena canentem Neronem aggrediendi*; [2] *aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus.* Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa. [3] Interim cunctantibus prolatantibusque [4] spem ac 51
metum, Epicharis quædam, incertum [5] quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertæsa, & in Campania agens, primores classiariorum Misenensium labefacere, & conscientia illigare connixa est tali initio. [6] Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum *merita erga Neronem sua, & quam in irritum cecidissent*, aperit, adjicitque questus & *destinationem vindictæ, si facultas oriretur*; spem dedit posse impelli & plures conciliare. nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usu lætabatur. [7] Ergo Epicharis plura: & omnia scelera

1 *Fenio Rufo*] Volaterranus in Anthropologia, legit *Ferinio Rufo*, huic Senecam socium conjurationis addidit Cassius, ut est apud Xiphilinum: de quo paulo infra Cornelius ex Antonii Natalis indicio meminit. *Vertranius.*

2 *Aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret*] Muretus mutabat: *aut cum aurea e domo per noct.* Nihil necesse: *Ardentem domum* cape, crebris luminibus & facibus illustrem, cum nocturnas scenas domi iniret. *Acidalius.* An incendii tempore? Non potest. nam conjurationis initium fuit, Nerva & Vestino consulibus qui magistratum post incendium inierunt. An quod de Subrio Flavio narratur, nihil ad præsentem conjurationem pertinet, quæ paulo antea inceperat; sed quod ipsemet olim sua sponte, vel paucis consciis, consilium de occidendo Nerone agitaverit, aut cum in scena caneret, aut dum illius domus arderet? Non crediderim: nam verba hæc congruunt cum superioribus *de tempore ac loco cædis agitabant.* Potius censeo, *ardentem domum* hic accipi, pro lucente, id est, luminum faciumque plena: cum scil. Nero noctes infames, & quasi bacchanal domi exercebat. Paulo infra de pugione Scævini dixit: *asperari saxo, & mucronem ardescere jussit.* Pichena. Conjiciebam: *cum madens vino per noctem.* Gronovius.

3 *Interim contantibus prolatantibusque spem ac metum*] Omnino legendum, *spe ac metu*: quomodo Lipsius non male ait legi posse. Aut inferenda præpositio *inter*, quæ perire ea occasione potuit, quia *interim* præcesserat. Leg. *Interim contantibus prolatantibusque spem inter ac metum.* Acidalius.

4 *Spem ac metum*] Nec male, *spe ac metu.* Lipsius.

5 *Quonam modo sciscitata*] Id est, unde aut per quem odorata de conjuratione. Sperne Vertranii, *suscitata.* Lipsius.

Quonam modo sciscitata] Legendum *suscitata.* Vertranius.

6 *Erat Chiliarchus*] Ita libri. Vulgo, *navarchus.* Bene Chiliarchus, pro Tribuno: sicut & Centuriones reperies plus semel in classe. *Lipsius.*

7 *Ergo Epicharis plura & omnia*] Mendum hic esse arbitror: sed sensus fortasse talis est; Epicharis plura scelera orditur, & omnia facta à principe: ut sit, plura scelera orditur, & omnia principis. *Neque senatui quod inane esset provisum: sed provisum, quonam modo pœnas*, &c. vulgo enim ita codices habent, *Neque senatui quod inane esset, sed provisum.* Ergo cum certissima sint, quæ parentur à senatu in exitium principis, accingeretur modo, &c. *Ferrettus.* Id est, complura ex sceleribus principis, sed & omnia Epicharis incipit pandere & aperire. Quod pono, ne quid cum aliis hoc loco deesse putes. *Vertranius.* Rectius, ni fallor, distinxi, *plura: & omnia scelera.* Cum antea conjunctim legeretur, *plura, & omnia scelera.* Sensus est: Tentavit callide mulier Proculi animum, eumque haud alienum à scelere cognovit. ergo illi *plura*: subintellige, *locuta est*, *conjurationemque aperuit*: ac simul *omnia scelera principis* memorare cœpit, quo magis illum accenderet. *Pichena.* Puto ex compendiosa scriptione natum errorem: ut fuerit *populi iram & omnia scelera Principis.* Neque enim bene con-

ſcelera principis orditur. [1] *Neque ſenatui quid manere, ſed proviſum* [2] *quonam modo pœnas everſæ reipublicæ daret:* [3] *accingeretur modo navaret operam, & militum acerrimos ducere in partes, ac digna pretia exſpectaret.* Nomina tamen conjuratorum reticuit. Unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detuliſſet. Accita quippe Epicharis, & [4] cum indice compoſita, nullis teſtibus innixum facile confutavit. Sed ipſa in cuſtodia retenta eſt, ſuſpectante Nerone, haud falſa
52 eſſe etiam quæ vera non probabantur. Conjuratis tamen [5] metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Bajas, in villa Piſonis: [6] cujus amœnitate captus Cæſar crebro ventitabat, balneaſque & epulas inibat omiſſis excubiis, & fortunæ ſuæ mole. Sed abnuit Piſo, *invidiam* prætendens, *ſi ſacra menſæ, diique hoſpitales cæde qualiſcumque principis cruentarentur. melius apud urbem in illa inviſa & ſpoliis civium exſtructa domo, vel in publico patraturos, quod pro republica ſuſcepiſſent.* Hæc in commune: ceterum timore occulto; [7] ne L. Silanus eximia nobilitate, diſciplinaque

connectas *plura & omnia.* Grotius. *Plura & omnia*, meo judicio, non bene hic conjunguntur. Emenda: *& communia ſcelera Principis orditur. Communia*, ſunt publica. Ita Tacitus & optimi Auctores paſſim loquuntur. Communia ejuſmodi ſcelera erant: *quod nihil maneret ſenatui, everſa Rep.* contra Voluſius Proculus privata tantum ſcelera produxerat. Conſidera antecedentia. *Boxhornius.*

1 *Neque Senatui, quid manere*] Vatic. codicis ſcripturam expreſſi. nec diſſentit Farneſianus, niſi quod refert, *quod manere.* Quis Caſtor aut Pollux liberat me ab hoc æſtu? Forte, *Neque ſe nautam quidem manere.* quaſi attollens conjuratorum numerum ſplendoremque id dicat mulier. etiam ipſo ceſſante, proviſum viris melioribus quomodo nefarius ille pœnas daret. *Lipſius.*

Neque ſenatui quod inane eſſet, ſed proviſum] Adverſativam particulam exemimus, quæ ex poſteriori ſyllaba proxime præcedentis dictionis nata eſt. Emendavimus itaque, *Neque ſenatui quod inane eſſet, proviſum quonam modo pœnas verſæ Reip. daret.* Rhenanus. Epicharis iſta quo Proculum facilius in partes traheret, ait, ſenatum quoque adverſus Neronem conſpiraſſe, omnibuſque jam providiſſe, quæ ad eandem rem conducere viderentur, *immo proviſum quonam modo pœnas verſæ Reip. daret.* Sit igitur *manere* idem quod *reſtare* ad eam faciem, qua lib. 1. hiſtor. *ſed quamvis capite defectionis ablato, manebat pleriſque conſcientia.* qua Catullus: *Sceleſta tene, quæ tibi manet vita.* qua Virgil. lib. 10. *Nunc etiam manes* (*hæc intentata manebat Sors rerum*) *movet.* Et qua tandem Curtius lib. 9. *Iter qua manet navigiis, in tenuem alveum cogitur.* Salinerius. Ex v. c. legendum: *Neque Senatui, quod in manus eſſet, proviſum, quonam modo pœnas everſæ reip. daret,* &c. nam in vulgatis corrupte eſt. *Urſinus.* Rhenani conjectura inſana & jam pridem exploſa Modius 15. Novantiq. notat Agricolam reponere, *Neque ſe novum quid monere.* in deſperato loco tamen & Lipſius, &c. Sententia, quam obulo ære rato non permutem, & quæ pugnat cum ſequentibus. Lego, *Neque ſe natam quid movere: ſed proviſum* &c. Ea mente, Neque ſe eam eſſe, quæ quid moveret, utpote femina nata: ceterum jam proviſum aliis. Hæc mens & lectio auctoris: quæ neſcio an omnibus ſit arriſura. *Acidalius.* Scribe: *neque ſenatui quid proviſum ſecus, manere quonam modo.* Sententia eſt, nec Senatum jam dudum in alia ſententia eſſe, quam tollendum principem, manere eum ſaltem modum, quo tollendus ſit de medio. *Barthius.* Lege: *neque ſenatui fidem manere.* Nempe in Neronem. Id affirmat Epicharis tanquam non ignota & ſenatoribus. *Grotius.*

2 *Quonam modo pœnas everſæ reip. daret*] Scripſimus, *everſæ*, ex Flor. Vulgo, *verſæ.* Pichena.

3 *Accingeretur modo, navaret operam, & militum acerrimos duceret*] Certe nulla eſt aut perexigua differentia inter *τὰ accingeretur* & *navaret operam.* Itaque nunc habet MS. *navare operam & m. a. ducere.* Pulcherrime omnino, & rotundiſſima oratione. Sic Virgilius: *Accingar dicere pugnas.* Claudianus: *Accingar luſtrare diem.* Hæc olim ſcripſi, quum ineunte ætate confuſus per ereptam mihi doctrinam & opem Patris conabar utiliter finire editionem ejus. Quæ nunc debui huc repetere, quoniam poſt inveni illa ipſa in MS. Mediceo, quo nullus amplior veritatis teſtis vel auſpex. *Jac. Gronovius.*

Et multum acerrimos duceret in partes] Caſtigavi, *& militum acer. d. in partes.* Rhenanus.

4 *Cum indice compoſita*] Vulgo pragmatici dicunt *confrontata.* Lupanus.

5 *Metu proditionis permotis, placitum*] Sublatum à vulgatis fuerat verbum, *permotis*: nos ex Flor. aliiſque veteribus, ut non ſupervacuum, reſtituimus. *Pichena.*

6 *Cujus amœnitate captus Cæſar, crebro ventitabat.*] Aliquid hic deeſt, ut integra ſit ſententia. Legendum puto, *quo, ejus amœnitate captus.* Erravit fortaſſe librarius, cum pro *quo ejus*, ſcripſerit, *quojus*, quod antiqua ſcriptura valet, *cujus.* Pichena.

7 *Ne L. Silanus*] De quo inferius lib. 16. *Lipſius.*

1 Qui

naque C. Caſſii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem ſublatus, impe-
rium invaderet, prompte daturis operam [1] qui à conjuratione integri eſſent, quique
miſerarentur Neronem tamquam per ſcelus interfectum. Plerique *Veſtini quoque con-*
ſulis acre ingenium vitaviſſe Piſonem crediderunt; [2] *ne ad libertatem moveretur*, *vel de-*
lecto imperatore alio, *ſui muneris rempublicam faceret.* Etenim expers conjurationis
erat; quamvis ſuper eo crimine Nero vetus adverſus inſontem odium expleverit.
Tandem ſtatuere [3] Circenſium ludorum die, [4] qui Cereri celebratur, exſequi deſti- 53
nata: quia Cæſar rarus egreſſu, [5] domoque aut hortis clauſus, ad ludicra Circi ven-
titabat, promptioreſque aditus erant lætitia ſpectaculi. Ordinem inſidiis compoſue-
rant, *ut Lateranus quaſi ſubſidium rei familiari oraret*, *deprecabundus*, *&* [6] *genibus prin-*
cipis accidens, *proſterneret incautum*, *premeretque*, [7] *animi validus*, *&* *corpore ingens.*
Tum jacentem & impeditum, *tribuni & centuriones*, [8] *& ceterorum ut quiſque audentiæ*
habuiſſet, *accurrerent*, *trucidarentque*; *primas ſibi partes* expoſtulante Scevino, qui pu-
gionem templo Salutis in Etruria, ſive, ut alii tradidere, fortunæ Ferentano in op-
pido

1 *Qui à conjuratione integri eſſent*] Codex Budenſis, *qui conjurationem integri*. Lego, *conjuratione*, aut potius, *conjurationis integri*. Rhenanus.

2 *Ne à libertate moveretur*] Vatic. *ne ad libertatem moraretur*, Ducit me ſententia ut legam, *ne aut libertatem moliretur.* Duplex videlicet à Veſtino metus. ne aut homo acer ad libertatem populum vocaret: aut alium à Piſone Principem diligeret. *Lipſius.*

Ne à libertate moveretur] Piſo ex ingenii acritate, merito ſuſpectabat Veſtinum eſſe libertatis amatorem: quem etiam eadem de cauſſa Nero ipſe metuebat. nam homines præfracti ſpiritus, libertatis non raro ſtudioſi deprehenduntur. Quamobrem ille damnatur, *quod ferociam Aſinii Pollionis avi attineret*, qui vel in ſcriptis foverat libertatem. lib. 4. ann. *Aſinii Pollionis ſcripta egregiam eorundem* ſcil. Bruti & Caſſii, *memoriam tradunt.* Cæterum Veſtinus haud minus, quam Silanus, deterruit Piſonem, ne in ſua villa principem trucidaret: is enim Nerone ſublato inter ſacra menſæ, vel populum (ut amator patriæ) in libertatem vindicaſſet, vel alium imperatorem Piſonis odio dediſſet: quæ omnia ſacris hoſpitii violatis conſuli facilia fuiſſent. Quod memoravi de odio Piſonis, hinc patet: *Vel delecto imperatore* &c. additis cap. 68. *quidam vetuſtis in eum ſimultatibus.* Salinerius. Lipſius bene. Muretus, *Ne ad libertatem moveretur.* Æque bene, Et eadem uterque ſententia. *Acidalius.* Cum Flor. habeat, *ne ad libertatem moreretur:* Legendum olim putavi, *ne ad libertatem oriretur*; Id eſt, ne ad libertatem inſtituendam inſurgeret. Nunc dubito, num verius ſit ad Taciti mentem, & ex communi librorum ſcriptura: *ne ad libertatem moveretur*, ſcil. ad libertatem populo Rom. reſtituendam. *Pichena.* Divertunt alii ad conjecturas, mihi proba videtur ſcriptura vulgata. ut velit ipſammet libertatem varie movere potuiſſe animum Veſtini, ut eam reductam caperet. Libertatem etiam inter Numina cultam, patet ex Inſcriptionibus noſtris, pag. XCIX. 2. CI. CXIII. 2. Sed & de *modeſtia*, tamquam una Dearum, locutus eſt noſter lib. 4. ann. 7. *Precandam poſt hæc modeſtiam*, &c. *Gruterus.* Videndum an fuerit: *ne à libertate moneretur.* Juſtinus 2. *Hujus virtute cum admonita civitas libertatis eſſet.* Gronovius. Inſignia hæc ſingulorum ſpecimina certaminis ad reparandum Tacitum, quæ cum plurima laude ſalutantes, conſultiſſime a nobis agi judicavimus, ſi vetuſtiſſimam fidem codicis Medicei relinqueremus auctori, tanquam quod ſolum poteſt dici ejus eſſe, quum id ſcribat, perinde ut 1. hiſt. 64. *Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus.* Jac. Gronovius.

3 *Circenſium ludorum die*, *qui Cereri celebratur*] Leg. *celebrantur.* Acidalius.

4 *Qui Cereri celebratur.* Qui dies pridie Idus Apriles, ita notatus Kalendario veteri: LVDI. CERERI. & biduo ante, LVDI. IN CIRCO. Infra noſter: *utque Circenſium Cerealium ludicrum*, *pluribus equorum curſibus celebraretur.* Dio lib. 47. inter prodigia refert. quod *Ædiles Cereri*, *loco Circenſium & equeſtrium ludorum*, *gladiatorios exhibuerint.* Ovidium adde IV. Faſtorum: & nummum veterem: MEMMIVS ÆDILIS CERIALIA PREIMVS FECIT. Quod Cæſaris & Tulli ævo factum. Vide Politianum Miſcell. cap. LXXXV. *Lipſius.*

5 *Domoque aut hortis clauſus*] Addidi copulam, *que*, ex Flor. *Pichena.*

6 *Genibus principis accedens*] Emendavimus, *genibus principis accidens.* Eſt ab *accido*, quod eſt ab *ad* & *cado.* Rhenanus.

7 *Animi validus*, *& corpore vigens*] Codex Budenſis, *& corpore ingens.* Sic lib. 1. Hiſt. *Cæcina*, *decora juventa*, *corpore ingens*, *animi immodicus.* Idem.

8 *Et cæterorum ut quique audaciæ plus habuiſſet*] In Budenſi, *& cæterorum ut quiſque audiviſſet*, *accurrerent.* Rhenanus.

pido detraxerat; [1] gestabatque velut [2] magno operi sacrum. *Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, unde eum præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem:* quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, [3] quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam nomen & periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido
54 dominandi cunctis affectibus flagrantior est. [4] Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, [5] dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint: [6] donec proditio cœpit è domo Scevini. qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit; promptum vagina pugionem, de quo supra rettuli, *vetustate obtusum* increpans, *asperari saxo*, [7] *& in mucronem ardescere* jussit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. *Simul affluen-*

Ut quisque audientiæ] Lectio à Vatic. est. Farnes. *audaciæ habuisset.* corrupte triti libri, *audivisset.* Lipsius.

1 *Gestabatque velut*] Gestabatne pugionem? non is mos Romæ, & per hanc vanitatem homo se palam retexisset. Aliud omnino verbi fuisse suspicor: *servabatque jactabatque.* aut tale. *Lipsius.*

Gestabatque velut magni operis sacrum] Omnino aliud verbum fuit quam *gestabat.* Lipsio placebat, *servabatque*, vel *jactabatque.* Mihi proximum ad literas videtur, *custodibatque.* Acidalius. Vulgo, *magni operis.* & utrumque recte. tamen Flor. sequor, qui habet, *magno operis.* litera, *s*, redundante. *Pichena.* Vulgatum tamen Græcismo posset defendi. Apollonius Rhodius lib. 2. Εἰ δ' ἄγε δὴ νῆσον μὲν ἑώου Ἀπόλλωνος Τὴν δ' ἱερὴν κλείωμεν. Strabo lib. 14. Εἶτ' ἄκρα Πηδάλιον, εἰς ἣν ὑπέρκειται λόφος τραχὺς, ὑψηλὸς, τραπεζοειδὴς, ἱερὸς Ἀφροδίτης. Lucianus Hermotimo: Κάλπις ἀργυρᾶ πρόκειται ἱερὰ τοῦ θεοῦ. Nam *magnis operis* omnino male. Plinius lib. 11, 37. *Lupi dexter caninus in magnis habetur operibus.* Gronovius.

2 *Magni operis sacrum*] Pichena ex Flor. colligit, *magno operi.* Neque ego olim male, *magnis operis*, multitudinis numero. *Lipsius.*

3 *Quamvis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodavisse*] Rodolphus peracute: *aut inani spei Antoniam.* Hi tales homines, si ad Criticam serio se dedissent, quid non pervidissent? Et tamen nos Pelei placemus nobis in hac machæra. *Idem.*

Quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam] In vulgatis legitur: *quamvis absurdum videretur, & inane, aut ipsi Antoniam.* At Flor. qui habet, *aut inane aut spem*, prætulit mihi lucem ad correctionem, quam restitui. *Pichena.* Nescio an velit gloriari, & illud corrigere ac restituere suo tantum ingenio attribuat. Si ita, fallit lectorem. Certe quidem sic scribitur in vetustissimo libro: sed eadem manu & atramento, ut parem vetustatem præferat, scribitur in margine, quod non debuit celare *at ad*, quo indicat alia exemplaria habere scriptum *inane ad spem.* Unde discimus ab hoc additamento prælatam Pichenæ lucem ad verius eligendum, quod ante tot sæcula jam exstabat, & quod fatetur ille ipse librarius, quum calamo currente ipse delatus foret ad vitium, ut fieri interdum solet, in aliis tunc exemplaribus exstitisse, ut nequaquam veniat ex arbitraria Pichenæ scriptura, (prout viliter sustinet loqui Ryckius, qui nescio quid voluerit, quum edidit *at ad*) sed tamdiu extiterit in mundo. *Commodare* verbum cum isto dativo usurpat alibi Tacitus, unde recentiores nonnulli videntur hanc vulgatam lectionem fecisse, sive ipse Agricola, (cujus valde dubito an non manu fuerit scriptum illud exemplar Ryckianum, qua manu varios vidi scriptos codices, etsi ipse id neget ac notas manus ejus scribat exstitisse in margine) sive quis alius. Sed Tacitus valde imminet varietati loquendi, unde pro verissimo & antiquissimo haberi meretur, quod restituit Pichena. *Jac. Gronovius.*

4 *Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, taciturnitate omnia cohibita*] Certe mirum, in lubrico & præpeti hoc sermonis. Simile plane, quod Claudianus miratur, conspiratione militari in Ruffinum:

——— nec quisquam tanta de plebe repertus,
Proderet incautis qui corda minantia verbis.
Quæ non posteritas, quæ non mirabitur ætas
Tanti consilium vulgi potuisse taceri,
Aut facinus tam grande tegi?

Et plura, quæ addit. *Lipsius.*

5 *Divites, pauperes*] Pro *divites* scripsimus, *dites.* quam vocem usurpat crebro. Ut lib. 2. Hist. 1. *Dites dominos in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabant.* Rhenanus.

6 *Donec proditio cœpit*] Plutarchus libello de Garrulitate, longe aliter elatam & apertam narrat conjurationem. Sed ne tibi imponat, non istam. Duplex enim in Neronem conjuratio, Pisoniana, & Viniciana, ut auctor Sueton. cap. XXXVI. Ad Vinicianam ergo refer illa Plutarchi. *Lipsius.*

7 *Et mucronem ardescere jussit*] Flor. *& in mucronem.*

fluentius ſolito convivium initum: ſervorum chariſſimi libertate, & alii pecunia do-
nati. atque ipſe mæſtus, & [1] magnæ cogitationis manifeſtus erat, quamvis lætitiam
vagis ſermonibus ſimularet. Poſtremo *vulneribus ligamenta*, [2] *quibuſque ſiſtitur ſanguis*
[3] *parare* eundem Milichum monet; ſive gnarum conjurationis, & [4] illuc uſque fidum;
ſeu neſcium, & tunc primum arreptis ſuſpicionibus; [5] ut plerique tradidere, de con-
ſequentibus. Nam cum ſecum ſervilis animus præmia perfidiæ reputavit, ſimulque
immenſa pecunia & potentia obverſabantur, ceſſit fas, & ſalus patroni, & acceptæ
libertatis memoria. Etenim uxoris quoque conſilium aſſumpſerat, muliebre ac dete-
rius. quippe ultro metum intentabat, [6] *multoſque aſtitiſſe libertos ac ſervos qui eadem*
viderint: nihil profuturum unius ſilentium: at præmia penes unum fore, *qui indicio præve-*
niſſet. Igitur cœpta luce Milichus in hortos Servilianos pergit: & cum foribus ar- 55
ceretur, *magna & atrocia afferre* dictitans, deductuſque ab janitoribus ad libertum
Neronis [7] Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, *urgens periculum*, [8] *graves con-*
jurationes, & cetera quæ audierat conjectaveratque, docet. Telum quoque in ne-
cem ejus paratum oſtendit, accirique reum juſſit. is raptus per milites, & defenſio-
nem orſus; *Ferrum cujus argueretur*, *olim religione patria cultum*, *& in cubiculo habitum*,
ac fraude liberti ſubreptum reſpondit. *Tabulas teſtamenti ſæpius à ſe*, *& incuſtodita die-*
rum obſervatione, *ſignatas. Pecunias & libertates ſervis & ante dono datas*; *ſed ideo tunc*
largius, *quia tenui jam re familiari*, *& inſtantibus creditoribus*, *teſtamento diffideret.*
Enimvero liberales ſemper epulas ſtruxiſſe, *& vitam amœnam*, *& duris judicibus parum*
probatam. Fomenta vulneribus nulla juſſu ſuo, *ſed quia cetera palam vana objeciſſet*,
[9] *adjungere crimen*, *ut ſeſe pariter indicem & teſtem faceret*. Adjicit dictis conſtan-
tiam.

nem. Pichena. Lucanus lib. 7. *niſi cotibus aſper Exarſit mucro.* Forte tamen Cornelius: *& mucrone ardeſcere juſſit*. Gronovius. Cap. 63. *Membris in eum pallorem albentibus*. Jac. Gronovius.

1 *Magnæ cogitationis manifeſtus*] Seneca in Controverſia v. l. 11. *Tyrannus ſuſpicatus eſt*, *ſive iſti aliquid excidit*, *ſive magna conſilia non bene vultus tegit*. Lipſius.

2 *Quibuſque ſiſtitur ſanguis parare eumdem Milichum jubet*] Liber Matthiæ Corvini: *Quibuſque ſiſtitur ſanguis ſarciebat eumdem Milichum jubet*. Lego, *ſarcienda eundem Mil. jubet*. Dicimus enim, *jubeo te aliquid*. Mox eſt illic, *in hortos ſervianos*. Rhenanus. Neſcio an à libris verbum, *parare*, & an aliquis lateat error. aliter enim in veteribus. Rhenanus ait, in Matthiæ Corvini codice legi: *ſartiebat eundem Milichum*. In Flor. *partiebatque*. in alio Man. *partiebatur*. Alii cogitent. *Pichena*.

3 *Parare eumdem Milichum*] Sententia apta eſt: tamen libri illud verbi redarguunt: quorum partim, *ſartiebat eumdem*; alii, *partiebatque*, nonnulli, *partiebatur*. Quid veri, quæro. *Lipſius*.

4 *Et huc uſque fidum*] Hoc ſcilicet inhæret linguæ eorum qui Latine per hoc ævum loquuntur; hinc id debet nunc obtrudi Tacito, qui non deſerit ſuum proprium bonum, h. e. varietatem. Jam Beroaldus incepit edere *& illuc uſque*, haud dubie ex reverendo exemplari Mediceo, in quo & ipſe & Frater vidimus & notavimus, unde id repoſui. Quid enim ambigerem? 3. hiſt. 18. *Legionum ſigna illuc uſque progreſſa*. Jac. Gronovius.

5 *Ut plerique tradidere de conſequentibus*] Senſus nullus eſt. Conjicio: *de conſcientibus*. id eſt, conſciorum plerique. *Grotius*.

6 *Multoſque aſtitiſſe libertos ac ſervos*] Dele copulam *que* à voce *multos*. Id enim ipſum eſt, per quod intentabat: ut & ſequentia ſtatim. *Acidalius*.

7 *Epaphroditum*] Qui à libellis fuit. de quo Suetonius Neron. cap. XLIX. Et Domit. cap. XIV. Eſt ille ipſe, cui nobilis ſervus Epictetus fuit. Suidas, & Arrianus. *Lipſius*.

8 *Graves conjurationes*] Flor. *graves conjuratos*. Pichena.

9 *Adjungere crimen viſum*, *ſe pariter indicem & teſtem facere*] Exemplar ſcriptum habet *vixiſſe*. Forte legendum, *Adjungere crimen nixum*, *ſe pariter indicem & teſtem facere*. Rhenanus. Hæc nullus capio, & videtur nec Muretus, qui ſtellulam hac regione appinxerat. Legendum forte, *Adjungere crimen*, *cujus ſe pariter indicem & teſtem faceret*. quod nec ipſum ſatis placet. Modius 15. Novantiq. notat Rod. Agricolam legere: *adjungere crimen*, *ut ſeſe pariter indicem & teſtem faceret*. Idem probat. Ego alteri non præfero. *Acidalius*. Nihil hac lectione certius, *Adjungere crimen*, *ut ſeſe pariter indicem & teſtem faceret*, quam ex Flor. verbis licet corruptis elicui. is enim habet: *adjungere crimen l;ſiſſe pariter indicem & teſtem faceret*. Pichena. Mihi ſedet Acidalium rem acu tetigiſſe: *adjungere crimen*, *cujus*. i. adjicere hanc quoque calumniam, quam & deferat

tiam. incusat ultro *intestabilem & consceleratum*, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, *Antonium Natalem multa cum*
56 *Scevino*, [1] *ac secreto collocutum*, *& esse utrosque C. Pisonis intimos.* [2] Ergo accitus Natalis: & diversi interrogantur, *quisnam is sermo*, *qua de re fuisset?* Cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum adspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis [3] totius conjurationis magis gnarus, [4] simul arguendi peritior, *de Pisone* primum fatetur. deinde adjicit *Annaeum Senecam*, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quintianusque, & Senecio diu abnuere. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus *Accillam matrem suam*, Quintianus *Glicium Gallum*,
57 Senecio *Annium Pollionem* amicorum praecipuos nominavere. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, *tormentis dilacerari* jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à femina spernerentur, pervicere quin objecta denegaret. Sic primus quaestionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur [5] gestamine sellae (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciae quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani [6] senatoresque intacti tormenti, [7] charissima suorum quisque pignorum

rat ipse, & sibi tanquam testi credi velit. *Gronovius.* Hoc displicet Ryckio, ita ut scribat Patrem meum non sic pronunciaturum fuisse, si scivisset in Agricolae Manuscripto exstitisse illud *ut sese pariter.* Scilicet patronus libertum non satis indicaret, nisi de eo diceret *sese*, & unum non suffecisse. Omnino fallitur, & quidquid illud est, opinor Agricolam petisse ex consideratione infausta codicis Medicei, ubi quum legatur *crim̄ l;sisse* (nam Pichena characteres illos non satis clare proponit) nequaquam inde potest commode elici *ut sese*, sed potius *cujus se.* Neque enim ista nota *l;* aliquo modo potest indicare *ut*, sed quidem *jus*, (unde in alio MS. id explanatum *crimen jussisse*) quasi vere fuisset *crimen cujus sic se.* Jac. Gronovius.

Crimen visum] Non erat hoc crimen, fomenta parasse; sed conjurasse. Itaque legam, *crimini*, *cujus se pariter indicem & testem faceret.* Et vero libri etiam quidam, *faceret*, praeferunt. *Lipsius.*

1 *Ac secreto collocutum*] Farnes. *secreta*, & ad oram, *Seneca:* non probo. Statim è libris edidi, *An cuncta jam patefacta credens.* non ut obtinuerat, *ante.* Notum & creberrimum Tacito dicendi genus. *Idem.*

Ac secreto collocutum] Flor. *ac secreta.* sed vulgata magis placet. *Pichena.* Pichenam sequuntur editiones. Sed quid Ovidius? Ille sane dicit 4. Met. 224. *Arripite arbitrium matri secreta loquenti.* An non haec secreta exprimit noster 2, 82. *Hoc egisse secretos cum Plancina sermones.* Et 2. hist. 76. *Post multos secretosque sermones.* Jac. Gronovius.

2 *Ergo accitur Natalis*] Scripsimus, *Ergo accitus Natalis.* subaudi *est.* Rhenanus. *Accitur* tamen est in Flor. Id enim exprimit *acci^t^2*. Jac. Gronovius.

3 *Totius conjurationis*] At Medic. *conspirationis.* Jac. Gronovius.

4 *Simul arguendi peritior*] Faërnus parva mutatione legebat: *simul arguenti paratior.* Ursinus. Non ausim dubitare legendum cum Faërno, *simul arguenti*, (vel si malueris, *urgenti* Neroni) *paratior.* lib. 14. *incesto parata.* Apul. lib. 7. *parati morti.* Priceus.

5 *Gestamine sellae*] Eadem saevitia est quam tangit Ammianus lib. 29. *Promiscue juvenes aliique, membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.* Lipsius.

Retraheretur gestamine sellae] Post hoc verbum Pichena & Freinshemius auxerunt editiones suas distinctione prorsus intolerabili, unde quum occasio daret, in Exercitationibus de exitu Judae monui, & bene induxit Ryckius, quem imitor. *Jac. Gronovius.*

6 *Senatoresque intacti tormentis*] Ita Farnes. optime Vatic. *intactis*, littera una redundante. Ex quo fonte vulgatus error, *in tantis.* Res clara. Insigni laude, ait, dignanda libertina mulier, quae toties pressa

norum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quintia-
nus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis
excubiis semet sepsisset. Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, infesso
etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per do-
mos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equitesque permixti Germa-
nis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi,
ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad caussam introissent, [1] *læta-
tum erga conjuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursus, si convivium, si spectaculum
simul inissent*, pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini sævas percuncta-
tiones, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus,
[2] sed quo fidem inscitiæ pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavio [3] assi-
stenti, annuentique an inter ipsam cognitionem destringeret gladium, cædemque
patraret; [4] renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis. Fuere 59
qui prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortaren-
tur Pisonem *pergere in castra, aut* [5] *rostra escendere, studiaque militum & populi tentare:
si conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motæ rei fa-
mam, quæ plurimum in novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum.
etiam fortes viros subitis terreri; nedum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis
comitante, arma contra cieret.* [6] *Multa experiendo confieri, quæ segnibus ardua videantur.
Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus sperari. Cruciatu aut
præmio, cuncta pervia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece
afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rempublicam, dum* [7] *auxilia
libertati invocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse majoribus, dum
posteris, si vita praeriperetur, mortem approbaret?* Immotus iis, & paululum in publico
versatus, post domi secretus, [8] animum adversum suprema firmabat, donec manus
militum

pressa constanter indicare abnuerit ignotos: cum viri & Senatores etiam proxima pignora sua proderent, sine tormentis. *Lipsius.*

Senatores in tantis tormentis] Faernus legebat: *Senatoresque intacti tormentis.* Ursinus. Leviter maculata sunt. Lego, *intentis*, & hoc sensu. Senatores: & equites, visis modo tormentis animis cecidere, cum libertina iis propemodum laniata, nil interea mutiret. Juvant hæc de iisdem viris dicta: *& tormentorum aspectum ac minas non tulere.* Nec non sequentia, *intento mortis metu subegerunt.* Salinerius.

7 *Charissima suorum quisque pignorum proderent*] Castigavi, *Charissima quoque suorum pignorum proderent.* Rhenanus. Muretus, *quisque*, quod malim & ipse. Notat id ipsum ex Rom. editione Modius lib. 15. Novantiq. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *carissima suorum quisque pignorum.* Vulgo, *carissima quaque suorum pignorum.* Pichena.

1 *Lætatum erga conjuratos*] Reposui, *lætatum erga conjuratos.* Rhenanus. Corrupta: quæ nunc non sano. Conjeci sed leviter, *certatim arguere conjuratos.* Sententia & emendatio vera è sequentibus verbis elicienda. *Acidalius.* Arrisisse aliquando quacumque occasione cuiquam è conjuratis; frontem exporrexisse, & vultum hilariorem finxisse ad adventum, aspectum, obitum, occursum, alloquium, dictum, gestum motumve alicujus. Nihil hic suspectum. *Gronovius.*

2 *Sed quo fidem inscitiæ pararet*] Malim, *& quo fidem.* Acidalius. Scripserim; *& quo fidem.* Freinshemius.

3 *Assistenti, annuentique*] Malim, *innuentique*] Acidalius.

4 *Retinuit, infregitque*] Faernus dudum, *renuit*, legebat: probaturque à quibusdam libris, & rectum est, Annuerat Flavius, iste renuit. *Lipsius.*

Retinuit infregitque impetum] Non est dubium, quin, *renuit*, legendum sit, pro, *retinuit.* & ita Faernus emendabat. *Ursinus.* Verbum, *renuit*, ex Flor. & aliis Manuscriptis restitui. Male antea, *retinuit.* Flavius enim Fenio annuit, & Fenius Flavio renuit. lib. 1. ann. *renuit Tiberius.* Pichena.

5 *Rostra escendere*] Libri scripti. *Lipsius.*

6 *Multa experiendo confieri*] Negligere nolui verbum, *confieri*, quod est in Floren. & ab optimis autoribus usurpatur. Vulgo, *fieri.* Pichena.

7 *Auxilia libertati invocat, dum miles potius deesset* &c.] Legam, *auxilia libertati invocat. Miles potius deesset.* &c. Acidalius. Sane hoc Acidalii confirmatur ab Mediceo, in quo non exstat vocula *dum* ante vocem *miles.* Jac. Gronovius.

8 *Animum adversum suprema firmabat*] Nos, *firmat.*

militum adveniret, quos Nero tirones aut ſtipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, [1] tamquam favore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Teſtamentum fœdis adverſus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, [2] & ſola corporis forma commendatam, amici matrimonio abſtulerat. [3] Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, [4] Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Piſonis infamiam propagavere.

60 Proximam necem Plautii Laterani conſulis deſignati Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud [5] breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum [6] ſervilibus pœnis ſepoſitum, manu Statii tribuni trucidatur, [7] plenus conſtantis ſilentii, nec tribuno objiciens eandem conſcientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima principi, non quia [8] conjurationis manifeſtum compererat, ſed ut ferro graſſaretur, [9] quando venenum non pro-

mat. Rhenanus. Melius ex Flor. ac Ven. *firmabat*, quam, *firmat*, ut in vulgatis. *Pichena.*

1 *Quamquam favore imbutus*] Mutavi meum ſecutus judicium, *quamquam*, in *tanquam.* Rhenanus.

2 *Et ſola corporis forma commendatam*] Volumen regium, *& ſola corporis fama com.* Rhenanus.

3 *Nomen mulieris Arria Galla*] Lego, *mulieri.* quod quilibet videt. Et eſt forte mendum typographicum. *Acidalius.*

4 *Domitius filius*] Scripſimus, *Domitius Silius.* Rhenanus. Etiam ſcire licet Florentiæ legi *Domitius Silus:* cognomine pernoto ex Ciceron. 2. Orat. 70. *Jac. Gronovius.*

5 *Breve mortis arbitrium*] Profecto breve. Nam Nero *mori juſſis non amplius quam horarium ſpatium dabat.* Lipſius.

6 *Servilibus pœnis ſepoſitum*] Diſce ergo clare, Lector, locum certum fuiſſe in pœnam ſervorum viliumque capitum. Quem illum? Seſtertium, ut opinor. Ita enim locus, non Romæ, ſed extra urbem, ubi cruces, patibula defixa, cadavera abjecta, aliaque quæ ad ſupplicia plebis. Plutarchus in Galba: Τὴν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐιτελλίου δούλοις ἐδωρήσαντο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔρριψαν ἦ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. Ὁ δὲ τόπος Σεστέρτιον καλεῖται. id eſt: *Galbæ caput Patrobii & Vitellii ſervis domarunt. quod illi acceptum omni contumeliarum & ludibriorum genere afficientes abjecerunt in locum, ubi occidi ſolent in quos Cæſar juſſit animadvertere. Locus Seſtertium dicitur.* Extra urbem, dico, is locus (errant qui de Gemoniis ſuſpicantur) vel nominis argumento. Sic enim dictus, quia ſemitertio ab urbe milliari. Ea quidem ratio appellandi, recepta Romanis. Ita Septimum, Palatium ſub urbe, Juſtiniani, L. XXXIV. C. De donation. Decimum, ſuburbanum Carthaginis Procopio. Septimum Hoſtienſe, Symmachi villa, l. VI. ep. Quartum Latinæ, apud eumdem lib. IX. Quartum Pollionis, Martialem lib. III. Credo fuiſſe extra portam Eſquilinam: & odorari videor corruptionem ejus verbi in commentatore Horatii, uti Cruquius ſedulæ induſtriæ interpres eum edidit. *Eſquilinus mons Romæ ex ſeptem montibus. Hinc Eſquilina porta Romæ dicitur, adſeſſorium, ubi certus erat locus ſepulchrorum ad corpora pauperum aut ſceleratorum viliumque comburenda, aut canibus projicienda.* Legerim, *ad ſeſtertium.* Sicut in vita Cypriani: *Cum veniſſet ad eum locum qua dicitur Sextus, quarto ab urbe milliari.* emendatum ab aliis recte, *Sextertius.* Lipſius.

7 *Plenus conſtantis ſilentii*] Egregii viri mortem plenius Arrianus deſcripſit, lib. I. cap. I. Λατεραῖός τις ἐν Ῥώμῃ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀποκεφαλισθῆναι, ἐκτείνας τράχηλον, καὶ πληγεὶς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πληγὴν ἀσθενῆ γενομένην ἐπ᾽ ὀλίγον συνελκυσθεὶς, πάλιν ἐξέτεινεν. Ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον, προσελθόντι Ἐπαφροδίτῳ τῷ ἀπελευθέρῳ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀνακρίναντι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ συγκρουσθῆναι, Ἄντι θέλω, φησιν, ἐρῶ σου τῷ κυρίῳ. O excelſum animum & ſupra omnem hanc terrenam fecem. *Lipſius.*

8 *Conjurationis manifeſtum compererat*] Habes hoc loco ſapientem & providam Ryckii notam his verbis (ita Flor. & Meus 15, 64, 3. *magnæ cogitationis manifeſtus*; & ſic ſæpe) etſi non tam nota hæc eſt, quam contradictio oppoſita iis, quæ edideram ad fovendam lectionem codicis Oxonienſis, etiam his verbis (MS. *conjurationis compererat*, omiſſo τοῦ *manifeſtum*, quod certe videtur probandum ex propria vi τοῦ *comperire*, unde *compertus flagitii &c.*) Hinc patet illum non agere, quod debebat: neque enim dubitavi unquam, an *manifeſtus* cum genitivo poſſet conſtrui. Qui poteram? verum antea? cui a pueritia ſic placuit Ovidius, in quo plus vice ſimplici *manifeſta doloris*, aut apud Salluſtium *manifeſtis rerum capitalium*? an vero tunc in Tacito totus? in quo mox recurrit *pavoris manifeſtus.* quid ſcripſit ergo Rhenanus ad 13, 23. ubi in hanc rem colligit tot Taciti loca, ut videas ineptiviſſe tunc Ryckium, neque quid exſtaret in Florentino, me debuerat docere velle. Sed monſtrare debuerat *compererat manifeſtum.* Hæc juncta ſic non dabit, quum *compertus* ſit idem qui *manifeſtus.* Cicero huc venit, ut dicat *facinus manifeſto compertum ac deprehenſum*; item *re comperta manifeſtoque deprehenſa.* Mox in Mediceo legitur *uti viſeret.* Jac. Gronovius.

9 *Quando venenum non proceſſerat*] Codex manuſcriptus,

processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompsit; *missum se ad ægrotum Senecam, ut viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent.* Et respondisse Senecam; *sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti.* Hæc ferre Granius Silvanus [1] tribunus prætoriæ cohortis, & *an dicta Natalis*, [2] *suaque responsa nosceret*, percunctari Senecam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem [3] ex Campania remeaverat, [4] quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit, & [5] villam globus militum sepsit. Tum ipsi [6] cum Pompeja Paullina uxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Se- 61
neca, *missum ad se Natalem*, *conquestumque nomine Pisonis* [7] *quod visendo eo prohiberetur*, [8] *seque rationem valetudinis & amorem quietis excusavisse*, respondit. *Cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferret*, *caussam non habuisse.* [9] *nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum quam Neroni*, *qui sæpius libertatem Senecæ*, *quam servitium expertus esset.* Ubi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa & Tigellino coram, [10] quod erat sævienti principi intimum consiliorum, interrogat: *an Seneca voluntariam mortem pararet?* Tum tribunus [11] *nulla pavoris signa*, *nihil triste in verbis ejus aut vultu* [12] *deprehensum* confirmavit. Ergo *regredi*, & [13] *indicere mor-*
tem

scriptus, *quoniam venenum non processerat.* Nec magnopere refert. *Rhenanus.*

1 *Tribunus cohortis*] Hic cavere oportet. Nam novissimæ editiones, in quibus Ryckiana, sic exhibent, quum priores, Lipsianæ & adhuc quoque ipsa Marniana Pichenæ, prodant, *tribunus prætoriæ cohortis*, quod integrum revocavi; est enim negligentiæ crimen in editoribus, quum & in MSS. ea vox offeratur fideliter. *Jac. Gronovius.*

2 *Suaque responsa nosceret*] Videatur forte melius *adnosceret*. Sed illud firmatur loco Ann. lib. 13. *Itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta dissolveretque, vel pœnas lueret.* Ubi omnino malim veterem lectionem, quam Modius 99. Novantiq. annotat. *pœna.* Acidalius.

3 *Ex Campania*] Ubi extremis annis multus fuit, rarior in aula, & Sapientiæ studiis occupatus. *Epistolæ* ibi, & *Quæstiones Naturales*, sub hoc tempus structæ. *Lipsius.*

4 *Quartumque apud lapidem*] In villa sua Nomentana, ut volunt, qui vitam nobis scripsere. Sed ambigo, quia Nomentum longius aberat, & duodecimo fere lapide. Nisi si tractus eo versus hucusque Nomentanus diceretur. *Lipsius.*

5 *Villam globus militum sepsit*] Sive *globis*. Acidalius. Vulgo, *globus*, suo quidem sensu. Sed melius, *globis*, ex Flor. ut ad Tribunum ipsum referatur; qui globis militum villam sepsit. *Pichena.*

6 *Cum Pompeja Paullina uxore*] Quam nobilissimam feminam Dio appellat; filiam fortean Pompeji Paullini, qui supra Consularis dicitur, & vectigalibus publicis præpositus. *Lipsius.*

7 *Quod à visendo eo prohiberetur*] Emendavimus, *quod visendo eo prohiberetur.* Solet enim tales præpositiones omittere Tacitus. *Rhenanus.* Suspecta alicui esse posset vox *visendo*, tanquam partus librarii. *Gruterus.* In Mediceo quum plane exstet *à visendo*, id meretur summam reverentiam. *Jac. Gronovius.*

8 *Se ratione valetudinis & amore quietis*] In Cod. manuscripto legitur, *rationes valetudinis & amorem quietis excusavisse.* Rhenanus. *Seque rationem valetudinis, & amorem quietis excusavisse.* Lectio hæc ex Flor. at vulgata: *se ratione valetudinis, & amore quietis* &c. *Pichena.*

9 *Nec sibi promptum*] Ipse de se ad Neronem: *Non blandiar auribus tuis. nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando.* Lipsius.

Nec sibi promptum in adulatione ingenium] Pluralitatem hanc non sperno. mallem tamen, *adulationem.* de simili lapsu dixi ad lib. 3. Ann. in principio. *Pichena.*

10 *Quod erat sævienti principi intimum consiliorum*] Hoc ipsum graviter perstringit Plin. 30, 2. *Utinam inferos potius, & quoscunque de suspicionibus suis deos consuluisset, quam Lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora quam cogitationes ejus fuissent.* Freinshemius.

11 *Nulla pavoris signa*] Lege hæc cum sequentibus: & admitte, sodes, calumnias Dionis. *Lipsius.*

12 *Deprehensum*] MS. Medic. *deprensum.* Nam & hoc sciri interest. *Jac. Gronovius.*

13 *Indicere mortem jubetur*] Interrogatus Tribunus an mortem voluntariam sibi Seneca pararet, eam non paranti, indicere à Nerone jussus est. Erat enim summum, quod tyranni veteres habebant, damnato jure vel injuria liberam mortis electionem concedere, quo de se statueret reus genus mortis, quod expeditissimum videretur. Sic

tem jubetur. Tradit Fabius Rusticus; *non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret interrogavisse: monitumque ab eo, ut exsequeretur*, fatali omnium ignavia. nam & Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera in quorum ultionem consenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui *necessitatem*
62 *ultimam* denuntiaret. Ille interritus poscit *testamenti tabulas:* ac denegante centurione, conversus ad amicos, *quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur*, [1] *quod unum jam & tamen pulcherrimum habeat, imaginem vitæ suæ relinquere* testatur. *cujus si memores essent* [2] *bonarum artium, famam tam constantis amicitiæ laturos.* Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem revocat, rogitans: *Ubi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis? Neque aliud superesse, post matrem*
63 *fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret.* Ubi hæc atque talia velut in commune disseruit, [3] complectitur uxorem. & paululum [4] adversus præsentem fortitudinem mollitus, rogat oratque [5] *temperaret dolorem* [6] *æternum suscipere, sed*

supra lib. 11. Vitellius sub Claudio *Valerio Asiatico liberum mortis arbitrium permisit.* Sic paulo ante. *Plautio Laterano non illud breve mortis arbitrium permisit Nero.* Ita quoque infra lib. 16. *Thraseæ Sorano Serviliæque datur mortis arbitrium ex Senatusconsulto.* Apud Sueton. Tib. 54. *Germanici filium putant Neronem ad voluntariam mortem coactum.* Placuitque Senecæ mortem eo, quo brevior futura esset, magis eligendam, adversus Platonem, qui non licere sibi ipsi manus inferre censuerat epist. 71. ad Lucilium. Proinde, ait Ulpianus, *Nec liberam mortis facultatem concedendi jus præsides habent: multo minus* (ita lego, non, *multo magis*) *vel veneno necandi. Divi tamen fratres rescripserunt, permittentes liberam mortis facultatem.* L. 8. §. 1. D. de pœnis. *Vertranius.*

1 *Quod unum jam & tamen pulcherrimum*] Mutavi, *quod unum jam tamen & pulcherrimum habebat.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quod unum tantum, & pulcherrimum habebat*, pro eo quod vulgo legitur: *Quod unum jam tamen & pulcherrimum hab.* Ursinus. Lege; *quod unicum tamen & pulcherrimum habeat.* Acidalius. *Quod unum jam, attamen pulcherrimum* &c. hanc Florentini ac Veneti lectionem prætuli. Vulgo, *jam tamen, & pulcherrimum.* Pichena. Quid lectionis Pichena & Ryckius vel ex codice Mediceo in contextum invehant, vel in eo exstare per notas prædicent, viderint. Id quod nunc legis, unum scias in eo legi, non aliud; *& tamen* dico in illo scriptum esse, non *attamen.* Jac. Gronovius.

2 *Bonarum artium*] Faernus hæc verba delebat. *Ursinus.* Lego, *bonarum artium famam, tum constantis amicitiæ laturos.* Atque ita fere etiam Muretus. *Acidalius.*

3 *Complectitur uxorem paululum adversus præsentem formidinem mollitus*] Hic inseruimus particulam *&. Complectitur uxorem, & paululum adv. pr. form. moll. orat rogatque.* Rhenanus. *Mollitus* hercle Senecæ non convenit. Muretus voluit, *molitus.* L. *& paullo adversus præsentem formidinem mollius rogat oratque* &c. Paullo nunc mollius, quia ante intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem revocaret. Acidalius. *Et paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus;* ne minimum quidem dubitavi, quin hanc *fortitudinis* vocem Florentini codicis auctoritate reponerem. nam vulgata, *adversus præsentem formidinem*, mihi à Taciti mente, & ab historia ipsa aliena videtur, cum nulla hic appareat formido; neque antecedentia aut subsequentia verba, ullam in Seneca formidinem arguunt. Sensus est: Senecam, dum complectitur uxorem, aliquantulum contra ingenitam præsentemque animi fortitudinem mollitum, quasi mors ei molesta esset, amore uxoris. Firmatur hic sensus ex ipso Seneca epist. cv. in principio: *Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in vita commoretur, qui perseverat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit: nec tantum sibi velit mori, sed si cœpit, intermittat, & suis se commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reverti, quod magni viri sæpe fecerunt.* Pichena. Scribendum, *paullulum adversus præsentem formidine mollitus*, diximus 2. Observ. 20. *Gronovius.*

4 *Adversus præsentem formidinem*] Liber Florent. *fortitudinem:* quod Pichena explicat, contra ingenitam ac præsentem fortitudinem. At ego, *formidinem*, retineam: sed à Seneca amoliar in uxorem, legamque, *mollitam.* Quod si de Seneca, legam: *adversus præsentia, formidine mollitus.* Nimirum adspectu illo complexuque amatæ & amantis uxoris, & cogitatione instantium, sensit metus aliquos motus: sed compressit, & evicit. statimque uxorem ad robur etiam hortatur. *Lipsius.*

5 *Temperaret dolori, ne æternum susciperet*] Corrupte Florent. *temperaret dolorem, æternum susciperet.* At vulgatæ lectionis non ineptus sensus. Hortatur uxorem Seneca ut dolori temperet, nec in eo,

sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret. Illa contra, [1] *sibi quoque destinatam mortem* adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: *Vitæ*, inquit, *delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus & [2] parco victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, [3] suadet, *in alium cubiculum abscederet.* Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, [4] quæ in vulgus edita ejus verbis, [5] invertere supersedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, [6] inhibere mortem. Hortantibus militibus,

eo, dum vixerit, perseveret. *Pichena.* Legendum, *temperaret dolorem æternum suscipere.* Vide 2. Observ. 20. *Gronovius.*

6 *Ne æternum susciperet*] Quid hic turbent aut rescribant, nescio: creber & velut ex formula sermo erat de *æterno*, id est magno & insolabili dolore. Lucretius:

——— *æternumque*
Nulla dies nobis mærorem è pectore tollet.

In lapidibus: *Æterno dolore adflictus.* Rogat ergo parce & modice, id est sapienter, dolere. *Lipsius.*

1 *Sibi quoque destinatam mortem adseverat*] Conjunctio *quoque* non est in volumine Budensi. *Rhenanus.*

2 *Parvo victu*] Id dici potest. Sed quæritur, quid Tacitus scripserit. Id vero est, quod nunc etiam in contextu prompsi, nempe *parco victu:* ad quod qua cura venerim, narrant notæ Cl. Ryckii, quum in schedis accurate notavissem. Sed ex hoc loco simul & notatione Clarissimi, quem nomino, viri animadvertas licet, quam fuerit ille codex, quem tantopere possessor insignis præter meritum ostentavit, primum ab manu non satis laudanda scriptus, mox vanis correctionibus variegatus. Neque enim illud *parvo ictu* ex ipsius aut simili codice depromptum dici debet, (est enim in Mediceo scriptum non nova aut recente manu, sed sane jam diuturna) verum ex Mediceo non satis considerate translatum in codices longo post tempore exaratos. *Jac. Gronovius.*

3 *Suadet in alìud cubiculum abscedere*] Scripsimus, *abscederet.* Rhenanus.

4 *Quæ in vulgus edita ejus verbis*] Temporibus Cornelii nostri liber Senecæ extabat & lectitabatur, quo in sævitiam Neronis invectus supremis potius verbis quam tabulis exitum descripsit suum. Is vero libellus non inter Tragicos Neronis nunc superest, quamvis nonnullis id commentum placeat. Fuit autem, ni fallor, factus dissimili argumento, oratione ac stylo. De quo Xiphilinus Cassii epitomator inquit, *Seneca non prius sibi manus attulit, quam libellum, quem tum scribebat, cæteraque emendavisset, quæ non audebat apud quenquam deponere, metuens, ne, si forte in Neronis manus venissent, interirent. Itaque Seneca hoc modo decessit è vita, licet, ut homo imbecilli animo, Neroni consuetudinem, quam cum ipso habuisset, exprobraret.* Vertranius.

5 *Invertere supersedeo*] Quod factum fuisset, si hic aliis verbis retulisset, alioqui posset etiam legi, *innectere supersedeo*, quæ lectio mihi summopere probatur, nam superior sensus plane frigidus est. *Rhenanus.*

6 *Inhiberi mortem imperat*] Verbum *imperat* non est in libro manuscripto. quare Tacitum scripsisse suspicor, *At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhibere mortem. Inhibere*, id est, inhibebat. *Rhenanus.* Testatur Rhenanus, abesse à suo MSto verbum, *imperat.* Ego item à Florent. atque à duobus aliis veteribus. Forte scripsit Tacitus, *inhibet mortem.* Pichena. Alii; *inhiberi mortem imperat:* sed *imperat* istud nec in MS. Florentino, aliisque duobus Pichenæ veteribus; nec item in MS. Rhenani comparet. Ergo non dubitavi scripsisse Tacitum *inhibere.* pro inhibebat, aut inhibuit, forma loquendi ipsi, aliisque Latinis Scriptoribus usitatissima. *Freinshemius.* Clara hæc, & tam liquida, ut nullam afferant dubitandi causam; unde non invitus doctissimis viris præbui me comitem. At singularis maluit nunc esse Ryckius: adeo ut testetur se maluisse editiones veteres, retinentes nempe verbum *imperat*, sequi, ut firmius fundamentum. An probas? an id ita se habet? videtur vir præclarus nunc quoque ad aliquam impatientiam delatus fuisse. Quum Rhenanus testetur de Budensi libro, Mediceus, ex quo Beroaldus primam editionem confecit, pateat & a multis inspectus sit, & nuspiam in antiquis monimentis exstet verbum *imperat*, planum est ab lascivia unica Beroaldi fuisse admissum ex cap. 70. de Lucani casu. In Oxoniensi habetur verbum *imperat*;

litibus, ſervi libertique [1] obligant brachia, premunt ſanguinem, [2] incertum an ignaræ. nam ut eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, *donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiviſſe; deinde oblata mitiore ſpe, blandimentis vitæ evictam.* cui addidit paucos poſtea annos, laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & [3] lentitudine mortis, Statium Annæum [4] diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat *proviſum pridem* [5] *venenum*, quo [6] damnati publico Athenienſium judicio exſtinguerentur, *promeret:* allatumque hauſit fruſtra, [7] frigidus jam artus & cluſo corpore adverſum vim veneni. Poſtremo [8] ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſervorum, addita voce, [9] *Libare ſe liquorem illum* JOVI LIBERATORI. Exin [10] balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, ſine ullo funeris ſolenni crematur. [11] *Ita* codicillis præſcripſerat, cum etiam tum prædives & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.

perat; ſed unde etiam ejus centones reprehendi queant. *Jac. Gronovius.*

1 *Obligant brachia, premunt ſanguinem*] *Premere* idem hic, quod cohibere Ann. lib. I. *multaque indicia ſævitiæ, quanquam premantur, erumpere.* Hiſtor. lib. 4. *preſſit iras.* Pichena.

2 *Incertum an ignaræ*] Dubites an *ingratæ*. i. e. invitæ. ut Donatus ad Terentii Eunuchum eam vocem interpretatur. Et voluit P. Faber idem hoc verbi reponere in Tacito ſup. lib. 12. ubi de pœna feminarum, quæ ſervis conjungerentur: *Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapſa.* legit *ingrato.* i. e. invito. Sed non probo. Hoc autem loco *ignaræ* neſcio qui convenire poſſit. Inſcienti enim obligare brachia, ſiſtere ſanguinem non potuerunt. Et ſententiam alteram juvat, quod infra ſequitur: *Deinde oblata mitiore ſpe, blandimentis vitæ evictum.* Acidalius.

3 *Et lenitudine mortis*] Placeret magis, ut Faernus legebat: *lentitudine mortis.* Urſinus.

4 *Diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum*] Muretus, *& amicitiæ fide & arte medic.* Acidalius.

5 *Venenum, quo*] Cicutam. *Lipſius.*

6 *Damnati publico Athenienſium judicio extinguerentur*] Apparet ex regio volumine legi poſſe; *damnatus. pub. Ath. jud. extingueretur.* Rhenanus. Cicuta venenum eſt, publica Athenienſium pœna inviſa, inquit C. Plinius 15, 11. cujus abſorptæ exemplum in Socrate ſupereſt apud Ælian. Var. lib. I. & apud alios. *Vertranius.*

7 *Frigidis jam artubus & clauſo corpore adverſus vim veneni*] In regio volumine legitur, *Frigidus jam artus & cluſo corpore adverſus vim veneni.* Græca conſtructio eſt, ſed Hiſtoricis permiſſa. *Rhenanus.* Daneſius emendabat; *Frigidus jam artubus*, &c. non, *frigidis.* Urſinus. Brevitati auctoris non admodum faciunt tres voces poſtremæ, *adverſus vim veneni.* invexit eas forſan gloſſa. *Gruterus.* Quod calefacto corpore vim ſuam exſerit, cum natura ſua ſit frigidiſſimum, ut oſtendit Plinius 25, 13. Ideoque Athenis, qui cicutam bibere debebant, ambulare jubebantur, ut apparet ex Phædone Platonis in fine. *Freinſhemius.* Id quod teſtatur Rhenanus de regio codice, quum etiam per totidem apices contineatur in Mediceo tam vetuſto, quæ violentia his duobus reſiſtet? præſertim quum illa ſatis amœna varietas clamet eam ipſius Taciti ſcripturam eſſe. Itaque expuli iſtud *artubus* ut alii, vel *artibus.* Ad hanc ſpeciem referri quoque debet nota Paterna ad I. hiſt. 42. Livium, Auctorem belli Africani, Suetonium parans, ut inde Tacitum ſimiliter loquentem inducat. Validius adduxiſſet id quod ipſe tractat I. hiſt. 85. *Animum vultumque converſis.* Κατεσκληκὼς τὸ σῶμα dicitur ab Luciano: & alii Græci paſſim. *Jac. Gronovius.*

8 *Stagnum calidæ aquæ*] Non ſolet: & ſcribit ipſe, *in omnem vitam balneo ſe abſtinuiſſe:* ſed nunc uſurpat primum & poſtremum, maturandæ morti, & ut ſanguis efflueret, vel ut venenum in calidum corpus permearet. *Stagnum* autem intellegit *Solium*, opinor. *Lipſius.*

9 *Libare ſe liquorem*] Ita Thraſeas moriturus, *Libemus, inquit, Jovi liberatori.* Cauſſa viris magnis, hujus in ſupremis joci, à more Græciæ, qui diſceſſuri è convivio libabant Jovi ſervatori. ſic iſti è vita, Jovi liberatori. Athenæus l. xv. in fragmento quod Canterus olim amicus noſter publicavit: Τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεκραμένῳ πρώτῳ προσδιδομένῳ ποτηρίῳ Δία σωτῆρα ἐπιλέγουσι. Suidas: Ἔθος εἶχον οἱ παλαιοὶ, μετὰ τὸ δεῖπνον πίνειν ἀγαθοῦ δαίμονος, ἐπιῤῥοφοῦντες ἄκρατον, καὶ τοῦτο λέγειν ἀγαθοῦ δαίμονος. Ἄλλοι δὲ φασὶ τὸ πρῶτον ποτήριον οὕτω λέγεσθαι, χαρίζεσθαι δὲ μέλλοντες, Διὸς σωτῆρος. Adde huc, ſi vis, plura ab Eraſmo in Chiliade II. centuria VIII. in Proverbio, *Servatori tertius.* Lipſius.

10 *Balneo illatus*] Sicco & Laconico, ut videtur; nam addit *vapore exanimatum*, acri illo & ardenti. *Lipſius.*

11 *Ita codicillis perſcripſerat*] Suppoſui, *præſcripſerat*, quamquam me non latet elegans eſſe verbum *perſcribere*, & hic locum habere poſſe. *Rhenanus.*

I Occi-

leret. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque ta-
men ignorante Seneca, destinavisse, *ut post* [1] *occisum opera Pisonis Neronem, Piso
quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecæ,* [2] *quasi insonti claritudine virtutum
ad summum fastigium delecto.* Quin & verba Flavii vulgabantur; *Non referre dedecori,
si* [3] *citharœdus demoveretur, & Tragœdus succederet.* quia ut Nero cithara, ita Piso Tra-
gico ornatu canebat. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, [4] accensis 66
indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium & inquisitorem non
tolerabant. Ergo [5] instanti minitantique, [6] renidens Scevinus, *neminem* ait *plura scire
quam ipsum.* Hortaturque ultro *redderet tam bono principi vicem.* Non vox adversum ea
Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & [7] pavoris manifestus, ceteris-
que, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum connisis, jussu im-
peratoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vinci-
turque. [8] Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo *dissimi-* 67
litudinem morum ad defensionem trahens; *neque se armatum* [9] *cum inermibus & effemi-
natis tantum facinus consociaturum*: dein postquam urgebatur, confessionis gloriam am-
plexus, interrogatusque à Nerone, quibus caussis ad [10] oblivionem sacramenti pro-
cessisset: *Oderam te*, inquit, *nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti.*

odisse

1 *Occisum opera Pisonis Neronem*] Ita Flor. Vulgo, *ope Pisonis.* Pichena.

2 *Quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto*] Hic quidem copulam Tacitus non omisit. Leg. *quasi insonti, & clar. v.* &c. *Acidalius.* In Flor. legitur, *insontib'.* quam additionem ego arbitror fuisse copulam pertinentem ad sequentia. Lege ergo: *quasi insonti, & claritudine virtutum,* &c. *Pichena.* Sic hæc conjungenda, *insonti claritudine virtutum.* Male, qui distinxerunt; Sextus enim casus hic est, non tertius. *Freinshemius.*

3 *Citharœdus dimoveretur*] Id aliorum est. Mediceus liber testatur auctorem dedisse *demoveretur*, quod recepi, utpote crebro sic usurpatum ab eodem. *Jac. Gronovius.*

4 *Accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum*] Vocem addunt Flor. ac Ven. *Accensis quoque indicibus.* Pichena.

5 *Instanti minitantique renidens Scevinus*] Flor. ac Veneti fide reposui, *renidens*, procul dubio aptius, quam, *renitens*, ut in vulgatis. *Pichena.*

6 *Renitens Scevinus*] Imo, *renidens.* & statim: *redderet jam bono Principi vicem.* Lipsius.

7 *Pavoris manifestus. ceterisque*] Sic distinguendum fuerat: *pavoris manifestus, ceterisque:* nam istud *manifestus* à sequentibus verbis *corripitur, vinciturque.* Freinshemius.

8 *Mox eorum indicio*] Melius credam, *eorumdem judicio.* Acidalius. Flor. *eorumdem indicio.* Alii, *eorum indicio.* Pichena. Cum statim subjiciatur hunc Flavium *dissimilitudinem morum ad defensionem traxisse: neque se armatum, cum inermibus & effeminatis tantum facinus consociaturum:* patet vocem *eorumdem* non esse referendam ad Scevinum & Fenium Rufum, sed potius ad Cervarium Proculum ceterosque, de quibus modo præcedit: certe Fenium ei numero eximendum constat. *Freinshemius.*

9 *Cum inermibus effeminatis tantum facinus consociaturum*] Hic copula intermittenda, *inermibus & effem.* Acidalius. Exciderat in vulgatis copula, *&*, quam ex Flor. restitui. *Pichena.*

10 *Oblivionem sacramenti*] Non temere sacramenti mentio. Nam milites sub Impp. ante omnia jurabant in Principis salutem. Pulchre Arrianus lib. I. cap. 14. Τῷ θεῷ ἔδει καὶ ἡμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον στρατιῶται τῷ Καίσαρι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. id est: *Deo præstandum nobis jusjurandum est, quale militibus, Cæsari. At mercede accepta jurant rebus omnibus se præposituros salutem Cæsaris.* Tertullianus allusit docte, ut solet, De corona militis, ubi dissuadet Christiano militiam: *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere? & in alium dominum respondere post Christum: & ejerare patrem ac matrem & omnem proximum, quos & lex honorari præcepit?* Nam expressit propemodum formulam ipsam: quam attentus lector hauriet è Suetonii Calig. cap. xv. *De sororibus auctor fuit ut omnibus sacramentis adjiceretur, Neque me liberosque meos cariores habeo, quam Cajum & sorores ejus.* ubi scribendum ajo, *habebo.* Quod juramentum Dio etiam communicare cum Senatoribus videtur, in acta jurantibus anno novo, de ipso Cajo, lib. 49. Περὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου τάτε ἄλλα, ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων, καὶ ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν ὤμοσαν. Apposite ergo hic Nero à milite quærit, cur oblitus sacramenti, perditum ire voluerit in cujus salutem juraverat. *Lipsius.*

I *Au-*

odisse cœpi postquam parricida matris & uxoris, [1] *auriga & histrio & incendiarius extitisti.* Ipsa rettuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant. nec minus nosci decebat militaris viri sensus [2] incomptos, sed validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii [3] Vejano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit, [4] quam Flavius ut *humilem & angustam* increpans, circumstantibus militibus; *ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplina.* [5] admonitusque fortiter

1 *Auriga, & histrio, & incendiarius extitisti*] Priorem particulam & submovimus, *auriga, histrio, & incendiarius fuisti.* Rhenanus. Hic restituimus copulam & ante vocem, *histrio*, ex Flor. *Pichena.*

2 *Et incomtos, & validos*] Assentior Rhenano, *incomtos, sed validos.* Lipsius.

Incomptos & validos] Hæ duæ voces, & *validos*, non sunt in libro Matthiæ Corvini. Legendum arbitror, *Nec minus nosci decebat militaris viri sensus, sed incomptos.* Facile est videre, quid induxerit castigatorem, ut adderet clausulam, & *validos.* Nempe &, conjunctio, pro qua *sed* scribendum erat. *Rhenanus.* Scriptum oportuisse, *sed validos* beatus censet, quod nobis placet. *Vertranius.* Lipsius Rhenano assentitur. Etiam ego: nisi potius credam, *sensus ut incomtos, ita valido.* Acidalius. Vulgo, & *incomptos & validos.* Emendatio à Rhenano, quam nonnihil juvat Flor. in eo enim vacat particula, &, ante vocem, *incomptos.* Pichena.

3 *Vejano Nigro Tribuno*] Tribuni ergo interdum supplicium ipsi manu sua sumebant. Uti supra hocce libro, Lateranus *manu Statii Tribuni trucidatur*, cui caput incisum esse ex Arriano didicimus. Et lib. 11. Messalina *ictu tribuni transfigitur.* Apud Senecam etiam scriptum, ep. IV. *Cujus Cæsar jussit Lepidum Decio Tribuno præbere cervicem.* Notari volo. nam alias, Speculatores fere ad supplicia sumenda destinati: non insignes milites. *Lipsius.* MS. Mediceus *Vejanio*, ut ille apud Horatium. Immo sic jam editiones Lipsianæ habent. *Jac. Gronovius.*

4 *Quamvis Flavius ut humilem & angustam increpans*] Non aliter illic legitur, nisi quod *angustum*, exemplar habet. Verum attentius inspecta scriptura deprehendisse mihi videor pro *quamvis* scribendum simpliciter *quem.* Mox est illic, *Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Sentit autem disciplinam militarem castrensemque. quare sic emendavimus locum: *Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem Flavius ut humilem & angustum increpans, circumstantibus militibus, Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Porro *scrobem* in masculino quoque genere usurpari non est ignotum ex auctoribus. *Rhenanus.* Faërnus ex v. c. legebat: *Quam Flavius ut humilem & angustam*, &c. ad *scrobem* referens *Ursinus.* Sententiam meam accommodo Lipsianæ interpretationi; arbitranti hujusmodi scrobes effossas, ut in eas conderentur corpora. nam qui censent præparatas, quo honestius caderetur post vulnus, eis non admodum velificatur locus Dionis, ubi & Eunuchus Cleopatræ jam serpentum morsu petitus, ideoque ex animi arbitratu se compositurus, eandem adpetit. Verba sunt lib. 51. Ὁ γὰρ εὐνοῦχος ἅμα τῷ συλληφθῆναι αὐτὴν, τοῖς τε ἑρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντὴς παρέδωκε, καὶ δηχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, εἰς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσπεπηδήκει. Sed nec turpe quid præcavere voluisse videntur milites, de quibus Livius lib. 22. *Inventi sunt quidem mersis in effossam terram capitibus, quos sibi ipsos fecisse foveas obruentesque ora subjecta super humo injecta interclusisse spiritum adparebat.* Aliaque omnia voluisse Neronem apparet ex Suet. 49. *Scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum* &c. Nimirum quibus ignis negabatur ac reliquus apparatus funeris, terra saltem operiri amabant; ne centum annos errarent circa Stygem &c. idque ea propter tralatitia humanitate eisdem quoque à prætereuntibus indultum: ut liquet ex Horatii Oda 28. lib. 1. aliorumque locis. Hucque facit istud Lucani lib. 8. *Summas dimovit arenas. Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ Exigua trepidus posuit scrobe.* Nec abit versus Taciti lib. 3. Hist. 25. *simul attollere corpus, aperire humum* &c. Ceterum confirmandæ opinioni nostræ, maxime servit Dionysius lib. 3. Antiq. Rom. Describto enim parricidio Horatii, subjicit de patre ejus. Ὅσγε οὔτε εἰς τὴν οἰκίαν εἴασεν εἰσενεχθῆναι τὸν νεκρὸν τῆς θυγατρὸς οὔτ' ἐν τοῖς πατρῴοις τιθῆναι μνήμασιν ἐπέτρεψεν, οὔτε κηδείας καὶ περιστολῆς καὶ τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν. ἀλλ' οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδεμόνων. Ex cujus verbis clarissima lux affulget Senecæ Hippolyto; carmine penultimo; ubi filio funeris solennia meditatus, uxorem Phædram damnat terræ his verbis:

Vos apparate regii flammam rogi:
At vos per agros corporis partes vagas
Anquirite. istam terra defossam premat.
Gravisque tellus impio capiti incubet.

Hæc libuit depromere ex Suspicionum loculis, ob monstrosam explicationem super isto alioque loco Corneliano nuperi scriptoris, ne deinde & alio loco ceteri longius abirent à via veritatis regia. *Gruterus.* Vulgo, *quem Flavius ut humilem & angustum*, utrumque recte. Sed antiquiores codices secutus sum. Sic lib. 1. *quot patibula captivis, quæ scrobes.* Pichena. Venetus: *quamvis Flavius:* forte legendum: *qua visa Flavius.* Freinshemius.

5 *Admonuitque fortiter*] Copulam, *que*, ex Flor. restitui. *Pichena.*

1 Pro-

titer [1] protendere cervicem: *Utinam*, ait, *tu tam fortiter ferias.* Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, [2] *sesquiplaga interfectum à se* dicendo. Proximum constantiæ exemplum, Sul- 68
pitius Asper centurio præbuit. percunctanti Neroni, *cur in cædem suam conspiravisset?* breviter respondens: *Non aliter tot* [3] *flagitiis ejus subveniri potuisse.* Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones [4] in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, [5] violentum & infensum ratus: [6] sed conjurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & insociabilem credebant. Ceterum

1 *Protendere cervicem*] Habitum hunc eorum qui gladio feriendi, describit Panegyristes in Theodosii laudatione: *poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortasse non unam.* Quod supplicii genus tamen ignotum reip. priscæ: etiam in militia. Ideo Lucanus:

——— *nondum artis erat caput ense rotare.*

Cœpit sub Impp. statimque in creberrimo usu. A militia cœpisse credo, & in milites primo aque militibus usurpatum. Suetonius Calig. cap. XXXII. *Miles decollandi artifex, quibuscumque è custodia capita amputabat.* Seneca de Ira lib. I. cap. XVI. *Damnatus extra vallum deductus, & jam cervicem porrigebat: cum subito apparuit ille commilito qui occisus videbatur. Tunc Centurio supplicio præpositus condere gladium speculatorem jubet.* & exempla obvia post Augustum. Honestior autem pœna gladii, quam securis, ab eaque mente illam Antonini Caracallæ vocem capio; cum securi Papinianus occisus esset, *Gladio te exequi oportuit meum jussum.* Xenophon eleganter de Cyri expedit. lib. II. extremo: de cæde Menonis Thessali: Μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν τιμωρηθεὶς ὑπὸ Βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ, ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ὅπερ κάλλιστον θανάτων δοκεῖ εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτὸν, ὡς πονηρὸς, λέγεται τελευτῆς τυχεῖν. id est: *Post aliorum Prætorum cædem, damnatus à rege interiit. Non ut Clearchus aliique duces, capite à cervicibus ablato (quod pulcherrimum mortis genus esse censetur) sed annum totum variis contumeliis cruciatibusque affectus, ut sceleratus quispiam, tandem obiit.* Lipsius.

2 *Sesquiplaga interfectum*] Caligulæ præceptum. *Ita feri, ut mori se sentiat.* Lipsius.

Sesquiplaga interfectum] Hoc à G. Budæo explicatur in principio de Asse. *Lupanus.* Plaut. in Capt.

Inde ibis porro in latomias lapidarias.
Ibi cum octonos alii lapides effodint,
Nisi cottidianum sesquiopus confeceris,
Sexcentoplago nomen indetur tibi.

Sesquiopus dixit, id est, ubi alii octonos lapides, ille duodenos effoderit. *Pichena.*

3 *Flagitiis ejus subveniri potuisse*] Scripsi, *posse.* Rhenanus. Flor. *potuisse.* Simile Suet. Tib. 66. *Quin & Artabani Parthorum Regis laceratus est literis, parricidia, & cædes, & ignaviam, & luxuriam objicientis, monentisque, ut voluntaria morte maximo justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.* Pichena. Cicero de Verr. lib. I. *ut ego hunc unum ejusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.* Seneca ep. 77. *Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est.* Noster lib. 6 *Perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret.* Gronovius.

Subveniri posse] Legi voluit, *obveniri*, optimus & doctissimus Faber: interpretaturque resisti, & obviam iri. Probabili per se conjecturæ fidem demit Suetonius, qui ad hæc ipsa verba respiciens scripsit cap. 37. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.* Et clare Dio, qui vertit: Ὅτι ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην. Sententia ergo animosior tenenda, ex horum scripto & interpretamento, videtur. *Lipsius.*

4 *In perpetiendis suppliciis denegavere*] Crassum erratum est: emendavi, *degeneravere.* Sane quisquis fuit, qui supposuit verbum *denegavere*, respexit ad id, quod dictum supra de Subrio Flavio, *Confessionis gloriam amplexus.* Verum quod hic præcedit, *in perpetiendis suppliciis*, & quod sequitur, *At non Fenio par animus*, indicant legendum, *degeneravere.* Neque enim *denegare* absolute usurpatur. *Rhenanus.*

5 *Violentum & infensum ratus*] Levi nimis hoc *ratus.* Non rebatur enim Nero, sed sciebat. Legam *narus*, sive *gnarus.* Acidalius.

6 *Sed conjurati*] Quod notavi olim ex Oxoniensi, *sed e conjuratis*, id ipsum quoque habet Mediceus, unde similiter notavi *sed ex conjuratis.* Quid? contemnitur etiam? Certe etsi dissimuletur ab aliis, nescio quo animo, tamen videas id genus describendi gratum fuisse Tacito, ut cap. 71. *E tribunis Granius*, ubi male nonnulli, *& tribunus Granius.* 11, 18. *Ex diu meritis.* 1. hist. 25. *Sed tum e libertis Onomastus.* 2. hist. 59. *Asinius Pollio alæ præfectus, e fidissimis Albino.* 3, 85. *Obvius e Germanicis militibus.* 4, 82. *E primoribus Ægyptiorum nomine Basiliden.* Et sic passim, ut omnino id removeri nequeat. An

 etiam

rum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille [1] ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens caussa, quod Vestinus [2] Statiliam Messallinam matrimonio sibi
69 junxerat, haud nescius [3] inter adulteros ejus & Cæsarem esse. Igitur non crimine, non accusatore existente, [4] quia speciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: jubetque *prævenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus, opprimere delectam juventutem:* quia Vestinus imminentes foro ædes, [5] decoraque servitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, [6] conviviumque celebrabat, [7] nihil metuens, an dissimulando metu. cum ingressi milites *vocari eum à tribuno* dixere. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte [8] emissi sunt, postquam pavorem eorum [9] ex mensa exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, *satis supplicii luisse*
70 ait *pro epulis consularibus.* [10] Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore intelligit; recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, [11] versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quintianus,

etiam potest ex sequentibus intelligi *nulli* vel *aliqui?* Jac. Gronovius.

1 *Ferociam amici*] Haud dubie, *animi.* Lipsius.

Ferociam amici metuit] Indubie *animi* legendum ait Lipsius. Non dubito ego, sed nego. Principem & amicum Tacitus opponit. *Acidalius.*

2 *Statiliam Messallinam*] Quæ postea Neroni uxor. Sueton. 35. *Lipsius.*

3 *Inter adulteros eius ad Cæsarem esse*] Castigavi, *inter adulteros ejus & Cæsarem esse.* Rhenanus.

4 *Quia speciem judicis induere non poterat*] Reposui, *quia speciem judicii ind. non poterat.* Rhenanus. Optime Venetus, *speciem judicis:* alii depravate *speciem indicii.* Nero exspectabat, ut supra traditur, ut Vestinus quoque inter conjuratos nominaretur, ut specie judicis inimicum adversus eum animum expleret. hic hujus capitis sensus est. *Freinshemius.*

5 *Decoraque servitia, & pari ætate*] Existimo, Pædagogia describit: id est, cœtum elegantium puerorum, quos composita veste, facie, capillis, in publico habebant: & plerumque una ætate. sic dicta, quia sub Pædagogo. Martialis:

Et pædagogo non jubente lascivi
Parere gaudent villico capillati.

Plura super istis in Excursu B. *Lipsius.*

6 *Convivium celebrarat*] Feci, *celebrat.* Rhenanus. Lego *celebrabat*, ut & Muretus. *Acidalius.* Melius ex Flor. & Venet. *conviviumque celebrabat.* Vulgo, *convivium celebrat.* Pichena.

7 *Nihil metuens aut dissimulando metu*] Nos, *nihil metuens an dissimulando metu.* Rhenanus.

8 *Emissi sunt*] Venetus, *omissi sunt.* haud minus probe. *Freinshemius.* Plane *omissi* scriptum est in Mediceo. *Jac. Gronovius.*

9 *Et mensæ exitium opperientium*] Enorme mendum hic est, correximus: *& imminens exitium opp.* Postquam pavorem eorum & imminens exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero. Budense exemplar habet *immense exitium*, hinc ansa conjiciendi data est. *Rhenanus.* Flor. corrupte, *& mīsæ exitium.* Hinc Franc. Medices ingeniosa conjectura legendum putabat, *ex mensa exitium.* hoc est, vice epularum, mortem. tamen & vulgata lectio ferri potest. Sic lib. 1. hist. *Sed latebra imminens exitium differebat.* Pichena. Pro *imminens exitium* reposuimus optimam conjecturam Franc. Medicis *ex mensa exitium*, quam veram esse Taciti scripturam, & ipse sensus, & Florentinus Codex arguit; ibi enim teste Pichena; *& mensa exitium.* Venetus etiam diserte præfert, *& mensæ.* Freinshemius.

10 *Exin Mannio & Lucani cædem imperat*] Id videtur sic dictum, quasi *Mannio* centurioni cuipiam etiam Lucani necem imperarit. sed si quis attentius consideret, apparebit scribendum, *Exin M. Annæi Lucani cædem imperat.* & sic nostrum secuti judicium mutavimus. Nam à codice regio nihil erat hic præsidii. Sic supra: *Et Lucanus Annæus Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere.* Rhenanus.

11 *Versus ipsos rettulit*] Sunt haud dubie isti:

Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis

Emicuit

tianus, & Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando. Sed compleri interim urbs funeribus, Capi- 71
tolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, [1] genua ipsius advolvi, [2] & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, [3] *Conservatoris* sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit. E tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, [4] vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, *quasi principem non quidem odissent,* [5] *sed tamen extimerentur.* Nonio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post ademptis. quæ utraque gloriam eis auxere. [6] Pellitur & Rufus Crispinus occasione

Emicuit lentus, ruptis cadit undique venis.
Discursusque animæ diversa in membra meantis.
Interceptus aquis. Lipsius.

Versus ipsos retulit] Sic in Pharsalide quisquam est miles, cujus exspirantis imaginem Lucanus moriens expressit. is est Tullus, lethifero serpentis ictu afflictus, de quo ille scripserat lib. 9. 806. *Vertranius.*

1 *Genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare*] Hinc observabis veterem supplicum morem. De genibus sæpissime Tacitus, & alii. Quod ait, *dextram osculis fatigare*, antiqua fuit adorandi consuetudo. Qui enim Deos adorabant, dextram labiis admovebant, eam osculantes, primore digito in erectum pollicem residente, capite submisso, ac corpus dextrovorsum circumagentes. Hoc diligenter docent Pithœus Adversf. 1, 7. & Lipsius Electorum 2, 6. ad quos ego lectorem delego. Addam tamen locum Senecæ Controv. 1. lib. 8. ubi ad hunc adorandi morem alludens, ait: *Commodavimus, qui posset facere Deos; recepimus, qui ne adorare quidem possit.* De Phidia loquitur, quem Athenienses Eliis commodarunt, ut Jovis statuam faceret. Illi postea sacrilegii insimulatum, præcisis manibus remiserunt. Adorantibus, flectere etiam genua mos. Seneca Suasor. 1. *Quæ tam feræ gentes, quæ non Alexandrum posito genu adorarint?* Tacit. lib. seq. de Nerone: *Flexus genu, cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore.* Pichena. Ritus ille adorandi alibi opportunior memoratu. nam Tacitus Neronis dextram intelligit. Suetonius Domitiano: *Canidi patris concubinæ ex Istria reversæ, osculumque, ut assuerat, offerenti, manum præbuit.* Gronovius.

2 *Et dextram osculis fatigare*] Omnia recte, si modo ita habemus salvum Tacitum. Nam in veterrimo isto Mediceo repetitur vox *oculis*, prout bis scriptum habet, sed super posterioris vocis primam literam secunda manus posuit literam *s*. Hinc dubito, an non auctor scripserit *& dextram, oculos, osculis fatigare.* Quid propinquius loco Arriani, quem citavit Lipsius ad 3, 9. Πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται, ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. An non fuit ille tam familiaris? *Jac. Gronovius.*

3 *Conservatoris sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumsit*] Quem enim nos *servatorem* seu *salutarem* dicere possumus, Græci σωτῆρα vocant. Nam *salvus* dicitur, *salvare* non dicitur. *Sospitam* Junonem quasi servatricem coluit antiquitas. σωτὴρ vocabatur, qui servarat. Unde Græci Bacchum σωτῆρα appellabant, quod eos in Mysia Telepho grassante servasset. Plinius de corona graminea lib. 22. *Contigit nulli nisi ab universo exercitu servato servatori data.* Extabat quoque elogium in Pharo insula *deis salutaribus* ob navigantes. Noster 2. hist. *Maricus quidam è plebe Bororum concitis octo millibus hominum, assertor Galliarum, & deus dicebatur.* Idem refert. Domitianum in conflagratione Capitolii, irrumpentibus Vitellianis, cum lineo amictu sacricolis immixtus evasisset, potiente rerum Patre, *Jovi Conservatori* aram posuisse. Liv. lib. 44. *Quorum agmen Imperator secutus, prosequentibus cunctis senatorem, liberatoremque acclamantibus.* Lupanus.

4 *Vanitate exitus corrupit*] Faërnus rectissime, *velocitate* legebat, pro, *vanitate.* Ursinus.

5 *Sed tamen extimarentur*] Scripsimus, *existimarentur.* Paulo post in regio codice est; *Brutio Catullino.* Rhenanus. Libri veteres fere omnes, *extimarentur.* cui Rhenanus supposuit, *existimarentur.* Ego levissima mutatione restitui, *extimerentur.* optimo sensu, id est, non quasi ipsi principem odissent, sed quia princeps eos extimescebat. & est verbum Tacito familiare. Annal. libro XI. *cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci.* lib. 16. *vultumque & spiritus, & libertatem insontis ultro extimuit.* Pichena.

6 *Pellitur & Rufrius Crispinus*] Melius erit *Rufus.* Sic enim dicitur sup. lib. 13. & ejus filius non *Rufrianus*, sed *Rufinus* est Suetonio. *Vertranius.*

 1 *Ver-*

casione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. [1] Virginium & Rufum claritudo nominis expulit. Nam [2] Verginius studia juvenum eloquentia, [3] Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Julio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Scevini, & [4] Cæsonius Maximus Italia prohibentur, [5] reos fuisse se tantum pœna experti. [6] A-
72 tilla mater Annæi Lucani, [7] sine absolutione, [8] sine supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummum millia viritim manipularibus divisit, [9] addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus [10] Petronio Turpiliano consulari, Coccejo Nervæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorii tribuit (Tigellinum & Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro

1 *Verginium Rufum*] Mancus locus: censeoque immissa voce legendum, *Verginium & Musonium Rufum:* aut *Verginium & Rufum.* Ecce enim de Musonio caussam statim subjecit ejus pulsi: & Dio narrata conjuratione, Ῥῦφος μέντοι Μουσώνιος, inquit, ὁ φιλόσοφος ἐπὶ τούτοις ἐφυγαδεύθη. Sed Verginius iste quis est? Non enim ille, opinor, illustris. de cujus exsilio non apud Tacitum, non apud Plinium usquam lectum. Et quomodo potuit? qui Germaniæ & legionibus præfuit his ipsis annis? Fuerit ergo ejus ævi Rhetor, quem Persii vetusta vita commemorat. *Studuit*, inquit, *apud Grammaticum Remmium Palæmonem, & apud Rhetorem Verginium Flaccum.* Ubi tamen vetustus codex B. Vulcanii, *Flavum* habet. Est ille ipse, de quo Fabius l. III. *Scripsit de eadem materia* (Rhetoricorum) *non pauca Cornificius, Celsus, & Lænas, & ætatis nostræ Verginius, Plinius, Rutilius.* nominatque & alias. *Lipsius.*

Verginium & Rufum] Non dubium est sic esse legendum. quod Lipsius vidit & probavit. alii enim scribebant *Verginium Rufum*, tanquam non duorum hominum ea nomina, sed unius fuissent. *Freinshemius.*

2 *Virginius studia juvenum*] Hoc à Plinio Cæciliano prætermissum esse miror, qui lib. 2. Epist. Romano, & libro 9. de Virginii laudibus scripsit. *Vertranius.*

3 *Musonius præceptis sapientiæ fovebat*] De Musonio vide Philostratum in vita Apollonii lib. 4. c. 12. & 16. Meminit etiam Tacit. lib. 3. hist. prope finem. *Pichena.*

4 *Cæsenius Maximus*] Scrib. *Cæsonius*, & Martiali ab hac historia fœneranda lux. lib. VII. ad Ovidium quendam:

Maximus ille tuus, Ovidi, Cæsonius hic est,
Cujus adhuc vultum vivida cera tenet.
Hunc Nero damnavit, sed tu damnare Neronem
Ausus es, & profugi, non tua fata, sequi.
Æquora per Scyllæ magnus comes exulis isti,
Qui modo nolueras Consulis ire comes.
Si victura meis mandantur nomina chartis,
Et fas est cineri me superesse meo:
Audiet hæc præsens venturaque turba, fuisse
Illi te, Senecæ quod fuit ille suo.

Ubi discis & Consulem fuisse hunc Cæsonium, & inter Senecæ amicos. quæ caussa certe damnationis. *Lipsius.*

Cæsonius Maximus] Hoc verum ei nomen monuit Lipsius ex historia. vulgo, *Cesennius.* Pichena.

5 *Reos fuisse se, tantum pœna experti*] Ut recte capias, sic distingue: *reos fuisse se tantum, pœna experti.* id est, pœna illa nihil aliud experti, nisi reos se fuisse. Sententia similis superiori nescio quo lib. *Acidalius.* Male distinguit, nam in justis judiciis multa præcedunt, quibus aliquis reum sese intelligat, antequam pœnæ subjiciatur. *Gronovius.*

6 *At illa mater*] In regio codice est; *Acilia mater.* Rhenanus. Non monerem, nisi in multas editiones irrepsisset hic error. Legendum *Atilla.* Vide supra. *Grotius.*

7 *Sine absolutione, sine supplicio dissimulata*] Vulgati corrupte, *in supplicio.* Correxit Lipsius ex libris. Idemque indicat Flor. qui habet, *sin supplicio.* Pichena.

8 *In supplicio*] Romana editio, *sine absolutione, sine supplicio*, probissime. *Lipsius.*

9 *Addiditque sine pretio frumentum*] Suetonius Neron. cap. x. *Constituit Prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum.* Severus Imp. modum frumenti etiam auxit, de quo Herodianus: Καὶ τὸ σιτηρέσιον αὐτοῖς πρῶτος ηὔξησε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε. Iterumque Antoninus ejus F. patrata cæde Getæ. Idem scriptor: Προσέθηκε δὲ τῷ σιτηρεσίῳ ἄλλο τοῦ τελουμένου ἥμισυ. id est: *Adjecit annonæ, supra quam soliti accipere, dimidium.* Lipsius.

10 *Petronio Turpiano consulari*] Malim *Turpiliano:* ut sic consularis ille Petronius Turpilianus, qui supra lib. proximo cum Cæsonio Pæto gessit consulatum. Ineptum est enim dicere, quod quidam scripsit, eidem nomen *Petronio Turpiliano Turpiano*, quasi, *Tarpejano:* temerariumque est in Augusti numismate, cujus altera facies insculptum habet, III. VIR TVRPILIANVS, Petronium ob idem inibi scriptum

foro imagines, [1] apud palatium quoque effigies eorum sisteret) [2] Consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repetam. nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illusit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter 73
patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, [3] *tanquam viros & insontes ob invidiam aut metum exstinxisset.* Ceterum cœptam, adultamque & revictam conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis [4] ut cuique plurimum mæroris in adulationem demissis, [5] Junium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, *hostem & parricidam* vocans: [6] donec consensu patrum deterritus est, *ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur*, [7] *neu composita aut oblitterata mansuetudine principis*

scriptum nomen, triumvirum adseverare. *Vertranius.*

1 *Apud palatium quoque effigies eorum sisteret*] Nos, *apud palatium effigies eorum quoque sisteret.* Rhenanus. Hoc ordine legitur hic locus in Florent. ac Ven. *Apud palatium quoque effigies eorum sisteret.* Alii minus apte transponunt: *apud palatium effigies eorum quoque sisteret.* Pichena.

2 *Dedit etiam consularia insignia*] Verba, *dedit etiam*, absunt à Flor. & à Ven. & abesse salva sententia possunt. nam subintelligitur verbum, *tribuit*, supra positum. Sed nihil mutavi. *Pichena.*

3 *Tanquam viros insontes*] Faërnus addita voce, *claros*: legebat: *Tanquam claros viros & insontes* &c. Ursinus. Flor. & Ven. *viros & insontes.* Suspicabar legendum *claros & insontes.* id enim præcipue ad invidiam, de qua sequitur, pertineat. *Freinshemius.*

4 *Ut cuique plurimum mæroris*] An simulatum civium mærorem intelligit, propter pericula conjurationis à principe adita? minime. nam potius per adulationem dissimulanda lætitia fuisset. An mæror ex publica clade tot illustrium virorum? Verius interpretor ex consanguineis, & amicis necatis. cujus cladis neminem expertem fuisse credendum est. sed ad quoscunque ea plurimum pertinebat, eo magis dolorem per demissam adulationem dissimulabant. *Pichena.*

5 *Junium Gallionem*] Quem Nero post interfecit. *Dio.* In Eusebio autem clarius: *Junius Annaus Gallio, frater Seneca, egregius declamator, propria se manu interfecit: mortem ejus Nerone in suam præsentiam differente.* Hoc confert illud Chronicon in annum hunc eundem, quo Lucanus & Seneca occisi. Mirum in Tacito nihil esse, si tamen hoc tempore ea cædes. *Lipsius.*

6 *Donec consensu patrum deterritus est, ne*] Versus. *Acidalius.*

7 *Neu compositam & obliteratam mansuetudinem principis novam ad sævitiam retraheret*] In regio codice non habetur particula connectens, &. quare suspicor hanc fuisse germanam Taciti lectionem, *Neu compositum, obliterata mansuetudine principis novam ad sævitiam retraheret. Neu compositum*, hoc est sedatum & cui jam placidus factus esset, subaudi Neronem. Porro *compositum* etiam alibi usurpat pro sedato. Ut libro 1. histor. *Compositique ad præsens, qui coërceri non poterant.* Sed & *obliterandi* verbo rursum utitur lib. sequenti. *Qua oblitterari non sinebat Capito Cossutianus.* Et lib. 1. Hist. *Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur. in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant.* Item in prioribus libris sæpe. *Rhenanus.* Lego, *immansuetudinem*, pro ferocia sedata & composita. *Vertranius.* Faernus addita voce, *iram*, legebat: *Neu compositam & obliteratam mansuetudinem principis, iram novam ad sævitiam retraheret.* Ursinus. Insane bene Lipsius: *neu composita & oblitterata mansuetudine Principis novam ad sævitiam traheret.* Nec ego muto, nisi quod eodem sensu legi etiam poterat: *neu composita & oblitterata mansuetudinem Principis novam ad sævitiam traherent.* Acidalius. Lectionem Floren. reposui: *Neu compositam aut oblitteratam mansuetudinem principis, novam ad sæv. retraheret.* Vulgati, *& oblitteratam*; ac deinde, *traheret.* Fortasse locus sic construi potest: neu mansuetudinem principis retraheret ad novam sævitiam, compositam jam, aut oblitteratam. Sed inepta, & absurda constructio. An legendum; *immansuetudinem?* sensus certe aliquid tale exigit, cum dicat, *novam ad sævitiam.* Pichena.

Neu compositum &c.] Pravè scriptum, & in contumeliam Neronis. Valde scilicet Principem laudent, si oblitteratam clementiam ejus dicant: id est, abolitam & sepultam. Ne dubita scribere: *composita & obliterata mansuetudine Principis.* Hoc volunt. ne ea quæ obliterata jam essent & tantum non deleta ex animo Principis; ille renovaret, & novæ

74 *principis novam ad sævitiam retraheret.* Tum decreta *dona & [1] grates deis* decernuntur, *propriusque honos Soli, cui est vetus [2] ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis* Neronis *cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum prompserat.* Ipse eum pugionem [3] apud Capitolium sacravit, [4] inscripsitque JOVI VINDICI. [5] In præsens haud animadversum, post arma Julii Vindicis ad auspicium & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium consulem designatum, pro sententia dixisse, *ut [6] templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur.* Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & [7] venerationem hominum merito; [8] quod ad omina olim sui exitus verteretur.

novæ sævitiæ materiem suggereret. *Lipsius.*

1 *Grates deis decernuntur*] *To decernuntur* redundat, ut opinor. *Lipsius.* Cum modo præcesserit vox *decreta*, eam iterasse statim Tacitum haud crediderim, adeoque hoc loco id *decernuntur* pro insititio habuerim. *Freinshemius.* Dubius sum tamen utrum *decreta* an *decernuntur* aboleam: neque enim minus belle: *Tum dona & grates deis decernuntur.* Gronovius. Recte quidem hactenus: at ex totius loci scriptura magis res patebit. Quid enim aliud latere potest, quam *Tum cetera dona & grates deis decernuntur?* Quippe Milichus jam cap. 71. acceperat, & postea Petronius &c. Nunc igitur recte sic revocat filum sermonis. *Jac. Gronovius.*

2 *Ædes apud Circum*] De qua Tertullianus libello De Spectaculis. *Lipsius.*

3 *Apud Capitolium sacravit*] Ritu veteri & recepto. Suetonius Cal. cap. XXIV. *Tres gladios in necem suam præparatos, Marti ultori, addito elogio, consecravit.* Idem Vitellio c. x. *Pugionem, quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Dio in Antonino Caracalla: Καὶ τὸ ξίφος, δι' οὗ τὸν ἀδελφὸν ἀπεκτόνει, ἀναθεῖναι τῷ θεῷ ἐτόλμησε. Sed & apud Græcos Olympias *gladium, quo rex* (Philippus) *percussus erat, Apollini sub nomine Myrtales consecravit.* ait Justinus. Tertullianus pulchre de Resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.* Lipsius.

4 *Inscripsitque* IOVI VINDICI] Malim singulari nota I. VINDICI. Sic enim ad præsagium & auspicium futuræ ultionis, ac Julii Vindicis nomen ac res, hæc facilius trahi tandem potuerunt. *Boxhornius.*

5 *In præsens haud animadversum est*] Sensus est, Huc usque minime animadversum fuit ad auspicium, postquam arma Julius Vindex moverat: tametsi præsagium futuræ ultionis trahebatur. At mireris Cornelium, qui Galliarum defectionem referre lib. 14. oblitus sit, C. Vipsanio & Fontejo Coss. *Eo anno Neapoli de motu Galliarum cognovit* Nero, *ipso die, quo matrem occiderat*; deficientium *duce Julio Vindice, qui tum* Galliam *provinciam pro Prætore obtinebat*, ut ait Suetonius. Illius autem edictis contumeliosis & frequentibus permotus Nero, Senatum epistola in ultionem sui reique publicæ adhortatus est excusato languore faucium, propter quem non adesset. Eam excusationem sive accepit sive non probavit Senatus. Inde Neronem timor mali ominis incutit, puta, quum organa hydraulica se prolaturum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem liceret, vel cum noctibus plerique jurgia cum servis simulantes, crebro Vindicem poscebant. Illudque diri præter cætera fuit auspicii, quod ex Neronis oratione, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu, daturos pœnas sceleratos, ac brevi dignum exitum facturos, conclamatum est ab universis, *Tu facies Auguste.* Sed auspicium illud animos non adverterunt, & tamen *ad præsagium futuræ ultionis trahebatur*, ait Tacitus. Quod si Cornelium ad extremum libri consequentis retulisse C. Julii Vindicis motum existimare malis, simili ordine quo Dio scripsit, ego non impediam, si modo per hujus perque Tranquilli scriptum liceat ita conjectari. Hoc enim loco tempus præsens, quo hæc scriberet, Tacitus non inepte dicetur exprimere, qui an verum dixerit, ejus æquales viderint. *Vertranius.* Multa hic male ac misere miscet optimus Maurus: sed error capitalis, Vindicis motum adsignari anno, quo Caji Vipsanius & Fontejus Coss. fuerunt. Nam ubi Suetonius, *ipso die quo matrem occiderat*, non *diem* intelligit etiam ejusdem anni, quo Agrippina trucidata, sed qui nono post anno redibat C. Silio Italico M. Galerio Trachalo Coss. Nulla igitur ista oblivio Taciti. *Gronovius.*

In præsens haud animadversum] Credo voculam intermittendam, *quod in præsens.* Acidalius. Ut hæc cohæreant superioribus, adjiciam voculam: *Id in præsens.* Freinshemius.

6 *Templum divo Neroni*] Hinc præsagium mortis Neronianæ & *divum* appellans Neronem, si de mendacio non erubuit, de infausto potuit timere: quoniam maledictum est ante ἀποθέωσιν Deum Cæsarem nuncupare, ait Tertullianus Apologet. 34. *Vertranius.*

7 *Venerationem hominum item merito*] Adverbium *item* submovimus, quod non sit in libro manuscripto.

retur. [1] nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

pto. *Rhenanus.* Verbum, *hominum*, licet retineri possit, magis tamen pro eo placeret, *numinum.* Ursinus. Adsentior Mureto legenti, *venerationem numinum merito.* Sed & postea particulam insero necessariam: *Sed quod ad omina olim.* Acidalius. Ex Mediceo notavi ipse, *veneratio item hominum*, ut publicavit Ryckius; sed Frater, *veneratio licet hominum merito.* Quidquid sit, Tacitum conjicio scripsisse *venerationem cælitum merito.* Jac. Gronovius.

8 *Quod ad omnia olim sui exitus verteretur*] Liquida apertaque sententia. *Olim*, tantum sit significatione futuri: quod pueris non ignotum. At nostri Critici ex Budensi Codice, *quod clam ad omen ac dolum*, legunt, non fine meo risu. *Lipsius.*

Quod ad omnia olim sui exitus verteretur] Budense volumen: *Quorumdam ad omina dolum sui exitus verteretur.* Legerim: *Quod clam ad omen ac dolum sui exitus verteret.* ubi *sui* pro *ejus* usurpat, more Ciceronis & veterum autorum. *Rhenanus.* Corrupte Florentin. *quorundam ad omina dolum sui exitus verteretur.* Pichena. Pro *sui exitus* malim etiam *sequuturi.* Ut jam ante dixit, *futuræ ultionis.* Boxhornius. Suspicabar ex scriptura Florentina: *Fuerunt tamen, quos id omen propinqui exitus adverteret.* Tertio enim post anno periit. Lib. 2. histor. *Lætus ultro & tam propinquæ sortis ignarus.* Eodem libro. *exitu demum Neronis positis odiis in medium consulere.* Eodemque: *mereri se festinato exitu clementiam victoris.* Gronovius. Si modo ea fuerit voluntas auctoris; quam vix credas ita innui. Quin omnia rite sic procedunt: *venerationem cælitum merito; quo quondam ad omina dictum citi exitus verteretur.* Frequentatio postremi adjectivi in Tacito jamdiu & sæpe annotata est. *Jac. Gronovius.*

1 *Nam deum honor Principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit*] Tertullianus pulchre & apposite huic rei: *Si non de mendacio erubescit ejusmodi adulatio, hominem deum appellando: timeat saltem de infausto. Maledictum est, ante Apotheosin, deum Cæsarem nuncupare.* Lipsius.

Nam deum honor] Ex hujus autoritate Ælianum sophisten ridere licet, qui ad Adrianum imperatorem scripto libello de instruendis aciebus, θεὸν illum appellavit. Sed in eo videatur adulatus, more quem Domitianus induxit, sibi nomen Dei adscribens, quo ab aliis appellari vellet. Quare Apologetici 13. ait ille, *Digne imperatoribus defunctis honorem divinitatis dicatis, quibus & viventibus eum addicitis.* At vero quid de Octaviano dicemus? Numisma æreum habeo, qua facies ejus refertur, ita inscriptum, DIVVS AVGVSTVS PATER. quod S. C. cusum sub templi fronte providentiam Augusti testatur. Verum opinari mortuo Augusto, dum cunctaretur Tiberius an imperium acciperet, Senatum illud numisma formari jussisse, melius erit & tutius. Neque vero scio an illi assentiri debeam qui Antoninum Pium *divum* appellatum scribit, initio imperii sui. est certe apud me numus qui eum *divi* inscriptione, ejus faciem oculis spectandam præbet. *Vertranius.*

COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS-DECIMUS.

Breviarium Libri.

Falsi thesauri in Africa reperti: inque iis Neronis vanitas. Qui Romæ quinquennale certamen certat, prorsus histrionum in morem. Poppæa moritur: eique amplum funus ductum. C. Cassius & L. Silanus in exsilium pelluntur: posterior denique interficitur, ac plures alii. In Campania magna & prodigii loco tempestas. Anteius & Ostorius ad mortem aguntur, Mella, Crispinus, Petronius. Thraseas Pætus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis: & Bareas Soranus damnantur, & ipsi se absolvunt. Anni unius hæc gesta: quia reliqua libri Fatum invidit.

C. Svetonio. L. Pontio. Telesino. Coss.

1 Illusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, [1] & promissa [2] Cesellii Bassi; qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit *repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo*

magna

Commentarius.

1 *Et promissa*] Ita Flor. ac Ven. Vulgo, *ex promisso.* Pichena. Si modo verus in hac parte est Pichena. Etenim si hæc ita in Mediceo exemplari leguntur, quid causæ fuit, cur ab lectione ad intelligendum facillima discesserit Beroaldus edens *ex promisso?* Id autem credi vix potest venturum ei fuisse in mentem, si simpliciter ante oculos habuisset *& promissa.* Ego notavi nihil. Sed ex Fraterna cura cogor existimare Florentiæ scriptum haberi *per vanitatem ipsius & promisso*, quod Beroaldus judicavit se compelli ut ita mutaret: judicio certe absurdo; quum id vere sit Taciti hanc varietatem mirabiliter amplexi. 3, 64. *Insignes per honestum aut notabili dedecore.* 2. hist. 49. *Non noxa neque ob metum.* Eam loquutionem jam inchoaverat in principio operis: *per acies aut proscriptione cecidissent.* Vide & mox c. 18. & 2, 38. Sed idem MS. exhibet *ad spem haud dubie retraxit.* Id enim deliberari oportuit, an ad spem arriperet tantam vanitatem. *Jac. Gronovius.*

2 *Cesellii Bassi*] Is eques Romanus est Suet. Ner. 31. *Vertranius.*

1 Quæ

magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. lateres quippe prægraves jacere, astantibus parte alia columnis. [1] *quæ per tantum ævi occulta augendis præsentibus bonis.* [2] *Cæterum ut conjectura demonstret,* [3] *Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges Numidarum & alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.* Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, [4] nec missis visoribus per quos nosceret, [5] an vera afferrentur, auget ultro rumorem, [6] mittitque qui velut partam prædam adveherent. [7] Dantur triremes & delectum navigium, juvandæ festinationi. [8] nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama tulere. 2

1 *Quæ per tantum ævi occulta, augendis præsentibus bonis latuerint*] Verbum *latuerint* non est in volumine Budensi. atque potest abesse, si quis verbum *fuerint* subintelligat, aut simile quippiam. De quo monui lectorem, ut videat, quam multa sint in autoribus passim interpolata. *Rhenanus.* Verbo auctior Venetus: *augendis præsentibus bonis latuerint.* sed glossema videtur, & à Flor. abest. *Pichena.*

2 *Ceterum ut conjectura demonstrat*] Lego, *demonstret.* Refert enim oblique Tacitus orationem Cesellii. *Acidalius. Ut conjectura demonstret:* ita legi postulat totus ordo narrandi: hactenus edebatur, *demonstrat,* contra loquendi leges. *Freinshemius.*

3 *Didonem*] Intolerabile & servitio simul, simul mendacio mixtum jugum Tacito imponunt editiones, tanquam ille sic scripserit, quum optime perspectam habuerit appellationis hujus naturam, & membrana Medicea testatur ab eo tantum fuisse scriptum *Dido Fenissam.* Itaque id, satis ab Servio ad 4. Æn. 383. illustratum, auctori reddendum censui. Certe ut hic conniverint illi, qui ipsos antiquos libros non perspexerunt, indulgeri potest: sed ipsum Beroaldum, ipsum Pichenam, ipsum Ryckium usum collatione mea sic lusisse, apage! Præsertim quum postremus sic turbet in illo *Phœnissam,* quod ipsius liber MS. habere potuit, utpote recentissime confectus; sed de Mediceo aliter cogitet, nec etymologia coercuit illa ante mille annos & circiter tempora. Ubi non in libris MSS. videmus hodie legi istud *Fen?* ut idcirco non debuerit sibi tantum arrogare. Beroaldus suo arbitrio cum libri vetustissimi spretione, usus fuit, quum edidit *Phœnissam,* haud dubie quidem non invito Tacito & Virgilium æmulante; sed, ut notavi ad 15, 17. de Euphrate, liceat librariis vetustis aliquid indulgeri. *Jac. Gronovius.*

4 *Nec missis visoribus*] Ita *invisores* Apulejus dixit, etsi alio quodam sensu, 1. Florido: *Siquis forte in hoc pulcherrimo cœtu ex illis invisoribus meis malignus sedet.* Mirum ni Sallustio quoque hæc vox restituenda apud Fabium l. 9. *Unde usque eo processum est, ut non pœniturum pro non acturo pœnitentiam: & Visuros, ad videndum missos idem auctor* (Sallustius) *dixerit.* Puto *Visores:* & hinc sumsisse nostrum. *Lipsius.*

Nec missis visoribus] Nisi legissem lib. Annal. primo, *simul Segestes ipse ingens visu.* Deinde lib. 3. *Et tot adstantium visum.* rursum lib. 4. *Numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur:* potuissem hic scribere, *jussoribus,* pro *sponsoribus,* atque *expromissoribus,* quos non miserit Cesellius ille Bassus. *Rhenanus.*

5 *An vera afferrentur*] Scripsimus, *assererentur.* Rhenanus. Legendum omnino *afferrentur.* ut & Muretus. *Acidalius.*

6 *Mittitque qui velut partam prædam aveherent*] Lego, *paratam.* Idem.

7 *Dantur triremes, & delectum navigium, juvandæ festinationi*] Cur triremes & navigium hoc loco distinguuntur? An non navigii nomine etiam veniunt triremes? Malim igitur: *& delectum remigium, juvandæ festinationi. Remigium* hic idem est, quod remiges. Ita Ann. 14. *Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in littore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano jubetur.* Neque aliter Ann. 3. ubi Agrippinæ in Italiam ex Oriente adventus describitur, *non alacri remigio,* dixit. *Boxhornius.* Valde placet Boxhornii conjectura. Vide quæ notamus ad Liv. 26, 51. *Gronovius.* Nemo diffiteatur istam conjecturam ornatam esse sua quadam specie, sed an idcirco probabilior sit aut plus firmitatis habeat, quam ista Africana thesaurorum imaginatio, perquam dubito. Cicero dicebat 2. in Verr. c. 4. *a Vibone Veliam parvulo navigio.* Et notat Hotomannus: *Navigium enim festinanti commodius magna nave.* Hoc aliquid. Sed delectum navigium intellige optimæ fabricæ Liburnicas, quæ & velo & remigio uti queunt & mare agilissime ex ratione fabricæ secare, præsertim si & remiges sint delecti ad robur ac firmitatem. Nonne sic cap. 14. *Missæ Liburnicæ, advehiturque propere Sosianus.* Triremes non serviebant ad onerandum, non ad transvehendum, sed ad tuendum ac propugnandum, si insidiatores piratica submitteret. *Jac. Gronovius.*

8 *Nec aliud per illos dies populus plus credulitate*] Comparativum *plus* delevimus. *Rhenanus.* Recte cape, *aliud credulitate.* id est, aliud quam credulitatem. *Acidalius.* Suspectus mihi locus. Venetus & nonnulli alii veteres addunt, *populus plus credulitate prodentis.* Florent. pro, *tulerat,* habet, *tulere.* An populus cum Bassi credulitatem, ac spem haud dubiam videret, nihil aliud per illos dies sermonibus tulit? Potius suspicor, credulitatem ad Neronem

lere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: ab actoribus [1] oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est. *non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate* [2] *provenire terras, & obvias opes deferre deos.* quæque alia summa facundia, nec minore adulatione ser-
3 vilia fingebant, securi de facilitate credentis. [3] Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum exspectatio, inter caussas paupertatis publicæ erat.

referri, qui ea non tantum in vulgus prodidit, sed auxit ultro rumorem. *Pichena.* Cujus vero *prodentis?* Luxatum sensum sana levi mutatione: *credulitate prudentis diversa fama.* Grotius. Merito suspectum hunc locum habet Pichena, quem sic restituam: *populi credulitate protenus divisa fama.* Hoc ait famam, ut solet, credulitate audientium ubique statim sparsam fuisse, ut non alia de re per eos dies sermo crebrior esset. Vide H. 1, 12. Vulgus enim credulum est, & vocatur nostro H. 2, 72. H. 4, 49. Ergo etiam quod audit creditque, protenus divulgat. Egregie id expressum est supra 2, 82. *Statim credita, statim vulgata sunt, ut quisque obvius quamvis leviter audita in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt.* Vulgata autem lectio contrarium sensum habet, in his *diversa fama*, non certe vult diversam famam fuisse, sed omnibus fidem factam. deinde cujusnam *prodentis* ista credulitas, quis ita aut quo loqueretur. *Freinshemius.* Recte eruditiss. Gronovius notaverat, populi & prudentium judicia hic, ut & alibi, à Tacito distingui. Qui proinde sic rescribit: *Nec aliud per illos dies populus, plebs credulitate, prudentes diversa fama tulere.* Nempe quia MSS. habent, *populus plus credulitate.* Vide ipsum cap. 14. elegantissimarum Observationum. Ego jam ante, nobili & egregio juveni, Nicolao Heinsio, in his litteris judicii incorrupti, ad oram Codicis mei notatam hanc emendationem ostenderam: *Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama, tulere.* Quæ nisi fallor, ipsa Taciti scriptura est. *Populus* & *prudentes* fere à Tacito opponuntur. Non *plebs* & *populus*, quod sciam. Distinguere videtur Annal. 1. ubi de testamento Augusti, sed videtur. Est enim corruptus iste locus. In quem vide doctiss. Freinshemium. Sed & ibi de aliis potius, quam de judiciis hominum agitur. *Boxhornius.* Fefellerat me optimus Pichena, opinatus in MS. esse *populus plus:* unde tentabam, quod dictum est: nam *populum* & *plebem* sæpe distingui ex Livio Plinioque notavimus ad Senecam de Ira 3, 18. Sed ipso libro Florentiæ inspecto inveni nil aliud quam *popls.* quod est *populus*, non *populus plus:* statimque emendavi conjecturam meam aliquot annis ante, quam suam Marcus proderet, cui tamen laudem suam non invidemus. *Gronovius.*

1 *Oratoribusque præcipua*] Vatic. *abaratoribus oratoribusque.* Legerim, *ac rhetoribus oratoribusque:* vel *ac vatibus oratoribusque.* Certe, & vates & oratores, musico illo agone certasse scimus. *Lipsius.*

Oratoribusque præcipua materia] Mendosam vocem libri veteres inculcant. Flor. *anaratoribus oratoribusque.* Lipsius varie emendat. Ego leviter dubito, an sit legendum, *adulatoribus, oratoribusque.* nam paulo infra ait, *summa facundia, nec minore adulatione.* quæ verba, ad hæc fortasse respondent. *Pichena.* Quid occultari crediderim in involucro lectionis Mediceæ, posui in contextu, quum & diu id coctum habuerim, & auctores non ita usurpentur, ut de solis carminibus intelligantur, unde Ryckius huc arcessit aliena, quum interim de carminibus & orationibus certe agatur. Hæc duo genera publicantur partim ab oratoribus, partim ab actoribus. Justinus fine lib. 6. Clar. Vir dicit quidem (per *auctores* poetæ intelliguntur) sed probat nihil, & inter testimonia de Tacito solet poni ex Orosio *Sallustium Crispum & alios auctores*, quibus & Tacitum apponit. *Jac. Gronovius.*

2 *Provenire terras*] Flor. *terram.* Pichena. Mirum certe est, hæc ut sana hactenus esse ab omnibus transmissa? At vero quis Latine dixerit, *provenire terras*, ubi de iis agitur, quæ ex terra proveniunt & enascuntur? Mihi haud dubium est, quin aliter scripserit Tacitus. Ad oram codicis mei sic rescripsi, neque nunc muto: *Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire. Æternas & obvias opes deferre Deos.* Distinguendum esse, sicut nos distinximus, quivis videt. *Æterna* veteribus dicuntur, aut quæ vere talia, ut dii; aut quæ spe ac voto talia facimus, ut Principes & Respublica: aut quæ continua, diu durant, & prope inexhausta sunt: ut servitus, discordia, Annal. 12. & opes, hoc loco. Nam, ut paullo ante Tacitus, Cesellius Bassus, exprompsit apud Cæsarem, repertum in agro suo specum, altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur. Magna & immensa, æterna fere vocantur. *Boxhornius.* Immo *nova ubertate provenire terras* est novo genere fœtus esse fœcundas & fertiles. Sic Plautus in Truculento 2, 4. *Cumque bene provenisti salva, gaudeo.* Et eadem fabula 2, 6. *Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, Gratulor.* Gronov.

3 *Gliscebat interim luxuria*] *Luxuria* hic non ponitur pro libidine venerea, ut Ecclesiastici usurpant, sed pro nimia profusione, abundantiaque nimia. *Lupanus.*

erat. Nam Bassus [1] effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus; tandem posita vecordia, [2] *non falsa antea somnia sua*, *seque tunc primum elusum* admirans, pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam *vinctum ac mox dimissum* tradidere, *ademptis bonis in locum regiæ gazæ.*
Interea senatus propinquo jam [3] lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert im- 4
peratori *victoriam cantus*, [4] adjicitque *facundiæ coronam*, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero *nihil ambitu nec potestate senatus opus esse* dictitans, [5] *se æquum adversus æmulos*, *& religione judicum meritam laudem assecuturum*, primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, *ut omnia studia sua publicaret* (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi [6] ea quam indutui gerebat veste detergeret: ut nulla oris aut narium [7] excrementa viserentur. Postremo [8] flexus genu, [9] & cœtum illum manu veneratus,

1 *Effosso agro*] Simillima stultitia Pompeji exercitum incidit, cum is in eadem Africa, contra Domitium & Jarbam, militaret. Nam cum quidam thesauros aliquos casu repperissent: fuere qui dicerent persuaderentque, totum eum locum auri plenum, à cladibus Pœnorum ibi repositi. Atque ita miles avidus ad fodiendum se dedit per plures dies, Pompejo ridente simul & indignante, tantam illam multitudinem stulta avaritia & labore fatigari: donec tandem fessi & irriti, clamarent, *Duceret jam quo vellet*, *satis se pœnarum stultitiæ suæ dedisse.* Plutarchus in Pompejo. *Lipsius.*

2 *Non falsa ante somnia*] Admirans multa se vera per quietem antea vidisse, tunc primum elusus. *Ferrettus.* Flor. *antea.* Pichena.

3 *Lustrali certamine*] Sive Quinquennali. Quod hic quidem anno sexto celebrari, miratur vir doctissimus, & erroris, cui latebra non sit, pœne Tacitum accusat. Nam debebat quinto celebrari, inquit, quattuor dumtaxat annis interjectis. An distulisse Neronem aliquis dixerit? ille vero antevenire solet, cupidine certaminum, & ante præstitutam diem revocare, quod Suetonius in Nerone cap. XXI. scripsit. Hæc vir ille magnus. Ego autem si quid video, aut firmiter numero, abnuo Tacitum ultra quintum annum produxisse. Ecce institutum est Nerone IV. Cornelio Cosso Coss. urbis anno DCCCXIII. nunc secundo editur, Silio & Attico Coss. anno DCCCXVIII. Certe ab illo ad istum ipsi anni quattuor intersunt, & quinto nunc anno editur; aut omnes calculi me fallunt. *Lipsius.*

4 *Adjicitque facundiæ coronam*] Restitui ex Flor. copulam, quæ à vulgatis aberat. *Pichena.*

5 *Se æquum*] Quasi diceret, se æqualem & parem in hoc certamine. Sed non displicet, quod olim conjeci, *seque unum adversus æm.* Lipsius.

Se æquum adversus æmulos] Lipsio perplacet: *Seque unum advers.* vel *seque imo.* neutrum mihi. Legam, *seque adversus æmulos religione ducum* &c. abjecta copula *&*. Acidalius. Mendosus locus Lipsio videtur. tamen ego tolerabilem utcumque ex eo sensum elicio. Ait Nero, se in scena *æquum*, hoc est æqualem paremque, esse adversus æmulos: & victoriam cantus, coronamque facundiæ, adipisci velle judicum religione ac conscientia, nec ut principi sibi deferri. Ideo paulo infra ait: *sententias judicum opperiebatur ficto pavore.* Pichena. Quasi diceret, se æqualem & parem in hoc certamine, sicut explicavit Vir Doctissimus. quamquam & conjecturam suam retineat: *seque unum adversus* &c. sed nec mutatione quacunque opus esse putem, & illud *æquum* ita exponi debere, quasi dicat, se æquali Marte cum ipsis certaturum. Sic Drusus *habebatur æquus filiis Germanici.* Freinshemius.

6 *Ea quam indutui gerebat veste*] Apulejus Florid. lib. 2. *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam.* & statim: *habebat cinctui balteum: amictui pallium candidum.* Cic. Tusc. Quæst. lib. 5. *Mihi amictui est Scythicum tegmen.* Pichena.

7 *Excrementa viserentur*] Exemplar Budense, *viserent*, subaudi, *ipsi spectatores.* Rhenanus.

8 *Flexus genu*] Imo & sollennia histrionum verba hæc pronuncians, Κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε. *Domini mei audite me libenter.* Ex quo intellegis quid *Principium* apud Suetonium sit Neron. cap. XXI. *Utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum pronunciavit.* Anteloquium scilicet illud citharœdicum, emerendi favoris: uti & principia quædam, legitimo carmine, olim oratorum. De adoratione manu, dico ad lib. I. Histor. *Lipsius.*

9 *Et cœtum illum manu veneratus*] In culpa ponit Tacitus. Tamen Imperatoribus postea id servatum, ut sollenni ritu populum adorarent in Circo. Claudianus pulchre De VI. Conf. Honori.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperii præsens species! quantamque rependit
Majestas alterna vicem! cum regia Circi
Connexum gradibus, veneratur purpura, vulgus:
Consensuque cavæ sublatus in æthera vallis
Plebis adoratæ reboat fragor.

Lipsius.

ratus, ſententias judicum opperiebatur ficto pavore. [1] Et plebs quidem urbis, hiſtrionum quoque geſtus juvare ſolita, perſonabat [2] certis modis plauſuque compoſito. Crederes lætari, ac fortaſſe lætabantur, [3] per injuriam publici flagitii. Sed qui remotis è municipiis, [4] ſeveraque, & adhuc antiqui moris retinente Italia, [5] quique per longinquas provincias laſciviæ inexperti, officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aſpectum illum tolerare, neque labori inhoneſto ſufficere: cum manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros, ac ſæpe à militibus verberarentur, [6] qui per cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut ſilentio ſegni præteriret. Conſtitit pleroſque equitum, dum per anguſtias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, & alios dum diem noctemque ſedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. [7] quippe gravior inerat metus, ſi ſpectaculo defuiſſent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, triſtitiamque coëuntium ſcrutarentur. Unde tenuioribus ſtatim irrogata ſupplicia, adverſus illuſtres diſſimulatum ad præſens, & mox redditum odium. Febant-

1 *Et plebs quidem verbis hiſtrionum geſtus juvare ſolita*] Emendavimus, *Et plebs quidem urbis.* Rhenanus.

2 *Certis modis, plauſuque compoſito*] Ars enim, ſi dis placet, utriuſque rei: acclamandi, & plaudendi. Itaque addit, *cum manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros.* In edicto Theodorici regis ad populum Rom. lib. 1. Variar. Caſſiodori: *Soletis aëra ipſum mellifluis implere clamoribus, & uno ſono dicere quod ipſas quoque belluas delectet audire. profertis voces organo dulciores; & ita ſub quadam harmonia citharæ concavum theatrum per vos reſonat, ut tonos poſſit quilibet credere, quam clamores.* Modulatum hunc clamorem, concentum appellat Plinius in Panegyrico: *Et populus quidem Rom. delectum principum ſervat, quantoque paullo ante concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat.* Dio, Εὐρύθμως ἐκβοᾷν, in Pertinace: Ὅσα τε εἰώθησαν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ τῇ τοῦ Κομμόδου θεραπείᾳ εὐρύθμως πᾶς ἐκβοᾷν, ταῦτα τότε μετασχηματίζοντες ἐς τὸ γελοιότατον ἐξῇδον. Vide quædam hujus rei ad 1. Hiſtor. *Lipſius.*

3 *Per injuriam publici flagitii*] *Injuriam* ægre hic tolero. nec enim capio. Mutem *incuriam* quod ſane valde accommodatum ſententiæ. *Acidalius.* Vix video quid hæc ſibi velint. Reponam: *per incuriam publici flagitii.* Talis ſemper fuit indoles populi; hic præſertim Romani, qui principis ſui indecoris factis (quæ, hercle, merito vocantur *publica flagitia*) velut majeſtatis Principis ac imperii incurioſus lætabatur. *Boxhornius.*

4 *Severamque adhuc*] Rod. Agricola legebat: *ſeveraque, &, retinente Italia.* Lipſius.

Severamque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam] Legendum omnino cum Rod. Agricola, *ſeveraque adhuc & a. m. retinente Italia.* & deinceps cum Mureto, *longinquas.* Acidalius. Rodolphus Agricola, ut ait Lipſius, legebat, *ſeveraque adhuc, & a. m. retinente Italia.* Sed opinor, ex conjectura. At vulgatæ etiam lectioni conſtructio fortaſſe conſtabit. ii ſcilicet, qui remotis è municipiis advenicbant, retinentes ſive inhabitantes Italiam, adhuc ſeveram, & moris antiqui. *Pichena.* Corrigo: *ſeverique adhuc & antiqui moris retinentes Itali.* Vult enim auctor, qui è partibus remotioribus adveniſſent, eoſque, qui retinerent adhuc aliquid priſcæ gravitatis & conſuetudinis, non potuiſſe applaudere fœdis factis Principis. *Harlæus.* Hoc eſt ea parte Italiæ, quæ quantum ab Urbe, tantundem à laſcivia luxuriaque diſtabat. Hæc eſt lectio Rod. Agricolæ, quam omnino recipiendam putavimus, quod ineſſet genius auctoris, quem vulgata non ſapit. Sic *retinentem modeſtiæ, nobilitatis, conditoris* alibi hoc in auctore, at *retinere* pro habitare, nuſquam, opinor, reperias. *Freinshemius.*

5 *Quique per longinquas provincias laſciviæ inexperti*] Haud dubium, quin ita ſit legendum. & Flor. indicat, qui habet, *per lonḡuas.* Sic lib. 12. *longinquas in provincias commeatus portabant.* Corrupta hic in vulgatis, *per longas provincias.* Pichena.

6 *Qui per cuneos ſtabant*] De cuneis theatri vide Lipſium de amphitheatro cap. 13. *Idem.*

7 *Quippe gravior inerat metus*] O ludos, ô ineptias, ſed cruentas & triſtes! Nam mors comes aut exſilium, ſi quis ſegniter audiviſſet ſcilicet hunc Phœbum. Philoſtratus ſcite narrat, *Apollonium veniſſe Romam, & in hoſpitium quoddam, per hæc tempora, divertiſſe. Ibi autem hominem quendam, ſcenico habitu, citharam tenentem & pulſantem, cantantem etiam, ſed rudi & abſona voce, ſuperveniſſe, qui ſolitus eſſet urbem ita perambulare, & Neronis carmina cantillare. Quæ ſi quis aut negligentius audiſſet, aut mercedem condignam non dediſſet, ab eo tamquam impietatis reus conviciis petebatur, & in carcerem ducebatur. Chordam præterea, uſu detritam & fractam, quæ in ipſa Neroniana cithara fuiſſet, ut ceimelium aliquod in arcula ferebat: atque eam emptam ſibi duabus minis ferebat. nec cuiquam porro venditurum, niſi qui præſtantiſſimus in ea arte eſſet, & aliquando Pythiis viciſſet.* Atque addit, Apollonium ipſum & comites ejus, cum affici non viderentur, accuſatos ab eo

rebantque, [1] *Vespasianum, tamquam somno conniveret, à Phœbo liberto increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugisse.* Post finem 6
ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide. quipe liberorum cupiens, & amori uxoris obnoxius erat. [2] Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed regum externorum consuetudine, [3] differtum odoribus conditur, tumuloque Juliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ, laudavitque ipse apud rostra *formam ejus, & quod divinæ infantis parens fuisset*, aliaque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ ut palam 7
tristem, [4] ita recordantibus lætam ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. [5] quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur. nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, [6] Silanus claritudine generis, & modesta juventa præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, *removendos à republica utrosque* disseruit: objectavitque Cassio, *quod inter imagines majorum*, [7] *etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam:* [8] *DVCI PARTIVM. Quippe semina belli civilis,*

eo ut *Divinæ vocis contemptores*, sed mercedula tamen data hominem placasse. Hæc lib. 4. *Lipsius.*

1 *Vespasianum à Phœbo*] Hoc igitur periculum Romæ adiit, ut hic Tacitus: sed simile in Achaia. de quo Suetonius Vespasiani c. 4. *Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut discederet, aut præsens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.* Itaque sæpius in ista re subrusticus & vere Sabinus vir peccavit. Quod porro ad Phœbum, is libertus admissionum fuit, ex Suet. Vespas. cap. 14. De eo lapis,

TI. CLAVDIO. AVG. L.
PHOEBO.
CLAVDIA. PANATYCHIS.

Idem.

2 *Corpus non igni abolitum* &c.] Corpora primum terra condebant Romani, postea cum cognovissent erui longinquis bellis obrutos, cremandorum corporum morem sumpsere. Apud Syros & Ægyptios condendi, medicataque corpora servandi in loculis consuetudinem fuisse legimus. Nam corpora condiunt myrrha, aloë, cedro, melle, sale, bitumine, & resina, odoribus delibuta. Ex succo enim Cedri corpora servari affirmant. *Lupanus.*

3 *Differtum odoribus*] Plinius de Arabia: *Periti rerum adfirmant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit.* Lipsius.

4 *Ita recordantibus lætam*] Eleganter Muretus *recondentibus.* quod illi *palam* opponitur. *Acidalius.*

5 *Quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est*] Scripsit Tacitus: *officio exequiarum: quod primum indicium mali. Neque in longum dilatus est*, &c. *Idem.*

6 *Silanus*] Suspicor eumpse esse, cui postea statua in foro posita, curante Capitone. Qua de re Plinii epistola tota, lib. 1. ad Cornelium Titianum. Corrupte hoc nomen scriptum in Commentario Juvenalis, ad illud Sat. 1.

——— *magni delator amici.*

Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum condiscipulum suum testimonio oppressit. Lege, *L. Junium.* Lipsius.

7 *Etiam C. Cassii effigiem coluisset*] In scripto libro non est, *etiam.* Sed mox est: *Dux partium.* Rhenanus.

8 *Duci partium*] Budensis codex, *Dux.* non male. Hæc autem historia est: quam eleganter Ambros. 1. Offic. tangit. *Si tyranni aliquis habeat imaginem, nonne obnoxius est damnationi? Memini legisse me quosdam capitali supplicio damnatos, quæ Bruti & Cassii interfectorum Cæsaris imagines asservarent.* De titulis autem imaginum scripsi in Electis, cap. 29. *Lipsius.*

Inscriptam duci partium] Manuscriptus Corvini Regis habet, *Dux*, & rectius, mea quidem sententia. Erat autem effigies ita inscripta, *C. CASSIVS DVX PARTIVM*, quod partes Cæsari adversas in bello civili duxisset. Siquidem Romanis solenne fuit, eorum imagines, quorum ipsis sacrosancta memoria esset, ex vero effingere, & effictas, levando minuendove dolori in atriis habere. Quare Plin. 35, 11. inquit, *Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera.* Ex cereis deinde exscribebat artifex: pingebat pictor imagines, *quamvis sit difficillima imitationis imitatio*, ut Cæcilianus lib. 4. epist. Julio Severo scribit. Itaque, ut dixi, Cassius avi sui inscriptam effigiem colebat: quod crimini datum & ipse in Sardiniam deportatus est, uti mox Cornelius refert. Sed à Nerone tandem hic mori jussus dicitur Suetonio, *Cassio Longino JCto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset* &c. Contra

civilis, & defectionem à domo Cæsarum quæsitam. [1] *Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumsisse L. Silanum juvenem genere nobilem,* [2] *animo præ-*
8 *ruptum, quem novis rebus ostentaret.* Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patruum ejus Torquatum, *tamquam disponeret jam imperii curas,* [3] *præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos:* [4] inania simul & falsa. [5] nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcavendum exterritus erat. [6] Inducit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, *incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus* confingerent. Trahebantur ut conscii [7] Vulcatius Tullinus, ac [8] Marcellus Cornelius senatores, & [9] Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato

Sextus Pomponius de successione jurisprudentum de Sabino locutus sic habet, *Huic successit C. Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii: & ideo proavum suum Servium Sulpitium appellavit.* Is & consul fuit cum Quartino temporibus Tiberii, & plurimum in civitate auctoritatis habuit; donec Cæsar eum civitate expelleret. Expulsus ab eo in Sardiniam, revocatus à Vespasiano diem suum obiit. Idem Cassius supra lib. 12. cæteros præeminebat peritia legum: qui cum Syriæ præesset, quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem: cura provisuque perinde agebat ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, ita familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata, post illum Cassium qui mandatu Senatus & auctoritate Pop. Rom. adjutus, Syriam cum tribus exercitibus qui in eadem provincia erant, in potestatem suam, redegit, teste Livio 121. & aliis scriptoribus. *Vertranius.*

1 *Ac ut memoria*] Lego, *ac ne.* Lipsius.

Aut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur] Scribendum, ut Faernus legebat: *Ac ne memoria tantum infensi nominis.* Ursinus. Nero scribens ad Senatum, iis tacite occurrit, quæ Cassio apud eum gratiam parare potuissent: scilicet illum non amore libertatis, ejusmodi tentare, sed odio sui tantum. Et ut sciatis (inquit) Cassium in mei solum perniciem, illius Cassii se agnatum facere, en ad imperium vocat, & sollicitat Silanum. *Salinerius.* Accuratissimus interpres legit: *Ac ne memoria tantum,* &c. At integra est hæc lectio vulgata; *Ac ut memoria* &c. Hoc enim vult Tacitus: Statua Cassii culta, hostis Cæsarum, & adsumpto L. Silano, cujus patruus imperium erat meditatus, nihil aliud egisse C. Cassium, quam ut repetitis tantum æstimatisque eorum nominibus, qui vel ipsi Cæsaribus extiterant infesti, vel tales nomine ac sanguine contingebant, discordias populi adversum Cæsares excitaret. Quantum in oblitteratis ac depressis ejusmodi nominibus momenti Principes reponant, vel ex eo horum instituto liquere potest, quo damnare ejusmodi nomina, & interdicere posteris, consueverunt. Cujus passim, etiam apud Tacitum, exstant exempla. *Boxhornius.* Frustra interpretantur, quod vitiosum est. Recte Lipsius & Faernus, *ac ne.* Hoc enim significat: & quasi non sufficeret infamis ac damnati hominis memoriam renovasse palamque coluisse, (quod quid aliud quam parricidium ejus probare & ad simile scelus præsentes vocare?) adjunxisse partibus &c. *Vel* etiam: Et ne ad rebellionem stimulandam una hostis Cæsarum imagine niteretur in qua præter nomen nihil est additamenti, assumpsisse Silanum, &c. *Gronovius.*

2 *Animo præruptum*] Non, *promptum:* ex Vaticano. Præruptus, uti Præfractus, de iis qui rigida effrænique audacia sunt. Ita Ciceroni pro Roscio, *Prorupta audacia,* dicta. *Lipsius.*

3 *Præficeret rationibus & libellis*] Illud his verbis significatur, quod libro superiore planius tradidit fuisse objectum Torquato Silano, *quod nobiles haberet, quos ab epistolis, & libellis, & orationibus appellaret: nomina & meditamenta summæ curæ.* Ferrettus.

4 *Inania simul & falsa*] Castigavimus, *& inania simul & falsa.* Rhenanus. Vulgo, *& inania.* Sed abstulimus redundantem, *&*, Florentini ac Veneti. *Pichena.*

5 *Nam Silanus intentior metu & exitio patrui ad præcavendum erat* &c.] Ita scribendum, & delendum est verbum, *exterritus.* Ursinus. Deleri poterat non modo vox *erat*, sed &, *exterritus.* mihi profecto resipiunt illegitimum quid: idemque fere pronuntiaverim de illis, *ad præcavendum.* Gruterus.

6 *Inducit*] Alias, *inducti.* Ferrettus.

7 *Vulcatius Tullinus*] Credo, *Tertullinus:* supervixitque ad principatum Vespasiani. lib. IV. Histor. *Vulcatius Tertullinus tribunus plebei intercessit.* Lipsius.

8 *Marcellus Cornelius*] Quem Galba deinde interfecit. lib. I. Histor. *Quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronii Sabini, & Cornelii Marcelli in Hispania?* Noto eo, quia Tacitus ipse admonet, evasisse eos hoc discrimen, & Neroni superfuisse. *Idem.*

9 *Calpurnius Fabatus*] Ille prosocer Plinii Secundi. *Idem.*

Calpurnius Fabatus eques Rom.] Fuit hic patria Novocomensis, C. Cæcilii Plinii prosocer. ejus antiqua memoria adhuc Comi visitur Jovii Benedicti, V. Cl. opera, eruto monumento in hæc verba: *C. Calpurnius. L. F. Ouf. Fabatus. VIvir. IIII. vir. i. d. præf. prat. trib. leg. XXI. Rapac. præf. cohortis. VII. Lusi-*

appellato principe inſtantem damnationem fruſtrati, mox Neronem circa ſumma ſce-
lera diſtentum, quaſi minores evaſere. [1] Tunc ſenatuſconſulto, *Caſſio & Silano ex-* 9
ſilia decernuntur; *de Lepida Cæſar ſtatueret.* Deportatuſque in inſulam Sardiniam
Caſſius, & [2] ſenatus jus exſpectabatur. Silanus tamquam Naxum deveheretur Oſtiam
amotus; poſt municipio Apuliæ cui nomen eſt Barium, clauditur. Illic indigniſſi-
mum caſum ſapienter tolerans, à centurione ad cædem miſſo corripitur. Suadenti-
que *venas abrumpere, animum quidem morti deſtinatum* ait, [3] *ſed non permittere percuſ-
ſori gloriam miniſterii.* At centurio quamvis inermem, prævalidum tamen & iræ
quam timori propiorem cernens, premi à militibus jubet. Nec omiſit Silanus ob-
niti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneri-
bus adverſis tamquam in pugna caderet. Haud minus prompte L. Vetus, ſocruſ- 10
que ejus Sextia & Pollutia filia necem ſubiere: inviſi principi, tamquam vivendo ex-
probrarent interfectum eſſe Rubellium Plautum generum Lucii Veteris. Sed initium
detegendæ ſævitiæ præbuit [4] interverſis patroni rebus [5] ad accuſationem tranſgre-
diens

Luſitan. et. nation. Gætulic. Arſen. quæ. ſunt. in. Numidia. Flam. D. Aug. ex. patrimonio. T. F. I. Alciatus.

1 *Tunc ſenatuſconſulto*] Volumen regium, *tunc conſulto ſenatu.* Paulo poſt apparet illinc etiam legi poſſe, *Haud minus promptam.* Rhenanus. Scribendum eſt, *Tunc conſulto ſenatu.* & ita liber Corvinianus habet. *Vertranius.* Immo non aliter ipſe Mediceus. *Jac. Gronovius.*

2 *Senatus jus exſpectabatur*] Vulnus, cui non medeor. Palmerius legit (ita ab Hieron. Berchemio accepi, veteri meo amico) *Senatus juſſus ſpectabatur.* Franciſcus Medices: *& ſenectus ejus exſpectabatur.* At de exſilio Caſſi, convenienter cum Tacito Pomponius De orig. juris: *Cajus Caſſius Longinus plurimum in civitate auctoritatis habuit, donec eum Cæſar* (Nero, non Claudius, uti cenſent) *pelleret: expulſuſque ab eo in Sardiniam, revocatus à Veſpaſiano.* De eximia ejus ſcientia, noſter l. XII. *Ea tempeſtate Caſſius ceteros præminebat peritia legum.* Plinius lib. VII. Epiſt. *Lator quod domus C. Caſſii, hujus qui Caſſianæ ſcholæ princeps & parens fuit, ſerviet domino non minori.* Lipſius.

Et ſenatus jus exſpectabatur] Haud ſcio, damnato Caſſio quale jus ſenatus exſpectaretur: ac ita ſcriptum lego, *Deportatuſque in inſulam Sardiniam Caſſius è ſenatus juſſu ſpectabatur*, id eſt, ex ſenatus decreto. *Vertranius.* Inter tot emendationes ſatius erit vulgatis adhærere. Claudius *neminem exſulum niſi ex ſenatus auctoritate reſtituit.* Sueton. 12. Quod Nero, qui alias dixerat lib. 13. annal. *Teneret antiqua munia ſenatus, ſe mandatis exercitibus conſulturum*, in Caſſio æmulatur: imbellis enim (licet olim dux) habebatur lib. 12. ann. 12. & oculis tum captus erat Sueton. Ner. 37. At non expectatur reſtitutio Silani, quippe qui Neronis erat præcipuus timor. *Salinerius.* Hiſce nec Lipſius nec Muretus medentur, & ne tentant quidem. Palmerius tentat ille quidem, ſed irrito conatu. Ego nihil hiſcere etiam poſſum: niſi ſi delenda plane ſunt. Etenim oratio ſine his integra: & ipſa nullo modo aptari ad ſententiam loci poſſe videntur. Niſi trajicias in hunc modum: *Tunc Senatuſconſulto Caſſio & Silano exſilia decernuntur, de Lepida Cæſar ſtatueret. Et Senatus ocius exſequebatur: deportatuſque in inſulam Sardiniam Caſſius. Silanus tanquam Naxum* &c. Acidalius. De corruptione non dubitatur. In Florent. legitur, *& Senatus ejus.* Quod Franc. Medices corrigendum cenſuit: *& ſenectus ejus.* id eſt, expectabatur, ut ſenectute caderet, contra quam acciderat Silano, cujus ſenectus non expectata. Ego potius legendum ſuſpicor, *& exitus ejus.* timebatur ſcilicet ne centurionem Nero ad cædem Caſſii patrandam mitteret, ut Silano acciderat, & ut moris tunc, ad fugiendam invidiam civitatis. Sic de Lollia l. 12. *In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem redigeretur.* Pichena. Hæc plurimos exercuerunt. Et locus haud dubie mendoſus eſt. Quippe jamjam tradidit Tacitus, Senatuſconſulto exſilium Caſſio indictum. Quomodo igitur hic dicitur, *Senatus jus* expectatum? Florentin. codex habet; *& ſenatus ejus expectabatur.* Corrige autem; *& feſtinatus exitus exſpectabatur.* Id eſt, in Sardinia brevi vitam cum morte commutaturum Caſſium ſperabatur. Quam peſtilens, & aliunde advenientibus pleriſque letale fuerit Sardiniæ cælum, nemo neſcit. In hanc autem Caſſius erat deportatus. *Boxhornius.* Acu rem tetigit Fr. Medices. Sic lib. 13. *P. Celerem, quia abſolvere nequibat Cæſar, traxit ſenecta donec mortem obiret.* Gronovius.

3 *Sed non permittere percuſſori gloriam*] Faernus legebat; *ſed non præripere* &c. Urſinus. Muret. *Se vero permittere* &c. Male, & contra Taciti & viri fortis mentem. *Acidalius.*

4 *Interverſis patroni rebus*] Id eſt ab ipſomet liberto, qui patroni rem familiarem fraudaverat. *Pichena.*

5 *Ad accuſationem*] Quid agitaverit Pichena, ignoro. Sed in MS. Mediceo legitur *ad accuſandum.* Certe

diens Fortunatus libertus, aſcito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Aſiæ proconſule, exſolvit Nero in præmium accuſationis. Quod ubi cognitum reo, ſeque & libertum pari ſorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta cuſtodia circumdant. Aderat filia ſuper ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percuſſores Plauti mariti ſui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, ſervabat ſanguinem, & veſtes reſperſas, [1] vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, niſi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egreſſus obſidens, *audiret inſontem*, *neve conſulatus ſui* [2] *quondam collegam dederet liberto*, modo muliebri ejulatu, aliquando ſexum egreſſa, voce infenſa clamitabat. donec princeps [3] immobilem
11 ſe precibus & invidiæ juxta oſtendit. Ergo nuntiat patri *abjicere ſpem, & uti neceſſitate.* Simul affertur *parari cognitionem ſenatus, & trucem ſententiam.* Nec defuere qui monerent *magna ex parte heredem Cæſarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo conſulere.* quod aſpernatus, ne vitam proxime libertatem actam noviſſimo ſervitio fœdaret, largitur in ſervos quantum aderat pecuniæ: & *ſi qua aſportari poſſent, ſibi quemque deducere, tris modo lectulos ad ſuprema retineri* jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abſcindunt venas, properique & ſingulis veſtibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur. pater filiam, avia neptem; illa utroſque intuens, & certatim precantes *labenti animæ celerem exitum*, [4] *ut relinqueret ſuos ſuperſtites & morituros.* Servavitque ordinem fortuna: ac ſenior prius, tum [5] cui prima ætas, exſtinguuntur. Accuſati poſt ſepulturam, [6] decretumque *ut more majorum punirentur.* Et Nero interceſſit, [7] *mortem ſine arbitrio* permittens. ea cædibus peractis ludibria adjicie-

Certe igitur hoc poſtremum præminet lectionem vulgatam tanto ſæculorum ſpatio, & hinc probabilitate. *Jac. Gronovius.*

1 *Vidua implexa luxu continuo*] *Implexa* vocem certum eſt mihi delendam, natam ex ſuperioris lineæ iterata voce *amplexa*. Acidalius. Poterat hoc tacuiſſe ſine fraude vel ſua vel Taciti, quum hic non evitet concurſum vocum, quibus ſunt eædem literæ. Quin etiam ex hoc participio debet aliquid intelligendo produci, quod ſequentibus *nec ullis alimentis* applicetur, ubi codex Ryckianus habet manifeſtiſſimam interpolatoris alicujus fœcem *uſa*, quam poſſeſſor tamen probavit, & nimis, ut contextui inderet, quum & alii Latini & Tacitus a-ment illic nihil exprimere. Licentia hæc nequit illi condonari, nedum ut ſententia id plane poſtulet. Sed talis etiam eſt interpolatio, quæ anteceſſit *ſervabat ſanguine veſtes reſperſas.* Addas licet 3, 16. *Jac. Gronovius.*

2 *Quondam collegam*] Primo imperii ejus anno. *Lipſius.*

3 *Immobilem ſe precibus & invidiæ juxta oſtendit*] Non habet hic particulam, *&*, exemplar Budenſe. ſicut nec mox adverbium, *ſimul: Simul affertur parari cognitionem Senatus.* Rhenanus. Fortaſſis, *invidia*, nec precibus nec reverentia famæ, aut maligni rumoris metu moveri. *Gronovius.*

4 *Ut relinquerent*] Quamvis intelligi queat & ſic tolerari, ut ſimul omnes tangantur; tamen clare patet ſatis, eam interpolationem eſſe poſterioris temporis, ſi cognoſcatur & inſpiciatur iſtud in MS. Mediceo *relinqueret* ſcil. cujuſque anima pia erga duos alios in eodem ſtatu, quæ teneritudo maxima eſt, & ejus generis, quam in inſcriptionibus vetuſtis legimus hodieque. *Jac. Gronovius.*

5 *Cui tam prima ætas extinguuntur*] In exemplari Budenſi habes, *extinguitur.* Rhenanus. Legendum, *tum cui proxima ætas.* aut potius, *ac ſeniores prius, tum cui prima ætas.* ut capias, prius patrem & aviam, deinde filiam exſpiraſſe. *Acidalius.*

6 *Decretumque ut more majorum puniretur*] Neroni cum quæreret, quid eſſet, *More majorum, reſponſum eſt, Nudo homines cervicem inſeri furcæ, corpuſque virgis ad necem cædi.* auctor Tranquillus. *Ferrettus.*

7 *Mortem ſine arbitrio permittens*] Clariſſimus Faber bis huncce locum attigit. Primo ei viſum legere, *mortem libero arbitrio:* poſt maluit, *ſuo arbitrio.* Quod poſtremum magni vatis effatum jure placet: magis tamen meum, *mortem ſine arbitrio.* Et adſeverem eam Cornelii ſcripturam eſſe, à Florentino etiam codice (ut poſtea comperi) approbatam. *Mors ſine arbitro*; libera, ſine domino, ſine judice. Simile lib. 1. Annal. *An præmia ſub dominis, pœnas ſine arbitro eſſe?* Lipſius.

Mortem ſine arbitrio permittens] Videndum an legi debeat: *mortis arbitrium permittens.* Urſinus. *Sine arbitrio*, id eſt, arbitro, ut judicium pro judice, *judicium dabo* ait prætor Libro DD. & facile animum induco hæc vera eſſe; quod legitur apud noſtrum

adjiciebantur. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto & accusatori præmium operæ, [1] locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundemque

strum lib. 4. ann. *superbiam* vice *superbam*. Sed si eadem postulas in eodem verbo, de Cæsare pete. lib. 3. *Constituit ut arbitri darentur: per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus transderentur.* adde, *& siquis appellasset de æstimatione, & solutionibus, quæ per arbitrium fierent* (*ut Cæsar præsens constituerat*) *fore auxilio pollicebatur.* Salinerius. Lipsius ait Fabro placuisse, *mortem suo arbitrio*: cum in vulgatis omnibus legeretur, *mortem sine arbitrio.* Ipse autem ex ingenio restituit, *mortem sine arbitro*, id est, liberam, sine domino, sine judice. Sic lib. 1. Ann. *An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?* Quam correctionem à Flor. codice confirmatam, recepi. *Pichena.* Scribendum esse, *mortem sine arbitrio remittens*, documus Observat. 4, 2. *Gronovius.*

1 *Inter viatores Tribunicios*] Qui spectasse videntur non abjuncto à Tribunis loco, uti ad obsequia apparere possent. Hoc autem inter præmia: quia Tribunos honestissimo loco spectasse, vel hinc colligas, quod Cæsari Julio inter honores decretum: *ut semper sella curuli sederet, excepto per ludos. Tum enim sessio ei in Tribunicio subsellio, inter eos qui quoque anno Tribuni essent, concedebatur.* Dio lib. XLIV. Itemque postea Augusto: *ut in subselliis Tribunorum plebis sederet.* Dio idem, lib. XLIX. *Lipsius.*

Locus in theatro inter viatores Tribunitios datus] Qui *viatores* Romanis antiquis essent, diu anxie quæsivi, & difficultatem afferebat, quod apparitores, viatores, accensos, lictores, summotores, ita officio conjunctos observarem, ut quæ inter illos differentia esset constituenda, ignorarem: quod tamen longo studio & diligentia me adinvenisse existimo. Itaque hi omnes *Apparitores* dicti, quod scilicet Magistratibus assisterent, & præsto essent ad obsequendum Liv. 3, 49. & 8, 33. Quod & potissimum passim patet ex Amm. Marcellino, & ex Justiniano, in L. 31. §. 5. *Cod. de Episcop. & Cleric.* Hi quoque nominati *ministeria*, L. 3. §. *Tutor.* D. *de Suspect. Tutor.* Aliquando *apparitio*, L. finali, §. finali, D. *de Evictíon.* Cicero tamen in epist. ad Thermum, *apparitionem* pro officio apparitoris accepit Vocati quoque & interdum *officia*, L. *Illicitam*, §. *Ne tenuis*, D. *de Offic. Præsid.* Nonnunquam *officiales*, Rubric. & l. 1. Cod. de filiis official. & Cap. *Nullus*, 4. quæst. quarta. Interdum *exsecutores*, l. 2. *Cod. de sportul.* Aliquando *missi*, uti cap. 1. de immunit. eccles. & ibi glossa in novella. τάξεις ταξεῶται, id est, *ordo* & in glossa veteri, ἀμφοδάρχαι ἀρχιυπηρέται In horum numero fuere *lictores*, qui apparebant his tantum magistratibus, qui auctoritatem haberent non solum vocandi & ligandi, sed & quoque puniendi, hique ab aliis in hoc distinguebantur, quod securi & virgis supplicium de damnatis sumebant, jussu magistratuum, quibus apparebant. Ita Tribunos Consulari potestate creatos, lictores habuisse constat ex Livio lib. 3. Ita Consules ubique, ita & Imperatores. Isti autem *lictores* & aliquando *summotores* dicti, eo quod eorum officium esset, turbam & alios quoscunque summovere. Liv. 3, 45. & 48. & lib. 8, 33. & 45, 29. quo in loco pro *summotore*, intelligendum lictorem, non dubitandum vel propter verba lib. 28, 27. *Accensis* munus fuit vocandi, & ab acciendo dicti, ex Varrone lib. 5. de Ling. Lat. Cic. lib. 1. epist. 1. ad Q. Frat. Verum quia & id munus proprium erat *Viatoris*, in quo differrent & distinguerentur, indagandum. *Viatoris* munus præcipuum fuisse vocandi, constat ex Columella in præf. lib. 1. Cic. de Senect. c. 16. Et Festo in *Viatores.* Et Liv. 8, 18. Et Plin. 18, 3. Ex dictis patet, sicuti *Accensi*, ita & *Viatoris* quoque vocandi munus fuisse. At quomodo distinguendi sint, non æque manifestum. Ego statuendum puto, in hoc *Viatores* ab *Accensis* distingui, quod *Viatores* non modo vocandi jus haberent, sed & ligandi. *Accensi* vero minime. Verum quia Sigonius id aperte negat lib. 2. de jure antiq. civ. Rom. cap. 15. ideo comprobandum est. Livius lib. 3, 6. & 6, 16. & 9, 10. & 4, 14. Utrobique enim *apparitoris* voce, *viatorem*, omnemque alium, qui ligandi jus haberet, intelligendum non dubito. Sicut 3, 38. de *Viatoribus* interpretandum conjicio. At Cicero omnem scrupum demit, quum ait in Vatinium: *Miserisne viatorem, qui M. Bibulum vi domo extraheret.* Itaque quum *Viatores* facultatem haberent ligandi, in hoc ab *Accensis* distinguebantur: *Accensi* vero à *Viatoribus* alia differentia discernuntur. namque *Accensi* munus erat, etiam meridie conclamare populo, quod *Viatores* non faciebant. Id autem constat ex Varrone loco citato. Et Plin. 7, 6. *Viatores* aut proprios fuisse Tribunorum pl. sicuti *lictores* Consulum existimavit plurimæ lectionis vir, Andreas Tiraquellus ad Alexandrum motus auctoritate Livii 2, 56. qua tamen in re eum hallucinatum non dubito. namque non modo Tribuni pl. sed & alii magistratus *viatores* habuere, quibus vocandi jus fuit. De Senatu constat ex Plin. 18, 3. De consulibus nulli dubium. De Ædilibus patet ex Livio lib. 30. *Scribæ Viatoresque Ædilicii.* Romæ in Basilica Sancti Petri in Vaticano extat tabella antiqua inscripta, in qua fit mentio *T. Tettieni Viatoris Ædilicii.* Et in Æde Sanctæ Cæciliæ in alia tabella. *viator. quæstor. ab aerar.* in alia in domibus Dominorum S. Crucis legitur: *Ti. Onesimo. viatori. collegii. magni.* Quod pariter & reliqui magistratus *viatores* proprios habuerint, rationi consonum est, & constat ex Jurisconsultis

demque Neroneum sequebatur, Majus *Claudii*, [1] Junius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, [2] *ideo Junium mensem transmissum, quia duo jam Torquati ob scelera interfecti*, [3] *infaustum nomen Junium fecissent.*

13 Tot facinoribus fœdum annum etiam dii tempestatibus & morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit. [4] pertulitque

risconsultis, l. finali, de judic. p. l. *Magis puto.* §. *Illud quæri potest* de rebus eorum, qui sub tutel. p. Unde & *Viatores* Prætoris scil. vel Judicum aliorum eisdem dicti executores litium, ut Imperator docet in §. *Triplici, de actionibus. Viatores* ex servorum genere fuisse contendunt aliqui ex recentioribus auctoritate Strabonis innixi lib. 5. & Gellii 10, 3. Idem & adversus Picenos & Lucanos observatum, qui viatorum tabellariorum loco sunt habiti. In oppositum tamen stat veritas, siquidem Viatores cives Rom. fuisse constat ex antiq. inscriptione tabellæ, quam Car. Sigonius de l. describit. Præterea quomodo Nero liberto & accusatori præmium operæ dedisset, locum in theatro inter viatores, si hi ex servili genere extitissent? Ad hæc Livius lib. 38. scribit, *ut postremo scribæ, viatoresque tribunos relinquerent.* Itaque viatores à servili comitatu discernit. Ad auctoritates autem Strabonis & Gellii dicimus; aliud esse *servorum vice haberi*, aliud vero *servum esse*; namque & communi appellatione etiam *servire* dicuntur, qui liberi sunt, non servi. Et ita à Frontino libro de Aquæductibus, & à Varrone Livio *apparitores* (inter quos viatores statuimus) servos publicos appellatos observamus, hoc est, qui publico inservirent, quum tamen hi fere omnes ex libertino genere essent, uti Cicero ad Q. Fr. scribens & Appium, in Verr. & in Corn. docet, & Tacitus lib. 13. demonstrat. Valgius Rufus & cum eo Gellius 12, 3. *Viatores* in collegio lictorum reposuere, quos tamen aberrasse ex jam dictis constat; apertius vero ex antiqua tabella dignoscitur præcones potius ex viatorum collegio fuisse, quam lictores. Quantum aberraverit doctiss. Turnebus lib. 1. cap. 11. *viatoris* vocem ex antiqua inscriptione interpretans, ex dictis jam satis patere puto. *Marcellus Donatus.*

1 *Junius Germanici*] Obhæreo. Series quidem mensium ita postulat: sed si *Junius* in hoc numero, quomodo additur *Junium transmissum*, quia infaustus esset? Itaque olim reponebam, *Julius Germanici.* Sed libri mihi opponuntur, itemque ratio, quod facta injuria Divo Julio videtur, si illi mensis suus ademptus. Quid dicam? verba tamen sequentia de Junio abnuunt, etsi alii conantur pro, *transmissum*, rescribere, *transnominatum.* Lipsius.

Junius Germanici vocabulis] Malim: *Julius*: sequitur enim, *ideo Junium transmissum.* Ferretus. Libri omnes & mss. & editi in voce, *Junius*, consentiunt. Lipsius reposuit, *Julius*, *Junii* vocem falsam adseverans, eo quod statim sequatur, *Junium mensem transmissum.* Huic opinioni ac mutationi assentiri minime potui, & antiquam ac genuinam lectionem restitui. Nam Orfiti adulatio eo spectat, ut Junii mensis nomen, ob Juniæ familiæ scelera, tanquam infaustum deleretur, atque ab aliquo ex Neronis cognominibus denominaretur, cum jam ipse Aprili nomen dedisset. Ac ne mensis Majus in medio vacuus remaneret, excogitavit, Majum Claudii, Junium Germanici appellationibus commutari posse, ut horum trium cognominum series in mensibus continuaret. Hanc fuisse mentem ac sententiam Orfiti reor. Nam quid mensi Julio oportebat novum nomen imponere? ne credas, nam Julio Cæsari notabilis ignominia ex tali sententia provenisset. Præterea si nomen Junium in integro remansisset, insignis honor Juniæ familiæ fuisset, cujus nominis oblivio potissimum quærebatur. At Tacitus ait, *Junium mensem transmissum.* Fateor, sed interpretor, transmissum in nomen Germanici, ac transmutatum: idque eodem sensu dictum. quo apud Sueton. *transnominatum.* in Domit. 13. *Septembrem mensem, & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum, Domitianumque transnominavit.* Pichena.

2 *Ideo Junium mensem transmissum*] Id est, censendo à se non nominatum, licet satis intelligeretur qui Majum inter & Julium esset. *Vertranius.* Hoc est, omissum, deletum: oblivioni traditum, neglectum; quomodo sup. 15, 31. *inania transmittuntur.* Sic *transmittere silentio, dissimulatione* &c. alibi apud nostrum. Oblitteratum ergo nomen Junii, in Juniæ familiæ dedecus. Frustra æstuant viri doctiss. qui hæc aliter aut emendant, aut explicant. *Freinshemius.*

3 *Infaustum nomen Junium fecissent*] Male antea, *nomen Junii tum fecissent.* Emendavit Lipsius, & indicat Florent. qui habet, *nomen junium.* Pichena. An sic non indicatur *junium*? Jac. Gronovius.

4 *Pertulitque violentiam ad mœnia urbis*] Liber MS. *ad mœnia vicina urbi.* Suspicor scribendum tantum, *ad vicina urbi.* Sic lib. 4. Hist. *Cæteraque per urbem & urbi vicina conquisiti.* Nam quantum ad scripturam attinet, vocabulum *mœnia* non differt à dictione *vicina*, itaque conjicio bis scriptum idem vocabulum. *Rhenanus.* Immo quum observarem in MS. Mediceo scriptum fuisse priore manu idque satis clare *mœnia*, hinc confirmat in eo, quod olim ex Oxoniensi me adverterit idem. Vox illa ipsa est in MS. Rhenani, Florentino, Oxoniensi, atque adeo omnibus, qui erant tunc inspecti. Aliud de suo fatetur Rychius; non mirum, utpote quem exaravit homo, qui arbitrio interpolandi utebatur liber-

tulitque violentiam ad vicina urbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. non sexus, non ætas periculo vacua. servitia perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum & liberorum lamenta, qui dum assident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus quamvis promiscui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate sævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque & Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. [1] Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus. C. Suetonio [2] L. Telesino consu- 14
libus Antistius Sosianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, exsilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes principem accepit, inquies animo, & occasionum haud segnis, Pammenem ejusdem loci exsulem, & Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiis [3] innixum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum [4] nuntios & consultationes non frustra ratus, [5] simul annuam pecuniam à P. Antejo ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque caussam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis ejus, & eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu vitaque Ostorii Scapulæ composita erant; scribit ad principem, *magna se & quæ incolumitati ejus conducerent allaturum, si brevem exsilii veniam impetravisset. quippe Anteium & Ostorium imminere rebus*,

liberrimo. Sic retinuit, quod alibi ab Tacito dictum noverat, *ad vicina urbi*, perinde ut Rhenanus citato isto loco. Sed species hæc est fallacissima. Cur enim *vicina urbi* potius credetur nunc dixisse quam *propinqua*, quo alibi etiam utitur? Nequeunt in hoc ex vero decernere. Occurrunt autem illa *propinqua urbi* 4. ann. 74. De voce *urbi* utrum sic exstet scripta in Florentino, an vestigia literæ *s* adsint, ego nihil de eo notavi, unde illam vocem tangere nullus debeat. Certe sufficit semel istam syntaxin in hoc capite occurrere mox *amissa urbi reponerent*. Jac. Gronovius.

1 *Cladem Lugdunensem*] Cladem ex incendio conceptam. quod denarrat & deplorat Seneca epistola tota XCII. Accidit centesimo anno à colonia deducta, eodem Seneca observante. Ut solatium hoc tarde adhibitum à Nerone sit, septimo post incendium anno. Nam deducta Lugdunum à Munatio Planco, anno urbis DCCXI. *Lipsius.*

Cladem Lugdunensem quadragies HS. solatus] Æstimatur hæc summa centum millibus ducatorum nostræ ætatis. *Alciatus.*

2 *L. Telesino Consulibus*] Nomen ei L. Pontius Telesinus ex Vellejo. Laudat ut philosophum, & insignem virum, plus uno loco Philostratus lib. 4. & 7. eumdemque exsulasse ea re sub Nerone scribit. *Lipsius.*

3 *Innixum*] Rectius *innexum*. Freinshemius.

4 *Nuntios & consolationes*] Omnino lego, *consultationes*: & jam notavit Pichena sic in Florentino esse. Verbum ejus artis. Juvenalis:

——— *quæ nullum consulit, & jam*
Consulitur.

Noster: *Quæ caritate erga parentem, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus.* Paullo ante scribo, *multorum amicitiis innexum*, non *innixum*. Lipsius.

Nuntios & consultationes] Corrupte in vulgatis, *nuntios & consolationes*. Præviderat correctionem Lipsius ex ingenio. Ego Florentini fide restitui. *Pichena*.

Consolationes] Ex jam dictis audacter accipias licet, *consolationes* pro *consolatoribus*: qui ab amicis mittebantur specie consolandi, sed re vera ut scirent eventura. Eruditiss. vir *consultationes* quod mihi non arridet: quis enim in exilio eadem palam exerceret, per quæ fuerit deportatus? Severus scil. cui exilium Creta, eadem factitando evasit majores pœnas. lib. 4. ann. *Recentia veteraque odia advertit, bonisque exutus, interdicto igni, atque aqua, saxo Seriphio consenuit.* At Sosianus amicus erat Pammeni, *similitudine fortunæ conciliatus*. eoque omnium gnarus. Crederem, nisi pro comperto haberem, Pammenem talia dissimulasse, & ab omnibus occuluisse. *Igitur interceptis Anteji literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus, & eventura secretis Pammenis occultabantur*. Salinerius.

5 *Simulque annuam pecuniam*] Scripsimus, *simul an-*

rebus, & sua Cæsarisque fata scrutari. Exin [1] missæ liburnicæ, advehiturque propere Socianus. Ac vulgato ejus indicio, [2] inter damnatos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, *nisi* Tigellinus auctor [3] exstitisset. Monitus prius Anteius, *ne supremas tabulas moraretur.* Atque ille hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisis venis, mortem approperavit. Ostorius longinquis in agris [4] apud finem Ligurum id temporis erat. eo missus centurio, qui cædem ejus maturaret. [5] Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, & [6] civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, [7] ne invaderet pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio ubi

annuam pecuniam. Rhenanus.

1 *Missæ Liburnicæ*] Liburnicæ à Liburnis populis Dalmatiæ sunt cognominatæ, qui hujuscemodi navibus latrocinia exercebant. *Liburnas* Vegetius appellat, & Lucanus hoc versu, *Ordine contentæ gemino crevisse Liburnæ.* *Liburnum* legit Lilius Giraldus, *Ordine contentæ gemino crevere Liburno.* Hoc navis genere Augustus bello Actiaco de M. Antonio, & Cleopatra victoriam reportavit. Tacit. lib. 18. Claudium quendam Pyrrichum *Liburnicarum trierarchum* appellat. *Lupanus.*

2 *Inter damnatos magis* &c.] Quia periculum pro exitio habebatur, supra 4, 28. Eodem tendit istud Senecæ de Libone epist. 70. *omnes enim necessarii deseruerant impie, non jam reum, sed funus.* Freinshemius.

3 *Exstitisset. Monitus prius Antejus, ne supremas tabulas moraretur*] Fallor an hæc ita nectenda? *exstitisset, monito prius Antejo, ne suprema tabulis moraretur.* id est, ne mortem differret curatione testamenti. *Acidalius.* Monitus credo ab amicis, quos Tigellinus secreto miserat, sperans hereditatis partem ex eo testamento: quas ille prædas maxime aucupabatur. De Mella paullo infra: *scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent.* De Petronio inferius: *Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est.* Pichena. Malim *extitisset, monito prius Antejo* &c. hoc enim modo auctor extitisse videbatur, eaque caussa nemo amplius formidavit signare tabulas istas. quia enim Tigellinus prævalidus in amicitia principis erat, testamenti factio concessa reo videbatur, quod ipse eum monuisset, ne testamenti tabulas moraretur. quod enim tales dicunt faciuntve, jussu aut certe consensu principis fieri creditur. Expressit id supra 4, 22. *Urgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu; ob amicitiam Augustæ cum Urgulania.* Freinshemius. Miror Pichenam ita abstinere ab prodendo, quod legitur in Mediceo, & pertinet ad conjecturam Acidalii, nempe *monitus prius Antejo*, ut vidi & notavi teste Ryckio. *Jac. Gronovius.*

4 *Apud finem Ligurum*] Non aspernabilis forte conjectura nostra, *apud Fanum Ligurum.* Is locus, Templum alio nomine dictus. In vita Agricolæ: *Classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo (Liguriæ pars est) hostiliter populatur.* Livius tamen Finem Ligurum etiam appellat: *Redeuntes inde Ligurum extremo fine, agmen Romanum incidunt.* sed alio, nisi fallor, & communi magis sensu. *Lipsius.*

Apud finem Ligurum id temporis erat] Sic Livius lib. 3. decad. 4. *Redeuntes inde Ligurum fine, cum agresti præda in agmen incidunt Romanum.* & lib. 10. decad. ejusdem: *Ligurum duo millia fere ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur orantes.* Plurative idem usurpavit lib. 5. decad. ejusdem: *Consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum induxit. Dirigere finem*, quod arbitris convenit inter disceptantes de jure finium, apud eumdem legitur lib. 9. decad. ejusdem: *Q. Fabium Labeonem, quum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quæ Thraciæ paroriam subeat.* Rhenanus.

5 *Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa*] Manifeste abundant voces illæ, *ex eo oriebatur*, neque videntur manasse ab auctore. unde legimus in editionum prima, *caussa festinandi exoriebatur, quod Ost.* Gruterus.

6 *Civicam coronam*] Filii ergo M. Ostorii *ista* mors. Nam de eo lib. 12. scriptum: *Qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.* Pater sane in ipsa Britannia obiit. *Lipsius.*

7 *Ne invaderet, pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum*] Scribo *pavido*, & *exterrito*, referoque ad præcedens *Neroni*. Pro *invaderet* dubito etiam nunc an *evaderet* potius sit. Conveniat id cum sequentibus, *Igitur Centurio ubi effugia villæ clausit.* Sed credam potius voculam desiderari, & scribendum, *ne imperium invaderet pavido semper* &c. *& exterrito.* Ut lib. 5. in simili caussa: *Ceterum timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet.* Acidalius. Sic hæc conjungenda duxi, expuncta virgula, quæ addebatur, post *invaderet.* Porro in Veneto est *invaderetur:* ex quo facerem; *invaderet ut pavidum.* Freinshemius.

ubi effugia villæ clausit, [1] jussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram ejus, juguloque occurrit. Etiam si bella externa, & obitas pro 16
republica mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum & mœstitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, [2] quam ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium,

1 *Jussa imperatoris Ostorio aperit*] Codex Budensis habet, *impost.* ut etiam legi queat, *jussa mox*, vel *post Ostorio aperit.* Mox, *Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam.* Rhenanus. Lectionem istam concinnavit & edidit Beroaldus, quum in Mediceo exstare cerneret *jussa in. p. Ostorio.* unde ex interpolatione habet Oxoniensis *jussa inde post Ostorio.* Jac. Gronovius.

2 *Quam ne oderim tam segniter pereuntes*] Hunc locum meum secutus judicium, *oderim* in *oderint* mutato, sic lege, *Quam ne oderint tam segniter pereuntes.* Sensus est, A lectore non exigimus, ut istorum plusquam servilem patientiam defendat, aut excuset, sed hoc tantum, ne istos odio prosequatur aut odisse incipiat: nam res fuit plane fatalis. *Rhenanus.* Segniter vero illi peribant, de quibus jam diu memoravit? promte imo plerique omnes & fortissime. Et male hæc culpatio convenit isti proximæ laudationi: *Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo* &c. Denique quid ita horum segnem interitum ad sui excusationem valere velit Tacitus? Falsi jure suspecta mihi lectio. quam mutem: *ne oderint tam segniter pergentem.* Quod firment illa: quæ subduntur: *Ira illa numinum in res Rom. fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet.* Acidalius. Lipsius in margine, *oderint*, scripsit. hoc, ut videtur, sensu: hi adeo segniter perierunt, ut fere defendi atque excusari segnitia eorum non possit. Itaque ab iis, qui ista legent, non exigo, ut eos defendant, sed tantum ne oderint. At nuper Julius Salinerius, *oderim*, retinet, atque ad Tacitum refert. Qui lectoris tædium veritus, propter continuas similesve civium mortes à se traditas; hac tantum ratione defendi atque excusari postulat, ne si tales viros silentio transmisisset, odisse eos videretur, quia tam segniter serviliterque perierint: eoque odio suspicionem fortasse dominantibus daret, se pro patientia audaciam & seditionem in conjurationis noxiis desiderare. sed fortasse verius: Tacitum à lectoribus petere, ne existiment, se nominatim illos tradidisse, odii exprobrationisque causa: cum alioquin solitus sit hujusmodi virorum nomina silere lib. 14. *nobilium familiarum posteros egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto.* Pichena. Doctiss. vir *oderint.* Quo autem sensu, dicit Curtius Pichena vir ingenii perquam amæni. Haud assentio, quia sic Tacitus exigeret à lectore, si non defensionem tam segniter pereuntium, at saltem ne ea de caussa eos odio prosequeretur: quod sane aliquantum friget. Tu *oderim* ne hinc expelle, defensionemque & odium ad Tacitum refer; qui & alibi deprecatur tædium lectoris: *Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forsitan, & levia memoratu videri non nescius sum, sed nemo,* &c. *non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.* Scio (noster ait) tot segnibus eorum mortibus enarratis, me fenio lectori fuisse: verum non me alia defensione volo purgare, quam me talia scripsisse, ne alias viderer eos viros odisse, quod nihil ausi sint adversus imperatorem, & eadem ab iis exegisse, quæ socer à Plauto postulavit. 14. annal. *Effugeret segnem mortem, ocium, suffugium & magni nominis miserationem: reperturum bonos, consociaturum audaces.* Suspicio non parvi momenti; à qua liberari sub quovis principe inprimis decebat. *Salinerius.* Imo *ne oderint.* A lectoribus non petit, ut mortem ita perdentes probent, sed ut ignoscant quasi fatali, ut alibi loquitur, ignaviæ. Dubito an & *defensionem* mutandum in *depensionem*, id est, mercedem pro scribendi opera. *Grotius.* Malebam; *quam ne omiserim tam segniter pereuntes.* Sententia est. Non aliam defensionem ab iis, qui hæc legent, exigo, quam ut cogitent, me hos segnes illustrium virorum excessus omittere non debuisse. Volunt id sequentia: *Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exsequiis à promiscua sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam.* Caussam reddit, non cur non oderit, sed quare non omiserit tot illustres viros tam segniter, tamque servili patientia pereuntes. Quales qui sint docet, quæ paulo sequitur, amicorum Thraseæ oratio, monentium, ut, ante excessum, curiam ingrederetur, & pro libertate verba faceret, & ejus caussa mori se palam exponeret; inter alia, ista; *Segnes & pavidos supremis suis secretum circumdare.* &c. Hæc enim cum istis sunt contendenda; & ideo hic describi debebant. *Boxhornius & Harlæus.* Omnino causam reddit, cur non oderit. hoc est, non

urbium, ſemel editam tranſire licet. Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, [1] ut quomodo exſequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur; ita in traditione ſupremorum
17 accipiant habeantque propriam memoriam. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Criſpinus, [2] ac C. Petronius cecidere. Mella & Criſpinus equites Romani, [3] dignitate ſenatoria. nam hic [4] quondam præfectus prætorii, & conſularibus inſignibus donatus, ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto juſſæ mortis nuntio ſemet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat, per ambitionem præpoſteram, ut eques Romanus conſularibus potentia æquaretur. ſimul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, [5] per procurationes adminiſtrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis. quo interfecto, [6] dum rem familiarem ejus acriter requirit, accuſatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumque conjurationis ſcientia fingitur*; aſſimulatis Lucani litteris. quas inſpectas Nero, *ferri ad eum* juſſit, opibus ejus inhians. At Mella, quæ tum promptiſſima mortis via, exſolvit venas: ſcriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Coſſutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens [7] ita ſcripſiſſet; *ſe quidem mori nullis ſupplicii cauſſis*, [8] *Rufum tamen Criſpinum & Anicium Cerialem vita frui*, *infenſos principi*. quæ compoſita credebantur, de Criſpino quia interfectus erat, de Ceriale ut interficeretur. neque enim multo poſt vim ſibi attulit, minore quam ceteri miſeratione, quia proditam C. Cæſari

non omiſerit eorum mentionem. Id enim *odiſſe* vocat. Non aliter me defendam, quam ut rogem, concedam mihi non odiſſe & punire ſilentio ignaviam ſic inſtar pecorum cædi ſe præbentium: vel, cum viri fortes forent, quorum mortis contemptus uſui magno eſſe potuiſſet, ita mortem perdentes. Neſtor apud Ovidium in 12. *Nec tamen ulterius, quam fortia facta ſilendo Ulciſcar fratres.* Gronovius.

1 *Ut quo modo exequiis, ac promiſcua ſepulchra ſeparantur*] Emendavimus, *Ut quo modo exequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur.* Mox cap. 17. ſcripſimus, *Annæus Mella.* Eſt deinde in libro MS. *Conſularibus inſigniis.* Rhenanus.

2 *Ac C. Petronius*] Iſta litera prænomen denotare ſolita abeſt ab Mediceo. *Jac. Gronovius.*

3 *Dignitate ſenatoria*] Non enim revera Senatores, ſed opibus ac ſplendore cuivis Senatorum pares. Equites Illuſtres. *Lipſius.*

4 *Quondam Præfectus Prætorii*] Sub Claudio lib. 11. *Lipſius.*

5 *Per procurationes*] Ad quas ſoli equites aut liberti admiſſi. *Lipſius.*

6 *Dum rem familiarem*] De Annæo Mella ſermo eſt, qui pater Lucani. Atqui de illo Euſebianum Chronicum. *L. Annæus Mella Senecæ frater & Gallionis, bona Lucani filii ſui à Nerone promeretur.* Quæ ſi vera lectio, opinandum à fiſco aut fiſcalibus quædam abrepta, & retenta. Sed ego ambigo, neque cenſeo publicata bona, quia ſua manu cecidit, & damnationem prævenit. Quod ſi eſt, bene in Euſebio corrigas, & ad hæc Taciti: *ob bona Lucani filii ſui à Nerone perimitur.* Lipſius.

Rem familiarem ejus acriter requirit] Quomodo id? & nonne damnati publicata bona? Scilicet verum eſſe quod ſcribit Euſebius in chronico; reſtituta ea patri à Nerone: *M. Annæus Mella Senecæ frater & Gallionis bona Lucani filii ſui à Nerone promeretur.* Mercerus.

7 *Ita ſcripſiſſe, ſe quidem mori nullis ſupplicii cauſis*] Repoſui, *Ita ſcripſiſſet, ſe quidem mori nullis ſupplicii cauſis.* Rhenanus. Involuta ſententia quam diſtinctione & levi emendatione hac explico: *Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens, ita ſcripſiſſe: ſe quidem* &c. Acidalius. Ven. ed. *ſcripſiſſe.* fortaſſe melius: niſi ſi & duo verba hæc, *ita ſcripſiſſet*, à gloſſa ſint, fuitque initio: *Addit codicillis, tamquam de iniquitate exſilii quærens, ſe quidem.* Gruterus. Tacitum reliquiſſe cenſeo: *Additur, codicillis tamquam de iniquitate exitii querentem ſcripſiſſe.* Gronovius.

8 *Rufum tamen Criſpinum*] Scripſi, *tamen*, Florentino volente. Alii *autem.* Pichena. Inſpexi locum diligenter ob hæc ipſa verba, & vidi has literas *Rufrium au*, quibus duabus poſtremis literis ſuperinducta erat lineola. Quo compendio nullus dixerit incluſam eſſe vocem *tamen*, ſed omnes *autem*, præſertim qui uſurpaverint illum codicem; qui quum vult innuere *tamen*, ſolet notare *tam*, quod ipſum mox ſequitur in illis *Proconſul tamen Bithyniæ* &c. Nomen proprium ſic auget codex *ille*, ut dixi, & indicavit jam Cl. Ryckius. *Jac. Gronov.*

1 Con-

Cæsari [1] conjurationem ab eo meminerant. [2] De C. Petronio pauca supra repetenda sunt. 18
Nam [3] illi dies per somnum, [4] nox officiis, & oblectamentis vitæ transigebatur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, [5] vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, [6] seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amoenum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, & scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur,

1 *Conjurationem*] Conjurationem Æmilii Lepidi. de qua Suetonius & Dio. *Lipsius.*

2 *De C. Petronio*] Quem viri docti eum censent, cujus fragmenta hodie purissimæ impuritatis. De quo etiam delibero: sicut & de prænomine: quod apud Plinium lib. 37. cap. 11. Titus est; itemque Plutarchum in libello, Πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου. Loqui eos de hoc eodem, res indicio est. Plinii verba; *Titus Petronius Consularis moriturus, invidia Neronis Principis, ut mensam ejus exheredaret, trullam murrhinam* CCC. H. S. *emptam fregit.* Plutarchi: Ἢ τοὺς ἀσώτους καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογίαν καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζωσιν, ὥσπερ Νέρωνα Τίτος Πετρώνιος. Reperio & *Publium Petronium*, nisi fallor, hunc eumdem. de quo ita Scholiastes vetus Juvenalis, in illud — *sed clamat Pontia, feci. Pontia*, inquit, *Publii Petronii filia, quam Nero convictam* (lego, *quem N. convictum*) *in crimine conjurationis damnavit.* Nam Pontia quidem ob aliud scelus, veneno extincta est, ut addit. *Lipsius.*

De C. Petronio pauca supra repetenda sunt] Nos, *De C. Petronio supra. pauca repetenda sunt.* Rhenanus. Petronium Priscum intelligat an Turpilianum dubito, propter illa quæ sequuntur de eodem Cajo, *proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul*, &c. At Petronius Turpilianus consul prius, deinde ex consule Britanniam obtinuit sup. lib. 14. ibi, Suetonius, *Tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui jam consulatu abierat, jubetur*, Petronius autem Priscus in insulam maris Ægei relegatus erat supra lib. 15. Erunt itaque quibus videbitur de Turpiliano dixisse Cornelius, quem non impedit Bithyniam rexisse mandatu principis pro consule, antequam consulatum gereret. Imperio namque constituto creati sæpius sunt ab Augustis proconsules, qui consulari potestate provincias extra ordinem regerent, & ex provinciæ dignitate id nomen adipiscebantur. Ita accipi potest Rufus Varenus proconsul Bithyniæ, apud Cæcilium lib. 5. Epist. 20. *Vertranius.* Fuit cum hæc suspecta haberem, atque ita legendum esse conjicerem; *De C. Petronii supremis.* Sed docuit me Socer meus phrasin esse Sallustianam, cujus perpetuus imitator Tacitus. Sic enim ille in Catilina 5. *Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere*, & in Jugurtha 5. *Sed priusquam hujuscemodi rei initium expedio, pauca supra repetam.* Freinshemius.

Pauca supra repetenda] Hæc series vocum est in Mediceo, non confundenda. *Jac. Gronovius.*

3 *Illi dies per somnum*] Vide verum hunc adversipedem, ut Latini appellant. Dies noster, illi nox erat: & nox, pro die. Pulchre omnino istos homines verè perversos Seneca describit & culpat, epistola CXXIII. *Lucet? somni tempus. Quies est?* (pro nocte, Quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo) *nunc exerceamus, nunc gestemur, nunc prandeamus. Jam lux propius accedit? tempus est cœnæ.* Ac plura ibi de lucifugis illis vide. Adde & hæc Lampridii in Heliogabalo: *Trajecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ: ita ut sero de somno surgeret*, & *salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret.* Lipsius.

4 *Nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur*] Ea officia plerunque ad amicos pertinebant, ut, commendare candidatos, salutare potentiores, comitari magistratus, interesse recitationibus, nuptiis, sponsalibus, aut funeribus: & alia multa, quæ aut prima luce, ut plurimum celebrabantur. unde à Plinio epist. 12. lib. 3. *antelucana officia*, vocantur. Juvenalis lib. 1 Sat. 2. *officium cras Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.* Suet. Aug. 78. *Matutina vigilia offendebatur. ac si vel officii vel sacri causa maturius vigilandum esset.* Symmachus epist. 23. lib. 1. *Si diurna negotia nunquam distinguis quiete, certe antelucano somno nullus indulseris, ut detur aliquod tempus officiis.* Pichena.

5 *Ingentem se ac parem negotiis ostendit*] Malim, *vigentem se ac parem negociis ostendit.* Sicut superiori libro, *animi validus & corpore vigens.* Rhenanus.

6 *Seu vitiorum invitationes*] Emendavi distinxique, *Seu vitiorum imitatione inter paucos familiarium Neroni assumptus est.* Rhenanus. Malim, *imitationes.* Ferrettus. Non meretur nisi solus Rhenanus audiri. Decurrant licet Beroaldus, Lipsius, Pichena, Ryckius ad *imitationem*, alii ad pluralis accusativum; fœdant Tacitum, sed invitum, qui *vitiorum imitatione* dixit pro, revolutus ad imitationem

ditur, amicitiam Scevini Petronio objectans, corrupto ad indicium ſervo ademptaque
19 defenſione, & majore parte familiæ in vincla rapta. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæſar, & Cumas uſque progreſſus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut ſpei moras. neque tamen [1] præceps vitam expulit, ſed [2] inciſas venas, ut libitum obligatas, aperire rurſum, & alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & ſapientium placitis, ſed levia carmina & faciles verſus. ſervorum alios largitione, quoſdam verberibus affecit. iniit & vias, ſomno indulſit, [3] ut quamquam coacta mors, fortuitæ ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus eſt: ſed flagitia principis ſub nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cujuſque ſtupri perſcripſit, atque obſignata miſit Neroni. [4] fregitque annulum, ne mox uſui
20 eſſet ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium ſuarum *ingenia* noteſcerent, offertur Silia matrimonio ſenatoris haud ignota, & ipſi ad omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exſilium, [5] tamquam non ſiluiſſet quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At [6] Numicium *Thermum* prætura functum [7] Tigellini ſimultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminoſe detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipſe, [8] patronus ejus nece immerita lueret. Trucidatis tot inſignibus viris, ad poſtremum Nero virtutem ipſam exſcindere concupivit, [9] interfecto Thraſea Pæto & Barea Sorano, olim utriſque

tionem vitiorum, ut eæ voces non pendeant ab præcedente *revolutus*, quod ipſis eſt incluſum. Hæc ejus eſt aſſidua varietas, & qui eam non agnoſcit, ille etiam illum non legit, certe non intellexit. Omnino iſte ablativus exſtat in MS. Mediceo. *Jac. Gronovius.*

1 *Præceps vitam expulit*] Credo Tacitum ſcripſiſſe *per præceps.* Acidalius.

2 *Inciſas venas, ut libitum, obligatas aperire rurſum & alloqui amicos*] Illud, *ut libitum*, mihi eſt ſuſpectum. Neque enim admodum huc facit. Elegantius erit, ſi ſcribas; *inciſas venas, & iterum obligatas, aperire rurſum, & alloqui amicos.* Boxhornius.

3 *Ut quaſi coacta mors, fortuitæ ſimilis eſſet*] Volumen regium, *quam coacta.* Scripta, *quamquam coacta.* Rhenanus.

4 *Fregitque annulum, ne mox uſui eſſet ad facienda pericula*] Aliis deſcriptis obſignatiſque. *Ferrettus.* Fortaſſe meminerat, aſſimilatas Lucani interfecti literas, ut Mellæ patri exitium pararetur. Tacitus ſupra. *Pichena.*

5 *Tanquam non ſiluiſſet, quæ viderat, pertuleratque, proprio odio*] An, Silia, proprio in Neronem odio, ea quæ viderat ac pertulerat, non ſiluit? Verius interpretor, mulctatam, non quia ſecreta vulgaverat, ſed proprio Neronis in illam odio. Dixit enim, *tanquam:* quod clare oſtendit fictam illam cauſam, atque obtentui: veram autem, Neronis odium. *Pichena.* Legerim: *pertuleratque. Proprio odio hanc; Numicium Thermum prætura functum Tigellini ſimultatibus dedidit.* Eſt fere eadem verborum poſitio, qualis occurrit & infra 16, 30. *Vetera hæc ſed recens* &c. Freinshemius.

6 *Numicium*] MS. Mediceus *Municium*, quo excitatus fuit Cl. Ryckius, ut *Minucium* cogitaret, notiſſimum gentis Romanæ nomen etiam in cognomine Thermi. *Jac. Gronovius.*

7 *Tigellini ſimultatibus dedidit*] In volumine regio eſt, *deditum*, malim, *dedit.* Rhenanus. Potius *dedit. Dandi* enim verbum, non *dedendi*, hoc ſignificatu celebre eſt. *Acidalius.*

8 *Patronus ejus nece immerita lueret*] Tacitus ſcripſit *luere*, id eſt, luerunt. *Acidalius.*

9 *Thraſea Pæto*] Cujus gentile nomen adhuc quæro. Nam Dio P. Thraſeam Pætum ſaltem appellat. Marmor vetus ſuadet Valerium *fuiſſe C.* DOMITIO DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALLA. THRASIA. PRISCIO. COS. Quod etſi de alio: ex cognomine tamen ſuſpicemur de gente. Thraſeas hic admirator unicus Catonis, de cujus vita librum ſcripſit, indicante Plutarcho. Laudes ejus ſparſæ in Tacito, Arriano, Dione: ſed ante alia egregium elogium de illo ipſius Neronis, in Plutarchi libello Πολιτικῶν παραγγελμάτων. Ait. Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι, τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ὁμῶς ἐγκαλοῦντός τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως· Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστι. Salve, ô, ſalve vir magne, & inter Romanos ſapientes ſanctum mihi nomen. Tu magnum decus Gallicæ gentis: tu ornamentum Romanæ curiæ: tu aureum ſidus tenebroſi illius ævi. Tua inter homines, non hominis vita: nova probitas, conſtantia, gravi-

que infensus; & accedentibus causis in Thraseam: [1] quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque Juvenalium ludicro [2] parum expetibilem operam præbuerat: eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, [3] ludis Cesticis à Trojano Antenore institutis, habitu tragico ceci-

gravitas: & vitæ mortisque æquabilis tenor. *Lipsius.*

Barea Sorano] Qui ille est nominatus Boëthio de Consolat. lib. I. prosa III. *Idem.*

Interfecto Thrasea Pato, & Barea Sorano] Hoc ordine in Flor. nominantur. apud Tacitum enim dignior Thrasea. In vulgatis transponuntur: *interfecto Barea Sorano, & Thrasea Pato.* etsi nihil refert. *Pichena.*

1 *Quod Senatus egressus est*] Lege, *esset.* quomodo & Muretus. *Acidalius.* Muretus legit, *egressus esset.* Rectius. *Pichena.*

2 *Parum expectabilem operam præbuerat*] Castigavi, *parum expetibilem operam præbuerat.* Rhenanus.

3 *Ludis Cæsticis à Trojano Antenore institutis*] Quid cæstibus cum cantu? Cecinisse enim hic dicitur Thraseas, non pugnasse: & à Dione τραγωδίαν ὑποκρινάμενος ἐν Παταουΐῳ τῇ πατρίδι. ita enim scribend. (Patavinus quia Thraseas) non ποταμίῳ. Sed crederem, ut fit, tempore auctiores ornatioresque eos ludos factos, & ad cæstus scenica etiam certamina adjecta. Turbat nos tamen & moratur Vatic. qui, *cetastis*, refert. Scriptura, de qua nihil hiscam. Apud Livium l. x. navale certamen annuum est Patavii: sed nihil ad istud. Agon item Drepanitanus, apud Sidonium in Abitaco suo, ad exemplar Trojanæ superstitionis, pariter nihil istuc. Dio hoc tantum monet, fuisse ἑορτὴν τριακονταετηρίδα, tricennale spectaculum. *Lipsius.*

Ludis cesticis ab Antenore institutis] Agonas pugilum institutos posset quis credere: quando *cestus* manibus inducti appenso plumbo pugilum instrumenta sint, Maroni & Flacco. Cæterum quid ad rem faceret *habitus Tragicus?* nisi immutatam longo seculo ludorum formam quis crediderit, aut *cesticos* dictos, quod habitu mulierum viri in his exercerentur. Κεστὸν, Veneris vestem proprie esse, in Scholiis Græcis tradirur; sed per abusum, cujuscumque mulieris indumentum dici, ut in Epig. ἡ κεστοῦ φαινοῦσα μαγώτερα. erunt & quibus arridebit, ut *Xysticos ludos* legamus, quod non probo. *Alciatus.* Virgilius Æneid. 5. ubi ait Æneam ludos solennes patri constituisse. *Seu crudo fidit pugnam committere cæstu.* Eo cæstu Dares & Entellus pugnarunt. Cæstus autem per diphthongum, sunt pugilum arma. estque cæstus clavæ genus, pilas plumbeas loris bubulis appensas habens. Cicero Tusc. 2. *Inde pugiles cæstibus contusi ne ingemiscunt quidem.* Adhæc juvenes Rom. in campo Martio, saltu, disco, lucta, cæstu & aliis plurimis exercebantur. Lupanus. *Cæstus* similes sunt nostris chirothecis ferreis, quas *manopole* appellamus, quasi *manoplia*, armaturam manus. Unde detegitur error illorum, qui volunt eos constitisse clava corrigiisque sive loris & pilis plumbeis: inter quos V. Lupanus ad 16. ann. Taciti. Laur. Pignorius in Origin. Patavinis. De his ludis Virgilius & Statius scribunt, quos *pugilares* dicere possis, cum in illis pugiles manuum palmas cæstibus armati certarent, manus plumbo graves alii in alios jactantes, ut est apud Senecam ad Lucilium. Manuum vero tegmen è tergore primoribus Græcis Latinisque factum, deinde plumbeum, cæstus nomen habuit, auctore Pompejo lib. 3. Ex quo licet observare veteres *cestus* sine diphthongo scripsisse, ut est apud Cicer. 2. Tusc. licet apud Virgilium Æn. per *æ*, & supra lib. 14. per *æ*, Cornelium habere reperias. Cæterum nisi mutatam sæculis multis ludorum formam credas, quid ad rem *Cesticorum* facit habitus Tragicus, quærit Alciatus. Ego respondeo, ludos in quosque xxx. annos ab illo Antenore institutos, qui Patavinam condidit urbem, & in eos quidem Thraseam ad pugnam non descendisse: sed qui nunquam in urbe Neronem cithara canentem audierat, neque ut reliqui omnes ejus sacræ voci sacrificaverat, neque ludicro Juvenali interfuerat unquam, eo sibi Neronem iratum fecit, quod Patavii in patria ludis adfuit, spectavit, & quod magis in Thrasea mirandum, tragædiam egit, ut mos illis ludis erat, cujus in Nerone Dionis assertor Xiphilinus. *Vertranius.* Hærent viri docti in his ludis: nec, qui aut explicent, aut mutent sciunt. Nihil etiam ego video: nisi si quid sani aut firmi in illorum conjectura, qui in Suetonii Tiberio & Caligula *Asticos ludos.* & lib. 15. in Tacito *Asticam religionem* reponunt; conjiciam, etiam hic *Ludis Asticis* scribendum. Et sane quia dicit à Trojano Antenore Patavii institutos, videntur sic vocari, quasi *Urbici* potuisse. Lipsius ipse *Asticis* in prima edit. conjecit, in posterioribus sprevit. *Acidalius.* Imo *Xysticis*, quod in tecta porticu celebrarentur. de xysto vide Vitruvium lib. 6. de xysticis certationibus Suetonium August. *Grotius.* Quia in MSS. est *cetastis*, lego *ludis Iselasticis.* nam & in Inscript. antiqua occurrit *certaminis Selastici.* Testatur Vitruvius initio lib. 9. nobilibus athletis, Olympionicis, Pythionicis, Isthmionicis, Nemeonicis concessum fuisse in Græcia, non modo, ut diebus solennibus corona in capite, palmam manu gestarent: sed etiam ut reduces in patriam, instar triumphi inveherentur super murorum partem dejectam quadrigis: unde εἰσήλασαν apud Plinium lib. 10. epist. 119. De quibus ludis videndus Turnebus 1. Adv. 19. & 27, 5. Faber in Agonist. 2, 9. & 10. Claudius Minos in Plinium. Et est verosimile fabulas quoque hac occasione actas, & spectacula exhi-

cecinerat. die quoque, quo prætor Antiſtius ob probra in Neronem compoſita ad
mortem damnabatur, mitiora cenſuit obtinuitque: [1] & cum deum honores Poppææ
decernuntur, ſponte abſens, [2] funeri non interfuit. Quæ oblitterari non ſinebat
Capito Coſſutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, [3] inimicus Thraſeæ,
quod auctoritate ejus concidiſſet juvantis Cilicum legatos, [4] dum Capitonem repe-
22 tundarum interrogant. Quin & illa objectabat: [5] *principio anni vitare Thraſeam ſol-
lenne jusjurandum:* [6] *nuncupationibus votorum non adeſſe, quamvis Quindecimvirali ſa-
cerdotio præditum: nunquam pro ſalute principis,* [7] *aut cœleſti voce immolaviſſe: aſſiduum
olim & indefeſſum, qui vulgaribus quoque patrum conſultis ſemet fautorem aut adverſa-
rium oſtenderet, triennio, non introiiſſe curiam; nuperrimeque cum ad coërcendos Silanum
& Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacaviſſe. ſeceſſionem
jam id & partes; &,* [8] *ſi idem multi audeant, bellum eſſe. Ut quondam C. Cæſarem,*
inquit, *& M. Catonem; ita nunc te, Nero, & Thraſeam avida diſcordiarum civitas
loquitur. Et habet ſectatores vel potius ſatellites, qui nondum contumaciam ſententia-
rum, ſed habitum vultumque ejus ſectantur, rigidi & triſtes,* [9] *quo tibi laſciviam expro-
brent.*

exhibita plurium generum, ut referunt Apulejus lib. 11. & Athenæus lib. 5. de pompis parum differentibus. Fortaſſis & apud Suetonium in Calig. cap. 20. legendum: *in Sicilia Syracuſis Iſelaſticos ludos* pro *haſticos*. Laur. Pignorius in Orig. Patavinis.

1 *Et cum divini honores*] Exemplar Budenſe. *Et cum deum honores Poppææ decernuntur.* Sic in fine l. 15. *Nam deum honor principi non antè habetur, quam agere inter homines deſierit.* Itaque & nos hoc loco ſcripſimus, *deum honores.* Rhenanus. Faernus legebat: *Et cum deum honores Poppææ decernerentur,* &c. non *decernuntur.* Urſinus. Legendum certe *decernerentur.* Sed quid honores decreti cum funere junguntur? Eodemne tempore exſequiæ ducebantur, & Senatus de honoribus decernendis habebatur? Non poteſt. Cenſeam pro *funeri*, ſcribendum, *ſenatui*: aut certe diducam ſententiam immiſſa particula: *Et cum deum honores Poppææ decernerentur, ſponte abſens,* (mirum ni pro *ſponte*, *ſenatu* reponendum) *etiam funeri non interfuit.* Acidalius.

2 *Funeri non interfuit*] Flor. habet, *non interfuerit*: ergo ſupra, pro *decernuntur*, legerim, *decernerentur.* Pichena.

3 *Inimicus Thraſeæ*] Floren. *iniquus Thraſeæ.* Sed nihil mutavi. *Pichena.*

4 *Dum Capitonem repetundarum interrogant*] *Interrogare* verbum eſt XII. tabularum. Cicero 3. de legibus *Cum magiſtratus judicaſſit interrogaſſitve, per populum multæ, pœnæ, certatio eſto. Interrogari legibus* Livius dixit, ut hic repetundarum. Et Ulpianus cap. 1. in tractatu Pandectarum, Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur, *in jure interrogari* uſurpavit, id eſt, apud judicem. Nam *jus* locum ſignificat, teſte Paulo JCto, ubi jus redditur. Inde Terentius, *in jus ambula* & vetus illa locutio. *E jure manu conſertum vocare.* Lupanus.

5 *Principio anni vitare Thraſeam ſolenne jusjurandum*] Cujus multa memoria in Tacito, aliiſque. Ideo ordine rem expoſui, in Excursu A. *Lipſius.*

6 *Nuncupationibus votorum non adeſſe*] De quibus l. IV. Annal. *Pontifices eorumque exemplo ceteri ſacerdotes cum pro incolumitate Principis vota ſuſciperent.* Sueton. Neron. cap. XLVI. *Votorum nuncupatione, magna jam ordinum frequentia, vix repertæ Capitolii claves.* Plura huic rei & opportuna, in Excurs. B. *Idem.*

Nuncupationibus votorum non adeſſe] Vota nuncupabant Conſules, & Prætores, cum in Provincias proficiſcebantur, eaque vota in tabulas præſentibus multis referebant. Plinius in Paneg. *nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro ſalute civium, imo pro ſalute Principum, ac propter illos pro æternitate imperii ſolebamus.* Idem ipſe libro Epiſt. 10. *vota ſuſcepta pro incolumitate Trajani* ait. Vota ſuſcipi pro Principe diximus lib. 2. Solennis vero illa votorum nuncupatio fiebat Conſulibus ineuntibus magiſtratum, ibant, teſte Livio, in Capitolium ad vota nuncupanda. Suetonius hujuſce votorum nuncupationis meminit in Claudio 46. & in *Galba 18. Lupanus.*

7 *Aut cœleſti voce immolaviſſe*] Indignor cum lego, imo non indignor, ut nunc ætas mea eſt & peritia ludibriorum in re humana. En ſummates illi viri, genere, dignitate, ſapientia, titulum criminis accipiunt, quem pudeat memoraſſe. Sed eadem Philoſtratus lib. V. *Accuſationes quot & quantas è theatris oriri cenſes, cum delatores ita redarguunt? Non veniſti auditum Neronem: aut veniſti quidem, ſed negligenter & non attente audiſti: riſiſti plane, non plauſiſti: nec pro ipſius VOCE SACRIFICASTI, ut clarior liquidiorque eſſet.* Lipſius.

8 *Si idem multi*] Hæc ſeries vocum eſt in vetuſtiſſimo Mediceo, & hinc per nullum turbanda, quod tamen inique faciunt. *Jac. Gronovius.*

9 *Qui tibi laſciviam exprobrent*] In Exemplari Budenſi legitur *quod.* Opinor ſcribendum, *quo tibi laſci-*

brent. [1] *Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiamne luctibus & doloribus non satiatur? Ejusdem animi est, Poppaeam divam non credere, cujus in acta divi Augusti & divi Julii non jurare. Spernit religiones, abrogat leges.* [2] *Diurna populi Romani per provincias,* [3] *per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux & auctor.* [4] *Ista secta Tuberones & Favonios veteri quoque reipublicae ingrata nomina genuit. Ut imperium evertant, libertatem praeferunt:* [5] *si perverterint, libertatem ipsam aggredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere & vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque.* Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum jam sibi [6] Ostorius Sabinus eques 23
Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asiae, in qua offensiones principis auxit, justitia atque industria: & quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat: vimque civitatis Pergamenae, prohibentis Acratum Caesaris libertum statuas & picturas avehere, [7] inultam omiserat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, & ambitio conciliandae provinciae ad spes novas.* Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniae regno adventabat: [8] ut ad externa rumoribus intestinum scelus

lasciviam exprobrent. Rhenanus. Faernus legebat: *Quasi tibi lasciviam exprobrent.* Ursinus. Correxi, *quo tibi lasciviam expr.* quia Florentin. habet, *quod ibi.* Vulgo, *qui tibi.* Pichena.

1 *Incolumitas tua sine arte*] Sentio abesse vocem, quam volenti Cornelio reddo: *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Prius membrum ad nuncupationem omissam votorum spectat, quae pro incolumitate Principis: alterum ad id, quod numquam immolarit pro caelesti voce. *Lipsius.*

Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore] Lipsius excidisse vocem putat, *sine cura, artes sine honore.* qui opinioni nonnihil Florent. astruit, in quo legitur, *artes.* Pichena. Videtur Florentinus significare: *Huic uni incolumitas tua, tua artes, sine honore.* Gronovius. Sed propius accesseris ad MS. Mediceum, si scripseris per totidem & fere easdem literas sequens: *incolumitas tua sive artes sine honore.* Jac. Gronovius.

2 *Diurna Po. Ro.*] Antiqui moris fuit, ut unusquisque domesticam rationem vitae suae per dies singulos adnotaret. Quare *diurna* confici solebant, id est libri, in quibus singulorum dierum rationes describebantur. Unde apud Juvenalem legitur, *longi relegit transversa diurni.* Suetonius in Jul. 20. ait ipsum Julium instituisse in Consulatu, ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur & publicarentur. *Lupanus.*

3 *Curatius leguntur*] Ita restitui, confusione librorum motus, qui ad vocem ignobiliorem adhaeserant. Itaque, *Curiatium*, aut, *Curantium*, fere legas. At ita ante Tacitum Sallustius, *Curatissime accepit.* & Ammianus: *Domicilia cuncta curatius ritu Romano instructa.* Noster lib. XIV. *Ludos curatius editos.* Lipsius.

Per exercitus accuratius leguntur] Reposui, *per exercitus curantium leguntur.* Infra est in libro MS. *caede insignium virorum*, pro *illustrium.* quam lectionem & nos secuti sumus, tametsi vocabulum hoc passim obvium est apud Tacitum. *Rhenanus.*

4 *Ista secta Tuberones & Favonios*] Stoicorum sectam, vitium hoc hominis culpat, & qui eam secuti. Tuberonem intellegit Q. Aelium, qui in epulo publico hoedinis pellibus stravit lectos Punicanos, & vasa Samia exposuit. Cicero, Valerius, aliique. Agellius lib. I. *Tubero juris civilis antistes, & Stoicae doctrinae sectator.* Idem ille est, qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarcho memorante. Favonius est, Catonis ille simia; de quo Suetonius August. cap. XIII. & Valerius Maximus lib. II. cap. ultimo. Plutarchus in Bruto. Vidi tamen qui, *Fannios*, hic reponeret, imperite. *Lipsius.*

5 *Si perverterint, libertatem ipsam aggredientur*] In vulgatis tantummodo legitur: *si perverterint, ipsam aggredientur.* Sed quoniam in Florentin. ingeminatur vox, *libertatem:* neque id temere; illam & nos adjecimus. Est etiam in eodem libro, ad dictionem, *perverterint*, in margine adnotatum, sed eadem ut videtur, antiqua manu, *impetraverint.* Pichena.

6 *Ostorius Sabinus*] Mutant libri. Alii, *sibi Torius.* Vatic. *Subitorius.* Flexit me ut Ostorius scriberem locus infra, de hoc ipso: *Ostorio duodecies, & Quaestoria insignia tribuuntur.* Lipsius. Sed & infra cap. 30. & hoc loco constanter edit MS. Mediceus nihil, nisi *Torius Sabinus*, etsi non in antecedentibus aliis. *Jac. Gronovius.*

7 *Inultam omiserat*] Vatic. Male vulgo, *invitam.* Idem.

8 *Ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur*] Aut subintelligenda, aut addenda vox: *Ut ad*

lus obscuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum quasi
24 regio facinore ostentaret. Igitur omni civitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, [1] Thrasea occursu prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens *objecta*, *& expurgaturum asseverans, si notitiam criminum & copiam diluendi habuisset.* Eos codicillos Nero properanter accepit, [2] spe exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem principis extolleret; suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque & spiritus & libertatem insontis ultro extimuit, [3] *vocari patres* jubet. Tum Thrasea inter proxi-
25 mos consultavit, *tentaretne defensionem*, *an sperneret.* Diversa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, *securos esse de constantia ejus* dixerunt; *nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pavidos supremis suis* [4] *secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obvium,* [5] *audiret senatus voces quasi ex aliquo numine* [6] *supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri.* [7] *sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus* [8] *ab ignavia per silentium pereun-*
26 *tium.* [9] Contra qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem; *sed ludibria & contumelias imminere. subtraheret aures conviciis & probris. Non solum Cossutianum*

ad externa versis rumorib. Vel, *ut versis ad externa rumoribus.* Acidalius. Olim dubitavi, num legendum, *ut ab externis rumorib.* sed jam utcunque vulgatam lectionem fero: ut scil. existentibus Romæ rumoribus ad res externas, scelus intestinum obscuraretur. *Pichena.* Verosimile est, relictum primitus à Tacito, *ut ad externa rumorum intest.* Gruterus.

1 *Thrasea occursu prohibitus*] Quod signum scilicet Principis indignantis, & à se atque aspectu suo spernentis. Tale Vespasiano factum, ab eodem Nerone, apud Suetonium in Vesp. cap. IV. *Prohibitus non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.* Atque ut ibi ille salutatione prohibitus, sic iste occursu. *Lipsius.*

2 *Exterritum Thraseam sensisse*] Sententia mecum malit, *scripsisse:* & quod prævidi, firmat Florentinus nunc codex. *Idem.*

Sperans exterritum Thraseam scripsisse] Ita Faernus legebat pro eo, quod est in vulgatis: *Thraseam sensisse per quæ* &c. *Ursinus.* Male vulgo, *sensisse.* Correxi ex Flor. idque conjectura præviderat Lipsius. *Pichena.*

3 *Vocari patres jubet*] Hæc est antiqua scriptura, hoc exstat in Mediceo. Unde quibus tantum licuit, ut abirent ponendo *jussit* pro verbo ultimo? Non enim ut præmisit *accepit*, ita hoc quoque sic formari debuit. *Jac. Gronovius.*

4 *Secretum circumdare*] Bene mei libri, præ quod vulgo, *otium dare* Lipsius.

Secretum ocium dare] Notant eos, qui nihil tentantes venas in balneis solvebant, vel intra domesticos parietes se ipsos transfigebant. Tacit. dict. loco. *Effugeret segnem mortem, ocium.* Contendunt itaque, ut prodeat in publicum: & laudem gloriamque dictis magnanimis asciscat, vel ea saltem de caussa: *Distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.* Cæterum per doctiss. virum jam *ocium* exulabat. *Salinerius.* Etiam à Flor. confirmatur verbum, *circumdare*, à Lipsio ex aliis libris repositum. Vulgo, *otium dare.* Pichena.

5 *Audiret senatus voces quasi ex quodam numine*] Emendavi, *quasi ex aliquo n.* Rhenanus.

6 *Supra humanas*] Sic videntur fecisse admoniti solito auctoris stylo, quem ostendit 1. hist. 86. *Erupisse cella Junonis majorem humana speciem.* 4. hist. 83. *Decore eximio & majore quam humana specie juvenem.* 5. hist. 13. *Audita major humana vox.* Attamen nunc legitur in MS. Mediceo *humanos.* Quod blandiri non minus potest. Agitur quidem tantum de vocibus, sed ex universo licet partem unam primario respicere. *Jac. Gronovius.*

7 *Sin crudelitati insisteret*] Fecimus, *persisteret.* Forte scribendum, *crudelitate.* Rhenanus. Secutus sum Florentinum ac Venetum legentes: *sin crudelitati insisteret.* at in vulgatis: *sin crudelitas persisteret.* Pichena. Certe non ita: sed in MS. Mediceo sine ulla ambiguitate exhibetur *si in crudelitati insist.* Sic scriptum est. sed videtur illuc vergere. *Jac. Gronovius.*

8 *Ab ignavia per silentium per.*] Est perpetua virorum insignium in tali casu deprehensorum exhortatio; quod non mireris, quia venit ex Homero. Sed ea non intra verba consistit, ut hoc loco; verum aliquid audacissimi incepti supponit. Hinc & Polybius adhibuit in Cleomene 5. 38. *Μὴ μὰν ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολέσθαι.* Hoc ipsum nunc Tacitus sustinet huc convertere, perinde sicut vult ad idem hoc respicere quoque Othonem lib. 1. histor. cap. 21. in fine, etsi alioquin obscurioribus verbis per *gloriæ* mentionem & *meriti.* Adde 3, 66. in fine. 15, 29. *Jac. Gronovius.*

9 *Contra qui opperiendum domi censebant*] Regius ad

num aut Eprium ad scelus promptos, [1] *superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti, etiam bonos metu sequi. Detraheret potius* [2] *senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus saeviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.* Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat *se intercessurum senatusconsulto:* [3] nam plebi tribunus erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, *ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.* [4] *Sibi actam aetatem, & tot per annos continuum vitae ordinem non deserendum: illi initium magistratuum,* [5] *& integra*

Codex, *contra qui opperiendum eum domi censebant.* Forte legendum, *opperiendum ei domi censebant.* Rhenanus.

1 *Superesse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti*] Animam agenti loco aquam sic affuderim: *ictusque parent. Immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Lipsius.

Superesse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti] ἡ ἀποσιώπησις, sive reticentia, graviter dicenti satis apta est. nam ut Demetr. Ποιήσει δεινότερον τὸν λόγον i. graviorem faciet orationem. *Quos ego; sed motos praestat componere fluctus.* Qui Thraseam deterrere studebant à senatus ingressu, contumeliis id faciebant, quae illum gravissimae manerent: eos vero Tacitus inducit verba supprimentes, quia (ut Demetrius) πᾶν τὸ ὑπονοούμενον φοβερώτερον i. quicquid suspicamur, horribilius est. Vel pro se quisque obscurant futura ludibria, quae viri caritate fere nequeunt continere, idque Thraseae venerationi dant. Quintil. 9, 2. *ostendit* (loquitur de reticentia) *affectus irae, vel sollicitudinis, & quasi religionis.* Siletur autem *intendant.* Praeter Eprium & Cossutianum (dicebant amici) convicia, & (quod nefas dictu) verbera à malis & à bonis expecta: ab illis, student enim solum saevitia inire gratiam à Nerone. *Superesse qui manus ictusque per immanitatem Augusti:* ab his urgente metu, ne despexisse principis injurias viderentur. Juvenal. Sat. 10. vers. 85. *Salinerius.* Animam agenti loco aquam sic affundit Lipsius: *ictusque parent. immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Assentirer, nisi vox *Augusti* vetaret. quae hic à Tacito scripta nunquam. Augustum scil. illi, quorum ista oratio est, Neronem dicerent. Lege mecum potius: *superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem ausuri sint.* (vel *ausint*) *etiam bonos metu sequi.* Quae vera sine dubio Taciti scriptura, & quae mutata, ignoratione usus Corneliani in verbo *Audere*, de quo etiam nos supra. *Acidalius. Augusti* vox hic aliena, nec Tacito in usu ubi de Nerone sermo. Restituo *auderent* cujus vocis extritas literas posteriores imperita conjectura implevit. *Audendi* verbum addito casu quarto frequens Tacito. Hoc ait metuendum, ne ludibria & contumeliae non intra verba eorum, quibus eloquentia pro telo erat, staret; sed ad verbera quoque prorumperet, & boni etiam malorum facinora metu imitarentur. *Grotius.* Recte incomparabilis Grotius vidit, pro *Augusti* vocabulo, *audiendi* esse reponendum. Legit autem; *per immanitatem auderent.* Ego jam olim in codice meo notaveram; *per immanitatem ausuri.* Quod & eamdem sententiam habet, & minus abit ab apicibus corruptae istius vulgatae lectionis. Sic *audere aciem, codicillos, pericula*, alibi dicit Tacitus. *Boxhornius.* Sed de appellatione Augusti securos nos & Tacitum reddit Cl. Ryckius; & mihi certe majori fastidio fuit adverbium *forsitan*, quod debuit potius conjungi cum verbo *superesse*; at isto loco videtur esse alienum, ut in eo possit valuisse pravitas. Et vide an non scripserit: *Superesse qui porrigant manus ictusque.* 13, 26. *Ac verberibus manus ultro intenderent.* 1. hist. 69. *Tela ac manus in ora legatorum intentant.* Id utique fit porrigendo. *Jac. Gronovius.*

2 *Senatui, quem perornavisset*] Puto leg. *quem semper ornavisset.* Lipsius.

Senatui quem perornavisset] Hoc est, ad finem usque. habet enim eam vim in compositione *per* particula. Sic supra 4, 34. *uterque opibus atque honoribus perviguere.* Ejusdem observationis est quod traditur in L. 2. ad L. Jul. de Adult. *reum peregisse non alias quis videtur, nisi condemnaverit.* Non ergo bene mutavit haec Vir Doctiss. dum legit, *Senatui quem semper ornavisset.* Freinshemius.

3 *Nam plebis tribunus*] Facile credo loquuturos non aliter editores, qui sic cogunt Tacitum legi. At certe non ita scripsit ille, sed *plebi tribunus*, ut bene in schedis meis notavi, etiam Frater in sua collatione, unde id restitui. *Jac. Gronovius.*

4 *Sibi actam aetatem*] Distinxerim haec à sequentibus, nec enim pertinent ad istud *deserendum*; sed integram causam, quam contra Atuleni impetum profert Thrasea, sola continet. Sic ergo scribe: *sibi actam aetatem: & tot* &c. Hoc enim dicit, quod apud Senecam de vita beata Diodorus Epicureus ex Poëta: *Vixi & quem dederat cursum fortuna peregi.* Freinshemius.

5 *Et integra quae supersint*] Id est, tuo judicio relicta, ea velis, necne. Sed prius tecum expendas quale iter ingrediaris ad rempublicam capessendam, adulatorium scilicet an praeruptum. *Pichena.*

tegra quæ superſint. Multum ante ſecum expenderet, [1] *quod tali in tempore capeſſendæ rei-*
publicæ iter ingrederetur. Ceterum ipſe an venire in ſenatum deceret, meditationi ſuæ
27 reliquit. At poſtera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ, [2] templum Genetricis
Veneris inſedere. Aditum ſenatus globus togatorum obſederat, non occultis gladiis.
diſperſique per fora ac baſilicas cunei militares. inter quorum aſpectus & minas in-
greſſi curiam ſenatores. Et [3] oratio principis [4] per quæſtorem ejus audita eſt. ne-
mine nominatim compellato, patres arguebat, *quod publica munia deſererent, eorum-*
que exemplo equites Romani ad ſegnitiam verterentur. Etenim [5] *quid mirum è longinquis*
provinciis haud veniri, cum plerique adepti conſulatum & ſacerdotia, hortorum potius
28 *amœnitati inſervirent:* quod velut telum arripuere accuſatores. Et initium faciente
Coſſutiano,

1 *Quod tali in tempore capeſſendæ reip. iter aggrederetur*] Reſtitui præpoſitionem *in*, ex Flor. quæ in aliis exciderat. Emendavi etiam alibi. *Pichena.*

2 *Templum genitricis Veneris*] Quum ſecunda vox adſpici debeat non ut communis uſus in proſapia ducenda, ſed ut appellativum & cognomentum illi Veneri dicatum, quæ in iſto templo habebatur ſacra, cenſui inchoandam majore charactere contra quam fit in editionibus, atque etiam ex MS. Mediceo exhibui *Genetricis*, prout ſcribitur in nummo Fauſtinæ junioris non *genitricis.* Quin etiam ille ipſe MS. codex habet *inſidere.* Et in inſcriptione apud Fabrettum: *pudica Venus Attiana conjugi caſta ſi genetrix natorum bono de germine.* Jac. Gronovius.

3 *Oratio principis per Quæſtorem ejus audita eſt*] Lib. 1. explicuimus, qui dicerentur *canditati principis.* Nunc ſupereſt dicere Quæſtores, libris, aut epiſtolis Principalibus legendis in Senatu operam olim dediſſe. Suet. in Aug. 65. & in Ner. 15. Lampridius in Alex. Juſtinianus in tractatu Pandectarum de officio Quæſtoris. *Lupanus.* Hic unus ex illis fuit, qui Candidati principis dicuntur, qui epiſtolas ejus in Senatu legunt, ait Ulpianus: illiſque & libris principalibus, ſive orationibus legendis in Senatu vacare, Candidatorum munus erat: & lectam ab eis intelligo ſupra in Senatum miſſam orationem principis. *Vertranius.* Hic mos originem fortaſſe habuit ab Auguſto, qui, ut refert Dio lib. 54. cum Senatum convocaſſet, ac gravedine laboraret, Quæſtori libellum recitandum dedit. Et Sueton. de eodem cap. 65. *Caji Luciique caſu non adeo fractus, de filia abſens, ac libello per Quæſtorem recitato, notum Senatui fecit, abſtinuitque congreſſu hominum diu præ pudore.* Hinc ſecutis auctoribus maxima Quæſtorib. auctoritas. Vocabantur enim, Juris interpretes: legum ſanctionumque conditores: edictorum reſcriptorumque dictatores: principis cogitationum & conſiliorum participes: precum arbitri, quippe qui libellos ſupplicantium, aut repellebant, aut admittebant, ipſiſque ſubſcribebant. Plures denique alias habuerunt prærogativas: adeo ut Caſſiodorus Quæſtorem, imaginem Principis appellet, ac linguæ regiæ vocem, lib. 5. epiſt. 4. & lib. 6. formula v. Et Notitia imperii ad Quæſtoris inſignia hæc verba ſubjicit: *Sub diſpoſitione Viri Illuſtris Quæſtoris. Leges dictandæ: preces.* Pichena.

4 *Per Quæſtorem ejus*] Non enim cuilibet è Quæſtorum collegio id munus, ſed Candidatis Principis. l. 1. De offic. Quæſtoris. Ideo Tacitus expreſſim, *Quæſtorem ejus.* Et in lapidibus aliquoties, QVÆSTOR. AVG. Reliqua ad hunc ritum trita. *Lipſius.*

5 *Longinquis provinciis adveniri*] Divinabam, *haud veniri.* nec tamen ſententiæ plene conſultum. Melius ſic: *quid mirum nec longinquis provinciis ſubveniri.* vel *provinciis adverti.* Lipſius.

Quid mirum è longinquis provinciis adveniri] Alibi, *non adveniri.* Ferrettus. Quis faciat ſano medicinam? Senatores ægre jam tulerant, ſenatum patuiſſe proceribus Galliæ comatæ, eaque de cauſa Nero dicit per Quæſtorem: injuria principibus ſuccenſetis, quod Gallos aſciverint in Senatores: talia enim facere coacti ſunt, quia multi ſenatoria munera detrectant: quorum nunc ſignifer Thraſea, qui cum ſuo grege curiam frequentare dedignatur. *Salinerius.* Plene ſententiæ conſultum priori Lipſii divinatione, *haud veniri:* quamquam malim, *haud adveniri.* nec audienda altera quæ longiſſime à Taciti mente recedit: *quid mirum nec longinquis provinciis ſubveniri*, vel *provinciis adverti.* Acidalius. Divinavit Lipſius ita ſcribendum, cum vulgo legeretur, *è longinquis provinciis adveniri.* ac divinatio iſta prorſus fere à Flor. confirmatur, qui habet, *hadveniri.* Hinc diſces, multos Senatores è longinquis provinciis Romæ fuiſſe, qui ſæpe in patriam proficiſcebantur, ut res ſuas inviſerent. lib. 12. *Galliæ Narbonenſi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut Senatoribus ejus provinciæ, non exquiſita principis ſententia, jure quo Sicilia haberetur, res ſuas inviſere liceret.* Pichena. Imo *non adveniri* in urbem ſcil. conſidera quæ ſequuntur. *Grotius.* Hoc poſterius quidem, etiam ab Ferretto antea miniſtratum, videtur pro veriſſimo eſſe. Nam in aliis locis nuſpiam codex Mediceus legit *hadveniri*, ut nunc facit; ſed iſtud *h* videtur creviſſe in altum ex litera *n*, cui linea ſuperducta immittit notam negativæ *non.* Jac. Gronovius.

1 *Sum-*

Coſſutiano, majore vi Marcellus, [1] *ſummam rempublicam agi* clamitabat; *contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraſeam deſciſcentem, qui* [2] *generum ejus Helvidium Priſcum in iiſdem furoribus, ſimul* [3] *Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, &* [4] *Curtium Montanum deteſtanda carmina factitantem, eludere impune ſinerent.* [5] *Requirere ſe in ſenatu conſularem; in votis ſacerdotem; in jurejurando civem:* [6] *niſi contra inſtituta & cerimonias majorum, proditorem palam & hoſtem Thraſea induiſſet. Denique agere ſenatorem,* [7] *& principis obtrectatores protegere ſolitus, veniret, cenſeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos ſingula increpantem,* [8] *quam nunc ſilentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias ſine damno exercituum diſplicere? Ne hominem bonis publicis mæſtum, & qui fora, theatra, templa pro ſolitudine haberet, qui minitaretur exſilium ſuum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non illi conſulta hæc, non magiſtratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem*

1 *Summam reip. agi clamitabat*] Melius; *ſummam remp.* quod & Muretus cenſuit. *Acidalius.* Quod recepi, quum non liceret detrectare exemplum Cl. Ryckii. Sed paulo ante in MS. Mediceo eſt *corripuere*, non *arrip.* Jac. Gronovius.

2 *Generum ejus Helvidium Priſcum*] Idem in præceptis Stoicorum ab ineunte ætate verſatus, ſapientiæ ſtudioſos amiciſſimos habuit Soſium Senecionem, qui libros de vita ejus, C. Cæcilium, qui de ultione, Juniumque Ruſticum, qui de ejus & Thraſeæ laudibus compoſuerunt: eique ſub Nerone primum, deinde ſub Veſpaſiano, cum prætor eſſet, in exilium acto, periculorum adfuit ſemper ſocia Fannia, Arriæ & Thraſeæ filia, Helvidio marito Thraſeaque patre digniſſima. De cujus laudibus Plinius Corn. Priſco lib. 7. & Quadrato lib. 9. epiſtola priori parte corruptiſſima ſcribit. *Vertranius.*

3 *Paconium Agrippinum*] Hic ille Agrippinus è Stoica domo, laudatus Epicteto & Arriano. Quorum verba ad hanc hiſtoriam dabo. Epicteti Electis: Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖν Ἀγριππῖνον δίκαιον, ὅτι πλείστου ἄξιος ἀνὴρ γενόμενος, οὐδεπώποτε ἐπῄνεσεν ἑαυτὸν, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις αὐτὸν ἐπῄνει, ἐρυθρία. & ſtatim: Καί ποτε μέλλοντι ἀριστήσειν αὐτῷ, ἐπέστησεν ὁ λέγων, ὅτι φεύγειν αὐτὸν κελεύει Νέρων. Καὶ ὃς ἔφη, Οὐκ οὖν, εἶπεν, ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσωμεν. Arriani lib. 1. cap. 1. Ἀπηγγέλθη αὐτῷ ὅτι κρίνῃ ἐν συγκλήτῳ. Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἀλλ' ἦλθεν ἡ πέμπτη. Ταύτῃ δ' εἰώθει γυμνασάμενος ψυχρολουτρεῖν. Ἀπέλθωμεν, καὶ γυμνασθῶμεν. Γυμνασαμένῳ λέγει τις αὐτῷ, Ἔλθ', ὅτι κατακέκρισαι. Φυγῇ, φησιν, ἢ θανάτῳ; Φυγῇ. Τὰ ὑπάρχοντα τί; Οὐκ ἀφῃρέθη. Εἰς Ἀρικίαν οὖν ἀπελθόντες ἀριστήσωμεν. id eſt: *Nunciatum ei, quod judicium de eo fieret in Senatu, Bonum factum, inquit. At enim quinta hora jam advenit* (non *Dies*, uti interpres ad ritum veterem parum attente) *qua exerceri ſolet, & frigida lavari. Eamus, ait, & exerceamur. Exercitanti ſupervenit qui diceret, Fuge ocyus, damnatus es. Exſilio, inquit, an morte? Exſilio. Bona autem quid? Non ablata tibi. Ariciam ergo euntes, iſtic prandeamus.* Tacito iſta lucem dabunt, dum paullo inferius ait, *pulſum eum Italia.* Sed cur Marcellus *paterni odii in principes heredem* Agrippinum calumniatur? Propter patrem ejus Paconium, qui majeſtatis reus ſub Tiberio periit. Eruo è Suetonii Tiber. cap. 61. *Interrogatum eum à quodam nano adſtante menſæ inter Copreas* (ita leg. non, *Capreas*) *cur Paconius majeſtatis reus tamdiu viveret? ſtatim quidem petulantiam linguæ objurgaſſe, ceterum poſt paucos dies ſcripſiſſe Senatui, ut de pœna Paconii quamprimum ſtatueret.* Ideo Tacitus mox: *Quid Agrippino objectum, niſi triſtem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberii ſævitia concidiſſet.* Lipſius.

4 *Curtium Montanum*] Cujus mentio lib. 4. Hiſtor. *Lipſius.*

5 *Requirere ſe in ſenatu*] Tria hæc reſpiciunt, repetuntque ea, quæ ſupra dicta fuerunt à Coſſutiano. primum: *triennio non introiſſe curiam.* ſecundum: *nuncupationibus votorum non adeſſe.* tertium: *principio anni vitare Thraſeam ſolenne jusjurandum.* ſenſus videtur: Hæc objicerem, & tanquam gravia flagitia diſceptationi ſenatus proponerem, niſi Thraſea aperte hoſtem patriæ, ac proditorem profiteretur: quod omnia crimina excedit. *Pichena.* Non hic ſenſus eſt, quem exſculpebat vir eruditus. Immo vero hæc objicit atque dicit; ſi Thraſea negare vult, ſe pro hoſte patriæ habendum eſſe, reſpondeat, cur in Senatum non veniat, vota non ſuſcipiat, in acta non juret. Quæ omnia negligere hominem, qui ſenator, qui ſacerdos, qui civis ſit, non eſſe niſi proditoris. *Freinſhemius.*

6 *Niſi contra inſtituta*] Id eſt, niſi ex cive hoſtis, proditorque palam factus ſit. *Ferrettus.*

7 *Et principis obtrectatores protegere ſolitus*] Taciti manum fuiſſe cenſeo: *Dedique agere ſenatorem, ut principis obtrectatores protegeret, ſolitus veniret,* &c. *Gronovius.*

8 *Quam nunc ſilentium perferrent*] En calumniam. Viri boni ſilentio etiam apud Tyrannum peccant. Audi illa apud Senecam, Oedipo:

CR. *Tacere liceat. nulla libertas minor*

A rege

29 *tem olim, nunc & aspectum exuisset.* [1] Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota & [2] crebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia, sed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: & erant qui *Helvidium quoque* miserarentur, *innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam; quando & ille perinde innocens Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis,* [3] *quia protulerit in-*
30 *genium, extorrem agi.* Atque interim Ostorius Sabinus Sorani [4] accusator ingreditur, orditurque *de amicitia Rubellii Plauti,* [5] *quodque proconsulatum Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum.* Vetera hæc. [6] sed recens, discrimini patris filiam connectebat, [7] *quod pecuniam Magis dilargita esset.* Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam *de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret.* Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis ævo parens; contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio

A rege petitur. OED. *sæpe vel lingua magis*
Regi atque regno muta libertas obest.

Lipsius.

1 *Cum per hæc atque talia Marcellus inveheretur*] In regio Codice legitur, *verteret.* Forte debet esse, *perverteret.* quod verbum pro accusare, sive per accusationem subvertere, sæpe Tacito solemne est, ceu in initio operis ostendimus. *Rhenanus.* Perperam in vulgatis emendatus locus, *Marcellus inveheretur torvus* pro, *ut erat torvus.* nam attentum lectorem non fugiet, duo illa verba *inveheretur*, &, *ardesceret*, orationem confundere. At veram lectionem indicavit Florent. qui corrupte habet, *Marcellus uteret torvus* &c. Similis dicendi modus Ann. lib. I. *isque, ut erat recens dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit.* Pichena.

2 *Celebritate periculorum*] Cum Rhenano lego, *crebritate.* Lipsius.

Celebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia] Opinor scribendum, *crebritate periculorum.* Rhenanus. Τὸ *celebris* ac τὸ *frequens* idem valent, licet Vallæ aliter visum sit. Tacit. *Quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit.* Salinerius. Cum Rhenano legebat Lipsius, *crebritate periculorum.* & sensus id requirit. *Freinshemius.*

3 *Quia protulerit ingenium*] Sentio voculam abesse sententiæ, quam reddo, *sed quia prot.* Acidalius.

4 *Accusator ingreditur orditurque*] Duo hic verba ejusdem significatus junctim posita, quod Tacito insolens, *Ingreditur*, *orditurque.* Utrumque enim nihil sonat aliud, quam incipit. Nec à glossa posterius opiner. Forte scribendum: *Sabinus Sorani accusationem ingreditur orditurque.* Phrasi de qua ad lib. 5. supra. *Acidalius.*

5 *Proconsul Asiæ*] Melius, *proconsulatum.* Lipsius.

Quodque proconsulatum Asiæ Soranus] Cum in antiquioribus libris, ac præsertim in Flor. scriptum esset, *procos.* Vulgo interpretatum fuit, *proconsul.* at sententia postulat, *proconsulatum*, ut restituimus, suadente etiam Lipsio. *Pichena.*

6 *Sed recens discrimini patris filiam connectebat*] Flor. addit: *Sed recens, & quot discrimini.* Forte, *& quod.* Pichena. MS. Florent. addit; *sed recens, & quot discrimini.* Forte legendum; *sed recens id, quod discrimini.* Quod statim sequitur de pecunia Magis data, magicisque sacris, recenset & Scholiastes ad illud Juvenalis, *faciet quod deferat ipse*, his verbis: *Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad magicam descendisset hortatu, detulit Neroni.* Sed rectius fortasse legeris: *quamquam ipse ad magicam discendam esset hortatus, detulit Neroni:* Nam ipsa quoque interfuit magicis sacris, ut patet ex cap. seq. *Freinshemius.* Ego ex Flor. codice τὸ *quot*, ut supervacuum recidendum puto. Prorsus enim Taciti fuit: *Vetera hæc, sed recens, & discrimini Patris filiam connectebat.* In duobus prioribus membris orationis intelligi voluit verbum substantivum. *Gronovius.* Hæc quidem lenissima & optima; sed ad voces Taciti recuperandas certe dandum aliquid & multum vetustissimæ fidei exemplaris Medicei; in quo illud *quot* ab Pichena recte indicatum sic pro supervacuo recidi non patitur incolumitas Taciti, quæ utique plenissima existit in his vocibus, *sed recens, & quo discr. p. filiam connectebat* ille accusator. *Jac. Gronovius.*

7 *Pecuniam magis dilargita*] Cape ad lucem historiæ Scholiastis hanc notam, ad illud Juvenal.

——— *faciet, quod deferat, ipse.*

Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad magicam descendisset, hortatus detulit Neroni. Sed velim obiter corrigi: *quam, cum ipsius ad magicam descendisset hortatu, Neroni detulit.* Lipsius.

I *In*

nio Pollione [1] in exsilium pulso, viduata desolataque: aç ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, *an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret?* 31
primum strata humi, longoque fletu & silentio, post [2] altaria & aram complexa; *Nullos*, inquit, *impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem* [3] *tu Cæsar, & vos patres servaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater. & si crimen est, sola deliqui.* Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque; *non illam in provinciam secum pro* 32
fectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse; non criminibus mariti connexam; nimiæ tantum pietatis ream, [4] *separarent, atque ipse quamcumque sortem subiret.* Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & [5] quantum misericordiæ sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, [6] habitu & ore ad exprimendam imaginem [1] honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, & subdolus, a-
vari-

1 *In exsilium pulso*] Nuper inter conjuratos. *Lipsius.*

2 *Altaria & aram complexa*] Utrum aram Victoriæ intelligit, quæ ante curiam? an altaria & aram Veneris genitricis, in cujus templo nunc Senatus? *Lipsius.*

3 *Tu Cæsar, vos patres*] Sic legitur in veterrimo MS. Qui quaternio quum non satiaret, interponi placuit nonnullis copulativam &. Habeant qui illam volunt, & liceat Ciceroni in Senectute scribere *Tu, P. Scipio, tuque, C. Læli*; etiam Propertio sic agere 4, 11. *Tu, Lepide & tu, Paule.* Sed ne dicant se scire Tacitum sic scripsisse; & utique nescio cui sit bono: certe quum non venerit ab Tacito, recte ejicitur. *Jac. Gronovius.*

4 *Separarent a se quamcunque*] Quis crederet sic artificiose ex medio tolli aliqua posse, quæ tamen curatissime totum sermonem connecterent? ut factum in hoc loco, ubi lætabar incidens in plenitudinem libri Medicei *separarent, atque ipse qu.* ut exigat illam non posse immisceri suæ accusationi, alienam inde esse, quicunque etiam eventus sibi sit futurus. Placuit etiam recte Cl. Ryckio. *Jac. Gronovius.*

5 *Quantum misericordiæ*] Præclare libri. Vulgo *quantum nunc.* errore ex concisa ratione scribendi, *miæ.* Ingenio suo pridem hanc correctionem vindicaverat Faernus, nec invideo ego, nec culpo. *Lipsius.*

Quantum nunc sævitia] Locus hic est in quo inscitiam exscriptorum cum Faerno mirati sumus. Ita legit. *Quantum misericordiæ sævitia:* & ita in altero bibliothecæ Pontificalis scriptum invenī. Decepit autem librarios brevibus notis scribentes, inter *mie* pro *miserecordiæ*, & *nunc* literarum similitudo. *Vertranius.* Cum v. c. Faernus scriptum invenisset: *Et quantum miæ*, &c. vel, ut in alio, *Et quantum nunc*, &c. ex ea voce fecit *misericordiæ*, &c. quam lectionem ita plane scriptam vidimus postea in aliis libris manuscriptis. *Ursinus.*

6 *Habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti & exerciti*] Faernus legebat, *honesti exercitus* &c. Sed Danesius non male, *honesti & exercitio*, &c. quamvis lectio Faerni magis placeat. *Ursinus.* Et hæc inter Lipsii conjecturas digna mihi visa est, quæ recipiatur. Inepte vulgo, *honesti & exerciti.* Pichena. Et hæc inter conjecturas Lipsii digna Pichenæ visa est, quæ recipiatur. At vulgatam lectionem *honesti & exerciti* omnibus libris constanter inhærentem, egregie mihi explicasse visus est Vir Eruditus Gronovius in epistola ad socerum meum scripta: cujus verba paullo prolixiora, amplioribus commentariis servamus. *Freinshemius.* Vide 2. Observ. cap. 4. *Gronovius.* Nihilominus mox exacuit se vehementer Ryckius, liberrima plane ratione utens, quam illi non adimo; sed unde eandem mihi etiam jure vindico. Sic præcipuo adminiculo fulcire conatur lectionem Pichenæ magis placitam, scribens (verum omisit monere vir optimus, quod emendationis hujus præcipuum fundamentum, a Florentino eam confirmari. Cui ego nunc adjicio etiam mei Codicis auctoritatem, in quo exserte *habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus*) unde id habeat, ignoro: nam in schedis meis notavi nihil, quia judicabam in hoc loco salubrem operam ab Patre fuisse positam. Tum vero ex ipsius Pichenæ silentio satis patet Lipsii conjecturam esse diversam ab lectione codicis MS. Medicei, ut quilibet lector manifeste potest colligere. Jam vero optime scio *honesti* & *exerciti* in eo scriptum esse. Unde hoc præcipuum fundamentum rursus ei subtraho, ut quod ad hanc partem,

varitiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos; sic
33 specie bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit [2] Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, & in exsilium actus; [3] æquitate deum erga bona malaque

illa corruat penitus, nec debeat ipsius interpolatissimus liber componi cum sanctitate Medicei. Certe hujus suæ proprietatis circa hunc locum dedit insignia testimonia, vel quum dixit habere *Marcellus vinceret*, vel *per immanitatem Augusti intentarent*, modo *ingererent*. cap. 24. *scripsisse jactans*. c. 34. *consilia mortis agentem & die*, *quem illustrium virorum feminarumque cœtu frequentem egerat*, omnia stigmata insulsissimæ interpolationis. Hinc evenit, ut per mendacium impingat Patri meo, quod solam quasi veterum editionum scripturam tueatur, quum ante mille annos in fidissimis exemplaribus Taciti scriptum fuerit, quod ille tuetur. Itaque pueriliter sibi blanditur de scientia rei, quæ existere nunquam potuit, nempe scriptura utriusque codicis, tantum inter se distante, quantum atra ab albis. Falsum est a Patre statui *exercitum* hic neutro genere dici, ut ipsius putatio prorsus hic sit irrita & ridicula, non aliter *exercitum* nunc intelligente Patre, quam prout 15, 41. Tacitus dixit *doctrina ore tenus exercitos*. Hoc liquet. Falsum est per *honesti imaginem* intelligi virtutis imaginem, *non honesti viri*. Certe hoc posterius est Patris mei. Quid ergo Ryckius? (Et tamen quin Tacitus per *imaginem honesti*, intelligat virtutis imaginem, non honesti viri vix dubitandum.) Immo non modo dubitat Pater, sed expugnavit, vel dum codex Mediceus habet *honesti & exerciti*, ut utrumque in eodem genere accipi debeat, vel dum clarissimum est τὸ *exerciti* in masculino poni, unde idem dici oportet de præcedente *honesti*. An vero istud Ryckianum est probatio, nulli plane momento, nulli sedi innixa, nullam quoque fidem ex Latina lingua habens? Etsi enim *honestum* incutro sic passim dici apud Latinos sciamus, quid? an non Tacitus nunc, ut Spartianus in Hadriano dicit *liberalis simulatorem* ex docta restitutione Salmasii, qui & ex Cicerone profert *ostentatorem pecuniosi?* Mox in MS. *perfidiosus*, *subdolus*, sine copulativa &. Jac. Gronovius.

1 *Honesti & exerciti*] Suadeo scribas, *honesti exercitus*, ex sententiæ ductu. *Lipsius.*

2 *Cassii Asclepiodoti*] Xiphilino Caspius Asclepiodotus Niceus paulo aliter dicitur. *Vertranius.*

3 *Æquitate deum erga*] Depravatio, quam adnoto, non tollo. Nisi placet eum Ἐπικηρίζειν, & dicere, Deos hæc iisdem oculis adspexisse, æquos bonis malisque exemplis, & sine cura nostri. *Lipsius.*

Æquitate Deum erga bona malaque documenta] Lipsius hic: *Depravatio manifesta: quam tamen adnotare volui, tollere non potui.* At ego non solum nullum mendum inesse existimo, quinimo præclarissimam suspiciendamque sententiam mira brevitate Tacitum complexum non dubito. *Æquitas animi* absolute est constantia quædam, & moderatio, quum æquo animo patienterque omnia feruntur, ac in bonam partem accipiuntur, quæ & *tolerantia* dicitur. Cicero pro Planc. *Fugisti sententiam legis*, *æquitatem omnem rejecisti.* Et 1. de Finibus: *Probabo*, *modo ista sis æquitate*, *quam ostendis.* Et lib. de senectute: *Novi enim moderationem animi tui*, *& æquitatem.* Et in Epist. *Æquitatem tuam non potui non probare.* Æquitatis vim duplicem dixit idem in partit. Orat. cujus altera directi & veri & justi & æqui & boni ratione defenditur, altera ad vicissitudinem referendæ gratiæ pertinet, quod in beneficio *gratia*, in injuria *ultio* nominatur. His sic se habentibus interpretor Taciti dicta: *Factum æquitate Deum*, id est, tolerantia & permissione, quibus nulla præscripta lex, ut P. Egnatius Sorani infidus amicus, in eum pecunia corruptus testimonium diceret, Cassius vere Asclepiodotus verus & syncerus eum laborantem non deseruerit, etiamsi fortunis ob id exutus esset, & in exilium actus, tolerantia inquam *Deorum erga mala bonaque documenta*, id est, exempla, nam *documentum* pro *exemplo* sumitur à Sallustio & Cicerone non semel; malum siquidem exhibuit exemplum Egnatius, bonum vero Cassius, quibus Deorum eodem æquitate ultio & gratia habita. *Marcellus Donatus. Si sic* distinguas, clara & integra sunt. *Idem tamen dies*, *& honestum tulit exemplum Cassii Asclepiodoti* (*qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos*, *quo obsequio florentem Soranum celebraverat*, *labentem non deseruit*, *exutusque omnibus bonis & in exilium actus*) *æquitate Deum erga bona malaque documenta.* Eodem die (Tacitus ait) habuimus egregii & pessimi facinoris documentum: nam Pub. Egnatius Celer; testimonio perculit amicum Baream Soranum: quem aperte Cassius fovit, officiisque meruit iram Neronis. De Egnatio Juvenal. Satyr. 3. *Stoicus occidit Baream delator amicum*, *Discipulumque senex.* Eadem noster 4. hist. *Quippe Sorani sanctæ memoriæ*; *Celer professus sapientiam*, *dein testis in Baream*, *proditur corruptorque amicitiæ*, *cujus se magistrum ferebat.* Salinerius. Manifestam depravationem adnotat, non tollit Lipsius. Non tollo quidem etiam

ego:

ſaque documenta. Thraſeæ, Soranoque, & Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri conceſſus eſt, [1] prædicto ne in republica haberetur. Accuſatoribus Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertium ſingulis, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuuntur. Tum ad Thraſeam in 34
hortis agentem [2] quæſtor conſulis miſſus, veſperaſcente jam die. Illuſtrium virorum feminarumque cœtus frequentes egerat, maxime intentus [3] Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, ut conjectare erat [4] intentione vultus, & auditu ſi qua clarius proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat. donec advenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. [5] Igitur flentes quiritanteſque qui aderant, *faceſſere propere* Thraſea, *neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati* hortatur. [6] Arriamque tentantem mariti ſuprema, & [7] exemplum Arriæ matris ſequi, monet *retinere vitam*, *filiæque*

ego : ſed fomento hoc tego : *æquitatis dedit erga bona malaque documentum. Æquitatem* capio æquanimitatem : eodem enim anno toleraſſe eum vult bona & mala. *Acidalius.* Neſcio cur Vir doctiſſ. hunc locum habuerit in depravatis. mihi probus hinc ſenſus & promptus: Deos oſtendiſſe non mala tantum exempla, ſed & bona. Quomodo infra H. I, 3. *Non tamen adeo virtutum ſterile ſæculum, ut non & bona exempla prodiderit.* Freinſhemius. Quicquid dicant, ἐπιχαρίζει Tacitus, aut patitur ſenſus, qui pios etiam & divinæ providentiæ adſertores ſæpe turbarunt, cum viderent ſcelus præmia, virtutem ſupplicia ſequi. *Æquitatem* vocat indifferenter aliquid ferre, nihil ad id commoveri. Ut Cicero I. Agrar. *Quantum tibi agri vendet, ut alios omittam, ſocer tuus? & (ſi ego ejus æquitatem animi novi) non invitus.* Adde 4. Obſerv. 17. *Gronovius.*

1 *Prædicto ne in Rep.*] Accipio, ut Romæ quidem eſſe ei liceret. ſed procul ab honore omni & publicis muneribus vitam ageret privatam. *Lipſius.*

2 *Quæſtor Conſulis miſſus*] Conſulum ergo proprius aliquis Quæſtor? Apparet è Dione : qui in actis anni DCCXVI. ſcribit, *Ap. Claudium & C. Norbanum conſules, primos binos Quæſtores habuiſſe.* Si id non ſit; ſcribam, *Quæſtor conſuli miſſus*, id eſſet, à Conſule miſſus. Quod fieri ſolere obſervamus in iis, qui damnati à Senatu. Nam Conſul, ejus caput: adminiſter autem Conſulis, Quæſtor. Dio. lib. LVIII. de Geminio Rufo : Καὶ μαθὼν τὸν ταμίαν ἐπὶ δικαιώσει αὐτῷ παρόντα, αὐτός τε ἑαυτὸν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ δείξας τὸ τραῦμα, Ἀπάγγειλον, ἔφη, τῇ γερουσίᾳ, ὅτι ἀνὴρ οὕτως ἀποθνήσκει. *Audiens Quæſtorem ad ſupplicium exigendum jam adeſſe, ipſus ſe vulneravit : & plagam ei oſtens, Abi, nuncia, inquit, Senatui, virum ſic mori.* Lipſius.

1 *Demetrio Cynicæ inſtitutionis*] Quæ ſecta revera à Stoica, tunica tantum diſtat. id eſt, quod nudius & inverecundius Cynici, quæ velant & tegunt leviter Stoici. Demetrii hujus laus apud Philoſtratum lib. IV. De vita Apollonii, Senecam VII. De Beneficiis cap. VII. cujus verba : *Paullo ante Demetrium rettuli, quem mihi videtur rerum natura noſtris temporibus tuliſſe, ut oſtenderet nec illum à nobis corrumpi, nec nos* (omnino ſcribo, *& nos.* ita enim concludit, *ne aut exemplum ſæculo, aut convicium deeſſet*) *ab illo corripi poſſe. Virum exactæ* (*licet neget ipſe*) *ſapientiæ, firmæque in his quæ præpoſuit conſtantiæ.* Et Epiſt. 63. *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo ſeminudo loquor, illum admiror.* Vox ejus magni animi ad Neronem, ἀπειλεῖς μοι θάνατον. σοὶ δ' ἡ φύσις, apud Arrianum. *Lipſius.*

2 *Intentione vultus & auditu ſi qua*] Prout jungit 13, 5. *Quod viſum arceret, auditus non adimeret.* MS. Mediceus tamen clare *auditis*, quod multo convenientius. *Jac. Gronovius.*

3 *Igitur flentes queritanteſque*] Forte, *quiritanteſque.* Rhenanus. Cum hic antea *queritantes*, pro cientibus flebiles queſtus ſcriptum eſſet, & placeret, Beatus tentavit legere, *quiritantes*, quod gravius & magis placet. Eſt autem *quiritare*, ut inquit Marcellus, *clamare:* tractum ab iis qui Quirites invocant. Lucilius lib. 7. Satyr. *Concurſans veluti ancharius, clareque quiritans.* P. quoque Nigidius in commentariis Grammaticis, *clamat, quiritat.* Livius Annali IXL. *Nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat.* & infra. *Ne vox quiritantis, cum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit.* Vertranius.

4 *Arriamque tentantem*] Arriæ uxori, (quæ filia fuit Arriæ illuſtris fæminæ & Pæti Cæcinnæ. illius, qui Scriboniani partium fuerat, cum arma in Illyrico adverſus Claudium moverentur,) Thraſeas diſſuadet mortem, & matris exemplum eam ut ſequatur monet, qua marito mortis ſolatium, non qua mortis exemplum præbuerat. Ejus de virtutib. extat Cæciliani lib. 3. ad Nepotem epiſtola. Ceterum deficit dimidia pars libri hujus & annis duobus geſta exciderunt, ſcil. Fontejo Capitone & Julio Rufo. Valerio Turpiliano Thracala, & Silio Italico conſulibus : ſtudioſus ex Dione & Suetonio hiſtoriæ ſitim explebit. *Idem.*

5 *Exemplum Arriæ matris ſequi*] Arria mater, uxor fuit Cæcinæ Pæti, qui in partibus Scriboniani contra Claudium. Ideo ad mortem actus. Sed

35 *liæque communi subsidium unicum non adimere.* Tum progressus in porticum, illic à quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium generum suum Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatusconsulto, Helvidium & Demetrium in cubiculum inducit: [1] porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore, *Libemus*, inquit, JOVI LIBERATORI. *Specta juvenis*, [2] *& omen quidem dii prohibeant*; *ceterum in ea tempora natus es*, [3] *quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.* Post lentitudine exitus graves cruciatus afferente, [4] obversis in Demetrium *.

præivit uxor, æterno & inaudito exemplo, semet feriendo; extractumque pugionem marito porrigendo cum voce, *Pæte non dolet.* Plinium lege lib. III. epistola ad Nepotem. Martialis de hac heroïna,

Casta suo gladium cum traderet Arria Pæto,
Quem de visceribus traxerat ipsa suis:
Si qua fides, Vulnus quod feci non dolet, inquit:
Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet.

In Zonara & Dione eadem narratio. sed corrupte verba Græca, παῖ οὐκ ἀλγῶ: & in puerili mendo Xylander, *Puer, non dolet.* Scribe: Παῖτε οὐκ ἀλγῶ. Hanc Arriam Scholiastes in vita Persii notat fuisse poëtæ illi cognatam. *Ipse Persius*, inquit, *decem fere annis summe dilectus apud Thraseam est*, *ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando cognatam ejus Arriam uxorem habente.* Quid est autem, *Diligi apud Thraseam*? Solœcus sermo. Manuscriptus Vulcanii, *apethithrasea.* Facile correctu, *à Pæto Thrasea.* Commentarii autem hujus parum adhuc pervulgati auctoritate sæpe nitor. quis carpet? doctus ille, probus: imo in pleraque parte & Probi. Utinam hodie sic commentemur! Debemus eum P. Pythæo JC. viro doctrinæ, judicii, vitæ directæ. *Lipsius.*

1 *Porrectisque utriusque brachii venis*] Nescio an verius *profectis*, vel *perfectis*, an *perictis*. Aptum tamen & illud. *Acidalius.* Copulam *que*, ex Flor. restitui. *Pichena.* Non placet hæc lectio; emendem, *profectisque.* Freinshemius.

2 *Et omen quidem dii prohibeant*] Scripsimus, *& omen quidem dii prohibeant.* Rhenanus.

3 *Quibus firmare animum expedit*] Scripsimus, *expediat.* Florent. ac Veneto auctoribus. *Pichena.*

4 *Obversi in Demetrium*] Multa & libro huic, & Neronianæ historiæ deesse clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de adventu Teridatis, de conjuratione Viniciana, de motu Vindicis, aliaque, digna quæ à magno auctore tradita legeremus, si Fatis ita visum fuisset. *Lipsius.*

Obversis in Demetrium] Indubie *obversus* scribendum. Sed quid hoc auxilii? *Acidalius.* Unam, quæ hic secuta, vocem supplere non est difficile, *oculis*, de cætero expectandi libri pleniores. *Grotius.*

JUSTI

JUSTI LIPSII
AD
C. CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBRUM I.
EXCURSUS.

A.

Cap. 7. gnis originem nescio: nisi quod antiquum video, & à temporibus Antoninorum. Herodianus sane in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ, ubi de Lucilla sorore ejus: Οὐδὲν ἧττον μέντοι καὶ ὁ Κόμμοδος ἐφύλαττε τιμὰς τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ τὸ πῦρ προεπόμπευεν αὐτῆς. *Nihilo secius Commodus honores sorori suæ servavit. nam & in theatris sella imperatoria sedebat, & ignis eam præcedebat.* Item de Marcia Commodi concubina: Ἡ οὐδὲν inquit, ἀπεῖχε γαμετῆς γυναικὸς, ἀλλὰ πάντα ὑπῆρχεν, ὅσα σεβαστῇ, πλὴν τοῦ πυρός: *quæ nihilo differebat à legitima uxore, sed omnia ut Augustæ aderant, præter ignem.* Et de Pertinace: Κατῆλθεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεῦσαι, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι: *Venit in Senatum, neque ignem sibi passus præferri, neque aliud ullum principatus insigne attolli.* Nec ambigimus de more. Illud tamen mirum, bis mirum, non alium è Græcis Latinisque exprimere tam insignitam rem, præter Herodianum. Non Dionem, non Capitolinum, Spartianum, Lampridium, qui eadem scripserunt illi. Nec enim, quod sciam, meminerunt verbo. Quis tamen iste ignis? non è carbonibus aut ligno, nec qualis ille apud Horatium prunæ batillus: lampas tantum fuit. Rem adhuc ignotam doceo, firmoque ex M. Antonino in libris suæ vitæ: Ὅτι δυνατόν ἐστι, inquit, ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. Describit recensetque insignia omnia principatus, & *posse*, ait, *eum qui in aula vivat, carere stipatoribus, carere veste insigni purpuraque, item lampadibus, & certis statuis, simılique luxu.* Ut ergo in deorum cultu adhibitæ lucernæ facesque, ut docui in Electis c. 3. sic Imperatorum. Opinor autem Romam traductum morem è Persis. Illorum enim Regi prælatus ignis. Xenophon lib. VIII. Παιδείας. Καὶ πῦρ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες: & post ignem illum secutus Cyrus. Imo & Asiaticis, si recte capio Ammianum lib. XXIII. *Feruntque etiam (si justum est credi) ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri. cujus portionem exiguam faustam præisse quondam Asiaticis regibus dicunt.* Diadema autem primus Romanorum Principum usurpavit Aurelianus: uti in vita ejus Victor. Etsi alibi male id refert ad Caligulam. Purpuram quis primus sumpserit, adhuc quæro.

B.

Cum Antonius vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi: occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus ac liberis, & Dionysium salutaverunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset. dixerunt despondere ipsos (malim, *ipsi*) *in matrimonium Minervam Musam suam, & rogaverunt ut duceret, & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait.......... Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt. quæ cum exigerentur, multi contumeliosi libelli propositi sunt, sicut ille qui subscriptus est statuæ ejus, cum eodem tempore Octaviam uxorem haberet & Cleopatram: Hoc tu evita restituas, tibi habe.* Cap. 10. Primum offendimus in Minerva Musa. quoniam neque Dio nominat in hac historia, Ἀθηνᾶν dixisse contentus: nec cognomen nostrarum dearum scio alias adhæsisse Minervæ. Itaque inducta ea voce scribo, *Minervam suam*, nata fuit ex confusa repetitione litteræ vocisque sequentis. In summa discrepat idem Dio, qui ἑκατὸν μυριάδας imperatas pro dote ait, id est Romano ritu HS. quadragies. Mille autem talenta Senecæ: paullo minus faciunt ducenties quadragies: sexto tanto immaniore summa. Tamen non muto. Græculi jocum, cui spatium vacuum, doleo abesse: at Latinum commode restituo, *Octavia res tuas tibi habe.* Quicumque ille, comiter jocatus est ex devortii Romani forma

ma. Cum enim Cleopatram amaret haberetque Antonius: ecce subscripsit iste quasi nomine Antonii Octaviam repudiantis, *Octavia res tuas tibi habe.* Quæ solennia in libello repudii verba fuisse, jam notum. Appulejus: *Tu quidem ob istud* (ita emendo) *tam dirum facinus confestim thoro meo divorte, tibique res tuas habeto.*

In Senecæ loco de Minerva Musa, mente nunc & manu amplector sententiam Jani mei Grotii, amœnissimi & accutissimi viri reponentis, *Minervam Musicam.* Inter nobiles Athenis statuas fuit Minerva hoc cognomento; sic dicta, *quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant.* Plinius lib. XXXIV. cap. VIII.

C.

Cap. 10. Nec viri solum ad sacerdotium adscripti magni hujus divi, sed, quod rideamus, feminæ. Adeo projecti in adulationem tunc mores. Marmor:

P. POSTVMIÆ. P. F. PAVLLÆ.
SACERD. D. IVLI. AVGVST.

Item in Hispaniis, LVCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS. AVG. id est, *Lucretia L. filia, Flaminica perpetua.* Exemplum hujus rei à Livia, quæ miro exemplo, sacerdos sui viri: & quidem ex decreto Senatus. Dio LVI. extremo: Τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ, καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουίαν ἀπέδειξαν: *Tunc vero consecrantes Augustum, sodales ei & sacra instituerunt, & sacerdotem Liviam.* Quod noto eo libentius, ut lux inde adfulgeat tenebricoso Ovidii loco, IV. De Ponto:

Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus
In nostra sacrum Cæsaris esse domo.
Stant pariter natusque pius, conjuxque sacerdos,
Numina jam facto non leviora deo.

Natus pius, Tiberius est: *conjux sacerdos*, Livia. Puto ad hæc sacerdotia, quæ cum ambitu & sumptu adfectabant in provinciis passim, pertinere Arriani locum elegantem, De sermonibus Epicteti, lib. I. cap. XIX. Σήμερον τὶς ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγούστου. Λέγω αὐτῷ, ἄνθρωπε ἄφες τὸ πρᾶγμα. δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν. Ἀλλ' οἱ τὰς φωνάς, φησι, γράφοντες, γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. Μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρὼν, Ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; Μενεῖ μου τὸ ὄνομα. γράψον αὐτὸ εἰς λίθον, καὶ μενεῖ. Ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορήσω. Εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στεφάνου, ῥόδινον λαβὼν περίθου, ὄψει γὰρ κομψότερον. Lepidus & ad Philosophum dialogismus: *Hodie*, inquit, *locutus mecum quidam super sacerdotio Augusti. Dico ei, Mi homo mitte rem, sumptum multum facies frustra. At scribæ publici*, *inquit*, (corrupta hac parte Græca) *nomen meum adnotabunt. Num tu igitur legentibus omnibus coram dices, Me inscripserunt? & ut tunc possis adesse omnibus legentibus, mortuus quid facies? Manebit meum nomen. inscribe ipsum lapidi, & manebit. Age, extra Nicopolim autem quæ memoria tui? At coronam auream gestabo.* (qua scilicet ornati sacerdotes, dum faciunt, ex Livio, Plutarcho, aliis.) *Si prorsum appetis coronam, roseam indutus circumi; aspectu enim id jucundius.*

D.

Primus Prætor Romæ institutus, anno urbis CCCXCVIII. Furius Camillus. Livius lib. VII. & Suidas in voce πραίτωρ. Additus alter anno DX. cui cognomen datum Peregrini, quod plerumque inter cives jus diceret & peregrinos, Epitoma Livii XIX. Additi duo alii, anno urbis DXX. Sicilia & Sardinia in provinciam redactis, qui illuc cum imperio mitterentur, Epitoma XX. Iterum duo, victis Hispaniis, anno DLVII. Ita in universum ad id tempus Prætores sex: è quibus duo juri dicundo præerant, reliqui in provincias mittebantur expertes judiciorum. Id mansit, donec Quæstiones perpetuæ constitutæ, anno DCV. L. Censorino, M. Manilio Coss. Patribusque tunc visum, ut in totum magistratus sui annum, Prætores in urbe manerent. è quibus duo, more prisco, jus dicerent: reliqui quattuor publicis judiciis præessent. iidem omnes exacto anno, forte in provincias prætorias mitterentur. Cornelius deinde Sulla Dictator auxit Quæstionum publicarum numerum: pariterque Prætorum. non tamen eatenus, ut quot Quæstiones essent, totidem Prætores: (errat largiter Pomponius, qui id sensit; quia plures sæpe Quæstiones apud eumdem Prætorem exercitas constat:) sed in universum addidit duos. Ita non plures octo Prætores ad Ciceronis ævum; idque ex variis ejus scriptis clarum: non decem, ut voluit Jurisconsultus. Oppressa mox rep. C. Cæsar dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem eum gratificaretur. Dio lib. XLII. Ἵνα πλείους αὐτῶν (συναγωνιστῶν intelligo) ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀποδεῖξαι, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. qui Pomponium refellit disertim. Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creavitque biennio post, XIV. iterumque anno post XVI. idque, ut Dio idem ait, in multos annos. At Augustus rep. & imperio potitus, pariter varium se in hac creatione gessit. Anno urbis DCCXXXI. minuit Cæsarianum numerum, retraxitque ad decem. Dio LIII. Ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος ἀπέδειξε, Vellejus: *Imperium magistratuum ad pristinum redactum modum. tantummodo octo Prætoribus allecti duo.* Anno DCCLXIV. creavit XVI. propter turbam competitorum: ita tamen (ait Dio lib. LVI.) ut posterioribus deinceps multis annis XII. dumtaxat crearet. Atque hoc est quod hic Tacitus de duodena-

denario numero tradito ab Augusto adseverat: vere & recte, si respicias instituta ejus extrema. Nam ad prima adjecit oculos Pomponius, qui XVI. Prætores constituit sub Augusto. & in tempore saltem errat. At quod Tiberium jurasse Tacitus ait se numerum XII. non excessurum: quis Pontifex perjurio eum solvet? Nam ego manifestò hominem teneo, ex Dionis testimonio lib. LVIII. qui adfirmat Tiberium, anno urbis DCCLXXXVI. quindecim Prætores creasse, additque: Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ παρ᾽ ἕνα, ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι: *Et hoc in plures annos factum, ita ut interdum sedecim, alias uno duobusque plus aut minus, crearentur.* Imo Claudius Imp. alias XIV. alias XVIII. creavit; interdum medio inter hos numero. Vide eumdem Græcum, lib. LX.

E.

Cap. 15. Julius Cæsar jus creandi magistratus non totum à populo tulit, cruda adhuc servitute: sed cum eo divisit. Suetonius satis clare, cap. XLI. *Comitia cum populo partitus est, ut exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur:* (justum comitiorum verbum esset, *renuntiarentur:*) *pro parte altera, quos ipse dedisset.* (scribe, *edidisset.*) *Et edebat per libellos circum tribus missos scriptura brevi, Cæsar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* Ubi vides, Consulibus exceptis, in ceterorum suffragia æquale jus principi fuisse cum plebe. Nam Consules quidem, summi imperii olim nomen, & ipse & secuti principes sepofuerunt Senatui sibique. Augustus deinde *Comitiorum pristinum jus* (verba Suetonii sunt, cap. XL.) *reduxit: ac multiplici pœna coërcito ambitu, die comitiorum tribulibus suis*, &c. Quo loco pristinum jus, non vetus illud accipio quod integra libertate: sed hoc idem, quod à patre ejus Julio institutum. *Pristinum* tamen ideo, quia per bella civilia & impotentem Triumviratum, abolitus Cæsarianus mos. quem reduxit longo intervallo nunc Augustus. Eum Suetonii sensum (nam interpretes silent aut vacillant) adstruo ex Dione, lib. LIII. Ὅ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. Τοὺς γ᾽ οὖν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπιμελεῖτο, ὅπως μήτ᾽ ἀνεπιτήδειοι, μήτ᾽ ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται: *Populus autem ad comitia iterum conveniebat: etsi nihil tamen fiebat, quod Augusto displiceret. Nam & ipse quosdam futuros magistratus designabat: alios populo & conventui, ex more prisco, eligendos permittens, id modo curabat ne qui indigni, neve per coitiones aut ambitum designarentur.* Aliquid tamen plebi etiam cum consulum comitiis fuisse, videtur colligi ex Dione LIV. in actis anni DCCXXXIV. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam & ad servitium factis, jus omne sibi & senatui sumpsit, populi nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit, *comitia è campo ad patres tralata.* Sed in Consulibus quid ejus ævo fuerit. Tacitus ipse effari non potest sine hujus libri: *De comitiis consularibus, quæ tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim. adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur.* Potest Dio: qui videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum magistratuum ad Senatum, commendatione principis interposita. quem lib. LVIII. vide. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Cajus *tentavit comitiorum more revocato, suffragia populo reddere*, ait Sueton. cap. XVI. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato: sed idem ille omisit. Tiberianumque morem, apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.

F.

Originem & progressum stipendii Romani docui nuper in Electis c. II. & vere. Aureus in mensem fuit. i. e. deni in diem asses, ut hic milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites, statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum? *Ut singulos denarios mererent.* &, *Ut denarius diurnum stipendium foret.* Nonne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Æmilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit, duplicari stipendium: id est alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit conciliaturas. Quod Suetonius dicit voluisse eos æquari stipendio Prætorianis, (ii autem binos denarios capiebant:) de Germanico milite dixit, non de Pannonio, ut censet ipse, & post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clare. Τό, τε σύμπαν, οὐθ᾽ ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. En, petebant, ait, δραχμὴν ἡμερησίαν: *Et universe, neque supra decimum sextum annum militare volebant; & Drachmam diurnum stipendium habere, & præmia statim in ipsis castris accipere.* Non ergo duas, ut volunt illi. Sed quid alludo? res sic se habet. Aliud illo ævo Denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet civilia (& sentimus etiam nunc) creverat auri pretium & argenti. Itaque Denarius XVI. primo assibus, (& pro ratione, sestertius item assibus quattuor, quod ex Mæciano & Vitruvio disco) tandem æstimari XII. cœpit. in eoque stetit, Augusti & sequentium aliquot Principum ævo. Quo argumento? Claro quidem, è loco Sue-

Cap. 17.

Suetonii, ut nos eum emendavimus orcheſtræ non dubio conſenſu, in Domit. cap. VII. Ex quo clarum, aureum Romani militis ſtipendium fuiſſe in menſes. At ſi aureus: ergo non plus XXV. denariis. Abi nunc ad menſularios, & reduc denos in diem aſſes (ita ut menſis dies habeat triginta) ad denarios XXV. reperies Denarium ipſum planiſſime valuiſſe duodecim aſſes. Quid ergo miraris, ſi milites pro denis aſſibus denarium petant: ut quinque ſcilicet denarios in menſem faciant lucri? At acriter in hanc ſententiam pugnat Plinius 33, 3. qui ait in militari ſtipendio ſemper denarium pro decem aſſibus datum. Pugnet, ego eum tam tranquillum reddam, quam alcedo olim mare. Nam Plinius quidem plane à me eſt. Ea, inquit, ſeveritas diſciplinæ militaris fuit, ut quamquam denarii pretio ſæpius aucto, miles tamen nihil inde commodi ſenſerit; ſed proinde illi in ſtipendium denarius proceſſerit, quaſi ſi eſſet tantum aſſium denum. Ea Plinii mens: aut ſi alia, de priſca rep. ſenſit, non de hac Auguſtæa. Simile prorſus ante annos paucos vidimus in urbe, urbium ocello. Hiſpani militis in petulanti illa ſeditione præcipuum poſtulatum fuit, ut Aureos in ſolutum acciperet priſca æſtimatione, non hac grandi quæ obtinebat. Nec impetravit. fecitque lucri in auri pretio fiſcus: quod olim in argenti reſp. Romana. Porro quod ad modum hunc ſtipendii attinet: ſcire licet eumdem propemodum fuiſſe Græcis. Daricum enim in menſes accipiebant. id eſt XX. drachmas: in expeditione Cyri, ſeſquidaricum extorſerunt, tantum non per ſeditionem. Xenophon, lib. I. Περὶ ἀναβάσεως Κύρου. Ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ, τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ: *Cyrus promittit ſeſquialterum ſtipendii prioris & recepti ſe daturum: ita ut pro Darico in menſem, ſeſqui-Daricum acciperent ſinguli.* Et ſimilis de Darico menſtruo locus, VII. libro. Melior ergo conditio militis Romani.

G.

Cap. 17. Suetonius id quoque ab Auguſto eſſe oſtendit, ſed obſcurius, cap. XLIX. *Quicquid ubique militum eſſet, ad certam ſtipendiorum præmiorumque formulam aſtrinxit: definitis, pro gradu cujuſque, & temporibus militiæ, & commodis miſſionum: ne aut ætate aut inopia poſt miſſionem ſolicitari ad res novas poſſent.* Nam commoda miſſionum, hanc pecuniam accepit. Sed clariſſime Dio, lib. LV. ſumma etiam præmii expreſſa: Χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι: *Cum milites præmiorum tenuitatem, ob bella tunc exorta, ægre ferrent, nec facile quiſquam extra definitum militiæ tempus arma ſumere vellet: decretum eſt, ut Prætorianis quinque millia drachmarum poſtquam ſedecim annos reliquis tria millia darentur, poſtquam viginti militaſſent.* Ex quo loco pronum mihi eluere vetuſtam Suetonii maculam, Cal. cap. XLIV. *Ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad ſexcentorum millium ſummam recidit.* Hæc præmia enim haud dubie intellegit. At quomodo conſtat immanis illa ſexcentorum millium ſumma: ſi ex Dione veriſſimum eſt τρισχιλίας δραχμὰς tantum, id eſt, Romano more, duodena millia nummum deſtinata iis fuiſſe? Caligula autem de ea ipſa ſumma aliquid recidit. Scribe igitur, *ad ſex millium ſummam.* Ea enim veritas: & Caligula dimidium imminuiſſe putandus eſt præmii militaris. Prætium operæ eſt ſane hæc loca inter ſe conferri, & non per caliginem ultra ſciri rationem militiæ ſub Auguſto. Hæc pecunia alio nomine, Emeritum dicta: quia ſcilicet emeritis debebatur. Modeſtinus: *Qui militiæ tempus in deſertione implevit, emerito privatur.* Et, *Ut veteranus reſtituetur, & emerita accipiet.* Menander Arrius, *Et præmia & emeritum capiet.* Sueton. in Aug. cap. XXIV. *Alias legiones immodeſte miſſionem poſtulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit.* ubi malo *emeritorum & præmiorum.* Commoda juſtæ militiæ idem ſcriptor dixit Vitellii cap. XV. *Dilectum ea conditione in urbe egit, ut voluntariis non modo miſſionem poſt victoriam, ſed etiam veteranorum juſtæque militiæ commoda polliceretur.* Dio lib. 54. adſerere videtur, eam pecuniam adtributam pro agris, his verbis: Καὶ διέταξε (Auguſtus ſcilicet) τά τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσαιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο: *Annos, quot cives in legionibus militarent, definivit; & pecunias, quas ſoluti militia, pro agris (quos ſemper petebant) acciperent.* Cui ambigo an adſentiar, quia non ſemel hic in Tacito & pecuniæ mentio & agrorum.

H.

Deſcribit Vegetius lib. II. cap. X. *Erat etiam caſtrorum Præfectus licet inferior dignitate, ta-* Cap. 20.
men occupatus non mediocribus cauſſis. Ad quem caſtrorum poſitio, valli & foſſæ deſtinatio (neſcio an *deſignatio*) *pertinebat. Tabernacula vel caſæ militum cum impedimentis omnibus nutu ipſius curabantur: præterea ægri contubernales, & medici à quibus curabantur. vehicula, ſagmarii, nec non ferramenta quibus materia ſecatur vel caditur: item ligna vel ſtramina, arietes, onagri, balliſtæ, ceteraque genera tormentorum procurabat aliquando ne deeſſent. Is poſt longam probatamque militiam legebatur, ut certe* (potius, *recte*) *doceret alios, quod ipſe cum laude feciſſet.*

ftitisset. Quæ verba ad lucem hujus loci pertinent, & plurium infra, in quibus de castrorum Præfecto. Cuique autem legioni suus castrorum Præfectus fuit, si tamen tenderet seorsum. Colligo ex Tacito, lib. XIV. *Pœnius Posthumus, præfectus castrorum secundæ legionis.* & Vellejo lib. II. *At è Præfectis castrorum duobus, quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Cejonius prodidit.* Supra Tribunos militum collocare eos visus noster Histor. secundo in pompa Vitelliana. *Ante aquilam Præfecti castrorum, Tribunique, & primi Centurionum candida veste.* Vir egregius, cujus memoriam amo, colo, in Semestribus suis censuit hunc eumdem esse cum Prætorii Præfecto. & Vespasiani avum etiam auget hac dignitate, quoniam Suetonius scripserit: *Polla patrem habuit Vespasium Pollionem ter Tribunum militum, Præfectumque castrorum.* Abi vir maxime, lucrifac, reliquæ virtutis tuæ caussa, censoriam hanc notam.

I.

Cap. 24. Rebus lætis & militia prospera, ornari signa mos fuit, lauru, floribus, unguentis. Claudianus:

Lætaturque tamen: Mavortia signa rubescunt
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Suetonius Claudii cap. XIII. *Verum intra quintum diem oppressus est, legionibus in pœnitentiam religione conversis: postquam denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam an divinitus, neque signa convelli potuerunt.* Et Orosius eadem de re: *Die dicto ut in unum undique ad novum Imperatorem convenirent, neque aquilæ ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt.* Signa ergo in ejusmodi lætitiis obviamque itionibus ornabantur. cui rei adhibita etiam unguenta. Plinius lib. XIII. cap. IV. *Aquilæ certe ac signa pulverulenta illa ac custodiis horrida inunguntur etiam festis diebus. utinamque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corruptæ terrarum orbem devicere aquilæ.* Nec aliud est, quod noster hic appellat *insignium fulgorem.* Ita lib. XV. *Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque, & simulacris in modum templi.* Et Livius etiam lib. XXVIII. *Asdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo prosiluit, tumultumque ante vallum & trepidationem suorum, & procul signa legionum fulgentia plenosque hostium campos vidit.* etsi paullo aliter id accipio de fulgore argenti, pulvere deterso: quia nondum illo ævo notus luxuriæ mos. Contra in tristitia & rebus artis, signa horrida & incompta. Tacitus in funere Germanici: *Præcedebant incompta signa, versi fasces.* Lib. IV. Histor. *Revulsæ imperatorum imagines, innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis.* Lib. XV. de fuga Pæti: *Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium & armorum prætulit ut diversitatem exprobraret.* Nec plura mihi notata de hoc parum cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri à statuis deorum: quas melioribus diebus, unguentis perfundebant, quasi in cultum & honorem. Aquilæ autem nonne dii militares? Cicero IV. in Verrem: *Omnes matronas & virgines convenisse, cum Diana exportaretur: unxisse unguentis, complesse & coronis & floribus.* Arnobius lib. I. *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex olivi unguine ordinatum.* ubi malim, *odoratum.* Apulejus I. Florid. *Lapis unguine delibutus.* Seneca Fragmento de Superstitione: *Alius fictor est, alius unctor.* Lapis vetus Romæ: DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. Vide quæ notavi lib. II. Elect. cap. XVIII.

K.

Res initium habuit non à Julio Cæsare, ut formam esse video, sed ab Augusto. Nam Cæsar quidem tributi nomine H-S. quadringenties imposuit Galliæ victæ, uti apud Suetonium & Eutropium in melioribus libris legi: censendi provincialem rationem non ipse, non priores instituerunt ante Augustum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Censor. *Sed districte jam Comatæ Galliæ caussa agenda est, in qua si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt Divum Julium: idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque, multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. Illi patri meo Druso Germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque à tergo pacem præstiterunt. & quidem cum ad census* (nescio an, *à censu*) *novo tum opere & inadsueto Galliis ad bellum avocatus esset. Quod opus quam arduum sit, nobis nunc cum maxime, quamvis nihil ultra quam ut publice notæ sint facultates nostræ exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Ait clare, *Novo tum opere & Galliis inadsueto.* Rem insignem epitoma Livii non tacuit. lib. CXXXIV. *Cum Augustus conventum Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus.* Idque accidisse ex Dione disco, septimo Augusti consulatu. Ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσασθαι οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν, καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. *Verum, cum in Gallias venisset, illic substitit. Nam & Britanni missuri jam legatos videbantur, & res Gallorum inquietæ etiam, quia subactis illis statim bella civilia erant consecuta. Itaque & censum illorum egit, & vitam remque publicam composuit.* Hujus autem census duplex modus. Videntur enim tributum & in capita contulisse: & in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. Prius illud eleganter ab Ammiano suggestum, lib. XVI. ubi de Juliano Cæsare verba: *Quam profuerit anhelantibus*

Cap. 31.

bus extrema penuria Gallis, hinc maxime claret, quod primitus partes eas ingreſſus pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenoſquinos aureos repperit flagitari, diſcedens vero ſeptenos tantum munera univerſa complentes. Tertullianus Apologetico: *Sed enim agri tributo onuſti, viliores; hominum capita ſtipendio cenſa, ignobiliora: nam hæc ſunt notæ captivitatis.* Panegyricus ſcriptor in laudibus Conſtantini: *Septem millia capitum remiſiſti quartam amplius partem noſtrorum cenſuum.* & ſtatim: *Remiſſione iſta ſeptem millium capitum, viginti quinque millibus dediſti vires, dediſti opes, dediſti ſalutem.* iterumque: *Certe & tum liberi parentes ſuos cariores habent, & mariti conjuges non gravate tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera ſibi remiſſa lætantur.* quæ poſtrema non eſt ut ullo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Alias non ſum ignarus illud ipſum tributum, quod pro modo agrorum penderent, Capitationem dictam à Juriſconſultis, & Salviano Maſſilienſi, lib. v. *Plerique pauperculorum atque miſerorum ſpoliati reſculis ſuis, & exterminati agellis ſuis, cum rem amiſerint, amiſſarum tamen rerum tributa patiuntur: cum poſſeſſio ab his receſſerit, capitatio non recedit*, ſcilicet à numero jugorum & capitum quibus agri coluntur. Sed perſevero, ut Galli in capita contulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliiſque, quæ obnoxia tributo: habes apud Juriſconſultos De cenſibus, & Panegyriſtem illum ipſum: *Jacebat illa civitas non tam innixa Romanis, quam virium defectione proſtrata: ex quo eam novi cenſus exanimaverat acerbitas. Nec tamen juſte queri poterat, cum & agros qui deſcripti fuerant haberemus, & Gallicani cenſus communi formula teneremur, qui fortunis nemini poſſumus æquari.* Utrique cenſui olim præpoſiti ex prima nobilitate viri, ut Druſus ab Auguſto, Germanicus hic à Tiberio. Videturque ea non exigua dignitas fuiſſe, ex Tacito, lib. XIV. *Cenſus per Gallias à Q. Voluſio & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atque Africano. Trebellium dum uterque dedignatur, ſupra tulere.* In lapide.

Q. MANILIO
C. F. CORDO. T.
LEG. XXI. RAPAC.
PRÆF. EQVIT. EXACT.
TRIBVT. CIVITAT. GALL.
FAC. CVR.
CERTVS. LIB.

Id eſt, *Exactori tributorum civitatum Galliæ.* Hi cenſus in tabulis perſcripti. Dio in vita Caligulæ: Κυβεύων δέποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας, &c. Unde *Tabulæ cenſuales* in codice Theodoſiano, & Juſtiniani l. IV. De Agric. & cenſit. & alibi, Paginæ cenſuales. Actique videntur ſingulis luſtris. Panegyricus: *Quinque annorum nobis reliqua remiſiſti. O lucrum omnibus luſtris felicius!* aut etiam ſingulis annis. Nam ecce in Tacito anno poſt, P. Vitellius & Scantius mittuntur ad cenſus Galliarum, lib. II. Tributum tamen ipſum, videtur olim deſcriptum fuiſſe in ſingulos menſes. Docet factum Licinii Procuratoris apud Dionem, qui, ut ait, eo malitiæ pervenerat, ut quoniam ſingulis menſibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menſes. Vide rem non injucundam, apud optimum ſcriptorem, quod quidem ad ritus priſcos attinet, lib. LIV.

L.

Suetonius non ſpernit ſolum ſententiam *hanc*, ſed longa & acri diſputatione evertit. Cui manus ego nondum do. Quid enim? an vulgus ejus ævi (nam verſiculi illi, Caligula principe, ſtatim divulgati ſunt) neſciit Imperatoris *ſui* ſolum genitale? tam impudenti mendacio ludere jus fuit? Non Plinius & Tacitus, ea quæ Suetonius, perviderunt? Scilicet iis cura non fuit inſpiciundi Acta? logi. non copia? nugæ. At enim, inquit, natus eſt Cajus patre ſuo & C. Fontejo Coſſ. pater autem Conſulatum eum anno toto geſſit, & quidem in urbe. Non igitur naſci potuit in caſtris: quoniam pater demum exacto Conſulatu in Germaniam eſt miſſus. Primum, Suetoni, quod tu ſumis ut datum, fieri poteſt ut quis illorum jubeat te reponere. ambigo, inquam, utrum illæ meæ partes conſentiant conſciſcantque natum eo anno Cajum eſſe. Video enim diſſentire alios in numero annorum quos dicitur vixiſſe. Et quid ſi paullo ante natus ſit, cum pater in Germania eſſet? quid ſi paullo poſt? Deinde, mi homo, quæritur quando natus Caligula ſit, non quando ſatus. Nonne ipſo patre Conſule ut tu vis, naſci potuit in caſtris? Nec enim opus credo eam ad rem præſentia patris. Nam Germanicum conſtat ex Dione ſtatim à clade Variana continenter in Germania manſiſſe, ad hunc uſque Conſulatum. *Suſpicari* autem probabiliter poſſum, uxorem, quæ tumida & vicina partui, relictam ab eo in Germania donec uterum poſuiſſet. Nam circumduci in longo itinere feminas, ut priſci dicebant, incientes, non ex more, non ex uſu. Potuit ergo naſci in caſtris, & tamen in Conſulatu patris. Sed in Actis reperio, ais, natum eum Antii. Quid ſi nomen tibi imponit, & Acta de alio quopiam Cajo, filio pariter Germanici, ſenſerunt? Non enim Caligulæ cognomen diſcriminis cauſſa, opinor, apponi potuit Actis. quoniam profeſſio apud Acta, nato ſtatim puero fieri ſolita: cognomen autem illud poſtea in caſtris illi datum, à veſte. Denique contra tabulas Actorum, Plinii pagina eſt, & hic noſter fideliſſimus ſenex: mihi quidem teſtis ἐκ τῶν Διὸς δέλτων. Addis amplius, Cap. 41.

ex

ex Augusti epistolis liquere bimulum demum perductum in castra: non ergo ibi natum. Batuis tu, non pugnas: rude, non gladio feris. Quid enim obstat Agrippinam peperisse in Germania, rediisse in urbem mariti sui Consulatu: deinde ipsam & infantem in Germaniam revertisse? Quod Antium prætulerit omnibus secessibus Cajus: quin tu hoc argumento, Tiberium Capreis genitum dicis, Tibure aut Lanuvii Augustum? Itaque quidquid Suetonius conetur; me quidem judice, Hæc pars adhuc, ut in formula Senatoria est, major esse videtur. Cui, præter consulares illos, subscribunt pedanii Senatores, Sex. Victor, & Athenæus lib. IV. cap. VII.

M.

Cap. 75. Provinciarum divisio à Cæsare Augusto in sexto Consulatu facta duplex. Aliæ populo datæ, aliæ Cæsari. In eas quæ populi, proprie dicti Proconsules mittebantur: in Cæsaris, Legati aut Proprætores, qui interdum tamen & Prætores dicti; aut conjunctim Legati proprætores, ut in lapidibus plerumque. Rectorum, & Præsidum nomen generale est; etsi Præses, Præsidialesque provincias, de Cæsarianis reperies etiam, significatione arta. Discrimen inter Proconsules Legatosque multum. Primo, quod ii in populi provincias missi, quæ fere inermes: hi in Cæsaris, quæ copiis instructæ. II. quod illorum annua tantum administratio: (unde in Taciti lib. III. Flamen ait, *quanto facilius se absuturum ad unius anni proconsulare imperium?* Et Apuleji Florid. II. *Quid nobis cum istis proconsulum vicibus? quid cum annis brevibus & festinantibus mensibus?*) horum longior contractiorve, ut Cæsari visum. III. Proconsules sorte missi. eoque Suetonius Aug. c. XLVII. *ceteras provincias Proconsulibus sortito permisit:* & Tacitus lib. III. *eoque etiam Asiæ sorte depellendum incusavit:* at Legati, Cæsaris dilectu, ἀκληρωτί. ut ait Dio. Statius lib. I. Silv.

——— *cum tanti lectu rectoris habenas*
Gallicæ fortuna non admirante subisti.

IV. Proconsules statim egressi urbe insignia imperii sumunt (τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα, ait Dio) puta lictores, fasces; nec deponunt, nisi ingressi iterum urbem: at Legati, non antequam provinciam attigerint, & in ipsa provincia deponunt. V. Proconsules pacato habitu, & gladio non accincti fuerunt, (ex instituto quidem Augusti, quod tamen postea mutavit:) Legati, τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, id est paludamentum, gestarunt, & gladium, ut quibus jus esset militis animadvertendi. VI. Proconsules sex lictoribus fascibusque usi: quinque dumtaxat Legati qui Consulatum nondum gessissent. Dio auctor, LIII. Septimo, Proconsuli tres Legati fuere: Legato unus. Dio ibidem. Atque hæc discrimina. sed ex iis nihil eruas, cur provinciarum Cæsaris conditio (quod tamen hic ex Tacito clarum) melior pensiorque. Nisi id tamen in bonum provincialium vertit, quod utraque provincia uni credita Legato. ideoque minus onerum in alendo ipso & canibus illis qui tribunal lambunt. Clare Tacitus lib. V. *Is Macedoniæ tum intentus Achajam quoque curabat.*

N.

Sed quis olim, quæso, modus lucaris? omnia enim aut pervadit aut tentat nostra curiositas. Cap. 83. Vulgaris actoris videntur fuisse denarii quinque. Seneca epist. LXXXI. *Ille qui in scena elatus incedit, & hæc resupinus dicit*, Imperito Argis, *servus est, quinque modios accipit & quinque denarios.* Aut certe septem, ut in Icarom. apud Lucianum in loco qui re & verbis Senecæ illi par: Ἐοικότες μάλιστα τοῖς τραγικοῖς ἐκείνοις ὑποκριταῖς, ὧν ἢν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα, καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι γελοῖον ἀνθρώπιον, ἑπτὰ δραχμῶν ἐς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον: *Similes maxime tragicis illis histrionibus, quibus si personas auferas, & auratam illam vestem; quod relinquitur, ridiculus homuncio erit, septem drachmis ad certandum agendumque conductus.* Mutata tamen sæpius res, cum vulgus editoresque multa adderent histrionibus famosis, præter morem. Ideo Tiberius, *Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis.* & M. Antoninus Imp. *Temperavit scenicas donationes, jubens ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederetur.* magno tamen corruptis moribus incremento, si pro quinque denariis ventum ad aureos quinque. Sed Seneca, fortasse & Lucianus, de diurna mercede agunt: Capitolinus de menstrua, aut certe productione tota. Aut denique merces tam ampla ad principes scenæ pertinet, non ad pueros histrionum. Quod ait de editore, video labi virum doctum. hoc jubet Imperator, ut nemo editor, id est Prætor aut magistratus qui ludos præbet, suggerat iis supra decem. estque quasi correctio in capite ejusce legis. Sed unde hæc pecunia? sæpe ab editoribus, sæpe à fisco. Ideo Glossæ. *Lucar*, μισθὸς ἀπὸ φίσκου. Alias, *Lucar*, τὸ θεατρικόν. Plutarchus, τὸ τελούμενον εἰς τὰς θέας.

ADD. NOTAVI è Capitolino quinque aureos statam mercedem fuisse scenicorum. Adde Scholiastem Juvenalis in illud,

——— *victori populus quod postulat aurum.*

Ut in theatro, inquit, *solent petere quinque aureos. nam non licebat amplius dare.*

JUSTI LIPSII
AD
C. CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBRUM II.
EXCURSUS.

A.

Cap. 2. Parthorum reges, qui innexi rebus Romanis: ulteriora mihi non sunt curæ.

I. Orodes. Justino, Herodes: Plutarcho, Υρώδης. qui vicit Crassum. { Pacorus, à P. Ventidio victus cæsusque. Dio, & alii. Phraates; Plutarcho, Phraortes.

II. Phraates. cum quo M. Antonius bellum gessit. Teridates eum regno pepulit: sed ipse brevi pulsus, Phraate restituto. cui legitimi filii quattuor. { Saraspades. Cerospades. Phraates. Vonones. ejus F. { Meherdates.

Unus ex concubina Romana muliere, Thermussa, genitus qui astu matris in Parthis remansit. de quo Joseph. lib. XVIII. cap. III. { Phraataces, nothus.

III. Phraataces, patris interfector, maritus matris. brevi pulsus, facinorum odio, moritur. Idem Josephus.

IV. Orodes, Josepho, Herodes, nescio cujus proles. cœtu popularium facto cæsus in sacrificio vel venatu, ob crudelitatem. Joseph.

V. Vonones. de quo hîc Tacitus, & loco dicto Josephus.

VI. Artabanus. non ex recta priorum regum stirpe, tamen Arsacides & Medorum antea rex, ait Josephus. Contra eum rex missus à Tiberio Phraates, de quo supra, Vononis frater. sed in via periit. postea Teridates (nescio cujus proles, nepos tamen Phraatis) qui pepulit Artabanum, iterumque ab eo pulsus. Regnum tenuit ad Claudii principatum.

Ejus filii: { Orodes. qui Armeniæ rex. Tacit. lib. VI. Darius. qui Vitelliano fœdere cum Artabano, obses missus Romam. Josephus. Is est quem nominat Suet. Calig. cap. XIX.

VII. Gotarzes. Artabani frater, qui necem ipsi filiisque maturavit. Tacit. lib. XI.

VIII. Vardanes, item Artabani frater. pepulit Gotarzem. Tacit. lib. XII. Vide & Philostratum lib. I.

IX. Gotarzes, iterum, mortuo fratre. Contra eum submissus Meherdates, filius Vononis, imperante Claudio. Frustra. victor prælio Gotarzes.

X. Vonones (ignoro stirpem) antea Mediæ rex, lectus accitusque à Parthis, sed brevi & inglorio regno. Tacit. XII. { Vologeses. Tiridates, sub Nerone Armeniæ rex.

XI. Vologeses, vel ut Græci, Vologæsus; Vononis hujus F. per tempus Neronis. Vixit ad Vespasiani imperium, ut liquet ex Taciti Histor. lib. IV.

B.

Apud Plautum mater familias, Cap. 2.

Obsignate cellas, referte anulum ad me,
Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam.

Et alibi servus:

Isti parcipromi qui salinum servis obsignant cum sale.

Plinius XXXIII. *At nunc cibi quoque & potus anulo vindicantur à rapina.* Ab hoc more Martialis lib. IX.

Septem

Septem post calices Opimiani
Denso cum jaceam triente læsus,
Adfers nescio quas mihi tabellas,
Et dicis, Modo liberum esse jussi
Zenam, servulus est mihi paternus.
Signa. cras melius, Luperce, fiet:
Nunc signat meus anulus lagenam.

Et simile, quod mater Ciceronum amphoras vinarias signare solita etiam inanes, Clemens lib. III. Pædag. feminis Christianis talem anulum dat: Δίδωσιν οὖν (ὁ παιδαγωγὸς) αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει, ἐπίσης ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐκδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν σφραγίδων ἐδεήθημεν: *Tribuit etiam feminis anulum aureum, non hercle ad ornatum, sed ad signandum ea quæ domi custodienda sunt, propter curam domesticam quæ illis incumbit. Si enim omnes à pædagogo recte instituti essemus, supervacua essent signacula, omnibus ex æquo bonis, servis dominisque. Sed quoniam aut nulla aut mala institutio caussam magnam præbet injuriæ, opus habuimus sigillis.*

Ubi vides etiam illo ævo morem priscum. Anulos ejusmodi signatorios (ferreos tamen, ut appareat servorum fuisse, aut vulgarium militum) complures erutos ipsi vidimus in Batavis, cum adjuncta clavi. ad duplicem scilicet usum, signandi aperiendique. Eorum hæc forma, magnitudine minimissimi digiti. Plinius Iliacis temporibus ignotum anulorum usum fuisse docet, *quoniam conditas arcis vestes vasaque aurea & argentea, & ea colligata nodi non anuli nota Homerus indicat.* Versus Homeri, quos respexit, sunt, Odyss. θ.

Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
Μήτις τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ad hos anulos pertinere velim, Valerii locum lib. VII. cap. ult. *Insuperque anulos suos ei tradidit: videlicet ne quid ex ea hereditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyus vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos & à præsentibus obsignatos diligentissime, heredibus illius exheres ipse reddidit.*

C.

Exemplum credo esse à Persis, quibus in militia, Aquila præcipuum & regale signum. Cap. 17.
Xenophon de Expeditione Cyri lib. I. Καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾷν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν, ἐπὶ πέλτης, ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον. Et Pædia Cyri, lib. VII. Ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος· Καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει: *Erat autem ei signum, aurea aquila in longa hasta suspensa. & nunc etiam id insigne Persarum regibus manet.* Sed diversa tamen ea paullum ab aquila Romanorum. Nam hæc non aliud, quam modica ex argento aquila, quæ summæ hastæ insistebat, alis expansis, pede fulmen aureum tenens. Ita, præter M. Antonii nummos, etiam Dio describit lib. XLIII. de prodigiis ante pugnam Mundensem: Οἱ δὲ δὴ ἀετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείσαντες, καὶ τοὺς κεραυνοὺς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινες χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβαλόντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐνέσκηπτον, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπεπέτοντο: *Aquilæ legionum ejus, alas concutientes, & fulmina, quæ nonnullæ earum aurea pedibus tenent, abjicientes, Pompejo exitium palam denunciabant, ipsæque ad Cæsarem quasi avolabant.* Dixi modicam fuisse. collige ex his Flori verbis lib. IV. *Tertiam aquilam signifer, priusquam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens in cruenta palude delituit.* Neque enim baltei latebris tegi potuisset aquila admodum magna. Vide Militiam nostram.

D.

Statius: Cap. 26.

——— *Laurumque superbam*
In gremio Jovis excisis deponere Pœnis.

Idem:

——— *Et nondum gremio Jovis Indica laurus.*

Dixi in fascibus lictorum: & eum ritum clare ponit Dio LIV. de Augusto: Καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο: *Et in Capitolium conscendens, laurum à fascibus abstulit, & in Jovis genibus deposuit.* Sicut & Julius Obsequens: *C. Antonius cum in agro Pistoriensi Catilinam vicisset, laureatos fasces in provinciam tulit. Apparuit eum hostibus portendisse victoriam, cum ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat deponere.* Recte ergo in Plinio scriptum: *Fasces imperatorum laurus decorat, ex his in gremio Jovis optimi maximi deponitur, quotiens lætitiam nova victoria adtulit.* nec recte mutavit è libro vetere, ut ait, vir doctus, *ex hinc in gremio.* Senecam turpi nota deformavit quicumque nebulo ignarus hujus ritus, Consolatione ad Elbiam, cap. X.

Scilicet minus beate vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiit cum vilissimum cibum in foco manu sua versaret, illa, qua tam sæpe hostem percusserat, lancemque in Capitolini Jovis gremio reposuerat: quam Apicius nostra memoria vicit, qui, &c. & molestiam objecit quærendæ lancis, quam numquam invenies. Libri aliquot, *lanceamque*. Emendo, *laureamque*. verissime ad hunc triumphi morem, sequentia etiam scribe, *quam Apicius nostra memoria vixit*, non, *vicit*: & sententia omnis clara. Ne hæreas, simillimus de hisdem Fabriciis Panegyristæ locus Laudatione Theodosii: *Curii, Coruncanii, Fabricii, cum induciæ bella suspenderant, inter aratra vivebant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Jovis laureis, triumphales viri rusticabantur.* Sed & laurea etiam deposita sine justo triumpho. ut in Sueton. Domitian. cap. VI. *De Sarmatis lauream modo Jovi Capitolino rettulit.* Itemque Nero ob Teridatis in urbem adventum, *Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata*, in eodem Suetonio cap. XIII.

E.

Cap. 27.

L. SCRIBONIUS LIBO, qui Consul cum Antonio, anno DCCXIX. Uxor incerta. Ex his	SCRIBONIA, quæ nupsit SEX. POMPEJO, filio Magni, per bellum Siculum. Dio, Appian. Ex his	POMPEJA, quæ desponsata M. MARCELLO, pignus pacis cum Triumviris initæ. sed non deducta. Nupsit, ut conjicio, post SCRIBONIO LIBONI. ex quis	L. SCRIBONIUS LIBO. qui consul initio lib. hujus. SCRIBONIUS LIBO DRUSUS. de quo hic, qui tantum Prætor.
SCRIBONIA, ejus soror, uxor OCT. AUGUSTI, Ex his	JULIA. cui maritus VIPSANIUS AGRIPPA. Ex his	CAJUS, LUCIUS } Cæsares. JULIA, nupta L. Paullo. AGRIPPINA, nupta Germanico.	
SCRIBONIUS LIBO, de quo nihil legi.	SCRIBONIUS, de quo nihil.	SCRIBONIUS LIBO, quem volo maritum Pompejæ fuisse.	

Priores duæ lineæ hujus generis veræ, & ex historia Dionis, Appiani, collectæ. Tertia à sola conjectura est. sed aliter de amita Scribonia explicari à me non potest. L. Scribonium Libonem, qui consul fuit hoc ipso anno quo damnatus adolescens, non patrem ejus fuisse sed fratrem, ex narratione Taciti liquet. Patrem enim nusquam nominat: nominat fratrem. Hunc fuisse arbitror à quo Scribonia lex denominata: quem vir magnus Jac. Rævardus in libello singulari ad eam legem imperite confudit cum isto qui nunc reus.

F.

Cap. 30. GRæci διοικητὰς, πραγματευτὰς vertunt. Itaque fere cum Procuratoribus æquiparantur: sic tamen ut minus late vagetur eorum potestas. Plinius in laudatione Trajani: *Dicitur actori; atque etiam procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Idem lib. III. epist. ad Calvisium: *Deinde quod non minus utile quam voluptuosum, posse utramque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore ac pæne iisdem actoribus habere.* Salvianus Massilienses: *Pavent quippe actores, pavent silentiarios, pavent procuratores: prope ut inter istos omnes nullorum minus servi sint, quam dominorum suorum*, In marmore prisco:

HERCVLI. DEFENSORI
PRO. ITV. ET. REDITV
D. CLODI. SEPTIMI
ALBINI. CÆSARIS
D. CLODIVS. D. L.
FELIX
ACTOR. CÆS. N. D. D.

id est, *Actor Cæsaris nostri dedicavit.* Sic Actores prædiorum, l. XVI. C. De procuratoribus. Actores rerum, l. ult. D. De offic. præsid. & in Suetonii Domitiano cap. XI. Actorem summarum rite fortasse reposuit Torrentius. Certe enim pecuniæ recipiendæ & expendendæ præerant. Apulejus lib. II. *Philodespotum requirit actorem* (ita è codice scripto Giselini nostri legimus, cum male adhuc *auctorem*.) *eique præcipit, bono custodi redderet sine mora præmium.* Ut ergo isti in privata familia; sic & in rep. Actores. de quibus Plinii locum correctum imputo juventuti. lib. VII. Epistola ad Caninium: *Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longe pluris exactori* (corrigo inquam, *actori*) *publico mancipavi, eumdem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus.* quibus verbis nihil clarius potest ad Taciti mentem. Ut enim ibi ager Actori publico mancipatur: sic hic servi. Vide quæ de reip. servis scripsi libro Electorum, cap. XXII. & adde (quod tunc me fugit) de appellatione eorum à magistratibus, Varronis insignem locum, quem fecius accepit vir doctus: Lib. VII. De lingua Latina: *Nomina habent plerique liberti à municipio manumissi: in quo, ut societatum & fanorum servi non servarunt proportionem & rationem. Et Romanorum liberti debuerunt dici, ut à Faventia Faventinus*

nus, *à Reate Reatinus*, *sic à Roma Romanus*; *ut nominantur libertini à libertis orti*, *& è publicis servis populi Romani*, *qui manumissi antequam sub magistratuum nomina*, *qui eos liberarunt*, *succedere cœperunt*. Dicit Varro. Servi publici manumissi, dicti sunt liberti populi Romani, uti reapse erant: manumissi quidem, priusquam ambitiosa hæc consuetudo invalesceret nominandi à magistratibus. Nam ecce cœperunt à Consule quopiam aut Prætore, Corneliani dici, Gelliani, Clodiani. Et adde istis, quæ notavi ibi. Ille amicus noster ad successiones refert & testamenti factionem. Acute. sed quo tam acute?

G.

Cap. 32. Anno urbis DCXIV. *M. Popillio Lænate*, *Cn. Calpurnio Coss. C. Cornelius Hispallus Prætor edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex urbe atque Italia jussit*: *levibus atque ineptis ingeniis*, *fallaci siderum interpretatione*, *quæstuosam mendaciis suis caliginem injicientes*. ait Valerius libro primo. Anno DCCXXI. M. Agrippa Ædilis τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασεν: *astrologos & vates urbe ejecit*; auctor Dio XLIX. in extremo. Iterum anno DCCLXI. ab Augusto interdictum severe omni vaticinio ac prædictione, notat idem Græcus lib. LVI. Sed serio inprimis & cum cura ea res habita, hoc anno. Senatusconsulti, quod factum, formam & verba certo repperi in Fragmentis Jurisconsultorum, quæ dedit nuper doctissimus P. Pithœus. Ait ibi Ulpianus, lib. VII. de offic. Proconf. *Præterea interdicta est* (ita legit Pithœus) *Mathematicorum callida impostura & obstinacitate persuasio. Nec hodie primum interdici eis placuit*, *sed vetus hæc prohibitio est. Denique exstat S. C. Pomponio & Rufo Coss. factum*, *quo cavetur*, *ut Mathematicis*, *Chaldæis*, *ariolis*, *& ceteris qui similem in certum fecerunt* (Pithœus, *similem artem*: ego legerim, *similem cestum*, sive, *quæstum*) *aqua & igni interdicatur*, *omniaque bona eorum publicentur*: *& sic æternus gentium qui si id fecerit*, *in eum animadvertatur*. Dico Domitium intellegere Sc. hoc ipsum. At enim ille refert ad Pomponium & Rufum Coss. hoc autem anno Taurus & Libo Coss. fuerunt. Non hoc novum, ut inter scriptores anni unius discrimen sit. Cælius enim Rufus, & L. Pomponius, Consules fuerunt sequenti hunc anno. Addit Ulpianus alia, quæ ad cognitionem istam: *Sæpissime denique interdictum est fere ab omnibus principibus*, *ne quis omnino hujusmodi ineptiis se immisceret*: *& varie puniti sunt hi qui id exercuerunt*, *pro mensura scilicet & consultationis* (legerim, *sceleris & consultationis*, vel inducta copula, *scilicet consultationis*.) *Nam qui de Principis salute*, *capite puniti sunt*, *vel qua alia graviore pœna adfecti*. Non omittam oraculum nostri vatis, de his vanis vatibus: *Mathematici genus hominum potentibus infidum*, *sperantibus fallax*: *quod in civitate nostra & vetabitur semper*, *& retinebitur*.

H.

Plautus,

——— *credo ego istoc exemplo tibi* Cap. 32.
Esse eundem actutum extra portam, *dispessis manibus*
Patibulum quom habebis.

Itaque & carnifex domicilium habuit extra urbem. Cicero, pro Rabirio perduellionis reo: *Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus*, *quam in ejus concione carnifex consisteret. quem non modo foro*, *sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges*, *atque urbis domicilio carere voluerunt.* Ideo Plautus,

——— *extra portam Metiam currendum est prius*,
Lanios inde accersam duo cum tintinnabulis.

intelligit enim carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solemnem suppliciis locum. Imo & Coriarii ac Vispelliones urbe submoti, à pari caussa. Morticina enim tractant. Artemidorus lib. I. cap. LIII. Τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν, πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης, καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται: *Coriariam exercere*, *malum omnibus. Corpora enim mortua attrectat cerdo*, *ideoque ab urbe secluditur*. Sed quid est quod Tacitus hic diserte nominat Esquilinam? non temerarium est. nec facile reperies, ut ego censeo, ubi supplicii res, nominari portam aliam: nisi tamen Metiam, ut iterum apud Plautum:

Illum ædepol videre ardentem te extra portam Metiam,
Credo ecastor velle.

Sed profecto quæ Metia Plauto, eadem est cum Esquilina. argumento loci de suppliciis, tum numeri situsque portarum urbis. Idque ante me censuisse audio Octavium Pantagathum, virum magnum, altum, & qui esse doctus eligeret quam videri. Non, inquam, reperies aliam nominatam ab istis, nisi forte Collinam in Vestalium morte. quod aliud à supplicio vulgato. Facit ad portam Esquilinam, quod Suetonius in Claudio scripsit: *Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit.* quod Horatius, anus illas lapidatas in Esquiliis abjicit:

Vos turba vicatim hinc & hinc saxis petens
Contundet obscenas anus.
Post insepulta membra different lupi.
Et Esquilinæ alites.

Itaque & Puticuli ibi, quo vilium damnatorumque hominum cadavera projiciebantur. Varro, Festus, aliique. Ibidem locum fuisse, qui Sestertius diceretur, infra docebo.

Byssi

I.

Cap. 33. Byssina, è lino; Bombycina, è verme; Serica, ex arborum lana, confectæ. Bombycina eadem est cum Cea sive Coa (nihil enim interest) manetque hodie: reliquarum nihil superest præter nomen. Byssum cum Serico, imperite confundit Philostratus lib. II. & vult ex arbore Indica nasci, quæ altitudine quidem populos æquet, foliis salici non absimilis. Sericum debuisset dicere. Nam Byssus è terra gignitur ut linum, circa Elidem præcipue, Achaiæ urbem. Eadem imperitia Bombycinam, Sericam facit Isidorus lib. XIX. Si tamen imperitia est, & non recepta opinio inferioris ævi. Nam & Zonaras in Justiniani vita scribit *ejus temporibus telam sericam à Romanis* (id est Græcis Byzantinis) *texi cœptam, cum antea à Persicis mercatoribus tantum importaretur, nec Romani scirent fila illa esse vermium.* Et addit duos monachos ova illa vermium ex India attulisse, & mori foliis aluisse, & inde sericum confecisse. Otho item Frisingensis in historia Friderici lib. I. ait Rodericum Siculum expugnatis in Græcia Athenis, Corintho, Thebis, opifices qui sericos pannos texebant deduxisse captivos, & in Siciliæ urbe Palermo collocasse. Inde factum ut quam textrinam prius soli Græci inter Christianos habuerint, cum Romanis communicata sit ingeniis. Nec abhorrent ab hac sententia Pausanias, Pollux, Servius. At magis veteres discriminant clare: & lanam arborum esse Sericum volunt, apud Seres Indos. Virgil.

Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.

Plinius: *Seres lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Seneca poëta:

Quæ fila ramis ultimi Seres legunt.

Marcellinus lib. XXIII. *Apud Seras sublucidæ silvæ, in quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtemine conficiunt sericum.* De his Seneca, lib. VII. De beneficiis: *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi corpus, aut denique pudor possit, quibus sumptis, mulier parum liquido nudam se non esse jurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico ostendant.* Pellucebant enim tenerrima, ut Ammianus loquitur, subtilitate. Ideoque quotiens pellucidam vestem, pellucentem togam, taliaque legis: capito de Serica, aut Coa. Juvenalis:

Acer & indomitus libertatisque magister
Cretice pelluces.

ceperim de Serica. Tibullus, de Bombycina:

Illa gerat tenues vestes, quas femina Cea
Texuit, auratas disposuitque vias.

& Horatius: *altera nil obstat Cois tibi.* Serica quando venerint in usum, planissime non scio. suspicor Julii Cæsaris ævo, (nam ante non invenio) qui etiam ludis theatrum totum velis contexit sericis. ut ex quorumdam fide Dio refert lib. XLIII. Eam vestem etiam Medicam dictam, scriptum reliquit Procopius. Genera ejus facta postea Holoserica, Subserica, ususque primus Holoserica, Eligabalus. de quo adi scriptores historiæ Augustæ.

K.

Quod ait, pedibus intectis: non plane verum est, sed in comparatione cum calceis Romanis. qui altiusculi, non solum imos pedes, sed tibias velabant crure tenus. Horatius: Cap. 59.

——— *nigris medium impediit crus*
Pellibus.

Titinius in Setina: *Jam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatim calceas.* Tertullianus de Pallio: *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Et exstat exemplum hodie in calceis Turcarum Pannoniorumque. At crepidæ, soleæ, plantarum calces tantum imas tegebant, ceteris fere nudis. Ideo bene noster, *pedibus intectis.* Hunc sensum firmat ipse, dum subdit: *P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam accepimus.* Scipio autem ibi crepidatus. Livius: *Ipsius etiam Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio.* Quod tamen molle & effeminatum censebatur: & Manilius delicatos insignit hac nota.

Femineæ vestes, nexæ sine tegmine plantæ.

Ut Scaliger emendavit etsi vetus lectio, *nec insunt tegmina:* ex qua tentabam, *nec in usum tegmina.* Dionem etiam non aliter exaudio, de Caligulæ ludis: καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενον μέν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει οὕτως, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θεριναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δ᾽ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου. id est: *Volentibus etiam discalceatis spectare permissum quod usitatum olim; ut etiam quidam judicia hoc habitu æstatis tempore exercuerint, & ipse Augustus ita sæpe spectarit æstivos ludos. omissum tamen à Tiberio.* Ubi ἀνυποδήτους vere verteris, soleatos aut crepidatos. quomodo etiam convivia frequentabant Romani, calceis (qui inter forensia censebantur) omissis. In omni ergo remissione, per convivia, per ludos, per otium, Romani soleati. Nota etiam Ciceronis increpatio in Verrem, qui in littore soleatus: & in Antonium, qui Gallicis indutus.

L.

Mos qui publice obtinebat, privatimque. Publice, Livius lib. XXXVI. *Consulti feciales* Cap. 70.

les M. Acilio Consule, num prius Ætolis renuntianda amicitia esset, quam bellum inferendum. Lib. XLIII. *Missi legati Perseo amicitiam renuntiarunt.* Privatim, infra lib. VI. *Morem fuisse majoribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere* Lib. III. *Quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur.* Suetonius Aug. cap. LXVI. *Cornelio Gallo ob ingratum & malevolum animum domo & provinciis suis interdixit.* Idem in Claris Grammat. de Curtio Nicia: *Pompejum offendit, domoque ei interdictum est.* Sic Badius Campanus apud Livium XXV. palam omnibus renuntiat hospitium Crispino. Atque hoc est, quod Cicero inimicitias denunciare ait, pro L. Flacco: *Etenim cum à clarissimis viris justissimas inimicitias sæpe cum bene meritis civibus depositas esse vidissem: non sum arbitratus quemquam amicum patriæ novas huic inimicitias nulla accepta injuria denuntiaturum.* Seneca epist. LXXVII. *Inimicitias mihi denuntias, si quidquam ex iis quæ cottidie facio, ignoraveris.* Idem, quod indicere inimicitias Seneca lib. III. De ira: *Quid juvat tanquam in æternum genitos iras indicere & brevissimam ætatem dissipare?* Unde inimicitiæ indictæ, ut indictum bellum. Sidonius lib. VII. *Inimicitias indictas honeste exercet, tarde credit, celeriter deponit.* Item Inimicitiæ testatæ, quasi quæ litterarum testimonio signatæ: Valerius lib. IV. *Acerrime cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio ad graves testatasque inimicitias progressa fuerat.* Nec aliud censeo, cum legimus inimicitias ex professo. Huic aperto mori utinam his moribus locus! Sed ut omnia vitia nostro ævo; sic fraus, simulatio, dolus succrevit, & pessimum amicitiæ venenum blanditiæ fallaces. Novimus nos ejusmodi stelliones, qui amicos quibus arrident mox arrodunt: & quibus nulla spes famæ est, nisi in labe famæ alienæ. Datum est nobis grande *exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos: sic specie bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces,* ut vere dixit noster vates.

M.

Cap. 75. Quid vocat *lætum cultum*? Vestemne albam, posita nigra? an aurum & ornamenta, quæ in luctu ponebant feminæ, eoque finito recipiebant? non tam proclive id statuere, propter veteres, scriptores, qui hac in re sententiis diversi. Dionysius lib. VIII. nigram vestem feminis attribuit. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ἀνόμος ἐςὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Apud Suidam incertus scriptor, de Marcii funere: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι, καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Et Varro clare lib. III. De vita populi Romani, *ut dum supra terram esset, ricinis lugerent: funere ipso, ut pullis pallis amictæ,* Ibidem. *Propinquæ antbracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Valerius lib. I. cap. I. De Cannensi clade. *Itaque matres ac filiæ conjugesque nuper interfectorum, abstersis lacrimis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem & aris dare thura coactæ sunt.* At alii ecce consensu, albam. Herodianus in furere Severi: Αἱ γυναῖκες λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. Statius in Lacrimis Etrusci:

Huc vittata comam, niveoque insignis amictu
Mitibus exsequiis ades.

adsignat, ut vides, niveam vestem, quia mulier. Sed clarissimè Plutarchus: Διά τι λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια, καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; & vide apud eum caussas. Quid statuemus in dissensu tam aperto? pacem. quam facile conficio ex temporum ratione. Variatum scilicet hac in re apud Romanos fuit. Priscis temporibus dum resp. vixit & libertas, nigræ vestes etiam feminis in luctu. id docent ii scriptores, qui omnes consentiunt in narratione moris qui illo ævo. At sub Impp. rep. exstincta, in usum venerunt lugubrium, albæ. docent ii alterius classis testes, qui non id referunt nisi de temporibus secutis. Hoc nisi tenes, numquam erit ut solvas eum nodum. Sed quæ caussa hujus mutationis? Credo, divitiæ & luxus. Matronis antiquis color albus & niger cogniti: iisque solis, vel præcipuis usæ. At post sericam traductam vestem, & vulgatam Coam; post galbanam, cæruleam, amethystinam, & tot genera reperta colorum, rarus dignioribus feminis albi usus. spretus inquam, (quod ex poëtis facile disces) contemptusque color albus, adeo ut nota luctus fuerit superbo sexui, eum induisse. Hoc constanter censeo. movet me leviter Appuleji locus lib. II. qui inferiori illo ævo, *matronam flebilem fusca veste contectam* describit, non ut debuit, alba: nec tamen demovet, quia aut priscum ritum in animo habuit, ut solet, Appulejus; aut aliud in provinciis fuit, ubi id gestum. more Græciæ videlicet retento, apud quos feminæ in luctu nigræ.

ADD. Pro veste nigra Tibullus clare est, lib. III.

Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigra candida veste legant.

At Livius suspicionem facit, nihil in veste mutatum: sed dumtaxat in muliebri mundo. Valerii certe Tribuni in legem Oppiam verba apud eum sunt, l. XXXIV. *Mulieres quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt? quid cum eluxerunt, sumunt?* Nam quod Festus tradidit lugentes in pellibus fuisse, αἰνιγματῶδες est. *Pellem,* inquit, *habere Hercules fingitur, ut homines cultus*

antiqui admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt. Nihil tale reperio, nisi consentis mihi magne Festi interpres, (te, Scaliger, appello) ut accipiam de laneis vittis: quas mulieres in luctu sumpsisse è variis scriptorum locis certum. An hoc mavis insititium istud emblema à Paullo esse? qui respexerit scilicet ad Barbaricum morem sui ævi. quo etiamnunc apud nos receptum, pelles extremis oris vestium assui in luctu. Tu nos doce.

N.

Cap. 83. Plinius, *Scutis qualibus ad Trojam pugnatum est, continebantur imagines. unde & nomen habuere clypeorum, non ut perversa Grammaticorum subtilitas voluit à Cluendo.* Scuta autem apud Homerum, forma orbis. Livius lib. xxv. in cetera præda Hasdrubalis clypeum argenteum repertum ait, cum imagine ipsius. Suetonius Domitiano: *Senatus adeo lætatus est, ut repleta certatim curia, scalas etiam inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi, & ibidem solo affligi juberet.* Capitolinus in Antonino: *Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, sacerdotes instituit.* Trebellius in Claudio: *Illi clypeus aureus, vel ut Grammatici loquuntur, clupeum aureum, Senatus totius judicio in curia collocatum est, ut etiam nunc videtur.* Quod ait Grammaticos malle, *clupeum*: verum est & puto in Capro legisse, *Clupeum, imago: Clipeus, ἀσπίς.* Sed & Livius Grammaticis paruit. l. LX. *Ab his columnis, quæ incommode posita videbantur signa amovit: Clypeaque de columnis & signa militaria affixa dempsit.* In monumento prisco. HVIC. DECVRIONES. FVNVS. PVBLICVM. STATVAM. EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM. LOCVM. SEPVLTVRÆ. DECREVERVNT. Nec tamen semper hi clypei cum effigie: sæpe sine ea, cum nudo nomine ponentis, & cui ponebantur: sive etiam cum ponendi caussa. Philo Iudæus egregie, De legat. ad Cajum: Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας. Οὗτος οὐκ ἐπὶ Τιβερίου μᾶλλον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθεσιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλό τι τῶν ἀπαγορευομένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἣ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τὸν δὲ ἀναθέντα, καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθεσις. Nec vero publicè solùm hos clypeos, sed & privatim sibi quisque ponebat. Plinius, *Suorum verò Clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit Ap. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit, anno urbis* CCLIX. & quæ sequuntur, reperioque exemplum clypei privati in lapide veteri:

NESTORI
AVG. NEPETE
HIC. LVDOS. FECIT
ET. DEDICATIONE
STATVÆ. PATRONI
QVAM. IPSE. POSVIT.
ET. CLVPEI. SVI. ITERVM
MVNICIPIBVS. NEPESINIS.
EPVLVM. DEDIT.

O.

Quæ tamen professio irrita facta postea ex nova lege: eleganterque ad hanc rem Papinia- Cap. 85.
nus l. x. De adult. *Mulier quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Sed apud Ædiles cur ea professio? non apud Censores, aliosve? quia comperior ab antiquo Ædilibus curam fuisse fornicum, popinarum, locorum eorum in quibus Honos non colitur aut Virtus: itemque personarum, quæ sæpius in iis locis, quam in templo Mariano. Ideo Seneca, ut solet, eleganter: *Invenies voluptatem circa balnea & sudatoria, ac loca Ædilem metuentia.* id est, fornices & popinas. Et illuc alludens Justinus scribit, Dionysium *apud Ædiles adversus lenones jurgari* solitum, lib. XXI. Itaque Ædilibus curæ nosse publica scorta, habere ea in tabulis, ut sic dicam, & albo: & si quam vulgantem se, extra eum numerum nacti, multabant. Livius lib. x. *Eo anno Q. Fabius Gurges Consulis filius* (is autem tunc Ædilis) *aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multavit.* Nec pecunia solum, sed & exsilio. Idem lib. XXV. *Villius Tappulus & M. Fundanius Ædiles plebei aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exsilium egerunt.* Deducebantque iidem in judicium etiam hoc crimine viros, ut in Livio lib. VIII. *Data à M. Flavio visceratio. erant qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quod eum die dicta ab Ædilibus crimine stupratæ matrisfamilias absolvisset.* Pertinere ad hanc rem Laberii versum puto, ut ego eum restituo apud Agellium lib. XVI. *Cocionem pervulgate dicit, quem veteres Arilatorem dixerunt. Verba Laberii hæc sunt. Duas uxores, hoc hercle plus negotii est, inquit Cocio, sex Ædiles viderat.* Scribo, *unas uxores? hoc hercle plus negotii est, inquit Cocio: sed Ædiles viderint.* Non alia Laberii scriptio aut mens. Duasne uxores ille habet? inquit. hercle satis negotiosum negotium homini, ut ait Cocio. verum id Ædiles viderint, quorum hæc cura. Dixi ejusmodi infames feminas cessisse dignitate matronali, etiam ornamentis. De dignitate, liquet ex Suetonio: de ornamentis, ex Tertulliano, De cultu: *Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ. quas si quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis coërcebant, jam certe sæculi improbitas honestissimis quibusque feminis usque ad errorem dinoscendi coæquavit.* Censeo autem posuisse eas institam, stolam, vittas; imo sumpsisse meretriciam togam. Inducor à Juvenali:

— Car-

——— *Carfinia talem*
Non sumet damnata togam.

qui de matrona aliqua stupri damnata sentire videtur, cui ex more sumenda toga. De ea satis dictum aliis, & præsertim M. Antonio Mureto: cujus doctrina, judicium, facundia, semper mihi magna. Unum addo: manasse videri morem eum ab Atheniensibus: apud quos scorta pariter veste à matrona discreta. idque ex lege. Suidas. νόμος Ἀθήνησι, τὰς ἑταίρας ἄνθινα φορεῖν.

P.

Cap. 87. Tamen reperio Augusti ævo & infra, à liberis patres appellatos Dominos: & à fratribus blandientibus fratres. Quod tamen Augustus in sua domo vetuit. Suetonius: *Dominum appellari se nec à liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.* Tangit ecce utrumque morem, & vellem id interpretes monuissent. Quod patres, domini: etiam ex Diadumeni Cæsaris epistola cognosco, ad matrem: *Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat.* Et clare ex illo Martialis:

E servo scis te genitum, blandeque fateris,
Cum dominum appellas Sosibiane patrem.

Quod fratres sic dicti: locus elegans Senecæ, epist. CV. *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cum in Achaia febrim habere cœpisset, confestim navim conscendit: clamitans non corporis esse, sed loci morbum.* nam loquitur de fratre Junio Gallione. Itemque conjuges inter se eo nomine usi. Virgil.

——— *dominum Ænean in regna recepi.*

Sueton. Claudio: *Occisa Messallina, paullo postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret requisivit.* Virgil.

—— *dominam Ditis thalamo deducere adorti.*

ubi Servius: *De Græco tractum est qui uxorem δέσποιναν dicunt.* Apud Jurisconsultos De Legat. *Peto abs te domina uxor.* Epictetus: Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Uti & adversum amicas, passim in poëtis. Sed & obvios vulgo, Dominos vocabant. Idem Seneca: *Quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Lusit eleganter in eo more poëta Græcus in Anthologia:

Ἦν ὁ φίλος τί λάβῃ, Δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν.
Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ Φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. Αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω Δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

JUSTI LIPSII
AD
C. CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBRUM III.
EXCURSUS.

A

Cap. 4. Mos adeo tritus, ut Isidorus *Funus dictum à Funibus accensis*, velit, *quos ante feretrum papyris circumdatis ferebant.* Ambrosius de viduitate: *Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exsequias magis putat, quàm thalamum præparari?* Alludit Ambrosius illuc, quo sæpe poëtæ, ut,

Viximus insignes inter utramque facem.

Apulejus II. Florid. *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quam ad nuptialem venisse.* Calpurnius Flaccus Declamatione XXVIII. *Facem nubenti filiæ præferam, an rogum jacentis accendam?* Quod Isidorus ait, funes papyro circumdatos: non à se habet, sed à prisco scriptore. nec errat. Plinium ita capio lib. XVI. cap. XXVIII. *Nec in fruticum nec in veprium genere scirpi fragiles palustresque, è quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille, non aliud quam similitudo Ægyptiæ papyri: quem utebantur fortasse homines tenuiores. Faces autem, candelasque in funeribus plerumque adultorum reperias: in puerorum, id est acerbis immaturisque, cereos fere. Ut appareat, quod Interpres vetus Persii monuit, pueros ad cereos solitos efferri, facibus tamen immixtis. Senecæ aliquot loca sunt, quæ id pervincunt. ut epist. CXXIII. *Isti mihi vero defunctorum loco sunt. quantulum enim à*

funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt? De tranquilliiate vitæ cap. XI. *Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit.* De brevitate vitæ cap. ult. *Quidam vero disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias. At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos deducenda sunt.* ubi scribi sententia vult, *tanquam minimum.* Pertinet ad funebres faces etiam Suetonii locus, Aug. cap. XCVIII. *Masgabæ tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus celebrari*, &c. qui tamen ad parentationem annuam spectat, non ad funeris deductionem.

B.

Cap. 21. Carcer triplex est, (ait vetus interpres Juvenalis) Urbanus, Rusticus, Castrensis. Urbanus ut sunt turres: Rusticus ut ergastula: Castrensis, quando captivi trahuntur catenati. Notat hoc ad eum locum Juvenalis:

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.

Sed potuit, imo debuit, paullo distinctius. Nam in urbe ipsa triplex ratio adservandi captivos. Aut enim in carcere habebantur locoque concluso, sine ullo milite: ut fere servitia, & capita viliora. Aut in custodia militari: aut in ædibus magistratuum. Custodia militaris frequentissima, & Romæ & in provinciis. ejusque modus, ut is qui in noxa esset catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiæ ejus præfecti. Satis aperte Seneca, De tranquillitate lib. I. cap. X. *Sed quid refert? eadem custodia universos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligaverunt. Nisi tu forte leviorem in sinistra catenam putas.* Idem epist. V. *Quemadmodum eadem catena & custodem* (emendo *custodiam*, ita enim ipse captivus dicebatur, ut mox docebo) *& militem copulat: sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Et optime Athenæus lib. V. cap. XI. ubi Athenion res Mithradatis extollit: Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κυίντος ὁ Ἴππιος παραδοθεὶς ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάλλιος δὲ Ἀκύλλιος ὁ ὑπατευκὼς ὁ τὸν ἀπὸ Σικελίας καταγαγὼν θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βασάρνην πεντάπηχυν, πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. Id est, *E Romanis vero, Prætor Pamphiliæ Q. Oppius,* (male enim in Græco, ἵππιος) *deditione acceptus, sequitur in vinclis. Manius autem* (ita corrige, non Μάλλιος) *Aquilius consularis, qui de Siculis triumphavit, colligatum secum habens longa catena Bastarnam quemdam quinque cubitorum, pedes ab equite trahitur.* Nam ita ego vere interpretor: Natalis insulsa, fatua, aliena. quem, si libido ridendi est, vide. Simile est quod Josephus narrat lib. XVIII. cap. XIII. de captivo Agrippa rege; *Centurionem illi satis benignum appositum, & militem cum quo vinciretur humanum.* Augustinus in Psalm. CXXVIII. *Ligantur duo & mittuntur ad judicem, latro, & colligatus; ille sceleratus, iste innocens, una catena ligantur, & longe sunt à sese.* Addo, duos sæpe milites uni reo datos, majori custodiæ. In Apostolorum Actis, cap. XII. de D. Petro: *dormiebat inter duos milites, duabus alligatus catenis.* Catenæ autem ejusmodi, uti ex Athenæo clarum, longiusculæ erant; ut ambulare, incedere pariter non incommode possent. Ad quas item pertinet, quod Suetonius in Domitiano scribit, cap. XIV. *Nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Ubi iterum custodiæ pro iis ipsis qui custodiuntur: ut Plinio lib. XXI. cap. III. *Inde eductam custodiam bibere jussit.* ita veteres. male vulgo, *eductum è custodia.* emendandusque ita Suetonius Nerone, cap. XXXI. *Quorum operum perficiendorum gratia, quot ubique essent custodiæ, in Italiam deportari jussit.* vulgata lectio, & interpretes turbant. Paullus in Sentent. *Si pecunia miles custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Hæc de custodia militari: de ea quæ apud magistratus, opportunius dicam lib. VI.

C.

Fas mihi ut cum Tacito hic leviter exorbitem: Cap. 25. & quæ faciunt huic legi, collecta à me & digesta proponam. Non subtiliter omnia; (cui enim bono, sed ea saltim capita quæ ad usum historiæ priscæ.) Romanis semper conjugiorum subolisque magna cura. Ideo Censoria illa solennis quæstio: *Ex animi tui sententia. Tu uxorem habes?* Ideo Ciceroni ficta lex: *Cælibes esse prohibento.* Nec ignominiæ solum cælibatus, sed pœnæ erat. Ita apud Valerium, *Camillus & Postumius Censores, æra pœnæ nomine, eos qui ad senectutem cælibes pervenerant, in ærarium deferre jusserunt.* Et Festus auctor, *Uxorium pependisse dici, qui quod uxorem non habuerit æs populo dedit.* Exemplum videtur ab Spartanispetitum, apud quos ἀγαμίου ζημία, imo ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου, ut notat Pollux. Nec tamen lege aliquid cautum reperio: nisi quod C. Cæsar post bellum Africanum, vehementer exhausta urbe, præmia proposuit multitudini liberorum. idque Præfectus morum, & quasi Censor. Dio XLIII. Ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὡς ἔκ τε τῶν ἀπογραφῶν (καὶ γὰρ ἐκείνας, τά τε ἄλλα ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε) καὶ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν, πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. id est, *Et quoniam infrequens admodum urbs erat, propter cæsorum multitudinem: quod ex recensu (eum autem & reliqua velut Censor faciebat) & ex ipso aspectu animadvertebatur, iis qui multos liberos haberent præmia proposuit.* Primus Augustus anno urbis

DCCXXXVI. certam legem posuit, & præmia pœnasque distinxit. Ea dicta, Julia de maritandis ordinibus. quam tamen præ multitudine recusantium perferre non potuit, nisi adempta lenitave parte pœnarum. Hanc Propertius intellexit lib. III.

Gavisa est certe sublatam Cynthia legem,
Qua quondam edicta flemus uterque diu:
Ne nos divideret, ———

elegia illa tota. Et Horatius in Cantu sæculari:

——— *patrumque*
Prosperes decreta super juvandis
Feminis, prolisque nova feraci
Lege marita.

Ubi Scholiastes vetus: *Lex marita dicitur, quæ de maritandis ordinibus lata erat, quæ & Julia dicta est. Cæsar enim post bellum legem tulit, ne quis aut cælebs esset, aut vidua nubilis, quo posset jactura juvenum reparari, quæ bellis civilibus contigerat. Nam prope octoginta millia armatorum interierant.* Et de eadem in actis ejusce anni Dio, lib. LIV. Ὁ δ' Αὔγουστος τά τε ἄλλα ἐνομοθέτησε, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε, καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιίας ἆθλα ἔθηκεν. Ex Dionis verbis clarum, etiam ante curam eam fuisse Augusto ait enim βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια: & addit, ἔμπαλιν ἔθηκεν. Et non dubie aliquid super ea re latum in ejus sexto consulatu, annis decem ante. Suadet Tacitus hic: *Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quis pace & principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes; & lege Papia præmiis inducti*, &c. Sed latum imperfecte. Capita legis Juliæ fuerunt. Uti libertinas ducere liceret omnibus, præter Senatores. Uti sponsiones pactionesque nuptiales non ultra biennium differri jus esset. Uti divortiorum certus esset modus. aliaque quæ postea in legem Papiam mixta & inserta. Julia ergo, tempore à Papia distincta. præcessit enim XXV. solidis annis, & alucinati concinnatores legum qui confuderunt. Dico Juliam. verius fortasse, Julias: quia non semel tot annorum intervallo eadem de re latum ac relatum. ideoque proprie locutum Tacitum censeo, cum hic πληθυντικῶς scripsit, Papiam latam post Julias rogationes.

Lata autem Papia anno urbis DCCLXII. sene jam Augusto: & lata per Senatum. Itaque & nomen à consulibus illi, Papio Mutilo & Q. Poppæo Secundo. Dicta enim Papia Poppæa. Isidorus lib. V. *Sub Octaviano Cæsare suffecti Consules Papius & Poppæus legem tulerunt, quæ à nominibus eorum Papia & Poppæa nominatur, continens primum* (censeo emendandum, *patrum*, cum scriptum concise fuerit, *prūm*) *præmia pro suscipiendis liberis.* Caussa iterum ferendæ, è Tacito duplex: *incitandis cælibum pœnis, & ærario augendo.* Incitandis pœnis, id est, augendis: sincera modo lectio sit. Ambigo enim, & possit rescribi, *intendandis cælibes pœnis*, sive, *intendendis cælibum pœnis*, sensu clariore. Capita legis Juliæ confusa cum istius: ideoque passim scripta Jurisconsultorum laudata, *Ad legem Juliam & Papiam.* ita inquam, ut Papia quæ plenior acerbiorque, aboleverit & velut absorbuerit Julias leges. Latam dixi per Senatum: & verum est. eoque Paullus lib. V. ad legem Juliam & Papiam auctorem Senatum nominat: *Sed illud quæri potest*, inquit, *an idem servandum sit quod Senatus censuit, etiamsi in aliam personam captionem direxerit.* Capita ejus legis pluria fuerunt: adeo ut XXXV. laudet alibi Marcianus. Ea ut distincte proponam, ab homine me exiget nemo homo: confuse quædam recensebo, & uti dabunt se sub manum.

CAP. De enuptione extra gentem ordinemque. Uti omnibus ingenuis libertinas uxores ducere jus esset, Senatoriis exceptis. Concepta Capitis ejus verba, apud Paullum lib. I. ad hanc legem. Lege Julia ita cavetur, QVI SENATOR EST, QVIVE FILIVS PRONEPOSVE EX FILIO NATO CVIVS EORVM EST, ERIT: NE QVIS EORVM SPONSAM VXOREMVE, SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM; AVT EAM QVÆ IPSA, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, EIVE QVI IPSE, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT FECERIT SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO. Et è lege quidem Julia recenset Paullus: sed insitum in Papiam fuisse clare docet Celsus: *Lege Papia*, inquit, *cavetur omnibus ingenuis, præter Senatores eorumque liberos, libertinam uxorem habere licere.* Meminit & Dio ejusce capitis lib. LIV. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. Ubi tamen interpretis supina μετωρίᾳ vertentis. *Ac quoniam masculi patricii generis numerum patriciarum feminarum multo anteibant liberum fecit ut qui vellent (modo Senatores ne essent) libertas etiam* (cautius & verius, *libertinas*: ἐξελευθέρας enim Dio dixit, non ἀπελευθέρας. Ἐξελεύθεροι autem οἱ τῶν ἐλευθερωμένων υἱοί, ait Hesychius) *ducere possent, eorumque liberos legitimos esse jussit.* En. τὸ εὐγενὲς, *Patricium* ubique vertit. at *ingenuum* debuerat, ex vi verbi, legisque. Meminit iterum Dio lib. LV. in persona Augusti: Καὶ ἐξελευθέρας τοῖς γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ οὖσιν ἄγεσθαι συνεχώρησα. Et eodem errore ibi interpres, τὸ βουλευτικὸν, *Patricios* vertit: cum *Senatorios*, vere posset. Latum hoc caput matrimoniis frequentandis: ut si quem di-

 gniorem

gniorem amor aut voluntas traxisset ad impar jugum, lege jungi liceret. Nam antea vetitum. Neque Decemvirali lege, patricio cum plebeia, neque ingenuo cum libertina connubii jus. Prius abolitum. meminitque Livius l. IV. in oratione Canuleji Tribuni: & l. X. ubi matronæ Patriciæ Virginiam, quod è patribus enupsisset, sacris arcuerunt. Mansit posterius, ad hanc legem. Vide quæ Cicero Antonio de Fadia objecit, Phil. II.

Capvt subnexum forte priori: de connubio patronorum cum libertabus. Verborum partem Ulpianus appendit lib. III ad legem Juliam & Papiam: In eo jure, quod dicit. INVITO PATRONO, LIBERTAM QVÆ EI NVPTA EST, ALII NVBERE NON POSSE, PATRONVM ACCIPIMVS, &c. Et idem iterum l. XL. De divortiis: Quod ait lex, DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ QVÆ NVPTA EST PATRONO, NE ESTO, QVAMDIV PATRONVS VXOREM EAM ESSE VOLET. Vide interpretem eumpse Ulpianum: & adde l. I. De concub.

Capvt De sponsalibus. quando & qua fini contrahenda. Sumptum è Julia de maritandis ordinibus, indice Suetonio cap. XXXIV. *Cumque*, inquit, *immaturitate sponsarum & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit.* Sponsalium enim olim licentia, adspectu nullo ætatis. At Augustus, cum quidam immaturas plane virgines desponderent, & mariti essent non mariti: arcendæ huic fraudi tempus definiit ætatemque sponsionum: ita ut non ante decimum annum sponsa quæquam esset. Clare Dio lib. LIV. Ὡς δ' οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δ' ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντοιν γαμήσει τις. τουτέστι δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τήν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Id est: *At cum quidam pueras desponderent, & præmia nihilominus ferrent maritorum, rem opusque mariti non præstarent: statuit nullam sponsionem firmam esse, postquam, biennio exacto, nuptiæ non sequerentur: hoc est, ut omnino decennem despondere opus esset, siquis sponsionis ejus vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus, ad nuptias definita ætas censetur.* Xylander Dionis mentem plane hic non cepit. Facit huic capiti quod Cajus lib. I. Ad Juliam & Papiam scripsit: *Sæpe justæ ac necessariæ caussæ non solum annum vel biennium, sed etiam triennium & quadriennium & ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi sponsæve, vel mortes parentium,* &c.

Capvt de ætate eorum qui ducerent, quæve nuberent. Eo capite cautum ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet; neu vir minor sexaginta, quinquagenariam duceret. Lactantius lib. I. Senecæ verbis: *Quid ergo est quare apud poëtas salacissimus Jupiter desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit jus trium liberorum?* Et Appulejo in judicio objectum, quod Pudentilla *et anno ætatis sexagesimo ad libidinem nupsisset:* videlicet contra legem Papiam. Huic tamen capiti Claudius abrogavit, ut Suetonius notat cap. XXIII. *Capiti*, inquit, *Papiæ Poppææ legis à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto abrogavit.* Legerim, *addito*, vel *edito*. Edictum certe Claudii non fuit, sed Senatusconsultum. Ulpianus in Fragm. titul. XVI. *Sed SC. Claudiano major sexagenario si minorem quinquagenaria duxisset, perinde habebatur ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem.* Caussæ quæ Tiberium, quæ Claudium moverint, in aperto. Ille, quod plurimum fieri solet, spectavit: hic, quod per naturam potest. Adeo autem amare & virum exercere sexagenarius potest, ut sint octogenarii senes, iidemque patres inter exempla. At mulier quinquagenaria major, vix est, ut impleatur.

Capvt de libertate conjungendi; quod tamen XXXV. in ordine fuit. Martianus: *Capite trigesimoquinto legis Juliæ, qui liberos quos habent in potestate injuria prohibuerint ducere uxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt: ex constitutione,* &c. Simile in libertis, etiamsi juraverint, l. VII. De operis libert.

Capvt de intervallo temporis a morte conjugis vel divortio, ad conjugium novum. Neque enim probata Juliis legibus monogamia: sed ad matrimonia compulsi iterum, vidui, aut dissparati. Discreparunt in tempore Julia & Papia. Nam ut Ulpianus notat tit. XIV. Feminis lex Julia à morte viri, anni vacationem tribuit: à divortio, mensium sex. At Papia clementior, à morte biennium indulsit; à repudio, annum & menses sex. In Suetonio, Triennium leges: nec id te turbet. Exsolvit eum nodum Dio in oratione Augusti ad cælibes lib. LVI. Καὶ οὐδ' ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο. Id est: *Nec ad ista festinanter impuli vos, sed primum tres integros annos ad apparatum rei concessi, deinde binos.*

Capvt de præmiis maritorum, patrumque: quod in ordine septimum fuisse, colligas ex Agellii lib. II. cap. XV. Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia & prolem frequentandam. Præmia duorum generum, Honores & Commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis. Veluti, honestior in spectaculis locus. Suetonius Augusti cap. XLIV. *Militem secrevit à populo: maritis è plebe proprios ordines adsignavit.* Et ad eam sententiam accipio, quod poëta Hispanus facete scribit:

Spa-

Spadone cum sis eviratior fluxo,
Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasque & Idus, fibulasque censusque.
Sedere in equitum liceat an tibi scamnis
Videbo Didyme; non licet maritorum.

Præcesserunt item mariti in magistratu, & in fascibus. Agellius: *Capite septimo legis Juliæ priori ex Consulibus fasces sumendi potestas est, non qui pluris annos natus est, sed qui plures liberos quam collega aut in sua potestate habet aut bello am sit. Sed si par utrique numerus liberorum est, maritus aut qui in numero maritorum est præfertur.* In numero maritorum, id est, opinor, sponsus: vel etiam qui jus habeat ab Imperatore mariti. Id enim quoque dari solet, pariter ac jus liberorum. Didici ex unico Dionis loco lib. LX. de Claudio: Τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἐκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. id est, *Militibus, quoniam ex legibus uxores ducere iis non licebat, jura maritorum concessit.* Sed & plura maritis privilegia in sorte, in administratione provinciarum: quæ hauries ex præmiis patrum statim, ne eadem iteranda sint. Patribus certe, ut prædixi, præmia uberiora, & pleno velut dimenso legum. Idque non solum è Julia aut Papia, sed more Rom. prisco. *Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent* ait Livius lib. XLI. Item à Censoribus, *In quattuor urbanas tribus* (eæ autem minus honestæ) *descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni major ex SC. esset*, ait idem lib. XLV. Julius Cæsar, *agrum Campanum divisit extra sortem* XX. *millibus civium, quibus terni pluresque liberi essent*, ut notat Suetonius cap. XX & Appian. Civilium II. & exempla reperies fors sit plura. Sed Augusto in primis ea cura: non lege Papia solum, ut censent quidam haud è vulgo, sed jamdiu ante. Quod clarum ex iis quæ Dio scribit LIII. de præsidibus provinciarum, & LV. ante Papiam latam. Fateor tamen, quod Papia præsertim. Præmia πολυπαιδίας ex ea lege, non absurde fecero, si ordine proponam. Primum. Ut in petitione canditati præferantur, quibu liberi plures. Tacitus lib. II. *Contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.* Lex non alia quam hæc Papia. Secundum. Uti præferantur proletarii in sorte provinciarum: & easdem diutius obtineant. Prius membrum è Tacito firmo, Annal. XV. *Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant.* Alterum è Dione LIII. *Præsides*, inquit, *annuos & sorte lectos esse voluit*, πλὴν εἴτῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. id est, *nisi si cui multitudinis liberum aut nuptiarum causa privilegium esset.* Quamquam id ad sortem tantum referri fortasse par est, non etiam ad mansionem. Tertium. Præeant emineantque in omni magistratu. Colligas ex Agellii lib. II. cap. XV. verbis quæ supra. Et ab hoc exemplo est, quod qui plures liberos habet, in curia vel collegio primus sententiam rogatur; in albo & processu, ceteris præfertur. L. IX. C. De decur. Quartum. In honoribus petendis, gratia fit annorum qui liberos habent: & quidem pro numero liberorum. Exempli caussa, minores XXV. annis ad honores non admittuntur. nisi beneficio prolis. Qui ergo quinque habent anno vigesimo admittuntur, qui tres, vigesimosecundo, & sic deinceps. Vide l. II. De minoribus, quæ ad hanc sententiam clara. Et Plinii locum eodem traho, lib. VII. Epist. præter meam supra, aliorumque mentem. *Calestrium Tironem familiarissime diligo. simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit, ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Ubi vides dimitti etiam annos beneficio Cæsaris solere, quasi liberos haberent. Quinctum. Qui plures liberos habet i. e. in urbe tres, in Italia quatuor, in provinciis quinque, à cura, tutela, ceterisque muneribus personalibus immunis est l. II. De excusationibus l. I. C. Qui num. liberor. Sextum. Damnatorum liberi plures assem accipiunt, è constitutione Hadriani l. VII. De bonis damnat. Et ab ea mente Dio scripsit, Hadrianum mitiores pœnas reis irrogasse liberos habentibus. quod Cuiacius notavit pridem. Et plura, quæ facile colliges ex iis quæ dicam de mulctis. Ex his ortum celebre illud Jus trium liberorum (*Auctoritatem trium liberorum*, Tertullianus dixit, contra Valentinianos) quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius l. II. Epist. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quamquam parce & cum dilectu daret, mihi tamen, tamquam eligeret, indulsit.* Idem ad Trajanum lib. X. *Exprimere domine verbis non possum, quantum mihi gaudium attulerit, quod me dignum putasti jure trium liberorum.* Martialis,

Uxor cum tibi sit formosa, pudica, puella,
Quo tibi natorum jura Fabulle trium?
Quod petis à nostro supplex dominoque deoque,
Hoc dabis ipse tibi; si potes arrigere.

Idem de se:

Præmia laudato tribuit mihi Cæsar uterque,
Natorumque dedit jura paterna trium.

Origo ejus è lege Julia, uti discas ex Dionis apto ad hanc rem loco, l. LV. Ἡ δὲ δὴ Λιβία ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη. Οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. Ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. Id est: *Livia in numerum matrum quæ ter peperissent adscripta.*

Quibus

Quibus enim seu viris seu feminis fatum aliquod proventum tot liberorum negavit; iis lex; antea quidem per Senatum, nunc autem per Principem jura gratificatur natorum. ita ut neque pœnis orbitatis obnoxii sint, & præmia omnia multitudinis liberorum consequantur, paucis saltem exceptis. Ubi vides & feminis tribui solere id beneficium: quod primo & ex lege Julia, à Senatu petebatur; postea à Principe. quamquam ea verba perperam, in longe aliam sententiam abduxit interpres. Plutarchus de Vestalibus notat, eas sine tutore aut curatore res suas administrasse, ὥσπερ inquit, αἱ τρίπαιδες. At quod id solus Princeps dederit: clare Martialis:

> *Natorum mihi jus trium roganti*
> *Musarum pretium dedit mearum*
> *Solus qui poterat. valebis uxor.*
> *Non debet domini perire munus.*

Hoc idem, jus parentum Juvenalis appellat:

> *Jura parentis habes, propter me scriberis heres.*

& Tacitus hic privilegia parentum. Alii simpliciter etiam, Jus liberorum. In fragmento juris veteris, quod evulgavit doctissimus Pythæus: *Mulier sine auctoritate tutoris manumittere potest, si jus habeat liberorum.* Et Paulus lib. IV. Sentent. ad Sc. Tertullianum, plus semel. Jus liberorum tamen propria quadam & alia significatione capi in Ulpiani Fragm. titul. XVI. & l. 10. De jure liber. non vane, notat nostri ævi Jurisconsultus ad Fragmenta ea ipsa: & nodum quem Duarenus ligaverat I. Disput. cap. XL. docte solvit. Jubeo lucem huic rei mutuari te ab illo Sole, in eapse Fragmenta. Sed & quattuor liberorum jus fuit: quod pertinuit (nisi in aliena regione aberro) ad libertinas, non ingenuas. certe ita distinguit SC. Tertullianum, de quo vide Paullum l. IV. tit. IX. Quod tamen jus vetustius est illo SC. & mentio ejus in Suetonii Claudio capite XIX. ubi Princeps *Feminis* (quæ naves scilicet mercaturæ caussa fabricarent) *jus tribuit quattuor liberorum.* De præmiis, ista.

CAPUT de pœnis multisque cælibum & orborum. quæ etiam in lege Julia fuerant: sed Augustus, ut ipse apud Dionem fatetur, intendit auxitque. Pœna prima & maxima, Uti cælibes ex testamentis nihil caperent, nisi è proxime junctorum: orbi, non nisi dimidium. Melior ergo conditio orborum: & jure: quia mariti saltem. Sozomenus lib. I. Eccles. histor. discrimen hoc bene notat: Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι καιλίων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτῳ προσήκοντας τοὺς δὲ ἄπαιδας, ζημιοῦν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων.

Cælibes ergo nihil capiunt: adeo ut scripserit Ulpianus, *Cælibi relictum legatum caducum fieri, nisi legi intra centum dies paruerit.* Et respexit ad has pœnas Plutarchus, libello περὶ φιλοστοργίας. Ῥωμαίων πολλοὶ, inquit, γαμοῦσι καὶ γεννῶσι, οὐχ' ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν ἀλλ' ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. id est, *Romanorum plerique uxores ducunt & liberos serunt, non ut heredes habeant, sed ut heredes ipsi esse possint.* Nec vane imputat adulter apud Satyricum marito:

> —— *propter me scriberis heres,*
> *Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.*

Tertullianus de Monogamia: *Aliud est si & apud Christum Legibus Juliis agi credunt, & existimant cælibes, & orbos ex testamento Dei solidum non posse capere.* Ideo toties apud Jurisconsultos de solidi captione lectum quæsitumque ut l. LXII. l. LXXVIII. De her. inst. l. VI. De vulg. & pupil. substit. l. XII. §. fin. De jure fisci. quæ omnia proprie ad orbos spectant patresque solitarios. Quidquid autem hoc modo præter legem legatum aut relictum, caducum fiebat, ibatque in fiscum. ideoque caducaria lex Julia dicta alibi Ulpiano. Tacitus: *Lege Papia præmiis inducti, ut si à privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret.* id est, ærarium publicum bona quibus dominus non esset, occuparet. Ea enim mens; nec audio Vertranium emendantem, *ne si à pr. par. ces. v. p. o. populus vacantia teneretur.* quæ emendatio frigidior est, ut ille ait, Gallica nive. Ferretum potius audio, de corruptione, & defectu loci vere judicantem. Prior enim pars ad præmia delatorum attinet: quibus sequentia filo orationis non respondent. Rævardus noster ad l. CCVIII. De Reg. juris, ex his Cornelii verbis efficit, lege Papia discrimen nullum fuisse inter cælibes orbosque, & pariter omnes ab hereditatibus legatisque submotos. Discrimina quæ deinde reperta, esse à Tiberio qui legis ejus nexus multos exsolvit & nodos. Ambigo. Illud scio, ex Ulpiani titulo XIII. totum hoc zetema definiri potuisse: integer exstaret modo. At nunc nihil præter indicem est, *De cælibe, orbo, & solitario patre.* Et quidem si cælibes nihil acceperint, uti certum: orbos semissem habuisse, solitarios patres majorem aliquam portionem, ratio consentit.

CAPUT de iis quæ conjuges inter se capiunt, adfine priori. Ulpianus tit. XV. *Vir & uxor inter se decimam matrimonii nomine capere possunt. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt.* Vide eumdem Ulpian. tit. XVI. *De solidi capacitate inter virum & uxorem.* Caussæ enim sunt, è quibus solidum interdum conjuges capiunt: quas omnes clare ibi recenset Jurisconsultus. Respexit huc orator vetus: *Placet ergo ò leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus dari?* Decimaria ea lex sublata. l. II. C. de inf. pœn. cæl. & orb.

CAPUT de bonis libertorum. Vide Ulpianum

tit.

tit. ult. & inst. l. III. Caput item de liberatione operarum: cujus verba l. XXXVII. De operis libert.

CAPUT de divortiis, quo modus impositus eorum crebritati. Clare Suetonio traditum, in Aug. cap. XXXIV. Juvat aliquid Quinctilianus, qui de quinquennio suggerit in sterilitate. Themate Declamationis CLI. *Intra quinquennium non parientem repudiare liceat.* Eodem capite injusti divortii pœnæ: & ut dotem amittat, cujus culpa divortium factum. Eoque de dote, multa in Comment. Jurisconsultorum ad Papiam legem. vide l. LXIV. Soluto matrimonio. Plura capita omitto sciens volensque: quia ad subtilitates potius juris pertinent, quam cognitionem antiquitatis.

Ego si quid in his humanitus omisi, commisi: adde, corrige, ignosce. Illud moneo, in veteri Pandectarum Græcanico indice, Juliam & Papiam κατ' ἐξοχὴν, & quia in jure plurimi usus, appellari ἁπλῶς Leges. Ita invenies Μαυρικιανȣ̃ *Ad Leges* βιβλία ἕξ. Τερεντίȣ Κλήμεντος *Ad leges* βιβλία εἴκοσι Μαρκέλλȣ *Ad leges* βιβλία ἕξ Γαΐȣ *Ad leges* βιβλία δεκαπέντε. Παύλȣ *Ad leges* βιβλία δέκα. Ὀυλπιανȣ̃ *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. & cave aliter acceperis, quam ad Juliam & Papiam leges. Argumenta clara: quoniam & numerus librorum fere convenit; & nusquam ii scriptores in Pandectis simpliciter Ad leges laudantur, sed ad Juliam & Papiam saltem. Scies & illud, valuisse has leges ad Severi Imp. ævum, qui non abrogavit quidem, sed imminuit: maxime ea parte, qua fuit de gignendis liberis. Tertullianus Apol. cap. IV. *Nonne & vanissimas Papias leges, quæ ante cogunt liberos suscipi, quam Juliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Severus constantissimus Principum exclusit?* Cælibatus deinde pœnas sustulit Constantinus propter Christianos παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ θεὸν ἀσκȣ̃ντας· Euseb. in vita Constantini, & Sozomenus lib. I. Carpsit Papiam & in parte Theodosius, ut habes l. I. C. de jure liberorum; & principes secuti. Sed nos satis exspatiati, ad lineas redeamus, quod dicitur, & in gradum.

D.

Cap. 29. OPinor Augusti & deinceps ævo, fuisse annum vigesimum quintum, sed incipientem. Vigesimus quartus, inquam, expletus sufficiebat. Argumento, quod *Tiberius Quæstor fuit, undevicesimum annum agens*, ait Vellejus: atque ille ipse non nisi *quinquennio maturius quam per Leges*, ut Dio lib. LIII. & Tacitus statim notat: ergo ille legitimus annus. Certe non intra. argumento Quinctiliani verborum lib. XII. *Calvus, Cæsar, Pollio, multo ante quæstoriam omnes ætatem gravissima judicia susceperunt.* Atqui anno *uno & vigesimo Cæsar Dolabellam, altero & vigesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus*, ait alibi idem scriptor. Nec multum citra. quia reperio Catonem XXIX. ætatis, Gracchum vigesimo septimo Quæsturam gessisse. Plinii locus est, qui XXII. adstruere videatur, ad Trajanum: *Cautum est domine, Pompeja lege ne quis capiat magistratum, neve sit in Senatu minor annorum* XXX. *Secutum est dein edictum Divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere.* sed cum is ad provincias, & proprie ad Bythyniam spectet, nihil muto. Quod vero diserte finierim vigesimumquintum: inducit me Dio lib. LII. Qui ex decreto Mæcenatis (quod secutus haud dubie Cæsar, aut ut melius dicam, accommodata à Dione tota oratio illa ad formam reip. Augustææ) Senatoriæ ætati definit annum XXV. Quæstura autem primus gradus in Senatum: illa ergo etiam Quæstoria ætas. Colligas & non obscure idem ex l. II. De minoribus.

E.

OLim Censoribus viarum cura. Cicero de Legibus: *Censores urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* Deinde Quattuorviri instituti; quorum proprie id munus. Pomponius De origine juris: *Eodem tempore & Quattuorviri qui curam viarum gererent constituti.* tempus intellegit, post creatum Prætorem peregrinum, qui fuit annus urbis DX. Ii videntur à Varrone non inconcinne dicti *Viocuri.* Antiqui ergo quattuorviri viarum. sed non sufficientibus iis, additi duo, factique Seviri, uti docebo mox ex Dione. Etiam Curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho dicitur: Thermus Flaminiæ, Ciceroni. Augustus deinde, *quo plures partem administrandæ reip. caperent* (ait Suetonius) *nova officia excogitavit, Curam operum publicorum, Viarum, Aquarum.* Sed quomodo vova, si jam ante. Quattuorvir viarum, si Curatores? Silent scholiastæ: sed vere dicam ego. Curatores ante Augustum, fateor: sed nec perpetuum id, nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Quod ad IV. viros: scito discretum à Curatoribus eorum munus. Quattuorviri vias urbis curabant: Curatores, eas quæ extra urbem. Docuit me hoc Dio lib. LIV. de Viginti viris: ubi clare scriptum è Seviris viarum, amotos ab Augusto duos qui vias curabant extra muros; τȣ̀ς (ait) ἔξω τȣ̃ τείχȣς ὁδȣ̀ς ἐγχειριζομένȣς: retentos quattuor; qui in urbe. Ergo sub Augusto & Curatores viarum & Quattuorviri, quorum munera locis regionibusque distincta. Et digniores sane Curatores: quia in vias illas grandes extra urbem, sumptus & moles major. Ideo Plinius gratulatur Cornuto de eo munere, lib. V. Epist. *Recesseram in municipium.* Cap. 31.

nicipium, cum mihi nunciatum est Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio adfectus & ipsius & meo nomine. Et Statius Plotium dilaudans, IV. Silv.

> *Te Germanicus arbitrum sequenti*
> *Annonæ dedit. omniumque late*
> *Præfecit stationibus viarum.*

Et in lapidibus passim inter alios honores insculptum, CVRATORI. VIARVM. aut plurimum, CVRATORI. VIÆ. APPIÆ. Salariæ, Flaminiæ, &c. nominibus expressis. quia fere Curatores dabantur certis viis, uni pluribusve. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, à quibus mancipes redimebant, & quorum negligentia hic culpata.

F.

Cap. 36. Euripides,

> ——— Ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν,
> Δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν.

Servulus apud Plautum:

> *Ego interim hanc aram occupabo.*

Tibullus alludens:

> *Et Veneris sanctæ considam victus ad aram*

Et bene, *considam.* quia supplicum, sedere. Nec diis modo is honos, sed etiam heroibus quibusdam? ut Theseo Athenis. Plutarchus: Κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον, ἔστι δὲ φύξιον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας. Itemque Regibus. uti Decium Magium Cyrenas tempestate delatum, ad statuam Ptolemæi regis confugisse Livius tradit lib. XXIII. Romæ haud ita frequens ille mos. nec libera rep. quidquam reperio, præter Romuli asylum. Initium ei fuit à templo Julii Cæsaris, quod Triumviri exstruxere, cum hoc jure, ut perfugium in eo cunctis esset. Dio lib. XLVII. Ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀνδρηλατεῖσθαι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων, ἐδεδώκεσαν. id est: *Edixere etiam Triumviri, ne quis, qui impunitatis causa in templum D. Julii confugisset, inde ejici vel abripi posset. quod ante ne Deo quidem cuiquam concessum, exceptis iis quæ ad Romuli asylum pertinent.* Quæ postrema Dionis caute lege. Vereor enim ut erret. Nam præter Romuli asylum, etiam Dianæ in Aventino monte templum idem jus habuit: quod clare notat Dionysius Halicarnas. IV. Antiq. Sed sub Impp. tamen maxime invaluit: nec templa solum, sed statuæ eorum imaginesque passim perfugium servis. Seneca de clementia lib. I. *Servis ad statuam licet confugere. cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetat.* Ulpianus in Pythœanis Fragmentis: *Ideoque cognosce de querellis illorum qui ex familia Julii Sabini ad statuam confugerunt, & sive durius habiti quam æquum, vel infami injuria adfectos cognoveris, venire jube, ut in potestatem Sabini non revertantur.* Etiam ingenuis, injuria adfectis. Sueton. in Aug. *Antonium juvenem simulacro Divi Julii, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit.* In Tiberio, de Agrippina: *Novissime calumniatus modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere velle.* Resque eo evasit, ut non periculi solum fuga, imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Ea arrepta, inferre injuriam licebat, non solum vitare. Vides hic in Tacito: & eleganter in Philostrato De vita Apollonii lib. I. *Erat,* ait, *apud Aspendios asylum Tiberii, statuæque sanctiores illis in locis venerabilioresque quam Jovis Olympii simulacrum habebantur. ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quod servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat.* Itaque subvenerunt mox leges: &, *Ne ad statuas vel imagines quis confugiat, Senatus censuit; eumque qui imaginem Cæsaris in invidiam alterius prætulisset, in vincla publica coërceri Divus Pius rescripsit*, ait Callistratus l. XXVIII. De pœnis. Sed & statuæ deorum eodem jure. itaque quibusdam adscriptum, A servo non tangi. Lavinii, marmorea basis,

> MAVORTIO
> SACR.
> HOC. SIGNVM
> A. SERVO. TANGI
> NEFAS. EST.

G.

Liceat ἐν παρέργῳ lucem facere optimo scriptori, qui sæpe nobis. Ego non alios censuerim, *gladios Drusianos*, quam illos quibus usi gladiatores. Mos enim, priusquam paria committerentur, ut sicæ, sive gladii quibus pugnaturi, Editori publice exhiberentur, satisne essent acuti. Suetonius in Tito, cap. IX. de conjuratis duobus: *Ceterum ipsos non solum familiari cœna adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ad quem locum nihil videre interpretes (quod per gratiam eorum dicam) scio. Intellegit Suetonius: hos ipsos gladios ex more jam dicto: ideoque Victor, *petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem.* Sed apertius ipse Dio in Nerva, de Crasso & Calpurnio: Παρεκαθίσατο δὲ αὐτοὺς ἔν τινι θέᾳ ἀγνοοῦντας ὅτι καταμεμήνυνται, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ξίφη, λόγῳ μὲν ἵν' ἐπισκέψωνται αὐτὰ, ὅπερ εἰώθει γενέσθαι, εἰ ὀξέα ἐστὶν, ἔργῳ δὲ ἐπιδεικνύμενος ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλει, &c. *Collocavitque eos in spectaculo quodam juxta se, ignaros quod proditi essent, iisque gladios tradidit, verbo quidem uti inspicerent (quod fieri solitum) satisne acuti essent, re autem vera ut ostenderet,* &c. Caussa ergo huic quasi proverbio, quod cum Druso crebro edenti gladiatores, gladii exploran- Cap. 37.

di

di offerrentur: non admittere solitus nisi acutissimos sit. Jure ergo ille sanguinarius: lenissimus contra M. Antoninus, qui gladios acutos iis non permisit, sed hebetes dumtaxat & obtusos.

H.

Cap. 43. Rhenanus in Oratione Eumenii Rhetoris, qua est: *Merentur & Galli nostri, ut eorum liberis quorum vita in Augustodunensium opido ingenuis artibus eruditur*, &c. contra veterem editionem rescribere audet *Augustoclivienssium*. itaque edidit. Os hominis? Scilicet tota ea oratio in Cliviensium scholis instaurandis occupatur: quarum memoria (nisi apud hunc dormitatorem) nusquam aut nomen. Adfero tibi tuam gloriam Augustodunum: vel uno ictu, quem vitabit ipse. Scriptum ibi enim: *Civitatem istam & olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Qui autem è Gallis, fratres populi Romani. præter Æduos? quorum hæc urbs caput. At enim ibidem scriptum (id nuper homo amicus mihi objiciebat) *latrocinio eam Batavicæ rebellionis obsessam fuisse.* quod vix convenire putabat in Æduos, qui à Batavis siti longo intervallo. Sed vito facile petitionem ejus, & discedo latere tecto. Nam corruptus locus, scriboque, *Bagaudicæ rebellionis.* Batavi latrones numquam ad ea penita loca; nec latrocinii Batavici mentio in mediterraneis, sub id ævum. At de Bagaudis, auctores credendi qui res scripserunt Diocletiani. Victor: *Namque ubi comperit Carini discessu Ælianum Amandumque per Galliam excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris plerasque urbium tentare: Maximianum Imperatorem jubet.* Salvianus lib. v. de Gubernat. *Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, & migrasse non pœnitet.* Vide & Orosium lib. VII. ubi tamen, *Baticadæ* in manusc. codice, qui apud me est, legitur, sicut & *Baccharidæ* in Eusebii Chronicis. Spernimus ergo Augustoclivienses, Rhenani colonos novos: & Mæniana illa Augustoduni constituimus, ut hic ex Tacito vides, vetustissima post Massiliam bonarum artium sede.

ADD. Ergone certamen mihi novum, pro veteribus Mænianis? novum & magnum, cum viro magno. Tecum Stephane Pighi. qui in Hercule Prodicio nuper, ipso aditu tui operis, ita acriter & multis machinis eas oppugnasti, ut nesciam an sim repugnando. Tamen quia caussæ bonitas, nisi fallor, à me est, nitar pro veritate. disponam hanc stili aciem, manus tecum conferam; sed ut cum amico, plane amice. Ut non solum sine plaga pugna hæc sit, sed sine sugillatione aut morsu: sicut decet mitium dearum alumnos.

Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.

Quisquis hæc leges, affectum in me aut pro me pone: Μικρὸν φροντίζων τῦ Λυψίυ, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον. Dixi ego nobiles illas Oratione Eumenii scholas (Mænianas ipse appellat) Augustoduni in Celtica fuisse: tu Pighi Augusto-Clivii eas collocas in extrema Belgica ad Rhenum. Ita toto solo & cælo, quod dicitur, dissidemus. Tua argumenta prævidebo, subferam mea. Ais primo, niti te sacra Constantii Cæsaris epistola (ea Orationi inserta est) in qua Augusto Cliviensium oppidum diserte nominatur. Verba: *Merentur & Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augusto Cliviensium opido ingenuis artibus eruditur: & ipsi adolescentes, ut eorum indoli consulere cupiamus.* Hoc, Pighi, adfers? vide ne Lunam hanc, quod Græci dicunt, in te detrahas: aut, quod Latini, asciam tuis ipse cruribus illidas. Nam ita quidem Rhenanus vulgavit, fateor: sed, quod scire te tua interest, aliter & à mea mente diu ante illum Cuspinianus, in quo reperies, *Augustodunensium opido*, clare. Utri credendum magis? ego huic censeam, non solum quia vir simplicissimæ probitatis, sed magis quia libris probis & vetustis usus (tota Editio docet; infinitis partibus illa Rhenani melior, imo & auctior) quos alter habuisse fatetur nullos. Igitur hoc telum anceps, aut tibi adversum: ideoque validiore jam pugnas. Exstat ipsius Eumenii, inquis, Clivii etiam nunc statua, monumentum & Scholæ olim, & ejus doctrinæ. Commovisti me eo argumento, cum legi, fateor: sed idem facile in gradum reposuisti, descriptione quam addis. Qui enim evincis, aut illam talem statuam Eumenii esse, aut prisci omnino ævi? *Stat*, inquis, (nam verba tua usurpo) *in vestitu sui temporis. tunica videlicet talari tectus, & calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, & supra pedem execti atque fenestrati sunt. Comam in fronte & cervice decurtatam æqualiter constringit vitta; sicut ventrem latus baltheus atque bullatus. Dextra massam vel auri vel argenti in patera positam præsentare videtur. sinistra tenuit ferulam demissam, magisterii insigne.* Tuam fidem, Pighi. Hæc insignia Eumenio Rhetori conveniunt? Baltheusne? qui militum esse solet. Vittane? quæ sacerdotum. Ferula? quæ pædagogorum: non istorum (qui publice & cum dignitate docebant. Jam coma illa sic decurtata, tunica illa ad talos, & calcei: numquam à tam prisco habitu mihi videantur, quidquid adferat tua Peitho. Velim & illud bona venia quæsitum. an nomen Eumenii insculptum in hac statua est? non enim dicis. Si est: aliquod pro te argumentum fateor, sed fluxum; quia plures fuerunt Eumenii. si non est; quid urges nos ancipiti conjectura? Sed transis ab hoc musculo ad duplicem Arietem: quos intorques verbis & viribus Eumenii, & mœnia nostra valde quatis. Primum, inquis, Eumenius ipse docet sentire se de Clivio, cum ait, *urbem suam latrocinio Batavicæ rebellionis obsessam, Romani Principis auxi-*

 lium

lium flagitasse. Belle hoc in Rhenanos accolas convenit, qui vicini Batavis: in Augustodunenses qui potest? aut quis credat Batavos ab extremo Oceano, per tot sola terrarum, in mediam Celticam penetrasse? idque cum tot oppida interjecta, & præsidia ubique Romana. Ne ego quidem, mi Pighi, credo. sed arietem hunc tuum pridem haud incallide laqueo averti. Nam vitium hic verbi esse, & *Bacaudicæ* legendum, docui in Commentario meo: quem peto legas. Ætolica hæc audacia est, inquis. Non est. vide tempora, vide historiam: optime de Bacaudis omnia conveniunt: haud æque de Batavis. qui Romanis tunc fidi; qui fracti, & injurias à Barbaris varias acceperunt, non ipsi aliis intulerunt. Tu ipse hæres, & ambigue obsidionem hanc ad Taciti Imp. tempora refers: sub quo Franci aliæque Germanorum gentes Bataviam & Galliam vastarint. Sed qui doces ipsos Batavos aliena tunc vastasse? Id enim necessum est, si proba verba *Batavicæ rebellionis*. Vocat etiam *Latrocinium*. quod à me est, quia Victor aliique Bacaudas hos appellant, *agrestes, ac latrones*. Argumentum ultimum. Verba, inquis, Eumenii ita clare & graphice Clivium & finitimæ regionis situm describunt, ut trahi aliorsum nulla vi possint. Videamus ponam ipsa pluscula. *Nisi forte non gravior Britanniam ruina depresserat, quam si perfuso tegeretur Oceano: quæ profundissimo Pœnorum* (ita Rhenanus: tu *Pictonum* legis: Cuspinianus, *pœnarum*, quem sequor) *gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit. Aut hæc ipsa, quæ modo desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desederat: quam si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset.* En, velut in tabula, ut ais, depictam exponit Bataviam cum vicina Germania: quos ramis suis Rhenus circumfundit, & Mosa aluit, & Oceani sinus ubique tangunt. *Ubi autem Æduis mare alluens? ubi circumfusa flumina?* Pax, mi Pighi, objecto lanæ facco Arietis hujus ictum mollio & excipio. Æduos non describi fateor: affirmo totam Galliam, in qua Ædui. Franci quæ loca magis vastarunt, imo ceperunt sibi & insederunt, quam Galliam? Itaque cum Francos nominet, vides quam apposite & omnium historiarum ejus ævi consensu, ad Galliam id trahamus. Sed ubi mare, inquis, & flumina? conspicua & in aperto. Quid enim clarius quam Galliam mari utrimque allui? quid certius quam Rheno & Rhodano circumfundi, & multis aliis fluminibus perfundi? Itaque mi optime & doctissime Pighi (talis revera es) vide ne dum nimium pro gloria Clivensium tuorum Principum (cui & nos ex animo favemus, sed vanis rerum eam non augemus) pugnas, veritatem deseras. quam nos fulcimus his etiam argumentis.

Primum quæro, Ubi, aut à quo scriptore idoneo & veteri nominatum istud Clivium? adfers nullum. Nam quod Antoninus Clevum nominat, in Britannia scilicet id ponit, in hoc limite nusquam. Conjecturas aliquot recenses, & nescio quid ex vulgi fama de Julio Cæsare. sed obsecro, si tam vetustum hoc opidum sive castrum: nonne mirum silentio id ab omnibus superis, mediis, imis scriptoribus quasi de compacto præteritum? Et ferrem, si in vili loco. sed urbem Mænianis istis celebrem, Coloniam populi Rom. (nam hoc quoque Eumenius tradit) verbulo nusquam nominari, quæ incuria vel potius injuria est?

Deinde. Clivium tuum in Rheni limite situm est, in confinio tot Barbarorum. Quis acri pectore tibi dabit, Scholam institutam in officina illa Martis?

Tertio. Magna & ampla ea urbs fuit, de qua Eumenius agit: templa pulcherrima habuit: Capitolium, & Aquæductus, & omnia more Romano. Cedo, ubi apud vos hæc vestigia? Suspicione levi ea quæris: sed re & veritate reperies Augustoduni. Ejus *muros spatiosi ambitus* alibi Ammianus appellat: *mœnium Augustoduni magnitudinem vetustam*, alibi: & clara indicia etiam nunc exstant indice & teste Petro San-Juliano.

Quarto, Scribit Eumenius, *civitatem istam & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam.* Nonne verissimum & testatissimum illud in Æduis? de Clivio ubi tale repperis? Perfugium quæris in Batavis. & illi etiam, inquis, appellati fratres & amici populi Romani. Scio & Commentariis meis jampridem inserui: sed hoc quoque scio, quod non vulgo. & si Batavi; non tamen ideo vicini Galli. Alia illorum caussa est, qui tributorum immunes, semili-beri, arma tantum & viros imperio suppeditabant. Itaque jure socios se dixerunt, fratres, amicos. In vobis quid simile? qui veri Galli & tributarii, jam diu grave jugum ferebatis Romanæ servitutis.

Quinto. Vetustissimæ sunt illæ Eumeniæ Mænianæ. Colligas vel ex his verbis: *Mænianæ illæ scholæ quondam pulcherrimo opere & studiorum frequentia celebres.* Quod de Augustoduno certum: ubi Scholam à nobilitate omni Gallica frequentatam, Tacitus jam inde sub Tiberio agnoscit. De Clivio nihil tale habenus, præter suspicari.

Sexto. Mænianas illas *inter Apollinis templum atque Capitolium* Eumenius ponit. Atqui Apollinis quoque templum in Flavia Æduorum sive Augustoduno inclutum fuisse, alius Panegyristes testatur in Oratione Constantino dicta.

Postremo. Eumenius, *Artifices Transmarinos, & ex amplissimis Provinciarum ordinibus incolas novos indultos* suæ civitati ab Impp. scribit Alius Orator in Panegyrico ad Maximinum: *Civitas Æduorum*, inquit, *ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ provinciæ redundabant, accepit artifices.* Nonne eadem de re palam atque urbe loquuntur? Et quid verba facio? citius pili nascan-

nascantur in hac manus vola, quam opinio tua, Pighi, in mea mente. ex iis quidem, quæ adhuc dixisti. Nam firmiora si adfers: facile ego Plancus aut Deillius, nec morabor transfugii (dummodo in Veritatis castra) ullam notam. Hæc candide à me scripta. homo candidissime, sine ulla frontis nubecula, sic leges.

I.

Cap. 53. Seneca De Beneficiis: *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: (jam enim exercitatæ aures, oneri ferendo sunt:) junguntur inter se, & insuper alii bini supponuntur* (forte *suppanguntur.*) *Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia singulis auribus pependissent.* Tertull. acute, De habitu mul. *Graciles aurium cutes Calendarium expendunt, & in sinistra per singulos digitos saccis singulis ludit.* Augustinus hoc amplius querltur, suo ævo insanisse in turpi isto aurium cultu etiam viros, quem vide, si lubet, Epist. LXXXIV. Eum luxuriæ ritum referre quidam conantur ad ævum priscum, ex Valerii verbis l. v. cap. II. de Martio exorato à feminis: *In quarum honorem, Senatus matronarum ordinem benegnissimis decretis adornavit. Sanxit namque uti feminis semita viri cederent, confessus plus salutis reip. in stola, quam in armis fuisse; vetustisque aurium insignibus novum vittæ discrimen adjecit.* legunt enim, *inaurium insignibus.* Non probo. & fortasse nec notæ quidem tunc Italiæ gemmæ. Scripserim, *vetustisque crinium insignibus?* Crinibus enim posituque comarum, matronæ antiquitus discretæ ab innuptis. Tertullianus, de Virginibus velandis: *Simulque se mulieres intellexerunt, vertunt, capillum, & acu lasciviore comam sibi inserunt, crinibus à fronte divisis apertam professæ mulieritatem.* Plautus Milite:

Utique eam ornatam adducas matronarum modo,
Capite compto, crines, vittasque habeat.

Mostellaria:

Soli gerundum morem censeo, & capiundos crines.

id est, nubendum. Festus: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod,* &c. Senis crinibus, id est, sex crinium orbibus, sive sertis. Implexi igitur capilli matronales, ut exemplum petere licet à statuis nummisque: virginum puerorumque, cirri, & cincinni. Ammianus lib. XIV. *Et licet quocumque oculos flexeris, feminas affatim multas spectare cirratas; quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum.* Cirratas, capio innuptas: uti Persius eodem epitheto de pueris, *Ten' cirratorum centum dictata fuisse.* Valerii ergo mens, præter crinium discrimen, adjectam illis & alteram vittam. De qua Capellam accipio lib. I. de nupt. Philol. *Juno quoque ex purgatioris auri splendente vena addiderat crinibus sociale vinculum.* Propert.

Vinxit & acceptas altera vitta comas.

Ubi legi in vet. cod. *aspersas*; & placet. referoque ad aspersionem aquæ nuptiis solennem. De qua idem:

Et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis
Vitta data est.

Sed redeo ad nostrum.

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM IV.
ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

Cap. 42. omuli lege, matrona adulteri rea, marito permissa cognatisque. Ii, uti visum, multabant, puniebant: Sed utrumne morte? Puto, verecunde contra virum doctum, licuisse. Ex Dionysio, qui lege regia maritum constituit κύριον τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας, *arbitrum magnitudinis pœnæ.* Ex jure ipso. quia mulier quæ juxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, ut proles in patris. Ex Tacito: apud quem *Plautius, prisco instituto, de capite famaque conjugis, propinquis coram, cognovit, & insontem nuntiavit.* Ait, capite famaque: Si in superstitionis crimine marito id juris: credo & in adulterii. In eas quæ sacris Bacchanalium incestu usæ, cognati maritique intra domos animadverterunt, ajunt Livius & Valerius: nec dubito, quin ea animadversio ad caput pertinuerit. Denique Egnatius quispiam uxorem, quod vinum bibisset, fusti interemit, idque factum non modo accusatore, sed etiam repre-

reprehensore caruit: quidni idem juris in graviori culpa sit? Argumentum à Catone non petam, qui ait: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses, impune necares.* Vanum enim. & pertinere tantum videtur ad deprehensam. Tamen hoc fateor: eo severo jure perquam raro maritos usos: moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent, multarentque dote. Id jus (sive mos fuit) Plautus indicat Amphitruone:

Quid si adduco tuum cognatum huc, à navi Naucratem,
Qui mecum una vectu'st, una navi: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Numquid caussam dicis, quin te hoc multem matrimonio?

Et respondet mulier, *Si deliqui, nulla caussa est.* Et clare Valerius lib. VIII. cap. II. *Cum C. Titinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam spoliare dote conaretur.* Portius Latro, contra adulteram: *Illud, judices, mihi tormento est, quod notata judicio vero, ut multiplicatam dotem perdat; plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quam quantum damnatæ perdendum est.* Hæc antiquitus obtinuisse videntur. quibus addo: Si mariti cognatique dissimulabant, aut, ut Livii verbis utar, idoneus in privato supplicii exactor nemo erat: non raro, publico judicio, persequebatur id crimen magistratus. Et præsertim Ædilis. ac damnatos damnatasque apud populum reperio pecuniaria multa, imo exsilio interdum. Exempla adduxi supra, de Vistilia: & nunc non repono. Adde è Valerio de Cn. Sergio Silo, *cui promissorum matrisfamiliæ nummorum gratia dies ad populum dicta, damnatusque.* lib. VI. Nec plura reperio prisco ævo. Lex Julia secuta est, ferente Augusto. Pœna ejus in volumine Digestorum, quod miremur, non expressa: & ideo ferram inter se reciprocant viri docti. Capitalem eam fuisse plures senserunt, deterioresque: Relegationem tantum, pauci bonique. Et hercle non fuit mors. Ex Taciti verbis lib. III. de Julia filia, neptique: *Adulteros earum morte aut fuga punivit.* statimque addit, culpans Augustum: *clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.* Nam intellegit Julias leges. Ne exsilium quidem, ex eodem loco: sic enim interpretor, fugam. & ex hoc, qui in manibus: ubi Tiberius contra legem Juliam, severitatem pervicaciter amplexus, Aquiliam exsilio damnat. Exsilium intellego, perpetuum, quod sit vice deportationis. Esto igitur Relegatio. Facit huc illud Taciti de Vistilia. *Eaque in insulam Seriphon abdita est.* id est, in insulam relegata. & paullo clementius de Manlio, relegatione simplici: *Adultero Manlio Africa atque Italia interdictum.* Juvat aliquid illud Ovidii, qui ob adulterium damnatus: *Namque relegatus, non exsul dicor.* Et rationes quædam ex jure scripto: quas pete à Cujacio l. VI. Observat. cap. XI. Nodus aliquis esse possit in Jurisconsulti verbis ad l. Juliam: *Adulterii damnatam si quis duxerit uxorem, lege eadem tenetur.* quod tollere videtur relegationem. Et in verbis Portii Latronis, quæ supra: è quibus mulcta dotis saltem erui potest, & infamiæ nota. Portius autem posterior Julia lege. Dicam vere, parum certa res est: & exempla relegationis quæ in historia in personis eximiis, videri possunt à severitate Principum, non à lege: aliudque servatum fortasse in hominum vulgo. Ni fuisset; non illæ tam frequentes essent de adulteriis apud scriptores id ævi querelæ. Seneca audet scribere: *Numquid jam ullus adulterio pudor est? postquam eo ventum est, ut nulla maritum habeat, nisi ut irritet adulterum.* aliaque passim reperies in eam sententiam; parum probabilia, si relegatio & fuga, adulterii pœnæ. Quidquid ejus est: capitale postea id crimen factum, ut ex Apulejo notat idem Cujacius: cui adde Arnobium lib. IV. *Adulteria tamen legibus vindicant, & capitalibus adficiunt eos pœnis, quos in aliena comprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione jecisse.* Et gladio animadverterunt non in adulteros modo, sed omnes impudicos stupratoresque, Wandalicæ leges, ut legi apud Salvianum l. VII. *Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones decretorum, gladio impudicitiam coercentes.*

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM V.
ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

Cap. 4. cta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inscriptum quidquid apud patres diceretur, agereturque. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur, à Julio Cæsare: qui consul, *Inito honore, primus omnium instituit, ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur.* Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Suetonius cap. XXXVI. *Auctor & aliarum rerum Senatui fuit: in quis ne acta Senatus publicarentur.* Conficiebat ea quispiam è Senatu: scilicet ne arcana patrum sciret non è patribus. Colligimus ex Tacito hic, qui Junium hunc Rusticum Senatorem ostendit infra: *Quod fraude unius Senatoris elusa majestas imperatoria esset.* Et Spartiano. qui Hadriano munus hoc tribuit post Quæsturam. *Post Quæsturam*, ait, *acta Senatus curavit.* eumque vocabant A cura Actorum, vel, ab Actis Senatus. Lapis vetus, C. PORCIO. C. F. QVIR. X. VIRO. STLITIB. IVDICAND. ADLECTO. INTER. QVÆSTOR. AB. ACTIS. CEN. Conficiebat dixi Senator: sive præerat conficiendis. cui tamen adjuncti scribæ censualesque, quos à re Actuarios item dicebant. Capitolinus Senatusconsultum Tacitum ita describit, *ut non scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnia officia censualium scribarumque complerent, nequid forte proderetur.* Censuales illa ætas dixit, librarios, scribas, tabellionesque. Inde titulus in Codice l. x. conceptus, *De tabulariis, scribis, logographis, & censualibus:* inde & Censuale officium, haud absimili sensu, l. XVIII. c. De testamentis. Eaque mente Tertullianus Apol. cap. XX. *Græcorum censuales conferendi.* Actuarii qui excipiunt scribuntque, ut Julio Suetonii cap. LV. Senecæ epist. XXIII. *Non quidem hæc quæ alienis verbis commodatur, & Actuarii vice fungitur:* & Glossis Græcis, ὑπομνηματογράφος, *Actuarius, Memoralius.* Qui non in urbe solum, sed in provinciis militiaque. Actuarii in militia, lib. v. c. De erogatione militar. annonæ. Et Spartiano: *Ipse quod matrimoniis militum & militarium corrumpendis operam daret, à quodam Actuario, cujus uxorem stupraverat, percussus est.* Quos eleganter & cum adfectu describit Victor in Gallieno: *Actuarii*, inquit, *genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum, annonæ dominans: eoque utilia curantibus & fortunis aratorum infestum: prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit.* Satis de Actis Senatus: venio ad populi. Ea dicta Publica acta, Suetonio in Tiberio cap. v. & alias passim. Idem Diurna, quia in dies conficerentur, Tacito lib. XVI. & XIII. Item Urbana. Sæpius etiam ἁπλῶς, Acta, κατ' ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comitia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. De judiciis suppliciisque admonuit Ammianus lib. XXI. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub Præconibus Tauro.* Ubi & formam aliquam servabis conficiendorum Actorum. De ædificiis, Tacitus lib. XIII. *Nerone II. L. Pisone Cos. pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat laudandis fundamentis & trabibus, quis molem Amphitheatri Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi Rom. repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* De nativitatibus Suetonius sæpe: qui plerumque argumenta sibi sumit de die cujusque principis natali, ex Actis. ut Tiber. c. v. Cal. cap. IX. Origo ejus instituti à Servio Tullio, qui ut numerum sciret nascentium, morientium, virorum, adinvenit. Uti Propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Junonis Lucinæ inferrent: iidem aliquo mortuo, in Veneris Libitinæ: & sumente quopiam virilem togam, in Juventutis. Exolevisse is mos videtur, sed in pueris natis retraxit Augustus: eaque adnotatio in Actis cum cura habita, utique post Julias Papiasque leges. Juvenalis

——— *Tu libris Actorum spargere gaudes*
Argumenta viri. ———

Apulejus: *Pater natum sibi filium ceterorum more professus est.* Scævola l. XXVIII. De probationib.

Mulier

Mulier gravida repudiata, abſente marito filium enixa, ut ſpurium in Actis profeſſa eſt. Capitolinus in Gordianis: *Filium Gordianum nomine Antonini & ſigno illuſtravit, cum apud Præf. ærarii, more Romano, profeſſus filium, publicis Actis ejus nomen inſereret.* Non fallet te idem Capitolinus in M. Aurelio, qui ita de hac profeſſione diſſerit, quaſi ille invenerit primus. *Inter hæc,* inquit, *liberales cauſſas ita munivit, ut primus juberet apud Præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tertium diem nomine impoſito:* Quod aliter eſt: ſed addidit quædam, immutavitque. De matrimoniis divortiiſque, clarum eſt in Acta relata fuiſſe propter præmia pœnaſque legum. Imo etiam ante Juliam, Papiamque. Cælius ad Ciceronem, *Paulla Valeria* (ſcribo *Valerii*, id eſt, conjunx) *ſoror Triarii divortium ſine cauſſa fecit. Nuptura eſt D. Bruto: nondum rettulerat.* Rettulerat, ſcilicet in Acta. Seneca De Beneficiis: *Quia vero nulla jam ſine divortio acta ſunt, quod ſæpe audiebant, facere didicerunt.* Et ad matrimonia pertinet verſus Juvenalis,

Fient iſta palam, cupient & in Acta referri.

Hæc Acta à ſcribis tabellariiſque confecta videntur, & ad Atrium Libertatis in Tabulario adſervata. Livius XLIII. *Cenſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoque tabulario, & dimiſſis publicis ſervis.* Cui vetus inſcriptio Curatores tamen quoſdam adſignat.

C. CALPETANVS. STATIVS.
SEX. METRORIVS
M. PERPENNA. LVRCO
T. SARTIVS. DECIANVS
CVRATORES. TABVLARIOR.
PVBLICORVM. FAC. CVR.

At ex Taciti XIII. colligas curam eam Quæſtorib. fuiſſe aut ærarii Præfectis. *Princeps,* inquit, *curam tabularum publicarum à Quæſtoribus ad Præfectos tranſtulit.* Eoque facit quod M. Aurelius Profeſſiones infantium rettulit ad Ærarii præfectos. Tabularii mentio etiam Ciceroni, pro Rabirio perduellionis reo: Virgilioque II. Georg.

——— *aut populi tabularia vidit.*

Ubi Servius quædam. Lampridius in Alexandro referre videtur Actorum confectionem ad Præfect. urbis: *Fecit Romæ,* inquit, *curatores urbis XIV. ſed exconſulares viros, quos audire negotia urbis juſſit, ut omnes aut magna pars adeſſent, cum Acta fierent.* Sed intellegit judiciaria acta. Fuerunt & Regiſtra quædam publica, præter hæc Acta de quibus Vopiſcus in Probo: *Uſum ſum etiam Regiſtris ſcribarum porticus Porphyreticæ, Actis etiam Senatus, ac populi.* Perierant hæc publica acta (γράμματα δημόσια appellat Dio) qua vetuſtate, qua incendio: ſed reparavit primo principatu ſuo Tiberius, tribus Senatoribus ad deſcribendum conquirendumque dilectis. Adi Græcum eum ſcriptorem lib. LVII. in actis anni DCCLXIX. Dixi iſta uberius, & præter rem, ut conſtaret in parte juventuti, quæ eſſent illa Acta, quorum teſtimonio totiens noſter aliique in memoria rerum uſi: quæque habita ſemper hiſtoriæ materia & ſeges.

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM VI.
ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

Cap. 2.

Olim qui damnati gravioris criminis, puta Majeſtatis, perduellionis, Tyrannidis: non ipſi ſolum adflicti & perditi, ſed nomen & memoria eorum. Deterrere omnes à culpa ſimili volebant, non pœnæ modo, ſed ignominiæ metu. Itaque hæc duo fere uſurpata: ut nomen deleretur, ut effigies tolleretur. De nomine, Cicero Philip. XIV. cum Antonii nomen è Faſtis ſublatum decreto Senatus eſſet: *Cujus totus conſulatus eſt ex omni monumentorum memoria revulſus.* noſter lib. II. *Nomen Piſonis radendum Faſtis cenſuit.* Lampridius in Eligabalo: *Nomen Antonini eraſum eſt, Senatu jubente.* Radebant igitur: ſed & ſæpe contenti erant per dedecus oblinere aut lutare. Lampridius Eligabalo: *Miſit qui & in caſtris ſtatuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri ſolet de Tyrannis.* Euſebius pulchre Eccl. Hiſtor. lib. IX. cap. ult. de Maxentio: Γραφαί τε ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων κατὰ πᾶσαν ἀνέκειτο πόλιν,

πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτούμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχρειοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελανούμεναι: *Inscriptiones etiam & tituli, quicumque honori ejus aut liberorum per singulas urbes positi erant, partim e sublimi in terram detracti confractique sunt; partim ut videntibus inutiles fierent, obscuro quodam colore obducti & nigrefacti.* At de effigie fracta & abolita; Ambrosius: *Vide quemadmodum in civitatibus bonorum Principum imagines perseverent, deleantur tyrannorum.* Capitolinus in Gordianis: *Statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Livius de Atheniensibus: *Rogationem extemplo tulerunt, ut Philippi statuæ, imagines omnes nominaque earum, tollerentur delerenturque.* Juvenalis:

Frangenda miseram funestat imagine gentem.

Eusebius loco quem dixi: Ἀνδριάντων τε ὁμοίως ὁπόσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν διανεστήκεσαν, ὡσαύτως ῥιπτούμενοι συνετρίβοντο. Γέλως καὶ παιδιὰ τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσιν ἐκκείμενοι: *Statuæ etiam quotquot in honorem illius fuerant erectæ, similiter dejectæ & protritæ sunt: ac ludibrio & irrisui expositæ omnium qui injuria & ignominia afficere eas vellent.* Ratio autem ista abolendi duplex. Prior, ut modeste id fieret, & per magistratum submoverentur è publico conspectu. Cicero in Verrem IV. *Centuripinorum Senatus decrevit, ut quæ statuæ C. Verris ipsius & filii essent, eas Quæstores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fierit, Senatores non minus* XXX. *adessent.* Suetonius Domitiano: *Senatus scalas inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi & affligi solo jussit.* Altera, ut per impetum, & tota res permitteretur furori cuidam plebejo. Tum receptum, laqueos statuis altioribus injicere, atque ita detrahere. Juvenalis:

——— *descendunt statuæ, restemque sequuntur.*

Seneca, seu quis alius, in Octavia: de statuis Poppææ:

——— *membra per partes trahunt*
Deducta laqueis.

Ita enim recte illic legimus, non *Diducta.* Plinius graphice hoc totum depingit, Panegyrico: *Ergo istæ quidem æreæ & paucæ manent manebuntqu. quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & innumerabiles, strage & ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seræque* (velim scribi, *serusque*) *lætitiæ, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abjectas* (lego *objectas*) *excoctasque flammis, ut ex illo terrore & minis, in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur.* Mos autem hic damnandi imagines sane antiquus. Ex Cicerone colligo, pro C. Rabirio: *Sext. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est.* Ubi & hoc vides, culpæ fuisse vel privatim damnatorum imagines habere. Qua mente illud Taciti scriptum, lib. XI. *Ac primum in vestibulo imaginem patris Silii SC. abolitam demonstrat:* Pulchre Ambrosius Officior. lib. I cap. XLIX. *Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi?*

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM XI.
ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

PAGINA PRIMA.

Cap. 24. MÆ. RERVM. NOSTR. : : : : : : : : : : : : : : : : : : EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM. HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRÆ. IN. QVOT. FORMAS. STATVSQVE. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT. QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM. QVOD. PATRE. DEMARATO. CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET. TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVÆ. TALI. MARITO. NECESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONO-

RIBVS. POSTQVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CÆLI. QVONDAM. VIVENNÆ. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIIS. CÆLIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CÆLIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CÆLIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REI. P. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSTQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRÆ. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTÆSVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.

QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRÆ. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN. ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS. CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. : : : VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SÆPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE. NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVÆSISSE. IACTATIONEM. GLORIÆ. PROLATI. IMPERII. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

PAGINA SECVNDA.

: : : : : : : : : : : : : : : : : SANE. : : : : : : : : : NOVO. : : : : : : : : : : : DIVVS. AVG. : : : : : NO. : : : : LVS. ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. QVID. ERGO. NON. ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI. POTIOR ? EST. IAM. VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRÆ. MEÆ. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. SED. NE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO. ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. ET. HODIEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVÆSO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVÆ. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT. QVAM. COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANÆ. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. IDEM. DE. FRATRE. EIVS. POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.

TEMPVS. EST. IAM. TI. CÆSAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIÆ. NARBONENSIS. VENISTI.

TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PÆNITENDI. SENATORES. QVAM. PÆNITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HÆC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIÆ. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PÆNITET. TIMIDE. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. SED. DESTRICTE. IAM. COMATÆ. GALLIÆ. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR. QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM. IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM. ILLI. PATRI. MEO. DRVSO. GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRÆSTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. CENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTÆ. SINT. FACVLTATES. NOSTRÆ. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

JUSTI LIPSII AD LIBRUM XII. ANNALIUM EXCURSUS.

A.

Cap. 6. De Crispo Passieno lubet paullo amplius adtexere, illustri cumprimis viro & oratore. & maxime ea quæ Scholiastes vetus Juvenalis curiose rettulit ad versum Satyræ IV.

—— *venit & Crispi jucunda senectus.*

Crispus, inquit, *municeps Visellienſis, tirocinio suo, in Senatu ita cœpit: Patres conscripti, & tu Cæsar. propter quod simul oratione* (malim *orationem*, ut duplex caussa laudis fuerit, & Libertas & Eloquentia) *plenissime à Tiberio conlaudatus, plurimas sponte caussas apud* C. V. *egit* pro *qua re in Basilica Julia ejus statua posita est. Consulatus duos gessit. Uxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam; illam amitam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis mille sestertia.* scribo, *bis millies sestertium:* quia homo prædives, & Suetonius ait Neronem hereditate ejus ditatum) *Omnium Principum gratiam adpetivit, sed præcipue Cæsaris* (excidit nota prænominis C. id est, *Caii.* nam hunc intelligit) *quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiente à Nerone interrogatus* (à Nerone? imo vero *à Cajo*, in quem scelus hoc incesti competit. nisi mavis, *Hic illo audiente, à Nerone inter.* ea mente, ut Cajo præsente, à quopiam Nerone, qui adularetur fœdo Principi, & simul huic insidiaretur, sit rogatus) *Haberetne, sicut ipse, cum sorore germana consuetudinem? Nondum, inquit, quantumvis decenter & caute, ne aut negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret.* (corrigo, *ne aut negando eum arg. aut adsentiendo semet dehon.*) *Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est.* Scita narratiuncula. quam tamen ego ad Passienum hunc traho, auctore ejus valde invito. Nam ille (dormiit, an stertuit?) refert ad Crispum, qui sub Domitiano. Atqui Vibius ille nomine fuit: nec quadrant in eum re aut ævo, quæ hic dicta. Mira μετεωρία Scholiastæ, alias docti. Sed & noster amicus, cur rescribit *municeps Vercellenſis?* Εὐλόγως ad Vibium illum, fateor: at non ad Passienum. Quamquam Visselliæ municipium etiam mihi ignotum. An *Vitellienſis?* an *Vicellienſis?* quæ loca Italiæ reperies. De morte autem hominis, quod Hieronymus ecce Chronico, eam Principe Caligula ponit, anno ejus secundo: *Passienus filius, fraude hereditatis suæ necatur.* sane falsum est. constat enim sub initia Claudii obiisse, ex Suetonii Nerone capite VI. Itaque trajectitia ea nota Hieronymi, ut in Chronico illo multa. sed & emendanda sic: *fraude heredis suæ.* Agrippina enim illi heres, & *per ejus fraudem*, ut diserte in Scholiastæ extremis hic verbis legis, periit. Fuit & Passienus pater, Senecæ nominatus lib. II. Controvers. V. Ad quem pertinere censeo Velleii verba lib. II. *Triumphalia ornamenta ex Africa* ei tribuentis: idque sub Augusto.

B.

In provincias Cæsaris olim legati aut pro prætores missi. in provincias dico majores. Nam quædam minores nec tantæ rei. Procuratores saltem acceperunt. Quorum præcipuum ac proprium munus; ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiscum: sed quoniam, nullo alio Præside, res sæpe cogebat jus inter provinciales dici, etiam in re criminum; factum ut jurisdictionem aliquam sibi sumerent, Præsidum exemplo. Id Procuratorum genus, notæ & discriminis caussa, dicti passim in libris legum, Procuratores vice Præsidis, aut cum potestate. ut l. II. C. De pœnis. l. III. C. Ubi cauſſ. fisc. l. IV. C. Ad leg. Flav. de plag. Dixi, jurisdictionem sumerent. revera enim non habebant. Equites quoniam erant aut liberti. Tacitus in vita Agricolæ: *utrumque avum habuit procuratorem Cæsarum, quæ equestris nobilitas est.* Dio l. LIII. Καὶ τοὺς ἐπιτρόπους (non recte interpres vertit *Curatores*) οὕτω γὰρ τοὺς τάς τε κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας καὶ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν, ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. id est: *Procuratores (ita enim appellamus eos qui publicos reditus colligunt, erogantque) in omnes provincias tam suas quam populi Cæsar mittit, quosdam ex equitibus, quosdam è libertis.* Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad Cap. 60.

 disqui-

disquisitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi (ut ad rem, & sollenniter loquar) nefas. apud magistratum solum populi Romani, prove magistratu actio legis fuit, ut Consules, Proconsules; Prætores, Proprætores: qui omnes è Senatu. apud equites non fuit, multo minus apud libertos. Inter equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat, lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen procuratores isti provinciis præerant, & jus sæpe in crimine & caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio qui Judææ procurator (non enim illi provinciæ proprie Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Josephum. Idemque in certis minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator. quarum aliquot Tacitus recensuit I. Histor. *Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, quæquæ aliæ Procuratoribus cohibentur.* & præter eas notabis Alpium maritimarum Procuratorem, item Ponti, Epiri, pluresque. Hæc clara satis & certa. Ad hos Procuratores, Claudii, me judice, accommodamus edictum, jubentis ut in provinciis eorum decreta proinde rata sint, ac si ipse statuisset. Nam ad fiscum solum si aptas: quid fiet communibus & late conceptis Cornelii verbis? *Rerum*, inquit, *à procuratoribus suis judicatarum.* pariterque indefinite extulit Tranquillus, *quæ procuratores sui in judicando statuerent.* Adde subsequentem omnem Taciti orationem: videbis non aliud eum indignari, quam quod jurisdictio communicata cum equitibus & libertis: de quo toties inter ordines olim certatum seditione aut armis erat. At procuratores qui rei familiari tantum impositi, qui in provinciis Proconsulum aut Legatorum: plane privati erant, & insigne in eos exemplum à Tiberio editum, de quo Dio: Καπίτωνα τὸν τὴν Ἀσίαν ἐπιτροπεύοντα εἰς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ ὅτι στρατιώταις ἐχρήσατο, καὶ ἄλλα τινὰ ὡς ἀρχὴν ἔχων ἔπραξεν, ἐφυγάδευσεν. Ού γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον, οὐδὲν ποιεῖν ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι. Et Tacitus: *Procurator Asiæ Lucillius Capito accusante provincia, caussam dixit, magna cum adseveratione principis, non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse. quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios.* Plane ergo privati. tunc quidem. Nam postea jus acceperunt de fiscali saltem pecunia cognoscendi, ut præmonui. Idque Dio etiam adsignificans ait, οὐ γὰρ ἐξῆν τότε. Hi posteriores Procuratores multi erant, & sparsi per provincias omnes: illi, pauciores dignioresque. Dio excipuas habere Proconsulum provincias videtur ab administratione Procuratorum. Addit enim ad verba lib. LIII. quæ supra, πλὴν καθόσοι τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ' ὧν ἄρχουσιν, ἐσπράσσουσιν. quasi Proconsules reditus collegerint ipsi in provinciis suis. Fallacia verba, quæ virum doctum nuper induxerunt, non me. Planissime enim in Proconsulum etiam provinciis procuratores. Dio ipse docet; Ἐς πάντα, inquiens, ὁμοίως τά ἔθνη τά ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου. id est, *In omnes gentes, tam quæ Cæsari quam quæ populo adtributæ.* Atqui provinciæ omnes populi, Proconsulum fuere. Ulpianus item de Off. proconsf. *Sane*, inquit, *si fiscalis pecuniaria sit, quæ ad procuratorem Principis respicit, melius fecerit si se abstineat.* cujus vana & irrita monitio, si in Proconsulum provinciis Procuratores nulli. Quæ ergo Dionis verborum vera mens? Non alia, quam Procuratorem in aliis quidem provinciis omnes reditus colligere, quia omnes Cæsaris fiscique sunt: at in Proconsularibus non omnes, quoniam vectigalia quædam vetera ipse Proconsul colligat in populi ærarium usumque mittenda. Dictum satis, si addo; Procuratores solius rei, Rationales postea dictos, ut à prioribus illis distinguerentur. quoniam illi rempublicam etiam, hi solam privatam tractabant, rationesque pecuniæ principalis.

JUSTI

JUSTI LIPSII AD LIBRUM XIII. ANNALIUM EXCURSUS.

A.

Cap. 2. Formam dandæ tesseræ petendæque in parte expressit Appianus IV. Civilium: Καὶ ὁ Λεύκιος, inquit, ἔπεμψε τοὺς χιλιάρχους τὸ σύνθημα τοῦ στρατοῦ ληψομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος, οἱ δὲ ἔφερον αὐτῷ τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, κατὰ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶ τὸν αἰτοῦντα τὸ σύνθημα χιλίαρχον, ἐπιδιδόναι τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος. Atque olim ea data videtur sine voce, inscripta vel insculpta brevi ligno; unde Tesseræ nomen. de quo Polybium adi lib. VI. at sub Impp. vocale id signum. Dabant autem plerumque nomina deorum, aut heroum: etiam Græci. Pausanias lib. X. *Cum utrimque à ducibus de more militi tessera darentur, fortuitu ad oraculi verba apposita data sunt, à Thessalis Itonia Minerva, à Phocensibus gentis auctor Phocus.* Etiam Persæ, si Xenophonti fides lib. VII. Παιδείας. & III. ubi à Cyro tessera data Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών. aut Ζεὺς σωτήρ. Suetonii loci bini non sani in hac re. alter Cal. cap. LVIII. *Signum*, ait, *more militiæ petisse: & Cajo Jovem dante, Chæream exclamasse, Accipe ratum.* ubi restituo magnanimi viri vocem littera addita, *Accipe iratum.* alter cap. LVI. *Solitus modo signum petenti, Priapum aut Venerem dare; modo osculandam manum offerre formatam commotamque in obscænum modum.* Libri vett. *commitamque*, aut, *cammatamque*, Scribo, *gammatamque.* Gammata manus, infertis commixtisque digitis ad formam ejus litteræ: qui mos in Italia & nunc. Sic lapides Gammati: non solum qui insculptum Gamma habebant, sed qui literam eam exprimebant transversi. Scriptor Gromaticus: *Solent termini occurrere, qui lapides tam longiores sunt quam qui latiores sequendi: hoc est, aut si cursum dirigunt lineares, aut si gamma faciunt transversi.* Malo etiam in Suetonii verbis, *obscænum nodum*, quam *modum.* Facit ad lucem infamis hujus signi Lampridii locus Eligabalo: *Neque umquam verbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu & audiente populo esset pudor.* Scies amplius tu tiro, Tesseram duplicem fuisse: unam quæ ad excubias, alteram quæ ad pugnam. De postrema Tacitus lib. III. Histor. *Eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum.*

B.

Olim ærario præpositi Quæstores: notum. Cap. 29.
Causa immutandi sub Julio Cæsare orta, anno urbis DCCIX. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est: nec rediit post illa ad Quæstores. Dio diserte notat lib. XLIII. Ædiles ergo præfuisse videntur (non enim immutationem reperio) per annos fere decem & septem, donec Augustus Prætorios substituit. Factum anno DCCXXVI. Dio lib. LIII. Καὶ ἐπειδὴ χρημάτων τῷ δημοσίῳ ἐδέησεν, ἐδανείσατό τινα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ, πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ᾽ ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. id est: *Quoniam ærarium publicum inops pecuniarum esset, quasdam mutuo sumptas in id contulit: & administrationi earum duos Prætura functos in annos singulos electos præfici jussit.* Suetonius c. XXXVI. *Auctor fuit, ut cura ærarii à Quæstoribus urbanis ad Prætorios, Prætoresve transiret.* Tacitus hic. Ideo in monumentis id ævi historiisque, Prætores ærarii, inscripti passim. Mansit ad Claudium, *qui curam ærarii Saturni Quæstoribus reddidit, quam medio tempore Prætores aut utique prætura functi sustinuerant*, ait Sueton. cap. XXIV. Ita tamen, ut honores iis extra ordinem permitteret, ait Tacitus, *ne metu offensionum segnius consulerent.* Quem Dio explicat, in Claudio: Τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμιείαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ᾽ ὥστε καὶ ἐτησίους σφας (ὅπερ ἐπί τε ἐκείνων πρότερον, καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγίγνετο) ἄρχειν, ἀλλ᾽ οἱ δύο οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτὴν διῴκουν, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. id est: *Prætores ærarii solvens, Quæstoribus rursum antiquo more id tradidit. non tamen ut annuum eorum munus esset (quod antea & in ipsis & in Prætoribus factum:) sed duo iidem tres annos continuos eam curam sustinebant: eisque exactis Præturas statim adipisce-*

piscebantur, interdum & præmium mercedemque: proinde ac bene se gesserant. Honores ergo extra ordinem iis dati, sunt Præturæ. Sed ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos: quos è Prætoriis elegit. Itaque clare Tacitus, *Prætura perfunctos* dilegit non Prætores. Ita enim in Tacito corrigendum. Per bella tamen civilia, & Principe nullo Romæ, iterum Prætores præfecti videntur: innuitque Tacitus lib. IV. Histor. *Prætores ærarii (nam tunc à Prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, &c.* Insita enim admonitio facile ostendit aliud fuisse Taciti, id est, Trajani ævo. Gellius lib. XIII. Præfectum nominat, *Quod per Quæstorem dixi*, inquit, *intellegi nunc oportet Præf. ærario. nam cura ærarii à Quæstoribus ad Præfectos* (ita legerim, *non Præfectum) translata est.* Præfuisse autem eos censeo biennium, ex hac sanctione Neronis: certe quidem ita servatum sub Trajano. Plinius Panegyr. de se & Tertullo: *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, cum tu nobis consulatum obtulisti.* Et statim: *Nobis Præfectis ærario, Consulatum antequam successorem dedisti.* In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. XII. De his quæ ut indignis. l. XV. & XLII. De jure fisci.

C.

Cap. 31. Ad hanc Vicesimam Ariani insignis locus, lib. III. Dissertation. Epicteti, cap. XXVI. Ὁ δοῦλος εὐθὺς εὔχεται ἀφεθῆναι ἐλεύθερος. διὰ τί δοκεῖτε; ὅτι τοῖς εἰκοστώναις ἐπιθυμεῖ δοῦναι ἀργύριον; οὔ. ἀλλ' ὅτι φαντάζεται, &c. In quo loco, vide ut cæcutiat vir, alia doctus. Nam vertit: *Servus in primis cupit se donari libertate. Quam ob caussam? an quia desiderat pro tessera vendentibus argentum numerare? Non, sed quia opinatur, &c.* Et in notis ait, εἰκοστώνην esse qui rem emit exhibito signo aut tessera: manumissos autem emere publice frumenta potuisse exhibita tessera: unde Persius.

——— *scabrosum tesserula far.*

Somnia & nugamenta mera. Corrigo in Arriano, Τοῖς εἰκοσταῖς. Glossæ: εἰκοστὴς, ὁ τὰς εἰκοστὰς ἀπαιτῶν, *Vicesimarius.* Verte igitur: *An quia vicesimariis argentum dare desiderat?* Idem Arrianus lib. II. cap. I. Ὅταν οὖν στρέψῃ τὶς ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὐτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησεν; ἐποίησε. τί; ἔστρεψε τὸν αὐτοῦ δοῦλον; ἄλλο οὐδὲν; ναί. Καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει id est: *Cum quis servum suum verterit apud Prætorem, nihilne fecit? fecit. quid? vertit suum servum. Numquid amplius? Certe. vigesimam pro eo dependet.* Cicero lib. II. Attic. epist. XVI. *Portoriis Italiæ sublatis, quod vectigal superest domesticum præter Vicesimam?* Hæc in manumissis. At in servis receptum, ut quoties vænirent, vectigal pro iis penderet emptor. Id Tacitus fuisse ait, quintam & vicesimam: lectio modo fit certa. Ambigas enim jure, quoniam de hac XXV. nihil alibi scriptum. Imo scriptum contra: Augustum, cum pecunia ad bellum & nocturnos Vigiles ei opus, instituisse Quinquagesimam venalium mancipiorum. Dio LV. in actis anni DCCLX. Τὸ τέλος τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε. Et hercle uti aliarum rerum venalium Centesima fuit: sic Quinquagesima mancipiorum. ausimque in Tacito reponere, *quinquagesimæ.* Alia quinquagesima est, de qua in Symmacho, & infra hoc ipso libro. Fuit & Vicesima hereditatium, instituta ab Augusto ad ærarium militare: de qua Dio lib. LV. actis anni DCCLIX. Τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν ἐπάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων, καταλείπουσι, κατεστήσατο. Temperavit eam Nerva, & magis Trajanus: de quibus multa Plinius in Laudatione. qui omnino videndus: si vim intelligere aves ejus vectigalis. postque illos Antoninus Philosophus, de quo Capitolinus: *Leges etiam addidit* (sive *edidit*) *de vicesima hereditatum: de tutelis.* Videndus item Paullus lib. IV. Sent. tit. VI. lib. ult. C. de edicto D. Hadrian. toll. De Vicesimæ legibus primus scripsit A. Ofilius, & post eum Macer libros duo: Invenio & in lapidibus, PROCVRATOR XX. HEREDITATIVM. item, PROMAGISTER. XX. HEREDITATVM. qui postremus titulus ab eo, quod, uti è Plinio discis, publicani colligebant hoc vectigal: quorum Magistri, & Promagistri. Satis. nec enim Jurisconsultorum frugem demetere propositum nobis.

JUSTI

JUSTI LIPSII AD LIBRUM XIV. ANNALIUM EXCURSUS.

A.

Cap. 2. empus enim ut tarde aliquando juventus nostra discat, quid Tempestiva convivia, quid Intempestiva. Discat, & dediscat illa quæ nuper hausit à magnis magistris. Ajunt convivium Tempestivum esse, quod tempore celebretur: verbo reque honestum: nec in vitio poni umquam, nisi in libris vitiatis. Ecce alii qui Tempestivum nihilum differre dicant ab Intempestivo: & in culpa habitum utrumque. Tertium vidi, qui convivia tempestiva vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent sacerdotes. Inducunt, & seducunt. audite me juvenes, & cum bono Mercurio, inite viam rectam. Legitima convivii hora apud Romanos priscos, Sol occasus. Salvianus lib. I. *Numquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant, cum viles ac rusticos cibos, ante ipsos quibus coxerant focos sumerent eosque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret?* Itaque quia vespere cœna: ideo proverbii forma in Plauto, *de vespere suo vivere.* Postea autem Decima haberi cœpta. Clare ex Cornificio ad Herennium, ubi describit hominem vane gloriosum lib. IV. Is ad eos quos vocaverat ad cænam non in suas ædes: *Itane? eamus, inquit, hospites. Frater venit ex Salerno. ego illi obviam pergo, vos huc Decima venitote. Hospites discedunt. ille se raptim domum suam conjicit: illi Decima quo jusserat, veniunt.* Et ab ea mente Philippus Vultejum invitans, apud Horat: *Post nonam venies.* --- Imo actuosi homines & forenses post decimam sæpe. quoniam res & judicia in foro exercita ad Decimam horam, uti ex Miloniana Asconii discas. At labente imperio moribusque, octava hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cœnæ. Plinius de Spurinna: *Ubi hora balnei nunciata est, (est autem hieme nona, æstate octava) in sole ambulat nudus. lotus accubat.* Martialis præter locos alios:

Imperat exstructos frangere Nona thoros.

Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur & præmature, & convivia eorum Tempestiva. qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, jure eorum epulæ Intempestivæ. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota & nomen. Plautus probrose in senem:

Cum suo sibi gnato una ad amicam de die
Potare.

Hinc apud Catullum: *Convivia lauta de die:* apud Horatium,

——— *dictus here illic De medio potare die.*

Suetonius de Nerone: *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat.* Plinius in laudatione Trajani: *Non enim ante medium diem distentus, solitaria cœna, spectator adnotatorque convivis tuis immines.* Livius de Annibale Capuæ lasciviente: *Cœperunt epulari de die, & convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse.* Cicero de Pisone: *Qui numquam Solem orientem aut occidentem viderit:* culpatque eum vitii utriusque. Uti & Silius Campanos:

——— *medioque dierum*
Regales epulæ, atque ortu convivia Solis
Deprensa.

Hæc tempestiva convivia sæpe usurpari solita diebus lætis, festisque. Juvenalis Persicum suum invitans:

——— *jam nunc in balnea salva*
Fronte licet vadas; quamquam solida hora supersit
Ad sextam.

Vult ecce eum ad balneas ire hora quinta, præter morem, & ad epulas venire sexta septimave. Saturnalibus item vulgo convivia ordiebantur à multa luce. Tertullianus: *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & diem & noctem perdam: attamen lavor honesta hora & salubri.* Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis, Apulejus apol. I. *Nuptiæne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, ac convivium tempestivum?* Ea sunt convivia quæ Catoni placita apud Ciceronem: *Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis conviviis delector.* Item Claudio, de quo Tacitus lib. XI. *Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus.* Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messalina esse interfecta, sine querela aut verbo historicorum. Alexandro: de quo Curtius

tius lib. VIII. *Jamque iter parare in posterum jussus, sollenni & tempestivo adhibetur convivio.* Tamen hæc convivia jure in vitio. Cicero ad Atticum lib. IX. *Audio bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multaque & severe in me in conviviis quidem tempestivis disputari.* Ibid. *Quas eos cœnas facere & obire scripsit ad me Sextius? quam lautas, quam tempestivas?* Idem lib. III. in Verrem, de Apronii cœna in foro: *Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio.* Et de ipso Verre lib. V. ait eum *diem conviviis, noctem stupris contrivisse.* Quinctilianus Declamat. CCCXXXI. *Neque enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ. nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est; sed tempestivum convivium, & aviditas nimia.* Seneca De Ira lib. II. cap. XXVIII. *Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiva filii convivia pater deterior filio castigat.* Addo Taciti locum lib. II. Histor. *Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique ex moribus imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent.* Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedo enim si non de die illud epulum, quomodo subjungit de lucta inter milites? Quomodo, *Pulvis procul & arma adspiciebantur*, in tenebris? Sane iterum de Vitellio noster: *medio diei temulentus.* & Xiphilinus, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα. Diurnum ergo convivium (intelligo à meridie, aut circiter) Tempestivum, quia initum tempori nimis: nocturnum contra, Intempestivum. Describit Propertius,

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Suetonius Calig. cap. XLV. *Senatum populumque objurgavit edicto, quod Cæsare prœliante, intempestiva convivia, circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent.* Cicero pro Murena: *Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Curtius lib. VI. *Intempestiva convivia, & perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Et exempla plura. sed iis qui cor habent, hæc satis: μωρὸν autem ὅτι πεῖσαι ὅτι ῥῆξαί ἐστι, ait verbum vetus.

B.

Cap. 15. Sed & munera peti, darique solent eo die ad barbam. Ammianus lib. XVII. *Cæsar cum petenti, ex usu, gregario cuidam ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio.* Juvenalis,

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libis venalibus.

Quinetiam deo alicui sacrari solita, ut apud Græcos virginum puerorumque comæ Suetonius de Nerone: *Barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecravit.* ubi emendo, *Capitolino,* Jovi scilicet ex Dione. Earinus apud Martialem primam lanuginem comamque

Pergameo posuit dona sacrata deo.

Tertullianus, De anima: *Quis non exinde aut totum feli* (lego, *filii*) *caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut privata devotione?* Censorinus, De die natali. cap. I. *Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem deo sacrum pascebant.* Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Livius eum agnoscere videtur sub annum urbis CCCLXIX. satis clare, ubi de Manlio Capitolino in carcerem conjecto: *Satis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse.* Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro lib. II. De re Rust. *Omnino tonsores in Italia primum venisse ex Sicilia dicuntur post* R. C. A. CCCCLIV. *ut scriptum in publico Ardeæ in litteris exstat. eosque adduxisse* P. *Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quod pleræque habent capillum & barbam magnam.* Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque ævi aberraverit Livio mens & manus. Cicero certe pro M. Cœlio etiam Ap. Claudium Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni ævum annis. Bellis Punicis in usu crebro jam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione Agellius rettulit, & mirabundus parum cepit. Juvenes ergo alebant barbam. & ideo à Cicerone I. ad Attic. *Comessatores conjurationis barbatuli juvenes.* appellati sine ulla lasciviæ, ut volunt, nota. & pro M. Cœlio ad juvenes alludens, *Non hac barba qua ista delectatur*, inquiit. juvenemque à barba descripsit Juvenalis,

Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.

Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI. annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam* adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque. Caligula tamen XX. anno posuit, Suetonii cap. X. At Cæsar Octavianus anno demum XXV. uti clarum ex Dione. Natus enim M. Tullio C. Antonio Coss. posuit L. Marcio C. Sabino. Mutavit ab hoc more primus Romanorum Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus Nummis. Hæc Romæ. Apud Græcos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adferit l. XIII. cap. VI. sub eo rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ, in voce καθεῖναι. Hæc propemodum aliena à Tacito: sed per eum non absurde, ut spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.

Olim

C.

Cap. 28. Olim in populi libertate, non frequens appellationum usus, non certe in caussa civili: (nam provocationem ad populum, in re majori criminumque, frequentem scimus.) usus tamen. A Prætore enim appellatum reperio, alias ad collegam ejus, alias ad Tribunos. Ad Collegam, Cicero uno loco sed claro, in Verrem, de Prætura urbana: *L. Piso*, inquit, *multos codices implevit earum rerum quibus ita intercessit, quod iste aliter atque ut edixerat, decrevisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Prætore solitus sit convenire. quem iste collegam nisi habuisset, obrutus in foro lapidibus esset.* Asconiusque ibi: *Intercedere, ut vides, etiam Prætor Prætori solet, ut Piso Verri, appellatione caussæ ad collegam facta.* Ad Tribunos appellatum, docet idem Cicero pro P. Quinctio: *Appellantur Tribuni, à quibus cum esset certum auxilium petitum, &c.* Clarius infra: *Cujus procurator à Prætore Tribunos appellare ausus sit.* Hæc olim: nec appellatum reperio ad Senatum. At Augustus imperium adeptus, *Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum Pratori delegavit urbano:* (num scrib. *Præfecto del. urbis*) *at provincialium, consularibus viris, quos singulos cujusque provinciæ negotiis præposuisset*, ait Suet. c. XXXIII. Quem ita intellego, ut appellationes à minoribus magistratibus judicibusve, Romæ ad Prætorem fierent, in caussis dumtaxat civilibus: è provinciis, ad consulares. Nam quin Augustus ipse, firmandæ dominationi, & jure potestatis Tribuniciæ, graviorum rerum appellationes sibi servarit, ambigendum vix puto è Dionis verbis lib. LII. ubi Mæcenas ad Augustum: Δίκαζε δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦτε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦτε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος ἀφικνῆται. etsi quædam ibi miscet, magis ex ritu sui ævi Dio, quam Augusti. Certe à Senatu ad Principem appellatum Tiberii imperio, sunt exempla in nostro scriptore, ut lib. IV. *usque instantibus ad Imperatorem provocavit:* & alibi. post eum Cajus *magistratibus liberam jurisdictionem permisit*, ait Sueton. c. XVI. i. e. sine appellatione plenam priscamque: sed id non diuturnum fuit, non magis quam permissa ab eo comitiorum libertas. Dio mihi auctor lib. LVIII. sub Cajo receptum, ut judicia quædam Senatus tractaret, ita tamen ut ab eo Princeps appellaretur. Sed appellatio Principis, ut apparet, non sine pœna fuit. pœna dico, in eos qui temere appellassent. Quo exemplo nunc Nero auctum honorem Senatus it; statuitque ut eadem pœna, qui illum temere à privatis judicibus appellassent, tenerentur, qua qui Principem. Sententiam hanc satis capio: confirmationem quæro & exempla. Nihil enim præ manu mihi quod istuc faciat, nisi forte quæ de pœna præjudiciali eorum qui à Præfecto urbis appellassent, Symmachus scribit lib. X. duobus locis. Quem tu cupide lector vide. Mihi à latere tragulam injicit Tranquillus, qui hanc ipsam rem tangens, cap. XVII. nihil eorum quæ Tacitus; sed hoc tantum dicit, *Cautum ut omnes appellationes à judicibus ad Senatum fierent.* Hæret id spiculum, & non evello.

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM XV.
ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

Cap. 41. Certa investigatio ejus diei à clade Aliensi capi potest, & debet. quam certum est anteriorem fuisse, & fastis perpetuis traditam & signatam: ideoque & vulgo notam, Cicero ad Atticum: *Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus.* Quis igitur ille? Livius ex professo tradit, initio lib. VI. *Diem a. d. XV. Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo dein ad Aliam, cum exitio urbis, fœde pugnatum.* Eadem Taciti nostri assertio II. Histor. de Vitellio, quem tradit *funesto omine de cerimoniis publicis edixisse* XV. *Kal. Augusti, die antiquitus infausto Cremerensi Aliensique cladibus.* Ergo

go eorum mente pugnæ ille dies: ſequens autem urbis captæ, & incenſæ. quod Livius item tradit. *Ingreſſi*, inquit, *poſtero die urbem; patente Collina porta.* Hæc ſi ita vera: quis non videt XIV. Kalend. ipſum incendii diem fuiſſe? & recte igitur hic ita in Tacito ſcriptum. At alii fortaſſe diſſentiunt. Minime. imo Agellius è Verrio Flacco refert, lib. v. cap. XVII. cum cauſſam quærit, cur dies poſtriduani atri Romanis habiti? refert, inquam, *Q. Sulpicium Tribunum militum, adverſus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia poſtridie Idus feciſſe; & poſt diem tertium ejus diei urbem à Gallis occupatam eſſe.* Quibus verbis ſi hæc ſententia eſt, ut velit tres dies medios, & quarto demum pugnatum, profecto cum Livio ſentit ac Tacito, & pugnæ dies erit *Decimusquintus Kalendarum.* Eſſe autem ex ipſo Livio dixeris, in quo pariter ita ſcriptum: *Quod poſtridie Idus non litaſſet Sulpicius, & poſt diem tertium objectus hoſti exercitus Romanus eſſet.* At ſi quis aliter, & velit *poſt diem tertium*, ſignificare ipſum diem tertium; tum certe fateor, XVI. *Kalendas* diem pugnæ fuiſſe, quomodo in Viris illuſtribus (quocumque auctore) eſt ſcriptum. Sed vel ſic ipſe incendii dies XV. ſit, non hercules XVI. Itaque nihil video, quod virum illum tegat, niſi forte Macrobius, qui deſcribens Agelliana illa, ut ſolet, adſerere videtur *die poſtero* quam Sulpicius male ſacrificaſſet, pugnatum fuiſſe. Sed hoc ſane falſum, & improvide à Macrobio ſcriptum, ſicut item à Plutarcho in Cauſſis: Ὅτι μετὰ τὰς κυιντιλίας εἰδοὺς, ἃς νῦν Ἰουλίας καλοῦσιν, ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι τὸ στράτευμα, περὶ τὸν Ἀλίαν ποταμὸν ἐκρατήθησαν ὑπὸ Κελτῶν μάχῃ: *Quod poſt Quinctiles Idus, quas nunc Julias vocant, educentes Tribuni copias, ad Aliam flumen victi ſunt à Gallis.* Indefinite aut falſo ajo dictum: quo argumento? certo, quod Livium ejus rei auctorem dat, qui palam contra ſcripſit, ut jam oſtenſum. Nam Plutarchus ibi, Ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσιν, καὶ Λίβιος ἱστορεῖ: *Ut plurimi arbitrantur, & Livius in hiſtoria ſcribit.* Ille vero hoc non ſcribit: & quocumque rem vertas, XIV. Kalendarum incendii erit, imo XIII. fortaſſe (tanto longius à XVI.) ſi Plutarcho & Polybio credam. Ille in Camillo, iſte lib. II. ſcribunt, non *poſtero*, ut Livius, ſed *tertio denique die à pugna Gallos irrupiſſe.* Et conſentit etiam, aut certe diſtinguit & conciliat Jo. Zonaras: *qui poſtera quidem die iviſſe ad urbem* vult, *ſed cum portas apertas viderent, ſubſtitiſſe, inſidias veritos; & tertia denique die ingreſſos.* Itaque, ut finiam, nihil erroris in Tacito: cum Livio ſentit & priſcis, quos adduxi.

B.

Pædagogia Seneca deſcribit epiſt. XCVI. *Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloreſque deſcripta, ut eadem omnibus levitas ſit, eadem prima menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum.* Julianus in Antiochico: Οὐ κρεῖττον ἦν ὀδυνᾶσθαι μὲν... τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἡγεῖσθαι καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται; Hi pueri plerumque ad illicita dominis. Suetonius Nerone cap. XXVIII. *Super ingenuorum pædagogia, & matronarum concubinatus.* Pædagogia enim non culpat, ſed quod ex ingenuis. Tertullianus Apol. *Cum de pædagogiis aulicis neſcio quem cinædum* (Antinoum intellegit) *deum facitis.* Notitia Imperii: *ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Caſtrenſis* collocantur. PÆDAGOGIA. MINISTERIALES. DOMINICI. CVRÆ. PALATIORVM. Plinius XXXIII. *Jam vero & pædagogia ad tranſitum virilitatis cuſtodiantur argento:* quod de fibulis argenteis exaudio, Veneri arcendæ. Uſus etiam eorum ad menſam. Ulpianus l. XII. de Inſtructo vel inſtrum. *Si inſtructum fundum legaſſet, ea pædagogia quæ ibi habebat, ut cum ibi veniſſet præſto eſſent in triclinio, legato continentur.* Hos habebant in veſte pretioſa. Seneca De vita beata, cap. XVII. *Quare pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur?* Imo aurata. Idem De tranquillit. cap. I. *Præſtringit animum apparatus alicujus pædagogii, diligentius quam intra privatum larem veſtita & auro culta mancipia, & agmen ſervorum nitentium.* Ammianus lib. XXXVI. *Tunica auro diſtincta, ut regius miniſter, indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri ſpeciem.* Nec aliud ſenſit cum de auro Plinius ſcripſit: *Honeſtius viri pædagogiis id damus, balineaſque dives forma puerorum convertit.* neſcio an, *conveſtit.* Seneca de puerorum iſtorum deliciis, epiſt. CXXIII. *Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe eſt neminem eſſe in comitatu puerorum, cujus ſana facies medicamentum deſideret.* Vides ergo ubique Pædagogia pro cœtu & quaſi collegio puerorum. pro loco non accipio, nec apud Plinium quidem lib. VII. epiſt. *Puer in pædagogio mixtus pluribus dormiebat.* reſcriboque, *Puer è pædagogio.* Intellegit enim puerum pædagogianum. Ammianus lib. XXIX. *Adultus quidam ex his quos Pædagogianos appellant, ad obſervandam venaticiam prædam, Spartanum canem retinere diſpoſitus.* Res nomenque in parte manſit. apud Paigios Gallorum, Italorumque.

JUSTI

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM XVI.
ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

Cap. 22. ibera re Romana non juratum ſcio in cujuſquam acta. juratum in leges quidem: ſed acta finito magiſtratu vocari poterant ad diſquiſitionem Senatus. Is probabat. aut reſcindebat. Primi Triumviri, niſi fallor, Calendis Januariis & ipſi jurarunt, & alios adegerunt, rata ſe habituros omnia acta divi Julii. Inde ſecutis principibus exemplum. Dio opportune, lib. XLVII. Ἔν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα, καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἰσχύσιν, ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτε γενομένοις, καὶ μὴ ἀτιμωθεῖσι γίγνεται. id eſt: *Kalendis autem novi anni, & ipſi Triumviri jurarunt, & alios jurare coëgerunt, omnia acta Julii rata ſe habituros. Quod & nunc uſurpatur in omnibus qui aut tenent imperium, aut tenuerunt, niſi forte infamia ignominiaque publice notati ſint.* Id accidit ſub annum urbis DCCXII. Factum idem vivo Auguſto; de quo idem Græcus lib. LIII. Ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ ὅρκους ἡ βουλὴ βεβαιοῦσα τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐποιήσατο. Idque juramentum ſemper abuſque Divo Julio repetitum ad principem ejus anni. Tacitus infra: *Ejuſdem animi eſt Poppæam divam non credere, cujus in acta Divi Julii & Auguſti non jurare.* Niſi tamen ſi quis ſceleribus & flagitiis aliter meruiſſet. Dio lib. LX. de Cajo: Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπὶ τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. id eſt: *Ob eas cauſſas non eſt Caji nomen in catalogo alboque Principum, quorum mentionem facimus in juramentis votiſque; uti nec Tiberii.* Juratum vero non viritim, ſed uno aliquo ex quoque magiſtratu verba præeunte, reliquis aſſentientibus. Quem morem Senatus, adulatione nova, trangreſſus eſt ſub Tiberio, ut narrat idem Dio LVIII. Νομιζομένου συχνὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἑνός, ὥσπερ εἴρηταί μοι, προομνύντος, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, οὐκ ἐποίησαν αὐτὸ, ἀλλ' αὐτεπάγγελτοι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπιστάθησαν, ὥσπερ τι παρὰ τοῦτο μᾶλλον εὐορκήσοντες. Sed præjurationem Claudius iterum reduxit, explicatque Dio lib. ultimo: Κλαύδιος δὲ αὐτὸς μὲν πάντα ἐθισμένα διώμοσε, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι, καὶ οὕτως εἴ τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτε, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τε τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων εἷς ἐξῆρξε τῶν ὅρκων τοῖς ὁμοίοις. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πλείω ἔτη ἐπράχθη. Quam tamen abrogatam denuo eſſe, reditumque ad ſingularia juramenta, indicio ſunt quæ hic & poſtea Thraſeæ objiciuntur. Et Dionis ſane verba ultima ſatis oſtendunt, in aliquot annos dumtaxat id ſervatum.

B.

Ea vota in tabulis concipi ſolita, & ſignari. Suetonius Aug. cap. XCVII. *Nam ſe quamquam conſcriptis paratiſque jam tabulis, negavit ſuſcepturum vota, quæ non eſſet ſoluturus.* Plinius ad Trajanum: *Solennia vota pro incolumitate tua, qua ſalus publica continetur, & ſuſcepimus & ſolvimus: precati deos, ut velint ea ſemper ſolvi, ſemperque ſignari.* Concepta non Kalendis ipſis, ſed III. Nonas. Plutarchus in Cicerone: Τεχθῆναι Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Capitolinus in Pertinace: *Tertio Nonarum die, Votis ipſis.* Eunapius in vita Maximi: ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα τῶν καλανδῶν, ἃς αὐτὰς Ἰανουαρίους ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονομάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες αὐτῶν ὑπέχοντο τὴν εὐωχίαν. Adde hunc Caji JCti locum de verbor. ſignif. *poſt Kalendas Januarias die tertio pro ſalute Principis vota ſuſcipiuntur.* Denique hunc Dionis clarum lib. LIX. Καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μὲν, &c. *Tertia autem die, qua Vota fiunt, convenerunt quidem,* &c. Firma hæc videbantur: tamen concutit nos nonnihil Tacitus lib. IV. Annal. *Cæſar ſollennia incipientis anni Kalendas Januarias epiſtola precatus.* Et ſubdit: *Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter ſacra & Vota, vincla & laqueus inducantur?* Et Tibullus ad Meſſallam: Cap. 22.

——— Tyrio ſubtemine veſtem
Indueras, oriente die duce fertilis anni:
Cum fera diſcordes tenuerunt flamina venti,
Et largita tuis ſunt multa ſilentia votis.

Sed

Sed stamus. & ad Taciti locum ajo, non ita districte verba capienda quasi illo ipso die Vota, sed quasi in propinquo. Aut verius: etiam tunc Vota fuisse, sed ex ritu prisco, quæ soli Consules nuncupabant, pro Imperii & populi salute. hæc autem pro Principe subtexta. & die quidem lætiore, & augustiore pompa. Quod ipsum de Tibullianis illis censeo: Sane veteri rep. negari non potest, quin Vota ipsis Kalendis. Omitto plures Livii locos: hunc do firmum & clarum lib. XXI. extremo: Consulem *C. Flaminium, conscientia præteritorum, & Capitolium, & sollennem Votorum nuncupationem fugisse: ne die initi magistratus, Jovis opt. max. templum adiret.* Fieri etiam potest, ut plures dies Votorum fuerint, ille tamen tertius ante Nonas præcipuus. Concepta autem & in castris apud signa; & in Capitolio. Tertullianus de Corona: *Ecce annua Votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitoliis. Accipe post loca, & verba. Hunc tibi Jupiter bovem cornibus auro decoratis vovemus esse futurum.* Ubi & formulæ pars; in qua tamen corrigo, *esse facturum.* Est enim eo exemplo dictum, quo illud Gracchi: *Credo ego inimicos meos hoc dicturum.* Dies hic publice lætus; ideoque *Ælius Cæsar Votorum caussa ab Hadriano lugeri est vetitus.* Eumdem etiam Sollennia ἁπλῶς appellarunt. Quod observo ex Tertulliani his verbis: *Veræ religionis homines etiam Solennia Imperatorum conscientia potius, quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos & choros* (nescio an, *thoros*, ut ad lectisternia referatur) *in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere. Haccine sollennes dies principum decent, quæ alios dies non decent? O nos merito damnandos! Cur enim Vota & gaudia Cæsarum casti & sobrii & probi expungimus?*

FINIS.

